

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA

OMNIUM SS. PATRUM DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA CONCILII TRIDENTINI (ANNO 1563) PRO LATINIS,
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMÆ
ECCLESIE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER
CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIGNIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS, OPERIBUS
POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS, DEFECTIS, AUCTA; INDI-
CIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALIQUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS,
DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGI-
NEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM
DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM
POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATISTICIS,
SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODAMQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITURGICUM, CANO-
NICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ulla EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM DUOBUS INDICIBUS
IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE
PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISSEO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT,
UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT
OBIIVM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM
S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS,
COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR : CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS,
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIHIQUE IN toto PATROLOGIÆ DECURSU CONSTAN-
TISIMIS, PRETHI EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES LATINA PRIOR,
INQUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE LATINÆ
A TERTULLIANO AD INNOCENTIUM III.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA.
IAM PENTUS EXARATA, QUOD PRIMAM SERIEM, VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT.
VE POST PERACTOS INDICES STABIT, AC QUINQUE VIGINTI CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPLICI EDITIONE
PIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALIS AMPLECTITUR, ET AD NOVEM ET
CENTUM VOLUMINA PERVENIT, SED SINE INDICIBUS; POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE
INTRA QUINQUE ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR; UTRAQUE VIGESIMA QUARTA DIE DECEMBRIS 1860 OMNINO
APPARUERAT. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUM-
MODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRETHI HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM
SIVE LATINAM, 326 VOLUMINIBUS PRO AMPLIORI EDITIONE ET 272 PRO MINORI ABSQUE INDICIBUS CONSTANTEM, COMPARET
NECESSE ERIT, SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETHIA ÆQUABUNT.
ATTAMEN, SI QUIS EMAT INTEGRE ET SEORSIM COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM,
TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVEM VEL PRO SEX FRANCIS OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONIS SERIEBUS PATROLOGIÆ NONDUM
EXCUSIS APPLICANTUR.

PATROLOGIÆ LATINÆ TOMUS LXXXVIII.

VENANTIUS FORTUNATUS, DEFENSOR, EVANTIUS, ARGULFUS, ADAMANUS,
CRISCONIUS, TRES INCERTI AUCTORES, ETC.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIENSIA.

MANUSCRIPT

THE INSTITUTE OF MEDICAL STUDIES
107 ELMLEY PLACE
TORONTO 6, CANADA.

DEC -5 1931

2088

SÆCULUM VIII. ANNUS 700.

VENANTII FORTUNATI,

PICTAVIENSIS EPISCOPI.

OPERA OMNIA

JUXTA MEMORATISSIMAM AMPLISSIMAMQUE EDITIONEM

D. MICHAELIS ANGELI LUCHI RECENSITA.

SEQUUNTUR

DEFENSORIS MONACHI, EVANTII ABBATIS,

SANCTORUM ARCULFI ET ADAMANI,

NEC NON

CRISCONII EPISCOPI AFRICANI, TRIUMQUE AUCTORUM,

QUORUM UNUS, VERO LATENTE NOMINE, **MAGISTER** AUDIT, ALII AUTEM PRORSUS SUNT ANONYMI,

SCRIPTA QUÆ SUPERSUNT UNIVERSA,

NOVA NUNC ET ACCURATIORI EDITIONE DONATA.

TOMUM CLAUDUNT

MONUMENTA ECCLESIASTICA

SÆCULORUM VII ET VIII QUASI INTERMEDIA.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS UNICUS.

VENIT 8 FRANCIS GALLICIS

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIENSIA.

1862

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO LXXXVIII CONTINENTUR

VENANTIUS FORTUNATUS.

<i>Epistola dedicatoria.</i>	col.	9
<i>Præfatio.</i>		9
<i>Vita Venantii Fortunati, Pictaviensis episcopi.</i>		19

OPERUM PARS PRIMA.

Miscellaneorum Libri undecim.	59
De Vita S. Martini Libri quatuor.	363
De excidio Thuringiæ Libri tres.	427

OPERUM PARS SECUNDA.

Vita S. Hilarii, episcopi Pictaviensis.	439
Vita S. Germani, Parisiensis episcopi.	453
Vita S. Albinus, episcopi Andegavensis.	479
Vita S. Patorni, Abrincensis episcopi.	487
Vita sanctæ Radegundis reginæ.	497
Vita S. Amantii, Ruthenensis episcopi.	513
Vita S. Remigii, Rhemensis episcopi.	527
Vita S. Medardi, episcopi Noviomensis et Tornacensis.	533
Vita S. Marcelli, episcopi Pariensis.	544
Vita S. Leobini, Carnotensis episcopi.	549
Vita S. Maurilii, episcopi Andegavensis.	563
Passio SS. martyrum Dionysii, Rustici et Eleutherii.	577
Expositio Fidei catholicæ.	583
Versus inediti.	591

DEFENSOR, LOCOCIAGENSIS MONACHUS.

<i>Notitiæ.</i>	595
Scintillarum liber, sive Locorum communium et Sententiarum per capita 80 collectarum ex sacra Scriptura et SS. Patribus.	597

EVANTIUS ABBAS.

<i>Notitiæ.</i>	717
Epistola contra eos qui sanguinem animalium immundum judicant, et carnem mundam dicunt.	719

SS. ARCULFUS ET ADAMANUS.

<i>Notitiæ.</i>	721
S. Adamani de Vita sancti Columbæ Libri tres.	725
Ejusdem de Locis Sanctis Libri tres, ex Relatione Arculfi, episcopi Galli.	779
Ejusdem Canones.	845

CRISCONIUS, AFRICANUS EPISCOPUS.

<i>Notitia.</i>	815
Breviarium canonicum, seu Canonum Concordia.	829

AUCTORES INCERTI.

Regula ad Monachos.	944
Regula ad Virgines.	1053
Sermones de decem Virginibus.	1071

VARII.

Monumenta ecclesiastica sæculorum vii et viii. — Postremorum regum primæ stirpis Francorum ecclesiasticæ et piæ Donationes ultimæ.	1079
Donationes ac Testamenta pia, Foundationesque episcoporum, abbatum, majorum domus, ducum Franciæ Francorumque illustriorum, usque ad finem stirpis secundæ.	1155
Indices Rerum.	1349

EPISTOLA DEDICATORIA.

Illustrissimo ac reverendissimo domino D. Nicolao Antonio Justiniani ex Benedictino Casinensi monacho, episcopo Patavino, Michael Angelus Luchi ejusdem sodalitati monachus S. P. D.

Tibi omnino tuoque nomini, præsul illustrissime ac reverendissime, hoc operis debebatur : quod si nunc publicam in lucem prodit, tibi prorsus acceptum est referendum. Tu enim illius cum aggrediendi et inchoandi nihil auctor, tum in absolvendo perficiendoque adjutor et auspex omni tempore exstitisti : non solum curam et sollicitudinem impendens, sed etiam suppeditans sumptus necessarios. Quamobrem, etsi nulla alia forte esset causa ob quam tuo nomini hic meus labor nuncuparetur, satis illa una omnibus, saltem æquis rerum æstimatoribus, iusta et consentanea videretur. Cum autem eodem accedat ut tam insignia tamque illustria ornamenta sive familiæ et generis, sive gradus et dignitatis, sive animi et ingenii, ad te collocandum extollendumque mira consensione conspiraverint, quanta difficile in ullo alio homine reperire quis possit, vel optandum mihi fuit summapere ut auspiciis tuis et patrocinio hoc qualecunque opus meum et labor decoraretur. Ac sane si genus, et familiam, a qua ortus es, spectare velim, hæc inter Venetas patricias domos vetustissima, et nobilissima numeratur, a qua et reipublicæ gerendæ gravissimi sapientissimique moderatores omni tempore dati sunt; et Ecclesiis administrandis novi et industrii præsules; et cælo plures heroes nati, egregia pietate, et religione conspicui. Si vero dignitatem tuam et locum considerem, illi præes Ecclesiæ quæ merito tot aliis splendore, vetustate, pastorum scrie, virtute, numero, prærogativisque, cæteris præluet et antecellit, ut proinde eam dignitatem, quæ vel aliis Ecclesiæ principibus, sive pastoribus communis tecum est, illius quam tenes sedis amplitudo splendidior in te faciat quodammodo, atque augustiorem. Postremo animi tui, et ingenii ornamenta cum editi a te libri, omni liberaliore disciplina referti, et industria perpoliti, tum imprimis in Ecclesia tua regenda pascendoque grege sollicitudo, diligentia, in pauperes liberalitas, et in amplissimo xenodochio Patavii extruendo studium et munificentia, satis probant et ostendunt. Quæ profecto singula ejusmodi sunt ut per se sola cum veram solidamque laudem tibi pariant, tum vel alteri, qui tuo fruatur patrocinio, plurimum lucis et fructus ad commendationem laboris et ingenii asferre possint. Hisce illud etiam adjungitur quod Venantius Fortunatus, cujus poemata scriptaque alia huc duobus voluminibus comprehensa edimus, Duplavioli ortus [qui locus ad tuum diocesim pertinet] te patronum et auspicem quodammodo desiderare videatur, ut qui olim vivens in Galliis Gregorio Turonensi, doctissimo viro, et amicissimo suo, tunc temporis primariæ sedis antistiti, poemata sua dicarat et inscripserat, idem post fata tanquam reviviscens nova Operum suorum Editione, te patronum merito efflagitet et exposcat; cujus ditioni et auctoritati, ob sedis quam tenes amplitudinem, natale ejusdem solum subjicitur. Quæ cum ita sint, hoc opus, quod tuo nomine insignitum publicam in lucem prodit, sic excipis velim, ut et tanquam debitum tibi munus respectes, et una offerentis animum amplectaris; qui cum multis nominibus observantiæ, obsequii, devotique animi obstrictus tibi sim, tum vel illa majoris officii causa accedit, quod idem Casinense sodalitium me educavit, instituerit, conforerit, cujus tu quoque familiæ olim adnumeraberis, licet postea pro vitæ innocentia, et merito, ad majus Christianæ reipublicæ bonum, Ecclesiis Torcelensi primum, deinde Veronensi, ac postremo Patavina regendis evocatus, monasterii silentium ac solitudinem eam frequentissimarum Ecclesiarum atque sedium splendore et celebritate commutaveris. Ego vero cum aliquo testimonio meam erga te observantiam necessitudinemque, ex iis quas dixi causis profectam, contestari jam pridem exoptarem, hoc optissimum visum est, quod litterarum monumentis expressum, et in vulgus editum, nec latere quemquam posset, et nostris temporibus superstes vel ad seram posteritatem perveniret. Interea quamvis procul ab sim corpore, longis terrarum spatiis dissitus, tamen præsens animo, sacras tibi manus obsequentissime deosculor.

Romæ, Nonis Juliis 1786.

PRÆFATIO.

Cum novam hanc Venantii Fortunati Operum Editionem aggressi fuerimus illustrissimi ac reverendissimi domini Nicolai Antonii Justiniani, ex monacho Benedictino Casinensi episcopi Patavini, jussu ac consilio, quænam causa clarissimum ac doctissimum virum impulerit ad novam procurandam Fortunati Operum Editionem, haud erit alienum paucis hic referre. Ac primo neminem latet, qui vel paululum in studiis antiquitatis versatus sit, quantum subsidii ac luminis e scriptis Fortunati ad historiam vi sæculi, ac præcipue Ecclesiæ regnique Galliæ, illustrandam petere omnes consueverint. Vir enim ille, et doctrina, et pietate suæ ætatis, clarissimus, cum præcipuis Galliæ præsulibus qui aut sanctitate aut eruditione

præstiterunt, præterea cum pluribus aliis regni illius proceribus ac principibus viris conjunctis amicis in gratia, quin etiam ipsis regibus qui tunc temporis in Gallia rerum potiebantur, ac regis eorum familiis, gratus acceptusque, multa de his atque ad hosce scripsit sive soluta, sive metrica oratione, quæ et ad privatas illorum res ac fortunas, et ad publica negotia, ac totius regni statum illustrandum, pertinerent. Quocirca tuto illud affirmare possim, plurimum jam sive episcoporum illius temporis, sive procerum regni Galliæ, nomina ac res gestæ perpetua in oblivione jacuissent, nisi eadem suis litteris Fortunatus seræ posteritati prodidisset. Hujusce carmina cum eorum nomina, ac sedes ab oblivione vindicarunt, tum ad notandas signandasque temporum rationes quibus aut ipsi vixerunt, aut aliquid memoria dignum in eorum urbibus ac provinciis accidit, plurimum luminis adjumentique afferunt. Hinc mirum esse non debet ex hoc fonte omnes fere hausisse qui de Galliæ rebus deinceps ulla ætate scripserunt. Jam vero nec pauca, nec parva, aut obscura, ea sunt quæ ad religionis ipsius dogmata confirmanda et elucidanda ab heterodoxorum ingeniis ac novis commentis e Fortunati Operibus sumi possunt: quæ, haud sane contemnendæ antiquitatis testimonio et auctoritate comprobata, ad refellendas eorumdem calumnias valere plurimum debent. Adde his cultioris elegantie venustatem, quæ passim in ejusdem Fortunati scriptis expressa deprehenditur, ut non una, sed pluribus de causis non minimum intersit, si cujuspiam alterius, certe vel Fortunati ipsius Opera, quam fieri potest maxime, illustrata, emendata et aucta publicam lucem proferri.

Cum autem plures ea in re elaboraverint, ac sæpe sæpius eadem edita ac novis accessionibus aucta fuerint, nescio tamen quomodo majus illa lumen, omnium pene votis ac judicio, desiderare videbantur. Ac profecto quæ primum Editio Operum Fortunati Calari in Sardinia anno 1573 perfecta est, nihil continet aliud quam ejusdem hymnos, Cassandri opera emendatos, ac pristinae, ut is profitetur, redditos integritati. Exemplar vero Operum ejusdem item Calari, consequente anno, opera ac studio Jacobi Salvatoris Solani, typis Nicolai Canyelles, editum est, octo in libros distributum; verum, doctissimorum hominum judicio, mancum illud ac mutilum, tum innumeris prope mendis depravatum et corruptum. Quod in Venetam quoque Editionem, apud hæredes Jacobi Simbenii, an. 1578, translatum, iisdem atque etiam pluribus mendis infectum ac deforme prodit. Idem rursus Calari, an. 1584, et Coloniae, an. 1600, recusum, additis etiam Expositionibus in Symbolum et Orationem Dominicam, nihilo defæciatius ac purius exstitit. Hæc inter Parisiense exemplar, quod in tomum VIII Bibliothecæ veterum Ecclesiæ Patrum insertum est, et editum Parisiis, cæteris omnibus librorum numero, anteibat; id ipsum tamen multorum poematum jactura lacerum, ac mutilum, et perversa vitiosaque lectione, pluribus in locis, depravatum, diligentius auctioremque Editionem posse videbatur. Hanc aggressus est vir P. Christophorus Browerus, e societate Jesu, perfecit atque edidit Moguntiae, anno 1603, typis Balthasari Lippii; et eandem renovavit emendavitque an. 1617, item Moguntiae editam sumptibus Bernardi Gualtheri, bibliopole Coloniensis, excudente Joanne Volmario. Hæc certe Editio Operum Fortunati, cæteris omnibus, quæ antehac elaboratæ fuerant, auctior, diligentior, et ornatior apparuit. Is enim, ope mss. Codicum, et plura quæ antea edita non fuerant exemplari suo addidit, et quæ innumeris pene scatebant erroribus diligenter emendavit. Quam ad rem tribus præcipue mss. se usum testatur, fide dignissimis: Trevirensi uno, altero (cui is plus quam cæteris pretii tribuit) ex abbacia San-Gallensi, ac tertio ex abbacia Sigebergensi; quin et fragmentum ms. Codicis item Trevirensis Ecclesiæ, et aliud ms. fragmentum Cusanum refert in manibus se habuisse. Præterea exemplar suum contulit cum Editis Calaritano, Veneto, Parisiensi in Bibliotheca Patrum, Georgii Fabricii in Poetis Sacris, addiditque vetus ms. et raræ notæ Friderici Tiliobrogæ, et librum ms. Theodori Pulmanni Craneburgii, ab ipso Theodoro cum antiquis libris diligenter collatum, ac descriptum an. 1570, et varias lectiones ad marginem expressit. Hanc autem Editionem suam Browerus cum elucubrata a sese Vita Fortunati, tum prolis notis exornavit, atque auxit, ut vere is de Fortunato nostro præclare meritis dici et haberi possit. Broweri exemplar cum Vita Fortunati recusum fuit deinde Lugduni an. 1677, in Bibliotheca veterum Patrum, nonnullis tamen mendis (ut ipse ex collatione cum exemplari Broweriano, edito Moguntiae anno 1617, cognoscere potui), typographorum incuria, passim respersum.

Porro etsi Broweriana Editio cæteris omnibus quæ ad illud usque tempus prodierant feliciter et absolutior fuerit, erant tamen adhuc nonnulla quæ eidem addenda, aut emendanda, aut accuratius notanda, videbantur. Nam et carmina quedam, quæ Broweri ætate erant ignota, aut certe in ejus manus minime pervenerant, postea in lucem prodire, quæ, hæc illæ alienis in operibus dispersa, colligenda fuerant, ac Browerianæ Editioni attingenda; tum pleraque, soluta scripta oratione, quæ Browerus Editioni auctæ adjungenda non censuit, cæteris Fortunati Operibus merito addenda videbantur, ut quotquot, sive carmine, sive prosa, ab eodem elucubrata accepimus, uno opere universa comprehenderentur. Jam vero note illæ quibus idem Browerus Venantii Fortunati scripta ornanda et illustranda existimavit quamvis doctæ plerumque et eruditæ, eandem tamen qua nimium prolixæ, qua vero mancæ et jejundæ, aut, temporum notandorum errore, ac perturbatione rerum, falsæ interdum ac mendosæ, alterius manus et diligentiam flagitabant.

Hæc itaque de causis illustrissimus et reverendissimus (quem superius commemoravi) Nicolaus Antonias

Justinianus novam Operum Fortunati Editionem procurandam censuit, atque id muneris mihi demandavit, qualescunque demum ad illud perficiendum vires asferre potuerim. Illic enim cum utilitatis plurimum ac fructus, ut supra innui, ad religionem confirmandam, et illius temporis memoriam illustrandam, ac litteras denique ipsas ornandas, proventurum existimavit, tum Patavinæ Ecclesiæ (quam egregia sollicitudine ac diligentia pascit et regit) non minimum decoris et luminis accessurum est arbitratus, cujus ad diocesi pertinet Duplavis quam, nativum esse Fortunati solum certissima et gravissima monumenta (ut ejusdem in Vita ostendimus) confirmant.

Nunc, ut laboris mei et operis quod in conferendis, illustrandis, augendis Venantii scriptis posui reddam rationem aliquam, ac quædam totius Editionis quam sum aggressus faciem seu formam ob oculos ponam, Broweriani quidem exemplaris, ac laboris quidquid erat retinendum ac servandum, retinui. Hoc sane per me cl. viro sit, ut erit semper, non vulgari laudi, quod tot Fortunati poemata, quæ antea omnium in ignoratione versabantur in veterum bibliothecarum latebris et occultis recessibus investigarit, emendaverit, protulerit, quæque jam fuerant edita ad mss. Codicum auctoritatem et fidem probarit, castigaverit, correxerit. Quamobrem Browerianum exemplar, quod is, ut superius dixi, ad optimæ notæ Codices mss. exegerat, in nostram hanc Editionem integrum transtulimus, rati eorum Codicum lectiones, quas ipsi in manibus habere non potuimus, satis in illo indicari et exprimi; si quid vero fuit quod minus placeret, et aliunde melius suppleretur, malimus adnotare quam Broweriano in textu, secus atque editum faciat, aliquid immutare. Quocirca Editio hæc nostra duplex veluti exemplar continet, et quod primum Browerus edidit, et quod nos ipsi, meliores lectiones indicando, adjunximus.

Omnia siquidem Fortunati Opera, quæ primo volumine continentur, cum tribus mss. Codd. Vaticanis, olim bibliothecæ Palatinæ, et iis integris, quam potuimus diligenter contulimus, quos circa nonum fere sæculum, aut decimum, exaratos fuisse conjecimus. Quin et ex lacris derosisque membranis, si quod Fortunati poema aut fetum alium præ se ferre visæ sunt, quidquid varium in lectione fuit excerptimus, ac suis locis sedulo subscripsimus. Cum autem in tribus iis quos commemoravi mss. Codd. omnibus desiderarentur carmen 6 l. vii, et quatuor libri de Vita sancti Martini, hæc nobis suppediavit aline non inferioris antiquitatis Codex item bibliothecæ Vaticanæ ad quem ipsa conferre potuimus.

Quin etiam Calaritanæ Editionis exemplar, quod Venetiis editum est, ut superius diximus, anno 1578, per hæredes Jacobi Simbenii, ad Broweri exemplar iterum contulimus; quæque ab eo minus animadversa ac notata fuerant, cum cæterotum aliqua animadversione nobis visa sint, adnotavimus, cum ab innumeris prope mendis quibus illa scatet Editio diligenter eadem secrevissemus. Neque vero, si in ulla Editione alia varium aliquid invenimus, negligendum existimavimus.

Jam vero quæ ad notitiam nostram pervenire potuerunt, poemata Fortunati, quæque deerant in Broweriana Editione, huic nostræ adjunximus. Ita l. ii, c. 10, atteximus hymnum a Fortunato nostro scriptum in sanctum Dionysium martyrem, primum Paris ensẽ pontificem, quem edidit cl. Dubletius in Antiquitatibus San-Dionysianis. E dem l. ii adjunctum est carmen 8 in sacrum baptismum, et 9 in laudem chrismatis, item scripta a Fortunato, uti sæd locis adnotavimus; tum carmen 21, scriptum in laudem sancti Martialis, primi Lemovicini episcopi, quod ad hoc usque tempus Florentiæ in Laurentiana bibliotheca exaratum in Codice sæculi xii ineuntis deliquit, ac primum Romæ editum est an. 1783, in Anecdotis litt., vol. IV, excudente Antonio Fulgonio. Præterea duos hymnos, quibus Ecclesiæ utitur in Festis beatæ Mariæ virginis, quorum unus incipit *Quem terra, pontus, æthera*, alter vero *Ave, maris Stella*, ex Hymnario cl. card. Tomasi exscripsimus, in quo sub nomine Venantii Fortunati leguntur; et lib. vii, sub capp. 4 et 5, inserimus. Eidem libro addidimus carmen 8, quod in nro Cod. Vat. exstabat ad calcem Operum Fortunati; quod quia stylum et indolem Fortunati ipsius in scribendo sapere visum est, in nostram hanc Editionem duximus transferendum. Quanquam illud pluribus mendis ex imperitia amanuensium aspersum vix emendari posse videbatur; ac revera, quamvis pleraque integritati suæ restituta a me sint, adhuc sunt aliqua quibus corrigendis nulla conjectura probabilis afferri potuit. Item, c. 9 l. x addidimus carmen scriptum in laudem Childeberti regis, quod cl. Mabillonius ediderat veteram Analect. t. I, pag. 360, et in fine lib. xi adteximus poema recitatum, uti videtur, a Fortunato in conventu monialium mon. Pictiv., forte eo die quo episcopus inauguratus est: quod nobis suppediavit derosa schedæ, adjecta uni e Codd. Vat., uti suo loco indicavimus.

Alterâ vero Editionis nostræ pars complectitur Vitas sanctorum, quas a Fortunato elucubratas veterum testimonia, ac styli affinitas prodiderunt; quæque hætenus variis apud tractatores dispersæ, nunc primum (quod quidem ego sciam) cum cæteris Fortunati Operibus collectæ in lucem prodeunt. Harum alias ex Actis sanctorum ordinis sancti Benedicti sumpsimus, alias Bollandistar, sive auctores alii, nobis suppediaverunt, uti suis locis diligenter indicavimus. Quin et doctissimas notas, quibus easdem auctas et ornatas a clariss. Editoribus invenimus, subscribere visum est; aliquas etiam de nostro, ubi opportuim ostendere conatur fuisse illa a Fortunato elucubrata.

Postremo loco posuimus Symbolum, vulgo Athanas animum, ac scriptam in illud expositionem quam cl.

Muratorius Anecd. t. II, pag. 212, protulit, ex membranaceo Codice bibliothecæ Ambrosianæ erutam, e quibus alterutrum ipse Fortunato nostro attribuendum forte censet, ac momenta quibus idem opinionem suam tueri attulimus, et quid sentiremus ipsi ostendimus.

Quod vero attinet ad notas Broweri in poemata Fortunati, erat quidem in animo integras easdem addere hule nostræ Editioni; sed cum nimia earum et sæpe inutilis prolixitas absterruit, tum errores in quos interdum lapsus deprehenditur, ab illo consilio nos plane avocarunt. Satiùs itaque duximus e Browero ea seligere quæ ab errore erant remota, et quæ ad lucem aliquam rebus afferendam opportuna visa sunt, a viri et eruditione profecta, quam promiscue omnia subijcere. Quibus autem in locis sive Browerus ipse, aut quispiam alius falli visus est, iudicium nostrum, ut potuimus, declaravimus, eandem operam, si quid vel ipsi, ut homines, hallucinati fuerimus, bono animo ab aliis expectantes.

Ac quidquid ad Fortunati ipsius Opera illustranda pertinere poterat, et ad scientiam nostram pervenit, undique haurimus, et excerptimus, singulorum nomina a quibus mutuati sumus aliquid fideliter ac sine invidia ascribentes. Quam ad rem Greg. Tur. in primis, nostro Fortunato coævus, tum alii rerum Gallicarum scriptores magnam opem nobis attulerunt. Browerus etiam ad Germaniæ loca, quorum meminit Fortunatus, notanda et designanda plurimum adjuvamenti contulit; cujus auctoritati, quod ille iis ipsis in locis cum illa scribebat versaretur, plurimum tribuimus, atque ideo non dubitavimus integra ejusdem testimonio aliquando exscribere.

Hic autem erat locus fortasse ut ea expenderemus quæ in Operibus Fortunati dubia interdum et obscura occurrunt; sed maluimus singula suis in locis revocare ad examen, ac quid de ipsis sentiremus proferre, quam inde legentes abstrahere, et ad loca alia amandare.

Illud potius indagandum modo videtur, quænam ex his quæ a Fortunato elucubrata accepimus Operibus temporis injuria deperdita sint, aut quænam diversis titulis ornata a veteribus, alia cuiquam videri possunt, quam quæ in manibus jam habemus, licet non iisdem *ἑπιγραφαῖς* inscripta. Paulus Diaconus, Hist. Long. lib. II, num. 13, narrat hymnos singularum festivitatum a Fortunato fuisse concinnatos; ac Trithemius, in lib. de Scriptor. ecclesiasticis, texens elenchum Operum Fortunati, hymnos LXXVII enumerat, colligatos unum in volumen, quos ab ipso Fortunato scriptos fuisse commemorat: quorum primum ponit illum qui in nostra Editione exstat cap. 3 l. b. viii, quique incipit *Agnoscat omne sæculum*, etc. At nos perpauros admodum hymnos quos quidem a Venantio conscriptos noverimus habemus, atque illos passim dispersos inter cætera Fortunati Opera, ut eosdem minime esse judicandum sit de quibus Paulus Diac. et Trithemius loquuntur. Quocirca vetustate illos deletos fuisse judicandum est, aut incognitos adhuc uspiam jacere, aut vero illos alienis sub nominibus venditari. Browerus tamen nullo modo assentitur tot a Venantio conscriptos hymnos fuisse quot recenset Trithemius, cum universi, ait, quos Ecclesia per annum recitat, xxi, aut non multo plures, sint, quorum plerosque ad suos auctores tuto referre licet, perpauca ad Fortunatum. Perinde atque non tempore Pauli Diaconi passim in Gallia hymni plures a Venantio nostro elucubrati ad sanctorum festa celebranda et deinceps adhiberi potuerint, quorum in locum, ut sæpe fit, alii suffecti sint, aut, ab aliis castigati et restaurati, dici Fortunati apud plerosque desierint, qui collecti a quopiam unum in volumen, ad Trithemii usque ætatem permanserint. Certe hymnus scriptus a Fortunato in sanctum Dionysium martyrem (de quo supra locuti sumus), conscriptus, ut videtur, ad usum Ecclesiæ Parisiensis, is deinceps obsoletus, et expunctus ex hymnorum catalogo, omnibus ignotus, tandiu jacuit in pulvere ac tenebris quoad clar. Doubletius cum erueret, atque ederet in Antiq. San-Dionysianis. Item vetustus Codex cl. card. Tomasi duos hymnos scriptos in laudem beatæ Mariæ virginis, ac perpetuo usu ab Ecclesia usurpatos et retentos, Fortunati esse ostendit, ut supra diximus.

Sigibertus etiam, in lib. de Script. Eccles., cap. 45, mentionem facit Hodoeporici Fortunati, quod opusculum incertum est utrum ne perierit, an unum sit ex iis aliquod quæ exstant, et in quibus Fortunatus ipse iter ullum suum, vel quod ex Italia in Galliam, vel per Galliam quopiam aut Germaniam, contenderat, describit. Illud ipsum Hodoeporicum indicare videtur Paulus Diaconus, cum affirmat sæpius citato loco Venantium suis in carminibus iter, quo in Galliam profectus est, narrare. Nisi is forte illam carminis partem voluit innuere qua Fortunatus, lib. iv Vitæ sancti Martini, libello suo, quem e Gallia mittens in Italiam, poetico more alloquitur, iter quod tenere debet ostendit, ea ipsa loca per quæ ipse ex Italia in Galliam pergens transierat conversa ratione commonstrans. Ac profecto nomina civitatum ac regionum quæ illic commemorantur his apte respondent quæ Paulus percenset. Vel Trithemius memorat Hodoeporicum Fortunati cum hoc titulo: *Hodoeporicum viæ suæ, liber I*, atque illud a lib. iv Vitæ sancti Martini videtur sejungere. Potest aliquis suspicari Hodoeporicum illud, de quo Trithemius et Sigibertus, esse carmen 10 lib. x, in quo is prulixè iter quo Metas pervenerat, ad Childebertum regem, et inde digressus una cum regia familia et comitatu, Mosellamque et alios fluvios ingressus, circumpositas urbes et oppida lustraverat, enarrat: quæ suspicio haud videtur esse improbanda. Browerus putat indicari a Trithemio carmen 27 l. xi, quod est scriptum ad Agnetem, et Radeg., quodque inscribitur *de itinere suo*. Quanquam mirum cuiquam videri potest tam breve carmen libri nomine censi. At Giraldus, in Hist. de Portis, dial. 5, Hodoepor. Fort. videtur confundere cum poemate quod ipse scripsit ad Justinum Imp. et Soph. Aug., nomine Radegundis. Nam cum is inter Opera Fortunati recensisset carmen de Excid. Thuring., subdit eum scripsisse *Hodoeporicum viæ*

sue ad Justinum juniorem imp. et ad Sophiam Augustam. Quin et Vossius, de Hist. Lat., lib. II, et J. Alber. Fabric., in Bibl. Lat. mediæ et infimæ ætatis, idem carmen citant sub eodem titulo, ut suspicari liceat in quibusdam Mss. illud inventum fuisse, *Hodoeporicon* inscriptum. An forte quod illud tanquam viæ comes datum iis esset, quos Radegundis misit Constantinopolim, gratias Justino et Soph. Augg. acturos pro ligno sanctæ crucis, eidem Radegundi domo misso, et deferentes munuscula, uti refert Baudonivia in Vita sanctæ Radegundis, num. 20?

Idem Giraldus, in Hist. de Poetis, dial. 5, itemque Platina, in lib. de Vitis Pontificum, in Vita Joan. III, mentionem faciunt libri *de Regno gubernando*, quem aiunt Venantium scripsisse ad Sigibertum regem. En Platinæ verba: *Fortunatus vir singularis litteraturæ et eloquentiæ Gallos ad mitiorem cultum redegit scriptis et exemplo. Ad Sigibertum enim, eorum regem, libellum de gubernando Regno perscripsit.* An forte hic liber est carmen 2 lib. VI, in quo Fortunatus, Sigiberti virtutes laudans, ostendit qualis is esse debeat qui cum imperio cæteris præsidet? Quod si alius ille libellus est, ut verisimilius videtur, aut latere adhuc dicendus est, aut periisse vetustate.

Jam vero sancti Severini Vitam, episcopi Burdegalensis (de quo Gregor. Turon., lib. de Gloria Confess., cap. 45) a Fortunato scriptam fuisse, testis est idem Gregorius his verbis: *Vitam hujus (sancti Severini), postea quam hæc scripsimus, a Fortunato presbytero scriptam cognovimus.* Hanc autem Vitam deperditam esse Browerus cap. 5 Vitæ Fortunati, et alii affirmant, nec ego repertam a quopiam aut editam inveniri potui.

Neque vero dubitem Fortunatum plura scripsisse alia, sive metrica, sive soluta oratione, quæ aut plane interierint vetustate, aut fortasse uspiam delitescant, ac tenebris, situque obsita, alterius diligentia et cura in lucem aliquando proferentur, idque ex hominis ingenio et facundia conjicio. Atque utinam clarissimus et eruditissimus vir Philippus Labbæus, e societate Jesu, Editionem illam suam Operum Fortunati, quam pollicitus fuerat, confecisset aut prodidisset! minime dubium est quin cæteris omnibus auctior et ornatio fuerit. Ut enim is testatur in dissert. de Script. Eccles., t. II, postea quam Christophori Broweri Editionem commemorasset: *Nos eadem omnia Opuscula Fortunati, infinitis locis, partim ex optimæ notæ Codicibus, partim ex certis conjecturis emendata, atque editis auctiora, prelo jamdudum, cum se dedit occasio, parata habemus.* Cujus incæpto quid obstiterit, haud facile est divinare; nec vero cujus in manus, eodem vita functo, pervenerint ea quæ ipse prelo se parata jam habuisse proficitur, quamvis omnem adhibuerimus diligentiam, assequi potuimus. In eam spem veneramus quo ille in loco decesserat eadem fortasse reperiri posse. Is vero Parisiis obiit an. 1667. Sed, cum litteris datis inquisivissemus, et ad eam rem opera fuissimus usi admodum R. P. D. Patertii, monasterii sancti Germani a Pratis bibliothecarii, is respondit hisce verbis: *Quant à la promesse, que fit il y a plus d'un siècle le P. Labbe, de donner une Edition de Fortunat, je ne connois aucun vestige de son travail. J'ay été pendant deux ans le Depositaire des manuscrits des 3 Maisons des Jésuites de Paris lors de leur destruction et de la vente de leurs biens et effets mobiliers, en 1762, et je n'y ay rien trouvé d'aucun des travaux littéraires du P. Labbe. Jè ne sçais où tous les papiers auront passé après sa mort en 1667.*

Atque hæc de scriptis Fortunati quæ amissa jure meritoque conquerendum est. Quod vero ad ejusdem doctrinam, et ingenium, et in scribendo facultatem, attinet, non omnino videtur hoc loco prætereundum, licet alias occurrat mentio. Cum itaque theologicis in rebus apte cruditus et doctus videtur (quod in primis Expositio ejusdem in Orationem Dominicam declarat), tum Græcorum et Latinorum poetarum, sive aliorum scriptorum, in lectione apprime versatus fuisse ostenditur, qui Homerum, Menandrum, Aratum, Sappho, Pyndarum, itemque Catonem, Pythagoram, Chrysippum, Platonem, Cleanthem; ex Latinis vero Virgilium, Horatium, Ovidium, Tullium, citet nominatim, et celebriores inter Latinos Græcosque Patres commemoret, quorum omnium identidem leporem ac doctrinam in scribendo secutus esse et expressisse aliquid deprehenditur. Illud autem offendit nonnullos, quod falsorum numinum, quæ cæca quondam antiquitas venerabatur, nomina non dubitarit aliquando usurpare. Ac jam inter cætera ejusdem carmina insigne est id generis illud quod extat lib. VI, cap. 2, in quo idem, canens epithalamium Sigiberti Austrasiæ regis, et Brunichildis nuptiis, Cupidinem ac Venerem, poetico more, inducit, proplas utriusque laudes celebrantes. Verum et eo tempore scribebat Fortunatus quo minus erat periculi ne homines deorum ejusmodi errores deciperentur, ubique Galliarum Christiana religione, piissimis principum curis ac diligentia, clarorumque pontificum doctrina et virtutibus, florente; et minime mirum esse debet Fortunatum eundem, adhuc juvenem, ea præsertim in re quæ festivius orationis genus postulare videbatur, paulo liberius genio indulsisse, et ornamentis ac leporis causa induxisse, olim ethnicis poetis familiaria, deorum colloquia; qui maturior ætate et consilio factus, non modo a nugis illis abstinuerit, sed etiam gravioribus studiis dederit sese penitus, ac versus nonnisi raro, et ab amicis lacessitus (ut ipse de se proficitur lib. II, cap. 13), conscripserit.

Idem non vulgarem historię et geographię scientiam præ se fert, non solum quod speetat ad eas regiones quas ipse peragravit, quasque præsens cognoscere potuit, sed etiam quoad illas quas ipse adierat nunquam, ut Hispaniæ, totiusque Orientis. Hinc tot fluminum descriptiones ac civitatum nomina et gentium barbararum

seiles resque gestæ, et id genus alia, quæ eundem ut in historia, ita et in geographia, non modo non rudem sed etiam doctum fuisse et eruditum ostendunt.

Quid vero de physicis studiis dicam? in quibus ipsum non mediocriter exercitatum fuisse et tam variae herbarum, arborum, lapidum, gemmarum, aromatum, produnt species ac nomina, quibus crebro utitur; et ab ipso investigatæ quæsitæque identidem rerum naturalium causæ, quemadmodum (ut alia taceam loca) lib. iv Vitæ sancti Martini, causam inquirens, poetarum more, qua ratione Martinus, cella inclusus, monachum ad focum, nudato iugine, sedentem conspiceret et objurgare potuerit, hæc profert:

Quid fuit hoc? docti vos dicite, quæso, sophistæ.
Martini ante oculos paries, quasi lineæ luci,
Aut quasi filo agiles contextit aranea telas,
Retia vel nexis per rara foramina filis?
Unde hic tam tenuis structura patescit biolca?
An se saxa levant, ac reddunt scissa fenestram,
Seu duri lapides lentio se glutine solvunt?
An cassi materiæ vitreo se margine pandit?
An speculari dedit, quo sanctus lumine transit?
An levior paries revolutio cessit in arcu,

Et s'etit incolumis, rapido suspensus in ictu;
Nobilis aut acies oculorum et marmora transit,
Clarius ac visus per cuncta obstacula pergit?
Penniger an clausi volitavit ad ora minister,
Ac per opertum aperit, et in invia nuntius intrat?
An quia lumen erat, totum foris intus habebat?
Carne sedente loco, velox an spiritus ibat?
Pandite, doctiloqui, comprehendite clausa disertis,
Qui numeris, atomis, ratione potestis, et ore.

Quamvis autem eo, quo dixi, ingenio ac doctrina esset Fortunatus, minime tamen illud inficiandum est, eundem vitis interdum nonnullis id scribendo laborasse. Nam, ut barbaras omittam et vix Latinas voces quibus utitur aliquando (quarum elenchum Brøwerus texnit, ad extremum a nobis huic Editioni nostræ adijciendum), idem obscurus persæpe et implexus est, ac maxime cum soluta scribit oratione, sæculi sui vitia refert, longas ducens periodos, minime naturali, sed nimis artificioso ambitu et ornatu, qui totus in luxuriosa ac redundante verborum copia, ad grandiloquæ eloquentiæ speciem connexorum ac interdum syllabarum parilitate sibi respondentium consistit; unde et obscuritas gignitur orationi, et in eadem ornanda delicatioribus auribus minime ferenda curiositas ac sedulitas. Sed jam hoc, ut dixi, commune fere vitium est temporum illorum, ut ex aliorum scriptis qui eadem qua Fortunatus ætate floruerunt perspicui potest. Idem tamen in expositionibus quas scripsit in Syribulum et Oratorem Dominicam (quas is, jam creatus episcopus, recitasse ad populum videtur), planior ac faciliior est; itemque in Vitis sanctorum non idem artificium et curiositatem in texenda oratione affectare consuevit, quam in epistolis, forte eorum gustui indulgens ad quos scribebat, studiose adhibere deprehenditur.

Suis vero in carminibus idem modo cultior et elegantior quam ut ætas in quam inciderat ferre videatur, modo agrestior et incomptior est; quod maxime in iis accidisse carminibus dicendum est quæ aut aliis distentis negotiis (ut in ejusdem Vita dicitur) prope fudit ex tempore, aut quæ oscitanter scribens ad familiarissimos, uti Gregorium Turonensem, perpolire neglexit. Cæterum in singulis mira ejusdem in poesi facultas atque facilitas ostenditur, ac tunc maxime cum regionis alienius, aut agri, aut fluminis, situm ac naturam describit, quam ingeniosus ipse, et elegans, festivusque est! ut sæpe in ejusdem carminibus et *descriptos vinearum ordines, et vernantes floribus campos, et flavescentes aristas sægetes, et fluctuantes herbas comas, et perennis aquæ fontes*, non solum legere, sed etiam oculis cernere videaris. Quod si is, æstu ingenii, seu potius rerum quas carmine complectitur, majestate abreptus, numeri aliquando et communium poeseos legum obliviscitur, hoc illi vel cum cæteris fere Christianis poetis commune est, ut Aratori, ut Sedulio, qui rebus magis, et eorum dignitati de quibus agebant, quam numeris, more poetarum ethnicorum, sibi inserendum arbitrabantur. Atque hæc de Operis nostri proposito, deque scriptis, et ingenio, ac doctrina, Fortunati satis dicta existimo.

Ut autem vel eorum mentionem aliquam faciam qui de hac Editione præclare meriti sunt, et ad ipsam inchoandam aut perficiendam opis et adjumenti aliquid contulere, primas certe is sibi vindicat, quem superius commemoravi, illustrissimus ac reverendissimus Nicolaus Antonius Justiniani, Pataviensis episcopus. hujusce, uti diximus, Editionis procurandæ auctor et adjutor. Item illustrissimus ac reverendissimus Stephanus Borgia, sacræ congregationis de Propaganda Fide a secretis, vir clarissimus et eruditissimus, cum me sæpe jvit consilio, tum duo carmina indicavit quæ Brow. Editioni addidi, lib. ii, capp. 8 et 9. Postremo clarissimus et doctissimus vir Rambaldus de Azzonis advocatus, Tarvisiæ Ecclesiæ canonicus, quædam monumenta mihi benignissime communicavit, uti suo loco indicabimus. Jam vero sodalitati nostri monachi suam mihi sedulitatem, operam, diligentiam, hanc Editionem adornanti, sæpe aurantissime præstiterunt.

VITA VENANTII HON. CLEM. FORTUNATI

EPISCOPI PICTAVIENSIS.

1. Venantius Honorius Clementianus Fortunatus, episcopus Pictaviensis, origine ac natione Italus fuit. Præter hæc quatuor nomina, quibus fere notior esse

solet, quantum sibi met aliud attribuere videtur, ut animadvertit vir eruditissimus Joan. Josephus Lhuu in Opere quod inscripsit: *Notizie delle Vite ed*

opere scritte da Letterari del Friuli, vol. I, cap. 12. A nati vocabulo et sua et consequente ætate fuerit fere notior.

Hæc tibi parva nimis, cum tu merearis opima,
Carmina Theodosius præbet, amore tuus.

Nisi dicendum fortasse Fortunatum scripsisse carmen illud alterius sub persona ac nomine, præsertim cum aliunde non constet eundem id nominis præter ea quibus notus est habuisse. Sane hoc factitatum a Fortunato, ut poemata sua alterius personæ interdum commodaret, ex pluribus ejusdem carminibus intelligere possumus; ac ne abeamus longius, quod sequitur mox citatum carmen, lib. IV, cap. 9, scriptum in funus Leontii junioris, episcopi item Burdegalensis, haud multo secus concluditur, Placidinæ, Leontii quondam uxoris, inducta persona ac nomine, hoc modo :

Funeris officium, magni solamen amoris,
Dulcis adhuc cineri dat Placidina tibi^a.

2. P. Christophorus Browerus, in Vita Fortun., cap. 1, censet eundem nomen Venantii a sancto Venantio Bituricensi, qui magna quondam in Galliis sanctitatis laude floruit, mutatum fuisse, itemque nomen Fortunati a sancto Fortunato, Aquileiensis Ecclesiæ martyre, quem ille præcipua semper pietate ac religione fuerit prosecutus. Sed hæc, et id genus alia, quæ curiosius Browerus investigat, haud vacat pluribus exquirere.

3. Porro ex hoc nominum quibus Fortunatus præditus fuit numero, sunt qui coniciant (*Lirut., loc. cit.*) eundem ex prisca Romanorum gente ac stirpe ortum fuisse, cum id veteribus Romanis solemne fuerit, plura sibi nomina, cum ad familiæ Insigne, tum ad virtutis alicujus et habitus significationem, usurpare, de quibus Appianus Alex., in Præf. ad Bella Rom., hæc scribit : *Nomen olim cuique Romano unum erat, ut cæteris hominibus; post accessit alterum, nec ita dudum etiam tertium ceptum est auldi quibusdam, quo magis agnoscerentur ex aliqua nota corporis, aut virtute animi, quemadmodum et Græci aliquot nominibus adjuncta habebant cognomina.*

4. Etsi autem, adhuc stante Rom. rep., cum plura assumebant singuli nomina, hoc quod primo ponebatur loco (ut animadvertit vel Brow.) vocaretur prænomen, quod inde proprium esset gentis aut familiæ, tertium cognomen, et huic interdum quarto loco agnomen adderetur, citiorem tamen ævo hæc promiscue adhiberi cœperunt, ac plerumque quod ultimo ponebatur loco prænominis vim habebat, sive quo a cæteris ejusdem domus ac gentis hominibus singuli secernebantur. Qua de re legere præstat cl. Sirmondum, in diss. præfixa Op. Sidonii Apollinaris, in qua de more inferioris ætatis hominum in assumendis pluribus nominibus disserit fusius. Ex hac ipsa consuetudine factum est ut hic noster, quamvis multis nominibus sit insignis, Fortu-

5. Erat autem eidem soror, Titiana nomine, de qua is mentionem facit lib. XI, cap. 6, scribens ad Agnetem abbatissam his verbis :

Te mihi non aliis oculis animoque fuisse
Quam soror ex utero tu, Titiana, fores.

Hinc porro conicit cl. Liruti Fortunatum habuisse Patrem Titium, seu Titianum, ex vetere scilicet Rom. more, quo solemne erat eisdem filias paterno ex nomine appellare; atque addit illud proprium generis seu familiæ ex qua is ortus fuerat nomen existisse. Sed miror, si illud erat proprium familiæ cognomen, ex illo sororem potius quam Fortunatum vocatum fuisse, nec saltem utrique fuisse commune.

B Quamobrem Sirmondo assentior, qui citato supra loco ex testimoniis veterum monumentorum ostendit posterioribus sæculis hanc imponendorum nominum consuetudinem viguisse : *Ut tum proprii cujusque, tum adjuncta, seu cognomina, seu pronomina (quæ omnia in singulis prope capitibus variabant), a parentibus ut plurimum, cognatisque, patribus, patris, avis, proavis, reliquisque affectibus, mutuarentur... Neque enim certa et stata, ut olim, generis et familiæ vocabula in usu tunc fuerunt, quæ et matribus communia essent et ad posteros transirent, ut cum Cornelii aut Julii omnes dicebantur qui a gente Cornelia aut Julia nati essent, et Scipiones item, aut Cicerones, qui in domo et familia Scipionum aut Ciceronum, sed omnia mox cum occasu reipubl. mutari sensim ac labi cœperunt, ut quanquam initio antiqui moris aliqua hæserint vestigia in gentilitiis nominibus, quæ a nonnullis familiis retinebantur... postmodum tamen hoc ipsum quoque neglectum fuit, adeo ut nullum tandem familiæ, nullum generis certum nomen fuerit. Filii etiam a patribus et fratribus inter se, omnibus sæpe nominibus, aut fere omnibus, discrepant.*

6. Quod vero attinet ad patriam Fortunati, is Tarvisino in agro natus est eo in loco qui Duplavilis, sive Duplabilis, aut Duplavenis nominabatur, idque constat ex apertis cum Fortunati ipsius, tum aliorum, testimoniis. Is certe, lib. IV Vita sancti Martini, librum suum, quem ex Gallia in Italiam mittebat, alloquens poetico more, se Duplavili natum esse testatur, his verbis :

Qua mea Tarvisus residet, si molliter intras,
Illustræm socium Felicem, quæso, require.
Per Cenetam gradiens, et amicos Duplavilenses,
Qua natale solum est mihi sanguine, sede parentum,
Proles origo patrum, mater, soror, ordo nepotum,
Quos colo corde, fide, breviter, peio, redde salutem,

Paulus quoque Diaconus, lib. II Hist. Longob., cap. 13, eundem natum Duplavili diserte profitetur, inquit : *Fortunatus, natus quidem in loco qui Duplavilis dicitur fuit, qui locus haud longe a Cenicensi castro vel Tarrvisiana distat civitate.*

7. Itaque Fortunatus Tarvisino in agro natus est Duplavili, sive ille pagus aut oppidum fuerit, sive regionis tractus aliquis, ad Plavim fluvium expor-

^a Vide quæ diximus in notis ad car. 9, l. IV.

rectus, a quo etiam nomen videtur accepisse. Hodieque iis in locis pagus, sive oppidum, jacet, quod vulgari sermone Valdebiadena nominatur. Hoc sibi Fortunatum nostrum ut civem suum et indigenam vindicat, honestissimorum virorum domicilium.

8. Cluverius, t. I Ital. antiq., cap. 18, censet Duplavilem eo in loco fuisse ubi nunc, inquit, oppidum in edito loco conspicitur ad levam amnis ripam, vulgari appellatione S. Salvatore. Sed vir eruditissimus, ornatusque, comes Rambalbus de Azzonis, Tarvisinae Ecclesiae canonicus (quem alias laudavi), in dissert. in qua Ven. Fortunatum patria Tarvisinum esse ostendit (quamque mihi benignissime, ut etiam alia, commodavit), gravissimis momentis evincit Duplavilem haud potuisse eandem esse ac oppidum illud de quo Cluverius, cum Fortunatus, ubi libro suo iter ex Gallia in Italiam demonstrat, ex Aquileia Concordiam, atque inde Tarvisium, tum Cenetam et Duplavilem, veniendum ostendat, Patavium versus proficiscenti, ut proinde Duplavis, patria Fortunati, non esset media Tarvisium inter ac Cenetam, sed ultra Cenetam, Patavium versus, iter agentis, cujusmodi non est oppidum illud S. Salvatore, quod utrumque, Tarvisium scilicet ac Cenetam, intermedium jacet. Deinde istud oppidum nullum erat saeculo vi et ad annum usque 1245 solus ac desertus montis clivus permansit. Quocirca minime is dubitat quin Duplavis, in qua natale Fortunati solum, eadem sit ac quae Valdebiadena vulgo appellatur, posita in Tarvisino agro, cum et similitudo nominis (ut ex antiquis monumentis quae ab ipso proferuntur magis constat) huic sententiae admodum favere deprehendatur.

9. At Joan. Josephus Liruti cum assentitur Claverio hac in re, tum illud de suo addit, Duplavilem nonnisi avitum aut paternum Fortunati praedium fuisse, in quod ejus parentes, aut avi, cives (ut ipse opinatur) Aquileienses, secesserant, quo Aulike, ac caeterorum Barbarorum, qui suis saepe exercitiibus Aquileiam infestaverunt, immanitatem et armorum furorem declinarent.

10. Sed haud scio quantum huic singulari viri caeteroquin doctissimi opinioni tribuendum sit, cum tam perspicue in allata superius carmine Fortunatus, non solum Tarvisinum suum esse dicat, et amicos inter Duplavitenses natale solum esse sibi sanguine sede Parentum, sed etiam prolia originem patrum, quo haud scio an evidentius aliquid ad patriam ejusque regionem indicandam possit proferri.

11. Illud tamen haud invitus idem, eundem haud ille paternum in domo ac regione subsedisse, qui primaevis ab annis spatium temporis aliquod, vel Aquileiae, potentissimae quondam civitatis, vixisse deprehendatur, ut ipse de se affirmat, lib. iv. Vitae sancti Martini, hisce verbis, quibus item librum

A suum alloquens, inquit :

Aut Aquileiensem si forte accesseris urbem,
Cassianos Domini nundum venereris amicos :
Ac Fortunati benedictam martyris urnam,
Pontificemque pium Paulum cupienter adora
Qui me primaevis converti optabat ab annis

12. Hisce postremis e verbis infert Joan. Joseph.

Liruti Fortunatum Aquileiae a Paulo, ejus urbis pontifice, baptismum accepisse, quod sententiae suae, qua illum civem Aquileiensem opinatur fuisse, in primis suffragari arbitratur.

13. Verum, ut illud omittam, ex eo quod Paulus optaret Fortunatum a primaevis annis converti, haud posse concludi vel fuisse conversum, illud mihi multo verisimilius videtur, Paulum, Aquileiensem Antistitem, id optasse potius, ut idem, puer adhuc, vel adolescens, alijctis caeterarum rerum curis, monasticam vitam Aquileiae amplecteretur, cum tamen is, ob illam forte causam, quod Ravennam proficisci cogitaret, ut ea in urbe, tanquam scientiarum omnium Lyceum, studiis litterarum daret operam, votis pontificis minime obsequendum censuerit. Certe id erat usitatum iis temporibus, ut qui monasticum amplecteretur, is diceretur converti. Ac, ut omittam sancti Bened. c. 58 Reg., et sancti Gregor. magni testimonio, lib. ii, epist. 4 et 66 Edit. Paris., Baudonivia, coeva Fortunato, ac sanctimonialis monasterii Pictaviensis, in Vita beatæ Radegundis, num. 3, sic de ipsa loquitur : Postquam, inquit, operante divina potentia, a rege terreno discessit, quod sua vota posebant, dum Suædas in villa, quam ei rex dederat, resideret, in primo anno conversionis suae, etc. Jam vero certum est Radegundem, Christiana in pietate ab extrema pueritia educatam, cum a Clotario rege, conjuge suo, discessisset, ut infra dicitur (Fortun., in Vita S. Rad., n. 12), confestim Noviomagi a beato Medardo episcopo monasticum velum accepisse, atque hic proinde annus ejus conversionis primus a Baudonivia appellatur. Haud secus Fortunatus, lib. iv, cap. 23, loquens de quodam Juliano, qui antea mercaturam exercuerat, tum, hac relicta, se totum Deo consecraverat, parta tribuens egenis, inquit :

Mercator quondam, conversos fuit beato,
Raptus ab hoc mundo crimine liber homo.
Collegit nimium, sed sparsit egentibus aurum,
Præmittit cunctas quas sequeretur opes.

14. Erat autem percelebre Aquileiae monasterium, vel ipsa Rufini ætate, qui monachus in eo vixerat, cum interea, si unum Vercellense excipias, aliud fere in Italia esset nullum *. Credibile itaque est ad hoc Aquileiense monasterium Fortunatum tunc a Paulo invitatum fuisse, quo forte et clero (qui fere semper adjunctam tunc temporis monasticæ vite professionem habebat) ascitus, majora deinceps Aquileiensi Ecclesiae officia, pro illa qua erat vita innocentia, et ingenii acie, præstaret b.

15. Quanquam, cum illud animadverto, Paulum, sive Paulinum (de quo plura Ughellus in Italia Sacra)

* Vide Vitam Rufini præfixam ejusdem Op. Edit. Veron. 1745, l. i, n. 5.

b Vide Ruin., in præf. Op. S. Greg. Tur., n. 35.

Aquileiensi Ecclesiæ sedem non ante tenere cepisse quin anno 558, vel 559, facile adducor, ut credam, Fortunatum non tam immatura ætate Aquileiæ commoratum fuisse ^a. Nam si ipse natus creditur circa annum 530, jamque senex Pictavis obiit, sæculo septimo ferme ineunte, is vigesimum octavum, aut undetrigesimum annum agebat, cum, sub Paulino pontifice, Aquileiæ habitabat ^b. Quod si idem narrat, quod *primavis ab annis* se invitarit Paulus ut converteretur, aut id poeta scripsisse dicendus est eo spectato tempore quo illos de sancti Martini Vita libros conscribebat, ante annum videlicet 576 ^c, aut vero Paulus, antequam Aquileiensi pontifex esset creatus, cum idem tamen forte Ecclesiæ illius clericus, aut monachus esset, ad parem vitæ rationem amplectendam Fortunatum, adhuc puerum, vel adolescentem, dicendus invitasse.

16. Neque tamen in eo repugnem, Aquileiæ Fortunatum in pietate et earum rerum scientia quæ ad colendam religionem pertinent proficere potuisse, ac Paulini opera ad eam rem usum fortasse fuisse. Quod vero ejus rei indicium illud profert clariss. Lirius, quod *Expositio Symboli*, quam edidit ipse Fortunatus, plane sententiis congruat cum illa quam Rufinus, Aquileiensi Ecclesiæ presbyter ac monachus, ante ediderat, id mihi declarare videtur potius (ut dicam suo loco) Fortunatum, cum ejus in manus illa Rufini *Expositio Symboli* venisset, eandem ad Ecclesiæ Pictaviensis plebem erudiendam accommodasse quam ut inde evinci possit utrosque eadem in Ecclesia prima Christianæ religionis rudimenta acceperisse. Præsertim cum Synicolum Aquileiense (uti testis est Rufinus, lib. 1, *Invect. in sanctum Hieronymum*) ex Ecclesiæ illius traditione et consuetudine haberet, *et carnis hujus resurrectionem*, cujus verbi indicium nullum in Symbolo quod exponit Fortunatus.

17. Is itaque (ut eo unde defleximus revertamur) Pauli voluntati ac votis minime acquievit ob eam, ut dixi, causam verisimiliter, quod ipse aliud sibi domicilium ac sedem, in qua litterarum studiis liberior et opportunius vacare posset, cogitaret. Erat autem, ea ætate, aptissima inter cæteras illam ad rem Ravenna, celeberrima civitas, in qua jam pridem Honorius, Occidentis imper., regiam sedem constituerat, tum, Romanis victis, ac pulsis imper., Odoacer rex Gothorum, ac rursus, hoc pulso, Theodericus, Gothorum una et Roman. rex, et alii deinceps, sua domicilia habuerunt. Solent vero regie civitates cum cæterarum rerum opportunis copiis abundare, tum fere vel litteratorum hominum numero ac scientiarum cultura cæteris antecellere, quos nimirum regum liberalitas, et honorum ambitio, et commoda alia ex omnibus fere terris accersere consueverant, præsertim vero si is qui rerum summam tenet non alienus a litteris videatur. At si quisquam

alius, certe Theodericus, quamvis interdum sævus ac vehemens, cum doctis hominibus favit, tum ipse litterarum studiosissimus fuit. Ut enim is de se proficitur, scribens ad Cassiodorum: *Gratus est nobis eorum semper aspectus, qui nostris animis, gloriosis actionibus, insed.runt, quoniam perpetuum obsidem dederunt amaris sui, qui apud nos probati sunt studere virtuti* (*Epist.* 28, l. 11). Ejusdem vero in eolenis litterarum studiis diligentiam et assiduitatem Athalaricus, qui illum in regno excepit, commendat, his verbis scribens ad eundem Cassiodorum: *Cum esset publica cura vacuata, sententias prudentum a tuis fabulis exigebat, ut factis propriis se æquaret antiquis. Stellarum cursus, maris sinus, fontium miracula, rimator acutissimus, inquirebat, ut, rerum naturis diligentius perscrutatis, quidam purpuratus videretur esse philosophus.* Quocirca minime mirandum est sub talibus regibus scientiarum studia Ravennæ in primis floruisse, eaque publicis in gymnasiis præclare constituta, vel ad citiora tempora pervenire potuisse, ad quæ addiscenda homines, litterarum cupidi, undique convenirent.

18. Ille itaque se Fortunatus contulit, ibidemque tandem commoratus est, quoad uberem pretiosamque liberalium artium suppellectilem inde exportaret. Ut enim de ipso scribit Paulus Diaconus, lib. 11, cap. 13. *Hist. Long. : Ravennæ, inquit, nutritus et doctus in arte grammatica, sive rhetorica, seu etiam metrica, clarissimus exstitit.* Ipse etiam, modestissime de se loquens, quibus artibus in primis Ravennæ studuerit, narrat lib. 1. de Vita sancti Martini his verbis:

Ast ego sensus inops, Italæ quota portio linguae?
Fare gravis, sermone levis, ratione pigrescens,
Mente hebes, arte carens, usu rudis, ore nec expers,
Parva grammaticæ lambens ressuamina guttæ,
Rhetoricæ exiguum prælibus gurgitis haus um,
Cote ex juridica, cui vix rubigo recessit,
Quæ prius addidici, dediscens, et cui tantum
Artibus ex illis odor est in naribus istis:
Non prætexta mihi ruitat toga, pennula nulla;
Jam mea vada fames superest de paupere lingua.

19. Hinc opinatur Browerus, c. 2 Vitæ Fort., ita illum leviter litteris imbutum fuisse, ut neque tagam prætextam, publice gesti numeris insigne, unquam adeptus sit, neque pennulam docendi causam sumpserit. At multo verisimilius est Fortunatum, præ animi modestia ac propositæ vitæ instituto, ultro ab illis, si qui erant, honoribus abstinuisse, quam hominem non vulgari ingenio nec meliori doctrina præstantem illa honorum insignia, quæ plerisque patebant, pro scientiæ tennitate et litterarum inopia assequi non potuisse. Præsertim vero cum aliunde constet eundem laudes suas extenuandi semper studiosissimum fuisse, ut propterea mirandum non sit id quod suo quodam instituto et animi sententia adipisci neglexisset, ad illam quæ de ipso erat ingenii famam et doctrinæ imminuendam traduxisse.

20. Is igitur Ravennæ cum *grammaticæ, sive rhetoricæ, sive metricæ* sedulo operam navavit, cujus

^a Lege Pagium, ad an. 559, n. 9, et Murat., ad an. 550 et 570; Paulum Diaconum, l. 11, de Bell. Long., c. 25.

^b Auctor. Hist. Litter. Francor.

^c Lege quæ adnotavimus ad l. 14, Vitæ sancti Martini, pag. 470.

deinde artis ope plura scripsit præclare, sive soluta, sive ligata, oratione, tum ne juris quidem scientiæ expertus fuit, quamvis, pro singulari modestiæ studio, illa se attigisse leviter tantummodo ac veluti delibasse fateatur.

21. In hisce vero studiis habuit Fortunatus (quod pene erat necesse in illo litterarum domicilio) alios, eosque scientia et ingenio claros, socios, quos ipse universos invitans ad sancti Martini Turonensis pontificis laudes celebrandas, sic per libellum suum addatur :

Promptius affectu, precor, iade require sodales;
Si sociis loqueris, veniam pietate mereris.
Porrigo materiam quibus hanc ego, ut ore rotundo,
Martini gestis florentia carmina pangant,
Et claro ingenio texant spargenda per orbem.

22. Porro cum ipse adhuc esset Flavenniæ, graviter oculis laborare cepit, ut jam eorum lumen sensim prope amitteret. Erat ea in urbe basilica sanctorum martyrum Joannis et Pauli, in ipsaque altare in quo memoria celebratur sancti Martini, episcopi Turonensis, toto jam orbe fama sanctitatis et prodigiorum splendore percelebris, ac in pariete ejus imago erat depicta. Hanc in basilicam cum is festinus, opem imploraturus, venisset, ac forte lychnus, ad altare positus sub quadam fenestra, arderet, lit's ex oleo lychni oculis, illa ægritudine confestim est liberatus. Sed præstat Fortunatum ipsum audire, rem totam, ut gesta est, enarrantem, supra citato libro iv, Vitæ sancti Martini, hisce versibus :

Inde Ravennatem placitam pete dulcius urbem :
Et pete Martini loculum, quo, jure sacelli,
Jam desperatum lumen mihi reddidit auctor,
Monera qui tribuit, saltem, rogo, verba repende,
Est ubi basilicæ culmen Pauli atque Joannis,
Hic paries retinet sancti sub imagine formam,
Amplectenda ipso dulci pictura colore.
Sub pedibus justis paries habet arde fenestram :
Lychnus adest, cujus vitrea natal ignis in urna.
Illic ego dum propero, valido torquente dolore,
Diffugiente, gemens, oculorum luce fenestris;
Quo procul ut tetigit benedicto lumen olivo,
Igneus ille vapor marcenti fronte recessit,
Et præseos medicos blando fugat unguine morbos.

23. Una cum Fortunato Felix, ejusdem familiaris, et in studiis litterarum sorius, cum et ipse simili ægritudine oculorum laboraret, ex sancti Martini patrocinio, et ejus olei virtute, liberatus est. Ut cui narrat de utrisque Paulus Diac., lib. ii, cap. 15, Hist. Long. : *Hic (Fortunatus) cum oculorum dolorem vehementissimum pateretur, et nihilominus Felix iste, ipsius socius, pari modo oculos doleret, uterque ad basilicam beatorum Pauli atque Joannis, quæ intra eandem urbem sita est, perrexerunt; in qua etiam nartarium in honorem beati Martini confessoris constructum propinquam habet fenestram, in qua lucerna, ad exhibendum lumen est constituta, de cujus oleo mox sibi isti, Fortunatus scilicet et Felix, dolentia lumina tetigerunt, illico dolore fugato, sanitatem quam optabant adepti sunt.* Idem narrat Greg. Turon., l. i de Mir. sancti Martini, c. 15.

24. Hic ille Felix fuit non multo post creatus Tarvisinus episcopus, Alboino, Longobardorum regi, cum magnis cupiis in Italiam irruenti, ad Plavim

fluvium obviam processit : *Eique Alboinus (uti citato loco refert Paulus Diaconus), ut erat largissimus, omnes Ecclesiæ suæ facultates postulanti concessit, et per suum prænunticum postulata firmavit.* Hujusce Felicis mentionem facit Fortunatus lib. iv Vitæ sancti Martini, his verbis :

Qua mea Tarvisus residet, si molliter intras,
Ilustrem socium Felicem, quæso, require,
Cum mecum lumen Martinus reddidit olim.

25. Ex hujusce autem, quod impetraverat, beneficii magnitudine et gratia Fortunatus majore quam ante pietate ac religione in beatum Martinum cepit exardescere, ac summum in Galliam iter meditari, quo ipsius divi Martini sepulcrum adiret, ac præsens veneraretur, vota que exsolveret. Ut enim de ipso narrat Paulus, loco sæpius citato : *Qua de causa Fortunatus in tantum beatum Martinum veneratus est, ut, relicta patria, paulo ante quam Longobardi Italiam invaderent, Turonis ad ejusdem beati viri sepulcrum properaret.* Eandem et ipse itineris sui causam fuisse refert, lib. i de Vita sancti Martini, paulo post initium. Interea vero et bellicos tumultus, qui undique jam, misera Italiæ ex Barbarorum armis impendebant, aut quibus dudum vexabatur, exitum aliquem habituros sperare potuit, ut, reddita deinde tranquillitate, et pacatis rebus, ad patriam regionem atque ad suos remigraret.

26. Quem vero ad annum Fortunatus Italia digressus sit, et profectus in Galliam, non una est omnium sententia. Browerus eundem anno 565 in Gallias pervenisse affirmat. Idem sentit Pagius, in notis ad Baron., ad an. 564. Certe is non multo antequam Longobardi Italiam invaderent, profectus est in Gallias, uti testis est Paulus Diac. loco sæpius citato. At Longobardi in Italiam irrupere, ad an. 568, eodem Paulo Diac. teste, lib. ii Hist. Long., cap. 35.

27. Hæc vero sunt quæ Broweri et Pagii sententiam confirmare videntur. Fortunatus quippe erat in Gallia, cum Sigiberto, rex Austrasie, nupsit Brunichildi, Athanagilli, regis Gothorum in Hispania, filia, quippe qui isdem cecinit epithalamium, quod legere est cap. 2, lib. vi. At Sigibertus inivit has nuptias anno quinto regni sui cum an. 561 regnare coepisset, Clotario patre, eodem anno, vita functo, ut testis est Greg. Turon. lib. iv Hist. Franc., c. 21. Quocirca an. 566 erat jam in Gallia Fortunatus, ac fruebatur regis Sigiberti patrocinio et gratia *.

28. Præterea idem Pictavis jam habitabat, cum Gelesintha, Brunichildis soror, illac pertransiit, Chilperic, fratri Sigiberti, nuptura, de qua idem hæc scribit lib. vi, cap. 7.

Post aliquas urbes, Pictavas attingit arces,
Regali pompa prætereunto viam.
Hanc ego nempe novus conspexi prætereuntem,
Mollior argenti turre rotante veli.

At hæc nuptiæ ad annum alterum postea quam Sigibertus duxerat Brunichildem referuntur, cum quidem Fortunatus non ante Pictavum fuisset profectus quam aliquod tempus apud Sigibertum visisset, ac

* Vide Pag., ad an. 561. et ad an. 567, n. 9. Lege et Ann. Franc. præfixos Op. Gregor. Tur.

suum votum, Turonis, ad sepulcrum sancti Mart. A esso Felicem, æqualem Fortunato, atque adeo juvenili ætate, iis temporibus creatum fuisse Tarvisinum episcopum, quibus ad illum supremum honoris gradum nonnisi matura jam ætate ascensus pedetentim per omnes honorum gradus patebat, ut nihil dicam de illorum temporum disciplina, quibus sæpe virtus magis quam ætas spectabatur, ut pluribus exemplis possem ostendere, ut illud etiam concedam, Felicem plane æqualem Fortunati fuisse, hinc potius evincitur hunc hand ita juvenem in Gallias migrasse, ut is si, ut creditur, anno circiter 530 natus est, annum ageret trigesimum quintum, aut trigesimum sextum, cum in Galliam est profectus.

29. Addit Browerus laudari Sigibertum a Fortunato l. ii, c. 17, quod is basilicam sancti Medardi, a Clotario ceptam exedificari, summo studio compleret atque eidem fastigium jam imposuisset. Ipsum enim sanctum Medardum alloquitur poeta ad extremum carminis, hoc modo :

En tua templa colit nimio Sigibertus amore,
Insistens operi promptus amore tui.
Culina custodi, qui templa in culmine duxit,
Protege pro meritis qui tibi templa dedit.

At credibile est, inquit, Sigibertum non multo post Clotarii obitum in illud operis incubuisse, de quo patrem tam sollicitum et ejusdem perficiendi studium noverat, et quo in loco humari voluerat.

30. At cl. vir Joan. Josephus Liruti a Browero aliquid et Pagio dissentit, dum vult adventum Fortunati in Gallias ad an. 567, minimum vero ad 566, esse referendum. Neque alienum est hujusce sententiam, quam vel aliis communem esse video, paucis expendere, quæ ad eam rem de qua agimus illustrandam luminis aliquid afferre possunt. Ipse igitur dubitat primum utrumne Fortunatus paulo antequam Longobardi Italiam invaderent in Gallias proficisci potuerit. Nam cum, eodem Paulo Diacono teste, Felix socius Fortunati, et quidem (ut ipse existimat) itineris socius, creatus jam Tarvisinus episcopus, Alboino, regi Longobardorum, ad Plavim, ut supra dicebamus, occurrerit, vix fieri potuit ut tam perbrevispatio Felix iret in Galliam, ac inde in Italiam reverteretur, tum creatus Tarvisinus episcopus Alboino obviam procederet. Quocirca opinatur Paulum in rebus a sua præsertim ætate remotis narrandis sæpe minus diligentem, vel hac in re a temporum veritate aberrare potuisse.

31. Sed, ut nihil hic Paulum Diac. purgem et defendam, certe non erat cur laudans scriptor propter eam causam quam affert de ejusdem diligentia aut fide dubitaret. Nullo quippe ex testimonio aut literarum monumento constat (quantum equidem assequi potui) Felicem una cum Fortunato in Gallias profectum fuisse : non Paulus Diaconus id affirmat, licet narret utrumque, Felicem ac Fortunatum, eadem oculorum ægritudine afflictos fuisse, et simili modo ex patrocinio D. Martini liberatos; sed potius de Fortunato et ejus voto in Galliam proficiscendi ita loquitur, ut Felicem plane sejungere videatur; non Greg. Turonensis, licet eandem rem narret quam Paulus Diac., lib. i de Mirac. sancti Mart., c. 15; postremo non Fortunatus ipse id uspiam indicat, licet sæpius locus in ejusdem scriptis ac tempus id significandi (si quidem actum contigerat) indicasset. Quinimo, in epistola ad Greg. Tur., lib. i, c. 1, nullum se habuisse itineris sui, quod ex Italia in Galliam contenderat, socium, satis declarat iis verbis : *Quid inter hæc extensa, viatica consulte dici potuerit, censor ipse mensura, ubi non urgebat vel netus ex judice... nec invitabat favor ex comite*, etc.

32. Quod vero idem addit, minime credendum

33. Cur autem iter Fortunati in Galliam ad an. 567 referendum sit, hac ratione potissimum vir clar. ducitur, quod narret Fortunatus se tunc novum Pictavis fuisse, cum illac pertransiit Gelesuintha, Chilperico nuptura. Id vero anno contigit 567, ut supra indicavimus. At statim atque Fortunatus pervenit in Galliam, ad sancti Martini sepulcrum perrexisse dicendus est, inde vero statim Pictavum venisse, qui (ut de ipso scribit Paulus Diac.) postquam Turonis juxta votum proprium advenit, Pictavis pertransiens illic habitavit. Quocirca Fortunatus natus an. 567, aut minimum, an. 566, in Gallias pervenit. Ilæc ille.

34. Verum non video cur hac Pauli auctoritate moveri vir cl. debeat, qui, ipso teste, in rebus referendis ab ætate sua remotis nonnunquam errore labitur, ut si in definiendo tempore quo Fortunatus in Galliam profectus circiter est errare potuerit, multo magis in statuendo quandam Pictavum, ut illic habitaret, concesserit. Sed ut hoc omittamus, cum illud credibile est, Fortunatum non continuo post adventum suum in Galliam Turonis perrexisse, sed temporis spatium aliquod apud Sigibertum regem, Mettis, aut Rheims (quibus in urbibus sedebant reges Austrasie) substituisse, quippe cui epithalamium cecinit, et a quo itineris, quod per Galliam erat suscepturus, comitem (ut infra dicitur), et ducem acceperit; tum ex illo Pauli testimonio non videtur saltem luculenter ostendi posse Fortunatum statim atque Turonis abcessit Pictavum venisse, cum id solum Paulus asseveret, eundem, posteaquam Turonis votum suum jam absolverat, Pictavum, itineris causa, accessisse, atque illic habitasse, quin certum statuat tempus quod utrumque interfuerit. Jam vero et illud incertum est, quantum temporis Turonis permanserit, cum erga sancti Martini cineres pietatis ac religionis causa, tum vel Euphronii, episcopi Turon. (cui ipse conjunctissimus fuit), officiis et humanitate detentus. Quanquam quid vel illud prohibet scripsisse Fortunatum se tunc novum fuisse, cum illac Gelesuintha pertransiit, eo spectato tempore quo funebre carmen scribebat in ejus mortem, que sane aliquanto post accidit? Quod vero magnum his momentum addit, illud est, quod ante annum 567 necessario in Gallia Fortunatus fuit, qui et nuptias Sigiberti cum Brunichilde, an. 566, ut sæpius diximus,

initas, carmine celebravit, et cum Niseto Trevirensi episcopo conjunctus amicitia fuerit, ad quem adhuc superstitem scripsit carmen 11 lib. III. Jam vero Nisetus an. circiter 566 habente obiit, ut conjicit Cointius ad hunc annum, n. 60.

35. Ex his igitur omnibus statuendum videtur iter Fortunati in Galliam in annum 565 conjiciendum esse; certe nec ante annum 564, nec post 566, esse ponendum. Quam autem ipse viam, in Gallias proficiscens, tenuerit, quæ loca adierit, satis idem enarrat, scribens ad Greg. Tur., lib. I, cap. I, his verbis: *Præsertim quod ego imperitus de Ravenna progrediens, Padum, Athesim, Briatham, Plavem, Liqueutam, Tiliamentumque transans, per Alpem Juliam pendulus montanis anfractibus, Dravum Naricæ, Oenum Breonis, Lircam Bojaris, Danubium Alemannia, Rhenum Germania transiens, ac post Musellam, Mosam, Axonam, et Sequanam, Ligerim et Garonnam, Aquitaniam maxima fluentem, Pyrenæis occurrens, Julia mense nivosis, pene aut equitanda, aut dormitanda, conscripserim.* Brevius adhuc Paulus Diaconus, hoc iter Fortunati complectitur, inquit: *Qui sibi (Fortunatus), ut in suis ipse carminibus refert, illic præperanti per fluentia menti [Forsan, fluentia Tiliamenti] et Raunam, perque Osupum, et per Alpem Juliam, perque Aguntum Castrum, Dravumque, et Byrrum fluvios, et Briones, et Augustam civitatem, quam Virgo et Lech (id est, Vendo et Lychus) juncunt, iter fuisse describit.*

36. Ex his igitur perspicuum est eundem, Ravenna digressum, Patavium, continuato itinere, atque inde Tarvisium, venisse (cum, ut verisimile est, Duplavin divertisset ad suos invisendos), tum per Alpes Noricas, Germaniam ingressum, hinc in Gallias (quod tunc erat tritum et usitatum in regnum illud iter) trajecisse. Quocirca idem, lib. IV Vitæ sancti Martini, libello suo eandem viam, e Gallia in Italiam proficiscenti, commonstrat his verbis:

Si tibi barbaricos conceditur ire per amnes,
Ut placide Rhenum transmittere possis et Bistrum,
Pergis ad Augustam, quam Vindo, Lycusque fluentant,
Si vacat ire viam, neque te Bajasius obstat,
Qua vicina sedent Breonium loca, perge per Alpem,
Ingrediens rapido qua gurgite volvitur OEnus.
Inde Valentini Beneficii templa require,
Norica rura petens, ubi Birrus vertitur undis,
Per Dravum iur iter, qua se castella supinant,
Hic montana sedens in colle superbit Aguntus.
Hinc pete raptè vias, ubi Julia pandit Alpes,
Altiùs assurgens, et mons in nubila pergit.
Iude Foro Julii de nomine principis exi
Per rupes, Osopæ, tuas, qua labitur undis,
Et super instat aquis Reuma Tiliamenti.
Hinc Venetum saltus, campestria perge per arva (etc.),
Aut Aquileiensem si forte accesseris urbem (etc.),
Quo mea Tarvisus residet, si mollior intras,
Per Cenetam gradiens, et amicos Duplavenenses (etc.),
Si Patavina tibi pateat via pergis ad urbem (etc.);
I de Ravennatum placitam pete dulcis urbem (etc.).

37. Illic autem itineris, quod per sola plerumque ac deserta loca faciebat Fortunatus, carminibus pangentis, quasi quodam Musarum condimento ac temperatione, solabatur. Id de se proficitur, scribens ad Greg. Turon., lib. I, cap. I, inquit: *Inter Barbaros, longo tractu, gradiens, aut via fessus, aut tra-*

A pula, brumali sub frigore, Musa hortante, nescio gelida magis an ebria, novus Orpheus Lyricus silvæ ræces dabam, silva reddebat. A barbaris etiam et agrestibus hominibus, per quos iter faciebat, invitatus, et hospitio exceptus, eorum sæpe in conviviiis carmina fundebat, ubi, ait, *sola sæpe bambicans barbaras lendas harpa relidebat.* A que is hanc in causam refert cur quædam sua poemata minus eleganter scripta essent, ac minus limata et perpolita. *Quid enim, inquit, tibi affabre dictum sit, ubi quis sanus non creditur, nisi secum pariter insanitur, quo gratulari magis est si vivere licet post bibere?*

38. Atque in hoc ipso per Germaniam et Galliam itinere cum nobilissimis ac virtute et honore præstantibus viris amicitiam inire, ac eorum sibi gratiam promereri, facile potuit, cum ob vitæ innocentiam, ac morum suavitatem, tum ob laudem litterarum et ingenii, in primis vero ex quadam Musarum commendatione, quæ vel peregrinos et ignotos homines exteris nationibus probare semper consuevit. Certe quamplurimi occurrunt, de quibus Fortunatus suis in carminibus mentionem facit, qui eundem per Germaniam hospitio excepisse, et sua amicitia dignum judicasse, et officiis aliis prosecuti esse, videntur: quos inter eminent Lupus et Gogo, principes apud regem Austrasiæ dignitate viri, Magnulphus, Lupi frater, Jovinus praefectus, Bodigisilus dux, et alii, quos in Germania se vidisse, et apud eos fuisse diversatum, nonnunquam testatur. Itaque ad Lupum scribens, lib. VII, cap. 8:

Cum peregrina (ait) meos tenuit Germania visus,
Tu pater, et patriæ consulturus eras.
Cons: cui quoties vestro sermone loquias,
Credidi in anbrusis me recubare rosis.

Idem scribens ad Jovinum, cap. 12, inquit:

Non ita rebar ovals, postquam Germania nostros
Contulerat visus, ut resideret amor.

39. Sigismundum quoque et Aregisilum fratres in se liberales ac beneficos iis in locis fuisse testatur, quos propterea non dubitat parentibus suis pro claritate ac beneficentia exæquare. Sic enim ad eosdem scribit, lib. VII, cap. 21:

Nomina amicorum mihi dulcis epistola panit,
Hinc Sigimunde nitens, hinc Aregisle decens.
Post Italas terras mittis mihi, Rhene, parentes;
Adventu fratrum, non peregrinus ero.

40. Ex his autem proclive est conjicere eundem aliquod spatium temporis in Germania et proximis regionibus commoratum fuisse, quoad scilicet clarissimos, quos sæpe suis carminibus celebrat, viros invisere et commode adire, et frequentibus officiis eorum in se amicitiam conciliare, posset, tot præterea urbes et regiones, quarum diligens et accurata in ejusdem poematibus descriptio occurrit, cognosceret ac peragrat.

41. Porro Fortunatum in Gallias venientem excepit is ejus sæpe meminimus, Sigibertus, Austrasiæ rex, ac omni liberalitate et officio est prosecutus, cum plurimorum, ut credibile est, præstantium dignitate virorum (quos sibi per Germaniam devinxerat) litteris ac testimoniis commendatum, tunc

ex ingenii doctrinaeque fama satis insignem et cogni-
tum.

42. Cl. vir Joan. Josephus Liruti, quærens ac
secum admirans qua fieri ratione potuerit ut is tot
regum ac principum virorum amicitiam inire, atque
eorum animos sibi devincere potuerit, arbitratur
eam qua erat præditus generis ac stirpis nobilitatem
in causa fuisse cur ad principum atque regum amici-
tias facilis eidem aditus patere potuerit. Qua in re ut
vel ipse aperiam quod sentio, plane difficile mihi
videtur hominem qui humili, nec satis celebri in
loco (Duplavili dico), paternam selem ac domum,
quin, ut ipse de se profitetur, majorum originem
haberet, nullum publicum gessisset magistratum,
nullum certum honoris ac dignitatis insigne fuisset
adeptus (ut superius declaravimus), tam claram et
gloriosam generis nobilitatem nancisci potuisse, qua
non solum in Italia, sed etiam in Germania extre-
maque Gallia inelaresceret, præsertim cum turbu-
lenti adeo temporibus, quibus jam bellis ac seditioni-
bus omnia miscebantur, vel nobiliorum virorum
generi, nisi quorum opera in bellis administrandis
aut gerenda domi rep. præstitisset, tenebræ offundi
facile potuissent. Multum itaque cum illicinam sentie-
re, qui, in præf. ad Vitam sancti Remigii scribit de
Fortunato, quod a multis potentibus et honorabilibus
viris in his Gallicis et Belgicis regionibus per diversa
loca tunc vitæ, ac scientiæ suæ merito invitabatur.

43. Quoniam vero magna et præcipua Sigiberti
in eundem humanitatis ac beneficentiæ officia existi-
tere, de ipsoque et fuit, et erit sæpius sermo, haud
alienum sit de eodem ejusque regno, nec non regia
stirpe ac cognatione, aliquid hoc loco dicere. Is
itaque filius fuit Clotarî I, Francorum regis, omnium
sua ætate potentissimî, qui post Clodovei patris
obitum regnare cœperat, paterno regno æquas in
partes diviso cum tribus fratribus (*Greg. Turon.,*
l. iii Hist. Franc., c. 1); quibus vita functis, univer-
sum sibi Francorum imperium, partim hæreditate,
partim armis ac potentia, vindicaverat. Ipse vero
Clotarîus moriens quatuor post se filios reliquit,
Charibertum, Guntramnum, Chilpericum, Sigiber-
tum, qui regnum inter se, jacta sorte, diviserunt, ac
Sigiberto (ut verbis utitur Gregorii, *l. iv Hist. Franc.,*
c. 22) regnum Theuderici (Clotarîi fratris) obligit,
sedemque habere Rhemensem. Porro regum Austrasiæ,
qui Rhemis sedebant, imperium vel in Germaniam
longe procurrebat; de quo lege *Fort., lib. vi, c. 2*,
et *Ruin., in notis ad Greg. Tur., l. iv Hist., c. 22*.

44. Interea Sigibertus, cum fratres suos reges vi-
disset infima et servili conditione mulieribus nup-
sisse, oblitus generis ac dignitatis suæ, regio ipse
animo et consilio uxorem regali e stirpe ducendam
censuit. Quam ad rem legatos misit in Hispaniam,
qui Brunichildem, Athanagildi regis in Hispania
filiam, sibi peterent ad nuptias, puellam cum forina
corporis, tum industria et morum honestate, consilii

A prudentia ac sermonis suavitate, præstantem. Quam
cum impetrasset, eidem nupsit regia pompa et ap-
paratu, totiusque regni cum summa lætitia ac gratu-
latione (*Greg. Tur., l. iv, c. 27*). Hisce nuptiis epi-
thalamium cecinit Fortunatus, de quo supra, n. 34,
locuti sumus; idemque scribens ad Gogonem, rem
recens gestam declarat his verbis:

Nuper ab Hispaniis per multa pericula terris,
Egregio regi gaudia summa velis.

B 45. Chilpericus, Sigiberti frater, ejus nuptias
æmulatus, misit et ipse in Hispaniam qui Gele-
suintham, Brunichildis sororem, sibi peterent, cui
nuberet, quam anno fere post quam Sigibertus Bru-
nichildem sibi copulaverat duxit uxorem, Frede-
gunde, cujus amoribus tenebatur, inlimi generis ac
servili ex conditione muliere rejecta. At non multo
post, cum Gelesuintha, Chilperici perfidia offensa,
reditum in Hispaniam pararet, ejus jussu, dum in
lectulo cubaret, interfecta est; atque paucos post
dies Chilpericus Fredegundem recepit, cujus deinde
fraude et insidiis cum Sigibertus, tum Chilpericus
ipse, occisi sunt. Gelesuintham, pertranseuntem
Pictavis, viiit Fortunatus, cum adhuc ea in urbe
novus esset, et ejus funus acerbissimum lugubri
carmine expressit, quod legere est *l. vi, c. 7*.

C 46. Sigibertus itaque (ut ad id unde delleximus
revertamur) nobilissimus iis temporibus, ac pruden-
tissimus rex (cujus virtutes passim celebrant For-
tunatus et *Greg. Tur.,* aliique plures) eundem For-
tunatum, in Galliam venientem, perhonorifice ex-
cepit, atque illi Sigoldum comitem pro socio ac
duce itinerum quæ per Galliam agenda ipsi fuerant
dedit, quo scilicet operam suam, et assiduitatem, et
tutelam eidem, sive Turonos adeunti, sive urbes
alias, ac regiones Galliæ peragranti, præstaret. Hoc
ex ipso novimus Fortunato, qui, *l. i, c. 20*, ad Si-
goldum scribit his verbis:

Finibus Italiæ cum primum ad regna venirem,
Te mihi constituit rex Sigibertus ojem,
Tutior ut graderer, tecum comitando, viator,
Atque pararetur hinc equus, inde cibus.
Implesti officium (etc.)....

D 47. Eundem vero Turonis confestim, cum per
regem Sigibertum licuit, ad sancti Martini sepulcrum
venerandum perrexisse, credendum est, ut quem
Ravennæ tam præclare de se meritum noverat, cu-
jusque causa in Galliam advenerat, ejus ciuires præ-
sens coleret, ac votum suum exsolveret. Præerat
tunc temporis Ecclesiæ Turonensi^a Euphronius,
nepos sancti Greg., episcopi Lingonensis, vir cum
genere nobilissimus, tum sanctitate clarissimus,
quem deinceps Fortunato singulari benevolentia et
amicitiæ necessitudine fuisse conjunctum, testantur
hujusce ad illum scriptæ epistolæ, *l. iii, c. 1 et 2*.
Eundem itaque tunc convenisse Fortunatus, et ejus
amicitiæ fundamenta quædam jecisse, quæ postea,
mutuis officiis culta et aucta, eo pervenit, ut ipse
illum parentis in loco haberet, dicendus est.

48. Interea Turonis digressus, cum, itineris causa,
Turonis sedisse Gregorium, qui nonnisi an. 573

^a Male Brow. in Vita Fort. ponit tunc temporis
illam sedem est adeptus.

Pictavum venisset, ea in urbe domicilium suum ac A sedem causituit. Id cum ex Pauli Diaconi testimonio discimus, tum ipse Fortunatus de se proficitur, l. viii, c. 4, sic scribens :

Fortunatus ego hinc humilī prece, voce saluto :
Italice gentium Gallicæ rura tenent.

Pictavis resedens, qua sanctus Hilarius olim
Natus in urbe fuit, notus in orbe Pater.

Quinimo id deinceps promeruit, ut illius Urbis clero, quamvis advenit, ascriberetur, ac sacerdotio initiaretur, quod sane magno est illius virtutis ac vitæ integritatis et innocentie argumento. Quo vero anno Pictaviensis Ecclesie presbyter factus sit, haud ita facile est statuere. Paulus Diaconus, dum narrat de eodem quod novissime in eadem civitate (scilicet Pictavis) primum presbyter, deinde episcopus ordinatus sit, videtur ad extremum ejus ætatis B tempus id factum referre. At cum Greg. Turon. Fortunatum suis in libris presbyterum passim appellet, aliter videtur judicandum. Nam l. i de Mirac. sancti Martini, c. 43, eundem aperte conservum suum, Fortunatum presbyterum vocat. At Gregor. Turon. libros de Mirac. sancti Martini conscripserat, antequam Fortunatus suos illos iv de Vita sancti Martini versibus exararet, cum in epistola illis præfixa scribat Gregorio, ut, cum jussisset opus illud quod ipse Gregorius de virtutibus sancti Martini explicuerat versibus exprimi, sibi illud transmitteret, quod carmine complecteretur. Jam vero Fortunatus elucubravī libros iv de Vita sancti Martini, sancto Germano, Parisiensi antistite, adhuc superstite, qui an. 576 supremum diem obiit, uti adnotavimus ad lib. iv Vit. sancti Martini, pag. 470. Ex quibus conficitur jam ex illo tempore Fortunatum presbyterum fuisse. Quin ut hac in re quod sentio proferam, videtur mihi Fortunatus jam tunc clericus fuisse, cum ab Italia est profectus; idque ex eo conjicio, quod ab ejus cœvo Greg. Tur. Presbyter Iulicus passim nominetur, quem titulum vel ejus opera præ se ferunt.

49. Multo vero difficilius est statuere quonam tempore idem ipse hospitio usus fuerit Agricolaë, seu Agricolæ, episcopi Cabillonensis, sive, ut verisimilius videtur, Nivernensis, sicut adnotavimus ad cap. 24 lib. iii Op. Fort. Is enim scribens ad eundem, non solum se cum illo vixisse præ se fert, sed etiam D ab optimo ejusdem parente doctum, institutum ac pastum fuis e, testatur hisce versibus :

Cum mea terra manu meruit genitoris arari,
Reddunt nati vomere culta sui.
Nam pater, affectu dulci, memorabilis orbi,
Me vobiscum uno fovit amore duos.
Corde parens, pasto nutrit, bonus ore magister,
Dixit, coluit, rexit, honesta dedit.
Ille pro studio sulcata novalia sevit:
Quod Pater effudit, hoc mihi si mien ale.

Hoc itaque hospitio usum crediderim Fortunatum antequam Radegundi (de qua mox erit sermo) et ejus negotiis conficiendis se penitus daret, a qua deinde haud diutius videtur abfuisse.

50. Illud vero hoc loci quæri solet, quibusnam de causis Fortunatus, posteaquam votum suum Turonis

exsolverat (quæ præcipua fuerat causa ex Italia in Galliam veniendi), adhuc substitit in Gallia, nec ad suos remearit. P. Browerus, cap. 2 de Vita Fortunati, ejus rei causam refert in bellicos tumultus quibus Italia Longobardorum armis tunc maxime afflicta est. Quo sane tempore Tarvisium, Fortunati patria, et propinque regiones, posite in ipsius Germaniæ ore ac faucibus, hostilibus excursionibus et injuriis in primis patuere. Is interea sibi in Gallia subsidendum duxit, donec, pace et tranquillitate Italiae reddita, tuto paternam ad regionem atque domum remigrare posset. Sane haud ipse æquo animo in Gallia commorabatur, nec propterea videtur ex animi proposito alienam regionem patriæ ac suis anteposuisse, qui scribens ad Lupum, lib. viii, cap. 2, hac de se loquitur :

Exsul ab Italia nono, puto, volvor la anno,
Littoris Oceani contingente salo.
Tempora tot fugiunt, et adhuc per scripta parentum
Nullus ab exiliis me recreavit apex.

Adhuc vero miserabilis suum ab Italia digressum lamentatur lib. vi, cap 10, his verbis ?

Tristis erro nimis, patris vagus exsul ab oris,
Quam sit Apolloniis naufragus hospes aquis.

51. Neque altera prætereunda causa est ob quam is in Gallia permansit, nec ad suos amplius reversus sit. Hanc autem ipse nobis declarat lib. viii, cap. 4, iniquens :

Martium cupiens, voto Radegundis adhæsi,
Quam genuit cælo terra Toringa sacro.

id est, cum eo consilio in Galliam venisset, quo C sancti Martini sepulcrum inviseret, ac suæ erga illum pietati satisfaceret, Radegundis, piissimæ femine, precibus ac votis retentus est, quominus in Italiam reverteretur; ac inde factum ut in Gallia reliquum vitæ suæ spatium traderet.

52. Quoniam vero de Radegunde mentio est facta, cujus maxime opera id præstitum fuit, ut Fortunatus in Gallia remaneret, quemque illa coluit semper, atque omnibus liberalitatis et benevolentie officiis est prosecuta, haud erit alienum de regio ejus genere ac fortuna, nec non de egregia virtute ac sanctimonia, nonnulla dicere, e quibus ad Vitam Fortunati et pleraque ejus poemata illustranda plurimum laeis addi possit. Fuit itaque Radegundis Bertharii, regis Thuringorum, filia, quem cum Hermenefridus, germanus ejusdem frater, oppressisset, Radegundis, adhuc puella, patre orba, patri in tutela relicta est (Greg. Turon. in Hist. Franc., c. 4). Postea vero Hermenefrido ipso a Francorum regibus Clotario et Theodorico superato et devicto, eadem in Galliam adducta captiva est; de qua cum Theodoricum inter ac Clotarium contentio fuisset exorta, utri uxor obtingeret, victi Clotarius, ac eidem, statim atque per ætatem pue le lievit, nupsit, cum eam interea regia in villa educandam ac nutriendam custodibus tradidisset (Fort., n. 2 Vitæ Rad). Verum regales nuptiæ deliciæque vulæ potentiissimæ illud pietatis ac religionis studium quod in puellula jam eluxerat, solita suis manibus lustrum altarium partem tergere, et puerorum choris, di-

vinas laudes celebrantium, ducere, nihil immi-
nuerunt sed potius illustrarunt, ut jam diceretur
Clotario a suis amicis *habere eum potius jugalem mo-
nacham quam reginam*, unde erat in illam nonnun-
quam asperior. Interea vero Radegundis frater, in-
iuste a Clotario occiditur, ex amicorum fraude ac
perfidia. Hoc illa tempus et occasionem nacta, sibi
a Clotario recedendum censuit, ac monasticam vi-
tam, cujus studio in primis tenebatur, cogitavit am-
plecti. Itaque ad beatum Medardum, Noviomensem
antistitem, directa a rege conjuge, cum venisset, ab
eodem cœpit contendere, ut sese, mutata veste, Do-
mino consecraret. Quod ille primo recusans, veritus
ne Clotarii indignationem in semet excitaret, pos-
tremo cessit precibus, ac velum ejus capiti imposuit,
quo eam sanctimoniam declararet. Illa autem inde
digressa Turonis ad basilicam sancti Martini venit,
tum Suedas accessit, villam agri Pictaviensis, atque
illic, monasterio exstructo, ad extremum usque vite
diem sanctissime vixit (*Fort., ibid., c. 12*). De qua
ut scribit Greg. Tur., lib. III Hist. Franc., cap. 7 :
*Mutata veste, monasterium sibi infra Pictaviensem
urbem construxit; quæ orationibus, jejuniis, vigiliis
atque elemosynis, prædita, in tantum emicuit, ut
magna in populis haberetur.*

53. In hoc autem Pictaviensi monasterio Agnetem,
virginem singulari pietate ac virtute præstantem,
quam olim ancillam habuerat, et quam a prima
ætate loco filiæ (ut ipsius Radegundis verbis utar)
coluerat, et educaverat, abbatissam constituit, ac se
post Deum ejus ordinationi regulariter obedituram
commisit. Id enim de se ipsa fatetur, apud Greg.
Tur., lib. IX, cap. 42. Quocirca canit de illa For-
tunatus, lib. VIII, cap. 1 :

Regia lacteoque communians pallia culto,
Vivior ancillæ vestis amata tegit.
Spledidâ serraco quondam subvecta superbo,
Nunc terit obsequio planta modesta lutum.
Quæ prius insertis onerata est dextra smaragdis,
Servit inopis famulis, seculatitate, suis.
Aulæ celsa regens quondam, modo jussa ministrat,
Quæ dominando prius, nunc famulando placet.

Idem scribens ad Agnetem, lib. VIII, cap. 4, sic eam
alloquitur :

Sed tibi præ reliquis Mater pia charior instat,
Eligit excelso consociare choro.
Res probat ipsa tamen, quoniam quæ filia constas,
Te matrem votis optat habere suam;
Quamque suis genibus charam nutritivæ alumnam,
Præclit ecce suo constituenda loco.
Et quæ te semper baculi moderamine rexit,
Prompta sub imperio vult magis esse tuo.

54. Summa vero Radegundi facultas et oportu-
nitas fuit, pro regia ejusdem cognatione ac gene-
re, illud summi Pictaviense monasterium pretiosis
muneribus ditare, inter quæ ea præcipue numeran-
tur quæ ipsa a Justino imper., anno circiter 569,
missa ad eundem legatione, impetravit, plurimum
conferente ad eam rem Sigiberti opera et gratia.
Scilicet, ut de ipsa scribit Baudonivia in ejus Vita,
num. 8 : *Quod sua vota posebant obtinuit, ut beatum
lignum crucis Domini, auro et gemmis ornatum, et
multas sanctorum reliquias, quas Oriens retinebat,*

*A uno residens loco, se habere gloriata est. Ad petitionem
sanctæ misit imper. legatarios cum Evangeliiis auro et
gemmis ornatis.*

55. Hæc autem occasio fuit Fortunato ut hymnos
nonnullos et poemata alia elucubraret in honorem
sanctæ crucis, quæ inter celeberrimum illud est
quod incipit *Vexilla Regis prodeunt*, Ecclesiæ ipsius
usu jampridem consecratum. Idem præterea scripsit
prolixum poema, quo, Radegundis nomine, gratias
agit Justino et Sophiæ Augg. pro missis ad se pre-
tiosissimis muneribus, quibus totum Occidentem il-
lustratum et ornatum fuisse affirmat.

56. Quæ vero et quanta Fortunatum inter et Ra-
degundem Agnetemque interesset summæ pietatis,
benevolentiæ, charitatis, necessitudo, eaque ab
omni aliena petulantia suspicione ac periculo, ipse
nobis Fortunatus testis sit, lib. XI, cap. 6, scribens
ad Agnetem hisce versibus :

Mater honore mihi, soror autem dulcis amore,
Quam pietate, lide, pectore, corde colo,
Cœlesti affectu, non crimine corporis ullo,
Non caro, sed hoc quod Spiritus optat, amo.
Testis adest Christus, Petro Pauloque ministris,
Cumque piis sociis sancta Maria videret,
Te vixi non aliis oculis animoque fui s ;
Quam soror ex utero tu, Titiana, fores,
Ac si uno patru mater Radegundis atro-que
Visceribus castis progenisset, eram.

57. Suam verò præcipuam charitatem in Rade-
gundem declarat lib. XI, cap. 2, his versibus, qui-
bus, cum illa se includeret (ut infra dicentur), suam
in ipsam desiderium exprimit, inquit :
C

Quo sine me mea lux oculis errantibus abdit,
Nec patitur visu se reserare meo?
Omnia conspicio simul æthera, flumina, terram;
Cum te non video, sunt mihi cuncta parum.
Quamvis sit cælum, nebula fugiente, serenum,
Te celante, nili stat sine sole dies.

58. Harum vero in se munificentiam ac liberalita-
tem suis sæpe carminibus celebrat, quibus, pro
missis munusculis, iisdem gratias agit ; quod quam
crebro fieret, satis indicant hæc ejus verba, quibus
ad Agnetem scribit, lib. XI, cap. 9 :

Portitor ad tantos missus non sufficit unus,
Lassarunt toties qui rediere pedes.
Singula nec refero, quia metua munera vincunt (etc.).

Idem se pluries convivio ab eisdem exceptam ac
laute pastum fuisse significat, ac inter cætera, lib.
XI, cap. 11, prandium commemorat, ac describit,
quod sibi ab Agnete instructum, ac variis floribus
et frondibus, ad speciem horti viridantis, pictum et
ornatum fuerat, ex quibus illarum erga Fortunatum
diligentia ac sedulitas perspicui potest.

59. Hæc vero inter illos mutua charitas et neces-
situs monet ut quæramus quo officio maxime, seu
munere, apud religiosissimas feminas Fortunatus
funderetur. Sed ante quædam notanda sunt. Ac pri-
mum illud animadverto, singulare semper Radegun-
dis studium in his colendis et audiendis existisse, a
quibus ad pietatem ac religionem institui poterat :
quæ, ut scribit Fortunatus in ejus Vita, num. 8 :
*Ad ejus opinionem si quis servorum Dei visus fuisset,
vel per se, vel vocatus, occurrere, videres illam cœle-
stem habere beatitudinem . . . sequenti die curam domus
committens creditariis, ipsam se totam occupabat jœcta*

diri iusti verba circa salutis instituta, et circa adipiscendæ vitæ cælestis commercii retentebatur per dies. Atque hæc de Radegunde, dum ea in regia aula adhuc viveret.

60. Deinde multa jam erant Pictaviensis monasterii sanctimonialibus negotia gerenda, sive quæ ad privatas earum curas et officia spectarent, sive quæ ad totius monasterii rem ac statum pertinerent, quibus in procurandis alterius qui extra monasterii septa viveret diligentia desiderabatur ac fides. Ita, quo unum aut alterum exemplum proferam, exstat apud Gregor. Tur., lib. ix Histor. Franc., cap. 42, exemplar epistolæ quam Radegundis mittit ad episcopos Gallie, quo illorum patrocinium et auctoritatem adversus eos qui monasterii Pictaviensis jura vel bona ledere voluissent aliquid impetraret. Item, cap. 59, legitur quoddam rescriptum episcoporum ad Radegundem, in quo moniales illæ feriuntur anathemate, quæ unquam e monasterio egredi aut nubere voluissent. Hæc itaque, et id genus alia, sæpe cum episcopis, aut regibus, et aliis principibus viris, communicanda, et per ipsos interdum transigenda, aliquem, præstantem consilio solertiaque virum requirebant, qui eadem gereret ac procuraret.

61. Quæ cum ita sint, illud mihi videor primo affirmare posse Radegundem et Agnetem totius vitæ moderatorem ac præceptorem Fortunatum habuisse, cujus iudicio atque consilio cum in rebus suis privatis dirigendis, tum monasterii totius disciplina temperanda uterentur. Quod sane et tantæ necessitudini, quantam inter ipsum et illas interfuisse ostendimus, consentaneum videtur, et Fortunati religioni, doctrinæ, prudentiæ; idque Radegundis illa vota fuisse facile dixerim, quibus Venantius ipse se *adhæcisse* fatetur, quominus ad suos in Italiam regrederetur. Atque etiam adsunt indicia aliqua ex scriptis Fortunati quæ hoc ipsum confirmant. Ita lib. xi, cap. 4, auctor est Radegundi ut ad stomachum corroborandum ac recreandum vini aliquid sumeret, proferens Apostoli exemplum et auctoritatem, Timotheo ad ipsum suadentis. Item, cap. 7, ad Agnetem scribens, rogat ut quod ipse obsequium seu *fanulatum* absens Radegundi impendere non poterat, pro se ipsa præstaret. Idem, cap. 8, gratias agit Agneti quod monialibus epulum, rogatu suo, indulisset, et optat ad extremum, quo Agnes et Radegundis diu essent superstites, quo earum freno, seu auctoritate, Pictaviensis monasterii status, sive disciplina, diu floreret ac staret incolumis. Postremo, lib. viii, cap. 17, scribens ad Gregor. Turon., cum grave scandalum ad dissidium, post obitum sanctæ Radegundis, in eodem Pictaviensi monasterio excitatum fuisset, eidem causam abbatissæ commendat his verbis: *Memor sis commendationis beatæ domus meæ filie, vel jam matris vestræ, domus Radegundæ, pro loci sui, vel personæ, totiusque regulæ, stabilitate quod petit, et verborum vel viscerum supplicatione commisit, ita præcipiatis infatigabiliter laborare, qualiter ipse vobis in*

A retributione sempiterna restituit, qui providet auxilium indigentibus. Quibus ex verbis potest intelligi quo in loco is esset apud Radegundem, et Agnetem, et quæ iisdem officia præstaret.

62. Atque etiam ex itineribus tam frequentibus quæ Fortunatum per Galliam Germaniamque habuisse comperimus, coniecere licet plura ad monasterium Pictaviense spectantia negotia per ipsum solita transigi. Ita lib. xi, cap. 27 et 28, scribens ad Agnetem et Radegundem, sua quædam itinera enarrat, quorum in altero diu procella jactatus fuerat, unde in grave vitæ amittendæ discrimen venerat; in altero vero hiemale frigus ac pruinas se perpersum fuisse describit, cum nive et glacie late unguia tenerentur. Atque ipse indicat quædam habuisse quæ præsens cum illis conferret, nec tum epistolæ committeret, iis verbis:

Post refereuda simul murmura corde lego.

Item lib. vi, cap. 10, cum Mettin accessisset, narrat lintrem quo vehabatur a regio coquo sibi fuisse abductum; cumque venisset Nauciacum, vel Nasium, a Sigiberto rege perliberaliter exceptum, necnon ab ejus ministris Papulo et Gugone, cum lintrem, tum cæteras copias ad iter suum proseguendum necessarias, refert se accepisse. Idem, lib. x, cap. 10, iter suum, aliud quod circa Rhenum et Mosellam confecerat, describit cum quidem regis domui, id est, Childeberto et ejus matri Brunichildi obviis factus, et ab ipsis retentus, et exceptus perhumaniter, eosdem deinde, regia pompa et apparatu iter facientes, fuisset prosecutus. Haud inverisimile itaque est Fortunatum isthæc loca, non tam solatii sui causa, aut privati negotii, adiisse, sed ut earum voluntati ac sollicitudini, quibus se et operam suam addixerat, satisfaceret.

63. Ex hisce autem itineribus (quæcunque tandem eorum suscipiendorum causa et ratio fuerit) per magnam ipse nactus opportunitatem est percelebres Gallie ac Germaniæ episcopos adeundi, et cognoscendi quibuscum amicissima benevolentia conjunctus fuisse ex ejusdem carminibus passim deprehenditur. Atque ut ex iis nonnullos commemorem, quorum ex amicitia et consuetudine non vulgaris commendatio innocentie ac virtutis Fortunati sumi potest, sanctus Germanus, episcopus Parisiensis, propensissima in eundem voluntate ac benevolentia exstitit, ut constat inter cætera ex lib. viii, cap. 2, Op. Fortunati, qui cum ad eundem proficisci vellet, et a Radegonde retineretur, hæc inquit:

Me vocat indu pater, radians Germanus in orbe,
Ille retinet mater, meo vocat inde pater.
Dulcis uterque mihi, voto amplectente cohesit;
Plenus amore Dei, dulcis uterque mihi.

Hic ille fuit Germanus a quo Agnes, Pictaviensis monasterii abbatissa, consecrata est, ut constat ex testimonio Radegundis apud Gregor. Turon., lib. ix, cap. 42, ex quo intelligi potest magnam inde necessitudinis ac benevolentie causam vel cum Fortunato interfuisse.

64. Felici etiam, episcopo Nannetensi, viro cum

nobilitate generis, tum virtute animi conspicuo, acceptus in primis ac jucundus fuit: idque indicant scripta ad illum Fortunati carmina, et illius ad hunc litteræ quas legere est l. iii, cap. 4, 5 et seq. Idem apud Leontium, episcopum Burdigalensem, et Placidinam, ejus olim uxorem, mulierem ex imperatoria familia, in primis vero singularis pietatis laude præstantem, non infimum locum tenuit benevolentiae et gratiae, ut aperte testantur carm. 15, 16 et 17, l. i. Libro vero iv, cap. 10, exstat poema, quod ipse scripsit in funus ejusdem Leontii, in quo ipsius generis nobilitati, ac virtuti, et in gregem suam sedulitati, tum apud reges auctoritati et gratiae refert egregium testimonium.

65. Quid vero de Euphronio dicam, antistite Turonensi? quid de Nicetio, episcopo Trevirensi, aut, qui illum excepit, Magnerico? ad quos singulos exstant scriptæ Fortunati epistolæ, seu carmina, l. III, capp. 1, 2, 3, 11, 12 et 13. Nec vero prætereundus sanctus Martinus, Galliciae episcopus, ille qui Suevos, Galliciae incolas, a paterna superstitione ad Christianam religionem amplectendam convertit, ad quem item Fortunatus epistolam scripsit, plenam amicissimi desiderii, et poema, in quo ejusdem virtutes, et erga gregem suum merita commendat. Habes illa l. v, c. 1 et 2.

66. Addendus his Avitus, episcopus Arvernensis, a quo Gregor. Turon. ad studium divinarum rerum se excitatum fuisse ac provocatum commemorat in libro de Vita Patrum, cap. 2. Is igitur in primis dilexit Fortunatum, uti jam conjuncta utrique cum Gregorio necessitudo efflagitare videbatur. Porro cum Avitus, sacro Pentecostes die, plusquam quingentos Hebræos ad Christum convertisset, huc ejus factum, prolixo carmine, prosecutus est Fortunatus, Gregorii hortatu.

67. Sed ne singulos commemorem, qui Fortunatum benevolentia et officiis humanitatis complexi fuisse deprehenduntur, sit unus pro omnibus is, de quo supra mentionem fecimus, Gregorius, Turonensis antistes, vir cum sede ac loco, tum pietate ac doctrina clarissimus. Quam vero ipse diligeret Fortunatum, ac quanta inter utrosque amicitia ac familiaritas intercederet, tam multa et crebra ad illum scriptæ hujusce litteræ seu carmina declarant in quibus is haud secus quam in parentem se affectum esse ostendit, ac vicissim illius præcipuum erga se studium et benevolentiam contestatur. Cum autem, regionum intervallo sejunctus, minus quam vellet ipsi alesse et ejus præsentia frui posset, desiderium suum litterarum frequentia compensabat. Ut enim ipse de se profitetur, l. v, c. 14, scribens ad eundem Gregorium:

Jugiter opto libens, sacer amplectende Gregori,
Cernere vos oculis, querere litterulis,
Dulce videre nili, ac si desit copia cerui,
Spes erit oranti vel dare verba Patri.

68. Hujus suasu plura scripsit aut edidit Fortunatus, quæ, nisi ejus hortatus et impulsus accessisset, fortasse perpetuis in tenebris ac oblivione po-

steritatis jacerissent. Quanti vero Gregorius faceret scripta Fortunati, ac quanti interesse arbitraretur eadem publicam in lucem proferri, inde intelligi potest, quod non leviter cum ipso agendo, sed obtinendo et adjurando ab eo contenderit, quo carmina sua et alia Opuscula in unum volumen colligata evulgaret. Id ex ipsius Fortunati testimonio discimus, ita scribentis ad Greg., lib. i, cap. 4: *Unde, vir apostolice, prædicande papa Gregori, quia viriliter flagitas ut quædam ex opusculis imperitiæ meæ tibi transferenda profferrem, mearum nugarum admiror te amore seduci; ac rursus: Sed quoniam humilem impulsus, alacriter acrius renitentem, sub testificatione divini mysterii, et splendore virtutum beatissimi Martini, conjurans, hortaris sedulo ut contra pudorem meum deducar in publicum, etc.* Libro vero v, cap. 5, se item ab eo ad scribendum incitatum scribit his verbis: *Instigas, Pater optime, seria curiositate, sincera tamen dulcedine, carmine elinguem proloqui, et currere pinguem versu pedestri.* Eadem fere scribit, l. ix, c. 6.

69. Atque hæc inter carmina quæ tunc edidit Fortunatus plura sunt quæ ad Gregorium ipsum scripta fuerunt, atque ejus virtutum laudem et commendationem complectuntur. Ac inter cætera illud eminet in primis, quod exstat lib. v, cap. 3, scriptum ad cives Thronenses, quo iisdem Venantius gratulatur, quod Gregorius Ecclesiae illius episcopus creatus fuisset, ac bona iis omnia ex pontificis sui adventu ac præsentia ominatur.

70. Qua vero in se munificentia ac liberalitate idem Gregorius esset, passim suis in carminibus declarat, atque ut de cæteris taceam, lib. viii, cap. 25, memorat sibi ab illo agellum præstitum fui-se ad alimoniam ac cæteros sumptus, in quo munificentiam ejusdem confert cum liberalitate sancti Martini, cum hic de parte chlamydis suæ nudum et egentem contextit, his versibus:

Munifici reparans Martini gesta, Gregori,
Texit ut ille habitu, nos alis ipse cibo.
Ut chlamydem ille prius, sic tu partiris agellum;
Ille tegendo potens, tuque fovendo decens.

Cujus quidem agelli situm et amoenitatem describens, c. 24 ejusdem libri, hæc ait:

In qua sorte loci facta est collatio doni,
Qua Vigeuna procax litore fraugit aquas.
Lapsibus et tumidis dum fertur nauta carinis;
Jugera culta videt, quando celeuma canit.

71. Ejusdem vero in se collata munera ac beneficia summam complectens, l. viii, c. 23, eorum magnitudinem ac numerum exprimit, inquit:

Gurgitis in murem si lingua fluente rigaret,
Turbiæ torrentis vel raperetur aquis,
Ad tua præcipue præconia summa, Gregori,
Dum non explerem flumine, gutta forem.
Munilicunque Patrem aquaret nec Musa Maronis,
Fers bona quanta mihi, quis valet ore loqui!

72. Quid autem reliquos enumerem quos sui amicos ac patronos habuit in Gallis Fortunatus? Reges dico ac principes viros, quibus tam acceptum atque omni tempore jucundum et clarum eundem fuisse, permagnum, in eo quidem judicio, cum ingenii ejus et doctrinæ, tum vitæ integritatis, atque etiam ejus-

dam in familiari consuetudine urbanitatis ac festivitatis, est testimonium. Supra jam diximus quam is Sigiberto, regi Austrasiæ, gratus esset et iucundus : cui addendi ejusdem fratres, Charibertus, Guntramnus, Chilpericus, et Sigiberti filius (qui postea Austrasiæ regnum tenuit), Childebertus, cum reginis suis Brunehilde, Gelesuintha, Fredegunda, ac regis familiis, apud quos Fortunatum in honore ac pretio fuisse, tot de his atque ad ipsos scripta poemata passim testantur.

75. Jam vero præter Gogonem, Lupum, Magnulphum, Jovinum, et alios de quibus supra mentionem feci, Mummolenus etiam, vir illis temporibus dignitate præstans, et inter suos nobilissimus, amicissimus Fortunati fuit. Hic illum egregie laudat l. vii, c. 14, ac l. ix, c. 2, scribit ad eundem consolatoriam epistolam pro morte puellæ filiæ. Item Papius, vir apud Sigibertum potentissimus, Herulfus, Gondo, Gundoarius, Boso, Gajaetorius, Chrodinus, Mummolus, et alii cum virtute ac dignitate præcellentes viri, tum apud reges suos honorati et gratiosi, præcipua benevolentia eodem prosecuti deprehenduntur. Quod autem ad ejus commendationem, meo quidem iudicio, valere plurimum debet, illud est, quod cum illorum quos dominavi plerique varia fortuna usi interdum sint, ac nonnulli vel in reges ipsos conspiraverint, aut ab iisdem defecerint, alii gravibus de causis suspecti et offensi locum suum et gradum amiserint, et exilio aut morte multati miserrime interierint, unus pene Fortunatus, nulla unquam de causa accersitus aut suspectus legitur fuisse, nec eorum quos amicissimos et conjunctissimos habebat calamitas illi qua apud Reges Iræbatur gratiæ officit aliquando : quod magno indicio est ita eundem nobilissimorum virorum amicitias coluisse, ut idem alienis a persona sua et gradu negotiis sese non immisceret, atque, ab omni partium studio alienus, quod suum erat opus sequeretur, pacis atque otii amicus.

76. Spatium vero temporis aliquod habitavit Fortunatus in ea Britannicæ minoris parte quæ ad Oceanum posita, ejus fluctibus alluitur ac cingitur. Sic enim ipse scribit ad Felicem Namnetensem, l. iii, cap. 4 : *Oscitante me prope finitima pelagi blandimento vuturalis torporis in lecto, et littorali diutius in margine decubante, subito per undifragos vestri fluctus eloqui, quasi scopulis incurrentibus elisa, sal s spargine me contigit irrorari.* Idem scribens ad Druconem Diac., lib. iii, cap. 33, hæc ait :

Nos maris Oceani tumidum circumfuit æquor,
Te quoque Parisus, clare solalis, habet.
Sequana te retinet, aus unda Britannica cingit.
Diviso terris, alligat unus amor.
Non furor hæc Pelagi vultum mihi subtrahit illum,
Nec Boreas aufert nomen, amice, tuum.

75. Querendum autem videtur quam maxime de causa idem in oras illas ac littora secessisset? Qua in re si licet conicere aliquid, illud primum animadverto, solenne tunc temporis plerisque viris reli-

A gio-issimis fuisse ut per annum, ac sacro maxime quadragesimali tempore, in locum quempiam ab hominum frequentia remotum secederent, in quo precibus solis ac jejuniis vacarent. Ita de sancto Senoch narrat Greg. Tur., lib. de Vitis Putrum, cap. 15, quod a die sancti Marini, usque ad Natalem Christi diem, et rursus quadraginta ante Pascha diebus cellula vivebat inclusus ; itemque de Hecundo *, pontifice Ambianensi narrat auctor Gregorio cœvus, quod secretum in locum recedebat, ut sacro quadragesimali tempore divinarum rerum contemplationi vacaret impensius.

76. Porro eam ad rem aptissimæ occurrebant insulæ, quæ mari undique circumfusæ, frequentiores hominum arcebant accessus. Hæc de Palladio, Santonensi episcopo, narrat Gregorius, lib. viii Hist. Franc., cap. 43, quod ipse *Quadragesimæ tempore in insulam maris, orationis causa, secessisset.* Sanctus Marculus etiam, abbas Nantensis, in quamdam insulam quotannis confugiebat, *quatenus tibi super illud sacrum tempus quodrigenarium corpus rigidius solito maceraret, et quo ab hominum conspectu esset remotior, eo ad vigiliis, orationem, jejuniisque exercenda aptior, atque expeditior esset, ut legitur in ejusdem Vita, n. 12, quæ relata est sac. i Bened., pag. 128.* Porro vel ætate divi Ambrusii quam frequentari insulæ solebant ab his qui, pietatis causa, sola ac secreta in loca cupiebant secedere, indicat ipse Ambrusius in Hexam. l. iii, c. 5, iis verbis : *Quid enumerem insulas... in quibus ii qui se abdicant intemperantiæ secularis illecebris, fide continentis propositis, eligunt mundo latere, et vitæ hujus declinare dubios unfractus ? Mare est ergo secretum temperantiæ, exercitium continentis, gravitatis secessus, portus securitatis, tranquillitatis sæculi, mundi hujus sobrietas, tum fidelibus viris atque devotis incentivum devotionis, ut cum undarum leniter alluentium sono certent cantus psallentium, plaudant insulæ tranquillo flutuum sanctorum choro, hymnis sanctorum personent.*

77. Quæ eum ita sint, adducor ut credam vel Fortunatum in quampiam insulam secedere aliquando consuevisse, idque forte sacro Quadragesimæ tempore, in qua, ab hominum turba remotus, atque omnibus vacuus negotiis, jejuniis ac precibus studiis instaret. Quod enim ipse in aliqua insula vixerit, ex ejusdem verbis intelligi potest, quibus ad Placidinam scribit, lib. i, cap. 17, hoc modo :

Munera parva nimis, pia, suscipe, quæso, libenter,
Quæ magis ipsa decet, munus in orbe micæ.
Fluctibus e mediis hæc ut daret insula vobis,
Oceanus tumidis murmure præstat æquis.

78. Quanquam vel ea fortasse fuit causa, cur Fortunatus insulas, sive alia maritima loca, peteret aliquando, quod is sanctissimorum hominum, qui illis in regionibus habitaverant, ac rerum ab iisdem gestarum monumenta quæreret, quibus eum ad pietatem accenderetur, et acqueretur ad imitationem similitudine exemplorum, tum ætas ab iisdem Vitis conscriberet. Quod in primis solenne eidem fuisse,

* Lega præf. ad sac. l. ii, n. 111.

cum tot ab ipso elucubratae Vitæ sanctorum testantur, tum hæc ejus verba confirmant, quibus ipse de se proficitur, lib. II, cap. 12 :

Laudibus humanis reliquorum corda resultent,
At mihi de justis commemorare placet.
Nam pietatis opus, victores texere libri,
Admonet ingenium res ratione duplex.
Una quod est habilis de magnis magna fateri,
Nam bona qui reticet criminis auctor erit.
Altera causa monet, quoniam successus amat,
Et meliora cupit qui sua facta legit.

79. Ac sane non obscurum ejus rei indicium ipse nobis præstat Fortunatus, l. I, c. 17, ad Placidinam scribens hisce verbis :

Quæ loca dum volui properans agnoscere ponti,
A Borea veniens, repulsi una furens.
Prosperitas ut vestra tamen se plena probaret,
Obtulit in terris quod peteret aquis.

Quibus postremis versibus id mihi maxime indicasse videtur, quod cum eo consilio navigaret ut relicta quibusdam maritimis in locis a piissimis viris pietatis suæ ac sanctimonie vestigia cognosceret, inde rejectus tempestate, et ad Placidinam delatus, in ejus persona ac vitæ ordine id expressum reperit quod aliis in locis navigando quærebat.

80. P. Browerus (cui et cl. vir Joseph. Liruti assentiuntur) arbitratur Radegundem secutam Fortunatum fuisse, ac in eadem cum ipso aut certe proxima insula interea habitasse. Ea vero ratione ducitur, quod scribens Fortunatus ad Felicem, episcopum Namnetensem, in eadem epistola, in qua dicit se *oscillare prope finitima pelagi*, refert ipsius Felicis verba, quibus antea ad sese scripserat : *Ipsam Radegundis muro charitatis inclusum vivere*.

81. Sed id mihi tanti esse non videtur quamobrem credamus Radegundem, ejus regulæ ad quam mores suos conformaverat ac sui propositi oblitam, unquam e monasterio egressam esse, ut alio concederet. Ipsa siquidem regulam sancti Cæsarii Arelatensis episcopi sequebatur, in qua, art. 5 recapit., diserte cautum fuerat : *Ut nulla ex vobis (monialibus) usque ad mortem suam de monasterio egredi permittatur, aut per se ipsam præsumat exire*. Hinc de Radegunde scribit Paudonivia in ejus Vita, num. 28, quod *instituatur ut nulla vivens foras monasterii januam egrederetur*. Quin ipsamet Radegundis, in epistola ad episcopos Gallie (quam legere est apud Greg. Tur., l. IX Hist. Franc., c. 42), implorat eorum auctoritatem adversus moniales illas quæ *extra regulam exinde (e monasterio) egredi tentarissent*. Postremo eadem in libro de Excidio Thoringie sic a Fortunato loquens ad Hamalefredum, patrem suum, inducitur :

Sacra monasterii si me non claustra tenerent,
Improvisa aderam, qua regione sedes.

Nullo itaque modo credibile est Radegundem unquam a monasterio recessisse, quo Fortunatum sequeretur, sive religionis ac pietatis gratia, sive ulla alia de causa loca maritima petentem.

82. Porro ex illa quæ Radegundem inter ac Fortunatum interfuit necessitudine, Browerus conjicit eundem monasticum amplexum fuisse, ac fortasse regulam sancti Cæsarii, episcopi Arelatensis, secutum esse, in quam præcipuum exstitisse Radegundis stu-

dium testatur idem Fortunatus, de illa scribens, lib. VII, cap. 6 :

Concipiente fide Christi Radegundes amore,
Cæsarii lambit regula quidquid habet.
Cujus pontificis refluente pectore mella,
Colligit, et rivos insatiata bibit.

83. Addit Browerus eundem, more veterum anchoritarum, fiscellas texere solitum, e quibus unam mittens ad Radegundem et Agnetem, l. XI, c. 12, sic eas alloquitur :

Ista meis manibus fiscella est vimine texta,
Credite, mi charæ, mater et alma soror.

Item eodem in libro, c. 17, aliud operis, suis manibus confectum, ad eandem mittit his verbis :

Composui manibus propriis hoc munus amoris,
Sed tibi, vel domicæ sit, rogo, dulce meæ.

Quis autem ignorat id maxime monachorum proprium fuisse, ut manibus suis quotidiano operi instarent, ac fiscellas, vel id genus alia, elaborarent atque contexerent?

84. Atque his Broweri conjecturis vel illud addere placet, quod a cl. Ruinart animadversum est in præf. ad Op. Greg. Tur., n. 55, inquit : *Monasticus ordo, jam tempore Gregorii, ita erat clericatui conjunctus, ut idem fuerit monachum esse ac clericum*. Aliquam etiam ex eo conjecturam facere possumus, quod, cum is, lib. IV Vitæ sancti Martini, de Paulo, Aquileiensi episcopo, scribat :

Qui me primævis converti optabat ab annis,
innare videtur, se, etsi non primævis ab annis, postea tamen conversum fuisse, id est, monasticum fuisse amplexum, ut ostendimus supra, num. 13.

85. Sane Radegundis præter illud suum monasterium mulierum, quod Agneti regendum tradiderat, et in quo ipsa vivebat, aliud virorum apud Turonos extruxerat. Quin et Pictavis basilicæ sanctæ Radegundis aliud monasterium virorum adjunctum fuisse constat ex Baudonivia, lib. Vitæ sanctæ Radeg., num. 19 et 51, in quo credibile est Fortunatum etiam, sive exemplo ac imitatione, sive incitamento et hortatu Radegundis, monachum egisse ut et illi præsto esset, si quid ejus consilio et opera indigeret, et vitæ consuetudine ac instituto ad ejus vitæ similitudinem propius accederet.

86. Quamvis autem plurima exstiterint Fortunati officia in Agnetem ac Radegundem, quibus nunquam ejus diligentia ac sollicitudo videtur defuisse, non minora tamen pietatis ac sedulitatis officia Ecclesiæ Pictaviensi, cujus clero (ut ante diximus) ascriptus fuerat, præstitisse dicendus est. Neque vero sine præclaris illam in Ecclesiam meritis vir, præsertim advena, supremam ipsius Ecclesiæ sedem aliquando adipisci potuisset.

87. Mirandum est autem nonnullos exstitisse qui inficiati sint Venantium Fortunatum episcopum fuisse unquam, aut alium Fortunatum commiscantur, ad quem munus illud delatum fuisse asserant, a nostro plane diversum. Qui ea maxime ratione ducuntur, quod Gregorius Turonensis, quoties ejus mentionem facit non nisi *presbyterum* illam nominet. At duo gravissima ac certissima monumenta evincunt

Fortunatum nostrum episcopum, et quidem Pictaviensem fuisse. Nam primo Baudonivia, monialis monasterii Pictaviensis, cœva Fortunato, sic de ipso scribit in prolog. Vitæ sanctæ Radegundis : *Non ea quæ vir apostolicus, Fortunatus episcopus, de beatæ Vitæ composuit iteramus.* Quis autem asserat Vitam beatæ Radegundis, quæ alteri scriptæ a Baudonivia solet præfigi, a nostro Venantio Fortunato non fuisse conscriptam? Deinde Paulus Diac., lib. II Hist. Long., cap. 13, sic de ipso scribit : *Novissimeque in eadem civitate (Pictavis) primum presbyter, deinde episcopus ordinatus est.* Jam vero Paulus diaconus a Carolo Magno, postquam hic Longobardorum regnum in Italia exstinxerat, abductus in Gallias, cum et Pictavum ad tumultum Fortunati venisset, ex certis monumentis rem omnem discere potuit.

88. Quod vero Greg. Turonensis nonnisi presbyterum eum appelleret, nihil negotii ea res facit, cum Fortunatus nonnisi extremo vitæ suæ tempore, ut infra dicemus, Pictaviensis episcopus creatus sit, quo tempore Gregorius non solum ediderat libros suos, sed etiam vita functus fuerat, ut suo loco ostendemus. Atque isthæc fuit causa cur ejus opera Gregorio Turon. nuncupata presbyteri Italici, non episcopi Pictaviensis, nomen præferant.

89. Quo vero anno Fortunatus sedem Pictaviensem conscenderit, difficile est definire. Quo scilicet tempore decessit Radegundis (quæ obiit an. 587, teste Gregor. Turon., lib. IX Hist. Franc., cap. 2) Pictaviensem Ecclesiam adhuc regabat Mauroveus, ex testimonio ipsius Gregorii, qui cap. 106 lib. de Gloria conf., testatur se, Mauroveo absente, curasse tumus ac sepulturam beatæ Radegundis. Mauroveum excepit Plato an. 592, qui ad illam sedem evectus est, adhuc superstite Gregorio, cujus fuerat discipulus. Hinc quo die Plato Pictaviensis episcopus constitutus est, sic de illo cecinit Fortunatus lib. 10, cap. 18.

Gaudia læta paret presentia sancta Gregori,
Et geminas urbes adjuvet una fides.
Qui vultu discipulo Platone, antistite summo,
Solemnem Ecclesæ hic dedit esse diem.

Sunt qui huic Platoni Placidum suffectum fuisse asserunt in sede Pictaviensi; sed hic non alius fuit a Platone ipso, ut adnotat cl. Ruin., ad Op. Greg. Turon., lib. IV de Mir. sancti Martini, cap. 32. Platoni namque vita functo, non alius successit quam Fortunatus; cumque obitus Platoni referatur ad annum circiter 599, eodem ferme tempore Fortunatus episcopus Pictaviensis creatus fuisse dicendus est, cum Greg. Tur. ad an. 595 diem suum jam obiisset.

90. Exstat lib. IV Op. Fort., cap. 25, poema scriptum ab eo in funus Theodechildis reginæ, quæ ad an. 598 fato exstincta est, ut ostendit cl. Pagius, ad illum annum, num. 4. Non multo itaque postquam illud epitaphium scripsit, renuntiatus est episcopus Pictaviensis, jam inclinata ad senectutem ætate. Cum enim is annos circiter triginta sex natus venerit

^b Vide Pag., ad an. 590. Lege Greg. Tur., de Gl. conf., c. 96., et l. IV de Mir. S. Martini, c. 32; et

A in Gallias, ac triginta quatuor alios exegerit in hoc regno, antequam episcopus fieret; constat ad illum pervenisse dignitatis gradum, cum jam devexus esset ad senectutem.

91. Locum illum adeptus Fortunatus, cum vitæ innocentia et virtutum exemplo, tum doctrina plurimum, gregi suo profuit. Exstant jam ejusdem Expositiones in Symbolum et Orationem Dominicam (L. X, c. 1, 2), quas ille ad eum finem elucubrasset videtur, ut eas plebi suæ recitaret, quarum in altera hæc ait inter cætera : *Inde retinentes ejus (Orationis Dominicæ) mysteria, et quam multa sint in brevitate collata, propter ædificationem Ecclesiæ, paucis docemur explicare, quia tunc nobis melius placebunt auditu, cum patuerint intellectu.* Itaque ad ipsum venianus sanctæ Orationis sermonem, etc. Quibus in verbis Pastoris gregem suum instituentis persona satis ostenditur.

92. Non multos vero annos Pictaviensi Ecclesiæ præfuit Fortunatus, cum eidem jam demortuo successerit Caregisilus, et hunc Ennoaldus exceperit, qui ad an. 615 Pictaviensem Ecclesiam regebat, de quo legendus Cointius ad hunc annum, num. 27. Fortunatus itaque, septimo ineunte sæculo, e vita excessisse dicendus est; ac Pictavis in basilica sancti Hilarii (ut narrat Paulus Diac. loco sæpius citato) digno tumulatus honore quiescit. Cujus ad tumultum cum idem Paulus, venerationis ac pietatis causa, accessisset, sequens epitaphium, rogatu Apri, ejus loci abbatis (ut ipse refert de sese) scribendum contexit :

Ingenio clarus, sensu celer, ore suavis,
Cujus dulce melos pagina multa cauit.
Fortunatus apex vatum, venerabilis actu,
Ausona gentis, hæc tumulatur humo.
Hujus ab ore sacro sanctorum gesta priorum
Discimus : hæc monstrant carpere lucis iter.
Felix, quæ tantis decoraris, Gallia, gemmis,
Lumine de quarum nox tibi tetra ligit.
Hos modicos prompsi plebeio carmine versus,
Ne tuus in populis, sancte, lateret honor.
Redde vicem misero, ne iudice sperar ab æquo,
Eximii meritis posce, beate, precor.

93. Porro Fortunatus cum ob pietatem ac sanctimoniam, tum ob ornamenta ingenii atque doctrinæ, commendari plurimum consuevit, ut tot pene habuerit virtutis suæ præcones, ac testes, quot de illo scripsere. Certe tot in Gallia Germanique clarissimi sanctitatis viri, inter quos celeberrimi illius ætatis episcopi, cum Fortunato intima amicitia ac familiaritate conjuncti, in primis vero Radegundis et Agneris, quæ tam singularis pietatis laude illis temporibus floruerunt, tanta cum Fortunato necessitudine et charitas, satis declarant quæ is existimatione esset in Galliis, quæque de ejusdem virtute esset omnium opinio.

94. Itaque mirandum non sit Baudoniviam apostolicum illum virum appellasse : Paulum Diaconum, cum venisset in Gallias, ejusdem tumultum, ut ipse de se profitetur, orationis causa invisisse, atque eundem sanctum et beatum in illo carmine quod ad ejus sepulcrum elucubravit nominasse, ac imple-

Coint., ad an. 592, n. 3; et Ruin., in notis ad Greg. Tur., cit. loco.

rasse ut sibi *apud æquum judicem exiniis meritis* A patrocinaretur. Ex quibus intelligi potest eam quæ tunc de Fortunati sanctitate opinio in Galliis fuit, vel ad posteriores ætates, perpetua hominum consensione, pervenisse.

95. Ipsum deinde Fortunatum inter imagines sanctorum Augustanorum relatum legimus iis verbis : *Sanctus Fortunatus ex presbytero Italico, episcopus Pietaviensis*; quem honorem eidem tributum censent nonnulli, quod eam ad urbem, in suo illo per Germaniam itinere, accesserit, ut cineres sanctæ Afræ ibi conditos veneraretur; ac forte, spatium temporis aliquod ea in civitate commoratus, egregiæ virtutis specimen aliquod dederit (*L:4 Vitæ S. Mart.*). Idem invocatur in litaniiis sancti Cypriani extra muros Pietavienses, ut ex illius Ecclesiæ sacris monumentis ostendit Andreas Suassius ad calcem Martyrologii Gallicani. Qua de re legendus Cointius, ad an. 599, num. 28, et Pagius, ad an. 568, num. 4. In vetustissimis etiam precibus, seu litaniiis, solitis a Carolo Calvo recitari, inter ceteros sanctos episcopos vel Fortunati nomen expressum reperitur his verbis : *Sancte Fortunate, ora pro nobis*, uti apparet ex antiquissimo Ms., quod edidit Stephanus Balutius in app. ad Cap. Regum Franc., cap. 94. Postremo ejusdem Festum in Ecclesia Pietaviensi sub ritu duplici celebratur ad diem 14 Decembris, ut referunt Summarthani in Gall. Christ., t. II, p. 1151. Legendus et Suassius in Mart. Gall. II, p. 13, Kal. Jan.

96. Atque hæc externa sunt de pietate ac religione Fortunati testimonia. Si autem ejus scripta, sive prosa, sive versu, elucubrata, legantur, nihil fere aliud illa quam egregiam in Deum ac beatam Mariam, Divosque omnes, pietatem et reverentiam præ se ferunt, tum in virtutibus hominum ac præclaris meritis celebrandis alienum ab omni invidentia singulare studium ac sedulitatem. In iisdem ubique digna Christiano homine, ingenuitas ac morum simplicitas apparet, in colendis amicitiiis singularis innocentia ac fides, tum præcipuus æquitatis honestatisque amor ubique expressus perspicitur. De se quoties loquitur, non modo verbis non effert ea ornamenta quæ alii in ipso admirabantur, sed etiam totus est in eisdem occultandis, aut extenuandis, idem in cæteris orandis, quos ulla virtutis laude præstare cognoverat facilis ac liberalis ostenditur.

97. Ejusdem vero in scribendo pietatem Ecclesiæ testimonio suo ac facto comprobavit, cum plures hymnos ab ipso concinnatos ad divina officia et sanctorum festa celebranda adhibuerit, et usu suo consecrarit, quos permultos fuisse (quamvis alii fortasse adhiberi desierint, alii auctoris sui ex incuria hominum et oblivione nomen amiserint) ex Paulo Diacono et Joanne Trithemio discere possumus, quorum alter *hymnos singularem festivitatum compositos a Fortunato* fuisse refert, alter hymnos ab eodem elucubratos septuaginta septem enumerat, quorum primus ille statuitur, qui incipit : *Agnoscent omne sæculum*, etc., qui exstat lib. viii, cap. 5, Op. Fort.

98. Quod vero attinet ad ingenium et doctrinam Fortunati, etsi illud dem, ejusdem poemata iis leporibus ac venustatibus lita sæpe non apparere quas delicatuli nonnulli persequi ac desiderare consueverunt, imo et quendam interdum barbariem, ex temporum indole, præ se ferre concedam, idem tamen illud affirmo, cum aptis concinnisque sententiis tota fere illa contexta esse (quod plurimi faciendum est, non solum in soluta oratione, sed etiam in poesi), tum ne rude quidem, saltem in locis pluribus, aut impolitum dicendi genus ab eo adhiberi, quinimo tale quod interdum vel delicatiores aures delectare possit. Idem in affectionibus animi, pro temporum ac personarum natura, exprimendis (quod in primis artis et ingenii vim ostendit) maxime antecellit; nec salis quidem et leporis expers, cum locus expostulat, deprehenditur.

99. Quod si quis forte id desiderat, ut elegantior interdum ac diligentior esset, idem meminerit oportet, ea in tempora illum incidisse, quibus diutinis bellis ac frequentibus Barbarorum incursionibus non solum Italia, in qua doctus et educatus fuerat, sed etiam, in qua deinceps vixit, Gallia vexata et afflicta sæpius fuit, ut mirandum potius sit, si quid, ea ætate, cum cæteris in rebus, tum in Musis ac litteris, barbariem ac feritatem non redoleret. Si quid vero aliud, Musæ certe quietem et otium desiderant, ac quamdam vacuitatem ab angoribus. Quocirca quid tandem festivum, ac lætum, et suis absolutum numeris, canere is poterat, qui, anxius ac sollicitus, illud sæpe quæreretur :

Si gravis arma tenens, Italas terit hospes arenas?

quique ab Italia diu exsul, secum illud et cum aliis conquirebatur :

Cur mihi tam validas innectis cura querelas?

Tristius erro nimis, patris vagus exsul ab oris,

Quam sit Apolloniis naufragus hospes aquis.

100. Hisce adde quod is pleraque carminum non domi scripsit otiose, ut eadem seria cura ac diligentia elucubrare, ac, si quid minus commode exciderat, refingere ac limare subtilius posset, sed in itinere, aut navigans, aut equitans, fere effudit, aut inter barbaros homines, invitatus ad convivia, ex tempore profudit. Ut enim ipse de sese scribit ad Gregor. Turon., lib. I, cap. 1 : *Præsertim, inquit, cum ego imperitus de Ravenna progrediens Padum, Athesim, etc., transiens, pendulus montanis anfractibus, Pyrenæis occurrens, Julio mense nivosis, pene aut equitando, aut dormitando conscripserim. Ubi inter Barbaros longo tractu gradiens, aut via fessus, aut crapula brumali, aut frigore, Musa hortante, nescio gelida magis an ebria, novus Orpheus Lyricus, silvæ voces dædum, silva reddebat. Quibus propterea se excusat ad Gregorium, quominus carmina sua ederet. Item in alia epistola ad eundem Gregor., quæ præfixa est quatuor libris de Vita sancti Martini, summum quoddam poema ad eundem dicit mittere : quod in opere messium, id est, in ipsa messe, ait, ut præsens explicare partitor poterit, nec expedire licuit, nec tentare singula. Et addit : Totum illud opus (nempe quatuor libros de Vita sancti*

Martini) *versu intra hec bimestre spatium, audax magis quam loquax, nec efficax, cursim et impolite, inter frivolus occupationes, sulcavi.* Idem veniam rogat ad extremum, quod magnam lituram, in messe scribenti, plevia superfludisset. Item prolixum poema, quod exstat lib. v, cap. 5, scriptum rogatu ejusdem Gregorii in laudem Aviti, pontificis Arvernensis, intra duos nec integros dies, se absolvisse scribit, cum instans portitor (ut ipse ait) *per verba, sigillatim hianti fauce cadentia, quasi gravis exactor, non in me tam fenestra solvere cogeret, quam pensare.*

101. Ex quibus facile perspicitur Fortunatum, dum aliis fore negotiis distineretur, aut cum premeretur temporis angustia, poemata sua fudisse. Quocirca hinc quisque facile conjecturam facere debet qualis et quantus poeta exstitisset, si melioribus temporibus fuisset natus, ac vacuus negotiis Musas domi colere otiose potuisset, cum in tanta barbarie vitaque tam occupata non modo non vulgaris, aut mediocris, sed plane bonus poeta ac sua ætate facile princeps evaserit.

102. Quid autem veteres senserint de ingenio doctrinaque Fortunati, ex eorum testimoniis intelligi potest, quæ suo loco a nobis ponenda sunt. Hic solum ejusdem amicissimi et æqualis Gregorii Turonensis testimonium liceat afferre, qui in epistola, quam prælexit quatuor libris de virtutibus sancti Martini, cum tanto operi quod aggressus fuerat perficiedo semet imparare dixisset: *Utinam, ait, Severus aut Paulinus viverent, aut certe Fortunatus adesset, qui ista describerent.* Idem Fortunatum adjuravit sub testificatione divini mysterii, et splendore virtutum beatissimi Martini, ut poemata sua in unum collecta volumen ederet, utique plurimum interesse existimans ne diutius in silentio ac tenebris laterent, sed in communem fructum proferrentur. Eidem addendus Felix Namnetensis episcopus, qui scripserat ad Fortunatum ejus vocem nec acclamatione laudum superatam in ultimo orbis angulo personasse. Quibus ex verbis intelligi potest quænam in tota Gallia esset de ingenio ejus ac litteris communis fama et existimatio.

103. Neque vero ejusdem opera in carminibus pangendis tantummodo aut sanctorum Vitæ describendis præstigit, sed idem ne a theologis quidem studiis alienus fuit. Sane ejusdem in Orationem Dominicam explanatio præ cæteris declarat quo is sensu ac judicio esset theologis in rebus. Item carmen 7 lib. viii, quod in laudem sanctæ Mariæ virginis et Matris

A Domini scriptum est, satis ostendit quam is versatus esset in theologicis disciplinis. Is tamen videtur hujuscæ scientiæ laudem a se removero, scribens ad Martinum Galliciæ episcopum, lib. v, cap. 1, his verbis: *Plato, Aristoteles, Chrysippus, vel Pittacus, cum mihi vix opinione noti sunt, nec legenti Iulianus, Gregorius, Ambrosius, Augustinus, quos, si vel in visione noti fierent dormitanti, nec ego vere cognoscerem.* Sed quid mirandum est hominem laudes suas occultandi sagacissimum hæc scripisse ad Martinum, qui in sua quadam ad eundem epistola scripserat de Fortunato *quod post stoicam peripateticamque censuram theologiæ ac theoriæ studio mancipatus fuisset?* Certe is presbyter primum, deinde vel episcopus renuntiatus, diutius illa scientia carere non potuit ad quam sibi comparandum vel exemplo Radegundis incendi poterat, de qua, ut refert Baudonivia in ejus Vita, num. 9, assidua rerum divinarum in meditatione assidueque lectione diu noctuque versabatur.

104. Idem etiam (ut ceuset Joan. Joseph. Liruti) Græcarum litterarum expers non fuit quas forte Ravennæ, in illo scientiarum omnium Lycæo, didicerat, ac in Galliam deportarat. Ejus vero rei argumentum ab ipso profertur, quod is scribens ad Felicem, Episcopum Namnetensem, cujus eloquentiæ admiratione se perculsum fuisse narrat, hæc dicat: *Credebam quasi sono Pindarico compactos tetrastrophos pedestri glutine suggilatos (Epistola præfix. lib. i Vitæ S. Mart.).* Ac profecto is qui, scribens ad Gregor. Turon., sic exorditur epistolam: *Apud pietatis animum, quod opere minus inscribitur, dilectionis intuitu dilatatur. Nam ΕΠΙΧΕΙΡΜΑΤΑ ΔΕΥΣΙC ΔΙΑΡΡΕΤΙC ΠΑΡΑΙΝΕΤΙC et reliqua oratoribus et dialecticis permittantur,* etc., haud videtur Græcarum litterarum ignarus fuisse. Postremo, quod meo judicio maxime facit ad rem, plura sunt in ejus scriptis quæ Græcum dicendi leporem ac modum passim referant. Merito itaque reprehendendus Hilduinus abbas, qui, in epistola ad Ludovicum Pium, idcirco illum de natione Dionysii Areopagitæ, de quo hymnum pulcherrimum scripserat, et ordinatione episcopatus mentionem non fecisse narrat, quia Græcæ linguæ penitus expers fuit. Atque hæc de pietate, tum scientia Fortunati et ingenio, satis a me dicta existimo.

D Ut autem illa quæ in ejus Vita retulimus, vel hominum doctissimorum qui de Fortunato, omni fere ætate, aliquid scripserunt auctoritate ac testimoniis corroborentur, placet hic elenchum eorum subjicere.

TESTIMONIA VIRORUM ILLUSTRUM

DE VENANTIO FORTUNATO.

Greg. Tur., lib. v Hist. Franc., cap. 8.

Si quis strenuus virtutes illius (sancti Germani Parisiensis), quas in corpore fecit, sollicite vult inquirere, librum vitæ illius, qui a Fortunato presbytero composuit, est, legens, cuncta reperiet.

Idem lib. i de Glor. marty., cap. 42, agens de tem-

plo sancti Laurentii apud Brionas, et de trabe quæ per miraculum creverat, etc., qua frusta excidebantur ad morbos curandos:

Quod, ait, Fortunatus presbyter his versibus proserutus est: Laurentii merito, etc., multo plures exinde scripsit versiculos, quos ego prætermisi, his tantum pro testimonio veri scribens, etc.

Idem in epistola præfixa lib. quatuor de virtutibus sancti Martini.

Utinam, inquit, Severus, aut Paulinus viverent, aut certe Fortunatus adesset, qui ista describerent, etc. *De eodem Fortunato vel aliis in locis mentionem facit.*

Baudonivia sanctimonialis, in prologo ad Vitam sanctæ Radegundis.

Non ea, quæ vir apostolicus Fortunatus episcopus de beatæ Vita composuit, iteramus, etc.

Poulus Diaconus, de Gestis Longobar., lib. II, cap. 15.

Sane quia hujus Felicis fecimus mentionem, libet quoque paura nos de venerabili et sapientissimo viro Fortunato relexere, qui hunc Felicem suum asseverat socium fuisse. Denique hic, de quo loquimur, Fortunatus, natus quidem in loco qui Duplavilis dicitur, fuit: qui locus haud longe a Centisimo castro, vel Tarvisiana distat civitate; sed tamen Ravenne nutritus et doctus, in arte grammatica, sive rhetorica, sive etiam metrica, clarissimus exstitit. Illic cum oculorum dolorem vehementissimum pateretur, et nihilominus Felix iste, ipsius socius, pari modo oculos doleret, uterque ad basilicam beatorum Pauli atque Joannis, quæ intra eandem urbem sita est, perrexerunt in qua etiam altarium in honorem beati Martini confessoris constructum propinquum habet fenestram, in qua lucerna ad exhibendum lumen est constituta, de cuius oleo mox sibi isti, Fortunatus scilicet et Felix, dolentia lumina tetigerunt: illico dolore fugato, sanitatem, quam optabant, adepti sunt. Qua de causa Fortunatus in tantum beatum Martinum veneratus est, ut, relicta patria, paulo antequam Longobardi Italiam invaderent, Turonis ad ejusdem beati viri sepulcrum properaret. Qui sibi, ut in suis ipse carminibus refert, illic properanti per fluentia menti, et Rounam, perque Osopum, et Algem Juliam, perque Aguntum castrum, Dravumque, et Byrrum fluviis, ac Briones, et Augustam civitatem, quam Virdo et Lech fluentiam, iter fuisse describit. Qui postquam Turonum, juxta votum proprium, advenit, Pictavis pertransiens, illic habitavit, et multorum ibidem sanctorum gesta, partim prosa, partim metri oratione, conscripsit; novissimeque in eadem civitate primum presbyter, deinde episcopus ordinatus est, atque in eodem loco digno tumulatus honore quiescit. Illic beati Martini Vitam, quatuor in libris, heroico in versu, contexuit, et multa alia, maximeque hymnos singularum festivitatum, et præcipue ad singulos amicos versiculos, nulli poetarum secundus, suavi et disertis sermonibus composuit. Ad ejus ego tumulum, cum illic, orationis gratia, adventassem, hoc epitaphium, rogatus ab Apro, ejusdem loci abbate, scribendum contexui etc. (*Vide hoc carmen in Vita Fort., num. 92.*)

Hilduinus abbas, in epistola ad Ludovicum Pium, apud Surium, die 9 Octob.

Cæterum parcendum est simplicitati viri religiosi Gregorii Turonensis episcopi, qui multa aliter quam se veritas habeat, æstimans, non calliditatis astu, sed benignitatis ac simplicitatis voto, litteris commendavit. Patenter et quidem noscere possumus, non

A adeo quædam solenter eum investigasse, eum ei contemporaneis existens vir prudens et scholasticissimus Fortunatus, qui plura et frequenter ad eum scripserat, Hymnum rhythmicæ compositionis pulcherrimum de isto gloriosissimo martyre composuerit. In quo commemorat eum a beato Clemente destinatum, sicut in Latinorum paginis didicit. De natione autem ejus et ordinatione episcopatus mentionem non facit, quia linguæ Græcæ penitus expertus fuit.

Hincmarus, in Vita sancti Remigii episcopi Rhemensis in præf., num. 2.

Egidius, post beatum Remigium, quartus istius civitatis episcopus quemdam virum religiosum, nomine Fortunatum, metricis versibus insignem, quia multis potentibus et honorabilibus viris, in his Gallicis et Belgicis regionibus, per diversa loca, tunc vitæ ac scientiæ suæ merito invitabatur, petiit de eodem libro, eothumno Gallicano dictato, aperto sermone aliqua miracula, quæ in populo recitarentur, excipere, etc.

Inter inscriptiones beati Flacci Alcuini in quodam monasterio (Forte, Nobiliacensi) sequens carmen habetur inscriptum:

EPITAPHIUM FORTUNATI POETÆ CHRISTIANI.

Ille quoque præfati præsul requiescit in aula,

Fortunatus enim vir, decus Ecclesiæ;

Plurima qui fecit sanctorum carmina metro,

Concelebrans sanctos laudibus hymnicis.

Qui sermone fuit nitidus, sensuque fidelis

Ingenio calidus, promptus et ore suo.

C Ita reperitur allatum poemata in Edit. Ratisb., an. 1777, adornata per illustrissimum et reverendissimum virum Frobenium S. R. I. principem, et ab. ad sanctum Enimeramum.

Flodoardus, Hist. Rhem. Eccl., l. II, c. 2.

Fortunatus Italicus apud Gallias in metrica insignis habebatur.

Aimoinus, l. III Hist. Franc., c. 13.

Fortunatus, qui in rhetorica metricaque arte famosus habebatur, ab Hesperia in Gallias transiens, Pictavis episcopus ordinatur. Illic multorum Vitas passionum sanctorum, partim prosa, partim metro, composuit, ad amicum quoque singula disticha elegans orator conscripsit. Unde Sigiberto regi elegiacum misit carmen, congratulans ei in nuptiis Brunichildis. Quem cum sors librum, ad diversos ab eo sibi familiares conscriptum, manibus intulisset et meis, in eo secunditatem viri, dulcemque affabilitatem satis admiratus sum.

Regino, in Chron., l. I.

Fortunatus poeta in Galliis insignis habetur.

Sigibertus, in Chron., ad an. 575.

Fortunatus poeta veniens ab Italia claret in Gallia.

Idem, de Script. Eccl., c. 45.

Fortunatus, natione Italus, liberalibus artibus eruditus, a dolore oculorum virtute Martini Turonensis episcopi sanatus, et pro hac causa ad Turones venit; et ad Pictavos progressus, primo ibi presbyter, deinde episcopus consecratus est. Scripsit metricæ

Indoepericum suum; scripsit metricè quatuor libros de Vita sancti Martini, et multa alia, et maxime hymnos singularum festivitatum. Ad singulos amicos composuit versus suavi et disertò sermone.

Vincent., *Spec. lib. xxi, c. 126, ex Hug. Floriac.*

Fortunatus vir egregius,

Ingenio clarus, sensu celer, ore suavis

Qui ab Italia Turonos adveniens, actus beati Martini iv libris, herolico contextuit metro. Verum inde assumptus, Pictavorum ordinatus est episcopus. Scripsit autem etiam Vitam beati Hilarii Pictaviensis, et Vitam beati Maurilii Andegavensis. Hujus est illa sententia brevis et utilis:

Pauper in angusto regnat habendo Deum.

(*L. gitor l. viii, c. 6, v. 396.*)

Petrus de Natalibus, in catal. Sanct., l. b. ix, cap. 63.

Fortunatus, episcopus Pictaviensis, claruit tempore Justinii imperatoris junioris. Qui natione Italus, primo poeta, deinde in præfatæ urbis episcopatum sublimatus, vir egregius, ingenio clarus, sensu celer, ore suavis.

Platina, in *Vita Joannis Tertii papæ.*

Fortunatus, vir singularis litteraturæ et eloquentiæ, Gallos ad mihiorem cultum redegit scriptis et exemplo. Ad Sigibertum enim eorum regem libellum de gubernando regno perscripsit, ac beati Martini vitam eleganter composuit.

Joannes Trithemius, *lib. de Scriptor. Ecclesiasticis.*

Fortunatus episcopus Pictaviensis, natione Italus, vir in divinis Scripturis doctus, et in sæcularibus litteris eruditissimus, ingenio subtilis, eloquio disertus et nitidus, carmine et prosa excellens, inter cunctos suæ ætatis doctores non minus sanctitate conversationis quam scientia eruditionis clarus effulsit. Illic virtute sancti Martini a dolore oculorum liberatus pro agenda gratiarum actione, Turonem ad ejus sepulcrum venit, et, Pictavos progressus, primo presbyter, deinde episcopus ibidem ordinatus, magna doctrina et religione claruit. Scripsit eleganti carmine multa utilia et devota opuscula, de quibus ego tantum vidi subjecta.

Ad sanctam Radegundem, regis Thuringorum ultimæ filiam, et regis Francorum captivam, postea Pictaviensis cœnobii abbatissam, versu hexametro: Excidium Regni Thuringorum, l. 1: *Conditio belli tristis.* Ad Jovinum de Radegunde, l. 1: *Aonias avido, qui lamb.* Ad Justinum juniorem, l. 1: *Gloria summa Patris, Natique.* Ad Sophiam Augustam, lib. 1: *Cui meritis compar.* In persona Radegundis, l. 1: *Post patriæ cineres.* In laudem Martini episcopi, l. 1: *Lumen apostolicum.* De Leontio venerabili episcopo, l. 1: *Inter quos genuit.* De eodem laudis, l. 1: *Agnoscat omne sæculum.* Hymnorum septuaginta septem, l. 1: *Agnoscat omne sæculum.* De miraculis sancti Martini, l. iv. Vita sancti Hilarii Pictaviensis, l. 1. Hodoeporeicum viæ suæ, l. 1. Vita sancti Maurilii episcopi, l. 1. Epist. ad diversos, l. 1. Carminum ad amicos l. 1: *Rex regionis apex,* etc. Alia quoque multa composuit, quæ cum breviter sint, sub librorum nomine

nonni consignare. Plura culm epitaphia et versus breves scripsit, quos vidi. Claruit sub Justino juniore Aug., an. Domini 570.

Petrus Crinitus, libro quinto de Poetis Latinis

Venantius Honorius Fortunatus inter Christianos poetas relatus est; et cum ingenio, atque moribus longe præstaret, Ravennæ eruditus traditur, magnaque diligentia in Latinis litteris institutus. De hoc Fortunato referuntur permulta apud eos auctores qui de gestis Gallorum annales composuerunt. Neque desunt qui scribant illum diu versatum in Gallia, et ob egregiam eruditionem optimumque ingenium pontificem Pictavorum factum. Plura ac varia opera edidit, quibus ingenii facilitatem, minimeque imparem doctrinam, demonstrat. Leguntur adhuc ejus poemata et hymni complures, qui magnopere commendati sunt a nostris grammaticis. Sed et libros quatuor fecit de gestis divi Martini versibus hexametris, præfatus tali opere se imitari Christianos poetas, ut Alchimum, Prudentium, Juvenum, Paulinum, et alios plures. Idem Fortunatus maximo affectu, singularique benevolentia prosecutus est Gregorium pontificem, Euphronium, atque Felicem, ut alios omittamus. In pervetustis exemplaribus additum est nomen Clementiani, quod ab his probari poterit, qui paulo accuratius antiquitatem perscrutari voluerint.

Hieronymus Bologni, in electis elegiacis ex libro xii promiscuorum, num. 23.

Fortunate, tibi vallis Duplabilis ortum

In Tarvisina est quæ regione, dedit.

Nascenti Musæ riserunt, risit Apollo;

Ingenio addentes munera digna tuo.

Nec mora, Pindaricos superis cœlestibus hymnos

Scripsisti, et variis mystica sacra modis.

Scripta quoque est versu Martini Vita beati

Cum tibi Turonos visere cura fuit;

Pictavi didicere pios, te præsule, mores,

Qua tandem positus rite quiescis humo.

Sese Aponus stella aut Flacco ne jactet alumnia

Urbs adeo fastu quo Patavina turet.

Tu neque prædones, audaci classe furentes,

Nec Veneris fœda probra pudenda canis.

Per te, sed quanto præstant divina profanis!

Tarvisio major gloria parva tuo est.

D Orlendius, Orbis sacri et profani illustrati part. ii, vol. I.

Viros præstantissimos (Tarvisius) genuit, atque in iis maxime excelluerunt.... Venantius Fortunatus, episcopus Pictaviensis, Christianæ poeseos nobile decus, qui se Tarvisio oriundum hisce carminibus indicat:

Qua mea Zarvisus residet, si molliter intras, etc.

Joannes Antonius Oliva, *Tarvisinus Bononiæ artistarum rector, in oratione de laudibus patriæ recitata an. 1537, ex Ms. quousus est doctissimus et eruditissimus vir Ramboldus d' Azsonis, Tarvisina Ecclesiæ canonicus, a quo hoc testimonium accepimus.*

Haud est silentio involvendus Fortunatus Tarvisinus, ipsius Felicis socius, quem merito Fortunatum censuimus. Pythagoras enim, ille primus philosophæ

nuncupator, inter plurima quæ humano generi saluberrima documenta præcepit, præscribit monet, Deum religione colendum esse, animum disciplinis excolendum, quæ duo sociali nodo connexæ, procul dubio sient beatitudinis effectrices, quippe religio, vitiorum expultrix, Deo nos conciliat, et vinculo pulcherrimo connectit. Doctrina vero, virtutis indagatrix, imo ipsa virtus animos nostros exornat, et alit, venustat, fovet, ac moderatur. Hic utriusque admirabilis cultor ita religioni deditus fuit, quod eo episcopo Pictavorum gens in Gallia, jure optimo, gloriatur; ita etiam doctrina decoratur, quod inter eloquentissimos oratores suavissimosque poetas non postremus habeatur.

Card. Baronius, ad an. 825.

Sed quam male gloriantur de majorum consuetudine (qui sacris imaginibus adversantur), sat erit si testificatione sanctissimi viri Martini, et assertione Venantii Fortunati, viri quidem sancti, doctique Pictaviensis episcopi, qui anno Gallicanam Ecclesiam, illustrarunt, perspicue demonstremus receptum antiquitus Deoque gratum esse cultum sanctorum imaginum, etc.

Gaspar Barthius, in adversariis Comment., l. v, c. 12.

Is poeta, Venantium dico, mirifico et admirabili ingenio fuit, temporibus et gentibus eloquentiæ iniquissimis editus, ut fere sit, magnitudine ingenii sermonem etiam pejor corruptit quam unus et alter non pari felicitate naturæ editi. Multa tamen habet variam lectionem arguentia, et non mediocrem eruditionem, quare non plane nobis insuper habendus videtur..... De eruditione autem hujus præsumis, quod dixi, facile auctores probant, quos nominatim citat: Homerus, Menander, Aratus, Cato, Pythagoras, Chrysippus, Plato, Cleantes, Ovidius, Virgilius, Horatius, Cicero, Pindarus, Sappho; denique quicumque celebriores inter Græcos, Latinosque Patres, quorum tam gentilium quam Christianorum non solum nomina ponit, sed phrasim sæpius exprimit, doctrinamque numeris concludit. Adde non vulgarem historiæ et geographiæ eo tempore notitiam; adde physices non infelix studium, ut ex herbarum, gemmarum, arborum, aromatum speciebus constat, de quibus comode et erudite loquitur, etc.

Idem lib. XLVI, cap. 3.

Qui Venantium Fortunatum ediderunt, multum gratiæ promeruerunt ab omnibus ætatum Christianarum lectoribus. Infinita enim sunt ad clarorum virorum, urbium, populorum, morum et historiæ illustrationem, utilissima in illo maximi ingenii vate, nec infeliciter ab iisdem ex parte enarrata atque exposita. Tamen non sine nota proferati nimis operis, quæ ad intellectum ejus pertinent quoad genera dicendi et stylum ipsum, etiam loca mendis inquinata parum eidem contulerunt. Atque talis qui in hunc poetam notas elaboraverit, non solum ipsum, sed omne ipsius sæculum, cum universis sequentibus adjuverit. Ad hunc enim Fortunatum, velut ad Calliopium quom-

dam magistrum, et coryphæum musicorum modulaminum, respexit omnis sequentium poetarum chorus. *Card. Bellarminus, in lib. de Script. eccl., ad an. 570.*

Venantius Fortunatus episcopus Pictaviensis floruit doctrina et sanctitate tempore Justinii junioris, etc.

Antonius Godeau, Hist. Eccl. t. IV, lib. II, postquam Fortunati patriam retulit, et ejus iter in Gallias, hæc subdit:

Sa principale profession dans les premières années de sa vie fut la poésie latine, et si on considère la barbarie de son temps, il est digne de quelque loüange; il est vrai, que l'on accuse d'avoir loüé Fredegonde, Brunelaud, et d'autres Princes, qui étaient plutôt dignes de censure, que d'éloge. Mais il faut l'excuser vivant alors dans leur Cour, où il ne subsistait, que par sa plume.

Vossius, de Hist. Lat., l. b. XI, cap. 22.

Fortunatus poeta, prout tempora illa erant, nobilis fuit.

Andreas de Saussay, in Martyr. Gall., part. II, XIIII Kal. Januar.

Beatus Venantius Fortunatus Pictaviensis episcopus, vir in quo ambigitur magis ne doctrina et pulchritudo ingenii quam vitæ sanctitas præcelluerit, ut qui encomiastes sanctorum suo ævo præcipuus, eorumdemque studiosus imitator, ac omnipotentis sapientiæ maiestatis præco perelegans, operumque Dei in sanctis mirabilium enarrator gravissimus, exacta in omni pietatis studio et actu ætate, senio non tam quam sanctis exercitationibus fractus, quam cum in assidua sacri muneris executione, tum in Christianæ sapientiæ cultu et egregiorum operum exaratione subijt, sine bello consummatur, atque ad lauream cœlestem progreditur, ab amicis illis æterna in tabernacula excipiendus quos sibi non de iniquitatis manumona, sed ex doni scientiæ penni, gratiæque ac pietatis fenore justissimo comparavit... quo titulo *sancti*, et si minime recensetur in Hagiologio Romanæ Ecclesiæ, merito tamen dudum inter sanctos connumeratum solertiissimi sanctorum indagatores testantur. Et revera pridem in Aquitania honoribus sanctis qui beatis deferuntur celebratus est.

Cointius, ad an. 599.

D Fortunatus ut eruditione, ita pietate emicuit, invocaturque in litaniis monasterii sancti Cypriani extra muros Pictavienses, ut ex sacris Ecclesiæ Pictaviensis monumentis refert Andreas Suassaius ad calcem Martyr. Gall.

Dupinius, in nova Bibliotheca auctorum eccl., t. V.

Fortunatus passé en son temps pour un excellent Orateur et pour un bon Poète: et ce n'est pas sans raison: car non seulement il surpasse tous les autres Poètes de son siècle, mais il approche de ceux d'un meilleur non pas à la vérité par la pureté des expressions, ni par la beauté des vers, mais par le tour poétique, et la facilité merveilleuse avec laquelle il écrivit en vers.

Muratorius, Anecdotorum Latinorum t. II.

Fortunatus hic memoratus alius a Fortunato non est, quem insulae Pictaviensis Ecclesiae, quem Christianae poetices ornamenta, aeternitate donarunt: plura ab eo profecta ingenii ac eruditionis monumenta ad nostram usque aetatem servata sunt non sine magna illius commendatione, quod barbaris

A omnino temporibus aequales alios scriptores superaverit.

Gulielmus Cave, in Historia literaria Scriptorum ecclesiasticorum, Coloniae, Allobrog., in saec. Eutychiano.

Multa conscripsit (Fortunatus) partim poetica, partim historica. Vim illius poeticam sic dilaudat Barthius, Adv. l. IV, c. 3. *Maximi ingenii votes, etc.*

VENANTII HON. CLEM. FORTUNATI

PICTAVIENSIS EPISCOPI

OPERUM OMNIUM

PARS PRIMA,

BROWERIANAM EDITIONEM COMPLECTENS.

MISCELLANEA.

Prologus.

DOMNO ^a SANCTO ET DOTE MERITORUM SACRIS ALTARIBUS ASCITO PARITER, ET EDUCTO,
GREGORIO PAPAE ^b FORTUNATUS.

[Fortunatus Gregorio, Turonensi antistiti, qui magnopere a se contenderat et adjuraverat ut carmina sua in unum collecta volumen ederet, hac se epistola excusat, et imperitiam suam ac negotia praevenit, quibus disensus eadem minus perpolire potuerat. Ad extremum cedit poscenti, et ejus in se benevolentiam ac voluntatem graviolem declarat fuisse, quam timorem suum et verecundiam. Data occasione, iter quod ex Italia in Galliam contenderat describit.]

Acuminum suorum luculenta veteris aetatis ingenia eorum ^c qui, natura fervidi, curatura fulgidi, usu ^d attriti, ausu securi, ore facundi, more festivi, prae-

claris ^e operibus celebrata, ac posteris stupore laudanda, reliquere vestigia: certe illi inventionem providi, partiti one serii, distributione librati, epilo-

^a In exemplari Calaritano sic legitur hic titulus: *Viro apostolico et praedicando papae*; ex Brow.

^b Haec epistola, quae Operibus Fortunati praefigitur, dedicatoria locum habet. Scribitur eadem ad Gregorium, pontificem Turonensem, antecessorem ipsius Fortunati, ut hujus in Vita diximus, n. 67 et seq. Nonnulli, titulo decepti, opinati sunt hunc esse Magnum Gregorium, Rom. pontificem, in primis a veritate aberrantes. Nam ut praeteream aliunde non constare ullam eum Fortunato et Gregorio M. amicitiae necessitudinem, aut litterarum usum intercessisse, cum e contra tantam amicitiae conjunctionem et vite totius consuetudinem eidem cum Gregorio Turonensi interfuisse certum omnino sit, a quo ad scribendum saepius extimulatum se fuisse profiteri, sive potius invitatum amicitiae ipsius iure, ac nomine, ut illud etiam praeteream, Gregorium M. pene extremo Vitae Fortunati tempore Romanam sedem conscendisse et tenuisse, certe obstatio qua Gregorius adjurat Fortunatum sub *testificatione divini mysterii, et splendore virtutum beatissimi Martini*, ut scripta a se poemata ederet, satis declarat eum qui sic adjurabat, non Rom. pontificem, sed Turonensem fuisse.

Neque vero insolens erat iis temporibus ut aliarum quoque Ecclesiarum episcopi, praeter suum pontificem, papae nomine decorarentur, quin et *aposto-*

lici nominarentur, ut satis ostendit ipsius Fortunati epistola, qua scribens ad Euphronium, episcopum item Turonensem, sic incipit: *Domna sancto et meritis apostolico domno, et duplici Patri Euphronio papa Fortunatus.*

Quamvis autem sedes omnes episcopales *apostolicae* nominarentur, cum id tamen simpliciter et absolute enuntiabatur, quin privatae Ecclesiae, aut sedis, vel episcopi nomen adderetur, Rom. pontifex solebat indicari. Ita Charibertus rex cum ad eum Nuncupatus presbyter venisset, Leontii, Burdegalensis episcopi, ejusque comprovincialium nomine, atque ita eundem salutasset: *Sedes apostolica eminentiae tuae salutem mitti uberrimam*, respondit rex: *Nunquid Romanam adisti urbem, ut papa illius nobis salutem deferat?* ut refert Gregorius Turon., lib. IV, Hist. Franc., cap. 26. Atque ut Rom. sedes per excellentiam sedes apostolica nominabatur, usu apud Francos recepto, ita *papae* nomen per antonomasiam Rom. pontifici tribuebatur. Sed de his plura Coittinus, ad an. 562, n. 10 et 11. Haec autem epistola ad Gregor. Turon. desideratur in Ven. Edit.

^c Deest eorum in duob. Codd. Vat.

^d In duob. Codd. Vat., usu *triti*, ausu *securior* *freti*, vel potius, ausu *securi*, ore *freti*.

^e In uno Codd. Vat., *operibus celebrata*.

gorum calce iuendi, colæ ^a fonte proflui, commate ^A succiso venusti, tropis, paradigmis, ^b periodis, epicherematibus coronati pariter et ^c cothurnati, tale sui canentes dederunt specimen, ut adhuc nostro tempore quasi sibi posthumi vivere credantur, et si non carne, vel carmine. Quibus ^d licet sors [mors] finem tulerit, tamen cum dicta ^e permanent, vivacis memoriæ de mortuis aliquid mors reliquit, nec totum usquequaque sepelivit in tumulo, cui restat liberum ut vel lingua vivat in mundo, hoc nesciens avara mors auferre cum funere, quod per ora viventium defunctum ^f videt ^g currere si non pede, poemate. In hoc tamen melius superata mors invida, si sermone senserit, et mercede se bis victum. Sed sicut hi quos clara linguæ jactat lux illustres, quorum dicta celari fuerat aperte damnum ^h pati, et qui ^B pomposæ facundie florulenta germina nisi misissent in publicum, fecerant peculatum ⁱ, merito famæ radios per quæque traxerunt, ut peragrantes omnia, quæcunque magis ^j carmine loca innotescerent, laus augetur, ita sit eis consultius, si oculantur taciti, qui fastidiri poterunt ^k revelati. Nec tantum [tam] exprobrabile est nesciri, quod horreat, quam patere ^l quod orat; minorisque dispendii celata videatur inscripta quam prolata, quia illic obstat pudor, ne prudatur notitia, hic audacia prodiit, ut ingerat notam. Unde, vir apostolice prædicande papa Gregori, quia ^m

^a Calarit., scholæ, ut refert Browerus. Cola vero fit, cum sententia sensum præstat, sed adhuc aliquid de sententiæ plenitudine superest, et mediam distinctionem vocamus, quod punctum ad mediam litteram ponimus. Papias, mss. Bitur., apud Dufres.

^b Hæc vox periodis deest in uno Cod. Vat.

^c Unus Cod. Vat., pariter et Cothurni.

^d Unus Cod. Vat., quos licet sine tulerit. Alius, quos licet sors sine tulerit.

^e Edit. Paris., eorum dicta.

^f Unus Codd. Vat., defunctos videt currere.

^g Edit. Paris., defunctus videtur.

^h Unus mss. Cod. Vat., quæ fuerat damnum pati, dicta celari; alius, quorum fuerat aperte damnum ce; tertius, facta celari.

ⁱ Edit. Paris., abditum fecerant peculium.

^j Duo Codd. Vat., quidquid magis carmina; tertius, quidquid magis carmine locis innotescerent.

^k Unus Cod. Vat., potuerunt revelati.

^l Tres mss. Codd. Vat., quam patesci.

^m Tres mss. Codd. Vat., virtuti.

ⁿ Tres mss. Codd. Vat., impos.

^o Athesis, et Brinta, quæ et Medoacus minor appellatur, ab Alpibus Rheticis exorti fluvii, in sinum Adriaticum, per diversa ostia illabuntur.

^p Plavis fluvius, ultra Altinum, et Tarvisium, e proximis montibus præcipiti cursu delabitur, tum æquato flumine in sinum Venetum se evolvit.

^q Liguentia flumen est ultra Opitergium, Tarvisinum agrum a Foro-Julienſi provincia dividens.

^r Tiliamentum, amnis in Venetorum Carnorumque finibus, de quo Cluver. In Ital. antiqua.

^s Cluverius, Ital. antiquæ lib. 1, c. 20, animadvertit Alpes Noricas non recte a Fortunato et Paulo Diacono Alpes Julias nominari, cum hæc, inquit, apud Fontes Frigidi, Nauportique amnium fuerint inter Carnos, et Pannoniam. Censet igitur hoc vocabulum inditum Alpibus Noricis ab hominibus ævi posterioris, ex propinquo oppidi nominæ, quod Julium Carnicum appellabatur, vel ex antiqua inscriptione, quæ exstat in ipsis laucibus Alpium Noricarum, C. Cæsa-

viriliter flagias, ut quædam ex opusculis imperitiæ meæ tibi transferenda proferrem, nugarum mearum admiror te amore seduci. Quæ cum prolatae fuerint, nec mirari poterunt, nec amari. Præsertim quod ego imperitus ^a de Ravenna progrediens Padum, Athesim ^b, Brintam, Flavem ^c, Liguentiam ^d, Tiliamentumque ^e tranans per Alpem ^f Juliani pendulus, montanis anfractibus, Drauum ^g, Norico; OEnum ^h Breonis, Liccam ⁱ Bojaria, Danubium, Alemania, Rhenum, Germania transiens, ac post Musellam ^j, Mosam ^k, Axonam ^l, et Sequanam ^m, Ligerim, et Garonnam, Aquitanicæ maxima fluentia, transmittens, Pyrenæis occurrens, Julio mense nivosis, pene aut equitando, aut dormitando conscripserim. Ubi, inter Barbaros longo tractu gradiens, aut via fessus, aut crapula brumali sub frigore, Musa hortante, nescio gelida magis, an ebria, novus Orpheus lyricus silvæ voces dabam, silva reddebat ^{bb}. Quid inter hæc extensa vaticia consulte dici potuerit, censor ipse mensura, ubi non urgebat ^{cc} vel metus ex iudice, vel probabat usus ex lege, nec invitabat favor ex comite, nec emendabat lector ex arte? ubi mihi tantundem valebat rancum genere, quod cantare, apud quos nihil dispar ^{dd} erat aut stridor anseris, aut canor oloriæ; sola sæpe bombicans, barbaros leudos ^{ee} harpa relidebat ^{ff} ut inter illos egomet non musicus poeta, sed inuricus, deroso ^g flore carmi-

ris nomine insigni.

¹ Draus fluvius in Norico, seu Alpibus Noricis ortus, in Danubium se evolvit.

² OEno, sive, ut Cluverius, C. S. Vind., et Nor., putat esse legendum, Aeno, Vindelicos a Noricis ad Orientem determinabat. Additur Breonis, propter Breunos populos, qui illud flumen accolebant, de quibus Plinius, lib. iii, cap. 20. Illos meminit et Tranquil., in Tib., c. 9 et Florat., lib. iv, od. 14. Hinc idem Fortunatus, in Vita sancti Martini, lib. iv, inquit:

Si vacat ire viam; neque te Bajoarius obstat:
Qua vicina sedent Breonum loca, perge per Alpes,
Ingrediens, rapido qua gurgite volvitur OEnus.

³ Licca Bojaria, seu Lecho, flumen, de quo Eginardus in Vita Caroli Magni: Lechus, ait, fluvius Bajoarios ab Alemanis dividit. In uno Cod. Vat., Liccam Bavaria.

⁴ Mosella fluvius Gallicæ ex Monte Vosego ortus, haud procul ab Araris fontibus per Mediatrix, Theodonis villam, Augustam Treverorum, et Confluentia, in Rheum influit, ut legitur in notis ad Auson., edyl. 10, opera Juliani Floridi Can. Carnot. editum.

⁵ Mosa, Rheorum inter et Treverorum urbes defluit, utramque diœcesim disjungens. Eadem in Oceanum Germanicum se exonerat.

⁶ Axona Campanicæ Catalaunensis fluvius est, qui, Suessionibus irrigatis, Isaræ admiscetur juxta oppidum Compendium.

⁷ Ligeris, vulgo Loire, notissimus Gallicæ fluvius; item Sequana, et Garonna, de quibus alias Fortun.

⁸ Edit. Paris., silva per Echo reddebat.

⁹ Unus Cod. Vat., ubi me non urgebat.

¹⁰ In uno Cod. Vat., nihil dispar, aut in ulio disparat.

¹¹ Leodus cantilena est ex Germanico lied. Fortunatus, lib. vii, cap. 8, eadem voce utitur in-
quiens:

Nos tibi versiculos, dent barbara carmina leudos.

Vide et Tacitum, lib. de Moribus Germaniæ, et Paul. Diaconum, Hist. Longob. lib. 1, cap. 27.

¹² In tribus Codd. Vat., harpa relidens. Relidere

uis, poema non canerem, sed garrirem, quoniam residentes auditores, inter acernæ pocula salute libentes insana, llaecho iudice, debaccherent. Quid tibi affabre ^b dictum sit, ubi quis sanus vix creditur, nisi secum pariter ^c insanitur? quo gratulari magis est, si vivere licet, post bibere; de quo convivam thyrsicum, non fatidivum licet exire, sed fatuum, cum quantum ad mei sensus intelligentiam pertinet, quia se pigram non explicat brutæ animæ, ipsa jejunia sunt ebria. Hinc est quod latens opusculum, et si minus videtur ^d famosum ^e, plus est liberum, quia de examinatione ^f non habet quod tam trepidet privatum quam publicum; unde necessarie an-

est repercutere, repulsare. Utitur hac voce alias Fortunatus.

^a *Derosa flore redditum est ex vetere mss. Galli, de roseo flore, ut olim legebatur, expuncto a Brow. Favet huic lectioni et Codd. Vat.*

^b Unus Cod. Vat., *quid tibi fabre?*

^c Un. Cod. Vat., *nisi secum insanitur.*

^d In duob. Codd. Vat. *videtur esse famosum.*

^e Edit. Paris., *videtur esse famosum.*

^f Unus Cod. Vat., *quia de examine alius non dabit.*

^g Unus Cod. Vat., *arbitrem idem confidentem.*

A gusti sensus ingenium se mensuret censore, quod est mittendum sub iudice. Sed quoniam humilem impulsu alacriter acris retinentem sub testificatione divini mysterii, et splendore virtutum beatissimi Martini conjurans hortaris sedulo ut contra pudorem meum deducar in publicum, me in meis frivolis arbitro ^g, scabrosi operis ignorantiam confidente ^h, quod aliis poscentibus patefacere distuli, obediendo cedo virtuti, hanc saltem obtemperandi vicissitudinem ⁱ repensurus, ut quia hæc favore magis delegantur ^j, quam iudice, aut tibi tantum ^k innotescencia relegas, aut intimorum auribus amicaliter ^l, quæso, collatura ^m committas ⁿ.

^b Edit. Paris.,.... *deducam me in publicum, me.... arbitrum.... confidentem.*

^h Duo Codd. Vat., *vicissitudinem repensus usi, mendose.*

^j Duo Codd. Vat., *delectantur.*

^k In uno Cod., *aut tibi tantummodo.*

^l Ibid., *tecum amicaliter.*

^m In uno Cod., *quæso consolatura. Collatura pro conferenda, ut supra, curatura pro curanda. Familiare hoc Fortunato, ut animadvertit P. Brow.*

ⁿ Edit. Paris., *rependas.*

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Ad Vitalem ^a episcopum Ravennensem.

[Basilicam sancti Andreae, a Vitali, Ravennensi episcopo, ædificatam ac dedicatam, refert hoc carmine. Dedicationis ipsius celebritatem ac singulare populi in Vitalem studium et benevolentiam, commemorat.]

Antistes domini, meritis in sæcula vivens,

Gaudia qui Christi de grege paster habes,

Com te Vitalem voluit vocitare vetustas,

Noverat at rnum te meruisse diem.

Dignus apostolica præulgens mente sacerdos,

Qui sacer Andreae tam pia templi locus.

Quam bene pro meritis domini ^b concessit in aula,

Per quem digna Deo est ædificata domus.

^a Hic Vitalis, etsi minime occurrat in catalogis episcoporum Ravennatum (ut jampridem animadvertit P. Browerus), is certe Ecclesiæ Ravennensi circa id tempus præfuisse dicendus est, quo Fortunatus Ravennæ degebat, ubi illum aliquandiu vixisse diximus in ejus Vita, num. 17 et seq., cujus Vitalis suavis forte et consilio basilicæ ab eodem exstructæ dedicationem hoc poemate fuerit prosecutus. At Brow. existimat Vitalem Petro seniori sufficiens esse, qui non nisi anno 568 Ravennensis episcopus creatus est; quo jam tempore, ipsius Broweri testimonio, in Galliam pervenerat Fortunatus. De hoc Vitali quid ipse censeam, infra ostendam.

^b Un. Cod. Vat., *cum Domini sedit. corr.*

^c Alius Cod. Vat., *tu facis ipse viam.*

^d Ibid., *prosperitas secura probat.*

^e P. Browerus opinatur his verbis exarchum indicari qui cum Nomophylace dedicationi basilicæ interfuerit. At cum exarchi non nisi an. 568 Ravennæ sedere cœperint, quorum primus fuit Longinus, certe exarchus non potuit interesse ecclesiæ dedicationi, cum adhuc Ravennæ esset Fortunatus; qui an. 565, aut ad summum 566, prefectus fuerat in

Sumpsisti a Domino colmen, cui culmina condis,

Qui tibi digna dedit, reddis honore vicem.

C Enicat aula potens, solido perfecta metallo,

Quo sine nocte manet continuata dies.

Invitat locus ipse Deum, sub luce perenni,

Gressibus ut placidis intret amando lares.

Qui loca das populis, Dominum quo, semper adorent,

Ut capiant veniam, tu facis ^e esse [ipse] viam.

Gratia, mens, animus, bonitas, dilectio plebis,

Et gradus, et pietas te dedit esse patrem.

Prosperitas ^d se vestra probat, quæ gaudia supplens,

Intulit egregios ad tua vota viros.

Dux ^e nitet hinc armis, præfectus legibus illinc;

Venerunt per quos crescere festa solent.

Galliam, ut ipse Brow. fitetur. (Nota primæ curæ.) — Ducem, qui commemoratur a Fortunato, hoc in carmine, interfuisse dedicationi basilicæ S. Andreae, a Vitali Ravennensi exstructæ, sive restauratæ, Narsetem comitem esse crediderim, qui a Justiniano imp., ut notissimum est, missus in Italiam an. 551, ad Ostrogothos debellandos, Ravennæ residere, et Basilicæ, de qua hic sermo, dedicationi interesse commode potuit. Item Narses, revocatus Constantinopolim ost. anno 558 vel 567, uti censet Pagius ad hunc annum: quem excepit Longinus; qui primus missus in Italiam est cum titulo et honore exarchæ, et Ravennæ resedit anno, ut videtur, 568, quo Longobardi in Italiam irrupere. Ex quibus intelligitur tempus, quo Narses in Italia vixit, optima congruere cum eo, qui et Fortunatus Ravennæ degebat: quo præsentem existimamus basilicam Ravennensem dedicatam fuisse. Ipse Narses *Dux Italie* nominatur a Greg. Turon. l. v. Historiæ Francorum cap. 20: cujus proinde personæ, et dignitatis conveniunt quæ hic a Fortunato de illo commemorantur: *Dux nitet hinc armis, etc.* (Secundæ curæ nota.)

Ne tibi desit honor, populum Deus auxit opimum, A Quo veneranda pii requiescunt viscera Petri,
Qui vidit sensum hoc voluisse tuum.
Mysterium fidei complexit vota petendi,
Felix, cui dominus, quæ cupis, ipsa velit.
Plurima divino celebres solemnibus dono,
Atque Dei florens templa torando colas.

CAPUT II.

De templo ^b domni Andree, quod ædificavit Vitalis
Episcopus Ravennas [Ravennensis].

[Eandem sancti Andree basilicam ædificatam et brevi tempore absolutam fuisse narrat summo Vitalis studio ac liberalitate. Sacras reliquias quibus eadem insignis erat recenset.]

Quisquis ad hæc sancti concurris limina templi,
Si venias supplex, hic prece sumis opem.
Quam sacer antistes Vitalis condidit arcem,
Culmine quæ cælo ^c est tempore ducta brevi.
Fundavit, struxit, dotavit; deinde dicavit,
Et meruit templi solvere vota sui.

^a Edit. Paris. :

Atque Dei laudes templa colenda loces.

^b In uno Cod. Vat. legitur sic titulus iste : *Versus de templo sancti Andree; ædificavit Vitalis episcopus Ravenna.*

^c Duo Codd. Vatic., *culmine quæ Celso.*

^d Maturius atque Sisennus martyres fuere e legione Felici, dicti martyres Agamenses, de quibus plura infra, lib. II, c. 15.

^e Cl. vir Bacchini, in agnelli Ravenn., in observ. ad Vitam sancti Maximiani, censet Joannem, de quo hic Fortunatus, Ravennatem episcopum fuisse, illum, qui proxime sedit post Petrum Seniore. Ipse Bacchini in super opinatur Vitalem, a quo Basilicam sancti Andree exædificatam hic refert Fortunatus, non quidem episcopum Ravennæ fuisse, sed solum Ravennatem patriam, et episcopum cujuspiam ex diocesis, Ravennat metropolitæ subjectis, qui et ipse divo Andree ædem egregiam condiderit, dedicarique, et a metropoli obtinuerit reliquias enarratas, eorumque sollemnem in suos loculos translationem, intervenientibus Ravennatis populi proceribus, magnæque finitimarum frequentia, celebrari. Eum vero metropolitam, a quo Vitalis reliquias, in isto carmine relatas, obtinuit, fuisse ipsum Joannem, qui post Petrum Seniore tenuisse sedem Ravennensem legitur.

Verum et ego minime fortasse recusarem in eruditissimi viri ire sententiam, si aut verisimile videretur Fortunatum nominasse Vitalem potius ex patriæ quam ex sedis quam tenebat nomine Ravennatem episcopum, reclamante totius vetustatis (quantum ego quidem assequi potui) consuetudine, aut ostendi posset hoc poema scriptum fuisse a Fortunato cum jam degeret in Gallia, quo pervenerat an. 565, vel ad summum an. 566, ut ostendi in ejusdem Vita, num. 26 et seq. Joannes vero, qui sedit post Petrum Seniore, non rexit Ecclesiam Ravennensem ante an. 575, ipso affirmante Bacchino. At profecto credibile non est, præcipue tam procellosis, ac turbidis temporibus, a quoniam amicorum, in Italia degentium, compellatum fuisse Fortunatum, ut carmen scriberet in dedicationem basilicæ illius, præsertim cum ipse ab Italia diu exsul illud secum conquereretur, l. VII, c. 11 :

Exsul ab Italia nono puto volvo ab anno,

Littoris Oceani contingente salo.

Tempora tot fugiunt, et adhuc per scripta parentum,

Nullus ab exclusis me recreavit apex.

At vero si quis litteris Fortunatum salutare absentem debebat, is fuisset quispiam ex propinquo; præsertim cum, ut alio loco narrat idem ipse, *Muter*

Qui meruit solus clave ligare polos.
Paulus apostolica simul hac retinetur in aula,
Seductor quondam, qui modo doctor ovat.
Hanc sacer Andreas propriam sibi vindicat arcem,
Et cum fratre pio participata regit.

Hæc sua tecta replet Laurentius igne sereno,
Cui pia flamma dedit luce perenne diem.

Vitali domus ista placet, qui vivus arenis
Defossus meruit perdere mortis iter.

Sunt loca Martini, qui texit veste tonantem,
Ne magis algeret, se spoliare dedit.

Ecce Vigili arx est, quem rustica turba perenit :
Unde mori voluit, mors magis ipsa fugit.

Incolit hæc pariter Maturius ^d atque Siennus :

B Quos genus atque fides, et tenet una salus.

Sanctus Alexander felixque Cecilia pollent :

Quos meritis omnes una corona manet.

^e Hæc bonus antistes, ^f Vitali urgente, Joannes,

sibi et soror viveret, et longa nepotum series cum tamen, exclusi bellorum tumultibus, nihil ad ipsum literarum novem annorum spatio misissent. Deinde hoc in carmine Fortun. se non indicat absentem esse, quod illi solenne alias fuit, nec absentes compellat, et eos huic dedicationi interfuisse dicit, qui mirum si absens nosse potuit quod interessent. Postremo hoc poema tanti non esse videtur, quoniam obrem ex Gallia in Italiam illud mitteret sive de industria, sive invitatus ab aliquo amicorum.

Quocirca ea sententia propendeo, ut putem hunc Vitalem Ravennensem episcopum non alium fuisse a Maximiano, qui, an. 546, creatus episcopus Ravennensis, sedit usque ad an. 555, quique basilicam sancti Andree restaurasse ab Agnello Raven. narratur, ut infra dicitur. Ac cum is [ut refert idem Agnellus] venisset Constantinopolim, ut corpus sancti Andree auferret, ac Ravennam devehere, nec potuisset ab imperatore Constantinop. impetrare, barbam de corpore ejusdem sancti Andree secuit, ac Ravennam detulit cum aliis pluribus sanctorum reliquiis. Neque vero insolens ut unus idemque vir et Vitalis et Maximianus appellaretur, præsertim ea ætate qua singuli plura sibi nomina usurpabant, ut animadvertimus in Vita Fort., num. 3 et 4. Id autem ut sentiam, movet in primis ipsius Agnelli testimonium, qui addit Maximianum ecclesiam beati Andree apostoli cum omni diligentia columnis marmoreis suffulxisse, ablatisque vetustis ligneis de nucibus proconis decorasse. Ab eo itaque et dedicationem basilicæ sancti Andree celebratam verisimile est, de qua hic Fortunatus.

Quod vero attinet ad Joannem, de quo hoc loco sermo est, non Ravennensem antistitem, sed Romanum fuisse crediderim, fortasse hujusce nominis tertium, a quo Vitalis, episcopus jam Ravennensis, sacra illa Lipsana impetravit, in basilica sancti Andree condenda. Porro id in more fuisse, ut a Rom. pontificibus reliquiæ sanctorum ad templa ditanda postularentur, satis declarat vetus carmen ab Agnello relatum in Vita Joannis episcopi Raven., qui monasterium sanctorum Marci, Marcelli, et Felicis exstiterat : quod carmen, supra varias dicti monasterii inscriptionum, hæc habet inter cætera :

Inclita præfulgeat sanctorum limina templi

Marci, Marcelli, Feliceque simul.

Pontifices hos Roma cepit, hæc martyr habetur;

Horum Gregorius dat p-pa reliquias :

Quas petit antistes meritis animoque Joannes;

Parvula pro summis reddere dona parat

^f In uno Cod. Vat., *Vitale urgente*, et supercunctum rogante.

Condidit egregio viscera sancta loco.
 Minimum felix, æternum in lumen iture,
 Cujus vita suo proficit ista Deo [in studio].

CAPUT III.

De basilica domini Stephani.

[Sancti Stephani, protomartyris, in morte subeunda pro Christo triumphum et gloriam describit: cuius in memoriam Palladius basilicam dedicaverat.]

Gloria celsa pios Domini circumdat amicos,
 Quorum diffusum vivit in orbe decus.
 Pertulit hic martyr pro Christo orientis in axe,
 Ecce sub occasu templa beatus habet.
 Fundatus virtute Dei, de morte triumphans
 Excepit lapides, cui petra Christus erat.
 Gens Judæa ferax, Stephanum, quem perdere credis, B
 Et si carne, tamen nescit honore mori.
 Ille tenet palmam meritis, tu crimine pœnam,
 Possidet ille polos, tu magis ima petis.
 Hæc sacra Palladius a Levitæ templa locavit
 Unde sibi sciat ^b non peritura domus.

CAPUT IV.

De basilica sancti Martini.

[Basilicam in honorem sancti Martini a Fausto episcopo erectam, et celebrem religionem, hoc carmine illustrat.]

Emicat aula decens, venerando in culmine ducta,
 Nomine Martini sanctificata Deo.
 Cui vitæ merito fiducia tanta coruscat,
 Ut populis tribuat quod pia vota rogant.
 Extulit hanc Faustus c devoto corde sacerdos;
 Reddidit et Domino prospera dona suo ^d.

CAPUT V.

In cellulam sancti Martini, ubi pauperem vestivit, rogante Gregorio episcopo.

[Sancti Martini Turonensis liberalitatem in detrahenda sibi tunica, atque inde vestiendo egeno, celebrat hoc carmine, unaque loci in quo id actum fuerat religionem commendat.]

Qui celerare paras, iter huc despecte viator,
 Illic locus orantem cautius ire docet.

^a Palladius, episcopus Santonensis, florebat ætate Fortunati, cuius sæpe mentionem facit Greg. Tur. in Hist. Franc. Ipse in basilicam sancti Entropii, vetustate collapsam, ac pristino decori restitutam, ejusdem sancti pontificis cineres intulerat, ac in loco quem ad id paraverat deposuerat, ut narrat Greg. Turon., lib. i de Gloria martyrum, cap. 56. An hic idem ipse fuit a quo Fortunatus basilicam sancti Stephani exstructam fuisse refert in hoc carmine?

At Browerus mavult hunc Palladium fuisse episcopum Bituricensem, cum duo Palladii in catalogo episcop. Bituricensium recenseantur, quorum altus sæculo quarto, alter sæculo quinto floruisse dicitur a Dionys. Sammarth., in Gallia Christiana. Certe Biturigis templum erat vel ætate Greg. Turon., sancti Stephani memoria consecratum, illudque religione, ac magnificentia insigne, cuius initia describit idem Greg. lib. i Hist. Franc., cap. 29.

^b Athena manu illatum fuerat, ut refert Brow. extat ut inde sibi. Ex probatis libris ab ipso repositum, unde sibi sciat. In Venet. Edit., unde tibi servat. Edit. Paris., Unde sibi fiat.

^c Greg. Turon., lib. viii Hist. Franc., c. 23, memorat Faustum episcopum Auscensem, qui synodo

A Exsul enim terris, cæli incolæ sæpe solebat
 Clausus Martinus hinc aperire polos.
 Adde sub hac habitans, eremi secreta tenebat,
 Per medios populos anachoreta potens.
 Illic, • se nudato, tunica vestivit egenum,
 Dum tegit algentem, plus valet ipse fide.
 Tum vili tunica vestitur et ipse sacerdos;
 Processitque inopi tegmine summus honor.
 Qui tamen altaris sacra dum mysteria tractat,
 Signando calicem, signa beata dedit.
 Namque viri sacro de vertice flamma refulsit;
 Ignis et innocui surgit ad astra globus.
 Ac brevibus manicis, fieret ne injuria dextræ,
 Texerunt gemmæ, qua caro nuda fuit.
 Brachia nobilium lapidum fulgore coruscant,
 Inque loco tunicæ pulchra smaragdus erat.
 Quam bene mercatur, qui, dum vestivit egenum,
 Tegmine pro tunicæ brachia gemma legit.
 Tu quoque, qui cælis habitas, Martine precator,
 Pro Fortunato fer pia verba Deo.
 Imperiis parere ^f tuis, pie, clare sacerdos,
 Quantum posse valet, plus mihi velle placet.

CAPUT VI.

De basilica sancti Martini.

[Leontii Burdegalensis episcopi, in basilica sancti Martini extruenda, et Placidianæ, ejus olim uxoris, in eadem ornanda liberalitatem ac religionem commendat; tum loci in quo fuerat illa inædificata amœnitatem describit.]

Qui cupit æterna sociari ^g in sede beatis,
 Illos sibi participes per pia vota facit.
 Nec patitur differre diu, quod oportet agendo,
 Cum bona quæ dederit hæc sua lucra putet.
 Condidit ergo arvis delubra Leontius ^h alma,
 Talibus officiis, intret ut ipse polos.
 Martini meritis et nomine sulca coruscant;
 Quem certum est terris signa dedisse poli.
 Qui lepræ maculas ⁱ medicata per oscula purgans,
 Pacis ab amplexu morbida bella tulit.
 Hæc tamen ingonio sunt ædificata perito,

Matisconensi u interfuit an. 585. Hic idem esse videtur de quo hoc in loco Fortunatus.

^a Unus Cod. Vat., prospera dona sua.

^c Sulpicius, dialog. lib. ii, cap. 1, narrat hoc factum contigisse in secretario ecclesiæ: quem in locum se abdere Martinus consueverat, donec in populum prodeundum esset ad rem sacram faciendam. Plura diximus in notis ad Vitam sancti Martini, l. iii.

^f Distichus postremus a superioribus sejungitur a quibusdam cum hoc titulo: Item ad eundem Brow. In uno Cod. Vat. legiur cum hoc titulo Isti duo versus sunt ad Gregorium.

^g In uno Cod. Vat., sociare se in sede beatis, corrupte.

^h Leontius, de quo hic Fortunatus, erat episcopus Burdegalensis, vir cum pietate ac virtute animi, tum generis nobilitate clarissimus, satis notus ex carminibus Fortunati, et ex testimoniis Gregorii Turonensis, quæ legere est passim in Hist. Franc. Obiit anno circiter 567, ac proinde non diu superstes fuit post adventum Fortunati in Galliam.

ⁱ Narrat Sulpicius, lib. de Vita sancti Martini, cap. 19, quod Martinus apud Parisios, cum urbis illas portam ingrederetur, obvium habuit virum lepro-

Quo ^a nihil egregius gloria laudis eget.
 Additur ad specimen locus ^b ipse, quod eminet arvis,
 Elatoque jugo, colle tumente, patet :
 Altius educto sub se tenet omnia dorso,
 Et quacunque petit, deliciosa videt :
 A longe veniens, ^c oculo vicinus habetur,
 Jungitur aspectu, dissociante loco.
 Quo fessus rapitur, visu invitante, viator,
 Si pede defecerit ^d, lumine tractus adit.
 Quæ Placidina ^e sacris ornavit culmina velis,
 Atque ^f simul certant, hic facit, illa colit.

CAPUT VII.

In honorem basilicæ sancti Martini, quam ædificaverunt Basilius et Baudegundes [Baudegundis].

[Templum in honorem sancti Martini, a Basilio, et Baudegunde, ejus conjuge, renovatum et restauratum commemorat; a quo quæ ædificii locum obtutum tenebant alio deductis.]

Discite, ^g mortales, terris nihil esse quod obstat
 Cum sacra templa Dei, summo fixa manent.

sum, horribiliter deformem, eumque osculo sanavit. Facile crediderim hoc Martini factum in Basilica Leontii pictura aliqua expressum exstitisse. Certe id moris fuisse, ut Templi sacris picturis decorarentur, satis fidem nobis facit ipse Fortunatus (ut alios plures omittam) cum alias, tum lib. iv. Vitæ sancti Martini, ubi narrat, oleo lychni, qui ante pictam imaginem sancti Martini in basilica sanctorum Joannis et Pauli Ravennæ lucebat, oculorum agitudine se fuisse sanatum.

^a In duob. Codd. Vat., quo nil egregius, gloria laudis eget quod placet.

^b Idem Fortunatus, cap. 49 et 20 libri hujusce primi, describit villam Veregini, et villam Procinjancum, sitas in agro Burdegalensi, quas Leontius ædificiis exornaverat magnificentissimis. Harum igitur in alterutra verisimile est, hanc sub Patrocinio ac nomine sancti Martini, Turonensis Antistitis, ædem fuisse constructam præsertim cum hilarum villarum situs, positarum in colle leniter devexo, ac prospicientium amenissimos agros, ei respondeat loco in quo Basilicam sancti Martini inædificatam fuisse idem Fortunatus hic describit. Quod autem moris fuerit piissimis illius ætatis episcopis villas suas delubris ornare, ac religione quodammodo communicare, satis ostenditur exemplo Nicetii, episcopi Trevirensis, cujus villam describens Fortunatus, sacellum ibi positum declarat aperte hisce verbis, lib. iii, cap. 12 :

Turris ab adverso quæ coostat obvia Clivo,
 Sanctorum locus est, arma tenenda viris.

^c In Cod. Vat., a longe adveniens.

^d Edit. Paris, defuerit; in marg., defecit.

^e Placidina Leontii uxor fuerat, religiosissima ac piissima mulier. Erat illa ex imperatorio genere, ut dicitur infra, cap. 15 hujusce libri.

^f Tres Codd. Vat., et Ven. edit. certantesque simul.

^g In Ven. edit.

Discente, mortales, nihil est quod obstat amanti.

^h Fortunatus in funus hujusce Basili scripsit Epitaphium, quod exstat lib. iv, c. 18. Inter cæteras ejus virtutes, religionem quoque ac liberalitatem ejusdem in sacris ædibus ditandis commendat his verbis :

Ecclesias ditans, loca sancta decenter honorans;
 Pauperibus tribuens, dives ad astra subit.

An vero hic fuerit Basilius ille civis Pictaviensis de quo Greg. Turon., Hist. Franc. lib. iv, cap. 46, qui, cum staret a partibus Chilperici, et Mummuluni

A Pulchra per angustos ut surgeret aula meatus,
 Et si mons vellet, præbuit unda lacum.
 Ut famularetur Domui vaga limpha supernæ,
 Corsibus antiquas ars nova subdit aquas;
 Cum Baudegunde quo mente Basilius ^k nna
 Hoc renovans, priscum reddit, et auget opus.
 Sic, Martine, tuus honor amplius ubique meretur,
 Ut loca nulla negent, quo ⁱ tibi festa sonant.
 Talibus officiis pacatus, opime sacerdos,
 Quorum ^j vota vides, redde benigne vicem.

CAPUT VIII.

De basilica sancti Vincentii ^k apud Garunnam ^l.

[Sancti Vincentii martyris Aginnensis certamen et gloriam describit. Leontii episcopi Burdegalensis in ejus basilica, sita prope Aginnum, ornanda et munienda stanneo tecto, liberalitatem commendat.]

Tempore vita brevis, meritis sit longior alnis
 Angustosque dies tendit honore fides.

pro Sigiberto advenientem cum exercitu ab urbis ingressu vellet prohibere, victus ab eodem est, plane incertum. Eundem fuisse forte conjecturam ex eo aliquando facere possumus, quod lib. iv, c. 18, a Fortunato dicitur in Hispaniam missus fuisse regio nomine, his verbis :

Hunc consultantem legati sorte frequenter,
 Misit ad Hispanos Gallica cura viros.

Ex quibus constat eum publicis negotiis fungi solitum, et apud suos illustri in loco fuisse. Jam vero si cujusquam erat legatos in Hispaniam mittere, certe id erat maxime Chilperici, qui et Athanagildi, Gothorum in Hispania regis, filiam duxerat uxorem, quamvis infelici nuptiarum exitu, ut retulimus in vita Fortunati, n. 45, et filiam suam, Rignothem, Reccharedo, regi item Hispaniarum, Athanagildi nepoti desponderat; quamvis jam iter in Hispaniam ingressa, ad illas nuptias pervenire haud potuerit. Haud inverisimile itaque Chilpericum usum Basili operam ac diligentiam, qui legatione pro se apud Hispanos fungeretur, eundemque pro Chilperici partibus adversus Mummulum stitisse. Certe is regis amor nominatur a Fortunato laud. carmine 18, lib. iv. (*Primæ curæ nota.*) — Reccharedus, ut alibi annotavimus, illius fuit Leuvichildi, seu Lenvigildi, qui Athanagildo patre vita functo, regnum adeptus fuerat cum Leuva fratre suo, et Leuva morte extincto, totum ipse regnum solus tenuit, ut legitur in epitom. Histor. Franc. n. 63. A Leuvigildo itaque procreati Hermenegildus, qui pro catholico dogmate in martyr obiit, a Patre suo interfectus; et Reccharedus, qui paternum regnum adeptus, gentem Wisigothorum in Hispania, ejurata Ariana impietate, ad catholicum de Filii divinitate dogma amplectendum convertit; de quo hic sermo est. (*Secundæ curæ nota.*)

ⁱ In uno Cod. Vat., quod tibi festa sonant.

^j Ibid. deest ultimus versus.

^k Sanctus Vincentius, Aginnensis civitatis martyr fuerat, e Levitarum numero, ut refert Greg. Turon., lib. i de Gloria martyrum, cap. 105. Brow., in notis ad Fortunatum, carpit Baronium, quod is Vincentium Aginnensem cum Vincentio Cæsaraugustano confuderit, ad an. 561, aperte reclamantibus tam apertis Greg. Turon. et Fortunati ipsius testimoniis. Hic error Baronii vel aliis pluribus communis fuit, qui,

^l Tres Codd. Vat., ultra Garonna, vel Garonnam In Ven. Edit.: De basilica sancti Vincentii tituli de Garonna.

Post finem sine fine manet mens dedita Christo.
 Linquens turbam hominum, stat sociata Deo.
 Hac ope suffultus Vincentius exstat in ævum,
 Gloria martyrii cuius opima viret.
 Vertice suceiso, rapuit qui ex morte triumphum,
 Et nova de terris proles ad astra volat.
 Credidit unde necem, sancto dedit hostis honorem,
 Percussorque magis morte perenne jacet.
 Vicerat ^b ille miser, hunc si jugulare nequisset;
 Nam abstulit unde caput, contulit inde polum.
 Hujus amore novo pia vota Leontius explens,
 Quo ^c sacra membra jacent, stannea tecta dedit.
 Et licet eniceat meritis venerabile templum,
 Attamen ornatum præbuit iste suum.
 Præmia succedant operanti longa salutis,
 Hujus ut obsequiis culmina sancta rucent.

CAPUT IX.

De basilica sancti Vincentii Vernemetis [Virmimetis]^d.
 [Basilicam in memoriam sancti Vincentii Aginensis
^a a Leontio positam in loco *Vernemetis* vulgo appel-
 lato celebrat, ac malum spirituum ex energumeno
 pulsum ad ejusdem basilicæ dedicationem, refert.]
 Cultoris Domini tuto sonus exiit orbe,
 Nec locus est ubi se gloria celsa neget.
 Sed ejus meritum scimus percurrere mundum,
 Hujus ubique viri surgere templa decet.
 Ecce beata nitent Vincentii culmina summi,
 Munere martyrii qui colit astra poli.
 Promptus amore pio, quæ papa Leontius olim
 Condidit, eximio consolidata loco.
 Nomine Vernemetis voluit vocitare vetustas,
 Quod quasi sanum ^e ingens Gallica lingua refert.
 Auspicii præmissa fides erat ante ^f futura,
 Ut modo celsa domus staret honore Dei.
 Ille etiam sanctus, Domini suffultus amore,
 Virtutis summæ signa tremenda dedit.

qui, decepti nominis similitudine, Vincentium Cæsarangustanum pro Aginensi coluere, ac errore latius manante, Basilicæ sub titulo sancti Vincentii Aginensis olim dedicatæ (ut censent. viri eruditi) sensim Vincentium Cæsarangustanum patronum adepti sunt. Vide cl. Ruin., in notis ad Greg. Tur., l. i de Gloria martyrum, cap. 105. Lege et Scalig., lib. vi de Emend. temporum.

^a In Ven. Ed., mens reddita Christo.

^b In uno Cod. Vat., vinceret ille miser. In Cod. Vat., Stagnea tecta, item in Ven. Edit.

^c Hæc sancti Vincentii basilica prope Aginum sita erat in loco Pompeiaco dicto, in quo Vincentius, Christum confessus, capite plexus fuerat. Narrat Greg. Turon., lib. vi Hist. Franc., cap. 55, et lib. i de Gloria Martyrum, cap. 105, hanc basilicam, a Guntramni militibus fuisse violatam, ut thesauros accolarum illic depositos raperent, hoc eorum facinus continuo ulciscente Numine. Scaliger, lib. vi de emend. temp., opinatur Greg. Turon. ea in re hallucinatum fuisse, qui basilicam illam prope Aginum sitam existimaverit, cum eadem prope Lugdunum Convenarum posita fuerit, quatuor dierum iter ab Aginno distans. Sed Greg. Tur. egregio vindicatur a cl. Ruin., in notis ad caput 55 lib. vi Hist. Franc.

^d Et si ignoremus ubinam vera esset hic locus, Vernemetis vulgo dominatus, facile tamen credimus usquam in agro Burdegaliensi positum fuisse, cum situs amœnitate, tum religione conspicuum, ut ex

A Nam cum templa Dei præsul de more dicavit,
 Martyris adventu demonis ira fugit.
 Redditur incolunus quidam de parte ^a maligna,
 Cui vidisse pii templa, medella fuit.
 Emicat aula potens, divino plena sereno,
 Ut merito placeat hic habitare Deo.
 Nunc specie suadente loci, ac virtutis honore,
 Evocat ^b hic populos, hinc decus, inde salus.
 Qui plebem accendit venerandæ conditor arcis.
 Talibus officiis præmia justa metit ^c.

CAPUT X.

De domo Nazario i martyre Christi.

[Basilicam in memoriam sancti Nazarii martyris, item a Leontio, Burdegalensi episcopo, e fundamentis excitatam, vetustiore, quæ erat angustior, dejecta, commemorat. Martyris ipsius triumphum et gloriam describit.]

B Culmina conspicui radiant veneranda Nazari,
 Cujus membra polum, spiritus astra tenet.
 Semine terrigeno, terrenis usibus exsors,
 Immortale bonum, pulvere natus homo.
 Nil carnale volens, sed Christi præmia poscens.
 Sanguine de proprio victima digna Deo.
 Hæc tibi templa sacer devota Leontius offert,
 Majoremque suam hinc cupit esse domum.
 Ille prius angusto fabricata est machina gyro,
 Quo neque tunc poterat plebs veneranda cap.
 Dejectamque solo rursus fundavit ab imo,
 Et dedit hæc, quæ nunc amplificata placent.

CAPUT XI.

De basilica domni Dionysii k.

C [Basilicam sancti Dionysii, episcopi Parisiensis, et martyris, item a Leontio redditam ampliorem, commemorat, non ante vetere dejecta quam nova constructa fuisset. Ipsius martyris laudes celebrat.]
 Qui cupis egregii structorem noscere templi.
 Tam pia non patiar vota latere tibi.

hoc ipso carmine possumus conjicere. Ille quippe videtur spectasse ad diocæsim Leontii, qui in basilica sancti Vincentii extruenda et ornanda tam munificus exstiterat.

^e In vulgatis legebatur *sanum ingens*, quam lectionem emendavit Brow.

^f Tres Codd. Vat., arce futura. In Ven. Edit. sic legitur integer versus:

Auspiciis præmissa fides erat arce futura.

^g Duo Codd. Vat., de peste maligna.

^h Edit. Ven., evocat hinc populus.

ⁱ Unus Cod. Vat., metet.

^j Incertum quis fuerit hic Nazarius, cum tres sub hoc nomine celebrentur die 12 Junii. Primus passus est Mediolani cum Celso puero, quorum corpora a sancto Ambrosio inventa sunt. Alter Ebroduni; tertius Romæ; cujus corpus delatum in Galliam opera Chrodegandi, episcopi Metensis, an. 765. Vide Ruin., in notis ad Greg. Tur., de Gloria martyrum, l. i, cap. 61, unde hæc hausimus.

Sancti Nazarii reliquæ colebantur in agro Nannetico tempore Gregorii Turonensis, ut videre e a loco superius citato.

^k Sanctus Dionysius, episcopus Parisiensis, a Greg. Turon., lib. i, cap. 28, Hist. Franc., passus refertur an. 250 aut etiam post; sed alia monumenta ostendunt eum a beato Clemente in Galliam missum fuisse; unde ejus martyrium ad sæculum secundum esset rejiciendum. Lege Ruin., in notis

Longius hinc olim sacra cum delubra fuissent,
 Et plebs ob spatium sæpe timeret iter,
 Exiguam dederat hic præsul Amelius * arcem,
 Christicolam populum nec capiente loco;
 Quo vitæ claudente diem, dehinc prole graduque
 Venit ad heredem hoc opus atque locus.
 Fundavitque piam hanc papa Leontius ^b aulam,
 Obtulit et domino splendida dona suo.
 Quam venerandus habet propriam Dionysius ædem,
 Nonnunc sub cujus sanctificata nitet.
 Qui fervente fide, Christi solidatus amore,
 Vertice supposito calla secunda dedit.
 Membrorum contemptor erat, cupiendo coronam,
 Vile putans quidquid ferret amore Dei.
 Ut moritura caro donum immortale pararet,
 Vulnere dilexit, sed caritura nece.
 Hostili occurrens gladio, se misit Olympo;
 Unde mori voluit, vota salutis habet.

ad Greg. Turon., lib. I de Gloria martyrum, cap. 72. Lege et ea quæ adnotavimus ad Acta S. Dion., p. II Op. Fort. Percelebris erat S. Dionysii basilica prope Parisios, de qua sæpe Gregor. Turon., et de qua fuse Adrianus Valesius, in part. II Defens. suæ contra Launoium; altera vero Ambascii. At hæc, de qua hoc loco Fortunatus, Burdegala, aut in Burdegalensi agro sita fuisse videtur, ab Amelio, Leontii decessore, primitus exstructa.

* Hic Amelius in Burdegalensi sede antecessit Leontium I, decessorem hujusce nostri Leontii. (*Primæ curæ nota.*)—Posuimus Amelum sedisse proxime ante Leontium seniorem in sede Burdigalensi, quod inter Cyprianum, qui an. 508 interfuit concil. Agathensi et Aurelianensi primo, et inter Leontium, qui an. 541 interfuit concilio Aurelianensi IV (ut ostendit Cointius ad an. 541, num. 65), nimium spatii interjectum sit, quamobrem Cypriano continuo Leontium sufficimus. Oihenartus tamen (ut refert Cointius) in Notitia utriusque Vasconie, lib. III, c. 7, post Cyprianum ponit utrosque Leontios. Robertus vero Leontium primo successisse refert in sede Burdigal. Gallicinum, huic Amelum, tum Cyprianum, tum Leontium juniorem. Nos duos Leontios sejungendos non dudimus, quod cum Leontius I subscripserit synodo Aurelianensi IV, an. 541, et Leontius junior sedere cœperit ante an. 549, quo per legatum subscripsit synodo Aurelian. V, haud videndum disjungiendi.

Sammarthani vero in Gallia Christiana Amelio Leontium I subrogant: inter hunc vero et Leontium juniorem Cyprianum sedisse referunt. Nec probandum videtur quod ipsi idcirco post Amelum velint Leontium I sedisse, quod Fortun., c. 11 l. I, referat:

Exiguam dederat hic præsul Amelius arcem
 Christicolam populum nec capiente loco
 Quo vitæ claudente diem, dehinc prole graduque
 Venit ad heredem hoc opus, atque locus.
 Fundavitque piam hanc papa Leontius aulam, etc.

tum non asserat Fortunatus istud operis, ab Amelio angustum et incommodum relictum, ad eum qui proxime loci ejus et gradus hæres fuit amplificandum ac renovandum pervenisse; e contra illa omnia vel de Leontio Hoptime accipi possint, qui etsi non proxime, hæres tamen Amelii in sede Burdigalensi fuit. Quocirca et Robertus, qui laudatur a Cointio, illa est Fortunati verba de Leontio juniore interpretatus. Præsertim cum Fortunatus, qui totus erat in Leontii junioris laudibus extollendis, ejusdem studium in basilicis qua reficiendis, qua exædificandis sæpius ostenderit: nihil vero ejusmodi narrat de Leontio I, cujus epitaphium scripsit, quod exstat l. IV, c. 9.

A Nec angusta * prius subtraxit sana sacerdos,
 Hæc nisi perliceret, quæ modo culta [facta] placeat
 Assidue in prisco peragens cerimonia templo,
 Donec rite sequens consolidasset opus.

CAPUT XII.

De basilica ^a sancti Bibiani.

[Basilicam sancti Bibiani, Santonensis episcopi, ab Eusebio cœptam ædificari, sed minime perfectam, Leontius, episcopus Burdegalensis, precibus Emerii, episcopi Santonensis, compleverat, non minimum ad eam rem vel Placidina, Leontii olim uxore, conferente. Ilorum itaque pietatem ac munificentiam Fortunatus commendat.]

Digna sacerdotis Bibiani * templa coruscant,
 Quo, si justa petis, dat pia vota ^f fides.

Quæ præsul fundavit avans Eusebius ^e olim;

B Ne tamen expleret, raptus ab orbe fuit.

Cui mox Emerius ^b successit in arce sacerdos,
 Sed cœpium ^l ut strueret, ferre recusat onus.

At Launoïus in Diss. de duobus Dionysiis, c. 6, observ. 6, censet basilicam de qua hic Fortunatus, non in Burdigalensi diœcesi, sed Lutetiæ fuisse: quam primum Amelius antistes Parisiensis erexerit ad an. circiter 530, quo Amelius Parisiensem regebat Ecclesiam, quamque Leontius Burdigal. pontifex ex studio, et religione erga D. Dionysium amplificavit, ac refecerit. Verum præterquam quod nulla hic mentio fit a Fortunato quod hæc basilica esset Parisiis, eaque ab episcopo Burdigalensi resecta fuisse, certe Amelium non Parisiensem antistitem, sed Burdigalensem fuisse, satis inde perspicitur quod Fortunatus Leontium, utique Burdigal. episcopum, Amelio successisse in illa sede referat lib. I, cap. 11, his verbis:

Quo (Amelio) vitæ claudente diem, de hinc prole graduque
 Venit ad heredem hoc opus atque locus.
 Fundavitque piam hæc papa Leontius aulam, etc.

(*Secundæ curæ nota.*)

^b In Gallia Christiana, a Sammarth. edita, hoc operis tribuitur non Leontio II, qui fuit, ætate Fortunati, in Gallia Burdegalensis episcopus, sed ejus decessori Leontio I, quod demiror.

^c Edit. Ven. et Paris., nec congesta prius. Item unus Cod. Vat.

^d Hanc sancti Bibiani basilicam in suburbio Santonum fuisse, apparet ex testimonio Greg. Turon., lib. de Gloria confess., cap. 58.

^e Sanctus Bibianus, sive Vivianus, in vulgatis Catalogis, secundum urbem Santonensis episcopus ponitur.

^f Narrat Greg. Tur., supra citato loco, quod liber in vulgi manibus, et oculis versabatur suo tempore, qui molem virutum sancti Bibiani continebat.

^g Hic Eusebius Emerii decessor fuit in sede Santonensi. Interfuit conc. Aurel. II, an. 533, et V, an. 549.

^h Hic Emerius, Amulus appellatus ab infanzia, is fuit quem Leontius una cum episcopis comprovincialibus, in synodo convocatis, depulerat de episcopatu, quippe qui impetraverat a Clotario rege ut absque metropolitani consilio benediceretur, ut narrat Greg. Turon., lib. IV Hist. Franc., cap. 26. Videtur itaque Leontius basilicam sancti Bibiani absolvendam suscepisse, antequam in synodo eum deponeret, aut certe postquam redierat cum ipso in gratiam. Charibertus nimirum, Clotarii Filius, vehementer in Leontium et ejus comprovinciales exarserat, quod patris ejus factum rescidissent, nihil se consulto; tum clericum, iudicii illius nuntium, plaustro, spinis strato, impositum, in exilium eiecerat; ac Leontius ipse, nonnisi persoluta certa auri summa, effugere potuit communem cæteris episcopis, qui convenerant in illam synodum, calamitatem.

^l Edit. Paris., sed cœpium.

Qui precibus commisit opus tibi, papa Leonti,
 Cujus ad hoc votum iugiter instat amor.
 Ultro tale decus tibi se servavit agendum,
 Nec nisi tu fueras, qui loca sacra dares.
 O meritum justī, mansurum in luce perenni,
 Per quem se cupiunt templa verenda coli.
 Sacra sepulcra tegunt Ribiani argentea tecta,
 Unanimis tecum quæ Placidina dedit.
 Quæ super effusum rutilans intermicat aurum,
 Et spargunt radios pura metalla suos.
 Ingenio perfecta novo, tabulata cuscant,
 Artificemque ^a putes ^b hic animasse feras.
 Sed cui vos animo donaria tanta dedistis,
 Illic agat, ut vobis stet diuturna salus.
 Nec dubitent, qui digna ferunt, sibi magna rependi.
 Præmia dum propriis ^c reddat ^d opima Deus.

^a Id in more fuisse, ut fornices templorum, ac parietes, a priscis illis temporibus, belluarum aliorumque animalium figuris, sive pietis, sive sculptis, exornantur, conijcere licet cum ex monumentis aliis, tum ex orat. 49 sancti Gregorii Nazianzeni, qui patrem suum laudans mortuum, ac templum describens ab ipso exedificatum, inter cætera refert: *ἰλλὺδ κτίστων, καὶ ζώων κάλλεσι δ' ὀρώρων εἰς ὕψος αἰρόμενον, καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν πλάσμασιν οὐ λειπομένους τῆς φύσεως*, sive columnis et animalium formis perpulchris, per cameras in sublime elatum, et picturis, sive figmentis, naturæ non cedentibus, pulcherrimum, ac magnificentissimum fuisse. Fortunatus item in proximo carmine idem narrat de Basilica sancti Eutropii, hisce versibus:

Hic sculptæ Cameræ decus interrasis pendet,
 Quos pictura solet, ligna dedere iocos.
 Sumpsit imagineas paries simulando figuras,
 Quæ neque tecta prius, hæc modo picta nitent.

Hunc autem morem ornandi parietes et fornices templorum, sive pietis, sive sculptis imaginibus, ortum arbiroy ex ipso ornatu Salomonici templi, quem expressum legimus lib. III Regum, cap. vi, his verbis: *Et omnes parietes templi per circuitum sculptis variis cælaturis, et torno; et fecit in eis cherubim, et palmas, et picturas varias, quosi prominentes de pariete, et egredientes.*

^b In duob. Codd. Vat., artificemque putas.

^c H., dum quoque pro parvis reddit.

^d Edit. Venet.:

Dumque simul proprius [F., propriis] reddit opima [Deus].

^e Sanctus Eutropius, ut narrat Greg. Tur., lib. I de Gloria martyrum, cap. 56. in Galliam a D. Clemente directus, et ab eodem consecratus episcopus, ibidem a paganis oppressus est, illisque capite interfectus. Quamquam, quod Eutropium a D. Clemente missum in Galliam ait Greg. Turon., id magis ex vulgari opinione retulit quam ex historiae veritate, ut animadvertit cl. Ruin., in notis ad citatum Gregorii locum. Porro sancti Eutropii memoriam ex parte intermortuam in Gallia, restituit Palladius, episcopus Santonensis, cadavere illius, cuius in capite adhuc inusta cicatrice cernebatur, comperto, ac in novam basilicam, sub ejus titulo dedicatam, illato. Vide Greg., loco supra citato.

^f Hanc basilicam a Leontio Burdigalensi episcopo restauratam et ornatam esse eandem crediderim, in quam Palladius, Santonum episcopus, postea ejusdem sancti Eutropii cadaver a se inventum, ut dixi, misit. Certe Greg. Turon., lib. I de Gloria martyrum, cap. 56, basilicæ illius, in qua condita sunt sacra

A

CAPUT XIII.

De basilica sancti Eutropii ^e.

[Basilicam item sancti Eutropii, episcopi Santonensis, jam collabentem, a Leontio instauratam fuisse et exornatam refert, non sine divino admonitu et consilio.]

Quantus amor Domini maneat tibi, papa Leonti,
 Quem sibi jam sancti templa novare ^f movent ^g Eutropii [Eutropis] ^h illa etenim venerandi antistitis [aula,

Corruat ⁱ et senio dilacerata suo.

Nudatasque trabes paries vacuatus habebat,
 Pondere non tecti, sed male pressus aquis.

Nocte sopore levi cuidam veniente ministro J,
 Instauratorem te docet esse suum.

B Pro mercede tui meruit magis ille nioneri;
 O Felix, de quo fit pia cura Deo.

Lipsana Eutropii, mentionem facit, ut ejus quæ jam perfecta et absoluta fuerat, nec ullam in eo operam a Palladio impensam commemorat. Leontius vero Santonis (quæ civitas Burdigalensi Ecclesiæ ut provincialis metropolitane subiciebatur) plura ejusmodi reliquisse pietatis suæ et munificentie monumenta, satis testatur ipse Fortunatus, cap. 15 hujusce libri, ubi de Leontio loquens, inquit:

Non solum hic (Burdigale), sed ubique micant tua templa, sacerdos:

Inter quæ plaudens Sanctonus illa docet.

Nou recte itaque Browerus eam basilicam a Palladio positam, a Leontio novis operibus refectionem, et instauratam fuisse opinatur. Leontius quippe antea Palladium antecessit, ut mirer si vel Santonensem episcopum illum unquam videre potuerit. Leontius quippe prima juventute (ut refert Font., cap. 45 hujusce libri) secutus est castra Childeberti regis in Hispaniam. Ea vero expeditio facta est ad an. 531. Vixit autem annos circiter 74 ut idem Fortun. affirmat in carmine, quod scripsit in funus ipsius Leontii, lib. iv, cap. 10, ut haud sciam an pervenire potuerit ad an. 579. Palladius vero tertius fuit in sede Santonensi episcopus post Emerium, quem Leontius, ut supra diximus, in synodo deposuerat ad an. 53. vel 564. Palladius, ad an. 597, adhuc præerat Ecclesiæ Santonensi; quo tempore a Gregorio Magno, R. P., sacras reliquias impetravit per Leuparium, presbyterum suum. Sed videsis Coitium, ad an. 567, num. 26.

Quæ cum ita sint, qui potuit Leontius basilicam a Palladio edificatam, vetustate collabentem, ac prope dirutam (ut hic refert Fortunatus) restaurare, ac restituere? Ante Palladium itaque et ipsum Leontium stabat vetus templum in honorem sancti Eutropii dedicatum; ejus promde memoriam a Palladio ea solum ex parte renovatam censendum est ex Gregor. Tur., quod, antequam ejusdem cadaver inventum fuisset a Palladio, clara cicatrice insigni, martyr fuisse ignorabatur. Quam ad rem addit monumentum aliquod vel silentium Fortunati, qui nusquam hoc in carmine Eutropium martyrem fuisse commemorat, qui ceteroquin rem illam, præsertim divinitus, ut narrat ibid. Gregor. Turon., confirmatam, nunquam tacitis prætermisisset.

^g Duo Codd. Vat., templa novare movent item Edit. Ven.

^h Unus Cod. Vat., Eutropius enim venerandi.

ⁱ Duo Codd. Vat., corruerat senio, quod tenent.

^j Browerus, in notis ad hoc carmen, ait: *Leontium per quietem admonitum fuisse de sancti Eutropii templi restaurando, cum tam aperte Fortunatus id eundem ex ministris ejus contigisse divinitus affirmet, a quo postea Leontius admoneretur.*

Nunc meliore via viruit renovata vetustas,

Et lassæ fabricæ flos redivivus adit.

Ætas accessit, tamen * hæc juvenescit honore,

Unde senex fieret, junior inde redit.

Hic sculptæ [Ms., sculptæ] cameræ decus interrassile
[pendet,

Quos pictura solet, ligna dedere jocos.

Sumpsit imagineas paries simulando figuras,

Quæ neque tecta prius, hæc modo picta nitent.

Urbis Sanctonicæ primus fuit iste sacerdos,

Et tibi qui reparas, jure priora ^b dedit.

Cum sua templa tenet sanctus, habitando quiete,

Instauratori reddit honore ^c vicini.

CAPUT XIV.

De calice ^d Leontii episcopi.

[Calicem a Leontio et Placidina ædi sacræ oblatum
commemorat.]

Summus in arce Dei pia dona Leontius offert,

Votis juncta sacris, et Placidina simul.

Felices, quorum * labor est altaribus aptus,

Tempore qui parvo non peritura ferunt.

CAPUT XV.

De Leontio ^f episcopo.

[Leontii nobilitatem generis, episcopalem gradum,
munificentiam in templa celebrat hoc carmine,
eidemque Placidinæ, Leontii olim uxoris, laudes
adjungit.]

Inter quos genuit radians Aquitanicus ^g axis,

Egregiis meritis culmina prima tenes,

Civibus ex [et] Gallis supereminet alta potestas,

Tu potior reliquis, et tibi nemo prior.

Præcedis multos, nulli ioinor, atque secundus,

Nec superest aliquid, quod dare possit honor.

Qui cum se primum ^h vestivit flore juventus,

Parvus eras annis, et gravitate senex ⁱ.

Versus ad Hispanas acies cum rege sereno ^j,

Militiæ crevit palma secunda tuæ.

Cujus primitiæ tanto placuere relatu,

Ut meritis esset debitus iste gradus.

^a Dno Codd. Vat., accessit, sed hæc. Edit. Ven., accessit sed et hæc.

^b Hisce verbis, jure priora dedit, declaratur Leontium metropolitanum fuisse cujus diocesi erat com-
provincialis Santonensis Ecclesia.

^c Tres Codd. Vatic., reddit amore vicem.

^d Hujusce calicis mentionem iterum facere videtur Fortunatus seq. carmine, illis versiculis :

Muneribusque piis dotasti altaria Christi,
Cum tua vasa ferunt viscera sancta Dei.

^e In Editis legebatur quorum est altaribus aptus uterque; restitutum a Brow., ex vetere Ms., quorum labor est altaribus aptus.

^f Hic Leontius successerat in sede Burdegalensi alteri Leontio, cum ipso, ut videtur, generis necessitudine conjunctus. Horum stirpem et originem refert Brow. ad prosopiani Paulinorum, conjecturam faciens ex quodam Sidonii Apollinaris loco, lib. viii, epist. 12. Certe Leontius ille, de quo Sidonius facile primus Aquitanorum dicitur; atque hinc Leontio, de quo hic Fortunatus, videtur origine et familia fuisse

A Nec poterant subito tibi culmina celsa parari,

Hæc nisi digna tuum promeruisse opus

Nobilitate potens præcellis, papa Leonti,

Clarus ab antiquis, si numerentur avi.

Nam genus, et proavi, vel quidquid in ordine dicam,

Per procures celsos currit origo vetus.

Tempora d' fugiunt, et stat tamen aula parentum :

Nec patitur lapsum, te reparante, domus.

Nobilitas longos non inclinavit in annos ;

Cui magis ascensum proles optima dedit.

Incluta progenies ornavit luce priores,

Hæredis radio splendet origo patrum.

De radice sua vestita est flore vetustas ;

Quam merito vestræ laudis obumbrat honor.

Quamvis non aliquis potior modo possit haberi,

B Tu tibi præcedis, amplificando patres.

Emicat alius apex, generosa stemmata pandens,

Cujus apud reges unica palma patet.

Ecclesiæ nunc jura regis, venerande sacerdos,

Altera nobilitas additur inde tibi.

Pontificalis apex quamvis sit celsus in urbe [orbe],

Postquam te meruit, crevit adeptus honor.

Aula Dei, et pastor, vicibus sibi præmia reddunt,

Illi tu ornatum, spem dedit illa tibi.

Munere divino pariter floretis utrique,

Tu mercede places, illa decore nitet.

Tertius a decimo huic urbi antisies habetis,

Sed primus meritis enumerandus eris.

Templa vetusta Dei revocasti in culmine prisco,

Postque suum lapsum nunc meliora placeant.

C Flore juventutis, senio fugiente, coruscant,

Et tibi læta faveat, quo renovante virent.

Ut tu plus ageres, incendia tecta cremarent,

Et nunc laude tua pulchrius illa micant.

Nullaque flammicremæ senserunt damna ruinæ,

Quæ modo post ignes ^k lumine plena nitent.

Credo quod ex sese voluissent ipsa cremari,

Ut labor ille tuus hæc meliora daret

Post cineres consumpta suos, tenuesque favillas,

Sic solet et Phoenix ^l se renovare senex.

Instaurata etiam sacri est baptismatis aula ^m,

Quo maculas veteres fons lavat unus aquis.

finitimus, quemadmodum et villas quæ a Sidonio et Fortunato commemorantur omnes illorum ac familiæ proprias fuisse, similitudo earum evincit, ut suo loco indicabimus.

^g Unus Cod. Vat., Aquitanus axis.

^h Unus Cod. Vat., qui cum se primo.

ⁱ Unus Cod. Vat., et gravitate senis, ac perpetuum est fere in hoc Codice senis pro senex ponere, quod semel notasse sufficiat.

^j Refert Gregorius Turonensis, Histor. Franc. lib. iii, cap. 10, Childebertum regem, Hispaniam ingressum cum exercitu, ejusdem, occiso rege, potitum fuisse. Hæc itaque castra secutus fuisse Leontius dicendus est, jam tunc ætate pubescens. Illa autem expeditio contigit ad an. 531 circiter, uti diximus supra, in notis ad carm. 13 hujusce libri. Childebertum itaque sub nomine regis sereni minime dubito declarari, cujus religionem ac pietatem sæpe laudat Fortunatus, sed præcipue lib. vi, cap. 4.

^k Unus Cod. Vat., per ignes.

^l Unus Cod. Vat., sic floret et Phoenix, corrupte,
^m Browerus, in notis ad hunc locum, ostendit

Eccc beata sacræ fundasti templa Mariæ,
 Nox ubi victa fugit, semper habendo diem.
 Lumine plena micans, imitata est aula Mariam,
 Illa utero lucem clausit, et ista diem ^a.
 Nec solum hic, sed ubique ^b micant tua templa, sa-
 [cerdos.

Inter quæ plaudens Sanctonius illa docet ^c.
 Qui loca das populis, ubi Christum iugiter orent,
 Unde salus veniat, te facis esso viam.
 Ecclesiæque domus crescente cacumine pollet,
 Et probat esse tuum, quod modo culta placet.
 Fecisti ut libeat cunctos huc currere cives,
 Et domus una vocet, quidquid in urbe manet.
 Ornasti patriam, cui dona perennia præstas,
 Tu quoque dicendus, Burdegalense decus.
 Quantum inter reliquas caput hæc ^d super extulit
 [urbes,
 Tantum Pontifices vineis honore gradus.
 Inferiora velut sunt flumina cuncta Garunnæ ^e,
 Non aliter vobis subjacet omnis apex.
 Rhenus ab Alpe means neque tantis spumat habenis
 [arenis],

Fortior Adriacas nec Padus intrat aquas;
 Danubius par est, qui longius egerat ^f undas :
 Hæc ego transcendendi; iudicio nota mihi.
 Muneribusque piis dotasti altaria Christi,
 Cum tua vasa ferunt viscera sancta Dei.
 Nam cruor, et corpus Domini libamina summi,
 Rite ministerio [ministerium], te tribuente, venit.
 O felix, ejus datat pia templa facultas,
 Cui res ista magis non peritura manet.
 Non ærugo teret ^g mordaci dente talentum,
 Nec contra hæc fures arma dolosa movent.
 Et data res vivit, facit et bene vivere dantem
 Cum moritur terris, ducitur inde polis.

baptisteria, veteris Ecclesiæ more, et usn, fere
 seorsim a basilicis extrui solita fuisse, quod item
 ex hoc testimonio Fortunati confirmatur. Sanctus
 Greg. Tur. etiam lib. x Hist. Franc., cap. 31, inter
 cetera opera, quibus ipse Ecclesiam Turonensem
 ornauerat, baptisterium recenset, quod prope basi-
 licam curaverat ædificandum, inquitens : « Baptiste-
 rium ad ipsam basilicam ædificari præcepi. » Item
 baptisterium Moguntiæ, quod a Sidonio, ejus urbis
 episcopo, exstructum fuerat, propriam aulam ha-
 buisse, a basilicæ ædificio sejunctam, conjici potest
 ex Fort., c. 12, l. II. Denique, nostra hac ætate,
 veterum basilicarum baptisteria, fere ab ipsis basi-
 licis seorsim posita, veterem illam consuetudinem ac
 morem satis declarant.

^a Fortunatus hic indicare videtur, basilicam
 sanctæ Mariæ, ædificatam a Leontio, vitreis fenestris
 oculatam fuisse, sicut idem de Parisiaca lo-
 quens ecclesia, lib. II, cap. 11, pari modo dixit :

Prima capit radlos, vitreis oculata fenestris,
 Artificisque manu, clausit in arce diem.

^b Vide quæ supra diximus, ad c. 12 et 13 hujusce
 libri.

^c Edit. Paris., monet.

^d Unus Cod. Vat., caput exsuper extulit.

^e Cod. Vat. Garunnæ; item Edit. Ven.

^f Edit. Paris., egerit.

^g Edit. Ven., non ærugo tenet.

^h In Edit. Ven. desunt hi duo versus : sola tenet
 scutum, et seq.

A Hæc possessor habet, quidquid transmitterit ante,
 Sola tenet ^b secum, quæ prius ire facit.
 Hæc tibi templa dabunt, et vasa sacrata, sacerdos,
 Et quidquid reliquum, nec numerare queo
 Ecclesiæ columen [sculmen] per tempora longa gu-
 [bernes,

Et mercede pia sanctus ubique micæ.
 Cogor amore etiam Placidinæ pauca referre,
 Quæ tibi tunc conjux, est modo chara soror ^c.
 Lumen ab Arcadio veniens genitore refulget,
 Quo manet augustum germen, Avite, tuum :
 Imperii i fastus [fascēs] toto qui rexit in orbe ;
 Cujus adhuc pollens jura senatus habet.
 Humani generis si culmina prima requiras,
 Semine Cæsareo ^d nil superesse potest.

B Sed genus ipsa suum sensus moderamine vicit ;
 Cujus ab eloquio dulcia mella fluunt.
 Chara, serena, decens, solers, pia, mitis, opima,
 Quæ bona cuncta gerit, quidquid honore placet.
 Moribus, ingenio, meritorum luce coruscans,
 Ornavit sexum mens pretiosa suum.
 Plurima cur referam, quantis sit prædita rebus,
 Quæ potuit votis nupta placere tuis.
 Augeat hæc vobis vitam, cui templa dedistis,
 Culminibusque suis culmina vestra tegat.

CAPUT XVI.

Hymnus de Leontio episcopo.

[Cum quidam ambiens locum Leontii, episcopi Bur-
 degaensis, eundem, absentem jam, falso morte
 extinctum fuisse divulgasset, quo mortui in lo-
 cum sufficeretur, ac Leontius ex insperato reversus
 ex itinere, sese incolumem gregi suo ostendisset,
 Fortunatus, sequenti carmine, reditum ipsius
 felicissimum gratulatur, quem tanto jucundiores
 accidisse affirmat, quod in eum inciderat diem
 quo is primo sedem Burdegalensem conscenderat.

¹ Ea: scilicet quæ uxorum in loco erant ante
 episcopatum, hocce dignitatis gradu auctis habeban-
 tur pro sororibus. Neque enim secus cum illis ac
 cum sororibus vivebant, thoro plane sejuncti, ex
 canonum decretis, et prisca Ecclesiæ consuetudine.
 Hinc Constantius presbyter, in Vita Germani Anti-
 siodorensis, cap. 2 : uxor, inquit, in sororem ex con-
 juge mutatur. Sed vide Sirmon., in notis ad Sido-
 nium, epist. 16 lib. v, ubi pluribus hæc illustrat.

ⁱ Unus Cod. Vat., imperiis factus, corr.

^k Avitus, Cæsarea dignitate, genus suum, cetero-
 quin nobilissimum, multo augustius atque clarius
 reddiderat. Is Arvernus ortus Anicianus ex gente,
 avos et proavos longa serie illustres honoribus, ac
 patrio ordine insignes enumerabat. De quo, ut
 canit Sidonius Appollinaris, in panegyrico quem
 Romæ recitavit eidem Avito (cujus filium Sidonius
 ipse uxorem duxerat), ait :

..... Rutula cui maxima dudum
 Stemmata complexum germen, paluata cucurrit
 Per proavos, gentisque suæ, te teste, Philagri,
 Patricius resplendit apex.

Quoniam ipse Avitus, jam adeptus Imperium,
 postea in eo regendo minus felix fuit. Nam, cum in
 odium senatus incidisset, exulare cogitur; quo
 tempore idem creatur Placentiæ episcopus. Verum
 et inde profugiens, quod se undique inquit sentie-
 ret ad necem, cum peteret Galliam, in itinere obit,
 de quo vide Greg. Turon., lib. II Hist. Franc.,
 cap. 11.

Data occasione, plura edisserit adversus eos qui A
episcopalem honorem atque gradum ambiunt.]

Agnoscat ^a omne sæculum
Antistitem Leontium,
Burdegalense præmium,
Dono superno redditum.

Bilinguis ore callido
Crimen fovebat invidum,
Ferens acerbum nuntium,
Hunc jam sepulero conditum.

Celare se non pertulit,
Qui triste funus edidit.
Etsi nocere desiit,
Fasana vota prodidit.

Deceptus arte noxia,
Cassata ^b deslet crimina,
Dum quæ putabat tristia,
Conversa sunt in gaudia.

Exempla sæva protulit,
Calcanda cuncto tempore,
Ut jam sibi conscriberet
Decreta, vivo antistite.

Fucata ^c res hæc contigit,
Vitanda casto pectore,
Superstite ut præsumeret,
Post fata quod vix debuit [defuit].

Gravat sacerdos ordinem,
Qui episcopatum sic petit,
Præcepta qui complectitur,
Fugit honoris ambitum.

Hoc si cui ^d sit debitum,
Coactus ascendat gradum,
Non se petente callide,
Sed dante Christi munere.

Ineptus est quis ^e ipse se
Præferre vult Ecclesiæ;
Nam rem sacratam sumere;
Electio divina sit.

Katus ^f sacerdos ordinem
Hilaris non ambiit,
Martinus illud effugit,
Gregorius vix sustulit.

Leges refutant ambitum,
Invasor omnis pellitur:
Quod respuunt prætoria,
Vitet ^g nefas Ecclesia.

Maligna erant ^h certamina
De sede non tamen sua,

Quæ nec pati desiderat,
Non inferi mens improba.

Nec longiore tempore
Versantur in hoc marmure,
Dum cogitant succedere,
Redit sacerdos qui fuit.

Orante plebe, protinus
Dum nemo credit, redditur.
Quæ consunt per ⁱ tristia.
Majora sunt hæc gaudia.

Plausu favebat civitas,
Cui redit felicitas,
Orbata, quem desleverat,
Patrem recepit anxia.

Quem vix putabat redditum,
Præventa voto prospero,
Res mira quando cernitur,
Solet stupere visio.

Recolligit ^j rector gregem;
Errore captum suscipit ^k;
Pastoris arce cognita,
Gavisa sunt ovilia.

Sumpsit gradum quo tempore,
Regressus est eo die.
Quis non superno munere
Hoc contigisse prædicit?

Tantum nec ante præmium
Plebi fuit, cum factus est;
Lætata quantum tunc fuit,
Quando recepit præsulem.

Venite, cives, plaudite,
Et vota votis addite,
Quo facta sunt miracula,
Servent eum cœlestia.

Xristus sereno lumine
Circumvolet, quem reddidit,
Ut trina crescat gratia,
Mercede, vita, gloria.

Ymnus canendo concrepet,
Quisquis Deo non invidet,
Laus ejus est, qui præsulem
De mortis ore retrahit.

Zelante fido pectore,
Tam vera dici non pudet:
Hæc parva nobilissimo
Papæ damus Leontio.

B

C

D

^a Primi versus in colis sunt acrostichides, per alphabeti litteras ordine digesti, ut jampridem animadvertit Browerus.

^b Unus Cod. Vat., *cassa deslet*. Edit. Paris., in margine, *causata*.

^c Edit. Paris., *fugata*.

^d Ven. Edit., *hoc si qui jussit, debitum*.

^e Unus Cod. Vat., *qui ipse se*.

^f Ven. Edit., et Paris., *Charus sacerdos*.

^g Unus Cod. Vat., *vitat nefas*.

^h Ibid., *maligna erunt*.

ⁱ Ibid., *post tristia*.

^j In Edit. Ven. sic legitur sequens colon:

Recolligit rector gregem,
Errore ductus semitæ,
Pastoris voce cognita,
Gavisa sunt ovilia.

^k In uno Cod. Vat. et Edit. Paris. secundus versus coli sic legitur:

Errore captum semitæ;
et in margine ejusdem Edit. Paris.
Errorem pellit semita.

CAPUT XVII.

Ad Placidiam, matrem a Leontii episcopi.

[Fortunatus ex insula quam incolebat mittit quendam ad Placidiam munuscula, ac narrat se, cum navigaret adverso Borea, ad terram rejectum, ad Placidiam ipsam appulisse.]

Munera parva nimis, pia, suscipe, quæso, libenter,
Quæ magis ipsa decens munus in orbe micas.
Fluctibus e mediis hæc ^b ut daret insula vobis,
Oceanus ^c tumidis murmurare præstat aquis.
Quæ loca dum volui properans agnoscere ponti,
A Borea veniens reppulit unda furens.
Prosperitas ut vestra, ^d tamen se plena probaret,
Obtulit in terris quod peteretur aquis.

CAPUT XVIII.

De Bissono [Bissonno] villa Burdigalensi.

[Bissoni, villæ in agro Burdigalensi sitæ, amoenitatem describit, et una ædificia quæ vetustate collapsa Leontius refecerat et exornaverat commemorat.]

Est locus ^e, æstifero quamvis sit tempore fervor,
Quo viret assidue flore relectus ager.
Respirant croceis depicta coloribus arva,
Fragrat odoriferis blandior herba comis.
Incola Bissonum vocat hunc de nomine prisco,
Millia septem urbs hinc Burdigalensis abest.
Quo possessor amans prætoriam ^f grata locavit,
Partibus atque tribus porticus æqua subit.
Straverat ipsa solo, senio rapientē, vetustas,
Perdiderat vultum forma decora suum.
Hunc ^g, meliore via, revocat labor ille Leonti,
Quo præsentē domus ^h nulla ruina premit.
Nunc quoque prosperius velut aula sepulta resurgit,
Et favet auctori vivificata suo.

* An quæ olim uxor Leontii fuerat, ejusdem mater hoc loci appellatur, ob egregiam ejusdem in Leontium charitatem ac præstantem virtutem? An, quod verisimilius, pro sororis nomine, matris nomen irrepsit? Certe Brow. negat in Ms. sancti Galli, matris nomen reperiri. Item deest in Codd. Vat.

^b Unus Cod. Vat., ut hæc daret.

^c Ed. Ven.:

Oceanus tumidas murmurare præbet aquis.

Et duo Codd. Vat. tumidas præstat aquas. Ed. Par.:

Oceanus tumidum [F. tumidus] murmurare pressat aquas.

Et in margine, tumidas.

^d Vide, quæ dixi in Vita Fort., num. 79.

^e Sidonius Apollinaris, e arm. 22, villam describit Pontii Leontii, Burgum nomine, sitam ad Garumnam in ripa Duranii, seu Dorononii: quæ sane villa situ suo, ac descriptione, tum ædificiorum elegantia, ac balnearum opportunitate, una ex his esse videtur, quas Fortunatus hoc carmine; 48, et duobus sequentibus, refert, quamvis sub diverso nomine. Lege integrum illud carmen.

Prætoriam appellabantur ædes sumptuose ac magnificæ in agris exstructæ; forte quod publica ædificia, seu palatia, mole sua et structura ætæquare viderentur. Sueton., in Vita Catigæ, cap. 37, hæc habet: In exstructionibus prætoriorum, atque villarum, omni posthabita ratione, nihil tam efficere concupiscebant, quam quod effici posse negaretur.

^f Duo Codd. Vat. et Ed. Ven., hæc meliore.

^g Edit. Paris., domos.

^h In uno Cod. Vat. motilium reperitur hoc carmen, scilicet et 20, ac deest integram sequens potius.

A Reddidit interea prisco nova balnea cultu,

Quo recreant fessos blanda lavaera viros.

Hic referunt, ⁱ nutrisse lupos, deserta tenentes

Intulit hic ^j homines, expulit unde ^k feras.

CAPUT XIX.

De Vereginis, villa Burdegalensi.

[Vereginis villæ, item in agro Burdegalensi positæ, situm, descriptionem, ædificia a Leontio instaurata, celebrat.]

Inter opima ferax qua volvitur unda Garonnæ,
Vereginis ripis vernat amœnus ager.
Illic brevis ascensus leni subit aggere clivum,
Carpit et obliqua mole ^l viator iter.
Altior a planis arvis minor eminet altis;
Necve ^m, humilis nimium, necque superbit apex.
B Colle sedet medio domus ædificata decenter,
Cujus utrumque latus hinc jacet, inde tumet.
Machina celsa casæ triplici suspenditur arcu,
Quo Pelagi pietas currere credis aquas.
Exsilit unda latens, vivo generata metallo,
Dulcis et irriguo fonte pereantis aquæ.
Quo super accumbens celebrat convivia pastor,
Inclusoque laco, pisce ⁿ natante, bibit.
Nunc ^o renovanda venit papæ mercede Leonti,
Quem Dominum longo tempore culta cupit P.

CAPUT XX.

De Præmiaco, villa Burdegalensi.

[Fortunatus in itinere Præmiacum, Leontii villam, pertransiens, ejusdem situm et pulcritudinem celebrat carmine, eamque a Leontio ædificiis auctam et ornatam fuisse declarat.]

C Quamvis instet iter, ^q retrahatque volumine curæ,
Ad te pauca ferens carmina ^r, flecto viam.

i Ed. Ven. intulit huc; huc deest in uno Cod. Vat.

^k Edit. Paris., inde.

^l Ed. Ven., molle viator. Edit. Paris., carpit et obliquum colle.

^m Unus Cod. Vat., nec humilis.

ⁿ Solenne fuisse veteribus, ut prope flumina domos in agris exstruerent, unde et ruris amœnitate, agrorumque longo prospectu, et una piscatione fruerentur, ut alia omittam exempla, ex Sidonio intelligi potest, qui, e arm. 22, villam Burgum describens inter cætera hæc habet:

Flectis ad lævam? Te porticus accipit ampla,
Directis curvata viis, ubi margine summo
Pendet, et arcatis stat saxea silva columais.
Alta volubilibus patet hinc cœnatio valvis,
Fusilis Euripus propter, cadit unda superne
Ante fores pendente laco, venamque seruti,
Undosa iaveniunt nantes cœnacula pisces.

Item Fortunatus, e. 9 l. x, villam describens Childberti regis, filii Sigiberti, hæc refert inter cætera:

Denique dum præsumt reges in sedibus aula,
Ac mensæ officio praudia festa colunt.
Reclibus inspicitur quo salmo fascie levatur.
Et numerat pisces, cum sit in arce sedens.
Rex favet, immensa resilit dum piscis ab unda,
Atque animos relict, quod sua præda venit.

^o Ibid., nunc removenda.

^r Edit. Paris.:

Quam Dominus cultam tempora longa cupit.

^q Browerus ediderat primo: retrahatque volumine curas; postea edidit: retrahatque volumine curæ, utram sequi mavis, sensus integer est. Vat. Codd. favent primæ lationi.

^r Unus Cod. Vat. et Ven. Eda, carmine flecto viam.

Captus amore tui, nunquam memoranda tacebo,
Te neque prætereo, prætereundo locum.
Qui ^a cum digna loquar, si syllaba quarta recedat,
Præmiacum pollens, præmia nomen habes.
Delictis obsessus ager viridantibus arvis
Et naturalis gratia ruris inest.
Conditā quo domus est, planus tumor exit in altum,
Nec satis elato vertice regnat apex.
Qua super incumbens locus est, devexus in amnem.
Floreæ gemmato gramine prata virent.
Leuiter appulsus quoties insibilat Eurus,
Flexa supinatis fluctuat herba comis.
Hinc aliā de parte seges flavescit aristas,
Pinguis et altricem palmes opacat humum.
Piscibus innumeris non deficit unda Garonnæ ^b,
Etsi desit agris, fruges abundat aquis.
Sed te quærebant hæc munera tanta, Leonti,
Solus defueras, qui bona plena dares.
Nam quod pulchra domus, quod grata lavacra ni-
Consulidatorem te cecinere suum. [tescunt,
Ut tamen acquirant et ^c adhuc fabricanda decorem,
Temporibus longis hæc tua dona regas.

CAPUT XXI.

De Egircio ^d flumine.

[Egircii fluminis indolem ac varietates describit.]

Laus tibi forte minor fuerat, generose ^e Garonna,
Si non exiguis alter haberet aquas.
Lubri erat hic quoniam tenuato Egircius ^f haustu,
Præfert ^g divitias paupere fonte tuas.
Denique dissimilem si comparet ullus utrumque,
Illic ubi sit rivus, tu puto, Nilus eris.
Te famulans intrat, sed luc ^h tua regna refrenant,
Gallicus Euphrates tu fluis, iste latet.
Nam quantum Oceanum tumidus tu cursibus auges,
Iste tuas tantum crescere præstat aquas ⁱ.
Torrida præsertim cum terris incubat æstas,
Ac, sitiente solo, tristis anhelat ager,
Cum Titan radiis ferventibus exarat arva,
Et calor ignifero vomere fundit humum.

^a Unus Cod. Vat. et Ven. Edit., cuique digna.^b Unus Cod. Vat., Garonnæ.^c Ante adhuc deest et in nro Cod. Vat. Edit. Paris.,
attamen acquirant ut.^d In Ven. Edit. perpetuo dicitur Gircius fluvius.^e Edit. Paris., generosa.^f Egircius, ait Browerus, clarissimos Aquitano-
rum Auscos, Novempopulanæ provinciæ, nunc Vas-
conicæ metropolim, alluit.^g Edit. Paris., profert.^h Mouet ad hunc locum Brow. perpetuum fero
morem esse Fortunati, ut litteram H habeat instar
fortis consonantis, quæ non evanescat, sed synalæpham
quoque prohibeat. Beda (ait idem) hoc animadvertit
(de arte metrica in synalæphe), cum in poetarum ar-
bitrio esse scribit, utrum H consonantis, an aspiratio-
nis notam impleat, præsertim ubi hac littera sermo
sequens inchoaverit. Huiusmodi exempla passim in
puetis aliis, quæ hic apponere supervacuum duco.
Liceat solum adnotare in disticho qui inscriptus le-
gitur cruci Vaticanæ, quam Justinus Junior et Sophia
Aug. urbi Romæ muneris miserunt; quamque illu-
stravit cl. et doctissimus vir Stephanns Borgia sac.

A Languidus arentes fugiens vix explicat undas,
Et cum pisce suo palpitat ipse simul.
Flumine subducto vacuatas lambit arenas,
Sedibus in propriis exsul oberrat aquis.
In limo, migrante lacu, consumitur i amnis,
Terraque sit sterilis, quo fuit unda rapax.
Deficiunt isto solatia cuncta rigore,
Nomine cum proprio tristis, et æger eget.
Forte viator, iter gradiens, non invenit haustus,
Unde alios recreet, qui sitit ipse sibi,
Se cupit infundi fluvius, si porrigis undas,
Si tamen est fluvius, quem madefactat ^k homo.
Gurgitis impressas labens [Ms., lambens] rota signa
[arenas ^l

Atque resudantes orbita sistit aquas.

B Si venias equitando viam ^m sub tempore cancri,
Vix tamen insidians ⁿ ungula mergit equi.
Vidimus exiguum de limo surgere piscem,
Qui retinente luto, naufragus errat humo.
Nec fluvius, nec campus adest, nec terra, nec unda
Piscibus inhabilem nullus arare potest
Sola palude natans querulos dat rana susurros,
Piscibus excluis advena regnat aquis.
At si forte fluat tennis de nubibus imber,
Vix pluit in terris, jam tumet iste minax.
Ingentes animos parva de nube resumit:
Fit subito pelagus, qui fuit ante lacus.
Turbidus incedens, undis eget ipse lavari,
Semper inæqualis, cui ^o nihil aut satis est.
C Non ripis contentus, agit compendia cursus,
Quod de monte bibit, per sata plena vomit
Vortice torrenti rapitur, quasi morte ^p tyranni,
Indignatus iter, munera vastat agri.
Discurrit seges in fluvium ^q stat [Ms., sed] piscis in
Ordine perverso, nescie natante, jacet. [agro ^r
Quæ fuerant ovibus, donantur pascua ranis ^s,
Prata tenent pisces, et trahit unda pecus.
Obtinet expulsus ^t stabulum campestre silurus,
Plus capitur terris, quam modo piscis aquis.

congreg. de Propag. Fide a secretis, item litteram H
instar consonantis haberi:

Lignum quo Christus humanum subdidit hostem...

ⁱ Edit. Paris.:

Tantum te lymphis excitat iste suis.

^j Edit. Ven., subducitur amnis.^k Ibid., madefactat humus.^l Edit. Paris., habenas.^m Edit. Paris., diem; in margine, viam.ⁿ Edit. Ven., vix tamen insidians. Unus Cod. Vat.,
vix tamen insidens.^o In Edit. Ven., qui nihil.^p Edit. Paris., more.^q Edit. Ven., in fluvio.^r Brow. postea emendavit, quod bis ediderat, in
agro, sufficiens in arvo, quomodo in Ven. edit. legi-
tur. At in Codd. Vat. nihil animadverti simile huius
emendationis.^s Unus Cod. Vat., pascua remts.^t Edit. Ven.:

Obtinet expulsos stabulum campestre siluros.

Edit. Paris. silvestre silurus.

Sarcula quos foderent agros, mala a retia miscent,
 Figitur hic ramus b quo atetit ante palus.
 Sors una est piscis, siccent, aut flumina crescant,
 Nunc residet limo, nunc jacet exsul agro.
 Sed cur triste diu loquimur de gurgite parvo?
 Uritur et verbis, nec recreatur aquis.

a Unus Cod. Vat., male retia.

b Edit. Ven., *figitur hic hamus*. Unus Cod. Vat. habet *bonus*, corrupte; forte *hamus* legi debet.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

De cruce a Domini.

[Crucis Domini dignitatem et virtutem laudibus prosequitur.]

Cruz benedicta b nitet, Dominus qua carne pependit,
 Atque cruore suo vulnera nostra lavat c.
 Mitis amore pio, pro nobis victima factus,
 Traxit ab ore lupi qua sacer agnus oves.
 Transfixis d palmis ubi mundum a e clade redemit,
 Atque suo clausit funere mortis iter.
 Illic manus illa fuit clavis confixa cruentis,
 Quæ eripuit Paulum crimine, morte Petrum.
 Fertilitate potens, o dulce, et nobile lignum,
 Quando tuis ramis tam nova poma geris!
 Cujus odore novo, defuncta cadavera surgunt,
 Et redeunt vitæ, qui carere die.
 Nullum uret æstus sub frondibus arboris hujus,
 Luna nec in noctem f, sol neque meridie.
 Tu plantata micis, secus est ubi cursus aquarum,
 Spargis et ornatas, flore recente, comas.
 Appensa est vitis inter tua brachia, de qua
 Dulcia sanguineo vina rubore fluunt.

a Quæ fuerit caosa et occasio Fortunato cur ipse hosce hymnos et alia poemata in honorem sanctæ crucis cluclibraret, jam significavimus in Vita ejusdem, n. 55, juvat tamen et hic eandem rem breviter attingere. Radegundis, scilicet, sanctimonialis femina, quæ e regio Thoringiorum genere nata, Clotarii Francorum regis uxor fuerat (mulier de ipso Fortunato nostro quam optime merita), obtinuerat a Justino imp. et Sophia Augusta frustum ligni sanctæ crucis, quo suum Pictaviense monasterium dilaret, miraculis postea celeberrimum. Id itaque in causa fuit quamobrem Fortunatus, Radegundi ipsi et Agneti abbatissæ addictissimus, sæpe carmina ad celebrandam sanctæ crucis præstantiam virtutemque pangeret.

b Legitur hic hymnus vel in Hymnario cl. card. Tommasi, sub nomine Fortunati.

c Unus Cod. Vatic. et Edit. Ven. *vulnera nostra lavit*. Item in Hymn. cl. Tommasi.

d Edit. Ven., *transfixus palmis*.

e In Hymn. cl. Tomm. deest a.

f Ibid., *luna nec in nocte*.

g Libet hic subijcere Jacobi Sirmondi, viri eruditissimi, iudicium de hoc hymno, quod profert in notis ad epist. 3 lib. iv Epist. Sidonii: *Adnotarat (en ejus verba) hoc loco scholiastes quidam hymnum (de quo nimirum in epistola sua ad Claudianum scripta mentionem facit Sidonius) significari illum, cujus initium est: PANGE, LINGUA, GLORIOSI PRÆLIUM CERTAMINIS. Et quidem stylum redolet cultiorem quam Fortu-*

A Sufficere flagrare sibi, cur addo vapores?

Atque his æstivum crescere tempus ago?

Unica sed tandem damus hæc solatia laudis,

Quod tribuit pisces evacuatus aquis.

CAPUT II.

In honorem sanctæ crucis, hymnus.

B Pange, s lingua, gloriosi prælium certaminis,
 Et super crucis tropæo dic triumphum nobilem,
 Qualiter Redemptor orbis immolatus vicerit.
 De parentis protoplasti fraude facta b condolens,
 Quando pomi noxialis mersu in mortem l corruit,
 Ipse lignum totum i notavit, damna ligni ut solveret.
 Hoc opus nostræ salutis ordo depoposcerat,
 Multiformis proditoris k arte ut artem falleret,
 Et medellam ferret inde, hostis unde læserat.
 Quando venit ergo sacri plenitudo temporis,
 Missus est ab arce Patris oatus orbis conditor,
 Atque ventre virginali carne factus prodiit.
 Vagit infans, inter arcata conditus præsepia,
 Membra pannis involuta virgo mater alligat,
 Et pedes, manusque l, crura stricta cingit m fascia.
 C Lustra sex quijam peracta, tempus implens corporis,
 Se volente, natus ad hoc, passioni deditus,
 Agnus, in crucis levatur immolandus stipite.
 Illic acetum, fel, arondo, sputa, clavi, lancea,
 Mite corpus perforatur; sanguis, unda profluit,
 Terra, pontus, astra, mundus quo lavantur flumine.

nati esse soleat, cui tamen illum tribuunt antiqui etiam scriptores et Codices. In eum præterea scite cadunt omnia quæ laudantur a Sidonio. Scriptus est versibus trochaicis, quibus inserti aliquando pyrrhichii numeri: commaticus est, crebris aptisque commatiis incisus, sententiis non interruptis, sed molliter cum versu cadentibus. Denique Claudiano carmen hoc vindicat non solum vetus scholiastes, quem dixi, verum etiam Genadius, non quidem prout editus est, sed prout in Codice cænobii sancti Michaelis de Tumba, vulgatis auctior, in Claudiani mentione legitur his verbis: *« Scripsit et alia nonnulla, inter quæ et hymnum de passione Domini, cujus principium est: PANGE, LINGUA, GLORIOSI. Fuit autem frater Blamerti, Viennensis episcopi. »*

hæc cl. Sirmondus. Auctores item dell' *Histoire littéraire de la France*, hoc poemata Fortunato eripiunt, et tribuunt eidem Claudiano. Favent tamen Fortunato fere omnis vetustior antiquitas, et Codicum fere omnium auctoritas, tum eruditi viri quamplurimi. In Hymn. cl. Tommasi legitur cum hoc titulo: *V. C. Fortunati episcopi Pictaviensis*. Item in mss. Codd. Vat. Venantio ascribitur.

i In Hymn. cl. Tomm., *fraude factor condolens*. Item unus Cod. Vatic.

l Ibid., *morau morte*. Item Edit. Ven.

m In Hymn. cl. Tomm., *tunc*.

n In uno Cod. Vat., *multiformis perditoris*.

o Ibid., *et manus, pedesque, crura*.

p Duo Codd. Vat., *pingit fascia*.

*Crux fidelis, inter omnes arbor una nobilis,
Nulla talem silva profert, flore, frigide, germine a.
Dulce lignum, dulces b clavos, dulce pondus susti-*
[nens.

*Flecte ramos arbor alta, tensa laxa viscera,
Et rigor lentescat ille, quem dedit nativitas,
Ut superni membra regis mihi tendas stipite.
Sola digna tu fuisti ferre pretium sæculi [Ms., sæcli
pretium]*

*Atque portum præparare nauta mundo naufrago,
Quem sacer cruor perunxit, fusus agni corpore.*

CAPUT III.

*In honorem c sanctæ crucis et oratorii a domus
ecclesiæ apud Turonas.*

[Crucis Domini virtutem ac pretium celebrat, et
Gregorii Turonensis in eandem crucem religio-
nem, tum in ornando apud Turones oratorio mun-
tificentiam ac liberalitatem commendat.]

*Virtus celsa crucis totum recte occupat orbem,
Hæc quoniam o mundi perditæ cuncta refert.*

a Unus Codd. Vat., *germinat*.

b Ibid., *dulce clavum*. In alio Cod. Vat., *dulcem
clavum*.

c Titulus hujus carminis in Ven. Edit. sic habet :
In honore sanctæ crucis, vel oratorii, etc. Item in
duob. Codd. Vatic.

d De hoc apud Turones oratorio mentionem facit
Greg. Turon., lib. I de Gloria martyrum, cap. 15,
inquiens : *Apud Turonicam vero urbem, dum in ora-*
torium atrii beati Martini, ipsius præcursoris reliquias
collocaremus.... serunt autem in hoc oratorio a lychno
oleum ebullire. Habentur enim et ibi reliquie sanctæ
crucis.

e Edit. Ven., *hæcque modo mundi*. Edit. Paris., C
hæc quando, in margine, quoniam.

f Edit. Paris., *hoc opus*.

g Edit. Ven., *pallia dum coperit*. In uno Cod. Vat.,
dum palla coperit.

h Browerus æstuat plurimum in hoc obscurissimo
loco explicando. Eo tamen propendit, ut credat per
hunc versiculum :

*Dum pallas coperit, signa gerendo crucis,
vel eas pallas indicari quibus contacta fuerat palla ab
Hierosolymis delata, miraculorum effectrix, aut tem-
plum ipsum, quod Gregorius in ejus pallæ honorem
et memoriam erexerat, quo condita illa, ac veluti
cooperta tectaue fuerat. Hoc autem templum, vel
oratorium a Gregorio dedicatum fuisse opinatur, an-
tequam episcopus Turonensis crearetur. Deum ita-
que ejusdem pietatem ac religionem in cruce deco-
randa novi illius operis molitione, ornasse episco-
pali pallio, cui purpureæ cruces erant intextæ, idque
declarare sequentes versus :*

*Dona repente dedit divina potentia Christus,
Mox fuit et voti causa secuta pii.*

*Pallia nam meruit, sunt quæ cruce textile pulchra,
Obsequisque suis crux habet alma cruces,
Serica quæ niveis sunt agnava blattea telis,
Et textis crucibus magnificatur opus.*

At, si licet conjecturæ aliquid vel a me in re obscu-
rissima afferri (quod tamen totum eruditorum judi-
cio penitus submittit, atque decernendum relinquo),
videtur dicendum Greg. Tur. illud suum apud Turon-
es oratorium in honorem quidem sanctæ crucis ob-
tulisse, ac dedisse; aut dedicatum jam, novis mun-
eribus auxisse, et exornasse; quocirca versiculum
illum :

*Dum pallas coperit, signa gerendo crucis,
ita crediderim esse intelligendum, ut palliarum no-
mine ea significentur palliola quibus templorum pa-*

*A Quodque ferus serpens insecit felle veneni,
Christi sanguis in hac dulce liquore lavat.*

*Quæque lupi fuerant raptoris præda ferocis,
In cruce restituit Virginis agnus oves.*

Tensus in his ramis, cum plantis brachia pendens
[pendens],

Ecclesiam stabilis, pendulus ipse cruce.

*Hoc pius l in ligno reparans deperdita pridem,
Quod vetiti ligni poma tulere boni.*

*Addita quin etiam virtutum flamma coruscat,
Dona quod obsequiis crux parat ipsa suis.*

*Denique sancta cruci hæc templa Gregorius offert,
Dum pallas s coperit, signa h gerendo crucis.*

B *Dona repente dedit divina potentia Christus,
Mox fuit et voti causa secuta pii.*

*Pallia nam meruit, sunt quæ cruce textile pulchra,
Obsequisque suis crux habet alma cruces.*

rietes insigniri, ac velari solebant : quorum meminit
Greg. Turon., lib. de Mirac. sancti Juliani, cap. 20,
ubi narrat furem quendam ingressum basilicam san-
cti Juliani, noctu eandem compilasse; *detrahentque,*
inquit, *a summo unam gemmis coruscantibus crucem*
ad terram deiecit, collectisque velulis, ac palliis, de
circuitu parietum pendentibus, unum volucrum facit.
Videtur itaque Greg. ejusmodi velulis ac palliis
oratorii illius Turon. parietes exornasse, quæ cruci-
bus textilibus, aliisque ad speciem et ornatum operi-
bus, picta essent, atque interstincta, idque eo versu,
quem superius retuli, licet obscuris, indicari, ut
dixi, crediderim.

Quæ vero sequuntur :

Dona repente dedit divina potentia Christus,

non ad pallium archiepiscopale, ut putat Brow. et
cum eo alii, referri malo, quam ad pallam illam
holosericam, quam miraculorum effectricem Greg.
ab advena quodam se accepisse testatur, lib. I de
Gloria martyrum, cap. 6, quæ palla crucem Domini
Hierosolymis involutam fuisse ille affirmabat. Hæc
profecto, quæ tot clamorat prodigiis, digna erat quæ
piis Gregorii votis in ornando oratorio apud Turones
in honorem sanctæ crucis responderet, et illa essent
dona quæ daret divina potentia Christus. Sane versus
qui consequuntur eandem rem confirmare videntur,
quibus ait Fortunatus :

Sic cito pontifici dedit devota voluntas,

Atque dicata cruci, condita vela placent

Unde salutifero signo tibi, clare sacerdos,

Hoc cui complacuit, reddere magna valet.

D *Quæ sane quomodo apte ad pallium archiepisco-
pale referri et accommodari possint non video. Nihil
autem verisimilius quam ut hæc holoserica palla
textilibus crucibus pro eo cui inservierat usu esset
picta, atque distincta, eaque cruces et purpureo et
candido colore essent perinistæ, quod indicare viden-
tur sequens versus :*

Serica quæ niveis sunt agnava blattea telis.

Etsi hic versus perobscurus evadat maxime ex
ignoratione germani sensus, qui subest voci *agnava*.
Nam quod Browerus censet vocem *agnava* pro Græca
ἀγναξ usurpari, non probo. Cum et vox isthæc,
palam Græca, a Latinis (quod quidem ego sciam)
usu trita non sit, et sensus qui eidem subest huic
huic minime respondeat. *Ἀγναξ* enim idem sonat ac
minime purgata a fullone. Mallem itaque legere *ad-
dita*, nisi vereretur voci nimiam vim inferre.

Serica quæ niveis sunt agnava [agnina] ^a, blattea ^b, A Atque dicata cruci condita ^c vela placent.
[telis. Unde saluifero signo tibi clare sacerdos,

Et textis crucibus magnificatur opus. Hoc cui complacuit, reddere magna valet.
Sic cito Pontifici dedit hæc devota voluntas,

CAPUT IV.

Item de signaculo sanctæ crucis.

DIUSAPEX **C**ARNEEFFINGENS **G**ENITALIALINI
VITALITER **R**AECOMPINGITSANGVINEGLUTEN
LUCIFERAX **A**VRAANIMANTESAFFLUITILLIC
CONDITURENIXANSADAMFACTORISADINSTAR
EXILUITPROTOPLASMASOLORESNOBILISUSU
DIVESINARBITHIORADIAN TILUMINEDERING
EXMEMBRISADÆVASFITTVMUIRGINISHEUAE
CARNECREATAVIRIDENI **N**CCOPULATUREIDEM
VTPARADISSIACOBENEL **A**ETARETURINHORTO
SEDDESEDEPIAPEPV **L**IT **T**EMERABILEGUTT **V**R
SERPENTISSUASUPOMIS **V**COATRAPROPINANS
INSACIATRICIMORTIFAMESACCIDITILLING
GAVISURUSOBHOCCAELI **F**LUISARCELOCATOR
NASCIPRONOBISMISERARISETULCERECLAVI
INGRUC **E**CONFIGITALIN **A**LAGNATEINUNCTIS
VNASALUSNOBIS **L**IGNOAGNISANGVINEVENIT
IUCUNDASPECIESINTEPIADRACHIACHRISTI
AFFIXASTETERANTE **T**PALMAPIABILISINHA **C**
CARACAROPENASINMITESUSTULITHAUST **V**
ARBORSUAVIS **A**GRITE **C**VMNOVAVITAPARATUR
ELECTAVTVISUSICE **C**RUCISORDINE **P**ULCHRA
LUMENSPESSCUTUNGERE **R**ASILIVORIS **A**BICTV
IMMORTALEDFCUSNECEI **V**STILAETAPARASTI
VNAOMNEMVITANSIC **C**ERUXTUACAUSARIGAUIT
IMBRECRUENTAPIOV **E**LISDASNAUITAPORTUM
TRISTIASUMMENSOMUNDASTIVULNERACLAVO
ARBORDULCISAGRI **R**ORANSECORTIGENECTAR
RAMISDEQUIUSVITA **L**IA **C**HRISMATAFRAGRANT
EXCELLENSCULTUDIVAORTUFULGIDAFRUCTU
DELICIOSACIBOETPERTOMASTAUISYNUMBRA
ENREGISMAGNIGEMMANSE **T**NOBILESIGNUM
MORUSETARMAVIRISVIRTUSLVXARAPRECATU
PANDERENIGNEVIANVIA **X**ETFE **R**TILELUMEN
TUMMEMORADFEROPMNNOBISEGERMINEDAVID
INCRUCER **E**FIXVSIV **D**EX **C**VM **P**RAEERITORBI

[Visum est acrostichon istud resolutum hic subjicere, levandi laboris causa, si forte quispiam cursim illud legere velit, quin hæreat singulis in litteris, cum idem ex superiore structura industriam solertiamque poetæ in hocce ordiendo carmine, ac tanquam licia telæ inter se apte contextendo, ac veluti colorando, ad uuius texture compagem et ordinem, admirari possit. Ilabe itaque illud:]

Dius apex, caroe effingens genitalia lini,
Vitali terre compingit sanguine gluten,
Luciferax auras animantes affluit illic;
Conditur enixans Adam factoris ad instar:
Exiluit protoplasma, solo res nobilis usu,
Dives in arbitrio radianti lumine; dehinc
Ex membris Adæ vas litum virginis Hevæ;

^a In uno Cod. Vat. sic legitur versus:

Serica quæ niveis ornata blattea telis.

^b Blattea vox derivata ex blatta vermiculo, quo

D Carne creata viri dehinc copulatur eidem,
Ut paradissiaci bene lætaretur in horto.

Sed de sede pia pepulit temerabile guttur,
Serpentis suasu, pomi suco atra propinans.
Insaciatrici morti fames accidit illinc.
Gavisurus ob hoc cæli huius arce locator.
Nasci pro nobis miseraris, et ulcero clavi
In cruce configi: tali malagmate inunctis
Una salus nobis ligno, agni sanguine venit.
Jocunda species, in te pia brachia Christi
Affixa steterant, et palma piabilis in hæc
Cara caro pœnas inmites sustulit haustus.
Arbor suavis agri, tecum nova vita paratur.
Electa ut visu, sic e crucis ordine pulchra,

purpura tingebatur; postea vero is pro ipsa purpura vel purpureo colore usurpari consuevit.

^c Tres Codd. Vat. et Edit. Ven et Paris., con-
cia vela.

Lumen, spes, scutum generis livoris ab ietu.
 Immortale decus, nece justis, leta parasti.
 Una omnem vitam sic crux tua causa rigavit,
 Imbre cruenta pio : velis das navita portum :
 Tristia submerso mundasti vulnera clavo.
 Arbor dulcis agri, rora ex cortice nectar.
 Ramis de cujus vitalia chrismata fragrant ;
 Excellens cultu, diva ortu, fulgida fructu,
 Deliciosa cibo, et per poma suavis in-umbra.
 En regis magni gemmans et nobile signum ;
 Murus, et arma viuis, virtus, lux, ara precatu.
 Pande, benigne, viam, vivax, et fertile lumen :
 Tum memor adfer opem nobis, e germine David
 In cruce relictus iudex cum præerit orbi.

Versus qui constat ex litteris primis singulorum
 versuum, hic est :

A Dulce decus signi, via cœli, vita redempti.

Qui vero ex ultimis singulorum versuum lit-
 teris :

In cruce mors Christi curavit mortua mundi.

Versus qui crucem in medio describunt, hi
 sunt :

Crux pia, devotas Agnen tege cum Radegunde,

Tu Fortunatum fragilem, crux sancta, tuere :

Vera spes nobis ligno, Agni sanguine, clavo,

Arbor suavis agri, tecum nova vita paratur.

Animadvertite quod singuli versus constant litteris
 triginta quinque, cujus numeri sunt versus quibus
 totum poema contextitur. Hoc acrostichon, sicuti et
 sequentia, deerant in vulg. Editionibus, desunt et in
 Codd. Vatic. Exscripsit, ac primus protulit, P. Bro-
 werus ex Codd. mss. sancti Galli et Treverico.

CAPUT V.

De sancta cruce.

EXTORQUETHOCSORTEDEIVENIABILESIGNUM
 RUSTICOLASLAUDES VIVENTIREDDEREFLATV
 INEQUIREGITIRELUTUMPLASMABILENUMEN
 PORTIOVIVENTUNCURATIOFAUSTAMEDELLAE
 EXCLUSORCULPAETRINITASEFFUSACREATOR
 QUIUSHONORLUMENIUSGLORIAREGNAGOAEVE
 R
 D
 E
 N
 T
 E
 S
 F
 I
 DI
 EXFIDEIMERITOMAGNUMPIEREDDISABRAHAM
 IM
 D
 E
 C
 V
 S
 A
 R
 M
 A
 S
 A
 L
 V
 T
 I
 SICPATERETGENITUSSICSCSSPIRITUSVNUS
 I
 H
 L
 I
 G
 N
 V
 M
 P
 L
 A
 D
 E
 I
 C
 H
 X
 E
 T
 V
 E
 L
 A
 M
 E
 N
 A
 D
 O
 R
 A
 R
 I
 N
 I
 T
 G
 O
 L
 L
 E
 S
 L
 I
 G
 N
 V
 E
 G
 O
 V
 E
 T
 V
 R
 C
 A
 V
 S
 A
 R
 E
 A
 T
 V

Hoc quoque acrostichon, ut superius, primus edidit D
 Browerus, ex Codd. mss. sancti Galli et Treverico.
 Habe et hoc resolutum :

Extorquet hoc sorte Dei veniabile signum,
 Rusticolas laudes viventi reddere flatu,
 In me, qui regit ire lutum plasmabile, Numen
 Portio viventum, curatio fausta medellæ,
 elator culpæ, Trinitas effusa, creator :
 ejus honor, lumen, jus, gloria, regna coæve.
 Ex fidei merito magnum, pie, reddis Abraham :

Sic Pater, et Genitus, sic Scs Spiritus unus,

Versus a lateribus positi :

Eripe credentes, fidei decus, arma salutis :
 Munere Criste, tuo removetur causa realus.

Versus qui crucem describunt in medio :

Dulce mihi lignum, pie, majus odore rosetis,
 Dumosi colles, lignum generastis honoris,
 Difans templa Dei erux, et velamen adornans.

CAPUT VI.

De sancta cruce.

SVLASASALVS

LASATASAL

SATRTAS

TRERT

RECEK

ECICE

CINIC

M

IHHI

M

VI

HIMIH

CV

IGV

IM X MI

MEG

GVFERIHIM XVX MDOMINIME

VFERIHIM XVRVX DOMINIM

FERIHIM XVRGVX DOMINI

VFERIHIM XVRVX DOMINIM

GVFERIHIE XVX EDOMINIME

IGV

SE X ES

MEG

VI

TSEST

CV

M

QTSTQ

M

VQTQV

AVQVA

NAVAM

SMANS

ESMSE

MESEM

EMEMP

EPME

AREPERA

ODARERADO

ORODARADORO

CAPUT VII.

Hymnus in honorem sanctæ crucis.

Vexilla regis prodeunt,
Fulget crucis mysterium,
Quo carne carnis conditor
Suspensus est patibulo.

Confixa ^a clavis viscera,
Tendens manus vestigia,
Redemptionis gratia.
Hic immolata est hostia.

Quo ^b vulneratus insuper,
Mucrone diræ lanceæ,
Ut nos lavaret crimine,
Manavit unda ^d sanguine.

Impleta sunt quæ concinit
David fidei ^c carmine,

^a Unus Cod. Vat., *confixus clavis*.^b Ibid., *quod vulneratus*.^c Ibid., *dire lanceæ*.^d In uno Cod. Vat., *et sanguine*.^e In Hymn. cl. Tom., *David fidelis carmine*.^f In duob. Codd. Vat., *dicendo nationibus*. Item in pervetusta scheda, ac pene derosa, adjecta uni ex Codd. mss. Vat. in qua reperitur hoc poema.^g Hæc verba, *regnabit a ligno Deus*, leguntur in psal. xcv, juxta versionem LXX, quam lectionem plerique Latini Patres secuti sunt. Quanquam in Codd. Vat. et Alexandr. desunt illa, ac solum legitur ὁτι κρότος ἰθαυδισα.^h In uno Cod., *prædam tulit*.ⁱ Ibid., *aroma fundis cortice*.^j In uno Cod. Vat., *vincis saporem nectaris*. Item in Hymn. cl. Tom. Browerus tamen affirmat lectionem hanc a mss. Codicibus rejici, eam vero probari

A

Dicens ^f: In nationibus
Regnavit ^g a ligno Deus.

Arbor decora, et fulgida,
Ornata regis purpura,
Electa digno stipite

Tam sancta membra tangere.

Beata, ejus brachiis,
Pretium pendit sæculi,
Statera facta est corporis
Prædam ^h tulitque Tartari.

Fundis aroma ⁱ cortice,
Vincis sapore ^j nectare,
Jucunda fructu fertili,
Plaudis triumpho ^k nobili.

Salve ara, salve victima
De passionis gloria ^l,
Qua ^m vita mortem pertulit,
Et morte vitam reddidit.

B

CAPUT VIII.

In sacrum baptismum.

Tibi ⁿ laus perennis, auctor
Baptismatis sacrator,
Qui sorte passionis
Das præmium salutis.

Nox clara plus, et alma,
Quam luna, sol, et astra,
Quæ luminum corona
Reddis diem per umbram. Tibi.

Dulcis, sacrata, blanda,
Electa, pura, pulchra,
Sudans honore mella.
Rigans odore chrisma. Tibi.

In qua Redemptor orbis,
De morte vivus exit,
Et quos catena vinxit,
Sepultus ille solvit. Tibi.

Quam Christus aperuit
Ad gentium salutem
Cujus salubri cura,
Redit novata plasma. Tibi.

Accedite ergo digni
Ad gratiam lavaeri,
Quo fonte recreati

C

D

quam ipse sequitur. Nec dubium, ait, quin Fortunatus scripserit *vincis sapore nectare* ut membra in *cortice* et *nectare* concinunt. In uno ms. Cod. Vat. item legitur: *vincis sapore nectare*.

^k Edit. Ven., *plaudis triumphum nobilem*. Unus Cod. Vatic., mendose: *plaudis triumphum nobili*.

^l In Hymn. supra laud., *de passionis hostia*. Ad extremum additur *O cruz ave, spes unica*, ut habetur in vulgari crucis hymno.

^m In uno Cod. Vat., *quia vita*.

ⁿ Hunc hymnum, sive rithmum edidit cl. Edmundus Martene, de antiqu. Eccl. Ritibus, lib. 1, c. 1, art. 18, ord. 9, depromptum ex pontificali Ecclesie Pictaviensis an. 800. Ipse existimat esse Fortunati, cui facile assentiatur qui affinitatem ac similitudinem ejusdem cum stylo Fortun. attenderit. Nunc primum cæteris Fortunati Operibus adjunctus in lucem prodit.

Resulgeatis agni. Tibi.
 Hic gurgis est fideles
 Purgans liquore mentes.
 Dum rore corpus sudat,
 Peccata tergit unda. Tibi.
 Gaudeat candidati,
 Electa vasa regni,
 In morte consepulti,
 Christi fide renati. Tibi.

CAPUT IX.

In laudem chrismatis.

O Redemptor a sume carmen temet alta concinuen-
 [tium.

Audi iudex mortuorum, una spes mortalium,
 Audi voces proferentium
 Donum pacis prævium. O Red.
 Arbor feta alma luce,
 Hoc sacrandum protulit,
 Fert hæc prona præsens turba,
 Salvator sæculi. O Red.
 Stans ad aram imo supplex,
 Infulatus pontifex,
 Debitum persolvit omne
 Consecrato chrismate. O Red.
 Consecrare tu dignare,
 Rex perennis patriæ,
 Hoc olivum, signum vivum,
 Jura contra dæmonum. O Red.
 Ut novetur sexus omnis
 Uctione chrismatis,
 Ut sanetur sauciata
 Dignitatis gloria. O Red.
 Lota mente sacro fonte,

A

B

C

Aufugantur crimina;
 Uncta fonte, sacrosancta
 Influant chrismata. O Red.
 Corde natus ex parentis
 Alvum implens virginis,
 Præsta lucem, claude mortem
 Chrismatis consortibus. O Red.
 Sit hæc dies festa nobis
 Sæculorum sæculi;
 Sit sacrata digna laude,
 Nec senescat tempore. O Red.

CAPUT X.

Hymnus^b in sanctum Dionysium.

Fortem fidelem militem,
 Cæli secutum principem,
 Dionysium martyrem
 Plebs corde, voce personet.
 Clemente e Roma præsule
 Ab Urbe missus adfuit,
 Verbi superni seminis
 Ut fructus esset Galliæ.
 Opus sacratum construit
 Fidem ducet baptismatis;
 Sed audientium cæcitas
 Minus repellit seminis.
 Instante sacro antistite,
 Errore plebem solvere,
 Dum spem salutis ingerit,
 Tormenta mortis incidit.
 Tenetur a gentilibus
 Christi placens altaribus:
 Amore tantæ gloriæ,
 Pœnas libenter excipit.
 Unum quod illi desuit,

* Hymnum supra allatum, quo nititur Ecclesia in
 confectioe sacri chrismatis, esse Fortunati fetum,
 indicat Codex Ritualis Ecclesiæ Bisuntinæ, sæculo xi
 conscriptus, et asservatus in archivio cathedralis
 ecclesiæ Veliternæ, in quo legitur sub hoc titulo:
Versus Fortunati in laudem chrismatis, tum stylus
 affinis admodum stylo Fortunati. Eum edidit cl. Joan.
 Chrysost. Trombellius, in t. II, tract. de Sac., pag.
 235, in App. cum sequentibus notis.

V. 1. In nonnullis Codicibus et libris typis editis
 incipit hymnus, sive rhythmus iste a versic. *Audi*
iudex mortuorum concincentium. Rit. Bisunt., Codex
 Bon., Pontif. fr. Alberti Castellani, etc.

V. 2. *Una spes credentium*. Pontif. Innoc. VIII.

V. 3. *Proferentium*. Rit. Bisunt., Codex Bon., Pon-
 tific. Castel. Ed. an. 1745.

V. 4. *Donum pacis prævium*. titulare Bisunt., Cod.
 Bon., Pontif. Innoc. VIII. At *Domini pacis prævium*
 habet Codex Bon. Respicit, ut puto, ad ramos oliva-
 rum quibus Christo Domino Jerosolymam, antequam
 pateretur, celebriter ingredientis obvia turba facta
 est. Consule preces quas Dominica in Palmis (in
 Palmarum ramorumque Olivæ benedictione) sacerdos
 canit, id est preces quæ exordium ab his vocibus
 sumunt: *Petimus, Domine; Deus qui dispersa; Deus*
qui miro dispositionis ordine; Deus qui per olivæ rami
pacem terris columbam nuntiantem, etc.

V. 11. *Stans ad aram humi supplex*. Pontif. Innoc.
 VIII. At humo supplex Codex Bonon. Hanc lectionem
 reliquis præfero, et ex ea derivatam suspicor vulga-
 tam lectionem imo supplex. Stat ad aram Rit. Bisunt.
 Infulatus: consule quæ tradit ad voces *Infusa et In-*

fulatus Gloss. med. et infim. Latinit. Ducan.

V. 13. *Persolvat*. Pontif. Brixiense (sæculi xiii,
 aut xiv).

V. 15. *Conservare*. Pontif. 1572. *Hoc signum olivæ*
virum. Cod. Bon. et Pontif. Innoc. VIII. Vulgatam
 lectionem præfero. Pontif. Brix.: *Hoc olivæ signum*
virum.

V. 18. *Contra jura demonum*. Pontif. Innoc. VIII.
 V. 20. *Et sanetur sauciata*, Cod. Bon.; *medetur*,
 Pontif. Brix.

V. 25. Desunt in Cod. Bononiensi hi versiculi:
Lota mente... aufug... Uncta... influunt...

^b Hujusce hymni mentionem fecerat Hilduinus ab-
 bas in epistola ad Ludovicum Pium Augustum, quæ
 exstat apud Sarinam ad diem 9 Octobris hisce verbis:
Contemporatis Greg. Turon., et scholasticissimus For-
tinatus, qui plura et frequenter ad eum scripserat hym-
num rhythmicæ compositionis pulcherrimum, de isto
gloriosissimo martyre composuit, in quo commemorat
eum a sancto Clemente destinatum, sicut in Latinorum
paginis didicit, etc. Hunc deinde hymnum edidit pri-
 mus Jacobus Dubletius, lib. i Antiq., unde alii illum
 sumpsere; et inter hos Editores Operum sancti Dio-
 nysii, Edit. Ven. an 1756. Reperitur et in Vindictis
 Arcopagiticis P. Laurentii Cozzæ, editis Romæ an.
 1702. At Joan. Launois in dissert. de duobus Dion.,
 cap. 18, negat hunc hymnum esse Fortun., sed rem
 non evincit, quæcirca non dubitavi illum edere sub
 Fortunati nomine, præsertim cum et stylus, optimus
 testis, id suadeat.

^c Lege quæ adnotavimus ad Acta passionis sancti
 Dionysii. quæ exstant ad calcem Operum Fortun.

Pro Rege colla tradidit :
 Dilectionem pectoris,
 Cervire cæsa, prodidit.
 Magnus sacerdos, qui dabat
 Templi sacra munera.
 Fuso beato sanguine,
 Est factus ipse victima.
 Felix pio de vulnere,
 Quæ pœna palman præbuit!
 Qui morte mortem conteris,
 Nunc regna cœli possides.
 Gloria sit Deo Patri,
 Gloria Unigenito,
 Una cum sancto Spiritu,
 In sempiterna sæcula.

CAPUT XI.

*De domno Saturnino *.*

[Sancti Saturnini, primi Tolosæ episcopi, martyrium
 ac virtutem sepulcri describit.]

Janua celsa poli, terra pulsante, patescit,
 Et recipit natos, quos generavit humus.
 Admiranda ^b hæc est occasio facta salutis,
 Ut de morte sua præmia locis emant.
 Saturninus enim cupiens senectere Christo,
 Carnali in habitu noluit esse diu.
 Vincula corporei dissolvere [dissolvi] carceris opians,
 Plenius ut Domino se sociaret homo.
 Tempore maturo cum jam spes esset adulta,
 Sumpserunt pretium vota beata suum.
 Dumque sacerdotio frueretur in urbe Tolosa,
 Et populis Christum panderet esse Deum,
 Ostendens verbis, addens miracula factis,
 Ut quod sermo daret, consequeretur opus.
 Gentiles animas rapiens de lance tyranni,
 Subdebat regi, qui dedit arma sibi.
 Sed vitia malis, et plebs infecta venenis,
 Curari effugens, ægra jacere volens.
 Comprendit ^c male sana virum; ad capitelia duxit,
 Atque suo medico vulnèra plura dedit.
 Pro pietate ^d dolui, pro melle venena rependens,
 Contra tutorem noxia bella movet.
 Subligat ^e indomiti sanctum et ^f vestigia tauri,
 Et stimulat, lieret ne fuga tarda feri

* Sanctus Saturninus a Greg. Turonensi, l. i Hist. Franc., cap. 28, institutus dicitur Tolosæ episcopus, Decio et Grato coss., id est, anno 250. Quod idem et cl. Ruinart. suffragio suo confirmat, idque ex ipsiusmet Saturnini Actis, quæ sincera existimat. Idem Greg. Turon., lib. i de Gloria martyrum., cap. 48, a se ipso discordans, refert : *Saturninum martyrem ab apostolorum discipulis ordinatum in urbem Tolosatium fuisse directum*, in quo tamen vulgi opinionem se sequi satis produnt ea ipsius verba quæ interscrit : *ut fertur*.

^b Unus Cod. Vat., *admirandæ*.

^c Unus Cod. Vat., *comprehendit*.

^d In Ven. Edit. post hunc versum *pro pietate*, etc. desiderantur quatuor versus consequentes.

^e Sancti Saturnini martyrium ita describit Greg. Turon., lib. i de Gloria martyrum, c. 48 : *Qui, iniquiens, impulsu paganorum, bovis petulci religatus re-tigius per gradus Capitolii præcipitatus, præsentem fuit vitam capitis compage dispersa. Hinc sic de eodem canit Sidonius, lib. ix, ep. 16.*

A Pessima mens hominum, diri nova bestia monstri,
 Nec tauri indomiti sufficit ira tibi.
 Naturæ rabidæ feritatem adungere nosti;
 Quod per se nescit, te stimulante, furit.
 Turba cruenta, nocens, hujus te vulnere perdis ^a,
 Et si non illi, parcere disce tibi.
 Illic ^b ferus, impatiens, mox curva per avia raptus,
 Passim membra pii fondit in urbe viri.
 Tum mulier collegit ovans, et condidit artus,
 Sola ^c una famula [miracula] participante sibi.
 Hæc fuit insigni rapiendæ causa coronæ,
 Gloria martyrii sic celebrata ^d nitet.
 Ante sepulera pii dantur modo dona salutis,
 Et corpus lacerum corpora multa fovet.
 Dic, ubi, mors inimica, jaces? ubi victa recumbis,
 B Quando vides sancti funere vota dari?
 Quem ^e male credebas obitu finire salutem,
 Dat vitam multis, et tenet ipse suam.
 Huc ^f captiva cubas, quæ te regnare putabas,
 Invadendo peris, teque furendo necas.
 Te tua pœna premit, tua te fera vincula torquent,
 Quos dare vis gemitus, ipsa ferendo gemis.
 Martyr ovans cœlos retinet, tu livida, tristis,
 Mors, inimica tibi Tartara nigra colis.
 Florigera nunc sede manet sine fine bea us,
 Inter odoratos ^g thure calente [thura adoletque]
 [choros]

Non aliquas metuit placato judice causas,
 Præmia sed miles victor habenda petit.

Digna triumphantem, quæ restat palma, sequetur,
 C Pro te, Christe, mori est gloria, vita, quies.

CAPUT XII.

De Launebode qui ædificavit templum sancti Saturnini.

[Studium suum in ornandis ac celebrandis gestis sanctorum martyrum declarat. Sancti Saturnini martyrium describit. Launebodem, ducem, qui basilicam in ejusdem memoriam, quo loco vincetus a Barbaris fuerat, exstruxerat, nec non ejus uxorem Berethrudem, commendat, quæ in eandem basilicam liberalis exstiterat. Cæteras quoque piissimæ mulieris virtutes commemorat.]

Laudibus humanis reliquorum corda resultent,
 At mihi de justis commemorare vacet ^h.

E quibus primæ mihi psallat hymnus,
 Qui Tolosatim tenuit cathedram,
 De gradu summo Capitoliorum
 Præcipitatum.

Quem negatorem Jovis ac Minervæ;
 Et crudelis Christi bona consistentem
 Vinxit ad tauri latus iugugati
 Plebs furibunda.

Ut per abruptum bove concitato
 Spargeret cursus lacerum cadaver,
 Cantibus tinctis calata soluti
 Pulte cerebri.

ⁱ Edit. Paris., *ad*.

^g In uno Cod. Vat., *te stimulante facit*.

^h Edit. Paris., *prodis*; in marg., *perdis*.

ⁱ In Codd. Vat., *hinc ferus*. Item Edit. Ven.

^j Duo Cod. Vat., *una sed famula*.

^k Edit. Paris., *celebranda*.

^l Edit. Paris., *quæ*.

^m In uno, *hic captiva*.

ⁿ Edit. Paris., *odoratos*; in marg., *odoratos*.

^o Edit. Paris., *liet*.

Nam pietatis opus, victores texere libris,
Admonet ingenium, res ratione duplex.
Una quod est habilis ^a, de magnis magna fateri,
Nam bona qui reticet, criminis auctor erit.
Altera causa monet, quoniam successus ^b amatúr,
Et meliora cupit, qui sua facta legit.
Saturninus enim martyr venerabilis orbi;
Nec latet egregii palma beata viri.
Qui cum Romana properasset ab urbe Tolosam,
Et pia Christicoli semina ferret agri ^c,
Tunc vesana cohors, Domini comprehendit amicum,
Instituitque pii membra terenda trahi,
Implicitus tauri pede posteriore pependit,
Tractus in obliquum dilaceratus obit.
Ille ope de terris animam transmisit Olympo;
O felix ejus funere mors moritur.
Sed locus ille quidem, quo sanctus vincula sumpsit.
Nullus templi sultus honore fuit.
Lanuebodes enim post sæcula longa, ducatum
Dum gerit, instruxit culmina sancta loci.
Quod nullus veniens Romana gente fabrivit,
Ille vir barbarica ^d prole peregit opus.
Conjuge cum propria Berethrude ^e, clara decore,
Pectore quæ blando clarior ipsa nitet.
Cui genus egregium fulget de stirpe potentum,
Addidit ornatum vir, venerando Deum.
Quæ manibus propriis alimonia digna ministrat,
Pauperibus tribuens se satiare cupit.
Indefessa ^f spem [fidem] Christi per templa requirit,
Jugiter excurrens ad pietatis opus.
Nudos veste tegit, sitiienti pocula profert,
Se magis æterno femina fonte replet.
Proficit hoc etiam, quidquid gerit illa marito,
Anxia pro ejus vota salute facit.
Dux meritis in gente sua qui pollet opimis,
Celsus ubique, micans nobilitatis ope.
Sed quamvis altum teneat de stirpe cacumen,
Moribus ipse suos amplificavit avos.
Ergo pari voto maneant in sæcula juncti,
Et micet ambobus consolidatus amor.

^a Duo Codd. Vat., *habitem*; item Edit. Ven.

^b Duo Codd. Vatic. cum Ven. Edit., *quoniam* D
successus amore. Unus Codex, *quoniam successus*
amore.

^c Edit. Paris., *Christicolis... agris*.

^d Hinc conceit Browerus, Lanuebodum origine
Geticum fuisse, cum non fuerit in more Fortunato
Gatos, tunc rerum dominos, barbaros appellare,
qui prius eosdem Romanos nominet.

^e Forsan, proprio Berethrudes, Hujusce Berethrudis
mentionem facit Greg. Turon., lib. ix Hist. Franc.,
cap. 55, ejus mors videtur referenda ad annum 14,
Regni Childberti, sive ad annum 589. Narrat ibi-
dem Gregorius, quod eadem moriens: *Filiam suam*
heredem instituit, relinquens quæpiam vel monasteriis
puellarum, quæ ipsa instituerat, vel ecclesiis, sive ba-
silicis confessorum sanctorum, quæ optime cum his
concordant quæ de illa prædicantur a Fortunato.

^f Edit. Paris., *indefessa inopes*.

^g Unus Cod. Vat., *et velut incudo*.

A

CAPUT XIII.

Ad clerum Parisiacum.

[Se jampridem desuasse a scribendis carminibus de-
cla at. Provocatus tamen hoc in laudem cleri Pa-
risiaci carmen elucubrat, ejus ordinem in psalmo-
dicæ assiduitate et peritiam commendans. Laudat
vero in primis Germani, antistitis Parisiensis,
fidem, pietatem, et in Ecclesia regenda pastora-
lem diligentiam ac sollicitudinem.]

Cælus honorifici decus et gradus ordinis ampli,
Quos colo corde, fide, religione patres,
Jam dudum obliti desueto carmine plectiri,
Cogitis antiquam me renovare lyram.
En stupidis digitis stimulat[is] [simulastis] tangere
[i] hordas,

Cum mihi non solito currat in arte manus.

Scabrida nunc resonat mea lingua rubigine verba.

Exit et inempto raucus ab ore fragor.

Vix dabit in veteri ferrugine cotis acumen,

Aut fumo infecto splendet in ære color.

Sed quia dulcedo pulsans quasi melior instat,

Et velut incude ^a cura relisa terit.

Pectoris atque mei succenditis igne caminum ^b,

Unde ministratur cordis in arce vapor;

Obsequor hinc, qui me veluti furnace recocto,

Artis ad officium vester adegit amor.

Celsa Parisiaci cleri ^c reverentia pollens,

Ecclesiæ genium ^d gloria, munus, honor.

Carmine Davidico divina poemata paucens,

Cursibus assiduus dulce revolvit ^e opus.

Inde sacerdotes, Leviticus hinc micat ordo,

G Illis carities, hos stola pulchra tegit.

Illis pallor inest, rubor his in vultibus errat.

Ei candent rutilis lilia mista rosas

Illi jam senio, sed et hi bene vestibus albeant,

Ut placeat summo pieta corona Deo.

In medio Germanus adest ^f antistes honore,

Qui regit hinc juvenes, subrigit inde senes ^g.

Levitæ preeunt; sequitur gravis ordo ducatum [ca-
nentum],

Ilos gradiendo movet, hos moderando trahit.

Ipse tamen sensim incedit, velut alter Aaron,

Non de veste nitens, sed pietate placens.

Non lapides ^h coccus cidarium, aurum, purpura, byssus

Exornant humeros, sed micat alma fides.

^a Edit. Ven., *igne cacumen*.

^b Unus Cod. Vat. et Ven. Edit., *clerus*.

^c Ecclesiæ genium, prave premium in Vulgatis.

Usurpatum genium pro ingenio, ut animadvertit Brow,
ad hunc locum.

^d Edit. Paris., *revolvit*.

^e Obijt sanctus Germanus an 576, ut constat ex
Greg. Tur., l. v, cap. 8, ante quem annum hoc
proinde carmen conscriptum fuit.

^f Unus Cod. Vatic. et Edit. Paris., *subregit inde*
senes.

^g Hugo Menardus, in notis ad I. Sacrament. sancti
Gregorii papæ ita emendat hunc versum:

Non lapides, erocus, clarum aurum, purpura, byssus,
ex antiquo Ms. sancti Germani a Pratis, in quo scrip-
tum legitur *cidar*, sed ei voci eadem scriptura legi-
tur superpositum *clar*, in ea vocabulo *cidar* subducta
ad erroris notam. Hinc ex *clar* se fecisse refert *cla-*
rum. Edit. Paris., *cidarion*.

Iste satis melior veteri quam lege sacerdos,
 Ille quia vera colit, quod prius umbra fuit.
 Magna futura putans, praesentia cuncta refellens,
 Antea carne carens, quam caro sine ruens.
 Sollicitus, quemquam ne devoret ira luporum,
 Colligit ad caulas pastor optimus oves.
 Assiduis monitis ad pascua salsa ^a vocatus,
 Grex vocem agnoscens, currit amore sequax,
 Miles ad arma celer, signum mox tinnit in aures,
 Erigit excussis membra ^b sopore toro.
 Advolat ante alios, mysteria sacra requirens,
 Undique quisque suo templa petenda loco.
 Flagranti studio populum domus irrigat omnem ^c
 Certatimque monent, quis prior ire valet.
 Pervigiles noctes ad prima crepuscula jungens
 Construit angelicos turba verenda choros.
 Gressibus exertis in opus venerabile constans,
 Vim factura polo, cantibus arma movet.
 Stamina psalterii lyrico modulamine texens,
 Versibus orditum, carmen amore trahit.
 Hinc puer exiguis ^d attemperat organa cannis,
 Inde senex ^e largam ructat ab ore tubam.
 Cymbalicae voces calamis miscentur acutis,
 Disparibusque tropis fistula dulces sonat.
 Tympana rauca senum puerilis tibia mulcet,
 Atque hominum reparant verba canora lyram.
 Leniter iste trahit modulus, rapit alacer ille,
 Sexus et ætatis sic variatur opus

^a Vulgo *pascua salva*, sicut et in Ven. Edit. legitur, et in uno Cod. Vat. Sed *genuinam lectionem*, inquit Brow., ostendebat Ms. Trev., addito glossmate: Vos **C** estis sal terra.

^b Narrat Fortunatus, in Vita sancti Germani, cap. 42, quod ipse se frequentibus exercebat vigiliis, inde continuatis macerabat inediis. Pernoctabat algida senectus, per hiemem austinus dupliciter frigus ætatis, et temporis, quod nec tolerare possent potulenti juvenes.

^c Edit. Paris., *omnis*.

^d Belle hic Fortunatus tenues puerorum voces cannis organorum exiguis comparat, senum vero graviores tubis: quibus permixtis suavissimus ad aures concentus resonabat. Hunc eundem concentum, qui solebat in psalmodia adhiberi, alibi exprimens Fortunatus, lib. in, cap. 6, inquit:

Clerus voce choris resonat, plebs inde choraulis,
 Quisque tuum votum qua solet arte canit.

Pueros ad hunc usum in canendo erudiri solitos ex veteri Ecclesiarum consuetudine, ammadvertit Browerus in notis ad hunc locum; idque a multis, nempe concil. Toletano IV, Aquisgranensi sub Ludovico Pio, et ex Vita Greg. M., apud Joan. Diaconum, lib. II, cap. 6, colligi narrat. Addit quod huiusmodi pueros Victor., lib. in de Vandal. Persec. appellasse videtur INFANTULOS, quos canendi peritos, una cum lectoribus, inter eos confessores celebrat, qui Carthagine relegati cum cætero clero martyrii palmum deinde adepti sunt.

^e Unus Cod. Vat., *inde senis*.

^f Edit. Paris., *rigilans*.

^g Unus Cod. Vat. et Edit. Paris., *Moses*. Narrat Fortunatus, in Vita sancti Germani, cap. 7, quod cum is in domum Elbronis ejusdam venisset, Anna matrona, ejusdem conjux, exclamavit rem se mirabilem videre; cumque fuisset interrogata a viro quidnam cerneret, respondit: Ecce beatus Germanus cornuta facie mihi videtur incedere; quod pene rix valeo aut intueri lumine, aut sermone conferre sanctum virum, novo more cornibus radiantem. Consternataque

A Triticeas fruges fervens terit area Christi,
 Horrea quando quidem constructura Dei.
 Voce Creatoris reminiscens esse beatos,
 Quos dominus vigiles ^f, dum redit ipse, videt.
 In quorum meritis, animo, virtute, fideque,
 Tegmine corporeo lumina quanta latent!
 Pontificis monitis clerus, plebs psallit, et infans,
 Unde labore brevi fruge replendus erit.
 Sub duce Germano felix exercitus hic est,
 Moses ^g tende manus, et tua castra juva.

CAPUT XIV.

De ecclesia Parisiaca.

[Celebrat basilicam Parisiensem, in honorem sanctæ crucis dedicatam, et ejus laudes supra templum Salomonicum extollit. Childeberti regis in eam basilicam liberalitatem ac studium commendat.]

B Si Salomoniaci memoretur machina templi.
 Arte licet par sit, pulchrior ista fide.
 Nam quæcunque illie veteris velamine legis,
 Clausa fuere prius, hic reserata patent ^h.
 Floruit illa quidem vario intertexta metallo,
 Clarius hic ⁱ Christi sanguine tincta nitet,
 Illam aeram, lapides ornarunt, cedrina ligna,
 Hæc venerabilior de cruce fulget honor.
 Constitit illa vetus, ruituro stracta ^j talento,
 Hæc pretio mundi stat solidata domus.
 Splendida ^k marmoreis attollitur aula columnis,
 Et quia pura manet, gratia major inest.

(subdit Fortun.) mirabatur mulier hominem nostro tempore in figura Moysis potuisse conspiciere. Ad hoc itaque factum spectare videtur idem Fortunatus (quod et Brow. animadverterat), carmen ad extremum sic concludens:

Moses tende manus, et tua castra juva.

Ed. Paris., *juves*; in marg., *juva*.

^h Unus Cod. Vat., *reserata placent*.

ⁱ In Vita sancti Diocetevi, ut exstat. sæc. I Bened., sic legitur hic versus:

Claruit hæc Christi sanguine tincta, nitens.

Item in uno Cod. Vat., *clarius hæc Christi*. Edit. Paris., *sanguine cineta*.

^j Unus Cod. Vat., *ruituro sulca metallo*.

^k Anonymus auctor Vitæ sancti Diocetevi ab. (qui auctor floruisse videtur sæc. IX) ita n. bis hujusce basilicæ initia ac structuram describit, num. 8, 9 et 10. Cum rex Childebertus una cum Clotario in Hispaniam exercitum duxisset, ac Casaraugustam obsidione cinxisset, urbis illius cives, ut calamitatem a se suisque tectis religione propulsarent, qui humanis opibus diffidebant, tunicam sancti Vincentii, martyris Casaraugustani, per nicenia circumferre coeperunt, ejus patrocinium adversus hostes, publica illa supplicatione, implorantes. Qua specie perculsi hostes, cum quid ageretur rescissent, atque res ad Childebertum fuisset delata, illo continuo cum exercitu discedendum censuit, ne adversus superos decertare cogeretur. Discessit itaque, stola sancti Vincentii a civibus accepta pro munere. Quam cum Parisius attulisset, basilicam in ejus honorem quam celerrime adificandam curavit. Idem postea, v. cto Amalerico, Gothorum rege in Hispania, ex Toletana urbe asportavit crucem auream pretiosis gemmis re-dimitam, eamque in basilicam sancti Vincentii intulit; ex quo titulus sanctæ Crucis basilicæ illi adhesit; quæ nunc sancti Germani, in suburbio Parisiensi, ob conditus illic ejusdem clueres, appellatur.

Hujus vero basilicæ descriptionem ita nobis tradit

Prima capit radios vitreis oculata fenestris,
 Artificisque manu [manus] clausit in arce diem.
 Cursibus a auroræ vaga lux laquearia complet,
 Atque suis radiis et b sine sole micat.
 Hæc c prius egregio rex Childebertus d amore,
 Dona suo populo non moritura dedit.
 Totus in affectu e divini cultus adhærens,
 Ecclesiæ juges f amplificavit opes.
 Melchisedech noster merito rex atque sacerdos
 Complevit laicus religionis opus.
 Publica jura regens et celsa palatia servans,
 Unica pontificum gloria, norma fuit.
 Hinc abiens, illic meritum vivit honore,
 Ille quoque gestorum laude perennis erit.

CAPUT XV.

De baptisterio Moguntiae.

[Baptisterium a Sidonio, episcopo Moguntiae, ædifi-

præfatus auctor, num. 10, cujus verba, quod inde non minimum luminis ad hoc Fortunati carmen illustrandum possit accedere, visum est exscribere, atque hic referre : Gratia igitur, inquit, vivificæ crucis ecclesiam sanctissimam mariyris, ubi ipsam cum altis pretiosissimis ornamentis delegavit Childebertus, in modum crucis ædificare disposuit. Cujus basilicæ opus mirificum describere nobis videtur superfluum, qualiter scilicet distincta fenestris, quibus pretiosissimis marmorum sulca columnis, quove modo crispante camera, compta auratis laquearibus, nec non porietes, ut Christi decebat aulam, quo decore nitabant pictura aurei coloris, strato inferius pulchro emblemate pavimenti. Tectum vero ipsius basilicæ coopertum apprime de aurato cupro ere, repercutsum solis jubare, sic flammigero rutilabat fulgore, quatenus intuentium aciem reverberaret nimia claritudine. Unde præ nimie decore, non immerito olim ipsa domus per metaphoram, inaurati Germani aula vocabatur vulgi ore. Idem deinde ad majorem eorum quæ narravit fidem profert carmen Fortunati, de quo hic agitur.

Sed Adrianus Valesius, in disp. adversus Lanoium de basilicis Gallie, contendit basilicam Parisiensem de qua hic Fortunatus non esse basilicam sancti Vincentii, cum isthæc basilica semper indicetur sub nomine sancti Vincentii, aut sanctissimæ crucis, non simpliciter ecclesiæ Parisiacæ nomine censeatur. Jam vero quæ de sancta cruce hic narrantur commode, ait, cuicumque alteri basilicæ convenire possunt, in qua honor crucis et religio viget, ac ex redemptionis pretio, sanguine Christi nitere vere dici potest, ut a Salamonico templo secernatur. Deinde Fortunatus, inquit, loquitur de ecclesia a Childeberto exstructa, et data populo Parisiaco, cum illa sancti Vincentii extra Parisios posita in suburbanis, non tam populo quam monachis data fuerit, a quibus divinum servitium perageretur. Jam vero Childebertus, etsi exstruxerit basilicam sancti Vincentii et ditaverit, idem tamen an. 17 regni sui (si regio diplomati, ait, fides habeatur) quædam ecclesiæ Parisiacæ pro mercedis suæ augmento concessit, ita ut non falso dicatur a Fortun. Childebertum basilicæ illius opes amplificavisse. Postremo citat suæ sententiæ iactores, Jacobum Brolum, et Joannem Titium, qui ecclesiam Parisiensem a Childeberto exstructam fuisse sentiant.

Verum laud video qui facile inficiari possimus eam basilicam præcipuo sanctæ Crucis titulo et cultu dedicatam fuisse, cujus honorem ac pretium maxime ex cruce hic re, etit Fortunatus, præsertim cum non ita certum sit Parisiensem majorem ecclesiam a Childeberto exstructam fuisse, ut illa fuit certo quæ postea sanctæ Crucis appellata est; ut malim dicere, vel hanc sancti Vincentii basilicam, saltem a Fortunati, nomine ecclesiæ Parisiacæ significatam fuisse, propter ejus

A catam, plurimum ad eam rem conferente Berthoara, Theodeberti regis filia, celebrat. Hac occasione nonnulla de Adæ peccato ac baptismi virtute canit juxta Ecclesiæ doctrinam. Postremo ipsius Berthoara et Theodeberti Patris laudes adjungit.]

Ardua sacrati baptismatis aula e cornescat,
 Quo delicta Adæ Christus in amne lavat.
 Ille pastore Deo puris grex mergitur undis,
 Ne maculata diu vellera gestet ovis.
 Traxit origo necem de semine, sed pater orbis
 Purgavit medicis crimina mortis aquis.
 Hanc tamen antistes Sidonius a extulit arcem.
 Qui Domini cultum templa novando fovet.
 Struxit Berthoara i voto complente sacerdos.
 Quæ decus Ecclesiæ, cordis amore placet
 Catholicæ fidei splendor, pietate cornescans,
 Templorum caltrix, prodiga pauperibus.

celebritatem et amplitudinem, sive ut distingueretur a basilica sanctæ Crucis Pictaviensi, quam ex eo quod tali vocabulo indicetur non eam esse sancti Vincentii basilicam. Nec refert quod Childebertus eam monachis tradiderit, ut divinum servitium in ea peragerent, cum propterea, populus ab ejus ingressu et usu non fuerit exclusus.

a Unus Cod. Vat., curribus Auroræ.

b Edit. Paris., hic.

c Unus Cod. Vat. :

Hic plus egregio rex Childebertus honore.

Unus Cod. Vat., hæc pius.

d Hic Childebertus Clotarii frater fuit, Clodovei filius. Childebertum egregie laudat Fortunatus in Vita sancti Gerinani Parisiensis episcopi, cap. 13, ejusque pietatem, et in sublevanda pauperum inopia ardens studium commendat. Ejusdem præterea in tuenda ecclesiastica disciplina sollicitudinem, in templis sive extruendis, sive ornandis ac ditandis, religionem et liberalitatem, reverentiam in sacerdotibus tot monumenta testantur, ut non facile reperimus (ait Valesius, lib. vii Rerum Francicæ) ejus pietas et de summis Ecclesiæ rebus sollicitudo multis et magnis experimentis testatur fuerit quam Childeberti. Minime proinde mirum esse debet eundem a Fortunato Melchisedechum appellari, sive et regem et sacerdotem, quippe qui et regiam sub una persona dignitatem, et sacerdotalem vigilantiam, ac studium erga res sacras complecteretur. Childebertus in eadem sancti Vincentii basilica inhumatus fuit, ut refert Greg. Turon., lib. iv, Hist. Franc., lib. xx, cujus de tumulo plura vide in Append. Operum Greg. Turon., ubi disserit de Reg. abb. sancti Germani a Pratis prope Parisios.

e In Vita sancti Droni, cujus ad calcem legitur hoc carmen, iste versus sic effertur :

D Totus in affectum divini cultus inhærens.

f Ibid., ecclesiæ viles.

g Vide quæ diximus in notis ad carmen 15 lib. i.

h Exstat lib. ix, cap. 9, carmen Fortunati ad humum Sidonium, episcopum Moguntinum, in quo ejus religionem ac largitatem in pauperes egregie laudat. Ejusdem vero studium in templis restaurandis, quæ in ruinis Moguntia diruta jacebant, ostendit his versibus : Tempia vetusta novans, specioso sulca decore.

i Theodebertus duas uxores habuit, Denteriam et Wisigardem. Denteria filiam suam (quam eadem verisimiliter ex alio viro pepererat, antequam nuberet Theodeberto), piastrum impositam, e ponte in torrentem deiecit, ne rex, ejus illectus pulchritudine, sibi eandem aliquando ad nuptias appeteret. Porro Theodebertus repudiata Denteria, Wisigardem, quam antea jam sibi desponsam habuerat, dedit uxorem; e qua dicendum videtur Berthoaram, de qua hic sermo est, suscepisse.

Seminat, unde metat fruges, spargendu^a recondens. A
 Terrenis opibus non moritura parat.
 Filia digna patri, te, Theodeberte^b, reformans,
 Rexisti patriam qui pietate patris.
 Et comitante fide revocasti ex hoste^c triumphos,
 Sed capti pretio mox rediere tuo.
 Ecclesiæ fultor, laus regni^d, pastor egentium.
 Cura sacerdotum, promptus ad omne bonum.
 Cujus dulces jugum nullus gemuisse fatetur,
 Vivis adhuc meritis rex in amore tuis.

CAPUT XVI.

De basilica sancti Georgii.

[Sancti Georgii martyris basilicam, a Sidonio item episcopo aedificatam, commemorat, ejusque martyris gloriam et celebrem in Occidente memoriam commendat.]

Martyris egregii pollens micat aula Georgi^e,
 Cujus in hunc mundum spargitur altus honor.
 Carrere, cæde, fame, vinclis, site, frigore, flammis
 Confessus Christum, duxit ad astra caput.
 Qui virtute potens Orientis in axe sepultus,
 Ecce sub occiduo cardine præbet opem
 Ergo memento preces et reddere donâ, ^f viator,
 Obtinet hic meritis quod petit alma fides.
 Condidit antistes Sidonius ista decenter,
 Proficiant anime quæ nova templa suæ.

CAPUT XVII.

De oratorio Trasarici [Trisarici, Traseric].

[Templum, sive oratorium a Trasarico in honorem sanctorum Petri et Pauli, sancti Martini Thronen-

^a Edit. Paris., *se arcendo*.

^b Theodebertum præclare laudat Greg. Turon. lib. in, Hist. Franc., cap. 25, his verbis: *Erat regnum cum justitia regens, sacerdotes venerans, ecclesias munerans, pauperes relevans, et multa multis beneficia pia ac dulcissima accommodans voluntate. Omne tributum, quod fisco suo ab ecclesiis, in Arvernensis, reddebatur, clementer indulsit. Idem tamen non reticet ipsius vitia in lib. de Vitis Patrum, cap. 17.*

^c Idem Theodebertus pluribus victoriis nobilitatus est, vir in bellis gerendis felicissimus. Forte hoc loco Venantius eam expeditionem spectat qua Theodebertus ipse a Patre suo Theoderico adversus Gothos missus est: qui, cum post Clodovei obitum multa repetissent quæ eodem regnante amiserant, victi a Theodeberto ac superati sunt; quinque majorem se iisdem cladem illaturum, nisi cessissent, fuisset minuitus, ultro ejusdem imperio sese subdidere, ut narrat Gregor. Turon., lib. in, Hist. Franc., cap. 21.

^d In Cod. Vat. et Ven. Edit., *laus regum*. In uno Cod. Vat., *laus regnum, f. regum*.

^e Sanctus Georgius passus refertur an. 281, quo anno in Chronico Alexandrino seu Paschali, passus dicitur sub Carino et Numeriano coss. Alii malunt sub Decio. Vide Ruin., in notis ad Greg. Turon. lib. I de Gloria martyr., cap. 161.

^f Unus Cod. Vat., *vota viator*.

^g Unus Cod. Vat., *quod caput*.

^h Edit. Ven., *Pelaqi*. Unus Cod. Vat., *pelagis quo gradiente lacus*.

ⁱ Sanctus Remedius idem est ac sanctus Remigius, episcopus Rheimensis, ejus Vitam scripsit inter ceteros Hincmarus, ejusdem successor in sede Rheimensi sæculo ix. Obiit sanctus Remigius an. 555, cum annos lxx circiter sedisset. Vide infra ejus Vitam scriptam a Forum.

^j Ab Ennodio in Panegyrici regis Theoderici mentio fit cujusdam Trasarici, qui rex Gepidarum fuit,

sis et sancti Remedii locatum, carmine prosequitur.]

Lucida perspicui nituerunt limina templi,
 Quo¹ et capit haud dubiam spem veneranda fides.
 Hæc est aula Petri, cœlos qui clave catenat,
 Substitit et pelagus^h quo gradiente lapis.
 Sedibus his habitat Paulus, tuba gentibus una,
 Et qui prædo prius, hic modo præco monast.
 Martini domus est, Christum qui vestit egentem,
 Regem tiro tegens, et homo jure Deum.
 Ecce sacerdotis sacri micat aula Remediiⁱ,
 Qui tenebras mundi liquit, et astra tenet.
 Cultor opime Dei, Templum, Trasarice^j, locas^k i,
 Illas cui persolvis, reddit^l amator opes.

CAPUT XVIII.

De sanctis Agaunensibus¹.

[Sancti Mauricii et sociorum ejus triumphum canit hoc carmine Fortunatus.]

Turbine sub mundi cum persequerentur^m iniqui,
 Christicolæque daret sæva procella neci:
 Frigore depulso, succedens corda, peregit,
 Rupibus in gelidis fervida bella fides.
 Quo, pie Maurici, ductorⁿ legionis opimæ,
 Traxisti fortes subdere colla viros.
 Quos^o positis gladiis armarent^p degmata Pauli,
 Nomine pro Christi dulcius esse mori.
 Pectore belligero poterant qui vincere ferro,
 Invitant jugulis vulnera chara suis.
 Hortantes se clade^q sua sic ire sub astra,
 Alter in alterius cæde natavit heros^r;

C quique Sirmium, Pannoniæ caput, tenebat, postea a Theoderico, Italiæ rege, devictus. Hinc confici potest qua ex gente esset Trasariensis, de quo hic Fortunatus. Edit. Paris., *Trasacum* habet semper.

^k Unus Cod. Vat., *reddet*.

¹ Sanctus Mauritius, et socii, dicti legionis *Felices*, seu *Thebæ* milites, passi sunt anno 286, sub Maximiano. Eorum martyrium a sancto Eucherio, episcopo Lugdunensi descriptum, edidit el. Ruin., inter Acta sincera martyrum, pag. 274, Edit. Amstelædani an. 1713, ex officina Wetsteniana. Idem Agaunenses appellati sunt ex loco in quo sunt passi. Agauni quippe, quod oppidum in Alpibus est prope Rhodani fluenta, Christum confessi, martyrio coronati sunt, cum quidem Maximianus, Bagaudarum motus conatusque repressurus in Gallia, eam legionem illuc accivisset. Sigismundus, Burgundiæ rex, Agauni basilicam exstruendam curavit in memoriam martyrum, et monasterium psallentium assidue monachorum instituit anno 516 circiter, ut legere est apud Greg. Turon., lib. in, Hist. Franc., c. 5. Idem confirmat lib. I de Gloria martyr., cap. 75.

Sanctus Eucherius situm Agauni ita describit: *Acaunus sexaginta ferme millibus a Genavensi urbe abest, quatuordecim vero millibus distat a capite Lemanni lacus, quem insunt Rhodanus. Locus ipse jam inter Alpina jura in valle situs est; ad quem pergentibus difficili transitu asperum, atque arctum iter panditur... evictis transmissisque angustiarum suavicibus subito nec exiguis inter montium rupes campus aperitur in quo legio Sancta conderet.*

^m Unus Cod. Vatie., *cum persequerentur*.

ⁿ Unus Cod. Vat. et Edit. Paris., *cum doctor legionis*.

^o Edit. Paris.:

Quis positus gladiis, sunt arma edogmate Pauli.

^p Unus Cod. Vat., *armassent*.

^q Edit. Paris., *cæde*.

^r Edit. Paris., *erus*

Adjovit ^a rapidas Rhodani fons sanguinis undas,
 Tinxit ^b et Alpinas ira cruenta nives.
 Tali sine polos felix exercitus intrans,
 Junctus apostolicis plaudit honore choris.
 Cingitur ^c angelico super astra beata senatu,
 Mors fuit unde prius, lux fovet inde viros.
 Ecce triumphantum ductor ^d fortissime tecum,
 Quatuor ^e hic procerum pignora sancta jacent ^f.
 Sub luteo tumulo latitat celeste talentum,
 Divitiasque Dei vilis arena tegit.
 Qui faciunt sacrum paradisi crescere censum,
 Hæredes Domini luce perenni dati.
 Sidereo chorus iste throno cum carne locandus,
 Cum veniet iudex, arbiter orbis erit.
 Sic pia turba simul, festinans cernere Christum,
 Ut cœlos peteret, de nece fecit iter.
 Fortunatus enim per fulgida dona Tonantis,
 Ne tenebris crucier, quæso, feratis opem.

CAPUT XIX.

De sancto Hilario.

[Sancti Hilarii Pictaviensis episcopi in defendenda
 adversus Arianos catholica de Filii divinitate do-
 ctrina et exsilio pro ea tolerando constantiam lau-
 dat hoc carmine.]

Si Hilarium quæris quis sit ^g, cognoscere, lector,
 Allobroges ^h referunt Pictaviis genitum ⁱ.
 Cum populum regeret divina mente sacerdos,
 Servabat legis fœdera, sollicitus.

^a Edit. Ven., *audivit* corr.^b Ibid., *trans*.^c Unus Cod. Vat.

Cingitur angelicopius exercitus astra beata senatus,
 mēdissimē. Edit. Paris. :

Cingitur angelico virtus trabeata senatu.

^d Ibid., *doctor fortissime*.

^e Tres videlicet præcipui piissimæ hujusce legionis
 duces, seu præfecti numerantur, Mauricius, Exupe-
 rius, et Candidus. Mauricius primicerius erat ejus-
 dem legionis, quæ dignitas proxima erat loco tribuni
 militum. Exuperius erat campiductor ; et Candidus,
 senator militum, ut ibidem narrat Eucherius. Victor
 vero, qui quarto loco adnumerari solet, nec præfectus,
 nec miles illius legionis erat, sed alterius legionis
 miles veteranus ; qui cum casu illac transisset, ubi
 milites Maximiani epulabantur læti martyrum spoliis,
 voluit invitatus convecti ; unde agnitus Christianus,
 ibidem interfectus est.

^f In basilica etiam Turonica, quam a se renova-
 tam narrat Greg. Turon., lib. x Hist. Franc., cap.
 51, sanctorum Agaunensium sacra lipsana serva-
 bantur ; quæ forte dicentes hoc carmine celebrasse
 Fortunatus pro illa quæ ipsum et Gregorium Turon.
 intererat necessitudine.

^g Unus Cod. Vat., *qui sit*.

^h Allobroges erant populi qui cis Rhodani ripam
 habitabant ad Luram montem, et Lemanum lacum,
 ut refert Brow. Hi passim pro Gallis sumuntur.

ⁱ Sanctum Hilarium Pictavis natum tradit Fortu-
 natus et alibi suis in carminibus. Ita l. viii, c. 4, de
 se ipso loquens, inquit :

Pictavis residens, qua sanctus Hilarius olim
 Natus in urbe fuit, notus in orbe pater.

Item Hieron., in præfat. ad Paulam, et Eusto-
 chium, lib. ii Comment. in Epist. ad Gal.

^j Duo Codd. Vat., *Græcorumque viros*.^k Unus Cod. Vat., *ut dicant, est creat* Fortu-

A Improbis ut vidit plebes quod scinderet error,
 Græcorum ^l virus protulit in medium.
 Vipereo promunt semper qui ex corde venena,
 Filius ut dicant quia est creatura ^k Dei.
 Quis magis auxilium præstat sapientia mundi,
 De ingenito genitum quæ negat esse Deum.
 Quam male complexus, cupiens calcare prophetas,
 Arius infelix, cum retinet, crepuit ^l.
 Egregius doctor, veterum monumenta secutus,
 Quem Stephanus vidit, comprobat esse Deum.
 Vincetus ^m amore Dei, contempto principe ⁿ mundi,
 Intemerata fides pertulit exsilium.
 In Patre ^o, qui omnipotens Deus est, cognosce a
 Divinis tantum vocibus insinuat. [Natum,
 Perpetuum lumen Christum, Dominumque Denique,
 B Bissenis ^p populos edocet esse libris.

CAPUT XX.

De sancto Medardo et episcopo.

[Sancti Medardi, episcopi Noviomensis, sanctitatem
 vitæ ac sæculi fugam hoc carmine celebrat : item
 miracula percenset, quibus ejusdem pietas inela-
 ruerat ; postremo commemorat basilicam quam in
 ejusdem memoriam, a Clotario cœptam exædificari,
 Sigibertus compleverat.]

Inter Christicolas, quos actio vexit in astra ^r,
 Pars tibi pro meritis magna, Medarde, patet.
 Qui sic vixisti terrenis hospes in oris,
 Ut cœlum patriam crederis ^s esse tuam.

natus ut Arianorum de Filio Dei perversum dogma
 exprimat, metricarum legum obliviscitur, corripiens
 C primum a in voce creatura. Præclare advertit
 Bræwerus, male a Fabricio pro creatura poni geni-
 tura, ut stet metri ratio eum hoc vocabulum non
 magis Arianorum sententiam quam Catholicorum
 referat. Ac profecto Fortunatus ipse paulo post ait :

Quis (Arianis) magis auxilium præstat sapientia mundi,
 De ingenito genitum quæ negat esse Deum.

Volebant scilicet Ariani, ut ait Severus Sulpicius,
 lib. ii Hist., *ex nihilo in substantiam novam, atque
 alteram factum Donum novum alterumque ; fuisse
 autem tempus quæ Filius non fuisset.*

^l Effusus scilicet inter egerendum visceribus, ut
 notissimum est.

^m Duo Codd. Vat., *vinctus amore*.

ⁿ Hic fuit Constantius, Magni Constantini filius,
 Arianorum fautor, sub quo in exsilium actus sanctus
 Hilarius est, ac relegatus in Phrygiam, ut narrat Sul-
 picius lib. ii Hist.

^o Unus Cod. Vat. et Edit. Paris., *in Patre quique
 potens. In alio in patre quisque potentem Deus corr.*

^p Sanctus Hieronymus, in epistola 83, quæ est ad
 Magnum, oratorem urbis Romæ, scribit de Hilario :
*Hilarius meorum confessor temporum, et episcopus,
 duodecim. Quintiliani libros et stylo imitatus est, et
 numero.*

^q Sanctus Medardus Viromandensis episcopus
 creatus fuit, ut diserte docet Fortunatus in ejus
 Vita, num. 9. Sed is postea episcopalem sedem
 traustulit Noviomum, ut narratur in Vita ejusdem,
 a Radhodo episcopo Noviomensi et Tornacensi con-
 scripta, quæ exstat tertio loco apud Bolland. ad diem
 8 Junii, ubi et causa illius translationis fuse descri-
 bitur.

^r Tres Codd. Vat. et Ven. Edit., *in astris ; apud
 Bolland., in auras.*

^s Unus Cod. Vat., *ut cœlos patriam redderes. Edit
 Ven., ut cœlum patria creditur esse tua. Alius Cod.
 Vat., redderis esse.*

Exsiliū tibi mundus erat, cœnosa caventi,
 Et modo, te gaudet cive manente polus.
 Exutus tenebris, vestitus tegmine lucis,
 Post obitum ^a frueris liberiore die.
 De tellure satus, factus possessor Olympi,
 Et matrem linquens ^b cum patre, læta tenes.
 Humani victor vitii, super astra triumphas,
 Atque cremans carnem, das animæ requiem.
 Te inter mundanos vepres gradiente, satemur,
 Calcatis spinis, promeruisse rosas.
 Flore refectus ^c ager, suaves tibi fundit ^d odores,
 Balsama, thura replent, quæ paradisus habet.
 Cauti per angustum figens vestigia callem,
 Sic dedit arcta tibi semita lucis iter.
 Lata voluptatum via, quæ submergit Averno,
 Dulcia carnis alens, mortis amara parat.
 Hoc nunquam sacros flexisti tramite gressus,
 Nec potuere tuos prava tenere pedes.
 Durum iter ad laudes, gravior ^e via ducit in altum:
 Quo labor est potior, gloria major erit.
 Quæ prius incipiam sacri miracula facti,
 Cum quidquid facias, omnia prima micient?
 Dum fuit [fugit] ad superos humano in corpore vita,
 Ex oculis fugiens lux tibi cordis erat.
 Si cæcus venit, rapuit palpando salutem,
 In mediis tenebris fulsit aperta dies.
 Qui voluit furti causas penetrare latentes ^f,
 Te religante, sedet; te reserante fugit.
 Fur sine perfecto ^g voto deceptus inani,
 Omnia restituens crimina fraudis habet.
 Nam semel ut molles carpserunt ^h palmitis uvas,
 Non valere gradus inde referre foras [foris].
 Nec potuit raptor pedibus subducere prædam,
 Raptori abduxit sed sua præda pedes.
 Ergo ⁱ suis laqueis cepit miser esse ligatus,
 Venerat ut caperat, captus at i ipse fuit.
 Nec tetigit mustum, sed iniqua mente rotatur,
 Antea quam biberet, ebria turba jacet.
 Incœpit servare magis quam ^k ferre racemos,
 Et datus est custos, qui cupit esse rapax.
 Donec, sancte, tuis verbis tu jussisses abire,
 Ut furtum impleret, doctus ab hoste redit.

^a Sancti Medardi obitum Cointius refert ad an. 545. Valesius, ad an. 560. Lege Cointium, ad an. 545, num. 9, ubi causam offert harum discriminis sententiarum, et suam confirmat.

^b Non dubito quia interpungendum sit post *et matrem linquens*, ut sensus sit: Medardum terram, de qua satus fuerat, linquendo, cum Patre Deo læta tenere. Loquitur enim Fortun. de ejus statu post obitum.

^c Apud Boll., *flore refertus*.

^d Unus Cod., *infundit odores* corr.

^e Edit. Ven., *grave temet ducit in altum*.

^f Apud Bolland., *furti causa penetrare latenter*. Quam lectionem probō.

^g Ibid., *sine profectu*; item in uno Cod. Vatic.

^h Fortunatus, in Vita sancti Medardi unum tantummodo furem ejusdem vineam ingressum fuisse narrat. Quod ergo postea refert: *ebria turba jacet*, poetico more locutus fuisse censendus est.

ⁱ Edit. Paris., *ecce*.

^j Edit. Ven., *captus ipse*.

^k In uno Cod. Vat., *quam auferre racemos*.

A Quæ manet hæc animi pietas, sanctissime præsul,
 Lædentem auxilio qui facis ire tuo?
 Tintinnum ¹ rapit alter inops, magis improbus ille ^m,
 Qui jumentorum colla tenere solet.
 Absconditque sinu, freno præcludit hiatum,
 Et tenet ipse manu, ne manifestet opus.
 Te veniente, sacer, causas patefecit opertas,
 Tinnitu incipiens jam quasi furta loqui.
 Nil valet abscondi, nil claudi, nilve teneri,
 Facundo strepitu prodidit omne malum.
 Pandebat propriam veluti sub iudice causam,
 Nil de fure timens liberiore sono.
 Indicat, accusat, convincit, damnat, acerbat:
 Te præsentem tamen, non licet esse reum.
 Absolvit furem, solite pietatis amore,
 B Addens et monitus, cautus ut intret iter.
 Præcipiens querulam secum portare raphiam,
 Ne vacua tristis spe remearet inops.
 Ilinc tamen, ut potero, cum raptus ab urbe ⁿ fuisses,
 Quæ dederis populis signa verenda, loquar.
 Cum pia composito velerentur membra ferciro,
 Subtractum meruit cæcus habere diem.
 Anxius ille sacra lumen suscepit ab umbra,
 Et tua mors, illi lucis origo fuit.
 Dumque sepulera darent, oculi rediere sepulti,
 Et sopor ille tuus, hunc vigilare facit.
 Cum fugis a mundo, datur illi lumine mundus,
 Te linquente diem, hunc fugiunt tenebræ.
 Antiqui vultus lucem stupuere modernam,
 Et veteri fabricæ prima fenestra venit.
 C Compeditibus ^p validis, alter, manicisque ligatus,
 Mox tetigit templum ^q ferrea vincla cadunt.
 Tam grave fragmentum, dolor est vel cernere pœnam,
 Pondera tot miseris sustinuisse pedes.
 Si cornexa forent, elephantem ^r solvere possent,
 Nec poterat rigidus ipse movere gradus.
 Non minus est illi, quæ, subvertente procella,
 Littoribus Libycis anchora fracta jacet.
 Pœna quidem gravior cecidit crescente triumpho;
 Vincere rem sævam gloria major erat.
 Non habuit tot vincla pati miser ille, ligatus,
 Sed tua quo virtus plus mereretur opus.

¹ Narrat Radbodus in Vita sancti Medardi, cap. 2, furem illum non solum tintinnabulum, sed etiam pecus, seu taurum abduxisse, et tinnitu divinitus D fuisse proditum.

^m Bolland. corrigit: *magis improbus, illum*.

ⁿ In uno Cod. Vatic., *tantæ pietatis amore*.

^p Edit. Ven., *ab orbe*.

^q S. Greg. Turon., lib. iv Hist. Franc., cap. 19, refert, ad sancti Medardi sepulcrum catenas, atque compedes disruptos jacuisse, quæ usque hodie, ait, in testimonium virtutis ejus, ad ipsum beati sepulcrum reservantur. Et lib. v, cap. 5, narrat de quodam Modesto fabro, qui innocens tenebatur in carcere inter duos custodes, vinculis catenis, et compeditibus; et is, implorato sancti Medardi patrocinio, repente contractis vinculis, et ostio reserato, liber solutusque evasit.

^r In uno Cod. Vat., *mox ut tetigit templum* corr. Edit. Paris., pariter, *ut tetigii*.

^s Bolland. corrigit *elephas nec solvere possent*. In uno Cod. Vatic., *elephantem nec solvere possent*; forsitan *elephas* nec solvere possent.

Cum solidarentur, non sic strepuere catenæ,
 Ceu tinniverunt, cum crepuere feræ *.
 Quæ fuit illa prius nimis male vincta catenis,
 Jam tibi qui solvis, libera dextra favet.
 Ligneæ vincla gerens alter confugit ad aulam,
 Quæ simili merito scissa repente cadunt.
 Nec mora, vix tetigit sacrati ^b limina templi.
 Fit tonitrus ^c cœlis, arma ferendo tibi.
 Grandia divisi ceciderunt pondera ligni,
 Et qui gessit onus, corruit ipse simul.
 Expavit subito de libertate recepta,
 Atque magis timuit, quando solutus erat.
 Quæ ratio fuerit, cecidit cur pronus in arvis,
 Gaudia magna quidem sæpe timere solent.
 Dum ^d stupet, unde salus laceris est reddita plantis.
 Admirante animo, membra soluta fluunt.
 Inde vetus mulier, pariter nascente periclo,
 Vulnere naturæ mortua membra tulit.
 Inclusos digitos ^e, morbo numerante, tenebat,
 Nec poterat ducto ^f pollice fila dare.
 Secum nata quidem, sed non sua dextra pependit,
 Corpore juncta suo res aliena fuit.
 Tempore sed tardo est, cum jam spes fracta ja-
 ceret,

Ante tuos tumulos ^g vivificata manus.
 Sic inopinatum commendat gratia votum,
 Desperata salus dulcior esse solet.
 Mobilis ergo venit digitis torpentibus humor
 Et dispensatus fluxit in ungue vigor.
 Arida nervorum sese junctura tetendit,
 Agnovitque suum vena soluta locum.
 Apti ministeriis incœpit palma moveri,
 Servitium discens, libera dextra fuit.
 Nec tantum profugos pietas tua reddidit artus,
 Reddidit et victum, pensa trahente manu.
 Eripuisti aliam simili de peste puellam,
 Membraque restituens plus animæ tribuis.

* Edit. Ven., cum crepuere fores. Boll., feræ.

^b Auctor Vitæ sancti Medardi quæ secundo loco ponitur a Bolland., Suectionensis, sæculi ix, ita refert hoc factum, cap. 2, n. 17 : *Ut ergo sacræ Adis limina fide afflatus attigit (vinctus ligneis vinculis), repentino fragore, uno eodemque momento, et cælum intonuit, et vasta compedum vincula dirupta longe dissiliunt. Homo peroplate redditus libertati, stupore attonitus, solo prosternitur.*

^c Bolland., fit tonitru in cœlis.

^d In uno Cod. Vat., cum stupet.

^e Boll. restituit :

Inclusos digito morbos numerante tenebat.

scilicet digitus numerans idem est atque index.

^f In uno Cod. Vat., docto pollice.

^g Edit. Paris, tuum tumultum.

^h Hæc puella nimirum, quæ nuptiis destinata fuerat, sancimonialis facta, ac postea abbatisæ, ut videtur, adepta gradum, uteri sterilitatem fecundiore ac feliciori sobole, parisi Christo virginibus, compensavit. Boll., thalamis Christi. Ed. Par., thalamo.

ⁱ Bolland., deperdit onusti.

^j In uno Cod. Vat., natum quæ non habuit. Edit. Paris., pariter, quæ.

^k Duo Codd. Vat. et Boll., Infantia parvæ.

^l Ibid., miseræ.

^m Edit. Paris., longaue nox.

A Desponsata viro, mortali lege, jacebat,
 Nunc thalamis ^h Christo virgo dicata micat.
 Sponsa quidem radiat cum virginitate modesta,
 Spe meliore fruens, nupta tenenda polis.
 Nec fructus uteri sterilis deperdit honesti ⁱ,
 Flore pudicitæ mater habenda placet.
 Acquirat cunctos, natum quoque ^j non habet unum,
 Progeniemque sibi gignit amore Dei.
 Inde pari morbo defenda infantia parva ^k,
 In lucem veniens membra necata trahit,
 Mors et origo simul misero ^l processit ab alvo,
 Exstinctam generans mater anhela manum.
 Commendata tuo rediit medicata sepulcro,
 Quod de matre perit, de tumulo recipit.
 Dum jacet alter inops, visu caligine clauso,
 B Circus, nec misero lumine lumen erat.
 Longa nocte ^m oculos, quarto jam mense, premebat,
 In luce ⁿ obscurus ; vivus, imago necis.
 Vocibus hunc medicis ^o monuisti tempore somni,
 Tenderet ut velox ad tua templa gradum.
 Mox veniente die, sed non sibi forsice pressa
 Enituit ^p Christi vertice tonsus oves.
 Detrahit hic ^q crines, nitidos ut haberet ocellos,
 Et mercante coma, munera lucis emat.
 Qui titubante gradu, tractus pervenit ad aulam,
 Per biduum recubans ante sepulcra fuit,
 Tertia lux rediens nocturnas solverat umbras,
 Et cæco occurrit sic revocata dies.
 Undique linitæ ^r cecidere a fronte tenebræ,
 Sanguinis unda rigat, luminis atra lavat.
 C Sicca lucerna novo flagrante refulsit olivo,
 Obtinuitque suum lux peregrina locum.
 Quid referam ^s, mutis qui verbo, verba dedisti ?
 Quod gravat, ejiciens, quod juvat, omne locans ^t.
 Cuncta nec enumero, tua me præconia vincunt,
 Et si non potui, velle fuisse vide.
 En tua templa ^u colit nimio Sigebertus, amore ^v,
 Insistens operi, promptus amore tui,

Edit. Ven., in lucem.

^h In uno Cod. Vat., vocibus hunc medici.

ⁱ Hunc versum, qui sic antea legebatur,

Enituit Christi vertice tonsa comis,

restituit Brow. vetustissimi Exmpl. Antuerpiensis ope, in quo legebatur :

Enituit Christi vertice tonsus oves.

D Quam lectionem habent et Codd. Vat. *Oves* autem pro *ovis* ponitur, ut *apes* et *apis* dicitur. Bollandistæ legunt *tonsus homo*.

Porro hic Fortunatus indicare videtur cæco illi in somno, non hominis manu, sed opera divina, comam detonsam fuisse, quo facto monachus aut clericus divinitus designabatur; et illud tanquam pignus recipiendi postea visus accepit.

^h In uno Cod. Vat., detrahit hinc.

ⁱ Edit. Ven. et 1 Cod. Vat., limatæ. Boll., limata.

^j Unus Cod. Vatic., quid multis referam.

^k Ibid. et Edit. Paris., omne locas.

^l Clotarius, cum sanctum Medardum Novioni agrum jacere audisset, illuc venit, ut eum inviseret ;

^m Bolland. legendum putant *honore*, ne hæc vox amore sæpius repetatur, atque ut templi decor deceleretur.

Culina ^a custodi, qui templum in culmine duxit,
 Protege pro meritis, qui tibi tecta dedisti,
 Hæc, pie ^b, pauca ferens ego Fortunatus amore,
 Auxilium poseo, da mihi vota, precor.

CAPUT XXI.

De sancto Martiali ^c episcopo Lemovicino.

[Sancti Martialis, primi Lemovicini episcopi, egregia merita canit, et iisdem celebrandis nullam parem linguam aut calami esse profiteur.]

Christe [F. Christus] principium, finis, lux est, via
 [Christus,
 Nomine ejus in alnilico, semperque beato,
 Martiali ^d resonant hic sanctissima gesta.

ret: petitque ut corpus ejus post obitum Suessionas deportare, atque ea in urbe humare sibi liceret. Venia impetrata, Clotarius mortui corpus magna cum pompa et apparatu Suessionas transtulit; atque interea iugurio vineo supra ejusdem tumulum exstructo, regia munificentia ac liberalitate insignis basilica inædificari cepit: quam cum Clotarius morte occupatus absolvere non potuisset, Sigibertus pari studio ac religione in culmen adluxit. Id porro non ante contigisse videtur quam Sigibertus, in Chilpericum fratrem arma movens, Suessionas, sedem regni Chilperici, occupavit, ac in suam ditionem redegit, quod contigit ad an. 564. Lege Vitas sancti Medardi apud Bolland., in quibus sancti Medardi translatio Suessionas fusc describitur.

Suessio porro urbs erat apud Axonam fluvium, in Belgica olim Secunda. In ea et Clotarius, et, ipso vita functo, Chilpericus regiam sedem habuerunt.

^a Edit. Ven. et Boll. *culmine custodi*, lidem carpunt Velserrum, qui legendum putat, *huic requiem præsta*, cum requies adhuc vivis non sit precanda.

^b Boll., *hæc perpauca*.

^c Hoc poema Fortunati de sancto Martiali profertur ex Codice 5 Plutei xx Bibliothecæ Laurentianæ membranaceo sæculi xii ineuntis, continente Passionale sanctorum exscriptum in quo hunc titulum præfert: *Versus Fortunati in vita sanctissimi Martialis*,

A Quis hominum digne valeat doctissimus unquam,
 Quanti sit meriti præclarus apostolus iste,
 Dicere vel prosa, vel pulchri carmine metri,
 Quo saltem modicis decoretur pagina verbis?
 Tullius atque Maro veniant: sit lingua ^e facunda.
 Versibus aut currens, aut prosæ velleræ texens ^f,
 Non tua, sancte Pater, poterit deprimere gesta.
 Tellus te Romana, quibus te Gallica tellus
 Post Petrum recolunt juniorem ^g parte secunda,
 Cum Petro recolunt æqualem forte priori.
 Benjamita tribus te gessit sanguine claro.
 Urbs te sic retinet Lemovica corpore sancto.
 Hinc tibi sit, Rex magne Deus, laus, gloria, Christe,
 Christe caput, finisque cluens, pax, lux, via, Christe.

B *apostoli Christi. Hoc ipsum poema ante nos ediderunt Romæ Auct. Anecd. Edit., an. 1785, vol. IV, p. 435.*

^d Sancti Martialis in Gallias missionem refert Greg. Turon., lib. i Hist., cap. 28, ad an. 250: sub Decio scilicet et Grato coss. Idem, lib. de Gloria conf., c. 27, ait: *Quod sanctus Martialis episcopus, a Romanis missus episcopus, in urbe Lemovicina prædicare exorsus est; eversisque simulacrorum ritibus, repleta jam credulitate Dei urbe, migrovit a sæculo. Ipsius Acta, quæ circumferuntur, et epistolæ ab eo scriptæ, nullius auctoritatis a cl. Ruinart habentur.*

^e Addidimus vocem *facunda* ducti iniitiis litterarum quæ erant in Codice, quamvis maluissemus ponere *diserta*, cum prima syllaba in voce *facunda* longa sit, quæ deberet brevis esse ut metrum staret. Id tamen minus religiose in eo poeta attendendum duximus, qui, uti alibi adnotavimus, ea sæpe corripuit quæ erant producenda, quæque corripienda erant produxit. — Eodem ipso in carmine, vers. 15, posuimus *sic*; vel alteræ tamen placet lectio, *hic*, præsertim cum Fortunatus litteram *h* sæpe habeat instar fortis consonantis, ut adnotavimus ad cap. 21, lib. i.

^f Ms., *nulla retexens*.

^g Scilicet Petro juniorem ætate, et prærogativa apostolatus; æqualem vero forte priori, quod ejusdem cum ipso particeps gloriæ.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Ad Euphronium ^a episcopum Turonensem.

[Acceptis ab Euphronio litteris, qua inde lætitia affectus fuerit, ostendit suam erga eundem observantiam, et grati animi sensum declarat; mirram ejusdem in demisse sentiendo de se ac suis virtutem extollit, et ad extremum ejus se precibus commendat.]

Domino sancto et meritis apostolico, domino et duplici Patri, Euphronio papæ, Fortunatus.

Ante paucorum dierum volubilitate ^b transcursum,

^a Sanctus Euphronius, decessor Gregorii in sedo Turonensi fuit, vir ex senatorio genere, sed in priore egregia pietate ac religione clarissimus. Nepos fuerat sancti Gregorii episcopi Lingonensis, de quo Greg. Turon., lib. de Vitis Patrum, cap. 7. Obiit sanctus Euphronius anno 12 regis Sigiberti, sive anno 575, ut refert Gregorius, lib. ii de Miraculis sancti Martini, cap. 1. Is decimus octavus Turonensis Ecclesiæ episcopus ponitur ab ipso Greg., l. x Historie Franc., c. 34. Decessit septuagenarius, cum annos xvii sedisset.

deferente præsentium ^c portitore ^d venerabilis oris vestri salutare colloquium, a me ^e celesti promunere significo fuisse præceptum; quod ea aviditate, teste rerum Creatore, complexus sum qua et vestrum piissimum animum circa meam humilitatem jugiter approbavi profusum, et me supplicem multis repletum ^f beneficiis ^g agnosco devotum. Qui, quamvis in altera commorer civitate, novit Deus quia vobis absens sum tantummodo loco, non animo; et quocunque [ubiunque] fuero, intra me vos clausos

^b Edit. Ven., *volubilitatem transcursum deferentem*.

^c Edit. Paris., *litterarum præsentium*.

^d Unus Cod. Vat. et Ven. Edit., *portitorem*.

^e In uno Cod. Vat., *humane celesti pro munere*.

^f Unus Cod. Vat., *multis repletum copiosum; forsam, copiose*.

^g Cum primum Fortunatus Turones venit ad sepulcrum sancti Martini, sedebat Euphronius, urbis illic episcopus; a quo Fortunatum perhumaniter fui se exceptum ex hisce ejusdem verbis conjicere possumus, quibus se ab Euphronio *multis repletum*

habebo *. Vere dico, non est illud cur carneum, ubi vestrae animae non recipitur miranda dulcedo, sed est marmore durior ^b, si tantae charitatis non amplectitur blandimento ^c. Nam quis de te tam congrua praedicet quam mens vere sancta deposcit? Aut quis suo sic satisfacit animo, ut vestrum, sicut te concedet, digne prodat affectum, qui in terra sic humilis es, ut habites erectus in caelis; et inclinando ad infirma ^d, sublevare te facias ad excelsa, ut jam agnoscaris ^e, qui Christi humilitatem libenter ^f amplecteris, de ejus ^g regni ^h munere quid habebis? Quoniam, sicut ipsius mandata sunt qui se parvulum inter humines vult videri, magnificum se elatus respiciat ⁱ in supernis unusquisque qualiter desiderat et exponat ^j. Ego vero gratior, in corde domni Euphronii dilectionem Domini mei sedisse ^k Martini; quapropter multiplici me prece apostolatus et sanctae charitatis vestrae commendans, rogo per ipsum dominum Martinum, cujus frueris participato consortio, ut apud eum memorari praecipias me famulum et devotum, quatenus, quid apud eum meritis praevaleris in mea ^l humilitatis protectione jugiter ostendatis. Ora pro me, domne sancte et Apostolice, peculiaris domne et pater.

CAPUT II.

Ad eundem.

[Euphronii singularia in se beneficia ac merita praedicat, ac suam in illum memoriam et charitatem declarat. Pluribus deinde virtutes Euphronii, quibus vel ceteris erat exemplo, prosequitur; ad extremum pro suis noxiis ut ad Patrem ipse deprecator existat summe exorat.]

Domno sancto milique in Deo ^m peculiari patrono Euphronio papae Fortunatus.

Copiosam et superabundantem pectoris veri dulcedinem, quam circa devotionem personae meae, vestram beatitudinem, Pater amantissime, fateor impendisse, quis illam, ut dignum ⁿ est, vel corde possit concipere, vel sermone valeat explicare? Quae tanto me sibi vinculo admirandae charitatis astrinxit, ut ne unius horae spatio ab illo mihi videar separari conspectu, quem et si praesentem non video, attamen intra pectoris habitaculum retineo

beneficiis testatur, quod sane disertius sequens epistola ostendit. Is deinde Pictavus se contulit, et in ea civitate habitavit; quam hic indicari iis verbis, qui quamvis in altera commorer civitate, cum Brower crediderim. Vide quae diximus in Vita Fort., num. 47.

* Edit. Ven., *clausos habeo*.

^b Unus Cod. Vat., *marmore durius*.

^c Edit. Ven., *blandimentum*.

^d Edit. Ven., *inclinando ad infirmitatem*.

^e In uno Cod. Vat., *ut jam agnosceres*. Item Ven. Edit. Paris. Edit., *agnoscas*.

^f In uno Cod. Vat. deest *libenter*.

^g Ibid., *de cuius*.

^h Ibid. deest *regni*. Item in alio Cod. Vat.

ⁱ Edit. Ven., *respiciet*.

^j Unus Cod. Vat., *et exponatur*.

^k In uno Cod. Vat., *sensisse*.

^l Unus Cod. Vat., *praevaleris in me*.

^m Unus Cod. Vat., *in Domino*.

ⁿ In uno Cod. Vat. post *dignum* deest *est*.

^o Edit. Ven., *reclusum*. Item duo Codd. Vat.

conditum et reclusum *. Quis enim tuae pietati [charitati] ^p peculiaris non redditur, in qua [quo] tantae bonitatis beneficia continentur? aut quem ad tuam dulcedinem non ducas [inducas] invitum, cujus probavimus animum ineffabili charitate profusum [perfusum]? Qua autem illud admiratione complectar, cum te sic video cunctos diligere, ac si unumquemque de proprio visus sis latere generasse? Quis vero filiorum superbus desideret, ubi te patrem et doctorem tantae humilitatis agnoscit? aut quis ^q summo nobilitatis ^r ascendens de culmine, cum te sic respicit supplicem, non se tuis vestigiis in terra provolutus extendet [ostendet] ^s? Vere dico. Si tumidum superbia dejecit, multum est laudabilis humilitas, quae vos erigit ^t. Quis denique illic esse possit iracundus, aut turbidus, ubi sacerdos et pontifex tam placidus est inventus? Scit enim totus sine rapacitate grex vivere, ubi vivendi tranquillitas discitur a pastore. Quid de rebus reliquis referam, in quibus te sic impendis in singulis, ut lauderis a cunctis ^u? Quae tamen et si imitari non possumus, vel vidisse quod imitari deceat congaudemus. Quapropter dominationi et sanctitati vestrae peculiariter me commendans, rogo et obtestor, sic ille dominus meus Martinus sua intercessione obtineat, ut cum ipso, juxta merita vestra, in luce perpetua vos colloquet divina misericordia, ut pro me humili filio et servo vestro, ad ejus beatum sepulcrum orare digneris [dignemini], ut pro peccatorum meorum remissione pius intercessor accedas ^v. Eos vero qui vestri sunt, omnes dominos et dulces [duces] meos reverenter saluto: dominum meum per omnia dulcissimum filium vestrum ^x Eventium pro me multipliciter supplico salutari. Domno meo Felici ^y episcopo si per vos venit, me benigno animo commendari depono. Ora pro me.

CAPUT III.

Ad eundem.

[Sancti Euphronii virtutes celebrat, ac in prinia pastorem ejusdem sollicitudinem et diligentiam commendat.]

^p Ibid., in Ven. Edit., *tua pietate in quo*.

^q Edit. Ven., *ant quamvis*. Item duo Codd. Vat.

^r Edit. Ven., *descendat*.

^s Duo Codd. Vat., *extendit*. Item Edit. Ven.

^t Duo Codd. Vat., *vos multum est.... quod erexit*.

^u Edit. Ven., *in cunctis*. Item duo Codd. Vat.

^v In uno Cod. Vat. *accedat*.

^x Duo Codd. Vat. et Ven. Edit. *Eventium*. Putat Browerus hunc Eventium, sive Evantium, fuisse illum de quo Greg. Turon., lib. viii. Histor. Franc., cap. 59, qui creatus episcopus Viennensis obiit anno undecimo regni Childeberti, sive ann. 586. Alter Eventius memoratur a Gregor. lib. x. Histor. Franc., cap. 2, qui legatus missus Constantinopolim a Chilperico, delatus Carthaginem ibi populari in seditione est interfectus, ut narrat Greg. citato in loco. Uter sit, an potius neuter, de quo hic Fortunatus, incertum.

^y Hic Felix non esse videtur alius quam Nannetensis episcopus, de quo infra.

Quamvis pigra mihi jaceat sine fomite lingua,
Nec valeam dignis * reddere digna viris,
Attamen, almae Pater, Christi venerande sacerdos,
Euphroni, cupio solvere parva tibi.
Deheo multa quidem, sed suscipe pauca libenter,
Sit veniale, precor, quod tuus edit amor.
Ecclesiae lampas sub te radiante coruscat,
Lumine pontificis fulget ubique fides.
Gratia praecellens sincero in pectore vernat,
Quo nullus dolus est, Israelita vir es [virens].
Immaculata tibi feliciter actio currit,
Ut penetres caelos, haec via pandit iter.
Dulcia colloqui sine fuco dicta refundis;
Non sic inella mihi quam tua verba placent.
Quidquid habet sensus, hoc lingua serena relaxat,
Pectore sub vestro fraus loca nulla tenet.
Qui sine felle manes in simplicitate columbae,
Nec serpens in te dira venena fovet.
Advena si veniat, patriam tu reddis amatam,
Et per te proprias hic habet hospes ^b opes.
Si quis iniqua gemit, tristis hinc nemo recedit
Sed lacrymas removens lactificare facis.
Martinus meritis hac vos in sede locavit;
Dignus eras haeres, qui sua jussa colis.
Ille tenet caelum, largo dans omnia voto;
Christo junctus ^c eris, hunc imitando virum.
Non perit hic vestrum qui grex ad ovile recurrit,
Candida nec spinis vellera perdit ovis.
Non lupus ore rapit praedam, pastore vigente,
Sed fugit exclusus non lacerando greges.
Haec tibi lux maneat longos venerande, per annos,
Atque futura dies lucidiora ferat.

CAPUT IV.

Ad Felicem ^d episcopum Namneticum.

[Fortunatus, acceptis a Felice litteris, earum facundia et grandi eloquio narrat se fuisse periculum. Multa scribit in laudem Felicis, ac quaedam ab hoc scripta de se peramanter, et honorifice, extenuare praemodestia conatur, ac postremo eadem refert in Felicem ipsum; ad extremum

* Edit. Paris., *digitis*.

^b Tres Codd. Vatic. et Venet. Edit., *exsul*.

^c Tres Codd. Vatic., *junctus eris Christo*.

^d Hic Felix episcopus Namneticus fuit; obiit vero anno septimo regis Childberti, id est, anno 582, cum sedisset annos xxxiii, ex testimonio Gregor. Turon., lib. vi Histor. Franc., cap. 15. Gravia inter se et ipsum dissidia interfuisse, narrat item Greg.; quin is pluribus in locis ejusdem nomen obscurat. Id tamen non impedit quominus Felix apud Namnetenses uti sanctus coleatur, ejusque memoria apud ipsos clara fuerit et insignis.

^e Vide quae diximus in Vita Fortun., num. 74.

^f Unus Cod. Vatic., in *lecto provocato*.

^g Edit. Paris., *decumbentem*.

^h Edit. Paris., *erigilans*.

ⁱ In uno Cod. Vatic. deest *vestrorum*.

^j Edit. Ven., *jubar*.

^k Edit. Ven., *renidentis*.

^l Ibid., *ab occidentali parte se loquente sol nasci*.

Item unus Cod. Vatic.

^m Ibid. et Edit. Paris., *quasi sopho Pind.*

ⁿ In uno Cod. Vatic., *compactus... suggillatus*.

^o In Ven. Edit., *terrestri glutine suggillatus*.

A ejusdem praesentiae ac consuetudinis se quam studiosissimum ostendit.]

Domino sancto et apostolica sede dignissimo, domino et patri Felici papae, Fortunatus.

Oscitante * me prope finitima pelagi, blandimento naturalis torporis in lecto ^l, et littorali diutius in margine decubante ^k, subito per undifragos vestri fluctus eloquii, quasi scopulis incurrentibus, elisa salis spargine, me contigit irrorari, sed ad primos evigilandi ^h stimulos, infundi poteram, non tamen excitari, qui adhuc more solito graviter obdormitans, tandem aliquando inter crepitantia verborum vestrorum ^l tonitrua vix surrexi. Igitur cum considerarem dicta singula, de more tubarum, claugente sermone, prolata, et sidereo quodammodo splendore perfusa,

B velut coruscantium radiorum perspicabili lumine, mea visi estis lumina perstrinxisse, et superantes oculos, quos mihi aperuistis tonitruo, clausistis corusco; tantus enim exercitati claritate colloqui vestrae linguae jubare ^l effulsit, tanta se ^k renidentis eloquentiae lux vibravit, ut converso ordine mihi videretur verbis radiantibus ab occidentali parte ^l sol nasci te loquente. Credebam enim quasi sono ^m Pindarico, compactos ⁿ tetrastraphos, pedestri ^o glutine suggillatos, et ac si enthymematum parturiens catenatum vinculum, secunda fluxisset oratio, spiris intertexta, sophismate peregrino. Denique quantum ad profunditatem vestrae dictionis attinet, feceratis ignorantem per sermonum compita ^p velut inter cautes ^q Echinadum oherrire, nisi a vobis ipsis lampas viatrix ^r itineris occurrisset. Quod vero vestris inseruistis epistolis, vocem meam nec acclamatione laudum superatam, in ultimo orbis angulo personasse, haec ipsa dum relego, coepi me mirari, vestro subito crevisse colloquio; qui favorem proprio non mererer ornato, gavisus usque adeo affectu fautoris erigi, qui me recognoscerem ingenii qualitate subterni. O quantum charitas praevalet, cum illud lingua laudantis adjicit quod laudanti ^s vena subducit ^t Optandum est siquidem, ut de me humillimo tali testi po-

^p Ibid., *per sermonum compitos*. Item in uno Cod. Vatic. In alio, *completos* corr. Edit. Paris., *per sermonum anfractus*; et in marg., *compita*.

^q Vulgo, *inter caute se inclinantem*. Brow. ex Ms. Trevir. restituit ut modo legitur; cui lectioni favent vel Codd. Vatic. et Ven. Editio, nisi quod haec habet *Echinadas* pro *Echinadum*. Item duo Cod. Vatic.; *Echinades* (addit Brow.) dicuntur *insule in Epiro contra Ambratium sinum, nate Acheloi impetu, arena, limoque eum in locum coniectis*; de quibus Plinius, l. ii; Thucyd., l. ii Hist., ad finem; Ovid. Metamorph. viii. De his Dionysius in descriptione orbis, v. 450 et seq.:

Τῆς (Δωδώνης) δ' ὑπὲρ δὲ Νύκτον εἰσὶν ὑπὸ σκοπιᾶν [Ἀρακύνθου] Ἀνδρῶν Αἰτωλῶν πεδίον μέγα, τοῦ διὰ μίσου Σύρεται δὲ πόντος Ἀχελώϊος ἀργυροδίνης, Τρινακίης ἐπὶ πόντον ἵσασθμενος, διὰ μίσσων Νήσων ὧς καλοῦσιν Ἐχίναδας, ἔστιν ὁμοῦρον Ἐσπεται ἄλλυδες ἄλλα μεγαλήνων πελοισθαί.

^r Duo Codd. Vatic., *lampas praeiatrix*. Item Edit. Ven.

^s Unus Cod. Vatic., *lauti*; forte, *laudati*.

tius credatur quam auctori. Non enim Polydeucen
 a suæ commendasset venæ salientis ubertas, nisi
 Smyrnei fontis fatidico latice fuisset attactus ^b. Illud
 itaque, quod dixistis, in ultimo orbis angulo, quasi
 vestram habitare præsentiam, satis hoc fieri justum
 est, ut de vobis mihi credatis, qui de me vobis
 credi, blandius suadetis. Quoniam loca, quamvis
 regione ultima, te cive, sunt prima; nam si personæ
 merito urbes ^c sibi vindicant principatum, nulli,
 per vos, est ille locus inferior ^d ubi quidquid de
 laude requiritur, Felix actibus pontifex est asser-
 tor [esse asseritur]. ^e Denique non Caucasî nive ^f, ra-
 bidæ nec ursæ situs [situs] frigoribus intertextus
 respirat, sed per vos, mutatis sedibus, assiduo favo-
 niî sibilo modulante ^g, vernal ^h. Hoc etiam, quod

^a Duo Codd. et Edit. Ven., *Polydeochen*, et vulgo
Polydeachen. Brow., qui addit quod Ms. Trevir.
Pallucem referebat in margine. Videtur hoc in loco
 innuere Fortunatus, Polydeuchen, seu Pollucem, non
 tam ex se clarum existitisse, quam ex testimonio
 quod Homerus, a nonnullis Smyrnæus patria credit-
 us, de ipso reddidit, sive alias, sive in hymno, qui
 εἰς Διοσκόρους inscribitur, qui sic incipit :

Ἀμφὶ Διοσκόρους ἑλικώπιδες ἔσπετε Κίρκαι
 Τυνδαρίδας, Ἀλδὴς καλλισφύρου ἀργαῖά τέκνα.
 ἑσπέρτα θ' ἐπὶ ποδάμον, καὶ ἀμώματον Πολυδεύχεα.

Unde Theocritus, Idyll. 22, quod inscribitur Διό-
 σκοροι, inquit :

Ἰμὲν κῦδος, ἀνακτες, ἐμῆσατο χῆρος αἰοδῶς
 Ἰγνήσιος Πριάμοιο πόλιν, καὶ νῆας Ἀχαιῶν,
 Ἰαθῶντες μάχας, Ἀχιλλῆα τε, Πύργον αὐτῆς.

^b Edit. Ven., *fuisse tactus*.

^c Edit. Paris., *merito urbis*.

^d Unus Cod. Vat., *locus interior*.

^e Edit. Ven., *asserit*. In uno Cod. Vat., *requiritur*
 Pontifex assessor.

^f Vulgo olim legebatur, teste Brow. : *Denique*
non cæca hieme, rabidave aura. In Edit. Ven. : *Deni-*
que non secum rabidæ ursæ situs, frigoribus intertex-
tus, respirat, sed per vos, etc. Brow. restituit, ut
 hic legitur, ducens litterarum initia, quæ in Ms.
 quondam se legisse affirmat. Edit. Paris. : *Denique*
non tibi sub rabido Leone Titanis fervet cauma, nec
ursæ situs, etc.

^g Edit. Paris., *modulantis*.

^h Ven. Edit., *vernatur*. Item in uno Cod. Vat.

ⁱ Edit. Paris., *prolixitate interfuisse colloquit*.

^j Duo Codd. Vat., *si nostri amici*. Item Ven. Edit.

Paris. Edit., *si nostra in partes*.

^k Edit. Ven. : *Quis enim odore suaviu rosarum*
afflatus, vel satiatus, quandoque se judicet, etc.

^l Duo Codd. Vat., *diurnius*. Edit. Paris., *diutius*.

^m Edit. Ven. habet : *post nihilominus tanto ma-*
gis, etc.

ⁿ Vulgo legebatur : *Si degerem vobiscum*, ut notat
 Brow., corrupto notissimæ fluminis nomine, ejus ab
 ostiis non abest procul urbs Nannetum, clara olim
 sedes ducum, ut ipse refert. Edit. Ven. item corr. *si*
legerem vobiscum; ad nomen tamen fluminis propius
 accedit.

^o Edit. Paris., *flatibus*.

^p Edit. Ven., *Nannetas occurrisset*. Et unus
 Cod. Vat., *Nannetam*. Cætera in Ven. Edit. corru-
 ptissime : *Novi quidem te mihi Canobocherucis adcer-*
sientibus myoparonem præpetem, captus arte har-
monica, tutus inter symphonias mordentes exisse et si res
xigeret, clausus crepens ego poetam Thyrinthiacum,
Pindaro spirante, pulsossem. Item in Mss. Vat. cor-
 ruptissime h e locus legitur. Edit. Paris., *Thyrinthiacu*
cum Pindo in Pindaro.

sanctitas vestra conqueritur, me invento Tur-
 nis parva prolixitate potitam se suis colloquit ¹, cum
 me e contra pudeat in brevi spatio prodidisse incertiam
 et latere tanti gratiam pontificis acquistam. Tamen,
 si nostræ amicitia ¹ partes considerare velitis,
 quamvis protracto spatio aspectu vestro fruerer,
 incitari poteram, non expleri. Quis enim sua-
 vium ¹ semel afflatus odore rosarum, vel satiatum
 quandoque se judicet, vel patiatur reddere fastidien-
 tem? Cum, si diuturnius ¹ fuisset cominus ^m,
 tanto magis dilectione succenderer, quanto plus
 agnoscerem quem amarem. Quod enim intulisti :
 « Si Ligerium ⁿ vobiscum ascendissem secundis
 fluctibus ^o, et Nannetis ^p occurrissem, ¹ novi qui-
 dem, te mihi Canobo, Cheruscis accersentibus myo-
 B

Browerus cum integræ lectionem restituit, tum
 vel germanum hujusce obscurissimi loci sensum co-
 natus est proferre. Ait itaque Cheruscos Germaniæ
 populos fuisse, circa Albin fluvium habitantes in
 Saxonia, more piratarum, ex prædis ac latrociniiis
 viventes : hinc promiscue accepti pro Saxonibus,
 qui sæpe in Galliam irrumpebant, suis armis ac la-
 trociniiis eandem infestant : de quibus Silonius
 Appoll., scribens ad Nannetum, lib. viii, epist. 6,
 inquit, inquit : *Sed ecce dum jam epistolam, quæ*
diu garrit, claudere optarem, subitus a Santonis nun-
tius... constanter asseveravit nuper vos classicum in
classe cecinisse, atque inter officia nunc navæ, modo
militis, littoribus Oceani curvis inerrare contra Saxo-
num pandos myoparones, quorum quot remiges videris,
toidem te cernere putes archipiratas. Hosce in primis
 myoparonum celeritate, ac navigandi solertia præ-
 stitit, pluribus ex monumentis ostendit Browerus,
 quibus addere placet quod de iisdem scribit Hegesip-
 pus, lib. v de Saxon. : *Validum genus hominum, et*
præstans cæteris, piraticis tantum myoparonibus, non
viribus nititur; uti legitur apud Sirmond., in notis ad
epistolam 6 Sidonii, lib. viii. Idem Brow. advertit
Canobum, sive Canopum, Menelai gubernatorem
fuisse, a quo in-ula maris Mediterranei, quæ Nili
ostio (quod Canopicum appellatur) obvia est, nomen
suum acceperit. Jam vero Synplegadas (quas Brow.
ipse pro eo quod Mss. Sympheras, Calar. Symphar-
nias, referebant, ductus non inverisimili conjectura,
testatur se posuisse) insulas esse admonet contra
Bosphorum Thracium : de quibus Plinius, lib. vi,
cap. 15, et Pomp. Mela, lib. xi, de quibusque passim
apud scriptores alios occurrit mentio. Jam notum est
quid de illis poetæ linxerint : quod nimirum eædem,
Cyanæ, sive Cyanitæ, antea dictæ a colore earum
fusco, sive caruleo, se mutuo compludentes, naves
prætereuntes interciperent, atque colliderent. Navis
primum Argonautarum, ductu Minervæ, vel Junonis,
rupes illas suspes evasit, ac deinceps ab illo concursu
atque conflictu cessavit. Sed lege Ilom., Odys.
lib. xii, ubi easdem describit, et Ovidium, lib. xv
Met., c. 7. Hic itaque est sensus verborum Fortu-
nati : quod is sibi pollicebatur, Felice, tanquam Ca-
nobo altero, duce, Saxonum, vel Cheruscorum, uno
aliquo myoparone consensu, vel ipsas Synplega-
dum angustias feliciter se enavigaturum; ex quo
navigandi casu denique suspes, cum plausu Pindaricon
aliquod, tanquam Soterion, caneret, sicut ille prin-
ceps Lyricorum OEtam, montem Herculeum, sive Ty-
rinthium, inter Thessaliam, et Macedoniam, sepulcro
Herculis cantatum, melicis suis etiam magis extulit.
OEtia, scilicet, Tyrinthia appellatur ob Herculeum,
ibi sepulero conditum, qui in urbe Tyrinthia prope
Argum fuerat educatus; de quo proinde canit Py-
lades Theog., lib. v :

Dictus ab altrice est idem Tyrinthius inde,
 Qua Tyrius Argis proxima terra locat

paronem præpetem, catus, et arte harmonica intus inter symplegadas se mordentes exiissem; et si res exigeret plausu creperegico [ausu creperico, *vel crepero*] ^a Oëtan Thyrinthiam, cum Pindaro spirante, pulsassem. Qua vero aviditate illud me creditis perlegisse quod vos intertexere ^b mera charitas imperavit, quod dixistis: « Nec si ulcisci venissent ^c, in solatio me vobis arripere ^d valuissent? » credite, quantum meus animus inspicit, ipsa mihi vix Roma ^e tantum dare ad auxilia poterat, quantum præstitistis in verbo [verba]; nec apud me plus aliquid est factis impendere quam vota voluntatis offerre; nam alloqui refluyente dulcedine, nihil opus est plus egere ^f. Quod vero facietis addidistis: « Nisi sollicitatus laudibus, rustiens calamus non tornasset [turnasset] ^g, » licet talis cultor Christicola feracissima jugera sæpius exaravit, attamen nuper illum, id est, tuos ^h confiteor ludos ⁱ Ithyphallicos, Amphionio barbito reboasse. Hoc quoque quod delectabiliter adjecistis: « Me domnæ meæ Rhadigundæ muro charitatis inclusum, » scio quidem ^j quia non ex meis meritis, sed ex illius consuetudine, quam circa cunctos novit impendere, colligatis. Et quantum in mea persona, panegyrii nam poetice tangitis, tantum in ejus laudis historiam retulistis. Tamen in vestris ^k verbis illud relegere merui, quod in ejus gratia jam percepi, sed qui de me parvo magna depingitis, quæso, de magnis maxima prædicetis. Quapropter dominationi et sanctitati vestræ me humili supplicatione commendans, deprecor per Dominum Redemptorem animarum nostrarum, qui

Illud ad clariorem loci obscurissimi explanationem pro conjectura addere lubet, quod narrat Greg. Turon., lib. II, c. 19: Saxones nimirum quasdam insulas, quæ deinde a Francis captæ ac subversæ sunt, habitasse: quas insulas ad Ligerim positas fuisse censet Cointius, ad ann. 477. Hasce Saxones arcibus munierant, ut si minus prosperæ res cecissent, liberam in Oceanum enavigandi potestatem haberent. Itaque facile crediderim hosce Saxones hic a Fortunato indicari, ut qui ex illa interuene et clade reliqui fuerant, aut latrociniis viverent, aut operam suam navigiis per Ligerim deducendis præstarent, quorum alterutrum indicant fortasse hæc Fortunati verba: *Cheruscis accersentibus myoparonem præpetem*.

^a In Codd. Vat. hic locus corruptissime legitur.

^b In duob. Codd. Vat., *intexere*.

^c Edit. Paris., *quoniam si Vulsci venissent*.

^d Ven. Edit., *arripere*.

^e Edit. Ven.: *Ipsa lex Romana tantum mihi dare ad auxilia poterat*, etc.

^f Ibid., *agere*.

^g Edit. Paris., *nocturnasset*.

^h In uno Vat., *id est, vos confiteor*.

ⁱ Ludos Ithyphallicos se reposuisse testatur Brow. ex Tiliobrogæ libro, sibi probatissimo. Editio Venet. quoque huic favet lectioni, referens: *Attamen nuper illum, id est, tuos confiteor ludos Ithyphallicos Amphigoneo barbylo* [Forsan., *barbi.o*] *reboasse*. Idem Brow. censet Fortunatum hoc loco ludos Ithyphallicos, qui ex sua institutione et origine ad omnem lasciviam ac petulantiam erant remissi, voce *tenuis*, non *notionis recessu*, intelligentique, usurpasse, sen potius voluisse metri genus exprimere quod Ithyphallicum appellabatur. De quo Terentianus Maurus, in lib. de Metris:

A vos ^l prædestinatos sua facturus est in luce consortes, ut me in sanctis orationibus, pietatis intuitu, dignemini memorare. Magnum enim erit spei meæ auxilium, a vobis obtinere quod posco.

Si veniant linguæ, pariter Græca atque Latina,

Pro meritis nequeunt solve cuncta tuis,

Laudibus obsessus, votis venerandus haberi,

Felix, qui sensus luce perennis eris ^m.

CAPUT V.

Ad eundem ex nominis suo.

[Felicem impense laudat, cujus opera ac fide arma Britannica fugata ac regni jura defensa et conservata narrat fuisse.]

Fida salus patriæ, Felix spe, nomine, corde.

Ordo sacerdotum quo radiante micat.

B Restituis terris, quod publica jura petebant,

Temporibus nostris gaudia prisca ferens.

Vox procerum, lumen generis, defensor plebis,

Naufragium prohibes, hic ubi portus ades.

Auctor apostolicus ⁿ, qui jura Britannica vincens

Tutus in adversis, spe crucis, arma fugas.

Vive decus patriæ, fidei lux, auctor honoris,

Splendor pontificum, noster et orbis amor.

CAPUT VI.

Ad Felicem episcopum, de dedicatione ecclesiæ suæ.

[Felicis in extruenda ac dedicanda basilica in honorem sanctorum Petri et Pauli studium ac sollicitudinem, et ipsius dedicationis celebritatem ac ritum, canit hoc carmine.]

Cum Salomon coleret generosi encænna templi,

C Israeliticis ^p fecit adesse viros.

Ithyphallica porro dicarunt

Musici poeta,

Qui ludrica carmina Baccho

Versibus petolcis

Græco cum corice Phallo,

Tres dabant Trochæos,

Ut nomine sit sonus ipso,

Bacche, Bacche, Bacche.

^l Un. Cod. Vat., *scio quid est, quia*, etc.

^k Ibid., *in verbis vestrum*.

^m Ed. Ven., *qui prædestinatos*.

ⁿ In uno Cod. Vat., *perennis erit*.

^p Narrat Greg. Turon., lib. V Histor. Franc., cap. 32, Britannos, an. 579, urbis Namneticæ et Rhedonicæ agrum præcipue infestasse; Felicem vero, Namnetensem pontificem, misisse legationem ad ipsos; qua permoti, polliciti sunt sese emendaturos quidquid iacturæ et inconvulsi armis suis intulerant, nec tamen eos stetisse promissis. Videtur aperte Fortunatus hoc Felicis factum spectare, ac probe hoc poema scriptum facile crediderim circa præfatum annum 579. Idem Fortunatus, cap. 8 hujusce libri, canit item de Felicio:

Insidiatores removes, vigil arte, Britannos.

Nullius arma valent quod tua lingua facit.

^q Cointius templi hujusce dedicationem refert ad annum 568, quam in Brevariario Namnetensi ait factam referri pridie Kal. Octobris. Idem asserit vix serius differri potuisse, cum Enphronius post quinquennium vitæ suæ cursum absolvert, quem certum est superstitem vivisse Domitianum, episcopo Andegavensi: quem huic dedicationi interfuisse apparet ex hoc poemate Fortunati, imo et il. udigio Domitiani successor.

^r Edit. Ven., *Israel electos fecit*. Unus Cod. Vat., *Israelitis tibi eos fecit*, mendose.

Levitas, proceres, pueros, juvenesque, senesque,
Undique certatim regia pompa trahit.
Mactantur vituli, tauri jugulantur ad aras,
Et populi in votis gaudia cædis erant.
Nunc vero assurgit, ritu placitura beato,
Tempore decurso, justior ara Deo.
Prospera quæ populis Felix modo festa ministrat.^a
Exsuperant^b rebus gesta priora novis.
Convocat egregios, sacra ad solemnia patres,
Quo stat vera salus, et fugit umbra vetus.
Docti clave Petri, cœlos aperire petenti^c,
Ac monitis Pauli noscere clausa poli.
Ne lupo intret oves, nec morbus vulneret agnos
Hinc sunt custodes, inde medella gregis.
Quorum vox refluens, populo, de fonte salutis
Ut bibat aure fidem, porrigit ore salem.
Inter quos medios, Martini sede sacerdos,
Euphronius^d fulget metropolita sacer.
Plaudens in sancta fratrum coeunte corona,
Et sua membra videns, fortior exstat apex.
Lætius inde caput, quia sunt sua viscera secum,
Ecclesiæ juncto corpore crescit honor.
Domitianus^e, item Victorius^f, ambo^g columnæ,
Spes in utrisque manens pro regionis ope.
Domnulus^h hic fulget meritis; Marachariusⁱ inde,
Jure^k sacerdotii [sacerdoti] cultor uterque Dei.
En spectat^l, veniat quæ nunc^m memoranda per
[ævum,

Votis plena piis fulget in orbeⁿ dies.

In qua promeruit sua gaudia cernere pastor,
Officioque sacro reddere vota Deo.
Tempore qui longo adventu pendebat in isto,
Despiciens aliud, hoc erat omnis amor:
Omnia tuta timens suspecto in tramite vitæ,
Ne prius iret iter quam daret ista Deo.

^a Un. Cod. Vat., *ministrans*. Item Editio Ven.

^b Ibid., *exsuperat*. Idem Edit. Ven.

^c Edit. Paris., *potenti*.

^d Unus Vat. Cod., *invulneret*; *f.*, *inulceret*.

^e De Euphronio, episcopo Turon., vide quæ diximus supra, cap. I hujusce libri.

^f Domitianus hic episcopus Catalaunensis fuisse existimatur a Brow., et a Cointio episcopus Andegavensis, qui interfuit concil. Tur. II, celebrato an. 566, vel 567, cui postremo subscribimus. Nam Domitianus nequidem occurrit in catalogo episcoporum Catalaunensium, ut in ætatem Fortunati incidere poterit.

^g Ille Victorius non alius fuisse videtur quam Victorius, seu Victurius, episcopus Redonensis, ejus meminit Greg. Turon., lib. viii, cap. 52, Hist. Franc., qui quæ eidem concil. Turon. II interfuit, ac subscripsit. Non video cur P. Brow. velit hunc esse Victorem episcopum Tricassinum, vel ipsi nomini tam apertam vim inferendo. Præsertim cum et ipse Browerus ex Baronio confiteatur eos qui hic a Fortunato numerantur episcopos fere omnes interfuisse concilio Tur. II (quod idem falso refert celebratum circa annum 570), nec inter eos qui concilio illi subscripsere, aspiciam Victor Tricassinum appareat.

^h Unus Cod. Vat., ambo *columbæ*.

ⁱ Hic Domnulus fuit episcopus Cenomanensis, cujus item nomen expressum reperitur inter episcopos qui præfata concil. Turon. interfuerunt. De hoc Greg. Turon., lib. VI Hist. Franc., cap. 9.

^j Maracharius episcopus Ecolismensis fuit, de

A Sæpius occultans, suspiria lassa trahebat,
Cederet ut Dominus hoc properare decus.
Anxius incerto curarum fasce laborans,
Dum votum spectat, pondera tempus erant.
Sed jam festus adest, solvatur sarcina curæ,
Lætitiæ cumulus triste repellat onus,
Prospera dans populis, et gaudia larga per urbem,
Felix felici cum grege pastor age.
Hinc te pontifices circumdant, inde ministri,
Cingit te totum, hinc honor, inde favor.
Clerus ecce^o choris resonat, plebs inde choraulis^p;
Quisque tuum votum, qua valet arte, canit.
Tarda fuere, tibi quia sit mora semper amanti,
Res sublimis enim tarda, sed ampla venit.
Nunc Domini laudes inter tua classica canta^q,
B Et Trinitatis^r opem machina trina^s sonet.
Adde medullata in templis holorausta sacerdos,
Quo diuturna mices, hostia pura Deo.

CAPUT VII

In honorem eorum quorum ibi reliquæ continentur.

[Eorum merita ac nomina celebrat, quorum sacra ipsana in Nannetensi basilica reposita fuerant. Mirabile ejusdem basilicæ structuram et ornatum describit.]

Sidereis montes^t, speciosa cacumina Sion,

A Libano gemini, flore comante cedri.

Cœlorum portæ, lati duo lumina mundi;

Ore tonat Paulus; fulgurat arce Petrus.

Inter apostolicas radianti luce coronas,

Doctior hic monitu^u, celsior ille gradu.

C Per hunc corda hominum reserantur, et astra per
[illum;

Quos docet iste stylo, suscipit ille polo.

Pandit iter cœli hic dogmate; clavibus alter [ille].

Est via cui Paulus, janua fida Petrus.

quo Gregor., lib. v Histor. Franc. cap. 37. A Cointio legitur Romacharius episcopus Constantiensis; quem videsis. Item in Ven. Edit. et Paris., scribitur *Romacharius*, et in uno Cod. Vat., corrupte, *Riomacharius*, in alio, *Romacharius*.

^k Edit. Paris., *lucet*.

^l Edit. Ven.: *En spectat adjuncta novum memoranda per ævum*. Un. Cod. Vat. corr.: *En spectata diu dicta nunc memoranda per ævum*. Idem alius, nisi quod habet: *data sunt memoranda, etc.*

^m Edit. Paris., *inspectata diu, data nunc, etc.*

ⁿ In Ven. Edit., *in urbe*. Item in tribus Codd. Vat.

^o Edit. Paris., in margine, *clerus et ecce*.

^p *Choraulæ* sumptus est interdum pro capite Scholæ, nonnunquam pro Symphoniaco. Vide Glossar. Cangii. Fortunatus, in Vita sanctæ Radegundis, II, 36, narrat de ipsa quod cum noctu inter *choraulas* et *citharas* circa monasterium a sæcularibus multo frenitū cantaretur, intenta precibus nihil audierit. Vide quæ supra dixit Fortunatus, lib. II, cap. 11, describens psalmodiam ecclesiæ Parisiensis.

^q Cod. Vat., *cantat*.

^r Edit. Paris., *deitatis*.

^s Automat Brow. triplicis machinæ nomine basilicæ figuram, ac descriptionem, in crucis formam structæ, designari. Quod clarius in sequente poemate exprimitur.

^t Edit. Paris., *montis*; in marg., *montes*.

^u Edit. Paris., *monitis*; in marg., *monitum*.

Hic petra firma manens, ille architectus habetur,
 Surgit in his templum, quo ^a placet ara Deo.
 Uno fonte pares, medicata fluenta rigantes,
 Restinguunt avidam, dulce liquore, sitim.
 Fortia bella gerens ^b, quisquis cupit astra tenere,
 Rex dedit hos proceres militis esse duces.
 Gallia, plaudē libens, mittit tibi Roma salutem,
 Fulgor apostolicus visitat Allobrogas:
 A facie hostili duo propugnacula præsunt,
 Quos fidei turres, urbs, caput orbis, habet.
 Illi radiant oculi pretioso in corpore Christi,
 Lumine qui proprio cætera membra regunt ^c.
 Munere ^d Felicis cœli cape, Gallia, fruges,
 Pontificisque tui vota beata cole,
 Cujus castus amor dedit hanc in honore supremo ^e,
 Ecclesiæ nuptæ, dote perenne, domum.
 Vertice sublimi patet aulæ forma triformis ^f,
 Nomine apostolico, sanctificata Deo.
 Quantum inter sanctos meritum supereminet illis.
 Celsius hæc tantum culmina colmen habent.
 In medium turritus apex super ardua tendit,
 Quadratumque levans crista rotundat opus.
 Alius ut stupeas arce ascendente per arcus,
 Instar montis agens, ædis acumen habet.
 Illic expositos ^g fucis animantibus artus,
 Vivere picturas, arto ^h resplante, putes:
 Sôl vagus ut dederit per stannea ⁱ lecta colorem,
 Lactea lux resilit, cum rubor inde ferit.

^a Unus Cod. Vat., quod placet.

^b Edit. Ven., bella gerit.

^c Unus Cod. Vat., membra tegunt.

^d Ibid. munera Felicis. Edit. Paris., felices. In marg., felices.

^e Edit. Ven., in honore supremo.

^f Clarius hic exprimit, quod superius dixerat poeta:

Et Trinitatis opem machina trina sonet.

^g In uno Cod. Vat., illic expositis suos animantibus.

^h Ibid., arce resplante.

ⁱ Un. Cod. Vat., stannea. Item Ed. Ven.

^j Eundem ornatum fuisse illius basilicæ, quam Leontius in honorem sancti Bibiani Santonis exstruxerat, vidimus cap. 12 lib. 1, ubi lege quæ ad illum locum adnotavimus. Sidonius, a Brovero quoque laudatus, sic basilica u Lugdunensem, a Patiente episcopo exadificatam, et ornatam, describit. lib. II, epist. 10.

Ædes celsa nitet, nec in sinistrum,
 Aut dextrum trahitur, sed arce frontis
 Ortum prospicit æquinoctialem.
 Lotus lux micat, atque bracteatum
 Sol sic sollicitatur ad lacunar
 Fulvo ut concolor erret in metallo.
 Distinctum vario nitore marmor,
 Percurrit cameram, solum, fenestræ,
 Ac sub versicoloribus figuris
 Vernans herbida crusta Sappharas
 Flectit per prasinum vitrum lapillos.

^k Edit. Paris., alterum.

^l Edit. Ven., credit habere.

^m Unus Cod. Vat., tota capit.

ⁿ Edit. Ven., monitis præfulget.

^o Ibid. cum patre Martino. Item in uno Cod. Vat.

^p Ibid., fudit. Item in uno Cod. Vat. Edit. Paris., propriis diffundit.

^q Edit. Ven., gemma superna.

^r Armoricius regionis tractus est in Gallia, ad

A Ire, redire vides, radio crispante, figuras I
 Atque lacunar agit, quod maris onda sole,
 Fulgorem astrorum meditantur tecta metallo;
 Et splendore suo culmina sidus habent.
 Luna coronato quoties radiaverit ortu,
 Alter ^k ab æde sacra surgit ad astra jobar,
 Si nocte inspieiat hanc prætereundo viator,
 Et terram stellas credet ^l habere suas.
 Tota capit ^m radios, patulis oculata fenestris,
 Et quod nileris hic foris, intus habes.
 Tempore quo redeunt tenebræ, mihi dicere fas sit,
 Mundus habet noctem, detinet aula diem.
 Dextera pars templi meritis ⁿ præfulget Hilari,
 Compare ^o Martino consociante, gradum.
 Gallia sic proprios dum fundit ^p ubique patronos,
 Quos hic terra tegit, lumina mundus habet.
 Altera Ferreoli pars est, qui vulnere ferri,
 Munere martyrii gemma superba ^q nitet.
 Obtulit hæc Felix, ut sit magis ipse sacerdos,
 Christe, tuum templum, qui tibi templa dedit.

CAPUT VIII.

Ad eundem, in laudem ejus et regionis Armorici ^r.

[Laudat Felicem cum ob vetustatem ac nobilitatem generis, tum ob virtutem ac in tuendo grege curam et sollicitudinem.]

Illuxit festiva dies, me gaudia cogunt,
 Ut quod plebs poterat, solus amore loquar.
 Ultima quamvis sit regio Armoricius in orbe,
 Felicis ^s meritis ^t cernitur esse prior.

C Oceanum occidentalem positæ, quæ etiam appellabatur Britannia minor, quod Britannii eam Gallicè partem olim incoluerint, a quibus Letavia, sive littoralis nominata est, ut refert auctor Vitæ sancti Gildæ, abbatis Ruyensis, num. 16. Eandem dicta fuit Armorica quasi ad mare sita, ducta voce nimirum ab ar, quod sonat super, et mor mare, ut habet Mabillonius, in notis ad præfatam Vitam sancti Gildæ sæc. 1. Bened. Tractus vero regionis ille a priscis extrema orbis ora atque regio vocata est, quod eam Oceanus terminaret, qui Britanniam majorem, extra hunc nostrum orbem jacentem, ut antiqui censebant, a Galliis dividit. De Armorici imperii incrementis ac decrementis, variisque gentis illius vicissitudinibus, plura habet Browerus, quæ, quod ad propositum nostrum non faciant, prætermittenda duximus.

^u Credibile est Felicem hunc, cujus genus clarissimum celebrat Fortunatus, fuisse stirpe Felicium, quos in Aquitania nobilissimos quondam ac potentissimos fuisse memorie proditum est. Exstat Sidonii Apollinaris carmen ad Felicem Magnum, qui erat præfectus prætorii et patricius, Felicis Magni consulis filius, in quo, cum ille jam a se contendisset ut poemata sua ederet, sic eum alloquitur:

Dic, dic, quod peto, Magne, die amabo,
 Felix nominæ, mente, honore, fama,
 Natis, conjuge, fratribus, parente,
 Germanis gentoris, atque matris,
 Et summo patruelium Camillo,
 Quid augas remuneras amiel,
 Quas sparsit teneræ locus juvenile,
 In formam redigi jubes libelli?

Exstat vel epistola Constantini Augusti ad Felicem, præfectum

^v In uno Cod. Vat., Felicis in rito.

Miserunt similes Oriens, et Gallia sortes,
 Illa micat radiis solis, et ista tuis.
 Nam splendore nova sua munera quisque ministrat,
 Tu fers Oceano lumen, et ille rubro ^a,
 Denique si sensus clara pro lampade fulget,
 Ingenium vestrom luminis instar habet.
 Maxima progenies, titulis ornata vetustis,
 Cujus et a proavis gloria celsa tonat.
 Nam quicumque potens Aquitanica rura subegit,
 Exstitit ille tuo sanguine, luce, parens.
 Germinis antiqui venerabile culmen in orbe,
 Laudibus in cuius militat omne decus.
 Flos generis, tutor patriæ, correctio plebis,
 Eloqui fumen, fons salis, unda loquax.
 Semita ^b doctrinæ, jus causæ, terminus ^c iræ,
 Cujus in ^d ingenium huc ^e nova Roma venit.
 Illic quod poterat per plures illa docere,
 Te contenta suo Gallia cive placet.
 Ornamenta geris, gemino fulgentia dono,
 Et te concelebrant hinc opus, inde genus.
 Sed qui terrena de nobilitate nitebas,
 Ecclesiam nunc spe nobiliore ^f regis.
 Cujus ad aratrum [odoratum] & hunc cultor jugiter
 Ut jam multa Deo splendida dona dares. [iustas,
 Nupsisti Ecclesiæ, felicia vota iugasti,
 Hanc qui matronam dote potente ^h repleas.
 Cujus in amplexu ducis sine crimine vitæ,
 Altera nec mulier corde recepta fuit.
 Hanc ocalis, animo retines, et corde pudico,
 Unde tibi nupsit, castior inde manet.

præfectum prætorii, quam refert Sirmondus in app. Codicis Theodosiani, quam vide. Theodericus vero, Italiæ rex, apud Cassiod., epistola I, lib. II, scribens ad Anastasium imperatorem, ac loquens de Felice consulatu : *Felix, inquit, a consule sumat annus auspicium, portamque dierum tali nomine dicatus annus, tempus introeat, fateaturque reliquæ parti fortuna principis. Quid enim nobis credi possit optatius quam ut alumnos proprios ad nbera sua Romæ colligat, et in venerando nominis cœtu senatum annumeret Gallicanum? Agnoscat curia Transalpini sanguinis decus, quæ non semel coronam suæ nobilitatis ejus flore vestivit. Novit inter reliquos fasces viros inde sumere consulares, qui longo stemmate ducto per trabas, lege temporum, originarius est honore. Et epistola II ad ipsum Felicem scripta, qua eundem consulem declarat : Non relinqui, ait, inglorios patimur, qui generis claritate prædicantur : currat quin imo honorum gratia per parentes... redit per te Transalpinæ familiæ consulatus, et arentes lauros viridi germine renovasti.*

^a Ibid., et iste rubro.

^b Edit. Paris., semina.

^c Narrat Greg. Turon., lib. IV Histor. Franc., cap. 4, Chanaonem, Britannorum comitem, cum fratres interfecisset, ac quartum, Machlavum nomine, vellet, item de medio tollere, per Felicem Nannetensem ab illa cæde cohibuit fuisse, quod ejus factum hic a Fortunato significari puto.

^d Ingenium et eluquentiam Felicis vel supra commendavit Fortun., in epistola ad eundem scripta, cap. 4, hujusce libri.

^e In uno Cod. Vat., hic nova Roma.

^f Unus Cod. Vat., nobilitate regis.

^h Ibid., cuius ad ornatum bene cultor. Item Edit. Ven., cuius ad ornatum, et duo alii Codd. Vat.

ⁱ Edit. Paris., te patiente; in marg. dote potente.

^j Edit. Ven. et Paris., uta tenetur ovis.

A Illa tibi prolem peperit, sed corpore virgo,
 Et populum gremio fudit [fundit] amata tuo.
 Ecce tuos natos, divina ex conjugis sumptos,
 Et modo te gaudent, quos patris umbra tegit.
 Proque salute gregis pastor per compita curris,
 Exclusoque lupo, tota ⁱ tenetur ovis.
 Insidiatores removes, vigil ante Britannos ^j;
 Nullius arma valent, quod tua lingua facit.
 Tu quoque jejunis cibus es ^k, tu panis egenti,
 Quæ ^l sibi quisque cupit, hic sua vota videt.
 Divitias proprias in pauperis ore recondis,
 Largas mendici ventre reponis opes.
 Tempore quo veniet Christus, tunc omnia vobis
 Iudicis in facie sacculus iste refert.
 Sit tibi fixa salus, numerosos ampla per annos,
 B Perpetuus felix nomine, mente, fide.

CAPUT IX.

Ad Felicem episcopum, de Pasche resurrectionis Domini.

[Paschalia festa et gaudia celebrat, atque ex veris amicitia (quam, occasione nactus, fusius describit) temporis illius felicitatem ac divina quæ celebrantur mysteria commendat. Ad extremum Felicis Nannetensis in lucrandâ gente Saxonem et ad Christum convertenda diligentiam et operam consecrat carmine.]

Tempora ⁿ florigero rutilant distincta sereno,
 Et majore poli lumine porta patet.
 Altius ignivomum solem cæli orbita ducit,
 Quæ ^o vagus Oceanus exit, et intrat aquas.

C ⁱ Vide quæ diximus de Felice, ad c. 3 hujusce libri. Browerus vult egregiam Felicis operam in removendis a grege suo Pelagianis, quorum princeps Pelagius natione Britto fuit, exstitisse, atque illius ea in re meritum hic indicari a Fortunato. Sed potius crediderim, Felicis in reprimendis armis ac licentia Britannorum, quominus Nanneticum agrum populerentur, ad virtutem et sagacitatem hunc locum esse referendum, idque clarius ex consequente versiculo significari :

Nullius arma valent quod tua lingua facit.

^k Edit. Paris., ac.

^l Unus Cod. Vat., quæ si quisque.

^m Browerus indicat in margine adnotandam hanc lectionem aliam perpetuo ad versum ultimum.

ⁿ In Edit. Parisiensi an. 1644, et Lugd. apud Joan. Tornæsium, et Gul. Gazcium, an. 1561, in qua hoc poema attextitur Op. Lactantii, initium carminis sumitur a duobus versibus qui Brow. Edit. sunt n. 39 et 40 : *Salva festa dies*, etc., quibus in Edit. Paris. continuo subduntur alii duo positi num. 31 et 32 : *Ecce renascentis testatur*, etc. Item in Hymnario cl. Tomm. Quanquam in illo mutilum reperitur hoc poema, cum post duos illos distichos carmen proseguatur : *Namque triumphanti post tristia*, etc., superioribus prætermisiss, et demptis duobus distichis qui post sequuntur : *Hinc tibi silva comis*, etc., *si tibi nunc avium*, etc., tum carmen desinat ad versus illos exclusive : *Additur ac Felix*, etc. Augustus Buchnerus, in notis ad hoc carmen, censet distichum *Salve, festa dies*, etc., esse l. pendum eo loco quo posuit Brow. Id quod et rerum consequentia postulare videtur.

^o Unus Cod. Vat. et Ven. Edit., qui... oceanus, in alio Cod. Vat., qua... oceanus; in tertio, qui... oceanus.

Armatus radiis, elementa liquentia lustrans,
 Adhuc nocte brevi tendit in orbe diem.
 Splendida sincerum producunt æthera vultum,
 Lætitiæque suam sidera clara probant.
 Terra favens, vario fundit munuscula fetu;
 Cum bene vernaes ^a reddidit annus opes.
 Mollia purpureum pingunt violaria caespem,
 Prata virent herbis, et micat herba conis.
 Paulatim subeunt stillantia lumina ^b florum,
 Arridentque ^c oculis gramina tincta suis.
 Semine deposito, lactans ^d seges exilit arvis,
 Spondens agricolæ vincere posse famem.
 Caudice desecto ^e lacrymat sua gaudia palmes,
 Unde merum tribuat, dat modo vitis aquam.
 Cortice de matris, tenera lanugine, surgens,
 Præparat ad partum turgida gemma sinum.
 Tempore ^f sub hiemis foliorum crine revulso ^g,
 Jam reparat viridans frondea tecta nemus.
 Myrta ^h, salix, abies, corylus, siler, ulmus, acer ⁱ iux,
 Plaudit quæque suis arbor amœna comis.
 Constructura ^j favos, apis ^k hinc alvearia linquens,
 Floribus instrepitans ^l poplite mella rapit.
 Ad cantus revocatur aves ^m, quæ carmine clauso,
 Pigrior hiberno frigore muta sitit.
 Illic philomela suis attemperat organa cannis,
 Fæque repercusso dulcior aura melo.
 Ecce renascentis testatur gratia mundi,
 Omnia cum Domino dona redisse suo.
 Namque triumphanti post tristia tartara Christo
 Undique fronde nemus, gramina flore favent.
 Legibus inferni oppressis, super astra meantem,
 Laudant rite Deum lux, polus, arva, fretum.
 Qui crucifixus erat Deus, ecce per omnia regnat,
 Dantque Creatori cuncta creata preceem.

^a In præf. Edit. Lugd. :

Cum bene vernarit, reddit et annus opes.

^b Ibid., stillantia lumina florum.

^c Ibid. :

Floribus arrident gramina cuncta suis.

^d Edit. Ven., late seges. Item in Ed. Lugd.

^e Ibid., et in Ven. Ed., caudice deserto.

^f In uno Cod. Vat., corpore sub hiemis, corr.

^g In Edit. Lugd., crine refuso.

^h Ibid., mista salix, corr.

ⁱ In uno Cod. Vat., ulmus, acernus.

^j In uno Cod. Vat., constructura favos.

^k In uno Cod. Vat., apes.

^l Edit. Paris., increpitans.

^m Edit. Ven., aris.

ⁿ In Edit. Lugd., mobilitas anni, mensum decus.
 Item Edit. Ven., mensum. In uno Codic. Vat., mensum decus, arma dierum. In alio, mensum decus;
 mensum scilicet pro mensium per synalephen. Ita Ovid., Fast. v, 187 :

Cum non sint, cedantque tibi confinia mensum.

^o In Ed. Lugd., et Hymn. cl. Tom., stridula cuncta favent. Ven. Ed., stridula puncta fovens. In duob. Codd. Vat., scriptula. Ut autem legitur in Edit. Brow., scriptulum sive scriptulum, vicesima uncia: pars est, pro minutis autem quibusque rebus usurpari solet. Adnotat laudatus Buchnerus hic scriptula puncta dici a Fortunato, quomodo apud Virgilium metra verba, et apud Phædrum verba monita.

A Salve festa dies, toto venerabilis ævo;

Qua Deus infernum vicit, et astra tenet.

Nobilitas ^a anni, mensium decus, alma diernus,

Horarum splendor, scrupula ^b puncta fovens.

Hinc tibi silva comis, hinc ^c plaudit canis aristas.

Hinc grates, tacito palmitis, vitis agit.

Si ^d tibi nunc avium resonant virgulta susurro,

Has inter minimus passer, amore cauo.

Christe salus rerum, bone conditor, atque re-
 [demptor,

Unica progenies ex deitate Patris.

Irrecitabiliter manans de corde Parentis,

Verbum subsistens, et penetrare ^e potens.

Æqualis, concors ^f, socius, cum Patre coævus,

Quo sumpsit mundus principe principium.

B Æthera suspendis, sola congeris, æquora fundis,

Quæque locis habitant quo ^g moderante vigent.

Qui genus humanum cernens mersum ^h esse pro-
 [fundo,

Ut hominem eriperes, es quoque factus homi-

Nec voluisti ⁱ etenim tantum te corpore nasci,

Sed caro quæ nasci pertulit atque mori.

Funeris exsequias pateris vitæ auctor, et orbis,

Intrans mortis iter, dando salutis opem.

Tristia cesserunt ^j infernæ vincula legis,

Expavitque chaos luminis ore premi.

Depereunt tenebræ Christi fulgore fugatæ,

Et terræ ^k noctis pallia crassa cadunt,

Pollicitam ^l sed reddite fidem, precor, alma potestas,

Tertia lux rediit, surge, sepulte meus.

C Non decet, ut humili ^m timulo tua membra tegantur,

Nec ⁿ precium mundi vilia saxa premant.

Indignum est, ejus clauduntur evecta pugillo,

Ut tegat inclusum, tupe vetante, lapis.

Priscianus Fannius, in lib. de nummis et ponderibus : Obolus, ait, dicitur, ut Dardanus docet, scripulus esse, id est sex siliquæ. Plura ad hunc Fannii locum adnotat Elias Vinetus, qui ait scriptulum a Græcis γράμμα nominatum fuisse juxta hunc distinctionem :

Semioboli duplum est obolus, quem pondere dupli, γράμμα vocant, scriptum nostri dixere priores.

^p In Edit. Lugd. :

Hinc tibi silva comis, plaudit quoque campus aristas.

In duob. Codd. Vat., plaudit hio.

D ^q Ibid. :

Hinc tibi nunc avium....

Has inter ultio passer amore cauit.

^r Ibid., et patris ore potens.

^s In uno Codic. Vatic., æqualis consors.

^t Ibid., quæ moderata vigent.

^u Tres Codd. Vat., mersisse. Idem Ven. Edit.

^v Hymn. cl. Tomm., et Edit. Lugd. :

Nec nostro tantum voluisti e corpore nasci.

In Ven. Ed. :

Nec voluisti etenim tantum de corpore nasci.

^x Ibid., tristia cesserunt.

^y Ib., Æternæ noctis. Edit. Paris., tetræ noctis forsam, terris.

^z Ibid., sollicitam.

^{aa} Edit. Lugd., non decet ut vili.

^{bb} Ibid., non pretium.

Lintea tolle, precor, sudaria linque sepulcro,

Tu satis es nobis, et sine te nihil est.

Solve catenatas inferni carceris umbras,

Et revocata sursum, quidvis ad ima ruit.

Redde tuam faciem, videant ut sæcula lumen,

Redde diem, qui nos, te moriente, fugit.

Sed plane implesti remeans, pie victor, ad orbem ^a,

Tartara pressa jacent, nec sua jura tenent.

Inferus insaturabiliter cava guttura pandens,

Qui rapuit ^b semper, fit tua præda, Deus.

Eripis innumerum populum de carcere mortis,

Et sequitur liber, quo suus auctor alit ^c.

Evomit absorptam trepide fera bellua plebem ^d,

Et de fauce lupi subtrahit agnus oves.

Hinc tumulum repetens, post tartara, carne re-

[sumpta.

Belliger ad cælos ampla tropæa refert.

Quos habuit poenale chaos, jam reddidit in te ^e,

Et quos mors peteret, hos nova vita tenet.

Rex sacer, ecce tui radiat pars magna triumphi ^f,

Cum puras animas sacra lavacra beant.

Candidus egreditur nitidis exercitus undis,

Atque vetus vivum purgat in amne novo.

Fulgentes animas vestis quoque candida signat,

Et grege de niveo gaudia pastor habet.

Additur ac [hac] Felix ^g consors mercede sacerdos.

Qui dare vult Domino dupla talenta suo.

Ad meliora trahens gentili errore vagantes,

Bestia ne rapiat [raperet], munit ovile Dei,

Quos prius Eva [Ileva] nocens infecerat, hos modo

Ecclesiæ pastos ubere, lacte, sinu. [reddit. C

Mitibus alloquiis agrestia corda colendo,

Munere Felicis, de vepre nata seges.

Aspera ^h genus Saxo, vivens quasi more ferino,

Te medicante, sacer, bellua reddit ovem.

Centeno reditu tecum masure per ævum,

Messis abundantis horrea fruge reple.

Inmaculata tuis plebs hæc vegetetur ⁱ in ulnis,

Atque Deo purum pignus ad astra feras.

Una corona tibi de te tribuatur ab alto,

Altera de populo vernet adepta tuo.

^a Edit. Lugd., et in Ven. Edit., *pie victor Olympum*.

^b Ibid., *qui raperet semper*.

^c Ibid., *quo suus auctor abis*.

^d Edit. Paris. :

Evomit sorptam trepidam fera bellua prædam.

^e Edit. Lugd., *reddidit iste*.

^f Ibid., *pars magna tropæi*.

^g Hinc Felicem de quo hic Fortunatus alium esse quam Namnetensem episc., vix suspicari possumus : ex quo apparet quam hallucinati sint qui hoc carmen Lactantio ascripsere.

^h Advertit Brow. olim mendosissime scriptum fuisse *aper agens Saxo*. Quærit idem Brow. quomodo Felix Namnetensis in Saxonas, tot regionum intervallo a sua diœcesi dissitos, pietatem suam exercere potuerit, ac censet magnum eorum numerum, quod frequentibus cladibus a Francis attriti fuissent, captivos in Galliam deportatos, in quibus emendis, ut tunc moris erat religiosissimis viris, et Christo lucrandis, operam suam et liberalitatem Felix impenderit. Sed vide quæ adnotavimus ad c. 4 hujusce libri.

CAPUT X.

De domno Felice Namnetico, cum fluvium i alibi detorqueret.

[Sumptuosissimum Felicis Namnetensis opus in detorquendo fluminis cursu, qua novo aggere exstructo, qua vetere depresso et effosso, celebrat, ac quæ inde copiæ vicinis populis erant perventuræ, non sine egregia Felicis laude, describit.]

Cedant antiqui, quidquid meminere poetæ,

Vincuntur rebus facta vetusta novis.

Includi fluvios si tunc spectasset Homerus,

Inde suum potius dulce repletset opus.

Cuncti Felicem legerent modo, nullus Achillem,

Nomine sub cujus cresceret artis honor.

Qui probus ingenio, mutans meliore rotatu,

Currere prisca facis flumina lege nova.

B Aggere composito, removens in gurgite laosum.

Quo natura negat, cogis habere viam.

Erigis hic ^k vallem, subdens ad concava montem,

Et vice conversa, hæc tunc, ille jacet.

Alter in alterius migravit imagine formam,

Mons in valle sedet, vallis ad alta subit.

Quo fuit unda fugax, crevit pigro obice terra,

Et quo prora prius, huc ^l modo plaustra meant.

Collibus ^m adversis flexas super invehis undas,

Et fluvium docilem, monte vetante, trahis.

Quo ⁿ rapidus [fluvius] fluere, veniens celer annus

[adhæsit ^o.

Et subito, nato colle, retorsit iter.

Quæ prius in præceps, veluti sine fruge, rigabant P.

Ad victum plebis nunc famulantur aquæ.

Altera de fluvio metitur seges orta virorum,

Cum per te populo parturit unda cibum.

Qualiter incertos hominum scis flectere motus,

Qui rapidos fontes ad tua frena regis ?

Stet sine labe tibi, Felix, pia vita per ævum,

Cujus ad imperium transtulit unda locum.

CAPUT XI.

De Nicetio et episcopo Treverensi.

[Laudat Nicetium, episcopum Trevirensem, ob ejus innocentiam, misericordiam et liberalitatem in

¹ Edit. Paris., *vecieur*.

ⁱ Censet Brow. de Ligeris fluminis alveo, alio deportato, hæc a Fortunato dicta esse accipiendam, si minus, de annie Cariaci, minus nobili et claro, qui parum abest ab urbe Namnetensi. De quo idem Fortun., lib. v, c. 8, item scribens ad Felicem, canit :

Qua tua rura lavat vitrea Liger algidus unda.

Cariaci speciosus ager devexus in aniem.

^k Edit. Ven. *erigis hinc*.

^l Ibid. et unus Cod. Vat. *hic modo plaustra*. Hic versus olim mendo se legebatur, teste Brow. hoc modo : *pro rapidis undis huc modo plaustra meant*.

^m Edit. Paris., *collis in*.

ⁿ Unus Cod. Vat., *qua rapidus*.

^o In Edit. Ven., *annis obhæsit*.

^p Ibid., *sine fruge rigebant*.

^q Sancti Nicetii sanctitatem, et miracula, et actæ vitæ ordinem, describit Greg. Tur. lib. de Vitis PP., cap. 17. Item eundem laudat lib. x Histor. Franc., cap. 29, et de Gloria Confess., c. 94. Is a Cloario, quod ejusdem vitæ libere arguisset, pulsus in exilium, a Sigiberto, statim atque regnum, Patre vitæ functo, adeptus est, revocatur, ac sedi suæ restituitur.

egenos ac peregrinos : ob pastorem sollicitudinem ac studium in sacris ædibus restaurandis.]

Splendor, apex fidei, venerabile a mente Niceti,
Totius orbis amor, pontificumque b caput.
Summus apostolico præcellens pastor ovili,
Anxisti meritis, quicquid honoris habes.
Divino insistens operi, terrena relinquis,
Cui moritur mundus, non moriture manes.
Vita brevis cunctis, sed non brevis illa beatis,
Cum bona non pereant, jura perennis eris c.
Dum tibi restrictus maneas, et largus egenis,
Quod facis in minimis, te dare crede Deo.
Captivus quicumque redit, sua limina cernens,
Ille lares patrios, tu capis inde polos
Hic habet exsul opem, jejunans invenit escas,
Qui venit esuriens, hinc satius abiit.
Tribus imponis curas purgando querelas,
Et sanat cunctos una medella viros.
Pauperis hinc lacrymas desiccas, gaudia præstans,
Qui prius ingemuit, vota salutis habet.
Te pascente greges, nunquam lupo abripit agnos,
Sunt bene securi, quos tua caula tegit.
Templa vetusta Dei revocasti in culmine d prisco,
Et floret senior, te reparante, domus.
Hinc [hic] populis longos tribuas pia vota per annos,
Et maneas pastor, ne lacerentur oves.

CAPUT XII.

De Castello a ejusdem super Mosellam.

[Nicetii Castellum, supra Mosellam positum, et ejus æmulationem, nec non Nicetii in eodem orando ac munendo studium, elegantiamque celebrat.]

Mons in præcipiti suspensa mole tumescit,
Et levat excelsum saxea ripa caput.

tur. Obiit is circiter anno 566, Nonis Decembris, ut proinde hæc poemata, ad Nicetium scripta, non multo post adventum Fortunati in Galliam, ab eodem elucubrata dicenda sint.

At Brow. Nicetii obitum refert ad an. 564, sed fallitur ceteroquin qua ratione enim nosse Fortunatus ac loqui cum ipso potuisset? qui ad annum 565, tantum in Gallias venit, ipsius confessione Broweri? Deinde Nicetius scripserat ad Just. imperat. litteras, quibus eundem, in hæresim lapsum, revocare nitebatur, idque ad an. 566 ut refert Cointius ad hunc annum. Non is tamen diu post scriptas illas litteras superstes fuisse dicendus est.

a In sæc. i Bened., ubi refertur hoc carmen, sic legitur : veneranda mente.

b Sanctus Nicetius pontificum caput appellatur a Fortun., quod episcopus Ecclesie Trevirensis, metropolis esset : cujus Ecclesie splendorem et prærogativas pluribus celebrat Brow. in notis ad hunc locum.

c Sæc. i Bened., perennis erit.

d Ibid., in lumine prisco.

e Brow. Hoc Nicetii castellum, de quo hic Fortunatus loquitur, collocat infra Catadunum, haud longe a confluentibus, in Trevericæ archidiaconie titulo quod hodieque propria idiomate episcopi rupem, sive saxum ecclesie nominant; idque non solum ex conjectura Browerni autumat, sed etiam ex veteris scholæ ac semilacere testimonio, quæ istud poema præferebat insigniti tali nomine. Plurimum hac in re iudicio Broweri deferimus, quod his locis i terfuerit.

f Unus Cod. Vat., totus elevato.

g Animadvertit Brow. haud longe a præfato sito, in quo Nicetii castellum locatum putat, rivum fluere. Rhon hodieque appellatum, truncato nomine.

Rupibus expositis, intonsa cacumina tollit,

Tutus f et elato vortice regnat apex.

Proliciunt colli, quæ vallibus arva recedunt,

Undique terra minor vergit, et iste subit

Quem Mosella tumens, Rhodanus g quaque parvulus [ambit,

Certanturque h suo pascere pisce locum.

Diripiunt dulces alibi vaga flumina fruges,

Hæc tibi parturiunt, Mediolane i, dapes.

Quantum crescit aquis j pisces vicinior offert,

Exhibet hinc epulas, unde rapina venit.

Cernit frugiferos congaudens incola sulcos,

Vota ferens segeti, fertilitate gravi.

Agricolæ pascunt oculos de messe futura,

Ante metit visu, quam serat annus opem

B Ridet æmulus ager, tectis viridantibus herlis,

Oblectant animos mollia prata vagos.

Hæc k vir apostolicus Nicetius arva l peragrans,

Condidit optatum pastor ovile gregi.

Turribus incinxit terdenis undique collem

Præbuit hic fabricam, quo nemus ante fuit.

Vertice de summo demittunt brachia murum,

Dum Mosella suis terminus exstet aquis.

Aula m tamen nituit constructa cacumine rupis,

Et monti imposito mons erat ipsa domus.

Complacuit latum muro concludere campum,

Et prope castellum hæc casa sola facit.

Ardua n inarmoreis suspenditur aula columnis,

Qua super æstivitas cernit in amne rates.

Ordinibus ternis extensaque machina crevit,

C Ut postquam ascendas, jugera o tecta putes,

Turris ab adverso quæ constitit obvia elivo,

Sanctorum p locus est, arma tenenda q viris.

Istum putat eundem esse quem Fortun. parvum Rhodanum vocat.

h Unus Cod. Vat., certaturque suo.

i Mediolani vocabulum item studet accommodare Brow. agro, qui hoc Nicetii castellum et Mosellam interjacet ex similitudine affinis nominis. Quanquam post tot temporum spatia, quibus vel clarioribus urbibus et imperiis tam insignes vicissitudines acciderunt, nil mirum si nomen aut aliterius Castellum, vel agri nomina interciderint, et cum veteribus incolis, ac dominis mutari potuerunt. Castri Mediolanensis mentionem facit Greg. Tur., lib. vi Hist., cap. 31, apud quod Bituricensis, contra Desiderium ducem arma moventes, prælium commiserunt; quod ad Averam fluvium in sinibus Biturigum ponitur a Cointio, ad an. 583, n. 49, Magdunum hodie appellatum. Utrum vero fuerit idem de quo hic Fortunatus, haud definire ausim.

j Unus Cod. Vat., crescit aqua.

k Duo Codd. Vat., hoc vir.

l Ergo peragrans, tam in Codd. Vat. quam Edit. Ven.

m Unus Cod. Vat., tuta tamen nituit.

n Vide quæ de simili fere descriptione Aedificii adnotavimus ad cap. 19 lib. 1.

o Hæc declarat Fortunatus ædificii amplitudinem, ut latos campos parietibus contineri et tegi culmine credidisses; ideo exproximus cominus post jugera, et ante posuimus. Superius huic eundem sensum expressit illis versibus :

Complacuit latum muro concludere campum;
Et prope Castellum hæc casa sola facit.

p Vide quæ diximus in notis ad c. 6, lib. 1.

q In Edit. Ven., arma tenenda viris.

Illic est etiam gemino ^a ballista volatu,
 Quæ post se mortem linquit, et ipsa fugit.
 Ducitur in rigidis sinuosa canalibus unda,
 Ex qua fert populo hic mola rapta cibum.
 Blandifluas stupidis induxit collibus uvas,
 Vineæ culta viret, quo fuit ante frutex.
 Insita pomorum passim plantaria surgunt.
 Et pascunt vario floris odore locum.
 Hæc tibi proficiunt, quidquid laudamus in illis,
 Qui bona tot tribuis, pastor, opima gregi ^b.

CAPUT XIII.

De Magnerico Treverensi episcopo.

[Magnericum, Treverensem episcopum, laudat ob
 virtutem, ac diligentiam in Ecclesia sua regenda,
 ob comitatem in omnes, ob liberalitatem in egenos,
 et hospites.]
 Culmen ^c honorificum, Patrum Pater, archisacerdos,
 Pontificale decus proficiente gradu.
 Quem fidei titulus meritis erexit in altum,
 Ecclesiæque caput, distribuite Deo.
 Discipule egregii bone Magnerice ^d Niceti,
 Nominis auspicio Magne canende tui.
 Clare sacro merito, tanto ^e informate magistro,
 Quem reparas operum fructificante loco.
 Cujus, opime, sequax, sancta et vestigia servans,
 Rite mini-ter agens, ecce magister ades.
 Auctorisque pii successor dignus haberi,
 Haereditque sui frugiparensque manet.
 Crevit post obitum pater, et te crescere fecit,
 Dum capit ille polum, tu capis arce locum.
 Grex alitur pro te, vice præcessoris, alumne;
 Nec sua damna dolet, dum tua luera tenet.
 Fratris optandus, jucundus honore ministris,
 Charius et populis pastor amore placeas.
 Te panem esuriens, tectum hospes, nudus amictum,
 Te fessus requiem, spem peregrinus habet.

^a *Gemino volatu*, id est, duplex ballista, ut interpretatur Brow., alia ad hastilia, alia ad saxa ejaculanda. Addit idem, forte *gemino volatu* significari alas, quibus missile, sagittæ instar, instrui solebat ad aerem facilius secandum.

^b In uno Cod. Vatic., *pastor opime gregis*.

^c Deest hoc poema in tribus Codd. Vat. et Edit. Ven.

^d Magnericus successit Nicetio in sede Treverensi anno circiter 566, et pervenit ad an. 597, cujus Vitam conscripsit Eberwinus, abbas cœnobii sancti Martini Treveris, sæc. x, e qua hoc carmen depromptum se primus edidisse testatur Brow.

^e Vide quæ diximus ad cap. 11 hujusce libri.

^f Villicus successit Hesperio in sede Mettensi, qui conc. Arvernensi interfuerat an. 555. Villicus tenuit sedem Mettensem annos xxv et menses duos, ut affirmat Cointius ad an. 566, ex Cod. sancti Symphoriani Mettensis. At in ms. exemplari, cujus meminit Brow., in notis ad hunc locum, Villicus vixisse legebatur sub apostolicis Pelagio I, Joanne III, Benedicto I, imper. Justino et Tiberio Constantino. Porro Bened. I creatus fuit pontifex an. 575, et Tiberius a Justino declaratur Cæsar an. 574, et Augustus an. 578. Sed vide Cointium, loco supra citato, qui ex dicto Codice sancti Symphoriani, catalogum Mettensium pontificum, et annos quibus sederunt, describit, ibique Villici, de quo hic sermo est, mortem nec intra annum 562, quo circiter

A Hæc faciens intende magis, venerande sacerdos,
 Ut commissæ tibi dupla talenta seras.
 Pro Fortunato exorans quoque duleis amator,
 Spem mihi dans veniæ, sit tibi palma, Pater.

CAPUT XIV.

Ad Villicum ^f episcopum Mettensem.

[Mettensis urbis situm et ejus amœnitatem describit; tum Villici episcopi in fundendis precibus ad Deum studium et assiduitatem, pastorem vigilantiam, comitatem, in peregrinos misericordiam, munificentiam in pauperes, deprædicat.]
 Gurgite cæruleo pelagus Mosella relaxat,
 Et movet ingentes molliter amnis aquas.
 Lambit odoriferas vernanti gramine ripas,
 Et lavat herbarum leniter unda cinis.
 Hinc dextra de parte fluit, qua Solia ^g fertur,
 B Flumine sed fluctus pauperiore trahit ^h.
 Illic ubi perspicuis Mosellam cursibus intrat,
 Alterius vires implet, et ipse perit.
 Hoc Mettis ⁱ fundata loco speciosa, coruseans,
 Piscibus obsessum gaudet utrumque latus.
 Deliciosus ager ridet vernantibus arvis,
 Hinc sata culta vides, cernis et inde ro-as.
 Prospicis umbroso vestitus palmite colles,
 Certatur varia fertilitate locus.
 Urbs munita nimis, quam cingit murus et amnis,
 Pontificis meritis ^j stas valitura magis.
 Villicus æthereis qui sic bene militat armis,
 Stratus humi genibus, te levat ille suis.
 Unde humilis terris te projicis, alme sacerdos,
 C Orando hinc patriæ duces ad astra caput.
 Fletibus assiduus acquiris gaudia plehi.
 Pastoris lacrymis lætificantur oves.
 Ictibus invalidis quamvis minitetur iniquus,
 Tu ^k quibus es murus, vulnera nulla timent.
 Et licet incluso lupo insidiatur ovili,
 Te custode gregis, nil tibi ^l prædo nocet.

anno idem opinatur in Galliam venisse Fortunatum, nec ultra 566 ponendam existimat.

^g Duo Codd. Vat., et Ven., et Edit. Paris., qui *Salia*. Vulgo *Sallia* sicuti et in Ven. Edit. legitur.

^h *Mire Mediomatricum urbem* (subdit Brow. in notis ad hunc locum) *fluvius hic et munit et ornat. Affluit ab occasu placidissimus, e summo labens, admirabilem præbens naturæ lusum e longinquo, vel alto prospectantibus, priusquam intra urbis se mœnia insinuat, parallelo ferme cum Mosella gradiens, cordis imaginem, acto gyro, sparsior efficit: inde rursum coalescens appetit arcem, et mox largior, in varia scissus, partim urbem interfusus obit, partim mœnia fo-is alluit, donec ad extremum se condat in Mosellam.* De *Salia* fluvio loquitur Fort., lib. vii, c. 4, hoc versiculo:

Seu qui Mettin adit, de Sale nomen habens.

ⁱ Metta, urbs in Gallia nobilissima, in qua reges Austræ sedem habebant, cum tamen ipsi et Rhœni sederent, pro imperii (ut opinor) latitudine, et negotiorum diversitate, quippe qui regnum vel in Germaniam porrigerent. De Mettica regum Austrasie sedes, et urbis illius situ, vide eundem Fortun., lib. x, c. 9. Istiæ urbs ab Hunnis primum sub Attila incensa, postea a Vandalis capta, ac devastata est. Videtur Gregor. Tur., l. ii, c. 6, et Fregd. Schel., in Fragm., n. 5.

^j Duo Codd. Vat. et Ven. Ed., *potitificis merito*.

^k Edit. Ven., in *quibus es*.

^l Ibid., *nil sibi*.

Oblectas populos vultu sine nube sereno,
 Cunctorumque animos gratia blanda fovet.
 Si poscat novus hospes opem, tu porrigis escas,
 Invenit et proprias ad tua tecta lares.
 Dum satias querulum, magis obliviscitur illas.
 Quas habet in patriis finibus exsul opes.
 Qui sua damna refert, gemitus subducis ^a ab ore ;
 Gaudia restituens tristia cuncta fugas.
 Protegis hinc nudos, illinc tu pascis egentes,
 Nil tibi redidit inops, reddit amore Deus
 Horrea præmittis, melius tua condita servans,
 Quas sic diffundis, dat paradisos opes.
 Culmina templorum renovasti, Villicæ cultor ,
 Cum veniet Dominus, stat labor ecce tuus ;
 Commissum video non suffodisse talentum,
 Sed magis optatum multiplicatur opus.
 Longius extensos ^b peragas tam digna per annos ,
 Et maneat semper nocen, opime, tuum.

CAPUT XV.

Ad eundem.

Pastor ^a opime gregis, cunctis tua pabula præsumt ^d,
 Qui satias animas, quam bene membra foves?
 Sic avidos redditis convivas nectare lactis,
 Ut scutella leve, quod cocleare solet.

CAPUT XVI.

Ad eundem.

Currit ovis, repetens a te sua pascua, pastor,
 Qui cibis esse soles, da mihi panis opem.

CAPUT XVII.

De pictura vitis, in mensa ejus dictum.

[Occasione cujusdam picturæ, in qua ales rostro carpebat uvas, Villici liberalitatem in convivas extollit.]

Vitibus intextis ales sub palmite vernat ,
 Et leviter pictas carpit ab ore dapes.
 Multiplices epulas meruit cooiva tenere,
 Aspicit hinc uvas, inde falerna bibit.

^a Edit. Ven., *subducit ab ore*.^b Ibid., *longius extensos*. In uno Cod. Vat., *longius extensus*.^c Hoc poema, sicut et seq., videtur recitatum a Fortunato, cum is a Villico fuisset convivio exceptus. In illo suo per Germaniam in Gallias itinere, crediderim Fortunatum cum Villico amicitiam inisse, et ab ipso affectum pluribus humanitatis, grateque hospitalitatis officiis.^d In uno Cod. Vat., *pabula præsumt*, corr.^e Edit. Ven., *retia vestra patent*.^f Ibid., *apparet et Petri*.^g Illic Charentinus successit in sede Coloniensi Summoeno; antecessit vero Ebregisilum, qui, anno 590, a rege Childerico legatus fuit, ut dissidia ac turbas monasterii Pictaviensis sedaret, ut refert Gregor. Turon., lib. x Histor. Franc., cap. 15. Perperam itaque in catalogis episcoporum Coloniensium Charentinus post Ebregisilum ponitur, ut animadvertit Cointius, ad an. 562, qui ibidem refert ex Henrici Pantaleo sententia, i parte de Viris illustribus German., sedisse Charentinum ad an. 560. Illud ego addam sedisse eundem ultra annum 564, ut Fortunato notus esse posset, qui nonnisi ad an. 565 eireiter in Gallias advenit, ut ostendimus in ejus Vita, num. 27. et seq.^h Colonia Agrippina et Agrippinensis, quam Agrippina, Germanici uxor, condidit, ut narrat Tacitus

A

CAPUT XVIII.

De piscibus in mensa ejus.

[Occasione piscium qui in mensa Villici copiose appositi fuerant, supernam ejusdem vocationem ad gerendum pastorale munus commendat.]

Retia vestra, pater ^a, oneroso pisce redundant,
 Apparet ^f Petri vos meruisse vices.

CAPUT XIX.

Ad Charentinum episcopum Coloniae.

[Charentinum, Coloniae Agrippinae episcopum, laudat ob hospitalitatem et charitatem singularem in proximos, ob placidos tranquillosque mores, in pauperes misericordiam, in templa liberalitatem.]

Charentine ^a, decus fidei, Deitatis amice,
 Nomine de proprio chare perennis amor.
 Pontificem pollens Agrippina ^b Colonia præfert.
 Frugiferis agris digne colone Dei.
 Si videas ⁱ aliquos quacunq̃ue ex gente creatos,
 Quamvis ignotos, mox facis esse tuos.
 Quos semel affectu astringis pietate paterna,
 Ulterius nunquam dissociare potes.
 Nec subito veniens veluti fugitiva recedit,
 Sed concessa cito gratia, fixa manet,
 Verba Dei complens, sicut te diligit ipsum.
 A te ita diligitur proximus omnis homo.
 Vocas apostolicæ sectator dignus haberis,
 Quæ charos animos præposuit ^j fidei.
 Tranquillus, placidus, mitis, ^k siœ nube serenus,
 Cui rabies mundi nil dominare potest.
 Pectora cunctorum relicis dulcedine verbi
 Lætificas vultu tristia corda tuo.
 Pauperibus cibus es, sed esurientibus esca, ^l
 Rite pater populi, dando salutis opem.
 Aurea^m templa novas pretioso [specioso] fulta decore,
 Tu nites, unde Dei fulget honore domus.
 Majoris numeri quo templa capacia constant,
 Alter in excelso pendulus ordo datur.

in Annalibus, l. xii, c. 27, his verbis : Agrippina quo viam suam sociis quoque nationibus ostentaret, in opidum Ubiorum, in quo genita erat, veteranos, coloniomque deduci imperat, cui nomen inditum ex vocabulo ipsius.

^l Videtur Fortunatus in illo suo per Germaniam itinere, a Charentino Coloniae episcopo, perhumaniter exceptus, licet alienus, ignotusque vir, satis tamen probatus pietatis et ingenii ornamentis. Id fortasse ille indicat duobus istis versibus :

Si videas aliquos, quacunq̃ue ex gente creatos,
 Quamvis ignotos, mox facis esse tuos.

ⁱ Edit. Ven., *proposuit fidei*.^k In uno Cod. Vat. et Edit. Paris., *placidusque mihi*.^l Edit. Paris., *es dasq̃ue esurientibus escam*.^m Narrat Gregor. Turon., lib. i de Gloria martyrum, cap. 62, quod apud urbem Agrippinensem erat basilica exstructa in memoriam quinquaginta martyrum ex legione Thebaeorum, quæ quia admirabili opera ex Musivo quodammodo deaurata splendebat, sanctos aureos ipsam basilicam incolere vocitatum voluerunt. Hanc itaque basilicam a Charentino renovatam, seu re-stauratam fuisse videtur innuere Fortunatus hoc versiculo :

Aurea templa novas, pretioso fulta decore.

Sollicitat pia cura gregis, te pastor opime,
Nil lupus a stabulis quo vigilante rapit
Tempora longævo teneas felicia tractu,
Et per te Domini multiplicentur oves.

CAPUT XX.

De Igidio [Ms.; Egidio] episcopo Rhemensi [Ms., Rhemorum].

[Ægidium, Rhemensem episcopum, impense laudat ob diligentiam in credito sibi grege curando, ob eloquii vim atque doctrinam in erudienda plebe, ob beneficentiam in miseros et calamitosos.]

Actibus egregiis, venerabile culmen Igidi ^a,
Ex cujus meritis crevit honore gradus.
Subtrahor ingenio, compellor amore parato,
Laudibus in vestris prodere pauca favens.
Namque reus videor tantis existere causis,
Si solus taceam, quidquid ubique sonat.
Sed quamvis nequeam digno sermone fateri,
Da veniam, voto me voluisse loqui.
Exiit in mundum ^b gestorum fama tuorum,
Et meritis propriis sidus in orbe micat.
Clarius effulges quam lucifer ore sereno,
Ille suis radiis, tu pietate nites.
Nil lupus insidiis cauto subducit ovili,
Te pastore sacro pervigilante gregem.
Facundo eloquio cœlestia dogmata fundis,
Ecclesiæ crevit ^c, te monitare, domus.
Pontificis studio correctio plebis haberi ^d,
Ne tenebræ noceant, semita lucis ades.
Cum totum recreas animos dulcedine verbi,
Qui satias epulis, pascis et ore greges.
Præcepta implentur, non solo pane cibamur,
Delicias capimus, quas tua verba ferunt.
Ut gaudet corpus, cui mitior esca paratur,
Sic animæ gaudent, si tua lingua sonet.
Hæresis, ira cadit, forti te milite Christi,
Acquiris regi, qui dedit arma tibi.
Qui purgas spinis agros, sermone colente,
Et mundata Deo surgit ubique seges.
Qui venit huc exsul, tristis, defessus, egenus,
Illic recipit patriam, te refovente, suam

^a Hic Ægidius potentissimus vir fuit apud Childebertum regem, a quo et legatus missus est ad Chilpericum, ut suo nomine de rebus gravissimis ageret, et exortas inter utrumque dissensiones componeret. Idem postea conjurationis ac perfidiæ convictus adversus eundem Childebertum, in synodo episcoporum et sacerdotii gradu depositus est atque Strateburgum relegatus. Hæc an. 590, ante quod tempus proinde Ægidius, adhuc florens probitatis fama, magnaque apud reges auctoritate et gratia, laudatur hoc carmine a Fortunato. Lege Greg. Tur., lib. x, cap. 19.

^b In duobus Mss. Vat., et Ven. Edit., exiit in mundo.

^c Flodoardus, lib. II, cap. 2 Histor. Eccl. Rhem., narrat ab hoc Ægidio patrimonium Ecclesiæ Rhemensis pluribus bonis auctum fuisse, maxime ex regis Childeberti liberalitate.

^d In uno Cod. Vat., correctio plebis alumne.

^a Edit Ven., quæ doluit.

^c In uno Cod. Vatic., reddis amore dapes.

^e Putat Brow. hunc fuisse Hilarium, episcopum Gabalitanum; sed cum is interfuerit concilio Arvernensi an. 555, mirum ad Fortunatum usque tempora

A Qui ^e doluit, tollis gemitus in gaudia vertens,
Exsilium removes, reddis amore Lares ^f.
Pauper habere cibum, incruit quoque nudus amictum,
Invenit hic semper, quæ bona quisque cupit.
Consultum tribuis generaliter omnibus unum,
Qui populi pater es, tot pia rite regis [geris].
Hæc tibi vita diu, domino tribuente, supersit,
Atque futura micet lucidiore die.

CAPUT XXI.

Ad Hilarium & episcopum.

[Salatorias ad Hilarium episcopum litteras mittit, suamque in absentem memoriam et benevolentiam declarat.]
Lux sincera animi, mihi semper ^b dulcis Hilari,
Quamvis absentem quem mea cura videt.
B Cujus honestus amor tantum mea corda replevit,
Ut sine te nunquam mente vacante loquar.
Versibus exiguis mandamus vota salutis;
Quæ dedit affectus, sint tibi chara [grata], precor.

CAPUT XXII.

Ad Bertechramnum ⁱ episcopum, cum elevaretur in currum.

[A Bertechramno episcopo, Fortunatus in rhedam, honoris causa, exceptus, hanc ejusdem in se comitatem, tuam in cæteros omnes humanitatem et benevolentiam carmine consecrat.]
Curriculi genus est, memorat quod Gallia rhedam,
Molliter incedens orbita sulcat humum.
Exsiliens duplici ^j bijugo volat axe citato,
C Atque movet rapidas juncta quadriga rotas.
Huc ego dum famulans comitatu jungor eodem,
Et mea membra cito dum veherentur equo,
Pontificisque sacri Bertechramni actus honore,
Comprendente manu raptus in axe levor.
Qualiter implumes fetus pia mater hirundo,
Confovet, et placide pennula tensa tegit.
Sic bonitate potens, affectu dives opimo,
In proprium pastor molle sedile locat.
Nec solum amplectens pia mens, sed diligit omnes,
Unde magis populis unicus ^k exsistat amor.

vixisse. Ac sane Hilario Gabalitano successisse refertur Evanthius, qui interfuit concilio Aurelianensi IV, habito an. 541. Vide cl. Ruin. in notis ad Vitas PP., cap. 6, n. 4 et 5. Alius Hilarius Diniensis episcopus fuit qui jam sedebat ad an. 554. Num forte hic fuit, ad quem Fortunatus hoc poema scripsit?

^b Edit. Ven., semper mihi dulcis.

ⁱ Bertechramnus episcopus Burdegalis fuit, regis Guntchramni matri affinis, ut refert Greg. Turon., lib. viii Histor., cap. 2. Interfuit synodo Matisconensi II, celebratæ anno 585, eodemque anno a synodo illa regressus obiit, ut narrat Greg. Tur., lib. viii Histor. Franc., c. 22.

Fuit et alius Bertechramus episcopus Genomannensis, qui successit Badegisilo, circa an. 586, de quo Greg. Tur., lib. viii Histor., cap. 39. Is unus fuit ex his episcopis qui ad turbas monasterii Pictaviensis compescendas operam suam et auctoritatem contulere, de quibus Greg. Tur., lib. ix Histor., cap. 41. Definire non ausim ad quemnam horum scribat hic Fortunatus, cum utriusque tempora Fortunati temporibus conveniant.

^j In uno Cod. Vat., duplici iugo.

^k Unus Cod. Vat., et Ven. Edit., exstat amor.

CAPUT XXIII.

Ad eundem de opusculis suis [ejus].

[Elenchata a Bertechramno poemata, grandiae tumido eloquio conscripta, dicit se excepsisse, et eandem laudat ex parte, ex parte vero notat ac reprehendit.]

Ardua suscepi missis epigrammata chartis,
Atque cothurnato verba rotata sopho ^a.
Percurrens tumido spumantia carmina versu,
Credidi in undoso me dare vela freto.
Plana procellosos ructavit pagina fluctus,
Et velut Oceanus ^b fonte refudit aquas.
Vix modo tam nitido pomposa poemata cultu
Audit Trajano ^c Roma verenda ^d foro.
Quid si tale decus recitasset in aure senatus?
Stravissent plantis ^e aurea fila tuis.
Per loca, per populos, per compita cuncta videres,
Currere versiculos, plebe favente, tuos.
Sed tamen in vestro quædam sermone notavi,
Carmine de veteri furta novella loqui.
Ex quibus in paucis superaddita syllaba fregit,
Et pede læsa suo musica clauda ^f jacet.
Nunc, venerande Pater, prece, voto, voce, saluto,
Commendans animum supplice coram meum,
Sit tua vita diu, cuius modulante camena
Cogimur optatis reddere verba jocis.

^a Sophus pro populari plausu, et acclamatione hominum, sapiens dictum aliquod, aut scriptum approbantium hæc voce *σοφῶς*, usurpatur et a Martiali locis in pluribus, et a Sidonio Apoll., lib. 1, epist. 9., lib. viii, epist. 6, lib. ix, epist. 13, car. 8, et alibi, ut et Brow. animadvertit. Sed hic aperte *sophus* adhibetur a Fortunato pro elegantia dictionis ac gravitate, quo in sensu vel sæpe alias ab eodem usurpatur.

^b Duo Codd. Vat. et Ven. Ed., *Oceanas*.

^c Unus Cod. Vat., *audit Trojano*, corr.

^d Sirmondus in notis ad Sidonium Apoll., lib. iii, epist. 8, et in diet. vii Magni Felicis Ennodii, indicat non in uno tantum Romæ foro, sed in diversis rhetores declamare solitos. Ita de foro Athenæo testis Lampridius in Alexandro, ad *Athenæum*, inquit, *audiendum et Græcorum, et Latinorum rhetorum, vel poetarum causa, frequenter processit*. De foro Martis index est vetus adnotatio in Cod. Apuleiano Bibl. Vaticane, ut refert Sirmon. in notis ad epist. 8 lib. iii Sidonii. De foro denique Trajano hic Fortunatus, et lib. vii, cap. 8.

Browerus in notis ad hunc locum animadvertit in foro Trajano statuas viris, aliqua ingenii ac litterarum laude conspicuis, erigi solitas; idque ex Volaterrani et Sidonii testimoniis confirmat, unque ut iis exemplis hominum ingenia ac studia ad ejusdem imitationem laudis acuerentur. Itaque Ennodius, diet. vii, quæ inscribitur in *dedicatione auditorii, quando ad ferum translatio facta est*, hæc habet: *Ut campus militem, mare navitas, fora caudicidum, salticant secreta raptorem, ita auditoria linguas exercent. Nam quæ malum ratio suadebit silentium in loco in quo sunt præmia constituta verborum? ubi orationis palma, si hic gratia taciturnitatis? bene solvuntur sudoris pretia, ubi sunt templa victoriæ, etc.* Sed lege Sirmond., in notis ad Sidon., car. 9.

^e Ex Ven. Edit. *correximus plantis pro blandis*.

^f Ibid. et in duob. Codd. Vat., *cloda genit*.

Browerus putat hunc Agricola, seu Agræculam, fuisse episcopum Cabillonensem, cuius patre, vir ex ordine senatorio, in Fortunatum tam munificus ac liberalis exstiterit. Ac Cointio magis assentior, qui

A

CAPUT XXIV.

Ad Agricola episcopum ^a.

[Scribens ad Agricola, parentis illius in se beneficia commemorat, ac rogat ut quæ patris diligentia et opera sata fuerant in sese, hæc illius aliat, et perliciat.]

Præsul, honoris apex, generis fideique cæcumen,
Cultor agri pollens, pastor epime gregis,
Cum mea terra manu meruit genitoris arari,
Riddatur nati vomere culta sui.
Nam pater effectus, dulci memorabilis orbi,
Me vobiscum uno fovit amore duos.
Corde parens, pastu nutrix, bonus ore magister,
Dilexit, coluit, rexit, honesta dedit.
Ille pio studio sulcata novalia sevit,
Quod pater effudit hoc mihi semen ale.

B

CAPUT XXV.

Ad Felicem ^b episcopum Biturigensem, scriptum in turrem [turri] ejus.

[Turrim, quam Felix episcopus construendam curaverat ad continentum sacrosanctum Christi corpus celebrat carmine.]

Quam bene juncta decent, sacrali ut corporis agui
Margaritum ^c ingens aurea dona ferant.
Cedant chrysolitis Salomonica vasa metallis,
Ista placere magis ars [arx] facit, atque fides.

mavult hunc fuisse Agricola episcopum Nivernensem, qui anno circiter 580 sedem illam adeptus est; atque anno 585 concil. Matisconensi interfuit, et in monasterii Pictaviensis tumultibus reprimendis suam cum cæteris episcopis auctoritatem interposuit, ut constat ex Greg. Turon., lib. ix, cap. 41. Decessit vero an. 594, ex quo intelligi potest eum fere æqualem fuisse Fortunato.

Agricola vero, episcopus Cabillonensis, quem laudat Greg. Turon., lib. v Hist., c. 46, obiit an. 580, natus annos lxxxiii, cum sedisset duodequingenta, ut verisimile haud sit patrem ejus vixisse, cum venit in Gallias Fortunatus, multo vero minus eundem cum filio suo Agricola erudire et educare potuisse.

^b Ille Felix episcopus Bituricensis creatus est anno 568; interfuit concil. Parisiensi iv, an. 673, ac non multo post obiit. Ejus sanctitatem laudat Greg. Tur., lib. de Gloria confess., cap. 102.

^c Margaritæ apud Græcos scriptores appellantur particulae sacrae Eucharistiæ, quæ ex hostia, cujus quartam partem sumebat sacerdos, minutis concisæ servabantur pro infirmis. Vas, in quo illæ tenebantur *μαργαρίτις* dictum est a recentioribus Græcis, ut docet Franciscus Richardus in Relatione de insula sanctæ henes, pag. 221, uti legitur in Gloss. Dufresne. Prudentius etiam ingentis Margaritæ mentionem facit in carm., quod *Psychomachia* inscribitur, ubi Sapientiæ aulam describens, inquit:

At domus interior septem subuixa columulis.
Crystalli argenti, vitrea de rupi recisi,
Construitur, quarum tegit et lita calculus albens
In eorum cæcis capitis, et sinuamine subter
Subductus coelestis in speciem, quod mille lentis
Margaritum ingens, opibusque et censibus hastæ,
Adhectis, animosa indus mercata pararat.

quibus ex versibus quamvis esset margaritæ ejusmodi species ac forma, facile conjici potest. Quanquam ejusmodi margarita crucis formam prætulisse, ex quo et cruciculae appellantur, colligi potest ex libello de sanguine Christi, Angliæ asservato, qui exstat apud Mabilonium, t. III An. Bened., pag. 699. Præclare autem hunc ad locum advertit Browerus

Quæ data, Christe, tibi Felicis munera sic sint.
Qualia tunc tribuit de grege pastor Abel.
Et cujus tu corda vides, pietate cœquas ^a
Saraptæ ^b merito, quæ dedit æra duo.

CAPUT XXVI.

*Domno sancto, atque apostolicis actibus prædicundo ^c
domno, pio, et peculiariter dulci in Christo Patri
Avito popæ ^d*

[Aviti Arvernensis episcopi hospitalitatem, ac in pas-
cendo et tuendo grege diligentiam celebrat; tum
quædam ejusdem ad se, et Agnetem, ac Radegun-
dem, mis-a munera commemorat.]

Officiis intente piis, Pater orbis, Avite * ;

Gloria pontificum, noster et altus amor.

Per quem plebs, regio, peregrinus ^f et hospes alun-

[tur, ^B

In quo cuncta capit, quæ sibi quisque cupit.

Ex opere immeritus merui pia dona patroni,

Ne minimam pascens inmemor esses ovem.

Qui trahis ore greges æterna ad pabula Christi,

Qualiter hinc vivant, est quoque cura tua ^g

Semper et absentes præsens tua protegit ala,

Quo pede non curris, munere totus ades ^h

Muneribus vestris aut Agnes, aut Rhadegundes,

Multipli orantes fomite vocis agunt.

In ⁱ cœlis penetranda seras j, Pater alte, talenta,

Quæ centena suo tempore culta metas.

Per dominum regemque bonum, precor, audire ^k

[præsul.

Ut Fortunati sis memor, almae, tui.

CAPUT XXVII.

Ejusdem ad eundem.

[Avito, qui a se contenderat ut versiculos scriberet,
narrat eidem se satisfacisse; in quo ingenii pro-

A prii imbecillitatem et linguæ inopiam excusat,
quam suis votis ait compensari.]

Paruimus jussis, sacer ac venerande sacerdos,

Et Pater, imperiis, dulcis Avite, tuis.

Garrulitate levi potius stridente cicuta,

Quam placeat liquido nostra camena melo.

Sed tamen, ut veniam tribuas, pietatis amator.

Intende obsequio ^l, nec trutinato soplum.

Munere pro magno modicus hæc parvula solvo,

Pensetur votis, est quia ^m lingua rudis.

CAPUT XXVIII.

Ad eundem.

[Aviti in hominum sibi animis conciliandis et chari-
tate devinciendis miram indolem, ac præcipue
munificentiam in peregrinos et hospites, nec non
alias ejusdem virtutes, commendat; tum suum in
illum præcipuum studium ac benevolentiam decla-
rat.]

Virtutum quid celsa fides mereatur honoris,

Summæ sacerdotum, dulcis Avite, probas.

Qui nectens animos cunctorum in amore beato,

Post te, chare Pater, pectora capta trahis.

Sed tamen inter eos, tua quos dulcedo replevit,

Promptus in affectu portio major agor.

Lumen dulce mentis, patriæ vigor, altor egentum,

Spes peregrinorum, ductor honorque patrum.

Si inea vox jugi resonaret acumine carmen,

Laude minor loquerer, major amore, Pater.

Maxima sed nostri dator hæc occasio voti,

Vel memorare tuum nomen, opime, sacrum.

C Commendantur item vestræ pietatis amoris,

Agnes voce humili cum Radegunde pari.

Larga salutiferos vigeat tibi vita per annos,

Nam tua quæ fuerit, sit mea, chare, salus.

istam Felicis diligentiam in margarito construendo,
quod sacrum Christi corpus ferret, ac contineret,
respondere canon 3 concil. Tur. ii, cui concil. Ger-
manus Parisiensis interfuisse ac subscripsisse repe-
ritur. In eo autem canone decretum fuerat ut corpus
Domini in altari, non in imaginario ordine, sed sub
crucis titulo componeretur, sive, ut explicat Cointius,
non inter sacras imagines, supra altare poni solitas,
sed sub cruce ipsa, quæ in medio altari, ut digniore
et eminentiore loco, poni consueverat, collocaretur.
In eo autem errat Brow., quod referat Felicem cum
Germano Parisiensi, a quo olim episcopus ordinatus
fuerat, concil. Turon. ii interfuisse, cum conc. Tur. ii
habitu fuerit an. 6 regni Chariberti, sive an. 566,
ac Felix nonnisi anno 568 episcopus creatus fuerit;
nec vero Felicis nomen inspiam inter cæteros episco-
pos, qui synodo illi interfuisse, scriptum reperitur.
Vide Coint., ad an. 566 et 568.

Veterem autem hanc Ecclesiæ consuetudinem in
servandis fragmentis sanctæ Eucharistiæ, quæque
hic egregie a Fortun. demonstratur, pluribus
exemplis ac testimoniis probat Cointius ad an. 566.
nota. 19, quem vide.

^a Cod. unus Vat. et Ven. Edit. cœques.

^b Saraptæ; vulgo, ut raptæ merito. Baron., in ap-
pend. tom. VII, par viduæ merito; ex Ms. Trev. et
sancti Galli reposuit Brow. Saraptæ merito. Conso-
nant Codd. Vat. Edit. Ven., Saraptæ merito. Unus
Cod. Vat., Syraptae. Nitiur deinde Brow. afferre
rationem cur Fortunatus mulierem illam evangeli-
cam, quæ Lucæ xxi, 1 et seq. a Christo laudata est,

quod in gazophylacium æra minuta duo misisset,
Sareptam appellavit, et confuderit cum vidua illa
Sarepatana, quæ Eliam hospitio excepit; idque fac-
tum ait ob similitudinem fortunæ utriusque, ac libe-
ralitatis, et quod utraque Ecclesiæ typum gesserit.

^c In Ven. Edit., præconando.

^d Additur ibid., et in Cod. Vat., Fortunatus hu-
milis.

^e Hic Avitus successit Cautino in sede Arver-
nensi, qui obiit an. 571, lue quæ illo anno in Italia
et Gallia grassabatur confectus, de qua Greg. Turon.,
lib. iv Hist., cap. 31. Sancti Aviti vero mors refer-
tur ad an. 594, ut refert Cointius, ex Joanne Sa-
varo, in Originibus Claromontanis. Avitum impense
laudat Gregor. Turon., lib. iv Hist. Franc., cap. 35.
Hujusce sancti pontificis studio ad ecclesiastica scri-
pta se sollicitatum fuisse, narrat idem Greg. Tur.,
lib. de Vitis Patrum, cap. 2.

^f Gregor. Turon., lib. iv Histor., cap. 35, ita lau-
dat Aviti hospitalitatem: Jam si peregrinus ad eum
advenerit, ita diligitur, ut in eodem se habere et pa-
trem recognoscat et patriam.

^g Duo Codd. Vat. et Ven. Edit., cura tui.

^h Edit. Ven., munere totus adis.

ⁱ Codd. duo Vat. et Ven. Edit., ad cælos.

^j Ibid., in Ven. Edit., seris.

^k Hic videtur Fortun. declarare gratiam Aviti apud
suum regem, de qua plura Greg. Turon., lib. iv
Hist., c. 35.

^l Ven. Edit., intende obsequium.

^m Duo Codd. Vat., et Ven. Edit. est cui lingua.

CAPUT XXIX.

De domo Agerico [Ad Angericum] a episcopo Veroduni b.

[Agericum, episcopum Veroduni [de Veroduna, Verodunum], laudat ob beneficentiam in pauperes, ob diligentiam, ac doctrinam in pascendo grege, ob munificentiam in templis.]

Urbs Veroduna a brevi quamvis claudaris in orbe,
Pontificis meritis amplificata, places.

Majus in angusto præfulget gratia gyro,
Agerice, tuus quam magis auxit honor.

Plurima magnarum fudisti semina laudum,
Quæ matura operis fertilitate metis d.

Tempore præsentis victum largiris egenis,
Unde futura dies centuplicabit opes.

Dogmatis arcani reseras penetralia, pastor,
Nec solum dapibus, pascis et ore greges.

Templa vetusta e novas, pretiosius et nova condis,
Cultior est Domini, te famulante, domus.

Egregios f fontes sacri baptismatis explēs,
Tam pia divino fonte repletus agis.

Candida sincero radiat hæc aula sereno,
Et si sol fugiat, hic manet arte dies.

Ad nova templa avidæ concurrunt undique plebes,
Et tribuis populis plus in amore Deum.

Te solamen inops meruit, te nudus amictum,
Et solus cunctis potus, et esca manes.

Felix, qui meritis æternæ lucis amator,
Tempore tam medico non moritura paras.

CAPUT XXX

De Agerico episcopo Veroduni.

[Agericum item laudat ob doctrinæ præstantiam, ob rerum humanarum contemptum, ob vitæ innocentiam, sinceritatem, scientiam rerum divinarum, ob liberalitatem in pauperes.]

Phœbus ut elatum suspendit in æthera currum,
Purns et igniferum spargit ubique jubar;

Effusis radiis totum sibi vendicat orbem,
Montes, plana replens, ima vel alta tenet.

Sic præsul splendore animi cum sole coruscas.
Ille suis radiis fulget, et ipse tuis.

Agerice sacer, ejus g sermone colente,
Ecclesiæ segetis h fertilitate placent.

Terrenis sterilis rebus, secunde supernis,
Humana i spernens, dives iture polis [polos].

A Illecebris mundi mundus, lasciva repellens :

Nil cui surripuit carnis amarus amor.

Lubrica culpa perit; neque mors de crimine gaudet.

Cum tua delictis libera membra vides,

In templis habitando piis, sic purus habetis,

Ut tua corda, Pater, sint pia templa Dei

Eligit in tali Christus se vase recondi,

Quam sibi purgavit, possidet ipse domum.

Non dolus in labiis, nec sunt fera nubila mentis,

Sinceris animis vernal in ore dies.

Doctiloquum flumen salienti fonte refundis,

Et sensus steriles, voce rigante, foves.

Ardua cœlorum pandis mysteria terris :

Per quem plus Dominum scit, timet, orat, amat.

Dogmate divino, præsul sacunde, triumphas,

B Dans pastor manitus i, ne premat error oves.

Deliciis reficis, quas cœlum, arva, unda ministrat,

Et satiat populos hinc cibus, inde fides.

Sumit pauper opem, tristis spem, nudus amictum,

Omnia quidquid habes, omnibus esse facis.

Hic tibi longa salus maneat, licet k inde futura,

Atque diu, pastor, pro grege vota feras.

CAPUT XXXI.

Ad virum venerabilem Amphionem presbyterum.

[Amphionem presbyterum laudat ob pietatem, suavitatem morum atque sermonis, ob prudentiam firmitatemque et animi et consilii, moderationem in honore gerendo, et hospitalitatem.]

Vir pietate calens, blanda dulcedine vernans,

Cujus in aspectu mens pretiosa micat.

Amphion, mihi ebare Pater, venerande sacerdos,

C Atque meo semper corde tenendus amor.

Quem l prius ut merui cognoscere lumine vultus,

Conspexi sensus lumen inesse tibi.

Qui, quemcumque novum videas, facis esse propin-

[quum,

Si genus ignores, sit tibi mente parens.

Provocat alloquium m cunctos jucunda voluptas n,

Cogis et unanimes jugiter esse tuos.

Ingenio vivax, sensus moderamine firmus,

Pondere consilii fixus ubique manens.

Qui bene cauta geris o maturæ frena senectæ,

Cui quem præstat p honor, scis moderare gradum.

Promptus ad omne decus, larga bonitate redundas,

Cui se conjungit quisquis in orbe venit.

a Agericus in sede Verodunensi successit Desiderato anno 550, cum esset civis Verodunensis. Childeberto regi gratissimus fuit, quem ipse de sacro fonte suscepit, vir egregia pietate, atque præclaris vitæ meritis conspicuus. Obiit circa an. 588, ex gravi dolore et animi acerbitate, quam ex Guntramni Bosonis, pro quo ipse sponderat, caede et Berthefredi (quem, cum ad ejus oratorium confugisset, a Childeberti satellitibus defendere nequiverat) nece, ac loci sacri violatione, conceperat. Lege Greg. Turon., lib. ix Hist. Franc., cap. 25.

b Unus Cod. Vat., episcopo de Veroduno.

c Est Verodunum urbs Belgicæ I, peramano ad Mosam situ, basilicis, monasteriis, templisque egregie instructa, provincialis Trevericæ metropoli, olim in Lotarii regno clara, nuper etiam in imperio Germanico, comitatus titulo, qui penes episcopum loci, non obscura. Brow., in notis ad hunc locum.

d Unus Cod. Vat., fertilitate metes.

D e Agericus plures basilicas Veroduni extruxit, vel restauravit, de quibus vide Cointium, ad an. 562, num. 47.

f Edit. Ven., egregius fontes.

g Edit. Paris., viris.

h Unus Cod. Vat. et Ven. Edit., Ecclesiæ segetes.

i Edit. Ven., humani spernens; l., humanas.

j Ibid., dans pastor monitus.

k Edit. Paris., lux.

l In uno Cod. Vat. Distichus, quem prius, etc., conspexi, etc., præponitur antecedenti: Amphion mihi chare, etc., atque meo semper, etc.

m In uno Cod. Vatic., provocat alloquio.

n In Ven. Edit., jucunda voluntas. Item in uno Cod. Vat.

o In Codd. Vat. duobus et Edit. Paris., canta regia.

p In Ven. Edit., quem præstat.

Profluis ^a humane, frugem venientibus offers, **A**
 Et tua sit populis omnibus una domus
 Verbis quippe suis quem papa Leontius ^b efficit,
 Iudicio ^c tanti credimus ista viri.

CAPUT XXXII.

Ad Paternum ^d abbatem, de *Codicis emendatione*.

[Paternum abbatem laudat ob pietatem ac sanctimonium; tum veniam rogat, si quid sibi erroris in Codicem irreperat, quem ejusdem jussu emendandum, vel exscribendum suscepserat.]

Parvum tandem jussis, venerande sacerdos,
 Nominis officium jure, Paterne, geris ^e.
 Qui propriis meritis ornans altaria Christi,
 Tam prece, quam voto, das placitura Deo.
 Supplico, cede tamen, si quid me forte fefellit;
 Nam solet iste meas error habere manus.
 Obtineat supplex modo pagina missa salutis ^f,
 Illic quoque cum relegis, me memorare velis.

CAPUT XXXIII.

Ad Druconem & diaconum.

[Fortunatus e maritima in qua degebat ora salutem scribit Druconi diacono, ac suam in illum benevolentiam ac memoriam amantissime declarat.]

Altaris Domini pollens, bone Druco, minister,
 Hinc tibi festinus mando salutis opus.
 Nos maris Oceani tumidum circumfluit æquor,
 Te quoque Parisius, chare sodalis, habet.
 Sequana ^h te retinet; nos unda Britannica cingit,
 Divisos terris alligat unus amor.
 Non furor hic pelagi vultum mihi subtrahit illum,
 Nec Boreas aufert nomen, amice, tuum.
 Pectore sub nostro tam sæpe recurris amator,
 Tempore sub hiemis quam solet unda maris.
 Ut quatitur Pelagus, quoties proflaverit Eurus,
 Stat neque sic animus te sine, chare, meus.
 Blanda serenat tempestas pectore fervet,
 Atque ad te varia mobilitate trahit.
 Sed memor esto mei, votumque repende petenti,
 Ut pariter paribus det sua dona Deus.
 Humanam mentem Christi quo gratia ditet,
 Ac domino nostro ⁱ sensus et ora vacent.

^a In uno Cod. Vat. et Edit. Paris., *profluis humane*. In Ven. Edit., *profluis humanis*.

^b In uno Cod. Vatic. et Venet. Edit., *Leontius offert*.

^c Hunc Amphionem Burdigalensi clero ascriptum fuisse verisimile est, cum Leontii Burdigalensis testimonio commendatum fuisse, hic referat Fortunatus.

^d Putat P. Browerus hunc fuisse Paternum abbatem, qui postea fuit episcopus Abricensis, vir egregia pietate conspicuus. Sed cum hic mortuus fuerit anno 565, ut opinatur Cuintius, aut ad summum an. 565, ut censet cl. Mabillonius, in notis ad Vitam sancti Paterni sæc. i Bened., aliquot scilicet annis postquam concilio Parisiensi interfuerat, habito an. 557, difficile est Fortunato notum esse, ac familiarem potuisse. Quid enim vicam adhuc abbati Paternum fuisse, quo tempore Fortunatus in Galliis vivebat, cum ille terdecim jam annos in pontificatu exegerit? Lege ejusdem Vitam, sæc. i Ben., p. 152 Edit. Paris.

CAPUT XXXIV.

Ad archidiaconum Meldensem 1.

[Archidiacono Meldensi, qui ad se, noudum de facie notum, mustum dono miserat, gratias agit hoc carmine.]

Si mihi vel vestros licuisset cernere vultus,
 Munere pro tanto plurima verba darem.
 Direxit nobis mustum tua clara voluntas,
 Et dulces animos dulcia dona probant.
 Quem non vidisti, promptus satiare parasti:
 Quid facias illi, qui tibi notus adest?
 Det tibi larga Deus, qui curam mente fideli,
 De grege pontificis, magne minister, habes.

CAPUT XXXV.

Ad Joannem Diaconum.

B [Iter facturus Fortunatus hoc poema, perpetuæ pignus amicitiae, reliquit Joanni Diacono, ac per eum communibus amicis salutem scribit.]

Pignus amicitiae semper memorabile nostrae.
 Versibus exiguis, chare Joannes ^k, habe.
 Ut cum me rapiunt loca nunc inroguita forsan,
 Non animo videar dulcis abesse tuo.
 Anthemium patrem per te, venerande, saluto,
 Cujus in affectu consolidatus agor.
 Hilarium pariter ^l nobis in amore tenacem,
 Insero carminibus, quem mea corda colunt.
 Perpetuo maneat meritis felicibus ævo;
 Illic quoque cum relegis, me memorare velis.

CAPUT XXXVI.

Ad Anthemium diaconum.

C [Se Anthemio excusat, quod nolens eundem e somno excitare, ipso insalutato, abscesserit.]

Suscipe versiculos, Anthemi, pignus amantis,
 Quos tibi sincero pectore fudit amor ^m.
 Cum tua blanditus retineret lumina somnus,
 Lassaque fecisset membra jacere thoro.
 Dum dubito, pecco, nolens vexare quietum,
 Sic mea culpa, tui causa soporis erit.
 Discedo tacitus, veluti fur, indice nullo;
 Nec dixi amplectens ⁿ: Frater amate, vale.
 Non licuit mandata animo committere charo,
 Nec tenuit verbis hora vel una tuis.

^e In duob. Codd. Vat., *Paterne, regis*.

^f In Ven. Ed., *missa salutem*.

^g In Edit. Ven. titulus sic inscribitur: *Ad Druconem diaconum, modo presbyterum*.

^h Sequana fluvius est prope Parisios.

ⁱ In duob. Codd. Vatic., *ac domino sancto*.

^j Sunt Meldæ in Lugdunensi IV, sub Senonensi archiepiscopo, quarum hodieque, teste Orontio Finæo, sedes MEAUX ad Matronam annem, celebris Meldensi concilio, isthic aliquando, præside Hincmaro, Rhe-mensi archiepiscopo, sub Christi annum 840 coacto. Brow., in notis ad hunc locum.

^k An hic ille ipse Joannes Diaconus est, de quo Greg. Turon. lib. i de Gloria martyrum, cap. 19 et 28, loquitur: qui cum leprosus a Galliis discessisset, et perrexisset in Palestinam, ibi ablatus in aquis Jordanis, sanatus a lepra est, atque iterum venit in Gallias, beatæ Mariæ reliquias secum deferens?

^l Edit. Paris., *partim*.

^m Edit. Paris., *sincero fundit amore tuus*: in marg. sicut Brow.

ⁿ Edit. Paris., *amplexans*.

Testifcor Dominum mihi fortiter esse molestum
 Quod sic discedo ^a, nec tua dicta fero.
 Sed cui plura volens poteram tunc dicere præsens,
 Nunc faciat paucis pagina missa loqui.
 Hæc tamen ante Deum, rogo te, mihi munera præstes,
 Omnibus ut semper clarus ubique mires.
 Nemo mihi vestem, donaria ^b nemo ministret,
 Quod dulcedo monet, hoc mihi nemo neget.

CAPUT XXXVII.

Ad Sindulphum diaconum.

[Sindulphum diaconum ad laboris patientiam in iugo
 Christi tolerando, spe propositi fructus et mer-
 cedis, adhortatur, affirmans nihil grave esse
 amanti.]

Frater ^c amore Dei, digno memorabilis actu,
 Pectore fixæ [fo.e] meo frater ^d amore Dei.
 Carpe libenter iter, quod ducit ad ætheris antram,
 Altius ut surgas, carpe libenter iter,

^a Tres mss. Codd. Vat., quod sic abscedo.

^b In duob. Codd. Vat. et Edit. Paris., donaria
 nemo. Mutilum autem hoc poema legitur in Ven. Ed.
 et uno Cod. Vat., desinens ad illum versum excl.:
 Sed cui plura, etc.

^c Deest hoc poema in Edit. Ven. et uno Cod. Vat.

^d Genus hoc poematum, in quibus sequens Penta-
 meter hemistichio antecedentis exametri clauditur,
Ophites, sive serpentinum appellatur, quod more
 serpentis per varios veluti flexus ac recursus pro-
 grediatur. Infrequens apud prisceos hoc genus ear-
 minum erat, ut animadvertit Brow. A Fortunato
 usurpatur alias quoque, nempe cap. 2, lib. viii.
 Paulus item diaconus ejusdem formæ ac metri poema
 scripsit in laudem sancti Benedicti, quod exstat
 lib. i, cap. 16, ejusdem Op. Apollinaris vero Sido-
 nius, lib. viii, epist. 11, de Lampridio poeta et ora-
 tore scribens, id genus carminum mentionem facit,
 vocans eos *elegos echoicos*, in quibus et Lampridium
 refert fuisse versatum. Echoicos autem videtur no-

A Fer patienter onus ne te pia sarcina lasset,
 Unde manet requies, fer patienter onus.
 Subdere colla decet, quia sunt iuga dulcia Christi,
 Quo mereamur opem, subdere colla decet.
 Qui sua rura colit, solet horrea plena tenere,
 Nec jejuniis erit, qui sua rura colit.
 Per mare nauta volat, quo multa pecunia crescat.
 Mercibus ut placeat, per mare nauta volat.
 Non timet ille necem, rabie turbante procellæ,
 Ut lucretur opes, non timet ille necem.
 Miles ad arma venit, quærens per vulnera palmam,
 Ut redeat victor, miles ad arma venit.
^e Præmia sume libens, mihi tu quoque, chære sodalis,
 Unde triumphus erit, prælia sume libens.
 Quisquis amore venit, nescit se ferre laborem,
 B Nemo labore jacet, quisquis amore venit.
 Carmina parva ferens, tibi debita reddo salutis,
 Des meliora, precor, carmina parva ferens.

minare, quod hemistichium, quod jam sonnerat,
 echo ad instar, audientium auribus iterum reddatur.
 Sirmondus (quem vide), in notis ad Sidonium, refert
 ad hanc rem distichum de Echo, ex epigrammate
 Pentadii, quod de *veria adventu* confecit elegis echoi-
 cis, excerptum. Habe vero illum:

Per cava saxa sonat pæcodum mugitibus Echo,
 Voxque repulsa jugis per cava saxa sonat.

Cestius Rhetor apud Senecam Patrem, l. vii, con-
 trov. 7, repetitiones ejusmodi vel in soluta oratione,
 ἠχώ, echo, appellabat, et pronuntianti discipulo statim
 exclamabat: μὴ τὰν ἠχώ. Lege Sim., in præf.
 loco.

^e Licet in editione Broweri legatur, ut hic ex-
 pressum est, non dubitamus tamen quin *Prælia*, non
 vero *Præmia* ait legendum, ut initium hujusce ver-
 sus respondeat parti postremæ sequentis. Certe et
 Fabricius in Collectione veterum poet. Christ. edidit
præmia, non *prælia*, sicut et Paris. edit.

LIBER QUARTUS

CAPUT PRIMUM.

Epitaphium Evemerii [Eumerii, Eumeri] ^a *episcopi*
civitalis Namneticæ.

[Evemerum, Namnetensem episcopum, laudat mor-
 tum, ob nobilitatem generis, ob lenitatem ac
 mansuetudinem animi, ob hospitalitatem, miseri-
 cordiam, beneficentiam in pauperes, curam ac
 diligentiam in ægros, munificentiam in templa.]

Quamvis cuncta avido rapiantur ab orbe volatu,
 Attamen extendit vita beata diem.
 Nec damnum de fine capit, cui gloria vivit:
 Æternumque locum missus ad astra tenet.
 Hoc igitur tumulto requiescit Evemerus ^b almo,
 Per quem pontificum surgit opimus honor.

^a Eumerus, sive Evemerus, decessit fuit Feliciis
 Namnetensis, de quo sæpius locuti sumus. Interfuit
 concilio Aurelianensi ii, an. 533, et iv, habito anno
 541. Obiit anno 549, vel 551, cum Namnetensem sedem
 adeptus fuisset anno 531, ut ponit Coitinus.

^b Codd. duo Vat., Eumerius almo.

Stemmata ^c deductum fulget ^d ab origine culmen,
 Et meritis præcos crescere fecit avos.
 Emicuit populis geminum memorabile donum,
 Inde gradu iudex, hinc pietate pater.
 D Duleis in eloquio, placidus moderamine sacro,
 In ejus sensu perdidit ira locum.
 Alterius motus patienti pectore vicit,
 Ut levitas læsit, hoc gravitate tulit.
 Si quis ab externis ^e properavit sedibus hospes,
 Mox apud hunc proprios sensit habere lares.
 Hic habitare ^f volens patriis rudis exsul ab oris,
 Oblitus veterem, hujus amore, patrem.
 Gaudet et arrisit; probat is so cernere flentem,
 Alterius lacrymas mox facit esse suas.

^c Codd. item duo Vat. et Edit. Paris., stemmata
 deducit, fulget, etc.

^d Edit. Ven. et Paris., fulgens ab origine.

^e Codd. duo Vat., si externus propriis propera-
 vit, etc.

^f Edit. Ven., hic habitasse volens,

Partitus cum ventre vices ^a pietate magistra,
Unde tulit luctus, mnx ibi vota dedit.
Pauperibus dives, censum transfudit egenis,
Ante bonus tribuit, quam paterentur ^b opem.

Semina jactavit centeno pinguis fructu,
Cui modo de reditu messis adulta placet.
Unica cura fuit cunctos ut videret ægros,
Ipse quibus medicus, vixit et ipse cibus.
Extulit ecclesiæ culmen, quod reddidit ^c unum,
Venit ad hæredem, quod [qui] cumulare ^d opus.
Felix ille abiit, Felicem in sede reliquit,
Hæredis meritis vivit in orbe Pater.

CAPUT II.

*Epitaphium domni Gregori ^e episcopi civitatis
Lingonicæ.*

[Gregorium, episcopum Lingonensem, laudat ob re-
tustatem familiæ, ac generis, ob charitatem ac
pietatem in exercendo pastoralis munere, ejusque
memoriam, jam celebrem miraculis, vel hoc car-
mine consecrat.]

Postquam sidereus disruptis Tartara Princeps,
Sub pedibus justis, mors inimica, jaces.
Hoc veneranda sacri testatur vita Gregori,
Qui modo post tumulos intrat honore polos.
Nobilis antiqua decurrens prole parentum,
Nobilior gestis nunc super astra manet.
Arbiter ante ferox, dehinc ^f pius ipse sacerdos;
Quos domuit ^g iudex, fovit ^h amore patris.
Triginta ⁱ et geminos pie rexit ovile per annos,
Et grege de Christi gaudia pastor habet.
Si quæras meritum, produnt miracula rerum,
Per quem debilibus fertur amica salus.

^a Cod. unus Vat., cum ventre vicem.

^b Tres Codd. Vat. et Ven. Edit., quam peteretur
opem; quam lectionem sequendam pu.o.

^c Ibid., quod restitit unum.

^d De hujusce templi dedicatione vide c. 6, l. III.

^e Sanctus Gregorius episcopus Lingonensis obiit
an. 539, ut ostendit Cointius ad hunc annum. Inter-
fuerat is Concil. Epauonensi an. 517. concil. Arver-
nensi ¹, habito anno 555 (ut censet idem Cointius),
et per Evantium presb. Aurelianensi III, quod cele-
bratum fuit an. 538. Erat Gregorius e familia sena-
toria; qui cum Augustoduni comitatum ambivisset
(ut narrat Gregor. Turon., in ejus Vita, cap. 7, lib.
de Vitis Patrum) ac obtinuisset, ea religione et seve-
ritate justitiam exercuit, ut nemo reorum penas
debitas effugeret. Is postea creatus episcopus Lingon-
ensis, egregia pietate ac diligentia illam rexit
Ecclesiam, ac obiit miraculis clarus. Hæc, quæ re-
tulimus de Gregor. Lingonensi, confirmat Fortunatus
hiscæ duobus versibus:

Arbiter ante ferox, dehinc pius ipse sacerdos.
Quos domuit iudex, fovit amore patris.

^f Edit. Paris., et hinc

^g Cod. unus Vat., quos minuit iudex.

^h Tres Vat. Codd., fovet amore.

ⁱ Gregor. Turon., loco supra citato, refert Greg.
Lingonensem obiisse anno trigesimo tertio episcopa-
tus sui, novagenarium. Quadragesima scilicet annus
exegerat in comitatu Augustodunensi, ex eodem
Gregor. Tur., triginta tres in episcopatu, ut dixerat,
reliquos antequam comes Augustoduni crearetur.
Gregorius Turon. cum Fortunato facile conciliari po-
test quoad annorum numerum quibus Gregorius
Lingon. episcopus sedit, si dicamus a Gregor. Turon.
numerari annum inceptum pro completo.

A

CAPUT III.

*Epitaphium domni Tetrici ¹ episcopi civitatis
Lingonicæ.*

[Tetricum, episcopum Lingonensem, jam vita fun-
ctum, commendat ob diligentiam in tuendo grege,
ob doctrinam, ob misericordiam in egenis et im-
becillis; tum regum ac populi benevolentiam in
ipsum, commemorat.]

Palma sacerdotii venerando, Tetrice, cultu ²,
Te patriæ sedes, nos peregrina tenet [tenent].
Te custode pio, nunquam lupus abstulit agnum,
Nec de fure timens pascua carpsit ovis.
Sex quasi ³ lustra gerens, et per tres insuper ^m annos,
Rexisti placido pastor amore gregem.
Nam ut condirentur divino curda sapore,
Fudisti dulcem jugiter ore salem.

Summus amor regum, populi decus, arma paren-
[tum Ms., potentum],

Ecclesiæ cultor, nobilitatis honor.
Esca inopum, tutor viduarum, cura minorum,
Omnibus officiis omnia pastor eras.
Sed cui præbebat varie [variam] tua cura medellam,
Funere rectoris, plebs modo triste gemit.
Hoc tamen, alme Pater, speramus, dignus in astris,
Qualis honore nites, hic pietate probes ⁿ.

CAPUT IV.

Epitaphium domni Galli ^o episcopi civitatis Arvernæ.

[Sancti Galli, episcopi Arvernensis, in domo sua, ac
propinquis relinquendis, ut Christum sequeretur,
jam inde a puero strenuitatem, ejusque apud Theo-
doricum regem gratiam, tum in pastoralis munere

¹ Sanctus Tetricus Gregorii Lingonensis (de quo
in superiore capite) filius, et in ipsa Lingonensi sede
successor fuit. Ut enim de illo (nempe Gregor. Lin-
gon.) narrat Gregor. Turon. in libro de Vitis PP.,
cap. 7: *Conjugem habuit Armentariam nomine, quam
ad propagandam generationem tantum dicitur cognovisse;
de qua et filios, Domino largiente, suscepit...
post mortem autem uxoris ad Dominum convertitur,
et electus a populo Lingonicæ urbis episcopus ordinatur.*
Tetricus vero ibidem commemoratur Gregorii Lin-
gonensis filius, et successor, a quo et basilicam, in
qua sanctus Greg., ejusdem pater, inhumatus fuerat,
ampliolem reddidit et ornatam refert Greg. Tur.,
quin et loculum in absidam, recens erectam miro
opere, narrat ab eodem fuisse translatum. Ipse
deinde Tetricus eadem, in Basilica prope Patrem
suum humatus fuit, ut habet cl. Ruinart., in notis
ad Greg. Tur., lib. de Vitis PP., cap. 7, et Coint.,
ad an. 559.

² Codex unus Vat., Tetricæ, vultu.

³ Codd. duo Vat. et Edit. Paris., sex qui lustra.

^m Hinc intelligitur sanctum Tetricum obiisse anno
572, circiter, triginta tribus annis post obitum sancti
Gregor. patris sui. Browerus refert ejusdem mortem
ad an. 574, quippe qui obitum sancti Gregorii Lin-
gonensis conjiciat in an. 541. Sed inde satis refelli-
tur, quod Papius, Tetrici successor, subscripserit
synodo Parisiensi, habite an. 575, ut ostendit Coint-
us ad hunc annum, num. 12.

ⁿ Duo Codd. Vat., hic pietate probes.

^o Sanctus Gallus creatus est episcopus Arvernensis
anno circiter 527; obiit vero anno 554, ut ostendit
Cointius ad hunc annum, num. 3. Ejus genus
nobilissimum commemorat Gregor. Turon., in lib. de
Vitis Patrum, cap. 6, his verbis: *Pater ejus, nomine
Georgius, mater vero Leocadia, a stirpe Vectii Epa-*

gerendo comitatem, doctrinam, vigilantiam com- A
mendat.)
Uostis inique ^a, Adam paradiso fraude repellis,
Ecce Deus famulos præstat adire polos.
Invide, sic tua mors homini meliora paravit,
Tu expellis terris, hic dat et astra suis.
Testis et antistes Gallus probat iste ^b beatus,
Nobilis in terris, dives eundo polos ^c.
Qui Christi auxilio fultus, nec adultus in annis,
Se majora petens, odit amare ^d lares
Effugit amplexus ^e patrios, matremque relinquit ^f.
Qui monachum regeret, quæritur abba parens.
Illic tro rudis generoso cæpit ab ævo,
Militiæ domini belliger arma pati.
Quintiano ^g demum sancto erudiente magistro,
Pulchrius ^h est auro, corde probatus homo.
Inde palatinam ⁱ regis translatus in aulam,
Theodorice ^j, tuo vixit amore pio.
Mox ubi destituens terras petit astra magister,
Cessit discipulo ^k cura tuenda gregis ^l.
Pontificatus enim moderans ita rexit habenas,
Pastor ut officiis esset amore pater
Mansuetus ^m, patiens, bonus, æquus, amator, aman-
[tus,
Non erat offensæ, sed locus hic veniæ.
Si qua supervenit, facta est injuria virtus,

gati descendens, quem Lugduni passum Eusebii testa-
tur historia; qui ita de primoribus senatoribus fuerunt,
ut in Gallis nihil invenitur esse generosius atque
nobilius. Porro sanctus Gallus patruus fuit sancti
Gregorii Turonensis, cum Florentius, senator, pater
Greg. Turon. esset frater germanus sancti Galli.
Vile Greg. Turon., lib. de Vitis PP., c. 14, num. 5.

^a Edit. Paris., iniquus.

^b Ed. Ven. et duo Codd. Vat., probat ista.

^c Ed. Ven. et duo Codd. Vat., eundo potis.

^d Unus Cod. Vat., amore. Edit. Paris., ad amorem.

^e Narrat Gregor. Turon., lib. de Vitis PP., cap.
6, quod cum pater sancti Galli puellam ex senatoria
familia eidem, adhuc puero, quæreret ad nuptias, is
ad monasterium, Cromonense appellatum, ab Arver-
nis distans sex millibus passuum, confugit: ibique ab
abbate monasterii exceptus, monachus et clericus
factus est, jam assentiente patre.

^f Unus Cod. Vat., matremque reliquit.

^g Quintianus episcopus Arvernensis, et decessor
sancti Galli, cum ad monasterium Cromonense ven-
nisset, audissetque sanctum Gallum mira vocis su-
avitate, et in ea modulanda incredibili gratia, canen-
tem, adduxit eum secum in civitatem, ac quasi filium
habuit, et dilexit. Greg. Turon., loco supra citatio.

^h Edit. Ven., Pulchrior est auro.

ⁱ Unus Cod. Vat., palatina... aula.

^j Cum ad Theodoricum regem fama delatum fuis-
set, quod sanctus Gallus mira vocis suavitate, can-
tisque dulcedine præstaret, eundem in regiam dom-
um accersivit, atque ita dilexit, ut, quemadmodum
refert Gregor. Turon., eum proprio filio plus amaret.
Item a regina, Theodorici uxore, impense dilectus
est, non solum pro ea qua excellabat canendi suavi-
tate, ac scientia, sed etiam pro ea qua ceteris præ-
lucebat, morum integritate ac castimonia.

^k Quomodo sanctus Gallus successus fuerit in
Quintiani demortui locum, narrat Greg. Tur., loco
sepius citato.

^l Cod. unus Vat. tuenda gregem. Ed. Ven. tenenda
gregem.

^m Gregor. Turonensis mirabilem. S. Galli mansue-
tudiem, ac patientiam in tolerandis injuriis refert his

Unde furor poterat, inde triumphus erat.

Plebem voce fovens, quasi natos ubere nutrit,
Dulcia condito cum sale mella rigans [dabat].

Hoc opus exercens præscivit dona futuri,
Se pastore, nihil posse perire gregi.

Sic Pater Ecclesiam regit in quinquennia quinque,
Bis terdena ^a tamen lustra superstes agens.

Hinc meliore via sanctum ad cœlestia vectum,

Non premit urna rogi, sed tenet ulua [aula] Dei ^a.

CAPUT V.

*Epitaphium Ruriciorum, episcoporum civitatis
Lemovicinæ v.*

[Ruricios avum et nepotem, ambos episcopos Lemo-
vicinos, viros genere nobilissimos, vita functos,
laudat ob liberalitatem in templa, beneficentiam
in pauperes, eosque non dubitat inter sanctos, ob
præclara merita, numerare.]

Invida mors rapido quamvis minuteris hiato,

Non tamen in sanctos ^a jura tenere vales.

Nam, postquam remeans domuit fera Tartara Chri-
[stus,

Iustorum meritis sub pede victa jaces.

Illic sacra pontificum toto radiantia mundo,

Membra sepulcra tegunt; spiritus astra colit.

Ruricii ^a gemini flores, quibus Anniciorum ^a

Juncta parentali culmine Roma fuit.

verbis: jam vero assumpto episcopatu, tanta humilita-
te, tantaque charitate cum omnibus usus est, ut ab om-
nibus diligenteretur; patientiam vero ultra hominum mo-
rem habens, ita ut, si dici fas est, Moysi compararetur
ad diversas injurias sustinendas.

^a Idem Greg. Turon. narrat Gallum obiisse ætatis
sue an. 65, episcopatum vero 27. Fortunatus, forte
ut metri legibus obsequeretur, minorem posuit an-
norum numerum: ubi lustra pro annis accipit: quo-
modo ab aliis quoque accipi, licet raro, legere est
in Gloss. Cangii novæ Edit. S. Gallus interfuit Concil.
Arvernensi an. 555, Aurelianensi iv, an. 541.,
et v, anno 549. Ejus mors refertur a Gointio ad an.
554. Certe is obiit post Concil. Aurelianense v, cui,
ut mox diximus, interfuit, et ante decessum Theode-
baldi regis, qui temporis spatium aliquod S. Gallo
supersies fuit, ut apparet ex Gregor. Turon. lib. 4.
Hist. Franc., cap. 6. Unde ejusdem obitus locandus
est inter an. 549, quo synodus Aurel. celebrata est,
et an. 555, quo Theodebaldus decessit. Vide Ruin.
in notis ad cap. vi de Vitis Patrum.

Browerus in notis ad hoc carmen, ait, an. 65
ætatis S. Galli fui-se annum Christi 575, cum Theo-
debaldis rex tanto ante esset mortuus: quo adhuc
superstite S. Gallus obiit diem suum, ut aperte asserit
Greg. Tur. loco citato.

^a Edit. Paris., urna, in marg., ulna.

^a Lemovicinæ, hodie Limoges, est provincialis
civitas archiep. Bituricensis, in Aquitania I, haud
longe a Vigennæ rivi fontibus, ut habet Brow. ad
hunc locum.

^a Edit. Ven. et duo Codd. Vat., in sanctis.

^a Ruricius senior sedebat episcopus Lemovici quo
tempore

^a Nobilissima Aniciorum familia a pluribus illu-
strata est quam ut egeat hisce litteris nostris
commendari. Unus tamen pro omnibus sit sanctus
Hieronym., epistola 97, Edit. Parisiensis, in qua,
ad Demetriadem scribens: Nunc mihi Proborum et
Olibriarum clara repetenda sunt nomina, et illustre
Antii sanguinis genus, in quo aut nullus aut rarus est
qui non meruerit consulatum.

Actu, mente, gradu, prænominē *, sanguine nexi,
 Exsultant pariter, hinc avus, inde nepos.
 Tempore quisque suo fundans pia templa patroni,
 Iste Augustini, condidit ille Petri.
 Ille probus, ille pius; hic serius, ille serenus,
 Certantes pariter, quis cui major erit.
 Plurima pauperibus tribuentes divite censu,
 Misere ad cœlos, quas sequerentur, opes.
 Quos ^b spargente manu, redimētes crimina mundi,
 Inter apostolicos credimus esse choros,
 Felices qui, sic de nobilitate ^c fugaci
 Mercati, in cœlis jura senatus habent.

CAPUT VI.

Epitaphium Exotii [Ms., Esocii] episcopi civitatis Lemovicinæ.

[Exotium, item episcopum Lemovicinum, laudat ab egregiam pudicitiam, patientiam, lenitatem, religionem in templa, beneficentiam in cives. Plebis in illum desiderium ac memoriam commemorat.]

tempore Clodoveus, bellum Wisigothicum gessit, ut refert Cointius ad annum 508. Ipse Sidonii Apollinaris aequalis fuit, ac summa eidem benevolentia necessitudine conjunctus, ut satis fidem faciunt epistolæ Ruricii ad eundem scriptæ, lib. i, num. 8, 9 et 16, ut exstant in Bibl. Veter. Eccl. Patrum edita Lugdun., tom. VIII, pag. 559. Ipse veru Sidonius, carm. 2, celebrat nuptias Ruricii cum Iberia, Ommatii filia, ex quo is suscepit Ommatium, qui postea Turonensi Ecclesiæ præfuit, de quo Gregor. Tur., lib. x Histor. Franc., cap. 51.

Alter vero Ruricius, junior appellatus, nepos superioris, creatus Lemovicinus episcopus, interfuit concil. Arvernensi i, an. 535, Aurelianensi iv, an. 544, misitque ad Aurel. v, qui præesset suo nomine, Mantaredum, archidiaconum. Auctor Vitæ sancti Juniani eremitæ, quæ exstat lib. iv Vit. Patrum occidentaliū, narrat hunc Ruricum, a malo spiritu vexatum, precibus ac jejuniis sancti Juniani liberatum fuisse. Ipsum deinde, accepti beneficii memoriam, creatum episcopum Lemovicinum, basilicam in memoriam sancti Juniani ædificasse in quam ejusdem corpus illatum est.

* Unus Cod. Vat., *gradu, spe, nomine*. In Edit. Ven., *accumulante gradu de nomine*.

^b Unus Cod. Vat., *quis spargente*.

^c Ibid., *debilitate fugaci*.

^d Consulat pro consoletur, etsi id rari exempli, ut notat Brow. Idem in Epitaph. Vutilthutæ consultum pro solatio accipit.

^e Duo Codd. Vat., *quod hunc pro*.

^f Edit. Paris., *Ocius hic meruit*; in marg. *Exocius*.

^g Unus Cod. Vat., *ille carens animo*, scilicet, iracundia. Edit. Paris.:

Ille gerens animus placida dulcedine pastum,
 Nescit in offensis jure referre vices.

^h Edit. Paris., *moderamine*; et in marg., *modulamine*.

ⁱ Videtur hic aperte Fortunatus quasdam Lemovicinæ urbis calamitates ac turbas innuere, in quibus tolerandis mira enituerit Exotii patientia. Cum autem sæpius illa vexata et afflicta fuerit, præstat expendere quænam ex iis turbis et infortuniis congruat cum temporibus Exotii. Narrat Greg. Turon., lib. iv Hist. Franc., cap. 48, quod Chilpericus rex, cum Sigiberti urbes pervasisset, ac devastasset, inter cæteras, inquit, *comato exercitu Lemovicinum, Cadurcinum, vel reliquas illorum provincias pervadit,*

A Quamvis pontificem premeret tremebunda senectus,

Attamen hæc voluit plebs superesse patrem.

Aut si naturæ mutari debita possent,

Pro pastore suo grex properasset iter,

Sed quia non licuit, populum spes consulat ^d illa,

Hunc ^e quod pro meritis vexit ad astra fides.

Immaculata Deo conservans membra pudore,

Exotius meruit ^f jam sine fine diem.

Pectore sub cujus regnans patientia victrix,

Fluctibus in tantis anchora, sensus erat.

Felle ^g carens, animo placidus, dulcedine pastus,

Nescit offensis ira referre vices.

Temporum cultor, recreans modulamine ^h cives,

Vulneribus ⁱ patriæ fida medela fuit.

B Qui tria lustra gerens in pontificatus honore,

Pergit ad antiquos, plebe gementē, patres.

Non decet hunc igitur vacuis deslere querelis,

Post tenebras mundi quem tenet aula poli ^j.

vastat, evertit. Ecclesias incendit, ministeria detrahit, clericos interfecit, monasteria virorum dejecit, puellarum deludit, et cuncta devastat; fuitque illo in tempore pejor in Ecclesiis genitus, quam tempore persecutionis Diocletiani. Hæc acta circiter an. 573, quo tempore Gunthramnus rex episcopos ditionis suæ ad hæc dissidia dirimenda Parisios convocaverat. Videsis notas cl. Ruin., in lib. iv Histor. Franc., cap. 48, et annales præfix. Oper. Greg. Tur., ad an. 573.

Magna præterea seditio facta est Lemovici ad an. 579, cum Chilpericus novas et graves descriptiones in regno suo indixit, ita ut Lemovicinus populus, tributus oppressus, ministrum regium, seditione concitata, opprimeret. Cujus facinoræ causa gravissimæ calamitates miserrimam urbem consecutæ sunt. De hac seditione loquitur Greg. Tur., l. v, c. 29.

Postremo tunc etiam videtur hæc civitas mali aliquid perpessa fuisse, cum Chilpericus, Gunthramni, fratris sui, urbibus occupatis, novos iisdem comites præfecit, ac nova ipsis tributa imperavit: quas inter urbes et Lemovicina, forte numeratur a Greg. Tur., lib. vi Histor. Franc., c. 22. Hæc an. 582.

P. Browerus in notis suis diserte asserit Fortunatum hoc in poemate loqui de illis turbis quæ excitatæ sunt inter Chilpericum et Gunthramnum regem, quas tertio loco posuimus, cum quilem Nonnichius, comes Lemovici, a Chilperico præpositus, in Charterium, Petrogroricum antistitem, iniquus et improbus exstitisset.

Sed non animadvertit Brow. hæc, quæ ipse putat in Exotii ætatem incidisse, evenisse circa an. 582, ut patet ex Greg. Turon., cum quidem Lemovicinæ urbi præesset Ferroolus, qui interfuit concil. Matiscen. ii, an. 585, ille ipse qui urbem Lemovicinam ab extrema calamitate et exitio servavit ad annum 579, deprecator veniens ad Chilpericum post excitatam seditionem, quam secundo loco posuimus, ut legere est apud Greg. Turon., lib. v Hist. Franc., cap. 29.

Restat itaque ut Fortunatus de illa calamitate sermonem habeat, quam primo loco retulimus, quæque magis Exotii temporibus convenit, cum Exotium Ruricio successisse in sede Lemovicina Browerus ipse aperte fateatur.

^j Ed., in marg.:

Quem lætum summi ~~avæ~~ tenet aula poli.

CAPUT VII.

*Epitaphium Calacterici * episcopi civitatis Carnotens* b.

[Calacterium, episcopum Carnoten-em, amicum suum, immatura morte extinctum, dellet hoc carmine. Celebrat viri facundiam, animi benignitatem, misericordiam in egenis, tum vocis cantusque in psallendo suavitatem, in Ecclesia sua regenda sollicitudinem, et curam in grege pascendo]

Illacrymant oculi, quatiuntur viscera fletu,

Nec tremuli digiti scribere dura valent.

Dum modo, quæ c volui vivo, dabo verba sepulto,

Carmine vel dulci cogor amara loqui.

Digne tuis meritis, Calacterice sacerdos,

Tarde note mihi, quam cito, chare, fugis!

Tu patriam repetis, nos triste sub urbe d relinquis,

Te tenet aula nitens, nos lacrymosa [tenebrosa] dies.

Ecce sub hoc tumulo pietatis membra quiescunt,

Dulcior ac [et] melli e lingua sepulta jacet.

Forma venusta, decens animus, sine fine benignus,

Vox suavis, legem præmeditata Dei.

Spes cleri, tutor viduarum, panis egentum,

Cora propinquorum, promptus f ad omne bonum.

Organa psalterii cecinit modulamine dulci,

Et teigit laudans [laudis] g plectra beata Dei.

Cantare b eloqui bene purgans c vulnera morbi,

Quo pascente, fuit fida medella gregi.

Sex l qui lustra gerens, octo bonus insuper annos,

Ereptus terræ justus ad astra redis.

* Calactericus, seu Caletriens, successit sancto Leobino in sede Carnotensi circa annum 556, ut ostendit Goultius ad hunc annum. Is interfuit concilio Parisiensi m, an. 557, et illi subscripsit; tum concilio Turonensi an. 566. De hoc Caletrico in Vita sancti Leobini (quæ exstat sæc. i Bened., pag. 123, et quam nos Operibus Fortun. atteximus, quæque exstat in parte hujusce Editionis), quædam narrantur, quæ hand erit abs re hic referre ad viri illius memoriam magis illustrandam. Ille itaque leguntur, num. 25: Quidam beatus vir, nomine Caletricus, nobilis genere, sed nobilior meritis, post excessum beati Leobini Carnotis constitutus episcopus, dum in presbyterii gradu, se tam in conspectu Dei, quam in oculis hominum sancta conversatione redderet gratum, tanta infirmitatis angustus est correptus, ut vix ultimo palpitarer anhelitu. Cujus venerabilis germana, nomine ruallegundis, directis velociter missis ad sanctum episcopum ut ei levandum fratris sui infirmitatem benedictum dirigeret oleum; ipse vero cum oleo presentialiter ventens, silentium ab omnibus postulavit dicens: Domine, qui omnia nosti, si hunc famulum tuum Ecclesie tuæ, vel populo judicas necessarium, tua opulante virtute, restitue sanum. Tunc ille ager, statim ut sacræ unctionis oleo est perunctus, tantæ sanitatis gratia est restitutus, ut nullius infirmitatis molestia unquam ejus membra fuissent tacta. Ad comprobandam autem sancti viri virtutem, reliqua pars in tantam constat pulchritudinis claritatem conversa, ut cunctis qui aderant, non olei nitor, sed crystalli videretur clarescere splendor. Nimirum illud præfigurans, ut qui futurus erat episcopus, per ministerium episcopale oleum consecrationis sanctificaret, et divinis virtutibus per caelestem gratiam splenderet. Malle-gundem, quæ germana Caletrici in testimonio allato nominata est, putant eruditii nonnulli eandem esse ac Monegundem, de qua Greg. Turou., lib. de Vitis Patrum, cap. 19. Sed de his fusius in notis ad Vitam sancti Leobini.

b Carnotum, vulgo CHARTRES, Ligerim inter et Sequanam, clarum est oppidum ad Anduram, metropoli subjectum Senonensi: ejus ditio, olim pagus vocata

A Ad paradisiacas epulas, te cive reducto.

Unde gemit mundus, gaudet honore polus.

Et quia non dubito quanta est tibi gloria laudum,
Nec dehes fieri talis, amice Dei.

Hæc qui, sancte Pater, præ magnis parva susurro,
Pro Fortunato, quæso, precare tuo.

CAPUT VIII.

Epitaphium Chronopii k episcopi Petrocoricæ.

[Chronopium episcopum Petrocoricensem, mortuum laudat ob innocentiam, nobilitatem generis, comitatem, sinceritatem, eloquentiam, ac suavitatem sermonis, misericordiam in pauperes, in cives munificentiam, tum ob diligentiam in grege tuendo, et liberalitatem in templis.]

Si terrena, sacer, quondam tibi cura fuisset,

Carmine plus lacrymas quam modo verba darem.

B Sed quia tu mundus, nec sunt tibi crimina mundi,
Nos gaudere mones, qui sine morte manes.

Antistes pietate calens, venerande Cronopi,

Membra sepulcra tegunt, spiritus astra tenet.

Ordo sacerdotum cui fluxit utroque l parente,

Venit ad hæredem pontificalis apex.

Hunc tibi jure gradum successio sancta paravit

Ut quasi jam merito debitus esset honor.

Nobilis antiquo veniens de germine patrum,

Sed magis in Christo nobilior merito.

Sic vultu semper placidus, seu mente serenus,

Pectore sincero, frons sine nube fuit.

Carnotens, ut in exemplo fœderis inter Childebertum et Gumhrannum reges legitur, apud Greg. l. ix, c. 20. Hæc Brow.

C e Codd. Vat. duo, et Ven. Edit., dummodo qui volui.

d Edit. Ven., sub orbe.

e Ibid., Dulcior e tumulo lingua.

f Edit. Ven. et tres Codd. Vat., totus ad omne.

g Edit. Ven., et duo Codd. Vat. et teigit laudi.

h Unus Cod. Vat., claudere in eloquio, corr.

i Edit. Ven., purgando vulnera.

i Browerus mavult hic a Fortunato numerum annorum quibus Calactericus sedit episcopus, quam quibus vixit, indicari. Sed id nullo modo esse potest. Cum enim circa an. 556 mortuus sit Leobinus, episcopus Carnotensis, qui an. 551 interfuerat concilio Parisiensi (de quo vide cl. Mabil., sæc. i Bened., in notis ad Vitam sancti Leob., p. 128, Ed. Paris.), adeoque Caletriens non ante illum annum episcopus Carnotensis creatus fuisse dicendus sit; cumque Pappolus, successor Caletrici in illa sede, anno 575, adversus Promotum, qui locum suæ diocesis invaserat, ad Patres concilii Parisiensis graviter conquestus fuerit, inter Leobini obitum et Pappolum non interjacet certe illa summa annorum xxxviii, quam hic ponit Fortunatus. Restat igitur ut hi sint anni ætatis Calacterici, qui proinde juvenis creatus episcopus, juvenis et decesserit.

k Ille Chronopius Petrocorii sedebat episcopus an. 544, quo interfuit conc. Aurelianensi i, idemque superstes erat ad an. 533, quo conc. Aurelianensi ii interfuit ac subscripsit.

l Hoc ex loco conjicit Browerus, Pegasus illum, Petragoricum antistitem, qui laudatur a Paulino apud Greg. Tur., lib. ii, cap. 13, Histor. Franc., patrem hujusce Chronopii, aut avum fuisse. Sed in re obscurissima nihil lubet definire, nisi aliquid luminis aliunde accesserit, cum nullo magis Pegasus, quam aliter sive Petragoricus, sive alterius sedis antistes, a Fortunato necessarius Chronopii hic designari poterit.

Cujus ab eloquio nectar per verba fluebat,
 Vinceres ut dulces ore rigante favos.
 Nudum tu vestis eras, argenti amictus,
 Qui ad tua tecta fugit^a, tectus et ipse redit.
 Divitias omnes inopum sub ventre locasti.
 Unde tibi semper viva talenta manent.
 Esuriens epulum, sitiens te sumere potum,
 Cernere te meruit tristis, et exsul opem.
 Implesti propriis viduatam^b civibus urbem,
 Viduatque suos, te redimente, lare.
 Quam^c lupus a stabulis tulerat, freudente^d rapina,
 Te pastore gregi^e reddita plaudit ovis.
 Tempa exusta celer revocasti^f in culmine prisco,
 Hinc tua sed cœlis stat sine labe domus.
 Ipse his octono vixisti in corpore lustro,
 Nunc tibi pro meritis stet^g sine fine dies.

CAPUT IX.

*Epitaphium Leontii^b episcopi anterioris civitatis
 Burdegalensis.*

[Leontium seniore, Burdigalæ episcopum, jam
 vita functum, laudat hoc carmine, in quo et ple-
 bis erga Leontium amorem, desiderium, memo-
 riam, una cum egregiis ipsius Leontii virtutibus,
 commendat.]

Ultima¹ sors avido graviter properavit hiatu,
 Pastorem rapiens, qui fuit arma² gregis.
 Huc recubant tumulo venerandi membra Leonti,
 Quo stetit eximium pontificale caput.
 Quem plebs cuncta gemens confusa voce requirit,
 Hinc puer, hinc juvenis deflet, et inde senes.
 Defensoris opem hic omnis perdidit ætas,
 Et quantum coluit, nunc lacrymando docet.
 Nemo valet siccis oculis memorare sepultum,
 Qui tamen in populo vivit amore pio.
 Egregius nulli de nobilitate secundus,
 Moribus excellens culmine primus erat.

^a Cod. Unus Vat., et Ven. Edit., qui ad tua tecta
 fuit.

^b Videtur hic indicare Fortunatus Petrocoricenses
 cives in aliqua belli offensione et calamitate captivos
 ab hostibus adductos, per Chronopium redemptos,
 ac patriæ suæ redditos fuisse. Id refert Browerus ad
 Gothorum irruptiones in Gallias, qui Aquitaniam
 vicinamque loca depredantes vexabant. Atque sen-
 tentiam suam confirmat testimonio Sidonii lib. vii,
 epist. 6, ubi inter ceteras urbes, a Gothis afflictas,
 Petrocorium quoque recenset.

^c Edit. Ven., quem luset.

^d Ibid., pendente rapina.

^e Ibid., te pastore gregis.

^f Chronopius, ut legitur apud Cointium ad an.
 550, basilicam sancti Frontonis absolvit, ac ejus cor-
 pus ex vetere ædícula transtulit in locum ornatiorem.
 Quæ translatio celebratur pridie Idus Octobres. Hic
 tamen exusta templa, quæ renovata a Chronopio
 canit Fortunatus, videntur indicare hostilem ignem,
 forte a Gothis sacris delubris injectum.

^g Edit. Ven., et duo Codd. Vat., est sine fine.

^h Leontius, de quo hic Fortunatus, Leontii junio-
 ris de quo supra sæpius, et in seq. carmine erit ser-
 mo, decessor fuit, ut ostendit Cointius ad an. 541,
 n. 58 et seq. Eum concil. Aurelianensi iv interfuisse,
 ac subscripsisse, quod celebratum est an. 541, evin-
 citur eodem in loco a Cointio. Browerus asserit hunc
 fuisse Leontium ad quem scribit Sidonius epist. 3
 lib. vi, et de quo loquitur epist. 6 lib. vii; sed
 errore fallitur, cum ille ad quem Sidonius scribit
 esset Arclatensis, non Burdegalensis episcopus, ut

A Illic pietate nova cunctis minor esse volebat,
 Sed magis his meritis et sibi major erat.
 Quo præsentem viro, meruit discordia pacem,
 Expulsa rabie, corda ligabat amor.
 Ecclesiæ totum concessit in ordine censum,
 Et tribuit Christo, quod fuit ante suum.
 Ad quem pauper opem, pretium captivus habebat,
 Hoc proprium reputans quod capiebat egens.
 Cujus de terris migravit ad astra facultas,
 Et plus iste Deo quam sibi vixit homo.
 Cordis in amplexu retinens, et pectore plebem,
 Diceret ut populum se generasse patrem.
 Namque suos cives placida sic voce monebat,
 Confitereris^k ut hunc ad sua membra loqui.
 Ingenio vigilans, dives quoque dogmate Christi,
 B Et meruit studio multiplicare gradum.
 Largior in donis absens sibi junxit amantes
 Et quo non fuerat, munere notus erat:
 Principibus charus, hujusque amor unicus urbis,
 Festinans animis, omnibus esse parens.
 Lustra decem pollens, septem quoque vixit in annos^l,
 Mox urgente die, raptus ab orbe fuit.
 Sed quis cuncta canat, cum tot bona solus habebat?
 Nunc uno in tumulto plurima vota jacent.
 Hæc tibi parva nimis, cum tu increaris optima,
 Carmina Theodosius^m præbet amore tuus.

CAPUT X.

*Epitaphium Leontiiⁿ sequentis civitatis Burdega-
 lensis.*

C [Leontii junioris, Burdigalen-
 sis antistitis, funus pro-
 sequitur hoc carmine; ejusque cum nobilitatem,
 tum animi virtutes, et in pauperes munificentiam,
 extollit.]

Omne bonum velox, fugiivaque gaudia mundi,
 Prosperitas hominum quam cito rapta volat:

ostendit Cointius ad an. 541, et Sirmondus in notis
 ad epist. 3 lib. vi Sidonii.

ⁱ Carmen hoc, et duo conseq. desunt in Ven.
 Edit. Item desunt in uno Cod. Vat.

^j In uno Cod. Vat. arca gregis.

^k Edit. Paris., testareris.

^l In uno Cod. Vat., vixit in annis.

^m Videtur Fortunatus non suo nomine hoc poema
 scripsisse, sed alterius, qui Theodosius appellare ur,
 cum aliunde non constet id nominis habuisse For-
 tunatum, præsertim cum hic Leontius ne de facie
 quidem notus esse Fortunato potuerit, ante morte
 extinctus quam sit veniret in Gallias, cum tamen
 huic Theodosio notum fuisse Leontium subindicet
 hic versus:

Carmina Theodosius præbet, amore tuus.

Vide quæ diximus num. i Vitæ Fortunati. Porro
 Leontii festum colitur apud Burdegalenses xii Ka-
 lendas Septembris.

ⁿ De hoc Leontio plura diximus, cap. 15, lib. i,
 quæ vide. Moriem Leontium refert Cointius ad an. 567,
 hoc ductus monimento, quod is annos fere natus octo-
 decim profectus sit ad bellum Hispaniense. Juvenis
 quippe erat, ac nec dum uxorem duxerat. Illud au-
 tem bellum referendum est ad an. 531. Cum igitur
 is ex testimonio Fortunati vixerit annos lvi, ejusdem
 obitus in an. 567 inenrrit. Hæc Cointius. Præerat
 Leontius Ecclesiæ Burdigalensi ad an. 549, quo per
 legatum subscripsit synodo Aurelianensi v, et sy-
 nodo Santonensi præfuit, sub Chariberto rege ad an.
 552, ut putat Cointius. Colitur hic Leontius apud
 Burdigalenses xii Kalend. Dec.

Malueram potius cui * carmina ferre salutis,
 Perverso voto flere sepulera vocor,
 Hoc recubant tumulo venerandi membra Leonti,
 Quem sua pontificem fama sub astra levat,
 Nobilitas alium ducens ab origine nomen,
 Quale genus Romæ forte senatus habet.
 Et quamvis celso fluere de sanguine patrum,
 Ille propriis meritis crescere fecit avos.
 Regum summus amor, patriæ caput, arma paren-

[tum,

Tutor amicum, plebis et urbis honor.
 Templorum cultor, tacitus largitor egentum,
 Susceptor peregrum, distribuendo cibum.
 Longius extremo si quis properasset ab orbe,
 Advena mox vidit, hunc ait esse patrem;
 Ingenio vivax, animo probus, ore serenus,
 Et mihi qualis erat, pectore flente loquor,
 Hunc habuit clarum, qualem modo Gallia nullum,
 Nunc humili tumulo culmina celsa jacent.
 Placabat reges, recreans moderamine cives,
 Gaudia tot populis, heu! tulit una dies.
 Lustra decem felix et quatuor insuper annos,
 Vixit, et auroræ ^b lumine raptus obit.
 Funeris officium magni solamen amoris,
 Dulcis adhuc cineri dat Placidina tibi.

CAPUT XI.

*Epitaphium Victoriani abbatis monasterii * Agaunensis d.*

[Victorianum abbatem laudat ob religionem, et in multiplicando monachorum numero adhibitam sedulitatem; ob doctrinam et assiduitatem in precibus Deo fundendis, ejusque virtutem signorum splendore ac multitudine inclaruisse, significat.]

Quisquis ab oceau proferas huc, quisquis ab ortu,
 Munus in hoc tumulo, quod venereris, habes.
 Respice ditatum cœlesti dote talentum,
 Cujus semper habet pectoris arca Deum.
 Religionis apex, vitæ decus, arma salutis,
 Eximius meritis Victorianus adest.
 Dignum opus exercens, qui fructificante labore,
 Cunctis, non soli vixit in orbe sibi.
 Plurima per patriam monachorum examina fundens,
 Floribus æternis mellificavit apes,

* Edit. Paris., *mallem cui potius.*

^b Duo Codd. Vat., *et a nostro lumine.* Edit. Paris., *D* *et a nostro lumine; sed in marg., auroræ.*

^c Monasterium Agaunense a Sigismundo rege, Gundobadi filio, exædificatum fuit, sive restauratum, ut legitur apud Greg. Turon., lib. iii, Hist. Franc., cap. 5. Situm illud erat in diocesi Sedunensi ad radices montis sancti Bernardi, ut habet Ruin. in notis ad præf. locum.

At el. Mabillonius, sæc. i Bened., pag. 189, ostendit hoc poema non de Victoriano ab. Agaunensi (ut ab omnibus fere creditum est, indicante titulo), sed de Victoriano abbate Asanensi esse scriptum. Nam primo in mss. Codicibus, ait, Victorianum abbatem Asanensem legimus cum hac epigraphe: *Epitaphium abbatis de monasterio Asanæ*; est vero Asana, seu Asania, vicus Aragoniæ juxta flumen Cinga, quod per montium angustias delabens, rivisque auctum rapide in Iberum influit. 2° Nulla Victoriani abbatis mentio occurrit in Agaunensium abbatum indice,

A Lingua potens, pietas præsens, oratio jugis.
 Sic fuit, ut jam tum totus ad astra foret.
 Plura salutiferis tribuens oracula rebus,
 Sæpe dedit signis vita beata fidem.
 Bissenis rexit patrio moderamine lustris,
 Rite Deo placitas pastor opimus oves.
 Calle sequens recto sacra per vestigia Christum,
 Nunc fruitur vultu, quem cupiebat amare

CAPUT XII.

Epitaphium Hilarii c presbyteri.

[Hilarium presbyterum, mortuum, laudat ob nobilitatem, ob castimoniam, ob scientiam, et accuratam in judicando diligentiam, ac fidem. Sævus Evangelicæ officia in mortui memoriam commemorat.]

B Omnes una manet sors irreparabilis horæ,
 Cum venit extremus, lege trahente, dies.
 Sic furit ira necis, neque nos fugit orbita mortis,
 Pulvere facta caro nonniis pulvis erit.
 Hæc tamen insignes animas spes optima ^c pascit,
 Quod qui digna gerit, de nece nulla timet.
 Hoc jacet in tumulo venerandus Hilarius actu,
 Corpore qui terras et tenet astra fide.
 Vir bonus, egregia de nobilitate refulgens,
 Inter honoratos germinis altus apex.
 Connubio junctus simili, sed conjuge rapta,
 Stans in amore Dei, non fuit alter amor.
 Utilis in propriis, doctus moderamine legis,
 Cujus judicium pondere libra fuit.
 Justitiam tribuens populis examine recto,
 C Vendita res pretio non fuit ulla suo.
 Funeris officio lacrymans Eventia charo,
 Contulit hæc genero membra sepulta ^d suo.

CAPUT XIII.

Epitaphium ^b Servilionis.

[Servilionem lugubri hoc poemate celebrat, qui aulicus fuerat, atque regias opes rite administraverat: tum factus presbyter in viduas præcipue, ac pupillos diligens, ac munificus exstitit.]

Quamvis longa dies, brevis hic, et hospita lux est,
 Sola tamen nescit vita beata mori.
 Hoc igitur tumulo Servilio clausus habetur,
 Nobilis, et merito nobiliore potens.

quem ex tabulis Agaunensibus Sammartiani descripserunt. Hæc Mabillonius, qui pro terea vult, citra dubium, Victorianum Asanensem pro Agaunensi esse reponendum, quique Fortunato saltem fama, ac nomine notus esse potuerit, quemadmodum idem ipse Fort. sanctum Martinum Duniensem in Gallæcia episcopum, magis adhuc distantem, epistola et elogio convenire potuit.

^d In uno Cod. Vat. legitur *monasterii Asanæ*, in altero *Agahonens*, corrupte.

^e An hic Hilarius est, de quo idem Fortun., cap. 33, lib. iii, scribit:

Hilarius pariter nobis in amore tenacem,
 Insere carminibus, quem mea corda coluit?

^f Tres Codd. Vatic., *spes non vacua pascit.* Edit. Paris., *spes non vaga.*

^g Duo Codd. Vat., *sepulera suo.*

^h Deest hoc poema in Ven. Edit. et in uno Cod. Vat.

Ipsæ Palatinam rexii moderatius aulam,
Commissarque domus crescere fecit opes.
Presbyter inde sacer mansit venerabilis orbi ^a.

Servitioque Dei, libera vita fuit
Orphanus hic patrem, viduæ solatia desent,
Unde magis cœlis gaudia vera tenet.
Pontificem ^b genitum videt hinc de munere Christi,
Raptus ab orbe quidem, Letus ad astra redit.

CAPUT XIV.

Epitaphium c Præsidii ^d.

[Præsidium abbatem, ob doctrinæ sanctitatem, et in grege suo curando diligentiam ac sollicitudinem jam mortuum commendat.

Vita brevis hominum, sed non brevis illa piorum,
Dum migrante die prosperiora tenent.
Qui meruere magis de carcere carnis euntes,
Post tenebras mundi, luce perenne frui.
Ex quibus hic recubans meritis Præsidius almis,
Carne tenet tumulum, spiritus ^e igne polui.
Pectore de proprio Christi responsa rigando,
Multorum exstinxit fonte fluente sitim.
Invitans instantes oves ad pascua Regis,
Distribuit dulcem fratribus ore salem.
Nam quoties monachus peccati est vulnere fixus,
Missus ad artificem ^f certa medela fuit.
Ibat ad abbatem famulans, sanctumque magistrum,
Discipulus humilis, qui fuit ante tumens.
Talibus officiis intentus amore Tonantis,
Inter et Angelicos ^g fulget honore choros.

CAPUT XV.

Epitaphium Boboleni diaconi.

[Bobolenum diaconum, dum somno indulget, a sicario ictu securis occisum, desset hoc carmine.]

Innumeris hominum subjecta est vita periculis,
Casibus et variis sors inimica premit.
Nam recubando thoro Bobolenus ^b honore diaconi,
Dum fruitur somno, mors rapit astra virum.
Hostis in insidiis securo, cæde secenris,
Percutiens cerebrum, fecit obire dolo.
Dic, tibi quid prodest scelus hoc peragendo nefande?
Ille Deo vivit, tu moriture peris.
Martyris ⁱ ille decus meruit, tu damna latronis;
Hinc sibi palma placet, sed tibi pœna manet.

^a Unus Cod. Vat., *venerabilis orbe*.

^b Licet hinc coniecere pœna istud conscriptum fuisse suasu vel occasione episcopi alicujus, recens Ecclesiæ regendæ præfecti, cujus forte clero Servilio ascriptus olim fuerat.

^c Deest hoc carmen in Ven. Edit. et uno Cod. Vat.

^d In uno Cod. Vat. c. sic legitur epigraph.: *Epitaphium domus Præsidii*.

^e Edit. Paris., *fluminis*; in marg., *spiritus*.

^f Hinc intelligitur Præsidium abbatem fuisse; cuiusnam vero monasterio præesset, incertum est, cum hoc nomen minime occurrat in Catalogis Abbatum Regni Galliæ: quod ego quidem scire potui.

^g Edit. Paris., *angelicos inter*.

^h Edit. Ven., *Bobolinus dignus honore*.

ⁱ Hinc licet suspicari Bobolenum propter justitiam tuendam sic percussum interiisse.

A

CAPUT XVI.

Epitaphium Attici.

[Attici, qui jam senio confectus obierat, funus prosequitur hoc carmine, et ejus eloquentiam prudentiamque, tota Gallia illustrem, tum generis nobilitatem, doctrinam, sapientiam, pietatem, in sacras ædes et pauperes munificentiam, extollit.]

Quamvis longa seni ducatur in ordine vita,
Cum venit extremum, nil valet esse du.
Sed quæ nemo fugit, nisi terram terra recondat,
Lege sub hac, cunctos sors rapit una viros.
Celsus in hoc humili tumulo jacet Atticus ille,
Qui dabit eloquio dulcia mella suo.
Impendens placidam suavi modulamine linguam,
Pacificusque suus sermo medella fuit.
B Cujus abundantem venerata est Gallia sensum,
Excoluitque senem semper honore patrem.
Clarus ab antiquis, spes nobilitatis opimæ,
Sufficiens propriis, nulla rapina fuit.
Dogmata corde tenens, plenus velut arca libellis,
Quisquis, quod voluit, fonte fluente bibat.
Consilio sapiens, animo pins, ore serenus,
Omnibus ut populus esset amore pareus.
Sic venerabilibus templis, sic favit i egenis,
Mitteret ut cœlis, quas sequeretur opes.

CAPUT XVII.

Epitaphium Arcadii ^k juvenis.

[Arcadium, adhuc juvenem, immatura morte, occupatum, funebri carmine colonestat.]

C Omne ^l bonum velox fugitivo tempore transit,
Quæ placitura videt, mors magis illa rapit.
Hic puer Arcadius veniens de prole senatus,
Festinante die raptus ab orbe jacet.
Parvula cujus adhuc freno se vinxerat ætas,
Ut tener ^m et annis surgat ipse senex.
Eloquio torrens, specie radiante venustus,
Vincens artifices, et puer arte rudis.
Quo me forma rapis laudes memorare sepulti?
Singula si memores, plus lacrymanda mones.
Sed quoniam nulla maculatus sorde recessit,
Nulli ⁿ flendus erit, quem paradisos habet.

D

ⁱ Duo Codd. Vat., *sic fudit*. Edit. Ven., *sic fulget egenis*.

^k Opinatur Browerus hunc Arcadii Arvernensis senatoris (de quo sæpe Gregor. Turon. in Histor. Franc.) filium fuisse. Sed cum ille Arcadius pater Placidinæ fuerit, olim uxoris Leontii, episcopi Burdegalensis, ab ipso vero dimissæ ad an. 549, minus verisimile videtur, fratris ejus, adhuc pueri, funus defleri potuisse a Fortunato, qui ad annum 565, ut sæpe diximus, venerat in Gallias, nisi forte multo post ejus obitum hoc pœna in gratiam Placidinæ a Fortunato elucubratum fuisse credendum est. Matrim itaque illum ex Arcadii ortum familia, quam ejusdem filium dicere.

^l Deest hoc poema in Ven. Edit. et uno Cod. Vat.

^m Duo Codd. Vat., *ut teneris annis*

ⁿ In uno Cod. Vat., *nullis flendus*.

CAPUT XVIII.

Epitaphium Basilii.

[Basilium demortuum laudat fenebri carmine, ob eloquentiam ac doctrinam, ob sapientiam ac pacis studium; ob liberalitatem in pauperes et templa. Suscepit ab eodem in Hispaniam legationes et innocentiam in publicis gerendis muneribus commemorat quaque populo et regibus charus esset ostendit.]

Impedior lacrymis prorumpere nomen amantis,
Vixque dolenda potest scribere verba manus.
Conjugis affectu, cogor dare pauca sepulto,
Si loquor, affligor, si nego, durus ero.
Qui cupis hoc tumulo cognoscere lector humanum,
Basilium ^a illustrem mœsta sepulcra tegunt.
Cujus blanda pio recreabat lingua relatu,
Et dabat eloquio verba benigna sonu.
Hinc doctrina rigans, illinc dulcedo redundans,
Ornavit radio lux geminata virum.
Regis amur, charus populis ^b, ita pectore dulcis.
Ut fieret cunctis in bonitate parens.
Traquillus, sapiens, jucundus, pacis amicus,
Nullaque ^c, quo stabat, semina litis erant.
Hunc consultantem legati sorte frequenter,
Misit ad Hispanos Gallica cura viros.
Sufficienter habens, nunquam fuit arma rapinæ,
Non propriis eguit, non aliena tulit.
Ecclesias ditans, loca sancta decenter honorans,
Pauperibus tribuens, dives ad astra subit.
Annis bis denis cum Baudegunde jugali
Junxit in orbe ^d duos unus amore torus.
Qui tamen undecimo lustro cito raptus ^e ab ævo.
Post finem terræ regna superna petit.
Non jam flendus eris humana sorte recedens,
Dum patriam cœli, dulcis amice, tenes.

CAPUT XIX.

Epitaphium Aracharii.

[Aracharium, qui regia in aula clarus fuerat, regi-que charus et jucundus, adhuc florente ætate hinc morte ereptum, deslet hoc carmine.]

Partu ^f terra suo fraudem non sustinet ullam,
Quæ dedit, hæc ^g recipit, debita membra luto.

^a Vide quæ de Basilio et Baudegunde, ejusdem uxore, diximus in notis ad carm. 7, lib. 1.

^b Unus Cod. Vatic. charus populi sic pectore.

^c Unus ex Codd. Vat., multaque quo stabat, semina lactis erant.

^d Unus ex Codd. Vat., junxit in urbe.

^e Dubitat Brow. an hic idem Basilus sit de quo Gregor. Turon., lib. iv Hist. Franc., cap. 46, quod dispar utriusque mors videatur fuisse. Ille scilicet, de quo Gregor., videtur oppressus a Mummoleno intermisisse; hic de quo Fortun., nullo ejusmodi casu et calamitate. Verum nec ex illo Gregorii loco satis aperte confici potest Basilium potius quam collectam ab ipso et Sigario multitudinem Mummoli armis superatam interiisse; neque hic declarat Fortunatus quo mortis genere Basilus decesserit: solum indicat non admodum senem hinc raptum obisse. (*Primæ curæ nota.*) — Mummelus Eonius fuit qui a Guntramno rege donatus patricii loco et gradu, clarissimis postea partis victoriis, illum quo auctus fuerat honorem multum reddidit quam acceperat illustriorem. Nam Langobardos et Saxones, in Galliam irrumpentes magnis præliis profligavit. Idem deinde,

A hic vergente suo situs est Aracharius ævo,

Sex qui lustra gerens, raptus ab orbe fuit.

Ipse Palatina refulsit ^h clarus in aula,

Et placito ⁱ meruit regis amore coli.

Omnia restituit mundo, quæ sumpsit ab ipso;

Sola tamen pro se, quæ bene gessit, habet.

CAPUT XX.

Epitaphium Brumachii.

[Brumachium, potentem virum, dum a legatione, qua perfunctus fuerat, revertitur in Gallias, morte itinere oppressum, prosequitur lugubri carmine, illum laudans ob eloquentiam ac prudentiam, unaque Frigiae uxoris in curando funere conjugis diligentiam commendat.]

Quisquis in hoc tumulo cineres vis nosse sepulhi,

B ^j Brumachius quondam fuit in orbe potens.

Quem sensu, eloquio, legati nomine functum,

Dum redeat patriæ, sors inimica tulit.

Finibus Italiæ raptus, sed Frigia [Fragia, Phrygia] ^k conjux.

Detulit hoc chari funus amore ^l viri,

Ceu vivum coluit, cui grata est umbra mariti,

Conjugibus castis ipsa favilla placet.

Ipse quaterdecim permansit in orbe per annos,

Mox obiit, et magnam parva sepulcra tegunt.

CAPUT XXI.

Epitaphium Avoli.

[Laudat Avolum ob pietatem ac religionem in sacras ædes, ob liberalitatem in pauperes, munificentiam in cives.]

C Irriguis Avolum lacrymis ne flete sepultum,
Qui propriis meritis gaudia lucis habet.

Nam si pensentur morum pia gesta suorum,

Felix post tumulos possidet ille polos.

Templa Dei coluit, latitans satiavit egentem,

Plenus illa metit, quæ sine teste dedit.

Nobilitate potens, animo probus, ore serenus,

Plebis amore placens, fundere promptus opes ^m.

Non usura avidus, licet esset munere largus,

Plas nihil expetiit, quam numerando dedit.

Nil mercedis egens, merces fuit una salutis,

Quod minus est pretio, proficit hoc merito.

cum a Guntramno defecisset, et Gundevaldum fuisset secutus (quem tamen ipsum deseruit postea ac prodidit) jussu Contramni occisus est, uti narrat Gregor. Tur. lib. vii Hist. c. 59.

D ⁿ Unus Cod. Vat., pastu terra suo.

^h Ibid., quæ dedit, ac recipit.

ⁱ Edit. Ven., fuit praeclarus in aula.

^j Ibid., et placido.

^k Edit. Ven. Frisia conjux.

^l Edit. Ven. et duo Codd. Vat. funus amando viri.

^m Brow. opinatur hunc esse Avolum presbyterum, qui interfuit, ac subscripsit concil. Aurelian. in, nomine Agricola Cabillonensis episcopi. Sed mirum, si Avolus, de quo nunc agitur, prebyter fuit, nihil de isto honoris gradu hic esse a Fortunato commemoratum, atque alia potius ab eodem commendari, quæ laico magis conveniant, quod mirum munificus esset, et ab usuris exigendis alienus.

ⁿ Edit., in marg. :

Promptus opes misoria sat tribuendo dedit.

Luce perenne fructus, felix cui mortua mors est,
Quem non pœna premit, vita superna manet.

CAPUT XXII.

Epitaphium a innocentum.

[Infantium puerorum tumulum, qui uno, ut videtur, parvi editi, alter maturius, quinquennis alter decesserat, et in idem sepulcrum, in quod et Mater eorum, fuerant illati, funebri carmine cohonestat.]

Huc jacet in tumulo non flenda infantia fratrum,
Quos tulit innocuos vita beata viros.

Uno utero geniti, simili sunt sorte sepulti,
Et pariter natos lux tenet una duos.

Lotus fonte sacro prius ille recessit in albis ^b,
Iste gerens lustrum ducitur ante Deum.

Nomine sed primus vocitatus ^c rite Joannis,
Alter Patricius munere major erat.

De cuius merito sic ^d plurima signa dederunt,
Felices animæ, quæ pia vota colunt.

Hic etiam felix genitrix requiescit eorum,
Quæ meruit partu lumina ferre suo.

CAPUT XXIII.

Epitaphium Juliani.

[Julium, qui mercaturam quondam exercuerat, deinde partas opes effuderat in hospites et egenos, jam mortuum, laudat hoc carmine. Joannis filii in patrem demortuum charitatem et diligentiam commendat.]

Condita ^e sunt tumulo Juliani membra sub isto,
Cujus in æternum vivere novit honor.

Mercator quondam, conversus sine beato,
Raptus ab hoc mundo crimine liber homo.

Collegit nimium, sed sparsit egentibus aurum,
Præmisit cunctas, quas sequeretur, opes.

Sollicitus, quemcumque novum conspexit ^f in urbe,
Hunc meruit veniens exsul habere patrem.

Pascere se credens Christum sub paupere forma,
Ante omnes apud hunc sumpsit egenus opem.

^a In Ven. Edit. hic habetur titulus: *Epitaphium Orientiorum*. Quo vocabulo videtur designari nomen proprium familiæ ac generis e quo erant infantes pueri hic desecti a Fortunato. Nec vero Orientiorum nomen erat ignotum in Galliis. Vide infra, c. 24.

^b Antea legebatur prior ille recessit in alvo; ex Mss. antiquis uti nunc legitur restituit Brow. Favent buic lectioni et mss. Codices Vat. quorum unus habet: *Pius ille recessit*.

^c In uno Cod. Vat., *vocitatur*.

^d Ibid., *se plurima*.

^e In Ven. Edit. et uno Cod. Vatic. deest hoc carmen.

^f Duo Codd. Vat., *prospexit in urbe*.

^g Greg. Turon., lib. de Vitis PP., c. 8, num. 6, mentionem facit de quodam Joanne presbytero Turon., qui olim mercaturam, ut ibidem narrat, exercuerat, asserens eundem ab urbe Massiliensi cum commercio negotiationis suæ olim rediisse. Admodum credibile est hunc eundem esse de quo hic Fortunatus, qui scilicet a pueritia secutus Juliani Patris institutum, postea conversus cum Patre, Turonensi clero ascriptus fuerit.

^h In uno Cod. Vat.: *Epitaphium Morientii*.

ⁱ In Ven. Edit. *quod bene gessit humi*.

^j Edit. Ven., *Theodechildæ*. — Theodechildis, de qua hic loquitur Fortunatus, minime confundenda est cum Theodechildæ, uxore Chariberti regis, de qua Greg. Turon. lib. iv Hist. Franc., c. 26. *Habuit*, inquit (Chariberius) et aliam puellam opi-

A Nec solum refovens, sed dona latendo ministrans,
Amplius inde placet, quod sine teste dedit.
Felicem sensum, qui fratris migrat in alvum [alvo],
Et vivos lapides ædificare potest.

Extulit hunc tumulum genitoris honore Joannis ^g,
Qui modo divinis fungitur officiis

Qualiter hic vivo serviret amore parenti,
Cum nati pietas ipsa sepulcra colit?

CAPUT XXIV.

Epitaphium Orientii ^h

[Orientium, qui in regia aula principem locum obtinuerat dignitatis et gratiæ, vita functum laudat ob prudentiam, justitiam ac moderationem. Tum Nicasiæ uxoris in curando Mariti funere, et in ejus memoria colenda, sollicitudinem ostendit.]

B Non hic nostra diu est fugienti tempore vita,
Quæ sub fine brevi vix venit, inde redit.

Ecce caduca volant præsentia sæcula mundi,
Sola fides meriti nescit honore mori.

Clanditur hic pollens Orientius ille sepultus,
Cui Palatina prius mansit aperta domus.

Consiliis habilis, regalique intus aulae,
Obtinuit celsum dignus in arce locum.

Vir sapiens, justus, moderatus, honestus, amatus.
Hoc rapuit mundo, quod bene gessit homo ⁱ.

Sexaginta annis vix implens tempora lucis,
Conjuge Nicasia qua tumulante, cubat.

Cujus castus amor colit ipsa sepulcra mariti,
Nec placitura homini, sed dedit esse Dei.

CAPUT XXV.

Epitaphium Theodechildis ^j reginæ.

[Theodechildem reginam, vita functam, egregie laudat ob regiam stirpem et affinitatem, ob liberalitatem in pauperes et in templa munificentiam.]

Quamvis ætatis senio ^k jam fleckeret annos,
Multorumque tamen spes cito rapta fuit.

lionis, id est pastoris ovium filiam, nomine Th. udechildem, cui proinde nullo modo ea congruunt quæ de stirpe ac nobilitate Theodechildis hic prædicantur a Fortunato.

Cointius, ad an. 504, n. 5 et seqq., censet duas esse Theodechildas ex regio genere distinguendas, quarum senior Clodovei regis, junior vero Theoderici filia fuerit, ac proinde Clodovei neptis. De prima hoc funebre poema elucubratum fuisse a Fortunato.

Haud erit abs re ac proposito nostro, paucis examinare momenta quibus vultur Cointius. Is ergo primum conatur Procopio fidem derogare, qui, lib. iv de Bello Goth., c. 20, scripsit sororem Theodeberti, filiam propterea Theoderici, nupsisse Hermegisclæ Varnorum regi. Plura quippe a veritate aliena in suam Historiam narrat illum intexuisse, ac, inter cætera, quod Clotildem, Clodovei Magni filiam, (quam sanctus Gregor. Turon., lib. iii Hist. Franc., c. 4, disertis verbis refert nupsisse Amalarico, Wisigothorum regi) item Theodeberti sororem appellet, lib. i, c. 13, ut mirum proinde non sit eundem errore deceptum vel Theodechildem Theodeberti sororem dixisse, quæ amita fuerit.

Deinde opinionem suam ex eo Cointius nititur confirmare, quod Theodechildis, si fuit Theodeberti soror, filia Theoderici, eadem Greg. Tur. superstes fuisse dicenda est. Qui vero id potuit, cum Fortunatus

^k Unus Cod. Vat., *ætatis senium*.

Si ^a precibus possent ^b naturæ debita flecti,
 Plebs ageret lacrymis, hanc ^c superesse sibi.
 Gaudia quanta inopum tumulo ^d sunt clausa sub isto?
 Votaque quot populis abstulit una dies?
 Inelyta nobilitas genitali luce coruscans,
 Hic properante die Theodechilda jacet.
 Cui frater, genitor, conjux, avus, atque priores,
 Culmine succiduo regius ordo fuit
 Orphanus, exsul, egens, viduæ, nudique ^e jacentes,
 Matrem, escam, tegmen hic sepelisse dolent.
 Unica res placuit, cumulo mercedis opimæ,
 Antea cuncta delit, quam peteretur opem.
 Occultans sua dona suis, neu ^f sorte vetarent,
 Sed quæ clausa dedit, iudice teste, docet.
 Templorum Domini cultrix, pia munera ^g præbens,
 Hoc proprium reputans, quidquid habebat inops.

natus epitaphium ejus scripserit, et inseruerit operi quod Greg. Tur. adhuc vivo nuncupavit?

Sed hoc quod a Cointio affertur non magni momenti est. Potuit quippe Fortunatus scriptum a se poema in Theodechildis funus, post mortem Gregorii, Operi suo attexere: potuerunt et alii, qui dispersa Fortunati carmina unum in volumen collecta redigere.

Quod vero Theodechildis non Clodovei filia, sed Theoderici fuerit, ac propterea soror Theodeberti, ut omittam scriptorum constans silentium, qui nullam Clodovei regis filiam, nomine Theodechildem, referunt, ac unam commemorant Clotildem, quæ nupsit Amalarico, certe Fortunatus hoc ipso in carmine ea de Theodechilde memorat quæ Theodeberti sorori, non vero Clodovei filiæ quadrare comperiuntur. Ejus quippe regiam stirpem recensens, inquit:

Cui frater, genitor, conjux, avus, atque priores,
 Culmine succiduo regius ordo fuit.

Hæc, inquam, magis in eam conveniunt, quæ Theoderici filia fuerat, quam quæ Clodovei, in quo primum regii nominis ac seminis successio a Gallis confirmata fuit, a quo scilicet regnum ad ejusdem posterum perpetuo maneret, ut narrat Greg. Turon., lib. II Histor. Franc., cap. 9. Deinde qua ratione Fortunatus regium potius Theodechildis fratrem, quam fratres nominasset, si eadem Clodovei filia, ac proinde quatuor ejus filiorum, eorundemque regum soror, ac non filia Theoderici, et soror Theodeberti existisset? At id præclare convenit alteri testimonio Fortunati, quod de Theodechilde, sorore Theodeberti scriptum, vel ipse fatetur Cointius. En vero illud ex lib. VI, cap. 5:

Inelyta progenies, regali stirpe coruscans,
 Cui celsum a proavis nomen origo dedit,
 Currit in orbe volans generis nova gloria vestri,
 Et simul hiuc frater personat, inde pater.

Quod vero respondet Cointius, idcirco unum ejus fratrem commemorari a Fortunato, cum quatuor haberet, ut innueret ex his solum Theodericum eodem ex thoro quo Theodechildem fuisse procreatum, id cum nullo certo indicio asseritur, tum ubi eam causam a poeta, nullo modo fuisse præternisum (præsertim non invito metro) quod tantopere ad Theodechildis laudem augendam pertinebat, eandem nimirum quatuor reges fratres h. b. b. qui licet nati diversis ex nuptiis, vere tamen ejus fratres fuissent. Quod si illa valeret causa silentii a Cointio allata, non erat cur Fortun., l. VI, c. 5, de alterius, ut ipse putat, Theodechildis rege fratre mentionem faceret, cum Theodebertus non eodem ex thoro natus fuerit Theoderico, quo Theodechildis; hanc enim ex Suavegotta, cui multo post natum Theodebertum nupsit, suscepit. Vel ipse tamen Cointius fatetur illo in poemate Theodebertum ad laudem Theode-

A Una mori sors est, et terræ reddere terram:
 Felix, cui meritis stat sine fine dies.
 Actibus his instans, terrena ^b in luce relata,
 Ter quino ^c lustro vixit in orbe ^d decus.

CAPUT XXVI.

Epitaphium ^k Vilithutæ [Vilitrutæ].

[Vilithutam, nobilem mulierem, e gente tamen æ stirpe Barbarorum, in pariendo una cum prole extinctam, lamentatur; illiusque cum egregiam formam corporis, tum animi et ingenii ornamenta commendat. Data occasione de supremo judicio, deque dispare futura bonorum et malorum sorte fuse disserit; tum, ex præsentē Vilithutæ felicitate, superstitem conjugem ex mœrore quem amantissimæ uxoris ex funere conceperat, conatur abducere.]

Omne bonum velox, fugitivaque gaudia mundi,
 B Monstrantur terris, et cito lapsa ruunt.

childis commemorari. Videsis Pagium, ad an. 572, num. 4, ubi hanc quæstionem instituit, et Cointium refellit.

^a Ibid., sic precibus.

^b Alter Cod. Vat., possint.

^c Edit. Ven., huc superesse.

^d Unus Cod. Vat., cumulo sunt clausa. Edit. Paris., clausa sub uno.

^e Edit. Ven. et duo Codd. Vat., nudæque jacentes.

^f Edit. Ven., ne forte.

^g De Theodechilde scripsit Flodoardus: hujus [nempe Mapini, episcopi Rhemensis] temporibus Suavegotta regina Rhemensi Ecclesiæ tertiam partem villæ Virisiaci per testamenti paginam delegasse reperitur. Quam partem villæ ipse quoque præsul Theodechildi, præfatæ reginæ filiæ, usufructuario, per precariam, salvo Ecclesiæ jure, concessit, ita duntaxat, ut post ejus obitum, absque ullo præjudicio, sicut ab ea meliorata fuisset, ad ditionem Rhemensis revocaretur Ecclesiæ. Quare scilicet Theodechildis regina post modum nonnulla, per testamenti sui auctoritatem, tempore domni Egidii Rhemensi contulit ecclesiæ prædia.

Cointius vero censet Fortunatum, dum is celebrat Theodechildis in templa munificentiam, spectare monasterium quod ipsa ante Senonensem urbem, regia liberalitate, construendum curaverat, illius ad instar quod Clodoveus prope Parisios exædificaverat, cuique monasterio eadem fundos, quos sive circa Ligerim in Francia, sive trans Ligerim in Aquitania, aut de possesso, aut de acquisito, habere potuit, legaverat, in quo assidue monachi Deo deservirent, ibique et suum post obitum corpus ut sepulture daretur mandaverat. Vide Cointium, ad an. 564, num. 36 et seqq.

^b Edit. Ven., æterna in luce. Cod. un. Vat. in luce renata. Edit. Paris., in luce redacta; in marg., relata.

^c Theodechildis non ante an. 522 nata est, quo circiter tempore Theodericus nupsit Suavegottæ, Sigmundi regis filiæ, e qua suscepit Theodechildem, ut supra innuimus. Si itaque addas annos LXV, quos eandem vixisse hic refert Fortunatus, reperies ipsam extremum fere vitæ Fortunati tempore diem suum obisse. Vide quæ diximus in Vita Fortun., num. 90.

^d Unus Cod. Vat. in urbe decus.

^k Unus Cod. Vat. habet Vilithylæ. Edit. Ven., Utrogothæ; tum desunt duo versus Vilithuta decens, etc., et sequens. Item in uno Cod. Vat. — Browerus putat Vilithutam de gente Gothorum fuisse: quam tamen appellat Fortunatus, spectans bellicosos illius populi animos et spiritus, sive ut truculentam eorum indolem immanemque vitæ consuetudinem

Ut dolor acquirat vires, cum perdit amantem,
 Ante placere facit, durius inde premit.
 Heu lacrymæ rerum, heu sors inimica virorum,
 Cur placitura facis, quæ dolitura rapis?
 Vilithuta decens, Dagaulfi chara jugalis,
 Conjugis amplexu dissociata jacet.
 Corpore juncta toro, plus pectore nexa marito,
 Lucis in occasu vincula rupit amor.
 Tempora cui poterant ^a adhuc in flore manere,
 Principio ^b vitæ finis acerbus habet.
 Sanguine nobilium generata Parisius ^c urbe,
 Romana studio, barbara prole fuit.
 Ingenium mite intorva ^d de gente trahebat,
 Vincere naturam, gloria major erat.
 Nunquam mœsta manens, vultu nova gaudia portans,
 Nubila fronte fugans, corde serena fuit.
 Fudit ab ore jubar species redimita decore,
 Protulit et radios forma venusta suos.
 Stirpe sua reliquas superavit pulchra puellas,
 Et crocea ^e facie lactea collâ tulit.
 Splendida conspectu, meliori pectore fulsit,
 Digna micans animo, nec pietate minor.
 Cui quamvis nullus hac in regione propinquus,
 Obsequio facta est omnibus una parens.
 Divinis intenta bonis, alimenta ministrans,
 Qua mercede magis se satiasset videt.
 Hæc data post obitum faciunt quoque vivere fun-
 [ctam,
 Forma perit hominum, nam benefacta manent.
 Corpora pulvis erunt, et mens pia floret in ævo,
 Omnia prætereunt, præter amare Deum.
 Orphana tunc aviæ ^f studiis adolevit opimæ,
 Inque loco natæ neptis adulta fuit.
 Tertius a decimo ut hanc ^g primum acceperat annus,
 Traditur optato consociata viro.
 Nobilitas in gente sua cui celsa refulsit,
 Atque suis meritis additur alter honor.
 Dulcis ovans, alacris studiis ornata juvenus,
 Quod natura nequit, littera prompta dedit.
 Tres meruere tamen juncti superesse per annos,
 Conjugioque suo, corde ligante frui.
 Ambo pares animo, voto, spe, moribus, actu.
 Certantesque sibi, mente, decore, fide,
 Tempore jam certo est enixa puerpera prolem,
 Damno feta suo, quæ pariendo perit.

suetudinem significet. Quam feritatem Hyperboreis omnibus communem ac pene nativam fuisse asserit Sidon. Apollinaris in Antib. iniquiens :

....Jacet axe sub ursæ

Gens animis, membrisque minax, ita vultibus ipsis
 Infantum suus horror inest.

Quod autem Vilithuta, quamvis nata Parisiis, non esset e gente Francorum, satis ostendit versus ille qui paulo post consequitur in hoc poemate :

Cui quamvis nullus hac in regione propinquus,
 Obsequio facta est omnibus una parens :

^a Edit. Ven., poterant et adhuc, quod sequendum.

^b Unus Cod. Vat. et Edit. Paris., principium vitæ.

^c Edit. Ven., Parisi in urbe.

^d Unus Cod. Vat., torva de gente.

A Abripuit teneram subito mors invida formam,
 Annos quippe ^b duos, lustra gerendo tria.
 Sie animam generans, anima spoliatur et ipsa,
 Spem peperit luci, luce negante sibi.
 Exemplum sed triste dedit secunda ⁱ parenti,
 Unde redire solet, deficit inde genus,
 Tertius esse pater cupiens, heu solus habetur,
 Crescere quo nuncius debuit, ipse ^j cadit.
 Nam partus [parvus] cum matre perit, nascendo so-
 [pultus,

Nil vitale trabens, natus in ore necis.

Plus fuerant soli, si tunc sine prole fuissent,

Addita posteritas abstulit id quod erat.

Infauftis votis genitus de funere matris,

Et genitrix nato mortis origo fuit.

B Alter in alterius lethali sorte pendit ;

Inque vicem sibi mox ambo dedere necem.

Sed sensit graviora dolens pater, atque maritus,

Qui gemit, uno obitu se sepelisse duos.

Pro vix dum genito lacrymas jam solvit humato,

Vidit quod fletet, non quod haberet amor.

Tristitia cunulium tribuit cui rapta jugalis,

Dans longas lacrymas tempore nuptia brevi.

Consultum tamen illud habet de conjugis conjux,

Huic quia mercedis non vacuatur opus.

Nam quod ad ornatum potuit muliebri videri,

Ecclesiis prompte pauperibusque dedit.

Illic nulla ex illis rebus peritura reliquit,

Ut modo præmissas dives haberet opes.

Quam bene distribuens, sine se sua noluisset,

C Nam quæ larga ^k dedit, hæc modo plena metit.

Condidit ergo sibi quidquid porrexerat egenti,

Et quos sumpsit inops, hos habet illa cibos.

Felices quos nulla gravant de morte secunda,

Nec faciunt poenis subdita membra feris.

Dulcibus illecebris qui non sibi condit Avernum ^l,

Nec per carnem animam vult sepelire suam.

Sed casta pietate manens, sine crimine vitæ,

Illius in luce hac ^m præmia lucis emit.

Tempore quam parvo lacrymas aut colligit amplas?

Aut cui vita nitet ⁿ, gaudia longa caput.

Illic ^o de morte levis dolor est ; nam durius illud,

Illic quem viventem Tartara uigra tenent.

Infelix quisquis, maculosus actibus usus,

Ante [arte] redemptorem se laqueasse videt.

D

^a Unus Cod. Vat., rosea

^f Edit. Ven., Orfana tunc avia est, mendose.

^g Ibid., hanc ut primum.

^h Cum dixerit supra Fortunatus Vilithutam annos terdecim natam nupsisse, et annos tres vixisse cum conjugē superstitem, sequeretur eandem sextum decimum annum vivendo explese. Cur ergo hic decem et septem annos refert ipsam vixisse? forte menses in superioribus summis præmissos hic refert in numerum.

ⁱ Ibid., dedit fetura parenti.

^j Edit. Ven. et tres Codd. Vat., esse cadit.

^k Unus Cod. Vat., nam quæ lingua dedit.

^l Edit. Ven. et tres Codd. Vat., condit amarum.

^m Edit. Ven., illius in luce hæc præmia.

ⁿ Unus Cod. Vat., aut cui vita tenet.

^o Duo Codd. Vat. et Ven. Edit., hæc de morte.

Nubibus invecus cum venerit arbiter orbis,
 Et tuba terribilis moverit ^a arma polis.
 His venit Elias, illis in curribus Enach,
 Anteviendo suoa; hinc Petrus; hinc Stephanus.
 Flore puellarum rosea stipante corona,
 Inter virgineos prima Maria choros.
 Hinc Martha ^b, hinc sponsa Agnes, Tecla dulcis,
 [Agatha ^c,

Et quæcunque Deo virginitate placet.
 Tunc ibi quis terror, cœli assistente senatu
 Quid dicturæ animæ iudicis in facie?
 Mox aut pœna manet miseros, aut palma beatos.
 Quisque suæ vitæ semina jacta metit.
 Sunt dicturi alii: Cade, mons, et comprime corpus;
 Sed jussi colles ferre sepulcra negant.
 Cogentur minimi quadrantem solvere nummi,
 Nemo pedem removel quo sua culpa trahit,
 Spe vacui, palææ similes mittentur in ignes,
 Pascendis flammis sit ^d caro nostra cibus.
 Vivunt ad pœnas, æterno ardente camino,
 Ut cruciet gravius, mors mala non moritur.
 Ne fessi recreent animas longo igne crematas,
 Porriget ^e heu, nullas flammiger amnis aquas.
 Parte alia, meritis felicibus acta ^f tenentes
 Fulgebunt justî, sol velut arce poli.
 Digni lumen habent, damnati incendia deflent,
 Illos splendor alit, hos vapor igne coquit.
 Res est una quidem, duplici sed finditur actu,
 Nam cremat indignos, quo probat igne pios.
 Æterna radiant paradisi in luce beati,
 Cum facie Christi regna tenendo sui.
 Gratia quanta manet, vultus qui aspexerit illos!
 Quætos honor hominum, posse videre Deum!
 Si nimis erigitur fragilem qui cernit amicum,
 Qualiter exsultet qui videt ora Dei?
 Lilia, narcissus, violæ, rosa, nardus, amomum ^g.
 Quidquid, odorifero germine, mittit Arabs.
 Iudicis in vultu florentia lumina vernant,
 Sed super hæc, Domini suavior efflat odor.
 Nam quantum obscœno melior lux aurea plumbo,
 Tantum thura Deo, cedit et omnis odor.
 Quantum nocte dies distat, sol lampade lunæ,
 Factori cedunt sic sua facta suo.
 Cum vero justî tanto splendore fruuntur,
 Congaudent nimium se caruisse mori.
 De tenebris migrasse favent in luce perenni,
 Et magis ad bona tot tardius isse dolent.

^a Duo Codd. Vat. et Ven. Edit., commovet arma.

^b Tres Codd. Vat., hinc Mater.

^c Unus Cod. Vat., Agathe.

^d Unus Cod. Vat., sic caro.

^e Edit. Ven., porrigit.

^f Edit. Ven. et duo Codd. Vat., alta tenentes.

^g Ibid., amomus.

^h Duo Codd. Vat., huc meliora. Edit. Ven., hæc meliora.

ⁱ Edit. Ven. et unus Cod. Vat., juncta.

^j Edit. Ven. et tres Cod. Vat., revocare gradum.

^k Edit. Ven. et unus Cod. Vat., ne grave senus.

^l In Cod. ms. sæculi xv quo usus est vir cl. Jacobus Morellius, bibliothecæ S. Marci Venetiis

A Tu quoque nec lacrymis uras pia facta jugalis
 Cui modo creduntur hic ^b meliora dari.
 Nam si deplores meritis quæ vivit opimis,
 Conjugis ipse bonis invidiosus eris.
 Præsertim quam senso, animo, tibi corpore junctam
 [junctas ^c,]

Cum Christo semper corde fuisse refers.
 Post Domini vultus, ad te si jussa rediret,
 Fleret in hunc mundum se revocasse l gradum.
 Charlus illa diem retinet, quem perdere nescit,
 Quam hunc, quem timuit, sine sequente sibi.
 Ne grave funus ^d agas, cunctis natura quod offert,
 Quod cum principibus participatur inops.
 Nullum paupertas, non eripit ampla facultas,
 Hoc commune simul dives, egenus habet.

B Nam puer atque senex, niger, albus, turpis, honestus,
 Debilis, et fortis, mitis, et asper obit.

¹ Huc sapiens stolidus, probus,.... improbus
 [omnis,

Plenior, exiguus, parvus, et altus adit.
 Tardius aut citius currit sors ista per omnes,
 Dissimili merito, mors trahit una viros.
 Non decet ergo graves pro conjuge fundere fletus,
 De cujus meritis te dubitare negas.
 Felices nimium hic qui sine crimine præsumt,
 Qui melius discunt vivere post obitum.

CAPUT XXVII.

Epitaphium Euphrasæ.

Euphrasiam, nobilissimam feminam, omnis actibus
 cumulatam, et illustrem virtutibus, mortalem
 C hanc vitam cum immortalitate commutasse gratulatur. Ejusdem munificentiam in pauperes, castimoniam, generis quoque nobilitatem, commendat.]
 Si ^m pietatis opus nunquam morietur in ævo [ævum],
 Vivis pro merito, femina sancta, tuo.
 Inclita sidereo radians, Euphrasia, regno,
 Nec mihi flenda manes ⁿ, cum tibi læta places,
 Terræ ^o terra dedit, sed spiritus astra recepit,
 Pars jacet hæc tumulo, pars tenet illa polam.
 Corpore deposito, leviori vecta volatu,
 Stas melior cœlo, quam prius esses humo.
 Carnis iniqua domans, det e tibi, sacra, ^p triumphans,
 Ad patriæ sedes civis opima redis.
 Ardua nobilitas proavorum luce coruscaas,
 Plus tamen es meritis glorificanda tuis.
 D Vir cui Namatius ^q, datus inde Vienna sacerdos:
 Conjuge defuncto, consociata Deo,

custos, hic versus, qui in Brow. edit. et ms. Codd. quibus nst sumus mancus reperiatur, sic suppletur:
 Huc sapiens, stolidus, probus, improbus, atque superbus;
 et infra:

Dissimili merito sic trahit unusulmas.

(Secundæ curæ nota.)

^m Hoc poema et sequens desunt in uno Cod. Vat. et Ven. Edit.

ⁿ Unus Cod. Vat., nec mihi flenda manens.

^o Unus Cod. Vatic., terra edit; alter, terræ terra hæret.

^p Duo Codd. Vat., facta triumphans.

^q Ille Nammatius episcopus Viennensis fuit, ac

Exsulis, viduis, captivis omnia fundens,

Paupertate pia dives ad astra subis.

Æternum mercata diem sub tempore parvo [pravo],

Misisti ad cœlos quas sequeris opes.

Sed rogo per regem, paradisi gaudia dantem,

Pro Fortunato supplice funde precem.

Obtineas votis, hæc qui tibi carmina misi,

Ut merear claudi quandoque clave Petri.

CAPUT XXVIII.

Epitaphium Eusebiæ.

[Eusebiam, quæ decennis, jam viri desponsa, immature obierat, lugubri hoc carmine mortuam lamentatur.]

Scribere per lacrymas si possint dura parentes,

Hic pro pictura littera stetit erat.

successit Ezechio, seu Isicio, in sede Vien., ad annum 558. Vir nobilis stemmate, sed nobilior vita et eloquio nominatur in Adonis Chronico, ad sextam ætatem. Incertum an hic idem ipse Nannatius fuerit ad quem scripta exstat epistola Sidonii Apol. sexta lib. viii, cum et alius Nannatius fuerit, consocer Ruricii, ad quem et ejus conjugem Cerauniam exstant quædam ipsius Ruricii epistolæ.

Browerus, in notis ad hunc locum, ait Euphrasiam post se reliquisse superstitem Nannatium, futurum aliquando Viennensem antistitem, cum tam aperte Fortunatus hic narret Euphrasiam, conjugem jam defuncto, religioni pietatique exercendæ se totam dedisse.

A Sed quia lumen aquis non signat * nomen amantis,

Tracta manus sequitur qua jubet ire dolor,

Nobilis Eusebiæ, furibundi sorte sepulcri,

Hic, obscure lapis, fulgida membra tegis.

Cujus in ingenio, seu formæ corpore pulchro,

Arte Minerva fuit, victa decore Venus.

Docta tenens calamos, apices quoque figere filo,

Quo tibi charta valet, hoc tibi tela fuit.

Dulcis in Eusebii jam desponsata cubile,

Vivere sed teneræ vix duo lustra licet.

Ut stupeas juvenem, sensum superabat anilem,

Se quoque vincebat, non habitura diu.

Conteriturque socer, cui nata, genereque recedit,

Hæc lethalis obit, ille superstes abit ^b.

Sit tamen auxilium, quia non es mortua Christo,

B Vives post tumultum, virgo recepta Deo.

In eo quoque Browerus errat, quod Nannatium Pantagathus successisse opinetur in sede Viennensi; qui Pantagathus interfuit ac subscripsit concil. Aurelianensi iii, habito an. 538, cum huic successerit Ezechius, qui item nonnullis interfuit ac subscripsit conciliis, quæ inter Parisiensi ii celebrato an. 551, ut videre est apud Cointium. Ezechio itaque successit Nannatius, ac decessit an. 558, cum annos septem sedisset, vixisset 73, ut patet ex ejus Epitaphio, quod in Antiquit. Vien. legitur. Videsis Coint., ad an. 558.

* Id est, oculus per lacrymas nequit signare amantis nomen.

^b Unus Cod. Vat., ille superstes habet.

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

*Ad Martinum * episcopum Galliciæ.*

[Martini, episcopi Galliciæ, virtutes cum deliciis paradisi comparat; cujus acceptis litteris, qua se lætitia perlusum senserit declarat, ac data occasione eloquentiam ipsius et doctrinam effert pluribus; tum ejusdem se precibus humillime, nec non Agnetem et Radegundem commendat.]

Domno sancto atque apostolico in Christi regis

C exercitu, post ducem Paulum principilo Martino episcopo, Fortunatus.

Felici ^b propulsa statu recreabilis opinionis vestræ nostras aures aura demulsit, et molli blandita lapsu, sibilo crepitante, paradisiaci horti odora menta saburrans ^c, suaviū florum nuntia nares ipsas aromatate ^d respirante sufflavit, admodulanter indicans, quod ^e sicut ad orientem Edon a principio, ita de-

vorum, temporibus illis quibus Justinianus in Rep. Rom., et Athanagildus in Hispaniis imperium tenuere: quod de initiis Martini in Hispania intelligendum est.

D Fortunatus autem (ut animadvertit Brow.) sui temporis receptam apud plerosque opinionem sequitur, quæ ferebat Paulum apostolum in Hispanias Evangelii lucem intulisse: quam opinionem examinat Baronius, ad an. 61, nihil tamen deliniciens. Cum igitur sanctus Martinus plurimum opera sua et sedulitate contulisset quo Suevi qui Galliciam ab initio sæculi v tenebant, Arianam hæresim ejurarent (ut videre est apud Gregor. Turon., lib. i de Mir. S. Martini, caput 11), propterea a Fortunato post Paulum principilus, appellatur. Erat quippe principilus apud Romanos principes primæ cohortis, isque erat in legione alter post tribunum.

^b Deest hæc epistola in Edit. Ven. et uno Cod. Vat.

^c Gloss. ms.: id est, spirans, odorans.

^d In uno Cod. Vat., aromata respirante.

^e Ibid., deest: quod.

* Sanctus Martinus, episcopus Galliciæ, decessit anno circiter 580. Sic de ipso scribit Greg. Tur., lib. v Hist. Franc., cap. 38: Hoc tempore et B. Martinus, Galliciensis episcopus, obiit magnum populo illi faciente plactum. Nam hic Pannoniæ ortus fuit, et exinde ad visitanda loca sancta in Orientem propinquans, in tantum se litteris imbuit, ut nulli secundum suis temporibus haberetur. Exinde Galliciam venit, ubi cum beati Martini reliquiæ portarentur, episcopus ordinatur; in quo sacerdotio, impletis plus minus triginta annis, plenus virtutibus, migrovit ad Dominum. Versiculos, qui super ostium sunt a parte meridiana in basilica sancti Martini ipse composuit. Sancti Martini, Galliciæ episcopi, elogium exstat apud Isidorum, in l. de script. Eccles. cap. 22, his verbis: Martinus Dumiensis monasterii sanctissimus pontifex, ex Orientis partibus navigans in Gallias venit, ibique conversus ab Ariana impietate ad fidem catholicam Suevorum populis regulam fidei et sanctæ religionis constituit, ecclesiasticos informavit, monasterium condidit, copiosaque præcepta piæ institutionis composuit; qui et refert Martinum floruisse, regnante Theodemiro, rege Sue-

curso strepto, alterum ad necasum Deus plantasset Elysium, in quo fortior Adam, id est, Martius Martius inexpugnabilis accola Christi, fide ditior viveret, perpetuo servante mandato, ^a ad quem non tam ad auram Dominus revivendum post meridiem pergeret, quam ipse vir factus paradisus, inter perspicui cordis smaragdinas plateas et vernantis operis inumbratos ^b corymbos, non quod flos tegetet, sed fructus ornaret, inambulantibus in se beati Redemptoris, adhæsura vestigia coercheret, fide fligente; unde nec ad momentum pii conditoris laberetur præsentiā, quia nec in atomo plasma notaretur in culpa, sed per illas beatitudines, velut odori memoris illectus delirius, et Vernulam Dominus et verna Dominum consideret; utpote cum alternante sibi concatenati dulcedine nec iste fugaretur admissu ^c, nec ille fraudaretur amplexu, hinc inhiantibus animis, medullis astuantibus, oculis suspectis, palmis extentis, fervens magis quam sitiens præstolabar epistolæ vestræ magna, si vel parva nubecula madidanti vellere bibulus humectaret: desiderii conscius vota voto præveniens, si quid de vobis certissimus vel per undas mobiles fixa mihi littera nuntiaret, ita ut ariditatem meam colloqui vestri temperaturus imber sic irrigaret, paginam ^d ne deleret, quo tamen providentia divina consulto per filium vestrum, venerandum mihi domnum, sanctam charitatem relectam suscepi cernens epistolam quæ, ut vos nostis, arte compacta, ut ego sensi, flore confecta ^e, bibentem se potius quam legentem ferret, per singulos apices pigmentato affamine inebriatura. Dives pauperi propinavit, et, ut ita dixerim, quasi Falerni nobilis ipso me prius odore pincernante, supplevit: gemina dicendi fruge congesta, condita sale, melle perfusa, permista blanditie, cum vigore me peregrini poculi, quantum desuetum, plus avidum, dum pars illicit, pars deterret; in ancipiti posito conviva resticulo ^f, nec sustinente magna bibere ^g, consentio dulcedini, qui certo ^h virtuti. Hoc igitur fluente dono, venit ad me, fateor, per eana ponti fons poculi, venit, pater optime, per salsum mare, quod sitim restingueret; et venit oceanide miscente fluctu ⁱ mera dulcedo; cuius liquor non fauce tenus saperet, si arcana mulceret, quippe quod non carnem soperis tali potu, sed spiritum. Unde, ut vere prosequar, huius nova palmitis nobis sitim prorogat, dum propinat. Hæc ^j inopinata fruge delapsa per gurgitem, primus iste mihi-

A met venit fructus e fluctibus; detulit poppis illa reliquis forsitan alumen, mihi vestri colloqui certe lumen; commercium, tali discrepante mercatu, quod aliis illud ad pretium, hoc nobis inemptum [inemptum]. Illinc restinguitur, hinc purgatur, illud inficit, hinc nivescit. Quid loquar de periodis, Epichere matius, enthymematis ^k, syllogismisque perplexis, quo laborat quadrus Maro, quo rotundus Cicero; quod apud illos est profundum; hic profluum, quod illine difficillimum, hinc in promptu. Comperi paucis punctis, quoniam quo volueris cola ^l pampinosæ diffundis propagines, quod vero liberit, acuti commatis falce succidis, ut cauti vinitoris studio moderante, nec in hoc luxurians germinet umbra fastidium, et illuc tensa placeat propago cum fructu. Nam quod ^B refertis in litteris, post Stoicam Peripateticamque censuram, me theologiæ ac theoriæ tirocinio mancipatum, agnosco quid amor faciat, cum et inmerentes ^m exornat. Cur tamen, bone Pater, in me reflectis quod tuum est, ac de me publice profers quod tibi privatum est? cum prima sint vobis nota, et secunda domestica; nam Plato, Aristoteles, Chrysippus, vel Pittacus, cum mihi vix opinione noti sint, nec legenti Hilarius, Gregorius, Ambrosius, Augustinus, quos, si vel in visione ⁿ noti fierent dormitanti, nec ego vere sentirem ^o, eo quod copiarum artium apud vos velut in commune diversorium conveniunt, ipsa vobis [hærent] tenacius quæ sunt cælo propinquius, quia non oblectamini tam pompa dogmatum quam norma virtutum. Unde procul dubio cælestium clientela [clienta, cliens] factus es clientelarum ^p. Sed quid ego hæc ad te, o duleissime Pater, et vere Christi discipule, qui ad instar Samaritani vinum bibens, et oleum ægroto decubanti, blandum mihi malagma porrexisti: mercedem pii operis relaturus, cum venerit qui se stabulario æra pensare debere ^q repromisit, custodiens in vobis, pontifex summe, quod contulsi; sciens suis oculis hoc placere dignissime, quod ipsam apud te vincit dignatio dignitatem. Quapropter sacratissimæ, sincerissimæ, atque amantissimæ ^r apostolicæ coronæ vestræ plantas supra meum pectus stratus imponens; et ultimus ego membra subdita vel pedum vestrorum recubatorium faciens, ita vestræ pietati avido desiderio me commendans, deosco in Domino ut inter peccatorem et Redemptorem mundi alter quodammodo mediator accedens, levigato delicto, probe Pa-

^a To ad deest in aliq. Mss.

^b Duo Codd. Vat., inumbrantes corymbos.

^c In uno Cod. Vat., fugaretur admissu.

^d Ibid., paginam nec deleret.

^e In altero Cod. Vat., flore confecta.

^f In duobus Codd. Vat., conviva resticulo.

^g In uno Cod. Vat., libente consentio, f., bibente.

^h In altero Cod. Vat., qui cedo virtuti.

ⁱ Ibid., miscente fluctum mare dulcedo.

^j In uno Cod. Vat., hæc inopinata.

^k In uno Cod. Vat., enthymemis.

^l In altero Cod. Vat., quomodo volueris colæ diffundis propagines. Trevir. Glass., subdit Brow., habet cola, id est crescentis. Est et apud Varonem

de re rustica, lib. 1, cap. 34, colis pro tenera in vitam ramusculo. Hæc Brow. Ille porro cola usurpatur a Fortunato pro media in scribendo distinctione, quo in sensu ab ipso adhibetur lib. 1, cap. 1. Cui sensui respondet quod hic paulo post addit: quod vero liberit, acuti commatis falce succidis; ut sensus sit: qua latius diffundis orationem, luxuriantis vitis ad instar, qua restringis atque concidis.

^m In uno Cod. Vat., non merentes exornat.

ⁿ Ibid., quos si vel visioni noti fierent.

^o Vere senserim.

^p In uno Cod. Vat., factus es clientelarum.

^q Ibid., pensare debiti.

^r In 2 Codd. Vat., atque clamantissime apostolice.

ter, reprobum reconcilies post reatum. Et quia vestrae fiducia pignus accepi, pietatis vestrae filias et famulas, Agnem et Radegundem una mecum devote earum desiderio mandato commendo, communiter supplicantes ut, apud dominum Martinum pro nobis verba faciens, tam fidus intercessor accedas, qualis apud Dominum ipse tunc promptus exstitit, cum cadaver exanimum non prius dimitteret quam mors mortuum dimisisset. Est enim ratio consequens ut per vos hinc prodiit pars patroni. Coram Domino supplicans, pie Pater, ut in gratiam vestram [gratia vestra] receptus, vel apud eos qui vestri sunt commendati, sentiam tam oratione quam carmine te doctore regi, genitore diligi, duce progredi, tutore muniri. Praesentium vero portitorem famulum vestrum, vere mihi bonum Bonosum, pietati vestrae supplex accedens, nec prius relaxans pedes quam, dulcis Pater, promiseris, qua valeo prece, supplex commendo; qui interventu sanctorum cum vobis sospes occurrerit, absentis vota praesens exsolvens, illud prius obtineam, ut quis cum primum huc commeat, me celebris verbi vestri gaudia festina respargant.

Martini meritis cum nomine nobilis haeres,
Pro Fortunato, quaeso, precare Deum.

CAPUT II.

Item ad eundem.

[Quemadmodum apostolis varias orbis terrarum partes assignatas ac distributas fuisse narrat, quibus Evangelii lucem inferrent, ita Martino Gallæciam divinitus datam fuisse dicit, in qua Catholici dogmatis veritatem sereret ac disseminaret. Ad extremum se eidem, nec non Radegundem et Agnetem, commendat.]

Lumen apostolicum cum spargeret una Triades^a
Exciperetque novum mundus honore diem,
Ut tenebras animæ lux sementiva fugaret,
Et claram hauriret mens oculata fidem,

^a Olim legebatur *Triados*, quemadmodum et in Ven. Edit. legitur. Browerus se correxisse vocem illam ac reposuisse *Triades*, tanquam aptiorem consuetudini Fortunati in flectendis ejusmodi vocibus, affirmat. In uno quoque Vat. Cod. legitur *Triades*.

^b Observat Brow. a Fortunato vocem *Persidis* semper fuisse productam. Sed hæc, et id genus alia, quæ ille forte licentius, poetarum more, usurpavit, semel indicasse sufficiat.

^c Ven. Edit., *juncta tiara Deo*.

^d Unus Cod. Vat., *Gallia sancti*.

^e Refert Gregor. Tur., lib. 1 de Mirac. sancti Martini, cap. 11, quod cum Charrarici, seu Theodemiri (quem et Ariamirum appellant), regis Galliciae, filius gravi morbo laboraret, audissetque rex sancti Martini sepulcrum in Gallia clarere virtutibus, misit illuc qui de sacris ejus lipsanis in Galliciam deferendum curarent. Quæ cum in Galliciae portum invelherentur, factum est divino consilio ut Martinus quoque (de quo hoc carmen scriptum est), e longinqua regione eadem ad littora appelleret, ac sedis illius episcopus crearetur. Suevi itaque, qui Gallæciam habitabant, Ariana hæresi ejurata, catholicum dogma sub Theodemiro amplexi sunt, magnam ad eam rem operam confrente Martino, ut hic narrat Fortunatus.

A Redditur, avulsis spinis, urbs Romula princeps,
Principis egregii vomere culta Petri.
Paulos ad Illyricos, Scythicas penetrando pruinas.
Dogmate ferventi frigora solvit humi.
Matthæus Æthiopes attemperat ore vapores,
Vivæque in exusto flumina fudit agro.
Bellica Persidis^b Thoma: subjecta vigori,
Fortior efficitur victa^c tiara Deo.
Lurida perspicuo datur India Bartholomæo,
Andræa monitis exstat Achaia seges.
Ne morer accelerans, Martini Gallia prisci^d
Excellente fide luminis arma^e capit.
Martino servata novo, Gallicia, plaude,
Sortis apostolicæ vir tuus iste fuit.
Qui virtute Petrum, præbet tibi dogmate Paulum,
Hinc Jacobi tribuens, inde Joannis opem.
B Pannoniæ, ut perhibent, veniens e parte Quiritis^f,
Est magis effectus Gallisueba^g salus,
In sulcum sterilem vitæ plantaria sevit,
Quo natura seges fertilitate placet.
Helix meritis alter redit imber aristis,
Munera roris habens, ne premat arva sitis.
Neu jaceant stupidis arentia jugera sulcis,
Influit irriguæ fonte perennis aquæ.
In ramis hæresis fidei pia germina fixit;
Quodque oleaster erat, pinguis oliva viret.
Quæ stetit exilis viduatæ frondibus arbor,
Jam paritura cibum, floret honore novo.
Imponenda focus sine spe ficulnea tristis,
Præparat ad fructum stercore culta sinum.
C Palmitis uva tumens, avium laceranda rapinis,
Hoc custode bono non perit uva lacu.
Rebus apostolicis direxit vinitor^h antes;
Arva ligone movens, falce flagella premens.
Ex agro Domini labruscam excidit inertem,
Atque racemus adest, quo fuit ante frutex.
De satione Dei zizania vulsit amara,
Surgit et æqualis lætificata seges.

^f Animadvertit Browerus quod etsi Pannoniæ pars maxima oppressa a Barbaris teneretur, adhuc tamen non pauca regionis illius loca sub Romani imperii ditione perstiterunt. Quocirca censet ob eam causam, Pannoniam, unde ortus erat Martinius, partem *Quiritem* nominari a Fortunato.

^g Duo Codd. Vat., *Gallis vera salus*. Edit. Ven., *Gallia vera salus*. Ms. vero Trevirense habet *Gallisueba*, ut refert Brow., quæ vox concinnata videtur a Fortunato, ut indicaret Martinum Suevis qui Gallæciam incolebant admodum salutarem fuisse.

^h Corrupte ante legebatur, ut refert Brow. :

Rebus apostolicis orantes vivere monstrat.

Item in Ven. Edit. mendosissime legitur :

Rebus apostolicis juvit orantes.

Cætera desunt in versu. Unus Cod. Vat. pro *antes* habet *escas*. Porro ante sunt ordines vitium, de quibus Virgil. lib. 11 Georg. :

Jam vinetæ vites, jam falcem arbusta reponunt,
Jam canit extremos edetus vinitor antes.

In superiore item versu, ubi corrupte legebatur *non peritura latet*, vel *patet*, redditum est a Brow. *non perit uva lacu* : cui tamen lectioni anteponendam censeo lectionem Ven. Edit., *non peritura lacu*, ne vox *uva* sine causa bis repetatur.

Martino ^a servata novo, Gallicia, plaude,
Sortis apostolicæ vir tuus iste fuit.
Pastoris studio circum sua septa recurrens,
Ne lupo intret oves, servat amore gregis.
Supportante manu trahit ipse ad pabula Christi,
Montibus instabilem ne voret error ovem.
Cujus vox refluens, plebi de fonte salubri,
Ut bibat aure fidem, porrigit ore salern.
Hosti damna quidem, Domino pia vota paravit,
Et commissa sibi dupla talenta refert.
Vocem evangelicam expectans operari alinus,
Ut sibi dicatur, Servule perge bone,
Quando fidelis entm mihi supra pauca fuisti,
Supra multa nimis constituendus ^b eris.
Ecce tui Domini modo gaudia lætior intra,
Proque labore brevi, magna parata tibi.
Auditurus eris vocem, Martine, beatam
Sed Fortunati sis memor ipse tui.
Quæso, precare, Pater, videam tua gaudia tecum,
Sic placeas regi, poste ^c patente Petri.
Cum Radegunde humili, supplex, pia postulat Agoes,
Ut commendatæ sint tibi, sancte Pater;
Et crescente choro per carmina sancta sororum,
Complaceant Domino, te duce mite, suo
Atque accita sibi servetur ab urbe Genesi [Genesii]
Regula Cæsarii ^d, præsulis alma pii

^a Distichon hoc utrobi in Mss. legebatur.

^b In uno Cod. Vat. *custodiendus eris, corrupt.*

^c Sic Mss. Colon. et Trevir., cum in vulg. legeretur: *Postulet ante Petrus. Ex Brow. In Ed. autem Ven. ad huc corruptus: Post præparante Petro.*

^d Sanctus Cæsarius, natus in agro Cabillonensi, ac in Lirineuse monasterium, jam tunc doctrinæ, et sanctitatis fama conspicuum, profectus a puero, ibi monachus aliquandiu vixit sub disciplina Porcarii abbatis. Tum ipse suburbanum in Arelatensi agro monasterium regendum suscepit. Postremo, Eonio, Arelatensi episcopo, vita functo, Cæsarius ejus in locum, quamvis invitatus, sufficitur. Ipse deinde monasterium sanctimonialium exædificandum curavit, eique Cæsariam, sororem suam (quam eam ob causam in monasterio Massiliensi educandam et instituendam providerat), abbatissam præfecit, ac regulam qua uterentur conscripsit. Quæ deinde vel in alia monasteria Galliæ ascita est, ac in primis a B. Radegunde in Pictaviense suum monasterium inducitur, cum quidem ad eam obtinendam legationem consulto Arelatem ad Cæsariam abbatissam misisset, quæ in locum sanctæ Cæsariæ, sororis, uti diximus, sancti Cæsarii, Arelatensis episcopi, successerat. Urbs itaque Genesi, hic indicata a Fortunato, est Arelatensis civitas, in qua sancti Genesii memoria celebris erat et insignis. Videsis ejus passionem inter Acta sincera martyrum, pag. 653 Edit. Paris.

^e Sanctus Cæsarius, scilicet, quamvis episcopalem gradum adeptus, non desiit monachorum officia, ac munera, quantum ferebat ejus dignitatis cura, et sollicitudo, usurpare: de quo jam, ut scribitur in ejusdem Vita, p. 1, num. 8, *illico diaconus, dehinc presbyter ordinatur: nunquam tamen canonicam modulationem monachi, nunquam institutæ Liriniensis vel modicum subrelinquens. Ordine et officio clericus, humilitate, charitate, obsequio, cruce monachus permixtus.* Vide ejus Vitam sac. i Bened., p. 659.

^f In uno Cod. Vat., unde illorum caput.

^g Edit. Paris., *felices.... tenentes.*

^h Quo anno Gregorius episcopus Turonensis inauguratus sit, ipse de se prodit lib. ii de Miraculis sancti Martini, cap. 1, inquit: *anno centesimo*

A Qui fuit antistes Arelas, de sorte Lirini [Lerini],
Et mansit ^e monachus, pontificale decus.
Sedulitate patris, proprias tuearis alumnas,
Ut tibi proficiant hæc bona si qua gerant.
Unde illustre ^f caput cingas diademate pulchro,
Et grates d'gnas pro grege pastor agas.

CAPUT III.

Ad cives Turonicos de Gregorio episcopo Turonensi.

[Gregorii, antistitis Turonensis creati, in Ecclesiam suam adventum prosequitur hoc carmine, illiusque ex præsentia, doctrina, vigilantia, bona omnia Turonensi populo auguratur.]

Plaudite, felices populi, nova vota tenentes ^g,
Præsulis ^h adventu, reddite vota Deo.

Hoc puer exortus ⁱ celebret, hoc curva senectus,

B Hoc commune bonum prædicet omnis humo.

Spes gregis ecce venit, plebis pater, urbis amator,
Munere pastoris lætificentur oves.

Sollicitis oculis, quem prospera vota petebant ^j,
Venisse aspiciant, gaudia festa colant.

Jura sacerdotii merito reverenter adeptus

Nomine Gregorius, pastor in urbe gregis.

Martino proprium mittit Julianus ^k alumnus,

Et fratri præbet quod sibi dulce fuit.

Quem patris Egidii ^l Domino manus alma sacravit,

Ut populum recreet, quem Radegundes ^m amet.

septuagesimo secundo, post transitum beati Martini antistitis, Sigiberto, gloriosissimo rege, duodecimo anno regnante, post excessum sancti Euphronii episcopi.... unus episcopatus indignus accepi. Porro annus duodecimus regni Sigiberti congruit cum anno æræ vulgaris 575, quo proinde anno istud poema scriptum fuit a Fortunato.

Browerus, qui dat Gregorium episcopum Turonensem creatum fuisse anno duodecimo regni Sigiberti, refert id tamen ad an. 575 æræ vulgaris: in quo facile redargui potest, cum Clotarius nberit an. 561, post ejus obitum Sigibertus, cum cæteris fratribus diviso paterno imperio, regnum adeptus est. Lege Greg. Tur., lib. iv Hist. Franc., cap. 22.

ⁱ Tres Codd. Vat., *hoc puer exertus.*

^j In Vita Gregorii (quæ exstat præfixa Operibus ipsius Gregor., ab Odone ab. conscripta) quo studio, quantaque civium omnium consensione ac lætitia, idem declaratus fuerit episcopus Turonensis, narratur.

^k Hic Julianus est sanctus Julianus martyr Arvernenensis, qui ad vicum Brivatensem passus est: ejusque caput Viennam delatum ac reliquum corpus Brivate inhumatum fuit, quod etiam nunc apud Novam Brivatem asservatur, et colitur in basilica insigni canonicorum, qui *Comites* appellantur, ut narrat el. Ruin., in notis ad l. ii Greg. Turon. de Miraculis martyrum, c. 1. Gregorius, c. 2 ejusdem libri, ob singularem religionem qua martyrem prosequabatur, quemque de se et de fratre suo olim bene meritum senserat (ut refert cap. 24 et 25 ejusdem libri), non dubitat Juliani alumnus se nominare his verbis: *Insederat menti propter antiquam dilectionem eorum (sanctorum Ferreoli et Juliani) me sic esse ejus alumnus, ut Juliani.*

^l Hic Egidius episcopus Rhemensis fuit de quo plura jam diximus in notis ad c. 20 l. iii. Cur autem ab Egidio

^m Sancta Radegundes, postquam a Clotario toro abscesserat, aliquandiu substitit apud Turones, ut S. Martini sepulcrum præsens veneretur. Præterea monasterium virorum apud Turones jam exadificandum curaverat, ut diximus in Vita Fort., n. 85.

Huic Sigebertus ovans favet, et Brunichildis honori, A
 Judicio regis, nobile culmen adest.
 Quo pascente greges per pascua sancta reguntur,
 Et Paradisiaco germine dona metant.
 Immaculata pii qui servet ovilia Christi,
 Ne pateant rapidis dilaceranda lupis.
 Pervigili cura, stabulum sine labe gubernet,
 Commissumque gregem nulla rapina gravet.
 Muniat inclusos pretiosi velleris agnos,
 Et quos ^a servatos protegat ipse vigil.
 Florea divino pinguescat vinea cultu,
 Et matura suo sit speciosa botro.
 Fructibus æternis ut compleat horrea cœli,
 Unde animæ vivo fonte fluente ^b bibant.
 Ne sitis excruciet, digito quam Lazarus udo,
 Ignem ut leniret, tunc petebatur ^c opem.
 Sed magis in gremio Abrahæ vernante locandas,
 Pastor oves placido ducat ad astra sinu,
 Ut bene commissio sese duplicante talento,
 Introeant ^d Domini gaudia vera sui.
 Lætus agat sub clave Petri, per dogmata Pauli,
 Inter sidereos luce micante choros.
 Fortis Athanasius, qua clarus Hilarius astant,
 Dives Martinus, suavis et Ambrosius.
 Gregorius radiat, sacer Augustinus inundat,
 Basilius ^e rutilat, Cæsariusque micat.
 Quorum gesta sequens, et dicta fideliter implens
 Perpetuæ vitæ participatus ovet.
 Atque coronatus digna mercede laborum,
 Obtineat miles regis in arce locum.

CAPUT IV.

In natalitio ^f Gregorii episcopi, cum antiphona ^g dicere rogaretur.

In missa dictum.

Martini meritis per tempora longa, Gregori,
 Toronicum foveas pastor in urbe gregem.

ab Egidio episcopus consecratus fuerit Gregorius, qui Egidius erat in Belgica Secunda, procul dissitus a Turonensi diœcesi, ex Vita ipsius Greg. discimus, in qua hæc leguntur, c. 11 : *Legatio ad regem dirigitur* (a Turonensi scilicet civitate post obitum sancti Euphronii), cum quidem, Deo dispensante, Gregorius coram reperitur. De hac igitur causa conventus quanta humilitate se excusare tentavit, quibus modis se subducere nisus est? Sed quia velle Domini est, huc cætera flectuntur. Hunc rex auctoritate cogit, hunc Brunichildis regina perurget. Sed quoniam discreta humilitas obedientiam non recusat, tandem aliquando assensus est. Quem, ut credo, ne qualibet occasione dilatus profugeret, statim Egidius, Rhemensis archiepiscopus, ordinavit.

^a Unus Cod. Vat., atque soporantes. Alius, atque soporatos. Edit. Ven., atque favore suo.

^b Edit. Ven., vivo fonte fluente.

^c Hic a Fortunato, metro obsequendi causa, quæ in voce petebatur longa est, corripitur. Sic tamen legitur in Ms. Trevirensi et antiquis exemplis, teste Browero. Vulgo, nonne petebat opem? In Ven. Edit., petebat opem. Edit. Paris :

Digitis quo Lazarus udo,
Legiat ut flamma ferre petatur opem.

^d Unus Cod. Vat., introeat Domini.

^e Alius Cod. Vat., Blasius rutilat.

^f Antiquus mos fuit natalitium episcoporum diem solemniter celebrare, ut ex veteribus Sacramentaliis et ex humilibus summi Pontificum intelligi po-

Conciliis sacris sis norma, et vita piorum ^h,
 Exemploque tuo crescat adeptus honor.
 Lumen apostolicum populis tua lingua ministret,
 Et cœli donum, te radiante, niscet.

CAPUT V.

Ad eundem, de Judæis conversis per Avitum episcopum Arvernum.

[Respondet Gregorio Turonensi, qui a se magnopere contenderat ut egregium Aviti, Arvernensis episcopi, factum in convertendis ad Christum Jesum plusquam quingentis Judæis, carmine celebraret, atque eidem se satisfecisse scribit, misso, quod huic epistolæ subnexum est, poemate, quod a se sine diligentia ac studio, propter portitoris importunitatem, narrat effusum fuisse.]

Domno sancto et meritis apostolicis præconando ⁱ
 B domoo, et in Christo Patri Gregorio papæ, Fortunatus.

Instigas, Pater optime, seria curiositate, sincera tamen dulcedine, carmine elingnem proloqui, et currere pigrum versu pedestri, atque de laude laudabilis et apostolici viri dumni Aviti i pontificis, ex eventu occasionis illatæ, et si non aliqua compte, saltem ^k comiter prælibare, cum in me inveneris quod dictionis luculentia [non] diligeres, sed delectares ^l, et ut ipse mei ^m sum conscius, habes apud nos non tam quod probes quam quod reprobes, præsertim cum instans portitor ⁿ per verba sigillatim hianti fauce cadentia quasi gravis exactor non ^o in me tam fenera solvere cogeret quam pensaret ^p. Sub quo, licet illum præceps iter impingeret, C mihi inter ^q anhelanti vix licuerit respirare, tamen præceptis vestris, licet impliciter ^r expeditis ^s, paremus, devoti potius, quam placemus ^t; vobis reputaturi nescio magis, an tempori, quod illi hoc injungitur, qui non habebat apud se nec modum, nec spatium. Sed obsequii ^u illa morigeri servitute de-

test. Erat autem dies natalitius in quo sedis suæ et Ecclesiæ episcopi fuerant consecrati, quomodo et nunc temporis anniversaria Rom. pontificis consecrationis dies celebratur.

^v Browerus, in notis ad hunc locum, veterem in Ecclesia morem antiphonas canendi commendat, ac pluribus antiquitatis monumentis illustrat, ab Ambrosio primum in Latinam Ecclesiam consuetudinem illam, quæ apud Orientales erat vetustissima, ostendens inveciam fuisse.

^h Tres Codd. Vat., et Ven. Edit., vita priorum.

ⁱ Unus Cod. Vat., præconando. Edit. Ven., prædicando.

^j De sancto Avito lege quæ adnotavimus ad carmen. 26, l. iii.

^k Edit. Ven., comiter deest saltem.

^l Edit. Paris., diligeres, sed deligeres.

^m Unus Cod. Vat., et ut ipse me ipsum conscius habes, etc.

ⁿ Edit. Ven., cum instans petitor.

^o Ille Browerus monet esse delendum in, secus atque ipse ediderat in utraque editione. Hujusce tamen mutationis nullum occurrit vestigium in Codd. Vat.

^p Ibid., quam impensaret.

^q Edit. Paris., interim.

^r Edit. Ven., licet simpliciter.

^s Edit. Paris., simpliciter expediti.

^t Edit. Ven., quam placeamus.

^u Ibid., sed obsequia morigera servitute, mendose. Edit. Paris.: sed obsequi ita morigera servitute opto, ut,

voti, quod a vobis in laude prædicti pontificis amore præcipitur, honore cantetur.
 In venerabilibus famulis, operator opime,
 Condecet ut semper laus tua, Christe, sonet.
 Inspirans animum, votum, effectumque ministrans,
 Et sine quo nullum prævalet esse bonum.
 Lumine perspicuo secundans pectora vatum
 Ut populis generent viscera sancta fidem.
 Supra candelabrum positi, quorum ore eorusco,
 Dogmatis igne micans, luceat alma domus.
 Et velut est oculus, capitis qui dirigit artus^a,
 Sic pia pastoris cura gubernet oves.
 Pectora pontificum ditans virtute superna,
 Tu Deus omnipotens, summe, perennis apex.
 Spiritus alme, sacri labiis infusus Aviti,
 Per famulum loqueris, crescat ut ordo gregi.
 Qui non^b contentus numero, quem accepit ab illo,
 Villicus^c hic domini dupla talenta refert.
 Plebs Arverna etenim bifido discissa tumultu,
 Urbe manens una, non erat una fide.
 Christicolis Judæus odor resilebat^d amarus,
 Obstabatque piis impia turba saceris.
 Extolleas cervix, Domini iuga^e ferre recusans,
 Sic tumidis animis turget inane cutis.
 Quos in amore Dei monitabat sæpe sacerdos,
 Ut de conversis iret ad astra seges.
 Sed caligosi^f recubans velaminis umbra,
 Pectora tetra premens, cernere clara vetat.
 Venerat ergo dies Dominus qua est redditus astris,
 Ac homo sidereum pendulus ivit^g iter.
 Plebs, animante^h fide, Judaica templa revellit,
 Et campus patuit quo Synagoga fuit.
 Tempore quo Christi repedavit ad alta potestas,
 Ille quod ascendit, gensⁱ inimica ruit.
 Ille tamen antistes Moysei lege rebelles
 Alloquitur blande, quos dabat ira truces.
 Quid facis, o Judæa cohors, nec docta vetustas?
 Ut vitam^j renoves, credere discas senex^k.

^a Edit. Paris., *arcus*; sed in margine, *artus*.

^b Præstat ad illustrandum hoc poema nonnulla hic referre ex sancto Greg. Tur., lib. v Hist. Franc., cap. 11, quæque is fusius edisserit, brevitatis causa, paucis complecti. Cum itaque Judæus quidam, Aviti opera, et documentis Christianam religionem amplexus fuisset, atque ipse albis vestibus indutus, ut is qui recens baptismo fuerat ablutus, civitatis portam una cum cæteris Christianis ingrederetur, unus e Judæis, cum indignatione ac contemptu, ferentis olei vas ejusdem capiti diffudit. Quem propterea cum necis vellet populus, et obruere lapidibus, obstitit Avitus, et ab illo conatu homines compescuit. Cum vero sacro Ascensionis dominicæ die Avitus de Ecclesia ad basilicam sancti Marini procederet, multa plebe comitante, hæc, repente exorta, in domicilia Judæorum irruit, atque illa, cum adfueris cæteris quæ ad ipsos spectabant, ita diruit ac prostravit, ut campi planitiem solo prorsus æquata relinquere. Alio die Avitus legavit ad Judæos qui edicerent ut scirent aut Christianam sibi religionem amplectendam esse, aut inde in regionem ipsam excedendum. Qui cum diu hæsitassent, post tres dies plusquam quingenti, concordibus studiis, miserunt ad pontificem, qui nuntiarent se paratos esse ad baptismum recipiendum. Quo nuntio incredibiliter gavisus pon-

A Lactea canities sapiat majora juventæ,
 Sensum pone gravem, quo puerile fuit.
 Non pudeat meliora sequi vel tarda, veteranus
 Corpore deficiens, crescat honore senex.
 Est Deus, alta fides, unus trinus, et trinus unus^l,
 Personis propriis stat tribus unus apex.
 Nam pater, et genitus, quoque sanctus spiritus idem,
 Sic tribus est unum jus, opus, ordo, thronus.
 Legifer hoc reboat, patriarcha hoc reddit [Ms., cre-
 dit] [Abraham,

Illic pater est nobis, est quia nostra fides,
 Tres videt æquales, unum veneratus adorat,
 Unum voce rogat, tres quoque pelve lavat.
 Sic patruo^m similis, Loth suscipit hospes euntes,
 Quos cibant in Sodomis, hi rapuere Segorⁿ.

B Cum a Domino Dominus pluit igni triste Gomorrhæ
 Filius et Pater est a Domino Dominus.

Qui tuus, ipse mens, stat conditor atque creator;
 Hujus plasma sumus, qui est Trinitate Deus.
 Unius estis oves, heu cur non uniter^o itis?

Sit, rogo, grex unus, pastor et unus adest.
 Renuis? an recolis quod canna Davidica pingit,
 Quodque prophetali virgine fetus agit?
 In cruce transfixus palmis, pedibusque pendit,
 Sed corrupta caro non fuit^p ex tumulto.

Post triduum remeans, sanat nos vulnere longo,
 Quod rediit cælis, testis et ista dies,
 Crede meis, aut^q crede tuis convicta senectus,
 Si fugis, ac trepides^r, negligis [Ms., nec legis
 [ista legens.

C Protrahimus verbum brevitatis tempore longum,
 Aut admite preces, aut rogo cede loco
 Vis hic nulla premit, quovis te collige liber,
 Aut meus esto sequax, aut tuus esto^s fugax.
 Redde, colone, locum, tua due contagia tecum,
 Aut ea sit sedes, si tenet una fides.

Hæc pia verba viris mihi dedit ore sacerdos,
 Ut sibi quo libeat, semita cordis eat.

tifex, sacra Pentecostes nocte, celebratis vigiliis, eosdem baptizat, ac sacro ungit chrismate, tota civitate cum cereis et lampadibus accurrente, et in gaudia, pro novo candidatorum grege, effusa. Hæc ad an. 576 contigerunt, quo anno et hoc poema elucubratum fuisse dicendum est.

^c Unus Cod. Vat., *Villicus in Domini*.

^d Edit. Ven., *resilibat*. Edit. Paris., *residebat*.

^e Ibid.: *Domini ferre jura recusans*.

^f Edit. Paris., *caliginosi*.

^g *Pendulus ibat*.

^h Duo Codd. Vat., *plebs armante*. Ed. Ven., *armata*.

ⁱ Duo Codd. Vat., *res inimica*.

^j Edit. Paris., *veterem*; in marg., *vitam*.

^k Edit. Ven., *disce seni*.

^l Edit. Paris., *unus tria trinus, et unus*.

^m Edit. Ven., *sic patruus*.

ⁿ Segor nota civitas, in quam confugit Loth, veniam angelis dantibus.

^o Edit. Ven., *heu! cur non unicus actus*.

^p Ed. Ven. et mns Cod. Vat., *non ruit ex tumulto*.

^q Ibid., *ac crede*. Edit. Paris., *crede meis, ac*, in marg., *ut*.

^r Edit. Ven., *si fugis, ac trepidus*.

^s Ibid., *aut tuus ito fugax*.

Ast Judæa manus, stimulante furore, rebellis,
 Colligitur, rapitur, conditur inde domo.
 Christicolæ ut cernunt tunc agmina Manzara
 Protinus insiliunt, qua latet ille dolus. [jungi.
 Si fremerent gladiis, sentirent justa cadentes,
 Vivere ^b quo possint aut daret alma fides.
 Legali occurrunt vati mandata ferentes:
 Nos Judæa manus jam tua caula sumus.
 Ne perëant, acquire Deo, qui vivere possunt,
 Si mora sit, morimur, et tua lucra cadunt.
 Tende celer gressum, properes nisi præpete cursu,
 Funera natorum sunt tibi flenda, Pater.
 Fletibus hic ^c victus, rapitur miserando sacerdos,
 Ut ferat afflictis rite salutis opem.

Pervenimus quo clausa loco fera turba latebat;
 Quæ occurrens, lacrymis ingerit ^d ore preces.
 Mens est tarda bono ^e Judaica jura tenenti.
 Lucem sero videt, prætereunte die.
 Sic oculis cordis velum est ab origine tensum.
 Cæcus ut ignoret quo via recta vocet ^f.
 Sed tandem sequimur, pastor, quo sæpe monebas,
 Qui sale tam dulci currere cogis oves.
 Credentes jam crede ^g tuos, nec fallere falsis ^h,
 Nos lavacrum petimus, sit tibi præsto lacus ⁱ
 Sensimus effectum ^j quod agebas rite precando,
 Quod per te hominem nos Deus ipse monet.
 Hic trahit ad lucem quos texerat umbra negantes.
 Militiæque novæ rex ^k aperibat iter.
 Agmina conveniunt, quondam diversa sub uno ^l,
 Partibus et geminis sit Deus unus amor.
 Hinc olearii ovium perfunditur unguine vellus,
 Aspersuque sacro sit gregis alter odor ^m.
 Ecce dies aderat qua spiritus almus, ab alto
 Missus, apostolicis fluxit in ora viris.
 Res sacra rusticolas, urbanos excitat omnes,
 Certatimque aditus ad pia festa ferunt ⁿ.
 Abluitur Judæus odor baptismate divo,
 Et nova progenies reddita surgit aquis,
 Vincens Ambrosios ^o suavi spiramine rores,
 Vertice perfuso chrismatis efflat odor.

^a Ibid.: tunc agmina inania jungi. Codd. Vat. retinent *Manzara*. Vox autem isihæc orta videtur ex Hebr. vocabulo *מנזר*, quod idem sonat ac *spurius*, *nothus*, etc., unde Græce *ἐκ πόνων* redditur. Hinc et Sedulius, a Browero laudatus, habet, lib. v:

Manseribus populis in deteriora volutis...

^b Edit. Paris., *vincere*.
^c Unus Cod. Vatic., *fletibus his victus*.
^d Edit. Paris., *ingemit*.
^e Duo Codd. Vat., *mens est tarda boni*. Edit. Ven., *mens est tarda homini*.
^f Unus Cod. Vatic., *quo viâ recta ducat*. Edit. Paris., *recta meat*.

^g Edit. Ven. *credentes jam credere vos nec*.
^h Edit. Paris., *credas*; in marg., *falsis*.
ⁱ Edit. Ven., *sit tibi præsto, laves*. Edit. Paris., *locus*.
^j Edit. Paris., *aspectu*.
^k Edit. Paris., *nox*.
^l Unus Cod. Vatic. et Ven. Edit. Paris., *diversa sub unum*; Ed. Paris., in marg., *uno*.
^m Plura de hoc odore Hebræorum quaerit, et edidit Brow., quæ quod ad propositum nostrum non

A lugenti numero celebratur pascha novellum,
 Ac de stirpe lupi progenerantur oves.
 Excepit populus populum, plebs altera plebem;
 Germine qui non est, sit tibi fonte parens.
 Undique rapta manu lux cerea provocat astra,
 Credas ut stellas ire trahendo comas.
 Lacteus hinc vesti ^p color est, hinc lampade fulgor
 Ducitur et vario lumine picta dies.
 Nec festiva minus quam tunc fuit illa coruscans,
 Diversis linguis, quæ dedit una loqui.
 Quis rogo pontificis fuit illic sensus Aviti?
 Quam validus fervor, cum daret ista Deo?
 Inter candelabros radiabat et ipse sacerdos,
 Diffuso interius spiritus igne micans.
 Dum ^q sibi, qualis erat, tam vera holocausta ferendo,
 Cum libat ^r vivo hostia viva Deo.
 Si patriarcha placet, quoniam natum obtulit unum,
 Qui tantos offert, quam placiturus erit?
 Moses non valuit fidei quos subdere nostræ,
 Qui Christo acquirit quod sibi munus erit?
 Fudit aromaticum Domini libamen ad aram,
 Incensumque novum misit ad astra Deo.
 Obtinuit votum, quia junxit ovile sub uno ^s,
 Et grege de niveo gaudia pastor habet.
 Hæc inculta tibi reputa, Pater alme Gregori,
 Qui Fortunato non valitura jubes.
 Adde quod exiguum me portitor impulit iustans,
 Et datur in spatiis vix geminata dies.
 Novimus affectu potius quod ^t diligis illum,
 Hunc ^u, quem corde vides, semper et ore tenes.
 Hoc tibi nec satis est, hujus quod es ^v ipse relator,
 Compellis reliquos plaudere voce sibi.
 Non fuit in vacuum, quod te provexit alumnus,
 Si ^x cui mente, fide, reddis amore vicem.
 Annuat omnipotens, longo memorialiter ^y ævo,
 Ut tu laus illi, laus sit et ille tibi.
 Me quoque vos humilem pariter memoretis ^z utrin-
 Et pro spe veniæ voce feratis opem. {que

faciant, libenter omisimus. Potuit hic a Fortunato non odor corporis, sed animi indicari, quo sensu aiebat Apostolus: *Christi bonus odor sumus in omni loco*, etc.

ⁿ Tres Codd. Vat., et Ven. Edit., *ad pia festa tendunt*.

^o Edit. Paris., *Ambrosius*.
^p Unus Cod. Vatic., *lacteus hinc vestis*.
^q Edit. Ven. et Paris., *tum sibi*.
^r In uno Cod. Vat.:

Cum libeat vino hostia viva Deum.
 Edit. Paris.:
 Dum libat vivo hostia viva Deum.

in marg., *Deo*.
^s Edit. Paris.:

Obtinuit votum, quia veræ junxit olivæ.
^t In uno Cod. Vat., *potius quo diligis*.
^u In uno Cod. Vat., *Hinc quem*.
^v Edit. Ven., *hujus quod ipse relator*.
^x Ibid., *sic cui mente fidem*, quod seq. Edit. Paris. quoque, *mente fidem*.
^y Edit. Ven., *longo ut memoretur in ævo*.
^z Ibid. et in uno Cod. Vat., *memoretis utrique*.

CAPUT VI.

Ad Syagrium ^a episcopum Augustodunensem.

[Narrat Fortunatus, cum ipse, longo jam spatio, desuevisset ab elucubrandis carminibus, atque a reliquis curis et negotiis distractus viveret, sibi repente patri astitisse, graviter laborantem pro captivo filio, ab eoque inertiam suam ac desidiam fuisse excussam. Huius itaque adventum ad sese, et quem is conceperat pro calamitate filii dolorem acerbissimum, miserabiliter describit, atque ejusdem causam Syagrio rogatus commendat. Hinc, oblata occasione, acrostichum carmen, studiose a se de humani generis Redemptore elaboratum, pro pretio, mittit ad eundem, et ejus artificiosam texturam et ordinem complectitur pluribus.]

Domno sancto et apostolica sede dignissimo domno Syagrio papæ Fortunatus.

Torpore ^b vecordis olivæ, quo mens ebria desipit diutina tæbe morbescente brutiscens, et velut ignavi soporis hebetante marcere affectus, negotii indulgentis nulla mordente cura dormitans, cum videtur scilicet tam lectio negligi, quam usus abuti, neque nancisceretur quidquam occasionis ex themate quod digeretur ^c in poesi, et ut ita dictum sit, nihil velleretur ex vellere quod carminaretur in carmine, intra me quodammodo meipsum silentio sarcophagante sepeliens, et cum nulla canens ^d obsoleto linguæ plectro æruginavissem, tandem nec inopinato ^e conceptivo meo, sed tamen, ut arbitror, vestræ felicitatis ad me sorte delato, quis? unde? quidve referat ^f? dum percontor, de filii calamitate, suæ necessitatis, meæ compassionis, vestræ merecedis causas indice, singulus ^g vix laxante, prorumpit. Quo voce intercepta, tam viscerum mœrore, quam luminum flumine, dum loqui non permittitur, ipso silentio patrem lacrymæ fatebantur, quia dum anxius in verbo genitor pendet, nec exprimit, ta-

^a Syagrius episcopus Augustodunensis creatus est circa extrema Clotarii tempora, ac successit illa in sede Remigio, sive, quemadmodum appellant alii, Benigno, qui post Eupardum sedit. Browerus Syagrii genus nobilissimum, et familiam refert ad Syagriorum gentem illam, in qua Sidonius, epistola 8 lib. viii, deductum nomen a trabeis, atque eboratas curules, et gestatorias bracteas et fastos purpurissatos agnoscit. In qua idem ipse epistola Syagrium juniorem, quem *Gallicanæ florem juventutis* appellat, a ruris otio ac studio rei familiaris ad domesticæ laudis et gloriæ cursum nititur revocare. Eundem Afranii Syagrii, olim consulis, per virilem successione prænepotem nominat epist. 5 lib. v. Atque hæc ad illustrandam Syagrii stirpem ac genus a me dicta sunt: quem falso nonnulli existimarunt Brunichildis reginæ fratrem fuisse; quorum errore relictus Cointius, ad an. 560, n. 5, atque ipsius erroris causam et originem ostendit. Interfuit autem Syagrius conc. Lugdun. ii, an. 567, et Parisiensi iv an. 573, et Matisconensi i, habito an. 583, ut ostendit Cointius, et ii an. 585. Idem Syagrius (qui, ut docet idem Cointius, pervenit ad an. 600) a sancto Gregorio papa pallio est decoratus, agente Brunichilde, cui erat Syagrius acceptissimus, ut constat ex epistola sancti Greg. M., ad Brunichildem scripta, quæ est 41 lib. ix, indiet. 2, alias 5, l. vii, ind. 1.

Deest hæc epistola in uno Cod. Vat. et Ven. Edit.

^a Unus Cod. Vat., quod dignaretur in poesi. Edit. Paris., ex schemate quod eligeretur

^b Edit. Paris., canerem.

A cente faucis organo, pupilla fletibus loquebatur.

Tanta [tantum] est in charitate natura, quod prævalet ut parens ante se prodât ^b affectu quam labio. Fluebant igitur lumina, ac suggestionem suam blando ploratu compunctam, ut etiam quamvis crudellem redderent lamenta elementem, irrigabant lacrymæ tam semen miseræ, quam frugem misericordiæ; uno fonte manabant resinæ roris [res mœroris] et muneris. Unde et luctus, et merces, et unus rigans oculis, alter bibens auribus, quod iste torculari in fletu, ille apothecaret in fructu. Itaque signo singulti fecit se intelligi mens captivi; et quasi speculariter traxit mœror in facie, qui videbatur angor in corde. Unde inter tacentes, causa rerum cognita, dum apud me voluit ¹ hoc fari, quod fieri i, videbatur affectus mire sine lingua sic loqui. Igitur cum me moveret lamentabilis concivis ^k tam jactura quam patria, cum cerneretur vultus patris pietatis imbre perfundi, ut pene totus et ipse in alieno affectu migrare, lacrymantes oculi querelas mihi sinxerunt ^l ad vicem encausti, et admirabili modo ^m aqua, quæ delere solet, per fletus scripsit. Quis enim fletu non crederet, quem lupus ⁿ non genuit? quem non humanitas flecteret, quem partus tigridis non effudit? cum lentescat [lentiscat] blanditiis cursus pardi, virtus apri, dens leonis, et moles ^o elephantis. Qui tandem, sedato querelarum strepitu, doloris sui properum ^p te designat antidotum, scilicet dum æger mente sibi poscit medelam; si se dignante impendat, vestra lingua sit malagma ^q, quo loquente, media per verba me miscens mihi, de vobis credulis ^r fidem feci homini, ex hoc per me te consuli. Non flere restabat, tamen conjici ^s utrumne pro redemptione dirigere quo soboles valeret, an quo duobus prolece-

^c Alter Cod. Vat., nec opinato, quod ten.

¹ Duo Codd. Vat., quidve deferat. Edit. Paris., Quidve deferat, consulens, dum per concordem filii calamitatem, etc.

^g In uno Cod. Vat., indice singultu... prorupit.

^b Edit. Paris., probet.

ⁱ Duo Codd. Vat., valuit hoc fari.

^j Unus Cod. Vat., quod fieri.

^k Hinc licet conjicere hominem illum, quem concivem suum Fortunatus esse fatetur, Pictaviensem fuisse, cum jam Fortunatus domicilium suum Pictavis collocasset, atque urbis illius elero esset ascriptus. Patria vero non ea solum nominatur, in qua nati sumus, sed etiam in qua certam aliquis ac stabilem sedem diu habuit, cum animo ad extremum usque illie commorandi. Sæpius vero Pictavi bellis, caedibus, descriptionibus, vexati fuere, quamobrem, pluribus abductis captivis, Fortunatus pro illa qua erat apud reges ac principes viros gratia, suam operam in concivibus suis liberandis interponere potuerit.

^l Edit. Paris., fixerunt.

^m Unus Cod. Vat., et admirabili pariter modo.

ⁿ Duo Codd. Vat., quem lapis non genuit.

^o Edit. Paris., blanditiis... et malæ.

^p Unus Cod. Vat., prosperum te designat; alter: prosperum de te designat.

^q Edit. Paris., dignantem... malagina.

^r Unus Cod. Vatic., de vobis credulus, quod seq. Edit. Paris., credulus de vobis.

^s Unus Cod. Vat., sed non flere. Edit. Paris.: Consului, sed non flere restabat; tamen conjeci.

ret, de compendio cogitans, ne vilitate pretii ^a depretiaretur tibi merces captivi, illud ecrie metuens, si caperetur in nummo, respiceret ^b in talento, praesertim cum desiderem thesauros ex aequo te ^c tuo frui cum martyre ^d. Quid vero pro munere modicitas proferret, et cum in electione cunctarer, venit in mentem lethargico dictum Flacci Pindarici :

Pictoribus, atque poetis,

Quælibet audendi semper fuit æqua potestas, considerans versiculorum, si quæ vult artifex, permisceat uterque, cur et si non ab artifice misceantur utraque, ut ordiretur una tela simul poesis et pictura? Delinque cum pro captivo velim versu ^e suggerere, attendens quæ fuerint tempora Redemptoris, quo tonos suæ ætatis anno [quotenos... annos] Christus absolverit, totidem versiculis texerem carmen, quot ^f lateris; hac ^g protinus operis difficultate repulsus, aut magis inclusus, tam metri necessitate quam litterarum epitome, quid facerem? quo [ubi] proditorum nova calculatione angustus mihi numerus angustius dilatavit ^h, quia præfixo ⁱ termino non erat, nec ubi prolixitas se excuteret, aut brevitatis angularet, nec evagari propter descendentes versus frenante repagulo, orditura [ordienda] permisit. In quo quippe exordium, supererescens apice, non licuit vel solvere, vel lila laxare, ne numerum transiliens erratica se tela turbaret. Hinc cura commoveor, ut duo per capita, duo ex obliquo, unus vero per medium descendentes integri versiculi legerentur. Altera pars restiterat, quam inter omnes litteram meditullio collocarem, quæ sic reciperet omnem, ut offenderet ^j neminem. Igitur huius telæ cum lilia numero collegissem, ut texere ^k cœperam, et se, et me lila ^l

^a Unus Cod. Vat., quod soboles... an quod vobis proficeret. Edit. Paris.: Quod vobis proficeret... ne utilitatem pretii.

^b Unus Cod. Vat., respiraret. Edit. Paris., respirare tibi talento.

^c Ibid., ex æquo frui.

^d Illic videtur indicari sanctus Symphorianus, qui apud Augustodunum martyrio coronatus est, ac ibidem magno cum honore ac religione ejus memoria colebatur, ut refert Greg. Tur., l. i de Gloria martyrum, cap. 52.

^e In uno Cod. Vat., velim versus suggerere.

^f In altero Cod. Vat.: Hactenus operis difficultate, aut magis difficultate inclusus necessitate.

^g In uno Cod. Vat., quo proditore... angustias dilatavit. Edit. Paris.: Litterarum epitomate quid facerem, quod proditor angustias... mihi numeri angustias dilatavit.

^h Edit. Paris., pro fixo.

ⁱ In altero Cod. Vat., collegissem, ut tenerem. Edit. Paris., ut texerem inter se.

^j Animadvertit Browerus acrosticha a veteribus eadem mesosticha, vel telosticha, et stæchos appellata fuisse, atque idcirco his congruere, quod ait Fortunatus dum opus suum modo telæ comparat, in eaque texenda artificii, modo aviculæ, quæ aucupio fallitur, imprudentiæ et errori.

^k Edit. Paris., refugis.

^l Dum ait Fortunatus: Ego incautus passer, quasi mentita per nubila incurri pantheram, non hic notissimam belluam ab ipso indicari existimo, sed genus aucupii aliquod, quod ex prædæ copia Græcæ vocabulo *παρὰ πρῶτα* nominaretur. Quin id genus aucupii vel apud homines nostri temporis in usu esse, et panthe-

ram nominari, haud ita pridem audiui. ^m Quinquifida viscata refertur ad formam sequentis acrostichii, in quinque partes (ut mox asserit Fortun.) distributam ac veluti fissam legentibus, in quo elaborando præ molestia ac labore visco prope intraserit. Edit. Paris., versando tendebam. ⁿ Edit. Paris.: Quod tale quid non solum facerem, sed nec exemplo simili traherem. Addit Browerus in emend. aliam lectionem in margine apponendam, vindicer, ad illud, ne rincur in opere. (Secundæ curæ nota.) Observat P. Browerus, vel ante Fortunatum innotata non fuisse ejusmodi acrosticha, ac Publium Optatianum Porphyrium litteris ad eundem modum constructis et nexis, quædam poemata Constantino Augusto obtulisse, quæ idem Browerus, in notis ad c. 3 l. ii Operum Fortun. narrat, suo tempore, Augustæ Vindelicorum typis excusa fuisse. Quocirca dicendum ejusmodi exempla, si tunc exstabant, ignota fuisse Fortun., aut certe præ oculis illa habere non potuisse. Quod vero idem Brow. affirmat, Lampridium quoque laudari a Sidonio epist. 11 l. viii, quo stæchos lecerit, malo ibidem cum cl. Sirmondo elegos *echoicos*, quam stæchos legere, de quibus jam echoicis elegis diximus in notis ad c. 37 l. iii. Hinc item intelligitur hoc primum hujusce formæ et artificii acrostichium elaboratum fuisse a Fortun. ac propterea tempore antecedere illa quæ de sancta cruce ab eodem inscripta supra retulimus, l. ii.

^a In uno Cod. Vat., viz viz invenis.

^b Edit. Paris.: qui non sum rebellis.

^c Edit. Paris., per incertum iter.

^d Edit. Paris., et sinu directo.

tamen cursu illi superest in descensu, quia adhuc conjungitur in finali versiculo. In meditullio autem parvi hujus opusculi illam fiximus litteram quæ inter viginti tres numeratur permedia; ac tantas ante se respicit, quantas et post se transilit, quia concurrentibus versibus, et dividitur tota, et manet integra res divisa. Littera vero quæ tingitur in descendenti versiculo, et tenetur in uno, et currit in altero, et ut ita dicatur, et stat pro stamine, et pro trama currit in tramite, ut esse possit in pagina, licia litterata.

Ne [nec] tamen causa nos oneret, quod velut ara-

^a Ibid., *aragnæ arte.*

^b In altero Cod. Vat., *confidente vicaria ætate.*

A nec^a arte videamur picta fila miscere, quod vobis compertum est in Moysi prophætæ libris, polymitaris artifex vestes texiit sacerdotum. Unde, cum desit hic coccinum, res est texta de minio. Versus autem ex obliquo descendentes ab angulis, ratione stant, et si positione succedunt. Qualiter autem conexi sint singuli, vel quid contineant, satis est prudentiæ sine indice rem probare. In summa commendato me piæ beatitati, et exuberanti vestræ dulcedini tribuentes petita, cum fidenti vicarietate^b servitii. Si placet, hoc opere parieti conscripto, pro me ostiario pictura servet vestibulum: ora pro me.

Th. Pul., ad marg., *vicarietas.*

B

CAPUT VII.

AVGVSTIDVNENSIS OPVS TIBI SOLVO SYAGRI.

DIUSAPEXADAMVTFEGITDATSOMNIADONEC
AVULSACOSTAPLASMAATAESTEVEANECIMP
FELICESPARITERDUPLOIDELUCISOPERTI
OREGURUSCANTESINTERPIARUBAJUGALES
RIPAETIOCUNDAENARIIGRATAAURAREDIBAT
TURISDELICIAESATVRABANTUBEREFLATV
VNAFOVENSAMBROSFLOROSASEDEVOLUPTAS
NOTABONISREGIOPASCEBATNEMPREBEATOS
ATCUMTAMMAGNOPOLLERENTMAIUSHONORE
TOTAHOMINVMIREPARERATTERRADUORUM
OCCULTUSMENDAXMOXEXERITARMAVENENI
SERPENSELATVSZELATORLARVEUSHOSTIS
ATROXINNOCOSSEVINCENTSFELLENOCENTI
CONLISITSUASUQUOSGRATIADIVABEARAT
ETHOMODETERRATVNDENUODECIDITILLUC
REPTANTISQ;DOLOEOOISEXCLUDITURORTV
HAGNATIMORIMURDAMNATILEGEPARENTUM
ATDEUSEXCELLENSAIEETDELUMINELUMEN
ECCEELISOLIODUMMUNERAPROVIDETULTRO
CASTAEARNERUDIVIVAINTROITAGNUS
PRODIITINDESAIUSMATUTINIVELUCERNA
INTACTAEPARTULUXERUITEXCITAMUNDUM
ACATREIUREDSHOMODERHINGARNEUSALVO
VTNOSERIPERETVILISEDETRAHITAUCTOR
OREGISVENALECAPUTQUODDECRUCEFIXIT
TELOVOCEMANUSULFACTUSVERBEREFELLE
ACTUHAESOLVISCAPTIVOSSORTECHEATOR
SEROVERADATAESTVITALISEMPTIO MORTE
YMNOSUNDEDEOLOQUORABSOLVENTERREATV
ATVOSAETERNAESUFFULTILAUDECORONAE
GALLORUMRADIIVOBISQUOFULGEATETNOX
RVMPITELONAJUCISETSUMITISARMADI
IPSAVELIBERTASVOSLIBERATATQ;BEABIT

[Acrostichum hoc carmen, quod ab omnibus fere exemplaribus aberat (nec vero usquam occurrit in mss. Cod. Vat.) quodque cl. Baronius, ad an. 587, n. 28, periisse affirmat, eruit P. Brow. e Manuscripto monasterii sancti Galli, et primus in lucem edidit. Habe illud hic resolutum:]

Dius apex Adam ut fecit, dat somnia, donec

Avulsa costa plasinata est Eva nec impar:

Felices pariter, duploide lucis operti,

Ore cornuscentes, inter pia rura, jugales.

Ripæ jorundæ nari grata aura redibat.

Turis deliciæ saturabant ubere flatu:

Una f.vens ambos florosa sede voluptas

Nota bonis regio pascebat nempe beatos.

C At cum tam magno pollerent majus honore,

Tota hominum mire parebat terra duorum,

Occultus mendax mox exerit arma veneni,

Serpens elatus, zelator, larveus hostis,

Atrox, innueuos evincens Telle nocenti,

Conlisit suasu, quos gratia diva bearat.

Et homo de terra, tum denno decedit illic,

Reptantisq; dolo Eois excluditur ortu.

Ille nati morimur damnati lege parentum.

At Deus excellens aie et de lumine lumen,

Ecce soli solio dum munera providet ultro,

Castæ carne rudi, vivax introit agnus.

D Prodit inde salus, Matu inive lucerna,

Intactæ partu lux eruit excita mundum :

A Patre jure Dⁱ, homo dehinc carneus alvo,
Ut nos eriperet, vili se detrahit auctor,
O regis veniale caput, quod de cruce fixit.
Telo, voce, manus, olfactus verbere, felle.
Actu hac solvis captivos sorte, Creator :
Sero vera data est vitalis emptio morte ;
Ymnos unde Deo in liquor, absolvente reatu.
At vos æternæ suffulti laude coronæ,
Gallorum radii, vobis quo fulgeat et nox
Rumpite lora jugis et sumitis arma diei,
Ipsave libertas vos liberat, atque beabit.

Versus a lateribus positi.

Da Fortunato sacer hæc pia vota Syagri :
Cristus se misit, cum nos a morte revexit :
Medii, qui crucem describunt.

Captivos laxans, Domini meditatio fies :
Dulce Dei munus, quo merx te, care, coronet :
Cara Deo pietas animam dat de nece solvi.

Vox posita prope in meditullio acrostichi, Aie,
quem sensum referat, plane non assequor : eandem
tamen tenendam esse versiculorum series ac sensus
satis ostendit.

CAPUT VI.

Ad Felicem a. episcopum Nanneticum [Nanneticum].

[Respondet Felici, qui se rus invitaverat. Describit
villæ illius situm et amœnitatem, ei tamen Felicis
ipsius præsentiam et aspectum multo anteposit.]

Sentio, summe Pater, lumen venerabile cunctis,
Orbis dulce caput, mihi nomen amabile, Felix,
Amplectens quem corde gero pietatis in ulnis.
Pondus suave meum nec onus gravat istud aman-
[tem,
Cur humilem me, summe, vocas loca visere ^b blanda,
Quæ te, chare, tenent, tecum ^c modularer in illis
Qua tua rura lavat vitrea Liger algidus unda,
Cariaci ^d speciosus ager devexus in amnem,
Hinc ubi flumen aquis recreat, hinc pampinus um-
[bris,
Et crepitans Boreas tot prata ^e comata flagellat :
Uber nempe solum, piscoso ^f litore pulchrum
Sed Fortunatum facies tua reddit amœnum

^a De Felice Namnet. et villarum ejus magnificentia, vide c. 8 et 10 l. iii, eaque confer cum his quæ isthic referuntur.

^b In vulg. loca celsa subire. Brow.

^c Edit. Ven., locum modularer.

^d Cariacum idem videtur ac divius Carus, sive Caris, qui paulo infra Turones in Ligerim labitur ant ab illo denominatus ager.

^e Ven. Edit., Boreus depicta comota. Tres Codd. Vat., tot picta.

^f Edit. Ven., pretiosa littore pulchrum. A quibusdam positum erat, pulchrum saliente colono, teste Brow.

^g In Edit. Ven., post itinera.

^h Ibid. et duo Codd. Vatic., optantes longe.

ⁱ Edit. Ven., salve salutem, quod placet.

^j Perobscurum est hujusce epistolæ argumentum ;

A

CAPUT IX.

Ad Gregorium episcopum Turonensem pro itinere.
[Gregorium, ab itinere reversum Turones, hoc carmine gratulatur : ad extremum eidem se et epistolæ portitorem commendat.]
Culmen honoratum, decus alnum, lumen opimū,
Pastor, apostolicæ sedis amore placens.
Amplectende mihi semper, sacer arce, Gregori,
Nec divulse animo, vir venerande, meo.
Gaudeo quod rediit Turonis antistes honore,
Lætificorque mihi, te remeasse patrem.
Plaudimus instanter, communia vota tenere,
Civibus et patriæ te revocasse diem.
Præsentem famulum inecum commendo, sacerdos,
Optando ^k longe vos moderare gregem.

B

CAPUT X.

Ad eundem.

[Gregorium salutat misso carmine, et ejusdem laudat virtutem ac doctrinam ; epistolæ brevitate excusat, ac eandem amoris magnitudine compensari affirmat.]
Officiis generose piis, Pater alme Gregori,
Mente salutifera qui petis astra palam.
Et quicumque tuis monitis animatur inermis,
Militiæ sacræ victor habebit opem.
Commendans humilem famulum me, solvo ^l salutem,
Semper amore pio, vir benedicte, Deo.
Pagina si brevis est, non est brevis ardor amantis,
Nam plus corda colunt quam mea verba canunt.

CAPUT XI.

Ad eundem, pro libro præstito.

C

[Gratias agit pro carminibus quibusdam, scriptis, ut videtur, a Gregorio, ac sibi commodatis ; portitorem epistolæ ad extremum commendat.]
Carmina i diva legens, proprioque e pectore condens,
Participans aliis, sit tibi palma parens.
Hæc quoque, quæ pridem tribuisti pastor ovili.
Grates persolvens debita ^k laudo libens.
Vos tamen hinc maneat donaria celsa tonantis,
Qui sacras inopi distribuistis opes ^l.
Quæ cum percunctare ^m queam, pro munere tanto,
Tunc ⁿ inagis ore meo gratia vestra sonet.
Præsentem famulum pro munere ^o, summe sacerdos,
Commendo supplex, dulcis amore Pater.
Cui sua concedas ^p justæ moderamina ^q libræ,
D Crescat honore Dei palma futura tibi.

si licet tamen conjicere, videtur poema aliquod, sive hymnum, a Gregorio elucubratum fuisse, atque missum Fortunato ; illud autem ad Turonensis populi usum fuisse concinnatum. Quocirca Fortunatus gratias agit Gregorio, et una ejusdem in gregem suum diligentiam commendat.

^k Duo Codd. Vat., debite laudo.

^l Edit. Paris., das bene largus opes.

^m Edit. Ven., quæ per cunctas nequeam, pro munere canto, corrupte. Duo Codd. Vat., percontare. Edit. Paris., quem cum. In marg., pro cunctis nequeam.

ⁿ Ed. Ven., hic magis ore suo.

^o Unus Cod. Vat., præsentem famulum Prodeme-rem ; alius, Prodemerent ; tertius, probamore.

^p Ed. Ven. et duo Codd. Vat., cui sua concedens.

^q Edit. Paris., justæ moderamine.

CAPUT XII.

Ad eundem pro invitatione a mulierum.

[Gregorio, qui se Turones invitaverat, excusationem præcedit, quod ab alio, item episcopo, quominus iret retineretur; tum rogat ut ob pacis studium, veniam non eunti indulgeat.]

Invitans pietate patris sacer ire Gregori,
Qua domini Turonis pascis honore^b greges.
Quo sacer ahtistes meritis Martinus opimis,
Quas prius obtinuit, has tibi credit^c oves.
Nunc quoque per caulas et florida^d pascua Christi,
Rite gubernantes ducitis ambo greges.
Sed mihi vim faciens vester^e modo frater honore,
Ad vos ne properem, nempe retorsit iter.
Sæpe rogans voto, mandato, et missile verbo,
Et conjuratus sum tibi^f pollicitus.
Vir bonitate placens, et pastor pacis amator,
Fœderis ob studium, sit veniale^g precor.
Vos quoque sed genitæ propriæ venerand^h salutant,
Ast ego commender, quæso, beate pater.

CAPUT XIII.

Ad eundem pro commendatione mulieris.

[Gregorii virtutem laudat, ac mulierem, quam a Gregorio commendatam acceperat, ad illum revertentem pariter commendat.]

Summe Pater patriæ, specimen pietatis opime,
Dulce caput Turonis, religionis apex.
Jugiter alta sequens, clementi corde Gregori,
Unde animæ decus est, hucⁱ ratione petens.
Quam commendasti venientem, celse sacerdos,
Hanc redeuntem ad te, suscipe more patris.
Sis quoque longævus cunctorum care^j recursus,
Et mihi vel reliquis sit tua vita seges^k

CAPUT XIV.

Ad eundem, de itinere suo.

[Suam in Gregorium charitatem ac singulare desiderium declarat, atque eidem Pictavum incolumem se pervenisse nuntiat, cum quidem, a Turonensi urbe digressus, per vias glacie constrictas difficili ac periculoso itinere usus fuisset.]

Jugiter opto libens, sacer amplectende Gregori,
Cernere vos oculis, quærere litterulis.

^a In Ven. Edit. et uno Cod. Vat. abest *mulierum*, nec sane hæc vox quidquam videtur cum poemato habere commune.

^b Ed. Ven. et tres Codd. Vat., *pascis amore*.

^c Ed. Ven. et tres Codd. Vat., *has tibi cessit*.

^d Ibid., *per florea*.

^e Ed. Ven. *veteri modo*. Vix dubito episcopum, a quo se retentum narrat Fortunatus, quominus ad Gregorium Turones proficisceretur, fuisse Maroveum, episcopum Pictaviensem, ejus e nutu ipse pendebat, Pictaviensis Ecclesiæ clero ascriptus. Videtur certe Fortunatus, cum hæc scribebat, Pictavis fuisse, cum Gregorium Agnetis et Radegundis nomine salutet; quas *genitas proprias* Gregorii appellat; sicut infra scribens ad Aredium, cap. 22, eodem nomine easdem designat. Rogat vero, ob pacis studium, ut veniam non eunti indulgeat: forte quod simultatis aliquid Gregorium inter et Maroveum intercederet; sicut inter sanctum Euphronium, Gregorii decessorem, et Maroveum ipsum interfuisse narrat Greg., lib. 12, cap. 40, Hist. Frane.

^f Duo Codd. Vat., *sive pollicitus*. Videtur innuere hoc loco Fortunatus veniam non impetrasse ab epi-

A Dulce videre mihi^l, ac si desit copia cerni,

Spes erit oranti vel dare verba Patri.

Nuper ab aspectu decedens concito vestro.

Per glaciem vitreas me loquor isse vias.

Sed crucis auxilio, Martino operante patrono,

Perveniri ad matres salvus, opime Pater.

Quæ vos multiplici veneranter^m honore salutant.

Ast ego pro reditu vota salutis ago.

CAPUT XV.

Ad eundem, salutatoria.

[Effert virtutem Gregorii, atque ejus pietatem et doctrinam commemorat, nec non suam in ipsum benevolentiam contestatur.]

Summe sacerdotum, bonitatisⁿ opima facultas,
Culmen honore tuo, lumen amore meo.

B Officiis venerande sacris, pietatis alumne,
Pignore amicitiae corde tenende meæ.

Florens in studiis, et sacra in lege fidelis,

Semper agens animæ dona futura tuæ.

Tu, Pater, ergo precans, terram, freta, sidera testor,

Ut velis ore sacro me meminisse^o tuum.

CAPUT XVI.

Ad eundem, pro pomis et grassiolis p [graphiolis].

[Gratias agit Gregorio, quod poma, suis cum surculis, sibi dono misisset.]

Officiis genere piis, sacer arce, Gregori,

Absens, sis præsens munere, summe Pater.

Qui mihi transmittis propria cum prole parentes,

Insita cum fructu surcula, poma simul.

Det Deus omnipotens, meritorum fruge repletus,

C Mala legas avide, quæ paradisus habet.

CAPUT XVII.

Ad eundem, pro commendatione puellæ.

[Fortunatus cum venisset ad eum locum in quo arbor illa stabat quæ, radicitus quondam avulsa, ex S. Martini precibus et virtute relloruerat, et a qua medela ægris petebatur, constitit, parentum quorundam lacrymis percussus, qui puellam filiam sibi raptam miserabiliter lamentabantur. Rem itaque narrat Gregorio, ac, ut abducta filia parentibus suis restitueretur, ejusdem operam et auctoritatem implorat.]

Cum graderer festinus iter, Pater alme Gregori,
Qua præcessoris sunt pia signa tui.

scopo suo proficiscendi ad Gregorium, quamvis sæpius postulasset, ac prætendisset promisso se obstrictum ad id teneri.

^g Edit. Ven., *sic, venerande, precor*. Unus Cod.

D Vat., *sit venerale precor*.

^h Edit. Ven., et unus Cod. Vat., *venerande salutant*.

ⁱ Unus Cod. Vatic., *hæc ratione petens*. Edit. Paris., *hæc*.

^j In alio Cod. Vatic., *currere cursus*.

^k Edit. Ven., *sit tua vita sepes, corrupte*.

^l Unus Cod. Vat., *at si desit*.

^m Edit. Ven. et unus Cod. Vat., *venerantur honore*.

ⁿ Edit. Paris., *bonitas et*.

^o Edit. Ven., *me memorem esse tuum*. Unus Cod. Vat., *me memor esse*.

^p Grassiola, surculum, taleola, ramus arboris, grassiole alteri insitus, inditus; unde nostri *graffio* dicunt, Occitani *grafion*, Dufresne, in Gloss. ad hanc vocem. Addit Brow. in Calar. pro *grassiolis* scriptum reperiri *ferrula*, corrupte, ut videtur, pro *surcula*.

Quo fertur convulsa jacens radicitus arbor ^a,
 Martini ante preces exiluisse comis.
 Quæ fidei merito nunc stat spargendo medelas,
 Corpora multa medens, cortice nuda manens.
 Fletibus adfuit hic ^b genitor, genitrixque puellæ,
 Voce implendo auras, et lacrymando genas.
 Figo pedem, suspendo aurem, mihi panditur ore
 Vix per singultus vendita nata suos.
 Quæro ^c adhuc, questus perhibet, nullo indice furto,
 Furti ^d ex objectu hanc pater [patet] ire jugo.
 Se voluisse dare et jurantes ordine testes,
 Nomine quemque tenens, nec potuisset egens.
 Non aderat iudex, erat accusator adurgens,
 Hic ego quid facerem, posse vetante sacro ^e.
 Si pius hic, dixi, præsens Martinus adesset,
 Non ^f permisisset perdere pastor ovem.
 Sed tamen invalui recolens te, summe sacerdos,
 Spem præcessoris qui pietate refers.
 Discute, dstringe, ac si sit secus, eripe dulcis,
 Et pater adde gregi, hanc quoque redde patri.
 Me simul officio famulum tibi, chare, subactum,
 Protege perfugio, pastor opime, plo.

CAPUT XVIII.

Ad eundem pro commendatione peregrini.

[Laudat pietatem Gregorii, atque illi se et peregrinum hominem commendat.]

Vir bone, pro meritis adipiscens culmen honoris.
 Nobile præsidium, pontificale caput.
 Quem gradus et genium fructu pietatis opimo
 Dignius attollunt, amplificante Deo.
 Ut tibi sit famulans ^g memoratus amore benigno,
 Fortunati humilis te, Pater, orat apex.
 Illic peregrinus item lætetur, summe sacerdos,
 Pastorem, et patriam te meruisse suam.

CAPUT XIX.

Ad eundem saluatorium.

[Gregorii dotes laudat, et ejus se precibus commendat.]

Pastor honoris apex, venerabilis arce ^h sacerdos,
 Et decus alme Patrum, religionis amor.

^a Mirum de hac arbore nec a Severo Sulpicio, nec a S. Gregor. Turon., in libris de Mir. S. Martini, ullam mentionem (quod ego noverim) esse factam.

^b Edit. Ven. :

Fletibus huc genitor magnis genitrixque puella.

^c Ed. Ven., *quæro, et adhuc*, quod placet. Edit. Paris., *Quæ vero questus*.

^d Ed. Ven., *furtivo ex obitu hanc*. Unus Cod. Vat., *furti ex obitu*. Edit. Paris. :

Furto ex objectu hanc pater ire jubet.

^e Duo Codd. Vat., *vetante, sacer*, quod tenend.

^f Edit. Ven. et duo Codd. Vat., *nil permisisset*.

^g Edit. Ven., *ut tibi sit famulus*.

^h Edit. Paris., *ore*; in marg., *arce*.

ⁱ Edit. Paris., *quam*.

^j Edit. Paris., *aridus captans*.

^k Browerus censet ad episcopos, ulla in synodo convocatos, hoc poema dirigi, atque ipsis peregrinum, in Italiam pergentem, a Fortunato commendari. Sed multo verisimilius mihi videtur ad illos episcopos idem scriptum esse quorum sedes in ipsa via erant positæ, qua tritum in Italiam iter patebat, quosque Fortunatus, ex Italia veniens in Galliam, adire et agnoscere potuerat, atque ulla sibi amoris et observantiæ necessitudine conjungere. Certe, cum

A Gloria pontificum, meriti pia palma, Gregori,
 Assurgente gradu nobile jure, caput.
 Fortunatus opem tribui qui ^l poscit Olympi,
 Per te, chare Pater, quo mereatur, age.

CAPUT XX.

Ad eundem saluatorium.

[Acceptis Gregorii litteris, quæ bona eundem valetudine frui nuntiabant, quanta inde lætitia affectus fuerit ostendit, atque orat ut sit in scribendo propitior.]

Visitat a vobis dignanter epistola currens
 Me, sacer antistes, vir pietate, Pater.
 Ilanc avidus capiens i oculis, animoque recurro,
 Sospite te gaudens, quod referebat apex.
 Longius hinc [huc] vestro sub nomine, papa Gregori,
 Pagina me recreet missa, salutis ope.

B

CAPUT XXI.

Domnis sanctis ^k atque apostolicis in Christo patribus Ecclesiæ pontificibus, pro ^l commendatione peregrini, Fortunatus.

[Peregrinum hominem, natione Italum, in Italiam revertentem, episcopis commendat, quo necessarium eidem viaticum, aliaque ad iter illud conficiendum opportuna adjumenta, suppeditent.]

Gloria pontificum, veneratio Christicularum,
 Norma sacerdotum, culmen, et orbis honor,
 Qui loca perspicitis, propriæ mercedis honore [amore] ^m,
 Succurrendo viris, ve-ter ut exstet apex :
 Ecce venit præsens Italus, peregrinus et hospes,
 Cernens pastores, ne, precor, erret ovis.
 Qualiter ad patriam properet, solatia poscit :
 C Inveniat munus vos vagus exsul, inops.
 Me Fortunatum proprium, pietate parentum
 Conciliate polo, quæso, precando Deum

CAPUT XXII.

Ad Aredium ⁿ abbatem.

[Aredium abbatem, quem præsentia non poterat, litteris se diei convenire, ejusque se precibus studiose commendat.]

Opto, benigne Pater, verbo tibi ferre salutem,
 Si minus hinc oculo cernere te valeo.

idem postulet ut homini, in patriam suam properanti, necessaria subsidia conferant, videntur iidem eo in loco fuisse, unde opportunas copias commodè suppeditare possent, pro ejus qui commendatus fuerat indigentia et usu. Jam vero id difficile hominibus fuisset qui a suis domibus abessent; et ulla in synodo consedisent. Hoc autem vel illud confirmat, quod ait Fort. : *Qui loca perspicitis... succurrendo viris*; id est, qui urbibus et terris præsidetis, una hospitalitatem exercendo.

^l Abest in Ven. Edit., et uno Cod. *pro commendatione peregrini*.

^m Sanctus Aredius, nobilissima e familia Lemo-vici natus, in aula Theodeberti regis vixit adolescens, primi apud eum cancellarii munere cohonestatus; tum suasu ac monitis Niceti, episcopi Trevirensis, qui egregiam adolescentis indolem fuerat admiratus, ex aula se proripiens, monachus fit; ac non multo post prope Lemovicum exstructo monasterio, ibi ad extremum usque vitæ tempus vixit sanctissime, et obiit clarus miraculis anno 591, ut refert Greg. Turon., lib. x Histor. Franc., cap. 29. Ejusdem vitæ, a Gregorio conscripta, exstat ad calcem Operum ejusdem Greg. Turon.

Est etenim vestri tantus mihi cultus honoris,

Ut pro me occurrat hinc tibi missus apex.

Quaso, beate, tamen per dulcia pabula Christi,

Me quoque commemores, cum dabis ore preces.

Munera credo Dei tribui mihi, pastor Aredi,

Si Fortunati sis memor, alme, tui.

* Aredii mater fuit Pelagia, sanctissima, ac religiosissima femina, quæ post obitum Jocundi, conjugis sui, Deo se devovit, et Aredio filio adjuncta, dum is divinis rebus vacabat, per agros victum quæ-

A Pro me etiam sanctam genitricem^a, chare, saluta^b,

Cum redit iste puer, redde loquentis opem.

Vos itidem genitricis propriæ, Pater ample, saluta^b,

Agnes amore pio cum Radegunda simul.

rebat, unde alimoniam et sibi et filio suppeditaret. Laudat eandem egregie Greg. Tur. pluribus in locis, ac præcipue in libro de Gloria Confess., c. 104.

^b Edit. Paris., *saluta*.

LIBER SEXTUS.

CAPUT PRIMUM.

*De domno * Sigiberto rege.*

[Sigiberti regis cum Brunichilde, Athanagildi, Gothorum regis in Hispania, filia, nuptias celebrat hoc carmine, quod a veris amenitate ac naturæ renovatione quadam auspicatur. Totius regni ortum ex hisce nuptiis letitiam ac regiam in iisdem celebrandis magnificentiam declarat.]

Vere novo, tellus fuerit dum exuta pruinis,

Se picturato gramine vestit ager.

Longius extendunt frondosa cacumina montes,

Et renovat virides arbor opaca comas.

Promittens gravidas ramis genitalibus uvas,

Palmitum gemmato vitis amœna tumet.

Pramittens flores, gracili blandita susurro,

Deliciosa favis mella recondit apes,

Progeniem reparans casto secunda cubili

Artificis natos gignere flore^b cupit.

Nexibus apta suis pro posteritatis amore

Ad fetus properans garrula currit avis.

Semine quisque suo scio juvenescit in ipso,

Omnia dum redeunt, gaudia mundus habet.

Sic modo cuncta favent, dum prosperitate superna,

Regia Cæsareo^c, proficit aula iugo.

Ordine multiplici felicem in sæcula regem,

Undique cioxerunt lumina tanta ducum.

Culmina tot præcerum concurrunt culmen ad unum,

Mars habet ecce duces, pax habet ecce decus.

Cunctorum adventu festiva palatia fervent,

Conjugio regis gens sua vota videt.

Vos quorum irriguis^d fontis meat unda, favete,

Judicio vestro crescere parva solent.

* Videsis quæ de initis cum Brunichilde Sigiberti nuptiis diximus in Vita Fortunati, num., 44. Certe cum illæ referantur ad an. 566, hoc quoque poema a Fortunato eodem anno elucubratum fuisse censendum est, sicuti et sequens, scriptum in eadem rem.

^b Edit. Paris., *culta*.

^c Browerus hinc conjicit legatos a Justiniano, vel Justino, imper. in Austrasiam missos gratulatum isto loco indicari: Nisi, inquit, quis in Athanagildi gente Cæsareum stemma, seu laurum in mustaceo, quaereret. At ego non video quæ mente poeta post veris descriptionem, cujus hilaritatem, tanquam bonum omen, sumit ad celebrandas Sigiberti nuptias, continuo subtexeret hunc distichum:

Sto modo cuncta favent, dum prosperitate superna,
Regia Cæsareo proficit aula iugo,

si iugi Cæsarei nomine par legatorum, ab imperatore missum, non conjunctio Sigiberti cum Brunichilde indicaretur. Certe poematis ὑπόθεσις non ad-

CAPUT II.

De nuptiis Sigiberti regis, Brunichildis reginæ.

B [Item epithalamium canit in Sigiberti et Brunichildis nuptias; laudatque primum Sigiberti continentia, dein inducit Cupidinem, et Venerem, illum Sigiberti, hanc Brunichildis, in laudibus prædicandis inter se certantes. Postremo fausta utrisque ac læta ominatur.]

Felicem, sol, pande diem, radiisque serenis
Sparge comas, thalamos sincero lumine complens:

Sigibertus ovans ad gaudia nostra creatus

Vota facit, qui nunc aliene liber amore,

Vincula chara subit, cujus moderante juvena,

Connubium mens casta petit, lasciva retundens,

Ad iuga confugit, cui nil sua surripit ætas:

Corde^e pudicus agens, rector tot gentibus unus,

Et sibi frenus dedit, sed quod natura requirit,

C Lege maritali, amplexu sed contentus in uno.

Quo non peccat amor, est casta cubilia servans

Instaurat de prole lares, ubi luserit^f hæres:

Torsit amoriferas arcu stridente sagittas

Forte Cupido volans, terris genus omne perurit,

Nec pelagus defendit aquas^g, mox vilia corda

Subdit, vulgus iners, tandem dehinc sensus opimi^h,

Regis anhelantem placidis bibit ossibus ignem,

Molliter incumbens, et inhæsit flamma medullis.

Regalis fervebat apex, nec nocte sopora

Cordis erat requies, oculis, animoque recurrens

Ad vultus quos pinxit [sinxit] amor, mentemque fati-

[tigans,

Sæpe per amplexum falsa sub imagine lusit.

ventus legatorum Cæsaris, ac præsentia, sed regales nuptiæ esse videntur. Quid autem absurdi est Cæsareum iugum pro regio usurpari, ab homine Latino præsertim, cui ex patrio idiomate et consuetudine hoc idem erat regium quod Cæsareum? neque vero augustius nomen adhiberi poterat ad regiam ipsam magnificentiam, ac dignitatem, in illa totius regni gratulatione, exprimendam, unde vel aliqua a regibus gratia ipsi Fortunato, homini in Gallia novo, conciliari posset, præsertim cum ipse Browerus fateatur Francos a Fortunato semper Romanos, nunquam Barbaros nominari, ut alibi adnotavimus.

^d Ven. Edit., *vos quorum irrigui, quod tenendum*.

Edit. Paris., *irrigui fontis metet; in marg., meat*.

^e Ven. Edit. et unus Cod. Vat., *corda pudicus*.

^f Edit. Ven., *lux erit hæres*.

^g Ibid., et unus Cod. Vat. et Edit. Paris., *defendit aquis, quod placet*.

^h Edit. Ven. et Paris., *dehinc sensus opimus*.

Mox ubi conspexit telo ^a superante Cupido,
Virginea nitentem torreret lampade regem,
Lætus ait Veneri : Mater ^b, mea bella peregi,
Pectore flagranti nili vincitur alter Achilles,
Sigibertus amans Brunichildæ carpitur igne,
Quæ placet apta thoro, maturis nubilis ^c annis,
Virginitas in flore tumens, complexa marito ^d,
Primitiis placitura suis, nec damna pudoris
Sustinet, unde magis pollens regina vocatur ;
Hoc quunque virgo cupit, quamvis verecundia sexus
Obstet, amata viri, dextra levior, repellit,
Ignoscitque sibi culpas quas intulit ignis.
Sed modo ^e læta veni, quoniam te vota requirunt.
Mox Venus ambrosio violas admiscet amomo :
Demetit ungue rosas, gremioque recondit avaro ;
Et pariter levibus frugerunt nubila pennis ^f,
Et venerè simul thalamos ornare superbos.
Hinc Venus egregiam præponere cepit alumnam,
Inde Cupido virum, nubentibus ambo faventes,
Et litem fecere piam : sic deinde Cupido

^a Unus Cod. Vat., *celo superante*.

^b Edit. Paris., *jam* ; in marg., *mea*.

^c Unus Cod. Vat., *nobilis annis*.

^d Edit. Ven., *complexa maritum*.

^e Ibid. :

Sed modo læta venit, ambo tua vota requirunt.

^f Ibid., *nubila pinnis*.

^g Edit. Paris., *hac melior.... formamque priorum* ;
in marg., *famamque*.

^h Post hunc versum Edit. Paris. interserit :

Quamvis parva tamen, nullum major impedit ætas.

ⁱ Unus Cod. Vat., *Nablis*, alter *Nabilis*. *Nablis* autem, seu *Nabus* (ut refert Browerus) non procul a *Mæni*, *Salæ*, et *Ægræ* fontibus exoritur, *Saxoniam* veteris confini *agra*, tandem *haud procul Ratisbona Danubium* ingreditur. *Victorias* itaque *relatas* in *Saxonia* a *Clotario*, patre *Sigiberti* (quas commemorat *Gregor. Turon.*, lib. iv Hist. Franc., c. 10 et 14) indicat hoc loco *Fortunatus* ut et *Browerus* advertit. Idem *Clotarius* *Thoringiam* sæpe bello petiit, ac tandem subiecit, ac redegit suam in potestatem. Quin imo *Thoringos* una, et *Saxones* a *Clotario* eadem expeditione vexatos fuisse, refert idem *Greg.*, lib. iv Hist. Franc., cap. 10, his verbis : *Eo anno rebellantes Saxonibus Clotarius rex, commoto contra eos exercitu, maximam eorum partem delevit, pervagans totam Thoringiam, ac devastans, pro eo quod Saxonibus solatium præbuisset*.

^j Edit. Ven. sic habet hosce duos versus :

Heu Bertholmi pietas veniale retundens,
Perdidit iste duos, pro ambobus sufficit unus.

^k Edit. Paris., *iste duos reddit, pro ambobus* ; in marg., *reddidit iste duos*. Edit., in marg., *sed dedit iste duos pro*. Unus Cod. Vat. corruptissime legit : *Dominum perdit Heuberto pietas veniale, reddit iste duos pro ambobus*. Alter : *de gente trium domum perdit, Heuberto pietas veniale reddidit iste duos pro ambobus sufficit unus*. Tertius : *Domnum perdit Heuberto pietas veniale, sed dedit iste duos pro ambobus sufficit unus*. Staturat *Browerus* duos hosce versus, ut notios, expungere, vel obelo configere, quippe qui in exemplari *Trevirensi* non reperirentur, et obscurum atque corruptum sensum præ se ferant. Retinuit tamen trium librorum, ut ait, auctoritate commotus. Ac pro *Diethenberto* in probationibus Mss. *Thebertum* legi affirmat, cuius nominis vestigia apparent vel in Codd. Vatic. mox allatis. Censet itaque hoc

A Matri pauca refert : Tibi quem promissimus hic est.
Sigibertus, amor populi, lux nata parentum,
Qui genus a proavis longo tenet ordine regum,
Et reges geniturus erit, spes gentis opinæ,
Quo crevit nata decus, generosa propago :
Ac melior de stirpe redit ^e, famanque priorum
Posteritas excelsa fovet ; hic nomen avorum
Extendit bellante manu, cui de patre virtus ^h
Quam *Nabis* ⁱ ecce probat, *Thoringia* victa fatetur,
Perficiens unum gemina de gente triumphum.
Nec *Diethenberto* ^j pietas venialia pendit.
Perdidit ^k iste duos, ambobus sufficit unus.
Cardinis occidui dominans, in flore juventæ,
Jam gravitate senes ^l, tenerosque supervenit annis.
Legem naturæ meruit præcedere factis.

B Quamvis parva tamen, nullum minor impedit ^m ætas,
Qui sensum ⁿ mature regit, generosior hic est,
Quisquis in angusto fuerit moderatior ævo :
Sic fovet hic populos, ipsis intransibis annis,
Ut pater, et rex sit, nullum ^o graviter regit, omni

in loco indicari *Theodebertum*, *Theodorici* regis filium, quem *Thoringico* prælio, una cum patre, interfuisse refert *Gregor. Turon.*, lib. iii, cap. 7, ut sensus sit, huius pietate impetratum esse, ut *duas Thuringia reges Badericum, et Hermenfredum amitteret*, ipseque successor demum *Theoderici* patris, unus, iis jam victis, rex paria faceret. Ac idem animadvertens in aliis exemplaribus pro eo quod vulgaverat, *perdidit iste duos*, scriptum reperiri, *sed dedit iste duos*, navit hunc locum esse accipiendum de triumpho quo reges ambo cessere victori *Franco*.

C Sed planius mihi, atque iis quæ consequuntur magis consentaneus, sensus videtur, si dicamus *Fortunatum*, postquam *Clotarium*, ob virtutem bellicam, et superiore versu *Theodeberti* pietatem, vel testimonio *Greg. Turon.*, l. iii Hist. Franc., c. 25, commendatam, laudasset, illud subicere, unum *Sigibertum* et virtutem *Clotarii* bellicam et pietatem *Theodeberti* in se expressisse, ac duos sui temporis clarissimos reges, quorum alterum parentem nactus fuerat, alterius vero in regnum successerat (*Theodebertus* quippe *Austrasiæ* rex fuerat, *Theodorici*, patris sui, regnum adeptus), in persona sua exhibuisse. Quo circa vel ita legendus est versus : *sed dedit iste duos*, id est, in se expressit, ac prætulit ; vel legendum est : *perdidit iste duos*, id est, morientes amisit, ut *pro ambobus unus sufficiat*. Cætera quæ sequuntur de persona *Sigiberti* dicta cum superioribus præclare concordant.

^l Unus Cod. Vat. :

D Jam gravitate senos, tenerosque supervenit annos,
item alter, *tenerosque supervenit annos*. Edit. Ven. :
'Tam graviter senos, tenerosque supervenit annos.
Edit. Paris :

Tam gravitate senum tenerosque supervenit annos.

^m Edit. Ven., *nullum minor appetit ætas*. Unus Cod. Vat., *nulli major impedit ætas* ; multa in hoc Cod. mendosissime.

ⁿ Corrupt. locus. Unus Cod. Vat. :

Quis insumatur regit generosius, hic est.

Edit. Ven. :

Quisquis sumatur regis, generosior hic est ;
et deinceps :

Quisquis in angusto fuerit moderatior, hic est.

^o Edit. Ven. :

Ut Pater, et Rex sit, nulli gravis, et regit omnes.

Recte *Browerus* opinatur poemam istud, in quo op-

Nulla dies sine fruge venit, nisi congrua ^a præstet.
 Perdere plura putat, si non concesserit ampla ;
 Gaudia diffundit radianti lumine vultus ;
 Nobilia nulla gravant populum sub rege sereno,
 Pectore maturo culpas indulget acerbas.
 Unde alii peccant, ignoscendo iste triumphat.
 Doctus enim, quoniam prima est in princlpe virtus,
 Esse piuni, quia semper habet, qui parcere novit.
 Corrigit in ^b se prius, quod poseit ut alter emendet.
 Qui sibi censura est, reliquos bene lege coerceat ;
 In quo digna manent, quidquid de rege requiras,
 Solus amat cunctos, et amatur ab omnibus unus.
 Incipit inde Venus laudes memorare puellæ :
 O virgo miranda mihi ^c placitura jugali,
 Clarior ætherea Brunichildes lampade fulgens,
 Lumina gemmarum superasti lumine vultus,
 Altera nata Venus, regno dotata decoris,
 Nullaque Nereidum de gurgite talis Hiberno
 Oceani sub fonte natat, non ulla Napea
 Pulchrior, ipsa suas subdunt tibi flumina nymphas.
 Lactea cui facies, incocta rubore coruscat.
 Lilia mista rosis, aurum si intermicet ostro,
 Decertata tuis nunquam se vultibus æquant.
 Sapphirus, alba adamas, crystallæ, smaragdus, iaspis,
 Cedant cuncta, novam genuit Hispania gemmam,
 Digna fuit species, potuit quoque flectere regem.
 Per hiemes ^d validas nivibus, Alpenque Pyrenem,
 Perque truces populus vecta est, duce rege ^e sereno,
 Terrenis ^f regina thoris super ardua montis,
 Planum carpis iter ; nihil obstat amantibus unquam
 Quos jungi divina volunt ; quis crederet autem ^g
 Hispanam tibimet domnam, Germania ^h, nasci,
 Quæ duo regna iugo pretio ⁱ connexuit uno ?
 Non labor humanus potuit tam mira parare,
 Nam res difficilis divinis utitur armis.
 Longa retro series regi hoc ^j vix contulit ulli.
 Difficili nisu ^k peraguntur maxima rerum.

timi regis partes ac virtutes traduntur, non esse aliud quam quod creditur vulgo scriptum fuisse a Fortunato opusculum *De regno administrando*, quod nonnulli periisse existimaverunt.

^a Edit. Ven., nisi congrua præsit, perdere lucra putat.

^b Ibid. :

Corrigit ipse prius, quod vult emendet ut alter.

^c Ibid., miranda meo.

^d Ibid. :

Pergentes validasque nives, Alpen atque Pyrenem.

trum ne hinc conjici possit Brunichildem extrema hieme, aut vere ineunte, hoc itineris in Galliam contendisse, non facile est statuere, cum ipse Fortunatus alio in loco Pyrenæos julio mense nivosos appellet. Cum tamen illud adverto, et superiore in carmine veris amoenitatem induci, unde argumentum sumitur ad regias illas nuptias celebrandas, et hic hiemes validas, et nives commemorari, per quas Brunichildis, ex Hispania in Galliam veniens, iter fecisse dicitur, facile adducitur ut credam nuptias illas in veris initium incidisse. Nupsit autem Sigibertus Brunichildi anno 566, uti adnotavimus in Vita Fortun., num. 27, ad quem proinde annum, aut verisimiliter ad superiorem, referendus est adventus ipsius Fortunati in Gallias.

A Nobilitas excelsa nitet, genus Athanagildi,
 Longius extremo regno qui ^l porrigit orbi.
 Dives opum, quas mundus habet, populumque gubernat
 Hispanum sub jure suo, pietate canenda.

Cur tamen egregii genitoris regna renarrem,
 Quando tuis meritis video crevisse parentes ?
 Tantum virgo mirans turbas superare videris
 Femineas, quantum tu, Sigiberte, maritos.
 Ille duo juncti membris et corde jugati,
 Ambo pares genio, meritis et moribus ambo,
 Sexum quisque suum pretiosis actibus ornans,
 Cujus amplexu sint ^m colla conexa sub uno,
 Et totos placidis ⁿ peragatis lusibus annos.
 Hoc velit alterutrum [alteruter], quidquid dilexerit
 B Æqua salus ambobus eat, duo pectora servet, [alter ;
 Unus amor, vivo solidamine junctus ^o, alescat ;
 Auspiciis vestris cunctorum gaudia surgant.
 Pacem mundus amet, victrix concordia regnet,
 Sic iterum natis celebretis vota, parentes ^p,
 Et de natorum teneatis prole nepotes.

CAPUT III.

De Sigiberto rege et Brunichilde regina.

[Sigiberti virtutes ac laudes bellicas effert pluribus, ac Brunichildem conjugem ab Ariano errore ad catholici dogmatis veritatem conversam gratulatur.]

Victor ab occasu, quem laus extendit in ortum,
 Et facit egregium principis esse caput,
 Quis tibi digna ferat ? nam me vel dicere pauca,
 C Non trahit ^q ingenium, sed tuis urget amor.
 Si nunc Virgilius, si forsitan esset Homerus,
 Nomine de vestro jam legeretur opus.
 Sigiberte potens, generosis clare triumphis,
 Illic nova te virtus prædicat, inde genus.
 Cujus rapta semel sumpsit Victoria pennas,
 Et tua vulgando prospera facta, volat.

^o Gogo, Sigiberti nomine, Brunichildem ex Hispania deduxit in Galliam : ut constat ex c. 1, l. vii, in quo Fortunatus sic Gogonem alloquitur :

Nuper ab Hispanis, per multa pericula, terris
 Egregio regi gaudia summa vehis.

Hoc itaque in loco Gogonem significari puto.

^l Edit. Ven., perennis regina toris.

^m Ibid., quis crederet hanc rem.

D ⁿ Animadvertimus jam in Vita Fort., num. 43, reges Austrasie vel in Germaniam imperium porrexisse.

ⁱ Duo Codd. Vat., pretiosa connexuit. Edit. Ven., pretioso nexuit. Edit. Paris., pretiosa annexuit.

^j Edit. Ven., regi nec contulit.

^k Edit. Paris., superantur ardua.

^l Edit. Ven., qui corrigit orbem.

^m Ibid. :

Cujus in amplexu colli conexa sub uno.

Edit. Paris. :

Amplexu ejus sint colla revincta sub una

ⁿ Edit. Paris., et multos placidis.

^o Edit. Ven., vincit alescat.

^p Ibid., vota parentum.

^q Edit. Ven. non trahit hic iterum.

Saxone Thuringi ^a resonant, sua damna moventes, A

Unius ad laudes tot cecidisse viros.

Quod tunc ^b ante aciem pedibus prior omnibus isti,

Hinc modo te reges unde sequantur habent ^c.

Prosperitate nova pacem tua bella dederunt,

Et peperit gladius gaudia certa tuus.

Plus tamen ut placeas, cum sit victoria jactans ^d,

Tu magis unde subis, mitior inde manes.

Est tibi summus honor, sed mens præcessit honorem ^e,

Moribus et ^f vestris debitus extet [exstat] apex.

Justitiæ cultor, pietatis amore coruscas,

Quod te ^g plus habeat, certat utrumque bonum.

Lingua, decus, virtus, bonitas, mens, gratia polleat,

Ornarent cunctos singula vestra viros.

Cunctorum causas intra tua pectora condis,

Pro populi requie te pia cura tenet.

Omnibus una ^h salus datus es, quali ordine sacro,

Tempore præsentis gaudia prisca refers.

Ca holico ⁱ cultu decorata est optima conjux,

Ecclesiæ crevit, te faciente, domus.

Reginam meritis Brunichildem Christus amore

Tunc sibi conjunxit, hanc tibi quando dedit.

Astera vota coles ^j melius, quia, munere Christi,

Pectora ^k juncta prius, plus modo lege placent.

Rex pie, reginæ tanto de lumine gaude :

Acquisita bis est, quæ tibi nupta semel.

Pulchra, modesta, decens, solers, grata, ^l atque

Ingenio, vultu, nobilitate potens. [benigna,

Sed quamvis tantum meruisset sola decorem,

Ante tamen homini, nunc placet ecce Deo.

Sæcula longa micans, chara cum conjuge ducas,

Quam tibi divinus consociavit amor.

* Duo Codd. Vat., *Saxone Thoringo*. Edit., in marg., *Thuringo resonat*.

Hujusce victoriæ, quam hic narrat Fortunatus relatam a Sigiberto de Saxonibus ac Thoringis, nullum indicium, quantum eequidem investigare potui, exstat apud veteres scriptores. Quamobrem in eam facile sententiam adducor, hanc eandem ipsam victoriam esse quam de Saxonibus et Thoringis Clotarius Sigiberti patrem retulisse, ad an. 555; auctor est Gregor. Turon., *Histor. Franc.* lib. iv, cap. 10, cui prælio admodum verisimile est interfuisse Sigibertum, remque præclare gessisse. Quod vero Saxones parerent Sigiberto, vel inde intelligi potest, quod Saxonum manus, ex Italia reversa, ad Sigibertum venerit, a quo in locum suum et sedem restituerentur, ut refert Gregor. Tur., l. iv, *Hist. Franc.*, c. 43.

^b Edit. Ven :

Quod nunc antevolat pedibus prior omnibus iste.

Cod. vnus Vat. *retinet iste*.

^c Ibid. et tres Codd. Vat., *unde sequantur habes*.

^d Edit. Ven., *cum sit victoria constans*.

^e Unus Cod. Vat., *præcessit honore*.

^f Edit. Ven., *moribus ut vestris*.

^g Ibid., *quod tu plus habcas*.

^h Edit. Paris., *salus qualis datus ordine*.

ⁱ De Brunichilde et ejus conversione hæc habet Greg. Tur., lib. iv, *Hist. Franc.*, cap. 27 : *Erat puella elegans opere, venusta aspectu, honesta moribus, atque decora, prudens consilio, et blanda colloquio..... et quia Arianæ legi subjecta erat, per prædicationem sacerdotum, atque ipsius regis (Sigiberti) ammonitionem, conversa, beatam in unitate confessa Trinitatem, credidit, atque chrismata est, quæ in*

CAPUT IV.

De Chariberto ^m rege.

[Laudat Charibertum ob nominis famam, ob nobilitatem generis, ob virtutes in regno administrando, ob pacis studium, pietatem, ingenium, mentis tranquillitatem et constantiam, ob prudentiam rerum gerendarum, ob æquitatem, ac facilitatem in expediendis privatorum litibus, ob fidelitatem in servandis promissis, ob doctrinam, et in cives munificentiam.]

Incluta magnarum ⁿ processit gloria rerum,

Et de rege pio spargit ubique decus.

Queam gravitate, animo, sensu, moderamine legum,

Prædicat occiduus sol, oriensque virum.

Qui quadripartitis mundi sub partibus ampli,

Fructificante fide ^o semina laudis [lucis] habet.

Hinc cui barbaries, illinc Romania ^p plaudit,

B Diversis linguis laus sonat una viri.

Dilige regnantem, celsa Parisius ^q arce,

Et cole tutorem, qui tibi præbet opem.

Hunc modo læta, favens avidis amplectere palmis.

Qui jure est dominus, sed pietate pater.

De Childeberto veteres compesce dolores,

Rex placidus rediit, qui tua vota sovet.

Ille fuit initis ^r, sapiens, bonus omnibus æquus,

Non cecidit patruus, dum stat in urbe nepos.

Dignus erat hæres ejus sibi sumere regnum,

Qui non est illo, laude loquente, minor.

Charibertus adest, qui, publica jura gubernans,

Tempore præsentis gaudia prisca refert.

In tantum patri se prodidit esse sequacem;

Ut modo sit tutor conjugis ^s iste nepos.

C Qui Childeberti retinens dulcedine nomen,

Ejus natarum est frater, et ipse pater.

nomine Christi catholica perseverat.

ⁱ Unus Cod. Vat., *altera vota colis*.

^k Edit. Ven. :

Pectore victa prius, plus modo lege placet.

^l Ibid., *solers, et grata, benigna*. Edit. Paris., *pia, grata, benigna*.

^m Charibertus Clotarii filius fuit, et frater germanus Sigiberti. Sæpe de ipso loquitur Greg. Turon., et ejusdem vitia passim notat ac perstringit. Is, cum Marcovesam mulierem religiosam (uti narrat ipse Greg. Tur., lib. iv *Hist. Franc.*, cap. 26) duxisset uxorem, propterea a sancto Germaino, episcopo Parisiensi, excommunicatus, paulo post interit, ad an. 567, vel 570. Quocirca hoc poema non multo post conscriptum est quam Fortunatus in Galliam venerat.

ⁿ Edit. Ven. :

Incluta magnorum processit gloria regum.

^o Unus Cod. Vat., *fructificante die*.

^p Edit. Ven., *illinc Germania plaudit*.

^q Childebertus, filius Clodovei, frater Clotarii, regno cum fratribus æquo lance diviso, sedem Parisiis sortitus fuerat, ac in ejus partem successit postea ejusdem nepos, Childebertus, de quo hoc poema scriptum est. Vide quæ diximus in Vita Fort., n. 43.

^r Childeberti regis pietatem, et in templa munificentiam, egregie commendavit Greg. Turon. passim in *Hist. Franc.*, et nos alias mentionem de ipso fecimus in notis ad cap. 14, lib. ii.

^s Hæc fuit Ultragottha, et ejus filix, Chroteberga et Chrotesinda, quas Clotarius, mortuo Childeberto, et ejus regno occupato, in exilium miserat. Has itaque Charibertus in tutelam recepit.

Quæ bene defensæ placido moderamine regis,
In consobрино spem genitoris habent.

Maxima progenies, generosa luce coruscans,
Cujus ab excelsis gloria currit avis.

Nam quoscunque velim veterum memoraro parentum,
Stirpis honorificæ regius ordo fuit ^a.

Cujus celsa fides eduxit ad astra cacumen,
Atque super gentes intulit illa pedes.

Calcavit tumidos ^b hostes, erexit amicos,
Fovit subjectos, coneruitque ^c feros.

Cur tamen hic repetam præconia celsa priorum,
Cum potius tua laus ornet honore genus?

Illi auxere armis patriam, sed sanguine fuso:

Tu plus acquiris, qui sine clade regis.

Quos prius infestis lassarunt bella periculis,
Hos modo securos pacis amore foves.

Omnia læta canunt felicia tempora regis,
Cujus in auspiciis floret opima quies.

Per quem tranquilla ^d terrarum frugis abundat,
Devotis ^e populis est tua vita seges.

Cum te nascentem mœruerunt sæcula regem,
Lumine majori fulsit in orbe dies.

Posteritate nova tandem sua gaudia cernens,
Crescere se dixit prolis honore pater.

Qui quamvis esset sublimi vertice rector,
Altius erexit, te veniente, caput.

Lætus in hæredis gremio sua vota reclinas,
Floruit inde magis, spe meliore, senex ^f,

Ante alios fratres regali germine natus,
Ordine ^g qui senior, sic pietate prior:

Predicat hinc bonitas, illinc sapientia plaudit,
Inter utrumque decus te sibi quisque rapit.

De patruo ^h pietas, et de patre fulget acumen,
Unius in vultu vivit uterque parens.

Quas habuere ambo laudes, tu colligis omnes,
Et reparas solus, lege favente, duos.

Semita justitiæ, gravitatis norma refulges,
Et speculum vitæ dat pretiosa fides.

^a Edit. Ven. et Paris., *regius ordo fuit*.

^b Tres Codd. Vat., *calcavit hostes tumidos*. Edit. Ven., *hostes calcavit tumidos*.

^c Edit. Ven. et Paris., *terruit atque feros*.

^d Ibid., *per quem tranquille terrarum*.

^e Ibid., *de totis populis*.

^f Tres Codd. Vat., *meliore senis*.

^g Charibertus, quem ex Ingunde Clotarius suscepit, tertius natu a Gregur. Turon. numeratur, lib. iv Histor. Franc., cap. 3. Is tamen primus fratrum dictur, quod Guntharius et Childericus, ante Charibertum geniti, obierant adhuc superstite Clotario.

^h Edit. Ven., *dum patrum pietas*. Mirum a Fortunato hic pietatem Chariberti laudari, et virtutes alias extolli, qui a Gregorio Turon. teterrimis sæpe vitis notatus inducitur. Summi autem in clericos et ecclesias odium satis declaravit, cum, missum a Leontio, episc. Burdegalensi, et ejus synodo, Nuncupatum presbyterum, qui Emerium, episc. Santonensem, ab episcopatu remotum fuisse nuntiaret, comprehendi jussit, et plaustrum, spinis oppleto, impositum in exilium deportari. De quo proinde Chariberto hæc habet Greg. Tur., lib. i de Mir. sancti Martini, cap. 20. *Charibertus r. x. cum, exosis clericis, ecclesias Dei negligeret, despectisque sacerdotibus, magis in vitia declinasset, etc.* Videtur itaque hæc scripsisse Fortunatus, vel antequam Charibertus

A Tranquillis animis moderatio fixa tenetur,

Qui ^l portum in proprio pectore semper habes.

Tempestas nullo penetrat tua corda tumultu,

Ne sensu titubes, anchora mentis adest.

Constantes animos non ventilat aura susurrans,

Nec leviter facili mobilitate trahit.

Hinc bene disposito comitatur gloria cursu,

Quod se mature mens moderata ^l gerit.

Consilium vigilans ^l alta radice retractas,

Et res clausa aliis est manifesta tibi.

Publica cura movens ^l procures si congreget omnes,

Spes est consilii, te monitoro, sequi.

Hinc quoties felix legatio denique pergit;

Ingreditur caute, quam tua lingua regit.

Quod tam mirifico floret patientia cultu,

B Est tibi Davidicæ mansuetudo lyre ^m.

Justitiæ rector, venerandi juris amator.

Judicium sapiens de Salomone trahis.

Tu melior fidei merito, nam principis ampli,

Traiani ingenium de pietate refers.

Quid repetam maturum animum, qui tempore nostro,

Antiqui Fabii [Favii] ⁿ de gravitate places?

Si veniant aliquæ variato murmure causæ,

Pondera mox legum regis ab ore fluunt.

Quamvis confusas referant certamina ^o voces,

Nodosæ litis solvere lila potes.

Ohtinet adveniens fructum, cui justa petuntur,

Quem sua causa fovet, præmia victor habet.

Cujus clara fides valida radice tenetur,

Antea mons migrat, quam tua verba cadant.

D Spes ^p promissa stat nullo mutabilis actu,

Pollicitata ^q semel, perpetuata manent.

Illa domus proprio ^r pondere tuta tenetur,

Quæ fundamento stat bene fixa suo.

Cum sis progenitos clara de gente Sygamber ^s,

Floret in eloquio lingua Latina tuo.

Qualis es in propria docto sermone loquela,

Qui nos Romanos vincis in eloquio?

præceps delaberetur in vitia; vel cum ipse novus in Gallia vitam Chariberti et studia non plaue perspecta haberet.

^l Edit. Ven., *quo portum*.

^l Edit. Paris., *regit*.

^l Ibid.:

Consilium sapiens alterne dicere tractas.

D ^l Edit. Paris., *procures tecum regis omnes*.

^m Tres Codd. Vat., *mansuetudo vitæ*. Edit. Ven., *viæ*. Edit. Paris., sic legit hunc versum:

Magna quies, vitæ sunt tibi divitiæ.

ⁿ Edit. Ven., *antiqui facti de gravitate*. Edit. Paris.:

Antiquis avide gratia vita places.

^o Edit. Ven., *certamine voces*.

^p Ibid. *Res promissa adstat*.

^q Ibid. *pollicitaque semel*. Edit. Paris. sic legit:

Cui sit pacta semel, perpetuata manet.

Edit. Ven. *Illa domus proprio se pondere tuta tenetur* f. tuetur. Edit. Paris. Ibid. *proprio sub pondere*.

^s Clara de stirpe Giberti Sygambri Germaniæ populi: unde exortus Chlodoveus, Childerici filius, pater Chlotarii: cui ingresso ad Baptismum [uti narrat Greg. Turon., l. ii, c. 31]. Sanctus Dei (B. Romigius, episcopus Rhemensis) sic inquit ore facundo: *Milia depono*

Splendet in ore dies detersa fronte serenus,
 Siuceros animos nubila nulla premunt.
 Blanda serenatum circumdat gratia vultum,
 Lætitiam populus regis ab ore capit,
 Muneribus largis réplet tua gratia cunctos,
 Ut mea dicta probes, plebs mihi testis adest.
 O bonitas immensa Dei, quæ divite censu,
 Quod famulis tribuit, hoc putat esse suum,
 Erigis abjectos, erectos lege tueris,
 Omnibus in totum factus es omne bonum.
 Protegat Omnipotens pietatis munere regem,
 Et dominum servet, quem dedit esse patrem.
 Cives te cupiant, tu gaudia civibus addas,
 Plebs placeat famulaus, rex pietate regat.

CAPUT V.

De [ad] Theodechilde ^a Regina.

[Theodechildem reginam egregie laudat ob regii generis nobilitatem, ob comitatem, ac liberalitatem in egenos, et in sacras ædes munificentiam.]

Inclita progenies regali stirpe coruscans,
 Cui celsum a proavis nomen origo dedit.
 Currit in orbe ^b volans generis nova gloria ^c vestri;
 Et simul hinc frater personat, inde pater.
 Sed quamvis niteat generosa propago parentum,
 Moribus ex vestris multiplicatur honor.
 Cernimus in vobis, quidquid laudatur in illis,
 Ornasti [ornas] ^d antiquum, Theodechilde ^e, genus.
 Mens veneranda, decens, solers, pia, clara, benigna,
 Cum sis prole potens, gratia major adest.
 Evitans ^f odii causas; niteat ampla potestas,
 Quæ terrore minus, plus in amore venis.

colla, Sicamber. Plura habet Browerus de origine, regionis situ, et vicissitudinibus Sycamborum: quæ vide, si lubet. Nobis hic referre sat fuerit, quæ de Francorum origine habet Greg. Tur. lib. II. Histor. cap. 9, e quibus licet et Sycamborum in Germania regionis situm conicere. *Tradunt multi*, inquit, *eosdem* (nempe Francos) *de Pannonia fuisse digressos: et primum quidem littora Rheni omnis incaulisse; dehinc transacto Rheno Thoringiam transisse: ibique juxta pagos, vel civitates, Reges crinitos super se creavisse de prima, et, ut ita dicam, de nobiliori suorum familia. Quod postea probatum Chlodovechi victoriæ tradidere: sive Chlodoveo, ob ejus probatam in rebus bellicis virtutem, concesserunt, ut in ipso, ejusque perpetua familia regius honor, et gradus permaneret: uti narrat idem Gregor. Tur., et ipsi alias adnotavimus.*

^a Hæc eadem fuit Theodechildis, cujus epitaphium postea scripsit: quod vide relatam supra lib. IV, cap. 25. Legesis quæ ad illud carmen adnotavimus.

^b Unus Cod. Vat., *currit in urbe.*

^c Edit. Ven., *generis nova gratia vestri.*

^d Ibid., *Ornat et antiquum.*

^e Unus Cod. Vat., *Theudechilde genus; alius, vel Theudechilde.*

^f Unus Cod. Vat., *et vitans odii.* Videtur hoc loco Fortunatus non obscure causam indicare ob quam Theodechildis a Radigere, regis Hermegiseli filio, cui nupsarat, discesserat: quam causam refert Procopius lib. IV de Bello Gothico, cap. 20, quamque hic paucis lubet perstringere, ut huic loco lux affundatur. Cum itaque Hermegiselus, trans Rhenem Varnorum rex, Theodechildi, filix Theodorici, nupsisset, quo regnum suum ex inita cum Francis affini-

^A Mills ab ore sonus suavissima dicta resultant,
 Verbaque colloqui sunt quasi mella favi.
 Fenioeum sexum quantum præcedis honore,
 Tantum alias superas et pietatis ope.
 Si novus adveniat, recipis sic mente benigna,
 Ac si servitiis jam placuisset avis.
 Pauperibus fessis tua dextera seminat escas,
 Ut segetes fructu fertilior metas.
 Unde foves inopes, semper satiata manebis,
 Et quem sumit egens sit tuus ille cibus.
 Pervenit ad Christum, quidquid largiris egeno,
 Etsi nemo videt, non peritura manent.
 Cum venit extremus finis concludere mundum,
 Omnia dum pereunt, tu meliora petis.
 Ecclesiæ sacræ, te dispensante, novantur,
 Ipsa domum Christi condis, et ille tuam ^g.
^B Tu fabricas ^h illi terris, dabit ille supernis,
 Commutas melius, sic habitura polos.
 Stat sine fraude tuum, quod mittis ad astra, talentum,
 Quas bene dispergis, has tibi condis opes.
 Quæ Domino ⁱ vivis, summus non perdis honores,
 Regna tenes terris, regna ^j tenendo polis.
 Sit modo longa salus pro munere plebis in urbe,
 Felix, quæ meritis luce perennis eris.

CAPUT VI.

De ^k Berthechilde [Ms., Berthide].

[Berthechildem, sive Berthildem, sanctimonialem feminam, ob pudicitiam commendat laude, ob liberalitatem in egenos et captivos, ob desipientiam rerum caducarum.]

^C Mens devota fleo, Berthilde corde coruscans
 Pectore sub cujus Christus amore manet,

tate magis firmaret, cumque ex eadem nullum filium suscepisset, jussit moriens ut Radiger, ejusdem filius, quem ex superiore uxore susceperat, relictam a se Theodechildem uxorem duceret, puellæ virginis, natione Britiæ, Anglorum regis sorori, nuntio remisso, quem desponderat. Quæ regis voluntas vel a proceribus regni confirmata est. At virgo desponsa, ejusmodi injuriam laud serenus, magnam in Varnos classem comparat, victoque Radigeri et capto, perfidiam ac sui deserendæ contra datam fidem consilium exprobat; qui cum necessitate se ad id adactum fuisse dixisset, ac exteroquin se paratum affirmaret qui Theodechildem repudiaret, ac ipsi, ut sponderat, nuberet, ac posterioribus officiis priorem injuriam emendaret, in gratiam a puella receptus est. Hæc itaque causa fuit cur Theodechildis a Radigere conjuge discederet, et ad suos in Galliam remearet, quam hic causam indicari a Fortunato minime dubito.

^g Unus Cod. Vat., *tendit et ille tua.*

^h Edit. Ven., *tu fabriens illam terris.*

ⁱ Edit. Paris., *viri summa.*

^j Edit. Paris., *tenenda polis.*

^k Vix dubito quin hæc Berthechildis, clara, ut videtur, stirpe nata, in monasterio Pictaviensi sub beata Radegunde cum cæteris sanctimonialibus viveret: de quibus narrat Greg. Tur., lib. de Gloria confess. cap. 106, quod: *stabat circa fœtrem* (mortuæ scilicet Radegundis) *multitudo immensa sanctimonialium, ad numerum circiter ducentarum: quæ, per illius prædicationem conversæ, vitam sanctam agebant; quæ secundum sæculi dignitatem, non modo de senatoribus, verum etiam nonnullæ de ipsa regali stirpe, hæc religionis forma florebant.*

Despiciens mortale malum, vitalia servans
 Unde fugis terras, hinc petis astra magis.
 Immaculata micans, nescis contagia mundi,
 Sordibus humanis libera membra geris.
 Digna pudicitiae debentur praemia sacrae,
 Virgo dicata Deo, hinc rapienda polo.
 Ille tenet caelos, cui tu complexa videris,
 Quo laus est sponsus, hic ^b eris ipsa simul.
 Non cupis auro humeros, nec collum pingere gem-
 [mis],

Sed melius casto pectore dura nucas.
 Mutasti vestem, mutasti gentis honorem,
 Cum thalantis Domini sponsa juganda venis.
 Quam meliore via, meruisti vota tenere,
 Quando Creatori forma creata places.
 Pauperibus largas das esurientibus escas,
 Nescit habere famem, qui tua tecta petit.
 Qui sine veste jacet, tegmen pietate ministras,
 Unde calet nudus, frigora nulla ^c timeans.
 Te redimente pia captivi vincula laxant,
 Quae solvis vinctos, libera semper eris.
 Distribuis censum, nulli sua vota negando,
 Divitiasque tuas omnibus esse facis.
 Colligis in caelis quidquid dispergis in arvis,
 Semina nunc fundens, post meliora metes.
 Quidquid habet mundus, fugitivo tramite transit;
 Tempore tu modico semper habenda facis.
 Illic tibi longaevis sit vita superstes in annis,
 Rursus in aeternum sit tibi vera salus.

CAPUT VII.

De Gelesuintha ^d.

[Gelesuinthae, Athanagildi Gothorum in Hispania regis filiae, quae Chilperico nupsarat, necem peracerbam prosequitur lugubri hoc carmine, in quo et Goisuinthae, matris ejus, lacrymas, et aliorum

^a Edit. Ven., hinc rapiente polo.

^b Unus Cod. Vat., huc eris.

^c Edit. Paris., times.

^d De Gelesuintha (quae ab aliis Galsonta, et Galasuentha nominata est) ejusdemque necis aliqua diximus in Vita Fortunati, num 45. Nec vero alienum sit ejus mortis causam ex Greg. Turon., lib. iv Hist. Franc., cap. 28, hic paucis referre. Cum itaque eadem magno precibus, ac votis a Chilperico ad nuptias expositulata et impetrata fuisset, nec vero minimum a conjugio diligeretur, idque non tam fortasse conjugali ex charitate, et necessitudine, quam quod magnos thesauros ex Hispania secum detulisset, non multo post gravi inter se discordia dissensere. Nam cum rex in Fredegundis (quam se dimissurum pollicitus fuerat) impudicis amoribus volutaretur, idone illa indigne terens in Hispaniam regredi vellet, Chilpericus, insidias subdole tegens, in strato suo jugulandam curavit; ac paulo post Fredegundem recepit, quae deinde ejusdem exitii causa fuit, uti narrat Aimoinus, c. 57 Hist. Franc. et Ado, in Chron., sexta aetate.

^e Unus Cod. Vat., secum ^f ambiguo. Item Edit. Ven.

^f Unus Cod. Vat., nulli sua.

^g Edit. Ven. et Paris., quo putat esse rix.

^h Edit. Ven. et in uno Cod. Vat., an vitae mors, quod placet. Edit. Paris., an vita est. Hujusce poematis praemium optime convenit fortunae Gelesuinthae, quae

A in Gelesuinthae funere dolorem ac questus acerbissimos describit.]

Casibus incertis rerum fortuna rotatur,
 Nec ligit stabilem pendula vita pedem.
 Semper ^a in ambiguo saeculum rota lubrica volvit,
 Et fragili glacie lapsibus itur iter.
 Nulli certa dies, nulli est ^c sua certior hora,
 Sic sumus in statu debiliore vitro.
 Dum gressu ancipiti trahit ignorantia fallens,
 Illic latet ars foveae, quo putat esse viam ^e.
 Nescia mens hominum quid sit necis atque salutis,
 Lucifer an vita ^b, mors sibi vesper erit.
 His premimur tenebris ignari sorte futuri,
 Et vaga tam fragile haec tempora tempus ha-
 [bent].

B Toletus geminas ⁱ misit tibi, Gallia, turres.
 Prima stante quidem, fracta secunda jacet.
 Alta super colles, speciosa cacumine pulchro,
 Flatibus infestis culmine lapsa ruit.
 Sedibus in patriae sua fundamenta relinquens,
 Cardine mota suo, non stetit una diu.
 De proprio migrata solo nova mersit [mors sit]
 [arena,

Exsul et his terris, ben ^l peregrina jacet.
 Quis valet ordiri tanti praesagia luctus,
 Stamine quo coepit texere stenda dolor?
 Cum primum argentes jungi peteretur ad arcus ^l,
 Regia regali Gelesuintha toro.
 Fixa Cupidineis caperet ^k ut frigora flammis,
 Viveret et gelida sub regione calens.

C Hoc ubi virgo metu, auditque exterrita sensit,
 Currit ad amplexus, Goisuinta, ^l tuos;
 Tunc matris collecta sinu, male sana reclinans,
 Ne divellatur, se tenet ^m, ungue, manu.
 Brachia constringens necit sine fune ⁿ catenam,
 Et matrem amplexu per sua membra ligat.

ad regias nuptias, magno cum honore, ducta in Gallias, illic jussa est a conjugio occidi.

ⁱ Unus Cod. Vat., Toletus geminans. Duarum turrium nomine indicantur Brunichildis et Gelesuintha ipsa, germanae sorores, Athanagildi, Gothorum in Hispania regis, filiae: quarum altera nupsarat Sigiberto superiore anno, quam Gelesuintham Chilpericus duceret, ut notavimus in Vita Fort., n. 45. Gothorum vero reges in Hispania Toleti regiam sedem habebant.

D ^l Gallia indicatur ad Arcetum posita, si Hispaniam respicias, unde Gelesuintha discesserat.

^k Edit. Ven. et duo Codd. Vatie., cuperet huc frigora. Edit. Paris., fixa cupido reis cuperet huc.

^l Goisuinta, sive, uti scribunt alii, Gunthesuentha, Athanagildi primum uxor fuit, mater Brunichildis et Gelesuinthae. Athanagildo autem vita functo, nupsit Leuvichildi, qui regnum post Athanagildum fuerat adeptus; quo item mortuo, a Reccharedo, Leuvichildis filio, tanquam mater suscepta et habita est, cum esset noverca. In Reccharedum postea cum Uldia, Ariano episcopo, conjuravit, ut narrat Joan. Bielar., abbas, ad an. 3 Reccharedi. Haec mulier Arianarum partium studiosissima fuit, ac plures saepe turbas in Hispania, adversus Catholicos movit. Lego Greg. Tur., lib. v, cap. 39, item lib. iv, c. 38, lib. ix, c. 1 Hist. Franc.

^m Edit. Paris., ungue manus.

ⁿ Edit. Ven. et Paris., sine fine catenam,

illis visceribus retineri filia poscens,
 Ex quibus ante sibi lucis origo fuit.
 Committens secura ejus se fasce levare,
 Cujus clausa uteri pignora tuta fuit.
 Tum gemitu sit mœsta domus, strepit aula tumultu,
 Reginae fletu plorat et omnis homo.^a
 In populi facie lacrymarum flumina sordent,
 Infans, qui affectum nescit, et ipse gemit.
 Instant legati, Germanica^b regna requiri,
 Narrantes longæ tempora tarda viæ.
 Sed matris moti gemitu sua viscera solvunt,
 Et qui compellunt, dissimulare volunt.
 Dum natæ amplexu genitrix notata^c tenetur,
 Prætereunt^d duplices, tertia, quarta dies.
 Instant legati nota regione reverti:
 Quos his alloquitur Goisuintha gemens:
 Si feritate truci^e premerer captiva Geloni^f,
 Forsan ad has lacrymas et pius hostis erat.
 Si nec corde pius, cupidus mihi^g cederet hostis,
^h Ut natam ad pretium barbara præda daret:
 Si neque sic animum velit inclinare cruentum,
 Matri præstaret, quo simul iret iter.
 Nunc mora nulla datur, pretio neque flectimus ullo.
 Qui nihil indulget, sævius hoste nocet.
 Post uteri gemitus, post multa pericula partus,
 Postque laboris onus, quod grave feta tuli.
 Quæ genui, natæ matrem me non licet esse?
 Ipsaque naturæ lex mihi tota perit?
 Affectu jejuna meo, lacrymosa repellor:
 Nec pietas aditum, nec dat origo locum?
 Quid rapitis? diserte dies, cumⁱ disco dolores,
 Solamenque mali sit mora sola mei.
 Quando iterum videam, quando hæc mihi lumina^j
 [ludant,
 Quando iterum natæ per pia colla cadam?
 Unde precor teneræ gressum spectabo puellæ,
 Oblectetve animos matris et ipse jocus?
 Post causas, quas regna gerunt, ubi mœsta recli-
 [nem?
 Quis colat affectu, lambat^k et ore caput?

^a Duo Codd. Vat., *omnis honor*.

^b Francorum regnum, uti alias jam diximus, vel in Germaniam procurabat.

^c Unus Cod. Vat., *nudata tenetur*, corrupte.

^d Edit. Paris., *duplex*.

^e Ven. Edit., *si feritate truci*:

^f Geloni feri ac barbari Scythiæ populi, iidem ac Gethæ, qui in bellis fæce armati pugnabant: de quibus Sidonius, epistola I, lib. IV, *quæ mandata* (quibus Sidonius ab adolescentiâ sub Eusebio fuerat institutus) si quis deportaret philosophaturus aut ad paludicolas Sicambros, aut ad Caucasigenas Alanos, aut ad equimulgas Gelonos, bestialium rigidarumque nationum corda cornea, fibræque glaciales procul dubio emollirentur, egelidarenturque.

^g Edit. Paris., *credet*.

^h Edit. Paris., *ut nec tum ad.... darer*.

ⁱ In Edit. Ven. uno Cod. Vat., *dum disco laberes*.

^j Edit. Paris., *claudent*.

^k Unus Cod. Vat., *lambat ore*.

^l Edit. Ven., *quaque petisses iter*.

^m Videtur hoc referri ad regnum Gothorum in Hispania, quod sæculo antecedente iis in regionibus

A Extensis palmis quis currat ad oscula, vel quæ
 Cervici insiliant pendula membra neæ?
 Quem teneam gremio, blando sub fasce laborans,
 Aut leviori manu verberer ipsa joco?
 Nec te ferre sinu, quanquam sis adulta, gravarer,
 Quæ mihi dulce nimis, et leve pondus eras.
 Cur nova rura petas, illic ubi non ero mater?
 An regio forsitan non capit una duas?
 Quæ genere ergo, lacerentur viscera luctu,
 Gaudia cui pereunt, tempora fletus erunt.
 Plorans perdam oculos, ducens in ea lumina te-
 [cum,
 Si tota ire vetor, pars mea te sequitur.
 Tum proceres, famuli, domus, urbs, rex ipse re-
 [mugit,

B Quaque petisses¹ iter, vox gravis una gemit.
 Progrediare foras tandem, sed turba morosa,
 Solvere dum properat, se propterandum ligat.
 Hinc tenet affectus, rapit inde tumultus euntes,
 Sic per utrasque vices flebile servet opus.
 Alter abire monet, rogat alter amore redire,
 Sic variante fide, hic trahit, ille tenet.
 Dividitur populus, per regna novella^m vetustus,
 Statⁿ pater, it genitus, stat socer, itque gerer.
^o Qui vidit strepitum, patriam migrare putaret,
 Et quasi captivum crederet ire soluni.
 Procedunt portis, serraco^p in ponte retento,
 Protulit hoc fletu Gelesuintha caput:
 Sic gremio, Tolete, tuo nutribar, ut ægra,
 Excludar portis tristis alumna tuis?
 C Quoque^q magis crucier, prodens mea vulnera
 Stas felix^r regio, cur ego præda trahor? [luctu,
 Antea clausa^s sui, modo te considero totam,
 Nunc mihi nota prius, quando recedo ferox.
 Hinc te dinumero currens per culmina visu,
 En ego de numero non ero sola tuo.
 Crudeles portæ, quæ me laxastis euntem,
 Clavibus oppositis nec vetuistis iter,
 Antea vos geminas adamas petra una ligasset
 Quam daret huc ullam janua pansa viam.

constitutum fuerat sub Ataulpho, Gothorum rege. Vide cl. Murat., *Annal. Ital.*, ad an. 414 æræ Vulg.

^a Edit. Ven. *stat pater, et genitor, stat socer, atque gener*.

^b Edit. Paris., *astans qui trepidam*.

D ^p Edit. Paris., *serrato.... retenti*. Serracum vehiculi genus erat in Gallia. Idem vocabulum usurpat Fortun., lib. viii, c. 4, sic loquens de Radegunde:

Splendida serraco quondam subvecta superbo,
 Nunc terit obsequio planta modesta lutum

Vel apud profanos auctores occurrit mentio ejusmodi vehiculorum, quæ *serraca* nominabantur, licet illa videantur ad viliores usus fuisse adhibita. Juvenalis, satyr. 5, usurpat hanc vocem, inquit:

Frigida circumagunt pigri serraca Bootes.

In Vulg. legebatur *terra cum ponte retenta*, adversariis omnibus Mss., ut narrat Brow.

^q Edit. Ven., *quodque mugis*.

^r Ibid., *Infelix regio*.

^s Ille indicari puto custodiam ac diligentiam qua Gelesuintha, adhuc virgo, paterna in domo servabatur, ab urbis aspectu et civium oculis remota.

Urbis pia plus fueras, si murus tota fuisses,
 Me ire ^a ut ne sineres, cingeret alta silix.
 Pergo ignota locis, trepidans, quidnam antea diseam
 Gentem ^b, animos, mores, oppida, rura, nemus;
 Quem precor inveniam peregrinis advena terris,
 Quo mihi nemo venis, civis ^c, amice, parens?
 Die, si blanda potest nutrix aliena placere,
 Quæ lavet ora manu, vel caput ornet acu?
 Nulla puella choro, neque collactanea ludat:
 Illic mea blandities, hic mea cura jaces.
 Si me non aliter, vel nuda sepulcra tenerent,
 Non licet hic vivi ^d, hic mihi dulce mori.
 Non froor amplexu, neque ^e visu plena recedo,
 Quæ me dimittis, dura Tolete, vale.
 Sic accensi animi lacrymarum flumina rumpunt,
 Fixus et irriguas parturit ignis aquas.
 Hinc iter arripiunt genitrix, nata, agmina flentium,
 Nec piget obsequium ^f mater anhiela sequi.
 Deducit dulcem per amara viatica natam,
 Implentur valles flentibus, alta tremunt.
 Frangitur et densus vacuis ululatus aer,
 Ipsa repercusso murmure silva gemit.
 Dat causas spatii ^g genitrix, ut longius iret,
 Sed fuit optanti tempus, iterque breve.
 Pervenit, quo mater ait, sese inde reverti
 Sed quod velle prius, postea nolle fuit.
 Rursus adire cupit via qua ^h fert invia matrem
 Quam proceres retinent, ne teneretur iter.
 Hærebant in se amplexæ, pariterque ⁱ replexæ,
 Incipit hic genitu Gelesuintha fero:
 Civibus ampla tuis, angusta Hispania matri,
 Et regio solis ^l, tam cito clausa mihi.
 Quæ licet ^a Zephyro calidum pereurris in Eurnum.
 Et de Thyrræno ^k tendis ad Oceanum.
 Sufficiens populis quamvis regionibus amplis,
 Quo est mea nata absens, terra mihi brevis es
 Nec minus hic sine te errans et peregrina videbor,
 Inque loco proprio civis, et exsul ero.
 Quæso quid inspeciant oculi, quem, nata, requirant
 Quæ mea nunc tecum lumina ducis, amor?
 Tu dolor unus eris, quisquis mihi luserit infans,
 Amplexu alterius tu mihi pondus eris.
 Currat, stet, sedeat, fleat, intret, et exeat alter,
 Sola meis oculis dulcis imago redis.

^a Unus Cod. Vat., *me ire at ne*.
^b Edit. Ven., *mores, gentem*, animos. Tres Codd. Vat., *gentem, mores, animos*, invito metro, Ms., *gentes*.
^c Edit. Ven., *dulcis, amice, parens*.
^d Edit. Ven., *non licet hic vivas*. Unus Cod. Vat., *vivere*. Edit. Paris., *vivere non licet hic*.
^e Edit. Ven., *amplexu, quæ visu*.
^f Duo Codd. Vat., *nec piget obsequii*. Edit. Ven., *nec placet obsequii*. Edit. Paris., *nec pudet obsequiis*.
^g Edit. Ven. et unus Cod. Vat., *causas spatilis*.
^h Unus Cod. Vat., *via, quæ fert*.
ⁱ Ms., *reflexæ*.
^l Edit. Ven. et unus Cod. Vat. et Edit. Paris., *et regio soli tam cito, quod placet*.
^k Edit. Ven., *et de stirpe nothi tendis*.
^l Ms., *etiam*.
^m Edit., *aut plorata avidæ*.
ⁿ Edit. Ven., *lambet et ore genas*

A Te fugiente errans aliena per oscula curram,
 Et super ora gemens ubera sicca premam.
 De facie infantum plorantia lumina lambam;
 Et teneras lacrymas insatiata bibam.
 Tali potu ¹ utinam vel parte refrigerer ulla,
 Aut plorata avidæ ^m mitiget unda sitim.
 Quidquid erit, crucior, nulla hic medicamina prosunt,
 Vulnere distillo, Gelesuintha, tuo
 Qua rogo, nata, manu chara hæc coma pexa nitebit?
 Quis sine me placidas lambiat ⁿ ore genas?
 Quis gremio foveat, genibus vehat, ambiat ulna?
 Sed tibi præter me non ibi mater erit.
 Quod superest, gemebundus ^o amor hoc mandat eunti:
 Sis precor o felix, sed cave valde p, vale.
 Mitte avidæ matri, vel per vaga flabra, salutem,
 B Si venit, ipsa mihi nuntiet aura boni [bonum].
 Filia tum validis genitricis enusta querelis,
 Tristis, inops animi, nec valitura loqui;
 Clausa voce diu, vix fauce solubile fandi,
 Pauca refert, cordis vulnere lingua gravis:
 Majestas si celsa Dei mihi tempora vellet ^q
 Nunc dare plus vitæ, non daret ista viæ.
 Ultima sed quoniam sors irrevocabilis instat,
 Si jam nemo vetat, qua trahit ira sequar.
 Hæc extrema ^r tamen loquar, et memoranda dolori.
 Hinc tua non tua ^s sunt, Gelesuintha, vale.
 Oscula sic rumpunt, et fixa ori ^t ora repellunt,
 Dum se non possunt, aera lambit amor.
 Hinc pilente ^v petens loca Gallica ^r, Gelesuintha
 Stabat fixa oculis, tristis, eunte rota.
 C Et contra genitrix post natam lumina tendens,
 Uno stante loco, pergat et ipsa simul.
 Tota tremens, agiles raperet ne mula quadrigas,
 Aut equus impatiens verteret axe rotas.
 Sollicitis oculis circumvolitabat amantein,
 Illuc mente sequens qua via flectit iter.
 Sæpe loquebatur quasi secum nata sederet,
 Absentemque manu ^x visa tenere, sinu.
 Prendere se credens, in ventum ^y brachia jactat,
 Nec natam recipit, sed vaga flabra ferit.
 Inter tot comites unam spectabat euntem,
 Sola videbatur qua suos ibat amor.
 Plus genitrix suspensa animo quam filia curru,
 Hæc titubans votis iba; et illa rotis.

D ^o In Edit. Ven. et tribus Codd. Vat., *timebundus amor*.
^p Duo Codd. Vat., *vade, vale*.
^q Unus Cod. Vat., *tempora velit*.
^r Unus Cod. Vat., *extrema hæc tamen*. Edit. Ven., *extreme hæc tandem*.
^s Edit. Paris., *sum*.
^t Edit. Ven., *fixa priora repellunt*, corrupto.
^v Pilens, seu pilentum, genus vehiculi est, quo matronæ uti consueverant. Ab Hispanis inventum illud est, sicut petoritur a Gallis. Illud duabus rotis, hoc quatuor constabat. Horat., lib. II, epist. 1:
 Esseda festinant, pilenta, potiorrita, naves.
^y Unus Cod. Vatie, *loca Galliarum Gelesuintha*.
^x Edit. Ven., *abs ntemque manum*.
^y Duo Codd. Vat., *in ventos brachia*. Item Ven. Edit.

Donec longe oculo, spatioque evanuit amp'o,
 Nec visum attingit, dum tegit umbra diem.
 Ipsa putat dubios uatæ se cernere vultus,
 Et cum forina fugit, dulcis imago redit.
 O nomen pietate calens, o cura fidelis,
 Quamvis absenti quid nisi mater cras?
 Fletibus ora rigens, lamentis sidera pulsans,
 Singula commemorans dulcia, dura, pia,
 Mobilis, impatiens, metuens, flens, anxia mater,
 Quod ^a sequeris lacrymis, augurat ^b altus amor.
 Illa tamen pergit qua trita viam orbita sulcat,
 Quisque suis vacuos fletibus implet agros.
 Inde Pyrenæas per nubes transilit Alpes,
 Quaque pruinosis Julius ^c alget aquis.
 Qua nive ^d canentes fugiunt ad sidera montes,
 Atque super pluvias exit acutus apex.
 Excipit hinc Narbo ^e, qua littora plana remordens,
 Mitis Atax ^f Rhodani molliter intrat aquas.
 Post aliquas urbes, Pictavas attigit arces,
 Regali pompa prætereundo viam.
 Inclytus ille quibus vere amplius hilaris oris,
 Et satius, et situs est ore tonante loquax.

^a Ibid., quid sequeris.

^b Edit. Paris., alter.

^c Miror hic Browerum opinatum fuisse Fortunatum errore lapsum, *extremis Pyrenæis jugis, versus mare Mediterraneum oræ Gallicæ, Juliorum nomen indere*, cum tam aperte mensis Julii hic a Fortunato indicetur, quo tempore, etsi mediis æstatis in ardoribus, in Pyrenæis Alpibus pruinas ac nives condescere solitas alibi tradidit ipse Fortunatus. Ita lib. 1, cap. 1, de suo loquens itinere, ait se *Pyrenæis occurrisset, julio mense nivosis*; et supra scribens de Brunichildis itinere ex Hispania in Galliam, lib. vi, cap. 1, *Pyrenæarum Alpium perpetuas nives satis declarat his verbis* :

Per hiemes validas nivibus, Alpemque Pyrenem
 Perque truces populos vecta est.

Perperam itaque Browerus putat Fortunatum Julii nomen, quod, ait, *Alpibus in Italia tribuendum est*, ad Pyrenæa juga transtulisse.

^d Edit. Paris., candentes.

^e Narbo civitas, unde Gallia Narbonensis, quæ olim *Bracata* dicebatur, postea *Narbonensis* et *Vienensis* dicta, pars meridionalis Galliarum regionis ad mare Mediterraneum posita, ut refert Tillemannius. Gothi, Ataulpho duce, Galliam ingressi, hanc urbem occuparunt et tenuere; sed inde a Constantio comite expulsi, in Hispaniam secesserunt an. 414. Hac deinde urbe potitus est Theodoricus Junior, Gothorum ac Visigothorum rex, magni Theodorici filius, ad an. 462. Vide Sirmond., in annotat. ad carmen 23, Sidon. Apoll., et Murat., in Ann. Ital., ad an. 463. Laudat Narbonem Sidonius, ac *Martium* appellat, urbis illius robur ac vim adversus Gothorum impetus declarans, ut putat Sirmondus eodem locn. (*Primæ curæ nota.*) — Adverte, Narbonem non a Sidonio solum, sed a vetustioribus etiam Scripturibus *Martium* appellari, et inter hos a Marco Tul. in Oratione pro Marco Fontejo : quod nomen Urbi illi attributum alii volunt, quod Caius Cæsar colonus eo ex Martia legione deduxerit : alii vero (inter quos Vellejus Patereulus) quod illuc Colonia deducta sit sub Porcio et Martio Consulibus : a quo postremo *Narbo Martius* cognominatus fuerit : quod ejus forte opera in ea Colonia deducenda præstitit. Quocirca Sidonius veterem ejus appellationem ad temporum suorum rationem, et fortunam accommodavit; id, quod hæc ejus verba indicant : *Dum apud Narbonem, quondam Martius dictum, sed nuper factum mo-*

A Thrax ^s, Italus, Scythia, Persa, Indus, Geta, Dacia,
 Hujus in eloquio spem bibit, arma capit. [Britannus
 Sol radio, hic verbo genitalia ^h lumina fudit,
 Montibus ille diem, mentibus iste fidem.
 Hanc ego nempe ⁱ novus ^j conspexi prætereuntem,
 Molliter argenti turre rotante veli.
 Materno voluit pia quam Radegundis amore
 Cernere ^k ferventer, si daret ullus openi.
 Sæpe tamen missis ^l, dulci sibi dulcis adhæsit,
 Et placide coluit, quod modo triste dolet.
 Turonicas terras Martini, ad sidera noti,
 Inde petiit, lento continuante gradu.
 Vigenne ^m volucer transmittitur alveus alno ⁿ,
 Turba ^o comis rapidis alveus ^p exit aquis.
 Excipit inde repens vitrea Liger algidus unda,
 Quo neque vel piscem levis ^q arena tegit.
 Pervenit, qua se piscoso Sequana ductu
 In mare fert, juncto Rothomagensi ^r sinu.
 Jungitur ergo toro regali culmine virgo,
 Et magno meruit plebis amore coli.
 Illos quoque muneribus permulcens, vocibus illos,
 Et licet ignotos sic facit esse suos.

ras necto, etc. (Secundæ curæ nota.)

^f Atax fluvius est vulgo *l'Aude*, qui Narbonem alluit, et iisdem postea, quibus Rhodanus fluit, aquis immiscetur, ut animadvertit Sirmondus ex hoc Fortunati loco in annot. ad epist. 15 lib. 1x Sidonii. Videsis et Fredeg. Scholast. Chron. continuat., p. 3, c. 109. Browerus pro *Arori* se *Atacem* ex Sidonio restituisse refert. Favet huic lectioni Ven. Edit. et duo Codd. Vat., qui habent : *Mitis, Atax, Rhodanus, etc.*

^g Edit. Ven. corrupte habet :

Traxit recta aliis Indus, Geta, Persa, Britannus.

^h Tres Codd. Vat., *generalia lumina fundunt*. Item Edit. Ven.

ⁱ Edit. Paris., *urbem*.

^j Vide quæ diximus in Vita Fortun., num 34.

^k Edit. Paris., *ferventem*.

^l Prave in Vulg., ut animadvertit Browerus, sicuti et in Edit. Ven., *mitis* legitur pro *missis*. *Missa* quippe pro litteris seu nuntiis usurpantur a Fortunato. Ita ipse scribens ad Artacium, sub nomine ac persona Rhadegundis, ait :

Meque monasterio missis, rogo, sæpe requiras.

^m *Vigenne* vocem retinuit Brow. quam et Aimoinus profert lib. 1, cap. 21, narrans Clodoveum in expeditione adversus Alaricum flumen hoc trajecisse haud procul a Turonis et Pictavo. Deest illa vox in Ven. Edit., ac versus mancus relinquitur. Est autem *Vigenne*, seu *Vienna*, ut ibidem notat. Brow., rivus haud procul a Lemovicibus exorians, qui aliis auctis aquis mox Ligerim subit.

ⁿ *Alnus* pro uavi, seu portorio, accipitur, ex alnis arboribus confecto. Fridergodus, in Vita sancti Wilfridi episcopi, quæ exstat sæculo in Bened. part. 1, pag. 188, eadem voce sub eodem sensu utitur, inquit :

Nil metueas ergo pertransit gramina tuto,
 Securusque cavas intrat velociter amos.

^o Edit. Paris., *Comes*.

^p Edit. Ven. et tres Codd. Vat., *alacris exit aquis*.

^q Ven. Edit., *lenis arena*.

^r Nuptias Gelesinthæ cum Chilperico Rothomagi celebratas fuisse conjicit ex hoc loco Browerus.

Uique fidelis ei sit gens, armata per arma,
 Jurat, jure suo se quoque lege ligat.
 Regnabat placido componens tramite vitam,
 Pauperibus tribuens advena mater erat.
 * Quoque magis possit regno superesse perenni,
 Catholicæ fidei conciliata placet.
 O dolor, insignis quid differs tempora fletus,
 Lugubresque vices, plura loquendo ^b taces?
 Improba sors hominum, improvise condita ^c lapsu,
 Tot bona tam subito sorte volante ^d voras.
 Nam breve tempus habens, consorti ^e nexa jugalis,
 Principio vitæ funere raptâ fuit.
 Præcepti casu, volucris præventa sub ictu,
 Deficit, et verso lumine lumen obit.
 Infelix nutrix audito funere alumnae,
 Exanimum ad corpus vix animata volat.
 Ipsa inter famulas incumbens prima fidelis,
 Hæc tandem potuit, clausa dolore, loqui:
 Sic placidæ matri promisi pessima nutrix,
 Te longe incolumem, Gelesuintha, fore.
 Sic extincta meum mea cernunt lumina lumen,
 Pallida sic facies, qua rubor ante fuit?
 Dic aliquid miserans, miseræ mihi redde loquelas,
 Quid referam ad matrem, si remeare licet?
 † Ille supra tantos peregrina secuta labores,
 Pro vice tale mihi munus alumna refert?
 Optabas pariter nobis vitam, atque sepulchra,
 Quæ tecum vixi, me sine passa mori?
 Ordo utinam vitæ juvenique, senique fuisset.
 Te stante incolumi me prius ire neci.
 Vix paucas ^g profert, vocem rapit alter ab ore,
 Nec valet una loqui, quod videt aula gemit ^h.
 Interea vebitur tristi lacrymosa ⁱ feretro,
 Soluit et exsequias obsequialis amor.
 Ducitur ^j, ornatur, deponitur, undique fletur,
 Conditur et tumulo sic peregrina suo.
 Nascitur hic subito rerum mirabile signum,
 Dum pendens lychnus lucet ^k ad obsequium.
 Decidit in lapidem, nec vergit, et integer arsit.
 Nec vitruin saxi, nec perit ignis aquis.
 Fama recens resides germanæ percussit aures.
 Affectuque pio sic movet ora soror ^l:

^a Ms., *quaque*.

^b Edit. Ven., *plura loquenda taces*.

^c Edit. Ven. et duo Codd. Vat., *quæ improvise addita lapsu*.

^d Edit. Paris., *fugas*.

^e Edit. Ven. et duo Codd. Vat., *consortia nexa jugalis*.

^f Edit. Paris., *hæc propter*.

^g Edit. Ven., *vix paucis profert vocem*.

^h Duo Codd. Vat., *aula gemit*.

ⁱ Tres Codd. Vat., *lachrymata feretro*. Item Edit. Ven.

^j Post hunc versum: *Ducitur, ornatur, etc.*, in Ven. Edit. subtexuntur versus, qui pertinent ad cap. 5 lib. vii, ac ii quibus absolvitur præsens poema, transferuntur ad c. 4 lib. viii. Ita et in uno Cod. Vat. Brow. ipse fatetur se carmen istud recollegisse ex pluribus partibus, in aliis carminibus Fortunati dispersis.

A Hanc rogo germanæ maodasti, chara, salutem,
 Scripta tuis digitis hoc mihi chara refert?
 Sollicitis oculis expectabam, unde venires,
 Non agis ^m illud iter, quale precata fui.
 Optavi Gallis te ut huc Hispania ferret,
 Non te hic chara soror, non ibi mater habet.
 Extremo obsequio non huc Brunichildis adivi,
 Si tibi nil vivæ, mortis honore darem.
 Cur peregrina tuos non clausi dulcis ocellos?
 Auribus aut avidis ultima verba bibi?
 Officium tristi nihil impendi ipsa sorori,
 Membra, manus, faciem nec manus ista tegit.
 Non licuit fundi lacrymas, nec ab ore resorbi,
 Frigida nec tepido viscera fonte lavo.
 Nutritas pariter, junctas regionibus isdem,
 B Cur ad mortis iter dividis alte dolor?
 Sicque relicta soror casu laceratur ademptæ,
 Hæc vocat, illa jacet, nec repetita redit.
 Germanæ validos audit Germania fletus,
 Quaque recurrit iter, questibus astra ferit.
 Nomine sæpe vocans te, Gelesuintha, sororem;
 Ille fontes, silvæ, flumina, rura sonant.
 Gelesuintha taces? responde ut muta sorori:
 Respondent lapides, mons, nemus, unda, polus.
 Anxia, sollicitans ipsas interrogat auras,
 Sed de germanæ cuncta salute silent.
 Nuntius hic subito fluvios transcendit et Alpes,
 Mœrorisque gravis tam cito penna ⁿ volat.
 Optandum fuerat, postquam loca cuncta repleisset,
 Tardius ad matrem hic dolor iret iter.
 C Sed quod fama refert, qui plus amat, et prius audit,
 Ac dubium credit, dante timore fidem.
 Mox igitur matris jaculans dolor attingit aures,
 Anxia succiso poplite lapsa pulsat.
 Audita de morte una mors altera pulsat,
 Et pene incolumi corpore ^o funus erat.
 Pallida suffuso tunc Gelesuintha rubore,
 Molliter hæc anima vix redeunte refert:
 Siccine me tenero natæ solabar amore,
 Ut mea nunc gravius viscera vulnus ^p aret?
 Si nostrum jam lumen obit ^q, si nata recessit,
 † Quid me ad has lacrymas invida vita tenes?

D ^k Edit. Ven., *lychnus venit ad obsequium*. Sanctus Greg. Turon., l. iv Hist. Franc., c. 28, refert ostentum, quod hic memoratur a Fortunato, et addit lychnum e sublimi delapsum, non modo contractum non fuisse, sed etiam ita a pavimento fuisse exceptum, ut, cedente hujus duritie, medius jam defossus fuerit.

^l Edit. Ven., *ora sono*.

^m Edit. Ven. et duo Codd. Vat.:

Quale precata fui, non magis illud iter.

Videtur Brunichildis scripsisse ad sororem, quo ad se veniret, de reditu in Hispaniam collatura.

ⁿ Unus Cod. Vat., *pinna volat*.

^o Edit. Ven., *incolumi funere, funus erat*, corrupte.

^p Edit. Paris., *alit*.

^q Edit. Ven., *lumen abit*.

^r Edit. Paris., sic legit hunc versum:

Has ad quid lacrymas invida me vocetas.

Errasti, mors dura nimis, cum tollere matrem
 Funere dehneris, sors tibi nata fuit.
 O utinam mersis crevisset flumina ripis,
 Naufraga sen fuis terra natasset aquis,
 Alta Pyrenæi tetigissent sidera montes,
 Aut vitrea glaciæ se solidasset iter,
 Quando relaxavi te Gelesuintha, sub Arcto,
 Ut nec rheda rotis, non equus isset aquis!
 Hoc ergo illud erat, quod mens præsağa timebat,
 Non posse amplexu vellere, nata, meo.
 Parvulus votis alienis, jussa sequentes,
 Promissa existi, non reditura mihi.
 Hoc erat altus amor placida dulcedine natæ,
 Quod teneris labiis ubera pressa dedi.
 Cur hinc lactis opem produxit vena mamillæ?
 Cur alimenta dedi, nec habitura fui?
 Sæpe soporantem furtiva per oscula suxi,
 Ut leve dormires, viscera supposui.
 Optasse extremum de te quid profuit illud,
 Luderet ut gremio parvula neptis avi
 Nec felix vota, aut infelix funera vidi,
 Perdidit heu! nimius hoc labor, illud amor.
 Partitis lacrymis soror hinc, inde anxia mater,
 Vocibus hæc Rhenum pulsat, et illa Tagum.
 Condolet hinc Batavus, gemit illinc Bethicus axis,
 Perstreptit hoc Vachalis, illud Riberus aquis,
 Tot lacrymis stillasse sat est, sed ab imbre vaporis,
 Non relevanda sitim, gutta ministrat opem.
 Affectus si forte potest mitescere, dicam:
 Non ea flenda jacet: quæ loca læta tenet.
 Dicite si quid ei nocuit, quam tempore lapso,
 Mortis iter rapuit, vita perennis alit.
 Quæ modo cum Stephano, cœlesti consule, pergit,
 Fulget apostolico principe clara Petro.
 Matre simul Domini plaudens radiante Maria,
 Rege sub æterno militat illa Deo.
 Conciliata placet, pretioso funere fulget:
 Deposita veteri, nunc stola pulchra tegit.
 Atque utinam nobis illos accedere vultus
 Celsat amore Deus per mare, per gladios.

A Vitæ signa tenet, vitreo cum vase cadente,
 Non aqua restinxit, nec petra fregit humi.
 Tu quoque, mater, habes consultum voce^b Tonantis,
 De nata et genero, nepte, nepote, viro.
 Credite, Christicolæ, vivam, quia credidit illa;
 Non hanc flere decet, quam paradisos habet.

CAPUT VIII.

De horto Ultrogothonis i reginæ.

[Horti a Childeberto rege olim consiti, quique tunc ab Ultrogotha, ejus conjugē, tenebatur, amœnitatem describit; inde occasionem sumit ad Childeberti ipsius laudes celebrandas.]
 Hic ver purpureum viridantia gramina gignit,
 Et paradisiacas spargit odore rosas.
 Hic tener æstivas defendit pampinus umbras,
 Præbet et uviferis frondea tecta comis.
 Pinxeruntque locum variato germine flores,
 Pomaque vestivit candor, et inde rubor.
 Mitior hic æstas i, ubi molli blanda susurro,
 Aura levis semper pendula mala quatit.
 Hæc magno inseruit rex Childebertus amore;
 Charius ista placent, quæ manus illa dedit.
 De cultore trahit mellitum planta saporem,
 Forsan et hic tacitos miscuit ille favos.
 Regis honore novi duplicata est gratia pomis,
 Nare suavis odor, dulcis k in ore sapor.
 Qualiter ille hominum potuit prodesse saluti,
 Cujus et in pomis tactus odore placet?
 Felix perpetua generetur ab arbore fructus,
 Ut de rege pio sit memor omnis homo.
 C Hinc iter ejus erat, cum limina sancta petebat,
 Quæ modo pro meritis incolit ille magis.
 Antea nam vicibus loca sacra petebat l amatus,
 Nuoc tamen assidue templa beata tenet.
 Possideas felix hæc, Ultrogotho, per ævum,
 Cum geminis m natis tertia mater ovans.

CAPUT IX.

Ad Cantum n blandum villum; de pomis dictum.

[Cum Fortunatus ad villam Cantum venisset,

lapsusque in occasum, Belgicam Galliam Neomago
 tenuis appetit, quam urbem, Francorum regum palatio
 olim insignem, latior etiam et placidior alluit; ac inde
 digressus demum cum Mosa auxiliares undas jungit.
 s Edit. Ven. et unus Cod. Vat., tot lacrymas.
 b Tres Codd. Vat., consultum dote tonantis.
 i De Ultrogotha videsis quæ diximus superius ad
 cap. 4 hujusce libri. Ejusdem pietas egregie laudatur
 a Gregor. Tur., lib. 1 de Mir. sancti Martini, cap. 12,
 de qua, ut scribit auctor, seu potius interpolator Vitæ
 sanctæ Balthildis, quæ exstat sæc. II Benedict.,
 pag. 773: De Ultrogotha fertur regina, Childeberti
 videlicet, Christianissimi regis conjugē, eo quod nutrix
 esset orphanorum, consolatrix pupillorum, sustentatrix
 pauperum, et Dei servorum, atque adjutrix fidelium
 monachorum.

l Edit. Ven., mitior hic æstu sub molli.

k Edit. Paris., amore cibus.

l Duo Codd. Vat., terebat amatus.

m Childebertus duas post se filias moriens reliquerat, Chrotbergam, et Chrotesindam, quas ex Ultrogotha susceperat.

n Varius hujusce poematis titulus, ut refert Brow.

a Edit. Paris. sic legit hunc versum:

Vitrea vel glaciæ consolidasset iter.

b Ms., gremiis. . . . avis. Edit. Vers., neptis avæ.

c Tagus Lusitanæ fluvius est, uti Rhenus Gallia, quæ Germaniæ contermina est. Rite ad indicandam regionem in qua erat Goisuintha Tagus usurpatur. Toletum enim (ut advertit Brow.), in qua sedes erat regum Gothorum, Tago fluviò assidet.

d Batavi Germaniæ populi, sicut Bethici Hispaniæ. Bethica quippe regio, Hispaniæ provincia est, quæ ab accolis Tudertana nominatur; imo accipitur pro tota Hispania, quod Bethys fluviùs eandem mediam interfuit. Batavi Sigiberto parebant, Bethici Athanagildo.

e Edit. Ven., Reticus axis.

f Unus Cod. Vat., Vachalus. Porro Vachalis, fluvius Germaniæ est, de quo Sid., car. 13:

Sic ripæ duplicis tomore fracto
 Detosus Vachalim bibat Scambar.

Vachalis (subdit Browerus ad hunc locum) alter est Rhenus, alveo diverso, ad caput Bataviæ discretus,

suam in pomis comedendis voracitatem lepide A
describit.]

Venimus ad Cantum felici tramite blandum,

Aredium * lator quo reperisse patrem.

Quod petit instigans avido gula nostra barathro,

Excipiunt oculos aurea poma meos.

Undique concurrunt variato mala colore,

Credas ut pietas me tetigisse ^b dapes.

Vix digitis tetigi, fauce ^c hausi, dente rotavi,

Migravitque alio praeda citata loco.

Nam sapor ante placet, quam traxit naris odorem

Sic vincente gula, naris honore caret.

CAPUT X.

De Coco, qui ipsam navem tulerat, et injuriam fecerat.

[Fortunatus, cum Mettin venisset, illic lintrem, quo
vehebatur, per injuriam sibi ablatum a regio coquo
narrat fuisse, cujus formam et munus sane lepide
describit. Tum Sigiberti et ministrorum ejus, Go-
gonis et Papuli, humanitatem et munificentiam
erga se commemorat.]

Cur mihi tam validas innectis cura querelas?

Heu! mea vel tandem desere corda, dolor.

Quid revocas casus! jam me mea sarcina lassat

Quod jactare puto, cur duplicatur onus;

Tristius erro nimis, patriis vagus exsul ab oris,

Quam sit Apolloniis ^d naufragus hospes aquis.

Venimus ut Mettin *, coeus illic regius instans,

Absenti nautas abstulit, atque ratem.

De flammis ardente manu qui diripit escas,

Ille rati nescit parere, tutus aquis.

Corde niger, fumo pastus ^f fuligine tinctus,

Et cujus facies cacabus alter adest.

Cui sua sordentem pinxerunt arma colorem,

Fixuræ ^g cucumæ, scafa, patella, tripes.

Indignus versu, potius carbone notetur,

Et piceum referat turpis imago virum.

Nam Vulg. de Roma dictum præ se ferebant. Colou.
Cod., de bonis. Codex sancti Galli, de poma, cui et
Ven. Edit. consonat.

* Aredium idem esse videtur ac is de quo supra,
l. v, c. 22.

^b Tres Codd. Vat., me mernisse dapes.

^c Hanc lectionem prætulit Browerus alteri quam
antehac ediderat: fauce assurgente voravi. Edit. Ven.,
fauce assidente. Tres Codd. Vat. habent ut hic edi-
tum est.

^d Duo Codd. Vat. Apollonius, Apollonia (ut notat
Brow. in insulis reperitur Epiri. Trevir. Ms. APOLLO-
NIUS habebat, ut quadret in Tyaneum, qui inter Be-
tienses longe primus, aut in Rhodium, qui Argonau-
torum errores descripsit. Nisi forte (ut conjecturæ
aliquid et ipse subijciam) ad Ulyssis errorem res-
pexit poeta, quicum ab insula, Apollini sacra, sol-
visset, ob inactatas ibi a sociis boves Solis, gravi
jaciatus tempestate, vix naufragus evasit uti nar-
rat Homerus, Odys. l. xii.

* Mettæ, urbs Galliæ celeberrima, in qua reges
Austrasiæ sedebant, cum iidem et Rheinis lutea
regiam sedem haberent, ut alias adnotavimus. Porro
ubi legebatur in Vulg. venimus ut metti locus, resti-
tuit Brow. venimus ut Mettin, cocus, cui lectioni etiam
Ven. Edit. et Codd. Vat. concordant.

^f Unus Cod. Vat., fumo partus. Edit. Paris.,
sparsus.

^g Edit. Ven., Frixuræ. Vulg. habebant Luxuriæ
cucumen.

Res indigna nimis, gravis est injuria facti,

Plus jusculla coci, quam mea jura valent.

Nec tantum Codex, quantum se cacabus effert,

Ut mea nec mihi sit participata ratis [Ms., rates].

Sed tamen auxilium solito porrexit amore, .

Qui Domini pascens Villicus ^h augeat oves.

Præstitit, et gracili pavidus [Ms. placidus] cum lintre
[concurrit.

Imbre, Euro, fluvio sed ⁱ madefactus ego.

Jactavi ^j reliquos, sequerentur ut inde pedestres,

Nam si nemo ^k foris, nemo nec intus erat.

Mergere mox habuit cunctos rapiente periclo,

Naufragii testis nemo superstes erat.

Sic vicinus eram, postquam jactavimus omnes,

Ictibus ut crebris lamberet unda pedes.

B Obsequium, dixi, remove, modo nolo lavari,

Sed tamen instabat lymphia ^l rigare pedes

Nauaciacum ^m veniens refero mea tristia regi :

Risit, et ore pio jussit adesse ratem.

Quærun, nec poterant aliquam reperire carinam,

Donec cuncta cohors regia fluxit aquis.

Restitit hic solus præstans solatia Gogo ⁿ,

Quod tribuit cunctis, non negat ille suis.

Dulcius alloquitur comitem qui Papulus astat ^o,

Ut quæcumque mihi redderet ipse ratem ;

Omnia perlustrans vidit sub littore lintrem,

Nec tamen hic puterat sarcina nostra capi.

Navita cum interea fecit me stare parumper,

Ordinat et sumptus, quos locus ipse dedit.

C Quamvis parva ferat, satis est ^p sibi sola voluntas,

Est nec parva quidem, quam dat amator opem.

Addidit et comes mihi pocula, gratus amicos,

In quantum poterant ^q rura parare merum.

Sic mihi jucundam direxti, Pappule, proram

Felix vive, vale, dulcis amice, comes ^r.

^h Villicus, episcopus Mettensis fuit, idem ipse ad
quem scriptum exstat carmen 14 lib. iii. Vide quæ
in notis ad illud diximus. Coitius refert mortem
Villicii ad an. 566, vel 568, ante quod proinde tem-
pus hoc poema scriptum fuit a Fortunato.

ⁱ Unus Cod. Vat., si madefactus.

^j Unus Cod. Vat. lactari reliquos.

^k Id est, si cæteri e lintre, quem gracilem adve-
rat Villicus, non excessissent, pressus onere, undis
fuisset obrutus, ac nemo evasisset.

^l Edit. Paris., ligare.

D ^m In Veter. Exempl. legebatur navita cum veniens,
sicuti et in Ven. Edit. legitur. Brow. restituit Nau-
aciacum; imo suspicatur Nantiacum legendum esse,
quo, ut vicinum in locum, rex Sigiberti cum aula di-
gressus esset. Nanceium quippe, vel Nantiacum oppi-
dum hodieque florere refert, ducum Lotharingiæ
perpetua sede, quod sub Rom. imperio Nasti voca-
bulum ferebat. Hæc Brow. At cl. Ruinart., in notis
ad Chron. Frelegarii Schæd. cap. 58, Nasium ca-
strum in ducatu Barrensi situm ait ad Ornandum flumen,
Naz vulgo appellatum, eumque locum male a non-
nullis pro Nanceio, Lotharingiæ capite, accipi. In
tribus Codd. Vat. Nauriacum bis legitur.

ⁿ De Gogone et Pappulo plura infra dicenda sunt.

^o Edit. Ven. et duo Codd. Vat., Pappulus exstat.

^p Duo Codd. Vat. et Edit. Paris., mihi sola vo-
luntas.

^q Edit. Paris., rura.

^r Edit. Ven. et duo Codd. Vat., amice, comis.

CAPUT XI.

Ad Dynamium ^a Massiliensem.

[Suam in Dynamium absentem benevolentiam ac desiderium declarat, atque parem de se memoriam, amicitiae nomine ac jure, ab eodem efflagitat; postremo, ut ad se redeat hortatur.]

Exspecto te, noster amor, venerande Dynamii,
Quamvis absentem, quam [quem] mea cura videt.
Quae loca te teneant, venientia flabra requiro,
Si fugias oculos, non fugis hinc animos.
Massiliae tibi regna placent, Germania ^b nobis,
Vultus ab aspectu, pectore junctus ades.
Quod ^c sine te tua pars lucusque oblita remansit,
Nec revocas animo membra relicta tuo?
Si sopor ^d obrepsit, tibi me vel somnia narrent,
Nam solet unanimes ipsa videre quies.
Si vigilas, fateor, veniam tibi culpa negabit,
Nil nude excuses desidiosus habes.
Altera signiferi revolutis mensibus anni,
Solis anhelantes orbita lassat equos,
Cum mea discedens rapuisti lumina tecum,
Et modo nil sine te cerno, patente die.
Vel mihi verba dares, de fonte refusa loquaci,
Ut faceret tecum pagina missa loqui.
Sed tamen ut tandem venias huc, charius hortor,
Et revoces oculis lumen, amice, meis.

CAPUT XII.

Ad Dynamium [Ms. ad eundem].

[Mediis aestivis in ardoribus Fortunatus venam sibi incidendam curaverat. Manu itaque impediri quominus poemata conscribat, ad Dynamium conqueritur. Suam in eundem benevolentiam ac desiderium testatur pluribus.]

Tempora, praecipiti quos invidistis amorī ^e?
Officium voti quae vetuistis agi,

^a Ille Dynamius Massiliensem provinciam regebat, de quo plura apud Greg. Turon., lib. vi Hist. Franc., c. 44.

^b Illic conjici posse videtur aliquandiu in Germania versatum fuisse Fortunatum, nisi forte Germaniae nomine indicat Sigiberti regnum, quod, ut alias diximus, in Germaniam excurrebat.

^c Ven. Edit., quos inter tua pars.

^d Unus Cod. Vat., si sopor oppressit.

^e Unus Cod. Vat., invidistis amore.

^f Edit. Ven., egerit astrum.

^g Edit. Paris., ne me jaculerer. Forte, jacularet.

^h Edit. Ven., labitur unius cruor, modo. Item legitur in uno Cod. Vat., modo.

ⁱ Edit. Paris., inde vocat, quo retinere.

^j Edit. Paris., ne.

^k Edit. Ven., et studia studiis retrahat.

^l Ibid., latices hunc agit, unde. Unus Cod. Vat., hic gelat.

^m Edit. Ven., quam gravet iste labor.

ⁿ Edit. Paris. :

Quoque frigus penetrat, nec vapor ustus adest.

^o Edit. Ven., nec vapor ustus erat. Unus Cod. Vat. Idem habet.

^p Unus Cod. Vat., neu stabilis. Edit. Ven., ne flebilis.

^q Unus Cod. Vat., terga tenet. Hunc ego versum sic totum legendum duco :

Cura tui faciem, non mea terga tenet,
ut sensus sit se curam Dynamii ante faciem proposi-

A Per lyricos modulos, et fila loquacia plectris,

Qua cytharis Erato dulce relidit ebur.

Ecce vaporiferum sitiens canis exerit ^r astrum

Et per hiulcosos fervor anhelat agros.

Illic metuens sanie, ^s ne quo jacularer ab igne,
Sanguine laxato brachia nexa gero.

Labitur inde ^t cruor, nodo manus inde tenetur,

Et dextram innocuam vena soluta ligat.

Ut sine temperie validi sitis urat amoris,

Causa meis votis obstitit ista gravis.

Nescio quam prosit ratio perfuncta medellæ,

Me tamen ^u inde nocet, quod reticere facit.

Scribere ^v si digitis sinerer, satis illa fuisset,

Nunc mihi prima tui cura, secunda mei,

B Ex studio ^w studiis retrahar, silet unda camoenæ :

Carne fuit sanies, ne riget ore latex.

Musicus ignis adest, algent in fonte sorores,

Nam sanguis latices hinc gelat ^x unde rigat.

Si qua calens animo recitanda poemata pangam,

Seis ipse hoc studio quam gravet arte ^y labor.

Nam cruor ablatus magis otia lenta requirit,

^z Quo neque frigus hiat, nec vapor ustus ^o eat.

Secretumque petit, ne ^p stabilis aura flagellet,

Quo recreans animum, stat viror, halat odor.

Ast ego posthabeo affectu mea seria vestro,

Cura tui faciem, nam mea terga tenent ^q.

Post sudorem habui modo ^r, nam dare membra quiesci

Ordine postposito tempora rumpit amor.

Dico parum, propriam tibi dum volo ferre salutem,

Sed ^s mea prospicio, cum tua vota colo.

C Nunc cape parva, cate ^t, et pollens clue clance, Dy-

Clare decore tuo, chare favore meo [nam,

Partibus Italiae advecto mihi Rhenus, et Ister ^u

Quem cecinere prius quam daret ipse locus,

tam non rejectam post terga tenere. Nihil tamen ausus sum immutare, quod in Mss. non satis clara hujus mutationis vestigia occurrant.

^r Edit. Paris., non.

^s Unus Cod. Vat., si mea.

^t Edit. Ven. :

Nunc cape parva manu, tu pollens laude Dynamii,

Unus Cod. Vat., clue lance; alter, et pollens clave,

lance Dynamii. Edit., in marg. : clave lance, dic clance.

Edit. Paris., pollens in lance. Glossa vero Trevirensis exemplaris, teste Browera, ita explicat hanc vocem clue clance, ut eadem composita sit ex clue,

quod est pollere, excellere, et ex vocabulo Germanico klang, quod sonum, siue clangorem, significat. Ma-
xim ego legere, quomodo habetur in secundo Cod. Vat.

pollens clave, lance Dynamii, quibus vocibus et potestas in regendo, et in judicando aequitas indicatur.

^u Istrum fluvium unum esse cum Danubio, testis est Appianus Alex., in lib. de Bell. Illyr., ubi haec habet : Caesarem, omnia ubique vastando, in Segestanorum et Pronum regionem usque ad Savum fluvium esse profectum ac invasisse munitissimam illic urbem, quod eam : veluti horreum belli in Dacos, Bastornasque, qui ultra Istrum incolunt, esset habiturus ; tum addit : Idem fluvius Danubius dicitur ; nec multo post inferius delapsus, uberioribus aquis, pro Danubio Istri nomen assumit. Hinc pro Istro accipi Germaniam a Fortunato, et Galliam pro Rheo, quibus in regionibus clarum erat Dynamii nomen, rema non videt.

Insignem specie, celsum lare, lege sagacem,
 Omnibus æqualem spe, sale, pace, fide.
 Incidit ^a unde mihi, fateor, te forte ^b videndi,
 Aretoï gelida sub regione calor.
 Plusque libens vultus ^c efferveo totus in illos,
 Ad patriæ reditus quam peregrina cohors.
 Visibus atque tuis issem vel ocus, ac si
 Ad patris amplexus de Thelamione ^d satus.
 Vix quoque tam cupidus vario sinuamine sulcat
 Rusticus arte solum, navita ^e plustre fretum.
 Ex illo, celebrande cliens, stat pars mea tecum;
 Et venis huc animæ pars mediata meæ.
 Antea corde mihi notus, quam lumine visus,
 Quem mente astringo, sineque tango manu.
 Brachia qui nec dum circum tua colla cætero,
 Quod digiti nequeunt, alligat illud amor.
 Longius inde absens, ibi sed pertingo, quod opto,
 Quo ^f pede non venio, pectore totus ^g eo.

^a Recte animadvertit Brow. hoc poema antea scriptum quam superius fuisse. In superiori quippe scribit ad Dynamium, ut sibi jam notum, et quem ad se reverti cupiebat; in isto vero ejusdem cognoscendi desiderium ostendit: quin illum ne de facie quidem sibi fuisse cognitum, satis declarat hoc versu:

Antea corde mihi votus quam lumine visus.

Crediderim itaque hoc poema scriptum fuisse a Fortunato, eum adhuc in Germania esset, aut nondum in Galliam longius penetrasset, quod forte indicant seqq. versus:

Incidit unde mihi, fateor, te sorte videndi
 Aretoï gelida sub regione calor.

^b Edit. Paris., *viandi*.

^c Edit. Paris., *effervet totus in illis*.

^d Ajax, Telamonis filius, Græcorum fortissimus fuit, ut notum omnibus est. Fortunatus videtur Græcorum, qui diu aberant a patria, desiderium ad suos redeundi hic significare, atque illud a voto suo ac desiderio Dynamium videndi multo superari affirmat.

^e Edit. Paris., *classe fretum*.

^f Unus Cod. Vat., *quod pede*.

^g Alius Cod. Vat., *pectore totus eo*.

^h Araris, Galliæ fluvius, Sacoconna vel Sagonna, cognominatus, ut est in Chron. Fredeg. Schol., cap. 90.

ⁱ In vulg., *fonte tamen aliquo tranato*. Porro orbis quadratus dicitur a quatuor mundi plagis notissimis, ut notat Brow. ad hunc locum, cujus lectioni favet Ven. Edit. et Mss. Vatic.

^j Ille Dynamius scripsit Vitam sancti Marii, abbatis Bodanensis, nec non sancti Maximi Reiorum episcopi, vir proinde ingenio et litteris clarus. Idem

A Nos licet obstat Arar ^b, Rhodanusque, natamus amore,
 Nec vetat ire animum, qui vetat ire gradum.
 Legi etiam missos alieno nomine versus,
 Quo quasi per speculum reddit imago virum.
 Fonte Camœnali ^c quadrato spargeris orbi,
 Ad loca, quæ nescis, duceis oris ^d aquis.
 Illic quoque non aliquo nobis abolende recedis,
 Quo fixus scriptis nosceris esse tuis.
 Interiora mei penetrans possessor agelli,
 Felix perpetuo ^e, dulcis amice, vale.
 Spectans oris opem, melioraque syderis optans,
 Currat ut affectus ^f, stet tibi longa salus;
 Sacris Theodori ^g primo lare sedis aplaudo,
 Felici egregio, quem dedit orbis honor
 Albino ^h eximio, Heliæ, claroque Jovino ⁱ.
 B Pro Fortunato redde salutis opus.
 Illic tibi elisi ^j modulatus simplice cantu,
 Sed ^k tonat architypho barbitos ^l inde sopho.

Gregorio Magno notus fuit, a quo litteras cum munusculis accepit. Vide notas cl. Ruinart ad Greg. Turon., l. vi, c. 7.

^k Unus Cod. Vat., *felix perpetue*. Edit. Ven., *perpetue vitæ dulcis*.

^l Ibid., *currat ut affatus*, corrupte.

^m Theodorus erat episcopus Massiliensis, male deinde acceptus, ac vexatus a Dynamio, ut refert Greg. Tur., lib. vi, cap. 41.

ⁿ Albinus is est qui ex præfecto per Dynamium episcopus Uccensis creatus fuit, inconsulto rege. Sed is paulo post obiit, cum quidem de eodem ab episcopatu removendo ageretur. Videtur Greg. Tur., lib. vi, cap. 7.

C ^o Jovinus item, quondam rector Provinciæ, episcopus renuntiatus est ex regio mandato; sed Marcellus, Felicis senatoris filius, Dynamii opera inauguratus est pro illo. Hæc gesta ad an. 581.

^p Elisi accipitur hic a Browero pro *leusa*, sive *lisa*, quod genus erat rythmi, seu cantilenæ apud Francos et Alemannos, quemadmodum *leudi*, sive *liedi*; quæ nomina alias usurpantur a Fortunato. Verum præter quam quod magna vis voci infertur, si to *elisi* pro *leusa* prosum dicatur, certe vel totus ipsius versiculi sensus inde claudicat. Ilud itaque dubitem to *elisi* primam esse personam perfecti verbi *elido*, ut idem sonet ac *exclusi*, *extuli*. Ven. Edit. habet:

Hæc tibi nostra Chelys modulatur simplice cantu,
 Sed tonat archetypho barbitus inde sopho.

Porro architypum pro *inflato* et *grandisono* hic usurpari opinatur Brow.

D ^q Unus Cod. Vat., *si tonat*.

^r Alius, *barbitus*.

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Ad Gogonem ^a.

[Gogonem laudat, ob ejus eloquentiam, munificentiam in peregrinos, prudentiam, æquabilitatem animi, pietatem ac formæ venustatem. Sigiberti regis in eo-

^a Ille Gogo regis Sigiberti nutritius nominatur a Gregor. Turon., lib. v, cap. 47. Idem adduxerat Brunichildem ex Hispania, ut legitur in Epitome Histor. Franc., cap. 59, et hæc Fortunati verba

dem sibi ministro seligendo judicium commendat.]
 Orpheus orditas moveret dnm pollice chordas,
 Verbaque percusso pectine fila darent,
 Mox resonante lyra tetigit dulcedine silvas,
 Ad eithoræ cantus traxit amore feras,
 ostendunt:

Nuper ab Hispanis per multa pericula terris,

Egregio regi gaudia summa volis.

Ibidem in Epitome narratur a Brunichilde Gogo

Undique miserunt vacuata cubilia damas,
 Deposita rabie tigris et ipsa ^a venit.
 Sollicitante mælo nimio philomela volatu,
 Pignora contemnens, fessa cucurrit avis.
 Sed quamvis longo spatio lassaverat alas,
 Ad votum veniens se recreavit avis.
 Sic stimulante tua captus dulcedine Gogo,
 Longa peregrinus regna viator adit.
 Undique festini ^b veniunt ut promptius omnes,
 Sic tua lingua trahit, sicut et ille lyra.
 Ipse fatigatus huc postquam venerit exsul,
 Antea quo doluit, te ^c medicante, caret.
 Eruis afflictis gemitus, et gaudia plantas;
 Ne tamen arescant, oris ab imbre foves.
 Edificas sermone favos, nova mella ministras ^d,
 Dulcis et eloqui ^e nectare vincis apes.
 Ubere fonte rigat labiorum gratia pollens,
 Cujus ab arcano vox epulanda fuit.
 I'ervigili sensu dives prudentia regnat,
 Fomite condito cui salis unda natat.
 Qui fulgore animi radios a pectore vibras,
 Et micat interior lux imitata diem.
 Sed vicibus mundum modo sol, modo nubila complent,
 At tua semper habent corda serena diem.
 Visceribus promptis templum pietatis habetis,
 Muneribusque sacris es ^f fabricata domus.
 Forma venusta tibi proprio splendore coruscat,
 Ut mentis habitum vultus et ipse probet.
 Omne genus laudum specie concludis in una,
 Nec plus est aliquid quam tua forma gerit,
 Principis arbitrio Sigiberti magnus habetis,
 Judicium regis fallere nemo potest.
 Elegit sapiens sapientem, et amator amantem,
 Ac veluti flores docta sequestrat apes.
 Illius ex ^g merito didicisti talis haberi,
 Et domini mores, serve benigne, refers.
 Nuper ab Hispanis per multa pericula terris,
 Egregio regi gaudia summa vebis.
 Diligis hunc tantum, quantum meliora parasti,
 Nemo armis potuit quod tua lingua dedit.

A Hæc bona si taceam, te nostra silentia laudant,
 Nec ^h voces spectes, qui mea corda tenes.
 Vera favendo cano, neque me fallacia damnat,
 Teste loquor populo, crimine liber ero.
 Hæc tibi longinquos laus ardua surgat in annos,
 Hæc te vita diu servet, et illa colat.

CAPUT II.

Ad eundem, cum rogaretur ⁱ ad cœnam.

[Gogonis in se beneficia commemorat; eidem sã exensat quod ad cœnam invitatus non veniret.]

Nectar, vina, cibus, vestis, doctrina, facultas,
 Muneribus largis, tu mihi Gogo sit es.
 Tu refluus Cicero, tu noster Apicius ^j exstas,
 B Hinc satias verbis, pascis ^k et inde cibus.
 Sed modo da veniam bubula ^l turgente quiesco,
 Nam sit lis uteri, si caro mista fremat.
 Hic ubi bos recubat, fugiet, puto, pullus, et anser;
 Cornibus et ^m pennis non furor æquus erit ⁿ.
 Et modo jam somno languentia lumina clauda,
 Nam dormire meum carmina læta probant.

CAPUT III.

Item ad eundem.

[Gogoni se purgat Fortunatus, ac culpam quam sibi is ascribebat in eundem rejicit, nihilo tamen minus incolumem et integram amicitiae gratiam manere ostendens.]

Quas mihi porrexit modo pagina missa querelas,
 C Immunem culpæ me loquor esse tuæ.
 • Nam causam remur, tua plus præsentia læsit,
 Quo vos peccastis crimine, culpor ego.
 Non tamen ex tali titulo dulcedo peribit,
 Fructus amicitiae, corde colente ^r, manet.

CAPUT IV.

Ad eundem.

[Nubes ac ventos rogat poeta quid agat Gogo et

nem adductum fuisse in odium Sigiberti, a quo et interfectus est. Idem confirmat Aimoinus, lib. III Hist. Franc., c. 4, sed videtur dissentire Greg. Turon., referens Gogonis mortem ad an. 581, Sigiberto, Fredegundis opera, jam occiso, ad an. 575.

^a Edit. Ven., et ipse venit.

^b Ibid., undique festivi.

^c Edit. Paris., mediante.

^d Edit. Ven. et tres Codd. Vat., novamella ministrans.

^e Gogonem litterarum studiis perpolitum fuisse, ac præstitisse facundia et eloquio, ex epistola ejusdem ad Trasericum scripta potest perspicui, itemque ex aliis ejusdem epistolis, quas Chesnius edidit t. I scripti. Hist. Franc. Vide cl. Ruin., in notis ad Gregor. Tur., lib. VI Hist. Franc., cap. 1.

^f Edit. Ven., est fabricata.

^g Unus Cod. Vat., Illius et merito.

^h Nec voces species, etc. Hic pentameter cum sequente hexametro suppletus est a Brow. ex Ms. Trevir., cum deesset ex Vulg. et Codd. Mss. Deest vel in Ven. Edit.

ⁱ Unus Cod. Vat., cum erogaret.

^j Apicius belluonum ac nepotum princeps fuit :

PATROL. LXXXVIII.

cui cum parum fuisset principum congiaria et publicum vectigal trivisse comensationibus, vel libris aliquot, de gulæ incitamentis conscriptis, ingluviem suam seris posteris notam esse voluit. De hac mentionem facit Seneca, in lib. de Cons. ad Helviam, hisce verbis: Apicius nostra memoria vixit, qui in ea urbe, ex qua aliquando philosophi vel corruptores juventutis abire jussi sunt, scientiam popinæ professus, disciplina sua sæculum infecit: cujus exitum nosse operæ pretium est. Cum sestertium millies in culinam congestisset, cum tot congiaria principum et ingens Capitolii vertigal singulis comensationibus exsorbuisset, ære alieno oppressus rationes suas tunc primum coactus inspexit, superfaturum sibi sestertium centies computavit, et velut in ultima fame victurus, si sestertio centies vixisset, veneno vitam finivit. Sidonius, epist. 7, lib. III, epulones Apicius nominat.

^k Unus Cod. Vat., nec tua ruma cibus.

^l Edit. Ven., bulla turgente.

^m Ed. Ven., pinnis.

ⁿ Unus Cod. Vat., æquus erat.

^o Edit. Paris., cur causaremus.

^p Unus Cod. Vat., corde colente.

ubnam locorum commoretur. Tunc ipsi per e s-
dem mittit salutem.]

Nubila, quæ, rapido ^a perflante Aquilone, ventis,
Pendula sidereo quæ movet axe rotam ^b,
Dicite qua ^c vegetet charnis inibi Gogo salutem ^d,
Quid placidis rebus mente serenus agat ^e.
Si prope fluctivagi remoratur ^f littora Rheni,
Ut salmonis adeps rete ^g trahatur aquis.
Aut ^h super uviferæ ⁱ Musellæ obambulat amnem,
Quod ^j levis ardentem temperet aura diem.
Pampinus, et fluvius medius ^k ubi mitigat æstus;
Vitibus umbra ^l rigens, fluctibus unda recens.

^a diff. Paris., *proflante*.

^b Ed. Ven., *axerota*. Unus at., *quæ movet axe rota*.

^c Edit. Ven., *quam vegetet*.

^d Unus Cod. Vat., *salute*.

^e Edit. Ven., *mente serenus agit*. Idem duo Codd. Vat., *unda vero, serenus ait, corrupte*.

^f Unus Cod. Vat., *moratur littora*.

^g Unus Cod. Vat., *reste trahatur*. Edit. in marg., *hinc retrahatur*.

^h Ibid., *an super*. Edit. Paris., *insuper*.

ⁱ Edit. Ven., *corrupte, et super uviferi Alus elle*. Sed Mss. habent *Musellæ*, cuius fluvii descriptionem, et riparum antiquitatem ac fertilitatem, vide, infra, lib. x, cap. 9.

^j Unus Cod. Vat., *quo levis*.

^k Edit. Ven., *medios ubi mitigat*.

^l Ibid. :

Vitibus unda rigens, fluctibus unda regens,
mendose.

^m In aliis habetur *dulcisonans*.

ⁿ Edit. Ven., *quo grus juncta anser*: in vulg., *grus tanta*. Mss. Vat. Browerius lectionem referunt. Est vero *ganta* anser silvestris, de qua Adso, in Vita sancti Walberti, c. 5: *Anseres agrestes, inquit, quas a candore, vel sonitu vocis, more rustico, gantas vocant, etc.* Dufresne, in Glossario, notat vocem illam esse veterem Gallicam, etiamnum a Germanis retentam, a quibus aves illæ *Gansæ* appellantur.

^o *Axona*, Martiani descriptione, in extremis Rhemorum finibus hic fluvius est, eorum diœcesim a Laudunensi dirimens, a Gallia Avarix hodie nuncupatus. *Lucano*, *accipit hujus fluvii*,

Longisque leves Axones in armis.

Hæc Brow. De Axona, ut notissimo flumine, loquitur Greg. Tur., lib. vi, cap. 57, et alibi.

^p In Edit. Ven., *prata, greges*.

^q In vulg. hic versus antea legebatur hoc modo, teste Brow. :

Esara, seu Rachares, Scaldes, Sales, Ormena, Sura

In Edit. Ven. sic legitur :

Esara, an Oscarus, Scaldis, Sat's, Ormena, Sura.

Duo Codd. Vat. *Sate*, *Somena*; unus, *Sata*. Isara porro est fluvius Gallie Narbonensis, vulgo *l'Orse*: *Orlar*, ut narrat Brow., in Sabaudia regione, *Salosiorum monte*, cui *Senis nomen*, aut *Cemenus*, teste cum *Sinbone*, Plinio, l. iii, c. 4, tandemque se Rhodana miscet.

^r *Sara* item, fluvius: cuius ortus (teste eodem Brow.) in *Vogesi montis jugo in Alsatia* atque *Lotharingiæ confinio* monstratur... Julia Cæsaris inscriptione dicitur *Sarra*, Antonio *Saravus*, iv passuum milibus ab urbe Trevirorum. *Mosellæ se miscet*: ritus suæ piscosus, frequentissima olim nobilitate; et antiqui generis stemmate habitatus.

^s Chares, seu Caris, fluvius, vulgo *le Cher*, Bitu-

A Aut *Mosa* ^m dulces sonans, quo grus, ganta ^a anser, olordem mittit salutem.] [que est,

Triplíce mercede ferax, alite, pisce, rato.

An tenet herbosis qua frangitur Axona ^o ripis.

Cujus aluntur aquis pascua, prata, seges ^p;

Isara ^q, Sara ^r, Chares ^s, Schaldis ^t, Saba ^u, So-
[mena ^v, Sura ^w,

Seu qui Mettin ^y adit, de ^z sale [Ms., *Salia*] no-
[men habens?

Aut astiva magis nemorum, saltusque peterrans,

Cuspide, rete feras hinc ^{aa} ligat, inde necat?

rigum provinciam secat ineam, atque aliis auctis fluviois in Ligerim delabatur paulo infra Turones: ut est in notis cl. Ruinart ad Chron. Fredeg. Sch., p. 4, c. 129. Ast Browerius mavult Chares, de quo hic Fortunatus, esse in Mossna regionis *Cheir* fluvium, qui Ivodium, clarum oppidum, subit, et Mosæ miscetur. Nam, *Nulla sors*, ait, *regibus Mediomatricum extra ordinem contigit, præterquam in Provincia et Arvernus*, ut proinde nec Gogo extra fines regni Sigiberti diversari potuerit. Sed non video cur is studio venandi vel longius excurrere non potuerit, quam Sigiberti ditio tenderetur. Quanquam haud difficile Browerius sententiæ subscribam, quod *Cheir*, de quo ipse, situ et propinquitate cæteris qui item hoc loco commemorantur a Fortunato fluvii conveniat.

^t *Schaldis*, Cæsari, Plinio, aliisque bonis auctoribus haud incogniti fluvii, fontes in Veromanduis, supra Chasteletum, ad Martinianam abbatiam ostenduntur. Ipse vero per Crevecuriam, Cameracum, Bachinum, Valencenas lapsus, auctusque Trokia Civitati, et recepto ad Martianum Scarpo per Antiopticum ingreditur Tornacum; inde per Aldenardam prolapsus Candaro irrui tanto robore et aviditate, ut ibi Lizam, Liviamque absorbeat, Dextramondæ Dendram, Ruplæmondæ Ruplæm, Netha, Ditiæque, tumidus in dominatum familiamque suam transcribit, et demum ad Anduerpiam latissimum sese diffusumque ripis ostentat, dum Oceanum ingreditur. Hæc Brow. ex Jacobo Marchantio, Flandricarum rerum scriptore.

^u Indicio veteris Ms. Browerius se restituisse refert Saba, cum quidem Calar., et Mss. nonnulli pro Saba Satam præ se ferebant. Porro Saba fluvius est, quæ (idem sit) Arduennæ vulgus hodie *Sumbram* vocat, istiusque nemoris olim recessus, haud procul ab Hannoniæ et Veromandorum finibus, exoritur, denique Namurci civitatis haud obscure primis mœnibus a que inde Mosa recipitur.

^v *Somena*, alias *Sumina*, et *Sumena*, haud procul a Scaldis fonteoriens in Veromanduis convalescit. Inde S. Quintinum, Peronam, ipsosque rivi Ambianos, donec abbas villam, et sancti Valerii oppidum præterfluens, tandem impetu in Oceanum se vult ^t, Sommo vulgo dictus, non tam Romanis quam Francicis scriptoribus clarus. Brow.

^w *Sura* nascitur in Arduenna, ditione Lutzelburgiarum; Alisoniam, Alortum, Eram rivos secum trahens, longe lateque per fines eorum serpit, donec, Promæa et Nemesi, Ansonis nois, secundior, et Salmonum fertilis evadit, et temborum patiens. Inde Epternacum, nobile sancti Willebodi olim domicilium, petens ostia sua pandit apud Aquapillicum vicum, qua in Mosellam se condat, octo creter milibus passuum a Treviris. Idem Brow.

^y Edit. Ven., *seu qui metis adit*. Tres Codd. Vat., *seu qui Mettis adit*.

^z De Saba fluvio vide quæ notavi us ad c. 15, l. iii.

^{aa} Edit. Paris, *hinc capi*.

Ardenne^a, an Vosagi, cervi, capræ, helicis^b ursi
 Cæde sagittifera silva fragore tonat?
 Sen validi bufali ferit inter cornua campum,
 Nec mortem d. fert ursus, onagor, aper?
 An sua pura colens, exusta mœvalia sulcat,
 Et rude cervici^c taurus aratra gemit?
 Sive palatina residet modo letus in aula,
 Cui schola congregiens^d plaudit amore sequax?
 An, cum dulce Lu. pietatis jura retractat,
 Consilioque pari mitia mella creant?
 Quo pascatur inops, viduæ solatia præsent,
 Parvus tutorem sumat, egenus opem.
 Quidquid agunt pariter, solicia vota secundent;
 Et valeant Christi regis amore frui.
 Vos precor, o votii, qui curritis, atque reditis,
 Pro Fortunato nuntia ferte suo.

CAPUT V.

De Bodegisilo^e duce.

'Bodegisilum ducem laudat ob eloqui suavitatem et gratiam, ob morum et indolis comitatem, ob administratas fide, justitia, innocentia, provincias; tum alias ejusdem virtutes commendat.]

Pectore de sterili si flumina largi rigarem,
 Non te sufficerem, dux Bodegisle^f, loqui.

^a Edit. Ven. et duo Codd. Vat.: Ardenne, an Vosagus. Arduennæ nomen, immensosque sultus nemo veterum, qui quidem aliqua scriptorum in classe, silet. Ejus maxime para h. die interlucata crebris habitatur oppidis, pagis, monasteriis, a Treviris in Mosam pertinet, atque inde a Condursorum, Leodici et Namurci agris in Nerviorum, Atrebatum et Veromandunorum, fines ad Schaldin excurrit, sparsis adhuc ubi ubi ramorum veteris Arduennæ vestigiis. Atque ut Ardenne hic amissa littera, sic Vosagus in versione plurium legitur, utrumque illius avi moribus. Vosegus autem, seu Vosagus mons inter Alisacium et Lotharingiam medius est; amplissimo excursu a Treviris in Lingonas, Sequanorumque dorsum exporrigens, magna convallia; et penumum aquarum amœnitate, silvosisque et opacis jugis, tanta ubi celsitudine assurgens, ut cacuminae nubes attingere et vel cum Alpibus ipsis velle certare apparent. Hæc Brow., qui et illud addit, nemora illa regum Francorum venationibus et aucupiiis satis celebria olim fuisse. Silvarum earundem veterem descriptionem ac situm vide apud Cluverium German. Antiq. l. II, c. 38 et 39.

^b Carpit Brow. hunc lucum, nec dabitur quin Fortunatus, errore, Ursæ signum arctici poli, seu sidus, quod Helicem antiqui vocarunt, hic usurpet, et genere ipso, et prosodia longe deceptus. Haud scio an dici posset Fortunatum hic vocabulum Helicis usurpare, quomodo et Græci eo utuntur, qui boves *ἑλικας* appellant; vel quod fuscae sunt, vel quod flexilibus sint pedibus. Edit. Paris., *ilicis*. (Primæ cure nota.)

Lubet adnotare quod didici ex monitu viri cl.issimi et eruditissimi Jacobi Morellii, bibliothecæ S. Marci Venetiæ custodis: Scilicet in Miscellaneis Observationibus criticis in auctores veteres et recentiores, editis Amstelodami an. 1752, 1751, vol. V, tom. I, pag. 246, anonymus auctor opinatur s. e. esse legendum hunc versum Fortunati:

Ardenne an Vosagi, cervi, capræ, elicis, ursi;

Nam elicis pro alicis (quem *alcem* alii nominant, *elech* apud Germanos) a Fortunato scriptum existimat, et una additum urum, ut dux simul bestie quæ in Germaniæ salibus reperiuntur, et de quibus Cæsar ac vetera diplomata quædam, simul junctæ ab ipso memorentur. Sed juvat ipsa verba Anonymi

Invasit nostram subito tua gratia mentem,
 Ut modo plus vester quam meus esse velim.
 Quo primum placidos merui cognoscere vultus,
 Oris ab unguento membra reflecta gero
 Colloquio dulci satiasti pectus amantis,
 Nam mihi devoto dant tua verba cibum.
 Distribunt epulas alii, quæ corpora suppleant,
 Unde animum saties, das magis ipse dapes.
 Non sic inficiunt placidissima mella falernum,
 Ceu tuus obdulcat pectora nostra sapor.
 Qualiter oblectas, quos semper amare videris,
 Horæ qui spatio me facis esse tuum?
 Quæ tibi sit virtus, si possem, prodere vellem,
 Sed parvo ingenio magna referre vector.
 Exiguus titabo tantarum pondera laudum,

B Sed melius gradior, quin tua facta regunt;
 Massiliæ ductor solicia vota dedisti,
 Rectoremque suum laude perenne refert,
 Illic tibi consimili merito Germania plaudit,
 Cujus ad laudem^g certat uterque locus.
 De bonitate tua lis est regionis utræque^h,
 Te petit illa sibi, hæc retinereⁱ cupit,
 Justitiam pauper nunquam, te iudice, perdit,
 Nec putarit pretio vertere vera potens.

referre: Vides, inquit, hic *alcem* et urum conjunctos, quos et Cæsar conjunxit, et diplomata .. imo vero eandem ferre quas diplomata memorant existisse in Dren-tia, a Venantio, Vosago, monti Gallicæ, tribuuntur. Diploma alterum has nominat cervos, ursos, aut dicam potius uros, capreas, apros, bestiasque insuper quæ Teutonice lingua *elo* aut *schelo* appellantur (Secundæ curæ nota.)

^c Edit. Paris., taurus ad arva.

^d Unus Cod. Vat. Cui schola egrediens. Scholæ appellabantur catervæ, aut cotus: quo in sensu scholæ vocabulum a Greg. Turon. usurpatur lib. x Hist. Franc., c. 15. Hinc scholæ Palatinæ dicæ cohortes variæ ad Palatii et principis custodiam destinæ, quæ singule in suis scholis excubabant, quarum dignitas varia fuit pro modo stipendiorum quæ merebant, ac gradus quem eas obtinebant, ut habet Dufres. in Gloss. Unde Procopius, l. IV de Bello Goth., c. 27, loquens de Edigisale Longobardi, quem imp. Justinianus uni catervæ militum præfecerat, ait: *Ἀρχοντά τε κατεστήσαντο ἐνὸς τὸν ἐπὶ τοῦ παλατίου φυλάξης τε ταγμάτων λόχων, οὓς περ σχολὰς ἰνομάζουσιν.*

^e Bodegisili mentionem facit Gregor. Turon. lib. viii Hist. Franc., cap. 22, his verbis: *Obiit his diebus Bodegisilus dux, plenus dierum, sed nihil de facultate ejus filius minutum est; quæ postrema verba singularem ejus innocentiam in provinciis regendis declarant, cum de morui facultatibus nihil fisco sibi vindicaverit, ut male partis ex publicis, quibus perfunctus fuerat, muneribus. Hic utique Bodegisilus diversus ab eo dicendus, quem idem Greg. Tur., lib. x, cap. 2, appellat filium Mummuleni Suessionici; qui, cum ad imp. Mauricium legatus missus fuisset, Carthagine, facta plebis seditione, oppressus est, ut ibidem narrat Greg. Tur. Edit. Ven. habet titulum: de *Codegisilo*.*

^f Ibid., *Codegisle laqui*. De Bodegisilo dux plures Gregor. Turon. in Hist. Franc.

^g Edit. Ven., ad ejus laudem. Edit. Paris., ad laudem ejus.

^h Utræque, sicut et utrique a veteribus pro utriusque usurpari solita, ad hunc locum notat Brow.

ⁱ Hinc intelligitur carmen scriptum fuisse a Fortunato, cum Bodegisilus in Germania esset rector provincie. Bodegisili mors a Greg. Tur. refertur ad 533.

Non ligat immunem, non solvit poena nocentem,
 Nil persona capit, si sua causa neget.
 Lumina cordis habes, animi radiante lucerna,
 Et tans æterna luce coruseat apex.
 Ingenio torrente loquax de fonte salubri,
 Divitiis quoque pias ore fluente rigas.
 Si videas aliquem defectum forte labore *
 Nilus ut Ægyptum, sic tua lingua fovet.
 Qui patrias leges intra tua pectora condens,
 † Implicitæ causæ solvere lila putes.
 Assiduus epulis saturas, venerande, catervas,
 Et repletus abit, qui tua tecta petit.
 Si venis in campos, ibi plebs pascenda recurrit,
 Consequiturque suas, te comitando, dapes.
 Vota feras cunctis per sæcula longa superstes;
 Et maneas populi semper in ore potens.

CAPUT VI.

De Palatina * filia Gallomagni, uxore Godegisili ducis.

[Palatinam, filiam Gallomagni, uxorem Godegisili, laudat Fortunatus hoc poemate, et ejus egregiam formam, pari cum ingenio et eloquii suavitate conjunctam, commendat.]

Lucifer ut nitidos producit in æthere ^d vultus,
 Clarior et læto nuntiat ore diem,
 Ornat eundo polum, terris quoque lampada mittit *,
 Atque inter stellas lumine regna tenet:
 † Sic tua diffundens radiantia lumina vultu,
 Feminæos vincis pulchrior ore ‡ choros.
 Et ^h tibi sic cedit muliebris turba decore,
 Ut solis radiis lumine luna minor.
 Clara serenatos permutat forma colores,
 Lilia nunc reparans, nunc verecunda rosas.
 Credite, nam si quis vultus conspexerit illos,
 Illic relegit ⁱ flores, quos dare verna solent.

* Edit. Ven., forte labare.

† Edit. Paris., simpliciter.

‡ In Ven. Edit. iste est hujusce poematis titulus: de Palatina, filia Galli Magni episcopi, uxore Bosonis. Item in tribus Codd. Vat. legitur: filia Galli Magni episcopi. At Browerus vocabulum episcopi, tanquam additum glossemata, putat rejiciendum esse, quod Gallo, Arvernorum præsul, qui tali titulo designari posset, nulla proles fuisse legatur. Addi et illud potest, Galli episcopi Arvernensis, mortem ad an. 554, quo anno nondum in Galliam advenerat Fortunatus, cum hic videatur de Gallo Magno, ut adhuc superstitie, loqui.

Quamquam alius fuit Gallomagnus, Trecentis episc., de quo Greg. Tur., l. de Vitis Patrum, c. 8, n. 8, qui reperitur subscripsisse conc. Paris. iv, an. 573, et Matis. i, an. 581, vel 583, ut putat Coit. An hic fuerit de quo Fortunatus hoc loco agit, definire non audeo. Browerus opinatur hunc fuisse potius Gallomagnum referendarium, de quo Greg. Tur., l. ix hist. Franc., c. 38, qui apud regem Childebertum magna præditus potentia, varia deinceps fortuna usus est, ut ibidem refert Greg. Turon.

Quod vero Godegisilus Palatinam, Gallomagni filiam, uxorem habuerit, non levem ea res habet difficultatem, cum idem Godegisilus gener Lupi appelletur a Greg. Tur., lib. ix hist. Franc., cap. 12. Aut ergo Godegisilus secundas nuptias contraxisset dicendus est, aut hic alius Godegisilus fuisse, cui Palatina nupserrat. Utrum vero ipse non Godegisilus, sed Boso

A Pingere non possunt pretiosam verba figuram.

Nec valet eloquium mira referre meum.

Gratior incesso, i sensu reverenda pudico,

Talis in ingenio, qualis in ore nitor.

Blandior alloquio, placidis suavissima verbis,

Despiciamque lyram, si tua lingua sonat.

Pectore perspicuo sapientia provida fulget,

Ornatur sexus, te radiante, tous.

Conjuge pervigili nituit magis aula mariti,

Floret et egregia ^k dispositrice domus.

Jure quidem magna est, quæ est Galli filia magni,

Sed merito nate crevit honore pater.

Non aliter poterat, nisi munere clarior esse,

Quæ meruit celso digna placere viro.

Elegit e multis, quam charus amaret amantem.

B Et iudex patriæ judicat ^l ipse sibi.

Ambo pares juncti longos maneatis in annos ^m,

Et quæcunque volunt gaudia vestra, ferant.

CAPUT VII.

De Lupo ⁿ duce.

[Laudat Lupum ducem ob animi gravitatem, ob facundiam, ob tolerantiam in publicis muneribus ac negotiis sustinendis, ob fortitudinem animi et eloquii in responsis dandis, et fungendis legationibus gravitatem, ob justitiam in causis ponderandis, ob adeptos honores et in iis gerendis felicitatem ac virtutem, ob partas victorias ac militarem laborem et industriam, ob præclara in Sigiberto regem merita, ob suavitatem morum et orationis. Ad extremum singulare in illum regis Sigiberti studium et benevolentiam declarat.]

C

Antiqui procures, et nomina celsa priorum

Cedant cuncta, Lupi munere victa ducis.

Scipio quod sapiens, Cato quod maturus habebat *,

Pompeius felix, omnia solus habes.

dux fuerit, quemadmodum refert Ven. Edit., statui nequit, cum nonnisi conjecturis locus esse possit. Nemo tamen inficiabitur, quæ de Godegisilo hic prædicantur atque de Bosone, potentissimo olim in Galliis viro, prædicari posse.

^d Edit. Ven. et unus Cod. Vat. in æthera.

^e Tres Codd. Vat., lampade micat. Edit. Paris., terras lampade lustrat.

^f Edit. Paris. sic legit hunc versum:

Sie perpulebra tuos diffundens lumina vultu.

^g Edit. Paris., toras.

^h Tres Codd. Vat., aut tibi.

ⁱ Edit. Ven., hic relegit flores.

^j Edit. Paris., mihi, reverenda, pudica.

^k Edit. Paris., disposita arce domus.

^l Edit. Ven., Patriæ jus dat et ipse tibi. Unus Cod. Vat. et Edit. Paris., vindicat ipse sibi.

^m Unus Cod. Vatic., longis maneatis in annis.

ⁿ Lupus, ad quem hoc poema scriptum est, magna apud regem Sigibertum præditus auctoritate, et gratia, Campaniæ Rhemensis præfuit. Is, occiso Sigiberto, gravia venit in discrimina cum vita, tum fortunarum, propter potentissimorum hominum inimicitias; sed inde, Brunichildis reginæ favore, et opera, creptus, atque a Gunthramno rege, Sigiberti fratre, benigno exceptus, tandem apud eum vivit, quoad Childebertus, Sigiberti filius, adolevisset, ut legere est apud Greg. Tur., l. vi, cap. 4.

^o Edit. Ven. et tres Codd. Vat., maturus negotiis

Illis consulibus Romana potentia fulsit :

Te duce sed nobis hic modo Roma redit.

Te tribuente aditum, cunctis fiducia surgit,
Libertatis opem libera lingua dedit.

Mæstitiam si quis confuso in pectore gessit,
Postquam te vidit, spe meliore manet.

Fundatus gravitate animi, quoque corde profundus^a,
Tranquilli pelagi fundis ab ore salem.

Sed ^b facunda magis plebi tua munera prosunt,
Tu condis sensus; nam salis unda cibos.

Consilii radix, secundi vena saporis,
Ingenio vivax, ore rotante loquax.

Qui geminis rebus fulges, in utroque paratus,
Quidquid corde capis, prodere lingua potest.

Pectore sub cuius firmantur pondera regis,
Pollet et auxilio publica cura tuo.

Subdis amore novo tua membra laboribus amplis,
Pro requie regis, dulce putatur onus.

O felix animus, patriæ qui consulit actus^c,
Et vivit cunctis meus generosa viris.

Legati adveniunt, te respondente, ligantur,
Et jaculari verbi mox jacuere tui.

Lancea sermo fuit, quoque vox armata loquentis,
Auspicium palmæ te Sigebertus habet.

Responsum gentis sensu profertur ab illo,
Et votum populi vox valet una loqui.

Cujus ab ingenio sortita est causa triumphum;
Asserturis ope, justior illa fuit.

Nullus enī poterit proprias ita pandere causas,
Ceu tua pro cunctis inelyta lingua tonat.

Nilus ut Ægyptum recreat, dum plenus inundat.
Sic tu colloquii flumina^d cuncta foves.

Justitia florente, favent^e, te iudice, leges;
Causarumque æquo pondere libra manes.

Ad te confugiunt, te cingula celsa requirunt,
Nec petis ut habeas, te petit omnis honor.

A In cuius gremio nutritur adepta potestas,

Quo rectore datus crescere novit apex.

Quam merito retinet concessos semper honores,
Per quem digna magis culmina culmen habent.

Antiquos animos Romanæ stirpis adeptus,
Bella moves^f armis, jura quiete regis.

Fultus utrisque bonis, hinc armis, legibus illine,
Quam bene sit primus^g, cui favet omne decus.

Quæ tibi sit virtus cum prosperitate superba,
Saxonis^h et Dani gens cito victa probat.

Borda aⁱ qua fluvius sinuoso gurgite currit,
Hic adversa acies, te duce, cæsa ruit.

Dinidium vestris jussis tunc paruit agmen,
Quam merito vincit, qui tua jussa facit.

Ferratæ^j tunicæ sudasti [sudasti sub] pondere victor,
B Et sub pulvereâ nube coruscus eras.

Tamque^k diu pugnas, acie fugiente, secutus,
Langona^l dum vitreis terminus esset aquis.

Qui fugiebat iners, amnis dedit ille sepulcrum,
Pro duce felici flumina bella gerunt.

Inter concives meruit te Gallia laudem,
Lampade qui cordis splendor ubique micat.

Sunt quos forma potens, sunt quos sapientia præferi^m,
Singula sunt aliis, sed bona plura tibi.

Occurrens dominis veneranda palatia complesⁿ,
Et tecum ingrediens multiplicatur honor.

Te veniente novo domus emicat alma sereno,
Et reparant genium regia terta suum.

Nempe oculos recipit, cum te videt aula redire,
C Quem commune ducum lumina lumen habent.

Principis auxilium, patriæ decus, arma parentum,
Consultum reliquis, omnibus unus amor.

Admiranda etiam quid de dulcedine dicam?
Nectare qui plenus construis ore favos.

Chæra serenatum comitatur gratia vultum,
Fulget et interius perpetuata dies.

^a Unus Cod. Vat., quoque corde profundens.

^b Edit. Paris., faciendo.

^c Edit. Ven., consulit actis.

^d Ibid., sic tu colloquii flumine, quod placet.

^e Ibid., fovente et iudice leges.

^f Edit. Paris., animis.

^g Unus Cod. Vat., quem bene sit firmus. Ed. Paris., quam bene sit firmus.

^h Saxones, et Dani. Vulgo Saxonis et Rhodani; quam lectionem tenet quoque Ven. Edit. Codicis Sangallensis glossa (ut refert Brow.) Dani gentem interpretatur Boiarios, ita dictos a fluvio Danubio, cui pars illa assidebat. Cum hisce populis finitimis regno Francorum, et illi imminenti, sapius Franci bella gesserunt, ut videre est apud Greg. Turon. passim in Illustria.

ⁱ Edit. Ven., Borda. Unus Cod. Vat. Bordaa quo fluvius. Anceps ac dubius Browerus est in definiendo situ hujusce fluvii, præsertim cum Odera flumen, ex confini Silesia delabens, quemque a Fort. sub nomine Bordæ usurpari suspicatur, nimis longo regionis tractu a Langona distet, nec verisimile sit Lupi victoriam ab Odera ad Langonam usque continuatam fuisse. Sed baud mirandum, quos alias dixi, tam longa ætate etiam vel alterius fluvii aut nomina mutata esse, aut eorum alveos, cursu in aliam partem deflexo, suisve alio translatis, unde error ac negotium posteris pareretur.

^j Edit. Ven., ferrato tunicæ.

^k Ibid., tanta diu pugna.

^l Ibid., Lingona dum vitreis. Langona pôrro, seu Logana (ut in venistis libris et diplomatis legitur) est fluvius qui oritur (ut ibidem describit Brow.) in Comitum Witgensteiniorum ditione, haud procul ab Hario monte, atque hinc WITGENETEINIUM, quod a WITTERINDO, duce apud Saxones celeberrimi nominis, derivant, allabitur, adique Matpurgum... mox oppidum WETZFLARIAM... alluens, serpit inde pulchrior, in Trevirorum se ditionem insinuans, ubi vorticosus, et rupe creberrima vexatus, utrinque veteres nobilium ducum, comitumque ac dynastarum, qui trans Rhenum olim frequentes eum accollere, sedes ostentat. cæterum Logana paulo supra confluentem, prope ab oppido cui Logana et saxum indidere nomen LOX-TAN, Rheino miscetur. Fluvius iste ab accolis Lon appellatur.

^m Edit. Ven., sapientia profert.

ⁿ Ibid., complexus. Quam bene de regno Sigiberti totaque regia familia ac domo Lupus meritis esset, satis declaravit Brunichildis in eodem servando studium ac sedulitas, de qua, ut narrat Greg. Tur., l. vi, cap. 4: Condolens Brunichildis fidelis sui (Lupi) insecutiones injustas, præcingens se viriliter, irrupit medios hostium cuneos, dicens: Nolite, o viri, nolite persequi innocentem; nolite pro isto homine committere prælium, quo solatium regionis intereat.

Qui satias escis, reficis ^a sermone benignus,
 Sepositis epulis, sunt tua verba Japes.
 Quis tibi digna loqui valeat, quam voce patente ^b,
 Rex pius ornatum prædicat esse suum?
 Sit tibi summus apex illo regnante per ævum,
 Vitæque sit præsens, atque futura colat.

CAPUT VIII.

Ad eundem.

[Latiniæ, quam ex allato sibi nuntio de integra Lupi
 salute perceperat, hoc carmine; Fortunatus decla-
 rat; tum ejusdem Lupi virtutes et egregias laudes
 ad extremum complectitur.]

Æstifer ignitas cum Julius urit arenas,
 Siccaeque pulvereo margine terra sitit,
 Languidior placidas vix pampinus explicat umbras,
 Mollior et glaucas contrahit herba comas,
 Submissis foliis Phœbi regnante vapore,
 Vix sua defendit frigida tecta nemus.
 Pabula fastidians fugit æstu bucula saltus,
 Ipse nec afflictis ^c pascitur herbis equus.
 Longius ^d expositam linguam canis ore flagellat,
 Illa lassa trahens, tristis achelat ovis.
 Forte viator iter, gradiens ferventibus hons,
 Uritur accensus, sole premente, comis.
 Qui arescente solo, modico recreetur ut haustu,
 Sæpius irriguus anxius optat aquas.
 Arboris aut tremulæ viridantæ cacumine fuso,
 Frondibus oppositis temperat ^e umbra sitim.
 Prosperitate nova si jam prope lucus opacet,
 Et vitrei fontis sibilet unda recens:
 Ille properans placidis homo lætus sternitur arvis.
 Volvit in herbosos et sua membra toros.
 Vota secunda ^f tenens genuino refouetur amœno,
 Hinc levat umbra diem, hinc fugat unda sitim.
 Carmina si qua tenet, cantu modulante, recurrit,
 Provocat et placidos blandior aura sonos.
 * Si sibi forte fuit bene notus Homerus Athenis,
 Aut Maro Trajano ^h lectus in orbe foro,

^a Edit. Ven., *refoves sermone benignus*.

^b Ibid. et tres Codd. Vat., *voce potente*.

^c Edit. Paris., *gromina sumit equus*. In Vulg., *pascitur orbis aquis*. In Ven. Ed. adhuc corruptius, *pascitur hermus aquis*. Unus Cod. Vat., *herbus equis*: ex Mss. se restituisse refert Brow. ut modo legitur; sed mendum in prosodia est.

^d Edit. Ven. et Paris., *exposita lingua canis ore* [f. ora] *flagellat*.

^e Edit. Paris., *ora siti*.

^f Unus Cod. Vat. *vota secuta*.

* Edit. Paris. sic legit hunc versum:

Si sibi forte fuit sapiens bene notus Homerus.

^h Edit. Ven. et unus Cod. Vat. *Troiano*, corrupte. Vide quæ diximus in notis ad car. 25 lib. III.

ⁱ Fortunatus, qui pro Lupo gravi curarum pondere se defessum narrat fuisse, et eas deposuisse leto allato nuntio de ejusdem salute, videtur indicare gravia illa discrimina in quæ Lupus a malevolis vocatus fuerat, et, Brenichildis opera et precibus inde ereptus, ad Guntramnum regem confugerat, uti supra diximus, apud quem val incum summ et honorem, tutus ab inimicorum insidiis, facie tueri poterat. Si id est, hæc epistola scripta fuit ad an. 581. Certe non videatur scripta fuisse Sigiberto adhuc super-

A Vel si Davidico didicit sacra dogmata plectro,
 Pallit honorificum, saucæ rotante, melum,
 Tangitur aut digito lyra, tibia, fistula, canna,
 Quisque suis Musis carmine mulcet aves,
 Sic ego curarum ^l valido defessus ab æstu,
 Noseens te salvum, fonte refectus agor.
 O nomen mihi dulce Lupi, replicabile æmper,
 Quodque mei scriptum pagina cordis habet.
 Quem semel inclusum tabulis dulcedinis intus,
 Non obolenda virum pectoris arca tenet.
 Thesaurus pietatis habens, pretiosa voluntas,
 Producing animo ^l pura talenta suo.
 Divitias quas mundus habet mons aurea vincit.
 Genamarumque decus, corde micante, refert,
 Sensus aromaticus suaves diffundit odores,
 B Hoc tribuens animæ quod bene thura solent.
 Melle saporatum refluxens a pectore verbum,
 Et sale conditum reddis ab ore sophum.
 Post tenebras noctis, stellarum lumina subdens,
 Lucifer ut radiis, sic mihi monte nites.
 Ut recreat mundum veniens lux solis ab ortu,
 Illustrant animum sic tua verba meum.
 Cum peregrina meos tenuit Germania visus,
 Tu Pater et patriæ consulturus eras.
 Quando merebar ovans placidos intendere vultus,
 Mox geminata mihi fulsit in orbe dies.
 Conserui quoties vestro sermone loquelas,
 Credidi in Ambrosiis me recubare rosis.
 Omnibus ^k una manens, sed plus tua gratia nobis,
 Vinxit in affectu, me properante, suo.
 C Nunc quoque pro magnis quis digna rependat honoris?
 Materia vincor, est quia lingua minor.
 Sicque per ascensum ^l culmen supereminet altum,
 Hinc meus orget amor, hinc tuus obstat honor.
 Sed pro me reliqui laudes tibi reddere cogent,
 Et qua quisque valet, te prece, voce sonet.
 Romanusque lyra, plaudat tibi barbarus harpa ^m,
 Græcus Aehilliaca, chrotta ⁿ Britannia canat.

stite, apud quem opibus semper et gratia floruisse Lupus videtur, adeoque non erat cur pro illo Fortunatus se sollicitum ostenderet.

ⁱ Edit. Paris., *plura*.

^k Edit. Paris., *unica mens*.

^l Edit. Ven., *sic per inaccessum culmen*.

^m De harpa, musico instrumento, quo in Germania maxime barbari in conviviis uti consueverant, mentionem alias fecit Fortun., nempe lib. I, esp. I, iniquiens: *Sola sæpe bombicans barbaros laudes harpa relidebat*. Brow., in notis ad hunc locum, opinatur harpæ etymon originem habere a Græcis vocibus *ῥοπάς κρηάτων*. Verum quidvis quæpiam alius a Græca item voce *ῥοπή* illius originem derivet, quæ *falceem*, seu ensem falcatum, sonat? cujus imaginem quandam harpa præfert, in arcum et angustum desinens?

ⁿ Unus Cod. Vatic., *rotta Britannia canat*. Calar., ex Browero:

Græcus et Iliaca tota Britannia placet

Edit. Ven. et reliqui Codd. Vat. consentiunt lectioni Brow.-ii. Est vero Aehilliaca (i. Brow. andamus) cithara Achillis, a veteribus celebrata et usurpata apud Græcos, ea scilicet qua Homerus, lib. x Iliad., eundem Achillem mærorem suum, quem ex

Illi te fortem referant, hi jure potentem,
 Ille armis agilem, prædicet iste libris.
 Et quia rite regis quod pax est, bella requirunt;
 Judicis ille deus concinat, iste ducis.
 Nos tibi versiculos, dent barbara carmina ^a leudos,
 Sic variante tropo laus sonet una viro.
 Illi celebrem memorent, illi te lege sagacem,
 Ast ego te dulcem semper habebo, Lupe.

CAPUT IX.

Ad Lupum ducem.

[Lupo gratias agit pro missis ad se litteris ac muneribus. Suum ab Italia discessum commemorat, ac conqueritur nullas interea a propinquis missas litteras ad se pervenisse, quorum in charitatem Lupum sibi successisse dicit.]

Officiis intente piis, memorator ^b amantis,
 Prompte per affectum consuliture tuum,
 Charius absentis nimium miseratus amici,
 Quando, latente loco, signa requirit amor.
^c Unde meis meritis datur hoc, ut protinus esset
 Spes Fortunati eura benigna Lupi?
 Exsul ab Italia nono ^d, puto, volvor in anno:
 Littoris Oceani contiguate ^e salo.
 Tempora tot fugiunt, et adhuc per scripta parentum,
 Nullus ab exclusis ^f me recreavit apex.

Agamemnonis injuria adversus se conceperat, solantem inducit. Ea vero a Fortunato hic apte invitatur ad Lupum celebrandum, quod et Achilles eandem ad res gestas fortissimorum virorum canendas adhiberet, ut hisce versiculis exprimit Homerus:

Τὸν δ' εὖρον φρένα τερπόμενον φόρμιγγι λήγει.
 Τὴν ἄρετ' ἔξ ἐνάρων, πόλιν Ἥρηνος ἠλέσσης.
 Τῇ ὅγε θυρὸν ἔτερπεν, αἰεὶς δ' ἄρα κλέα ἀνδρῶν.

Chrotta vero tibie genus est, a Cambris, et Anglis *Crowde* appellata. Duf., in Gloss. Brow., mavult a testudine, quam Francico et Germanico sermone *crotte* nominari dicit, illud nomen esse ductum. Quæ vero ipse addit deinde de Græca voce *κρυπτή*, vel *κρυπτή*, unde illud nomen *crotte* ortum, ex alterius sententia affirmat, haud mihi placeat, cum isthæc nimium contorta et invita ad vocem illam *crotte* illustrandam adhibeantur. Malim a *κρυπτός* illius vocis originem ducere, si modo ea *testudinem* sonat, cum utique *κρυπτός* κήρυκα a bonis scriptoribus usurpatum legamus.

^a Pro *Leudis* Vulg. et Edit. Paris. referunt *ludos*, teste Brow. Item Ven. Ed. Unus Cod. Vat., corrupte, *leudos*. Brow. prævelare *leudos*, seu *liedos*, restituit.

^b Edit. Ven., *memoreris amantis*.

^c Edit. Paris., *unde datur meritis illud quo*.

^d Cum Fortunatus in Gallias venerit ad an. 565, circiter, ut in ejusdem Vita ostendimus, patet hoc poema scriptum fuisse ad annum 574, adeoque ante videtur conscriptum fuisse quam superioris carmen.

^e Edit. Ven. et Paris., *continuante salo*.

^f Hinc licet conjicere non propinquorum memoriam et charitatem in Fortunatum deliisse, sed ipsos potius bellorum tumultibus interclusos, quæ tunc in Italia Longobardorum armis gerebantur, nullas litteras misisse Fortunato, vel missas deperditas vel interceptas fuisse.

^g Hæc erat Tulliana, de qua infra, cap. 6, lib. xi.

^h Sunt qui conjecturam hinc faciant Fortunatum ex nobilissima aliqua familia ortum fuisse, idque ipse perobscure indicare, *ordinem nepotum* commemorando. Quauvis autem ille mihi videatur non

A Quam pater, ac genitrix, frater, soror ^a, ordo ^b nepotum
 Quod poterat regio, solvis amore pio. [tum,
 Pagina blanda tuo sub nomine missa benigno,
 Nectarei fontis me recreavit ⁱ aquis.
 Nec solum a vobis me dulcis epistola fovit,
 Missus adhuc in rem portitor inde venit.
 Munera quis poterit, rogo, tot memor ore referre?
 Affectum dulcem pandere lingua nequit.
 Sed tibi restituat rex cuncta supernus ab alto,
 Quæ minimo ⁱ sunt, qui docet esse suum.

CAPUT X.

Ad Magnulphum ^k fratrem Lupi.

[Magnulphum, Lupi fratrem, laudat ob juris prouidentiam et in populis regendis æquitatem. Ad extremum, litterarum brevitatem excusat.]

B Quam cito fama volat ⁱ pernicious excita pennis.
 Et loca cuncta suis actibus aucta replet?
 Nam tibi cum Rhenns, mihi sit Liger ecce propinquus,
 Illic, Mangulfe decens, magnus bonore places.
 Sic tuba præconis Sigimundi ^m missa cucurrit,
 Ut tua diffuso sint bona nota loco.
 Quod tamen in brevis vix signat epistola verbis,
 Non quia cuncta canit, nec reticere ⁿ cupit.
 Juridico in primis pollens torrente relatu,
 Sic regis, ut revoces facta vetusta novus ^o.

C plane ignobilis atque vulgaris vir fuisse, idque ex eo conjicio, quod et Ravennam, studiorum causâ, profectus sit, et ibi aliquandiu habitavit, cum Felice (qui postea Tarvisinus episcopus fuit) aretissima amicitia conjunctus, et inde in Galliam, sepulcrum sancti Martini veneratus, iter suscepit, quæ vulgaribus hominibus haud fere solet esse communia, idem tamen ordinem nepotum non hic ad ullam familiæ prærogativam indicandam, sed ad eorum numerum et ætatis gradum significandum arbitror usurpari.

ⁱ Tres Codd. Vat., *me renovavit aquis*.

^j Edit. Ven.:

Quæ minimis sunt, qui docet esse suos;

Unus Cod. Vat., *quem minimis sunt, corrupte*. Edit. Paris., *quem minimum*.

^k Dubitat Browerus an hic idem Magnulfus sit, qui sedit Tolosæ episcopus, quique ad concil. Matisconense ii, celebratum an. 515, misit qui suo nomine eidem interesset ac subscriberet: ille nimirum qui, anno superiore, a Mummolo et Desiderio cæsus, et gravi affectus injuria, in exilium pulsus fuerat, ut refert Gregor. Turon., lib. vii Histor. Franc., cap. 27. Sed difficile est rem hanc conjecturis definire. Certe Magnulfus, Tolosæ episcopus, nec provinciam rexisset unquam, nec Lupi frater fuisse legitur; nec rursus Magnulfus, Lupi frater, uspiam Tolosæ episcopus creatus (quod ego naverim) comperitur, ut unus, atque idem cum superiori dici possit: solum nominibus et temporibus conveniunt.

^l Edit. Paris., *velocibus*.

^m Non alius hic Sigismundus esse videtur quam is ad quem scripta exstant poemata 20 et 21 hujusce libri; quem, uti Magnulfum, habitasse ad Rhenum indicat hic versus, car. 21:

Post Italas terras natus mihi, Rhene, parentes,
 Sigismundum videlicet, et ejus fratrem Aregisilum,

ⁿ Edit. Ven., *nec retinere capit*.

^o Ibid. et Edit. Paris., *novis*.

Cujus in officiis æqui cultoris aratrum,
Semine justitiæ plebs sua vota metit.
Nemo caret propriis, alienis nemo recumbit,
Sic facis, ut populum non vacet esse reum.
Solicitudô tua reliquis fert dona salutis,
Et labor unius sit populoſa quies.
Æqualis, concors, ut ab omnibus alme voceris,
Legibus hinc iudex, hinc bonitate parens.
Da paucis veniam, quoniam mihi portitor instat,
Nam de fratre Lupi res monet ^a ampla loqui.
Sic tribuat Dominus, meritis reparetis ut illum,
Quem pariter tecum cordis amore colo.

CAPUT XI.

Ad Jovinum ^b rectorem provinciar.

[Jovinum, provinciar rectorem, arguit diuturni silentii ac in rescribendo tarditatis. Rogat ut cum minus sibi liceat ejus frui præsensia et aspectu, hoc sui desiderium, missis saltem litteris, leve ac soletur.]

Prosaico quoties direxi scripta relatu,
Nullaque de vestro pocula fonte bibo,
Quem ^c prius irrigua recrearas ditior unda,
Nec modo Castaliis redditur haustus aquis.
Si me cura minor vestri tenuisset amoris,
Jam fuerat lucrum ^d stringere colla manu.
Nunc magis, inde minus capio, quia diligo majus ^e,
Et cum plus cupiam, vota negata [nugata] gero ^f.
Qui ^g tibi transfudit mea pectora pectore tuto,
Cur rogo non pariter lumina lumen habent?
Vel quod, amice, licet scriptis fero, chare, salutem,
Sed mihi qua relever pagina reddat opem.

CAPUT XII.

Ad eundem ^h.

[Vitæ humanæ brevitatem et inanitatem describit: unam pietatem omnibus mortalibus rebus superstitem esse, ac multo præstare, affirmans. Inde Jovinum inculcat, ac leniter perstringit, quod tam

^a Unus Cod. Vat., *res movet ampla*.

^b Vide quæ de Jovino diximus in notis ad c. 12, lib. vii.

^c Edit. Ven., *qui prius irrigua recreabar*.

^d Ibid. et duo Codd. Vat. et edit. Paris., *jam fuerat licitum*.

^e Unus Cod. Vat., *quia diligo magis*.

^f Edit. Ven. et duo Codd. Vat., *vota negata geram*.

^g Edit. Ven., *quis sibi transfudit*, etc. Unus Cod. Vat., *qui sibi transfudit*, quod seq.

^h Hujusce poematis pars a Georg. Fabricio in collectione veterum Latin. poet. Christ. citatur sub hoc titulo: *De incertitudine vitæ et gloriæ hominis*.

ⁱ Edit. Paris., *fine*.

^j Unus Cod. Vatic., *trahit æque senatum*, etc.

^k Edit. Ven. *murus athenus obit*. Edit. Paris., *murus Agneus*.

^l Edit. Ven., *quod condit avarus*.

^m Ibid. *Deliciis refluens*. Edit. Paris., *deliciis solitis*.

ⁿ Edit. Ven., *recubat in fine supremo*.

^o Innuit hoc loco Fortunatus nullam esse artem qua suprema fata ab hominibus depelli possint, cum vel ipsa Ulyssis calliditas, de Palamede cæteroquin potens, ac diu victrix, nihil valuerit in morte a se avertenda; sed vel in vita excesserit. Ulysses nimirum, cum a Palamede sollicitaretur, ut una cum reliquis Græciæ præcibus in Asiam trajiceret, bellum Trojani illaturus, se amentem esse simulavit; ac

A brevi vita, nihil ad se litterarum mitteret, quas ab eo avidissime expectare significat.]

Tempora lapsa volant, fugitivis fallimur horis,
Ducit et in senium lubrica vita viros.
Fino trahit celeri sine ¹ fune volubilis axis,
Nec retinet rapidas ad sua frena rotas.
Cuncta movens æcum momenta, et pondera rerum,
Dunec meta avidos sistere cogat equos.
Sic quoque dissimiles ad finem tendimus omnes,
Nemo pedem retrahit, quo sibi limes erit.
Imperiale caput, regnum trahit, atque i senatum,
Nec spectante die, cum venit hora, rapit.
Quid sunt arma viris? cedit Hector, et ultor Achill ^s,
Ajax in clypeo [Ms., Ajacis clypeo], murus [Achæus ^t, obit.

B Quid satis est cupido, gremio quod condit avaro ¹?
Deliciis solvis [refluis] ^u, Attalus auctus abest.
Quis non versutus recubet ^v, dum sine supremo,
De Palamede ^o, potens, ars in Ulysse perit?
Forma venusta fluit, cecidit pulcherrimus Astur [Astris ^p.

Occubat Hyppolitus, nec superexstat Adon.
Non agiles fugiunt quo terminus instat ^q enndum,
Nam cum fratre, celer sorte, Quirinus abit.
Quid rogo cantus agit? modulis blanditus ^r acutis,
Orphens, et cytharæ vox animata jacet.
Ducta recessuris quid prodest lingua sophistis,
Qui ^s voluere loqui curva, rotunda poli?
Archita ¹, Pythagoras, Aratus, Cato, Plato, Chrysippus,

C Turba Cleantharum ^a stulta favilla, cubat.
Quidve poeta ^v potest Maro, Lysa ^x, Menander, Ho- [mens,

Quorum nuda ^y tabo membra sepulcra tegunt?
Cum venit extremum, neque Musis carmina pro unt,
Nec juvat eloquio detinuisse melos.

ut id persuaderet, junctis disparis generis peculiaribus, salem serere cœpit, idque genus alia præstare, quæ nemo sana mente et consilio ageret. Sed felicius ad extremum Palamedes fuit. Namque aranti Patri Telemachum filium plane aratro concidendum, objecit; cumque is confestim aratrum suspendisset, ut quid filio noceret, inde compertum est quod ipse revera amens non esset, sed de industria id simularet.

^p Unus Cod. Vat., *pulcherrimus Astus*.

^q Unus Cod. Vat., *quo terminus exstat*,

^r Ibid., *blanditur acutis*.

^s Ibid. et Edit. Paris., *quid voluere loqui*.

^t Edit. Ven. habet:

Architaque, Cato, atque Plato, Chrysippus, Aratus.

^u Cleanthes Zenonis Citiensis nobilissimus auditor fuit, ipse deinde sectæ auctor et magister.

^v Tres Codd. Vat., *quidve poema potest*. Edit. Ven:

Quidve poema potest, Maro, sive Menander, Hæmerus?

^x Lysa videtur positus esse pro Lysis, qui Pythagoræ discipulus fuit: ejus meminit Cicero lib. i de Offic., et lib. iii, de Orat. Fuit et Lysias disertus et acutissimus orator Athenis, de quo idem Tullius in Bruto mentionem facit.

^y Edit. Ven., et unus Cod. Vat., *quorum nudata membra*. Caspar Barth. putat legendum *quorum, unda tophe*; nam recus, ait, nullus esset sensus.

Sic dum puncta cadunt, fugiunt præsentia rerum,
 Et vitæ tabulam tessera rapta levat.
 Est tamen una salus, pia, maxima, dulcis, et ampla,
 Perpetuo trino posse placere Deo.
 Ille valet, atque viget, manet, et neque sine peribit,
 Illic quoque post tumultum nascitur almus honor.
 Quid superest, habitu ^a meritorum, flore beato,
 Suavis iustorum fragrat [fragat] odor tumulo.
 Gratius ^b aura fluens, quam spiret ^c aroma Sabæum,
^d Vjuens, quæ pinguis balsama silva refiat.
 Cinnama, caltha, crocus, violæ, rosa, lilia cedunt
 Ut similis nullus ^e nare bibatur odor.
 Quid? quod morte magis virtus generatur in illis,
 Dumque sepulcra tenent, languida membra ^f foveant.
 Multorum dubiam solidant pia funera vitam,
 Et redit ex tumulo vivificatus homo.
 Nobilis urna tegit pretiosa talenta tonantis,
 Ac terris recubat quid super astra volat.
 Qui sub amore Dei, sacro moderamine vivens,
 Fit peregrinus humi, civis, cundo, poli.
 Denique post illos qui fundamenta coruscant,
 Postque Petri ac Pauli limina ^g prima fide,
 Quis numerus radiet sanctorum sparsus in orbe,
 Quanta columnarum gratia fusa viget?
 Per loca, per populos mundo sua sidera præsumt,
 Quidquid ab Oceani circulus ambit aquis.
 Arctos, meridies, oriens, occasus honorat ^h,
 Lumina [limina], muneribus clarificata suis.
 De reliquo nihil est, quodcumque videtur in orbe,
 Nam tumor hic totus, fumus et umbra sumus.
 Cur igitur metu ⁱ trahitur data vita susurro,
 Nec Fortunato pauca, Jovine, refers?
 Tempora lapsa vides, neque longa silentia rumpis,
 Me quoque ne recrees, ad mea damna taces.
 Non ita rebar ovans, postquam Germania nostros,
 Contulerat visus, ut resiliiret amor.
 Credideram potius quantum se tenderet ætas,
 Ut vestri affectus se duplicaret opus.
 Ille magis, ut video, vota in contraria currunt,
 Tempora longantur, sed brevior amor.
 An quantum ex oculo, tantum tibi corde recedo?
 Et tam longe animo, quam sumus ambo loco?
 Non ego sic refero, quoniam tibi pectore nector,
 Prædicat hoc aliter, mens ubi dulce sonat ^j.
 Nam cui chara fides animum sociavit amice ^k,
 Quod minus est oculis, flagrat amore magis.
 Et licet absentem paries, locus, aula retentet,
 Corde suo illic est, est ubi forma placens.

^a Edit. Ven., quod superest, habito.

^b Ibid., Gratius aura fluens.

^c Edit. Paris., aroma.

^d Edit. Paris., thuraque devinecns balsama.

^e Edit. Ven., ut similis nulla.

^f Edit. Paris., jacent.

^g Duo Codd. Vat., lumina prima fide.

^h Edit. Ven., accusus honorant.

ⁱ Edit. Ven., cur igitur metuo. Unus Cod. Vat., quid igitur.

^j Duo Codd. Vatic., ubi dulce fovet. Edit. Ven., ubi dulcis inest.

^k Edit. Ven., animum sociabat amici. Unus Cod. Vat., sociabat amice. Edit. Paris., nam cum chara

A Prospicit affectu, quem vultu non videt ipso,
 Et vox longinqua de regione sonat.
 Quid gerit, aut ubi sit, tacito dare verba videtur,
 Intra se loquitur pectore clausus amor.
 Si volat aura levis, putat inde venire salutes,
¹ Ille fragor aure refert, quod homo mente gerit.
 Illic tuus ergo cliens ego, chara, colende requiro,
 Absentem faciunt quem loca, non animus.
 Qui semper nostro ^m memoraris, habebis in ore,
 Scribimus et ⁿ hæc dum, non sine te loquimur.
 Affectu, studio, voto, tua brachia cingo,
 Atque per amplexum pectora, colla ligo.
 Ingredieris mecum, pariterque moveris amator,
 Et quasi blanda loquens, oscula libo labris.
 Ante oculos habeo, sed chara refugit imago,
 B Ille quoque quem ^o habeo, non retinere queo.
 Alternis vicibus modo vadis, et inde recurris,
 Vix fugis ex oculis, ecce figura redis.
 Et cum terga dabis, facies mihi cernitur insons,
 Si pede conversus, fronte regressus ades.
 Sæpe etiam videor dare te pia dicta relatu,
 Illic forte taces, hic mihi verba refers.
 Ille de te minus est, quia prendi non potes absens;
 Nam velut illic es totus, et hic meus es.
 Qualiter ambo simul paucis halitavimus horis,
 Non fugit ex oculis, dum manet ista dies.
 Misimus o quoties timidus epigrammata chartis,
 Et tua, ne recreer ^p, pagina muta silet?
 Quis, rogo, reddat eas, tacitè quas perdimus, notas?
 Tempora non revocat lux levis, atque fugax.
 C Dic homo, note meus: quid agis? quid amice recurris?
 Si tua rura colis, cur mea vota neges?
 Scribe vacans animo, refer alta poemata versu,
 Et quasi ruris agrum, me cole voce, melo.
 Per thoracæ meum ducas, precor, oris ^q aratrum;
 Ut linguæ sulcus sint sata nostra tuæ ^r.
 Pectoris unde seges gravidis animetur aristis,
 Pullulet et nostro farre novale ferax.
 Nam mihi si loqueris, bone vir, pietatis opime,
 Exsuperas labiis dulcia mella favis.
 Plusque liquore placet, quam fert oleagina succo,
 Suavius et recreat, quam quod aroma refiat.
 Cum Aspasio pariter charis patre, fratre, Leone,
 Longa stante die, dulcis amice, vale.

CAPUT XIII.

D

Ad Felicem, ^s socerum ejus.

[Timide ac repugnanter se ad Felicem poescos latunde præstantem, ait accedere. Sodalitatis tamen,

fides... satiovit.

¹ Edit. Paris., auræ fert fragor hoc, quod.

^m Edit. Paris., memorandus.

ⁿ Edit. Ven., scribimus hæc et dum.

^o Edit. Ven., hic quoque, quando habeo. Edit. Paris., quem video.

^p Unus Cod. Vat., ne recrees pagina.

^q Ven. Edit., precor istud aratrum.

^r Ibid. et unus Cod. Vat., sint sata nostra tuus.

^s Quamvis Ven. Edit., et Mss. omnia referant hunc titulum: Ad Felicem, socerum ejus, et unus ex Mss. Vat. habeat socerum Jovini, ego tamen opinor hunc titulum corruptum, ac depravatū fuisse, ac esso legendum: ad Felicem, socium ejus, vel suum. Ille

quæ interfuerat, conjunctione ac communis patriæ A
necessitudine fretus, eundem sequenti poemate
interpellat.]

Ardua Pierio cui constant culmina fastu,
Vix humili valeo tangere claustra manu.
Sed quoniam patriæ fuit aula sodalibus una,
Affectu a fidens, pulso, benigne, foras.

CAPUT XIV.

De Mummuleno b.

[Se a Mummuleno in itinere hospitio exceptum ac
liberaliter tractatum fuisse narrat: stomachi cru-
ditatem quam ex ciborum copia, et præcipue Per-
sicorum pomorum esu, contraxerat, eleganter ac
lepide describit. Mummulenum ipsum egregie
commendat.]

Dum mihi fessus iter gradior prope noctis in umbra,
Solis in occasu, jam fugiente die:

Cum super undarum c viridantes gramine ripas,
Pasena conspexi, pastos et ipse fui.

Huc oculis captus, voto ducente, trahebar,
Deflectensque vlam, prosperiora peto.

Mummulenus enim, qui celsa palatia regis
Altis consiliis crescere rite facit,

Inter concives merito qui clarior exstat,
Quemque super procures unica palina levat,

Nobilitate d potens, animo bonus, ore serenus,
Ingenio solers, et probitate sagax,

Cui genius a proavis radianti luce cornescat,
Moribus ipse tamen vicit honore patres.

Huc ergo adveniens, epulis expletus opimis,
Quem vidisse, mihi constitit esse cibum.

Fercula magna quidem, dapibus cumulata benignis, C
Ac si colle inmens, discus onustus erat.

Undique montis opus medium quasi vallis habebat,

enim videtur esse Felix ille, qui Fortunati sodalis,
et in studiis Ravennæ socius, postea creatus Tarsi-
sius e. iscopus est, ut diximus in Vita. Fortun., n.
25 et 24. Ac sane huic apte convenit hic versus:

Sed quoniam patriæ fuit aula sodalibus una,

qui haud scio an Felici, Jovini socero, ullo modo
convenire possit. Bene vero Felici et Fortunato
Tarvisius communis patria fuit, ut ostendimus in
eadem Fort. Vita, num. 10.

a Unus Cod. Vat., affectuque fidens.

b Hic videtur esse Mummulenus qui Suessionicus
appellatur a Greg. Tur., lib. x Hist. Franc., cap. 2,
cujus filius Bobo Rignunthem, Chilperici filiam, de-
duxit in Hispaniam, Reccaredo nupturam, cui nar-
rat idem Greg., l. vi, c. 45; alter vero ejus filius
Bodegisilus, cum ad Mauricium imp. profectus esset,
legatus Childeberti regis, Carthagine in seditione
populari occisus est injuria.

c Edit. Paris., viridanti.

d Mummuleni genus nobilissimum fuisse et clarum
in Gallia hinc intelligere possumus, quod Gregor.
Turon., loquens de Bobone, Mummuleni filio qui
cunctis itineris datus fuerat Rignunthi, de qua supra:
Erant autem, inquit, cum ea viri magnifici. Bobo
dux filius Mummuleni cum uxore, quasi paranymp-
phus, etc.

e Edit. Parisiensis Bibliothecæ PP. an. 1644 sic
legit hunc versum:

totus enī varīe ventorum more fremebat.

f Ibid., mutabat mole.

g Et sine te.

h Unus Cod. Vat., sit tibi larga salus.

Quo meliore via piscis agebat iter.

Ille natans oleum, pro undis; pro cespite, discum
laesibit, cui pro gurgite mensa fuit.

Atamen ante aliud data sunt mihi mitia posua,
Persica quæ vulgi nomine dicta sonant.

Lassavit dando, sed non ego lassor edendo,
Vocibus hinc cogens, hinc tribuendo dapes.

Mox quasi parturicens subito me ventre tetendi,
Admirans uterum sic tenuisse meum.

Intus enim tonitrus vario rumore a fremebat.

Viscera conturbans Eurus et Austus erat.

Non sic Æoliis turbatur arena procellis,

Nec vaga per pelagus puppis adacta tremat.

Nec sic inflantur ventorum turbine solles,

Malleolis famulos quos salter ustus habet.

B Alter in alterius ructabat i mole susurrus,

Et sine s me metum pugna superba fuit.

Sit tibi longa b salus, celsa cum conjuge, rector,

Et de natorum prole voceris avus.

Laudis honore potens, felicia tempora cernas,

Et valeas dulces concelebrare jocos.

CAPUT XV.

De Berulfo i comite l.

[Cum expectaret Fortunatus ut a Berulfo ad pran-
dium invitaretur, duplici interea se saue narrat
laborasse. Ad extremum fausta pro ipso ac læta
omina facit.]

Delicias, Berulfo, tuas spectando k libenter,

Me fateor duplicem sustinuisse famem;

Sic ego credebam, quarta l satiarer ut hora,

Me nec ad octavam mensa benigna vocat.

Per vestras epulas didici jejunia gestans m,

Litania n fuit prandia vestra magis.

i Ille Berulfus Turonum ac Pictavorum dux fuit,
ut refert Gregor. Turon. lib. vii Hist. Franc., ca. 25.
Is post Sigiberti mortem, cum ejusdem thesaurus
clam abstulisset, comprehensus a Childeberto rege,
una cum Arnegisilo, ejusdem sceleris socio, in car-
cerem conjectus est, ac nisi episcopi intercessis-
sent, ferro vitam amisisset. Hæc ad an. 585.

Porro animadvertit Brov. ad hunc locum cum
Sirmondo in notis ad Sidonium, hæc ætate, qua For-
tunatus florebat, et inferiore in more fuisse, ut ex
comitis honore et loco ad altiore gradum palatini
gradum ascenderetur; istud vero utramque gradum
discrimen interfuisse, quod comes uni solum civitati
presideret, dux vero pluribus, sive integram provin-
ciam administraret, in qua plures essent civitates,
ac singule suos comitatus haberent. Videsis Sir-
mond., in notis ad ejusd. 17 lib. vii; Sidonii Apoll.,
ubi pluribus exemplis rom illustrat.

D i Hinc intelligi potest hoc carmen scriptum a For-
tunato fuisse cum Berulfus adhuc esset comes, ac
nondum Pictavæ ac Turonicæ urbis ducatum fuisse
adeptus. At is jam dux appellatur a Gregor. Turon.,
in Hist. Franc. ad an. 580, quo tempore Gregorius
Berulfum in se iniquiorem expertus est, ut idem
narrat lib. v, cap. 50. Quinimo verisimile est sub
Sigiberto eo ducatu fuisse et potum, apud quem vale-
bat auctoritate et gratia. Jam vero Sigiberto ocu-
lus est an. 575, et ante quem antequam proinde hoc
poema elucubratum fuisse credendum est.

k Edit. Ven., exspecto libenter.

l Edit. Paris., satiarier hora.

m Unus Cod. Vat., jejunia hys ans.

n Ibid., litania. Broverius pro h. antiis jejuniis
ipsum autumat hic indicari, quod illi, pro vetere

Det tibi vota Deus, per quem modo leta notamus ^a : A
Hæc quoque dum scribo, plus satiatum agor.

CAPUT XVI.

De Condono ^b domestico.

[Condonem domesticum laudat ob honores quos virtute promeruerat, et in administranda regia domo singulâ fide, quosque ille gradatim sub diversis An-trasix regibus fuerat consecutus.]

Temporibus longis regalis ^c dives in aula,
Exitit meritis gloria, Condo ^d, tuis.
Nam semel ut juvenem vigili te pectore vidit,
Elegit secum semper habere senem.
Quis fuit ille animus? vel quæ moderatio sensus,
Cum fueris tantis regibus unus amor?
Mens generosa tibi pretioso lumine fulget,
Quæ meritis propriis amplificavit avos.
Floret posteritas, per quam sua crescit origo,
Et facit antiquos surgere laude patres.
Nam si præfertur generis qui servat honorem,
Quanta magis laus est nobilitare genus?
Qui cupit ergo suum gestis atollere nomen,
Ille tuum velox præmeditetur opus.
A parvo incipiens existi semper in altum,
Perque gradus omnes culmina celsa tenes.
Thendericus ^e ovans ornavit honorê tribunum ^f
Surgendi auspiciam jam fuit inde tuum.
Theodebertus ^g enim comitivæ ^h præmia cessit,
Auxit et obsequiis cingula digna tuis.
Vidit ut egregios animos meliora mereri;
Mox voluit merites ⁱ amplificare gradus.
Instituit cupiens, ut deinde domesticus esses,
Crevisti subito, crevit et aula simul.
Florebant pariter veneranda palatia tecum,
Plaudebat vigili disponente domus,
Theodovaldi ^j etiam cum parva infantia vixit,
Hujus in auxilium maxima cura fuit.

Ecclesiæ consuetudine jejunium semper haberent adjunctum.

^a Unus Cod. Vat., *Leta notatur.*

^b Edit. Ven. *Condane*. Domestici nominabantur ii qui in regia aula exculabant, et procurabant illa quæ ad necessarias pro regio apparatu et victu impensas pertinebant, ut legere est apud Greg. Tur., lib. x Hist. Franc., cap. 28. Hi numerabantur inter optimates regni, ac regi, cum cæteris palatii proceribus, in placitiis assidebant. Vide cl. Ruinart, in notis ad lib. vi Hist. Franc., c. 14, et lib. vii, c. 24, ubi refert eandem vel cubicularios appellatos fuisse. Plura habet Dufresne in Gloss., ubi fusius de munere et gradibus domesticorum edisserit.

^c Unus Cod. Vat., *regali*, quod seq.

^d Ven. Edit., *gloria, Conda, tuis.*

^e Ibid. et duo Codd. Vat., *Theudericus*. Is fuit Clotarîi frater, Clotovei filius.

^f Tribunus erat exactor tributorum. Penes tribunos fuisse vel carcerum atque castrorum custodiam, apparet ex Vita sancti Germani Parisiensis episcopi, c. 62 et 68, a Fortunato conscripta, et ex Vita sanctæ Radegundis, c. 58, ubi etiam tribuni fisci nominantur.

^g Theodebertus filius Theodorici fuit, cui successit in regno.

^h Comitiva dicebatur dignitas comitis, ad quam videbatur gradus fuisse honoris tribuni et locus. Vilesis quæ de comitibus adnotavimus ad superius caruen.

Actibus eximiis sic publica jura lovebat ^b,
Ut juvenem regem redderes esse senem.

Ipse gubernabas, veluti si tutor adesses,
Commissumque tibi proficebat opus.

Clotarîi rursus magna dominatus in aula,
Quique domum simili jussit amore regi.

Mutati reges, vos non mutastis honores,
Successorque tuus tu tibi dignus eras.

Tantus amor populi, solertia tanta regendi,
Ut hoc nemo volens surripuisset onus,

Nunc etiam ⁱ placidi Sigiberti regis amore
Sunt data servitiis libera dona tuis.

Jussit et egregios inter residere potentes,
Convivam ^m reddens, proficiente gradu.

Rex postior reliquis merito meliora paravit,
B Et quod majus habet, hoc tua causa docet.

Sic tuus ordo fuit, semper majora mereri,
Vitaque quam senior, iam tibi crevit honor.

Quæ fuerit virtus, tristis Saxonia ⁿ cantat,
Laus est arma truci non timuisse seni.

Pro patriæ votis, et magno regis amore,
Quo duo natorum funera chara ^o jacent.

Nec graviter doleas cecidisse viriliter ambas,
Nam pro laude mori, vivere semper erit.

Lætitiam vultus hilari diffundit ab ore,
Et sine nube animi gaudia fida ^p gerit.

Munificus cunctis, largiis multa benignus,
Et facis astrictos per tua dona viros.

Sit tibi longa satius placidis felicior ^q annis,
C Atque suum reparet ^r proles opima patrem.

CAPUT XVII.

Ad Gunduarium [M., Guntharium] ^s.

[Excusat literarum brevitetem Fortunatus, ac suæ in Gunduario benevolentie vix ullam paginam esse parem affirmat. Laudat deinde Gunduarium ob suavitatem morum atque sermonis, ac reliquas ejusdem virtutes, præcipue vero in administrando.]

^t Edit. Ven., *mox voluit meritis.*

ⁱ Ibidem et in tribus Mss. Vatic., *Theodebaldi*. Porro, Theodebaldus Theodeberti filius fuit, qui patrem, vita functum, ipse innatura adhuc ætate, excepit in regno an. 518. Mortuo autem vel Theodebaldo, an. 555, Clotarîus relicto ab illo regnum suo adjunxit, ut narrat Greg. Turon., lib. iv Hist. Franc., c. 9, sub quo Condo (ut hic refert Fortunatus) honorem suum ac locum retinuit, quemadmodum et sub Sigiberto Clotarîi filio, cui Theodorici regnum obtigit, uti narravimus in Vita Fortun., n. 45.

^k Ed. Ven., *publica jura forebas*. Unus Cod. Vat., *publica cura forebat*; duo, *lovebas*, quod placet.

^l Edit. Paris., *magno Sigiberti.*

^m Hinc proclive est intelligere, convivæ regis præstitisse honoris gradu illis qui domestici nominabantur. In concil. Tolet. xii, can. 5, convivæ regis ii appellantur, quos regia potestas participes mensæ suæ efficit.

ⁿ Quod Sigibertus in Saxonas arma moverit, constat ex car. 5 lib. vi.

^o Edit. Ven., *quod de natorum funere cura jacet.*

^p Edit. Paris., *geris.*

^q Edit. Ven., et unus Cod. Vatic. et Edit. Paris., *felicius annis.*

^r Duo Codd. Vat., *prolis opima.*

^s Edit. Ven., *ad Gunduarium.*

regio patrimonio fidem ac diligentiam commen-
dat.]

Si prout verbis affectus posset amantis,
Carmina plura tibi pagina nostra daret.
Sed quod ab ore loqui nequeo, quod pectore gesto,
Sit satis ex multis vel modo pauca dari.
Nam si respicias votum per verba canentis,
Malueram majus, quā tibi parva fero.
Aspicimus sensum totum in dulcedine fusum,
Quā sine nube doli, corde ^a serena micant.
Puro fonte rigans, nectar de fance redundat,
Cujus verba libens pectore, corde bibo.
Providus, exertus, vigilans, moderatus, honestus,
Condimentum animæ mens tua semper habet.
Reginæ egregiæ patrīmōnia celsa gubernas,
Quæ tibi commisit, sensit ubique fidem.
Nemo piæ poterat reginæ ^b charior esse,
Quam qui pro meritis talis et ipse foret.
Gundari, longo vigeas placiturus in ævo,
Conjuge cum propria luce perenne manens.

CAPUT XVIII.

Ad Flavum.

[Suam in Flavum sedulitatem ac in mittendis ad
ipsum literis diligentiam commemorat; tum cum
amice incusat, quod nihil ad sese litterarum re-
mittat, rogatque ut quovis demum lubuerit modo,
ad se rescribat.]

Ad charum toties mea pergit epistola Flavum,
Sic monet officiis sedula cura loqui.
Nunc quoque prosaico, modo mittens carmina versum,
Blandior afflatu ^c debita solvit amor.
Quin tibi pauca firat, qui vult iter ire viator,
Nemo mihi tacite prætereundus abit.
Fœtus ^d amicitiae te, ut pagina, saepe requirit ^e,
Et si vir desit ^f portitor ^g, aura placet.

^a Edit. Ven., et unus Cod. Vat., *corda serena micant*,
quod placet.

^b An hæc Theodechildis regina fuisse censenda
est, cujus pietatem egregie laudat Fortunatus, l. b.
vi, cap. 5, cujus forte negotia gerebat Gundaricus?

^c Edit. Ven., *blandior effectus*; fortasse, *effectu*.
Unus Cod. Vat., *blandior affatu*.

^d Tres Codd. Vat., *fortis amicitiae*.

^e Edit. Ven. et unus Cod. Vat., *pagina requirat*.

^f In Ven. Edit. interpungitur ante portitor.

^g Unus Cod. Vat., *potior aura placet*.

^h Edit. Ven., *nubila pendo*.

ⁱ Hujusce obscuri loci hic videtur esse sensus: an
idcirco non scribis quod chartæ inopia laboras? Char-
ta vero solebat rotari, unde et *rotulus* videtur appel-
lari, charta videlicet in orbis, seu rotæ, figuram
convoluta. At si, inquit, res ita se habet, corticem
e fago, quo fasciæ instar cingitur, excindas, et in
cortice, tanquam in charta, scribas. Edit. Paris.,
fascia sugum.

^j *Achæmeniis* (ait Brow.) habet, cum veteribus
libris, Ms. Trevir. Favent huic lectioni Edit. Ven.
et tres Codd. Vatic. *Signa vero Achæmenia* (subdit
idem Brow.) *accipit Persica aut Parthica*. Colon M.
refert et Ammonius, ut idem sit (opinatur idem Bro-
werus) ac *obscuris et involutis*. A Jove quippe
Ammonem eam vocem putat derivatum, cujus oracula
erant in primis obscura. Sangallensis Ms. Glossa re-
fert: *Achæmeniis, id est Chaldaicis*. Addit Browerus,
si signa Achæmenia pro Persicis signis sumuntur,
nullum dubium remanere, cum et Sidon. in Panegyri,

A *Attentis animis ego per vaga nubila prendo*,
Nullaque suscipio signa relata manu.
An tibi charta parum peregrina merce rotatur?
Non amor extorquet quod neque tempus habet?
Scribere quo possis, discingat fascia ^l fagum,
Cortice dieta legi sit mihi dulces tui.
An tua Romuleum fastidit lingua susurrum?
Quæso vel Hebraicis reddito verba notis.
Doctus Achæminiis ^j quævis perscribito signis,
Aut magis Argolico pauge canora sopho.
Barbara fraxineis pingatur runa ^k tabellis,
Quodque papyrus agit, virgula plana valet.
Pagina vel redeat perscripta dolatilis ^l charta,
Quod relegi poterit, fructus amantis erit.

CAPUT XIX.

Ad Flavum et Evodium.

[Flavi et Evodii fratrum germanam in eadem cor-
porum similitudine charitatem et concordiam com-
mendat, quibus se tertium additum esse affirmat,
ac poscit ut ad hunc amorem acritus vinciendum
vel litterarum colloquia accedant.]

Quam bene conveniunt genitor quos sustulit unus,
Si simul hos unum pectus utrosque tenet?
Visceribus ^m iisdem genitos Flavum Evodiumque,
Prorsus amore uno viscera nostra tegunt.
Alter in alterius mihi visu visus habetur,
Et fratris speciem fratris imago detit.
Unius ex facie facies mihi nota secundi,
Sic speculo similem forma repressa refert.
C Ergo pari voto paribus dans vota salutis,
Ambos inter ego tertius alter ero.
Hoc cupiens, ut quos charis amplexibus idem
Tres amor unus habet, nos quoque charta liget.

quem Anthemio recitavit, dicat:

Interea te, Susa, tremunt, ac supplex e cultu
Flectit Achæmenius lunatam Persa tiarā.

Cum autem tam apertum Sidonii testimonium ha-
beramus, quid opus est ut conjecturas aucupemur?
Certe Herodotus, lib. iii, principem generis Cyri,
Achæmenem appellat, et Persas Achæmenidas, ut
inde vel litteras Achæmenias pro Persicis usurpatas
sit existimandum.

^k Dani litteras suas *runas* appellabant: quarum
quibusdam utebantur ad res gestas scripto consi-
guandas, alias magicis in prestigiis adhibebant. Eas-
dem solebant oblongis baculis inscribere. Brynol-
phus in notis ad Sax. Mss.: *Antiqui, ait, suas runas*,
hoc est litteras tabellis ligneis commiserunt, etc. Plura
habet ad hanc vocem Brow.; quæ lego, si lubet.
At cl. Scipio Maffei in opere cui titulus *Verona*
illustrata, contendit ex Salmasio, de Hellen., et Joan.
Petro Ludovig, in introduct. ad monetas Græcas,
easdem esse litteras runicas, ac Græcas et Lat. Cer-
te hic a Fortunato; a quo primum eas vult usurpatas
fuisse, aperte distinguuntur, præsertim cum *runas*
barbaras appelleret. Unus Cod. Vat., habet *rhona*, cum
aspiratione. Idem Cod. Ms. sancti Germani Parisien-
sis. Item in veteribus libris alibi hanc vocem legi
cum aspiratione, animadvertit Brow. In Calar. si-
cuti et in Ven. Edit. *ran* pro *runa* mendose legitur.
^l Dolatilis chartæ nuncupatio aliud videtur signifi-
ficari quam tabula ad usum scribendi delatata.

^m Edit. Ven., *visceribus gentis isdem*.

CAPUT XX.

A

*Charissimo et omni gratia predicando Sigismundo
Fortunatus salutem.*

[Suam in Sigismundum sollicitudinem ac diligentiam declarat, petitque ut se de Italiae ac Germaniae rebus, cujusmodi erant tunc faciat certiores.]

Fixus amore tuo, votis inbiantibus adstans,
Quæ tibi, chare, salus, saepe requiro viros.
Quisque viator adest, properans Aquilonis aethere axe,
Quamvis festinum^b, sollicitando, moror,
Sen privata virum, seu publica cura citabit,
Ilunc nisi perconter, nullus abit iter.
Quam vegetus membris, quæ te loca^c chare, com-
ercent

Ordine disposito cuncta requirit amor.
Si gravis arma tenens Italas terit hospes arenas,
Aut quæ Francus habet, pagina pandat, age.
Quid geris, oro, refer, tamen, ut queo, longius opto,
Vivas pars animæ dimidiata meæ.

CAPUT XXI.

Ad Sigismundum et Aregisilum^c [Ms., Alagisum].

[Acceptis Sigismundi et Aregisili fratrum litteris, qua fuerit lætitia affectus declarat, atque ex eorum in Gallias adventu fausta sibi omnia et tranquilla ominatur.]

Nomina amicorum mihi dulcis epistola pandit,
Hinc Sigimunde nitens, hinc Aregisle decens.
Prosperitas felix ventorum flamina fudit,
Quando mihi charos nuntiat aura viros.
Testor utrumque caput, tantum mea vota jvantur,
Quantum fit florens læta sub imbri seges.
Ne sitiam rapidis æstivo tempore flammis,
Nectarei fontis me recreastis aquis.
Post Italas terras mittis mihi, Rhene, parentes,
Adventu fratrum non peregrinus ero.
Tempore belligero pacis nova gaudia surgunt,
Illic quia venerunt quos meus optat amor.
Qui mihi^d festivæ diei duplicatis honorem,
Sic vester crescat, munere regis^e, honor.

^a Sigismundus, videlicet, ad quem scribit, videtur in Germania degisse, ut magis apparet ex seq. carmine.

^b Edit. Ven. :

Quamvis forte nimis sollicitando moror.

^c Edit. Paris., *rite coercent.*

^d Edit. Paris., *Francos aut quis habet.*

^e Duo Codd. Vat. *Alagistum* habent : atque ita deinceps.

^f Edit. Paris., *quippe parentes.*

^g Edit. Ven. :

Qui me festivæ diei duplicatis honore.

Edit. Paris., *qui fortiva die mihi.*

^h Hinc licet intelligere Sigismundum et Aregisilum, in regno Sigiberti (quod ut alias diximus vel in Germaniam procurrebat) publicum aliquod munus gessisse.

ⁱ Referendarii apud reges Francorum erant ii quibus regii annuli custodia fuerat demandata, ac ipsi diplomata obsignabant, ut patet ex Greg. Tur., lib. v Hist. Franc., c. 5. Cl. Mabillon., de Re diplom., l. II, c. 11, fassus edisserit de officio ac prerogativis referendarii. Utrum vero hic idem Boso fuerit qui

CAPUT XXII.

Ad Bosonem referendarium¹.

[Regi et ejus ministris (inter quos erat Boso) incolumitatem ac sanitatem a Numine precatur, a florentis regni regisque fortuna augurans, Bosonem quoque ipsum diu felicem et incolumem futurum. Postremo quemdam se anxie expectare ostendit.]

Sic regat omnipotens radiantia culmina regis,
Atque ejus causas arma superna regant.
Sic dominum ac servos divina potentia servet,
Et patriæ maneat, hoc dominante, salus.
Sic placido regi summus, pius auctor ab alto,
Qui dedit ante Petro, porrigat ipse manum.
Sic te longævi comitetur gratia regis,
Et florente illo, gaudia fixa metas.
Hoc rogo quam citius veniat, quicumque jubeatur,
Ne gravet ultra animus hic mora tarda meos.
Nam qui^k festinat statuit quod certa voluntas,
Si votum acceperet, dulcius esse solet.
Illud enim nimium per verba precantia posco,
Commender domino, te memorante, men.
Actibus excellens maneat per sæcula felix,
Et memor ipse mei, dulcis amice, vale.

CAPUT XXIII.

Ad Paternum.

[Paternum laudat ex nominis etymologia, et ejus in se liberalitatem commemorat.]

Nominis auspicio fulgent tua facta, Paterne¹,
Munere qui proprio te facis esse patrem,
Servitii nostri non immemor omnia præstas
Et tibi devotis das pia vota libens.
Ut bona distribuas, modo quamvis promptus haberis,
Unde magis præstes, amplificentur opes.

CAPUT XXIV.

Versus in^m Gavatisⁿ.

[Occasione quarundam parapsidum argentearum, ac verborum iisdem inscriptorum, Fortunatus integritatem ac puritatem animi ex illo opere ac materia legendi commendat.]

Qui legis in pulchro circumdata verba metallo,
Si venias^o purus, hoc imitaris opus.

Guntramnus Boso dux a Greg. Tur. appellatur passim in Hist. Franc., cum is Guntrami regis copias duceret, haud lubet definire. Si ergo is fuit, antea referendarius fuisse dicendus est, postea vero dux creatus.

ⁱ Edit. Ven., *sic tegat Omnipotens.*

^k Ibid., *nam si festinet*

^l Hic idem Paternus esse videtur ad quem exstat supra scriptum car. 32 lib. III.

^m *Gavata* dicebantur lances, sive parapsides, epulis continendis aptæ, quasi *cavata*. Hinc Isidor., lib. xx Orig., cap. 4 : *Lancis gavata, quasi cavata, g pro c littera posita. Hinc et concha ; sed illa cavata, ista concava ;* et in Gloss. Dufres. *Paropsis gavata, vel caninus*, Fortunatus eodem vocabulo usus est, ad Agnetem scribens, c. 10, l. xi, iniquens :

Carnea doxa tumens argentea gavata perfert.

Browerus censet hoc nomen manasse a concha, cujus figuram *gavata*, sive *gabata*, præ se ferret, quæ a Gallis, ait, *cavette* dicitur. Hoc nomen vel ab ethnicis scriptoribus usurpatur, ut animadverit idem Brow.

ⁿ Edit. Ven., *in cavutis.*

^o Ibid., *si venies purus.*

Nam velut argentum calida fornace probatur,
Sic se purgato peccata re prodit homo.

CAPUT XXV.

Ad convivam

[Convivam, ad domesticas, ac vulgares epulas invitatum, amore laute excepium fuisse ostendit.]

Qui venis ad charos conviva fidelis amicos,
Quod minus est opulis, plus in amore capis.
Non ^a huc per pelagus peregrinus detulit hospes,
Sume libens patrii quod genere lares.

CAPUT XXVI.

Ad eundem.

[Poetam quemdam a seriis curis ad convivii festivitatem, invitat, ita tamen, ut, miscens jocos, honestatem tueatur.]

Quamvis doctiloquax te seria ^b cura fatiget,
Huc veniens festos misce, poeta, jocos.
Sic tamen, ut propriam rationem servet ^c honestas,
Nam solet incautus sermo movere manus.

CAPUT XXVII.

De brevitate vitæ.

[Ex vitæ brevitate et infirmitate virtutes animi ac cælestes delicias commendat.]

Vita brevis hominum, fugiunt præsentia rerum,
Tu cole quæ potius non moritura manent.
Erige justitiam, cole ^d pacem, dilige Christum.
Expece delicias, quas sine fine geras.

CAPUT XXVIII.

Ad eundem.

[A strepitu ac negotiis foreosibus quemdam ad convivii jucunditatem ac securitatem invitat.]

Pelle Palatinas post multa negotia rixas,
Vivere jucunde mensa benigna monet.
Causæ, iræ, strepitus ^e sileant, fora, jurgia, leges,
Illic placeat requies, quata dat amica dies.

CAPUT XXIX.

Ad convivam.

[Rogat convivam ut, litium ac jurgiorum depositis studiis, liberum ac tranquillum animum ad convivium afferat.]

^a Ven. Edit., non te per pelagus.

^b Edit. Ven., te semper cura fatiget.

^c Unus Cod. Vat., servet honestas. Ven. Edit., honesti.

^d Edit. Ven., tene pacem.

^e Edit. Paris., repleant fora.

^f Ed. Ven. hac rogo; duo Codd. Vat., quem rogo.

^g Edit. Ven., et unus Cod. Vatic., ad prandia refer.

^h Edit. Ven.,

Qui venit huc nostras epulas cognoscere mensæ.

ⁱ Edit. Paris., redigi virtute.

^j Ad hunc eundem Galactorium scribit Fortunatus, lib. x, cap. 22, quo in carmine gratulatur quod is e defensore julex remutatus fuisset, atque eidem amplioris dignitatis accessionem auguratur. Ibidem indicat quod is jam comes Burdigalensis esset, hisce versibus:

Venisti tandem, quod debebaris, amice,

A Te ^f rogo, pacificos animos ad prandia defer ^g:

Hostem quere alibi, si tibi pugna placeat.

Deliciis mediis lites agitare recuses;

Arma tibi campus, mensa ministret olus.

CAPUT XXX.

Ad eundem.

[Invitat quemdam, ac flagitat, ut quam magnanimitatem habet in rebus bellicis, eandem ad edices afferat. Convivium summi non tam ex cibis quam ex benevolentia commendat.]

Si tibi magnanimus ^h rigida virtute videris,

Secure ad edices fortia bella refer.

Qui venit huc nostræ ⁱ dapes cognoscere mensæ,

Commendet positus gratia sola cibos.

B

CAPUT XXXI.

Ad Galactorium i comitem.

[Sæpius se optasse narrat Fortunatus ut nauta fieret, quo, secundis ventis ac fluctibus, Burdegalam quamocissime perveniret, ac Galactorium comitem inviseret. Sed inde se deterritum fuisse narrat ex periculosa navigationis metu. Quod tamen egisset præsens, per litteras se dicit præstare. Ad extremum toti Galactorii domui bona ac lauta precatur, et rogat ut se pontifici Burdegalensi commendet.]

Sæpius optaram fieri me remige nautarum,

Cursibus undifragis ut ratis iret aquis.

Flatibus aut rapidis per dorsa ^k Garumnica ferrer,

Burdegalense petens ut celer actus iter,

Velaque fluctivagum traherent, Aquilone secundo,

C Me quoque litoreo redderet antra sinu,

Qua pius antistes sacra Gundegisilus ^l offert,

Culmine pro populi qua micat ara ^m Dei,

Tu quoque, quo ⁿ resides, meritis comes ample serenis.

Chare, Galactori, sedula cura mihi.

Cui rite ^o excellens rex Gunthe amicus honores

Majus adhuc debet, qui tibi magna dedit.

Com tamen hoc vellem, timor obsistit, et Ilunus ^p ille

Qui cumulo rapidae mons fremit albus aquæ.

Dulcedo invitat civilis, et unda repugnat,

Sic vocat, atque vetat hinc amor, inde pavor.

Plane hoc, quod superest, solvat vel epistola currens,

Littera, quod facerem ^q, reddat amore vicem.

Arte comes merito, quam datus esset honor,
Burdigalensis eras, et cum defensor, amator.

D

^k Edit. Paris., Garunnia.

^l Gundegisilus successit Bertchramno in sede Burdigalensi an. 585, antea comes Santonicus, cognomento Dodo, ut refert Greg. Turon., Hist. Franc. lib. viii, cap. 22. Is deinde operam suam interposuit in sedandis gravibus turbis ac dissidiis ortis in monasterio Pictaviensi post obitum sanctæ Radegundis.

^m Edit. Ven., qui micat aula Dei. Duo Codd. Vat., qui micat.

ⁿ Edit. Ven., tu quoque qui resides.

^o Ibid., currit et excellens, corrupte.

^p Ibid., abstulit ultimus ille. Edit., Paris., extimus ille. Sed pleraque Mss. Ilunus i te, sicut et Codd. Vat. in Trev. et Colon., Ethimas, ut refert Brow. Porro Ilunus, mons, sive scopulus, videtur esse ad Garumnæ fluvium positus, qui periculum navigantibus crearet.

^q Edit. Ven., quod facilem reddat.

Maxime nunc igitur te, dulcis amice, saluto,
Sperans a Domino te superesse diu.
Cumque domo, sociis, antistite, conjuge, natis,
Vive comes, cui sint jura regenda ducis:

* Edit. Ven., *quod forte*.

^b Unus Cod. Vat., *redundent*.

^c Videtur hoc loco joculari Fortunatus, ac muneris aliquid a Galactorio, pro scripto pœmate, efflagitare.

A Pontifici summo commender, opime, precatu,
Sic tua pars meritis sit data dextra polis.
Si superest aliquid, hoc ^a forte tributa redundant ^b,
Qui modo mitto apices, te rogo mitte pices ^c.

Ambigit Browerus utrum picis nomine læda, vel liquore pinu collectus, an monetæ genus, indicetur, atque propensior est ut hoc postremum significari putet.

LIBER OCTAVUS.

CAPUT PRIMUM.

De nomine suo ad diversos.

[Fortunatus scribit ad poetas et oratores universim, et nominatim ad Christianus, de fortuna sua et conditione; tum, occasione data, Radegundem egregie laudat, cujus votis ac precibus in Galliæ narrat remansisse; singulos invitat ad extremum quo pia carmina ac litteras mittant ad eandem Radegundem.]

Aonias avido qui lambitis oro camœnas.
Castaliusque ^b quibus sumitur arte liquor,
Quos bene ^c fruge sua Demosthenis horrea ditant,
Largus et irriguis implet Homerus aquis,
Fereula sive quibus fert ^d dives uterque minister,
Tullius ore cibum, pocula fonte Maro;
Vos quaque, qui nunquam morturas carpitis e-cas,
Quas paradisiaco germine Christus habet ^e,
Facundo tonitru penetrati, qui retinentur
Nunc monitis Pauli, postea clave Petri,
Fortunatus ego hinc humili prece, voce saluto.
Italice genitum Gallica rura tenent.
Pictavis residens, qua sanctus Hilarius olim,
Natus in urbe fuit, notus in orbe pater.
Eloquii corrente rota, penetravit ad Indos,
Ingeniumque potens ultima Thole ^f colit.
Perfundens cunctas, vice solis, lumine terras,
Cujus dona Sacæ ^g, Persa, Britannus habet.

^a Unus Cod. Vat., *ex nomine suo*.

^b Ibid., *Castalibusque quibus*.

^c Edit. Paris., *farre suo*.

^d Unus Cod. Vat., *quibus fere dives*.

^e Edit. Ven., *Christus alit*. Tres Codd. Vat., *Christus adit*.

^f Edit. Ven. et duo Codd. Vatic., *Thyle colit*.

^g Edit. Ven. et tres Codd. Vat., *cujus dona favens*. Brow. ex Mss. se restituisse dicit Sacæ; additque Sacas a Persis appellatos Scythas, ut constat ex Plinio, l. vii, c. 47, et Strabone, l. xi.

^h Unus Cod. Vat. et Edit. Paris., *laxavit honore pruinas*. Animadvertit Brow. Fortunatum hoc in loco imitatum Prudentium, qui in Apotheosi sic ait:

Laxavit Scythicas, verbo penetrante, pruinas
Vox evangelica.

ⁱ Vide Fortunati Vitam, n. 51.

^j Hermenelfridus Radegundis patruus fuit, is qui Radegundis ipsius patrem necandum curavit. Ipse postea magno prælio victus a Theodorico et Clotario, Francorum regibus, jussu Theodorici (ut creditum est), e muro præcipitatus interit. Legesis Greg. Tur., l. iii, cap. 8.

^k De Hamalefredo, Radegundis patruus, atque hujusce in illum singulari charitate, lege poema quod De Thoringiæ excidio inscribitur, quod habes infra positum in suppl. ad Op. Fortunati.

Christicola Scythicas laxavit amore ^b pruinas,
Dogmate ferventi frigida corda calent.
Martinum ^c cupiens, voto Radegundis adhæsi,
Quam genuit cœlo terra Thoringa sacro.
Germine regali pia neptis Hermenelfredi ^d,
B Cui de fratre patris Hamalefredus ^e adest.
Mens ornata bonis fugitivos spernit ^f honores,
Sciens ^g in solo firma manere Deo.
Regia lactinen ^h commutans pallia cultu,
Vilior ancillæ vestis amata tegit.
Splendida serraco ⁱ quondam subvecta superbo,
Nunc terit obsequio planta modesta lutum.
Quæ prius insertis onerata est dextra suaragdis,
Servit inops famulis sedulitate suis.
Aulæ celsa regens quondam, modo jussa mini-
[strat,

Quæ dominando prius, nunc famulando placet.
Paupertate potens, et solo libera voto,
Clarius abjecto stat radiata loco.

Aurea fulera tenens ^p jam tum sibi vilis honore,
C Effugit exstructum, pulvere fusa, torum.
Si contemnatur, tunc nobilis esse fatetur,
Et putat esse minor, si datur ullus honor.
Parca cibo Eustochium superans, abstemia Paulam,
Vulnera quæ curret, dux Fabiola monet ^q:

¹ Edit. Ven. et duo Codd. Vat. et Edit. Paris., *spernit honores*.

² Edit. Ven., *mallens in solo*. Edit. Paris., *noscens in*.

³ Illic adnotari potest, hæc optime convenire cum iis, quæ leguntur in Regula S. Casarii (quam Radegundis sequebatur) n. 42: *Tinctura in monasterio nulla alia fiat, nisi laja, et lactina; quia aliud humilitati Virginitatis non oportet*. In iisdem observat., de quibus supra, Petrus Scriverius in epistola ad Rosveydum, vult nunc mine restis *Cataclista*, de qua Fortunatus lib. iii de Vita S. Martini pag. 447, indicari genus vestis *stragulae nixæ*, ac *lote*, inquires: *stragulae vestis genus Cataclitan est, ut ad Afrum illum jam pridem viri docti adnotarunt*. Usus scilicet antea fuerat testimonio Apuleii Milesiæ narrantis: *veste nixæ, et Cataclista prænitens sequebatur chorus*. Idem vocem *efforn*, qua utitur Fortunatus eodem in loco, interpretatur *exiantem*, sive *prominentem*, dicens: *Expoga. Ephora proprie apud architectos projectura est multorum quos hodierni architecti corvos vocant*. Confer hæc cum iis quæ nos adnotavimus ad eundem locum Fortunati, ac ultra videntur esse meliora, lector sibi deligat. Edit. Venet., *Regia lactifero*. Edit. Paris., *Regia lavifico* [sic *lavifico*].

⁴ Vide, supra, notas in carmen septimum lib. vi. Edit. Paris., *splendida serrato*.

⁵ Edit. Paris., *tantum sibi*.

⁶ Radegundis hic cum Fabiola, matrona Romana,

Melanctoni studio repans, pietate Mesillam,
 Marcellam votis ^a æquiparare valens,
 Obsequio Martham renovat, lacrymisque Mariam,
 Privigil Eugeniam, vult patiendo Teclam.
 Sensibus ista gerit quidquid laudatur in illis,
 Signa recognoscere quæ prius æta lego.
 O — nia despicens, et adhuc in corpore constans,
 Spiritus hic vivit, sed caro functa jacet.
 Terram habitans, cœlo intrat, bene libera sensu,
 Atque homines inter jam super astra petit.
 Cujus sunt epulæ, quidquid pia regula ^b pangit,
 Quidquid Gregorius Basiliusque docent,
 Acer Athanasius, quod lenis Hilarius edunt,
 Quos causæ sucios lux tenet una duos,
 Quod tonat Ambrosius, Hieronymus atque coruscat,
 Sive Augustinus fonte fluente rigat,
 Sedulius dulcis, quod Orosius edit acutus,
 Regula Cæsarii ^c linea nata ^d sibi est.
 His aliter jejuna cibus, palpata nec unquam
 Fit caro, sit nisi jam spiritus ante satur.
 Cætera nunc taceam, melius quæ ^e teste Tonante,
 Judicioque Dei glorificata manent.
 Cui sua, quisque potest, sanctorum carmina vatum
 Mittat in exiguis munera larga libris.
 Se putet inde Dei ^f dotare manentia templa,
 Quisquis ei votis scripta beata ferat.
 Hæc quoque qui legitis, rogo, reddite verba salutis,
 Nam mihi charta levis, pondus amoris erit.

CAPUT II.

De itinere suo, cum ad dominum Germanum ^g ire deberet, et a domna Rhadegunde teneretur.

[Fortunatus, instante die quo ad Germanum, Parisiensem antistitem, sibi erat proficiendum, Rhadegundis amore refert se retineri: quorum uterque sibi erat charissimus; sed alter episcopali loco et gradu anteibat, altera vero sibi ob majorem charitatem erat conjunctior. Quamvis itaque a Rhadegunde corporis præsentia erat abfuturus, animo semper tamen se præsentem futurum affirmat.]

Emicat ecce dies, nobis iter instat agendum,
 Debita persolvens, emicat ^h ecce dies.
 Me vocat inde Pater radians Germanus in orbe,
 Hinc retinet Mater, me vocat inde Pater.
 Duleis uterque mihi, voto amplectente, coarsit,
 Plenus amare Dei, duleis uterque mihi.

pœnitentiæ laude, comparatur: quæ postrema cum D
 maritum repudiasset, ac novas, eo superstitute, nuptias
 inisset, usa civilis legis indulgentia, hujusce noxæ
 exiandæ causa, gravi ac diuturna pœnitentia per-
 functa est. De ipsa encomium texit Hieron. epist. 84.

^a Unus Cod. Vat., *vobis æquiparare*. Edit. Paris.,
æquiparare volens.

^b Edit. Paris., *pangit*.

^c Vide quæ in Vita Fortunatii d. ximus, cum. 82.

^d Linea nata sibi est.

^e Edit. Ven., *melius quia teste*.

^f Edit., Paris, *edificare*.

^g Titulus in Edit. Ven. sic habet: *Cum ad dom-
 num Germanum rediret*. Obiit sanctus Germanus Pa-
 risiensis an. 576, ante quod tempus proi de hoc
 poema elucubratum fuit.

^h Vide quæ de hoc poem. genere diximus in notis
 ad carmen 3, lib. ii.

A ¹ Charior hæc animo quanquam sit, et ille beato,
 Charior ¹ ille gradu, charior hæc animo.
 Mens tenet una duos æquali calce viantes,
 Ad pia tendentes mens tenet una duos.
 Proficit alterutrum quidquid bene gesserit alter,
 Unius omne bonum prolicit alterutrum.
 Sunt quia corde pares, jussus non ire recuso,
 Obsequar amobus, sicut quia corde pares.
 Nec tamen hinc abeo, quamvis nova tecta videbo,
 Corpore discedo, nec tamen hinc abeo
 Hic ego totus ^k ero, nec corde, ac mente revellor,
 Sic quoque dum redeo ^l, hic ego totus ero.
 Porrigat arma mihi cœlestia Mater eunti,
 Ut sibi plus habeat, porrigat arma mihi.

CAPUT III.

B *Hymnus ^m de nativitate Domini.*
 Agnoscat omne sæculum
 Venisse vitæ præmium:
 Post hostis asperi jugum,
 Apparuit redemptio.
 Isaïas ⁿ quæ concinit,
 Completa sunt in Virgine,
 Annuntiavit angelus,
 Sanctus replevit Spiritus.
 Maria ventre concipit
 Verbi fideli ^o semine,
 Quem totus mundus ^p non capit,
 Portant puellæ viscera.
 Radix Jesse floruit,
 Et virga ^q fructum edidit.
 Fecunda partum protulit,
 Et virgo mater permanet.
 Præsepe poni pertulit,
 Qui lucis auctor exstitit,
 Cum Patre cœlos condidit,
 Sub matre pannos induit.
 Legem dedit qui sæculo,
 Cujus decem præcepta sunt
 Dignando factus est homo,
 Sub legis esse vinculo.
 Adam vetus quod polluit,
 Adam novus hoc abluït,
 Tamen quod ille dejecit,
 Humillimus hic erigit

¹ Edit. Paris. habet:

Charior hæc animo, sacer ille et honore beato.

^j Duo Codd. Vat., *clarior*.

^k In uno Cod. Vat., *hic ego totus ero*, idque his:

^l Unus Cod. Vatic., *sic quoque dum sedeo*, cor-
 rupte.

^m Hic hymnus deest in Ven. edit., et tribus Mss.
 Codd. Vat. Deerat item in Mss. quæ Brow. præ ma-
 nibus habuit, At Morbachensis Cod., quo usus Fabri-
 cius est, eum exhibebat, e quo duo cola *Præsepe*, etc.,
Legem dedit, etc., quaternis iambis constantia, se
 desumpsisse Ili verus proflitetur. Legitur quoque in
 Hymnario cl. Tomasi sub hoc titulo: *Venantii, Ho-
 norii, Clementiani, Fortunati, episcopi Pictaviensis*.

ⁿ In hymn. supra laudato, *Isaïas quæ cecinit*.

^o Ibid., *verbi fidelis*. Ita et Fabricius.

^p Ibid., *quem totus orbis*. Ita et Fabricius.

^q Ibid., *et virgo fructum Fabric., fructus*.

Jam nata lux est, et salus,
Fugata nox, et vita ^a mors.
Venite, gentes, credite,
Deum Maria protulit.

CAPUT IV.

De sancta Maria.

Quem ^b terra, pontus, æthera
Colunt, adorant, prædicant,
Trinam regentem machinam:
Clastrum Mariæ bajulat.

Cui luna, sol et omnia
Deserunt per tempora,
Perfusa cœli gratia,
Gestant puellæ viscera.

Mirantur ergo sæcula,
Quod angelus fert semina,
Quod autem Virgo concipit,
Et corde credens accipit.

Beata Mater munere,
Cujus supernus artifex,
Mundum pugillo continens,
Ventris sub arca clausus est.

Beata cœli nuntio,
Fecunda sancto Spiritu,
Desideratus gentibus
Cujus per alvum susus est.

Divisio.

O Gloriosa Domina,
Excelsa super sidera,
Qui te creavit providè,
Lactasti sacro ubere.

Quod Eva tristis abstulit
Tu reddis almo germine;
Intrènt ut astra flebiles,
Cœli fenestra facta est.

Tu Regis alti janua,
Et porta lucis fulgida:
Vitam datam per virginem,
Gentes redemptæ, plaudite.

Gloria tibi, Domine, etc.

CAPUT V.

De sancta Maria.

Ave, maris stella,
Dei Mater alma,
Atque semper virgo,
Felix cœli porta.

Sumens illud ave
Gabrielis ore,
Funda nos in pace,
Mutans Evæ nomen.

^a Fabric., victa mors, quod placet.^b Iste quoque hymnus, sicut et sequens, in honorem sanctissimæ Deiparæ scripti, quos Ecclesia usu suo jam consecravit, leguntur sub hac epigraphæ in dicto Hymn. cl. Tomasi: V. II. *Fortunati, episcopi Pictaviensis*, quos proinde hymnos hic attexere visum est.^c Hoc Poema, quod in vulgatis mancum ac discernptum reperiebatur, Mss. ope Browerus restituit. In Ven. quoque edit. et in mss. Vat. dissipatum reperitur hoc carmen, laceris ejusdem partibus qua in carmine 7, lib. vi, de Gelesuinthia inscripto, qua in

A

Solve vincla reis,
Profer lumen cæcis,
Mala nostra pelle,
Bona cuncta posce.

Monstra te esse matrem.
Sumat per te preces,
Qui pro nobis natus
Tulit esse tuus.

Virgo singularis,
Inter omnes mitis,
Nos culpis solutos,
Mites fac, et castos.

Vitam præsta puram,
Iter para tutum,
Ut videntes Jesum,
Semper collætemur.
Sit laus, etc.

B

CAPUT VI.

In nomine ^c Domini nostri Jesu Christi, et dominæ meæ Mariæ, matris ejus. De virginitate.

[In hoc poemate de virginitate, quod scriptum est Agneti abbatissæ, celestium spirituum chori, aliorumque sanctorum, cœtus ac festa describuntur. In eodem Radegundis egregie laudatur, atque ejus exemplum ad virtutis studium et imitationem Agneti proponitur. Postremo cœlestis triumphus, et Christus, in concione sanctorum, arduos virginitatis labores ejusque laudes et fructus prædicans inducitur, ac quanto illa anteat conjugio, cum ex propriis ejus laudibus, tum ex ærumnis ac laboribus nuptiarum, declaratur.]

C Culmina multa polos radianti ^d lumine complent.
Lætanturque piis agmina sancta choris.

Carmine Davidico plaudencia brachia texit,
• Creditur et sacro tripudiare gradu.

Cœtibus angelicis hominum sociata propago,
Reddit honorificum laudis amore sonum,
^e Alternis vicibus divina poemata psallunt,
Atque Creatori mystica verba canunt.

Lucida sidereo cœli strepit aula tumultu,
Laudibus et Domini conceutit astra fragor.

Hinc patriarcharum resonant modulamina vocum,
Inter quos Abrahæ est maxima ^f cura fide.

A quo acceperunt, reddunt dehinc verba prophetæ,
Moses ante alios dux, mare teste, viros.

Iude favent fratres, et celsa caterva piorum,

D Lumen apostolicum, præmeditante Petro.
Qui valet ex meritis cineres ^h animare sepultos
Et revocare diem, voce jubente, potest.

Hinc mercede pari sequitur prius ordo senatum,
In quibus est Stephanus, victor honore prior.

eo poemate quod est de Godegisilo duce, l. v, c. 7, dispersis. Georgius Fabricius etiam hoc poema (ut notat jam Brow.) dilaceravit ac discerpit, de ingenio suo titulum eidem imponens: *De gaudiis et spe vitæ æternæ*; cui forte minus ille placuit, uti viri heterodoxo, *De virginitate*.

^d Unus Cod. Vat., culmine complent.^e Ms., credunturque.^f Ibid., alternis vocibus. Ed. Paris., vocibus alternis.^g Unus Cod. Vat. et Ed. Paris., palmâ fide.^h Cod. Vat., animare sepultus.

Quos saxis, gladiisque, fame, ^a site, frigore, flammis. A Quamque suis genibus ¹ charam nutritiv alumniam,
 Ereptos terris jungit in astra fides.
 Casibus heu! variis, quos sic tulit ira furentis,
 Et si mors dispar, lux tamen una tenet.
 Inde Dei genitrix, quia Virgo Maria comersat,
^b Virgineasque Agni de grege ducit oves.
^c Ipsa puellari medio circumdata cœtu,
 Luce pudicitia splendida castra trahit.
 Per paradisiacas epulas sua vota canentes,
^d Ista legit violas, carpit et illa rosas.
 Pratorum gemmas ac lilia pollice rumpunt,
 Et quod odoratum est, flore conante, metunt.
^e Euphemia illic, pariter quoque plaudit Agathe,
 Et Justina simul, conociante Tecla.
 Illic Paulina, Agnes, ^f Basilissa, Eugenia regnant,
 Et quascunque sacer vexit ad astra pudor.
 Felices quarum Christi contingit amore
 Vivere perpetuo nomina fixa libro.
 Illas inter comites conjuncta ^g Cesaria fulget,
 Temporibus nostris Arelatense decus.
 Cesarii monitis luci sociata perenni,
 Si non martyrii, virginitatis ope.
 Quos ^h Liliola refert, æquatis moribus, ambo,
 Et claram hæredem proxima palma manet.
 Et quæcunque suos vigilans meditabitur actus,
 Illis erit egregio participanda gradu.
 Concipiente fide Christi Radegundes amore
 Cesarii lambit regula quidquid habet.
 Cujus pontificis refluente pectore mella
 Colligit, et rivos insatiata bibit.
ⁱ Quantum fonte trahit, tantum sitis addita crescit,
 Et de rore Dei plus madefacta calet.
 Nec sibi, sed cunctis generaliter unica vivens,
 Felix angustam pandit ad astra viam.
 Sed tibi præ reliquis, mater pia, charior instat,
^k Eligit excelso consociare choro.
 Ite probat ipsa tamen, quoniam quæ filia constas,
 Te matrem votis optat habere suam.

^a Ms., siti.

^b Edit. Ven., *Virgineique agni*: duo Codd. Vat. et Ms., *Virgineoque agni*.

^c Unus Cod. Vat., *ista puellari*.

^d Ibid. et Ed. Paris., *ista dedit violas*.

^e Edit. Ven., *Euphemia, ac illi pariter*. Ed. Par., *Christina, Euphemia hic pariter*.

^f Nonnulli, ait Brow., pro *Basilissa* legunt *Blesilla*.

Sed manuscriptoris favet Ven. Beda, qui integrum hunc versiculum in Arte metrica citavit. Item Ven. edit. et mss. Codd. Vat. habent *Basilissa*.

^g Cesaria, cujus hic meminit Fortunatus, illa fuit quæ post Casariam, S. Cesarii, episcopi Arelatensis, sororem, præfuit monasterio sanctimonialium ab eodem S. Casario Arelate constructo: cujus Cesarie in gratiam scripsit idem S. Casarius Regulam, quæ deinde vel monasteriis aliis atque etiam Pietaviensi illi S. Radegundis monasterio communis facta est, ut alibi indicavimus. Hujusce Cesarie mors refertur ad an. 559, cujus in locum successit Liliola, de qua in sequenti versu mentio fit. Videsis *l'Histoire Littér. de la France*, tom. III, pag. 274. In ms. Col. et uno Vat. et Ven. edit., *Casaria* legitur pro *Cesaria*, diphthongo resoluta, et una littera abjecta, metri gratia.

^h Edit. Ven., *Favillola* refert, forte pro *Fabiola*. Sed mss. Codd., *Liliola*. *Liliola* autem mors a Coin-

tio refertur ad an. 574: ante quod tempus proinde hoc a Fortunato de virginitate poëma elucubratum fuisse dicendum est, cum hic de Liliola, ut jam superstiti adhuc, loquatur.

ⁱ Ed. Paris., *quos dum fonte*.

^j Unus Cod. Vat., *Nec tibi, sed cunctis*.

^k Videsis quæ diximus in notis ad Vitam Fortunati, num. 53.

^l Ed. Par., cura nutritiv, et vers. seq., *Perfecit*.

^m Edit. Ven. et duo Codd. Vat., *illa subit voto*.

ⁿ Quinam hic dies festus fuerit quem indicat hoc loco Fort., haud facile est statuere. Ex ipsius tamen poematis argumento, quod totum in virginitatis laudem conscriptum est, et ex his quæ de Radegunde et Agnete fusius loquitur, conjicio hic diem natalem Agnetis significari, sive potius illum quo Agnes a B. Radegunde Pietaviensi monasterio præposita fuerat, et abbatissa constituta: quem diem solemnem et anniversaria celebritate agi solium, cum ex veteribus aliis monumentis, tum ex ipsius Fortunati carminibus aliis, in eandem rem scriptis, possumus intelligere. Vide, inter cætera, capp. 3 et 5 lib. xi.

^o Duo Codd. Vat. et Ms., *quam precibus*.

^p Edit. Ven., *angustosque animos*.

^q Ibidem, *corpore completus*.

^r Ibidem, *nasci voluit de ventre*.

^s Ibid. et Ms., *semine læsit*.

B

C

D

Quantum sponsa potest de virginitate placere,
 Ipsa a Dei genitrix non nisi virgo placet.
 Sara, b Rebecca, Rachel, Esther, Judith, Anna, Noemi,
 Quamvis præcipue culmen ad astra leven',
 Nulla tamen meruit mundi generare parentem.
 Quæ Dominum peperit, clausa Maria manet.
 Intemerata Deum suspendit c ab ubere natum,
 Et panem cæli munere lactis alit.
 Hoc ergo in sponsæ nunc d viscere diligit ipse,
 Quod prius in e matre legit honore sacer.
 Pectora liberius penetrat sibi cognita soli,
 Et quo nemo fuit, latior intrat iter.
 Hac sua membra putans, quæ nulla injuria luseat,
 Quæ neque sunt alio participata viro,
 Mitis in affectu, pectus complectitur illud,
 Promptus amore f colens, quo alter amator abest. B
 Cum sua regna Deus pariter velit omnibus esse,
 Hoc commune tamen Christus habere fugit.
 Per paradisiacas epulas cupit esse cohæres,
 Virgineam solus vult habitare domum.
 Castra pudicitiae melius rex ipse tuetur,
 Si sibi non violet turba dicata fidem.
 Ipse voluntatem si viderit esse fidelem,
 Præque suis famulis et Deus arma tenet.
 a Loricæ, galeæ, clypeo præmunit amantem,
 b Et stabilis solidum mentis in arce gradum.
 c Ballista jaculans pro te mox exit in hostem,
 Perdat ut adversos, qui tibi bella movent,
 Corrit ad amplexus post prælia gesta triumphans,
 Infigens labiis oscula casta sacris.
 Blanditur, refovet, veneratur, honorat, obumbrat,
 Et locat in thalamo membra pudica suo.
 Siderei proceres ad regia vota frequentes,
 Certatim veniunt, agglomerando chorum.

A Quo præter cherubin, seraphim, reliquosque beatos,
 l Aligeros comites, quos tegit umbra Dei,
 Bis duodena senum concursat gloria vatum
 Attonitu, sensu plaudere, voce, manu.
 His venit Elias, illis in curribus Enoch,
 Et nati dono, virgo Maria prior.
 Jurisconsulti Pauli comitante volatu,
 Princeps Romana currit ab arce Petrus.
 Conveniunt ad festa simul sua dona ferentes,
 Hi quorum cineres Urbs, caput orbis, habet,
 Culmen apostolicum, radianti luce coruscum.
 Nobilis Andreæ mittit Achaia suum.
 Præcipuum meritis Ephesus veneranda Joannem,
 Dirigit et Jacobos terra beata sacros.
 Læta suis votis Hierapolis alma Philippum,
 Producent Thomam munus Edessa pium.
 Inde triumphantem fert India Bartholomæum,
 Matthæum eximium k Naddaver alta virum.
 Hinc Simonem ac Judam lumen Persida gemellum,
 l Læta relaxato mittit ad astra sinu.
 Et sine rore ferax Ægyptus torrida Marcum.
 Lucæ evangelica participante tuba.
 Africa Cyprianum, dat m Siscia clara Quirinum.
 Vincenti Hispana surgit ab arce decus.
 Egregium Albanum secunda Britannia profert,
 Massilia Victor martyr ab urbe venit.
 Porrigit ipsa decens Arelas pia dona Genesi,
 Astris Casario concomitante suo.
 Ipse Parisiaca properat Dionysius urbe,
 Augustoduno, Symphoriane, venis.
 C n Privatum Gabalus, Julianum o Arvernus abundans,
 Ferreolum pariter pulchra Vienna gerit.
 Hinc simul Hilarium, Martinum Gallia mittit.
 Te quoque, Laurenti, p Roma, beate, tulit.

a Tres Codd. Vat. sicut et nost., ipsa cui genitrix.
 b Unus Cod. Vat., Sara recta, Rachel, corrupte.
 c Edit. Ven. et duo Codd. Vatic., ad ubera natum. Sic quoque Ed. Paris.
 d Edit. Ven., viscera diligit.
 e Ibid., in matrem legit.
 f Ms. meum, calens.
 g Duo Codd. Vat., Loricæ, clypeo, galea. (Primæ curæ nota.) — Emendat Brow., quomodo adnotavi legi in duob. Codd. Vat., Loricæ, clypeo, galea : secus atque ediderat in utraque edit. (Secundæ curæ nota.)

h Edit. Ven., et solidum munit mentis.
 i Unus Cod. Vat., Ballistam jaculans. Sic quoque Edit. Paris.

j Ms., Angelicos.
 k Alii, Naddaver altha, ut refert Brow. Edit. Ven., Naddaver apta. Est vero Naddaver Ethiopiarum civitas regia, in quam primum Matthæus lucem Evangelii intulit. In seq. carmine idem repetit Fortunatus, inquisiens :

Quos Petra, quos Ephesus, Naddaver arce tenet.
 Ac paulo post :

Matthæus Ethiopes, Ephesinos vatva Joannis,
 Et quem quisque amat, hunc sua porta rogat.

At Nicephorus lib. II, cap. 41, mavult urbem in qua Matth. passus est esse Myrinenam, in terra anthropophagorum ; et Dorotheus in Synopsi, Hierapolim Parthiæ : Quo in casu (ait Brow.) existiman-

dum portionem corporis ejus aliquotam eas in urbes olim fuisse translata.

l Edit. Ven., Lataque laxato.

m Mendose vulgo, Sistia. Lectioni Brow. favent edit. Ven. et duo Codd. Vat. Unus habet Scythia. Siscia vero urbs erat in Pannonia superiore, in qua passus est sanctus Quirinus, de quo Prudentius Hymn. 7. de Coronis. Ejus acta reperiuntur inter Acta sincera martyrum, pag. 552, ad an. 309. De Martyrio S. Quirini vide et Gregor. Turon. lib. I. Histor. Franc., cap. 35.

n Privatus in Gavelitano seu Gabalitano territorio passus sub Valeriano et Galieno iopp. refertur in Martyrol. Rom. die 24 Augusti. Alii malunt ad initium sæculi v ejus mortem esse referendam : de quo legendus Tillem. Hist. Eccl. tom. IV. Greg. Tur., lib. I Hist., cap. 32, narrat eum passum sub Alemannis in Gallias irruentibus.

o Isthæc lectio, ait Brow., veterum exemplarium fide probatur ; quibus et Vatic. Codd. omnes accedunt. Joan. Savaro corrigit eam, reddens : Julianum Arvernus abundans : quærens emendationi suæ præsidium ac patrocinium ex illo Claudiani Mamerti loco : Qui multa scientiarum abundat talenta, ut refert Brow. in notis ad hunc locum. Ven. Edit. habet, Julianum Arvernus Abundum : corrupte. De SS. Juliano et Ferreolo plura Greg. Tur., I. II de Gloria martyri.

p Unus Cod. Vat., Roma, beate, mihi. Edit. Ven., Roma beata mihi. Item unus Cod. Vat. Ed. Paris., Roma beata tibi.

Felicem meritis * Vicetia lata refundit,
Et Fortunatum fert Aquileia suum.

Vitalem, ac reliquos, quos chara Ravenna sepulcat,
Cervasium, Ambrosium, Mediolane, meum.

† Justinam Patavum, Euphemiam huc Chalcedon
[offert,

Eulalia † Emerita tollit ab urbe caput.

‡ Cæciliam Sicula profert, Selencia Teclam,

* Et legio felix Agaunensis adest.

Europæ atque Asiæ quis lumina tanta recurat?

Vel tua quis possit pigra, Roma, loqui?

Undique collectos diversis partibus orbis,

Aginibus junctis, regia pompa trahit.

Iurant, siderem vernantes lumine, portas:

Excepit hos procures urbs patefacta poli.

Incedit sensim tunc prætextata potestas,

Ordine patricio sic potitura loco.

Nobilitas cæli, dives cruce, sanguine Christi,

Festinat festos † concelebrare choros.

Paupertas terræ, censu cælestis redundans,

Consulibus tantis regia vota colit.

Undique distinctæ & numerosa sedilia complent,

Attonitique silent, rege loquente, Patres.

Majestas arcana Dei tum poudere fixa,

Alloquitur procures, quos sua dextra regit.

Hæc mihi pollicitum servavit virgo pudorem,

Nec voluit placitam dilacerare fidem:

Sollicitis animis, sponsi vestigia sectans,

Et mea vota petens, inviolata venit.

† Per tribulos gradiens, spinæ cavefecit acumen.

Semibus in mediis nescia ferre vepres.

‡ Vipera, seps, jaculus, basiliscus, l hermorris, aspis,

Faucibus horridis sibila torsit iners,

Inde sagitta volans, hinc terruit arcus euntem,

Docta sed insidiis cautius ire suis,

Inter tot hostes nulli se subdidit insons,

Vulnera suscepit, sed tolerando fugit

* *Vicetia*. Alii, *Vincentia*, sicut et Ven. edit. Ut tamen animadvertit Brow., cuius hic verba subseribimus, prior lectio antiquis ustator. Nam *Ætiano Boetia*: *Plinio Vicetia*; et v. 1 *Manutio teste*, *Veicetia*, *mediterranea civitas Venetorum*. SS. Felicis et Fortunati corporum partes insignes Vicentiæ asservantur in monasterio O. N., quod S. Felicis nomine insignitum est.

† *Calar.*, *Justinam Patavum*, ut refert Brow. Ad duo Codd. Vat. et Ven. edit., *Justinam Patavi*. Porro *Patavum* pro *Patavium* metri causa positum est. D. Justinæ sacri cineres in augusta basilica Patavii asservantur, positi sub ara majiori, apud monasterium O. N., tota Europa jam celeberrimum. Ed. Paris., *Justinam Patavi*.

‡ Emerita olim Lusitanie metropolis, qua excisa sedes episcopalis Compostellam translata est. De S. Eulalia et miraculo quod anniversaria die festivitatis ejus ad basilicam ipsius memoria consecratam continebat, vide Greg. Tur., lib. II de Gloria marty., c. 91.

§ Forte in Sicilia, ætate Fortunati, sanctæ Cecilie metoaria præcipuo honore celebratur, quam cæteroquin Romanam matronam fuisse proditum est. Scite animadvertit ad hunc locum Brow., item a Fortunato, cum de Ravenn. Ecclesia, et illic conditis sanctorum reliquiis loqueretur, divis Ecclesie

A Per tela, et gladios, tenuit mora nulla sequentem,
Sed tam dura nimis nonnisi ferret amor.

Ad me aures, oculos, animos suspensa tetendit,

Cum terris jacuit, jam super astra fuit.

Singultus, gemitus, curas, suspiria, fletus

Sæpius audiui, non abolenda mihi.

Abscondens aliis, nulli confessa dolores,

Intellecta mihi murmura clausa dedit.

Vidit forte meum quoties in imagine vultum,

Oscula dans labiis, lumine fudit aquas,

Pervigil incubuit, si forte aliunde venirem,

Marmore jam tepido frigida membra premeus,

Hæc gelefacia meum servavit in ossibus ignem,

Visceribus rigidis pectus amore calet.

Corpore despecto, recubabat in aggere nudo,

B Seque oblita, jacens † immemor ipsa fuit.

Fletibus assiduis exhausto humore genarum,

Siccatis oculis, terra natabat aquis.

Et quia me vivens carnati lumine quondam

Cernere non potuit, misit amata precem.

Nam mihi sollicito nocturnis sæpius horis,

Scripta suis lacrymis pagina lecta fuit.

Plena quidem variis tremulo sermone querelis,

Quod † sine me sola mœsta jaceret humo.

Cujus ab ore fluens nativo gutta liquore,

Hæc dedit in tremulis signa relata notis:

Strata solo recubo, lacrymans neque cerno, quod opto,

Tristis in amplexu, pectore saxa premo.

Sponso absente manens tam dura cubilia servo;

‡ Nec mea, quem cupiunt, membra tenere queunt.

C Dic ubi sis, quem exspecto gemens: qua te urbe re-
[quiram?

Quave sequar, nullis † semita nota locis.

Ipsa venire velim, properans si possit in astris

Pendula sideream planta tenere viam.

Nunc sine te fuscis graviter nox occupat alis,

Ipsaque sole micans, est mihi cæca dies.

illius vel S. Cæciliam accenseri, his versibus:

Sanctus Alexander, felixque Cecilia pollent,
Quos meritis omnes una corona movet.

* De legione Agaunensi vide quæ diximus in notis ad cap. 18, lib. II. Illic versus corruptissime in vulg. legitur: *Feliciam regio.... Cauninensis*. In Ven. edit. item corrupte:

Et legi Felix Agaunensis adest.

† Edit. Ven. et duo Codd. Vat., *concelebrare toros*. Ms., *thoras*.

‡ Ms., *memorosa*.

§ Ed. Paris., *Per tribulos gradiens multos cavefecit*.

¶ Unus Cod. Vat., *vipera, seps*. Alius Cod. Vat., *seps jaculis*.

‡ Ms., *emacro*.

‡ Edit. Ven., *me memor ipsa*. Item unus Cod. Vat. Sic quoque Edit. Paris.

¶ Unus Cod. Vat., *sine me solo*.

‡ In Ven. edit. desinit poema ad hunc versum: *nec mea quem cupiunt*, etc., et reliqua quæ subsequuntur desunt omnia, usque ad cap. 18 lib. II. Item in uno Cod. Vat. præsens poema desinit ad versum eundem inclusive.

‡ Ed. Paris., *femina nota*.

Lilia, narcissus, violæ, rosa, nardus, animum,
 Oblectant animos germina nulla meos.
 Ut te conspiciam, per singula ^a nubila predo,
 Et vaga per nebulas lumina ducit amor.
 Ecce procellosos suspecta interrogo ventos,
 Quod mihi de Domino nuntiet aura meo?
 Proque tuis pedibus cupio cæmenta lavare,
 Et tua templa mihi tergere crine libet.
^b Quidquid erit, tolerem; sunt omnia dulcia, dura,
 Donec te videam, hæc mihi pœna placet.
 Tu tamen esto memor, ^c quoniam tua vota requiro;
 Est mihi cura tui, sit tibi cura mei.
 Hæc referens avidis jactabat brachia palmis,
 Si ^d possit plantas forte tenere meas:
 Cum decepta sibi sine me sua dextra rediret,
 Luminis instillans ora lavabat aquis.
 Cum recubaret humo, neque victa sopore quievit,
 Consulitur ei sæpe simul jacui.
 Condului pariter, lacrymarum flumina tersi,
 Oscula dans rutilis ^e mellificata favis.
 Nunc igitur regnet, ^f placidoque fruatur amore,
 Quæ mihi jampridem pectore juncta fuit.
 Ascensu fremit aula poli, residente senatu,
 Nomen perpetuo scribitur inde libro.
 Traditur æternum mansura in sæcula census,
 Virginis in thalamo fundita Olympus opes.
 Inseritur capiti radians diadema beryllis,
 Ordinibus variis alba smaragdus inest.
 Alligat et nitidos anethystina vitta capillos,
 Margaritæ flexilis arte sinu.
 Sardonyche impressum per colla monile coruscat,
^g Sardia purpurea luce metalla micant.
 Dextræ armilla datur chalcædone jaspide, mista,
 Aut hyacinto sudat honore manus.
 Bractea gemmatam ^h cycladem lila catenat,
 Sidereis donis ⁱ arta sigilla tument.
 Pulchra topaziæis oneratur zona lapillis,
 Chrysolitha auratam ^j fibula claudit acum.
 Veste superposita, bis ^k torta purpura bysso,
 Qualem nupta Dei ferre puella potest,
 Illis cumulatæ bonis thalamo regina sedebit,
 Atque polis sobolem sub pede virgo premet.

A Cui tamen hoc opus est cum virginitatis honore,
 Ut placeat sponso mens moderata suo.
 Inconcusso gravem teneat patientia vultum,
 Viribus ire suis, ne labefacta ruat.
 Neu faciles animos ventosa procella fatiget,
 Fluctibus in mediis anchora cordis agat.
 Virtutum speciale decus patientia fulget,
 Qua gradiaris iter, Job tibi signa dabit.
 Quidve loquar humilem, quem gratia celsa decorat ^l
 Et quantum ima petit, surgit ad alta magis.
 Quod diversa nimis divisa est causa duobus,
 Qui jacet, ille subit; qui tumet, ipse cadit.
 Hæc exempla quidem Joseph Pharaoque dederunt.
 Tollitur ille lacu, mergitur iste freto.
 Est etiam laudis, stipendia poscere tantum,
 B Ne premat ipsa summum pestis avara sinum.
 Contentus minimis, si non majora requirat,
 Pauper in angusto regnat, habendo Deum.
¹ Saphira vel mulier geminos largita minutos,
 Illa tenendo perit, hæc sua dando manet.
 O nimium felix quem non modo mollia frangunt,
 Judice qui sese membra labore terit!
 Spernit opum laqueos, unguenta, torcuntur ^m fluxa
 Ut custos animæ sit rigor ipse suæ.
 Hoc etiam recolens, quid possit parcior usus,
 Sobrietas Judith vincere sola facit.
 Quidve animum dulcem memorem, quem gratia pa-
 Cum intra se populos viscera chara ferant. {scit!
 Pacificus, gaudens, unus complectitur omnes,
 C Stringit in affectu pectora cuncta suo.
 O nimium felix, florens bonitate voluntas,
 Qua sine nil populo, nec placet ara Deo!
 Hoc opus, ut quotiens aliqui mens fertur amaro,
 Firmet in adversis spes ⁿ comitata fidem.
 Aspera ne frangant, tumidos neque prospera reddant,
 Sic mediocre tenens, cautius itur iter.
 Hæc hona sumit homo, tribuat si gratia Christi,
 Inspirante illo, vel moderante gradum.
 Illis ornata bonis radiantia lumina fundis,
 Has retineas gemmas, tu quoque gemma micas.
 Virginitas felix nullis æquanda loquelis,
 Nec si ^o centenos suppleat ore sonos.

^a Dno Codd. Vat. et Ed. Paris., *nubila predo*.
^b Ed. Paris., *Quid per te tolerem*.
^c Ms., *quando*.
^d Ms., *posset*.
^e Ms., *melle rigata*.
^f Unus Cod. Vatic., *placitoque fruatur amore*.
^g Ms., *sardia*.
^h *Cyclas* (ait Dufresne, in Glossario) erat vestis undique clausa per extremum ambitum, sinuosa; et dum terram verberat, circumum quemdam efficiens, etc.: unde *cyclas* a Græco vocabulo κύκλος cognominata videtur. Hinc Papias ibidem a Dufresne citatus: *Cyclas*, ait, genus vestis, a rotunditate dicta, sursum stricta, deorsum ampla. Hæc feminarum proprium erat indumentum; illudque sponsis maxime ac pronubis commune. Unde Sidonius, lib. i, epist. 5: *Jam corona sponsus, jam palmata consularis, jam eyclade pronuba, jam toga senator honoratur*.
ⁱ Sigilla erant figuræ quibus vestes pingebantur,

D quæ proinde dicebantur sigillatæ. Exstat Theodosii lex, qua cavebatur ne vestibus ejusmodi nimis abuterentur hisce verbis: *Nulla mimæ gemmis, nulla sigillatis sericis, aut textis utatur auratis*; tit. 7 de scenicis. Pollux. lib. xiii, cap. 7, ita describit vestes sigillatas: *Κατάσχετος χιτών, ὃ ἔχων ζωὰ, ἢ ἀνθή ἐνυψαμένη, καὶ ζωωτός δὲ χιτὼν ἐκάλειτο, ἢ ζωδιωτός*. Legesis Dufr. in Gloss. Ms. habet *arte*.
^j *Acus* proprie dicebatur pars fibulæ: qua isthæc clauditor et asringitur. Unde Trebellius Pollio in D. Claud. ait, *fibulam auream cum acu Cypria unam*, etc. Ea proprie adhibebatur in vestimentis conjungendis et astringendis.
^k Unus Cod. Vat., *bis octo purpura, forte, torto*.
 Ed. Paris., *bis cocto*.
^l *Saphira*, aliis *Suppyra* et *Sapira*, Lege Act. c. v.
^m Ed. Par., *luxus*.
ⁿ Ed. Par., *imitata*.
^o Ed. Par., *cen*

Quod prius est, sine sorde nitet, venerabilis orbi,
 Naturæ proprium non vitando bonum.
 Corporis illasum servans pretiosa talentum,
 Perpetuas retinens, nescia furis, opes.
 Non premit inclusa ^a torpentia viscera fetu,
 Aut grave facta jacet pignore mæsta suo,
 Inter anhelantes animæ seu corporis æstus,
 In dubio pendens stamine fessa salus.
 Quando suis jaculis uteri læsura tumescit,
 Atque voluptatis morbida crescit Hydrus.
 Ultra hominis habitum ^b tantum cutis effera turget,
 Ut pudeat matrem hoc, quod amore gerit.
 Se fugit, et propriis verecunda parentibus aufert,
 Donec depositum sarcina solvat onus.
 Quis gemitum partus verbis æquare valebit?
 Aut cui tot lacrymas carmine flere vacet?
 Cum sua secretum compago relaxat ^c honestum;
 Atque dolore gravi viscera fascis agit.
 Victa puerperio, membrorum porta ^d patescit,
 Exit et ad lucem fors sine luce puer.
 Sin vivat geitulus genitrix, se oblita, requirit,
 Tristis et ad natum lumina ^e læssa trahit.
 Respicit expositum, nec jam sua mater, alumnus,
 Quæ vix dum peperit, hæc modo funus habet.
 Nec mater ^f meruit modo hæc, nec virgo vocari,
 Hæc duo damnata dolens, se mala nupta gemit.
^g Nam valido fuerat matris spes rapta dolore.
 Nec fletu nati se sovet illa sui.
 Non claras lacrymas infantis ab ore resorbet,
 Aut teneras vncæ, lacte fluente, rapit.
 Tristis decrepito damnat sua viscera ^h luctu,
ⁱ Quod jecit natus, heu! dolet ille sinus.
 Quod si vita manet pueri, nec semper habenda,
 Incipiat teneros ut dare voce sonos:
 Imperfecta rudis collidens murmur lingua,
 Cum matrem dulci fauce susurrus alit.
 Contingatque nefas, rapiatur pectore matris,
 Atas ad damnum crevit adulta suum.
 Triste flagellatis genitrix orbata capillis,
 Defuncti in labiis ubera sicca premit.
 Infundens lacrymas, lamenta resuscitat ardens,
 Et gelidum corpus, fonte tepente, lavat.
 Dilacerat faciem, crinem aufert, pectora tundit,
 Heu dolor armatus, sic sua membra ferit ^j
 Si videt alterius natum, sua pignora deflet,
 Æqualemque suum tristis obisse gemit.

^a Unus Cod. Vat., torpentia viscera fletu.

^b Ed. Par., vitio cutis.

^c Ed. Par., onustum.

^d Unus Cod. Vat., porta facescit. Ed. Par., patiscit.

^e Ed. Par., fessa mihi.

^f Eadem, meruit denum, nec.

^g Hic versus mancus legebat in omnibus mss. quibus primo usus Browerus fuit. In iis quippe sic jacebat:
 Non validas spes rapta dolore,

Et in uno Vat. sic legitur:

Invalidus spes rapta doctores.

Sed posteriorum beneficio, suæ illum integritati restituisse, refert idem Brow.

^h Ed. Par., jactu.

ⁱ Ms., quo.

^j Hoc poemata sub libri nomine primus edidit G.

A Alter si ploret, currat, stet, gauſeat infans,
 Ante oculos nati ludit imago sui.
 Quem semel effudit, per cuncta momenta requirit,
 Nec miseræ matris pendet ad ora puer.
 Quid si aliud gravius, moriatur et ipso jugalis;
 Quæ nova nupta fuit, jam viduata jacet,
 De thalamo ad tumultum, modo candida, tam cito
 [nigra;

Ante quibus caluit frigida membra tenet.
 Construit exsequias, perversaque vota celebrans
 Exornat tumulum, heu! spoliando torum.
 Sæpe maritale repetit miserando sepulcrum,
 Contemptaque domo, funus amara colit.
 Incumbit tumulo, solatia cassa requirens,
 Cujus membra prius, nunc super ossa premit,
 B Fletibus irriguis, perituro carmine, luget:
 Funeris obsequio lumina perdit amor.
 Quot mala plebeie veniant quis pandere possit?
 Vix bene reginæ, quæ viduata mauet.
 Non veto conjugium, sed prætor virginis alvum
 Quod dat apostolica Paulus ab ore tuba.
 Inclyta virginitas, cœlos quæ dote mereris,
 Cum thalamis Christi consocianda places.
 Funera nulla gemis, sine limite gaudia sumis:
 Vivit amor semper, nec tibi Christus obit.
 Illic regna tenes, hic vincis, et integra fulges,
 Omni tuta loco, sanctificata Deo.
 Hæc tibi, chara Deo, meritis venerabilis Agnes.
 Offero; quo placeant, tu faciendo colas.
 Judicis ut jussu munus tribuatur utrisque,
 C Quando corona tibi, tunc mihi vel venia.
 Opto per hos fluctus animas tu, Christe, gubernes
 Arbore, et antenna velificante crucis.
 Ut post emensos mundani gurgitis æstus,
 In portum vitæ nos tua dextra locet.

CAPUT VII.

i In laudem sanctæ Mariæ Virginis et matris Domini.

[Vaticinia de Virginis partu edita percenset: atque alia item refert oracula ad Christum, fructum ventris ejus, spectantia. Fusius deinde persequitur ejusdem Virginis Deiparæ laudes, ac cœlestis in illum militiæ, ac totius naturæ obsequium describit. Ad extremum illius in cœlo triumphum et gloriam complectitur.]

Lingua prophetarum cecinit de virgine partum,

D Nuntia fert terris angelus ista poli.

Fabricius cum titulo *De partu Virginis*, Morbachensis abbatiæ celebris Ms. Codicem Basilicæ nactus. Licet porro ab omnibus antiquis libris, quos quidem Brow. in manibus habuerat, abesset hoc carmen, ex indicio tamen libri scripti monasterii sancti Galli, et ex stylæ ac dicendi similitudine non dubitavit inter Fortunati Opera hoc quoque poema reponere. Nos illud integrum invenimus in uno eoque perantiquo Cod. Vat., olim bibliothecæ Palatinæ, in quo, post Vitam sancti Martini, a Fort. versibus elucubrata, continuo hoc in laudem sanctæ Mariæ virginis, etc., scriptum carmen subiecit. In tribus vero reliquis, quibus huc usque uti sumus, desideratur. Adoptavimus varias lectiones tum ex Cod. Vat., tum ex Fabr. Edit. Basil., per Joan. Oporinum an. 1561 elaborata, desumptas.

Consona vox hominum memorat, hoc ferre puellam : A
 Quod daret absque viri germine virgo v-rum.
 Hoc Evangelio concordans pandit ^a Isaias ;
 Quæ Deus inspirat, hæc canit ipse tuba :
 Eloquio torrens, et rite profunda locutus
 Emanuel nostrum, virgine dante, canens,
 Prædicens olim, ut de matre Tonantis honore,
 Radicis florem Jessea ^b virgo daret
 Virgo hæc virga fuit, ^c de qua flos Christus abortus
 Cujus odor vivax membra sepulta levat.
 Laxus morte jacens, de cuius aromate tactus,
 Postque diem quartum Lazarus ore reflat,
 Hanc Jeremias utero ipso sanctificatus,
 Monstrans voce pari, sic quoque vatis ait :
 Ecce dies venient et David suscito germen,
 Et regnabit Rex, atque erit hic sapiens.
 Hoc germen justum virgo est, et Rex suus infans,
 Judicium faciens, arbiter, orbis herus.
 Psalmographi plectro cantata est ista virago,
 Cnm daret arte melos vox, lyra, chorda, chorus.
 Mater Sion, dicit, homo, et homo factus in illa est,
 Ipse hanc fundavit, factus in ipsa et ^d homo est.
 Sic quoque qui fondavit eam, est altissimus ipse,
 Hæc Sion mater, virgo Maria fuit.
 • Qui tanquam sponsus thalamo procedit ab alto,
 Exultatque gigas Christus, eundo viam,
 O uteri thalamus, nova junctio facta salutis,
 Qua Deus, atque caro nupsit honore novo !
 Quo Deus amplexus carnem est, caro juncta cohæsit,
 Stat Deus, atque homo sit, Christus utrumque genus :
 Non Deus in carnem est versas, Deus accipit artus ;
 Non se permutans, sed sibi membra levans,
 Cujus non poterat deitas per aperta videri,
 Velamen sumpsit, carne videndus homo.
 Unus in ambabus naturis, verus in ipsis,
 Æqualis matri hinc, par deitate Patri.
 Non sua confundens, sibi nostra sed omnia nectens,
 Quem sine peccato gignit uterque virum.
 De Patre natus habens divina, humanaque matris,
 De Patre sublimis, de genitrice humilis.
 Quando incorporeus ^e pie corporis induit artus,
 Æqualis matri sit, minor inde Patri. • [mur, ungues :
 Carnem, animam, ossa, cutem, nervos, venas, * se-
 Formam servi assumens, minor inde Patri.
 Sed redeo, qua virgo trahit mihi laude canenda,
 Qualis nulla fuit, nulla futura venit.
 Quemque pluunt nubes justum de rore superno,
 Hæc Salvatorem germine terra dedit.
 Hæc porta est clausa, in quam intrat vir, nemo nec exit ;
 Ni Dominus solus, cui quoque clausa patent.
 Cujus in adventu exsiluit de ventre Joannes,
^b Infans personuit munere præco novus.

^a In Cod. Vat., *Esaias*. Ita et Fabr.
^b Fabr., *virga daret*.
^c In Cod. Vat., *de qua est flos Christus*.
^d Ibid., *in ipsa homo hic*.
^e Fabr., *hic tanquam*. Et post, Ms. habet *thalami* alio.

Trans uterum matris, quasi per specularia cerneus,
 Materna et puero membra fenestra fuit.
 Quando exsultavit, ventrem de ventre salutaus,
 Dum pede non potuit motibus ⁱ ivit iter.
 Credo, et prostratus jacuit, palmasque tetendit,
 Ante Redemptorem parvula membra moveus
 Corriganque pedum quoniam est non solvere dignus,
 Pronus adoravit, credo, tremante genu.
 Nobilis Elizabeth, de qua canit alta prophetans,
 Hæc, operante Deo, germina læta refert :
 O benedicta inter mulieres, unde mihi hoc,
 Me ut mater Domini visitet alma mei ?
 Hanc Gabriel vocat benedictam laude puellam,
 Et merito extolli, quæ nova dona gerit.
 Quæ genitura foret benedictum germine fructum,
 B Quem Hieremias voce tonante refert :
 Hic Deus est noster, non absque illo alter habetur,
 Post hæc in terris visus homo est habitus,
 Quem Daniel sanctum sanctorum prædicat unum,
 De monte excisus qui angelus et lapis est.
 De quo ⁱ Moyses : Deus excitat ecce prophetam,
 Vobis, ex vestris fratribus, orbis opem.
 Si qua anima hunc non audierit, qui exterminat illum
 De populo vindex ipse propheta suo est.
 David dixit : Adorabunt hunc munere reges,
 Servibunt gentes, et Saba dona dabit.
 Accipiens Simeon manibus quem justus utrisque,
^k Decrepitus senio hæc pia verba dedit :
 Nunc dimitte in pace tuum servum, auctor ab alto.
 Viderunt oculi jam quia vota mei.
 C Quando salutare hoc merni, tua verba secundum,
 Ferre manu, et visu cernere jure Deum.
 O sacra virgo Dei, talem generando Maria,
 Per quem lumen habet plebs tenebrosa prius,
 In regione umbræ mortis ^l lux orta refulsit,
^m Admirabilis est consiliarius hic.
 Qui Deus est fortis, Pater, atque in sæcula princeps,
 Imperii cuius pax sine fine manet.
 Itarunt celi nubes, justumque pluerunt,
 Quem Salvatorem germine virgo dedit.
ⁿ Egyptus, labor Æthiopum, ^o Sabaimque sublimes
 Ad quem transibunt, mente sequendo Deum :
 Est in quo tantum Deus, et non est Deus absque hoc,
 Hic Deus absconsus, qui Deus Israel est.
 D Cujus justitia est lumborum cingulum, et idem
 Ejus renis adest cinctoriumque fides.
 Reguli, et aspidis ausa manus penetrare foramen,
 Ablactatus agens, nec nocet ullus ei.
 Astans in signum populorum, ejusque sepulcrum.
 Nobile, adorandum gloria quanta tegit ?
 Quem dominatorem terræ misit Moabitibus,
 Petra ex deserti qui pius agnus adest.

ⁱ Fabr., *exit iter*.
^j Ibid., *de quo Moses ait, Deus*.
^k Ibid., *Annis decrepitus hæc*.
^l Ibid., *Lux ipsa*.
^m In Cod. Vat., *admirabilis, consiliarius est hic* ; male transposito τὸ est.
ⁿ Ibid., *Egypti labor Æthiopum*.
^o Fabr., *ditesque Sabæi*. Sic quoque Ms. nostrum.

De quo Zacharias : Exsulta, filia Sion,
 Justus, Salvator, Rex tuus ecce venit.
 Ascendens asinam super, aut asinæ quoque pullum,
 * Quadrigas perdens ex Ephraim, et equum,
 Unde et Micheas : Et tu, inquit, Bethleem Ephrata,
 Parvulus in Juda millibus ipse manes.
 Egrediatur qui dominatur in Israel ex te,
 Egressusque potens ejus ab initio.
 Lumen sanctorum in splendoribus, ex utero quem
 Ante et Luciferum progenitque pater.
^b Livores sanans nostros livore beato,
 Et veteres maculas sanguinis ^c anime lavans.
 O virgo insignis, nobisque medela ^d monades
 Quam Deus implevit totius orbis ope.
 Quæque creatorem meruisti ventre tenere,
^e Et generare Deum concipiente fide.
 Mandatura nova partu de crimine mundum,
 Atque sacro fœtu progeitura Deum.
 Humano generi genuit quos Eva dolores,
 Curavit genitus, virgo Maria, tuus.
 Peccati jaculo delixa in stirpe cicatrix
 Ulcera nulla gerit, nec sua signa patent.
 Succus amarus enim vetiti de cortice ligni,
 Stante Redemptoris de cruce dulce sapit.
 Sub pomi specie mors tunc de fronde pependit,
 Nunc tuus est uterus, hinc cibus, inde salus.
 Fructu sancta pio renovasti tempora rerum,
 Læciorque dies, te generante, nitet.
 Post tenebras solem ^f revocat tuus alvus in orbem,
 Cum Domini jubaris irradiavit apex.
 In te habitans mundi lumen statione corusca,
 Floruit interior per tua membra Deus,
^g Nunc vivax fulgor penetrans et ad ima profundi,
 Orbem alii, astra regit, tartara luce replet.
 Cujus mundi uno est hæc machina tecta pugillo,
 Clauditur in fibris, casta puella, tuis.
 Supportans fabricata fabrum, atque humana Tonantem,
 Virgula radicem, facta creantis opem.
 Qualiter illa novum tenuerunt viscera lumen,
 Quod deens intus erat, quisve honor inde foras?
 Gaudia quanta sinus hilaris tuus ille veliebat,
 Cum tua membra premens, plus relevabat onus?
 Tum genitrix, de fascæ levis, de prole salubris,
 Rem splendoris habens, lux neque pondus erat.

^a Fabric., *currus perdens Ephraim*. Al., *Et cur- D*
rus perdens ex Ephraim.

^b In Cod. Vat., *livores nostros sanans*.

^c Ibid., *anime lavat*.

^d Hujusce ætatis scriptoribus in more fuit *Hevam Monadem*. (ut animadvertit Brow.) appellare, quod mater fuerit omnium viventium. *Monas* quippe, sive unitas, est elementum simplex ac primum, quod pro causa principe usurpatur; quod ipsa omnem numerum gignat, a nullo numero genita. Unde Mercurius Trismegistus in *Pimandro* : *Monas*, ait, *omnium principium, radix et origo*, etc. Hoc itaque in sensu *monas* vel de S. Maria hic a Fortunato prædicatur : quod ab ipsa quodammodo vita incipit hominibus, a qua, cœn fœs ex virga Jesse, ortus est Christus. Georg. Fabric. sic legi hunc versum :

O virgo insignis, mater pia, nobile semen.

A Auxilium de flore gerens, de fruge levamen,
 Spem et cœli panem spica ^h novella gerens.
 Cujus erat stella, et sol matutinus in a'vo.
 Infra arcem abscondens fulgida luna jubar.
 Amiculu[m] portans agnum antiquumque gigantem
 Deque tribu Juda qui leo fortis erat.
 Cornua producens vitulus cœn rhinocerotis,
 Arduus, elatis naribus, alta fremens.
 Regulus, atque aspis, cedunt eni cuncta venena,
 Vipera, ⁱ seu dipsas, seps, draco, conchris, i hydra.
 Parvulus ipse puer, persona venusta dierum,
 Egredius cujus stat sine principio.
 Cujus diffusa in laliis est gratia florens :
^k Insignis forma præ genitis hominum.
 Cujusque est oriens ex alto nomen honoris.
 B Qui nos, lumen agens, visitat in tenebris.
 Qui venit de Edom, de Bosra veste cruenta,
 Pulcher, sanguineus, candidus, atque ruber.
 Calcatorum erat qui ^l solus torcular altum,
^m In cruce pensandus, membra cruore levans.
 Unde sibi mista est stola candida, tineta rubore,
ⁿ Quem post, antequam non Dens ullus erit.
 Cujus transeendit sacra magnificentia ^o cœlum,
 Cuncta regens palma, sidera, rura, freta.
 Quis te tunc sensus, Domini pia mater, habebat,
 Cum tibi talis erat fetus, honore novus?
 Præmia quanta uterum implebant, et gaudia pectus,
 Cœlorum artificem cum tua ferret humus?
 O meritis ^p radians, diæ, virgo, putasne videbas
 Angelicus cursus ire, redire novos?
 C Militiam cœli cum te servare vicissim
 Sentires animo, sæpe levata manu.
 Quæ circa te acies, vel quando iter ire parares,
 Millia prægressus concomitando tuos?
 Quid Michael faceret ductor, sub principe celso,
 Quid gereret Gabriel, nuntius ille sacer?
 Qualiter aut Raphael occursum impenderet almæ,
 Te portante, Dei dum putat esse thronum?
 Credo alter cuperet plantis substernere palmas;
 Ille excussa ala ^q subnitiidare viam.
 Duceret iste auras ne te gravis nreret æstus,
 Ille levans pinnas vertat ut imber aquas.
 Iste ad frena manum retinens, ne sarcina lapsset,
 Neu pes offendant pendula ^r turba vetat.

^e Fabric., *et generare diem*. Sic etiam Browerus, licet in Ed. Patr. Lugd. legatur *et generare Deum*, quod haud displicet.

^f Ibid., *tu revocat alvus*.

^g In Vat. Cod., *Tunc vivax*.

^h Ibidem, *novella ferens*. Ita et Fabric.

ⁱ Fabric., *Chesydros, seps*.

^j Ibid., *hybris; forte, hydris*.

^k In Cod. Vat., *speciosus fôrma*; Fabric., *O fôrma radians*.

^l Fabric., *torcularia solus*.

^m Ibid., *in cruce pensandus*.

ⁿ In Cod. Vat., *quem ante, et vel post quem non Deus ullus erit*.

^o Fabric., *cœlos*.

^p Ibid., *O fôrma radians*.

^q Ibid., *solveret ipse diem*.

^r Cod. Vat., *tu ba volat*. Item Fabric.

Quot vigiles turmæ, cum te sopor altus haberet,
 Solaque dormitans tot vigilare daret?
 Sidereo obsequio, meritis dignissima virgo,
 Cum te divinis cingeret ala choris.
 Ejus honore mero ^a sol ipse tremisceret ortum,
 Lunaque sub pedibus quæreret esse tuis.
 Artificique suo se machina subderet orbis,
 Ac miraretur per tua membra Deum.
 O virgo excellens, vincens super omnia matres,
 Quam genus crexit, cui Deus alta dedit!
 Cujus fructus adest, et flos non perdit honores,
 Quæ nato es genitrix, et tibi virgo inanes.
 Felix quæ generi humano sub Tartara lapso,
 Ad cælos facta es sors, via, porta, rota.
 Aula Dei, ornatus paradisi, gloria regni,
 Hospitium vitæ, pons penetrando polus.
 Arca nites, et theca potens gladii bis acuti,
 Ara Dei assurgens, luminis alta pharos.
 Celsa super cedros, et vasta cacumina montis,
 Subque tuis plantis et rota solis adest.
 Virgineo cœtu, dux sexu prima secundo,
 Præлата astrigeris sola puella choris.
 Finguntur figuli, super omnia vasa decorum,
 Atque creaturæ fulgida massa novæ.
 Candelabrum pulchrum, vibi capiendo lucernam,
 Quam formam sculpsit tam super astra faber.
 Ornans Jerusalem sanctam, speciosa venustas,
 A facie templi vas in honore Dei.
 Exsuperans portas Sion splendore corusco,
 Stans merito fidei, gemma superba throni.
 Ore diem jaculans, radios a fronte ^b sagittans,
 Luminibus rutulis, lumen honore rotans.
 Sidereum speculum, illustris domus Omnipotentis,
 Vultibus ex illis fulgura clara ferens.
 Nomen honoratum, benedicta Maria per ævum,
 Ad laudem artificis nobilis artis opus.
 Dulcis et angelico pretioso puella relatu,
 Omnes ultra ^c homines dona decoris habens.
 Inde rubore rosas, candore hinc lilia vincens,
 Flos novus e terra, quem polus arce colat.
 Crystallum, electrum, aurum, ostrum, concha alba,
 [smaragdus,
 Quo tua forma nitet, cuncta metalla jacent.
 Nix premitur candore tuo, sol crinis honore.
 Palescunt radii, virgo, decore tui.
 Lychnites hebes est, cedit tibi Lucifer ardens,
 Omnibus officii lampade major ades.
 Occulti in terris sacramenti conscia summi,
 Et secreta poli sunt patefacta tibi.
 Dignus ager Domini, generans sine semine frugem,
 Et ne cassa ^d seges, iussu repleta places.
 Sola sine exemplo fecunda, et libera nexu,
 Ignara amplexus, mater opima sinu.

A Virgo intacta manens, fidei ubertate marita,
 Inscia conjugio, feta negante viro.
 Accipis, ut nescis: sic reddis ut integra constes,
 Nec violata paris, nec pariendo dolens.
 Et tamen est genitus Deus et homo, verus, et unus,
 Spiritus atque caro Christus, utrumque genus.
 In deitate Patri æqualis, ^e vel corpore matri,
 Et sine peccato de genitricis caro.
 Factor dans legem, factus sub lege minister:
 Ipse pater mundi, filius ipse tibi.
 Unde tuum, mater, generas natum atque parentem:
 Hinc prolem, inde patrem: hoc Deus, illud
 [hominus.
 Cujus honore sacro, genitrix, transcendis Olympum.
 Et super astrigeros erigis ora polos.
 B Conderis in solio felix regina superbo,
 Cingeris et nive lactea virgo choris.
 Nobile nobilior c' reuconsistente senatu,
 Consulibus celsis celsior ipsa sedes.
 Sic juxta genitum regem regina perennem,
 Ornata ex partu, mater opima, tuo.
 Occurrunt præceres, et gloria magna Joannes,
 Notus et ante Deum, quam ^f pateretur homo.
 Fratribus ascitis, ^g Paulus, reliquisque beatis,
 Doctor apostolicus, fulgida palma Petrus.
 Diligit has portas Sion super omnia Jacob,
 Pro patribus genitos quos in amore Deus.
 Qui omnes ^h ore suo ornati, super astra coruscant,
 Si sic discipuli, quid pia mater erit?
 Hinc patriarcharum numero sociante, prophetæ
 C Conveniunt celso munera ferre throno
 Martyrii ⁱ hinc inde cohors redimita coronis,
 Principe cum Stephano civica turba poli.
 Primitiæ florum, Bethlemica passio lactans,
 Quæ meruit nascens vivere morte magis.
 Italiæ mundique caput quos Roma retentat,
 Urbs vel Alexandri, aut Antiochenus ager.
 Quos Hierosolymis, aut quos Byzantion oris:
 Quos Patra, quos Ephesus, Naddaver arce tenet.
 Quos Oriens, Occasus habet, quos Africa, et Arctos,
 Quosque sepultat humus, cingit et Oceanus,
 Natio, gens, populus, regiones, agmina, reges,
 Undique currentes ad nova dona patris.
 Æthiopes, Thraces, Arabes, Dæus, Indus, Alanus,
 Aurora, et ve-per, Persa, Britannus adest.
 D Intrautes in regna Dei pietate redempti,
 Gaudia visuri regis in arce poli.
 Quos recipit sacra porta Petri, quos janua Pauli,
 Postis ad Andreæ limen Achaia ^j petit.
 Matheus Æthiopes, Ephesinus valva Joannis,
 Et quem quisquis amat, hunc sua porta rogat.
 Horum ante adventum te qualiter ornat amator,
 Portavit quem uteris, virgo beata, tuos?

^a Cod. Vat., *cujus honore sacro*.

^b Fabric., *sagittas*.

^c Ita et Fabr.; male alii, *hominem*.

^d In Cod. Vat., *et nec arva seges*. Ita et Fabric.

^e Fabric., *sed*. Sic quonque Ms.

^f Ibid. *pareretur homo*.

^g Ibid., *Paulo*.

^h Ibid., *obrizo ornati*.

ⁱ Ib., *Hinc atque inde cohors*. Ms. *choros*.

^j Ms., *patet*.

Hans tibi larga poli, cui tu domus arcta fuisti,
 Ventris pro hospitio restituendo thronum.
 Componendo caput niveum diademate fulvo,
 Et gemulis rutilam comit honore comam:
 Amnectens nive pretiosa monilia collo,
 Fulgore^a et vario pectora pura tegens.
 Quam speciosum humeris imponit honoris amictum,
 Splendore ardescens purpura tincta nitet!
 O quoties coctum zonæ micat aura per aurum,
 Pallida nec pallæ est flumbrina luce nitens!
 Quis tibi digna canat, quantum decus exeat ore,
 Aut de veste tui gemma virore micet?
 Quando strata jacet pedibus pretiosa smaragdus,
 Quando pavementis alba^b topazus adest.
 Quodque oculus non vidit agens, non audiit auris,
 Ornamenta tibi hæc, pia virgo, nitent.
 Cum regio ergo poli, totusque exercitus astri,
 Te ornatam inspiciet, laudibus ora movent.
 Incipiens Michael præconia ferre beatæ,
 Cumque suis turmis, hæc tibi, virgo, refert:
 O decus excellens, o femina^c forma salutis,
 Partus fruge potens, virginitate placens!
 Per quam est se nasci dignata redemptio mundi,
 Et reparare genus quod tulit Eva ferox.
 Hanc tibi, mater, opem legionum milia mille,
 Per classes resonant carmine, voce, lyra.
 Angelus inde tuos repetit paranympus honores,
 Qui tibi de cælis nuntia sancta vehit.
 Dicens: O felix, imitari nescia virgo,
 Cujus et agnus ovis, conterit ora lupi.
 Tartara dirumpens, patriæ captiva reddeens,
 Et libertati post iuga pressa refers.
 Excipit has iterum ingeminans pars altera laudes,
 Perstrepat et cunctis vox revoluta choris.
 Incipit inde alios producere terra favores,
 Zachariæ genitus, vox, tuba, præco, sonus,
 Cum Petro et Stephano, ducibusque in millibus am-
 Agminibus, mistis plausibus alta canens: [plis
 O virgo insignis, benedicta ad gaudia nata,
 Auxilium terræ, fulgor honorque poli.
 Ecce tuus florens uterus quæ præstitit orbi,
 Te^d generante fide nos paradisos habet.
 Quid sumus, aut fuimus? quos merserat Eva pro-
 De limo in cælum nos facit ire sinu. [suum,
 Laudibus his, Domini genitrix, fragor intonat astris.
 Militique poli hæc tibi clangor agit.
 Ast ego ferre volens, vident subducere laudes,
 Nam tibi quisque cupit voce favore sacræ.
 Mens oret genitum, sic matri digna loquatur,
 Cujus amore pio, vivis honore novo.

^a In Cod. Vatic., *Fulgoribus variis pectora*.

^b Ibid., *topazus inest*. Ita et Fabric.

^c Fabric., *fama salutis*.

^d Ibid., *pariente*.

^e Idem extremos hos versus sic mutat:

Omnes jam fines terræ meruere salutem,
 Per Christum genitum, Virgo Maria, tuum.
 A Patre perpetuo, cæto tibi tempore natum:
 Qui mihi spes venit, causa salutis. Amen.

^f Hoc mihi carmen conscriptum videtur a Fortu-
 nato, Agnetis ac Radegundis nomino, quo virgines

A Pulchra super gemmas, splendorem solis obumbrans,
 Alta super cælos, et super astra nitens.
 Vellere caudior niveo, rutilantior aura,
 Fulgidior radio, dulcior ore favo,
 Suavior, et roseo nimium rubicundior ostro,
 Vincis aromaticas mentis odore comas.
 Chara, benigna, micans, pia, sancta, verenda, ve-
 [nusta,]
 Flos, decus, ara, nitor, palma, corona, pudor.
 Per quem^e omnes fines terræ meruere salutem,
 Gaudet et orbis totus, pontus, arena, polus.
 Hæc tibi qui indignus quamvis corde, ore susurro,
 Spes mihi sis veniæ, quæ vehis orbis opem.

CAPUT VIII.

Ad Virgines.

[Virginitatem laudat, ac virginum in cælo felicitatem
 et gloriam describit. Hinc virgines hortatur ad
 tuendam castimoniam sive animi, sive corporis.]

Inter^g apostolicas acies sacrosque prophetas,
 Proxima martyribus præmia virgo tenet.
 Splendida sidereo circumdata lumine pergens,
 Jungitur angelicis casta puella choris.
 Fruge pudicitæ, cæli dotanda talento,
 Æterni regis ducitur in thalamos.
 Pulchra corona caput triplici diademate cingit,
^h Et gemmæ exornant pectora, colla, comam.
 Induitur teneris superaddita purpura membris,
 Et candore nivis fulgida palla tegit.
 C Floribus æternis oculos rosæ, lilia pascunt,
 Et paradisiacus naribus intrat odor.
 Unde magis, dulcis, hortamur, ut ista requiras,
 Quæ dedit Eugeniæ Christus et alma Teclæ
 Virgo Dei, fructus cæli, victoria inuadi,
 Ut semper regnes, has pete regis opes.
 Sunt tibi chrysolithis fabricata palatia gemmis,
 Atque smaragdineo janua poste viret.
 Liminaⁱ sardonychiæ variato lumine florent,
 Et hiacynthæus circuit ordo domum.
 Aurea tecta micant, plebs aurea fulget in aula,
 Et cum rege pio turba cornusca nitet.
 Ille puellarum locus est, quæ, lucis amore,
 Ille servant Domino, corpore, mente, fidem.
 Despice quod terræ est, et clara sedebis in astris,
 Christi ut sponsa placens regna superna colas.
 Præsens vita nimis fugitivo tempore transit,
 Virginis integritas glorificanda manet.
 Paupertas te parva rogat cum divite Christo,
 Ut venias nostro, dulcis alumna, sinu,

hortaretur et invitaret ad Pictaviense monasterium,
 ac proflitendum in illo monasticæ vitæ institutum
 sub regula sancti Cæsarii, quod aperte declarare vi-
 detur sequens distichus:

Paupertas te parva rogat cum divite Christo,
 Ut venias nostro, dulcis alumna, sinu.

^g Hoc carmen, sicut et reliqua quæ sequuntur
 desiderantur in uno Cod. Vat.

^h Ilus Cod. Vat., *et gemma exornat*.

ⁱ Alter, *limina sardonica*.

Quo patris auxilium Domino obtentura preceris,
Atque tibi felix regna ^a beata pares,
Ut pariter sanctæ merearis juncta Mariæ,
Gaudia perpetuo concelebrare choro.
Ilas quæcunque piis manibus susceperis arrhas,
Non nuptura homini, sed sis amata Dei.

CAPUT IX.

[Sanctorum in cælo gloriam commemorat, ac eorum, et in primis sanctissimæ Deiparæ suffragia adversus communis hostis insidias sibi precatur. Postremo Numinis magnificentiam et amplitudinem commendat.]

Metrica ^b Tirones nunc promant carmina castos,
Et laudem capiat ^c quadrato carmine virgo.
Trinus in arce Deus qui ^d pollet, sæcla creavit,
Regnator mundi regnans in sedibus altis
Indigno conferre mihi dignetur in ævum
Cum sanctis requiem, quos laudo versibus istis.
Arbiter altithronus, qui servat sceptræ superna,
Tradidit his cæli per sudum scandere limen,
Inter sanctorum cuneos qui laude perenni
Rite glorificant moderantem regna Tonantem.
Omnipotens Dominus, mundi formator, et auctor,
Nobis pauperibus confer suffragia certa,
Et ne concedas ^e tradendos hostibus isthinc,
Sed magis exiguos defendens dextera tangat,
Ne prædo pallax cælorum claudere limen,
Vel sanctos valeat noxarum fallere scæna,
Ne fur ^f strophosus foveam detrudat in aïram,
Conditor a summo quod Christus servat olympo,
Pastor ovile tuens, neque possit ^g nebula raptor,
Regales vastans caulas, ^h his dicere puppū,
Omnia sed custos defendat ovilia jam nunc
Maxima, præcipuum quæ gestat nomine nomen;
Addere præsidium, mater, dignare precatu;
Nam tu perpetuum prompsisti lumine lumen,
ⁱ Infantque, clamante sacro spiramine, euntes,
Cujus per multum jubar alto splendet ab axe,
Ac populos pariter replet vibramine flumen,
Rex regum, et princeps populorum dictus ab ævo,
Magnus de magno ^j rerum regimine rector.
Illum nectere ^k non possunt, nec cingere cæli,

^a Edit. Paris., *beata petas*.

^b Hoc poema legitur in uno Codic. Vat. ex tribus iis quibus usi hactenus sumus, ad calcem Oper. Fortunati. Visum est illud exscribere, quod a Fortunati stylo alienum non videatur. Acrostichum est, ac tot versibus constat, quot sunt litteræ primi versiculi, quod poematum genus fuit, ut alias vidimus, familiare Fortunato: illud autem in causa est cur sententiæ carminis, litteris astrictæ, non inter se accurate necti interdum videantur. Admodum vero depravatū, corruptumque amanuensis, ut videtur, inscitia, in ms. Codice illud reperitur; ac loca quidem alia emendavimus, mendosis lectionibus in notas rejectis: alia, quomodo legenda sint, conjectimus, et conjecturas nostras eodem in loco indicavimus: alia, quod nihil in mentem veniret quod dignum esset Fortunato, nihil attingimus, ac, ut in Cod. ms. leguntur, reliquimus corrupta.

^c Quadratum carmen illud dicebatur, ut arbitror, quod tot versibus constabat, quot erant litteræ primi versus, et singuli versus paribus numero litteris coalescebant. Primum, non posterius, in hoc poemate servatum videtur.

A Nec mare navigerum spumoso gurgite vallat,
Aut zonæ mundi, quæ stipant æthera celsa.
Clarorum vitam, qui castis moribus isthic,
Auxiliante Deo, ^l vernabant flore perenni,
Sanctis aggrediar studiis edicere pauper.
^m Tanta tam digne si pauper præmia perdat,
Omnia cum nullus verbis explanet, ⁿ et apte
• Sat.

CAPUT X.

Ad domnam Radegundem.

[Radegundem laudat ob despectum mundum ac regnum, atque ejus pietati et laboribus parem in cælo mercedem futuram auguratur.]
Regali de stirpe potens Radegundes in orbe,
Altera cui cælis regna tenenda manent,
B Despicens mundum inveniisti acquirere Christum,
Et dum clausa lates, hinc super astra vides.
Gaudia terreni concultas noxia regni,
Ut placeas regi læta, favente polo.
Nunc angusta tenes, quo cælos largior intres,
^p Diffundens lacrymas, gaudia vera metes.
^q Et corpus crucias, animam jejunia pascunt
Salve, quam Dominus servat amore suus.

CAPUT XI.

Ad eandem de violis.

[Excusat se Radegundi, quod violas potius quam lilia ac rosas ad eandem muneri mittat. Ipsas violas commendat ex coloris odorisque præstantia, atque inde eandem, nec non Agnetem, ad virtutem excolendam hortatur.]
Tempora si solito mihi candida lilia ferrent,
C Aut speciosa foret suave rubore rosa,
Hæc ego rure legens, aut cespite pauperis horti,
^r Misissem magnis munera parva libens.
Sed quia prima mihi desunt, vel solvo secunda,
Profert qui violas, ^s fert et amore rosas;
Inter odoriferas tamen has, quas misimus, herbas,
Purpureæ violæ nobile germen habent.
Respirant pariter ^t regali murice tinctæ,
Et saturat sulcis hinc odor, inde color.
Hæc, quod utrumque gerit pariter, habeatis utraque
Et sit mercis odor flore perenne decas.

^d Forte *plens*.

^e Ms., *tradendos*.

^f *Strophosus* videtur esse positum pro *toruosus*. *στροφῆ* Græce *flexus* dicitur. Ms., *strososus*; et mox, *detrudet*.

^g Forte, *ab ubere raptos*.

^h Locus corruptissimus, cui emendando vix conjecturæ aliquid afferre potui. Forte, *abducere luppus*.

ⁱ Forte, *Te laudant*.

^j De superabat, invito metro.

^k Non a me additum est.

^l Ms., *vernebat*.

^m Forte, *Tantaque*.

ⁿ Et additum a me.

^o Ultimus versus sic habetur in Codice. *Sot sac anim nec tñx mor ponum se norivita cirtem*, ex quibus verbis nihil exsculpere potui.

^p Edit. Paris., *Effundens*.

^q Edit. Paris., *Dum corpus*; et ad versus finem, unus Cod. Vat., *jejunia pascis*.

^r Unus Cod. Vat., *misissem magis*.

^s Ibid., *ferret amore*.

^t Edit. Paris., *regali more nitentes*.

CAPUT XII.

Ad eandem de floribus super altare.

[Post hiemale frigus ac pruinas, florigerum ver ait adventasse, et inde Radegundis et Agnetis in altaribus exornandis sertis ac floribus studium et diligentiam commendat, quorum seriem ac multiplicem varietatem festive et eleganter describit.]

Frigoris hierni glacie constringitur orbis,
Totaque lux agri, flore ^a cadente, perit.
Tempore vernati, Dominus quo Tartara vicit,
Surgit ^b perfectis lætior herba comis.
Inde viri postes et pulpita floribus ornant,
Hinc mulier roseo complet odore sinum.
At vos non vobis, sed Christo fertis odores,
Has quoque primitias ad pia templa datis.
Textistis variis altaria festa coronis,
Pingitur, ut filis, floribus ara novis.
Aureus ordo crocis violis, ^c hinc blattens exit,
Coecinus hinc rubicat, lactens inde nivit.
Stat prasino venetus, pugnant et flore colores,
Inque loco preis herbida bella putes.
Hæc candore placet, rutilo micat illa decore;
Suavius hæc redolet, pulchrius illa rubet,
Sic specie varia florum sibi germina certant,
Ut color hinc gemmas, thura revincat odor.
Vos quoque, quæ struitis hæc, Agnes cum Radegunde,
Floribus æternis vester anhelet odor.

CAPUT XIII.

Ad eandem pro floribus transmissis.

[Flores mittit ad Radegundem, muneris parvitatem excusans; quorum occasione ad cœlestium rerum spem ac cogitationem eandem erigit.]

O regina potens, cui aurum et purpura vile est,
Floribus ex parvis te veneratur amans.
Et si non res est color, ^d attamen ipse per herbas,
Purpura per violas, aurea forma erocus.
Dives amore Dei, vitasti præmia mundi,
Illas contemnens, has retinebis opes.
Suscipe missa tibi variorum ^e munera florum,
Ad quos te potius vita beata vocat.
Quæ modo te crucias, recreanda in luce futura,
Aspiciis, hinc qualis te retinebit ager.
Per ramos fragiles, quos nunc præbemus olentes,
Perpende hinc, quantus te refuebit odor,
Hæc cui debentur, precor, ut cum veneris illuc,
Meque tuis meritis dextera blanda trahat.
Quamvis te spectet paradisi gratia florum,
Istæ vos cupiunt jam ^f revidere fores.
Et licet egregio videantur odore placere,
Plus ornant proprias, te redeunte, cumas.

^a Duo Codd. Vat., *flore carente*.

^b Ibid., *surgit perfecta*.

^c Ed. Paris., *lacteus*.

^d Unus Cod. Vat., *est tamen ipse*.

^e Ed. Paris., *gloria florum*.

^f Hinc apparet carmen istud fuisse conscriptum quo tempore Radegundes se jam reclusam tenebat: quod ei solenne erat quotannis, sacra Quadragesimæ tempore, uti notavimus in Vita Fortun., nom. 82, et ex seqq. carminibus apparet.

A

CAPUT XIV.

Ad eandem, cum se recluderet.

[Radegundem, cum in eo esset ut sese concluderet, prosequitur hoc carmine Fortunatus, ac suum in illam desiderium declarat.]

Mens secunda Deo, Radegundis, vita sororum,
Quæ ut foveas animam, membra ^a domando cremas.
Anima vota colens, ^b hodie claudenda recurris,
Errant animi, te repetendo, mei.
Lumina quam citius nostris abscondis orellis,
Nam sine te nimum nocte premente gravor;
Omnibus exclusis, uno retineberis antro,
Nos magis includis, quos facis esse foris.
Et licet hic lateas, brevibus fugitiva diebus,
^c Longior hic mensis, quam celer annus erit;
Tempora subducis, ceu non videaris amanti,
Cum vos dum cerno, hoc mihi credi parum.
Sed tamen ex voto tecum veniemus in unum,
Et sequor huc animo, quo vetat ire locus.
Hoc precor, incolumem referant te gaudia Paschæ,
Et nobis pariter lux geminata redit.

CAPUT XV.

Ad eandem, cum rediit.

[Radegundem, a suo recessu jam reversam, hoc carmine gratulatur. Eadem reduce, sibi omnia restituisse proficitur, totiusque anni ubertatem in ejusdem reditu sibi repræsentatam fuisse.]

Unde mihi rediit radianti lumine voltus?
Quæ nimis absentem te tenere moræ?
Abstuleras tecum, revocas mea gaudia tecum,
Paschalemque facis bis celebrare diem.
Quamvis incipiant modo surgere semina sulcis,
Hic egomet hodie, te revidendo, meto.
Colligo jam fruges, placidos compono maniplos,
Quod solet Augustus mensis, Aprilis agit.
Et licet in primis modo gemma et pampinus exit,
Jam meus autumnus venit, et uva simul.
Malus, et alta pirus gratos modo fundit odores,
Sed cum flore nova jam mihi poma ferunt.
Quamvis nudus ager nullis ornatur aristas,
Omnia plena tamen, te redeunte, nitent.

CAPUT XVI.

Ad Gregorium episcopum, pro infirmitate sua.

[Cum Fortunatus rure febri laboraret, Leonem presbyterum a Greg. Turon. ad se narrat missum fuisse, a quo ad sacra Martini festa celebranda invitaretur, valetudinis suæ statum et ægritudinis indolem describit: eamque refert, sudore oborto, cessasse.]

D

Venit ad ægrotum medici vox alma Gregori,
Urbe ex Toronica, dum cubo rure thoro,
Concite presbytero recitante I Leone sereno,
Irem ut Martini sunt ubi festa pii.

^a Edit. Paris., *domando premis*.

^b Lege Fortun., in Vita sanctæ Radegundis, n. 11.

^c Unus Cod. Vat., *targior hic mensis*.

I hic Leo non alius videtur esse quam is de quo loquitur Greg. Tur. lib. iv de Mirac. sancti Martini, cap. 25, his verbis: *Leonis, presbyteri nostri, vernacula, etc.*, ejus precibus, et sancti Martini patrocinio, puellam a febre et instantis mortis periculo narrat fuisse liberatam.

Tum fateor, morbi grave debilitate laborans,
 a Febre calens summo, jam rigor intus eram.
 Hinc fragili uimium, forti languore, redacto,
 Illa lassa levans, halitus æger erat.

Ibat anhelanti vapor aridus, ora perurens,
 Ibat ab arcibus b flatis aura coquens.
 Fervor eram totus, tristis rogos igne caminus,
 Febris et in fibris stabat c aperta, patens.

Donec Christus opem, sudore undante, refudit,
 Fervidus et gelidas ignis abegit aquas.
 d Redditur ipsa salus, pater alme, saluto salutem,
 Auxilium exsili sis rogo pastor ovi.

CAPUT XVII.

Ad eundem pro causa abbatissæ.

[Fortunatus hoc in carmine Gregorii opem adversus grave incommodum, quod in monasterium, ut videtur, Pictaviense irrepserat, implorat.]

* Repsit quale nefas intra pia septa synaxis?
 Inconsulte dolor, rumpere verba vetas.
 Quale nec ante oculos, patulas neque polluit aureis,
 Nec facerent vitio qui sua lana colunt,
 Tu tamen, alme Pater, pietatis amore labora,
 Ut sacer antistes, culmina cujus habes,
 Unde repræsentans Martinum in tempore sacrum,
 Cursibus atque fide dando salutis opem.

CAPUT XVIII.

Epistola pro eadem rē.

[Fortunatus eandem rem quam superiore carmine Gregorio commendat, misso ad eundem comprehensore suo, ac rogat per beatæ Radegundis vota ac memoriam, ut monasterii ejus afflictis rebus succurrat.]

Commendans humilitatem meam copiosissimæ vestræ dulcedini et mitissimæ dominationi, suggero ut causa universalis Ecclesiæ talem vos f habens basidem, ut nullus ventorum turbo succellans, nulla procellarum propellens congeries possit illic inve-

a Unus Cod. Vat., *febre calens summa*. Ms. Trevir., et alii libri habent:

Febre calens summa, jam rigor intus, eram
 Col. Ms., *non rigor intus eram*. Pulmannus corrigebat: *jam rigor unus eram*. Illic ex Brow. Edit. Paris., *intus erant*.

b Edit. Paris., *flatibus aura*.

c Unus Cod. Vat., *opertu patens*. Sic quoque Edit. Paris.

d Hic versus correctus fuit a Brow., qui in libris mendose legebatur sic:

Reddidit iste, Pater alme, saluto salutem.
 vel:

Salus atque sit, alme, salutem.

Unus Cod. Vat. mendose:

Redditur isti, Pater alme, saluto salutem.

Ed. Par., *reddita sicque salus*.

* Non obscure videtur hoc in poemate Fortunatus loqui de gravibus turbis, ac dissidiis, quæ post obitum beatæ Radegundis in Pictaviense monasterium invasere: quorum flammam Chrodicdis, sanctimonialis, Chariberti regis (ut ipsa de se prædicabat) filia, excitavit; ejusque furis confotæ discordiæ eo processerunt, ut ad sacrilegas et immanes cedes, ac facinora alia, res perveniret. De his vide Greg. Tur., lib. ix. Hist. Franc., cap. 53, et seq. Ed. Paris., *Repsit tale nefas*; et in versu seq., *verba putas*.

A nire, quod quatit g, aut quod labefaciet, reperiat, in causa, qua conservus meus presbyter, præsentium portitor, ad vos pro singulari præsidio confidens occurrit, sicut ipse singula poterit explicare. Memor sis commendationis beatæ domnæ meæ filiæ, vel jam matris vestræ, domnæ Radegundæ pro loci sui, vel personæ, totiusque regulæ stabilitate, quod petiit, et verborum vel viscerum h supplicatione commisit, ita præcipiatis infatigabiliter laborare, qualiter ipse vobis in retributione sempiterna restituat i, qui providet auxilium indigentibus. In causa j Justinæ vester apostolatus pastoraliter k desudet.

CAPUT XIX.

1 Ad eundem ex nomine Justinæ.

[Scribit hoc poema Fortunatus sub Justinæ personæ ac nomine, eaque rogat Gregorium ut per ipsum patri commendetur, et aviæ gratias referat, quod ea ad se advenisset.]

Antistes Domini, bone pastor. et auctor honoris,
 Rite decus generis, quo est generosa fides,
 m Justinam famulam pietate, memento, beate,
 Per te et commender stirpe, vel arce patri.
 Illic referens grates aviæ, quia reddita tandem,
 Ad vultus neptis dulcis imago venit.
 Ista diu nostris votis dans gaudia, rector,
 Inter avam et neptem tu mediator agas.

CAPUT XX.

Ad eundem salutoria.

[Acceptis litteris a Gregorio, deque bona ejusdem valitudine certius factus, se inprimis lætatum declarat Fortunatus; ad extremum se eidem commendat.]

Alme, beate Pater, lumen generale, Gregori,
 Jure sacerdotum culminis arce capui.
 Reddo Deo grates, de vobis prospera noscens,
 Vestris nunc scriptis lætificatus agens.
 Me quoque commendans humili prece, voce saluto,
 Jugiter officio quem mea corda colunt.

f Ed. Paris., *habeat basidem*; et mox, *turbo vacillans*.

g Unus Cod. Vat., *quod labefaciet*, reperiat. Ed. t. Paris., *aut quod lubefactatum*.

h Edit. Paris., *supplicatio*.

i Edit. Paris., *quod videt per auxilium*.

j Unus Cod. Vat., *in causa justitiæ*. Item in alio Cod. Vat. Illic Justinæ (pro qua male in præfatos Codd. irrepsit *justitiæ*) erat præposita monasterii Pictaviensis, cum grave illæ seditiones, de quibus supra, exortæ sunt. Eadem abbatissam suam, cum a sicariis quæreretur ad necem, altaris palla contexti; ipsa deinde se pro abbatissa abduci passa est, quin pruderet quæ esset; ac postea recognita, dimissa, ac reddita est monasterio. Illic acciderunt ad an. 589, de quibus Greg. Tur. lib. x, cap. 15.

k Unus Cod. Vatic., *pastoraliter quod desudet*. In alio, *quod se subdat*. Edit. Paris., *desudet*.

l Putat el. Ruinart. in aut. et emend. ad notas in sanctum Greg. Tur., hanc Justinam filiam fuisse Justinii, qui vir sororis sancto Greg. appellatur lib. ii, de Mirac. sancti Martini, cap. 2. Certe lib. iv, cap. 7, Fortunatus alloquens libellum suum, eique mandans ut Gregorium Justinæ nomine salutaret, sic de ea loquitur:

Adde Justinam, pariter precantem,
 Nempe commendans famulam, propinquam,
 Et refer quantum sibi chara profert
 Neptis honorem.

m Edit. Paris., *Justinæ famulæ*.

CAPUT XXI.

Ad eundem saluatoria.

[Gregorii virtutem, celebritatem et pastorem in grege tuendo sollicitudinem, laudat.]
 Summe Pater patriæ, celsum et generale cacumen,
 Forte decus, generis a Turonicensis apex.
 Lumen ab Arvernis veniens feliciter arvis :
 Qui illustrans populos, spargeris ore pharus.
 Alpibus ex illis properans b, mens altior ipsis,
 Vir per plana sedens, qui pia castra legis.
 Ne noceant hostes, qui sunt in ovile fideles,
 Unicus in campis publica turris ades.
 Vir date, dulces caput, regionis chare Gregori,
 Martini retinet quem sacra sella Patrem.
 Me Fortunatum humilem commendando patrono,
 Sic tua vita diu hoc sit in orbe Deo.

CAPUT XXII.

Ad eundem saluatoria.

[Suam in Gregorium sedulitatem ac studium declarat, et ejus se precibus ad extremum commendat].
 Si qua mihi veniet quoties occasio dulcis.
 Opto, sacer, calamo solve vota meo.
 Summe Pater patriæ, toto venerabilis orbe,
 Undique chare mihi, c fulgida cura Dei.
 Commendas humilem tibi me, sacer arce Gregori.
 Pro famulo proprio, queso, precare Deum.

CAPUT XXIII.

Ad eundem.

Si cessent homines velociter ire per Austros,
 Ad te, chare pater, carmina missa velim.
 Nunc tamen est quoniam gerulus mihi, porrigo verbum,
 Sed minus eloquio, quam quod amore colo.
 Dulcis opine, decus nostrum, pie papa, Gregori,
 Versiculis brevibus solvo salutis opus.
 Sed memor ipse mei commenda, queso, Tonanti,
 Sic te consocium reddat honore throno [throni].

CAPUT XXIV.

Ad eundem.

[Nullam facundiam tantam esse dicit qua pares Gregorio pro ejus in se munificentis gratias agere possit.]
 Gurgitis in morem si lingua fluente rigaret,
 Turbine torrentis vel raperetur aquis,
 Ad tua præcipue præconia summa, Gregori,
 Dum non explerem summe, gutta forem.
 Munificumque Patrem æquaret nec Musa Maronis,
 Fers bone, quanta mihi, quis valet ore loqui?

* De patria et genere Gregorii Turonicensis lege vitam ejusdem, ab Oddone abbate conscriptam, et prælixam Gregorii Operibus, Edit. Paris., a cl. Ruhnart. editis.

b Edit. Paris., *mons altior*.

c Edit. Paris., *fulgide, chare Dei*.

d Vigenna, sive Vingenna, Gallix fluvius est, hodie la Vienne; in Lemovicino fontes habet, et in Ligerim se evolvit.

e Unus Cod. Vat., *fruge repleto*.

f Ms., *abit et quem pro quod*.

A Ac brevitate, sacer, famulum commendando subactum,
 Me Fortunatum, sit veniale, precor.

CAPUT XXV.

Ad eundem pro villa præstita.

[Gratias agit Gregorio pro agro ad privatas sibi impensas et usus beneficentissime collato; tum ipsius agri situm et aduentum describit.]
 Tramite munifico celebravit pagina cursum,
 Carmine dulcissimo, quam tuus edit amor.
 In qua sorte loci facta est collatio doni,
 Qua d Vigenna procax litore frangit aquas.
 Lapsibus et tumidis dum fertur nauta carinis,
 Ingens culta videt, quando celestina canit.
 Grates, chare, gero pletatis fruge c reperta,
 Qui facis unde decens multiplicetur apex.
 B Et sine his mea sunt, a te quæcunque tenentur,
 Grex f habet omnis agris quod bone pastor habes.

CAPUT XXVI.

Ad eundem precatoria pro ipso agro.

[Gratias item agit pro impensa sibi agelli parte; Gregorii in se munificentiam sancti Martini liberalitati in pauperes exæquans. Præstitum sibi agrum ad omnem nutum reversurum ad Dominum suum affirmat.]

Munifici reparans Martini gesta, Gregori,
 Textit ut ille habitu, nos alis ipse cibo.
 Discipulus placidum sapiens imitando magistrum;
 Ille ubi dux residet, miles habebis opem.
 Ut chlamydem ille prius, sic tu partiris agellum;
 Ille legendo potens, tuque fovendo c decens.
 Ille ope me antiquum d relevans, tu, chare, novellum,
 C Fit dives merito paupere quisque suo.
 Quando reposcetur, vestris redit usibus arvom,
 Et Domino i proprio restituemus agrum.
 Unde amplas refero grates, dulcissime rector,
 Et repeto i pandens hæc tua, pastor, ovis.
 Nec tantum reddo, quantum tibi debeo, præsul :
 Pro Fortunato sed, rogo, flecte Deum.

CAPUT XXVII.

Ad eundem pro pellibus sibi transmissis.

[Suam in accipiendis Gregorii litteris letitiam declarat. Item laudes Gregorii complectitur; et ei se commendat. Postremo missas ad se niveas pelles, quibus pro caligis uteretur, commemorat, et gratias agit.]

Egregio compacta situ, phalerata rotatu,
 D Atque Sophocleo pagina fulta sopho,
 Me arentem vestro madefecit opima rigatu,
 Fecit et eloquio, quod loquor, esse tuo.
 Dulcis, chare, decens, facunde, benigne Gregori,
 Atque Pater patriæ hinc sacer, inde cate.

c Edit. Paris., *decus*.

d Videtur hoc in loco Fortunatus eam erga se sancti Martini beneficentiam indicare qua, cum Ravennæ graviter oculis laboraret, ejusdem ex patrocinio, ægritudine illa est liberatus. Itaque se antiquum nominare dicendus est, spectans præteritum tempus, quo in se beatum Martinum beneficium expertus est; novellum autem, præsentem Gregorii in semet liberalitatem significans.

i Ms., *proprium*.

j Unus Cod. Vat., *pangens hæc*.

Muneribus, meritis, animis et moribus tequis.
 Omnibus officiis, unde colaris, habens.
 Me Fortunatum tibi celso sterno pusillum,
 Commendo et voto supplice rite tuum.

A Cui das unde sibi talaria missa ligentur,
 Pellibus et niveis sint sola tecta pedis.
 Pro quibus a Domino detur stola candida vobis,
 Qui datis hoc minimis, unde feratis opes.

LIBER NONUS.

CAPUT PRIMUM.

Ad Chilpericum regem, quando a synodo Brinnaco habita est.

[Brinnacensis synodi Patres alloquitur hoc poemate Fortunatus, poscitque ab eis veniam, ut sibi liceat de Chilperici laudibus dicere : quem a generis nobilitate commendat, et a famæ celebritate, tum ab ejus virtute in præliis, ac rerum gestarum gloria ; quem post varias rerum vicissitudines, tandem pristinam, imo etiam ampliorem, dignitatem, per adversos rerum casus, ait recuperasse. Eundem patriæ præsidium adversus barbaras nationes esse prædicat, ac laudat ejus justitiam et doctrinam, qua suis illum majoribus narrat, præstitisse. Postremo Fredegundis reginæ encomium subtextit.]

Ordo sacerdotum, venerandaque culmina Christi,
 Quos dedit alma fides religione Patres.
 Parvulus opto loqui regis præconia celsi,
 Sublevet exigui carmina vester amor.
 Inclute rex armis, et regibus edite celsis,
 b Primus et antiquis culmina prima regens.
 Rector habes nascendo decus, moderando sed auges,
 De radice patris flos generate potens.
 Æquali serie vos nobilitando vicissim,
 Tu genus ornasti, te genus ornat avi.
 Excepisti etenim fulgorem ab origine gentis,
 Sed per te proavis splendor honore redit.
 Te nascente patri, lux altera nascitur orbi,
 Nominis et radios spargis ubique novos ;
 Quem præfert oriens Libyes, occasus, et c arctus,
 Quo pede non graderis, notus honore venis.
 Quidquid habet mundus, peragrasti, nomine princeps,
 Curris et illud iter, quod rota solis agit.
 Cagnite jam ponto et flubro, pelagoque sub Indo,
 Transit et Oceanum fulgida fama d sopho.

* Quænam hujusce Brinnacensis synodi convocationis causa fuerit, docet nos pluribus Gregor. Turon. lib. v Histor. Franc. cap. 50 : quæ paucis licet perstringere. Riculfus scilicet clericus in Fredegundem reginam, uxorem Chilperici, grave crimen confixerat, ejus obijciendi ac divulgandi auctorem fuisse Gregorium Turonensem commentus fuerat, multa adversus eum fingens, quibus in invidiam apud reges vocaretur, ut illo nimirum de sede Turonensi amoto, et alio, qui sibi faveret, in ejusdem locum suffectus, ipse deinde Turonensis Ecclesiæ archidiaconus crearetur. Quocirca ut in illud criminis quæreretur, Chilpericus Brinnaci synodum episcoporum coegit, in qua et Riculli fraus detecta est, et Gregorii probata innocentia. Synodus isthæc habita est anno 580, quo anno proinde hoc poema scriptum est a Fortunato. Brennacum, autem, sive Brinnacum vulgo Braine, villa erat regia, ut videtur, in qua Chilperici filii, Dagobertus et Chlodobertus graviter ægrotasse referuntur a Greg. Turon., lib. v, cap. 55, cum quidem Dagobertus ibidem morbo oppressus interierit, Chlodobertus vero Suesionas feretro in basilicam Sancti Medardi delatus,

Nomen ut hoc resonet, non impedit aura, nec unda,
 • Sic tibi cuncta simul, terra vel astra favent.
 Rex bonitate placens, decus altum, et nobile geruens,
 In quo tot præcerum culmina culmen habent.

Auxilium patriæ, spes et tu tamen in armis,
 Fida tuis virtus, inclutus atque vigor.

Chilperice potens, si interpret barbarus exstet,
 c Adjutor fortis, hoc quoque nomen habes.

B Non fuit in vanum, sic te vocitare parentes,
 Præsagium hoc totum, laudis et omen erat.
 Jam tunc judicium præbebant tempora nato,
 Dicta priora tamen dona secuta probant.

In te, dulce caput, patris omnis cura pendendit,
 Inter tot fratres sic amor unus eras.

Agnoscebat enim, te jam meliora mereri,
 Unde magis coluit, prætulit inde pater,
 Præposuit genitor, cum plus dilexit alumnium,
 Judicium regis frangere nemo potest.

Auspiciis magnis crevisti, maxime princeps,
 Hinc in amore manens plebis, et inde patris.

Sed meritis tantis subito sors invida rerum,
 Perturbare parans regna quæta tibi,
 Concutiens animos populorum, fœdera fratrum,
 Lædere dum voluit, prosperitate favet.

C Denique jam capiti valido pendente periclo,
 Quando ferire habuit, reppulit hora nerem.
 Cum retinereris mortis circumdatus armis,
 Eripuit e gladiis sors, operante Deo.

Ductus ad extremum, reneas de funere vitæ,
 Ultima quæ fuerat, sit tibi prima dies.

Noxia dum cuperent hostem tibi bella parare,
 Pro te pugnavit fortis in arma fides.

ibi extremum exhalaverit spiritum. Brennacum porro nonnisi tribus leucis distat ab Augusta Suessionum, versus Rhennos, ut habet cl. Ruin. in notis ad Gregor. Turon., lib. iv, cap. 22. In eadem villa Brinnacensi Clotarii thesauri servabantur, uti refert Greg. Tur., loco mox citato.

D b Unus Cod., Vat. *primus ab antiquis.*

c Forte, *arctos.*

d Edit. Paris., *tui.*

e Eadem edit., *Sit tibi et unda simul.*

f Etymon *Chilperici*, Germanico ex Idiomate ductum ostendit Brow. in notis ad hunc locum ; quem lege, si libet.

g Duo Codd. Vatic., *eripuit gladio.* Chilpericus sæpe cum fratribus suis bella gessit, ac cladibus sæpe fractus, semper tamen emersit. Postremo victus plane, prolapsusque a Sigiberto fuisset, nisi victor jam hic, Fredegundis reginæ fraude, ac dolo, de medio repente fuisset sublatus. Vide Greg. Turon., lib. iv, cap. 52. Ad hujusce postremi belli exitum et Chilperici felicitatem videtur hoc loco respexisse Fortunatus.

Prospera iudicium, ^a sine te, tua causa peregit.

Et rediit proprio celsa ^b, cathedra loco.

Rex bone, ne doleas nam te fortuna querelis,

Unde fatigavit, hinc meliora dedit.

Aspera tot tolerando diu, modo læta sequuntur,

Et per mœrores gaudia nata metis.

Multimodas per opes seminaus, tua regna resumis,

Namque labore gravi crescere magna solent.

Aspera non nocuit, ^c sed te sors dura probavit,

Unde gravabaris, celsior inde redis.

Altior assiduus crescis, non frangeris armis,

Et belli artificem te labor ipse facit,

Fortior efficeris per multa pericula princeps,

Ac per sudores dona quietis abes.

Nil dolet amissum, te rege superstitute, mundus,

^d Qui se servarunt debita regna gradu.

Consuluit domui, patriæ populoque Creator,

Quem gentes metunt te superesse virum.

Ne ruat armatus per Gallica rura rebellis,

Nomine victoris hic es, et ampla ^e regis.

Quem Geta, ^f Wasco tremunt, ^g Danus, ^h Estio, Saxo, Bri-

Cum patre ⁱ quos acie te domitasse patet. [Iamnis,

Terror et extremis Frisonibus, atque Suevis,

Qui neque bella parant, sed tua frena rogant.

Omnibus his datus es timor, illo iudice campo,

Et terrore novo factus es altus amor.

In te, rector, habet regio circumdata murum,

Ac levat excelsum ferrea porta caput.

Tu patriæ radias adamantina torris ab Austro,

Et sento stabili publica vota tegis.

^a Videtur idem hoc loco Chilpericum purgare, quod nullum Chilperici consilium, aut opera in occidendo Sigiberto interfuerit.

^b Unus Cod. Vat., *cathedra suo*.

^c Ibid., *si sors te dura*.

^d Ibid., *cui se servarunt*, quod seq.

^e Ms., *Tegis*.

^f Vascones populi, qui in Pyrenæis jugis habitabant, suis sæpe incursionibus Galliam infestarunt. A Theoderico et Thodeberto victi et edomiti fuisse referuntur in Chrou. Fredeg. Scolastici.

^g Edit. Paris., *Danus Scythæ*.

^h Unus Cod. Vat. *Euthio*: *Suspicebar* (subdit Browerus) *Estio legi posse, abrupta Euthinnum, si quæ gens ejus nominis, memoria, Estones autem, vel Estiones, hodieque inter Saxonum reliquias numerantur apud Livoniæ fines, Suecis, Moschiis, Danisque parum abjuncti*.

ⁱ Edit. Paris., *quos pridem te*.

^j Duo Cod. Vat., *cujus in orbe prono*. Non videntur hæc laudes, quas hoc loco Fortunatus percenset, congruere personæ Chilperici, viri impuris Fredegundis in amoribus diu volutatis, ejus desiderio vel Gelesuintham, legitimam uxorem, in lecto suo necandam curavit, quique in reges fratres omni tempore iniquus et infestus exstitit. Etsi vero duobus filiis orbatus, immatura morte extinctis, videatur aliquid ad poenitentiam commotus fuisse, idem tamen ad mentem suam ac pristinam vitæ consuetudinem reversus, postremo occisus est, ejusdem Fredegundis, quam perditissime amabat, ejusque snasu tot scelera commiseraat, opera et consilio, uti narrat Aimoinus, in *Histor. Franc.*, lib. iii, cap. 57. Hunc Greg. Tur. non dubitat *Neronem* sui temporis, et *Herodem* nominare, ejus vitia ac scelera late describit lib. vi *Hist. Franc.*, cap. 46. Quo circa dicendum Fortunatum, poetarum more, hunc regem

A Neu gravet hæc aliquis, pia propugnacula tendis, Ac regionis opes linite forte foves.

Quid de justitiæ referam moderamine, princeps?

Quo male nemo redit, si bene justa peti:

Cujus ^l in ore probo mensuræ libra tenetur,

Rectaque causarum linea currit iter.

Nec mora lit, vero falsus nihil explicat error,

Judiciisque tuis fraus fugit, ordo redit.

Quid? quoscunque etiam regni ditione gubernas,

^k Doctor ingenio vincis, et ore loquax.

Discernens varias ^l sub nullo interprete voces,

Et generum linguas unica lingua refert.

Erigit exiguos tua munificentia enectos,

Et quod das famulo, credis id esse tuum.

Qualiter hinc itidem tua se præconia tendunt,

B Laudis et hoc cumulo concutit astra fragor.

Cui simul arma favent, et littera constat amare,

Hinc virtute potens, doctos et inde places.

Inter utrumque sagax, armis et jure probatus,

Belliger hinc radiax, legifer inde micax.

De virtute pater, reparatur avunculus ore,

Doctrinæ studium vincis et omne genus.

Regibus æquali, de carmine major habetis,

Dogmate vel qualis non fuit ante parens.

Te arma ferunt ^m generi similem, sed littera præfert,

Sic veterum regum per simul, atque prior.

Admiraode mihi nimium rex, ejus opinæ

ⁿ Prælia robur agit, carmina lima polio.

Legibus arma regis, et leges dirigis armis,

Artis diversæ sic simul itur iter.

C laudasse, ejus vitia reticendo, ac, si quid erat laudis, amplificando. Difficile quippe, vel turpi in homine, non elucere virtutis aliquid quod laudari possit.

^k Chilpericus, etsi minus præstitit doctrina, eandem tamen affectavit, cum, ut refert Greg. Tur., lib. v, c. 45, vel theologicis in rebus scientiam male sibi vindicaverit: *asserens ipsum esse Patrem, qui est Filius, idemque ipsum esse Spiritum sanctum, qui Pater et Filius, ac volens ut et Gregor. ipse Turo-nensis et reliqui Ecclesiarum doctores id quod ipse sentirent ac crederent. Quanquam ad hac amentia postea destitit. Idem (ut refert ibidem Gregorius) Scripsit alios libros versibus, quasi Sædulum secutus: sed versiculi illi nulli penitus metricæ conveniunt rationi. Addidit autem et litteras litteris nostris, id est ω, sicut Græci habent, æ, the, wī, quarum characteres subscripsimus. Hi sunt ω ψ ζ Δ. Et misit epistolas in universas civitates regni sui, ut sic pueri docerentur, ac libri antiquitus scripti, planati punice, rescriberentur. Narrat eandem rem Aimoinus, lib. iii *Hist. Franc.*, cap. 41. Litteras vero alphabeto additas a Chilperico esse ait χ, en, θ th, φ ph. Sed de illis litteris, et ipsarum varietate, in Mss. videsis notas cl. Ruin. in Greg. Tur. lib. v, cap. 45, *Hist. Franc.**

^l Edit. Paris., *sed*.

^m Unus Cod. Vat., *generis similem*.

ⁿ Aimoinus, lib. iii de *Gestis Franc.*, cap. 16, refert sequens Epigramma, tanquam a Chilperico rege, in laudem sancti Germani, episcopi Parisiensis, elucubratum, quod sic habet:

Ecclesæ speculum, patriæ vigor, ara reorum,
Et pater, et medicus, pastor, amique gregis.
Germanus virtute, libe, cerdo, ore, bratus,
Carne tenet tumulum, mentis honore polum,
Vir, cui dura nihil nocuerunt fata sepulcri,
Vixit enim, nam mox quem tulit ipsa thuet.

Discere si possit, rector, tua singula quisquis,

A

Ornarent plures, quæ bona solus agis.

Sed tamen hæc maneant, et crescant prospera vobis,

Et liceat solio multiplicante frui,

Conjuge cum propria, quæ regnum moribus ornat,

Principis et calmen participata regit.

* Provida consiliis, solers cauta, utilis aula,

Ingenio pollens, munere larga placens.

Omnibus excellens meritis, Fredegundis optima

Atque serena suo fulget ab ore dies.

Regia magna nimis, curarum pondera portans,

Te bonitate colens, utilitate juvens.

Qua pariter tecum moderante palatia crescant,

Cujus et auxilio floret honore domus.

Quærens unde viro duplicentur vota salutis,

Et tibi mercedem ^b de Radegunde facit.

Quæ meritis propriis effulget gloria regis,

Et regina suo facta corona viro.

Tempore sub longo hæc te fructu ^c proles honoret,

Surgat et inde nepos, ut renoveris avus.

Ergo Creatori referatur gratia digne,

Et cole, rex, regem qui tibi præbet opem.

^d Ut servet, cumuletque bonum; nam rector ab alto

Omnia solus habet, qui tibi multa dedit.

Da veniam, victor, tua me præconia vincunt,

Hoc quoque, quod superor, sit tibi major honor.

Parvulus opto tamen, sic ^e prospera vota secundet.

Ut veniant terris hæc pia dona polis.

Aera temperie faveant tibi, tempora pace

Frugibus arva micent, fœdera regna ligent.

^f Edomites omnes, tuearis amore fideles,

Sis quoque catholicis religionis apex.

Summus honor regis, per quem donantur honores,

Cui longæva dies constet, et alma fides.

Regibus auro alii, aut gemmarum munera solvant,

De Fortunato paupere verba cape.

Crevit adhuc potius Justus post funera, nam qui

Fictile vas fuerat gemma superba micat.

Hujus opem ac meritum multis dare verba loquuntur,

Redditus et cæcis prædicat ore dies.

Nunc vir apostolicus rapiens de carne tropæum,

Jure triumphali considet arce poli.

Cl. Mabillon, in notis ad Vitam sancti Germani sæc. i Bened., hujusce poematis versus elegantiores et ornatiores videns, quam ut a Chilperico elucubrari possent, opinatur ab Aimoino eosdem expolitos fuisse. At Browerus non dubitat illos Chilperico adjudicare, et attribuire Fortunato ejus quippe stylum et ingenium sapere existimat. Browero facile vel ipse assentior, præsertim cum Fortunatus alia etiam carmina, alterius nomine ac rogatu, scripserit, ut alibi innotuit.

^a An hæc laudes apte Fredegundi convenient, judicent qui illius vitam et facinora novere. Ea vero ejusmodi sint, et nos sæpe indicavimus, et videre est apud Greg. Turon. passim, in Hist. Franc., apud Aimoinum, et alios rerum Francie. scriptores. Hæc itaque Fortunatus ad tempus scripsisse magis quam ad rerum veritatem videtur, ac forte, quo Fredegundis animum, in Gregorium Turonensem vehementius incensum, leniret, ac mitigaret, idcirco eam laudasse impensius quam voluisset.

^b Videtur hoc loco indicare Fortunatus Fredegundem conjugis sui res ac salutem Radegundis precibus commendasse.

^c Chilpericus duos jam superstites habebat libe-

PATROL. LXXXVIII.

CAPUT II.

^a Ad Chilpericum regem et Fredegundem reginam.

[Poenam Ada et Hevar, a quibus peccandi origo exstitit, inflictam commemorat, et inde in miseram prolem mortem ait fuisse propagatam; tum mortis ipsius necessitatem ex patrum qui ante decesserant exemplo confirmat. Hinc vero Chilperici dolorem, quem ex acerbo filiorum funere conceperat, consolatur, nihil prodesset lacrymas affirmans ad claros ab inferis revocandos. Addit fines ejusque vitæ rite constitutos a Deo fuisse, atque eandem homines, tanquam vasa, effringere, cum lubuerit. Eundem hortatur ad hunc dolorem fortiter ferendum, ac solandam Fredegundem reginam, filiorum necem acriter dellentem. Exemplo Job, Davidis, et matris Machabæorum suadet, ut gratie potius supremo Deo agantur, quod insoues pueros immatura morte præripuerit; atque inde etiam parentes consolandi occasionem sumit, quod illi a sacro baptismi lavacro pori ad Deum migraverint, superna infelicitate locandi. Postremo novam iisdem sobolem in locum demortuæ augurat.]

B

Aspera conditio, et sors irrevocabilis horæ,

Quod generi humano ^b tristis origo dedit:

Cum suadens coluber projecit ab ore venenum,

Morsu et serpentis mors fuit Eva nocens.

Sumpsit ab ipso ex tunc Adam patre terra dolorem,

Et de matre gemens, mundus aiora capit.

Prævaricando duo probro damnantur acerbo,

Ille labore dolet, hæc generando gemit.

C

Mors venit inde vorax, transmissa nepotibus ipsis,

Hæredesque suos tollit origo nocens.

Ecce hoc triste nefas nobis genuere parentes:

Ceperat unde prius, hinc ruit omne genus.

Primus Abel cecidit, miserando vulnere cæsus,

Ac fraterna sibi sarcula ^c membra fodent.

ros, quos e Fredegunde susceperat, Dagobertum et Clodobertum, quibus paulo post Brinnacensem synodum orbatus est, non sine vindice Numine, ut legi potest apud Greg. Tur., lib. v, c. 51, et ex seq. carmine patet.

^d Edit. Paris., Hoc.

^e Brow. corrigit pia vota secundent; sed hujusce emendationis nihil apparet in Mss. Vat.

^f Unus Cod. Vat. Et domites omnes.

^g Huc poemati Fabricius nomen indidit: De communi omnium mortalitate. Legitur illud in duob. Codd. Vat., quibus huc usque usi sumus, et in perantiquo alio, seorsim a cæteri Fortunati Operibus, cum hac inscriptione: Incipiunt versus Fortun. episcopi in consolatione defunctorum. Nec illic integrum habetur hoc poema, sed desinit ad versum illum inclusive: Candida ceu rubeis, etc.

^h Tertius Cod. Vat. tollit origo necis.

ⁱ Membra fodent. Sic Ms. Trevir. et Coln. Quibus accedunt et Vat., nisi quod ultimus habet membra fodit. Fabricius correxit:

Ac fraterna illi sarcula membra trahunt.

Rite Brow. censet vocem illam fodent esse retinendam, tum quod ea ætate homines pluribus jam latinis vocibus, vulgari sermone depravatis, abuterentur, id quod constat in primis ex testimonio divi Aug., lib. ii de Doctr. Christ., cap. 15, et Cassiodori, Inst. Div. l. i, c. 15, tum quod Fortunatus sæpe rerum vocabula depravasse ac corrupisse de-

Post quoque Seth obiit, sub Abel ^a vice redditus A Brachia non retrahunt fortes; neque purpura

[idem,

]reges,

Et quamvis ^b rediit ^c, non sine fine fuit.

Quid Nue memorem, laudatum voce Tonantis,
Quem levis arca tulit, nunc gravis arca premit?

Sic quoque Sem, et Japheth, patrum justissima
[proles.

Sancta et progenies tale ecurrit iter.

Quid ^a patriarcham Abraham, vel Isaac, Jacob quo-
[que dignos,

Cum de lege necis nemo solutus adest?

Melchisedech etiam, Domini sacer ore sacerdos,

Job quoque, ceu geniti sic abiere sui

Legifer ipse jacet Moses, Aaronque sacerdos,

Alloquiisque Dei dignus, amicus obit.

Successorque suus, populi dux inclytus, Jesus

^f Qui legis libris, occubuit patris.

Quid Gedeon, Samson, vel quisquis in ordine iudex?

Mortem sub Domino iudice nemo fugit.

Israelita potens David rex, atque ^g propheta,

Est situs in tumulo cum Salomone suo.

Esaias, Daniel, Samuel, Jonasque beatus,

Vivens sub pelago, stat modo pressus humo.

Princeps clave, Petrus, primus quoque dogmate
[Paulus,

Quamvis celsæ animæ, corpora terra tegit.

Semine ab humano ^b cui nullus major habetur

Vir baptista potens ipse Joannes obit.

Enoch, Heliasque ⁱ hoc adhuc spectat uterque,

Qui satus ex homine est, et moriturus erit.

Ipse creator ovans, surgens cito Christus ab umbris,

Hic quia natus homo est, carne sepultus humo.

Quis rogo non moritur, mortem gustante salute?

Dum pro me voluit hic mea vitâ mori?

Dic mihi quid poterunt Augusti, i et culmina regum,

Membra creatoris cum jacuere petris?

prehendatur, quo illa ad metricas leges exigeret. Quod et hic fecisse, minime mirum est. Idem Brow. hujusce loci sensum ita explicat, ut Cain sarculo Abelis corpus fodisse vel perripisse dicatur, aut postea, occidendi causa, in terram infodisse. Sed is primum probat magis: *Posteaquam*, ait, in *Aurelii Prudentii Hamartigeniam paulo fixius intendi*, cujus videtur imitator in primis existisse Fortunatus. Ita vero de Cain scribit Prudentius:

Armat deinde parricidalem manum
Frater, probate sanctitatis æmulus,
Germana curvo colla frangit sarculo.

Ubi a poeta nomine *sarculi* accipitur quodeunque instrumentum, quo Cain usus est in occidendo fratre. Sarculum vero idcirco nominatum præcipue est, quod Cain agricola esset; unde verisimile est is instrumentis ad facinus suum usum fuisse quæ manibus ad manum haberet, nempe rusticis, cujusmodi tandem illa essent instrumenta. Adnotandum et illud videtur, *quod fodent* usurpari a Fortunato non pro voce *fodient*, ut putat Browerus; cæteroquin vis sensui inferretur, sed pro *fodiunt*, ut integra sit sententia. Edit Paris., *fraterna etiam sarcula... fodunt*.

^a Uous Cod. Vat., *videtur iisdem*. Tertius, *redditus iisdem*. Ita et Fabric. Ed. Paris., *iisdem*.

^b Ed. Paris., *En quamvis*.

^c Seth *rediisse* dicitur, hoc est redditus parentibus pro Abel occiso, ut quamvis mortui in locum successerit, mori tamen et ipse non desierit. Eodem

^k Vir quicumque venit pulvere, pulvis erit.

Nascimur æquales, morimurque æqualiter omnes,

Una ex Adam est mors, Christus et una salus.

Diversa est merces, finis tamen omnibus unum,

Infantes, juvenes, ⁱ sic moriere senex.

^m Ergo quid hinc facimus, nunc te rogo, celsa pote-
[stas,

Cum nihil auxilii possumus esse rei?

Ploramus, gemimus, sed nec prolesse valemus,

Luctus adest oculis, est neque fructus opis.

Viscera torquentur, lacerantur corda tumultu,

Sunt clari extincti, flendo cadunt oculi:

Ecce vocatur amor, neque jam revocatur amator,

^B Nos neque jam repetit, quem petra mersa tegit.

Quamvis clamantem refugit mors surda, nec audit:

Nesrit in affectum dura redire pium.

Sed nolo, atque volo, migrabo cum omnibus illuc,

Ibimus ⁿ hinc omnes, nemo nec inde redit:

^o Donec adventu Domini caro mortua vivat,

Surgat et ex proprio pulvere rursus homo,

Cœperit ut legere ^p parentes cutis uda favillas,

Et vivi cineres de tumulis salient.

Ibimus ergo omnes, alia regione locandi,

Ibimus ad patriam, quos peregrina tenent.

^q Ne cruciari igitur, pie rex, fortissime princeps,

Quod geniti pergunt, quo petit omnis homo.

Quale placet figulo vas fictile, tale paratur,

Quando placet figulo, vasa soluta ruunt.

^C Quod jubet Omnipotens, non possumus esse rebelles,

^r Cujus ad intuitum sidera, terra tremunt.

Ipse creat hominem, quid dicere ^s possumus? idem

Qui dedit, et recipit, crimina nulla gerit.

Illius ecce sumus lignentum, et spiritus inde est,

Cum jubet, hinc imus, qui sumus ejus opus.

modo loquitur Fortunatus de Salomone dicens:

Pro vice germani cum redit ipso patri.

^d Ille versus sic legitur in uno Cod. Vat.

Sic quoque Sem, et Japhet, hi justissima proles.

^e Fabr., *patriarcha... dignus*.

^f Duo Codd. Vatie. *quos legis libris*. Ita et Fabric., *que lectio sequenda*. Ed. Paris. *Quos scitis*.

^g Ed. Paris. *pœta*.

^h Tertius Cod. Vat., *quo nullus*. Ita Fabric. Alter D Cod., *cum nullus*, mendose.

ⁱ Fabr., *et adhuc hoc*.

^j Duo Codd. Vat., *aut culmina regum*. Ita et Fabric.

^k Tertius Cod. Vat., *vir quocunque venit*. Fabric., *Nam quicumque*.

^l Duo Codd. Vat. *sic moriere senes*. Ed. Paris., *abiere senes*.

^m Fabricius sic effert hunc versum:

Ergo quid hic facimus dubis sub finera vitæ?

ⁿ Fabr., *huc... nemo sed inde*.

^o Ed. Paris., *Donec in adv*.

^p Fabr., *ardentes*.

^q Ille versus, *Ne cruciari, etc.*, cum seqq. deest in tertio Cod. Vat. Sic etiam plures alii lacunæ in ipso invenimur.

^r Ibid., *cujus et ad nutum*.

^s Fabr., *possumus illi*.

* Si libet, in hora montes, freta, sidera mutat,
Cui sua facta favent, quid homo firmus agit?
Rex, precor, ergo potens, age quod tibi maxime prosit,
Quod prodest animæ cum Deitatis ope,
Esto virile decus, patienter vinde dolores,
Quod non vitatur, vel toleretur onus.
Quod trahimus nascendo, ^b sine hoc non transit ullus,
Quod nemo inmutat, vel ratione ferat.
Consul eas domine reginæ et amantis amata,
Quæ bona cuncta capit, te sociante sibi.
Maternum affectu placare iubeto dolentem.
Nec simul ipse fleas, nec lacrymare sinas.
Te reguante viro, tristem illam non decet esse,
Sed magis ex vestro ^c gaudeat alta toro.
Deprecor hoc etiam, vitam amplam conjugis optans,
Consul eas ^d genitrici, consul eas patrie.
Talis erit populus, ^e qualem te viderit omnis,
Deque tua facie plebs ^f sua vota metit.
Denique Job natos septem uno triste sub ictu,
Amittens, laudes retulit ore Deo.
David psalmographus, genitum cum amisit amatum,
Mox timulo posuit, prandia festa dedit.
† Femina bis felix, pia mater Machabeorum,
Natos septem uno funere læta tulit.
Prompta ^h adiens Domino, semper tibi gloria, Rector,
Cum vis, summe pater, pignora mater habet.

* In tertio Cod. Vat., *si libet, hora una, montes.* Fabr., *una hora.* Idem Fabric. Poema hoc mutilum exhibet, omisso disticho, *Ne cruciere, etc.*, et desinens ad seq. distichum: *Rex, precor, etc.* Edit. Paris. Hunc versum habet ita:

Si libeat, montes, freta, sidera mutat in hora.

^b Duo Codd. Vat., *sine quo non transigit ullus.* Ed. Paris., *sine hoc non transigit ullus.*

^c Unus Cod. Vat., *gaudeat alia throno.* Sic quoque Ed. Paris.

^d Illic, scilicet, Rigunthis erat, quam ex Fredegundæ suscepit Chilpericus, quæ postea desponsa Reccaredo, Leuvichildi, regis Hispaniarum, filio, in Hispaniam cum thesauris ingentibus, et copiis missa est, sed infelici exitu. Namque, allato paternæ cædis nuntio, aniequam nuberet Reccaredo, ab his qui illam deducebant deserta ac prodita est, ipso Reccaredo jam alias nuptias appetente. Hinc regressa in Gallias est, magno cum dedecore, et contumelia, ac non multo post rixata cum matre, parum absuit quin ab illa necaretur. Lege Greg. Tur., lib. ix Hist. Franc., cap. 34, et lib. vii, cap. 9.

^e Duo Codd. Vat., *quem te viderit, invito metro.*

^f Unus Cod. Vat., *tua vota metit.*

^h In tertio Cod. Vat., *Germina bis felix.*

ⁱ Unus Cod. Vatic., *prompta addens Domino.* Sic quoque Ed. Paris.

^j In ultimo Cod. Vat. *referatur gratia nostro.* Sic quoque Ed. Paris.

^k Chilperici filii, Dagobertus, et Clodobertus obierunt, ut divimus, paulo post Brinnacensem synodum, an. 580, quo anno dira lues Grassata in Galliis est, quam describit Greg. Tur., lib. v, cap. 35, hisce verbis: *Dysentericus morbus pene Gallias totos præoccupavit. Erat enim his qui patiebantur valida cum vomitu febris, renumque nimius dolor, caput grave, vel cervix. Ea vero quæ ex ore projiciebantur colore cræceo, aut certe viridia, erant, & multis autem assequebatur venenum occultum esse. . . . Igitur in his diebus Chilpericus rex graviter ægrotavit, quo coalescente,*

A Unde Deo potius ¹ refertur gratia nostro,
i Germinis de vestro qui facit ire polo.
Eligit et gemmas de mundi stercore pulchras,
De medioque luto ² duci ad astra throno.
Mensis vestra Deo placuit, quam in horrea condit,
Dum spicis teneris dulcia grana metit.
Non paleas generas, frumenta sed integra gignis;
Nec recreanda ³ foris, sed recreanda polis.
Præsertim qui sic sancto baptismate puri,
Hinc inuere, rapi, fonte lavante novi.
Stantes ante Deum, velut aurea vasa decoris,
Aut quasi candelabris pulchra lucerna nitens.
Immaculatæ animæ, radiantes semper honore,
Vivorum retinent in regione locum.
Inque domo Domini plantati lumine vernant,
B Candida cœu rubeis lilia mista rosas.
Jusserit et Dominus cum membra redire sepulta,
Vestibit genitos tunc stola pulchra tuos.
^m Aut palmata chlamys, rutilo contexta sub anro,
Et variis gemmis frons diadema geret.
Utentes niveam per candida pectora pallam,
Purpureamque togam ⁿ fulgida zona ligat.
Tunc pater et genitrix mediis gaudebitis illis,
Cum inter sidereos cernitis esse viros.
Est tamen omnipotens, Abraham qui semen adauxit,
Vobis atque dabit, Job quod amore dedit.

filii ejus junior, nec dum ex aqua et Spiritu sancto renatus, ægrotare cœpit, quem in extremis videntes, baptismo abluerunt. Quo parumper melius agente, frater ejus senior, nomine Clodobertus ab hoc morbo corripitur, ipsique in discrimine mortis Fredegundis mater cernens, etc. . . post hæc infantulus junior, dum nimio languore tabescit, exstinguitur. . . Clodobertum vero componentes feretro, Suessionas ad basilicam sancti Medardi duxerunt, proficientesque eum ad sanctum sepulcrum, roaverunt vota pro eo; sed media nocte, anhelus joni, et tenuis, spiritum exhalavit. Neque dubitat Greg. Tur. dicere hanc filiorum Chilperici necem, divino judicio, ut supplicium de Chilperico et ejus domo sumeretur, accidisse; quin imo narrat, c. 51 ejusdem libri, quod cum adhuc esset Brinnaci post synodum Brinnacensem, atque cum beato Salvio, episcopo Albigeni, seorsim colloqueretur, ille repente ad se dixit: Vides-ne super hoc tectum quæ ego suspicio? Cui ego (verba sunt Gregorii) video super tegulum, quod super rex poni præcepit. Et ille: Aliud, inquit, non aspicias? cui ego: Nihil aliud, inquam, video. Suspicias enim, quod joculariter loqueretur. Et adjeci: Si tu aliquid magis cernis enarra. At ille ultra trahens suspiria, ait: Video ego evaginantum iræ divinæ gladium, super domum hanc dependentem. Verumtamen non fesselli dictio sacerdotum. Nam post dies viginti, duo filii regis, quos superius mortuos scripsimus, obierunt. Addit Aimoinus, lib. iii Hist. Franc., cap. 24, quod ipse archipræsul Gregorius una nocturnum post matutinos hymnos, strato recubans, vidit angelum Dei, super ecclesiam volantem, quæ clara voce dicebat: Heu! heu! percussit Deus Chilpericum, et cunctos filios ejus, nec erit ex his qui nunc vivunt ullus in regno ejus successor.

¹ Cod. ultimus Vat., *ducit ad astra poli.* In hoc Cod. carmen desinit ad illum versum inclusive: *Candida cœu rubeis, etc.*

² Unus Cod. Vat., *nec cremanda socis.* Ed. Paris., *nec perdenda socis.*

³ Ibid., *candida cæruleis.*

ⁿ Ed. Paris., *Aut candens palma rutilo.*

^o Ed. Paris., *lucida.*

* Restituens numerum natorum germine digno,
Progeniemque refert nobilitante fide.
Qui in solum David Salomonis contulit ortum,
Pro ^b vice germani cum redit ipse patri.
Ille tibi poterit de conjugē reddere natum,
Cui pater alludat, ubere mater alat.
Qui medius vestri reptans per colla parentum,
Regibus et patriæ gaudia longa paret.

CAPUT III.

^c Ad eosdem.

A specie veris inuentis ac festorum Paschalium
gaudiis Chilpericum et Fredegundem hortatur, ut
omni mœrore ac tristitia deposita, cum regia tota
ad lætitiā et alacritatem revertantur.]
Post ^d tempestates et turbida nubila cœli,
Quo solet infesto terra rigere gelu,
Post validas hiemes ac tristia frigora brumæ,
Flamine seu rapidi rura gravante Noti,
Succedunt iterum vernalia tempora mundo,
Grataque post glaciem provocat aura diem.
Rursus odoriferis renovantur floribus arva,
Frondebis arboreis et viret omne nemus.
Dulce saporatis curvantur robora pomis,
Et, redeunte sibi granine, ridet ager.
Sic quoque jam Domini post tristia damna dolentes,
Vos meliore animo lætificare, precor.
Ecce dies placidi revocant paschalia Christi,
Orbs ^e quoque totus item per nova vota fremit.
Gaudia plus faveant per celsa palatia regum,
Et per vos famuli festa beata colant.
Omnipotens ^f vobis nostra addat morte salutem,
Atque dio patriam culmina vestra regant.

CAPUT IV.

^g Epitaphium Clodoberti.

[Scribit Fortunatus epitaphium Clodoberti, filii
Chilperici regis et Fredegundis. Quindecim annos
natum refert illum obiisse. Laudat regala ejus
genus, ac spem quam de se toti regno, si vixisset,

^a Ist hæc vota Fortunati non inania et irrita fuere.
Nam revera Chilperico, post obitum Clodoberti, et
Dagoberti, alius filius natus est e Fredegunde; isque
appellatus est Theodoricus: qui cum non diu super-
stes fuisset (anno quippe post extinctus est) ut nar-
rat Greg. Tur. I. vi, c. 54), alium item ex Frede-
gunde filium suscepit Chilpericus, ac Clotarium no-
minavit. Is paternum regnum adeptus est, post obitum
Chilperici patris sui.

^b Ms. *nece*.

^c Hoc carmen eodem ipso anno, quo superius
conscripsum fuisse dicendum est, ac non multo post
filiorum Chilperici obitum. Ad Chilpericum ipsum
quippe et Fredegundem consolandos pertinet: quo-
rum dolorem ac mœstitiā pro filiorum interitu
acerbiorem fuisse, discere possumus ex Greg. Tur.,
I. v, c. 40, qui ait: *Igitur post mortem filiorum
Chilperici, rex mense Octobri, in Cotia silva, plenus
luctu, cum conjugē residebat, etc.*

^d In uno Cod. Vat. hoc poema cum superiore
conjungitur.

^e Mss. etiam Vat. habent: *Orbs quoque, etc.* Sic
enim prisce (ait Brow.), cum urbs, et orbs, omoge-
nia sint.

^f Advertit Brow. id ea ratione loquendi dictum
esse, quo a veteribus dictum fuit:

A præhuerat, commemorat. Ejus tamen mortem
negat descendam esse qui parvus hinc et innocens
decesserat.]

Flere monent populum crudelia funera regum,
Cum caput orbis humo mœsta sepulcra tegunt.
Hoc igitur tumultu recubans ^h Clodobertus habetur,
Qui tria lustra gereus raptus ab orbe fuit.
De proavo veniens Clodovecho celsa propago,
Clotariique nepos, Chilpericique genus,
Quem de regina sumpsit Fredegunde ⁱ iugali
Auxerat et nascens Francica vota puer.
Quem ^j, patris et patriæ dum spes adolesceret ampla,
Accelerante die sors inimica tulit.
Sed cui ^k nulla nocent queruli contagia mundi,
Non fleat ullus amor quem modo cingit honor,
B Nam puer innocuus, vivens sine crimine lapsus,
Perpetui regni se favet arce frui.

CAPUT V.

Epitaphium Dagoberti.

[Superiori poemati attexit epitaphium Dagoberti,
item Chilperici, et Fredegundis filii, eodem ferme
tempore, et ejusdem mortis genere, quo Clodo-
bertus, ejus frater, extincti. Regium ejusdem
genus ac stirpem commemorat. Felicem eundem
ac beatum deprædicat, quod vix sacro ablatus
lavacro obierat.]
Dulce caput populi, ^l Dagoberte, perennis amore,
Auxilium patriæ, spes puerilis orbis.
Germine regali nascens generosus, et infans,
Ostensus terris, mox quoque raptè polis.
C Belligeri veniens Clodovechi gente potenti,
Egregii proavi germen, honore pari.
^m Regibus antiquis respondens nobilis infans,
Chilpericique patris vel Fredegunde genus.
Te veneranda tamen mox abluit unda lavacri,
Hinc licet abreptum lux tenet ⁿ alma throno.
Vivis honore ergo, et cum iudex venerit orbis,
Surrecturus eris fulgidus, ore nitens.

De nostris annis tibi Jupiter augeat annos.

Quo et ille distichis referri potest, quo conjux, im-
matura morte extincta, sic loquitur ad superstitem
virum, diuturnam eidem vitam comprecans:

Immatura peri; sed tu felicior annos
Vive tuos, conjux optine, vive meos.

D Ast unus Cod. Vat. habet:

Omnipotens nobis vestram addat in orbe salutem,
quam lectionem tenendam arbitror; et quidem eam-
dem habet Edit. Paris.

^g Vide, quæ supra diximus in notis ad carmen 3
libri bujus.

^h Clodobertum Snessionis in basilica sanctorum
Crispini et Crispiniani martyr. humatum fuisse,
narrat Greg. Tur., lib. v, cap. 35, et Aimoinus, de
Gestis Franc., lib. iii, cap. 32.

ⁱ Ed. Paris., *venusta*.

^j Unus Cod. Vat., *quo patris*.

^k Alter, *sed cum nulla*.

^l Dagobertum (ait Greg. Tur., lib. v, cap. 35),
cum maxima mœrore deducens a villa Brennacæ
Parisiaz, ad basilicam sancti Dionysii sepeliri manda-
verunt.

^m Edit. Paris., *Legibus*.

Eadem edit., *alia*.

CAPUT VI.

Ad Gregorium episcopum pro metris Sapphicis.

[Gregorii litteras, quamvis seras, narrat se recepisse, acsum in eumdem studium et benevolentiam declarat. Idem, quæ postulat fuit, carmina ait se mittere. Ad Sapphicos tamen, quos poscebatur, versus pangendos spatium requirit, cum tunc messis faciendâ instaret; quæ si copiose processisset, paratior ad versus concinnandos se dicit futurum.]

Pollente eloquio pervenit epistola ^a cursu,

Sed voluit voto tarda venire nieo.

Nec tamen offendit, quamvis remorata requirit,

Quem tenet astrictum mente ligante virum.

Cum cupiam talem, qualis fuit ille Nazanzo,

Gregorium ut repares dogmate, sede ^b parens,

Quæque injunxisti, pater, ecce poemata misi,

Et mihi proficient, si tibi, chære, placent.

Hoc mandas etiam, quo Sapphica metra remittam,

Da veniam, modici dum seges urget agri.

Dum ^c nielo, da spatium, tibi mox parere parabo;

Si saturer fructu, fors meliora cano.

Condere si valeo, cum metro mitto libellum,

Quæ cape tu voto, ^d quo tibi ^e dictat amor.

CAPUT VII.

Ad eundem in ipso metro.

[Mittit ad Gregorium Fortunatus carmen, Sapphico metro conscriptum, quod a se postulaverat Gregorius, ut superiore carmine indicatur. Se ergo primum excusat, ac impar suis humeris negotium narrat sibi imponi; quod tamen non recusat, amore in Gregorium adductus. Missum ab eodem ad se libellum commemorat, tumido refertum cothurno, quem propter ingenii sui imbecillitatem vix attigisse affirmat, præsertim curis aliis et negotiis distentus. Postremo ipse libellum suum alloquitur, et eidem mandat ut ad Gregorium pergat, atque ipsum salutet, suo et Radegundis, nec non Agnetis et Justinæ, nomine.]

Corde jucundo, calamo venusto,

Litteras mittis, cupiente voto,

Blanda describens ^f seriæ salutis,

Chære Gregori.

Exigens nuper nova me movere

æletra, quæ Sappho cecinit decenter,

Sic Dioneos ^g memorans amores

Docta puella.

Pindarus Graius, meus inde Flaccus

Sapphico metro, modulante plectro,

^h Molliter pangens citharista, blaudo

Carmine ludit.

^a Edit. Paris., *cursus*.

^b Unus Cod. Vat., *sede parans*.

^c Edit. Paris., *meta dat spatium*.

^d Ms., *quod*.

^e Edit. Paris., *dicat amor*.

^f Edit. Paris., *famina salutis*.

^g Dioneos, nempe Venerios amores. Dione quippe

Veneris mater fuisse traditur.

^h Edit. Paris., *Molliter clangens*.

ⁱ Unus Cod. Vat., *Lyricos melodes*. Sic quoque

Ms. noster.

^j Ibid., *deest qui, incipiente versu sic: vel hæc*.

^k In duobus Codd. Vatic., *rapienter*, quam vocem

vel alia Mss. retinent, teste Brower.

^l Edit. Paris., *et satis constant*.

^m Edit. Paris., *tua jam voluntas*.

ⁿ Mpsi persona celebris in Eclog. Virgili

A

Cur mihi injungis ⁱ Lyricas melodas,

Vocæ qui rauca modo vix susurro,

Eloqui chordis mea dextra nescit

Pollice dulci.

ⁱ Qui vel hæc olim mihi si fuissent

Nota, prudentum doctelli Camœna,

Per tot oblitus fueram benignam

Tempora Musam.

Cum labor doctis sit, ut ista pangant,

Dogma nec quisquam ^k sapienter intrat,

^l Et satis constet resonare paucis

Metra poetis.

Non leve est nautæ rate transfretare.

Vincere aut vastum pelagus natatu;

Vix procelloso repetunt sub Austro

Carbasa portum.

Arduum nobis iter, et profundum,

Quo jubes pergi, tamen ibo votis,

Si uinus possum pedibus viare,

Ducor amore.

Præstitit, pastor, ^m tua mi voluntas

Codicem farsum tumido cothurno,

Quemque paupertas mea vix valebat

Tangere sensu.

Regis verbis humili repugnât,

Divites versus inopi recusans,

Et mihi ⁿ Mopso reserare nolens

Docta sophistis.

Disputans multum variante ^o miltho,

Quæque sunt rythmis, vel amica metris,

^p Sapphicum quantum tua me arve adornet,

Dulcis Epodus.

Multus auctorum numerus habetur,

Plura dicentum modulo canoro,

Quæ volens isto memorare metro,

^q Nomina frango.

Maxime qui nunc ^r resolutus a te,

Postque bis denos loquor ^s istud annos,

Clara quod scripsit, citharam terendo,

Lesbia virgo.

Scire qui vult hæc, Libycas arenas

Ante per litus numerare ^t tentet,

Cuncta quam metris ratione cauta

Carmine cingat.

D

^o Glossa Trevirensis exempl., habet ad hunc locum: *habitus, vel amictus eo genere, ex Brow.* Mavult tamen idem Brow. milthum hic pro rubrica accipiendum esse, quæ *μλθος* a Græcis appellatur, Broweri sententiæ et ipse assentior, cum minium vel a Fortunato interdum adhiberi solium ad versus poematum discriminandos satis possit intelligi ex cap. 6 lib. v, ubi ait: *Unde cum desit hic coccinum, res est texta de minio.* Unus Cod. Vat. corrupte habet variante muto. Edit. Paris., *melo*.

^p Edit. Paris., *Sapphici quantum thomi adornet*.

^q Edit. Paris., *Nomina, fingo*.

^r Edit. Paris., *resolutus arte*.

^s Hic intelligi potest, alia simili metro poemata scripta olim fuisse a Fortunato, quæ perire.

^t Edit. Paris., *tendat*.

Nam moras feci, remoratus ipse,
Pluribus causis modo hinc, et inde
Nec vacans legi placida quiete
Dulce sophistæ.

Scito nam, pastor, nec adhuc cucurri
Ordinem totum relegens libelli,
Sed satis, crede, est, satis est amanti
Sola voluntas.

Ergo laxatus celeri volatu,
Ad patrem sacrum, comitante voto.
• Et sibi nostrum renovans amorem,

Perge libelle.
Forte non possum piger ^b ire gressu,
Quo vocat blandus meus ille vultus,
Invicem nostram, rogo te, libelle,
Redde salutem.
Si memor fili Pater, ore dulci
Hunc precans, qui nos, mare et astra, fecit,
Ac piis votis bene se colentem

Pectore servet.
Feminæ charæ, sibi mente nexæ,
Quem colunt Agnes, Rhadegundes idem,
Sicut exposcunt, vice filiarum,
Solve salutem.
Adde ^c Justinam pariter precantem,
Nempe commendans famulam propinquam.
Et refer, quantum sibi chara profert
Neptis honorem.
Hæc tibi promptus prece, voce, mente,
Solve vix implens, ego ^d pauper arte,
Sed tamen largo refluens amore,
Chare Gregori.

CAPUT VIII.

• Ad Baudowaldum episcopum.

[Baudowaldum episcopum, clarum dignitatis gradu
et studiorum cultura ac scientia, nec non pietate

• Edit. Paris., et si nunc nostrum.

^b Unus Cod. Vat., ire gressum.^c De Justina vide quæ diximus ad c. 16 libri superioris.^d Unus Cod. Vat., ego paupertate. Sic quoque Edit. Paris.

• Censet Browerus Baudowaldum Meldensem episcopum fuisse, cum is apud Antonium Monchiarenum in Meldensium episcoporum catalogo expressus reperiat ac sedisse referatur circa hæc tempora, in aliis vero ecclesiis vix reperiuntur sedisse hujus nominis episcopi. — Cointius Baudowaldo in sede Meldensi refert successisse Gundowaldum, vel Gundobaldum, qui sedebat an. 614, cum quidem Baudowaldus successisset in eadem sede Edeno. Edenus autem exceperat Medovechum, qui interfuit concil. Parisiensi ii, ad an. 551. Ita fit ut Baudowaldi tempus congruat temporibus Fortunati. In uno Cod. Vat. deest hujusce poematis titulus.

¹ Edit. Paris., memorasse.

• Sidonius, ut legere est apud Cointium, successit Ruthardo in sede Moguntina: Sidonium vero excepit Willebertus, cum Willeberti successor Leonisius, seu Ludegastus, eandem sedem teneret ad an. 612, uti refert idem Cointius ad hunc au., n. 5. Ex quibus conjici potest quo tempore Sidonius præfuerit Ecclesiæ Moguntinæ, nihil quippe certi præterea

A florentem, salutat hoc carmine, et ejus se precibus commendat.]

Summe sacerdotum, bonitatis opima facultas,
Culmen honore tuo, lumen amore meo,
Officiis venerande sacris, pietatis alumne,
Pignore amicitia, corde tenende meo.
Florens in studiis, et sacra in lege fidelis,
Semper agens animæ dona futura tuæ.
Te pater ergo precans, terram, freta, sidera testor,
Ut velis ore sacro me ¹ memor esse tuum.

CAPUT IX.

• Ad Sidonium Moguntiacensem Episcopum.

[Sidonium episcopum, Moguntinæ Ecclesiæ, suo jam pastore orbatæ, præfectum, gratulatur. Laudat Sidonium ob Pastoralem gradum, ac munus, et in eo exercendo sollicitudinem ac diligentiam, ob liberalitatem in pauperes, beneficentiam in exules ac vinctos, ob doctrinam et eloquii suavitatem. Ejusdem in templis restaurandis munificentiam ac liberalitatem commemorat.]

B Reddita ne doleas, felix Maguntia, casus,
Antistes rediit, qui tibi ferret opem.
Ne morore gravi lacrymans orбата jaceres,
Te meruisse fame ¹.....
Porrigit ecce manum genitor Sidonius urbi:
Quo renovante loco prisca ruina perit.
Jura sacerdotii sacro moderamine servans,
Per cujus studium crevit et ipse gradus.
Parturit assidue gravidus Ecclesia fructus,
Quamvis Apostolico ¹ vinctus amore regis.
C Suscipit ^k hæredes, cœlesti germine natus,
Tali nupta viro, quando marita placet.
Te vigili custode, lupus non diripit agnos,
Te pascente gregem, non ovis ulla perit.
Cautius in toto per initia pascua ducis;
Toxica ne noceant, florea ¹ rura paras.
Sis cibus ut populi, placide ^m jejunia servas,
Et satias alios, subtrahis unde tibi.

(quantum equidem scio) potest proferri. Quo circa miror a Browero narrari quod is Theodorico et Theoderico, Francorum regibus, et Clodoveo proximo fuerit: cujus, inquit, novo surgente in Belgis imperio, insignis fuit vastitas Germaniæ I et II urbibus illata, eaque Maguntiacæ hoc gravior, quo repulsa crevit. Certe quo tempore venit in Gallias Fortunatus, non solum Clodoveus, sed etiam ejus Filius Clotarius, post diuturnum ac florens imperium, vivere jam desierat.

^b Unus Cod. Vat., reddita nec doleas.

¹ Hujusce Pentametri pars, mirabili consensu, deest in omnibus Mss., sive Vat., sive quibus usus est Browerus. (Primæ curæ nota.) — In Edit. Paris. Bibliothecæ veterum PP. ita suppletur:

Hunc gaude pulsa te meruisse fame.

In eadem consequens Pentameter sic legitur:

Quæta renovare locum prisca ruina petit.

(Secundæ curæ nota.)

ⁱ Unus Cod. Vat., amore regum, alter junctus, amore regnum; I., regum. Edit. Paris., junctus amore.

^k Edit. Paris., hæredem... natum. Forto legendum natos.

¹ In uno Cod. Vat., rura parans.^m Ibid., jejunia servans.

Nudos veste tegis, ^a captivis vincula solvens,

Deposito reddens libera colla iugum.

Exsulis domus es, et esurientibus esca,

Felix, cui Christus debitor inde manet.

Te doctrina probum, providentia sacra modestum,

^b Fecit et eloquio vincere mella tuo.

Templa vetusta novans ^c, speciosa sulca decore,

Inseris hinc populis plus in amore Deum.

Ut plebem ^d foveas, et Rheni congruis amnes,

Quid referat terris, qui bona præbet aquis?

^e Illic quod fana micant, et instaurata quod exstant,

Vivis in æterno, laude fluente tibi.

^f Ilac crescas longos meritorum fruge per annos,

Et crescente diu de grege vota feras.

CAPUT X.

^g *Ad Rhagnemundum* ^h *episcopum.*

[Suam in Rhagnemundum, sive Ragnemodum, episcopum benevolentiam declarat, quam nulla oblivione delendam affirmat. Diuturnam eidem vitam precatur, et gratias agit, Radegundis et Agnetis nomine, pro missa paropside de Pario marino, proque geminis quas ad ornandam sanctam crucem monasterii Pictaviensis munere miserat.]

Summe pater patriæ ⁱ, dulce mihi lumine Rucco,

Interiora mei cordis amore tenens,

Quidquid amicitiae veteris collegimus ambo,

Crescit in affectum semper, optime, meum.

Nam mihi nulla meos oblivio ^j tollit amantes;

Ante sit extremum, quam mihi desit amor.

Unde, beate pater, properans dependo salutem,

Optans longinquo te superesse gradu.

Ille etiam genitæ reddunt tibi pectore grates,

Munere pro niveo ^k marmore de Pario:

Quæ quotiens epulæ disco tribuuntur in illo,

In doni specie te pietate vident.

Nam pro gemmarum serie tibi reddat honorem,

Cui data proficiunt, crux veneranda throno.

^a Ibid., *captivorum vincula*, mendose. F., *captorum*.

^b Edit. Paris., *Et facit eloquio*.

^c Ibid., *spatioso sulca decore*.

^d Ibid., *et Rheni congruus annis*. At Trevir. Cod. habet ut edidit Browerus. Videtur nimirum Sidonius, ut advertit idem Brow., *munisse ripas, et amittum duorum violentiam, Rheni et Mœni, qui, nivibus et imbribus inflati, conjunctique validiore cum impetu ripis Maguntiaci proximis inferri solent, coercuisse operibus, aut molitione aggerum*. Edit. Paris., *foveas, Rheni tibi convenit annis*.

^e Vulgo antea legebatur: *Hic, quos fama micat*; correxit Brow.: *Hic, quod fana micant*. Edit. Paris.:

Hæc quoque fama micat, tu instauras omne quod exstat.

^f Ms., *Hic*. Edit. Paris., *hac vivas longos*.

^g Hic Ragnemundus episcopus Parisiensis fuit, excepitque in illa sede sanctum Germanum vita functum an. 576. Idem an. 585 interfuit synodo Matisconensi et obiit an. 591. De eo pluries loquitur Gregor. Turon., ac lib. II de Mirac. sancti Martini, cap. 12, narrat eum, cum adhuc esset diaconus, et sanctum Germanum episcopum Turones secutus fuisset, *accepta portione de pulvere sepulcri sancti Martini*, e gravi, quo laborabat dysenteriae morbo convalescere. Eundem jam presbyterum, cum quartana febris affligeretur, atque ad tumultum sancti Marcelli, olim episcopi Paris, obdormisset, sanum et incolumem inde surrexisse refert in lib. de Glor. confess., c. 89.

^h In uno Cod. Vatic. deest titulus hujusce carminis.

ⁱ Edit. Paris., *dulci mihi fame fulges*. In marg.

CAPUT XI.

Ad Droctoveum ^l *abbatem.*

[Droctoveum abbatem, discipulum sancti Germani, episcopi Parisiensis, et ejusdem imitorem studiosissimum, laudat hoc carmine, et ei se commendat.]

Vir venerande, sacer meritis et honore colende,

Droctovee, mihi semper amore pater.

Qui de discipulis Germani jure beati,

Norma magisterii factus es ipse sui.

Cujus pontificis sacra per vestigia currens,

Despicis hunc ^m mundum, dum cupis ire polo.

Perge libenter iter cœli, mansurus in orbem,

Et pro me famulo, quæso ⁿ, precare Deum.

CAPUT XII.

Ad ^o *Faramundum* *referendarium.*

[Ad Faramundum scribens, litteris se illum convenire dicit, quem præsentia non poterat; rogat ut se regibus commendet, tum ut litteris rescribat.]

Dulcis amice mihi, memorabile nomen amantis,

Promptus in officiis, vir ^p Faramunde, bonis.

Si non ipse adii, te pagina missa salutet,

Solvat et obsequium, quod minus ipse gero.

Commendesque libens dominis me regibus, oro,

Et referas grates pro pietatis ope.

Impenso affectu me pagina vestra requirat,

Hoc remeante tamen, redde benigne vicem.

CAPUT XIII.

Ad Lupum et Waldanem ^q *diaconum.*

C [Suam in Lupum et Waldanem diaconos benevolentiam declarat, ac litteris (quod unum jam absenti solatium reliquum esse dicit) se illos convenire affirmat, quos oculis tenere baud poterat. Orat ut se pontifici ac regibus aliisque commendent.]

Corde parentali, jugi pietate colendi,

Hinc Lupe ^r blande mihi, Waldo vel inde sacer.

uti Brow.

ⁱ Edit. Paris., *tollit amores*.

^k Eadem edit., *marmore cum Pario*

^l Droctoveus discipulus fuit sancti Germani, in monasterio sancti Symphoriani Aduensis: cui monasterio præerat ipse Germanus, antequam episcopus Parisiensis crearetur. Ipse deinde Droctoveus abbas illi monachorum gregi a sancto Germano, jam episcopo Parisiensi creato, præpositus est, quem rex Childebitus in æde sancti Vincentii, a se constructa, collocandum curavit: quod postea monasterium sancti Germani a Pratis nominatum est. Obiit sanctus Droctoveus circa an. 580: cujus vitam scripsit monachus anonymus sæculi IX, quam vide sæc. I Ben., pag. 252, cujus ad calcem subtexitur hoc poema de Droctoveo abb. scriptum a Fortunato.

^m Duo Codd. Vat., *despicis hic mundum*.

ⁿ Unus Cod. Vat., *precato Deum*.

^o Ms., *Pharamundum*.

^p Unus Cod. Vat., *Faramode bonis*.

^q Ille Waldo non alius esse videtur quam is de quo loquitur Gregor. Turon. lib. VII Histor. Franc., cap. 22, quem scribit, jam diaconum, a Bertranno, episcopo Burdigalensi, paulo antequam moreretur, suum in sede Burdigalensi successorem designatum fuisse; sed illum nihil a rege potuisse obtinere, ad Gundegisilum, cognomen Dodonem, comitem Santonici, illo honoris gradu delato, Waldo in baptismo Bertrannus fuerat appellatus.

^r Unus Cod. Vat., *Blanda*, corrupte.

Ut bonitate pari simul estis honore ministri,
 Sic mihi consimili ^a semper amore rati.
 Quod valeo, facio ^b, absens dependo salutem,
 Si non possum oculis, vos peto litterulis.
 Pontifici summo nos commendare precamur,
 Regibus et dominis forte salutis opes.
 Ducto vobis, dulci clero, et concivibus oro,
 Quod præsens facerem, vos adhibete vicem.
 Mummulus ^c egregius veneretur, Cæsareusque,
 Et Constantino ^d me memorate meo.

CAPUT XIV.

^a De basilica sancti Laurentii.

[Martyrem Laurentium, qui vivus prodigiis et virtutibus inclamaverat, vel mortuum, præsente virtute, narrat populis opitulari: cujus in basilica exstruenda excisam jam trabem aut excrevisse, indeque dempta frustra cæcorum oculis lumen reddidisse.

Laurenti, merito flammis vitalibus uste,
 Qui fervente fide, victor ab igne redis.
 Vir dilecte Deo, terreno in corpore quondam,
 Tunc quoque sidereus jam tibi sensus erat.
 Qui potuisti oculos tactu revocare sepultos,
 Rursus et in vacua fronte referre diem.
 Luminis extinctas iterum accendisse lucernas,
 Credimus hæc signo te faciente crucis.
 Addita nunc etiam populis miracula præstas,
 Et fidei tribuis indubitanter opem.
 Dum tua templa novant breviori robore plebes,
 Creveruntque trabes, crevit et alma fides.
 Stipite contractio tua ^e se mercede tetendit,
 Quantum parva prius, postea cæsa fuit,
 Crescere plus meruit succisa securibus arbor,
 Et didicisti sicca longior esse coma.

^a Edit. Paris., *semper amore pari*.

^b Ibid., *absens vel dependo*, quod tenendum metri causâ. Sic quoque Edit. Paris.

^c Brewerns hunc opinatur fuisse Mummulum abbatem, cognomento Bonum, postea creatum episcopum Lingonensem, de quo Gregor. Turon., l. v, c. 5, Histor., et addit: *Si conjecturis locus est*. Verum cum Mummulus, cognomento Bonus, primo abbas sancti Joannis Remensis fuerit in agro Tornodorensi, ac deinde creatus fuerit episcopus Lingonensis, minus verisimile est inter eos numerari a Fortunato qui Parisiis vivebant. E contra Eulius Mummulus, qui et Mummulenus appellatus aut certe is Mummulus fuit qui præfectus nominatur a Greg. Tur. l. vi Hist., c. 45, quem habitasse Parisiis indicat sæpe idem Gregorius (*Secundæ curæ nota*.) jam Parisiis esse poterat, cum sub Guntranno rege viveret: a quo et patriciatum promeruit, ut narrat Greg. Turon. lib. iv Hist. Franc., cap. 42.

^d Legimus in Vita sancti Aredii abbatis, cap. 26, quæ exstat ad calcem Operum sancti Gregor. Turon., de quodam Constantino, qui erat Parisiis, collega sancti Aredii abbatis: quem iste gravissimo, et extremo morbo laborantem cum invisisset, morte deinde extinctum ad vitam revocavit. An hic ipse est de quo loquitur Fortunatus?

^e Ms., De basilica S. Laurentii trabe.

^f Narrat Gregor. Turon., lib. i de Gloria martyrum, cap. 42, cum basilica in memoriam sancti Laurentii apud Brionas, Italiæ castrum, exstrueretur, et excisa fuisset trabs brevior, quam opus esset, sancti Laurentii implorato auxilio, ita crevisse

A Unde recisa fuit, populis fert inde salutem
 Si venit intrepidus, lumina cæcus habet.
 Tu levita sacer pœna purgate fideli,
 Unde prius flammâ, hinc modo lumen habes.
^b Visa ita temporibus venerandi antistitis acta,
 Sed tamen æterno sunt memoranda die.

CAPUT XV.

De domo lignea.

[Ligneum quoddam adificium, ob artificis, a quo constructum fuerat, præstantiam, multo se æneis ac lapideis ædibus narrat anteferre. Ejusdem ædificii ornatum et descriptionem commemorat.]

Cede parum paries, ⁱ lapidoso struente metallo,
 Artis meritò præfero ligna tibi.
 Æthera mole sua tabulata palatia pulsant,
 Quo neque rima patet consolidante mann.
 B Quidquid saxa ⁱ sablo, calces, argilla tumentur,
 Singula silva favens ædificavit opus.
 Altiori ^k innititur, quadrataque porticus ambit,
 Et sculpturata ludit in arte faber.

CAPUT XVI.

^l Ad Chrodinum ducem.

[Famam de Chrodino duce, tota Italia Germanique percelebrem, commemorat; tum ejusdem nobilitatem et in omnes liberalitatem ac beneficentiam extollit. Laudat præterea ejusdem justitiam, modestiam, affabilitatem, ob quæ eundem charum omnibus et admirabilem esse affirmat.]

Inclute dox, meritis totum vulgate per orbem,
 Quem nimis egregium splendida fama refert.
 Non ego præteream præconia celsa, Chrodine,
 Ne videar solus magna silere bonis.
 C Itala terra tibi, pariter Germania plaudunt,
 Laus tua cunctorum semper in ore sonat.
 Clarus ab antiquis, digno generosior ortu,
 Regibus et patriæ qui placiturus eras.

trabem, ut vel secundum aliquid de eadem fuerit, quo apta præsentī usui redderetur. Ex illius ligni frustis vel morbis remedia deinde quæsita fuisse refert, cui Historiæ attestit idem Gregor. aliquot versiculos, sumptos ex hoc poemate Fortunati.

^a Unus Cod. Vat., *se cæde tetendit*.

^b In uno Cod. Vatic. *visita temporibus*, membræ.

Edit. Paris., *His ita temporibus*. Ms., *Visita*.

Edit. Paris., *lapidosum constructe*.

Edit. Paris., *sabulum calcisque*.

^k In uno Cod. Vat., *latior, innititur in altero, altior innititur*. In Th. Puhmanni Codice Brow. se reperisse affirmat innititur, cum tamen et ipse fateatur in variis Mss. Codicibus legi *innititur*, quæ vox præstant et ingens videtur hic usurpari a Fortunato. Edit. Paris., *Altior et mitis*.

^l De Chrodino leges Gregor. Turon. lib. vi Histor., cap. 20, ubi ejus pietatem, beneficentiam in pauperes, in Ecclesias munificentiam, atque pusillitiam ac religiosissimū viri præclara merita, enarrat. Obiisse autem ætate septuagenaria an. 582. Porro hunc eundem esse putō qui ab Aimoino, lib. iii Histor. Franc., cap. 40. Rodius dux appellatur; quem refert verum eleemosynarium fuisse: bonitatis plenum, *juste se in cunctis agentem, ac pauperes Christi diligentem*. Idem narrat quod cum ipse pueris suis mandasset ut quoddam monumentum aperirent, in quo delictorum hominem sepeliret, illi, eo aperto, immensi ponderis thesaurum, solidorumque non continentium numerum repererunt; quem deferrent ad Doaniam, usque continuo in pauperes illum erogavit.

Totoremque alii, nutritoremque fatentur,

Et sit certamen de pietate tua.

Ut habeant alii, nulli tua dona recusas.

Tu tibi plus anges quas bene fundis opes.

Cui possis præstare, lubens exquiris, et optas,

Ut sis apud cunctos, ^a hoc facis esse tuos.

^a Unus Cod. Vat., *hos facis*.

^b Ibid. *gradus, atque, corrupte*. Edit. Paris., *gratusque modestus*.

A Es generale bonum, nulli gravis, omnibus æquus,
Justitiæ socium nulla rapina tenet.

Mitis in alloquio, placidus, ^b gratus, atque modestus
Omnia cui data sunt, ut decus omne geras.

Gentibus astrictus, Romanis charus haberis,
Felix, qui populis semper in ore manes.

LIBER DECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Expositio Orationis • Domini.

Tanta pietatis profunda misericordia, filii dilectissimi, circa genus humanum nostri patuit Salvatoris, qua nos ereptos de concatenatis mundi naufragiis ad portum perpetuæ detulit libertatis, ut nec verbis exsequi, neque lingua patefieri, neque ipsa valeant cogitatione pulsari, cui parum videbatur, de limo ^b quem condidit, quem cruore redemit, quem baptismo renovavit, nisi ad salutis cumulum, mens nostra, ne lapsum ignoranter incurreret, ^c instrueretur etiam, qualiter exoraret. Ne si non docuisset, quemadmodum deberemus justas voti preces offerre, essemus aut certe temerarii, aut erroris nube confusi, et nesciendo quæ petere oporteret, magis admitteremus peccatum, quam ^d purgaremus admissum, et unde ^e sperabamus posse venire suffragium, videremur incurrere detrimentum, cum de oratione incondita fieret periculi plus causa quam voti. Inde retinentes ejus mysteria, et quam ^f multa sint in brevitate collata, propter ædificationem Ecclesiæ paucis docemur explicare, quia tunc nobis melius placebunt auditu, cum patuerint intellectu. Itaque ad ipsum veniamus sanctæ orationis sermonem.

Pater noster qui es in cælis.

Ecce vox Domini prædicantis, de quo propheta dicit : *Nubes pluant justum* (Isa. xlv, 8) : arcana scientiæ lumen effudit ; et ut nostram ariditatem sermonis inbre reficeret, veluti fons aquæ salientis erupit. Quis enim tantum secretum mysterii cælestis hominibus revelaret, aut hoc doceret, vel præsumeret, vel sciret ? Nonquid Abraham, Moses, propheta, ^g vel angelus ? imo nullus nisi Unigenitus, cui soli in majestatis plenitudine Pater est notus ; nam reliqui tantum meruerunt de Deo in terra cognoscere, quantum ipse de cælo voluit ministrare. Filius enim, in quo Pater est totus unitate substantiæ, non confusione personæ, subjectum habebat hoc

nosse, non alterius munere, sed potestate naturæ.

B Ergo dicendo Patrem nostrum esse in cælis, peregrinationem nobis significat, dum sumus in terris, juxta illud : *Incola sum ego in terra* (Psal. cxviii). Unde videtur instruere, ut ad excelsa jugiter animum elevantes, ea, Deo tribuente, festinemus peragere, quæ nos in æternæ vitæ beatitudinem, placato patre, Christo duce, faciant introire, et promissa præmia sic filii valeant obtinere : ^h verumtamen audito Deo Patre, nullus tam crudelis sit filius, ut non festinet ad veri genitoris amplexus. Item congrue *Pater noster*, quia homo renascendo per baptismum effectus est Dei filius, qui per prævaricationem factus fuerat inimicus, et perditus ; ergo ejus gratia frui jam patrem libere confitetur. Sed licet non simus de eo patre sic filii, quo modo persona Domini nostri Jesu Christi, quia ille de ipsius natus est substantia, nos autem dignatus est creare de terra, attamen per gratiam Unigeniti nos effici meruimus adoptivi, et ideo qui in Ecclesia catholica ex aqua et Spiritu sancto nascitur, inter Dei filios computatur. Item *Pater noster qui est in cælis*, in hac confessione et Deum veneramus et mandata sequimur, et fidem nostram exponimus, et eos qui patrem in cælis denegant refutamus. Item dicendo *Pater noster* habemus quod in ipso diligere, et agnoscendo Deum habemus pariter ⁱ quem timere debeamus. Timeamus ergo, quoniam justus est ; amemus quoniam pius est, ne quod ille sollicite contulit, nos velimus perdere negligenter, et divina beneficia nostro sint excessu calcata. Quisquis ergo Patrem illum appellat, sicut decet filium, ^d sic vitam suam immaculate dispenset, quia ipse est filius qui non contribulat genitorem, non exasperat coheredem, fratris charitatem non violat, testamentum conditoris non dissipat, sequitur monita, festinat implere mandata ; quod si recalcitraverit, projectus contumaciter de possessione discedit, nec aliqua jam fronte hæreditatem repetit, quem admissi

^a Ms., *Dominica*. Expositio Fortunati in Or. Dominicam, in duobus Mss. Vat., corruptissime scripta reperitur ex Amanuensium vitio ; quocirca his prætermis- sis ac neglectis quæ aut minimi erant momenti, aut aperte errorem ac mendam præ se ferebant, ea selegimus quæ erant præcipua, et lectionis discrimen indicabant.

^b In duobus Mss. Vat., *quod condidit*, et sic deinceps ponitur *quod pro quem, quod tenendum*.

^c Ms., *instrueret*.

^d In uno Cod. Vat., *quam purgare deberemus*.

^e In altero, *et unde expectabamus posse venire*.

^f In uno Cod., *et quod multa sint*.

^g In altero, *angelus nisi unigenitus* ; verbum in hoc deest in Mss. quibusdam.

^h In duobus Codd. Vat., *unde audito*.

ⁱ In uno Cod., *quod timere*.

culpa damnavit. Unde, qui ad Deum patrem venimus, Christi fratres dicimur, si in peccati cridine non versemur: nam amittit nomen filii, qui fuerit servus peccati. Quod autem non singulariter *Pater meus*, sed *Pater noster*, dicimus, ad hoc pertinere cognoscitur, ut nullus pro se tantum, sed generaliter pro omnibus misericordem Dominum deprecetur, quatenus ab hoste perfido cuncti pariter liberentur. Omnes enim qui in Ecclesia conveniunt eodem se muro concludunt, quoniam, etsi multa membra sunt, tamen in uno Christi corpore continentur (I Cor. xii, 21), et ideo qui simul junguntur in templo, separari non debent nec in voto ^a quia sicut in membris nostris aspicimus qualiter humerus humero, manus manui, pes pedibus subveniunt, ita congruum creditur ut monitis, orationibus, lacrymis nobis ipsis a nobis invicem succurratur, propter illud: *Invicem onera vestra* ^b *portate* (Gal. vi, 2). Denique frequenter alter pro alterius crimine confidenter obinet, qui pro se suggerere, confunditur ex pudore, quia in suo farinore verecundia nihil præsument. Ergo unusquisque supplicet pro omnibus in commune, quoniam sicut in se divisa domus non stabit, sic unita ruinæ non subjacet. Et bene auctor Dominus pacis sic docuit, ut quidquid unus peteret, omnibus videretur proficere. Item bene *Pater noster* additur, quia nisi quis recte credat in Christo, non potest habere patrem in cælo; non est enim ipse pater Ariano, Judæo, Photino, Manichæo, Sabellio, et reliquis pestibus, veneno pravi cordis infectis, et pessimæ confessionis falce succisis, qui de filio, quem ^c injuste Deo Patri nostro consilii sunt inæqualem facere, cæcati recesserunt, ex patre suo diabolo ^d fructum carnis recipiunt. Et ideo nobis Pater in cælis est, qui recte Filium confitemur in terris.

Sanctificetur nomen tuum.

Vigilanter considerandum est quid in hoc vocabulo admonitio divina significet, dicendo *sanctificetur nomen tuum*, ^e non quod aliquid inveniatur superius quod Deus Pater sanctificari valeat, aut quasi nos videamur aliquid illi orando præstare, cum ^f magis ipse sanctificet, sed sanctificetur, id est, benedicatur nomen tuum incessanter omnibus linguis, universis in locis ut pote ejus dona sunt hoc ipsum, quod respiramus et vivimus. *Sanctificetur nomen tuum.* Deus cum omnium sit elementorum concentu laudandus, et sanctus, ut in nobis nomen ejus sanctificetur, id est, firmiter teneatur, optamus, et in ea qua nos abluit baptismi sanctitate vivamus.

Ergo in hoc tempore non novam ^g sanctificationem requirimus, sed quam incontaminatam percepimus, hanc ut sine vitii macula conservemus. Nam in homine fructus bonæ conversationis sanctificatio Dei est. Hoc quoque ordine nomen ejus recte sanctificari dicimus, ut si quis dum divinitatis vitam videat nobis esse sinceram, gratias largitori referat, et in nostris operibus sanctum nomen ejus extollat, quoniam recte omnis laus illi redditur, a quo vota complentur. Item *Sanctificetur nomen tuum*, quia ipsa oratione non continetur expressum. In nobis *sanctificetur nomen tuum*, videmur non tantum modo pro nobis optare ut *sanctificetur nomen ejus*, sed et pro illis qui nec dum meruerunt ad baptismi gratiam pervenire; nam in Christi plenissima charitate ducemur etiam pro inimicis orare, quia ipse non amicos et fideles, sed adversarios suos et culpabiles de mortis carcere liberavit.

Adveniat regnum tuum.

Dubitari non licet Dominum Deum semper et hic et ubique regnare, nec aliquando de regni sorte sanctam Trinitatem sumpsisse principium, nec ^h habere fine claudendum, ⁱ cum revera apud Deum stabilitate sua tempora non mutantur, cui nec sol occidit, nec nox in vicem succedit; sed cum dicimus: *Adveniat regnum tuum*, non ut illi aliunde obveniat, id est, ut ei regnum ^j præstet superior persona, ^k sed ut illud nobis adveniat per medietatem Christum poscimus repromissum, ut cum illo regnemus liberi, qui in mundo semper ^l vivimus sub lege peccati. Ipse enim postulavit a Patre dicens: ^m *Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, et isti sint mecum* (Joan. xvii, 24); et alibi: *tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum* (Matth. xiii, 43). Denique ob hoc evacuavit Tartaros, ut repleat cælus. Ergo hoc ratione precamur ut *regnum ejus adveniat*, non ut ipse quod possidet, hoc acquirat, sed quod est nobis pollicitus, ut persolvat. Potest et sic intelligi: *Adveniat regnum tuum*, id est, adveniat in corde nostro regni tui sincerum desiderium, ut possimus diaboli vincere blandimentum; tunc enim in nobis serpentina falsitate subdolis hostis non prævalet, quando nos constanter respicit divini regni desideria concepisse. Item, regnante Christo ⁿ non potest in nostris corporibus regnare peccatum. Item cum dicimus *Adveniat regnum tuum*, ^o adinuenimur ut nil de terreni regni divitiis expectemus, qui unam spem in futuri regni facultate plantamus. Item *Adveniat regnum tuum*: agnoscitur his verbis

^a Ibid., nam sicut.

^b In duobus Cod., *onera vestra portantes*.

^c Obsecratur que in Mss. sententia, in Parisiensi Editione audacter illustrata sic legitur: *Qui de Filio quam injuste sentiunt, tam a Deo Patri nostro recisi sunt, et ex patre suo diabolo fructum carnis recipiunt; et quia in Cod. Fulmanni postrema periodi clausula posita erat, eam nos jam recepimus, in marginem rejecta vetere. Brown.*

^d Ms., *furor carnali*.

^e Ms., *num quid invenitur superior?*

^f Unus Cod. Vat., *magis ipse cuncta sanctificet*.

^g Ibid., *sanctificationem requiremus*.

^h Mss., *haberi*.

ⁱ Ibid., *revera enim apud*.

^j Ibid., *prestituant superiora personæ; in altero præstitura superiore persona*.

^k In uno Cod., *sed ut bis scilicet ut illud adveniat*.

^l Ibid., *qui in mundo servivimus*.

^m Ibid., *Pater ubi ego sum, et isti sint mecum. In altero, Pater, et isti sint mecum*.

ⁿ In altero, *non possit in nostris*.

^o In uno Cod., *agnoscitur, ut*.

cas inerepare personas quæ sæculi istam vitam A
 diutius volunt protrahere, ^a cum omnes iusti petant
 illud, ut festinanter veniat. Vel certe *Adveniat reg-
 num tuum*, hoc est Christus Dominus nobis adve-
 niat, quem quotidie sanctorum chorus veneranter
 exspectat, in cuius promissione se confidunt iusti
 regnare, de cuius adventu Apostolus ait: *Tunc ra-
 pientur simul in nubibus obviam Christo in aera, et sic
 semper cum Domino erimus* (1 Thess. iv, 16). Sed
 videamus qui rapientur cum beato Paulo in nubibus?
 numquid homicidæ, luxuriosi, fallaces, ebriosi,
 adulteri, ^b rapaces, maledici? Tales enim nisi cor-
 reпти sint, non solum non possunt in illo ^c genere
 participari cum sancto Apostolo, cuius modo monita
 non sequuntur, aut occurrere Christo, ^d cuius pa-
 terna præsumunt; sed imo magis, si se a facie Dei
 in lissuris petrarum valerent abscondere, super se
^e cadere montes optarent. Ergo advertamus quibus
 illud regnum promittitur. *Beati pauperes spiritu,*
quoniam ipsorum est regnum cælorum (Matth. v, 3).
 In principio beatitudinum humiles corde præposuit,
 ac per hoc exclusit superbos ac tumidos, ubi dicit
 pauperes spiritu regnatuuros. Deinde beati mites,
 beati qui lugent, beati qui esuriunt et sitiunt iusti-
 tiam; beati misericordes, beati pacifici, beati mundo
 corde, et reliqua. Ecce illi ^f invitantur ad talem re-
 quietem, qui taliter desudaverunt temporaliter in la-
 bore. Vere hoc est indeficienter regnare coronam
 beatitudinis istis ornatam floribus possidere, Deum
 sine confusione mereri conspiceri, quo præsentem,
 inveniat anima quod amavit. Nam si in hoc sæculo ^g,
 et ad præsens regnare dicitur humana fragilitas et
 paupertas quædam, si illi blandiatur de falsa pro-
 speritate fugitiva felicitas, quanto magis illud regnum
 quærendum est, ubi semper liliorum rosarumque
 blandiur ^h lux ardet, ubi pictura floris odoriferi
 non marcescit, ubi luci fecunditas neque nube pre-
 mitur, neque sole seccatur, ubi non finitur cum pos-
 sessore possessio, ⁱ ubi quæcunque desiderat ani-
 mus, dat aspectus, ubi iustus gemmas caleabit in
 plateis, quas modo reges non habent in coronis,
 ubi immortalitas translata in immortalitatem cum an-
 gelis sorte simili gloriatur, ubi hominibus et Deo sit
 una possessio! Ibi desideretur consortium, ubi tantæ
 felicitatis gratia possidetur.

Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra.

I Quod quidem sic petitur, *ut fiat voluntas Dei*
^k non id fit quia aliquis potuit resistere ejus volunta-

^a In duobus Codd. Vatic., *cum omnes iusti regnum
 illud ut festinanter veniat, videntur optare.*

^b In uno Cod. Vat., *rapaces maledicti.*

^c In altero, *in illo itinere participari.*

^d Ibid., *vel paterna præsumunt.*

^e In altero, *cadere tunc montes.*

^f Ibid., *invitantur ad æternam requiem.*

^g Ibid., *dicit se ad præsens... et paupertas, si qua-
 dem illi, etc.*

^h Ms., *luxus.*

ⁱ Ibid., *ubi quidquid desiderat.*

^j Btow. refert in quibusdam libris hujusce peti-
 tionis initium sic efferri: *Quid est, quod sic petitur,*
etc.; nunquid aliquis potuit, etc. Eadem lectio est in

ti, ut non faceret aliquando quod voluit omnipotens,
^l nec ob id, quia illum potest ^m, aliquid impedire, sed
 ut in nobis impleatur ejus voluntas et operetur,
 quoniam, adversario resistente, nos voluntatem ejus
 implere non possumus, nisi ⁿ patrocínio ejus munia-
 mur. Si vero quaritur quæ sit Dei voluntas, habes
 decem præcepta, quæ per Moysen Dei sunt voluntate
 vulgata. Habes Dei Filium, qui Patr's voluntatem
 sciens, quæ erant abscondita reseravit, et quæ
 obumbrabantur in lucem transfudit. Itaque voluntas
 Dei est agnita, excusatio non erit succursura; nam
 qui de cælo descendit ad terras, quid aliud suæ vo-
 luntatis esse ^o voluit credi, nisi salvare? per re-
 demptionem nos doceret charitatis et humilitatis
 ornamenta sequi, quoniam ^p et ipse hoc dignatus est
 facere ea charitate, nimia humilitate sincera [*Ms.*,
 sincera]. Deinde qui templum sibi elegit in virgine,
 quid docet, nisi dona pudicitie custodire? qui iusti-
 tiam coluit, dolum in ore non habuit, misericordiam
 præbuit, culpas indulgentia laxavit, mundo corde
 semper incessit, quid aliud fecit, nisi quo nos post
 sua vestigia traheret verbis et exemplis? ideoque
^q orandum ut, si perire nolumus, ipsius voluntas
 operetur in nobis, juxta apostolum dicentem:
*Qui in vobis operatur velle et perficere pro bona vo-
 luntate* (Philip. ii, 2, 13), sicut alibi Dominus noster
 locutus est: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos*
 (Joan. xv, 16); alioquin homo Christum per se inveni-
 ret. Beatus Paulus voluntatem habebat, sed non ad
 Christum revera, cuius per Ecclesias populum de-
 vastabat; sed quia Redemptor dignatus est in per-
 secutore suo magis pius esse, quam justus, ut ad
 meliora accederet, eum per cæcitat' amaritudinem
 castigavit, et corporale lumen obduxit, ut ei spiri-
 tales oculos aperiret, de quo dixit: *Ego illi ostendam
 quanta eum pro me pati oporteat* (Act. ix, 16). Unde
 ipsam bonam voluntatem pietas Christi contulit,
 non fragilitas humana possidet [*Ms.*, possedit]. Au-
 diamus ipsum Dominum Jesum Christum in infirmi-
 tate carnis positum, quid dixerit: *Pater, si possibile
 est, transcat a me calix iste; verumtamen non sicut
 ego volo, sed sicut tu* (Matth. xxvi). ^r Filius Dei dicit
Non sicut ego volo, sed sicut tu, Pater. Et homo
 quare tam superbus est, ut voluntatem sibi ex se
 esse dicat ad bonum, et non potius Dei munus esse
 testetur? Quod si bona voluntas ex homine est sine
 Dei inspiratione, dicat ergo Christianus in oratione.
 Fiat voluntas mea, quoniam bona est; sed absit ut

duobus Codd. Vatic.

^k Ms., *nunquid aliquis.*

^l Ms., *erga ne quia illum.*

Unus Cod. Vat., *Omnipotens ergo neque illi non
 potest aliquid impedire, sed ut in nobis impleatur,
 cuius voluntas impleatur, mendoze.*

^m Ms., *ipsius patrocínio.*

ⁿ Ibid., *vult credi, nisi quod sua redemptione nos,*
 etc.

^p Alter Cod. Vat., *sed quando redemptor digna-
 tus, etc.*

^q Unus Cod. Vat., *orandum est.*

^r Ibid., *Filius Dei dicit: Verum nan. Alter Cod.
 Vatic., Filius Dei Verum dicit, verumtamen non, etc.*

hoc aliquis confiteri praesumat; imo magis deprecetur, ut fiat voluntas Dei in homine; non hominis voluntas, quæ bonum velle non habet, nisi Dominus inspiret juxta illud: *Deus meus, misericordia ejus præveniet me* (Psal. lvin). Ergo non hominis voluntas prævenit Deum, sed Dei misericordia prævenit hominem, non volentem, quoniam, sicut scriptum est: *Deus est, qui justificat impium* (Rom. iv, 5). Item: *Spiritus ubi vult spirat* (Joan. iii, 8). Igitur, quare non unusquisque recognoscit tenebras suas, ne illuminatus, tanquam lampas, quæ aliunde succenditur, per ventositatem suæ superbiæ extinguitur, et subducto splendore maneat in cæcitate ea igitur, dum, si quid bonum velle habet, sui esse putet arbitrii, ^a et non inde gratias ferat collatori, et ne audiat tandem quod dicitur: *Qui autem non habet, et quod habet auferetur ab eo* (Marc. iv, 25); hoc est, in quo [*Ms.*, quod] per gratiam prævenitur, nisi Deo illud ascripserit, per superbiam hoc amittet. Quoniam juxta scripturam, *ipsa voluntas a Domino præparatur*. Audiamus in hac parte doctorem, ubi dixit: *Qui loquitur mendacium, de suo loquitur* (Joan. viii). Quare non addidit et qui loquitur veritatem de suo loquitur, nisi ut hoc exemplo constet quoniam cum veritatem aliquis loquitur, de Dei gratia, non de suo habuisse hoc bonum specialiter agnoscat? Quoniam de nostro solum habemus mendacium; nam cum ipsa Veritas Deus sit, qui loquitur de Deo, unde in homine mendace causa veritatis sit, nisi ipsa Veritas se ministret, hoc est, nisi in homine ipsam bonam voluntatem Deus veritatis inspiret, qui et velle tribuit, et posse complevit? Sed si quis objiciat quod Apostolus ait: *Velle adjacet mihi* (Rom. vii, 18), cum ipse dicat: *Deus qui in vobis operatur et velle* ^b *et perficere pro bona voluntate* (Phil. ii, 13); ergo si quis dicat quia ipsam voluntatem Deus non inspirat, quantum ad hanc intelligentiam beatus Paulus ^c non discrepat sentiendo diversa; absit enim ut ille vir pacificus, qui uno eodemque locutus est spiritu, in his dictis Ecclesiæ generasset scandalum. Unde doctor gentium velle sibi adjacere dicebat, quoniam non solum inspiratus, sed etiam vas electionis fulgebat, qui docuit dicens: *Deus est, qui in vobis operatur et velle*. Deinde, quid habes, quod non accepisti? ac si diceret, quid boni est in te, nisi det ille qui fecit te? Nam si bonam voluntatem Deus non confert, sed ex te est quod tu habes, iste mentitus est, qui dixit: *Quid habes, quod non accepisti* (I Cor. xiv, 7)? Unde tolle Dei voluntatem, mox agnosco si tu per te ad bonum habes aliquam voluntatem, cum nisi a Christo velut lucerna illumineris, quotidie, nesciendo quid eligeret divina potestas, excedis. Dicamus humiliter quia nihil boni velle

A habemus, nisi singulis diebus, Domino largiente, sumamus ^d juxta quod legitur: *Omne datum bonum et omne donum perfectum desursum est* (Jac. i, 17); ut domini Pauli teneant dicta concordiam, et nos, si omne bonum ad Dei referentes gratiam, fidelem ^e consequimur doctrinam. Nam quicumque apostolo Paulo, id est, oculo Ecclesiæ, cum beato Augustino, ejus sequace, consonat, in eo ignorantie caligo non regnat. Quod autem de duabus viis, id est, spatiosa et angusta dicitur, ut quis per quam elegerit gradatur, per spatiosam quidem laxatis frenis ^f liber incedis, peccatis famulando. In angusta vero consideremus Apostolum dicentem: *Ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis, per Dominum Jesum Christum* (Eph. iv, 4). Et ideo non eligit aliquis, nec ad viam pervenit, nisi ^g vocatus fuerit ab eo, qui via est, vita et veritas. Sed in hac via cum Apostoli verbis et præceptis evangelicis excurramus, dicentes ad eos qui jam ex Judæis in Christo erant fide conversi: *si vos Filius liberaverit, tunc liberi eritis* ^h (Joan. viii, 36). Et quidnam istud attendite, ipso Domino prædicante: *Si manseritis in meo verbo, vere discipuli mei eritis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberavit vos* (Ibid. xxxi, 32); ac per hoc hortatur ut sequendo illud quod dedit per gratiam, nos ad veram liberationem perducatur. Unde tunc homo perfecte in bonum liberum possidebit arbitrium, quando omnino non poterit servire peccato. Item: *Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra*, id est, sicut in cælis angeli, ita te homines ⁱ veneremur in terris. Et quemadmodum illi concordia inculpabili, charitate devoti, in laude Dei videntur jugiter inhærere, ita nos in suo timore et amore jubeat sine labe purgare. Item: *Fiat voluntas tua*; id est, sicut spiritus, qui de cælis et cælestia cogitat, et ita et caro, quæ de terra est, terrena non cupiat; sed quæ sunt spiritus, hæc intendat, et quasi facta concedat pariter ad cælos ascendat. Ergo *sicut in cælo*, id est, in spiritu, *ita et in terra*, id est, in carne fiat Dei voluntas, ut jam post adventum Christi non caro, quæ mater est criminis, spiritum festinet, sicut Eva, decipere, sed Adam, qui est in typo spiritus, carnem habeat famulantem, nec dominus ancillæ, sed ancilla serviat dominanti. *Sicut in cælo et in terra*. Homo ante baptismum carnalis esse describitur, post baptismum spiritualis elicitur: ideoque pro illis qui adhuc sine lavaero loti non sunt a nobis oratur, ut sicut nos videmur facti esse cælestes per baptismum, ita et illi qui adhuc ab Ecclesia peregrini sunt tanto beneficio non fraudentur, sed per munificentiam Domini nobiscum dona similia consequantur. Quia et cum illi consortes facti fuerint, nos facultatem non amittemus, sed augebimus. Qualis [*Ms.*, quare] sit autem invidia, ut homo

^a *Ms.*, exinde. Mox, unus Cod. Vat., *conferat collatori*.

^b In uno Cod. Vat., *et velle et operari*.

^c *Ibid.*, ante discrepat, deest non, ac si per interrogationem sententia esset. Postea subditur: *Sed absit, etc.*

^d *Ibid.*, juxta illud, quod legitur.

^e In altero Cod. Vat., *consequamur doctrinam*.

^f Duo Codd. Vat., *liber redis*.

^g In uno Cod. Vat., *vocatus fuerit ab ipso*.

^h *Ibid.*, *et quando sit justum attendite*. In altero Cod., *et quando sit istud attendite*.

ⁱ In uno Cod. Vat., *veneremur in terris*.

non oret pro homine, ^a sicut Christus, ut nos acquirere-
ret, suo sanguini non pepercit? Item fiat voluntas tua.
Voluntas Patris erat quod Filius prædicavit quod ope-
ratus est, quod passus et mortuus est, et resurrexit,
sicut ait: *Non veni voluntatem meam facere, sed volun-
tatem ejus qui misit me, Patris (Joan. vi, 38).* Ergo oran-
dum est ut nos ^b similiter mereamur ducere, agere,
sustinere, et in ipso resurgere, ut possimus cum ipso
regnare. Item: *fiat voluntas tua.* Deus incommutabili-
ter bonus, qui aliud nihil, nisi semper vult bonum,
quamvis nos moles impediatur peccatorum. Ergo bene
videmur optare ut nobis ea contingant quæ Deus
vult, cum sciamus eum bonæ voluntatis habere per-
fectionem, etc.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Considerandum est quam mirabiliter orationis hu-
jus ornatus sit textus, ut, nominatis æternis, tempora-
lia peterentur. Nam tria ista quæ [*Ms.*, quod] pe-
scimus, id est: *Sanctificetur nomen tuum, Adveniat
regnum tuum, Fiat voluntas tua*, etc., propter æterna
consequenda hic sunt necessaria. Et hic incipiunt,
sed perfecta in futura vita possideri credenda sunt,
ei perpetua manebunt. Ergo *Panem nostrum da nobis*,
quantus animæ et carni est necessarius, spiri-
tualiter, vel corporaliter. *Et dimitte nobis debita nostra*,
sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, Et ne nos
inducas in tentationem, Sed libera nos a malo; quæ
ad præsentis vitæ opportunitates pertinere videntur.
Denique nominis ejus sanctificatio et regnum ejus in
spiritu et corpore nostro post resurrectionem per-
fecta manebunt. Item *panem nostrum* quisquis ad ve-
ram salutem pervenire meruit, Christum esse panem
vitæ perpetuæ non ignoret, quia dixit: *Ego sum pa-
nis vivus, qui de cælo descendi (Joan. vi, 41).* Unde
iste panis non est communis cum reliquo, quia ille
corpora protegit, iste novit animas enutrire; et qui
illum manducat, esurit; qui autem isto fruitur, nulla
fame torquetur. Et ideo tanto magis iste cibus quæ-
rendus est, quanto plus reliquit epulatus. Quod vero
panem quotidianum petimus, hoc insinuare videtur,
ut communionem ejus corporis, si est possibile, om-
nibus diebus reverenter sumamus, quia cum ipse
vita nostra sit, nutrimento nostro peregrinos nos fa-
cimur si ad Eucharistiam tardi accedamus. Item dum
dicimus: *Ponem nostrum da nobis hodie*, cognosci-
mus non nobis sufficere quod præterito die Deum
rogavimus, nisi et ei in præsentī oratione vacemus,
propter illud, *sine intermissione orantes (1 Thess. v,*
17). Item hic advertendum est quod postquam ad
Christum pervenimus, et mundum cum pompis suis
rejecimus, non nobis necesse sit ad escam amplius

A quam quotidianus usus exigit, ut quæramus re vera
enim, et adventum Domini jugiter expectemus, nam
impedimenta mundi faciunt homines miseros. Et
sciamus ei panem sufficere, cui Deus non deficit,
quod Helix habitanti in Eremita ministravit.

Et dimitte nobis debita.

Bene post escam quæsitam postulatur venia pec-
catorum, ut qui Dei cibo pascitur, Deo vivat, si ei
dimittantur peccata; et congrue, ne se humana ex-
tollat superbia, quæ petendo veniam, videtur con-
fiteri delicta, cum tamen si purgari desiderat, sæpius
ad orationem recurat. Convenienter autem debita,
peccata dicuntur, quia et debentur, et requirenda
sunt. Nam sicut debitum a creditore requiritur, ita
peccatum a Deo in die judicii ^c necessario exigitur,
nisi hic, dum vivimus, per pietatem ejus et indul-
gentiam ista nobis exactio condonetur. Et merito
remitti cuncta hic rogamus, ubi delicta committimus,
quoniam in futuro, sicut precari non licet, i a
non valeat pœnitere; sed addendo:

Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.

Qui pium se ostendit, et legem imposuit ut nisi
qui peccanti culpas indulserit, sibi indulgeri a Deo
non exspectet, propter illud: *Qua mansura mensi*
[*Ms. mensurati*] fueritis, remittetur et vobis (*Matth*
vii, 2). Item: *Misericordiam et judicium cantabo tibi*
(*Psal. c*), quoniam qui in nobis pius est, vult nos
esse aliis miserrantes. Unde merito de culpa vapulat,
qui magistri verba declinat. Summa est eleemosyna,
alteri remittere, quod ^d tibi videatur peccasse. Item:
dimitte nobis debita; quid ergo de baptismi fonte
surgentes et corpore Christi communicantes, mox
nobis dimitti peccata petimus? quia fragilitas nostra
conservare puritatem lavacri ^e non potest, quod de
fonte percepit, nisi dignetur Dei gratia custodire.
Et bene *sicut nos dimittimus debitoribus nostris*, ut
ostenderetur quia Deus pacis cum omnibus vult nos
concordes esse.

Ne nos inducas in tentationem.

Nunquid Deus aliquem in laqueum tentationis in-
ducit? aut ab inimico cupiat supplantari? qui monet
^f ne incidamus.

CAPUT II.

*Ad salutarem virum ^g illustrem ^h Mummulum
consolatoria in morte filix decennalis.*

[Mummulum consolator pro morte filix decennis;
ac primum hanc pœnam in universum humanum
genus ex Adæ et Evæ peccato ait fluxisse, nec
quemquam exlegem esse, vel immuni, ut minus
dolendum propterea sit, hinc quemquam morte
decessisse. Multas feminas narrat, post initas
nuptias, a primis sponsi amplexibus morte divul-
sas fuisse, in quibus duplex exstitit jactura et

^a Ibid., cum Christus ut nos.

^b Ibid., mereamur dicere, agere.

^c Ms. hic habet necesse est exigatur.

^d Ibid., quod in te videatur peccasse.

^e Duo Codd. Vat., non valet.

^f In uno Cod., qui monet ne incidatur.

^g Inscriptam Mummulo, clarissimo viro, tertiam,
quæ hinc sequitur, epistola docere videatur; et index
Vaticanus approbatur, id nominis exprimens. Sed

quia mss. exemplaribus id præteritum, et in sancti
Galli Codice reperi scriptum: *Ad virum illustrem,
salutarem, nil affirmatissime ponere ausim.* Hic
Brow. In duobus Mss. Palatinis B.b.l. Vat., quæ in
manibus habuimus, et in quibus solis hæc epistola
reperitur, eadem invenitur inscriptio, quæ in Codice
sancti Galli: *Ad virum illustrem et salutarem.*

^h Vide quæ de Mummulo diximus in notis ad
cap. 14, lib. vii.

vite amissæ et pudoris. Postremo exemplo Job et Davidis docet, casum hunc fortiter ac patienter tolerandum esse, præsertim cum puella a terrestribus nuptiis ad cœlestes, quibus forte inhiabat, raptâ fuerit et assumpta, cum Christo in resurrectione mortuorum regnatura.]

Inter humanæ conditionis subrepentia [Ms., subripientia] vulnera, quæ semper incerto tramite nutantium animorum ac labentium temporum reddunt vota suspecta, nihil est in aliquo magis, quod eruciat, quam quemquam aut non videre quod cupiat, aut videre quod perdat. Nam [Ms., Cum] trepidans animus in utroque, non modico sub fasce succumbit, dum pendulus spectat diurne ^a quod habeat, et, ut habere cœperit, mox amittat; scilicet afflictus donec impetret, elisus si perdat, sed gravius hoc jaculo res illa percellitur ^b, cum inter spem vel sperata debet amittere; atque ita illic spes tenditur [Ms., tenetur] hic damnaatur; illic dubius mœror an habeat, hic certus dolor est, si relinquat. Habet hoc insitum natura, prævaricatione protoplasti parentis, ad nos decursa morte multata, ut sæpe quod vix acquiritur mox linguatur, et serpentis inveterati dente radicem sic perculit, ut nec arbor steterit, nisi in mortis stirpe fixa vivat. Misit hoc posteris hæreditas parental, ut subiacentes morti, quæramus vivere morituri: vulnificavit cunctos infelicis arboris acquisita possessio, quæ blandientibus pomis proli prius nocuit quam nutrit. ^c Quod certe sub epuli specie mors intravit, et hoc ferali tactu læsit parentas, et posteros illius ^d gustus, nos succus, quoniam virulentæ sasionis poculum, quod pater male sorbuit in prolem transfudit, et, ut ita dictum sit quod a fonte manavit, in rivo ^e defluxit. Intulit hoc igitur illa mater de genere, sed noverca de crimine, infelix cunctis Eva moniales, quod certe sola sic extruxit, ut universa destrueret, quo veterata machinatione decipula, rudem virum perderet, et ipsa periret. Sed proles quid boni faciet, si se in calumniam vel mala parentis extendat? aut ut illum iterum ^f detrahendo remordeat, qui semel morsu perierat, cum ipse sibi sufficeret suus lapsus, noster occasus? Itaque puto incongruum, si illum ^g remordero, per quem gratis invenit gratiam, cuius ^h casu vitalis alimonie mors caput depasci: cui dum oculorum apertio prœiicitur, lux fugatur, et divinitate promissa, homo lapsus redit in terram; hinc est quod prolem genitam nocens esca traxit in prædam. Fecit illa captivitas nos prosperia exsules, adversis consortes, et tantum peregrinatio gravior, quantum mors dura notior. Nascitur ab Adam vetere usque ad novum hominem vita nostra cum morte. Hinc se nec Abel exiit, nec Enoch effugit, nec Noe se subtrahit, qui diluvio

A mortem distulit, non mutavit: hoc patriarcha non renuit, hanc legem legifer non avertit, propheta sustinuit, et plus quam propheta succubuit. Sara quoque, Rebecca, Rachel, Anna, Elisabeth, licet sexus inferior, tamen hoc simul bibit amarum. Quis conqueratur de reliquis, cum ipse triumphator mortis pro parte, qua caro factus est, et morti subiectus est? Nec fuerat plenus homo, si non sensisset et tumulum; nec Deus crederetur, nisi surgeret de sepulcro; hinc est quod loquer, charissime, et fideli [Ms., fide] delictionis mihi voto connexe, eo quod tuos per aspices natæ sanctæ transitum conqueraris, vix singultu rumpente indicans calamo tristi decennalis ætatis irruente funere, pubertatis teneræ ¹ flosculum marcuisse, cum pene nuptiali retracta de limine, non ad patris votum thalamo datur, sed tumulo, et diverso cantico non toro traditur, sed sepulcro: ad cuius forte vota jam festinans familia fervehat, sedule parentela excitabatur et patria. Mater erat prece suspensa, ipsa assurgebat cura nutritricis, juncta pubertati rosea modestia, et festiva arte sui sexus ornata; sed quo merapit formæ decor, se prodere tam cito fugax, quam caro mendax, cum defunctæ si prædicetur gloria, accrescant lamenta? Habuisti igitur istud pater, sed non tuum; i reddidisti potius commodatum: ploratur velut amissum, sed consideretur non perditum, quod ad Christum redit intactum. An certe conquereris, quasi solus ista perpessus sis, cum casus hic vincat et reges? An felicior Augusto? fortior Alexandro? favorabilior Trajano? sanctior es Theodosio? cum hoc habeat obitu æquale tam miles quam princeps. Patienter dolendum est quod habes commune cum mundo. Quantas autem feminas ab ipso primo complexu retraxit ad tumulum? et pertulerunt dispendium, agnito vero, non habito: quæ bis lamentandæ sunt, antea pudorem perdere, et post sic periisse. Unde licet conqueraris, talem te tali casu amisisse sobolem, nulli tamen novum est, ut non potuisset hoc vitare puella, quod venit per feminam. Illud potius inspicere, ut ista res funeris sit virtutis, et ad illorum exempla te coarqua, qui, dolore victo, surgunt ad palmam. Habes itaque inter ista patientiæ culmina, primum, velut in specula, Job censuram et normam, qui pro filiis Domino sic gratias retulit, tanquam si tunc acceperit, cum amisit. Qui vir experientie, voluntati divinæ tradidit totum, ne caderet. Quid vero David? fortis licet Goliath subdiderit, non se velut fenum nutui cœlesti substravit, cum filio amisso, lavit, epulatus est, ne repugnaret, intelligens uni cedere qui cuncta formavit? Servus fidelis timuit offensam boni Domini provocare vel murmure, ^k cui

^a In uno Cod. Vat., et ut habeat, et ut habere.

^b In altero, quod inter spectare vel spectatu amittere.

^c Ibid., Quo certe. Ms., Qua.

^d Ms., gustu... succo.

^e In uno Cod. Vat., de fonte manavit irriguo, defluxit. Ms., in rivo.

^f Ibid., detrahendo demordent.

^g In duobus Codd. Vat., remordero; et postea pro gratis invenit gratiam. Ms. habet grates venit ingratum.

^h In uno Cod. Vat., cuius occasione.

ⁱ In altero, floacula marcuisse.

^j In uno Cod. Vat., credidisti potius commendatum.

^k Ms., quem ut jungeret.

ut iungeretur divinas ad nuptias, iugiter diffuebat
pius pater per lacrymas. Potestis autem conicere,
quod talem non tolleret, nisi suis thalamis placuis-
set? unde nosti abyssum divini consilii? vel tuæ natæ
qualis in corde concupiscentia latitavit? Fortassis
hoc antea elegit, quod meruit, et illud prodiit, quod
optavit. Qua de re, vir optime, esto tibi iudex, et
patere. Nam si per charitatem te temperes, et te ju-
dices, non offendas, præsertim cum te mitiget
promissio Redemptoris, et præconis Pauli vox, simi-
lata a tonitru, quia in ietu oculi resurgere inatu-
rahunt sepulti, et vivent sub umbra Christi, de
virginitate securi.

CAPUT III.

Item alia.

[Se excusat Fortunatus quod radibus litteris ac
rustico et impolito scribendi genere eorum ad quos
scribit gustum, sive sensum, exquisitis ac delicatis
assuetum epulis, sive omnigenæ eloquentiæ ac
doctrinæ deliciis, audeat offendere; illud tamen
affirmans, quod rurales etiam vulgaresque cibi vel
lautissimum hominem interdum delectent. Tum
iisdem salutem, quibus potest, verbis, amantissimi
desiderii plenissimis, dicit, atque una toti regiæ
familie diuturnam vitam et immortalem post lata
felicitatem precatur. Orat ad extremum, ut se re-
gibus ac regis iniuistris commendent, ac in pri-
mis, ut harum portitorem litterarum, missum a
Radegunde, et ipsius Radegundis, quæ erant per
illum transigenda, negotia commendata habeant,
cum suo, tum Radegundis, nomine, efflagitat.]

b Domini illustribus, cunctisque a magnificis, omni
desiderio complectendis, servantibus dominorum.
Si humanæ consuetudinis isthuc se generaliter per
omnes unus usus extendit, et ab antiquis atavis,
ipso tradente genere, ad nos usque naturali quo-
dammodo lege pervenit, quod triticeï panis ob-
lectante candore, vel suavitate pascente c¹ post ad hor-
deaceæ frugis aristosa cibaria, fastidioso nimium
dente, nare, fauce, transitur, cum delectabilis escæ
dulcedine permutante, ad convivium pergere, ni
fames urgat, austeritas epuli non invitat, a hinc
est quod illustris, ac magnifica celsitudinis vest-
ræ gratia cupies quotidiana disciplinæ doctri-
næ superinundante relecta, et ferventis ingenii stu-
dio lucubrante polita, post illum, ut diveriun, deter-
sum eloquentiæ vestræ nitorem, et perspicue cla-
rum [Ms., clara] exercitatione purgante, ad linguæ
nostræ rubiginosam facundiam fastidiosis vestri sen-
sus fulgida lux inclinat, cum tale sit, quod sermonis
nostri rumores vacillantes auditis, ac si post epulas
conturnicis, aut Phasidis viris delicatissimis, cibos
ingeram pecuales. Sed inter hæc una spe præsum-
ptionis videor animari, eo quod aliquatenus post re-

A gales delicias, esca desideretur ruralis, et sæpe
rusticus offerat, quod animum potentis oblectat. Nam
quamvis regum conviviis, auro intermicante, pur-
purata palla corusces, sæpe tamen jucunditate placere
mensa plus assolet, vel adumbrata foliis ordinatis ex
palmitibus, vel superjecto hederæ corymbo crispante.
Itaque habet et de silva reductus pastor, quod pro-
fert, cui si desint reliqua, tamen dignantem convi-
vum vel de lacte dives invitat. Quapropter domina-
tioni et celsitudini tuæ, teste domino loquor, pro-
fusæ dulcedini vestræ salutem venerabiliter ac
desiderantissime persolventes, æterni Regis clemen-
tiam deprecamur, ut dominis præcellentissimis feli-
citer regnantibus, a ac universæ potestatis officiis
crescentibus ita fugitivæ hujus vitæ spatia producan-
B tur, ut illi piissimo tramite gubernando, et vos sine
macula fidelissime serviendo, Creatoris ac Redempto-
ris nostri b desideratum pariter intretis in regnum,
sperantes in Christo de vestræ charitatis affectu,
humilitatem nostram peculiariter omnibus sanctis,
et Domini famulis, sed etiam dominis regnantibus,
vel eorum fidelibus, proflua dulcedine commendetis,
hoc fiducialiter deprecantes, ut veneratorem vestrum,
portitorem præsentium, hominem domnæ Radegun-
dis, matris vestræ, animæ sanctæ, vel ea, quæ pro
utilitate ac necessitate prædictæ Domine suggerit,
coram Christo et ejus angelis, tam c¹ pro sui rever-
entia quam prece nostra proprium habere digne-
mini, indubitabiliter intimamus. Ut quod pro causa
illius apud præsentes Dominos reges impenditis, ab
C æterno rege, centuplicato munere, suis rationibus
acquiratis.

CAPUT IV.

Item alia.

[Item pro morte filix consolatur enndem, forte
Mummolenum, sive potius ejus uxorem. Porro in
eadem amittenda dolorem in æroremque sibi quo-
que communem fuisse ostendit. Addit ea quibus
dolor mederi nequit mitius esse perferenda, præ-
sertim cum demortua jam puella iis esset ornata
bonis quæ mors una cum corpore exstinguere non
potuit propter quæ et clara apud homines erat, et
Numini grata, et amica.]
Celsitudinis vestræ legatis transcurrentibus, omni
charitate refertas nos insaturabili voto suscepisse
gratificamur epistolas; in quibus et quod erat no-
stræ i revelationis, consultum de vestri culminis
D incolumitate relegimus, inserendo commemorationem
dulcissimæ filix, quod est de in ærore, parti-
mur. Denique quibus fuit in vivente participata latti-
tia iis sint communes lacrymæ necesse est in de-
functa. Nec ratio suadet ut sola tibi privilegium de-
fendas in ietu, quæ habuisti in cujus nos non pari
ligaremur affectu, quoniam licet formata vestris ex

a Ibid., Pauli vox, simulata tonitrua.
b Quinam hi sint proprie, ad quos has litteras
scribit Fortun., nulla indicant Mss. Si is Mummolenus
Suessioniensis fuit, et ejus uxor, ac familia, reges,
qui postea commemorantur, fuisse Chilpericus, aut
Childeberis, et regia ipsius domus, sub quibus
vixisse Mummolenum colligere est ex Greg., Turon.
lu Hist. Franc.
c In uno Cod. Vat., cunctaque magnificis.

d Ibid. deest post.
e Ibid. Hoc est, quod postquam i' lustris, etc.
f Ibid., igitur habet.
g Ibid., ac restæ potestatis officiis.
h Ms., desiderate in regno.
i In altero Cod. Vat., pro sui necessaria, quam
prece mea.
j Brow. emendat revelationis pro revelationis, quod
sequendum est. (Sec. curæ nota.)

visceribus processisset, tamen non minus adulta no-
stris in pectoribus habitavit quippe quæ producens
partum ex utero transmiseras quasi in nostrum gremi-
um [Ma., nostro gremio] recepturum, ut cum a
vobis esset, etsi non corde, tamen corpore recessu-
ra, nobis velut in vestra charitate fieret amplecten-
di [Fort., amplectenda]. Hinc est ^a quod mater de
illa genitalis causa contulerat, mihi totum velut
adoptivus amor explebat, quia cum vobis genita, no-
bis tamen erat renata. Equidem optaveram, ^b pro
meritis diutius illa superstita, vobiscum loqui de
gaudio magis, ^c quam tristis collatio nasceretur ex
fletu; sed invidia rerum series, quæ [Ms., quia] illud
celerius subripit quod magis placere cognoverit,
rem mihi desiderabilem pene uno momento et offerre
voluit, et auferre. Vel quare nobis rem attulit, ^B
quam subducere festinavit? Cum nil sit in humana
conditione crudelius, quam aut non videre quod ha-
beat, aut videre quod perdat. Sed quousque suum
^d in ærorem dolor importunus exacuit, ac præceps
sine freno moderatæ consolationis excurrit? cum
intelligat hoc temperari debere, quod emendare ne-
quiverit, et æquanimiter toleret, quod infectum ^e fac-
cere non valet, præsertim cum in illa tot admiranda
refulserint, ut nec apud homines in sermone defece-
rit, et apud Deum de opere præmia viventis exspe-
ctet. Nam præter reliqua bona quæ cum illa lau-
danda sunt, nec tamen clausa jacent in tomulo ^f tum
voluntur per ora conctorum, hoc unum breviter
asserō: si fides et persecutio Christi martyrem fa-
cit, non habes in tali filia quod dellere possis, quia
illi et recte credere contigit, et perferre, ^g et licet
festina sit in juventute sors, debet ^h tamen esse se-
cura innocentia de palma.

^a Unus Cod. Vat., quod Matri, quod seq.

^b Ibid., pro meritis ejus.

^c Ibid., quam tristis consolatio nasceretur.

^d In altero Mss. Cod., suo mæore dolor importunus
exacuit, aut præceps, etc.

^e Duo Codd. Vat., facere non valetbit.

^f In uno Cod. Vat., dum voluntur.

^g Ibid., et licet festinasset.

^h In altero, sors, debita tamen est, innocentia se-
cura de palma.

ⁱ Arithona, seu Arethona vicus erat Arvernensis,
de quo mentionem facit Gregor. Turon. lib. de Cl.
confess., c. 5. Erat jam tunc temporis vicus celebris
memoria, et miraculis sancti Martini Tur. Ille Arta-
nensi pro Artonensi positum animadvertit cl. Ruinart,
in notis ad cap. 4. lib. de Cl. confess.

^j Unus Cod. Vat., lumina templi.

^k Alter Cod., quæ agit, ut terris.

^l Unus Cod., nova templa Gregorius.

^m Hoc templum, a Briccio, sancti Martini in se-
de Turonensi successore, exstructum, tum a Perpe-
tuo, item Turon. pontifice, miro opere restitutum,
vetere diruto, quod Briccius exardificaverat, idem
postremo a se restauratum narrat Gregor. Turon. (L.
x Hist. Franc., cap. 51, num. 19) his verbis: *No-
nus decimus Gregorius ego indignus Ecclesiam urbis
Turonicæ, in qua beatus Martinus et ceteri sacerdotes
Domini ad pontificatus officium consecrati sunt, ac in-
cendi dissolutam diruptamque nactus sum, quam re-
edificantem in ampliori altiorique fusuratio, septimo deci-
mo orinationis mee anno, dedicavi. Ille vero fuit an-
no 90, quo anniscriptum videtur hoc poemâ Fortuna-*

CAPUT V.

Incipiunt versus de Oratorio ¹ Artanensi.

[Templum in honorem sancti Gabrielis archangeli,
Arithonæ a Greg. Tur. ædificatum, commemorat,
ac ipsius sancti Gabrielis laudes complectitur.]

Quisquis ad hæc properas venerandi ¹ limina templi,
Dona precaturus, quæ dat amore Deus,

Hæc in honore sacri Gabrielis cuncta coruscant,

Qui pia jussa Dei rite minister agit.

Zachariæ veniens qui nuntia detulit astris.

Elisabeth datus est quando propheta potens.

Quique redemptorem e cælo regem omnipotentem,

^k Post ait, ut terris ventre Maria daret.

Qua sacer antistes ^l nova tecta Gregorius effert,

Ut sibi cælestes restituantur opes.

CAPUT VI.

*Ad ^m Ecclesiam Toronicam, quæ per episcopum
Gregorium renovata est.*

[Novam ædem id honorem sancti Martini, in veteris
locum, quæ ruebatur vetustate, a Gregorio Turonensi
ædificatam commemorat. Data occasione, plura de
virtute sancti Martini et ejusdem gestis enarrat.]

Emicat altithroni cultu venerabile templum,

Egregium meritis, nobilis arcis apex.

Quo propria tunica dum operit Martinus egentem

Gestorum serie fulgida signa dedit.

Namque idem antistes sacra dum mysteria tractat,

Lumina gemmarum est visus habere manu.

Ac de veste fuit quantum sua dextera nuda,

Tantum membra sibi gemma corusea tegit.

^C Sanctus item Domini ^a aliam dum benediceret aram,

De capite est visus flammæus ire globus.

Quæ modo templa sacer renovata Gregorius effert,

Et rediit prisceus cultus, honorque sous.

ti. Hujusce vero templi descriptio ita refertur apud
Gregor. Tur., l. ii Hist. Franc., c. 14: *Basilica sancti
Martini nbest a civitate passus etc.: habet in on-
gum ped s. clx, in latum lx; habet in altum usque
ad cameram pedes xlv, fenestras in altario xxxii, in
capso. vv, columnas xli, in toto ædificio fenestras
lxii, columnas cxx, ostia viii, tria in altario, quinque
in capso.* Hanc descriptionem basilicæ sancti Martini
Victor Ciselmes, in notis ad Sev. Sulpic., refert ad
opus Briccii, vel Perpetui, episcoporum Turon. Bro-
verus inavult ad opus Gregorii esse referendam. Sed
quod mox allata basilicæ Turonensis structura ac
descriptio ad opus Briccii nequeat pertinere, non vi-
detur ambigi posse, cum templum a Briccio exstru-
ctum satis arctum et angustum fuisse narretur a Gre-
gorio loco supra citato, et illud a Perpetuo ut summ
ædificaret, fuisse submotum. Quocirca descriptio illa
convenire basilicæ dicenda est, quam primum Per-
petuus exardificavit, ac postea restauravit Gregorius:
qui etsi eandem ampliori et altiori fastigio a se nar-
ret restitutam, forma tamen et amplitudine non mul-
tum ab illa Perpetui discrepasse, hinc quisque intel-
ligere potest, quod lib. i de Mirac. sancti Mart., cap.
6, de eadem basilicâ loquens, quam Perpetuus exar-
taverat, addit: *De qua fabrica multum quod loque-
remur erat, sed quia præsens est, conticere exinde me-
lius putavimus.* Et in Hist. Franc. de ipsa ut adhuc
superstite sæpe loquitur. Videsis appendicem ad nos-
tas Oper. sancti Gregorii Turon., ubi de basilicâ sancti
Martini fusius pag. 1390 Edit. Paris. an. 1699.

ⁿ Edit. Paris., alium dum benediceret altar.

Fulgida præcipue nituerunt culmina templi,
 Postque usus veteres præmicat aula rudis.
 * In senium veniens, melius revirescere discens,
 Diruta post casum, firmitus acta situ.
 Martini auxiliis operando Gregorius ilem,
 Reddidit iste novus, ^b quo fuit ille vetus.
 Clara supercilio domini delubra nitescunt,
 Alma licet merito, sunt quoque celsa iugo.
 Invida subruerat quam funditus ipsa vetustas,
 Ut paries liquidis forte solutus aquis :
 Quam pastor studuit renovare Gregorius ædem,
 Nec cecidisse dolet, quæ magis aucta favet.
 Ambianis tremulum cornens Martinus egenum,
 Dimidiæ chlamiydis mox ope membra tegit.
 Sol coram angelicis turmis, * se hanc nocte silenti,
 Pauperis in specie, Christus habere refert.
 O sacer antistes, meritis referende sub astris,
 Unde tegis nudum, hinc tua palla Deum.
 Inter opima Deus sigulus quæ vascula fecit,
 Martinus meritis vas in honore nitet.
 L. prosi maculas pretiosa per oscula purgans,
 Cui quod ab ore dedit, pax, medicina fuit.
 † Ulcera morboſi curans sic fauce beatus,
 Quod Jordanis agit, * acta saliva facit.
 Quam generosa fides Martini in sæcula civis,
 Qui quocunque fuit, mors ibi perdit iter !
 † Denique cum extincto catechumenus ore jaceret,
 Se superextendens, effugit arma necis :
 Sic viduæ genito * laqueato, deinde reducto,
 Est vir ubi iste Dei, non licet ire mori.
 Fanaticam pinum sanctus succidere cogens,
 Justum ibi supposuit rustica turba premi.
 Cæsa securæ arbor, cum jam daret alta ruinam,
 Ad crucis imperium est ire coacta retro.
 Quis vigor hic fidei ? validæ dum pondera pini
 Quo natura negat crux facit ire viam ?
 Serpentis morsu tumidum, suprema regentem,
 Illic digitum ut posuit, pestis iniqua fluit.
 Collecto morbo huc, et ab ulcere pollice tracto
 Dunque venena cadunt, erigit ille caput :
 Unguentumque norum, digitis traxisse venenum,
 Et tactu artificio sic superasse neces,

* Dun Codd. Vat., in senium ruens. Ms., In senium-que ruens. Edit. Paris., In senium vergens.

† In uno Cod. Vat., quo fuit ille vetus; f., illa.

* In altero Cod. Vat., se hac nocte silenti.

† Ibid., riscera morboſi.

* Ibid., tracta saliva. Sic quoque Ed. Paris.

† Unus Cod. Vat., denique extento.

‡ Narrat Greg. Tur., lib. i de Miraculis sancti Martini, c. 21, quemdam in furto deprehensum, ac suspensum laqueo, sancti Martini implorato patrocinio, non interiisse, ac biduo pendisse in arbore; postremo a religiosa muliere, quæ in somnis a beato Martino fuerat admonita, demissum, ad suum usque tempus vitam produxisse, tanti prodigii testem. Ad hunc itaque videtur hoc loco respexisse Fortunatus.

^b Unus Cod. Vat., voce huc. Ms., hoc.

† Edit. Paris. :

Pestis abest cunctis hujus sermone rigatis.

† Unus Cod. Vat., culminis acta.

‡ Ms., aura.

† Edit., Paris., Decidua in senio.

PATROL. LXXXVIII.

A Dum latro extinctus falso coleretur honore,
 Voce ^b hac Martini cogitur umbra loqui.
 Publice se referens scelerum pro morte peremptuum
 Se quoque nec justum, sed magis esse reum.
 O vox sancta, loqui defuncta cadavera cogens,
 Qui post fata jacens, dat sua verba cinis!
 Pergeret in fluvium dum vipera lapsa natatu,
 Et prope littorei tangeret ora soli,
 Martini imperio liquidas revocatur ad undas,
 Transactumque viæ lassa recurrit iter.
 Quantus amor Domini tali sub corde caebat,
 Quando venena potens ipsa retorquet aquis !
 Martini meritis, aliis quoque febre crematis,
 Sudores reſtuos pagina sicca dabat.
 Unde salutifero medicamine charta fovebat,
 B Atque graves ignes littera tinguet aquis.
 † Gratia quanta Dei hujus sermone rigabat,
 Febre ubi succensis fons suus ilat apex ?
 Alme Deus rerum, pie, summe, Gregorius, arcis
 Tu cui das sedem, dat tibi templa sacer.
 Nam veteri fuerant hæc funditus eruta lapsu,
 Tecta labore novo, quæ modo culta cluunt.
 Jure potestatis cui tu, bone conditor orbis,
 Hæc danti in terris, culmina redde polis.
 Vieta vetustatis per tempora culminis ! arcta,
 Diruit, ut melior surgeret ^k aula solo :
 Quo sacra Martinus Domini mysteria tractans,
 A capite igniferum misit in astra globum.
 Ne tamen ipsa ruens miserando sine jaceret,
 Pontificem meruit, qui sibi ferret opem.
 C Quæ rediviva, micans instante labore Gregori,
 † Decidua senio, floret honore novo.
 Fundamenta igitur reparans hæc prisca sacerdos,
 Extulit egregius, ^m quam nitere prius.
 Nunc placet aula decens, patulis oculata fenestris.
 Quo noctis tenebris clauditur arce dies.
 Lucidius fabricam picturæ pompa perornat,
 Ductaque quæ fucis, vivere membra putes.

ⁿ Leprosus purgavit.

Pannoniæ regio ^o misit tibi, Gallia, fructum,
 Gignens cœlestem terra ^p maligna dapem.

^m Odo, in ea orat. quam de basilicæ hujusce combustionis scripsit, deque ejus ornatu reddito hæc habet : Crustulis marmoreis intus obducta erat. Nam interdum Protonisso marmore paries rubicundus, nunc Pario candidus, nunc quoque Prasino viridis, varium et satis pulchrum schema præſerebat, et foris aureolis, Sapphirinis, atque musivis fulgebat lapillis; sed et lectum stanneis tabulis erat operum.

ⁿ Recte notat Browerus septem consequentibus epigrammatis picturarum argumenta exprimi quibus basilica sancti Martini a Gregor. exornata fuerat : qui ut de seipso proficitur, l. X. c. 31, num. 19 : Basilicas sancti Perpetui adustas incendio reperi, quas in illo nitore vel pingi, vel exornari, ut prius fuerant, artificum nostrorum opere imperavi.

^o Unus Cod. Vat., Pannoniæ stio; f. stio. Edit. Paris., Pannonia æstivum misit.

^p Martinus scilicet natus fuerat Sabariæ in Pannonia. Porro e Pannonia Huni et Barbari plures alii exorti, a quibus Italia regionesque aliæ misere vexatæ ac perditæ fuerant.

Martinum illustrem meritis qui in munere divo,
Culmen in æthereâ sede senator habet.

Qui lepræ maculas medicata per oscula purgat,
Curat et infectum pura saliva virum.

Ad fluvium Domini ^a cui non fuit iste labore,
Quod Jordanis habet, sanctus ab ore dedit.

Qui sacer ^b ipse inibi te, pastor, agente, Gregori
Fortunato adimat tot maculosa reo
Chlamys divisa.

Dum chlamydem Martinus inops divisit egeno,
Christus ea memorat se bene veste tegi.

Dives paupertas, Dominum quæ textit amictu,
Cui Deus occurrit, qui dedit astra labori
Tunicam dedit.

Noscere qui mavis Martini gesta beati,
Illic poteris breviter discere mira viri.

Denique cum tunicam sacer ipse dedisset egenti,
Ac sibi pars tunicæ reddita parva foret,
Quod non texerunt ^c manicæ per brachia curtæ,
Visa tegi gemmis est manus illa viri.

O nimium felix, cui contigit in vice lanæ,
Nobilium lapidum lumine membra tegi,
Ut cum adhuc cinere aspersus foret, atque favillis,
Artifice angelico gemmeus iret homo
Mortuos tres suscitavit.

Quid Deus in famulis operetur optimus amator,
Martini gestis magna probare potes,
Ducere qui meruit de morte cadavera vitæ,
Retulit atque diem, repulit unde necem.

Pinus excisa.

Dum caderet, Martinum arbor pressura beatum,
Mox facit ipse crucem, pinus abacta redit.

Quis non virtutis divinæ commodet aurem,
Dum, trabe conversa, dant quoque ligna fugam?
Idola prostrata.

Idola dum cuperet Martinus sternere fulta,
Conterit hæc cœlis magna columna ruens:
Auxilium ad justum dignando militat æther:
Quanta fides, cuius currit ad arma polus?
Falsus martyr.

Forte colebatur dum quis pro martyre latro,
Martini adventu se probat esse reum.

Virtutis merito fidei radiante corusco,
Nec tacet extincti, nec latet umbra rei.

CAPUT VII.

^d Ad Childeberty regem, et Brunichildem reginam,
de natalitio sancti Martini Turonici.

[Cum pergeret Fortunatus ad Childeberty regem,

^a Unus Cod. Vat., cui non fuit ire labore; quod tenendum.

^b Ibid., ipse mihi. Sic quoque Edit. Paris.

^c Edit. Paris., tela per.

^d Ille Childeberty Sigiberti regis filius fuit, qui puer, occiso patre an. 575, relictus, in ejus regnum successit, Brunichilde interea, ejusdem matre, regnum administrante, ut legere est apud Gregor. Turon., lib. viii Hist. Franc., cap. 22.

^e Unus Cod. Vat., et justus pergit.

^f Ibid., qui sedet ipse.

^g Duo Codd. Vat., vernanti lumine, quod seq

^h Illic intelligitur hoc poema fuisse scriptum post

A ac ejus matrem Brunichildem, narrat festum sancti Martini diem, illo in itinere, sibi lucidisse. Hinc, diffusam ejusdem toto orbe, famam sanctitatis, et qua in cœlo fruebatur gloriam describit. Postremo, pro tota regia familia Childeberty vota facit.]

Præcelsis dominis famulus dum corde pusillus,

Fluminibusque vagis per vada pergo rate

Ecce supervenit venerandi in sæcula civis,

Martini meritis luce perenne dies.

Qui modo de Gallis totum mire occupat orbem,

^e Et virtus pergit, quo pede nemo valet.

Qui velut alta pharus lumen pertendit ad Indos,

Quem Hispanus, Maurus, Persa, Britannus amat.

Hunc oriens, occasus habet; hunc Africa et Arctos,

Martini decus est, quo loca mundus habet.

B Quique per Oceani discurret marginis undas,

Omnibus ut præstet, circuit orbis iter.

Per cinerem ascendens, per dura cilicia cœlos,

Stat modo gemmatus, pauper in orbe prius

Quo patriarcharum decus est, radiantque prophetæ,

Quo est sacra turba senum bis duodecim patrum.

Inter apostolicum numerum, rutilante senatu,

^f Quo sedet ipse throno, rex sibi Christus amor,

Quo excellit cum clave Petrus, cum dogmate Paulus,

Fulget et in reliquis palma, corona, fides,

Quod loca martyribus ^g venerant lumine florent,

Atque libro vitæ est scriptus honore cruor

Quo confessores gemmata palatia complent,

Æternumque tenent aurea tecta diem,

Stat quoque post lacrymas ubi nunc ^h Radegundes
[opima,

Forsan et Eugenia hanc tenet illa ⁱ manum.

j Hos inter Martinus habet diademata pulcher,

Atque sacris lumbis fulgida zona viret.

^k Cantat Gregorius Christi de morte triumphos,

Atque resurgenti plaudit amore Deo.

Hunc quoque Martinum colitis quem regna patronum,

Vos hunc in terris, vos meminer ille polis.

Vos ^l iter angelicas turmas canat ille sub astris,

Cui vos ante homines fertis honore diem.

Nomina vestra legat patriarchis, atque prophetis,

^m Cui hodie in templo diptychus edit, ebur.

Reddat apostolicos proceres, reliquosque patronos,

Quem vos hic colitis, vel pia festa datis.

D Pergat et ad Christum vota vobis ⁿ ille precator

Cui vos in templis vota precando datis.

Ante poli referat sua hæc solemnia regem,

Dentur ut hinc vobis regna, salutis opes.

obitum beatæ Radegundis. Ea vero decessit circa an. 587.

ⁱ Ms., manu.

^j Unus Cod. Vat., vos inter.

^k Edit. Paris., Cantat et egregios.

^l Ms. inter. Edit. Paris., intra.

^m Huc versu innui videtur diptychum in quo B. Martini nomen, olim Ecclesiæ Turon. pontificis, inscriptum fuerat ex ebore structum, sive urnatum, in Turon. ecclesia asservatum fuisse. Plura Hrov. de diptychis ad hunc locum.

ⁿ Unus Cod. Vat., ille precatur.

Deputet et Dominus vestrum hunc esse patrouum,
 Ut modo qui colitur, vos colat hujus opis.
 Qui dedit his habitans miracula plurima terris,
 Distribuat vobis hic quoque mira potens.
 Cujus gemmata tunc dextera visa beati,
 Vos simul et vestras protegat illa manus.

Qui tunc promeruit revocare cadavera vitæ,
 - Hic quoque pro vestra dona salute ferat.
 Qui percusso homini abstraxit de carne venenum,
 Nuxia de vobis ipse venena vetet.

Qui serpentis iter fecit revocare retrorsum,
 Ipse graves casus a hinc fuget ire retro.

^b Qui de peste domum salvam dedit esse Liconti,
 Illæ domus incolumis floreat hujus ope.

Cujus optima chlamys tremebundum texit egenum
 [rom.; B

Ejus apostolici vos tegat ala viri.

Qui viduæ matri ^c revocavit ad ubera natum,
 Ipse tibi hæc tribuat pignora mater, ^d a va.

Ut Childebertus maneat cum ^e prole novella,
 Rex sua regna tenens, et nova regia trahens.

De ^f genita ut videas genitrix, ut dulcius optas,
 Deque nuru chara, quod tua vota rogant.

Unde hic felices habeant sua festa fideles,
 Et Domini famulis sitis honoris apex.

Quo tibi plus libeat, Brunichildis, habere patronum,
^g Quando domum Dominus servat in orbe pius.

Sic quoque te erudiat, regat, et sic tramite ducat,
 Actibus ipsa piis ut sibi juncta mices.

CAPUT VIII.

Ad eosdem in laude.

[Hoc item carmen Brunichildis ac totius regniæ familiæ in laudem scribitur; in eoque, posteaquam amorem ac propensa in reges suos populi studia retulit Fortunatus, pro iisdem vota facit, quo diutius incolumes sint, ac floreat rebus omnibus.]

Si præstaretur præconia pandere regum,
 Non mihi sufficeret nocte dieque loqui.

Qualiter hic populus dominorum pendet amore,
 Et vestris oculis lumina fixa tenent.

^a Edit. Paris., *hinc agat ire.*

^b Eadem Edit. *Qui virtute domum... esse fruenti.*

^c Unus Cod. Vat., *revocat ad ubera natum.*

^d Hic Brunichildem spectat Fort. Matrem Childeberti, et proinde filiorum ejus aviam. In seq. poemate :

Sic ut ex genito genitisque nepotibus amplis,
 Altera progenies incluta detur avæ.

• Childeberti filii Theodobertus et Theodoricus fuerunt, ut legere est apud Greg. Tur., l. ix Hist., c. 20. Germana vero ejusdem soror, filia item Brunichildis, Clodosuinda; uxor autem Childeberti, Faileuba, de quibus hic mentio fit a Fortunato. At Browerus in eo maxime hallucinatur, quod hujusce Childeberti uxorem Ultrogotthionem esse tradat in notis ad hoc poema, cum re, tum temporibus aberrans. Ultrogottho quippe, de qua diximus in notis ad cap. 8 lib. vi, uxor fuit Childeberti hujus nominis I, filii Clotarii, non vero Childeberti, de quo nunc Fortunatus, qui filius fuit Sigiberti et Brunichildis. Ultrogottho ætate Childeberti, de quo nunc sermo, nonnisi senex esse poterat, si adhuc erat superstes.

^f Clodosuinda, filia Brunichildis, ac soror Childeberti, a Reccaredo, rege Hispaniarum, ad nuptias petita, et eidem desponsa est, uti narrat Greg. Turon., l. ix, c. 25, cum eadem vel Authari antea

A Vos, quibus et speculum, et lux, et dulcedo manetis,
 Charum ornamentum, his simul estis honos.

Præcipuum donum, placidum et placabile regnum,
 Ac vestro in statu est culmen in orbe pium.

Hisque parentela et patria et tutela coruscat,
 Illic decus, atque gradus, hic pietatis opus.

Illic tranquilla dies, hic spes jucunda fideli,
 Postque Deum, in vobis dona salutis habent.

Illic ego cum populo mea vota et gaudia jungo,
 Quæ pius amplificans crescere Christus agat.

Præstet cura Dei vos longa in sede tueri,
 Cælesti ac dono regna tenere diu.

Acquiratis adhuc nova, vel possessa regatis,
 Ac pie participes has foveatis opes.

Ut tibi quæ floret de nato et germine, messem
 Maturam videas mater, honore micans.

Sic ut ex genito, genitisque nepotibus amplis,
 Altera progenies incluta detur avæ.

De Childeberti dulcedine, flore, salute,
 Fructum habens genitrix, plebs sua vota videns.

De nata, atque nuru cumulet tibi dona Creator,
 Cumque pio merito stes placitura Deo.

Hic quoque promerear ^h rediens dare verba salutis,
 Congaudens dominis parvulus ipse piis.

Prospera sint regum, populorum gaudia crescant,
 Exsultet regio, stet honor iste diu.

CAPUT IX.

ⁱ Item ad Childebertum regem.

[Childeberti dignitatem et virtutem pluribus verbis extollit, atque eidem ad extremum Audulfum commendat.]

C Rex, regionis apex, et supra regna regimen,
 Qui caput es capitum, vir capitale bonum.

^j Ornamentorum ornatus, ornatus ornans,
 Qui decus, atque decens, cuncta decenter agis.

Primus, et a primis, prior et primoribus ipsis,
 Qui potes ipse potens, quem juvat Omnipotens.

Dulcia delectans, dulcis, dilecta potestas,
 Spes bona, vel bonitas, de bonitate bonus.

fuisse desponsata, Longobardorum regi. Videtur itaque hoc loci Fortunatus pro speratis Clodosuindæ nuptiis vota facere, etsi incertum est utrum eadem postea nupserit Reccaredo; de quo vide notas cl. Ruin. in Greg. Tur., loco citato.

^g Unus Cod. Vat. *quando domum, et Dominus; f., dominos.*

D ^h Videtur hoc poema scriptum a Fortunato, dum is esset in itinere, ac Childeberti regis hospitio, uti alias, fuisse exceptius, quippe qui exoptet regiam domum in reditu suo resalutare. Edit., Paris., *Hic merear rediens vobis.*

ⁱ Hoc carmen excerptissimum ex t. I veter. Analect. Joan. Mabill. Edit. Paris., an. 1675, pag. 366. *Hi versus (uti notat ibid. Mabillonius), ni fallor, desunt in Editis, a me excepti ex Codice Virdunensis cænobii sancti Vitoni, ab annis fere octingentis manuscripto, in quo Theodulfi carmina continentur.* Legitur vero illic sub hoc titulo: *Venantii Fortunati versus ad Childebertum regem, Sigiberti r. filium.*

^j In deliciis aliquando videtur fuisse Fortunato, verbis parilibus, atque ab iisdem litteris incipientibus, ut isto in carmine, colludere. Ita in lib. I da Vita sancti Martini, versus finem, sic habet :

Incluta religio Martini, cujus honore
 Fœdera fida lides formosae feda, fidelis,

Digne, nec indignans, dignus, dignatio dignans,
 Florum nos florens, florea flore fluens.
 Childeberte ^a cluens hæc Fortunatus amore,
 Paupere de censu pauper et ipse fero.
^b Audulfum comitem commendo supplice voto,
 Me quoque; sic nobis hic domineris apex.

CAPUT X

De navigio suo.

[Cum Fortunatus Mettium venisset, a regia familia perhumaniter se retentum narrat fuisse, ac Mosellam jussum transmitti, gurgite pene abreptum, in magno vitæ discrimine se diei fuisse versatum. Tum reliquum iter suum per varias regiones ac flumina complectitur, quorum situm et amoenitatem describit. Item situm regie domus, et piscationem, sub oculos regum factam, enarrat.]

Regibus occurrens, ubi ^c Mettica mœnia pollent,

^d Visus et a dominis ipse retentor equo.

Mosellam hinc jubeor perecurrere navita remo,

Accelerans tremulis pergere lapsus aquis,

Accendens ratem, gracili trabè, navia cucurrit;

Nec compulsa Nothis, prora volabat aquis.

Interea locus est per saxa latentia ripis,

Littore constricto plus levat unda caput.

Huc proram implicitam rapuit celer impetus actam,

Nam prope² jam ^e tumidas ventre bibebat aquas.

Ereptum sibi patulos me cernere campos,

Et fugiens pelagus, ruris amœna peto.

Gurgite suscipior, subter quoque fluminis ^f Ornam,

Quo duplicata fluens unda secundat iter.

Inde per exclusas cauta rate pergit undas,

Ne veluti piscem me quoque ^g nassa levet.

Cluens idem sonat ac potens. Vide quæ adnotavimus in carmen 12, lib. vi.

^b In Chronico Fredeg. Scholastici, n. 36, mentio fit ejusdam Baudulfi, vel, ut alia referunt Mss., Audulfi, sive Adulfi, viri proceris, quem Theodoricus, Childeberti filius, suadente maxime et incitante Brunichilde, avia, Lus-orii reliquit ad pellendum o monasterio sanctum Colombanum. An hic idem est, de quo hoc loco Fortunatus?

^c De Mettis vide quæ adnotavimus ad c. 10 l. vi.

^d Edit. Paris :

Prospera sint vobis ceu cupio ex animo.

^e Unus Cod. Vat., *tumidas ventre bibebat aquas.*

^f *Ornam, etsi navium haud potentem, et tenuem, ad fluminis tamen honorem evelit. Recipitur Mosella, quinque plus minus, passuum mitibus supra Theodonis villam. Nam juxta Riesburgum ex confragosis in fertile solum se demittens, plano paulisper expansiatus, mox absorbetur.* Brow.

^g Unus Cod. Vat. *nassa luet*; corrupte. Nassa vero est rete piscatorium, seu vas ad pisces capiendos ex viminibus contextum.

^h De Sura fluvio vide quæ ex Brow. retulimus ad c. 4 l. vi. Idem narrat, quod Sura: *Duobus milliuribus supra Treviros, meridiem versus, miscetur Moselle.*

ⁱ Edit. Paris, *labitur annis.*

^j Aptissime nititur voce patescit. Nam prona Mosella labentibus ex Mediomatricum et Lucelburgiorum regione, post anfractuosos fluvii gyros, operit se vallis, in qua Treviris olim, mentium umptitudine emicuit. Brow.

^k Plura congerit Brow. in notis ad hunc locum, testimonia veterum ad prisecam ubi Treviram nobilitatem et ejus civium ostendendam, quæ legas, si lubet.

^l Edit. Paris., *atque caput.*

^m Salvianus, l. vi de Providentia: *Expugnata est*

A Inter villarum tumantia culmina ripis,

Pervenio, qua se volvere^h Sura valet.

Inde per exstantes colles, et concava vallis,

Ad Suram pronis ⁱ labimur annis aquis.

Perducor, Trevirum qua mœnia celsa ^j patescunt,

^k Urbs quoque nobilium nobilis ^l æque caput.

Ducimur hinc fluvio per culmina prisca senatus,

Quo patet indicii ^m ipsa ruina potens.

Undique prospicimus minitantes vertice montes,

Nubila quo penetrans surgit acuta si^lex.

Qua celsos scopulos prærupta cacumina tendunt,

Ilipidus et tumulis crescit ad astra lapis.

Nec vacat his rigidis sine fructibus esse lapillis,

Denique parturiunt, saxaque vina fluunt.

Palmite vestitos hic respicis undique colles,

B Et vaga pampineas ventilat aura comas.

Cautibus ⁿ insertis densantur in ordine vites,

Atque supercilium ^o regula picta petit.

Culta nitent inter horrentia saxa colones,

In pallore petrae vitis amœna rubet.

Aspera mellitos pariunt ubi saxa racemos,

Et cote in fertili sterili uva placet.

Quo vineta jugo, calvo sub monte, comantur,

Et tegit umbrosos sicca metalla viror.

Inde coloratas decerpit vinitor uvas,

Rupibus ^p appensis pendet et ipse legens.

Delicias oculis habui, dapibusque cibatus,

Hæc jucunda tenens navita, regna sequens,

Hinc quoque ducor aquis, qua se rate ^q Contraam com-

[plet

C Quo fuit antiquum nobilitate caput.

quater urbs Gallorum Trevir. opulentissima. et ne putes per leves incursiones, aut direptiones, quadruplici, vit, eversione prostrata, utpote Hunnicæ, Vandalicæ, Gothicæ, Francicæ repetitis. Hæc Brow. De eversione Trevirum sub Francis legis Gregor. Turon., lib. ii Histor., cap. 9, et Fredeg., Schol. in epit. Histor. Franc., c. 7.

^a Edit. Paris., *insertæ.*

^o Videtur innuere hoc loco Fortunatus, quod ordines vitium, tanquam regula, directi, vis rubescens pietatis, ab ima collium parte ad summam ipsorum juga tenderentur. Ausonius, carm. 334, Mosellam describens, hæc habet :

Qua sublimis apex, longo super ardua tractu,
 Et rupes, et aprica jugi, flexusque, sinuosque
 Vitibus assurgunt, naturalique theatro ;

D

Læta operum plebes, festinantesque coloni
 Vertice nunc summo properant, unde de jure dorso,
 Certantes stolidis clamoribus...

^p Edit. Paris., *rupibus appensus.*

^q Unus Cod. Vat., *Construa complet.* Browerus hanc vocem *Contraa*, quam omnium tere Mss. quæ ipso in manibus habuit fide et auctoritate refert confirmari, si unum excipias F. Tilobroge, ubi *Construa* legitur, sibi dudum de mendo suspectam fuisse affirmat, cum nullum ejus vestigium, aut indicium in veterum libris aut monumentis aliis appareat. Idem tamen adducitur ut credat *Contraam*, de qua hic Fortunatus, esse exigui nominis rivulum, qui duobus tribusve passuum malibus supra confluentes ex Tricheniæ partibus defluens in Mosellam præcipitat, Conda nomen retinens; cujus rivuli ea vestigia superesse refert, quibus olim, latiore ostio, et alveo majore, in Mosellam influxisse appareat. Idem addit, Ms. Sangallensis glossema *Contraam* proprium fluvius nomen interpretari.

Tum venio qua se duo ^a flumina conflua jungunt, **A**

Illic Rhenus spumans, inde Mosella ferax.

Omne per illud iter ^b serviant piscibus undæ,

^c Regibus et dominis copia fervet aquis.

Ne tamen ulla mihi dulcedo deesset eunti,

Pascebar musis, aure bibente melos.

Vocibus excussis pulsabant organa montes,

Reddebantque suos pendula saxa ^d tropos.

Laxabat placidos mox ærea tela susurros,

Respondit cannis rursus ab alpe frutex.

Nunc tremulo fremitu, modo plano musica cantu,

Talis rupe sonat, qualis ab ære meat.

Carmina divisas jungunt dulcedine ripas,

Collibus et fluviis vox erat una tropis.

^e Quo recreet populum, hoc exquirat gratia regum, **B**

Invenit et semper, quo sua cura jubet.

^f Antonnacenensis castelli promptus ad arces,

Inde ^g prope accedens sarcina pergo ratis.

Sint licet hic spatia vinea in collibus amplis,

Altera pars plani fertilis exstat agri,

Plus tamen illa loci speciosi copia pollet,

Alter quod populis fructus habetur aquis.

Denique dum præsumt reges in sedibus aulae,

Ac mensæ officio prandia festa colunt:

Retibus inspicitur quo salmo fasce levatur,

Et numerat pisces, cum sit in arce sedens.

Rex favet, immensa resilit dum piscis ab unda,

Atque animos reficit, quo sua præda venit.

Illuc fausta videns, huc læta palatia reddens,

Pascens ante ^h oculos, post fovet ipse cibus,

Præsentatur item mensæ ⁱ Rheni advena civis,

Turbaque quo residens gratificatur edens.

Ista diu dominus dominis spectacula præstet,

Et populis dulces detis habere dies.

Vultibus ex placidis tribuatis gaudia cunctis,

Vester et ex vestris lætificetur apex.

^a Ad locum quo Rhenus et Mosella conflunt, situm erat castrum celebre *Confluentis* appellatum; cuius meminit Greg. Turon., l. viii, c. 13. Celebre etiam nunc, et munitissimum oppidum, dictum *Coblentz*, exstat in diocesi Trevir., ut habet Ruin. in notis ad præfatum locum Greg. Tur.

^b Unus Cod. Vat. *serviant piscibus*.

^c Hosce reges, quorum hic Fortunatus meminit, Childebertum esse intelligimus cum regia ejusdem familia.

^d Unus Cod. Vat., *trophos*, et paulo post, *trophis*.

^e Edit. Paris.:

Quo recte populum primatum, et lex bona regum.

^f Antonnacum, vulgo *Andrenach*, oppidum est inter Bonnam, et confluentes, situ, cultuque juxta (ut addit Brow. in notis ad hunc locum) et hodie nomen, csi verso nomine in Andernacum, octo circiter passuum milibus infra confluentes, ad Rheni ripam assidet, vetusti operis Ecclesia, Valentini imperatoris monumetum, et alia item elegantia visendum, Trevirorum præsul in sacris, Agrippinensium in civili ditione parat.

^g Unus Cod. Vat., *inde per accedens*.

^h Ed. Paris., *oculis*.

ⁱ Rheni advena civis; pisces, scilicet, Rheni incola. Edit. Paris., *item Rheni simul advena*.

^j Vid. sis quæ adnotavimus ad caput 5 hujusce libri.

^k Unus Cod. Vat., *Gregorius amplis*.

CAPUT XI.

De oratorio Artannensi.

[Sacra pignora, seu reliquias, quæ in oratorio Arthonensi conditæ asservantur, et quarum religione erat illud insigne, enumerat ac percenset.]

Magna beatorum retinet hæc terra talenta,

Divinis opibus dives habetur humus.

Pax dextra angelico Gabrielis honore coruseat,

Gaudia qui mundo detulit ore sacro.

Quando æternalem concepit virgo salutem,

Dona Redemptoris nuntius iste ferens.

Læva est parte lapis tumuli, quem corpore Christus,

Pressit morte brevi, victor eundo Patri.

Illic quoque reliquiis micat ille ^k Georgius almis

Qui probus igne redivit, nec pice mergens obit.

^l Sunt etiam Cosmas, Damianus et ipse, salubres

Non ferro artifices sed medicante fide.

Est ^m Julianus item, gladio jugulatus amico,

Plebs quem ⁿ Arverna colens arma salutis habet.

Martinusque sacer, retinet quem Gallicus orbis,

Cujus Christum operit dimidiata chlamys.

Se tunica spolians, nudum qui vestit egenum,

Unde datæ tibi sunt alba, topazus, onyx,

Quæ meruere aliqui hoc in corpore cernere sancti,

Gemmarumque sonus quod patefecit opus.

Additur hic meritis cum nomine ^o Victor opinis,

Munere martyrii ^p qui tenet alta poli.

Illic veteris virtute viri nova palma ^q Nicetii,

Urbem Lugdunum qui fovet ore, sinu

C Horum pastor opem, corde, ore ^r Gregorius orat,

Vivat ut Altithrono vir sine fine Deo.

CAPUT XII.

Versus facti super mensa in villa ^s Sancti Martini, ante descriptores.

[Fortunatus, exceptus convivio in villa sancti Mar-

^l Alter Cod. Vat., *sed etiam Cosmus*.

^m Vide c. 3 lib. v, et notas in illud.

ⁿ Unus Cod. Vat. *Arverna colens*, corrupte.

^o Illic videtur esse Victor Massiliensis, de quo Greg. Tur., lib. i de Gloria Martyr., c. 77. Is passus est Massiliæ sub Dioclet. et Maximiano, cujus acta exstant inter sincera martyrum, l. i, pag. 292.

^p Unus Cod. Vat., *qua tenet*.

^q Sanctus Nicetius episcopus Lugdunensis fuit, sanctitate et miraculis celebris. Is a Gregorio Tur. matris suæ avunculus fuisse dicitur lib. v, cap. 5, llist. Ejusdem Vita, a Gregorio conscripta, exstat in libro de Vitis Patrum, cap. 8. Is obiit an. 573. Porro idem Gregorius in ejus Vita, cap. 8, loquens de reliquiis sancti Nicetii: *Ad nos quoque, ait, facietergium, dependentibus villis intertextum, quod sanctus super caput in die obitus sui habuit, est perlatum, quod nos, tanquam celeste, suscepimus*. Decepta fida ex hoc linteolo idem ait se collocasse in quadam basilica urbis Turonicæ, quæ statim miraculo incluserint; tum addit: *Posui, fateor, de his pignoribus et in aliis basilicarum altaribus, in quibus et energumini sanctum confitentur, et fidelis oratio sapius premeretur effectum*. Credibile itaque est, id genus reliquias sancti Nicetii vel in oratorio Arthonensi a Gregorio collocatas fuisse.

^r Edit. Paris., *Gregorius ornat*.

^s Narrat Greg. Tur., lib. ix llist., cap. 33, a rege

mini, Paschali die, provocatus musicis instrumentis, et cantibus, sequens poema fundit ex tempore, in quo et de laudibus sancti Martini, et de Gregorio, ejusdem in Turonensi sede succedere, plura concelebrat. Postremo eos qui ad convivium convenerant horiatur, ut diem illum læte atque jucunde agant, ac vota faciant pro regibus.]

Cum vileam citharæ cantare loquacia ligna,
Dulcibus et chordis admodulare lyram;
Quo placido cantu resonare videntur et æra,
Mulceat atque aures fistula blanda tropis:
Quamvis hic stupidus habear conviva, receptus,
Et mea vult aliquid fistula muta loqui.
Ecce dies in quo Christus surrexit ab imo,
Infernæ legis rumpere vincula potens,
Quando et victorum lacrymantia millia solvit.
Et revomunt multos Tartara fracta viros.
Additur hic aliud, quod Martini aula beati
Emicat hæc, ubi nunc prandia festa fluunt.
Qui valuit gestis aures pulsare Tonantis,
Obtinet et meritis quod petit alta fides.
Qui pie restituit defuncta cadavera vitæ,
Atque Dei prompte præbet amicus opem.
Cui successor ovans modo rite Gregorius exstans,
Ille quod acquirit, hic regit ore, fide.
Qui rogat hic præsens, alibi licet insidet absens,
Exhibet atque cibos pastor in orbe bonus.
Nunc igitur celebrate diem solemniter omnes,
Quos Deus omnipotens huc dedit esse pares.
Quos sibi Martinus collegit amore benignus,
Et facit ecce escas hic epulare suas.
Ergo sub incolumi Childeberto ac Brunichilde,
Quos tribuit celsus regna fovere Deus,
Vos, quos miserunt populum moderare fidelem,
Et relevare inopes, si quis et exstat egens,
Ac bona de dominis noscendo et agendo benigna,
Sint quoque lætitiæ pabula vestra fide.
Quos invitavit Martini mensa beati,
Sumite gaudentes, quod dat amore dies.

Childeberto, Florentianum, Majorem regis domus, et Romulphum, palatii comitem, Pictavum missos fuisse, qui populum describerent, ac censum veterem innovarent; tum inde Turones advenisse, sed nihil innovatum in Turonensi plebe, ob honorem ac reverentiam in sanctum Martinum, ipso maximo agente Gregorio Turonensi. Hæc Acta ad an. 589, quo tempore videtur hoc a Fortunato dictum carmen fuisse.

^a Ed. t. Paris. *Hunc igitur.*

^b Unus Cod. Vat., *amore benigno.*

^c Ms., *moderate et vers. seq., relevare.*

^d Duo Codd. Vat., *de dominis noscendo et agendo,* quod seq.

^e Unus Cod. Vat., *gaudia vestra canat.*

^f Alter, *rege suos populos.* Edit. Paris., *cum rege et.*

^g Unus Cod. Vat., *ne desint aulis.*

^h Forte *flet.*

ⁱ Ibid., *illuminat orbes.*

^j In alio Cod., *redde vivendo diem; corrupte.*

^k Ille Romulphus, sicuti et Florentinus, seu Florentianus (ad quem scribit carmen 16 hujusce libri), non videntur alii esse quam quos supra diximus, ad eam rem 12, venisse Pictavum et Turones, quo plebem censerent, ac vetera tributa exigere.

A Quæ bonus antistes noscendo Gregorius expers,
Plaudat, et hæc populis gloria vestra cauat.
Cujus et hæc domus est, a Christo exoret amator,
Reges, ac populos ut tegat arce Deus.

CAPUT XIII.

Pro puella, a iudicibus capta, ad Gregorium episcopum.

[Gregorii implorat opem, quo puellam a patre abductam et captivam patri suo curet restituendam.]

Exemplo Domini mihi vel venerabilis orbi,
Qui minimas non vis perdere, pastor, oves
Sollicitis animis curam per pascua tendens
Ne desint caulis, circuis ore greges.
Hic igitur gerulus, genitam flens impie demptam,
Captivam sobolem tempore pacis habens.
B Martinique pii successor honore, Gregori,
Qui pater es populi, hanc rogo, redde patri.
Jugiter ille sacris meritis illuminat orbos;
Orbatam hanc patri redde videndo diem.

CAPUT XIV.

Item pro eadem re ad Romulphum, vel Rainulfum.

[Suam in Romulphum benevolentiam Fortunatus testatur, quam cum præsens explorare non posset, litteris se narrat compensare, tum eidem causam patris pro abducta filia commendat.]

¹ Si rapidis oculis te semper, amice, viderem,
Sic quoque vix avidum me satiare amor.
Qui si præsentis non possum cernere vultum,
Te mihi vel scriptis, chare, saluto libens.
Hunc etiam famulum commendo, benigne. verenter.
Et si justa petit, hanc tua lingua juvet.
C Qui tortus graviter genitam sibi inget abactam,
Per vos ut redeat filia, causa rogat.
Paupere ut audito, dum estis medicina dolenti,
Et vestris curis sit pia cura Deus.

CAPUT XV.

Item pro eodem re ad Gallienum.

[Laudat Gallienum, ac suam in eum benevolentiam declarat; tum gravem patris in amittenda filia

Quocirca vel illud licet coniecere, puellam de qua hic loquitur Fortunatus eandem fortasse ac illam de qua in superiore carmine, a descriptoribus, sive ejus satellitibus ac ministris, a patre abductam fuisse, cum is solvendo non esset. Quamobrem illud facile crediderim, Fortunatum e Turonensi urbe, in qua et convivio interfuerat, reversum Pictavum, illic patrem filiae supplicem sibi habuisse, atque hunc Turones legasse ad Gregorium et descripiatores, qui, ut videtur, adhuc apud Turones sese tenebant, Childeberti regis jussa atque litteras expectantes, quibus is significaret Turonensis civitas nec ne esset describenda. Quæ omnia patent ex Gregorii Historia loco supra citato.

¹ In uno Cod. Vat. hoc poema cum superiore jungitur, nullo titulo intermedio.

² In altero legitur, *ac te saluto libens, mendose.*

³ In primo Cod., *benigne reverendum.*

⁴ Edit. Paris., *capta.*

⁵ De Gallieno mentionem facit Greg. Turon., lib. v Hist. Franc., cap. 50, et illum amicum suum appellat. Non is videtur esse alius atque is ad quem modo scribit Fortunatus. Neque vero ille de quo loquitur Gregorius videtur archidiaconus fuisse, ut Browerus affirmat. Vide notas cl. Rulnart in præfatum Gregor. Turon. locum.

calamitatem enarrat, atque ut eidem opituletur A
deprecatur.]

* Officiis experte tuis, moderamine solers,
Sollicitus studiis, utilitate comes.

More mihi solito, dulcis tibi debita solvo,
Qui colo, devinctus reddo salutis opus.

Sit commendatus homo, quem male torsit iniquus,
Perdidit et genitamheu! miser iste suam.

Illic da justitiam, ^b de vulnere corporis emptam,
Et pie captivam fac remeare suam.

Inter utramque necem, cui lex et filia desit.

Unus in ambabus rebus adesto salus.

CAPUT XVI.

Item pro eadem re ad Florentinum.

[Saltem scribit Florentino, quam se illi debere, B
amoris nomine, affirmat, atque eidem patris calamitosis causam, de qua et supra, commendat.]

Dum pergit hinc quisque viam, mea pagina curret,
Prodat ut eloquio, quid sibi debet amor.

Nunc quoque chare mihi, bone semper, amice fidelis,
Pectore devotus reddo salutis opus.

* Commendo hunc etiam famulum, dure ^d ante re-
Tortus qui legem nec meruisse gemit. [dactum,

Ille dolens gravius, quam vulnera corpore fixa,
Quod sibi subducta est filia parva, rudis.

Audiat hanc vocem pietas miserando benigne,

Quæ sibi cum tribuis, hinc tibi magna dabis.

CAPUT XVII.

Ad episcopos in commendatione peregrini.

[Peregrinum hominem, in Italiam pergentem, epi-
scopis commendat, ignarum itineris, ut adjuvent
ac solentur.]

Pontifices summi, fidei via, semita vitæ,

Quos dedit omnipotens luminis esse duces,

* Custodesque gregis cœlestis contulit Agnus,
Vos bene pastores, ut foveantur oves.

* Unus Cod. Vat., *officiis exerce tuis*. Edit. Paris.,
Officiis exerce tuis moderamina.

^b Videtur hoc loco Fortunatus indicare eundem
hominem duabus pœnis, eodem nomine, non esse
multandum; adeoque illum, quem Gallieno com-
mendat, tortum ac læsum corpore, nonnisi injuria
exspoliatum filia fuisse.

Videsis quæ adnotavimus superius ad c. 14.

Unus Cod. Vat., *ante reductum*.

* Hoc poema, seu epistolam non episcopis, aliqua
in synodo congregatis, missam arbitror, ut opinatur
Browerus, sed directam ad episcopos quibus in itinere
habitabant, qua ex Gallia in Italiam via patebat,
a quibus peregrinus juvari et deduci poterat. Similis
epistolæ exemplar exstat supra, lib. v, cap. 21. V. de
quæ in notis ad illud diximus.

^c Unus Cod. Vat., *custodesque gregi*.

^d Edit. Paris., *Semina præsent s mercedis*.

^e Plato iste, quem archidiaconum suum appellat
Greg. Tur., lib. v Hist. Franc., cap. 50, successit
Maroveo in sede Pictaviensi, ad an. 592. Vide quæ
de illo diximus in Vita Fortunati, n. 89. Lege et
Cointium, ad an. 592, n. 5.

^f Scilicet ut Plato, qui Gregorii Turonensis disci-
pulus fuerat, sancti Martini successoris in sede Tu-
ron., et ejus Ecclesiæ archidiaconus, ad Pictavien-
sem Ecclesiā regendam deligeretur.

Ecce viator adest, peragens iter incertus illud,
Finibus Italicis heu! peregrina gemoens.

Exsulis auxilium, errantis via, norma salutis,
Ad reditum patriæ sitis honore patres.

* Semina jactantes, mercedis ut ampla metatis,
Et redeat vobis centuplicata seges.

Fortunatus enim humilis commender opinis,
Ac per vos Domino culmina sancta precor

CAPUT XVIII.

^h *De Platone episcopo.*

[Platonem, episcopum Pictaviensem creatum, gratu-
latur hoc carmine, ac vota facit pro regibus qui
illum episcopum declaraverant.]

Provida disponunt reges solatia plebi.

Pontificem dantes, quem probat alma fides.

Ut colat Hilarium, quem dat Martinus ⁱ alumnum,

^j Et confessoris protegat ala potens.

^k Dirigat hic populum successor, honore beato,
Et clerum Ecclesiæ qui moderetur ope.

^l Floreat arce decens, rex Childebertus in orbe,
Cum genitis, populo, matre, sorore, juna.

Gaudia læta paret præsentia sancta Gregorii,
Et geminas urbes adjuvet una fides.

Qui modo, discipulo Platone antistite summo,
Solemne Ecclesiæ hic dedit esse diem.

CAPUT XIX.

^m *Ad Armentariam matrem domni Gregorii episcopi.*

[Laudat Armentariam¹, matrem Gregorii Turonensis
episcopi, atque illam cum Machabæa matre com-
parat, ob prolis virtutem ac felicitatem. Postremo
ejusdem se precibus commendat.]

Felix bis meritis sibi Machabæa, vel orbi,
Nobilitas generis, nobilior genitis.

* Quæ septem cœlo palmas transinisit ab alvo,
Martyriique decus protulit ille uterus.

Tu quoque prole potens, recte Armentaria felix,
Nec minor ex partu, quam prior illa sinu.

ⁱ Narrat Greg. Turon., lib. iv de Vir. sancti Marti-
ni, c. 32, quod, cum Plato episcopus Pictavæ
urbis adeptus est, virtus sancti Martini sibi ostensa.
Domus adjuncta ecclesiasticæ domui incendio maximo
cremabatur, ac scintillæ cum carbonibus super domum
ecclesiæ, impellente vento, cadebant. Sed ille de pul-
vere beati sepulcri secum habens, elevato chrismario
contra ignem, exortus subito ventus illi contrarius,
flamas a tecto ecclesiastico defendens, aliam pepulit
in partem, et sic domus ecclesiæ liberata est.

^j Edit. Paris., *Hic regat hic populos*.

^k Unus Cod. Vat., *floreat arce tenens*.

^m Hæc Armentaria neptis erat ex filia sancti Gre-
gorii episcopi Lingonensis, de qua vide Greg. Tur.,
lib. de Vitis Patrum, c. 7, num. 1. Browerus: *Natione*,
inquit, *Burgundam fuisse, et maritum Aëdum*,
scribit Joan. Savaro in commentario ad Sidonium.
Oddo vero abbas, in Vita Greg. Tur., c. 1: *Gregorius*,
inquit, *Celtica Galliarum tractu fuit exortus*,
Arvernica regionis indigena, patre Florentio, matre
Armentaria procreatus... Itaque Georgius, quondam
senator, Leocadium duxit uxorem... quæ Leocadia
peperit sanctum Gallum Arvernica sedis episcopum,
atque Florentium, hujus pueri Genitorem, etc.

ⁿ Ven. Edit. (in qua reperitur hoc poema) et duo
Codd. Vat., *quæ septem palmas cœlo*.

Ela vetus numero major, ^a tu maxima coelo :
 Quod poterant plures, ^b unicus hoc tuus est.
 Fetu clara tuo, geniti circumdata fructu,
 Est tibi Gregorius palma, corona novus,
^c Me Fortunatum humilem commendo verenter,
 Ac mihi caelestem, quæso, preceris opem.

CAPUT XX.

Sigoaldo, ^d pro comitatu ejus.

[Sigoaldum, a Sigiberto rege olim comitem sibi additum et ducem itineris, huc alloquitur carmine, quem diu abfuisse narrat, ac tandem reversum gratulatur, et optat ut gradus comitatus, ad quem a Childeberto erectus fuerat, novo honore cumuletur.]

Finitibus Italiae cum primum ad regna venirem,
 • Te mihi constituit rex Sigibertus opem.
 Tutior ut graderer tecum comitando, viator,
 Atque pararetur hinc equus, inde cibus.
 Implesti officium, custos revocaris amico.
 Et mihi vel tandem jam mea cura redit.
 Dic meus, unde venis post tempora plurima, dulcis,
 Magnus honore tuo, major amore meo?
 Promptus in affectu, Sigoalde benigne, clientum,
 Et Fortunato nomen, amice, pium.
 Rex Childebertus crescens te crescere cogat,
 Qui modo dat comitis, det tibi dona ducis.
 De domino tali videant sua vota fideles,
 Cursibus et fiat prospera vita, via.

CAPUT XXI.

Ad Sigoaldum comitem, quod pauperes pro rege paverit.

[Divinam in opibus dispertiendis providentiam et œconomiam laudat, atque commoda quæ ex dispare fortuna et conditione hominum proveniunt percenset. Tum Sigoaldi in elargiendo egenis regias opes munificentiam declarat, bonaque inde auspicia ac vota facit pro Childeberto ejusque regni opulentia ac felicitate. Postremo causam commemorat ob quam Sigoaldus illas in pauperes eleemosynas erogaret, ac multitudinem pauperum regis sumptibus pastam ostendit.]

Actibus egregiis præconia ^f fulgida fulgens,
 Laus tua, Christe, sonet, dum bona quisque gerit.
 Unde genus hominum placeat, tu, summe, ministra,
 Nam nisi tu dederis, prospera nullus agit.
 Divitibus largus, forte & hinc et parvus egenis,
^h Ut redimat dives, quando fovetur egens
 Dulciter ista tui pia sunt commercia regni,
 Dum escam sumit egens, divitis augeat opes,

^a Ibid., in Ven. Edit., *tu maxima loco.*

^b Ibid., *unicus hicce tuus.*

^c Ibid. desunt duo postremi versus.

^d In uno Cod. Vat., *pro comitari ejus Sigoaldo.*

^e Vide quæ diximus in Vita Fortun., num. 46.

^f Edit. Paris., *fulgida pollens.*

^g Eadem edit., *hinc non pareus.*

^h Unus Cod. Vat., *se ut redimat dives.*

ⁱ Edit. Paris., *Da sic Christus.*

^j Eadem edit., *Præstat inops.*

^k Ms., *crescat*; unus Cod. Vat., *Fiat ut huc juvenis.*

^l Unus Cod. Vat., *lumina pergens.*

^m Edit. Paris., *rex progeniesque laborat.*

ⁿ Alter Cod. Vat., *præbuit esse dapem.* Sic quoque Edit. Paris.

^o Edit. Paris. :

Est quibus ut tua pax, lux Deus atque via.

A Pauper ventre satur satiat mercede potentem,
 Parva capit terris, præparat ampla polis.
 Divitibus plus præstat egens, quam dives egenti,
 Dat moritura cibi, sumit opima Dei.
 Daus terræ nummum, missurus ad astra talentum,
 Et modicis granis surgat ut alta seges.
 Dent, jacent, spargant, commendent semina Christo,
 Illic dare nec dubitent, quæ reditura manent.
^l Da, si Christus erit tibi thesaurarius inde,
 I Præsta inopi, quidquid reddere Christus habet:
 Hæc animatus ope, exposcens meliora Tonantis,
 Nec dubitante fide, quod Deus ista dabit.
 Pro Childeberti regis florente salute,
 Surgat ut in solio, qui fuit altus avo
^k Fiat ut hinc juvenis validis robustior annis,
 B Ceu viguit proavus, sic sit in orbe nepos.
 Ergo suus famulus Sigoaldus, amore fidelis,
 Pauperibus tribuit, regis ut exstet apex.
 Hinc ad Martini venerandi ^l limina pergens,
 Auxilium Domini dum rogat ipse sui;
 Et dum illic moderans ^m rex pro regione laborat,
 Ut precibus sanctus hunc juvet, illud agit.
 Denique procedens cupidus sacra festa tenere,
 Pauperibus Christi ⁿ præbuit ipse dapem.
 Dispensata placent alimenta per agmina Christi,
 Pascitur et populus, quem fovet arce Deus.
 Plurima cæcorum refovetur turba virorum,
 • Est quibus interna lux Deus, atque via.
 Illic aliter claudus, quem dirigit ordine Christus,
 Quique sui Domini pendulos implet opus.
 C Quis referat tantos memorare sub ordine morbos,
 Occurrens pariter, quos sua cura fovet?
 Unde catervatim coeuntia millia pascens,
 Erogat, ut habeat, rex quoque cuncta regat.
 Te Fortunatus comes hinc, Sigoalde, salutans
 Regis ut [Ms., in] auxilium des meliora, precor.

CAPUT XXII.

P De prandio defensoris.

[Convivium a defensore instructum, Paschali tempore, ad quod et Sigoaldus convenerat, hoc in pocinate commemorat, vota faciens pro Childeberti regis felicitate, proque Sigoaldi ipsius honore et salute.]

Paschale hic hostie donum memorabile floret,
 Defensor pascit, quo comes P ipse faveat.

D r Defensores erant ii quibus credita fuerat bonorum Ecclesiæ tutela ac defensio. Legendus ea de re Thomassinus, Discipul. eccl. part. i, lib. ii, c. 93. Horum officium describitur in concil. Carthag., quod habitum est an. 407, in quo edicitur, c. 64: *Constituendos defensores scholasticos, qui in actu essent, vel in munere defensionis causarum... ut, more sacerdotum provinciarum, iidem ipsi qui defensionem ecclesiarum suscipere haberent facultatem pro negotiis ecclesiarum, quoties necessitas flagitaret, vel ad obsistendum obrepentibus, vel ad necessaria suggerenda, ingredi judicium secretaria. Erant autem et defensores civitatum appellati, ut olim tribuni plebis, qui (ut ait Dufresne in Gloss.) discipline invigilarent, plebem et decuriones ab omni insolentia compescerent; nauceros et mercatores tuerentur, tributa curarent, etc. Vido eundem Dufresne, ad hanc vocem.*

^q Edit. Paris., *ipse fovet.* Unus Cod. Vat., *qui comes ipse.*

Delicæ Domini, ^a quas tempora, vota ministrant,
Undique convenient flumine, fruge, polo.
Childeberti etiam dominatio longa refulgens
Te, Sigualde, diu subleuet arce, gradu.
Sit regio felix felicis regis amore;
Atque boni comitis crescat honore fides.

CAPUT XXIII.

^b Ad Galactorium comitem.

[Galactorium, comitem ex defensore ac iudice creatum a rege, gratulatur; atque optat ut hinc ad gradum ducis provehatur, id a Deo expectandum edicens, cui solenne parvos et humiles erigere. Postremo bene sperare jubet, atque hortator ut colat virtutes, atque illas habeat totius vitæ auspices ac duces.]

Venisti tandem, ^c quod debebaris, amice,
Aute comes merito quam datus esset honor.
Burdigalensis eras, et cum ^d defensor amator
Dignus habebaris, hæc duo digna regens,
Iudicio regis valuisti crescere ^e iudex,
Famaque quod meruit, regia lingua delit.
Debet et ipse potens, ut adhuc bene crescere possis,
Præstet ut arma ducis, qui tibi restat apex.

^a Ibid., quæ tempora.

^b Edit. Paris., quod debebaris.

^c Ad istum Galactorium, jam comitem, scribit Fortunatus carmen 31 lib. vii. Quod vero is sub Guntramno rege viveret, indicat ille distichus:

Cui rite excellens rex Gunthramnus honores
Majus adhuc debet, qui tibi magna dedit.

^d Edit. Paris., defensor amore.

^e Iudices Palatini (ait Dufresne in Glossario) erant ii qui cum comite iudicabant. Iudicis itaque munus et in eis erat gradus ad comitis dignitatem.

^f Cantabria, regio Hispaniæ Tarraconensis erat, Gothis subjecta. Pro Cantabris itaque Gothi veniunt.

A Ut patriæ fines sapiens tuearis et urbes,
Acquiras ut ei qui dat opima tibi.
^f Cantaber ut timeat, Vasco vagus arma pavescat,
Atque Pyrenææ deserat Alpīs opem.
Aut quasi grande loquor, facit hoc sacer unicus

[auctor,

A Domino erigitur parvus, et altus homo.
De tyrone duces, venit et ^g de milite princeps.
Ut reliquos taceam, ^h Justinianus erat.

Hoc et in Ecclesia, Christo tribuente, refertur
De exorcista aliquo pontificalis honor.
Egregius merito Martinus testis habetur,
Qui fuit ante sacer, quam sacra jura daret.
Hoc agit omnipotens, totum qui condidit orbem:

Magnaque sola putes, quæ facit ipse potens,
B Lætiō ergo precor, maneat in culmine rector,
Majora sperans, vir ratione sagax.

Rege sub hoc florens, æternaque regna requirens,
I

Iustitia ac pietas tecum comitata coruscent,
Illa tuum pectus protegat, ista latus.

Alta fides etiam, dilectio fida nitescat,
Et Fortunato sis comes, amplius amor.

^g Unus Cod. Vatic., de limite princeps: corrupte.

^h Justinianus, Justini imp. nepos erat ex sorore. Justinum porro ex genere infimo et obscuro fuisse, ac per omnes militiæ gradus ad summum imperii fastigium evehctum, notum est: quæ et ejus nepoti Justiniana ex parte conveniunt. Hunc Justinus imperio associavit an. 527, pluribus antea muneribus in Rom. imperio, domi, militiæque perfunctum.

C ⁱ Versus pentameter hujusce distichi deerat in Mss. omnibus, sive Vatic., sive quibus usus est Brow. Edit. Paris. B. biioth. PP., edita an. 164, ita eum supplet:

Immortale piis artibus auge decus.

LIBER UNDECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

^a Expositio Symboli.

Summam totius fidei catholicæ ^b recensentibus, in qua integritas credulitatis ostenditur, et unius Dei omnipotentis, id est sanctæ Trinitatis æqualitas declaratur, et mysterium Incarnationis Filii Dei, qui pro salute humani generis, a Patre de cælo descendens, de virgine nasci dignatus est, quo ordine, vel quando pertulerit, quomodo sepultus surrexerit, et in carne ipsa cælos ascendens ad dexteram Patris consederit, iudexque venturus sit, qualiter remissionem peccatorum sacro baptismo renatis contulerit, et resurrectio tandem humani generis in eandem carnem in vitam æternam futura sit, quia multa in Symbolo paucis verbis complexa sunt, me-

^a Qui hanc Symboli expositionem cum illa quæ exstat inter Rufini opera voluerit conferre, facile is videbit (ut et Brow. advertit), hanc ejus potius epitomen esse, et ex Rufini ingenio natam, quam Fortunati. Quod igitur Rufinus scripserat, Fortunatus, jam creatus episcopus Pictaviensis, ut vide. ur, ad

diocriter nobis sermo temperandus est, ne aut breviter dicendo non aperiant intellectum, aut prolixitate verbi generetur fastidium. Itaque cum resurgente Christo et ascendente in cælum, misso sancto Spiritu, collata ^c est apostolis scientia linguarum, adhuc in uno positi hoc inter se Symbolum, unusquisque quod sensit dicendo, condiderunt, ut discendentes ab invicem hanc regulam per omnes gentes æqualiter prædicarent. Denique symbolum Græce collatio dicitur, quia hoc ipsi inter se per sanctum Spiritum salubriter condiderunt. Dicitur et indicium, quod per hoc qui recte crediderit indicetur. Ergo cunctis credentibus quæ continentur in Symbolo, salus animarum et vita perpetua bonis Actibus ^d præparatur.

plebem suam erudiendam in epitomen redegisso dicendus est.

^b Aliquot Mss., recensentes; atque ita ἀνακόσθου hic cernitur orationis.

^c In uno Cod. Vat., dicitur est.

^d Ibid., præparetur.

Credo in Deum Patrem omnipotentem.

Præclarum in primordio ponitur ^a cœlestis testimonii fundamentum, quia salvus ^b esse non poterit qui recte de salute non crediderit, Apostolo prædicante: *Credere oportet accedentem ad Deum* (Hebr. i. 6). Item: *Corde creditur ad justitiam* (Rom. x. 10); et *Credidi, propter quod locutus sum* (Psal. cxv); vel illud: *Justus ex fide vivit* (Rom. i. 17), et: *Nisi credideritis, non intelligetis* (Isai. vi. 9, juxta LXX). Ergo vel in rebus humanis nullum opus incipitur, nisi labor omnis ad effectum venire credatur. Unde credendum est in Deum, a quo tam præsens vita quam futura tribuitur. Deus autem appellatio est substantiæ sempiternæ, sive timoris divini. Igitur Deus est, s'ne principio, sine fine, simplex, incorporeus, incomprehensibilis. Patrem autem cum audis, agnosce quod habeat Filium veraciter genitum, quomodo possessor dicitur, qui aliquid possidet, et Dominus, qui alicui dominatur. Deus ergo Pater, secreti sacramenti vocabulum est, cujus vere Filius est verbum et speculum et character; et imago vivens Patris viventis, in omnibus Patris similis, ejusdem naturæ, et in divinitate genitus, Genitori per omnia cœqualis. Nec queratur quomodo genuit Filium? quod et angeli nesciunt, prophetis est incognitum. Unde illud dictum est: *Generationem ejus quis enarrabit* (Isai. liii. 8)? quam secretam originem cum proprio Filio novit ipse solus qui genuit. Nec a nobis Deus disentiendus est, sed credendus, qui in nobis ipsis nescimus quod sapiamus, quomodo sapientiam, ingenium, aut intellectus consilium, aut mens nostra generat verbum. Sed, ut breviter dicamus, sufficit nos scire quia lux genuit splendorem, propheta testante: *In splendoribus sanctorum, ex utero ante luciferum genui te* (Psal. cix). Et illud: *Hic Deus noster; et non reputabitur alter ad eum; et post: In terris visus est, et inter homines conversatus est* (Bar. iii. 36, 38). Omnipotens vero dicitur, eo quod omnia possit et omnium obtineat potestatem, quia Pater omnia creavit per Filium.

Et in Jesum Christum.

^c Jesus hebraice *Salvator* dicitur; hoc nomen d'igne convenit principi qui populo se sequenti possit salutem tribuere: cujus figuram Jesus Nave gerens, populum de deserto ^d in patriam, ^e et terram repromissionis certum est induxisse. Et iste de tenebris et terra ignorantiae sequentes se ad cœlos duxit. Christus dicitur a chrismatis unctione, et hoc nomen pontificale est, vel regale, quoniam reges ungebantur oleo corruptionis; hic autem a Spiritu sancto oleo exultationis divinitus unctus est, propheta dicente: *Spiritus sanctus super me, propter quod unxit me* (Isai. lxi. 1). Jesus ergo dicitur eo quod salvet populum; Christus, quod sit unctus Pontifex in æter-

A num. Unicum Filium ideo, ut nil in hoc intelligas terrenum, sive corporeum, ubi de uno est unus, de luce splendor, de corde verbum, de mente sensus, de forte virtus, de sapientia sapiens, de æterno natus est ^f æternus, per omnia idem quod Pater, hoc Filius. Nam unicus ideo, quia nec comparisonem recipit cum reliquis creaturis, nec similitudinem, quia omnium rerum summus ipse creator est; homines autem filii Dei vocantur per gratiam; ille solus Filius genitus per naturam. Illeque de Deitate Patris atque Filii textus ordo secutus est.

^g *Qui natus est de Spiritu sancto ex Maria virgine.*

B Ille qui de Patre ante sæcula natus est, postea de Spiritu sancto, cujus templum in Virgine fabricatum est intelligendum. Nam sicut in sanctificatione spiritus nulla fragilitas exstitit, sic nec in partu ejusdem causa corruptionis apparuit. Qui in cœlis unus, in terris unicus, per portam Virginis ingredi mundum dignatus est. Hinc plurima prophetæ de conceptu Virginis et de partu locuti sunt. Unum tamen exemplum pro brevitate proponemus, de quo Ezechiel dixit: *Porta quæ respicit ad Orientem clausa erit, et non aperietur, et nemo transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ipse transibit per eam, et clausa erit* (Ezech. xliv. 2). Hoc tamen notandum est, quia Spiritus sanctus est dominicæ carnis Creator: Spiritus sancti hinc majestas ostenditur. Quod vero Deus majestatis de Maria in carne natus est, non est sordidatus nascendo de Virgine, qui non fuit pollutus hominem condens de pulvere. Denique sol, aut ignis si lutum inspicit, quod tetigerit purgat, et se tamen non inquinat; nec fuit Deo injuriæ causa misericordiæ, neque sit incredibile quod est ipse natus de Virgine, qui Adam de pulvere et primam mulierem potuit de costa formare.

Crucifixus sub Pontio Pilato.

C Hinc multa prophetæ, ^h qualiter confixus in cruce, foratis pedibus, aceto, vel felle, aut vino myrrhato potatus, spinis coronatus, lancea percussus, super vestem ejus sorte missa, et in conspectu populi maligni manibus extensis in die pependit, prædixerunt, diligens lector inveniet. Tamen, ut breviter dicatur, in cruce suspensus est, ut nos a damnatione ligni vetusti dissolveret. Felle vero potatur, ut amaritudinem prævaricati pomi, et nimis acidi, amputaret. **D** Spinis coronatur, ut maledictæ terræ vetustum crimen erueret. Lancea percutitur, ut per plagam lateris aqua fluente, vel sanguine, baptismum vel mysterium martyrii promulgaret; et ut dicatur aliquid altius: In costa Christus percutitur, ut vulnus nobis infixum per Evam, quæ de costa viri formata fuerat, amputaret. Ut tamen ad hoc intelligendum aliquantulum extendamur, sicut dicit Scriptura: *Cordis oculi aperti sunt ad intelligendum, quid sit alti-*

^a Duo Codd. Vat.; *fidelis testimonium*.

^b Ms., *esse poterit qui recte de salute crediderit*.

^c Unus Cod. Vat., *Jesus autem hebraice*.

^d In nonnullis Mss. verbi in patriam desunt.

^e In altero Cod. Vat., *et in terram repromissionis*.

^f Ibid., *natus est coeternus*.

^g In Edit. Parisiensi Biblioth. Patrum, i. VII, legitur: *Qui conceptus est de Spiritu sancto*. Mss. et textus Ruffoi, *qui natus est*, etc. Brow.

^h Unus Cod. Vat., *qualiter crucifixus in cruce*.

tudo, latitudo, ac profundum (Eph. iii 18), quod est crucis significatio. Et quare Dominus in patibulo se pati elegerit, quæritur. Ratio hæc redditur: crux species tropæi est, quod, devictis hostibus, solet fieri triumphanti; et quia Dominus tria regna sibi subjecit, suspensus in aere [Mss., aera] victoriam de cœlestibus et spiritualibus nequitis est adeptus; expandens autem manus ad populum [Mss., populos], palmam de terrenis. Quod vero sub terra crux fixa est, ostendit eum et de Tartaro triumphare. Et quia de aliis, brevitate causa, præterimus plurima, ne generemus fastidium, sic pro honore sanctæ crucis nobis hic sermo distenditur, ut vobis ædificatio, et illi crescat præconium. Ergo quia nec ipsa sidera in conspectu Dei pro humano crimine erant pura, et erat tota terra polluta, ideo suspensus est Christus in aere [Mss., aera], ut simul terras et astra purgaret; aut quia ipse dixerat: *Sicut Moyses exaltavit serpentem* (Joan. iii, 14); ideo cruci suspenditur, ut ad implerentur verba quæ Creator prædixerat, aut, quia inter cœlum et terram grandis erat discordia, ut tolleretur reconciliator, se mediante, scandalum. In aere suspenditur, ut, se in medio posito inter cœlum et terram, et inter hominem et Deum, pax rediret post odium. Aut ideo, quia ante gravis latro in cruce configebatur. Ergo ad hoc elegit Christus principale supplicium, ut hominem absolveret ^b originali peccato, quod erat principale tormentum. Aut ideo Deus in cruce suspenditur, ut pro captivitate nostra pretium sui corporis in statera mercator pensaret. Aut idem crucifigitur, quia mortui eramus per pomum et arborem, ut deum crux et Christus, id est arbor et pomum, per ipsam similitudinem nos a morte liberaret. Pomum dulce cum arbore!

Sub Pontio Pilato.

Bene hoc est additum, ut, iudice cum tempore designato, non esse videretur incertum. Sub Herode rege, qui eo tempore tetrarcha erat, ad quem Pilatus misit Dominum vincitum, et per hoc inter iudices pax provenit post odium. Et ^c legatus Dominus, magis legatarius, pax inter partes exstitit, et iudices a livore dissolvit.

Descendit ad infernum.

Hinc prophetæ plura dixerunt, unde est illud dictum: *Vita mea in inferno appropriavit, et factus sum inter mortuos liber* (Psalm. lxxxiv). Et illud: ^d *Tu es*

A qui venturus es (Matth. xi, 3)? quod lector requirens inveniet. Sed descendens ad infernum, injuriam non pertulit, quod fecit causa clementiæ, velut ut rex intrans carcerem, non ut ipse teneretur, sed ut noxii solverentur.

Tertia die resurrexit.

De resurrectione ejus iidem prophetæ plura locuti sunt, quod et Joas ^e triduo in ventre ceti permansens designavit.

Ascendit in cœlum.

Hoc ^f Psalmographus, prophetæ et Apostolus meminit, unde illud dictum est: *Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem* (Ephes. iv, 8). Ergo post passionem ^g Christus cœlus ascendit, non ubi non erat, Verbum Deus, qui semper in cœlis est, sed ubi adhuc verbum, caro factum, non sederat: unde videntes angeli carnis naturam cœlos intrare, stupuerunt dicentes: *Quis est iste rex gloriæ* (Psalm. viii)?

^b *Sedet ad dexteram Patris.*

Nam et ipsum sedere mysterium est carnis assumptæ, et provectum sedis non divina, sed humana natura requirit; inde et hoc dictum est: *Parata est sedes tua, Domine* (Psalm. xcii). Et: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis* (Psalm. cx). Et illud: *A modo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, judicaturus vivos et mortuos* (Matth. xxvi, 64). Aliqui, dicunt vivos, justos; mortuos vero, injustos. Aut certe vivos, quos in corpore invenerit adventus ⁱ Dominicus, et ^j intelligamus mortuos, jam sepultos. Nos tamen vivos et mortuos hoc est animas, et corpora pariter judicanda. Nam de adventu Domini et Malachias ait: (*Ecce venit Dominus omnipotens* (Mal. iii, 1). Et Daniel: *Eecce in nubibus cœli quasi* ^k *Filius hominis* (Dan. vii, 13). Et illud: *Sicut fulgor ab oriente, ita et erit adventus Filii hominis.*

Credo in sancto Spiritu.

In hujus commemoratione mysterium Trinitatis impletur, unus Pater, unus Filius, unus Spiritus sanctus, ut fiat distinctio personarum, vocabula serernuntur: Pater, ex quo omnia, et qui non habet Patrem: Filius ex Patre genitus; Spiritus sanctus de ^l Dei ore procedens, et cuncta ^m sanctificans. Ergo una divinitas in Trinitate, quia dixit Symbolum: *Credo in Deum Patrem* ⁿ, et in Jesum Christum, et in ^D Spiritu sancto. Ergo ubi in præpositio ponitur, ibi divinitas approbatur, ut est: *Credo in Patre, in Filio,*

^a Mss., aera. In uno Cod. Vat., ideo cruci suspenditur.

^b Mss., originale peccatum.

^c Mss., ligatus.

^d Veteres scilicet Patres nonnulli (ut advertit Browerus) senserunt, cum Joannes non dubitaret Christum verum esse Messiam, illa sua legatione quæsisse num eadem opera moriturus esset, et ad inferos desrensurus? Quem proinde (addam ego) et Joannes, mox detruncato capite, ad inferos descensurus, liberatorem suum expectasset. Lege sanctum Hier. in comment. in Matth. ad hunc locum de Joanne.

^e Unus Cod. Vat., ipso triduo in ventre.

^f Ibid., Psalmographus propheta; et deest Apost.

^g Mss., Dominus.

^h In Mss. quibusdam sequentia sine titulo præcedentibus junguntur.

ⁱ Unus Cod. Vat.: *Dominicus et mortuos jam sepultos. Nos tamen intelligamus vivos.*

^j Desideratur in quibusdam Mss. hic intelligamus.

^k Unus Cod. Vat., *Filius hominis.*

^l Venantius Fortunatus videtur hoc loco respexisse ad illud psalmi xxxii: *Et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum firmata est; et ad illud Joan., c. xx: Hæc cum dixisset, insufflavit, et dixit eis: Accipite Spiritum sanctum, etc.; quibus ex testimoniis divinitas Spiritus sancti, qui cum Patre et Filio adoratur, et ejusdem ex Patre Filioque processio ostenditur.*

^m Duo Codd. Vat., et cuncta significans.

ⁿ In uno Cod., et in Dominum Christum, etc.

in Spiritu sancto. Nam non dicitur, in sancta Ecclesia; non dicitur, in remissione peccatorum, * sed remissionem peccatorum credis.

Sanctam Ecclesiam.

Sancta, quia una est Ecclesia sine ruga. Sicut una fides, unum baptisma, in qua unus Deus, unus Dominus, unus Spiritus sanctus creditur; de qua in Canticleis legitur: *Una est columba mea*; nam hæretici congregant Ecclesiam, ubi ruga, et perfidiæ macula comprobatur.

Remissionem peccatorum.

Nobis in hoc sermone sola credulitas sufficit, nec ratio requiritur, ubi principalis indulgentia comprobatur. Ipse ^b rex æternus a nullo discutitur, si quodcumque largitur. Nam ille qui potuit hominem de luto facere, idem potens est ^c omne lutulentum purgare; et valet innocentiam perditam restituere, qui sepultos et membra perditam revocat ad salutem.

Resurrectionem carnis.

Summa perfectionis concluditur, et caro ipsa, quæ cadit, resurrectura erit immortalis, ut maneat. Licet resurrectio a paganis et a quibusdam hæreticis non credatur, tamen Isaias dicit: *Surgent mortui et suscitabuntur*; et Daniel ait: *Resurgent tunc qui sunt in terræ pulvere*. Christus dicit: *Quod autem surgent mortui, non legistis?* Et: *Non est Deus mortuorum, sed viventium*. Item Apostolus dicit: *Tu quod seminas non vivificatur nisi prius moriatur*. Et Scriptura dicit: *Post resurrectionem erunt sicut angeli Dei*. Ergo ^d nec hoc credentibus impossibile iudicetur, quia qui potuit hominem de terra componere, poterit hunc ex homine in angelum transformare, et post hanc vitam temporalem vitam æternam tribuere. Ergo moritur homo quasi granum in sulco, ut resurgat cum spico, et multiplicetur cum fructu, assimiletur et angelo: quod ipse salutis auctor nobis tribuere dignetur, qui, triumphato Tartaro, cum Patre et sancto Spiritu glorioso, principatum [principatu] intrans victor regnat in cælo. Amen.

CAPUT II.

Versus ad domnam Radegundem.

[Suum in Radegundem desiderium, quo se illa tempore incluserat, declarat, et optat ut eam quam celerrime a recessu suo reducem videat.]

Quo sine me mea lux oculis errantibus ^e abdit,
Nec patitur visu se reserare men?
Omnia conspicio simul, æthera, flumina, terram;
Cum te non video, sunt mihi cuncta parum.
Quamvis sit cælum, nebula fugiente, serenum,
Te celante mihi, stat sine sole dies.
Sed precor, horarum ducat rota concita cursus,
Et brevitate velint se celerare dies.

* Mss., sanctam Ecclesiam ac.

^b In uno Cod., ipse rex terrenus a nullo dicitur; corrupte.

^c In uno Cod. omne etiam lutulentum.

^d Ergo ne hoc credentibus.

^e Vido quæ diximus ad c. 11 et 12 lib. vii.

^f Unus Gold. Vat., sororibus hoc sit. Edit. Paris., hæc s. t.

A Consultum nobis, sanctisque sororibus ^f id sit.

Ut vultu relevas, quos in amore tenes.

CAPUT III.

Ad eandem de s natalitio abbatissæ.

[Natalem Agnetis abbatissæ diem celebrat hoc carmine, in quo et Radegundi pro natali illius, quam Christo peperat gratulatur; et ad extremum vota pro utraque facit.]

Mater opima, decens, voto lætare beato,
Gaude, natalem filia dulcis habet.
Hanc tibi non uterus natam, sed gratia fecit,
Non caro, sed Christus hanc in amore dedit.

Quæ sit in æterno tecum, tibi contulit auctor,
Perpetuam prolem dat sine fine Pater.

Felix posteritas, quæ nullo deficit ævo,

Quæ cum matre simul non moritura manet.

Sit modo festa dies sancto Radegundis honore,

Agnes hanc vobis Agnus in orbe dedit.

Gaudia distensos pariter celebretis in annos,

Et per vos populus vota superna colat.

Virgineosque choros moderamina sancta docentes,

Perpetuæ vitæ distribuatis ^h opes.

Hinc longinqua salus teneat vos ⁱ corpore viuctas,

Rursus in æterno lumine jungat amor.

CAPUT IV.

Ad eandem, ut vinum bibat.

[Radegundem rogat et suo et Agnetis nomine, ut vino utatur atque modico ejus usu valetudini consulat.]

Si pietas et sanctos amor dat vota petenti,

Exaudi famulus munere larga tuos,

Fortunatus agens, Agnes quoque, versibus orant,

Ut lassata nimis vina benigna bibas.

Sic tibi det Dominus, quæcumque poposceris ipsum,

Et tibi, sicut amas, vivat uterque rogans.

Suppliciter petimus, si non offendimus ambo,

Ut relevas natos, mater opima, duos.

Non gula vos, sed causa trahat modo sumere vina,

Talis enim putus viscera lassæ juvat.

Sic quoque Timotheum Paulus, tuba gentibus una,

Ne stomachum infirmet, sumere vina jubet.

CAPUT V.

Ad abbatissam de natali suo.

[Diuturnam ac inexplebilem ab Agnete opem sibi impensam declarat Fortunatus: quam dum præstaret, eandem a colloquiis cum Radegunde, et cibo, quamvis esurientem, refert abstinuisse. Ipsam, cui forte somnus obrepserat, ex hiemalium dierum brevitate et prolixitate noctium a somno nititur revocare, atque ejus ex lætitia sibi quoque tranquillitatem oboriri significat.]

Dulce decens nostrum, Christi sanctissima virgo,

Agnes, quæ meritis immaculata manes,

Sic tibi complacuit hodiernum ducere tempus,

Ut mihi inexpectam distribuisses opem,

^g Natalis dies hic erat, quo Agnes primam in abbatissam monasterii sanctæ crucis Pictaviensis a Radegunde constituta fuerat; qui dies (uti et alias adnotavimus) anniversaria solemnitate, quemadmodum et natalis episcoporum, celebrabatur.

^h Mss., opus.

ⁱ Unus Cod. Vat., vos corpore junctas.

Nec dare nunc dominæ ^a modulamina dulcia linguæ, A
Cui dum verba refers, pascitur ore tuo.
Abstinuisse cibus etiam vos ipse probavi,
Et quasi pro vobis est mihi facta fames.
Audio, somnus iners radiantem pressit ocellus,
^b An nimias noctes anticipare velis?
Cui non sufficiant hæc tempora longa quietis,
Cum prope nox teneat, quod duplicata dies?
Nubila cuncta tegunt, nec luna, nec astra videntur,
Si sis læta animo, me nebulae fugiant.
Gaudia vera colat, quæ nos ^c hæc scribere jussit,
Et tecum faveat ducta sub arce poli.

CAPUT VI.

Aliud ad eandem.

[Suam in Agnetem benevolentiam declarat, quam non ullo ex libidinis fomite et causa natam testatur, sed ex charitate oriam, et cum Radegunde, plena pietatis, necessitudine.]

Mater honore mihi, soror autem dulcis amore,
Quam pietate, fide, pectore, corde colo:
Celesti affectu, non crimine corporis ullo,
Non caro, sed hoc, quod spiritus optat, amo.
Testis adest Christus, Petro, Pauloque ministris,
Cumque piis sociis sancta Maria videt:
Te mihi non aliis oculis, animoque fuisse,
Quam soror ex utero tu Titiana fores.
Ac si uno partu mater ^d Radegundis utroque,
Visceribus castis progenisset, eram.
Et tanquam pariter nos ubera chara beatæ
Pavissent uno lacte fluente duos.
Heu! mea damna gemo, tenui ne forte susurro,
Impediant sensum ^e noxia verba meum.
Sed tamen est animus simili me vivere voto
Si vos me dulci vultis amore coli.

CAPUT VII.

Ad eandem.

[Absens Fortunatus summo in Radegundem desiderium, ac pietatem significat; ac rogat Agnetem, ut quedam a se prætermissa in Radegundem officia, ipsa pro se expleat. Postremo diurnam utrique vitam precatur, atque optat ut tres simul una dies tollat, nec se, qui mortali hæc in vita conjunctissime vivere, dividat futuræ vitæ conditio.]

Quæ charæ matri, quæ dulcia verba sorori
Solut in absentis cordis amore loquar?

^a Edit. Paris., *moderamina dulcia*.

^b Edit. Paris., *ah! nimias.... votens*. Ad finem verus, unus Cod. Vat., *anticipare vobis*.

^c Hæc non alia videtur fuisse quam Radegundes, quæ Fortunatum ad Agnetem hoc poema scribere jussit. In uno Cod. Vat. legitur, corrupte, *scribere jungunt*.

^d Unus Cod. Vat. Radegundis utroque: quod sequendus est.

^e Edit. Paris., *mollia verba*.

^f Edit. Paris., *mater pietate*.

^g Edit. Paris., *Profect almarum mihimet cibis*.

^h Unus Cod. Vat., *animam dilectio*.

ⁱ Eulogiæ, veterè Ecclesiæ usu ac sermone, pro panibus accipi solebant, qui in ecclesia ad sacrificium offerebantur ac benedicebantur, et quorum pars ad sacram eucharistiam conficiendam sumebatur. Item pro panibus aut cibis aliis usurpari con-

Quas locus excludit, mens anxia voce requirit,
Et simul, ut videat, per pia vota rogat.
Te peto, chara soror, ^f matri pietate benigna,
Quod minus impendi, tu fanulare velis.
Illa decens tecum longo mihi vivat in ævo,
Et tribus in Christo sit, precor, una salus.
Nos neque nunc præsens, nec vita futura sequestret,
Sed tegat una salus, et ferat una dies.
Ille tamen, ut cupio, vos tempora longa reservent,
Ut soror, et mater sit mihi certa quies.

CAPUT VIII.

Ad eandem.

[Lætitiam suam declarat Fortunatus, quam ex eo perceperat, quod ejusdem ad preces Agnes sanctimonialibus epulem indulserat. Tum vota facit pro Agnete ipsa, ac Radegundo, ac totius Pictaviensis monasterii ordine, ac felicitate.]

Accessit votis sors jucundissima nostris,
Dum meruere meæ sumere dona preces:
^g Profect mihimet potius cibus ille sororum:
Ilas satias epulis, me pietate fovet.
Qua probitate micæ partes componis utrasque,
Me recreas animo, has saturando cibo.
Pascunt membra dapes, ^h anima dilectio nutrit,
Quæ, cui plus opus es, dulciur esca venis.
Audiat Omnipotens et te pia vota petentem,
Ut tibi perpetuos fundat in ore cibos.
Sæcula longa simul, cum matre superstitute, vernes,
Et vestro fræno stet chorus ille Deo.

CAPUT IX.

Ad eandem pro ⁱ Eulogiis transmissis.

[Gratias agit pro epulis quas Agnes dono sibi miserat, ac ejus erga se liberalitatem, sæpius missis testatam muneribus, commemorat. Postremo lancem, variis dapibus onustum, ac collis instar, tumentem, et ornatum, lepide describit.]

Sollicita pietate jubes cognoscere semper,
Qualiter hic epulis, te tribuente, fover.
Hæc quoque prima fuit hodiernæ copia cœnæ,
Quod mihi ⁱ perfuso melle didistis olus.
Nec semel, aut iterum, sed terque quaterque cucurrit,
Cujus me poterat pascere solus odor.
Portitor ad tantos missus non sufficit unus,
Lassarunt totiens, qui rediere, pedes
Præterea venit missus cum collibus altis,
Undique carnali monte superbus apex.

D

sueverant, quos episcopi ac presbyteri privatum ad se mutuo mittebant cum litteris saluatoriis, antea a semet benedictos. Item, qui in mensis episcoporum et abbatum appositi, ac benedictione ab iisdem donati, postea distribuebantur. Eadem eulogiæ deinceps vel pro quovis munere, misso aut accepto, latius usurpatæ, ut etiam hoc loco, et deinceps alias a Fortunato. Quæ sub significatione adhibentur vel c. 54 Regul. S. Benedicti, in quo queritur: si *debeat monachus litteras, vel eulogias suscipere*: statuiturque: *nullatenus licet monacha nec parentibus suis, nec a quoquam hominum, nec sibi invicem litteras, aut eulogias, vel quælibet munuscula accipere aut dare sine præcepto abbatibus*. Addi his potest testimonium S. Basilii in *Ἐπιστολῇς*, num. 69, dicentis: *Εἰ τις πέμπει τινὶ εὐλογίαν, ἢ δέχεται τι ποτὶ παρεκτός τοῦ ἀρχιμανδρι-
του γένεσθαι ἀπειλογίας*.

ⁱ Edit. Paris., *perfusum melle*.

Deliciis cunctis, quas terra, vel unda ministrat,
Compositis epulis hortulus ^a unus erat.

Hæc ego nunc avidus superavi cuncta gulosus,
Et mons et hortus ventre tenetur iners.

Singula ^b nec refero, quia me tua munera vincunt.
Ad cælos victrix, et super astra voles.

CAPUT X.

De eadem re.

[Varias item epulas quas Agnes ad se miserat, describit; quas una Radegundi, ejus liberalitatis ministra Agnes fuerat, refert acceptas.]

Mu tiplices epulæ concurrunt undique fusæ,
Quid prius excipiam, me bonus error habet.

Carnea dona tumens, argentea ^c gavata perfert,
Quo nimium pingui jure natabat olus.

Marmoreus desert discus, quod gignitur hortis,
Quo mihi mellitus fluxit in ore sapor.

Intumuit pullis vitreo scutella rotatu,
Subductis pennis, quam grave pondus habens!

Plurima de pictis concurrunt poma canistris,
Quorum blandissimus me saturavit odor.

Olla nigella nimis dat candida pocula lactis,
Atque superba venit, quæ placitura fuit.

Hæc dominæ matri famulans, hæc munera natæ
Junctus amore pio ^d certius ipse loquor.

CAPUT XI.

Aliud de floribus.

[Convivium quod sibi Agnes, floribus ac frondibus, viridantis horti ad speciem, artificiose intertextis, picium ornatumque instruxerat, venuste et eleganter describit.]

Respice delicias, felix conviva, beatas,
Quas prius ornat odor, quam probet ipse sapor.

Molliter arridet rutulantum copia florum,
Vix tot campus habet quot modo mensa rosas.

Albent purpureis ubi lactea lilia blattis,
Certatimque novo fragrat odore locus.

Insultant epulæ, stillanti germine fultæ,
Quod mantile solet, cur rosa pulchra tegit?

Complacuit melius sine textile tegmine mensa,
Munere quam vario suavis obumbrat odor;

Enituit paries viridi pendente corymbo,
Quæ loca calces habet, huc rosa pressa rubet.

Ubertas rerum tanta est, ut flore sereno,
Mollia sub tectis prata virere putes.

Si fugitiva placent, quæ tam cito lapsa recedunt,
Invitent epulæ nos, paradise, tuæ.

Dædalicis manibus nituit textura sororis,
Tantum digna fuit mater habere decus.

CAPUT XII.

Aliud pro eulogiis transmissis.

[Missis ad Agnetem eulogiis, non tam se mittere dicit quam referre. Agnetis et Radegundis erga se munificentiam commendat, ac veniam postulat quod

^a Unus Cod. Vat., *hortulus intus erat.*

^b Ibid., *singula nec fero.*

^c Gavata, seu gabata, est vas escarium, quasi cavata. Et differt a concha, quod hæc conchava. Joan. de Jannua apud Dufres. Vido quæ diximus ad c. 24, l. vii. Edit. Paris., *gravata*, et in margine *grabata*.

^d Unus Cod. Vat., *tertius ipse loquor.* Sic quoque.

A munera illa miserat. Posiremo communes pro se Pictaviensis monasterii preces efflagitat.]

Munera direxi, sed non mea, crede fatenti,
Ad te quæ veniunt sunt tua dona magis.

Melle superfluas eunctorum porrigis escas,
• Cujus ab ore prius dulcia mella fluunt.

Copia quanta mihi maneat de munere vestro,
Credite, dum spargit jam gula victa cibos.

Sed mihi da veniam, venerando corde benigna,
Quod præsumpsit amor, sit veniale mihi.

Nunc Christum pro me chorus ille verendus adoret,
Nec peccatorem me mea culpa gravet.

CAPUT XIII.

Pro castaneis.

B [Vimineam fscellam, sui ipsius manibus textam, una cum castaneis, ad Agnetem et Radegundem dono mittit Fortunatus.]

Ista meis manibus fscella est vimine texta,
Credite mi, charæ mater et alma soror.

Et quæ rura ferunt, ^c hæc rustica dona ministro,
Castaneas molles, quas dedit arbor agris.

CAPUT XIV.

Pro lacte.

[Agneti ac Radegundi gratias agit Fortunatus pro misso ad se lacteo pulmento, ejus formam et opus describit. Ad extremum optat ut illæ diu sint superstites.]

Aspexi digitos per lactea munera ^e pressos,
Et stat pieta manus hic ubi ^b crema rapis.

Dic, rogo, quis teneros sic sculpere compulit utres,
Dædalus an vobis dæctor in arte fuit?

C O venerandus amor, ejus ⁱ, faciente rapina,
Subtracta specie, venit imago mihi.

Spes fuit hæc quoniam tenui se tegmine rupit,
Nam neque sic habuit pars mihi parva dari.

Hæc facias, longos Domino tribuente per annos,
In hac luce simul matre manente diu.

CAPUT XV.

Aliud pro lacte.

[Munus item ex lacte, missum ad se ab Agnete et Radegunde, commemorat, atque sibi id genus alimentum, ut infirmo, idoneum esse jocatur.]

Quid tam dulce darent milimet materque sororque,
Quam modo quod tribuunt congrue lactis opem?

Sicut apostolico præcepit dogmate Paulus:
Cum infirmis animis lac jubet ipse dari.

D i Sollicitam mentem geritis de nomine nostro,
De vobis semper sit pia cura Deo.

CAPUT XVI.

Pro prandio.

[Alterius ex fraude et opera ab ejus ad quem scribit colloquio se divulgum fuisse conqueritur, quo prandio interesset; in quo cum careret ejus sermone ac presentia, inter epulas se jejunasse affirmat,

Edit. Paris.

^e Unus Cod. Vat., *cujus ab ore plo.*

^f Unus Cod. Vat., *hic rustica.*

^g Duo Codd. Vat. *lactea munera fixos.*

^b Cangius in Gloss. *Crementum cremor est, nostris crème*; tum citatur hic locus Fortunati.

ⁱ Edit. Paris., *fugiente rapina.*

^j Edit. Paris., *Sollicita soror et genitrix de.*

contestans sibi pro exquisitis epulis ejusdem verba A
futura fuisse.]

Nescivi, fateor, mihi prandia lassa parari :
Sic animo merear posse placere tuo.
Nec poterant aliqui vultu me avellere vestro,
Si non artificis fraus latuisset inops.
Quis mihi det reliquas epulas, ubi voce fideli,
Delicias animæ te loquor esse meæ
A vobis absens colui jejunia prandens,
Nec sine te ^a poterat me saturare cibus.
Pro summis epulis avido tua lingua fuisset,
Replissent animum dulcia verba meum.
Ordine sed verso medicus fera vulnera gignit
Et fallax artem decipiendo probat.
Quem nunquam saturat, quidquid mare, terra mi-
Ini-trat, B
Credebat solo me saturare meo.
Sed modo da veniam, quæso, pietate patata,
Alterius facinus nec mihi constet onus.

CAPUT XVII.

De munere suo.

[Fortunatus munusculum, propriis manibus elaboratum, mittit ad Agnetem et Radegundem, quamvis exile ac tenue, pro offerentis tamen animo, haud contemnendum ipsum affirmans.]
Composui manibus propriis hoc munus amoris,
Sed tibi vel dominæ sit rogo dulce meæ.
Quamvis exiguo videantur inepta paratu,
Crescant affectu quæ modo parva fero.
Si bene perpendas, apud omnes semper amantes,
Muneribus parvis gratia major inest.

CAPUT XVIII.

Pro prunellis.

[Prunellas mittit ad Agnetem et Radegundem, rogans ne, quamvis parvum munus, eas despiciant, Deum asserens præstiturum quo meliora dando plus placeret. Postremo hortatur ut iis secure vescantur: nullam quippe in illis, ut in fungis, latere suspicionem veneni.]
Transmissas epulas, quæ pruna nigella vocantur,
Ne, rogo, despicias, quæ mihi sylvæ dedit.
Si modo dignaris ^c sylvestria sumere poma,
Unde placere queam, dat meliora Deus.
Iloc quoque non metuas quod ramo umbrante pe-
[pendit
Non tellus fungos, sed dedit arbor opes.
Non ego crudelis qui matri incongrua præstem,
Nec dubites puros sumere fauce cibos.

CAPUT XIX.

Pro aliis deliciis et lacte.

[Missis ad se ab Agnete variis ciborum deliciis, jejunia missa ad se fuisse, jocando dicit: vitellum quippe a medico quominus vesceretur. Lacte tamen, quod una cum cæteris missum fuerat, se usurum affirmat.]
Inter multiplices epulas jejunia mittis,
Atque meos animos plura videndo cremas.

^a Edit. Paris., poteram me saturare cibo.
^b Unus Cod. Vat., composui propriis manibus.
^c Unus Cod. Vat., si modo dignarer. Edit. Paris., Si modo velle tuum est, sylvestria.
^d Unus Cod. Vat., hinc me pascitis; mendose.

Respiciunt ocnli, medicus quo non jubet uti,
Et manus illa vetat quod gula nostra rogat.
Attamen ante aliud, cum lactis opima ministras,
Muneribus vincis regia dona tuis.
Nunc cum matre pia gaudens soror esto, precamur,
Nam nos lætitiæ mensa benigna tenet.

CAPUT XX.

Pro ovis et prunis

[Acceptis ab Agnete et Radegunde prunis et ovis, agit gratias, et earum jussis se narrat paruisse; quæ, ut bina ova sumeret ad vesperam, præscripserant.]
Hinc me deliciis ^d, illinc me pascitis herbis,
^e Hinc ova occurrunt, hinc mihi pruna datur.
Candida dona simul præbentur et inde nigella,
Ventre utinam pax sit, sic variante cibo.
Me gervinis ovis jussistis sero cibari,
Vobis vera loquor, quatuor ipse bibi.
Atque utinam merear cunctis parere diebus:
Sic animo ceu nunc hoc gula jussa facit.

CAPUT XXI.

De absentia sua.

[Pluvio cælo impeditum se fuisse narrat, quominus ad Agnetem et Radegundem veniret, ne unam quibus horam cæteroquin abstuturus.]
Si me non nimium pluviatilis aura vetaret,
Dum nesciretis, vos repetisset amans.
Nec volo nunc absens una detenter ut hora,
Cum mea tunc lux est, quando videtur amans.

CAPUT XXII.

De convivio.

C [Radegundem adjurat, ut in convivio aliquid et ipsa cibi sumeret.]
Per pietatis opus, per qui pius imperat astris,
Per quod mater amat, frater et ipse cupit:
Ut, dum nos escam capimus ^f, quodcunque ciberis,
Quod si tu facias, bis satiabor ego.

CAPUT XXIII.

De eadem re.

Convivium, quod sibi instructum fuerat, multiplicibus epulis varium, describit.]
Deliciis variis tumido me ventre tetendi,
Omnia sumendo lac, olus, ova, butyr.
Nunc instructa novis epulis mihi fercula dantur,
Et permixta simul dulcius esca placet.
Nam cum lacte mihi posuerunt inde butyrum
Unde prius fuerat, huc revocatur ^g adeps.

CAPUT XXIV.

Versus in convivio facti.

[Agneti et Radegundi se excusat Fortunatus, quod somno distentus, nequiverit versus in convivio fundere. Nactus vero occasionem, hosce se narrat ad ipsas mittere, amore somnum vincente.]
Inter delicias varias mixtumque saporem,
Dum dormitarem, dumque cibarer ego,
^h Os aperiebam, claudebam rursus ocellos,
Et manducabam, omnia jura videns.

^e Ibid., hic ova.
^f Edit. Paris., quocunque.
^g Butyrum scilicet, e lacte eductum, ac lacti iterum immixtum.
^h Ed. Paris., Os aperiebam, claudebam tunc rursus.

Confusos animos hab mihi credite, charae,
 Nec valui facile libera verba dare.
 Nec digitis poteram, calamo neque p'ungere versus,
 Fecerat incertas ebria musa manus.
 Nam mihi vel reliquis sic vina bibentibus apta,
 Ipsa videbatur mensa natare mero.
 Nunc tamen, ut potui, matri pariterque sorori,
 Alloquio dulci carmina parva dedi.
 Et si me somnus multis impugnat habenis,
 Hæc, dubitante manu, scribere ^b traxit amor.

CAPUT XXV.

De eadem re.

Blanda magistra suum verbis recreavit et escis,
 Et satiat vario deficiente joco.

CAPUT XXVI.

De munere suo.

[Parvum se munus, sed amore amplum, ad easdem scribit mittere. Quocirca rogat ne spernant.]

• Si non complectis quod hic completa vocatur,
 Hæc rogo suppliciter, suscipe ^d summe libens.

Nec parva spernas, ^e non tu mea vota requiras,

^f Munere in angusto cernitur amplus amor.

^a In uno Cod. Vat., non digitis.

^b Ibid. sequens poema cum isto conjungitur.

^c Post completam scilicet, seu completorium, non licebat monachis sive monialibus cum quorquam eluqui, ac propterea nec munera recipere. Legesit Regulam S. Benedicti, cap. 42, cui affinis illa S. Cæsarii qua Pictaviensis monasterii sanctimonialia utebantur. In Vita S. Agili, abbatis Resbacensis, c. 20, scribitur quod, completorii dato signo, ostiarius claudere ostium, atque ad abbatem claves defererebat. Edit. Paris. :

Si non complevi cupiens, quod amator haberem.

In marg. ut Brow.

^d Edit. Paris., dona libens.

^e In uno Cod. Vat., nam tu mea vota. Al. Mss., nec munera magna. Edit. Paris., Nec parvum spernas, nec tu.

^f In altero, Munus ad angustum, Edit. Paris. Munus in angustum.

^g Hunc titulum restituit Brow. ex ms. Trever. fide, quem unus Cod. Vatic. præ se fert. Idem vero subdit: quin tamen libri nonnulli de oratorio Illacensi, vel Tincillacensi titulum præstulerint, negari non potest, et indicis Vaticani lacunæ id innuerunt de oratorio Piliavensi, torsiſque non parum ea lectio Pulmannum, qui in indice sua hoc titulo reperto de oratorio Apiliacensi, negat in Metelli et Gualteri membranis ullum carmen ab se reperiunt. Est autem Odæporicon; quo nomine illud Trithemius, ut putamus, cum singulare opusculum, recensuit.

^h Unus Cod. Vat., momenta notantur.

ⁱ In quibusdam exemplaribus (ut notat Brow.) legebatur Egmundus, ea forma, ait, qua Edmundus et Egmundus.

^j Miram varietatem (ait Brow.) recipit hic locus. Veteres libri tres G. S., et Frid. Tiliob. Tincillacensi legunt; alii retinent lectionem Indecolam. At Vaticani et Pulmanniani ductus vestigia Illaco quidpiam superaddendum sudent, quod ex ipsorum scriptura facile elicias, referente Apiliacum et Piliacum, pro quibus equidem, donec in alterutram partem magis liquerit, Dullacum, olim erunt, reposuerim; ubi et oratoriana exstiterit, de quo nonnulli meminere libri. Ibidem notat Brow. villam Dullacensem ab Andegavensi urbe laud longe abfuisse; cum ejusdem mentio in Vita S. Albini, a Fortunato scripta, occurrat

CAPUT XXVII

Ad easdem de itinere suo.

[Exorditur carmen a communis vitæ fragilitate et incertis fortunæ casibus; tum iter suum quod suscepit, atque gravi qua jactatus fuerat tempestatem describit: parum abfuisse affirmans quin eadem obrueretur. Postremo suum erga Agnetem ac Radegundem desiderium declarat.]

Casibus innumeris hominum ^b momenta rotantur,
 Instabilique gradu pendula vita meat.

Ipsa futurarum titubans mens anxia rerum,
 Ventura ignorat quid sibi lux pariat.

Nam me digressum a vobis ^c Edmundus amator,
 Illa suscepit, qua bonitate solet.

Hinc citus excurrrens Cariacæ devehor aulae;
 Tunc ^d Illacensi perferor inde loco.

B Hinc sacer antistes rapuit me ^e Domitianus,
 Ad ^f sancti Albini gaudia festa trahens.

Indo relaxatus per plura pericula, ^g fessa,
 Puppe sub exigua fluctus et imber agit.

Quo gravis incumbens Aquilo subverterat annem,
 Et male curvatos extulit unda sinus :

Nec sua commotos capiebant littora fluctus,
 Invadunt terras æquora fusa novas.

num. 12. Sed alii, quibus et ipse assentior, nomine Illacensis loci, designari malunt nunnat-terium Cincillacense, sive Tincillacense; in quo S. Albini abbatem fuisse, antequam crearetur Andegavensis episcopus, auctor est Fortunatus in ejus Vita, num. 5. Ad hoc itaque monasterium eundem Fortunatum divertisse crederimus, atque inde a Domitiano ad festa S. Albini celebranda Andegavum evocatum fuisse. Quocirca pro Tincillacensi, erro e amantien- sium, Tunc Illacensi in hoc poema irrepisse judicandum est, ex brevi literæ unius mutatione inductum.

^h Ille Domitianus successit Eutropio in sede Andegavensi. Interfuit concilio Parisiensi in, habito an. 557, ut ostendit ad hunc annum Coitius; et postea Turoniensi in an. 566; idem ipse qui Nannetensis ecclesiæ dedicationi interfuisse a Fortunato commemoratur lib. iii, c. 6, idque an. 168, ubi censet Coitius: post quem annum non diu vixit, cum Baudigisus, ejus successor, non superesset ad an. 572, quo anno in sede Andegavensi sedebat Audovens, ut ibidem ostendit Coitius. Non video autem cur Browerus Domitianum episcopum Catalaunensem fuisse memoret, cum ne quidem sedisse Catalani hujusce nominis episcopum, ætate Fortunati, reperiam, ut alibi dixi. S. Domitianus quidem, S. Memmii discipulus, Catalani ep. fuit, sed multo ante Fortunatum.

ⁱ Unus Cod. Vat. ad S. Elentii; alius, ad Sancti Alenni. Sed Brow. ex mss. reposuit ad S. Albini. Porro Vitam S. Albini episcopi Andegavensis scripsit Fortunatus, teste Gregor. Tur., cap. 96 de Glor. Confess. quam vide infra in secunda parte Op. ipsius Fortunati. In prologo autem ejus Vita Fortunatus sic alloquitur eum, cujus hortato ad vitam conscribendum accesserat: Memini, ait, vir apostolice, cum ad urbem quam Christo præstule regitis, vestris me presentaturus obtutibus, occurrissem, inter reliqua matutinitis consulta, que sensu diviti, torrentis more, mihi visus es inundare, etiam de sacratissimo viro, domno Albino antistite, vos fecisio tenuiter mentionem, etc. An forte hic Domitianus ipse fuit qui Fortunatum, cum ad se venisset, ut legatur in hoc carmine, modeste rogaverit, quo S. Albini vitam conscriberet?

ⁱⁱ Mss., fessum.

Pascua, rura, nemus, segetes, viburna, salictum,
Viribus iratis, una rapina tenet.
a Huc mihi commissi per confraga murmura ponti,
b Flatibus horrendis laxa fremebat hiemis.
Surgebatque cadens per aquosa cacumina puppis.
Ascendens liquidas c monte cavante vias.
Quo rate suspensa modo nubila nauta tenebat,
Gurgite subducto rursus ad arva redit.
Fluctibus infestis, pelagi spumante procella,
Assidue rapidas prora bibebat aquas.
Æquora lambebant inimica pace carinam,
Tristius amplexu nos nocitura suo
Sed mora nulla vetat varias memorare querelas,
Post referenda simul, murmura corde tego.
Hoc mihi præcipue divina potentia præstet.
Ut cito felices vos revidere queam.

CAPUT XXVIII.

Aliud de itinere suo.

[Hiemis asperitatem, gelu ac nive late omnia tenente describit; ac illam sibi itineris tarditatem injecisse, subobscurè innuit.]

Passim stricta riget glacies concreta pruinis,
Nec levat afflicta flexilis herba comas.
Terra jacet crustata gelu sub cortice duro,
Mollis et arboreas nix tegit alta comas.
Proflua crustatum struxerunt flumina murum,
Et densata gravem vestiit unda cutem.

a Unus Cod. Vat., *huc mihi commissio*, quod seq. Edit. Paris., *Tunc mihi commissio*.

b Alius Cod., *Flatibus horrifera*; mendose. Edit. C Paris., *Flatibus horrificis*.

c Edit. Paris., *monte vacante*.

d Duo Codd. Vat., *nec cupimus subter*.

e In uno Cod. Vat. Fortunati carminibus sequens poema subtextitur, quod hic repono, licet nulla nota appareat, setum ipsum esse Fortunati. En illud :

Principium aoni jam sancit tropicus Capricornus :
Mense Numæ iu medio Soli astat [Ms., distat] sidus [aquarum :

Procedunt duplices in Martia tempora pisces :
Respicit [Ms., Respicis] Apriles aries fixo ore [Ms., [fixare] Kaleodas :

Maius Agenori miratur cornua Tauri.
Junius æquales cælo videt ire lacones :
Solstitio ardentis Cancræ fert Julius astrum.
Augusti mensem Leo fervidus igne perurit.
Sedere, Virgo, tuo Bacchum [Ms., Bacchi] September [opinat :
Æquat et October, semeotis tempore, Libani :
Scorpius hiberni [Fortis hibernus aut hibernum] præ- [ceps jubet ire Novembrem :
Terminat Arciteneus medio sua signa Decembri.

f Hoc poema proferimus descriptum ex vetere

A Mole sua frenantur aquæ, se lymphæ ligavit,
Obice sub proprio vix sibi præbet iter.
Fluminibus mediis nata est crystallina ripa,
d Nec capinus subter, nec superit iter.
Asperius tumuit glacies, Aquilone fremente :
Cui dabit illa viam, quæ sibi pugnat, aqua e ,

CAPUT XXIX.

[Fortunatus pro eo qui se sacraverat vota facit, nec non pro rege; atque una præsentes sorores ad eadem vota lacienda invitat.]

f nos qui dedit esse sacratus,
Vivat et ipse sacer; dicque sinistra soror.
Lux tua, Salvator, tali pro munere cingat,
Nos tibi qui statuit, quinta quid inde taces?
B Lumen inextinctum sis, rex bone, semper, ut opto,
Hæc te parva licet vota monere queant.
Ordine Lucifugo dignum cape, victor, honorem :
Hæc ego qui g media : subde secunda sequens.
Omnibus in populis nomen sibi vindicet alumn
Largus et hic dator : quid modo quarta siles?
Perpetuo Christi dignum tucatur amorem
Iste Dei cultor : ultima dextra refer.
Magnificum regem tua nam virtute corona,
Te precor, celse Deus : septima sicque petis.
Atris expulsis nostro de corde tenebris
Semper inextincto sinus splendore corusci.

membrana, adnexa uni e Codd. bibliothecæ Vat., in qua et carmen de S. Cruce, quod incipit : *Vexilla regis*, etc., et nonnulla alia Fortunati carmina, sive potius eorum partes lacerae leguntur. Illud vero Fort. esse, quamvis titulus non indicet, qui abest æque ab omnibus quæ illa membrana continentur, carminibus, satis ostendit et stylus proprius Fort. ipsius, et mentio *sororum*, sive sanctimonialium facta, ad quas sermo omnis dirigitur : et vota pro rege ; quod alias solemne Fortunato fuit. Obscurum vero, et incertum hujusce poematis argumentum est. Si licet tamen aliquid conicere, mihi illud ex tempore dictum videtur in conventu montalium monasterii S. Crucis Pictaviensis, forte eo die quo ipse sacerdos initiatus, aut etiam episcopus Pictaviensis inauguratus fuit. Hinc etenim vota facit pro eo qui se sacraverat, ac Deo statuerat ; nec non pro rege, cujus opera fortasse illum honoris gradum conscenderat. Dolendum sane prima poematis verba ita longo usu ac vetustate in ins. detrita esse, ut nec eorum vestigia appareant : a quibus fortasse lumen toti poemati affunderetur. Illa quippe videntur expressisse ejus nomen, de quo ait Fortunatus, quod se dederat esse sacratum. Atque hæc ex mea conjectura protulisse sufficiat.

g Forte, *Medius*.

DE VITA SANCTI MARTINI

LIBRI QUATUOR

PROLOGUS FORTUNATI PRESBYTERI IN VITAM SANCTI MARTINI.

[Ilac in epistola Fortunatus se Gregorio excusat quod minus concinne et apte libros de Miraculis S. Martini elucubraverit et perpoliverit: ac ejus rei causam obtinenda messis tempus ac rustica negotia, quibus distentus fuerat. Idem se paratum declarat qui opus a Gregorio concinnatum de virtutibus S. Martini versibus exprimat. Postremo operis sui rationem reddit, ac quatuor libris, quidquid de eodem S. Martino Sulpicius scripserat, se complexum affirmat: idque intra spatium bimestre: quos quidem libros ipsi S. Martino per Gregor. Tur. nuncupandos et consecrandos, quam celerissime missurum profiteretur.]

• *Domno sancto atque apostolico piissimo in Christo et peculiari patri Gregorio papæ, Fortunatus.*

Apud pietatis animum, quod opere minus inscribitur, dilectionis intuitu dilatatur. Nam ΕΠΙΧΕΙΡΜΑΤΑ, ΑΕΖΙΣ, ΔΙΑΠΕΡΙΣ, ΠΑΡΑΙΝΕΙΣ, et reliqua oratoribus et dialecticis permittantur, apud quos cæteræ artes perplexis florent artibus: ista satagent suis affectare^b sirmatibus quæ soliti sunt adsuere, vel proferre... Vos dare pietatis et charitatis animo veniam, postposita pro parte metrica periti censura. Quia quidquid in his vel strophæ veterum, vel præsentium sophisma plerumque dissertat, totum nobis tu præstabis, quod minus novimus: quod in opere messum, id est in ipsa messe, ut præsens explicare portitor poterit, nec expedire licuit, nec tentare singula. Quapropter sanctæ coronæ ac dulcedini vestræ me peculiariter et instanter commendans, et ut pro humili tuo jugiter orare digneris, expectans suggero. Cum jusseritis autem ut opus illud, Christo præstante, intercessionibus domni Martini, quod de suis virtutibus explicuisti, versibus debeat di-

A geri, id agite ut ipsum mihi relatum jubeatis transmitti. Nam pietate Domini concedente, quod de vita ejus vir disertus domnus Sulpicius sub uno libello prosa descripsit, et reliquum, quod dialogi more subnectit, primum quidem opus a me duobus libellis, et dialogus subsequens aliis duobus libellis complexus est; ita ut brevissime et juxta modulum paupertatis nostræ in quatuor libellis, totum illud opus versu, inter hoc bimestre spatium, audax magis, quam loquax, nec efficax, cursim et impolite inter frivolas occupationes sulcarim. Quos libellos domno meo, et pio domno Martino, si ipse commeatum obtinet, in quaternionibus, quos direxistis, ipsi per vos oblaturus conjunctioni et confestim transcribendos curabo, illud certe postulans, ut ejus a vobis pietas reparata pro nobis humilibus et suis peculiaribus intercedere non desistat. Date [Al. Dato], pater dulcis, veniam, quia lituram tantam in messe scribenti pluvia superlapsa suffudit, Ora pro me domne sancte, et mihi dulcis pater.

^a Deest hæc epistola in Ven. Edit., in qua reperiuntur seqq. quatuor libri de Mir. S. Martini. In tribus Codd. Vat., quibus huc usque usi sumus, desunt libri de Mir. S. Martini, ac proinde vel hæc epistola. In uno Cod. Bibl. Vat. tantummodo reperiuntur: in eodem ipso, unde excerpimus poema sextum lib. viii, de quo in notis ad idem poema sumus locuti. In eodem legitur hæc epistola, sed mutila nonnullis verbis.

^b Syrma est genus vestis tragicæ, vel cauda, sive

tractus vestis muliebris: quod vocabulum ductum est a Græco verbo *σῦρμα*, quod sonat *trahere*, ut notissimum est. De hoc Martialis lib. xii, ep 74:

Aptasti leaguon tu quoque syrma tibi

Ac rursus lib. iv, epigr. 37:

Musa nec insano syrmate uostra juvet.

Sumitur vero syrma pro longa tragicæ orationis serie, ad extremum usque suum tenorem protrahente.

PRÆFATIO IN EOSDEM LIBROS.

Nauta rudis, tumido cum vult dare vela profundo, C
Atque procellosas nescius intrat aquas,
Raucisono latrante salo, cum perstrept æquor,
Et vaga terrillico murmurat unda freto:
5 Exsilien pelagus colles ubi volvit aquosos,
Plauaque dorsa maris mobile rupe timet:
Naufragii cumulos capiens per confraga, Pontus,
Qua crepitat rapidus, monte natante, liquor:

Certatim implicitam quatiant vada cærula cymbam,
10 Cum liquidi campi pensile transit iter:
Si fera crescat hiems, ut spumis verberet auras,
Et mare cæruleum tollat ad astra caput:
Fluctibus excussus per nubila navita currit,
Intrat et aerias pendula prora vias.
15 Pars subit una ratis, pars altera vergit arenis,
Nutat et in dubio lubrica libra freto.

6. Cod. Vat. rupe tument: quod tenendum.

7. Cod. Vat. rapiens per confraga.

12. Edit. Ven. tollat. ad astra chaos.

- Nunc sursum inspicitur pelagi furibunda ruina , A
Pontus et iratas de-uper armat aquas.
Nunc quoque prosiliens zephiri pelagique re-
[pulsu,
20 Fluctibus eximiiis evolat acta ratis.
Afficitur tremulis temerarius arbitri undis ,
Et stupet, implicitas quas petat arte vias.
Autonitus, trepidus, hebetans, vagus, anxius ,
[anceps,
Confuso ingenio mox ope nauta caret.
25 Jamque gubernaculum amittens ratione gerendi,
Pondere victus aquæ, nescius arte jacet.
Sic ego de modiris minimus, venerabilis Agnes ,
Cum Radegunde sacra, quos colu sorte pia :
25. Ed. Ven. *ratione gerendum* : quod placet.
32. Ed. Ven. *Musarum cujus non rigat ore lacus*. B
36. Cod. Vat., *Ut mea vela*.

- Tendere pollicitum quia cogor ad ardua gressum,
30 Imperiis tantis viribus impar agor.
Fluctuat ingenium, cui non natat unda eandem
Sensus arenosus non rigat ore lacus.
Nam celsum meritis Martinum ad sidera notum,
Cum sint vota, mihi non valet arca loqui.
35 Poscendum ille vobis, ne naufraga prora laberet,
Flatibus ille suis sed mea vela juvet.
Credere tunc potero ad portum mea carbasa ferri
Aspirante fide, si sua labra favent.
Ferte precanter opem, et de verbo poscite verba,
40 Si fons ille rigat, rivulus iste meat.
Vos date quod vobis cum fenore reddat alumnus,
Addam ut thesauris parva talenta suis.

38. Cod. Vat. et in Ven. Ed., si sua *flabra*; quod
tenendum.

DE VITA SANCTI MARTINI

LIBER PRIMUS.

- Alithronus postquam repedavit ad æthera Chri-
[stus,
Carne triumphali victricia signa reportans,
Inclutus inferni spoliato carcere dives,
Tartarei reprimens feralia jura tyranni,
E Et Stygis omnipotens adamantina claustra revellit,
Sede fera populi, longa caligine tecti ,
Captivum retrahens portis hipotentibus agmen,
Millibus ereptis, ergo est ut redditus astris,
Et Patris in solio sedit, sua dextera, dexter,
40 Quæ conversatus dedit ad miracula terris,
Multa evangelici reserante volumine libri,
Hebraicus cecinit stylus, Atticus, atque Latinus,
Prosaico digesta situ, commune rotatu.
Primus enim docili distinguens ordine carnem,
45 Majestatis opus metri canit arte Juvencus.

- Hinc quoque conspicui radiavit lingua Seduli,
Paucaque perstriuxit florente Orontius ore,
Martyribusque piis sacra hæc donaria mittens,
Prudens, prudenter Prudentius immolat ætus.
20 Stemmata, corde, fide pollens Paulinus et arte,
Versibus explicuit Martini dogna magistri.
Sortis apostolicæ, quæ gesta vocantur, et actus,
Facundo eloquio vates sulcavit Arator.
Quod sacra explicuit serie genealogus olin,
25 Alcimus egregio digessit acumine præsul.
Ast ego sensus inops, Italiæ quota portio lingue,
Fæce gravis, sermone levis, ratione pigrescens,
Mente hebes, arte carens, usu rudis, ore nec ex-
[pers,
Parvula grammaticæ lambens refluamina guttæ,
50 Rhetoricæ exiguum prælibans gurgitis haustum,

9. Ed. Ven., *sua dextera dextræ*; quod placet.
10. Ed. Ven., *dedit hæc miracula*.
14. Ed. Ven., *ordine carmen*.
17. Orontius. Ms. Orenitius.
20. Paulinus. Hunc fuisse non Paulinum illum
Aquitanum, postea Nolæ episcopum, qui vivebat Mar-
tini ætate, sed Paulinum quemdam Petrocoriensem
(Petricordiæ autem nuncmine Vesunna civitas Petro-
coriensium venit, vulgo *Periguent*) inter cæteros
ostendit et evincit cl. Ruinart in notis ad Greg. Tur.,
cap. 2, lib. 1, de Mir. S. Martini. Hæc vero profert
ejus rei argumenta. Nam primo is qui libros sex scrip-
sit de virtutibus S. Martini. Miraculorum indiculum
se accepisse præ se fert a Perpetuo, episcopo Turon.,
eumque laudat initio et fine libri sexti, quod
certa miracula omniq; digna fide sibi narrasset. At
Perpetuus sextus fuit episcopus Turon. ac tertius
post S. Martinum, cum inter ipsum et S. Martinum
sederint Briccius et Eustochius, quorum alter sedit
annos 47, alter septemdecim, uti refert Greg. Turon.
lib. x Hist. Franc., cap. 51. Secundo idem
auctor Paulinum Nolanum episcopum sæpe laudat,

- ac de ipso loquitur, tanquam de alieno. Tertio in
Ms. Codicibus legitur *Paulinus Petricordiæ*. Grego-
rius Tur. tamen laudato loco disertè asserit hunc
fuisse Paulinum, Nolanum episcopum : *deceptus*, in-
quit cl. Ruinart, *Severi Sulpicii loco Dial. 5, ubi Post-
humianus monetur ut Paulinum Nolanum adeat eique
narrata communicet, ut sicut jam de priore libello fe-
cerat, et alios etiam per Italiam et Illyricum divulga-
ret*. Idem Gregorii error videtur hic Fortunato esse
communis ex iis notis scilicet et characteribus qui-
bus eundem Paulinum illustrat. Sed tamen (ut sub-
dit Ruinart) cum S. Paulinus plura passim de S.
Martini laudibus scripserit, huc Fortunati verba revo-
cari possunt. Vide et notas Sirmondi ad ep. 11 lib.
viii Sidonii Apoll.

23. Cod. Vat., *sulcavit vates Arator*.

24. Ed. Ven., *quo sacra*.

25. Alcimus. Alcimus videlicet Avitus, Viennensis
episcopus, Genesim versibus expresserat, quam vido
tom. XI Bibl. Patrum.

26. Ed. Ven., *mentis inops*. Legesis quæ de Fortun.
diximus in ejus Vita, n. 18 et 19.

- Cute ex juridica, cui vix rubigo recessit.
 Quæ prius addidici, dediscens, et cui tantum
 Artibus ex illis odot est in naribus istis.
 Non prætexta mihi rutilat toga, pennula nulla.
- 33 Jam mea nuda famies superest de paupere lingua,
 Scilicet inter tot sanctorum culmina vatun,
 Fulmina doctorum, et gemmantia prata loquen-
 [tuin,
 Nullo flore virens ego tendam texere sertum,
 Mellis et irrigui hæc austera absinthia iniscam.
- 49 Quod tamen ut facerem, fieri res illa coegit,
 Quo minus ipse reus pro crimine redderet amplo
 Convenienter enim ratio quia vera poposcit,
 Hujus pontificis solvi præconia verbis,
 Cujus causa fuit hac me regione venire.
- 45 Ergone dignus ero Martini gesta beati,
 Pannoniæ geniti, qua clara Sabaria vernal,
 Attrectare manu, trepida vel pangere lingua?
 Non eget ille meis tenebris, quia luce coruscans
 Gallica celsa pharus fulgorem extendit ad ludos.
- 59 Qui puer in teneris vix pubescentibus annis,
 Frigore sub gelido, terras crispante pruina:
 Cum undas tristic hiems freno glaciale ligasset,
 Et vaga libertas fluviorum inclusa lateret,
 Asperiore gelu de se sibi vincula nectens,
- 55 Plus aqua frigidior, tunica vestita rigoris:
 Occurrenti igitur portæ Ambianensis egeno
 Qui sibi restiterat chlamydis partitur amictum,
 Et fervente fide, membris argentibus, offert.
 Frigoris iste capit partem, capit ille teporis,
- 60 Inter utroque inopes partitur fervor et albor,
 Et nova mercandi sit nudina; frigus et æstus
 Unaque paupertas satis est divisa duobus.
 Hac se veste tamen tectum obtulit ipse Creator,
 Martinique chlamys texit velamine Christum:
- 65 Nulla Augustorum meruit hunc vestis honorem,
 Militis alba chlamys plus est quam purpura regis;

32. Ed. Ven., *dediscens plurima, cuique.*

35. Ed. Ven., *Fumare, nuda famies.*

37. Cod. Vat., *flumina doctorum.*

39. Ed. Ven., *irriguo meli hæc.*

Ibid. Miscam. Ms., *miscens.*

42. Cod. Vat. et Ven. ed., *quia plena poposcit.* In-
 fra desunt septem versus in Ven. edit., scilicet
 usque ad versum qui incipit: *Cum undas, etc.,*
 exclus.

46. Sozomenus de S. Martino scribens lib. iii, cap. 14, ait: *Μαρτίνος ἀπὸ Σαβορίας τῆς Παννονίας ἐπίσημος ἦν τὸ γένος, Sabaria autem hodie, ut putant, oppidum est Hungariæ Szombatel, dictum alias Stain am Angern in comitatu Castriferrensi. Cluverius tamen existimat Sabariam antiquam olim existisse, ubi hodie est castrum Sarwar, quod Germani Rothenturn appellant, tribus leucis infra prædictum oppidum, ad confluentes Sabariæ fluvii in Arrabonem. Hæc cl. Ruin. in notis ad Greg. Tur. lib. i Hist. cap. 34.*

52. Edit. Ven., *Cum undas fortis freno glacieque ligasset.*

69. Vangionum Vangiones Germaniæ populi erant, de quibus Cæsar et Tacitus Ann. I. xi, c. 27. Constantius homini sibi barbarorum auxilia adversus Magnentium adjunxerat, nec tamen ab eis adjutus fuit. Ipsi deinde ubi ac regiones Romano subiectus imperio peragantes devastabant, et in Galliam irruentes Argentoratum, Rothomagum, Tabernas,

A Prima hæc virtutum fuit arrha, et pignus amoris.

Post fera barbaries peteret cum Gallica claustra,
 Ac prope Vangionum premeret loca fervidus hostis,
 70 Militiæ sanctus cuncta emolumenta recusat.
 Hic cum Cæsareas fremuit Julianus in iras,
 Imperat ut clausum teneat custodia justum;
 Ac veniente die primus properaret in agmen.
 Quo tamen ante aciem sacer ire fatetur inermis.

75 Venerat ergo dies belli, pacem expetit hostis,
 Atque orante uno cecidit furor omnibus armis;
 Innumerasque acies solus sine sanguine vicit.

Hinc luca latronum incedens, ratus ire per
 [Alpes,

Vinctis post tergum manibus, deductus ab uno,
 80 Tempore sub mortis, hostis compendia tractans,
 Credit latro Deum, dum prædicat iste, colendum;
 Et dare qui voluit mortem, capit ore salutem.
 Ducitur ille ferox a religione ligatus,
 Atque suis prædo Martini præda sit ultro:

85 Quam bonus ille isti! sed plus pius hic fuit illi.
 Servantur simul, ille fide, hic corpore vivens,
 Ambo valent, dum nemo cadit, sic vivit uterque.

Hinc loca præteriens pulcherrima Mediolani.
 Florea rara terens, per amœna vireta viator,

90 Obvius occurrit vetus et temerarius hostis;
 Mentitus speciem humanæ sub imagine formæ,
 Falsiloquax, pereunte fide, male doctus in arte,
 Quod peteretur iter quaerit: cui cominus ille
 Ille properare refert, qua se Deus ire vocaret;

95 Cui ferox hostis ait: Quocunque accedere tentes,
 Tecum perga necens, vota in contraria currens.
 Voce prophetali sanctus cui protinus inhi:
 Est meus adjutor Dominus, mala nulla verebor,
 Ne timeam timidum, timor est Deus, arma
 [timentum,

100 Tutus in adversis gradior, rectore superno:
 Insidiis via nulla patet sub tegmine divo.

Salomonem, Nemetas, Vangionas et Maguntiacum sibi subiecere: quos vicit ac profligavit Julianus, Cæsar declaratus a Constantio: is qui postea Augustus fuit. Lege Socratem lib. in Hist. Eccl. cap. 1, et Auximianum Marcel. lib. xvi.

70. Cod. Vat., *stipendia emolumenta cuncta recusat.* Martinus videlicet credebat sibi vetitum postquam baptismo initatus fuerat, sumere arma et decertare. Cui Julianus cum exprobrasset metum erastini prælii, Martinus se ante pravam aciem inermem constitutum affirmavit. Hinc Julianus vinceri hominem jubet ne aufugeret, ac erastino die in prælio quo ipse diverat loco pugnaturus collocaretur. Factum autem divinitus est ut postero die hostes legatos miserint, pacem postulaturi.

71. Cod. Vat., *Hic sibi Cæsareas.*

79. Martinus, cum in latrones incidisset atque ex his unus securum ejus cervici jam illigeret, retentus ab altero est. Inde uni exspoliandus traditur, quem Martinus felicios lucratus est, ad Christum convertens, ut narrat Sulp. in Vita S. Martini, cap. 4.

87. Edit. Ven., *sic vicit uterque.*

89. Ed. Ven., *Fortè rianque terens per amœna vireta viator.*

91. Edit. Ven., *mentitus speciem humanam*

95. Ed. Ven., *Quo peteretur.*

95. Tentes. Ms., *tentes.*

- hæc ait, et validi transfixus cuspidē verbi
Dæmon abest; sic umbra fugit quam Christus
[obumbrat.
Interea matrem gentili errore resolvens,
105 Illa istum mundo, hic illam generavit Olympo,
Decrepitamque senem sancto facit æmne renasci,
Et meliore sinu generant sua viscera matrem.
Dogmaque, sacrilego quod fuderat Arrius ore,
Tempestate gravi totum populaverat orbem,
110 Per magis Illyricum male naufraga lingua na-
[tabat.
Hinc quoque cœperunt nasci nova prælia justo,
Fortior ut fieret reparatis belliger armis;
Ad virtutis opus per multa pericula crescens.
Vir pius ergo sagax, fideique fidelis athleta,
115 Sparsa venena heresis reprimens, dum dimicat B
[hostis,
Suppliciis lacerus, flagris datus, urbe repulsus:
Nam Patris ac Geniti æqualem, vel Flaminis almi
Vim, genus, et specimen, virtutem, lumen, ho-
[nore, m,
Unum velle trium, sua per tormenta, fatetur.
120 Dulcia membra viri per amara flagella cavantur,
Et Christi juvenem veterata piacula torquent:
Sed gravior sit pœna levis per nomen amantis.
Et quia summus apex fidei, virtutis, honoris,
Hilarius famæ radios jaculabat in orbem,
125 Rite sacerdotis penetralia jura gubernans,
Buccina terribilis, tuba legis, præco Tonantis,
Pulchrior electro, ter cocto ardentior auro,
Largior Eridano, Rhodano torrentior amplo,
Uberior Nilo, generoso sparsior Ilistro:
130 Cordis inundantis docilis ructare fluenta,
Fontibus ingenii sitientia pectora rorans
Mens Evangelii bis bini plena libelli,

404. Martinus de industria (ut narrat Sulp. cap. 4) iter in patriam susceperat, ut parentes suos, adhuc idololatricæ superstitionibus deditos, Christiana religione imbueret.

107. Edit. Ven., et meliore sinu vegetant.
110. Ed. Ven., Perque mare Illyricum.
Ibid. Cod. Vat., mala naufraga.
115. Edit. Ven., dum dimicat hosti.
117. Cod. Vat., vel spiritus almi.
122. Edit. Ven., sed gravis hæc sit pœna.
127. Ed. Ven., Ter certo ardentior.
131. Sitientia. Male in edit. Lugd. PP., sitien-
tibus.
132. Cod. Vat., Mens evangelici.
142. Cod. Vat., Qua longa Selencia tendit; quod
placet.
143. Cod. Vat., Petit hinc sua præmia.

147. Martinus scilicet, rediit e patria, cum reperisset Hilarium, antistitem Pictaviensem, factione Arianorum, pulsū in exilium, venit Mediolanum; atque illic monasterium extruxit. Sed ab Auxentio, Ariano episcopo, inde exurbatus est. Sozomenus sic de eodem scribit l. iii, c. 14: Εἰς Μεδιολάνον ἔλθων καὶ ἑαυτὸν διέτριβεν. Ὑπεχώρησέ τε ἐνθὲν ἐπιβουλευόμενος παρὰ Ἀυξεντίου τοῦ ἐπισκόπου, οὐδὲ αὐτοῦ ὑγιῶς ἔχοντας περὶ τὴν πίστιν τῶν ἐν Νικοίᾳ συνελθόντων.

149. Gallinaria. Insulæ Gallinariæ situm ac descriptionem habes apud eundem Sozom., lib. iii, cap. 14, ubi idem de Martino narraus quod hic For-
matus, ait: καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων βίχαις βοτάνων ἐρ-
κούμενος, νῆτος ἤκασεν ἢν Γαλληναρίαν καλοῦσιν· μετὰ

- Quattuor ore suo manans nova flumina mundo
Ornatum Ecclesiæ, pollens diadema coruscum
135 In membris Christi capitis velut infula fulgens
Pectore belligerans, adamantinus arte topazos
Ad virtutis opus mens inconcussa palæstris,
Gemifer eloquiis, radiantior ore lapillis:
Doctor apostolicus, vacuus ratione sophistas
140 Dogmate, luce, fide, informans virtute sequaces
Hostibus hic quoniam gravis insuperabilis esset
Ducitur exsilio, quia longa silentia tendit,
Regis et auxilio petit hic sua præmia miles.
Cujus in abscessu, errori vaga Gallia cedit,
145 Et regio titubat, tanta se turre movente.
Hinc ubi præpropere Martinus comperit inde,
Constituit cellam sub vertice Mediolani,
Expulit unde virum tum Auxentius, auctor ini-
[quus
Hinc prius exsul adit qua Gallinaria turget
150 Insula, frugis inops, pascens radicibus herba,
Ergo venenatum elleburum mox sumpsit ab oro
Incipit inde mori queis vivere credidit escis.
Sed prave virus agens oratio sola fugavit,
Et vivente viro intra se sua mortua mors est.
155 Rursus ut Hilario redeundi est facta facultas.
Excurrit properus sua per vestigia justus.
Excipit hic eupidum cupiens, et amator aman-
[tem,
Fitque monasterium Pictava cominus urbe.
Jungitur inde sacro catechumenus ore docen-
[dus,
C 160 Atque absente viro, rapuit grave funus amicum.
En subito Martinus adest, qui defuit absens.
Ecce redit pietas, redit et simul arca salutis.
Ergo ubi conspexit gelidum de febre cadaver,
Flet, gemit, accurrit, dolet, ejulat, uritur, angit,

δὲ αὐτὴ καὶ ἀνοικτος ἐν τῷ Τυρρηνικῷ πελάγει νεμένη Varro l. iii de Re rustica, c. 9, et Columella lib. vii, cap. 2, tradunt a copia gallinarum rusticarum, sive sylvaticarum, eo nomine fuisse appellatam. Varro sic de ea insula: « Ab his gallinis (sylvaticis) dicitur insula Gallinaria appellata, quæ est in mari Tusco, secundum Italiam contra montes Ligusticos, etc. »

152. Cod. Vatic., quæ vivere credidit.

153. Ed. Ven., sed grave virus agens; quod te-
nendum.

155. Hilarius rursus ab Oriente, ubi exsul dege-
bat, in Galliam reverti jubetur, non quod absolutus
tanquam ab exsilio revocaretur, sed quod Arianæ
factioni in Oriente multo incommodior quam in Gal-
liis deprehenderetur; ut refert Sulp. l. ii, Hist. Mar-
tinus igitur cum Romam venisset, ut reversum ab
Oriente Hilarium conveniret, atque reperisset inde
profectum, ejus iter diligenter prosecutus, non
multo post assecutus est. Idem Sulp., c. 51 Vitæ
S. Martini.

156. Cod. Vat., sua post vestigia.

158. Hoc monasterium, quod prope Pictavum ex-
struxit S. Martinus, Locociacum, vulgo Lignac, ec-
clebre jam miraculis erat tempore Gregor. Turon.,
ut ipse testatur l. iv de Mir. S. Martini, cap. 50.
Distabat ab urbe Pictaviensi quasi stadiis quadra-
ginta, ut ibidem refert Greg. Turon.

161. Cod. Vat., Qui fuerat absens.

162. Cod. Vat., Arxa salutis.

163. Cod. Vat., Ululat, uritur.

- 165 Conspiciensque fidem, cella omnes jussit abire. A
 Exclusitque foras foribus, sine teste relictus;
 Tunc super argenti corpus prosternitur ardens
 Judiciis exactor, revomant ut Tartara functum.
 Interea geminis spatio remorante sub horis,
 170 Ecce redit facies, saliant per membra vapores,
 Stet rubor inde genis, oculos pupilla repingit;
 Rursus et insertus renovat specularia visus,
 Vena tumet ravis animato fonte erarris.
 Paulatim assurgit, fabrica titubante, columna:
 175 Erigiturque jacens pariter domus et suus ho-
 [spes,
 Ipse iterum post se vivens idem auctor et hæres,
 Qui redivivus, ait, se judiciis ante tribunal,
 Ductum damnandum, Martino orante, reductum.
 Lupicini demum celerans dum præterit a-
 [grum,
 180 Comperit, heu! famulum crudeli funere raptum,
 Elidendo suum fera per suspendia collum;
 Accessitque nbi sic mala pendula præda jacebat,
 Expulsi hinc cunctos, solus solita arma requi-
 [rens,
 Incubuit super exanimis pallentia membra,
 185 Et premit arca sacri, ne hunc deprimat arca
 [sepulcri,
 Mox tamen ore precem ut viventis misit in an-
 [rem,
 Mors pede versa retro, prædam fugitiva reli-
 [quit,
 Evomitque vorax avida de fauce rapinam:
 Protinus exsiliit lento conamine functi,
 190 Jam levior se terra movens, animata calore;
 Lauguida colla levans, oculosque ex morte so-
 [poros
 Vix reserans, gravido vigilantia lumina visu,
 Mortis odore et adhuc remanente in naribus,
 [illis:
 Sed præstante manu totos simul erigit artus;
 195 Et stetit intrepidus membrorum machina plantis;
 Vivificatus enim, gressum meditando rediscens,

165. Edit. Ven., *conspiciensque fidem*; quod placet.

175. Corpus scilicet; et hospes corporis, anima. Unde idem auctor et hæres, quod redivivus id repe- teret quod testamento aliis legaverat.

179. Lupicini. Lupicinus hic vir honoratus secun- dum sæculum nominatur a Sulp. Cuspinianus, Com- ment. in Chron. Cassiodori, censet hunc eundem esse qui consul fuit cum Jovino sub Valentiniano imp. an. 570, de quo ait: «Lupicinus olim magister equitum fuit, et Jovinus magister armorum, ut Mar- cellinus tradit, adjuncti Valenti protecturo in Orien- tem, etc.

183. Hinc Ms., *hic*.

194. Præstante manu. Scilicet Martini apprehensa dextera, ut narrat Sulpicius, in pedes constitit.

198. Cod. Vat., *usque ad vestibulum domus*.

204. Rusticius. Cod. Vat., *Rusticius quidam*.

206. Urbibus ex reliquis, etc. Scilicet cum Marti- nus creandus esset episcopus Turonensis, clerici et episcopi, qui paræcias suas regabant, ad urbem ma- tricem et principalem concurrebant, ut electioni inter- essent ac subscriberent.

214. Narrat Sulpicius quod cum lector cui eo die egendi erat officium, interclusus a populo, adesse

Reddidit obsequium vite pro munere sancto,
 Usque ad vestibulumque domi illum ducere ten-
 [deus

Defunctum eripuit subito qui ex limine mortis,
 200 Pro increde manens, hæc compensatio justo.
 Gloria, Christe, tibi, facis hæc qui mira per
 [orbem.

Accidit ut Turonum præsul peteretur ad urbem,
 Nec tamen educi passet de limine cellæ;
 Rusticius quidam, simulata febre jugalis,

205 Obtinet egressum sancti ad vestigia supplex.
 Urbibus ex reliquis nova conciliabula currunt
 Lætificata simul sanctam se ferre rapinam.
 Ne tamen effugiat, justum custodia vallat.
 Interea paucis tunc obsistentibus, insonans

B 210 Eligitur, trahitur, sacratur, et arce locatur;
 Æmulus unus erat, defensor episcopus, obstans,
 Ne Martinus oves pastor curaret alendas.
 Nec mora, judicio Domini lectore canente,
 Versiculo Psalmi Defensor sponte notatur.

215 Ex ore infantum et lactentium perforce laudem,
 Nunc defensorem qui sic bene destruis, inquit.
 Mox fragor astra petit, clamor vagus atria complet
 Et docet ille favor de Defensore creatum,
 Addictusque vir est, se iudice, teste propheta.

220 Inde monasterium sibi condit rupe sub alta,
 Vir monachus perstans in pontificatus honore.
 Plurima conveniunt ubi sancta exanimi fratrum.
 Ergo aderat proprius locus, et celeberrimus olim
 Anpla vetustatis cum tempora transiluissent:

C 225 Martyris esse pium spargebat opinio cultum:
 Quo sacer exorans tumulto salit umbra sepulcri
 Laeva ex parte loquens, meritis res ipsa sinistra
 Imperat ut nomen fateatur imago, vel actum,
 Latronem se vace referi, pro crimine cæsum;
 250 Nil cum martyribus se participare beatis.
 His quia palma manet, nam se mala pœna teneret
 Omnibus auditur, Martino cernitur uni
 Ista superstitio tali sub sorte vetatur,
 Sic altare simul removetur, larva fugatur.

non potuisset, atque hinc perturbatio ac tumultus esset exortus, unus ex his qui aderant Psalterium arripuit, et eo aperto casu in eum psalmi versiculus incidit: *Ex ore infantium et lactentium perfecti laudem, propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et defensorem*. Quod a populo pro bono omine acceptum est, quo repelleretur quidam nomine *Defensor*, episcopus, qui opponebat sese ne Martinus episcopus Turonensis crearetur.

D 220. Hoc monasterium postea *Majus* appellatum est, ut refert Greg. Tur., l. x Hist. cap. 31, n. 3. In eo Martinus exedificavit basilicam in honorem SS. Petri et Pauli. Duobus fere passuum millibus aberat a Turonensi urbe, vasto et deserto in loco, sub præcia et impendente rupe positum.

221. Scilicet (ut de eodem scribit Sulpicius) episco- pus creatus nihil de pristinae vite more ac severitate remisit. Edit. Ven. legit: *vir monachus præstans*.

222. Octoginta discipuli illuc ad S. Martinum con- venerant, inter quos multi nobilitate conspicui; quibus deinde plures episcopi facti sunt, ut habet Sulp., lib. 1, cap. 7.

226. Cod. Vat., *umbra sepulcrum*.

230. Cod. Vat., *Sibi participare*.

234. Cod. Vat., *Sic altare puriter removetur*.

- 235 Post iter arripens, comitatu religinso
Exsequiis subito gentilibus obviis exit,
Huius putat inde veli cultu simulacra profano,
Pingit in adversas signum crucis, illa euenit
Ante virum, sua bella gerens, pietatis amica.
- 240 Obvia turba riget gressuque extorruit ægro,
Atque immota gradu, vertigine raptâ rotatur,
Additur illud onus, deponunt colla cadaver,
Nec jam ferre valent, et mors in pondere crescit,
Tunc sacer inspicens opus hoc esse exsequiarum,
- 245 Iussit abire procul, digitis crucis arma repingens,
Unde ligavit iter, miseratus et inde resolvit,
Una eademque manu mandata per aera mittens,
Hoc mirum faciens de suspitione sacerdos.

- Protinus antiquum cupiens exurere fanum,
Iussit et acclivem propius succidere pinum.
Obvia congregitur cui rustica concio pugna
Ne succidatur res nata et debita flammis;
Proinde paciscuntur hac lege excidere pinum,
Si Martinus eam valeat retinere ruentem,
- 255 Annuit hoc populus, hoc spondet sponte sacerdos.
Mollia subduntur rigido sub stipite membra,
Et suspectatur pini peritura ruina.

- Interea rapidis sonat ieta bipennibus arbor,
Atque subinerepitans, casura, cacumine nutat.
- 260 Paulatim inclinans jam vieta secure ruebat,
Turbati monachi spectant extrema magistri,
Credentes ramis transfigere viscera iusti.
Vir tamen intrepidus perstat, pinoque cadenti
Obtulit arma crucis, cumulans sua bella triumphis.
- 265 Extimuit fugitiva virum repedabilis arbor,
Et ruitura procul suspendit in aera lapsum,
Excutiens, retro versa, comas, sine more caducum
Continuit salum sese per inania librans.
Contra naturam succisa, et curva repugnans,

- 270 Mox petit illud iter qua non sua pondera torquent.
Hinc ad rurículas vertigo infesta rotatur,
In montem exsiliens vindex ut puniat hostes,
Resque parata neci fuit ultro facta saluti.
Fit fragor in partes, monachi per gaudia deflent,

- 275 Gentiles stupidi nova per miracula pallent,
Iudicio ligni est hominum mollita voluntas.
Expetit arma crucis conversa, errore relicto,
Et timor hic pini Martinum fecit amari,
Majorem generans fructum, cum decidit arbor.

- 280 Hinc iubet alterius succendere culmina fani,
Vicinamque domum cum flammæ lingua voraret,

256. Martinus videlicet iter faciens, cum funebrem pompam eminus spectasset, ac linteamina cadaveri imposita, vento inflata ac volitantia, illam sibi suspicionem iniecerunt quod sacrificium gentilium ageretur, in quo simulacra, candidis linteis oblecta, circumferri solebant, facto crucis signo, turbam illam consistere iussit, quo eadem vertigo et artulum rigor immissus est. Cum autem funus esse illud comperisset, rursus facto crucis signo, eandem liberavit ac dimisit.

240. Ed. Ven., gressuque extorruit ægra.

249. Hoc fanum dirutum, non incensum a Martino, narrat Sulpicius.

271. Rurícolas. Paganos scilicet, qui adversa ex parte, edito in loco, tanquam in tuto constiterant, eventum spectaturi: in quos arbor, veluti abrepta

- A Viribus ardor agens, totis laxatus habenis,
Obvius ipse volat, qua tunc globus igneus ibat,
Scandens tecta domus; hic verba precantia mittit,

- 285 Mox tota in ventos revoluta incendia fervent,
Et contra Boream Vulcanius ardor anhelat.
Seditione movent elementa domestica rixas,
Adversis Zephyris videas pugnare favillas,
Hinc furor australis premit, hinc velocibus alis

- 290 Flamma volans borinas moriebat in aera pennas,
Obluctata diu, tandemque evicta per auras,
Quas armare solent, fugiebant flamina flammias,
Conditione nova satis hæc res mira per orbem.
Flabra timent ignem, timet ignis ligna vorare,

- 295 Atque avidæ flammæ sua nutrimenta pavescunt;
Paulatimque foci se languida lingua resorbet,
Urere qui solet, a se ipso consumitur ignis:
Martinique fides sine nubibus intulit imbres.

- Rursus ut hinc aliud cuperet subvertere templum,
300 Rustica turba vetat divelli fana profana:
Unde repulsus adit loca proxima, sed biduano
Contectus cinere, et setis jejuia ducens,
Numinis auxilium ad templa imminuenda pre-

[catur.

- Militiæ angelicæ coram duo protinus adsunt,
305 Siderei proceres, hastas et scuta tenentes,
Cominus hic sanctum compellant vocibus ulro:
Præsidiis, Martine, tuis delabimur astris,
Squallidus ipse sedes, sed lit tua cura Tonantis:
Suffragiisque tuis cœli fremit arduus axis,

- 310 Belliger et totis conspirat Olympus in armis,
Ut cœpta efficias, per nos tibi militat æther,
Mittimur a Domino gemini, tua castra regentes;
Ille pro parte duces melior qua causa laborat.
Nunc, age, rumpe moras, neu rustica turba

[rebellet,

- 315 Arma ministra vides: nostrum est superare super-
[bos.

Irrue, ne trepides, ope nostra, ad templa ruenda,
Nec titubare decet, favor est tibi Numinis almi.
Tunc sacer aggrediens properus dissolvere tem-

[plum,

- Idola exstinxit, fana exuit, obruit aras;
320 Totaque sublimis jacuit sub pulvere moles,
Rusticitas, inimica prius, favet ipsa ruinæ,
Instat et excidio, quæ defendebat iniquum,
Idola ejiciens, numen confessa Tonantis;
Uno eodemque ictu hoc respuit, eligit illud.

vortice, ruinam suam et casum vertit.

275. Cod. Vat., fuit ultia facta saluti.

276. Iudicio. Ms., indicio.

277. Cod. Vat., Errore repulso.

283. Cod. Vat., Quantum globus igneus.

284. Edit. Ven., huic verba precantia.

290. Cod. Vat., in aera pinas.

319. Cod. Vat., Idola comminuit, fana eruit.
Etiam Ven. Edit. habet, fana eruit.

325. Cod. Vat., Idola projiciens.

325. Meduorum. Ms., Eduorum.

Ibid. Eduorum, sive Æduorum pagus dicitur a Sulpicio.

Ibid. Tentat. Ms. vellet.

Ibid. Cod. Vat., templum dum avellere vellet.

- 325 Past Heduorum dum templum divellere tentat,
Obstant inculti cultores turiculares
Ne colerent melius, sua si cultura periret;
Ex quibus audaci nixu male fortior unus,
Aggreditur gladio caput obtruncare sacratum,
330 Cui nulla cervicæ pater sese obtulit ultro.
Ast ubi mente ferox totas collegerat iras,
Exacuens rabiem, sed cordis acumine tonsus,
Acrius insiliens totus suspenderat artus:
Bis furor aruatus juguli ruiturus in ictum,
335 Tamgravius feriens, quantum alte edueitur ensis,
Astriectis capulo digitis, dum temperat ungues,
Noxius, horrida meditata vulnera dextra,
Mortis amicus, amans facinus, crudeliter ausus:
Jam ferro incumbens, capiti mucrone reducto,
340 Sternitur ipse solo qui sic pendebat in ictum:
Ac resupinus humi, qui prior ibat in ausum,
Mittit et ore precem, cum membra superba ja-
cerent.
Justo stante cadens, quo credit stare cadente,
Dum vice diversa stat inops, ruit ille superbus,
345 Rursus opus peragens, idola evertit: et ecce,
Vir quidam tractans Martini de necæ, cultum
Dum rapit, eripitur rapienda rapina rapaci,
Excussumque fugit sine more volatile ferrum,
Jam leviori via, neque post comparuit usquam,
350 Sic cultro ablato, manibus latro exstitit insons;
Redditur et mitis postquam sit nulus ab armis,
Nec furor ante animi periens, nisi tela perissent;
Invita hæc pietas quæ perdidit unde noceat.
Sæpe beatus item, contradicentibus ipsis
355 Agricolis, præstante fide, se orante, jubebat,
Ut male culta suis caderent fera sana ministris;
Sic quoque pontificem soliti impugnare rebelles,
Dum templa evertunt, ipsi sunt arma beato,
Hostilique manu Martini bella geruntur.
360 Partibus atque suis alieno milite vincit.
Tunc etiam fuerit curatio quanta patrono,
Quanta mædelfifero manavit gratia tactu,
Laudibus in tantis muta est facundia mundi.
Quem cunctis vidisse fuit mervisse salutem,
365 Est sa is ipse suus generosus testis et auctor.
Qui quondam ingrediens Trevirorum mœnia
[mitis,
Qua resoluta din per viscera fluxa, rigeat
Turbida paralysis, gelido languore, puella,
Flatibus extremis quasi jam de funere vivens,
370 Cujus erant oculi vigilis custodia mortis,
Funeris exsequias reddentia lumina membris,
Solvere festinans animatæ vincula carnis,
Spiritus areano vix mobilis ibat anhelu,
Fine trahens dubio perituram naribus auram:
375 Pes, manus, ora, genæ, recubabat imago sepulta,

- A Nec tumultata quidem, sed portio tota sepulcri,
Cujus amore pio patris exanimata senectus,
Dilacerata genis, niveis male compta capillis,
Cum impatiens ageret, nec adesset cura medellæ,
380 Comperit ut sanctum advectum dignanter ad ur-
[bein,
Advolat inde senex vitulis juveniliter armis,
Impiger exsiliens, cursu sua tempora vineens.
Pontificem vallante choro, populoque frequente,
Irruit in medios clamoribus inverecundus;
385 Nam dolor insignis non respicit arma pudoris.
Corruit ergo senex sancti ad vestigia pronus,
Gemma, manus plantasque per oscula mollia lam-
[bens.
Vix gemitu laxante, loqui sic incipit æger:
Vir Martine Dei, populari nate saluti,
390 Vir cunctis bonitate parens, tibi suggero luctus,
Nec miseri pereant lacrymæ, pietatis amice.
Quem mea causa trahit, loca tam longinqua ve-
[nire,
Ut labor iste viæ tribuat compendia vitæ,
Est mihi nata domi, decumbens vulnere morbi,
395 Exsequiis vicina suis, sine sorte medellæ.
Quæ quondam incolumis stabat, mea sola volu-
[ptas,
Obsequiis intenta piis, placabilis, in qua
Vita meam hæc mihi dulcis erat solando sene-
[etam,
Ecce perit secumque trahit mea viscera letho,
400 Canitiemque patris miserauda in tartara ducit.
Ire sed ipse prior cuperem, si forte liceret.
Quænam vita seni, vel quo mihi vota parenti,
Spe perenote patris, cum nomine prolis adempta?
Qua nubente viro, per dona futura nepotum,
405 Aridus in ramis poteram revirescere prolis;
Cum magis hæc reputem præsentis damna sa-
[lutis,
Me spectante, rapi natam mea lumina luei,
Ordine deposito melius cui causa placeret,
Ut senis illa patris oculorum clauderet orbes.
410 Unde sacer dignare avidam suspendere mortem,
Atque minister opis, rapiendæ occurre puellæ:
Si mora sit, mea causa perit, succurre duobus:
Nam me cura necat, si illi curatio cessat.
Qua sacer erubuit confusus voce sacerdos,
D 415 Indignum sese tali virtute ministrum.
Sed pater instabat, compellens vocibus iisdem:
Debitus insanis medicus venis, exere curas.
Sentiat adventum medici purgatio morbi.
His impulsus adit qua lassa puella jacebat,
420 Turba astante foris faceret quid pastor ovili.
Hinc sua bella gerens, orator ad arma recurrit,
Sternens membra solo; sensu super astra reducta

328. Cod. Vat., Audaci nixu.

329. Dum cuperet gladio.

341. Cod. Vat., Ac resupinat humo.

348. Cod. Vat., Excussumque fuit.

361. Cod. Vat., Quin etiam.

365. Cod. Vat., Testis generosus et auctor.

368. Edit. Ven., Turbida paralysis.

385. Pontificem. Forte pontificem.

Ibid. Cod. Vat., populoque fremente.

391. Edit. Ven., pietatis amice.

398. Cod. Vatic., vita mihi hæc dulcis erat, etc.

400. Edit. Ven., Patris miserandi.

408. Cod. Vat., ordine disposito.

425. In Cod. Vat., faciem conspexit alumnae.

- Hinc ubi consurgens, faciem respexit alumnæ, A
Illico vox rediit, peregrinis ædibus hospes.
- 425 Et rediviva suæ cecinerunt organa linguae;
Paulatimque artus liquor ut penetravit olivæ,
Vivificata, pedum geminis stetit arca columis,
Et fundata suo vignerunt colmina gressu.
- Post quoque Tetradii famulus proconsulis
[expes,
- 430 Mancipium alterius sub hospite dæmone factus,
Dentibus ut rabies alienis frenderet armis,
Nec sua, sed hostis fieret se milite pugna:
Quem Dominus famulum supplex purgare pre-
[catur,
- Sed duci ad sanctum vetuit ferus hospes et
[hostis
- 435 Tetradius, rursus justi vestigia lambens,
Supplicat ut pergant ubi sævus latro latebat,
Sed sacer ipse domum gentilis adire recusat:
Spondet Tetradius humilis cum fascibus altis,
Si eripiat hosti famulum, se credere Christo.
- 440 Imposita ergo manu puero, fera larva recedit,
Et mala jucundum pastorem bestia fugit.
Tetradius pariter catechumenus esse meretur,
Atque salutiferi baptismatis amne novatur.
Sic puer et dominus maculis purgantur adem-
[ptis,
- 445 Iste hostis laqueis, erroribus ille solutis,
Ille carens animæ pœnis, hic carnis erinnis.
Liber uterque manens gemino micuere triumpho:
Conditio famuli libertas facta patroni;
Accipit iste fidem, cum de illo perfidus exit. C
- 450 Nec longo spatio sub eodem tempore sanctus
Forte domum ingrediens, in limine substitit ipso,
Terribilem referens se cernere dæmonis um-
[bram,
- Arreptoque coco vexat fera bellua prædam,
Dentibus armatis lacerans se sive sodales;
- 455 Terga dabant socii, nec quisquam ire obivus
[audet,
- Vix loca tuta fugæ capientes præpete saltu,
Illoc satis esse suum, vel se subducere morsu,
Martius ergo chalybs, Martinus belliger armis,
Nec pede diffugit, nec sivit abire fugacem;
- 460 Pestem stare iubens: acnit qui fauce molares,
Cui digitos vir sanctus in os cum mitteret, inquit:
Si potes, ecce vora oblatam, lupe noxie, præ-
[dam.
- Quam peteres alibi, datur ultro dentibus esca.
Quo dicto fauces geminæ revocantur utrinque,
- 465 Ne violet digitos, suspendit bellua rictus,
Et manibus tangi timuit, qui dente voraret,
Qui dum intra obsessum pœnis ageretur acerbis,
426. Cod. Vat., *Penetravit olivi*. Scilicet oleum benedictum Martinus ori puellæ intulerat, ut habet Sulpic., cap. 16.
451. Cod. Vat., *Dentibus ut rabiens*.
446. Edit. Ven., *hic carnis erumnis*. Sed Cod. Vat. *erynnis*.
470. Cod. Vat., *sordidus egreditur*; quod tenendum.
475. Fama nimirum percubuerat Treveris quod barbari cum copiis irruerent.

- Nec tamen ob digitos exire per ora liceret,
Fœda ministerii, fœdus, vestigia linquens.
- 470 Sordibus egreditur, qua sordibus est via fluxu,
Tale iter arceptum sic te decet ire, viator.
- Hinc cum barbariem sparsisset fama per
[urbem,
- Proventumque truci crudelia semina ferrent,
Pastor adesse jubet quemdam ex grege dæmo-
[nis, illi
- 475 Imperat ut prodatur, si nuncia vera vagarent,
Tortus ut ore reus, veluti sub iudice missus,
Gressibus humanis adfectus, larva fatetur:
Hanc famam in populos bisquino dæmone fusam
Ut cogente metu Martinus abiret ab urbe.
- 480 Barbara tempestas tranquilla lege quiescit,
Formidanda tibi nulla est irruptio gentis,
Nec causam armorum verearis, pacis amator.
Martino præsentem, aditum fallacia perdit;
Mendax vera refert; et certum nuntiat error.
- 485 Insatiata malis, quæ sic fremit ore cruento,
Bestia, bella movens, revocavit munera pacis
Inde Parisiacam sacer intrans concite portam
Obviat in faciem leprosum versus euntem,
Qui sibi dispar erat, nec jam a se cognitus, ibat,
- 490 Vir maculis variis, cute nudus, vulnere tactus
Tabæ fluens, gressu ager, inops visu, asper
[amictu
- Mente hebes, ore putris, lacerus pede, voce refri-
[ctus
- Induerat miserum peregrino tegmine pallor.
Improvisus enim hunc sanctus sua ad oscula
[traxit
- 495 Astringensque virum fuso medicamine laxat.
Nam simul ut tetigit benedictas ore salivas,
Effugit unguiferum languoris sarcina tactum,
Mersa figura redit, faciem cutis advena vestit,
Ad speculum remeat peregrina fronte character,
- 500 Et deleta diu describitur oris imago,
Virtutum quam celsa fides, ubi concite sancti
Pacis ab officio perierunt prælia morbi!
Complexu res dira fuit, languoris iniqui
Peste cadente, novam gesserunt oscula pu-
[gnam.
- 505 Inclita religio Martini, cuius honore,
Fœdera fida fides formosat, fœda fidelis.
Felix religio, sancti pede, lumine, tactu
Illustris, lustrante viro loca, lustra, ligustra,
Urbes, rura, domus, templa, oppida, mœnia,
[villas,
- 510 Quæque viri insignis tam insignia signa mereris,
Cujus ab ore sacro, magnalia cætera vincens,
Leprosi ad curam Jordanis in oscula fluxit,
Et fontem fluidæ maculæ lavat unda salivæ.
474. Cod. Vat., *e grege dæmoniaco*.
- Ibid. Sulpicius narrat dæmonem, tortum a S. Martino, fuisse confessum a sexdecim malis spiritibus rumorem illum conflictum ac disseminatum fuisse; quo cognito, urbs ad tranquillitatem revocata est.
490. Edit. Ven., *vulnere tectus*.
494. Cod. Vat., *sanctus ad oscula*.
500. Cod. Vat. et Ven. edit., *rescribitur oris imago*, quod sequend.
506. Ven. edit., *formam dat fœda*.

LIBER SECUNDUS.

Pendula jam dudum laxavi carbasia pinu,
Dum pelagus componit iter, dum nauta resunit,
Et restricta semel levius se sarcina ducit,
Me quoque jam prius finita parte libelli,
5 Ad cursum levis aura vocat; paro lintea ventis:
Spiritus altevolans imple mea vela secundans,
Ne trepidam classem contraria siabra flagellent;
Martinum mea prora vehat, sancta emptica

[nantæ,
Dulcis apex, spes fida ratis, leve pondus amantis,
10 Mercis onus suave est, et sive heretur in ulnis,
Qui tetigit quodcumque manu, vel tactus ab illo

[est,
A digitis salit alta salus, fluit unguem ab ungue.
Fimbria quin etiam quod nobilis attingit unquam,
Sparsit abundantem modica de veste salutem:

15 Fontis et hujus aquæ restricta est unda cruoris,
Siccavitque suo reflumina fluxa fluento.
Sumens ager opem per furtiva salubria fili:
Dum nescit medicus, finit discrimina morbus.
Arbiter Arborius, vir præfectorius idem,

20 Quartano genitam graviter cruciante camino,
Plurima dum faceret, neque cura mideret alium
[næ;

Missa beata viri restrixit epistola febrem.
Quæ super imposita charta recubante puella,
Mox sudoris aquas ubi littera sicca rigavit,

25 Febris ab internis extracta est arida membris,
Axe serenato madidans sine vellere nimbi,
Rore atramenti restincta est flamma camini:
Israelitarum veluti Moysiticus alter,
Ne vapor excutiat, protendit pagina nubem.

30 Quam mirum artificem dantem per scripta sa-
[lutem!

Sic operabatur præsens, ubi noverat ipse.
Quæ patre ab Arborio Martino offertur opimo.
Consecranda manu qua salvificata sit ipsa.
Quam bene bis sanam cum virginitate poellam.

35 Reddit ipse patri proprio pater ille superno?

6. Cod. Vat., *vela secundus*.

8. Emptica, navis oneraria, seu mercatoria. Gloss. Græci Latini ms. *ἀγοραστός*, *empticus*; ut habet Dufres. in Gloss. Si metri ratio pateretur (sublit Brow.), forte dixisset: Emporetica. Eadem voce paulo post utitur Fortun. in hoc versu:

Ut petat ad portum, rerum facit emptica jactum.

10. Edit. Ven., *erretur in ulnis*.

11. Illo. Ms., *ullo*.

Ibid. Quodcumque. Ms. *quocumque*.

17. Ed. Ven., *Salubria multum*.

18. Ed. Ven., *Dum nescit medicus, confert huic ipse vivamen. Forte levamen.*

29. Ed. Ven., *Ne vapor excruciat*.

30. Cod. Vat., *ubi non erat ipse*.

35. Edit. Ven., *consideranda manu*.

35. Cod. Vat., *reddidit iste patri*.

38. Erat hic Paulinus vir consularis, ac postea

Sic mernit geminam, solo curante, medellam
Dum claram sobolem morti subduxit utraque

Paulinique oculum tetra caligine mersum,
Impositis manibus, radius penetravit acutus,

40 Atque serena dies, detera nube, refulsit,
Lumen et emicuit facies non lusca gemellum
Martini digitis oleo manante lucernæ,
Cuncta salutifero supernans collyria tactu

Ipse etiam casu scalarum vertice lapsus,
45 Dinumeransque cadendo gradus, capite, ora
[relisus,

Attritus membris, descendens saltibus amplis,
Multorum medicus, quamplurima vulnera por-
[taus,

Dum cellæ recubat graviter sub nocte sopora,
Pervigilis Domini venit angelus aere fusus,

50 Ulcera quæque viri tractans, dum singula palpat,
Tangens membra manu, solidat vestigia gressu,
Excutiturque lues, fugitivo tabida salu,

Et sudilus laceros rediit cutis una per artus,
Crastinus incolumi processit corpore comptus:
55 Angelicanique fidem testes præsentia fecit.

Nec perferre pium longinqua flagella decebat,
Quando flagellari graviter non pertulit ullum.
Præterenda mihi neque sunt hæc maxima
[rerum.

Maximus Augustus, nece regis, maximus armis,
60 Imperium nactus, civili claude superbus,

Dum regit insolitas frenorum infrenus habenas:
Pontificum cui tunc adulatio laxa favebat,

Principis et nutu, cleri cum circulus ibat,
Martino veniente, tamen rex ipse precatus
65 Ut sanctum ad mensam habeat; qui sæpe re-
[pulsus,

Tandem promeruit fieri conviva beati.
Imperio plaudente simul sedet, urbe favente,
Convivam cœli quod terrena excipit aula.
Conveniunt proceres, præfectus, consul, honores

70 Certatim acciti, regalia festa colentes,

Nolanus episcopus, amicusissimus S. Martini: quem hic, amplum patrimonium relinquente pro Christo atque ei se ac sua omnia devotentem, solebat discipulis tanquam egregiæ pietatis exemplum proponere.

59. Maximus hic, Gratiano imp. occiso, a militibus proclamatus Augustus, postea a Theodosio et Valentiniano virtus est, ac tertio ab Aquileia lapide capite plexus fuit an. 383, 6 Kal. Septemb.

60. Cod. Vat., *Imperio indeptus*.

65. Edit. Ven., *cleri tunc circulus ibat; quod tenendum*.

69. Sulpicius recenset his verbis eos qui ad regiam mensam sedebant: *Convivæ aderant veluti ad diem festum evocati, summi atque illustres viri, præfectus idemque consul Evodius, vir quo nihil unquam iustius fuit; comites duo, summa potestate præditi, frater regis, et patrius.*

D

Principe postposito miraturi acta sacrali.

Augusti obsequiis fremit undique concitus or-
[bis :

Divitias pariter producens, deliciasque,
Quas habet Indus, Arabs, Geta, Thrax, Persa,
[Afer, Hiberus :

75 Quod fert meridies, arctos, occasus et ortus,
Quod Boreas, Aquilo, Libs, Circius, Auster et
[Eurus.

Quod Geon et Phison, Tigris Euphratesque re-
[dundant,
Rhenus, Arar, Rhodanus, Tiberis, Padus, Hister,
[Orontes,

Quod mare, terra, polus, pisce, alite, fruge mi-
[nistrat,

80 Emblema, gemma, lapis, toreumata, thura, fa-
[lerna,
Cazaque, Creta, Samos, Cyprus, Colophona,
[Sareptis,

Lucida perspicuis certantia vina lapillis,
Vix discernendis crystallina pocula potis,
Inde calix niveus variat per vina colores,

81 Hinc mentita bibunt, patera fucante, falerna,
Hinc abacum picto bombycina flore decorant,
Arte laborata, vel qualia pensat aragne;
Serica purpureis sternuntur vellera villis.
Illita blatta toris, aurumque intermicat ostro.

90 Totaque permistis radiant velamina gemmis.
Inde pari pariter rutilant ætate ministri,
In cunctis varius habitus, nitor omnibus unus,
Quod valet ore loqui, potuit sub principe ferri. C

Ordine Casareo, Martino hæc pompa paratur,
95 Qui iudicis contentus erat, satiandus in uno.
Accubat interea princeps, simul ordo, senatus.
Presbyter inde toro veneranda acclinat in uloa.
At juxta regem sella sacer assidet arcta :

Porrigit hinc regi mox pocula prima minister,

100 Qui sancto jubet ante dari, quo possit ab ipso
Augustus calicem excipere, et potare secundus.
Martinus patera oblata ut bibit ore parumper,
Divino sitiens potius se fonte rigari,
Principe postposito, partem libaminis imam,

74. In Ven. Edit., *Geta trux.*

78. Ed. Ven., *Rhenus, Atax*; item in Cod. Vat.

81. *Sareptem.* Sidonius etiam Sareptem vini feracem ostendit scribens ad Ommatium, carm. 17, his versibus :

Vina mihi non sunt Gazetica, Chia, Falerna,
Quæque Sarepteno palmæ missa bibas.

Quem ad locum Sirmondus, *Gazetum vinum Isidoro*, inquit, *e regione, unde defertur, hac est a Gaza Palestine, ut Sareptanum a Sarepta Sidoniorum, quod Σαρεπτον οἶνον* appellat Alexander Trallianus. Utrumque celebrant Corippus lib. III, et Fortunatus l. IV (lege II) de Vita S. Martini. *Gazetum vero Greg. Tur. de Gloria Conf.*, 65, et Senator XII *Variar.* XII.

82. In Ven. Edit., *certantia vina libellis.*

87. Ed. Ven., *Pensat Aragus*; corrupte.

88. In Cod., Vat., *vellera, velis.*

89. In Ven. Edit. deest hic versus : *illita, etc.*

97. Ed. Ven., *Veneranda acclivis in ulna.*

98. Ed. Ven., *Sater assidet alta.*

104. Ed. Ven., *Partem libaminis unam.*

105. In Cod. Vat., *sciens quod dignior.*

A 105 Presbytero tribuit, noscens quod dignior esset
Miratur princeps, proceres, conviva, ministri,
Judicioque suo se pensavere minores.

Illico percurrit res gesta, palatia complens,
Iloc, quod apud sanctum fuit ordine presbyter-
[atus

110 Augustus conviva minor, vox una per urbem
Martinum fecisse canit, sub principis ora, ;
Judicis in minimi mensa quod nemo valeret
Erubuitque aliud hinc dicere turba, saelles.

Si quid enim voluit pro supplice forte precari,

115 Induperatori Martinus et imperat ipsi.
Qui tamen Augusto prædixit sorte futura,
Prospera quæmeteret, quæ mox contraria ferret.

Motibus Italiæ pugnante Valentiniano,
Maximus ut cecidit, post bella secunda, tyrannus,

120 Qui grave succubuit Aquileia protinus urbe,
Martini dictis et verbo libra pendit.

Cœtibus angelicis visus sæpe, atque locutus
Miscuit humanas turmis cœlestibus aures,
Voce salutatus, vel nutibus ipse saluatus

125 Aligeros proceres, tenuata per aera lapsos,
Milibus alloquiis ageret quid sæpe moverent,
Quid cœlo expeterent, terrena sede, parentem,
Et consanguineum quasi longa in sæcula civem.
Voce requirentes, et amore perenne vocantes,

130 Quid faceret terris anima hæc tam libera culpis ?
Ut subeat cœlis peregrinus, et hospes ab arvis.
Dæmonicas etiam species, falsasque figuras,
Quaslibet in formas se verteret inficiator,
Perspicuas habuit penetratis acumine visus :

135 Martinique oculos neque falsa fecellit imago,
Nam quamvis varia tegetetur larva figura,
Sancto nuda fuit, cum non se absconderet um-
[bra.

Et quod a perfidiis illusio nulla valebat,
Prensus in arte ferox, jaculabat probra beatum :

140 Et cum fraus cessat, hostis convicia jactat.
Tempore nam quodam cornu bovis ecce cruen-
[tum

Ipsæ cruentus habens, infert ad tecta sacrali

107. Ed. Ven., *indicioque suo.*

109. Ed. Ven., et in Ven. Edit., *ordine presbyterali.*

118. Valentinianus scilicet, adventu Maximi cognito, e Mediolano profugiens, in Illyricum se contulerat, Theodosij auxilium imploraturus. Idem postea una cum Theodosii copiis Maximum superavit.

126. Cod. Vat. et Ven. Edit., *sæpe moverent.*

127. *Quid.* Forte qui.

129. Ven. Edit., *voce requirentes, junctique et amore p renni.*

138. Cod. Vat., *Et quia a perfidis.* Edit. Ven. *cumque malignantis illusio.*

139. Edit. Ven., *probra beata*; quod tenendum.

144. Cod. Vat., *ecce cruenta.* Ed. Ven., *ense cruenta.*

142. Bos scilicet, a dæmone incitus, bubuleum hominem cornu ferierat; quod versibus Paulinus exprimens, Martinum sic loquentem inducit :

Hæc fors arma dedit, telum hoc violentus adegit,
Obsequium pecudis vinceus, sed crimine nostro;

et ipse Fortunatus paulo post exprimit.

Ibid. Edit. Ven., *ad tecta beati.*

- Irruit in cellam, causamque exponit iniquam : A
Quo virtus, Martine, tua est? Hoc aspicias, in-
[quit,
- 115 Enim namque tuum nuper hac caule perenni,
Et mihi præda jacet, pecuiali capta ministro,
Injunctumque nefas sceleris hos armiger im-
[plet.
- Damum cresco tuo, congaudens ubere fletu.
Protinus his dictis fratres sacer advocat omnes,
150 Et pater ore refert quidquid ferus indicat
[hostis.
- Sollicitus ne quid lupus abripiisset ovili.
Perquirunt socios monachi, numerumque re-
[censent:
- Sed grege de niveo modicus neque defuit agnus.
Conductus mercede tamen deest rusticus unus : B
- 155 Ligna trahenda focis nemorum vectore bu-
[bulo,
- Quo propere jubet ire gradu, causamque re-
[quirat,
- Semianimum inveniunt missi, supremo gemen-
[tem,
- Indicat atque necem, dum adhuc super halitus
[errat,
- Quod sua laxato taurus foret inguina cornu,
160 Explicataque fide, vitam cum voce reliquit.
Nec sanctum hoc errare facit quod fecerat
[errur.
- Additur hinc etiam rerum mirabilis ordo,
Mille nocendi artes dum perfidus exerit hostis,
Nunc Jovis in faciem, nunc se mentitus Anu-
[bem,
- 165 Sæpe habitu Veneris, sæpissime fronte Mi-
[nervæ :
- Sedulus insidiis sancto sua seria rumpens,
Diversis formis, ut terror cresceret, offert;
Et varius generet, specie variante, timorem,
Qui virtute nequit, superatus ut arte rebellet.
- 170 Sed tamen intrepidus persistit, inania terrens,
Semper in adversos jaculans crucis arma bea-
[tus,
- Belliger hoc clypeo hostilia tela relidens,
Qua penetrante acie, se machina falsa resolvit.
Sæpe etiam in sanctum vacuos acuere tuni-
[tus,
- 175 Inficiatores, falso mimitante flagello.
Sed fremitus fragilis per inania cymbala tin-
[uit,
- Oppositisque minis interritus ipse resistit,
Nec fundata decet contra evacuata moveri.
Hinc quoque lethiferi suffusus felle veneni,
180 Perfidus, horribilis, trux, lubricus, invidus
[anguis,
- Ore cruentatus Martinum provocat armis :
Cur habeat monachos, oneroso crimine pressos?
Cur maculosa cohors habitet pia septa ma-
[gistri?
- Ne rea turba malis violet consurtia iusti :
185 Morbida neu reliquos vitii contagia fricent,
Qui male polluerint lavacri venerabilis undam,
Ac sua perdiderint baptismata crimine mersi,
Nec via sit veniæ, peritit quibus orbita lapsis,
Cum semel in foveam vix est revocare ruentem,
- 190 Ac neque restitui vastato in corpore florem ;
Nec redeat miseris ultra indulgentia Christi.
Tunc Martinus ait hæc contra dæmonis iram :
Perfide, decipiens, quia non tua commodò
[cernis.
- Hostis inique tibi, tibi jam noxa pereunte,
195 Si nunc pœniteas, si nunc respiscere velles,
Præcipitare animas ut jam per crimina nolles
Nec tua sævirent alienæ tela ruinæ,
Erroresque tuos damnares, ultime judex,
De pietate Dei fidens, promittere possim,
- 200 Ut tibi tam misere misereri Christus haberet,
Et cito donaret scelerata piacula culpæ.
Ob hoc arce poli descendit ad arva Redem-
[ptor;
- Perdita ut criperet, peritura nec ipsa peri-
[rent,
- Inmaculatus enim maculas detergere venit,
205 Vulneribusque suis curaret ut ulcera mundi.
Funeris ordo sui nostræ fuit arrha salutis :
Sputa, flagella, chlamys, sel, acetum, lan-
[cea, clavi,
- Crux pia, mors, tumulus, lapis, inferus, umbra,
[tyrannus.
- Victa simul triduo premit, et redit auctor ad
[astra,
- 210 Descensusque suus meus est ascensus in altum,
Nec peccatoris mortem magis eligit ultor,
Quando suis pœnis nobis dedit arma salvis.
Sic pius indomitam pestem mansuescere ten-
[tat,
- Promisitque lupo bona pastor ovilia reddi.
- 215 Quanto magis homini reserari præmia Christi,
Propter quem ipse Deus homo fit, jacet atque
resurgit?
- O pietas et celsa fides, præsumptio dulcis,
Quæ promittit opem deceptor et perituro?
Explicuit votum, si non valet ire juvandum,
- 220 Cui minus in possu est, satis ostendere
[velle.
- Nam totum impendit qui non abscondit amo-
[rem.

146. Ed. Ven., *Pecorali capta.*160. Ed. Ven., *Explicataque fide*; quod tenendum.168. *Varius.* Forte *Variūm.*171. Ed. Ven., *Semper in adversis.*185. Ed. Ven., in Edit. Ven. *Contagia fœdant,*195. Ed. Ven., *Perfide despiciens.*194. Ed. Ven., *Hostis inique tibi, tibi noxiæ, te pereunte.*206. Ed. Ven., *Fultarca salutis.*215. *Reserari.* Ms., *reserantur.*

Hinc Clarus, placidus adolescens moribus,
 [expers,
 Martinum amplectens patrem, et sua cuncta
 [relinquens,
 Tempore quique brevi micuit virtute fideque,
 225 Cum prope pontificem habitacula constituisset,
 Ac sua complures peterent consortia fratres,
 Huic se tunc monachus socians Anatolius addit :
 In commune prius humilis censura, sodalis,
 Qui rudis ingenii, versuto illusus ab hoste,
 250 Post ait, ad sese quod cœlitus angelus iret,
 Ac reserare sibi mysteria clausa Tonantis,
 Et cito siderea volitent sua nuntia penna,
 Atque remissa viri responsio nubila tangat,
 Inter se et Dominum memorans iter esse pro-
 [pinquum, R
 235 Ac sibi contigui jactat confinia cœli,
 Se secreta Dei noscendo jam esse prophetam.
 Sed Clarum, ut credat, nec opinio falsa mo-
 [vebat.
 Tunc sine more furens Anatolius asserit audax.
 Quo sibi de cœlo Dominus transmittat ami-
 [ctum.
 240 Induat et vestem delatam nocte silenti,
 Ut signis stupeant cujus modo verba cavillant.
 Elevat hinc varium monachorum turba tumult-
 [tum,
 Et suspensa tenet spectatio vana sodales.
 Interea medias quasi nux transcurrerat horas,
 245 Et rota flexa æquo gyrobat cardine metam :
 Fit subito strepitus, quatitur locus, arma mo-
 [ventur : C
 Et concussa simul vario fremit aula susurro,
 Murmure raucisono frangente lepore loquelas.
 Credas pugnaces volitare per astra phalanges,
 250 Et videas rapidas discurrere turbine turmas.
 Illic ubi concussis redierunt otia turbis,
 Motaque tempestas tranquilla silentia sumpsit,
 Advocat ex monachis confestim Anatolius
 [unum,
 Coninus et tunicam ostentat jactantior albam,
 255 Qui vacuo tumidus falso umbrabatur honore,
 Candidulus exuviis, sed nigri dæmonis arte.
 Inde ciet reliquos, occurrit Clarus et ipse,
 Palpat mollitem vestis candore nivali,
 Serica conflingunt tenuato stamina filo,

222. Hic Clarus a Sulpicio refertur nobilissimo e genere fuisse, cap. 25 Vitæ S. Martini; isque postea sacerdos initiatus omnibus vitutibus in monasterio enituit.

225. Non longe scilicet a Martini monasterio (ut ibidem narrat Sulpicius) tabernaculum suum, sive cellam Clarus constituerat; quod fere moris erat veteribus monasteriis, ut cellis hac illac dispersis coalescerent; nū legitur in Vita S. Antonii, c. 10, n. 58, erant in monte monasteria, tanquam tabernacula : quod item de aliis Ægyptii monasteriis fuisse legitur apud Hier., epistola 103, quæ est præf., in translationem regularum SS. Pachomii, Theodori, et Oresiesis.

236. Cod. Vat., Dei sciendo.

242. Edit. Ven., elecat huic rarium.

A 260 Nec contacta manu discerni vellera possunt.
 Ducitur interea monachis nux pervigil hymnis
 Et compacta choris Davidica canna resultat,
 Ut coram Altithronis velamina visa revelet.
 Jam spumabat equis auroræ auriga rubores,
 265 Sol quoque lucifluas circumflectebat habenas,
 Atque renata dies revocabat in arva labores,
 Mox Clarus monachum Martino ostender
 [tendit,
 Noscens pontificem phantasmata nulla latere.
 Cum sancti ante oculos vario fuit una figura,
 270 Decipulamque suam deceptor perdit in illum.
 Cœperat his demens Anatolius ergo reniti,
 Interdicta sibi Martini occurrere ovili,
 Dum tamen invitis traheretur passibus hærens,
 Tegmina falsiloqui vanescunt alba nigelli,
 275 Et male destitunt monachum vaga pallia
 [nudum;
 Nec stat imagineis simulacris umbra figuris,
 Territa Martini sic nomine larva refugit.
 Hostis iners majora suis dehinc viribus au-
 [deus,
 Perfidus et totiens elisus, nec sibi credens,
 280 Debilis arma movens, et degener ardua tentans,
 Ut sua laus fieret vel sollicitasse potentem,
 Cresceret et titulis, fortem pulsasse sagittis :
 Denique cum sanctus recubaret in aggere susus,
 Insinuando preces Domino pro plebe sacerdos,
 285 Constitit ante oculos deformis forma rebellis,
 Sulphurea sub luce micans radiatilis umbra,
 Luminæ mentio tenebrosus, et atra vorago ;
 Fulgidus exuviis, regali veste satelles,
 Tectus bracteolis, vacuo diademate pulcher ;
 290 Ordine gemmarum numerosa luce coruscus,
 Falsa veste potens ; cui calceus illius auro,
 Latior et tumido jactans se pompa triumpho,
 Cujus ad aspectum sanctus habet ora repressa,
 Mutuaque ambo diu tenere silentia fastu ;
 295 Mirans ille virum, dum despicit iste superbum.
 Quem prior alloquitur reus, et temerarius
 [hostis :
 Quæ dudum, Martine, cupis penetrante pre-
 [catu,
 Jam pia vota tenes : egosum tua gloria Christus,
 Exigis ut veniam validos recreare labores,
 300 Et sudata tuis ut soler bella triumphis ?

260. Ed. Ven. in Ven. Edit., manu dissolvi.

264. Ed. Ven., et jam spumat equis.

272. Cod. Vat. occurat ovili.

280. Ed. Ven., Et degenera ardua.

283. Sulpicius narrat c. 26 diabolum hæc se forma ostendisse Martino, dum is in cellula oraret. Aggeris itaque nomine venit forte aggesta humus, vel palea, super quam stratus precabatur.

286. In vulgatis libris, radiantius legitur pro radiatilis. Hæc postrema dictio familiaris Fortunato, ut animadvertit Brow., sicuti et lymphatilis, furatilis, etc.

290. Edit. Ven., memorosa luce coruscus.

295. Edit. Ven., Sanctus hebet ore represso

300. Cod. Vat., bella tropæis.

- Debita militiæ dare oportet munera regem,
 Descensus enim ad terras hoc dirigo gressum,
 Ut tua sollicitis requiescant pectora curis.
 Ille sacer intrepidus, nolens responsa referre,
 303 Despicit, et reticet, tractat, neque verba re-
 laxat.
 Mens solidata manens, rimans alta atque pro-
 funda,
 Cardine nec tremulo, vento neque flante ro-
 tatur.
 Lubricus hinc repetit mordacia sibila serpens;
 Credere quid dubitas, proprio quod lumine
 {cernis?
 310 En ego sum Christus, tecum qui confero voces,
 Et loquor hæc secreta palam dignando futura.
 Nec de me trepides, testis mihi fulgida lux
 {est,
 Spiritus ut verax Martini ignivit acumen,
 Ac patefecit iter, ne clausa venena laterent,
 315 Hostis et anginei posset discernere fraudem,
 Libertate potens, sanctis sermonibus inquit:
 Non ita se Dominus venturum dixit in orbem,
 Se neque purpureum, nec sic diademate
 {tactum,
 Pandit apostolicis, voce insinuante, columni-
 320 Cum sua carnalis raperetur ad astra figura,
 Atque piis plantis straverunt flamma pennas,
 Cum pede pressa sacro servirent aera regi,
 Angelicis vectus manibus, celer æthera cal-
 {cans,
 Ingrediens teneras, neque frangens gressibus
 {auras,
 325 Pendula planta volans cum nubila linderet
 {intrans,
 Remige pennigero qua non facit ala sigillum,
 Cum Galileis tunc spectantibus angelus astans,
 Sic ait: Alithronum rediturum, qualiter ire
 Vidistis, cœlumque supra vestigia ferre.
 330 Unda probanda probo, reprobo reprobantia
 {probra,
 Non sunt signa mei regis, sed castra tyranni.
 Ast ego transtexas clavis nisi videro palmas,
 Atque beata crucis tum stygmata carne geren-
 {tem,
 Ac latus, effossas trajecto missile costas,
 334. Edit. Ven., *his sacer*.
 309. Edit. Ven. et Cod., Vat., *lumine cernas*.
 320. *Cornalis*. Ms., *carnalis*.
 321. *Pennas*. Ms., *pinnas*.
 326. Ille videtur innuere alam, nullo sui vesti-
 gio impresso, aeri secare, juxta quod superius
 dixerat:
 Ingrediens teneras, neque frangens gressibus auras.
 328. Edit. Ven., *qualiter iret*.
 329. *Cœlumque*. Ms., *cœlumq.*
 334. *Effossas*, etc. Prisci libri, ait Browerus,
 suggerunt hanc lectionem (quam et Cod. Vat. habet):
 Vulgati vero sic efferunt:
 Ac latus, et fossas trunulento milite costas:
 quam lectionem et Ven. Edit. tenet.
 338. Cod. Vat. et Ven. Edit., *inque crucis*.
 343. Cod. Vat., *per signa triumpho*.
- A 335 Unde cruentati pariunt baptismata rivi,
 Et sacra purpureo malas lavat unda fluente;
 Quæ dedit in pretio generosa talenta Redem-
 {ptor;
 Inde crucis trutina, pretii numismata pensans,
 Totum auctor redimens thesauro corporis
 {orbem,
 340 Cum gemma una foit, quæ cuncta in vasa va-
 {leret,
 Hac nisi veste tegi videam qua pertulit auctor,
 Indicio sine hoc Christum venisse negabo.
 Nam decet ut victor doceat per signa trium-
 {phum,
 Plagaquæ fixa potest laude accumulare tropæi.
 Mox inimicus iners, vibratus verberare vitæ,
 345 Pestifer aerius tenuata per aera lapsus,
 In propriam speciem rediens ad inane solutus,
 Effugit ex oculis liquidas quasi fumus in auras,
 Et levis umbriferæ volitavit imago figuræ,
 350 Visibus exclusus, cellam pedore cruminaus,
 Agnitus indicis, sua per vestigia sordens,
 Et fetore sibi comitante satellite fugit:
 Martinique fidem neque fulgida forma fefellit,
 Nec radium mentis delusit splendor inanis,
 355 Luce superfusa, qua se nox tetra tegebat.
 Nunquid non poterat humilis superare super-
 {bum?
 Aut non dejiceret tam inerte benignus ini-
 {quum?
 Pacificis armis, doctus domitare rebelles,
 Cujus dulcis erat favor et honor altus amoris,
 360 Non solum abluere alterius, sed lambere
 {plamas,
 Hospitis atque novi vestigia tergere lingua.
 Semper aquam manibus tribuens venientibus
 {ipse,
 Cœlestis cupiens homini servire minister,
 Et manus alma pedes de peccatore luebat:
 365 Cum sua porrigeret vel sinibria tacta salutem.
 Qui illecebras mundi fugiendas instituebat,
 Et sæclo sua luera dari, nil querere terris,
 Ut censum fugeret qui ascendere vellet olym-
 {pum,
 Ut grave pondus agri, vel nummi nullus ha-
 {beret,
- D
 345. Cod. Vat., *Verberare verbi*.
 346. Cod. Vat., *per æthera lapsus*.
 349. In Cod. Vat., *Umbriferam... imago figuram*.
 350. Mss. libri (ait Browerus) sic fuisse verum:
 pedore cruminaus. Sacculi quippe genus apud Plau-
 tum est crumina; unde cruminare prisci festive traxe-
 runt ad eam corporis partem qua operari naturæ sole-
 mus. An forte hoc loco cruminare idem valet ac re-
 plere, sicuti in crumenam aut sacculum nummi con-
 geruntur? Itaque et Ven. Edit. habet: *cellam pedo*
 {F. pedore} replevit.
 358. *Pacificis*. Ms., *pacificus*.
 360. Hoc loco Fortunatus describit humanitatem
 S. Martini, qua Sulpicium, ad se venientem excepe-
 rat, et habita ab ipso colloquia, ut videre est apud
 eundem Sulpicium c. 26.
 364. Edit. Ven., *pedes de corpore sarpe luebat*.

- 379 Nec retineret opes, qui cœlo occurreret hæres, A
Namque onus asecensum velat, et descendere
[præstat,
Innum versa tranunt, nec in altum pondera du-
[cunt,
In montem gradiens titubabat sub fascie columna,
Deficit et fragilis valido sub pondere planta :
375 Mergit in undosum cumulatam sarcina proram,
Ut petat ad portum, rerum facit emptica ja-
[ctum.
Qui pater illustris Paulini gesta beabat,
Floruit Italiæ quo post antistite Nola,
Qua regio Campana sedet rectore supremo :
380 Dives agris, opulens, famulis, locupletus
[acervis,
Vir censo vastus, lare celsus, et ore rotundus ; B
Ditior ipse fide, pro Christo fit sibi pauper,
Et dedit innumeros redimenes crimina num-
[mos,
Cujus sparsa solo migravit ad astra facultas ;
385 Fecit et in cœlum pigras ascendere terras,
Uno stando loco, et dant bruta ad sidera sa-
[tum.
Ergo evangelicum Paulino implente relatum,
Martinus monitat cunctis taleu esse sequen-
[dum,
Tramite difficili potuit qui pergere dives,
390 Depositoque onere ascendit qui liber in arcem,
Exemploque monens vocat altius ire sequaces ;
Jam quoque Martini quæ fabula fluxerit ore,
Quæ gravitas fuerit, quam acer de lege di-
[sertus.
Quæstio nec latuit cœlesti jure peritum,
395 Vir reserare valens quodcumque ænigma ne-
[garet ;
Iugeni dulcis prudentia larga redundans ;
Fonte perenne bibens quod rivulus ille rigaret ;
Sermo pius, promptus, placidus, catus, aptus,
[amandus,
In tantis animis cœli possessor in arvis,
400 Pervigil orator, mandando negotia Christo,
Judicis in vultus inopum querimonia pandens,
Doctus in arte sacra, miserorum exponere
[causas,
Assertor validus, superans fora, jura, leges, D
Nobilis astructor, facundus concionator,
405 Qui prece profusa Domini vadimonia placans,
Quantum voce valens viduis atque orphanatro-
[pibus,
Cujus et ipsa polum taciturna silentia pulsant ?

379. Cod. Vat., *rectore superno*.
380. Edit. Ven., *locuples et acervis*.
386. Ed. Ven., *Uno dando loco ; corrupte*.
389. Cod. Vat., *potui quia pergere*.
391. Edit. Ven., *exemploque movens*.
392. *Fabula*. Illic *fabulam pro parabola* acceptam intelligo. Ven. Edit., *jani quæ Martini sapientia fluxerit ore*.
399. Ven. Edit., *possessor in armis*.
404. Ed. Ven., *Nullius astructor*.
412. Ed. Ven., *Natura necessest*.

- Mens fundata Deo, sine furo proxima cœlo
Otia nulla terens, et nulla negotia carnis :
410 Quidquid agendum esset, totum velociter in-
[plens,
Sed mora Christus erat, famulans sibi nocte
[dieque,
Nam cibus et somnus, nisi quod natura ne-
[cessat,
Tardus edax, velox vigilans, sopor, esca sub
[ictu,
Nec faceret, nisi quod sine his carni vivere
[noscit ;
415 Tempus utrumque dicans causis repetendo
[duabus,
Lectio nunc resonans, sibi nunc oratio currens,
Cujus erat requies tantum mutare labores,
Si foris isset, erat homo jugiter intus orans,
Cœlo non carnis, sed tendens lumina cordis.
420 Nec dolus inclusus latuit, nec ab ore refluxit,
Vir sine mundanis, Domini possessio munda,
Nullum judicio damnans, mala nulla repensans ;
Hæc sua forte fuit, si facta injuria fratri est,
A minimis læso non unquam erat ultio dulcis,
425 Deque gradu proprio neque repullit officiale.
Charus et adversis, pius æquis, blandus iniquis,
Ira, tumor, risus, mœror stetit exsul ab illo,
Non in fronte tenens nubem, nec in ore ca-
[chimum.
Idem semper erat facie, cute, corde, colore.
430 Nec variabat opus, vir adhuc in corpore con-
[stans,
Immortale aliquid mortali ab imagine promens,
Ora Deus, sensum pietas, pax corda tenebat,
Pro se parva gerens, aliena misertus agebat,
Naturæ ut seriem postponens angelus esset,
435 Alta supergrediens, mentē ultra nubila tendens,
Liber ab humanis intrabat sidera curis,
Inclyta signa gerens, et multa futura prophie-
[tans,
Stabat adhuc terris, cœlestibus intus hærens,
Noscens clausa Dei, quasi conciliator amici,
440 Cui sua participat caro se certa clienti,
Vir cui Christus amor, Christus honor, omnia
[Christus,
Flos, odor, esca, sapor, fons, lux gloria et Chri-
[stus.
Hujus in affectu insertus, solidatus, adultus :
Ac velut arbor agri, secus est ubi cursus aqua-
[rum,
445 Floricomis foliis, et fluctu perpetue gaudens,

413. Cod. Vat., *sopora esca, forte sapore, corrupte*.
419. Cod. Vat., In Cod. Vat., *cœlo nunc carnis, nunc tendens ; quod placet*.
423. Cod. Vat., *Hæc sua namque fuit*.
424. *Non unquam*. Ms., *nonnunquam*. *Non unquam* ego reposui. Narrat quippe Sev. Sulp. quod a minimis etiam clericis, cum ipse esset sacerdos injuria læsus, nunquam de ulciscendo cogitabat.
436. *Chris*. Ms., *ciris*.
443. *Fluctu*. Ms. *fructu*.

- Oceanusque negat commercia ferre Britannis :
Cum sata sub rigido sua germina frigore celant,
Ac penetrante gelu riget unda, et verba liquescit,
Astilit ante fures orans vestem æger egenus,
30 Lingua ligata gelu, ne solveret ore loquelas.
Ut tegetetur inops sacer imperat ergo ministro,
Ipse remota petens, populi caret arte tumultu.
Comperit ut sanctus nihil accepisse tremementem,
Exiit tunicæ, argentemque obtexit amictu;
35 Quam sine teste dedit lauitans, et abire coegit.
Ecce minister adest, rogittans procedere san-
[ctum;
Sed sacer ante monet vestiri tegmine nudum.
Hoc memorante pio, stupidus hebet archidiacon:
Quid faceret, nudum dum non ibi cerneret ullum?
40 Noscere nec poterat, residente antistite, nudum, B
Qui tunicæ interius non aspicebat amictum,
Amphibali exterius dum membra oblecta laterent,
Angit in ancipiti quod hoc ænigma beati;
Quæstio tanta ligat, neque problema solvit egeni.
45 Tunc ait ipse sacer, mihi tegmen defer abolla,
Nec pauper desit, qui vestibus indiget illis,
Succensus graviter, tegmen fert vile minister,
Ante pedes jactans, ait: En sine paupere vestem.
Induitur sanctus hirsuta bigerrica palla,
50 Vix cui digna foret stola lactea, et aurea fulva,
Processit tum summus honor, sed pauper amictu,
Despectus tunica, cælesti in sede senator.
Interea populis cerimoniam sancta retractans,
29. *Vestem. Ms., veste.*
33. Scilicet mendicus ille, quem archidiacono induendum jusserat Martinus, in secretarium, sive *παρρητήριον*, ubi, secretus a populo, Martinus consederat, donec ad rem sacram faciendam evocaretur, penetraverat, se nihil ab archidiacono accepisse conquerens.
34. *Cod. Vat., obtexit amicum.*
36. Id est, ut habet Sulpicius: *Archidiaconus ingressus admonet, pro consuetudine, expectare in ecclesia populum, illum ad agenda solennia debere procedere.* Dial. II, cap. 1.
38. *Cod. Vat., hæc memorante.*
Ibid., *Archidiacon. Cod. Vat., aræ diacon.*
39. Martinus scilicet nudum obtegendum præcipiebat, atque ita se vestiendum esse significabat, quippe qui tunica sibi detracta, qua egenum indueret, illa nudus fuisset relictus. Archidiaconus vero, cum Martini nuditas nulla appareret, quippe qui se debet, requid loqueretur non assequabatur.
41. *Non aspicebat. Cod. Vat., non inspiciebat.*
42. *Amphibali. Ms., Amphibole. Amphibalum* (quod vocabulum usurpat etiam Sulpicius, dialog. II, cap. 1) erat vestis ex utraque parte villosa: quo vocabulo vel Gregor. Turon. utitur lib. de Glor. Confess., c. 59, narrans de S. Trajano: *Si novum, ut assolet, amphibolum induisset cum qua processurus diæcesin circumiret, fimbriæ hujus vestimenti a diversis diripiebantur.* Quem ad locum subdit cl. Ruinart: *Amphibalus, seu birrus, vestis erat villosa uæ assutum habebat copitum.*
43. *Edit. Ven., angit et ancipitem.*
44. *Cod. Vat., solvit egentem.*
45. *Edit. Ven., tegmen defer, amice.* Porro obolla genus erat tunicæ senatoriæ, quasi a bulla dictæ, quod undique bullis esset conspersa. Prudentius, lib. I adversus Symmachum, scribit:
- Cum holocausta sacræ manibus benediceret aræ,
55 Protinus a capite emicuit globus ignis amici,
Lambens colla comasque, et flamma benigna
[volabat,
Tactu molliis, honore potens, splendore coru-
[scans,
Crinein ornans, meritum prodens, pro tegmine
[fulgens,
Præbuit obsequium, minus impendente ministro;
60 Gesta occulta index in locum lumine mittens.
O dives pauper, tunica contente nec una,
Qui nec habes aliam, neque vis retinere vel
[ipsam,
Dum superesse putas vestitum simplicis usus,
Cui gravis est vel palla levis, dum clamat egenus:
65 Tegmine pro nudi cupiens procedere nudus;
Nec partiris opem, sed totum cedis egentem:
Hæc tua sola putans, petitus si nulla ne-
[gasses,
Ut magis esses inops, inopi dum cuncta dedisses,
Nec puduit, verecunde pater, sine veste sedentem.
70 Sed nihil erubuit pietas impensa fidelis,
Nec minimam retinens, fieret quo major honore.
Est mihi velle loqui speciosa negotia nudi,
Sed rapiunt avidum reliquarum insignia rerum.
Dum recubaret homo fluitans Evantius æger,
75 Fessus et extremus cum jam super halitus iret,
Pontificem precibus celer evocat, ut properaret,
Et via cœpta sacri fieret sibi vita reducti.
- C
Quin et Olybriac, generisque, et nominis hæres,
Adjectus tastis, palmata insignis abolla, etc.
Alii malunt eam fuisse duplicem vestem. Erat etiam obolla vestis militaris et qua utebantur philosophi.
46. *Cod. Vat., nec pauper desit.*
47. *Succensus. Ms., succensens.*
Ibid. *Tegmen. Cod. Vat., Tegimen fert.*
Ibid. *Tegmen fert vile minister.* Narrat Sulpicius quod archidiaconus, succensus Martino, ad vicinas tabernas accurrit, indeque bigerrigam vestem, brevemque, atque hispidam, quinque comparatam argenteis, rapit, ac deferat ad Martinum. Porro bigerrica, seu bigera, ut est in Gloss. Isidori, erat restis gusa, vel villata; sic appellata (ut subdit Dufresne.) a bigerris, seu Bigerronibus Gallia: ad Pyrenæos celeberrimis populis, quorum Cæsar ac Iulius meminerunt: quibus etiamnum in more est: *Capas, breves, villatas, et hispidas, ex crassiore lana confectas, adversus aeris intemperiem deferre, ut ait idem Dufresne.* Similia fere et Brow., qui et Paulinum citat in epist. 4 ad Ausonium, sic scribentem:
- Dignaque pellitis habitas deserta Bigerris.
Paulinus vero Petric., lib. III, de Vita S. Martini sic exprimit hunc locum:
- Tum vestem octavo solidi vix parte coemptam,
Nodosis textam setoso vellere filis,
Ante pedes sancti stomachatus projecit ille.
51. *Edit. Ven., processit sic summus.*
56. *Edit. Ven., Lambens colla, comas, etc.* Narrat Sulpicius quod cum inde Martinus processisset ad aram, inter faciendam rem sacram, globus ignis visus sit de capite illius micare, ita ut in sublime contendens, longius collum, crinesque flamma produceret.
67. *Edit. Ven., Putans, ne pauca pectita negares.*
74. *Cod. Vat., recubaret humo.*
Ibid. *Evantius.* Illic Evantius avunculus suus a Sulpicio fuisse dicitur dial. II c. 3.

- Nec cunctatur iter Martinus adire viator.
 Vix medio spatio emensus gradiente senecta,
 80 Ante salutis opem misit quam visus adesset,
 Atque medela agro data nuntiat ire beatum.
 Significans etiam curser medicina sequentem :
 Dum pede tardat heros, præcessit cura volatu,
 Adventusque pii fert aura salubris odorem ;
 85 Ut cito succurrant, unguenta per aera tranant.
 Sol veluti radiis dat longius ore calores ;
 Sic Martinus opem, et quo non est, exhibet arte.
 Admiranda nimis res est, ubi peste lugata.
 Antea quam medicus pulsum tenet, exiit æger.
 90 Obvius occurrens sancto, obsequiumque re-
 [pendit :
 Duxit et ipse domum, qui se sibi luce reduxit,
 Nunc alacer saltu, recubans paulo ante grabato, B
 Interea miris Evantius actibus expers,
 Supplicat incolomis, Domini ut mora crasima
 [tardet,
 95 Hospitis et tanti tenet una diecula vultum,
 Sed mora tum fuit hæc occasio danda salutis.
 Illico percutitur puer atro dente elchydri,
 Membraque percussi distenderat ira veneni.
 Cum spatium vitæ mors importuna negaret,
 100 Flebile et in toto regnaret corpore virus,
 Exposuit puerum ante pedes Evantius almi,
 Omnia confusus Martinum posse mereri.
 Sanctus enim tactu mox singula membra per-
 [errat,
 Atque manu medica morientia viscera palpat ;
 105 Inde super vulnus, qua bestia fixerat ictum,
 Ut posuit digitum, fluit undique vena veneni,
 Et repedavit iter, dederat qua vipera virus.
 Hinc sacer inspiciens collecta tabe tumorem,
 Pollice subducto, quam fuderat ulcere serpens,
 110 Cuncta veneni vis per hiatum vulneris exit,
 Sanguine concreto stillans velut ubere capræ.
 Turgida plaga necem vomuit de vulnere filans :
 Concretam saniem vena saliente relaxans :
 Effert virus iners, refluyente canale liquorem,
 115 Et data lethiferum revocat retro fistula rivum,
 Expugnante fide, morsus vim perdidit anguis ;
 Et quia non perimunt, perierunt arma veneni.
 Stat puer incolomis, remanet neque pallor in ore ;
 Miratur famulum dominus, stupet et domus omnis

- A 120 Currere servitio quem crederet ire sepulcro.
 Hinc pius antistes, loca singula more requi-
 [rens,
 Hispidus occurrit rhedæ fiscalis amictu :
 Quo iumenta, sacri dum pallia pendula cer-
 [nunt,
 Fervida subluclum rapuere per invia currum.
 125 Dimissis auriga rotis, et miles habenis,
 Martinum flagris et fastibus urget iniquis,
 Sed de eade viri pecudis datur ultio tristis ;
 Ipse tamen patiens, jaculorum grandine pres-
 [sus,
 Atque flagellantum dum debacchatur erinny-,
 130 Vulnere nulla refert manibus, nec ab ore susur-
 [ros.
 Hinc gravius cruciat cædens ignobilis ira :
 Illic quia dum tolerat, se irrideri putat alter ;
 Et magis iste furit dum sustinet ille libenter.
 Interea ad rhedam redeunt grassante querela.
 135 Dum satiat vindicta famem limphatilis iræ,
 Mulas ire movent, qua publicus advocat agger,
 Voce premunt et fuste dolant, lacerantque fla-
 [gello :
 Sed neque compulsæ rapiunt juga, lora quadri-
 [gæ :
 Fixa manent, nec fessa movent velut ærea si-
 [gna,
 140 Ceu liquefacta novo se glutine terra ligasset,
 A patre ut credas animalia pulvere nexa.
 Agnovere viri se numinis arte teneri :
 Accurrunt celeres, inquirunt nomen euntis ;
 Martinum inveniant a se crudeliter actum ;
 145 Confuse flentes, rubicante pudore inclini,
 Ante pedes sancti sternuntur, et ore precantur,
 Ut veniam errori tribuat, sinat ire ligatos.
 Quos tamen ante sacer prædixerat esse retentos.
 Rem probat, ulcus amat, veniam dat, abire pe-
 [rorat ;
 150 Quos virtus vinxit, pietas mollita resolvit,
 Ore pependit iter, verba aretant, verba re-
 [laxant,
 Et juga, frena, rotas, mulas auriga recepit.
 Carnotus hinc etiam dum prætereunda ve-
 [niret,
 Ethnica per campos passim obvia turba fluebat,

D

78. Cod. Vat., *nec cunctatus iter*.
 80. Edit. Ven., *opem misit, dum vita maneret*.
 85. Edit. Ven., *Per aera fumant*.
 94. Cod. Vat., *incolomis domui*.
 96. Edit. Ven., *sed mora tunc fuit*.
 98. *percussit*. Ms., *percussor*.
 121. Sulpicius dial. lib. II, c. 5, clarius hoc even-
 tum enarrat. Scilicet cum Martinus dioceses invise-
 ret, forte obviam habuit rhedam fiscalem, qua mili-
 tes vehebantur. Iumenta exterrita hispidulo, ut credi-
 tum est, Martini pallio, nigro, pendulo, declinarunt
 toto impetu in contrariam partem, ac lumbis implic-
 atis, hæserunt, ita ut militibus moram ac tardita-
 tem afferrent. Hinc illi e rheda desilientes, Marti-
 num, ut illius perturbationis ac moræ causam, male
 accipere et cadere cœperunt.
 127. Cod. Vat., *pecudi datur*.

131. Cod. Vat., *Cædentem ignobilis*.
 132. Cod. Vat., *Computat alter* ; invito metro.
 136. *Publicus... agger*. Sulpicius quoque per agge-
 rem publicum iter illud narrat fuisse. Giselinus, in
 notis ad Sev. Sulpic., suspicatur indicari aggerem
 illum qui *pons longus* apud Tacitum nominatur.
 138. *Quadrigæ*. Ms., *quadrupæ*.
 143. Cod. Vat., *confusi flentes*.
 148. Martinus scilicet prætervectus suis narrave-
 rat milites, a quibus fuerat cæsus, præpeditos teneri,
 nec progredi posse.
 153. *Carnotus*. Cod. Vat., *Carnutis*. Edit. Ven.,
Carnotis hic etiam, dum prætereundo veniret. Sulpicius
 quod hic narratur a Fortunato contigisse dicit cum
 Martinus oppidum Carnutum peteret, ac confertissi-
 mo in vico substitisset.

155 Excita amore sacri, licet hoc non crederet ipsi, A
Ad speculari novum concurrens unda que visum;
Cum nec dum his Christi radiaret honore cha-
[racter,
Nec sacra verbigenæ flueret super unda To-
[nantis.
At Martinus ovans, Domino reserante profunda,
160 Sensit adesse locum quo fertile surgeret arvom.
Incipit alloquitur fera pectora cultor arare,
Ore sacer nitido, dumosa novalia purgans,
Proscindens iterans, bis terque quaterque resul-
[taus,
Paulatim ad fructus stupidos animaverat agros.
165 Hinc rudibus populis Christi nova semina jactat,
Sensibus humanis lactantia germina surgunt,
Leniter et rigidis coalescunt gramina sulcis. B
Quid faceret sanctus, turbis coeuntibus amplis.
Messe in tam multa veniens operarius unus?
170 Excolit, includit, serit, inserit, alligat, ambit.
Interea mulier defuncto pendula nato
Brachia distendens offert ante ora cadaver,
Funeris increpitans misero fera cantica plan-
[ctum,
Dum dolor ad lacrymas trahit, hæc vix explicat
[ore:
175 Fortis amice Dei, toto venerabilis orbe,
Quem semper lamenta movent, pietate propin-
[qua:
Ardens quid cupiam, corpus tibi nuntiet algens.
Ecce obiit miseræ mihi filius, ubere raptus,
In quo mater eram; nec spes, neque restitit hæ-
[res;
180 Occubuit genitus, cecidit domus, et mihi fru-
[ctus.
Nulla remanserunt uteri solatia duri,
Nec superest quod dulce vocem, quo fessa reclin-
[nem,
Ubere quod recreem, totus perit ordo parentis,
Qui restas, precor, asser opem medicamine verbi,
185 Redde genus, nec sit matris mihi nomen inane,
Ni sol oles redeat, serum mea funera ducat.
Adjuvat hanc populus clamans: Sacer, annue
[votis,
In cunctis vox una tonat: Miserere precanti.
Tunc pius antistes, genibus profusus in arvis,
190 Sternitur ante oculos Domini, pro plebe sata-
[gens,
Ut mereretur ovem, per quam grex plurimus es-
[set.

156. Edit. Ven., undique visu.

155. Edit. Ven., sapus, atque iterans.

166. Edit. Ven., semina surgunt.

175. Edit. Ven. et Cod. Vat., cantica planctu; quod sequendum.

180. Edit. Ven., pro plebe precatus.

194. Edit. Ven. et Cod. Vat., ordine disposito.

211. Sacrum ad comitatum. Ib. in Ven. ed., Forte ad se sacrum comitatum. Comitatum pro ipsa imperatoris curia usurpari solitum testis est Ammianus, lib. xxvii, ubi dicit ad principis comitatum Maximianus accitus, etc., et Sulpic., lib. ii Dial., c. 6, de hoc ipso facto Martini disserens, eodem fere tempore,

Annuat Omnipotens; famulo dans culmen ho-
[norem.
Mox bonus ore preces orator misit in aures:
Ordine deposito, postquam se oratio complet,
195 Erigitur senior, simul infans vivificatur,
Porrigiturque suæ populo sub teste mamillæ.
Fit fragor, et populi nova pectore voia volu-
[tant,
Mirantes hominem læte mutasse vigorem;
Et qui in morte manet, morti sua jura tulisse.
200 Inde catervatim Christum, Dominumque, Deum-
[que,
Confessi, exorant fieri se lege beatos.
Fit subito in campos populus catechumenus om-
[nis.
Non templa exspectat, nec claustra dicata sa-
[celli,
Ecclesiæque typum campus generosior explet,
205 Quodque solet tectis, pratis adhibetur apertis.
Unica mors pueri sic vitæ parturit agmen,
Dumque unus terræ rediit, plebs astra recepit;
Sub duce Martino felix exercitus hic est.
Dum regeret princeps data jura Valentinianus,
210 Romuleis opibus mundo famulante, superbus,
Tum pia causa sacrum ad comitatum compulsit
[ire,
Quem quia præsensit se posci talia Cæsar,
Quæ nollet præstare viro, jubet arce repelli,
Et vetat a foribus, penetrare palatia justum.
215 Instat ad hæc uxor, cui tunc erat Arrius auctor.
Sed sacer ut vidit tali se fraude repelli,
Hinc aula exclusus, redit arma domestica su-
[mens,
Contegitur setis, respergitur atque favillis,
Ordine uiles agens, removel potumque cibum-
[que,
220 Nocte dieque vacans orandi jugiter usu.
Septimus ergo dies aderat, quo sanctus amore,
Fortia castra movens, his desudabat in armis.
Angelus assistens jubet ire palatia justum,
Fretus in auxilio Martinus pergit ad arceum,
225 Limine nullus obest, ad principis ora perintrat,
Qui sanctum inspiciens quod adesset, frendit
[ore,
Atque astante pio, solio neque surgit ab alto.
Regalem sellam mox ignibus ardor oberrat,
Et vaga flamma natat, qua molle sedile corus-
[cat,
230 Undique fusa, furens, sed culpæ Cæsaris ultrix,
inquit, quo episcopus datus est, fuit et necessitas adire
comitatum. Comites videlicet appellabantur intimi
augusti consiliarii. Sed legisis Dufres. ad hanc vocem
in Gloss.
215. Uxor. Ariana hæc, uxor Valentiniani senioris.
Justina fuit, Arianæ factionis patrona et faulrix, de
qua, uti scribit Socrates, lib. v, c. 11, et Sozom.
l. vii, c. 15, erat τὰ Ἀρειανῶν ὑπονοῦσα. De eadem
plura Eccl. scriptores:
218. Scilicet, ut de ipso scribit Sulpicius: Cilicio
obvolvitur, cinere conspergitur, cibo potuque abstinet,
orationes diebus noctibusque perpetuat.
223. Cod. Vat.. Quo angelus adsistens

- Cervicis duræ solvens ardore rigorem.
Inde flagella coquant, hinc regem incendia ex-
[dunt.
Vapurat et rapidis flammis augusta potestas;
Illic celer exsilii rapiens se Cæsar, et ardens,
235 Martini genua amplectens pedibusque volutans.
Sicque superbum hominem se agnoscere pœna
[coegit,
Vilia regna probans, et celsa cacumina curvas,
Imperiale caput sancti ad vestigia subdens.
Nec spectare preces patitur reverentia justî;
240 Præstitit ante tumens quam supplex danda ro-
[gasset;
Regia rite parans convivia sæpe beato;
Obtulit inde favens abeunti munera princeps:
Paupertate potens sed reppulit omnia sanctus,
Donaque despiciens, meruit plus principe ab
[ipso,
245 Tantum majus habens quantum minus ambit
[avarus.
Omnia sunt soli qui nulla requirit habendi.
Illic quoque Romuleam regeret cum Maximus
[arcem,
Vir capiens apicem per publica gesta triumphis:
Sæpius hic sanctum per celsa palatia duxit;
250 Hoc toto sermone loquens de luce futura:
Quis sit honor justis, laus, gloria, palma, coro-
[na;
Nec regina pedes cessat lacrymosa rigare,
Sternens membra solo, suspendens gaudia voto:
Inde precatur ovans, convivia ut ipsa pararet;
255 Obtinet hoc bonitas quod non valet alta potes-
[tas:
Ipsa manu sellam posuit, mensamque paravit,
Dans manibus lymphas, rursus regina minis-
[trat
Lætæ, modesta suis palmis quas coxerat escas:
Quo residente sacro, stetit illa immobile planta:
260 Fercula subducens, et pocula porrigit ipsa,
Una ministra viro sufficit ad omnia soli.
Cœnula fluitur, sed adhuc regina satagit,
Fragmina, reliquias, crustas, et frusta recondens;

245. Edit. Ven., *tanta, majus*.

249. Cod. Vatic., *palatia ducit*. Maximi pietas lau-
datur a Sulpic., Dial. II, c. 3, excipiens quibus se
admiscuit civilia dissidia.

251. Cod. Vat., *Quid sit honor justî*.

259. Edit. Ven., *stetit illa immobilis, atque*.

262. Edit. Ven., *regina satagit*.

263. Maximi conjux nimirum ciborum reliquias que
e Martini cœna superfluerant uti pretiosas recondit.
265. Martinus non sine causa se a regina convivio
excipi passus est, vir cæteroquin et ob vitæ sancti-
tatem, et ob ætatem (nam tum septuagenarius a
Sulpicio fuisse scribitur) ab omni eriminiis suspitione
alienus; quo nimirum illa indulgentia miseris, quo-
rum salutis deprecandæ causa ad imperatorem ac-
cesserat, facilius veniam impetraret.

270. *Claudiomagus*. Illic vicum *Claudiomachus*
appellat Sulpicius cap. 8.

272. Idem, dial. II, cap. 1, aperte declarat duo
secretaria in ecclesiis extrui consuevisse: quæ hinc

- A Omnia præponens hæc imperialibus escis.
265 Hoc Martinus agit, quæ clausus carcere laxet,
Exsilio ductos, laribusque redeat avitis,
Sed tibi, sancte pater minus est, Augusta quod
[explet,
Hoc magis obsequio crevit regina peractis.
Est locus in Turonum siue et confine Bitur-
[guin,
270 Incola quem vicum vocitavit Claudiomagus,
Mansio sorte fuit Martino prætereunti,
Ecclesiæ Domini qua secretaria pollent;
Virginisque choris sancto abscedente, requi-
[runt,
Quo stetit, aut sedit, jacuit genua atque reflex-
[xit;
B 275 Lambunt cuncta simul, vel ad oscula singula
[ducunt.
Divisere sui veneranda stramina lecti,
Atque leves paleas virtutis pondere pensant,
Quam tetigit stipulam sanctus, non ibat inanis.
Denique post fragilis confregit fortia culmus.
280 Nam graviter quemdam rabies invaserat hostis,
Et truculentus agens erroris spiritus iret,
Dum rapiendo rotat vesano cardine prædam,
Hunc suspensa viri collo festuca fugavit,
Immanemque hostem palearis arista removet.
285 Tibia, fruge ferax, larvam jaculata, sagittat,
Et stipula exilis, quasi dura phalarica fixit.
Nec sic ullius ferri expavisset acumen,
Spicula nec tantum timuisset, missa per arcum,
Lubrica pennigero venientia tela volatu,
290 Parthica seu timidum si transfodisset arundo,
Plaga ut vicino gravius lacerasset ab ictu,
Stramina sic metuit trepidans adamantinus hostis,
Ac velut ex stipulis coqueret se flamma camini.
Vir stetit incolumis, fugiente voluerit umbra:
295 Deserit et prædam lupo ingens, et leo frendens.
Inde revertenti Trevirorum ex urbe beato,
Obvia forte datur medio fera buccula campo;
Quam dæmon dorso incumbens agitabat anbelo,
Peudulus aërio quatiens auriga flagello,
300 Pestifer arte nova, cursu bove nempe verendo,
Cornigeri pecudis propulsor mulio tristis

inde ab apside solebant poni. Horum usum nobis
D ostendit Paulinus epist. 32, in qua scribens ad Se-
verum versiculos mittit, in basilica sancti Felicis,
a se constructa, diversis in locis inscriptos: in *secr-*
tariis vero (subdit) duobus, quæ supra dixi circa *apsi-*
dem esse, hi versus indicant officia singulorum:

A dextra apsidis:

Hic locus est veneranda penus, qua conditur, et qua
Promitur alma sacri pompa ministerii.

A sinistra ejusdem:

Si quem sancta tenet meditanda in lege volutas,
Hic poterit residens sacris intenderè libris.

275. Edit. Ven., *Virginisque chori*. Narrat Sulpi-
cius, cap. 8, quod ibi erat: *ecclesia celebris religionis*
sanctorum, nec minus gloriosa sacrarum virginum
multitudo.

280. Cod. Vat., *quemdam ut rabies*.

281. *Iret*. Forte *ibat*.

295. Edit. Ven., *lupus egens; mendose*.

Exagitur iners, residens per terga bobulcus. A
 Hic ubi millimodas animalis adegerat iras,
 Ibat ubique ferus, furibunda juvenca ministro,
 305 Sub tortore gravi per curva, per invia cursans,
 Accessit propius sancto furiale cornu,
 Elataque manu pecudem consistere mandat:
 Quæ stetit affixæ, minus improba, buccula gressu;
 Quem sacer instantem mox vidit, cumminus, in-
 quit,
 310 Perge ferox, fuge sæve, redi male, cede cruenta,
 Innocuam pecudem desiste agitare nocive.
 Tunc animalis enim linquit fera bellua tergum;
 Et recipit proprium mitissima buccula sensum.
 Sternitur ante pedes sancti, veneranter adorans,
 315 Flexit et ipsa genu quæ non habet intellectum,
 Contra naturam discernens gesta beati.
 Obsequiumque dedit meriti quæ nescit honorem,
 Inde magis humilis, quia libera colla gerebat,
 Ante ligata tumens, a peste soluta reclinis;
 320 Quæ stetit ore fremens, cecidit post vincula sup-
 plex,
 Et sine voce favet, armo jactata priore.
 Tum sacer antistes pecudem præcepit abire;
 Moxque gregem repetit, pastoris voce revincta.
 Id gestum est illo sub tempore, quando beati
 325 Per medias flammæ nec simbria senserat ignis.
 De minimis etiam referantur maxima rerum.
 Tempore nam quodam, dum vicos ambulat al-
 mus;
 Obvia, venandi studio, volat agmen equorum,
 Nare sagace canum, sit præda, reperta frutetis:
 330 Transiliunt campos equites et voce sequuntur:
 Intendunt leporem fugitivum agitare molossi,
 Saltibus excussi, latratu et dente minaci,
 Diffusi excurrunt, celeres in amore rapinæ,
 Alter in alterius miscens vestigia saltus;
 335 Iste sequax tacitus, petit hic clamoribus auras,
 Hic frutice in vacuo delusus odore rotatur,
 Motibus arboreis saltu suspenditur alter,
 Captu ex unius cunctorum frendet hiatus,
 Sæpe super leporem morsu deceptus inani,
 340 Unguibus injectis dum præda volubilis exit.
 Ac se turba premit, sic lubrica bestiola fugit.
 Non erat interea quo calle lepusculus iret;

Mons, vallis, petra, sylva, frutex defecerat omnis.
 Per patulos campos, fugienti tegmine nudo,
 345 Poplite defecto, pede lasso, nare recliva:
 Totus ab ore canis, per singula murmura, pen-
 [dens.

Sensit adesse tamen Martini signa beati,
 Flexit iter trepidus hirsutas fraude per herbas,
 Auribus acclivis, vagus, exagitatus, anhelus;
 350 Corruit ante pedes titubans lepus, advena sup-
 [plex,

Si non voce potest, statu pro voce precatur,
 Sic tera parva jacet, Martini tegmine tuta,
 Et recubat dulci defensa sub arboris umbra.
 Tunc sacer ex solito miseratus more salubri,

Imperat ut catuli cessent, abeunte fugace.
 B At sacer ille canum mox sermo cucurrit in aurea.
 Torpescunt habiles, verbo figente, lyciscæ,
 Gressibus instabiles, pendentes saltibus ipsis,
 Et rediere canes quasi per vestigia cancri;

360 Effugit inculumis per aperta lepusculus arva,
 Et cane seposito, tatus terit alta viator.
 Hic fugit, ille redit, nullus perit, ecce salutem;
 Sic quoque bestiolis faciem sacer intulit ipsis;
 Debilitasque canum facta est pietatis imago,

365 Qui potius vetito didicerunt parcere morsu;
 Et quia defuerant homines, ubi mira facessit,
 Nil de laude perit, miracula bestia sensit.
 Quanta etiam sancti sermonis gratia fulsit?
 Qui cum nuper ovem vidisset vellere tonsam,

370 Hæc Evangelii, dicens, mandata peregit:
 Namque duas tunicas gestans, unam obtulit insone
 Et nudata suo de tegmine texit egentem.

Inspiciens itidem sanctus per rura subulcum,
 Nudum pellicea tantum sub veste trementem,
 375 Ecce Adam, quondam paradisi sede repul-
 sus:
 Exsul ab Elysio, pascit gregis ora suilli:
 Deposito veteris Adam carnalis amictu,
 Adam nempe novi nos induere instar oportet.

Hinc iterum cernens vernantia prata beatus,
 380 Pars pastus, pars fossus erat, pars florens agger.
 Sed sue confossus, bove pastus, flore comatus.
 Comparat ergo tribus sanctus tria nomina rebus:
 Turpis adulterii species est fussa carecis:
 Herbaque conjugii retinet detonsa figuram.

D risset, ut ex illo incendio se eriperet, diu cum pe-
 sululo luctatus, tandiu ignis sensit ardorem, vel cum
 vestis suæ detrimento, donec, in se reversus, Deo
 supplicare cepit. Tunc vero mediis concessit in flam-
 mis, quin vel leviter ab iis læderetur.

Ibid. Ignis. Ms., ignem.
 327. Cod. Vat., vicos circuit almus.
 341. Bestiola. Ms., bestiola. Cod. Vat., bistola,
 edit. Ven., biscola.

350. Quod lepus ad Martinum confugerit, atque
 ad ejus se pedes abjecerit, altum apud Sulpicium
 silentium. Quocirca Fortunatus, poetarum more,
 rem amplificasse censendus est.

351. Cod. Vat., pro luce precatur.
 371. Edit. Ven., obtulit infans.
 377. Cod. Vat., veteris potius carnalis.
 380. Edit. Ven., pars gram ne floriscus
 381. Edit. Ven., conjugii detinet.

302. Edit. Ven., *Exagitur iners*; quod tenendum.

304. Edit. Ven. et Cod. Vat., *ibat ubique fera*.

310. Edit. Ven., *cæde cruenta*; item Cod. Vat.

317. Edit. Ven., *Dedit meritis, quæ*.

319. Edit. Ven., *Soluta reclinis*.

325. Hoc incendium, quo non arsit Martinus, fu-
 sias describit Sulpicius in epistola ad Eusebium
 presbyterum, quod paucis complector. Cum Marti-
 nus ad diocesim quandam invisendam, hiberno
 tempore perrexisset, et clerici eidem lectum in
 secretario ecclesiæ stravissent, multo stramine agge-
 sto; nec non ignem in pavimento ad nocturnum
 frigus temperandum posuissent, Martinus, cum se
 mollius quam solebat curbare sensisset, subjectum
 stramen ejicere cepit ac dispergere; quod cum in
 proximum ignem decidisset, inde flamma succensa
 est, qua procul dubio Martinus deflagrasset, nisi ad
 preces confugisset. Qui cum primo ad ostium accu-

- 385 Est par virginibus violis quæ vernat imago,
Herbis luxurians, feno apta, et flore decora.
Digna Deo, gemmis grata, et radiantior astro.
Miles autem monachum professus, singula
[linquens,
Conjuge cum propria cuperet quia degere vitam,
390 Mutavit, meliore via, transcurrere metam,
Jure sacerdotis monitor, hoc ordine discens.
Belligeraturi valeat ne femina jungi?
Sola aciem melius composuit mascula virtus,
Debilior teneat murorum claustra caterva,
395 Et sexus fragilis sese intra septa recondat:
Hoc satis, ut mulier timeat, res ipsa timori.
Miles ad arma potens pergat galeatus in agmen,
Loricæ triplicis squamma radiante coruscus,
Thoraca ex humeris indutus, nixus in hasta:
400 Assuetus clypeo, transmittens vulnus ab arcu.
Hinc capulum vibrans, hinc torquens missile
[telum,
Ferratæ tunicæ rivos sub pondere sudans.
His dictis mulcens juvenem respiscere cogit,
Conjuge postposita, et repetit eremita coronam:
405 Jugiter interea quia falsa et sancta canebat,
Nec serie recipi, neque possunt scripta teneri.
Quænam vita sacri fuerit, quis singula currat?
Quanta fides animi, quam celsa et pura voluntas,
Ad quem non solum homines longo orbe veni-
[rent,
410 Verum etiam cœlestis honor visebat amanter,
Angelicusque chorus properabat ad ora fre-
[quenter,
Colloquiis placidis ut fessum animaret amicum,
Et quasi complexum recreet per verba parentem:
Res probat ista sequens, quæ gesta priora re-
[narrat.
415 Concilium allectum fuerat synodale Nemausum,
Quo sacer antistes mediator adesse recusat.
Ergo ratem scandens celere, parat ire per
[amnem,
Coetibus in mediis habitans eremita remotus,
Ipse in puppe sedens: cunctos sua prora se-
[questrat,
420 Angelus ecce tamen Domini venit aliger alto,
Ipsa nempe die qua se conventus abegit,

- A Quidquid pontifices celebrabant ordine narrans,
Pro vice Martini peragens synodalia præsens,
Atque sui cura longinqua per aera tranat:
425 Quem, pendente via, nec in aera penna fatigat,
Sed natat ala celer, donec nova nuntia poriet.
Quæ mandat Dominus nihil absconsurus amico,
Utque prius retulit sacer, hæc post cuncta pro-
[havit:
Nec frangunt prædicta fidem, neque prudita
[fallunt.
430 Accidit hinc demum, foribus sedente Severo,
Comparo cum Gallo, doctis et amore ministris;
Murmure multivago completur cella beati:
Ostia clausa tenens, diei geminante sub hora,
Audiverè loqui, sed quid? nescire fatentur:
B 435 Senserunt strepitum, neque verba loquacia no-
[runt,
Pars fuit hæc meriti, vel sic sensisse superna.
Agnita si non sunt, satis est audita mereri.
Post sacer egrediens cellam, majore Severo
Sulpitio poscente diu, quæ gesta fuissent,
440 Vix roctus precibus, tandem rem ex ordine
[pandit:
Indicat hic Agnem, Teclam Marianque locutam,
Sanctarum exponens vultus habitumque beatas,
Quæ facies, oculi, gena, pes, manus, arca, figura,
Lumine tam puro vidit sæpe ora sororum.
445 Quis color atque decus, quæ forma et gratia
[quantas,
Et sermone pari placidam dixisse salutem.
C Illic petit ad fratres, illæ petiere sorores:
Sed redit iste gradu, illæ nam redire volatu.
Culmen apostolicum, celsas et honore columnas,
450 Sæpe Petrum meruit Paulumque videre licenter.
Dæmonicas etiam tolerans sæpissime pugnas,
Nomine quemque suo increpitans cogebat abire,
Maxime Mercurium infestum referebat adesse,
Brutum namque Jovem et hebetem memorabat
[haberi.
455 O sioceri oculi, nulla caligine pressi,
Mens radiata sopho, retinens sine nube sere-
[num!
Inspicis aeriam carnali lumine Teclam:
Atque vides Agnem, redimita fronte corona,

D

in remota navis parte solus residebat, ut narrat Sul-
pic. cap. 15.

422. Cod. Vat., *celebrabant ordine*. Narrat Sulpi-
cius quod cum Martini discipuli postea rem exqui-
sissent diligenter, et eodem ipso die synodam cele-
bratam, et cætera evenisse omnia sicut a Martino
didicerant compere.

428. Cod. Vat., *retulit ut prius*.

455. Edit. Ven., *ostia clausa die retinent geminante*.

Ibid. *Mercurium*. Dæmon videlicet Martino sub
variis idolorum aspectibus sese ostendebat. Ut enim
de eodem scribit Severus Sulpicius, cap. 20 Vita
S. Martini: *Frequenter diabolus, dum nullo nocens
artibus sanctum virum conabatur illudere, visibilis ei
se formæ diversi simis ingerebat... Nam interdum in
Jovis personam, plerumque Mercurii, sæpe etiam in
Veneris ac Minervæ transfiguratum vultibus offe-
rebat.*

386. Edit. Ven., *Feno apto*.

387. Edit. Ven., *Et radiantior auro*.

388. Edit. Ven., *Miles item*.

Ibid. *Singula*. Non dubito legendum esse, cum
Cod. Vat., *cingula linquens*. Itaque de illo narrat
Sulpicius: *quod cingulum abjecerat, insigne militis*.
Cum igitur hic miles monachum professus fuisset,
ac vellet dimissam conjugem repetere, quam Marti-
nus in puellarum monasterio esse jusserrat, hac una
Martini oratione ab eadem recipienda deterritus est,
quod militibus, in acie positus, uxores non admis-
ceantur, sed hæc inter septa ac munimenta se conti-
neant: quocirca nec is in quadam monasticæ vitæ
palestra de uxore repetenda cogitare debebat.

391. Cod. Vat., *ius sacerdotii*.

Ibid. Edit. Ven., *hoc ordine dicens*; quod tenendum.

415. Nemausum, urbs Occidentis celeberrima.

418. Martinus videlicet navigans: procul a cæteris

- Cernis et egregiam pretiosa luce Mariam.
 460 Vidisti templum Domini diademate fultum,
 Vidisti thalamum sponsi, super omnia pulchri,
 Compositum gemmis, auroque, ostroque deco-
 rum;
 Qualis jaspis erat pedibus, laterique topazus.
 Qui digitis anulî, viridi fulgore venusti?
 465 Quales armillæ, dextra ardescens hyacintho?
 Quanta zona die lapidum radiabat honore?
 Cycladis aut qualis cataclistis effora rasis?
 Quæ palla ex humeris, mixto chrysoprasso be-
 ryllis?
 Quodve monile decens collo rutilabat in illo?
 470 Forsan erat niveis amethystina vitta capillis,
 Sculptilis impressis et inauribus alta sigillis;
 Luminis ac varios spargens diadema virores.
 Quæ frons, ora, oculi, facies, gena, pes, manus,
 Unda,
 Inde percussis florebant gramina gemmis?
 475 Sic bone pastor, ovi quæ fabula vestra cucurrit?
 Quid rogo, quando Petrum ac Paulum tam sæpe
 videbas,
 Prima ministerii radiantia vasa superni,
 Aurea, pulchra nimis, gemmata, venusta, co-
 rusca
 Il la putas quanto radiabant ora sereno?
 480 Dogmata quæ Christi totum sparsere per orbem,
 Quæ dixere prius : Tu es Christus Filius almi,
 Altithronique Dei dominantis, et omnipotentis,
 Ac super hac petra fundata Ecclesia regnat,
 Quam nec flabra movent, neque vertit turbo
 procellæ,
 485 Nec trahit undivagam pluvialibus imber are-
 nam.
 Hæc quia viva tenet petra fundamenta salutis;
 Contra quam portæ inferni nunquam arma vale-
 bunt.
 Quid sacer ille simul Paulus, tuba gentibus am-
 pla?
 Per mare, per terras Christi præconia fundens,
 490 Europam, atque Asiam, Lybiam sale, dogmate
 complens;

465. Edit., *dextræ adjacente hyacintho.*

466. Edit., *Quanto zona die.*

467. Edit., *cataclysis effora rasis.* Ad hunc Fortun. locum Browerus : *Verbarum hæc monstra, ait, quædam sunt : Vetus liber Treviris : cataclistis. Idem Browerus vult hic a poetâ cycladem describi efforatum, e qua cataclisti, certis locis conspicui, emerent. Citat alium locum Fortunati lib. iv de Vita S. Martini, ubi dicit :*

Quæ manus artificis cataclistica fila rotavit?

Dufresne in Gloss. quid *cataclistus*, sive *cataclitus* sit, inquirens, censet vestes *cataclistas* fuisse vestes Phrygio opere confectas; in quibus insertæ gemmæ, quasi *κατακλίσσισσαι*, includebantur: quod et de calicibus quibus eodem modo gemmæ erant inclusæ, dicebatur. Hinc Gregorius Tur. lib. de Gl. Confess., c. 63, ait : *Verumtamen calicem non comminuit, quia cataclysa in ipso fuerant solidata*; qui locus illustratur ex eo quod ait Arnobius junior in conflictu cum Serapione, lib. 1, *unum diadema ideo, sed in ipso diademate, cataclyzomatis arte sunt gemmæ constructæ.* Idem Dufresne

- A Et qua sol radiis tendit, stylus ille cucurrit,
 Aretos, meridies, hinc plenus vesper et ortus :
 Transit et Oceanum, vel qua facit insula por-
 tum;
 Quasque Britannus habet terras, atque ultima
 Thyle,
 495 Buccina concrepuit regiones una per omnes;
 Dogmate tantorum, Christi data munera pangit,
 Hebræus, Græcus, Romanus, Barbarus, Indus,
 Israelita canit, simul Atticus, atque Quiritis?
 Principibus geminis fidei sub principe Roma,
 500 Carnis apostolicæ quo sunt duo celsa sepulcra.
 Prima tenet terris, et utrique priora supernis,
 Dogmatis ore pares, et sedis honore curiles;
 Ambo triumphantes spargunt nova dona per
 orbem,
 Una nempe die quos passio sancta beavit,
 505 Et sacra sic geminus signavit tempora consul :
 Queis splendor paribus rutilabat ab ore co-
 ruscus.
 Lucifer in radiis premeretur vultibus illis,
 Quippe nec ipsa micat tantum rota fulgida solis.
 O dulces oculi, facies cernendo beatas,
 510 Vidistis Sion, speciosas ordine portas;
 Vidistis Sion, ternas quater ordine portas;
 Quas amat omnipotens ultra omnia culmina
 Jacob,
 Gemmarum vario redimitas lumine valvas,
 Sculptas bracteolis, inscriptas arte sinaragdis,
 515 Chrysolithis rutilas, niveas stillantibus albis;
 Quidquid amor potuit, quo totum gratia fudit.
 Omnicolorque decens et in cunibus una to-
 pazus :
 Per quas huic populi genus illud nobile regni,
 Intrat sideream, meritum gressibus, urbem,
 520 Et sine fine manent conscripti in sæcula cives :
 Inter quos procures, et culmina celsa potentum,
 Patriiis mixtus generosis, consulibusque,
 Proximus et regi resides, Martine, senator.
 Cui dedit arma fides, et cui fiducia rex est;
 525 Miles amore cliens, et factus honore cohærea,

refert hos versus Fortunati e Codice litteris Longobardicis exarato (qui, ut ipse refert, asservatur in bibliotheca monasterii S. Germani Parisiensis) exscriptis, qui sic habent :

Vidisti thalamum sponsi, super omnia pulchri,
 Compositum gemmis, auroque, ostroque decorum :
 Quanto zona die lapidum radiabat honore,
 Cyclades aut quales cataclysis effora (F. effora) rasis :
 Quæ palla ex humeris mixto Chryso Phara beryllis,
 Quodve monile decus collo radiabat in illo?

Porro rason vestis erat monachorum adhuc novitiorum, qui proinde a Græcis *πατοφόροι* nominabantur.

470. Edit. Ven., *aptissima vitta.*

471. *Alta. Forte, alba.*

Ibid. Edit. Ven., *et in auribus aura sigilli.*

478. Edit. Ven., *Nimis geminata.*

485. Cod. Vat., *plurimilis imber.*

501. Edit. Ven., *prima tenent terris*; quod sequendum.

507. Edit. Ven., *Lucifer, ut radis.*

518. Huic. Ms., *hinc.*

Qui potes ore, mei veniani deposce reatus : A
Et visitata tibi quod lingua remormurat, audi,

Ut de fonte pio fluat indulgentia lasso,
Ac te orante, sacer, redeat medicata cleatrix.

LIBER QUARTUS.

Post mare fluctivagum repetens ad littora por-
[tum,

Floribus athenicis dum lilla pollice carpo,
Ungue recido rosas et per violaria curro,
Ruris amoeniferi varlos situs inter odores,

5 Obripi inde sopor ; sessus quoque colla reclino,
Fultaque gramineo jacuerunt membra grabato,
Sed redit ecce dies, et jam lucescit, eundum est,
Dum matutino nos ore salutatur hirundo,
Ac se nocte brevi celerata crepuscula rum-

[punt,

10 Quo torpore natent quamvis mea lumina, sur-
[gam ; B

Evigilansque oculis detergam pollice somnum,
Et quod iter repeti Gallus vocat, ibo, sodales.
Fluctibus in trifidis ignarus nauta libellis,
Ac velut ambiguas inter Symplegadis undas

15 Jonii Aegaei, Maëlique sequace procella ;
Me tamen in bibulis ne mergeret Auster arenis,
Summa gubernavit Martini vita patroni,
Quam nitor scabridis indignus carpero verbis,
Rusticus, arte rudis, tentans formare monile,

20 Quod nec lima polit, nec malleus addit acumen,
Non incuulo terit, fornaxque examinat igne,
Nec mordax genino forceps trutinavit obumaco,
Sed magis incomptum profert mea lingua we-
[tallum ;

Res tamen illa juvat sive qualibet ullius arte, C

25 Quod per se pulchram praefert sua gratia gem-
[mani,

Attamen officii quæ restant debita solvam ;
Et cui magna nimis modo debeo, parva rependo.
Carnotis lutea genitum pater anxius agram,
Ex utero mutam profert, sacro ore medendam :

30 Sex geninos graviter habetem sine voce per
[annos.

7. Ille locus respondet iis Sulpicii verbis, Dial. in, cap. 1, *Lucescit, o Galle, surgendum est, etc.*

13. Cod. Vat., in trifidis tribus nauta libellis ; corrupte.

20. Cod. Vat., Neque malleus.

31. Narrat Sulpicius quod Martinus, cum adesset episcopi Valentinianus sive Valentinus et Victricius, cessit ipse de loco, ut ii potius puellam sanarent, tantquam se digniores ; sed renuentibus his et exorantibus ipse puellæ mederetur, non cunctatus ultra (utrumque præclarum, et ostendendo humilitatem, nec differendo pietatem) sperata præstitit.

39. Cod. Vat., tinnile plectrum. Ed. Ven., inutile plectrum. At Browerus : quod mendose, ait, legebatur, inutile plectrum, id optime correxit Sidonii interpretis lyra tinnula. Idem Brow. profert locum Alcimi Avini, quem secutus videtur Fortunatus. Is veru hic est :

Flexilis arcatur recava sic lingua palato,
Pressus ut in camerati, pulsantis verberare plectrit,
Percessus resonet, modulatus in aera, sereno,

Nec differt Martinus opem pietatis amicam ;
Sternitur ergo solo, tacitus prece sidera pulsans,
Corpore fusus humi, volitans super æthera sensu ;
Sensit ut effectum fidei mernisse precatu,

35 Sanctificaturum ferri sibi poscit olivum,
Infunditque ori benedictum fruge liquorem ;
Atque tenens digito linguam miserando puellæ,
Ipse patris nomen geniale requirit alumne ;
Mox resoluta movet faucis lyra tinnula plectrum.

40 Atque insueta cavit camerati concha palati,
Dente relisa cavo producens verba fritillo,
Responditque patris nomen pia filia dulce.
Ventre prius genita, hic visa est quasi voce re-
[nata ;

Reddit adulta, vetus lactantes ore susurros,

45 Incipiens tenero proscindere verba rotatu ;
Motu pigra rudi decerrens lingua gradatim,
Implicito sonitu, rauca novitate, clementia,
Donec plena son cecinit symphonia flato.

Tum genitor genua amplectens veneranda beati,

50 Vociferans, et voce data, sua gaudia plorans,
Lætitia voto reboat præconia Christo.

Judicis inde feri conjux ægra Aviliani,

Dirigit ad sanctum, morbi speranda medellam,

Vas olei virescens, lance æqua diuidiatum,

55 Unde salutifero depelleret unguine morbum.
Mox super ampullam fecit crucis ipse sigillum,

Surgit ad ora liquor, spumansque exæstuat un-
[guen .

Ubertate nova vitreo sub cortice obortum,

Et vase in siceo generosus nascitur humor ;

60 Currit in ascensum, qui vergere novit ad imum,
Fluxibus et liquidis olei petit alveus altum ;
Sed quem non genuit radix oleagina succum,

Nec Syrabracha dedit merito virtutis adulto,

Crescit et ad summum, paulo qua clauditur ore,

Porro fritillos (subdit idem) pyrgus, aut pyxis erat, in quam tesserae mittebantur et jaciebantur la abacum : de quibus C. Sollius in Narbone :

Hic promens teretes pilas, trochosque,
Hic talos crepitantibus fritillis.

Hinc Jean. de Janua, ut legitur apud Dufresne : *Fritillum, ait, ponitur etiam pro vase perforato, per quod solent projici tesselli, ne fiat ibi fraus. Et rumore itaque illo quem edunt tesserae in hunc alveolum coniecta: ducta similitudo est ad voces humanas, quæ ore funduntur et lingua. Quo in sensu Milo in Vita S. Amandi episcopi :*

Qui docuit puerum, quis sensus, quæq; suavit,
Hebraico sonitu, ignotus profere fritillos ?

52. De Aviliani feritate et crudelitate deinceps erit sermo.

65. Syrabracha. Ms., Syrabara ; Cod. Vat. et Edit. Ven., nec syra barca dedit merito virtutis adultum, quod placeat. Veteres libri (ait Browerus) Syrolara pro unguenti exotici pretiosi liquoris specie, accipiunt

65 Nec contentus agit liquor ut vas expleat illud, A
Nam cumulata olei mox defluit unda superne,
Nec sese urna capit; tanta est benedictio dex-

[tra,

Exundansque omnes pueri man fecit amictus.

Et digiti de fonte rigans manavit olivum :

70 Ac postquam irrigue fluviali more cucurrit,
Vas plenum fidei merito matrona recepit.

Nec minus inde subit rerum admiratio facti,
Idem vas vitreum benedictum nubile reddens,
Cum puer incautus posuisset in ore fenestræ,

75 Ut pote carbaseo venerans velamine tectum,
Lintea dum retrahit fluitantia nescius alter,
Lapsa pavimento ampulla stat marmore tenso,
Sed nec saxa vitrum perdunt nec vasa liquo-

[rem : B

Integra servatur, volitans quasi pensile pluma.

80 Aut subvecta levis geminis descenderet alis;
Nullaque rima patet, nec facta in vase cicatrix,
Sic liquor interius facit exteriora tueri,
Et quem tutari decuit, sua tegmina texit,
Ne vitra depereant, olei custodia servat,

85 Inclususque humor proprium defendit amictum,
Ac fragmen fragile statuit benedictio forte.
Cujus discipuli pariter dum comminus irent,
Et canis horridicus latratu insisteret amplo;
Unus amore pio, Martini in nomine, dicit,

90 Præcipio, taceas, nec nos clamore fatiges,
Mox præcisa canis rabidi vox ore pendit,
Clamoremque vagum media de fauce resorbet;
Et fragor ille ferox avido sub gutture obhæsit, C
Stans rictu stupido frenata voce molossus,

95 Cum furor urgeret, quia se nec hiare liceret,
Sic redit incluso tremula sine voce susurro,
Profuit et nomen sancti, quo defuit ore.

Ergo iter inceptum lento pede pergere con-

[dam,

Dum licet ire viam, dum me vocat aura salu-

[bris

100 Et trahit hora dies vestigia tarda moventem.

Moribus ut tumidus comes Avitianus agebat,
Terribile officio Toronos suffultus adivit.

Agmina conveniunt, et longa catena reorum,
Accrescente coma, quorum caro tota fluebat :

105 Et consumpta arcum laxabat brachia ferrum, D

Confecta macie vix declarante figuram,
Pœnarum genus ipse jubet plus niore parari;
Desilentem videas populum spatiare per urbem,
Indixitque nefas processu ad triste tribunal,

110 Ude truces oculi spectarent membra cremari,

100. Dies, Forte diem.

101. Avitianus. Ille Avitianus idem forte fuit qui sub Juliano vicarius Africæ fuisse dicitur, ut enstat ex Cod. Theod. l. 1. 15, de curs. publ., l. 1, de Indul. debitor., et l. 2, de itin. muniendo. Ejus mentionem facit et Ammian. Marcellinus lib. xxvii sub Valentiniano et Valente, quem ex vicario appellat, si modo idem est qui a Sev. Sulpic. comes Avitianus appellatur.

106. Confecta. Legendum videtur confectass.

107. Cod. Vat., genus omne jubet.

Comperit ut sanctus feralia jussa satagi,
Tempore sub noctis sæva ad prætoria tendit,
Et pietatis iter solus parat ire viator.

Pervenit ut senior gressu miseranter anhelò;

115 Steruitur ante fores, per limina dira benignus,
Qua recubat judex, torpente sopore sepultus.
Angelus interea penetrat mox aliger anam,
Intonat et comiti dormitanti ore minaci :

Te sopor hic retinet, Martinus stat foris, inquit,

120 Tu requie frueris, et sustinet ille labores :

Molliter ipse toro, jacet ille in marmore duro.

Excutitur trepidus mox ex somno Avitianus,
Martinum exclamans, foribus recubare sa-

[cratum :

Imperat et famulis reserent ut claustra beato,

125 Ne servum Christi venerandum injuria vexet.

Hinc famuli illudunt domine, crepitante ca-

[schino,

Dicentes stupidi se somnia vana videre :

Pro foribus nullum residere vel esse virorum.

Rursus præcipiit premitur somno Avitianus ;

130 Angelus inde virum violentior excitat urgens,

Concitat et graviter ne cederet ipse sopori;

Territus hinc judex, ultra neque credulus ulli,

Postpositis famulis, celer ad sua limina pergit :

Atque ibi Martinum reperit, ceu senserat olim,

135 Tunc ferus alloquitur sanctum, his vocibus,

[ultro :

Quid Martine, mihi facis hoc, venerande sa-

[cerdus ?

Non mecum æquali, fateor, certamine pugnas,

Absolvendo reos venis, et me verberare torques.

An me pro cunctis pœnas absolvere inavis,

140 Eligis aut facinus, mea per tormenta pacisci ?

Sub tortore novo mutantur tempora cædis :

Pœna diurna reos cruciat, me nocte fatigas.

Serve Dei, patuit, quam sit tibi celsa potestas,

Quando flagellatur graviter, te judice, judex.

145 Hinc tamen ipse. probas, mecum sit qualiter

[actum :

Cum per me venio, nec amicum, nec rogo ser-

[vum;

Non patitur differre moras, quem pœna coercet :

Nil opus est verbis tacito te, nosco quod optas;

Cede, precor, discede loco, concede quod oro,

150 Nec tua me graviter cito puniat ultio vindex,

Hæc ait, et propere pede, discedente patrono,

Avitianus, inops animi, vocat officiales,

Et reserare jubet tormenta, ergastula, elaostra,

Cumque relaxasset, procul ipse recessit ab urbe,

109. Hæc respondent iis quæ referuntur a Sev. Sulp., c. 5, Dial. 3, disponens (Avitianus) postera die attentione civitate, ad opus tam triste procedere, etc.; mallem hic legere: Indixitque, nefas! processum, etc.

114. Edit. Ven., jussa tyranni.

124. Cod. Vat., reserent et claustra.

139. Cod. Vat., pœnas exsolvere.

144. Cod. Vat., mutantur tempora cædis.

154. Cod. Vat., Ipse recedit ab urbe.

- 155 Et gravis ira fugit, sibi sit timor ipso timori;
Ordine perverso et pacem fuga iudicia auget,
Ac sine cæda lupum, salvo grege, pastor abegit.
Quique in monasterio quotiens properaret ad urbem,
Sive pedem cellæ foris adventiendi tulisset,
160 Agmina larvarum trepidabant ore, rotatu,
Et cum nescirent populi adventare patronum,
Designabatur gemitu quoque dæmoniorum.
Propitiante sacro, pendentia membra videres,
In sublime procul sublata per aera duci.
165 Ast alios, pedibus superactis, vertit in altum,
Et caput inferius, veluti de nube ruentes:
Nec tamen his vestes fluere, verecunda tegeren-
[tes:
Crimina vel merita edentes, sub iudice missi,
Et sua præcipites examine facta fatentes:
170 Ille Jovem stolidum, hic se fateatur Anubem,
Vasa ministerii se dæmonis esse nefandi:
Sed tortore pio feritas cruciata fugatur.
Nunc etiam Senonum pago quid gesserit, edam.
Cum compacta gelu premeret sata grando quot-
[annis.
175 Cultoremque seges defraudaretur inanis.
Nec messoris opus flavescens spica rogaret,
Agricolæque manuum tritura velaret adempta,
Incola maturis totiens deceptus aristis,
Cum jejuna suo torperent jugera sulco,
180 Ac lapidata cibum populis seges ægra negare,†
Mittitur ad sanctum legatio fida precatu,
Ut removeret humo furibunda procella flagellum;
Celsa viri quæ mox oratio sola peregit.
Nam statim atque preces fudit bonus ore sacer-
[dos,
185 Tempestate graves siccarunt nubila nimbos,
Et viduæ segetes se fertilitate maritant.
Quæque quater quinos, per quos super exstitit
[annos,
Intemerata sacri vigerunt dona patroni.
Vir tamen ipse Dei ut sublatus ad astra recessit,
190 Oblitæ incubuit rediviva procella rapinæ,
Præsule subducto vastat fera clades agellum,
Ac male captivas imber populatur aristas:

164. Cod. Vat. *Adpropiante sacro*; quod temerulum. Refert enim Sulpicius quod clerici tunc intelligebant adventare Martinum, cum dæmonum gemitus, quibus energumени obsessi tenebantur, audiebant; et illud habebant indicium quod Martinus e domo egressus ad basilicam accederet.

165. Cod. Vat., *artis versus in altum*. Energumени scilicet aliqui a dæmone suspensi in aere tenebantur, capitibus deorsum versis, cum interea rigescerent vestimenta, ne ad caput delucentia quod veterunde legitur revelarent. Sulpic. c. 6.

167. Nec. Ms. Ne.

170. Fateatur. M., fatebatur.

Ibid. Cod. Vat. *Ille se testatur Anubem*.

171. Cod. Vat., *Vasa ministerii dæmonis*.

172. Martinus dæmones fugabat ex energumениs, non attrahenda manibus, non objurgando, ut cæteri, sed jacendo humi in cinere ac cilicio. Ibid. Sulp.

197. Cod. Vat., *horrificam facie*.

- D. fensorque obit, et mox prædam grando re-
[quirit,
Martini abscessu repetunt elementa flagellum.
195 Vir quoque justus item cum occurreret Avi-
[tiano,
Aspicit instantem huic sævi dæmonis umbram,
Horrificam faciem, truculentam corpore pestem,
Quam procul intendens sanetus, flatu oris abegit.
Iudex dum in seipsum putat exussasse beatum.
200 Cur, bone pastor, ait, tua nos injuria vexat,
Indignosque facit despectio fluvilis auræ?
Quem pater egregius responso affatur amico:
Hæc tibi non facinus probrosi sorte reatus,
Sed, male quæ incubuit cervici, flavimus umbræ
205 Mox tamen illa fugit subsellia larva, satelles,
Et cervice sedens invasa sedilia liquit,
Libertate nova surgunt colla Avitiani.
Exoneratus enim iudex revocatur honori,
Mitior atque fuit, gravis, implacabilis olim.
210 Mirum aliud vicu quod contigit Ambaciensi.
Idola turrito fuerant educta metallo,
Eximie saxi moles onerata politis,
In sublime thronum procedens æde superba,
Falsa superstitio, deceptio vera precantum,
215 Grande opus ad facinus, faciens nihil esse co-
[lentes,
Quod dum sanctus ovans mandasset rite ruen-
[dam,
Humanis opibus neque hoc avelleret ullus,
Tum sacer antistes assueta per arma recurrens,
Pervigil insistens nocturnis excubat horis,
220 Alloquitur Domini taciturna silentia rumpens.
Sed cum mane recens auroram spargeret orbi,
Tenderet et croceum per nubila Phœbus ami-
[cissus,
Ecce repens oritur, variante fragore, procella,
Stridula sidereo volitatu, et multa tumultu,
225 Auxiliis fremebunda tuis, Martine, satagens,
Et tua castra movens, armata ferocibus austris:
Quæ sanum ut tetigit, rapide vertiginis icu,
Impulit ac fabricam, furibundo impacta rotatu,
Idola comminuit, molemque in pulvere solvit;

209. Ille versus: *mitior atque*, etc., desit in Vat. Cod.
210. *Ambaciensi*. Oppidum istud, vulgo *Amboise*, jacet ad confluentes Ligeris et Amatisse, etiam nunc celebre, ut refert cl. Roinart, in notis ad Greg. Tur., lib. II. Histor. Franc., cap. 35. Hujusce oppidi mentionem facit Gregor. Tur. loco citato, inquit: *conjunctique* (Chlodoveus et Alaricus, rex G. thorum), *in insula Ligeris quæ erat juxta vicum Ambaciensem territorii urbis Taronicæ*, etc.

212. Sulpicius ita hanc fabricam describit cap. 9: *Politissimis saxi moles turrito surrexerat, quæ in conum sublime procedens, superstitionem loci, operis digni atq., servabat*.

216. Edit. Ven., *rite ruendum*; quod seq. Narrat Sulp. quod Martinus molitionem illam presbytero ejus loci diruendam mandaverat; sed is nihil fuerat exsecutus, causatus nominis vi armati militis et publicæ multitudinis numero id præstari posse.

225. Edit. Ven., *Fremebunda tui, Martine, precatus*.

229. Edit. Ven., *Illico comminuit*.

230 *Attaque turrigero ceciderunt mœnia fastu.* A
O sacer antistes, dulce et memorabile nomen,
Quis se non subdat tibi, pro quo et nubila pu-

[quant?

Hæc quoque mira loquar, parili virtute peracta.
Stabat celsa, rigens, inarsois, forma columnæ.

235 *Immanis habitu, tractu insuperabilis amplo;*
Quæ superimpositum simulacrum hostile gere-

[bat.

Quam pius ut voluit, valuit neque solvere molem,
Rursus ad orandi victricia signa cucurrit;
Belliger eliciens ad se arma potentia cœlis.

240 *Stratus humo recubans, precibus supra astra*
[relatus,

Quo exorante diu, multoque in pulvere fuso,
Cœlitus est oculis descendere visa columna,
Molliter aërio disulcans nubila lapsu,

245 *Fragulne dissiluit compago soluta columnæ;*
Laxaque disperso fregit simulacra metallo;

Et mentita novo feriantur numina telo,
Falsa quidem veram sumentia numinis iram :

Quæ subversa suis genuerunt lucra ruinis,
250 *Ac resoluta feris creverunt templa favillis.*

Pandere quin etiam decet illud honore beati.
Pallida cum mulier stillante rubore cruoris,

Cujus se irriguo siccarunt viscera fluxa,
Naufraga membra trahens secum vaga sangui-

[nis unda,

255 *Tempestate suæ pluviæ defessa laborans,*
Ipsa sibi generans secreti turbinis imbres,

Fluctibus et propriis jam submersura ruebat,
Nec super ullus erat portus sibi, norma salutis;

Cui semel ut tacta est benedicti limbria fili,
260 *Nobilis ac summi palparentur stamina panni,*

Exsilit inde salus, digitos prius unguine com-

[plens,

Transit in arcanum fiducia tanta medellæ;
Protinus irrigui siccatum origo fluenti,

Prona etiam patulos damnantur fistula cursus,
265 *Et restricta fluens redit insonti unda cruoris.*

Assidui fluxus fugiens cava vana meatus,
Veste sacra medici solidantur glutine rivi,

Et virtute viri senserunt frena liquores,
Incolumisque redit de furto femina felix,

270 *Atque salutis opem, medico ignorante, resum-*
[psit,

O Martine sacer, nescis, et munera donas.

256. Idolum scilicet summæ columnæ impositum stabat.

246. Edit. Ven., *lapsaque disperso.*
Ibid. Cod. Vat., *pereunt simulacra metallo.*

255. Cod. Vat., *siccarunt viscera;* quod tenendum.
255. Edit. Ven., *atque suæ pluviæ sub pondere fessa laborans.*

264. Edit. Ven., *damnatur fistula.* Cod. Vatic., *damnavit fistula.*

265. Cod. Vat., *redit in fontem unda.*
274. Ed. Ven. et Cod. Vat., *vada remige;* quod placet.

275. Cod. Vat., *vaga cœrula;* corrupte.

Inde procul gressum celerans antistes abibat;
Obvius ecce venit serpens aduando per annum,
Pectoris impulsu sulcans vaga remige cauda,

275 *Squammea terga movens, spiris vada cœrula lin-*
[dens;

Quem sacer inspiciens, ait hæc in nomine
[Christi:

Impero dira tibi, pete cursum, bestia, retro.
Quæ procul in fluvium sinuamina lenta reflexit,

Atque retorsit iter nox sarcina tanta veneni,
280 *Inde petit bibulas ripæ ulterioris arenas,*

Gurgite lapsa natans, totasque renavigat undas,
Obsequiis famulans, et vipera perdidit iras,

Imperiis justis nec iniqua venena repugnant.
Forte dies aderant paschalia festa gerentes,

B 285 *In quibus antistes partem quoque piscis edebat,*
Addebatque bonus tum feracula, reptile gustu,

Sollicitat monachos si copia piscis adesset;
Respondit, cui cura foret commissa, ioinister,

Se toto piscante de captura negasse :

290 *Nil valuisse hamum, setis ab arundine jactum;*
Nec potuisse aliquam vel retia ducere prædam.

Cui constanter ais, placido moderamine pastor,
Perge modo ad fluvium, tibi nec captura negatur.

Artificem spes certa movet, petit impiger am-

[nem,

295 *Implentur pari ex monachorum examine ripæ,*
Ut sacra Martini spectarent dicta prophetæ,

Quem scirent non cassa loqui, neque verba re-

[felli;

Projicit ut fluvio cassem de puppe magister,
Molliter ac vitreo Ligeri trahit humida lima,

300 *Mox ingentem esocem modico sub rete coerces;*
Et trahitur cognatus aquis ad littora piscis,

Non rete artificis, sed Martini ore ligatus;
Usibus et sancti se præda natatilis offert,

Tali morte magis vitæ pro munere currens.

305 *Nobile quin etiam ex præfecto Arborius effert*
Signum, quod vidit, se teste, fidelis in urbe :

Immaculata Deo cum dona imponeret aræ,
Et pater attonitus ceremonia diva sacraret,

Munera vel Christi benediceret ore sacerdos,

310 *Imposita altari rata corporis atque cruoris,*
Eminuit subito manus alina decore superbo,

Nobilium vario lapidum splendore conscens,
Undique visa rotæ spargens radiatile lumen,

Brachia purpureis vibrantia fulgura gemmis,

315 *Lumen et ad solis radians, lux fulva metallis,*

286. Edit. Ven., *edebatque bonus;* quod placet.
288. Monachus scilicet, quem Sulpicius ait doctum fuisse piscari.

292. Edit. Ven., *cui constanter ait.*
298. Edit. Ven., *Projicit in fluvio.*
304. Edit. Ven., *vitæ quam munere.*

305. Hunc Arborium virum præfectorium nominat supra Fortunatus lib. II de Vita S. Martini. An hic ex eadem familia fuit quæ Æmilii Mag. as Arborius, Ansonii avunculus, filius Cæcili Argitii Arborii, de quibus exstant carmina scripta ab Ausonio III et IV Parentalium?

- Credula quo potius fierent miracula rerum. A
Vir simul ipse potens se tunc Arborius inquit,
Gemmarum gravium crepitantem audisse fra-
[gorem;
Sic gemitante fide justī via dextera fulsit,
320 Inque loco inanice micuit translata smaragdus.
O Martine decens, lapidum velamine comple,
Quam nova palla tibi, ejus textura coruscans,
Trama topazus erat rutilans, et stamen jaspis,
Et tunica insignes currunt pro vellere gemmæ.
325 Quæ manus artificis cataclistica fila rotavit?
Quis fuit hic opifex, ubi lana hyacinthina currit?
Quis potuit rigidas torquere ad lica gemmas?
Illic venerando magis poterunt quam fando
[referri.
Quid secreta petis, nec in abdita luminis intras? B
330 Est, homo, quid stupeas, ubi necit gratia telas.
Historiæ nobis oritur hic longior ordo;
Sed breviorē via data per compendia curram.
Maximus imperii moderans quasi rector ha-
[enas,
Præcipit Itachium tum armorum jure tueri;
335 Ne quis eum peteret dammandum lege forensi,
Accusatorem veterati Priscilliani;
Mittit ad Hispanos armata sorte tribunos,
Reliquias heresis qui quærant, et bona tollant,
Inventosque pares capitali crimine damnent;
340 Sic tamen, ut cunctos occasio sæva feriret.
Pluribus ergo malis bonitas impulsā beati,
Leucadio pariter pro præside prompta precatrīx,
319. Edit. Ven. et Cod. Vat., *justi pia dextera*;
quod tenendum.
325. *Cataclistica*. Ibid., *Catac'ysa fila*. Vide quæ
diximus supra in notis ad lib. iii Vitæ S. Martini,
pag. 405.
334. *Itachium*. Itachius, episcopus in Hispania, ad
sanguinem usque et cædem Priscillianum hæreticum
persecutus fuerat; quem proinde uti sanguinarium,
deviliabant alii, et ejus communioni se non admisce-
bant, inter quos et Martinus: alii vero defendebant
ac sequebantur, Ecclesia in partes discissa. Maxi-
mus imp. præcipue patrocinabatur Itachio, qui vel
ejusdem suavis et opera Priscillianum capite multa-
verat.
Ibid. Tum. Edit. Ven., cum.
340. Sulpicius hæc narrat cap. 43: *Nec dubium
quin sancturum etiam maximam turbam tempestas ista
depopulatura esset, porro discrimine inter hominum
genera. Etenim tum solis oculis judicabatur, cum quis
pallore potius aut veste, quam fide, hæreticus estimar-
etur; et Hist. lib. ii: Hic (Itachius) stultitiæ eo usque
processerat, ut omnes etiam sanctos viros, quibus aut
studium inerat lectionis, aut propositum erat certare
jejuniis, tanquam Priscilliani socios aut discipulos in
crimen accerseret.*
341. Id etiam agebat Martinus, ne hæretici su-
premo supplicio multarentur: Scilicet (ut ait Barni-
nius ad an. 386, n. 33) in Ecclesia catholica usu re-
ceptum est, cum quis expetit a sæcularibus magistra-
tibus opem adversus hæreticos, ne Itachianæ partis
consors, et sectator esse videatur, contumeliam illam
consulte præmittere; nimirum sic se correptionem ex-
petere incorrigibilium delinquentium, ut tamen citra
pœnam sanguinis puniantur.
342. Refert Sulpicius quod Martinus laborabat
præcipuum pro Narsete comite et Leucadio præside,
quorum amba Crutiani partium fuerant pertinacioribus
Judis,.... itam victoris emerui.
- Occurrit Treviros, aliis quoque mota querelis.
Pontifices adeunt prædicti principis aures,
345 Ne Martinus eat, synodi nisi pare recepta.
Sed sacer asseruit Christi se in pace manere,
Qua prius abstinuit sanctus sic cœtibus illis.
Pontifices iterum occurrunt ad Cæsaris aulam,
Cogat ut innocuum se participare nocivis.
350 Provocat alloquio quem mollior induperator,
Ut sociaretur reliquis communio justī;
Ilis Theonistum etenim solum descisse querelis,
Cul non complacuit communio noxia fratrum.
Hinc quia non valuit secti vehementia sancti,
355 Abripit ex oculis se principis alta potestas,
Mox percussoribus, gladio minitante, relaxat,
Qui semel offensos, jaculo sigente, trucidant.
Comperit ut sanctus reserandæ fraudis amictum,
Pollicitus regis se participare ministris,
360 Et pietate calens, deponit amore rigorem,
Meus rea ejus abest, par sit communio culpæ.
Hinc se proripiens propere Martinus abegit,
Æstuat interea gradiens, gravis, anxius, augens,
Cur vel ad horre spatium consensit iniquis.
365 Inde iter emensum per vasta silentia ducens,
Progressis sociis ibi se Andethanna propinquat.
Ecce viro insigni sacer obviis angelus astat,
Præsentī alloquio confessus publice vultus,
Atque revelata facie sic comminus iussit:
370 Quam merito, Martine, loco compungeris isto,
Nec properas exire aliter, nisi jussa facessis:
314. Episcopi Itachii partibus faventes conven-
rant Treviris. Cognito Martini ad urbem accessu,
adversus illum cum Maximo consilium ineunt, ut,
missis officialibus, vetaretur accedere propius, nisi
se prius pacem cum episcopis habiturum pollicere-
tur, qui Treviris pro Itachii causa conveniant. Quos
ille deludens, se in Christi pace mansurum asseve-
ravit.
347. Edit. Ven., quo prius.
352. Imperator videlicet dixerat ad Martinum:
Theognistum odio potius, quam causā, fecisse dissi-
dium, eundemque tamen solum esse qui se a commu-
nitione interim separavit; a reliquis nihil notatum. Sul-
pic. cap. 16. Hic Theognistus prius absolverat Itach-
cium, postea condemnarat. Sulpic. ibid.
356. Scilicet imperator cum non impetrasset a
Martino ut communicaret Itachianis, jusserat ut per-
cussoribus mitterentur in eos pro quibus Martinus
veniam et liberationem rogaverat.
361. Edit. Ven. et Cod. Vat., *para sit*.
363. Cod. Vat., *anxius, augens*; quod tenendum.
Postero die (inquit Sulpicius) Martinus se inde (Tre-
viris) proripiens, cum revertens in via mœstus inge-
miseret, se vel ad horam noxiæ communioni fuisse
permixtum, haud longe a rivo, cui nomen est Ande-
thanna, qua vastas solitudines sylvarum secreta pa-
tiantur,.... subedit, etc. Broverus laborat in assi-
guando hujusce vici situm; deducitur vero eo ut credat,
Andethannam in Epternaco ponendam, quod apud
Suram, ait, inelytum est in Treviris cum rivo monas-
terium, tredecim millibus passuum circiter ab urbe
dissitum: facili mutatione (subdit), ut ex Antonnaco
factum Andernachum, ita Andethanna in Epterna,
ut in proprio idiomate sonat, conversā.
371. Cod. Vat., *nec poteris exire*; quod tenen-
dum.
Ibid. Edit. Ven., *nisi jussa facessis*; quod tenen-
dum.

- Inter utrumque nefas mercatus acerba doloris ? A
Nunc ago constanter repara virtutis honorem,
Et tibi te revoca trepidum, ne noxia frangant ;
375 Gloria ne pereat, neu prospera lubrica perdant,
Utere more tuo, te deinde redisse, magister,
Fortis athletæ animos casus non obruit unus,
Acrius insequitur hostem manus icta dolore ;
Plagaque fixa solet mentes armare viriles ;
380 Atque pudore recens crescit diro ulcere virtus,
Ac datur armigero victoria vulnere crebro.
Fraterno alloquio sic angelus explicat ore,
Et vice germani monitis animavit amantem,
Tanta est cura Dei, Martinum avellere lapsu.
385 Ulterius synodo nec se permiscuit insons,
Virtutisque suæ damnis nova lucra paravit.
Res probat ipsa tamen, sacro venerabilis actu. B
Namque ad pseudosorum cellæ dum accederet
[æger,
Quem male vexabat nimium fera dæmonis ira,
390 Ingenioque gravi torquebat iniquior umbra,
Ante monasterii qua limina tangeret almi,
Martini faciem refugit ferus hospitis hostis,
Et benedicta viri terror fuit ora videri,
Non sufferre valens res obscurissima lumen,
395 Nec vaga constantem, fugit infida corde fidelem,
Sæva bonum, furiosa pium, truculenta beni-
[gnum,
Sic quoque nigranti retinetur janua lucis ;
Hæc medicina sacri satis unica, cujus opimum
Hospitum vidisse, fuit meruisse salutem ;
400 Sanctus in æde latet, foris exit origo medellæ ;
Et cura ante datur medici quam forma videtur.
Nec satis est mirum dederit quid corpore præ-
[sens,
Nomine sub cujus sparguntur dona per orbem.
Navita cum quidam Tyrrhenum curreret æquor,
405 Fert iter ad Romam quod velificante volatu,
Turbinis impatiens oritur violentia venti,
Exsiliunt fluctus, feriunt cava vela rudentes ;
Nutat pinus iners, rapiuntur signa ceruchis,

376. Edit. Ven., *te deinde redisce, magister* ; quod placet.

380. *diro ulcere*. Ms., *de vulnere*.

385. Martinus post id temporis *sexdecim* vixit annos, ac nullam postea synodum adiit, ab omnibus conventibus episcoporum se removit. Sulpic. cap. 15.

388. Pseudophorum, seu pseudothyrum Ammianus l. xxiv, c. 4, latentiem portam appellat, id est, januam, latentem a parte adium posteriore ; quo sensu Iloratus ait, scribens ad Torquatum, ep. 5, lib. 1.

Atria servantem postico falle clientem.

Vide Dufur. in Gloss. ad hanc vocem.

391. Ven. Edit., *Ante monasterii, quam* ; quod tenendum.

401. Edit. Ven. et Cod. Vat., *Denique cum quidam Tyrrhenum*.

405. Quod. Ms., *qui*.

108. Ceruchi pro antennis usurpantur, uti notat Sirmundus in notis ad carm. 7, l. i M. Felicis Ennodii. Ita, ut idem ait, Lucanus, Flaccus, Apuleius ceruchos accipiunt pro antennis, quasi cornigeris : *κερῶν* quippe *corniger* sonat. Unde *antennæ κερῶν*

Levis et antennæ coeuntia cornua fremdent ;

- 410 Artis inops stupidus resilit de puppe magister.
Stant undæ, armatura cadit, fragor æquoris
[urget,
Prora bibit, dum nauta vomit ; perit ars, jacet
[usus,
Spes fugit, ira premit, rapitur lux, morsque mi-
natur ;

Casibus in dubiis certi vergente salute,

- 415 Dum trepidant omnes, Ægyptius hæc ait unus,
Qui nec dum Christi charismata senerat exsors :
Martini Deus, eripe nos ; mox dira procella
Corruit, et pelagi tumor altus ad ima resedit :
Sternitur unda rati, liquidi stetit area campi :
420 Atque immota loci jacuerunt murmura ponti ;
Gurgitis optati trabe curritur æquor amicum,
Littoris ora legunt flabris data vota secundis ;
Atque petens portum, vada, complet nauta ce-
[lestia,

Sic bene pro meritis famulo dat Christus hono-
[res,

- 425 Cujus eunte fide, terras, mare, sidera supplet.
Pangere gesta libet reliquo veneranda relatu.
Indolis a patribus generosæ Lycontius olim,
Clarus honore, fide locuples, ab origine currens,
Cumque domum propriam lues exitialis adisset,
430 Cunctaque tabis ilius penetrasset acumine morbus,
Quo miserabilium famulorum, sive clientum
Una strages erat, divisa per ulcera languens,
Dicere quo posses prostrata cadavera telis :
Res extrema etenim nil nobilitatis honorat :
435 Præsidii spes sola manet, Martinus in orbe.
Mittitur ad sanctum veneranter epistola cursu,
Auxilium rogans, hoc corde, hoc flagitat ore,
Ni cito subveniat, rapit omnia pestis acerba,
Per spatium ferale trahens in tartara cunctos,
440 Et grassata diu, quid agant contagia pe. dunt ;
Qui potes affer opem pendenti in morte catervæ,
Desperata salu. solatia lida requirit.
Quæ prius ut sensit divino illata flagello,

appellantur. Quod magis explicans seq. versu Fortunatus inquit :

Levis et antennæ coeuntia cornua fremdent.

Quoniam Isidorus in Gloss. *ceruchos*, sive *cerachos*, navium funes interpretatur. An quod hi antennas, id est *κεραίας ἔχοντες*, seu *neri* teneant ? M. Ennodius loco supra citato :

Lintea nam summis dum crispant nexa ceruchis, etc.

409. *Levis*. Ms., *Lenis*.

422. Ven. edit. et Cod. Vat., *data vela secundis*.

426. *Lycontius*. Ille Lycontius ex vicariis, seu qui jam vicarii munere fuerat pe. functus, nominatur a Sulpicio c. 18.

440. *Quid agant*. Videtur legendum, *quid agas*, id est, si differs opem ferre, contagia perdunt hoc quod serves.

Ibid. *Perdunt*. Ms., *produnt*.

445. Martinus scilicet divinitus admonitus fuerat, Lycontii domum divino judicio ac manu clade illa fuisse vexatam, sive ut verbis utar Sulpicii, *spiritu sentiebat, domum illam divino numine verberari*.

- Sed nec posse timet facili exoraro precatu ;
 445 Attamen excipiens vutum miserantis amici,
 Septem nempe dies, totidem sub sidere noctes,
 Pervigil incubuit, jejunia nulla relaxans,
 Continuata trahens per tempora multa precatus,
 Nec prius absistit, nisi supplicis illa Lyconti
 450 Vota recepta daret, domuique medela rediret,
 Et rediiva salus fugitivum expelleret ulcus.
 Qui tamen ut didicit sancti obtinuisse laborem,
 Advolat, et grates devoto corde rependit,
 Exceptaque domo sua gaudia munere pensat,
 455 Pro merito fidei donum, vice centurionis,
 Israël Dominus quem prætulit ore potenti,
 Et prius hausit opem genitæ quam intraret in
 [idem,
 Denique sancto offert argenti pondera magna,
 Ter tricena decem super addita merce patroni ;
 460 Addit et has voces, recreato pectore supplex :
 Quid tibi, celse pater, vitæ pro munere solvam ?
 Cum pretio non possit enim hæc lux, neque vendi.
 Unius aut animæ mercari vita valebit ?
 Cum vero illa meæ domini lues una noceret,
 465 Nec superesset opis reliquum quod redderet
 [ullum,
 Præsidio ecce tuo mihi nempe tot agmina vivunt,
 Sexus et ætatis numerosa caterva meorum ;
 Cum stupeam solidæ revocata cadavera vitæ,
 Et quibus obsequerem morientibus, ecce mini-
 [strant.
 470 Nam statim ut tua vox penetralis ad astra vola-
 [vit,
 Et visa est meritis curvare cacumina cæli,
 Quo vicina tibi fierent oracula Christi,
 Expositæque preces ante ora fuere Tonantis,
 Ac recitata fuit pia vox dominantis in aurem,
 475 Max honitas indulsit, ope præsentem, medelam,
 Corpora deserviit membratim tabida clades,
 Qui potuere mori, subitæ rediere salutis,
 Et viguerunt spe, pede, viscere, lumine, voce,
 Ac languor moritur, viventi in carne sepultus,
 480 Unde pater modicum pro vivis sume tributum,
 Fenore vel minimo tolerans, dum dubita solvo :
 Sed neque suscepit, neque reppulit ille quod
 [offert ;
 Ante monasterii sed quam bene limen adiret,
 Captivis tribui redimendis pondera jussit.
 485 Sic uno ex casu fert dona gemella beatus,
 Illis libertatem, dedit illis nudo salutem,
 Ut modo captivis duris laxantia pœnis,
 Ac concordii animo cecinerunt gaudia plausu.
 Hoc idem est mirum niteant si verba relatu.
 490 Occurrit cellæ cum quidam e fratribus algens,
 Carbone injecto ardebat fornacula sancti.
 Consider ergo celer, rapiens quasi lucra vaporis,

- linguine nudato, pede jacto, poplite pauso.
 Vir sacer inclusus de cella protinus inquit
 495 Quis foris incestat nodus habitacula nostra,
 Corpore detecto, puro genu, et inguine nudo ?
 Quid fuit hoc, docti vos dicite, quæso, sophista :
 Martini ante oculos paries quasi lintea laci,
 Aut quasi filo agiles contextit aranea telas,
 500 Itcia vel nexis per rara foramina istis ?
 Unde hic tam tenuis structura patescit hinc ?
 An se saxa levant, aut reddunt scissa fenestram ?
 Seu dubi lapides lento se glutine solvunt,
 An casa materie vitreo se margine pandit ?
 505 An speculari dedit, quo sanctus lumine transit ?
 An levior paries revoluta cessit in arenam ?
 Et stetit incolumis rapido suspensus in ictu ?
 Nobilis aut acies oculorum et minora transit,
 Clavus ac visus per cuncta obstacula pergit ?
 510 Penniger an clausi volitavit ad ora minister,
 Ac per opertum aperit, et in invia nuntius intrat ?
 An quia lumen erat, intum foris, intus habebat ?
 Carne sedente, loco velox an spiritus ibat ?
 Pandite, doctiloqui, comprehendite clausa di-
 [serti,
 515 Qui numeris, atomis, ratione potestis, et ore.
 Illic fugit ars oculos, nisi Christum, nulla videtis.
 Quanta Dei virtus, Martini est gratia quanta,
 Hac ope mirificus homo complet, quod homo
 [nescit,
 Explicat hæc, fidei merito, quod et obstat origo.
 520 Quod superest etiam, memoretur honore pa-
 [troni,
 Consummanda suo properat quia pagina textu
 Forte sacer residens per dura sedilia ligno,
 Prospicit hinc claras pendenti rupe gemellas,
 Tegmine pullatas, tristi terrore severas,
 525 Fraude laborantes, jaculantes spicula fellis,
 Nequitæ artifices, rebus gravia arma sinistris,
 Voce venenata verba hæc anguina rotabant :
 Quid valet ira tumens, eia te, Brictio, monstres ;
 Hoc iterum repetunt, donec male Brictio motus,
 530 Irruptis foribus, sancto et convicia vergit ;
 Jurgia multa movens, torbata inente, satellites,
 Se meriti melioris ovans quam ducens haberet,
 Sic gestu rabidus, neque se agnoscebat amarus,
 Vitæ gesta suæ temerarius arbiter iudans,
 535 Intolerabilem per inania bombica jactans.
 Vento motus iners simulans foliatis umbræ,
 Excussa cervice rigens, levitate pectellis,
 Exagitans animum, pede jacto, pectore tenso,
 Irrationalis, tumido gliscente cothurno,
 540 Nec se mente capax, sensu spatiente vacillans,
 Inque sacerdotem truculenter acerba redundans,
 Sed quid in abjectum Martinum hæc turbida voluit ?
 Quid humili, placido tam dira, superba minatur,

448. Edit. Ven., per tempora mille precatus.
 458. Sulpicius refert quod Lycontius centum ar-
 genti libras obtulit.

491. Cod. Vat., carbone injecto.

504. Cod. Vat., se margine tendit.

505. Edit. Ven., aut speculari.

519. Quod. Ms., quid.

Ibid. Quod et obstat. Ed. Ven., quod obstat.

522. Cod. Vat., sedilia ligni.

523. Cod. Vat. Prospicit hinc larvas; quod tenen-
 dum.

Cur animæ nimium dulci tot amara ministrat? A 585
 545 Non decet hæc andire pium, neque ferre benignum.
 Errant hi graviter qui melli absynthia miscent.
 Ille tamen, pietate calens, nihil inulit hosti,
 Exclpit iratum placatus amanter amarum,
 Oblectans rapidum, et per mollia famina mulcens,
 550 Et nescit non esse pater sine felle vel hosti :
 Qui tamen, exorante viro, larvisque fugatis,
 Dum redit ad mentem furiosus Brictio pridem :
 Pontifici occurrit voto, prece, corpore supplex.
 Sed bonitate pii celer indulgentia flexit.
 555 Non apud hunc opus esse diu lacrymando rogari :
 Aut prece multiplici veniam sperare nocenti,
 Qui magis expetiit culpas donare reatus,
 Credidit et damnum, quidquid non præstitit ultro;
 Hæc sua lucra putans dimittere debita noxæ, B
 560 Obvius occurrens quærenti munera pacis,
 Irasci nulli cupiens, ignoscere cunctis,
 Fœdera sola ligans celer, et delicta relaxans;
 Effugiens ne quando sibi daret ultio damnum;
 Rem pietatis agens; satis est clementia vindex
 565 Quæ pia dona me ens, fieri non indiget ultrix,
 Omnibus aucta bonis, cui dos et gloria pax est.
 Vir tamen ipse sacer, pietatis ab agmine miles,
 Fœdera semper amans, et pacis in arma trium-
 [plaus.
 Supplicis ad vocem miserantia viscera laxat,
 570 Inque sinu veniæ trepidum mulcendo reduxit,
 Atque reum solita patria pietate, recepit.
 Hæc tua, dulcis, erant holocausta, sacraria,
 [temp'la,
 Hæc tibi divitiæ, thesauri, regna, talenta,
 Flos odor, esca, sapor, mera, cinnama, balsama,
 [lucra;
 575 Hæc sacer omnis erat, næc tota, hæc unica cura.
 Christum corde pio, Christum meditari actus,
 Reddere nolle vicem, misereri et parcere culpæ,
 Criminis indultor, veniæ memor, ara reorum.
 Spes miserabilium, fuga larvarum, arma sequen-
 [tum,
 580 Præda catervarum, errantium via, cura meden-
 [tum,
 Omnibus una salus, amor omnibus, unus amator,
 Quis tibi digna loqui valeat, quem mundus ho-
 [nnrat?
 Quid, pie vir, satis est, cui laudis debitor orbis?
 Quæque referre volens, neque totus id explicat
 [axis.

528. *Brictio.* Hic Brictio a S. Martino educatus in Monasterio a puero, et postea sacerdos factus cum sibi compararet equos, et pueros, et puellas elegantiores, graviter propterea a S. Martino oburgabatur. Is ergo quodam die venit ad Martinum plenus furoris et insanie, atque illum probris et maledictis petens, parum abfuit quin et manus eidem injiceret : se jactans eodem sanctionem esse, quippe qui a puero vixisset in monasterio, nec, uti Martinus, militiæ sordibus juvenis obsolevisset, nec senex visis et fabulis aulicis disliceretur. Vide Sulpic. Dial. g. l. iii, c. 20.

555. Cod. Vat., *intolerabiliter* ; quod placet.

556. *Vento.* Forte, *ventos*.

Jugiter amplexu Christum corde, ore, *retentans*,
 Nec sine te patiens dominum discedere quoquam,
 Tecum semper habens vinctum pietate Tonantem;
 Astrictus precibus neque se solvebat amator,
 Cujus amica fides tantum tibi contulit arcis,
 590 Ut solem radiis et lunam cursibus æques,
 Quis splendore nitens, pulcher, quasi Lucifer

[axis,

Ab fulgore Dei vir fulgidus ipse coruscas,
 Tegmine vir niveus, miro diademate fulvus -
 Supplicis ergo memor, famuli exauditor opime,
 595 Fortunati inopis, trepidi sibi sorte reatus,
 Morbida cui rabie circum sua crimina latrant,
 Et fera delicti penetraliter ulcera mordent;
 Intercede, precor, veniam, vir adeptæ coronam.
 Eripe, pastor, ovem, ne clauda, vel extera

[restet;

600 Porrige, celse, manum, rege gressum, dirigo
 [sensum,

Excessusque graves leviori examine penses,
 Ac potius pietas dives miserando precetur.
 Mitis et exsortes placident fomenta medellæ;
 Inter et ipse Deum, atque reum mediator adesto,
 605 Defixis genibus, tensis ad sidera palmis,
 Vocibus inclusis, animis penetrantibus auras,
 Obtineas meritis; iudex cum venerit orbis,
 Tu quoque jussus eris dextro residere sedili,
 Arbitr in populos, tribuum pavor ante tribu-

[na] :

610 Qualiter effugiam, flamma stridente, caminum;
 Tunc precor, ut fragilem sacro velamine celes,
 Et tua me trepidum defendat ab igne lacerna.
 Nam scio posse reum quæcunq; tibi cedere Chri-

[stum,

Quem sociat proprio, mensura in sæcula,
 [regno;

615 Sis precor in Domino famuli memor, atque per
 [ipsum,

Cujus erit tibimet lumen sine fine videndum.
 Da veniam, dulcis, pie, blande, benigne patrone,
 Condere dum volui, quia læsi carnine flores.

Sed tua lani nullo breviabitur ampla relatu,

620 Quam Deus in terris pariterque tetendit et
 [astris.

Pone, libelle, modum, tepido verecunde relatu,

Multiplices faciens diffuso stamine rugas,

Nec bene fila ligans, nodo subit aspera tela,

Ilispida, cameli rigi'o quasi velere texta,

557. Edit. Ven., *levitate rebellem*.

558. Edit. Ven. *Pede juncto*.

545. Edit. Ven., *Quid humilem, placidum tam*.

546. Cod. Vat., *dirus erat graviter qui*.

554. Cod. Vat. et Ven. Edit., *indulgentia fluxit* ; quod sequendum.

555. Cod. Vat., *lacrymando rigari*.

577. Edit. Ven., *vicem miseris, etc.*

591. Cod. Vat., *pulcher quam si lucifer exis* ; quod sequendum.

602. Cod. Vat., *pietas opulens miserando*.

611. Cod. Vat., *Tu, precor*.

615. Cod. Vat., *deest nam*.

621. Cod. Vat., *trepido verecunde* ; quod sequendum.

- 625 *Serica cum decuit Martini pallia duci,*
Aut prætexta micans, auro sub tortile, necti,
Vel toga permixtis hyacinthina curreret albis,
Pingere seu variam rosa, lilia, gemma co-
[ronam.
Marelda lingua tacet, veniam tibi posee, li-
[belle :
- 630 *Contentus tantum, Turonum pete mœnia sup-*
[plex :
Qua Martinus habet veneranda sepulera sa-
[cerdos ;
Cujus honor tumuli faciat sua rura tueri ;
Qui pietatis opem tribuat, nam largus ubique.
Scit nil esso meum, sua sed sibi dona recur-
[runt :
- 635 *Sic tamen urgebis, ut adhuc temerarius intres.* B
Inde Parisiacam placide properabis ad arcem :
Quam modo Germanus regit, et Dionysius olim,
Si pede progredieris, venerato sepulera Re-
[medi,
Atque pii fratris complectere templa Medardi.
- 640 *Si tibi barbaricos conceditur ire per annes,*

652. Cod. Vat., *Fuit hic sua rura.*

655. Edit. Ven., *si tamen, urgeres, Cod. Vat., si tamen urgeris.*

637. S. Germanus episcopus Parisiensis obiit an. 576, ante quod tempus prouide hos de Vita S. Martini libros scripsit Fortunatus.

658. *Remedi.* Id est S. Remigii, episcopi Remensis.

659. S. Medardus, Noviomii episc., sepultus fuerat Suesione, ibique basilica in ejus memoriam incepta a Chlotario, perfecta est a Sigiberto; de qua videtur c. 20, l. ii.

642. *Augustam.* De Augusta agit Valserus Rerum August. l. i sub finem : cujus inter cætera hæc verba sunt : *Locus in latissima planitie clementer editus prope Vindonis et Lyçi confluuium, Danubio ad commoditates vicinus, nec expositus nimia propinquitate ad pericula Germanicarum incursionum, Vindeliciæ medinullio, nomen Augustæ inditum, Vindelicorum cognomen additum, differentia aliarum urbium, quæ eodem nomine appellatæ, etc.* Vide Cluv. in Ger. Ant. Vindeliciæ et Norici cap. 4, ubi plura disserit de Augusta, et citatum Valseri testimonium expendit.

Ibid. *Vindo.* Cod. Vatic., *quam Virdo et Licca fluent.* Paul. Diac. item *Virdo* nominat, describens iter Fort. in Galliam l. ii Hist. Long., c. 15.

645. *Afræ.* Edit. Ven., *virginis Afræ.*

645. *Breonum.* Ibid., *Qua vicina sedent Breorum ;* corrupte. Legis quæ diximus in notis ad c. 1 l. i. Oper. Fortun.

647. *Valentini.* Browerus hunc esse illum interpretatur qui S. Severino, Noricorum apostolo, coævus ob Ægyptia scribitur, ex abbate lectus episcopus Ilavium, puta Baavis. Unde pulvis, in Alpibus postea sancte vixit : in castris Magiensi vel Mailis videtur Januar. depositus. Ejus Vita exstat apud Surium tom. IV, quam vide ad diem 4 Aug.

648. *Birrus annis* (ait Cluv. Italicæ antiquæ lib. 1, cap. 20), nunc *Aicha*, in Asiæ apud vicum *Pyrhaeh confluentem*, etc. Paulus Diac. hujusce fluvii mentionem facit Hist. Longobar. l. ii, c. 15.

650. Edit. Ven., *superbit Aminthus.* Cod. Vat., *Avintus.* Cluverius corrigiit *Aguntus.* Porro *Aguntus* (subditi Brow.) eo flexu jacet quo *Lugdunus, Tolctus et Medulanus, oppidum in Noricis, Plinio, Ptolomæo, Antonino celebratum ;* cujus et Paul. Diac. mentionem facit in Hist. Lang. Cluverius in Gerin. Antiq. Vm-

- A *Ut placido Rhenum transcendere possis et*
[Istrum,
Pergis ad Augustam, quam Vindo Lycusque
[fluentant.
Illic ossa sacræ venerabere martyris Afræ.
Si vacat ire viam, neque te Bajoarins obstat,
- 645 *Qua vicina sedent Breonum loca, perge per*
[Alpein,
Ingrediens rapido qua gurgite volvitur Œnus.
Inde Valentini benedicti templa require ;
Norica rura petens, ubi Byrrus vertitur undis ;
Per Draunum itur iter, qua se castella supinant.
- 650 *Hic montana sedens in colle superbit Aguntus,*
Hinc pete rapte vias, ubi Julia tenditur alpes,
Altius assurgens, et mons in nubila pergit.
Inde Foro Julii de nomine principis exi,
Per rupes, Osopo, tuas, qua labitur undis,
- 655 *Et super instat aquis Reunia Tiliamenti,*
Hinc Venetum saltus, campestria perge per arva,
Sub montana quidem castella per ardua tendens.
Aut Aquilejensem si fortasse accesseris urbem,
Cantianos Domini nimium venereris amicos ;

delici et Norici c. 4, hæc ait : *Inde ab oppida Lientz, quod Antonino est Loncium, xxi millia in occidentem solis Iliberni versus progredienti, conspicitur oppidum Doblach, quod Plinii, Ptolomæi atque Antonini interpretor A. untum.*

651. *Julia.* Vide quæ adnotavimus ad c. 1 l. i.

655. *Foro Julii.* Forum Julii Romanorum colonia fuit, hodie vulgo *Cividat*, sive *Cividat del Friuli* : quod vocabulum corrupte idem sonat ac *Civitatein fori Julii.* Cujus nominis originem et causam afferens Paul. Diac., l. ii, cap. 14, *hujus Venetiæ, inquit, Aquileia civitas existit caput, pro qua nunc Forum Julii, ita dictum quod Julius Cæsar negotiationis forum ibi statuerat, habetur.*

Ibid. Cod. Vat., *Domine principis ;* corrupte. In Ven. edit. posthæc alii desunt versus, alii corruptissimè leguntur.

654. *Per rupes, Osopo, tuas.* Vulgo, mendosissime, *per rupes, gelidisque tuas.* Osopum, sive Osopium, castellum est ad fluvium Tiliamentum, haud procul a Ventonis vico, in Venet., et Austriæ Carinthiæque finibus.

Ibid. *Labitur.* Cod. Vat., *lambitur ;* quod tenendum.

655. *Reunia Tiliamenti.* Ex Cluverio sic correxi-mus corruptissima vocabula *Reunatila montis.* Cui correctioni vel Cod. Vat. addit auctoritatem, qui legit *Reunia Tiliamenti.* Veneta quoque editio accedit prope, habens : *Heunata Tiliamenti.* Porro *Reunia*, ex eodem Cluverio, est oppidum, sive castellum, quod vulgo *Ragonia* vocatur in *Tilamempti sinistra ripa*, cujus meminit Paulus l. iv, c. 38, et l. vi, c. 3. Leander in Fori Julii Descript. ita loquitur de *Reunia* referente Brow. : *Oppidum est Rheuna Tiliamento impositum ea parte qua mons imminens, et collis Princianus annem stringunt, nomenque hoc loci lingua Celtica vadum significabat.*

658. Cod. Vat., *si forte accesseris ;* quod tenendum.

659. *Cantianos. Canitus, Cantianus, Cantianilla* martyres qui cum essent ex illustri Aniciorum progenie *Aquilejæ, sub Diocletiano et Maximiano imp., capite plexi sunt,* ut habet ad diem xxi Maii Cæsar card. Baronius. Eorum acta feruntur sub Ambrosii nomine. De his et cl. Ruin. in præf. ad Acta sincera Martyr., n. 22.

- 660 Ac Fortunati benedictam martyris urnam :
Pontificemque pium Paulum cupienter adora
Qui me primævis converti optabat ab annis
Si petis illud iter, qua se Concordia cingit,
Augustinus adest pretiosus Basilisque.
- 665 Qua mea Tarvisus residet, si molliter intras,
Illustrem socium Felicem, quæso, require,
Cui mecum lumen Martinus reddidit olim
Per Cenetam gradiens, et amicos Duplavenenses,
Qua natale solum est mihi, sanguine, sede pa-
[rentum,
- 670 Prolis origopatrum, frater, soror, ordo nepotum,
Quos colo corde, fide, breviter, peto, redde
[salutem,
Si Patavina tibi pateat via, pergis ad urbem;
Hic sacra Justinæ, rogo, lambe sepulcra beatæ, B
Cujus habet paries Martini gesta figuris :
- 675 Quo ve salutis opus celsò depende Joanni,
Atque suis gentilis sociis per carmina nostris.
Ilic tibi Brinta fluens, iter est Retenone se-
[cundo ;
Ingrediens Athesim Padus excipit inde phaselo,
Mobilis unde tibi rapitur ratis anime citato.
- 680 Inde Ravennatum placitam pete dulcis urbem,
Pulpita sanctorum per religiosa recurrens,
Martyris egregii tumulum Vitalis adora,
Mitis et Urcisini; Pauli sub sorte, beati;
Rursus Apollinaris pretiosi limina lambe,
- 685 Fusus humi supplex, et templa per omnia curre.
Et pete Martini loculum, quo jure sacelli,

661. *Poulum*. Vide quæ de Paulo pontifice Aquil. diximus in Vita Fortun., n. 15.

666. *Felicem*. Lege quæ de Felice diximus, ib. n. 24.

668. *Cenetam*. Ms., *Cenedan*; edit. Ven., per *semitam gradiens*; corrupte. Videsis quæ diximus in Vita Fortun. n. 6.

675. *Joanni*. De hoc Joanne, si modo is episcopus Patavinus, uti videtur, fuit, nihil apud Ughellum in Italia Sacra. Is videtur selisse inter Petrum Limianum et Virgihum, qui an. 579 interfuit concil. Aquileiensi, ab illa patriarcha celebrato: de quo vide eundem Ughel.

677. *Retenone*. Ms., *Retinone*. Retenonis fluvii situm inquit Cluverius l. i Italiae Antiquæ, c. 18, ac opinatur ex narratione Æliani Hist. antiq. l. xiv, c. 8, antiquum illum Eretenum esse amnem qui Vicentiam inter ac Roveretum, paribus hinc inde intervallis, exoriens, vulgari appellatione, *il Lago*, sive *la Lagna*, nominatur; qui a quatuor haud amplius millibus passuum (ait) Vicentium præfluens, Montaniana, oppido ablato, duosque lacus transgressus, apud Anguillariam tandem oppidum, in Athesim confluit.

678. Idem Cluverius vult ita esse legendum hunc Fortunati locum :

Si Patavina tibi pateat via, pergis ad urbem.
Hinc tibi Brinta fluens, iter est, Reteusque secundus,
Ingrediens Athesim; Padus excipit inde Phaselo:
Mobilis unde tibi rapitur ratis anime citato.

- A Jam desperatum lumen mihi reddidit auctor,
Munera qui tribuit; saltem, rogo, verba repende.
Est ubi basilicæ culmen Pauli atque Joannis.
- 690 Hic paries retinet sancti sub imagine formam.
Amplectenda ipso dulci pictura colore.
Sub pedibus justii paries habet arte fenestram,
Lychæus adest, cujus vitrea natat ignis in urna.
Huc ego dum propero, valida torquente dolore,
- 695 Diffugiente, gemens, oculorum lare fenestris;
Quo procul ut tetigit benedicto lumen olivo,
Igneus ille vapor marcenti fronte recessit,
Et præsens medicos blando fugat unguine mor-
[hos,
- Non oblita mihi mea lumina, munera sancti,
700 Nam redit ante oculos oculorum cura fidelis,
Et memor illud ero, dum luce et corpore consto.
Promptius affectu, precor inde require sodales;
Si sociis loqueris, veniam pietate mereris,
Porrigo materiam quibus hanc ego, ut ore in-
[tundo,
- 705 Martini gestis florentia carmina pangant;
Et claro ingenio texant spargenda per ortum.
Vir radians meritis licet ille nec indiget istis,
Gratiæ cujus ovans ac fama iter occupat orbis,
Arva capax, pelagus intrans, super astra eo-
[ruscans,
- 710 Distribuens miras populis pro stipe medelas,
Qui Domino famulando suo capit omnia dono,
Et quo Christus habet nomen, Martinus honorem.

C

Quis enim crederet, inquit, Padum ingredi Athesim? — Idem Cluverius narrat, eus qui scripsere *Retenone secundo* existimasse hunc amnem de quo hic Fortun. esse fluvium *Renonem*, qui in ipsa urbe Vicentia, in Meduacum minorem, qui vulgo nunc *il Buchiglione* dicitur, transit. Verum non mihi hæc opinio improbanda videtur, cum Meduacus minor, in quem Reno influit, ex testimonio Cluverii et ut ipsi novimus, ad Patavium sese Brintæ admisceat, et cum ipsa in Adriaticum sinum se evolvat, ut proinde recte dixerit Fortun. : *Hic tibi Brinta fluens*, etc. Quod vero subditur : *ingrediens Athesim*, etc., malum ita dictum accipere ac si diceretur : *ingrederis Athesim*; ut non de fluvio Pado sermo sit, qui Athesim ingrediatur, sed ad libellum omnis dirigatur oratio. Et vero Fortunatus in oratione struenda licentior aliquando fuisse deprehenditur quam non solum metri, sed nec grammaticæ lege, ferre videantur. Ita idem Fortunatus sic loquitur l. iv, c. 14.

Nam quotiens monachus peccati est vulnere fixus,
Missus ad artificem, certa medela fuit.
et in earm. de Virgilio, pag. 268, ad illum versum :
Hanc Deus ingrediens, etc., pari mudo construitur oratio.

685. *Pauli sub*. Cod. Vatic., *pariti sub*.

686. *Et pete*. Ms., *expete*.

695. *Fenestris*. Ms., *fenestræ*.

698. *Medicos*. Forte *medico*.

Ibid. Cod. Vat., *Et præsens medicis*.

699. Edit. Ven., *munere sancti*.

LIBELLI SINGULARES

DE EXCIDIO^a THURINGIÆ

EX PERSONA RADEGUNDIS.

LIBER PRIMUS.

[Fortunatus excidium Thuringiæ describit sub persona ac nomine Radegundis. Eiusdem in Hamalefredum patruelem absentem desiderium ac vota exprimit. Fratrem, injuste occisum, eadem Radegundes lugens inducitur, ac suprema funeris officia a se eidem minime impensa, miserabiliter conquerens. Postremo hæc alloquitur librum, ac orat ut exsulis propinquis salutem dicat, et ab iisdem litteras ad se referat.]

- Conditio belli tristis, sors invida rerum,
 Quam subito lapsu regna superba cadunt!
 Aula palatino quæ floruit antea cultu,
 Ilanc modo pro cameris mœstâ favilla tegit.
- 5 Quæ steterant longo felicia culmina tractu,
 Victa sub ingenti clade, cremata jacent.
 Ardua quæ rutilo nituere ornata metallo,
 Pallidus oppressit fulgida tecta cinis:
 Missa sub hostili Domino captiva potestas,
- 10 Decidit in humili gloria celsa loco
 Stans ætate pari, famulorum turba nitentum
 Funereo sordet pulvere, functa die.
 Clara ministrorum stipata corona potentum,
 Nulla sepulcra tenens, mortis honore caret,
- 15 Flammivomum vincens, rutilans in curribus au-
 Strata solo recubat lacticolor amati. [rum, B
 Ille male texerunt inhumata cadavera campum,
 Totaque sic uno gens jacet in tumulo!
 Non jam sola suas lamentet Troja ruinas,
- 20 Pertulit et cædes terra Thuringa pares.
 Hinc rapitur laceris matrona revincta capillis,
 Nec laribus potuit dicere triste vale.
 Oscula non licuit captivo infigere posti,
 Nec sibi visuris ora referre locis.
- 25 Nuda maritalem calcavit planta cruorem,
 Blandaque transibat, fratre jacente, soror.
 Raptus ab amplexu matris puer ore pependit,
 Funereas planctu nec dedit ullus aquas.
 Sorte gravi minus est, nati sic perdere vitam,
- 30 Perdidit et lacrymas mater anhela pias.
 Non æquare queo vel barbara femina fletu,
 Cunctaque guttarum mœsta natâre lacu.
 Quisque suus habuit fletus, ego sola, sed omnis
 Est mihi private publicus ille dolor.
- A 35 Consuluit fortuna viris quas perculit hostis,
 Ut flerem cunctis una superstes ago.
 Nec solum extinctos cogor lugere propinquos,
 Illos quoque, quos retinet vita beata, fleo,
 Sæpe sub humecto collidens lumina vultu,
- 40 Murmura clausa latent, nec mea cura tacet.
 Specto libens aliquam si nuntiet aura salutem,
 Nullaque de cunctis umbra parentis adest;
 Cujus in aspectu tenero solabar amore,
 Solvit ab amplexu sors inimica meo.
- 45 An quod in absentem te nec mea cura remordet,
 Affectum dulcem cladis amara tulit?
 Vel memor esto, tuis primævis qualis ab annis,
 Hamalefredæ, tibi tunc Radegundes eram.
 Quantum me quondam dulcis dilexeris infans,
- B 50 Et de fratre patris, nate benigne, parens.
 Quod pater extinctus poterat, quod mater haberi,
 Quod soror, aut frater, tu mihi solus eras,
 Prensa piis manibus, beu! blanda per oscula
 [pendeus,
 Mulcebar placido flamine, parva, tuo.
- 55 Vixerat in spatium, quo te minus hora referret,
 Sæcula nunc fugiunt, nec tua verba fero.
 Volvebam rabidas illiso in pectore curas,
 Ceu revocarer eis, quando, vel nude, parens?
 Si pater aut genitrix, aut regia cura tenebat,
- 60 Cum festinabas, jam mihi tardus eras.
 Sors erat indicium, quia te cito, chare, carerem,
 Importunus amor nescit habere diem.
 Auxia vexabar, si non domus una tegebat.
 Egrediente foras te, pavitasse vocas.
- C 65 Vos quoque nunc Oriens, et nos Occasus ob-
 [umbrat,
 Me maris Oceani, te tenet unda Rubri.

De excidio Thuringiæ. In Trevir. ms. hic erat titulus: *Item aliud incipit opus ejusdem Fortunati de excidio Thuringiæ*; ex Brow. Hic liber, sicut et duo consequentes, desunt in Ven. edit., et mss. Codicibus Vatic. Porro Thuringiæ excidium et causam ob quam reges Franc. Theodorici et Chlotarius Thuringis bellum intulere, narrat Greg. Turon., lib. iii

Hist. Franc., c. 7.

15. Curribus. Ms., *crinibus*.

16. Amati. Ms., *Amets*.

55. *Vixerat in spatium* idem videtur significare ac horam quæ Hamalefredum non retulisset, visam Radegundi in longum spatium produci.

Inter amatores totusque interjacet orbis,
 Hos dirimit mundus quos loca nulla prius.
 Quantum terra tenet, tantum divisit amantem,
 70 Si plus arva forent, longius isset iter.
 Esto tamen, quo vota tenent meliora parentum
 Prosperius, quam te terra Toringa dedit.
 Illic potius crucior validis onerata querelis,
 Cur mihi nulla tui mittere signa velis.
 75 Quem volo, nec video, pinxi-setepistola vultum,
 Aut loca quem retrahunt, ferret imago virum:
 Qua virtute alavos repares, qua laude propin-
 [quos,
 Ceu patre de pulchro ludit in ore rubor.
 Crede, parens, si verba dares, non totus abesses,
 80 Pagina missa loquens, pars mihi fratris erat:
 Cuncti munus habent, ego nec solatia fletus,
 O facinus! quæ dum plus amo, sumo minus.
 Si famulos alii, pietatis lege, requirunt;
 Cur ergo prætereare, sanguine juncta, parens?
 85 Ut redimat Dominus vernam, sæpe ipse per
 [Alpes
 Frigora concretas cum nive rumpit aquas:
 Intrat in excisis umbratica rupibus antra,
 Ferventem affectum nulla priora vetant.
 Et duce cum nullo, pede nudo, currit amator,
 90 Atque suas prædas, hoste velante, rapit.
 Adversas acies et per sua vulnera transit,
 Quod cupit, ut capiat, nec sibi parcat amor.
 Ast ego pro vobis momenta per omnia pendens,
 Vix curæ spatio, mente, quiete fruor.
 95 Quæ loca te teneant, si sibilat aura, requiro,
 Nubila, si volites, pendula posco locum.
 Bellica Persidis, seu te Byzantion opiat,
 Ductor Alexandræ seu regis urbis opes?
 An Hierosolymæ resides vicinus ab arce,
 100 Qua est genitus Christus, virgine matre, Deus.
 Quoque hæc nullatenus patefecit littera chartis,
 Ut magis hinc gravior sumeret arma dolor.
 Quod si signa mihi nec terra, nec æquora mit-
 [tunt,
 Prospera vel veniens nuntia ferret avis!
 105 Sacra monasterii si me non claustra tenerent,
 Improvisa aderam, qua regione sedes.
 Prompta per undifragas transissem puppe pro-
 [cellas:
 Flatibus hibernis, læta moverer aquis.
 Fortior eluctans pressissem pendula fluctus,
 110 Et quod nota timet, non pavitasset amans.
 Imbribus infestis si solveret unda carinam,
 Te peterem, tabula remige vecta mari.
 Sorte sub infausta si prendere ligna vetaret,
 Ad te venissem, lassa, natante manu.
 115 Cum te respicerem, peregrina pericla negassem,
 Naufragii dulcis mox relevasses onus:

A Aut mihi si querulam raperet sors ultima vitam,
 Vel tumultum manibus ferret arena tuis.
 Ante pios oculos issem sine luce cadaver,
 120 Ut vel ad exsequias commoverere meas.
 Qui spernis vitæ fletus, lacrymatus humares;
 Atque dares planetus, qui modo verba negas.
 Quid fugio memorare, parens, quid differo
 [luctus?
 De nece (a) germani cur dolor alta taces?
 125 Qualiter insidiis insons cecidisset iniquis,
 Oppositaque fide raptus ab orbe fuit.
 Et mihi quare novo fletus referendo sepultos,
 Atque iterum patiar dum lacrymando lo-
 [quor?
 Ille tuos cupiens properat dum cernere vultus,
 B 130 Nec suus impletur, dum meus obstat amor
 Dum dare dura mihi refugit, sibi vulnera fixit:
 Lædere qui tinuit, causa doloris adest.
 Percutitur juvenis tenera lanugine barbæ,
 Absens nec vidi funera dira soror
 135 Non solum amisi, sed nec pia lumina clausi,
 Nec superincumbens ultima verba dedi
 Frigida non calido tepefeci viscera fletu,
 Oscula nec caro de moriente tuli.
 Amplexu in misero neque collo flebilis hæsi,
 140 Aut fovi infausto corpus anhela sinu.
 Vita negabatur, quia jam de fratre sorori
 Debuit egrediens halitus ore rapi.
 Quid feci, ut non comes irem lecta pheret,ro,
 Non licet extinctum vel meus erret amor?
 C 145 Impia, crede, tuæ rea sum, germane, saluti
 Mors cui sola fui, nulla sepulcra dedi.
 Quæ semel excessi patriam, bis capta remansi,
 Atque iterum hostes, fratre jacente, tuli.
 Tunc pater, ac genitrix, et avunculus, atque
 [parentes,
 150 Quos flerem in tumulo, reddidit iste dolor.
 Non vacat ulla dies lacrymis, post funera frat-
 [ris,
 Qui secum ad manes gaudia nostra tulit.
 Sic miseræ dulces consummavere parentes,
 Regius, hac serie, sanguis, origo fuit.
 155 Quæ mala pertulerim, neque præsens ore re-
 [ferrem,
 Nec sic læsa tuo consolor alloquio.
 Quæso, serene parens, vel nunc tua pagina
 [currat,
 Mitiget ut validam lingua benigna lueni.
 Deque tui similis mihi cura sororibus hæc est,
 160 Quas consanguineo cordis amore colo,
 Nec licet amplecti quæ diligo membra parentum,
 Osculor aut avide lumen utrumque, soror.
 Si velut opto, manent, superis rogo redde sa-
 [lutes,
 Proque meis votis oscula chara feras.

71. Parentum. Fortunatus parentis nomen ponit pro consanguineo et propinquo, sicut et supra, et in sc. 1.

121. De fratre Radegundis, occiso a Clotario, aliquid diximus in Vita Fortun., n. 59.

134. Percutitur. Ms., perculitur.

143. Radegundis eadem fratris aseribit culpæ suæ, quod eundem e Gallia excedere cupientem, charitate suâ et amore retinisset.

163. Superis pro superstitionibus posuit.

165 Ut me commendes Francorum regibus oro,
 Qui me materna sic pietate colunt.
 Tempore longævo vitalibus utere flabris,
 Et mea de vestro vernet honore salus.

165. Optare Radegundis videtur ut Hamalefredus Francorum regibus se ipsam commenderet, quamvis cæteroquin horum erga se esset perspecta pietas ac bonitas. Dicendum itaque inter reges Francos et Hamalefredum ullam necessitudinem aut litterarum

A Christe, fave votis : hæc pagina cernat amantes,
 170 Dulcibus et redeat littera picta notis.
 Ut quem tarda spes cruciat per tempora longa,
 Ilanc celeri cursu vota secuta levent.

commercium intercessisset. Hamalefredus militabat, idque in Oriente, ut infra dicemus; unde Radegundes lib. III, sic ad illum, jam mortuum, loquitur :

Militiæque tuæ hanc mihi mittis opem?

LIBER SECUNDUS.

AD JUSTINUM • JUNIOREM IMPERATOREM ET SOPHIAM, AUGG.

[Hoc poema suum Fortunatus a gloria angustissimæ et individuae Trinitatis auspicatur, tum Justini imp. laudes complectitur, atque ejus imprimis orthodoxam sententiam, ac pro tuenda religione pias curas et diligentiam commendat. Idem post Sophiæ Augustæ laudes celebrat, a qua partem Dominicæ crucis dono missam Radegundi fuisse commemorat, et ejus propterea in totum Occidentem, beneficentiam extollit : et ad extremum vota facit, Radegundis nomine, pro imperil eorundem diuturnitate ac felicitate.]

Gloria summa Patris, Natiq̃ue, ac Spiritus almi, B
 Unus adorandus hac Trinitate Deus.
 Majestas, persona triplex, substantia simplex,
 Æqualis, consors atque cœva sibi.
 5 Virtus una manens eadem, tribus una potestas,
 Quæ Pater, hæc Genitus, Spiritus ipsa potest;
 Personis distincta quideor, conjuncta vigore,
 Naturæ unius, par ope, luce, throno.
 Secum semper erat Trinitas, sine tempore
 [regnans,
 10 Nullius usus egens, nec capiendū capax.
 Gloria summa tibi, rerum sator, atque redemptor,
 Qui das Justinum, justus, in orbe caput.
 Rite super reges dominantem vindicat arcem,
 Cœlesti regi qui famulando placet.
 15 Quam merito Romæ Romanoque imperat orbi, G
 Qui sequitur, quod ait dogma cathedra Petri?
 Quod cecinit Paulus passim, tuba millibus una.
 Gentibus et stupidis fudit ab ore salem.
 Cujus quadratum linguæ rota circuit axem,
 20 Eloquentique fide frigida corda calent.
 Gloria summa tibi, rerum sator atque redemptor,
 Qui das Justinum, justus in orbe caput.
 Ecclesiæ turbata fides, solidata refulget,
 Et redit ad priscum lex veneranda locum.

• Ad Justinum Juniorem. Hoc carmen plerique re-
 lerunt sub nomine *Hodæporicon*, uti adnotavimus in
 Prælat. Porro quæ occasio fuerit hujusce carminis
 scribendi diximus in Vita Fort., n. 55. Ab eodem
 Justino et Sophia vel urbi Romæ lignum sanctæ
 crucis dono mi-sum, adnotavimus ad c. 21 l. 1.

16. Theophaues ad an. i Justini : Justinus, ait,
 bene sensit in omnibus de fide. Is successit Justiniano
 an. 566.

28. Albis. Albis, Alemanulæ flumen; de quo Si-
 donius Apollinaris in Panegyrico, recitato coram
 Avito Augusto, ait :

Chattumque palustri
 At' ligat Albis aquæ...

25 Reddite vota Deo, quoniam nova purpura, quid-
 [quid
 Concilium statuit Chalcedonense, tenet.
 Hoc meritis, Auguste, tuis et Gallia cantat,
 Hoc Rhodanus, Rhenus, Ister et Albis agit.
 Axe sub occiduo audivit Gallicia factum,
 30 Vascone vicino Cantaberista refert.
 Currit ad extremas fidei pia fabula gentes,
 Et trans Oceanum terra Britannia favet.
 Quam bene cum Domino curam partis amator?
 Ille tuas causas, tu facis ecce suas.
 35 Dat tibi Christus opem, tu Christo solvis ho-
 [norem :
 Ille dedit culmen, reddis et ipse fidem.
 Nil fuit in terris, quod plus daret ille regendi;
 Nec quod plus reddas, quam valet alma fides.
 Exsilio positi Patres pro nomine Christi
 40 Tunc rediere sibi, cum diadema tibi
 Carcere laxati, residentes sede priori,
 Esse ferunt unum te generale bonum.
 Tot confessorum sanans, Auguste, dolores,
 Innumerus populis una medela venis.
 45 Thrax, Italus, Seythia, Phryx, Daga, Dalmata,
 [Thessalus, Aler,
 Quod patriam meruit, nunc tibi vota facit.

39. Justinus vix atque adeptus imperium est, cum
 videret Ecclesiam, ob tria nota Capitula, dissensio-
 nibus mire vexari, silentium indixit partibus, edi-
 cens : *Ut nemo deinceps ullo prætextu propter per-
 sonas aut syllabas rixaretur. Quibus verbis (subdit
 D Pagnius ad an. 566) Theodori personam, itemque scripti
 Theodoretī atque Ibae forte intellexit, nec non quæstio-
 nem, nuperrime exortam de corpore Christi corrupti-
 bili vel incorruptibili. Una enim syllaba Romani im-
 perii antistites nobilissimos in exsiliū procul a suis
 sedibus deportaverat. Hosce exules indicare videtur
 hoc loco Fortun. Lego em. card. Noris., Ms. de
 Syn. quinta. c. 9, part. II*

Hæc tua laus, princeps, cum sole cucurrit in A
 [orbem,
 Quo genus est hominum, huc tuus intrat honor.
 Gloria summa tibi, rerum sator atque redemptor,
 50 Qui das Justinum, justus, in orbe caput.
 Cui meritis compar nubens felicibus annis
 Obtinet augustum celsa Sophia gradum.
 Quæ loca sancta pio, lixo colit, ornat amore,
 Et facit hoc voto se propiare polo.
 55 Cujus prima fides orientis ab axe coruscans,
 Misit ad occasum fulgida dona Deo.
 Regina poscente sibi Radegunde Toringa,
 Præbuit optatæ munera sacra crucis.
 Qua Christus dignans assumpta in carne pependit,
 60 Atque cruore suo vulnera nostra lavit.
 Gloria summa tibi, rerum sator atque redemptor, B
 Quod tenet augustum celsa Sophia gradum.
 O pietas, huc usque rigans de fonte benigno
 Cujus amor Christi fundit ubique fidem !
 65 Ecce pari voto, Angusti certatis utrinque;
 Ipsa tuum sexum subrigis, ille suum.
 Vir Constantinum, Helenam pia femina reddit.
 Sicut honor similis, sic amor ipse crucis.
 Illa invenit opem, tu spargis ubique salutem ;
 70 Implet et occasum, quod prior ortus erat.
 Gloria summa tibi, rerum sator atque redemptor,
 Quod tenet augustum celsa Sophia gradum.
 Per te crux Domini totum sibi vindicat orbem ;
 Quo nescita fuit, hoc modo visa teget.

52. Cui. Ms., Hinc.

75 Accessit genti major fiducia Christi,
 Quando salutis opem spes oculata videt.
 Sensibus o duplicata fides, cum munere vestrum
 Plus animæ credant, quod, cruce teste, pru-
 [bant.
 Hoc, Augusta, colens, quod Apostolus instat arare
 80 In ligno, hic verbo lætificatis agrum.
 Hæc jam fama favet, qua se septentrio tendit,
 Ortus et Occasus militat ore tibi.
 Illinc Romanus, hinc laudes Barbarus ipse,
 Germanus, Batavus, Vasco, Britannus agit.
 85 Pars tua cum cruce sit florens Augusta per ævum,
 Cui facis extremis crescere vota locis.
 Hanc prostrata loco, supplex Radegundis adorat,
 Et vestro imperio tempora longa rogat.
 Atque rigans lacrymis, conjuncta sororibus
 [optat,
 90 Ut hinc vestra fides gaudia larga mereat.
 Felix Justino maneat cum principe conjux,
 Ordine patricio cincta, Sophia, sacro.
 Romula regna regens, tribuit sua jura senatus,
 Teque sibi dominam plebs trabeata colat
 95 Vota superna Deus votis felicibus addat,
 Nec vobis pereat quod Radegundis amat.
 Assiduo cantu quæ pulvere fusa precatur,
 Temporibus largis ut tibi constet apex.
 Voto, animo, sensu, studio bona semper
 [agendo :
 100 Sit tibi cura sui, sit memor illa tui.

C

65. Subrigis. Ms., surrigit

LIBER TERTIUS.

AD * ARTACHIN.

[Radegundes hoc in poemate dolorem suum pro Thoringiæ excidio ac gentis suæ clade exprimens induci-
 tur ; tum spem suam, quam in germano fratre et Hamalfredo patruele (qui superstites ex domo ejus fue-
 rant), positam habebat, una cum illis extinctam fuisse dicit ; et eorum casum deflet acerbissime. Rogat
 postremo Artachin, quem nepotem appellat, ut in eorum locum, quos arctiore necessitudine propinquos
 habebat, charitate ac cæteris officiis succedat.]

Post patriæ cineres et culmina lapsa parentum, D
 Quæ hostili acie terra Toringa tulit :
 Si loquar infausto certamine bella peracta,
 Quas prius ad lacrymas femina rapta trabar ?
 5 Quid mihi flere vacet pressam hanc funere gen-
 An variis vicibus dulce ruisse genus ? [tem ?

* Ad Artachin. Ms., Artachin. Hoc poema inscribitur apud Trithemium *De excidio Thuringiæ*. Ms. Trevir. reponit : *Artarchi, Radegundis nepoti*. Ex Brow.

7. Avunculus Radegundis, seu patruus erat Hermenefridus, qui postea de muro Tulliacensis civitatis præcipitatus, interijt ; opera et dolo (ut credi-

Nam pater ante cadens, et avunculus inde secutus,
 Triste mihi vulnus iis it uterque parens.
 Restiterat germanus apex, sed sorte nefanda
 10 Me pariter tumulto pressit arena suo.
 Omnibus extinctis, heu viscera dura dolentis !
 Qui super unus eras, Hamalefrede, jaces ?

tum fuit) Theodorici regis. Leg. Greg. Tur. l. iii, c 7 et 8.

14. Videtur Radegundes hoc loco indicare superiorem ep. suam, seu carmen, quod scripserat ad Hamalefredum, ignorans ubinam esset locorum ; cui epistola pro responso nuntium de obitu Hamalefredi acerbissimum reulder t.

Sic Radegundis enim, per tempora longa, requi- A
 Pertulit hæc triste pagina nostra loqui. [ror,
 15 Tale venire diu expectavi munus amantis,
 Militiæque tuæ hæc mihi mittis opem.
 Dirigis ista meo nunc serica vellera penso,
 Ut domi filia traho, soler amore soror?
 Siccine consuluit valido tua cura dolori,
 20 Primus, et extremus nuntius ista daret?
 Nos aliter lacrymis per vota cucurrimus amplis,
 Venerat optanti dulcia, amara dari.
 Anxia sollicito torquebar pectora sensu,
 Tanta animi febris his recreatur aquis.
 25 Cernere non nierni vivum, nec adesse sepulcro,
 Perferor exequiis altera damna tuis,
 Cur tamen hæc memorem tibi, chare Artarchis
 [alunne, B

16. In libro de excidio Thuringiæ dicitur Hamalefredum in Oriente degisse: nunc secutus ipse militiam narratur. Videtur itaque sub imperatoribus Orientis stipendia meruisse, et foras in bello occupasse.

35. An hic Artachis, seu Artarchis filius dicendus est sororis Hamalefredi? quam forte indicat Radegundes illo versu:

Ut cum matre pia vobis hæc cura perennis, etc.

Illa enim, fortasse fratrem secuta in Orientem, alicui Græcorum nupserat; præsertim cum et vocabulum *Artarchis* a Græcæ linguæ sono non discrepet.

Fletibus atque meis addere flenda tuis?
 Debueram potius solamina ferre parenti,
 30 Sed dolor extincti cogit amara loqui.
 Non fuit ex longa consanguinitate propinquus,
 Sed de fratre patris proximus ille parens.
 Nam mihi Bertharius pater, illi Ermenefredus,
 Germanis geniti, nec sumus orbe pari.
 35 Vel tu, chare nepos, placidum mihi redde pro-
 [pinquum,
 Et sis amore meus quod fuit ille prius
 Meque monasterio missis, rogo, sæpe requiras,
 Ac vestro auxilio stet locus iste Deo.
 Ut cum matre pia vobis hæc cura perennis
 40 Possit in astrigero reddere digna throno.
 Nunc dum distribuat vobis felicibus ut sit
 Præsens larga salus, illa futura decus.

Sane Radegundi ipsi nec frater ullus, nec soror erat superstes, ut ex his nepotem habere posset. Aut igitur is Hamalefredi filius erat, aut sororis ejus. Ac si Radegundes lib. i Hamalefredi, et sororum ejus, pro charitatis necessitudine, non dubitat dicere se sororem, his verbis:

Deque tui similis mihi cura sororibus hæc est,
 Quas consanguineo cordis amore colo.
 Nec licet amplecti quæ diligo membra parentum,
 Osculor aut avide lumen utrumque, soror.

quidni eadem horum alicujus filium nepotem suum potuit dicere?

LECTORI BENEVOLO.

Cum superiore volumine ea comprehenderimus quæ Browerus antebac ediderat, nec non additamenta alia, quemadmodum in præfatione huic nostræ Editioni præfixa indicavimus, hoc altero volumine Vitas sanctorum complexi sumus, quas a Venantio Fortunato conscriptas fuisse constat, nec non opuscula alia quæ ejus sub nomine circumferuntur, aut ab aliquibus eidem attributa fuisse accepimus. Ita quæ dispersa alienis in operibus, et scriptis continebantur, opuscula Fortunati, universa habes, amice lector, hoc volumine comprehensa. Ac ne ulla in re te fraudatum merito conqueri posses, adjecimus vel doctis-imas notas, quibus et Editores eadem illustrarunt, aliquid etiam vel de nostro ingenio, ubi opportuni videbatur, addentes; quæ in re aliquam a te gratiam inituros non dubitamus. Postremo autem loco carmen, de *Phœnice* inscriptum, pro cumulo huic volumini adjecimus (a): quod cum primo prætermittere decrevissemus, non solum quod vulgo Lactantio tribuatur, sed etiam quod nullis in mss. Codd. nostro Fortunato assignatum reperiatur, quin et styli dissimilitudo a stylo Fortunati, ut nostra fert sententia, id dissuadeat, uti suo loco adnotavimus, postea visum est vel istud huic volumini assuere, quod nonnulli, licet pauci, illud, ut auctori suo, ascribant ipsi Fortunato, quo nihil eorum quæ sub ejus nomine venditantur, et ad notitiam nostram pervenerunt, deesset huic Editioni, quam optamus cumulationem accuratoremque præ cæteris, quæ antehac adornatæ fuerunt, publicam in lucem prodire. Interea vale, benigne lector.

(a) Hoc carmen dedimus inter Lactantii opera, Patrologiæ tom. VII. Hic ergo omittemus.

VENANTII HON. CLEM. FORTUNATI

PICTAVIENSIS EPISCOPI

OPERUM OMNIUM

PARS SECUNDA

VITAS SANCTORUM COMPLECTENS.

IN VITAM S. HILARII EPISCOPI PICTAVIENSIS PRÆMONITIO.

Sancti Hilarii Vita, quam hic subjicimus, duos in libros divisa est, quorum uterque Pascentio, episcopo Pictaviensi, nuncupatus deprehenditur; et uterque Fortunati, auctoris sui, nomen præ se fert. Incertum tamen maxime an unus et idem Fortunatus fuerit qui scripserit utrumque, an unus et idem Pascentius sit cui uterque inscribitur. Nam ut monent cl. Editores Operum sancti Hilarii Edit. Paris. an. 1693, plures post Hilarium leguntur fuisse Fortunati, et duo item Pascentii Ecclesiæ Pictaviensi diversis temporibus præfuisse ex Annalibus Aquitanicis comperiuntur. Unus scilicet discipulus ipsius Hilarii, et ejus in sede Pictaviensi inceptor, et alter, qui Radegundis, atque adeo Fortunati nostri ætate Ecclesiæ illi præfuit. Primum spectare videtur auctor libri primi Vitæ sancti Hilarii, cum ait ad illam conscribendam rogatu Pascentii accessisse, quem sacratissimus Hilarius ab ipsis cunabulis, ante sua vestigia, quasi peculiarem vernulam, familiariter enutrivit. Quamquam, ut doctissimi monachi e congr. sancti Mauri, post Bollandum, advertunt, illa verba significare possunt Pascentium a puero in clero Pictaviensi, quasi sub custodia ac tutela sancti Hilarii educatum fuisse. Ac sane haud dissimili modo ipse Venantius Fortunatus appellat Gregorium Turonensem Juliani martyris alumnum, quod is suum illum patronum adoptasset, ut indicat hic versus car. 3 lib. v :

Martino proprium mittit Juliaus alumnum.

Alterum est, quod indicare videtur Pascentium, de quo in hoc primo libro sermo est, sen'orem illum fuisse, quod auctor hujusce libri, se profitens sancti Hilarii eloquentiæ et virtutibus exprimendis imparem, dicat: Equabilis fuisset hæc beato Ambrosio de fratre scribenda mandare; quæ verba indicare videntur Pascentium illum coævum divo Ambrosio fuisse. Verum coquis non videat id illum optasse, ut Vita sancti Hilarii Ambrosio potius, qui ejus, episcopali honore, frater fuerat, et in doctrina Ecclesiæ adversus Arianos defendenda socius, conscribenda demandata fuisset, quam a se scriberetur, qui et loco et eloquentia ab illo vincebatur? jani vero, quod magis confirmat rem, loquitur de Ambrosio tanquam de illo qui adhuc superstes non esset. Subdii quippe post allata verba, cui verba florebant. Hilarium vero antiquissimum pastorem appellat; quod utique non dixisset, si ætate Ambrosii vixisset. Postremo, ut animadvertunt præfati Edd. Operum sancti Hilarii, viro Ambrosii synchrono, haud licuisset de concilio Biterrensi, deque Saturnino Arelatensi, aut de congressu cum Auxentio, in Vita sancti Hilarii, verbum nullum facere. Postremo stylus ipse quartum sæculum non sapit. Ex quibus conficitur Pascentium cui liber iste inscribitur haud esse illum qui vivebat Hilarii ætate, aique ipsum excepit in Pictaviensi sede.

Quinam autem Fortunatus elucubravit librum primum Vitæ sancti Hilarii, non una est omnium opinio. Stui enim qui, cum liber iste Pascentio nuncupatus sit qui Ecclesiam Pictaviensem regebat, quo tempore venit in Galliam Venantius Fortunatus, huic illum attribuunt, præsertim cum ejus notissimum studium ac labor sit in Vitis sanctorum conscribendis. Bollandus hunc primum librum Vitæ sancti Hilarii forte a Justo, presbytero et discipulo sancti Hilarii, de quo Buchetus passim in Annalibus Aquitanicis, et Saussois die 25 Novembris, conscriptum, tum a Venantio Fortunato ex archivis Pictav. Ecclesiæ erutum et perpolitum opinatur fuisse. At scriptores Hist. Litt. Franc., t. I, pag. 301, Edit. Paris., malunt a Fortunato Vercellensi, incertæ sedis episcopo (qui in Galliam se receperat, atque illic vivebat, antequam in Galliam adveniret Venantius Fortunatus), eum esse conscriptum, a quo et Vita sancti Marcelli, episcopi Parisiensis, elucubratam fuisse contendunt, et quidem id sentiunt rationibus adducti haud contemnendis. Nam, 1º non unus atque idem stylus primi et alterius libri apparet, ut patet conferenti. 2º in Vitæ prologo eadem elucet vis ingenii, ac studium, et indoles scribendi, quæ in prologo Vitæ sancti Marcelli (quamquam quid de auctore Vitæ sancti Marcelli sentiendum sit dicetur suo loco). 3º Elsi utrique libri de eodem sancto Hilario sint conscripti, alter tamen ab altero nullo modo p'ndet, nec in alterutro fit alterius mentio; quod non esset, si ab eodem Ven. Fortunato utrique elucubratii fuissent; quin imo et sejuncti in quibusdam Mss. reperiuntur.

At omnes fere conveniunt lib. II Vitæ sancti Hilarii Venantio Fortunato esse ascribendum, cum sapiat plane stylum Fortunati ejusdem, a qua proinde, cum additamentum quoddam, superiori libro, a Fortunato Vercellensi elucubrato, censent adjunctum fuisse. Illud unum videtur ob stare, quod Greg. Turonensis hujusce secundi libri, e quo Miracula sancti Hilarii deprompsit, mentionem faciat lib. de Gl. conf., cap. 12, iis verbis: Virtutes multas ad sancti Hilarii sepulcrum ostensas narrari, quas liber Vitæ ejus continet: nec citet nomen Venantii auctoris sui, cum tamen solemne eidem fuerit, quotiescunque elucubratum ab ipso aliquid promeret, nomen quoque amicissimi sibi viri adnotare. Supra citati scriptores Hist. litt. Franc. id factum putant, quod cum aliter circumferretur liber de Vita sancti Hilarii, ne hujus quoque auctor Venantius crederetur, consulto ejus nomen, vel cum sermo esset de altero libro Vitæ sancti Hilarii, quem ipse Venantius elucubraverat, contieuit. Verum quidquid ejus rei causa fuerit, certe silentium Greg. Turon. tanti non est, ut ea ducti librum secundum Vitæ sancti Hilarii, omnium fere suffragiis Venantio attributum, ac styli affinitate commendatum, eidem abjudicemus, præsertim cum et cætera omnia cum temporibus Fortunati concordent. Adde, quod idem Gregor. Turon., lib. II Hist. Franc. num. 51, memoret librum Vitæ sancti Remigii, suppresso auctoris nomine, quem tamen Fortunati esse, cum Hollandiis censimus, ut ostendetur in notis ad Vitam sancti Remigii.

Interea utrumque librum Vitæ sancti Hilarii hic subijcimus, ut exstant præfixi Operibus ejusdem sancti Hilarii Paris. 1695, cum notis cl. Editorum; quibus si quid vel a nobis interdum addendum videbitur, Edit. subijcimus.

VITA SANCTI HILARII

EPISCOPI PICTAVIENSIS ^a

LIBER PRIMUS.

b PRÆFATIO.

Domno sancto, et meritis beatissimo patri ^c Pascentio papæ, Fortunatus.

1. Religiosi pectoris studio sollicitante commonitus, papa beatissime, divinis in actibus cum sacri conversatione propositi jugiter exercitarius intentus, et intendis exercitandus, ut facile sit perspicuum ad culturam ecclesiasticæ disciplinæ et fuisse te genitum, et esse prævectum, cum inrefragabiliter veteris dispositionis catholici dogmatis fundamenta entos observas, et ad adificationem plebis amantissimæ, veluti bonus instructor, adjiciendo aliquid, culmen fabricæ continuare festinas, non sine timore divino, cujus operis amore præventus me dignatus es perurgere quoniam de actibus sacerdotum viri Hilarii confessoris, qui te ab ipsis enubulis ante sua vestigia, quasi peculiarem vernulam, familiariter enutrivit, ut impensi muneris vel verba rependerem ^d, et si non plene, vel quadam ex parte complexa perstringerem, quatenus dein gregis auribus vox quodam

A modo et vita pastoris antiquissimi resonaret, et illa probaret ministerium, et ipse tuum non celares affectum.

2. Sed cum mei ingenii brevitatem mensuro, adeo beati Hilarii immensitatem fortem cognosco, ut pene mihi videatur æquale tam istud posse dicere, quam digito cælum tangere, præsertim quod etiam beati, ut audio, Hieronymi torrens illud eloquium recusaverit attentare, qui huic materiæ se impari eatenus judicaverit, ut taceret Ego vero, cui nullius scientiæ irrigua fluentia succurrunt, quem vix stillicidii pauperis attenuata gutta perfundit, nihil proprio de fonte respirans, qua temeritate inter ingentia lumina, Euphratem beati Hilarii, et Nilum Hieronymi, siccos velim cursus extendere, cum de illo etiam doctissimi viri quidquid dicere potuerunt minus est quam meretur? Et cum virum sanctissimum consultius mihi sit mirari quam loqui, æquabilis fuerat hæc beato Ambrosio de fratre scribenda mandare, cui verba virtutibus conjuncta florebant. Tamen etsi cum mea verecundia vobis quidem obedientiam, et illi impendo, de quo non

^a In Mss. Colb.: Vita sancti Hilarii a servo suo Fort. presbytero, postea episcopo. MON. CONCREG. S. MAURI.

^b Præfationis hujus loco in cod. Compendiensi ab annis circiter 800 scripto, brevior exstat prologus, quem, mendosum licet, hic attexere nonnihil juvenit: Prologus ex gestis sancti Hilarii Pictaviensis episcopi et confessoris, Idus Januarii. Beatissimi Hilarii confessoris Vitam, vel Opera non unius sed multorum relatione comperimus in laudem Domini nostri Jesu Christi memoria traditam, et bellatorem Christi eorum opusculis contra Arian perfidiam luculentissime flore desolatum, et in multiplicia in eis ad veræ fidei confessionem texere gesta. Hujusmodi re [forsan, rei] beatus Hieronymus maximus stipulator enitet. Qualiter vel quomodo in synodo Ariminensi, temporibus

Constantii principis, sub Tauro præfecto, miles Christi dimicavit, exiliumque pertulerit Phrygiæ, lustrumque exsulaverit, omnibus rectæ, piæque fidei sequacibus notum habetur. Prologum hunc Vita excipit, Fortunati verbis expressa, iis tamen identidem mutatis. Idem.

^c Hic Pascentius ex abbate basilicæ sancti Hilarii successit in sede Pictaviensi Pientio circa an. 564 vita functo, ut refert Cointius; idque ex mandato regis Chariberti, ut narrat Greg. Tur., lib. IV Histor. Franc., cap. 18. Hæc Vita proinde scripta fuit ante an. 568, quo in sede Pictaviensi sedebat Maurovici, successor Pascentii.

^d Aliquot Mss., rependeres, seu rependeris. Tunc: Etsi non plene, vel ex parte perstringerem. MON. S. MAURI.

digne loquor, fortasse injuriam; sed concedi per A
veniam credimus, quod devotione peccatur. Et ne
protracta pagina fastidium potius generet quam pro-
voceet auditorem, nunc de ejus Vita proponamus.

INCIPIT LIBER.

5. Igitur beatus Hilarius, Pictavorum urbis episco-
pus, regionis ^a Aquitanicæ oriundus fuit, quæ ab
Oceano Britannico fere millibus ^b nonaginta sejun-
giur; apud Gallicanas vero familias nobilitatis lam-
pade non obscurus, imo magis præ cæteris gratia
generosioris ornatus, nitore pectoris adlito, quasi
refulgens Lucifer inter astra, processit. Cujus a cu-
nabulis tanta sapientia primitiva lactabatur infantia,
ut jam tunc potuisset intelligi Christum in suis cau-
sis, pro obtinenda victoria, necessarium sibi jussisse
militem præparari. Denique conjugem habens, et
fiam, ita plenitudine Domini venerabiles animos
ecclesiasticæ regulæ tradidit informandos, ut adhuc
in laicali proposito constitutus, divino nutu, ponti-
ficis gratiam passeret; ita se ipsum propria disci-
plina coercerat ^c intonsus, quasi futuram speciem
indicans, ut irreprehensibilis in templo Christi præ-
pararetur sacerdos. Nam quod inter mortales adhuc
valde videtur difficile tam cautum esse quemquam,
qui se a Judæis vel hæreticis cibo suspendat, adeo
vir sanctissimus hostes catholicæ religionis abhor-
ruit, ut non dicam convivium, sed neque salutatio
ei fuerit cum his prætereunti communis. Vitabat
hæc, Davidico suffultus exemplo, ne cum hæreticis
mensam participando, fieret illi in scandalum. O
quam perfectissimum laicum, cujus imitatores ipsi
etiam esse desiderant sacerdotes; cui non fuit aliud
verere, nisi Christum cum dilectione timere, et
cum timore diligere, cujus sequaces currunt ad glo-
riam, divertentes ad pœnam; credenti succedunt
præmia, recusanti tormenta! Qui omnes de pio re-
ligionis opere commonens, nunc alios de confessione
inestimabilis sanctæ Trinitatis informans, nunc
reliquos promissione regni cælestis invitans, non
cessabat in plebem verba veritatis, fructum fidei re-
dundantia, seminare.

4. Quo cognito de sancto Hilario, quoniam tantum
lumen, etsi voluisset, latere non potuit, quippe ne-
cessarius [Al., necessarium] ut alienas tenebras in
lucem transferret, concordante favore populi, aut
potius Dei Spiritu proclamante, vir olim mysteriis
deputatus, aliquando sacris altaribus sacerdos ele-

cius est. Crescebat in eo quotidie opinio, famulatrix
virtutum; nec erat fama ejus contenta circumjectas
tantum Gallias illustrare, sed exteras nationes, et
regiones implebat, meritorum gratia percurrente;
sicque actum est ut in toto orbe velociter beati pon-
tificis gloria militaret.

5. Igitur Constantii imperatoris tempore, cum
Ariana hæresis, venenata de radice ^d flore toxico
pullularet, tunc vir sanctissimus, timore nudus,
fidei fervore vestitus, quasi signifer belligator
per medias acies inter hostiles fremitus, inter hæ-
reticos gladios, se ingerebat intrepidus. Christi
charitate securus, nihil de sua morte formidans,
^e illud solum metuens, quod absit, præjudicio reli-
gionis illato, ne viveret. Hinc a Valente et Ursacio
episcopis, qui prava credulitate Ecclesiam Dei tur-
bare pertinaciter insistebant, imperatori persuasum
est ut virum eruditissimum, de quo loquimur, et
Dionysium Mediolanensem, et Eusebium Vercel-
lensem, exilio ^f condemnaret. Nihil enim poterat
ante insuperabilem sancti Hilarii facundiam hereti-
cus obtinere. Sperabat enim hostis fidei aliquas se
nebulas splendori catholici posse prætereundi, si
retrusus exilio vir talis a certamine defuisset,
quoniam si quis perversus voluit cum illo confingere,
ac si mutus et claudus, nec verba poterat proferre,
nec responsionibus currere; sed quasi natans in
pelago, ante fluctum ejus eloquentiæ mergebatur.
Itaque in Phrygiam Asiæ reginam missus exilio,
ad augmentum virtutis, gratias egit Deo, quia quan-
tum pro nomine Christi longius discedebat de solo
proprio, tantum merebatur fieri vicinior cælo.

6. Qui dum ad locum pervenisset optabilem, no-
bis tacendum non est, quod ^g illi divinitus concessum
est. Nam eo tempore, sancto sibi Spiritu revelante,
cognovit quod beatissimum ^h Abram filium suum,
quam cum matre Pictavis reliquerat, quidam juvenis
nobilissimus, prædives pulcherrimus, conjugii vin-
culo sibi quæreretur annectendam. Sed ipse interven-
to orationis assidue cælestem illi sponsum sine conta-
minatione providerat. Mox opportunitate reperta,
manu propria subscriptam ⁱ, filix direxit epistolam,
sufficienti sale conditam, et velut aromaticis unguen-
tis infusam, quæ tenetur Pictavis pro munere con-
servata, indicans ei quod talem sponsum anxius pa-
ter illi providisset, cujus nobilitas cælos ascenderet,
pulchritudo rosarum et lilii comparisonem præce-
deret, oculi gemmarum ^j lumen obnubilarent, vestis

^a In veteri Codice Colb., *regione Aquitanicæ*. In
solis Edit., *regionis Aquitanicæ partibus*. Illic Picta-
viensis civitatis jam expressæ videtur auctor vitare
voluisse repetitionem. *Idem*.

^b Gemeticensis Codex, cum Compend., *octua-
ginta*. *Idem*.

^c Ita meliores Mss., quo verbo id significatur
tempus, quo nondum per tonsuram clero adjuuctus
erat Hilarius. In aliis libris: *intentus*. *Idem*.

^d Quidam Mss., *floris toxiei*. Magis placeret, cum
Compend., *dira contagia pullularet*, si et alter suf-
fragaretur. *Idem*.

^e In vulgatis, *illud solum metuebat, ne præjudicium*

religioni, quod absit, illatum prævaleret. Elegantior
est lectio, quam exhibemus ex potioribus Mss. Ho-
rum in uno exstat *illatæ non in luto*. Mox ex iisdem
resituimus, *prava credulitate*; ubi obtinuerat *crude-
litate*. *Idem*.

^f Hoc non uno et eodem anno contigit.

^g In pluribus Mss. constanter scribitur, *Apram*.
Idem.

^h Additum hic erat, *infra post librum secundum*,
quod ex margine irripuit in textum. *Idem*.

ⁱ Gillotiana Editio, *lumine luminarent*. Compend.
Mss., *lumina illuminarent*. *Idem*.

candorem nivis opprimeret, ornamenta inestimabili fulgore vernarent, divitiæ intra se regna concluderent, ejus sapientia incomprehensibilis emanaret, dulcedo favi mella postponderet, pudicitia incontaminata persisteret, odor suavitate frigaret, thesauri sine defectione constarent. Addit ergo monitis ut filia nulli se prius a matre divisa conjungeret, quam ^a ut patris expectaret pollicitum, et sponsum pariter cum promissione venturum. Quod Abra dulciter excipiens, et quasi sponsum futurum in epistola patris amplectens, admonitionem secuta est, nulli in conjugio se resolvens. Sed qualiter ad illum sponsum pervenerit, locus in sequenti servatur.

7. Interea cum toto orbe Arianæ hæresis perversitas pullularet, dato generaliter imperatoris edicto, ut omnes Orientales episcopi apud Seleuciam, Isauriæ oppidum, convenirent, disceptaturi quid sentirent de fidei veritate, tunc inter reliquos, quarto jam exsilii anno de Phrygia sanctus Hilarius in prædicto loco, ^b data sibi pergendi evocatione, ad synodum venire compellitur. Qui quoddam castellum dum adisset, die Dominico ingressus est templum; moxque Florentia puella gentilis, irrumpens multitudinem populi, voce magna servum Dei illuc advenisse testata est, et ad pedes ejus accurrens non cessavit petere, nisi signum crucis ab ipso sibi fieri fideliter impetrasset. Quam Florentius pater secutus est, et cuncta familia in nomine Domini meruerunt pariter baptizari. Quæ Florentia, relictis parentibus, vestigiis ejus inhærens, usque Pictavos perducta est; patrem vero se habere, non a quo generata est, sed per quem regenerata est, prædicabat.

8. Cum vero Seleuciam pervenisset, magno favore a cunctis exceptus est, eo quod divina misericordia talem virum prudentissimum, et singulari eruditione compertum, in spectaculum mundi produxerit, ubi erat de fide censendum. Hinc post examinationem agnitis hostibus et oppressis, decretis in scripto conditis, prospera gerens synodi ad imperatorem dirigitur legatio: cum qua perrexit sanctus Hilarius, quamvis ei non fuisset injunctum, metuens ne adhuc contra religionis dogmata respiraret damnata perfidia. Sed disserere longum est qualiter in Ariminensi synodo, ^c composita mentione aliud ex alio referens, fraus hæretica serpentino lapsu subrepsit, et quomodo postea legatis Seleucensibus per imperatoris

iniquitatem ipsa est illata calumnia. Quod tamen athleta Christi beatus Hilarius agnoscens, graviter dolet apud Ariminum diaboli prævaluisse mendacium, in tantum ut et Orientales partes similiter composito pravitate fuco inficeret. Imperatori autem ^d tribus libellis oblatis, preces effudit ut, in ejus conspectu collectis adversariis, esset ei contra hæreticos disceptandi de religione licentia, ne veritatem falsitas obumbraret, ^e ne aequitati iniquitas prævaleret, ne imperator Deo resisteret, ne fidei perfidia rebellaret. Unde Valens et Ursacius, conscientiae reatu perterriti, quoniam, si daretur facultas certandi, mox se recognoscebat Hilarii contentione prosterni, sollicitant imperatoris animum, ^f tam maligna parte captivum, ut ipsum Dei virum ad Gallias redire perurgeret, dicentes, illo præsentem, hæretica non posse machinamenta proficere. Quo obtentu, ad Gallias compulsus revertitur, putans amplius se pati exsilium, quod illic perturbationem Ecclesiæ relinquebat, termino disceptationis non consecuto. O beatum pontificem, qui in summo discrimine, inimico etiam sibi iudice, adiit tribunal imperii, sine timore tormenti! Vere totis visceribus diligebat Christi regnum, qui non formidabat in principatu Constantinum. Nam quod se pro Domino sic ingerebat aperto periculo, optabat martyrium, si non defuisset percussor; et tamen animus sumpsit gloriam, etsi tempus non intulit poenam. Sed hunc ipsum divino nutu servatum testificor pro correctione ^g sanctorum. Nam pene totum mundum gravi errore confusum, factis sæpius in Gallia synodis, per Hilarium fuisse ad viam veritatis adductum, confitetur lingua multorum. Quid autem interest ^h, vel sibi pro æterna vita factum fuisse martyrem, vel amplius vixisse, reliqui ne perirent? Igitur sanctissimam animam etsi gladius persecutoris non abstulit, palmam tamen martyrii non amisit.

9. Itaque dum regrederetur ad propria, tunc beatus Martinus, æque meritorum lumine ⁱ non absconsus, qui ab eodem sancto Hilario exorcista est postea constitutus, cognito adventu ejus, Romam festinanter occurrit. Quem cum jam præterisse cognosceret, usque ad Gallias consecutus est. Neque enim Martinus, qui adhuc catechumenus Christum chlamyde sua tectum videre meruit, illi devotus occurreret, nisi per omnia mysteriis plenum in eo spiritum prægna re per artem captivum. Cæteri vero libri, jam magna ex parte captivum, libem.

^j Editi, multorum, renitentibus plerisque Mss., quibus suffragatur illud Sulpicii, pag. 262: Optimum facti arbitratus, revocare cunctos ad poenitentiam, frequentibus intra Gallias conciliis, etc. libem.

^k In Vulgatis, vel si; in pluribus Mss., vel se, magis placet cum potioribus, vel sibi, hoc est, quod sibi uni profuisset. libem.

^l Antiquior Mss. Colb., non obscurus. Tam Compend.: qui ab Hilario defensore sancto exorcista, etc., omissa voce postea, quam per glossemata huc irrepisse censet Hollandus. Alias certe pugnaret hic Fortunatus cum Sulpicio, qui Martinum ab Hilario, antequam exsularet, exorcistam ordinatum esse scribit. libem.

^a Ita Codex Compend. Alii vero, ut patrem expectaret sibi pollicitum. Antea in quatuor Mss., prius matre divisa, non prius a matre divisa. libem.

^b Aliquot Mss., data vocatione, vel evocatione. Sulpicius Sev., data evocationis copia. Habetur lib. xii, Cod. de cursu publico: Evocationum copiam, cum proficiscendi ad nos necessitas fuerit, serenitas nostra largita est. libem.

^c Legendum haud dubie mentitione. Hoc enim dictum est de mendacio Arianorum, quo vocem substantiæ ab Orientalibus omnino respui impudenter mentiti sunt. In Mss. Compend., compositum mentitacium. libem.

^d Sic Sulpicius Severus lib. ii.

^e In Vulgatis, ne Trinitatis fidei iniquitatis perfidia interpolatoris opera. Mon. S. MAUR.

^f Sic potiores Mss. Vetustior e Colb., tam mali-

vidisset. Nec mirum si ille qui Deum prius vidit in A
paupere postea illum habitare cognosceret in do-
ciare.

40. Illud etiam nobis non convenit tam nobile
præterire miraculum. Nam cum ^a circa Gallinariam
insulam propinquaret, relatione agnovit vicinorum,
ibidem ingentia serpentum volumina sine numero
pervagari, et ob hoc quamvis illis hæc insula vide-
retur vicina, propter inaccessibilem tamen locum
longius illis videbatur esse quam Africa. Quo audito,
vir Dei sentiens sibi de bestiali pugna venire victo-
riam, in nomine Domini, præcedente crucis auxilio,
descendit in insulam; coque viso, serpentes in fu-
gam conversi sunt, non tolerantes ejus aspectum.
Tunc baculum figens in terram, quasi metam, quo
usque deberent excurrere, virtutis ^b potentia desi-
gnavit; nec amplius libertas est illis occupare quod
vetuit ^c, tanquam si reliqua pars insulæ non sit terra,
sed pelagus; quia dum semper illam partem verentur
attingere, facilius erat illis mare transire ^d quam
vincem. O inmutabilem terminum, de sermone plan-
tatum! Apparet quantum est melior Adam secundus
antiquo. Ille serpenti paruit; iste servus habet, qui
possunt serpentibus imperare. Ille per bestiam de
sede paradisi projectus est, iste de suis cubilibus ser-
pentes exclusit. Deposuit anguis ^e antiqui menda-
cium, qui didicit implere mandatum. O Hilarii dul-
cedo, medicamentum, et meracum, ante quem sine
mora venena fugata sunt! Addidit terram hominibus,
quia in loco belluæ incola transmigravit. Sed rever-
tamur ad ordiorem.

41. Cum, de exilio regressus, introivit Pictavis,
summo favore plaudebant omnes pariter, eo quod
ecclesia recepisset pontificem, grex pastorem; et ac si
omnes cum ipso tunc redissent ad patriam, ita sine
illo se exsules fuisse delebant.

42. Itaque beatum Martinum in vicin^t, Locoge-

^a Plures Mss., circa *Dives Galliarum insulam*; sicque Bouchetus legit, ac putat hanc insulam ad rupes Primalienses sitam. Haud procul Rupella, uti Hollandus observavit, vicin^{us} Yves et pontem d'Yves, exhibent tabulæ in Alnesio. Valesius autem, in notis Gallic., pag. 590, 2, notat insulam *Dipam* proximam esse tum ostio *Separis*, tum alteri insulæ quæ Latine *Oia* vel *Ogia*, vulgo *l'Île-Dieu* nuncupatur. Quamvis Mss. vetustiorum auctoritate retineamus, *Gallinariam* insulam, eam tamen arbitramur aliam fuisse ab insula ejusdem nominis, in mari Tusco sita, quam Martinus incoluit. Alias Martinus in ea Hilari-um expectasset, nec Romæ tentasset ei occurrere, si hac illius iter fuisset. Falso etiam inhabitabilis diceretur, quæ a Martino fuisset habitata. *Idem*.

^b In duobus, Mss., *potentiam*.

^c In Vulgatis, *et tanquam si hæc insula*. In duobus probæ notæ Mss., *tanquam pars terræ non sit terra*. In cæteris, ut in textu. *Mon. S. Maur.*

^d Vetustior e Mss. Colb., *quam huc esse*. *Idem*.

^e Ita vetus Codex Colb. Alii vero, *antiquum mendacium*. Mox aliquot Mss. *a Hilarii dulcedo*; ac deinde cum edit. Gil. *medicamentum et meritum*. *Idem*.

^f Sulpicius hujus monasterii situm non longe ab oppido esse tradit, sed nomen ejus silet, nec in eo scribendo consequntur Mss. Legere est in vetere Colb., *Locojaco*; in alio non recentiore Casalis Be-

jaco nomine, dum præcepisset consi-tere, virtute divina meruit ibi beatus Martinus mortuum suscitare. Deinde post aliquot dies infans quidam sine baptis-
mi regeneratione defunctus est: duplici morte damnatus, præsentem amiserat lucem, et pœna futuri sæculi non carebat. Tunc mater extincti, quæ jam mater non erat, dum filium non habebat, provo-
luta ad pedes sancti Hilarii, præcedentibus lacrymis, nati sui corpus effudit, exclamans: Martinus adhuc incipiens catechumenum mortuum revocavit; tu, pontifex, redde, rogo, filium, aut mihi, aut baptis-
mo; qui populi pater agnosceris, ut ego mater vocer, quæso, obtineas. Sic illa plus lacrymis petente quam verbis, commotus est pietate vir Dei, et, spectante populo, & ad consuetam arma recurrens, in terram presternitur. Mox paulatim defuncti ^b pallor in ruborem convertitur, frigida membra, revocato spiritu, intepescunt, oculi apertis palpebrarum januis pere-
grinum lumen agnoscunt, vox adducto aere de pec- toris domicilio conflata profertur, gressus suis vesti-
giis redivivus extenditur, in anterioris fundamenti statum tota fabrica renovatur. Quid plura? Tandem jaenit sacerdos in pulvere, donec pariter surgerent, senex de oratione, infans de morte. Ecce vita lauda-
bilis, quæ de alterius corpore necem precibus effu-
gavit, spoliavit Tartarum, spem habens in Christo. Mors ibi jura non tenuit, ubi Hilarius vim orationis ingressit. Sed tanta res non potest nostris verbis plus ornari, quam ipsius meritis. Nunc vero memo-
randum est, quod supra ⁱ prætermisimus, qualiter miracula reliqua hoc subjecto miraculo cumu-
lavit.

43. Denique cum beatissimam Abram filiam suam, ad quam de exilio destinavit epistolam, incolumem invenisset, alloquiur eam, quomodo poterat dulcedo patris et facundia oratoris. Quid dicam? Alloquitur illam Hilarius, cujus eloquentiæ post ipsum compa-
ned., *Locatejaca*, in Compend., *Locodiaco*; in plu-
ribus aliis, *Legudiaco*. Sic et apud Bollandum hic vicus aliis *Legudiacus*, *Tynas* et *Goteioicacus* dicitur, et in Breviario Sarum, *Ingduniacus*. Ipse præfert, cum Edit. Gili., *Tegiaca*. Ex duobus prioribus Mss. con-
cinnus *Locogejaco*, alieno ut in primo exciderit littera *g*, quam antiqui voce non exprimentes, facilius etiam in scriptis omittebant. Ex altero autem supplemus litte-
ram *e*, concinente Gallico nomine *Liguge*. Non displiceret *Legugejaco*. *Idem*.

^g Edit. Gil. *ad conversata arma*; quod deinde enun-
tiatur de defuncto ad vitam revocato, quamdam affli-
nitatem habet cum iis quæ de moribunda sanata edis-
serit Venantius in Vita sancti Germani, ut post fune-
rum *pallarem facies in ruborem transiret*. *Idem*.

^h Placet hic referre versus Ven. Fort. quibus Cate-
chumenum a sancto Martino vitæ redditum descri-
bit, l. 1. Vit. sancti Mart., quibus summa cum hoc loco affinitas, ac similitudo intelligitur. Sic ergo ha-
bent illi:

Interea geminis spatio remorante sub horis,
Ecce redit facies, salient per membra vapores.
Stat rubor iada genis, oculos pupilla, repingit;
Rursus et iasurtus renovat specularia visus.
Vena tumet rivis, animato fonte cruoris,
Paulatim assurgit, fabrica titubante, columba,
Erigiturque jacens pariter domus, et suos hospes

ⁱ In uno Ms., *præmisimus*.

rare aliquem vix audemus, nisi qui fuerit spiritum A
divino, ut ille, repletus: tentat ejus animum, si
vellet attingere sponsum quem patris gratia * provi-
derat. Tunc libenter desideranterque, ut celeriter ei
jungeretur, optabat. Quam voluntatem pius pater
agnoscens, intentus orationibus non cessavit, donec
sine dolore, sine contagio, se præsente filia de
mundi ludibrio migraret ad Christum, quam propriis
manibus, ut decem, venerandæ tradidit sepulturæ. O
funeris gloria, quæ melior habetur quam vita, quia
quod terræ subripuit, in cælum transmisit? Vere, ut
ego considero, plus fuit, quam resuscitari, sic mori.
Certa enim salus est, non contaminari peccatis.
Quanti cuperent, rebus cum vita traditis, talem trans-
itum comparare, si mercatorem forsitan invenirent? B
Quid distat inter vivificati infantis, et filix mortifica-
tæ mysterium? Illum resuscitavit ad baptismum,
hanc prædestinavit ^b ad regnum: nisi quod in illo
adhuc spes peccandi restabat, hæc immaculata fuit.
Quod cum vidisset mater beatæ Abræ, a ponti-
fice postulat, ut et ipsa, si mereretur, erepta de
mundi crimine, cum filia præsentaretur ad regnum.
Cujus vota considerans, assidua oratione et ipsam
ante se transmisit ad gloriam. Quis arstinaturus est
talem virum ita dilexisse Dominum, conjugis et fi-
lie affectu contempto? Tamen in hoc magis illas
amasse cognoscitur, cum per ipsum lumini perpetuo
transferuntur.

14. Quis vero abundantiam rigantis ingenii con-
tendat evolvere, aut ejus verba verbis valeat ex-
æquare? ^c Qualiter ille indivisæ Trinitatis libros stylo
tumente contexuit, aut scripta Davidici carminis
sermone cothurnato per singula reseravit? Quam fuit
in dissertatione providus, in tractatu profundus, per
litteraturam eloquens, per virtutem mirabilis, in
complexionibus multiplex, in resolutione subtilis,
astutus juxta prophetam, imo prudens juxta Domini
vocem, ut serpens columbæ simplicis gratiam non

* Ms. præciderat, prævideret.

^b In Mss. Colb., destinavit; in Comp., transmisit
M. N. S. MAUR.

^c Vetustior e Mss. Colb., qualiter; ille in divisa
(forte, in diversa) libros stylo tumente contexuit. Com-
pendiæ vero, qualiter ille libros contra Arian perfi-
diam promulgavit, quomodo librum Psalmorum per
singula cothurnato sermone reservavit. [leg., resera-
vit], in hymnorum etiam fuerit dissertatione [ubi men-
dose excusum erat, in discretionem] paratus. IDEM.

^d In exemplari Compendiensi hic subiicitur: Obiit
autem præfatus pontifex Hilarius die Idum Januariarum.
Reliquiæ ejus Pictavis sunt conditæ; in quo loco
hactenus divina beneficia operantur, ipso præstante,
qui vivit, etc. IDEM.

* Apud Gillottium, auxilia memoret.

^f In Mss. Otthoon., German., Colb., ac nonnullis
aliis, diffusior est hic liber in hunc modum: Ne ergo
pagina cum styli rusticitate nec non et loquendi ni-
miate prolixius extensa vilescat, scribendi jam
debemus construere metas; est tamen dignum, juve-
ritque hoc unum tantum referre, quomodo hujus
sancti viri anima divini luminis fulgore migravit
excepta. Tantum namque lumen Ecclesiæ dum infir-
mum obscurari cepisset, venerabilem virum Leo-
nium, ejusdem civitatis presbyterum, quadam die,

amittens. Ipse conditi sal ingenii, fons loquendi,
thesaurus scientiæ, lux doctrinæ, defensor Ecclesiæ,
hostium oppugnator. Cujus dicta qui legerit, non
credet dicere, sed tenare ^d. Hoc fuit ultra hominem
sapere, tam caute de religione censere.

15. Sed qui vult ipsum cognoscere, ejus * exsilia
memoret, merita respiciat, volumina relegat, dicta
perpendat, signa quotidiana percenseat. Qui dum su-
perstes fuit in hoc sæculo, aut scripsit ecclesiasticæ
fidei documenta, aut pugnando calcavit hæretica
crimina, aut petenti tribuit miraculorum suffragia
quæ, volente Domino, usque in hodiernum diem ejus
orationibus perseverant. Sed mea lingua non sufficit
singulatim de sancto Spiritu, qui per eum et opera-
tus est et locutus, sicut illi dignum est, cuncta
proferre.

16. Det mihi pius veniam, quia multa præterii, qui
vix pauca conscripsi ^f. Ita beatus Hilarius de præ-
sentis sæculi vita, Valente et Valentiniano regnanti-
bus, cum gloria migravit ad Christum, terra plorante,
cælo gaudente, eodem Jesu Christo præstante, qui
cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in
sæcula sæculorum. Amen.

LIBER SECUNDUS.

* PRÆFATIO.

Domino sancto et meritis beatissimo Patri, Pascen-
tin papæ, et in Christo florigera perenniter charitate
vernantibus, Ecclesiæ Pictaviensis habitatoribus,
Fortunatus.

1. Cum veteres, infidelium conditores voluminum,
eloquentiæ suæ pompam cunctis ostendere causa
provocaverit opinionis inflatæ, dum inter regum vo-
ta, seu funera, id est, prospera, vel adversa, con-
fuso vucis ordine, quodam modo visi [At. nisi] sunt
cantare pariter et plorare, ut hi qui dixerunt, vel de
quibus locuti sunt, saltem in libris viverent, etsi vacuis
quibus actibus inaniter defecissent; cur ergo, [F., ego],

secretius sibi accersiri mandavit. Ei autem idem
sacerdos credulus, et dilectissimus habebatur. Cum-
que imminentibus noctis tenebris eum exire, et si
quid foris audiret, sibi renuntiari jussisset, ipse voces
tumultuantis adhuc populi civilis se audisse rever-
tens exposuit. Persistebat itaque vigilans, justique
finem expectans, animum novissimis ejus et claris-
simis exhortationibus reficiens. Deinde, tempesta
jam nocte, rursus a sancto rogatur exire, quidque
auditu percipere posset, sibi jacenti ad lectum referre.
Qui dum nullius sonitum vel mussionem se sen-
sisse renuntiavit, mox splendor inestimabilis clarita-
tis, quem Leonius se non potuisse ferre fatebatur,
per fenestram a parte altaris ejusdem basilicæ, in
qua sanctissimus decubabat infirmus, ingreditur. Se-
cundum namque Apostolum, infirmatus carne, spiritu
potentior erit; ejus anima, non qualiscunque, sed
beatissima, corporalibus soluta vinculis, egressa eo
ipso, ut credimus, divinæ claritatis lumine suscepta,
et in paradisi migrando perpetui splendoris amoni-
tatem intravit. Ibi nunc et semper pretiosi lapidis
diademate coronatus, in sempiterna cordi arce felici
perfusus luce, exultantibus sanctis latet. Ita
beatus pontifex Hilarius, etc., M. N. S. MAUR.

* In uno Ms. Colb. additur et hic: tunc presby-
teri, postea autem Pictaviensis episcopi. IDEM.

melioris spei sollicitatus instinctu, patiar reticere de summi confessoris viventibus meritis et victoriis, non sine, quod absit, vindictæ cœlestis incursu, cum vix debita solverem, si de beati Hilarii ineluctantis lampadis splendore, infatigabili voce, die continuata cum nocte pariter, decantarem? Quæ vero vel irretitus inscitia, vel impulsos offensa, in ea voluntate sub gravi torpore persisterem, ut cum illi decepti plurimo tractatu de resoluta umbrarum imagine nonnulla conficerent, et in pulverem redacta cadavera falsis quasi laudibus animarent, ego de sanctis permanentibus, et, quod est felicius, in regno Christi quotidie florentibus, nihil referrem, præsertim ubi diversa diversarum partium videtur esse causa mercedum, quod gentiles fructum laboris sui in inani tantum favore voluerunt consistere, nos autem oporteat illum in beatorum virorum intercessione plantare, quibus hic verba si solvimus, illic gaudia comparamus?

2. Idcirco reddat illi mobilis lingua præconium, a quo prius pectora hunc conceperunt affectum. Nam bonis ejus aperte credetur invideri, si quæ de illo cognovimus, silentio videantur abscondi. Merito itaque cum cæteris et me de se loqui compellit, qui etiam mutes, ut loquantur, absolvit. Sed quam plura superstes in corpore fecerit, vel quanta operatus sit, postquam æternam in requiem, plaudentibus de se angelis, ad Christum victor de mundi certamine transmigravit, etsi non potui, annorum vetustate subripiante, contingere, attamen vel quæ præsentī tempore miracula misericors præbuit, cupio indigenti memoriæ non fraudare, ut quisquis hæc fidei, sicut decet, auditu perceperit, et præterita se cognoscere gaudeat, et similia fieri virtute confessoris in futurum confidat.

INCIPIT LIBER.

3. Igitur ^a Probianus cum dubio jam vitæ penderet in fine, et spem convalescendæ infantie mors invida parentibus subripere festinaret, nec parvuli funus acerbum considerans, nec desideria ingemiscens senectutis spectans, avida quidquid invenit extra sortem cuncta concludens, sola tamen intercessione beati Hilarii restiterat moribundo salutis occasio. Quem Franco suus genitor, et Periculosa mater, quæ magis converso nomine, filii periclitabatur in nece, jam quasi defuncti præmeditantes exsequias, cum ingenti luctu et fletu in confessoris tabernaculum detulerunt. Tunc sanctus Hilarius ab auctore suo secretæ artis exhibens medicinam, consuetus de dispendio funeris reddere compendia sanitatis, subito

^a Bouchetus, c. 15, et Clandius Robertus hunc aiunt esse Probianum, seu Probatianum episc. Bituricensis XXIV, qui anno Pelagii papæ 2, Childeberti 44, Christi 555, subscripsit concilio Parisiensi II, et biennio post præfuit Parisiensi III, adeoque ait: *tempora Venantii Fortunati*. BOLLANDUS.

^b Ottobon. Ms., *pontificatus Bituricensis*; et mox, *ad limina*, ubi in aliis, *ad luminaria*. Similis est locus Venantii Fortunati, in Vita sancti Germani num. 41, ubi de moribunda sanata ait: *Quæ singulis annis vitæ*

A membrorum fluentem fabricam verbo operante erexit, et in statum pristinum, tanquam si nihil in ea fuisset solutum reformavit; moxque parentum lacrymas, lætitiæ mole superveniente, siccavit, genitus voto succedente præclusit, ubi jam per dolorem non erat, sed præ gaudio quod plorarent. Quas poenas, quæ tormenta mors ipsa tunc pertulit, quando illud quod credebatur invadere sic amisit! Profecto quando alterum vitæ ferire non potuit, sese ipsam victi percussit. Qui tamen Probianus postea apicem promeruit obtinere ^b pontificis, et usque in hodiernum diem ad luminaria sui medici singulis annis vitæ debitor tributa persolvit.

4. Illud quoque nobis est tam singulare miraculum, pro gloria collatoris, ad memoriam populi B revocandum. Nam cum a ^c Cadurcis venissent duo homines lepræ maculis immutati, spem suæ salutis in sancti Hilarii intercessione fundantes persistebant, et de pulvere qui ab ejus sepulcro abstergebatur sua cum aqua lavantes capita, et membra reliqua perungentes, tam diu sibi talem curam fideliter impenderunt, donec infirmitatis ipsius ulcerosa varietas de corpore quod captivaverat captiva migraret, ut decepta suis solatiis colorem quem invaerat inviolatum relinqueret, et quam secum attulerat, turpitudinis speciem non teneret. Post innumera-bilia itaque vulnera, membris omnibus, instaurata est entis una; vultus ille diuturna deletus sorde [Ms., sordine], sua cœpit in ambobus repingi imagine, nec agnoscī qualis fuerat per infirmitatem. Per C fidelissimum namque lavacrum pulveris, Pictavis purilicis illis inventus est Jordanis, et non ipsi ad fluvium, sed ipsi fluvius hic occurrit. Ex quo tam prædicabilis patuit miseratio confessoris, quod et laborem eis longinqui itineris abstulit, et salutis vota porrexit. O quam inæstimabiliū claruerunt ducenta virtutum, ubi sepulcri immunditiæ mundaverunt maculas lepræ! Cujus hoc facere cura potuisset artificis, qui de tali pulvere ferret beneficia medicinæ? Ex quibus ^d Castorius diaconus et Crispus subdiaconus institutus, ad ejus obsequium usque in finem suum, per quem sanati sunt, adhæserunt; et merito illius elegerunt sustinere juga Domini, a quo a poena liberi sunt effecti.

D 5. Quædam puella in hanc vitam veniens, dexteram mortuam traxerat natura formante, et debilem manum in speciem gloriæ ^e collegerant nervorum fila contracta: fluxa suo stamine digitorum tela ^f marcebat. Tunc occurrens ad beatissimi Hilarii sepulchrum, intercessione ejus vivacibus est officiis ordinata: paulatim mobiles vigor articulos stupentes

tributum solvit pro pretio. MON. S. MAURI.

^c Cadurcorum metropolis in Aquitania prima Cadurcun, ad Oldum fluvium, urbs episcopalis sub archiepiscopatu Bituricensi. BOLLAND.

^d Bouchetus nono die sanatos scribit: Idem habet Casterius, idem Crispo. BOLLAND.

^e Ita Codex Ottob. In aliis, *globi*. MON. S. MAURI.

^f Apud Gill., *marcebant*. Huc spectat illud Fortunati in Vita sancti Germani, n. 14: *nervorum tela retextitur*. IDEM.

et * unguis irrepsit. Post longa tempora manus illi tunc nata est, cum sensit munera confessoris. Exstincta manus venit ab utero. viva rediit de sancti sepulcro. Ecce quam larga remuneratoris est pietas, ut quæ natura non genuit, hic membra suppleret.

6. Nec illud quidem præterire convenit, quod cæco felici post vota successit. Nam cum ad beati Martini limina pro recipiendo lumine intentus properaret, in sancti Hilarii præteriens templum ingressus est. Quo dum vigilias officio solito celebrarent clerici, mane facto, apertis oculis, ipse diem cepit aliis nuntiare, qui hoc semper egebat audire. Apud quem una semper nox erat, tenebras illi sanctus Hilarius ^{ea} nocte purgavit. Qui nunquam viderat ornamenta dei, cœpi illi novus sol miræ claritatis nasci. Tunc illi fabricata sunt omnia, quando eorum videre meruit fabricuram; et, ut ita dicam, quodam modo post se illi mundus est natus, cum factus est agnitus. Cæcus ^b ad beati Martini ecclesiam festinabat accedere, iste eum in suo templo dignatus est illuminare. Quanta micat gratia donatoris, qui prævenit desideria supplicantis!

7. Quid etiam dignum referam de tam regali mysterio, quod ab ipso est in regem collatum? Denique Clodoveus rex, dum contra hæreticam gentem pugnaturus ^c, armatas acies commovisset, media nocte meruit de basilica beati Hilarii lumen super se veniens aspicere, admonitus insuper, ut festinanter, sed non sine venerabilis loci oratione, adversus hostes, conflictaturus descenderet. Quod ille diligenter observans, et orationi occurrens, tanta prosperitate, altero pro se pugnatura, processit ad bellum, ut intra horam diei tertiam ultra humana vota sortiretur a Domino victoriam. Ubi multitudo occisorum cadaverum ^d colles ex se visa est erexisse. Ecce terribiliter formidanda prodigia, et delectabiliter amplectenda miracula. Parum illi fuit pro solatio regis, signum luminis ostendere, nisi aperte monita addidisset et vocis. Similis quædam contigit, Israelitici populi tempore, hujus causa virtutis. Nam ibi columna ignis populum præcesserat, hic figura lampadis admonerat.

8. Vellem nosse quod fuerit tanti ardoris secretum mysterium, tam manifeste prolatum. Sed quantum ipso inspirante videor agnoscere, non tacebo. Nam contra hæreticas acies, sicut olim in corpore, non cessavit spiritu dimicare ^e. Quanta fuit illi sem-

A per pro cultu catholice religionis aviditas, cum in requie posito adhuc sollicitudinis non desit ubertas! Nam qui tunc in synodo ad confundendum hostem verba fidelia protulit, hic in campo arma tracta in victoria.

9. Mulier in vico Tonaciaco, dum aquam ad opus suum deportaret die Dominico (non est meum nosse quo præventa peccato), manus ejus attracta est, venarum arefacto discursu. Tunc revelatione commo-
B nita est ut ad sancti limina, si vellet salva fieri, properaret. Quo illa fidens nuntio, tanquam cum ipso sanitatis suæ præviatore, leta percurrit. Et dum in ecclesia psalleretur, similiter in absolutione, die Dominico, quo præcesserat pœna, secuta sunt gaudia. Ecce con-
C tinuam patroni singularis amabilem, qui ut inveniat quod præstet, et causas exquirat. O beatum Hilarium omnium corde, ore, voce cantandum! ejus tam larga benignitas est, ut non solum se alicui non abscondat, sed ultro ingerat! Veniamus ad alios venerandi fructus miraculi.

10. Quædam paralytica, anni adulta puella, non merito, sine vitæ vivebat officii. Cui intra funus exstincti corporis tantum superstes anima palpitabat, et in toto cadavere lumina quasi sola vigeant, ac velut mortua in se membra vigilantes oculi custodiebant. Non lingua torpens intra palati ^f cameram ^g volubilis excurrerebat, nec imo ducta de pectore vox collata poterat verba disponere; non manus, cum soluta languesceret natura, debita servitii dissolvebat, neque pes instabilis ^h membrorum structuram sustentabat, adhuc insuper totius corporis infabricata massa torpebat. Quæ in festivitate beati Hilarii intra basilicam posita, cum ingenti favore spectantibus omnibus est erecta. In unius ergo debilis corpore miracula plura sanctus complevit. Attenuata genuum vestigia roboravit, linguam rigentem flexibilitati et facilitati vocis aptavit, ad usum lanificii debiles quondam palmas armavit, lineamenta viscerum gratia pii muneris animavit. Aliquando vetus infans in verba prorupit; et, quod est conspicuum, voce prima, lactis alimenta quæsivit. Ergo ut tales cibos ante omnia posceret, quid aliud datur intelligi, nisi quando sanata est, tunc prius credidisse se nasci?

D 11. Nec illud tam illede mysterium oblivione noxia subtrahatur. Itaque cum duo negotiatores ad beati basilicam occurrissent, habentes formam ceræ

* Alii, *ungentes*. An, *rigentes*?

^b Nostri Mss., *ad fratrem ejus beatum Martinum festinabat*. Mon. S. Mauri.

^c Sic Mss. at Editi, *armatas haberet acies*. De hoc miraculo legendus Gregorius Turonensis, lib. ii, cap. 43, ubi tradit Clodoveum, quinto ante mortem anno, adeoque Christi 507, cum Alarico Gothorum rege in campo Vueladiensi, decimo ab urbe Pictavorum millicio, dimicasse, ac suo exercitui regem ipsum suapte manu peremisse. lib. vi.

^d Editi. *fil.*, *tanta jacuit in loco, ut collis ipse ob id visus sit se erexisse in altum*; interpolationem sapit. Holl. et Mss. Colb., *colles ex se visa sit montium erexisse*. Expeditior visa est lectio Gemeticensis. lib. vi.

* Boll., ut et Mss. Octob. ac Colb., hæc adjiciunt: *Ita credebatur sibi contra Alaricum Arianum iterum bellandi redire constantiam. Gemet.: Credebatur tum contra Hilarium Arianum iterum rediisse Constantiam. lib. vi.*

^f Solemne fuit Fortunato uti *παραστάρι* ejusmodi, sicuti et in lib. iv Vitæ sancti Martini, puellam mutam, ejus virtute sanaram referens, inter cætera hæc habet.

Mox resoluta movet faucis lyra tinnula plectrum,
Atque insueta cantu canerit conchis palati:
Dento rehsa caro, producus verba fruitor.

^g Octob. Mss. *vocabulis*.

^h Vulgati, *membrorum ruinam sustentabat*; corriguntur ex Mss. Octob. et Colb. Mon. S. Mauri.

quasi socialiter in commune; quidam ex his alio- A quitur alterum, ut eam, etsi tam parvam rem, tamen tanto confessori vel libenter offerent, sed incassum: sua verba in animo socii nolentis expendit. Ipse tamen cum eodem collega suo in oratione prosternitur, ceramque illam occulte ante tremendi sepulcri cancellos exponit. Moxque ad omnem æqualitatem ceræ ipsius species se divisit, et pars illius fidelis oblitoris accepta, pars altera, videntibus plurimis,volvendo usque ad alios cancellos, nutu divino, cum omni contumelia est repulsa, quasi nollet sanctus invadere quod alter illi devotus non obtulit; et quoniam semper abhorruit quod ex fide non venit, tam certus in iudicio quam misericors est in voto. O quam incorruptibilis arbiter claret! Castior [Al., cautior] est iste in examinatione iudicii, B quam in electione florum illa quæ ceram casta producit. Tunc itaque ille qui offerre noluit admissi criminis se teste confusus, et immensi pudoris reatu percussus est; videntem sibi a radice suæ conscientie tantæ turpitudinis opprobria pullulasse, et in faciem suam occultæ cognitionis facinora revelata aspexit, consideravit, ingemuit, et flevit, ut saltem lacrymarum fonte rigante dilueret quod corde delinquente fœdavit. Qui postea majora obtulit exactus, ceræ iudicio castigante.

12. Item cum juxta consuetudinem quadam nocte cereus ibi illuminatus fuisset, casu super sepulcrum ejus, qui intercessione sua^a mortuos vivificat, ardens corruit, ita ut super^b mafortem quo cecidit, sine

^a Ahest. *mortuos a* Mss.

^b Mafors hic adhibetur a Fortunato pro *velo*, quo sanctorum tumuli tegi solebant. Cæterum mafors erat operimentum capitis, maxime muliebre, de quo plura Dufres., in Gloss. Subematur etiam pro scapulari monastico, ut intelligitur ex Cassiano, qui, l. i Instit. Mon., cap. 7, disserens de monachorum habitu: *Post hæc, inquit, angusto pallio, tam ami-*

læsione aliqua perarderet. Nam in quantum fuit cerei longitudo, cera jacens inventa est, papyro consumpto, tanquam si confinium cera ipsa fecisset inter ignem et pallium, ut ab ipsa inveniretur defendi, per quam potuisset exuri. Attendite beneficium. Ut obediatur confessoris præcepto, quam semper scit subdere^c, hic ceram ignis expavit, et quam in ardendi auxilium sumpserat, ipsa ei visa est repugnare. Sed inter hæc illud admonet potius ut dicatur, in virtute confessoris, quæ deducit cera flammam exstinxisse, et everso ordine illud a quo vorari potuit præfocasse. Diversæ species suam visæ sunt naturam mutasse, et ne quid incendia læderent, pallium pro marmore, cera fuit pro flumine. Sed quantum est apud illum cerei lumen exstinguere, qui cæcorum lumen accendit? Aut cum ad alterius cadaveris sepulturam oculorum ignem redintegrat, quam facile credimus de sepulcro proprio ut flammam expellat?

15. Vellent adhuc insatiatus sacratissimi viri miracula quasi peculiariter decantare; sed vereor ne unde meam cupio devotionem ostendere, auditoris animum fastidio nascente videar obturare. Da mihi, pie, veniam de textus hujus parvitate, da casui culpam, ne dum hominis cupio vitare fastidia, videar incurrere confessoris offensam, de quo exigua dicerem, si libros implerem. Sed præsumo plurima de te minus dicere, ut de te legere populum brevitatis plus invitet, auxiliante Domino Deo nostro nunc et semper. Amen.

Cetus humilitatem quam vilitatem pretii compendiumque sectantes, colla pariter atque humeros tegunt, quod mafors tam nostro quam ipsorum nuncupatur eloquio.

^c Apud Bolland. hic additur, *et consumere*. At apud Gill.: *Ut obediret præcepto. Quam semper scit subinde consumere, hic ceram, etc.* Mon. S. MAURI.

PRÆMONITIO

IN VITAM SEQUEM S. GERMANI EPISCOPI PARISIENSIS.

Sequentem Vitam sancti Germani, pontificis Parisiensis, edimus ut exstat sæculo i Benedictino cum notis cl. Mabillonii. Facile conveniunt omnes eam a Venantio Fortunato scriptam fuisse; de qua mentionem faciens Greg. Tur., lib. v Hist. Franc., cap. 8, si quis tamen, inquit, strenuus virtutes illius [sancti Germani], quas in corpore fecit, sollicite vult inquirere, librum Vitæ illius, qui a Fortunato presbytero compositus est, legens cuncta reperiet. Porro sanctus Germanus obiit an. 576, die 28 Maii, circa quod tempus ejus Vitam ab amicissimo ejusdem Fortunato conscriptam fuisse verisimile est. Exstat illa apud Surium quoque et Bollandum, sub eadem die 28 Maii.

VITA SANCTI GERMANI

URBIS PARISIACÆ EPISCOPI.

f. Beatus^a igitur Germanus^b Parisiorum pontifex, territorii Augustodunensis indigena, patre

^a Apud Bollandum omittitur *igitur*.

Eleutherio, matre quoque Eusebia, honestis honorisque parentibus, procreatus est. Cujus genitrix

^b Mss. Bonifontis, *Parisiacensium*. BOLLAND.

pro eo quod hunc post alterum intra breve spatium concepisset in utero, pudore mota muliebri, cupiebat ante partum infantem extinguere; et accepta potionem ut abortivum projiceret, dum nocere non posset, inculcabat in ventre, ut pondere praefocaret quem venena laedere non valerent. Certabat mater cum parvulo, renitebatur infans ab utero; erat ergo pugna inter mulierem et viscera. Laedebatur matrona, nec nocebatur infantia, oblectabatur sarcina, ne genitrix illeret parricida. Id actum est, ut servatus incolomis, ipse illaesus procederet, et matrem redderet innocentem. Erat hinc futura praenoscere, ante fecisse [Al., factam pro eo] virtutem, quam nasci contigerit *.

2. Deinde cum ^b Avallone castro cum Stratidio propinquo puer scholis excurreret, ^c mater ^d parentis, ut ejus hereditatem acquireret, de adolescentis fallitura nece tractavit. Quae temperatam potionem in ampullula condidit, vinum quoque in altera, praecipiens puellae ut, venientibus ambobus, illi porrigeret de vino, isti de maleficio. Sed ignorans ministra ampullulam mutat et pocula: vinum sancto Germano, venenum dat Stratidio; et dum insenti praeparatur interitus, auctor cadit in laqueum. Quo mater ejus cognito, puellam increpat cum fletu, extinxisse se filium. Cui Stratidio sollicito impenso studio, lacto de ipsis maleficiis ^e vario, etsi mors vitam non abstulit, tamen signum mortis infixit.

3. Hinc ad parentem suum sanctum Scopilionem ^f Lausia se conferens, moribus honestis alitus et institutus est. Qui cum fere mille passus longe a vicis consisterent, jugiter ad matutinos currebant, duci fidei caloe: e, per tempestatem, per hiemem. Qui intra terni lusuri ^g spatium a beato Agrippino diaconus instituitur, et sequente triennio presbyter ordinatur.

* Apud eundem Bull. haec verba adduntur: Per incrementa denique virtutum, ad meliora quotidie proventus, litterarum studiis a dulcissimis parentibus est traditus, ut deinceps in Dei laudibus haberetur dignus.

^b *Avallu*, seu *Aballo*, *Avallon*, oppidum in ducatu Burgundiae inter Augustodunum et Autissiodorum. *MABIL.*

^c Mss. Bonif., *Mater ejusdem Statidii*. *BOLL.*

^d Alia exemplaria habent *propinqui*, sed utraque vox, *parens* et *propinquus*, Fortunato synonyma est. *Hinc ad parentem suum, sanctum Scopilionem*, etc., hic, n. 3. *MABIL.*

^e *Varius*, id est, maculosus.

^f *Lausia*, seu *Lausea*, *Luzy*, oppidulum inter Augustodunum et Ligerim medio fere intervallo positum. Hugo abbas Flaviniaci in Chron., p. 1, ad an. 639, affirmat quod in vicis *Lausia* in manso natiuitatis sancti Germani non eruit, non avis praedam rapere praevalet, quae non statim intereat, quod experimento probatum est. Qui locus usque hodie Ecclesiam retinet, sancti Germani nomine, et virtute insignem. *MABIL.*

^g Dubium est an spatium istud quindecim annorum a sancti Germani natiuitate, an a tempore; quo Scopilionis disciplinam subit, sit metendum. Posterior magis aridet; nam Agrippinus, Aedunensis episcopus, qui Germanum ordinavit diaconum, nondum sedem obtinebat anno 517, quo Pragmaticus,

A Delinc a pontifice ^b Nectario alibi ad sanctum Symphorianum ^c merito dignus asciscitur. Quanta vero inibi abstinence vixerit, quantis quoque vigiliis continuando duraverit, quibus eleemosynis profusus exstiterit, illa res una testis est: cum jam rebus reliquis pauperibus erogatis nec panis ipse resideret quatenus fratres relicerentur, qua de re insurgentibus adversum se monachis, retrudens se in cellula, amare fleuit et doluit. Inter haec, ipso orante, quaedam Anna matrona duorum ^d saumariorum cum pane dirigit onera. Sequenti etiam die cum annoona destinavit plena carpenti vehicula, ita ut exiende monachi cum saturarentur cibo, terrentur miraculo ^e. His itaque celesiter intentus officiis, non desit praedicantis manifestari miraculis.

B 4. Igitur quadam vice dum cibi ^f fessus acciperet, ingrediente Amanito monacho in fenile cum lumine, carbone decidente, flamma fenum corripuit, et arida nutrimenta vorax ignis allambit. Concurrentibus reliquis, nec tamen succurrentibus, tardius ipse prosiliens, rapti de foco cucuma, ascendens supra fabricam, concinens Alleluia, fundens paululum aquae in crucis imaginem, restinxit incendia, ac de manu sancti imbre sedata est ignis unda, quam vix exstinguerent flumina. Quod tamen postero die, ejus insidiis actum est, hostis ipse confessus est.

5. ¹ Chariulfus quidam Francus partim villae basilicae res obstinatus invaserat. Quem cum vir Dei ad reddendum aliquatenus communeret, nec tamen proficeret, ad orationem se convertit, nec fides vindictam distulit. Statim ex vicino ferus ursus exsiliens tres illius equos interfecit, nec sic a duritia resipiscit. Sequenti vero nocte duplicavit ultor perniciem. Sex jumenta interemit, nec sic quoque poena sufficit. Tertia idem nocte novem vehicula prosternit, triplicato cadavere: sic labor crescebat

ipsius Agrippini decessor, Epaoensi concilio subscripsit. At vero sanctus Germanus anno citato viginti minimum annos jam attigerat, squidem *fere octogenarius* evolavit ad caelos (ex Fort., n. 67) an. 576. *Idem.*

^b Sanctus Nectarius, episcopus Ecclesiae Augustodunensis, subscripsit concilio Aurelianensi an. 547. *BOLL.* Idem praerat Ecclesiae illi ad an. 542, et notat Coimtus ad hunc annum, num. 29.

^c Sanctus Symphorianus martyr Augustodunum occubuit sub Aureliano. Ejus Acta habes inter Acta sine. martyr., ad an. 180 circiter.

^d Saumari, equi saeculari, Gallis *Somniers*, a *σάμας* sarcina. *MABIL.*

^e Post haec verba apud Surium, et in nonnullis apographis posterioris aetatis inseruntur hi versus: *Cujus bonis operibus inflammatus episcopus, sanctum virum neque adhuc ista recusantem, quem etiam praedicabant daemonia, in custodiam traxit. Cui fateor nunc divino aperiatur ergastulum, sed non hinc aperiatur, nisi supplix et epi copalis daretur praecipio.* At cum ista in antiquioribus, sincerioribusque membranis non legantur, huc revocanda in recessum duximus. *Idem.*

^f *Chariulfus*, alius *Warnulfus*. *BOLL.* An hic forte idem est quem refert Greg. Tur. l. vi hist., c. 38, cum Mummolo, atque Wadone de tradendo Gundovaldo hostibus societatem solisse?

in cladem. Dehinc ad beatum virum tardius dirigit A puerum, agrum reformat invasum, calamitas compescitur. Id actum est ut, bestia castigante, homo sensum acciperet, et daret non intelligenti bellua rationem.

6. Dehinc beatus Agricola ^a Cabillonensis episcopus habens cubicularium graviter vi febrium fessum, qui destinato animo totus pendebat in transitu, dirigit ad sanctum virum intercedendi suffragium. Tunc, perceptus apicibus basilicæ sub porticu, ad sancti Symphoriani sepulcrum progreditur. Interea vir justus orationi incubuit, terram corpore premens, et sidera mente transcendens; et quasi ante se habens præsentiam Domini, pro voto supplicis obsecrator accedit. ^b Nam mox vicinus Redemptoris auribus exauditur, et adhuc isto recubante in pulvere, ægrotum medicina perfudit, ac Justo jacente in pavimento, languidus surgit de lectulo, ^c ante currentem medelam, quam peroret qui supplicat, ita ut portitori redempti obviam puer occurreret, cui parabantur exsequiæ, ut non esset ambiguum eadem hora languidum saluti fuisse redditum, qua vir beatissimus susus orasse comperitur.

7. Nec illud omitti convenit, quod ad domum Ebronis pro fide Justi collatum est. Cujus ingrediente domum, Anna matrona proclamat rem mirabilem se videre. Inquisita a conjuge quid esset quod inspiceret, ait: Ecce beatus Germanus ^d cornuta facie mihi videtur incedere quod pene vix valeo aut intueri lumine, aut sermone conferre sanctum virum, novo more cornibus radiantem. ^e Consternataque mirabatur mulier hominem nostro tempore in figura Moysi potuisse conspiceri. Credendum quod et iste post colloquium Domini potuit a muliere cornu exaltatus agnoscere. Cujus causæ pavore Ebro eadem die juxta sanctum sedere nullatenus præsumpsit duplici pro merito, mœrore pariter et terrore.

8. Contigit ut pro villis Augustodunensis Ecclesiæ Theodeberto regi Cabillone occurreret. Memor sancti Symphoriani in ingressu palatii, ita Spiritu Dei redundante locutus est, ut ante rex annueret quam verba petitor explicaret. Cui et ore prophetico finem dixit de transitu. Quod ^f paucis interim diebus dum a Rhemis remeavit, in ipso itinere rex extrema sorte defecit, quasi sancti viri sermo dictus fuisset ab angelo.

^a Sanctus Agricola vixit in episcopatu Cabillonensi, ab an. 532, usque ad an. 580. BOLL. — Cabillonensis. Hodie Châlons-sur-Saône.

^b Ms. Bonifon. nec mora, ab auribus summi Dei exauditur. BOLL.

^c Pro currente medela.

^d Hoc ostentum videtur respexisse Fortunatus carmine 13 lib. II, scripto ad clerum Parisiensem, in quo comparat Moysi Germanum bis verbis:

Moses, tende manus, et tua castra juva.

^e Et tamen Gregorius Turonensis, in lib. III Hist., cap. 36, scribit Theodobertum diutissime ægrotasse, et cap. 37, anno post Clodovei obitum tricesimo

9. Et quoniam beatissimo erat familiare in basilica santi ^f Symphoriani soli vigiliis ducere, cunctum eum monachus Silvester prosequitur. Et ingressi pariter ad sancti martyris tumulum, circa noctis medium, ab altari tumultum, frequentantem rurnores, accipiunt, tanquam si ad rapinam collecta curreret multitudo. Credens enim vir Dei versari latronum incursum, imperat monacho ante sepulcrum psallere. Ipse vero accedit ad altare. Dehinc illa turba ad monachum, quo psallebat, alacriter properat. Quo mactato graviter et in terram projecto, ac semivivo relicto, veloces effugium. Qui vix voce flebili cladem suam replicans, a demonibus secusum gravi congre-su confensus est.

10. Accidit ut Sabarici famulus, Æsarius nomine, ^B ad virum de quo loquimur injuriam passus confugeret, supplicans ut quolibet pretio eum de insolentis domini servitio liberaret. Quod indignatus Sabaricus pro Æsario, et conjuge, vel unico ejus filio, octoginta solidos, pretii nomen, petiit, quominus famulos servili ditione laxaret. Tamen hoc non dubitavit misericordia Justi vel perquirere, vel donare. Quo pretio persoluto, contigit ut ante basilicam sæpeditus Sabaricus præteriret, nec tamen orationi quoque occurreret. Qui domum suam ingrediens, statim affligitur, ligatur, et catenis revinctus ad sanctum perducitur. Neque sic a pio viro misericordia tollitur, sed statim missa prece, ejus obtinente fide, purgatur. Tunc adjecit Sabaricus adhuc viginti aureos ad pretium quod acceperat, et de centum solidis crux ad sepulcrum beati Symphoriani ab ipso suspensa est: quæ usque hodie res est in testimonio. Qua occasione filii vel filiæ ita sancte conversati sunt, ut per monasteria nunc regant agmina monachorum. Quæ causa modo mirabili profuit patri, vel germini, ut parvum [*Forste*, pravam] genitoris flagitium posteris transiret in lucrum.

11. In pago ^g Alisiense res gesta est. Conjux illustris viri Vulfarii, Destasia nomine, vitalis spei destituta solatiis, linguæ carens officiis, per biduum jam muta, spiritu deficiente decumbens, apparatis exsequiis jam palpitabat exanimis. Cui eulogiis per presbyterum suum directis et violenter adaptis præmortuæ dentibus, in ore transjectis, mox ut ^D fauces semivivæ liquor benedictionis introiit, statim incipit præmortua vitæ flatibus anhelare, oculi nece

septimo, regni sui 14, Christi scilicet 548, obiisse. MABIL. — Utrumque et quod hic narrat Fortunatus, et quod refert Gregorius Turonensis, videtur posse conciliari, si Theodebertus ex diuturno languore convalescere dicatur aliquid (quod sæpe fit), ita ut fieri posset ingredi, eundem vero ex morbo recrudescere paulo post interiisse.

^f Sanctus Symphorianus nimirum Augustoduni martyrium passus fuerat sub Aureliano, uti supra diximus.

^g Alexia, Alise, oppidum quondam validissimum in colle apud Mandubios in Burgundia situm, Cæsari notissimum, lib. VII de bello Gall. Nunc vicus est colli declivi impositus. MABIL.

præclusi lumen diei requirere, ut post funerum pallorem facies in ruborem transiret, donec eunctis stupentibus vivilleata consurgeret, et circumstantes auctorem muneris gratiam prædicarent. Quæ singulis annis tributum vitæ solvit pro pretio.

12. Cæterum revelationum suarum quis scrutator intreat, cui ante quatuor annorum curricula, ipsa episcopatus sui causa non est abscondita? Ilaque positus in sopore, inspicit a quodam sene claves sibi portæ Parisiæ porrigi. Interrogans quid hoc fieret? accepit responsum, ut salvas eas faceret. Quod post civitatis ejus episcopo decedente ^a, dum præcellentissimo regi ^b Childeberto occurreret, in ejus electione effectum illa vox promeruit. Ordinatique pontifex, qualis quantusque se gesserit, hoc expedire lingua mortalis non sufficit, quoniam supra hominem fuit omne quod edidit. Denique adeptus gradum curæ pastoralis, de reliquo monachus persistebat. Hinc se frequentibus exercebat vigiliis, inde continuatis macerabat inediis. Pernoctabat algida senectus per hiemem sustinens dupliciter frigus, ætatis et temporis, quod nec tolerare possint potulenti juvenes: seipsum pene obliviscens pro victoria corporis, tanquam si simul accessissent dignitas et necessitas. Quæ vero elemosynæ tam de rebus ecclesiæ, quam populi oblatione, vel regio munere, per manus sancti factæ sunt, solus ille, qui omnia scit et novit et numerat.

13. Denique quadam vice præcellentissimus Childebertus rex, cum ei direxisset sex millia solidorum, pauperibus eroganda, expendens tria millia, revertitur ad palatium: interrogatus a rege, si adhuc resideret quod egenis tribueret, respondit medietatem resedissee, nec invenisse inopes, quibus totum expenderet. Cui rex inquit: Domine, dona quod restituit. Nam, Christo largiente, quod donetur non deficit. Incidens aurata ^c missoria, argentea vasa comminuens, quidquid primum habuit, dans sacerdoti, ne perderet. Erat ergo expectanda contentio inter sacerdotem et principem. Faciebant apud se de misericordia pugnam et de pietate certamen, thesauros ut spargerent, et de suis talentis egeni dicerent, festini ad futura lucra, ut ^d bratheum seimen sererent, et post messores accederent, auro-

lenta per segetem, ut sacerdos locupletaretur regalibus thesauris, et in regem floreret gratia sacerdotis, qui summum solum hoc credidit, quod nudus aut egenus accepit.

14. Sed revertamur ad ordinem. Quidam in ^e Exona vice de fiscalibus famulis, Gildomeris nomine, eum die Dominico quiddam operatus sit, ha contrahitur digitis, ut unguium acumen pariem transiret in alteram. Qui Parisius sancto viro occurrit in oratorio, et oratione data, manique peruncta oleo, ungues de palma retrahere sunt. Digitis redditur organum, et in antiquo officio nervorum tela retextitur. Quem clericum post effectum, et ut integrum saluum faceret, peste liberavit et crimine.

15. Rursus quædam mulier, nomine Favonia, in urbe Parisiaca per novem dies percipiens nihil præter putientiam, ore aperto inhians, sancto viro oblata est. Quæ, velut ferro opposito, nulla lege poterat jungere dentes, aut labia. Quam in oratorio sacro perungens oleo, palpato undique capite, sine tarditate saluti restituit.

16. Accidit ut puella quædam de Medardi ^f Meglidunensis familia, filans die Dominico, contracta manu, damnetur supplicio. Qua contacta oleo, virtus infudit remedium. Hinc stupentes digiti vigorem pristinum recipiscunt; oblitum artis officium reducti articuli meditantur, manus famosa distenditur, et purgata vitio dextra saluti reducit.

17. Recte creditur inserendum illud quoque miraculum. Bobolinus quidam, de vico ^g Noviomæ, vehementer iniuncti pervasus insidiis, ad hominem Dei vinculis nexus adducitur, rebeli spiritu rotatus excutitur, nec lassatur [*Fortè, laxatur*]. Qui, exorante sancto viro, quasi de longo itinere ad se suamque mentem septimo die revertitur. Sic dupliciter liberatus, dum fugit umbra de sensibus, catena cadit de manibus, et sanus redditur et solutus.

18. Hoc autem memoriæ jure perpetuo est tradendum. Quidam ex ^h Nantharici familia, separatis ab invicem maxillarum juncturis, ore aperto, ad sanctum virum perducitur. Quem signo crucis impresso sanitati redditum vetuit ne acciperet viol potum, aut carnis ⁱ edulium. Qui, præcepto postposito, ad normam sui languoris statim reductus est. Sed

^a Controvertitur utrum Libanius an Eusebius decessor sancti Germani fuerit in sede Parisiensi. Lege bar de re Coimtum, ad an. 551, num. 9, ubi ea quæ de Libanio narrantur, sancto Germano esse tribuenda ostendit, eoque propendit sententia, ut erodat Eusebium seniore antecessisse sanctum Germanum in sede Parisiensi, quod hujusce Eusebii mentio fiat in Actis sancti Clodoaldi. Is igitur an. 551 creatus pontifex Paris. decessit anno circiter 553, ut refert Coimius ad hunc annum, n. 48.

^b Childebertus, Clodovei filius, sedem habuit Parisiis, ut refert inter cæteros Fredegarius, in Epitom. Op. sancti Greg. Tur., n. 30. Obiit is an. 558. Laudatur passim pietas Childeberti a Greg. Tur., ac Fortunatus ipse suis illam carminibus celebrat; quam ad rem videsis quæ diximus in notis ad cap. 14 lib. II.

^c Missorium erat discus, aut concha, sic appellatum, quod in illud epulæ mitterentur. Sunt qui

missorium pro mensorio velint esse dictum, quod in mensa apponeretur. Greg. Tur., lib. VI, cap. 2: « Tune ego, inquit, Novigentum villam ad occursum regis [Chilperici] abieram, ibique nobis rex missorium magnum, quod ex auro gemmisque fabricaverat in quinquaginta librarum pondere, ostendit, etc. »

^d Ita mss. Codic., ubi legendum videtur *bracteam semen*, hoc est aureum vel argenteum; nam bractea est auri vel argent. lamina subtilior. Cui interpretationi favet, quod sequitur de *avrolonia segete*. Mox.

^e Essone prope Corbolum.

^f Melodunum Melun ad Sequanam, decem leucis supra Lutetiam Parisiorum. In quibusdam Mss. legitur de domo Medardi Meglidunensis familie. Mox.

^g Noyon in Picardia.

^h An Nemptodori? Nanterre.

ⁱ Stille quid de sancto P. Benedicto legitur in lib. II Dial. Greg. M., c. 16. Iuxta.

ne prævaricantis negligentia justo subtraheret* gloriam, in ^a Spedoteno villa rursus ei oblati est. Cujus leca maxillarum sancto perungens oleo, ac beatis manibus mentum astringens, et labia, Christi nomine invocato, concussa sanctis digitis ad se junctura revertitur, et suæ fidei merito salvus domum reducit.

19. Item faber, Ligerius nomine, turbulenti dæmonis arreptus insania, ita bestiali feritate prorupcrat, ut, catenis collo manibusque revinctus, vix ad beati viri traheretur præsentiam. Inde miserabilior, ut qui sustinebat ab hoste violentiam, ipsi adderetur altera pœna per vincula. Quem tamen sacerdos apud se imperat detineri; et sicut septimo die Deus quievit ab opere, ita et opera Dei, transacta hebdomada, eripitur a dæmone, sicque in propria redire securus meruit liberatus ab hoste.

20. ^b Waddo vir illuster, consilii regis particeps, typum dupliciter incurrens febris et frigoris, expurgandus sancti viri præsentatur obtutibus. Interea, hora solita, febre concussus gravissima, ut refrigeraretur, vel aquam instantanter exposulat. Qua sibi denegata, in sancti pontificis inolescit injuriam. Vir tamen Dei contentus, ut obtineret victoriam, oratione explicata, potum ei donans in calida, hominem revocavit salutem ad pristinam, et imminens periculum tali curavit antidoto, febrem curans per calidam.

21. Nec illud est prætereundum similis causæ miraculum. Regina ^c Chndosintæ minister, ^d Ulfus nomine, ^e typo vexabatur gravissime. Pascens suffragia medelæ perrexit ad pontificem. Quem vir Dei constanter ducit ad baptisterium. Sed exorante sancto cœpit affligi gravius, in proximo liberandus. Postulat ardens, et æstuans aquæ modicum, sed negatur. Qui fellis amaritudine suscitatus acerrime, balneum suum ad sancti vestigia projecit clamans: Tu me, domine, interficis, cum sanare debueras. Sed hoc tibi notum sit, quia per te morior. Vita mea a te erit requirenda a rege, vel a parentibus. Interdum [Boll. interea dum] præ calore per baptisterii pavementum volutatur. Orante beato viro in soporem convertitur et aliquantulum post somnum excitatus, ab ipso in omnem incolumitatem languidus reformatur. Inquisitus a pontifice cur tantum locutus sit ad injuriam sacerdotis, respondit solum ei gratias referens, nihil se de suis verbis recordari confessus est.

22. Præcellentissimus Childebertus rex cum

* Alii *Spadoteno*, *Espona*, vicus prope Meduntan castrum, *Mante*, decem leucis infra Lutetiam Parisiorum non longe a confluyente Mandræ in Sequanam. *Idem*.

^b Hic idem forte est qui lib. vii *Histor. Franc.*, n. 27, a Gregorio appellatur *major domus reginæ Righuntis*; quique in partes Gundovaldi ibidem transiisse narratur. Hic Waddo occisus est ad an. 589.

^c A Gregorio Turonensi, in l. iv, c. 3 Chlotsinda vocatur, Clotarii regis filia, quæ Alboino Longobardorum regi postea nupsit. Ex hoc loco videas re-

equum, necessarium ad sellam beati viri, donasset vehiculum, rogat ipse qui dederat, ut eum sibi retineret, nec cuiquam tribueret. Interim heatus vir, postulante captivo, equum donat in pretio, quoniam apud pontificem plus fuit, quam illa regis, vox pauperis. Jubet igitur ut quindecim eum venundaret solidis: quem pauper ipse cum duceret, negotiator occurrit; emitque prædictum equum duodecim aureis. Quo empto negotiator adducit ad stabulum. Sed quoniam minus dederat quam vir Dei præceperat, equus sub nocte moritur, ne sancti verbum irat incassum. Unde sequenti die sellarem de stabulo, junctis bobus, extinctum retraxit emptor mortuum velicolum. Qui versa vice, capistro non capite, sed pedibus alligatus educitur.

23. Est operæ pretium illud memoriæ tradere, qualiter sacerdos Christi solitus erat de ip-sis quoque regibus triumphare. Igitur enim glorioso Clotario regi occurrisset ex solito, nec tamen de sancto viro stante ante palatium ei fuerit nuntiatum, mora facta ante vestibulum, non repræsentatus, inde domum revertitur. Sequens nox in oratorio vigiliis ducitur, rex dolore atque febris infestatione torquetur. Vix primo diluculo ad domum ecclesiæ a proceribus coneursatur; pœna regis exponitur, ut sua visitatione regis doloris vim mitiget, optimates deprecantur. Mox apud pietatem injuriæ causa postponitur, qui ante nec nuntiabatur, intrat honoratus et exoratus palatium. Rex vix assurgit de lectulo, cæsum se divino flagello conqueritur. Allambit sancti palliolum, vestem sacerdotis deducit per laca doloris. Culpam confessus criminis, mox dolor omnis fugatur; idque actum est, ut cuius incurerat de contemptu periculum, sentiret tactu remedium.

24. In pago Parisiaco Vico-Novo res gesta est ^f. Quidam in eodem loco impetu lupi rabidi laceratus et extra sensum effectus beato sacerdoti miseranter oblati est. Ille ad illa suæ artis recurrens suffragia, mox brachium olei benedicti liquore circumlito, et sacris eo digitis medicabiliter atrectato, pestis illa quæ viscera, dolore grassante, pervaserat, loca fugit obsessa, et jam putredine resoluta, vigore pristino restituta, sine cunctatione velut expectrecto de sopore dolor recessit, mens rediit.

25. Item de vico ^g Mantola Waldulfi cujusdam ancilla, anno, et novem mensibus, gravi cæcitate percussa, per soporem admonita, ut limbram sancti si tangeret, mox visum reciperet, die quadam sacerdoti occurrit; sed multa nocte circumdata ita con-

gum Francorum filias, in paterna domo adhuc degentes, reginas appellari. *Idem*.

^d An hic Vulfus est ille patricius qui jussu Brunichildis oculi se refertur in Chron. Fredeg. schol., n. 29?

^e Id est, febris periodica.

^f Vide infra num. 40.

^g An castrum Medunta aliis appellatum? Certe vernaculum nomen *Mante* satis accedit. Vide supra, n. 18. *Idem*. = Mantola, vulgo *Maule*, 10 leucis abest ab urbe; non autem vicinum ibidem oppidum *Mante*, aliis *Medunta* in Vexino Francico ad Sequanam. BOLLAND.

strictis luminibus, ut unde oleum benedictum injiceret, luminis aditum non præstaret. Tamen perunctis palpebris desuper et locis reliquis capitis, oratione data, pane et sale signato, mulieri præcepit ad mansionem se condere. Ipse a primo somno in oratorio pervigil, circa medium noctis mulier clamat hospitem, se lacrymare profuse. Tum accenso lumine ab oculorum compage cernit manare sanguinem. Quæ cum eodem cruore mane ad sanctum rediit, sed ipse cum aqua palpebras fovens et abluens, orationibus additis, oculus unus apertus est; deinde altero peruncta mulier domum revertitur. Dehinc eandem sub nocte nimium fuso sanguine, appropinquante die, sacerdoti se obtulit. Qui cum de regis occurso domum reverteretur, ingressus in oratorium statim mulieri alter oculus aperitur, et, præstante Domino, gemello se videre lumine gratulatur.

26. Magnofledis [Al., Rannoslidis] puella cum talibus decepta illuderetur insidiis, ut quoties ad ecclesiam voluisset accedere, gressum facere non valeret, servo Dei in villa Savara ^a præsentata est. Confestim ut sancti manus super caput puellæ titubantis imponitur, tali investigatione occultus hospes [Al. hostis] detegitur, et se diu latuisse multo gemitu confitetur, nec in beati præsentia elamari proprio se posse celare præstigio. Ergo ita se proditum et egressum gravi ardore conqueritur. Interim non cessante sacerdote manu crucis signum depingere, expectantibus omnibus in museæ similitudinem prorumpens, cum sanguine de naribus mulieris inimicus egressus est. Quam sanitati restitutam, monachali veste mutatam, Dei servitio traditam bis triumphare fecit, hoste vieto vel sæculo.

27. Quid illud quod sine mora curavit debilem dexteram? Cum ad festivitatem sancti Martini Turonis accessisset, egresso de monasterio offert se mulier barbarâ, manu nervis contracta, postulans medicinam. Quam sub casula receptam suo sputo illitam, velut sparsum farinæ collectum commaceraat. Hinc resudante dextera digitos tendit et replicat, torporem veteratum ad vivacitatem resuscitat. Et priusquam veniret ad beati Martini januam, digitis suis extensam reddidit incolumem dexteram. Quam mox sentiens esse directam, mulierem a se ^b repulsus est, ingressus basilicam.

28. Deinde egrediente de prædicta basilica, cum se ad mansionem servus Dei reciperet, offert se manca altera palma digitis affixa, quæ prius tacta de saliva, dehinc oleo peruncta, pristinae sanitati de præsentia est reddita. Nam causas infirmitatis hoc erat sancto viro curare, quod tangere.

29. Erat sane mirabile, quoties famulus Dei ad

A Angustudunum voluisset accedere, mox ad sanctum Symphorianum dæmones nuntiabant. Et occurrentes per Murvinum fletu gemituque clamabant: « Vir sancte, si de locis cultis nos inconsideranter repellis, vel habitare concede silvarum per solitudinem, ut liceat miseris per deserta securos errare. Ante tuos oculos nec corpora nos celant, nec nemora. » Qui desistentes et sancti non tolerantes præsentiam, adnota ejus dextra, de obsessis corporibus passim vertebantur in fugam, et de salute populi projecta dæmonia lamentabantur.

30. Producat in medium nobile illud miraculum. Cum regrederetur pontifex de sancto Symphoriano, castello Avallone ^c iter agens ingreditur, ubi reorum multitudo tenebatur ergastulo. Hinc a Nicasio comite invitatus ad prandium, vir Dei cœpit de misericordia habere colloquium, ut datis sivejussoribus laxarentur de vinculo, et partem culpæ cederet pietatis intuitu. Quod ille facere distulit obstinato spiritu. Unde antequam perpranderet, se de mensa sanctus proripuit, et carceri subterraneo superjectus diutius oravit cum fletu, ut divino conferretur auxilio, quod a temporali iudice non esset obventum. Sic cursus ille lacrymarum per aera surgit in cælum, et gemitus pervenit ad votum. Itaque deputatur angelus ad effectum. Dehinc vir venerabilis spem promittens inclusus hortatur. Nec perdit sermo quod loquitur: Fides gestis impletur. Eo discedente, mox catenarum bacæ ^d franguntur, vincula januæ reserantur, dies in carcerem reducit, damnati de tenebris in lucem procedunt, nec diutius pœna tenuit quos torqueret. Sic eræpti, Parisios occurrunt pontifici qui periebatantur inclusi. Sed ut culpabilibus aliquid plus conferret, a rege quicquid fisco pro his debebatur obtinuit.

31. Dehinc ad sanctum virum Nicasius cum vellet occurrere, et jam præsentatus mox gravissimo casu in terra prostratus est et pene omnibus salutis destituito solatus, ipso sancto intercedente, homini desperato votatis et sensus regressus est. Mox balneum, quo cingebatur et spatam pro munere beato Germano contradidit, quod ipse comes dato pretio post redemit. Id actum est, ut quod prius incarcerationis concedere distulit, hic duplicato fenore debitor compensaret, et aucta dote damna sarciret, prius pro eis differens, post et se ipsum redimens. Ante non illis pius, modo et de se trepidus, didicit casu proprio æronnis succurrere alienis.

32. Prorsus illud stuporis retextatur in pagina. Eunte sancto viro ad beati martyris Symphoriani occursum, dum de vico ^e Cervedone in Murvino progreditur, habitatores loci occurrentes suggerunt, ut

^a Savara, *Seure*, duabus leucis infra Parisios, prope Mendonis castellum, *Meudon*. *MANU*.

^b Pro *reputit*.

^c *Supra*, n. 1.

^d Bacæ seu bacæ lauri, vel juniperi, fructus; item gemmas, et mortuorum capulum significat, hic insolito quidem catenarum annulos. *lucæ*.

Sanctus Greg. Tur. etiam bacas eodem adhibet in sensu, quo hic Fortunatus eandem vocem usur-

pat, his verbis lib. 1 de Mir. sancti Martini, cap. 23: *Omnes bacæ catenarum confractæ ceciderunt*. Bacæ itaque eodem in sensu usurpantur, ac *boja*, sive *baga*; quas voces vide apud Dufur, in Gloss.

^e Cervedo, *Cervon*, vicus prope Corbiniacum, vulgo *Saint-Léonard de Corbigny*, in tractu Murviniensi *le Morvant*, qui tractus Burgundiam a Nivernis dirimit. *MANU*.

segetem * Panitiæ mulieris viduæ, nihil habentis residui, quæ ab ursis vastabatur, visitare præciperet, et sancto suo adventu repelleretur incursio. Qui concitus, ministris irridentibus, ad locum perducitur, et oratione data desuper fecit signaculum. Hinc instinctu divino in parentales bestias feralis ira succenditur; odium nascitur in affectu, in pace pugna committitur. Furore bestię bis armantur, statim præfocatur unus ursus ab altero, et ipse qui restiterat, dum vellet foras egredi, seipso palo transfoditur. Sic utrique vastatores uno momento perimuntur et ipsi sibi confestim arma mortis effecti sunt. Post ipsi redeunt mulier pelles ursorum obtulit ex studio, et quasi victori suo repræsentat spoliū, quod tamen omnino ipse recusavit accipere; et qui prius riserant, poenitere cœperunt, videntes miraculum.

33. Et quoniam de Dei dono non debet esse fastidium, illud etiam breviter ducimus explicandum. Beretrudis quædam mulier c Munsunthi matrona dum tempore litaniarum præcæcatis oculis non posset ire cum populo audiens eorum psallentium, cum lacrymis domini Germani implorat auxilium. Tertia sequenti nocte per soporem visus est ei vir beatissimus astare prope lectulum et quasi cæcis oculis fecisse signaculum. Evigilans mulier marito narrat quæ gesta sunt. Mox stillante sanguine dies oculis redditur, et diuturnum post nubilum lumina sereno radio micuerunt. Clarecente quoque die ad missam cum populo progreditur mulier in processu, ita ut sancti viri sic visa per somnium esset imago remedium.

34. Adest nec minus laudabile, reddita vita infantulæ. Cum in Turonico illustris viri Pienti matrona expositæ filiæ lamentaret extrema, et obseratis oculis nec anheliu mobili respiraret infantula ad sancti viri præsentiam tota committit præsidia. Qui per missum invitatus, quantum valet, ad conclamationem puellæ d cadaver properat. Exceptus multis fletibus deplorante familia appropinquat subsellio, quo jam rigeat infantula. Cælo vim facit questibus. Ferre transacto inter hæc horæ unius spatio mobili singultu flatus puellæ reducit, viscerum vitalis calor per membra diffunditur. Dehinc paulatim animata potum poposcit, ut biberet. Tunc a beato viro pane signato, vel calice degustato infantulæ, revocatæ de funere,

A totum vertitur in salutem. Quæ post in monasterio beatæ Radegundis felicioris vitæ terminum consummavit.

35. Quidam clericus de juxta monasterio beati Silvestri in e Ternoderinse, cum die Dominico, ut inquitur ex consuetudine, caligas circinasset, debilitatem manuum vel pedum incurrit. Sed de beato Silvestro gressus recepit officium, per soporem admonitus occurrit sancto Germano, poscens salutis compendium. A quo interrogatus, causam culpæ confessus est. Tum imperat clerico ut clamaret per populum ne quis tenere die operaretur Dominico. Quo quinto die transacto, superfuso oleo, debilis palma dirigitur, et ad propria eundi cum libertate dimittitur.

B 36. In pago Amoniense quod gestum est replicetur. Rotegiaci villa Parisiacæ Ecclesiæ septem ei viri debacchantes oblati sunt. Quibus curatis unus, qui graviore vexabatur spiritu, cum exire cogebatur, homini Dei confessus est, expulso se de illo loco gravem lamentationem Parisiacis facere. Tunc fugata pestis de sancti viri Germani transitu famata fudit per populos, et pastoris pro obitu gregem movit in fletum. Qui tamen enervementus etsi seminavit mendacium, expulsus non defendit obsesum.

C 37. Et quia iusti opera crescere cogebant miracula, item in prædicto loco offertur ei paralyticus, membris dissolutus, carpento subvectus, gressu destitutus et actu. Quo sanctificati olei liquore perfuso, cum cutis summa tetigisset, vigor medullas introiit. Dehinc rediviæ manus ad usum mobilem redeunt, a thorace pectoris vitali appulsus fit fortior, genua columnaris imbecillitas roboratur, plantæ solidatis basibus subriguntur. Inter hæc tota membrorum fabrica reparatur; qui sanitatē recepta, redeunte sancto viro, occurrit in itinere præparato exenio, gratias Christo referens de reddito corporeculo.

D 38. Nec hoc prætereundum est, qualiter simili merito claruit virtus in altero. Igitur Emmegisilus de vico i Bucciaci, quidam puer admodum parvulus, membris paralyticus, in sella Parisios ad sanctum virum, manibus bajulantium, delatus est. Nec i dextra vicens mobili, nec planta surgens stabili,

* An *pistoriciæ*.

b Beretrudis cuiusdam sit mentio apud Greg. Turon., lib. ix, cap. 35, eaque de templis ac monasteriis bene merita fuisse narratur. Verum hæc non alia fuisse videtur, quam ea quam laudat Fortun. lib. ii, cap. 12, ob constructam Tolosæ basilicam sancti Saturnini, quæ Lauebodi uxor fuisse dicitur. Aut ergo alia fuit atque ea de qua hic mentio fit, aut hæc viro alteri ante fuisse nupta existimanda est.

c An Munsunthi?

d Antiq. Cod., *cadaverem*.

e Ternodorensis tractus, cujus caput Ternodorum, seu Tornodorum, Tonnerre, in Burgundiæ ducatu, extenditur usque ad monasterium Reomaense, vulgo *Moustier Saint-Jean*, cui tum sanctus Silvester abbas præerat. Lege Vitam sancti Joannis Reomaensis. MAILL.

f Mosny, in Bria.

g Etiam hic locus Burgundia esse videtur Castellano, adeoque diversus a *Rongy*, sesqui-leuca distantat Parisiis, nec tamen creditur esse *Rosoy*, antiquis Rosetum. BOLLAND.

h Ita mss. Codd.; legendum tamen videtur: *Thorax pectoris vitali pulsu fit fortior, genuum columnaris imbecillitas*, etc., nisi forte *genua* adjective sumatur. MAILL.

i Bucciacus, Boissy, paulo supra Lutetiam, inter Sequanam et Matronam. IDEM.

j In pluribus Mss. hic inseruntur ista verba: *Per triduum voce, manu, vestigio, pudore concutitur, rumor in partes tollitur, gratias Creatori referentes, hominem a quo morbis jugiter et moribus imperetur. Sed cum textu non coherere videntur. IDEM.*

nec lingua sonans vulubili, totius debilitatis marcore captivus, quodammodo sine naturæ ordiæ in rerum natura præfusus. Quem sanctus continuatim per triduum sacro liniens oleo sanitati resiliens uno sub momento voce, manu, vestigio. Cunctos stupor amplectitur, clamor in cælum educitur omniæ artem medicorum sanctum superasse Germanum.

39. Item de eodem vico Bucciaico quædam occurrit Parisiis ita manu contracta, ut ungthium acutius palmam foraret in linitam. Qui tantum oris sui ducta saliva pollice, nervorum distentionem, manus reformat imaginem.

40. Retinet ejus laureas et pagus Bituricus. Igitur pastor bonus cum de vico Novigento ad ^a Vicum Novum visitandi gregis cura solita pervenisset, offert se quædam vetula annorum bis quaterna gerens in cæritate curricula. Cujus super oculos signum nostræ redemptionis sacerdos imponens, imperat ut sequens iret qua pontifex pergeret. Altera quodque die cum prædicto occurreret ei ex improvise, sanguinem manantem de lumine, largo fonte, salutem suam oculi lacrymabant. Quæ inter reliquos astante sancto viro conspicitur. Qui tollens se de confesso, mulierem ut pote carcam trahit in diversorium, quo sibi erat cubiculum. Cujus lumina aqua tepida suis manibus ablens diem refudit in oculis. Quæ mox lucem inspicit, sancti viri digitos insatiata gaudio suis immissit faucibus, pariterque ministris compunctione deflentibus videre se hominem, qui cæcis pro pecunia in domo lumina dispensaret. Sed hæc in cubiculo præsentie nunc gesta sunt.

41. Cum ad possessionem ecclesiæ, quæ dicitur ^b Inethe, sacerdos accederet, quidam ei sit obivus, conquerens de quadam villa se solum incolam esse, universis vero accolas gravi tædio laborare. Cujus eulogiis ad infirmos portatis, statim ab ægrotis languor omnis fugatus est, et primo gustu eulogiæ morbus cum pane consumptus est. Sic fuit ab illa turba cum esca sanitas manducata.

42. Item cum Parisios ad ^c basilicam beatæ Crucis vir Dei procederet, mulier parvulum in albis, ultimo flammæ palpitantem et jam migraturum, ante sanctum

A exposuit, dicens : Pie pater, si velles ad lamentantem respicere, mater flebilis non orbarer ; neque hinc discere mallet plenam gemitu, vacuatam de fructu. Et nisi festines succurrere, vides infelicem, extorquente morte, rapi natum ab ubere. Aut filium restituere, aut pariter cum ipso funeraturam me obtine. Indulge, pastor, miseræ, quam suis dolor facit audacem. Quæ flebiliter poscente, mox ut beati dextera supra expirantem signum crucis impressit, quasi vigil de sopore lac matris expetiit, qui jam frugebat in funere. Ita momento temporis filius de mortis fauce, mater tollitur de mœrore. Hinc circumstanti populus, stupore concutitur, frager in partes attollitur, gratias Creatori referentes de præmio, tempore, sacerdotis præcipuo, a quo morbis jugiter et mortibus B imperetur.

43. Deinde accedente in ^d Bradeia vico pagi Parisiaci, missa celebrata, ei in sacrario cathedra deportata offertur paralytica, universorum membrorum damnata gerens officia, nullum vigorem retinens plantæ vel dextere. Mox habens in eo fiduciam qui dona sibi larga præstabat, eam ut vitalis olei, benedictione superlinivit, statim morbus excluditur, salubris vigor illabitur ; recreatisque visceribus melius renascitur saluti, quam germi, plus adquirens ex munere quam sumpsisset origine. Ita ut suis postea manibus tunicam sancto faceret, quasi acquisitæ tributaria medicinæ.

44. ^e Tradidit memoriæ quod juvat in laude. Itaque Andegisilus, major domus regie, eam quartanæ typo graviter ageretur, occurrit beato viro, fidens de beneficio. Homo Dei in sua cella deputat, et cum uno diacono residere jubet inclusum. Tum anxius, et jejunans minister, quid faceret, excogitat trepidus, unde curaretur infirmus. Idcirco febricitantem virum, Dei servi, ^f rachena undique obvolutum componit ejus in lectulo. Eadem quoque die tactu vestis nobilis, quasi impetu fluminis, ita quartanæ febri ignis omnis exstinctus est. Et redeunte de prandio, reserato cubiculo, sanus surrexit e lectulo, exultante ministro pro sanitatis præmio, tunc sibi resoluta jejuniis. Sic tactu beati vestis salutem operatus est absens.

45. Exsequamur itineris accepti viaticum. Itaque

^a Fortunatus, supra, num. 26, mentionem fecit Vieti-Novii, quem juxta Parisios locat. Hæc idem omnia esse videtur apud Bituricas a quodam Gallico paraphraste perperam quæsitus, cum solita cura a sancto Germano videretur. Fuit proinde mulier illa Bituricensis-diocesis, sed nequaquam Novigentum, vel Vicus Novus sancti Clodoaldi vicus, vulgo *Saint-Cloud*, olim Novigentum dicebatur. Vero tamen simile est bene locum interpretandum de Novigento silvæ Vincennes (Vincennes) proximum, a quo non longe distat Villa Nova sancti Georgii communiter appellata.

Et tamen Germanus Biturigensem pagum arripe adire solebat, testante Greg., Turonensi episcopo, in l.b. de Gloria confessorum, cap. 80 et 92. Item Andegavensem pagum ex dictis in Vita sancti Albini. Mabru.

^b Al., in *Æthe*.

^c Basilica sanctæ Crucis, alias sancti Vincentii,

D nunc sancti Germani Pratensis in suburbio Parisiensi. Lege Vitam sancti Doctovei abbatis, num. 15. Amanuensium interpretatio est id quod in nonnullis Mss. Editisque libris additur : *In suburbio ejusdem civitatis positam*. Mabru. De hac basilica nos plura ad car. 14, l. II.

^d Bradeia, vulgo *Brie-Comte-Robert* in provincia Bria ; sed dubitat Castellanus, an non potius legi debeat *Bandeia*, ut sit *Bondis*, duabus ab urbe leucis. antiquius *Vungeie*. BOLLANO.

^e Bol., traditur.

^f Alii scribunt *Rachana*, sed utrumque recte a verbo græco *πάω*, quod divulsionem significat. Unde *Rachana*, vllis et lacernæ vestis, Vossio, de Vitæ Serm., videtur. Sed aptior huic loco Menardi nostri interpretatio, in Cantord. regul., pag. 922, ubi *Rachana* pro factorum operamentis usurpat. Alibi tamen Vossii expositio quadrat, ut in lib. de Vitæ sanctæ Radegundis, n. 4. Mabru.

cum a Pictavis vir Dei ad beatum confessorem proficisceretur Hilarium, quædam Baudo-Feisa de b Sene-Corbiaco villa, inter duos vix advecta, ei re- præsentata est, quæ erat muta, clauda, vel manca. Lingua rigebat immobilis, anhelitu palpitante, pars erat tota de funere, ut videntibus oculis reliquum esset cadaveris. Super quam misericorditer ut signum sacræ crucis expressit, confestim omnis vigor per membra diffunditur, venarum fluxuosi rivuli suscitantur, nervorum imbecillis stupor excutitur, naturalibus modis ad vitalem usum tota fabrica renovatur. Mox linguæ plectrum resolvitur, digitorum glomi tenduntur, pedum bases solidantur, totamque viscerum molem hoc fuit apud sanctum vivificare, quod tangere. Quæ convalescente medela tertia die civitatem sancto gratias referens suis occurrit vestigiis.

46. Operæ pretium creditur etiam illud inserere curationis præconium. Pago c Vindocioensi vir beatus dum præteriret, in d Ransidonem manendi gratia declinavit, ubi e tanti robor benedictionis invaluit, ut stipulam lectuli, in quo vir sanctus requievit, quisquis fideliter abstulit, donum medelæ portaverit, et de semine palææ frugem meteret medicinæ.

47. Reddat hic testimonium nobilis facti urbs f Namnetum. Quo vir Dei accedens, religioso admodum exceptus obsequio, occurrit ei Tecla, Damiani matrona, hominis prompti negotiis, supplicans ut virum suum aut ipse pastor, aut missi sui requirerent. Quo quia ipsi fuit accessus difficilis, cum g Chrismaris suis diaconum d.rexit. Qui percurrrens ad hominem, ut sibi jussum fuerat, infirmi viscera tangit. Altera die exoratus ipse sacerdos accedit ad debilem, qui dupl ci sub tortore, hinc pressus valetudine, inde podagræ vulnere cruciabatur, homo miserandus procaciter. Tum sacerdos altissimi infirmum olen benedicto perunxit. Eo momento debilis statim manibus directis longinquo de languore, gressu solidato, prosilivit.

48. Sed ut duplicaretur in una domo mysterium, et quæ præcessit in patre medela, perveniret ad prolem, habentes filiam offerunt ei nomine Mariam cæcam, surdam et mutam. Exponunt vivum b cadaver ante sancti vestigia, dicentes : Bone pastor, adhuc quod huic languidæ medicinæ restat impende. Nam tibi credimus reservatum, unde teneres præconium, ut restituta familia acquirat a sacerdote quod amisit de germine. Tunc pietas insignis advocatur in lacrymas ; mox ad militiæ suæ belliger arma convertitur, et ad obtinendam victoriam preces offert fortis orator. Tunc vir beatus surgens ab oratione,

A oleo benedicto loca perungens capitis, in Trinitatis nomine trino depulso languore, statim patefactis aurium oculorumque meatibus, plaudentibus universis, muta loquax effecta est. Quo facto negotiatores civitatis Namneticæ quisque sui remedium, pecuniam, ut potuit, sancto viro dispensandam pauperibus, devote vel obtulit, vel direxit.

49. i Leudegisilus, vir illuster, juxta quod ipse professus est, cum aliquis ex familia suæ domus incurreret typum cujusunque febris, aut aliquid frigoris, lavans illas litteras, quas in subscriptione manus sancti depinxerat, quamplures suos hac medela saluti restituit.

50. Breviter his perstrictis, prosequamur ex reliquis. Chusinus quidam, incongrue dum die Dominico equo curam impenderet, missa manu in vulnere, digitus ejus intumuit. Hinc grassante fervore tota pars brachii relaxatur putredine. Qui per i Belsam sancto itinerante, ut ad domum suam diverteret, precibus fuis, obtinuit. Mox ejus brachium vir Dei aqua calida consovit ; insuper olen benedicto perungens, superpositis caulis foliis, mirificus medicus alligavit. Sic quidquid inerat ulceris, pretiosa cura restinxit. Post ipse gratias referens sancto viro occurrit tali curatus malagmate.

51. Item servus Ecclesiæ, Libanius nomine, die Dominico sepe inconsulte dum clauderet, manus ei contractæ sunt ultione præsentis, qui ad sanctum virum Parisios morbo castigante percurrit. Quem olei benedicti liquore perfusum, ac mysterii potius unguento respersum, addita oratione, incolumitati restituit.

52. Per singulorum compendia currant rerum miracula. Namque Andulfus, Ecclesiæ Parisiacæ clericus, dum b die Resurrectionis in vineola sua nuces ab arbore exenteret, pro eo quod operatus est in die illuminationis, cæcitate percussus est, et vultu tenebroso perstitit anni spatio. Dehinc pontifici oblatus, et sancto unguine perfusus, diei rursus redditus, et sacerdotis sereum purgavit clerici nubilum. Sic quidquid minister amisit, medicabilis præsul obtinuit.

53. Et quia crescent genera miraculorum per tempora, cum regi præsentandus vir beatus occurreret villa Ruteiaco, clericus ei nequitæ spiritu vexatus adducitur. Unde expulso adversario videntibus circumstantibus, velut avis parvula de capite energumini, umbra fugata, egreditur. Quam dum reliqui per domum volitantem insequerentur, ipse sanctus suis eam contrivit vestigiis ; et cum pede comprimeretur, conversa est repente fallax in sanguinem,

Turon., maxime lib. vii Hist. Franc. ls Ginteramni regis exercitum ducebat, qui et urbem Convenas obsedis, et expugnasse ibidem narratur. Idem forte, qui comes stabuli nominatur a Fredegario Scholastico in append. ad Hist. Greg. Tur., n. 2. Hunc eundem esse crediderim de quo hic Fortunatus, quod et nomen illustis adjectum videtur declarare.

i La Beauce.
b Id est, die Dominica.

a Poitiers.
b Secorby.
c Le Vendomois.
d Raucé.
e Bol., tantum.
f Nantes, in Armorica.
g Chrismaria Vasa erant ad recipiendum Chrisma.
HABU.
h Al., cadaverem.
i De Leudegisilo duce sæpius mentio fit a Gregor.

geminato præconio, ut nec calcaretur, et sui casus A indicio multifarius artifex fieret sanguis, reus sanguinum.

54. Producat ^a pagus Oximensis inter nostra quod suum est, ne teneatur in obscuro posteritati res luminis. Siquidem vir sanctissimus ad ^b villam Tassiliacum cum declinasset itinere, offertur ei mulier, cui duplex morbus erat, inde vetustas, hinc cæcitas. Salutem deprecari verbis trementibus incepit, qua supplicatione motus senis mulieris, et debilis, oratione præcedente, oleo superfusus, lucernæ oculorum reddunt luminis radios, et datis specularibus tenebræ fugerunt. Qua illuminata, Deo reddentes gloriam, per quem Christus operatur, astantes sancti Germani præconati sunt merita.

55. Dinumerandi sunt morbi, ut prædicetur fons medici. Daningus, Ardulfi filius, ita capite, oculis, et totis hydropis morbo tensus erat visceribus, ut in utris similitudinem quasi totus venter esset, penetratis vitalibus, velut vitrum, perlucere infecta cutis intrinsecus. Qui, a medicis desperatus, ad beati confugit extrema sorte remedium. Quem mox vestibus exutum, et sacris manibus perunctum, hydropis inclusus liquor liquore consumitur et aqua infusione olei desiccatur. Sic modo admirabili nec humor foris egressus est, nec intus languor retentus est, arte prædigrabili humorem ex humore siccare.

56. Item cum ad basilicam beatissimorum Gervasii et Protasii vigilaturus accederet, quidam cæcus insitit, misericordiam postulans. Cui vir Dei præcepit inter altare et sanctorum reliquias ut jaceret. Quo peracto, primo diluculo mox super oculos signum crucis intulit, lux effulsit. Et totus labor medici curam, virtute crucis, impendit.

57. Mulier de Oximense, petens redemptionem a sancto viro, qua sorte, nihil accipere meruit. Dehinc Britannum presbyterum pro infirmitate rectoris patriæ suæ benedictionem prædicti et reliquias expe-

^a Pagus Oximensis, comitatus titulo quondam insignis, sic dictus ab Oximo Neustriæ oppido, vulgo *Hyesme*, inter Divæ et Ornæ fluviorum initia continetur, pago Uticensi ab Oriente conterminus. MABIL.

^b Ville-Tailiac.

^c Chinon supra Ligerin.

^d Charoy, in tractu Wasinensi.

^e Cheury.

^f Legenda præfatio cl. Mabillonii ac sæc. i Ben., num. 101, ubi querit, an *oleum ad unctionis Sacramentum consecratum, illud ipsum fuerit, quod sancti in curandis infirmitatibus adhibere soliti fuisse leguntur.*

^g At., *illustr.*

^h *Incurrans.*

ⁱ Phrasis inusitata, et Fortunato peculiaris, ab eo iterum in lib. i Vitæ sanctæ Radegundis, num. 14, usurpata, sed utrobique in libris Editis depravata lædissime. Hunc locum Surius recentiorum exemplarium fidem secutus ita exhibet: *Vigiliis in honore sancti eodem in oratorio devote celebratis, ac missa, de præsent curata est.* Omnino vero exemplaribus veterinioris in nostram lectionem coeuntibus, subscribendum. Quid ergo missa revocata? Nempe dies festus annua vertigine recurrens. Patet ex conc. Pistensis, cap. 3: *Communi placito constituimus ut usque ad missam sancti Remi-*

lit. Qui iter suum egrediens, mansionem in villa qua prædicta mulier habitabat obtinuit. Quam maritus allocutus, ut sicut alii, et ipsi ad reliquias domni Germani occurrerent. Quæ despexit pro eo quod ei sanctus vir redemptionem non dederat. Sed statim in loco quo stetit, velut fixa stipite, gressum movere non potuit; manibusque contractis ad reliquias sancti, manu mariti portata est. Inter hæc, dicti poenitens, miserante pio viro, saluti reducta est, confitens ejus despectu sibi repentinum accessisse periculum.

58. Et quoniam, suo merito, semina salutis per quæque loca dispersa sunt, contigit ut venerabilis Flameris, abba de ^e Canone Turonico, manu beati Germani subscriptam accepisset epistolam. Qui cum suum monachum per duns annos, febribus decubantem, ad lectulum visitaret, requirit infirmus unde venisset pagina. Respondit abba, a domno Germano sibi fuisse directam. Quam petiit sibi porrigi. Qui de subscriptione ejus lingua detergens litteram, salus descendit in viscera, et atramenti pictura cuncta viciit unguenta. Unde approbatum est, languido recuperato, ut dicamus communiter, de sancti subscriptione sibi salutem linxisse.

59. Dehinc cum ad ^d Carnonam Castellum accederet, quidam se ei ingerit manu contracta debilis, pro eo quod die Dominico aliquid operatus sit. Quem præcepit in villa ^e Cariaco post se festinum occurrere. Quo accedente, dum digitos ejus sacro perungeret ^f oleo, subito sicca palma revirescit ex altera. Astrieta cutis ossibus, intercurrente humore, relaxavit articulos, juncturae pene disjunctae retenduntur in digitos, ariditas diuturna suffusa reflorescit in vena, statimque vulnere clausa dextera inter manus medici sana redditur et distensa.

60. Accidit ut sanctus vir remeans de Namnetico, domum Nunnichi ^g illustris illustraret vestigio. De cujus veste, matrona raptò fideliter filo, recondit in oratorio, quæ valetudinem ^h irruens, vigiliis in honore sancti solemniter celebratis, ⁱ ac missa revocata,

gii, hoc est Kalendas Octob. spatium habeant illi, qui in istis temporibus istas deprædationes et alia malefacta criminaliter et publice fecerunt, ut inde apud Dominum, et apud eos quibus malefecerunt se pacificent. In Capitul. l.b. ii, cap. 10, Carolus M. monetæ emendandæ concedit spatium usque ad missam sancti Martini, et cap. 20, pontibus resarciendis ad missam sancti Andreae. Si igitur missa sancti Remigii, sancti Martini, sancti Andreae pro die ipsis dicato sumitur, ut ex locis adductis manifestum est, recte et ad textum appositè Fortunatum hic de anniversario (ut loquuntur) festi sancti Germani recursu interpretari licet, nec aliter fortasse licet. Cum enim de sacrosancto missæ sacrificio is auctor agit, non recessit a usitato loquendi more, supra, num. 43. Et tamen Gregor., Turon. episc., de Gl. Mart., lib. i, cap. 51, alio sensu eandem phrasim usurpare videtur, ubi de matre agens eam cœlestis admonitam fuisse dicit, ut ad depellendum pestis inguinariæ periculum in vigilia sancti Remigii vigilas ageret, ac missas revocaret. Vade et vigila totam noctem in honore, ac revoca missas, et liberaberis a plaga. Nam et Greg. missæ celebrationem etiam laicis adaptat ejusdem libri c. 75, si qui nunc frigorigitici, inquit, in ejus honore missas devote celebrant etc. lxxv.

D sarcientis ad missam sancti Andreae. Si igitur missa sancti Remigii, sancti Martini, sancti Andreae pro die ipsis dicato sumitur, ut ex locis adductis manifestum est, recte et ad textum appositè Fortunatum hic de anniversario (ut loquuntur) festi sancti Germani recursu interpretari licet, nec aliter fortasse licet. Cum enim de sacrosancto missæ sacrificio is auctor agit, non recessit a usitato loquendi more, supra, num. 43. Et tamen Gregor., Turon. episc., de Gl. Mart., lib. i, cap. 51, alio sensu eandem phrasim usurpare videtur, ubi de matre agens eam cœlestis admonitam fuisse dicit, ut ad depellendum pestis inguinariæ periculum in vigilia sancti Remigii vigilas ageret, ac missas revocaret. Vade et vigila totam noctem in honore, ac revoca missas, et liberaberis a plaga. Nam et Greg. missæ celebrationem etiam laicis adaptat ejusdem libri c. 75, si qui nunc frigorigitici, inquit, in ejus honore missas devote celebrant etc. lxxv.

de presenti curata est. Ita beatissimus non solum manu sanavit quod tetigit, sed nominatus curas sparsit.

61. Attila, vir illuster, ac regalis aulae domesticus, corruens in balneo, laeso graviter brachio computruerat ipsa tota manus ab humero. Qui, medico adhibito, dum curam vellet impendere, rupta vena viscerum, pene omnis in momento vitae sanguis effusus est. Nuntiatur pontifici hominem esse in funere, pietatis impulso occurrit senior, quem lacrymis conclamatum sine ulla spe oculis clausis oppressum invenit expositum. Cujus vix adaperit fauces cum cultelli inanubrio, oratione prius data intulit ei in ore paululum aquae frigidae semel, secundo, vel tertio. Interim expectans quis esset rei exitus, assedit circa lectulum. Transacta fere hora, redivivo singultu exanimatus concutitur, ac niollis motu anhelitus evocatus reducitur. Faucium meatu, relaxatis visceribus, spiritu intercurrente, reducitur, paulatim convalescens, vita de morte revertitur. Debinc quasi de sopore expergefactus interrogat ad caput ejus quis fuit? Adesse dominum Germanum a circumstantibus dicitur. Postulat manum sancti sibi dignanter porrigi, ita incipiens alloqui: Domine, tu me revocasti longo eunte itinere. Statimque obtulit sacculum plenum pecunia et balteum ampli ponderis, quos pauperibus erogaret, mercedem vitae, vel gratiae.

62. Pergens Augustudunum vir sanctus Rotagiaco dum pervenit, conperit ab Abbone quosdam retrusos in carcere. Igitur pro absolvendis, supplex, tribunos suggerit, sed ille durus non annuit. Illic ipse, cauto consilio, dum dicit se campum circumire, currit devotus ad carcerem. Itaque ad exorandum provolutus sternitur, ibique tempore nocturno catenae discussae sunt, validus tormenti rigor ad fragmenta redigitur. Sera gravis illiditur, postis cardine vellitur, feralis carcer recluditur, damnati ad vitales auras quasi redeunt de sepulcro. Ita fit ut ei Rotagiaco, matutino tempore, ingressi occurrerent; et qui sancto non praestitit pro absolutis reis, tribunus reus effectus est.

63. Igitur cunctorum saluti semper instans sollicitus, cum ^a Bituricas accessisset pro ordinatione ^b Felicis episcopi, praedicante sacerdote, Sigericus quidam Judaeus, fidei sacramento percepto, conversus est, habens in Iudaismo Maminonam nomine conjugem. Quae cum de conversione nec mentionem reciperet, et per missos beati admonita relugeret, facta ab eo vigilia, doctor ipse profectus est. Quae cum beatum virum nec visu vellet intendere, cantato cursu tertiæ, manum suam pontifex ad mulieris frontem dignanter admovit, pietatis ex opere. Statim a circumstantibus de mulieris naribus scintilla

lante igne, fumus egredi visus est ut cunctis claresceret, ejecto insidiatore, mulierem usque tunc illum salutis suae repugnasse per obsidem. Tunc exonerata inimici fasce, respirans, confessa est nunquam se prius faciem beati viri potuisse conspiceri. Qua petente, ac precante, effici Christiana cum propria domo promeruit, et quasi capite subdito, exemplo ejus, multi Judaeorum conversi sunt.

64. Deret hic illud Iuseri, qualiter peregrinula sit revocata lux oculi. Itaque pergens Augustudunum pro ordinatione ^c Syagrii episcopi, huc inter reliquos cives Florentinus illuster pro consensu delatus est, habens navum in oculo, speciositati derogans aliquantulum, ne florens haberetur in vultu. Interea dum laudes acclamantur episcopo, a quodam ignorante ex improvise percutitur eodem in oculo, evulsoque de loco coepit supra maxillam dubio pendere cum visu. Qui cursu praepropero ad beatum Germanum cum clamore prosequitur, multa ipse concrepidans, ut loqui solet calamitas. Tunc sancti Germani manu lumen in locum reducitur, et ab eo ad beatum ^d Symphorianum dirigitur. Qui pro ipso tandem vigiliis institit, donec amissus oculus, purgata pristina macula, addito beneficio, integrior redditur, et melius redit post vulnera, quam quod notus fuerat per naturam. Qui ^e Florentinus deinceps ^f Matascone ordinatus est episcopus.

65. Quanta vero fuerit virtus ejus signaculi, adest inter reliqua res ista testimonii, quae producitur in sequenti. Cum de basilica sancti Martini ad villam sanctae ecclesiae ^g Severiaco recurreret, adiungit in itinere quemdam Amantium juvenem, quem deprehendit a Judaeis duci nexum in ferreis. Requiritur quid fecerit. Puer respondit, veraciter ob hoc duci in vinculis, quia se recusaret legibus subdi Judaeis. Tunc dissimulabant cum clave Judaei vincula ferri reserare. Facto a sancto viro desuper crucis signaculo, mox ferri sera revellitur.

66. Itidem cum Parisios ad basilicam sanctorum Gervasii et Protasii, orandi causa, procederet, januis obseratis ingressus illi negatus est. Tunc requisitis clavibus, nec ipsis aperientibus, sic reseravit pessulum, facto crucis signaculo. Stupor animos invasit praesentis miraculo, aperiri de virtute, quod clave duce non potuit. Haec quoque veneranda praesente me gesta sunt.

67. Et quia beato viro nullum obstitit metallum, cum ligna, saxa, ferra ante ipsum soluta sunt, accidit una dierum Parisiis orationem cum daret ad ostium carceris, sequenti nocte trusus apparet lumen in carcere. Visus est eis admonere quod foderent, ut foris procederent. Qui dicentes ad invicem dominum

martyr. ad an. circiter 180.

^c Censet Cointius, ad an. 623, hunc Florentinum successisse Eusebio in sede Matisconensi paulo post conc. Matiscon. II, celeb. an. 585.

^f Mâcon.

^g Mss. Bonif. et Antwerp., ad quamdam villam Severiacum olim, vulgo *Sivray*. BOLLAND.

^a Bourges.

^b Felix successit Probiano in sede Bituricensi ad an. 568. Vide quae de Felice diximus in notis ad eam. 25 l. 5 Op. Fort.

^c Videsis quae de Syagrio adnotavimus ad cap. 6, lib. v.

^d Scilicet ad memoriam sancti Symphoriani, martyris Eduensis, cujus Acta habes inter Acta siue.

Germanum se vidisse, et signa singuli referunt. Inventa costa de pecude, fodientes amovent lapidem, et pradieto amico Dei occurrunt ad ecclesiam matutino tempore, cum rediret ad requiem. Sic multis causa salutis fuit imago pontificis, et ad vicem beati Petri, dedit nostri sacerdotis ipsa figura remedia.

68. De hinc, illis ereptis, tribunus civitatis sævire cepit in milites, deputans eorum fuisse negligentiam, quod viro sanctissimo deputatur ad gloriam. Conversa in custodes iracundia iudicis, qui solebant asservare, tradidit servandos in carcere, et ablatis clavibus iudex fit custos custodibus. Interim vir beatus tribunal vocat ad prandium. Ac dum pariter sederent in eodem convivio, ad mensam sancti viri occurrunt et ipsi qui fuerant missi pro reis in compe-
pede. Claves habens in manibus, cum tribunus de ereptis vix crederet quod videret, agnoscens se sic custodisse similiter, sicut et milites carcerem, data vicissim venia, culpa transit in gratiam.

69. Inerat^a Aurelianis nobile viri præconium. Quae de civitate vir sanctus progrediens damnatorum vires exandivit in carcere, quo certe subterraneum habebatur ergastulum. Quo super ascendens, et prostratus accubans, orationem dedit amicus Christi cum lacrymis. Prorsus obtentu oraculi insequenti nocte carcere patefacto ad basilicam sancti Aniani confugiunt. Et ita beatus pontifex quamvis prætereundo post se reliquit suffragium.

70. Non fastidium sit audire quod Christus præstat fidelibus, dum miraculorum simul virtus crescit et numerus. Itaque sanctissimo occurrit quidam Parisii^c, cuius, quasi pugnus, extuberaverat oculus, ut etiam dictus vergeret in ruina post vulnera. Quo rogante, vir Dei de saliva oris sui oculum illiniens medelam lumini revocavit et gratiam.

71. ^b Moverat quædam Parisiis pustulam habens in brachio, cruciata doloribus, occurrens beato viro pari medicamine, tactu salivæ curata est.

72. Sed si exsequamur miraculorum singula, quæ suis gestis præsentī floruerunt in vita, hæc sine fine sunt cæpta, non erit modus in pagina. Quia quacunque pontificis se convertit præsentia, nulla morborum generibus defuit medicina; et quanta se obtulerunt languentium vulnera, salutis fudit tot semina. Namque prima pontificis exsequamur, vel ultima, cum per salivam oris sui multa curata fuerint ulcera, purgata sint energumena. Ante quem quamvis occulte venisset hostis nequitia, statim se manifestavit fraudulenta fallacia, ac de conspectu sancti viri quia celari non poterant, nec tolerabant præsentiam, terribili ululatu sua gemebant incendia, passim per loca volitantia exponebant, et crimina suspensi per aëra, frequenter nec interrogati confitebantur et nomina. Cum sæpe suo impulsu currebant ad sanctum virum crucianda dæmonia. Cujus

A minister quo loco sancti tenebat baculum, illic energumenus pendeat religatus æreo vinculo, et quasi clavibus affixo tenebatur vestigio.

73. Et quia sancto viro sæpe iniuriei tendebantur insidiæ, ut aut equus lapsum incurreret, vel rarius arboris tangeret, aut aqua vallis vel glacies periculum generaret, mox qui aut quanti aut qualiter totum energumena factum, omne constabantur et numerum. Cum vero pedem efferret de domo, vel ecclesia, videres strages dæmonum ante tanti pontificis ac triumphatoris obtutum. Cadebant circa sancti catervatim vestigia diversis modis effusa. Hæc muta, illa clamantia; illa fixa, hæc lubrica. Et velut ad iudicem, dum gesta referrent propria, non effugiebant tormenta. Sed ad sancti præconium quanta est hæc laudatio, cum ineffabiliter multa et stupenda ab eo fierent sub momento?

74. Cæterum eleemosynis quantum fuerit prodigius, explicari non poterit, nec si totius populi vox in uno se glutinet. Qui frequenter contentus una casula, vel tunica, quidquid erat residui, nudum pauperem vestiebat, ut inops calefieret largitore algente. Quanta etiam fuerit redemptionis effusio, nullatenus explicabitur vel loco vel numero. Unde sunt contiguæ gentes in testimonium, Hispanus, Scottus, Britto, Wasco, Saxo, Burgundio, cum ad nomen beati concurrerent, undique liberandi iugo servitii. Cum vero aliquatenus nihil esset præ manibus, tristis sedens et anxius, severior in vultu, austerus erat alloquio. Tunc si fortassis ab aliquo invitaretur ad prandium, compellebat convivæ aut ministros proprios, ut conferentes pariter, inde vel unum captivum servitio liberarent, et sic aliquantulum sacerdotis respiraret animus ex mœrore. Quod si Dominus aliquid per manus sancti dispensandum alicunde dirigeret, mox in spiritu prævidens, solitus erat dicere: Gratias agamus divinæ clementiæ, nam unde fiat redemptio, appropinquavit. Continuo sine ambiguitate præsens probabatur effectus. Quod dum accepisset in manibus, resoluta ruga frontis, vultu florebat senior, gressu pergebat alacrior, lingua flebat jucundior, ut crederes hominem pro redimendis aliis se ipsum servitutis vinculo liberandum.

75. Quis vero digne repetat quanta virtus verborum ab ore rotabatur, cum prædicaret in populum ut omni literaturæ nasceretur stupor, et fieret in commune generalis compositio, atque ex ore dicentis crederes ut verba formarentur ab angelo, dum plusquam homo loqueretur translatus in mentis excessu, cum, abrasis maculis, sinceritate dogmatis pectora plebis cogeret divinis effragari pigmentis?

76. Qui equitans in itinere, semper de Deo aliquid aut verbo contulit, aut cantavit, et cursum nudo capite dicens, etsi nix aut imber urgeret. Cum vero venit ad mensam, confestim recitans affuit minister

^a Orléans.

^b Al., Noverca.

^c Scriptores antiqui cursus, seu decursus nomine, divina officia, sive horas (ut vocant) canonicas intel-

ligeant, quod persolvantur quotidie ac decurrantur. Regula sancti Macarii, cap. 9: *Cursum monasterii super omnia diliges; qui vero sepius orare voluerit, ubiorem inveniet misericordiam Christi.* In Vita mss.

divina colloquia, ut inter cibi ferula, animi pastus a frumento plus saturaretur conviva. Nullum tempus interpolans quo non aut aliis prodesset, aut non ipse proficeret.

77. Quantam vero vigiliarum curam semper impenderet, quis enarret, aut toleratos algores ardore fidei prædicet, cum frequenter in lectulo, antequam reliquos de sopore commoveret assurgere, quinquaginta psalmos, vel amplius, indefessus in templo sui pectoris Domino decantaret? Sed quis illud furtum

felix vel auditu senserit, vel visu deprehenderit, cum ipse de lectulo frequenter sine caligis, ne sentiretur ab aliquo, perrexisset in oratorium, nullum sibi cupiens testem ^b in illud furtum præter Christum occurrere? Qui celebrata vigilia remeans ad lectulum, quasi nihil egerit, tunc primum reliquos excitaret. Quanta vero ad psallendum fuit constantia, dum velut ferri rigore induta caro subsisteret, cum saxa frigus decruescasset, et aquas in crustam verteret? Qui cum suis visceribus dimicaret et vinceret, pene seipsum obliviscens, ut domestico vinrento, superato corpore, de se triumphum in pace, factus martyr, acquireret, ut se mutantibus clericis, ^c sine vicissitudine ipse decantandi modulamina non finiret. Cum pene hoc incredibiliter dicitur quod scitur: quia tertia noctis hora ingrediens in ecclesiam, non est egressus ulterius psallentium ab ordine, donec, clarescente die, decantatus solemniter cursus universus consummaretur ex canone. Cum vero domum

sancti Serenici abbatis, quam proximo sæculo proferemus in lucem, hæc leguntur: *In orationis autem studio tantus illum fervor accenderat, ut absque peculiari supplicatione Romanum, seu Gallicanum, et sanctorum Patrum Benedicti, seu Columbani, cursum horis singulis Domino decantaret.* Ubi particula seu, utrobique copulativa est, nec cursus Romanus hic alius est a Gallicano. Nam Gallos olim Romanos appellatos in Vita sancti Samsonis episcopi præfati, pag. 165, observavimus. De cursu Gallico iterum mentio fit in Vita sancti Walarici abb., apud Surium, t. 1 April., num. 14. Porro, nihil hac voce usitatus apud Gregorium Turonensem, qui librum unum de cursibus ecclesiasticis a se compositum in lib. x, Hist. commemorat. MABIL.

^a Al., felicem.

^b Al., illum.

^c Cleri Parisiensis in psallendo ordinem et assiduitatem, sub Germano magistro ac duce, expressit earwine Fort., lib. II, cap. 15.

^d De sancti Germani obitu Gregorius Tur., in lib. v, cap. 8, ita scribit: *Eo anno (primum scilicet Chil-*

regrederetur fatigatus ætate, vel frigore, aut illata diversorum inquietabat suggestio, aut ab ipso requirebatur ubi præberet suffragium, ut etiam ad requiem recedenti, vel paululum de querelis occurrentium afflictorum, vel pauperum, crux pararetur in lectulo, postponens suas injurias, ne suggerentem premeret illata necessitas. Paratus pro misericordia, semper currens pro venia pater et pastor populi, ad se alienas causas transferens et querelas, aut pro parte mitigabat, dolores compatiens, aut, quantum posset, ex toto curabat corde subveniens.

78. In tantum quoque sacris amplificatus proventibus, etiam d'ém beati sui transitus ita prædixit, ut subdimus. Ante aliquos dies nam vocans ad se notarium suum, imperat in cubiculum supra lectum suum scribere hoc tantummodo, *quinto Kalendas Junias*; sed nescientibus omnibus quid hoc esset, post ejus sanctus discessus manifestavit de sæculo. Nam neque hoc Dominus familiari animæ abscondere petulit. Denique eadem die post peractum prælium beatus migravit ad Christum. His et consimilibus studiis occupatus, ac semper intentus, fere octogenarius per orbem mirandis actibus asciscendus martyribus, apostolis aggregandus, glorificandus meritis, coronandus in populis, ereptus corporeo vinculo, immaculato spiritu beatis fidei dotibus perpetuo victurus, ^d victor evolavit ad cælos, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est gloria, honor et potestas in sæcula sæculorum. Amen.

C deherth Junioris, Christi 576) et beatus Germanus Parisiorum episcopus transit: in cujus exsequiis multis virtutibus, quas in corpore gesserat, hoc miraculum confirmationem fecit. Nam carceralibus acclamantibus corpus in platea aggravatum est, solutisque eis, rursus sine labore levatur; ipsi quoque qui soluti fuerant in obsequium sacris usque ad basilicam in qua sepultus est liberi pervenerunt. Ad sepulcrum autem ejus multas virtutes Domino tribuente credentes expeririuntur, ita ut quisque si justa petierit, velociter exoptata reportet. Si quis tamen strenuas virtutes illius, quas in corpore fecit, sollicite vult inquirere, librum Vitæ illius, qui a Fortunato presbytero compositus est, legens, cuncta reperiet. Et in lib. de Glor. conf., cap. 90: *Ingrediente, inquit, Chilperico rege in urbem Parisiacam, postridie quam rex ingressus est civitatem, paralyticus, qui in porticu basilicæ sancti Vincentii, in qua beatus Germanus requiescit in corpore, residebat, dirigitur. Addit Aimonius, in lib. III de Gest. Franc., cap. 16: Quod cum regi nuntiatum foret, magna cum devotione illuc adveniens, et tanto gavisus miraculo, ejus epitaphium disiculis rhythmicè composuit, etc.* MABIL.

PRÆMONITIO

IN VITAM SEQUEMTEM SANCTI ALBINI EPISCOPI ANDEGAVENSIS.

Sancti Albinus a Fortunato conscriptam fuisse, testis est Greg. Turon. lib. de Gl. confess., cap. 96., his verbis: *« Albinus autem conf., cujus nuper Vita liber a Fortunato est conscriptus presbytero, »* etc. Item in epistola, quæ circumfertur sub nomine Greg. Turon., scripta ad sanctum Germanum, pontificem Parisiensem, narrat ille Vitam sancti Albinus, a Fortunato concinnatam, a se emendatam fuisse, sive purgatam ab iis erroribus quæ annuenseium imperitia in eandem irrepserant. Sed ea epistola, doctorum virorum suffragis Gregorio Turonensi abjudicatur, ut ostendit Joan. Launoius in Dissert. ea de re scripta, et nos alibi adnotabimus.

Auctores Historiæ Littér. Franc. existimant eam Vitam a Fortunato elucubratam fuisse ad an. 580 circiter, cum Gregorius Turonensis in lib. de Glor. conf. [ut retulimus] ejusdem meminisset, tanquam recens editæ. Is

porro illud suum opus de Gl. conf. non multo ante an. 588 confecit, cum in eo de sancte Radegundis loquatur, vita sancte an. 587.

Porro si Fortunatus Vitam beati Albini non ante annum 576, vel 577, concinnasse dicendus est, plane commentitia, et apocrypha evincitur supra citata epistola Greg. Tur. ad sanctum Germanum, episcopum Parisiensem, cum hic eudem an. 576 decesserit, ut diximus in notis ad ejus Vitam. Qui enim poterat ad eum adhuc superstitem Gregorius Vitam sancti Albini, editam a Fortunato, a se vero emendatam mittere? Quo circa miror cl. Lirius hoc solum testimonio, quod ex apocrypha epistola Gregorii petitur, definire Vitam sancti Albini elucubratam a Fortunato fuisse, superiore Gregorii ejusdem testimonio prætermisso.

Hanc autem Vitam sancti Albini a Fortunato scriptam, edimus, ut exstet sæculo i Bened., primum edita a Surio ad diem i Martii, tum a cl. Mabillonio ad duo vetera mss. emendata, et notis illustrata. Bollandiste quoque eandem exhibent ad diem i Martii, notis auctam, e quibus nonnullas subjiciemus, ubi opportunum videbitur, ad majorem lucem Vitæ sancti Albini afferendam.

VITA^a SANCTI ALBINI

ANDEGAVENTIS EPISCOPI.

^b PROLOGUS AUCTORIS.

1. Memini, vir ^c apostolice, cum ad urbem quam Christo præsole regitis vestris me præsentaturus obtinuissem, inter reliqua maturitatis consulta, quæ sensu divite, torrentis more, mihi visus es inundare, etiam de saceratissimo viro domno Albino antistite vos fecisse tenniter mentionem. Sicut enim ejus vita innumerecibilibus meritis florere probatur cœlestibus impressa libellis, ad ædificationem etiam plebis, humanis etiam fixa mandastis ut conderetur in chartis; duplici beneficio populis consulturi, dum et in illo tenerent admiranda quæ colerent, et in se respicerent quod unusquisque sagaciter emendaret, id est, dum apud unum tot prædicanda cognoscerent, apud se resecare sua singuli non differrent; quatenus tam unica beati viri relatio, inedia publica fieret audientium.

2. Intelligens vero velociter fugientes a sæculo memorie subripi, timeo de vita sanctissimi negligenter aliqua, cito lapsura, alligare; nec facile rursus in animum recipi, si semel inciperet oblivione temporis invadente subduci. Cujus rei impulsor quidam, mandata vestra beatitudinis exsequens, a me quod annuerem flagitavit, illud adjiciens, ut quæ ipse de gestis sancti viri juxta fidem compererat, ego ipso insinuante indubitabiliter propalarem; in hoc magis querelarum molem conficiens, eo quod quæ prædictus vir occulte quidem, sed digna relatu, gesserat, pro veritatis indagine, sed nec ad ejus singula pervenire, et aliqua se de cognitis memoraverit, oblitum esse. In his autem quæ meminit sine ambiguitate, suo testimonio, populum nobis attulit assentantem, cum certe de ejus præteritis dubitare non liceat, qui operatur in singulis quotidie clariora.

^a Sanctus Albinius ex abbate Tincillacensi, sive Cincillacensi, creatus episcopus Andegavensis, ad an. 529 (ut ostendit Cozcius ad hunc annum, num. 1), subscripsit concilio Aurelian. iii, an. 538, et per Sapaudum abbatem Aurelianensi v, anno 549. Obiit vero eodem anno, aut subsequente, ut infra dicemus.

^b Deerat hic prologus Codici Andomarensi. HOLL.

^c Hunc fuisse Domitianum, secundum post sanctum Albini in sede Andegavensi episcopum, facile crediderim, a quo Fortunatus, l. xi, c. 27, Andega-

A 3. Congratulatus vero relatur, eo quod de vestris nutrimentis talis vir adoleverit, qui inunctam sibi rem tam strenue peroraret, et de proprio aliquid causa venustatis nec incompetenter offerret, inio, si velit, ipse per se quod aliunde poposcerat explicaret, siquidem quidquid de illo diceretur, vestris hoc præconiis reputatur, quoniam est meritum magistri, laus discipuli, et in ministri solertia sui pontificis ornamenta. Quod cum ego meæ exiguitatis conscius attingere trepidarem, revera qui noverim hoc debere committi exertis ingenio, facundis eloquio, devotis officio, probatis stylo, qui sunt sensu divites, linguæ rota torrentes, famulatu celeres, carmine coruscantes, cum ante peritiam vestram ipsa Ciceronis, ut suspicor, eloquia currerent vix secuta, et eni apud B Casarem Romæ libere licuit uti Aquitanico judice, in Gallia forsitan formidaret.

4. Quid ergo a me infra doctorum vestigia latitante res alta requiritur, quem ad scribendi seriem nec natura profluum, nec litteratura facundum, nec ipse usquequaque usus reddidit expeditum? cum etsi voto traherer, rei magnitudine detererer; quia radiantem vitam, si pigri relatoris impar lingua prædicat, obsoletat; et quod illuminare debuit, hoc nube sermonis abscondit; ubi ageretur rectius, si quæ ab aliis poscitis, ederetis. Unde certus intelligo non vos hujusmodi quopiam indigere, sed ut de peregrinis nostra vobis aliquid ^d sistarcia non negaret, et velut inter fruges triticeas sterilitatis mæ hordacea se conferrent. Nunc itaque causas ambiguitatis in arbitrii statera suspendens, eligo rusticus agnosci per obedientiam magis, quam indevotus effici per doctrinam, ut ejus fastidire poteritis eloquium, saltem approbetis affectum. Hoc autem mihi videlicet in hoc opere

vini se fuisse invitatum ad festa sancti Albini celebranda indicat his versibus:

Hinc

^d De hac voce *sistarcia* lego Dufr. in Gloss. Eadem porro, vel *sitarchia* et *sitarcia* scribitur, ac modo pro alimento ipso, modo pro sacco, vel cistella, qua cibi deferrebantur, accipitur; an quasi *σῖτος ἀποδοῦσα*? Hinc Ugutius Joan. de Janua: *Sitarcia*, inquit, vas et repositorium, sicut *saccus* et *pera*, etc., ut legitur apud eundem Dufr.

præcavendum est, ne ad aures populi minus aliquid intelligibile proferatur. Idecirco igitur tota mediocritate contentus, etsi relator ineptus, tam beatæ vitæ eupio gesta breviter intimare, superest qui novit mederi ^a magis, ipse fluctuanti paginæ portum suæ dexteræ subministret.

VITA INCIPIT.

5. Religiosorum vita virorum, quantum est meritis clarior, tanto voce crebrior populorum, quia dum illi universis beneficia tribuunt, in suam laudem linguas excitant singulorum; ad quod perspicacissime propalandum vita vel gesta beatissimi Albinus deducantur ad medium. Igitur Albinus episcopus, ^b Veneticæ regionis Oceano Britannico confinis indigena, non ^c exiguis parentibus oriundus, imo digni gemitus dignissima proles emergens, decus, quod sumpsit ex genere, felicis vitæ meritis ampliavit, dum in illo et quod glorificaret Christus elegit, et quod universus veneretur mundus effulsit. Qui inter ipsa novellæ juventutis exordia tanto lidei fervore flagravit, ut parentes, ad quorum desiderium solet infantia festinanter recurrere, pro charitate Christi magis iste voluntarie reliquisset, et, velut hostes animæ, carnales affectus ^d effugisset, credens sibi sufficere, si omnem ^e dilectionem in solo cælesti Patre plantaret. Mox in ^f Cincillacense monasterio tanta animi humilitate Domino placiturus se subdidit, ut, salva morum honestate, nihil sibi de ingenuitatis privilegio vindicaret: ubi quem origo librum genuit, famulum voluntas addixit, intelligens magis esse laudabile ut amore Christi nobilitas inclinaret quod erat, quam cum fastu quereretur apparere quod non erat.

6. Proficiebat denique in eo exercitationis quotidianæ processus, ita ut ultra se semper ascendens meritis, non reliquis vinceret, sed edomito corpore de seipso potius triumpharet. Quis enim expediet quam fuerit in jejuniorum parcitate præcipuus, in vigiliarum delectatione propensus, in orationis assiduitate laudabilis, in miserationis opere singularis, ut et hostem qui sibi repugnabat exstingeret, et unde se solum affligeret cunctis spe maxima subveniret? Erat enim ad obediendum promptus, ad vitia calcanda maturus, ita ut in ipso ^g juvenili tirocinio jam senibus esset exemplum, hoc solum habens cum homine commune, quod natus est, cæterum totum voluit esse Christi quod vixit. Non oculum voluptati, non aurem ludibriis, non animum accomodans levitati, sed semper se regens anchora gra-

A vitatis, talem se intra monasterii septa tractavit, ut vel, si quando processit ad publicum, esset infra carcerem sui cordis semper inclusus; nec aliud extra se respiciendum prætulit, quam Christum, quem in pectore lidelis portitor bajulavit.

7. His igitur studiis occupatus in tantam vitæ claritatem pervenit, ut ejus devotum servitium mundo Dominus per miracula testaretur. Denique cum adhuc puerulus per pagum in abbatis sui proficisceretur obsequium, dum applicuissent apud quemdam hominem, tanta detonuit violentia tempestatis, tantumque se pluvialis imber effudit, ut ipsam domum nec sua tecta defenderent. Cum ergo præ magnitudine pluviae casa pro campo constaret, madefactis omnibus, qui in eodem loco tenebantur hospitio, ^B solum beatum Albinum tunc imber tangere expavit, quia ubi flammam fidei sensit, ne injuriam faceret, se gutta detorsit. Quo comperto, ^b conscientiae sanctitas, quæ celabatur in annis, innuit meritis, eo quod in flore adolescentiæ virtutis odore fragraret.

8. Delinque cælestibus donis cum ætate crescentibus, annorum circiter triginta et quinque monasterii rector et pius pater eligitur, quippe qui suo splendore ad se traxerat dignitatem. Interea sub magistri censura congregationis disciplina vernabat, ubi, severitate districta, licentia peccandi perierat. Fervebat ergo pietatis intuitus, exultabat psallendi concentus, coruscabat inter fratres obedientiæ radios, præcellerat sanctæ charitatis ornatus, quia sicut erat ad vitia eradicanda sollicitus, ita ad inferenda dona cælestia circumspectus. In quo abbatis officio rexit per ^C i quinque annos congregationem sibi commissam, feliciterque gubernavit.

9. Et quia tanti meriti fama sepulta non latuit, sed felicibus pennis cuncta pervolans occupavit, contigit eo tempore i Andegavam civitatem pastoris gubernatione nudari. Tunc universitate populi concordante, quavis eo humilitatis studio resistente, ad pontificalem gradum, duce Christo, concordanter eligitor. Qui honorem debitum sacerdotii consecutus, ita se in alimonis pauperum, in defensione civium, in visitatione languentium, in redemptione præbuit captivorum, ut beata unius actio generale fieret salvamentum, quibus ex studiis cælestes fructificavere in eo virtutes.

10. Igitur in civitate Andegava, cum ei quædam mulier, Grata nomine, sed debilitate contractæ manus ingrata, nervis stupescitibus occurrisset, signum

Hinc citus excurrans Cariacæ devehor aulæ
Tincillacensi perferor inde locum.

Hinc sacer antistes rapuit me Domitianus,
Ad sancti Albinus gaudia festa trahens.

Quin in ms. Cod. escuriali, ut notarat Rosweydyus, post illa verba, auctore Fortunato presbytero, additum legebatur, ad Domitianum papam, ex Boll. Lege notas nostras ad carn. 27 lib. xi Fort.

^a Forsan, malis.

^b De Venetis Britanniae inferioris populis, eorumque inter Armoricos potentia, consuli Cæsar potest, atque e recentioribus Papius Massonus, in Antiquit. Galliae. Urbs primaria, episcopatu illustris, Vannes Gallice appellatur. BOLLAND.

^c Albertus le Grand, in Vitis sanctorum Armoriconum, prognatum scribit (Albinum) e familia, de Spineto forti dicta. BOLLAND.

^d Duo Mss., effugiens. BOLLAND.

^e Surius legit delectationem, pro dilectionem.

^f Hujusce monasterii nomen varie effertur, ut animadvertimus ex Browero, in notis ad c. 27, l. xi Carn. Fort.

^g Mss. sancti Maximini habet juvenibus; duo alia, juvenili. BOLLAND.

^h Surius legit conscientia sanctitatis.

ⁱ Surius legit xxv annos, sed quinque duntaxat præferunt duo mss. Cod., quibus usi sumus. MACH.

^j Mss., Andegavis. BOLLAND.

crucis super infirmam dexteram fecit. Hinc præmorta: palme prius se vivax tepor infudit; item sequenti die in ipso loco, ut ab eo signaretur, se obtulit, quo facto, cœperunt vena suos excursus agnoscere; tertia vero die, ubi super eam sigillum crucis impressit, statim se arcentium digitorum fila laxaverunt, et, recepto ministerio, mulier in Christi numine redidiva dextera se signavit.

11. Quadam vice, dum ad vicum ^a Geginam præteriens accessisset, adolescentem, ^b Alaubaudum nomine, amissu vite reperit jam numere. Audiens antea a parentibus extremam filii mortem depiorari, occurrat, et ut mortuum vivum erigeret, se in orationem prostravit, quo incumbens diutius oravit. Dum pallesceret sacerdos in pulvere, animæ vivacitas rubescebat in corpore, donec, pulsato cœlo, patefacto Tartaro, juvenis revocaretur a funere, sacerdos a prece. Deinde cum ^c Asiaticum monasterium paternæ sollicitudine visitasset, quidam, ut ei succurreret, jam fide illuminatus, cæcus exclamat: cui sanctæ crucis medicamentum imponens, tam fuit illi lumen cito recipere, quam quæsisse. Item Andegavis cum quidam Maurilio clausis oculis lucem sibi restitui postularet, tum pontifex se ad nota arma convertens, mox ut signum venerabile crucis super palpebras ejus extendit, velut balista fortissima, penetratis tenebris, crux post se cæco lumen iniecit. Item cum Margelinus quidam, circiter decem annos transigens in nubo cæcitatibus, tractus ad beatum pontificem pervenisset, ubi signum adorandæ crucis super oculos ejus extendit, statim erumpente sanguine, effugatis tenebris, lux intravit.

12. Illud etiam nobis est factum memorabile recensendum. Cum illustis femina, Etheria nomine, jussione regia persequente, in Dnlacense villa militum custodia teneretur obsessa, tunc ovi periclitanti succurrente sancto pastore, solus, ut a nullo cognosceretur, ad ipsam ingreditur; quo viso, amplectens ejus vestigia lugens mulier, inhaerebat. Tunc infelicis custodis iosa procacitas vult eam quasi lupus a veste pastoris evellere: injuriam vir sanctus accepit. Tunc insufflans in ejus ^d facie, temerator sacerdotis celeri morte multatus est. Hinc terrore urgente, reliqui reverentiam habuerunt pontifici, et unius pœna fecit alios immunes a culpa; nec prius a muliere discessit, quam, dato regi pretio, ipse eam liberaret. Sic uno momento, et salus fuit supplici, et mors extitit presumptori.

13. Nec id quidem est omittendum, quod tradi memoriæ sit votivum. In vicum, ejus est vocabulum

^a Hic vicus Gagina videtur designari a Greg. Turon. lib. iv de Mir. sancti Martini, num. 44, ubi narrat quidam Haudegisilus quidam ex Andegavensi urbis territorio, Baudulfi filius, vici Gréuensis (vel, ut habent Codd. Bellovacensis et Claromont., *Geniensis*, ut adnotat el. Ruinart.), dum humoris sævi jaculo sauciatus, debilitatus occubuit.

^b Sur., Malabaudum.

^c Asiaticum, vulgo *Assay*, viens est territorii Thuronensis. Plures tamen sunt vici hujus nominis in Thombus, ut animadvertit Valosius in notitia Galliarum.

Albivia, piæ devotionis studio, sanctus Pater accessit; ubi dum quidam cæcus ab eo opem misericordiæ postularet, cœpit idem, quia dudum captus fuerat infestatione dæmonii, corporis vexatione torqueri. Tunc in orationem, cui semper animi sancta intentione vacabat, corpus etiam prostravit, rapturoque lumen pristinum reddidit oculis, et pestem immundi spiritus effugavit. O ineffabilis gratia pietatis, a qua dum substantia sola petitur, triplex remedium obtinetur: victu pavit egenum, munieravit visu cæcum, reddidit libertati captivum!

14. Itemque occurrente eo regi Childeberto Parisiis, nuntiatur pontifici regem, venationis causa, de civitate in crastinum esse discessurum. Mandat se ut dignum duceret expectandum. Sed quia beatum Albium corporalis infirmitas præpedivit, ad ejus præsentiam predictus rex occurrere matoravit; qui donec per illam viam quæ ad sacerdotem ducebat incessit, feliciter properavit. Cum vero in quoddam trivium pervenisset, velletque alibi deviare, equus ejus, ac si metallum fusile, gressum movere non valuit. Suspiciens rex culpam esse equi magis quam causæ, alterum sibi fecit sterni, quem dum per ipsum iter gradi compelleret, ac si muro impediante, cæsus ire non valuit. Intelligens nihil profecisse mutasse vehiculum, nisi mutaret ^e occursum, cœpit ab equo discere quod homo peccaret, et humanus intellectus haberet quod pecus corrigeret. ^f Deflectens in viam quæ ad sacerdotem ducebat, ea cœpit alacritate discurrere, ac si, ereptus de fovea, campi molli planitiem recepisset.

15. Est operæ pretium de quodam cadavere rem vivam preferre. Dum ad civitatem ^g Venetis ipse vir apostolicus accessisset, unus de obsequentibus jam conversus adolescentulus, Christi servitio subditus, quem pro qualitate morum peculiarios diligebat, eo in loco defunctus est, atque sepultus, ejus defuncti post annum corpusculum psallendo ad propria revocabat. Tunc remorante eo pro causa, voluerunt servientes prius corpus movere quam sacerdos occurreret; sed tanto pondere sit gravatum, ut antea potuissent gigantea membra prensare quam pueruli corpus sufferre, dum adhuc cadaver insepultum crederetur jam marmore premi, cum nec equi gressum poterant promovere, ac si pulvis ejus de se vincula generasset, donec eos antistes rediens oratione solveret, quos tacente voce confluxit.

16. Hoc iterum non minus est prædicandum ^h miraculum. Cum in Cincillacense monasterio ⁱ Genomerus monachus esset oculorum hæc privatus, et

Hæc fere ex Ruinar., in notis ad Greg. Tur., lib. iv de Mir. sancti Martini, c. 45. Asiaticum tamen monasterium, de quo hic sermo est, videtur in diœcesi Andegavensi fuisse.

^a Sur., faciem.

^e Sur., et cursum.

^f Mss. Audom., *deflectens in via*. Boll.

^g Vannes, in Armorica. Ms. sancti Max., Venetis. Aud., Venetus. Boll.

^h Abest hoc miraculum a tribus Mss. Holland.

ⁱ Legitur Genomerus et Gernomerus. Ex ipso Boll.

sanosa tempora una essent noctis cecitate trans-
cursa, petiit sibi a sancto viro fieri crucis signacu-
lum. Quo facto, luminis vitalis splendor intravit,
et, fugatis tenebris, sol olim peregrinus illuxit. Est
et hoc inter reliqua venerabile documentum. Cum
in civitate Andegava turris portæ cohærens dam-
natis esset carcer effecta, præterente beato Albino,
siebat insolentia de vocibus inclusorum. Tunc ad
iudicem preceptor accedit, ut eos pietatis causa de
custodia relaxaret. Quod cum ille aure surda differ-
ret, mox pontifex ad Deum se fida petitione con-
vertens, tam familiari voce suggessit, ut in loco quo
orationem sanctus effudit, miræ magnitudinis saxeus
quadrus exsiliens, portæ aditum faceret carceratis,
quia ante ejus precem soliditatem suam lapis servare
non potuit. Hinc egressi, quasi de sepulcro viven-
tes, in basilica ^a sancti Maurilii domno Albino gra-
tias referentes, se ad ejus vestigia prostraverunt, eo
quod suspectos de funere redire lecerat ad salutem.

17. Item, dum quædam mulier arrepta a maligno
spiritu se beatissimo Albino vociferans et ejulans
præsentasset, mox adversarius ipse supra ejus ocu-
lum in similitudinem vesicæ sanguine se collegit.
Tunc pontifex faciens signum crucis increpavit eum,
dicens: Inimice, oculum quem non dedisti, nec pos-
sis auferre. Mox de collectione ipsa in lebotomiæ
similitudinem subtiliter sanguis erupit, quo fluente,
sine læsione oculi, immundus hostis evanuit, et
puella incolumis, imperante signo crucis, evasit.

18. Sed et hoc magnanimitatis exemplum oppor-
tunum ducitur explicandum, quod pro Dei negotio
apud eum non fuerit ulla regum potentumque per-
sonalis acceptio. Denique ad emulum cœlestis gra-
tiæ conquirendum, incestarum nuptiarum execra-
biles cupulationes jure ^b condemnans, beatum Joan-
nem irreprehensibilem imitabatur. Quanta vero inde
sustinuerit, nullus digne poterit explicare. Siquidem
martyr effici cupiens, si non defuisset manus per-
cussoris; sed procul dubio palmam martyris me-
ruit, qui vetita desideria non abscondit. Unde præ-
ter labores reliquos, etiam per synodos, pro ipsa
causa sapius excitatus, excurrens, ad postremum
quamplurimum episcoporum injunctione, ut excom-
municatas a se personas absolveret, vi fratrum co-
actus est. Et cum rogaretur ut eulogias, quas reliqui
antistites ad personam communionem suspensam di-
rigentes benedixerant, et ipse signaret, ait ad sa-

^a Sanctus Maurilio fuit episcopus Andegavensis:
cujus vitam, ut nonnulli putant, scriptam a Fortu-
nato, vide infra positam.

^b Vide canonem 10 concilii in Aurelianensis anno
558 celebrati, cui Albinus subscripsit. *MAE. Legesis*
Cointium, ad an. 558.

^c De eulogiis, lege quæ diximus in notis ad c. 9
lib. xi *Op. Fort.*

^d Expiravit, non sanctus Albinus, ut male inter-
pretatur Saussains in *Martyr.* (quod animadvertit Bol-
land.), sed persona excommunicata, ad quam eulo-
giæ mittebantur.

^e In Vita sancti Leobini episcopi Carnotensis,
num. 13. Leobinus ipse, tum abbas Brajacensis, ad
sanctum Casarium cum sancto Albino profectus le-
gitur. *MABILL.*

A cordotale concilium: Etsi ad imperium vestrum ego
signare compellor, dum vos causam Dei recusatis
defendere, ipse potens est vindicare. Quo facto,
antequam ^e eulogias excommunicata persona in ore
susciperet, ^d expiravit; et priusquam portitor per-
veniret, sermo sacerdotis obtinuit, qui etiam ad
beatum Casarium Arclatensem præsulem pro eadem
causa ^e consulaturus occurrit.

19. Sed quia ejus singula non valemus retexere,
sufficiat de plurimis vel pauca dixisse. Illud quoque
beatissimi testimonium viventibus post obitum ne-
cessarium credimus præ cæteris explicandum, quia
licet teneretur clausum corpus ejus in tumulo, attamen
justi animæ merces exuberavit in fructum. Igitur
cum sanctus Germanus ¹ Parisiacensium episco-
pus, vel comprovinciales, ac pontifex successor ejus
et populus, vellent membra sancti novam basilicam
transponere, et, propter cellulæ angustiam in qua
conditus fuerat, non daretur sacri corporis extra-
hendi licentia, cunctis hæsitantibus et incertis quid
agerent, curis popularibus se virtus beatissimi viri
mediatrix inserit. Nam expectantibus omnibus,
et nihil deliberantibus, repente, nutu divino, dis-
cisso pariete cellulæ, qui erat ad pedes ejus, a
parte orientali tres lapides deciderunt, scilicet dato
signo, per quem locum se juberet educi posse.

20. Interea facto aditu, dum concentus psallenti-
um ad sanctum sepulcrum progreditur, in loco per
quem est eductus, palam tres paralytici, jam dū
desperati, redditū sunt sanitati, ac nervi præmoriui
C vivificari didicerunt de meritis sepulti; statimque
^s duodecim sunt pariter illuminati; tandem aliquando
asumentes lumina diei ab umbra defuncti, nimirum
agnoscentes ejus adminiculo se posse lumen consequi,
cujus virtute potuisset paries fenestrari. His et con-
sequentibus infinitis miraculis, et si summi pontificis
membra recubant in seipulis, attamen per Creato-
ris gratiam in æterna sæcula vivunt merita confes-
soris. Ille itaque cœlesti dono, venerandis floribus
adornatus, viginti annis et ^b sex mensibus pontifi-
calem apicem ecclesiastica regulariter censura gu-
bernans, vitæ autem octogesimo anno, illud pro-
pheticum in *potentibus* beatitudinis culinæ felici-
ter explens, animam Deo charissimam, ereptam
de sæculo, mansuram cum Christo, angelis plau-
dentibus, Kalendis Martii ⁱ transmisit ad cœlos,
præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor
et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

¹ In notis v. c. Steph. Biluzii, ad Serratum Lu-
pum, pag. 378, exstat charta Nellingi episcopi Ande-
gavensis, in qua ecclesia beati Albinus a sancto Ger-
mano Parisiorum episcopo, voluntate et imperio
Childeberti regis, ante portam Andegavensis urbis
fundata memoratur. *MABILL.*

^s Sur., duo cæci.

^b Ms. sancti Maximini habet viginti annis, et se-
ptem mensibus. *BOLL.*

ⁱ Sanctus Albinus decessit nec ante an. 549
quo anno subscripsit concil. Aurel. v, per Sapaudum
abbatem, cum ipse forte ægritudine impederetur;
nec post 550, quo anno Eutropius ejus successor,
cœnobium Glanvillense dedicavit; de quo vide
Cointium, ad an. 550, num. 5.

PRÆMONITIO

IN VITAM SANCTI PATERNI.

Vitam sancti Paterni, quam subjicimus, a Venantio Fortunato scriptam fuisse, fere omnes consentiunt. Nam et mss. Codices referunt Fortunatum ejus autorem: inter quos ins. Codex, quem cl. Mabillonius præmanibus habuit, hunc titulum præferebat: *Incipit prologus domni Fortunati episcopi in Vita sancti Paterni*, et gravitas styli Fortunati ac indoles passim in eadem perspicitur.

Porro Vitam sancti Paterni edimus ut exstat apud Hollandistas, ad diem 16 Aprilis, ad fidem plurimum Codd. mss. examinata et exacta. Eadem legitur etiam in tom. II Ann. Bened., in appendice ad sæculum I Bened., eruta ex schedis a v. c. D. d'Herouval communicatis Acherio, et Mabillonio variis notis illustrata, quas lucis suis subjicimus; una ex notis quibus Bollandistæ eandem copiosissime exornarunt, decerpentes eas quæ præ cæteris ad majorem ipsi lucem afferendam conducere videbuntur. Quin imo cum pluribus in locis inter vitam quæ in sæculis Bened., edita fuit, et inter eam quam Bollandistæ ediderunt, lectionem in primis differre comperimus, visum est discrimina illa suis in locis adnotare, ut utrumque proinde exemplar a nobis hic editum dici possit.

Hujusce Vitæ quasi compendium editum fuerat a Surio ad diem 16 Aprilis, atque hinc depromptum, et insertum t. I sæcul. Bened.; sed illud confectum stylo obscuriore et involuto, a Surio (ut ipse protestetur) in gratiam lectoris oratione aliquanto Latiniore donatum. Illud forte a clerico aliquo vel monacho Abrincensi primum concinnatum fuit (ut opinantur auctores Hist. Litt. Franc.), quo in celebrando ejus sancti officio in Ecclesia legeretur. Atque hoc compendium tandiu pro Vita sancti Paterni, scripta a Fortunato, habitum est, quoad a cl. Mabillonio illa ex antiquo Codice (quem sibi D. Antoninus Vionius Herouallium ait communicasse) eruta atque edita est. Nos itaque compendium illo posthabito, sancti Paterni Vitam, quam a Fortunato elucubratam credimus, hic subjicimus.

VITA^a SANCTI PATERNI

EPISCOPI ABRINCENSIS.

PROLOGUS.

1. Domino sancto, et meritis venerabili, toto sinu pectoris amplectendo in Christo Patri, ^b Marciano abbati, Fortunatus humilis. Magnæ charitatis profert testimonium, ejus curam in amico nec mors subtrahit post sepulcrum. ^c Nam qui samam [habere] amatoris studet, ^b ut post obitum ipsam memoriam fortiter diligit in defuncto; ^c denique affectus viventis toto bibit pectore, quem nec sepultum abstulit oblivio de sermone. Quo voto sollicitante, pater venerandissime, de beati Paterni opinione tam celebri injungere non distulisti a nobis aliqua loquente pagina promulgari. Qui certe vir apostolicus ^f nec apud vos in oblivione, nec apud nos absens est in virtute, cum magis sacratis actibus nunc veram vitam possideat, in qua mors non invenit quod exstinguat, nec vis habet ultra quod noceat, cum sub pede just

^a Sanctus Paternus circa annum 480, vel 482, natus, monasterium Enixionense in diocesi Pictaviensi, ac postea Scisciacense, in pago Constantino, a se exstructum, incoluit; et inde ad Ecclesiam Abrincensem regendam evocatus est, cum esset septuagenarius. Decessorem habuit in ea sede Ægidium, cui ipse successit circa annum 552, aut 550, ut censet Cointius. Interfuit concilio Parisiensi in celebrato anno 557, et obiit an. 565, ut ponunt Bol., aut 563, ut vult idem Cointius ad hunc annum, n. 2, quem vide.

^b Marcianus videtur abbas fuisse Scisciaci, aut certe Anisianensis monasterii, de qua mox agitur. Bol. Id tamen certo affirmari nequit, cum consiet plura monasteria variis in locis a Paterno exalificata et instituta fuisse, præter illud scilicet illa, apud Rojaceses, Genomianos, Abrincenses, et Rhedonenses alio, ut eundem horum Marcianus præferit, vix

A potius ipsa succumbat, et conteratur calce, quæ quondam fuerat in timore, confidens illi se supplicem, quia in gloriam plaudentis respicit quem invasit; et magis ordine converso, didicit timere mors mortuum. Quod opus ^b licet impar ad istud, quia tu mihi commisieris, tamen ad obediendum libentissime invadam, et in tua jura transcribam, quia apud diligentem sufficit ipsum velle, si deficit posse; quippe ubi devota est charitas, voluntas major est quam facultas; nam placere vult integre, qui causa obedientiæ etiam suas vires transcendit. Unde quia ultra se tendit et plus quam valet appetit, amor mensuram non habet. ^c Ita quia præ dilectione, et in his quæ supra me sunt debitorem me profiteor, quantum valuerō, affectum fenora solvere procurabo; sed tamen et cum solvero, plus debeo, quoniam charitati nunquam totum redditur quod debetur. Religiosorum

liveat conjicere; horum tamen alicui, quæ a sancto Paterno exstructa fuerant, præfuisse, cum Bolland., crediderim.

^e Acher. sic legit: Nam qui sanam amatoris studet post obitum.

^d Forsan, et.

^e Ibid., denique affectum viventis.

^f Ibid., nec apud vos oblivione.

^g Addebatur in Ms. reginæ Suecæ felicissimo triumpho. BOLLAND. Ita legitur vel apud Acher.

^h In Mss. Divionensi: Licet impar adituri quam materiei commisieris; alibi: Licet impar in re ista dicturi quam ante mihi commisieris; ut sensus clarus haberetur, dandum aliquid conjecturæ fuit. BOLL.

ⁱ Acherius legit: Itaque dilectione, et in his quæ supra me sunt debitorem profiteor; atque, quantum valuerō, affectui fenora solvere procurabo. Sed tamen et solvere plus debeo, etc.

homini gesta prædicabilia, sub crescente virtutis profectu adulta, ac venerandis opibus in cumulum sacræ benedictionis educta, miraculorum fidelium jam transmissi temporis testimonio sunt declarata, ac vivacibus mentis oculis, etsi non teneantur in paginis, affixa, quia extrinsecus advena teste non indiget, qui domesticæ gloriæ documentis excellit. Quia tamen corroboratur grex devotus pastoris suffragio, quoties præmissarum virtutum ipsius recreatur auditu, quæ ad nostram notitiam perlata sunt de gestis et conversatione beati antistitis Paterni, ad profectum audientium, utcumque denudare satagimus.

2. Sacratissimus igitur Paternus Pictavus, cujus Aquitanicæ regionis, juxta sæculi ordinem generosis parentibus, et exterius in administratione publica olim occupatis, procreatus, sanctis moribus institutus est. Ille a Julia matre, fere sexaginta annorum vidua, enutritus, cœlesti inspiratione a primis infantix annis maturæ vitæ frena suscepit, et in monasterio Euesignis jugum dominicæ culturæ monachicum gestaturus [habitu] expetivit. Cui mox ab abbate suo ad dispensationem cellarii deputatus, in ipso primo gradu dedit iudicium se ad multa gubernanda, distribuentem Domino, pontificem mox futurum. Cujus mater jam converso infantulo cum tuniceam vellet facere, orditam telam casu super tectum posuit. Quæ subrepta ab ave, quæ dicitur milvus, et in ni-

Ilinc incipit prologus in Mss. Trevirensi et Bodecensi, uti apud Surium; Acherius pro hominum legit actum. BOLLAND.

Acherius sic legit: Ac venerandis operibus in cumulum sacræ benedictionis educta, miraculorum fidelium jam transmissi temporis testimonio declarata, a vivacibus meritis semper assistunt fidei oculis, etsi non offixa teneantur in paginis, quoniam extrinsecus advena teste non indigent, qui domesticæ gloriæ documentis excellent.

Sequentes linæ sunt in Ms. Bodecensi. BOL. Acher. vero superius sic legit: Et tamen corroboratur grex devotus de pastoris suffragio, quoties præmissarum virtutum ipsoque recreatur auditu.

Acher.: Sacratissimus igitur Paternus episcopus Pictavis civis, etc., generosis parentibus exortus, in administrationem publicam procreatus, generosior moribus institutus a Julia matre, fere LX annorum vidua, nobilissime enutritus, etc. Surius vero habet: Jam a duobus annis vidua; at in omnibus Mss. legitur (subdit Bolland.) sexaginta fere annorum vidua, quasi ad illum ætatis suæ annum vidua eum educavit per XII aut XV annos.

Acher.: Et in monasterium Eneffione, jugum dominicæ culturæ monachus gestaturus expetivit.

Ansionense, sive Enixionense, aut Hensionense, monasterium (ut notat Mabillon. in notis ad Vitam sancti Aicardi ab.), censu quidem modicum, hactenus subsistit, a nostris excultum Sancti Jovini de Marnis, vulgo Saint-Jovin, diocesis Pictaviensis, Armoricanæ versus, prope Toarcium oppidum, et Theodam annem (le Toué).

Mss. Rothom., domum, BOLL.; Acher., super tectum imposuit; et paulo post, ad nidum suum perducta, etc.

Ibid., integra perstitit,

Acher.: Dehinc ad majorem virtutem se adolescentibus adhuc annis extendens, terminum puerilis ætatis transiliens, etc.

1 Pagus Constantinus, Normanniæ pars versus

dum suum portata, post expleta unius anni spatia reperta est incorrupta; ita ut stamen ejus nec hiemalis imber, nec fervor æstivus filo putrescente solverit; sed integra persisterat, ac si tunc fuso torquente de manu lanificæ pendula processisset.

3. Dum hinc se ad majorem virtutem ab adolescentibus adhuc annis extenderet, ac terminum periculosæ ætatis transiliret, consilio inito cum Scubillione, ejusdem cellulæ monacho, propter amorem Christi, relictis parentibus, in I Constantino pago se libenter elegerunt fieri peregrinos pari contubernio, solum deportantes Psalterium. Tunc sanctus Scubillio, licet esset senior, videns Paternum, suis meritis multum honorandum, ad fratrem sibi coæquandum, suum dimisit pallium. Cui dum in quamdam insulam, propter solitudinis amorem, ut ibi, procul mundo, Deo proximi vacarent, ire constituissent, ab ea mente revocati sunt a quodam viro sancto nobili et timorato, qui rogavit eos ut Sesciacum se conferrent, ut loci populum a superstitione et idololatria sua converterent, et eum Jesu Christi fidem docerent. Tunc igitur versus speluncam cuntes, invenerunt cæcam plebem multam, sua ibi orgia et decorum festa celebrantem: quam hortati sunt zelanter idola relinquere, et Deum verum, ut salvi fierent, adorare, et baptismum suscipere, propter eum qui fecit eos. Sed maledictus ille populus, malitiose occludens aures tam sanctis ac salutaribus monitis,

Occidentem, ad Oceanum Britannicum, vulgo le Contentin. BOLLAND.

Acher.: Paternum meritis honorandum.

Alias, divisit. BOLLAND. Cur vero Scubillio senior, non Paternus, pallium gestabat? An monachi Ansionenses, seu Eneffionenses, imitabantur Græcorum monachorum inorem, qui, in tres distincti ordines, diversis utuntur vestibus? Nempè novitiorum est tunica, cingulum et pileus; perfectorum, seu votis astrictorum pallium; perfectiorum, cuculla? Lege notas Jacobi Goaris in Euchol. Græc., pag. 488. MABIL.

Acher.: Qui dum in quadam insula propter solitudinem desiderarent accedere, vir quidam nomine Anabilis, Deo timoratus, donec de ipsi civibus nuntiaret, detinuit eos dicens, ut in sano Sesciacum se digranter reconderent, ac sua intercessione diabolica cultura, quam gentili sub errore mali venerantur, cessaret.

In aliis Mss. et Surius, Sisciacum. BOLLAND.

Aliqua Mss. vocant: receptaculum cavernæ circa sinum montis. BOLLAND. Acherius vero sic legit locum hunc: Tunc circa sinum montis in receptaculo cavernæ cum suo contubernali vir eremita ingressus est. Ad quod sinum populum dum ex consuetudine per sacra execrabilia debacharet, admonitus est a sanctis viris, ne vana colendo se crederet salvati, qui salvari poterat, si non irritaret in injuria Creatorem, sed justius ageret, si conditori suo vivificatum plasma serviret; quæ plebs reverendos viros irreverenter despiciens, ritum quem pessime caperat pertinaciter exercebat. Tunc sanctus cum collega suo, tam fervore fidei, quam vexillo crucis, armati, accedentes ad vasa ubi pulmenaria decoquebant, singula suis baculis everterunt; potum ero, per cupellas dispositum deorsum evellere (vel effundere) voluerunt, postponentes suum periculum, dummodo fortes militi es pugnarent pro Christo, desiderantes martyrium, si devotus ferire non reformidasset percussor. Sed magis nutu divino ipsi in timore sunt habiti, qui poterant trucidari.

eorum sermonem spreverunt, et cum magna contumacia demoniorum suorum horrenda sacrificia perleecerunt. Nihilominus sanctus Paternus et sanctus Scubilio, munientes se signo crucis, armati constantia et sento fidei, scipionibus suis everterunt ollas et cacabos, in quibus miseri illi idolorum cultores coquebant carnes quas simulacris dedicaverant. Non timebant enim viri Dei vitæ suæ, sed, zelo erga Christianam fidem et Dei gloriam animati, cupiebant sanguinem suum pro Jesu Christo fundere. Tamen, quamvis barbara multitudo esset copiosa, et illos posset occidere facile, nihilominus immisit Dens in eam talem horrorem, ut ad suam cavernam uterque redierit salvus et incolumis.

4. ^a Verum attamen est quod impudica et sine fronte mulier, ut eos pudore afficeret, elatis a tergo vestimentis, posteriora illius sua monstravit. Quod impune non tulit Deus, quia nates ejus statim ulceribus innumeris putruerunt, quæ sanari non poterunt, nisi petita a servis Dei venia.

5. ^b Sanctus Paternus in primis erat misericors et eleemosynarius juxta posse suum. Nam cum in cellula sua aliquando non haberet nisi medium panem pro se et socio, illum dedit pauperi; unde Scubilio irascens tantisper, indoluit, quia incipiebat esurire et nesciebat unde haberet; nec famem pati permisit, sed esurienti victum impertit. Nam sine mora ^c Witherius, prius enrum discipulus, ^d inter jejunia sera, intulit xenia copiosa, et multiplicavit cibaria refectioe dilata; ac sic intra horæ momentum, id quod indigebant cum magno gaudio receperunt. Itaque refectioe peracta æqualis ^e liquor deerat, plu-

^a Acherius sic legit hunc locum: Tunc revertentibus ipsis, ad eorum injuriam quadam mulier vestibus se denudat, quæ mox ad vindictam justorum totis membris morbo percussa contrahitur. Hinc per anni spatium vigore tabescente torquetur, ac nervis ægritantibus, cadente ulcere flagellatur, donec, venia petita, ipsis exorantibus, unde vindicta venerat, inde curreret medicina.

^b Idem Acher.: Quadam vice, cum eis tantum dimidius panis ad refectionem legitimum remansisset, advenienti iteranti [i. itineranti] et ipsum beatus Paternus ad humanitatem largitus est, cupiens homo dei magis hoc in mercedem quam in ventrem recondere. Tunc sacer Scubilio hora competenti rogat ut jam deberent reficere. Cui respondens ait: Christus, qui semper abundat, præparat suis cibaria. Quod frater moeste ferens, eo quod post laborem non invenerat unde se fatigatum reficeret. Et tamen pro servi escu Domini cura pervigilat, nec famem pati permittit, qui esurienti victum impertit. Nec sine, etc.

^c Surius, et Mss. duo, Witherus, Mss. Beginae, Witherus; aliud Ms., Mattheus. BOLL.

^d Acher., post jejunia; non legit s. ra, Ibid., paulo post: Sic intra horæ momentum, quod indigenti dederant cum magno fenore receperunt.

^e Idem; aqualis liquor sitientibus deerat; ac paulo post: Christum æternum vitæ fontem precantur... qui tunc Israeliticis undam manavit in eremo... et ille repleus exsilivit... aquas traxisset de lapide.

^f Acher.: Cujus causæ fama crescente... se in valde vita ardua confirmasse; et paulo post: nulla summat cibaria... sed etiam a virorum removebat præsentia, ut ab omnibus summotus. Et post: lectulum nunquam habens... in pluma neque capiti reclinans, nisi veste tantummodo qua in die usæ est et per noctem contin-

uum illum sitientibus, quia tanto magis caro desiderat pocula, quanto plus saturitas exardescit post escam. Mox in oratione profusi Christum precantur, ut suis famulis aquam tribuat in deserto, qui dedit in Horeb Israeliticis populis aquam in abundantia de durissima petra. Hinc a Divinitatis auribus e vicinis exauditis precibus, ut B. Paternus tetigit de baculo limum, fons erupit ab abyssu, et ita repente exsilivit ac si Moyses alter, virga perforante, aquam extraxisset e lapide.

6. Cujus rei ¹ crescente fama, vir venerabilis abbas eorum ² Generosus, post ³ triennium ad requiendos monachos, tam bene ad Christum fugitivos, perrexit. Quibus inventis agnoscit S. Paternum in valde arduam vitam consensisse, ita quod præter panem et aquam, vel olera sale condita nulla sumebat edulia. Aspectum vero non solum a seminarum, sed etiam ab amicorum removebat præsentia, ut ab omnibus remotus melius expectaret advenius angelicos, et cresceret in divinitate quod deesset in homine. Lectulo nunquam otens, lectularia nesciens, in pluma nunquam se reclinans, veste una et eadem die et nocte contentus, pro molli lana hirsuto cilicio se induebat, ut inter horas soporis et quietis non esset requies corporis et mutato ordine adhuc post peractum [Acher., actum] diem nox succederet in labore. Quod abbas suus conspiciens esse ultra propositum regulæ, velut impatientem ⁴ freni equum ad moderata revocavit jejunia, imperans, ⁵ ne reclusus esset tam ardue, ut virorum conspectu vel colloquio se fraudaret; insuper et cellulas, quas ipse

tus est. Pro molli lana hirsutum cilicium induens, ut inter horas soporis et per tempus quietis, etc.

⁶ Ms. Romani. ut hic habet, at mss. alia tria cum Surio, transpositis verbis: Vir venerabilis Generosus abbas; in ms. Bodecensi deest vox Generosus; in aliis non dicitur nomine Generosus, ut possit censi appellativum, non proprium nomen. Holland. De hoc Generoso lege Continuum ad an. 108, n. 21.

⁷ Hinc manifestum est Generosum abbatem, non ad sæculum vii (mi alias diximus), sed ad sæculum vi pertinere. Corrigendum proinde vetus Lectionarium Ansionense, in quo S. Generosus floruisse dicitur eo tempore, quo Romanum imperium Constantinus Augustus, tertius ab Heraclio, gubernabat, et Childebertus, filius Theodorici regis, Dagoberti primi nepotis, Francorum reip. præsidebat. Generosus monasticum habitum in monasterio Ansionensi sub S. Lammegisilo suscepisse legitur. Anno 1559 textor quidam apud Toarcium oppidum ob violatum S. Generosi festum diem membrorum stupore punitus, in ecclesia S. Generosi facta poenitentia sonatus est. Item Aimericus quidam cognomento de Villia Toartii senescallus, ob raptam ejusdem ecclesiæ ornamenta pœnas dedisse fertur. S. Generosus vi Idus Julii colitur in monasterio Ansionensi, seu S. Jovini de Marnis, et in ecclesia prioratus S. Generosi, vulgo S. Genoroux, quæ una leuca distat ab ipso monasterio, ejusque reliquias asservat. Marni.

⁸ Addunt duo mss. per imposita freni pondera; quoniam lectionem et Acherius habet. Surius: imposito quodam freni retinaculo. BOLLAND.

⁹ Acher.: ut nec reclusus esset tam ardue, neque virorum, etc.

construxerat, ^a vicariis vicibus, visitaret. De quo, ^A rum, quos ipse nutriverat, secum auferre permitte-
quia de honis parentibus esset, ^b tam a pontifice ret. Quod ille negavit, dicens: Pro tua presentia vel
Leontiano quam civilibus testificatum est. ^c Quem in columbarum tuarum reliquias teneam. Cui Paternus
loco commendans, B. Scubilionem revocans ad mo- ait: Quem plus amant, apud ipsum permaneat.
nasterium secum, parvo intervallo ad fratrem redire Qui cum ad monasterium i fere decem et octo mil-
permisit. liariorum spatio pervenisset, altera die ibidem illic

7. Dehinc vir Dei Paternus a S. Leontiano diacon- illæ columbæ velociter illi occurrerunt, ut illneris
nus ^d ac presbyter factus, quantum dignitate cre- ejus, ubi signa non videbant, sequerentur vestigia,
verat, tantum virtutibus se honorabat. Gemellis cul- Sic B. Paternum, desiderium ejus adimplentes, aves
toribus tantum in Sesciaco adolescebat gratiæ fru- secutæ sunt; si quidem satis dignum erat quod spi-
ctus, de verbi semine genitus, ut sanum profani cultus rituali virum columbæ sequerentur.
ereptum hominibus, deputaretur pectoribus, et in- 10. Apud Abrincas cujusdam Ursi pus essoris
sensatus locus fieret ^e animalium cultura. Spelunca ancillæ, morbo contrahente, manus se collegerant,
vero quæ tales accolæ excepit tam nobilis floris nec poterant devolvi: nam fila digitorum erant
odore fragrare cœpit, ut velut de patris fundamine glomerata. Max tamen ut orationem B. Paternus
matrisque alveolo, cum totius religiositatis neclare explicuit, contractarum manuum se tela distendit,
nata atque nutrita, monachorum plurima funderentur et reddita sanitate cœperunt digiti liciā [Acher., li-
examina. Denique per civitates ^f Constantiam, Bajo- cias] nervorum temperare.
cas, Cenomanum, Abrincas, Rhedones, per eum 11. Hinc lama percurrente, prece multa Childe-
multa Domino fundata sunt monasteria, ejus domi- berti regis compulsus est glorioso regi Childeberto
nicis indiciis claruit fides per opera, et vita sancta Parisiis in carro cooperto ^g reclusus occurrere ^h.
per signa. ^m Mantela vici, quidam puer, Milevo nomine, a
serpente percussus est, quo jam exanimante sanctus

8. ⁱ Itaque in Sesciaco quadam vice, ^k Arastes vir accessit, ne puer, morte interveniente, decede-
quidam offert ei ancillam suam, in officio linguæ ret. Itaque facto crucis signo et olei liquore perfusa,
mutam. Tunc sanctus vir, puellæ labiorum loca penetratum venenum tali curavit antidoto. Quo
manu contrectans, vidit quod nullatenus aperire etiam in loco, ad rerum testimonium, in ejus nomina
poterat dentium stricturam. Qui mox benedicens et Christi basilicam condiderunt. Cujus spirituali ad-
oleum, ubi signavit maxillarum compagines, contin- ventum Parisiis immundi spiritus agnoscentes, de ab-
uo redierunt, quasi fuissent catenarum fragmenta sessis corporibus in fugam conversi sunt. Pariter autem
collisa. Ergo in ore ejus præfatum liquorem ponens, qui frigoribus torquebantur incolunes effici mernē-
interrogat quid haberet quod laceret? Ad quæ, quæ runt. Nec morbus ullus illic prævaluit, ubi talis
muta tacuit, per verba respondit. medicus unguenta produxit.

9. ⁱ Item cum de Sesciaco abscessit Abrincas, 12. Dehinc cum sacerdos ⁿ pro pauperum remo-

^a Bolland. dicta duo mss., in carro vicibus visitaret. l. a et Acher. legit.

^b Ach., tam a pontif. Leontiano... prompte testifi-
catus est. Leontianus (in ms. Rothom. Leontinianus)
fuit episcopus Constantiensis; subscripsit concilio
Aurelianensi anno 509, pro quo in notis Sirmondi,
ex ms. Remensi et Helovacen-si legitur: ex civitate
Briovère Leontius episcopus. Briovère, teste Sirmondo,
vetus nomen urbis, priusquam ibi castra Constantia
figerentur. BOLLAND.

^c In ms. Bodecensi hæc ita amplificatur: Præ-
fatus itaque abbas cum Paternum omnibus fratribus
et mundi principibus satis commendasset, et in eodem
quo debebat loco confirmasset, tum Scubilionem ad
monasterium redire præcepit, et in aliquibus correctu
post modicum tempus ad fratrem Paternum redire per-
misit.

^d Acher.: Presbyter institutus, quantum dignitas
crecebat, etc.; et paulo post: quibus gemellis cultu-
ribus, totius in Tessiaco adolescebat gratiæ fructus, ut.

^e lb., animalium clausura. Spelunca vero, quia et
tales accolæ excepit, etiam cœpit nobiles flores odore
fragrare; lb., marisque alveario... monachorum fun-
darentur examina. Denique per civitates, scilicet Ba-
jocus, Cinomanus, Abrincas, Rhedones Britannicæ,
etc.; lb., cujus diversis indiciis... et sacratu rita per
signa.

^f Sunt quinque urbes epi-copales, quarum direc-
ces intelliguntur, tres in inferiore Normannia
hodierna, Constantia, Abrincæ, Bajocæ, iis vici-
nis ager Cenomaneasis, et in Britannia superiore
Rhedones. BOLLAND.

^g Acher.: Itaque in Sesciaco quadam die... con-
tractans nullatenus aperire potuerat... maxillarum
compagem, reddunt sonum, quasi catenarum fra-
gmenta fuissent collisa; et in ore ejus intinctum liquo-
rem panens... non unde muta tacuit, puella per verba
respondet.

^h A roastes etiam et Oroastes scribitur, et presbyter
dicitur et pastor. BOLLAND.

ⁱ Ach.: Item cum de Sesciaco accessisset Abrincas;
ac paulo post: secum portare permetteret... reliquias
michi tenam.

^j lb., fere decem et octo millia spatia (in margine
ad. litum pascuum) pervenisset altero die ibidem vene-
rabilis viro columbæ velociter occurrerunt... sic po-
t B. Paternum desiderium suum et aves confessæ sunt;
si quidem satis dignæ quod spiritalem columbæ secutæ
sunt.

^k Forte ad vitandum hominum aspectum ac fre-
quentiam, qui ejus sanctitatis fama et adventu com-
moti undique confluxissent, in curru operto iter
fecisse dicendus est; sive ut cellæ solitudinem vel
in itinere tueretur.

^l Acher., compulsus est ut... occurreret; ibid. deest.
Milevo nomine; ibid., et jam jamque exanimanti...
recederet... in ejus nomine Christi, cujus nomine spiri-
talem adventum, etc.

^m In Ms. Rothomag., Autela; in aliis mss. magis
confuso nomine Mantelarico scribitur. Sarius, Mile-
vico puer. Videtur Mante oppidum esse ad Sequanam.
BOLLAND.

ⁿ Idem. pro pauperum remediis regi suggestionem
proponeret.

illis aliquid regi suggestisset, tunc Childebertus A
 "Crescentiano imperat, ad quem cura publica pertinebat, ut quod ei It. Paternus injungeret, expediret. Quod ille promittens implere, mentitus est : profectusque ad partes Burgundiæ, prædicto sanctissimo nesciente, per bldum Crescentianum erravit excaecatus. Crescentianus b culpam reminiscens, unde illum tam repente tenebrosus error invaserit, regressus velociter, impetrata venia, ut culpa corde exiit, oculos lux intravit, et doctior post cæcitatem jussa servi Dei complevit, ut ex hoc crederetur luminaria mentis magis quam corporis recepisse.

15. Qui cum septuagenarius c abbatis officio cum virtutibus fungeretur, et in cellula sua, quam primum Sesciaci ædificaverat, quiesceret, quadam nocte, visus est ei ipse locus, d claritate magna B perfusus, et ad eum venientes in visione, qui ad Deum migraverant, e Melanius, f Leontianus et g Vigor episcopi, eum per revelationem ordinaverunt antistitem. Tunc ipse stupefactus, quamvis ea apud h se retinens, tunc non propalaverit, post tamen declaravit. Nam nec longo intervallo, ad supplicationem tam plebis quam principis, Abrincis, pastore decedente, successit : recusare non poterat quod jam secreta Dei dispensatione portentatum fuerat. Igitur effectus pontifex ita se in ædificatione novarum ecclesiarum vel restauratione exercuit, domorum recuperatione succinxit, culturæ utilitate apposuit, pauperum administratione profudit, ut esset in singulis mirabilis, et in omnibus singularis. i Illud

* Surio et aliquibus mss. *Crescentio*; et infra, *Crescentius*. BOLLAND.

b Acher., qui culpam reminiscens... ut culpa corde exiit, oculis lux intravit.

c Idem, abbatis virtutibus (in marg. vicibus) fungeretur.

d Ib., mira claritate.

e S. Melanius episcopus Rhedonensis fuit cum Leontiano in Aurelianensi concilio an. 509 (f. 511), et fuit ad an. 550. BOLLAND.

f Leontianus, etiam in mss. *Leontius*, et a Surio *Lucianus* scribitur : quem episcopum Constantiensium fuisse supra dictum est. BOLLAND. Interfuit concil. Aurelianensi an. 511, et ei subscripsit ; quo ex calculo ætas S. Generosi ac B. Paterni colligenda est. Ex Mabil.

g S. Vigor fuit episcopus Bajocensis : colitur Kal. Nov. Saltem ante an. 537 mortuus, quia tunc Leucadius episcopus Bajocensis interfuit Aurelianensi in concilio. Perperam a Surio *Beor* ; in mss. etiam *Vehor* et *Victor* legitur. In mss. Rothomag. et Regine Snecie *Vigor* recte dicitur. h Hæc Boll. Notat vero Caimius ad an. 550, n. 6, tres istos episcopos, qui Paternum per visum episcopum ordinaverunt, in illis regionibus sedisse ubi Paternus multa monasteria exstruxerat.

i Acher., se retinens, quamvis tunc tacuerit, post probavit ; et paulo post : *Abrincis pastore decedente... mox effectus pontifex ita se in ecclesiarum institutione, vel nova ædificatione exercuit... culturæ utilitatem disposuit... pauperum administrationem profudit* (et in marg. providit).

j Ibid., *Illud etiam merito memoriæ non fraudatur.*

k Mss. *Regina*, *Tendeiano* ; ms. Bodec., *Theodesiaro* ; ms. Trevir. et Surius, *Theodesiaco*. BOLLAND.

l Acher., cum oratione oblata, etc., nec potuit mi-

memoriæ non infrandalitur. Cum quadam vice in l Tendenaco villa, Severo comite, advenisset, quadam femina, civis Rhedonica, k ei in oratione oblata est muta. Tunc a sancto viro oratione completa, statim mulier longa rupit silentia, nec inimico mutitatis servivit diutius.

16. Cum tertium decimum annum vir Dei ageret in pontificatu, statim altera die Paschæ, cum fratres in Sesciaco visitare cuperet, in infirmitatem irruit ; pariter autem Scubilio, in l Maudanensi monasterio, in infirmitatem incidit. Dirigunt ergo ad se invicem ut priusquam de sæculo discederent, se viderent. Tunc missi m sese obviantes in itinere, B. Scubilionem monent ut fratri suo occurreret, sed frachio maris opposito non valuit nocturno tempore transiretate. Attamen cum sancti fere tria millia spatia interessent, eadem nocte B. Paternus una cum fratre suo prædicto, glorioso et nobili in triumpho, felici viatico, cum choro angelico, in cælesti senatu, de terrenis piarum animas emisissent ad Christum, seque mutuo in gloria rejecerunt. Quemadmodum autem n Lauto episcopus, qui ibidem ante dies octo ad visitandum eum, o nesciens ejus morbum, advenerat, ad basilicam in Sesciaco B. Paterno impendit, et deduxit exsequias : sic p Lascivius episcopus S. Scubilionem ad eandem basilicam deducens, funeri alterius accessit et continentes chori in unum nescientes convenerunt : q et sanctissimi viri orationis locum quem ædificaverunt pariter eadem die occupaverunt, felici sub transitu, r ut nec mortis

mico servire diutius, pro qua, libertatis auctor, Christus fuit invocatus.

l In aliquot mss. *Maudanensi*, quod forsitan esse S. Michaelis in Monte insinuavimus. Aliter dictum *Maduinum*, *Maduinum*, vel *Malduinum* arbitratur Arturus du Moustier in Neustria pia, pag. 63. Sammarthani indicant *Macloriense monasterium*. Non videtur tam procul abuisse. BOLLAND.

m Acher., se invicem obviantes B. Scubilionem in itinere commonent ; et paulo post : cum sancto fratre suo glorioso præposito nobili in triumpho ; ibid. desunt hæc verba : seque mutuo in gloria repperunt.

n Lauto episcopus Ecclesie Constantinæ, vel Brivierensis, hæc formula subscripsit concilio Aurelianensi v an. 547. Inscriptus est Martyrologio Rom. ad diem 22 Septemb. BOLLAND.

o Acher. non legit hæc verba *nesciens ejus morbum*. Ibidem, cum ad basilicam Sesciaco B. Paternum deduceret, impendens exsequias, item Lascivius B. Scubilionem ad basilicam ipsam deduceret, utroque continente choro psallentium, in unum nescientes pontifices convenerunt.

p Lascivius episcopus concilio Parisiensi in subscripsit an. 556, se i ejus loci fuerit non indicatur. In mss. *Laudus* etiam, et a Surio *Lanscius* scribitur. In Bodecensi ms. dicuntur : duo e vicinis civitatibus episcopi neutro nomine expresso. BOLLAND.

q Sequentia sunt ex mss. Trevir. et Regine. In Rothomag. hæc solum erant : et sanctorum corpora simul cum gaudio inhumarunt. BOLLAND.

r S. Paternum decessisse an. 555, ita ostendit Mabilionius in notis ad Vitam S. Paterni, sac. i Bened. Paternus scilicet obiit post concilium Parisiense celebratum an. 557, cui ipse interfuit ac subscripsit, et obiit decimo sexto Kal. Martii paucis post Pascha diebus : cum quidem altera die Pascha Pa-

casus divideret quos semper una vita conjunxit : ac A simul uno momento cum altero alter ^a sepultus est, cum et in peregrinatione alter alterum secutus est. Sic Redemptori nostro, amatori unico, electi de

ternus et Scubilio in morbum incidisse referantur, et eadem nocte esse mortui. Quod non ita intelligendum est ac si consequente nocte qua ægrotare cœperant, morte decesserint; cum Lauto, episcopus Constantiensis, octo diebus cum Paterno commoratus Sessiaci narretur, quo Paternus altera die Pascha advenerat; sed illud solum indicatur Paternum et Scubilionem, post ægritudinem aliquot dierum, eadem nocte vita functos fuisse. Quæ cum ita sint, recte videtur S. Paterni obitum collocari posse an. 565, undecim post Pascha diebus, quod eo anno in diem quintum Aprilis inciderat. Hæc Mabillonius. Quibus positis, consequitur S. Paternum creatum fuisse Abrincensem episcopum an. 552, et natum an. 482, quippe qui septuagenarius fuerit creatus pontifex (ut narratur in ejus Vita c. 3), et tredecim post annos decesserit. At Cointius natum eum existimat an. 480, et an. 550 ad sedem Abrincensem evectum fuisse; idque ob eam causam quod is putet Paternum obiisse feria secunda, idque die decima sexta Aprilis; quo die nomen illius legitur in tabulis ecclesiasticis. Unde ejusdem obitum refert ad

an. 565, quo littera dominicalis fuit G, proindeque dies 16 Aprilis erat feria II. Verum hic calculus (ut Bollandus animadvertit) haud nititur ullo certo fundamento, cum ex Vita S. Paterni nullo modo constet eum obiisse feria II, et anno 565 dies Pascha: inciderit in diem 25 Martii: unde consequeretur S. Paternum tres integras hebdomadas ægrum decubuisse, quod non apparet.

^a Visuntur usque hodie cenotaphia SS. Paterni et Scubilionis in vico S. Paterni, vulgo *Saint-Pair* appellato, diœcesis Constantiensis ad oram maritimam Oceani, haud procul a Grandivilla oppido. Illic sine dubio sita erat abbatia Sessiæcensis, postea S. Paterni dicta, quam Richardus II dux Nortmannorum monasterio S. Michaelis in Monte Tumba attribuisse legitur in Neustria Pia. Nunc locus redactus est in vicum, insignitum tamen nomine baroniæ, quæ a prædicto S. Michaelis cœnobio hactenus dependet; ubi nuper, hoc est anno Domini 1664, die 1 Septemb., corpus S. Gaudi Ebroicensis episcopi inventum est. MABILL.

PRÆMONITIO

IN VITAM SEQUEMTEM S. RADEGUNDIS REGINÆ.

Vitam S. Radegundis a Fortunato, ejusdem præceptore, scriptam fuisse, fidem certissimam facit Baudonivia, sanctimonialis monasterii Pictaviensis, cœva ipsius Fortunati, quæ in Vita item S. Radegundis, a se conscripta, hæc de illo et se testatur: Non ea quæ vir apostolicus Fortunatus episcopus de beatæ Vita composuit iteramus, sed ea quæ prolixitate sui prætermisit, sicut ipse in libro suo disseruit, cum diceret de beatæ virtutibus: Sufficiat exiguitas, ne fastidiatur ubertas; nec reputetur brevissimum, ubi de paucis agnoscitur amplitudo. Hæc autem Fortunati verba leguntur num. 39 Vitæ ipsius Radegundis, quam sub nomine Fortunati edimus, ut exstat sæculo I Bened., pag. 319, a cl. Mabillonio notis doctissimis illustrata; quibus vel de nostro aliquid, ubi opportunum visum est, pro more adjecimus.

VITA S. RADEGUNDIS REGINÆ.

PROLOGUS.

1. Redemptoris nostri tantum dives est largitas, ut in sexu muliebri celebret fortes victorias, et corpore fragiliores ipsas reddat feminas virtute mentis inelytæ gloriosas. Quas habentes nascendo mollietiam, facit Christus robustas ex fide; ut quæ videntur imbecilles, dum coronantur ex meritis, a quo efficiuntur fortes, eodem sui cumulent Creatoris, habendo in vasis fictilibus thesauros cœli reconditus; in quarum visceribus cum suis divitiis ipse rex habitaret Christus. Quæ mortificantes se sæculo, despecto terræ consortio, defæcato [At, deserto] mundi contagio, non confidentes in lubrico, non stantes in lapsu, quærentes vivere Deo, ad gloriam Redemptoris sunt copulatæ paradiso. In quo est pariter nume-

C ro, ejus vitæ præsentis cursum, licet sermone privato, ferre tentavimus in publicum, ut ejus est vita cum Christo in gloria, memoria relata celebretur in mundo.

VITA INCIPIT.

2. Beatissima igitur ^a Radegundis, natione barbara, de regione Thoringa, avo rege Bassino, patru Hermenfrido, patre rege Berethario, in quantum altitudo sæculi tangit, regio de germine orta, celsa licet origine, multo celsior actione. Quæ cum summis suis parentibus brevi mansisset tempore, tempestate barbarica, ^b Francorum victoria regione vastata, vice Israelitica exit et migrat de patria. Tunc inter ipsos ^c victores, ejus esset in præda D regalis puella, sit contentio de captiva. Et nisi red-

^a S. Radegundes, de qua plura scripsimus in Vita Fortunati, et de qua passim in notis ad opera ejusdem sumus locuti, obiit an. 587, ejus funus se curasse narrat Gregorius Turon. in libro de Gl. Conf., cap. 106; quo proinde anno circiter hæc ejus Vita a Fortunato elucubrata esse credenda est.

^b De hac Francorum adversus Thoringos expeditione, legesis Greg. Tur. lib. IV Hist. Franc., cap. 7, et Fortunatum in libro singulari de Thoringæ excidio.

^c Illi reges erant Theodoricus et Clotarius, fratres, ut ibidem narrat Gregor. Turon.

dita fuisset, transacto certamine, in se reges arina A
movissent. Quæ veniens in surtem præcelsi regis
Clotarii, in Veromandensem ducta ^a Attejas, in
villa regia nutriendi causa custodibus est deputata.
Quæ puella inter alia opera quæ sexui ejus congrue-
bant, litteris est erudita: frequenter loquens cum
parvulis, si conferret sors temporis, martyr fieri
cupiens. Indicabat adoleseens jam tunc merita sene-
ctutis, obtinens pro parte quæ petiit. Denique dum
esset in pace florens Ecclesia, ipsa est a domesticis
persecutionem perpressa. Jam tunc id agens infantula
quidquid sibi remansisset in mensa, collectis parvulis,
lavans capita singulis, compositis sellulis, por-
rigens aquam manibus, ipsa cibos inferebat, ipsa
miscibat infantulis. Hoc etiam præmeditans cum
Samuele ^b parvulo clerico gerebat: facta cruce lignea
præcedente, subsequentes psallendo ad oratorium
cum gravitate matura simul parvuli properabant. Et
ipsa tamen cum sua veste nitidans pavementum. Circa
altare vero cum ^c facitergio jacentem pulverem col-
ligens, foris cum reverentia recondebat potius quam
^d vergebat. Quam cum præparatis expensis ^e Victu-
riaci voluisset rex prædictus accipere, per ^f Beral-
cham ab Attejas nocte cum paucis elapsa est. Deinde
Suessionis cum eam direxisset, ut reginam erigeret,
^g evitans pompam regalem, ne sæculo crederet, sed
enī debebatur et humana gloria, non mutatur.

3. Nubit ergo terreno principi, nec tamen separata
a cælesti. Ac dum sibi accessisset secularis potestas,
magis quam permetteret dignitas, se plus inclinavit
voluntas. Subdita semper Deo, sectans monia sacer-
dotum, plus participata Christo quam sociata conju-
gio. Illo vero sub tempore tentamus patefacere de
multis pauca quæ gesserit. Ideo juncta principi,
timens ne Deo degradasset cum mundi gradu proli-
ceret, se sua cum facultate eleemosynæ dedicavit.
Nam cum sibi aliquid de tributis accideret, ex omni-
bus quæ venissent ad eam, una dedit decimas quam
recepit. Deinde quod supererat monasteriis dispen-
sabat; et quo ire pede non poterat, transmissio mu-
nere circuibat. A cujus munificentia nec ipse se
abscondere potuit eremita; et sicuti ne premeretur
a sarcina, quod acceperat erogabat. Apud quam
egeni vox non inaniter sonuit, nec ipsa eam surda
præteriiit: sæpe donans indumenta, credens sub
inopis veste Christi membra se tegere, hoc se repu-
tans perdere quidquid pauperibus non dedisset.

4. Adhuc animum tendens ad opus misericordiæ,

^a Atteja, *Athias*, in Veromanduis ad Summam flu-
men, erat ex eorum viciorum numero quos, quia lisei
erant, vulgo villas publicas aut regias appellabant,
ut Hadrianus Valesius in Hist. lib. xxi observavit.
MABILL.

^b Hæc perinde sic legitur apud Holl.: *Hoc etiam
sanctissima cum Samuele parvulo clerico gerebat: facta
cruce lignea præcedente, dum subsequendo psallentes
ad oratorium gravitate matura simul parvuli propera-
bant, ipsa tamen cum sua veste pavementum nitidans;
circa altare vero cum facitergio, etc.*

^c Facitergium pro sudario, quod facit sordēs ter-
git. MABILL.

^d Holl., *vergebat* pro *vergebat*.

Attejas domum lustrat, ubi lectis culis compositis,
congregatis egenis feminis, ipsa eas lavans in ther-
mis, morborumque curans putredines, virorum ca-
pita diluens, ministerium faciens, quos ante lavarat
eisdem sua manu miscibat, ut fessos de sudore
sumpta potio recrearet. Sic devota femina nata et
nupta regina, palatii domina, pauperibus serviebat
ancilla. In mensa vero subocculte, ne forte cognosce-
retur ab aliquo, ante se posito cum legumine fercu-
lo, inter epulas regum, more triumphe puerorum, lava
[faba] vel lenticula delectabiliter vescabatur. ^b De
cursu vero decantando, etsi sederet in prandio, excu-
sans se regi aliquo casu, ut Deo redderet debitum,
se subducebat convivio. Quæ egressa Domino psalle-
bat, et curiose requirebat quali cibo foris pauperes
B refecissent.

5. Item nocturno tempore, cum reclinaret cum prin-
cipe, rogans se pro humana necessitate consurgere,
levans egressa cubiculo, tandiu ante secretum ora-
tioni innumbebat, jactato cilicio, ut sol'o calens
spiritu jaceret gelu penetrata, tota carne præmorta:
non curans corporis tormenta, mens intenta para-
diso, leve reputans quod ferret, tantum ne Christo
vilesceret. Inde regressa cubiculum, vix tepidiori
poterat vel foco vel lectulo. De qua regi dicebatur
habere se potius jugalem monacham quam reginam.
Unde et ipse irritatus pro bonis erat asperimus. Sed
illa pro parte leniens, pro parte tolerabat modeste
rixas illatas a conjuge.

6. Diebus vero Quadragesimæ satis est scire qua-
liter se retexit inter vestes regias singulariter poni-
tens. Igitur appropinquante jejunii tempore mittens
ad religiosam monacham, nomine Piam, in sancto
p. oposito, illa dirigebat veneranter in liuteo sigilla-
tum cilicium; quod sancta induens ad corpus, per
totam Quadragesimam subter veste regia, dulci por-
tabat in sarcina. Transactis diebus similiter sigilla-
tum retransmittebat cilicium. Sin autem rex deesset,
quis credat qualiter se orationi diffunderet, qualiter
se tanquam præsentis Christi pedibus alligaret; et
quasi repleta deliciis, sic longo jejunio satiaret in
lacrymis? Cui, despecto ventris edulio, Christus tota
refectio et tota fames erat in Christo.

7. Illud qua pietate peragebat sollicita, ut quæ
per oratoria, vel loca venerabilia, tota nocte perluc-
cerent, candelas suis manibus factas jugiter miui-
strabat? Unde hora serotina dum ei nuntiaretur
tante quod eam ad mensam rex quæreretur, circa res

^e Alii *Victoriæ*, vernacule *Vitry*, in Belgio deabus
lencis a Duacis; ubi Sigibertus rex instinctu Frede-
gundis occisus est. Aliud est ejusdem nominis oppi-
dum in Campania, sed tunc Clotario non parebat.
MABILL.

^f Sunt qui pro Beralcham *barcam*, vel *barchum*
legendum putent, ut adducant Holl. in notis ad hunc
locum.

^g Holland., *sed illa evitabat*.

^h Decursus sive cursus pro officio dicitur a Grego-
rio Turonensi et Fortunato non raro usurpari,
dictum est in Vita S. Germani ep. Paris. ad n. 73.
Decantare hæc et alibi passim pro *recitare* sumuntur.
MABILL.

trai dum satagebat, rixas habebat a conjuge, ita ut vicibus multis princeps per munera satisfaceret quod ei per linguam percasset.

8. Ad cujus opinionem si quis servorum Dei visus fuisset vel per se, vel ^a vocatus occurrere, videres illam cœlestem habere lætitiā, et hora noctis recursa cum paucis pergens et intimis per nivem, lutum, vel pulverem; aqua calida parata, ipsa lavabat et tergebat venerandi vestigia; nec resistente servo Dei, et propinabat in patera. Sequenti die curam domus committens ^b creditariis, ipsa se totam occupabat circa viri justī verba; circa salutis instituta, et circa adipiscendā vitæ cœlestis commercia retenebatur per dies. Et si venisset pontifex, in aspectu ejus lætificabatur, et remuneratum relaxabat ipsa tristis ad propria.

9. Illud quoque quam prudenter totum pro sua salute providebat impendere: quoties quasi ^c maffortem novum, lineum sahanum, auro vel gemmis ornatum more vestiebat de barbaro, a circumstantibus puellis si laudaretur pulcherrimum, indignam se adjudicatis tali componi linteolo, mox exuens se vestimento, dirigebat loco sancto, quisquis esset in proximo, et pro palla ponebatur divinum super altare.

10. Qualiter vero si quis pro culpa criminali, ut assolet, a rege deputabatur interfici, sanctissima regina moriebatur cruciati, ne designatus reus moreretur in gladio! Qualiter concursabat per domesticos fideles servientes et proceres, quorum blandimentis mulcebat animum principis, donec in ipsa ira regis, unde processerat sors mortis, inde curreret vox salutis!

11. His igitur beatis actibus occupatam intantum provexit divina clementia, ut etiam adhuc in palatio laica, domino largiente, declararentur per eam mi-

racula. Denique in ^d Perunna villa post prandium dum ambulare per hortum sanctissimam, rei retrusi pro crimine succurri sibi clamabant, vociferantes de carcere. Ipsa quid esset interrogat. Mentiuntur ministri quod mendicorum turba quæferet elemosynam. Credens hoc illa, transmittit quo indigebat inopia. Interea a judice compelluntur tacere qui tenebantur in compede. Cum vero ^e nox supervenisset, dum sibi cursum diceret, fractis vinculis soluti occurrunt sanctæ de carcere. Quo cognito reos se viderunt qui beatæ mentiti sunt, dum qui rei fuerant de catenis soluti sunt.

12. Et quoniam frequenter aliqua occasione, Divinitate prosperante, casus cedit ad salutem; ut hæc religiosius viveret, frater ^f interficitur innocenter **B** [AL., innocens]. Directa igitur a rege veniens ad beatum Medardum Noviomago, supplicat instanter ut ipsam mutata veste Domino consecraret. Sed memor dicentis Apostoli (1 Cor. vi): Si qua ligata sit conjugii, non quærat dissolvi, differebat reginam ne veste tegeret monachiam. Adhuc beatum virum perturbabant proceres, et per basilicam graviter ab altari retrahebant, ne velaret regi conjunctam, ne videretur sacerdoti ut præsumeret principi subducere reginam, non publicanam, sed ^g publicam; quo sanctissima cognito, intrans in sacrarium, monachica veste induitur, procedit ad altare, beatissimum Medardum his verbis alloquitur dicens: Si me consecrare distuleris, et plus hominem quam Deum timeris, de manu tua a pastore ovis anima requiratur. **C** Quo ille contestationis concussus tonitruo, manu superposita, consecrav^h diaconam.

13. Mox indumentum nobile, quo celeberrima die solebat pompa comitante regina procedere, exuta

certi affirmare: Bollandistis vero, eo propendere, ut existiment, illius temporis episcopos Gallie, minus scientes sive peritos legumi ecclesiasticarum fuisse. Verum non hoc videtur de B. Medardo affirmari posse, qui Radegundi petenti ut velum sibi imponeret, continuo rejecit illud Ap. præcipientis, ut quæ ligata est viro, non quærat dissolvi. Quocirca mallem B. Medardum, cui bene perspecta erat egregia pictas, ac sanctitas B. Radegundis, nihil dubitasse, quin ex voluntate Dei, ac nutu, qui nuptiarum ut auctor, ita Dominus, et arbiter est, quæreretur eadem solvi a nuptiarum vinculo, ut magis Deo ipsi placeret. Quocirca non ante ille acquievit, quam B. Radegundes dixisset: Si me consecrare distuleris, et plus hominem quam Deum timeris, de manu tua a Pastore ovis anima requiratur. Quibus verbis permotus S. Pontifex videtur credidisse, non tam se solvere, quam Deum separare, quod conjunxerat. Ex hujusmodi tamen singularibus exemplis nihil præjudicii firmitatis nuptiarum alleri potest. (Secundæ curæ nota.)

^g Id est, publice seu solemniter nuptam.

^h Et tamen paulo ante conc. Aurelianense ii anno Christi 553 celebratum sic statuit canone 18: *Placuit etiam ut nulli postmodum femine diaconalis benedictio pro conditionis hujus fragilitate credatur; qui licet ex antiquorum canonum præscripto auorum quadraginta probationem revocare duntaxat videatur Joanni Morino, Exerct. 10, de Sacr. Ordinal., cap. 5, neque sic tamen in Radegunde locum habuit. Diaconissas omnino desiisse ante sæculum x apparere ex Antonis episc. Vercellensis epistola ad Ambrosium*

^a Surius addit per alium.

^b Creditarii iidem erant ac consiliarii vel camerarii, quibus secreta committebantur, Græce πιστωτοί. Lege Duf. in Gloss. ad hanc vocem.

^c Mafforte, muliebri capitis tegumentum; Lineum sahanum (a voce Theotisca Saban, quæ linteum significat) hic sumi videtur pro vestimento ex lino confecto, cui aurum et gemmæ assutæ erant. MABIL.

^d Perunna pro Peronna usurpatur: est vero Peronna urbs munita Gallie ad Summam in Picardia, de qua apud Valesium in Notitia Galliarum pag. 442 plura videri possunt. Hæc fere Bolland. Ib. adnotant ex Mabillonio de Re dipl., l. iv. Peronnæ celebrem Radegundis cultum fuisse, cujus nomini suburbana pridem ecclesia dicata est.

^e In apographo Bodicensi, quo usi sunt Boll., hic locus, ab amanuensi liberius explicatus, legitur hoc modo: Cum vero nox supervenisset, et illa cursum (id est officium) decantando preces ad Dominum funderet, vinculati illi divina virtute catenis absoluti occurrerunt S. reginæ de carcere.

^f Fortunatus in carmine De excidio Thoringie, Supplem. lib. 1, inducit Radegundem fratris necem patheticis desistentem. MABIL. — Porro de divortio Radegundis a rege Clotario plura apud Mabill. lib. v An. Bened., cap. 22, et Boll. in prænot. ad Vitam S. Radeg. (Primæ curæ nota.) — An nota plurimum allaborasse et. Mabil., ac Bollandistas, quo nodum illum exsolveret de divortio B. Radegundis a conjuge suo Clotario inconsulto, et, uti videtur, invito: ac Mabil. quidem multa proponere, nihil tamen

ponit in altare, ^a blattas [Al., blattis] gemmataque A ornamenta : mensam divinæ gloriæ tot donis onerat per honorem. Singulum auri ponderatum fractum dat in opus pauperum. Similiter accedens ad cellam sancti ^b Jumeris die uno quo se ornatat felix regina, composito sermone ut loquar barbaro, ^c stapione, caulsas, manicas, ^d cofeas, fibulas, cuncta auro, quædam gemmis exornata, per circulum sibi profutura, sancto tradit altari. Inde procedens ad cellam venerabilis ^e Datdonis, die qua debuit ornari præstanter in sæculo, quidquid indui poterat, censu divite femina, abbate remunerato, totum dedit cœnobio. Æquiter [Al., similiter] sancti ^f Gundulfi, post facti ^g Mettis episcopi, progressa receptaculo, non minore laboratu nobilitavit ^h Synergium.

14. Hinc felici navigio Turonis appulsa, quæ suppleat eloquentia, quantum officiosam, quantumque se monstravit munificam? Quid egerit circa sancti Martini atria, templâ, basilicam, fens, lacrymis insatiata, singula jacens per limina, ubi missa ⁱ revocata, vestibus et ornamento, quo se clariori cultu solebat ferre in palatio, sacrum componit altare. Hinc cum in vicum ^j Condantensem, ubi gloriosus vir Martinus et Christi satis intinuis senator migravit de sæculo, ancilla Domini pervenisset, dedit non inferiora, Domini crescens in gratia.

sacerdotem in tom. VIII Spicilegi Vet. Scri. t., pag. 125. Mab. Plura de hac re Coint. ad an. 544, n. 96.

^a Bolland. sic legunt hunc locum et *ablatis gemmis*, ornamentis mensam divinæ gloriæ onerat venerabilis; aliud ms. et Surius habent *oblatis*, ut ibidem adnotant Bolland.

^b Nomen hujusce sancti legitur diversimode; nam hic apud Mab., et in ms. *Vallislucensis*, quo usi sunt Boll., legitur *Cella sancti Jumeris*. Surius legit, *Cellam S. Nimeris*, vel *Eumeris*; et in quodam ms. Divionensi occurrit *Vimeris*.

^c In eod. S. Germanensi legitur *stapione*, in sexto casu. Scribendum videtur, *Scapionem*, ad regium cladem designandum. Nam Germanis hodieque *Scapellata* seu capitis redimiculum dicitur. Si vero quis *stapionem* retinendum velit, vox ista de pedum ornamentis interpretanda erit, qualia Isaïas in c. in commemorat. Nam *stapia*, equestre suppedaneum. Mab.

^d *Cofea*, sive *Cufia*, aut *Coffio*, erat capitis redimiculum, aut tegumentum, quo totum ampiebatur. De hoc vocabula plura apud Duf. in Gloss. Chron. Vosiense cap. 74., illic relatum, habet: *Mitras in capite gestabant juvenes utriusque sexus, quas vocabant Bonetos, post Capellos de lino, vel Collias*, etc.

^e Claudius Castellanus (ut refertur Boll.) in suo Martyrologio inter sanctos ahemeris collocaat venerabilium Datdonem: qui primus fuerit abbas monasterii Conchensis (vernacule *Conques*) apud Rhutenos in Gallia. Sed ejus incerta ætas.

^f Ita ms. Codd. Et tamen nullus Gundulfi nomine legitur Mettensis episcopus usque ad Ludovici Pii ætatem. An forte pro Gundulfi legendum Goscolini, qui sæculo vi sedi Mettensi præfuit? Mab.

^g An forte pro Mettis Noviomagi legendum est? Nam revera in illa sede post beatum Medardum, et Faustinum, qui illum excepit, sedit Gundulfus; quem hunc Radegundes, antequam crearetur episcopus Noviomensis, degentem in monasterio, revenerit. Nisi forte pro *Gundulfo Aigulfus* legendus, qui Mettensem sedem consecravit an. 578, ut habet Cointius ad hunc annum.

15. Hinc cum in villa ^k Suardas, Pietavo territorio, juxta prædictum vicum decenter accederet, itinere prosperante, qualiter se gessit per singula, quis enumeret infinita? Quæ in mensa sub ^l Fladone segalatum [Al., siligineum] panem absconsus, et hordeaceum manducabat occulte, sic ut nemo perciperet. Nam ex illo tempore quo beato Medardo consecrante velata est, usque ad infirmitatem, præter legumen ex olera, non pomum, piscem, vel ovum, nec quid aliud edit; potum vero præter aquam mulsam, atque ^m piratum non bibit; ⁿ vini vero puritatem, aut ^o medi decoctionem, cervisizque turbidinem non contigit.

16. Tum more sancti Germani [Antissiodorensis] jubet sibi molam secretissime deferri, ad quam tota B Quadragesima tantum laboravit, quantum quadriana refectio postulavit. Oblationes etiam suis manibus faciens, locis venerabilibus incessabiliter dispensavit. Ergo apud sanctam non minus usus misericordiæ, quam erat concursus de plebe, ut nec deesset qui peteret, nec deficeret quod donaretur. Mirandum ut omnibus satisfaceret, unde thesauri tot exsuli, unde tot divitiæ peregrinæ.

17. Quantum expendebat diurna redemptio, sola sciebat quæ petentibus deportabat. Nam præter quotidianam mensam, qua refovebat ^p matriculam, duo-

^b *Synergium*, locus in quo plures simul operantur, hic usurpari videtur pro monasterio, quod eadem ratione nonnunquam asceterium appellatur. Mab.

ⁱ Sic legendum probant veteres membranæ, non vero misso revocato, vel misso vocato, ut apud Surium; codex D. d'Herouval ex amanuensis interpretatione habet: *missa celebrata*, sed perperam, ut constare videtur ex adnotatis in Vitam S. Gerinani episc. Paris., n. 60. Mab. At legunt Boll. *missa celebrata*.

^j Aliquando vocatur *Condite Turonum*, ut ab ælio ejusdem nominis loco distinguatur. BOLLAND.

^k Sais, inter Turones et Pictones.

^l Eadem voce iterum utitur Fortunatus infra n. 21, quo in loco Codex Conchensis scribit, *sub placensis*; cum in aliis habeatur, *sub Fladone*. Ex quo intelligas *Flatones* esse placensis, quas vernacule *Flatons* nostrates appellant. Apud Bollandum tom. II Febr., pag. 105, in scripto Henrici abbatis Centulensis: *Sunt ibi clibana tredecim, quæ reddunt unumquodque per annum decem solidos, et panes trecentos, Flatonis in Litanis unumquodque triginta*. Ubi vir doctissimus Flatonis, placensis interpretatur. Udalricus in lib. II Consuetud. Cluniae, c. 4, *Pro signo Fladonum*, inquit, *præmissis generali panis et casei de una manu omnes digitos inflecte, et ita manum cava, et in superficiem alterius pone*. Mab.

^m *Piratum*, seu *pyriticum*, erat succus expressus e pyris, qui pro vino adhibebatur. S. Hieron., lib. II contra Jovin. *Paulus*, inquit, *Timotheo dolenti stomachum, vinum suadet bibere, non piratum*.

ⁿ Exstat apud Fortunatum in l. xi, carm. 3, ad Radegundem, quo eam ad bibendum vinum hortatur. Idem auctor in lib. viii, carm. 7, ac 11 de mundi contemptu et reclusionem B. reginæ gratulatur. Mab.

^o Potio ex melle.

^p *Matricula* sumitur tum pro libello, cui pauperes, Ecclesiæ sumptibus alendi, inscribebantur, cum pro ipsis egenis, ut hoc loco. Vido Gregorium Turon., lib. II Mir. S. Mart., c. 22. Mab.

bus semper diebus sabbati, quinta et sabbato, vicibus A balneo parato ipsa succincta de ^a sabano [Al., linteo] capita lavans egenorum, defricans, quidquid erat, crustam, scabiem, lineam nec purulentam fastidians, interdum et vermes extrahens, purgans cutis putredines, sigillatim capita pectebat ipsa quæ laverat. Ulcera vero cicatricum, quæ cuis laxa detexerat, aut ungues exasperaverant, more evangelico, oleo superfuso, mulcebat morbi contagium. Mulierum vero descendentium in tinam, ipsa cum sapone a capite usque ad plantam membra singula diluebat. Eredientibus exinde si cui veterata indumenta conspiceret, tollens rasa, nova reddens : ante pannosos, faciebat venire cultos ad prandium; quibus congregatis, ministerio parato, ipsa aquam sive mappam singulis porrigebat, et invalidis ipsa pariter os et manus tergebat. Hinc tribus ferculis illatis, farctis delictis, stans ante prandentes jejuna, præsens convivis, ipsa incidebat panem, carnem, vel quidquid apponeret. Languidis autem et carcis non cessabat ipsa cibos cum cochleari porrigere, hoc præsentibus dubius, sed se sola serviente, ut nova Martha sateret, donec potulenti [Al., purulenti] fratres læti fierent conviviis. Tunc illa removens se loco, ut ablueret manus, jam bene culto convivio tota gratificabatur. Si quid ^b audiret de fremitu, jubebat tamen ut sederent, donec vellent assurgere.

18. Venerabili vero omni Dominico die hoc habebat in canone, vel æstate vel hieme, ut pauperibus collectis primo merum sua manu de potu dulci porrigeret, puellæ postea committens, ut omnibus illa propinaret : quia ipsa festinabat orationi occurrere, quo et cursum consummaret, et sacerdotibus ad mensam invitatis occurreret, quos adhuc regali more, ad propria cum redirent, sine munere non laxaret.

19. Hanc quoque rem intremiscendam qua peragebat dulcedine! Cum leprosi venientes signo facto se proderent, jubebat adminiculæ ut unde vel quanti essent pia cura requireret. Qua sibi renuntiante, parata mensa, ^c missorium, cochleares, cultellos, ^d cannas, potum et calices sola subsequente intromittebatur furtim, quo se nemo perciperet ^e. Ipsa tum mulieres variis lepræ maculis perfusas comprehedens in amplexu, osculabatur et vultum, toto diligens animo. Deinde posita mensa ferens aquam calidam, facies lavabat, manus, ungues et ulcera, et rursus administrabat ipsa pascens per singula. Redudentibus præbebat aurum, vel vestimenta, vix una

teste munifica. Ministra tamen præsuavebat eam blandimentis sic appellare : Sanctissima domina, quis te osculetur, quæ sic leprosos amplecteris? Illa respondit benevole : Vere si me non osculeris, hinc mihi cura nec ulla est.

20. Quæ tamen, præstante Deo, diverso fulsit miraculo. Denique si quis pustulæ desperaret de vulnere, offerebat ministra sanctæ folium pampini, mentiens sibi opus hoc esse. Sicque vix obtento signaculo portans ad desperatum, vulneri superposito mox occurrebat remedium. Itidem frigiticus qui venisset, aut languidus, dicens in somnis se vilissem ut pro sua salute femina sanctæ occurreret, offerens [Bolland., offerebat] candelam alicui ex ministris, qua accensa per noctem morbus accipiebat mortem, B morbidus sanitatem. Quoties autem cum cognovisset decubantem in lectulo, portans poma peregrina, dulce simul et calidum, reficiebat ægrotum : et qui nec decimo jam die quid percepisset, cibaria ipsa mox administrante, languidus accipiebat cibum pariter et salutem? quod tamen ipsa imperabat, ne quis ^f proferret in fabula.

21. Quanta vero congressio popularis exstitit die qua se sancta deliberavit recludere, ut quos plateæ non caperent ascendentes tecta complerent! Quid autem sanctissima jejunii, obsequii, humilitatis, charitatis, laboris et cruciatus ferventer indepta sit, si quis cuncta percurreret, ipsam prædicaret tam confessorum quam martyrum. Ergo venerabilem præter diem Dominicum fuit sacratissimæ omnis dies [Al., C omnibus diebus] jejunium : lenticulæ vel oleris prope jejuna refectiu; non avem, piscem, vel pomum, vel ovum habens edulium. Panis vero deliciarum segalatum fuit aut hordaceum, quem absconsum sub fladone sumebat, ne quis perciperet. Hæc fuit etiam potio aqua mulsæ, piracium, sed modice libata sitibunda potatio.

22. Prima quoque Quadragesima, qua se reclusit in cellula, donec fuisset transacta, panis non sumpsit cibaria, nisi die Dominica, sed tantum radices herbarum, aut olera de malvis sine olei gutta, sine sale composita. Verum aquæ toto jejunio nec sumens duo sextaria, hinc tanta siti laborabat, ut faucibus desiccatis, vix psalmum diceret arida. Cilicium etiam habens ad corpus pro linteo jugiter; cursum decantans peragebat vigilias : ante se cinerem stratum superfecto cilicio, hoc utebatur pro lectulo : ipsa requies fatigabat, cui parum videbatur hoc sustinere corpusculum ^g.

^a De hac voce *Sabanum* plura lege apud Dufres. Lexic. Græcum mss. Reg. cod. 950; *περίλημα*, inquit, τὸ σάβανον τοῦ ἰδρώτος τοῦ χαμνοῦτος ἀποψυχόν, id est, sabanum est quod sudores ægri detergit.

^b Si quid audiret de fremitu surgentium, uti videtur, de mensa, ut abeuntem, obsequii causa, prosequerentur. Bolland. revera legunt : si qui vero causa honoris, sibi assurgerent, jubebat, etc.

^c Misorium nonnunquam designat donarium a principe missum, alias concham modicam, in qua aliquid liquoris reponitur. Quo sensu hic usurpari videtur Mabill.

^d Cannæ sunt liscellæ seu vasa viminea. Mabill.

^e Bolland., qua sibi renuntiante parata mensa, missis cochlearibus, scutellis, scamnis, potu et calicibus, sola subsequens intromittebatur furtim quo se nemo perciperet.

^f Id est, ne divulgaret. Fabulam pro sermone ipso vel re narrata solere usurpari a Fortunato potest intelligi ex l. ii Vitæ S. Martini, ubi de ipso ait :

Jam quoque Martini quæ fabula fluxerit ore.

Boll. legit in fabulam.

^g Apud Surium ista adduntur : Non illam ali-

25. Adhuc monachabus omnibus soporantibus cal-
cimenta tergens et ungens, retransmittebat per sin-
gulas. Aliis Quadragesimis ^a aliquid relaxatus [Al.,
relaxans] quinta feria somnabat, deinde Dominica.
Nam et reliquo tempore præter dies Paschales ac
summæ festivitatis, donec infirmitas permisit, in ei-
nere et cilicio semper vitam duxit austeram. Prius
se levans ut psalleret quam congregatio surrexisset.
Nam de officiis monasterialibus nihil sibi placuit,
nisi prima serviret, et ipsa se castigabat, si bonum
post alteram ageret. Ergo suis vicibus scopans mo-
nasterii plateas simul et angulos, quidquid erat fœ-
dum purgans, et sarcinas quas alii horrent videre
non abhorrebat evehere. Secretum etiam purgare
opus non tardans, sed occupans [Al., scopans]; fe-
rens fetores stercoreis, credebatur se minorem sibi, si
se non nobilitaret vilitate servitii. Ligna supportans
brachiis, focum flatus, et forcipibus adminvens, ca-
lens, nec læsa se retrahens, extra suam hebdoma-
dam infirmantibus serviens. Ipsa cibos decoquens,
ægotis facies abluens, ipsa calidum porrigens visi-
tabat quos fovebat, jejuna rediens celulam.

24. Illud quoque quis explicet quanto fervore ex-
citata ad coquinam concursabat, suam faciens se-
ptimanam? Denique nulla monacharum nisi ipsa de
^b posticio, quantum ligni opus erat, sola ferebat in
sarcina. Aquam de puteo trahebat et dispensabat
per vascula. Olus purgans, legumen lavans, flatu fo-
cum vivificans; et ut decoqueret escas, satagebat
exæstilians. Vasa de loco ipsa levans, discos lavans
et inferens. Hinc consummatis conviviis ipsa vascula
diluens, purgans nitide coquinam, quidquid erat lu-
lulentum ferebat foras in locum designatum [Al.,
in ima purgamina]. Inde per ægotantes inferens ne-
cessaria, ibat non tepida, et priusquam exciperet
^c Arelatensem regulam, hebdomada sub transacta
sufficiens ^d ad omnes calidam faciebat. Humilitate
sanctissima pedes lavans et osculans, et adhuc om-
nes prostrata deprecabatur veniam negligentia pro
commissa.

25. Itaque post tot labores, quas sibi pœnas
^e intulerit, et ipsa quæ voce refert, perhorrescit.
Quadam vice dum sibi latos tres circulos ferreos,

A diebus Quadragesimæ, collo vel brachiis nexu-
et tres catenas inserens circa suum corpus dum
alligasset astrictæ, inclusit durum ferrum caro tene-
ra supererescens. Et transacto jejunio cum voluisset
catenas sub cute elausas extrahere nec valeret, caro
per dorsum atque pectus super ferrum catenarum
est incisa per circum, ut sanguis fusus ad extre-
mum exinaniret corpusculum.

26. Inde vice sub altera, jussit fieri laminam in
signo Christi aurichalcam, quam accensam in cellula
locis duobus corporis altius sibi impressit, tota carne
decocta. Sic spiritu flammante membra faciebat
ardere. Adhuc aliquid gravius in se ipsa torrix
exegitans, una Quadragesimarum super austerum
jejunium et sitis torridæ cruciatum, adhuc lina cilii
B membra tenera setis asperis dissipante, jubet portari
C aquamanile ardentibus plenum carbonibus. Hinc
discedentibus reliquis, membris trepidantibus, ani-
mus armator ad pœnam, tractans, quia non essent
persecuti nis tempora, a se ut fieret martyr. Inter
hec ut refrigeraret tam ferventem animum, incen-
dere corpus deliberat; apponit ara candentia,
stridunt membra cremantia, consumitur cutis, et
intima, quo attingit ardor, lit fossa; tacens tegit for-
amina, sed computrescens sanguis manifestabat quod
vox non prodebat in pœna. Sic femina pro Christi
dulcedine tot amara libenter exceperit! Hinc actum est
ut quod ipsa abdidit, hoc miracula non tacerent.

27. Itaque matrona Gislendis proceris, nomine
^e Bella, sed longa cæcitate miserima, rogavit se de
C Francia Pictavis ad sanctæ duci devote præsentiam.
Quam licet tarde exorata, sibi fecit occurri per tetra-
noctis silentia. Prostrata cujus ad genua ut dignaretur
oculos ejus signare, vix impetrat. Quæ mox ut
in nomine Christi signum crucis impressit, cæcitas
fugit, lux rediit, et nocturno sub tempore orbæ diu
dies inluxit; ita ut tracta cum venisset, nullo ducente
recederet.

28. Item puella Fraissledis, inimico instigante, dum
torqueretur tam nequiter, sacras inter manus sanctæ,
nec data dilatione, curari promeruit. Nec illud
prætereatur tempus beatæ, quod præstitit. Femina
quandam Leniblis, dum vexaretur in rure ab adversa-

quando mollis pluma fulcivit, neque linteominis nitor
instruxit. Manicam, qua brachium indueretur, non ha-
bebat, nisi quod de caliga sua sibi datus fecit manicam.
Sed ita se tractabat, ut hæc nec abbatissa sentiret;
quæ desunt, in Codd. mss. et ex lib. II, num. 8, de-
sumuntur. MABILL.

^a Alias Quadragesimas de Quadragesima Adventus
Domini aliisque explicarunt qui Surium recensuere;
at de aliis Quadragesimis, quas ante Pascha post
primam in claustrum exegit Radequindis, hunc locum
esse interpretandum textus consensio docet. MABILL.

^b Posticium, inquit Papias in Vocabul., est latens
ostium, dictum quod remotum sit a publico. Sæpius in
posteriore ædium parte locatum. Posticiana est quæ
extram habet recipiendi ea quæ in monasterium de-
portantur, et transmittendi quæ transmittuntur, vulgo
la tourrière, ut Menardus noster probat in Concord.
la.

la. s. s. s. auct.

la. s. s. s. auct. latensis regule, discite ex

D his quæ diximus in Vita Fortunati, n. 82.

^d Bolland., sic legit: ad omnes faciebat humanita-
tem sanctissima, pedes lavas, etc.

^e Bolland., intulerit ipsa, qui voce refert, perhor-
rescit. Hic mihi indicari videtur sanctimonialis ali-
qua, a qua hæc relata audivit Fortunatus.

^f Quid sit Aquamanile discimus ex Ordine Roma-
no, ubi agit qualiter celebrandum sit officium missæ:
Aquamanile, hoc est vas manuale, pelvis nimirum
aptus excipiendis aquis ex manuum lotionem. Isidorus
lib. II Offic., cap. 10: Ab archidiacono scyphum aquæ
cum aquamanili et manutergium accipimus. Male ergo
aquamanile cum ureola a nonnullis confunditur.
MABILL.

^g De Bella item carea, sanata ad sepulcrum S. Mar-
tini narrat Greg. Turon. lib. I de Mirac. S. Martini,
cap. 49, eaque fuisse dicitur de territorio Turonico.
Hæc alia fuisse dicitur Fortunatus

rio graviter, sequenti die sancta orante, nova Christi curatione in scapula, crepante ente et verine foras exeunte, sana est reddita publice; et ipsum vermem calcans pede liberata se retulit.

29. Illud quod gessit in secreto proferatur in populum. Monacha quædam toto anno in die gelata frigore, per noctem cremata igni, sex mensibus nec gressum movens, cum jaceret exanimis, sanctæ de ejus infirmitate soror altera nuntiavit. Et quia perianis esset, tepidam fieri præcepit, ipsam ægotam ad se facit in cellula deportari, et in tepida deponi. Hinc jubet omnes removeri, remanente tantum sola simul ægota cum medira fere per horas duas. Quantum est corporis forma a capite usque ad plantam, infirma membra combajulat. Dehinc quo manus attingebat, tingebat dolor de languida; et quam dux deposuerant, exiit salubris de tepida. Quæ vinum nec odorabat, accepit, bibit, et refecta est. Quid plura? sequenti die cum jam speraretur [pro crederetur] migraro de sæculo, salva processit in publicum.

30. Adjiciatur laudi quod non deperit merito. Mulier quædam dum inimici invasione graviter laboraret, et vix ad sanctam potuissent hostem rebellem adducere, imperat adversario ut se suo cum timore ravimento prosterneret. Mox ad beatæ sermonem in terram se dejiciens, qui timebatur extimuit. Cui sancta plena fide cum calcasset in cervice, fluxu ventris egressus est. Est et in rebis minimis magna gloria Creatoris. Ergo casu cum glomus, quem sancta filaverat, perpenderet de camera, veniens soror ut tangeret, antequam filum incideret, mortuus in morsu pependit.

31. Inseratur operi res tam digna miraculo. Florejus quidam nomine, homo ejusdem sanctæ, pro piscatione dum in mare satageret, oborto ventorum turbine, fluctuum surgente mole, * nec tam nauta sentinante [sentinam ejiciente] quam unda supervergente, cum navis plena submergeretur, in extremitate clamat: Sancta Radegundis, dum tibi obedimus, non subsidamus naufragio; sed obtine apud Deum ut liberemur de pelago. Quo dicto, mox fugata nube, reddita serenitate, unda cadente, prora surrexit.

32. Coda, puella sæcularis, post Deo monacha serviens, dum longo sub tempore lecto flebilis decubaret, et impenso multo medicamine plus langueret, facta candela ad mensuram suæ staturæ, Domino miserante in nomine sanctæ seuinæ, qua hora frigus speraret, lumen ascendit et tenuit, cujus beneficio ante fugata sunt frigora quam esset candela consumpta.

33. Si propter brevitatem multa prætermittimus, plus peccamus. Igitur purgatis velociter reliquis,

* Bolland. *nec tam nauta, hauriente quam unda super vergente.*

^b Bolland. legit: *dum pluribus diebus maligno torqueretur spiritu.* Surius pro *energumeno* habet *energumena*; quod seq.

^c Non ergo Radegundis, ut quidam asserunt, sed Agnes abbatissa erat, quod etiam ex Fortunato in lib. viii, capm. 8, de Virginitate manifeste apparet, tum etiam ex lib. ii Vitæ, infra num. 5. Lege rursus

A dilato remedio, carpentarii ejusdam uxor, ^b dum plurimis diebus energumeno torqueretur, venerabilis ejus abbatissa ^c joculariter dicit ad sanctam: Crede, mater, excommunico te, si intra hoc triduum mulier hæc ab hoste purgata non redditur. Dixit plane, sed fecit sanctam mulierem oculente reficiendi tempore penitentem. Quod ne moremur quid actum sit, altera die, sancta precante adversarius rugiens per aurem egrediens, invasum vasculum deserit, mulier cum marito sospes redit hospitium. Nec illud prætereatur quod est actum simillimum. Rogat beatissima de loco suo evelli arborem validam lauri, et ad suam cellulam pro jocunditate transferri. Quo facto transplantata non adhærente radice, sit tota foliis arida. Cui abbatissa joculariter imputat, nisi exoraret ut arbor terræ adhaeret, se ille cibo suspenderet. Quod non inaniter dictum est: Nam sancta intercedente, foliis, ramis, radice, laurus siccata reviruit.

34. De monachabus quædam sibi familiarior, cujus ex humore sanguis contexerat oculum, apprehensa herba absinthio, quam sancta circa pertus ut refrigeraret habuerat, cum super oculum posuit, dolor et cruor mox effugit, et de viriditate herbæ puritas lucis emicuit. Revocetur memoria quod tacitum pene præterit. Anderedus, ^d agens ejusdem beatissimæ, cum sibi filii nascerentur quos ut videret, mox perderet, et cogitaret sepellire mater tristis dum pareret, exanimem infantulum lacrymosi parentes jactant in sanctæ cilicium. Qui ut saluberrimam vestem mox panni nobilis attigit, ad officium vitale redit infans de funere, et rubens levat de pallio pallor vicinus ad tumulum.

35. Quis numeret mirabilia quæ Christi misericors operatur clementia? Animia monacha, dum tantum hydropis morbo tumefacta tenderetur, ut salus esset in ultimo, et deputatæ sorores spectarent quo momento exhalaret spiritum, visa est illi per soporem eum veneranda abbatissa beata Radegundis in balneo sine liquora nudam jubere descendere. Deinde manu beatæ visa est oleum ægotæ super caput effundere, et nova veste contegere. Quo peracto mysterio, evigilanti de sopore, de morbo nihil apparuit, ita ut nec subsudasset, et intus aqua consumpta sit. Quo novo sub miraculo non reliquit in utero nec morbi vestigium. Nam quæ credebatur deferri præceps ad tumulum, levat ad cursum de lectulo, ut olei testimonium, odor inesset capitis et ventris nulla perniciēs.

36. Proferatur in medio quo gratuletur regio. Quadam vice obumbrante jam noctis crepusculo, inter ^e choraules et citharas, dum circa monasterium a sæcularibus multo fremitu cantaretur, et sancta

Fortunatum in lib. viii, capm. 4, qui carmine 3 de Agnetis Natalitio Radegundi gratulatur. MABILL.

^d Surius vitiose (ut animadvertit Boll.) edidit *anus de rebus agens.* Ipse Boll. pro *agente* legit *cliens.*

^e Choraules, symphoniaci; etsi Vossius de Vitis Serm. hanc vocem non pro symphoniacis, sed pro iis qui tibiam inflant ac choro præeunt, usurpanti probat hoc proverbio, *Malus choraules, bonus symphoniacus.* MABILL.

duabus testibus perorasset diutius, diei quædam A monacha sermone joculari : Domina, recognovi unam de meis canticis a saltantibus prædicari. Cui respondit : Grande est, si te delectat conjunctam religioni audire odorem sæculi. Adhuc soror pronuntiat : Vere, Domina, duas et tres hic modo meas canticas andivi, quas tenui. Sancta respondit : Teste Deo [Al., testor Deum] me nihil audisse modo sæculari de cantico. Unde manifestum est ut carne licet in sæculo, mente tamen esset in cælo.

37. Prædicetur in laude Christi, a more beati Martini, tempore præsentis, antiqui norma miraculi. Cum beatissima femina reclusa esset in cellula, audiuit fletum de monacha, et signi tactu venientem quid illud esset interrogat. Quæ mortuam sororem nuntiavit infantulam, et frigidam, qua lavaretur, paratam, esse jam calidam. Condolens sancta tunc imperat ut cadaver ipsius suam deferret in cellulam. Quo sibi deportato, excepit manu propria, reclusa post se mox janua, jubens longe discedere, ne quis sentiret quid ageret; sed quod occulte gessit, celari diu non potuit. Inter hæc dum defunctæ exequiæ præparantur, fere per horas septem mortuæ tractat corpusculum. Sed Christo vidente fidem, cui negare non potuit, reddita prorsus salute, surgit hæc ab oratione, resurgit illa de funere, et se tunc sublebat vetula, cum revixisset infantula. Quam tactu iterum signi, lætificata reddit vivam quam flens acceperat mortuam.

38. Commemoretur et illud nobile factum per somnium. Tribunus fisci, cognomento Domolenus, die qua sanctissima migravit de sæculo, dum gra-

viter suffocationis languore totus deficeret, videbatur ipse quod sancta in vicum ejus dignabiliter accessisset. Currit, salutatur, interrogatur quid beata requiret? Tunc ipsa dicit quod ad eum illic videndum pervenerit. Et quia votum plebis erat ut B. Martini oratorium conderent, apprehendit tribuni manum beatissima dicens : Hoc loco sint confessoris venerandæ reliquiæ; per hoc ædificate templum quod sibi ducat dignissimum. Quale Dei mysterium ! fundamentum et pavementum repertum est, quo basilica facta est. Adhuc in ipso sopore manum trahit per fauces ejus, et gulam diu delinens, insuper et huc dicens : Veni ut tibi melior a Deo sanitas conferatur. Et videbatur sic rogare : Per meam vitam ut propter me relaxes illos quos habes in carcere. Evigilans tribunus refert quod viderat conjugem, dicens : Vere credo quod hæc hora exiit sancta de sæculo. Dirigit ad civitatem ut per hoc vera cognosceret, transmittit ad carcerem, qui septem reos ibi detentos admonitus relaxaret; redeunte transmissio refert ea hora migrasse justam de sæculo, et triplici mysterio carcere relaxato, tribuno sano reddito, ædificato templo, sanctæ probavit oraculum.

39. Sed de beatæ virtutibus sufficiat exiguitas, ne fastidiatur ubertas; nec reputetur brevissimum, ubi de paucis agnoscitur in miraculis amplitudo. Quæ pietate, parcitate, dilectione, dulcedine, humilitate, honestate, fide, fervore sic vixerit, ut et ipsam post obitum gloriosi transitus, mirabilia prosequantur, humanæ eloquentiæ modus admirando attonitus viribus explicare minime valet. Sit tamen illi qui dedit gloria, laus et imperium, in sæcula sæculorum. Amen.

Martino pontifice Turonensi, uti narrat Sulpitius in lib. de Vita ejusdem, cap. 5.

a More B. Martini; id est, tale miraculum editum a Radegunde est ejusmodi ante editum fuerat a B.

PRÆMONITIO

IN VITAM SEQUEM S. AMANTII EPISCOPI RUTHENENSIS.

S. Amantii, Ruthenensis episcopi, Vitam, quam hic subijcimus, a Fortunato elucubratam fuisse, primus omnium censuisse Surius videtur, id conjiciens ex stylo et scribendi ratione familiari Fortunato. Surium alii secuti deinde sunt, inter quos et Labbeus, qui ejus auctorem Venantium Fortunatum, Pietaviensem episcopum, fuisse, quidam, ait, non improbabilius sentiunt cum Surio. Fortasse alicui dubitationem injicere possunt formæ illæ loquendi, quæ plane poesim sapiunt, quibus auctor hujusce Vitæ S. Amantii frequentius usus deprehenditur, quam fere videatur in more fuisse Fortunato, cum sanctorum Vitæ conscribere; cujusmodi sunt illæ quibus noctem describens, num. 6 : Reddatur, inquit, terris occasus diei noctis silentio. Vix corda mortalium alta quies dulci sopore laxaverat; tum de aurora loquens : interea roseæ, inquit, lucis splendor mundum irradiat, facieque rebus reddita, terris lux redditur, etc.; nisi forte Fortunatus, nondum assuetus sanctorum Vitæ conscribendis, cum hanc elucubraret, genio poetarum paulo liberius indulgisse dicendus est, ac colores posseos, cui impense studebat, vel in pedestrem hanc elucubrationem transtulisse. Quanquam et stylus ipse politor et cultior quam fere proprius ille Fortunati esse soleat, ac grandior et rotundior oratio, suspicionem alicui afferre possunt haud illam genuinum esse ejusdem setum, secus atque alii sentiant. Verum nec illud inficiandum est Fortunati ingenium et in verbis collocandis industriam sæpius in eadem apparere; quoniam sub ejusdem nomine illam edendam existimemus.

Porro S. Amantii Vitam edidit Surius ad diem 4 Novembris; eandem tamen mancam, multisque mendis depravatam ac deformem. Eandem postea e mss. exemplaribus exscriptam, integram edidit et vir Philippus Labbe e soc. Jesu, tom. II Novæ Bibliothecæ mss. librorum, etc., pag. 474 et seq. edit. Paris. an. 1657; unde nos istam sumptuosius quam Operibus Venantii attuleremus. Eandem contulimus cum altera, edita a Surio, ac præcipua loca quibus differre visæ sunt, indicavimus; ac notas insuper aliquot ad ipsam illustrandam attulimus.

VITA SANCTI³ AMANTII

RUTHENENSIS EPISCOPI.

PROLOGUS^b.

Præclaro succumbit oneri pauper ingenium, tamque immense rei sermo sterilis et ab omni scientiæ fecunditate jejunos non sufficit. Quamlibet ergo infirmus, humeris impositum onus obedientiæ nunc suscipiam, ignosce, quæso, lector, cum dissonam manibus paginam sumpseris, cum aures tuas murmur inductum garrulo stridore percusserit; quia non minus culpæ est non paruisse cum possis, quam præsumpsisse quod nescias.

INCIPIT VITA

CUM MIRACULIS.

1. Igi ur beatissimus^c Amantius Ruthenæ fuit urbis alumnus, vita pastor, nunc ipsius felici est patronus^B excessu; qui in primævo ætatis flore, abruptis sæculi laqueis, militiam Christi perseverantiæ definitione suscepit, et vitia quibus pulsatur humana fragilitas patientiæ virtute calcavit^d, inanes curas longe repulit, motus audaciæ, constantiæ frenis tenuit, et cogitationum inter se colluctantium rebelles tumultus mentis imperio subjugavit. Qui beato servens proposito, et feliciū meritorum splendore conspicuus, sacerdotii culmen et sublimis cathedræ sedem promeruit. Gessit mentem fastigio honoris sui parem; nihil in eo fuit dubium, nihil duplex, nihil varium. Fuit namque in eo perfecta humilitas, prompta misericordia, indefessa liberalitas, sancta simplicitas. Fuit in vigiliis laudabilis, in jejuniis fortis, in remissione mansuetus, in colloquiis sedulus, in conflictatione lenis, in injuriis mitis, in tribulationibus patiens, in prosperis moderatus, constans in tristibus, in blandis severus, mitis in asperis. Nec pudore libertas caruit, nec jucunditas gravitate.

^a S. Amantius primus episcopus Ruthenorum fuisse facile ab omnibus conceditur, quem vulgo S. Chamant Galli appellare consueverunt. Perpetua et constans apud Ruthenos viguit traditio, S. Amantium a Martiale, apostolo Aquitanorum, ordinatum episcopum fuisse, ut refert Antonius Bonaf. Is pridie Nonas Novembres notatur in veteri martyrologio, tom. IV Spicilegii. Item in Martyr. Rom. ad hunc diem ejus festum colitur. Ille ex Sammarth. in Gall. Christ.

^b Prologus hic deest apud Suriium. Ex ipso vero potest intelligi Fortunatum a quopiam expostulatum fuisse ut Vitam S. Amantii conscriberet; quemadmodum et plures alias item elucubravit, quo petentium votis satisfaceret, ut suo loco adnotavimus. Si licet ullam conjecturam facere, cum is Ruthenæ se fuisse affirmet n. 14, quo tempore, ex patrocinio S. Amantii, puer quidam, Euphrasinus nomine, solutus dæmone est, cujus miraculi ipse testis oculatus, fuerit, verisimile est ab episcopo Ruthenorum, qui tunc illi Ecclesiæ præerat, fuisse expostulatum ut S. Amantii decessoris sui Vitam conscriberet; quomodo

^A Nunc brevi stylo pauca virtutum ejus persungam insignia. Dabit Dominus oratione beati antistitis di-cendi vires, qui divitias bonitatis suæ sine ullo defectu scit effundere, ^e et nescit, cum effuderit, variari.

2. Igitur cum in prædictæ urbis foro consedisset præses altiori cæteris sede sublimior, et nefarii facinoris reum ultimo crucis supplicio et extrema pœna patibuli damnasset, properat B. antistes ad forum, petit a præside vitam jam metu præmortui, sed non impetrat: ^f iterat preces, sed mens superbi dira fastu non frangitur, sed acriore fervescit ira. Itaque antistes cellulam repetit, terræ prosternitur, fundit preces, suspiria gemina emittit, tundit crebro verberare sanctum pectus; petit a Domino quod a præside obtinere nequiverat. Digna illico præsidem inमितem pœna percellit; nam in cathedra, cui altior insederat, miris repente modis affigitur, deserit ossa vitalis calor, et soluta nervis rigentibus membra officium quo animæ famulabantur amittunt. Ad cellulam beatissimi viri concurritur; ab oratione Pater consurgit, ad forum progreditur. Sensit adventum viri præses, magna jam sui parte præmortuus. Amissi itaque redduntur sensus, et famulancia usibus suis in vigorem pristinum redeunt membra. Redditur ergo salus præsidi, vita damnato; et quidquid vel ille admittendo, vel hic non dimittendo contraxerat, ^g Domini miseratione conceditur. Denique condonata est reo vita cum crimine, et præses meruit veniam cum salute.

^C 3. Non longo post tempore sequitur clarior virtus, et tanto par merito. Erat namque haud longe ab urbe in altiori basi eminens simulacrum, quo in loco mira multitudo gentilium consuebat. ^h Itaque cum dæmoniis pecudum carnes suis moribus litant, dum-

do et vitam S. Albini, episcopi Andegavensis, scripsit rogatu Domitiani, item Andegavensis episcopi, cum ad ipsum itineris causa, diverisset. Certe obedientiæ vocabulum, quod hic usurpat Fortunatus, indicare videtur ab aliquo illud oneris sibi fuisse impositum qui sibi dignitate præstaret.

^e Surius: *Beatissimus Amantius Ruthenæ urbis quondam fuit civis ortu, vita pastor, nunc felici patronus est excessu.*

^d Ibidem post hæc verba, *virtute calcavit, desunt intermedia usque ad hæc, qui beato servens, etc.; et post illa, post honoris sui præm, relictis intermediis, nectuntur ista, nunc brevi stylo.*

^f Ibidem, *et nescit, cum effuderit vacuare.*

^g Ibidem: *iterat preces, orationem apud surdum præsidem perdit. Itaque antistes ad cellam repedit... suspiria geminat, etc.... digna illico præses immitis pœna percellit. Nam cathedræ, cui altius insederat, miris repente modis affigitur...*

^h Ibidem: *Pia Domini miseratione diluitur.*

ⁱ Ibidem: *Itaque dum dæmonibus pecudum, vel suis potius moribus litant; dumque cuncti referti epulis...*

que refecti epulis et vino pleni cantu perstreptant, A beatissimus sacerdos advenit, vidensque exsultare infelicem plebem omni luctu graviore latitia, trahens ab imo pectore suspiria, a sacrilegii scelere eam pio hortamine revocare pertenuat. Sed semper in-
visa ignavia remedia sunt salutis, quæ perire arbitrio suo quam alienum servare consilium mavult, et modum utilium ad modum voluptatis nititur retorquere, blandaque et noxia pro rectis ac necessariis habet. Totis ergo furoris stimulis vulgus exarsit; sed ille adversum sævientes arma arripiens, repetit cellulam, terre prosternitur, sonitu uberes pro hostibus preces, ingeminat pro inimicis alta suspiria, petit illis vitam, qui in necem suam certe sæviebant. Nam ille quod coronaretur optabat, ideo ne punirentur impii, pia apud misericordiam Domini vota fundebat. Non enim minor animi virtus est pro inimico exorasse Dominum quam procubuisse pro Domino; pro persecutore fudisse preces quam effudisse animam innocentem. Post longa itaque suspiria sanctum elevans caput, si nubes aliqua ab oriente consurgeret, qui prope astabat, puerum interrogabat. Nullam ille se videre respondit. Rursus beatus pontifex terræ prostratus ingemuit, erectoque iterum a terra capite, eadem quæ prius a famulo seiscitatur, videre scilicet se credebatur quod fœdum præviderat. Ab humo ergo Dei homo consurgens, et cœlum, cui nunquam mente defuit, intuetur. Tegitur repente nubibus dies, et mox diabolo exitium ferens, terribilis tonitru fragor increpuit, pariterque infelix simulacrum ferit, dividit et dispergit. Fertur per æra lapideum sacrilegorum numen : quod ita diversam in partem ultricis procelle turbo dejecit, ut partem nunc ejus ^a Lanterna nunc teneat rivus, partem vero ^b Avarionis habeat ripa fluminis in testimonium virtutis perpetuo servatura. Partem quoque ab urbe procul patens retinet campus ^c rem tanti miraculi usibus humanis ingerens, admirationem præbens, memoriam repræsentans. Itaque divina providentia verberat impios, ut animæ morbum corporis afflictatione sanet, et de adversis remedia præparans, salutem inlirmitate restituit; ideoque sacrilegam plebem percussit, ut [Forte, ne] periret eam; et pia manu inflixit vulnera, ne ipsam puniret. Fuit ergo præsens pœna non ultio sceleris, sed medela peccati, quæ perimeret peccatum, coerceret pecca-

lorem : exstinxit crimen, auctore servato, obstrigendo simul est ex dolore salus, ex ira remissio multis. Nam ut simulacrum fulminis ictu dissiluit, statim quibus inerat juventutis robur, quique de media nocte vergebant in senium, auditu obstrusis auribus carnere. Junior vero minusque nocens ætas mansit incolumis; sed hi quibus altius serpentinum virus incaluerat feriuntur. Ques ergo ad fidem prædicatio sancta non moverat, insignis miraculi virtus impellit. Ad beatissimum etenim virum concurrunt, facinoris veniam expetunt et merentur, amissos repetunt sensus atque percipiunt, sentiunt sani fontis fluentia et hauriunt. Discessit ergo vulnus illatum, curatur inventum, nec ultra emendationem verbera illis contulerunt. Sic Dominus noster fidelis oratione servi antiquam putredinem ulcerum curavit, vulnera sanavit, flagella lenivit, iram terrore compescuit. Ita divino munere bellator egregius prædam inimico abstulit, detulit cœlo; detraxit hosti; auctori restituit : captivos enim reddidit libertati, prædano captivo, vitæque mortuos, mortis auctore prostrato, restauravit. Et illico de penetralibus cordis sacrilegi, peccati maculas, Christi amore repulit, fides abstraxit, unda purgavit, et validissimus candor terrenos homines spiritali fidei velamento induit; sicque Pater egregius fidelisque servus evangelici præcepti memor, commissa sibi a Domino felici fœdera multiplicata restituit.

4. Aliquantulum vero post hæc temporis fluxerat, et præceptum duobus ecclesie famulis ut in flumine, quod juxta urbem præterfluit, paucos pro advenientibus pisces caperent. Haud mora, præceptis obediunt, pisces capiunt, lina legunt, ad urbem remeant; quos milites, qui in præsidio erant civitatis, redeuntibus offendant. Hi hostili ritu septi potiuntur piscibus, eosque male muletatos flagris relinquunt exanimis. Ad sacerdotem famuli redeunt, et quæ his simul ablata illataque fuerint testis luctus edocuit. Beatus tamen pontifex amissis non doluit ex contemptu, sed afflictis congemuit ex affectu. ^d Illinc constantiani vigor tenuit, hinc lacrymas pietas fudit. Felix cum vicit contemptu, felicior cum victus affectu est. Dum interea milites repetunt, nituntur prædara edomare flammis : subiecto etenim igne exsultant latitantes, sed novo repente miraculo, perdit vim flamma, dissilens, et astuans incassum furibunda, ^d

longa suspiria a sacrilegii impio scelere pio hortamine, etc... quam alieno servari consilio mavult : in modum utilium incommodum voluptatis examinat... Totis ergo furoris stimulis in injuriam sancti viri sediciosum vulgus exarsit; cum p a ille adversum sævientes arma corripuens... pro hostibus fluitus... petit, ut sine nece sua vel certe propria sævientium furor desisteret. Ne ille quo coronaretur optabat, pro his, ne punirentur impii, pia apud misericordiam regem vota fundebat. Post longa itaque suspiria, etc... qui prope assistebat, inspicere puerum... eadem, quæ prius famulum seiscitabatur. Videri, ut prius, famulus negat. Cum itaque tertio sancta terræ membra prosterneret, ait, cui id operis injunctum fuerat nubem ab oriente pertinemem, exiguatque videri. Scilicet credidit quod futurum præviderat... terribili sonitu fulmen increpuit, etc.

^a Lanterna tenet rivus. Lanterna rivus esse fluens

apud Ruthenorum civitatem, hinc potest intelligi.

^b Segedunum Ruthenorum (ajunt Sammarth, in Gallia sacra), urbs Aquitanie prima, in conspectu Averionis fluvii, olim sub Bituricensi metropoli, nunc sub Aheni et parlamento Tolosano, civitas Ruthenorum appellatur, etc.

^c Surius : opus tanti miraculi usibus ingerens; Idem post illa verba memoriam repræsentans, subdit continuo : aliquantulum post hæc temporis fluxerat, cum ecce præcepti, etc., ubi. ^d legitur.

^d Idem : illinc Constantiani vigor tenuit, hinc piæ lacrymas fudit... exundant latitantes. interea perversiores milites ad sacerdotem, etc... ignoscit mens pietatis promptissima... mox, quæ diræpti focus intemerata duraverant, redditu fluminis edomantur. Præclaris gloriæque signis plus stupenda succedunt.

miroque repente modo indurantur magis flammis A
piscēs, lege mutata naturæ, et intractabiles duri
que sensus tanti novitate miraculi molliuntur. In-
terea milites ad sacerdotem concurrunt, direpta
referunt, genibus adhærent, veniam facinoris petunt.
Ignoscit mens pietate prompta, donat eis crimen
cum piscibus mox, quæ direpta foris, pace temerata,
durnerant, flammis redent et domantur. Ille B.
pontifex, oratione sanctissima, plebi ferendi necessi-
tatem injuriæ, militibus consuetudinem abstulit in-
ligendi, pariterque ultimum ac extincta flammarum,
et emendatio militum ac populi luit. Præclaris
gloriosisque signis stupenda succedunt.

5. ^A Erat namque in foro, in altiori baside eminens
simulacrum, quod vir beatissimus, zelo divini amoris
accensus, dejecit atque confregit. In ultionem B
igitur numinis sui, sacrilegæ plebis multitudo con-
surgit, lymphatico bellatorum furore succensa,
Christi bellatori minatur exitium. Sed vir beatissimus
mortem non timuit vitæ amore. Neque enim
fas erat fortissimum bellatorem præsentem timere
mortem, qui æternam præsentium rerum contemptu
meruerat. Itaque plebs misit nuntium viro cuidam,
honorato nomine, qui erat illo tempore natalium
splendore, honorum titulis, opibus, auctoritate cæ-
teris longe præstantior. Contrahit hic servulorum
solatia : urbem protinus, sede invertus curuli, pe-
tit. Et jam emensus iter, dire fremens, dira et ex-
trema minitans, urbi aderat. In medio tamen portæ
pædie beatus pontifex orationem ad Dominum, terræ
præstratus, fuderat. Quo in loco miro stupore hæ-
sere hinc, hominis illius animalia, et ut insensibilia ri-
guere signa. Nil agunt stimuli, nil verbera sæva
proficiunt. Cum autem vir ille insignis miraculi no-
vitate percipiens, ad beatissimum virum, unum ex
necessariis mittens rogavit ut pia cum oratione ab-
solveret quem meritis quasi vinculis nexuisset.
Ilud mora, sacerdos advenit, carpentum devolvit,
persecutor adhæret sancti genibus, rigat pedes
lacrymis, peccatum fatetur, petit auxilium, et vix
verba compleverat, animalia, quæ ut duræ cautes
riguerant, cœlitus recepta mobilitate, præceptis
obediunt, dumque sanctis orationibus natura nunc
minatur, nunc redditur, mens fera prius, et domi-
nom, ut de duris cautibus orta, non sentiens, subito
fidei igne succenditur. Illico maculas peccatorum
unda diluit salutaris, et incredulitatis nube deter-
sa, clarum pectori lumen infunditur. Interea unus e
famulis cursu præpti sit dominæ tristis nuntius ;
quæ repentino luctu perculsa, monilia projicit, ve-
stimenta disrumpit, scindit crines, genasque dila-
cerat, irrigat flibus vultum, ac tunso pectore su-
spira ægra perfundit ; et nunc confractum mixtum-
que pulveri dominum suum, nunc amissum quasi

conjugem delat. Turbatur domus, jungunt ut plan-
ctibus dominæ lacrymæ famularum ; ad urbem mox
properat, et turbata collisique gerens ora, semiuco
simul furore vel planctu aggreditur sacerdotem.
Quæ ut serenitatem verendi vultus inspexit, subito
pavore contremuit. Glorioso itaque statim fidei ca-
lore succensa, genibus provolvitur sacerdotis, et
dæmonia, quæ decenti prius superstitione coluerat,
laudabili exsecratione condemnat. Ipse vero illen
eam labe culpæ emundans, vitæ æternæ lavacris
perfundit, sicque beatissimus pontifex infelicem præ-
dam de faucibus diaboli abstrahens, fecit feliciter
suam. Venerunt quoque quondam duo viri ad ur-
bem, infelicem vitam gerentes in scelere : tegunt
itaque funesta demissis vultibus corda, et extortis
flibus, et hinc pectore abstractis suspiriis, vilium
vetustate pannorum pauperes se esse mentiont.
Tribuuntur eis necessaria victui, et simulatæ mis-
erariæ miseratione piissima subvenitur. Dellant itaque
vim sese frigoris ferre non posse ; tandem intra
septa recipiuntur ecclesiæ : vixque corda mortali-
um quies prima, grata curarum oblivione, laxaver-
rat, cum illi admittunt latrocinium, et sacra (proli-
nefas!) pollutis manibus pallia adeunt, vela deji-
ciunt, reseratisque januis gradu concito, fugam,
crimine stimulante, arripiunt : qui ita digno exci-
tatis supplicio feriuntur, ut nefarii oculi, qui indi-
ces criminum fuerant, duces esse fugæ non possent.
Iluc itaque et illic incertus implicat orbes, et va-
cuo noctem labore consumunt. Redditur terris dies,
agnoscitur facinus, fit ad sacerdotem concursus.
Demonstrat beatus antistes quos oratione tenerat,
aitque auctores criminis prope pontem qui proximus
urbi est excitate esse percussos, et vacuo lassos
itinere considerare. Ad pontem ergo itur, repentinus
nefarii criminis rei, interrogatque quæ irent,
quidve eis esset negotii, aiunt se longius velle per-
gere, sed cum esset hora fere diei tertia, a cœpto se
dicunt itinere opacæ noctis tenebris impediri. Ad
sacerdotem denique pertrahuntur. Itaque cum vir
beatissimus illatam sibi injuriam velut in sublimi
positus ante despiceret, tamen licet divini memor
esset præcepti, alienas noluit culpas sine propria
virtute castigari ; nam, dempto pallio suo, sacrilegos
bis aut tertio in dorso percussit, quod ita in eorum
membris insedit, ut omni ab ipsis atrocius verbere
sibi esse putaretur. Multos quoque regulam melio-
ris vitæ transgressos, sancti tegminis levi tactu ad
emendationis sanitatem reduxit ; sed semper secun-
dum modum peccati impendebatur cura remedii, et
pro qualitate culpæ jus inferebatur vindictæ. Sic
ergo sancti in oratione viri in latebris factum
animæ vulnus, fortius morbi remedium sensit.

6. Igitur criminosus quidam hortulum sancti viri,
juges, et ut insensibilia... tum vir ille insignis... rogat
ut pia dignanter oratione absolvet... carpentum de-
volvitur persecutor... petit remedium. Vix verba com-
presserat, et animalia... obediunt : Post quæ conti-
nuo subditur. Criminosus, etc., reliquis omnis quæ
interjacent.

^a Idem : erat in foro... quia jam æterna præsen-
tium rerum, etc. ; quod tenendum... Itaque plebs,
misso in Ruthenem nuntio, cuidam refert qui erat eo
tempore natalium splendore, etc... Contrahit hic ser-
vulorum auxilia, sede innectus curculi, urbem protinus
petit. Et jam emensus iter diei, fremens... hædere bi-

exiguum quidem spatium, lætis tamen conspici vi-
rentem ^a oleribus. Ampliabat siquidem spatio loci
angustias amœna jucunditas. Statim ergo atroci
mente furti facinus concipit. Itaque redditur terris
occasus diei noctis silentio. Vix corda mortalium
alta quies dolci sopore laxaverat, cum ille ecom-
modum fraudi tempus amplectens, prosilit audacia
plenus ad scelera, levique impulsu transit quod ob-
stabat: adit hortulum, olera diripit, abire festinat;
nullus tamen redeundi exitus patet, quia reus tenui
sepe quasi muro vallatus, exigua obstacula velut
omni constructa munimine, crescere fugienti sibi
videntur in molem. Noctis ergo totius iter spatium
hortuli fuit. Interea rosæ lucis splendor mundum
irradiat, facieque rebus redidita, terris lux reddi-
tur. Igitur beatus senex in cellula, ubi spretis somnis
inertibus, noctem dulci meditatione et sancto la-
bore transegerat, unum e fratribus vocat, mittens-
que in hortulum mandat ut quem ibi errore lassat-
um suo et velut quibusdam aretatum vinculis, ita
innexum crimine reperisset, abstraheret. Haud
mora, adit, reperit, ^b abstrahit. Adest illic ^c crimi-
nosus, furtum in medio projicit, pedes complectitur
sacerdotis. Itaque vir pietate plenus, indulget
crimen, donatque furtum; monens eum sæpe ut
suis potius necessaria usibus petat quam rapiat, et
necessaria sibi tribuentis munere non rapinæ scelere
conferantur: ^e sic ergo indulgentia a sancto sibi
concessa, ab eo discessit.

7. Quil memorem in eodem hortulo a simili sce-

^a Idem : nitescere oleribus ; ampliabat siquidem loci
angustias... cum ille commodum fraudi tempus am-
plectens prosilit audacia plenus et scelere, levique im-
pulsu quæ obstabant cedentibus, abire festinat, sed
divinitus retinetur. Nullus etenim remeanti patet ex-
itus, et ita reus tenui sepe quasi muro vallatus tenetur.
Exigua namque obstacula, etc... Noctis ergo totius
spatium, iter hortuli fuit... mundi faciem irradiat,
qua rebus redidita, terris lux reddit. Igitur B. senex in
cellam, ubi preces insonnis, in æsibus noctis, dulci
meditatione... attraheret.

^b Idem, attrahit.

^c Sic ergo indulgentiam a sancto viro promeruit, et
discessit.

^d Idem : Cum criminis deesset causa, sed conscien-
tia criminis torqueret auctorem : cum furto damnum
superesset, in qua mæstus atroci muneret in scelere.
Tandem vero criminosum alto mentis stupore discusso
ad antistitem, etc... Naturamque mellis non minore
rediisse miraculo, quam mutasse... munus domum re-
tulisse, etc.

^e Idem : mortuumque corpus onus abstinentiæ ro-
borabat.

^f Cum hauritur inflammatur, jucunditate enim sui
excitat, etc., terrena terris membra commendat.

^g Quo anno S. Amantius decesserit, haud potest
certo determinari. Nimirum S. Quintianus, qui sedt post
S. Amantium, præerat Ruthenensis Ecclesiæ ad
an. 506, quo anno subscripsit ille concilio Aga-
thensi ; idemque interfuit synodo Aurelianensi 1
an. 511. Interea cum Quintianus (uti refert Greg.
Turon. in ejusdem Vita, quæ exstat c. 4 de Vitis
Patrum), aucta et amplificata basilica S. Amantii,
sanctum ejusdem corpus in ante transtulisset, S. Amantii
mortu per visum eidem apparens, reprehendit
graviter his verbis : Quia ausu temerario artus in
pute quiescentes visus es amovisse, ecce ego removebo

A lesto mella ab alvearibus nocturno dempta furto,
delataque domum, in picis prorsus naturam mutata,
et stupuisse reum admiratione virtutis, cum crimi-
nis non deesset ^d causa, et conscientia criminis tor-
queret auctorem? Tandem verum est criminosum,
alto mentis sopore discussum, ad antistitem prope-
rasse, retulisse furtum, sanctisque prostratum ve-
stigiis veniam facinoris postulasse, et perfacile sup-
plicianti indulsisse antistitem. Et sic naturam mellis
non minoris rediisse miraculi fuit quam mutari. Ita
reum pro supplicio veniam, munus retulisse pro
crimine.

8. Dumque his virtutum fulgeret ipse miraculis,
beatum gloriosæ ejus consummationis tempus adve-
nit : sed cum fracta jam ævo membra deficerent,
afflictum ^e mortuumque corpus abstinentiæ labore
erat ; et quod natura negaverat, meritum confere-
bat. Fuitque tantus in sancto viro fidei fervor, ut
insatiabili ardore, quo plus corpori restrictionis in-
tulisset, inferre plus cuperet : et ita erant augmenta
meritorum incitamenta profectum. Amor quippe Dei
reficere animum potest, satiare desiderium non po-
test ; sed magis magisque ^f cum hauritur, sitim in-
flamat, jucunditate enim sua excitat appetitum,
sed non facit de satietate fastidium. Igitur beatissi-
mus Amantius hac meritorum luce fulgens, ^g terrena
terris membra condit, sed cœlestis spiritus celsa
conscendit ; illic nunc interest choris angelorum,
hic fulget claritate virtutum ; illic interpellat pro
famulis voce supplicii, hic tuetur famulos virtute

te ab hac urbe, et eris exsul in regione altera ; verum-
tamen non privaberis ab honore quo frueris. Id quod
non multo post accidit. At inter S. Amantium et
S. Quintianum alii sedisse episcopi videntur, cum
Sidonius Apollinaris, epist. 6. lib. vii, scribens ad
Basilium, inter ceteras, Ruthenensis Ecclesiæ statum
deploret his verbis : Burdegala, Petrocarii, Ru-
theni... summis sacerdotibus ipsorum morte truncatis
nec ullis deinceps episcopis in defunctorum officia suf-
fectis (per quos utique minorum hominum ministeria
subrogabantur) latum spiritualis rixæ limitem
traxit. Quibus verbis indicare videtur Ruthenis, post
S. Amantium, sedisse episcopos alios, qui morte
multati obierint. Certe Ruthenensis Ecclesia vidua
erat et orba pastore quo tempore Sidonius Apollina-
ris, Arvernensis episcopus, accersitus fuit ab Ela-
phio, quo consecraret baptisterium quod ipso in
agro Ruthenensi construxerat, ut colligere est ex
epist. 15 lib. iv Sid. Ap. Qui enim Elaphius alienæ
nobis et sedis episcopum accersivisset per difficultia
præsertim et hieme, ac nivibus obsita itinera, si Ru-
thenensis Ecclesia proprio pastore non caruisset?
Non multum temporis tamen inter S. Amantium et
Quintianum interfuisse illa Fortunati verba indicare
videntur, quibus ait num. 11 : Nondum quoque mul-
torum emensa temporum, orbe completo, redierant
curricula, cum S. Quintianus episcopus ante sacro-
sancta altaria capacem tumuli locum elegit, ubi ipsum
miro opere et laudabili arte collocavit, etc. Quocirca
mors S. Amantii videtur contigisse non multo ante-
quam Gothi in Galliam irruerunt, sub Evarichio
rege : quo tempore vel Ruthena urbs capta et af-
flicta fuit. Id vero contigit sæculo quinto ad finem
vergente. Quod si est, falsa existimanda opinio ple-
bis Ruthenensis sive S. Amantium a S. Martiali, apo-
stolo Aquitanorum, episcopum ordinatum credit.

sublimi; illic petit, hic præstat; illic vota fundit, A hic votis respondet; illic nunc æterna circumseptus
 " emicat luce, vel meritum splendore claro, vel illa-
 tue crucis rosen, ac fulgore purpureo. Nam et in
 semetipso et persecutor vitia exsequendo exstinxit
 et martyr crucifigendo corpus emicuit, adeptusque
 est non mortem, sed carnis mortificatione marty-
 rium. Et cum sit in conspectu Domini pretiosa
 mors martyris, dum beatissimus Amantius hostem
 persequitur et præsternit, fuit pretiosa in conspectu
 Domini mors viventis.

9. Hactenus quidem Vitam beati confessoris Aman-
 tii, divino munere, ut potui, stylo digessi. Nunc
 pauca de his quæ triumphator egregius gessit, brevi
 sermone constringam. Igitur mulier quædam erat,
 Juliana nomine, vidua, et anus, et pauper: quam
 arcabant pariter fragilitas senii, et solitudo, et ege-
 stas. Vigebat in ea tamen fortis animus ærumnarum-
 que contemptor. Hæc quo propior divino operi foret,
 cellulam prope sancti antistitis basilicam collocavit,
 ut frequentiam, quam tarda senectus ei negaverat,
 vicinitas cellulæ restauraret. Huic mercandi venden-
 dique vini usum necessitas, variarum artium magis-
 tra, monstraverat. Mercabatur itaque vendebatque
 hoc modo vina, ut quod supererat pretii fieret sub-
 stantia laborantis; neque plus lucri caperet augmen-
 tum, quam victus necessitas postulabat. Venit ergo
 ad hanc vir quidam atroci scelere, aliis longe crimi-
 nosus immanior, atque se velle vinum mercari. Illa
 vero eum intra cellulam recepit ut emptorem, et ut
 C diutius teneret reum, forsitan properantem, celeritatis studio seniles castigat moras. Ille vero cir-
 cumspectare cœpit omnia, vagisque luminibus uni-
 versa percurrere, si quæ essent quæ viduæ simul et
 pauperi crudelissimus prædo posset auferre. Dum
 ergo hæc muliebri levitate turbatur, mox ille capsu-
 lam cum exigua pecunia conspicit, diripit abstulit-
 que, et vino mercato aufugit, venitque post triduum
 quasi innocentiam suam præsentialiter monstraturus.
 Illa illico nefarii furis certissima, cœpit evolare in
 faciem ejus, opemque clamoribus quærere: crimi-
 nosus et ipse conscientie suæ scelere territus, cursu
 subito cito se proripit equumque conscendit. Anus
 prodit e cellula, cupiens præire clamoribus quem
 tardo sequi gressu non poterat. Ad sanctam tamen
 basilicam erigens oculos, hoc fideli devotione et
 maxima voce proclamabat: Ne sinas, summæ sacer-
 dos, defensorque fortissime, abire prædonem meum,

ne deseras viduam et pauperem, divitiarum mearum
 solatium, et virtus mea. Cumque hoc supplex depro-
 meret, miris repente modis conspicit in medio atrio
 in morem cautis riguisse cornipedem. Acciderat
 enim ut ea die sacræ depositionis ejus celebrarentur
 festa, annuo orbe completo, et egrediebantur de ba-
 silica populi expletis ex more solemnibus, stupent-
 que miraculi novitate perculsi. Hærebat quoque reus
 stupens corpore, stabat anus innixa baculo. Fundit
 tandem criminosus uberes fletus, peccatum satetur,
 pecuniam reddit, et absolvitur, domumque remeat
 absolutus. Plebs igitur tantam virtutem mira exsul-
 tatione et ineffabili laude ad cœlos effert, et ita glo-
 riosus antistes fuit in defensione pauperis fortis, in
 absolutione crininosi misericors, præbuitque im-
 mensa miracula, vel cum audit innocentem, vel sol-
 vendo damnatum.

10. Non longo vero post tempore, dum ipse in pe-
 riculis adest famulis, sequitur clara virtus ac maxima.
 Jamque in ^b Septimaniam quidam vinum mercari
 cupiens properabat, prius tamen basilicam gloriosi
 triumphatoris ingressus tumultum ejus petit, solo
 prosternitur, prosperitatem poscit itineris, vota spon-
 det. Mox progreditur, levique labore diffusum emen-
 sus iter in Septimaniam venit, vinum mercatur, ad
 urbem remeat. Et jam medium, secundis gaudens
 rebus, iter transgreditur. Jam summæ de vertice
 rupis prinæ, amne leni fluentem ^c Tarnem conspicit
 flumen. Jam vicinus urbi alacer eam intuetur, jam
 vocatus vota dissolvit. Dum ergo se totus in urba-
 C est, et excelsi montis jugia cœpit itinera, repente
 atroci luctu gaudia perturbantur. Nam impulsam
 saxo vehiculum quatitur, excussoque vehiculo vas
 atroci resultat sono, atque ima petens vallis in pla-
 nis tandem collabitur. Quod emptor perspicens,
 abruptis cæsariem, gressusque dilaniat, et vertens ad
 mœnia oblitus lacrymis oculos, fatur sic paucis: Te,
 o beatissime pontifex, duce, extrema adii loca; en
 desertus a te, jam patriæ adductus in sinibus, gravi
 ærumnarum mole oppressus, dignas meritis pœnas
 luo. Hæc autem ingenti luctu commemorans, ad lo-
 cum in quo vas deciderat properabat, cum lacrymas
 scilicet causa lacrymarum auget, et dolor damni
 præsentis majores a misero pœnas exigeret. Cum
 D ergo ad locum flets venit, aspicit repente stupendo
 miraculo, vas integrum vinoque plenum, et patro-
 num, quem querebatur absentem, virtute clara præ-
 sentem intelligit. Lacrymæ igitur vertuntur in gau-

^a Surius: *emicat luce vel splendore meritum clara, vel illata crucis tormentis, roseo quasi fulgore purpurea. Nam ipse in semetipso persecutor exstinguendo vitia exstilit... adeptusque est novum non mortis, sed carnis.... Amantius in seipso hostem et persequitur, et... mors pretiosa viventis. Quæ sequuntur desunt omnia.*

^b Septimania Galliæ provincia est, quæ olim Visigothorum regibus, in Hispania degentibus, sub-
 jiciebatur: interdum propterea Hispania Citerior
 dicta est. Lege Vales. lib. vii Rerum Franciæ, ubi
 hoc postremum ex veterum testimoniis confirmat.

^c Tarnis fluvii meminit Sidonius Apollinarius carui.

24, ita alloquens libellum:

Horum cum fueris sinu receptus,
 His Trevidon, et calumniosis
 Vicinum uimis, heul jugum Ruthenis.

Hinc te Lesora, Canceaum Sythirum
 Vincens, aspiciet, ejusque Tarnis,
 Limosun, et solido sapore pressum,
 Piscem perspicua gerens in unda.

Porro Tarnis (ut subdit el. Sirmondus in notis ad
 Sidonium) *fluvius auferis est, qui e Cebennis ortus,
 per Aquitanie Narbonensisque fines evolvitur in Ga-*
rum m.

dia, et mœror in lætitiâ permutatur. Et ita fuit A majoris miraculi, rem, patrociniis antistitis sancti commissam, sic fuisse salvatam, quam non fuisse dilapsam; duras cantes non sensisse, dum collideretur, quam evasisse pericula, dum servaretur, excepisse aspera, et nescisse discrimina; transisse inter prærupta, quam si a præruptis esset integre custodita.

11. Nondum quoque multorum emensa temporum, orbe completo, redierant curricula, cum S. Quintianus episcopus ante sacrosancta altaria capacem tumuli locum elegit, ubi ipsum miro opere et laudabili arte collocavit. Nam prius in basilica sancti viri extensa sepulcrum velut præfulgens lampas splendore propriæ claritatis mentes expectantium illustrabat. Hoc itaque tam pulchrum facinus episcopus mente concepit, devotione spopondit, consummatoque opere, diem sacræ translationis constituit. Hæc ergo celerissima fama percrebuit, et non solum diffusæ urbis conclusa fimbriis loca, sed diversæ etiam orbes, confinesque provinciæ, vel pontifices ad id misere vel populos. Fidei itaque convenientia completa, venit etiam e Narbonensi urbe Marturius abbas quidam laudabilis et vita conspicuus. Prius tamen artifex eligitur qui tumulo circumjecta demat qui statim sacræ venerationis locum ingressus, audaci motu de sepulcro opposita expulit, sed illico insurgentis dexteræ ictu percussus ingemuit, ultricique pœna temeritis prolapsa procubuit. Jamque sacræ translationis dicata dies illuxerat, quæ primos urbis Romæ doctores Petrum et Paulum, duo mundi scilicet maxima lumina, triumphali supplicio victores misit ad cœlos. Hæc ergo die omnium expectata votis sacerdotes adsunt, populi confluant, oratio ex more indicitur, plebs solo prosternitur, tumultus commovetur. Mox vero repentino miraculo tanta fragrantia de tumulo ineffabilem exhalans suavitatem prodiit, ut non solum cunctum in sancta ecclesia populum, verum etiam sitam in porticibus atrisque plebem dulcedine nimia repleret, et velut quodam retributionis munere, speciali haustro, reficeret. Inter cetera subjectis manibus fidelium vehiculo felix onus infertur, tumula manus Marturii abbatis comprimuntur. Ille vero neque manum retrahere nititur, neque circumstantium opem, uti sepulcrum eleveatur, inquit. Sed piis questibus auxilium beatissimi Amantii implorare non desinit, hæc humili voce commemorans: Noli, sacerdos quondam noster, nunc socius angelorum, noli opprimere manum famuli, ne servum tuum ullo afflictionis mœrore exasperes; jucundior mihi melle dulcedo, ne sinas gaudia nostra tristitiæ nubo mœulari, gaudium et exultatio mea, quem ad solemnitatem tuam perduxisti hospitem, cellulae reduce suæ incolumem! Vix verba finiebat, cum elevatur subito sponte tumulus, et abstrahitur

manus illæsa, abstractaque rursus oneri pio subjicitur.

12. Interea obvium sibi quemdam vehiculum impulit, impulsumquo prostravit, atque obliquatis strati pedibus discurrens rota pertransiit: sed ita minacem impetum jussa suspendit, ut nec sensum doloris strato infligeret, nec signa livoris imprimeret. Currit ergo motu celeri, nec subjecta contrivit, sed ministeria complevit itineris, relinquent signa virtutis. Inter hæc vero miraculorum insignia, nullo impediante labore, summo cunctorum gaudio, in loco studiose præparato, reliquæ sacræ conduntur. Nonnulli autem ad tumulum sancti viri vesano præsumptu ausu scelus priori scelere cumulare; sed correpti protinus furore lymphatico solvere supplicia, afflictique horribili frenitu, et occultis exusti flammis prodiderunt nefas, reddiderunt sublata, prostratique solo, veniam petere facinorum: ac sine mora beatissimi virtute antistitis, obscenis contagiis mœruere purgari. Ita hos et ultio justæ perculit, et miseratio pietatis absolvit.

13. Rursus cum adversus Ruthenensēs * Marcmani truces ingruerent, omnemque late provinciam belli nube texissent; atroci etenim corona cinxerant civitatem, horrebant murorum interjecto discrimine, strictis numeronibus. Addebat etiam fiduciam hostibus multitudo ingens, natura ferox, quorum fugam sternebat passim dira lucis, immitti ense, fame obscena. Consurgit tandem in ultionem famulorum sacerdos noster propugnatorque fortissimus, et ita gentem totam uno timore percussit, quod discedentes pavore fugam arriperent, sicut vehementi furore arma rapuerant. Nam cum fortissimæ gentis duces ingrederentur ex more basilicam, uti res secundas poscerent suis, tumultum petiere: statim circumjecta sepulcro velamina nunc alteram in partem ut acta flabris novæ virtutis miraculo sinuantur, magnus e tumulo liquatur solor: commemoratione etiam mira sacrum de tumulo velamen excutitur, sternuntur solo duces, pro gloria reditum, fugam pro felicitate poscentes, et ipsi atroci prius sævitia immanitatem transgressi feralem, in hominum mœros novo redeunt metu percussi. Ad orationem itaque consurgunt, terribilique sono tubæ gens tota contrahitur: prodit metam pavor, timoris index, factumque D trepidus sermo miraculum: horror omnium quatit membra, novitate virtutis placet fuga, densa mole refeuntur ad patriam. Peraeto itaque triennio, hoc quo prins veniant furore sæcens, hæc sæviunt immanitate bæchantes, ex hoc redeunt miraculo commoti, hocque fugiunt pavore percussi; et ita pastor egregius gregem suum ab incurso luporum bis eruit una virtute.

14. Dicam iterum miraculum quod, ipsa Ruthenarum urbe teste, conspexi. Puerum quemdam, Euphrasi-

* Marcmani, gens Germaniæ, ea tenebant loca ubi nunc degunt Moravi aut Boemi, ut vult Cluver., sic appellati ab equis; quod ipsi equom, *cette*, quem Germani *Marcan*, vocabant: ut legitur in notis Ricardi Bartholini de Bello Norico l. viii, apud Justum

Reuberum, pag. 632. At Hermannus de Læbecke refert Marcmanos vocitari plebes undecumque collectas, quæ *Marcas* incolunt. Plures vero esse *Marcas* in Slavonia.

num nomine, arcto diræ infirmitatis nexu constrinxerat hostis ille multimodâ nocendi arte sævis-
simus, atque ora ferocitate obseraverat, dempto lin-
guæ motu, et sandi libertate sublata, luebat longi
mœroris pœnam diuturno silentio, nec ulla ad af-
flictum conferri poterant remedia sanitatis. Tandem
infirmus, audacis fidei fervore succensus, sancti Pa-
tris tumultum petiit, et tunno velamen contiguum
ori violentus iniecit, et illico verberante ora linguæ
plectro, auctorem Christum vox clara collaudat, di-
vinamque virtutem et merita bellatoris antiqui so-
luta lingua testatur, et ita infirmus ille e basilica,
Christo referendo gratias, sanus egreditur, totam-
que exultando percurrit urbem, tanti miraculi tes-
tis ac nuntius.

15. Item latro quidam sævis-^{simus} viatorem in-
cautum adit, interimit prosternitque, spolia diripit;
aetelo ulticis conscientiæ percussus aufugit. Ignoto
euidam a latrone extincti vestimenta venduntur,
quibus palam sine mora prolatis, innocens emptor
ad supplicia rapitur, et alieni sceleris pœna torque-
tur. In carcerem truditur, profertur, verberatur,
carceri redditur, et compereundinato die lethalis pa-
tibili pœna differtur. Interea intempestæ noctis si-
lentio, divino fulgore carcer emulcit; adest glorio-
sus Amantius, nivali splendore conspicuus, mœren-
tem visitat, nomen edicit, et ut crudelia tormenta
effugiat, exhortatur. Illico arcta ferri vincla dissol-

lunt, claustra panduntur, procedit victorum ma-
nus, sique nocentum salus absolutio innocentis. Pa-
tet carcer, ad basilicam gloriosissimi triumphatoris
confugitur, pulsantur fores, mox sera novo miraculo
illæsa solo resiliit; et ita beatissimus Amantius di-
vinum munere ab imminente exitio damnatos eripuit,
sacraque ereptos basilica dulci gremio salvandos
excepit.

16. A latrone quoque quidam in præsentia viri
bonæ conscientie occiditur; sed eum se latro cursu
præpeli confugiens occulasset; innocens ille me-
tuens, ne stans juxta corpus extincti, alieni sceleris
pœnas exciperet, basilicam beati triumphatoris ex-
petiit, a propinquis extincti ætissime vinculis in-
nectitur: qui offusis [*Fortè effusis*] sletibus maxima
in conspectu populi voce proclamât: Fortissime
propugnator, si scis me reum, ulticis damnatum
pœna, prosterne; si inspicis innocentem, inique
vinctum, justitiæ defensor absolve. Vix verba finie-
rat, cum in conspectu suæ plebis ferrum dissiluit,
proculque collapsum merita bellatoris et innocen-
tiam laborantis virtute miraculi monstravit.

17. Nunc ergo in tantæ festivitatis gaudiis omni
supplicatione Dominum nostrum deprecamur, ut
cum beatissimo suo Amantio iuste petita præstet no-
bis, errata clementer indulgeat, qui cum Patre vivit
et regnat in unitate Spiritus sancti per omnia sæcula
sæculorum. Amen.

PRÆMONITIO

IN VITAM SEQUEMTEM S. REMIGII EPISCOPI RHEMENSIS.

*Hincmarus, archiepiscopus Rhemensis, in præfatione ad Vitam sancti Remigii episcopi, narrat quod ipse a majori-
bus natu audiverat, qui item a suis patribus se accepisse dicebant, Fortunatum grande volumen conscripsisse de
Vita sancti Remigii, eundemque postea ab Ægidio, item archiepiscopo Rhemensi, rogatum, ea quæ fusi-
us in illo volumine persecutus fuerat contraxisse in angustius, quod Rhemensi Ecclesiæ esset usui, et en quæ illic narrabantur
facile memoria a populo teneri possent. Porro id in causa fuit quoniam, cum hoc alterum opus Fortunati a
multis, propter ejus brevitatem, et frequentius, legi cœpisset, magnus ille Codex negligentibus tractari incœperit,
et inde plane perierit, nno quod supererat exemplari ad extremum ex stillicidio putrefacto, corrosoque a muri-
bus. Sed præstat ipsum Hincmarum loco citato rem omnem sic enarrantem audire: « Sicut, ait, a senibus, et
jam ætatis provectæ viris religiosis.... fidei narratione didici, a suis majoribus audiverunt narrari eos vi-
disse librum maximæ quantitatis, manu antiquaria conscriptum, de ortu, ac vita, ac virtutibus, atque obitu,
beati Remigii, sanctissimi patroni nostri. Qui hac occasione deperit, quoniam Ægidius, post beatum
Remigium quartus istius civitatis episcopus, quendam virum religiosum, Fortunatum nomine, metricis
versibus insignem, qui a multis potentibus et honorabilibus in his Gallis et Belgicis regionibus per diversa
loca tunc vitæ ac scientiæ suæ merito invitabatur, petiit de eodem libro, coturno Gallicano dictato aperto
sermone aliqua miracula, quæ in populo recitarentur, excipere, quatenus ea sine tædio audire, ac men-
te recondere, atque per ea ad amorem et honorem, atque devotionem Dei, et ipsius protectoris sui, idem po-
pulus excitari valeret. Quod et in eadem excerptione lector potest advertere, ubi scriptum est: « *Studeamus
paucis disserere, plurima præterire.* Et cum ipsa excerptio cœpit lectione in populo frequentari, et a multis,
propter brevitatem suæ facilitatem, transcribi, ipse magnus Codex a negligentibus cœpit haberi, usque dum
Caroli principis tempore, etc. Cujus infelici tempore de ista Rhemensi Ecclesia non solum preciosa quæ-
que ablata fuerunt, sed et Ecclesiæ, atque domus religiosorum destructæ, et res ab episcopio suæ divisæ;
illi quoque pauci, qui erant residui, clerici negotio victum quærebant, et denarios, quos mercedem con-
quirebant, in chartis et librorum foliis interdum ligabant. Sicque præfatus liber cum aliis partim stillici-
dio putrefactus, partim a soricibus corrosus, partim foliorum abscissione divisus, in tantum deperit, ut
pauci, et dispersa inde folia reperta fuerint. » Porro ad hunc Ægidium, episcopum Rhemensem, de quo lo-
quitur Hincmarus, carmen scripsit Fortunatus, quod exstat lib. iii, cap. 20. Leges notas quas adjecimus.*

*Epitomen itaque Vitæ sancti Remigii edimus, ut exstat apud Bollandistas ad diem primum Octobris; ad quem
diem exstat quoque apud Surium; notas etiam plerasque excerptimus, quibus illam Bollandistæ illustrant.
nonnullas vel de nostro addidimus.*

VITA SANCTI REMIGII

RHEMENSIS EPISCOPI

1. ^a Beatissimi Remigii antistitis depositio sancta nobis hodie diem mysticæ solemnitatis exhibuit, quæ annis singulis, dum in se curso temporum volvitur, nostris desideriis innovatur. Illic itaque primis ortus natalibus, ^b parentum nobilitate fulgebat, quem divina pietas non solum priusquam nasceretur, sed antequam conciperetur, elegit; in tantum, ut Montanus quidam monachus, dum ^c se levissimo sopore quiesceret, tertio fuisset admonitione pulsatus, ut matri suæ benedictæ ^d Cyliniæ, quod masculum conceptura esset, veridica relatione prædiceret, ^e ut nomen ejus ^f et meritum designaret. Qui illico implevit imperium, et secundissimæ genitrici ^g concepturæ sobolis gaudia nuntiavit. Illa vero sicut lidei credulitatis non apparuit dubia, ita suscepit in partu, quem ^h præserat in utero. ⁱ Haud morosa existit, ut certa, felicissimum pignus secunda protinus edidit, quod prius corpore concepit.

2. In quo assidue venturæ ætatis merita dulcis infantia designabat, et quod ante conceptum mater agnoverat, ante tempora jam videbat. Studebat teneros annos morum maturitate viuere, et ⁱ benevolentia cordis, charitatis melle condire. Quid

^a Sanctus Remigius (ut tradit Hincmarus in ejus Vita, c. 1, n. 10 et 11, cui Flodoardus et alii consentiunt), cum esset natus viginii duos annos, successit Bennadio in sede Rhemensi, atque illam tenuit annos LXXIV, obiitque propterea natus an. 96, Idibus Januariis. Cointius, ad annum 486, num. 12, censet sanctum Remigium episcopum Rhemicensem creatum fuisse ad an. circiter 459, et obiisse ad an. 533, quem vide. A sancto Remigio Clodoveum I, Francorum regem, fuisse baptizatum, auctor est Gregor. Turon., lib. II, cap. 31, quo loco egregium de beati Remigii doctrina et sanctitate textit elogium, nec dubitat eundem cum Sylvestro comparare.

Huic vitæ compendium in Codice nostro, sine ul'o auctoris nomine, pro titulo tantum præmittitur literis miniatis: *Kal. Octobr's. Incipit Vita sancti Remigii confessoris.* HOLLAND.

Hæc prima periodus paulo aliter alibi legitur. Nam in ms. Chiffletiano, sanctique Benigni Divionensis habetur: *Beatissimi Remigii antistitis depositio sancta nobis hodierna die mysticæ solemnitatis festa exhibuit, quæ annis singulis, dum in se cursus temporum volvitur, nostris desideriis innovatur.* Ita etiam fere habet Editio Suriana, quæ incipit: *Beati Remigii, etc.*, sed in Mombrutiana brevius dicitur: *Remigii antistitis depositio nobis in præsentia diem mysticæ festum solemnitatis exhibuit; post quæ mox ad sequentem periodum ita proceditur: Enimvero primis ortus natalibus, etc.* Hæc BOLL.

^b Pater sancti Remigii erat Emilius, vel Æmilius; frater Principius, Suessinum episcopus. De his vide epist. 14 lib. VIII Sidonii Apollinaris, ad sanctum Principium, Suessionensem episcopum, scriptam. De Parentibus sancti Remigii hæc habet Hincmarus, cap. I, num. 4: *Erant ambo genere nobiles, et gratia inter suos nominatissimi.* Sed de his tusms Holland. in prænot. ad vitam sancti Remigii.

^c Se alibi abest.

^d In Ms. Chiffletiano, atque Editione Suriana

A plura? cum secundis successibus certatim sanctæ conversationis studiis adolescens vigesimi secundi anni iustus ^k sumpsisset exordium, in hac urbe Rhemensium omnium generaliter votis ad pontificii culmen raptus fuisse dignoscitur potius quam electus. In quo statim sic apparuit aptus et devotus officio, tanquam, si ^l quo noviter ascenderat, jugiter præfuisset. Fuit itaque in eleemosynis largus, in vigiliis sedulus, in oratione devotus, in charitate perfectus, in ^m humilitate profusus, in doctrina præcipuus, in sermone paratus, in conversatione sanctissimus. Nunquam in eo invenit humani generis adversarius, ⁿ nec quod fraude deciperet, nec quod simulatione fuscaret.

3. Sinceritatem mentis vultus sui serenitate monstrabat, et pietatem elementissimi cordis ostendebat ^o lenitate sermonis. Quidquid ad salutem pertinere possit æternam, non minus implebat beatissimus opere, quam sermonis prædica inue docebat. Longum est itaque verbis exigere, ne irrogemus audientibus de nimia prolixitate fastidium, si quanta in eo ornamenta bonorum omnium, quæ sunt vel pretiosa, vel maxima, superuæ remunerationis præ-

Ciliniæ; in Ms. Divionensi sancti Benigni, *Chiliniæ*; apud Mombrutium, *Chilimæ*. Hæc sancti Remigii mater colitur die 21 Octob. BOLL.

^e Al., et.

^f Al., vel

^g Surius pro concepturæ substituit concipiendæ. Sed Codici nostro consentiunt reliqua exemplaria. BOLL. Idem adnotant ex Brow. hunc solæcismum haud alienum fuisse a Fortunato.

^h Chiff., præcebat.

C ⁱ Illic nonnihil variant lectiones mss. Chiffletianum, Divionense sancti Benigni, et Editio Suriana sic habent: *Haud morosa existit, hanc incerta; felicissimum pignus secunda protinus edidit, quod prius corde concepit.* Mombrutius vero sic: *Non ut morosa existit, vel incerta; felicissimum pignus secunda protinus edidit, quod prius corde concepit.* HOLLAND.

^j Surius, Benevolentiam; Mombr., tenivolentiam. BOLLAND.

^k Variant hic denno exemplaria. Chiffletianum, ac Divionense sancti Benigni pro sumpsisset, habent sumpsit; item Mombrut., sed post adolescens addit verbum polleret. At Surius eundem phrasim sic reddidit: *Cum secundis successibus certatim sanctæ conversationis studiis adolescens Domino militaret, et vigesimo secundo anno secundioris meriti sumpsisset exordium.* HOLLAND.

^l Divionense sancti Benigni habet: qui noviter ascendebat; et in Chifflet. etiam legitur qui pro quo. Nostro consonat Surius. Sed certe perperam legi Mombr. Ac si quidpiam noviter ucciderat, jugiter præfuisset. HOLLAND.

^m Divion., humanitate.

ⁿ Vocem nec tam hæc, quam mox infra, reposui ex cæteris cunctibus, cum in nostro ne vitiose l geretur. BOLLAND.

^o Al., in lenitate.

^p Al., posset

rogativa, ^a contulerim. Studeamus ergo pauca disserere, plurima præterire; ^b nam si tanta virtutum suarum insignia dicere cœperimus, aut ariditas nostri sermonis non possit excolere, aut memoria retinere, plus habere poterat terminum lux hodierna, quam pagina capiat. Intendebat vir ^c beatus Remigius jactantiam virtutum fugere, in quo non poterat gratia ^d celsa latere. Cum ei vero contigisset habere inter domesticos suos ^e secretius convivium et delectaretur in libertate charorum, descendebant ad eum ^f intrepidi passeret, et in manu ejus mensæ reliquias colligebant. Discendebant alii saturi, accedebant alii saturandi. Sic mansuescebat feritas avium in operatione virtutum.

4. Accidit autem, quodam tempore, ^g cum ex more pastoralis solertia paræcias ^h circuitet, ut si negligenter aliquid in divinis cultibus ageretur, fidelis servus Christi agnosceret; in vico similiter, cui vocabulum est ⁱ Calmiciaco ipsius devotione studii accessit. Ubi dum quidam cæcus ab eo opem misericordiæ postularet, cœpit, qua dudum captus fuerat, infestatione dæmonis, corporis vexatione torqueri. Tunc sanctus Remigius in oratione, qua semper anima sancta intentione vacabat corporea, se ^j sedulitate prostravit, raptimque lumen pristinum reddidit oculis, et pestem inmundi spiritus effugavit. O ineffabilis gratia pietatis; a quo dum substantia sola petitur, triplex remedium obtinetur. Victu pavit egenum, muneravit visu cæcatum, reddidit libertati captivum; atque ita contigit per hoc insigne mysterium, ut, dum apparuit unus in paupere, trinitas se ostendit ^k in salutem.

^a Hunc sensum mancum restitui posse affirmant Bollandistæ, si pro *contulerim* legatur *contulerit*, addaturque verbum *exponam*, aut simile. In Chiff., ac Divioniensi Cod., ut iidem referunt, sic habetur: *Longum est itaque verbis texere* (in Divion., *comprehendere*) *ne irrogemus audientibus de nimia his prolixitate fastidium*. Quantum in eum bonorum omnium ornamenta, quæ sunt pretiosa, vel maxima supernæ remunerationis prærogativa contulit. Item apud Surium integer habetur sensus iisdem fere verbis.

^b Ista in Mss. Chiff. ac Divion. sancti Benigni sic legere est: *Nam si tantarum virtutum suarum signa, aut ariditas nostri sermonis posset excolere, aut memoria retinere, prius habere poterat terminum lux hodierna quam pagina*. Noster consentit Mombritis, præter quam quod pro *plus* rectius habeat *prius*, et poterit pro poterat. Childetiano magis consonat Surius. BOLLAND.

^c Al., *sanctus*.

^d Al., *calica*.

^e Ita correxi ex cæteris Mss., et Edittis; nam in nostro legatur *secretiorem*. BOLL.

^f In Chiff. (ac forte etiam Divion.) est *trepidi*, ac mox infra *saturati* pro *saturi*; sed nostro Codici consonant Mombritis, Surius, atque ipse quoque Hincmarus in Vita subiicienda, n. 20, ubi ista e suo Fortunati exemplari iisdem verbis retulit. BOLL.

^g Chiff., *eum*.

^h Ibid., *circumire*.

ⁱ Hoc vocabulum *Calmiciaco*, aliqua immutatione litterarum, afferitur in Mss. ut est apud Boll.

^j Chiff. add. *etiam*.

^k Ibid., in *salute*.

5. ^l Sic ut semper ergo humani generis adversarius suam non desistit ostendere nocendi virtutum potentiam, civitatem Rhemorum, eodem tempore surgentibus subito flammarum globis, oborta nimia vastatione, succenderat, et jam fere partem tertiam favillis extantibus concrematio peracta consumpserat, et, quod residuum erat, victrix flamma lambebat: tunc, cum ^m ejus rei nuntius ad beatissimum Remigii antistitis pervenisset auditum, illico, velut invictus athleta, ad ruinam urbis celeri velocitate percurrit, atque se igni obvium, impleta oratione, monstravit (ⁿ statim velut quodam reatu fracta vel concisa, populo teste, in se vastatio ^o reducit incendii), et per patentem portam admodum fugiens discessit, ut omnibus monstraretur quod vir Dei, plenus fidei igne, ^p plus caluit, qui sævitiam tantæ indignationis et evicit et extinxit meritis.

6. Quædam vero puella, ab urbe Tolosa, præclaris oria natalibus, ab adolescenti infantia vesani spiritus tenebatur obsidione captiva. Quam cum tenero amore diligenter piissimi genitores, ad sancti Petri sepulcrum ^q in Romanam urbem cum plurima multitudine et multa devotione duxerunt. Ibi quidam Dei servus ^r cum auxilio sacri corporis plurima implebat signa virtutis. Hanc tamen puellam cum nulla potuisset intercessionem purgare, nec ab ipsa callidi dæmonis virus valuisset expellere, ^s hinc responsum hostis antiquus reddidit, divini ^t nominis obsecratione constrictus, quod nunquam ^u ab alterius de eodem habitaculo, nisi hujus beatissimi Remigii antistitis emundatione ^v possit expelli. Tunc parentes ejus, et ipsius ^x benedicti, et

^l In Chiff.: *Sed sicut semper erga humani generis detrimenta adversarius suam non desistit ostendere nocendi virtutum* [in Divion., *virium*] *potentiam*. BOLLAND.

^m Chiff., *hujus*.

ⁿ Hæc uncis inclusa descripsi ex Chiff.; in nostro enim sic mendosius legebatur: *Fracta, vel concisa, populi testa in se vastationem reducit incendii*. Surius, pro *reatu*, habet *rotata*. IDEM.

^o Al., *reducitur*.

^p Chiff.: *Plus caluit, quam sævitia tantæ indignationis, quam et evicit meritis, et extinxit*. BOLLAND.

^q Chiff., in *Romana urbe*.

^r In solo Chiff. additur nomine *Benedictus*; at certe perperam, ut mox dicemus. BOLL.

^s Al., *hoc*.

^t Chiff., *numinis*.

^u Ibid., *deest ab*.

^v Al. Ibid., *posset*.

^x Hanc vocem *Benedicti*, quæ a Fortunato *adjective* posita est de prædicto servo Dei (id quod ab eodem factitatum ostendit cl. Mabil. mox citandus) Hincmarus, in Vita sancti Remigii *substantive*, ut dicunt, accepit positam, eaque forte sanctum Benedictum, monachorum in Urciente Patrem, significatum existimavit, quemadmodum et alii, ipsum secuti opinati sunt, ut vel epistola proferatur, ut videatur, commentitia, quam sanctus Benedictus ad sanctum Remigium scripserit: in qua puellam, quam is sanare non poterat, eidem sanandam commendat. Bollandistæ, in commentario præfixo Vitæ sancti Remigii, num. 75 et seqq., hæc uno maxime talem opinionem refellunt, quod nunquam traditum, aut

• Alarici regis Gothorum, assatibus suffragati, cum devincta sobole ad sanctum Remigium antistitem pervenerunt, deprecantes ut virtutem ejus agnoscerent in purgatione sobolis, quam præciserat in confessione latronis.

7. Tunc beatissimus Remigius, ^b cum diurna luctatione se non esse dignum assereret, et consueta patientia repugnaret, precibus est populi supplicantis evictus, ut orationem pro ipsa funderet, et parentum lacrymis conduleret. Tunc sanctus Remigius, meritis sanctitatis armatus, verbi præcepit imperio ut iniquus prædo, per ^c quod ingressus fuerat, discederet, et Christi famulam relaxaret. Itaque cum nimio vomitu et obsceno fetore per os, quo fuerat intrinmissus, abcessit. ^d Sed paulo post discedente pontifice, sub ipsius tamen horæ spatio, dum nimium labore fessa nutaret, spem salutis amisit. ^e Iterate ergo supplicantium turba recurrit ad medicum: beatus autem Remigius ^f ille se accusat, potius perpetrasse facinus, quam sanitatis præmium indulgisse, et exstitisse homicidii reum, non attulisse remedium.

8. Ad basilicam igitur sancti Joannis, quo corpus jacebat ^g exanimæ, populi obtentus deprecatione regreditur, ibique sanctus Remigius cum lacrymis ad pavimenta sanctorum ^h in oratione prosternitur, et reliquos, ut ita facerent, adhortatur. Tunc sanctus Remigius, effuso lacrymarum imbre, consurgens suscitavit mortuam ⁱ quam prius sanavit ægotam. Quæ protinus apprehensa manu pontificis, cum inte-

auditum sit, sanctum patriarcham Benedictum, Romæ, ad sepulcrum sancti Petri, cum auxilio sacri corporis, plura impleta signa virtutis. Verisimilius itaque est eum de quo hic loquitur Fortunatus, Dei servum, fuisse sanctum Abundum, alias etiam Acontium vocatum (qui sentiunt cl. Mabill. in Ann. Bened., ad an. 550, et eum secuti Bolland.), cujus meminit Gregorius M., lib. III Dial., cap. 25, quemque custodem ecclesiæ sancti Petri idem Greg. refert fuisse, atque ita: Omnipotenti Deo fideliter servisse, ut idem beatus Petrus apostolus signis ostenderet quam de illo haberet æstimationem. Jam vero et tempora (ut ibidem adnotant Bollandistæ) non discrepant.

• Illic designatur Alaricus, nominis hujusce H. Gothorum, sive Visigothorum, in Galliis rex, qui sedem habuit Tolosæ, quique a Clodoveo I, Francorum rege, in Vogladensi prælio victus est an. 507, ut adnotant Boll., n. 80 commentarii præfati, adversus eum qui Alaricum I putant hic a Fortunato significari, cujus tempora cum temporibus sancti Remigii non conveniunt. De hoc Alarico II lege Greg. Turon., l. II Hist. Franc., cap. 35 et seqq.

^b In Chiffletiano legitur: Ille cum, etc., omis-
sis his: Tunc beatissimus Remigius. Boll.

^c Chiffletianum, quo; Surius, quod fuerat ingressus. Boll.

^d Ibid., hæc periodus sit recensetur: Sed paulo post discedente pontifice, sub ipsius statim horæ spatio vitæ calore decepta, spiritum (in Divionensi additur animam). Monobritius ultima se reddidit: Dum nimio labore fessa nutiretur, vitali calore alienata,

A gra incolemitate surrexit, et ad propria feliciter remeavit. Judicare enim possumus quantus in præsentis miraculo fuisset parentum fletus ^l pro gaudio, laus populi ^k pro triumpho. Putamus cum quo genuit quantaque devotione Gloria in excelsis Deo cecinerunt, qui per sacrum antistitem divina videre mysteria meruerunt? Potuit enim ille plebem suam de casu cujuslibet periculi imminenti eripere, qui vitam ^l mortuæ valuit restaurare.

9. Inter hujusmodi igitur virtutum suarum insignia elegit beatus Remigius, athleta Christi, transitum lethiferi soporis excipiens, procellas mundi, senin jam urgeute, deserere, et ad portum cælestis habitaculi pervenire. Post ^m cujus vero obitum tanta ad sui corporis patrocinia fidelibus ⁿ remedia tribuuntur, et solis agnoscutur vivere meritis, qui tantis fulsit exemplis ^o Cui vero pœna dignoscitur defuisse martyrii, non devotio confessoris. In illis ergo divinis templorum oraculis, ubi ejus patrocinia veneramus ^p, quidquid enim fide petitur, invenitur, et quod speratur studio, præstat effectum. Profusus ergo unanimiter precibus exoramus, ^q ut nobis vitæ salutaris spatio indulgentiam delictorum obtineat intercessio sancti Remigii pontificis cum auxilio Redemptoris. Det etiam deprecatio ejus generaliter in hoc mundo tranquilla pacis tempora, qui promisit justis æterna. Quod ipse præstare digneatur, qui regnat cum Patre et Spiritu sancto, qui est benedictus in sæcula. Amen

C spiritum salutis amisit. Etiam Surius paulo aliter loquitur. Hæc ex Bolland. Porro Surius sic legit: Dum nimio labore fessa nutaret, vitali calore exempto, spiritum exhalavit, et spem salutis suis ademitt.

^e Chiff., iteratis precibus.

^f Ibid., illi.

^g Al., exanime.

^h In oratione deest in Chifflet. Boll.

ⁱ Hoc sancti Remigii miraculum memorat vel Greg. Tur., lib. de Gloria conf., cap. 79, ut videtur desumptum ex Vita ejusdem, a Fortunato scripta prolixius: quam ipse Greg. indicare videtur lib. II Hist. Franc., cap. 51, ubi sic scribit de sancto Remigio: Est enim nunc liber vitæ ejus, qui eum narrat mortuum suscitasse: hanc ipsam scilicet indicans puellam, de qua in allato libro de Gl. confess.

^j Chiff., præ.

^k Ibid., præ.

^l Ibid., mortui potuit

^m Divion., ejus.

ⁿ Chiff., remediaque.

^o Hæc periodus uncis inclusa, deerat ab eo ms. quo usi sunt Boll., sed exstabat in aliis, nec deest in Edit. Surii, quamvis aliquid differat. Sic enim ibi legitur: hujus vero pœna dignoscitur defuisse martyrio, non devotio confessioni.

^p Al., veneramus.

^q In Chifflet., ex ipsis Bolland. legitur: Ut nobis vitæ salutis spatium; deest vero ad extremum conclusio: Quod ipse præstare dignetur, etc., ac legitur: Explicit depositio sancti Remigii.

PRÆMONITIO

IN VITAM S. MEDARDI EPISCOPI NOVIOMENSIS ET TORNACENSIS.

Auctor anonymus *Suessionensis* sæculi ix, in præfat. ad supplementum Actorum S. Medardi [quod exstat apud Bolland. ad diem 8 Junii] sequentem Vitam a Fortunato scriptam fuisse testatur, hisce verbis: « Fortunatus natione Italus, presbyter Ravennensis, suo tempore eruditissimus, ex Ravenna progrediens, Galliarum fines pergere adiens, Pictaviensi tunc commodam sibi delegit habere stationem... Denique rogatus ab eodem venerabili pontifice (Greg. Tur.), edidit perplura epuscula, maxime hæc loquens, de Vita et virtutibus sanctorum, inter quæ et Vitam gloriosi et cum omni reverentia nominandi domini nostri Medardi succincte, quidem tam prosa, quam versibus, sed tamen luculento sermone perstrinxit. » Gregorius Turanensis hujusce Vitæ librum videtur memorare lib. de Gloria confess., p. 95, his verbis: « Post scriptum de mirabilibus ejus (S. Medardi) librum, mulier manu debilis, etc. » Alius item *Suessionensis* auctor et is monachus (cujus sermones edidit Boscus in Bibliotheca Floriacensi, pag. 150, Vitæ a Fortunato scriptæ mentionem facit inquit: « Ejusdem Patris Vitam, metro et ætissima edidit oratione Fortunatus. »

Porro cum plures circumferantur Vitæ sancti Medardi, sub nomine Fortunati, nos ut veram ac germanam illam subjicimus quam primus edidit cl. D'Achery in Spicilegio, tom. II, erutam ex antiquis Mss.; cæteras vero, censulas ascriptas eidem Fortunato, rejicimus.

Ac profecto, quomodo edidit Surius ad diem octavum Junii, quæ diu credita est esse Fortunati, quamque Valerius ipsi ascribit, ut reprobemus, gravia suadent momenta. Nam antiquissima Mss. illam non Fortunato, sed Radbodo Noviomensi, et Tornacensi episcopo, ascribunt. Ita Codex ms. Bibliothecæ Thurnæ, referente eodem Achery, hæc præfert epigraphem: « Incipit vita beatissimi confessoris Christiani episcopi Noviomensis quam dominus Radbodus, Noviomensis et Tornacensis episcopus, sic dictavit. » Compendiensi autem Codex item ab Achery relatus, hunc habet titulum: « Vita sancti Medardi, quam dominus Radbodus Noviomensis sic dictavit. » Censent Bollandistæ cum Sammarthanis, hunc Radbodum secundum fuisse hujus nominis, qui Brugis decessit an. 1048, ac sepultus est in cathedrali Tornacensi. Quanquam enim auctorem potius alteri fuisse, ut Vita illa scriberetur, quam ut ipse conscriberet, confici videtur ex sermone anonymi de primi temp'i sancti Medardi Statu, etc., quem Joannes Boscus in Bibliotheca Floriacensi edidit, ut advertunt Boll.

Alteræ, eaque gravissima, causa est cur illam a Surio editam, rejiciamus, quod in ea Drausio et Warimbertus *Suessionenses* episcopi nominentur, qui centum circiter annis post Fortunatum vixisse deprehenduntur. Postremo stylus ipse discrepat a stylo Fortunati, quod nec ipse Surius diffidet, quam propterea ab alia interpolatam fuisse, et multa eidem aliena manu adjecta affirmat. Adde his ea quæ Cointius animadvertit ad an. Christi 456, num. 7, ad hanc rem, scilicet quod hujus Vitæ auctor sanctum Remigium vocat archiepiscopum; et Tornacenses, « gentem a Flandrinensium » appellat, « cum ætate Fortunati nec archiepiscopi vox esset in usu, nec Flandrie, » vel « Flandriensium nomen audiretur, et annis ab obitu sancti Medardi trecentis Tornacum non pertineret ad Flandriam, quæ pervigilanti tunc amplectebatur ditionem, » etc. Ex quibus ipse concludit Vitam sancti Medardi quæ legitur apud Surium, ab auctore compositam fuisse qui post annum Christi millesimum vixit.

Secunda Vita sancti Medardi, quæ Fortunatam præfert auctorem, ea est quam Bibliothecæ Floriacensi a se editæ, inseruit laudatus Boscus, quæque item ob graves causas Fortunato objudicanda est. Nam stylus longe diversus est a stylo Fortunati, ei duo miracula a sancto Medardo adhuc puero edita illic referuntur, quæ a Fortunato prætermissa narrat præfatus anonymus, scriptor Actorum sancti Medardi, in prologo, num. 2, ut legere est apud Bolland., in supplemento ad Vitam sancti Medardi. His adæque quod Vitæ hujusce scriptor (ut eadem exstat in Mss. apud Bollandistas, collato cum Cod. ms. reginæ Suevicæ) fabricam templi sancti Medardi uni Clotario regi ascribit, nulla facta mentione Sigiberti, a quo tamen perfectam et in culmen ductam narrat Fort., cap. 2 lib. II, ubi agit de virtutibus sancti Medardi. Item refert, « a Clotario procuratam apud summum pontificem » confirmationem privilegii, « a sancto Leone, sanctæ Romanæ urbis episcopo, et aliis venerabilibus episcopis concessi; » quæ omnia, quicunque demum Clotarius aut Leo accipiantur, convenire non possunt temporibus, ut ibidem ostendunt Boll., qui propterea censent auctorem illius Vitæ fuisse monachum Sammelardensem, sæculo xiii non antiquiorem. Atque hæc tam repugnantia a Boscio, in Vita sancti Medardi a se relata, fuisse prætermissa « propter suam absurditatem, » arbitrantur iidem Bollandistæ.

Nos igitur eam sancti Medardi Vitam hoc loco subjicimus, quam edidit cl. Achery in Spicilegio, tomo II, et Bolland. ad diem 8 Junii, existimantes hæc inter cæteras genuinum esse Fortunati scriptum. Porro is videri potest aliquibus eandem elucubrâsse extremo vitæ sue tempore, cum ad ejus calorem regis Theodeberti mentionem faciat, ac ejus felix et latus imperium commemolet, quod eidem dururum comprecatur. Nam Theodebertus apud *Suessionas* regnare cepit an. 589, ut legere est apud Greg. Tur., lib. IX Hist. Franc., cap. 56. Anno vero 596, rex Austrasie inauguratus est, Clildeberto, patre suo, jam vita functo. Idem, ad annum 602, Vascones debellat, ac suo imperio subigit, et inde Italiam regnum suum facit. Porro Fortunatus ad hoc usque tempus vitam ferè productam, quæ sæculo sexto labente, aut meunte, decessisse alibi diximus. Quanquam postrema illi verba, quibus voti pro regibus continentur, malim credere a quopiam adjecta fuisse Vitæ a Fortunato conscriptæ, quam adaliam a Fortunato, præsertim si hæc illa est cujus meminit et Gregorius Turanensis an. 553 jam ita functus. Certe extrema illa verba, ut adnotant Bollandistæ, ut plerique Mss. desiderantur.

VITA SANCTI MEDARDI EPISCOPI

NOVIOMENSIS ET TORNACENSIS.

1. • Beatissimi Medardi antistitis Vitam, quæ per universam orbem virtutum propagatur insignibus.

• De sancto Medardo episcopo Noviomensi, plura diximus in notis ad carmen 20 lib. II Oper. Fortunati quæ legesit.

nequivimus silentio præterire, quamvis non valeamus ^a gestorum cuncta perstringere. Et qui solennitatis ejus diem, veneratione perspicuum, omnium populorum catervas quotannis expectere, depositionis suæ commemoratio principalis invitat; crescat in universorum pectoribus pro fidei ^b ardore devotio, dum sanctorum panditur magnitudo, ut si in hac rarus sit qui existat imitator operis, cunctos tamen faciat ejus intercessio potiores. Hujus ergo originem propterea primum suggestio nostri sermonis insinuat, ut nullus forsitan desperationis obstaculo magis culpandus ^c ostendat, quoniam Deum integro amore diligere, non facit gentium divisa discretio, sed unitas ^d fidei plenitudo, ^e ne divina gratia, quæ volentibus cunctis generalis ostenditur, ^f specialis esse iudicio fallente credatur.

2. Pater igitur hujus, nomine ^g Nectardus, de forte Francorum genere, non fuit infimus libertate. Mater vero Romana, nomine Protagia, absolutis claruit servitute natalibus: quæ in Christi tabernaculis (ut censemus) pretioso secunda partu plus placuit, quam si integritate servata nequaquam se vinculis virilibus tradidisset; quorum in Viromandensi territorio et habitatio fuisse dignoscitur, et origo. In qua urbe cum adolescens ad scholam recurreret, ^h casulam, quam ei sua genitrix fecerat, per ipsum ad artificem componendam direxit: quam in itinere cæco a se invento mox præbuit. Similiter quidquid ad escam accipere deberet, dum suorum parentum gregem ⁱ pasceret, si pauperem vidisset, cibum egenti porrigebat, ipse ferens inopiam, diei ducens jejunia. Nec illud est reticendum rei gestæ mysterium. Dum adhuc esset in scholis vir sanctus, parvus et innocens, dicit ad ^j Eleutherium quemdam puerum, quod publica in actione ^k comitivam assumeret, et cum triginta annorum vitæ spatium caperet, ipsum dixit fu-

aturum summum Dei pontificem, qui in Tornaco civitate pastor est datus Ecclesiæ. Ita sanctus quod prædixit quasi propheta divino spiritu jam præbavit.

3. Deinde cum crebrius ad templorum oracula ^l fidei monitu promulgante discurreret, et tenerositate annos, libralis patientia moribus, temperaret propriæ voluntatis arbitrio, dum mundi illecebras vitando despiceret, officium sacerdotis excepit, pariter et animo conversus et habitu. Morum claritate præcellens, confestim claruit, apud urbis pontificem conversatione præcipuus, apud ^m cunctos mentis ⁿ puritate sincerus. Nunquam se latitiæ ubertate plus exultit, nunquam mœoris acerbitate turbavit. Fuit semper tolerans in adversis, mitis in prosperis, cunctos sibi obedientiæ sedulitate præferens, egentibus ^B larga miseratione succurrens, et ex omnibus caleato vitiorum fomite, angusti callis tramiem, sanctæ conversationis gressu surgente, conscendens, quidquid adversum est horruit, quidquid pretiosum eligit. Quil plura? Ut hospeserneretur in sæculo, et jam possessor esset in cælo, tunc crescentibus muniis per ^a singulos sacerdotii honores, interjecta discretionem temporum, ecclesiastici moris tenorem percurrens, presbyterii officium electus excepit, probatus obtinuit; et ita se deinceps sanctis cœpit publicare virtutibus, ut Christi merito putaretur alumnus.

4. Contigit ergo ut, autumni tempore, fructus ^o mitescente botri succo, varicantem vindemiam ubertas ostenderet, per quam latronis temeritas ejus gratiam publicaret. Intempesta igitur nocte, cum potius in humanis corporibus, curarum diversitate seclusa, dominante silentio, blandi soporis onus incumbit, vineam suam, ^p cupiditate fraudis impulsus, latro capiendus expetiit, tenendus irrupit. Tunc prædam gladio secante corripit, ipse magis prædatus, intra

^a Mss. Anduniaropolitanam et Velseri addunt: *Ejus insignia cuncta*. BOLLAND.

^b Mss. Belfortii, amore. BOLL.

^c Acher., ostendat.

^d Noviomense, unitatis plenitudo. IDEM.

^e Advertat lector Fortunatum ibi loqui de gratia sanctitatis, quæ nullius gentis aut familiæ, vel Fortunæ, propria ac singularis est, cum nemo sanctificetur, nisi in Christo Jesu, apud quem non est Judæus, neque Græcus, non est servus, neque liber, etc., sed ipsa volentibus cunctis generalis ostenditur; ita tamen ut voluntas præparetur a Domino. Ipse est enim, ut ait Apostolus, qui operatur in nobis et velle et perficere pro bona voluntate. Lege ipsum Fortunatum, in expositione Orationis Dominicæ, ad illa verba: *Fiat voluntas tua*. (Secundæ curæ nota.)

^f Id est, propria gentium aliquarum.

^g Auctor Vitæ sancti Medardi, quæ exstat apud Surium, ait Medardum patre Nectardo et matre Protagia genitum, apud Salenticum, hereditariam prædecessorum suorum possessionem, natum atque alium fuisse. Est autem, ut subdit, prædium illud Salenticum in episcopatu situm Viromandensi, in regione autem Noviomensi.

^h Casula proprie vestis sacerdotalis, quasi parva casa dicta, quod totum corpus tegat et amictat. Vel laicis tamen id genus vestis commune fuisse constat ex Procopio, lib. II Belli Vand., c. 26, asserens eam neco ac privato convenire, non imperatori, iis ver-

bis: *Ἀρεσθίνδος οὐδὲν τι μέγας, ἀλλ' ὡς ἐπετο ἡμᾶς ὁ ἀμπεχόμενος, οὗτε ἄλλω στρατευομένῳ ἀνδρὶ ἐπιτηδείως ἔχον, ἀλλὰ δούλῳ, ἢ ἰδιώτῃ παντάπασιν πρίπον. Κατοῦλαν αὐτὸ τῇ Λατινῶν γωνίᾳ κατοῦσι Ῥωμαῖοι.*

^l Tria Mss. addunt: *porcum*; vero-junil'us Radbodus, equorum; hoc enim ingenio puero convenientius. BOLL. Ac sane, quod a Medardo adhuc puero factum narrat Radbodus, scilicet, quod cum famuli forte domo abessent, nec esset qui fessos equos pastum duceret, et pater id muneris Medardo injunxisset, is prætereunti homini, cui equus pererat, misericordia commotus, de paternis equis unum dedit, declarat quo in sensu accipienda sint verba Fortunati.

^m Colitur sanctus Eleutherius die 20 Februarii, ad quem diem vide Acta ejus apud Bolland., in quibus et hoc de illo vaticinium sancti Medardi narratur.

ⁿ Comitiva hic sumitur pro dignitate comitis. Videtur quæ diximus in notis ad eum 16 libri VII.

^o Plura Mss., fidei monita promulgando. BOLL.

^p Ms. Maximioi, sinceritate purus. LAT.

^q Acherius, singulis sacerdotii honoribus, id est inferioribus gradus, ad sacerdotium certo ordine ferentes, percurrendo.

^r Alia Mss.: *mitescensibus botris, succo varicante vindemiam*. BOLL.

^s Iussus: *Fructus capiendi impulsus latro expetit et irrupit*. LAT.

patentia septa constringitur; et quod effringere violentius voluit, nequaquam evasit. In posterum, suo crimine captivatus, gustum habere de fructu non meruit, et redeundi aditum ebrinus non invenit; nec mittere poterat quod præsumpserat, nec auferre fas habuit quod ambiebat; sed cum in illo primo diluculo, rei præscius, vineæ dominator occurreret, furem reperit, quem sua jam præda prævinxerat, et uterque alium inuito jure servabat. Tunc usque adeo sancti ultio rei sævit in crimine, ut vias propria manu discerpens, augmentum magis illi profusa oblatione tribueret, et delictum obijuratione castigans, remeandi aditum indulgeret.

5. Pari igitur meruit poena percelli, vel perdurante insidia coerceri, qui vasa ejus, domum nocturna obreptione præveniens, distenta melle, furatus fuerat. Custodes deceptione callida fallere potuit, pecus quod rapuerat temerarius non evasit. Castorum habitacula sublata apes cum indignatione linquebant; ubique furem non casto ditantes opere, sed aculeorum sævitia persequentes, quousque latronis detecta confusio, sancto quod fraudaverat reddidit, et veniam prostratus invenit; sed nec immerito pia sacerdotis indulgentia reum non damnabat ex crimine, quem ipsa ultrix præda torquebat.

6. Accidit etiam simile sub hac prodizione mysterium. Dum viator quidam juxta domum ejus agendi itineris copia præteriret, capiens illius callida fraude juvenum, furti scelere tintinnabulum collo præripuit; atque hiatum ipsius impressi graminis fraude condemnans, nullius contemplatione deprehensus abscessit; et cum jam se censuit vel criminis evasisse periculum, vel sortitum compendia fuisse per furtum, obstaculo nullo a serata, ipsa dedit præda tintinum, cupiens domini redire præsidio: quæ quantilibet abditis penetralibus studio diligenti locata vel ferrata claustrorum obsecratione retrusa maneret, tinniente ambitu scelus nullo modulante vulgabat,

^a Alia, serrata, vel servato. Idem.

^b Alia: Quo actus pietatis studio non errabat; alia: Quo remiam pietatis studio non orabat, BOLLAND. Confer hæc cum pœnate de eodem sancto Medardo scripto a Fortunato, l. II, c. 20.

^c Vita a Boscio relata in Biblioth. Floriacensi hic desinit.

^d Hæc num. 7 relata deerant in Mss. Maximini. BOLL.

^e Alii, Somma, vulgo la Somme, antiquioribus Sonoma. BOLL.

^f An forte Nigella, vulgo N. lle oppidum medium inter utrumque flumen? Vita tertia: inter Isaram fluvium, et urbem Noviomagum, quasi hunc jam transisset exercitus, quod minus probò. Radbodus inter Noviomum et Isaram rem actam ait. BOLL.

^g Vehicula, id est equi, Gallice voitures. BOLL.

^h Ms. Velseri, saunas, alii sagmas, et signata; apud Radbodum plaustra scribuntur; apud Monachum Suess., carpenta. BOLL.

ⁱ Ms. Noviom., Sacentiacum, vulgo S. Ilency, prope Noviomum. BOLL.

^j Discaricare est onus de plaustro, aut equo deponere. Vide Dufr., in Gloss.

^k Cointius, ad an. 530, num. 14, ait Medardum successisse hoc anno Almo in sede Viromandensi. Is postea sedem suam Noviomum transtulit, ac paulo

hiatu ingenti vomens, auctorem criminis querela geminante confudit. Tunc laico præterita memorans, confusa mente percussus, revertis domino terribus quod abstulerat, ^b quod etiam pietatis studio non servabat. Ita demum reddita juri naturæ, coepit species se non animata celare, nec sonitu se nisi pulsa detegere. Saucius igitur athleta Christi, absque reatu proprio, pro delicto confunditur alieno; atque ideo mercedem reo pro culpa tribuit, ne inani ambitione tristior remearet ^c.

7. ^d Quadam vice præcelsus Clotaricus rex in procinctu, Francorum movens exercitum, cum transisset fluvium, cujus est ^e Summa vocabulum, omnia quæ inveniebant lica prædantes et pecora, pervenientes inter ^f castellum quod fertur Noviomagum, ^B et Isaram fluvium, quidquid fuit ^g vehiculorum, carra, vel ^h summas trahentium, pedes affligentes, de loco nullatenus moverunt per triduum. Ad villam sancti Menardi, quæ ⁱ Sellentiacum dicitur, occurrunt viro sanctissimo; et dati oratione ^j discaricantes quæ tolerant, laxati pergunt itinera.

8. Nec illud omittendum est, quod per miraculum factum est. Cum porcarii sui in glandem porcens deducere, et ab iniquis hominibus furto subducti fuissent, divina mox virtute soli, de longa regione, nullo homine sequente, ad sanctum virum reducti sunt. Nec hoc inter reliqua miranda signa prætereant. Quidam, Tosio nomine, dæmonis graviter oppressus infestatione, curari meruit expresso viri Dei signaculo.

^C 9. Sed cum jam multimodis virtutum fulgeret studiis, fama quæ ejus per diversa orbis spatia gratia crescente præcelleret, defuncto Viromandensium urbis pontifice, ^k in ejus locum consecratur episcopus. Ubi conversatione cœlesti ter quinis annorum circulis in sanctimonia ipsius officii sacerdos exstitit pretiosus; et nisi quod percussor corporis defuit, martyrium confessor implevit. Sustinuit jugiter diapost sancto Eleutherio episcopo Tornacensi, vita sumto, Tornacensis ipse episcopus creatus est, summa cleri ac populi totius consensione et acclamatione, nec non regum favore, ac sic unanimi, pontificali videlicet ac regali, auctoritate, duas illas Ecclesiam unam fecit, ut ait Radbod. in Vita sancti Medardi, num. 19. Item tradit causam ob quam is sedem episcopalem a Viromandis Noviomum transulerit. Illa scilicet urbs frequentibus Barbarorum excursionibus cum devastata fuisset, ac nova timeretur incursio, Noviomum, seu tutiorem in locum, cum arte, tum ipsa natura satis minutum ac vallatum, sedem duxit transferendam. Est scilicet ea regio (ut ibidem Radbodus, num. 16, describit) silvis circumdata, et paludibus, et sua ipsius habilitate contra hostiles non parum munita excursus. Ipse quoque inter geminos rivulos constitutus est Noviomus, ab Oriente Galliois, ab Occidente Margareta circumfluitur, quos ambo tertius quidam suscipit, qui Versa nominatur; et sic pariter confluentes non longe a mœnibus illis in Isaram, qui magni est nominis, dilabuntur. . . Est etiam locus ipse ab Oriente et Occidente adeo rupibus vallatus et rivulis, montibus quoque et vallium cuniculis, quod contra plurimam hostium incursionem a paucis commodissime possit defendi.

hilo præliante calumniam, sed pervenit victor meritis ad coronam. Tunc pontifex beatissimus, membrorum compage, protenta longævitate defessus, "spiritum requiem deprecatus emisit, et convexa rostri athleta triumphalis ascendit. Inter reliquos, etiam asseverante (ut vidit) Willacario presbytero, quando sanctus Medardus accepit corporis transitum, ipsius horæ momento cæli prorsus aperti sunt et ante sancti corpusculum fere per tres horas divina luminaria cunctis videntibus astiterunt; moxque in terra grande fluxit diluvium, ita ut plueret multum calida aqua de nubilo.

10. Cujus corporis solemne pignus, præcellentissimi Clotarii principis Francorum vel devotione vel tempore, Suessionensium urbs, tanti muneris præmio ditata, promeruit. Sed cum omnium populo-
rum fides solenni ambitione, gravissimo feretro, tradenda sepulchræ membra conveheret, et unanimitate vel amore gestandi onus leve sentiret, tunc obviam sancium habuit, damatæ aurium dudum auditibus, surdus quidam occurrens; et pretiosi velaminis pectus osculans, psallentium illico stupens melos audit, et fraudati sensus usum recipere mundatus fide promeruit.

11. Postquam igitur, devotione fidelium maximo decore præfulta ejus tumuli urna exornata surrexit, prolixum est enarrare quantis se virtutibus quantisque pro debiliū clamor attollat emundatione tropæis; a quo quidquid fosis precibus expetitur, incunctanter effectibus obtinetur. Hujus igitur templi pro foribus paralyticus quidam depositus et e-
jectus, quem omnium membrorum debilitas diverso jure discreta damnaverat, pristina incolumitatis meruit augmenta suscipere, et salutis gloriam obtinere, ut singulis vigor artubus redditus con-

festum, suffragante remedio, astaret illæsus, et cujus prius communis usum sermonis adnexa palato lingua confuderat, virtutem sauci antistitis resoluta oris compage laudabat.

12. Protinus scilicet sæpe palam triumphante mysterio, quos iniqua ferri ponderis retentacula gressibus negatis astrinxerant, ad templi oraculum summus antistes veniendi præstitit facultatem; et robustam metalli naturam exsuperans, vasta compedum viacula confregit. Multos igitur promiscui sexus, quos membrorum debilitas miseranda contraxerat, usibus restitutis, virtus medica indiscrete solvebat. Crebrius etiam oculorum captis lumine, purgatis tenebris, præsidium contemplationis indulsit, et redivivæ lucis compendia desertis habitaculis restauravit. Multa quoque et innumera virtutum suarum insignia, quæ diebus singulis ex more concrescunt, relatio nostra præterit, ut nec lateret silentio magnitudo operis, nec diu consumeret spatium tanta prolixitas dictionis.

13. Hujus ergo piam Majestatem fosis indesinenter precibus exoremus, ut [clementissimi Theodeberti, regis nostri, felicitatem, crebris successibus dilatata, et in externis gentibus justo domi-
nandi jure procul extensam, pro sua pietate longævet, et clementissimi Sigiberti quondam regis animæ sempiternam requiem præstare dignetur, qui templi ejus spatia devotus extendens, ad excelsa fastigii tegmina sumptuoso decore perduxit, quatenus eodem intercedente, servato colmine regii diadematis, protendantur sceptræ regis potestatis, ac perinde medelam populis, pacemque tribuat universis;] conferat etiam petitum pro delictorum indulgentia cunctis generale præsidium, qui speciale solennitatis suæ hodie mundo præstitit ornamentum.

corpus ejus basilicam decenter exædificaturum, et ad laudem et gloriam divinæ Majestatis cœnobiale serrorum Dei regulam ordinaturum.

In tertia Vita, cap. 24, ejus infirmitas hisce verbis explicatur: *Utrique pedes in posteriora reflexo, ad vitam quodammodo semivivens tenebatur imago, quia et manus nugaciter vacabant ab opere, nec ad aliqua agiles exeri, nec dissipatæ saltem ori habiles erant applicari.*

Ille desinit ms. Caesaris insulæ. Chiffletius etiam quædam mss. habuit, in quibus deerant vota pro regibus mox nominandis, BOLLANO.

De sancti Medardi basilica, et in ea perlicienda studio Sigiberti et opera, legis quæ adnotavimus ad c. 20 lib. II Op. Fort.

Ille conclusio apud Acher. ex Mss. Corbeiensi et Resbaccensi paulo prolixior, et aptior aucto in Ecclesiis usui legitur hoc modo: *Hujus ergo piam Majestatem fosis indesinenter precibus exoremus, ut conferat pro delictorum indulgentia cunctis generale præsidium, qui speciale solennitatis suæ hodie mundo præstitit ornamentum. Quæ cuncto præconia sibi non modo ejus qui accepit ut dignus pro nobis suffragator assistat, sed potius sanctæ et inseparabilis Trinitatis, cui honor et potestas, virtus et imperium, laus et jubilatio, in omni gente, loco et tempore, et per infinita sæculorum sæcula.*

* Cointius refert obitum sancti Medardi ad an. 545, ostendens nec post an. 550 creatum episcopum Viromandensem, nec post 545 vita esse functum. Nam res, inquit, ab eo gestæ, antequam Tornacensis episcopus crearetur, breviori temporis spatia quam biennio circumscribi non possunt. At sanctus Eleutherius, cui Medardus in sede Tornacensi successit, obiit an. 532. Non is igitur post an. 550 Viromandensis episcopus creatus fuisse dicendus est. Neque rursus dici potest ante an. 550 Viromandensem sedem conscendisse, cum non ante annum 544 beata Radegundis a beato Medardo, Noviom. episcopo, velum acceperit, ut in ejus Vita narratur. Quamobrem cum is sedit episcopus quindecim annis, consequitur ut nec ante annum 550 creatus fuisse episcopum existimandus sit, nec post 545 obiisse. Hujusce chronologiæ ratio videtur cum eo consentire quod narrat Radbodus, sanctum Medardum, Tornacensem episcopum creatum sub sanctissimo Remigio Rhemorum archiepiscopo, siquidem Remigius, ut vult Cointius, obiit an. 555.

^b Aliis mss. Willacharius et Walcharius.

* Scilicet, ut in ejus Vita narrat Radbodus, cum ad eum, jam ad extrema reductum, visendum Clotarius accessisset, et ipse mandasset ut sua in ecclesia sepeliretur, rex enixe ab eodem petit et impetravit ut Suessionis se humari pateretur, asserens se super

PRÆMONITIO

IN VITAM S. MARCELLI EPISCOPI PARISIENSIS.

Utrum revera Fortunatus, episcopus Pictaviensis, sequentem Vitam S. Marcelli, episcopi Parisiensis, necne, conscripserit, inter se eruditii dissentiunt. Auctores Hist. Litt. Franc. illum adjudicant Fortunato nostro, atque alteri Fortunato Vercellensi attribuant, de quo in præf. ad Vitam S. Hilarii sumus loquuti. Hisce vero iudiciis sive conjecturis illi adducuntur: 1° quod Vitæ sanctorum conscriptæ a Fortunato Pictaviensi antistite, illum solum presbyterum, non episcopum nominant; ac si quando nominant, addunt Ecclesiæ nomen cui regenda præfuit; 2° stylus quo conscripta est Vita S. Marcelli, simplicior magisque concisus videtur quam ille Fortunati; 3° Vita isthæc multis ante annis scripta est quam S. Germanus, episcopus Parisiensis, decederet; atque adeo non multo postquam in Gallias advenisset Fortunatus, cum is nondum gestis sanctorum conscribendis animum applicuisset. Nam ipse videtur serius ad gesta sanctorum colligenda et litteris consignanda accessisse, cum antea poesi impensius operam daret. Postremo Gregorius Turonensis mentionem faciens Vitæ hujusce lib. de Gloria Confess., c. 89, auctorem ejus non commemorat, cum tamen solemne eidem fuerit nomen amicissimi sui Fortunati ascribere, quoties setum ingenti ejus aliquem commemoraret. Ita cum Vilas S. Severini, episcopi Burdegalsis, S. Albini Andegavensis, et S. Germani, Parisiensis pontificis, commemorant, semper iis Fortunati nomen adjecisse comperitur.

Sed alii contra sentiunt: ac Hadr. Valesius in'er ceteros in dissert. contra Launoium; Vossius, lib. II de Latinis Historicis, c. 23; Lubbeus tom. II de Script. Ecclesiast.; Joan. Abernus Fabricius in Bibliotheca Lat. mediæ et infimæ ætatis; Joan. Molanus in Usuardi Martyr.; Cæsar Baronius in notis ad Martyr. Rom. et alii, eam proprium Fortunati ac genuinum setum esse confirmant.

Qua in re, ut et ipse aperiam quod sentio, momenta et conjecturæ quibus adducti supra citati auctores Hist. Litt. Vitam S. Marcelli nostro Fortunato adjudicant, non tanti esse videntur, quamobrem ita se habere rem judicavi. Nam 1° non multum interest utrum is qui titulum huic Vitæ præfixit, Fortunatum presbyterumne, an etiam episcopum nominarit. Cæteroque in ex simili errore ac varietate plura alia, eaque germana Fortunati opera, in dubium revocari possent, aut etiam rejici, quod Fortunatum modo presbyterum, modo episcopum nominant; nec facilius fuerit quam nomen episcopi supponi pro nomine presbyteri, quem aliunde episcopum fuisse constabat, suppresso Ecclesiæ cui præfuerat nomine ex negligentia aut impertitia amanuensis. Certe antiquus Coder, quem Mabillonius in manibus habuit, haud secus titulum in Vita S. Paterni (quam esse Fortunati nemo facile inficiabitur) præferebat his verbis: Incipit prologus Fortunati episcopi in Vita S. Paterni, etc. 2° Stylus non mihi alienus a stylo Fortunati esse videtur, ut ex Prologo præcipue legenti cuique ostenditur. Quanquam diversa tempora quibus Fortunatus Vitæ sanctorum conscripsit quandam vel in stylo varietatem potuerunt ingenerare. Quod vero aiunt Fortunatum nonnisi sero ad gesta sanctorum litteris consignanda accessisse, nonne idem Vi am S. Germani haud multo, ut videtur, post obitum S. Germani ipsius conscripsit, de qua mentionem facit Greg. Tur., lib. V Hist. Franc., c. 8? Quidni potuit igitur, adhuc superstitie Germano, ejus rogatu Vitam S. Marcelli episcopi Parisiensis contexere? Postremo non semper Gregor. Turon., quoties memorat Opera Fortunati, vel ejus nomen ascribit, quemadmodum in Vita S. Hilarii et S. Remigii ab eodem factum suo loco ostendimus.

Tanta vero Fortunati cum Germano conjuncta amicitia et necessitudo, scriptaque ad hunc ab illo poemata et litteræ, vix dubitare sinunt quin idem suasu Germani hanc S. Marcelli, antecessoris ipsius, Vitam elucubravit et ediderit. Quod si et Prologum Vitæ cum epistola quæ Fortunati Operibus præfigi solet conferas ex titulo ipso et sententiarum ordine, et amplitudine, ac structura verborum, ac perpetua illa Fortunati consuetudine in suis laudibus extenuandis, quam inter se utraq; convenienter intelligitur. Quin et tota in Vita reperias dicendi formas atque tropos suavit. res Fortunato, et seriem in miraculis enarrandis ejus pene propriam, ut conferenti cum hac Vitæ alias ab eodem scriptas invotesceat. Quibus addit momentum quod in veteribus membranis legitur, teste Valesio. Nam ubi in quibusdam exemplaribus et apud Surium legitur in Prologo: Cur itaque, ut dictum est, inter Gallicanos cothurnos ita lipata vilis plano pede, etc., in iis sic legitur: Cur itaque, ut dictum est, inter Gallicanos cothurnos ita Patavinitas [Corr. Itala Patavitalis] plano pede ire præsumat, etc. Quæ verba Fortunati patriam, a Patavio non longe dissitam, aperte indicant. Quorūcirca in eam sententiam propendeo minime illam a nostro Fortunato adjudicandam esse, ac propterea haud tribuendam alteri Fortunato Vercellensi, de quo quatuor mss. Martyrologia Ecclesiæ Parisiensis ad diem XIV. Julias, a P. Gerardo Dubois relata in Historia Ecclesiæ Parisiensis, lib. I, cap. 8. Edimus vero eam ut exstat apud Surium ad diem 1. Novembris.

VITA SANCTI MARCELLI.

PARISIENSIS EPISCOPI.

PRÆFATIO AUCTORIS

AD S. GERMANUM PARISIENSEM EPISCOPUM.

1. Domino sancto et meritis obtinentibus apostolico viro, in Christi charitate fundato, meo lumini præponendo, domino et dulci patri Germano papæ Fortunatus. Facundissima illustrium oratorum ingenia, sermonum aure varietate distincta, et eloquii

A vernantibus pampinis obumbrata, solent sibi viles causas sterilemque materiam quærere, ut magna dicendo de minimis, videantur ostendere sui fluminis ubertatem; qui habentes intra se fontes eloquentiæ, de ipso sicco themate didicerunt undas haurire. Unde quicquid injungitur illis, carmine irriguo copiosius explicatur. Verum econtra quicumque angustæ intelligentiæ ariditate torrentur, nec habent

affluentiam inondantis eloquii, per quam vel aliquos A
reflere, vel suæ siccitatis possint inopiam tempe-
rare : tales non solum aliqua non per se dicere ap-
petunt, verum etiam si quid eis injunctum fuerit,
perhincrescunt, quoniam quantum doctis proloqui,
tantum indoctis utile sit tacere. Nam illi de parvis
magna disserere, isti de magnis nesciunt vel pauca
proferre. Et ideo quod ab aliis quæritur, ab aliis
formidatur. Sic belligerator in armis damni esse de-
putat, si non possit integer invenire quod vincat.
Sed sicut fortis requirit unde ducat spolia, sic debi-
lis metuit ne ducatur in prædam; et quod acer in-
venire desiderat iners vel audire formidat.

2. Cujus exempli gratia cum ipso sterilis scientiæ
convenienter accuser, nec sit in me aliquid quod
venusti sermonis ornamenta commendet, quid tibi B
visum fuerit, Pater beatissime atque amantissime,
constanter admiror, ut de sanctissimi viri Marcelli
antistitis vita, nullo fine claudenda, et de illa cœle-
sti lampade mæx aliquid dignum committeres sein-
tillæ: cum ego pauper ingenio, et ille dives sit
merito: ego humilis sermone et ille sit egregius
mercede; præsertim cum vobis multorum pruden-
tium famosæ abundantæ sufficiat eloquentia, Gal-
lico Gallicana, et quadratis juncturis verba trutinata
procedant. Qui si velint, sermone possint depingere
quidquid animus figuraverit: apud quos ipsum lo-
qui dictare sit, et quæ vix corde concipitur, mox
in pagina res formetur. Cur itaque, ut dictum est,
inter Gallicanos cothurnos, ita lippata vilitas plano
pede ire præsumat, ad quorum comparationem, ve-
lut inter rosas et lilia, nostræ linguae vilis salivæ
respirat? Accedit etiam ad difficultatem ingenii im-
pediti res altera, quod de actibus beati Marcelli plu-
rima sunt laudanda, temporum vetustate subrepta,
nec facile memoria recolit quod annositas numerosa
fraudavit: quoniam quidquid in libris non figitur,
vento oblivionis aufertur. Pauca quidem de ejus
gestis felicibus sunt ad nostra tempora relatione vi-
vente perducta, ne in totum, quod sui amatores in
posterum quærerent, periret; quia etsi sancta mem-
bra jamdudum sepulcro sunt condita, non tamen
miracula sunt sepulta: quæ tanto clariora sunt,
quanto plus memoria vivere meruere non scripta;
quoniam licet non tenerentur in pagina, fixa sunt in
cordis membrana.

3. Unde inter hæc difficilia dubito quo convertar,
utrum vel digitos præparem ad scribendum, cum
dictare lingua formidet. Sed differre non licet quod
Pater injungit, cum secum magis ipse pugnet qui
tibi repugnat; præsertim qui ut obedire me doceas
et quod sustinere non valens libenter imponis. Ma-
jor enim devotio in re difficili comprobatur. Deni-
que ibi plenus est affectus ubi, etsi virtus non tole-
rat, tamen animus non recusat; et ego magis hic
venerer quod charitas non leviter exigit, sed anda-

eter extorquet. Denique ex hac parte mihi ipsi con-
veniat perficere, quia qui minora vituperat, ducere
ad majora festinat. Quibus suggestis volueram hoc
opus aliorum lingua nitescere potius quam nostra
sordere. Sed quod primi differunt, vel ultimi prose-
quantur; quod cum displicere videatur eloquio, pla-
cere videtur ex voto.

VITA.

4. Beatissimus igitur^a Marcellus antistes, natus
Parisii, sed civis paradisi: in terris humilis, erectus
in cœlis; medineris parentibus, sed meritis celsus.
Cui hoc fuit nobilitatis insigne lumen, Christo sine
culpa servire. Non de generis intumescens superbia,
sed habens de moribus ornamenta, nec sumens do-
parentali laude jactantiam, sed gratiam possidens in
virtutis exemplum: intra se suos thesauros reitens,
Deum mundo corde complectens. Sed cum Christo
pauper iste regnavit, qui in humilitatis conversatione,
in charitatis ubertate, in castitatis lumine, in jeju-
niorum pinguedine ita se totum cœlesti tradidit di-
sciplinæ, ut ab ipsa infantia maturus accederet, et
positus in corpore, quasi nihil de carne portaret.
Illic itaque nobilissima institutione succinctus, et
venerandis operibus peno prius sacerdos quam cle-
ricus, jamdudum dignus qui susciperet dignitatem,
antea paratus ad id quod erat sine mora futurus:
caleata pompa mundi vel criminibus, cum divinis
armis initiatus accingeretur ad spem felicem, pul-
mam de hoste publico relaturus, in militia Christi
C exercitando [*Forte, exercitanda*] lector effectus est,
ac seipsum templo Christi primitus offerens, velut
Abel sacrificium, hostia victæ carnis et puræ mentis
exceptus est.

5. Qui clarior mercede quam nomine, et merito
major quam gradu, sine offendiculo summi gerens of-
ficium, cepit in milite crescere, quod accepit a rege.
Cujus occultæ diutius, velut vitis palmites, cœperunt
fructificare virtutes: nec pertulit in eo sua dona abs-
condi, qui quod desursum venerat adeo humiliter
eum videbat amplecti. Denique cum clericali tiro-
cinio celaretur, miraculis proditur, et signis cœle-
stibus illustratur. Quodam vice accessit ad officinam
fabrillem: qui despectus ab artifice, cogitur ut extra-
ctam ferri de ardentis camino massam candentem
D manu sua attolleret, et quanti esset ponderis enar-
raret. Tunc vir beatissimus, non ignarus totum de
Christo præsumere, et quanta virtutis causa sit in
rebus non turpibus obedire, mox supposita manu
ferrum altius elevavit, dicens: De calore calor, sed
novem pondera habet. Quod postea tantum ad state-
ram inventum est, quantum ejus vox librata præ-
dixerat. Sic in una specie duplex miraculum pro-
pagavit, ne eum foci calor exureret, nec ferri pon-
dere fefellissent. Nam defractis vitis in se libidinis
vaporem non habuit, qui tam libere ignis incendia
sine ustione evasit. Nam ut elementi ignem vinceret,

^a S. Marcellus, natus Lotetia Parisiorum, succes-
sit Prudentio in sede Parisiensi. Licet du tempore
ejus pontificatus nihil certi statui possit, conjicit ta-

men P. Gerardus Dubois, loco superius citato, quod
is inciderit in tempora Theodosii senioris; ita ut
idem S. Marcellus æqualis sit S. Martino Turonensi.

ante flammam carnis exstinxit; et ut in ipsa pensa non falleret, probavit ferrum pondere.

6. Deinde in religionis ordine subdiaconus effectus est. Itaque cum subdiaconali ministerio fungetur, in die Epiphaniarum hauriens aquam de fluvio^a Sequanæ dum beato Prudentio episcopo manibus abluendis offerret, mutatis elementis, vini sapor inventus est. Quo viso obstupescens pontifex, jussit ex ipso urceo in calicem sacrum fundi: unde universus populus, missa celebrata, ad communionem accepit, et ipsum vas cum ad plebis multitudinem suffecisset, ac si non tactum et integrum, sic plenum permansit. Cujus vini mystico beneficio postea multi infirmi sanati sunt. Ecce virum sanctissimum, qui undam sumens a flumine, vina effudit in calicem. Sed unde tam nova miracula, unde [Forte, ut dum] portaret aquam, quodammodo quasi uvas exprimeret, nasceretur illi palmes in palma? Vere beatum Marcellum, summa veneratione colendum! in cujus manibus uno eodemque momento floruit vindemia, et torculata sunt vina. Videmus non uno in loco beneficia divina concludi, dum quod præcessit Dominus in Galilæa, ille successit in Gallia. Ibi ad nuptialem mensam Christus aquas vertit in vina (Joan. ii), hic quæ ad mensam Christi sufficerent, nova vina sumpsit altare. Illud præcessit tempore, hoc honore. Nam tunc quod dederunt sex hydræ, hic unum et modicum vas explevit. Sed tunc effecit, ut se Dominus proderet, ut [Forte add. hi-] famulum non celaret.

7. Veniamus ad illud miraculum, secundum ordine, non honore. Itaque cum vir sanctissimus quadam vice ex sui officii servitute, aquam manibus venerabili episcopo porrexisset, mox inde balsama cœperunt fragrare; et dum unda correret, visa sunt chrisinata respirare, ut pene pontifex crederet suas manus magis ungere quam lavare, et alteras aquas quæreret ut priores unilas ablueret. Quo viso, sacerdos venerabiliter obstupescens, Deo gratias de comperto munere retulit, et beato Marcello reverentiam in religione servavit, dum cum non talem qui serviret, sed potius cui serviretur, agnovit. Unde quis tantum subdiaconum admiraretur condigne, in cujus dextera ex aqua fiebant vina et balsama, et undarum pallor aut in ruborem conversus est, aut odorem? Jam tunc illis præfigurabatur indicium futurum pontifex, qui dignus esset chrisma tractare. Sed cum adhuc subdiaconus haurisset chrisma de flumine, merito dignus erat ut factus sacerdos hoc sacrificaret in fonte.

8. Illud quoque mysterium reticere non debet quod proficit auditori, quia de paucis quæ memoria

recoluntur, quicquid dictum non fuerit, aut invideri creditur, aut contemni. Igitur quidam clericus, Mutuicius nomine, annorum circiter decem, propter suavissimæ vocis tintinnabulum, et dulcedinis organum de fauce prolatum, quia contingebat animos populi delectari, cum repereussa in auribus, solita et auribus blandiri: jussus est ab archidiacono tenerritate melliflua derantare. Quo facto, præcepit ipsum puerum episcopus flagellari ob hoc, quia alterum jus erat ipse cantare. Itaque dum clericus cæditur, episcopus lingua damnatur. Mox enim ut clamor vapulantis in aurem sonuit, vox ejus ab ore discessit, et novo prædone sonum captivavit pontificis vox infantis. Sed si causa facti requiritur, cur contigerit invenitur. Denique qui puerum cantare prohibuit, pertulit vocis dispendium, quia vocibus invadebat. Cui ergo non nocet invidia, si episcopo non pepercit vindicta?^b Unde quod quis in altero videre non cupit, non habebit; imo hoc sibi prædit quod alios habere non optat. Omnis enim qui alteri lapsum parat, jam cecidit, et antequam inducat in laqueum, tenetur ipse captivante peccato ligatus. Tum magis si proliferare volumus, aliorum profectus nostros esse credamus. Itaque eidem sacerdos per triduum, etsi ambulabat per compita, tamen jacebat lingua sepulta. Non enim sonus poterat repercu-sa palati^c camera resultare, nec intra septem dentium vox lingua rotante disponi: sed totum quod perdiderat, ore muto prodebat. Tunc beatus Marcellus his verbis appellat pontificem: Licet intelligam, pastor bone, tibi talem casum de culpa venire, tamen quidvis, in nomine Domini sermone prorumpe. His dictis, adhuc beati Marcelli sermo volebatur in ore, et jam quod imperaverat, obediabat. Deinde antequam iste explicaret, ille respondit, dicens: Vos mihi hoc fecistis, quorum jussio fuit ut alter cantaret quam ego præceperam. Et dum ista loquitur, amissæ vocis gratia reformatur. O meritum subdiaconi, qui vocem restituit sacerdoti, et versa vice, quod accipere debuit, hoc indulsit: qui debiles fauces armavit eloquio, et in ore alterius fudit verba per verbum. Quid diutius protraham? Semper taceisset episcopus, si nunquam requisisset Marcellus. Vere dignus beati Marcelli sermo, ut gregem Domini regeret, qui dedit pastori salutem.

9. Opere pretium credimus etiam in paginis hæc texere quæ multis sunt infixæ sub corde. Quia etsi de re terribili in relatione metus est, in ædificatione sit fructus. Porro autem cum beatus Marcellus, quod semper possedit moribus, esset pontifex ordinatus, quam dignitatem sibi reputabat magis oneris, tunc quidam de populo, dum vellet ad communionem ac-

dere non cupit, non habebit imo hoc sibi quod alios habere non optat.

^c Eadem loquendi forma utitur Fortunatus in Vita S. Hilarii l. 2, n. 10., et lib. iv Vitæ S. Martini. Legis quæ adnotavimus ad Vitam S. Hilarii loco citato.

^a Sequana notissimus Galliæ fluvius, qui Parisios alluit, de quo alibi Fortunatus scribens ad Druconem diaconum, lib. iii, cap. 33, inquit:

Nos maris Oceani tumidum circumfluit æquor.

Te quoque Parisius, chore sodalis, habet:

Sequana te retinet, nos unda Britannica cingit, etc.

^b Ms. Cod. sic habet: Unde quisquis in altero vi-

cedere, manibus retro ligatis, non poterat ad altare A peringere; sed cum omnes transiret, quasi meta cepit stare, ut videretur non ad communicandum, sed ad numerandum populum advenisse. Quem conspicuus pontifex interrogavit quid fecerit. Respondit se peccasse. * Cujus confessionem agnoscens, dixit ei: Veni, accede, et ultra non pecces. Qua jussione absolutus, ad communionem accessit dupli-
 cipli beneficio muneratus, de præterita culpa veniam consecutus, de futura vita correctus. Quanta huic erat in sanctæ Trinitatis aequalitate fiducia, cuius mens sic libera, per singula verba proferebat miracula? Sed licet satis fuerit religati catenas sermone dissolvere, tamen plus est laudabile quod in Christi amore visus est peccata donare.

10. Exsequamur et illud triumphale mysterium, B quod, cum sit ultimum ordine, anteponitur in virtute. Matrōna quædam, prosapia quidem nobilis, opinione vilis, malo maculans crimine quod fulgebat ex genere, postquam dies fugitivæ vitæ, raptâ luce, conclusit, ad tumulum, pompa comitante, sed non profutura, processit. Quo condita, horresco referens hoc contigisse post funera, quia duplex nascitur lamentatio de defuncta. Ergo ad consumendum ejus cadaver, cepit serpens immanissimus frequentare, et ut dicam clarius, mulieri, cuius membra bestia devorabat, ipse draco factus est sepultura. Sic infelices exsequias serpentinus bajulus impendebat, ut post mortem quiescere cadaveri non liceret: et cui vitæ finis in uno loco jacere concesserat, semper mutabatur in pœna. Oca-um execrabilem, et valde timendum! Mulier quæ conjugii integritatem non servavit in mundo, integra non meruit jacere in sepulcro. Nam serpens, qui viventem in crinine traxerat, adhuc in cadaver desæviebat. Tunc ex ejus familia qui in civitate morabantur, audientes strepitum, et pariter concurrentes, viderunt ingentem belluam de tumulosis anfractibus exeuntem, et vasta mole cadaver flagellante labentem. Quo nimis perterriti homines de suis sedibus

* Elsi auctor Vitæ hoc loco nihil commemoret aut clavium potestatem, quæ S. Marcellus reum hominem absolverit, aut graves poenitentiae labores, quos exegerit juxta perpetuam Ecclesiæ disciplinam, hæc tamen universum comprehendisse videtur hisce verbis: *Cujus confessionem agnoscens*, etc., ut non antea illum relaxasse dicendus sit et invitasse, quo eucharisticæ mensæ particeps fieret, quam quibus tenebatur criminibus, et quomodo esset affectus animo, agnovisset, sive publice ejus audita confessione, sive privatim. Ita de Ambrosio refert Paulinus, ejus Vitæ auctor. * Quod quotiescunque illi aliquis ob percipiendam poenitentiam lapsus suos confessus esset, ita fiebat, ut et illum flere compelleret. Causas autem criminum quæ illi confitebatur, nulli nisi Domino entî, apud quem intercedebat, loquebatur: bonum reliquens exemplum posteris sacerdotibus, ut interrosgatores apud Deum magis sint quam accusatores apud homines. Nam et secundum Apostolum circa hujusmodi hominem confirmanda charitas est, quia ipse sui accusator est, nec expectat accusatorem, sed prævenit; ut confitendo suum allevet ipse de-
 ctum, nec habeat quod adversarius criminetur. Ut autem postea subdit: Nam et ipsi poenitenti non sufficit sola confessio, nisi subsequatur emendatio facti,

migraverunt. Hoc cognito, beatus Marcellus, intelli-
 gens de hoste triumphum acquirere, collecta plebe, de civitate progreditur, et relictis clivibus, in pro-
 spectu populi solus, Christo duce, ad locum pugna-
 turus accessit: et enim coluber de sylva rediret ad
 tumulum, obviantes se invicem, dante orationem
 beato Marcello, ille capite supplicis cepit veniam
 blanditate cauda prævari. Tunc beatus Marcellus
 caput ejus baculo ter percutiens, misso in cervicem
 serpentis b oratio, triumphum suum ante clivum
 oculos extrahabat. Sic in spiritali theatro spectante,
 solus cum dracone pugnavit. Hinc confortatus popu-
 lus, euenrit ad episcopum, cupiens hostem suum
 videre captivum. Tunc præcedente pontifice, hestiam
 fere tribus millibus omnes prosecuti sunt, reddentes
 gratias Domino, et solvcentes exsequias inimicos.
 Deinde increpans enim beatus Marcellus, dixit: Ab
 hac die aut deserta tene, aut in mare te demerge.
 Mox dimissa bellua, nulla ejus ulterius indicia sunt
 inventa. Ecce propugnaculum patriæ in uno consi-
 stere sacerdote, qui fragili baculo fortius hostem
 edomuit quam si ballistæ transissent, nam sagitta
 tus repercutere poterat, nisi vinceret res divina. O
 virum sanctissimum, in cuius levi baculo virtutis
 est pondus ostensum, cuius molle digiti fuerunt ca-
 tena serpentis. Sic inimicum publicum vicerunt arma
 privata, plaudit in unius præda generalis victoria.
 Si sanctorum virorum ex factis merita conferantur,
 miretur Marcellum Gallia, dum Roma Sylve-
 stirum; nisi hoc distat in opere, quod c draconem sigil-
 lavit ille, iste jactavit. Sed quis ejus valeat miracula
 per singula sermonem comprehendere, vel voce profere
 quanta ille fecerit et celaverit, cum ea scripta sunt
 quæ de ipso, teste populo, claruerunt? d Illis nam-
 que operibus sanctissimus Marcellus semper inten-
 tus, conversatione clarus, consummatione præci-
 pius, beatitudine gloriosus, remuneratione ditatus,
 cum Domino perpetuo regnaturus, vinceas mundi

ut poenitens non faciat poenitentia, humiliet etiam
 animam suam, sicut David sanctus, qui postquam
 audivit a propheta, *Dimissum est peccatum tuum*,
 humilior factus est in emendatio e præcati, ita ut
 cine-em sicut panem manducaret, et potum suum cum
 fletu misceret. e Certe reus ille, de quo hic Fortunatus,
 clavium potestatem, tanquam sibi necessariam, in beato Marcello agnovisse, hinc satis potest intelli-
 gi quod publico in conventu, se crimine obstrictum
 prædicens, pontifici suo, vincium manibus, semet
 ultro obtulerit, ut quæ solvendum.

b Orarium accipitur pro sudario aut linteo, quo
 os abstergitur. Ita S. Hieronymus in epistola ad Ne-
 potianum. S. Ambrosius, et alii, quos legere est apud
 Dufre. in Gloss. Item orarium est stola sacerdotis;
 de qua item apud Dufres.

c De hoc dracone, qui venenato spiritu plures
 occidebat, a beato Sylvestro in antrum recluso, lego
 in Vita ejusdem, a Saneone Meta, hæcse conscripta
 cap. 8. Exstat illa apud Surium ad diem ult. De-
 cembri.

d Hæc Vita S. Marcelli videtur a Fortunato con-
 scripta fuisse, ut in Ecclesia Parisiensi ad sacra of-
 ficia recitaretur, quomodo de compendio Vitæ S.
 Remigii ab eodem factum diximus suo loco.

contagium, mundus migravit ad Christum die Ka- A Christo : cui est honor et gloria, et virtus et potestas
tendarum Novembrium, regnante Domino nostro Jesu per cuncta seculorum secula. Amen.

PRÆMONITIO

IN VITAM S. LEOBINI EPISCOPI CARNOTENSIS.

Vitam S. Leobini, episcopi Carnotensis, tribuunt Fortunato Launois, Valesius et alii; abjudicant vero auctores Histor. Litt. Franc. et alii passim. Labbeus incerti auctoris esse eundem affirmat. Stylus quidem quo Vita isthæc conscripta est a stylo Fortunati nostri non plane abimilis videtur, at nullum aliud propterea argumentum suppetit quo illam Fortunato ascribamus. Si is eam concinnavit, forte ad preces Pappoli episcopi Carnotensis eandem elucubravit, qui illam Ecclesiam rexit ab anno 567 usque ad annum 584; quomodo et Vitam S. Amonitii, episcopi Ruthenensis, ad preces pontificis ejusdem Ecclesiæ videtur conscripsisse, uti in notis ad illam animadvertimus. Videtur autem eadem conscripta fuisse ut illa in Ecclesia quatuordecim ad festum diem S. Leobini legeretur; quod ex postremo capite apparet. Non illam edimus ut exstat sæc. i Bened., pag. 123, notis a cl. Mabillonio exornata, quibus et nos alias, quas visum est ad eundem a liquid illustrandam pertinere posse, adjunximus.

VITA SANCTI LEOBINI

EPISCOPI CARNOTENSIS.

1. Igitur beatissimus * Leobinus [saint Lubin] Pietavorum urbis indigena, dignis ortus parentibus natus; quibus tantæ humilitatis devotione se subdidit, ut in pueritia primævæ ætatis positus per hoc diceretur meritis approbatus. Ille bonæ indolis in adolescentia florens, descendarum litterarum amor ejus versabatur in pectore, ut sancti Spiritus gratia quasi cœlesti nulle circumdatus, dum boves servaret in pascuis, contigit, ut Noidgelinsem monachum sibi olivum deprecaretur sibi litteras, discendas scribere. Qui cum non haberet codicis aut tabularum supplementum, pront potuit, apices in cingulo serpsit. Quod utique præsagium divinæ pietatis mysterio actum credimus, ut qui multis erat profuturus ad exemplum castitatis, ipse cœlibatus zona circumdatus, candoris instar fragrantis lili, circa renes haberet cingulum litteris inscriptum veritatis. Postea vero cum pater hujusmodi aviditatem discendi in filio comperisset, litterarum lineas in tabulis fieri decrevit; cui tantum exinde processit studium, ut utrumque pariter ageret, videlicet ut laborationi insisteret, et lectioni operam daret, sic inter colendi

B instantiam sedulum dividebat officium. Ilis quippe duobus præfigurabatur actibus, ut per agriculturæ opus obedientia strenuus futurus indicaretur monachus, et per discendi studium venturus præpararetur episcopus, per fidelium corda, vomere disciplinæ exarata, saturus divini verbi semina.

2. Nec multo post aliquatenus scientiæ prærogativa illustratus in quodam monasterio pie susceptus, comæ capitis detonsus efficitur monachus; cui obedientiæ humilitate cellarium, creditum, et temperandarum cursus horarum et vigiliarum diligentia committitur. Qua occupatione detentus, per diem se lectioni vacare non posse comperiens, declinantibus ad dormiendum monachis pernoctabat intente, ut disceret normam justitiæ. Qui cum assiduitatem C lectionis fratribus novisset onerosam, nolens horum murmur verti in tumultum, fenestrâ, quæ oculis fratrum patida erat, velum opposuit, ut lumen eis redderet subobscurum, et ipse lectionis caperet incrementum.

3. Quidam autem diaconus illustris non in e * Nicleffus, cognovit eum velle adire beatum d Avitum fuisse de quo idem Gregor. Tur. lib. in Hist., cap. 6, enarrat, quod Miciacense monasterium adhuc regeret quo tempore Clodomeres, rex Francorum, adversus Godomarum, regem Burgundiarum, infelici exitu decertavit ad an. 524: dolo quippe oppressus perit. Faletur tamen hæc minime stare posse cum iis quæ hic de Avito narrantur in Vita S. Leobini, cum hoc ipso tempore quo illud inter Francos et Burgundios bellum gerebatur, a Perticensi solitudine non videatur is accessisse. At cl. Mabillonius, sæcul. i Be. ed., pag. 613, post Baronium, duos Avitos, monasterii Miciacensis monachos, censet esse distinguendos, alterum presbyterum et eremitam, qui postea Pertensis sive Perticensis abbas fuit; alterum vero Miciacensis monasterii abbatem: cui sententiæ Mabillonii addunt momentum quæ hic de Avito Perticensi abla et memorantur. Lege eundem Mabillonium ad laudatum locum, ubi sententiam suam ex Adonis Martyrologio confirmat.

* S. Leobinus in sede Carnotensi successit Ætherio an. 544 (ut ostendit Cointius ad hunc an., n. 91) et decessit ad an. 555, ex eodem Cointio.

b Cointius refert Leobinum monasticam vitam amplexum fuisse ad an. 512, quem legis ad hunc an. n. 7.

c Labbeus pro Nicleffo legendum esse suspicatur Carilephum; sed adversantur (ait Cointius ad an. 520, num. 18) Acta Carilephi, qui non cum S. Avito recesserat in cœnobium Mixiacense, adhuc regente illud monasterium Maximino abbate; id est multis ante annis quam Leobinus in Segaloniam ad Avitum se conferret.

d Hic idem Avitus esse videtur, de quo Gregor. Turon. in libro de Gloria Confess., cap. 99, sic scribit: Avitus abbas Carnoteni pagi, quem Pertensem vocant, sæpius imminere dissolutioni sui corporis. Spiritu sancto revelante, prædixit, etc. Quem quidem Avitum idem Cointius, ad an. 520, putat illum

tum, qui tunc temporis morabatur eremita in Pertico [te Perche], dulci affatu ipsum alloquitur dicens: Agnoscere, fater, de minimis ad maiora te velle conscendere, sed quæ tibi incepto scientiæ institutionis proposito proficiant, tribus verbis te instruere curabo, id est, nulli episcoporum te obsequiis oblige, quia inter bonos bonus, multos invenies detractores. Aliud moneo ne quorumcumque hominum basilicam regere, aut petitor ambias, aut expetitus acquiescas, ne inter diversos mores aut rigorem monachi perdas, aut si blandimentis non consentias, detrahentes tamen vix sufferas. Tertium pramonere ne parvæ te societas cellulae, quia dum singuli præponere sibi cupiunt, nulli obedientia ministratur.

4. Post octo itaque annos in illa cella monastice conversatus, beatissimi Aviti præsentiam se obtulit expetendam; qui cum ab eo responsum acceperisset ut post eruditionem quam in congregatione monachorum percepturus erat ad ipsum reverteretur, inde recedens cum quodam diacono qui in monasterio aliquandiu conversatus fuerat, Ligeris littora cœpit peragrarè, perveniensque ad quamdam cellam, ut in ea habitaret sibi oblatam, memor monitorum supradictorum, se in eo loco alligare noluit; sed volens Lirinum pervenire, invenit quemdam fratrem Lirinensem dicentem se non posse illic temperiei incommoditatem ferre; quo dicto ab iunere quod cœperat revocatur. Deinde Gavalensem expetens urbem, cum beatissimo^a Hilario, ejusdem urbis antistite, sacerdotiliter fuisset susceptus et aliquantisper cum eo commoratus, cœpit conqueri frater non aptum sibi locum ad habitandum. Unde cum inter se eosdem fratres altercantes beatus Hilarius animadvertisset, cœpit hortari illum vagum fratrem, ne a comitatu beati Leobini discederet, ne forte obedientiæ gratiam recedendo perderet, quam hactenus illum sequendo adeptus fuisset. Inde vero recedentes, audientesque beati^b Lupi famam longe lateque crebrescere, ad eum se humiliter contulerunt. Cumque modico tempore cum eo morati fuissent, hortatur prædictus frater utpote instabilis et vagus, inde beatum Leobinum discedere. Nolens itaque vir sanctus hujusmodi persuasionibus acquiescere, fortiterque resistens, et tam vagum fratrem in suo comitatu habere contemnens, continuato quinquennio in eodem commoratus est cœnobio.

5. Interea dum Francorum dura ferocitas contra Burgundiones bella concitaret, et ejusdem cellæ monachi eorum metu huc illucque diffugerent, prædictus sanctus cum altero sene illic remansit in-

A trepidus. Interpellatus ergo ille alter senex a Barbaris ut res monasterii totius panderet, respondit beatum Leobinum omnes easdem res scire, se autem ab earum cognitione alienum esse. Ilac ergo exussatione illo priore sene ab inquisitione liberato, cœperunt prædicti barbari hominem Dei molliter alloqui, ut si quid ex eisdem rebus nosset, præsentialiter panderet. Qui cum per eum suis blandimentis nihil possent ex his quæ querebant investigare, multimoda pœnarum genera excoitantes apponere tentant. Nam frontem ejus chordis fortiter circumdantes, et pedes fustibus astringentes, et sæpe eum in gurgitem submergentes, sicut nec blanditiis, ita nec tormentis ab eo aliquid extorquere potuerunt. Sanctus vero Leobinus inter utrumque constanter perdurans, maluit ferre supplicia iniquorum, quam revelare secreta monachorum.

6. Illis nempe suppliciis miserabiliter afflictus, licet semivivus, divina tamen suffragante ope ereptus, cum duobus fratribus Eufonio et Rustico, adire iterum sanctum Avitum in vasta Pertici solitudine enumerantem; quos ille fraterna charitate recipiens, et illos duos fratres prædictos per congrua sibi officia disponens, ut cognovit beati viri mentem cœlesti bonitate uberius enitescere, cum cellarii præfecit officio. In cujus ministerii dispensatione ita se reddidit providum, ut nec superpetenti daret aliquid superfluum, nec indigenti congruum subtraheret alimentum. Adeo namque beatus Avitus ejus obsequium sibi conspexerat gratum, ut suæ fragilitatis corpus, jejuni maceratum et senio attenuatum, nullo tamen alimento reficeret, nisi quod beatus Leobinus sua industria præparasset.

7. Factum est autem ut cum Dominus beati Aviti solitarium laborem cœlesti mercede remunerans, terrenis exemptum impedimentis, in collegio sanctorum suorum connumeratum haberet, beatus Leobinus cum prædictis duobus fratribus in loco qui vocatur Carbonaria decrevit consistere. Et cum aliquandiu in tribus cellulis a se conditis certatim divinum expleret officium, discedentibus duobus, labore suarum manuum per quinquennium aquæ tantum poculo et sobrio ibidem pastus est cibo. Cum autem æstivo tempore proventus fructuum instaret, et maturæ segetes tritæ borreis recondi deberent, subita aeris oborta tempestas, ita sylvarum frangebatur cacumina et messes sternebatur, ut in stragem peritus viderentur redigi. Commotus ergo vir Dei tantæ incommoditatis periculo, contra hujusmodi nimbi tempestatem cœlestibus armis, orationibus videlicet, se inarmans, oleum sacræ benedictionis

tum, quod anno 549 sæculari toga donatum est. ^a Mabill. De hoc Lupo plura apud Cointium ad an. 521, num. 2. Lugdunensem Ecclesiam regebat ad an. 531, quo tempore Lugdunum, Insula Barbara, et aliæ Burgundionum regiones in potestatem Francorum devenerunt.

^b Cointius loco supra citato refert hanc fugam monachorum ex Insula Barbara ad an. 521, quo anno Clodomeres, rex Francorum cum Burgundionibus prope Viennam conflict.

^a Hilarius a Labbeo Hilarius nominatur. Is Caballianus episcopus fuit, ac subseripsit concilio Arverneni celebrato anno 535, ut habet Cointius ad hunc annum, n. 28.

^b Nempe Insulae Barbae anachoretæ (sic eum vocant, quod illius cœnobii monachi divisis cellulis anachoretarum more agent), postea vero archiepiscopi Lugdunensis. Est autem Insula Barbara (l'Île-Barbe), monasterium antiquissimum ordinis Benedictini in agro Lugdunensi, in medio Arari si-

opponens non solum fulgura et tonitrua, tempestatem concitantia, fecit conquiescere, et in pristinam tranquillitatem aeris quassationem redire, sed insuper quidquid cellæ in stipendiis debebatur, sub integritate conferri. Illius miraculi spectaculum a beato viro patratum ad laudem Dei est memoria retinendum.

8. Dum beatus ^a Ætherius episcopus beatum Leobinum Brajaco [*Brou*] ut sibi occurreret ^b convocaret, contigit ut vicina illius cellæ quidquid obivum edax ignis invenerat exurendum, nihil parceret relinquendum. Sed cum monachi tanti vaporem incendii nequaquam injectis aquis possent reprimere, sed ut videbatur, potius igoem eis viderentur accendere, vir Dei Leobinus orationibus suis et lacrymis, valentioribus aquis, flammarum globos nomine Christi invocato penitus consopiri fecit.

9. Nec minus et illius miraculi insigne præconium memoria est commendandum. Cum per idem tempus præfatus Ætherius episcopus beati viri Leobini prospiciens sanctitatem, ad diaconatus proveheret officium, et fratribus Brajacensis monasterii præponeret, dignum duxit ut præfecturæ officium commodius ageret, si ad presbyterii onus eum ordinabiliter sublimaret. Postmodum cum flamma rabidi ignis sylvas et campos exurens ad monasterium segetes exurendo venisset, et monachi ejus metu a mensa surrexissent, vir sanctus in oratione ante incendium prostratus, apud cœli Deum impetrare meruit ut omnis illius ignis rabies oppressa consopiretur, et pristina temperies aeris reddita blandiretur.

10. Inseratur huic operi illud cœleste miraculum, quod Dominus patrare dignatus est per beatum Leobinum. Quodam tempore duo energumeni, in quibus tanta vis dæmonum prævaluerat, ut sæpe vincula et catenas comminuerent, occurrentes beatissimo viro sospitatis remedium largiri sibi humiliter poposcerunt. Sanctus itaque vir a fratribus cohortatus impendere gratiam medellæ dæmonico furore agitis, pietate commotus, opposito crucis signaculo, et dæmones ab iis expulit, et pristinae sanitatis incolumitati efficaciter restituit. Nec multo post tempore, dum longe a cella absens esset, et ad monasterium ubi paucæ puellæ morabantur compendio itinere declinaret, benigne exceptus est ab illis. Denique post humanitatis officium, quod ei libentissime exhibuerunt, intempestæ noctis silentio una de puellarum collegio incentive impulsa petulantia ætu nefario, pedibus sancti jacentis sub lecti operimento dentibus dolosum intulit morsum; qui sentiens se hujusmodi morsu attrectatum, cum percussione pectoris et ingenti gemitu illam pedibus suis repulit, mortiferum veluti venenum, et servata omni corporis integritate, laqueos mulieris sine damno evasit, pudicitia strophio præcinctus.

^a Ætherius episcopus Carnotensis subscripsit synodo Aurelianensi in an. 553, in an. 558, et in an. 541.

^b Coitius affirmat S. Leobinum a S. Ætherio, episcopo Carnotensi, Brajacum accersitum fuisse, et

11. Ab hac itaque tentatione Deo se protegente ereptus, contigit ut ipse qui aliorum infirmitatibus exstiterat medicus, canceri vulnere percreteretur in naribus; qui dum monachorum precibus rogaretur ut sibi humano quolibet studio moderetur, ipse æterno fidens in medico, qui solo verbo curat omnia, eam benedictam per annos fere duodecim ejusdem morbi imposuit taho, ut virtus per divinam gratiam augmentum caperet infirmitate. Unde semper in Dei servitio permanens, et in omnibus Deo gratias rediens, sine aliquo humano suffragante auxilio, postea narium meruit recipere sanitatem.

12. Proferatur in medium et illud stupendum gestæ rei miraculum, quod omnibus prodesse poterit ad fidei incrementum. Quidam ex monachis, vocabulo Tyrannus, crudelis quidem antitheto nomine, sed præclarus virtute, dum esset quadam nocte sollicitus pervigil, vox ei directa est quod tactum jam sonuisset signum. Hac itaque voce communis surgit continuo, et ingressus basilicam splendore diffusi luminis radiantem, in qua conspicuos claritate prospicit duos egregia forma viros, sanctum videlicet Leobinum, et alterum nomine sibi incognitum, ex quorum visu nimio pavore perterritus fugam inivit, seseque in sua cella abscondit. Sed dum ad signi sonum in præfatam basilicam ad Matutinos se intulisset hymnos, expleta orationis consuetudine prælocutus Tyrannus, cautus et devotus pergit ad domnum Leobinum, obsecrans ut sibi indicaret quæ esset illa persona quam in basilica una cum eo intuitus esset. Agnoscens itaque vir Dei fratrem fuisse dignum tantæ devotionis miraculo, ait: Frater, cum fuisses oratorium ingressus et duos pariter vidisses viros, me, ut audio, cognovisti; alter vero incognitus, sed micanti splendore candidus, ipse est beatus Avins me visitando dignatus corripere et commonere qualiter debeam quemdam fratrem pro suis excessibus corrigere. Merito namque cœleste lumen super sanctum virum radiabat, quia licet in terra corpore, mente tamen conversabatur in cœlis, juxta illud Apostoli: *Nostra autem conversatio in cœlis est* (Philip. in, 20). Unde visitationem meruit habere et consolationem: in ejus si quidem corde et ore per divinorum eloquia mandatorum lux cœlestis gratiæ jugiter ac ineffabiliter rutilabat.

13. Non multo post tempore, a beato Ætherio pontifice ei injunctum est ut causa proficiendi in melius, sanctum ^c Cæsarium Arelatensem episcopum inquirere et adire deberet intrepidus. Ad quem cum pervenisset S. Leobinus, pariterque cum eo beatus Albinus, qui comes ejus itineris fuerat, requisitus a beato Cæsario cur tanti itineris laborem assumpsisset, respondit beatus Albinus se tantummodo sui desiderii causa venisse: beatum vero Leobinum, derelictis fratribus, quibus præpositus fuerat, ^d Lirino

monasterio Brajacensi præpositum ad an. 533.

^c S. Cæsarius ep. Arelatensis decessit ad an. 542, ut ostendit Coitius ad hunc annum, n. 15 et 16, cum sedisset an. 40.

^d Locus corruptus.

properaturum, ubi fratribus ejusdem monasterii delictis Livino foret subjiaciendus, accedens ibi omnibus fratribus desideraret esse subjectus. Tunc sanctus Casarius, corripiens eum ut celeriter reverteretur, ait : Vide, frater, ne fratres, te absente, vim regulæ frangant, et quasi oves sine pastore in direptionem veniant; quia si hoc contigerit, tuæ reputabitur culpæ, et omnis eorum iniquitas in tuum redundabit caput. Hæc ergo trementi admonitione prosternatus, ad regendos prædictos fratres quantocius ad propriam revertitur cellam. Conspiciens autem eosdem fratres nihil in se habere invidum, nihil maledictioni aut obtreccationi obnoxium, omnes æqualiter diligens, omnes hilariter intuens, Deo omnipotenti immensas retulit gratias, qui eos ad tantæ unanimi-¹ tatis concordiam perduxit.

14. Interea beatus Ætherius, Carnotensis urbis episcopus, vitæ suæ cursu consummato, ^a migravit ad Dominum. Cumque de successore ejus varia esset inquisitio, Rex cæli Dominus, in ejus manu cor regum est, ^b Childeberti regis cor ita sua inspiratione inflexit, ut de beato Leobino monacho pontificem in successorem eligendo regale daret ^c decretum. Universi namque qui aderant, beatum Leobinum non solum a rege, sed a Deo esse electum alacri corde lætantes, consono ore et concordi voto conclamare cœperunt, eum cathedra episcopali in successione adfore dignum. In hac ergo electione cum universus assentiret populus, quod non absque livore invidiæ actum esse credimus, quidam episcoporum cœperunt resistere et contradicere ejus ordinationi, eo quod modica pars naris, quondam incumbente cancri ægritudine, mutilata videretur. Sed voce omnium unanimiter conclamantium oppressa invidiæ illatione et penitus frustrata, vir sanctus secundum Dei dispensationem et populi electionem, ordinandus decernitur.

15. Interea quidam illorum scientes beatum Leobinum ad episcopatus non velle conscendere dignitatem, consilio inito, miserunt ad eum ut aliquem de suis monachum, pontificali infula dignum, eis transmitteret ordinandum. At ille eorum dictis libenter obtemperans, deputat unum ex suis discipulis, tantæ ordinationi invehendum, instruens et docens qualiter se in regimine agere deberet, et in sanctitatis apice exhibere. Sed frater nolens solus sine abbatis sui præsentia illi concilio properare, obnixè postu-

lavit ut cum ipso illuc pariter pergeret. Surgens igitur senex profectus est simul, et pervenit Carnotis, quemadmodum fuerat deprecatus. Qui dom in quadam mansione hospitaretur, et vidisset nocte in somnis pavementum nucibus stratum, divina, ut credimus, jussione ei injunctum est quatenus emundatis testis nucleum sibi nitidum reservaret. Transacto igitur noctis tempore, cum in crastinum vellet offerre monachum, ut ab eo postulatum fuerat, episcopum ordinandum, et populi consensus non esse decerneret recipiendum, regis dictum illico in medium est prolatum, et inde recitatum quod ad regis imperium et totius populi votum Leobinum oporteret episcopum ordinandum. Ipse vero renuens et indignum se judicans tanti regiminis suscipere ^B curam, ad pedes episcoporum porrectus extenditur, excusationem apponens, illud quod imponebant nec implere posse, nec perficere opus. Sed reluctantibus omnibus, atque ejus excusationi non acquiescentibus, somnium quod viderat congrua interpretatione conjicitur, scilicet quod per nucleum a suis testis emundatum populus esset ab eo regendus; qui deposita austeritatis rigiditate, quandoque esset suo regimine corrigendus, neclareoque sui dogmatis pabulo nutriendus. Exinde sine mora, plaudentibus populis ac Domino in excelsis maximas referentibus odas, Leobinus quem votis omnibus postulabant, Carnotenæ urbis Ecclesiæ præficitur episcopus, et contra callida antiqui hostis machinamenta constituitur pastor egregius. Qui postea rigorem sui propositi inefficenter servans, sine pompæ ostentatione monachum se, ut ante fuerat, in suo proposito perseverabilem demonstrabat.

16. Suscepta igitur pontificali reverentia, qualiter quantumve se gesserit in lege mandatorum Dei, verborum affluentia non facile est disserendum. Erat enim vir apostoliens, splendidissima veluti ardens in domo Domini lucerna, sermone nitidus, dogmate facundissimus, prædicatione egregius, mente serenus, mira patientia benignus, parcimonix studiis semper intentus, misericordiæ operibus devotissimus, angelicæ quoque castitatis candore super nivem dealbatus, omniumque virtutum copia ditatus, et euprepia decoratus vita. Et ut probaretur esse Dei amicus, ^D fidelis quoque servus et prudens sequentia reserabunt miracula.

17. Quodam itaque tempore, cum idem beatus

^a Mortem Ætherii refert Guntinus ad an. 544, quo anno S. Leobinus eidem successit in sede Carnotensi.

^b Ille fuit Childebertus I, qui regnare cœpit post obitum patris sui Chlodovei I, an. 511, et obiit an. 558. Is sedem Parisiis habuit.

^c Varium tunc temporis, quo scribebat Fortunatus, in episcopis deligendis ecclesiasticæ disciplinæ morem fuisse; et eos plerumque a clero et populo, inter se consentientibus in pastore suo designando et asciscendo, eligi solitos; aut ex Ecclesiæ indulgentia, a principibus ac regibus ostendi et indicari, qui deinde a metropolitæ et comprovincialibus inaugurarentur; aut a Romanis pontificibus declarari, confirmari et in suas inveli sedes, præsertim cum clerus

et populus, distracti in partes, in eligendo sibi pastore dissiderent, nemo est qui in Ecclesiæ monumentis perlegendis aliquid versatus, ignorare possit. Quia in re Ecclesiæ ipsius disciplinæ, pro variis temporum vicissitudinibus, et locorum eventorumque ratione, sæpe veritatum flexu immutata est: quousque ad nostram perventum ætatem, qua pro intis conventis, aut privilegiis concessis, aut ex veteri more retento, a Rom. pontif., a capitulis, aut civitatibus, aut ab ipsis deique regibus indicantur, qui deinde a legitima potestate in episcopos consecrant, populum Dei in sanctitate, aequitate, prudentia, pascere debeant, ad illius ædificii sive corporis compagem et unitatem, in quo Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.

vir Leobinus ex more pontificum parochias circum-eundo visitaret, et Avallotum * pervenisset, quidam cæcus ab annis octo cæcitate obtenebratus, ut cognovit virum sanctum per illum locum habere transitum, humiliter petiit ut per crucis signaculum se redderet illuminatum. Quod vir sanctus aliquandiu recusans, timens ne virtutem operando aliquid arrogantiae videretur assumere ex episcopali ministerio, dum caute vult transire, tandem a suis compulsus est ut opem medelæ ærumnis cæci clementer impenderet. Qui statim precibus devote peractis, cum signaculo crucis excutens cæcitatē caliginem, pristino extinctum reparavit lumine vultum, quo cæcus fuerat ante alienatus.

18. Adiciatur etiam huic honesto operi illud nobile miraculum quo vir sanctus medens sanavit hydropicium. Dum gloriosissimus rex Childebertus beatum Leobinum episcopum ^b Rotojalo speraret ad se venturum, et in ipso itinere accederet Avallo-^c [Al., a Vallovido], oblatu est quidam hydropicus, nimis tensus visceribus, sanitati restituendus: quem cum pontifex pro obtreçantibus recusaret sospitati restituere, suorum precibus pulsatus, signo crucis apposito, omnis tumor hydropici fugatus resedit, viscerum dolor penitus recessit, et cutis tumore deposito in planitiem redacta est, ægroto a mortis periculo liberato.

19. Inseratur in pagina qualiter per sanctum virum evanuerunt incendia. Quodam tempore dum beatus Leobinus cum ^e Medeveo consacerdote a sæpedito rege Parisios fuisset invitatus, dies Paschæ ^d, vice pontificis illius loci defuncti, episcopaliter transe-gisset, a parte basilicæ B. Laurentii noctu edax ignis exsiliens domos pendulas quæ per pontem constructæ erant exurere cœpit, et non solum ex vicino fluvio incessanter aqua superfusa non acquievit, sed etiam civitati proximis civibus, ut universa consumeret, magnum timorem inensit. Ut autem rex ob clamorem populi ^e expergefactus, sopore quietis abrupto, causam tumultus agnovit, confestim ad beatum Leobinum dirigit missum, ut celerissime veniens succurreret civitati. Sed dum multis hortantibus ut ante eum iret locum quo magnum flagrabat incendium, ait: Viri fratres, illic occurrendum est nobis unde contra flammæ globum divinum potius quam humanum imploretur auxilium. Qui cum pergeret ad ecclesiam, et in terram prostratus divinum efflagitaret suffragium,

A fretus oratione, una cum sacerdote, ad ignem properavit impiger. Mox ignis ejus oratione compressus in semetipso deficit, vires quas incendendo ædificia assumpserat obliviscitur, et ita flamma ejus interveatu consumitur, ut in semetipsa inortua penitus consopiretur.

20. Nec illud silentio prætereundum est miraculum quod nobiliter virtutibus floret egregium. Quædam Deo devota ex monasterio puellarum, cum tunicam domini Leobini causa consuendi accepisset, et de novo filo resarciens refecisset, vetus filum ex ea accipiens ad suam zonam ex fide ligavit. Soror vero ejus sæcularis, quæ pavore concussa ad eum confugerat, diluculo consurgens cinxit zonam sororis, cui inerat filum pontificis alligatum. Tum dæmon, a quo antea arrepta fuerat, sentiens circa puellam aliquid magnum quod diu ferre non posset, acrius eam vexare incipiens clamavit per os puellæ tunicam domini Leobini velut ignem sufferre non posse. Cum hac itaque vociferatione dæmon egrediens, puella tristes fetores ejus pariter cum sanguine evomit. Hoc quippe miraculum non illo videtur inferius quod in muliere hæmorrhoida a Domino constat patratum, quia sicut illa ex tactu limbricæ sanata est a profluvio sanguinis, ita et ista ex tactu filii erepta est a vexatione dæmonis. Illa autem liberata, tam a laqueis inimici quam a curis sæculi, devovit se omnibus diebus servitutam Domino, conjuncta sorori in eodem cœnobio.

21. Inter reliqua virtutum miracula illud inferre mirificum est, quod in fugandis infirmitatibus constat celeberrimum. Nam si quis typo quotidianæ, tertianæ vel quartanæ febris correptus, de sancti viri pallio fuisset præcinctus, pristina incolumitate recepta, ad hospitium revertebatur sanus. Et ita ^f divina gratia salus concessa manebat [Forte manabat] de tegmine pontificis, quanta quondam profluxerat de tegmine Redemptoris.

22. Adiciatur in pagina quod vir sanctus obtinuit in vita. Dum ejusdam Carnotensis civis demus in suburbio civitatis posita dæmoniaca infestatione sæpius lapidum imbri quateretur, ita ut vicini propter densitatem crepitantium petrarum parata relinquentes convivia, domos suas effugerent, exhortati sunt a Dei famulo ut aquam a se benedictam cum crucis signaculo illuc porrigerent conspergendam, ubi dæmoniacæ illusionis maximum instabat ridiculum. Quo

interfuit an. 549.

^d Hic episcopus Parisiensis, qui vita functus fuerat cum Leobinus Parisios venit, Amelius fuisse dicitur a Coitio, an. 547, num. 7. Is interfuerat conc. Aurelian. iv, an. 544.

^e Hinc Hadrianus Valesius in Discept. de basilicis, cap. 3, hanc S. Laurentii basilicam non in suburbanis Parisiensibus ad septentrionem positam, ubi modo cernitur, sed in suburbanis meridiem spectantibus, ubi erat regium Thermarum palatium, sitam fuisse censet. Mabill.

^f Apud Labbeum sic legitur: *Et ita divina gratia salus concessa manebat* [Forte manabat] *de tegmine Redemptoris.*

* Avallotum, vicus Carnotensis diocesis, cujus mentionem facit Greg. Tur. lib. iv Hist. Franc., cap. 50. Hic vicus (subdit el. Roinart in notis ad præfatum Gregorii locum) est ad flumen Lidericum, qui postea Allotium seu Alogium, vulgo Alluye dictus est.

^b Rotojalum, Ruel, tribus leucis infra Parisios, Villa Rotojalensis a Greg. Turon. in lib. x cap. 28 appellatur. Est et Rotojalum, Ruel, vicus diocesis Rotomagensis, Fredegundis reginæ relegatione insignis, apud Gregorium Turonensem in lib. vii cap. 19, non procul a conflente Auduræ (l'Eure) in Sequanam. Sed de primo hic locus interpretandus. Mabill.

^c Hic non alius videtur quam Medoveus, episcopus Meldensis, qui una cum Leobino concilio Aurelianensi v

facto hostis effugit territus, et dominus ædis cum eadem domo securus mansit et intrepidus.

23. Illud etiam opitulare miraculum nobis est ad memoriam reducendum quo vir sanctus Leobinus illustris episcopus refulsit in populo. Quidam beatus vir nomine ^a Caleticus, nobilis genere, sed nobilior meritis, post excessum beati Leobini Carnotensis constitutus episcopus, dum in presbyterii gradu se tam in conspectu Dei quam in oculis hominum sancta conversatione redderet gratum, tanta infirmitatis angustia est correptus, ut vix ultimo palpitaret anhelitu. Cujus venerabilis germana nomine ^b Mallegundis, directis velociter missis ad sanctum episcopum, ut ad levandum fratris sui infirmitatem benedictum dirigeret oleum. Ipse vero cum oleo præsentialiter veniens silentium ab omnibus postulavit dicens: Domine qui omnia nosti, si hunc famulum tuum Ecclesie tue vel populo judicas necessarium, tua opitulante virtute, restitue sanum. Tunc ille æger statim ut sarre unctionis oleo est perunctus, tantæ sanitatis gratia est restitutus, ut nullius infirmitatis molestia unquam ejus membra fuissent attacta. Ad comprobendam autem sancti viri virtutem reliqua olei pars in tantam constat pulchritudinis claritatem conversa, ut cunctis qui aderant non olei nitor, sed crystalli videretur clarescere splendor. Nimirum illud præligurans, ut qui futurus erat episcopus per ministerium episcopale oleum consecrationis sanctificaret et divinis virtutibus per cœlestem gratiam splenderet.

24. Operæ pretium est et illud insigne miraculum huic ordini inserere quod vir sanctus quamvis nesciens peregit in corpore. Quodam tempore dum memoratus episcopus parochiam Dunensis pagi ^c cum suis pergeret visitandam, filia unica cujusdam ex parochianis, nomine Baudoleni, genere et opibus illustris viri, ita vi febrium et longa ægitudine tenebatur astricta, ut jam sepultura præpararetur cum exequiarum pompa. Hic audiens sanctum Leobinum ex proximo venientem, concito gradu ejus præsentatur conspectui, petens ab eo suam benedicti domum, et tam sibi quam suis omnibus eulogias dari. Sanctus itaque Leobinus mature consurgens, ad memoratum Baudolenum ut sponderat perveniens, dum ingrederetur domum, ejus puella ea qua gravabatur infirmitate in lecto efficitur mortua. Nulli enim fidei constat dubium ut per resurrectionem puellæ a mortuis nomen sancti antistitis clarificetur in populis. Præfatus namque vir Baudolenus volens se in conspectu pontificis hilariter continere, sub attestazione omni domui suæ præcepit mortem defunctæ cuiquam

A nullo modo pandere; sed quia sine dolore nemo amittit quod cum amore possidet, diu celare non potuit quia interior dolor cordis patefecit exteriorem tristitiam corporis. Ut autem sanctus Dei mœstam illius domus conspexit familiam, tristitia correptus et ipse ab apparatu prandii aliquatenus se suspendens, basilicæ templum ingressus ac pavimento corpore prostratus cum lacrymis Dominum deprecatus est, ut tristitiæ causam qua mœrens domus anxiebatur sibi ostendere dignaretur. Oratione expleta, ut senex surrexit de pulvere, puella exanimis surrexit de morte. Tunc jam dictus Baudolenus admirans tantæ virtutis excellentiam, cum omni domus suæ familia pedibus sancti prostratus, omnia quæ facta fuerant humiliter indicavit. Unde et immensas ei gratias a luctu in lætitiâ retulit.

B 25. Dicatur et illud mirificum quod sanctus Dei jam infirmitate detentus patravit miraculum. Hæc itaque cum urgeretur infirmitate, duo pueruli, hostis vexatione agitati, ejus vestigiis se prosternentes, cibum, qui sibi post esum remanserat, cum benedictione percipere meruerunt. Quo curante medicamine, uterque rediit incolomis ad propria. Cunque beatus Leobinus per septem annos continuata infirmitate agigaretur, divinis actibus in cœlum intentus, et miraculorum honoratus insignibus, quasi sopore dormiens, præmiis remunerandus opimis, ut fidelis servus talentum sibi creditum duplicatum reportans, in gaudium Domini sui intraturus, angelis plaudentibus, feliciter migravit ad cœlos ^d.

C 26. Qui tamen antequam sepulture traderetur, quantæ virtutis fuerit vivus prodidit mortuus. Denique cum in basilicam S. Martini in feretro positus portaretur humandus, quidam de circumstantibus dum virga gestatoria frequentiam irumpentis populi prohiberet, conigit ut crucem cum lampadibus oleo plenis pendentem ad terram prosterneret. Mox ipsa crux, mirabile dictu! funiculo, unde ceciderat, cum omni integritate lampadarum, et sine olei detrimento, nemine sublevante, sese innexuit et permanere in oculis omnium, ut ante consueverat, cœpit: et ubi credebantur lampades minutatim confractæ, sua integritate solidæ, nec ullam olei guttam permiserunt distillare. Sic beatissimi viri corpus ad laudem D suæ gloriæ emicuit virtute crucis in funere.

27. O gloriosissimum virum, cujus merita adeo valuerunt apud Crucifixum, ut crux quæ ceciderat in terram sine ullius adminiculo ad locum unde ruerat reverteretur illæsa! O venerabilem Cbrisi pontificem, custodia angelorum jugiter munitum! cujus firmavit. Hæc Mabillon. S. Leobinum decessisse pridie Idus Martii ostendit Mab. ipse sæc. n Bened., pag. 1104.

Porro S. Leobini corpus in suburbana S. Martini basilica in Valle nuncupata religiose asservatum est usque ad an. 1568, quo Calvinistæ sacras ejus reliquias in favillas redegerunt, excepto capite, quod in ecclesia Majori custoditur. In mss. Codd. ecclesiæ Carnotensis diocœsim Carnotensem imitasse, ac duodecim circiter annis sedisse legitur. MABILL.

^a Vide quæ diximus in c. 7 lib. iv Operum Fort.

^b Eruditi nonnulli censent hanc fuisse Monegundem, cujus Vita exstat apud Greg. Tur. in lib. de Vitâ Patr., cap. 49.

^c Dunum Castrum vulgo *Châteaudun*, ad Lidericum Anvium positum, Carnotensis diocœseos fuisse memorat Greg. Turon., lib. vii Hist. Franc., c. 17.

^d Nempe circa annum Christi 536. Nam interluit conciliis Aurelianensi v, anno 549, Parisiensi ii anno 551. Caleticus vero ejus successor concilium Parisiense iii, anno 557 celebratum, sua subscriptione

virtute nec olei liquor damnus, nec ulla illarum enufractinnis sustineret detrimentum. Vere etenim illius gaudens anima gloriatur felicitate æterna, habens lampadem sanctam cum inextinguibili lucerna, quia sine laudis humanæ pompa ejus manus nunquam cessavit ab opere misericordiae, quod indicatur hujusmodi liquore. Illius potentia hæc edita sunt miracula, qui per crucis tropæum a morte perpetua genus redemit humanum, et a peccatis mundatum dedit conscendere cælum. Et quoniam gloriosissimi antistitis Leobini præclara miraculorum præconia ob-

A venerandam annua devotione memoriam narravimus recolenda, de innumerabilibus videlicet pauca, submissis precibus tanti patroni imploremus sanctitatem ut qui cum fecit coruscare miraculis, nos faciat exuberare operibus bonis, concedatque nobis præsentis vitæ cursum sine offensa transcurrere, continuamque pacis tranquillitatem obtinere, et in futuro sæculo ad ejus consortium feliciter pervenire, qui in Trinitate vivit et gloriatur Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

PRÆMONITIO

IN VITAM S. MAURILII EPISCOPI ANDEGAVENSIS.

S. Maurilii, episcopi Andegavensis, Vitam Fortunato nonnulli attribuant, inter quos Trithemius et Surius, ad diem 26 Septembris, et Vossius. Hi fere ad id sentiendum adduci videntur auctoritate et testimonio cujusdam Prologi, de quo alibi mentionem scripsimus, qui sui auctorem præfert Gregor. Turonensem, et ab ipso scriptus est ad S. Germanum, Parisiensem antistitem: in quo Gregorius, rogatu Germani, emendasse se affirmat Vitam et miracula quæ Dominus per B. Maurilium atque Albinum, Andegavorum antistites, operari dignatus est, quas Fortunatus presbyter luculento sermone descripserat, scriptum vitæ jam pene depravatis, etc. Qui prologus integer legitur affixus Operibus Greg. Tur. a cl. Ruinart editis.

Sed plerique critici et eruditi viri hunc Prologum suppositum ac falso ascriptum Gregorio Turonensi arbitrantur; ex quo non dubitant Vitam illam S. Maurilii a Fortunato abjudicare, cum multa, eaque gravia, rationum momenta snadeant nec a Venantio Fortunato Vitam istam scriptam fuisse, nec a Gregorio Turonensi emendatam. Hæc omnia rationum momenta Joan. Lamoignon, sac. theologiæ doctor Parisiensis, profert et urget in dissertatione, in qua de auctore Vitæ S. Maurilii inquiri: e quibus præcipua non erit et enim hic referre.

Illud primum igitur est, Prologi hujus, quem Gregorius ad S. Germanum mittit, inscriptionem: Sanctissimo sanctæ Parisiorum matris Ecclesiæ præsulum domino Germano, Gregorius Turonicæ metropolis humilis episcopus salutem, alienam esse a temporum illorum more et consuetudine, quibus nondum mos invaluerat ut quælibet Ecclesia, sancta mater Ecclesia nominaretur; alienum item fuisse a consuetudine Gregorii ut se Turonicæ metropolis episcopum diceret; 2º credibile non esse Vitam scriptam a Fortunato adhuc superstiti, imo qui pluribus post Germanum annis vixit, exscribentium vitio ita depravari potuisse, ut emendatorem requireret; 3º et si hoc factum contigisset, cur Germanus ad Gregorium potius Turonensem quam ad ipsum Fortunatum, sui amicissimum, eandem emendam misisset, a quo integra et incorrupta exemplaria obtinere potuisset? 4º Gregorius in præfatio Prologo ita se Vitam S. Maurilii correxisse refert, ut ea prætermiserit sive dempserit quæ incredibilia videri poterant. Ipse deinde atexit plane admirabilem, ac supra hominum fidem stupendam, S. Henrici resurrectionem, factam post annos septem ex quo hic obierat: quæ a Fortunato, ut idem fatetur, omissa fuerat. 5º Quod contra suam consuetudinem Fortunatum appellat beatum iis verbis: licet illud beatus Fortunatus propter minus credentes omiserit, etc.; 6º in ea Vita plura plane adversantur stylo et consuetudini Gregor. Turon., quod indicio est ipsum sua manu illam non correxisse; postremo illa in Vita laudatur supr. pontifex Gregorius Magnus qui ait: Fides non habet meritum cui humana ratio præbet experimentum; at Gregorius Magnus nominis an. 590 Romanam sedem conscendisse legitur, cum S. Germanus, ad quem Vita illa emendata mittitur, decesserit an. 579.

Hisce addunt Bollandistæ (id quod et Lamoignon ante ipsos adverterat citato supra loco), quod cum Magnobodus, sive Magbodus, episcopus Andegavensis, alteram S. Maurilii Vitam se scripsisse fatetur an. 620, post obitum Gregorii Turon. an. 25 tantum, haud facile Vitam a Fortunato elucubratam et a Gregorio correctam ignorare potuit, nec eadem non usus fuisset, si modo cognosset existitisse; cum ipse tamen ad novam S. Maurilii Vitam elucubrandam monumentis solum iis adjutum se fuisse commemoret quæ a Justo presbytero relicta fuerant: cujus propterea tantummodo mentionem facit.

Cl. vero Ruinart in Præf. ad Op. S. Gregorii Turon., num. 80, eandem rem evincit ex duobus mss. Codicibus, uno scilicet Vindocinensis monasterii, ab annis 600 circiter exarato, altero vero bibliothecæ S. Germani a Pratis annorum 500, in quibus Vita S. Maurilii scripta fuisse legitur jussu Rainonis, qui in Catalogo episcoporum Andegavensium, scripto sub Eusebio episcopo, trigesimus quintus illius ecclesiæ episcopus numeratur. En verba Codicum mss.: Raino, quondam S. Martini quotidianus discipulus, et semper canonicus, ac post modicum S. Andegavensis Ecclesiæ, ex initio Christianitatis xxxiii [AL. xxxv] humilis episcopus, ob honorem Omnipotentis Dei, nec non et ejusdem S. Maurilii, atque remissionem peccaminum animæ suæ, anno incarnationis dominicæ adhuc in dcccv, et ordinationis episcopatus sui in xxv, hanc Vitam beati Maurilii scribere ac requirere jussit. Archanaldus, S. Martini discipulus et diaconus, jussu præfati domini Rainonis scripsit et requisivit.

Disce de causis eruditi pene omnes in eam conveniunt sententiam, Vitam S. Maurilii (saltem quæ vulgo circumfertur) non esse setim Fortunati, nec a S. Gregorio Turon. emendatam aut refectionem fuisse, sed jussu Rainonis episcopi Andegavensis fuisse conscriptam. Ita cl. Ruin. loco supra citato, Lamoignon, Tillemontius, auctores Hist. Litt. Franc., Bollandistæ, et alii.

Nos eam hic subjicimus, quamvis inter apocrypha Fortunati opera amandandam judicemus, ut exstat apud Surius ad diem 18 Septemb., ac illam, quibus visum est, notis illustravimus, addentes vel ea quæ Bollandistæ eruditissime adnotarunt. Porro in hac Vita quam Surius edidit de Magno Gregorio mentio non fit, nec ullum ejus testimonium refertur, secus atque notavit Lamoignon.

VITA SANCTI MAURILII,

EPISCOPI ^b ANDEGAVENSIS.

† Maurilius Mediolanensis oppidi indigena exstiterat, parentibus splendidissimis, et ab ipsis pene cunabulis a beato Martino, qui illis temporibus Mediolani sibi ^a monasterium collocaverat, sacris litteris institutus est. Sed beato Martino Arianorum perfidia de civitate illa expulso ^d, sanctus Maurilius ibidem demoratus est, quousque a beato Ambrosio, ipsius civitatis episcopo, officium lectoris accepit. Interea patre ejus, qui ^e totam Hesperiam pene regebat, defuncto, secundum praeceptum evangelium (*Matth. xix*), relicta matre, omniumque rerum suarum cupiditate habendi, sub ^f Juliano tunc Caesare, Martinum, qui tunc Turonicam regebat metropolim, expetiit, et tandem cum eodem moratus est, divinis occupatus officiis, usque dum ceteros ecclesiasticos gradus gratiamque sacerdotii invitus, Martino cogente, susceperet. Adepto itaque sacerdotii honore, actiore quam inter monachos ducere diligens vitam, ut ^g solus solum liberius Dominum sequi valeret, Martini admodum doctrinis eruditus, et aequae benedictionibus roboratus sese invicem osculantes et multum flentes, ab eodem ipso nolente discessit, et Andegavorum aggressus est urbem. Audiens autem haud longe ab ipsa super Ligerim fluvium in villa quadam ^h fanum fore antiquissimum, diversis idolorum culturis dedicatum,

A ibidem advenit. Videns autem quod humana virtute non posset evelli, ad Dominum mente conversus, orabat ut ipse fanum, ubi diversis erroribus mentes fraudabantur humanae, quod ipse non poterat, destrueret. Mox ergo divinitus ignis, e caelo demissus, quidquid simulacrorum et immunditiae ibidem reperit, sub momenti hora consumpsit. Eliminata igitur omni spurcitia, honorabilem Christi fundavit Ecclesiam, ipsamque postmodum fore vicum instituit ⁱ. Ibi bisseis degens annis, multis se jejuniis et orationibus sedule Domino mancipabat : ubi etiam virtutibus multis claruit.

2. Nam in praedio quod ⁱ Pontiacense vocatur erat vir quidam, Saturnus nomine, quem ex utero matris suae ambas manus aridas habentem, in hanc vitam natura produverat. Qui dum elemosynis ad plenam pervenisset aetatem, quadam nocte per visum admonitus, audivit vocem dicentem sibi : Vade ad virum Maurilium, et deprecare ipsum ut signum sanctae crucis super manus tuas faciat : et statim sanaberis. Expergefactus, cucurrit ad virum Dei, provolutusque pedibus ejus, totus infusus lacrymis, suppliciter deprecabatur ut sibi manum imponeret, exponens illi visionem. Tunc beatus Maurilius tota die et tota nocte jejunans, et in precibus solo prostratus perseverans,

^a Al., *Maurilioneis*. Scripsit sic effert titulum hujusce Vitae : *Vita S. Maurilii episcopi Andegavensis : ejus auctorem duo mss. Codices non habent, sed cum constat ex Trithemio, Fortunatum ejus beati viri vitam scripsisse, et stylus consentiat, Fortunatum esse auctorem non facile quisquam negaverit.*

^b Andegavum civitas Galliarum est, Andensis provinciae metropolis, finitima Turonibus et ducatu Bituricensi. Vicina Oceano est, atque a Ligeri, notissimo flumine Galliae, alluitur.

^c De hoc monasterio S. Martini, quod Mediolani exstiterat, mentionem facit Sev. Sulpicius in libro de Vita ejusdem, c. 4.

^d S. Hilarius, Arianorum opera, in exilium pulsus est post synodum Beterren. an. 355; quo acto in exilium S. Martinus venit Mediolanum, nec tamen diu mansit ea in urbe, ab Auxentio, Ariano episcopo exagitatus, ac deturbatus de suo domicilio. Hilarius deinde secutus est, reducem ex suo exilio, cum ipse quatuor solum annos in Phrygia exsul mansisset, ut testatur Sev. Sulp. Hist. l. ii. Si ergo S. Maurilius puer, ac pene infans, a B. Martino Tur. litteris edoctus est, ut huc loco narratur, non is ad an. 327 natus est, ut volunt Hollandistae, sed ad an. 345, vel supra. Quod vero is lector jam ordinatus a B. Ambrosio, Martinum sub Juliano expetisse dicitur, et ab eo sacris ordinibus initiatus fuisse, haec inter se nullo modo conciliari possunt, nisi Juliani nomen pro Valentiniano irreptisse dicamus. Julianus quippe Augustus ante obiit quam Ambrosius Mediolanensis episcopus crearetur. Ejus quippe mors refertur ad an. 363, cum Ambrosius non ante an. 374 sedem Mediolanensis ecclesiae sit adeptus. Magnobodus quidem in Vita S. Maurilii, sub Juliano in Gallias prolectum

scribit, jam lectorem ordinatum; sed reticet quod a B. Ambrosio illum in gradum fuerit ascitus.

^e Auctor Apologiae adversus Launoyum, pro S. Renato editae, nomine Hesperiae non totam Italian, sed Galliam Cisalpinam putat iudicari; referente Bolland.

^f Est mendum librarii. Legendum fortassis *Valentiniano*.

^g Magnobodus narrat S. Maurilium, amore solitudinis, a Martino Turonensi secessisse.

^h Idem hoc fanum in territorio Andegavensi refert fuisse, in loco qui nominatur *Calonna*, super litus Ligeris. Porro vicus ille (uti notant Bollandistae) est in Andensi comitatu, quatuor circiter miliaribus ab Andegavo distans.

ⁱ Launoyus ponit S. Maurilium annos 40 eo in vico habitasse, antequam episcopus crearetur; sed ei non assentimur, ut alibi ostendere conabimur. Si illud concedatur quod opinatur Launoyus, tota fere cornu de B. Maurilio historiae series ac veritas. Magnobodus nullum loci mentionem de tempore quo S. Maurilius eo se in loco tenuit : solummodo tandem asserens ibi mansisse, quoad unus episcopatus accepit.

^j In Vita a Magnobodo scripta legitur *Pontiacense*, Bollandistae suspicantur *Podium Andegavense* hic indicari : ^k Galliae in Andegavensi provincia o, pidulna, tribus a Salurnio in meridiem miliaribus, et octo Andegavo distans, cap. 18, Pontiacum memorat in fluvibus Bituricis, ubi monasterium a S. Urso abbate constructum fuisse narrat. Difficile sane est certo definire quo in loco esset hoc situm quod hic Pontiacense appellatur.

pro agroto fideliter precabatur. Mane autem sequenti crucis signum super manus infirmi deposuit, et ex templo sanas reddidit.

3. Non multo post tempore, mulier quædam Nannetensis incolæ, male a dæmonio vexabatur, quam toto corpore debilem, sed et cæcam, lumine privato, reddidit. Quæ geminis vineta catenis a fidelibus ad virum Dei deducta est. Altera vero die, ubi in eam sanctus sua lumina direxit, mox illam dæmonium deseruit. Tunc crucis signo lumen reddidit, et quæ catenis vineta ad beati viri deducta fuerat ecclesiam, libera et incolomis repedavit ad propria.

4. Sub ipso fere tempore, dum quidam pastores in eadem regione dominorum suorum pecora pascere et vigilare, eorum unus dum noctu pecora custodiret, mordetur a vipera. Cujus virus se repente per omnes pueri venas infudit, et totum hominem in tumorem convertit. De quo cum nihil aliud præstolaretur nisi interitus, quia jam semivivus jacebat extensus, tunc cæteri pastores hunc commoniti præsentia deferunt confessoris. Tunc sanctus, oculos ad cælum erigens, universa pueri membra signavit, et in ipso vulnuscule, per quod vipera virus influxerat, de propria saliva a signum cruci impressit. Statimque ex omnibus corporis partibus revocatum virus cucurrit ad ipsum per quem se immiserat locum, et integræ sanitati redditus est puer.

5. Quædam Andegavensis territorii matrona, vinculo conjugali nexa, ex tempore suæ copulationis sterilis permanebat. Quæ domi pro adipiscenda prole Dominum deprecatur assidue, et nequaquam votum suum obtinere valeret, ac procederet inatura in annos desperationis adepturæ [Pro adipiscendæ] jam prolis, ad beatum virum se tota convertit, ut quod ipsa non merebatur, ille apud Dominum suis meritis obtineret. Et, si suis precibus filium seni femina impetrare potuisset, ipsum se Domino oblaturam, ei perpetuo servitutum, tota fide ac voto pollicebatur. Intuens autem vir beatus mulieris fidem ac lacrymas, Dominum pro ea deprecaturus accessit. Exaudivitque Dominus virum sanctum, et deprecanti femina conceptum dedit et partum. ^b Quem illa, sicut promiserat, Domino consecravit habendum.

6. Non longe a vico Calonnæ, quem vir beatus incolebat, erat quidam collis Præsciacus nomine, diversis idolorum titulis decoratus. Maurilius vero dolens illam longius manere superstitionem, ubi diversarum credebat inesse perditionem [Forte add. animarum], quadam die, adhibitis secum paucis fidelibus viris, perrexit ad locum. Cunique pervenisset ad idolum ut illud everteret, dæmonia, quæ ibi latebant, clamare cœperunt, dicentia: Quid nos et hic, Maurili, persequeris? In his regionibus nullus est locus quo te

A evadere valeamus. Illico autem in adversum signum sanctæ crucis opposito, dæmonia repente elevato magno rugitu, non sine immenso fetore fugerunt. Ille autem omnium idolorum simulacra coadunari præcepit, et ignibus ea concremans, in favillam redegit. Deinde mundans diligentius locum, ibidem honorabile monasterium statuit, quod ad gloriam Christi, et laudem nunc usque permanet consensu.

7. Monachus quidam, Clemens nomine, per tres jugiter annos quaternis febribus urebatur. Atterebat enim nimium æstus cum frigore, et erat ei horror cibi, quoniam defecerat virtus stomachi. Cumque tali dolore deliceret, jamque de vita desperaret, amicorum monitu ad beatum virum se transferri præcepit. Qui ut ejus præsentiam videre promeruit, eulogias salutis dari ab eodem fideliter postulavit. Quas dum sanctus sanctificatas ex more porrigeret, languor ut fumus evanuit; moxque omni virute roboratus sanus ad propria remeavit.

8. Proximis sane exinde diebus, dum negotiatores inter diversas mercium copia, ^d senecos utriusque sexus juvenes venales haberent, et cum eisdem ad Hispaniam tenderent, per Calonnæ prædium iter agebant. Prætereuntibus autem secus ad eam beati viri, unus eorum qui venundandi ducebantur, magno prosiliens impetu, ecclesiam ingressus est, et provocatus cum lacrymis pedibus confessoris, orabat ut suis precibus aut pretiis sese pro Dei amore redimeret, secumque retineret, qui furtim de propria captivitate patria, vendendus duceretur in alienam. Cujus verbis et fletibus sonum patrioticum recognoscens, commotus pia mente sacerdos, sine mora pro captivo ipsius domino supplicaturus egreditur. Sed cum dominus ipsius summa obstinatione id fieri posse negaret, innuit suis ut ipsum de ecclesia velociter extraherent. Cædentibus autem ministris vimque facientibus, ac domini sui præceptum exsequentibus, immensis captivus clamare cœpit vocibus: Miserere et succurre, serve Dei, quem devotus liberandus expetii. Sacerdos vero flexis solo paululum genibus, elevatisque in cælum manibus, inquit: Domine Deus omnipotens, qui in angustia constitutis, et de tua misericordia vere confidentibus succurris, subveni huic captivo, pro quo te supplex exoro. Ad hanc vocem tanta vis febrium dominum ipsius arripuit, ut antequam pœnitere succurreret, spiritum exhalaret ^e. Tunc tanta formidine cæteri percelluntur, metuentes ne sese vivos terra absorberet, ut unanimes expeterent sacerdotem flebiliter, expostulantes quatenus et sibi indulgentiam, et defuncto suis meritis, acquireret vitam. Vir vero beatus nimium metuens ne ipse occasio et causa illius esset perditionis, prostratus terræ immensis singultibus invocavit Christum,

^a Magnobodus narrat S. Maurilium infudisse salivam in os pueri, atque hinc illum sanita em consequutum. Simile fere huic miraculum a S. Martino Tur. editum legitur in ejus Vita a Fortunato scripta, lib. III.

^b Narrat Magnobodus hunc postea successisse ipsi Maurilio in sede Andegavensi; atque adeo non alius hic fuit quam S. Renatus, de quo postea erit sermo.

^c De eulogiis vide quæ adnotavimus ad c. 12 l. XI Op. Fortunat.

^d Vox corrupta. Surius adnotat *Italos*; an *serios* legendum?

^e Magnobodus dominum servi non emortuum fuisse narrat, sed ita ægrotasse, ut morti esset proximus; atque ex precibus S. Maurilii vitam impetrasse.

ut defuncto redderet animam. Nec antea surrexit a solo donec et defuncto vitam, et captivo acquireret libertatem. Negotiatores denique, ut retroacta præsumptio indulgeretur, multis donariis ipsum honoraverunt locum; quæ prope omnia beatos vir in usus pauperum deputavit.

9. Nimirum præterea, ut necessitudo cogit humana, * navis Argo haud modica, mercibus referta per Ligerim vehebatur. Quæ contra Calonnæ cum ascenderet, subito turbato cum flamine ponto, navis in vertiginem rotabatur: frangitur antenna, et nunc prora subrigitur elevata in fluctus, nunc puppis deprimitur inter undarum hiatus. Victi ergo nautæ, tantæque tempestatis timore perterriti, de præsentis iam desperantes salute, omnia navis armamenta jecerunt in litus, solum præstolantes interitum. Tum repente immensis vocibus clamare cœperunt, dicentes: Miserere, vir Christi, Maurili; succurre nostro naufragio, potes enim obtinere a Christo, qui vitam acquisisti defuncto. Ad quorum voces exsurgens ab oratione Maurilius, festine occurrit ad litus, et elevato in adversum crucis signo, imperat procellæ ne sæviret. Cedunt mox deposito rigore spiritumina: tumescentes undæ vertuntur in æquora, subsequiturque serena tranquillitas, illæque nautæ ad portum optatum feliciter pervenerunt.

10. Erat familiare beato viro, ut nunc ecclesias, nunc infirmos tanquam verbi Dei fidelissimus dispensator circumiret. Et ne ultra modum fatigatus deficeret, habebat humilis sessor æsellum, quo sæpius utebatur. Quem nocturnis latro temporibus furari non metuit. Sed infelix, dum furatur æsellum, arripitur a dæmone, et sic devians, per totam noctem illuditur vagabundus. Mane autem reddito, ante fores beati viri, exsensis [Amiens] ipse adfuit cum æsello, crimen quod commiserat invitus confitetur. Deinde arreptus a dæmonio, fugere nititur ne eiretur. Sed vir beatus furiosum per exorcismi gratiam prius a dæmone liberavit, et post a crimine; recepto asino, absolvit. Et quia necessitate cœperat furari, non vitio, tres in super illi aureos dedit, ac dimisit.

11. Matrona quedam nobilis, prædives, senatorio ex genere oriunda, Amelia nomine, gravi cœperat incommodo urgeri. Quod cum per duodecim annos pertulisset, omnesque res suas in medicorum artes expenderet, nullum incolumitatis remedium assequi merebatur; et quanto curiosius totum artis suæ ingenium in illam impendere studuissent, tanto semper deterius incommodo gravabatur. Cum autem de ejus sanitate desperantes, parentes de solis sepulchræ necessariis admitterent, ait illa amicis: Ite, currite quantocius ad beatum virum Maurilius; et si obtinere potueritis ut ab illo merear visitari, confido quod per ipsam restituatur sanitati. Tunc parentes ac amici perpetuo cursu pro femina beatum virum adierunt, piis precibus postulantes ut ægotam suam miseratione visitaret. Ille ubi hoc audivit, reminiscens

A illud dicentis Domini: Infirmus fui, et visitastis me (Matth. xxy), statim proficiscitur cum eisdem. Veniens autem in domum, more suo prius prostravit se ad orationem. Deinde benedicti olei liquore mulieris membra perunxit: quæ statim omnino incolumis surrexit.

12. Interea dum talibus beatus vir in vico Calonnæ floreret meritis et virtutibus, urbs Andegava proprio^b pastore vidoatur. Tunc plebs urbana et universa nobilitas, collectis etiam undique sacerdotibus, in unum venire consilium, conquirentes quis eorum substitui deberet in pontificale ministerium. Sed revera aut nobilitatis ventoso favore, aut pecuniis subrogati ad tanti culminis dignitatem, quidam alios præferebant; ideoque in unum non valebant venire decretum; eo quod scriptum est (Acta. v.): quod non est ex Deo consilium, non poterit unquam stabiliri, sed solvi. Dum ergo hæc invicem solverent, nec definiere valerent, subito sanctissimum Turonicæ sedis archiepiscopum nuntiator adesse Martinum. Illius dum pene omnes sententiam præstolarentur, ait: Viri fratres, audite et attendite consilium bonum. Quia Deo vobis electus est pontifex, ipsum suscipite sacerdotem. Sane Maurilius, Calonnensis Ecclesiæ presbyter, erit pontifex vester. Quod audientes, mirati sunt: sed quia Maurilii jam noverant virtutes et merita, postposita jam priori ignorantia, statim pari mente ac voto in unam venire sententiam; acceperuntque domini archiepiscopi præcepto, celeritè dirigunt ad virum Dei: quem si [Fortè, ex] episcopi auctoritate, de propria raptum Ecclesia, Martini præsentia nolentem sistunt. Qui dum cum B. Martino ecclesiam ingrederetur, statim ad declaranda tanti sacerdotis merita, nivo candore columba divinitus elapsa, super caput ipsius descendit ac sedit. Quod videntes multi, unanimes una voce conclamaverunt Maurilius episcopatu dignissimum, non ab hominibus tantum, sed ab Omnipotente electum et demonstratum. Tunc Maurilius, miraculo ac precibus victus, implens præceptum, suscepit sacerdotium. Nam, ut multi videre meruerunt, quoties beatos Martinus ad sacram consecrandi sacerdotis benedictionem super caput ejus extendisset manum, semper ei præfata aditum dabat columba. Sicque B. Maurilio pontifice constituto, et B. Martino ad propriam sedem regresso, sanctus Martinus referro solitus erat quod ad benedicendum sanctum Maurilius pontificem in columbæ specie non solum Spiritus sanctus, sed etiam adfuerit angelorum exercitus.

13. Ordinato itaque ad custodiam Christi ovium Maurilio pontifice, tanta in eo Domini gratia rutillabat, ut non minora per eum quam dudum per apostolos signa et miracula fierent. Nam tantum verbis dæmones effugabat, ægrotos sola oratione curabat, cæcis signo crucis visum reddebat, paralyticos ad pristinam sanitatem medicante merito revocabat. Sunt etiam ejus plurima miracula alia, quæ, lect

* Magnobodus plurali nomine naves exprimit.

^b Hunc fuisse Prosperum constat ex Andegavensium episcoporum catalogo.

scripta non inveniuntur, tamen quia vera sunt, describere non possunt, sed multarum ore celebrantur. Talibus igitur vir Dei apostolica simplicitate relictus, cordisque puritate perlucidus, sine intermissione pro sibi commissio Christi grege, in vigiliis et orationibus atque jejuniis totum se Domino mancipabat, ut antiquus hostis diabolus Ecclesiani nullam ex sibi creditis ovibus tentando posset ledere aut auferre.

14. Proximo autem post acceptam episcopii dignitatem tempore, dum de basilica beati Petri egrederetur, ubi pervigil in oratione totam noctem insomnem duxerat, obvium habuit quendam cæcum, ex utero matris suæ carentem lumine. Quod cum sibi a Domino tribui per merita beati Maurilii fideliter postularet, beatus antistes paulisper erubuit; sed cum super oculos ipsius signum sanctæ crucis imprimeret, erumpente mox sanguine cum dolore, lumen habere promeruit. Tum homo ipse pro amore beati Maurilii, eidem beati Petri tradidit basilicæ, quandiu in reliquum advixit, fideliter servivit.

15. Sequenti die beato Maurilio episcopo in eadem beati Petri basilica sanctam solemnitatem celebrante, advenit cum moriente puero matrona, cui quondam sterili eundem, ut nasceretur, ante episcopatum apud Dominum suis meritis obtinuerat; postulans ut filio suo, quem Domino habendum obtulerat, manuum suarum impositione Spiritum sanctum daret, antequam obiret. Sed remorante in sancta corporis et sanguinis Christi consecratione paululum præsule, puer excessit. Expleto autem sanctæ solemnitatis mysterio, et obitu pueri, qui absque chrismatis dono excesserat, præcognito, totum id suæ desituidini deputavit, lacrymis multo tempore irremediabilibus suæ culpam lugens inobedientiæ. Cui cum nec ista sufficerent, diu multumque quid ageret secum animo collectante, tandem reperit quod inter concives tantæ negligentiae piaculum plene expiari nequiret, nisi singularis elapsus patriam civesque relinqueret. Tali igitur reperi consilio, occulte semetipsum exinde eripuit*, ex sanctorum reliquiis quibus Ecclesia Andegavensis decorabatur secum claves deportans. Cum autem pervenisset ad mare, divina providentia, qui manebat in littore, diem transitus sui exaravit in lapide; sicque ascensa puppi, inchoati itineris cœpit maturator existere. Cumque processisset in altum, et quare claves^b reliquiarum secum detulerit cogitaret, insidiante humani generis inimico, ut dolorem sancto viro super dolorem imponeret, repente claves de manibus elapsæ submerguntur in æquore. Tunc cum lacrymis id fertur exclamasse Maurilius, quod postea probavit eventus: Nisi has iterum, inquit, claves videre meruero, patriam urbemque nunquam repetam, quam effugio. Transmisso igitur mari, quo, quis esset, abscondere potuisset, mutato

habitu, uni regionis principum adhesit, professus se hortulanum fore, quatenus corpus proprio labore castigaret. Qui cum tali proficeret ministerio, tantam copiam ejus meritis Dominus oleribus dabat, ut omnibus, quibuscumque necesse fuerat, ex eisdem sufficienter ministraret, et tamen olera nunquam deficerent. Unde per pluribus placebat et bene ab omnibus amabatur.

16. Interea plebs Andegavorum, cœlitus sibi quondam commisso viduata pastore, non minimo pavore percellitus, crebrisque visionibus minatur, persæpe etiam admonetur ut proprium pastorem circumquaque perquirent, et nisi Maurilius inventus suæ redderetur Ecclesiæ, urbem Andegavam celerius fore subvertendam. Unde ejusdem regionis tota nobilitas, sed et vulgaris immensitas, collatione facta, in unum venire decrevit, eligentes et concivibus quatuor diffusæ virtutis, et fidei viros. Quibus, qui necessarii ad tanti itineris erant supplenda negotia, sumptibus ex voto collatis, præcipiunt ne nunquam reverterentur, nisi prius proprium invenissent patrum. Qui functi legatione, urbes oppidaque et vicus omnes præterlegunt, omnique fere Europa circumvoluta, septimo tandem anno in partes Galliarum revertentes, et minime, quem querebant, invento, divino ductu ad portum Oceani maris, qui in Britannia manet minori, pervenerunt, quatenus eis mare, quem invenire non poterant, trans mare quærere niterentur. Præstolantes igitur navem, cum qua cœptum explere valeret obsequium, dum residerent in littore, scriptum, quod supra diximus, invenerunt in silice: Ille transit Maurilius Andegavorum episcopus. De tam evidenti igitur alacres effecti indicio, trans pontum abiire securi. Cumque in medio tranquillæ æquoris mari essent, ecce repente emersus e gurgite piscis immanis, prosilivit in navim. De quo cum Deo gratias retulissent, ipsamque piscem exenterare cœpissent, reliquiarum claves, quas Maurilius in mare perdidit, in piscis jecore repererunt. Quas recognoscens, nimium mirantes turbabantur attoniti, metuentes ne cum ipsis Maurilius naufragium passus, hominem exisset. De missis igitur de navi anchoris, in hoc stantes, ut de mari reverterentur, asserentibus nautis Maurilium esse defunctum: singuli sequenti nocte unum eundemque visum, Domino tribuente, viderunt, in quo dictum est eis: Nolite metuere, nec revertamini de itinere, cœptum maturate negotium; procut dubio diu quæsitum vestrum invenietis desiderium. Mane autem reddito, quid singuli viderant invicem referebant. Unde admodum roborati, iter quod ceperant avdins peragebant. Unde factum est ut angelico ductu ad domum principis cum quo Maurilius habitabat, recto itinere ducerentur. Ingressi autem, illico vncari Maurilium, ut cum oleribus, quibus rex uti consue-

* De hac fuga ne verbum quidem Magnobodus.

^b Magnobodus totam hanc historiam de fuga S. Maurilii, de amissis clavibus, ac multo post tempore in piscis visceribus inventis, de eodem S. Maurilio in

domo regis invento, apud quem hortulani munereungebatur, de Renato puero, post annos septem, ex quo decesserat, ad vitam revocato, prætermittit, ac ne verbum quidem de his facit.

verat, accurreret, audierunt. Oculorum autem aciem A in partem qua illum inclamari audierant, dirigunt, nec mora cum oleribus accurrere Maurilium conspexerunt. Quem ut cognovissent, prostrati pedibus ipsius, cum magno fletu rogabant ut propriæ subveniret Ecclesiæ atque civitati. Ad quorum fletum eum se negare non posset, obstupefactus, cum lacrymis repugnare cœpit obnixius, dicens : Voto memet ac juramento constrinxī, nunquam in patriam reversurum, nisi claves videre mereretur iterum quas amisit. Quas statim exhibentes, quidquid in mari viderant vel pertulerant ex ordine referebant. Statim hæc fama pervolat, ipsumque sollicitat regem. Mirantur cuncti, et quem ut hortulanum habuerant nunc ut beatissimum præsulem venerantes adorant, multis eum muneribus honorare certantes. Tunc Maurilius B tot precibus, ut regrederetur, et miraculis victus, dum sollicitior cunctaretur, et vigilis atque orationibus insomnem ducere sequentem disponderet noctem, tandem fatigatus, paululum obdormiens, vidit angelum dicentem sibi : Surge, Maurili, et populo- rum te requirentium exsequere votum. Ecce enim tuis precibus et meritis tibi commissas servavit Dominus aves, pro quibus rogasti, et insuper reldidit tibi puerum quem diutius plorans quæsisti. Quid multis? Mane reddito, concurrentibus undique popu- lis, cum magno honore ducitur ad navem, et traductus, non minori gloria excipitur a patria propria. Taliterque propriam regressus ad urbem, n mirum expectantibus turbis, de Domini promissione securus, venit ad pueri tumulum. Quo rastris disco- C perto, invocat diutissime plangentibus Christum. Tandem autem expleta cum lacrymis oratione, utrique consurgunt, Maurilius de oratione, et puer de morte. Quem sepiiformis Spiritus gratia consecratum, ex eventu vocavit Renatum : qui divinis cultibus illico mancipatus, et a beato Maurilio diligenter eruditus, tantis promeruit florere virtutibus, ut post Maurilium pontificalem Andegavensis Ecclesiæ cathedram posthumi sortiretur et hæres. Quod si quis fortassis æstimaverit fabulosum, Andegavam recurat ad urbem. Ibi enim inveniet pretiosissimam confessorum Christi Maurilium immensis virtutibus florentem, et nec minus Renatum antistitem, successorem ipsius, miraculis coruscantem.

17. Sanctissimo igitur sacerdotum Maurilio propriæ sedi restituto, quid proximis adhuc exinde diebus contigerit, dicamus. Vir quidam avarus, instigatus cupiditate, arrepta securi, die Dominica, avidus operator exstiterat. Quem, securis manubrio manibus inhirente, ultio statim divina subsecuta est. Idem tamen egentibus doloribus, post menses quinque Maurilium expetens, suæ ordinem culpæ debilitate confitebatur. Cujus cum vir beatus pœnitudinem vidisset, commotus spiritu, dolere cœpit. Sed cum sanctus Maurilius manubrium tetigisset securis, illico laxatis nervis et erectis digitis, omni-

que fugato dolore, manus integre reformantur, et sospes cum gaudio est regressus.

18. Alter quidam, Belgicus nomine, primo die Paschæ proprias segetes servis propriis temerario jurē mundare præceperat. Mancipia autem cum renitii cœpissent, ac dicere contra auctoritatem fore ut tali die opera agerentur servilia, dominus eorum ut id agerent invitos coegit. Sed cum segetes ingressi, lolia et quæcunque inutilia sarrire tentassent, mox Belgicus, oculorum cæcitate percussus, cœpta desererent immensis vocibus clamabat invitus. Cum autem per tres annos in ea cæcitate perman- sisset, dum beatum Maurilium pro commissi sibi populi salvatione, ut episcopis moris est, vicos ac villas circuisse audisset, egentibus continuis doloribus, sedulus ac devotus expetebat ut ei vel vestimentum tangere sacerdotis concederetur, confidens per hoc se posse statim sanari. Quod cum præparantibus amicis tangere meruisset, mox merito sacerdotis lumen amissum recipere meruit.

19. In pago cui nomen est Commonia erat rupes quædam excelsa, diversarum arborum generibus nemorosa, ad quam, non toto adhuc paganorum ritu discusso, stultorum turba conveniebat, sacrærum suorum solennia anniversario ordine celebrare. Ubi per septem dies epulando et choros ducendo atque debacchando, solennia sua quasi jure debito persolvebant. Sed quod fieri in vino plerumque et epulis solet, orta seditione, multi vulnerabantur, nonnulli etiam de more ibi jugulabantur. Et id ipsum cum accidisset, inevitabili fato fieri proclamabant. Quod ubi Maurilius comperit, nec mora, cum religiosis quibusdam fratribus ad locum perrexit. Ubi cum jejunio et oratione una nocte pervigilasset, gallorum cantu tantus fetor de loco surrexit, ut vix vir beatus ibidem habitare cum suis posset. Mane autem reddito, etiam qui superstitionem loci illius antea servabant, intelligentes se divina virtute perterritos, ne episcopo repugnarent, ipsi cum eodem omne nemus succidere et igni concremare festinabant. Ita autem per ignem mundato loco, ædificavit ibi statim in honore beatæ Mariæ genitricis Christi basilicam : et locus ille, qui ante rupes vel lucus Martis appellabatur, Castrum petra nomen accepit.

D 20. Accidit iisdem diebus ut beatus Maurilius inter quosdam discordes ob reformandam pacem Cenomanicam vocaretur ad urbem. Quo cum sine mora venisset, ei, pace inter discordes restituta, regredi cœpisset, antequam ad pontem Leugæ pervenisset, incolæ loci illius, ut benedictionibus præstulis firmari mererentur, ejus adventum devotius præstolabantur. Inter quos parentes ejusdem pueri filium suum nimia infirmitate ex tempore infantie gravatum, secus viam per quam transitum episcopi fore cognoverant, posuerunt, dicentes : Poterit, si voluerit, nostri infantuli obtinere salutem, qui mortuo puero vitam obtinuit etiam post sepulcrum. Erat

* *Cenomanica*, urbs Galliæ perampla, et provinciæ cognominis caput. Sita est ad Sartam fluvium, ubi recipit Iluviam. *ROLLAND.*

namque puer ille tam gravi infirmitatis dolore contractus, et omnium membrorum contractis nervis, quasi in circulum involutus, ita ut glomeris rotulam potius imitari cerneretur, quam hominis formam. Adveniente autem episcopo, inter benedictionis flagitationem cuncti catervatim ad pedes ejus ruentes, orabant ut infirmi pueri pietatis studio misereretur. Coactus ergo precibus, prostravit se statim in oratione cum lacrymis; nec antea ab oratione surrexit, donec distortis tibiis, cœpissent se singula pueri membra distendere. Tunc surgens ab oratione, apprehensaque manu pueri, extemplo incolumem reddidit parentibus; sique beatus Maurilius iter quod cœperat explavit. Cum autem ad portum ^a Lidi fluminis pervenisset, nullam ibidem navim reperit, sed omnes ex parte altera tenebantur. Nec etiam nauta parebat qui navigium adduceret. Qui dum præstolaretur, et nemo esset qui transduceret, repente omnes carinæ, divina jussione seminatæ a littore, ad obsequium præsulis in partem alteram deducuntur. Unde cum omnipotenti Deo gratias retulisset, ingressi naves, Deo solo gubernatore, ac absque humanorum navatarum adminiculo transierunt. Verum tamen nautis qui accurrerant, quasi si illorum labore transiret, nulum non expetitus dari præcepit.

21. Villam quamdam Geriacum nomine, ad alimenda captivorum, viduarum, pupillorum, nec non subsidia clericorum ac pauperum profuturam, vir beatus ex rebus Ecclesiæ comparaverat. Quam dum quadam die, ut ibidem quiddam operis faceret, cum fratribus circumiret, repente ^b cornupeta vitula, instinctu dæmonis acta, cum ingenti unguita ac torvis furibunda luminibus, in eum rotatim cum magno impetu accurrebat. Contra quam cum beatus episcopus signum crucis opponeret, mox diabolus de capite ejus in specie corvi egrediens, evolavit, et subito sicut fumus evanuit. Multi enim fidelium, qui comitabantur cum eo, oculis hæc corporeis videre meruerunt. Bucula vero gregi suo statim mitior se ove immiscuit, et deinceps neminem læsit.

22. Quadam die, cum per ^c Mediæ fluvium navali subvectione in Ligeris alveo secure descenderet Maurilius, jejuno fatigatus et oratione, in navis puppi paululum obdormierat; cum subito, humani generis insidiante inimico, cœperunt gurgitis intumescere fluctus; ita ut cadentibus desuper lymphis, submergi navis autumaretur in undis. Tunc discipuli timore perterriti excitaverunt eum, dicentes: Exsurge quantocius, et succurre in supremæ mortis nau-

A fragio constitutis. Expergefactus autem, illis elementis ait: Quid me quæritis? vos fratres satisfacere poteratis. Tunc accepta, quæ benedicti liquoris erat vasculum, ampulla, mox ut oleum cum oratione et signo crucis in gurgitem respersit, illa sæviens tempestatis pri cella, temperatis flatibus, extemplo cessavit. Læti ergo et incolumes pervenerunt ad portum.

23. Adolescens quidam catechumenus de numero Ecclesiæ sibi commissæ, absente Maurilio, tam vehementem febrem incurrerat, ut antequam sacri fontis baptismate regenerari potuisset, ^d spiritum exhalaret. Nec mora, parentes ipsius non sine immensis lacrymis, dum locus funeri pararetur, eum ad ecclesiam detulerunt, cum subito beatus Maurilius adesse nuntiatur. Qui comperto quod sine baptismatis remedio ultimo fongeretur officio, ingemuit. Tunc sentiens per spiritum sibi adesse virtutem, egredi omnes cellulam in qua corpus jacebat præcepit. Ubi singularis cum puero remanens, de more prostravit se in oratione cum gemitu. Et rigans lacrymis solum, vix tantum spatio unius horæ intergresso, vidit defunctum paulatim omnibus membris commoveri. Quem statim, ut de oratione surrexit, parentibus, qui pro foribus astiterant, vivum et incolumem reddidit, ac sacro baptismate consecravit. Duos denique leprosos, sub ipso tempore pervariis vulneribus obsessos atque fœdatos, dum salutis remedium a beato postularent, illos, verbo tantum medicante, sub momento curavit ^e.

24. Peregrinus quidam dum hiemali tempore pœnitentis habitum gerens, medicinam animæ suæ quærendo, vicos et urbes plurimas circuiret, beatum Maurilium, ejus jam bonitatis famam audierat, quatenus ab ipso verbum salutis audire potuisset, longius exsul a patria cum aliis peregrinis itinerator [At., iterator] avidus expetebat ^f. Sed antequam ad ipsum pervenire potuisset, repentina morte in via præventus, occubuit mortuus. Ubi cum peregrinorum aliqui, multique ex vicinis partibus ad peregrini obitum convenissent, accidit ut electus Dei sacerdos, qui pro supplendis commissi sibi gregis necessitudinibus infatigabiliter laborare certabat, a vico ^g Saponaria revertens, ad justi et sancti peregrini hominis cadaver Maurilium advenisset. Qui cum debitum de more pro absolutione animæ funeris officium exsolvisset, et populis sermonem de religione conterret, mirum dictum subito se palam omnibus defunctus erexit, et cum reliquis Deo gratias referens, quod per beatum Maurilium Dominus eum resuscitaverit,

^a Ledus est Galliæ Narbonensis amnis, quem lingua sua *le Léz* nuncupant; sed dubium non est quin hic significetur Lædus, Gallice *le Loir*. Fluvius hic in Perticensi provincia ortus, Carnutensem Belsiæ tractum defluit: dein varia alluit loca, et tandem paulo supra Andegavum in Sartam amnem se exonerat. Bol.

^b Simile a Marino Turonensi factum legitur ejus in Vita, lib. iii, apud Fortunatum.

^c Fluvius Galliæ *la Maine* dictus. In Normanniæ limite ortus, per Cenomanos fluens, Meduanam urbem et Lavallium rigat. Supra Andegavum, auctus Sarta et Lædo fluminibus, in Ligerim se exonerat. Bol.

^d Magnobodus non hunc mortuum fuisse scribit, sed in ipso jamjam futuri exitus periculo, vix tandem supremo spiritu palpitantem a Maurilio pristinae sanitati restitutum fuisse.

^e Addit Magnobodus hosce leprosos, stipem a Maurilio petentes, sanitatem recepisse.

^f Magnobodus diverso aliquid modo narrat hoc factum, nec peregrinum iter illud ad visendum et conveniendum S. Maurilium dicit suscepisse.

^g Ville Saponariæ mentio fit in testamento Perpetui episcopi Turonensis, eaque ad Carum fluvium vulgo *le Cher* posita indicatur.

evidenter omnibus patebant. Quod videntes et au- A infirmitate, convocavit omnem clerum commendans illis ultimum transitus sui diem, dicens : Ego ingredior viam universæ carnis ; vos autem admoneo, servate charitatem, custodite dilectionem, diligite castitatem, patientes estote ad omnes, et iumentote semper pretio sanguinis Christi vos omnes esse redemptos. Interea etiam tantæ convenerunt ex vicinis undique partibus, visitationis studio, populorum ceteræ, quantum urbs Andegava recipere poterat, merentes et multum flentes, cor tanto viduarentur patrono. Quos omnes Patrum piissimus devotius in summo mortis articulo constitutus absolvens, et benedictionibus corroborans, septima incommoditatis die, ultimoque totius ætatis suæ anno nonagesimo, episcopatus a tricesimo, pius pastor et doctor Maurilius, qualem de sacri fontis baptismate sumpsit, talem Idibus Septembris, coram multis astantibus populis et psallentium choris, omnipotenti Deo animam reddidit.

25. Ut autem finaliter dicatur, indicibilia Maurilii multa sunt opera, nec in eo quod divina virtus operata est sensus comprehendere potest humanus. Breviter tamen aliquid de ejus quotidiana conversatione narremus ad edificationem audientium. Sane ab exordio episcopatus sui usque ad terminum vitæ, ut canonicam adimpleret sententiam, semper vicium pauperem et aquam brevem, ac suppellectilem vilem habuit. Cum autem sanctæ Quadragesimæ dies advenirent, per omne tempus afflictionis erat ei, ut dictum est, aridus et vespertinus die tertia cibus, aqua tepida, et mollicium salis, ac panis hordeaceus. Pedem non proferebat his diebus in publico, cilicio semper interius tectus et cinere. Verum tamen robustus semper in corpore erat, faciesque ejus ut rosa rubebat : nam cum ad senilem ætatem pervenisset, non caput, non dentes, non visum, non stomachum, non cætera membra dolebat, non viscera cruciatur doloribus, non sicca humus jacentia super se ipsius membra confregerat ; sed totus semper sanus corpore, mente quoque sanior, in utrisque semper robustior apparebat. Nam bonum, quod Maurilius elegit, tenuit ; nec dimisit, sed complevit. Nihil erat illius severitate jucundius, nihil jucunditate severius. Erat sermone silens, et silentio loquens. Erat neglecta illi mundities, et inculta vestis.

26. Talibus ergo cum ab ipsa pueritiæ suæ ætate C floureret virtutibus, et appropinquare cerneret sui transitus diem, haud longe ab Andegava urbe ad septentrionalem ejusdem urbis partem, duplicem sepulture suæ cryptam adificari præcepit. Qua completa, quadam die Dominica, dum sanctæ solemnitate officium de more compleret, modica pulsatus

* Magnobodus ait S. Maurilium in secundo ordine sacerdotii xl annis Ecclesiam rexisse, in pontificali autem apicis dignitate xxx annis præsedisse cathedræ. Unde colligit Launoyus eundem a S. Martino Toronensi sacerdotem et episcopum non potuisse ordinari, cum is viginti dumtaxat et sex annos Ecclesiam Turonensem rexerit ex testimonio Gregorii Toron., apud omnes eruditos recepto. At Bollandistæ volunt quadraginta annorum numero, quibus S. Maurilius sacerdos fuisse scribitur, vel annos pontificatus, qui a sacerdotii nequit seungi, comprehendendi, ita ut decem annos sacerdotium tenuerit, antequam epi-

scopus inauguraretur. Sine in vico Calonna a Magnobodo commemoratus dicitur, postquam presbyter initus a D. Martino, ab eodem secesserat, usque ad id tempus quo episcopus inauguratus fuit. Atqui non plus quam annos duodecim ibidem commemoratus esse scribitur in altera ejus Vita a Itanone conscripta. Quod si is annos 40 secundi ordinis sacerdos complet, triginta vero episcopus, annos viginti natus jam fuerat initiatus sacerdos, quod verisimile non est.

D b Magnobodus narrat quod paralyticus ille a xxviii annis tenebatur in lecto, languore vehementi.

PRÆMONITIO

IN ACTA PASSIONIS SS. DIONYSII, RUSTICI ET ELEUTHERII.

Acta passionis B. Dionysii episcopi, Rustici et Eleutherii, primus evulgavit Franciscus Bosquetus, Montispen-
lani episcopus in suo opere quod inscripsit : Historia Ecclesiastica Galliæ, parte II ; isque censet Acta illa fuisse
conscripita ante Dagobertum I regis Austrasie, ætatem, qui cepit regnare an. 624 aut 622, et decessit an. 637 vel
638 : cum in ipsis nulla fiat mentio de basilica S. Dionysii, ab ipso Dagoberto exadificata, et munificentissime
instructa. Cui assentitur et Hadrianus Valesius in libro quem inscripsit : Disceptationes de Basilicis, etc., ad-
versus Lamii theol. Parisiensis Defensiones, cap. 4. Quin idem censet Acta illa a Venantio Fortunato fuisse
conscripita, secutus Petrum de Marca, archiep. Tolosanum, qui eandem passionem S. Dionysii ab eodem For-
tunato elucubratorum fuisse censuit.

At Launoyus totus in eo est ut demonstretur Acta illa a Venantio Fortunato nullo modo scripta fuisse, idque

ex eo conficit : 1° quod auctor nullam in iis mentionem faciat miraculi S. Dionysii, quod a Gregor. Turon. commemoratur in l. de Gl. Martyr., c. 72, facturus utique, si ipse fuisset Fortunatus familiarissimus Gregorii, cui proinde illa a Gregorio scripta ignota esse non poterunt. 2° Auctor ille non meminit Fascennini præfecti, qui sententiam tulit in S. Dionysium, nec turriti tumuli quo ossa ipsius S. Dionysii condita in basilica continentur : itemque nihil memorat piam consuetudinem qua rei sacramento se purgabant ad tumulum martyris, cum tamen hæc omnia memoret Gregorius Turonensis, coævus Fortunato. 3° Hæc Acta fabulis sunt repleta : cum in eis narretur martyri illorum corpora a percussoribus fuisse navibus imposita, ut in Sequanam fluvium projicerentur, perinde atque sine navigio in Sequanam projici non possent, aut ad eam rem pluribus navibus opus esset, ad quam vel una pars esse poterat. Deinde addit scriptor, matronam quamdam invitasse percussores ad prandium, ut interea per famulos suos et domesticos sanctorum corpora subducerentur, perinde atque a naviculariis impediri non possent, ac re ipsa non fuissent impediti, quominus ea subducerent. Neque vero verisimile est corpora martyrum, a matronæ servis subducta, tandiu jacuisse inhumata quoad exportarentur in paratum locum, quin discernerentur a volucris et feris. 4° Auctor narrat S. Dionysium missum fuisse in Gallias a Clemente, cum Gregor. Tur. sub Decio scribat illam in Gallias venisse. 5° Scribit auctor quod Parisiorum civitas et conventu Germanorum et nobilitate polleret, et esset popularis conspecta ; quæ omnia non conveniunt ætati Dionysii Magni, qui et Parisius parva erat civitas ; nec in Germaniam tendebat suum imperium : id quod postea sub Chlotario et Sigiberto, Francorum regibus, accidit.

At Valesius respondens ad singula, ait nec id fuisse opus ut qui passionem S. Dionysii scriberet, non Vitam, miracula omnia quæ ab illo fuerunt edita compilaret, præsertim vero (addam ego) cum hæc passionis Acta videantur ad id concinnata fuisse, ut publicis Ecclesiæ in conventibus legerentur : in quibus propterea ea indicabantur strictim, et brevi stylo comprehensa, quæ in Gestis sive Vitæ fuse narrabantur : ut in Vita S. Remigii, episcopi Remensis, actum a Fortunato, suo loco adnotavimus. Nec vero interest utrum necne commemorarit Fascennium præfectum, aut turritum sive acuminis instar in arcum desinentem S. Dionysii tumulum, et id genus alia, quorum meminisse illius est qui Vitam, non Passionem scribit, breviori oratione ac stylo hæc solum perstringens quæ magis sunt necessaria. Jam vero idcirco a percussoribus corpora SS. Dionysii, Eleutherii, etc., navibus fuisse imponenda, quo dispersa hac illac, non ad ripam fluminis projicerentur, sed in altum Sequanæ demersa, occultarentur, quominus a Christianis inventiri et erui possent. A matrona vero illa percussores invitatos ad convivium fuisse, cum nondum navibus imposita essent, et a naviculariis custodirentur, sed adhuc cadavera illa eo jacerent in loco in quo percussa fuerant. Eadem postea a matrona sive ejus ministris abscondita sunt, sive telluris exaratis gremio infossa, non exposita volucris et feris, donec inde exportarentur, cum persecutionis ardor deferbuisset. Neque illud facit negotium quod Gregorius Tur. tradat Dionysium sub Decio venisse in Gallias, et auctor Passionis a Clemente, Petri successore, vel a successoribus apostolorum in Gallias missum fuisse scribat ; cum de tempore quo S. Dionysius in Gallias missus fuit duæ opiniones ac sententiæ ferrentur, nec eum Areopagitam fuisse dixerit. Postremo auctor Passionis scripsit eo tempore quo pars Germaniæ quædam parebat imperio Francorum. Solent vero sæpius scriptores ad ea quæ scribunt tempora orationem omnem accommodare. Ita Zozimus, qui sub Anastasio principe, Chlodoveo apud Francos regnante, floruit, eodem errore Parisias oppidulum Germaniæ appellat Hist. c. 5, inquit : Ἰουλιανὸς δὲ ἐν Παρισίῳ (Γερμανίας δὲ αὐτῇ πολιχνῇ) διατρίβοντας, etc. Nec si Parisios vocat insulam populis constipatam, ideo magnam fuisse dicit, quanvis et hac in parte ad illud temporis quo scribat potuit orationem attemperare.

Porro in hoc clauissimorum virorum dissidio quid sentiendum sit ut proferam, nihil videtur ab alterutro proferri quamobrem hæc S. Dionysii Acta aut abjudicanda Fortunato, aut certo illi ascribenda videantur. Nam et illa lexia momenta sunt quæ a Launoio afferuntur quamobrem Acta illi inficiemur plane esse Fortunati, et quæ a Valesio proferuntur, id solum ostendunt eadem ante Dagoberti ætatem concinnata fuisse, et convenire temporibus Fortunati. Hujus tamen sententiæ verisimilitudinis aliquid videtur addere et amicitia S. Germani, episcopi Parisiensis, cum Fortunato conjuncta, qui forte amicitia ipsius jure ab eodem efflaguravit, ut antecessoris sui Passionem, in publicis Ecclesiæ conventibus legendam, conscriberet ; et studium perpetuum Fortunati in colligendis conscribendisq. Actis sanctorum ; et quædam cum stylo Fortunati ipsius orationis affinitas, quomodo et sententiarum usus et structura verborum declarat, ut cuique conferenti potest innotescere. Illi Acta itaque hic edimus ut exstant edita a cl. Boqueto in suo opere quod inscripsit : Hist. Eccl. Galliæ, etc., parte II, eaque quibus potuimus notis illustravimus. Eadem vel in Codice Musciucensi legebantur a Valesio, sed mendis repleta, ut ipse testatur.

PASSIO SS. MM. ^a DIONYSII RUSTICI ET ELEUTHERII

Qui passi sunt Parisiis vii Idus Octobris.

1. Gloriosæ martyrum passiones, et pretiosa Domino ipsorum certamina, quamquam digna sint pro miraculorum dignitate conscribi, nequeunt tamen sine formidinis trepidatione complecti, quia cum ma-

gnarum rerum consideratur assumptio, non immerito præsumpti operis timetur magnitudo, eo quod tantum sermo tenuis explicare non valet, quantum de se exigit veritas passionis. Tamen etsi pusillitas

^a Gregorius Turon., lib. I Historiæ Francorum, cap. 28, narrat sub Decio missum fuisse in Gallias sanctum Dionysium cum sex aliis viris episcopis, qui diversis in urbibus sedes illic habuerunt ; idque colligit ex Actis sancti Saturnini, Tolosani episcopi et martyris, qui sub Decio et Grato consulis, scilicet an. 250, Tolosæ episcopus fuit institutus. De hoc Dionysio idem refert, quod is inauguratus Parisiorum episcopus : « diversis pro Christi nomine affectus pœnis, præsentem vitam gladio imminente finivit. »

At in diplomate Theoderici Calensis (quod legitur post Opera Gregor. Turon., Edit. Parisiensis an. 1699, col. 1584) Dionysius cum suis sociis Rustico, et Eleuthero, primi post apostolos, sub ordinatione beati Clementis, Petri apostoli successoris, in Galliarum provinciam advenisse referuntur, quomodo legitur et in Actis passionis quæ hic edimus. Sed hujus discriminis causa alibi examinabitur.

^b Perpetua hæc Fortunati consuetudo fuit in suo ingenio et scribendi facultate extenuanda, id quod alius in locis adnotavimus.

rei arduum habere videatur initium, in hac mens A
trepidatione respirat, quod semper opifex suum mi-
nistrum divina instructione informet, et inchoanti
initium et ingenii perfectionem accommodet. Ilac
ergo consideratione audaciam nimiae temeritatis as-
sumens, quæ longo tempore fuerant obumbrata
silentio, ipsius divinitatis auxilio incepta sunt rese-
randa. Quia, ut habet testimonium veritatis, *plus*
fidelium sunt relatione comperta quam probentur ad
nos lectione transmissa. Unde non sine certi aestima-
tione conicitur quod novitas adhuc credentium popu-
lorum, gentilium crudelitate ^a contrista, formidavit
scribere, quod tamen gauderat Dei famulos inruisse
cum sine dubio jedicentur scripta, quæ fidelium
sermo testatur impleta. Credendum enim de his est,
et, abstersa ^b dubietatis justæ, totis viribus confi-
tendum, eos qui per confessionem Domini ac Dei
nostri digni fuerunt subire martyrium, etiam ampliora
tolerare voluisse quam videtur succedentibus artati-
bus relatio per populos transmissa recolere. Id ergo
supplicatio communis obtineat, ut veniam consequatur
devotus, si de virtutibus prætermisit ignarus.
Nam etsi omnia non ^c esse solvuntur credere uni-
versitas mereatur ut Dei famulus etiam majora sen-
tiant quam sermo passionis explanet. Qualiter enim
cultorem Domini locus ille gaudens et ejus patroci-
nium habere promeruit, quando aliorum sancto-
rum inventum illi agnoverimus fuisse consortium,
sic fidelium relatione dicimus ipsorum juveni-
ne martyrum, quantum de se scire tribuunt, explicamus.

2. Igitur post Domini nostri Jesu Christi salutifera-
ram passionem, post resurrectionis unicæ singula-
risque mysterium, post ascensionem ejus, qua mani-
festavit hominibus nunquam se defuisse quo rediit,
apostolorum prædicatione universis gentibus profutura
successit. Qui cum imminere suas cernerent passio-
nes, quod Domino nostro Jesu Christo didicerant,
repleti Spiritus sancti gratia, docuerunt; adeo ut,
fide crescente, non pauci mererentur fieri confesso-
res, quo modo Ecclesia catholica gaudet promeruisse
martyres. Hos ergo, quorum virtutem persecutorum
non prævaluit superare conflictus, quos ad auri simi-

^a Forsan, *contristata*.

^b Forsan, *add. caligine*.

^c Locus corruptus.

^d Lege carmen 14 lib. II Op. Fortunati de Domino Saturnino, et notas quas eadem ateximus. Greg. Turon. ita memorat l. I, n. 28, socios laboris, et episcopalis muneris, quos sanctus Dionysius in Galliis habuit: ^e Illi ergo missi sunt (ad prædicandum in Galliis), Turonicis Gratianus episcopus, Arclaten-sibus Trophimus episcopus, Narbonne Paulus episcopus, Tolosæ Saturninus episcopus, Parisiacis Dionysius episcopus, Arvernus Stremonius episcopus, Lemovicis Mortalis est destinatus episcopus. ^f

^e Ahias: Qui, tradente beato Clemente Petri apostoli successore.

^f Sane mirum videri potest hic referri missum sanctum Dionysium in Gallias cum sociis ad Evangelium Christi disseminandum a successoribus apostolorum, et, ut legebatur alias, ab ipso Clemente, apostolorum discipulo, cum et Greg. Tur., et Acta sincera sancti Saturnini, episcopi Tolosatis, quæ edidit cl. Ruinart

litudinem reddit flammarum examinatio pretiosus, ad suscipienda mandata Domini idoneos apostolo-
rum esse judicavit electio. Quibus et evangelica
præcepta semper agentibus servanda committerent,
electi-que viris Dei dispositione providenter honorem
decreverunt episcopalem adungere, quo facilius en-
rum prædicationibus acquisiti ad ministerium sacri
proveberentur altaris. Ex qua confessorum turba
sanctum et venerandi meriti ^a Saturninum urbs Tol-
losana promeruisse gaudet episcopum, quem impietas
spectantis populi posterioribus tauri multis nexibus
ligatum dedit, Capitolii gradibus illidendum; ubi san-
cti capitis soluta compage, cerebrum frequenter illi-
sionis dispersit injuria, sed tali descensu ad Domi-
num assecutus est ascensum. Felix vir tanti meriti,
B tantæque et personæ et virtutis, cui concessum est
primum esse doctorem, post martyrem, qui quod
docuit verbis evidentibus implevit exemplis. Simili
etiam gratia beatissimus Paulus antistes atque con-
fessor Narbonensem provinciam salutaris acquisivit
eloquin. Quem ita labor domesticæ tribulationis
exercuit, ut verum Domini esse famulum approbares.
Sed gratias tibi, Domine, Jesu Christe, qui infestantis
inimici tela probationem fidelium tuorum permisisti
esse, non vulnera, et talem his præstas pro mercede
laborem, ut nullum tuorum fuisse gaudeat hostis
imbellem. Dom ergo ad peculiaria patroni gesta
suscepti officii tendat obsequium, non ex asse qua:
de Servo Dei sunt comperta prosequimur, sed imme-
mores sui non fuisse sufficiat: in talibus enim causis
C magis convenit fideles credere quam possit relatio
humana monstrare.

3. Sanctus igitur Dionysius, ^e qui, ut ferunt, a ^f suc-
cessoribus apostolorum verbi divini semina gentibus
eroganda susceperat, quo amplius gentilitatis fervere
cognovit errorem, illoc intrepidus et calore fidei in-
flammatu accessit, Parisios, Domino ducente, pervenit
non veritus incredulæ gentis expetere feritatem, quia
virtutem suam præteritarum poenarum recordatio robo-
rabat, et qui meruerat esse confessor, non cunctatus est
auctoribus populis accedere prædicator. Tunc memo-
rata civitas et conventu Germanorum et nobilitate pol-
lebat, quod esset salubris aere, jucunda flumine, fe-

inter Acta sincera martyrum, pag. 109 Edit. Veron. an. 1734, nonnisi sub Decio et Grato consulibus, anno scilicet 250, Saturninum Tolosatem episcopum institutum fuisse referant: atque adeo et Dionysium (si modo is una cum Saturnino in Gallias venit, ut putavit Gregorius) non multus ante annis missus in Gallias foert. Quocirca illud direndum est: cum qui hæc Acta conscripsit, popularem opinionem sequi potius voluisse, quæ tunc ferebatur in Galliis, id quod indicant quoque hæc ejus verba: *qui ut ferunt a successoribus apostolorum*, etc., cui opinioni officere aliquid, forte verebatur in Actis illis continendis, quæ media in plebe, sive conventa Ecclesiæ erant quotannis recitanda. Simili ex opinione in Diplom. Theodorici Calensis, ut supra retulimus, beatus Dionysius cum sociis a beato Clemente missus in Gallias venisse dicitur. Hi scilicet existimant hunc fuisse Dionysium Areopagitam, de quo in Actis ap., quam opinionem deinde secuti sunt Simeon Metaphr. et Hilduinus abbas, ut videre est apud Surium ad diem 9 Octobris.

cunda terris, vinetis uberrima, et arboribus nemorosa, ^a constipulata populis, referta commercijs, ipsumque insulæ potius quam urbis spatium, quod habitationi circumfusa fluminis unda præstabat, crescentibus consistentium catervis, reddebatur exiguum, et jucunditatis sollicitatione in unum plebs acta cominigrans, pene territorium suum intra murorum conclusionem contraxerat. Hunc ergo locum Dei famulus exegit expetendum. Ad quem cum primum fide armatus et constantia confessionis accessisset intrepidus, ^b ecclesiam, illis quæ necdum in locis erat, et populis illis novam construxit, ac officiale servitium clericorum ex more constituit, probatasque personas honore sæculi ordinis amplians. Cinctus ergo fide, et jam constructione basilicæ roboratus, Deum gentium non desinebat insinuare, quem noverat, ejusque omnibus et Judicium et misericordiam anteponens, paulatim sociabat Deo quem diabolo subtrahebat. Tantas etiam per illum Dominus dignabatur exercere virtutes, ut rebellium corda gentilium non minus miraculis quam prædicationibus obtineret, miroque modo inermi viro non valebat plebs armata resistere, sed subdebat se illi certamini Germanicæ cervicositas, et jugum Christi suave imponi sibi, acta cordis compunctione, poscebat. Ab ipsis quoque destruebantur Idola, quorum sumptu fuerant, et studio fabricata, et invento salutis portu, idolorum gaudebant perire naufragia. Lugebat portio victa diaboli, cum de ea victrix Ecclesiæ legio triumphabat. Tunc hostis antiquus videns sibi perire quod Domino constabat assiduam populorum conversione proficere, totam artiliçii sui machinam ad impugnandum quæ fuerant constructa convertit, et suæ partis auctores, eorum suorum fientes exitium, ad impietatem subitæ persecutionis armavit, ut eos qui unum et verum Deum colendum insinuaverant, et timendum, perdere diversitate supplicij maturarent, ne superesse posset qui valeret acquirere quod peribat. Persecutionis ergo publicata sententia, impiorum gaudens turba progreditur, et contra dominicum populum pugnatu conspirat, non cunctati appetere gladio, quos Dominus suos monstraverat esse signandos. Itaque cum occidui Orbis partem pro Christianorum inquisitione perecurrerent, sanctum Dionysium contra incredulos dimicantem Parisiis reppererunt, cumque eo Rusticum presbyterum et Eleutherium archidiaconum persecutionis furor invenit. Illi beati viri a sancti Dionysii nunquam sustinuerunt abesse præsentia, quos in unum interrogatio persecutoris invenit, sed reperire non potuit, quem a societate martyrii separaret. Interrogati

unum et verum in Trinitate Deum confitentur, et terrore subiecto, multisque afflictis injuriis et suppliciis, verberibus macerati, Christianos se esse testantur, visoque percutientis ictu, Domini ac Dei nostri se famulos magna confessionis voce pronuntiant. In hac ergo fidei constantia persistentes, reddentes terræ corpora, beatas cælo animas intulerunt, talique ad Dominum inervunt professione migrare, ut, amputatis capitibus, adhuc putaretur lingua palpitans Dominum confiteri. Beata nimium et Deo grata societas, inter quos nec primus alter potuit esse nec tertius, sed Trinitatem confitentes inervunt venerabilem locum trino decorare martyrio. Metuentes igitur percussores ne conversi populi fletissima probataque devotio sanctorum corpora profutura sibi ^B et reliquias ad patrocinium tumularent, elegerunt, tetrus Sequanæ profundisque gurgitibus martyrum corpora perdenda committere, quæ imposita navibus ad prævisum jubentur gurgitem destinari. Tunc ^c matrona quædam, licet paganorum implicata tenebatur errore, conversionem tamen se desiderare mente monstrabat, et opera facere aliqua cogitans Domino placitura, usa subtilitate consilij, ad convivium venire postulat percussores, et dum eis copiam optatæ humanitatis extendit, a memoria eorum quæ susceperant agenda discutit, ac fidelibus suis secreta ordinatione committit ut subtracta furto sanctorum corpora diligens elaboraret occultare provisio. ^d Qui vero, ordinatione comperta, festinanter quod eis præceptum fuerat exsequuntur, fortissime laudabile in sexto ab urbe memorato lapide, id est, in aratam, quam seminibus præparaverant, terram, industria tollentes abseclundunt. Facta deinceps, ut moris est, satione, nec suum seges negavit obsequium, quæ tali fecundata pinguedine, sic in ea beneficium ubertas effudit, ut centuplicatos fructus et cultor acquireret, et patria salutem mereretur. Pubescente vero segete diu latuit quod erat Parisiorum populis profuturum. Antedicta tamen materfamilias horum immemor secretorum, cum primum persecutionis furor tepuisset, vidit in somnis fervere locum, tantorum ossa servantem, et qua oportuit sollicitudine requisivit, atque inventum eminentis Mausolei constructione signavit. Ubi postmodum Christiani basilicam supra ^D martyrum corpora magno sumptu cultuque exinio construxerunt, ibique quotidie operante Domino nostro Jesu Christo, merita eorum virtutum probantur monstrare frequentia, et experiantur infirmi quantum Dei famulos conveniat honorari, ubi recipit cæcitas visum, debilitas gressum, et obstrictæ aurium

^a Valesius et alij legunt : *Constipata populis*. Legis quæ in prænotatis indicavimus de hoc loco.

^b Idem Valesius adversus Launoium ostendit decessisse ut Dionysium basilicam, sive templum Parisiis continuo excitaret, in quo res sacra fieret, et illud clericorum numero, sive, ut hic dicitur, *officiali servitio* instrueret, nec id pro falso et inverisimili, ut vult Launoius, esse habendum. In Vita quæ exstat apud Surium, ad diem 9 Octobris, auctore Simeone Metaphraste narratur quod cum Dionysius Parisios urbem reperisset, uberem quidem ac feracissimam

solo, sive agro, at civium perfidia et immanitate deformem, obibat perscrutans si quem locum aptum reperiret ad quietem; quem cum invenisset, *pro viribus statim templum habuit... excitat oratorium, et templum, quod plane erat salus animarum*, etc.

^c Hæc matrona a Simeone Metaphraste *Catulla* nominatur, quæ licet iracundiam, ex eo quod sancti Dionysii et sociorum corpora subducta fuerant, nata, pecunia sedasse apud eundem dicitur.

^d Forsan, *hi*.

januæ recipiunt auditum. Sed nec istud ^a sciendum est, quod immundi spiritus infestatione vexati, dum ad memoratum lucum examinandi virtute divina ducuntur, sanctorum ipsorum coguntur imperio, quo quisque martyrum sit positus loco, assignatis nominibus, indicare; de quorum passione vi Idus Octobris Dominus nos gaudere voluit, qui centesimum esse nostrum fructum repromisit, cui est honor et gloria, virtus et imperium, in sæcula sæculorum. Amen.

^a Forsan, silendum.

IN EXPOSITIONEM SYMBOLI FORTUNATI.

Cl. Muratorius, tom. II *Anecdotorum*, pag. 242, edit expositionem Symboli, vulgo Athanasiani: quam expositionem eruit ex membranaceo Codice bibliothecæ Ambrosianæ, a sexcentis ferme annis, ex quo ipse scribebat, ut conjicit, manu descripta; quæ expositio talem præ se ferebat titulum in ipso Codice: *Expositio fidei catholice Fortunati. Utrum autem ipse Fortunatus auctor fuerit Symboli vulgo Athanasiani, an expositio- nis tantummodo hujusce Symboli, incertum esse affirmat.*

Ut autem ceteris liberum fuisse ait de auctore Symboli Athanasiani quærere, ac sequi conjecturas suas, ita sibi ipsi licere asseverat, paribus innixis conjecturis, percelebris illius Symboli auctorem Fortunatum fuisse suspicari. Quibus vero ad id opinandum adducitur, conjecturæ hæc sunt: 1. Haud inverisimile est Venantium Fortunatum, natione Italum, postea episcopum Pictaviensem, illud Symbolum concinnavisse, cum apud plerosque constet Symbolum illud esse ascribendum Gallo homini, sive qui in Galliis vixerit, et quidem Treveris aliquid habitaverit, et cum ante omnes a Gallis scriptoribus celebratum, a synodis episcopis Galliarum receptum, et commendatum antiquitus fuerit; tum etiam quod Treveris in Galliarum metropoli illud elucubratum fuisse, opinio increbuit. Jam vero Fortunatus ex Italia profectus in Gallias, illic vixit usque ad extremum vitæ suæ spatium; isque Nicetio, episcopo Treverensi, et Magnerico, qui successit Nicetio in illa sede, amicitia conjunctus fuit, ut constat ex carm. 11, 12, 13, lib. III. Hæc conjectura Murator. ex eo etiam potest confirmari, quod Fortunatus aperte de se narret, quod Treveros ipse advenit, inquit lib. X, cap. 10:

Perdcor Trevirum qua mœnia celsa patebant:

Urbs quoque nobilium nobilis æque caput.

Subdit autem idem cl. Muratorius: Tempora quoque congruunt ætati qua videtur Symbolum illud concinnavisse. Nam cum illud post proscriptas hæreses Nestorii et Eutychetis, omnium fere consensione, existimetur conscriptum fuisse, quarum in ipso fit tam aperta mentio, utique a Fortunato, qui nonnisi vi sæculo labente mortuus est, describi potuit, ac synodi Chalcedonensis fides in proponendis et confirmandis Ecclesiæ dogmatibus adhiberi.

Quod autem in eo Symbolo mentio fiat processionis Sp. sancti a Patre et Filio, id ipsum ostendit Fortunato potius quam Vincentio Lirinensi illud Symbolum esse attribuendum, cum iste Theodosio et Valentiniano imp., hoc est circa annum Christi 445, e vitis excesserit, cum nondum et fidei dogmatibus passim accenseri solebat hæc de Sp. Sancto sententia, [sive, cum id quod jam pertinebat ad fidei veritatem nondum expromi adversus novum errorem, qui postea succrevit, cæperat], ex quo nullum ejusdem vestigium apparet in Commonitorio ejusdem Vincentii Lirinensis, et e contra Fortunati ætate clarius hæc forma a viris doctissimis usurpari cæperit et a nonnullis etiam conciliis episcoporum probari.

Sed illud videtur ob stare, quod Symbolum nomen Athanasii præ se ferat, ut ipsum propterea Vigilio potius Tapsensi ascribendum sit, aut Vincentio Lir., quibus erat solenne opuscula sua non suis nominibus, sed veterum Ecclesiæ Patrum, ac præcipue sancti Athanasii inscribere, quo majorem illis auctoritatem conciliarent. Verum respondet Murat. nomen Athanasii nonnisi multis post sæculis Symbolo illi adhæsisse, cum vetustissimi Codices illud non præ se ferant.

Causam vero inquirens cur Fortunatus illam fidei formulam protulerit, eam affert, quod in Galliis, vi sæculo, de Nestorii et Eutychetis doctrina quæstiones agitentur, ut licet intelligere ex fidei formula Pelagii Pontif., data ad Childebertum regem. Fortunatus itaque sive hac occasione, sive alia, sibi oblata, sententiam suam ac fidem, egregio Symbolo conscripto, declaravit, quomodo et Symboli apostolici expositionem ipsum conscripsisse atque edidisse consentiunt omnes ut minime propterea a tali studio fuerit alienus. Postremo, inquit, occurrunt in aliis Fortunati Operibus quasi semina quædam verborum ac sententiarum quæ indicant Symbolum illud genuinum esse fetum Fortunati. Nam is Symboli apostolici expositionem sic incipit: *Præclarum in primordio ponitur cælestis testimonii fundamentum, quia salvus esse non poterit, qui recte de salute non credidrit. Quod respondet iis verbis Symboli Athanasii. Hæc est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.* Quibus addi possunt ea quæ idem Fortunatus, cop. 5 lib. VII, versibus exprimit, affinia doctrinæ et structuræ verborum quæ in Symbolo Athan. apparet:

Quod Deus amplexus carnem est, caro juncta cohesit:

Sic Deus, atque homo fit, Christus utrumque gerit.

Non Deus in carnem est versus, Deus accipit artus,

Non se permutans, sed sibi membra levans.

Unus in ambobus naturis, verus in ipsis:

Æqualis patri hinc, Deitate Patri.

Non suus confundens, sibi nostra sed omnia necans,

Quam sine peccato gignit uterque virum.

De Patre natus habens divina, humaneque matris,

De Patre sublimis, de genitrice humilis.

Quando in corpore pie corporis induit artus,

Æqualis matris fit, minor inde Patri, etc.

Muratorius his quæ dicta sunt addit Ambrosiani Codicis auctoritatem, in quo præter alia continetur quoque Symboli ap. expositio a Fortunato presbytero conscripta; quæ eadem est ac quæ Operibus Venantii Fortunati atrox legitur in Edit. Brow.; tum deinceps post alia occurrit et expositio Symboli Athanasiani, de qua sermo est, sic inscripta: *Expositio fidei catholice Fortunati. Idem tamen cl. Murat. ingenuè fatetur se haud ita sua fidei conjecturis, ut certo affirmare possit Symbolumne potius Athanasianum, an ejus solum expositio sit Fortunato attribuenda.*

At auctores Hist. Litt. Franc. insciuntur illam expos. nostri Fortunati ferum esse; quorum sententia ut meam adjungam, facit stylus utidior et cultior qui in illa expos. apparet quam qui fere erat familiaris Fortunato. De Symbolo autem nihil dicere lubet, de quo tot feruntur eruditissimorum hominum sententiæ, quas ad examen revocare hujusce loci atque operis non est; hic tamen utraque, et Symbolum vulgo Athanasianum, et ejus expositionem, ut edita a cl. Muratorio sunt, ex perantiquis Codd. cæscripta, subjicimus.

EXEMPLAR ATHANASIANI SYMBOLI.

1. Quicumque vult esse salvus, ante omnia opus est ut teneat catholicam fidem: quam nisi quis integram inviolatamque servaverit, absque dubio in æternum peribit. Fides autem catholica hæc est, ut unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate veneremur, neque confundentes personas, neque substantiam separantes. Alia est enim persona Patris, alia persona Filii, alia persona Spiritus sancti, * una est divinitas, æqualis gloria, coæterna majestas. Qualis Pater, talis Filius, talis et Spiritus sanctus. Increatus Pater, increatus Filius, increatus Spiritus sanctus. Immensus Pater, immensus Filius, immensus Spiritus sanctus. Æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus. Et tamen non tres æterni, sed unus æternus. Sicut non tres increati, nec tres immensi, sed unus immensus et unus increatus. Similiter omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus sanctus; et non tres omnipotentes, sed unus omnipotens. Ita Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus; et tamen non tres dii, sed unus Deus. Ita Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus sanctus, et tamen non tres Domini, sed unus Dominus. Quia sicut singillatim unamquamque personam et Deum et Dominum confiteri Christiana veritate compellimur, ita tres deos, aut dominos dicere catholica religione prohibemus. Pater a nullo est factus, nec creatus, nec genitus. Filius a Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus. Spiritus sanctus a Patre et Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens, Patri et Filio coæternus est. Unus ergo Pater, non tres Patres, unus Filius, non tres Filii, unus Spiritus sanctus, non tres Spiritus sancti. Et in hac Trinitate nihil prius, aut posterius, nihil majus, aut minus, sed

* Additur al a manu: Sed Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

totæ tres personæ coæternæ sibi sunt, et coæquales; ita ut per omnia, sicut jam supradictum est, et Trinitas in unitate, et unitas in Trinitate veneranda sit. Qui vult ergo salvus esse, ita de Trinitate sentiat. Sed necessarium est ad æternam salutem, ut incarnationem quoque Domini nostri Jesu Christi fideliter credat. Est ergo fides recta, ut credamus et confiteamur, quod Dominus noster Jesus Christus Dei Filius, et Deus pariter, et homo est. Deus est ex substantia Patris ante sæcula genitus, et homo est ex substantia matris in sæculo natus. Perfectus Deus, perfectus homo ex anima rationabili et humana carne subsistens; æqualis Patri secundum divinitatem, minor Patre secundum humanitatem. Qui licet Deus sit, et homo, non duo tamen, sed unus est Christus. Unus autem non conversione divinitatis in carne, sed assumptione humanitatis in Deo. Unus omnino non confusione substantiæ, sed unitate personæ. Nam sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus. Qui passus est pro salute nostra, descendit ad inferos, surrexit a mortuis, ascendit ad cælos, sedit ad dexteram Patris, inde venturus judicare vivos ac mortuos. Ad cujus adventum omnes homines reddituri sunt de factis propriis rationem, et qui bona egerint, ibunt in vitam æternam; qui mala, in ignem æternum. Hæc est fides catholica, quam nisi unusquisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.

2. In eadem scripturæ linea hæc sequantur: *Lacta, mater, eum, qui fecit te, quia talem fecit te, ut ipse fieret in te. Lacta eum, qui fructum secunditatis tibi dedit conceptus, et decus virginitatis non abstulit natus.*

* EXPOSITIO FIDEI CATHOLICÆ FORTUNATI.

Quicumque vult esse salvus, ante omnia opus est ut teneat catholicam fidem, quam nisi quisque integram inviolatamque servaverit, absque dubio in æternum peribit. Primo ergo omnium fides necessaria est, sicut apostolica docet auctoritas, dicens: *Sine fide impossibile est placere Deo* (Hebr. xi, 6). Constat

enim neminem ad veram pervenire posse beatitudinem, nisi Deo placeat, et Deo neminem placere posse, nisi per fidem. Fides namque est hominum omnium fundamentum, fides humanæ salutis initium. Sine hac novo ad filiorum Dei potest consurgere pervenire, quia sine ipsa nec in hoc sæculo qui-

* Hanc eandem fidei expositionem reperiit vir cl. Franciscus Antonius Zacharia in Codice chartaceo sæculi xiv, Florentiæ, sed nullius expresso auctoris nomine, ut ipse refert in libro qui inscribitur *Excursus*

literarius per Italiam, pag. 367, ubi varias lectiones adnotavit, quas nos quoque suis locis indicabimus.

quam justificationis consequitur gratiam, nec in futuro vitam possidebit æternam. Et si quis hic non ambulaverit per fidem, non perveniet ad speciem beatam Domini nostri Jesu Christi. *Catholica universalis dicitur*, id est recta, quam universa Ecclesia tenere debet. Ecclesia quippe congregatio dicitur christianorum, sive conventus populorum. Non enim sicut conventicula hæreticorum in aliquibus regionum partibus coarctatur, sed per totum terrarum orbem dilatata diffunditur. *Ut unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate veneremur*, et credamus, et colamus, et consteamur Trinitatem in personis, unitatem in substantia. Hanc quoque Trinitatem personarum, atque unitatem naturæ propheta Isaias revelatam sibi non tacuit, cum se dicit scrupulum vidisse clamantia : *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth* (Isai. vi, 3). Ubi prorsus in eo quod dicitur tertio *Sanctus*, personarum trinitatem, in eo vero quod semel dicimus *Dominus Deus Sabaoth*, divinæ naturæ cognoscimus unitatem. Neque confundentes personas, ut Sabellius errat, qui ipsum dicit esse Patrem in persona, quem et Filium ipsum, et Spiritum sanctum; non ergo confundentes personas, quia tres personæ omnino sunt. Est enim gignens, genitus et procedens. Gignens est Pater, qui genuit Filium; Filius est genitus, quem genuit Pater; Spiritus sanctus est procedens, quia a Patre et Filio procedit. Pater et Filius coæterni sibi sunt, et coæquales, et cooperatores, sicut scriptum est : *Verbo Domini cæli firmati sunt*, id est a Filio Dei creati; *Spiritus oris ejus omnis virtus eorum* (Psal. xxxiii, 6). * Ubi sub singulari numero Spiritus ejus dicitur, Trinitatem personarum aperte demonstrat, quia tres unum sunt, et unum tres. *Neque substantiam separantes*, ut Arius garrul, ^b quia tres personas esse dicit, si et tres substantias esse mentitur. Filium dicit minorem quam Patrem, et creaturam esse; Spiritum sanctum adhuc minorem quam Filium, et Patris et Filii eum administratorem esse assorit. Non ergo substantiam separantes, quia totæ tres personæ in substantia Deitatis unum sunt. *Alia est enim persona Patris*, quia Pater ingenuitus est, eo quod a nullo est genitus; *alia persona Filii*, quia Filius a Patre solo est genitus; *alia Spiritus sancti*, quia a Patre et Filio procedens est; *sed Patris, et Filii, et Spiritus sancti una est divinitas*, id est deitas, *æqualis gloria*, id est claritas, *coæterna majestas*. Majestas gloria est, claritas, sive potestas. *Qualis Pater, talis Filius, talis et Spiritus sanctus*, id est in Deitate, et omnipotentia. *Increatus Pater, increatus Filius, increatus et Spiritus sanctus*, id est

a nullo creatus. *Immensus Pater, immensus Filius, immensus et Spiritus sanctus*. Non est mensurabilis in sua natura, quia illocalis est, et incircumscriptus, ubique totus, ubique præsens, ubique potens. *Æternus Pater, æternus Filius, æternus et Spiritus sanctus*; id est non tres æterni, sed in tribus personis unus Deus æternus, qui sine initio et sine fine æternus permanet. *Similiter omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens et Spiritus sanctus*. Omnipotens dicitur, eo quod omnia potest, et omnium obtinet potestatem. Ergo si omnia potest, quid est quod non potest? Hoc non potest, quod omnipotenti non competere posse. Falli non potest, quia sanctus est; mori non potest, quia immortalis vita est; laïri non potest, quia infinitus et perennis est. Ita *Deus Pater, Deus Filius, Deus et Spiritus sanctus*. * Proprium nomen est Patris *Pater*, et proprium nomen Filii *Filius*, et proprium nomen est Spiritus sancti *Spiritus sanctus*. Ita *Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus sanctus*. Dominus dicitur, eo quod ^d dominetur creaturæ cunctæ, vel quod creatura omnis dominatui ejus deserviat. *Quia sicut singillatim*, id est sicut distincte *unamquamque personam Deum et Dominum confiteri Christiana veritate compellimur*. Quia si me interrogaveris quid est Pater? ego respondebo : Deus et Dominus. Similiter si me interrogaveris quid est Filius? ego dicam : Deus et Dominus; et si dicas : Quid est Spiritus sanctus? Ego dicam : Deus et Dominus. Et in his tribus personis non tres deos, nec tres dominos, sed in his tribus, sicut jam supra dictum est, unum Deum et unum Dominum confiteor. *Unus ergo Pater, non tres Patres*, id est quia Pater semper Pater, nec aliquando Filius. *Unus Filius, non tres Filii*, id est quia Filius semper Filius, nec aliquando Pater; *Unus Spiritus sanctus, non tres Spiritus sancti*, id est quia Spiritus sanctus semper est Spiritus sanctus, nec aliquando Filius, aut Pater. Hæc est proprietates personarum. *Et in hac Trinitate nihil prius, aut posterius*. Quia sicut nunquam Filius sine Patre, sic nunquam fuit Pater sine Filio, sic et nunquam fuit Pater et Filius sine Spiritu sancto. Coæterna ergo Trinitas, et inseparabilis unitas sine initio, et sine fine. *Nihil majus, aut minus*. Æqualitatem personarum dicit, quia Trinitas æqualis est, et una deitas, Apostolo docente, et dicente : *Per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur*, et per creaturam Creator intelligitur secundum has comparationes, et alias quam plures. Sol, candor et calor, et tria sunt vocabula, et trium. Quod candit, hoc calet, et quod calet, hoc candit * : tria hæc vocabula res una esse dignosci-

dominator.

* Exempla quæ hoc loco ab auctore expositionis istius proferuntur ad ostendendam et declarandam trium divinarum personarum in eadem natura, sive essentia, unitatem, quamvis in re tam dispare non omni ex parte proposito exemplari conveniant, eo tamen spectant, ut significetur quod quemadmodum terrestribus et inanimis in rebus, etsi natura sint unum, ut diverse tamen ad se referuntur, et variegant effectus, diversis distinguuntur vocabulis,

* In Codice supra relato sic legitur : *Ubi singulari numero Spiritus ejus dicitur, unitatem substantiæ Deitatis ostendit, ubi sub plurali numero, omnis virtus vocum dicitur, Trinitatem personarum aperte demonstrat.*

^b Ibid., *ut tres... sic et tres* [forsan, sicut et tres].

^c *Deus est potestatem, non proprietatem* [i. e. potestatis, non proprietatis], proprium nomen est Patris Pater.

^d Ibid., *omnia dominatur, et omnium est Dominus*

itur. Ita Pater, et Filius, et Spiritus sanctus tres personæ in deitate substantiæ unum sunt, et individua unitas recte creditur. Item de terrenis vena, fons, fluvius, tria sunt vocabula, et tria unum in sua natura. Ita trium personarum. Patris, et Filii, et Spiritus sancti, substantia et deitas unum est. *Est ergo fides recta ut credamus et confiteamur quia Dominus Jesus Christus.* Jesus Hebraice, Latine Salvator dicitur, eo quod salvat populum^a; Christus eo quod Spiritu sancto divinitus sit delihutus, sicut^b in ipsis personis Isaias ait: *Spiritus Domini super me*, propter quod unxit me (Isai. Lxi, 4), etc.^c Ita et Psalmista de Christo Domino dicit: *Unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis* (Psal. xlv, 8). Dei Filius, Deus pariter, homo est. Filius a felicitate parentum dicitur: homo ab humo dicitur, id est de humo terræ factus est. Deus ex substantia Patris ante sæcula genitus, id est Deus de Deo, lumen de lumine, splendor de splendore, fortis de forti, virtus de virtute, vita de vita, æternitas de æternitate. *Per omnia*, id est, quod Pater in divina substantia, hoc est et Filius. Deus enim Pater Deum Filium genuit non voluntate, neque^d necessitate, sed natura. Nec quæritur quomodo genuit Filium, quid et angeli nesciunt, et prophetis est incognitum. Unde et isdem eximius propheta Isaias dicit: *Generationem ejus quis enarrabit* (Isai. lxi, 8)? Ac si dixisset: Angelorum nullus, prophetarum nemo. Nec inenarrabilis et inæstimabilis Deus a servulis suis discutiendus est, sed fideliter credendus, et pariter diligendus. *Et homo ex substantia matris in sæculo natus.* Del Filius Verbum caro factum, et non quod Divinitas mutasset deitatem, sed assumpsit humanitatem. Hoc est, Verbum caro factum est, ex utero Virginis veram humanam carnem traxit. Et de utero virginali verus homo, sicut et verus Deus. In sæculo natus est, salva virginitatis gratia, quia mater genuit, et virgo mansit ante partum, et post partum. In sæculo, id est in isto sexto millennio, in quo nunc sumus; sæcula enim generationibus constant, et inde sæcula, quod sequantur; abeuntibus enim aliis alia succedunt. *Perfectus Deus, perfectus homo*, id est verus Deus, et verus homo ex anima rationali, et non, ut Apollinaris hæreticus dixit primum, quasi Deitas pro anima fuisset in carne Christi; postea cum per evangelicam auctoritatem fuisset convictus, dixit:

ita in augustissima Triade nihil impedit quominus tres personæ, quæ natura unum sunt, ut ad se referantur, sicuti nominibus, ita re distinguantur, id quod superius auctor disertius indicavit.

^a In codice supra citato additur *eunt*.

^b Ibid., in ipsius Christi persona.

^c Ibid., ita psalmus de.

^d Auctor hujus expositionis aperte hic necessitatem sumit pro coactione, indicans Deum Patrem generare Filium, sed voluntate; quavis, ut mox subdit, generet illum natura, atque adeo necessario.

^e In Codice cit.: *Quia mater, quæ genuit, et virgo ante partum, et virgo post partum permansit.*

^f Deest ibid. integra hæc periodus: *sæcula enim, etc., usque ad succedunt exclusive.* Porro hæc alia additur: *Deus et homo Christus. Deus unus Dei*

Abauit quidem animam, quæ vivificavit corpus, sed non rationalem. Et e contrario iste dicit, qui catholice sentit: *Ex anima rationali et humana carne subsistens.* Id est plenus homo, atque perfectus, *Æqualis Patri secundum divinitatem, minor Patri secundum humanitatem*, id est secundum formam servi, quam assumere dignatus est. *Qui licet Deus sit et homo, non duo tamen, sed unus est Christus.* Et id est, duæ substantiæ in Christo, Deitas et humanitas, non duæ personæ, sed una est persona. *Unus autem non conversione Divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum.* Id est non quod Divinitas, quæ incommutabilis est, sit conversa in carnem, sed idem unus, eo quod humanitatem assumpsit, cœpit esse quod non erat, et non amisit quod erat: cœpit esse homo, quod antea non erat; non amisit deitatem, quia^b incommutabilis in æternam permanet. *Unus omnino non confusione substantiæ, sed unitate personæ.* Id est divinitas incommutabilis cum homine, quem assumere dignata est, sicut scriptum est: *Verbum tuum, Domine, in æternum permanet*, id est divinitas cum humanitate, ut diximus, duas substantias, unam personam esse in Christo, ut sicut ante assumptionem carnis æterna fuit Trinitas, ita post assumptionem^c humanæ naturæ vera maneat Trinitas, ne propter assumptionem humanæ carnis dicatur esse quaternitas, quod absit a fidelium cordibus vel sensibus dici aut cogitari, cum ita, ut supra dictum est, et unitas in trinitate, et trinitas in unitate veneranda sit. *Nam sicut anima rationalis, et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus.* Etsi Dei Filius nostram luteam et mortalem carnem^d nostræ conditionis assumpserit, sed tamen se nullatenus inquinavit, et aut naturam Deitatis mutavit, quia si sol aut ignis aliquid immundum tetigerit, quod tangit purgat, et se nullatenus coinquinat, ita Deitas sarcinam quam ex nostra humanitate assumpsit, nequaquam coinquavit, sed nostræ naturæ carnem, quam assumpsit, purgavit, et a maculis et sordibus peccatorum, ac vitiorum expiavit, sicut Isaias ait: *Ipse infirmitates nostras accepit, et ægrotationes portavit* (Isai. lxi, 4). Ad hoc secundum humanitatem natus est, ut infirmitates nostras acciperet, et ægrotationes portaret, non quod ipse infirmitates, vel ægrotationes in se haberet, quia salus mundi est, sed ut eas a nobis tolleretur, dum suæ sacræ passionis^e gratiam et sacramenta

Filius, et ipse Virginis filius, quia dum Deitas in utero Virginis humanitatem assumpsit; et cum ea per portam Virginis, integram et illasam, nascendo mundum ingressus est Virginis filius, et hominem [i. homo] quem assumpsit.

^e Ibid.: *Idem Dei Filius, sicut supra diximus, ut deitas et humanitas in Christo, Dei Patris pariter et Virginis filio.*

^b Ibid., immutabilis; item deinceps.

^c Ibid., carnis humanæ.

^d Ibid., nostræ redemptionis conditionem assumpsit.

^e Ibid., neque naturam deitatis.

^f Ibid., et se nullatenus coinquinat.

^g Ibid., gratia, ac sacramento, chirographo adempto, etc.

obiographo ademp'o redemptionem pariter ac salutem animarum nobis condonaret. *Qui passus est pro salute nostra*, id est secundum id quod pati potuit, quod est secundum naturam humanam; nam secundum divinitatem Dei Filius impassibilis est. *Descendit * ad inferos*, ut protoplastum Adam, et patriarchas, et prophetas, et omnes justos, qui pro originali peccato ibidem detinebantur, liberaret, et de vinculo ipsius peccati absolutos de eadem captivitate, et infernali loco, suo sanguine redemptos ad supernam patriam, et ad perpetuæ vitæ gaudia revocaret. ^b Reliqui vero, qui supra originali peccato principalia crimina commiserunt, ut asserit Scriptura, in pœnali tartaro remanserunt, sicut in persona Christi dictum est per prophetam: *Ero mors tua, o mors (Osee xiii, 14)*, id est, morte sua Christus humani generis inimicam mortem interfecit, et vitam dedit. *Ero morsus tuus, inferne*. Partem momordit infernum pro parte eorum quos liberavit, partem reliquit pro parte eorum qui pro principalibus criminibus in tormentis remanserunt. *Surrexit a mortuis primogenius mortuorum (Apoc. i, 5)*. Et alibi Apostolus dicit: *Ipsæ primogenitus ex multis fratribus*, id est, primus a

A mortuis surrexit. *Et multa corpora sanctorum dormientium cum eo surrexerunt*, sicut evangelica auctoritas dicit (*Matth. xxvii, 52*); sed ipse, qui caput est, prius; deinde qui membra sunt, continuo. *Postea ascendit ad celos*, sicut Psalmista ait: *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem (Eph. iv, 18)*, id est humanam naturam, quæ prius sub peccato venundata fuit, et captiva, e eandemque redemptam, captivam duxit in cœlestem altitudinem, et ad cœlestis patriæ regnum sempiternum, ubi antea non fuerat, et collocavit in gloriam sempiternam. *Sedet ad dexteram Patris*, id est prosperitatem paternam, et in eo honore, quod Deus est. *Inde venturus est judicare vivos, et mortuos*. Vivos dicit eos quos tunc adventus Dominicus in corpore viventes invenerit, et mortuos jam antea sepultos. Et aliter dicit vivos justos, et mortuos peccatores. *Ad cujus adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, et reddituri sunt de factis propriis rationem, et qui bona egerunt ibunt in vitam æternam; qui vero mala, in ignem æternum. Hæc est Fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.*

* Ibid., ad inferna.

^b Ibid., reliqui, qui supra originale peccatum.

^c Ibid., eoque redempto.

APPENDIX.

VENANTII FORTUNATI VERSUS PRÆVIIS EDITORIBUS IGNOTI.

I

* AD RADEGUNDEM ET AGNETEM.

Dulcibus alloquiis quæ fabula fertur in ^b aurem!

Si mihi jam placidas mensa benigna tenet,

Placitos animos, tabula redeunte, notate,

Prodat ut affectum littera pieta manu.

Dulcis amore pio pariter materque sororque

Gaudia festivo concelebrate sono.

Sie vos Cæsarii monitis honor ^c ornet in orbe,

Atque ^d ambas caro cum patre Christus amet,

Sic hic Cæsaria et præcelsa Cæsaria surgat,

Ut per vos preiseus hic reparetur honor.

Gratia sic ^e talis niteat, qua crescat in ævo

Per vos Pietavis Arelatense decus.

Sie pie cœlesti mereamur vivere regi,

Et mea vobiscum membra sepulera tegunt.

Si quod in offenso retinetur pectore murmur,

In vice laxatum sit veniale, precor.

Pacem Christus amans, mira duleciliæ plenus

Pectora vestra sacer, se mediante, liget.

D Obtineat pariter veneranda casaria mecum,

Quæ simul amplexu vos cupit esse pio.

Quam prius inscribam fixam pietate parentem,

Quo geminæ matres exstat et una... ^f

Hanc præponit honor, quæ junior exstat in annis,

His ætas gravior jure senile favit.

Sed mihi dulce tribus pariter mandare salutem,

Est quoniam vobis carus et unus amor.

Felix quæ retinet pariter tria lumina mensa,

Et Paschale bonum multiplicare facit,

Angelico cœtu sic participante fruuntur,

^g Deliciæ vobis in regione Dei.

Nocte salutifera maneant materque sororque;

D Hoc nati et ^h fratris prospera vota ferant!

Angelicos cœtus, præcordia vestra, revilit,

Et relegat alloquia pectoris cara ⁱ sui.

Tempora noctis agunt ut hæc brevitate salutem,

Sex modo versiculis vel duo ferte, precor.

Hi versus, qui desunt in omnibus præviis editionibus, paucis abhinc annis in Sangermanensi mss. Bibliothecæ Regiæ reperti sunt a D. Guerard, et ab illo primum in *Notitiarum de manuscriptis* tomo XII editi. ^b Ms., ore. ^c Ms., urnet. ^d Ms., ambas. ^e Ms., tales. ^f Verisimiliter soror. ^g Ms., Delicæ. ^h Ms., fratres. ⁱ Ms., sua.

Quamvis quod cuperem ^a fugiat me, vespere fac'o, A Protraheret vites, et sarcula figeret hortis ;
Te mihi non totam nox tulit ista tamen.
Etsi non oculis, animo cernuntur amantes,
Nam quo forma ^b nequit, mens ibi nostra fuit.
Quam ille locus pius, qui ^c nunquam abruptit aman-
Quo capiunt oculis quos sua vota petunt, [tes,
In medio posito bonitatis principe Christo,
Cujus amore sacro corda ligata manent !
Illic quoque sed plures carmina jussa per annos.
Illic rapias tecum quo tibi digna loquar.
Plaudite voce, Deo pia reddite vota, sorores,
Quod sic vobiscum gaudia tanta sedent.
Me foris excluso, vos hanc retinetis amantes :
Quod commune placet non simul esse licet.
Hec longeva diu maneat per singula nobis,
Floreat et cunctis participanda bonis.

^d Cuncti hodie festiva colunt : ego solus in orbe
Absens natali conqueror esse meo.
^e Qui si forte latens alia regione fuisset,
Ad vos ^f debueram concitus ire magis ?
Nunc alii tibi dant, ego munera nulla sorori
Vel dare qui potui pomula ^g more joci.
Sed quamvis absens specie, sum pectore præsens,
Et rogo que mihi dona libenter habe.
Sic Deus omnipotens parcat matri atque sorori,
Que non egerunt me retinere sibi.
Hæc pia festa diu multos ^h, senis ipsa, per annos,
Læta matre, simul me quoque ⁱ fratre, colas

Sic ^j, hesternæ dies totas mihi transtulit horas,
Ut matris vocem non meruisse querar.
Qualiter agnus amans genetricis ab ubere pulsus,
Tristis et herbosis anxius errat agris ;
Nunc fugit ad campos feriens balatibus auras,
Nunc redit ad caulas, nec sine matre placens.
Sic me de vestris absentem suggero verbis ;
Vix tenet incluso nunc domus una loco.

^k Sed refer hinc gratis placidæ caræque...
Quod me consolvit de pietatis ope.
Tu retines medium, medium me possidet illa ;
Cum ^l g'minas video, tunc ego totus agor.
Num tibi, cara precor, Martinus, Hilarius adstent,
Et te vel natos spes tegat una Deus.

^l Si nequeo præsens, absens tibi solve tributum,
Ut probet affectum, mater amata meum.
Si non essem ^m absens facerem quodcunque juberis :
Obsequiis parvis forte placeret iners ;
Pectore devoto sed rustica lingua dedisset
Pastoris calamo matris in aure sonum
Imperii famulans ⁿ tererem mea membra diurnis ;
Servirent dominæ subdita colla suæ.
Nulla recensarent digiti, puteoque profundo
Quæ manus hoc scripsit prompta levaret aquas.

Plantaret, coleret dulce libenter olus.
Splendor erat tecum mea membra tradere ^o coquinæ
Et nigra de puro vasa lavare lacu.
Hinc tibi nunc absens Marcelli munera misi,
Cui dedit excelsum vita beata locum,
Et si displiceant indigno verba relatu,
Complaceant animo signa superna tuo.
Sis longeva mihi cum nata et messe sororum,
Virgineoque ^p choro restat ovile Dei !
Si tua verba dares, essent plus dulcia quam si
Floribus electis nulla dedisset apes.

Anxius, afflictus, curarum pondere curvor,
Pectore confuso nec dare verba queo.
B Murmure sub dubio laceror, neque carmina laxo,
Nescio certo loqui, mente vacante mihi.
Ileu ! tristem si vota velint audire fatentem,
Me subito ferrent nubila missa tibi !
Dedalico lapsu si pinnas sumere nossem,
Ad vos quantoties jam revolasset amans.
Novit enim Dominus, qui corda latentia pulsat,
Quæ mea, sed tacite, viscera cura domet.
Reddite, cum nequeo, ^q dominæ promissa benignæ ;
Nec tamen hic culpam crede fuisse meam,
Excusa, si forte potes, per sidera testor,
Me neque velle moras matris in aure feres.
Oret pro famulo ; citius remeare parabo,
Et cum præsenter, verbera voce domet.

C
Supplicibus votis referat mandata salutis
Matribus ac dominis pagina missa loquens ;
Dumque recusat iter nostrum tibi reddere vultus,
Affectum saltim sollicitudo probet.
Non sumus absentes, si nos oratio dulcis
Præsentes semper cordis amore tenet.

Matri natus ego, frater simul ipse sorori,
Pectore devoto parvula dona fero.
Tertius unitus tria munera porta duabus :
Tam dulces animas dulcia poma decent.
Sed date nunc veniam mihi quod fano tali habetur,
Munera quæ portet charta canister erit.

D Pergimus inclusas a gurgite cernere terras,
Qua vagus Oceanus fertque refertque vices
Fluctibus assiduus cum surgit ad æthera pontus,
Huc feritate sua mobilis unda la rat.
Littus arena suum refugit, nunc suscipit æstus ;
Nunc mare dum turget, naufraga terra latet ;
Quo gelidas se esse ^r ren..... dicus occupat ardor.
Atque loco huc una sunt tria dona Dei,
Quamvis sit sterilis, fructus fert illa beatos,
Dum cælo dignos pascit arena viros.

^a Ms., fugiet. ^b Ms., nequid. ^c Ms., nunquid. ^d Recens editor annotat ad calcem paginæ cunctæ : nescio quare. ^e Sane qui. ^f Ms., dubieram. ^g Ms., mora joci. ^h Sic in Ms. ⁱ Ms., frater. ^j Ms., sterna. ^k Illic versus posset legi : Sed refero hinc grates placidæ caræque sorori. ^l Ms., Sine quæ. ^m In Ms. verbum absens eraditur. ⁿ Ms., tererem. ^o Ms., cocinæ. ^p Ms., thoro. ^q Prævious editor, Domine. ^r Sic in Ms.

Ast ego vel si qua aine vobis urbe tenerer.

Inter multa tamen millia solus eram.

Cernere vos letas merear, materque sororque,

Cum venit = excelsi cœna Dei beata.

Si citius redeat frater simplicius, oro,

A me mandata ferte salutis opem.

Et rogo, per vestras me commendate sorores :

Sic faciat cunctis Christus amore suas.

^a Ms., *exce.* ^b Ms., *opus.* ^c Ex Maii Spicilegio Romano tom. IX.

A

II

EMOANNA DE THEUDICILDE.

Hunc regina locum monachis construxit ab imo

Theudichildis, rebus nobilitando suis.

Cujus nunc licet hoc corpus claudatur in antro,

Spiritus astrigero vivit in axe Dei.

Implorans rectis pastoribus euge beatum.

Det sapientibus huic ben mala digna Deus!

VENANTII FORTUNATI FINIS.

ANNO SÆCULI VIII INCERTO.

DEFENSOR

LOCOCIAGENSIS MONACHUS.

NOTITIA HISTORICA IN DEFENSOREM.

(Histoire littér. de la France, tom. III.)

Deux époques nous déterminent à placer ici cet écrivain (a). La première se prend de l'ouvrage qu'il a laissé à la postérité, où, entre les auteurs dont il s'est servi, il n'en cite point de plus récent que saint Isidore de Séville, mort vers l'an 656 (b). L'autre époque se tire encore du même ouvrage, où Défenseur témoigne avoir été élevé et instruit par Ursin (c), qui n'est autre que le prieur ou abbé de même nom, qui a écrit une des Vies de saint Léger, évêque d'Autun, dix-sept ou dix-huit ans avant la fin de ce siècle, comme on l'a dit en son lieu. C'est donc sur un légitime fondement que nous assignons à notre auteur le temps marqué; et quoiqu'il ait pu vivre jusque dans le siècle suivant, il nous paraît que ce serait le renvoyer trop loin (d), que de ne le placer avec Dom Mabillon que vers 752.

(e) Défenseur ayant embrassé la vie monastique à Ligné, près de Poitiers, comme il le dit lui-même, fit de l'étude une de ses principales occupations. Il se rendit si habile, qu'il mérita de porter la qualité de Grammairien, qu'on donnait anciennement à ceux qui avaient de la littérature. Il s'appliqua surtout à la lecture des Pères de l'Eglise, et de l'avis d'Ursin, qui dirigeait ses études, il en recueillit les endroits qui lui parurent les plus édifiants; et les rapportant à certains chefs, il en forma un livre qu'il intitula : *Scintillarum seu Sententiarum catholicorum Patrum*, Recueil d'Étincelles ou de Sentences tirées des Pères orthodoxes.

(f) Rendait compte de son dessein dans une petite

B préface qui se lit à la tête de l'ouvrage, il dit qu'il l'a entrepris pour épargner à ses lecteurs la peine de lire un grand nombre de volumes; qu'il a eu soin de recueillir dans le sien tout ce qu'ils pourraient souhaiter sur les matières qu'il entreprend d'y traiter; que, pour éviter d'être taxé d'imposture, et de peur qu'on ne regardât son ouvrage comme apocryphe, il a été attentif à marquer à chaque sentence le nom du Père dont il l'a prise (g). Ces sentences sont ordinairement fort courtes; et les Pères qu'il cite sont S. Clément, Origène, S. Cyprien, S. Basile, S. Augustin, Eusèbe qui semble être celui d'Emèse, ou plutôt l'auteur à qui l'on a donné ce nom, un certain Josephpe que l'on ne connaît guère d'ailleurs, S. Césaire, S. Grégoire, pape, S. Isidore de Séville, et les Vies des Pères. L'ouvrage est tout de morale, et divisé en quatre-vingt chapitres (h), ou seulement soixante-dix, suivant d'autres manuscrits. L'auteur y traite des principales vertus chrétiennes, comme la charité, la patience, l'amour de Dieu et du prochain, l'humilité. On voit par sa préface qu'il était bien instruit de la doctrine de S. Augustin, et qu'il avait beaucoup de modestie. Son style est dur, embarrassé, obscur et quelquefois barbare.

(i) Sixte de Sienna, qui avait lu cet ouvrage, puisqu'il en rapporte les premiers mots, ne laisse pas d'en parler avec éloge. Dès le commencement du ixe siècle il se trouvait, sans nom d'auteur, dans la bibliothèque de Saint-Riquier en Ponthieu (j). Dom Mabillon en ayant retrouvé un exemplaire manus-

(a) Mab. An., l. xxi, n. 12.

(b) T. II, p. 704, § 25.

(c) L. xvii, n. 3.

(d) L. xxi, n. 12.

(e) T. II, p. 704, § 25.

D

(f) Ibid.

(g) L. xxi, n. 12.

(h) Spic., t. IV, p. 481.

(i) Six. Bib., l. iv, p. 24, 2.

(j) Mab. Mus. Ital., p. 123; An., l. II, p. 701, § 25.

crit dans celle du Mont-Cassin, en a fait imprimer la préface dans l'appendice du second tome de ses Annales. Il semble supposer que l'ouvrage n'a jamais été mis sous la presse (a). Cependant Possevin en marque trois éditions différentes : l'une faite à (a) Poss. App., t. I, p. 387, 680.

À Anvers chez Stelsius en 1550, l'autre à Venise à l'enseigne de l'Espérance, c'est-à-dire, chez Bartholémieu de Albertis, en 1552, et la troisième à Cologne en 1554. Il faut que ces éditions soient rares ; car nous ne les trouvons point ailleurs.

ALIA NOTITIA IN DEFENSOREM.

(Fabric. Bibl. med. et inf. ætatis.)

Defensor, grammateus et monachus Locociagensis apud Pictones, auctor *Scintillæ*, sive locorum communium et sententiarum (a) per capita 80 collectarum ex sacra Scriptura et sanctis Patribus, Ambrosio, Anastasio, Augustino, Basilio, Cæsario, Clementis libris, Collationibus Cassiani, Cyrillano, Ephræm, Isaïa, Eusebio, Gregorio, Hieronymo, Hilario, Isidoro, Josepho, Origène et Vitis Patrum. Hunc librum ex bibliotheca Montis Casini descripsisse se refert Joannes Mabillonius, pag. 123 Musci Italici, ubi veterem auctorem appellat, ut qui nullum e Patribus Isidoro posteriorem adducit. Præter rem tamen habuit pro inedito ; est mihi enim in manibus editio Coloniensis an. 1556, forma minore excusa apud Petrum Horst. Antwerpiensem quoque anni 1550 a Gesnero, et Venetam 1552 a Simlero memorari memini, ne dicam de illa quæ ex Romana Antonii Gangutzæ Siculi editione, Rom. 1560 in-4°, sub Bedæ nomine exstat tom. Vil ejus Operum, de qua, sicut de Anglo-Saxonica illius versione, supra tom. I, pag. 491. At enim nomen *Defensoris*, et nutritoris sui *Ursini* auctor diserte expressit in præfatione, quam integram hic (est enim brevis) infra posui : *Lector, quisquis es, libellum hunc legens, flagito te*

(a) Alii *Alvaro* Cordubensi *Scintillas* tribuunt, alii Cæsario episcopo, ut codex bibliothecæ Pantinæ Lipsiensis in Catalogo Mss. Felleriano, pag. 122. De Græcis similis generis collectionibus dictum libro v

scriptor, ut libenti legas animo et melliflua grate suscipias verba. Voluntas bona et labor, nihil aliud fuit mecum, nisi de Domini et sanctorum dictis, e quibus excerpta est hæc SCINTILLA. Nec mea existit industria, sed Dei solum est gratia, meique nutritoris Ursini doctrinæ obtemperare volens, paginas quasque scrutans, sententiam reperiens fulgentem, seu inventam quasi margaritam aut gemmam, ita aridus collegi. Guttæ quemadmodum collectæ multæ fontem efficiunt, diversorum sic voluminum congregans testimonia, hoc condere tentavi. Velut de igne procedunt scintillæ, ita hic minutæ sententiæ pluribusque libris scriptæ vocentur SCINTILLA SCRIPTURARUM. Quam qui legere vult, laborem sibi ut amputet, nec præ cæteris paginas iterando lassescat, hic habet ex pluribus carptum. Ne id opus quoque putaretur apocryphum, unicuique sententiæ per singulas capitulatim virtutes suam scripsi auctorem, nomen ascribens meum quod est DEFENSOR, non ob gloriam vanam, sed ut quicumque legerit, mei memoriam habeat. Caput quod in editis desideratur, trigesimum quintum de Doctoribus, vulgavit B. Nicolaus Staphorstius noster tomo III Historiæ ecclesiasticæ Hamburgensis, pag. 359-361, ex codice Ms. bibliothecæ templi Petri et Pauli Hamburgensis.

Bibliothecæ Græcæ, cap. 30. Latine post Defensorem alia circa annum 1516 composita a Thoma Ilbernico, de quo infra suo loco.

DEFENSORIS

LOCOCIAGENSIS MONACHI

SCINTILLARUM LIBER.

PROLOGUS.

Lector, quisquis es, libellum legens hunc, flagito te scriptor, legas animo, et melliflua grate suscipias verba. Voluntas bona et labor : aliud nihil fuit meum. De Domini et sanctorum suorum dictis est excerpta Scintilla ; nec mea existit industria, sed Dei totum gratia meique nutritoris Ursini illud operari. Jussioni et doctrinæ obtemperare volens, paginas quasque

• Hæc lectio, desumpta ex Mabill. tom. II Annal. Bened. p. 704, satis differt ab illa quam supra damus ex Fabricio : utramque habens lector, utramque dijudicet ipse. Apud Mabillonum prologo præposita

D scrutans, sententiam reperiens fulgentem, sicuti inventam quasi margaritam aut gemmam statim avidius collegi. Quemadmodum guttæ multæ fontem efficiunt, sic de diversorum voluminibus congregans testimonia, hunc libellum condere tentavi. Veluti de igne procedunt scintillæ, ita hunc minutæ sententiæ pluresque libri inveniuntur fulgentes, ad quarum inter hoc scintillarum volumen, quod qui

sunt hæc verba : *In Dei omnipotentis nomine incipit liber Scintillarum seu Sententiarum catholicorum Patrum, editus a Defensore grammatico.*

legere vult, laborem sibi amputat, ne per cæteras A
paginas iterandum lassescat. Hic habentur quod re-
periri desiderat : sed ne id opus quasi sine auctore
putetur apocryphum, unicuique sententiæ per sin-
gula proprium scripsi auctorem. Cœnovio Locutia-
cense Martini sancti, in quo comam mei totendi ca-
pitis, ipsum dono, donatumve in perpetuam colligat
ætatem, qua sua ab adolescentia ibi me detaverunt
mei degentes domini ; scripsi Jesu favente ipse, co-
ramque dedi adolescere Christo, si me facit eorum
obedire jussui, et illorum in omnibus efficere copiose
per bonus famulatum. Et, si aliquid præter id quod
minus studiose gessi, te oro legentem, non ut æmulus
vituperes, sed ut benivulus emendes, nomen
scribens meum, quod est DEFENSOR, non ob gloriam
vanam, sed ut quicumque legit memoriam mei habeat.
Sicuti naviganti portus, ita et mihi versus fuit opta-
bilis. Novissime legentibus conjuro et audientibus
imploro pro me exorare ultimum, ut quandiu sub-
sisto Dei affinar sapientia, de carne iturus perfrui
vita merer beatam æternam. Amen.

CAPUT PRIMUM.

De charitate.

CHRISTUS.

*Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut
animam suam ponat quis pro amicis suis (Joan. xiii).*

PETRUS.

Ante omnia mutui in vobismetipsis charitatem
continuum habentes, quia charitas operit multitudi-
nem peccatorum (I Petr. iv ; Rom. xiii ; Prov. x).

PAULUS.

Charitas patiens est, benigna est, et reliqua
(I Cor. xiii).

Charitate fraternitatis invicem diligentes (Rom. xii).

JOANNES.

In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille
pro nobis animam suam posuit : et nos debemus pro
fratribus animas ponere (I Joan. iii).

Deus charitas est, et qui manet in charitate, in
Deo manet, et Deus in eo (I Joan. iv).

SALOMON.

Oidium suscitatur rixas, et universa delicta operit
charitas (Prov. x).

AUGUSTINUS.

Si per viam veræ charitatis volumus currere, ad D
æternam patriam feliciter possumus pervenire.

Sine charitate enim omnia quæcumque facimus,
nihil prodest facere.

Vacuum et inane expendimus studium, si non
habemus charitatem quæ Deus est.

Regnat enim carnalis cupiditas, ubi non est Dei
charitas.

Tunc enim homo perfectus est, quando charitate
plenus est.

Sine amore charitatis, quamvis quisque recte
credat, ad beatitudinem pervenire nequaquam potest.

Tanta est charitatis virtus, ut etiam prophetia et
martyrium sine illa nihil esse credantur.

Tanta est charitatis virtus, quæ si desit, frustra

A habentur cætera ; si adsit, recte habentur omnia.

Ille autem tenet quod pater, et illum nihil latet in
divinis moribus, qui charitatem tenet in sermonibus.

Sectamini charitatem dulci ac salubri cibo, sine
qua dives pauper est, et in qua pauper dives.

Qui claudunt oculos suos contra charitatem, ob-
dormiscunt in concupiscentiis et in delectatione
carnis.

Extende charitatem per totum orbem, si vis Chri-
stum amare : quia membra Christi per orbem jacent.

Quomodo enim corpus tuum sine spiritu, hoc est
sine anima, si fuerit, mortuum : ita et anima tua
sine Spiritu sancto, id est sine charitate, mortua
deputabitur.

B Non enim habitant in unum, nisi in quibus fuerit
perfecta charitas Christi.

Nam in quibus non est perfecta charitas, cum in
unum sunt, odiosi sunt, molesti sunt, turbulenti
sunt, anxietate sua turbant cæteros.

AMBROSIIUS.

Sicut sine via nullus venit quo tendit, ita sine cha-
ritate, quæ dicta est via, non ambulare possunt ho-
mines, sed errare.

Eos autem quos ad tolerantiam peccatorum fortes
Dei charitas reddit, nulla delectatio carnis, nulla
voluptas mala blande corrumpit.

GREGORIUS.

Una quippe et summa est probatio charitatis, si et
ipsi diligitur qui adversatur, et ille qui bona impendit.

C Amandi enim sunt proximi, et impendenda chari-
tas est omnibus, et propinquis et extraneis.

Nec tamen pro eadem charitate a Dei amore fle-
ctendum.

Sicut enim multi rami arboris ex una radice proced-
unt, sic cæteræ virtutes ex una charitate generantur.

Nec habet aliquid ramus viriditatis boni operis,
qui non permanet in radice charitatis.

Ille vero charitatem habet, qui et amicum diligit
in Deo, et inimicum diligit propter Deum.

Pro inimico nihil postulat, qui ex charitate pro eo
non orat.

Lex quippe Christi est, charitas unitatis. Nihil homi-
nis est operatio, si non habemus charitatem, quæ in his
omnibus mandatis Dei, arcem atque principatum tenet.

Charitas est dilectio Dei et proximi in toto corde,
et in tota mente : ut quæcumque volumus ut faciant
nobis homines bona, ita et nos faciamus illis.

Hæc est enim lex et prophetæ.

Habenti namque dabitur, et abundabit : quia quis-
que qui charitatem habet, etiam dona percipit alia.

Quisquis charitatem non habet, etiam dona quæ
percepisse videbatur, amittit.

Necesse est ut erga charitatis vinculum vigilemus.

Tanto namque amplius peccati rubigo confunditur,
quanto cor peccatoris magno igne crematur.

Tunc enim mirabiliter ad altum charitas surgit,
cum ad ima proximorum se misericorditer inclinat :
et cum benigne descendit ad infima, valenter recurrit
ad summa.

Virtus ergo vere orationis est celsitudo charitatis.

Lata quippe est charitas, quæ inimicorum dilectione capitur.

Fraterna mala charitas longanimiter portat.

Charitas autem vera est, et amicum diligere in Deum, et inimicum diligere propter Deum.

Quisquis charitatem non habet, omne bonum amittit quod habet.

Vires, quas imperitia denegat, charitas subministrat.

Plerumque charitas quibusdam occupationibus præpedita, et integra flagrat in corde, et tamen non monstratur in opere.

Quia sol cum nube tegitur, non videtur in terra, et tamen ardet in cælo: sic esse occupata charitas solet, et intus vim sui ardoris exurit, et foris flammæ sui operis non ostendit.

HIERONYMUS.

Terrarum longitudo non separat quoscunque amor jungit.

ISIDORUS.

Quamvis nonnulli fide atque operibus sanctis videantur esse participes, tamen quia privantur charitate fraternæ dilectionis, nullum habent incrementum virtutis.

Nullum præmium charitate pensatur.

Charitas enim virtutum omnium obtinet principatum.

Tenenda cum sanctis viris unitas charitatis: et quanto se unusquisque subtrahit mundo, tanto necesse est ut se associet bonorum consortio.

Charitas in dilectione Dei et proximi constat.

Servat autem in se dilectionem Dei, qui a charitate non dividitur proximi.

Qui a fraterna societate seceditur, a divinæ charitatis participatione privatur.

A regno autem Dei se separant qui semetipsos a charitate dissociant.

Perfecta charitas est dilectio Dei et proximi.

Omnis enim bonitas ex charitate et humilitate procedit.

CYPRIANUS.

A dissensionis malo continere suam linguam debet qui novit et diligit vinculum charitatis.

BASILICUS.

Qui charitate plenus est, tranquillo animo et serenissimo vultu procedit.

Vir autem odio plenus ambulat iracundus.

CÆSARIUS.

Veram autem charitatem et veram obedientiam retinentes, nihil de nostris meritis præsumamus, sed de Dei virtute confidamus.

Talia enim sunt sine charitate jejunia, qualis sine oleo lucerna.

Nihil nobis prodest quod nos continuis vigiliis laboribusque conficimus, si intra nos charitatem non habemus.

Quia nihil prodest quod affligis corpus tuum, quando nihil proficit in corde tuo.

Si charitas vera et humilitas non adfuerint, de solo habitu religionis præsumere et confidere non debemus.

EPHRAËM.

Charitas columna et firmamentum in anima sancta est.

CAPUT II.

De patientia.

CHRISTUS.

Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur (*Mat. v.*).

In patientia vestra possidebitis animas vestras (*Luc. xxi.*).

PETRUS.

Hæc est enim gratia, si propter conscientiam Dei sustinet quis tristitias, patiens injuste (*1 Petr. ii.*).

Quæ enim gratia est, si peccantes et colaphizati suffertis (*Ibid.*)?

Sed si benefacientes, patienter sustinetis, hæc est gratia apud Deum (*Ibid.*).

PAULUS.

Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem (*Rom. v.*).

Spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (*Ibid.*).

Si fieri potest, quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes (*Rom. xii.*).

Patientia enim vobis necessaria, ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem (*Hebr. x.*).

Pacem sequimini cum omnibus et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum (*Hebr. xii.*).

JACOBUS.

Patientia autem opus perfectum habeat, ut sitis perfecti et integri, in nullo deficientes (*Jacob. i.*).

Beatus vir qui suffert tentationem: quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam remisit Deus diligentibus se (*Ibid.*).

SALOMON.

Qui patiens est, multa gubernatur sapientia; qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam (*Prov. xiv.*).

Melior est patiens viro forti: et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium (*Prov. x.*).

Doctrina viri per patientiam noscitur (*Prov. xix.*). Patientia lenietur princeps, et lingua mollis confringit duritiam (*Prov. xxv.*).

Melior est patiens arrogante (*Eccl. vii.*).

AUGUSTINUS.

Qui ergo fuerit patientior ad injuriam, potentior constituetur in regno.

Quantum patiens est Dominus noster in sustinendis delictis nostris, tantum severus erit in discutiendis actibus nostris.

HIERONYMUS.

Si autem credentium pax Christus est, quicumque sine pace est, consequenter nec Christum habet.

Apud Christianos enim non qui patitur, sed qui a ram possidet mentem. At invidus in tribulatione est semper.

Gravius est sustinere quem nolis, quam desiderare quem diligis.

Sicut ad proprias injurias patientes esse debemus, ita si aliquem viderimus erga Deum ore sacrilego blasphemantem, illi tenere non debemus patientiam, quin potius sacrilego resistere, et us blasphemum veritatis responsione damnare.

AMEROSIUS.

Ad faciem publicam patientiam lingunt, et in animo iracundiæ virus abacundunt.

Ad nocendum parati, cum nocendi tempus advenit.

Tribus modis virtus patientiæ exerceri sol. t.

Aliquando enim sunt quæ a Deo, aliquando quæ ab antiquo adversario, aliquando quæ a proximo sustinemus.

A proximo namque persecutiones, damna et contumelias.

Ab antiquo adversario tentamenta, a Deo autem flagella toleramus.

CREGONIUS.

Ad pacis donum nequaquam pervenire potest qui pacem Domini discordiæ furore rumpit.

Patientia vera est aliena mala unanimiter perpeti, et contra eum qui mala irrogat nullo dolore morderi.

Sine ferro martyres esse possumus, si patientiam veritatis in animo servamus.

Tanto ergo quisque minus ostenditur doctus, quanto minus convincitur patiens.

Igitur, cum patientia relinquitur, etiam bona reliqua quæ jam gesta sunt, destruuntur.

Patientia enim vera est quæ et ipsum amat quem portat.

Non tolerare et odisse, non est virtus mansuetudinis, sed velamen furoris.

Cum resistere possumus iræ superbientium, humiliter declinemus.

Gloriosius est injuriam tacendo fugere, quam superare respondendo.

Supernus arbiter noster, etsi pondus considerat in retributione, tamen vires pensat in pondere.

Quantum læta mens fuerit per amorem, tantum erit et patiens per longanimitatem.

Tantum quisque portat proximum, quantum amat: si enim amas, portas; si desistis amare, desistis et tolerare.

Quem minus diligimus, minus etiam toleramus.

BASILIIUS.

Pacificus homo consortium angelorum merebitur; invidus autem particeps dæmoniorum efficietur.

Qui patienter hic tolerat mala, in futuro gloriam merebitur.

Pax enim effugat discordias, invidia autem copulat eas.

Sicut pax secreta mentis illuminat, ita invidia occulta cordis obæcat: homo autem pacilleus secu-

ram possidet mentem. At invidus in tribulatione est semper.

Filli, si cupis patientiam habere, moveo primum teipsum ut ad mandata divina excites mentem tuam.

Ex abundantia lætitiæ pacificus homo dignoscitur, et ex vultu marcido et furore pleno invidus demonstratur.

Vir benignus etiamsi patitur injuriam, pro nihilo ducit.

Iniquus autem etiam parvum verbum audiens a proximo, contumeliam arbitratur.

Qui enim amplectitur pacem in mentis suæ hospitio, mansionem præparat Christo; quia Christus pax est, et in pace consuevit requiescere.

Si quis tibi intulerit mala, ne irascaris; sed dolo potius pro eo, quia Deus illi irascitur.

ISIDORUS.

Non autem potest esse in pace qui spem suam ponit in homine.

Qui vitæ futuræ diligenter excogitat præmia, mala omnia vitæ præsentis æquanimiter portat.

Gravius torquetur impius, mundi excogitando commoda, quam justus tolerando adversa.

Qui enim bona mundi diligit, velit nolit, ulmoris pœnæ succumbit.

Patienter ab uno ferendum est, quod multis accidit tolerabile.

Pœna hujus mundi brevis est: et qui affligit, et qui affligitur, mortalis est.

Malorum perversitas non te occidit, sed erudit.

Habeto patientiam in adversis: et promptior esto ad suscipienda, quam ad ferenda molesta.

Contumelias detrahentium patientia superat.

Sagittas contumeliæ patientiæ clypeus frangit.

Contra linguæ gladium, patientiæ præbe scutum.

Magna est virtus, si non lædas a quo læsus es.

Major virtus, si etiam læsus remittas.

Maxima autem virtus gloriæ, si, cui potuisti nocere, parcas.

CYPRIANUS.

Pacificos enim et concordēs Deus in domo sua habitare præcepit.

Ut qui filii Dei esse cœpimus, in Dei pace maneamus: et quibus spiritus unus est, unus sit animus et sensus.

Sacrificium Deo majus est pax vera et fraterna concordia.

Qui pacem Christi et concordiam rumpit, adversus Christum facit, qui dixit: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.

Pacem quippe querere debet filius pacis.

Neque enim potest quis accipere dolorum et passionum coronam, nisi præcesserit in dolore et passione patientia.

Neque enim potest veraciter bona docendo impendere, si vivendo nescit æquanimiter aliena mala tolerare.

Quisquis lenis et mitis est, Dei patris huiusmodi est.

EX VITIS PATRUM.

Patiens homo rivulus fons est, omnibus exhibens delectabilem potum.

JOSEPHUS.

Vir enim patiens est qui presentia non timet, et futura cogitat, et nescit trepidare ubi est timor.

CAPUT III.

De dilectione Dei et proximi.

CHRISTUS.

Qui diligit me, mandatum meum servabit (*Joan. xiv.*).

Si diligitis me, mandata mea servate (*Ibid.*).

Si manseritis in me, et verba mea in vobis manserint : quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis (*Joan. xv.*).

In hoc cognoscent omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis adinvicem (*Joan. xiii.*).

In fraternitatis amore simplici, ex corde invicem diligite attentius (*I Petr. i.*).

PAULUS.

Dilectio proximi malum non operatur (*Rom. m.*).

Plenitudo ergo legis est dilectio (*Ibid.*).

Ambolate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsam pro nobis oblationem et hostiam Deo, in odorem suavitatis (*Ephes. v.*).

Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum (*Rom. viii.*).

Quod oculus non vidit, nec auris audivit, et in cor hominibus non ascenderunt, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum (*I Cor. ii.*).

JOANNES.

Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, et scandalum in eo non est (*I Joan. ii.*).

Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est : et in tenebris ambulat, et nescit quo eat : quoniam tenebræ obsecaverunt oculos ejus (*Ibid.*).

Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos (*I Joan. iv.*).

Si quis dixerit quoniam diligo Deum, et fratrem suum oderit, mendax est (*Ibid.*).

Hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat et fratrem suum (*Ibid.*).

Qui autem non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere (*Ibid.*)?

JESUS SIRACH.

Omni tempore diligit qui amicus est, et frater in angustiis comprobatur (*Prov. xvii.*).

Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, et continebit se ab illis, et in oratione diurnam exaudietur (*Eccles. iii.*).

Dilige eum qui fecit te, et ministros ejus non derelinquas (*Eccles. vii.*).

Dilige Deum, et invoca eum in salute tua (*Eccles. xiii.*).

Omne animal diligit simile sibi, sic et omnis homo proximum sibi (*Ibid.*).

Omnis caro ad similem sibi conjungetur, et omnis homo simili sui sociabitur (*Ibid.*).

A Dilige proximum, et conjungere fide cura illo (*Eccles. xvii.*).

Sicut qui dimittit avem de manu sua, sic qui dereliquisti proximum tuum (*Ibid.*).

Oculi Domini in diligentes se (*Eccles. xxxiv.*).

AUGUSTINUS.

Vita nostra dilectio est : si vita nostra dilectio est, mors odium est.

Hominem enim vincis humana felicitate, diabolum vincis inimici dilectione.

Enutriatur in te dilectio, quæ sola ducit ad vitam.

Non autem carnalis, sed spiritualis inter vos debet esse dilectio.

Nihil pretiosius Deo virtute dilectionis.

B Nihil desiderabilius est diabolo extinctione charitatis.

HIERONYMUS.

Sanctus amor impatientiam non habet, falsus rumor cito opprimitur.

Omnem hominem fratrem tuum judica esse : memento quod unus artifex condidit nos.

Amor ordinem nescit.

Facilius enim negligentia emendari potest, quam amor nasci.

AMBROSIIUS.

Proximos autem nostros tunc diligimus sicut nos, si non propter accepta beneficia vel impetrata, sed propter hoc tantummodo, quia sunt naturæ nostræ participes.

C Acquirat filium, qui fratrem acquirit amore.

GREGORIUS.

Probatio ergo dilectionis, exhibitio est operis.

Qui diligit Deum, et ejus mandata custodit, in illius cor Dominus venit, et mansionem facit.

Neque enim posset quisquam diligere Deum, si eum quem diligit, non haberet.

In proximi enim dilectione dignoscitur, qualiter perveniri debeat ad amorem Dei.

Si nimirum et proximum diligunt, et tamen illa sublimia dilectionis præmia non assequuntur, qui amorem suum non spiritualiter, sed carnaliter impendunt.

Sicut autem ignis amoris mentem erigit, ita ignis malitiæ mentem involvit.

D Amando enim Deum, nostra in nobis mala persequimur.

Diligendo enim proximum, in quo prodesse possumus, festinamus.

Sicut mors corpus interimit, sic amorem rerum corporalium æternæ vitæ charitas occidit.

Vis amoris hoc agere solet in animo ut quæ ipse semper cogitat nullum alium credat ignorare.

Sancta enim desideria ex dilectione crescunt ; si autem dilatione deficiunt, desideria non sunt.

Quidquid præcipitur, in charitate sola pensatur.

Nec Deus vere siue proximo, nec proximos vero diligitur sine Deo.

Si quis autem quemlibet amat, et propter Deum

non amat, charitatem non habet, sed habere se A putat.

Charitas autem vera est, cum et in Deo diligitur amicus, et propter Deum diligitur inimicus.

Ille enim propter Deum diligit eos quos diligit, qui etiam eos diligere scit a quibus non diligitur.

BASILIIUS.

Unaquæque anima, quantum lata fuerit in amore proximi, tantum alta erit in cogitatione Dei.

Qui diligit fratrem, in tranquillitate est cor ejus.

Fratrem vero odiens, tempestate circumdatus est.

Ex tota igitur mente tua dilige Deum, ut in omnibus actibus tuis placeas illi.

Deus enim non tantum vult verbis diligi, sed corde puro et operibus justis.

Magis ergo omnibus diligamus Deum, qui et nos et parentes nostros propriis manibus finxit : et cuncta nobis bona quæ erga nos geruntur quotidie ejus beneficiis ascribamus.

Christus diligendus est supra parentes, quia non nobis tribuunt parentes ea quæ Christus.

Proximum tuum habeto tanquam unum ex membris tuis.

Cum nobis Deus magna beneficia præstat, nihil exigit a nobis, nisi ut diligamus eum, et templa nostra ei servemus : ut ille semper in nobis habitet, et nos in illo permaneamus.

ISIDORUS.

Ex toto corde Christum non diligit qui hominem odit.

Dilectio Dei morti comparatur, dicente Salomone : Valida est ut mors dilectio (*Cant. viii*).

Sicut mors violenter separat animam a corpore, ita dilectio Dei violenter segregat hominem a mundano et carnali amore.

Diligendo proximum, purgas oculum ad videndum Deum.

Qui Dei præcepta contemnit, Deum non diligit.

Neque enim regem diligimus, si odio leges ejus habemus.

Nec poterit Deum diligere qui noscitur in proximi dilectione errare.

Bonorum discretio est, non odisse personas, sed culpas : et recta pro falsis non spernere, sed probare. D

Qui imperfecti sunt in Dei amore, sæpe se a vitiis separare disponunt : sed pondere vitiorum aggravati, rursus ad ea vitia quæ optant relinquere, revolvuntur.

Minus quam inter duos dilectio Dei esse non potest.

Multum in terra diversus est, qui carnaliter hominem moriturum plus diligit quam oportet.

Dum rem amore concupiscimus temporalem, amittimus veram dilectionem.

Amando enim Deum, nostra in nobis mala persequimur.

Diligendo autem proximum, in quo prodesse possumus, festinamus.

CYPRIANUS.

Deus, inquit, dilectio est : qui manet in dilectione, in Deo manet, et Deus in eo.

Cum Deo non possunt manere qui esse in Ecclesia Dei unanimes noluerunt.

EX LIBRO CLEMENTIS.

Stultum est enim aliquid amare plus quam Deum.

Menti enim quam repleverit memoria Dei, maligno non dabitur locus.

EPHRAËM.

Si quis autem dilexerit Deum, illius in terra non erit mens : sed semper superiora desiderat quæ amavit.

Inde educatur, inde illuminatur, inde reficitur, tanquam de dulcissimo fonte.

B

CAPUT IV.

De humilitate.

CHRISTUS.

Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris (*Matth. xi*).

Deus per prophetam dixit : Ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum et contritum spiritu, et trementem sermones meos (*Esa. lxxvi*)?

Omnis enim qui se exaltat, humiliabitur ; et qui se humiliat, exaltabitur (*Luc. xiv*).

PETRUS.

Omnem autem invicem insinuate humilitatem : quia Deus superbis resistit, humilibus autem gratiam dat (*I Petr. v*).

C

Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis (*Ibid.*).

JACOBUS.

Humiliamini in conspectu Dei, et exultabit vos (*Jacob. iv*).

PAULUS.

Estote unanimes, idipsum sentientes, nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi invicem arbitantes (*Philip. ii*).

Non alta sapientes, sed humilibus consentientes (*Rom. xii*).

SALOMON.

Ubi fuerit superbia, ibi erit et contumelia (*Prov. xi*).

Ubi autem humilitas, ibi et sapientia.

Superbum sequitur humilitas, et humilem spiritu suscipiet gloria (*Prov. xxix*).

Priusquam conteratur, exaltatur cor hominis ; et antequam glorificetur, humiliatur (*Prov. xviii*).

Melius est humiliari cum mitibus, quam dividere spolia cum superbis (*Prov. xvi*).

JESUS SIRACH.

Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam (*Eccles. iii*).

Ab humilibus honoratur Deus (*Ibid.*).

Noli esse humilis in sapientia tua, ne humiliatus in stultitia seducaris (*Eccles. xiii*).

Est qui nequiter humiliat se, et interiora ejus plena sunt dolo (*Eccles. xxxi*).

OR GENES.

Si humilis et quietus non fueris, non potes habere in te gratiam Spiritus sancti.

AUGUSTINUS.

Deus humilis factus est, erubescat homo fieri superbus.

Semper conscientia servi Dei humilis esse debet et tristis : scilicet ut per humilitatem non superbiat, et per utilem mœrorem cor ad lasciviam non dissolvat.

Illam namque attendit laudem Dei, et verba oris ejus ejus cervicem inclinat humilitas, et non erigit superbia.

HIERONYMUS.

Ad summitatem virtutum non potentia, sed humilitate venit.

GREGORIUS.

Cor quippe carnale, dum hujus vitæ quærit gloriam, humilitatem respuit.

Humilitas quantum inclinatur ad ima, tantum proficit in excelsa.

Tantum enim necesse est ut se unusquisque in humilitate deprimat, quantum, si sit electus, ignorat.

Quamvis bona sua unusquisque in proximo suo percipiendo ostendat, recta non erunt, si humilitate caruerint.

Qui enim humilis fuerit, exaltabitur in gloria.

Magna virtus humilium est : qui ex desiderio loca ultima tenentes (si per humilitatem in altum non sublevant) cœlestis regni purpuram in mente servant.

Via Domini ad cor dirigitur, cum veritatis sermo humiliter auditur.

In cunctis se despicit, qui in suis oculis esse humilem profitetur.

Quælibet adsint, nulla opera sunt nisi humilitate condiantur.

Tanto ergo esse debet humilior quisque ex munere, quanto se obligatiorem esse conspicit in reddenda ratione.

Eam quippe, quam non invenit humilem, veritas fugit mentem.

Illic eos a sorte humilium iudex separat, qui se hic in superbæ cornibus exaltant.

Humiles donum accipiunt, quo a se corda superbientium repellunt.

BASILIUS.

Humilis licet habitu vilissimus sit, gloriosus tamen est virtutibus.

Superbus autem etsi decorus videatur aspectu, tamen operibus vilis est.

ISIDORUS.

Qui enim sine humilitate congregat virtutes, quasi inventum pulverem poriat.

Cogitatio cordis nostri tanto apud Deum in imo est, quanto ab hominibus in alto.

Et humilitas cordis nostri tantum apud Deum in alto est, quantum hominibus in imo.

Humilia valde spiritum tuum, quoniam vita carnis impie ignis et vermis est.

A Sine humilitate et charitate, virtus quælibet in vitium deputabitur.

Summa monachi virtus est humilitas.

Summum ejus vitium, superbia.

Esto in humilitate fundatus, esto omnium novissimus et ultimus.

Humilia te ut exalteris, minimum te fac omnibus, nulli te præponas, nullum te superbiorem reputes.

Æstima omnes superiores esse te.

Quamvis summus cum sis, humilitatem tene : quia si humilitatem tenueris, gloriosus eris. Quantum enim humilior fueris, tantum te sequetur altitudo gloriæ.

Descende ut ascendas, humiliare ut exalteris, ne exaltatus humilieris.

B Humilitas lapsum non novit.

Humilitas lapsum nunquam passa est.

Qui enim sibi vilis est, ante Deum magnos est.

Et qui sibi displicet, Deo placet.

Esto igitur parvus in oculis tuis, ut sis magnus in oculis Domini.

Tanto enim eris pretiosior ante Deum, quanto fueris despectior ante oculos tuos.

Porta quoque semper verecundiam in vultu, de recordatione delicti.

Pulvis es, et in pulvere sede.

Cinis es, et in cinere vive.

In summo honore, summa tibi sit humilitas.

C Non te extollat honor. Tanto majore humilitate eris perspicuus, quanto majore dignitate magis probatus.

CÆSARIUS.

Nunquam enim vera humilitas et vera obedientia sine charitate aut erunt, aut esse poterunt.

Quia sicut ignis sine calore vel splendore non est, ita et charitas sine humilitate et vera obedientia esse non potest.

EX VITIS PATRUM.

Corporalis labor dux est humilitatis.

Omnis enim labor sine humilitate vanitas est.

Humilitas nec ipsa irascitur, nec aliis irasci permittit.

Humilitas est, si, quando peccaverit in te frater tuus, antequam ille poeniteat, indulseris ei.

D Sicut Joannes præcursor fuit Jesu, omnes trahens ad eum, ita et humilitas præcursor est charitatis.

Qui non habet charitatem, perdit vitam.

CAPUT V.

De indulgentiâ.

CHRISTUS.

Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recardatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius, reconciliare fratri tuo, et tunc veniens offer munus tuum (*Math. v.*).

Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis et Pater vester cœlestis delicta vestra : si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra (*Math. vi.*).

PAULUS.

Cum patientia supportantes invicem, et donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam. Sicut Deus donavit vobis, ita et vos (*Ephes. iv*) (*Coloss. iii*).

PETRUS.

Non reddentes malum pro malo, vel maledictum pro maledicto, sed e contrario benedicentes : quia in hoc vocati estis, ut benedictione hereditatem possideatis (*Prov. xx* ; *I Pet. iii*).

SALOMON.

Ne dicas, Reddam malum. Expecta Dominum, et liberabit te (*Proverb. ix* ; *Rom. xii*).

Remitto proximo tuo nocenti te, et tunc deprecanti tibi peccata solventur (*Eccli. xxviii*).

AUGUSTINUS.

Unusquisque talem in luxuriam acceptor est a Deo, qualem et ipse dederit proximo suo.

HIERONYMUS.

Quomodo Deus in Christo nobis nostra peccata donavit, sic etiam nos iis qui in nos peccant, dimittamus.

GREGORIUS.

Ille recte sui delicti veniam postulat, qui hoc quod prius in ipso delinquitur, relaxat.

Dimittamus enim quod debetur nobis, ut dimittatur quod debetur a nobis.

Tunc quisque quod recte petit, adipiscitur, cum ejus animus in petitione nec inimici odio fuscatur.

Fundit os pro adversario precem, sed utinam cor teneat amorem.

Cum diligendo lucrum de inimicis facere possumus, etiam ipsi amici sunt qui persequuntur.

Nec curat antiquus hostis ut terrena tollat a nobis, sed ut charitatem in nobis feriat.

ISIDORUS.

Non enim possunt peccata dimitti ei qui in se peccanti debita non dimittit.

Qui fratrem suum tardius sibi conciliat, Deum sibi tardius placat.

Frustra enim propitiare Deum querit qui cito placari proximo negligit.

Quomodo Deus in Christo nobis nostra peccata donavit, sic et nos iis qui in nos peccant dimittamus.

Ignoscendum est cuique, dum veniam postulat.

CESARIUS.

Qui enim in se peccanti clementer indulserit, nullum peccati vestigium in illius anima remanebit.

ANASTASIOS.

Si non dimittis injuriam quæ tibi facta est, non orationem pro te facis, sed maledictionem super te inducis.

Sic enim dicis : Sic mihi dimitte, sicut et ego dimisi.

IN COLLATIONIBUS.

Tantum enim remittitur nobis quantum nos remiserimus eis qui nobis quacunquo malignitate nocuerunt.

A

UTRIUSQUE.

Quisquis enim illi qui in eum peccavit dimittit ignoscendo peccatum, sive dubio elemosynam facit.

CAPUT VI.

De compunctione.

CHRISTOS.

Amen, amen dico vobis : Quia plorabitis, et flebitis vos, mundus autem gaudebit : vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium (*Joan. xvi*).

PAULUS.

Gaudete cum gaudentibus, flete cum flentibus (*Rom. xii*).

B Qui flent, tanquam non flentes sint : et qui gaudent, tanquam non gaudentes (*I Cor. vi*).

JACOBUS.

Miseri estote, lugete et plorate : risus vester in luctum convertetur, et gaudium in moerorem (*Jacob. iv*).

SALOMON.

Rius dolore miscbitur, et extrema gaudii luctus occupat (*Prov. xiv*).

AUGUSTINUS.

Qui non habet compunctionem, non habet monendam orationem.

Thesaurus est bona compunctio, et inenarrabile gaudium in anima hominis.

C Anima hominis quæ in oratione compungitur, valde illi proficit ad salutem.

HIERONYMUS.

Non minus laudandus est vir fortis in luctu quam in bello.

AMBROSIVS.

Vox enim psalmodie cum intentione cordis agitur : per hanc omnipotenti Deo iter ad cor paratur, ut intentæ menti prophetiæ mysteria, vel compunctionis gratiam infundat.

Cum per orationem compunctio infunditur, via nobis in corde, per quam ad Jesum in fine pervenitur, paratur.

D Irriguum quippe superius accipit anima, cum sese in lacrymis celestis regni desiderio affligit : irriguum vero inferius accipit anima, cum inferni supplicia flendo pertimescit.

Revertentes nos Dominus clementer amplectitur, quia peccatorum vita ei esse indigna jam non potest quæ flatibus lavatur.

Non dubitare debemus circa finem justificari hominem per poenitentiae compunctionem. Sed quia raro id fieri solet, metuendum est ne dum ad finem differtur conversio, insperata ante occupet mors quam subveniat poenitentia. Non ergo in flatibus, non in actibus, sed in Domino confidamus.

Quia ergo post baptismum inquinatus vitam, baptizemus in lacrymis conscientiam.

Inquinati post aquam salutis, renascamur ex lacrymis.

BASILIUS.

Ubi autem fuerint lacrymæ, spiritualis ignis accenditur, qui secreta mentis illuminat.

ISIDORUS.

Prius enim purganda lacrymis sunt vitia quæ gestimus, et tunc mundata mentis acie, id quod querimus contemplerur, ut dum antea flendo a nobis peccati caligo detergitur, mundatis cordis oculis libere superna inspiciantur.

Qui veras lacrymas indesinenter fundit, et tamen peccare non desinit, hic lamentum habet, sed mundationem non habet.

Compunctio cordis est humilitas mentis cum lacrymis oriens de recordatione peccati et timore iudicii.

Illa est conversis perfectior compunctionis affectio quæ omnes a se carnalium desideriorum affectus repellit, et intentionem suam toto mentis studio in Dei contemplationem defigit.

Geminam esse compunctionem dicimus, quæ propter Deum anima cuiusque electi efficitur: id est, vel dum operum suorum mala considerat, vel dum desiderio æternæ vitæ suspirat.

Quatuor sunt qualitates affectionum quibus mens iusti salubriter tædulo compungitur, hoc est, memoria præteritorum facinoræ, consideratio peregrinationis suæ in huius vitæ longinquitate, recordatio pœnarum futurarum, et desiderium supernæ patriæ, quatenus ad eam quantoculus valeat pervenire.

Sunt qui ex vera cordis compunctione sui accusat res fiunt: sed tantum ad se esse peccatores assignant, ut ex ficta humilitate confessionis locum inveniant sanctitatis.

Lacrymæ enim penitentiae apud Deum pro baptisinate reputantur.

Quapropter dilige lacrymas, et suaves tibi sint lacrymæ.

Delectent te semper luctus et lacrymæ.

Esto tantum pronus ad lamenta, quantum fuisti pronus ad culpam.

Qualis tibi fuit ad peccandum intentio, talis sit ad penitendum devotio.

Gravia enim peccata grandia lamenta desiderant.

EPHRAËM.

Beatus namque est, et ter beatus, quisquis habet compunctionem secundum Deum.

Compunctio sanitas est animæ.

Compunctio illuminatio est animæ.

Compunctio remissio peccatorum est.

Compunctio Spiritum sanctum perducit ad se.

Compunctio unigenitum Christum facit habitare in se.

Lacrymæ apud Deum fiduciam dant semper.

Ubi lacrymæ abundant, ibi cogitationes sordidæ non approximant.

CAPUT VII.

De oratione.

CHRISTUS.

Omnia quæcumque petieritis, in oratione credentes, accipietis (*Matth. xxi*).

A Vigilare omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere omnia quæ futura sunt, et stare ante Filium hominis (*Luc. xxi*).

Orate autem, ne fiat foga vestra in hieme vel Sabato (*Matth. xxiv*).

PETRUS.

Impertientes invicem honorem tanquam cohæredibus gratiæ vitæ, ut non impediantur orationes vestræ (*I Petr. iii*).

PAULUS.

Orationi instantes, orantes omni tempore in spiritu, vigilantes in omni iustitia (*Rom. xii*).

JACOBUS.

Orate pro invicem, ut salvemini (*Jacob. v*).

Multum enim valet deprecatio iusti assidua (*Ibid.*).

SALOMON.

Longe est Dominus ab impiis, et orationes iustorum exaudiet (*Prov. xv*).

Melior est finis orationis quam principium (*Eccles. vii*).

Ante orationem præpara animam tuam, et noli esse quasi homo qui tentat Deum (*Eccles. xviii*).

Qui conservat verbum, multiplicat orationem (*Eccles. xxxv*).

Deprecationem læsi exaudiet Deus (*Eccles. xxxiv*).

Oratio humiliantis se nubes penetrabit (*Ibid.*).

Fili, in tua infirmitate ne despicias te ipsum, sed ora Deum, et ipse curabit te (*Eccles. xxxviii*).

Averte a delicto, et dirige manus, et ab omni delicto munda cor tuum (*Ibid.*).

AUGUSTINUS.

Orationibus mundamur, lectionibus instruimur: utrumque bonum est si liceat: si non liceat, melius est orare quam legere, quia in lectione cognoscimus quid facere debemus, in oratione eadem accipimus quæ postulamus.

Neque die vaces, neque nocte: sed cum somnus de oculis tuis ceciderit, tunc sensus tuus in oratione vigilet.

Oratio munda a peccatis habet salutem.

In oratione paratus esto: ostende conscientiam cordis tui, ut ampliores gratiam consequaris.

HIERONYMUS.

D Sicut militem siue armis ad bellum exire non convenit, ita homini christiano procedere quolibet sine orationibus non expedit.

Egredientes de hospitio armet oratio.

Regredientibus de platea oratio occurrat.

GREGORIUS.

Quanto graviore tumultu cogitationum carnalium premimur, tanto orationi ardentius insistere debemus.

Ad Deum quippe corda cum manibus levare, est orationi nostræ studium cum merito boni operis impingere.

Citius ad precem iudex flectitur, si a pravitate sua petitur corrigatur.

Ille ergo in nomine Salvatoris petit, qui illud petit quod ad veram salutem pertinet.

Nam si id quod non expedit petitur, non in nomine A Jesu petitur.

Cum vero orationi vehementer institerimus, stat Jesus ut lucem restituat. Quia Deus in corde figitur, lux amissa reparetur.

Qui autem terrenis actibus liber soli Deo vacare meruit, pro delinquentibus proximis exoret.

Ea quæ perscrutari in nobismetipsis plenius nitimur, sæpe verius orando quam investigando penetramus.

ISIORUS.

Oratio cordis est, non labiorum: neque enim verba deprecantis Deus intendit, sed orantis cor aspicit.

Melius est autem cum silentio orare cordis, quam solis verbis sine intuitu mentis.

Quod si tacite cor oret, et vox sileat, quamvis homines lateat, Deum latere non potest, qui conscientie præsens est.

Pura est oratio, quam in suo tempore sæculi non interveniunt curæ.

Longe quippe a Deo est animus, qui in oratione cogitationibus sæculi fuerit occupatus.

Tunc ergo veraciter oramus, quando aliunde non cogitamus.

Sed valde pauci sunt qui tales orationes habeant; et licet in quibusdam sint, difficile est tamen ut semper sint.

Sicut orationibus regimur, ita psalmorum studiis delectemur: psallendi enim utilitas tristia corda consolatur.

Tantus esse debet orantis erga Deum affectus, ut non desperet precis effectum.

Inaniter autem oramus, si spei fiduciam non habemus.

Qui a præceptis Dei avertitur, quod in oratione postulat non merebitur.

Si autem id quod præcepit Deus, lacimus, id quod petimus sine dubio obtinemus.

Oratio in præsentem tantum vitam pro remedio peccatorum effunditur, psalmorum autem decantatio perpetuam Dei laudem demonstrat, et gloriam sempiternam.

Dei servus quoties quolibet tangitur vitio, toties ad orationem se subdat.

Quia frequens oratio vitiorum impugnationem extinguit.

Tamen perseveranter intendere oportet animum non trum orando atque psallendo, quousque importunas desideriorum carnalium suggestiones, quæ nostris obstrepunt sensibus, fortissima intentione superemus.

Dum enim oramus, ad memoriam culpam reducimus.

Cum Deo assistimus, gemere et flere debemus, reminiscentes quam gravia sint scelera quæ commisimus, et quam dura inferni supplicia quæ timeamus.

Mens enim nostra cælestis est: et tunc orando Deum bene contemplatur, quando nullis terrenis curis aut erroribus impeditur.

Purgandus est itaque primum animus, atque a temporalium rerum cogitationibus segregandus, ut pura acies cordis ad Deum vere et simpliciter dirigatur.

Tunc impetrari divinam misericordiam credimus, quando simplici affectu assistimus cum oramus.

Tunc autem magis diabolus cogitationes carnarum sæcularium humanis ingerit mentibus, quando orantes aspexerit.

Qui leditur, non desistat orare pro se ludentibus; alioquin, juxta Dei sententiam, peccat qui pro inimicis non orat.

Nihil prodest oratio illius, cujus adhuc dolor in mente, vel odium inanet in pectore.

Cor enim cum manus levat qui orationem cum opere sublevat.

Quisquis orat, et non operatur, cor levat et manus non levat.

Quisquis ergo operatur et non orat, manus levat, et cor non levat.

Ergo et orare necesse est, et operari.

Culpabiliter ad Dominum manum erigit, qui facta sua orando jactanter prodit.

Qui enim jactanter orat laudem appetendo humanam, non solum oratio ejus non delet peccatum, sed etiam ipsa vertitur in peccatum.

Quoties orantes non cito exaudimur, nostra nobis facta in oculis proponamus; ut hoc ipsum quod differtur, divinæ reputetur justitiæ et culpæ nostræ.

Sæpe enim multos Deus non exaudit ad voluntatem, ut exaudiat ad salutem.

Non enim conciliat Deum multiplex orantis sermo, sed purissima sinceraque orationis intentio.

Oratio frequens diaboli jacula submovet.

Oratio continua diaboli tela exsuperat.

Immundos enim spiritus orationis vincit instantia, quia dæmonia per orationem vincuntur.

EX LIBRO CLEMENTIS.

Disciplina nobis est orare pro intersectoribus et pro persecutoribus nostris.

EASILIUS.

Oratio nunque grandis monitio est animæ.

Per orationes purissimas omnia nobis utilia tribuuntur a Domino et cuncta noxia procul dubio effugantur.

CYPRIANUS.

Bona est oratio cum jejuniis, et eleemosyna cum justitia.

Cito orationes ad Dominum ascendunt, quas ad eum merita nostri operis imponunt.

CÆSARIUS.

Sic lectioni et orationi debetis incumbere, ut interdum etiam manibus aliquid possitis exercere.

ISIORUS.

Duobus modis oratio impeditur, ne impetrare quisque valeat postulata: hoc est, si aut mala quisque adhuc committit, aut si delinquenti sibi debita non dimittit.

EX VITIS PATRUM.

Sicut venenata animalia fortiores herbæ vel pigmenta expellunt, ita et cogitationes sordidas oratio cum jejunio repellit.

Quales orationes volumus invenire, tales nos ante tempus in orationem præparare debemus.

Christo enim mens conjuncta, et præcipue tempore orationis intenta, nihil malum, nihil superfluum recipit.

CAPUT VIII.

De confessione.

CHRISTUS.

Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in cælis est (*Matth. x*).

PAULUS.

Ore autem confessio fit ad salutem (*Rom. x*).

JACOBUS.

Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut salvemini (*Jacob. v*).

SALOMON.

Qui abscondit peccata sua, non dirigetur (*Prov. xxviii*).

Qui autem confessus fuerit et reliquerit ea, misericordiam consequetur (*Ibid.*).

JOANNES.

Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est (*I Joan. i*).

Si confiteamur peccata nostra, fidelis et justus est, ut remittat nobis peccata nostra, et mundet nos ab omni iniquitate (*Ibid.*).

JESUS SIRACH.

Non confundaris confiteri peccata tua, et ne subicias te omni homini pro peccato (*Eccles. iv*).

Confiteberis vivens, vivus et sanus confiteberis, et laudabis Dominum, et gloriaberis in miserationibus illius (*Eccles. xvn*).

ORIGENES.

Si dixeris peccata tua prior, exaudiet te Dominus tanquam populum suum.

AUGUSTINUS.

Confessio omnium malorum initium est omnium operum honorum.

Qui confitetur peccata sua, et accusat scelera sua, cum Deo facit pactum.

Ferio patrem erudentem, ne sentias iudicem punientem.

Tempus confessionis est confiteri quæ fecisti, quæ in verbo, quæ in opere, quæ in nocte, quæ in die.

Confitere in tempore opportuno, et in die salutis accipies cælestem thesaurum.

HIERONYMUS.

Ridiculum est, debilitato et fracto toto corpore, vulnera pauca monstrare.

AMBROSIIUS.

Neque enim potest ei adhiberi remedium, cujus est vulnus occultum.

A

GREGORIUS.

Non vult Deus ulcisci malitiam, qui confiteri delicta persuadet.

Optat Deus dissolvi confitentes, ne contumaces punire cogatur.

Tantumque erit homo sarcinis peccatorum gravatus, quantum a bonis operibus fuerit alienus.

Ea quæ ingrata esse hominibus solet importunitas, iudici veritatis placet.

Qui delinquentes vulnera conclusa in pectore retinent, quanto amplius silentio premunt, tanto graviorem dolorem intrinsecus nutriunt.

Nam cum podredo quæ intrinsecus fuerit ejicitur, ad salutem dolor aperitur.

Omnis quippe peccator, dum culpam suam intra conscientiam abscondit, intrinsecus latet, et in suis penetralibus occultat.

Peccatores Deus videt et sustinet; resistentes Deus tolerat et damnat: et quotidie per Evangelium clementer vocat.

Confessionem nostram ex puro corde desiderat, et evocata quæ delinquimus, relaxat.

Peccati virus salubriter aperitur in confessione, quod pestifere latebat in mente.

Confitendo peccata, quid aliud agimus, nisi qui malum quod in nobis latebat, aperimus?

Peccator enim conversus de peccatis in fletum, jam justus esse incipit, cum cœperit accusare quæ fecerit.

ISIDORUS.

Qui peccata sua hominibus occultant, et per semetipsos confessi non fuerint, Deum quem testem habent, ipsum habebunt ultorem.

Ex eo unusquisque esse justus incipit, ex quo sui accusator exstiterit.

Multi autem contra semetipsos peccatores fatentur, et tamen semetipsos a peccato non subtrahunt.

Magna jam justitiæ pars est seipsum noscere hominem, quod pravus sit: ut ex eo divinæ virtuti subdatur humilior, ex quo suam infirmitatem agnoscit.

Bene se judicat justus in hac vita, ut non iudicetur a Deo damnatione perpetua.

Tunc autem iudicium de se quisque sumit, quando per dignam poenitentiam sua prava facta condemnat.

Duplicem habere debet fletum in poenitentia omnis peccator, sive quia per negligentiam bonum non fecit, seu quia n. alium per audaciam perpetravit.

Quod enim oportuit non gessit, et gessit quod agere non potuit.

Quædam enim jam justitiæ portio est iniquitatem suam homini non abscondere, et in semetipso de peccatis propriis erubescere.

Qui illatas sibi contumelias tranquillò animo prodat, dolorem cordis aperit, et viri quod servet in animo, facile resistit.

Vulnera enim mentis aperta cito exsultant: clausa, nimis exulcerant.

Confessio enim hominem justificat, confessio peccati veniam donat.

Omnis spes in confessione consistit, in confessione locus misericordiae.

Peccatum proditum cito curatur.

Crimen autem tacendo ampliat.

Si patet vitium, sit ex magno pusillum.

Si latet vitium, sit ex minimo magnum.

Silentio culpa crescit.

BASILIIUS.

Melior enim est in malis factis pura confessio, quam in bonis operibus superba gloriatio.

EX LIBRO CLEMENTIS.

Tacentibus non facile potest medela opportuni et necessarii sermonis adhiberi.

Proferre debet unusquisque, in quo animus per ignorantiam languet.

CAPUT IX.

De poenitentia.

CURISTUS.

Poenitentiam agite, appropinquavit enim regnum caelorum (*Matth. iii*).

PETRUS.

Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum, et accipietis donum Spiritus sancti (*Act. ii*).

PAULUS.

Iis quidem qui secundum patientiam boni operis gloriam et honorem et corruptionem quaerunt, vitam aeternam: iis autem qui sunt ex contentione, et qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio (*Rom. ii*).

SALOMON.

Quam bonum est correptum manifestare poenitentiam: sic enim effugies voluntarium peccatum (*Eccles. xx*).

Ne dixeris: Peccavi, et quid accidit mihi triste? Altissimus enim patiens est redditor (*Eccles. v*).

De propitiato peccato noli esse sine metu, neque adjicias peccatum super peccatum (*Ibid.*).

Non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem.

Ne despicias hominem avertentem se a peccato, neque improperes ei.

Memento quoniam omnes in corruptione sumus (*Ibid.*).

Altissimus odio habet peccatores, et misertus est poenitentibus (*Eccles. xii*).

Convertere ad Dominum, et relinque peccata tua (*Eccles. xvii*).

Fili, peccasti, ne adjicias iterum, sed et de pristinis deprecare, ut remittantur tibi (*Eccles. xxi*).

Quasi a facie colubri fuge peccata, et si accesseris ad illa, suscipient te (*Ibid.*).

ORIGENES.

Poenitentia, quamvis sit exigua, non despicietur apud iudicem justum Deum.

AUGUSTINUS.

Ille vero qui sua scelera cogitat, et statim conversus fuerit, veniam sibi credat.

Si enim tunc vis poenitentiam agere, quando peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa.

Impia anima plangitur in malis, dum sperat de bonis.

DIENONTIUS.

Utinam tam cito convertatur peccator ad poenitentiam, quam cito Dominus praeparatus est praefinitam mutare sententiam.

Non enim longitudinem temporis requirit Dominus, sed affectum sinceritatis poenitentis pensat.

Qui enim in Christo tota mente confidit, etiamsi ut homo lapsus mortuus fuerit in peccato, si se sua vivet in aeternum.

Cavendum est vulnus quod dolore curatur.

Putredo carnis ferro indiget et eanterio.

Catena, sordes et comae, non sunt diadematis signa, sed fletus et lacrymarum.

Saccus et jejunium arma sunt poenitentiae et remedium peccatorum, quia inanis venter et habitus luctuosus Deum deprecantur.

Deus natura misericors est, et paratus ut salvet clementia quod non potest salvari iustitia.

Nos autem vitio nostro paratam misericordiam, et ultro se offerentem, perdimus et derelinquimus.

Dominus nec bona implet quae sanctis promisit, si illi revertantur ad vitia; nec mala quae peccatoribus comminatur, si illi reversi fuerint ad salutem.

Homo iniquus, qui per nefas perituras divitias congregavit, si aliquando conversus evadere cupit aeterna supplicia, debet ita agere, ut multitudinem peccatorum possit exaequare ubertate virtutum.

MILARIUS.

Poenitudo enim mores mutat, et longi temporis crimina in ictu oculi pereunt, si cordis nata fuerit compunctio.

GREGORIUS.

Neque enim delictis satisfacimus, si ab iniquitate non cessamus.

Qui commisit prohibita, sibi metipsi abscondere debet concessa: et se reprehendat in minimis, qui meminit deliquisse in maximis.

Satis alienus a fide est, qui ad agendum poenitentiam tempora senectutis exspectat.

Metuendum est ne dum sperat misericordiam, incidat in iudicium.

Poenitentiam quippe agere, est perpetrata mala plangere, et plangenda non perpetrare.

Nam qui sic peccata deplorat ut tamen alia committat, adhuc poenitentiam agere aut ignorat, aut dissimulat.

Deus omnipotens laborare se denuntiat, cum duras hominum pravitates portat.

Si quis te de peccato forinsecus correxerit, tu confitere interius quod ille nescit.

Neque enim potest esse gratia delictorum, nisi ubi fuerit venia peccatorum.

Majus ergo de peccatore converso, quam de iusto stante gaudium fit in caelo.

Necessarium est ergo ei qui vult se omni modo

purgare a peccato, primum ipsas culpas succidere. **A** Quia ipsi quod male gesserunt pœnitendo cognoscunt.

Internus iudex mentem potius quam verba considerat.

Nunquam peccatores ad lamentum pœnitentiæ redirent, si nulla essent bonorum exempla, quæ eorum mentem traherent.

Omne enim peccatum grave est, quia non permittit animam ad sublimia levare.

Neque enim tunc veniam inveniet, qui modo apertum veniæ tempus perdit.

Ibi jam a Deo non potest mereri quæ petit, qui hic voluit audire quod jussit.

Qui tempus congruè pœnitentiæ perdit, frustra ante regni januam cum precibus venit.

ISIDORUS.

Pœnitentia agenda est non verbo, sed facto.

Cito corripitur culpa quæ cito manifestatur.

Tardius autem sanatur vulnus, cui jam putrescentibus membris longo post tempore curatio adhibetur.

Nam qui consuetudinem facit peccandi, jam sepultus est.

Grande scelus grandem habet necessario satisfactionem.

Qui ergo cupit esse certus in morte de indulgentia, sanus pœniteat, sanusque perpetrata facinora desinat.

Lavamini, mundi estote (*Isai* i).

Lavatur itaque et mundus est, et præterita plangit, et flenda iterum non committit.

Lavatur, et non est mundus, qui plangit quod gessit, nec desinit, et post lacrymas quæ fleverat repetit.

Ei autem qui prave vivendo pœnitentiam in morte agit, periculum est; sicut enim damnatio incerta est, sic et remissio dubia.

Ille pœnitentiam digne agit qui reatum suum legitima satisfactione plangit: condemnando scilicet, ac desinendo quæ gessit, tanto in deplorando profusius, quanto exstitit in peccato proclivius.

Quamvis quisque sit peccator et impius, si ad pœnitentiam convertatur, consequi creditur posse veniam.

Festinare debet ad Deum pœnitendo unusquisque dum potest: ne, si dum non potest, voluerit omnino, cum tarde voluerit, non possit.

Amplius lætatur Deus de anima desperata, et aliquando conversa, quam de ea quæ nunquam exstitit perdit.

Plus est enim gaudii coram Deo et angelis ejus de eo qui a periculo liberatur, quam de eo qui nunquam novit peccati periculum.

Quanto contristat res perdit, tanto magis si fuerit inventa, lætificat.

Multi superna respersi gratia, in extremis suis ad Deum revertuntur per pœnitentiam.

Et quæcunque mala gesserunt, quotidianis fletibus purgant: atque bonis factis mala gesta commutant, quibus juste totum quod deliquerant, ignoscitur.

Est autem pœnitentia medicamentum vulneris, spes salutis, per quam Deus ad misericordiam provocatur: quæ non pensatur tempore, sed profunditate fletus et lacrymarum.

Pœnitentia autem nomen sumpsit a pœna, quia anima cruciatur, et mortificatur caro.

Qui vero pœnitentiam agunt, prout capillos et barbam nutriunt, ut demonstrent abundantiam crininum quibus caput peccatoris gravatur.

Capilli enim pro vitis ponuntur, sicut scriptum est:

Crinibus peccatorum suorum unusquisque constringitur.

B Idecirco in cilicio pœnitentiam agimus, ut et in punitione cilicii cognoscamus vitia quæ per culpam commisimus.

Non tantum consideranda est mensura temporis, quantum doloris.

Quanta fuit in malo abruptæ mentis intentio, tanta necesse est sit in dilectione devotio.

Duplex autem est pœnitentiæ gemitus: vel dum plangimus quod male gessimus, vel dum non egimus quod agere debueramus.

Iste autem vere pœnitentiam agit, qui nec pœnitere præterita negligit, nec adhuc pœnitenda committit.

Si bona est in extremis conversio, melior tamen est quæ longe ante finem agitur, ut ab hac vita securius transeat.

C In hoc sæculo pœnitentiam operantibus Dei misericordia subvenit.

In futuro autem jam non operamur, sed rationem operum nostrorum ponimus.

Nullus desperare debet veniam, etiamsi circa finem vitæ ad pœnitentiam convertatur.

Si enim pœnitendo digna Deo acta gesserimus, severitatem ejus in clementiam commutabimus.

Deus qui nos malos tolerat, non dubium est quin conversis clementer ignoscat.

Sicut enim non oportet reminisci peccati affectus, sic necesse est unumquemque suum in desinendo commemorare peccatum.

Omne peccatum per pœnitentiam recipit vulneris sanitatem.

Nihil autem pejus quam culpam agnoscere, nec desinere.

In hac vita tantum pœnitentiæ patet libertas, post mortem vero nulla est correctionis licentia.

Pœnitentibus divina clementia subvenit, et per pœnitentiam indulgentia datur.

Vulnus iteratum tardius sanatur.

Secundum morbum impendenda est medicina.

Juxta vulnus adhibenda sunt remedia.

CÆSARIUS.

Valde dura et nimium dolenda conditio est, omni intentione studio tempus impendere et fructum non recipere post laborem.

Dicit enim aliquis : Cum ad senectam venero, tunc ad pœnitentiae medicamenta confugiam.

Quare hoc de se fragilitas humana præsurnat, cum unum diem vitæ suæ in potestate non habeat?

Iniquitatem enim nostram si nos agnoscimus, Deus ignoscit.

Multi enim se credebant longo tempore victuros, et ita illos mors repentina subtrahit, ut nec ad illam momentaneam possint pœnitentiam pervenire.

Erubescimus modo parvo tempore pœnitentiam agere, et non timemus sine illo termino æterna supplicia sustinere.

Qui enim pro peccatis sibi ipsi non parcat, Deus illi cito indulgentiam tribuet.

CAPUT X.

De abstinentia.

CHRISTUS.

Beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur (*Matth. v*):

PAULUS.

Ille qui manducat, non manducantem non spernat (*Rom. xiv*).

Et qui non manducat manducantem non iudicat (*Ibid.*).

Qui enim manducat Domino manducat, gratias enim agit Deo.

Et qui non manducat, Domino non manducat, et gratias agit Deo (*Ibid.*).

Omnis creatura Dei bona : nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur ; sanctificatur enim per verbum Dei et orationem (*II Tim. iv*).

SALOMON.

Iustus comedit, et replet animam suam, venter autem impiorum insatiabilis (*Prov. xiii*).

Anima saturata calcet favum, anima esuriens animum pro dulci sumit (*Prov. xxvii*).

Qui abstinens est, adjiciet sibi vitam (*Eccle. xxxvii*).

AUGUSTINUS.

Mens ciborum inanitate lassata perdet orationis vigorem.

Nihil prodest tota die longum ducere jejunium, si post ciborum satietatem vel nimietatem anima obruatur.

Sit ergo temperatus cibus escæ, et irrigata corporis nostri terra spinas libidinum non germinabit.

Qualis est caro quæ post multos dies percipit cibum, talis est anima quæ non assidue pascitur Dei verbo.

Item dicit : Qui non potest jejunando curari, potest eleemosynam dando redimi.

Bonum est jejunare, sed melius est eleemosynam dare.

Eleemosyna sufficit sine jejunio, jejunium non sufficit sine eleemosyna.

Jejunium cum eleemosyna duplex bonum est.

Tale est jejunium sine eleemosyna qualis sine oleo lucerna.

Sicut lucerna quæ sine oleo accenditur, fumigatio

A potest, lumen habere non potest ; ita jejunium sine eleemosyna carnem quidem cruciat, sed charitas lumine animam non illustrat.

HIERONYMUS.

Jejunia moderata debent esse, ne nimis debilitent stomachum, quia medicus et temperatus cibus carni et animæ utilis est.

Pinguis venter non gignit tennem sensum.

Plenus venter facile de jejniis disputat.

Melius est stomachum dolere quam inentem.

Tantum tibi jejunium impone, quantum in ferro potes : multoque melius est quotidie parum, quam raro satis sumere.

Pluvia illa optima est quæ non superflue descendit in terram.

B Subitusque et nimis imber in præceps arva subvertit.

In ipsis etiam leguminibus infantia quæque et gravia declinanda sunt

Nihil tam scias conferre Christianis adolescentibus, ut esum olerum.

Ardorque corporum frigidioribus epulis temperandus est.

Nonnulli vitam pudicam appetentes in medio itinere corruunt, dum solam abstinentiam carnis servant, et leguminibus onerant stomachum.

Nihil sic inflamat et titillat membra genitalia, quam indigestus cibus ructusque convulsus.

Parcus cibus semper ventri esurienti triduanis jejniis præfertur.

C Sensus officium exhibens Deo vigeat semper, et tenuis sit.

AMBROSIIUS.

Jejunia, vigiliæ, eleemosynæ et cætera hujusmodi augere bonum nostrum debent, non velare peccatum.

Ille abstinens vir credendus est, qui vitiorum omnium liber effectus est.

Neque enim reputanda est abstinentia, ubi fuerit ventris saturitas subsequenda.

Membra sua quæ sunt supra terram mortificant, quando insolens corpus jejuniorum continuatione castigant.

Nihil contra abstinentiam faciunt qui vinum non ebrietate, sed tantum pro salute corporis percipiunt ; nec hoc eis offert voluptas, sed permittit infirmitas.

Abstinentia ciborum sola non sufficit, nisi opera ei bona jungantur.

GREGORIUS.

Plus enim est verbi pabulo victuram in perpetuo mentem reficere, quam ventrem morituræ carnis terreno pane satiare.

Cibo corpus pascitur, pro opere spiritus nutritur.

Abstinentes et arrogantes per abstinentiam quidem corpus affligunt, sed per desiderium vanæ gloriæ vivunt.

Cum mens de præcepto charitatis tenditur, restat proculdubio ut per abstinentiam caro disceretur.

Non enim Deo, sed sibi quisque jejuat, si ea quæ

ad tempus ventri subtrahit, non inopibus tribuit, sed A ventri postmodum offerenda custodit.

Admonendi sunt abstinentes, ut noverint quia tunc placentem Deo abstinentiam offerunt, cum ea quæ sibi de alimentis subtrahunt indigentibus largiuntur.

ISIDORUS.

Qui a cibis abstinent, et prave agunt, dæmones imitantur.

Illi autem a cibis bene abstinent, qui a malis actibus vel a mundi ambitione jejunt.

Escis enim libido crescit, jejuniis luxuria superatur.

Hoc est perfectum et rationabile jejunium: quando noster homo jejunit exterior, interior orat.

Per jejunium etiam occulta ministeriorum revelantur, et divini sacramenti arcana panduntur.

Jejunia fortia tela sunt adversus tentamenta demoniorum.

Cito enim per abstinentiam adversarii devincuntur.

Inmundi enim spiritus ibi magis insistant, ubi plus viderint escam et potum.

Caro autem tunc Deum sinit, quando per jejunium abstinet et arescit.

Abstinentia vivificat moderata, et occidit superflua: vivificat animam, corpus necat.

Quidam incredibiliter abstinent, ut hominibus curiosis, qui ex orationis studio sancti apparent, non abstinentie voto ac escis carniem se suspendunt. Hi potius execranda sunt, quia Dei creaturam nobis humanis concessam rejiciunt.

Spernitur enim jejunium quod in vesperum repletionem ciborum reficitur.

Spernitur jejunium quod in vesperum deliciis compensatur.

Tota enim die epulas in cogitatione ruminat, qui ad replendam gulam vespere sibi delicias præparat.

Corporis debilitas nimia vires animæ frangit, mentisque ingenium facit marcescere, nec valet quidquam boni per imbecillitatem perficere.

Quidquid cum modo et temperamento fit, salutare est.

Quidquid autem nimis et ultra modum est, perniciosum fit, studiumque suum in contrarium vertit.

Corpus autem quod abstinentia frangit, tentatio non urit.

Sicut omnes cupiditates carnales abstinentia rescantur, ita omnes animæ virtutes edacitatis vitio destruntur.

Neque enim quispiam potest virtutem perfectionis attingere, nisi prius ventris edomaverit ingluviem.

BASILIVS.

Non bene possumus vigilare, cum dapibus fuerit venter onustus.

Vigiliis stude copulare jejunia, ut cunctis virtutibus florere possis.

Sicut equis frena sunt imponenda, ita corda nostra jejuniis sunt frenanda.

Escæ enim plurimæ non sojū corda nostra, sed etiam corpus et animam lædunt.

Nihil prodest ventrem ab escis rescare, et animam obruere passionibus.

Talem te exhibe, fili, ut cum volueris jejungere, et cum te a cibis abstines, et linguam tuam abstinere ab illicitis cogitationibus.

Corpus exercemus jejuniis, et mentem purgemus a vitiis.

Ad vigilandum autem multum jejunium prodest.

Sicut enim miles plurimo onere prægravatur, et impeditur ad bellum, ita et impeditur monachus ad vigiliis, cum escarum largitate fervescit.

Sæpe enim per ciborum aviditatem franguntur stoma- B li vires, necnon abundantiam sanguinis, et cholæræ plurimas ægritudines escarum largitate patimur.

CÆSARIUS.

Quid prodest, si carnem nostram jejuniis et vigiliis affligamus, et mentem nostram non emendemus, aut quæ interiora sunt, non curemus?

DE COLLATIONIBUS.

Tantum cibum unusquisque comedat, quantum sustentatio corporis, non quantum desiderium carnis exposcit.

Qui nimium cibis utuntur, quanto magis ventrem corrumunt, tanto amplius sensum obtundunt.

EX VITIS PATRUM.

Quemadmodum enim flamma conburit silvam, sic visiones malas exstinguit esuries.

Qui continet ventrem suum, minuet vitia.

Nam qui vincitur ab escis, augmentat vitia.

Incrementum ignis silva, et incrementum ventris esca multa.

Ligna multa magis extollunt flammam, abundantia autem escarum nutriunt desideria mala.

Flamma minuitur deficiente silva, et escarum indigentia mitescere facit desideria mala.

Desiderium escæ genuit inobedientiam, et gustus suavis expulit de paradiso.

Multæ escæ delectant gulas, nutriunt autem veni- nem fornicationis.

Vacuus venter in orationibus vigilare facit.

Nam qui repletus est, somnum infert gravissimum.

Sicut enim flammam ignis in paleas currentem retinere est impossibile, sic et libidinis impetum ardentem, ventre satiato, retinere est impossibile.

Vapor thymiamatis replet aerem, et abstinentis ora io adorat Deum. Mensura comperens replet vas venter vero disruptus non dicit: Sufficit.

Passiones et vitia corporis nostri, si fame jejuniorum ac vigiliarum labore macerentur, tunc adversa riorum nostrorum demoniorum humiliatur virtus

CAPUT XI.

De derelinquendo sæculo.

CHRISTUS.

Quis qui reliquerit domum, vel fratres, aut eo

rores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut filias, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit (*Matth. xix*).

PAULUS.

Nolite conformari huic sæculo, sed reformamini in novitate sensus vestri, ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, ei bene placens, et perfecta (*Rom. xii*).

Qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur (*I. Cor. vii*).

JACOBUS.

Quicumque ergo voluerit esse amicus hujus sæculi, inimicus Dei constituetur (*Jacob. iv*).

SALOMON

Convertere ad Dominum, et relique peccata tua (*Ecl. s. xii*).

AUGUSTINUS.

Sunt quidam qui facilius omnia sua pauperibus tribuunt, quam ut ipsi pauperes Dei sint.

HIERONYMUS.

Multi percepta veritatis via, capiti sæculi voluptatibus, de medio itinere revertuntur.

Facilius seculum quam voluptas contemnitur.

Multi divitias relinquentes, vitia non relinquunt.

Malum est quod in eo studio servimus, quo quæsitæ quærimus.

Unusquisque cujus opera facit, ejus filius appellatur.

Christum sequi cupiens, si habes in potestate, rem tuam vende; non habes, a magno onere liberatus es.

Totum Deo dedit, qui seipsum obtulit.

Facile contemnit vitia, qui se semper cogitat moriturum.

Qui vult esse perfectus, multitudines nominum, officia et salutationes, et convivium quasi catenas fugiat voluptatum.

Utinam quod renuntiamus sæculo, voluptas sit, non necessitas.

Nudum Christum, nudam crucem Christi, nudus sequere.

Dominus magis querit animas credentium quam opes.

AMBROSIVS.

Qui vult Deum possidere, renuntiet mundo, ut sit illi Deus beata possessio.

Is non renuntiat mundo, quem terrenæ possessionis delectat ambitio.

Dum sua quisque non relinquit, mundo, cujus bona retinet, servit.

GREGORIUS.

Qui cælestis vitæ dulcedinem, in quantum possibilitas admittit, perfecte cognoverit, ea quæ in terris amaverat, libenter cuncta relinquit.

Quisquis igitur jam æternam vitam cognovit, apud ejus animum temporales fructus vilescent.

Tergat ergo sordes pravi operis, qui Deo præparat domum mentis.

Electi enim sic ad bona tendunt, ut ad mala perpetranda non recidunt.

Qui autem quod pleno potest agere, agit plene, quod Deus promissit, accipiet.

Multa relinquitis, si desiderii renuntiatis.

Exteriora etenim nostra Domino, quamlibet parva, sufficiunt.

Cor namque, et non substantiam, pensat: nec perpendit quantum in ejus sacrificio, sed et quando offeratur.

Regnum Dei tantum valet, quantum habes.

Quos Deus diu ut convertantur, tolerat, non conversos durius damnat.

Negotia, quæ ad peccatum implicant, ad hoc necesse est, ut per conversionem animus recurat.

Laboriosum non est homini relinquere sua, sed valde laboriosum est relinquere semetipsum.

Minus quippe est abnegare quod habet, valde enim multum est abnegare quod est.

Nihil prodest nobis abrenuntiatio corporis sine abrenuntiatione mentis.

Sunt nonnulli qui, despectis carnis desideriis, cuncta relinquere pertractant; sed cum cecidisse et alios post boni operis initia conspiciunt, hoc ipsum facere quod deliberaverunt pertimescunt.

BASILIVS.

Nulli studeas placere in vita tua, nisi soli Deo.

Sicut enim qui militant regi terreno, omnibus jussis ejus obediunt, sic et qui militant regi cælesti, debent custodire præcepta cælestia.

Miles terrenus contra hostem visibilem pergit ad bellum.

Tecum vero hostis invisibilis quotidie dimicando non desinit.

ISIDORUS.

Necesse est omni converso ut post timorem consurgere ad charitatem Dei debeat quasi filius, nec semper sub timore jaceat, quasi servus.

Primordia conversorum blandis refoveanda sunt modis, ne si ab asperitate incipiunt, exterriti ad priores lapsus decurrant.

Qui conversum sine lenitate erudit, exasperare potius quam corrigere novit.

Ille enim perfectus est qui huic sæculo corde et corpore perfectus est.

Multi enim post conversionem etiam nolentes motum libidinis sustinent, quod tamen ad damnationem non tolerant, sed ad probationem.

Utile est Dei servo post conversionem tentari, quatenus a torpore negligentiae, sollicitantibus vitiis, ad virtutes animam per exercitium præparet vitiorum.

Ea quæ sæculi amatoribus chara sunt, sancti velut adversa refugiunt, plusque adversitatibus mundi delectantur quam prosperitatibus gaudeant.

Servis Dei cuncta hujus mundi contraria sunt, ut dum ista adversa sentiunt, ad cæleste desiderium ardentius erigantur.

Magna apud Deum fulget gratia, qui huic mundo A contemptibilis fuerit.

Nam revera necesse est ut quem mundus odit, diligatur a Deo.

Sanctis viris in hoc mundo tabernaculum non est, quibus patria et domus in cælo est.

Qui enim hunc mundum diligunt, turbulentis ejus curis et sollicitudinibus conturbantur.

Sancti viri sæculo renuntiantes, ita huic mundo moriuntur, ut soli Deo vivere delectentur.

Quantum enim sancti ab hujus sæculi conversatione se subtrahunt, tantum internæ nientis facie præsentiam Dei et angelorum societates et frequentiam contemplantur.

Si ita quisque renuntiet quæ possidet, ut suis in aliis non renuntiet moribus, non est Christi discipulus.

Qui enim renuntiat rebus, sua abnegat.

Et qui renuntiat moribus pravis, seipsum abnegat.

Longe quippe a Deo est animus, cui adhuc hæc vita dulcis est.

Multi cupiunt convolare ad gratiam Dei, sed timent carere oblectamentis mundi.

Provocat quidem eos amor Christi, sed revocat cupiditas sæculi.

Multis modis terret Deus homines, ut vel sero convertantur, atque inde magis erubescant quod tandiu expectati sint ut redirent. Nam nunc minis, nunc plagis, nunc revelationibus quosdam concutit, ut qui voluntate converti despicunt, commoti terroribus corrigantur.

Tunc enim amorem nostræ conversionis ostendimus, si Dominum ut patrem diligimus, quem prius servili mente vere ut Deum formidabamus.

CÆSARIS.

Nihil prodest quod justum loenm expectamus, si tales hic sumus quales in sæculo esse poteramus.

EX VITIS PATRUM.

Qui diligit sæculum, tristabitur plurimum : contemnens autem quæ in eo sunt, lætabitur semper.

EX LIBRO CLEMENTIS.

Difficilis est subita permutatio : longo autem tempore si paulatim assuefiant, laboris non erit quod ex usu venit.

Non querit a te Deus pecuniam, sed animam misericordem et piam mentem.

CAPUT XI.

De timore.

CHRISTOS.

Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere (*Matth. x*).

Sed potius eum time, qui potest animam et corpus mittere in gehennam (*Ibid.*).

PETROS.

In timore incolatus vestri tempore conversamini : Deum time, regem honorificate (*1 Petr. ii*).

Considerantes in timore castam conversationem vestram (*1 Petr. iii*)

PAULUS.

Non enim accepistis spiritum servitutis hieum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus, Abba pater (*Rom. vi*).

Gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Jesu Christi, Deo et Patri subjecti invicem in timore Christi (*Ephes. v*).

SALOMON.

Initium sapientiæ timor Domini (*Prov. i*).

Tine Dominum, et recede a malo (*Prov. iii*).

Timor Domini apponet dies, et anni impiorum abbreviabuntur (*Prov. x*).

In timore Domini fiducia fortitudinis, et illis ejus est spes.

Timor Domini lons vitæ, ut declinent a ruina mortis (*Prov. xiv*).

Qui Deum timet, nihil negligit (*Ibid.*).

JESUS SIRACH.

Timor Domini gloria, et gloriatio, et lætitia, et corona exultationis (*Eccles. i*).

Timor Domini delectabit cor, et dabit lætitiam et gaudium, et longitudinem dierum (*Ibid.*).

Timenti Deum bene erit in extremis, et in die defunctionis suæ benedicetur (*Ibid.*).

Timor Domini scientiæ religiositas : plenitudo sapientiæ est timere Deum (*Ibid.*).

Corona sapientiæ timor Domini, repleus pacem, et salutis fructum.

Radix sapientiæ est timere Deum, rami enim illius longevi.

Timor Domini expellit peccatum : nam qui sine timore est, non poterit justificari (*Ibid.*).

Sapientia et disciplina timor Domini (*Ibid.*).

Non sis incredibilis timori Domini, et ne accesseris ad illum duplici corde (*Ibid.*).

Metuentes Dominum, sustinete misericordiam ejus, et non deflectatis ab illo, ne cadatis (*Eccles. ii*).

Qui timetis Deum, credite illi, et non evacuabitur merces vestra.

Qui timetis Deum, laudate illum, et in oblectatione veniet vobis misericordia (*Psal. xxi*).

Qui timetis Deum, diligite illum, et illuminabuntur corda vestra (*Eccles. ii*).

Qui timent Deum, non erunt increduli verbo illius : et qui diligunt Dominum, conservabunt viam ejus.

AUGUSTINUS.

Qui timent Dominum, inquirunt quæ beneplacita sunt illi : et qui diligunt eum, replebuntur lege ipsius.

Qui timent Dominum præparabunt corda sua, et in conspectu illius sanctificabunt animas suas.

Qui timent Dominum, custodiunt mandata ejus, et patientiam habebunt usque ad inspectionem illius.

Cogitatum habe in præceptis Dei, et in mandatis illius maxime assiduus esto.

In tota anima tua Deum time : qui timent Deum, erunt in oculis illius.

Timor Domini est, non despicere hominem mendicum et pauperem.

Magnus est iudex et potens in honore, non est major illo qui timet Deum.

Nihil melius quam timor Dei.

Omne execramentum erroris odit Deus, et non amabile erit timentibus Deum.

Oculi Domini ad timentes eum, et ipse agnoscit omnia opera hominis.

Homo sapiens in omnibus metuit, et in diebus electorum attendit ab inertia.

Confirmatio timoris Dei sapientia.

Qui timet Dominum, accipiet doctrinam ejus : et justitiam quasi lumen accendit.

Qui timet Dominum, accipiet doctrinam ejus, et qui vigilaverit ad illum, inveniet benedictionem ejus.

Timenti Dominum non occurrunt mala, sed in tentatione illum conservabit, et liberabit a malis.

Spiritus timentium Deum queritur, et in responsione illius benedicuntur.

Spes enim timentibus Deum, in salvationem illorum.

Qui timet Deum, nihil trepidat, et non pavebit, quoniam ipse est spes ejus.

Timentibus Deum, beata est anima : et oculi Domini super timentes eum.

Timor Domini sicut paradisus benedictionis, et super omnem gloriam operuerunt illum.

Beatus est cui donatum est habere timorem Domini.

Timor Domini, initium dilectionis ejus.

Facultates et victus exaltant cor, et supra hæc timor Domini.

HIERONYMUS.

Nulla res nos ita servat ab omni peccato immunes, sicut timor supplicii et amor Dei.

AMBROSIIUS.

Qui timet Deum, declinat ab errore, et ad virtutis semitam vias suas dirigit.

GREGORIUS.

Prava mens, si non prius per timorem evertitur, ab assuetis vitiis non emendatur.

Deum timere, est nulla quæ facienda sunt bona præterire.

ISIDORUS.

Timor Domini semper emendat.

Timor Domini expellit peccatum.

Et timor Domini reprimit vitium.

Timor cautum facit hominem, atque sollicitum.

Ubi vero timor non est, ibi dissolutio vitæ est.

Ubi timor non est, ibi scelratio est.

Ubi timor non est, ibi scelorum abundantia est.

Si Deum metuere in tranquillitate non volumus, saltem ejus iudicium attriti timeamus.

CAPUT XII.

De virginitate.

CHRISTUS.

Filii sæculi hujus nubunt et traduntur ad nuptias : Hi vero qui digni habentur sæculo illo et resurre-

ctione ex mortuis, neque nubunt, neque ducunt uxores, neque enim ultra mori poterunt : æquales enim angelis sunt, et filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis (*Luc. xx*).

PAULUS

Virgo quæ innupta est cogitat quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo (*I Cor. vii*).

Qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit ; et qui non jungit, melius facit (*Ibid.*).

AUGUSTINUS.

Nihil prodest virginitas corporis ubi operatur corruptio mentis.

Sicut enim occisus inimicus tibi non facit injuriam, sic mortificata caro non turbabit animam tuam.

Tales enim decet Domino habere ministros, qui nullo carnis contagio corrumpantur, sed potius continentia castitatis splendeant.

HIERONYMUS.

Multum distat inter puritatem virginalis animæ nulla contagione pollutæ, et sordes ejus quæ multorum libidini subjacuit.

Centenarius numerus perfectus est, qui pro virginitatis corona virginibus deputatur.

Sexagenarius, secundus gradus pro continentia viduarum.

Tricenarius, tertius locus nuptiarum fœdera ipsa dictorum conjunctione testatur : ac si viduæ amisso gradu primo per tertium perveniunt ad secundum.

Tenera res in feminis fama pudicitæ est, et quasi flos pulcherrimus, cito ad levem auram marcescit.

Auræ levi quæ fluctu corrumpitur, maxime viri ætas consentit, si maritalis deest auctoritas.

Stude non solum oculos tuos castos servare, sed et linguam.

Nihil prodest carnem habere virginem, si mente quis nupserit.

ISIDORUS.

Quidam in juventute luxuriose viventes, et in senectute continentes fieri delectantur ; et tunc ligunt castitati servire, quando eos libido servos habere contempsit.

Tales non habebunt præmium, qui non habuerunt laboris certamina. Eos enim spectat gloria, in quibus fuerunt laboriosa certamina.

Qui corpus suum continentia dedicant, cum feminis habitare non præsumant.

Geminum est bonum virginitatis : quia in hoc sæculo sollicitudinem sæculi amittit, et in futuro æternum castitatis præmium recipit.

Qui casti perseverant et virgines, angelis Dei efficiuntur æquales.

Castitas fructus suavitatis est.

Castitas securitas mentis, sanitas corporis.

Virginitas si labitur, nullatenus reparatur.

Quamvis peritudo veniæ fructus recipiat, incorruptionem tamen nullatenus recipit pristinam.

Virgo carne, non mente, nullum præmium habet in remissione.

Continentia hominis Deo proximum facit : ubi A ista manserit, ibi et Deus manet. Mors enim per oculos capitur.

Castitas hominem ad cœlos conjungit.

Castitas hominem ad cœlos pertrahit.

CÆSARIUS.

Nihil prodest virginitatem et integritatem corporis custodire, si cœlorum concupiscentias nolunt curare.

Longa castitas post peccatum, imitatrix est virginitatis.

Non enim carnis integritas servatur, ubi animus superbix tumore corrumpitur.

Virginitas in corpore nihil proderit, si charitas aut humilitas a corde discesserit. Melior est humilis conjugalitas, quam superba virginitas.

CAPUT XIV.

De justitia.

CHRISTUS.

Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis (*Matth. vi*).

Non egent qui sani sunt medico, sed qui male habent (*Luc. v*).

Non enim veni vocare justos, sed peccatores ad poenitentiam (*Ibid.*).

Sicut per unius delictum in omnes homines mors pertransiit, ita per unius justitiam in omnes homines justificatio vitæ (*Rom. v*).

Ut sicut regnavit peccatum in mortem, ita et gratia regnet per justitiam in vitam æternam (*Ibid.*).

JACOBUS.

Fructus autem justitiæ in pace seminatur, facientibus pacem (*Jacob. iii*).

SALOMON.

Non affligit Dominus fame animam justi, et insidias impiorum subvertit (*Prov. x*).

Memoria justi cum laudibus, et nomen impiorum putrescit (*Prov. x*).

Opus justi ad vitam, et fructus impij ad peccatum. (*Ibid.*)

Argentum electum lingua justi, cor impiorum pro nihilo (*Ibid.*).

Quod timet impius, veniet super eum, desiderium suum justis dabitur (*Ibid.*).

Lingua justi considerat placida, et os impiorum perversa.

Justus de angustia liberatus est, et traditur impijs pro eo (*Prov. ii*).

Semen justorum salvabitur, desiderium justorum omne bonum est (*Prov. xii*).

Verte impijs, et non erunt, domus autem justorum permanebunt

Domus injustorum delebitur, tabernacula vero justorum germinabunt (*Prov. xiv*).

Noli esse justus multum (*Eccles. vii*).

Domus autem justi plurima fortitudo, in fructibus impij conturbatio (*Prov. xv*).

Abominatio est Domino via impij : qui sequitur justitiam, diligitur ab eo.

Sunt justi sapientes, et opera eorum in manu Dei, et tamen nescit homo utrum amore aut odio dignus sit, sed omnia in futuro reservantur incerta (*Eccles. ix*).

Sunt justi quibus mala proveniunt, quasi opera impiorum egerint (*Eccles. viii*). Et sunt impii, qui ita securi sunt, quasi justorum facta habeant (*Ibid.*).

Fugit impius nemine persequente (*Prov. xviii*).

Justus autem quasi leo confidens, absque errore erit. (*Ibid.*)

JESUS SIRACH.

In justitia agonizare pro anima tua, usque ad mortem (*Eccles. iv*).

Certa pro justitia, et Deus expugnabit pro te inimicos tuos (*Ibid.*).

B Datio Dei permanet justis (*Eccles. xi*).

Benedictio Dei in mercedem justi festinat (*Ibid.*).

Ante hominem vita et mors, bonum et malum ; quod placuerit illi, dabitur ei (*Eccles. xv*).

Ante judicium para justitiam tibi (*Eccles. xviii*).

Qui custodit judicium, continebit sensum suum (*Ibid.*).

Si sequaris justitiam, apprehendes illam, et indues quasi pudorem honoris (*Eccles. xvii*).

Qui custodit justitiam, ipse exaltabitur (*Eccles. xx*)

AUGUSTINUS.

Si enim justus sum, nihil timeo, nemo me terrere potest.

Justus, inquit, confidit ut leo.

C

GREGORIUS.

Justitia, si modum non habet, in crudelitatem vadit.

Malitia remanentium meretur ut hi qui prodesse poterant, festine subtrahantur ; et cum mundi finis appropinquet, electi tolluntur, ne deteriora videant.

Sic injustis irascitur Deus, ut tamen eorum corda per justorum consortium consolentur.

ISIDORUS.

Multi apud homines putantur electi, et apud Deum reprobi assistant.

Et multi apud homines reprobi sunt, et apud Deum electi sunt.

Nullus enim se putet electum, ne forte apud Deum jam sit reprobus.

EX LIBRO CLEMENTIS.

Perfectio legis, pax est.

Ex peccatis bella nascuntur et certamina.

Ubi autem peccatum non sit, pax est animæ.

Ubi autem pax est, in disputationibus veritas, in operibus justitia, invenitur.

CAPUT XV.

De invidia.

CHRISTUS.

Nolite judicare invicem (*Matth. vii*).

Cavete autem a sermone Phariseorum (*Matth. xvi*).

PETRUS.

Deprecantes igitur omnem malitiam et omnem do-

lum, et simulationes, et omnes detractiones, et invidias (*I Pet. i*).

Charitas non æmuletur (*I Cor. i*).

Quidam quidem et propter invidiam Christum prædicant, quidam autem propter bonam voluntatem (*Phil. i*).

SALOMON.

Vita carniū sanitas cordis, putredo ossium invidia (*Prov. xiv*).

Ne comedas cum homine invidio, nec desideres cibos ejus : quoniam in similitudine arioli et conjectoris æstimat quod ignorat (*Prov. xxiii*).

Comede et bibe, dicet tibi, et mens ejus non est tecum (*Ibid.*).

Qui sibi invidet, nihil est illo nequius (*Eccle. xiv*).

AUGUSTINUS.

Invidia cunctas virtutes concremat ; per invidiam prædicatur tibi Christus crucifixus.

Invidia et livor super omnia inebriant animam.

Ubi est invidia, amor fraternitatis esse non potest.

Qui invidet non amat : præceptum diaboli in illo est, quia diabolus invidendo decedit.

Ideo cognoscitur invidia non posse esse in charitate.

Per invidiam enim Christus crucifixus est.

Ideo autem qui invidet fratri suo, crucifigit Christum.

MICRONYMOS.

Semper virtutes sequitur invidia.

Magnus est vir qui invidiam humilitate superat.

AMBROSIIUS.

Invidus est certe qui facit bonum suum in videndo supplicium alienum.

GREGORIUS.

Mors peccatorum est invidere in aliis virtutibus bonum, quod ipsi habere non appetunt.

Qui in se donorum gratiam minime recognoscunt, majora aliis non invideant.

ISIDORIUS.

Unde bonus proficit, inde invidus contabescit.

Invidus membrum est diaboli, cujus invidia mors introivit in orbem terrarum.

Multi bonos imitari volunt, et de bonorum profectibus invidiæ livore talescunt.

Flebiliter deplorandi sunt qui odio in fratrem tabescunt.

Invidia sensum mordet, mentem afficit, pectus urit.

Invidia cor hominis quasi quædam pestis depascit.

Adversus invidiam charitas præparetur.

De bono alterius non doleas, de alterius profectibus non tabescas.

Nullius prosperitate lacereris.

EUSEBIUS.

Invidiæ error non solum religiosas, sed et viles animas pervadit.

EPHREM.

Invidia enim manifestat nos charitatem Dei penitus non habere.

JOSEPHUS.

Difficile est in prosperis invidia carere.

CAPUT XVI.

De silentio.

CHRISTUS.

Bonus homo de bono thesauro profert bona, et malus homo de malo thesauro profert mala (*Matth. xii*).

Qui a semetipso loquitur, gloriam propriam quaerit (*Joan. vii*).

PAULUS.

Verbosi, otiosi et curiosi, loquentes quod non oportet (*I Tim. v*).

Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinam (*I Tim. ii*).

SALOMON.

In multiloquio peccatum non deerit (*Prov. x*).

Qui autem moderatur labia sua, prudentissimus est (*Prov. xvi*).

Propter peccata labiorum, ruina proximat mala (*Prov. xii*).

Qui custodit os suum, custodit animam suam (*Prov. xxi*).

Qui autem inconsideratus est ad loquendum, sentiet mala, in omni opere bono erit abundantia (*Prov. xiii*).

Ubi autem verba sunt plurima, ibi frequens egestas (*Ibid.*).

Lingua placibilis, lignum vitæ.

Quæ immoderata est, conteret spiritum (*Prov. i*).

Homini est animum præparare, et Domini gubernare linguam suam (*Prov. xvi*).

Voluntas regum labia justa : qui vera loquitur, diligitur (*Ibid.*).

Qui attonitis oculis cogitat prava, mordens labia sua, perficit malum (*Prov. xvi*).

Qui exaltat cor suum, quaerit ruinam (*Ibid.*).

Qui moderatur sermones suos, doctus et prudens est, et pretiosi spiritus vir eruditus (*Ibid.*).

Mors et vita in manibus linguæ.

Cum obsecrationibus loquitur pauper, et dives affabatur rigide.

Qui autem neglexerit vias suas mortificabitur (*Prov. x*).

Labia deosculabitur, qui recta verba respondet (*Prov. xxiv*).

Qui custodit os suum, et linguam suam, custodit ab angustiis animam suam (*Prov. xxi*).

JESUS SIRACH.

Noli citatus esse in lingua tua, et inutilis et remissus in operibus tuis (*Eccle. iv*).

Præquam audias ne respondeas verbum, et in medio seniorum ne adjicias loqui (*Eccle. ii*).

Beatus vir qui non est lapsus verbo ex ore suo, et non est stimulatus in tristitia delicti (*Eccle. i*).

Antequam loquaris, discas (*Eccle. xi*).

Qui odit loquacitatem, extinguunt malitiam (*Eccle. ix*).

Ne iteres verbum nequam et durum, et non immi- A noraberis (*Eccle. xviii*).

Est qui labitur in lingua sua, sed non ex animo (*Eccles. xv*).

Quis est enim qui non deliquerit in lingua sua (*Ibid.*)?

Est qui emittit verbum suum, et narrans veritatem (*Eccles. xix*).

Verbum nequam immutabit cor (*Eccle. xxxv*).

Est tacens qui iuvenitur sapiens : et est odibilis qui procax est ad loquendum (*Eccle. xx*).

Est autem tacens, non habens sensum loquente ; et est tacens sciens aptum tempus (*Eccle. xx*).

Homo sapiens tacebit usque ad tempus, lascivus autem et imprudens non servavit tempus (*Prov. ii*).

Qui multis utitur verbis, lædit animam suam (*Eccle. xxi*).

Multi ceciderunt in ore gladii, sed non sic qui interierunt per linguam suam (*Eccles. xx*).

Jugum enim linguæ suæ ferreum est, et vinculum illius vinculum æreum est (*Eccle. xxviii*).

Sepi aures tuas spinis, et noli audire linguam nequam (*Ibid.*).

Ori tuo facito ostia, et seras auribus tuis (*Ibid.*).

Verbis tuis facito stateram, et frenos ori tuo rectos (*Ibid.*).

Attende ne forte labaris in lingua, et cadas in conspectu inimicorum insidiantium tibi, et fiat casus tuus insanabilis in mortem.

Supra mensam magnam sedisti? non aperias super illam faucem tuam prior (*Eccle. xxxi*).

Adolescens, loquere in causa tua vix cum necesse fuerit. Si bis interrogatus fueris, habeat caput tuum responsum (*Eccle. xxxii*).

In multis esto quasi inscius, et audi tacens simul et quærens (*Ibid.*).

Ubi sunt senes, non multum loquaris.

Ubi auditus non est, non effundas sermonem, et importune noli extolli in sapientia.

BIERONYMUS.

Discat aliquando recte cessare, qui nunquam didicit loqui.

AMBROSIIUS.

Est homo qui silentium affectat quidem, sed ejus cor multum se econdemnat.

Iste talis multum loquitur.

Et est alius qui a mane usque ad vesperum loquitur, et cum discretione silentium magnum custodit.

GREGORIUS.

Non superbe quis audeat vel contemnere vel judicare quod non intelligit.

ISIDORUS.

Scito quomodo tempore loquaris, considera quando dicas.

Tempore congruo loquere : tempore congruo tace.

Non loquaris nisi interrogatus fueris : non dicas priusquam audias : interrogatio os tuum aperiat.

Linguosus homo imperitus est, sapiens paucis utitur verbis.

Brevem sermonem scientia facit.

Loqui multum stultitia est.

Vox enim insipientis in multiplicatione sermonis.

Maneat igitur in verbo mensura, in sermone sit statera.

Semper verba tua sint moderata, modum loquendi non transeas.

Plus dilige audire quam dicere; plus auscultare quam loqui.

In principio audi et loquere.

Novissimus finis plus habet honoris.

Melior est novissimus sermo quam principium.

PASILIUS.

In conventu noli proferre sermonem, sed opportuna verba procedant ex ore tuo.

Cum opportunum tempus inveneris, loquere ut te audientibus gratiam præbeas.

CÆSARIUS.

Nihil prodest si in habitatione silentium sit, et in habitationibus vitiorum tumultus et collectatio passionum.

EX VITIS PATRUM.

Cum silentio et oratione age quod agis in veritate.

CAPUT XVII.

De superbia.

CHRISTUS.

Omnis qui se exultat, humiliabitur : et qui se humiliat, exaltabitur.

Quod hominibus altum est, abominatio est apud Deum (*Luc. xiv, xvi*).

PAULUS.

Noli altum sapere, sed time (*Rom. xi*).

Scientia inflat, charitas ædificat (*I Cor. viii*).

Charitas non inflatur.

SALOMON.

Contritionem præcedit superbia, et ante ruinam exaltatur cor (*Prov. xvii*).

JESUS SIRACH.

Odibilis coram Deo est et hominibus superbia (*Eccle. x*).

Initium superbiæ hominis, apostatare a Deo (*Ibid.*).

Initium omnis peccati est superbia (*Ibid.*).

Perdidit Deus memoriam superborum (*Ibid.*).

Non est creata hominibus superbia (*Eccles. xii*).

Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea ; et qui communicaverit superbo, induet superbiam (*Eccle. v*).

Devoratio pessima superbi lingua.

Effusio sanguinis in rixa superborum, dolor autem consumit illos antequam moriantur (*Eccle. xxvii*).

Sicut capra inducitur in laqueum, sic et corpus superborum (*Eccle. xi*).

Non te extollas in cogitatione animæ tuæ sicut taurus, ne forte elidatur virtus tua per stultitiam (*Eccles. vi*).

AGUSTINUS.

V tanta est nobis superbia, quæ et angelos voluit decipere, quanto magis homines dissipare?

HIERONIMUS.

Vir superbus nec decorabitur, nec voluntatem suam perducit ad finem.

Gravis culpa est quando ad imperitiam et negligentiam superbiæ crimen accendit.

Nihil magis Christianus studeat vitare quam tumentem et erectam cervicem. Dei contra se odium provocantem.

AMBROSIIUS.

Superbia ex angelis dæmonia fecit.

Humilitas autem homines sanctos angelis similes reddit.

Superba voluntas facit Dei præcepta contemnere, humilitas custodire.

Superbi cupiunt in se prædicare quod non faciunt; humiles refugiant quicquid boni operantur agnoscere.

GREGORIUS.

Nequaquam valet culmen humilitatis discere qui in minimis rebus non desinit superbiere.

ISIDORIUS.

Tantum quisque sit veritati vicinior, quantum se esse longius a superbia fuerit arbitratus.

Superbiam diaboli imitantur superbi, adversus quam opponitur humilitas Christi, qua humiliantur electi.

Principalium vitiõrum regina superbia est, et omnis peccans superbus est.

Omnis superbia tantum in imo jacet, quantum in altum se erigit: tantoque profundius labitur, quanto excelsius elevatur.

Qui enim per propriam superbiam attollitur, per Dei justitiam inclinatur.

Qui inflantur superbia, vento pascuntur.

Superbia, sicut origo est omnium criminum, ita et ruina cunctarum virtutum: ipsa in peccato prima, ipsa est in conflictu postrema.

Qui de virtutum profectibus existunt superbi, cadentes carnis vitio humiliantur ut resurgant.

EX VITIS PATRUM.

Fructus putrefactus inutilis agricolæ, et virtus superbi inutilis Deo.

Sicut enim pondus fructuum frangit ramum, sic superbia decorem frangit animæ.

Anima superbi derelinquitur a Deo, et fit dæmonum desiderium.

Superbia de cælis deposuit archangelum, et tantam fulgurem fecit cadere super terram.

Humilitas hominem elevat in cælum, et cum angelis ketari facit.

Noli per superbiam negare progeniem, quamvis egenus sit et tu locuples, sed ipse cognitor plasmavit utrosque.

JOSEPHUS.

Quod enim superbiæ est vel ruinæ, cito labitur; quod gratiæ, diu tenetur.

CAPUT XVIII.

De sapientia.

CHRISTUS.

Estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ (Matth. x).

A Justificata est sapientia a filiis suis (Matth. xi).

Filii hujus sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sunt sua (Luc. xvi)

PAULUS.

Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem (Rom. xii).

Nolite prudentes esse apud vosmetipsos (Ibid.).

Quia in Dei sapientia, non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes.

Sapientia enim hujus mundi, stultitia est apud Deum (I Cor. iii).

SALOMON.

Inclina cor tuum ad cognoscendam prudentiam (Prov. ii).

Si enim sapientiam invocaveris, et inclinaveris cor tuum prudentiæ, si quæsieris eam quasi pecuniam, et sicut thesaurum effoderis eam: tunc intelliges timorem Dei, et scientiam Domini invenies.

Dominus dat sapientiam, et ex ore ejus scientia et prudentia.

Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, et non innitaris prudentiæ tuæ, ne sis sapiens apud temetipsum (Prov. iii).

Beatus homo qui invenit sapientiam, et cui affluit prudentia (Ibid.).

Melior est enim acquisitio ejus negotiatione argenti et auri: primi et purissimi fructus ejus, pretiosior est cunctis opibus, et omnia quæ desiderantur huic non valent comparari (Prov. viii).

Gloriam sapientes possidebunt, et stultorum ex latitatio ignominia (Prov. iii).

Principium sapientiæ, posside sapientiam, et in omni possessione tua acquirere prudentiam (Prov. iv).

Arripe illam, et exaltabit te.

Glorificaberis ab ea cum eam fueris amplexatus (Ibid.).

Dabit capiti tuo augmenta gratiarum, et corona inclitya proteget te (Prov. iv).

Dic sapientiæ: Soror mea es, et prudentiam vocavi amicam meam (Prov. viii).

Melior est sapientia cunctis pretiosissimis, et omne desiderabile non potest ei comparari.

Principium sapientiæ timor Domini, et sanctorum scientia timor Domini atque prudentia (Prov. x).

Sapiens corde præcepta suscipit, stultus cæditur labiis (Ibid.).

In labiis sapientis invenitur sapientia.

Sapientes abscondunt sapientiam.

Os autem stulti confusioni proximum est.

Labia justî erudiunt plurimos: qui autem indocti sunt, in cordibus egestate moriuntur (Ibid.).

Lingua autem sapientum sanitas est (Prov. xii).

Lex sapientis fons vitæ, ut declinet a ruina viotilis (Prov. xiii).

Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit, amicus stultorum efficitur similis eis.

Sapiens timet, et declinat a malo (Prov. xiv).

Corona sapientum divitiarum eorum, et imprudentia A stultorum fatuitas.

In corde prudentis requiescit prudentia, indoctus quoque eruditur.

Labia sapientum disseminabunt scientiam, cor stultorum dissimile erit.

Cor sapientis quærit doctrinam, et os stultorum pascitur imperitiis (Prov. xvi).

Posside sapientiam, quia auro melior: acquire prudentiam, quia pretiosior est argento. Qui sapiens corde est, appellabitur prudens: et qui dulcis est cloquio, majora percipiet.

Cor sapientis erudit os ejus, et labiis illius addit gratiam (Ibid.).

Aqua profunda, verba ex ore viri; et torrens redundans fons sapientiarum (Prov. xviii).

In facie prudentis lucet sapientia (Prov. xvii).

Oculi stultorum in finibus terrarum (P. ov. xix).

Custos prudentiarum inveiit bona (Prov. xx).

Est enim aurum et multitudo genimarum. Vas autem pretiosum labia scientiarum (Ibid.).

Noli vendere sapientiam, et doctrinam, et intelligentiam (Prov. xxiii).

Vir sapiens fortis est (Prov. xxiv).

Vir doctus robustus est, et validus: neque plus sapias quam necesse est, ne obstupescas (Ibid.).

Sapientia confortabit sapientem super principem decem civitatum (Eccles. vii).

Verba sapientum audiuntur in silentio, plus quam clamor principis inter stultos (Eccles. ix).

Melior est sapientia quam arma bellica (Eccles. x).

Verba oris sapientis gratia, et labia insipientis præcipitabunt eum (Ibid.).

JESUS SIRACH.

Omnis sapientia a Domino Deo est (Eccles. i).

Dilectio Dei honorabilis sapientia (Ibid.).

In thesauris sapientiarum, intellectus et scientiarum reliquias (Ibid.).

Exsecratio autem peccatoribus sapientia.

Concupisce sapientiam, conserva justitiam, et Deus præbebit illam tibi (Ibid.).

Non enim est tibi necessarium ea quæ abscondita sunt videre oculis tuis (Eccles. iii).

Cor sapientis intelligitur in sapientia, et auris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam (Ibid.).

Sapiens cor et intelligibile abstinere se a peccato (Ibid.).

Sapientia filiis suis vitam inspirat, et suscipit exquirentes se (Eccl. iv).

Qui sapientiam diligit, diligit vitam: qui tenuerunt sapientiam, vitam hereditabunt (Ibid.).

In lingua enim dignoscitur sapientia (Ibid.).

Sensus et scientia et doctrina in verbo veritatis (Ibid.).

Aspera est nimium sapientia indoctis hominibus (Eccles. vi).

Decor enim vite est in sapientia, vincula illius ligatura salutaris.

Si inclinaveris aurem tuam: excipies doctrinam: et si dilexeris audire, sapiens eris (Ibid.).

Sapientia humiliati exaltabit caput illius, et in medio magnatum considerare illum faciet (Eccles. xi).

Beatus vir qui in sapientia sua morabitur, et qui in iustitia sua meditabatur.

Qui continens est iustitiarum, apprehendet sapientiam, et obviabit illi quasi mater honorificata (Eccles. xv).

Non est pretiosa laus in ore peccatoris, quoniam a Deo profecta est sapientia (Ibid.).

Sapientiarum enim astabit laus, et in ore fideli habitabit, et dominator dabit eam illi.

Omnis haustus agnovit sapientiam.

Omnis sapientia est timor Dei, et in illa timere Deum, in omni sapientia dispositio legis (Eccles. xix).

Homo prudens placebit magnatibus (Eccles. xx).

Melior est homo qui minuitur sapientia, et deficiens sensu in timore Dei, quam qui abundat sensu et transgreditur legem Altissimi (Eccles. xix).

Sapiens in verbis seipsum amabilem facit (Eccles. xx).

Gratia autem fatuorum effunditur.

Sapientia absconsa, et thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque?

Ornamentum aureum prudenti doctrina, et quasi brachiale in brachio dextro (Eccles. xxi).

Verba autem prudentium statera ponderabuntur (Ibid.).

Fligella et doctrina in omni tempore sapientia (Eccles. xxii).

Magnus est qui invenit sapientiam et scientiam, sed non est super timentem Deum (Eccles. xxiii).

Homo sanctus in sapientia manet sicut sol, nam stultus ut luna motatur (Eccles. xxvii).

Sapiens non odit mandata et iustitias (Eccl. i. xxxiii).

Vir sapiens plebem suam erudit (Ibid.).

Sapientia in ore fidelium plantabitur (Eccles. xxxvii).

Vir peritus multos erudit, et animæ suæ suavis est (Ibid.).

Vir sapiens implebitur benedictione, sapiens in populo hæreditabit honorem, et nomen illius erit vivens in æternum.

Sapientiam scribe in tempore vacuitatis, et qui minoratur actu, sapientiam percipiet (Eccles. xxxviii).

Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens (Eccles. xxx).

Sapiens occulta proverbiorum exquiret, et in absconditis parabolarum conversabitur (Ibid.).

Sapientia bona et mala in omnibus tentabit (Eccles. xxxi).

AUGUSTINUS.

Docti ut stellæ fulgebunt claritate.

Nutrire animam tuam lectionibus divinis, præparabis tibi mensam spiritalem.

Ubi enim sapientis possessio, ibi amor mulieris excluditur.

HIKRONYMUS.

Multo melius vera iusticie quam diserte falsa proferre.

Sapientes mundi ideo Scripturas despiciunt sacras, quia eas non ex maiestate sensuum, sed ex verborum iudicant vilitate.

GREGORIUS.

Sapientia est timere Deum, abnegare autem seipsum a malis.

Prima sapientia est vitare malum.

Secunda sapientia est facere bonum.

Quisquis autem vult audita intelligere, festinet ea quæ iam potuit intelligere, opere implere.

Scire autem, Deo approbare est.

Nescire autem, reprobare.

Scripturæ sacræ intelligentia si in cunctis esset **B** aperta, vilesceat, et tantum maiore dulcedine inventa relinquit, quantum maiore labore fatigat animam quesita.

Qui verba Dei audit, semper oculos cordis ponere ad exitum debet, et sine cessatione meditari, quando a præsentī vita exeat, atque ad æterna gaudia peringat.

EX LIBRO CLEMENTIS.

Melior est sapientia quam vires, et vir prudens magis quam fortis.

Multitudo autem sapientiæ sanitas est orbis terrarum.

Omne aurum in comparatione sapientiæ arena est exigua.

Neminem enim diligit Dominus, nisi eum qui cum sapientia habitat.

ISIDORUS.

Omnis homo qui secundum Deum sapiens est, beatus est.

Beata vita, cognitio Divinitatis; virtus boni operis est.

Virtus boni operis fructus æternitatis est.

Qui secundum sæculum sapiens est, secundum Deum stultus est.

Nullus sapientiam Dei plene recipit, nisi qui se ab omni abstrahere vitiorum cura contendit.

Tunc autem recte Deum cognoscimus, quando eum perfecte scire nos denegamus.

Nullus autem maior in culpa est, quam ille qui Deum nescit.

Investigationem veri multorum est querere, sed paucorum invenire.

Omnis sapientia et scientia ex opinacione consistit.

Melior est autem ex scientia veniens, quam ex opinacione sententia.

Nam illa vera est, ista dubia.

Simplicitatem cum ignavia vocavi stultitiam.

Simplicitatem cum prudentia vocavi sapientiam.

Utile est multa scire, et recte vivere.

Quod si utrumque non valemus, melius est ut bene vivendi studium, quam multa sciendi sequamur.

Non enim pertinet ad beatitudinem consequendam scientia rerum.

A Nec est beatum multa scire, sed est magnum beate vivere.

Multi Deum noscunt per scientiam, per actionem autem non venerantur.

Nihil sapientia melius, nihil prudentia dulcius, nihil scientia suavius.

Noxia non vitamus, nisi per sapientiam.

Sapientia danda largior sit, retinendo minoratur.

Larga redundatio est scientia, et dum plus confertur, plus abundatur.

CYPRIANUS.

Quo modo enim sapiens, vel patiens esse potest, qui nec sapientiam, nec patientiam habet?

Sapiens ille est qui humilis et mitis est.

CAPUT XIX.

De iracundia.

CHRISTUS.

Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio (*Matth. v.*).

PAULUS.

Sol non occidat super iracundiam vestram (*Ephes. iv.*).

Irascimini et nolite peccare.

JACOBUS.

Ira enim vici iustitiam Dei non operatur (*Jacob. i.*).

SALOMON.

Fatens statim indicat iram suam (*Prov. xii.*).

Qui autem dissimulat injuriam, callidus est (*Prov. xii.*).

C Inter superbos semper iurgia sunt (*Prov. iii.*).

Qui autem agunt cuncta cum consilio, reventur sapientia (*Prov. xiii.*).

Responsio molli frangit iram (*Prov. xxv.*).

Serino durus suscitatur furorem (*Ibid.*).

Vir iracundus provocat rixas (*Ibid.*).

Qui sapiens est, mitigat suscitatas (*Prov. xv.*).

Ne sis velox ad irascendum, quia ira in sinu stulti requiescit (*Eccles. viii.*).

Semper iurgia querit malus, angelus autem crudelis mittetur contra eum (*Prov. xvii.*).

Sicut fremitus leonis, ita ira regis; et quasi ros super terram, ita hilaritas ejus (*Prov. xix.*).

Spiritus viri sustentat imbecillitatem suam, spiritum vero ad irascendum facilem quis poterit sustinere (*Prov. xviii.*)?

Ira non habet misericordiam, nec irrumpens furor.

Impetum concitati spiritus ferre quis poterit (*Prov. xxvii.*)?

JESUS SIRACH.

Cum iracundo non facias rixas (*Eccles. ix.*).

Cor hominis immutat faciem illius, sive in bonum, sive in malum (*Eccles. xxxi.*).

Vestigium cordis boni, et faciem bonam, difficile invenies et cum labore (*Ibid.*).

Non est caput nequius super caput colabri, et non est ira super iram inimici (*Eccles. xv.*).

Memorare timoris Dei, et non irascaris proximo (*Eccles. xxviii.*).

Secundum enim ligna sylvæ, sic ignis exardescit; A
et secundum virtutes hominis, sic iracundia illius
erit (*Ibid.*).

Homo iracundus incendit litem

Zelus et iracundia minuunt dies, et ante tempus
ad senectutem producunt.

AUGUSTINUS.

Furor incipiens ira est, et fervens in animo indi-
gnatio.

Ira est, ejus amaritudo et furor species sunt,
quæ furore extincto desiderat ultionem, et eum
quem recepisce putat, vult lædere.

GREGORIUS.

Inde enim diabolus in alterius corde rixæ malum
solet immittere, unde alium conspiciat ad pietatis B
negotium excitari.

In nostro enim bono opere, aliquando cavendum
est scandalum proximi, aliquando vero pro nihilo
reputandum.

Quantum enim sine peccato possumus, vitare
proximorum scandalum debemus.

Si autem de veritate sumitur scandalum, utilius
permittitur nasci scandalum quam veritas relinqua-
tur.

HIERONYMUS.

Si te præoccupaverit ira, mitiga illam.

EX LIBRO CLEMENTIS.

Ira illa mala est, ubi mentem turbat, ut rectum
consilium perdat.

Illam vero ira quæ malos punit, perturbationem C
mentis non infert.

Ihec est enim justa et necessaria iracundia, quæ
nususquisque in iis in quibus erravit et perperam
gessit, indignatur et semetipsum incusat.

EX VITIS PATRUM.

Oculi iracundi, turbulenti et sanguinei, sunt ira-
cundi cordis nuntii.

Vulpes inhabitat animam quæ memor est malitiæ,
et bestię cubant in turbulentis corde.

Sicut enim palearum fumus conturbat oculum; sic
memoria malitiæ in tempore orationis.

Iracundi oratio abominata thymianata, et psalmo-
dia iracunda sonus horribilis.

Omnis enim bovi impedimentum est tristitia.

Nimis tristans homo non movet sensum ad divinæ
cogitationis intuitum, nec orationem mundam emit-
tet aliquando.

Vincula pedum impedimenta cursoris, et tristitia
impedimentum est visioni divinæ: qui vinctus est a
tristitia, jam superatus est ab aliis vitiis.

Ventus validissimus non movet turrem, et anioram
sine ira non movet indignatio.

Aqua movetur per violentias ventorum, et iracun-
dus conturbatur a cogitationibus iracundis.

Qui linguam suam non tenuerit in tempore iræ,
nec passionem carnissuræ poterit aliquando retinere.

Sicut Africus ventus in pelago ita furor viri in
curde.

CAPUT XX.

De vana gloria.

CURISTUS.

Attendite ne faciatis iustitiam vestram coram ho-
minibus, ut videamini ab eis (*Matth. vi*).

Alioquin mercedem non habebitis apud Patrem
vestrum (*Ibid.*).

PAULUS.

Qui gloriatur, in Domino gloriatur (*I Cor. i*).

SALOMON.

Ne glorieris in crastinum, ignorans quid super-
ventura pariat dies (*Prov. xxvii*).

Laudet te alienus, et non os tuum; extraneus, et
non labia tua (*Ibid.*).

JESUS SIRACH.

Noli te extollere in faciendo opere tuo (*Ec-
cles. i*).

Nolite querere ab homine ducatum, neque a rege
cathedram honoris (*Eccles. vii*).

Non laudes virum in specie sua, neque spernas ho-
minem in visu suo (*Eccles. xi*).

Non te iustifices ante Dominum, quoniam agnitor
cordis ipse est (*Eccles. vii*).

In vestitu ne glorieris unquam, nec in die honoris
tui extollaris (*Ibid.*).

Ante mortem non laudes hominem quemquam,
quoniam in filiis suis agnoscitur vir (*Ecd. s. xi*).

In vanitate apprehenditur peccator et superbus
(*Eccles. xxiii*).

Ante sermonem non laudes virum (*Eccles. xxvii*).
Ihec enim tentatio est hominum (*Ibid.*).

Penes regem noli velle videri sapiens (*Eccles. vii*).

Curam habe de bono nomine, hoc enim magis
proderit tibi, quam mille thesauri magni et pretiosi
(*Eccles. xli*).

Bonæ vitæ numerus dierum, bonum autem nomen
permanebit in æternum.

HIERONYMUS.

Non queras gloriam, et non doleris cum inglo-
riosus fueris.

Qui laudari non appetit, nec contumeliam sentit.

Non ideo te bonum æstimes, si bonum prædi-
eris.

Nemo magis scire potest qui sis, sicut tu qui con-
scius tibi es.

Quid enim tibi prodest dum malus es, si bonus
prædiceris?

Cave ne rumm-culis hominum eleveris, ne offensus
Deo, populorum laudes comedas.

GREGORIUS.

Sancti non solum gloriam supra modum suam
omnino non appetunt, sed etiam hoc ipsum refu-
giunt quod se habere sciunt.

Tunc veraciter hoc quod agit homo bonum est,
quando ei placere concupiscit a quo est.

Qui hominum agere videtur, et per hoc non Deo, sed
hominibus placere desiderat, in vanum laborat.

Magnus ergo unusquisque esse studeat, sed tamen
aliquo modo esse se nesciat, ne dum si sibi magnitu-
dinem arroganter tribuit, amittat.

Bono operi dum laus humana obviat, mentes operantes immutat.

Per hoc quod agimus, laudes exterius non quaeramus.

Sic autem est opus in publico, quatenus in tentatione maneat in occulto.

Qui enim accepta qualibet gratia, vanis suis laudibus nitorem gloriae offerunt, quasi oleum vendunt.

Impinguat caput oleo peccatoris, cum demulcet mentem favor adulationis.

ISIDORUS.

Qui eleemosynam vanae gloriae ex causa impertit, ex virtute vitium facit.

Qui aliquod donum Dei quod meruit, in suam laudem convertit, procul dubio virtutem in vitium transfert.

Non declinat ad dexteram qui non sibi, sed Deo tribuit bona quae agit.

Inde se nonnulli esse justos confidunt, unde maxime reprobantur.

Amator vanae gloriae, unde semper possit laudari, agere non quiescit.

Ille autem debet publicare bonum quod agit, qui perfecta humilitate fundatus, nulla elatione contingit.

Cum enim causa jactantiae pauper pascitur, etiam ipsum opus in peccatum convertitur.

Fraudem facimus Deo, quoties de bono opere nostro nosmetipsos, non Deum laudamus.

Prudentissimi autem viri solerter discretio prospicit, ne bonum intemperanter agat, et de virtute in vitium transeat.

EX VITIS PATRUM.

Vana gloria vitium est, sine ratione et omni bono inserit se.

Lapis emissus non pergit ad caelum, et oratio hominis sibi placens non ascendit ad caelum.

Noli applicare secretam abstinentiam, neque ostendas eam quasi in lumine, testibus multis: ut qui videt in absconso Pater, reddat tibi in palam.

Non perdas labores propter humanam gloriam, neque futuram aeternam gloriam tradas pro parva et temporali gloria.

Gloria enim humana in pulverem redigitur, et honor ejus exstinguitur super terram.

Gloria autem virtutum glorificat in saecula.

CAPUT XXI.

De fornicatione.

CHRISTUS.

Sint lumbi vestri praecincti, et lucernae ardentes in manibus vestris (*Luc. xii*).

PETRUS.

Iniqui luxuriantes, oculos habentes plenos adulterio, et incessabili delicto (*I Pet. ii*).

PAULUS.

Fugite fornicationem, fratres: omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur in corpus suum, peccat (*I Cor. vi*).

A Fornicatores enim et adulteros judicabit Deus (*Hebr. xiii*).

SALOMON.

Fovea enim profunda est meretrix, et puteus angustus aliena. Insidiatur in via quasi latro, et quos incantos videt, interficit (*Prov. xxiii*).

JESUS SIRACH.

Non des mulieri potestatem animae tuae, nec ingrediatur in virtute tua, et confundaris (*Eccles. ix*).

Virginem non conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius (*Ibid.*).

Propter speciem mulieris multi perierunt, et ex hac concupiscentia quasi ignis exardescit (*Ibid.*).

Qui se jungit fornicariis, erit nequam (*Eccles. xix*).

B Post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua avertere (*Eccles. xviii*).

Qui tenet mulierem nequam, quasi qui apprehendit scorpionem (*Eccles. xxvi*).

Sicut sol oriens mundo in altissimis Dei, sic mulieris bonae species in ornamentum domus ejus (*Ibid.*).

Nequitia mulieris immutat faciem ejus, et obvertit vultum ejus tanquam ursus (*Eccles. xxv*).

Fornicatio mulieris in excellentia oculorum, et in palpebris illius agnoscitur (*Eccles. xxvi*).

AUGUSTINUS.

Si verum est quod in te vivit, fornicatio in te mortua est.

HIERONYMUS.

Vae illis qui tunc habuerunt terminum luxuriae, quando vitae.

Luxuria inimica Deo, perditio paternae hereditatis, vel substantiae.

Fornicatio non solum conscientiam fornicatoris, sed et corpus maculat inter epulas et illecebras voluptatum.

Etiam ferreas mentes libido domat.

Difficile enim inter delicias servatur pudicitia.

Sine Cerere et Libero friget Venus.

Qui luxuriatur vivus, mortuus est: ergo qui inebriatur mortuus et sepultus est.

GREGORIUS.

Unde satietate venter extenditur, inde aculei libidinis excitantur.

ISIDORUS.

Fornicatio carnis adulterium est.

Fornicatio animae servitus idolorum.

Luxuria vero carnis ideo notabilis hominibus est, quoniam statim per se turpis.

Sicut per superbiam mentis itur in prostitutionem corruptae libidinis, ita per humilitatem mentis salva-bit castitas carnis.

Principaliter his duobus vitiis diabolus humano generi dominatur, id est, superbia mentis et luxuria carnis.

Per haec enim duo vitia diabolus humanum genus possidet, dum mentem in superbiam erigit, vel per luxuriam carnem corrumpit.

Prima fornicationis oculorum tela sunt, secunda

verborum; sed qui non capitur oculis, potest verbis A resistere.

Qui delectationem refrenat libidinosæ suggestio- nis, non transit ad consensum libidinis.

Cito enim resistit operi, qui titillanti consensum non accommodat delectationi.

Si plus oblectat mentem delectatio fornicationis quam amor castitatis, adhuc in homine peccatum regnat.

Certe si amplius delectat pulchritudo intimæ ca- stitatis, jam non regnat peccatum, sed regnat justitia.

Omnis immunda pollutio, fornicatio dicitur: ex delectatione enim fornicandi varia gignuntur flagi- tia, quibus regnum Dei clauditur, et homo separatur a Deo.

Fornicatio maximi est sceleris, quia per carnis immunditiam templum Dei violat, et tollens mem- bra Christi, facit membra meretricis.

Luxuriosa namque vita carnem cito debilitat, fractamque celeriter ducit ad senectutem.

Omnibus peccatis fornicatio major est, quia forni- catio antecedit mala.

Melius est enim mori quam fornicari, vel libidine maculari.

Libido in infernum hominem mergit.

Libido in Tartarum hominem mittit.

Gravius libido urit quem occisum invenerit.

Corpus enim labore fatigatum minus delectatur flagitio.

Otio enim dedito, cito luxuria subrepat.

Vacans cito luxuria præoccupatur.

CÆSARIUS.

Contra reliqua vitia oportet nos omni virtute resi- stere: contra libidinem vero non expedit repugnare, sed fugere.

EX VITIS PATRUM.

Castitas gignit ab continentiam, gastrimargia autem mater est incontinentiæ.

Viridis herba prope aquam nascens, et vitium li- bidinis in visitationibus mulierum.

Magis approxima igni ardenti quam mulieri ju- veni, cum et ipse sis juvenis.

Nihil enim valet eum mundum esse corpore, qui pollutus est mente.

Non enim æstus hominis declinabit, nisi qui ani- mæ motus ante comprehenderit.

CAPUT XXII.

De perseverantia.

CHRISTUS.

Qui autem perseveraverit usque in finem, hic sal-vus erit (Math. xxiv).

PAULUS.

Nunc vere liberati a peccato, servi autem facti Deo, habentes fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam (Rom. vii).

SALOMON.

Melior est finis orationis quam principium (Eccles. vii).

Sta in testamento tuo, et in illo colloquere, et in opere mandatorum tuorum veterasce (Eccles. xi).

HIERONYMUS.

Non quæruntur in Christianis initia, sed finis; quia Paulus male cœpit, sed bene finivit.

Judæ laudantur exordia; sed finis perditionis dam- nator.

Cœpisse multorum est, ad culmen venisse pauco- rum.

GREGORIUS.

Virtus boni operis perseverantia est.

Incassum quippe bonum agitur si ante terminum vitæ deseratur.

Ille bene immolat qui sacrificium boni operis us- que in finem debitæ producit actionis.

ISIDORUS.

Tunc enim placet Deo nostra conversatio, quando bonum quod inchoamus perseverantissime comple- mus.

B Bonum est ergo non cœpisse, sed perfecisse virtus est.

Non inchoantibus præmium promittitur, sed per- severantibus datur.

Semper in vita hominis finis quærendus est: quia non respicit quales antea fuerimus Deus, sed quales circa finem vitæ exstiterimus.

Unumquemque enim Deus de suo fine, non de vita præterita judicat.

CYPRIANUS.

Ex fine enim suo unusquisque aut justificatur, C aut condemnatur.

CAPUT XXIII.

De securitate.

CHRISTUS.

Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus est (Math. xxiv).

Omnibus dico, vigilate (Marc. xiii).

PETRUS.

Estote itaque prudentes, et vigilate in orationibus (I Petr. iv).

PAULUS.

Cum enim dixerint homines, Pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus (I Thess. x).

HIERONYMUS.

D Cavendum est ne quod in nobis optimum est labat- ur in vitium.

Ideo nobis Dominus temporis sui celavit adven- tum, ut penduli ob expectationis incertum, semper judicem nostrum credamus esse venturum, quem, quando venturus sit, igooramus.

Omnis vita sapientis meditatio est mortis.

Si qua est præsentis temporis lætitia, ita est agenda, ut nunquam amaritudo sequentis judicii re- cedat a memoria.

Plerumque enim hostis callidus mentem cum pec- cato supplantat: et cum de ruina afflictam respicit, securitatis pestiferæ blanditiis seducit.

Qui igitur mente securus est perpetratis iniquita- tibus, ipse sibi testis est quia innocens non est.

Cumque mens secreta redditur in corpore, animus A laxatur.

Cum bona, fratres, agitis, semper ad memoriam mala acta revocate.

Ut cum caute culpa agnoscitur, nunquam de bono opere iocunde animus letetur.

Horam vero ultimam Deus noster idcirco voluit nobis esse incognitam, ut semper possit esse suspecta, ut dum illam videre non possumus, ad illam nos sine intermissione præparemus.

ISIDORUS.

Neque justus de sua justitia confidat, neque de Dei misericordia desperet, sed habeat in corde spem pariter et metum: sic speret misericordiam, ut justitiam metuat; sic sit spes indulgentiæ, ut metus affligat.

Quamvis quisque sit justus, nunquam necesse est ut in hac vita sit securus.

Quamvis sanctorum conversatio probabilis sit, incertum tamen hominibus est quo sicut fine destinati.

Nulla res de peccato securum faciat, quamvis poenitentia peccatorum sit propitia, sine metu tamen homo esse non debet: quia poenitentiae satisfactio divino tantum pensatur iudicio, non humano.

Neque unquam oportet poenitentem habere de peccatis securitatem.

Nam securitas inducit negligentiam, negligentia autem sæpe incautum facit hominem, et ad vitia transacta reducit.

ISIDORUS.

Incertum nanque est uniuscujusque vite tempus, et idcirco festinandum est, ne forte subito mors repentina præveniat.

CÆSARIUS.

Quantum sumus securi de præteritis, tantum simus solliciti de futuris.

Omnia enim crimina vel peccata cito ad nos revertuntur, si non quotidie bonis operibus expungentur.

CAPUT XXIV.

De stultitia.

CHRISTUS.

Omnis qui audit verba mea, et non facit ea, similis est viro stulto (Matth. vii).

PAULUS.

Quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes (I Cor. i).

Sustinetis enim insipientes, cum sitis ipsi sapientes (II Cor. xi).

SALOMON.

Stulti ea quæ sunt sibi noxia cupiunt, et imprudentes odio habuerunt scientiam (Prov. i).

Stultus creditur labiis, stultus labiis verberatur (Prov. x).

Os autem stulti confusio proximum est (Ibid.).

Qui stultus est, serviet sapienti (Prov. xi).

Homo versutus cefat scientiam, cor insipientium provocabit stultitiam (Prov. xii).

Qui autem, falsus est, aperit stultitiam suam (Prov. xiii).

Cor stultorum dissimile erit (Prov. xv).

Stultus pascitur imperitiâ (Ibid.).

Stultitia gaudium stulto (Ibid.).

Non decent stultum verba composita, nec principem labium mentiens (Prov. xvii).

Expedit magis ursæ occurrere raptis fetibus, quam fatuo confidenti sibi in stultitia sua (Ibid.).

Quid prodest habere divitias stulto, cum sapientiam emere non possit (Ibid.)?

Homo stultus plaudet manibus, cum sponderit pro amico suo.

Stultus si tacuerit, putabitur sapiens: et si compresserit labia sua, intelligens (Ibid.).

B Os stulti, contitio ejus: et labia illius ruina anime ejus (Prov. xviii).

Stultitia hominis supplantat gressus ejus, et contra Deum fervet animo suo (Prov. xix).

Ne respondeas stulto juxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis (Ibid.).

Quomodo pulchras frustra habet claudus tibias, sic indecens est in ore stultorum parabola (Ibid.).

Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur (Ibid.).

Sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurii, ita qui tribuit insipienti honorem (Ibid.).

Si contuderis stultum in pileo, quasi ptisanas feriente desuper pileo, non auferetur ab eo stultitia ejus (Prov. xxvii).

C Stultus complicat manus suas (Eccles. iv).

In vita stultus ambulans, cum ipse insipiens sit, omnes stultos æstimat (Eccles. x).

Labia insipientis præcipitabunt eum, initium verborum ejus stultitia et novissimus oris illius error pessimus (Ibid.).

JESUS SIRACH.

Homines stulti non apprehendunt sapientiam, et non videbunt illum (Eccl. xv).

Stultus acriter improperebit (Eccles. xviii).

A facie verbi parturit fatuus, tanquam gemitus partus infantis (Eccles. xix).

Sagitta infixæ femori carnis sic verbum in ore D fatui (Ibid.).

Datus insipientis non erit utilis tibi, oculi enim illius septemplex sunt: exigua dabit ei multa improperebit, et apertio oris illius infamatio est (Eccles. xx).

Fatuo non erit amicus, et non erit gratia in bonis illius (Ibid.).

Qui enim edunt panem fatui, falsæ lingue sunt (Ibid.).

Ex ore fatui reprohabitur parabola, non enim illam dicit in tempore suo (Ibid.).

Cor fatui quasi vas confractum, et omnem sapientiam non tenebit narratio (Eccles. xxi).

Narratio fatui quasi sarcina in via (Ibid.).

Compedes in pedibus, stulto doctrina (Ibid.).

In ore fatuorum cor illorum, et in corde sapien- A tum os illorum (*Ibid.*).

Confusio patris est de filio indisciplinato (*Eccles. xxi*).

Qui decet fatuum, quasi qui conglutinat testam.

Cum stulto non multum loquaris, et cum insensato ne abieris (*Ibid.*).

Arenam, et sal et massam ferri, facilius est portare, quam hominem imprudentem, et fatuum, et inplum.

Præcordia fatui, quasi rota carri; et quasi axis versatilis, sic cogitatio stulti (*Eccles. xxxiii*).

Melior est homo qui abscondit stultitiam suam, quam qui abscondit sapientiam suam (*Eccles. xli*).

Labia insipientium narrabunt stultitiam (*Eccles. xli*).

Verba autem prudentium statera ponderabuntur B (*ibid.*).

Non communices homini indocto, ne male de progene tua loquatur (*Eccles. viii*).

HIERONYMUS.

Stultiloquium enim et scurrilitas vel scyrrum non decent Christianum.

Decet autem sermonem ejus sale esse conditum, ut gratiam apud audientes habeat.

Quidquid enim amens loquitur, vociferatio et clamor est appellandum.

MILARIUS.

Stultus juxta infirmitates suas sentit, et juxta imbecillitatem naturæ suæ sentit.

GREGORIUS.

Sicut nec auris escas, nec guttur verba agnoscit, ita nec stultus quisque sententiam sapientiæ intelligit. C

Fatum cum sapientibus in prædicatione non suscipies, nec per eum qui implere non valet, illi qui prævalet obsistas.

ISIDORUS.

Nihil stultitia pejus, nihil insipientia deterius, nihil ignavia turpius.

Ignorantia vitiorum nutritrix est.

Ignorantia enim, quid sit culpa dignum non sentit. Insipiens quotidie peccat.

Indoctus enim facile decipitur, stultus in vitium cito delabitur.

CAPUT XXV.

De avaritia.

CHRISTUS.

Cavete ab omni avaritia, quia non in abundantia cujusque vita ejus est, ex his quæ possidet (*Luc. xii*).

PAULUS.

Omnis fornicatio; et immunditia, et avaritia, nec nominentur in vobis (*Ephes. v*).

Omnis fornicator, aut immundus, aut avarus (quod est idolorum servitus), non habet hæreditatem in regno Christi et Dei (*I Cor. v*).

SALOMON.

Conturbat domum suam, qui sectatur avaritiam (*Prov. xv*).

Nullumque est justitiæ in illo corde vestigium, in quo sibi avaritia facit habitaculum.

Qui autem odit munera, vivet (*Eccles. v*).

Avarus non impletur pecunia, et qui amat divitias, fructus non capiat ex eis.

Avaro autem nihil est scelestius, nihil est iniquius quam amare pecuniam: habet enim animam suam venalem.

Multos perdit aurum atque argentum (*Eccles. viii*).

Non sit porrecta manus tua ad capiendum, et ad dandum collecta.

AUGUSTINUS.

Sicut enim avaritia in infernum ponit, ita jugum Christi in cælum levare consuevit.

HIERONYMUS.

Avaro tam deest quod habet, quam quod non habet.

Avaritia modum ignorat, et cum omnia devoret, nescit penitus saturari.

Esurit semper et inops est, et cum feralibus dentibus universa mundi regna discerpit, et se adhuc jejunam confitetur.

GREGORIUS.

Impetiginem quoque habet in corpore, quisquo avaritia vastatur in mente.

Si autem non possumus relinquere propria, saltem non concupiscamus aliena.

Ad avaritiam cor parentis allicit fecunditas proli, eo enim ad habitum congregandæ hæreditatis accenditur, quia multis hæredibus secundatur.

CYPRIANUS.

Avarus vir inferno est similis.

EX VITIS PATRUM.

Qui amat argentum, non videbit scientiam; et qui congregat illud, obscurabitur.

CAPUT XXVI

De virtutibus.

CHRISTUS.

Nemo qui faciat virtutem in nomine meo, et possit cito male loqui de me (*Marc. ix*).

PAULUS.

Non est enim in sermone regnum Dei, sed in virtute (*I Cor. iv*).

Alii per Spiritum sanctum datur operatio virtutum D (*I Cor. xii*).

Fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei (*I Cor. ii*).

SALOMON.

Noli prohibere benefacere eum qui potest, si vales et ipse benefacere (*Prov. iii*).

Omni custodia conserva cor tuum, quia ex ipso vita procedit (*Prov. iv*).

HIERONYMUS.

Multæ sunt virtutum species, quæ sectatoribus suis retribuunt regna cælorum. Unum quidem iter, sed perveniendi multa compendia. Qui perficere studet, etiam si gradum perfectionis attingat, semper tamen invenit quod crescat, ut per dies singulos seipso melior fiat.

Nemo potest et virtutes simul et divitias possidere. **A**

AUGUSTINUS.

Imitatur virtutem malitia, et zizania confundit frumentum.

AMBROSIIUS.

Non potest mens regnum habere virtutum, nisi prius excusserit jugum vitiorum.

GREGORIUS.

Scientia etenim virtus est, humilitas autem custos virtutis.

Sanctus quisque etiam cum perversa mente requiritur, a bonitatis suæ studio non mutatur.

In via Dei socios habere desiderate.

Illæ mentes supernos cives aspiciunt, quæ cum virtutum odoribus ad Deum per sancta desideria proleiscuntur.

Cum vero adhuc in timore quis bona agit, a malo penitus non recessit.

Ex timore frequenter vitium prætermittitur, ex charitate autem virtutes oriuntur, fides, spes, charitas.

Gaudeat in opus bonum, quod unaquæque virtus administrat.

ISIDORUS.

Ad virtutes difficile confugimus, ad vitia sine labore labimur.

-Occultæ virtutes pro elatione sunt.

Grandes enim sudores patimur, ut ad cælum ascendere valeamus.

-Sicut paulatim homo a minimis vitiis in maxima proruit, ita gradatim ad ea quæ sunt excelsa consurgit.

Qui autem virtutes inordinate comprehendere nititur, cito periclitatur.

Ille est causa in rerum natura, ut quicumque velociter ad perfectum tendunt sine dubio celeriter finiantur.

Prius vitia stirpanda sunt in homine, deinde inserendæ virtutes.

Nam conjungi non potest veritas cum mendacio.

Vis autem virtutes tuas augere, publicare noli.

CYPRIANUS.

Nihil prodest verbis proferre virtutem, et factis destruere veritatem.

CAPUT XXVII.

De vitiis.

CHRISTUS.

Ab intus enim de corde hominum cogitationes malæ procedunt (*Matth. xv*).

Adulteria, fornicationes, homicidia, furta, avaritia, nequitia, impudicitia, oculus malus, blasphemia, superbia, stultitia, omnia hæc mala ab intus procedunt, et coinquinant hominem (*Ibid.*).

PAULUS.

Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediat concupiscentiis ejus (*Rom. vi*).

SALOMON.

Iniquitates suæ capiunt impium, et funibus peccatorum suorum constringitur (*Prov. v*).

AUGUSTINUS.

Nulla caro exultat in Deo, quæ vivit in vitiis.

HIERONYMUS.

Non purgantur mala vitiorum, nisi ex comparisonem virtutum.

Malo arboris nodo, malus clavus, aut cuneus infligendus est.

Non poterunt in ore iudicii, aliorum virtutes, aliorum vitia sublevare.

Circumdati enim vitiis, non possunt videre virtutes.

Omne vitium expello ab anima tua, ut virtutes animæ consequi possis.

Nos vero amore virtutum vitia superemus.

B Omnes enim homines vitiis nostris favemus: et quod propria facimus voluntate, ad naturæ ferimus necessitatem.

ISIDORUS.

Recedens homo a Deo, statim vitiorum traditur potestati.

Ut dum patitur infesta vitia, revertendo, unde cecidit, respiscat.

Satis delicate se palpant, qui volunt sine labore vitia superare.

Perfecte renuntiat vitio, qui occasionem evitat in perpetrando peccato.

Vitia vero cordis tui revela.

Nonnunquam hominem sua persequuntur, quia nimirum qui prius volendo ea sibi fecit socia, postea sentit etiam nolens stimulosa dupliciter.

C Est autem criminis reus, qui et admittit scelera per voluntatem et defendit ea per contumaciæ tumorem.

Invicem sibi succrescunt vitia, ut dum unum abiecit, succedat aliud.

Aliquando utiliter peccat in minimis vitiis, ut major ac utilius caveantur.

Veraciter enim sanantur vitia, quæ vitia virtutibus, non vitiis, excluduntur.

CÆSARIUS.

Vitia enim nostra hostes nostri sunt.

IN VITIS PATRUM.

Sicut pinguis terra germinat quod abconsum est in ea, sic et caro pinguis producit vitium.

CAPUT XVIII.

De ebrietate.

CHRISTUS.

Attendite autem vobis, ne forte graventur corla vestra crapula vel ebrietate, et curis huius vitæ (*Luc. xxi*).

PAULUS.

Nolite inebriari vino, in quo est luxuria (*Ephes. v*).

SALOMON.

Luxuriosa res vinum, et tumultuosa ebrietas: quicumque in his delectatur, non erit sapiens (*Prov. xx*).

Nec intuearis vinum quando flavescit, et cum splenderis in vitro color ejus: ingreditur blande, sed in novissimo mordebit ut coluber, et sicut regulus venena diffundit (*Prov. xxiii*).

Nullum secretum est ubi regnat ebrietas.

JESUS SIRACH.

Operarius ebriosus non locupletabitur, et qui spernit modica, paulatim decedit (*Eccles. xix*).

Vinum et mulieres apostatare faciunt sapientes, et arguunt sensatos (*Ibid.*).

Sufficiens est homini erudito vinum exiguum, in orniendo non laborabis ab illo, nec senties dolorem (*Eccles. xxxi*).

Diligentes vinum noli provocare, multos enim exterminat vinum (*Ibid.*).

Amaritudo animæ, vinum multum potatum (*Ibid.*).

Æqua vita hominibus, vinum in sobrietate (*Ibid.*).

Si bibas illud moderate, sobrius eris.

Vinum in jocunditatem creatum est, non in ebrietate (*Ibid.*).

Vinum moderate potatum sanitas est corporis et animæ (*Ibid.*).

Vinum multum potatum irritationem et iram, et ruinas multas facit (*Ibid.*).

Sicut ignis probat ferrum durum, sic vinum corda arguet (*Ibid.*).

PIERONYMUS.

Ubicunque saturitas atque ebrietas fuerit, ibi libido dominatur.

Religiosus nunquam vino redoleat, ne audiat illud Philosophi : Hoc non est osculum porrigere, sed propinare.

Quidquid inebriat, et statum mentis evertit, similiter fugiamus ut vinum.

Ventrem distentum cibo, et vino et potionibus irrigatum, voluptas genitalium sequitur.

Quidquid est seminalium voluptatum, est venenum potatum.

AMBROSIVS.

Infirmum stomachum moderatus cibus et vinum confortat, ebrietas autem corpus debilitat.

Plerosque enim gula et abundantia vini turpiter in luxuriam seducunt.

Vinum quippe non reputatur in usu, sed condemnatur in excessu.

ISIDORUS.

Ebrietas autem perturbationem gignit mentis, furorem cordis, flammam libidinis.

Ebrietas autem ita mentem alienat, ut ubi sit nesciat : unde etiam malum non sentitur quod ebrietate committitur.

Plerisque laus est multum bibere, et non inebriari. Audiant hi adversum se dicentem prophetam : *Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem.*

Non solum ex vino inebriantur homines, sed etiam ex cæteris potandi generibus quæ vario modo conficiuntur.

NASILIUS.

Sicut enim piscis se preparat ut glutiat escam, ita et ebriosus in vino suscipit inimicum.

Vinum enim Dominus nobis ad lætitiæ cordis, non ad ebrietatem donavit.

A Plurimi namque homines per vinum maximam debilitatem contraxerunt, nec potuerunt consequi pristinam firmitatem, quia non temperaverunt gulæ ardorem.

Ebriosus putat se aliquid optimum habere, cum fucrit in præcipitia devolutus.

In omnibus te exhibe sobrium vitæ, sobrietas in omnibus exhibeatur Deo.

CAPUT XXIX.

De decimis.

CURSTUS.

Omnem decimam vestram distribuite, inferte omnem decimam in horreo meo, ut sit cibus in domo mea, et probate me in his, dicit Dominus (*Malach. iii*).

PAULUS.

De filiis Levi sacerdotum accipientes, mandatum habent decimas sumere a populo, secundum legem, id est a fratribus suis (*Hebr. vii*).

Hilarem datorem diligit Deus (*II Cor. i*).

SALOMON.

Alii dividunt propria, et ditiores fiunt (*Prov. xi*).

Alii rapiunt non sua, et semper in egestate suat (*Ibid.*).

JESUS SIRACH.

In omni dato hilarem fac vultum, et in exultatione sanctifica decimas (*Eccles. xxv*).

C Da Altissimo secundum datum ejus, et in bono oculo adinventionem facito manuum tuarum : quoniam Dominus Deus noster retribuens est, et septies tantum reddet tibi (*Ibid.*).

AUGUSTINUS.

Decimæ enim tributa sunt egentium animarum : quod si decimas dederitis, non solum abundantiam fructuum recipietis, sed etiam sanitatem corporis consequemini.

Non eget Dominus Deus, non præmium postulat, sed honorem.

Deus enim noster qui digonatus est totum dare, decimam a nobis dignatur repetere, non sibi, sed nobis sine dubio profuturam. Unde propheta dicit : Primitias aræ et vineæ toreularis tui non tardabis offerre mihi (*Exod. xxii, Ezech. xlii*).

D Si tardius dare peccatum est, quanto magis est non dedisse ?

De militia, de negotio, de artificio, redde decimas.

Cum enim decimas dando, et ex terrenis cælestia possis promereri, quare per avaritiam duplici te benedictione defraudas ?

Hæc est enim Domini justissima consuetudo, ut si tu illi decimam non dederis, tu ad decimam revoceris.

Dabis impio militi quod non vis dare sacerdoti. Benefacere Deus semper paratus est, sed hominum malitia prohibetur.

Decimæ enim ex debito requirantur, et qui eas dare noluerit, res alienas invasit.

Et quanti pauperes in locis ubi ipse habitat, illo A decimam non dante, fame mortui fuerint, tantorum homicidiorum reus ante tribunal æterni iudicis apparebit, quia rem a Deo pauperibus delegatam suis usibus reservavit.

Qui ergo sibi aut præmium comparare, aut peccatorum desiderat indulgentiam promereri, reddat decimas Deo.

Unusquisque Christianus, et omnis ordo catholicorum etiam de novem partibus studeat eleemosynam dare.

CAPUT XXX.

De cupiditate.

CHRISTUS.

Quam difficile est confidentes in pecuniis in regnum Dei introire: difficile qui pecunias habet, in regnum Dei introibit (*Marc. x*).

PAULUS.

Radix omnium malorum est cupiditas: quam quidam appetentes, erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis (*I Tim. vi*).

SALOMON.

Semitæ omnis avari animas possidentium rapiunt (*Prov. i*).

Aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus enavior (*Prov. ix*).

Statera dolosa abominatio est apud Deum, et pondus æquum voluntas ejus (*Prov. xi*).

Suavis homini panis mendacii, postea implebitur os ejus calculo (*Prov. xx*).

JESUS SIRACH.

Viro cupido et tenaci, sine ratione est substantia (*Eccle. xiv*).

Insatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis, non satiabitur, donec consumat aresaciens animam suam (*Ibid.*).

Qui ædificat domum impendiis alienis, quasi qui colligit lapides suos in hieme (*Eccle. xxi*).

Muli dati sunt in auri casus, et facta est in specie illius perditio illorum.

AMBROSIIUS.

Porro cupiditas atque superbia, in tantum unum est malum, ut nec superbus sine cupiditate, nec sine superbia possit cupidus inveniri.

ISIDORUS.

Gravi enim dolore amittuntur, quæ cum magno amore habentur.

Minus autem amittendo dolemus, quod minus possidendo diligimus.

Gloriam temporalem sequentes, etsi nitidi sunt foris fulgore potentie, intus tamen vacui sunt elatione superbiæ.

Qui in appetendis honoribus sæculi, aut prosperitatibus mundi instanter desudat laborare, hic et in futuro vacuus invenietur a requie.

Nemo potest spiritualia bella soscipere, nisi prius carnis domaverit cupiditates.

Non potest ad contemplantum Deum mens esse

libera, cum desideriis hujus mundi, et cupiditatibus inhiat.

Neque enim poterit alta conspicerere oculus quem pulvis claudit.

Omni peccato pejor est avaritia, et amor pecuniarum.

Cupiditas omnium criminum mater est. Ergo si succiditur mater criminum, non pullulant cæteræ soboles peccatorum.

Nunquam satiari novit cupiditas, semper avarus eget; quantumque magis acquirit, tantum amplius quærit.

Plurimi potentes tanta cupiditatis rabie inflammantur, ut de confinibus suis pauperes excludant.

Non est mirum quod morientes in inferni ignibus deportentur, si viventes flammam cupiditatis suæ minime exstinxerunt.

Qui desiderio cupiditatis aestuant, flatu diaboliæ inspirationis uruntur.

EUSEBIUS.

Pecuniæ cupiditas populorum corda mortalium superat, etiam fraternam necessitatem violat.

EX VITIS PATRUM.

Nihil prodest pecuniam non habere, si voluntas fuerit possidendi.

Tantum habeamus, quantum necessitas poscit, non quantum cupiditas concupiscit.

Nihil prodest ei nuditas cui inest cupiditas.

CAPUT XXXI.

De disciplina.

JOANNES.

Ego quos amo, castigo et arguo (*Apoc. iii; Hebr. xii*).

PAULUS.

Omnis autem disciplina in præsentem videtur non esse gaudii, sed mœoris: postea fructum pacatissimum exercitatis per eam reddit justitiæ (*Hebr. xii*).

SALOMON.

Audi, fili mi, disciplinam patris tui, et non dimittas legem matris tuæ, ut addatur gratia capiti tuo, et torques collo tuo (*Prov. i*).

Tene disciplinam, ne dimittas eam: custodi illam, quia ipsa est vita tua (*Prov. iv*).

Accipite disciplinam, et nolite abjicere eam.

Noli ergo arguere derisorem, ne oderit te (*Prov. ix*).

Argue sapientem, et amabit te (*Ibid.*).

Qui diligit disciplinam, diligit scientiam (*Prov. xii*).

Qui autem odit increpationem, insipiens est (*Ibid.*).

Via vitæ custodiendi disciplinam (*Prov. x*).

Qui autem increpationes reliquerit, errat (*Ibid.*).

Egestas et ignominia ei qui deserit disciplinam (*Prov. xiii*).

Qui autem acquiescit arguenti, gloriabitur (*Ibid.*).

Stultus irridet disciplinam patris sui: qui autem custodit increpationes, astutior fiet (*Prov. xv*).

Qui increpationes odit, moriatur (*Prov. xvii*).

Plus proficit una correctio apud prudentem, quam A
centum plagæ apud stultum (*Prov. xvii*).

JESUS SIRACH.

Vir prudens et disciplinatus non murmurabit correptus (*Eccle. x*).

Priusquam interroges, ne vituperes quemquam :
et cum interrogaveris, corripe juste (*Eccle. xi*).

Qui odit correptionem, minuetur vita (*Eccle. xix*).

Corripe amicum, sæpe enim fit commissio, et non
omni verbo credas (*Ibid.*).

Est correctio mendax in ira contumeliosi (*Ibid.*).

Corripe proximum antequam commineris, et da
locum timori Altissimi (*Ibid.*).

Peccator homo devitat correptionem (*Eccle. xxxii*).

Qui odit correptionem, vestigium est peccatoris
(*Eccle. xxi*).

Nam qui timet Deum, convertetur ad cor suum
(*Ibid.*).

AMBROSIIUS.

Leniter castigatus exhibet reverentiam castiganti :
aspera autem increpatione offensus, nec increpationem recipit, nec salutem.

Sustenta æquanimiter, ut infirmos, quos emendare non potueris, castigatos.

Blanda pietate portandi sunt qui increpari pro sua infirmitate non possunt.

Pro diversitate peccantium, alii portandi, alii castigandi sunt, quia modus diversus est peccatorum.

Tunc enim protervos melius corrigimus, cum ea quæ bene egisse se credunt mala demonstravimus.

GREGORIUS.

Sunt nonnulli qui increpationis verba audiunt, et ad poenitentiam redire contendunt, quia poenæ terrent quos alioquin præmia non invitant.

Audiat de regno quod amet, audiat de supplicio unusquisque quod timeat : ut si amor ad regnum non trahat, timor invitet.

ISIDORUS.

Salubriter accipiunt justî, quoties de suis excessibus arguuntur.

Plerumque mali, similes sibi in malo, defendunt.

Qui per blanda verba castigatus non corrigitur, acris necesse est ut arguatur.

Cum dolore enim abscindenda sunt quæ leniter sanari non possunt.

Quia admonitus secreto, corrigi de peccato negligit, publice arguendus est, ut vulnus quod occulte sanari nescit, manifeste debeat emendari.

Palam sunt arguendi qui palam nacent, ut dum aperta objurgatione sanantur, hi qui eos imitando deliquerunt, corrigantur.

Dum unus corripitur, plurimi emendantur.

Melius est ut pro multorum salvatione unus condemnatur, quam pro unus licentia multi periclitentur.

CAPUT XXXII.

De fide.

CHRISTUS.

Omnia possible sunt credenti (*Marc. ix*).

Habete fidem Dei (*Marc. xi*).

Qui non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit quia quodcumque dixerit fiat, fiet ei (*Ibid.*).

Qui credit in Filium Dei, habet vitam æternam (*Joan. iii*).

Qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum (*Ibid.*).

JACOBUS.

Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat?

Nunquid poterit fides salvare eum (*Ibid.*)?

Fides sine operibus otiosa est (*Ibid.*).

Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita fides sine operibus mortua est (*Ibid.*).

PAULUS.

B Virtus enim Dei est, in salutem omni credenti (*Rom. iv*).

Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fidei Abraham (*Gal. iii*).

In omnibus sumentes scutum fidei, et galeam salutis accipite, et gladium spiritus, quod est verbum Dei (*Ephes. vi*).

Sine fide impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et in-quirentibus se remunerator sit (*Hebr. xi*).

SALOMON.

Fidem posside cum proximo in paupertate illius, ut et in bonis illius læteris (*Eccle. xxi*).

AUGUSTINUS.

Si enim justus est qui ex fide vivit, iniquus est qui non habet fidem.

C Homini fideli, totus mundus divitiarum; infideli autem nec ad modicum divitiarum sunt.

Fidelibus nox in diem mutatur; infidelibus autem etiam ipsa lux tenebrarum fit : usque adeo prævalet fides, ut homines super mare pedibus faciat ambulare.

Magna est fides, sed nihil prodest, si non habuerit charitatem.

HIERONYMUS.

Quid prodest si impie agens Deum voce invocas quem operibus negas?

Deus in bonis operibus fidelium non tantum considerat oblationis magnitudinem, quantum fidei veritatem.

D

GREGORIUS.

Ille enim vere credit qui exercet operando quod credit : per fidem namque ab omnipotenti Deo cognoscimur.

Quid prodest si eidem Redemptori nostro per fidem jungimur, si ab eo moribus disjungamur?

ISIDORUS.

Beatus est autem qui et recte credendo bene vivit, et bene vivendo fidem rectam custodit.

Christianus enim malus, dum secundum Evangelii doctrinam non vivit, etiam ipsam fidem quam verbo colit, oborta tentatione facile perdit.

Deus si creditur, merito invocatur et quaeritur; ac per hoc tunc perfecte laudatur, quando et creditur.

Fides nequaquam vi extorquetur, sed ratione atque exemplis suadetur in corde.

Respicit Deus fidem, ubi se non possunt homines excusare : fides enim quæ corde retinetur confessione oris ad salutem profertur.

Multi fidem Christi ex corde non amant, sed humano terrore, eandem per hypoerisim tenere se simulant : et qui esse non possunt aperte mali, per terrorem fide noscuntur boni.

CAPUT XXXIII.

De spe.

PAULUS.

Nos ipsi primitias spiritus habentes, expectamus redemptionem : spe enim salvi facti sumus (Rom. viii).

Spes autem quæ videtur, non est spes (Ibid.).

Nam quod videt quis, quid sperat (Ibid.)?

Si autem quod non videntur speramus, per patientiam expectamus (Ibid.).

JACOBUS.

Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento movetur et circumfertur (Jacob. i).

SALOMON.

Expectatio iustorum, lætitia : spes impiorum peribit (Prov. x).

Spes quæ differtur, affligit animam (Prov. xii).

ORIGENES.

Neque salus esse cuiquam potest, nisi prius sibi propitium faciat Dominum.

ISIDORUS.

Qui male agere non desistunt, vana spe indulgentiam de Dei pietate requirunt, quam recte quererent, si ab actione prava cessarent.

Metuendum valde est ut neque per spem veniæ, quam promittit Deus, perseveranter peccemus; neque quia juste peccata distringit, veniam desperemus : sed, utroque periculo evitato, et a malo declinemus, et de pietate Dei veniam speremus.

Omnis quippe iustus spe et formidine nitet; quia nunc illum ad gaudium spes erigit, nunc ad formidinem terror gehennæ adducit.

Qui enim veniam de peccato desperat, plus de desperatione quam de commisso scelere se damnat.

Desperatio auget peccatum.

Desperatio pejor est omni peccato.

Corrige igitur teipsum, et indulgentiæ habeto spem.

Nulla tam gravis est culpa, quæ non habeat veniam.

Nulla te securitas deceptum a pœnitentiæ intentione suspendat.

Incessanter in corde tuo spes et formido constant, pariter sint in te timor atque fiducia.

CAPUT XXXIV.

De gratia.

CHRISTUS.

Gratis accepistis, gratis date (Matth. x).

Gratia et veritas per Jesum Christum facta est (Joan. i).

PAULUS.

Ubi autem abundavit peccatum, superabundavit

A gratia : ut sicut regnavit peccatum in mortem, ita et gratia regnet per justitiam in vitam æternam (Rom. v).

Stipendia enim peccati, mors ; gratia autem Dei, vita æterna (Rom. vi).

Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi (Ephes. iv).

SALOMON.

Qui bonus est, a Domino hauriet gratiam (Prov. xii).

Oculi tui vias Domini custodiant, ut addatur gratia capiti tuo.

Gratia datur in conspectu omnis viventis.

Est datus, cui non est utilis ; et est datus, cui retributio duplex est.

GREGORIUS.

B Dominus qui talenta contulit, rationem positurus reddit : quia is qui nunc pie spiritalia dona tribuit, districte in iudicio merita exquiret.

Bonum quod in tranquillitate sumitur, in tribulatione manifestatur.

Sunt namque nonnulli qui donum intelligentiæ perceperunt, sed sola quæ carnis sunt, sapiunt.

ISIDORUS.

Interdum peccantibus nobis, sua Deus dona retrahit, ut ad spem divinæ propitiationis mens humana consurgat.

Ab illo enim nobis omnia bona, gratia præveniente, donantur.

Profectus hominis donum Dei est, nec a se potest quisquam, sed a Domino corrigi. Non enim quidquam boni habet proprium homo, cuius via non est ejus.

Cum quisque aliquid donum Dei accipit, non appetat amplius quam quod meruit, ne dum alterius membri officium arripere tentat, id quod meruit perdat.

Conturbat enim corporis ordinem totum, qui non suo contentus officio subripit alienum.

Quod enim sapientes sumus, quod divites, quod potentes existimus, non alterius, sed potius divino munere sumus.

Utamur ergo optime divinis beneficiis, quatenus et Deum non pœniteat dedisse, et nobis accepisse sit utile.

D In divisione bonorum diversi percipiunt diversa Dei munera, non tamen conceduntur uni omnia, ut sit pro utilitatis studio, quod alter adquiretur in altero. Item dicit : Munera gratiarum alia isti, alia vero donantur illi, nec dantur ita habere uni, ut non egeat alterius.

Auferre Deus dicitur homini donum quod homo non habuit, id est, quod accipere non meruit.

EUSEBIUS.

Sicut gratia gratis accipitur a Deo, ita gratis eadem ministratur.

CAPUT XXXV.

De discordia.

CHRISTUS.

Omne regnum divisum contra se desolabitur : et

omnis civitas vel domus divisa contra se non stabit **A**
(*Matth. xii et Luc. xi*).

Necesse est enim ut veniant scandala (*Matth. x*).

Veruntamen vae homini illi per quem scandalum venit (*Ibid.*).

PAULUS.

Omnia quidem munda sunt, sed malum est homini qui per offendiculum manducat (*Rom. xiv*).

In pace autem vocavit nos Deus (*I Cor. vii*).

Non enim dissensionis est Deus, sed pacis (*I Cor. xiv*).

Pax fratribus, et charitas cum fide, a Deo Patre et Domino Jesu Christo (*Rom. i et Apoc. i*).

SALOMON.

Abominatio est Domino labia mendacia : qui autem fideliter agunt, placent Deo (*Prov. xii*).

Vir iracundus provocat rixas : qui patiens est, mitigat suscitatas (*Prov. xv*).

Illo perversus suscitatur lites, et verbosus separat principes (*Prov. xvi*).

Semper jurgia quaerit malus, angelus autem crudelis mittetur contra eum (*Prov. xvii*).

GREGORIUS.

Deus quippe in unitate est, et illi ejus gratiam habere merentur qui se ab invicem per sectarum scandalum non dividunt. Munus enim non accipitur, nisi ante discordia ab animo pellatur.

Quam gravis est culpa discordiae, pro qua nec munus accipitur.

Quidquid enim protervus vel indignus amicus protulerit, objurgantis furor est, non dilectio correctionis. **C**

Quale jam est misericordiae sacrificium, quod cum discordia proximi offertur?

CAPUT XXXVI.

De juramento.

CHRISTUS.

Audistis quia dictum est antiquis : Non pejerabis (*Matth. v*).

Reddes autem Domino juramenta tua (*Ibid.*).

Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per caelum, neque per terram (*Ibid.*).

Sit autem sermo vester : Est est, Non non (*Matth. v*).

Quod autem his abundantius est, a malo est (*Ibid.*).

Qui jurat in caelo, jurat in throno Dei, et in eo qui sedet super eum (*Matth. xxiii*). **D**

PAULUS.

Homines enim per majorem sui jurant, et omnis controversiae eorum finis ad confirmationem juramentum est (*Hebr. vi*).

SALOMON.

Qui autem mentitur testis est fraudulentus (*Prov. xii*).

Jurationi non assuescat os tuum (*Eccles. xxiii*).

Vir multum jurans replebitur iniquitate, et non discedit a domo illius plaga (*Ibid.*).

Si in vacuum juraverit vir, non justificabitur (*Ibid.*).

Indisciplinatae loquelae non assuescas os tuum : est enim in illa verbum peccati (*Ibid.*).

ISIDORUS.

Sicut mentiri non potest qui non loquitur, sic perjurare non poterit qui non appetit jurare.

Non est contra Dei praecceptum jurare, sed dum usum jurandi facimus perjurii crimen incurrimus.

Nunquam ergo juret, qui perjurare timet.

Multi ut fallant perjurant, ut per fidem sacramenti fidem faciant verbi, sicque fallendo, dum perjurant et mentiuntur, homines decipiunt.

Interdum et falsis lacrymis seducti, decipimur : et credimus dum plorant, quibus credendum non erat.

Plerumque sine juramento loqui disponimus, sed incredulitate eorum qui non credunt quod dicimus jurare compellimur.

Talique necessitate jurandi consuetudinem facimus.

B Sunt multi ad credendum pigri, qui non moventur ad fidem verbi.

Graviter autem delinquant, qui sibi loquentes jurare cogunt.

Quacunque arte verborum quis juret, Deus tamen, qui conscientiae testis est, ita hoc accipit, sicut ille cui juratur, intelligit.

Dupliciter autem reus fit, qui et Dei nomen in vanum assumit, et proximum dolo capit.

Non est observandum juramentum, cum malum incaute promittitur : veluti si quispiam adulterae perpetim cum ea permanendi fidem polliceatur. Tolerabilius est enim non implere sacramentum, quam permanere in stupri flagitio.

CAPUT XXXVII.

De cogitationibus.

CHRISTUS.

Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matth. v*).

Ab intus enim de corde hominum cogitationes male procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, furta, avaritiae, nequitiae, impudicitia, oculus malus, blasphemia, superbia, stultitia (*Marc. vii*).

Omnia haec mala ab intus procedunt, et coinquinant hominem.

PETRUS.

Charissimi, obsecro vos, tanquam advenas et peregrinos, abstinere vos a carnalibus desideriis, quae militant adversus animam (*I Petr. ii*).

PAULUS.

Charitas non cogitat malum, non gaudet super iniquitatem, congaudet autem veritati (*I Cor. xii*).

Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt (*I Cor. xv*).

Charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore spiritus.

Dico autem spiritui ambulate, et desideria carnis non perficietis (*Gal. v*).

SALOMON.

Qui autem confidit in cogitationibus suis, impie agit (*Prov. xii*).

Cogitationes justorum, judicia : consilia impiorum fraudulenta (*Ibid.*).

Dolus in corde cogitantium mala (*Ibid.*).

Abominatio est a Domino cogitatio mala (*Prov.* xv).

Revela Domino opera tua, et dirigentur cogitationes tuæ (*Prov.* xvi).

Qui attentis oculis cogitat prava, mordens labia sua perficit malum (*Prov.* xvii).

Non præterit Dominum omnis cogitatus, et non abscondit se ab eo ullus sermo (*Eccle.* xlii).

In cogitationibus enim impii interrogatio erit (*Sap.* i).

Impii autem secundum quæ cogitaverunt, correptionem habebunt (*Sap.* iii).

Corpus autem quod corrumpitur, aggravat animam: et deprimit terrena habitatio sensum multa cogitantem (*Sap.* ix).

Non est cogitatus impiorum prudentia.

Qui minoratur corde, cogitat inania, et vir imprudens et errans cogitat stultitiam (*Eccle.* xvi).

Ante tempus ad senectutem ducit cogitatus.

AUGUSTINUS.

Nemo potest a diabolo decipi; nisi qui præbere voluerit suæ voluntatis assensum.

HIERONYMUS.

Potestas quippe diaboli, non in temeritate illius atque jactantia, sed in tua est voluntate.

Diabolus per ea quæ patere videt, aut certe non firmiter clausa, quærit irrumperè, et ad ipsam arcem cordis et animæ pervenire.

Sola pietatis causa est, ubi carnis nulla notitia est.

Non sinas cogitationes malas in corde tuo crescere.

HILARIUS.

Non omnes cogitationes nostræ malæ per diaboli instigationem excitantur, sed aliquoties et nostro nutu emergunt: bonæ autem cogitationes semper a Deo sunt.

GREGORIUS.

Sicut capite reguntur membra; ita cogitationes mente disponuntur.

Dum enim in cogitatione voluntas non reprimitor, etiam in agnitione dominatur.

Omnia enim corda scrutatur Dominus, et universas mentium cogitationes intelligit.

Maligni quippe spiritus undique animam angustant, quando ei non solum operis, verum etiam in cogitationis, atque insuper locutionis iniquitates replicant.

Tunc enim in capite oculos habemus, cum vitam Redemptoris nostri tacita cogitatione conspiciamus.

Quid prodest quod contra hostium insidias tota civitas custoditur, si unum foramen apertum relinquatur, unde ab hostibus intretur?

Omne enim quod subtiliter cogitamus, quasi mente coquimus.

Quia ergo in pace subigere carnis desideria nolumus, quomodo in bello pro Deo ipsam carnem daremus?

Mens nostra a carnis delectatione abigenda est, et a carnis cura necessaria absciudenda non est?

A

ISIDORUS.

Hipertita est causa peccandi, id est, operis et cogitationis: quorum unum dicitur iniquitas, quod opere geritur; aliud injustitia, quod cogitatione admittitur.

Prius autem actio rescenda est, postea cogitatio.

Prius prava opera, postmodum desideria.

Vicissim enim et a cogitatione opera procedunt, et ab opere cogitatio nascitur.

Quamvis ab opere malo quisque vacet, pro solius tamen pravæ cogitationis malitia non erit innocens.

Non enim solum factis, sed et cogitationibus delinquimus, si eis illicite occurrentibus delectemur.

Non est timendum, si bona et mala in cogitationem veniant: sed magis gloriandum est, si mens mala a bonis intellectu rationis discernat.

Nihil juvat quod inter bonum et malum sensu prudentiori discernimus, nisi opere aut mala cogitata caveamus, aut bona intellecta faciamus.

In ipso cogitationis initio resiste, et evades cætera.

Si separaveris cogitationes a corde, non prorumpent in opera.

Si cogitationibus non consenseris, operi cito resistes.

Non enim potest corpus corrumpi, nisi prius corruptus sit animus.

Nihil potest caro facere, nisi quod voluerit animus.

Munda enim a cogitatione animum, et caro non peccabit: melius est ut vites vitium quam ut emendes.

EX LIBRO CLEMENTIS.

Diabolus enim, nisi quis voluntatibus ejus se sponte subdiderit, potestatem adversus hominem non habebit.

EX VITIS PATRUM.

Sicut ignis tepefacit ceram, ita et vigiliæ bonæ cogitationes pessimas.

CAPUT XXXVIII.

De mendacio.

CHRISTUS.

Non falsum testimonium dices (*Matth.* xix, et *Exod.* xx).

PAULUS.

Deponentes omne mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo (*Ephes.* iv).

Nolite mentiri invicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum, cum qui renovatur in agnitionem Dei secundum imaginem ejus qui creavit eum (*Coloss.* iii).

SALOMON.

Qui autem mentitur, testis est fraudulentus (*Prov.* xii).

Qui autem testis est repentinus, concinnat linguam mendacii (*Ibid.*).

Abominatio est Domino labia mendacia (*Ibid.*).

Qui autem fideliter agunt, placent illi (*Prov.* xiv).

Liberat animam testis fidelis; profert mendacia versipellis (*Ibid.*).

Testis fidelis non mentietur, proferat mendacia testis dolosus. (*Ibid.*).

JESUS SIRACH.

Non accipias adversus animam tuam mendacium (*Eccles. ii*).

Noli amare mendacium adversus fratrem tuum, neque in amicum similiter facias (*Eccles. vii*).

Noli velle mentiri omne mendacium : assiduitas enim illius non est bona (*Ibid.*).

Responsum obscurum in vacuum non ibit, os autem quod mentitur occidit animam (*Sap. i*).

HIERONYMUS.

Mendaces faciunt ut nec vera dicentibus credatur.

ISIDORUS.

Sæpe vera præmittit qui falsa dicturus est, ut cum primum acquisierit fidem, ad reliqua mendacia audientes credulos faciat.

Multis videntur vera esse quæ falsa sunt, et ideo non ex Deo, sed ex suo mendacio loquuntur.

Plerumque a veritate incipit qui falsa confingit.

Latent sæpe venena circumdata melle verborum : et tandiu deceptor veritatem simulat, quousque fallendo decipiat.

Summopere cavendum est omne mendacium : omne quoque genus mendacii magnopere fuge.

Omne quod a veritate discordat, iniquitas est.

Esto in verbo verax, neminem mendacio fallas.

Non aliud loquaris, aliudque facias.

Non aliud dicas, et aliud in animo teneas.

Assiduitas jurandi perjurii consuetudinem facit.

Sine consideratione vero non promittas.

Quod non potes facere, non pollicearis.

Multum reus eris, si non reddas quod noveris.

Veritas angulos non habet, nec quærit usuras.

Quod incaute rovistis, non facias ; impia est promissio quæ scelere adimpletur.

CAPUT XXXIX.

De monachis.

MOSES.

Cum voveris votum Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requireret illud Dominus Deus tuus (*Deut. xxi, Eccles. v*).

PAULUS.

Omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere (*I Cor. ix*).

Et ille quidem, ut corruptibilem coronam accipiat, nos autem incorruptam (*II Tim. ii*).

Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat cui se probavit (*Ibid.*).

SALOMON.

Semita justorum declinat mala : custos autem animæ suæ servat viam suam (*Prov. xvi*).

HIERONYMUS.

Nunquam de ore monachi turpis aut lascivus sermo egrediatur.

His enim signis libidinosus animus ostenditur, et per exteriorem hominem interioris hominis vitia demonstrantur.

Monachus non desideret urbium frequentiam, quia de singularitate censetur.

Monachus sit vigil sensu, ne vanis cogitationibus polluetur.

Amet scientiam Scripturarum, et carnis vitia non amabit.

Episcopi imitantur apostolos, et monachi perfectos Patres : ut quorum honorem possident, habere nitantur et meritum.

Monachus habeat simplicitatem columbæ, nec cuiquam machinetur dolos.

Habeat et serpentis astutiam, ne aliorum supplantetur insidiis.

Monachus teneat humilitatem veram.

Monachus qui Christum desiderat, nihil aliud indagat, sed est ei cella pro paradiso, varia Scripturarum dona discerpit, his utitur deliciis, harum B fruitur amplexu.

Ille verus est monachus qui aurum contemnit, et Scripturas sectatur ; et cum in paupertatem incidit, ornatio instat ornatu.

Monachis specialis expetenda est solitudo, ex urbe habitatio facienda.

Non quæras in monacho gloriæ nitorem, sed aui pietatem.

Quidquid in monachos dicitur, redundat in clericos.

Adversum nos loquaces, pro se muti.

Monachus cum corpore clausa cellula lateat, lingua per orbem non discurrat.

GREGORIUS.

Ipsi dispensationibus terrenis inserviant, quos dona C spiritualia non exornant.

Qui penetrare ad intima nequeunt, saltem necessaria foris operentur.

Monachus qui intra possessionem quærit, monachus non est.

ISIDORUS.

Tunc se quisque monachum iudicet, cum se minimum existimaverit cunctis.

BASILIVS.

Cœleste enim donum accipit monachus qui terrenos actus a semetipso projicit, nec implicat, se negotiis sæcularibus militans Deo.

EX VITIS PATRUM.

Monachus enim non solum propterea dicitur quia D uxorem non habet, sed religioni Dei, et servitio ipsius mancipatus est : cura illi est quemadmodum sæculo non placeat, quia magis elegit castitatem, quæ Deo curæ est, et Spiritus sancti habitatio.

Monachus, si ventrem suum et linguam contineat, et vacationem non fecerit, confidat quia non morietur in æternum.

Monachus edens multum, et operans multum, non confidat in hoc.

Qui autem parum edit, etiam si parum operetur, confidat, et viriliter agat, non perdat mercedem suam.

Qui vult ædificare domum, multa procurat, aut possit perficere opus suum : ita monachum multam curam habere oportet, ut possit opus Dei perficere.

Quanti monachorum, dum patris matrisque non A miserantur, suas animas perdidit?

Melior est sæcularis mansuetus, quam monachus animosus et iracundus.

Melior est sæcularis infirmitas serviens fratri, super monachum non miserentem proximo suo.

Monachus bilinguis turbat fratres.

Fidelis autem requiem adducit.

Pallor enim cum humilitate, et maceries, decus est monachi.

Si potueris injuriari ac tacere, et affici conviciis, et portare, magna est hæc res super alia mandata.

EPHRAËM.

Sicut enim sata in bona terra culta, sic anima monachi fructificans cogitationibus divinarum Scripturarum.

Sicut lampas lucida in loco tenebroso refulgens, sic monachus mente sobria, in corde pervigil, in tempore psalmodiæ suæ et orationis.

Sicut pondus salis deprimit infirmum, sic somnus deprimit monachum in oratione.

Sicut vermis corrumpit lignum, sic invidia corrumpit animam monachi.

Sicut tinea exterminat vestimentum, sic detractio animam monachi.

CAPUT XL.

De detractone.

PAULUS.

Omnia autem facite sine murmurationibus et hæsitationibus, ut sine querela sitis, et simplices filii Dei sine reprehensione (Philip. II).

JACOBUS.

Nolite detrahare alterutrum, fratres mei; qui detrahit fratri aut qui judicat fratrem suum detrahit legi, et judicat legem (Jacob. IV).

SALOMON.

Remove a te os pravum, et detrahentia labia procul sint a te (Prov. IV).

Qui detrahit alicui rei, ipse sese in futurum obligat (Prov. XIII).

Qui autem timet præceptum, in pace versatur (Ibid.).

Cum detractoribus ne commiscearis: quoniam repente consurget perditio illorum, et ruinam utriusque quis novit (Rom. XV)?

Tumultus murmurationum non abscondetur (Sapient. I).

AUGUSTINUS.

Ne ergo detrahas, nec audias detrahentem.

HIERONYMUS.

Nonquam ulli detrahes. Accusamus sæpe quod facimus, et contra nosmetipsos nostra vitia invenimus.

Noli detrahare, sed verum dicere.

Cave ne linguam aut aures habeas prurientes: id est, ut nec ipse aliis detrahas, aut alios detrahentes audias.

Malorum quoque solatium est bonos capere, dum peccantium multitudine putant minui peccata.

GREGORIUS.

Cælorum etenim regnum nullus murmurans accipit, nullus qui accipit murmurare potest.

ISIDORUS.

Non detrahas peccanti, sed condole.

Quo in alio detrahis, in te potius pertimesce.

Detractores omnes reprehendunt, omnes vituperant.

Quando alii detrahis, teipsum discute.

Quando alium mordes, tua peccata redargue.

Non alterius delicta, sed tua propria cerne.

Nunquam detrahes, si te bene perspexeris.

Uterque simile crimen impendit, et qui detrahentem audit, et si qui detrahit.

EX VITIS PATRUM.

B Melius est comedere carnem, et vinum bibere, quam contemnere in vituperatione fratrem suum.

Sicut susurrans serpens Evam de paradiso expulit, sic qui detrahit fratri suo, non solum suam, sed etiam audientis animam perdit.

CAPUT XLI.

De voluntate.

CHRISTES.

Si quis Dei cultor est, et voluntatem ejus facit, hunc exaudit Deus (Joan. IX).

PAULUS.

Si voluntas prompta est, secundum quod habet accepta est, non secundum quod non habet (II Cor. VIII).

C Quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit et perficiendi (Ephes. V).

Nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Domini.

SALOMON.

Abominabile est Domino pravum cor; voluntas ejus est in iis qui simpliciter ambulant (Prov. XI).

AUGUSTINUS.

Omnibus enim erit in voluntate quod unusquisque habebit in retributione.

Omne opus præcedit voluntas nostra, dum cogitamus quod operari debemus.

Nihil enim aliud nostrum quærit Deus, nisi voluntatem bonam.

D Malum proprii arbitrii, germinatio est voluntatis.

GREGORIUS.

Ante Dei namque oculos nunquam est vacua manus a munere, si cordis arca repleta fuerit bona voluntate.

Bonum ergo opus nobis sit in voluntate, nam ex divino adjutorio erit in perfectione.

Illic coactus patitur tenebras ultionis, qui hic libenter sustinuit tenebras voluntatis.

Voluntas autem bona est, sic adversa alterius sicut nostra pertimescere: nulli quod tibi juste impendi desideras, denegare: necessitati proximi juxta vires occurrere, et prodesse etiam ultra vires velle.

Semper invidia a bona voluntate discordat.

Deus enim per multas voluntates aliorum in aliis multa operatur bona.

CYPRIANUS.

Nec excusat oppressum necessitas criminis, ubi crimen est voluntatis.

CAPUT XLII.

De indumentis.

CHRISTUS.

Corpus vestrum plus est quam vestimentum (*Matth. vi*).

Qui duas tunicas habet, det non habenti: et qui habet escas, similiter faciat (*Luc. iii*).

PAULUS.

Ilabentes autem alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus (*I Tim. vi*).

SALOMON.

Fallax gratia, et vana est pulchritudo (*Prov. xxxi*).

Omni tempore vestimenta tua sint candida, et oleum de capite tuo non deliciat (*Eccles. ix*).

AUGUSTINUS.

Vestis autem tibi pura circumdetur, non ad pulchritudinem, sed propter necessarium tegumentum, ne dum exquisitis indumentis vestiris, in alteram turpitudinem cadas.

HIERONYMUS.

Plumarum mollities juvenilia membra non foveat.

Quidquid enim corpora nostra defendere potest, et humanæ succurrere imbecillitati, hoc una appellanda est tunica.

GREGORIUS.

Nemo quippe vestimenta pretiosa, nisi ad inanem gloriam quærit, videlicet, ut honorabilior cæteris videatur.

Nemo vult pretiosis vestibus ibi indui, ubi ab aliis non possit videri.

Pro sola enim inani gloria vestimentum pretiosum quæritur.

EPHRAËM.

Ornatus quippe vestium indicat qualiter ea quæ æterna sunt sapiamus, et per studium clarioris amictus, ab æterna claritate nudi esse dignoscamur.

Lavare faciem, manus ac pedes impensius, servos nos indicat esse vitiorum.

BASILIUS.

Dum enim nimis ornatum corporum conspiciamus, corporis et animæ offendimus creatorem.

CAPUT XLIII.

De misericordia.

CHRISTUS.

Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequuntur (*Matth. v*).

Estote misericordes, sicut et Pater vester cælestis misericors est (*Luc. vi*).

PAULUS.

Estote autem invicem benigni, et misericordes: induite vos, sicut electi Dei sancti et dilecti, viscera misericordiæ (*I Tim. iv*).

Exerce teipsum ad pietatem.

Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est, pietas autem ad omnia utilis (*Ibid.*).

A

MOYSES.

Non negabis mercedem tuam egenis et pauperibus (*Deut. xxiv*).

SALOMON.

Misericordia et veritas non te deseret; benefacit animæ suæ vir misericors (*Prov. iii*).

Qui autem crudelis est, propinquos abiecit (*Prov. vi*).

Clementia præparat vitam, misericordia et veritas præparant bona (*Ibid.*).

Misericordia et veritas custodiunt regem, et roboratur clementia thronus ejus (*Prov. xx*).

Facere misericordiam et iudicium, magis placet apud Deum quam victimæ (*Prov. xxi, et Matth. ix*).

JESUS SIRACH.

In iudicando esto pupillis misericors ut pater (*Eccles. iv*).

Omnis misericordia faciet locum unicuique secundum meritum suorum operum (*Eccles. xvi*).

Quam magna misericordia Dei, et propitiatio illius convertentibus ad se (*Eccles. xvii*).

Miseratio hominis circa proximum suum (*Eccles. xviii*).

Misericordia autem Dei super omnem carnem (*Ibid.*).

Qui misericordiam habet, docet et erudit, quasi pastor gregem suum custodit (*Ibid.*).

Qui facit misericordiam, offert sacrificium (*Eccles. xxxv*).

AUGUSTINUS.

Oportet quippe etiam eum qui misericordiam requirit, et ipsum pro salute sua aliquando elaborare.

Invenire possumus misericordiam, sed in anima conturbata et spiritu humilitatis.

In exitu tuo cogita Deum, et in testamento tuo relinque pauperibus: tu illuc vades, et opera tua hic permanent.

GREGORIUS.

Ubi misericordia queritur sine controversia, salus est.

Disciplina sine misericordia multum destituitur, si una sine altera teneatur.

CYPRIANUS.

Neque enim Dei misericordiam promereri poterit, qui misericors ipse non fuerit.

Neque enim impetrabit a divina pietate aliquid in precibus, qui ad preces pauperis non fuerit humanus.

ISIDORUS.

Misericordia a compatiendo alienæ miseriæ vocabulum sortita est.

Nullus autem in alio esse misericors potest, qui prave vivendo in se misericors non est.

CAPUT XLIV.

De compassione proximi.

CHRISTUS.

Omnia ergo quæcunque vultis ut faciant vobis homines, ita et vos facite illis: hæc est enim lex et prophetæ (*Matth. vii*).

PAULUS.

Gaudete cum gaudētibz, flete cum flentibus (*Rom. xii*).

Necessitatibus sanctorum communicantes, per charitatem servite invicem (*Ibid.*).

Si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis: considerans seipsum, ne et tu teneris (*Galat. vi*).

Suscipite infirmos, patientes estote ad omnes.

SALOMON.

Qui despicit proximum suum, peccat (*Prov. xiv*).

Eadem posside cum proximo in paupertate illius, ut et in bonis illius heteris (*Eccles. xii*).

In tempore tribulationis permane fidelis, ut in hereditate illius heres sis (*Ibid.*).

Perde pecuniam propter fratrem et amicum (*Eccles. xxxi*).

Ne avertas faciem tuam a proximo tuo (*Eccles. xli*).

Qui foveam fodit proximo, in illam cito decidit: et qui statuit lapidem proximo, offendit in eo (*Eccles. x*).

Qui laqueum alteri ponit, peribit in illo (*Prov. xii*, et *Eccles. xxvii*).

ORIGENES.

Si quis ea quæ videt in delicto proximi sui, vel non indicat, vel in testimonio vocatus non quæ vera sunt dixerit, poena commissi revolvitur ad conscientiam.

GREGORIUS.

Compassioni enim proximi plerumque obsistit pietas falsa.

Qui enim dolorem excipit in aliena necessitate, crucem portat in mente.

Neque enim aliter Redemptoris nostri membra efficimur, nisi inhærendo Deo, et compatiendo proximo.

Crux quippe a cruciatu dicitur: et duobus modis crux tollitur, cum aut per abstinentiam crucem Domini bajulamus, aut per compassionem proximi, necessitatem illius nostram putamus.

Nam si hæc quisque pro temporali mercede exhibet, crucem quidem bajulat, sed ire post Dominum recusat.

Duobus enim modis crux tollitur: cum aut per abstinentiam affligitur corpus, aut per compassionem proximi affligitur animus.

Compassionem quippe homini debemus, et rectitudinem a vitiis in eo desiderare oportet, ut in uno eodemque homine et diligamus bonum quod factum est, et persequamur mala quæ fecit: ne dum culpas incante remittimus, non tam per charitatem compuncti, sed per negligentiam veniam concessisse videamur.

Hoc ergo nos debemus exhibere proximis quod indignis nobis a Creatore nostro conspiciamus exhiberi.

Minus proximum amare convincitur, qui non cum eo in necessitate illius, etiam ea quæ sibi sunt parit.

A Nulla quæ possumus fratribz impendere bona, recusamus.

Inde enim ei qui est super omnia, propinquamus, unde nos per compassionem proximi etiam sub nosmetipsos deponimus.

Quantum plus per compassionem proximi affligimur, tantum altius Deo propinquamus.

Quisquis malos non tolerat, ipse sibi per intolerantiam suam testis est quia bonus non est.

Bonus non fuit quem malorum pravitas non probavit.

Ferrum nostræ animæ nequaquam perducitur ad subtilitatem acuminis, si hoc non eraserit aliena lima pravitatis.

Tantum ergo magis mali tolerandi sunt, quantum et amplius abundant.

Sic agere debemus curam nostram, ne negligamus curam proximi.

Sic enim et quod impendi nobis recte volumus, aliis impertiamur: et quod nobis fieri nolumus, hoc aliis facere ipsi devitemus.

Charitatis jura illæsi servemus.

BASILIUS.

Quod tibi accidere non vis, nec proximo tuo cupias evenire.

Condole alienis calamitatibus, et sociare fletibus in alienis meroribus.

In tribulatione alterius et tu esto tristis: talis esto aliis, quales optas esse circa te alios.

Quod non vis pati, non facias, et non inferas alteri, mala ne patiaris similia.

Ita clemens esto in alienis delictis sicut in tuis, ut nec aliter te, nec aliter alios penses: et sic alios judica, ut judicari cupis.

EPHRAËM.

Cum enim invicem onera nostra portamus, colluctatorem nostrum diabolum confundimus et superamus, et Dominum nostrum qui in cellis est, honorificamus.

Sicut potus aquæ sitiēti in æstū solis, sic sermo consolationis fratri in tribulatione tentationis posito.

CAPUT XLV.

De elatione.

CHRISTUS.

Omnis qui se exaltat, humiliabitur: et qui se humiliat, exaltabitur (*Luc. xvi et xviii*).

PAULUS.

Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem (*Galat. i*).

Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes (*Galat. v*).

Si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse seipsum seducit (*Ibid.*).

SALOMON.

Abominatio est Domino omnis arrogans: etiamsi manus ad manum luerit, non erit innocens (*Prov. xvi*).

Qui se jactat et dilatat, jurgia concitat (*Prov. xxviii*).

Qui sperat in Domino, sublevatur (*Prov. xxxi*).

GREGORIUS.

A

In omne quod scit sese mens deprimat, ne quod virtus scientiæ congregat, ventus elationis tollat.

Miranda quippe actio cum elatione non elevat, sed gravat.

Dum superna gratia ad altiora intelligenda ducimur, quantum subtilius levamur, tantum semper in humilitatem nosmetipsos in intellectu nostro premere debemus.

Valde quippe elata mens retunditur, si ipsi, super quem se extollit, supponatur.

Arrogantes viri inter sanctam Ecclesiam, quamvis Deum fugiendo refugiunt, eum tamen veraciter credendo confitentur.

ISIDORUS.

De iustitiæ virtute, nulla elatione superbias.

De bonis factis non extollaris, et de bono opere non glories.

Elatio excelsum dejecit, et arrogancia sublimes humiliavit.

Quod manifestando potes amittere; tacendo custodi.

CAPUT XLVI.

De vita hominis.

CHRISTUS.

Ne cogitatis in corde vestro quid manducetis, aut quid induamini (*Math. vi*).

Nonne anima plus est quam esca (*Ibid.*)?

Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore coinquinat hominem (*Math. xv*). **C**

PAULUS.

Non est regnum Dei esca et potus, sed iustitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto (*Rom. xiv*).

Optimum enim est, gratia stabilire cor, non escis, quæ non profuerunt ambulanti in eis (*Hebr. xiii*).

SALOMON.

Non affligit Dominus animam iusti (*Prov. x*).

Melior est buccella panis sicca cum gaudio, quam domus plena victimis cum iurgio (*Prov. xvii*).

JESUS SIRACH.

Initium vitæ hominis, aqua et panis, et vestimentum (*Eccles. xxix*).

Vita nequam hospitatur de domo in domum (*Ibid.*). **D**

Melior est mors quam vita amara, et requies æterna quam languor perseverans (*Eccles. xxx*).

Omne escam manducabit venter, et est cibus cibo melior (*Eccles. xxxvi*).

Initium necessariæ rei vitæ hominum, aqua, ignis, et ferrum, lac et panis similagineus, mel et botrus, uvæ, et oleum et vestimentum (*Eccles. xxxix*).

Hæc omnia sanctis in bona, sic et impiis et peccatoribus in mala convertentur (*Ibid.*).

AUGUSTINUS.

Omnis malus aut ideo vivit ut corrigatur, aut ideo vivit ut per illum boni exerceantur.

CAPUT XLVII.

De muneribus.

MOYSES.

Munera excecant oculos sapientum, et immutant verba iustorum (*Deut. xvi*; *Eccles. xx*; *I Cor. ii*).

SALOMON.

Munera de sinu impius accipit, ut pervertat semitas iudicii (*Prov. xvi*).

Non des alieno honorem tuum (*Prov. v*).

JESUS SIRACH.

Donec accipiant, osculantur manus dantis, et in promissionibus suis humiliant voces suas, et in tempore redditionis postulat tempus (*Eccles. xxxix*).

Ubi manus multæ sunt, claudet. Quodcunque trades, numera et appende (*Eccles. xlii*). **B**

Datum vero et acceptum omne describe. Cum dederis, ne improperes (*Eccles. xli*).

AUGUSTINUS.

Adulantur frequenter, quod non ex voluntate datur: quod enim ex propria voluntate præstatur, cum omni voluntate donatur.

GREGORIUS.

Tantum ergo esse humilior quisque debet ex munere, quantum obligationem esse se conspiciat in reddenda ratione.

Qui ergo sacros ordines tribuit, tunc ab omni munere manus excutit: quando in divinis rebus non solum nullam pecuniam, sed etiam humanam gloriam non requirit.

JOSEPHUS.

Non debemus recusare vitæ istius munus, quod dedit nobis Deus.

Si hominibus data rejiciamus, contumeliosi sumus; quanto magis servare debemus quod a Deo nostro accipimus?

CAPUT XLVIII.

De eleemosynis.

CHRISTUS.

Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis (*Luc. xi*).

Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam (*Luc. xii*).

Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cælis, ubi fur non aperiat, neque linea corrumpit (*Ibid.*).

EX LIBRO TOBIÆ.

Melius est facere eleemosynam quam thesauros auri condere (*Tob. xii*).

Qui faciunt eleemosynam et iustitiam, saturabuntur vita.

PAULUS.

Beatius est dare quam accipere (*Act. xx*).

Qui parce seminat, parce et metet (*II Cor. ix*).

Bonum autem facientes non deficimus: dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei (*Galat. vi*).

SALOMON.

Redemptio animæ viri, divitiæ suæ (*Prov. xiii*).

Qui autem miserebitur pauperi, beatus erit (*Prov. A* grivi, cum illis Christus conviva esse noscatur. xiv).

Qui calumniatur pauperem, exprobrat factori ejus: honorat autem eum qui miscetur pauperis (*Ibid.*).

JESUS SIRACH.

Conclude eleemosynam in sinu pauperis, et hæc pro te exorabit ab omni malo (*Eccles. xxix*).

Ignem ardentem exstinguit aqua, et eleemosyna resistit peccato (*Eccles. iii*).

Non est eis bene qui assidue sunt mali, et eleemosynam non dant.

Eleemosyna viri quasi saceulus cum ipso (*Eccles. xxix*).

Propter mandatum assume pauperem, et propter inopiam ejus ne dimittas eum vacuum (*Ibid.*).

Pone thesaurum in præceptis Altissimi, et proderit tibi magis quam aurum (*Ibid.*).

Eleemosynam pauperis non fraudes, et oculos tuos ne transvertas a paupere (*Eccles. iv*).

Animam esurientem ne despexeris, et ne exasperes pauperem in inopia sua (*Ibid.*).

Cor inopis ne affligeris, et non protrahas datum agustianti (*Ibid.*).

Rogationem contribulati ne abicias, et non avertas faciem tuam ab egeno (*Ibid.*).

Ab inope ne avertas oculos tuos propter iram (*Ibid.*).

Maledicentis tibi pauperis in amaritudine, exaudietur precatio illius.

Exaudiet autem eum qui fecit illum (*Ibid.*).

Congregationi pauperum affabilem te facito (*Ibid.*).

Declina pauperi sine tristitia aurem tuam, ut perliciat propitiatio tua, et benedictio tua (*Ibid.*).

Ante mortem benefice amico tuo, et secundum vires tuas exporrigens da pauperi (*Eccles. xiv*).

Da pauperi et accipies: iustifica animam tuam: ante obitum tuum operare justitiam tuam, quoniam non est apud inferos invenire cibum (*Ibid.*).

Qui facit misericordiam, fenerat proximo suo (*Eccles. xxix*).

Fenera proximo tuo in tempore necessitatis illius (*Ibid.*).

AUGUSTINUS.

In largitate enim pauperum, non spolia, sed dona requiruntur.

Quale illud munus est quod alter cum gaudio accipit, alter cum lacrymis amittit.

Super quod ille gratulatur, ille suspirat.

Quamvis largiaris tuum, meliorem eleemosynam facis, si reddis alienum.

Alium enim est quod habemus, si non compenter eo utimur ad salutem.

Hæc enim est apud Deum grata eleemosyna quæ ex vernacula exhibetur substantia, non quæ ex fraudulenta praeda tribuitur.

Malunt se sua perdere largiendo, quam aliena instituere componendo.

ANONYMUS.

Ad mensulam ubi sunt religiosi pauperes et pere-

Gloria episcoporum, pauperibus providere: ignominiaque omnium sacerdotum, propriis studere divitiis.

Non sis vanus cum feceris eleemosynam indigenti, neque te meliorem illo cui feneraris aestimes.

GREGORIUS.

Sunt enim qui magna diligunt, et multa ex his quæ possident egenis distribuere pertractant, ut culpas suas ante Dei oculos misericordiæ visceribus reclinant.

Dum quælibet necessaria indigentibus damus, sua illis reddimus, non nostra largiamur.

Terrena quippe omnia servando amittimus, sed bene largiendo servamus.

Quisquis nunc bona opera indigentibus exhibet, ea is specialiter impendit illi cujus hæc amore præbuerit.

ISIDORUS.

Nulla scelera eleemosynis possunt redimi, si in peccatis quisque permanserit.

Nulla est delicti venia, quando sic præcedit misericordia, ut eam sequantur peccata.

Qui inimicum diligit, et qui lugenti affectum compassionis et consolationis impertit, aut in quibilibet necessitatibus consilium adhibet, eleemosynam procul dubio facit.

Quamvis quisque sit egens, nullus tamen unde tribuat egenti excusationem inopiæ potest obtendere, quando ex præcepto Salvatoris etiam calicem aque frigida præcipiamur indigenti præbere.

Duæ sunt eleemosynæ: una corporalis, egenti dare quidquid potueris; altera spiritualis, dimittere a quo lesus fueris.

De rapinis alienis eleemosynam facere, non est officium miserationis, sed emolumentum sceleris.

Qui ergo injuste tollit, juste nunquam tribuit: nec alteri bene præbet, quod ab alieno male extorquet.

Magnum scelus est, res pauperum præstare divitiis, et de sumptibus inopum acquirere saporis potentum.

Ne eligas cui miserearis, ne forte prætereas eum qui meretur accipere.

Melior est benevolentia quam quod datur.

Qui cum tristitia manum porrexerit, fructum remunerationis amittit.

Non est enim misericordia, ubi non est benevolentia.

Non auferas alteri, unde aliis tribuas.

Nihil proleat si alium inde relictis, unde alium inane facis.

CYPRIANUS.

Qui secundum Deum sapiens est, et eleemosynam facit, Deum credit: et qui habet fidei veritatem, servat Dei timorem.

Qui autem timorem Dei servat in miserationibus pauperum, Deum cogitat et honorat.

CAPUT XLIX.

De tribulationibus.

CHRISTUS.

Ego quos amo, arguo et castigo (*Apoc. iii.*).

PAULUS.

Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei (*Hebr. xii.*).

In omnibus tribulationem patimur, sed non coangustamur (*Act. xiv.*).

Aporiamur, sed non destituimur (*II Cor. iv.*).

Persecutionem patimur, sed non derelinquimur (*Ibid.*).

Dejicimur, sed non perimus.

Semper enim mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu Christi in corporibus nostris manifestetur (*Ibid.*).

AUGUSTINUS.

Qui in hoc mundo flagellari non merebitur, in inferno torquetur.

Cum enim a Domino flagellamur, si patienter accipimus, et humiliter gratias agimus; si mali fuerimus, peccatorum indulgentiam accipiemus; si autem boni, æternam beatitudinem consequemur.

HIERONYMUS.

Qui semel recipit malum in vita sua, non eosdem cruciatus patitur in morte quos est passus in vita.

Multoque melius est stomachum dolere quam mentem.

Cavendum est vulnus quod cum dolore curatur.

Magna misericordia est, quando peccantibus irascitur Deus.

Medicus si cessaverit curare, desperat.

GREGORIUS.

Divina dispensatione agitur, ubi prolixiora vitia, ægrotatio prolixior exurat.

ISIDORUS.

Revertens enim Deus hominem cruciat: quem peccantem deseruerat, flagellando iterum visitat.

Ordinata est miseratione Dei, quæ prius hic hominem per flagella a peccato emendat, et postea ab æterno supplicio liberat.

Electus enim Dei, doloribus vitæ istius atteritur, ut perfectionem vitæ futuræ lucretur.

Justis temporalia flagella ad æterna proficiunt gaudia: ideoque et justus in pœnis gaudere, et impius in prosperitate lugere debet.

Neque justo, neque reprobo, Deus misericordiam abstrahit.

Bonos hic per afflictionem judicat, ut illic remuneret per miserationem: et malos hic remunerat per temporalem clementiam, et illic punit per æternam justitiam.

In hac enim vita Deus parcat impiis, et tamen non parcat electis.

In illa parcat electis, non tamen parcat iniquis.

Quantum quisque aut in corpore aut in mente flagella sustinet, tantum se in finem remunerari speret.

A Dum enim multa damnabilia reprobi commisisse videantur despecti a Deo, nulla emendationis verbere feriuntur.

Gemina est percussio divina: una, in bonam partem, qua perentimur in carne ut emendemur; altera, qua vulneramur in conscientia, ex charitate, ut Deum ardentius diligamus.

Deus ideo justum flagellat, ne de justitia superbiens cadat.

Flagellum namque tunc delet culpam, cum mutaverit vitam.

Omnis divina percussio aut purgatio vitæ præsentis est, aut initium pœnæ sequentis.

B Nam quibusdam flagella ab hac vita inchoant, et in æternam percussione perdurant. Quamvis enim una culpa non bis percutitur, una tamen percussio intelligitur, quæ hic cœpta, illic perficitur: ut in illis qui omnino non corriguntur, præcedentium percussio flagellorum sequentium sit initium tormentorum.

Quibusdam, secreto Dei judicio, hic male est, illic bene: scilicet ut dum hic castigati corriguntur, ab æterna damnatione liberentur; quibusdam vero hic bene est, illic male: sicut diviti illi evangelico accidit.

Porro quibusdam et hic male, et illic male: quia corrigi nolentes, et flagellari in hac vita incipiunt, et in æterna passione damnantur.

C Murmurare in flagellis Dei peccator homo non debet, quia maxime per hoc quod corripitur emendatur.

Unusquisque autem nunc levius portat quod patitur, si sua discussserit mala, pro quibus illi infertur retributio justa.

Justi in adversis probari se cognoscant, non deijci.

Viri sancti plus formidant prospera quam adversa: quia servos Dei prospera dejiciunt, adversa vero erudiunt.

Tunc magis sunt Dei oculi super justos, quando eos affligi ab iniquis providentiæ superna permittit.

Tunc justis gaudia disponuntur æterna, quando præsentis tribulatione probantur.

Quantum enim in hoc sæculo frangimur, tantum in perpetuo solidamur.

D Quantum in præsentis affligimur, tantum in futuro gaudebimus.

Si hic flagellis atterimur, purgati in judicio adveniemus.

Semper hic Deus tolerat quos ad salutem perpetuam præparat.

Non igitur murmures, non blasphemias, non dicas: Quare sustineo mala? quia juxta modum criminis, minor est retributio ultionis.

Qui enim in flagellis murmurat, Deum plus irritat.

Qui vero patienter adversa tolerat, Deum citius placat.

Si enim vis purgari in pœna, te accusa, et Dei justitiam lauda.

Universa quæ tibi accidunt, absque Dei non sunt A voluntate.

Iniquorum potestas super te ex Dei datur licentia. Omnes qui tibi adversantur, Dei consilio faciunt. Patienter leviora portabis, si graviora fueris recordatus.

Languor enim vitia excoquit, languor vires libidinis frangit.

Infirmas gravis sobriam facit animam.

CYPRIANUS.

Nec dignus est in morte accipere solatium, qui se non cogitaverit esse moriturum.

Infirmam animæ infirmitate corporis vincimus.

Scitisne banc Dei esse censuram, ut qui beneficiis non emendatur, vel plagis saltem resipiscat?

EX VITIS PATRUM.

Melius est hic persolvere pœnas quam post exitum vitæ hujus in æterno cruciari igne.

CAPUT L.

De tristitia.

PAULUS.

Beneficentiæ autem et communicationis nolite oblivisci (Hebr. xiii).

Talibus enim hostiis promeretur Deus (Ibid.).

SALOMON.

Victimæ impiorum abominabiles Domino, vota iustorum placabilia (Prov. xy).

Fili, si habes, benefac: et Deo dignas oblationes offer. Memor esto quoniam mors non tardabit (Eccles. xiv).

JESUS SIRACH.

Immolantis ex iniquo, oblatio est maculata (Eccles. xxxiv).

Dona iniquorum non probat Altissimus (Ibid.).

In oblationibus iniquorum, nec in multitudine sacrificiorum, propitiabitur Deus peccatis (Ibid.).

Qui offert sacrificium ex substantia pauperis, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui (Ibid.).

Non apparebis in conspectu Dei vacuus (Deut. xvii).

Oblatio justi impinguat altare, et odor suavitatis est in conspectu Altissimi (Eccles. xxxv).

Sacrificium justi acceptum est, et memoriam illius non obliviscetur Dominus (Ibid.).

Noli offerre munera prava, non enim suscipiet illa Deus (Ibid.).

Bono animo gloriam redde Deo, et non minuas primitias manuum tuarum (Ibid.).

GREGORIUS.

Magna purgatione sacrificiorum diluendæ sunt culpæ convivorum.

CAPUT LI.

De tristitia.

CHRISTUS.

Amen, amen dico vobis quia plorabitis et flebitis vos, mundus autem gaudebit (Joan. xvi).

Vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium.

PAULUS.

Tristitia quæ secundum Deum est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur (II Cor. vii).

Ne qua radix amaritudinis sursum germinans im-
pediat, et per illam inquinentur multi (Hebr. xii)

SALOMON.

Cor gaudens exhilarat faciem, in mœrore animæ dejicitur spiritus (Prov. xv).

Animus gaudens ætatem floridam facit, spiritus vero tristis exsiccat ossa.

JESUS SIRACH.

Fili, in bonis non des querelam, et in omni dato non des tristitiam verbi mali (Eccles. xviii).

Omnis plaga tristitia cordis est.

Tristitiam non des animæ tuæ.

B Jucunditas cordis, hæc vita hominis est (Eccles. iii).

Tristitiam expelle a te, multos enim occidit tristitia, et non est utilitas in illa (Eccles. xxx).

Cor pravum dabit tristitiam, et homo peritus resistit illi (Eccles. xxxvi).

Ad tristitiam enim festinat mors.

Tristitia cordis flecit cervicem (Ibid.).

Non dederis in tristitiam cor tuum, sed repelle eam a te (Eccles. xxviii).

ISIDORUS.

Vis autem nunquam esse tristis? bene vive.

Secreta conscientia tristitiam leviter sustinet.

Bona vita gaudium semper habet.

Conscientia autem rei semper in pœna est.

Reus animus nunquam securus est.

C Sicut vestimentum tinea, et vermis devorat lignum, ita tristitia cor hominis exedit.

Cor lætum bonam valetudinem facit, viri autem tristitia arescunt ossa.

CAPUT LII.

De pulchritudine.

CHRISTUS.

Spiritus est qui vivificat, caro non predest quidquam (Joan. vi).

SALOMON.

Fallax gratia et vana est pulchritudo (Prov. xxxi).

BASILIUS.

Pulchritudo diligenda est, fili, quæ lætitiæ spiritalem consuevit infundere.

Evitemus pretiosas pulchritudines, ne omnium malorum genera in nos irrogentur.

Sapiens vir non considerat corporis decorem, sed animæ.

Inspiciens autem in carnalibus se detinet.

Sapiens mulierem respuit gestuosam.

Stulus autem concupiscens eam supplantatur.

Vir prudens ab imprudenti iouliere avertit oculos suos.

Luxuriosus autem intuens eam, solvitur ut cera a facie ignis.

Deus non in corporis, sed in anime pulchritudine delectatur.

Illam ergo et tu dilige, in qua delectatur Deus.

CAPUT LIII.

De convitiis.

CHRISTUS.

Cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos : et beatus eris, quia non habent unde retribuunt tibi (*Luc. xiv.*).

Retribuetur enim tibi in resurrectione justorum.

PAULUS.

Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid faciatis, omnia in gloriam Dei facite (*II Cor. x.*).

SALOMON.

Melius est vocari ad olera cum gaudio, quam ad vitulum saginatum cum odio (*Prov. xv.*).

Noli avidus esse in omni epulatione, et non te confundas super omnem escam (*Eccles. xxxvii.*).

In multis enim escis erit infirmitas, et aviditas appropinquabit usque ad choleram (*Ibid.*).

Super mensam non extendas manum tuam prior, ne invidia contaminatus erubescas (*Eccles. xxxi.*).

Si in medio sedes, tu prior illis non extendas manum tuam, nec prior poscas bibere (*Ibid.*).

Si coactus fueris in edendo multum, surge de medio et vome, et refrigerabit te, et non adduces corpori tuo infirmitatem (*Ibid.*).

In convivio vini non arguas proximum, et non despicias eum in jucunditate illius (*Eccles. xxxi.*).

Vir respiciens in mensam alienam, non est vita ejus in cogitatione victus : alit enim animam suam cibis alienis (*Eccles. xl.*).

HIERONYMUS.

Ad convivium peccatoris rogatus, ad hoc ambula ut spirituales invitatori tuo præbeas cibos.

Bonarum rerum postulatio est, quando corpus eadem vult habere quæ et spiritus.

GREGORIUS.

Abundare in conviviis loquacitas solet, semper enim voluptas comitatur epulas.

Cum corpus in refectionis delectatione resolvitur, cor ad inane gaudium relaxatur.

Semper epulas loquacitas sequitur, cumque venter reficitur, lingua defrenat.

CAPUT LIV.

De risu et tristitia.

CHRISTUS.

Beati qui lugent nunc, quoniam ipsi consolabuntur (*Math. v.*).

Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis (*Luc. vi.*).

PAULUS.

Gaudete et perfecti estote (*II Cor. xii.*).

JACOBUS.

Miseri estote, lugeite et plorate, risus vester in luctum convertatur, et gaudium in mœrorem (*Jacob. iv.*).

SALOMON.

Lux justorum lætificat animam (*Prov. xv.*).

Cor gaudens exhilarat faciem (*Ibid.*).

In mœrore animæ deiecit spiritus.

A Animus gaudens, ætatem floridam facit : spiritus vero tristis exsiccatur ossa (*Prov. xvii.*).

Risus dolore miscebitur, et extrema gaudii luctus occupabit (*Prov. xiv.*).

Quasi per risum stultus operatur scelus (*Prov. x.*).

Quærit derisor sapientiam, et non invenit : doctrina prudentum facilis (*Prov. xiv.*).

Parata sunt derisoribus judicia, et mallei percutientes stultorum corpora (*Prov. xix.*).

JESUS SIRACH.

Fatuus in risu exaltat vocem suam : vir autem sapiens vix tacite ridebit (*Eccles. xxviii.*).

AUGUSTINUS.

Lætitia sæculi vanitas, cum magna expectatione speratur ut veniat, et non potest teneri cum venerit.

Melior est tristitia iniqua patientis, quam lætitia iniqua facientis.

Melior est ira risu, quia per risum stulti operantur scelus.

HIERONYMUS.

Vir sapiens gravitate morum hilaritates frontis temperat.

Si felicitas eluceat, non sis jactans ; si calamitas contigerit, pusillanimis non existas.

Qui temerarius est in lætitia, perennis erit in pœna.

GREGORIUS.

Præsentia gaudia sequuntur perpetua lamenta.

Nemo etenim potest et hic gaudere cum sæculo, et illic regnare cum Domino.

Si qua est præsentis temporis lætitia, ita est agenda ut nunquam amaritudo sequentis judicii recedat a memoria.

ISIDORUS.

Habeto temperamentum in prosperis : mentem nec gaudio nec mœrore commutes.

Et ad bona igitur et ad mala tempera cor tuum.

BASILIUS.

Noli dissolutis labiis risum proferre.

Amentia namque est cum strepitu ridere, sed subridendo tantum lætitiam mentis indica.

Non convenit ei qui ad perfectionem nititur jocari cum puero.

Et in lætitia parvulus, et vir perfectus in sensu.

D In quibusdam te exhibe senem, in quibusdam infantem.

Jocus autem remissam efficit animam negligentem erga Dei præcepta : et tum nec delicta sua potest ad memoriam revocare, et obliviscens ea, non se instigat ad pœnitentiam.

Nullum habebit accessum cordis compunctio, ubi fuerit immoderatus risus ac jocus.

CAPUT LV.

De honore parentum.

CHRISTUS ET MOYSES.

Honora patrem tuum et matrem tuam, ut bene sit tibi, et sis longævus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi (*Math. xv, Exod. xx.*).

Patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros, sed docete illos in disciplina et correctione Domini (*Ephes. vi*).

Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis (*II Cor. xii*).

SALOMON.

Qui affligit patrem, et fugit matrem, ignominiosus est et infelix (*Prov. xix*).

Filius sapiens laudificat patrem, filius stultus mortificatio est matri suæ (*Rom. x*).

JESUS SIRACH.

Sicut qui thesaurizat, ita qui honorificat matrem suam (*Eccles. iii*).

Qui honorat patrem suum, vita vivet longiore (*Ibid.*).

Qui obedierit patri, refrigeravit matrem (*Ibid.*).

Qui timet Deum, honorat parentes (*Ibid.*).

Honora patrem tuum, ut superveniat tibi benedictio a Domino (*Ibid.*).

Benedictio patris firmat domos filiorum : maledictio autem matris eradicat fundamenta (*Ibid.*).

Ne glories in contumelia patris tui : non est enim tibi gloria, sed confusio (*Ibid.*).

Gloria enim hominis ex honore patris sui est : et dedecus filii, pater sine honore (*Ibid.*).

Fili, suscipe senectam patris tui, et ne contristes eum in vita illius : et da veniam si defecerit sensu, et ne spernas eum in tua virtute (*Eccles. iii*).

Eleemosyna enim patris non erit in oblivione (*Ibid.*).

Male famæ est qui relinquit patrem : et est maledictus a Deo qui exasperat matrem (*Ibid.*).

Honora patrem tuum, et gemitus matris tuæ ne obliviscaris : memento quoniam nisi per illos non fuisses.

Retribue parentibus quomodo illi tibi (*Eccles. vii*).

HIERONYMUS.

Bonum est quidem post Deum amare parentes ac filios ; sed si necessitas venerit ut amor parentum ac filiorum Dei amori comparetur, et non possit utrumque servari, tunc in propinquos odium, pietas in Deum est.

Honora patrem, sed si te a vero patre non separat : tandiu sis tu sanguinis copula, quandiu ille suum noverit Creatorem.

BASILII.

Parentes nostros ut propria viscera diligamus, si accedere nos ad servitutem Christi non prohibuerint.

Si autem prohibuerint, nec sepulcra illorum nobis debentur.

CAPUT LVI.

De filiis.

CHRISTUS.

Qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus (*Matth. x*).

PAULUS.

Filii, obedite parentibus vestris in Domino ; hoc enim justum est. Honora patrem, ut bene sit tibi, et

sis longævus super terram (*Ephes. vi* ; *Deut. v* ; *Exod. xx*).

SALOMON.

Bonus pater relinquit hæredes, filios et nepotes (*Prov. xiii*).

Qui pareit virgæ, odit filium suum (*Ibid.*).

Qui autem diligit eum, instanter illum erudit (*Ibid.*).

Corona senum filii filiorum, et gloria filiorum patres eorum (*Prov. xvii*).

Ira patris filius stultus, et dolor matris quæ genuit eum (*Ibid.*).

JESUS SIRACH.

Si filii tibi sunt, erudi illos a pueritia eorum (*Eccles. xix*).

Filiæ si tibi sunt, serva corpus earum, et non ostendas hilarem faciem tuam ad illas (*Ibid.*).

Ne jucunderis in filiis impiis, si multiplicentur (*Eccles. xvi*).

Ne oblecteris super filios, si non est timor Dei cum ipsis (*Ibid.*).

Melior est unus timens Deum, quam mille filii impii (*Ibid.*).

Qui diligit filium suum, assiduat illi flagella (*Eccles. xxx*).

Qui docet filium suum, laudabitur in illo, et in medio domesticorum gloriabitur (*Ibid.*).

Qui docet filium suum, in zelum mittit inimicum, et in melio inimicorum gloriabitur in illo (*Ibid.*).

Non des filio potestatem a juventute sua, et ne despicias cogitatus illius (*Ibid.*).

A filiis tuis cave, et a domesticis tuis separare (*Eccles. xxii*).

Filio et mulieri, fratri et amico, non des potestatem super te in vita tua (*Eccles. xxxiii*).

Melius est enim ut filii te regent, quam te respicere in manus filiorum (*Ibid.*).

Utilius est sine filiis mori quam relinquere filios impios.

Doce filium tuum, et operare in illo, ne in turpitudinem illius offendas (*Eccles. xxx*).

Ne dederis alii possessionem tuam, ne forte pœniteat te (*Eccles. xxxiii*).

Super filiam luxuriosam firma custodiam, ne quando faciat in opprobrium venire inimicis (*Eccles. xlii*).

D

HIERONYMUS.

Vir sapiens quando filium suum bonæ indolis amittit, non doleat quod talem perdidit, sed gaudeat quod talem habuerit.

CAPUT LVII.

De divitibus et pauperibus.

CHRISTUS.

Dives difficile intrabit in regnum cælorum : et facilius est camelum per foramen acus intrare, quam divitem in regnum cælorum (*Matth. xix*).

DAVID.

Patientia pauperum non peribit in æternum (*Ephes. ix*).

Dum superbit impius, incenditur pauper (*Ibid.*). A Bona et mala, vita et mors, paupertas et honestas, a Deo sunt (*Eccles. xi*).

JACOBUS.

Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, et hæredes regni quod repromisit diligentibus se (*Jacob. ii*).

PAULUS.

Divitibus hujus sæculi præcipe non superbe sapere, nec sperare in incerto divitiarum, sed in Domino qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum (*I Tim. vi*).

Qui volunt divites fieri incidunt in tentationem et in laqueum diaboli (*Ibid.*).

Sicut egentes, multos autem locupletantes: tantumquam nihil habentes, et omnia possidentes.

SALOMON.

Benedictio Domini divites facit, nec sociabitur eis afflictio.

Non proderunt divitiæ in die ultionis, justitia vero liberabit a morte (*Prov. xviii*).

Qui confidit in divitiis suis, corruet (*Prov. xi*).

Custoditur justo substantia peccatoris (*Ibid.*).

Qui congregat thesauros lingua mendacii, vanus est, et impingetur ad laqueos mortis (*Prov. xiii*).

Melior est pauper et sufficiens sibi, quam vir gloriosus et indigens pane (*Prov. xxi*).

Qui despicit pauperem, exprobrat factori ejus: et qui in ruina alterius lætatur, non erit impunitus (*Prov. xii*).

Qui calumniatur pauperem, exprobrat factori ejus (*Prov. xvii*).

Honorat autem Deum, qui misceretur pauperi (*Prov. xiv*).

Potentes autem potenter tormenta patientur (*Ibid.*).

Fortior instat cruciatio illis (*Sap. vi*).

JESUS SIRACH.

Noli attendere ad possessiones iniquas: et non dixeris: Est mihi sufficiens vita (*Eccles. v*).

Noli anxius esse in divitiis injustis: nihil enim proderunt tibi in die ultionis et vindictæ.

Noli fenerari homini fortiori te: quod si feneraveris, tanquam perditum habe (*Eccles. viii*).

Qui gloriatur in substantia, paupertatem vereatur (*Eccles. xviii*).

Fili, ne in multis sint actus tui etiam si dives fueris, non eris immunis a delicto (*Eccles. xi*).

Bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia (*Eccles. xiii*).

Divitis autem et pauperis cor bonum, in omni tempore vultus eorum hilaris (*Eccles. xxvi*).

Qui querit locupletari, avertit oculum suum (*Eccles. xxvii*).

Bonus dives, qui inventus est sine macula (*Eccles. xxxi*).

Substantiæ injustorum sicut fluvius siccabuntur, et sicut tonitruum magnum in pluvia pertransivit (*Eccles. xl*).

Est nequissima paupertas in ore impii (*Prov. xiii*).

Laborabit pauper in diminutione victus ejus, et in fine sit inops (*Eccles. xxxi*).

AUGUSTINUS.

Plus est pauperi videre cælum stellatum, quam diviti tectum inauratum.

HIERONYMUS.

Quantum enim major honor, tantum majus periculum.

Cito petitur insidiis gloriosus.

Non laus est possidere divitias, sed pro Christo eas contemnere.

Sufficit nobis de præsentibus hujus sæculi angustii cogitare.

Quid necesse est sensum ad incerta ea tendere quæ aut consequi non possumus, aut cito inventa perdi?

Quandiu versamur in curis hujus sæculi, et anima nostra possessionum procuracione devincta est, de Deo libere cogitare non possumus.

GREGORIUS.

Terrena altitudo confunditur, cum celsitudo celestis aperitur.

In hoc sæculo potens quilibet si fructum non habeat bonæ operationis, etiam impedimentum præstat cæteris.

In populo plus solent nomina divitum quam pauperum sciri.

Solet enim eorum abundantia tanto magis divino timore mentem solvere, quanto magis hanc erigit diversa cogitare.

Ad majorem dolorem mentem commovent damna majora.

Nunquam quippe sine dolore amittitur, nisi quod cum dolore possidetur.

Quisque dum temporalia ac defectiva sequitur, occasum petit.

Qui vero superna desiderat, in oriente habitare demonstrat.

CYPRIANUS.

Pœnam de adversis mundi ille sentit, cui lætitia et amor omnis in mundo est.

Leviter ille mœret et deslet, quia male gessit in sæculo, cui non potest bene esse post sæculum.

ISIDORUS.

Divites in hac fallaci vita, dum de potentiæ gloria rerum abundantiam gestiunt, repentina hora quam nesciunt, improvise exitu rapiuntur, atque absorbente profundo, cruciandi æternis gehennæ incendiis deputantur.

Quanto quisque amplius sæcularis honoris dignitate sublimatur, tanto gravior curarum ponderibus aggravatur.

Quanto quisque curis mundi majoribus occupatur, tanto facilioribus vitiiis premitur.

Si enim vix valet peccata animus devitare quietus, quanto magis occupatione sæculari detentus?

Qui hoc sæculo bene imperat, sine fine in perpetuum regnat, et de gloria sæculi hujus ad æternam transit gloriam.

Qui vero regnum prave exercent, propter vestem fulgentem, et nitorem lapillorum, nudi et miseri ad inferna torquendi descendunt.

Pro malitia plebis etiam reges mutantur: et qui ante videbantur esse boni, accepto regno fiunt iniqui.

Quosdam superbos divites copia rerum facit elatos.

Non sunt opes in vitio, sed voluntas.

Nam crimen in rebus non est, sed in usu agentis.

Bonis bene utuntur, qui divitias sibi concessas in rebus salutaribus perfruuntur.

Bonis male utuntur qui aut juste pro temporali lucro jodicant, aut aliquid boni pro vanæ gloriæ B appetitu faciunt.

Malis male utuntur qui noxias cogitationes operibus pravis perficiunt.

Bene malis utuntur qui luxuriam carnis conjugali honestate restringunt.

Graviter in Deum delinquant qui divitiis a Deo concessis non in rebus salutaribus, sed in usibus pravis utuntur.

Cave honores quos sine culpa tenere non potes.

Sublimitas honorum, magnitudo scelerum est.

Hoc habet tamen bonum possessio præseutium rerum, si vitam relinquit miserorum; propter hoc tentatio est mundi lucrum.

Tantoque majora supplicia in futuro dabunt, quantum et ipsa majora sunt.

Diu enim cum rebus nostris durare non possumus, quia aut nos illas moriendo deserimus, aut illæ nos morientes deserunt.

Potestas cito ruinam patitur.

Nunquam mentis requiem habet qui curis terrenis se subdit.

Semper requiem mentis habebitis, si ante mundi curam reliqueritis.

Valde rarum est, ut qui divitias possident, ad requiem tendant.

Est elatio pauperum quos nec divitiæ elevat, et voluntas in eis sola superbia est. His etsi opes desunt, propter mentis tamen tumorem, plus quam superbi divites condemnantur.

Potentes si iraeundi sunt, vinum non bibant, ne cum biberint, obliviscantur sapientiæ.

Paucis præesse natura dedit, pluribus obtemperare.

CAPUT LVIII.

De acceptione personarum.

MOYSES.

Non accipias personam nec munera: nulla erit distantia personarum: ita parvum audias ut magnum. (*Deut. xvi et Exod. x*).

PAULUS.

Gloria autem et pax omni operanti bonum, Judæo primum et Græco (*Rom. ii*).

Non est enim personarum acceptio apud Deum. Si personam hominis non accipit, non est personarum acceptor (*Rom. ii, et Col. iii*).

Qui timet et operatur justitiam, acceptus est illi (*Act. x*).

SALOMON.

Accipere personam impii, non est bonum, ut declines a veritate judicii (*Prov. xviii*).

Qui dicit impio: Justus es, maledicent ei populi, et detestabuntur eum tribus: et qui arguunt eum laudabuntur, et super ipsos veniet benedictio (*Prov. xxiv*).

Qui cognoscit in judicio faciem, non facit bene (*Prov. xxviii*).

JESUS SIRACH.

Non accipias personam ut delinquas (*Eccles. xlii*).

Non resiste contra faciem potentis (*Eccles. iv*).

Sicut abominatio est superbo humilitas, sic execratio divitis in paupere (*Eccles. xiii*).

Substantiæ superbi eradicabuntur, et domus quæ nimis locuples est, annulabitur superbia.

HIERONYMUS.

Æquum judicium est, ubi non personæ, sed opera considerantur.

GREGORIUS.

Quid vero apud Deum vilius est quam honorem apud homines servare, et interni testis oculos non timere?

ISIDORUS.

C Non est persona in judicio consideranda, sed causa. Plus venerantur homines in hoc sæculo pro temporali potentia, quam pro reverentia sanctitatis.

Suspiciunt enim quod magis sunt divites: et quod homines sunt, omnino non respiciunt.

Causam respice, non personam.

CAPUT LIX.

De itinere.

CHRISTUS.

Intrate per angustam portam, quia lata et spatiosa est via quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam (*Matth. vii*).

Quam angusta est via et difficilis quæ ducit ad vitam, pauci sunt qui inveniunt eam (*Ibid.*).

PAULUS.

Videte itaque quomodo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed ut sapientes (*Ephes. v*).

Gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret, magis autem sancetur (*Hebr. xii*).

SALOMON.

Non delecteris semitis impiorum. nec tibi placeant viæ malorum (*Prov. iv*).

Iustorum autem semitæ quasi lux splendens, proeunt et crescunt usque ad perfectum diem (*Ibid.*).

Via impiorum tenebrosa, nesciunt ubi corrumpantur (*Ibid.*).

Oculi tui recta videant, et palpebræ tuæ præcedant gressus tuos (*Ibid.*).

Dirige semitam pedibus tuis, et omnes viæ tuæ **A** stabiliuntur (*Ibid.*).

Averte pedem tuum a malo: vias enim quæ a dextris sunt, novit Dominus (*Ibid.*).

Respicit Dominus vias hominis, et omnes gressus illius considerat (*Prov. v.*).

Iter autem impiorum decipiet eos (*Prov. xii.*).

Vir prudens dirigit gressus (*Prov. xv.*).

Dum placuerint Domino viæ hominis, inimici quoque ejus convertentur ad pacem (*Prov. xvi.*).

JESUS SIRACH.

Non ventiles te in omnem ventum, et non eas in omnem viam (*Eccles. ix.*).

Cum audace non eas in via, ne forte gravet mala sua in te (*Eccles. viii.*).

In via ruinæ non eas, et non offendas in lapides **B** (*Eccles. xxxi.*).

ORIGENES.

Melius est enim perfectam vitam querenti in itinere mori, quam nec proficisci quidem ad perfectionem querendam.

GREGORIUS.

Stultus viator est qui, in itinere amœna prata conspiciens, obliviscitur quo tendebat.

Inoffenso pede iter nostrum agitur, si Deus ac proximus integra mente diligatur.

CAPUT LX.

De sensibus.

CHRISTUS.

Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem nequam, etiam corpus tuum tenebrosum erit (*Luc. xi.*).

PAULUS.

Unusquisque in suo sensu abundet (*Rom. xiv.*).

Non ambuletis sicut gentes ambulantes in vanitate sui sensus, tenebris obscuratum habentes intellectum (*Ephes. iv.*).

JESUS SIRACH.

Bonus sensus usque in tempus abscondit verba ejus, et labia multorum enarrabunt sensum ejus (*Eccles. i.*).

Honor et gloria in sermone sensati (*Eccles. v.*).

Lingua vero imprudentis subversio est ipsius (*Ibid.*).

Si videris sensatum, evigila ad illum (*Eccles. vi.*).

Ex visu cognoscitur vir, et ab occurso faciei cognoscitur sensatus.

Non est sensus ubi abundat amaritudo (*Eccles. xxi.*).

Amictus corporis, et risus dentium, et ingressus hominis enuntiant de illo (*Eccles. xvi.*).

In labiis sensati invenitur gratia (*Eccles. xxi.*).

Tacitus et sensatus honorabitur.

Serva ab insensato, ut non modestiam habeas (*Ibid.*).

Deflecte ab insensato, et invenies requiem, et non exacerbaberis in stultitia illius (*Eccles. xxii.*).

Pungens oculum deduxit ad lacrymas: et qui pungit cor, profert sensum (*Ibid.*).

In medio insensatorum conserva verbum temporibus (*Ibid.*).

Ab uno sensato inhabitabitur patria, et a tribus impiis deseretur.

In præceptis Dei cogitatum habe.

CAPUT LXI.

De servis et dominis.

CHRISTUS.

Beati servi illi, quos cum venerit Dominus, invenerit vigilantes (*Luc. xviii.*).

Nemo potest duobus dominis servire; aut enim unum odiet, et alterum diligit: aut uni adhærebit, et alterum contemnet (*Matth. vi.*).

PETRUS.

Servi, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam discoloribus (*I Petr. ii.*).

PAULUS.

Dominus autem spiritus est; ubi autem spiritus Domini, ibi libertas (*I Cor. iii.*).

Quicumque sunt sub jugo servitutis, dominos suos omni honore dignos arbitrentur (*I Tim. vi.*).

Domini, quod justum est et æquum servis præstate, scientes quoniam et vos Dominum habetis in cælo (*Ibid.*).

Unusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, sive servus, sive liber (*Ephes. vi.*).

SALOMON.

Servus sensatus dominabitur filiis stultis, et inter fratres hereditatem dividet (*Prov. xvii.*).

Qui delicate a pueritia nutrit servum suum, postea sentiet illum contumacem (*Prov. xxix.*).

JESUS SIRACH.

Non lædas servum operantem in veritate (*Eccles. vii.*).

Servus sensatus quasi anima tua dilectus sit (*Ibid.*).

Non defraudes servum tuum sensatum, neque inopem derelinquas illum (*Eccles. x.*).

Servo sensato liberi serviunt, et inscius non honorabitur (*Eccles. xxxiii.*).

Cibaria et virga, et onus asino: panis et disciplina, et opus servo (*Ibid.*).

Jugum et onus curvant cervicem duram, et servum inclinant operationes assidue (*Ibid.*).

Servo malevolo tortura et compedes, mitte illum in operationem, ne vacet (*Ibid.*).

Si tibi est servus fidelis, sit tibi quasi anima tua, et quasi fratrem sic eum tracta (*Ibid.*).

Si læseris servum injuste, in fugam convertetur (*Ibid.*).

Laxa manus servo, et quæret libertatem (*Ibid.*).

Melior est subjecta servitus quam elata libertas (*Eccles. xxxiii.*).

In opere constitue servum tuum, sic enim condecet illum (*Ibid.*).

HIERONYMUS.

Quid majus potest præstari servo quam esse cum domino?

Satis dives est qui pane non indiget.
Nimium potens est qui servire non cogitur.

ISIDORUS.

Unus enim Dominus æqualiter et dominis et servis fert hæreditatem.

CYPRIANUS.

Qualem cupis erga te esse Dominum, talis esto ipse contra servum tuum.

CAPUT LXII.

De consortio bonorum et malorum.

PAULUS.

Rogamus vos, fratres, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate (*II Thess. III*).

Discedant ab iniquitate omnes qui invocant nomen Domini (*II Tim. I*).

Iustum igitur et valde iustum est separare eum qui salvari vult ab eo qui non vult.

SALOMON.

Fili mi, si te lactaverint peccatores, non acquiescas eis (*Prov. I*).

Ne æmuleris hominem injustum, nec imiteris vias ejus (*Prov. II*).

JESUS SIRACH.

Discede ab iniquo, et deficient mala abs te (*Eccles. VII*).

Viri justi sint tibi convivæ, et in timore Dei sit tibi gloriatio (*Eccles. IX*).

Pondus super se tollit, qui honestiori se communi- cat : et ditiori te ne socius fueris (*Eccles. XII*).

Quemcumque cognoveris observantem timorem Dei, assiduus esto illi (*Eccles. XXXVII*).

AMBROSIIUS.

Sanctorum vita cæteris vivendi norma est.

GREGORIUS.

Qui cum sancto viro adhæret, ex ejus assiduitate et usu locutionis exemplum operis boni accipit, ut accendatur in amore charitatis.

Qui alios ad iniquitatem suadendo pertrahunt, in semetipsis ministerium dæmonum ob iniquitatem suscipiunt, quamvis per naturam dæmones non sint.

Sancta enim Ecclesia in carnalibus ampla est, in spiritualibus angusta.

Neque enim valde laudabile est bonum esse cum bonis, sed bonum esse cum malis.

Sicut enim gravioris culpæ est inter bonos bonum non esse, ita immensi præconii est bonum etiam inter malos bonum exstitisse.

ISIDORUS.

Sicut enim optandum est ut boni pacem habeant ad invicem, sic optandum est ut mali ad invicem sint discordes.

Illi qui supernam patriam desiderant, non solum malorum mores sed et consortia fugiant.

Si fueris socius conversationis bonorum, eris et virtutis eorum.

Similis enim simili conjungi solet.

Periculum vere est vitam cum malis ducere, perniciosum est cum his qui prævæ voluntatis sunt sociari.

A Melius est habere malorum odium quam consortium. Sicut multa bona habet communis vita sanctorum, sic plura mala affert societas malorum.

CAPUT LXIII.

De amicitia et inimicitia.

CHRISTUS.

Vos amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis (*Joan. VI*).

PAULUS.

Finis autem præcepti est charitas de corde puro, conscientia bona et fide non ficta (*I Tim. I*).

JACOBUS.

Amicitia hujus mundi inimica est Deo (*Jacob. IV*). Quicumque ergo voluerit esse amicus sæculi hujus, inimicus Dei constituetur (*Ibid.*).

SALOMON.

Ne dicas amico tuo : Vade et revertere, et cras dabo tibi, cum statim possis dare (*Prov. II*).

Ne moliaris amico tuo malum, cum ille in te habeat fiduciam (*Prov. III*).

Qui despiciit amicum suum, indigens corde est (*Prov. XI*).

Amici divitum multi. Causam tuam tracta cum amico tuo, et secretum extraneo non reveles (*Prov. XIV*).

Sient qui mittit lanceas et sagittas in mortem, sic vir qui fraudulenter nocet amico suo (*Prov. XXVI*).

Noli fieri pro amico inimicus proximo (*Ibid.*).

JESUS SIRACH.

C Verbum dulce multiplicat amicos, et mitigat inimicos (*Eccles. VI*).

Si possides amicum, in tentatione posside eum, et ne facile credas illi (*Ibid.*).

Est enim amicus secundum tempus suum, et non permanebit in die tribulationis (*Ibid.*).

Est amicus qui egreditur ad amicitiam. (*Ibid.*)

Est autem amicus socius mensæ, qui non permanebit in die necessitatis.

Amicus si permanserit fixus, erit tibi quasi æqualis, et in domesticis tuis fideliter aget (*Eccles. VI*).

Ab amicis tuis attende, et ab inimicis tuis separare.

Amicus fidelis, protectio fortis (*Ibid.*).

Qui autem invenit illum, invenit thesaurum.

Amico fideli nulla est comparatio (*Ibid.*).

D Amicus fidelis medicamentum vitæ est et immortalitatis (*Ibid.*).

Qui metuunt Dominum, inveniunt amicum fidelem (*Ibid.*).

Non derelinquas amicum antiquum : novus enim non erit similis illi (*Eccles. IX*).

Vinum novum amicus novus : si veterascit, cum suavitate bibes illud (*Eccles. XI*).

Non omnem hominem inducas in domum tuam (*Eccles. XI*).

Multe enim sunt insidiæ diaboli dolosi (*Ibid.*).

Non agnoscitur in bonis amicus, et non absconditur in malis inimicus (*Eccles. XII*).

Amico et inimico noli narrare sensum tuum, et si est tibi delictum, noli nudare : audiet enim te, et

custodiet te; et quasi defendens peccatum, odiet te **A** Quos charitas iungit, terrarum longitudo non separat.

(*Eccles. xix*).
Audisti verbum adversus proximum tuum, commoriatur in te, fidens quoniam non te disrumpet (*Ibid.*).

Corripe amicum, ne forte non intelligat te, et dicat: Non feci: aut si fecit, ne iterum addat facere.

Qui conviciatur amico, is dissolvit amicitiam (*Eccles. xxii*).

Ad amicum etiam si produxeris gladium, non desperes: est enim regressus ad amicum (*Ibid.*).

Si humiliaverit se coram te, et a facie tua absconderit se, unanimum habebis amicitiam bonam (*Eccles. v*).

Amicus si apparuerit os triste, ne timeas (*Eccles. xxii*).

Amicum salutare non confundaris, a facie illius non te abscondas: et si mala tibi obvenerint per illum, sustine (*Ibid.*).

Beatus qui invenit amicum verum (*Prov. xv*).

Qui denudat arcana amici, perdit fidem, et non invenit amicum ad animam suam (*Eccles. xxvii*).

Denudare autem amici mysteria, desperatio est animæ (*Ibid.*).

Cum amico tuo confirma verbum, et fideliter age cum illo, et omni tempore invenies quod tibi necessarium est (*Eccles. xxix*).

Est amicus solo nomine amicus (*Eccles. xxxvii*).

Non obliviscaris amici tui in animo tuo, et non immemor sis illius in operibus tuis (*Ibid.*).

Qui timet Dominum, habebit amicitiam bonam: quoniam secundum illum erit amicitia illius (*Eccles. vi*).

Secundum virtutem tuam cave te a proximo tuo, et cum sapientibus tracta (*Eccles. ix*).

Non credas inimico tuo in æternum (*Eccles. xii*).

Sicut enim ærumentum æruginabit malitia illius (*Ibid.*).

In labiis suis indulcat inimicus, et in corde suo insidiatur, ut subvertat te in foveam (*Ibid.*).

In oculis tuis lacrymatur inimicus, et quasi adjuvans suffodiet plantas tuas.

Caput suum movebit, et multa susurrans commutabit vultum suum.

In oculis tuis lacrymatur inimicus, et si invenerit tempus, non satiabitur sanguine (*Eccles. xii*).

Si incurrerint tibi mala, invenies illic inimicum tuum priorem (*Ibid.*).

Peccator turbabit amicum, et in medio pacem habentium immittit inimicitiam (*Eccles. xxviii*).

Non statuas inimicum tuum penes te, nec sedeat ad dexteram tuam (*Eccles. xii*).

AUGUSTINUS.

Malevolus vero animus contristatur, si ejus inimicus correptus evaserit.

HIERONYMUS.

In amicis enim non res quæritur, sed voluntas.

Sanctus amor impatentiam non habet, falsus amor cito opprimitur.

GREGORIUS.

Tunc enim veraciter fideles sumus, si quod verbis promittimus, opere adimplemus.

Qui enim inimico gladio non potest persequi, persequatur oratione.

ISIDORUS.

Tunc vere amicus amatur, si non pro se, sed pro Deo ametur.

Qui enim intemperanter amicum amat, pro se magis illum, non pro Deo amat.

Sæpe per simulationem amicitia colligitur, ut qui non potuit aperte decipere, decipiat fraudulenter.

B Tunc quisque magis sit pietati divinæque justitiæ contrarius, cum despicit amicum aliqua adversitate percussus.

Unde enim adversa procedunt, amicus fraudulentus detegitur, statimque despicit quem se diligere simulavit.

Amicitia certa nulla vi excluditur, nullo tempore aboletur: ubicunque se verterit tempus, illa firmissima est.

Rari sunt amici, qui usque ad finem existant chari.

Quos enim aliqui conglutinatos charitate habuerunt, postquam ad culmen honoris venerint, amicos habere despiciunt.

Illa vera amicitia est, quæ nihil ex rebus amici quærit, nisi solam benevolentiam, scilicet, ut gratis amet amantem.

C Plerumque amicitia ex necessitate vel indigentia nascitur, ut sit per quem quisque quod desiderat, consequatur.

Ille autem veraciter amicitiam quærit, qui nihil agendo eam appetit.

Nam illa ex inopia brevis et fucata, ista pura atque perpetua.

Non sis levis in amicitia tua, retine semper eam in vinculo charitatis.

Qui amicum fidelem perdiderit, tunc sentit quid boni habuerit, postquam habere desierit.

Melius est inimicitias hominum infidelium sabire perpetuas, quam Dei offensam amicitiiis noxiis provocare.

Si ceciderit inimicus tuus, noli gratulari.

D Non læteris super inimici interitum, ne superveniant in te similia.

Qui enim gaudet inimici casu, cito incidit in illum.

CAPUT LXIV.

De consiliis.

EX ACTIS APOSTOLOREM.

Si est ex hominibus consilium aut opus, dissolvitur (*Act. v*).

Si vero ex Deo est, non potest dissolvi (*Ibid.*).

SALOMON.

Consilium custodiet te, et prudentia servabit te (*Prov. ii*).

Custodi legem atque iudicium, et erit vita animæ tuæ, gloria faucibus tuis (*Prov. iii*).

Via stulti recta in oculis ejus (*Prov. xii*).

Qui autem sapiens est, audit consilia (*Ibid.*).

Qui ineunt pacis consilia, sequetur eos gaudium.

Qui autem agunt cuncta cum consilio, aguntur sapientia (*Prov. xiii*).

Astutus omnia agit cum consilio (*Ibid.*).

Dissipantur cogitationes ubi non est consilium (*Prov. xv*).

Ubi vero plures sunt consiliarii, confirmantur (*Ibid.*).

Cogitationes consilii confirmantur, et gubernaculis tractanda sunt bella (*Prov. xx*).

Erit salus ubi multa consilia sunt (*Prov. xxiv*).

Sicut aqua profunda, sic consilium in ore viri, sed homo sapiens exhauriat illud (*Ibid.*).

JESUS SIRACH.

Multi pacifici sint tibi, consiliarius sit tibi unus de mille (*Eccles. vi*).

Cum fatuis ne consilium habeas (*Eccles. viii*).

Non enim poterunt diligere, nisi quæ ipsis placeant (*Ibid.*).

Coram extraneo ne facias consilium (*Ibid.*).

Non omni homini cor tuum manifestes, ne forte auferat tibi gratiam, et convicietur tibi (*Ibid.*).

Lingua sapientis quasi diluvium abundabit, et consilium ejus sicut fons vitæ est (*Eccles. xxi*).

Loramentum ligneum colligatum in fundamento edifici non dissolvetur, sic et cor confirmatum in cogitatione consilii (*Eccles. xxii*).

Facienti nequissimum consilium, super ipsum dissolvetur, et non agnoscet unde veniat illi (*Eccles. xxvii*).

Sine consilio nihil facias, et post factum non pœnitebit (*Eccles. xxxii*).

A zelantibus te absconde consilium (*Eccl. xxxvii*).

Cum viro religioso tracta de sanctitate, et cum justo de justitia.

Cor bonum consilia statuet.

Ante omnem actum tuum consilium stabile sit.

GREGORIUS.

Consiliatorem animus inhabitat, qui dolens de presentibus ad æterna festinat.

ISIDORUS.

Ante factum cogita, ante tempus meditare diu, quid vis agere diu exquire, proba, et sic facies: cum diu cogitaveris, tunc fac quod probaveris.

BASILIIUS.

In omni opere quod cogitas facere, primum cogita Deum, et si secundum Deum est quod cogitas, diligenter examina: et si est rectum coram Deo, perface illud; si vero perversum fuerit, nec etiam incipe.

CAPUT LXV.

De defunctis.

CHRISTUS.

Stulte, hac nocte anima tua egredietur a te; quæ autem parasti, ejus erunt (*Luc. xii*)?

JOANNES.

Beati mortui, qui in Domino moriuntur (*Apoc. xiv*).

A

PAULUS.

Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur (*Rom. xiv*).

Sive enim vivimus, Domino vivimus: sive morimur, Domino morimur (*Rom. viii*).

SALOMON.

Memoria justi cum laudibus, et nomen impiorum putrescit (*Prov. i*).

Mortuo homine impio, nulla erit ultra spes (*Prov. i*).

JESUS SIRACH.

Mortuo non prohibeas gratiam (*Eccles. vii*).

Cum lugentibus ambula, non te pigeat visitare infirmum (*Ibid.*).

Ex his enim in dilectione versaberis (*Ibid.*).

Noli de mortuo inimicu gaudere, sciens quoniam omnes morituri sumus (*Eccles. viii*).

Omnis potentatus brevis vita: brevem languorem præcidit medicus (*Eccles. x*).

Sic et rex hodie est, et cras morietur (*Ibid.*).

Cum enim moritur homo, hæreditabit serpentes, et bestias et vermes (*Ibid.*).

Modicum plora super mortuum, quoniam requievit lux ejus. In tempore exitus tui distribue hæreditatem tuam (*Eccles. xxi et xxiii*).

Fili, in mortuum produc lacrymas, et quasi dira passus incipe plorare (*Eccles. xxxviii*).

HIERONYMUS.

Qui in hoc tempore moriuntur, non tam plangendus est quod hac luce carnerit, quam congratulandus est quod de tantis malis evaserit.

GREGORIUS.

Sicut electos beatitudo lætificat, ita credi necesse est, quia die exitus sui ignis reprobos exurat.

Tunc maligni spiritus egrediente anima, sua opera requirunt: tunc mala quæ suaserunt, replicant, ut secum eam ad tormenta trahant.

ISIDORUS.

Iniquus post mortem ducitur cruciandus, justus vero dormit post laborem securus.

Et si pietas pro defunctis fieri habeatur, fides tamen pro ipsis lugere vetat.

Illi enim deplorandi sunt in morte, quos miseros infernus ex hac vita recipit, non quos cælestis aula lætificans includit.

JOSEPHUS.

Nemo poterit recusare eventum quem vel casus intulerit, vel Dei voluntas signaverit.

CAPUT LXVI.

De Dei consilio.

CHRISTUS.

Non potest homo a se accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cælo (*Joan. iii*).

Non difficile salvare est Domino, vel in multis, vel in paucis (*I Reg. xiv*).

PAULUS.

Omnes enim peccaverunt et egent gloria Dei (*Rom. iii*).

Si Deus pro nobis, quis contra nos (*Rom. viii*)?

Igitur non volentis, neque currentis, sed est Dei A
misericordis (*Rom. ix*).

SALOMON.

Habe fiduciam in Domino Deo tuo (*Prov. iii*).

Ne paveas repentino terrore, ad irruentes tibi
potentias impiorum (*Ibid.*).

Dominus erit in latere tuo, et custodiet pedem
tuum ne capiaris (*Ibid.*).

Eruditus in verbo reperiet bona: et qui in Do-
mino sperat, beatus est (*Prov. xvi*).

HIERONYMUS.

Felices sunt quibus Deus spes est, et omne opus
operatio.

Absque notitia Creatoris sui homo pecus est.

GREGORIUS.

Deus qui imperfectorum desideria dignatur inflam- B
mare, eos quandoque ad imperfectionem roborat.

ISIDORUS.

In omni opere tuo Dei auxilium posce.

JOSEPHUS.

Necesse est adesse divinum, ubi humanum cessat
auxilium.

CAPUT LXVII.

De senibus et juvenibus.

CHRISTUS.

Sinite parvulos venire ad me, et ne prohibueritis
eos. Talium est enim regnum cœlorum (*Matth. xix*).

Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, et effici-
mini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlo-
rum (*Matth. xviii*).

PAULUS.

Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem,
juvenes ut fratres (*I Tim. v*).

Juvenilia autem desideria fuge (*II Tim. ii*).

Sectare vero justitiam (*Tim. ii*).

Senes sobrii sint, pudici, prudentes: sani in fide,
dilectione et patientia (*Ibid.*).

Nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli
estote, sensibus autem perfecti estote (*I Cor. iv*).

SALOMON.

Senectus enim venerabilis est non diuturna, neque
numero annorum computata (*Sap. iv*).

Canis autem sensus hominis, et ætas senectutis
vita immaculata placens Deo (*Ibid.*).

Adversio parvulorum interficiet eos (*Prov. i*).

Intelligite parvuli astutiam, et insipientes animad-
verte (*Prov. viii*).

Relinquitte infantiam, et vivite, et ambulate per
vias prudentiæ (*Prov. ix*).

Ex studiis suis intelligit puer, si munda sunt et
recta opera ejus.

Corona dignitatis senectus, quæ in viis justitiæ re-
perietur (*Prov. xvi*).

Exsultatio juvenum fortitudo eorum, et dignitas
senum canities (*Prov. xx*).

JESUS SIRACH.

Quæ enim in juventute non congregasti, quomodo
invenies ea in senectute?

Fili, a juventute excipe doctrinam, et usque ad

canos invenies sapientiam (*Eccles. vi*).

Corona senum multa peritia, et gloria eorum ti-
mor Domini.

Fili, in vita tua tenta animam tuam: et si fuerit
nequam, non des illi potestatem: non enim omnibus
omnia expediunt (*Ibid.*).

GREGORIUS.

Quoadusque enim infirmi sumus, continere nosmet-
ipsos debemus, ne dum bona terrena, quæ citius
ostendimus, amittamus.

BASILIIUS.

In quibusdam te exhibe senem, in quibusdam in-
fantem.

Perfectus enim dicitur, non qui in ætate, sed in
sensu perfectus est.

Non tibi obest puerilis ætas, si fueris mente per-
fectus: nec semel proderit ætas, si fueris parvulus
sensu.

CAPUT LXVIII.

De contentione.

PAULUS.

Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne
carnales estis, et secundum hominem ambulatis
(*I Cor. iii*)?

Nolite verbis contendere, ad nibilum enim est
utile, nisi ad subversionem audientium (*II Tim. ii*).

Oportet hæreses esse, ut et qui probati sunt, ma-
nifesti fiant in vobis (*I Cor. xi*).

C Hæreticum hominem post unam aut alteram cor-
reptionem devita (*Tit. iii*).

SALOMON.

Inter superbos semper jurgia sunt, semper jurgia
quærit malus (*Prov. xvii*).

Angelus autem crudelis mittetur contra eum
(*Ibid.*).

JESUS SIRACH.

Non litiges cum homine potente, ne forte incidas
in manus illius: nec cum bilingue, ut non struas in
illius ignem ligna (*Eccles. viii*).

EX LIBRO CLEMENTIS.

Hoc queramus, quod libenter agere oportet.

D Nam si exiguum hoc vitæ tempus permanens, oc-
cupemus inutilibus quæstionibus, inanes sine dubio
et vacui pergemus ad Deum, ubi iudicium operum
nostrorum fiet.

GREGORIUS.

Omnes hæretici dum Deum defendere nituntur,
offendunt.

Hæreticorum sacrificia accepta esse Deo nequeunt.

ISIDORES.

In nulla causa contendas, quia contentio litem
parat.

Contentio rixas gignit.

Contentio fauces odiorum accendit.

Contentio concordiam rumpit

Sicut instruere solet concordia, ita contentio
destruit.

CAPUT LXIX.

De curiositate.

CHRISTUS.

Neminem conculcatis, neque calumniam faciatis
(*Luc. iii*).

Non stabit testis unus contra aliquem, quidquid
illud peccati et faciitoris fuerit (*Deut. xix*).

Sed in ore duorum aut trium testium, stabit omne
verbum (*Deut. xvi*).

SALOMON.

Qui autem investigator malorum est, opprimetur
(*Prov. xi*).

JESUS SIRACH.

In supervacuis rebus noli scrutari sensum tuum
multipliciter: non est tibi necessarium ea quæ sunt
abscondita videre oculis tuis. De re ea quæ te non
molestat, ne certaveris (*Eccles. iii*).

AGGUSTINUS.

O quam irreprehensibiles esse poteramus, si tam
diligenter nostra vitia caveremus, sicut scrutamur
aliena.

Sed hinc est quod nostra obliviscimur, dum aliena
scrutamur.

HIERONYMUS.

Qui proficere studet, non consideret quod malum
alii faciant, sed quod bonum ille facere debeat.

Committre igitur caveat, qui reprehendere vult.

Sufficit nobis de presentibus hujus sæculi angus-
tiis cogitare.

Quid necesse est sensum ad incerta et futura exten-
dere? quæ aut consequi non possumus, aut cito in-
venta perdimus.

Qui ergo de futuris nos cogitare prohibuit, con-
cessit curare de presentibus propter humanæ vitæ
fragilitatem.

Sufficit nobis contra malitiam hujus sæculi præ-
sens habere certamen.

AMBROSIIUS.

Tandiu enim quis peccata sua quæ cognoscit flere
debet, quandiu curiose aliena considerat.

Quod si mores suos ad seipsum conversus aspiciat,
non requirit quod in aliis ipse specialiter reprehen-
dat, sed de seipso quod lugeat.

GREGORIUS.

Nos ergo tantum minus debemus aliena corda au-
daciter reprehendere, quantum non possumus visu
nostro alienæ cogitationis tenebras illustrare.

Nec profecto diluere aliena delicta valet, quem
adhuc propria devastant.

ISIDORUS.

De malo alieno os tuum non coinquines.

Vitia tua, non aliena attende.

De tua igitur correctione esto sollicitus.

De tua igitur salute et emendatione esto attentus.

Quod ad te non pertinet, noli inquirere.

Quod inter se loquuntur homines, cognoscere nun-
quam desideros.

Noli querere quid quisque dicat vel faciat. Evita

A curiositatem, omite eam quæ ad causam tuam
non pertinet.

Curiositas periculosa præsumptio est.

Multi aliorum vitia discernunt, sua non aspiciunt:
et cum ipsi maximis criminibus teneantur obnoxii,
minima peccata fratribus non dimittunt.

Sæpe adversa in aliis indicamus, quæ in nobis no-
civa esse minus sentimus.

Facilius vitia uniuscujusque quam virtutes inten-
dimus.

Non quid boni quis gesserit agnoscere, sed quid
mali gesserit perscrutamur.

Erit autem ille apud Deum condemnatus, qui ad-
versus innocentem falsum testimonium vel dicit,
vel dicentibus credit. Improbi iudices opponunt
B falsos testes.

CAPUT LXX.

De mansuetis et timoratis.

CHRISTUS.

Discite a me quia mitis sum et humilis corde
(*Matth. v*).

Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.

PAULUS.

Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, om-
nem ostendentes mansuetudinem ad omnes homi-
nes (*Thess. v*).

SALOMON.

Illusores Dominus deridet, mansuetis dabit gra-
tiam (*Prov. iii*).

C Qui mollis et dissolutus est in opere suo, frater
est sua opera dissipantis (*Prov. xviii*).

Cum enim sit timida nequitia, dat testimonium
condemnationis (*Sap. xvii*).

Semper enim præsumit sæva turbata conscientia
(*Ibid.*).

JESUS SIRACH.

Homo linguosus et temerarius in verbo suo edibili-
lis est.

AGGUSTINUS.

Cum sint homines per iniquitatem, inferiores se
putant omnibus hominibus.

Mansuetudo non ex voluntate, sed ex natura ho-
minum venit.

D In mansuetudine opera tua perfice, et supra ho-
minum gloriam diligere.

Esto mansuetus ad intelligendum verbum, ut intel-
ligas: et cum sapientia profer verum responsum.

Fili, in mansuetudine serva animam tuam, et da
illi honorem secundum meritum suum.

HIERONYMUS.

Sicut enim civitas dirupta et non circumdata, sic
est vir qui non cum consilio aliquid agit.

GREGORIUS.

In rectitudine iustitia, in simplicitate mansuetudo
figuratur.

Sæpe enim quisque nimis mansuetudini studens,
subiectionum vitia aspicit, atque hac per fervorem
zeli corrigere negligit: quem in eis crudeliter non

corrigeno multiplicat, fitque ut ejus lenitas sibi A
sit noxia, et subjectis inimica.

ISIDORUS.

Ne quid ultra leniter agas, ne temere aliquid facias.

CYPRIANUS.

Docibilis autem ille est qui est ad discendam pa-
tientiam humilis et mitis.

BASILICUS.

Levitas cupit semper laudari, sicut navis jactatur
absque gubernatore.

Sicut jactatur a fluctibus, ita et levis circumfer-
tur instabilis per omnes actus suos.

EX VITIS PATRUM.

Mansuetum diligit Dominus, turbulentum autem
repellit a se.

Sicut enim lucifer in coelo, et sicut felix in para- B
diso, sic in anima miti mens pura.

Quantum eniu quisque in lenitate ac patientia
cordis fuerit, tantum in cordis puritate proficiet.

EUSEBIUS.

Bestiarum feritas Dei virtute mansuescit.
Humana vero rabies nec ferarum mitescit exemplis.

JOSEPHUS.

Inconsulta temeritas nescit consilium expectare
ducis.

CAPUT LXXI.

De rectoribus sive judicibus.

CHRISTUS.

Nolite judicare, ut non judicemini (Matth. vii).
In quo enim iudicio judicaveritis, judicabimini
(Ibid.).

Et in qua mensura mensi fueritis, eadem remetie-
tur vobis (Ibid.).

Nolite judicare secundum faciem, sed justum ju-
diciu judicate (Joan. vii).

MOYSES.

Juste quod justum est, persequeris (Deut. vi).

PAULUS.

Non ergo amplius judicemus invicem, sed hoc ju-
dicate magis, ne ponatis offendiculum fratribus vel
scandalu (Rom. xiv).

SALOMON.

Justitia rectoru liberabit eos, et in insidiis suis
capientur iniqui (Prov. xi).

Novit justus animas jumentoru suoru (Prov. xii).
In multitudine populi dignitas regis, et in pauci-
tate plebis ignominia priocipis (Prov. xiv).

In hilaritate vultus regis vita, et clementia ejus
quasi serotinus imber (Prov. xxviii).

Propter peccata terræ, multi principes ejus.
Aufer rubiginem de argento, et egredietur vas pu-
rissimu (Prov. xxv).

Aufer impietatem de vultu regis, et firmabitur ju-
stitia thronus ejus (Ibid.).

Dux indigens prudentia, multos opprimit per ca-
lumniam (Prov. xxviii).

Rex justus erigit terram, et homo durus destruet
eam (Prov. xxix).

JESUS SIRACH.

Judex sapiens judicabit populuu suu, et civita-
tes inhabitabuntur per sensus prudentum (Eccl. x).

Eximia dona excæcant oculos judicum (Eccl. ii).

Rectorem posui te dicit Dominus, noli extolli
(Eccles. xxxii).

Esto in illis, quasi unus ex illis (Ibid.).

Regnu a gente ingentem transfertur, propter in-
justitias, et injurias, et contumelias, et diversos do-
los (Eccles. x).

Sedes ducum superborum destruxit Deus, et se-
dere fecit mites pro illis (Ibid.).

HIERONYMUS.

Non letificemur ad laudes humanas, nec vitupe-
rationes eoru expavescamus.

Deo enim placere curantes, minas hominu pe-
nitus non timeamus.

GREGORIUS.

Non morientem quippe mortificat, qui justum
damnat; et non victurum vivificare nititur, qui reum
a supplicio solvere conatur.

ISIDORUS.

Qui recte judicat, et præmium inde remuneratio-
nis expectat, fraudem in Domino perpetrat: quia
justitiam, quam gratis impartiri debuit, acceptione
pecuniæ vendit.

Omnia quippe primum quære, ut cum justitia
definias.

Nullum condemnes ante judicium.

Ante proba, et sic judica.

Non enim qui accusatur, sed qui conviucitur, C
reus est.

CAPUT LXXII.

De simplicitate.

CHRISTUS.

Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut
columbæ (Matth. x).

MOYSES.

Homo delicatus et luxuriosus valde invidet fra-
tri suo (Deut. xxviii).

PAULUS.

Bonum autem facientes non deliciamus, tempore
autem suo metemus non deficientes (Gal. vi).

SALOMON.

Simplicitas justorum dirigit eos, et supplantatio
perversorum vastabit illos (Prov. xi).

Justitia simplicis dirigit viam ejus, et in impietate
sua corruet impius (Ibid.).

Innocens credit omni verbo.

Qui decipit justos in via mala, in interitu suo cor-
ruet, et simplices possidebunt bona ejus (Prov. viii).

Viri sanguinum oderunt simplicem, justi autem
quærun animam ejus.

HIERONYMUS.

Sancta rusticitas sibi soli prodest, et quantum
ædificat ex vitæ merito Ecclesiam Christi, tantum
nocet si destruentibus veritatem non resistat.

In servo Dei non corporis cultus, sed animæ vigor

quæritur, qui carnis infirmitate sit fortior, nec rusticus, sed tantum simplex.

Multo melius est nobis imperfectis rusticitatem sanctam habere, quam eloquentiam peccatricem.

Venerationi habenda est, non verbosa, sed sancta rusticitas.

Fabrica spiritualis est fides firma in corde, galea salutis in capite.

Signum Christi in fronte.

Verbum veritatis in ore, bona in mente voluntas.

Dilectio Dei in pectore.

Præcincta castitas in ardore.

Honestas in actione.

Sobrietas in consuetudine.

Stabilitas in bonitate.

Patientia in tribulatione.

Spes in Creatore.

Amor vitæ æternæ.

Perseverantia usque in finem.

GREGORIUS.

Si nostra intentio apud Deum simplex fuerit, in ejus judicio nostra actio tenebrosa non erit.

Qui cauti esse per rectitudinem nesciunt, nequam innocentem persistere per simplicitatem possunt.

Sancta electorum Ecclesia simplicitatis suæ et rectitudinis vias custodit.

Oportet ut in zelo quo quis fervet, sit etiam temperans: ne si plus ferbeat quam oportet, perdat justitiam, cujus servare moderamina ignorat.

Sæpe enim cum quis iracundiæ stimulis victus, contra delinquentes zelo ulciscendæ justitiæ plus quam necesse est inflammatur, justitiæ linitem in ultione transiens agit crudeliter quod se agere juste suspicatur.

ISIDORUS.

Sit in gressu tuo simplicitas, nihil lenitatis in progressu tuo appareat.

Animus enim in corporis habitu appareat.

Gestus corporis signum est mentis.

Corporis gestu animus proditur.

Incessus tuus alterum non offendat.

BASILIIUS.

Deus enim non verborum, sed cordis inspector est, et diligit eos qui in simplicitate cordis serviunt ei.

EUSEBIUS.

Ea quæ apud homines despecta sunt et in contemptu habentur, in magna gloria sunt apud Deum.

Charitas Dei, quæ fragilia sunt per naturam, per gratiam facit esse firmissima.

CAPUT LXXIII.

De medicis.

CHRISTUS.

Non est opus sanis medico, sed male habentibus (Luc. iii).

Medice, cura teipsum prius (Luc. iv).

JESUS SIRACH.

Honora medicum propter necessitatem, etenim illum creavit Altissimus (Ecc. i. xxxviii).

A Deo est omnis medela.

Disciplina medici exaltabit caput ipsius, et in conspectu magnorum collaudabitur (Ibid.).

Unguentarius faciens pigmenta suavitatis et unctionis confert sanitatem. (Ibid.).

Da locum medico, etenim illum creavit Dominus (Ibid.).

Et non discedat a te, quoniam opera ejus sunt necessaria (Ibid.).

Qui delinquit in conspectu ejus qui fecit illum, incidit in manus medici.

CVPRIANUS.

Aperiendum vulnus est et secandum, et putaminibus amputatis, medela fortiore curandum.

Vociferetur et clamet, licet et conqueratur æger B impatiens per dolorem; gratias agat postmodum, cum senserit sanitatem.

CAPUT LXXIV.

De ligatione.

CHRISTUS.

Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis (Math. xvi).

Non suscipies vocem mendacii, nec jungas manum tuam, et pro impio dicas falsum testimonium (Exod. xxiii).

GREGORIUS.

Quos omnipotens Deus suscitavit per compunctionis gratiam, illos pastoris sententia absolvit.

Illos nos debemus per pastorem auctoritatem solvere, quos auctorem nostrum cognoscimus per suscitantem gratiam vivificare.

Sub magno moderamine pastores Ecclesiæ vel absolvere studeant, vel ligare.

Utrum juste an injuste obliget pastor, pastoris tamen sententia gregi timenda est: ne hic qui subest, et cum injuste forsitan ligatur, ipsam obligationis suæ sententiam ex alia culpa mereatur.

Pastor ergo vel absolvere indiscrete timeat vel ligare.

Is autem qui sub manu pastoris est, ligari timeat vel injuste, ne pastoris sui judicium temere reprehendat.

CAPUT LXXV.

De exemplis.

CHRISTUS.

Super cathedram Moysi sederunt scribæ et Pharisei (Math. xxiii).

Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, facite et servate: secundum vero opera eorum nolite facere (Ibid.).

Dicunt enim et non faciunt (Ibid.).

PAULUS.

Bonum autem æmulamini in bono semper (I Tim. iv).

Exemplum esto fidelium, in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, ut profectus tuus manifestus sit omnibus.

In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum (Tit. ii).

SALOMON.

Homini bono in conspectu suo dabit Deus sapientiam, et scientiam, et lætitiā (*Prov. 1*).

HIERONYMUS.

Sicut assiduitas familiaritatem, ita familiaritas contemptum parit.

Melius est rem familiarem minui, quam animæ salutem perdere.

GREGORIUS.

Qui enim vitam suam ab aliis sciri refugiant, sibi metipsis accensi sunt, sed aliis in exemplo luminis non sunt.

Hi enim qui exempla virtutum prærogant, et lumen boni operis per vitam et verbum iterantibus demonstrant, jure lampades appellantur.

In exemplo culpa vehementer ostenditur, quando pro reverentia ordinis peccator honoratur.

Ille igitur modis omnibus debet ad exemplum protrahi, qui cunctis passionibus carnis moriens jam spiritualiter vivit.

ISIDORUS.

Ne quisquam post lapsum pœnitendo desperet veniam, dum conspicit sanctorum reparationem fuisse etiam post ruinam.

Ob hanc utilitatem scribuntur sanctorum ruinæ et reparationes, ut spem faciant salutis humanæ.

Si apti fuimus imitari iniquos in malum, cur pigri sumus imitari justos in bonum?

CAPUT LXXVI.

De discipulis.

CHRISTUS.

Non est discipulus super magistrum: perfectus autem omnis erit si sit sicut magister ejus (*Luc. vi*).

PAULUS.

Sermo vester in gratia sale sit conditus, ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere (*Coll. iv*).

SALOMON.

Lætatur homo in sententia oris sui, et sermo opportunus est optimus (*Prov. xv*).

Ferrum ferro acuitur, et homo exacuet faciem amici sui.

JESUS SIRACH.

Si est tibi intellectus, responde proximo tuo (*Eccles. v*).

Sin autem sit manus tua super es tuum, ne capiaris verbo indisciplinato, et confundaris (*Ibid.*).

HIERONYMUS.

Cave ne ante magister sis quam discipulus, ante miles velis esse quam tiro.

Cave ne sine doctore ingrediaris viam quam nunquam ingressus es; et parte altera declinans, errorem patiaris, et plus ambules quam necesse est; et currens laxeris, aut moras faciens dormias.

Nulla ars absque magistro discitur.

Multo tempore discas quam doceas.

Ne credas laudatoribus tuis, imo irrisoribus aures ne accommodes.

Non appetas majora viribus tuis, quia melius est

A in humilioribus pergere, quam pendulo gradu in altioribus fluctuare.

Non erudit pater filium, nisi quem amat: nec corrigit magister discipulum, nisi eum quem ardentioris cernit ingenii.

Quicumque interrogat non voto discendi, sed studio redarguendi, per similitudinem Pharisæorum; non quasi discipulus, sed quasi tentator accedit.

Vir studiosus et sapiens, etiam si discere aliquid vult, magis docet dum prudenter interrogat.

Sunt aliqui qui nimia facilitate verborum per audaciam edisserunt aliis quod ipsi non intelligunt.

ISIDORUS.

De bono interrogatus, taceo: melius est enim reticere improbis quam respondere.

CYPRIANUS.

Ille melius docet qui quotidie crescit, et proficit discendo meliora.

Neque enim idoneus potest esse miles qui non exercitatus in campo prius fuerit.

Tunc enim demum sermo et ratio salutaris efficaciter discitur, si patienter quod discitur, auditur.

Disciplina custos spei, receptaculum fidei, dux itineris salutaris, fomentum ac negotium bonæ indolis, magistra virtutis, facit in Christo manere semper, ac jugiter Deo vivere, ad promissa cœlestia et divina præmia pervenire.

EUSEBIUS.

Neque enim dignum est philosophum nominari eum qui de his quæ nescit publice protestatur.

C

CAPUT LXXVII.

De tentatione ac martyrio.

CHRISTUS.

In hoc nolite gaudere quia spiritus vobis subiunguntur (*Luc. x*).

Gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in cœlis (*Ibid.*).

Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.

PETRUS.

Sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus quasi leo rugiens circuit, quærens quem devoret (*I Petr. v*).

JACOBUS.

D Resistite autem diabolo, et fugiet a vobis (*Jacob. iv*).

PAULUS.

Arma militiæ nostræ, non carnalia, sed potentia Dei (*II Cor. vi*).

ORIGENES.

Qui bene exit de tentatione, et quem tentatio probabilem reddit, iste venit ad sanitatem judicii.

Si ergo videris persecutorem tuum nimium aliquando sævientem, scito quia ab ascensore suo dæmone perurgetur.

AUGUSTINUS.

Omnis homo qui alium in corpore persequitur, prius ipse in corde persecutionem sustinere cognoscitur.

Nam si etiam illi quem persequitur aliquid de A substantia tulerit, majus sibi detrimentum ipse facit.

Quia nemo habet injustum lucrum, sine justo damno.

Ubi lucrum, et ibi damnum.

Lucrum in arca, damnum in conscientia.

Tollit vestem, perdit fidem.

Acquirat pecuniam, et perdit justitiam,

HIERONYMUS.

Nihil eo fortius quam qui vincit diabolum, nihil intolerabilis quam qui carnem superat.

Si astra cœli non sunt munda in conspectu Domini, quanto magis homines, quorum vita tentatio est?

Diaboli sagittæ jejuniorum et vigiliarum fragore restringendæ sunt.

Grandis ergo virtutis est, et sollicitæ diligentiae, B superare quod natus sis in carne et non carnaliter vivere.

Non solum effusio sanguinis in confessione reputatur, sed devotæ mentis immaculata servitus quotidianum martyrium est.

Hostis callidus tarda ad mortem supplicia conquiens animas cupit jugulare, non corpora.

Non timeamus malorum persecutorum sævitiam, et blasphemantium rabiem, quia veniet dies judicii, in quo nostra virtus coronabitur, et eorum sævitia punietur.

GREGORIUS.

Cum vero malorum perversitas crescit, non solum frangi prædicatione non debet, sed etiam augeri.

Hæc auget divina misericordia, ut ex una eademque re, ex qua carnalibus dat flagellum ex ea spiritualibus virtutibus præstet incrementum.

Quasi ergo lupo gregem dissipat, cum fidelem populum diabolus per tentationem vocat.

Quamvis occasio persecutionis deest, habet tamen et pax nostra martyrium suum: quia etsi carnis colla ferro non subdimus, spirituali tamen gladio carnalia desideria in mente trucidamus.

ISIDORUS.

Quamvis diabolus tentationem justis semper inferre cupiat, tamen si a Deo potestatem non accipiat, nullatenus adipisci potest quod petit.

Non alibi diabolus concupiscentiæ fomenta succendit, nisi ubi prius prævæ cogitationis delectationem aspexerit, quam si a nobis spernimus, sine dubio ille confusus abscedit a nobis.

Tunc enim bene de se judicant sancti, quando eos Deus fallacia dæmonum tentamenta facit intelligere.

In oculis carnalium diabolus terribilis est.

In oculis electorum terror ejus vilis est.

Diabolus enim serpens est lubricus, cujus si capiti, id est primæ suggestioni, non resistitur, totus in interna cordis, dum non sentitur, illabitur.

Tunc contra eum quem possidet diabolus aerius sævit, quando se virtute divina ab eo expellendum agnoscit.

Diabolus quando vult decipere quemquam prius

naturam uniuscujusque attendit, et inde se applicat unde aptum hominem ad peccatum aspexerit.

Nunquam enim diabolus adversus hominem justum pugnare cessat.

Aut enim tribulationes cordis illi exagitat, aut dolorem corporis suscitatur.

Quælibet enim adversa justus patiatur, ex Dei utique permissu patitur.

Quod si hoc ipsum humiliter ad Dei gloriam referat, iste non separatur a Deo, sed conjungitur.

Ibi peccamus ubi cupiditatem ad voluntatem deflectimus.

Quos enim vigilantes immundi spiritus vitis tentant nec superant, acriter dormientes impugnant.

Sæpe enim ea in quibus cogitationum nostrarum sensum porrigimus, quodam mentis excessu revelantur dum requiescimus.

Qui nocturna illusionem polluitur, quamvis extra memoriam turpium cogitationum sese persentit inquinatum; tamen hoc ut tentaretur, culpæ suæ tribuat, statimque suam immunditiam fletibus tergat.

Facile vincimus hostem quem videmus: quem autem non videmus, difficile a nobis expellimus.

Unusquisque ad tentationem animum præparare debet.

Tentari autem justum oportet, sed tentatione plagæ, non tentatione luxuriæ.

Tentatio arguit te, et non te interficit.

Qui non est tentatus, quid scit?

Vir in multis expertus cogitat multa.

C Qui multa didicit, enarrabit intellectum: et qui non est expertus, pauca recognoscit.

CYPRIANUS.

Quantoque major fuerit persecutionis injuria, tanto justior fiet et gravior persecutionis vindicta.

Nullus bis dolor est de incursione malorum præsentium, quibus fiducia est futurorum bonorum.

Neque enim licere tantum inimico potest, ut non, qui Deum toto corde, et anima, et virtute diligimus, beatitudinem ejus et laudes semper et ubique cum gloria prædicemus.

EX VITIS PATRUM.

Sicut enim aurum et argentum probat ignis, sic cor monachi tentatio.

D Ubi crux Christi superinducitur, non prævalet malitia diaboli.

EUSEBIUS.

Nihil terribile est ubi diligitur Christus, nihil doloris est ubi fides Christi est.

Melior est qui nos defendit, quam qui persequitur.

CAPUT LXXVIII.

De verbis otiosis.

CHRISTUS.

Dico autem vobis quia ex omni verbo otioso quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii (Matth. xii).

Unusquisque enim ex verbis suis justificabitur, aut ex verbis suis condemnabitur (Ibid.).

PAULUS.

Nemo vos seducat inanibus verbis (*I Tim. iv*).
Ineptas autem et iuanes fabulas devita (*Prov. xi*).

SALOMON.

Propter peccata laborum, ruina proximat malo.
HIERONYMUS.

Mens Christo dedita, sic cavet minora quomodo
et majora, sciens etiam pro verbo otioso reddendam
esse rationem.

GREGORIUS.

Otiosum quippe verbum est, quod aut utilitate
ectitudinis, aut ratione justæ necessitatis caret.

Sicut incauta locutio in errore pertrahit, ita in-
disceretur silentium hos quos erudire poterat in er-
rore derelinquit.

ISIDORUS.

Claude aures tuas, ne audiant malum.

Fuge iocunda verba.

Vanus sermo cito polluet mentem.

Facile agitur quod libenter auditur.

Nihil ex ore tuo quod impedire possit, procedat.

Nihil quod non expedit, sonus vocis prorumpat,
hoc procedat ex labiis quod aures non polluat au-
dientis.

Sermo vanus vanæ conscientie index est.

Qualis sermo ostenditur, talis et animus compro-
batur.

Retice verbum quod non ædificat. Auris quæ otiosa
verba non reprimit, ad noxia cito transit.

Paulatim crescunt vitia, et dum parva non cave-
mus, in magna prolabimur.

In loquendo et in tacendo peritus esto.

Disce quid loquaris, quid taceas: lingua tua non
te perdat.

Oppone linguæ tuæ claustra silentii.

CAPUT LXXIX.

De brevitate hujus vitæ.

CURISTUS.

Qui manducat me, et ipse vivet propter me
(*Joan. vi*).

JACOBUS.

Quæ enim est vita nostra? Vapor est ad modicum
parens (*Jacob. iv*).

PAULUS.

Id enim quod in præsentī est, momentaneum est. D

SALOMON.

Ne gloriaris in crastinum, ignorans quid superven-
tura pariat dies (*Prov. xxvii*).

Vita ducis longior erit (*Prov. xxviii*).

Tempus nascendi, et tempus moriendi (*Eccles. iii*).

Nemo est qui semper vivat, et qui hujus rei ha-
beat fiduciam (*Eccles. ix*).

AUGUSTINUS.

Omnis malus aut ideo vivit ut corrigatur, aut ideo
vivit ut per illum bonus exerceatur.

HIERONYMUS.

Humanæ vitæ brevis damnatio delictorum est.

Brevis est hujus vitæ felicitas, modica est hujus
sæculi gloria.

PATROL. LXXXVIII.

A Caduca est et fragilis temporalis potentia.

Die ubi sunt reges? ubi imperatores? ubi princi-
pes? ubi locupletes rerum? ubi potentes sæculi?

Certe quasi umbra transierunt, et velut somnium
evanuerunt.

Quærentur et non sunt.

Divitiæ usque ad periculum ducunt.

Multi propter opes periclitantur, multis propter
opes mors occurrit.

Toto ergo animo et odi et damna quod diligit
mundus.

Esto mortuus mundo, et mundus tibi.

Contemne vivens quæ post mortem habere non
potes.

ISIDORUS.

B Tantum enim in hac vita est licitum operari
bonum.

Illic namque non jam operatio expectatur, sed
retributio meritorum.

Qui vitæ præsentis longitudinem non de suo spa-
tio, sed ejus sine considerat, quam sit misera et bre-
vis, satis utiliter pensat.

Tela enim consummatur filis, et vita hominis extol-
litur diebus singulis.

Si longam vitam quæris, ad eam tende vitam pro
qua Christianus es, id est æternam.

Hæc est enim vita immortalis, nam ista vita mor-
talis est.

Mori oportet hominem in carne mundo, ne moria-
tur in anima Christo.

C Tunc quisque vivere creditur, si secundum sæcu-
lum moriens, in solo Deo vivere delectetur.

De mora vitæ istius tedium patitur justus, eo quod
ad desideratam patriam tarde perveniat.

Sollicite debet unusquisque vivere, semper termi-
num vitæ suæ considerare, ut hujus sæculi blandi-
tias caveat.

Venturi exitus ignorantia incerta est: et dum
mori quisque non æstimat, tollitur.

Unde festinet unusquisque, ne iniquitatibus suis
rapiatur, simulque vita finiatur cum culpa.

Diabolus quos viventes incendit ad vitia, subito
morientes pertrahere nititur ad tormenta.

Quamvis enim quisque in hac vita sit justus,
tamen dum de corpore isto egreditur, pertimescat
ne dignus supplicio sit.

Nullus est enim homo sine peccato: nec quis-
quam potest de Dei esse securus judicio, cum et de
otiosis verbis reddenda sit ratio.

Finem justorum optimum vocatio tranquilla com-
mendat, ut ex eo intelligantur sanctorum habere
consortium angelorum, ex quo ab hoc corpore sine
vexatione dura tolluntur.

Nihil est diu, nihil est longum, quod non in
brevis finiatur.

Impossibile est ut homo sis, et non gustes an-
gustias.

Nemo est qui in hoc sæculo non doleat.

Nullus est qui in hac vita positus non suspirat.

Malis omnia plena sunt.

CYPRIANUS.

Hæc tempora terrena jam computat qui æternitatem de Deo sperat.

CAPUT LXXX.

De lectione.

CHRISTUS.

Qui legit, intelligat (*Matth. xxiv*).

Omnis autem cui multum est datum, multum quaeretur ab eo (*Luc. xxi*).

PAULUS.

Attende lectioni et exhortationi doctrinæ; noli negligere gratiam quæ in te est (*I Tim. iv*).

Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est (*II Tim. iii*).

Verbum Christi habitet in vobis abundanter (*Coloss. iii*).

JACOBUS.

Scienti igitur bonum, et non facienti, peccatum est illi (*Jacob. iv*).

SALOMON.

Post industriam sequitur sapientia (*Eccles. x*).

AUGUSTINUS.

Nutri animam tuam lectionibus divinis, parabit enim tibi mensam spiritualem.

HIERONYMUS.

Qui assidue instat lectioni, in præsentem quidem laborat, sed postea gratulabitur, cum cœperit.

De amaris seminibus literarum dulces fructus cape.

Prudens lector cavet semper superstitionem intelligentiam ut non ad suum sensum attemperet Scripturas, sed Scripturæ jungat sensum suum, ut intelligat quid sequatur.

Ille studeamus dicere in terris, quorum nobis notitia perseveret in cœlis.

Beatus est qui, divinas Scripturas legens, verba vertit in opera, et nudam crucem nudus sequitur puris manibus et pedibus, et candido pectore pauperem se spiritu et operibus gloriatur.

GREGORIUS.

Scire etenim cuiquam quod non potest facere, pœna magis quam virtus est.

Quanto enim quis in Scriptura sacra proficit, tanto hæc eadem Scriptura proficit apud ipsum.

Tantum in sacro eloquio profectum invenies, quantum apud illud ipse profeceris.

ISIDORUS.

Qui vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare, et frequenter legere.

Nam cum oramus, ipsi cum Deo loquimur.

Cum vero legimus, Deus nobiscum loquitur.

Omnis profectus ex lectione et meditatione procedit.

Quæ enim nescimus, lectione discimus.

Quæ autem discimus, meditationibus conservamus.

Geminum confert donum lectio sanctorum Scripturarum, quod intellectum mentis erudit, et quod

A a mundi vanitatibus abstractum hominem ad amorem Dei perducit.

Tanto una spes mortalitatis hujus nobis vilescit, quanto amplius legendo, spes æterna claruerit.

Lector strenuus potius ad implendum quæ legit, quam ad sciendum promptissimus esto.

Minor enim pœna est nescire quid appetas, quam ea quæ noveris non implere.

Sicut enim legendo scire concupiscimus, sic sciendo recta quæ didicimus, implere debemus.

Nemo potest sensum Scripturæ sacræ cognoscere, nisi legendi familiaritate.

Quantum quisque magis in sacris eloquiis assiduus fuerit, tantum ex eis uberiores intelligentiam capit.

Quanto amplius in quamlibet artem homo conscendit, tanto magis ad hominem ars ipsa descendit.

Quidam habent intelligentiæ ingenium, sed negligunt lectionis studium; et quod legendo scire possunt, negligendo contemnunt.

Quamvis sensus habitudo sit frequens, tamen lectio intellectum adhibet.

Sicut qui tardus est ad capiendum, pro intentione tamen boni studii, præmium percipit: ita qui præstitum sibi a Deo ingenium intelligentiæ negligit, condemnatione reus existit, quia donum quod accipit, despicit et per desidiam derelinquit.

Quidam Dei judicio donum scientiæ quod negligunt, accipiunt, ut dæmon de rebus creditis puniantur.

Tardiores autem ideo quod scire cupiunt difficulter C inveniunt ut pro maximo exercitio laboris maximum præmium habeant retributionis.

Donum sine adjuvante Dei gratia quamvis infundatur auribus, ad cor nunquam descendit.

Plerique in cacumine intelligentiæ vivaces existunt, sed loquendi inopia angustiantur.

Quidam vero in utrisque pollent.

Plerique scientia accepta Scripturarum, non ad Dei gloriam, sed ad suam laudem utuntur, dum ex ipsa scientia extolluntur, et ibi peccant ubi peccata mundare debuerunt.

Semper enim superbi legunt, et nunquam inveniunt.

Divinæ legis penetrabilia, humilibus et bene ad Deum intendentibus patent: pravis autem atque D superbis clauduntur.

Quamvis divina eloquia in lectione arrogantibus aperta sint, in mysterio tamen clausa atque occulta sunt.

Sermo Dei fidelibus lux est, reprobis autem ac superbis quodam modo tenebrescit: et unde illi illuminantur, inde isti creantur.

Nequaquam legem intelligit, qui carnaliter verba legis percurrit; sed is qui eam sensu interioris intelligentiæ percepit.

Qui litteram legis attendunt, ejus occulta penetrare non possunt.

Ideo prohibetur Christianis argumenta poetarum legere, quia per oblectamenta inanum fabularum, mentem excitant ad incentiva libidinum.

Ideo libri sancti simplici sermone scripti sunt, ut A non in sapientia verbi, sed in ostensione spiritus homines ad fidem perducerentur.

In lectione non verba, sed veritas est amanda.

Cum sit utilis ad instruendum lectio, adhibita tamen collatione maiorem intelligentiam præbet.

Melius est enim conferre quam legere.

Quod enim obscurum est aut dubium, conferendo cito perspicitur.

Sicut instruere solet collatio, ita contentio destruit.

Cum opere vaca lectioni, lectio enim docet quid caveas.

Lectio ostendet quid attendas.

Multum proficis cum legis, si tamen facias quod legis.

Vide ne quod perspicis, vivendo contempnas.

BASILIIUS.

Sicut enim in carnalibus escis alitur caro, ita ex divinis lectionibus interior homo nutritur ac pascitur.

ANNO SÆCULI VIII INCERTO.

EVANTIUS

ABBAS.

NOTITIA HISTORICA IN EVANTIUM ABBATEM.

(Hist. littér. de la France, tom. III.)

On a déjà parlé de l'écrit, qui donne occasion à cet article. C'est une lettre dogmatique sous le nom d'Evance, abbé, contre certaines personnes qui soutenaient qu'on ne doit point manger du sang des animaux, parce qu'il est impur, quoiqu'elles regardassent autrement leur chair, et qu'elles en mangeassent sans scrupule. Cette erreur était particulièrement répandue en Espagne, aux environs de Saragosse, comme le porte la lettre. On a vu que presque tous nos critiques l'attribuent à Evance, évêque de Vienne, mort en 586. Mais c'est ce qui ne se peut soutenir, comme on l'a observé en passant. On y cite en effet le Pastoral de S. Grégoire, pape, à qui l'on donne la qualité de saint, qui suppose qu'il n'était plus au monde (a), circonstances qui ne peuvent convenir au temps d'Evance de Vienne.

Le cardinal d'Aguirre qui rejette ce sentiment avec raison, en établit un autre qui tend à donner cette lettre à Evance, archidiacre de Tolède, homme de lettres, qui florissait vers l'an 650 (b). Il faut avouer que cette circonstance, et celle qui regarde les personnes pour qui la lettre fut écrite, favorisent beaucoup le sentiment de ce docte cardinal. Mais il se trouvera toujours combattu par le titre de la lettre même, qui, suivant les manuscrits sur lesquels elle a été imprimée, l'attribue non à un archidiacre, mais à un abbé.

C'est ce qui a porté Dom Mabillon à croire que

B l'auteur de cette lettre n'est autre qu'Evance, abbé de Troclar au diocèse d'Albi, célèbre dans la Vie de sainte Sigolène, abbesse au même endroit, où il y avait un monastère double, l'un pour des moines, l'autre pour des vierges (c). Tout concourt à affermir cette opinion, déjà autorisée par le titre de la lettre. Evance, abbé de Troclar, vivait à la fin du vi^e siècle, temps auquel elle appartient; il était à portée d'avoir des relations du côté de Saragosse, puisque l'Albgeois, où il faisait sa résidence, se trouvait dans le voisinage des provinces des Gaules soumises aux Visigoths d'Espagne jusqu'à Charles Martel; enfin il paraît qu'on cultivait les lettres dans son monastère, puisqu'un moine de la maison écrivit peu après la Vie de sainte Sigolène.

C L'écrit en question a été d'abord mis au jour sur un manuscrit de saint Gal, dans le cinquième volume du recueil de Canisius. De là il est passé dans la Bibliothèque des Pères, et enfin dans la collection des Conciles d'Espagne par le cardinal d'Aguirre (d). L'auteur s'y montre parfaitement instruit de l'écriture sainte, et fort versé dans la lecture des Pères de l'Eglise. Il y prouve fort bien qu'on peut sans nul scrupule manger du sang des animaux, comme l'on mange de leur chair, et qu'en user autrement ce serait introduire une espèce de judaïsme dans la religion chrétienne.

(a) Mab. Act. B. t. II, p. 540, n. 4.

(b) Conc. Hisp. t. III, p. 85, 87.

(c) Mab. ibid., p. 540, n. 4; 545, n. 16; An. I.

xviii, n. 42.

D (d) Canis. t. V, p. 555, 557; Bib. PP., t. XI, p. 1092, 1095; Conc. Hisp., ib., p. 87, 88.

ALIA NOTITIA IN EVANTIUM ABBATEM.

(Galland. Bibl. Patr. tom. XII.)

Distinguendum esse Evantium sive Evantum nostrum ab Evantio Viennensi, qui obiit anno 586, probe animadvertunt Basnagius et Fabricius. Scripsit enim epistolam contra eos qui Cæsaraugustæ aiebant sanguinem animalium esse immundum. In ea porro laudat librum Regule Pastoralis S. Gregorii. Quare ab Evantio Viennen i omnino est distinguendus, qui ante editum illum librum diem supremam obierat.

A Erravit igitur in hac parte Caveuz (*ad ann.* 581). Cardinalis Aguirrius (*Conc. Hisp. t. III*) nititur demonstrare Evantium hunc nostrum fuisse archidiaconum Toletanum. Hispanum certe fuisse constat ex ipsa epistola. De eo non plura apud scriptores invenies. Nec tamen ab re affirmaveris eum ob oculos præsertim habuisse Pirminium abbatem, ut constabit ex iis quæ in illo infra dicentur.

EVANTII ABBATIS EPISTOLA,

Contra eos qui sanguinem animalium immundum esse judicant, et carnem mundam esse dicunt.

Quia se præbuit occasio opportuna, ideo hanc exitus meæ paginulam vestris obtutibus perferendam mea curavit destinare miseria; per quam et salutis munia impensius pando, et me sacris vestris orationibus tuendum committo. His ^a explosis, ad agnitionem nostram venit, quod exsurgentes in quibusdam Cæsaraugustæ partibus reperisse vos adseritis Christianos, nec dum eruditos paginibus sacris, Judaico more sequi litteram occidentem, et postponere spiritum vivificantem: qui dicunt immundum fieri hominem alicujus animalis sanguinem comedentem, nescientes, neque intelligentes præcepta prisca magis mores hominum demonstrare, quam in natura servare. Nam si ista ita sunt, cur aperta fronte cum judæis et alia quæ vetita sunt præcepta prisce legis carnaliter non teneant, nescio. Qui carnes suillas vel cuniculinas non abjiciunt, qui piscium carnes pinnulis carentium non reprobant, qui vetera sacrificia non immolant, qui uxorem fratris sine filiis morientem ad suscitandum semen ejus non accipiunt, aut ad sacerdotium debiles corpore, aut aliqua macula corporis ^b laborantem, qui tamen animo digni videntur accedere, non repudiant, qui paxillos in balteis non gestant, ut egesta humo operiant; cur avem cum pullis inventam, si possunt, tenent, et non, sicut præceptum est, tenentes pullos, matrem sinunt abire? Cur etiam otium Sabbati cum Judæis non sectant, et novam gratiam Evangelii absterso rubore Christianitatis non abjiciunt? Nam in Christi nomine frontis et fidei Christianæ affecti, et sanguinem comedendum Christianos aperte docemus, et a sanguinis opera declinare omnes hortamur. Carnes suillas edere concedimus, et a volutabro vitiorum recedere omnibus modis optamus. Pisces pinnulis carentes manducare permittimus; et tamen ad cœ-

B lestia quasi alas habentes convolare fideles omnes optamus. ^c Sacerdotibus corpore debilibus, vel maculam corporis habentibus liber Pastoralis S. Gregorii legatur, quia nobis longum est plurima enodare. Paxillo egesta humo operire est, cum mala perpetrata bonis operibus insudando foetores carnalium voluptatum opprimimus, de quibus scriptum est: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata* (Psal. xxxi, 1). Matrem cum pullis inventam abire sinimus, et pullos tenemus, cum testimonia ex lege excerpta ad refutandos Judæos atque hæreticos tenemus, et legi carnaliter non servimus. Otium Sabbati negligimus, quia propter illam futuram requiem, quam istud Sabbatum figurat, ut ad illam perveniamus, legem Domini spiritaliter intelligendo decertamus. Quod si forte obijciunt, ista in canonibus haberi; nec ego me ista fateor ignorare; sed in antiquis canonibus ista reperiuntur, quando Ecclesia ex circumcisione et præputio ad fidem congregabatur; quando adhuc non solido cibo, sed lacte nutriebatur. Tale quid ad Corinthios apostolos dixisse noverint, et in Actibus Apostolorum facta invenient. Nunc vero Ecclesia Dei solido cibo fide roborata consistit, ut viriliter contra impetus hæreticorum pugnaret, non in infantium mollitie enervata succumbat.

Ne tamen epistolaris consuetudo in longinquas periodos pertracta lectoribus lepidis fastidium nutriat; veniant ad illud, quod Apostolus ait: *Omnia munda mundis. Coinquinatis autem ei infidelibus nihil est mundum* (Tit. i, 15). Et in alio loco idem apostolus ait: *Omnis creatura Dei bona, et nihil reijciendum quod cum gratiarum actione percipitur* (I. Tim. iv, 4). Et Salvator in Evangelio ait: *Nihil est introiens in hominem, quod possit coinquinare eum; quia omne, quod in os intrat, in ventrem radit,*

^a Forte expletis.^b Ms., portantem.^c Ms., sacerdotes e. debiles. — Forte leg. d sacerdotes corp. debilibus. Edrr.

et in secessum emittitur, nec hæc coinquinant hominem, sed quæ de corde procedunt: de corde enim procedunt adulteria, homicidia et his similia (Matth. xv, 17-19). Nam quod Apostoli primitivæ Ecclesiæ a fornicatione, et a suffocato, et a sanguine abstinere præceperunt (Act. xv, 19), hæc exstitit causa: tunc ex circumcisione, et gentibus credentes congregabantur, ne propter discretionem ciborum a se invicem scinderentur: ideo lacte nutriebantur, non solido cibo. Quibus et postea scribebat, dicens: *Non potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, tanquam parvulis in Christo: lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis; sed nec adhuc quidem potestis, adhuc enim estis carnales* (1 Cor. iii, 1, 2). Nani si ubicunque sanguinem legunt prohibitum et hoc ad litteram intelligunt et nihil spiritualiter hoc dictum putant, quid est quod propheta dicit: *Speculatorem dedi te domui Israel. Si non annuntiaveris impio, ut se custodiat ab iniquitate sua, ipse impius in iniquitate sua morietur: sanguinem autem ejus de manu tua requiram* (Ezech. iii, 17, 18)? Quis est iste sanguis, nisi opera sanguinis? Quid est in psalmo, ubi dicit: *Libera me de viris sanguinum* (Psalm. lvm, 3), nisi ab operibus iniquitatis? Et quid est, quod alius propheta dicit: *Sanguis sanguinem tetigit: propter hoc lugebit terra, et infirmabitur omnis qui habitat in ea* (Osee iv, 2, 3).

Quod tria ista præcepta ex libro Actuum Apostolorum tenere gloriantur, id est, abstinere a suffocato, et sanguine, vel fornicatione; confiteantur, si primum et secundum cum tertio implent, id est, si non fornicantur, si aucupium ministeriis non utuntur, si audiunt Apostolum dicentem: *Qui habent uxores, tanquam non habentes sint: si obediunt præcepto*

a M^s., et cælestia jussa agere enerviter perhorrescunt.

A ejus, ubi ait, *Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum: si consentiunt, quod eis præcipit, Imitatores mei estote, sicut et ego Christi: si faciunt quod idem apostolus dicit: Castigo corpus meum, et in servitute redigo, ne forte aliis prædicans, ipse reprobis inveniar: si faciunt quod intonat: Exhibete vos sicut Dei ministros, in multa patientia, in castitate, in vigiliis, in jejuniis, et his similia, unde peccatum non incurrant, sed cum gratiarum actione, quæ Deus bona creavit, sumerent. Quasi enim apostolis obedientes a duobus abstinent, a suffocato, et sanguine, et tertium præceptum quod gravius peccatum est, dissimulantes abjiciunt, et negligunt cælestia jussa, et caeremonias enormiter perhorrescunt. Talibus Salvator in Evangelio dicit: *Væ vobis hypocritæ, qui decimalis mentam, et anetum, et cuminum; et ea, quæ legis sunt graviora omittitis* (Matth. xxiii, 23). Quid multa? Legant libros Doctorum, et maxime sancti Augustini contra Faustum Manicheum, in quo ista, quæ isti evacuunt, et faciebant et dicebant, et secum illos victos erubescant. Nam et librum sancti Hieronymi contra Donatianum legant, et salutem suam ibi reperient. Nam ridiculum est carnes mundas, quas Deus creavit, usque ad nauseam devorare, et sanguinem illarum carnum, quasi immundum respuere: quasi Deus carnem creaverit mundam, et sanguinem carnum, qui utique nutrimentum et salus carnis est, fecerit immundum. Alia scribere debui, sed cui modica utilia non sufficiunt, nec plurima proderunt. Absit a fidelium cordibus, ut ista carnaliter intelligentes, a sinu matris Ecclesiæ discedant, et se cum taliter credentibus gehennæ ignibus tradant.*

ANNO SÆCULI VIII INCERTO.

S. ARCULFUS

ET

S. ADAMANUS.

NOTITIA HISTORICA IN S. ARCULFUM.

(Cave, Hist. litt. p. 592.).

Arculfus, urbis cujusdam in Gallia episcopus, clauit 690. Suscepto, religionis causa, in Orientem itinere, ac lustratis locis sanctis, Damascus quoque, Constantinopolim, Alexandriam aliaque loca adiit, ac demum in Galliam rediens, vi tempestatis in occidentalia Britannicæ littora delatus, et ab Adamano abbate Hyensi hospitio benigne exceptus est. Ab il-

lius ore exceptam peregrinationis hujusce historiam et locorum sanctorum descriptionem litteris consignavit Adamanus, rem voluminibus tribus complexus. Exstant hi libri *De situ terræ sanctæ* inscripti, a Serario editi Ingolstadt 1619, deinde a Mabillonio sæc. Bened. iii, parte ii, p. 502.

NOTITIA HISTORICA IN S. ADAMANUM.

(Fabric. Bibl. med. et inf. ætatis.)

Adamanus, sive Adamnanus, Benedictinus abbas in insula Hyensi (Hii sive Hey), vlcina Scotiæ, octogenario propior defunctus A. C. 704, ix Kal. Octobr. Ejus *Libri tres de vita S. Columbæ* cum notis Francisci Baertii exstant in Actis Sanctorum 9 Junii tomo II pag. 497 seq., ut Canisil, Surii, Mabillonii sæc. I Bened., Stephani Viel in Triade Sanctorum Hiberniæ, Thomæ Messingani in Florilegio Hiberniæ Sanctorum, Benedicti Cononi in Vitis Patrum Occidentis (Lugduni 1625, fol. p. 420) aliasque editiones omittam. Prologum et epilogum ad Columbæ Vitam vulgavit Usserius in Epistolarum Hibernicarum Sylloge, p. 42, una cum adjuratione ab librariorum. Prologum ad *Libros tres de Locis Sanctæ Terræ* ex ore dictantis Arculfi episcopi, gente Galli, ex Palestina redæcis, acceptos edidit Labbeus tom. I Bibl. novæ B

A Mss. p. 667. Libros ipsos, post Jacobum Gretserum (Ingolstadt, 1619, in-4°), Joannes Mabillonius sæc. III Bened. parte II, p. 502. Laudat Beda v, 46 de Gestis Anglorum et in Marci xv, 46, et ad calcem libelli de Locis Sanctis tom. III, p. 371, ubi Arculfi et Adamani vestigia legisse se non diffitetur. De legitimo Paschatis tempore num scripserit, et *Canones* in litteras miserit, ex Bedæ v, 46, de Gestis Anglorum non adeo firmiter colligitur, nec ex loco Matthæi Monasteriensis ad A. C. 701, quam adduxit Vossius p. 272 de Historicis Latinis. Tertiam syllabam in nomine Adamani corripit Alcuinus in his verbis, qui ad pag. 1756 ejus operum leguntur :

Patrieus, Cheranus, Scotorum gloria gentis,
Atque Columbanus, Congallus. *Adamnanus*, atque
Praelari Patres, morum vitæque magistri.
Hic pietas precibus horum nos adjuvet omnes.

JACOBI BASNAGII OBSERVATIO IN S. ADAMANUM.

Quamvis hic multa de Adamnано subjiciantur, aliqua tamen supersunt observanda. Primo genuinum esse illius nomen *Adamnanum* : sibi ipsi notissimum esse debuit Adamnanus ; at sæpius se ipsum Adamnanum vocat hoc in opusculo. 2° Distinguendum esse ab alio Adamnано, qui vixit monachus in cœnobio Colindiensi. De priori Beda libro v, c. 16 ; de posteriori libro iv, c. 49. Hic fuit qui nihil unquam cibi vel potus, excepta die Dominica et Quinta Sabati, percipiebat, ab altero qui Vitam Columbæ scripto reliquit, plane diversus. Percaverunt igitur Possevinus et Gesnerus, quorum fragmenta hic subjecta sunt, imo et ipse Canisius, qui duo loca Trithemii male conjunxit. 3° Præfuit Adamnanus Hiensi monasterio sub finem sæculi septimi ; nam Columba moriens, anno 598, Batheneum sibi successorem indicaverat. Obiit Batheneus abbas an. 622, et Segieno monasterii præfecturam reliquit. Illam tenuit Segienus ad annum 652, tuncque successit est Failbeus, quem Adamnanus *decessorem suum* appellat ; ipse autem nonnisi an. 665 ex Anglia in patriam reversus est. 4° Adamnanus Scotorum in ore Pascha celebrare fuit solitus. Altera fuit eo tempore quæstio celeberrima de tonsura, ut patet ex conrillo Pharensi anno 664 habito. Tondebatur caput Romanorum in formam coronæ, idque a Patro accepisse lingebatur ; aliis tonsuram suam a Simone Mago, ut ferebatur, habentibus. Stabat primum a partibus Scotorum adversus Romanos Adamnanus ; sed tum circa tonsuram, tum circa Paschatis celebrationem a Gelfrido albate conversus, monasterium Hiense pristinam mutare sententiam voluit, sed frustra ; monachi enim a Romanorum ritibus alieni permanserunt. Quinto denique monendus est lector, ante Adamnanum jam fuisse conscriptam Columbæ Vitam a Cummeo Albo, quam ipse viderat et laudavit libro secundo. Hancque Vitam edidit eruditissimus Mabillonius sæculo Benedicti uno primo ; sed multo brevior est ea quam in lucem prodire facimus : quippe plurima a Cummeo omissa complexus est Adamnanus a Canisio editus ; tota tamen Vita miraculis est referta, quæ a traditione seniorum satis laerte hauserat. De signo crucis et aqua benedicta sæpius fecit mentionem. Verbum Dei prædicaturus Columba provinciis Septen-

trionalium Pictorum, hoc est Scotorum, transnavigaverat in Angliam ; anno 665 reversus in patriam, ibi *terdenos et quatuor* annos, ut asserit Adamnanus libro tertio, commemoratus est : obiit igitur Columba, ut prius dictum, anno 598. Sepultus dicitur cum Patritio et Brigida ; uode versus quos retulit Sylvester Gyraldus Cambrensis in Hiberniæ Topographia :

In Burgo Duno
Tumulo iuvantur la uoo
Brigide Patritius
Atque Columba pius.

Post Columbæ Vitam scripsit Adamnanus abbas Hiensis tres libros de Locis Sanctis ; sed *fabulæ* quæ ibi leguntur, debentur Arculpho Galliarum episcopo, cui nimia cum supinitate illam adhibuit miraculorum indagator scriptor noster.

« Texere librum de Locis incipio Sanctis Arculphus, sanctus episcopus, gente Gallus, diversorum longe remotorum penitus locorum verax et index satis idoneus in Hierosolymitana civitate per menses novem hospitatus et locis quotidianis visitationibus peragratis mihi Adamnано hæc universa quæ infra sunt exaranda experimenta diligentius perscrutanti et primo in tabulas describenti fidei et indubitabili D narratione dictavit. »

Unicum proferam exemplum, ut de cæteris judicium feratur : Inter illam quoque Golgothanam basilicam et Martyrum quedam inest exedra, in qua est *Calix Domini*, quem a se benedictum propria manu in cœna pridie quam pateretur ipse, convivis apostolis tradidit convivantibus : qui argenteus Calix Sæptarii Galli mensuram habens duasque ansulas in se ex utraque parte altrinsecus continens compositas. In quo utique calice illa inest spongia, quam aceto plenam hyssopo circumponentes Dominum crucifigentes obtulerunt ori ejus. De hoc eodem calice Dominus post resurrectionem cum apostolis convivans bibit, quem S. Arculfus vidit, etc. Inde concludunt viri docti arge teos calices in usu fuisse ab institutione Sacramenti. Errabant igitur toto cœlo qui vitreis, ut Exuperius, utebantur.

Denique missus fuit Adamnanus ad *Aldfridum* regem. Is fuit rex Northumbrorum, qui anno 703 diem suum clausit.

PLURIUM OBSERVATIONES IN MARTYROLOGIUM ROM. IX JUNII.

In Scotia S. Columbani Presbyteri et Confessoris:

Ad quæ notat hæc Baronius : « De eo hæc die Beda et alii recentiores. Pluribus de eo idem Beda hist. de Gest. Angl. l. iii. c. 4 et 25, ubi eundem appellat Columbanum, Columbam autem in epitome ann. Dom. 565, quo anno ex Hibernia se contulit in Britanniam vixitque ibi annis triginta duobus, ut idem testatur auctor ; sicque pervenisse videtur usque ad annum Domini 597 : de quo et Sigebertus in Chron. anno 596 et 598, ubi semper Columbanum appellat. Scripsit ejus Vitam Adamandus eidem æqualis, de quo Sigebert. de Vir. illust. c. 64. Nec moveat quemquam, quod Columba hic, præter morem Ecclesiæ, Pascha celebrabat decima quarta luna ; excusat enim cum Beda hist. Angl. l. iii. c. 4, in fine, et Walfridus apud eundem eodem lib. iii. c. 25. Alius ab hoc est S. Columbanus abbas Luxoviensis, de quo inferius ad xi Kal. Decemb. » Hæc Baronius.

Trithemius de Scriptor. Eccles. : « Adamannus presbyter et abbas monasterii Huensis, quod S. Columbanus quondam construxit in insula Scotiæ, vir in divinis Scripturis valde studiosus et eruditus, sæcularium quoque litterarum non ignarus, ingenio cautus, et dulcis eloquio, vita et conversatione præclarus, non sine opinione sanctitatis, pater multorum monachorum fuit. Scripsit inter cætera satis composito sermone volumen de Locis Terræ Sanctæ lib. i, et quasdam Epistolas. Claruit sub Justiniano juniore Augusto. Anno D. 690. » Hæc Trithem., qui lib. iii de Viris illust. Ord. S. Benedicti c. 124, hæc habet de eodem S. Adamanno : ita enim ponit titulum : « Adamannus, monachus et presbyter monasterii sanctimonialium in Anglia, quod Colodi urbs dicitur, præpositus, natione Scotus, vir austere conversationis, et sanctæ vitæ ; ita ut præter Dominicam et quintam feriam nihil in hebdomada penitus comederet, sæpe etiam noctes integras pervigil in oratione transigeret. Magnis effulsit virtutibus. Claruit anno Domini 670. » Hæc Trithemius, qui eodem lib. iii. c. 153, hæc : « Adamannus, abbas monasterii quod B. Columbanus olim in insula Ila funda-

A vit in Hibernia, vir doctus et sanctus, et pater multorum monachorum, sua prædicatione sanctissima plurimam partem Scotorum in Hibernia, et etiam Britones in Britannia, ad debitum Paschalis celebritatis tempus reduxit. Claruit anno 700. » Hæc Trithem.

Antonius Possevinus in Apparatu sacro : « Adamannus Scotus, Coludius, monachus et abbas monasterii insulæ Huensis in Scotia, quod S. Columbanus construxit, congregationis Benchorensis, floruit anno 690, scripsitque de Locis Terræ Sanctæ librum unum ; De Paschate Epistolas : De Vita S. Columbæ (fortassis Columbani), monachi et confessoris, librum unum cujus initium est : B. Patris N. Christo suffragante vitam descripturus. Exstat ad S. Gislehuni. Arnold. et ante illum Trithemius, qui non omnia ejus scripta cognoverat. »

Epitome Biblioth. Gesneri : « Adamannus Coludius, Scotus, monachus Ordinis Apostolici, et cænobii Huensia moderator, scripsit de locis Terræ Sanctæ librum unum. De situ Hierusalem librum unum, de Paschate legitimo librum unum. Epistolas quoque edidit. Ab hoc Bedam multa sumpsisse, et suis libris inseruisse tradunt. Claruit anno 699. » Hæc Gesn.

Molanus in appendice ad Usuardi Martyrologium : « Adamannus abbas, plurimam partem Scotorum in Hibernia, et nonnullam etiam de Britonibus, ad catholicam Paschalis temporis observantiam sua prædicatione correxit. Scripsit idem librum de Locis Sanctis. Beda lib. v Historiæ, cap. 16 et 22. » Hæc Molanus : qui cum Columbam inter Sanctos recenset, notandum est, quod codex m. s. Rebdorfensis expresse in titulo libri vocat sanctum. Ita etiam Trithemius, lib. iii de Viris illust. Ord. S. Benedicti, cap. 124 et 153, sanctum vocat.

Porro de nomine Adamanni observandum, varie a variis appellari. Aliqui, ut etiam Baronius, vocant Adamandum. Alii plerique Adamannum. Codex ms. Rebdorfensis ubique vocat Adamannum, vel Adamannum.

SANCTI ADAMANI

BENEDICTINI ABBATIS

DE VITA S. COLUMBÆ

LIBRI TRES.

INCIPIT PRIMA PRÆFATIO,

APOLOGIAQUE ADOMNANI ABBATIS SANCTI SCRIPTORIS.

Beati nostri Patroni, Christo suffragante, vitam descripturus, fratrum flagitationibus obsecundare volens ; imprimis eandem lecturos quosque admonere procurabo, ut fidem dictis adhibeant cemperis, et res magis quam verba perpendant, quæ, ut astimo, inuenta et vilia esse videntur, meminerint.

* Forte, quæ vilescent.

D que regnum Dei non eloquentiæ exuberantia, sed in fidei florulentia constare, et nec ob aliqua Scotiæ, vilis videlicet lingvæ, aut humana onomata, aut gentium diversas * vilescent lingvas ; utilius et non sine divina opitulatione gestarum despiciant rerum pronuntiationem.

Sed et hoc lectorem admonendum putavimus, A quod de beatæ memoriæ viro, plura studio brevitatibus, etiam memoriæ digna, a nobis sunt prætermissa; et quasi pauca de plurimis, ob evitandum fastidium lectorum, sint exarata.

Et hoc, ut arbitror, quisque hæc lecturus forte

annotabit, quod minime de maximis per populos fama de eodem beato viro divulgata disperserit, ad horum paucorum comparisonem, quæ nunc breviter exarare disponimus. Hinc post hanc primam præfatiunculam de nostri vocamine præsulis, in exordio secundæ, Deo auxiliante, intimare exordiar.

INCIPIT PRÆFATIO SECUNDA.

Vir erat vitæ venerabilis et beatæ memoriæ, monasteriorum pater et fundator; cum Jona propheta homonymum sortitus est nomen. Nam licet diverso trium diversarum sono linguarum, unam tamen eandemque rem significat; hoc quod Hebraice dicitur Jona, Græcitas vero ^a *Νηπιόνητα*, Peristeram, vocitat; et Latina lingua Columba nuncupatur.

Tale tantumque vocabulum homini Dei, non aine divina Providentia inditum esse credimus. Nam et juxta Evangeliorum fidem Spiritus sanctus super unigenitum æterni Patris Filium descendisse monstratur in forma illius aviculæ quæ columba dicitur. Unde plerumque in sacrosanctis libris mystice Spiritum sanctum significare dignoscitur. Proinde et Salvator in Evangelio suis præcepit discipulis, ut columbarum in corde puro insertam simplicitatem continerent. Columba etenim et simplex, innocensque nuncupari debuit, qui in se columbinis moribus Spiritui sancto hospitium præbuit: cui nomini non inconvenienter congruit illud, quod in Proverbiis scriptum est: *Melius est nomen bonum quam divitiarum multarum* (Prov. xxii, 1).

Ille igitur noster præsul non immerito non solum a diebus infantie hoc vocabulo, Deo donante, adornatus proprio ditus est; sed etiam præmissis multorum cyclis annorum ante suæ nativitatis diem cuidam Christi n illi, Spiritu sancto revelante, quasi filius repromissionis mirabili prophetatione nominatus est.

Nam quidam proselytus Britto, homo sanctus, sancti Patricii episcopi discipulus, Maveteus nomine, D

ita do nostro prophetizavit patrono sicuti nobis ab antiquis traditum expertis compertum habetur.

In novissimis, inquit, temporibus sæculi, filius nasciturus est, cujus nomen Columba per omnes insularum Oceani provincias divulgabitur notum; novissimaque orbis tempora clare illustrabit. Mei et ipsius duorum monasteriorum agelluli unius ^b sepisculæ intervallo determinabuntur: homo valde Deo charus, et grandis coram ipso meriti.

Hujus igitur nostri Columbæ vitam et mores describens, imprimis brevis sermonis textu, in quantum valuerò, strictim comprehendam, et ante lectoris oculos sanctam ejus conversationem pariter exponam. Sed et de miraculis ejus succincte quedam quasi legentibus, avidè prægostanda ponam: quæ tamen inferius per tres divisa libros plenius explicabuntur. Quorum primos propheticas revelationes; secundus vero divinas per ipsum virtutes effectas; tertius angelicas apparitiones continebit, et quasdam super hominem Dei celestis claritudinis manifestationes.

Nemo itaque me de hoc tam prædicabili viro, aut mentitum æstimet, aut quasi quædam dubia vel incerta scripturum; sed ea quæ majorum, fideliumque virorum, tradita expertorum cognovi relatione narrantium; et sine ulla ambiguitate ^c caraxatorum sciat. Et vel ex his, quæ ante nos inserta paginis reperire potuimus; ut ex his, quæ audiavi ab expertis quibusdam fidelibus, antiquis, sine ulla dubitatione narrantibus, diligentius disciscitantes didicimus.

subjiciemus, de Virginitate c. 10, flexis litterarum apicibus in quadrata, parietis pagina caraxatis. BASN.

INCIPIT LIBER PRIMUS,

DE PROPHETICIS REVELATIONIBUS.

I. Sanctus igitur Columba nobilibus fuerat oriundus genitalibus, patrem habens Fedilintum, filium Cerguso, matrem Æthneam nomine: cujus pater latine Filius Navis dici potest, Scotica vero lingua Magnave. Ille anno secundo post Caledebine bellum, ætatis vero suæ 42, de Scotia ad Britanniam pro Christo peregrinari volens enavigavit. Qui etiam a puero deditus Christiano tyrocinio, et sapientiæ studiis, integritatem corporis et animæ puritatem, Deo

donante, custodiens; quamvis in terra positus, cœlestibus se aptum moribus ostendebat. Erat enim aspectu angelicus; sermone nitidus; opere sanctus; ingenio optimus; consilio magnus; per annos 34 insularum miles est versatus. Nullum etiam unius horum intervallum transire poterat, quo non aut orationi, aut lectioni, vel scriptiōni, vel etiam alicui operationi incumberet. Jejunationum quoque et vigiliarum indefessus laborationibus, sine ulla intermissione diu noc-

^a Lego *νηπιόνητα*.

^b Pro *sepisculæ*.

^c Id est, descripturum, sic Aldhelmus, quem mox

tuque occupatus, ita ut supra humanam possibilitatem uniuscujusque pondus specialis operis videretur. Et inter hæc omnibus charus, hilarem semper faciem ostendens, sanctorum specie sancti Spiritus gaudio in intimis lætificabatur præcordiis.

II. Sanctus Fintenus, qui postea per universas Scotorum Ecclesias valde noscibilis habitus est, a puerili ætate integritatem carnis et animæ, Deo adjuvante, custodiens, studiis dialecticalis sophias deditus, hoc propositum in annis juventutis conversatus in corde habuit, ut nostrum sanctum ^a Columbam, Hiberniam deserens, peregrinaturus adiret.

Eodem æstuans desiderio ad quemdam vadit seniore sibi amicum, in sua gente prudentissimum, venerandumque clericum, qui Scotice vocitabatur ^b Columbus, ut ab eo prudentiæ quasi aliquod audiret consilium. Cui cum suos tales denudaret cogitatus, hoc ab eo responsum accepit: « Tuum, ut æstimo, adeo inspiratum devotumque desiderium quis prohibere potest, ne ad sanctum Columbam transnavigare debeas? »

Eadem hora casu adveniunt duo monachi sancti Columbæ, qui de sua interrogati ambulatione, « Nuper, aiunt, de Britannia, remigantes hodie a Roberto venimus. — « Sospesne est, ait Columbus, vester Columba sanctus Pater? » Qui valde illacrymati, cum magno dixerint mœrore: Vere salvus est noster ille patronus, qui his diebus nuper migravit ad Christum. Quibus auditis Fintenus et Columbus, et omnes qui ibidem inerant, prostratis in terram vultibus amare flere. Fintenus consequenter percontatur, dicens: « Quem post se successorem reliquit? — Batheneum, aiunt, suum alumnum. Omnibusque clamitantibus, *Dignum et debitum*; Columbus ad Fintenum ait: Quid ad hæc, Fintene, facies? Qui respondens, ait: « Si Dominus permiserit, ad Batheneum virum sanctum et sapientem enavigabo; et si me susceperit, ipsum abbatem habebō. »

Tum deinde supra memoratum Columbum osculatus, et valedicens, navigationem preparabat, et sine ulla morula transnavigans Jovam devenit insulam. Et necdum in id temporis usque nomen ejus in his locis erat notum. Unde et imprimis quasi quidam ignotus hospes hospitaliter susceptus; alia die internuntium ad Batheneum mittit, ejus allocationem facie ad faciem habere volens, qui ut erat affabilis, et peregrinis appetibilis, jubet ad se adduci. Qui statim adductus, primo ut veniebat, flexis genibus in terram se prostravit, visusque a seniore sancto surgit; et resedens interrogatur a Batheneo, adhuc in seio de gente et provincia, nomineque et conversatione, et pro qua causa inierit navigationis laborem. Qui ita interrogatus omnia per ordinem enarrans, ut susciperetur, humiliter expostulat.

Cui sanctus, senior his ab hospite auditis, simulque

A hunc esse virum cognoscens, de quo pridem aliquando sanctus Columba prophetice vaticinatus est: « Gratias, ait, Deo meo agere debeo quidem in tuo adventu, filii. Sed et hoc indubitanter scito, quod noster monachus non eris. »

Hoc audiens valde contristatus inflit: « Forsitan ego indignus tunc non mereor fieri monachus. » S nior consequenter inquit: « Non quod, ut dicis, indignus esses, hoc dixi; sed quamvis maluissem te apud me retinere, mandatum tamen sancti Columbæ mei defensoris profanare non possum, per quem Spiritus sanctus de te prophetavit. Aliaque die mihi soli seorsum prophetico sic profatus ore inter cætera dixit: Hæc mea, o Bathenee, intentius debes audire verba; statim namque post meum de hoc ad Christum sæculo expectatum, et valde desideratum transitum, quidam de Scotia frater, qui nunc bene juvenilem bonis moribus agens ætatem, sacræ lectionis satis studiis imbutus, nomine Fintenus, ad te, inquam, perveniens humiliter expostulabit, ut ipsum suscipiens inter cæteros annumeres monachos. Sed hoc ei in Dei præscientia prædestinatum non est, ut ipse alicujus fieret monachus; sed et monachorum abbas, et animarum dux ad cœleste regnum olim electus a Deo est. Nobis [*Lege Noli*] itaque hunc memoratum virum in his nostris apud te retinere insulis, ne et Dei voluntati contraire videaris. Sed hæc ei intimans verba, ad Scotiam in pace remittas, ut in Lagenestum vicinis mari finibus monasterium construat; et ibidem Christi ovium pascens gregem, innumeras ad patriam animas cœlestem perducatur. »

Hæc audiens sanctus junior, Christo lacrymas fundens, agit gratias, inquiens: « Secundum sancti Columbæ prophetiam fiat mihi et mirabilem præscientiam. »

His denique verbis sanctorum obtemperans, et a Batheneo accipiens benedictionem, in pace ad Scotiam transnavigavit.

III. Alio in tempore vir beatus in mediterranea Hiberniæ parte monasterium, quod Scotice dicitur Dairmag, divino fundans nutu, per aliquot demoratur menses. Libuit animo visitare fratres, qui in Cloensi Sancti Cerani cœnobio commanebant.

Audito itaque ejus accessu universi undique ab agellulis monasterio vicinis, cum his qui ibidem inventi sunt, congregati, cum omni alacritate suum consequentes abbatem Alitherum, quasi angelo Domini obviam egressi vallum monasterii, unanimes pergunt, humiliatisque in terram vultibus, eo viso, cum omni reverentia exosculatus est ab eis; hymnisque et laudibus resonantes, honorifice ad ecclesiam perducebant; quamdamque de lignis pyramidem erga sanctum deambulantem constringentes a quatuor viris æque ambulantis supportari fecerunt: ne videlicet sanctus senior Columba ejusdem fratrum multitudinis constipatione molestaretur.

in Hæc insula multis diu Scotorum Pictorumque populis venerabile mansit. Hæc videlicet Columbus, nunc a nonnullis composita a cella et Columbario nomine Columcelli vocatur, Bedæ. iv, cap. 40. BASN.

^a Ab aliis *Columbanus* dicitur. MARILL.

^b Diversus plane a Columba nostro fuit et alter: primus doctor fidei Christianæ Transmontanus Pietis ad Aquilonem primusque fundator monasterii quod

Eadem hora quidam valde despectus vultu et habitu, puer familiaris, et necdum senioribus placens, retro in quantum valuit, se occultans accessit; ut videlicet vel illius amphibali fimbriam, quo vir beatus induebatur, occulte et, si fieri posset, ipso nesciente et non sentiente, tangeret; sed hoc tamen sanctum non latuit. Nam quod corporalibus oculis retro se actum intueri non potuit, spiritualibus perspexit. Unde subito restitit, et post se extendens manum, cervicem pueri tenet, ipsumque trahens ante faciem suam statuit, omnibusque, qui ibidem circiter astabant, dicentibus: « Dimitte, dimitte, quare hunc infelicem et injuriosum retines puerum? » Sanctus e contra hæc puro pectore verba depromit prophetica: « Sinite fratres, sinite modo. » Ad puerum vero valde tremefactum dicit: « O fili, aperit os tuum, et porrige linguam. » Jussus tum puer eum ingenti tremore aperiens os suum, linguam porrexit; quam sanctus, sanctam manum extendens, et diligenter benedicens, ita prophetice profatur dicens: « Ille puer quamvis nunc despicibilis et valde vilis videatur, nemo tamen ipsum ob id despiciat; ab hac enim hora non solum vobis non displicebit, sed valde placebit, bonisque moribus et animæ virtutibus paulatim de die in diem crescit: sapientia quoque et prudentia magis ac magis in eo ab hac die adaugebitur; et in hac nostra congregatione grandis est futurus proventus. Lingua quoque ejus salubri et doctrina, et eloquentia a Deo donabitur. »

Ille erat Erenens postea per omnes Scotiæ Ecclesias famosus, et valde notissimus. Qui hæc omnia supra scripta verba Segenco abbati de se prophetata enarraverat, meo decessore Failbeo intentius audiente, qui et ipse cum Segeneo præsens inerat; cujus relatione et ego ipse cognovi hæc eadem quæ narraui.

Sed et multa alia hisdem diebus, quibus in Cloensi cœnobio sanctus hospitabatur, revelante Spiritu Sancto prophetavit; hoc est, de illa quæ post dies multos ob diversitatem Paschalis festi orta est inter Scotiæ Ecclesias discordia, et de quibusdam angelicis frequentationibus sibi manifestatis: quibus quædam intra ejusdem cœnobii septa ab angelis tunc temporis frequentabantur loca.

IV. Alio in tempore, cum in * Jova insula die frangiæ et impestatis, et intolerabilis undarum magnitudinis, sedens in domo sanctus, et fratribus præcipiens, diceret: « Preparare ocius hospitium, aquamque ad lavandos hospitum pedes haurite; » quidam ex ipsis frater consequenter: « Quis, ait, hac die valde ventosa, et nimis ventosa (sic), et nimis periculosa, licet breve fretum, prospere transnavigare potest? » Quo audito, sanctus sic profatur: « Cuidam sancto et electo homini, qui ad nos ante vesperam perveniet, Omnipotens tranquillitatem quamlibet in tempestate donabit. »

* De hujus insule situ in mari Hibernico, quæ Hiona sive Ithoria vocatur, non una est scripto-

Et ecce eadem die aliquandiu a fratribus expectata navis, in qua sanctus inerat Chammachus, juxta sancti prophetationem pervenit. Cui sanctus cum fratribus obviam venit, et ab eo honorifice et hospitaliter susceptus est. Illi vero nautæ, qui cum Chammecho inerant, interrogati a fratribus de qualitate navigationis, sic retulerunt, sicut sanctus Columba prius de tempestate et tranquillitate pariter Deo donante, in eodem mari, et hisdem horis mirabili divisione prædixerat, et tempestatem cwinus visam non sensisse professi sunt.

V. Alio eisdem die sanctus Columba in sua commanens matrice Ecclesia, repente in hanc subridens vocem erupit dicens: « Columbaus ad nos transnavigare incipiens, nunc in undosis charybdis æstibus valde periclitatur. Abbasque ad cœlum in prora sedens, palmas elevat; turbatum quoque et tam formidabile pelagus benedicit, quom tamen Dominus sic terret, non ut navis naufragio, in qua ipse resedit, uadis obruatur, sed potius ad orandum intentius suscitetur, ut ad nos, Deo propitio, post transvadatum perveniat periculum. »

VI. In tempore quoque alio, de Cormacco, viro utique sancto, qui tribus non minus vicibus Erenum. [E. erenum] in Oceano laboriose quæsit, nectamen invenit, sanctus Columba, ita prophetizans ait: « Hodie iterum Cormachus desertum cupiens reperire, enavigare incipit ab illa regione quæ ultra Modam fluvium sita est, et Cirros dicitur; nec tamen etiam hac vice, quod quærit, inveniet; et non ob aliam ejus culpam, nisi quod alicujus religiosi abbatis monachum, ipso non permittente, discessorem secum non recte comitari navigio suscepit. »

VII. In tempore alio, hoc est, post multos annorum transcursus, cum esset vir sanctus in Jova insula, subito dicit ad suum ministratorem: « Cloecam pulsa, » cujus sonitu fratres incitati, ad ecclesiam, ipso sancto præsele præeunte, ocus corrant, ad quos ibidem flexis genibus inquit: « Nunc intento pro hoc populo et Aldano rege Dominum oremus, hac enim hora ineunt bellum. » Et post modicum intervallum egressus oratorium, respiciens in cœlum, inquit: « Nunc barbari in fugam vertuntur; » Aldanoque quamlibet infelici, tamen concessa est victoria. Sed et de numero, de exercitu Aldani interfectorum trecentorum et triumvirorum, vir beatus prophetice narravit.

VIII. Alio quoque in tempore, ante supra dictum bellum, Sanctus Aldanum regem interrogat de regni successore. Illo respondente, nescire quia esset de tribus filiis regnaturus, Sanctus consequenter hoc profatur modo: « Nullus ex his tribus erit regnaturus, nam in bellis cadent ab inimicis trucidandi; sed nunc si alios juniores habens, ad me veniant, et quem ex eis elegerit Dominus regem, subito super meum irruet gremium. » Quibus accitis secundum

rum sententia. Mabillon. not. ad Commen. p. 362. Dax.

verbum Sancti, Euchodius adveniens; in sinu ejus recubuit; statimque Sanctus eum osculatus benedixit, et ad patrem ait: « Hic est superstes, et rex post te regnaturus, et filii ejus post eum regnabunt. » Sic omnia post suis temporibus plene adimpleta sunt, et Euchodius post patrem in regnum successit.

IX. Domnallus filius Aido adhuc puer, ad sanctum Columbam per nutritores adductus est, quem intuens percontatur, inquires: « Cujus est filius hic, quem adduxistis? » Illis respondentibus, « Hic est Domnallus, qui ad te ideo perductus est, ut tua redeat benedictione ditatus. » Quem cum Sanctus benedixisset, continuo ait: « Hic super omnes fratres suos superstes erit, et rex valde famosus, nec unquam in manus inimicorum tradetur; sed morte placida in senectute, et intra domum suam coram amicorum familiarium turba super suum morietur lectum. » Quæ omnia secundum beati vaticinium viri de eo vere adimpleta sunt.

Eodem tempore Sanctus, et in eodem loco, ad Scandalanum filium Colmanoi apud Aidum regem in vinculis retentum, visitare eum cupiens pergit; ipsumque cum benedixisset, confortans ait: « Fili, noli contristari, sed potius lætare et confortare. Aidus enim rex, apud quem vinculatus es, de hoc mundo te præcedet, et post aliqua exilii tempora triginta annis in gente tua rex regnaturus eris, iterumque de regno effugaberis, et per aliquos ejulabis [Fort. exulabis] dies; post quos a populo renuntiatus [F. reinvitatus ut infra] per tria regnabis brevia tempora. »

Quæ cuncta juxta vaticinationem Sancti plene expleta sunt. Nam post annos triginta de regno expulsus per aliquod exulavit spatium temporis, sed post a populo reinvitatus; non ut putabat, tribus annis, sed ternis regnavit mensibus; post quos continuo obiit.

XI. In tempore alio duo plebeii ad Sanctum in Jova cominorantem insula deveniunt; quorum unus Melandus de filio suo, qui præsens erat, sanctum interrogat, quid esset ei futurum. Cui sanctus sic profatur: « Nonne Sabbati dies hodierna est? Filius tuus sexta feria in fine morietur septimanæ, octavaque die, hoc est, Sabbato, hic sepelietur. »

Alter proinde plebeius, et ipse de filio, quem ibidem secum habuit, nihilominus interrogans, talem sancti audit responsionem: « Filius tuus suos videbit nepotes, et in hac insula senex sepelietur. » Quæ omnia secundum verbum Sancti de pueris ambobus suis temporibus plene sunt expleta.

XII. Quadam die, cum vir venerabilis in Jova demoraretur insula, quidam frater Berachus nomine ad Ethicam proponens insulam navigare, ad Sanctum mare accedens, ab eo benedici postulat; quem sanctus intuius, inquit: « O fili, hodie intentius præcaveo, ne Ethicam cursu ad terram directo per latus coheris transmeare pelagus; sed potius circueiens minores secus naviges insules, ne, videlicet, alio

A monstruoso perterritus prodigio, vix inde posis evadere. »

Qui accepta a Sancto benedictione secessit, et navim ascendens Sancti verbum quasi parvipendens transgreditur. Majora proinde Ethici transmeans spatia pelagi, ipse, et qui ibi inerant nautæ, vident; et ecce cetus miræ et immensæ magnitudinis se instar montis erigens, ora aperit patula, nimis dentosa, supernatans. Tum proinde remiges deposito velo valde perterriti, retroversi illam obortam ex belluino motu fluctuationem vix evadere potuerunt; Sanctique verbum recognoscentes propheticum admirabantur.

Eodem quoque die Sanctus, Baitheneo ad supra memoratam insulam navigaturo, mane de eodem intimavit ceto inquires: « Hæc præterita nocte media cetus magnus de profundo maris se sublevavit, et inter Jovam et Ethicam insulam se hodie in superficiem eriget æquoris. » Cui Baitheneus respondens infit: « Ego et illa bellua sub Dei potestate sumus. » Sanctus: « Vade, ait, in pace: fides tua in Christo te ab hoc defendet periculo. » Baitheneus tum deinde a Sancto benedictione accepta, a portu enavigavit; transcurisq; non parvis ponti spatiis, ipse et socii cetum aspiciunt, perterritisque omnibus, ipse solus æquor et cetum ambabus manibus elevatis benedicit intrepidus; eodemque momento bellua magna se sub fluctibus immergens, nusquam deinceps eis apparuit.

XIII. Alio quoque in tempore fratres intempesta nocte suscitât Sanctus, ad quos in ecclesia congregatos dicit: « Nunc intentius Dominum precemur, nam in hac hora aliquod inauditum peccatum perpetratum est, pro quo valde est tremenda judicialis vindicta. De quo peccato crastino die aliquibus paucis percontantibus intimavit, dicens: « Post paucos menses cum Lugaido nesciente infelix ille homuncio ad Jovam perveniet insulam. »

Alio itaque die Sanctus ad Jormitium [Diormitium], interjectis quibusdam mensibus, præcipiens præfatur: « Surge citius, Lugaidus appropinquat; » dicitque ei, ut miserum, quem secum in navi habet, in Maleam propellat insulam, ne hujus insulæ cepitem calcet. Qui præcepto Sancti obsecutus ad mare pergit, Lugaidoque adventanti omnia Sancti prosequitur de infelici viro verba.

D Quibus auditis ille infelix juravit, nunquam se cibum cum aliis accepturum, nisi prius Sanctum videret Columbam, eumque alloqueretur. Quæ infelici verba Diormitius ad Sanctum reversus retulit. Quibus compertis, Sanctus ad portum perrexit Baitheneoque, prolatis sacræ Scriptoræ testimoniis, suggerenti, ut miseri poenitudo susciperetur, Sanctus consequenter inquit: « O Baithenee, hic homo fratricidium in modum Cain perpetravit, et cum sua matre mœchatus est. »

Tum demum miser in littore flexis genibus leges poenitentiae expleturum se promisit, juxta Sancti indicationem. Cui sanctus ait: « Si duodecim annis inter Britones cum fletu et lacrymis poenitentiam ege-

ris, nec ad Scotiam usque ad mortem reversus fueris, forsā Deus peccato ignoscet tuo. »

Hæc dicens, Sanctus ad suos conversus dicit : « Hic homo filius est perditionis, qui quam promisit pœnitentiam, non explebit ; sed mox ad Scotiam revertetur, ibique in brevi ab inimicis interficiendus peribit. » Quæ omnia secundum Sancti prophetiam ita contigerunt. Nam miser iisdem diebus ad Iliberniam reversus in regionem quæ vocatur Lea, in manus incidens inimicorum trucidatus est.

XIV. Alio itidem in tempore Lugbeus, cujus supra mentionem fecimus, quadam die ad Sanctum post frugum veniens triurationem, nullo modo ejus faciem intueri potuit, miro superfusam rubore ; valdeque pertimescens cito an fugit ; quem Sanctus complois paululum manibus revocat. Qui reversus a Sancto statim interrogatus, cur oculus aufugisset, hoc dedit responsum : « Ideo fugi, quia nimis pertimui. » Et post aliquod modicum intervallum fiducialius agens, audent Sanctum interrogare, inquit : « Nunquid in hac hora aliqua tibi formidabilis ostensa visio erat ? » Cui Sanctus tale dedit responsum : « Jam terrificæ ultio nunc in remota orbis parte peracta est ! Qualis, ait juvenis, vindicta, et in qua regione facta ? » Sanctus tum sic profatur : « Sulphurea de cœlo flamma super Romani juris civitatem intra Italiæ terminos sitam hac hora effusa est ; triaque nullia ferme virorum, excepto matrum, puerorumque numero, disperierunt : et antequam præsens annus [Add. absolvatur], Gallici navæ de Galliarum provinciis adventantes, hæc eadem tibi enarrabunt. »

Quæ verba post aliquot menses veridica fuisse, sunt comprobata. Nam idem Lugbens simul cum sancto viro ad Capuæ regionis (sic) pergens, nauclerum et nautas adventantes parce interrogans, sic omnia illa de civitate cum civibus ab eis audit enarrata, quemadmodum a prædicabili viro sunt prædicta.

XV. Quadam brumali et valde frigida die Sanctus magno molestatus mœrore flevit : quem suus ministrator Diormitius de causa interrogans mœstitiæ, hoc ab eo responsum accepit : « Non immerito, o filiole, ego in hac hora contristor, meos videns monachos, quos Laifranus nunc gravi fatigatus labore in alicujus majoris domus fabrica molestat, quod mihi valde displicet. » Mirum dictu, eodem momento horæ, Laifranus, habitans in monasterio Roboreti campi, quodammodo coactus et quasi quadam pyra intrinsecus succensus, jubet monachos a labore cessare, aliquamque cibationum consolationem præparari ; et non solum in eadem die otari, sed et in cæteris asperæ tempestatis diebus requiescere. Quæ verba ad fratres consolatoria a Laifrano dicta Sanctus in spiritu audiens flere cessavit, et mirabiliter gavisus, ipse in Jova insula commanens, fratribus, qui ad præsens venerant, per omnia enarravit, et Laifranum monachum benedixit consolatorem.

XVI. Alio in tempore, Sanctus in cacumine sedens montis, qui huic monasterio eminens supereminet, ad

A suum ministratorem Diormitium conversus, profatus est, dicens : « Miror quare tardius appropinquat quædam de Scotia navis, quæ quemdam advehit sapientem virum, qui in quodam facinore lapsus lacrymosam gerens pœnitundinem mox adveniet. » Post proinde laud grande intervallum ad Austrum prospiciens minister velum navis vidit ad portum appropinquantis ; quam cum Sancto adventantem demonstraret : « Cito surgito, inquit [F. inquit] : camus proselyto obviam, cujus veram Christus suscepit pœnitentiam. » At vero Fechnaus de navi descendens, Sancto ad portum pervenienti obvius occurrit cum letu, et lamento, ante pedes ejus ingenucularum flexis genibus, amarissime ingemuit ; et coram omnibus qui ibidem inerant peccantias confitetur suas.

B Sanctus cum eo pariter illacrymatus ad eum ait : « Surge, fili, et consolare, dimissa sunt tua, quæ commisisti, peccamina. Quia sicut scriptum est : *Cor contritum et humiliatum Deus non spernit.* » Qui surgens gaudenter a Sancto susceptus, ad Baitheneum tunc temporis in campo Longo præpositum commorantem, post aliquot est emissus dies in pace commigrans.

XVII. Alio in tempore binos mittens monachos ad suum alium monachum, nomine Caillanum, qui eodem tempore præpositus erat in cella, hæc per eosdem nuntios Sanctus commendat verba : « Cito euntes ad Caillanum properate, diciteque illi, ut ad me sine ulla veniat morula. » Qui verbo Sancti obsecuti, exeuntes, et ad cellam pervenientes suæ legationis qualitatē Caillano intimaverunt. Qui eadem hora nullo demoratus modo, Sancti prosequutus legatos ad eum in Jova insula commorantem, eorum itineris comes, celeriter pervenit. Quo viso Sanctus ad eum taliter locutus, his compellat verbis : « O Caillane, bene fecisti ad me obedienter festinando. Requiesce paulisper, ideoque ad te invitandum misi, amans amicum, ut hic mecum in vera finias obedientia vitæ cursum tuæ ; nam ante hujus hebdomadis finem ad Deum in pace transibis. » Quibus auditis, gratias agens Deo, Sanctum lacrymans exosculatus est, et ad hospitium, accepta ab eo benedictione, pergit ; eademque subsequente nocte idirminatus, juxta verbum Sancti, in eadem septimana ad Christum Dominum emigravit.

XVIII. Quadam Dominica die ultra sæpe memoratum clamatum est fretum ; quem audiens Sanctus clamorem, ad fratres, qui ibidem inerant : « Ite, ait, celeriter, peregrinosque de longinqua venientes regione, ad nos ocus adducite. » Qui continuo obsecuti transfretantes adduxerunt hospites, quos Sanctus exosculatus consequenter de causa percontatur itineris. Qui respondentes aiunt : « Ut hoc etiam anno apud te peregrinemur, venimus. »

Quibus Sanctus hanc dedit responsionem : « Apud me, ut dicitis, anni unius spatio peregrinari non poteritis, nisi prius monachum promiseritis votum. Quod qui inerant præsentem valde mirati sunt, ad hospites eadem hora adventantes dicti. » Ad quæ Sancti verba senior respondens frater ait : « Hec in

mente propositum licet in hanc horam usque nullatenus habuerimus, tamen tuum sequemur consilium, divinitus, ut credimus, inspiratum. » Quid plura? Eodem horæ momento oratorium cum Sancto ingressi devote, flexis genibus votum monachile voverunt.

Sanctus tum deinde ad fratres conversus ait: « Hi duo proselyti, vivam Deo seipsos exhibentes hostiam, longaue in brevi Christianæ tempora militiæ complentes, hoc mox eodem mense ad Christum Dominum in pace transibunt. » Quibus auditis ambo fratres gratias Deo agentes, ad hospitium deducti sunt, interjectisque diebus septem, senior frater cœpit infirmari, et eadem peracta septimana, ad Dominum emigravit. Similiter et alter post se, tem alios dies infirmatus ejusdem in fine hebdomadis ad Dominum feliciter migravit. Et sic, secundum Sancti veridicam prophetiam, intra ejusdem mensis terminum ambo præsentem finierunt vitam.

XIX. Dum per aliquot dies in insula demoraretur Scotia vir beatus, alicujus loci terrulam, mari vicinam, baculo percutiens, ad comites ait: « Mirum dictu, o filioli, hodie in hac hujus loci terrula quidam gentilis senex, naturale per totam hominum custodiens vitam, et baptizabitur, et morietur, et sepelietur. » Et ecce quasi post unius intervallum horæ navicula ad eundem supervenit portum, cujus in prora quidam advectus est decrepitu senex Geone primarius cohortis, quem bini juvenes de navi sublevantes, ante beati viri conspectum deponunt. Qui statim verbo Dei a Sancto per interpretem recepto credens, ab eodem baptizatus est; et post expleta baptismationis mysteria, sicut Sanctus prophetizavit, eodem in loco consequenter obiit, ibidemque socii congesto lapidum acervo sepeliunt, qui hodieque in hac ora cernitur maritima, fluviusque ejusdem loci, in quo idem baptisma acceperat, ex nomine ejus in bodiænum diem nominatus et ab accolis vocitatus.

XX. Alio in tempore, Sanctus cum in Scotiensium paulo superius moraretur memorata regione, casu Dominica die ad quoddam devenit vicinum monasterium, quod *Scotice Trioit* vocitatur. Eadem die proinde quemdam audiens presbyterum sacræ Eucharistiæ mysteria conficientem, quem ideo fratres, qui ibidem commanebant ad Misarum elegerant peragenda solennia, quia valde religiosum æstimabant, repente hanc formidabilem de ore profert vocem: « Munda et immunda pariter nunc permisceri cernuntur, hoc est, munda sacræ oblationis mysteria per immundum hominem ministrata, qui in sua interim conscientia aliquod grande occultat facinus. » Hæc qui inerant audientes, tremefacti nimis obstupuerunt. Ille vero, de quo dicebantur hæc verba, coram omnibus peccantium compulsus est confiteri suam, Christique commilitones, qui in ecclesia Sanctum circumstantes, ocula cordis audierant manifestantem, divinam in eo scientiam cum magna admiratione glorificarunt.

Alio tempore, Sanctus in Jova commanens insula,

accitis ad se binis de fratribus viris, quorum vocabula Lugbeus et Silvanus, eisdem præcipiens dicit: « Hinc ad Maleam transfretate insulam, et in Campulis mari vicinis Ertum quærite furacem, qui nocte præterita solus occulte de insula Coloso perveniens, sub suo fœno tecta navicula inter arenarum cumulos per diem se occultare conatur, ut noctu ad parvam transnaviget insulam, ubi marini nostri juris vituli generantur et generant, ut de illis furtim occisis edax valde furax suam replens naviculam ad suum repetet habitaculum. »

Qui hæc audientes obsecuti emigrant, furemque in locis a Sancto præsignatis absconsu reperierunt; et ad Sanctum, sicuti illis præceperat, perduxerunt. Quo viso, Sanctus ad eum dicit: « Quare tu res alienas, divinum transgressus mandatum sæpe furaris? Quando necesse habueris, ad nos veniens necessaria accipies postulata. » Et hæc dicens præcepit vervecem occidi, et pro furtis dari misero furaci, ne vacuus ad sua remicaret. Et post aliquantum tempus Sanctus in spiritu prævidens vicinam furis mortem, ad Baltheneum eo tempore præpositum, commorantem in campo Lunge mittit, ut eidem furi quoddam pingue pecus, et septem modias novissima mittat munera. Quibus a Balthenco, sicut Sanctus commendaverat, transmissis, ea die inventus est morte subita præventus furax misellus, et in exsequiis ejus transmissa expensa sunt xenia.

Alio tempore, Sanctus cum juxta stagnum Dei prope ostium fluminis, quod Latine *bos* dicitur, die aliqua cum fratribus sederet, quidam ad eos Scoticus poeta devenit, qui cum post aliquam recessisset sermocinationem, fratres ad Sanctum: « Cur, aiunt, a nobis regrediente Coronano aliquod ex more suæ artis canticum non postulasti modulabiliter decantari? » Quibus Sanctus: « Quare et vos nunc inutilia proferitis verba? Quomodo ab illo misero homuncione postulare carmen lætitiæ, qui nunc ab inimicis trucidatus, usque ad finem oculis pervenit vitæ? » His a sancto dictis, et ecce ultra flumen aliquis clamat homo, dicens: « Ille poeta, qui a vobis nuper sospes rediit, hora in hac ab inimicis in via interfectus est. » Omnes tum, qui præsentibus inerant, valde mirati, se invicem intuentes obstupuerunt.

XXIII. Alio itidem tempore, Sanctus in Jova conversans insula, repente inter legendum summo cum ingenti admiratione gemitu ingenuit mœsto: quod videns qui præsens inerat Lugbeus, cœpit ab eo percontari subiti causam mœroris. Cui Sanctus valde mœstificatus hanc dedit responsionem: « Duo quidam nunc regii generis viri in Scotia mutuis inter se vulneribus transfixi disperierunt, haud procul a monasterio, quod dicitur *Cellarois* in provincia Magdenorum. Octava de hac peracta hebdomada, ultra fretum aliquis clamabit, qui hæc de *Hibernia* veniens ita taliter facta enarrabit; sed hoc, o filioli, quamdiu vixero, nemini indices. » Octava proinde ultra fretum clamaturn est die.

Sanctus tum supra memoratum ad se Lugbeum

vocans silenter ad eum ait: « Qui nunc clamitat ultra fretum ipse est, de quo tibi prius dixeram longævus viator; vade, et educ eum ad nos. » Qui celementer adductus inter cetera hoc etiam retulit: « Duo, inquit, nobiles viri se mutuo vulnerantes mortui sunt, hoc est, Columbanus et Romanus. »

Post hæc illius verba narratoris, idem Lugbens Christi miles Sanctum seorsim cepit interrogare, dicens: « Quæso mihi de his talibus narres prophetis revelationibus, quomodo si per visum tibi, auditum, an alio hominibus incognito manifestantur modo? » Ad hæc Sanctus: « De qua nunc, ait, inquiris, valde subtili re, nullatenus tibi quamlibet aliquam particulam intimare potero, nisi prius flexis genibus per nomen excelsi Dei mihi firmiter promittas, hoc te obscurissimum sacramentum nulli unquam hominum cunctis diebus vitæ meæ enarraturum. » Qui hæc audiens, flexit continuo genua, et prostrato in terram vultu, iuxta Sancti præceptionem plene omnia promisit. Qua statim perfecta promissione, Sanctus ad surgentem se locutus inquit: « Sunt nonnulli, quamlibet pauci admodum, quibus divina hoc contulit gratia, ut etiam totius terræ orbem cum ambitu oceani et cœli uno eodemque momento, quasi sub uno solis radio, mirabiliter laxato mentis sinu, clare et manifestissime speculentur. »

Hoc miraculum Sanctus quamvis de aliis electis dicere videatur, vanam utique fugiens gloriam, de seipso tamen dixisse, per obliquum licet, nullus dubitare debet, qui Paulum legit apostolum vas electionis de talibus narrantem sibi revelatis visionibus; non enim ita scripsit: Scio me; sed, Scio hominem raptum usque ad tertium cœlum. Quod quamlibet de alio dicere videretur, nemo tamen dubitat sic de propria, humilitatem custodientem, enarrare personam. Quem etiam et noster Columba in spiritualium visionum narratione secutus est, superius memorata, quam ab eo supra dictus vir, quem plurimum Sanctus amabat, magnis precibus præmissis vix potuit extorquere: sicut ipse coram aliorum personis Sanctorum post sancti Columbæ transitum testatus est, a quibus hæc quæ de Sancto supra narravimus indubitanter didicimus.

XXIV. Alio in tempore, quidam frater ad Sanctum ealem scribentem hora veniens dicit ad eum: « Hoc ferrum, quod in manu habeo, quæso, benedicas. » Qui paululum extensa manu sancta, cum calamo signans, benedixit, ad librum, de quo scribebat facie conversa. Quo videlicet supradicto fratre cum ferro benedicto recedente, Sanctus percontatur dicens: « Quod fratri ferrum benedixi? » Diornicius pius ejus ministrator: « Pugionem, ait, ad jugulandos tauros vel boves benedixisti. » Qui contra respondens inquit: « Ferrum quod benedixi confido in Domino meo, quod nec homini, nec pecori nocebit. » Quod Sancti firmissimum eadem hora comprobatum est verbum. Nam idem frater vallum egres-
sus monasterii bovem jugulare volens, tribus firmis

vicibus, et forti impulsione conatus, nec tamen poterat etiam ejus transigere pellem. Quod monachi scientes experti, ejusdem pugionis [Add. ferrum] ignis resolutum calore per omnia monasterii ferramenta liquefactum dividerunt inlinitum, nec postea ullam potuere carnem vulnerare, illius Sancti manente benedictionis fortitudine.

XXV. Alio in tempore Diornitius, Sancti pius ministrator, usque ad mortem ægrotavit: ad quem in extrema constitutum Sanctus visitans accessit, Christique invocato nomine, infirmi ad lectulum stans, et pro eo exorans dixit: « Exorabilis mihi fias precor, Domine, et animam mei ministratoris pii de hujus carnis habitaculo me non auferas superstiti. » Et hoc dicto aliquantisper contulit. Tum proinde hanc de sacro ore profert vocem, dicens: « Ille meus non solum hac vice nunc non morietur puer, sed etiam post meum obitum annis multis vivet. » Cujus hæc oratio est exaudita. Nam Diornitius statim post Sancti exandibilem precem, plenam recuperavit salutem. Per multos quoque annos post Sancti ad Dominum emigrationem supervixit.

XXVI. Alio in tempore, quidam de Numinensium provincia proselytus ad Sanctum venit, qui se in quantum potuit humiliter, quod nullus sciret (sic) quod episcopus esset, sed tamen hoc Sanctum non poterat latere. Nam alia die Dominica a Sancto jussus Christi corpus ex more conficere, Sanctum advocat, ut simul quasi duo presbyteri Dominicum panem frangerent. Sanctus proinde ad altarium accedens, repente iotuitus faciem ejus sic eum compellat: « Benedicat te Christus, frater; hunc solus episcopus episcopali ritu frange panem; nunc scimus quod sis episcopus. Quare hucusque te occultare conatus es, ut tibi a nobis debita non redderetur veneratio? » Quo audito Sancti verbo, humilis peregrinus valde stupofactus Christum in Sancto veneratus est, et qui inerant præsentis nimis admirati glorificaverunt Deum.

XXVII. Alio itidem in tempore, vir venerandus Ernanus presbyterum senem suum avunculum ad præposituram illius monasterii transmisit, quod in Ilumba insula ante plures fundaverat annos. Itaque cum ipsum Sanctum emigrantem exosculatus benediceret, hoc de eo intulit vaticinium, dicens: « Hunc meum nunc ingredientem amicum, non me spero iterum in hoc sæculo viventem visurum. »

Itaque idem Ernanus post non multos dies quidam molestatus agrinomia ad Sanctum volens reportatus est; ejus in perventione valde gavisus ire obviis ad portum cepit. Ipse vero Ernanus quamlibet infirmus, propriis tamen vestigiis a porte obviare Sancto conabatur valde alacer; sed cum esset inter ambos quasi viginti quatuor viæ passuum intervallum, subita morte præventus priusquam Sanctus faciem ejus videret viventis, exspirans in terram cecidit, ne verbum Sancti ullo modo frustraretur. Unde in eodem loco ante januam

Canabe crux infixa est, et altera ubi Sanctus restitit, A nem, plene resumptis viribus. Quam ideo tibi diligenter conimendo, quia de nostræ paternitatis regione est oriunda. »

XXIII. Alio quoque in tempore, quidam inter cæteros ad Sanctum plebeius venit, quem cum Sanctus ad se vespere venientem vidisset : « Ubi, ait, habitas ? » Ille inquit : « In regione quæ littoribus stagni contermina est, ego inhabitans. » — « Illam quam dicis provinciolum, ait Sanctus, nunc barbari populantur vastatores. » Quo audito, miser plebeius maritam et filios deplangere cepit. Quem Sanctus valde mœrentem videns consolans, inquit : « Vade, homuncule, vade, tua familia tota in montem fugiens evasit, tua vero omnia pecuscula secum invasores abegerunt, omnemque domus suppellectilem similiter sævi raptores cum præda rapuerunt. » Hæc audiens plebeius ad patriam regressus cuncta, sicut a Sancto prædicta sunt, invenit exempla.

XXIX. Alio itidem in tempore, omnium illius ætatis in populo fortissimus virorum, sanctum percontatus est virum, qua morte esset præveniendus : cui Sanctus : « Nec in bello, ait, nec in mari morieris, comes tui itineris, a quo non suspicaris causa erit tuæ mortis. » Fortassis, inquit Gorenus, aliquis de meis comitantibus amicis me trucidare cõgitet, aut marita ob alicujus junioris viri amorem me maleficio mortificare. » Sanctus : « Non ita, ait, continget. Quare, Gorenus inquit, de meo interfec-tore mihi nunc intimare non vis ? Sanctus : « Idcirco, ait, nolo tibi de illo tuo comite nocuo nunc manifestum aliquid edicere, ne ejus crebra recordatio nimis te mœstificet, donec veniat dies, qua ejusdem rei veritatem probabis. » Quid immoramur verbis ? Post aliquot annorum excursus idem supra memoratus Gorenus casu aliqua die sub navi residens, cultello proprio christilium de castili eradebat : tum deinde alios prope inter se belligerantes audiens citius surgit, ut eos a belligeratione separaret, eodemque cultello illa subitaneione negligentius in terra demisso ejus genicula offensa graviter vulnerata est ; et tali faciente comite causa ei mortificationis oborta est : quam ipse continuo, secundum sancti vaticinationem viri, mente percussus recognovit, postque aliquantos menses eodem aggravatus dolore moritur.

XXX. Alio namque in tempore, cum Sanctus in Jova, inhabitaret insula, unum de fratribus advocans sic compellat : « Tertia ab hac inlucescente die debebis in occidentali hujus insulæ parte expectare super maris oram sedeus. Nam de Aquilonari libernæ regione quædam hospita grus, ventis per longos aeris agitata circuitus, post nonam diei horam valde fessa et fatigata superveniet, et pene consumptis viribus coram te in littore cadens recumbet, quam misericorditer sublevare curabis, et ad propinquam deportabis domum ; ibidem hospitaliter receptam per tres dies et noctes ei ministrans sollicitè cibabis, et post expleto recreata triduo noleas ultra apud nos peregrinari, ad priorem Scotiæ dulcem, unde orta est, remeabit regio.

Obsecundat frater, tertiæque die post horam nominam, ut jussus fuerat, præscitæ adventum prætolatur hospitæ ; adventantemque de littore levat lap-sam, ad hospitium portat infirmam, esurientem cibant. Cui ad monasterium vespere reverso Sanctus, non interrogans, sed narrans, ait : « Benedicat te Deus, mi fili, qui peregrinæ bene ministrasti hospitæ, quæ in peregrinatione non demorabitur, sed post ternos soles ad patriam repedabit. » Quod ita, ut Sanctus prædixit, res etiam probavit. Nam trinalibus hospitata diebus, coram hospite ministro de terra se primum volando elevans in sublime, paulisperque in aere viam speculata, oceani transvadato æquore, ad Hyberniam recto volatus cursu, die repedavit tranquillo.

. XXXI. Alio in tempore vir beatus cum ad campos reverteretur æquoreos, ipse et Congellus abbas quadam secreta æstivi temporis die, haud procul a supra memorata munitione resident. Tum proinde aqua de quodam proximo ad manus lavandas fonticulo ad Sanctos in æneo defertur vasculo ; quem cum sanctus Columba accepisset, ad abbatem Congellum a latere sedentem, sic profatur : « Ille fonticulus, o Congelle de quo hæc effusa nobis allata est aqua, eiveniet dies quando nullis usibus humanis aptus erit. » — « Qua causa, ait Congellus, ejus fontana corrumpetur unda ? » Sanctus tum Columba : « Quia humano, inquit, cruore replebitur. Nam mei cognationales amici, et tui secundum carnem cognati in hac vicina munitione belligerantes, committent bellum ; unde in supra memorato fonte aliquis de mea cognatione trucidabitur homuncio, ejus cum cæteris interfecti sanguine ejusdem fonticuli locus replebitur. »

Quæ ejus veridice suo tempore post multos vaticinatio expleta est annos. In quo bello, ut multi norunt populi, Domnalius Aidi filius victor sublimatus est ; et in eodem, secundum sancti vaticinium viri, fonticulo quidam de parentela interfectus homo.

Alius mihi Adomnans, Christi miles, Finanus nomine, qui vitam multis anachoreticam annis juxta Roboreti monasterium Campi irreprehensibiliter ducebat, de eodem bello se præsentè commisso aliqua enarrans, protestatus est in supra dicto fonte truncum cadaverinum vidisse, eademque die ad monasterium sancti Congelli quod Scotice dicitur *Cambas*, commissio reversum bello, quia inde prius venerat ; ibi denique duos sancti Congelli senes monachos reperisse, quibus cum de bello coram se acto, et de fonticulo humano cruore corrupto aliquanta enarraret, illi consequenter : « Verus est propheta Columbanus, aiunt, qui hæc omnia quæ hodie de bello et fonticulo expleta enarras, ante multos annos futura nobis audientibus coram sancto Congello juxta Cõthirni sedens munitionem prænuntiaverat. »

XXXII. Eodem in tempore Conallus episcopus A pene innumerabilibus xeniiis beato viro hospitium præparavit post conductum supra memoratorum regum turba prosequente multa, revertenti. Proinde sancto advenienti viro xenia populi multa in platea monasterii strata benedicenda assignantur, quæ cum benedicens aspiceret xenium alicujus opulenti viri, specialiter demonstrans virum ait : « Cujus est hoc xenium pro misericordiis pauperum, et ejus largitione Dei comitatur misericordia. » Itemque aliud discernit, inter alia multa, xenium, inquit : « De hoc ego xenio viri sapientis et avari nullo modo gustare possum, nisi prius veram de peccato avaritiæ pœnitentiam egerit. » Quod verbum cito in turba divulgatum audiens, accurrit Columbus, filius Aidi, conscius, et veram Sancto flexis genibus pœ-

nitentiam agit, et de cætero avaritiæ abrenuntiatum se promittit, et largitatem cum morum emendatione consecuturum. Et jussus a Sancto surgere, ex illa hora est sanatus de vitio tenacitatis. Erat enim vir sapiens, sicuti Sancto in ejus revelatum erat xenio. Ille vero dives, largus Brendenus nomine, de cujus xenio paulo superius dictum est; audiens et ipse Sancti verba de se dicta, ingenuitatis ad pedes Sancti precatur, ut pro eo ad Dominum Sanctus fundat precem, qui ab eo primum pro quibusdam suis objurgatus peccatis, pœnitentiam gerens, de cætero se emendaturum promisit, et sic uterque de propriis emendatus et sanatus est vitiiis.

Huic primo libro hic imponitur terminus. Nunc sequens orditur liber de Virtutum miraculis, quæ plerumque etiam prophetali præscientia comitatur.

INCIPIT LIBER SECUNDUS,

DE VIRTUTUM MIRACULIS.

I. Alio in tempore, cum vir venerandus in Scythia B apud sanctum Find Barrum episcopum, adhuc juvenis, Sapientiam sacræ Scripturæ addiscens, commaneret, quadam solemnī die vinum ad sacrificale mysterium casu aliquo minime inveniebatur. De cujus defectu cum ministros altaris inter se conquirentes audiret, ad fontem sumpto pergit urceo, ut ad sacræ eucharistiæ ministeria aquam quasi diaconus fontanam hauriret. Ipse quippe illis in diebus erat in diaconatus gradu administrans.

Vir itaque beatus aquaticum, quod de latice hausit, elementum, invocato nomine Jesu Christi, fideliter benedixit, qui in Cana Galilææ aquam convertit in vinum, quo etiam operante miraculo inferior, hoc est, aquatica natura, in gratiorem, videlicet vinalem, per manus prædicabilis viri conversa est speciem. Vir itaque sanctus à fonte reversus, et ecclesiam intrans talem juxta altare urceum intra se habentem deponit liquorem, et ad ministros : « Habetis, ait, vinum quod Dominus Christus ad sua misit peragenda mysteria. » Quo cognito, sanctus cum ministris episcopus eximias Deo referunt gratias. Sanctus vero juvenis hoc non sibimet, sed sancto Vinniano ascribebat episcopo. Hoc itaque primum virtutis documentum Christus Dominus per suum declaravit discipulum, quod in eadem re initium ponens signorum in Cana Galilææ operatus est per semetipsum.

II. Quædam erat arbor valde pomosa prope monasterium Roboris Campi, in australi ejus parte, de qua cum incolæ loci quondam haberent pro nimia fructus amaritudine querimoniam, quadam die Sanctus ad eam accessit Autumnali tempore, vidensque lignum incassum abundos habere fructus, qui ex eis gustantes plus laderent quam delectarent; Sanctus elevata manu benedicens, ait : « In nomine omnipotentis Dei omnis tua amaritudo, o arbor amara a te recedat, tuque huc usque amarissima,

nunc in dulcissima vertantur poma. » Mirum dictu, dicto citius eodemque momento ejusdem arboris omnia poma, amissa amaritudine, in miram, secundum verbum Sancti, versa sunt dulcedinem.

III. Alio in tempore Sanctus suos misit monachos, ut de alicujus plebei agellulo virgarum fasciculos ad hospitium afferrent construendum. Qui cum ad Sanctum oneraria repleta navi de supra dictis virgarum materiis, reversi venirent, dicerentque plebeium causa ejusdem valde dispendii contristatum, Sanctus consequenter præcipiens dicit : « Ne ergo scandalizemus virum, ad ipsum a nobis his terni deferantur hordei modii, eosdemque his in diebus arata ipse seminet in terra. » Quibus ad plebeium, Frindehanum nomine, juxta Sancti jussionem missis, C et coram eo cum tali commendatione assignatis, gratanter accipiens, ait : « Quomodo post medium æstivum tempus seges seminata contra hujus terre naturam proficiet? » Marita e contra : « Fac, ait, secundum Sancti mandatum, cui Dominus donabit quodcumque ab eo postulaverit. » Sed et qui missi sunt simul hoc addiderunt dicendo : « Sanctus Columba, qui nos ad te cum hoc misit munere, hoc mandatum per nos de tua commendavit segete, dicens : Homo ille in omnipotentia Dei confidat, quamvis de mense Junio præmissis diebus seminata in principiis Augusti mensis metetur. » Obsequitur plebeius arando, et seminando, et messem, quam supra dicto in tempore contra spem seminavit, cum omnium admiratione vicinorum in exordio D Augusti mensis maturam juxta Sancti verbum mesuit.

IV. Alio itidem in tempore, cum Sanctus in Jova commoraretur insula, sedens in monticulo, qui Latine Munitio Magna dicitur, videt ab aquilone nubem densam, et pluvialem de meridie serena obortam. Qua ascendente visa, Sanctus ad quemdam de suis juxta se monachum sedentem, nomine Sil-

vanum : « Hæc nubes, ait valde nocua hominibus et pecoribus erit ; hacque die velocius transvolans super aliquantam Scothiæ partem , pluviam vespere distillabit morbiferam : quæ gravia et purulenta humanis in corporibus, et in pecorum uberibus nasci faciet ulcera, quibus homines morbiidi, et pecudes illa venenosa gravitudine usque ad mortem molestati laborabunt. Sed nos eorum miserati subvenire languoribus Domino miserante debemus. Tu ergo, Silvane, nunc mecum descendens de monte navigationem præpara, crastina die vita comite et Deo volente, a me pane accepto, Dei invocato nomine, benedicto ; quo in aquam intincto, homines ea conspersi et pecora celerem recuperabunt salutem. »

Quid moramur ? Die crastina his quæ necessaria erant citius præparatis, Silvanus, accepto de manu Sancti pane benedicto, in pace enavigavit. Cui Sanctus a se eadem emigranti hora addit hoc etiam consolatorium verbum, dicens : « Confide, filii, ventos habebis secundos, et prosperos diu noctuque usque dum ad illam pervenias regionem, ut languentibus ibidem celerius cum salubri subvenias pane. » Qui plura ? Silvanus verbo obsecutus Sancti prospera et celeri navigatione, auxiliante Domino, ad supra memoratam perveniens partem, illius regionis plebem, de qua Sanctus prædixerat, devastatam nubis prædictæ morbifera reperit pluvia superfluyente citius præcurrentis, imprimisque bis terni viri in eadem mari vicina domo reperti in extremis morte positi appropinquante, ab eodem Silvano aqua benedictionis aspersi, in eadem præsentī die opportunius sanati sunt. Cujus subitæ sanationis rumor per totam illam morbo pestilentiore vastatam regionem cito divulgatus, omnem morbidum ad sancti Columbæ legatum invitavit populum. Qui juxta Sancti mandatum homines et pecora, pane intincto benedicto, aqua conspersit, et continuo plenam recuperantes salutem, homines cum pecudibus salvati Christum in sancto Columba cum eximia gratiarum actione laudarunt. In hac enim supra scripta narratione, ut æstimo, duo hæc manifeste pariter comitantur, hoc est, gratia prophetationis de nube, et virtus miraculum in ægrotantium sanitate. Hæc per omnia esse verissima supradictus Silvanus Christi miles, sancti legatus Columbæ, coram Segeneo abbate, et cæteris testatus est senioribus.

V. Alio in tempore, cum Sanctus in Jova demoraretur insula, prima diei hora quemdam advocans fratrem Lugaidum nomine, taliter eum compellat, dicens : « Præpara cito ad Scothiam celerem navigationem, nam mihi valde est necesse te usque ad Chiliocherum destinare legatum. In hac enim præterita nocte casu aliquo Maugina sancta virgo ab Oratorio post Missam domum reversa titubavit, coxæque ejus in duas conficta est partes. Hæc sæpius meum inclamitans nomen commemorat, a Domino sperans se accepturam per me consolationem. »

Quid plura ? Lugaido obsecundanti et consequenter emigranti Sanctus pineam tradit cum benedictione

A capsellam, dicens : « Benedictio quæ in hac capsellula continetur, quando ad Mauginam pervenies visitandam, in aquæ vasculum intinguatur, eademque benedictionis aqua super ejus infundatur coxam, et statim invocato Dei nomine coxale conjungetur os, et densabitur ; et sancta virgo plenam recuperabit salutem. » Et hoc sanctus addidit : « En ego ponam in hujus capsulæ operculo numerum viginti trium annorum, quibus sacra virgo in hac præsentī post eandem salutem victura est vita. »

Quæ omnia sic plene expleta sunt, sicuti a Sancto prædicta. Nam statim ut Lugaidus ad sanctam pervenit virginem, aqua benedicta, sicut Sanctus commendavit, perfusa coxa, sine ulla morula condensato osse, plene sanata est ; et in adventu sancti Columbæ cum ingenti gratiarum actione gavisus, viginti tribus annis, secundum Sancti prophetiam, post sanitatem in bonis actibus perfruens vixit.

VI. Vir vitæ prædicabilis, sicuti nobis ab expertis traditum est, diversorum languores infirmorum, invocato Christi nomine illis in diebus sanavit, quibus ad regem pergens conductum, in dorso cæte brevi commoratus est tempore. Nam aut sanctæ manus protensione, aut aqua ab eo benedicta, ægroti plures aspersi, aut etiam fimbriæ ejus tactu amphibali, aut alicujus rei, salis videlicet, vel panis benedictione accepta, et lymphiis intincta, plenam credentes recuperarunt salutem.

VII. Alio itidem in tempore, quidam a Sancto petram salis benedictam accepit, sorori et suæ nutrici profuturam oculorum dolori ; quæ opthalmiæ laborabat valde gravi languore, id est, oculorum dolore. Talem eulogiam eadem soror et nutricia de manu fratris accipiens, in pariete super lectum suspendit, casuque post aliquantos contigit dies, ut idem viculus cum supra dictæ domuncula femine flamma vastante totus concremaretur. Mirum dictu, illius parietis particula, ne beati viri in ea deperiret suspensa benedictio, post totam anibustam domum stans illæsa permansit ; nec ignis ausus est attingere binales, in quibus talis pendebat salis petra, sudes.

VIII. Aliud miraculum æstimo non tacendum, quod aliquando factum est per contrarium elementum. Multorum namque transiens annorum circulis post beati ad Dominum transitum viri, quidam juvenis de equo lapsus in flumine mersus, et mortuus, viginti sub aqua diebus permansit. Qui sicuti sub ascella cadens, libros in pellicio reconditos sacculo habebat ; ita etiam post supra memoratum dierum numerum est repertus sacculus cum libris inter brachium et latus continens. Cujus et ad aridam reportato cadavere, et aperto sacculo, folium sancti Columbæ sanctis scriptum digitulis, inter aliorum folia librorum non tantum corrupta, sed et putrefacta, inventum est nullo modo corruptum, ac si in scrinio esset reconditum.

IX. Alio namque tempore, cum Sanctus in sua versaretur peregrinatione, inlaus ei per parentes ad baptizandum offertur iter agentī. Et quia in vicinis

aqua non inveniebatur locis, Sanctus ad proximam A declinans ripem, flexis genibus pauli-per oravit. Et post orationem surgens, ejusdem rupis fontem benedixit, de qua consequenter aqua ebulliens abundanter fluxit, in qua continuo infantulum baptizavit, de quo et baptizato hæc vaticinans intulit verba, inquit: « Ille puerulus usque ad extremam longævus vivet ætatem; in annis juvenilibus carnalibus desideriis satis serviturus, et deinceps Christianæ usque in exitum militiæ mancipandus; in bona senectute ad Dominum emigrabit. » Quæ omnia eisdem viro juxta sancti contigerunt vaticinium, et qui fonticulus adhuc sancti nomine Columbæ ibidem pollens cernitur.

X. Alio in tempore, vir beatus cum in Pictorum provincia per aliquot demoraretur dies, audiens in plebe gentili de aliquo fonte divulgari famam, quem quasi divinum stolidi homines, diabolo eorum obcecatis sensus, venerabantur; nam de eodem fonticulo bibentes, aut in eo manus vel pedes de industria lavantes, dæmoniaca, Deo permittente, percussi arte, aut leprosi, aut luscj, aut etiam debiles, aut quibuscunque aliis infestati infirmitatibus revertebantur, ob quæ omnia seducti gentiles, divinum fonti de erebant honorem; quibus compertis, Sanctus alia die intrepidus accessit ad fontem. Quod videntes Magi, quos ipse sæpe confusos et victos a se repellebat, et valde gavisī sunt, scilicet putantes eum similia illius nocuæ tactu aquæ passurum.

Ille vero inprimis, elevata manu sancta, cum invocatione Christi nominis, manus lavat et pedes, tum deinde cum sociis de eadem a se benedicta bibit, ex illaque diæ dæmones ab eodem recesserunt fonte, et non solum nulli nocere permissus est, sed etiam post Sancti benedictionem, et in eo lavationem, multe in populo infirmitates per eundem sanate sunt fontem.

XI. Alio in tempore, vir sanctus in mari periclitari cœpit: totum namque vas navis valde concussum magnis undarum eumulis fortiter ferebatur, grandi undique insistente ventorum tempestate. Nautæ tum forte Sancto cum illis exhaurire conati, aiunt: « Hæc nunc agis, non magnè pere nobis prolicit periclitantibus; exorare potius debes pro pereuntibus. » Quo audito, aquam cessat amaram exinanire, dulcem vero et intentam precem cœpit ad Dominum fundere. Mirum dictum, eodem horæ momento, quo Sanctus in prora stans extensis ad cælum palmis Omnipotentem exoravit, tota aeris tempestas, et maris sævitia dicto citius sedata cessavit; et statim serenissima tranquillitas supersecuta est. Qui vero erant in navi, obstupefacti, cum magna admiratione referentes gratias glorificaverunt Dominum in sancto et prædicabili viro.

XII. Alio quoque in tempore, sæva nimis insistente et periculosa tempestate, socijs, ut pro eis Dominum Sanctus exoraret, inclamantibus, hoc eis dedit responsum, dicens: « Hæc in die non

est meum pro vobis in hoc periculo constitutis orare; sed est abbatis Cabinnichi sancti viri. Mira dicturus sum: Eadem hora quifuta Cabinnichus in suo conversans monasterio, quod Latine Campulus Bovis dicitur, Spiritu revelante sanctum supra dictam sancti Columbæ interiore cordis aure vocem audiverat. Et cum forte post nonam cœpisset horam in oratorio eulogiam frangere, socijs deserit mensulam, moque in pede inhiærente caleeo, et altero præ nimia festinatione relicto, festinanter pergit hæc cum voce ad ecclesiam: « Non est nobis nunc tempus prandere, quando in mari periclitatur navis sancti Columbæ. » Hoc enim nomen Cabinnichi ingemijans commemorat, ut pro eo et sociis periclitantibus exoret.

Post hæc illius verba oratorij ingressus flexis genibus paulisper oravit, ejusque orationem exaudiente Domino, illico tempestas cessavit, et mare valde tranquillum factum est. Tum dein sanctus Columba Cabinnichi ad ecclesiam præparationem in spiritu videns, quamlibet longe conversantis, mirabiliter hoc de puro pectore profert verbum, dicens: « Nunc cognovi, o Cabinniche, quod Deus tuus exaudierit precem; nunc valde nobis proficit tuus ad ecclesiam velox cum uno calceamento cursus. » In hoc itaque tali miraculo amborum, ut credimus, oratio cooperata est sanctorum.

XIII. Alio quoque in tempore, superius memorati viri sancti ad Sanctum venientes ab eo simul unanimè postulant, ut ipse a Domino postulans impetraret, prosperum crastina die ventum sibi dari, diversa emigraturis via. Quibus Sanctus respondens hoc dedit responsum: « Mane crastina die Baitheneus a portu Jovæ enavigans insula statum habebit secundum, usquequo ad portum perveniat Campiluncæ. » Quod ita juxta Sancti verbum Dominus donavit. Nam Baitheneus plenis eadem diæ velis magnam totum pelagus usque ad Æthicam transineavit terram. Hora vero diæ ejusdem tertia, vir venerandus Columbanus advocat presbyterum, dicens: « Nunc Baitheneus prospere optatum pervenit ad portum: ad navigandum te hodie præpara; mox Dominus ventum convertet aquilonem. » Cui sic prolato beati viri verbo, eadem hora auster obsecundans ventus se in aquilonem convertit statum, et ita in eadem diæ uterque vir sanctus alter ab altero in pace aversus, Baitheneus mane ad Æthicam terram, Columbanus post meridiem Hiberniam incipiens appetere, plenis enavigavit velis, et statibus secundis.

Hæc illi tris viri virtute orationum, Domino donante, effectum est miraculum, quia sicut scriptum est: Omniaabilia sunt credenti.

Post illa in diæ sancti Columbani egressum, Sanctus hoc de illo propheticum Columba protulit verbum: « Vir sanctus Columbanus, cui emigranti benediximus, nusquam in hoc sæculo faciem videbit meam. » Quod ita post expletum est. Nam eodem anno sanctus Columba ad Dominum transivit.

XIV. Alio quoque in tempore, quidam juvenis Co-

lumbanæ nomine, qui ad januam iugurioli subito perveniens restitit, in quo vir beatus scribebāt. Ille idem post vaccarum reversus inlusionem, in dorso patiens vasculum novo plenum lacte, dicit ad Sanctum, ut juxta morem tale benediceret ovis. Sanctus tum ex adverso eminens in aere signum manu elevata salutare depinxit. Quod illico valde consensus est, gergennaque operculi per sua hinc foramina retrusa, longius projecta est; operculum terra tenus cecidit; lac ex majore mensura in solum defusum est. Jaceculus vas cum parvo quod remanserat lactis, super fundum in terra deponit, genua flectit suppliciter. Ad quem: « Surge, ait Columba, hodie in tua operatione negligenter egisti. Dæmonem enim in fundo vacui latitantem vasculi inpresso Dominico crucis signo ante infusionem lactis non effugasti, cujus videlicet signi nunc virtutem non sustinens tremefactus, totum pariter turbato vase, velociter cum lactis effusione aufugit. Hoc ergo ad ine propius vasculum ut illud benedicam, approxima. Quo facto, Sanctus semivacuum benedixerat vas, eodemque momento divinitus repletum repertum est, parvumque quod prius in fundo remanserat vasis, sub sanctæ manus benedictione usque ad summum citius excreverat.

XV. Hoc factum subsequens in domo alicujus plebei divitis, ubi cum Sanctus hospitaretur, intra rusticanos contententes duos, quorum prius adventum præscivit, recta judicatione judicavit. Unusque ex eis, qui maleficus erat, a Sancto jussus, de bove nasculo, qui prope erat, lac arte diabolica expressit. Quod Sanctus non ut illa confirmaret maleficia fieri jussit, quod absit; sed ut ea coram multitudine destrueret. Vir itaque beatus vas, ut videbatur tali plenum lacte, sibi oculis dari poposcit, et hac cum sententia benedixit, dicens: « Modo probabitur non esse verum, quod putabatis lac, sed dæmonum fraude ad decipiendos homines decoloratus sanguis. » Et continuo lacteus ille color in naturam propriam, hoc est, in sanguinem versus est. Bos quoque qui per unius horæ momentum turpi inacie tabidus et maceratus erat, morti proximus, benedicta a Sancto aqua superfusus, mira sub celeritate sanatus est.

XVI. Alio quoque in tempore, vir beatus quadam nocte cum apud Columbanum tunc temporis inopem bene hospitaret, mane primo Sanctus de quantitate et qualitate substantiæ plebeium hospitem interrogat. Qui interrogatus: « Quinque tantummodo, ait, vacuulas habeo; quæ si eas benedixeris, in majus crescent. » Quas illico a Sancto jussus adduxit, et hujus Columbarum buculas quinales æqualiter benedicens, inquit: « Centenas et quinque, Deo donante, habebis vaccas; et erit in filiis et nepotibus tuis florida benedictio. » Quæ omnia juxta sancti viri prophetationem in agris et pecoribus ejus et prole plenissime adimpleta sunt. Mirumque in modum numerus a Sancto præfinitus supra memorato viro in centenario et quinario vaccarum expletus numero, nullo modo superaddi potuit. Nam illa quæ

supra præfinitum numerum excedebant diversis præcepta casibus nusquam comparuerant, excepto eo quod aut in usus proprios similitæ, aut in opus eleemosynæ expendi poterat. In hac itaque narratione, ut in cæteris virtutibus, miraculum et prophetia simul aperte ostenditur. Nam in magnâ vaccarum ampliatione benedictionis pariter et orationis virtus apparet, et in præfinitione numeri prophetæ præsentia.

XVII. Vir venerandus supra memoratum Columbanum, quoniam de paupere virtus benedictionis ejus divitem fecit, valde diligebat, quia ei multa pietatis officia præbebat. Erat autem illo in tempore quidam malefactor homo bonorum persecutor, de regio ortus genere. Hic supra dictum Columbanum sancti amicum Columbae persequabatur, domumque ejus omnibus in ea inventis devastaverat ereptis, non semel, sed bis inimiciter agens. Unde forte non immerito eidem maligno accidit vire, ut tertia vice post ejusdem domus tertiam depredationem, beatum virum, quem quasi longius despexerat, propius appropinquantem ad navim revertens præda onustus cum sociis obvium haberet. Quem cum Sanctus de suis corripere malis, prædamque deponere rogans suaderet, ille immitis insuadibiliter permanens Sanctum despexit, navimque cum præda ascendens, beatum virum subsannabat et deridebat. Quem Sanctus usque ad mare persecutus est, vitreasque intrans aquas, usque ad genua, æquoreas, levatis ad cælum ambabus manibus Christum intente precatur, qui suos glorificantes se glorificat electos. Tum deinde Sanctus expleta oratione ad aridam reversus, in eminentiore cum comitibus sedet loco; ad quos illa in hora formidabilia valde profert verba, dicens: « Hic miserabilis homuncio, qui Christum in suis despexit servis, ad portum, a quo nuper coram vobis emigravit, nunquam revertetur; sed nec ad alias, quas appetit terras, subita præventus morte, cum suis perveniet malis cooperatoribus. Hodie, quam mox videbitis, de nube a Borea orta immitis immissa procella eum cum sociis submerget; nec de eis etiam unus remeabit fabulator. » Post aliquantum paucularum interventum morarum, die serenissima, ecce, de mari oborta, sicut Sanctus dixerat, nubes cum magno fragore venti emissa raptorem cum præda inter Maleam et Colosum insulam inveniens subito turbato submersit medio mari; nec ex eis, juxta verbum Sancti, qui navi inerant, vel unus evasit; mirumque in modum toto circumquaque manente tranquillo æquore, talis una rapaces ad inferna submersos prostravit procella; misere quidem, sed digne.

Alio quoque in tempore, vir sanctus quemdam de nobili Pictorum genere exsulem in manum alicujus ditis viri diligenter assignans commendavit, ut in ejus comitatu, quasi unus de amicis, per aliquot menses conversaretur. Quem cum tali commendatione de sancti manu viri suscepisset commendatum, post paucos dies dolose agens crudeli eum jussione trucidavit. Quod immane scelus cum Sancto a com-

meantibus esset nuntiatum, sic respondens profatus est : « Non mihi, sed Peo intelix ille hominulus mentitus est : ejus nomen de vitæ libro delebitur. Hæc verba æstivo nunc mediante proloquimur tempore ; sed autumnali, antequam de suilla gustet carne, arboreo saginata fructu, subita præventus morte, ad infernalìa rapietur loca. »

XVIII. Hæc sancti prophetia viri cum misello nuntiaretur homuncioni, despiciens irrisit Sanctum. Et post dies aliquot autumnalium mensium, eo jubente, serosa nucum inpinguata nucleis jugulatur, necdum aliis ejusdem viri jugulatis subus. De qua celeriter exenterata partem sibi in veru celerius assari præcepit, ut de ea impatiens prægustans beati viri prophetationem destrueret. Qua videlicet assata, dari sibi poposcit aliquam prægustandam morsus particulam ; ad quam percipiendam, extensam manum, priusquam ad os converteret, expirans mortuus retro in dorsum cecidit. Et qui viderant et audierant valde tremefacti, admirantes, Christum in sancto propheta honorificantes glorificaverunt.

XIX. Alio quoque in tempore, cum vir beatus in Pictorum provincia per aliquot moraretur dies, necesse habuit fluvium transire Nesam. Ad cujus cum accessisset ripam, alios ex accolis aspexit misellum humantes homunculum, quem, ut ipsius sepultores ferebant, quædam paulo ante nantem aquatilis præripiens bestia morsu momordit sævissimo : cujus miserum cadaver, sero licet, quidam in alno subvenientes porrectis proripuerunt uncinis. Vir e contra hæc audiens, præcepit ut aliquis e comitibus enatans caupulum in altera stantem ripa ad se navigando reducat. Quo audito sancti prædicabilis viri præcepto, Lugneus, nihil moratus, obsecundans, depositis vestimentis excepta tunica immittit se in aquas. Sed helius, quæ prius non tam satiata, quam in præda accensa in profundo fluminis latitabat, sentiens, eonante, turbatam supra aquam, subito emergens natatilis ad hominem in medio natantem alveo cum ingenti fremitu aperto occurrit ore.

Vir tum beatus videns, omnibus qui inerant, tam barbaris, quam etiam fratribus, nimio terrore percussis, cum salutare devota manu in vacuo et in aere crucis pinxisset signum, invocato Dei nomine, feroci imperavit bestiae, dicens : « Nolis ultra progredi, nec hominem tangas, retro citius revertere. » Tum bestia hac, Sancti audita voce, retrorsum, ac si fanibus retraheretur, velociore cursu fugit tremefacta ; quæ prius Lugneo nantem eo usque appropinquavit, ut inter hominem et bestiam non amplius esset, quam unius contuli longitudo. Fratres tum recessisse videntes bestiam, Lugneumque commilitonem ad eos intactum et incolumem in navicula reversum, cum ingenti admiratione glorificaverunt Deum in beato viro ; sed et gentiles barbari, qui ad præsens inerant, ejusdem miraculi magnitudine, quod et ipsi viderant, compulsi, Deum magnificaverunt Christianorum.

XX. Illo in tempore quo sanctus Columba in Pictorum provincia per aliquot demorabatur dies, qui-

dam cum tota plebeius familia verbum vitæ per interpretatorem, sancto prædicante viro, audiens credidit, credensque baptizatus est, maritus cum marita, liberisque, et familiaribus. Et post aliquantum diecolarum intervallum paucarum unus filiorum patrisfamilias gravi corruptus aegritudine, usque ad confinia mortis et vitæ perductus est. Quem cum magi morientem vidissent, parentibus cum magna exprobratione coperunt illudere, suosque quasi fortiores deos magnificare, Christianorum vero tanquam infirmiori derogare. Quæ omnia cum intimarentur beato viro, zelo suscitatus Dei, ad domum cum suis comitibus amici pergit plebei, ubi parentes nuper defunctæ prolis mœstas celebrant exequias. Quos Sanctus valde tristificatos videns confirmat, dictis compellat consolatoriis, ut nullo modo de divina omnipotentia dubitarent. Consequenter pereoritur, dicens : « In quo hospitio corpus defuncti jacet pueri ? » Pater tum orbatus Sanctum sub mœstum deducit culmen, qui sta in omnem foris exclusam relinquens catervam, solus mœstificatus intrat habitaculum. Ubi illico flexis genibus faciem ubertim lacrymis irrigans, Christum precatur Dominum, et post ingeniculationem surgens oculis convertit ad mortuum dicens : « In nomine Domini Jesu Christi resuscitare, et sta super pedes tuos. » Cum hæc Sancti honorabili voce anima ad corpus rediit, defunctusque aertis revixit oculis, cujus manum tenens apostolicus homo erexit, et in stationem stabilis secum domum egressus deducit, et parentibus redivivum assignavit. Clamor tum populi attollitur, plangor in lætationem convertitur, *Deus Christianorum glorificatur.*

Hoc noster Columba cum Helia et Heliseo prophetis habeat sibi commune virtutis miraculum, et cum Petro et Paulo et Joanne apostolis partem honoris sionilem in defunctorum reususcitatione, et inter utrosque, hoc est, prophetarum et apostolorum honorificam cœlestis patriæ sedem, homo propheticus et apostolicus æternalem cum Christo, qui regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti per omnia sæcula.

XXI. Eodem in tempore, vir venerandus quendam a Broichano Mago Scotcham postulavit servam, humanitatis miseratione liberandam ; quam cum ille duro valde et stolido reteutaret animo, Sanctus ad eum locutus, hoc profatur : « Modo scito, Broichanaseito, quia si mihi hanc peregrinam liberare captivam nolueris, priusquam de hac revertar provincia, citius morieris. » Et hoc coram Brudeo rege dicens domum egressus regiam, ad Nesam venit fluvium de quo videlicet fluvio lapidem attollens candidum ad comites : « Signate, ait, hunc candidum lapidem per quem Dominus in hoc gentili populo multas ægrotozum perficiet sanitates. » Et hoc effatus verbum consequenter intulit, inquit : « Nunc Broichanus fortiter conensus est. Nam Angelus de cœlo missus, graviter illum percussit, vitream in manu ejus, de qua bibebat, confregit in multa fragmenta ; ipsum vero anhelantem ægra reliquit suspiria, mord

vicinum. Hoc in loco paululum expectemus binos regis nuntios ad nos celeriter missos, ut Broichano morienti citius subveniamus. Nunc Broichanus formidabiliter correptus ancillam liberare est paratus. »

Adhuc Sancto hæc loquente verba, ecce, sicuti prædixerat, duo a rege missi equites adveniunt, omnia quæ in regis [Fort., notione] motione de Broichano juxta Sancti vaticinium sunt acta, enarrantes, et de poculi confectione, de Broichano juxta, et de Magi correptione, de servulæ parata absolutione; hocque intulerunt, dicentes: « Rex et ejus familiares nos ad te miserunt, ut nutritio ejus Broichano subvenias mox morituro. »

Quibus auditis legatorum verbis, Sanctus binos de comitum numero ad regem cum lapide a se benedicto mittit, dicens: « Si in primis promiserit se Broichanus famulam liberaturum, tum deinde hic lapillus intingatur in aqua; et sic de eo bibat, et continuo salutem recuperabit. Si vero renuerit refragens absolvi servam, statim morietur. »

Duo missi verbo Sancti obsequentes ad aulam deveniunt regiam, verba viri venerabiliter enarrantes regi. Quibus intimatis regi et nutritio ejus Broichano, valde expiaverunt. Eadem hora liberata famula sancti legatis viri assignatur, lapis in aquam intingitur, mirumque in modum lapis contra naturam in aquis supernat, quasi pomum, vel nux; nec potuit Sancti benedictio viri submergi: de quo Broichanus natus bibens lapide, statim a vicina rediit morte, integramque carnis recuperavit salutem. Talis vero lapis postea in thesauris regis reconditus, multas in populo ægritudinum sanitates similiter in aqua natans intinctus, Domino miserante, effecit.

Mirum dictu, ab his ægrotis, quorum vitæ terminus supervenerat, requisitus idem lapis nullo modo reperiri poterat. Sic et in die obitus Brudei regis quærebatur, nec tamen in eodem loco, ubi fuerat reconditus prius, inveniebatur.

XXII. Post supra memorata peracta, quadam die, Broichanus ad sanctum proloquens virum, inquit: « Dico tibi, Columba, quo tempore cupis enavigare. » Sanctus: « Teitia, ait, die, Deo volente, et vita comite, navigationem proponimus incipere. » Broichanus e contra: « Non poteris, ait, nam ego ventum tibi contrarium facere, caliginemque umbrösam superinducere possum. » Sanctus: « Omnipotentia Dei, ait, omnium dominatur, in cujus nomine omnes nostri motus ipso gubernante diriguntur. » Quid plura? Sanctus eadem die, sicut proposuit, ad lacum fluminis Nisæ longum multa prosequente caterva, venit. Magi vero gaudere tum cœpere, magnam videntes superinductam caliginem, et contrarium cum tempestate flatum. Nec mirum hæc interdum arte dæmonum posse fieri, Deo permittente, ut etiam venti et æquora in asperius concitentur. Sic enim aliquando dæmoniorum legiones sancto Germano episcopo de sinu Gallico causa humane salutis ad Britanniam naviganti medio in æquore occurrerant; et opposcentes pericula procel-

las concitabant, cælumque diemque tenebrarum caligine obducebant. Quæ tamen omnia, sancto orante Germano, dicto citius sedata detersa cessarunt caligine. Noster itaque Columba videns contra se elementa concitari furentia, Christum invocavit Dominum, cinbulamque ascendens, nautis hæsitantibus, ipse constantior factus velum contra ventum jubet subrigi.

Quo facto, omni inspectante turba, navigium contra flatus mira vectum occurrit velocitate; et post haud grande intervallum venti contrarii ad iteris ministeria cum omnium admiratione revertuntur. Et sic per totam illam diem, flabris lenibus secundis flantibus, beati cimba viri optatum provecta ad portum pulsa est. Perpendat itaque lector, quantus et qualis idem vir venerandus fuerit, in quo Deus omnipotens talibus præscriptis miraculorum virtutibus coram plebe gentilica illustre suum manifestavit nomen.

XXIII. Alio in tempore, hoc est, in prima Sancti fatigatione itineris ad regem Brudeum, casu contingit, ut idem rex fastu elatus regio suæ munitionis superbe agens, in primo beati adventu viri, non aperiret portas. Quod ut cognovit homo Dei cum comitibus ad valvas portarum accedens, primum Dominicæ crucis imprimens signum, tum deinde marum pulsans contra ostia ponit. Quæ continuo sponte retro retrusis fortiter seris cum omni celeritate aperta est. Quibus statim apertis, Sanctus consequenter cum suis sociis intravit. Quo cognito, rex cum senatu valde pertimescens, domum egressus obviam cum veneratione beato pergit viro, pacificisque verbis blande admodum compellat, et ex ea in posterum die sanctum et venerabilem virum idem regnator suæ omnibus vitæ reliquis diebus valde magna honoravit, ut decuit, honorificentia.

XXIV. Alio itidem in tempore, vir beatus aliquantisper in Scotia versatus ad visitandos fratres, qui in monasterio divini ruris commanebant Rivulorum ab eis invitatus perrexit; sed casu aliquo accidit, ut eo ad ecclesiam accedente claves non reperirentur Oratorii. Cum vero Sanctus de non repertis adhuc clavibus, et obseratis foribus inter se conquirerentes alios audisset, ipse ad ostium appropinquans: « Potens est Dominus, ait, domum suam etiam sine clavibus servis aperire. » Cum hac tum voce subito retro retrusis forti motu pessulis, sponte aperta janua Sanctus cum omnium admiratione ad ecclesiam ante omnes ingreditur, et hospitaliter a fratribus susceptus honorabiliter ab omnibus veneratur.

XXV. Alio in tempore, quidam ad Sanctum plebeius venit pauperrimus, qui in ea habitabat regione, quæ stagni littoribus aporici est contemina. Illic ergo miserabili viro, qui unde maritam et parvulorum c. baret, non habebat, vir beatus petenti miseratus, ut potuit, quamdam largitus eleemosynam, ait: « Misselle homuncio, tolle de sylva contulum vicina, et ad me citius defer. » Obsecundans miser juxta Sancti jussionem detulit materiam; quam Sanctus excipiens.

in veru exacult. quodque propria exacumians manu benedicens, et illa adsignans inopi dixit: « Hoc veru diligenter custodi, quod, ut credo, nec homini, nec alicui necori nocere poterit, exceptis feris bestiis quoque et piscibus. Et quandiu talem habueris sudem, nunquam in domo tua cervinæ carnis cibatio abundans deerit. » Quod audiens miser mendiculus valde gavisus, domum revertitur, veruque in remotis terræ infixio locis, quæ sylvestres frequentabant, feræ, et vicina transacta nocte, mane primo pergit revisitare volens vern, in quo miræ magnitudinis cervum cecidisse reperit transmissum. Quid pura? Nulla, ut nobis traditum est, transire poterat dies, qua non aut cervum, aut cervam, aut aliquam reperiret in veru infixio, cecidisse bestiam. Repleta quoque tosa de feripis carnibus domo, vicinis superflua vendebat, quæ hospitium suæ domus capere non poterant.

Sed tamen diaboli invidia per sociam, ut Adam, et hunc etiam miserum, invenit, quæ, non quasi prudens, sed fatua taliter ad maritum loquuta est: « Tolle de terra veru; nam si in eo, homines, aut etiam, pecora, perierint, tu, et ipse, et ego cum liberis nostris aut occideamur, aut captivi ducemur. » Ad hæc maritus inquit: « Non ita fiet; nam, sanctus vir mihi benedicens sudem dixit, quod: nunquam hominibus, aut etiam, pecoribus noceret. » Post hæc verba mendiculus, uxori consentiens, pergit, et tollit de terra veru. intra domum quasi amans illud secus parietem posuit, in quo mox domesticus ejus incidens canis disperit. Quo pereunte, rursum marita: « Unus, ait, filiorum tuorum incidet in eodem, et peribit. » Quo audito, ejus verbo maritus veru de pariete removens ad sylvam reportat, et in densioribus infixit dumis, ut putabat, ubi a nullo posset animante offendi; sed postera reversus die capream in eo cecidisse et perisse reperit. Inde quoque illud removens in fluvio, qui latine, potest dici, *Nigra Dea*, juxta ripam sub aquis abscondens inlxit. Quod alia revisitans die esocen in eo miræ magnitudinis, transfixum et retentum invenit, quem de flumine elevans vix solus ad domum reportare poterat: veruque secum de aqua simul reportans extrinsecus in superiore tecti affixit loco, in quo et corpus de volatus impetu lapsus disperit jugulatus.

Quo facto, miser fatuæ consilio conjugis depravatus veru tollens de tecto, assumpta securi, in plures incidens particulas, in ignem projecit, et postea quasi suæ paupertatis amisso non mediocri solatio, remendicare, ut meritis, cepit. Quod videlicet penurix rerum solamen sæpe superius in veru menturato dependebat, quod pro pedicis, et retibus, et omni venationis et piscationis genere servatum posset sufficere, beati viri donatum benedictione, quodque amissum miser plebeius eo ditatus pro tempore ipse cum tota familiola, sero licet omnibus de cetero deplaxit reliquis diebus vitæ.

XXVI. Alio in tempore, beati legatus viri Lugailus nemine ad Scuthiam jussus navigare proponens in-

ter navalia navis sancti instrumenta utrem, lactarium quæsitum inveniens sub mari, congestis super eum non parvis lapidibus madefaciendum posuit, veniensque ad Sanctum, quod de utre fecit, intimavit. Qui subridens, inquit: « Uter quem, ut dicis, sub undis posuisti, hac vice, ut aestimo, non te ad Hiberniam comitabitur. » Cur, ait, non mecum in navæ comitem eum habere potero? » Sanctus: « Altera, inquit, die, quod res probabit, scies. » Itaque Lugailus mane postera die ad retrahendum de mari utrem pergit, quem tamen noctu salatia subtraxit unda. Quo non reperto, ad Sanctum reversus, tristis, flexis in terram genibus, suam confessus est negligentiam. Cui Sanctus, illum consolatus ait: « Noli, fratrem, pro fragilibus contristari, rebus: uter quem salatia, sustulit ad suum locum, post tuum egressum reportabit venalia. »

Eadem die post, Lugaili, de Joxa insula emigrationem, hora transacta nona, Sanctus ex circumstantibus sic profatus, ait: Nunc ex vobis, unus ad æquor pergat, utrem de quo Lugailus querebatur, et quem salatia sustulerat unda, nunc [Fort., vinalia, venalia] venilia retrahens, in loco unde subtractus est, representavit. Quo Sancti audito verbo, quidam alacer juvenis ad oram, cucurrit maris, repertumque utrem, sicut prædixerat Sanctus, cursu reversus concito, reportans, valde gavisus coram Sancto, cum omnium, qui ibidem erant, admiratione assignavit. In his, ut sæpe dictum est, binis narrationibus superius descriptis, quamlibet in parvis, rebus, sive videlicet ad utre, prophetice simul et virtutis miraculum, comitari cernuntur. Nunc ad alia tendamus.

XXVII. Quadam die, Sanctus in Joxa commanens insula cito a lectione surgens, et subridens, dicit: « Nunc ad orationem mihi, propea quod, ut pro quadam misellula deprecor Deum femina, quæ nunc in Hybernia nomen hujus, inclamitans, commemorat Columbe in magnis parturitionis, difficillimæ tortæ punitioibus, et ideo per me, a Domino de angustia absolutionem dari sibi sperat, quia et mihi est cognationis, de meæ matris, parentela genitorem habens progenitum. » Hæc dicens, Sanctus, illius, mulierculæ motus, miseratione ad ecclesiam currit, flexisque genibus pro ea Christum, de homine natum exorat. Et post preceationem oratorum egressus ad fratres profatur occurrentes, inquires: « Nunc propitius Dominus Jesus de muliere progenitus opportune miseræ subveniens eam de angustis, liberavit, et prospere prolem peperit; nec hac n. rietur vice. » Eadem hora, sicuti Sanctus, prophetizavit, misella femina nomen ejus invocans absoluta salutem recuperavit. Ita ab aliquibus postea de Scuthia, et de eadem regione, ubi, mulier inhabitabat, transueantibus intimatum est.

XXVIII. Alio in tempore cum vir sanctus in Rechrea hospitaretur insula, quidam plebeius ad eum veniens, de sua querebatur uxore; quæ, ut ipse dicebat, odio habens cum ad maritalem nullo modo admittebat concubitu accedere. Quibus auditis

Sanctus maritam advocans, in quantum potuit eam hac de causa corripere cœpit, inquit: « Quare, mulier, tuam a te carnem abdicare conaris? Domino dicente: Erunt duo in carne una. Itaque caro tui conjugis tua caro est. » Quæ respondens: « Omnia, inquit, quæcunque mihi preceperis, sum parata, quamlibet sint valde laboriosa, adimplere, excepto uno, ut me nullo compellas modo in uno lecto dormire cum Lugneo. Omnem domus curam exercere non recuso, aut si jubeas vel maria transire, et in aliquo puellarum monasterio permanere. » Sanctus tum ait: « Non potest recte fieri quod dicis. Nam adhuc viro vivente alligata es lege viri. Quod enim Deus licite conjunxit, nefas est separari. » Et his dictis consequenter intulit: « Ille in die tres, hoc est, ego, et maritus cum conjugē jejunantes Dominum precemur. » Illa dehinc: Scio, ait, quia tibi impossibile non erit, ut ea quæ vel difficilia, vel etiam impossibilia videntur, a Deo impetrata donentur. » Quid plura? marita eadem die cum Sancto jejunare consentit, et maritus similiter, nocteque subsequente Sanctus insomnis pro eis deprecatus est; posteraque die Sanctus maritum præsentem sic compellat marito: « O femina, si, ut hesternā dicebas die, parata hodie es ad seminarum emigrare monasteriolum? » Illa: « Nunc, inquit, cognovi, quia tua a Deo de me est exaudita oratio. Nam quem heri oderam, hodie amo; cor enim meum hac nocte præterita, quoniam modo ignoro, in me immutatum est de odio in amorem. » Quid moramur? Ab eadem die usque ad diem obitus anima ejusdem maritæ indissociabiliter in amore conglutinata est marito, ut illa maritalis concubitus debita, quæ prius reddere renuebat, nullo modo deinceps recusaret.

XXIX. Alio in tempore Cormacus, Christi miles, de quo in primo hujus opusculi libello breviter aliqua commemoravimus, pauca etiam secunda vice, conatus est eremum in oceano quærere, qui postquam a terris infinitum oceanum plenis enavigavit velis, iisdem diebus sanctus Columba cum ultra dorsum moraretur Britannix, Brudeo rege præsentē Orcadum regulō commendavit, dicens: « Aliqui ex nostris nuper emigraverunt, desertum in pelago intrameabili invenire optantes, qui si forte post longos circuitus Orcadas devenerint insulas, huc regulō cujus obsides in manu tua sunt, diligenter commendā, ne aliquid adversi intra terminos ejus contra eos fiat. » Hoc vero Sanctus ita dicebat, quia in spiritu præcognovit quod post aliquot menses idem Cormacus esset ad Orcadas venturus: Quod ita postea evenit, et propter supra dictam sancti viri commendationem de morte in Orcadibus liberatus est vicina.

Post aliquantum paucorum intervallum mensium cum sanctus in Jova commoraretur insula, quadam die coram eo ejusdem Cormaci mentio ab aliquibus subito oboritur sermocinantibus, et taliter dicentibus. « Quomodo Cormaci navigatio prospere an non provenit, adhuc nescitur. » Quo audito verbo,

Sanctus hac profatur voce, dicens: « Cormacum, de quo nunc loquimur, hodie mox pervenientem videbitis. » Et post quasi unius horæ intervallum, mirum dictum! et ecce inopinato Cormacus superveniens Oratorium cum omnium admiratione et gratiarum ingreditur actione. Et quia de hujus Cormaci secunda navigatione beati prophetationem breviter intulimus viri, nunc et tertiæ æque prophetica ejus scientia aliqua describenda sunt verba.

XXX. Dum idem Cormacis tertia in Oceano mari fatigaretur vice, usque ad mortem perficere cœpit. Nam cum navis ejus a terris per quatuordecim æstivi temporis dies totidemque noctes plenis velis, aëstro flante vento ad septentrionalem plagam cœli directo excurreret cursu, ejusmodi navigatio ultra humani excursus modum et iuramentis videbatur. Unde contigit ut post decimum ejusdem quartum et decimum horam diei quidam pene insustentabiles undique, et valde formidabiles consurgerent terrores. Quædam quippe in id temporis invisæ mare obtegentes occurrerant tetæ et infestæ nimis bestiolæ, quæ horribili impetu carinam et latera, puppiumque, et proram ita fortiter feriebant percussuræ, ut pellicium tectum navis putaretur penetrare posse; quæ, ut hi qui inerant ibidem postea narrarunt, prope magnitudine ranarum, aculeis permolestæ non tamen volatiles, sed natatiles erant. Sed et remorum infestabant palinulas. Quibus visis inter cætera monstra, quæ non hujus est temporis enarrare, Cormacus cum nautis comitibus valde turbati, et pertimescentes, Deum, qui est in angustiis pius et opportunus auxiliator, illacrymæ te precabatur.

Eadem hora et sanctus noster Columba, quamlibet longe absens corpore, spiritu tamen præsens, in navi cum Cormaco erat: Unde eodem momento personante signo fratres ad oratorium convocati, et ecclesiam, dicens: « Fratres, tota intentione pro Cormaco orate, qui nunc huiusmodi discursionis limitem immoderate navigando excessit, nunc quasdam monstruosas ante non visas pene indicibiles patitur horribilas perturbationes. Itaque nostris commentibus in periculo intolerabili constitutis mente compati debemus fratribus, et Dominum exorare cum eis. Ecce enim nunc Cormacus cum suis nautis faciem lacrymis irrigans ubertim Christum intentius precatur, nos ipsum orando adjuvemus, ut austrum flantem ventum usque hodie per quatuordecim dies nostri miseratus, in aquilonem conviriat; qui videlicet aquiloneus ventus navem Cormaci de periculis retraheret. »

Et hæc dicens flexis genibus flebili cum voce ante altarium omnipotentiam Domini ventorum et cunctarum gubernatricem precatur rerum. Et post orationem cito surgit, et abstinens lacrymas gaudenter grates Deo agit, dicens: « Nunc, fratres, nostris congratulemur, pro quibus oramus caris; quia Dominus nunc austrum in aquilonarem convertit flatum, nostros de periculis commembres retrahentem, quos huc ad nos iterum reducet. » Et continuo cum

ejus voce auster cessavit ventus, et inspiravit aquiloneus.

Per multos post dies et navis Cormaci ad terras red-cta est, et pervenit Cormacus ad sanctum Columbam, et se, donante Deo, facie ad faciem cum ingenti omnium admiratione repræsentavit, et non mediocri letatione. Perpendat itaque lector quantus et qualis idem vir beatus fuerit, qui talem propheticam habens scientiam ventis et oceano Christi invocato nomine potuit imperare.

XXXI. Alio in tempore cum in Scotia per aliquot dies Sanctus conversaretur, aliquibus ecclesiasticis utilitatibus coactus, curram, ab eo prius benedictum, ascendit junctum, sed non insertis primo, quæ nescio negligentia accedente, necessariis obicibus per axionum extrema foramina. Eadem autem erat diecula Columbanus filius Echudi vir sanctus illius

A monasterii fundator, quod Scotia vocatur lingua Suamluthir; qui operam aurigæ in eodem curriculo cum sancto exercebat Columba. Fuit itaque talis ejusdem agitatio diei per longa viarum spatia sine ulla rotarum humerulorumque separatione sive labefactione; nulla, ut supra dictum est, obi un retentione vel communitione retinente, sed sola diali, sic venerando præstante gratia viro, ut currus cui insederat salubriter absque ulla impeditioe recta incederet orbita.

Ilucisque de virtutum miraculis quæ per prædicationem virum in præsentem conversantem divina vita operata est omnipotentia, scripsisse sufficiat. Hic secundus de virtutum miraculis liniendus est liber, in quo animadvertere lector debet quod et de com-
B pertis in eo multa propter legentium prætermissa sunt fastidium.

INCIPIT LIBER TERTIUS,

DE ANGELICIS APPARITIONIBUS, ET DE TRANSITU S. COLUMBÆ.

I. In primo, ex his tribus libellis, libro, ut superius commemoratum est, de prophetis revelationibus quedam breviter succinctæque, Domino juvante, descripti sunt. In secundo superiore, de virtutum miraculis quæ per beatum declarata sunt virum, et quæ, ut sæpe dictum est, plerumque prophetationis conitatur gratia. In hoc vero tertio de angelicis apparitionibus, quæ vel ab iis de beato viro, vel
C ipsis de aliis revelatæ sunt. Et de his quæ utroque, quamlibet disparili modo, hoc est, ipsi proprie et plenius, aliis vero improprie, et ex quadam parte sunt manifestatæ, hoc est extrinsecus et explorative: in ii dem tamen vel angelorum vel cælestis visionis locis, quæ utique talium descriptarum visionum suis caraxatæ l. eis inferius clarebunt.

Sed nunc a primordiis beati nativitatibus viri easdem describere angelicas apparitiones incipiamus. Angelus Domini in somnis genitrici venerabilis viri nocte quadam inter conceptum ejus et partum apparuit, eique quasi quoddam miræ pulchritudinis peplum assistens detulit, in quo veluti universorum decolorosi colores florum depicti videbantur, quodque post aliquod breve intervallum ejus de manibus reposeens abstulit, elevansque et expandens in aere dimisit vacuo.

Ille vero de illo tristificata sublato, sic ad illum venerandi habitus virum: Cur a me, ait, hoc letificum tam cito abstrahis pallium? Ille consequenter: Idcirco, inquit, quia hoc signum tam magnifici honoris alicujus est, quod apud te diutius retinere non poteris. His dictis supra memoratum peplum mulier paulatim a se elongari velando videbat, camporumque latitudinem in majus crescendo excedere, montesque et saltus majore sui mensura superare; vocemque hujusmodi subsecutam audierat: Mulier, noli tristificari. Viro enim epi matrimonii li es junc a foedere, talem lilium

editura es floridum, qui quasi unus prophetarum Dei, inter ipsos connumerabitur, innumerabiliumque animarum dux ad cœlestem a Deo patriam est prædestinatus. In hac audia voce mulier expergiscitur.

II. Alia in nocte ejusdem beati pueri nutritor, spectabilis vir vitæ, presbyter, post Missam ab ecclesia ad hospitium revertens, totam invenit domum clara irradiatam luce. Globum quippe igneum super pueruli dormientis faciem vidit statentem: quo viso statim intremuit, et prostrato in terram vultu, valde miratus, Spiritus sancti gratiam super suum intellexit alumnum cœlitus effusam.

III. Post multorum intervalla temporum cum a quadam synodo pro quibusdam venialibus et excusabilibus causis, non recte, ut post in fine clauit, sanctus excommunicaretur Columba, ad eandem contra ipsam collectam venit congregationem. Quem cum enim appropinquantem sanctus vidisset Brendenus, illius monasterii fundator, quod Scotice Birra nuncupatur, citius surgit; et inclinata facie eum veneratus exosculatur. Quem cum
D aliqui illius seniores cœtus seorsum cæteris redarguerent semotim dicentes: Quare coram excommunicato surgere, et eum osculari non revereris? Taliter ad eos inquit: Si vos, ait, videretis ea quæ mihi Dominus hæc in die de hoc suo, quem dehonoris, electo manifestare non dedignatus est, nunquam excommunicassetis, quem Dominus non solum secundum vestram non rectam sententiam nullo modo excommunicat, sed et magis et magis magnificat. Illi e contra: Quomodo, aiunt, ut dicis, ipsum glorificat Deus quem nos non sine causa excommunicavimus, scire cupimus. Ignicomam vel valde luminosam, ait Brendenus, col unam vidi, eundem quem vos despicitis, antecedentem Dei hominem, angelos quoque sanctos per campum ejus itineris comites. Hunc itaque

pernere non audeo, quem populorum ducem ad vitam a Deo præordinatum video. Illis ab eo dictis non tantum ultra Sanctum excommunicare non ausi, cessarunt, sed et valde venerati honorarunt.

IV. Alio in tempore, vir sanctus venerandum episcopum Finnionem suum videlicet magistrum juvenis senem adiit. Quem cum sanctus Finnio ad se appropinquantem vidisset, angelum Domini pariter ejus comitem itineris vidit. Et, ut nobis ab expertis traditur, quibusdam astantibus intimavit fratribus, dicens: Ecce nunc videtis sanctum adventientem Columbam, qui sui commeatus meruit habere socium angelum cœlicolam.

Iisdem diebus Sanctus cum duodecim commilitonibus discipulis Britanniam transnavigavit.

V. Alio in tempore, cum vir prædicabilis in Himbria commoraretur insula, quadam nocte in extasi mentis angelum Domini ad se missum vidit, qui in manu vitreum ordinationis regum habebat librum, quem cum vir venerandus de manu angeli accepisset, ab eo jussus legere cepit. Qui cum, secundum quod ei in libro erat commendatum, Aidanum in regem ordinare recusaret, quia magis Jogenanum fratrem ejus diligeret, subito angelus extendens manum, Sanctum percussit flagello: cujus livorosum in ejus latere vestigium omnibus suæ diebus permansit vitæ; hocque intulit verbum: Pro certo scias, inquit, quia ad te a Deo missus sum, cum vitreo libro, ut juxta verba quæ in eo legisti Aidanum in regnum ordines. Quod si obsecundare huic nolueris jussioni, percutiam te iterato.

Ille itaque angelus Domini cum per tres continuas noctes eundem in manu vitreum habens Codicem apparuisset, eademque Domini jussa de regis ejusdem ordinatione commendasset; Sanctus verbo obsecutus Domini, ad Jovam transnavigavit insulam, ibidemque Aidanum iisdem adventantem diebus in regem, sicut jussus erat, ordinavit, et inter ordinationis verba de filiis et nepotibus pronepotibusque ejus futura prophetizavit: imponensque manum super caput ejus ordinans benedixit.

Commeneus Albus, in libro quem de virtutibus sancti Columbæ scripsit, sic dixit, quod sanctus Columba de Aidano, et de posteris ejus, et de regno suo prophetare cœpit, dicens: Indubitanter credo, o Aidane, quod nullus adversariorum tuorum tibi poterit resistere, donec prius fraudulentiam agas in me, et in posteros meos. Propterea ergo tu filiis commendes ut et ipsi filiis et nepotibus et posteris suis commendent, ne per consilia mala eorum sceptrum regni hujus de manibus suis perdant. In quocunque enim tempore malum adversum me, aut adversus cognatos meos, qui sunt in Hibernia, fecerint, flagellum, quod causa tui ab angelo sustinui, per manum Dei super eos in magnum flagitium vertetur, et cor virorum auferetur ab eis, et inimici eorum vehementer super eos confortantur. Hoc autem vaticinium temporibus nostris completum est in Belleroth Domnialio Brecco, ne-

pote Aidani sine causa vastante provinciam Domnail nepotis Amureg. Et a die illa usque hodie adhuc in proelio sunt ab extraneis, quod suspiria doloris pectori incutit.

VI. Alio in tempore, cum vir sanctus in Jova conversaretur insula, quidam de suis monachus Britto, bonis actibus intentus, molestia correptus corporis, ad extrema perductus est; quem cum vir venerandus in hora sui visitaret exitus, paulisper ad ejus lectum assidens, et ei benedicens, ocius domum egreditur, nolens videre morientem. Qui eodem momento post Sancti de domo recessum viri, præsentem finivit vitam.

Tum vir prædicabilis in plateola sui deambulans monasterii porrectis ad cœlum oculis, diutius valde obstupescens admirabatur. Quidam vero frater Aidanus nomine, bonæ indolis, et religiosus homo, qui solus de fratribus eadem adfuit hora, flexis genibus rogare cœpit ut sanctus eidem tantæ admirationis causam intimaret. Cui sanctus: Nunc sanctos Angelos in aere contra adversarias potestates belligerare vidi; Christoque agonothetæ gratias ago, quia victores angeli animam hujus peregrini, qui primus apud nos in hac in ula mortuus est, ad cœlestis patriæ gaudia evexerunt. Sed hoc, quæso, sacramentum nemini in vita mea reveles.

VII. Cum vir beatus adhuc juvenis Diaconus in parte Lagenensium divinam addiscens sapientiam conversaretur, quadam accidit die ut Bono quidam innocuorum immitis persecutor crudelis quidam in campi planitie filiolam fugientem persequeretur. Quæ cum forte germanum senem supra memorati juvenis diaconi magistrum in campo legentem vidisset, ad eum recto cursu, quanta valuit velocitate confugit: qui tali perturbatus subitatione Columbam eminus legentem advocat, ut ambo, in quantum valuissent, filiam a persequente defenderent. Qui statim superveniens, nulla eis ab eo data reverentia, filiam sub vestimentis eorum lancea jugulavit; et relinquens jacentem mortuam super pedes eorum aversus abire cepit. Senex tum valde tristificatur conversus ad Columbam, Quanto, ait, sancte puer Columba, hoc scelus cum nostra dehonoratione temporis spatio inultum fieri Judex justus patietur Deus? Sanctus consequenter hanc in ipsum sceleratorem protulit sententiam, dicens:

Eadem hora, qua interfectæ ab eo filix anima ascendit ad cœlos, anima ipsius intersectoris descendet ad inferos. Et dicto citius cum verbo, sicut Ananias coram Petro, sic et ille innocentium jugulator coram oculis sancti juvenis in eadem mortuus cecidit terrula, cujus rumor subitæ et formidabilis vindictæ continuo per multas Scotiæ provincias cum mira sancti diaconi fama divulgatus est.

VIII. Alio in tempore, vir beatus cum in Sicilia insula aliquantis demoraretur diebus, paulo longius solus orationis intuitu separatus a fratribus, sylvam ingressus densam, miræ magnitudinis apum, quem forte venatici canes persequabantur, obvium habuit.

Quo viso eminus Sanctus aspiciens eum restitit. Tum deinde invocato Dei nomine, sancta elevata manu, cum intenta dicit ad eum oratione : Ulterius hinc procedere nolis : in loco ad quem nunc devenisti morere. Quo sancti in silvis personante verbo, non solum ultra accedere non valuit, sed ante faciem ipsius terribilis ferus verbi ejus virtute mortificatus, cito corruit.

IX. Alio in tempore, cum prædicabilis viri Scotiales strasomi piscatores quinos in rete pisces cepissent in fluvio Sale piscoso, Sanctus ad eos iterato ait : Rete in flumen injicite, et statim invenietis grandem, quem mihi Dominus præparavit piscem. Qui verbo Sancti obtemperantes, miræ magnitudinis traxerunt in retiaculo chocem a Deo sibi præparatum.

X. Quadam die, quidam bonæ indolis juvenis Lugnens nomine, qui postea senex in monasterio insule Helenæ præpositus erat, ad Sanctum veniens queritur de fluvio sanguinis, qui crebro per multos menses naribus ejus immoderate profluebat : quo propius accito Sanctus ambas ipsius nares binis manus dextere digitis constringens benedixit; ex qua hora benedictionis nunquam sanguis de naso ejus usque ad extremum distillavit diem.

XI. Alio in tempore, quidam Everniensis peregrinus ad Sanctum perveniens, per aliquot apud eum menses in Jova commanebat insula. Cui vir beatus alia die, Nunc, ait, quidam de provincialibus tuis clericus ad cælum ab Angelis portatur, cujus adhuc ignoro nomen.

Frater vero hoc audiens, cepit secum de provincia perscrutari anteriorum, et de illius beati hominis vocabulo, hocque consequenter intulit verbum inquis : Alium Christi commilitonem scio, qui sibi in eodem territorio in quo et ego commanebam, monasteriolum construxit nomine Diormitium. Cui Sanctus ait : Ipse est de quo dicis, qui nunc ab Angelis Dei in paradisu deductus est.

Sed hoc etiam non negligenter adnotandum est quod idem vir venerabilis multa sibi a Dei arcana ab aliis celata sacramenta, nullo modo in hominum notitiam prodi passus est; duabus, ut ipse aliquando paucis intimaverat fratribus, causis existentibus; hoc est, ut jactantiam devitaret, et ad semetipsum interrogandum insustentabiles turbas de se aliqua interrogare volentes divulgata revelationum fama non invitaret.

XII. Alia die vir sanctus in Jova conversans insula remotiorem ab hominibus locum aptumque ad orationem in salibus quæsit, ibidemque cum orare cœpisset, subito, ut ipse postea paucis intimaverat fratribus, videt contra se tetram et nigerrimam dæmonum eum ferreis veribus aciem præliari : qui, sicuti sancto viro per spiritum revelatum erat, monasterium ejus invadere, et multos et ex fratribus iisdem volebant jugulare sudibus. Ipse vero contra tales æmulos unus homo innumeros accepta Pauli armatura apostoli, forti conflictu dimicabat, et ita ex majore dici parte utrinque dimicatum est, nec innumerales unum vincere poterant, nec eos unus

A de sua valebat insula repellere; donec angeli Dei, ut Sanctus post quibusdam non multis retulerat, in admiunculam adfuere, quorum timore perturbati dæmones loco cessere.

Eademque die, Sanctus ad monasterium post dæmoniorum reversus de sua insula effugationem, hoc de eisdem turmis hostilibus verbum profatur, inquis : Illi exitiales æmuli, qui hac die de hujus terrula, Deo propitio, regione angelis nobis subvenientibus, ad æthicam fugati sunt terram, ibidem sævi invasores fratrum monasteria invadent, et pestilentes inferent morbos, quorum molestia infestati multi moriuntur. Quod iisdem diebus, juxta beati præscientiam viri, ita et factum est. Et post interveniente biduo, ei revelante Spiritu : Bene, ait, Baithieus auxiliante Deo, dispensavi, ut ejusdem Ecclesie cui Deo auctore præest in Campo Lunge, jejuniis et orationibus collectio a Dæmonum defendatur invasione; ubi nemo, excepto uno, qui mortuus est hac vice morietur. Quod ita juxta vaticinium ejus expletum est. Nam cum multi in cæteris ejusdem insulæ monasteriis eodem morbo morerentur, nemo nisi unus de quo Sanctus dixit, apud Baithieum in sua est mortuus congregatione.

XIII. Quidam faber ferrarius in mediterranea Scotiæ habitabat parte, eleemosynarum operibus satis intentus, et cæteris justitiæ actibus plenus; hic cum ad extrema in bona senectute perduceretur, supra memoratus Columbus, eadem hora qua de corpore eductus est, sanctus Columba in Jova commanebat insula, paucis se circumstantibus sic profatus senioribus : Columbus, ait, Faber ferrarius, non incassum laboravit, qui de propria manuum laboratione suarum præmia emax felix comparavit æterna. Ecce enim nunc anima ejus a sanctis vehitur angelis ad cælestis patrie gaudia. Nam quodcumque de suæ artis negotiatione acquirere potuit, in egenorum eleemosynas expendit.

XIV. Alio itidem tempore vir sanctus in Jova conversans insula, quadam die subito oculos ad cælum dirigens hæc profatus est verba : Felix mulier, felix, bene morata, cujus animam nunc angeli Dei ad paradisu evehunt. Erat autem quidam religiosus frater Genereus nomine, Saxo, pistor, opus pistorum exerceens, qui hoc audierat verbum ex ore Sancti prolatum; eademque die mensis, eodem terminato anno, Sanctus eidem Genereo Saxoni : Miram rem video, ait. Ecce mulier de qua te præsentem, præterito dixeram anno, nunc mariti sui religiosi ejusdam plebei in aere obviavit animæ, et cum sanctis angelis contra æmulas pro ea belligerat potestates, quorum admiunculo ejusdem hominutionis justitia suffragante a dæmonum belligerationibus erepta ad æternæ refrigerationis locum anima ipsius est producta.

XV. Alia itidem die, dum vir venerandus in Jova conversaretur insula, mane primo suum advocat sæpe memoratum ministratorem Diormitium nomine, ei que præcepit, inquis : Sacra celeriter Eucharistia

ministra præparentur, hodie enim natalis beati Brendini est dies. Quare, ait minister, talia Missarum solemnia hodierna præparari præcipis die? Nullus enim ad nos de Scotia sancti illius viri obitus pervenit nuntius. Vade tu, ait Sanctus, mea obsecundare jussioni debes. Hac enim nocte præterita vidi subito apertum cælum, angelorumque choros sancti Brendini animæ obvios descendere, quorum luminosa et incomparabili claritudine totus eadem hora illustratus est mundi orbis.

XVI. Quadam itidem die, cum fratres se calciantes mane ad diversa monasterii opera ire præpararent, Sanctus e contra ea die etiari præcepit sacræque oblationis obsequia præparari, et aliquam quasi in Dominico prandioli adjectionem fieri. Meque, ait, hodie quamlibet indignus sim, ob venerationem illius animæ, B quæ hac in nocte inter sanctos angelorum choros vecta ultra siderea cælorum spatia ad Paradisum ascendit, sacra oportet Eucharistiæ celebrare mysteria.

Et his dictis fratres obsequuntur, et juxta Sancti jussionem, eadem die cūantur, preparatiueque sacris ad ecclesiam ministeriis, quasi die solemnibus, albat cum Sancto pergunt. Sed forte cum inter alia cum modulatione officia illa consueta decantaretur deprecatio, in qua sancti Martini commemoraretur nomen, subito Sanctus ad cantores ejusdem onomatias ad locum pervenientes: Hodie, ait, pro sancto Columbano episcopo decantare debetis. Tunc omnes qui inerat fratres intellexerunt quod Columbanus episcopus Laginensis, charus Columbæ amicus, ad Dominum C emigravit. Et post alicujus temporis intervallum aliqui de Lagenea commeantes provincia, ea nocte eundem obiisse nuntiant episcopum, qua Sancto ita revelatum est:

XVII. Alio in tempore, vir sanctus cum in Jova conversaretur insula, quadam subitatione incitatus, signo personante, collectis fratribus, Nunc, ait, oratione monachis abbatibus Congelli auxiliemur, hac in hora, in stagno demersis Vituli. Ecce enim hoc momento in aere contra adversaria belligerant potestates, animam alicujus hospitis cum eis demersi eripere conantes. Tam post lacrymosam et intentam orationem cito ante altarium surgens inter fratres pariter in oratione prostratos, lætificato vultu: Christo, ait, gratias agite; nunc enim sancti angeli sanctis obviantes animabus, et ipsum hospitem ereptum a dæmonum belligerationibus, quasi victorales lib. raroque belligeratores.

XVIII. Alio in tempore, vir sanctus ultra Britanniae dorsum iter agens secus Nisæ fluminis lacum, subito inspiratus Spiritu sancto, ad fratres pariter commeantes: Properemus, ait, sanctis obviam angelis qui de summis cæli regionibus ad perferendam allicujus gentilici animam emissi, nos illuc usque pervenientes expectant, ut ipsum naturale bonum, per totam vitam usque ad extremam senectutem conservantem, priusquam moriatur opportune baptizemus. Et hæc dicens sanctus senex in quantum potuit co-

mites festinus præcedebat, donec in illam agrum devenit, ibidemque quidam repertus senex Euichatus nomine, audiens a Sancto verbum Dei prædicatum; et credens est baptizatus.

XIX. Alio in tempore, vir sanctus cum in tugurio suo scribens sederet, subito ejus immutata facies, et hæc puro de pectore promit vocem, dicens, Auxiliare, auxiliare. Duo vero fratres ad januam stantes, videlicet Colgus et Lugneus, causam talis subitæ interrogant vocis. Quibus vir venerabilis hoc responsum dedit, inquit: Angelo Domini, qui nunc inter vos stabat, jussi ut alicui ex fratribus de summo culmine magnæ domus lapsus tam cito subveniret, quæ his in diebus in Roboreti campo fabricatur. Illoque Sanctus consequenter intulit famem, inquit: Valde admirabilis et pene indicibilis est angelica volatus perniciousitas, fulgurem, ut æstimo, celeritati parilis; nam ille cœlicola, qui hinc a nobis nunc illo viro labi incipiente avolvit, quasi in ictu oculi priusquam terram tangeret subveniens, eum sublevavit; nec ullam fracturam, aut lapsuram ille qui cecidit sentire potuit. Quam stupenda hæc inquam velocissima et opportuna subventio, quæ dicto citius tantis maris et terræ interjacentibus spatiis tam celerrime effici potuit.

XX. Alio item in tempore, quadam die vir beatus in Jova conversans insula fratribus congregatis cum ingenti animi adversione denuntiavit ad eos dicens: Hodie in occidentalem nostram campulum insulæ solus exire cupio. Nemo itaque ex vobis me sequatur. Quibus obsecundantibus solus quidem, ut voluit, egreditur. Sed frater quidam, callidus explorator, alia means via in cujusdam monticelli cacumine, qui eidem supereminet campulo se occulto collocat, videlicet ejus causam solitariæ beati egres- sionis viri explorare cupiens. Quem cum eidem explorator de monticelli vertice illius in quodam campuli colliculo stantem, et expansis manibus ad cælum orantem oculosque ad cælum elevantem conspiceret, mirum dictu, et ecce subito res miranda apparuit, quam eidem supra memoratus homo, ut æstimo, non sine permissu Dei de prioris monticelli loco oculis etiam corporalibus aspexerat, ut nomen Sancti et ejus honorificentia, quamvis ipso nolente, ob hanc manifestatam visionem postea magis in populis divulgaretur. Nam sancti angeli cœlestis patriæ cives mira advolantes subitatione, sanctum virum orantem circumstare cœperunt induti albis vestibus. Et post aliquam cum beato sermocinationem viro illa cœlestis caterva quasi se exploratam sentiens, ad summa citius repedavit cælorum. Beatus et ipse vir post angelicum conductum reversus ad monasterium, iterum collectis fratribus, cum quadam non medio loci objurgatione inquit quis de illis esset transgressionis obnoxius. Quibus consequenter senescisse protestantibus, ille conscius sui inexcusabilis transgressus ultra non sustinens delictum cellare suum, flexis genibus in medio fratrum choro coram Sancto veniam supplex precatur. Quem San-

etus seorsum ducens ingeniculanti cum grandi commendat comminatione, ut nulli hominum de illa angelica visione in diebus ejusdem beati viri aliquid, etiam parum occultumque aperiret. Post egressum vero de corpore sancti viri illam cœlestis cœtus apparitionem fratribus cum grandi intimavit protestatione. Unde hodieque et locus illius angelici conducti, rem in eo gestam suo proprio protestatur vocabulo, qui latine potest dici Colliculus angelorum, *Scotice* vero Cnogangei.

Hinc itaque animadvertendum est, vel non negliger perscrutandum, quantæ et quales ad beatum virum hiemalibus plerumque noctibus insomnem, et in locis remotioribus, aliis quiescentibus, orantem angelicæ fuerint et suaves frequentationes, quæ nullo modo venire in hominum notitiam potuerunt; quæ procul dubio valde numerosæ fuerunt, si etiam quædam ex ipsis quoquo modo ab hominibus vel in die vel nocte explorari potuerint, quæ absque dubitatione pauca ad earum comparisonem angelicarum frequentationum, quæ videlicet a nemine sciri poterant. Hoc idem similiter de quibusdam luminosis manifestationibus adnotandum, quæ a paucis exploratæ inferius caraxabuntur.

XXI. Alio in tempore, quatuor ad sanctum visitandum Columbam monasteriorum sancti fundatores de *Scotia* transmeantes in *Hymba* eum invenerunt insula, quorum illustria vocabula Concellus, Cabinnechus, Brendenus, Corniacus. Hi uno eodemque consensu elegerunt ut sanctus Columba coram ipsis in ecclesia sacra Eucharistiæ consecraret mysteria. Qui eorum obsecundans jussioni simul cum eis die Dominica ex more post Evangelii lectionem, ecclesiam ingreditur, ibidemque, dum Missarum solennia celebrarentur, sanctus Brendenus, sicut post Concello et Cabinnecho intimavit, quemdam crinosum igneum globum, et valde luminosum de vertice sancti Columbæ ante altare stantis, et sacram oblationem consecrantis, tam diu ardentem, et instar alicujus columnæ sursum ascendentem vidit, donec eadem perlicerentur sacrosancta mysteria.

XXII. Alio in tempore, cum sanctus vir in *Hymba* commaneret insula, gratia sancti Spiraminis super eum abunde et incomparabiliter effusa, per triduum mirabiliter mansit, ita ut per tres dies totidemque noctes intra obseratam et repletam cœlesti claritudine domum manens, nullum ad se accedere permitteret, neque manducans, neque bibens. De qua videlicet domo immense claritatis radii per rimulas valvarum, et clavium foramina erumpentes noctu visebantur. Carmina quoque quædam spiritualia et ante inaudita decantari ab eo audiebantur. Sed et multa quædam, ut ipse post coram paucis ad domum [*Fortè, admodum*] professus est, occulta ab exordio mundi arcana aperte manifestata videbat. Scripturarum quoque sacrarum obscura quæque et difficillima plena et luce clarius aperta mundissimæ cordis oculis patebant, Baithenneumque alumnus non adesse querebatur. Qui si

A forte adesset illo in triduo vel de præteritis, vel de futuris deinceps sæculis ab ore viri beati quædam plurima ab aliis ignorata hominibus mysteria describeret, aliquantas quoque sacrarum explanationes voluminum. Qui tamen Baithenensis in *Egea* insula venti contrarietate detentus usquequo illi trinales illius incomparabilis, et honorificæ visitationis dies, et totidem noctes terminarentur, adesse non potuit.

XXIII. Quadam hiemali nocte, supra memoratus Virgnous in Dei amore fervens, ecclesiam orationis studio aliis quiescentibus solus intrat; ibidemque in quadam exedra, quæ oratori adhererat parieti, devotus orabat. Et post aliquantum quasi horæ unius intervallum vir venerandus Columba eandem sacram ingreditur domum, simulque cum eo auræ lux de summa cœli altitudine descendens totum illud ecclesiæ spatium replevit, sed et illius exedricæ separatam conclavem, ubi se Virgnous, in quantum potuit, latitare conabatur, ejusdem cœlestis claritatis luminis per interiorem illius cubiculi januam, quæ ex minore patebat parte erumpens, non sine aliquo formidabili repleverat terrore. Et sicut nullus æstivum et meridionalem solem rectis et irreverberatis potest intueri oculis, sic et illam cœlestem claritudinem ille Virgnous, qui viderat, sustinere nullo poterat modo, quia valde oculorum reverberabat aciem illa luminosa et incomparabilis effusio. Quo fulminali et incomparabili splendore viso in tantum idem supra memoratus frater exterritus erat, ut nulla in eo virtus remaneret. Sanctus vero Columba post non prolixam orationem egreditur ecclesiam, Virgnoumque valde timoratum ad se crastina advocat die, hisque breviter compellat verbis consolatoriis: Bene, o filiole, ingeminans hac præterita nocte in conspectu Dei placuisti; oculos ad terram deprimendo, claritatis timore perterritus ejus. Nam si non ita fecisses, illa inæstimabili obcæcarentur tui luce visa oculi. Sed hoc non negligenter observare debes, et ut talem hanc lucis manifestationem nemini unquam in mea denndes vita.

Hæc itaque prædicabilis et admirabilis res post beati viri transitum multis eodem Virgnoo narrante innotuit. Cujus scilicet Virgnoi sororis filius Commanus honorabilis presbyter mihi Adomano de hac supra visione caraxata aliquando sub testificatione enarraverat, qui eam enarratam ab ore ipsius Vergnoi abbatis et avunculi sui ab eo, in quantum potuit visam audierat.

XXIV. Illa itidem nocte quidam de fratribus Gorgus nomine, ejus in primo fecimus mentionem, casu ad januam ecclesiæ aliis dormientibus, devenit; ibidemque aliquandiu stans orabat; tum proinde subito totam videt ecclesiam cœlesti luce repleri; quæ scilicet fulguralis lux dicto citius ab ejus recessit oculis. Sanctum vero Columbam hora eadem intra ecclesiam orantem ignorabat, postque talem eubitam luminis apparitionem valde pertimescens, domum revertitur. Postera die Sanctus illum advocans asperius objugavit inquires: De rectro præva-

verâ debes, fili, ne quasi explorator cœlestis lumen, quod tibi non est donatum inspicere coneris; quia te effugiet. Et ne alicui in meis diebus quod vidisti enarres.

XXV. Alio itidem in tempore, vir beatus cuidam suo sapientiam discenti alumno nomine Berchano non medicriter quadam denuntiavit die inquit: Caveto, fili, ne hac sequente nocte juxta tuam semper consuetudinem ad meum appropinques hospitium. Qui hoc audiens contra interdictum ad domum beati viri in noctis silentio aliis acquiescentibus accessit callideque explorans oculos e regione ad clavium foramina posuit, æstimans scilicet, ut res probavit, aliquam intus visionem cœlestem sancto manifestari. Nam eadem hora beati viri illud hospitium cœlestis splendore claritudinis erat impletum: quam non sustinens intueri transgressor juvenis illico aufugit, quem die crastina Sanctus seorsum ducens, cum magna severitate objurgans, hæc ad eum profatur verba dicens: Ille in nocte, fili, coram Deo peccasti, nam tuæ infimalis explorationem calliditatis a Spiritu sancto celari vel abscondi posse inaniter putasti. Nonne ad mei ostium hospitoli te illa hora appropinquantem, et inde redeuntem vidi? Et ipsi ego eodem momento pro te orarem, ibidem ante januam aut eadens moreris, aut tui de suis foraminibus oculi eruerentur. Sed tibi hac vice propter me Dominus pepercit. Et hoc scito, quod in tua libernali patria luxuriose vivens, exprobrationem facies tua omnibus patietur diebus vite tuæ. Hoc tamen a Domino orans impetravi, ut quia noster sis alumnus, lacrymosam ante exitum agas poenitudinem, et a Deo misericordiam consequeris. Quæ omnia secundum verbum beati viri ita ei postea contingerunt sicuti de eo prophetata sunt.

XXVI. Alio in tempore, dum vir beatus in Jova commanderet insula quadam die sancta facies ejus subita mirifica et lætifica hilaritate effloruit, oculosque ad cœlum elevans incomparabili repletus gaudio valde lætificabatur. Tum post modicum alicujus momenti intervallo illa sapida et suavis lætificatio in mœstam convertitur tristificationem. Duo vero viri, qui eadem hora ejus tugurioli ad januam stabant, quod in eminentiori loco erat fabricatum, et ipsi cum eo valde tristificati, quorum Lugneus unus erat, alter verò Pila nuncupabatur Saxo, causam ipsius subitæ lætificationis inquirunt, et illius subsequente t̃is mœsticitæ. Ad quos Sanctus sic profatur: Ite in pace; ne illius lætaminis causam nec et tristificationis a me nunc inquiratis manifestari. Quo audito illacrymati, et ingeniculantes, prostratis in terram vultibus, suppliciter rogant, scire volentes aliquid de illa re quæ hora eadem Sancto erat revelata. Quos valde tristificatos viciens: Quia vos amo, ait, tristificari nolo, promittere prius debetis, ne ulli hominum sacramentum quod inquiritis in vita mea prodatis. Qui continuo sanctum ejus commendationem prompte promiserunt, et post talem promissionem vir venerandus sic ad eos proloquitur: U. que in hunc præ-

A sentem diem, inquit, meæ in Britannia peregrinationis ter deni completi sunt anni. Interea multis ante diebus a Domino meo devote postulavi ut in fine hujus tricesimi anni præsentis me de meo absolveret incolatu, et ad cœlestem illico patriam advocaret. Et hæc fuit mea causa lætaminis, de qua vos me mœsti interrogatis. Angelos enim sanctos de excelso vidi missos throlo ad meam de carne animam obvios educendam. Sed ecce nunc subito retardati ultra nostræ fretum ins læ st ut in rupe, scilicet volentes ad me de corpore advocandum appropriare; sed propius accedere non permittuntur; mox ad cœlorum summa rep̃daturi, quia Dominus quod mihi totis viribus roganti donavit, ut hac in die ad ipsum de mundo transirem, multarum magis Ecclesiarum pro me orationes exaudiens dicto citius inmutavit. Quibus scilicet Ecclesiis exorantibus sicut a Domino donatum est, ut quamlibet contra meam voluntatem, quatuor ab hac die mihi in carne manenti superaddantur anni.

Hæc talis mihi mœsta retardatio hodiernæ tristificationis non immerito causa fuit, quibus videlicet quatuor futuris Deo propitio terminatis in hac vita annis, subita emigratione, nulla præcedente corporis molestia, cum sanctis mihi obviaturis illo in tempore angelis, ad Dominum lætus emigrabo. Secundum hæc verba viri venerabilis, quæ non sine magno genitu et mœrore, ut traditur, nec non et ingenti lacrymabilitate prolocutus est, quatuor postea annis in carne mansit.

C XXVII. Annorum supra quatuor memoratorum termino jam appropinquante, post quorum completionem finem præsentis vitæ veridicus præsigator sibi futurum fore multo ante præseiebat tempore, quadam die mense Maio, sicut in priore secundo scripsimus libro, ad visitandos operarios fratres, sanctus senex senio fessus plastro vectus pergit, ad quos in occidua insulæ Jovæ laborantes parte, sic e die exorsus est loqui, dicens: In Paschali solemnitate nuper Aprili peracta mense desiderio desideravi ad Christum Dominum, sicut et mihi ab eo concessum erat, si maluissem emigrare; sed ne vobis lætitia festivitatis in tristitiam verteretur, diem meæ de mundo emigrationis paulo diutius protelari malui. His ab eo mœsti monachi familiares auditis interim dictis valde tristificati sunt. Quos in quantum poterat, verbis cepit consolatoris lætificare. Quibus finitis, ut erat in vehiculo sedens, ad orientem suam convertens faciem, insulam cum insulanis benedixit habitatoribus. Ex qua die, ut in supra memorato caraxatum est libello, viperarum venena trisulcarum linguarum usque in hodiernum diem nullo modo aut homini aut pecori nocere potuerunt. Post ejusdem benedictionis verba Sanctus ad suum revelitur monasterium.

Tunc proinde paucis diebus transactis, dum Missarum solennia ex more Dominica celebrarentur die, subito sursum elevatis oculis facies venerabilis viri florido respersa rubore videtur; quia, sicut scri-

ptum est, corde *tristante* vultus *florat*. Eadem namque hora angelum Domini supra volitantem solus vidit intra ipsius oratorii parietes : et quia sanctorum angelorum amabilis et tranquillus aspectus gaudium et exultationem electorum pectoribus infundit, hæc fuit illius subitæ causa letitiæ beato infusa viro ; de qua scilicet causa inspiratæ letationis, cum qui iuerant ibidem præ-entes, inquirerent, hoc eis Sanctus responsum sursum respiciens dedit : Mira et incomparabilis est angelicæ subtilitatis naturæ. Ecce enim angelus Domini ad repetendum aliquod Deo charum missus depositum, nos desuper intra ecclesiam aspiciens et benedicens, rursum per parasticiam ecclesiæ reversus, nulla talis vestigia exitus reliquit. Hæc Sanctus. Sed tunc de qualitate illius depositi, ad quod missus est angelus requirendum, nemo de circumstantibus recognoscere potuit. Noster vero patronus sanctam propriam a Deo sibi commendatam animam depositum nuncupavit ; quæ, sicuti inferius narrabitur, alia senis intervenientibus contrahis diebus Dominica nocte ad Dominam emigravit.

XXVIII. Vir itaque venerabilis in fine ejusdem hebdomadis, hoc est, die Sabbati, ipse et pius minister Diormitius, ad proximum pergunt benedicendum horrenum, quod intrans Sanctus cum benedixisset, et duos in eo frugum sequestratos vidisset acervos, hoc intulit verbum cum gratiarum actione, inquit : Valde congratulor meis familiaribus monachis, quia hoc etiam anno, si quidem a vobis emigrare me oportuerit, annonam sufficientem habebitis. Quo audito verbo Diormitius minister tristitiam cepit, et sic dixit : Hujus anni tempore scipius nos contristas, quia de tuo transitu crebro commemoras.

Cui Sanctus hoc dedit responsum : Aliquem arcum habeo sermunculum, quem si mihi firmiter promiseris, nemini ante meum denudare obitum, de meo egressu tibi aliquid manifestas intimare poteris. Quam cum talem promissionem minister juxta Sancti voluntatem flexis genibus terminasset, vir venerandus consequenter sic profatur : Hæc in sacris voluminibus dies Sabbatum nuncupatur, quod interpretatur requies ; et vere mihi hæc est Sabbatum hodierna : quia hujus præsentis laboriosæ vitæ mihi ultima est : in qua post meas laborationum molestias sabbatizo ; et hæc sequenti media nocte venerabili Dominica, secundum eloquia Scripturarum, patrum ingrediar viam. Jam enim Dominus meus Jesus Christus me invitare dignatur, ad quem, inquam, hæc mediante nocte, ipso me invitante emigrabo. Sic enim mihi ab ipso Domino est revelatum. Hæc mœsta minister audiens verba cepit amare flere ; quem Sanctus in quantum potuit consolari conabatur.

XXIX. Post hæc Sanctus horreum egreditur, et ad monasterium revertens mediis residet via, in quo

A loco crux velari postea infixa lapidi, hodieque stans in marginæ cernitur viae. Dominus ibidem Sanctus, ut præfatus sum, senio tessus paulum sedentis requiesceret, ecce albus occurrit caballus, obediens servitor, qui scilicet lactaria intra bocetum monasterium vascula gestare consueverat. Ille ad Sanctum accedens, mirum dictu, caput in sinu ejus ponens, ut credo, inspirante Deo, cui omne animal brutum sapit, sensu quo ipse jusserit Creator, dominum a se suum mox emigraturum, et ipsum ultra non visurum sciens, cepit plangere, ubertinque quasi homo lacrymas in gremium Sancti fundere, et valde spumans flere. Quod videns minister cepit illum flebilem repellere lamentatorem. Sed Sanctus prohibuit eum dicens : Sine hunc si nostri ne amator est, ut in hunc sinum fletus effundat amarissimi plangoris. Ecce tu homo cum sis, et rationabilem animam habeas, nullo modo scire de meo exitu potuisti, nisi quod tibi ego ipse nuper manifestavi ; huic vero bruto et irrationabili animali quoquomodo ipse Conditor voluit egressurum a se dominum manifeste revelavit [*Fortè, revelare*]. Et hæc dicens, mœstum a se, revertentem equum benedixit ministratorem, et inde egrediens, et monticellum monasterio supereminentem ascendens, in vertice paululum stetit et stans ambas elevans palmas, subinde benedixit cœnobium inquit : Huic loco, quamlibet angusto et vili, non tantum Scotorum reges cum populis, sed et barbararum et exterarum gentium regnatores cum plebibus sibi subjectis, grandem et non mediocre conferent honorem. A sanctis quoque et aliarum Ecclesiarum non mediocre veneratibz conferetur.

Post hæc verba de illo descendens monticellulo, et ad monasterium revertens sedebat in tugurio, Psalterium scribens, et ad illum trigesimi tertii psalmi versiculum perveniens, ubi scribitur : *Inquirentes autem Dominum non deficient omni bono* : Ille, ait, in fine cessandum est paginæ : quæ vero sequuntur Baltheus scribat.

Sancto congruenter convenit decessuro novissimus versiculus, quem scripserat, cui nunquam bona deficient æterna, successori vero sequens patri spiritualium doctore filiorum, *Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos*, congruenter convenit. D Qui sicut decessor commendavit non solum ei docendo, sed etiam scribendo successit. Post talem superius memoratum terminatæ versum perscriptum paginæ Sanctus ad vespertinalem Dominicæ noctis Missam ingreditur ecclesiam, qua continuo consummata, ad hospitium revertens in lectulo residet pernox, ubi pro stramine nudam habebat petram, et pro pulvillo lapidem, qui hodieque quasi quidam juxta sepulcrum ejus stat titulus monumenti.

Ibidem itaque resiliens ultima ad fratres mandata, solo audiente ministro, commendat, inquit : Hæc vobis, o filii, novissima commendo verba, ut

inter vos mutuam et non fictam habeatis charitatem cum pace. Et si ita juxta sanctorum exempla observaveritis, Deus confortator honorum vobis auxiliabitur; et ego cum ipso manens pro vobis interpellabo, et non tantum presentis vite necessaria vobis ab eo administrabuntur, sed etiam æternorum bonorum premia divinatorum observatoribus præparata præceptorum tribuentur. Ille usque extrema venerabilis patroni verba, quasi de hac tædiali peregrinatione ad coelestem patriam transmeantis brevi textu narrata deducta sunt.

XXXI. Post felici appropinquante novissima paulisper hora Sanctus conticuit; tum proinde media nocte pulsata personante clocca, festinus surgens ad ecclesiam pergit, citiorque cæteris currens solus ingressus juxta altare flexis in oratione genibus recumbit. Diormitius minister tardius prosequens eodem momento cæsius totam intrinsecus ecclesiam angelica luce erga Sanctum repleti videt, quo ad januam appropinquante eadem lux visa ocuis recessit; quam et alii de fratribus pauci et ipsi cæsius astantes viderant.

Diormitius ergo ecclesiam ingrediens flebili voce ingeminat. Ubi es pater? Et necdum allatis fratrum lucernis per tenebras palpians sanctum ante altare recubantem invenit: qui paululum erigens, et juxta sedens sanctum in suo gremio posuit caput: et inter hæc coctus monachorum cum luminaribus accurrens Patre viso moriente cœpit plangere. Et ut ab aliquibus, qui præsentibus aderant, didicimus, Sanctus necdum egrediente anima apertis suis oculis ad utrumque latus cum viva vultus hilaritate et lætitia circumspiciebat, sanctos scilicet angelos obvios intuens. Diormitius tum sanctam sublevar ad benedicendum monachos Sancti dextera manum, sed et ipse venerabilis Pater in quantum poterat, simul suam movebat manum, ut videlicet quod voce in egressu non valebat animæ, vel motu manus fratres videretur benedicere. Et post sanctam benedictionem taliter significatam continuo spiritum exhalavit.

Quo tabernaculum corporis egresso, facies rubens, et mirum in modum angelica visione exhilarata in tantum remansit, ut non quasi mortui, sed dormientis videretur viventis. Tota interim personabat noctis plangoribus ecclesia.

Sed non prætereundum videtur quod eadem hora beatæ transitus animæ cuidam Eberniensi sancto revelatum est. In quodam namque Monasterio Scottorum quidam homo erat sanctus et senex Christi miles, qui Lugudius vocitabatur, justus, et sapiens. Ille itaque primo mane cuidam æque Christiano militi suam enarravit visionem cum ingenti gemitu dicens: Hæc præterita nocte media sanctus Columba multarum columna Ecclesiarum ad Dominum transiit, et in hora beati exitus ejus Jovam insulam, ad quam corpore nunquam perveni, totam angelorum claritudine in spiritu vidi irradiatam, totaque spatia aeris usque ad æthera cælorum, eorundem angelo-

rum claritate illustrata; quia ad sanctam ipsius animam perferendam de cælis missi descenderant innumeri, altisona quoque carminalia, et valde sua- via audiavi angelicorum canica, eodem momento egressionis, inter angelicos sanctæ ipsius animæ ascendentes choros. Hanc angelicam manifestationem Virgineus, ut prædictum est, qui ab ore illius sancti senis, cui revelata erat, indubitanter didicerat.

Iisdem diebus de Scotica remigans Hymba in insula reliquis diebus vite suæ permanens sancti Columbæ monachis sæpius enarrabat, qui videlicet Virgineus post multos in subjectatione inter fratres irreprehensibiliter expletos annos, alios duodecim in loco Anachoretarum in Miorbulenar vitam deducens anachoreticam Christi victor miles explevit.

Hanc prædictam visionem non solum paginis inscriptam reperimus, sed et aliquibus expertis senioribus, quibus ipse Virgineus retulerat, sine ullo didicimus cunctamine.

Eadem quoque hora aliam visionem aliter revelatam unus ex eis qui viderant, Christi miles valde senex, cui nomen etiam potest dici Ferreolus, qui inter aliorum S. Columbæ monachorum reliquias, et ipse S. Monachus in Dorso Thomæ sepultus cum sanctis resurrectionem expectat, mihi Adomnano illo juvene in tempore cum grandi retulerat testificatione dicens: Illa in nocte, qua S. Columba de terris ad cælos felici et beato fine transiit, ego et alii mecum viri laborantes in captura piscium in valle pisciosi fluminis Fende, subito totum aeri illustratum cœli spatium vidimus, ejus miraculi subitatione permoti, oculos ad Orientem elevatos convertimus; et ecce quasi quædam pergrandis ignea apparuit columna, quæ in illa nocte media sursum ascendens, ita nobis videbatur mundum illustrare totum, sicuti dies æstivus et meridianus sol. Et postquam illa penetravit columna cælum, quasi post occasum solis tenebræ succedunt. Hujus itaque claritudinem luminosæ et prædicabilis columnæ non tantum nos, qui simul in eodem loco ineramus, cum ingenti admiratione vidimus, sed et alii multi piscatores, qui sparsim per diversas fluminales piscinas ejusdem fluminis piscabantur, sicut nobis postea retulerant, simili apparitione visa, magno pavore sunt percussi. Harum igitur trium miracula visionum eadem transitus hora venerandi apparentium patroni æternos ei a Deo collatos protestantur honores. Ad propositum revertamur.

XXXIII. Interea post sanctæ egressum animæ hymnis matutinalibus terminatis, sacrum corpus de ecclesia ad hospitium, unde paulo ante vivens venerat, cum canora fratrum reportatur psalmodia, honesteque ternis diebus et totidem noctibus honorabiles rite expleantur exsequiæ. Quibus in Dei sapientis laudibus terminatis, sancti et beati patroni venerabile corpus mundis involutum sindonibus, et præparata positum intra busta debita humatur cum veneratione in luminosa et æternali resurrecturum claritudine. De supra memoratis ergo tribus illis exse-

quiarum diebus, more peractis ecclesiastico, quod A nobis ab expertis traditum est, hujus prope finem narrabitur libri

XXXIV. Quidam namque aliquando unus de fratribus coram venerabili viro simpliciter loquens: Ad celebrandas, ait ad Sanctum, tuas post tuum obitum exsequias, ut putatur, totus harum provinciarum populus hanc Jovam remigans replebit insulam. Quod verbum audiens Sanctus consequenter ait: O mi liliolè, non ut loqueris, sic res probabitur, nam promissum populi vulgus nullo modo ad meas poterit exsequias venire. Mei soli familiares monachi mea sepulcralia complerunt, et exsqualia honestabant officia. Quod verbum ejus propheticum statim post transitum ipsius omnipotentia Dei adimpleri fecit. Nam per tres illas exsequiales dies et noctes grandis sine pluvia facta est ventosa tempestas, qua fortiter prohibente nullus hinc et inde navicella vectus transfretare poterat. Et post consummatam sepultionem viri continuo tempestate sedata, et cessante vento totum tranquillatum est æquor.

Perpendat itaque lector, quanti et qualis apud Deum prædicabilis patronus honoris habeatur, cui aliquando in carne mortali conversante, Deo dignante, oranti tempestates sedatae sunt, et maria tranquillata, et rursus quando necesse habuit supra memorata occasione, orto flamine ventorum, et ventosa, cum voluit, cruciata sunt æquora; quæ subsequenter, ut superius dictum est, expletis ejus sepulchræ ministeriis, in magnam conversa sunt tranquillitatem.

Hic itaque prædicabili nostro patrono vitæ terminus fuit, ista merito non exordia, qui secundum sententias Scripturarum æternis comes triumphis Patribus additus, apostolis et prophetis concertus, numero aggregatus albatorum millium, agnino in sanguine suas sanctorum qui laverunt stolas, Agnum ductorem comitatur, virgo immaculatus, ab omni integer labe, ipso Domino nostro Jesu Christo dignante cui est cum Patre honor, virtus, laus et gloria et imperium sempiternum in unitate Spiritus sancti per omnia sæcula sæculorum. Amen.

J. MABILLONII OBSERVATIONES PRÆVIÆ IN LIBRUM SEQUEM.

(Act. SS. Bened. sæc. iii.)

1. *Adamnanus* seu *Adomnanus*, quem alii *Adamnanum*, corrupte *Ad mandam* vocant in monasterio Hiberniensi seu sancti Columbae sub finem sæculi vi floruit. Istud monasterium situm erat in insula Hii, contermina Hiberniæ ac provinciæ Pictorum, quæ vulgato Scotiæ nomine nostro ævo appellatur. Post Columbam, de quo in sæculo i egimus, locum rexere *Baitheneus*, *Segeneus*, alii *Segienus* *Segenuse*, et *Faitheus*, cui successit *Adamnanus*. Hæc constare videntur ex Actis sancti Columbae, quæ *Adamnanus* tribus libris descripsit, ubi se ipse exprimit *Adomnanus* non semel, tametsi *Adamnanus* dicitur apud Bedam, et in libris de Locis sanctis. *Baitheneus* successorem suum dixit Columba in extrema vitæ suæ periodo, quæ anno 598 accidit. *Segienus* *Baitheneo* successit est ab anno 622 ad 652, ut ex *Annalibus Ultoniensibus* probat *Usserius* in *Sylloge Hibernicarum epistolarum*. Is est *Segenus* seu *Segeneus*, qui in epistola Romani cleri ad Hibernicum nominatur, et cui *Ereheus* ille *famosus per omnes Scotiæ Ecclesias* quædam de seipso ab *Columba propheta* enarrasse perhibetur in lib. i de *Vita sancti Columbae*: quo in loco *Adomnanus* *Faithbeam decessorem suum* memorat.

2. *Adamnanus* iste laudatur a *Beda* in lib. v cap. 16 in hæc verba: « Quo tempore plurima pars Scottorum in Hibernia, et nonnulla etiam de Britannia, rationabile ecclesiasticum paschalis observantiae tempus Domino donante suscepit. Siquidem *Adamnanus* presbyter et abbas monachorum qui erant in insula Hii, cum legationis gratia missus a sua gente venisset ad *Aldfridum* regem Anglorum, et aliquandiu in ea provincia moratus videret ritus Ecclesiæ canonicos; sed et a pluribus qui erant crudeliores, esset solerter admonitus, ne contra universalem Ecclesiæ morem vel in observantia paschali, vel in aliis quibuscunque decretis cum suis paucissimis in extremo mundi angulo positus vivo e

C præsumeret; mutatus mente est, ita ut ea quæ viderat et audierat in Ecclesiis Anglorum, suorumque consuetudini libentissime præferret. Erat enim vir bonus et sapiens, et scientia Scripturarum nobilissime instructus. Qui cum domum redisset, curavit suos qui erant in Hii, quive eidem erant subditi monasterio, ad eum quem cognoverat, quævis ipse toto ex corde susceperat, veritatis callem perducere, nec valuit. Navigavit Hiberniam, et prædicans eis ac modesta exhortatione declarans legitimum Paschæ tempus; plurimos eorum et pene omnes qui ab Hiberniensi dominio erant liberi, ab errore avito correctos ad unitatem reduxit catholicam, ac legitimum Paschæ tempus observare perlocuit. Qui cum celebrato in Hibernia canonico Pascha ad suam insulam revertisset, suo quoque monasterio catholicam temporis paschalis observantiam instantissime prædicaret, nec tamen perlicere quod canabatur posset; contigit enim ante expletum anni circulum migrasse de sæculo, divina utique gratia disponente, ut vir unitatis et pacis studiosissimus ante ad vitam raperetur æternam, quam redeunte tempore paschali graviorem cum eis qui eum ad veritatem sequi volebant cogere-
D retur habere discordiam.

3. *Aldfridus*, ad quem legatus missus est *Adamnanus*, rex erat Northumborum, *Egfridi* filius ac successor, is qui anno 705 vitam absolvit. *Adamnanus*, vero catholicis partibus accessit hortante potissimum *Ceolfrido* abbate *Wirmuthensi*, ut *Ceolfridus* ipse testatur in epistola sua ad *Naitonum* regem scripta apud *Beda* in lib. v cap. 22: « Neque vero me hæc ita prosecutum existimes, quasi eos qui hanc tonsuram habent, condemnandos judicem, si fide et operibus unitati catholice faverent; imo confidenter profiteor plurimos ex eis sanctos ac Deo dignos extitisse. *Adamnanus* abbas et sacerdos *Columbiensis* egregius, cum legatus suæ gentis ad *Aldfridum* regem missus, nosti unum quoque

monasterium videre voluisset, miramque in moribus ac verbis prudentiam, humilitatem, religionem ostenderet, dixi illi inter alia colloquens: Obsecro, sancte frater, qui ad coronam te vitæ quæ terminum nesciat tendere credis, quid contrario tuæ fidei habitu terminatam in capite coronæ imaginem portas? et si beati Petri consortium quæris, cur ejus quem ille anathematizavit, tonsuræ imaginem imitaris? et non potius ejus, cum quo in æternum beatus vivere cupis, etiam nunc habitum te, quantum potes, diligere monstras? Respondit ille: Scias pro certo, frater mi dilecte, quia etsi Simonis tonsuram ex consuetudine patrie habeam, simonacum tamen perfidam tota mente detestor ac repudio: beatissimi autem apostolorum principis, quantum mea parvitas sufficit, vestigia sequi desidero. At ego: Credo, inquam, vere quod ita sit, sed tamen iudicio sit quod ea quæ apostoli sunt Petri in habitu cordis amplectimini, si quæ ejus esse nosti, etiam in facie tenetis... Hæc tum Adamnauo dixi. Qui quidem quantum prospectis Ecclesiarum nostrarum statibus proficisset probavit, cum reversus ad Sco iam multa postea gentis ejusdem turbas ad catholicam temporis paschalis observantiam sua predicatione correxit, tametsi eos qui in Hii insula morabantur monachos, quibusque speciali rectoris jure præerat, necdum ad viam statuti melioris reducere valebat.

4. Ex duobus locis istis intelligimus primo, Adamnanum hortatu Ceofr di (ut jam dicebam) adductum esse ad Romanos ritus, deinde cum aliquandiu moram egisse in monasterio Wicemushensi, ubi regulæ Benedictinæ, quæ inibi servabatur, mores huius suscepitque cum ritibus Romanis. Ea enim erat illorum temporum consuetudo penes monachos, ut qui Scotorum tonsura abjecta Romanam suscipiebant eam legitimam Paschalis observatione, in Benedictinis sese instituis conformarent. Testes ea de re sunt monachi Lindisfarnenses in Britannia insula, Landevennecenses in Armorica, Luxovienses in Gallia. Præterea ex iisdem locis apparet Adamnanum mortuum esse paulo post suam legationem ad Aldfridum, anno 705 defunctum, tunc Beda in lib. v cap. 19, *anno regni sui vigesimo necdum impleto*. Ad hæc ipsum Adamnanum a Ceofrido rectorem Columbensium monachorum appellari et *sanctum*; quo etiam nomine appellatur apud Alcuinum in epigrammate quodam:

Patricius, Charanus, Scotorum gloria gentis,
Atque Columbanus, Congallus, Adamnanus atque,
Præclari Patres, morum vitæque magistri,
Hic pietas precibus horum nos adjuvat omnes.

Quæ videtur inscriptio altaris ejusdem fuisse, uti et alia fere epigrammata.

Certe Adamnanus in fastis nostris colitur ix Kal. Octobris.

5. Colitur et alius Adamnanus vi Kal. Januarii, qui monachus vixit in cænobio Coludiensi, cui præerat sancta Eba abbatissa, *amita Egfridi regis*, quæ sanctionialis habitum ab amitaute Wilfrido, regulæ nostræ propagatore eximio, acceperat, auctore Beda in lib. iv cap. 19. Erat monasterium istud, ut cætera sanctionionalium passim, duplex, virorum æque ac puellarum, *positum in loco quem Coludi urbem nominant*, inquit Beda, in Merchia Scoticæ recentioris regionis, *Cldingham* modo appellatam. *Erat in eodem monasterio vir de genere Scotorum, Adamnanus vocabulo, ducens vitam in continentia et orationibus multum Deo devotam, ita ut nihil utquam cibi vel potus, excepta die Domini a et quinta sabbat, perciperet, sæpe aut in noctes integras pervigil in oratione transgereret. Quæ quidem illi districtio vitæ arctioris primo ex necessitate emendandæ suæ pravitate obreperat; sed procedente*

A *tempore necessitatem in consuetudinem verterat, et cætera quæ Beda fuisse commemorat in lib. iv cap. 25, ubi Adamnanus Ebbæ abbatissæ incendium sui monasterii prælixisse perhibetur. Certe ergo confundas istum Adamnanum monachum Coludiensem (ut jam erratum a multis est) cum Adamnauo abbate Hiiensi, de cujus lucubrationibus quædam observanda.*

6. Adamnanus abbas, præter Vitam sancti Columbæ abbatissæ, quam in tres libros digessit, *scripsit de Locis sanctis librum legentibus multis utilissimum*, ait Beda in lib. v cap. 16, *cujus auctor erat docendo ac dictando Galliarum episcopus Arculfus, qui locorum gratia sancterum venerat Hierosolymam*. Quis fuerit Arculfus ille, quisve Petrus ejus socius ac dux itineris, incomperitum. Tantum scimus Arculfum episcopum Galum fuisse; Petrum cremitam e Burgundia ortum. Adamnani librum, id est opusculum de Locis sanctis, in tres libros distinctum, dudum perquisivi, ac reperi tandem in ms. Codice Corbeiensi, sed mutilum ac imperfectum. Revolvendo tonum in Bibliothecæ novæ Labbeinæ, incidi in eum locum ubi Labbeus indicat, ex sch. di Sirmondi, exstare libros in tota manu descriptos in bibliotheca Vaticana. Scripsi ea de re ad nostrum Antonium Durhanum amicum et popularem meum, qui res congregationis nostræ in curia Romana procurat. Lustravit ille bibliothecam Vaticanam, invenit apographum diu desideratum, et Codicis Corbeiensis lacunas et hiatus supplevit; monuitque insuper Adamnani opusculum de Locis sanctis in bibliotheca Barberina rejeciri editum Ingolstadtii anno 1619, opera et studio Jacobi Gretseri theologi ac presbyteri Societatis Jesu. Hujus editionis exemplum tandem a V. C. Raimundo Formenino doctore Sorbonico accepi cura ac providentia V. C. Antonii Vionis Herovallii, qui litteratorum studiis invigilare non cessat. At quia istius editionis exempla in his partibus adeo rara sunt, ut vix cuiquam nota esset hæc editio, e re litteraria esse existimaverunt viri eruditi, si istos Adamnani libros recuderemus. Quod et locus suavit, et Adamnani memoria, his libris illustrior futura. Gretserus e regione textus Adamnani opposuerat textum Bedæ, qui librum de Locis sanctis ex Adamnani scriptura collegerat. Nobis sat visum est solum reddere Adamnanum cum figuris quatuor, quarum quarta deest apud Gretserum, alia imperfecte sunt. Ratus est librorum numerus in exemplaribus, sed non series capitulorum, quæ variat apud Gretserum et in Codicibus Vaticano et Corbeiensi.

7. Adamnani libris subjiciendum visum est Itinerarium ejusdem Franci in loca sancta (a), factum sæculo ix jam inclinate, pontificatu scilicet Nicolai primi. Eo in Itinerario fit mentio ignis illius qui quantannis in sabbato sancto lampadas sepulcri Domini cœlitus accendebat: quæ de re nulla mentio in libris Adamnani, frequens tamen apud historicos qui de bello Hierosolymitano postea scripserunt, tametsi nullum qui ejus rei meminere legi auctorem hoc Anonymo antiquiorem. Id inter consueta miracula commemoravit V. C. Carolus Fresnius Cangii dominus in Notis ad Annam Comnenam, pag. 589, astipulantibus in primis Rodulfo Glabro in lib. iv cap. 6, Wilhelmo Malmesburiensi in lib. iv de Regibus Anglorum cap. 2 duobus in locis, sectione 55 et 48, Chronico Andrensi in tomo IX Spicilegii, pag. 465, Chronico monasterii de Fontanis cap. 4, in tomo X Spicilegii: quos locos idem vir humanissimus inibi indicavit. Wilhelmi Maloesburiensis locus primus ascribendus hic est, quo discimus auctorem posterioris Itinerarii esse Bernardum monachum Francum, eumque in loca sancta profectum anno 810. Sic enim habet Wilhelmus de Hierosolymis agens: *« Ibi decenti opere compacta ecclesia sancti Sepulcri capax, a Constantino Magno ædificata, nullam unquam ab inimicis fidei tulit injuriam, metu (sicut conjicio) pro igne cœlesti percussis, qui quotannis*

(a) Vid. Mabill., Act. SS. Bened., sæc. ix, part. ii, p. 525. Et in.

in vigilia Paschæ serenus infulget. Quod miraculum quando cœperit, vel si ante tempora Saracenorum fuerit, nullius historiæ cognitione discernitur. Legi ego in scripto Bernardi monachi quod abhinc annis ducentis quinquaginta, id est anno incarnationis octingentesimo septuagésimo idem Hierosolymam profectus, ignem illum viderit, hospitatusque fuerit in xenodochio quod idem gloriosus Carolus Magnus construi jusserat, ubi et bibliothecam ingentis ex-

pensæ compegarat. » Et infra : « Verumtamen quia Bernardus Theodosii tunc patriarchæ nomen non tacet, ipsa me monet occasio, ut omnia patriarcharum nomina proponam. » Hæc omnia conveniunt in posterius Itinerarium, ejus proinde Bernardum monachum auctorem certo pronuntiare non vereor, tametsi nomen deest in Codice Remigiano quo usus sum. Quis vero fuerit Bernardus ille, forsân aliquando assequi licebit. Jam Adamani libros videamus.

SANCTI ADAMNANI

ABBATIS HIIENSIS

DE LOCIS SANCTIS

EX RELATIONE AREULFI EPISCOPI GALLI

LIBRI TRES.

(Ex mss. codd. Vat. et Corb. et edit. Gretseri, apud Mabill. Act. SS. Ben. sæc. III.)

Prologus Auctoris.

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, texere librum de locis incipio sanctis. Areulfus sanctus episcopus, gente Callus, diversorum longe remotorum peritus locorum, verax index et satis id meus, in Hierosolymitana civitate per menses novem hospitatus, et locis quotidianis visitationibus peragratis,

B mihi Adamnani hæc universa quæ infra exaranda sunt experimenta diligentius perscrutanti, et primo in tabulis describenti, fideli et indubitabili narratione dictavit, quæ nunc in membranis brevi textu scribuntur.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De situ Hierusalem.

De situ Hierusalem nunc quedam scribenda sunt pauca ex his quæ mihi sanctus dictavit Areulfus; ea vero quæ in aliorum libris de ejusdem civitatis positione reperiuntur a nobis prætermittenda sunt. In cujus magno murorum ambitu idem Areulfus LXXXIV numeravit turres et portas bis ternas, quarum per circuitum civitatis ordo sic ponitur. 1. Porta David ad occidentalem partem montis Sion prima numeratur. 2. Porta villæ Fullonis. 3. Porta S. Stephani. 4. Porta Benjamin. 5. Portula, hoc est parvula porta ab hac per gradus [AL., grados] ad vallonem Josaphat descenditur. 6. Porta Tecutis.

Hic itaque ordo per earundem portarum et turrium intercepedines a porta David supra memorata per circuitum, septentrionem versus exinde ad orientem dirigitur. Sed quamlibet sex portæ in muris numerentur, celebriores tamen ex eis portarum introitus frequentantur, unus ab occidentali, alter a septentrionali, tertius ab orientali parte.

Ea vero pars murorum cum interpositis turribus quæ a supra descripta David porta per aquilonalem montis Sion supercilium, quod a meridie supereminet civitati, usque ad eam ejusdem montis frontem

C dirigitur, quæ prærupta rupe orientalem respicit plagam, nullas habere portas comprobatur.

Sed et hoc etiam non esse prætereundum videtur quod nobis sanctus Areulfus de hujus civitatis in Christo honorificentia præfatus narravit, inquit : Diversarum gentium undique prope innumera multitudo xv die mensis Septembris anniversario more in Hierosolymis convenire solet ad commercia mutuis [AL., mutuis] venditionibus et emptionibus peragenda. Unde fieri necesse est ut per aliquot dies in eadem hospita civitate diversorum hospitentur turbæ populorum, quorum plurima camelorum et equorum asinorumque numerositas mulorum, necnon et bovm [AL., bovum] maculorum diversarum vectorum rerum, per illas politanas plateas stercorum abominutiones propriorum passim sternit : quorum nidor non mediocriter civibus invehit molestiam, quæ et ambulandi impeditionem præbent. Mirum dictum ! post diem supra memoratum recessionis cum diversis turmarum jumentis, nocte subsequente, immensa pluviarum copia de nubibus effusa super eandem descendit civitatem : quæ totas abstergens abominabiles de plateis sordes, ablutam ab immunditiis facit eam. Nam Hierosolymitanus ipse situs a supercilio aquilonali montis Sion incipiens, ita est molli

a conditore Deo dispositus declivio usque ad humilia aquilonalium orientaliumque murorum loca, ut illa pluvialis exuberantia nullo modo in plateis, stagnantium aquarum in similitudinem, supersedere possit, sed instar lluviorum de superioribus ad inferiora decurrit. Quæ scilicet celestium aquarum inundatio per orientales interfluens [Al., influens] portas, et omnia secum stercoralia auferens abominamenta, vallem Josaphat intrans, torrentem Cedron auget; et post talem Hierosolymitanam baptismationem continuatim eadem illuminis exuberantia cessat. Hinc ergo non negligenter adnotandum est quanti vel qualis honoris hæc electa et prædicabilis civitas in conspectu æterni Genitoris habeatur, qui eam sordidatam diutius remanere non patitur, sed ob ejus Unigeniti honorificentiam citius eam emundat, quæ intra murorum ejus ambitum sanctæ crucis et resurrectionis ipsius loca habet honorifica.

Cæterum in illo famoso [Al., formoso] loco, ubi quondam templum magnifice constructum fuerat, in vicinia muri ab oriente locatum, nunc Saraceni quadrangulam orationis domum, quam subrectis tabulis et magnis trabibus super quasdam ruinarum reliquias construentes vili fabricati sunt opere, ipsi frequentant: quæ utique Domus tria hominum millia simul (ut fertur) capere potest.

Arculfus itaque de ipsius civitatis habitaculis a nobis interrogatus respondens ait: Memini me et vidisse et frequentasse multa civitatis ejusdem ædificia, plurimasque domos grandes lapideas per totam magnam civitatem intra mœnia circumdata, mira fabricatas arte, sæpius considerasse. Quæ omnia nunc a nobis sunt prætermittenda, ut æstimo, exceptis eorum ædificiorum structuris quæ in locis sanctis, crucis videlicet et resurrectionis, mirifice fabricata sunt.

CAPUT II.

De ecclesia rotundæ formulæ super sepulcrum ædificata.

De quibus diligentius sanctum interrogavimus Arculfum præcipue de sepulcro Domini et ecclesia super illud constructa, ejus mihi formam in tabula cerata ipse depinxit. Quæ utique valde grandis ecclesia tota lapidea mira rotunditate ex omni parte collocata, a fundamentis in tribus consurgens parietibus, inter unumquemque parietem et alterum latus [Al., latum] habens spatium viæ; tria quoque altaria in tribus locis parietis medii artifice fabricatis. Hanc rotundam et summam ecclesiam supra memorata habentem altaria, unum ad meridiem respiciens, alterum ad aquilonem, tertium ad occasum versus, xii miræ magnitudinis lapideæ sustentant columnæ. Hæc bis quaternales portas habet, hoc est quatuor introitus per tres e regione interjectis viarum spatii stabilitus parietes: ex quibus quatuor exitus ad Vulturum spectant, qui et Calceas dicitur ventus; alii vero quatuor ad Eorum [Al., occasum] respiciunt. In medio spatio hujus interioris rotundæ do-

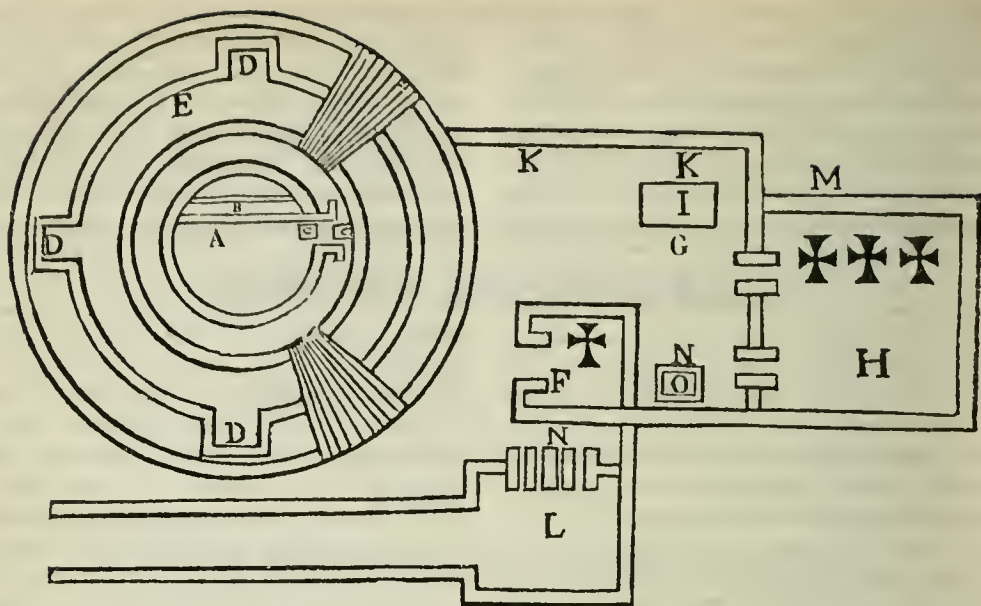
mus rotundum inest in una eademque petra excisum tegorium [Al., tegurium], in quo possunt ter terni homines stantes orare, et a vertice alicujus non brevis staturæ stantis hominis usque ad illos domuncula camaram [Al., cameram] pes et semipes mensura in altum extenditur. Hujus tegorioli introitus ad orientem respicit: quod totum extrinsecus electo tegitur marmore, ejus exterius summum culmen auro ornatum, auream nom parvam sustentat crucem. In hujus tegorii aquilonali parte sepulcrum Domini in eadem petra interius excisum habetur; sed ejusdem tegorii pavementum humilior est loco sepulcri. Nani a pavimento ejus usque ad sepulcri marginem lateris quasi trium mensura altitudinis palmorum * haberi dignoscitur. Sic mihi Arculfus, qui sæpe sepulcrum Domini frequentabat, indubitanter emensus pronuntiavit. Hoc in loco proprietates sive discrepantia nominum notanda inter monumentum et sepulcrum. Nam illud sæpe supra notatum rotundum tegorium, alio nomine evangelistæ monumentum vocant; ad ejus ostium advolutum et ab ejus ostio revolutam lapidem resurgente Domino pronuntiant. Sepulcrum vero proprie dicitur ille locus in tegorio, hoc est in aquilonali parte monumenti, in quo Dominicum corpus lineamentibus involutum conditum quievit: ejus longitudinem Arculfus in septem pedum mensura propria mensus est manu. Quod videlicet sepulcrum non (ut quidam falso opinantur) duplex est, et quandam de ipsa maceriola petram habens excisam, duo crura et femora, duo intercedentem et separatam, sed totum simplex a vertice usque ad plantas, lectum [Al., latum] unius hominis capacem super dorsum jacentis præbens [Al. add. spatium] in modum speluncæ, introitum a latere habens ad australem partem monumenti e regione respicientem, culmenque humile desuper eminens fabrefactum: in quo utique sepulcro duodecim lampades juxta numerum xii sanctorum apostolorum semper die ac nocte ardentes lucent, ex quibus quatuor in imo illius lectuli sepulcralis loco inferius positæ, alie vero bis quaternales super marginem ejus superius collocatæ ad latus dexterum, oleo nutriente præfulgent.

CAPUT III.

De ipsius sepulcri figura et ejus tegurioli.

Sed et hæc notandam esse videtur quod mausoleum [Al., magisoleum] Salvatoris, hoc est sæpe supra memoratum tegorium, spelæum sive spelunca recte vocitari possit, de quo videlicet, Domino Jesu Christo in ea sepulto, propheta vaticinatur dicens: *Hic habitavit in excelsa spelunca petre fortissimæ* (Isa. xxxii). Et paulo post de ipsius Domini resurrectione ad apostolos ketificandos subinfertur: *Regem cum gloria videbitis*. Supradictæ igitur ecclesiæ formulam cum rotundo tegoriolo, in medio ejus collocato, in ejus aquilonali parte Dominicum habetur sepulcrum, subjecta declarat pictura (pag. seq.), necnon et trium aliarum figurarum ecclesiarum, in quibus inferius intimabitur.

* Al., quasi mensuræ a pollice usque ad auriculam, altitudinis trium palmorum.

- A Tegorium rotundum.
 B Sepulcrum Domini.
 C Altaria dualia.
 D Altaria.
 E Ecclesia.
 F Golgothana ecclesia.
 G In loco altaris Abraham.

- A H In quo loco crux Dominica cum binis latronum crucibus sub terra reperta est.
 I Mensa lignea.
 K Plateola, in qua die ac nocte lampades ardent.
 L Sanctæ Mariæ ecclesia.
 M Constantiniana basilica, hoc est martyrium.
 N Exedra cum calice Domini.

In eadem vero ecclesia quædam habetur in petra excisa spelunca infra locum Dominicæ crucis, ubi super altare pro quorundam honoratorum animabus sac iſcium offertur : quorum corpora interim in platea jacentia ponuntur ante jannam ejusdem Golgothanæ ecclesiæ, usquequo ſiniantur illa pro ipsis defunctis sacrosancta mysteria. Ilas itaque quaternarium figuras ecclesiarum juxta exemplar quod mihi (ut superius dictum est) Arculfus in paginola figuravit cerata, depinximus, non quod possit earum similitudo formari in pictura ; sed ut Dominicum monumentum, licet tali vili figuratione, in medietate rotundæ ecclesiæ constitutum monstretur, aut quæ huic propior ecclesia vel quæ eminens posita declaretur.

CAPUT IV.

De ipso lapide qui ad ostium monumenti advolutus est.

Sed inter hæc de illo supra memorato lapide, qui ad ostium monumenti Domini post ipsius Domini sepultionem crucifixi multis tradentibus viris advolutus est, breviter intimandum esse videtur : quem Arculfus intercisum et in duas divisum partes refert, cujus pars minor ferramentis dolata est, et quadratum altare in rotunda suprascripta ecclesia ante ostium sæpe illius memorati tegorii, hoc est Domini monumenti stans, constitutum cernitur : major vero illius lapidis pars æque circumdolata est, et in orientali ejusdem ecclesiæ loco quadrangulum aliud altare sub linteaminibus stabilitum exstat.

Pe illius ergo petrae coloribus, in qua illud sæpe

dictum tegorium dolatorum ferramentis interius cavatum Dominicumque sepulcrum in aquilonali loco ipsius habens de una eademque petra excisum qua et monumentum, hoc est ipsum tegorium, Arculfus a me interrogatus dixit : Illud Domini monumenti tegorium nullo intrinsecus ornatu tectum usque hodie per totam ejus cavaturam ferramentorum ostendit vestigia, quibus dolatores sive excisores in eodem usi sunt opere : color vero illius ejusdem petrae monumenti et sepulcri non unus, sed duo permixti videntur, ruber utique et albus, unde et bicolor eadem ostenditur petra. Sed de his ista sufficiant.

CAPUT V.

De ecclesia B. Mariæ semper virginis, quæ rotundæ ecclesiæ coheret.

Cæterum de sanctorum structuris, locorum pauca addenda sunt aliqua. Illi rotundæ ecclesiæ supra sæpius memoratæ, quæ et Anastasis, hoc est resurrectio vocitatur, quæ in loco Dominicæ resurrectionis fabricata est ; a dextera coheret parte sanctæ Mariæ matris Domini quadrangulata ecclesia.

CAPUT VI.

De illa ecclesia quæ in Calvaria loco constructa est.

Alia vero pergravidis ecclesia orientem versus in illo fabricata est loco qui Hebraice Golgotha vocitatur : cujus in superioribus grandis quædam aræa cum lampadibus rotæ in funibus pendet, infra quam magna argentea crux infixæ statuta est eodem in loco ubi quondam lignea crux, in qua passus est humani generis Salvator, infixæ stetit.

CAPUT VII.

De basilica Constantini vicina supradictæ.

Huic ecclesiæ in loco Calvariæ quadrangulata fabricatæ structura, lapidea illa vicina orientali in parte coheret basilica, magno cultu a rege Constantino constructa, quæ et Martyrium [At., Monasterium] appellatur, in eo (ut fertur) fabricatum loco ubi crux Domini cum aliis latronum binis crucibus sub terra abscondita, post ducentorum xxxiii annorum cyclos, ipso Domino donante, reperta est. Inter nas itaque duales ecclesias ille famosus occurrit locus in quo Abraham patriarcha altare composuit, super illud imponens lignorum struem; et ut Isaac immolaret filium suum, evaginatum arripuit gladium: ubi nunc mensa habetur lignea non parva, super quam pauperum eleemosynæ a populo offeruntur. Sed et hæc mihi diligentius interroganti sanctus addit Arculfus inquit: Inter Anastasim, hoc est illam sæpe supra memoratam rotundam ecclesiam et basilicam Constantini, quædam patet plateola usque ad ecclesiam Golgothanam, in qua videlicet plateola die ac nocte semper lampades ardent.

CAPUT VIII.

De alia exedra intra ecclesiam Calvariæ.

Inter illam quoque Golgothanam basilicam et Martyrium quædam incit exedra, in qua est calix Domini, quem a se benedictum propria manu in cœna pridie quam pateretur, ipse conviva apostolis tradidit convivantibus: qui argenteus calix sextarii Gallici mensuram habens, duasque ansulas in se ex utraque parte alrinsecus continens compositas. In quo utique calice illa inest spongia, quam aceto plenam hyssopo circumponentes Dominum crucifigentes obtulerunt ori ejus. De hoc eodem calice (ut fertur) Dominus post resurrectionem cum apostolis convivans bibit. Quem sanctus Arculfus vidit, et per illius scrinioli, ubi reconditus habetur, operculi foramen pertusi [At., perforati] manu tetigit propria osculatus [At., et osculatus est]. Quem videlicet calicem universus civitatis populus cum ingenti veneratione frequentat.

CAPUT IX.

De lancea militis qua latus Domini ipse pupugit.

Item Arculfus nihilominus et illam conspexit lanceam militis, qua latus Domini in cruce pendens ipse percusserat. Hæc eadem lancea in porticu illius Constantini basilicæ inserta habetur in cruce lignea, cujus hastile [At., hassale] in duas intercisum est partes: quomodo similiter tota Hierosolymitana frequentans osculatur et veneratur civitas.

CAPUT X.

De sudario illo quo Domini caput sepulti contextum est.

De illo quoque sacrosancto sudario, quod in sepulchro super caput ipsius fuerat positum, sancti Arculli relatione cognovimus, qui illud propriis conspexit obtutibus, hanc quam nunc craxamus [At., caraxamus, id est exaramus] narrationem, quam totus Hierosolymitanus veram esse protestatur po-

A pulus. Plurimorum namque testimonio fidelium Hierosolymitanorum civium hanc pronuntiationem sanctus Arculfus didicit, qui sic ipso intentius audiente sæpius pronuntiarunt dicentes: Ante annos ferme ternos sacrosanctum linteolum, quod quidam satis idoneus credulus Judæus statim post ejus resurrectionem de sepulchro Domini furatus, multis diebus apud se occultavit; ipso donante Domino post multorum circulos annorum repertum, in notitiam totius populi venit. Ille igitur felix et fidelis fur illud Dominicum sudarium quod in primis furtim abstulit, in extremis constitutus duobus filiis manifestans accessit detulit, dicens: O filii mei, nunc optio vobis datur. Dicat ergo quisvis e vobis duobus quid potius optare desiderat, ut et ego indubitanter scire possim quis ex vobis erit, cui juxta propriam optionem, aut omnem substantiam meam quam habeo, commendare debeam; aut hoc solummodo Domini sacrum sudarium. Quibus auditis ex ore patris verbis, unus qui genitoris divitias accipere cupiebat universas, suscipit eas a patre, juxta promissionem a patre commendatas. Mirum dictu! ex illa die omnes ejus divitiæ et patrimonium omne, propter quod sudarium Domini vendidit, decrescere cepit; et universa quæ habuit, diversis casibus perdita ad nihilum redacta sunt. Alter vero supradicti foris filius beatus, qui sudarium Domini omnibus prætulit patrimonii; ex qua die illud de morientis manu accepit genitoris, magis ac magis donante Deo, terrenis etiam opibus est ditatus, nec fraudatus cælestibus.

C Et ita hoc Dominicum sudarium patres filiis de ejusdem ter beati hominis progenie sati, quasi hereditario jure fideles fidelibus, secundum eorum prospectam scriem, fideliter usque ad quintam commendabant generationem. Sed post quintæ tempore generationis annorum multis processibus transactis, ejusdem cognationis deficientibus hereditariis fidelibus, sacrum linteum in manus aliquorum infidelium devenit Judæorum: qui et ipsi, quamlibet indigni tali munere, tamen illud honorifice amplexi, divina donante largitione, nimis diversis locupletati opibus divites facti sunt. Judæi vero credentes, orta in populo de sudario Domini certa narratione, coeperunt cum infidelibus Judeis de sacro illo linteamine fortiter contendere, totis viribus illud appetentes in manus accipere. Quæ subnixæ contentio Hierosolymitanam plebem in duas diremit partes, hoc est fideles et credulos contra infideles et incredulos. Unde et Saracenorum rex, nomine Navias [At., Majuvias], ab utrisque interpellatus partibus, ad eos incredulos Judæos, qui sudarium Domini pertinaciter retinebant, a inter utrosque dijudicans dixit: Sacrum quod habetis linteolum date in mea manu. Qui regis verbo obtemperantes, illud de scrinio proferentes, regnatoris in sinu deponunt; quod cum magna reverentia suscipiens rex, in platea coram omni populo rogum fieri jussit. Quo nimia inflammatione ardente, surgens ipse et ad ipsum accedens rogum,

* Grets. addit: presentibus Christianis Judæis.

elevata voce ad utrasque discordes dixit partes : **A** ni parte circumfusa perlustrat, Hierosolimam orbis Nunc Christus mundi Salvator passus pro humano genere, qui hoc quod nunc in sinu conteneo sudarium, in sepulcro suo super caput habuit positum, inter vos de hoc eodem linteo contendentes per flammam judicet ignis, ut sciamus cui parti horum duum exercituum contentiosorum hoc tale donum condonare dignetur. Et hæc dicens, sacrum Domini sudarium projecit in flammam, quod nullo modo ignis tangere potuit, sed integro et incolume de rogo surgens, quasi avis expansis alis cœpit in sublime volare, et utrasque dissidentes contra se populi partes et quasi in procinctu belli consertas sedentes acies de summis prospiciens duas, in vacuo aere per aliquorum intervallum momentorum circumvolans, proinde paulatim descendens, Deo gubernante ad partem Christianorum interim Christum judicem exorantium declinans, in eorum sinu consedit. Qui Deo gratias levatis ad cœlum manibus agentes, cum ingenti letatione ingeniculantes, sudarium Domini magna cum honorificentia suscipiunt ad se de cœlo venerabile missum donum, hymnificasque laudes Christo ejus donatori referunt, et in scrinio ecclesiæ in alio involutum linteamine recondunt. Quod noster frater Arculfus alio die de scrinio elevatum vidit, et inter populi multitudinem illud osculantis et ipse osculatus est in ecclesiæ conventu, mensuram longitudinis quasi octenos habens pedes; de quo hæc dicta sufficiant.

CAPUT XI.

De linteo quod (ut fertur) sancta contexit Maria virgo.

Aliud quoque linteum majus Arculfus in eadem Hierosolymitana civitate vidit, quod (ut fertur) sancta Maria contexit, et ob id magna reverentia in ecclesia habitum totus veneratur populus. In quo videlicet linteo duodecim Apostolorum formulæ habentur intextæ, et ipsius Domini imago figurata, cujus linteaminis una pars rubei coloris, et altera e regione in altero latere viridis habetur.

CAPUT XII.

De alia summa columna in illo posita loco ubi, cruce Domini superposita, mortuus revixit juvenis.

De aliqua valde summa columna quæ in locis sanctis ad septentrionem in medio civitatis stans pergentibus obvia habetur, breviter dicendum est. Hæc eadem columna in eo statuta loco, ubi mortuus juvenis, cruce Domini superposita, revixit, mirum in modum in æstivo solstitio meridiano tempore ad centrum cœli sole perveniente umbram non facit. Solstitio autem transmissio, quod est viii Kal. Julii, ternis diebus interjectis, paulatim decrescente die umbram primum facit brevem, deinde processu dierum longiorem. Hæc itaque columna, quam solis claritas in æstivo solstitio meridianis horis stantis in centro cœli e regione desuper circumfulgens ex om-

^a Al., requievit, ut satis apparet.

in medio terræ sitam esse protestatur. Unde et Psalmodographus propter sancta passionis et resurrectionis loca, quæ intra ipsam Aliam [*Id est, Hierusalem*] continentur, vaticinans canit : *Deus autem Rex noster ante sæculum, operatus est salutem in medio terræ* (Psalm. lxxviii), hoc est Hierusalem, quæ mediterranea et umbilicus terræ dicitur.

CAPUT XIII.

De ecclesia S. Mariæ in valle Josaphat fabricata, in qua monumentum ejus habetur.

Sanctorum locorum sedulus frequentator sanctus Arculfus sanctæ Mariæ ecclesiam in valle Josaphat frequentabat : cujus dupliciter fabricatæ inferior pars sub lapideo tabulato mirabili rotunda structura est fabricata : in ejus orientali parte altarium habetur; ad dexteram vero ejus partem, sanctæ Mariæ inest saxum cavum sepulcrum, in quo aliquando sepulta pausavit^a. Sed de eodem sepulcro quomodo, vel quo tempore, aut a quibus personis sanctum corpusculum ejus sit sublatum, vel quo loco resurrectionem expectat, nullus (ut fertur) pro certo scire potest^b. Hanc inferiorem rotundam sanctæ Mariæ ecclesiam intrantes, illam vident petram ad dexteram parieti insertam, supra quam Dominus in agro Gethsemani [*Al., Gethsamani*], illa nocte qua tradebatur a Juda in manus hominum peccatorum, flexis oravit genibus ante horam traditionis ejus : in qua videlicet petra duorum vestigia genuum ejus quasi in cera mollissima profundius impressa cernuntur. Ita nobis noster frater Arculfus pronuntiavit, sanctorum visitator locorum, qui hæc quæ nos describimus, propriis conspexit oculis. In superiore igitur aequæ rotunda ecclesia sanctæ Mariæ, quatuor altaria inesse monstrantur.

CAPUT XIV.

De turre Josaphat in eadem constructa valle. — De monumentis Simeon et Joseph.

In eadem supra memorata valle, non longe ab ecclesia sanctæ Mariæ, turris Josaphat monstratur, in qua ipsius sepulcrum cernitur : cui videlicet turricula quædam lapidea domus a dextera cohæret parte, de rupe excisa et separata montis Oliveti, in qua intrinsecus ferrameotis cavata duo monstrantur sepulcra sine aliquo ornatu : quorum unum illius Simeonis justi viri est, qui infantulum Dominum Jesum in templo ambabus [*Al., ambis*] amplexus manibus de ipso prophetizavit : alterum vero aequæ Justi Joseph, sanctæ Mariæ sponsi, et Domini Jesu nutritoris.

CAPUT XV.

De spelunca in rupe montis Oliveti habita contra vallem Josaphat, in qua quatuor mensæ et pauci sunt duo.

In latere montis Oliveti quædam inest spelunca,

^b Al., Nullus pro certo, ut predictus vir testatur, scire potest.

haud procul ab ecclesia sanctæ Mariæ, in eminentiore loco posita contra vallem Josaphat, in qua duo profundissimi habentur putei, quorum unus sub monte in altum infinita profunditate productus extenditur; alter vero in speluncæ pavimento, cujus vastissima (ut fertur) concavitas in profundum dimersa descendens, recto tractu dirigitur: qui duo putei semper supercluduntur. In eadem ergo spelunca quatuor insunt lapideæ mensæ, quarum una est juxta introitum speluncæ ab intus sita Domini Jesu, cui procul dubio mensulæ sedes ipsius adheret, ubi cum duodenis apostolis simul ad alias mensas ibidem habitas sedentibus et ipse conviva aliquando recumbere sæpe solitus erat. Illius putei os conclusum [Al., clausum] quem in pavimento speluncæ inesse supra descripsimus, apostolorum mensis propius haberi monstratur. Hujus speluncæ portula ligneo (ut refert Arculfus) concluditur ostio, qui eandem Domini speluncam frequentavit sæpius.

CAPUT XVI.

De porta David.

Porta David montis Sion molli clivjo [Al., clivo]

A ab occidentali adhæret parte. Per eandem de civitate egredientibus portam, et montem Sion proximo ad sinistram habentibus pons lapideus occurrat, eminus per vallem in austrum recto tramite directus, arcubus suffultus.

CAPUT XVII.

De illo loco in quo Judas Scariothes laqueo se suspendit.

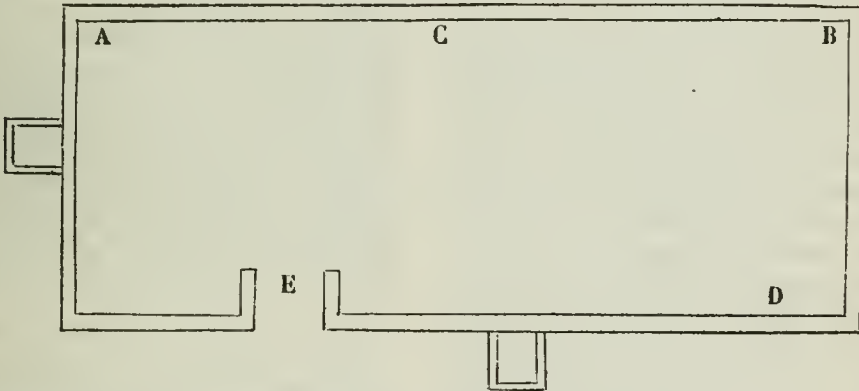
Ad cujus me lietatem ab occasu ille vicinus habetur locus, ubi Judas Scariothes, desperatione coactus, laqueo se suspendens disperit. Ibidem et grandis hodieque monstratur ticus, de cujus (ut fertur) vertice illaqueatus pependit, ut de ipso Juda Juven- cus presbyter versilicus cecinit:

Informem rapuit fletus de vertice mortem.

CAPUT XVIII.

De forma grandis basilicæ in monte Sion fabricatæ et de ipsius montis situ.

Et quia paulo superius montis Sion mentio intercessit, de quadam pergrandi basilica in eo constructa quædam breviter succincteque intimanda sunt: cujus sic describitur formula.

A Locus cœnæ Domini.

B Hic Spiritus sanctus super apostolos descendit.

C Hic columna marmorea stat cœi Dominus ad-

hærens flagellatus est.

D Hic sancta Maria obiit.

E Porta.

Hic petra monstratur super quam Stephanus lapidatus extra civitatem obdormivit. Extra hanc supra descriptam grandem basilicam, quæ intrinsecus talia sancta complectitur loca, alia memorabilis existat ad occidentalem partem petra, super quam (ut fertur) flagellatus est Dominus. Hæc itaque apostolica ecclesia (ut supra dictum est) in montis Sion superioræ campestri planitie lapidea est fabricata structura.

CAPUT XIX.

De agello i'lo qui Hebraice Acheldemach vocitatur.

Hunc parvum agellulum ad australem montis Sion partem situm noster Arculfus sæpe frequentans visitabat, lapidum maceriam habentem, in quo diligentius plurimi humanantur peregrini: alii vero ex ipsis aut pannis aut pelliculis tecti, negligentius relinquuntur indiumati, super terræ faciem putrefacti jacentes.

CAPUT XX.

De asperis et petrosis locis ab Hierusalem usque ad civitatem Samuelis late patentibus, et usque ad Cæsaream Palæstinæ occasum versus succedentibus.

Ab Ælia septentrionem versus usque ad Samuelis civitatem, quæ Ramathas [Al. Armatheum] nominatur, terra petrosa et aspera per quædam monstratur intervalla. Valles quoque spinosæ usque ad Tamniticam regionem patentes. Altera vero a supradicta Ælia et monte Sion qualitas regionum monstratur usque ad Cæsaream Palæstinæ occasum versus. Nam quamvis aliqua reperiantur angusta et brevia aspera loca interposita, præcipue tamen latiores plani monstrantur campi interpositis olivetis lætiores.

CAPUT XXI.

De monte Olivarum.

Aliarum arborum genera, exceptis vitibus et olivis,

In monte Oliveti, ut refert Arculfus, raro reperiri possunt : segetes vero frumenti et hordei in eo valde late consurgunt. Non enim brucosa, sed herbosa et florida illius terræ qualitas demonstratur. Altitudo autem ejus æqualis esse altitudini Sionei montis videtur, quamvis mons Sion ad montis Oliveti comparationem in geometricæ dimensionibus, latitudine videlicet et longitudine, parvus et angustus esse videtur. Inter hos duos montes vallis Josaphat, de qua superius dictum est, media interjacet, a septentrionali plaga in australem pariter directam partem.

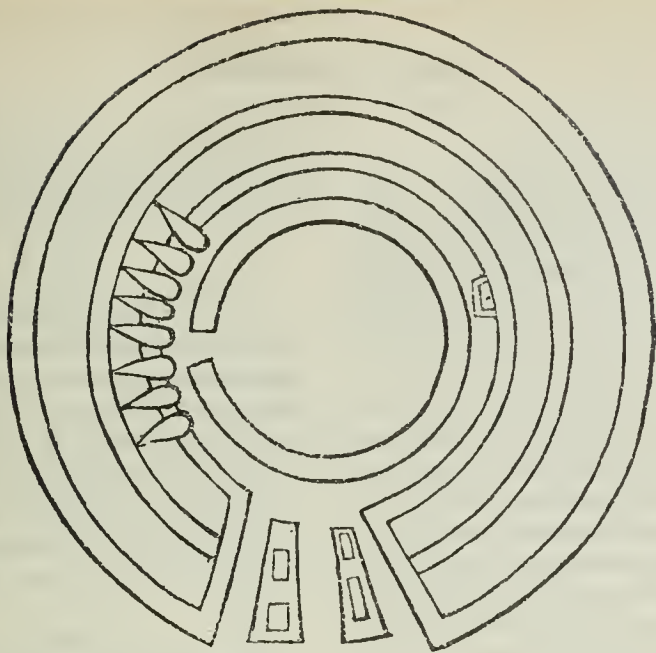
CAPUT XXII.

De loco Dominicæ ascensionis et de ecclesia in eo edificata.

In toto [Al. ista] monte Oliveti nullus alius locus altior esse videtur illo, de quo Dominus ad cælos ascendisse traditur, ubi grandis ecclesia stat rotunda, ternas per circuitum cameratas habens porticus [Al. porticos] desuper tectas. Cujus videlicet rotundæ ecclesiæ interior domus sine tecto et sine camara, ad cælum sub aere nudo aperta patet, in cujus orientali parte altare sub angusto protectum tecto constructum exstat. Ideo itaque interior illa domus camaram supra collocatam non habet, ut de illo loco in quo postremum divina institerant vestigia, cum in cælum Dominus in nube sublevatus est, via semper aperta et ad æthera cælorum directa oculis in eodem loco exorantium pateat. Nam cum hæc, de qua nunc pauca commemorantur, basilica fabricaretur, idem locus vestigiorum Domini, ut alibi scriptum repertum est, continuari pavimento cum reliqua stratorum parte non potuit. Siquidem quæcunque applicabantur, insolens humana suscipere terra respueret, in ora apponentium excussis marmoribus [Grets., mox prioribus]. Quin etiam caleati Deo pulveris adeo perenne documentum est, ut vestigia cernantur impressa; et cum quotidie confluentium fides a Domino calcata diripiat, damnum tamen area non sentit, et eandem adhuc sui speciem veluti impressis signata vestigiis terra custodit. In eodem igitur loco, ut sanctus refert Arculfus, sedulus ejusdem frequentator, area grandis per circuitum rota desuper explanata collocata est, cujus altitudo usque ad verticem haberi monstratur mensurata : in cujus medietate non parva patet pertusura [Al., perensura], per quam desuper apertam vestigia pedum Domini plane et lucide impressa in pulvere demonstrantur. Illa quonque in rota ab occidentali parte quasi quedam semper patet porta, ut per eam intrantes facile adire locum sacri pulveris possint, et per apertum desuper ejusdem rotæ foramen de sacro pulvere porrectis manibus particulas sumant. Igitur nostri Arculli de loco vestigiorum Domini narratio cum aliorum scriptis recto concordat, quod nec culmine domus, nec aliquo speciali inferiore et viciniore tegmine ullo quoque modo protegi potuerit, ut semper manifeste ab universis ejus

A frequentatoribus conspiciatur, et Dominicorum vestigia pedum in ejusdem loci pulvere depicta clare demonstrantur. Hæc enim eadem Dominica vestigia ingentis claritudine lampadis supra eandem rotam in trochleis pendens die et nocte flammanis illuminatur. Illius itaque supra memoratæ ecclesiæ rotundæ in occidentali parte bis quaternales supernæ fabricæ habentur fenestræ, valvas habentes vitreas, quibus utique fenestris ejusdem numeri vicinæ lampades intrinsecus e regione positæ in funibus pendentes ardent; quæ videlicet lampades sic collocatæ sunt, ut unaquæque lampas nec superius nec inferius pendeat, sed quasi adharrens eidem fenestræ videatur cui interior e regione propinqua specialiter cernitur. Quarum utique lampadum in tantum claritas refulget, ut earum lumine, quasi de superiore montis Oliveti loco coruscantium, per vitrum abundanter effuso, non tantum ea ejusdem montis pars, quæ ad occasum versus eidem adhaeret rotundæ et lapideæ basilicæ, sed etiam civitatis Hierosolymæ de valle Josaphat ascensus per quosdam gradus [Al., grados] in altum sublimatus clare quamlibet in tenebrosis similiter noctibus mirabiliter illustratur, et major ejusdem pars urbis anterior e regione positæ eadem illuminetur claritate. Hæc fulgida et prædicabilis octonarium magnarum coruscationum lucernarum, de monte sancto et de loco Dominicæ ascensionis noctu resurgentium, majorem (ut Arculfus refert) divini amoris alacritatem credulorum respicientium cordibus infundit, quemdamque pavorem menti cum ingenti interna compunctione inenit.

Sed et hoc nobis non esse tacendum videtur, quod sæpe memoratus Arculfus de hac eadem rotunda ecclesia mihi diligentius interroganti retulit dicens : In anniversaria diei Dominicæ Ascensionis solemnitatem per omnes annos validissimi flammis procella meridianis horis, post peracta in eadem basilica sacrosancta missarum solemnia, forti impetu irruere in tantum solet, ut nullus hominum stare vel etiam sedere in illa ecclesia et vicinis eis locis quoquo possit modo, sed omnes tandiu in terra prostratis vultibus superstrati jacent, donec illa terribilis procella pertranseat. Hujus terrifici flatus causa facit ut illa pars domus habere camaram non possit supra locum impressorum Domini vestigiorum, quæ intra supradictæ rotæ medium foramen aperte monstrantur, ad cælum semper patefacta appareat. Nam quascunque materias de oper ad camaram componendam si quando humane manus ars ædificare conabatur, supra memorati divinitus emissa venti validitas destruebat. De hac itaque formidabili procella sanctus Arculfus taliter nobis enarravit, qui eadem hora qua in die Dominicæ ascensionis ille validissimus irruit flatus, et ipso præsens in eadem ecclesia Oliveti interfuit montis. Cujus videlicet rotundæ ecclesiæ figura, vili quamvis pictura sic depicta, declaratur; area itaque in ejus medietate collocatæ rotæ formula hæc descriptiuncula demonstratur subiecta (p. g. 1. q.).

Sed et hoc etiam sancti relatione Arculli didicimus, quod in eadem rotunda ecclesia ad consuetum viii. supra memoratarum noctu intrinsecus resurgens lucernarum prope innumerales in nocte festiva Dominicæ ascensionis alæ adici solent lampades : quarum terribili et admirabili coruscatione per vitreas fenestras rarum valvas, abundanter effusa mons Oliveti non solum illuminari, sed etiam ardere totus videtur, totaque civitas illustrari in humiliore et vicino sita loco.

CAPUT XXIII.

De sepulchro Lazari et ecclesia super illud constructa, et de monasterio eidem adherente.

Arculfus, sanctorum supra memoratarum frequentator locorum, quendam Bethaniæ campulum magna Olivarum silva circumlatum visitavit : ubi grande inest monasterium, et grandis basilica super illi edificata speluncam, de qua Dominus quatrduantum mortuorum suscitavit Lazarum.

CAPUT XXIV.

De ecclesia ad dextram Bethaniæ partem constructa.

De alia celebriori ecclesia ad australem Bethaniæ partem, et in eo montis Oliveti loco fundata in quo Dominus ad discipulos habuisse sermonem dicitur, breviter scribendum arbitramur. Hinc non negligenter inquirendum est qualem sermonem, et quo tempore, vel ad quas sociales personas discipulorum Dominus sit loentus. Quæ tria, si trium Evangelia scriptorum aperire voluerimus, Matthæi, Marci, Lucæ, nobis manifeste clarebunt, qui de sermonis qualitate concinnanter [Al., concinentes] loquuntur, de loco ipsius conventionis nemo du-

bitare poterit, et de sermonis forma [Corb., styra] qui Matthæi Evangelium legit, ubi de Domino ipse commemorat evangelista dicens : *Sedente autem eo super montem Oliveti, accesserunt ad eum discipuli secreto, dicentes : Dic nobis quando hæc erunt ? et quod si nunc adventus tui et consummationis sæculi ?* (Matth. xxiv.) De personis interrogantium hic Matthæus tacuit, sed Marcus non tacet, qui ita scribens dicit : *Interrogabant eum separatim Petrus, et Jacobus, et Joannes, et Andreas* (Marc. xiii). Quibus interrogantibus respondens qualitatem habiti sermonis juxta tres superius commemoratos evangelistas ostendit ita dicendo : *Videte ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo dicentes, qui ego sum Christus* (Ibid.), et cætera sequentia de novis imis temporibus et sæculi consummatione, quæ Matthæus prolixo sermone prosequitur usque ad eum locum, quo et tempore [Al., tempus] hujus manifeste idem evangelista ex verbis Domini protracti sermonis ostendit ita dicens : *Et factum est cum consummasset Jesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis : Scitis quia post biduum Pascha fiet, et Filius hominis tradetur ut crucifigatur* (Matth. xxvi), et cætera. Aperte ergo ostenditur Dominum in die quartæ feriæ, biduo restante usque ad primam azymorum diem qui dicitur Pascha, supra commemoratum sermonem prolixum ad interrogantes fuisse locutum quatuor supradictos apostolos. In loco itaque habiti illius sermonis superius memorati, ob recordationem fundata ecclesia in magna habetur honorificentia. Huc usque de locis sanctis Hierosolymitanæ civitatis et montis Sion montisque Oliveti et vallis Josaphat interjacentis juxta sancti Arculli eorundem frequentatoris locorum certam narrationem sufficiat descripsisse.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

De Bethlehem civitatis situ.

In bujus nostri secundi libelli exordio de situ Bethlehem civitatis, in qua noster Salvator ex Virgine sancta nasci dignatus est, pauca breviter exaranda sunt aliqua. Quæ civitas, non tam situ grandis, sicuti nobis Arculfus retulit qui eam frequentavit, quin fama prædicabilis per universarum gentium ecclesias diffamata, in dorso [Supple montis] sita est angusto, undique ex omni parte vallibus circumdato, quod utique terræ dorsum ab occidentali plaga in orientalem partem quasi mille passibus porrigitur. In ejus campestri planitie superiore humilis sine turribus inurus in circuitu per ejusdem monticuli extremitatis supercilium constructus, valliculis hinc et inde circumjacentibus supereminet: mediaque intercapedine intra muros per longiorem tramitem habitacula civium sternuntur.

CAPUT II.

De loco nativitatis Domini.

In ejusdem vero civitatis orientali et extremo angulo quasi quædam naturalis dimidia inest spelunca, ejus interior ultima pars præsepio Domini nominatur, in quo natum puerum reclinavit Mater: alius vero supradicto contiguus præsepio introeuntibus propior, locus proprie nativitatis Dominicæ traditur fuisse. Illa ergo Bethlehemitica spelunca præsepis Domini tota intrinsecus ob ipsius Salvatoris honorificentiam marmore adornata est pretioso: cui utique semianthro super lapideum cœnaculum sanctæ Mariæ ecclesia supra ipsum locum, ubi Dominus natus specialius traditur, grandi structura fabricata fundata est.

CAPUT III.

De illa petra extra muros sita, super quam aqua primæ lavationis ejus post nativitatem effusa est.

De illa petra extra murum posita, super quam aqua primæ post nativitatem Domini ablutionis corpusculi, de muri summitate inclinato, in quo fuit effusa vasculo, breviter commemorandum æstimo. Quæ sacri lavacri aqua de muro effusa in petra inferius jacente, quasi quandam naturam cavatam invenit fossam: quæ eadem undata in primo Dominico repleta natalitio, ex eadem die ad nostra usque tempora per multos sæculorum circuitus purissima plena monstratur lymphæ sine ulla defectione vel diminutione, nostro Salvatore hoc miraculum a die nativitatis suæ peragente, de quo Propheta canit: *Qui eduxit aquam de petra* (Psal. lxxvii). Et apostolus Paulus: *Petra autem erat Christus* (I. Cor. x), qui de durissima contra naturam petra in deserto sitiienti populo consolatoriam prodixit undam. Idem ipse est Dei virtus

A et Dei sapientia, qui et de Bethlehemitica illa petra aquam eduxit, ejusque lacunam plenam semper lymphis conservat. Quam noster Arculfus propriis obtutibus inspexit, et in ea faciem lavit.

CAPUT IV.

De illa ecclesia in qua illud Davidicum conspicitur monumentum.*

Arculfus de sepulcro David regis a me interrogatus hoc nobis responsum dedit, inquit: Sepulcrum David regis in terra humati ego ipse non negligenter inquirens frequentabam, quod in parte media pavimenti ecclesiæ sine aliquo habetur superposito ornamento, humilem lapideam habens pyramidem lampademque semper superpositam. Hæc ergo ecclesia extra civitatis muros in valle contigua est fundata, B quæ Bethlehemitico in parte aquilonali monticulo cohæret.

CAPUT V.

De alia ecclesia in cujus interiori parte sancti Hieronymi sepulcrum habetur.

De sepulcro quoque sancti Hieronymi simili sollicitudine nobis inquirentibus Arculfus sic ait: Sepulcrum sancti Hieronymi de quo inquiretis, ego conspexi, quod in alia habetur ecclesia, quæ extra eandem civitatem in valle est fabricata, quæ in meridiano latere sita supra memorati dorso monticelli est contermina Bethlehemitici. Quod videlicet Hieronymi sepulcrum, simili opere ut Davidicum monumentum compositum, nullum ornatum habet.

CAPUT VI.

C *De monumentis illorum trium pastorum quos nascente Domino cælestis circumfulsit claritudo.*

De monumentis illorum pastorum quos nocte Dominicæ nativitatis cælestis circumfulsit claritudo, Arculfus nobis brevem contulit relationem, inquit: Trium illorum in ecclesia pastorum tria frequentavi monumenta juxta lapidem [Corb., turrem] grandem humatorum, quæ mille circiter passibus contra orientalem distant Bethlehem. Quos in eodem loco nascente Domino, hoc est prope turrem gregis, angelicæ lucis claritas circumdedit: in quo eadem ecclesia est fundata eorumdem pastorum continens sepulcra.

CAPUT VII.

De sepulcro Rachel.

D Rachel in Ephrata, hoc est in regione Bethlehem, etiam liber Geneseos sepultam narrat; sed et locorum liber in eadem regione juxta viam humatam refert Rachel. De qua via Arculfus mihi percunctanti respondens ait: Est quidam via regia, quæ ab Elia contra meridianam plagam Chebron ducit; cui via B thelem vicina sex millibus distans ab Hieroso-

* Honorarium scilicet seu cenotaphium; nam verum Davidis sepulcrum Hierosolymis fuisse probant Adrichomius et Gretserus ex lib. II Esdræ iii, 8, et

Actuum ii, quanquam Hieronymus in epist. 17 et in lib. de Locis Hebraicis cum Arculfo consentit.

lyma, ab orientali plaga adhæret. Sepulcrum vero Rachel in eadem viæ extremitate ab occidentali parte, hoc est in dextro latere habetur pergentibus Chebron enahærens, vili operatione collocatum, et nullam habens adorationem, lapidea circumdatum pyramide. Ibidem et nominis ejus titulus hodieque monstratur, quem Jacob maritus super illud crexit.

CAPUT VIII.

De Chebron.

Chebron, quæ et Mambre, olim Philistinorum metropolis et habitaculum gigantum fuerat, et in qua David septem regnavit annis; nunc, sicut sanctus refert Arculfus, murorum non habet ambitum, et quedam solummodo dirute olim civitatis in reliquis vestigiis ostendit ruinarum, vicos tamen habet quosdam vili opere constructos et villas, alias intra et alias extra illas muralium reliquias destructionum, per campestram collocatas plantitiem: in quibus videlicet vicis et villis multitudo populi inhabitat.

CAPUT IX.

De valle Mambre.

Ab orientali verno plaga ejusdem Chebron ager occurrit spelunce duplicis respiciens Mambre, quem enit Abraham ab Effron Methæo in possessionem duplicis sepulcri.

CAPUT X.

De sepulcris quatuor patriarcharum.

In hujus valle sanctus Arculfus locum sepulcrorum Arbee visitavit, hoc est quatuor patriarcharum, Abraham, et Isaac, et Jacob, et Adam primi hominis; quorum plantæ, non sicut in aliis orbis regionibus ad orientem humatorum converti moris est, sed ad meridiem versæ et capita contra septentrionalem plagam conversa. Horum locus sepulcrorum quadrato humili circumvenitur muro. Adam protoplastus cui peccanti continuo post perpetratum peccatum a Deo creatore dictum est: *Terra es et in terram ibis*, separatur a cæteris tribus haud longe ad borealem illius extremam quadrangulati lapidei valli partem, non in saxo in petra exciso sepulcro super terram, ut cæteri de semine ejus honorati quiescant; sed in terra humatus humo tectus, et ipse pulvis in pulverem versus, exspectans resurrectionem cum universo semine suo pausat. Et sic de tali sepulcro ejus ad ipsum de se ipso prolata expletur divina sententia. Et juxta exemplum primi parentis sepulcri, cæteri tres patriarchæ et ipsi vili pulvere tecti dormientes pausant: quorum quatuor sepulcra habent circumcisas et dolatas de singulis lapidibus superpositas, quasi ad formam alicujus basilicæ, parvas Memorias fabricatas, juxta mensuram longitudinis et latitudinis uniuscujusque sepulcri formatas. Ab aham et Isaac et Jacob tria sepulcra vicina tribus superpositis duris conditis lapideis, ad hanc de qua scripsimus figuram formatis, ut superius dictum est, protegentur: Adam vero sepulcrum superposito quidem, sed obscurioris lapide

coloris et vilioris operis protegitur. Trium quoque seminarum viliores et minores Memorias ibidem aspexit Arculfus, Saræ videlicet et Rebecca et Liæ, humatarum in terra. Illorum itaque patriarcharum sepulcralis agellus a muro illius antiquissimæ Chebron in unius stadii spatio orientem versus distare dignoscitur. Quæ utique Chebron, ut fertur, antequam omnes non solum Palæstinæ civitates condita fuerat, sed etiam universas Ægyptiacas urbes in sua præcessit conditione: quæ nunc misere monstratur destructa. Huc usque de sepulcris patriarcharum sufficiat craxasse.

CAPUT XI.

De monte et quercu Mambre.

Mambre collis, mille passibus a monumentis supra descriptis ad boream separatus distat, herbosus valde et floridus, respiciens Chebron ab Africo sibi occurrentem. Idem itaque monticellus, Mambre nominatus, habet in cacumine campestram plantitiem; ubi ad aquilonalem ejusdem cacuminis partem lapidea magna fundata est ecclesia: in ejus dextrali parte inter duos grandis ejusdem basilicæ parietes (mirum dictum!) quercus Mambre exstat in terra radicata, quæ et quercus Abraham dicitur, eo quod sub ea quondam angelos hospitio receperit. Quam sanctus Hieronymus alibi narrat ab exordio mundi usque ad Constantini regis imperium permansisse; et fortassis ideo non dixit penitus defecisse, quia eadem ætate, quamvis non tota illa, sicut prius fuerat, grandissima quercus monstrabatur: tamen aliqua pars ejus permansit in suo stabilita loco; ex qua, ut refert Arculfus qui eam propriis conspexit oculis, adhuc quoddam truncatum [Gre's., quidam truncus] remanet spurium radicalum in terra, ecclesiæ protectum tegmine, mensuram quasi duorum longitudinis virorum habens: de quo videlicet conso [Grets., corroso] spurio ex omni parte securibus circumciso, hastellarum ad diversas orbis provincias particulæ asportantur ob ejusdem quercus venerationem et recordationem, sub qua (ut superius commemoratum est) angelorum quondam conventio ad Abraham patriarcham famosa et prædicabilis fuerat condonata. In circuitu ejusdem ecclesiæ, quæ ibidem ob loci illius honorificentiam constructa habetur, pauca quedam religionum habitacula fabricata monstrantur. Sed de his ista sufficiant dixisse, ad alia pergamus.

CAPUT XII.

De illo pineto ex quo ligna in camellis ad ignis ministeria in Hierosolymis perficienda vehuntur.

Egredientibus de Chebron in campi latitudine sita ad aquilonalem plagam, haud procul a margine viæ ad sinistram, occurrit pinosus non grandis mons, tribus millibus a Chebron distans: a cujus pineto pinca ad Hierosolymam usque in camelis vehuntur ligna ad focos nutriendos. In camelis, inquam, nam in omni Judæa, ut Arculfus refert, plaustra vel etiam currus raro reperiri possunt.

* Vide hac de re homiliam Haimonis episcopi Halerstadt. in vigilia Pascha, et Baron. ad an. 34.

CAPUT XIII.

De Jericho.

Jericho urbis, quam Josue Jordane transmissio subvertit, rege illius interfecto, sanctus noster Arculfus conspexit locum, pro qua Oza de Bethel ex tribu Ephraim aliam exstruxit, quam noster Salvator sua presentia visitare dignatus est. Quæ eodem tempore, quo Hierusalem Romani obsidebant, propter civium perfidiam capta et destructa est, pro qua tertia condita est, quæ post multa temporum intervalla et ipsa salvata est: cujus nunc quedam (ut Arculfus refert) ruinarum vestigia monstrantur. Mirum dictu! sola domus Rahab post tres in eodem loco destructas civitates remansit, quæ duos exploratores quos Jesu-ben-Nun [*Id est Josue filius Nun*] transmisit, in solario ejusdem domus suæ lini stipula abscondit: cujus lapidei parietes sine culmine permanent. Locus vero totius urbis ab humana desertus habitatione, nullam domum habens commorationis, segetes et vineta recipit. Inter locum ejusdem destructæ civitatis et Jordanem fluvium grandia insunt palmata, in quorum medio campuli interpositi habentur, in quibus quorundam Chananæ stirpis hominuncionum prope innumere sunt fabricatæ habitantium domus.

CAPUT XIV.

De Galgalis.

Arculfus sæpe memoratus quondam grandem ecclesiam in Galgalis fundatam vidit, eo in loco constructam in quo filii Israel, Jordane transgresso, castra metati primam in terra Chanaan mansionem habuere.

CAPUT XV.

De duodecim lapidibus quos filii Israel, transvadato Jordanis fluvio, siccato detulerunt profundo.

In qua videlicet ecclesia idem sanctus Arculfus illos consideravit duodenos lapides, de quibus ad Josue Dominus post transitum Jordanis locutus est, dicens: *Elige duodecim viros singulos per singulos tribus, et præcipe eis ut tollant de medio Jordanis alveo, ubi sacerdotum steterunt pedes, duodecim durissimos lapides, quos ponetis in loco castrorum, ubi fixeritis hac nocte tentoria (Josue iv).* Hos, inquam, Arculfus viderat: e quibus senos in dextera ecclesiæ parte in pavimento jacentes, et alios ejusdem numeri in aquilonali, omnes inpolitos et viles, conspexit: quorum unumquemque (ut ipse refert Arculfus) hujus temporis duo juvenes viri fortes vix possunt de terra sublevare. Ex quibus unus, quo casu accidente necitur, in duas contractus partes, iterum ferro condensatus, manu artificis conjunctus est. Galgal itaque, ubi supra memorata fundata est ecclesia, ad orientalem antiquæ Jericho plagam eis Jordanem est in sorte tribus Juda, in quinto milliaro a Jericho: ubi et tabernaculum fixum multo tempore fuit, in cujus loco (ut traditur) est ecclesia supradicta constructa, in qua illi duodecim supra memorati habentur lapides, ab illius regionis mortalibus miro cultu et honorificentia habita honorificantur.

A

CAPUT XVI.

De isto loco in quo Dominus a Joanne baptizatus est.

Ille sacrosanctus et honorabilis locus, in quo Dominus a Joanne baptizatus est, semper aquis fluminis tegitur Jordanis: et, sicut Arculfus refert qui ad eundem pervenerat locum, hucque et illuc per eundem transnatavit fluvium, in eodem sacrosancto loco lignea crux summa infixa est, juxta quam aqua usque ad collum longissimi venit stantis viri; aut alio in tempore nimie siccitatis aquis imminutis ad mamillas usque: inundatione vero facta majore, illa tota crux aquarum aliectione protegitur. Locus itaque ejusdem crucis, in quo (ut superius dictum est) Dominus baptizatus est, citra alveum fluminis habetur: a quo usque in alteram ripam in parte Arabiæ homo fortis jactare lapidem potest funda impellente. Igitur a loco supra memoratæ crucis pons lapideus arcibus fultus ad aridam usque porrigitur, per quem ipsam adeuntes crucem, per clium humines descendunt, ad aridam reversi ascendunt. In extremitate vero fluminis quedam habetur parva quadrata ecclesia, in eo (sicut traditur) fundata loco ubi Dominica vestimenta hora illa custodita sunt qua baptizatus est Dominus. Hæc quatuor lapideis suffulta cancris, stat super aquas inhabitabilis, quia sub ipsam hinc et inde subintrant aquæ. Hæc desuper coctili protegitur creta: inferius vero, ut dictum est, cancris et arcibus sustentata. Hæc talis ecclesia in locis inferioribus illius vallis exstat, per quam influit Jordanis fluvius. In superioribus vero locis quoddam inest grande monachorum monasterium, quod supra descriptæ supereminet ecclesiæ in supercilio monticuli e regione constructum; ibidemque et ecclesia in honore sancti baptizatoris Joannis fundata, eodem monasterii circumdatur muro, quadratis constructo lapidibus.

CAPUT XVII.

De Jordanis colore.

Jordanici color fluminis, sicut nobis Arculfus intimavit, albidus in superficie quasi lac videtur: cujus talis color mare salinarum intrantis longo tramite a colore maris Mortui per alveum ejus facile discerni potest.

CAPUT XVIII.

De mari Mortuo.

Quod videlicet Mortuum mare in magnis tempestatibus fluctuum collisione ad terras sal efficit per illius circuium maris abundantiam haberi: quod non solum undique vicinis, sed etiam longe positis nationibus valde magnum profectum præbet, solis calore satis sufficienter siccatum. Aliter vero sal in quo iam Siculo monte haberi solet. Nam illius montis lapides de terra evulsi verum naturaliter salissimum sal es e gustu comprobantur, quod proprie nominatur sal terre. Aliter ergo sal maris atque aliter sal terre vocitari solet. Unde et Dominus in Evangelio per similitudinem ad apostolos dixisse creditur: *Vos estis sal terræ, etc. (Matth. v)* De hoc itaque sal: terræ in Siciliæ monte reperto

nobis sanctus intimavit Arculfus, qui illud per ali- A
quot dies in Sicilia manens visu et gustu atque tactu
comprobavit esse verum salissimum sal. Idem nobis
et de maris Mortui sale narravit : quod similiter iis-
dem tribus supradictis sensibus a se comprobatum
nuntiavit; qui etiam ejusdem superius memorati la-
cus maritimam frequentavit oram, cujus longitudo
usque ad Zoar^{is} Arabiæ stadiis quingentis octua-
ginta dirigitur, latitudo stadiis centum quinquaginta
usque ad viciniam Sodomorum.

CAPUT XIX.

De fontibus Jordanis.

Arculfus noster et ad illum pervenit locum in pro-
vincia Phœnicis, ubi Jordanis ad Libani radices de
duobus vicinis fontibus emergere videtur, quorum
unum nomine Jor, et alter Dan vocitatur, qui simul B
mixti compositum Jordanis accipiunt nomen. Sed
notandum non esse in Panio exordium Jordanis, sed
in Trachonitide terra cxx interjectis stadiis usque ad
Cæsaream Philippi, quæ nunc Panias a Panio monte
tractum nomen accipiens vocitatur. Est ergo illius
fontis nomen, qui est in Trachonitide, Fiala, plena
aquarum semper, unde Jordanis subterraneis meatu-
bus derivatur, et in Panio divisus, aquarum effusio-
nibus ebullit : quæ (ut supra dictum est) Jor et Dan
nominari solent. Unde quoque emergentes et inter-
jecto quodam intervallo in unum confluentes fluvium
coeunt, qui exinde suum dirigens cursum, cxx stadia
sine ulla interfusione usque ad urbem, cui nomen
est Julias, progreditur. Postea lacum qui Genezar
dicitur, medio transit fluente : quibus ex locis plu- C
rima circumvagatus deserta, Asfaleo suscipitur la-
tus, atque in eum conditur. Itaque duos lacus victor
egressus; in tertio hæret.

CAPUT XX.

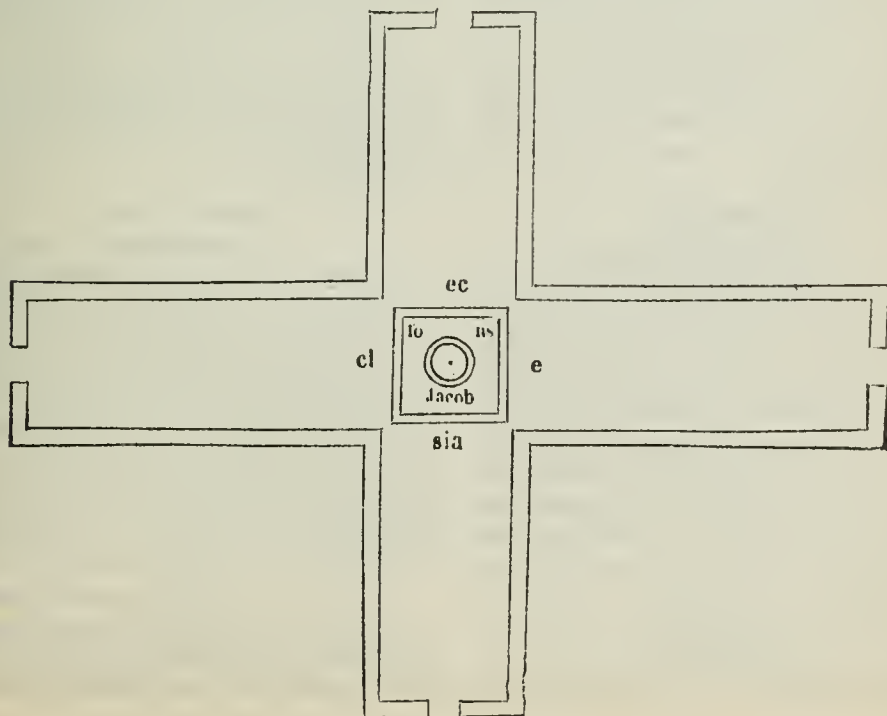
De mari Galilææ.

Noster sæpe memoratus sanctus Arculfus mare
Galilææ, quod et lacus Cinereth et mare Tiberiadis
nominatur, ex majore circumvixit parte, cui magnæ
finitimæ adhærent silvæ. Lacus ipsi [Corb., latus ip-
sius] veluti quoddam mare amplissimis in longitu-
dinem cxx stadiis extenditur, latitudine xi. diffunditur :
cujus aquæ dulces et ad potandum sunt habiles, si-
quidem nec palustris uliginis crassum aliquid aut
turbidum recipit, quia arcuoso undique littore cir-
cumvenitur, unde et purior haustus ejus ac melior
est ad usum. Genera quoque piscium gustu et specie
nusquam in alio loco præstantiora reperiri possunt.
Hæc brevia de Jordanis exordio et lacu Cinereth,
B partim de tertio Judaicæ captivitatis libro, partim de
sancti Arculli experientia excerpta retulimus, qui, ut
ipse indubitanter refert, ab eo loco quo de faucibus
maris Galilææ Jordanis egreditur, usque ad eum lo-
cum ubi in mare Mortuum intrat, vii dierum iter
habuit : quod scilicet idem mare salissimum et de
montis Oliveti specula sæpius (sicut ipse narrat)
sanctus prospexit Arculfus.

CAPUT XXI.

De puteo Samariæ.

Arculfus sacerdos sanctus regionem Samariæ per-
agens, ad ejusdem provinciam pervenit civitatem
quæ Hebraice dicitur Sichem, Græca vero et Latina
consuetudine Sicima nominatur : quæ, quamlibet vi-
tiose, Sichar vocitari solet. Itaque prope hanc ean-
dem civitatem, quandam extra murum vidit con-
structam ecclesiam, quæ quadriloba in quatuor muni-
cardines formata extenditur, quasi in similitudinem
crucis, cujus figura inferius describitur.

In cujus medietate fons Jacob, qui et puteus dici solet, ad ejus quatuor respiciens partes, intrinsecus medius habetur, super quem Salvator, itineris labore fatigatus, cujusdam dici hora sedebat sexta, et ad eundem puteum illa Samaritana mulier eodem meridiano tempore aquam haurire venit. De quo videlicet puteo eadem mulier inter cetera ad Dominum respondens dixit: *Domine, neque in quo haurias habes, et puteus alius est* (Joan. iv). Arculfus itaque qui de ejusdem putei bibit aqua, et de illius altitudine enarrat dicens: Ille quem aspexi puteus altitudinis habet bis vicenas orias, hoc est xl cubitos. Oria ergo sive cubitus est utriusque manus a latere extensio utroque. Sichein ergo, quæ et Sicima, quondam sacerdotalis civitas et fugitivorum, habetur in tribu Manasse et in monte Ephraim, ubi et ossa Joseph sunt humata.

CAPUT XXII.

De quodam solitudinis fonticulo.

Arculfus sæpe memoratus quemdam in deserto lucidum fonticulum aspexit, de quo (quemadmodum traditur) sanctus Joannes bibebat baptizator, lapideo protectum tecto, calce perlito.

CAPUT XXIII.

De locustis et melle silvestri.

De eodem namque Joanne evangelistæ scribunt: *Esca autem ejus erant locustæ et mel silvestre*. Idem noster Arculfus in illa solitudine, ubi Joannes habitabat, quoddam locustarum vidit minimum genus, quarum corpuscula in modum digiti manus, exilia et brevia sunt; et quia earum brevis est volatus similis levium salibus ranarum, facile in herbis capiuntur, et coctæ per oleum, pauperem præbent victum. De melle vero silvestri hanc ab Arculfo experientiam dilicimus, ita dicente: In eodem deserto quasdam videram arbores, quarum folia lata et rotunda sunt lactei coloris et saporis mellei, quorum utique foliorum natura fragilis valde est; et qui ea in escam sumere cupiunt, primum manibus confricant, deinde comedunt, et hoc est silvestre mel, in silvis sic repertum.

CAPUT XXIV.

De illo loco in quo Dominus quinque panes et duos benedixit piscis.

Ad quem locum noster sæpe memoratus pervenit Arculfus: cujus herbosus et planus campus ex qua die in eo Salvator v millia quinque panibus et duobus piscibus saturavit, nunquam aratus est. In quo nulla cernuntur ædificia: quasdam solomando columnas paucas Arculfus aspexit lapideas, super marginem illius fonticuli jacentes, de quo illi eadem libenter (ut fertur) die qua Dominus esurientes eos tali refectione recreavit. Qui videlicet locus citra mare Galilææ est; respiciens civitatem Tiberiadem ab australi plaga sibi occurrentem.

CAPUT XXV.

De Capharnaum.

Qui ab Hierosolymis descendentes Capharnaum

adire cupiunt, ut Arculfus refert, per Tiberia'em via vadunt recta: deinde secus lacum Cineroth, quod est et mare Tiberialis et mare Galilææ, locumque superius memoratæ benedictionis periculum habent: a quo per marginem ejusdem supra commemorati stagni non longo circuito Capharnaum perveniunt mirram, in finibus Zabulon et Nephthaim; quæ, ut Arculfus refert, qui eam de monte vicino prospectit, narum non habens, angusto inter montem et stagnum coarctata spatio, per illam maritimam oram longo tramite protenditur, montem ab aquilonali plaga, lacum vero ab australi habens, ab occasu ortum extensa dirigitur.

CAPUT XXVI.

De Nazareth et ecclesia ejus.

Civitas Nazareth, ut Arculfus, qui in ea hospitatus est, narrat, et ipsa ut Capharnaum murorum ambitum non habet, supra montem posita; grandia tamen lapidea habet ædificia, ibidemque duæ pergrandes habentur constructæ ecclesiæ: una in medio civitatis loco super duos fundata caneros, ubi quondam illa fuerat ædificata domus in qua noster nutritus est Salvator. Hæc itaque eadem ecclesia duobus (ut superius dictum est) tumultis et interpositis arcibus [Corb., arcibus] subfulta, habet inferius inter eosdem tumultos lucidissimum fontem collocatum, quem totus civium frequentat populus, de illo exhauriens aquam, et de latice eodem sursum in ecclesiam superædificatam aqua in vasculis per trocleas subregitur. Altera vero ecclesia in eo fabricata habetur loco, ubi illa fuerat domus constructa in qua Gabriel archangelus ad beatam Mariam ingressus, ibidem eadem hora solam est locutus inventam. Hanc de Nazareth experientiam a sancto didicius Arculfo, qui in illa duabus hospitatus est noctibus et totidem diebus; et idecirco in ea diutius hospitari non poterat, quia ipsum coquebat locorum peritus Christi miles festinare, de Burgundia ortus, vitam ducens solitariam, Petrus nominæ, qui post eundem circuitum ad illum in quo prius commoratus reversus est solitarium locum.

CAPUT XXVII.

De monte Thabor.

Mons Thabor in Galilæa tribus millibus a lacu Chenereth distat, mira rotunditate ex omni parte collectus, a parte boreali respiciens supradictum stagnum; herbosus valde et floridus. In ejus arcana summitate ampla planities, silva prægrandi circumcincta habetur: cujus in medio campo monachorum inest grande monasterium, et plurimæ eorundem cellule. Nam illius montis campestris vertex, non in angustum coarctatur cacumen, sed in latitudinem dilatatur stadiorum viginti quatuor, altitudo autem ejus triginta stadiis sublimatur.

In eadem quoque superiori platea, non parvi ædificii terne fundate sunt ecclesiæ celebres, juxta illorum tabernaculorum numerum, de quibus in eodem sancto monte Petrus cælesti benedictus visione, et

valde pav. factus, ad Dominum locutus, ait : *Bonum est nos hic esse, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, et Moysi unum, et Eliæ unum* (*Matth. xvii*). Itaque supra memorati monasterii, et trium ecclesiarum ædificia cum cel'ulis monachorum, lapideo omnia circumveniuntur muro : ubi sanctus Arculfus una hospitatus est nocte in ejusdem sancti montis celsitudine. Nam Petrus Burgundio Christicola, in illis terris semitarum ejus ductor, non ipsum sinebat in uno eodemque hospitio diutius immorari, festinationis intuitu.

Sed inter hæc et hoc est notandum quod illius famosi montis nomen Græcis litteris sic oporteat scribi per Θ et ω longum, $\Theta\omega\acute{\epsilon}\omicron\varsigma$; Latinis vero litteralibus cum aspiratione Thabor, producta θ littera. Hujus orthographia vocabuli in libris Græcitatibus est inventa.

CAPUT XXVIII.

De Damasco.

Damascus civitas regalis magna, ut Arculfus refert, qui in illa per aliquot hospitatus est dies, in campo posita lato, amplo murorum est ambitu circumcincta, insuper et crebris turribus communita, plurima extra muros habens oliveta, quam et magna flumina quatuor interfuentia gau leiter lætificant. In qua Sarracenorum rex adeptus est principatum, et regnat; et ibidem in honore S. Joannis Baptiste grandis fundata est ecclesia. Quædam etiam Sarracenorum ecclesia in eisdem locis et ipsa in eadem civitate, quam ipsi frequentant, est fabricata.

CAPUT XX X.

De Tyro.

Plurimarum peragratore regionum noster Arculfus, etiam Tyrum Phœnicis provinciæ metropolim introivit, quæ Hebraico et Syro sermone Soar appellatur, quæ nullum habuisse de terra introitum in Græcis et Latinis barbarisque historiis legitur. Sed postea a Nabuchodonosor rege Chaldæorum jactos esse aggeres nonnulli affirmant, et ab oppugnatore jaculis et arietibus locum fuisse præparatum, ac deinde insulam factam esse et campi planitiem. Hæc pulchra et nobilis valde erat, quæ non immerito Latine interpretatur angustia, nam eandem terræ dimensionem angusta habet insula et civitas. Hæc in terra Chanaan posita est, de qua mulier Chanaanæ sive Tyrophœniissa in Evangelio fuerat commemorata.

Notandum itaque est quod sancti Arculli de situ Tyri relatio per omnia concordat cum his quæ superius de sancti Hieronymi commentariis excerpta detulimus. Simili er et ea quæ supra de montis Thabor situ et forma juxta sancti Arculli narrationem descripsimus, nullo discrepant modo ab his quæ de situ ejusdem montis et mira rotunditate sanctus Hieronymus narrat : a quo videlicet Thabor monte usque ad Damascum iter septem [*Al.*, octo] dierum Arculfus habuit.

CAPUT XXX.

De Alexandria et Nilo flumine, et crocodiljs ejus.

Grandis illa civitas, quæ quondam metropolis

Ægypti fuerat, Hebraice olim No vocitabatur : urbs valde populosa, quæ ab Alexandro rege Macedonum ejusdem conditore famosa, Alexandria noto per universas gentes nominatur vocabulo, et magnitudinem urbis et nomen accipiens ab eodem reædificatore. De cujus situ etiam Arculfus enarrans, ab his quæ prius lectione didicimus, nullo discrepat modo. Qui ab Hierosolymis descendens, et ab Joppe navigare incipiens, *xl* (sic) dierum iter usque ad Alexandriam habuit, de qua breviter Naum prophetæ sermo libet, ita dicentis : *Aqua in circuitu ejus*. Cujus divitiæ, mare; aquæ, muri ejus. Ab australi namque parte o.lli Nili fluminis cingitur, ab aquilonali vero plaga, lacu Maræotico. Sic itaque descriptus aperte situs monstratur ejus, quod super Nilum et mare posita, hinc et inde aquis ambiatur; quæ quasi claustrum inter Ægyptum et mare Magnum interjacet, civitas importuosa et ab externo difficilis accessu. Cujus portus cæteris difficilior, quæ ad formam humani corporis s. in capite ipso et statione capax, in fauibus vero angustior, quæ meatu maris ac navium suscipit, quibus quædam spirandi subsidia portui subministrantur. Ubi quis angustias atque or. portus evaserit, tanquam reliqua corporis forma, ita diffusio maris longe lateque extenditur. In ejusdem dextera parte portus parva insula habetur, in qua maxima turris est, quam in commune Græci ac Latini ex ipsius rei usu Pharum vocitaverunt, eo quod longe a navigantibus videatur, ut priusquam in portum appropinquent nocturno tempore, terram finitimam sibi et propinquam esse flammæ incendio cognoscant, ne tenebris decepti in scopulos incendant, aut ne vestibuli limitem nequeant comprehendere. Sunt itaque illi ministatores, per quos subjectis facibus cæterisque lignorum struibus adoletur ignis, quasi terræ et prænuntius et index, portensium faucium demonstrans ingredienti angustias, undarum sinus et vestibuli anfractus : ne tenuis carina perstringat cautes, et in ipso ingressu inter opertos fluctibus scopulos offendat. Itaque directum cursum paulisper inflecti oportet, ne cæcis illis saxis i. i incurrat navis periculum. Angustior enim aditus in portu est, qui a dextera parte laterali arcatur; a læva vero latus est portus. Circa insulam ergo instructæ ingentis magnitudinis moles deficiunt, ne assiduæ assurgentis impetu maris, insulæ collisa cedant fundamenta, atque ventorum injuria solvantur. Unde procul dubio fit ut in adverso inter scrupulos rupes molesque disruptas canalis ille medius semper sit inquietus atque exasperans, toto transitu periculosus fiat navis ingressus. Amplitudo autem portus stadiorum triginta patet dimensione. Et quamvis maxima tempestas sit, intus tutissimus est portus conversatione, qui a supra memoratis angustijs atque obiectu insulæ a se maris repellit undas : quam [*Fortè*, quoniam] per easdem portuensis littoris angustias totius portus distensus sinus submovetur a tempestatibus, placidatur a frigidibus, per quas ingressus exasperatur. Nec immerito vel tutamen, vel magni-

tudo hujus portus est ejusmodi : cum in eum quæ ad A usum totius orbis proficiant, convectari necessarium sit. Nam et populi innumerabiles eorundem locorum ad usum sui totius urbis [*Fort.*, orbis] expetant commercia, et frugum regio est ferax, cæterorumque terræ munerum vel negotiatorum abundans, totum fumento alit atque instruit necessariis mercibus orbem terrarum. Cui scilicet tali regioni, quæ procul dubio pluviarum indigna est, Nili irrigua spontaneos imbres ministrant, ubi utrumque arva temperat, hoc est cæli ubertas et terræ fecunditas; et ubi opipennum nauti, et agricolis solum commodum habetur. Hi navigant, illi serunt; isti circumvehiunt navigiis, illi excolunt terram sine aratro serentes, viantes sine carpento. Distinctam fluentis cernas regionem, et quasi quibusdam excelsa manibus navigatorum totis B domicilia teris, quæ Nili fluminis riparum marginibus ex utraque coherent parte. Navigabilis enim est usque ad urbem (ut appellant) Elephantorum : ulterius navem procedere cataractæ, hoc est fluminales aquarum colles, non sinunt, non defectu gurgitis, sed totius fluminis præcæpit et quadam ruina currentium aquarum. Sancti igitur Arculfi relatio de Alexandriæ situ et Nili non discrepare comprobatur ab his quæ in aliorum libris scripta ex lectione cognovimus : de quibus quædam brevi textu excerpta in hac præsentî descriptione interposita inseruimus, hæc est de illius importuositate urbis vel portuensi difficultate, de insula et turre in ea constructa, de Alexandria inter [*Vatic.*, vel] mare vel ostia fluminis Nili terminata positione, et de cæteris. Quæ C procul dubio causa facit ut ejusdem civitatis locus, qui ita ex duabus coarctatus partibus strangulatur, longo valde et angusto trinitis spatio ab occasu in ortum protenditur. Quod etiam Arculfi narratio demonstrat, quia, ut ipse refert, hora diei tertia cœpit

* Ille articulus deest in eod. Vaticano.

intrare in civitatem mense Octobri, per longitudinem deambulans urbis; et vix ante vespertinum tempus ad extremitatem longitudinis ejus pervenire poterat. Hæc longo murorum ambitu crebris insuper turribus communitorum, per marginem fluminis et oram curvi maris ambitur compositorum. Item de parte Ægypti adventantibus, et urbem intrantibus Alexandriam, ab aquilonali propinquo latere occurrit grandis structuræ ecclesia, in qua Marcus evangelista in terra humatus jacet, cujus sepulcrum ante altare in orientali ejusdem quadrangulæ loco ecclesiæ Memoria superposita marmoreis lapidibus constructa monstratur.

* Hæc itaque de Alexandria, quæ priusquam ab Alexandro Magno in majus aucta edificaretur, No (ut supra dictum est) vocitabatur. Cui (ut superius dictum est) ostium Nili fluminis coherens, quod Cœnopeium nominatur, A iam cum Ægypto et Libyam disternit. Ob cujus itaque Nili fluminis inundationem Ægyptii excelsos aggeres circa ripas ejus construunt : qui si custodum negligentia vel nimia aquarum eruptione rupti fuerint, subjacentes campos nequaquam rigant, sed opprimunt et populantur. Ob quam causam plurimi qui plana Ægypti incolunt, ut sanctus refert Arculfus, qui enimdeum fluvium in Ægypto means sæpe transmeavit, in domibus, transversis trabibus suffultis, aquas supra inhabitant.

Crocodili, ut Arculfus refert sacerdos, in Nilo fluvio aquaticæ commorantur quadrupedes bestię, non grandes, valde edaces, et in tantum validæ, ut etiam una ex eis, si forte equum vel asinum vel bovem juxta ripam fluminis herbam carpentem invenire poterit, subita irruptione emergens invadat, et vel etiam animantis unum pedem mordens, et sub aquas trahens, penitus totum devoret animal.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

De Constantinopolitana civitate.

Arculfus sæpe memoratus, Alexandria reversus, per aliquot dies in Creta hospitatus insula, et ab ea navigans Constantinopolim appetivit, in qua per aliquot demoratus est menses. Quæ procul dubio Romani est metropolis imperii, undique mari circumdata, excepta aquilonali parte illius, quod mare lx millibus passuum a mari Magno erumpens, ad murum usque civitatis extenditur : a muro vero Constantinopoleos usque ad ostia Danubii fluminis xl [*Crets.*, lx] millibus hoc idem protenditur mare. Hæc itaq; e imperatoria civitas non parvo murorum ambitu per xii millia passuum circumcincta, angulos juxta situm maris habens per maritimam (ut Alexandria sive Carthago) constructos oram, et ad Tyri similitudinem crebris insuper turribus communis muros, domus intra civitatis moenia habet qu-

merosas : ex quibus plurimæ miræ magnitudinis lapideæ instar Romæ habitaculorum consurgunt.

CAPUT II.

De conditione ejusdem civitatis.

De ejus conditione hanc traditionem cives a majoribus promulgatam enarrant, dicentes : Imperator Constantinus infinita hominum multitudine congregata, et undique inflatis sumptibus pene nuditate omnium civitatum collectis, urbem sui participem nominis in Asiæ parte, hoc est in Cilicia, interjecto mari, quod in illis finibus inter Asiam et Europam disternit, ædificare cœpit. Quadam vero nocte cum innumerabiles operatorum exercitus per immensam castrorum longitudinem in papilionibus dormirent, omnia feramentorum genera, quibus diversorum operum artifices uti consueverant, subito quomodo sint sublata, nescitur. De quorum subitanea

et improvisa sublatione cum primo mane ad imperatorem Constantinum plurimi operatores inœstitia molestati querimoniam detulissent, rex consequenter inquit dicens: Si alias res de castris subtractas audistis? Nullas, inquit, exceptis omnium operum ferramentis. Tum deinde rex præcepit inquit ad eos: Ite citius, et circumeuntes ultra citraque per maritimas regionum oras conterminarum lustrate, et si in aliquo agrorum loco forte vestra repereritis ferramenta, ibidem interim ea custodite, et illa huc non reportetis, sed ad me aliquis ex vobis reverti facite, ut pro certo scire possim de ferramentorum repertione. Quibus auditis, operarii obsequuntur sermonibus a rege descriptis vel dictis: et exeuntes, sicuti fuerant iussi, lustratis hinc et inde ponto, vicinis agrorum terminis; et ecce in Europæ parte ultra mare ferramentorum congeriem reperiunt, et inter duo maria in unum congregatam. Loco reperto ad regem ex eis aliqui veniunt remissi, et inventa nuntiant ferramenta in tali loco. Quo comperto, rex continuo tubicines per castrorum circuitum tubis jubet canere et exercitum movere castra dicens: Commigremus hinc ad ædificandam civitatem in loco nobis divinitus designato; simulque preparatis cum universo exercitu navibus, ad locum reperatorio ferramentorum transfretavit, quem videlicet locum in tali eorum translatione cognovit sibi a Deo præparatum designari. In quo et ipse continuo civitatem condidit, quæ composito nomine ex proprio ejus vocabulo et appellativa civitatis Græca nominatione Constantiopolis vocitatur, ut conditoris vocem in priore ineat compositionis parte. Hæc de situ et conditione illius regie urbis descripta sufficiant.

CAPUT III.

De illa ecclesia in qua crux Domini habetur.

Cæterum de celeberrima ejusdem civitatis rotunda miræ magnitudinis lapidea ecclesia silere non debemus, quæ, ut sanctus Areulfus refert, qui eam non brevi frequentavit tempore, ab imo fundamentorum in tribus consurgens parietibus, triplex supra illos altius sublimata, rotundissima et nimis pulchra simplici consummatur culminata camera. Hæc arcibus suffulta grandibus, inter singulos supra memoratos parietes latum habet spatium vel ad inhabitandum, vel ad exorandum Deum aptum et commodum. Interioris domus aquilonali in parte pergrande et valde pulchrum monstratur armarium, in quo capsula habetur lignea, quæ similiter ligneo superclauditur operculo, in quo salutare habetur reconditum crucis lignum, in quo noster Salvator pro humani generis salute suspensus passus est. Quæ videlicet prædicabilis capsula, ut sanctus refert Areulfus, in tribus continuis diebus post expletum annum super aureum altare cum tali elevatur pretioso thesauro. Quod utique altarium in eadem habetur rotunda ecclesia, duos longitudinis habens cubitos et unum latitudi-

nis. In ternis, inquam, tantummodo anniversariis sibi succedentibus diebus dominica crux super altare elevata ponitur, hoc est in Cœna Domini, qua die imperator et exercitus militum ecclesiam intrantes, et ad illud accedentes altare, aperta illa sacrosancta capsella, salutarem osculantur crucem. Primus ante omnes imperator orbis illam inclinato osculatur vultu; deinde juxta conditionum vel ætatum ordinem unus post unum accedens, honorabile osculatur patibulum. Proinde crastino die, hoc est sexta feria ante Pascha, reginæ, matronæ, et omnes populi mulieres, supra memorato ordine accedunt, cum omni veneratione osculantes. Tertia die, hoc est sabbato paschali, episcopus et universus post eum clerus cum timore et tremore et omni honorificentia accedunt ordinatim, victorale osculantes lignum in sua positum capsula: li itisque sanctis et letificis talibus sacrosanctæ crucis osculationibus, illa venerabilis capsula superclauditur, et ad summum cum tam honorifico thesauro reportatur armarium. Sed et hoc non negligenter intuendum quod non duo, sed tria ibidem instar crucis habeantur brevia ligna, hoc est transversum lignum, et longum, incisum et in duas æquas divisum partes; e quibus tripartitis honorificabilibus lignis, quando illa aperitur capsula, miri odoris fragrantia ac si omnium florum inibi collectorum mirabili plena suavitate exoritur, satians et letificans omnes in propatulo intra illius ecclesie parietes interiores positos, qui eodem temporis spatio intrantes stant. Nam de nodis eorundem trinalium lignorum liquor qui a se odorifer, quasi in similitudinem olei expressus, talem facit universos intrantes ex diversis gentibus aggregatos supra memoratam sentire suavissimi odoris fragrantiam. Cujus videlicet liquoris si etiam parvula quedam stillula super ægritantes imponatur, qualicumque languore vel morbo molestati, plenam recuperant sanitatem. Sed de his ista sufficiant descripsisse.

CAPUT IV.

De sancto Georgio martyre.

Areulfus homo sanctus, qui nobis hæc omnia de dominica cruce narravit, quam ipse propriis conspexit oculis et osculatus est, aliam nobis de alio confessore, Georgio nomine, relationem contulit, quam in Constantiopolitana urbe a quibusdam expertis didicit civibus, qui hoc modo narrare soliti eidem dicebant.

In Diospoli civitate, ejusdam confessoris Georgii in quadam domi statua marmorea in columna, contra quam alligatus persecutionis tempore flagellatus est, formula depicta est; qui tamen post flagellationem solutus e vinculis, multis vixit annis. Quadam vero die, cum quidam duri cordis et incredulus homuncio in equo sedens eandem intrasset domum, eandem videns marmoream columnam, ab his qui ibidem inerant interrogabat dicens: Cujus est imago in marmorea columna formata? Quibus respondentibus et dicentibus: Georgii confessoris hæc figura est,

qui ad hanc vinculatus et castigatus est columnam. A Quo audito ille stolidissimus homunculus, valde iratus contra insensibilem rem, sancti confessoris formulam, instigante diabolo, lanera percussit. Quæ videlicet ejusdem adversarii lancea, quasi per globum nivis mollem in rum in modum facile penetrans, lapideam illam perforavit columnam exteriori parte ejus : cujus ferrum interius inhaerens retentum est, nec unquam quoquo modo retrahi potuit. Hastile autem ad sancti collisum confessoris marmoream imagunculam exterius confractum est. Illius quoque miselli homuncionis equus quo sedebat, eodem momento sub eo in pavimento domus cecidit mortuus. Ipse autem simul misellus in terram cadens, manus in illam marmoream misit columnam, ejusque digiti, quasi in palme^a vel luto intrantes, in eandem impressi columnam inhaeserunt. Quod videns miser, qui retrahere duarum digitos manuum ad se non poterat, et in marmorea sancti confessoris inhaerentes formulam colligatos et insertos, nomen Dei æterni et ejusdem confessoris agens poenitentiam invocat, et ut ab eodem absolveretur vinculo illacrymatus precatur. Quam ejus lacrymosam poenitentiam misericors Dominus suscipiens, qui non vult peccatoris mortem, sed ut convertatur et vivat; non solum ab illo præsentem marmoreo visibili absolvit vinculo, sed etiam a peccatorum invisibilibus alligamentis fide salvatum subveniens misericorditer liberavit. Hinc itaque manifeste ostenditur quantæ et qualis honorificentiae fuerit apud Deum Georgius suus inter tormenta confessor, cujus thoraceam [Grets., thoracidam] in re natura impenetrabili penetrabilem poenitentia fecit, lanceaque adversarii æque naturaliter impenetrabilem mirabiliter effecit penetrabilem, digitosque ejusdem homunculi infirmos in eadem natura impenetrabiles potenter penetrabiles fecit, quos in marmore vinculatos primo et ipse datus retrahere non potuit: sed eodem momento valde perterritus et exinde mitigatus, poenitens Deo donante retraxit. Mirum dictu! usque in hodiernum diem eadem bis quinorum ejus vestigia digitorum apparent usque ad radices, in marmorea insertorum columna: in quorum loco sanctus Arculfus suos denos proprios inseruit digitos, similiter ad radices usque intrantes. Eiusdem quoque homunculi sanguis equi, cujus coxa in pavimento mortui cadeotis in duas confracta est partes, nullo modo ablui aut deleri potuit, sed indelebilis in pavimento domus usque ad nostra permanent tempora idein equinus cruor.

Aliam quoque de eodem Georgio confessore certam relationem nobis sanctus Arculfus intimavit, quam ab expertis quibusdam satis idoneis narratoribus in supra memorata Constantinopolitana urbe indubitanter didicit, qui hoc modo de illo sancto confessore pronuntiare soliti erant, dicentes. Quidam homunculus sæcularis Diospolim civitatem in equo sedens ingressus eo in tempore quo

ad expeditionem faciendam multa populorum millia undique conveniebant collecta, illam accedens intravit in domum in qua supra memorata marmorea exstat columna in se sancti confessoris Georgii habens depictam imaginem, ad quam quasi ad præsentem Georgium loqui coepit dicens: Me tibi Georgio confessori et meum commendando equum, et ut per orationem virtutem tuarum ab universis bellorum atque morborum, aquarumque periculis liberati, antio hanc usque urbem post expeditionis tempus incolmes reversi perveniamus; et si tibi ita Deus misericors nostram reversionem donaverit prosperare secundum optionem nostræ parvitatæ, ego hunc meum, quem valde amo, equum, ipsum tibi pro munere donandum offeram in conspectu tuæ assignaturus formulæ. Qui sermunculis oculis terminatis domum egressus, inter exercitus multitudinem cum cæteris contubernalibus comitans idem homuncio, in expeditionis comitatu emigrat, qui prius multa et diversa bellica pericula interque misella plurimorum millia homunculorum, quæ constricta disperierant, ipse in eodem suo sedens dilecto equo ab omnibus inestis casibus juxta supra memoratam talem exemptus commendationem, Christicolæ Georgio, Deo condonante, ad Diospolim prospere revertitur, illamque domum in qua ejusdem sancti confessoris habebatur imago, secum deferens aurum in equi pretium sui, gaudenter intrat, sanctumque Georgium ac si præsentem alloquitur, dicens: Sancte confessor, Deo æterno grates refero, qui me per tuæ celsitudinis firmitudinem orationis sospitem reduxit. Propterea hos tibi viginti solidos auri offero, equi pretium mei, quem tibi primule commendatum mihi usque in hodiernum conservasti diem. Hæc dicens, supra descriptum auri pondus ante pede sancti formulæ confessoris deponit, plus equum amans quam aurum: et egressus foras ingeniculatione expleta, tale jumentum supra sedens, ad emigrandum instigat quidem, sed nullo modo moveri potuit. Quod ille homunculus videns, descendit de equo, reversusque domum intrat, aliosque decem affert solidos, inquit: Sancte confessor, mansuetus quidem mihi equiti tutor in expeditione in er pericula fuisti; sed tamen, ut video, durus et avarus es in commercio equi. Hæc dicens x super xx solidos adiciens, ad sanctum dicit confesorem: Et hos tibi addo solidos, ut mihi placabilis fias, et meum ad ambulandum resolves equum. Hoc dicto egressus iterum ascendens equum, ad meandum incitat: qui quasi infusus in eodem stabat loco, nec etiam unum poterat movere pedem. Quid plura? post equum ascensum descensumque per quatuor singulas vices, intrans domum, decem secum solidos asferens, et ad immobilem reversus equum; iterum in domum regressus huc atque illic currebat: et tandem illum nulla instigatione removere poterat, usquequo numerus soli-

^a Cratærus legit *pollice*, correxit *molitie*.

dorum LX adimpleretur congregatorum. Tum deinde supra commemoratum repetens sermonem de sancti confessoris mansueta humanitate et tanta in expeditione custodia, et de ejus quasi duritia vel etiam in commerciis avaritia, commemoransque talia verba, ut fertur, per quaterneales singulas vices, in domum reversus repetebat; ad ultimum hoc modo sanctum alloquitur Georgium dicens: Sancte confessor, nunc tuam pro certo cognosco voluntatem. Hoc itaque juxta id quod desideras, totum auri pondus, videlicet LX solidos tibi munus offero, ipsum quoque meum equum, quem tibi prius promiseram post expeditionem condonandum, nunc tibi licet invisibilibus alligamentis vinculatorum condono, sed mox, ut credo, resolvendum per tuam Deo honorificentiam. Hoc terminato sermone, egressus domum, eodem horæ momento absolutum reperit, ipsumque secum deducens in domum, sancto donatum assignavit confessori in conspectu imaginis ipsius; indeque letabundus Christum magnificans discessit. Hinc manifeste colligitur quod omne quodcumque Domino consecratur, sive homo erit, sive animal, juxta id quod in Levitico scriptum est libro (*Cap. xxvi*) nullo modo redimi possit aut motari; nam si quis motaverit, et quod motatum est et pro quo motatum, sanctificabitur a Domino, et non redimetur.

CAPUT V.

De imagine S. Mariæ.

Arcullos sæpe memoratus et de sanctæ Mariæ Matris Domini thoracida [*Crets.*, thoraciola] certam nobis relationem, quam in Constantinopolitana urbe ab expertis quibusdam testibus didicit, indubitanter enarravit inquit. In eadem metropolitana civitate innago beatæ Mariæ in brevi tabula figurata lignea in pariete cujusdam domus suspensa pendebat: de qua cum quidam stolidus et duricors homo percunctaretur cujus esset propria, a quodam respondente didicit quod esset sanctæ Mariæ semper virginis figura faciei. Quod audiens ille Judæus incredulus, diabolo instigante, eandem de pariete valde iratus tulit imaginem, et ad vicinam cucurrit domum, ubi humana stercora per longarum toramina tabularum egesta supra sedentium ventribus egeri solent; ibidemque ob Christi ex Maria nati dehonationem, imaginem Matris ejus per furamen super humanum stercus inferius jacens projecit, et ipse supersedens per idem foramen alvum purgans, proprii stercore ventris super thoracidam beatæ Mariæ paulo ante inibi depositam dimittens, stolidissime agens effudit, et post turpissimam illam

ventris purgationem ille infelicissimus discessit homo. Quid vero postea gessit, aut quomodo vixit, vel qualem vitæ terminum habuit, incertum habetur. Igitur post illius discessum maligni, alius de Christianorum plebe supervenit, felix homo, zelotypus domini arum rerum, sciens quod factum fuerat, imaginem sanctæ Mariæ requisivit, et inter humana stercora absconditam inveniens sublevavit, et diligenter abstergens et lavans aquis emundavit mundissimis, secumque in domo honorifice collocatam habuit. Mirum dictum! ex eadem beatæ Mariæ imaginis tabula verum ebulliens distillat semper oleum, quod Arculfus, ut referre solet, propriis conspexit oculis. Hac mirabile oleum honorem protestatur Mariæ matris Domini Jesu, de quo Pater ait: *In oleo sancto meo linivi eum* (*Psal. lxxviii*). Item Psalmigraphus ad ipsam Filium Dei loquitur dicens: *Unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ participibus tuis* (*Psal. xlii*). Hæc itaque quæ superius de Constantinopoleos sito et conditione, nec non et de illa rotunda ecclesia in qua salutare lignum reconditum habetur, et cætera ab ore sancti sacerdotis Arculfi intente didicimus, qui in eadem primaria Romani imperii civitate a paschali solemnitate usque ad dominicum permansit natalitium, postea exinde Romam appetens enavigavit.

CAPUT VI.

De monte Vulcanio qui semper intonat.

Quædam insula in mari Magno habetur ad orientalem plagam, XII millibus a Sicilia distans, in qua Vulcanus mons quasi tonitruum totis diebus et noctibus in tantum intonat, ut Siciliæ terra longius positæ horribilo tremore submoveri putetur. Sed majus sexta feria et sabbato intonare videtur; qui omni tempore noctibus flammare monstratur, diebus vero fumare. Hæc mihi Arculfus scribenti de eodem dictavit monte qui propriis illum oculorum aspexit oculis, nocte ignitosum, die vero fumosum. Ejus quoque tonitroalem sonitum propriis aurium auditu auditibus, in Sicilia per aliquot hospitatus dies.

Obsecro itaque eos quicumque breves legerint libellos, ut pro eodem sancto sacerdote Arculfo divinam precentur clementiam, qui hæc de sanctis experimenta locis eorum frequentator libentissime nobis dictavit. Quæ et ergo quamlibet inter laboriosas et prope insustentabiles tota die undique conglobatas ecclesiasticas sollicitudines constitutus, viji quamvis sermone describens declaravi. Horum ergo lectorem admono experimentatorum, ut pro me misello peccatore eorumdem craxatore [scriptore] Christum judicem sæculorum exorare non negligat.

° Huc usque codex Vaticanus.

CANONES ADAMNANI.

(Mansi, Concil. tom. XII, p. 151.)

I.

Marina animalia ad littora delata, quorum mortes nescimus, sumenda sunt sana fide, nisi putrida.

II.

Pecora de rupe cadentia, si sanguis eorum effusus sit, recipienda; sin vero, sed fracta sunt ossa eorum et sanguis foras non fluxit, refutanda sunt.

III.

Ut morticina sunt in aquis extincta, quorum sanguis intrinsecus latet, a bestiis capta animalia et semiviva bestialibus hominibus sumenda sunt.

IV.

Animal semivivum subita morte præparatum abscissa aure vel alia parte, morticinum est.

V.

Carnes suille si morticinum comedent, crassa

A vel pinguis ut morticinum quo pinguescunt sues refundendæ sunt. Cum vero decreverint, et ad pristinam maciem reversæ sunt.

VI.

Si vero una vice vel in morticinum manducaverint, post hujus excessum de ventre eorum sana fide sumendæ sunt.

VII.

Sues carnem vel sanguinem hominis gustantes incliti (sic) sunt semper. In lege enim animal corruptum, si hominem occiderit, illicitum est.

VIII.

Equus ac pecus si percusserit hominem in agro civitatis suæ, dimidium uncie reddet pro eo homini
B) cujus sanguis effusus est. Si percusserit homo animal in agro suo, non redditur pro eo.

ANNO SÆCULI VIII INCERTO.

CRISCONIUS

AFRICANUS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN CRISCONIUM.

(Fabr. Bibl. med. et inf. ætatis.)

Cresconius sive Crisconius, episcopus Africanus circa an. 570, scripsit *Breviarium Canonum* ad episcopum Liberinum per titulos ccc (in codice Helmstadiensi [a] cccm) digestum ex canonibus apostolorum, et Nicænis, Ancyranis, Neocæsariensibus, Gangrensis, Antiochenis, Laodicensibus, Chalcedonensibus, Sardicensibus, Cithaginiensibus, nec non ex decretis præsulorum Romanorum, quæ primus Canonibus sociavit ecclesiasticis primique ex illis Siricii, tum Innocentii, Zosimi, Cælestini, Leonis et Gelasii. Editum primum est hoc Breviarium a Petro Pithæo ex codice ms. ecclesiæ Trecensis, sive Tricassinæ, una cum *Fulgentii Ferrandi*, laudati Cresconio, concinnati circa annum 450 breviatione Canonum, Parisiis 1588, 8°, deinde ad calcem Codicis canonum Ecclesiæ Romanæ, ibid. 1609, 8°. Inde cum *Dionysii Exigui* (circa an. 500) Codice canonum ecclesiasticorum Christophorus Justellus. Paris. 1628, 8°. Hinc post Antonii Dandini Alteserræ [Flavii Fran-

Cisci de Hauteserre a Salvaizon) editionem, cum notis et *Fulgentii Ferrandi* breviatione, Augustorini Pictonum, 1630, 4°, in qua *indculus* breviationi antiquus cum notis annectitur: et post editionem Petri Francisci Chilletii S. J. Divione 1649, 4° emendatus recusus est (b) hoc Cresconii Breviarium in tomo 1 Bibliothecæ Canonice Guil. Voelli et Henr. Justelli, pag. 458, Paris. 1661, fol., ubi etiam duplices indices harmonici in Ferrandum et Cresconium exstant, et in appendice præterea, pag. 34, 112, ejusdem Cresconii Concordia Canonum, Canones ipsos et decreta eodem ordine per titulos trecentos descripta exhibens ex codice ms. Bibl. Claramontanæ S. J. Recusus deinde Breviarium quoque in Bibliotheca Patrum edit. Lugd. tomo IX, ex Chilletii editione: et ex Pithæi editione cum codice Canonum Ecclesiæ Romanæ et Petri Pithæi Miscellaneis ecclesiasticis, pag. 316, Paris. 1687, fol. In codice ms. Patrum Oratorii Romani. Bibl. Valliscellanæ

(a) Vide H. Gebhardi Theodori Meieri historicam relationem de Collectionibus Canonum, § viii.

(b) Vide Oudinum, tom. I, pag. 1668.

Mabilonius pag. 69, Itinerarii Italici testatur hanc A
se reperisse notam : *Iste Cresconius bella et victorias
quas Joannes Des. patricius apud Africam (circa
an. 498) de Saracenis gessit, hexametris versibus de-
scripsit sub libris...* Hi libri nusquam hodie exstant.
Vide Pagium ad an. 696, num. 5, et ad an. 527,
num. 14. Gesnerus in appendice Biblioth. : Cresco-

nus Afer poeta, quam alii Crescentium nominant, Ju-
stiniani imperatoris bella in Africa gesta carmine de-
scripsit, item Concordiam Canonum. Certe hæc Con-
cordia non est carmine descripta a Cresconio. At
Cresconium hunc vix dubitem eundem esse cum
Flavio Cresconio Corippo, de quo vide, si lubet, quæ
mox dicturus sum.

*Hic forte non inutile videbitur ut scripta sequentia, Ferrandi scilicet Breviationem, sicut
et Crisconii Breviarium, nec non utrorumque canonum Concordiam, a nobis ex Voelli et Jus-
telli editione recudi moncamus. EDIT.*

JUSTELLUS LECTORI.

Ferrandus diaconus a. Sigeberto inter ecclesiasti-
cos scriptores relatus, libello de Regularum ad Regi-
num comitem meminit Fulgentii Ruspensis episcopi
nuper vita functi : quod utrumque circa Anastasii
imp. tempora vixisse arguit. Et fortassis ejusdem
Ferrandi non immerito alicui videatur nomen illa
de Vita Ruspensis Fulgentii, quæ inter aliorum
historias edita est. Sed et hic canonum muliculus,
quem ex insignis Ecclesiæ Tricassinorum nostro-
rum codice nunc primum edimus, omnium, quan-
tum quidem opinamur, ejus instituti antiquissimum :
cui saltem debeat Gratianus (Dist. 65) restitutio-
nem loci sui, hactenus vel in Romana illa recogni-
tione graviter laborantis, quem ex uno Ferrando
tandem al quando ita sanandum didicimus : Sed, sic-
ut in breviatione Canonum Fulgentii Carthaginensis
et ecclesiæ diaconi invenitur, in Septimunciensis concilio
et in Macrianensi statutum est, ut ad eligendum
episcopum sufficiat matricis arbitrium. Subjuximus
et ex Crisconii repetitione Breviarii Canonici ad Li-
berinam, vel, ut quædam exemplaria nostra habue-
runt, Liberium pontificem Capitula, illud hic admo-
nuisse contineri, illa eadem, usque ad Gelasii tem-
pora, usum videri Crisconium. Et vero ipsa illa col-
lectio est quæ corpus Canonum dicitur, non a Gra-
tiano tantum (Dist. 19-20), sed et a summis ponti-
ficibus Nicolao I et Leone IV, cujus etiam antiqua
exemplaria apud nos plura exstant, quæ ab Hadriano
papa ad Carolum Magnum imp. et regem nostrum
missa fuisse, præfixa versuum politicorum acrosti-

B
chis testatur. Continet autem is codex eosdem om-
nino conciliorum canones, quos Græcorum collectio
anno 640 a Joan. Tilio V. C. hic edita ex antiquis-
simo Ecclesiæ S. Hilarii Pictaviensis codice, qui etiam
Africæ synodos complectitur, pontificum Romanorum
adjectas epistolas a Siricio ad Gregorium juniorem
Latinus cod. x habet. Græcos suorum Decretalibus eum
locum apud se servasse Photii et Theodori Balsamo-
nis Constantinopolitanorum patriarcharum Nomoca-
nones indicant. Cæterum quæ in nostro corpore Ca-
nonum exstat interpretatio, plane diversa est ab illa
Dionysii Scythæ monachi (qui et abba, et Exiguus)
ad Stephanum Salonitanum episcopum, cujus ille
hortatu prisæ, ut ait, translationis confusione of-
fensi novam faciendam suscepit, exceptit, exceptis
tamen qui apostolorum dicuntur canonibus L, nam
tot ab Ecclesia Rom. synodali Stephani decreto re-
ceptos Anastasius in præfatione Nicænæ II, ad Ha-
drianum auctor est. Eos hoc numero antiquæ, quas
videre nobis contigit, collectiones etiam Gallicanæ
ex Dionysii interpretatione retinent, ut non immeri-
to vulgaris ea translatio dici possit. Reliquorum
vero Græcorum canonum interpretatio varia diver-
sæque occurrit : ut non facile pronunties quæ tum
Latinarum Ecclesiarum communis habenda sit, quan-
quam eam quæ in illo corpore Canonum exstat, apud
nos quidem in usu magis fuisse verisimile est. Sed
hæc ampliorem tractationem desiderant, cui dabit
Deus, cum volet, locum tempusque. Interim benefi-
cio hoc nostro frui ac vale.

BREVIATIO CANONUM FULGENTII FERRANDI

ECCLESIAE CARTHAGINENSIS DIACONI.

1. Ut neophyti non ordinentur. Concilio Nicæno, D
titulo 2. Concilio Sardicensi, tit. 14. Concilio Laodi-
censi, tit. 3.

2. Ut quicumque laicus ad episcopatum eligitur,
prius annum in ministerio ecclesiastico per omnes
gradus transeat. Concil. Suffetulensi.

3. Ut qui post baptismum sæculari militiæ nomen
deriderit, ab ordinatione arceatur. Concil. Cellensi.

4. Ut episcopus a tribus ordinetur, consentienti-
bus aliis per scripta, cum confirmatione metropoli-
tani vel primatis. Concil. Nicæn., tit. 4; item, tit. 6.
Concil. Antioch., tit. 19. Concil. Laod., tit. 12. Con-
cil. Carthag. sub antistite Genellio, tit. 10. Concil.
universali Carthag., tit. 49. Concil. Zelleni, ex epi-
stola papæ Sirici.

5. Ut in ordinandò episcopo alii quoque episcopi
super tres addantur, si ab aliquo fuerit contradi-
ctum. Concil. Carthag., tit. 50.

6. Ut unus episcopus episcopum non ordinet, ex-
cepta Ecclesia Romana. Concil. Zellen., ex epistola
papæ Sirici.

7. Ut episcopus qui suscepta manus impositione
ministerium recusaverit, excommunicatus maneat
donec consentiat. Concil. Antioch., tit. 17. Si au-
tem volens a plebe non suscipitur ad plenariam syn-
odum salvo suo honore sustinere debet. Concil.
Antioch., tit. 18.

8. Ut episcopus qui ordinatus non suscipitur,
aliam Ecclesiam non occupet, sed in Ecclesia utri-

presbyter fuerat, tanquam presbyter sedeat. Concil. Aquiritano, tit. 18.

9. Ut episcopo ordinato statuta conciliorum primitus inenleatur. Concil. Carthag., tit. 10.

10. Ut episcopus ordinatus ab ordinatore suo litteras subscriptas accipiat, ordinationis ejus diem simul et consulem continentes. Concil. Milevitano, tit. 4.

11. Ut ad eligendum episcopum sufficiat matricis arbitrium. Concil. Septimuniensi. Concil. Maerianensi.

12. Ut episcopus in villa vel vicu non ordinetur. Concil. Laodicensi, tit. 53.

13. Ut episcopus non ordinetur in diocesi quæ episcopum nunquam habuit, nisi cum voluntate episcopi ad quem ipsa diocesis pertinet, ex concilio tamen plenario et primatis auctoritate. Concil. Carthag., tit. 52. Item quinquagesimo quarto concil. Carthag. in Basilica, tit. 5.

14. Ut episcopus in diocesim ordinatus ipsam solo teneat. Concil. Carthag., tit. 54.

15. Ut episcopi et presbyteri et diaconi non ordinentur, nisi omnes suos Christianos facerint. Concil. Carthag., tit. 3.

16. Ut episcopi, presbyteri et diaconi ab uxibus abstineant. Concil. Carthag., tit. 1. Concil. Zelensi.

17. Ut nullus episcopus dimissa matrice in diocesi constituatur. Concil. Carthag., tit. 6.

18. Ut episcopi vel clerici de civitate ad civitatem non transeant, neque de provincia ad provinciam. Concil. Nicæn. tit. 11. Concilio Sardicensi, tit. 2; item 3. Concilio Antiocheno, tit. 3; item, tit. 21. Concilio Constantinopolitano, tit. 2; item, tit. 3.

19. Ut episcopi in aliena civitate tres tantummodo faciant septimanas. Concil. Sardicensi, tit. 15.

20. Ut qui metu persecutionis in aliena civitate demorari voluerint, non prohibeantur. Concil. Sardicensi, tit. 22.

21. Ut nullus episcopus, etiamsi a plebe eligatur, vacantem ecclesiam obtineat, nisi ex auctoritate plenarii concilii. Concil. Antiocheno, tit. 16.

22. Ut nullus episcopus cathedram cui datus fuerit intervenior plusquam annum teneat, sed ipse eis episcopum petat. Concil. Carth., tit. 9.

23. Ut interventores episcopi convenient plebes quæ episcopum non habent, ut episcopum accipiant: quod si accipere neglexerint, remoto interventore sic remaneant, quandiu sibi episcopum querant. Concil. Maerianensi.

24. Ut nullus episcopus plebem alienam usurpet. Concil. Carthag. sub sancto Grato, tit. 9. Concil. Carthag. sub antistito Genethlio, tit. 9. Item, concil. Carthag., tit. 5.

25. Ut episcopus qui sine episcoporum iudicio plebem aliquam, quam ad suam cathedram existi-

mat pertinere, tenuerit, causam amittat. Concil. Carthag., tit. 12.

26. Ut in plebe aliena nullus sibi episcopus audeat vindicare. Concil. Juncensi.

27. Ut episcopus alienum clericum non suscipiat, neque ordinet. Concil. Nicæn., tit. 12. Concil. Sardicensi, tit. 19; item, 20. Concil. Antiocheni, tit. 22. Concil. Carthag. sub S. Grato, tit. 4. Item, concil. Carthag., tit. 23; item, 53.

28. Ut nullus episcopus alienum monachum vel in Ecclesia ordinet, vel in monasterio suo præpositum faciat. Concil. Carthag., tit. 14.

29. Ut episcopus presentibus catechumenis ordinationem non faciat. Concil. Laodicensi, tit. 4.

30. Ut episcopus qui necessitate compellenteaviginti, quinque annos virginem velaverit, nihil ei obsit concilium quod de isto numero annorum constitutum est. Concil. Carthag., tit. 18.

31. Ut res episcopi non sint obnoxie rebus ecclesiasticis, sed de his ipse quod voluerit ordinet. Concilio Antiocheno, tit. 24.

32. Ut nullus episcopus hæredes extraneos vel hæreticos etiam consanguineos faciat. Concil. Carthag., tit. 15.

33. Ut episcopi vel clerici his qui catholici non sunt nihil per donationes conferant. Concil. Carthag., tit. 23.

34. Ut episcopi sive presbyteri ea quæ sunt in locis ubi ordinantur ad alia loca non transferant, nisi causas ante reddiderint. Concil. Hipponiregiensi, tit. 5.

35. Ut episcopi quidquid nomino suo comparaverint cogantur Ecclesiæ refundere: quidquid autem eis donatur, cui voluerint conferant. Concil. Hipponiregiensi, tit. 8.

36. Ut rebus ecclesiasticis dispensandis episcopus potestatem habeat. Concil. Antiocheni, tit. 25.

37. Ut præter conscientiam episcopi oblationes fructuum Ecclesiæ debitas nullus vel dare vel accipere audeat. Concil. Gangreusi, tit. 7 et 8.

38. Ut episcopus matricis non usurpet quidquid fuerit donatum Ecclesiis quæ in diocesi constitutæ sunt. Concil. Hipponiregiensi, tit. 9.

39. Ut filii episcoporum gentilibus vel hæreticis aut schismaticis matrimonio non jungantur. Concil. Carthag., tit. 21.

40. Ut filii episcoporum aut clericorum spectacula non exhibeant, nec spectent. Concil. Carthag., tit. 20.

41. Ut episcopi filios suos non emancipent, nisi jam probatos. Concil. Carthag., tit. 22.

42. Ut episcopi non passim ad comitatum pergant. Concil. Sardicensi, tit. 9; item, tit. 10; item, tit. 11. Concil. Antiocheni, tit. 11.

43. Ut quicumque episcopus ab imperatore publicum iudicium postulaverit, honore proprio privetur. Concil. Carthag., tit. 9.

* Ex fide vatt. codd. addendum *cathedram*.

44. Ut liceat unicuique episcopo preces constituere quando de iudiciis publicis contra hæreticos aliquid est petendum. Concil. Marazanensi.
45. Ut episcopus sine metropolitani concilio nihil agat, nisi ea tantum quæ ad gubernationem Ecclesiæ suæ pertinent. Concil. Antioch., tit. 9.
46. Ut episcopi sine formata primatis non navigent. Concilio Carthaginensi, tit. 36.
47. Ut episcopi rem Ecclesiæ sine primatis consilio non velidant. Concil. Carthag., tit. 5. Concil. Hippon., tit. 9.
48. Ut episcopi providentiâ virginibus quæ pupillæ fuerint ubi habitent eligantur. Concil. Carthag., tit. 40 [*Trec.*, tit. 11, *male*].
49. Ut episcoporum iudicio pœnitentiæ tempora pœnitentibus decernantur. Concil. Carthag., tit. 39.
50. Ut episcopi iudicio Donatistæ qui apud suos acta pœnitentiæ convertitur, tempus pœnitentiæ vel reconciliat'onis decernatur. Concil. Carthag., tit. 2.
51. Ut episcopus accusatos p̄sbyteros, convocatis quinque episcopis, audiat: diaconorum cum tribus, reliquorum vero causas ipse solus discutiat. Concil. Carthag., tit. 17.
52. Ut autem unus episcopus cognitionem sibi non vindicet, hoc in alio concilio Carthaginensi actum est.
53. Ut nullus episcopus, vel p̄sbyter, vel diaconus, excommunicatus communicet. Concil. Nicæm., tit. 5. Concil. Sardic., tit. 17. Concil. Carth., tit. 8 [*Cod. Corb.*, tit. 9]. Concil. Antioch., tit. 2.
54. Ut si quis episcopus a synodo fuerit excommunicatus, communicare non audeat: et si fecerit, spem restitutionis non habeat. Concil. Antioch., tit. 4. Concil. Hipponiregien., tit. 3.
55. Ut episcopus si causam habuerit, a duodecim episcopis audiat. Concil. Carthag. sub sancto Genethlio, tit. 8.
56. Ut episcopi qui in causa iudices dantur, definito temporis die cognoscant. Concil. Septimuniensi.
57. Ut si duo episcopi in una provincia contentionem habuerint, ex alia provincia non advocent episcopos ad iudicium. Concil. Sardic., tit. 4.
58. Ut si de accusato episcopo multæ sententiæ fuerint episcoporum, metropolitanus alterius provinciae convocetur. Concil. Antioch., tit. 14. Quid in accusationibus episcoporum observari debeat. Concil. Carthag., tit. 15.
59. Ut adjudicatus episcopus, ad apostolicam sedem, si voluerit, appellet. Concil. Sardic., tit. 5.
60. Ut si appellaverit [*Fortè alius deest*] in cathedra ipsius non ordinetur. Concil. Sardic., tit. 6.
61. Ut si a iudicibus quos primas dederit appellaverit, alii iudices amplioris numeri decernantur, ut si et ab ipsis appellaverit, ad sententiam concilii differatur. Concil. Thenitano.
62. Ut episcopis iudicantibus condemnatus episcopus, si fuerit apud potiores episcopos absolutus, nihil eis noceat si bono animo iudicaverint. Concil. Carth., tit. 19.
63. Ut episcopus qui ab omnibus episcopis provincie fuerit condemnatus, facultatem iudicii repetendi non habeat. Concil. Antioch., tit. 15.
64. Ut episcopus ab eis episcopis quos elegerit iudices, condemnatus, appellare alibi non audeat. Concil. Carth., tit. 3. Item concilio Carthaginensi, tit. 15.
65. Ut episcopi qui in aliqua causa iudices dantur, ipsi locum audientiæ deligant. Concil. Zellensi.
66. Ut depositus episcopus ad imperatorem causam suam non deferat. Concil. Antioch., tit. 12.
67. Ut accusatus episcopus, vel quicumque ex clero fuerit apud Ecclesiam accusatus, ad iudicia publica non transeat. Concil. Carthag., tit. 18.
68. Ut episcopus qui secunda vel tertia auctoritate conventus fuerit, et venire contempserit, ab episcoporum consortio suspendatur. Concilio Zellensi.
69. Ut nullus episcopus, vel p̄sbyter, vel diaconus, cum Judæis Pascha celebret. Concil. Antioch., tit. 1.
70. Ut episcopi, p̄sbyteri, vel diaconi non sint conductores aut procuratores. Concil. Carthag., tit. 24.
71. Ut episcopi, sive clerici, in Ecclesia non conviventur nisi transeuntes. Concil. Carthag., tit. 38.
72. Ut episcopi et p̄sbyteri in domo sua oblationes non faciant. Concil. Laodic., tit. 56.
73. Ut episcopus a communione non suspendatur eum quem asserit de peccato aliquo sibi soli fuisse confessum. Concil. Carth., tit. 2.
74. Ut episcopus sibi successorem non eligat. Concil. Antioch., tit. 23 [*Leg.* tit. 6].
75. Ut episcopi ad concilium occurrant, aut non occurrentes in tractoria vel apud primatem excusationes suas allegent. Concil. Laodic., tit. 38. Concil. Carthag., tit. 11.
76. Ut exceptis senibus qui loco moveri non possunt, et infirmis episcopis, qui admoniti ad concilium non occurrerint, communione privetur. Concil. Marazanensi. Concil. Thudritano. Item, Concil. Thenitano. Concil. Septimuniensi.
77. Ut episcopus qui non suscepta legatione universali concilio interesse præsumpserit, ab eis episcopis qui legationem suscipiunt ad ipsum concilium non admittatur. Concil. Thudritano.
78. Ut nullus episcopus prioribus suis se audeat antepone. Concil. Milevitano, tit. 2.
79. Ut chorepiscopi, id est vicarii episcoporum, nec p̄sbyteros nec diaconos ordinent, nisi tantum subdiaconos. Concil. Anquiritano, tit. 13. Concil. Antioch., tit. 10.
80. Ut vicariis episcoporum liceat formatas facere. Concil. Antioch., tit. 8.
81. Ut primæ sedis episcopus non appelletur princeps sacerdotum, vel summus sacerdos. Concil. Carthag., tit. 34.

82. Ut primatem proprium Mauritania Sitifiensis habeat. Concil. Carth., tit. 6.
83. Ut primæ sedis episcopi ex concilio Carthag. episcopi constituantur, quando fuerit oborta contentio. Concil. Carthag., tit. 7.
84. Ut primates diversarum provinciarum nomina episcoporum ad Ecclesiam Carthaginensem mittant. Concil. Carthag., tit. 3.
85. Ut presbyter ante triginta annorum ætatem, quamvis sit dignus, non ordinetur. Concil. Novacæsar., tit. 10.
86. Ut qui in ægritudine fuerit baptizatus non ordinetur presbyter, nisi forte propter vitam bonam aut hominum raritatem. Concil. Novacæsar., tit. 11.
87. Ut presbyter ordinatus, si de aliquo crimine confessus fuerit, aut de his qui lapsi sunt, non suscipiatur. Concil. Nicæn., tit. 8. Concil. Novacæsar., tit. 9.
88. Ut presbyter in convivio secundarum nuptiarum non intersit. Concil. Novacæsar., tit. 7.
89. Ut de oblatione presbyteri conjugati nullus audeat non communicare. Concil. Gangrensi, tit. 4.
90. Ut presbyter inconsulto episcopo in quolibet loco agenda non audeat celebrare. Concil. Carthag., tit. 7.
91. Ut presbyter inconsulto episcopo virgines non consecret, chrisma vero nunquam conficiat. Concil. Carthag., tit. 43.
92. Ut presbyteri civitatis sine jussu episcopi nihil jubcant; nec in unaquaque parœcia aliquid agant. Concil. Anquiritano, tit. 13.
93. Ut presbyteri abstinentes a carnibus tangant eas: ita ut etiam olera quæ cum carnibus coquantur, comedant. Concil. Anquirit., tit. 14.
94. Ut presbyteris formatas dare non liceat. Concil. Antioch., tit. 8.
95. Ut presbyteri rem Ecclesiæ sine conscientia episcopi non vendant. Concil. Anquiritano, tit. 15. Concil. Hipponiregiensi, tit. 9.
96. Ut presbyter qui reatum incurrerit, a sex vel a septem episcopis audiat. Concil. Carthag. sub antistite Genethlio., tit. 8 [Trec., tit. 9].
97. Ut presbyter qui immolavit idolis, et postea pro fide conflit, honore quidem non privetur, tamen nec sarriticet, nec sermonem faciat (Conc. Anquiritan., t. 1).
98. Ut presbyter si uxorem duxerit, deponatur: si autem fornicatus fuerit, etiam poenitentiam agere compellatur. Concil. Novacæsar., tit. 1.
99. Ut presbyter vel diaconus qui, deserta Ecclesia sua, ad aliam transierit, si post evocationem episcopi sui reversus non fuerit, deponatur. Concil. Antioch., tit. 3.
100. Ut presbyter vel diaconus, si a proprio episcopo exauctoratus sancti ministerii quippiam præsumperit, spem restitutionis non habeat. Concil. Antioch., tit. 4.
101. Ut presbyter vel diaconus qui se ab ecclesia sequestraverit, in domo sua altare erexerit, depo-
- natur. Concil. Antioch., tit. 5. Concil. Carthag., tit. 7.
102. Ut liceat sive presbyteris, sive diaconibus, si injuste excommunicati fuerint, unitimos episcopos interpellare. Concil. Sardic., tit. 18.
103. Ut presbyteri alterius regionis præsentibus presbyteris non sacrificent. Concil. Novacæsar., tit. 12.
104. Ut diaconi septem esse debeant. Concil. Novacæsar., tit. 13.
105. Ut diaconi judicio populi non eligantur. Concilio Laodic., tit. 13.
106. Ut diaconi ante presbyterum non communicent. Concilio Nicæn., tit. 14.
107. Ut diaconus præsentem presbytero non sedent nisi jussus. Concil. Laodic., tit. 19.
108. Ut subdiaconus panem non erogat, nec calicem benedicat. Concil. Laod., tit. 24.
109. Ut diaconus vel quilibet clericus ad agapem vocatus, partem non tollat. Concil. Laodic., tit. 26.
110. Ut diaconus aut clericus magus et incantator non sit, neque phylacteria faciat. Concil. Laod., tit. 34.
111. Ut diaconus vel etiam laicus sine formata alicubi non proficiscantur. Concil. Laodic., tit. 39.
112. Ut diaconi vel quilibet clerici præter jussionem episcopi ad peregrina non proficiscantur. Concil. Laodic., tit. 40 [Trec., t. 11; Corb., t. 20; emendandus uterque].
113. Ut diaconi vel clerici spectaculis quæ in nuptiis exhibentur, non intersint. Concil. Laod., tit. 52.
114. Ut diaconi vel quilibet clerici aut etiam laici Christiani ex symbolis convivium non celebrent. Concil. Laod., tit. 53.
115. Ut diaconi vel quicumque in sacerdotali ministerio constituti usuras et luera, id est sescupla non exigant. Concil. Laodic., tit. 5.
116. Ut diaconi qui immolaverunt, et postea reluctati sunt in honore quidem suo permaneant, sed ab omni altaris ministerio repellantur (Conc. Anquiritan., tit. 2).
117. Ut diaconus qui in corporale peccatum incidit, ab ordine ministerii abstineatur. Concil. Novacæsar., tit. 9.
118. Ut diaconi vel presbyteri si a ministerio remoti fuerint, non eis manus vel tanquam poenitentibus, vel tanquam fidelibus laicis imponantur. Concil. Carthag., tit. 12.
119. Ut diaconi non ordinentur qui procuratores, et actores, et tutores, et curatores pupillorum fuerunt, nisi post deposita universa et redditu ratiocinia. Concil. Carthag., tit. 8.
120. Ut diaconis solis liceat ad altare ingredi et communicare. Concil. Laod., tit. 18.
121. Ut ante viginti quinque annos nec clerici ordinentur, nec virgines consecrentur. Concil. Carthag., tit. 9.
122. Ut clerici cum mulieribus extraneis non habitent. Concil. Nicæn., tit. 3. Concil. Carthag. sub

sancto Grato, tit. 3. Concil. universal. Carthagin. A
1:3. Ut nullus clericus feneret. Concil. Nicæn.,
tit. 14. Concil. Carthag. sub sancto Grato, tit. 12
[*Leg. 15*].

124. Ut lectores orario non utantur, sive le-
gant, sive psallant. Concil. Laodic., tit. 22.

125. Ut clericis non liceat administrationem aut
procuracionem domorum suscipere. Concil. Carthag.
sub sancto Grato, tit. 5.

126. Ut clericus vel laicus non communioet in
alia plebe. Concil. Carthag. sub sancto Grato, tit. 6.

127. Ut clerici, sine formata et conscientia epi-
scopi, per alienas plebes non vagentur. Concil. Ma-
razanensi.

128. Ut superbi clerici coarceantur. Concil. Car-
thag. sub sancto Grato, tit. 10.

129. Ut lectores dum ad annos pubertatis vene-
rint, cogantur aut uxores ducere, aut continentiam
proferi. Concil. Carthag., tit. 27.

130. Ut mulierem clericus non ducat uxorem; et
ut is qui laicus viduam duxerit, non admittatur ad
clerum. Concil. Zellens., ex epistola papæ Sirici.

131. Ut non liceat præter canonicos psaltas qui
pulsitum ascendunt et de codice legunt, alium queni-
libet in ecclesia psallere (*Concil. Laod.*, tit. 15).

132. Ut clerici vel continentes, ad viduas vel vir-
gines, sine jussu, vel permissu episcopi vel presby-
teri non accedant. Concil. Carthag., tit. 33.

133. Ut clerici apothecarii vel ratiucinatores non
ordinentur. Concil. Carthaginensi sub sancto Grato,
tit. 8.

134. Ut clerici edendi vel bibendi causa taber-
nas non ingrediantur, nisi peregrinationis neces-
sitas coegerit. Concil. Laodic., tit. 7; item 24 et 25.
Concil. Carthag., tit. 35.

135. Ut clerici in aliena civitate non inmorentur,
nisi causas eorum justas episcopus lici, vel presby-
teri locorum pverderint. Concil. Carthag., tit. 44.

136. Ut accusatus clericus intra annum causam
suam agere debeat. Concil. Carthag., tit. 13.

137. Ut clericus non fiat, cujus uxor, cum adhuc
esset laicus, adulterata est: et ut clericus uxorem
adulteram deserat. Concil. Novacæsar., tit. 8.

138. Ut abjectum clericum alia Ecclesia non ad-
mittat. Concil. Zellen., ex epistola papæ Sirici.

139. Ut non liceat clericum a populo excommu-
nicari, sive præsentem, sive absente episcopo. Con-
cil. Septimunicensi.

140. Ut ministri non habeant licentiam in secre-
tario ingredi. Concil. Laodic., tit. 21.

141. Ut ministri orario non utantur, nec relin-
quant osua. Concil. Laodic., tit. 21; item 41.

142. Ut non exorcizent illi qui necdum ab epi-
scopo sunt proveci. Concil. Laodic., tit. 25.

143. Ut bis in anno per singulas provincias con-
cilia fiant. Concil. Nicæn., tit. 5. Concil. Antioch.,
tit. 20. Concil. Carthag., tit. 5.

144. Ut concilium universale non fiat nisi causa
communis, id est totius Africæ coegerit: ut syn-

odus plenaria tunc dicatur, cum episcopus metropo-
litanus adfuerit. Concil. Antioch., tit. 16.

145. Ut hi qui se absceiderunt, de clero exi-
mantur. Concil. Nicæn., tit. 1.

146. Quæ sint pœnitentiæ tempora iis qui prævari-
caverunt decernenda. Concil. Nicæno, tit. 9. Con-
cil. Anquiritano, tit. 3; item, 4, 5, 6, 7, 8 et 9.

147. Ut sponsatæ puellæ, si ab aliis raptæ fuerint,
sponso priori reddantur. Concil. Anquirit., tit. 11.

148. Quemadmodum hi qui irrationabiliter vixe-
runt, suscipi debeant. Concil. Anquirit., tit. 16.

149. Ut hi qui sicut muta animalia vixerunt inter
energumienos orent. Concil. Anquirit., tit. 17.

150. Ut quicumque virginitatem profitentes, pro-
positum violant, digamorum constitutum impleant
B gradum. Concil. Anquirit., tit. 19.

151. Ut qui adulterium commiserit, septem annos
pœnitentiam agat. Concil. Anquirit., tit. 20.

152. Ut mulieres fornicantes, quæ parvulos suos
necant, aut aborsu [*Fortè deest* excutunt], decem
annis pœnitentiam agant. Concil. Anquirit., tit. 21.

153. Ut qui voluntarie homicidium fecerint, in
novissimo vitæ reconcilientur. Concil. Anquirit.,
tit. 22.

154. Ut qui casu homicidium fecerit, quinque an-
nis pœnitentiam agat. Concil. Anquirit., tit. 23.

155. Ut qui ariolantur vel in dono sua hujus artis
alios intro ducunt, quinque annis pœnitentiam agant.
Concil. Anquirit., tit. 24.

156. Ut mulier quæ duobus fratribus nup-erit, in
C extremis suis reconcilietur. Concil. Novacæs., tit. 2.

157. Ut quicumque concupiscentiam non consum-
mat, per divinam judicetur gratiam liberatus. Concil.
Novacæs., tit. 4.

158. Ut catechumeni peccantes, nisi se correxe-
rint, abjiciantur. Concil. Novacæs., tit. 5.

159. Ut qui manducantem carnes ex fide condem-
nandum crediderit, anathema sit. Concil. Gangrensi,
tit. 2.

160. Ut qui domum Dei contemptibilem duxerit,
anathema sit. Concil. Gangr., tit. 5.

161. Ut qui nuptias condemnat, anathema sit.
Concil. Gangr. tit. 9 et 10.

162. Ut si qua mulier virilem habitum assumpse-
rit, anathema sit. Concil. Gangr. tit. 15.

D 163. Ut hi qui uxores aut viros dimitunt, alteri
non nubant, sed aut continentes maneant, aut sibi
reconcilientur. Concil. Carthag., tit. 7.

164. Ut si qua mulier, quasi religionis causa vi-
rum dimiserit, anathema sit. Concil. Gangr., tit. 14.

165. Ut quicumque continentia causa die Dominico
jejunaverit, anathema sit. Concil. Grang., tit. 18.

166. Ut quicumque sanus corpore jejunia commu-
nis dissolverit, anathema sit. Concil. Gangr., tit. 2
[*Fortè leg. 1. 19*].

167. Ut quicumque martyrum memorias contem-
perit, anathema sit. Concil. Gangr., tit. 21.

168. Ut quicumque non communicantes, nec oratio-
nem facientes, Scripturas tantum divinas in ecclesiis

- audire voluerint, abiciantur. Concil. Antioch., tit. 2. A
169. Ut quicumque post diversa peccata penitentiam fideliter gesserit, ad communionem revocetur. Concil. Laodic., tit. 2.
170. Ut sciencis atque histrionibus reconciliatio non negetur. Concil. Carthag., tit. 42.
171. Ut ad falsas memorias martyrum nullus accedat. Concil. Carth., tit. 17.
172. Ut hi qui nominantur Cathari, accedentes ad Ecclesiam, si ordinati sunt, sic maneat in eterno. Concil. Nicæn., tit. 7.
173. Ut Pauliani baptizentur [*Id est rebaptizentur*]. Conc. Nic., tit. 15.
174. Ut venientes a Novatianis vel Montensibus, per manus impositionem suscipiantur. Concil. Zeleni., ex epistola pape Sirici.
175. Ut non liceat hæreticum rebaptizari, baptizatum in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Concil. Carthag. sub sancto Grato, tit. 1. Item Carthaginensi, tit. 48.
176. Ut hæretici in hæresi permanentes domum Dei non ingrediantur. Concil. Laod., tit. 6.
177. Ut Novatiani vel etiam Quartadecimani non recipiantur, nisi prius hæresim suam condemnaverint, ita ut symbolum fidei doceantur, et chrismato ungantur. Conc. Laodic., tit. 7.
178. Ut quicumque convertuntur ab hæresi, qui dicuntur secundum Phrygas, baptizentur. Concil. Laodic., tit. 8.
179. Ut non liceat in hæreticorum cœmeteria ad orationem faciendam catholicis introire. Concil. Laodic., tit. 9.
180. Ut nullus ad Ecclesiam pertinens filios suos hæreticorum nuptiis societ. Concil. Laodice., tit. 30.
181. Ut Christiani non iudaizent, nec in Sabbato vacent. Concil. Laodic., tit. 28.
182. Ut nullus cum hæreticis connubia misceat. Concil. Laodic., tit. 30.
183. Ut nullus cum hæreticis aut schismaticis ore aut ad falsos martyres eat. Concil. Laod., tit. 32. Concil. Carth., tit. 2.
184. Ut nullus ad angelos congregationem faciat. Concilio Laod., tit. 33.
185. Ut nullus a Judæis vel hæreticis seriatim accipiat. Concil. Laod., tit. 35.
186. Ut nullus a Judæis azyma accipiat. Concil. Laodic., tit. 36.
187. Ut nullus cum paganis festa celebret. Concil. Laod., tit. 37.
188. Ut nullus Christianus ballare vel cantare in nuptiis audeat. Conc. Laod., tit. 41.
189. Ut Donatarum clerici in suis honoribus suscipiantur. Concil. Carthag., tit. 2.
190. Ut quæcunque Ecclesiæ Donatarum catholicae factæ sunt, ad eam cathedram pertineant ad quam catholica quæ jam ibi fuerat pertinebat. Concil. Carthag., tit. 10.
191. Ut quicumque episcopus ex Donatis is conversus fuerit, plebes quæ utrasque Ecclesias habent cum episcopo catholico æqualiter dividant. Concil. Carthag., tit. 11.
192. Ut hæreticorum benedictiones nullus accipiat. Concil. Laodic., tit. 31.
193. Ut qui parvuli apud Donatistas baptizantur, ab ordinatione non prohibeantur, si conversi fuerint. Concil. Carthag., tit. 1.
194. Ut qui aliquibus sceleribus irretitus est, vocem accusandi non habeat. Concil. Carth. sub sancto Genethlio, tit. 6 [*Trec., tit. 4*] Hoc et in concilio Theonitiano statutum est.
195. Ut excommunicatis, sive clericis, sive laicis, accusare non liceat. Concil. Carth., tit. 2.
196. Ut omnes servi, vel proprii liberti, vel omnes quos ad accusanda publica crimina leges publicæ non admittunt, histriones etiam, hæretici, pagani et Judæi, ad accusationem non admittantur. Concil. Carth., tit. 3.
197. Ut qui unum erimen non probaverit, ad aliud non admittatur. Concil. Carthag., tit. 4.
198. Ut accusator, si in loco ubi est ille qui accusatur, violentiam timuerit, locum sibi proximum eligat. Concil. Hipponiensi, tit. 5.
199. Ut baptizandi symbolum fidei discant. Concil. Laod., tit. 44.
200. Ut qui in ægitudine baptizantur, sani facti symbolum doceantur. Concil. Laod., tit. 45.
201. Ut qui baptizati post baptismum chrismate ungantur. Concil. Laodic., tit. 46.
202. Ut ægrotantibus, quando ipsi loqui non possunt, si pro eis alii testimonium dixerint, baptismum non negetur. Concil. Carthag., tit. 41.
203. Ut quando de infantibus ignoratur utrum baptizati sint, sine ulla dubitatione baptizentur. Concil. Carthag., tit. 7.
204. Ut prægnantes mulieres baptizentur quando voluerint. Concil. Novacæ., tit. 6.
205. Ut Christiani cum mulieribus lavacra non habeant. Concil. Laod., tit. 29.
206. Ut post duas hebdomadas Quadragesimæ, ad baptismum nullus suscipiatur. Concil. Laodic., tit. 42.
207. Ut in Quadragesima, sabbato tantum et Dominico offeratur. Concil. Laod., tit. 47.
208. Ut in quadragesima, quinta feria ultimæ hebdomadæ, jejunium non dissolvatur. Concil. Laod., tit. 48.
209. Ut in Quadragesima natalitia martyrum non celebrentur. Conc. Laodic., tit. 49.
210. Ut in quadragesima nuptiæ non celebrentur. Concil. Laod., tit. 50.
211. Ut nullos peregrinos sine formata episcopi accipiantur. Concil. Antioch., tit. 7.
212. Ut die quintæ feriæ septimanæ sanctæ Paschæ secundo offeratur. Concil. Septimulensi.
213. Ut in sacrificio absque pane et vino nullus offerat. Conc. Carthag., tit. 32.
214. Ut diebus Quinquagesimæ genua non flectantur. Concil. Sardic., tit. 1.

215. Ut ante Pentecosten nullus audeat jejunare. A Concil. Septimunicensi.

216. Ut non liceat in Dominicis agapem facere, vel in ecclesiis, aut intus accubitus sternere. Concil. Laod., tit. 27.

217. Ut custodiatur fides patrum trecentorum decem et octo. Conc. Constantinop., tit. 2 [*Lege* tit. 1].

218. Ut conciliorum statuta priscorum ab omnibus observentur. Conc. Zellens.

219. Ut nullus in precibus nisi ad Patrem dirigat orationem, et ut prius eas cum instructoribus tractet. Concil. Carthag., tit. 31. Item Concil. Carthag., tit. 7.

220. Ut una sit in sacramentis per omne Byzacium disciplina. Concil. Maradianensi.

221. Ut mulieres quæ apud Græcos presbyteræ appellantur, apud nos autem viduæ seniores, univiræ, et matriculæ, in Ecclesia tanquam ordinatas constitui non liceat. Concil. Laod., tit. 11.

222. Ut mulieres ad altare non ingrediantur. Concil. Laod., tit. 45.

223. Ut sanctæ oblationes ad vices eulogiarum non dirigantur. Concil. Laod., tit. 14.

224. Ut sabbatis Evangelia legantur. Concil. Laodice., tit. 16.

225. Ut de diversis versibus et sensibus libri unum canticum non connectatur. Concil. Laodice., tit. 17.

226. Ut etiam per solemnissimos Paschales dies sacramentum catechumenis non detur nisi solutum salis. Concil. Carthag., tit. 11.

227. Ut corporibus defunctorum Eucharistia non detur. Concil. Carthag., tit. 12.

228. Ut præter scripturas Canonicas nihil in ecclesia legatur. Concil. Laodice., tit. 57. Concil. Carthag., tit. 45.

229. Ut liceat passiones martyrum legere in natalibus eorum. Concil. Carthag., tit. 46.

230. Ut soli Ecclesiæ Carthaginis liceat alienum clericum ordinare. Concil. Carth., tit. 54.

231. Ut omnes Ecclesiæ ab Ecclesia Carthaginis diem Paschæ audiant tempore concilii. Concil. Carthag., tit. 5.

232. Ut nullus ordinetur nisi probatus vel episcoporum examine, vel papuli testimonio. Concil. Carthag., tit. 29.

CRISCONII

EPISCOPI AFRICANI

BREVIARIUM CANONICUM.

HIC HABETUR CONCORDIA CANONUM CONCILIORUM INFRA SCRIPTORUM, ET PRÆSULUM ROMANORUM, ID EST CANONUM, APOSTOLORUM, NICENORUM, ANCIANORUM, NOVÆCÆSARIENSIS [*al. NEUCÆS.*] GANGRENSIUM, ANTIOCHENSIS, LAODICENSIS, CHALCEDONENSIS, SARDICENSIS, CARTHAGINENSIS; ITEM PRÆSULUM: SIRICH, INNOCENTII, ZOSIMI, CÆLESTINI, LEONIS ET GELASII.

* INCIPIT PRÆFATIO.

Domino vere sancto semperque beato pontifici Liberino, Crisconius Christi famulorum exiguus. Vestri sacerdotii incomparabile decus, quo fidei puritate ac vitæ probitate admodum resplendetis, vos non desinit præmonere, utilitatibus dominici gregis, cuius gubernacula suscepistis, et sollicitius militare, et solertissime providere. Ad cuius vestri expletionem officii, industriam nihilominus vestrorum exquiritis subsectorum: quos ita necesse est ut spiritualis alimonia panis eum ipsum dominicum gregem largiflue nutriatis. Unde pervidens mundanis ac divinis legibus humanæ vitæ regimen consistere, et juris quidem præcepta exorbitantium gressus frenis arctioribus coercere, ecclesiasticas vero sanctiones recte vivendi terminum piis ac fidelibus animis præfixisse: illis floralibus subrelictis, præcipis ut cuncta canonica constituta, quæ ab ipsis exordiis militiæ Christianæ tam SS. apostoli, quam apostolici viri per

successiones temporum protulere vobis colligantur in unum, eorumque concordiam facientes, ac titulorum prænotationem interponentes, ea lucidius declaremus. Quod opus, pro tantæ rei magnitudine, nostras excedere vires procul dubio intueris, a quo me cum excusare sæpissime voluissem, paterna auctoritate institisti, subsidium nobis divinum fidentissime pollicens profuturum. Quo mihi suffugio intercluso, item proposui, hoc Canonum Breviatum a viro reverentissimo Ferrando Carthaginis Ecclesiæ diacono jam fuisse digestum, et debere eum nostræ eruditioni sufficere, ne aliud exquirendo, ejus prudentiæ deprehendamus in aliquo derogare. Cui nostræ excusationi peius submovendæ iidem objecisti, non ad illius sapientissimi viri reprehensionem hoc te exquirere velle, sed nostram potius scientiam industrius capere et eliminare. Quibus peractis, jam præcavens Christo in vobis loquenti quamlibet excusa-

tionem obtendere, cœlesti auxilio præmunitus, obsequi malui imperatis, vestrisque votis, Deo favente, libentissime subservire, illa maxime invitatus ex parte quod antefatus venerabilis vir ad conversationem memoriæ eorum hoc effecisse noscitur Breviatum, qui illa ipsa jam bene cognita perceperant, quo per eum cum voluerint quæ cupiunt recorderentur: indoctorum vero, quorum est maxima multitudo, in eodem opere studium probatur, ut ita dixerim, sequi strasse, dum eis ad inquisitionem earum rerum præmisit quæ nec ab omnibus reperiuntur nec reperiæ sine fastidio perleguntur. Nulli siquidem dubium est quam molestissime perferat lector, dum avidius cujusque rei cognitionem expectat, et ad librum præmittitur quem aut forte non legit, aut ubi reperiat non novit. Quamobrem, antefati viri laude prælata, necessarium duxi profectui subserviens parvulorum, juxta vestrum imperium, cuncta ecclesiastica, ut dictum est, constituta, quæ ad nostram notitiam pervenerunt, in hoc opere sub tutorum seriè prænotare, et ea condiscere valentibus et vo-

lentibus dubitationis ambagem auferre, ut eorum plena instructio non ex difficultate scriptoris, sed ex desidia jam dependeat lectoris. Quod opus hæc etiam Deo præstante utilitas consequetur, ut dum unumquodque canonicum decreti, de quo quæstio fuerit pro tempore agitata, æquissimus judex coram perspexerit multimode esse digestum, probabili examinatione condiscat utrum ex severitate an ex lenitate suum animum debeat moderari. Quam ei instructionem illa maxime consideratio exhibebit, si plurimum et maxime auctoritatum ipse qui maluerit constitutis fuerit præmonitus. Unde, quæso ut in hac ipsa Canonici Breviarii repetitione, sicut eximius noster ille protestatus est doctor, ignorent scientes, ne offendantur nescientes. Satis est enim offerre habenti, quam non habentem differre. Vestram quin etiam deprecor sanctitatem, ut si in quo forsitan pervideris tuo desiderio minime satisfactum, devotionem potius apprehens, et genuinæ inscientiæ veniam dones. O. a. pro me, meique semper memento, pontifex Deo digne.

INCIPIT LIBER CANONUM.

“ Qui episcopus ordinandus est, ante examinetur, si natura prudens est, si docibilis, si moribus temperatus, si vita castus, si sobrius, si semper suis negotiis vacans, si hominibus affabilis, si litteratus, si in lege Domini instructus, si in Scripturarum sensibus castus, si in dogmatibus ecclesiasticis exercitatus, et ante omnia si fidei documenta verbis simplicibus asserat. Item Patrem et Filium et Spiritum sanctum unum Deum esse confirmans, totamque in Deitate Trinitatem coessentialem et consubstantiallem et omnipotentem prædicans, si singulam unamquamque in Trinitate personam plenum Deum, et totas tres personas unum Deum; si Incarnationem divinam non in Patre, neque in Spiritu sancto factam, sed in Filio tantum, ut qui erat in divinitate Dei Patris Filius, ipse fieret in nomine hominis matris filius, Deus verus ex patre, et homo verus ex matre, carnem ex matris visceribus habens, et animam humanam rationabilem: simul in eo ambæ naturæ: item homo, et Deus, unus Filius, unus Christus, unus Dominus Creator omnium quæ sunt, et auctor, et Dominus, et rector cum Patre et Spiritu sancto: qui passus sit veram carnis passionem, mortuus vera corporis morte. Item carnis suæ resurrectionem, et veram animæ resurrectionem, in qua veniet judicare vivos et mortuos. Quærendum etiam ab eo, si Novi et Veteris Testamentorum, item legis et prophetarum et apostolorum nomen eundemque credat auctorem et Deum: si diabolus non per conditionem, sed per arbitrium factus sit malus. Quærendum etiam ab eo, si credat hujus

quam gestamus, et non alterius carnis resurrectionem, si credat judicium futurum, et recepturos singulos pro his quæ in hac carne gesserunt vel penam vel gloriam. Si nuptias non improbat, si secunda matrimonia non damnat, si carnis perceptionem non culpât; si pœnitentibus reconciliatis communicet, si in baptismo omnia peccata idem tam illud originale, quam illa quæ voluntarie admissa sunt dimittantur; si extra Ecclesiam catholicam nullus salvetur. C. m. his omnibus examinatus, inventus fuerit plene instructus, tunc consensu clericorum et laicorum, et conventu totius provinciæ episcoporum, maximeque metropolitani vel auctoritate vel præsentia, ordinetur episcopus; suscepto in nomine Christi episcopatu, non saxe delectationi, nec suis motibus, sed Patrum definitionibus acquiescat.

1. De ordinatione epi. copi.

In canonibus Apostolorum titulo primo. Episcopus a duobus aut tribus episcopis ordinetur.

Concil. Nicæno titul. 4, De his qui ad episcopatum in provinciis provehantur. Episcopum convenit maxime quidem ab omnibus qui sunt in provincia episcopis ordinari: si autem hoc difficile fuerit, aut propter instantem necessitatem, aut propter itineris longitudinem, a tribus tamen omnimodis in idipsum convenientibus, et absentibus quoque pari modo decernentibus et per Scripturam consentientibus, tunc ordinatio celebretur. Firmitas autem eorum quæ geruntur per unamquamque provinciam metropolitano tribuatur episcopo.

* Hæc non esse Crisconii multa persua lent, quæ licet in ms. codice valde depravata legantur, hic tamen utrumque restituta ponimus.

Concil. Antiocheno tit. 19, De episcopaliibus in provinciis ordinationibus. Episcopus præter synodum et præsentiam metropolitani nullatenus ordinetur. Hoc autem modis omnibus coram posito, melius quidem est ut omnes simul adsint ejusdem provinciæ sacerdotes, quos metropolitanus episcopus advocare debebit; et si quidem omnes occurrerint, optime: quod si hoc difficile fuerit, saltem plures adesse omnimodo convenit, aut certe scriptis ejusdem sententiæ comprobari, et ita sub plurimorum vel præsentia, vel decreto, ordinatio celebretur. Quod si secus contra definita factum fuerit, nullas ordinationes vires habeat: si vero juxta delinitam regulam fiat, et nonnulli pro contentione propria contradicant, obtineat sententia plurimorum.

Concil. Laodic. tit. 12, De episcopaliibus ordinationibus. Ut episcopi judicio metropolitanorum et eorum episcoporum qui circumcirca sunt provehantur ad ecclesiasticam potestatem: hi videlicet qui plurimo tempore probantur tam verbo fidei quam rectæ conversationis exemplo.

Concil. Carthag. tit. 13. Aurelius episcopus dixit: Quid ad hæc dicit sanctitas vestra? Ab universis episcopis dictum est, a nobis veterum statuta debere servari. Sicuti et inconsulto primatu cujuslibet provinciæ tam facile non præsumant multi congregati episcopi episcopum ordinare: nisi si necessitas fuerit, tres episcopi in quocunque loco sint ejus præcepto ordinare debebunt episcopum; et si quis contra suam professionem vel subscriptionem venerit in aliquo, ipse se honore privabit.

Item a Concil. Carthag., tit. 16. Honoratus et Urbanus episcopi dixerunt: Et illud nobis mandatum est, ut quia proxime fratres nostri Numidiæ duo episcopi ordinare præsumperunt pontificem, non nisi a duodecim censeatis celebrari episcoporum ordinationes.

Aurelius episcopus dixit: Forma antiqua servabitur, ut non minus quam tres sufficiant, qui fuerint destinati ad episcopum ordinandum. Propterea, quia in Tripoli forte, et in Arzuge interjacere videntur barbaræ gentes: nam in Tripoli, ut asseritur, episcopi sunt quinque tantummodo, et possunt forte de ipso numero vel duo necessitate aliqua occupari: difficile est enim, ut de quolibet numero omnes possint occurrere. Nunquid debet hæc ipsum impedimento esse ecclesiasticæ utilitati? nam et in hac ecclesia ad quam dignata est vestra sanctitas convenire, crebro ac pene per diem Dominicam ordinandos habemus: nunquidnam frequenter potero duodecim, vel decem, vel non multominus advocare episcopos; sed facile est mihi duos adjungere meæ parvitati vicinos: quapropter cernit me claritas vestra hoc ius observari non posse.

Item de hoc ipso quod episcopi debeant adici, si de ordinatione ejus fuerit contradicendum.

Concil. eodem, titulo 17. Sed et illud est statuentum, ut quando ad eligendum episcopum convenimus, si qua contradictio fuerit oborta, quia talia tractata sunt apud nos, non præsumant ad purgandum eum qui ordinandus est tres, jam; sed postuletur ad numerum supradictorum si haberi possunt, unus, vel duo, et in eadem plebe cui ordinandus est, discutiantur primo personæ contradicentium; postremo etiam illa quæ obijciuntur, pertractentur; et cum purgatus fuerit, in conspectu publico ita demum ordinetur. Si hoc cum vestræ sanctitatis animo concordat, roboretur vestræ dignationis responsione. Ab universis episcopis dictum est: Satis placet.

II. De ordinatione presbyteri, diaconi et cæterorum.

In canonibus Apost., tit. 2. Presbyter ab uno episcopo ordinetur, et diaconus, et cæteri clerici.

Ex decretis papæ Siricii, tit. 8. Didicimus etiam, licenter ac libere inexplorata vitæ homines, quibus etiam fuerint numerosa conjugia, ad præfatas dignitates prout cuicumque libuerit aspirare, quod non tantum illis qui ad hæc immoderata ambitione perveniunt, quantum metropolitanis specialiter pontificibus imputamus, qui dum inhibitis ausibus conveniunt, Dei nostri, quantum in se est, præcepta contemnant, et ut taceamus quod altius suspicamus, ubi illud est quod Deus noster data per Moysen lege constituit dicens: Sacerdotes mei semel nubant; et alio loco: Sacerdotes uxorem virginem accipiant, non viduam, non repudiatam, non meretricem. Quod secutus Apostolus ex persecutore prædicator, unius uxoris virum, tam sacerdotem, quam diaconum fieri debere mandavit. Quæ omnia ita a vestrarum regionum despicuntur episcopis, quasi in contrarium magis fuerint constituta. Et quia non est nobis de hujusmodi usurpationibus negligendum, ne nos indignantis Domini vox justa corripiat, qui dicit: Videbas furem, et concurrebas cum eo, et ponebas cum adulteris portionem tuam: quid ab universis Ecclesiis post hæc sequendum sit, quid vitandum generali pronuntiatione decernimus.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 52. Ita sane ut in eos tempora a majoribus constituta servantur, nec cito quilibet lector, cito acolytus, cito diaconus, cito sacerdos fiat; quia in minoribus officiis, si diu perduraverint et vita eorum pariter et obsequia comprobantur, ut ad sacerdotium postea emensis stipendiorum meritis veniant, nec præcipiant quod vita probata meretur accipere. Quoniam ergo certa definitione non tractum est, qui debeant admitti, qui vero reprobari: ex his omnibus quos vidit dignatio tua non posse reprobari, eligere debebis, quos clericos facias. Si enim nullam gratiam hominibus aut beneficium præstare velimus, tales invenire possu-

* Est concilii Africani in antiquo codice Can. Eccl. Rom.

mus, de quorum assumptione, nec incurrere, nec A erubescere valeamus.

Item de eorum conversatione qui ab infantia Deo se
roverunt.

Ex decretis papæ Siricii, tit. 9. Quicumque itaque se Ecclesie vovet obsequiis, a sua infantia ante pubertatis annos baptizari, et lectorum debet ministerio sociari: qui ab accessu adolescentiæ usque ad tricesimum ætatis annum, si probabiliter vixerit, una tantum et ea quam virginem comuni per sacerdotem benedictione perceperit, uxore contentus; acolytus et subdiaconus esse debet; postque ad diaconii gradum, si se ipse primitus continentia præmutè dignum probaverit accedat: ubi si intra quinque annos laudabiliter administraverit, congrue presbyterium consequatur: exinde post decennium episcopalem cathedram poterit adipisci; si tamen per hæc tempora integritas vitæ ac fides ejus fuerit approbata.

Item ex decretis papæ Zosimi, tit. 3. Hæc autem singulis gradibus observanda sunt tempora.

Si ab infantia ecclesiasticis ministeriis nomen dederit, et inter lectores usque ad vicesimum ætatis annum continuata observatione perdu et; si major jam et grandævus accesserit: qui tamen post baptismum s alim se divinæ militiæ desiderat mancipari, sive inter lectores, sive inter exorcistas quinquennium teneatur; exinde acolytus vel subdiaconus quatuor annos et sic ad benedictionem diaconatus si meretur, accedat; in quo ordine quinque annis si inculcate se gesserit hærare debet: exinde suffragantibus stipendiis, per tot gradus datis propriæ fidei documentis presbyterii sacerdotium poterit promereri.

De quo loco si eum exactior ad bonos mores vita perduxerit, summum pontificatum sperare debet, hac tamen lege servata, ut neque digamns, neque patiens ad hos gradus possit admitti; sane ut etiam defensores Ecclesiæ qui ex laicis fiunt supradicta observatione teneantur; si meruerint esse in ordine clericatus.

Item de grandævis.

Ex decretis papæ Siricii, titula decimo. Qui vero jam ætate grandævus melioris propositi conversatione ^b probatus ex laico ad sacram militiam pervenire festinat, desiderii sui fructum non aliter obtinebit, nisi eo quo baptizatur tempore, statim lectorum, aut exorcistarum numero societur: si tamen eum unam habuisse vel habere, et hanc virginem accepisse constet uxorem. Qui dum initiatus fuerit, expleto biennio, per quinquennium aliud, acolytus et subdiaconus fiat, et sic ad diaconatum, si per hæc tempora dignus judicatus fuerit provehatur. Exinde jam accessu temporum presbyterium vel episcopatum, si enim clerici, ac plebis evocarit electio, non immerito sortietur.

Ex decret. papæ Cælestini, titul. 16. Ordinatos vero quosdam, fratres charissimi, episcopos, qui nullis ecclesiasticis ordinibus ad tantæ dignitatis fastigium fuerint instituti, contra Patrum decreta, hujus usurpatione, qui se hoc recognoscit fecisse didicimus, cum ad episcopatum his gradibus quibus frequentissimo cautum est, debeat perveniri, ut minoribus initiati officiis ad majora firmentur; debet enim ante esse discipulus quisquis doctor esse desiderat, ut possit docere quod didicit. Omnis vitæ institutio hac ad id quo tenet se ratione confirmat. Qui minime litteris operam dederit, præceptor esse non potest litterarum. Qui non per singula stipendia creverit, ad emeritum stipendii ordinem non potest pervenire: solum sacerdotium, inter ista rogo, vilius est quod facilius tribuitur, cum difficilius impleatur?

III. De monachorum promotione.

Ex decretis papæ Siricii, titul. 13. Monachos quaque, quos tamen morum gravitas, et vitæ ac fidei institutio sancta commendat, clericorum officiis aggregari, et optamus et volumus: ita ut qui intra tricesimum annum ætatis sunt in minoribus per gradus singulos crescente tempore promoveantur ordinibus, et sic ad diaconatus vel presbyterii insignia maturæ ætatis consecratione perveniant, nec e saltu ad episcopatus culmen ascendant, nisi in his eadem que singulis dignitatibus superius præfiximus tempora fuerint custodita.

Ex decretis papæ Innocentii, titul. 17. De monachis qui diu morantes in monasteriis, postea ad clericatus ordinem pervenerunt, non debere eos a priori proposito deviare. Aut enim sicut in monasterio fuit, et quod diu servavit in meliori gradu positus amittere non debet, aut si corruptus, postea baptizatus, et in monasterio sedens, et ad clericatus ordinem accedere voluerit, uxorem omnino habere non poterit: quia nec beneficii cum sponsa potest jam ante corruptus. Quæ forma servatur in clericis; maxime cum vetus regula hoc habet ut quisquis corruptus baptizatus clericus esse voluisset, spondoret se omnino uxorem non ducere.

Ex decretis papæ Zosimi, titul. 1. Zosimus episcopus urbis Romæ, Hesychio episcopo Salonitano. Exegit dilectio tua præceptum apostolicæ sedis, in quo Patrum decreta consentiunt; et significas nonnullos ex monachorum cœtu, quorum solitudo quavis frequentia major est, sed et laicos ad sacerdotium festinare. Hoc autem specialiter et sub prædecessoribus nostris et nuper a nobis interdictum constat litteris ad Gallias, Hispaniasque transmissis, in quibus regionibus familiaris est ista præsumptio, quamvis nec Africa super hac admonitione nostra habeatur aliena, ne quis penitus contra Patrum præcepta qui ecclesiasticis disciplinis imbutus per ordinem non fuisset, et temporis approbatione divinis stipendiis eruditus, nequaquam ad summum Ele-

^a Penitens, Dionys. Exig. et Cod. Eccl. Rom.

^b Provocatus, Dionys. Exig. et Cod. Eccl. Rom.

^c Statim, addit Dionys. Exig.

sac̃e sacerdotium aspirare præsumeret; et non solum in eo ambitio inefficax haberetur; verum etiam in ordinatores ejus, ut carerent eo ordine, quem sine ordine contra præcepta Patrum crediderant præsumentum *Et post paululum* : Si enim officia sæcularia principalem locum non vestibulum actionis ingressis, sed per plurimos gradus examinatis, temporibus deferunt : quis ille tam arrogans, tam impudens invenitur, ut in cœlesti militia quæ penitus ponderanda est, et sicut aurum repetitis ignibus explorandum statim dux esse desiderat, cum tiro ante non fuerit, et prius velit docere quam discere? Assuescat in Domini castris in lectorum primitus gradu divini rudimenta servitii, nec illi villescit exorcistam, acolytum, subdiaconum, diaconum per ordinem fieri; nec hoc saltu, sed statutis majorum ordinatione temporibus. Jam vero ad presbyterii fastigium talis accedat, ut et nomen ætas impleat, et meritum probitatis stipendia anteacta testentur. Jure inde summi Pontificis locum sperare debet.

Ex decretis papæ Gelasii, titul. 2 et 3 et 16. Præcis igitur pro sui reverentia manentibus constitutis, quæ ubi nulla vel rerum, vel temporum perurget angustia, regulariter convenit custodire catenus Ecclesiis, quæ vel cunctis sunt privatae ministris, vel sufficientibus usque adeo dispoliatæ servitiis, ut plebibus ad se pertinentibus divina munera supplere non valeant, tam instituendi quam promovendi clericalis obsequii sic spatia dispensanda conoedimus. Et si quis etiam de religioso proposito, et disciplinis monasterialibus eruditus ad clericale munus accedat; imprimis ejus vita præteritis acta temporibus inquiratur : 1° Si nullo gravi factore probatur infectus; 2° Si secundam non habuit fortassis uxorem; 3° Nec a marito relictam sortitus ostenditur; 4° Si poenitentiam publicam fortassis non gessit; 5° Nec ulla parte corporis vitiatum appareat; 6° Si servili aut originariæ non est conditioni obnoxius; 7° Si curiæ jam probatur nexibus absolutus; 8° Si assecutus est litteras, sine quibus vix fortassis ostiarium possit implere. Ut si his omnibus quæ sunt prædicta fulcitur, continuo lector, vel notarius, aut certe defensor effectus, aut post tres menses existat acolytus. Maxime si huic ætas etiam suffragatur, sexto mense subdiaconi nomen accipiat, ac si modestæ conversationis, honestæque voluntatis existit nono mense diaconus, completo anno sit presbyter, cui tamen quod annorum fuerant interstitia collatura, sancti propositi sponte suscepta doceatur præstitisse devotio.

Ex decretis ejusdem, titul. 5. Si vero de laicis quispiam eccl̃iasticis est aggregandus officiis, tanto sollicitius in singulis quæ superius comprehensa sunt, hujusmodi decet examinare personam : a quando inter mundanam religiosamque vitam constat esse dis-

A criminis, quia utique convenientia Ecclesiæ ministeria reparanda sunt, non inconvenientibus meritis generanda; tantoque magis quod sacris aptum possit esse servitiis, in eorum querendum est institutis; quantum de tempore quo fuerant hæc assequenda decerpitur, ut morum habere doceatur hoc probitas, quod prolixior consuetudo non contulit : ne per occasionem supplendæ penuriæ clericalis, vitia potius divinis cultibus intulisse judicemur, non legitimæ familiæ confutetur procurasse compendia; quorum promotionibus super anni metas, sex menses nihilominus subrogamus. Quoniam sicut dictum est, distare convenit inter personam divino cultui deditam, et de laicorum conversione venientem. Quæ tamen eatenus indulgenda credidimus, ut illis ecclesiis quibus infestatione bellorum vel nulla penitus, vel exigua remanserunt ministeria, renoventur. Quatenus his Deo propitio restitutis in ecclesiasticis gradibus subrogandis, canonum paternorum vetus forma servetur, nec contra eos ulla ratione prævaleat, quod pro accedentis defectus remedio providetur; non adversus scita majorum nova lege proponitur cæteris Ecclesiis ab hac occasione cessantibus, quas non simili clade vastatas pristinam faciendis ordinationibus convenit tenere sententiam, quo magis hac opportunitate commoti observantiam venerandorum canonum propensius delegamus, singulorum graduum conscientias admonentes, ne in illicitos prorumpere moliantur excessus. Nec fas esse confidat quisquam pontificum bigamos aut conjugia sortientes ab aliis derelicta, sive quoslibet post poenitentiam, vel sine litteris, vel corpore vitiatos, vel conditionatos, aut curiæ publicarumque rerum nexibus implicatos, aut passim nulla temporis congruentis examinatione discussos divinis servituros applicare mysteriis; neque pro suo libito jura studeant aliena pervadere, absque sedis apostolicæ justa dispositione mandante.

Item de hoc, titul. 16. Illiteratos quoque, et nonnulla parte corporis imminutos, sine ullo respectu ad ecclesiasticum didicimus venire se vitium, quod simul antiqua traditio, et apostolicæ sedis vetus forma non recepit; quia nec litteris carens sacris esse potest aptus officiis, et vitiosum nihil Deo prorsus offerri legalia præcepta sanxerunt. Itaque de cætero modis omnibus hæc vitentur, neo quisquam talis suscipiatur in clerum : si qui vero, vel temeritate propria, vel incuria presidentium tales ante suscepti sunt, in constitutis locis eatenus perseverent, ut nihil unquam promotionis arripiant, satisque habeant hoc ipsum sibi pro nimia miseratione permissum.

14. Ut neophyti non ordinentur.
Concil. Nicæno, tit. 2. Quoniam plura aut per ne-

a Impudens, Dionys. Exig. et Cod. Can. Eccl. Rom.
b Vile sit, Dionys. Exig. et Cod. Eccl. Rom.
c Officii, Dionys. Exig.
d Ostiarii possit implere ministerium. Dionys. Exig. et Cod. Eccl. Rom.

e Quantum, Dionys. Exig. et Cod. Eccl. Rom.
f Inoerendi, Dionys. Exig. et Cod. Eccl. Rom.
g Commoniti, Dionys. Exig. et Cod. Eccl. Rom.
h Excusi libri habent in his quibus constituti sunt locis.

cessitate, aut alias cogentibus hominibus adversus A ecclesiasticam facta sunt regulam, ut homines ex gentili vita nuper accedentes ad fidem, et instructos brevi tempore, mox ad lavacrum spiritale producerent, simulque ut baptizati sunt ad episcopatum, vel presbyterium promoverent, optime placuit, nihil tale de reliquo fieri: nam et tempore opus est ei, qui catechizatur, et post baptismi probatione quam plurima; manifesta est enim apostolica scriptura, quæ dicit: Non neophytum ne in superbia elatus in iudicium incidat, et laqueum diaboli. Si vero processu temporis, aliquid delictum animæ circa personam reperiatur huiusmodi, et a duobus, vel tribus testibus arguatur; a clero talis abstineat. Si quis autem præter hæc fecerit, quasi contra magni concilium se effrens, ipse de clericatus honore periclitabitur.

Concil. Laodicensi, tit. 3. De his qui nuper sunt illuminati baptismo, quod eos in sacerdotali non conveniat ordine promoveri.

Concil. Sardicensi, tit. 13. Osus episcopus dixit: Et hoc necessarium arbitror, ut diligentissime tractetis: si forte aut dives, aut scholasticus de foro, aut ex administratione episcopus fuerit postulatus; ut non prius ordinetur, nisi et lectoris munere et officio diaconi, aut presbyteri fuerit perfunctus.

Ut per singulos gradus si dignus fuerit ascendat ad culmen episcopatus: potest enim per has promotiones quæ habebunt utique prolixum tempus, probari qua fide sit, qua modestia, qua gravitate, et verecundia, et si dignus fuerit probatus, divino sacerdotio illustretur; quia conveniens non est, nec ratio, nec disciplina patitur, ut temere, et leviter ordinetur aut episcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui neophytus est, maxime cum et magister gentium Apostolus, nec hoc fieret denuntiasset, et prohibuisse videatur; sed hi quorum per longum tempus examinata sit vita, et merita fuerint comprobata.

Ex decret. papæ Leonis, tit. 53. In civitatibus, quarum rectores obierint, de substituendis episcopis hæc forma: eruetur, ut is qui ordinandus est, etiamsi bonæ vitæ testimonio fulciatur, non laicus, non neophytus, nec secundæ conjugis sit maritus, aut qui unam quidem habeat vel habuerit, sed quam sibi viduam copularit. Sacerdotum enim tam cellens est electio, ut hæc, quæ in aliis membris ecclesie non vocantur ad culpam, in illis tamen habentur illenta.

V. Ut nihil aliud in sacrificium præter id quod Dominus statuit offeratur.

In Canonibus Apostolorum, tit. 3. Si quis episcopus, aut presbyter, præter ordinationem Domini, alia quælam in sacrificio offerat super altare, id est aut mel, aut lac, aut pro vino siceram, aut confecta quædam, aut volatilia, aut animalia aliqua, aut legumina, contra constitutionem Domini faciens, congruo tempore deponatur.

Concil. Carthaginensi, tit. 4. Ut in sacramentis corporis et sanguinis Domini nihil amplius offeratur, quam ipse Dominus tradidit, hoc est panem et vinum, aqua mistum: primitiæ vero seu mel, et lac, quod uno die solemnissimo in infantum mysterio solet offerri: namvis in altari offerantur, suam tamen habeant propriam benedictionem, ut a sacramento Domini corporis, et sanguinis distinguantur; nec amplius in primitiis offeratur quam de uvis, et frumentis.

VI. Quæ species ad altare non ad sacrificium, sed ad benedictionem simplicem debeant offerri.

In Canonibus Apostolorum, tit. 4. Offerri non liceat aliquid ad altare præter novas spicas, et uvas, et oleum ad luminaria et thymiama, id est, incensum, tempore quo sancta celebratur oblatio.

VII. Ut ea quæ in ecclesiis offerri non possunt, ad domos sacerdotum a fidelibus deferantur.

Ubi supra, tit. 5. Reliqua poma omnia, primitiæ, ad domum episcopo et presbyteris dirigantur, nec offerantur in altari. Certum est autem quod episcopus et presbyteri dividant et diaconis et reliquis clericis.

VIII. Ut episcopus aut presbyter uxorem suam quam debet caste regere, non relinquat.

In Canonibus Apostolorum, tit. 6. Epis opus aut presbyter uxorem propriam nequaquam sub obtentu religionis abiciat. Si vero rejecerit, excommunicetur; sed si perseveraverit, dejiciatur.

C IX. Ut sacerdotes et ministri altaris secularibus curis abstineant.

Ubi supra, tit. 7. Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, nequaquam sæculares curas assumant; sin aliter, dejiciantur.

X. Quo tempore Pascha celebretur.

Ubi supra, tit. 8. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus sanctum Paschæ diem an e vernale æquinoctium cum Judæis celebraverit, abiciatur.

Concilio Antiocheno, tit. 1. Omnes qui ausi fuerint dissolvere definitionem sancti et magni concilii, quod apud Nicæam factum est sub præsentia piissimi et venerabilis Constantini, de salutifera solemnitate sanctæ Paschæ, excommunicandos et de Ecclesia vellendos esse censemus: si tamen contentiosius adversus ea quæ bene sunt decreta præstiterint et hæc quidem de laicis dicta sint. Si quis autem eorum qui præesse noseantur Ecclesiæ, aut episcopus, aut presbyter, aut diaconus, post hanc definitionem tentaverit ad subversionem populorum, Ecclesiarumque perturbationem, seorsum colligere et cum Judæis Pascha celebrare: sancta synodus hunc alienum jam hinc ab Ecclesia judicavit; quod non solum sibi, sed et plurimis causa corruptionis et perturbationis extiterit; nec solum tales a ministerio removet; sed etiam illos qui post damnationem huiusmodi communicare tentaverint: dam-

natos autem omni quoque extrinsecus honore privari, quem sancta regula et sacerdotium Dei promeruit.

XI. Quod ministri altaris, oblatione celebrata, debeant communicare.

In Canonibus Apostolorum, tit. 9. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, vel quilibet ex sacerdotali catalogo, facta oblatione, non commun' caveat; aut causam dicat, ut si rationabilis fuerit, veniam consequatur; aut si non dixerit, communione privetur, tanquam qui populo causa lésionis exstiterit, dans suspicionem de eo qui sacrificaverit quod recte non obtulit.

XII. Quod fideles laici ingredientés ecclesiam communicare debeant.

Ubi supra, tit. 10. Omnes fideles qui ingrediuntur Ecclesiam, et Scripturas audiunt, non autem perseverant in oratione, nec sanctam communionem percipiunt, velut iniquitadines Ecclesiæ commoventes, convenit communione privari.

Concil. Antiocheno, tit. 2. Omnes qui ingrediuntur Ecclesiam Dei, et Scripturas sacras audiunt, nec communicant in oratione cum populo, sed pro quadam intemperie se a perceptione sanctæ communionis avertunt, ii de Ecclesia removeantur quandiu per confessionem poenitentiae fructus ostendant, et precibus indulgentiam consequantur; cum excommunicatis autem non licere communicare; nec cum his qui per domos conveniunt, devitantes orationes Ecclesiæ, simul orandum est; ab alia quoque Ecclesia non suscipiendum qui in alia minime congregatur: si quis autem de episcopis, aut presbyteris, aut diaconis, seu quilibet ex clero, deprehensus fuerit cum excommunicatis orare, etiam iste privetur communione, tanquam qui regulam confundat Ecclesiæ.

XIII. Quod cum excommunicatis non sit orandum.

In Canonibus Apost., tit. 11. Si quis cum excommunicato saltem in domo simul oraverit, iste communione privetur.

Concil. Nicæno, tit. 5. De his qui communione privantur, seu ex clero, seu ex laicorum ordine, ab episcopis per unamquamque provinciam, sententia regularis obtineat, ut hi qui abiciuntur, ab aliis non recipiantur: requiratur autem ne pusillanimitate aut contentione, vel alio quolibet episcopi vitio videatur a congregatione seclusus.

Concil. Antioch., tit. 6. Si quis a proprio episcopo communione privatus est, non ante suscipiatur ab aliis quam suo reconcilietur episcopo, aut certe ad synodum quæ congregatur occurrens, pro se satisfaciât, et persuadens concilio sententiam suscipiat alteram: hæc autem definitio maneat circa laicos, et presbyteros, et diaconos, omnesque qui sub regula esse monstrantur.

XIV. Quod cum damnatis clericis non sit orandum.

In Canonibus Apostolorum, tit. 12. Si quis cum damnato clerico veluti cum clerico simul oraverit, iste damnetur.

Concil. Antiochensi, tit. 4. Si quis episcopus damnatus a synodo, vel presbyter aut diaconus a suo episcopo, ausi fuerint aliquid de ministerio sacro contingere, sive episcopus, juxta præcedentem consuetudinem, sive presbyter, aut diaconus, nullo modo liceat ei, nec in alia synodo restitutionis spem aut locum habere satisfactionis; sed et communicantes ei omnes abjici de Ecclesia, et maxime si posteaquam didicerint adversus memoratos prolatam fuisse sententiam, eisdem communicare tentaverint.

Concil. Carthag., tit. 9. Augustinus episcopus legatus provincie Numidiæ dixit: Hoc statuere dignemini, ut si qui forte merito facinorum suorum ab Ecclesia pulsi sunt, et sive ab aliquo episcopo vel presbytero fuerint in communionem suscepti, etiam ipse pari cum eis crimine teneatur obnoxius, refugiente sui episcopi regulare judicium. Ab universis episcopis dictum est: Omnibus placet.

XV. Ut nullus fidelium præter commendatitias suscipiatur epistolæ.

In Canonibus Apostolorum, tit. 15. Si quis clericus aut laicus a communione suspensus, seu communicans, ad alteram properet civitatem, et suscipiatur præter commendatitias epistolæ; et qui suscipiunt, et qui susceptus est communione priventur. Excommunicato vero proteletur ipsa correptio, tanquam qui mentitus Ecclesiam Dei seduxerit.

Concil. Antioch., tit. 7 et 8. Nullus peregrinorum sine pacificis, id est, commendatitiis suscipiatur epistolis; presbyteri qui sunt in agris, canonicas epistolæ dare non possunt, ad solos tantum vicinos episcopos litteras destinabunt: chorepiscopi autem qui sunt irreprehensibiles dare possunt pacificas, id est, generales epistolæ.

XVI. Ut ab episcopis aliena parochia non pervadatur.

In Canonibus Apostolorum, tit. 14. Episcopo non licere alienam parochiam, propria relictâ, pervadere, licet cogatur a plurimis, nisi forte quis cum rationabili causa compellat, tanquam qui possit ibidem constitutis plus lucri conferre, et in causa religionis aliquid profecto prospicere; et hoc non a semetipso pertentet, sed multorum episcoporum iudicio et maxima supplicatione perliciat.

Concil. Antiocheno, tit. 21. Episcopus ab alia parochia nequaquam migret ad aliam, nec sponte sua prorsus insiliens, nec vi coactus a populis, nec ab episcopis necessitate compulsus; maneat autem in Ecclesia quam primitus a Domino sortitus est, nec inde transmigret secundum pristinum de hac re terminum constitutum.

Concil. Calchedonensi, tit. 5. De his qui transmigrant de civitate in civitatem, episcopis aut clericis, placuit ut canones qui de hac re a sanctis Patribus statuti sunt habeant propriam firmitatem.

XVII. Ut clerici proprias ecclesias non relinquunt.

In Canonibus Apostolorum, tit. 18. Si quis presbyter, aut diaconus, aut quilibet de numero clericorum, relinquens propriam parochiam, pergat ad

alienam, et omnino demigrans præter episcopi sui conscientiam in aliena parochia commoretur, hunc ulterius ministrare non patimur, præcipue si vocatus ab episcopo redire contempserit in sua inquietudine perseverans; verumtamen tanquam laicus, ubique communicet.

Concil. Nicæno, tit. 15. Propter multam perturbationem et seditiones quæ fiunt, placuit consuetudinem penitus ampetari, quæ præter regulam in quibusdam partibus videtur admissa. Ita ut de civitate ad civitatem, non episcopus, non presbyter, non diaconus transferatur; si quis autem post definitionem sancti et magni concilii tale aliquid agere tentaverit, et se hujusmodi negotio manciparit, hoc factum prorsus irritum dicatur, et restituatur ecclesie cui fuit episcopus, aut presbyter, aut diaconus ordinatus.

Concilio Nicæno, tit. 16. Quicumque temere ac periculose, neque timorem Dei præ oculis habentes, nec agnoscentes ecclesiasticam regulam, discedunt ab Ecclesia, episcopi, presbyteri, aut diaconi, vel quicumque sub regula prorsus existunt, ii nequaquam debent in aliam Ecclesiam recipi, sed omnem necessitatem convénit illis imponi, ut ad suas Ecclesias revertantur: quod si non fecerunt, oportet eos communione privari. Si quis autem ad alium pertinentem audacter invadere, et in sua Ecclesia ordinare tentaverit non consentiente episcopo a quo discessit is qui regulæ mancipatur, ordinatio hujusmodi irrita comprobatur.

Concil. Chalcedon., tit. 20. Clericos in Ecclesia ministrantes, sicut jam constituimus, in alterius civitatis Ecclesia statutos fieri non oportet, sed contentos esse in quibus ab initio ministrare meruerunt, exceptis illis qui, proprias amittentes provincias, ex necessitate ad aliam Ecclesiam transierunt. Si quis autem episcopus post hanc definitionem susceperit clericum ad alium episcopum pertinentem, placuit et susceptum et suscipientem communione privari, donec is qui migraverat clericus ad propriam fuerit regressus Ecclesiam.

Concil. Antiocheno, tit. 3. Si quis presbyter, aut diaconus, et omnino quilibet ex clericis, parochiam propriam deserens ad aliam properaverit, dein omnino demigrans in alia parochia per multa tempora nititur immorari ulterius, ibidem non ministret, maxime si vocanti suo episcopo, et regredi ad propriam parochiam commonenti obedire contempserit: quod si in hac indisciplinatione perdurat, a ministerio modis omnibus removeatur, ita ut nequaquam locum restitutionis inveniat. Si vero pro hac causa damnatum alter episcopus suscipiat, hic etiam a communi coerceatur synodo, veluti qui ecclesiastica constituta dissolvat.

Ex decret. papæ Leonis, tit. 38. Si quis autem episcopus civitatis suæ mediocritate despecta administrationem loci celebrioris ambiverit, et ad majorem se plebem quacunque ratione transtulerit, a cathedra quidem pellatur aliena, sed carebit et propria,

ut nec illis præsideat, quos per avaritiam cupivit, nec illis quos per superbiam sprexit. Suis igitur terminis quisque contentus sit, nec supra mensuram juris sui allectet augeri.

Ex decretis papæ Gelasii, tit. 23. Quisquis propriæ desertor Ecclesiæ nullis existentibus causis ad aliam putaverit transeundum, temereque susceptus fuerit, et promotus, reverendorum canonum, vel ipse, vel receptor ejus atque provector, constituta non fugiet, quæ de hujusmodi præsumptoribus præfixere reservanda.

Concil. Carthag., tit. 21. Epigonius episcopus dixit: In multis conciliis statutum est, etiam nunc hec confirmandum est a vestra prudentia, beatissimi fratres, ut clericum alienum nullus sibi præcipiat episcopus præter ejus arbitrium ejus fuerit clericus. Dico autem Julianum qui ingratus est Dei beneficiis per meam parvitatem in se collatis, ita temerarium, et audacem exstitisse, ut eum qui a me baptizatus est, cum esset puer egentissimus mihi ab eodem commendatus, cumque multis annis a me aleretur, atque ineresceret, hunc baptizatum esse in ecclesia mea per manum parvitatæ meæ constat; idem in diœcesi Apaliensi lector esse coeperat, in eo annis ferme duobus legerat, nescio quo contemptu humilitatis meæ: idem Julianus eum arripuit, quem dicit quasi proprium civem sui loci Vazapitani me inconsulto usurpare: nam et diaconum illum ordinavit. Hoc si licet, pateat hæc licentia a vobis, beatissimi fratres, si minus tam impudens cobibeatur, ne se misceat communioni cujusquam.

Numidius episcopus dixit: Si non postulata, neque consultata tua dignatione id videtur fecisse Julianus, judicant omnes inique factum, atque indigne; quapropter nisi idem Julianus correxerit errorem suum, et cum satisfactione eundem clericum quem fuerat ausus ordinare revocaverit tuæ plebi, contra statuta concilii faciens, contumaciæ suæ, separatus a nobis, excipiet judicium.

Epigonius episcopus dixit: Ætate pater, et ipsa promotione antiquissimus, vir laudabilis frater et collega noster Victor vult hanc petitionem generalem omnibus effici.

Concil. Carthag., tit. 22. Aurelius episcopus dixit: Sermionem meum admittite, fratres. Contingit nonnunquam, ut postulentur ab ecclesiis quæ præpositis egent, vel presbyteris, vel episcopis, et tamen memor statutorum id sequor, ut conveniam episcopum ejus, atque ei inculcem, quod ejus clericus a qualibet ecclesia postuletur; sed forte in hodierno non reluctati sunt, et nequando contingat ut reluctentur, cum fuerint a me in hanc causam postulati, quem scitis multarum ecclesiarum et ordinandorum curam sustinere. Justum est ergo ut quemlibet sacerdotum conveniamus cum duobus e consortio nostro, vel tribus testibus; sin vero indevotus exstiterit, quid censet charitas vestra faciendum? ego enim cunctarum ecclesiarum dignatione Deo, ut scitis, fratres, sollicitudinem sustineo.

Numidius episcopus dixit: Fuit semper hæc licentia huic sedi, ut unde vellet, et de cuius nomine fuisset conventus, pro desiderio cuiusque ecclesiæ ordinaret episcopum.

Epigonius episcopus dixit: Bonitas sequestrat possibilitatem, minus enim præsumis, frater, cum te bonum et clementem omnibus reddis, habes enim hoc in arbitrio. Satis est ut satisfiat personæ uniusecuique que episcopi in prima tantummodo conventionem: si autem quod licet huic sedi vindicandum sibi fuerit arbitratus, necesse habes tu omnes ecclesias suffulcire, unde tibi non potestatem damus, sed tuam assignamus, ut liceat voluntati tue, etiam semper tenere quem voles, ut præpositos plebibus vel ecclesiis constituas, qui postulati fuerint, et unde voles.

Postumianus episcopus dixit: Deinde qui unum habuerit, nunquid debet illi unus presbyter auferri? Aurelius episcopus dixit: Sed episcopus unus esse potest per quem dignatione divina presbyteri multi constitui possint, unus autem episcopus difficile invenitur constituendus: quapropter si necessarium episcopatu quis habuerit presbyterum, et unum, ut dixisti, frater, habuerit, etiam ipsum ad promotionem dare debet. Postumianus episcopus dixit: Ergo si habet alios abundantes clericos, debet inibi alia plebs subvenire.

Aurelius episcopus dixit: Sane quando tu ecclesiæ alteri subvenies, persuadebitur illi qui plures habet clericos, ut unum tibi ordinandum largiatur.

XVIII. Ut episcopus qui clericos aliterius suscepit communionem privetur.

In canonibus Apostolorum, tit. 16. Episcopus apud quem * demoratos clericos alterius esse constituerit, si contra eos decretam cessationem pro nihilo reputas, tanquam clericos forte suscepit, velut magister inquit in iis, communione privetur.

Concil. Sardicens., tit. 16. Osus episcopus dixit: Hoc quoque omnibus placet, ut sive diaconus, sive presbyter, sive quis clericorum, ab episcopo suo communionem fuerit privatus, et ad alterum perrexerit episcopum, et scierit ad quem confugit eum ab episcopo suo fuisse abjectum, non oportet ut ei communionem indulgeat; quod si fecerit, sciat se convocatis episcopis causas esse dicturum. Universi dixerunt: Hoc statutum et pacem servabit, et concordiam custodiet.

Concil. supradictio, tit. 17. Osus episcopus dixit: Quod me adhuc movet retinere non debeo; si episcopus forte quis iracundus, quod esse non debet, et aspere commovetur adversum presbyterum, sive diaconum suum, et exterminare eum de Ecclesia voluerit, providendum est ne innocens damnetur, aut perdat communionem, et ideo habeat potestatem qui abjectus est ut episcopos finitimos interpellat, et causa ejus audiat, ac diligenter tractetur, quia non

oportet ei negare audientiam roganti; et ille episcopus qui eum iuste aut iniuste abiecit, patienter accipiat, ut negotium discutiatur, ut vel probetur sententia ejus a plurimis, vel emendetur: tamen priusquam omnia diligenter, et fideliter examinentur, eum qui fuerit communionem separatus ante cognitionem nullus debet præsumere ut eum communionem societ. Hi vero qui conveniunt ad audiendum, si viderint clericorum esse studium, et superbiam, quia non decet ut episcopus injuriam vel contumeliam patiat; sævioribus eos verbis castigant, ut obediant honestæ præcipienti episcopo, quia sicut ille clericis sincerum debet exhibere amorem charitatis, ita quoque vicissim ministri infucata debent episcopo suo exhibere obsequia.

B *Ex decretis papæ Innocentii, tit. 14.* Ut de aliena ecclesia clericum ordinare nullus usurpet, nisi ejus episcopi precibus exhortatus concedere voluerit; hoc etiam synodus statuit Nicæna, ut abjectum ab altero clericum, altera ecclesia non recipiat.

Ex decretis papæ Leonis, tit. 59. Alienum clericum invito episcopo ipsius nemo suscipiat, nemo sollicitet, nisi forte ex placito charitatis: id interdantem accipientemque conveniat: nam gravis injuriæ reus est, qui de fratris ecclesia id quod est utilius, aut pretiosius, audet vel abjicere, vel tenere: itaque si intra provinciam res agitur, transfugam clericum ad ecclesiam suam metropolitanus compellet. Si autem longius recessit, tui præcepti auctoritate revocabitur, ut nec cupiditati, nec ambitioni, occasio relinquatur.

XIX. Ut digami non admittantur ad clerum.

In Canonibus Apostolorum, tit. 17. Si quis post baptismum secundis fuerit nuptiis copulatus, aut concubinam habuerit, non potest esse episcopus, non presbyter, aut diaconus, aut prorsus ex numero eorum qui ministerio sacro deserviunt.

Concil. Laodic., tit. 1. De his qui secundum ecclesiasticam regulam libere, ac legitime secundis nuptiis juncti sunt, nec occulte nuptiarum copulam fecerunt, oportet ut parvo tempore transacto vacent orationibus, et jeuniis, quibus etiam juxta indulgentiam communionem reddi decrevimus.

D *Ex decretis papæ Siricii, t. t. 11.* Quisquis sane clericus aut viduam, aut certe secundam conjugem duxerit, omni ecclesiasticæ dignitatis privilegio mox nudetur, laica tantum sibi communionem concessa; quam ita demum poterit possidere, si nihil postea propter quod hanc perdat, admittat.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 11, 12 et 13. Ut viduam clericus non ducat uxorem, quia scriptum est: Sacerdotes uxorem virginem accipiant, non viduam, non ejectam. Utique qui ad sacerdotiam labore suo et vitæ probitate contendit, cavere debet ne hoc præjudicio impeditus pervenire non possit.

Ut is qui viduam licet laicus duxit uxorem, sive

* In Codice Dionys. Exig., pag. 415, memoratos, sed perperam.

ante baptismum, sive post baptismum, non admittatur ad clerum, quia eodem vitio videtur exclusus. In baptismo enim crimina dimittuntur, non acceptæ uxoris consortium relaxatur. Ne is qui secundam duxerit uxorem clericus fiat, quia scriptum est : Unius uxoris virum, et alibi : Sacerdotes mei semel nubant ; et iterum : Sacerdotes mei non nubant amplius ; ac ne ab aliquibus existimetur ante baptismum, si forte quis accepit uxorem, et ea de sæculo recedente alteram duxerit, in baptismo esse dimissum, satis errat a regula, quia in baptismo peccata dimittuntur, non acceptarum uxorum numerus aboletur, cum utique uxor ex legis præcepto ducatur in tantum, ut et in paradiso, cum parentes humani generis conjungerentur, ab ipso sint Deo benedicti ; et Salomon dicat : **A** Deo præparabitur viro uxor, quam formam etiam sacerdotes omnes servare usus ipse demonstrat Ecclesiæ. Satis enim absurdum est aliquem credere uxorem ante baptismum acceptam, post baptismum non computari, cum benedictio, quæ per sacerdotes super nubentes imponitur, non materiam delinquendi dedisse, sed formam tenuisse legis a Deo antiquitus institutæ doceatur. Quod si non putatur uxor esse computanda, quæ ante baptismum ducta est ; ergo nec filii qui ante baptismum geniti sunt pro filiis habentur.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 29. De digamis autem nec consuli debuit, cum manifesta sit lectio Apostoli, unius uxoris virum ad sacerdotium, sive ad clericatum admitti debere, et hanc ipsam tamen si virginem accepit : nam ea quæ habuerit ante virum, licet defunctus, tamen si clerico postea fuerit copulata, clericus qui eam accepit esse non poterit, quia in lege cautum est non viduam, non abjectam habere posse conjugem sacerdotem.

Ex decretis papæ Leonis, tit. 2. Qualis vero cum unicuique constiterit natalium honestas et morum esse debeat sacri altaris ministerio sociandus, et Apostolo nos docente, et divina præceptione didicimus, et canonum regulis, a quibus plerosque fratrum declinasse, et penitus deviasse reperimus. Nam constat ad sacerdotium pervenisse viduarum maritos, quosdam etiam quibus fuerint numerosa conjugia, et ad omnem licentiâ vita liberior, ad sacrum ordinem passim patefactis aditibus fuisse permixtos ; contra illam beati Apostoli vocem, qua talibus exclamat dicens : Unius uxoris virum ; et contra illud antiquæ legis præceptum quo dicitur et cavetur : Sacerdos virginem uxorem accipiat, non viduam, non repudiatam. Hos ergo, quicumque tales admissi sunt, ab ecclesiasticis officiis et sacerdotali nomine apostolicæ sedis auctoritate jubemus arceri ; nec hoc enim sibi poterunt vindicare cujus capaces per hoc quod illis obstiterat non fuerunt. Hujus discussionis curam nobis specialiter vindicantes, ut si qua forsitan de his commissa sunt, corrigantur, nec liceat ultra committi, et ne qua excusatio de ignoracione

A nascatur : quanquam ignorare nunquam licuerit sacerdotem quid canonum regulis fuerit definitum.

XX. *Quod si quis viduam, vel ejectam, aut meretricem, acceperit, non admittitur in clerum.*

In Canonibus Apostol., tit. 18. Si quis viduam vel ejectam acceperit, aut meretricem, aut ancillam, vel aliquam de his quæ publicis spectaculis mancipantur, non potest esse episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut ex numero qui ministerio sacro deserviunt.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 30. De laicis vero religio tua consulit quod canones ordinari prohibeant : certum est quidem hoc regulas ecclesiasticas continere, sed non ita definitum est, ut de omnibus sit laicis constitutum : neque enim clerici nasci et non fieri possunt, sed designata sunt genera de quibus ad clericatum pervenire non possunt, id est, si quis fidelis militaverit, si quis fidelis causas egerit, hoc est, postulaverit, si quis fidei administraverit. De curialibus autem manifesta ratio est, quoniam etsi inveniantur hujusmodi viri qui debeant clerici fieri, tamen quoniam sæpius ad curiam repetuntur, cavendum ab his est propter tribulationem quæ sæpe de his Ecclesiæ provenit.

Cujus sup., tit. 51. Eos qui viduas accepisse suggeruntur uxores, non solum clericos effectos agnovi, verum etiam ad infulas summi sacerdotii pervenisse, quod contra legis esse præcepta nullus ignorat. Nam cum Moyses legislator clamitet : Sacerdos uxorem virginem accipiat, ac, ne in hoc præceptum aliquid putaretur ambiguum, addidit : Non viduam, neque abjectam, contra quod præceptum divina auctoritate subnixum nulla defensio mandati alterius opponitur, nisi consuetudo vestra, quæ (ut ipsi fatemini) ex ignorantia, ut verecundius dicam, non ex apostolica traditione et ratione integra ^a constitutum est, nos autem omnesque per Orientem Occidentemque Ecclesias noverit vestra dilectio hæc penitus non admittere, nec ad ultimum ecclesiastici ordinis locum tales assumere, et, si reperti fuerint, submoveri.

XXI. *Ut qui duas sorores habuerit non admittatur ad clerum.*

In Canonibus Apostolorum, tit. 19. Qui duas in conjugio sorores acceperit, vel filiam fratris, clericus esse non poterit.

XXII. *Clericum fidejussorem esse non oportere.*

In Canonibus Apostolorum, tit. 20. Clericus fidejussionibus inserviens abjiciatur.

XXIII. *Quod hi qui non sponte eunuchizati sunt, suscipiantur ad clerum.*

In Canon. Apost., tit. 21. Eunuchus si per insidias hominum factus est, vel si in persecutione ejus sunt amputata virilia, vel si ita natus est, et est dignus, efficiatur episcopus.

Concil. Nicæno, tit. 1. Si quis a medicis per languorem desectus est, aut a barbaris abscissus, hic in clero permaneat. Si quis autem se sanum abscidit, hunc et in clero constitutum abstinere conve-

^a In Editis, constituta.

nlet, et deinceps nullum debere talium promoveri, A sicut autem hoc claret quod de his qui rem hanc affectant, vel audent semetipsos abscidere dictum sit, sic eos quos aut barbari aut domini castraverunt, inveniuntur autem alias dignissimi, tales ad clerum suscepit regula.

XXIV. Ut is qui se eunuchizavit clericus non fiat.

In *Canonibus Apostolorum*, tit. 22. Si quis abscidit semetipsum, id est, si quis amputaverit sibi virilia, non fiat clericus, quia suus homicida est, et Dei conditionis inimicus.

XXV. Ut clericus qui se eunuchizavit abjiciatur a clero.

Eorundem tit. 23. Si quis, cum clericus fuerit abs- B ciderit semetipsum, omnino damnetur, quia a suis est homicida.

Ex decretis papæ Gelasii, tit. 17. De his autem qui semetipsos absciderunt paterni canones evidenter sequenda posuerunt, quorum tenorem sufficere indidisse; dicunt enim talia perpetrantes mox ut agniti fuerint, ex munere clericali debere secludi; quod modis omnibus custodire nos convenit, quia fas esse nulli suppeditat, præter illa quidquam quæ memorabilis decrevit forma censere.

XXVI. Ut laicus qui se eunuchizavit tribus annis communione privetur.

In *Canonibus Apostolorum*, tit. 24. Laicus semetipsum abseindens annis tribus communione priver- tur, quia suæ vitæ insidiator exstitit.

XXVII. Ut episcopus, presbyter, diaconus, si pro cri- C minibus damnati fuerint, minime communione priventur. Similiter et reliqui Ecclesiæ ministri.

In *Canonibus Apostolorum*, tit. 25. Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui in fornicatione, aut per- jurio, aut furto, captus est, deponatur, non tamen communione priveretur; dicit enim Scriptura: Non vindicabit Dominus his in idipsum.

Ibid., tit. 26. Similiter et reliqui clerici huic condi- tioni subjaceant.

Ex decretis papæ Syricii ad Himerium episcopum Tarsanensem, tit. 7. Plurimos enim sacerdotes Christi atque levitas, post longa consecrationis suæ tempora, tam de conjugibus propriis, quam etiam de turpi coitu sobolem didicimus procreasse, et crimen suum hac præscriptione defendere, quia in Veteri Testamento sacerdotibus ac ministris generandi facultas legitur attributa. Dicit nunc mihi quisquis ille est sectator libidinum præceptorque vitiorum, si æstimat, si in lege Moysi passim sacris ordinibus a Deo nostro laxata sunt frena luxuriæ, cur eos qui- bus mittebantur sancta sanctorum præmonet dicens: Sancti estote, quia et ego sanctus sum Dominus Deus vester? Cur etiam procul a suis do- mibus anno vicis suæ in templo habitare jussi sunt sacerdotes: hac videlicet ratione, ne vel cum uxori- bus possent carnale exercere commercium, ut

conscientiæ integritate fulgentes acceptabile Deo munus offerrent, quibus expleto deservitionis suæ tempore, uxoris unius solius successionis causa usus fuerat relaxatus, quia non ex alia nisi ex tribu Levi, quisquam ad Dei ministerium fuerat præcepius admitti: unde et Dominus Jesus cum nos suo il- lustraret adventu in Evangelio protestatur quia legem venerit adimplere, non solvere: et ideo Eccle- siam, cujus sponsus est forma castitatis, voluit splen- doribus radiare, ut in die judicii, cum rursus adve- nerit, sine macula et ruga cam possit, sicut per Apostolum suum instituit, reperire: quarum sanc- tionum omnes sacerdotes atque Levitæ insolubili lege constringimur, ut a die ordinationis nostræ sobrietati, ac pudicitie, et corda nostra manipe- mus, et corpora, dummodo per omnia Deo nostro in his quæ quotidie offerimus sacrificiis placeamus: qui autem in carne sunt, dicente electionis Vasc, Deo placere non possunt; vos autem jam non estis in carne, sed in spiritu; si tamen Spiritus Dei habitat in vobis, et ubi poterit nisi in corporibus (sicut le- gimus) sanctis Dei Spiritus habitare; et quia ali- quanti de quibus loquimur, ut tua sanctitas retuli, ignorantie lapsos esse se dent, his hæc condi- tione misericordiam dicimus non negandam, ut sine ullo honoris augmento in hoc quod detenti sunt quandiu vixerint officio perseverent, si tamen post hæc continentes se studuerint exhibere. Il vero qui illiciti privilegii excusatione nituntur, ut sibi asse- runt veteri hoc lege concessum, noverint se ab omni ecclesiastico honore quo indigne usi sunt apostoli- cæ sedis auctoritate dejectos; nec unquam posse veneranda atrectare mysteria, a quibus seipsi dum obscenis cupiditatibus inhiant privaverunt. Et quia exempla præsentia caveri nos præmonent in futu- rum, quilibet episcopus, presbyter atque diaconus (quod non optamus), si deinceps fuerit talis inven- tus, jam nunc sibi omnem per nos indulgentiæ adi- tum intelligat obseratum, quia ferro necesse est excidantur vulnera quæ fomentorum non senserint medicinam.

Ex decretis papæ Innocentii Victorio episcopo Rothomagensi, tit. 21. Proposuisti quid de his obser- vari debeat, quos in diaconii ministerio, aut in offi- cio presbyterii, positos incontinentes esse, aut fuisse, generati filii prodiderunt. De his et divinarum legum est disciplina, et beatæ recordationis viri Syricii episcopi monita evidentia commemorant, ut inconti- nentes in officiis talibus positi omni honore eccle- siastico privarentur, nec admittantur ad tale myste- rium, quod sola continentia oportet impleri. Est enim vetus adiodium sacræ legis auctoritas, jam inde ab initio custodita, quod in templo anno vicis- tudinis suæ habitare præcepti sunt sacerdotes, ut servientes sacris oblationibus puros, et ab omni labe purgatos sibi vindicent divina mysteria: neque eos ad sacrificium fas sit admitti, qui exercent vel

* C. Th., suus est homicida.

cum uxore carnale consortium, quia scriptum est : A S-
 neti estote, quia et ego sanctus sum Dominus
 Deus vester. Quibus utique propter sobolis succes-
 sionem propterea uxoris usus fuerat relaxatus, quia
 ex alia tribu ad sacerdotium nullus fuerat præcep-
 tus accedere. Quanto magis ii sacerdotes, vel Le-
 vitæ, pulchritudinem ex die ordinationis suæ servare de-
 bent, quibus vel sacerdotium, vel ministerium sine
 successione est, nec præterit dies qua vel a sacrili-
 ciis divinis, vel a baptismatis officio vacent? Nam
 si Paulus ad Corinthios scribit dicens: Abstinete vos
 ad tempus ut vacetis orationi, et hoc utique laicis
 præcepit, multo magis sacerdotes, quibus orandi et
 sacrificandi iuge officium est, semper debent ab
 huiusmodi consortio abstinere. Qui si contaminatus
 fuerit carnali concupiscentia, quo pudore vel sacrifi-
 care usurpabit, aut qua conscientia, quove merito,
 exaltari se credit, cum dictum sit: Omnia munda
 mundis, coquinatis autem et infidelibus nihil mun-
 dum. Sed fortasse hoc licere credit, quia scriptum
 est: Huius uxoris virum, non permanentem in concu-
 piscencia generandi hoc dixit, sed propter continen-
 tiam futuram. Neque enim integros corpore non
 a luit, qui ait: Vellem autem omnes esse sicut et
 ego, et apertius declarat dicens: Qui autem in carne
 sunt Deo placere non possunt; et habentem filios,
 non generantem dixit. Sed ea plane dispar et divisa
 sententia est: nam si ad aliquos forma illa ecclesia-
 sticæ vitæ pariter, et disciplinæ, quæ ab episcopo
 Syricio ad provincias commecavit, non probabitur
 pervenisse; his ignorantibus venia remittetur. Ita
 ut de cætero penitus incipiant abstinere, et ita gra-
 dus suos in quibus inventi fuerint, sic retinent, ut
 eis non liceat ad potiora conscendere. Quibus in
 beneficio esse debet, quod hunc ipsum locum quem
 retinent non amittant. Si quis autem scit se formam
 vivendi missam a Syricio comperisse, neque statim
 cupiditatis libidinis abjecisse, et illi sunt motus om-
 nibus submovendi, qui post admonitionem cognitam
 præponendam arbitrati sunt voluptatem.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 33. Qui zelo fidei
 ac disciplinæ ductus non patitur Ecclesiam pollui ab
 indignis presbyterum filios asserit procreasse. Quod
 non licere exponerem, nisi nossem vestram pruden-
 tiam legis totius habere notitiam. Et ideo, fratres
 clarissimi, libelli qui subjectus est tenore perspecto,
 eos qui talia perpetrasse dicuntur, jubebitis in me-
 dio collocari, discussisque objectionibus quæ ipsis
 presbyteris impinguntur, si convinci potuerint, a
 sacerdotali removeantur officio, quia qui sancti non
 sunt sancta tentare non possunt, atque alieni effi-
 ciantur a ministerio, quod vivenda illicite pollue-
 runt. Miramur autem hæc eorum dissimulare episco-
 pos, aut connivere, aut nescire esse illicita iudican-
 tur.

Ex decret. papæ Leonis, tit. 16. Alienum est a
 consuetudine ecclesiastica ut qui in presbyterali

honore, aut diaconii, fuerint gradu consecrati ii
 pro crimine aliquo suo per manus impositionem
 remedium accipiant pœnitendi; quod sine dubio
 ex apostolica traditione descendit, secundum quod
 scriptum est: Sacerdos si peccaverit, quis orabit
 pro illo? Unde huiusmodi lapsis ad promerendam
 misericordiam Dei est expectanda secessio, ubi illis
 satisfactio, si fuerit digna, sit etiam fructuosa.

Ex decret. papæ Gelasii, tit. 18. Comperimus
 etiam horrendis quibusdam criminibus implicatos,
 tota discretionem submota, non solum de factis atro-
 cibus necessariam pœnitentiam non habere, sed
 nec aliqua correctione penitus succedente ad di-
 vinum ministerium honoremque contendere: non-
 nullos autem in ipsis ordinibus constitutos gravibus
 delinquentes facinoribus non repelli, cum et Apo-
 stolus clamet nemini cito manus imponendas, ne-
 que communicandum peccatis alienis, et majorum
 veneranda constituta pronuntient, huiusmodi etiam
 si forte subreperint, tam qui ante peccaverunt,
 detectos oportere depelli, quam sacræ professio-
 nis oblitos prævaricatoresque sancti propositi pro-
 cul dubio submovendos.

Concil. Carthag., tit. 27. Item confirmatum est
 ut si quando presbyteri vel diaconi in aliqua gra-
 viori culpa convicti fuerint, qualiter eos a ministe-
 rio necesse sit removeri: non eis manus tanquam
 pœnitentibus, vel tanquam fidelibus laicis, imponan-
 tur, neque permittendum ut rebaptizati ad clericatus
 gradum promoveantur.

XXVIII. Qui clerici debeant conjugibus copulari.

In Canonibus Apostolorum, tit. 27. Innuptis autem
 qui ad clerum proveci sunt præcipimus, ut, si vo-
 luerint uxores accipiant, sed lectores, cantoresque
 tantummodo.

Concil. Carthag., tit. 16. Item placuit ut episcopi,
 presbyteri et diaconi non sint conductores, aut
 procuratores, neque ullo turpi negotio et inhonesto
 victu quærant implicari, quia respicere debent
 scriptum esse: Nullus militans Deo implicat se ne-
 gotiis sæcularibus. Placuit ut lectores, cum ad annos
 pubertatis venerint, cogantur aut uxores ducere,
 aut continentiam profiteri. Item placuit ut clericus
 si commutaverit pecuniam, eandem accipiat,
 si speciem, eandem speciem quantum dederit acci-
 piat; et ut ante xxv annos ætatis nec diaconi
 ordinentur; et ut lectores populum non saluent.

*XXIX. Quod episcopus, presbyter et diaconus,
 peccantes fideles verberare non debeant.*

In Canonibus Apostolorum, tit. 28. Episcopum,
 aut presbyterum, aut diaconum percutiente a fideles
 delinquentes, aut infideles inique agentes, et per
 huiusmodi volentem tineri, deijci ab officio suo
 præcipimus, quia nusquam nos hoc Dominus docuit;
 e contrario vero ipse cum percuteretur non reperi-
 entebat, et cum pateretur, non comminabatur.

• Dionysius Exiguus et Co'st. Th. inter. erunt: Cum maledici ebantur, non maledicebant.

XXX. Quod officium pristinum damnati pro criminibus usurpare non debeant.

In Canonibus Apostolorum, tit. 29. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, depositus juste super certis criminibus, ausus fuerit attrahere ministerium dudum sibi commissum, hic ab Ecclesia penitus abscindatur.

Item quod clericis damnatis non liceat communicare.

Concil. Carthag. universali, tit. 29. Item placuit universo concilio, ut qui excommunicatus fuerit pro suo neglectu, sive episcopus, sive quilibet clericus, et tempore excommunicationis suæ ante audientiam communionem præsumperit, ipse in se damnationis judicetur protuli se sententiam.

Item universalis ^a Carthag., tit. 29. Et illud petendum, ut statuere dignentur ut si qui ejuslibet honoris clericus judicio episcoporum quocunque crimine fuerit damnatus, non liceat eum, sive ab ecclesiis quibus præfuit, sive a quolibet homine, defensari, interposita pœna damni pecuniæ, atque honoris, quo nec ætatem, nec sexum excusandum esse precipiant.

Item quod intra annum causam suam peragant.

Conc. Carthag., tit. 46. Rursus constitutum est ut quoties clericis convictis et confessis in aliquo crimine, vel propter eorum quorum verecundiæ parcitur, vel propter Ecclesiæ opprobrium, aut insolentem insultationem hæreticorum atque gentilium, si forte causæ suæ adesse voluerint, et innocentiam suam asserere, intra annum excommunicationis hoc faciant: si vero intra annum causam suam purgare contempserint, nulla eorum vox postea penitus audiat.

XXXI. Quod non debeant officia ecclesiastica pecuniis obtineri.

In Canonibus Apostolorum, tit. 30. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, per pecunias obtinuerit ^b dignitatem, dejiciatur, et ipse et ordinator ejus, et a communione modis omnibus absindatur, sicut Simon Magus a Petro.

Concil. Chalcedon., tit. 2. Si quis episcopus per pecuniam fecerit ordinationem, et sub pretio redegerit gratiam, quæ non potest vendi, ordinaveritque per pecunias episcopum, aut presbyterum, aut diaconum, vel quemlibet ex his qui connumerantur in clero, aut promoverit per pecuniam dispensatorem, aut defensorem, vel quemquam qui subjectus est regulæ, pro suo turpissimi lucri commodo, is cui hoc attentanti probatum fuerit proprii gradus periculo subjacebit; et qui ordinatus est, nihil ex hac ordinatione, vel promotione quæ est per negotiationem facta, proficiat; sed sit alienus a dignitate, vel sollicitudine quam pecuniis quæsit. Si quis vero mediator tam turpibus et ne-

fundis datis, vel acceptis exstiterit, si quidem clericus fuerit, proprio gradu decedat: si vero laicus, aut monachus, anathematizetur.

Ex decretis papæ Gelasii, tit. 24. De monachis laicisque in prima copiosius præceptionis hujus parte digesta sunt, quæ vel quatenus pro rerum temporumque necessitate concessa sunt, quemadmodum ubi nullius facti necessitas interesse probatur, non nisi vetus institutio debeat custodiri. Quos vero constituerit indignos meritis sacramentatos esse pretio dignitatem, convictos oportet arceri, non sine periculo facinus tale patrans, quia dantem pariter accipientemque damnatio Simonis, quam sacra lectio testatur, involvit.

XXXII. Ut Ecclesia sæculari potentia minime pervadatur.

In Canonibus Apostolorum, tit. 31. Si quis episcopus sæcularibus potestatibus usus Ecclesiam per ipsas obtineat, deponatur, et segregentur omnes qui illi communicant.

XXXIII. De presbyteris qui, contemptis episcopis suis, seorsum conventus congregare tentaverint.

In Canonibus Apostolorum, tit. 32. Si quis presbyter contemnens episcopum suum seorsum ^c conventum colligit, et altare aliud erexit, nihil habens quod reprehendat episcopum in causa pietatis, et justitiæ, deponatur, quasi principatus amator existens; est enim tyrannus, et cæteri clerici quicunque tali consentiunt deponantur; laici vero segregentur. Hæc autem post unam, et secundam, et tertiam, episcopi obsecrationem fieri conveniat.

Concil. Antiocheno, tit. 5. Si quis presbyter, aut diaconus, episcopum proprium contemnens, se ab Ecclesia sequestraverit, et seorsum colligens altare constituerit, et commoventi episcopo non acquieverit, nec consentire, vel obedire voluerit, semel et iterum convocati, hic damnatur omnimodo, nec ultra remedium consequatur, quia suam recipere non potest dignitatem: quod si Ecclesiam conturbare, et sollicitare persistat, tanquam seditiosus per potestates externas opprimatur.

Concil. Carthag., tit. 10 et 11. Alipius episcopus legatus provincie Numidiæ dixit: Nec illud præmittendum est, ut si quis forte presbyter ab episcopo suo correptus, timore vel superbia inflatus, putaverit separatim sacrificia Deo offerenda, vel aliud erigendum altare contra ecclesiasticam fidem disciplinamque crediderit, non exeat impunitus. Valentinus primæ sedis provincie Numidiæ dixit: Necessario disciplinæ ecclesiasticæ fidei congrua sunt, quæ frater noster Alipius persecutus est. Proinde quid videatur vestræ dilectioni dicite. Ab universis episcopis dictum est: Si quis presbyter a præposito suo correptus fuerit, debet utique apud vicinos episcopus conqueri, ut ab ipsis ejus causa possit audiri, ac per ipsos suo episcopo reconciliari; quod

^a In Codice Ecclesiæ Rom., est can. 29 concilii Africani; apud Dionys. Exiguum, concilii Carthag. can. 62.

^b Dionysius Exig. addit hanc.

^c D. est apud. Dionys. Exig.

nisi fecerit, sed superbia, quod absit, inflatus A
secernendum se ab episcopi sui communione du-
erit, ac separatim cum aliquibus schisma faciens sa-
crificium Deo obtulerit, anathema habeatur, et in-
cum amittat; ac si querimoniam iustam adversus
episcopum non habuerit inquirendum erit.

XXXIV. *Quod clerici damnati non debeant ab aliis
recipi.*

In *Canonibus Apostolorum*, tit. 55. Si quis pres-
byter aut diaconus ab episcopo suo segregetur,
hunc non licere ab alio recipi, sed ab ipso qui eum
sequestraverat, nisi forte obierit episcopus ipse qui
eum segregasse cognoscitur.

Concil. Sardicensi, tit. 18. Jannarius episcopus
dixit: Illud quoque statuat sanctitas vestra, ut nulli
episcopo liceat alterius episcopi civitatis ministrum
ecclesiasticum sollicitare, et in suis parochiis ordi-
nare. Universi dixerunt: Placet, quia ex his conten-
tionibus solet nasci discordia; et ideo prohibet om-
nium sententia, ne quis hoc facere audeat.

Concil. Sard., tit. 19. Osius episcopus dixit: Et
hoc universi constituimus, ut quicumque ex alia
parochia voluerit alienum ministrum sine consensu
episcopi ipsius et voluntate ordinare, non sit rata
ordinatio ejus: quicumque autem hoc usurpaverit,
a fratribus et coepiscopis nostris et admoneri debet
et corrigi.

XXXV. *Ut nullus episcopus, presbyter, aut diaconus,
sine commendatitiis suscipiatur epistolis.*

In *Canonibus Apostolorum*, tit. 34. Nullus episco-
porum, peregrinorum, aut presbyterorum, aut dia-
conorum, sine commendatitiis suscipiatur epistolis. Et
cum scripta detulerint, discutiantur attentius, et ita
suscipiantur, si prædicatores pietatis exstiterint
minus, nec quæ sunt necessaria subministrantur eis,
et ad communionem nullatenus admittantur, quia
per subreptionem multa proveniunt.

Conc. Laodic., tit. 41. Quod non oporteat sacer-
dotem, vel clericum, sine litteris proficisci cano-
nicis.

Concil. Chalcedon., tit. 11. Omnes pauperes et
indigentes auxilio, cum proficiscuntur, sub proba-
tione epistolis vel ecclesiasticis pacificis tantum-
modo commendari decrevimus; et non commenda-
titiis litteris, propter quod commendatitias litte-
ras a honoratis tantummodo præstari personis con-
veniat.

XXXVI. *De primatu episcoporum.*

In *Canonibus Apostolorum*, tit. 55. Episcopos
gentium singularum scire conveniat quis inter eos
primus habetur, quem velut caput existiment, et
nihil amplius præter ejus conscientiam gerant, quam
illa sola singuli, quæ parochiæ propriæ et villis quæ
sub ea sunt competunt; sed nec ille præter omnium
conscientiam faciat aliquid; sic enim unanimitas
erit, et glorificabitur Deus per Jesum Christum in
Spiritu sancto.

* C. Th., *Ecclesiasticis*.

Concil. Antioch., tit. 9. Per singulas regiones
episcopos convenit nosse metropolitanum episco-
pum sollicitudinem totius provincie gerere: pro-
pter quod et ad metropolim omnes undique, qui ne-
gotia videntur habere, concurrant. Unde placuit
eum, et honore præcellere, et nihil amplius præter
eum ceteros episcopos agere secundum antiquam a
Patribus nostris regulam constitutam, nisi ea tan-
tum quæ ad suam diocesim pertinent, possessiones-
que subiectas: unusquisque enim episcopus habeat
sue parochiæ potestatem, ut regat juxta reveren-
tiam singulis competentem, et providentiam gerat
omnis possessionis, quæ sub ejus est potestate; ita
ut presbyteros et diaconos ordinet, et singula suo
judicio comprehendat: amplius autem nihil agere
B tentet, præter antistitem metropolitanum, nec me-
tropolitanus sine cæterorum gerat consilio sacer-
dotum.

De privilegiis quæ quibusdam civitatibus competunt.

Concil. Nicæno, tit. 6. Antiqua consuetudo ser-
vetur per Ægyptum, Libyam, et Pentapolim, ita ut
Alexandrinus episcopus horum omnium habeat po-
testatem, quia et urbis Romane episcopo parilis
mos est: similiter autem et apud Antiochiam, cete-
rasque provincias suis privilegia serventur eccle-
siis. Illud autem generaliter clarum est, quod si
quis præter sententiam metropolitani factus fuerit
episcopus, hunc magna synodus definivit episcopum
esse non oportere; sin autem communi cunctorum
decreto rationabili, et secundum regulam ecclesi-
asticam comprobato, duo aut tres propter contien-
C tiones proprias contradicunt, obtineat sententia plu-
rimorum.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 9. Primum ut
extra conscientiam metropolitani episcopi nullus au-
deat ordinare: integrum enim judicium est, quod
plurimorum sententiis confirmatur; nec unus epi-
scopus ordinare præsumat, ne furtivum beneficium
præstitum videatur: hoc enim a synodo Nicæna
constitutum est, atque definitum.

XXXVII. *Quod non liceat episcopo in aliena pro-
vincia clericos ordinare.*

In *Canonibus Apostolorum*, tit. 36. Episcopum
non audere extra terminos proprios ordinationes
facere in civitatibus, aut villis, quæ illi nullo jure
D subiectæ sunt. Si vero convictus fuerit hoc fecisse
præter eorum conscientiam qui civitates ipsas et
villas detinent, et ipse deponatur, et qui ab illo
sunt ordinati.

Concil. Antioch., tit. 15 et 22. Nullus episcopus
ex alia provincia audeat ad aliam transgredi, et ad
promotionem ministerii aliquas in ecclesiis ordi-
nare, licet consensum videantur præbere nonnulli,
nisi litteris tam metropolitani, quam cæterorum qui
cum eo sunt episcoporum, rogatus adveniat, et sic
ad actionem ordinationis accedat. Si vero nullo
b ru-
gante inordinato more deproperet super aliquibus
ordinationibus et ecclesiasticis negotiis ad eum

b Dionysius Exlg., *rocante*.

non pertinentibus componendis; irrita quidem quæ ab eo geruntur existant, ipse vero in compositi motus sui et irrationalis audaciæ subeat ultionem, ex hoc jam damnatus a sancto concilio.

I em Concil. suprascripti, tit. 22. Episcopus alienam civitatem quæ non est illi subjecta non adeat, nec ad possessionem accedat, quæ ad eum non pertinet, super ordinatione cujusquam, nec constituat presbyteros aut diaconos alteri subjectos episcopo, nisi forte cum consilio et voluntate regionis episcopi. Si quis autem tale aliquid facere tentaverit, irrita sit ejus ordinatio, et ipse coerceatur a synodo: nam si ordinare non poterit, nullatenus judicabit.

XXXVIII. De ordinatis nec receptis.

In Canonibus Apostolorum, tit. 37. Si quis episcopus non susceperit officium et curam populi sibi commissam, hic communione privetur, quoadusque consentiat obedientiam commodans. Similiter autem presbyter et diaconus. Si vero perrexit, nec receptus fuerit, non pro sua sententia, sed pro malitia populi, ipse quidem maneat episcopus, clerici vero civitatis communione priventur, eo quod eruditores inobedientis populi non fuerunt.

Concil. Ancyran., tit. 17. Si qui episcopi ordinati sunt, nec recepti ab illa parochia in qua fuerunt denominati, voluerintque alias occupare parochias, et vim præsulibus earum inferre, seditiones adversus eos excitando, hoc abjici placuit. Quod si voluerint in presbyterii ordine ubi prius fuerant ut presbyteri residere, non abjiciantur propria dignitate: si autem seditiones commovent, ibidem episcopis constitutis presbyterii quoque honor talibus auferatur, fiantque damnatione notabiles.

Concil. Antiochensi, tit. 18. Si quis episcopus ordinatus, ad parochiam minime cui est electus accesserit, non suo vitio, sed quod eum aut populus vitet, aut propter aliam causam, non tamen ejus vitio perpetrata, hic et honoris sit et ministerii particeps, dummodo nihil molestus Ecclesiæ rebus existat ubi ministrare cognoscitur: quem etiam conservare conveniet quidquid synodus perfecta provincie quod visum fuerit judicando decreverit.

XXXIX. Ut bis in anno concilia celebrentur.

In Canonibus Apostolorum, tit. 38. Bis in anno episcoporum concilia celebrentur, ut inter se invicem dogmata pietatis explorent, et emergentes ecclesiasticas contentiones moveant: semel quidem quarta septimana Pentecostes; secundo vero duodecimo die mensis Hyperberethæi, id est, juxta Romanos a tertio Idus Octobris.

Concil. Nicæno, tit. 5. Bene placuit annis singulis per unamquamque provinciam bis in anno concilia celebrari, ut communiter omnibus simul episcopis congregatis provincie discutiantur hujusmodi quæstiones, et sic qui suo peccaverunt evidenter episcopo, excommunicati rationabiliter ab omnibus æsti-

mentur, usquequo vel in communi, vel episcopo placeat humaniorem pro talibus ferre sententiam. Concilia vero celebrentur, unum quidem ante quadragesimam Paschæ, ut omni dissensione sublata munus offeratur Deo^b purissime; secundum vero circa tempus autumnii.

Concil. Antiocheno, tit. 20. Propter ecclesiasticas utilitates et absolutiones earum rerum quæ dubitationem controversiamque recipiunt, optime placuit ut per singulas quasque provincias bis in anno episcoporum concilia celebrentur, semel quidem post tertiam septimanam festi Paschalis, ita ut quarta septimana Pentecostes conveniat synodus, metropolitano provinciales episcopos admovente, secunda vero synodus fiat Idibus Octobris, id est, quinto decimo die mensis Octobris, quem Hyperberethæum Græci cognominant. In ipsis autem conciliis adsint presbyteri et diaconi, et omnes qui se lesos existimant, et^c synodo experiantur; nullis vero liceat apud se celebrare concilia, præter eos quibus^d metropolitana jura videntur esse commissa.

Concil. Chalcedonens., tit. 19. Pervenit ad aures nostras quod in provinciis statuta episcoporum concilia minime celebrentur, et ex hoc plurima negligantur ecclesiasticarum causarum, quæ correctione indigeant. Degrevit itaque sancta synodus, secundum canonem Patrum, bis in anno episcopos in idipsum, in unaquaque provincia, convenire, quo metropolitanus antistes probaverit, et corrigere singula, si qua fortassis emergerint. Quicumque vero non advenerint episcopi, resident autem in suis civitatibus, et hoc dum in sua incolumitate consistunt, omnique inexcusabili et necessaria occupatione probantur liberi, fraterno corripiantur affectu.

Ex decret. papæ Leon., tit. 57. De conciliis autem episcopalibus non aliud indicimus, quam sancti Patres salubriter ordinarunt, ut scilicet bini conventus per annos singulos, habeantur, in quibus de omnibus querelis quæ inter diversos Ecclesiæ ordines nasci assolent judicetur, ac si forte inter ipsos qui præsumt de majoribus, quod absit, peccatis causa nascitur, quæ provinciali nequeat examine definiri, fraternitatem tuam de totius negotii qualitate metropolitanus curabit instruere, ut si coram positis partibus, nec tuo res fuerit sopita iudicio, ad nostram cognitionem, quod id quid illud est, transferatur. *Item alibi, tituli. 41.*

Ut non amplius a statuto concilii tempore quam dies quindecim remorentur episcopi.

Et si inter eos de negotio fuerit oborta contentio, cuncta Romano pontifici sub gestorum insinuatione pandantur, ut ab eo quod Deo placuerit ordinetur.

XL. Ut curam rerum ecclesiasticarum tantum episcopus habeat.

In Canonibus Apostolorum, tit. 39. Omnium ne-

^a Dionys. Exig., iv Idus.

^b Dionysius Exig., purissimum.

^c Dionys. Exig., synodi experiantur examen.

^d Metropolitanis, Dionys. Exig.

gotorum ecclesiasticorum curam episcopus habeat, et ea, velut Deo contemplante, dispenset, nec ei liceat ex his aliquid omnino contingere, aut parentibus propriis quæ Dei sunt condonare : quod si pauperes sunt, tanquam pauperibus subministret, nec eorum occasione ecclesiæ negotia deprædantur.

Concil. Antioch., tit. 24. Quæ sunt ecclesiæ sub omni sollicitudine, et conscientia bona et fide quæ in Deum est, qui cuncta considerat judicatque, servantur; quæ etiam dispensanda sunt iudicio, et potestate pontificis, cui commissus est populus, et animæ quæ intra ecclesiam congregantur. Manifesta vero sint quæ pertinere videntur ecclesiæ, cum notitia presbyterorum et diaconorum qui circa ipsam sunt, ita ut agnoscant, nec ignorent quæ sunt ecclesiæ propria, nec eos aliquid lateat. Ut si contigerit episcopum migrare de sæculo certis existentibus rebus quæ sunt ecclesiæ, nec ipsæ collapsæ depereant, nec quæ propria probantur episcopi sub occasione rerum pervadantur ecclesiæ. Justum namque et acceptum est curam Deo et hominibus, ut sua episcopus quibus voluerit derelinquat, et quæ ecclesiæ sunt eidem conserventur ecclesiæ, ut nec ecclesia aliquid patiatur incommodi, nec episcopus sub occasione proscribatur ecclesiæ, et in causas incidant qui ad eum pertinent, et ipse post obitum maledictionibus ingravetur.

XLI. De dignitate pontificis, et quod rerum suarum habeat potestatem.

In Canonibus Apostolorum, tit. 40. Presbyteri vel diaconi præter episcopum nihil agere pertinent; nam Domini populus ipsi commissus est, et pro animabus eorum hic redditurus est rationem. Sint autem manifestæ res propriæ episcopi, si tamen habeat proprias, et manifestæ dominicæ, ut potestas habeat de propriis moriens episcopus, sicut voluerit, et quibus voluerit, derelinquere, nec sub occasione ecclesiasticarum rerum, quæ episcopi esse probantur interdicant; fortassis enim aut uxorem habet, aut filios, aut propinquos, aut servos. Et justum est hoc apud Deum et homines, ut nec ecclesia detrimentum patiatur ignorantie rerum pontificis, nec episcopus, vel ejus propinqui, sub obtentu ecclesiæ proscribantur, et in causas incidant qui ad eum pertinent, morsque ejus injuriis malæ famæ subiaceat.

XLII. Quod episcopus ecclesiasticarum rerum, pro dispensatione pauperum, habeat potestatem.

In Canonibus Apostolorum, tit. 41. Præcipimus ut in potestate sua episcopus ecclesiæ res habeat; si enim animæ hominum pretiosæ illis sunt creditæ, multo magis oportet eum curam pecuniarum gerere; ita ut potestate ejus indigentibus omnia dispensentur per presbyteros et diaconos, et cum timore omnique sollicitudine ministrentur. Ex his autem qui indiget ad suas necessitates, et ad peregrinorum fratrum usus ipse percipiat, ut nihil eis possit omnino

A deesse: lex enim Dei præcipit ut qui altari deserviunt de altari pascantur, quia nec miles stipendiis propriis contra hostes arma sustulit.

Concil. Antioch., tit. 25. Episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestatem ad dispensandum erga omnes qui indigent cum summa reverentia et timore Dei: participet autem et ipse quibus indiget, si tamen indiget, tam suis quam fratrum qui ab eo suscipiuntur necessariis usibus profuturis; ita ut in nullo, qualibet occasione, fraudentur, juxta sanctum Apostolum sic dicentem: Habentes victum et tegumentum, his contenti sumus. Quod si contentus istis minime fuerit, convertat autem res ecclesiæ in suos usus domesticos, et ejus commoda, vel agrorum fructus, non cum presbyterorum conscientia diaconorumque, pertractet, sed horum potestatem domesticis suis, aut propinquis, aut fratribus filiisque, committat, ut per hujusmodi personas occulte cæteræ lædantur ecclesiæ, synodo provincie pœnas iste persolvat. Si autem et aliter accusetur episcopus, aut presbyteri qui cum ipso sunt, quod ea quæ pertinent ad ecclesiam, vel ex agris, vel ex alia qualibet ecclesiastica facultate sibi inest usurpent, ita ut ex hoc affligantur quidem pauperes, criminationi vero et blasphemis tam sermo prædicationis quam hi qui dispensant taliter exponantur, et hos oportet corrigi, sancta synodo id quod condecet approbante.

Ut quatuor tam de redditibus quam de oblationibus fidei in fiant portiones, et una sit episcopi, alia clericorum, tertia pauperum, quarta vero fabricarum ecclesiarum.

Ex decretis papæ Gelas., tit. 27. Quatuor autem tam de redditu quam de oblatione fidelium, prout cujuslibet ecclesiæ facultas admittit (sicut dudum rationabiliter est decretum), convenit fieri portiones, quarum sit una pontificis, altera clericorum, pauperum tertia, quarta fabricis applicanda. De quibus sicut sacerdotis intererit integram ministris ecclesiæ memoratam dependere quantitatem, sic clerus ultra delegatam sibi summam nihil insolenter noverit expetendum. Ea vero quæ ecclesiasticis ædificiis attributa sunt, huic operi veraciter prærogata, locorum doceat instauratio manifesta sanctorum, quia nefas est si, sacris ædibus destitutis, in lucrum suum

D præsul impendia his designata convertat: ipsam vililominus ascriptam pauperibus portionem, quamvis divinis rationibus se dispensasse monstraturus esse videatur, tamen juxta quod scriptum est, ut rideant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui est in cælis (Matth. iv), oportet etiam præsentis justificationis prædicari, et bonæ famæ præconis non taceri.

XLIII. Quod episcopus, presbyter, et diaconus, aleator et ebriosus esse non debeat. Similiter et clerici et laici, si permanserint in alea, communione priventur.

In Canonibus Apostolorum, tit. 42 et 43. Episcopus

presbyter, aut diaconus, alæ atque ebrietati deserviens, aut desinat, aut certe damnetur. Subdiaconus, aut lector, aut cantor, similia faciens, aut desinat, aut communione privetur: similiter etiam laicus.

XLIV. *Quod episcopus, presbyter, aut diaconus, non debeat usuras accipere.*

In Canonibus Apostolorum, tit. 44. Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, usuras a debitoribus exigens, aut desinat, aut certe damnetur.

Concil. Nicæno, tit. 17. Quoniam multi sub regula constituti avaritiam, et turpia lucra sectantur, oblique divinx Scripturæ dicentis: *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram* (Psal. xiv), mutuum dantes centesimas exigunt, juste censuit sancta et magna synodus ut si quis inventus fuerit post hanc definitionem usuras accipiens, aut ex adinventione aliqua, vel quolibet modo negotium transigens, aut hemiola, id est, sescupla exigens, vel aliquid tale prorsus excogitans turpis lucri gratia, deiciatur a clero, et alienus existat a regula.

Conc. Laodicensi, tit. 5. Quod non oporteat sacerdotes et clericos fenerantes usuras, vel quæ dicuntur sescupla, id est, summam capitis et dimidium summæ percipere.

Ex decretis papæ Leonis, tit. 3 et 4. Nec hoc quoque prætereundum esse duximus, quosdam lucri turpis cupiditate captos usurariam exercere pecuniam, et senore velle ditescere: quod non dicam in eos qui sunt in clericali officio constituti, sed et in laicos cadere, qui Christianos se dici cupiunt, condolemus, quod vindicari acrius in eos qui fuerunt confutati, decernimus, ut omnis peccandi opportunitas adimatur. Illud etiam duximus præmonendum, ut sicut non suo, ita non alieno nomine, aliquis clericorum exercere fenus attentet; indecens enim est crimen summi commodis alienis impendere. Fenus autem hoc solum aspicere et exercere debemus, ut quod hic misericorditer tribuimus, ab eo Domino qui multipliciter et in perpetuum mansura retribuet recipere valeamus.

Ex decretis papæ Gelasii, tit. 15. Consequens fuit ut illa quoque quæ de Piceni partibus nuper ad nos missa relatio nuntiavit, non prætereunda putaremus; id est plurimos clericorum negotiationibus inbonestis et lucris turpibus imminere, nullo pudore cernentes evangelicam lectionem, quia ipse Dominus negotiatores e templo verberatos flagellis asseritur expulisse. Nec Apostoli verba recolentes, quibus ait: *Nemo militans Deo obligat se negotiis sæcularibus* (1^a Tim. ii). Psalmistam quoque David surda dissimulantes aure cantantem: *Quoniam non cognovi negotiationes, introibo in potentias Domini* (Ps. l. lxx): proinde huiusmodi, aut ab indignis posthac quæstibusnaverint abstinendum, et ab omnibus quibuslibet negotiationis ingeniis cupiditateque cessandum, aut in quocunque gradu sint positi, mox a clericalibus officiis abstinere cogantur, quoniam domus Dei domus orationis, et esse debet et dici, ne officina negotiationis et spelunca potius sit latronum.

A XLV. *Quod non debeat episcopus, presbyter, aut diaconus, cum hæreticis orare.*

In Canonibus Apostolorum, tit. 45. Episcopus, presbyter, et diaconus, qui cum hæreticis oraverit, tantummodo communione privetur. Si vero tanquam clericos hortatus eos fuerit agere, vel orare, damnetur.

XLVI. *Quod non liceat catholicis ad hæreticorum speluncas causa orationis accedere.*

Concil. Laodicensi, tit. 9. Quod non permittantur ecclesiastici ad hæreticorum cœmeteria, vel ad ea quæ ab eis appellantur martyria, orationis causa, vel sanitatis, accedere, sed huiusmodi, si fideles fuerint, certo tempore communione privari; pœnitentes autem et confitentes se deliquisse convenit suscipi.

B XLVII. *Quod non oporteat catholicos cum hæreticis nuptiarum sædera copulare.*

Concil. Laodicen., tit. 40 et 51. Quod non oporteat indifferenter ecclesiasticos sædere nuptiarum hæreticis suos filios filiasque conjungere.

Item quod non oporteat cum hæreticis universis nuptiarum sædera celebrare, nec eis filios dare, vel filias, sed magis accipere, si tamen Christianos se fieri promittant.

Concil. Chalcedon., tit. 14. Quoniam in quibusdam provinciis concessum est lectoribus et psalmistis uxores ducere, statuit sancta synodus non licere cuiquam ex his accipere sectæ alterius uxorem. Qui vero ex huiusmodi conjugio jam filios susceperunt, si quidem præventi sunt, ut ex se genitos apud hæreticos baptizarent, offerre eos Ecclesiæ catholice communioni convenit, non baptizatos autem non posse apud hæreticos ulterius baptizari. Sed neque copulari debet nuptura hæretico, Judæo, vel pagano, nisi forte promittat ad orthodoxam fidem se personam orthodoxe copulandam transferre. Si quis autem hanc definitionem sanctæ synodi transgressus fuerit, correctioni canonice subiacet.

Concil. Carthag., tit. 21. Item placuit ut filii clericorum gentilibus vel hæreticis in matrimonio non jungantur.

XLVIII. *Quod non oporteat ab hæreticis eulogias accipere.*

D XLIX. *Concil. Laodicensi., tit. 32.* Quod non oporteat ab hæreticis eulogias accipere, quæ sunt maledictiones potius quam benedictiones.

XLIX. *Quod non debeant hæreticorum baptismata comprobari.*

In Canonibus Apostolorum, tit. 46. Episcopum aut presbyterum hæreticorum suscipientem baptismata damnari præcipimus. Quæ enim conventio Christi ad Belial, vel quæ pars fidei cum infidèle?

L. Quid Ecclesiæ baptismate baptizatus denuo baptizari non debeat, et non ita baptizatus debeat baptizari.

In Canonibus Apostolorum, tit. 47. Episcopus, aut presbyter, si eum qui secundum veritatem habuerit baptismum denuo baptizaverit, aut pollu-

tum ab impiis, * et non recte baptizatum, non A baptizaverit, deponatur, tanquam deridens crucem et mortem Domini, nec sacerdotes a falsis sacerdotibus jure discernens.

LI. *Quod in nomine Trinitatis debeat baptizari.*

In Canonibus Apostolorum, tit. 49. Si quis episcopus, aut presbyter, juxta præceptum Domini, non baptizaverit in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, sed in tribus sine initio principiis, aut in tribus filiis, aut in tribus paræletis, abjiciatur.

LII. *Quod non debeat una mersio in baptismo, quasi in morte Domini, provenire.*

In Canonibus Apostolorum, tit. 53. Si quis episcopus, aut presbyter, non trinam mersionem unius mysterii celebret, sed semel mergat in baptismo, B quod dari videtur in Domini morte, deponatur: non enim dixit nobis Dominus: In morte mea baptizate, sed: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

LIII. *De Arrianis non rebaptizandis.*

Et decretis papæ Siricii, tit. 4. Prima itaque paginæ hujus fronte signasti baptizatos ab impiis Arrianis plurimos ad fidem catholicam festinare, et quosdam de fratribus nostris eosdem denuo baptizare velle, quod non licet, cum hoc fieri et Apostolus vetet, et canones contradicant, et post cassatum Ariminense concilium missa ad provincias a venerandæ memoriæ prædecessore meo Liberio generalia decreta prohibeant; quos nos cum Novatianis, aliisque hæreticis, sicut est in synodo constitutum, per invocationem solam septiformis Spiritus, episcopalis manus impositione catholicorum conventui sociamus: quod etiam totus Oriens Occidentisque custodit, a quo tramite vos quoque posthac minime convenit deviare, si non vultis a nostro collegio synodali sententia separari.

Ex decr. papæ Innoc. tit. 47. Arianos præterea cæterasque ejusdem modi pestes, quia eorum laicos conversos ad Dominum sub imagine pœnitentiæ, ac sancti Spiritus sanctificatione, per manus impositionem suscipimus, non videtur clericos eorum cum sacerdotiis, aut ministeriis ejuspiam, suscipere dignitate, quoniam quibus solum baptismum ratum esse permittimus, quod utique in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti perficitur, non sanctum Spiritum cosbabere ex illo baptismo aliisque mysteriis arbitramur, quoniam cum a catholica fide eorum auctores desciscerent perfectionem Spiritus, quam acceperant, amiserunt, nec dare ejus plenitudinem possunt, quæ maxime in ordinationibus operatur, quam per impietatis sue perfidiam potius quam fidem dixerim perdiderunt. Qui enim fieri potest ut eorum profanos sacerdotes dignos Christi honoribus arbitremur, quorum laicos imperfectos, ut dixi, ad sancti Spiritus perci-

piendam gratiam, cum pœnitentiæ imagine recipiamus? Gravitas itaque tua hæc ad notitiam copiscoporum, vel per synodum, si potest, vel per harum recitationem faciat pervenire, ut quæ ipse tam necessario percontatus es, et nos elimare, respondimus, communi omnium consensu studioque serventur.

LIV. *De his qui dicuntur Cathari, id est, mundi.*

Concil. Nicæno, tit. 8. De his qui se cognominant Catharos, id est, mundos, si aliquando venerint ad Ecclesiam catholicam, placuit sancto et magno concilio ut, impositionem manus accipientes, sic in clero permaneant. Hæc autem præ omnibus eos scriptis convenit profiteri quod catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ dogmata suscipiant et sequantur, id est, et bigamis se communicare, et his qui in persecutione prolapsi sunt, erga quos et spatia constituta sunt, et tempora definita, ut ita Ecclesiæ catholicæ et apostolicæ placita sequantur in omnibus. Ubique vero, sive in civitatibus ipsi soli reperti fuerint ordinati, qui inveniuntur in clero, in eodem habitu perseverent: ubi autem catholicæ Ecclesiæ episcopo, vel presbytero, constituto quidam ex illis adveniunt, certum est quod episcopus ecclesiæ habebit episcopi dignitatem. Is autem qui nominatur apud eos episcopus, honorem presbyterii possidebit, nisi forte placuerit episcopo nominis eum honore censeri. Si vero hoc ei minime placuerit, providebit ei, aut chorepiscopus, aut presbyterii, locum, ut in clero prorsus C esse videatur, nec in una civitate duo episcopi probentur existere.

LV. *De his qui a Paulo Samosateno ad Ecclesiam veniunt.*

Concil. Nicæno, tit. 19. De Paulianistis ad Ecclesiam catholicam confugientibus definitio prolata est, ut baptizentur omnimodis. Si qui autem de his præterito tempore in clero fuerint, si quidem immaculati, et irreprehensibiles apparuerint, baptizati ordinentur ab episcopo Ecclesiæ catholicæ: quod si discussio incongruos invenerit, abjici tales conveniet. Similiter autem et de diaconissis, et omnino de his qui sub regula versantur, hæc forma servabitur. Meminimus autem de diaconissis quæ in eodem habitu esse probantur, quod non habeant D manus impositionem, et ideo modis omnibus eas inter laicos deputari.

LVI. *De aliis hæreticis qui ad Ecclesiam veniunt.*

Concil. Laodicensi, tit. 7. De his qui ab hæreticis convertuntur, id est, Novatianis, aut Photinianis, aut Tessaressedeceatis, sive baptizati sint illi, seu catechumeni, non autem suscipiantur quam omnes hæreses anathematizent, et præcipue illam qua detinebantur; et tunc demum ii qui apud eos dicebantur fideles, nostræ doceantur fidei symbolum, et uncti sancto chrismate, sic mysteriis communicent sacrosanctis.

* Hæc verba non sunt apud Dionys. Et g.

LVII. De his qui veniunt ab hæresi Cataphrygarum.

Concil. Laodic. nsi., tit. 8. De his qui convertuntur ab hæresi quæ dicitur Cataphrygarum, etsi in clero qui apud eos esse creditur fuerint, etsi maxime nominentur, hos sub omni diligentia ab episcopis Ecclesiæ vel presbyteris instrui et baptizari conveniet.

LVIII. De his qui veniunt a Novatianis, et Montensibus.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 15. Ut venientes a Novatianis, vel Montensibus, per manus tantum impositionem suscipiantur, quia quamvis ab hæreticis, tamen in Christi nomine baptizati sunt, præter eos qui forte a nobis ad illos transeunt: rebaptizati sunt; si reip'scentes, et ruinas suas cogitantes, redire maluerint, sub longa poenitentiae satisfactione admittendi sunt.

LIX. De Bonosianis hæreticis, quod Judæis sunt comparandi, et de suscipiendis clericis, quos idem Bonosus antequam damnaretur ordinavit.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 49. Innocentius Laurentio episcopo Seniensi. Diu mirati sumus dilectionis tuæ litteris lectis hæreticos Phutini venena sectantes in territorio dilectionis tuæ non solum esse, sed et publice sibi conventicula, in aliquorum possessionibus præparare, cum de toto pene orbe nusquam tam multi quam ad vos deligerint habitare. Quorum doctrinæ nefariæ auctor Marcus dudum de urbe pulsus temeritatis tantæ est ductus audacia, ut primum sibi inter eos vindicet locum. Sed ne ulterius debacchandi habeant facultatem, et animas sinoplicium ac rusticorum secum in gehennam cui destinati sunt trahant, acutum est adversus eos a defensoribus Ecclesiæ nostræ; quod eos possint expellere, ut qui Christum Deum ex Patris substantia ante sæcula negant genitum, cum Judæis qui ejus deitatem negaverunt, et nunc usque negant, participium habent damnationis. Tuum est, frater charissime, quæ præcepta sunt non segnius agere, ne plebem tibi commissam dissimulatione perdas, et incipias Deo de perditis reddere rationem.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 50. Item Innocentius Martino episcopo Narsitano. Superiori tempore, si tamen recte recorder, meminimus, tam ad dilectionem tuam quam ad fratres et coepiscopos nostros Rufum, Eusebium, et cæteros ejusdem modi litteras de clericis Narsensibus transmississe, his videlicet qui se ante damnationem Bonosi assererent ad eodem tam presbyteros quam diaconos ordinatos, ut si relicto atque damnato ejus errore vellent Ecclesiæ copulari, libenter recipereotur, ne forte qui essent digni recuperandæ salutis in eodem deperirent. Verum nunc in Ravennati urbe mihi constituto, propter Romani populi necessitates creberrimas, Germanus qui se asserit esse presbyterum, atque Lupentius qui se diaconum dicit, multorum talium quasi legatione suscepta, prece fusa, dolores proprios exprimere gestiverunt, asserentes siquidem ecclesias in dilectionis tuæ constitutas parochiis retine-

re, sed tuam communionem non potuisse mereri, ea videlicet ratione qua Rusticus qui laici nomine iterata ordinatione presbyterium suscepisset. Et non levi impedimento fit, dum aut illi dolent hujusmodi hominem in ecclesia retineri, aut ille sic peccare debere in alios arbitretur, [F., quemadmodum] qui in se agnoscit esse peccatum. Et quamvis de eadem re plenius litteræ meæ contineant, quas superius memoravi, tamen etiam nunc admonendam duximus fraternitatem tuam, ut si vere conat aliquos ante damnationem Bonosi ab eodem ordinatos, postea voluisse, vel nunc velle reverti, eos recipiendos esse censemus, maxime cum memorati asserant se in tantum anteriori tempore ordinatos, ut sanctæ recordationis virum Cornelium episcopum Sirmiensem urbis, necnon et fratrem nostrum Neetan, aliosque nonnullos fuisse presentes, cum honoribus, quos se habere commemorant, augerentur. Unde, frater charissime, si eorum assertio fidem recepit veri, suscipiendos esse ambigere non debes, quos tandiu ecclesias sibi creditas passus es retinere.

LX. Quod non admittantur ad clerum ab hæreticis ordinati.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 53. Ventum est ad tertiam quæstionem, quæ pro sui difficultate longiorem exigit disputationem, cum nos dicamus ab hæreticis ordinatos vulneratum per illam manus impositionem habere caput. Ubi vulnus infixum est, medicina est adhibenda, qua possit recipere sanitatem: quæ sanitas, post vulnus secuta, sine cicatrice esse non poterit: atque ubi poenitentiae remedium necessarium est, illic ordinationis honor locum habere non possit, nam si, ut legitur, quod tetigerit immundus immundum erit, quomodo ei tribuetur quod munditia ac puritas consuevit accipere? sed contra asseritur, eum qui honorem amisit, honorem dare non posse, nec illum aliquid accepisse, quia nihil in dante erat quod ille posset accipere, acquiescimus, et verum est certe, quia quod non habuit dare non potuit. Damnatum utique quam habuit per pravam manus impositionem dedit, et qui princeps factus est damnationis, quomodo debeat honorem accipere, invenire non possumus. Sed dicitur vera ac justa legitimi sacerdotis benedictio auferre omne vitium quod a vitioso fuerat injectum.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 54. Ergo si ita est, applicentur ad ordinationem sacrilegi, adulteri, atque omnium criminum rei, quia per benedictionem ordinationis crimina, vel vitia, putant auferri. Nullus sit poenitentiae locus, quia id potest præstare ordinatio quod longa satisfactio præstare consuevit; sed nostræ lex est Ecclesiæ venientibus ab hæreticis, qui tamen illie baptizati sunt, per manus impositionem laicam tantum tribuere communionem, nec ex his aliquem in clericatus honorem vel exiguum subrogare.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 55. At vero ii qui a Catholica ad hæresim transierunt, quos non aliter

oportet, nisi per poenitentiam suscipi, apud vos non solum poenitentiam non agunt, verum etiam honore cumulantur, sed Anysii quondam fratris nostri, aliorumque sacerdotum summa deliberatio hæc fuit, ut quos Bonosus ordinaverat ne eum eodem remanerent, ac fieret non mediocriter scandalum, ordinati reciperentur; vicimus, ut opinor, ambigua. Jam ergo quod pro remedio hac necessitate temporis statutum est, constat, primitus non fuisse, ac fuisse regulas veteres quas ab apostolis aut apostolicis viris traditas, Ecclesia Romana custodit, custodiendasque mandat his qui eam audire consueverunt, sed necessitas temporis id fieri magnopere postulabat. Ergo quod necessitas pro remedio reperit, cessante necessitate debet utique cessare pariter quod urgebat, quia alius est ordo legitimus, alia usurpatio, quam ad præsens fieri tempus impellit. Sed canones apud Nicæam constituti de Novatianis fieri permiserunt: prius ille canon a Patribus institutus ponendus est, ut possimus advertere, vel quid, vel qualiter ab eisdem sensum sit, vel præceptum. De his, inquit, qui nominant se ipsos Catharos, id est, mundos, et aliquando veniunt ad catholicam Ecclesiam, placuit sanctæ magnæ synodo, ut accepta manus impositione sic maneant in clero. Possumus vero dicere de solis hoc Novatianis esse præceptum, nec ad aliarum hæresum clericos pertinere; nam si utique de omnibus ita definirent, addidissent a Novatianis, aliisque hæreticis revertentes debere in suum ordinem recipi. Quod si ita esset, etiam illud maxime, quod de Paulianistis dictum est, poterit confirmare, a quibus venientes etiam baptizari præcipiunt. Nunquidnam cum de Paulianistis jubent, omnes qui ab hæreticis revertuntur erunt hoc exemplo baptizandi? quod cum nullus audeat facere, de ipsis tantum esse præceptum ratio demonstrat. Denique baptizatos rite ab evangelista Philippo Petrus, et Joannes sola manus impositione consummant, illos vero quos apostolus Paulus Joannis baptismo baptizatos reperit, interrogavitque an Spiritum sanctum suscepissent, fatentibus se illud ne quidem nomen audisse, jussit eos baptizari. Videtis ergo rite baptizatos illo dono iterari non posse, et aliter sola aqua lotos baptizari, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, necessarium pervideri. Ita et de Novatianis tantum jussum esse lucida manifestatione perlegitur, quod ideo distinctum esse ipsis duabus hæresibus ratio manifesta declarat, quia Paulianistæ, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, minime baptizant, nec apud iustos de unitate potestatis divinæ, hoc est, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, quæstio aliquando commota est, et ideo de omnibus segregatis, hæc sola lecta est, cui istud crederent concedendum, quia nihil in Patris, et Filii, et Spiritus sancti, sacramento peccarent. Si quis vero de Catholica ad hæresim transiens, aut fidelis ad apostasiam revertens et resipiscens redire voluerit, nunquid eadem ratione poterit et clerum committi: quorum commissum non nisi longa poenitentia poterit abolere; nec post poenitentiam

A clericum fieri ipsi canones sua auctoritate permittunt. Unde constat qui de Catholica ad Bonosum transierunt damnatum, atque se passi sunt vel cupierunt ab eodem ordinari, non oportuisse ordinationis ecclesiasticæ suscipere dignitatem, qui, commune omnium ecclesiarum iudicium deserentes, suam peculiariter in Bonoso vanitatem sequendam esse duxerunt. Sed multos constat vim passos, atque invitos attractos, repugnantesque ab eodem ordinatos. Dicat mihi, volo, quisquis hoc credit, si non post ordinationem Bonosi interfuit, cum conficeret sacramenta, si communioni ejus non est participatus, si statim discedentibus de ejus pessimo conciliabulo ad Ecclesiam rediit, iste talis potest habere colorem aliquem excusationis. Ceterum qui post annum aut mensem ad Ecclesiam redierunt, intelligimus eos qui in Catholica noverunt se propter vitia sua non posse suscipere ordinationem: idcirco ad illum perrexisse, quia passim sine ulla discussione ordinationes illicitas faciebat, credentes se posse per istam institutionem locum in Ecclesia catholica reperire, de quo ante desperaverant. Nunc illud quod superest interrogo, qui post mensem aut amplius rediit, cum se presbyterum a Bonoso conficeret ordinatum, si non sacramenta confecit, si non populis distribuit, si non missas secundum consuetudinem complevit, quid de his censeatis, quæso, promatis apertius? Ad summam certe qui nihil a Bonoso acceperunt rei sunt usurpatæ dignitatis, qui conficiendorum sacramentorum sibi vindicaverunt aut non vindicaverunt auctoritatem, atque id se putaverunt esse quod his nulla fuerat regulari ratione concessum.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 56. Pervidet ergo dilectio vestra haecenus talia transisse, et advertite quod ut dicitis necessitas imperavit, in pace jam ecclesias constitutas non posse præsumere; sed, ut sæpe accidit, quoties a populis aut a turba peccatur, quia in omnes propter multitudinem non potest vindicari, inultum solet transire. Priora ergo dimittenda dico Dei iudicio, de reliquo maxima sollicitudine præcavendum.

Ejusdem tit. 57. Veniam nunc ad maximum quasi quoddam thema Photinum, et quod mihi anxium est ac difficillimum, majorum meorum revolvam sententias. Fuerat de illo quoque pacto, ut etiam ipsi commemoravistis, aliquid utique gravius constitutum, verum quoniam id per rumorem factum, ut asseritis, subreptum huic sedi et elicium per insidias demonstratis, quia res ad salutem rediit: veniam nos hanc in tantum vobis annitentibus, post condemnationem, more apostolico subrogamus, tantisque vestris assertionibus, vobisque tam bonis, tam charis non dare consensum, omnibus duris rebus durius arbitratur. Pro vestra ergo approbatione, fratres charissimi, sententia ac postulatione episcopum Photinum habetote licitum ita constitutur, ut deprecemini, et nostram in melius conversam sententiam, labore vel testimonio vestro compotes voti suscipite. Atque Eustathium a me sæpissime comprobatum nolite ex-

spectare, ut diaconii gratia expoliatur: sollicitos enim vos pro salute libenter audio contra caput, etiam si faciendum est, non libenter admitto; cui manum porrigitis vobiscum porrigo, cui porrigo mecum porrigite; hæc enim ad Corinthios apostolica est declarata benignitas, ut in uno spiritu ductam ac redactam sententiam boni semper indifferenter sequantur. Nam, fateor, hæc me primum res bene habet erga Eustathium diaconum, quod nec contra fidem quidquam locutus sit, nec loquentem admiserit, nec ad mortem crimen aliquod commisisse, vel jactatum unquam, vel fictum [*Fortè add. de eo*] recognoverim. Et qui in his salvus est, si quo pacto conversationes amabiles non habet, habendus est ut minus pro tempore dilectus, non ut inimicus existimatus diabolo in perpetuum mancipandus. Cognosco illum inter illas similitudines ac turbines contra multorum studia, non dico qualia, diversa sensisse, et cum hinc res calamitatesque ipsæ emendatæ sint, adhuc Dizoniani et Cyriaci subdiaconorum non potuisse apud vos emendationem reviviscere. Compescite, queso, ab illo prædatisque, quorumcunque videtis animos, ac non justas amulationes, ut ipse apud nos integer, apud vos cum suis reparatus mereatur pacem, non fietam pervidens charitatem. Omnibus igitur vobis ac singulationi occurrat charitas, et vinculis quæ nullis modis a Christo solvantur vobiscum pariter in perpetuum connexa letetur in Domino.

LXI. Quod omnis cujuslibet ordinis clericus, qui Catholicam deserens hæreticæ se communioni miscuerit, si ad Ecclesiam reversus fuerit, in eo gradu quo fuerat sine promotione permaneat.

Ex decretis papæ Leonis, tit. 14. Leo episcopus urbis Romæ Januario episcopo Aquileiensi. Lectis fraternitatis tuæ litteris, vigorem fidei tuæ quem olim noveramus, agnovimus: congratulantes tibi quod ad custodiam gregis Christi pastorem curam vigilanter exsequeris, ne lupi qui sub specie ovium subintrarunt bestiali sevitia simplices quosque dilacerent, et non solum ipsi nulla correptione proficiant, sed etiam ea quæ sunt sana corrumpant. Quod ne viperea possit obtineri fallacia, dilectionem tuam duximus commonendam, insinuantes ad animæ periculum pertinere, si quisquam de his qui a nobis in hæreticorum atque schismaticorum sectam delapsus, et se utæunque hæreticæ communionis contagione macularit, respiciens, in communionem catholicam, sine professione legitimæ satisfactionis habeatur. Saluberrimum enim et spiritualis medicinæ utilitate plenissimum est, ut sive presbyteri, sive diaconi, vel subdiaconi, aut cujuslibet ordinationis clerici qui se correctos videri volunt, atque ad catholicam fidem, quam jam pridem amiserant, rursus redire ambiunt; prius errores suos, et ipsos auctores erroris damnati a se sine ambiguitate fateantur, ut sensibus pravis etiam percemptis nulla sperandi supersit occasio, nec ulla membrum talium possit societate violari, cum per omnia illis professio propria coperit obviare. Circa quos etiam illam canonum constitutionem

A præcipimus custodiri, ut in magno habeant beneficio, si, adempta sibi omni spe promotionis, in quo inveniuntur ordine stabilitate perpetua maneant, si tamen iterata functione non fuerint maculati. Non levem apud Dominum noxam incurrit, qui de talibus ad sacros promovendos ordines judicavit, quod si cum grandi examinatione promotio conceditur inculpatis, multo magis non debet licere suspectis. Proinde dilectio tua, cujus devotione gaudemus, jungat curam suam dispositionibus nostris, et det operam ut circumspecte ac velociter impleantur quæ ad totius Ecclesiæ incolumitatem laudabiliter suggesta sunt, et salubriter ordinata. Non autem dubitet dilectio tua, nos, si (quod non arbitramur) neglecta fuerint quæ pro custodia canonum et pro fidei integritate decernimus, vehementius commovendos, quia inferiorum ordinum culpe ad nullos magis referendæ sunt quam ad desides negligentesque rectores qui multam sæpe nutriunt pestilentiam, dum necessariam dissimulant adhibere medicinam. Datum in Kalend. Januarii, Alipio et Ardabure consulibus.

LXII. De his quibus dubium est utrum baptismum perceperint, necesse est ut renascantur.

Ex decretis papæ Leonis, tit. 28. Si nulla exstant indicia inter propinquos aut familiares, nulla inter clericos aut vicinos, quibus ii de quibus quæritur baptizati fuisse doceantur, agendum est ut renascantur, ne manifeste pereant, in quibus quod non ostenditur gestum ratio non sinit ut videatur iteratum. Qui autem possunt meminisse quod ad ecclesiam veniebant cum parentibus suis, possunt recordari an quod eorum parentibus dabatur acceperint. Sed si hoc etiam ab ipsa memoria alienum est, conferendum eis videtur quod collatum esse nescitur, quia non temeritas intervenit presumptionis ubi est diligentia pietatis.

Concil. Carthag., tit. 39. Item placuit de infantibus, quoties non inveniuntur certissimi testes qui eos baptizatos esse sine dubitatione testentur, neque ipsi sunt per ætatem de traditis sibi sacramentis idonei respondere, absque ullo scrupulo eos esse baptizandos, ne ista trepidatio eos faciat sacramentorum purgatione privari: hinc enim legati Maurorum fratres nostri consuluerunt, quia multos tales a barbaris redimunt.

LXIII. Quod hi qui se baptizatos agnoscunt, sed in qua fide nesciunt, per manus impositionem suscipiendi sunt.

Ex decretis papæ Leonis, tit. 29. Hi autem de quibus scripsisti, qui non se baptizatos nesciunt, sed cujus fidei fuerint qui eos baptizaverunt se necesse profiterentur, quoniam quolibet modo formam baptismatis acceperunt, baptizandi non sunt, sed per manus impositionem virtutem sancti Spiritus, quam ab hæreticis accipere non potuerunt, catholicis copulandi sunt.

LXIV. De his qui non sponte, sed invitati, ad iterum baptismum compulsi sunt.

Ex decretis papæ Leonis, tit. 47. Hi vero de qui-

bus similiter dilectio tua nos credidit consulendos, A qui ad iterandum baptismum, vel metu coacti, vel errore traducti sunt, et nunc se contra catholicæ fidei sacramentum egisse recognoscunt, ea est custodienda moderatio, qua in societatem nostram, non nisi per poenitentiae remedium, et per impositionem episcopalis manus communionis recipiant unitatem. Tempora poenitudinis, habita moderatione, tuo constituenda iudicio, prout conversorum animos inspexeris esse devotos, pariterque etiam habentes senilis ætatis intuitum, et periculorum quorumque, aut ægritudinum respicientes necessitates. In quibus, si quis ita graviter urgeatur, ut dum adhuc poenitet, de salute ipsius desperetur, oportet ei per sacerdotalem sollicitudinem communionis gratia subveniri.

LXV. Ut hi qui ab hæreticis baptizati sunt, sola sancti Spiritus invocatione firmentur. B

Ex decretis papæ Leonis, tit. 48. Nam hi qui baptismum acceperunt ab hæreticis, cum baptizati antea non fuissent, sola sancti Spiritus invocatione, per impositionem manuum confirmandi sunt, quia forinam tantum baptismi sine sanctificationis virtute sumpserunt. Et hanc regulam, ut scitis, servandam in omnibus Ecclesiis prædicamus, ut lavacrum semel initum nulla iteratione violetur, dicente Apostolo : Unus Deus, una fides, unum baptismum, cuius ablutio nulla iteratione temeranda est, sed, ut diximus, sola sanctificatio Spiritus sancti invocanda, ut quod ab hæreticis nemo accipit, a catholicis sacerdotibus consequatur.

LXVI. De his qui in ægritudine baptizati sunt consequuntur.

Concil. Novacæsariensi, tit. 12. Si quis in ægritudine fuerit baptizatus, ad honorem presbyterii non potest promoveri, quia non ex proposito fides ejus, sed ex necessitate descendit : nisi forte propter sequens studium ejus, et fidem, atque hominum raritatem, talis possit admitti.

Concil. Laodicensi, tit. 47. Quod oporteat eos qui in ægritudine percipiunt baptismum, postquam convalescerint, fidem perdiscere, et scire cujus muneris participes facti sunt.

Concil. Carthag., tit. 12. Ut ægrotantes si pro se respondere non possunt, cum voluntatis eorum testimonium sui periculo proprio dixerint, baptizentur. Et ut scenicis atque histrionibus exterisque hujusmodi personis reconciliatio non negetur.

LXVII. De Christianis qui sabbatizare, vel juxta quemdam modum judaizare nascuntur.

Concil. Laodicensi, tit. 29. Quod non oporteat Christianos judaizare et otiari in Sabbato, sed operari eos in eodem die : præferentes autem in veneratione Dominicum diem, si vacare voluerint, ut Christiani, hoc faciant. Quod si reperti fuerint judaizare, anathema sint a Christo.

LXVIII. De schismaticis.

Concil. Laodicensi, tit. 33. Quod non oporteat cum hæreticis aut schismaticis pariter orare.

LXIX. De martyribus hæreticorum.

Concil. Laodicensi, tit. 34. Quod omnes Christianos non oporteat deserere martyres Christi, et ire ad pseudomartyres, id est, hæreticorum, et quos ipsos constat hæreticos exstitisse ; hi namque sunt alienati a Deo. Sint igitur anathema qui ad tales accesserint.

Concil. Carthag., tit. 50. Item placuit ut altaria quæ passim per agros et per vias, tanquam memorie martyrum constituuntur, in quibus nullum corpus, aut reliquæ martyrum conditæ probantur, ab episcopis qui locis eisdem præsunt, si fieri potest, evertantur : si autem hoc per tumultus populares non sinitur, tamen plebes admoneantur ne illa loca frequentent, ut qui recte sapiant, nulla ibi superstitione devincti teneantur, et omnino nulla memoria martyrum probabiliter acceptetur, nisi ubi corpus aut aliquæ reliquæ sunt, aut origo alienjus habitationis, vel possessionis, vel passionis fidelissima origine traditur : nam quæ, per somnia, et per manes, quasi revelationes quorumlibet hominum, ubicunque constituuntur altaria, omnimodo reprobentur.

LXX. De his qui ab hæreticis, vel Judæis festivitatibus eorum donum suscipiunt.

Concil. Laodicensi, tit. 37. Quod non oporteat a Judæis vel hæreticis ea quæ mittuntur munera festiva suscipere, nec cum eis festa celebrare.

LXXI. De Christianis qui Judæorum azyma comederunt.

Concil. Laodicensi, tit. 38. Quod non oporteat azyma a Judæis accipere, et communicare impietatibus eorum.

LXXII. De Christianis celebrantibus festa gentilium.

Concil. Laodicensi, tit. 39. Quod non oporteat cum gentilibus festa celebrare, et communicare pravitatibus eorum qui sine Deo sunt.

LXXIII. De hæreticis intrantibus in ecclesiam, vel basilicas martyrum.

Concil. Laodic., tit. 6. Quod hæretici non permittendi sint ingredi in domum Dei, in hæresi permanentes.

LXXIV. Captivis cibis immolatis per necessitatem comedentibus poenitentia concedenda.

Ex decretis papæ Leonis, tit. 46. Hi autem Christiani qui inter eos a quibus fuerint captivati immolatis cibis asseruntur esse polluti, consultationi charitatis tuæ hoc etiam respondendum esse credidimus, ut poenitentiae satisfactione purgentur, quæ non tam temporis longitudine quam cordis compunctione pensanda est. Et sive hoc terror extorserit, sive fames suaserit, non dubitetur abolendum, cum hujusmodi cibis pro metu aut indigentia, non pro religionis veneratione sit sumptus.

LXXV. Qualiter debeant in Ecclesia suscipi poenitentes.

Concil. Carthag., tit. 10. Ut poenitentibus secundum differentiam peccatorum, episcopi arbitrio poenitentiae tempora decernantur, et ut presbyter inco-

sulto episcopo non reconciliet poenitentem, nisi A absentia episcopi necessitate cogente: cujuscunque autem poenitentis publicum et vulgatissimum crimen est, quod universam Ecclesiam commoverit, ante absida manus ei imponatur.

LXXVI. De his qui ad ordinem presbyterii sine examinatione proventi sunt.

Concil. Nicæno, tit. 9. Si qui presbyteri sine examinatione sunt proventi, vel cum discuterentur peccata sua confessi sunt, et homines contra canones commoti manus confessis imponere tentaverunt; tales regula non admittit, quia quod irreprehensibile est catholica defendit Ecclesia.

Quo tempore presbyterum conveniat ordinari.

Concil. Novæcæsariensi, tit. 11. Presbyter ante tricesimum ætatis suæ annum nullatenus ordinetur, licet valde sit dignus; sed hoc tempus observet: nam Dominus noster tricesimo ætatis suæ anno baptizatus est, et sic cœpit docere.

LXXVII. De his qui in persecutionibus negaverunt, et postmodum in clero promoti sunt.

Concil. Nicæno, tit. 10. Quicumque de lapsis ad ordinem cleri promoti sunt, per ignorantiam, vel ordinantium dissimulationem, hoc ecclesiasticæ non præjudicat regulæ, cogniti namque deponantur.

LXXVIII. De laicis qui negaverunt, et de his qui abrenuntiaverunt, et iterum ad sæculum sunt conversi.

Concil. Nicæno, tit. 11 et 12. De his qui præter necessitatem prævaricati sunt, aut præter ablationem facultatum, aut præter periculum, vel aliquid hujusmodi quod factum est sub tyrannide Licinii, placuit synodu, quamvis humanitate probentur indigni, tamen eis benevolentiam commodari. Quicumque ergo veraciter poenitentiam gerunt, tribus annis fideles inter audientes habeantur, et sex annis omni se contritione dejiciant, duobus autem annis sine oblatione populo in oratione communicent.

Quicumque vocati per gratiam, primum quidem impetum monstraverunt deponentes militiæ cingulum, postmodum vero ad proprium vomitum sunt relapsi, ita ut quidam et pecunias tribuerent, et beneficiis militiam repeterent, ii decem annis post triennii tempus (quo inter audientes erunt) in afflictione permaneant; sed in his omnibus propositum et speciem poenitentiae convenit explorare: quotquot enim metu, et lacrymis, atque poenitentia, vel bonis operibus rebus ipsis conversionem suam, non simulationem, demonstrant, ii definitum tempus auditionis implentes, tum demum fidelibus in oratione communicent, postmodum vero licebit episcopo de his aliquid humanius cogitare. Quicumque vero indifferenter tulerunt, et aditum introeundi ecclesiam sibi arbitrati sunt ad conversionem posse sufficere, ii definitum tempus modis omnibus implebunt.

LXXIX. De his qui communionem tempore mortis exposcunt.

Concil. Nicæno, tit. 13. De his qui ad exitum PATROL. LXXXVIII.

veniunt etiam nunc lex antiqua regularisque servabitur, ita ut si quis egreditur de corpore, ultimo et necessario viatico minime privetur. Quod si desperatus, et consecutus communionem, oblationisque particeps factus iterum convalescit, sit inter eos qui communionem orationis tantummodo consequuntur. Generaliter autem omni cuilibet in exitu posito, et poenitenti sibi communionis gratiam tribui, episcopus probabiliter ex oblatione dare debebit.

LXXX. De catechumenis lapsis.

Concil. Nicæno, tit. 14. De catechumenis sancto et magno concilio placuit ut tribus annis sint inter audientes tantummodo; post hæc autem cum catechumenis orent.

LXXXI. De presbyteris qui immolaverunt tempore persecutionis.

Concil. Ancyrensi, tit. 1. Presbyteros immolantes, et iterum luctamen adeuntes, si hoc non per illusionem aliquam, sed ex veritate fecerint, nec ante parantes, et affectantes atque suadentes ut astimentur quidem tormentis aptari, sed hujus visu tantum, et habitu subjici, hos placuit honorem quidem retinere propriæ sedis, offerre vero, aut alloqui populum, aut omnino sacerdotalibus fungi officiis non licere.

LXXXII. De diaconis qui immolaverunt.

Concil. Ancyrensi, tit. 2. Diaconi similiter qui immolaverunt, honorem quidem habeant, cessent vero ab omni sacro ministerio, sive a pane, sive a calice esse endo, vel prædicando. Quod si quidam episcoporum conscii sunt laboris eorum, et humilitatis, et mansuetudinis, et voluerint eis aliquid amplius tribuere, vel adimere, penes ipsos erit potestas.

LXXXIII. De his qui ex fuga comprehensi sunt, et per vim immolaverunt.

Concil. Ancyrano, tit. 3. Qui fugientes comprehensi sunt, vel a domesticis traditi, vel ademptis facultatibus, sustinere tormenta, aut in custodiam trusi proclamaverunt se Christianos esse, et eo usque astricti sunt, ut manus eorum comprehendentes violenter attraherent, et funestis sacrificiis admovent, aut aliquid polluti cibi per necessitatem sumere cogerentur, confitentes jugiter se esse Christianos, et luctum rei quæ contigit incessabiliter ostendentes omni dejectione, et habitu, et humilitate vitæ; hos velut extra delictum constitutos a communionis gratia non vetari: si vero prohibiti sunt ab aliquibus propter ampliorem cautelam, vel propter quorundam ignorantiam, statim recipiantur; hoc autem similiter, et de clericis, et de cæteris laicis observare convenit. Perquisitum est autem et illud, si possunt etiam laici qui in hac necessitate angustias inciderunt, ad clericatus ordinem promoveri: placuit ergo et hos tanquam qui nihil peccaverint, si et præcedens eorum vita probabilis sit, ad hoc officium provehi.

LXXXIV. De his qui diversis causis gentilitatis ritu aliquid peregerunt.

Concil. Ancyrano, tit. 4. De his qui sacrificare

coacti sunt, insuper et cœnaverunt in idolio. Quicunque eorum cum ducerentur letiore habitu fuerunt, et vestimentis pretiosioribus uti sunt, et præparatæ cœnæ indifferenter participes exstiterunt, placuit eos inter audientes uno anno constitui, succumbere tribus annis, in oratione vero communicare biennio, et tunc ad perfectionis gratiam pervenire. Quotquot autem ascenderunt templa veste lugubri, et recumbentes per omne tempus flere discubitus, si compleverunt pœnitentiam triennii temporis, sine oblatione suscipiantur. Si autem non manducaverunt, biennio subjecti pœnitentiæ, tertio anno sine oblatione communicent, ut perfectionem quadriennio consequantur. Penes episcopos autem erit potestas, modum conversationis eorum probantes, vel humanius erga eos agere, vel amplius tempus adjicere. Ante omnia vero præcedens eorum vita et posterior inquiratur, et ita eis impertiatur humanitas.

Ex decretis papæ Siricii, tit. 3. Adjectum est etiam quosdam Christianos ad apostasiam (quod dici nefas est) transeuntes, et idolorum cultu ac sacrificiorum contaminatione profanatos, quos a Christi corpore et sanguine quo dudum redempti fuerant renascendo, jubemus abscindi; et si resipiscentes forte aliquando fuerint ad lamenta conversi, his quandip vivunt agenda pœnitentia est, et in ultimo fine suo reconciliationis gratia tribuenda, quia, docente Domino, nolumus mortem peccatoris, sed tantum ut convertatur et vivat.

LXXXV. De his qui timore ritus gentilium peregrerunt.

Concil. Ancyranum, tit. 5. De his qui minis tantum cessare pœnarum, aut privatione facultatum territi, aut demigratione, sacrificaverunt, et hactenus pœnitudinis negligentes neque conversi, nunc hujus concilii tempora seniet obtulerunt conversionis suæ consilia capientes, placuit usque ad magnum diem eos inter audientes suscipi, et post magnum diem triennium pœnitentiam agere, et postmodum duobus annis sine oblatione communicare; et tunc demum sex annis completis ad perfectionis gratiam pervenire: si vero quidam ante hanc synodum suscepti sunt ad pœnitentiam, ex illo tempore initium eis sexennii computetur: si quod autem periculum, vel mortis expectatio, aut ex infirmitate, aut ex alia occasione contigerit, his sub definitione statuta communicatio non negetur.

LXXXVI. De his qui in locis idolorum manducaverunt.

Concil. Ancyranum, tit. 6. De his qui festis diebus gentilium in remotis eorum locis convivia celebraverunt, cibosque proprios deferentes ibidem comederunt, placuit post pœnitentiam biennii eos suscipi; utrum vero cum oblatione, singuli episcoporum probantes vitam eorum, et singulos actus examinent.

LXXXVII. De his qui frequenter idolis immolaverunt.

Concil. Ancyranum, tit. 7. Illi qui secundo et tertio sacrificaverint coacti, quatuor annis pœnitentiæ sub-

A jiciantur, duobus autem aliis sine oblatione communicent et septimo anno perfecte recipiantur.

Ex decretis papæ Leonis, tit. 30. Si convivio soloe gentilium et escis immolatiis uti sunt, possunt jejuniis et manus impositione purgari, ut deinceps ab idololatriis abstinentes sacramentorum Christi possint esse participes. Si autem aut idola adoraverunt, aut homicidiis, vel fornicationibus contaminati sunt, ad communionem eos, nisi per pœnitentiam publicam non oportet admitti.

LXXXVIII. De his qui et aliis sacrificandi causas attulerunt.

Concil. Ancyranum, tit. 8. Quotquot autem non solum ipsi deviaverunt, sed etiam insurrexerunt et compulerunt fratres, et causas præbuerunt, ut cogerentur, hi per triennium quidem locum inter audientes accipiant, per aliud vero sexennium pœnitentiæ subjiciantur acriori, et alio anno communionem sine oblatione percipiant, ut perfectionem expleto decennio consequantur. Inter hæc autem et eorum vita pensanda est.

LXXXIX. De his qui cum essent catechumeni idolis immolaverunt.

Concil. Ancyranum, tit. 11. Eos qui ante baptismam sacrificaverunt idolis, et postea baptismam consecuti sunt, placuit ad ordinem prævelij, eo quod præbentur abluti.

XC. De his qui divinationes expetunt.

Concil. Ancyranum, tit. 23. Qui divinationes expetunt **C** et morem gentilium subsequuntur, aut in domos suas hujuscemodi homines introducunt exquirendi aliquid arte malefica, aut expiandi causa, sub regula quinquennii jaceant secundum gradus pœnitentiæ definitos.

De his qui angelos colunt.

Concil. Laod., tit. 35. Quod non oporteat Christianos Ecclesiam Dei relinquere, et ire, atque angelos nominare, et congregationes facere, quæ interdicta noscuntur. Si quis igitur inventus fuerit huic occultæ idololatriæ serviens, sit anathema, quia derelinquit Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, et se idololatriæ tradidit.

Ut clericus magus et incantator non sit, neque phylacteria faciat.

Concil. Laod., tit. 36. Quod non oporteat sacris officiis deditos, vel clericos, magos aut incantatores existere, aut phylacteria facere, quæ animarum suarum vinula comprobantur. Eos autem qui his utuntur ab Ecclesia pelli præcipimus.

XCI. De his qui ad presbyterium vel diaconatum promoventur, et ante ordinati nem peccatorum sibi sunt cons. ii.

Concil. Novæarsar., tit. 9. Presbyter, si præoccupatus corporali peccato prævehatur, et confessus fuerit de se quod ante ordinationem deliquerit, oblata non consecret; manens in reliquis officium propter studium bonum, nam peccata reliqua plerique dixerunt per manus impositionem posse dimitti.

Quod si de se non fuerit ipse confessus, et argui A quod sanctitas vestra necessario nos instruere digna- manifeste nequiverit, potestatis suæ iudicio relin- nata est.

Concil. eod., tit. 40. Simili modo etiam diaconus, si eodem peccato succubuerit, ab ordine ministerii subtrahatur.

XCII. De diaconis qui tempore ordinationis de nuptiis attestati sunt.

Concil. Ancyran., tit. 9. Diaconi quicumque ordinantur in ipsa ordinatione protestati sunt et dixerunt velle se conjugio copulari, quia sic manere non possunt, ij si postmodum uxores duxerint, in ministerio maneant, propterea quod eis episcopus licentiam dederit. Quicumque sane tacuerunt et susceperunt manus impositionem professi continentiam, et postea nuptiis obligati sunt, a ministerio cessare debebunt.

XCIII. Ut presbyteri modum sibi debitum servant.

Ex decretis papæ Gelasii, tit. 6. Nec minus etiam presbyteros contra suum modum tendere prohibemus, nec episcopali fastigio debita sibi met audacter assumere: non conficiendi chrismatis, non consignationis pontificalis adhibendæ sibi met arripere facultatem; non presente quolibet antistite, nisi fortasse jubeantur, vel orationis, vel actionis sacræ suppetere sibi præsumant licentiam; neque sub ejus aspectu, nisi jubeantur, aut sedere præsumant, aut venerabilia tractare mysteria; nec sibi meminerint ulla ratione concedi sine summo pontifice, subdiaconum vel acolytum jus habere faciendi; nec prorsus addubitent, si quidquam ad episcopale ministerium specialiter pertineus suo motu putaverint exsequendum, continuo se presbyterii dignitate, et sacra communione privari. Quod fieri necesse est, censeamus, si eorum præseule differente hujusmodi fuerit prævaricatio comprobata, nec ipso eorum episcopo a culpa conniventiae et ultione vacaturo, si immoderata facientes dissimulaverit vindicare.

Concil. Carthag., tit. 6. Fortunatus episcopus dixit: In præteritis conciliis statutum meminimus esse ut chrisma, vel reconciliatio poenitentium, nec non et puellarum consecratio, a presbyteris non fiant; si quis autem emergerit hoc faciens, quid de eo statuendum sit?

Aurelius episcopus dixit: Audivit dignatio vestra suggestionem fratris coepiscopi nostri Fortunati, quid ad hæc dictis. Ab universis episcopis dictum est: Chrismatis confectio et puellarum consecratio a presbyteris non fiat, vel reconciliare quemquam in publica missa presbytero non licere: hoc omnibus placet.

Concil. Carthag., tit. 7. Aurelius episcopus dixit: Si quisquam in periculo fuerit constitutus, et se reconciliare divinis altaribus petierit, si episcopus absens fuerit, debet utique presbyter consulere episcopum, et sic periclitantem ejus præcepto reconciliare: quam rem debemus salubri consilio roborare. Ab universis episcopis dictum est: Placet

XCIV. De privilegiis presbyterorum.

Conc. Nicæno, tit. 18. Pervenit ad sanctum magnumque concilium quod in quibusdam locis et civitatibus presbyteris gratiam sacræ communionis diaconi præbeant, quod nec regula, nec consuetudo tradidit, ut ab his qui potestatem non habent offerendi, illi qui offerunt corpus Christi accipiant. Nec non et illud innouit quod quidam diaconi ante episcopos sacra oblata contingant. Hæc igitur omnia rescendant, et in sua diaconi mensura permaneant, scientes quod episcoporum quidem ministri sint, inferiores autem presbyteris habeantur. Per ordinem ergo post presbyteros gratiam sacræ communionis accipiant, aut episcopo eis, aut presbytero, porrigente; sed nec sedere in medio presbyterorum diaconis liceat; quia si hoc fiat, præter regulam et ordinem probatur existere. Si quis etiam post has definitiones obedire noluerit, a ministerio cessare debet.

Concil. Laodicensi, tit. 20. Quod non oporteat diaconum coram presbytero sedere, sed jussione presbyteri sedeat: similiter diaconis honor exhibeatur ab obsequentibus, id est, subdiaconis et omnibus clericis.

Ex decretis papæ Gelasii, tit. 8. Quod non oporteat in presbyterio diaconum sedere, cum divina celebrantur, vel ecclesiasticus habeatur, quicumque tractatus, sacri corporis prærogationem sub conspectu pontificis, seu presbyteri, nisi hiis absentibus, jus non habeant exorcendi. Cum enim decreta venerabilium sanctorum nos quoque magnopere custodire nitamur, ac sine eorum dispendio, etiam illa quæ pro alicujus utilitatis fortasse compendio videantur, laxanda dicamus.

XCIV. Ut diaconi mensuram propriam juxta Patrum statuta custodiant.

Ex decretis papæ Gelasii, tit. 7. Diaconos quoque propriam constituimus servare mensuram, nec ultra tenorem patrum canonibus deputatum quidpiam tentare permittimus, nihil eorum suo ministerio penitus applicare, quæ primis ordinibus proprie decrevit antiquitas, absque episcopo, vel presbytero baptizare non audeant, nisi prædictis fortassis officiis longius constitutis necessitas extrema compellat, quod et laici Christianis facere plerumque conceditur.

XCVI. De chorepiscopo, id est, vicario episcopi; quæ ad ejus officium pertineant.

Concil. Ancyran., tit. 12. Chorepiscopis non licere presbyteros aut diaconos ordinare, sed nec presbyteris civitatis sine præcepto episcopi vel litteris in unaquaque parochia.

Concil. Antiach., tit. 10. Qui in vicis vel possessionibus chorepiscopi nominantur, quamvis manus impositionem episcoporum perceperint, et ut episcopi consecrati sunt, tamen sanctæ synodo placuit

ut modum proprium recognoscant, et gubernent A subjectas sibi ecclesias, earumque moderamine cura- que contenti sint. Ordinent etiam lectores, et sub- diaconos, atque exorcistas; quibus promotiones istæ sufficiant. Nec presbyterum vero nec diaconum au- deant ordinare præter civitatis episcopum, cui ipse cum possessione subjectus est. Si quis autem trans- gredi statuta tentaverit, depositus quo utebatur ho- nore privetur; choræpiscopum vero civitatis episco- pus ordinet, cui ille subjectus est.

XCVII. *De rebus ecclesiasticis ea tempore distractis quo ipsæ ecclesiæ viduantur episcopis.*

Concil. Ancyran., tit. 14. De his quæ pertinent ad ecclesiam, quæcunque, cum non esset episcopus, presbyteri vendiderunt, placuit, rescisso contractu, ad jura ecclesiastica revocari. In judicio autem erit B episcopi, si pretium debeat recipi, necne, quia ple- rumque rerum distractorum redditus ampliorem sum- mam pro pretio dato reddiderit.

Concil. Carthag., tit. 26. Item placuit ut rem ec- clesiæ nemo vendat: quod si redditus non habet, et aliqua nimia necessitas cogit, hanc insinuandam esse primati provincie ipsius, ut cum statuto nu- mero episcoporum utrum faciendum sit arbitretur. Quod si tanta urget necessitas ecclesiæ, ut non pos- sit hunc consulere, saltem vicinos testes convocet episcopos, curans ad concilium omnes referre sue ecclesiæ necessitates: quod si non fecerit, reus Deo et concilio, venditor, honore amisso, teneatur.

XCVIII. *De his qui esum carniū in clero constituti diffugiunt.*

Concil. Ancyran., tit. 15. Hi qui in clero sunt pres- byteri, et diaconi, et a carnibus abstinere, placuit eas quidem contingere, et ita si voluerint continere. Quod si in tantum eas abominentur, ut nec olera quæ cum eis coquantur existiment comedenda, tanquam non consentientes regulæ, ab ordine ces- sare debebunt.

XCIX. *De his qui fornicantur irrationabiliter, id est, cum pecoribus aut cum masculis.*

Concil. Ancyran., tit. 15. De his qui irrationabiliter versati sunt, sive versantur, quotquot ante vicesi- mum annum tale crimen commiserint, quindecim annis exactis in pœnitentia, communionem merean- tur orationum, deinde quinquennio in hac commu- nione durantes, tunc demum oblationis sacramenta contingant; disentiatur autem et vita eorum, qualis tempore pœnitudinis exstiterit, et ita misericordiam consequantur. Quod si inexplēbiter his hæserē criminibus, ad agendam pœnitentiam prolixius tem- pus insinuant. Quotquot autem peracta viginti an- norum ætate, et uxores habentes, hoc peccato p- o- lapsi sunt, viginti quinque annis pœnitudinem ge- rentes in communionem suscipiantur orationum; in qua quinquennio perdurantes, tunc demum obla- tionis sacramenta percipiant. Quod si qui, et uxores habentes, et transcendent quinquagesimum annum ætatis ita deliquerint, ad exitum vite communionis gratiam consequantur.

Concil. Ancyran., tit. 16. Eos qui irrationabiliter vixerunt, et lepra inusti criminis alios polluerunt, præcepit sancta synodus inter eos orare qui spiritu periclitantur immundo.

C. *De monachis et virginibus qui suam professionem non custodiunt.*

Concil. Ancyran., tit. 18. Quotquot virginitatem promittentes irritam faciunt sponsionem, inter biga- mus censeantur. Virgines autem quæ conveniunt cum aliquibus tanquam sorores habitare, prohibemus.

Concil. Chalcedon., tit. 7. Qui semel in clero de- putati sunt, aut monachorum vitam expetierunt, statuimus neque ad militiam, neque ad dignitatem aliquam venire mundanam, aut hoc tentantes, et non agentes pœnitentiam, quominus redeant ad hoc quod propter Deum primitus elegerant, anathematizari.

Concil. Chalcedon., tit. 16. Virginem quæ se Do- mino consecravat, similiter et monachum, non licere nuptialia jura contrahere: quod si hoc inventi fuerint perpetrantes, excommunicentur. Consten- tibus autem decrevimus ut habeat auctoritatem ejus- dem loci episcopus misericordiam humanitatemque largiri.

Ex decretis papæ Siricii, tit. 6. Præterea mona- chorum quosdam atque monacharum, abjectio pro- posito sanctitatis, in tantam protestaris demersos esse lasciviam, ut prius clanculo velut sub monaste- riorum prætextu illicita ac sacrilega se contagione miscuerint, postea vero, in abruptum conscientie desperatione perducti, de illicitis complexibus li- bere filios procrearint, quod et publicæ leges et ecclesiastica jura condemnant: has igitur impudicas detestabilesque personas a monasteriorum cœtu ecclesiarumque conventibus eliminandas esse man- damus, quatenus retrusæ in suis ergastulis tantum facinus continua lamentatione deflentes, purificato- rio possint pœnitudinis igne decoquere, ut eis, vel ad mortem, saltem solius misericordie intuitu, per communionis gratiam possit indulgentia subveniri.

CI. *Item de virginibus velatis, si deviaverint.*

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 19. Item quæ Christo spiritualiter nubunt, et a sacerdote velantur, si postea, vel publice nupserint, vel se clanculo corruerint, non eas admittendas esse ad agendam pœnitentiam, nisi is cui se junxerant de mundo re- cesserit; si enim de hominibus hæc ratio custoditur, ut quæcunque, vivente viro, alteri nupserit, habetur adultera, nec ei agendæ pœnitentie licentia conceda- tur, ni i unus ex his fuerit defunctus; quanto mag- is de illa tenenda est quæ ante immortalī se sponso conjunxerat, et postea ad humanas nuptias trans- migravit?

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 20. Hæc vero quæ necdum sacro velamine tectæ, tamen in proposito virginali semper se simulaverunt permanere, licet velatæ non fuerint, si forte nupserint, his agenda ali- quante tempore pœnitentia est, quia sponsio earum

a Domino tenebatur. Si enim inter homines solet bonæ fidei contractus nulla ratione solvi, quanto magis ista pollicitatio, quam cum Deo pepigerunt, solvi sine vindicta non poterit? Nam si apostolus Paulus, quæ a proposito viduitatis discescerant, dixit eas habere damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt, quanto potius virgines quæ prioris promissionis fidem frangere sunt conatæ?

Ex decr. papæ Leonis, tit. 26. Propositum monachi proprio arbitrio aut voluntate susceptum deserere non potest absque peccato: quod enim quis Deo vovit, debet et reddere. Unde qui relicta singularitatis professione ad militiam vel ad nuptias devotus est, publicæ poenitentiae satisfactione purgandus est, quia, et si innocens militia et honestum potest esse conjugium, electionem meliorum deseruisse transgressio est.

Tit. 27. Puellæ quæ non parentum coactæ imperio, sed spontaneo iudicio, virginitatis propositum atque habitum susceperunt, si postea nuptias eligunt, prævaricantur, etiamsi nondum eis gratia consecrationis accessit: ejus utique non fraudarentur munere, si in proposito permanerent.

Ex decretis papæ Gelasii, tit. 20. Virginibus sacris temere se quosdam sociare cognovimus, et post dictum Deo propositum incesta fœdera sacrilegaque miscere; quos protinus æquum est a sacra communione detrudi et nisi per publicam probatamque poenitentiam omnino non recipi: aut his certe viaticum de sæculo transeuntibus, si tamen poenituerint, non negetur.

CL. De his qui adulteras habent uxores, vel adulteri comprobantur.

Concil. Ancyran., tit. 19. Si ejus uxor adulterata fuerit, vel si ipse adulterium commiserit, septem annorum poenitentia oportet eum perfectionem consequi, secundum pristinos gradus.

CLII. De his quæ partus suos ex fornicatione diversis modis interimunt.

Concil. Ancyran., tit. 20. De mulieribus quæ fornicantur, et partus suos negant, vel quæ agunt secum ut utero conceptos excutiant, antiqua quidem definitio usque ad exitum vitæ eas ab Ecclesia remouet; humanius autem nunc definimus, ut eis decem annorum tempus secundum præfixos gradus poenitentiae largiamur.

CIV. De homicidiis vel de his qui non sponte homicidium commiserunt.

Conc. Ancyran., tit. 21 et 22. Qui voluntarie homicidium fecerint, poenitentiae quidem jugiter se submittant; perfectionem vero circa vite exitus consequantur. De homicidiis non sponte commissis prior quidem definitio, post septennem poenitentiam perfectionem consequi præcipit; secunda vero quinquennii tempus explere.

CV. De desponsati puellis, et ab a iis corruptis.

Concil. Ancyran., tit. 10. Desponsatas puellas et

A post ab aliis raptas, placuit erui, et eis reddi quibus ante fuerant desponsatæ, etiamsi eis a raptoribus vis illata constiterit

Ex decretis Siri., tit. 4. De conjugali autem violatione requisisti, si desponsatam alii puellam alter in matrimonium possit accipere? hoc, ne fiat, modis omnibus inhibemus, quia illa benedictio, quam nupturæ sacerdos imponit, apud fideles ejusdem sacrilegii instar est, si ulla transgressione violetur.

CVI. De his qui virginum corruptionibus conscii sunt.

Concil. Ancyran., tit. 24. Quidam sponsam habens, sororem ejus violavit, et gravidam redidit; postmodum desponsatam sibi duxit uxorem, illa vero quæ corrupta est laqueo se peremit: hi qui fuerunt conscii post decennem satisfactionem jussi sunt suscipi secundum gradus poenitentiae constitutos.

CVII. Laicum pellentem conjugem suam communione privandum.

In Canonibus Apostolorum, tit. 48. Si quis laicus, uxorem propriam pellens, alteram vel ab alio dimissam duxerit, communione privetur.

CVIII. De presbyteris qui uxores acceperunt, vel fornicati sunt.

Concil. Novæcæsar., tit. 1. Presbyter, si uxorem acceperit, ab ordine deponatur; si vero fornicatus fuerit, aut adulterium perpetrarit, amplius pelli debet et ad poenitentiam redigi.

CIX. Quod sacerdotes et Levitæ cum mulieribus coire non debeant.

C *Ex decretis papæ Innocentii, tit. 16.* Præterea quod dignum et pudicum, et honestum est, tenere Ecclesia omnino debet, ut sacerdotes et Levitæ cum uxoribus suis non coeant, quia a mysterii quotidiani necessitatibus occupantur; scriptum est enim: Sancti estote, quoniam et ego sanctus sum Dominus Deus vester. Nam si priscis temporibus de templo Dei sacerdotes anno vicis suæ non discedebant, sicut de Zacharia legimus, nec domum suam omnino tangebant; quibus utique propter sobolis successionem uxoris usus fuerat relaxatus, quia ex alia tribu, et præterquam ex semine Aaron ad sacerdotium nullus fuerat præceptus accedere; quanto magis hi sacerdotes vel Levitæ pudicitiam ex die ordinationis suæ servare debent, quibus vel sacerdotium, vel ministerium sine successione est, nec præterit dies quæ vel a sacrificiis divinis, vel a baptismatis officio vacent? Nam si Paulus ad Corinthios scribit dicens: Abstinete vos ad tempus, ut vacetis orationi, et hoc utique laicis præcepit; multo magis sacerdotes, quibus et orandi et sacrificandi iuge officium est, semper debebant ab hujusmodi consortio abstinere: qui si contaminatus fuerit carnali concupiscentia, quo pudore vel sacrificare forsitan usurpabit, aut quæ conscientia quove merito exaudiri se credit, cum dictum sit: Omnia munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil mundum.

^b Dionys. Exig. uxorius.

^a Dionys. Exig., ministerii.

Et decretis papæ Leonis, tit. 17. Lex continentie A eadem est altaris ministris quæ episcopis atque presbyteris, qui cum essent laici sive lectores, licito et uxores ducere, et filios procreare, potuerunt: sed cum ad predictos pervenerint gradus, cœpit eis non licere quod licuit. Unde ut de carnali fiat spiritale conjugium, oportet eos nec dimittere uxores, et quasi non habeant sic habere, quo et salva sit charitas combiborum, et cesset operatio nuptiarum.

Concil. Carth., tit. 25. Aurelius episcopus dixit: Addimus, fratres charissimi, præterea, cum de quorundam clericorum quamvis lectorum erga uxores proprias incontinentia referretur, placuit, quod et in diversis conciliis firmatum est, ut subdiaconi qui sacra mysteria contrectant, et diaconi et presbyteri, sed et episcopi, secundum priora statuta, etiam ab uxoribus se abstineant, et tanquam non habentes videantur esse; quod nisi fecerint, ab ecclesiastico removeantur officio. Ceteros autem clericos ad hoc non cogi nisi maturiore ætate.

CX. Quæ mulieres cum episcopo, presbytero, diacono, debeant commorari.

Concil. Nic., tit. 3. Interdixit per omnia magna synodus non episcopo, non presbytero, non diacono, nec alicui omnino qui in clero est, licere subintroducunt habere mulierem, nisi forte matrem aut sororem, aut amitam, vel eas tantum personas quæ suspicionem effugiant.

Ex decretis papæ Siricii, tit. 12. Feminas vero non alias esse patimur in domibus clericorum, nisi eas tantum quas propter solas necessitudinum causas habitare cum eisdem synodus Nicæna permisit.

CXI. De presbyteris qui habuerint conjugia.

Concil. Gangren., tit. 4. Quicumque discernit a presbytero qui uxorem habuit, quod non oporteat ea ministrante de oblatione percipere, anathema sit.

CXII. De his quæ duobus fratribus nupserint, vel qui duas sorores acceperint uxores.

Concil. Novæcæsar., tit. 2. Muller si duobus fratribus nupserit, abjiciatur usque ad mortem, verumtamen in exitu, propter misericordiam, si promiserit quod facta incolumis hujus conjunctionis vincula dissolvat, fructum pœnitentie consequatur. Quod si defecerit mulier aut vir in talibus nuptiis, difficilis erit pœnitentia in vita permanenti.

CXIII. De multinubis.

Concil. Novæcæsariensis tit. 3. De his qui in plurimas nuptias inciderunt, et tempus quidem præfinitum manifestum est, sed conversatio eorum et fides tempus abbreviat.

(XIV. De his qui suam concupiscentiam adimplere a Deo non permittuntur.

Concil. Novæcæsar., tit. 4. Si quis mulierem concupiscens proposuerit cum ea concumbere, et cogitatio ejus non pervenit ad effectum, apparet quod gratia Dei liberatus sit.

CXV. De catechumenis peccatoribus.

Concil. Novæcæsar., tit. 5. Catechumenus si ingreditur ecclesiam, et in ordinem eorum qui instruuntur assistat, hic autem et deprehensus fuerit peccans, si quidem genu flectit audiat, et non delinquat ulterius: si vero et audiens peccaverit, expellatur.

CXVI. De catechumena prægnante.

Ejusdem tit. 6. Gravidam oportet baptizare quando voluerit: nihil enim in hoc quæ parit nascenti communicat, propterea quod uniuscujusque suum propositum in confessione declaratur.

CXVII. Quod non oporteat in bigami nuptiis irare pr. shyterum.

Concil. Novæcæsar., tit. 7. Presbyterum in bigami nuptiis prandere non convenit, quia cum pœnitentie bigamus egeat, quis erit presbyter qui propter convivium talibus nuptiis possit præbere consensum?

CXVIII. De his qui mulieribus adulteris juncti sunt.

Concil. Novæcæsar., tit. 8. Mulier ejusdem adulterata laici constituit, si evidenter arguatur, talis ad ministerium cleri venire non poterit. Si vero post ordinationem adulterata fuerit, dimittere eam convenit: quod si cum illa convixerit, ministerium sibi commissum non poterit obtinere.

CXIX. Quod presbyteri plebis in ecclesia civitatis nec sacrificium offerre, nec ministrare debeant quæ oblata sunt.

Concil. Novæcæsar., tit. 15. Presbyteri ruris in ecclesia civitatis episcopo præsentem, vel presbyteris urbis ipsius, offerre non possunt, nec panem sanctificationem dare, calicemque porrigere. Si vero absentes hi fuerint, et ad dandam orationem vocentur, soli dare debebunt. Chorepiscopi quoque ad exemplum quidem et formam septuaginta videntur esse, ut comministri autem propter studium quod erga pauperes exhibent honorentur.

CXX. Quod in qualibet magna civitate, septem tantum diacones esse debeant, juxta apostolorum dispositionem.

Concil. Novæcæsar., tit. 14. Diaconi septem debent esse juxta regulam, licet et valde magna sit civitas, idipsum autem et Actuum apostolorum liber insinuat.

CXXI. De his qui nuptias exœcrantur.

Concil. Gangr., tit. 1. Si quis vituperat nuptias, et dormientem cum viro suo fidelem ac religiosam detestatur, aut culpabiles æstimat, velut qui in regno Dei introire non possunt, anathema sit.

CXXII. De his qui abominantur eos qui carnibus vescuntur.

Concil. Gangr., tit. 2. Si quis carnem edentem, præter sanguinem, et idolis immolatum et suffocatum, cum religione et fide, condemnat, velut spem propter hujusmodi perceptionem non habentem anathema sit.

CXXIII. *De servis qui jugum famulatus abjiciunt Christianitatis obtentu.*

Concil. Gangrens., tit. 3. Si quis servum sub prætextu divini cultus doceat dominum contemnere proprium, ut discedat ab ejus obsequio, nec ei cum benevolentia et omni honore deserviat, anathema sit.

CXXIV. *De his qui conventus ecclesiæ spernunt.*

Concil. Gangrens., tit. 5. Si quis docet domum Dei contemptibilem esse, et conventus qui in ea celantur, anathema sit.

CXXV. *De his qui ecclesiastica ministeria præter ecclesiam faciunt.*

Concil. Gangrens., tit. 6. Si quis extra ecclesiam seorsum conventus celebrat, et despiciens ecclesiam ea quæ sunt ecclesiæ voluerit usurpare, non conveniente presbytero, juxta decretum episcopi, anathema sit.

CXXVI. *De oblationibus fructum quæ ministris ecclesiæ conferuntur.*

Concil. Gangrens., tit. 7. Si quis oblationes ecclesiæ extra ecclesiam accipere vel dare voluerit, præter conscientiam episcopi, vel ejus cui hujusmodi officia commissa sunt, nec cum ejus voluerit agere consilio, anathema sit.

CXXVII. *De his quæ in usus pauperum conferuntur.*

Concil. Gangr., tit. 8. De his quæ in usus pauperum conferuntur, si quis dederit vel acceperit oblata præter episcopum, vel eum qui constitutus est ab eo ad dispensandam misericordiam pauperibus, et qui dat, et qui accipit, anathema sit.

CXXVIII. *De his qui non legitime in virginitate persistunt.*

Concil. Gangr., tit. 9. Quicunque virginitatem custodiens, velut horrëscens nuptias, temperat, nec propter hoc quoddam bonum et sanctum est nomen virginitatis assumit, anathema sit.

CXXIX. *De his qui pro virginitate superbiunt.*

Concil. suprascrip., tit. 10. Si quis ex his qui virginitatem propter Dominum servant extollitur adversus conjugatos, anathema sit.

CXXX. *De his qui agapas, id est pastiones pauperum, risui ducunt.*

Concil. suprascrip., tit. 11. Si quis despiciat eos qui fideliter agapas, id est, convivia, pauperibus exhibent, et propter honorem Domini convocat fratres, et noluerit communicare hujusmodi vocationibus, parvi pendens quod geritur, anathema sit.

CXXXI. *De his qui palliis utuntur, et idcirco superbiunt.*

Concil. Gangr., tit. 12. Si quis virorum propter continentiam quæ putatur, amictu pallii utitur, quasi per hoc habere se iustitiam credens,

A et despiciat eos qui cum reverentia birris, et aliis communibus, et solitis utuntur vestibus, anathema sit.

Ex decret. pap. Celest., tit. 14. Didicimus enim

^a Domini sacerdotes supersticiosos potius cultui inservire, quam mentis vel fidei puritati: sed non mirum, si contra ecclesiasticum morem faciunt, qui in Ecclesia non creverunt, sed, alio venientes ita cre, secum hæc in Ecclesiam quæ in alia conversatione habuerant, intulerunt. Amicti pallio et lumbos præcincti, credunt se sanctæ Scripturæ fidem non per spiritum, sed per litteram, complecturos: nam si ad hoc ista præcepta sunt ut taliter servarentur, cur non fiant pariter quæ sequuntur, ut lacerare ardentibus unâ cum baculo teneantur.

B Habent solum ista mysterium, et intelligentibus ita clara sunt, ut ea magis, qua decet, significatione serventur. Nam in lumborum præcinctione castitas, in baculo regimen pastorale, in lucernis ardentibus boni fulgor operis (de quo dicitur, Sic opera vestra luceant) indicatur: habent tamen istum forsitan cultum, morem potius quam rationem sequentes, qui remotioribus habitant locis, et procul a cæteris degunt. *Et post pauca:* Discernendi a plebe vel cæteris sumus doctrina, non veste, conversatione, non habitu, mentis puritate, non cultu. Nam si studere incipiamus novitati, traditum nobis a Patribus ordinem calcabimus, ut locum supervacuum superstitionibus faciamus; rudes ergo fidelium mentes ad talia non debemus inducere; docendi enim sunt potius quam laudandi, nec imponendum eorum est oculis, sed mentibus infundenda præcepta sunt.

CXXXII. *De mulieribus quæ utuntur virilibus indumentis.*

Concil. Gangr., tit. 13. Si qua mulier propter continentiam ^b quam putat, habitum mutat, pro solito muliebri amictum virilem sumit, anathema sit.

CXXXIII. *De his qui venit peccatum copulam deserunt nuptiarum.*

Concil. Gangrens., tit. 14. Si qua mulier virum proprium relinquens discedere voluerit, nuptias exsecrata, anathema sit.

CXXXIV. *De his qui Christianitatis obtentu despiciunt filios.*

Concil. Gangr., tit. 15. Si quis filios suos relinquens non eos enutrit, et quod ad se pertinet, non ad pietatem divini cultus, informat, sed per occasionem continentie negligit, anathema sit.

CXXXV. *De his qui parentes Christianitatis obtentu contemnunt.*

Concil. Gangrens., tit. 16. Quicunque filii a parentibus sub prætextu divini cultus abscedunt, nec debitam reverentiam dependunt illis, qui divinum cultum sibi procul dubio præferunt, anathema sit.

^a Dionys. Exig. addit *avosdam*.

^b Dionys. Exig., quæ putatur.

CXXXVI. *De mulieribus quæ se attendant Christianitatis obtentu.*

Concil. Gangrens., tit. 17. Si qua mulier propter divinum cultum, ut æstimat, crines attundet, quos ei Deus ad subjectionis memoriam tribuit tanquam præceptum dissolvens obedientiæ, anathema sit.

CXXXVII. *De his qui Dominico die jejunt, tanquam nihil præ cæteris differente.*

Concil. Gangr., tit. 18. Si quis propter continentiam quæ putatur, aut contumaciam in die Dominico jejunt, anathema sit.

CXXXVIII. *De his qui die Dominico et diebus Pentecostes genua flectunt.*

Concil. Nicæn., tit. 20. Quoniam sunt quidam in die Dominico genua flectentes, et in diebus Pentecostes : ut omnia in universis locis consonanter observentur, placuit sancto concilio stantes a die Dominico vota persolvere.

CXXXIX. *De his qui ecclesiastica jejunia absque necessitate dissolvunt.*

Concil. Gangrens., tit. 19. Si quis eorum qui continentię student, absque necessitate corporea, tradita in commune jejunia et ab Ecclesia custodita superbiendo dissolvit, stimulo suæ cogitationis impulsus, anathema sit.

CXL. *De his qui collatas quæ sunt in martyrum commemorationibus execrantur.*

Concil. Gangr., tit. 29. Si quis superbix usus affectu conventus abominatur qui ad confessiones martyrum celebrantur, et ministeria quæ in eis fiunt simul cum eorum memoriis execrantur, anathema sit.

CXLI. *De his qui in aliena parochia præter conscientiam suorum episcoporum immorantur.*

Concil. Antioch., tit. 3. Si quis presbyter, aut diaconus, et omnino quilibet ex clero, parochiam propriam deserens ad aliam properaverit, dein omnino demigrans in alia parochia per multa tempora niti ut immorari, ulterius ibidem non ministret, maxime si vocanti suo episcopo, et regredi ad propriam parochiam commonenti, obedire contempserit. Quod si in hac indiscipline perdurat, a ministerio modis omnibus removeatur, ita ut nequaquam locum restitutionis inveniat : si vero pro hac causa damnatum alter episcopus suscipiat, hic etiam a communi coerceatur synodo, velut qui ecclesiastica constituta dissolvat.

CXLII. *De episcopis adeuntibus imperatorem.*

Concil. Antioch., tit. 11. Si quis episcopus, aut presbyter, aut quilibet regulæ subjectus Ecclesiæ, præter concilium et litteras episcoporum provincię, et præcipue metropolitani, adierit imperatorem, hunc reprobari et abjici oportere, non solum a communione, verum et ab honore cujus

A particeps videtur existere, quia venerandi principis auribus molestiam tentavit inferre, contra leges Ecclesiæ. Si igitur adire principem necessaria causa deposcit, hoc agatur cum tractatu et consilio metropolitani et cæterorum episcoporum qui in eadem provincia commorantur, qui etiam proficiscentem suis prosequantur epistolis.

CXLIII. *De damnatis episcopis, aut clericis adeuntibus imperatorem.*

Concil. Antioch., tit. 12. Si quis a proprio episcopo presbyter, aut diaconus, aut a synodo fuerit episcopus forte damnatus, et imperatoris auribus molestus extiterit, oportet ad majus episcoporum converti concilium, et quæ putaverint habere justa, plurimis episcopis suggerant, eorumque B discussiones ac judicia præstolentur. Si vero hæc parvi pendentes molesti fuerint imperatori, hos nulla venia dignos esse, nec locum satisfactionis habere, nec spem futuræ restitutionis penitus opteriri dijudicamus.

Concil. Carthag., tit. 71. Placuit ut quicumque ab imperatore cognitionem judiciorum publicorum petiverit, honore proprio privetur. Si autem episcopale iudicium ab imperatore postulaverit, nihil ei obsit.

CXLIV. *De dissensione quæ super episcoporum judicatione contingit, vel cum ab omnibus sua provincia episcopus constanter excluditur.*

Concil. Antioch., tit. 14. Si quis episcopus de cæteris criminibus^b iudicatur, et contingat de eo provinciales episcopos dissidere, cum iudicatis ab C aliis innocens creditur, reus ab aliis æstimatur, pro ipsius ambiguitatis absolutione sanctæ synodo placuit, ut metropolitanus episcopus a vicina provincia iudices alios convocat, qui controversiam tollant, ut per eos simul, et per provinciales episcopos quod justum visum fuerit approbetur.

Concil. Antioch., tit. 15. Si quis episcopus, de certis criminibus accusatus, condemnatur ab omnibus episcopis ejusdem provincię, cunctique consonanter eandem contra eum formam decreti protulerint, hunc apud alios nullo modo iudicari, sed firmam concordantium episcoporum provincię manere sententiam.

Concil. Carthag., tit. 19. Aurelius episcopus dixit: Quisquis episcoporum accusatur, ad primates provincię ipsius causam deferat accusator, nec a communione suspendatur cui crimen intenditur, nisi ad causam suam dicendam electorum iudicum die statuta litteris evocatus minime occurrerit, hoc est, infra spatium mensis ex ea die qua eum litteras accepisse constiterit : quod si aliquas veras necessitatis causas probaverit, quibus eum occurrere non potuisse manifestum sit, causæ suæ dicendæ intra alterum mensem integram habeat facultatem; verum tam diu post mensem secundum non communicet, donec purgetur. Si autem ad concilium universale anniversarium occurrere no-

^a Di mys. Exig, Domino.

^b Iudicetur, Dionys. Exig.

• Totius, Dionys. Exig.

luerit, ut vel ibi causa ejus terminetur, ipse in se damnationis sententiam dixisse judicetur, tempore sane quo non communicat, nec in sua ecclesia, vel parochia communicet. Accusator autem ejus si nunquam diebus causæ dicendæ defuerit ^a [a communione non removeatur. Si vero aliquando defuerit] subtrahens se restituto in communione episcopo, ipse removeatur a communione accusator: ita tamen ut nec ipsi adimatur facultas causæ peragendæ, si se ad diem occurrere ^b [non voluisse, sed non potuisse, probaverit: illud vero placuit ut cum agere] cœperit in episcoporum judicio, si fuerit accusatoris persona culpabilis, ad arguendum non admittatur, nisi proprias causas. non tamen ecclesiasticas asserere voluerit.

Quæ forma in accusatione episcopi, diaconi, et cæterorum servari debeat.

Concil. Carthag., tit. 20. Si autem presbyteri, vel diaconi, fuerint accusati, adjuncto sibi ex vicinis locis ^c proprius episcopus legitimo numero collegarum, quos ab eodem accusati petierint, id est, una secum in presbyteri nomine sex, in diaconi tres, ipsorum causas discutiant eadem, diem, et dilationum, et a communione remotionum, et discussionne personarum, inter accusatores et eos qui accusantur, forma servata. Reliquorum autem clericorum causas etiam solus episcopus loci agnoscat et finiat.

CXLV. De vacantibus episcopis, quod alienum ecclesiam pervadere non debeant.

Concil. Antioch., tit. 16. Si quis episcopus vacans in ecclesiam vacantem prosiliat, sedemque pervadat, absque integro perfe. toque concilio, hic abjiciatur necesse est, et si cunctus populus quem diripuit eum habere delegerit; perfectum vero concilium illud est, ubi interfuerit metropolitanus antistes.

CXLVI. Ut nullus ad episcopatum pro se constituat promovendum.

Concil. Antioch., tit. 23. Episcopo non licere pro se alterum successorem sibi constituere, licet ad exitum vitæ perveniat; quod si tale aliquid factum fuerit, irritum esse hujusmodi constitutum. Servetur autem jus ecclesiasticum, id continens oportere non aliter fieri, nisi cum synodo et judicio episcoporum, qui post obitum quiescentis potestatem habent eum qui dignus exstiterit promovere.

CXLVII. De episcopis, etiam laica communione privandis, qui civitates mutaverunt.

Concil. Sardic., tit. 1. Osius episcopus dixit: Non minus mala consuetudo, quam perniciosa corruptela funditus eradicanda est, ne cui liceat episcopo de civitatē suā ad aliam transire civitatem; manifesta est enim causa, qua hoc facere tentat,

cum nullus in hac re inventus sit episcopus qui de majore civitate ad minorem transiret. Unde apparet avaritiæ eus ardore inflammari, et ambitioni servire, et ut dominationem agant. Si omnibus placet, hujusmodi pernicies sævius et austerius vindicetur, ut nec laicam communionem habeat qui talis est. Responderunt universi: Placet.

CXLVIII. Item si per ambitionem sedem mutaverint, nec in exitu communionem saltem laicorum consequantur.

Concil. suprascr., tit. 2. Osius episcopus dixit: Etiam si talis aliquis exstiterit temerarius, ut fortassis talem excusationem asserens asseveret, quod populi litteras acceperit, cum manifestum sit potuisse ^d paucos præmio et mercede corrumpi eos qui sinceram fidem non habent, ut clamarent in ecclesia, et ipsum petere viderentur episcopum, omnino has fraudes damnandas esse arbitror, ita ut nec laicam in fine communionem talis accipiat. Si vobis omnibus placet statuete. Synodus respondit: Placet.

CXLIX. Ut inter discordes episcopos, comprovinciales antistes audiant; quod si damnatus appellaverit Romanum pontificem, id observandum quod ipse censuerit.

Concil. Sardic., tit. 5. Osius episcopus dixit: Illud quoque necessario adjiciendum est, ut episcopi de sua provincia ad aliam provinciam, in qua sunt episcopi, non transeant, nisi forte a fratribus suis invitati, ne videamur januam claudere charitatis. Quod si in aliqua provincia aliquis episcopus contra fratrem suum episcopum litem habuerit, unus de duobus ex alia provincia advocet episcopum cognitorem. Quod si aliquis ^e episcoporum judicatus fuerit in aliqua causa, et putat se bonam causam habere, ut iterum concilium renovetur. Si vobis placet, sancti Petri memoriam honoremus, ut scribatur ab his qui causam examinarunt Julio Romano episcopo, et si judicaverit renovandum esse judicium, renovetur, et det iudices: si autem probaverit talem causam esse, ut non refricentur ea quæ acta sunt, quæ decreverit confirmata erunt. Si hoc omnibus placet? Synodus respondit: Placet.

GL. Ut nullus accusati sedem usurpet episcopi.

Concil. Sardic., tit. 4. Gaudentius episcopus dixit: Addendum, si placet, huic sententiæ, quam plenam sanctitate ^f protulistis, ut cum aliquis episcopus depositus fuerit eorum episcoporum judicio qui in vicinis locis commorantur, et proclamaverit agendum sibi negotium in urbe Roma, alter episcopus in ejus cathedra post appellationem ejus qui videtur esse depositus, omnino non ordinetur, nisi causa fuerit in judicio episcopi Romani determinata.

CLI. Quando quis debeat a vicinis provinciis episcopus ordinari.

Concil. Sard., tit. 5. Osius episcopus dixit: Si

^a Hæc desunt in Ms. Clar.

^b Hæc desunt in Ms. Clar.

^c Cum proprio episcopo, Dionys. Exig.

^d Legendum plures.

^e Episcopus, Dionys. Exig.

^f Protulisti, Dionys. Exig.

contigerit in una provincia, in qua plurimi fuerint A episcopi, nunti forte rennare episcopum, ille vero per negligentiam noluerit ordinare episcopum, et populi convenerint, episcopos vicinæ provincie dehere illum prius convenire episcopum, qui in ea provincia moratur, et ostendere quod populi petant sibi rectorem, et hoc justum esse, ut et ipsi veniant, et cum ipso ordinent episcopum. Quod si conventus litteris tacuerit, et dissimulaverit, nihilque rescripserit, satisfaciendum esse populis ut veniant ex vicina episcopi provincia, et ordinent episcopum.

CLII. *De non ordinandis episcopis per vicos et modicas civitates.*

Concil. Sard., tit. 6. Licentia vero danda non est ordinandi episcopum, aut in vico aliquo, aut in modica civitate, eat sufficit unus presbyter, quia non est necesse ibi episcopum fieri, ne vilescat nomen episcopi, et auctoritas. Non debent illi ex alia provincia levitati facere episcopum, nisi aut in his civitatibus que episcopos habuerant, aut si qua talis, aut tam populosa civitas quæ mereatur habere episcopum. Si hoc omnibus placeat? *Synodus respondit: Placeat.*

CLIII. *De provinciali synodo retractanda per vicarios episcopi urbis Romæ, si ipse decreverit.*

Concil. Sard., tit. 7. Placeat autem, ut si episcopus accusatus fuerit, et iudicaverint congregati episcopi regionis ipsius, et de gradu suo eum deiecerint, si appellaverit qui defectus est, et confugerit ad episcopum Romanæ Ecclesiæ, et voluerit se audiri, si justum putaverit ut renovetur examen, scribere his dignetur episcopis qui in finitima et propinqua provincia sunt, ut ipsi diligenter omnino requirant, et juxta fidem veritatis debuiant. Quod si is qui rogat causam suam iterum audiri, deprecatione sua moverit episcopum Romanum, ut e latere suo presbyterum mittat, erit in potestate episcopi quid velit, et quid æstimet. Et si decreverit mittendos esse qui presentes cum episcopis iudicent, habentes ejus auctoritatem, a quo destinati sunt, erit in suo arbitrio; si vero crediderit episcopos sufficere, ut negotio terminum imponant, faciet quod sapientissimo consilio judicaverit.

CLIV. *Quando et in quibus causis episcopi ad comitatum ire debent.*

Concil. suprascripto, tit. 8. Osius episcopus dixit: Importunitates, et nimia frequentia, et a justis petitiones fecerunt nos non tantam habere vel gratiam, vel fiduciam: dum quidam non cessant ad comitatum ire episcopi, et maxime Afri, qui, sicut cognovimus, sanctissimi fratris et coepiscopi nostri Grati salutaria consilia spernunt atque contemnunt, ut non solum ad comitatum multas et diversas Ecclesiæ non profuturas perferant causas, ut fieri solet, et oportet, ut pauperibus, aut viduis, aut pupillis subveniatur, sed et dignitates seculares, et administrationes quibusdam postulent. Hæc itaque pravitas olim

non solum murmuraciones, sed et scandala excitat. Honestum est autem ut episcopi intercessionem his præsentent qui iniqua vi opprimuntur, aut si vidua affligitur, aut pupillus exspoliatur, si tamen ista omnia justas habent causas, aut petitiones. Si vobis ergo, fratres charissimi, placet, decernite, ne episcopi ad comitatum accedant, nisi forte hi qui religiosi imperatoris litteris, vel invitati, vel vocati fuerint. Sed quoniam sæpe contingit ut ad misericordiam Ecclesiæ confugiant qui injuriam patiuntur, aut qui peccantes in exilio, vel insulis damnantur, aut certe quancunque sententiam suscipiant, subveniendum est his, et sine dubitatione petenda indulgentia: hoc ergo decernite, si vobis placeat. Universi dixerunt: Placeat, et constituatur.

B *Concil. Carthag., tit. 25.* Item placuit ut episcopi trans mare non prolificentur, nisi consulto primæ sedis episcopo suæ cujusque provincie, ut ab eo præcipue possint sumere formatam vel commendationem.

Concil. suprascripto, tit. 28. Item placuit ut presbyteri, diaconi, vel cæteri inferiores clerici in causis quas habuerint, si de judiciis episcoporum suorum questi fuerint, vicini episcopi eos cum consensu sui episcopi audiant, et inter eos definiant adhiberi ab eis episcopi. Quod si et ab eis provocandum putaverint, non provocent ad transmarina judicia, sed ad primates suarum provinciarum, sicut et de episcopis sæpe constitutum est. Ad transmarina autem qui putaverit appellandum, a nullo intra Africam ad communionem suscipiatur.

C *Item concil. universali Carthag., tit. 73.* Placuit ut quicumque ad comitatum ire voluerit in formata, qua ad urbis Romæ Ecclesiam mittitur, intimetur, ut unde etiam ad comitatum formatam accipiat. Quod si accipiens ad Romanam tantummodo formatam, et tacens necessitatem qua ad comitatum illi pergendum est, a communione removeatur: quod si ibi Romæ ei repentina necessitas orta fuerit ad comitatum pergendi, alleget apud episcopum urbis Romæ ipsam necessitatem, et de hoc scripta ejusdem Romani episcopi perferat. Formata autem quæ a primatibus, vel aliquibuscunque episcopis clericis propriis dantur, habeant diem Paschæ. Quod si adhuc ejusdem anni Paschæ dies incertus est, ille præcedens adjungatur, quomodo solet post consulatum in publicis gestis ascribi.

CLV. *De diaconis ad comitatum dirigendis.*

Concil. Sardic., tit. 9. Osius episcopus dixit: Hoc quoque providentia vestra tractare debet, qui decrevistis ne episcoporum improbitas nitatur, ut ad comitatum pergant. Quicumque ergo quales superius memoravimus preces habuerint, vel acceperint, per diaconum suum mittant, quia persona ministri invidiosa non est, et quæ impetraverit celerius poterit referre, et hoc consequens esse videtur, ut de qua-

* In iustis, Dionys. Exig.

b Addit Dionys. Exig.: Voluerit etiam ad comitatum pergere.

libet provincia episcopi ad eum fratrem et coepiscopum nostrum preces mittant, qui in metropoli consistit, ut ille et diaconum ejus, et supplicationes destinet, tribuens commendatitias epistolas pari ratione ad fratres et coepiscopos nostros, qui in illo tempore in his regionibus et orbibus morantur, in quibus felix et ^a laetus Augustus reipublicam gubernat. Si vero habet episcopus amicos in palatio qui cupit aliquid, quod tamen honestum est impetrare, non prohibeatur per diaconum suum et rogare ac significare his quos scit benignam intercessionem absentem posse prestare, si tamen opportunum fuerit.

CLVI. *Quod pra pupillis et viduis, ac necessitatibus patientibus ad comitatum eundem sit.*

Concil. Sardic., tit. 10. Qui vero Romam venerint, sicut dictum est, sanctissimo fratri et coepiscopo nostro Romanae Ecclesiae preces quas habent tradant, ut ipse prius examinet si honeste et iuste sunt, et praestet diligentiam atque sollicitudinem, ut ad comitatum perferantur. Universi dixerunt placere sibi, et honestum esse consilium. Alipius episcopus dixit: Si propter pupillos, viduas vel laborantes qui causas ^b non iniquas habent, susceperint peregrinationis incommoda, habebunt aliquid rationis. Nunc vero cum ea postulent praecipue, quae sine invidia hominum et sine reprehensione esse non possunt, non necesse est ipsum ire ad comitatum.

CLVII. *Ut qui in canali sunt episcopi, euntes ad comitatum sollicite discutiant.*

Concil. Sard., tit. 11. Gaudentius episcopus dixit: Ea quae salubriter providistis convenientia, et aestimationi omnium et Deo placitura tenere hacenus firmitatem possunt, si metus hanc sententiam conjugatur. Scimus enim et ipsi sapissime propter paucorum imprudentiam religiosum sacerdotale nomen fuisse reprehensum. Si igitur aliquis contra omnium sententiam nisus voluerit ambitioni magis placere quam Deo, is debet scire, causis redditus, honorem dignitatemque se amissurum: quod ita demum compleri poterit, si unusquisque nostrum in canali constitutus est, cum progredientem episcopum viderit, inquirat transitum ejus, causas videat, quo tendat agnoscat, et si quidem eum invenerit ire ad comitatum ^a [requirat et illud quod superius comprehensum est, ne forte invitatus est ut ei facultas eundi permittatur. Si vero, ut superius memoravit sanctitas vestra, propter desideria et ambitiones, ad comitatum] pergat, nec in litteris ejus subscribatur, neque in communionem recipiatur. Si vobis placet, omnium sententia confirmari debet. Universi dixerunt honestum esse et placere sibi hanc constitutionem.

CLVIII. *De his qui ignorant, quid sit in synodo constitutum.*

Concil. Sard., tit. 12. Osius episcopus dixit: Sed et moderatio necessaria est, dilectissimi fratres, ne

A subito adhuc aliqui nescientes quid decretum sit in synodo, veniant ad civitates eas quae in canali sunt. Debet ergo episcopus civitatis ipsius admonere eum, et instruere, ut ex hoc loco diaconum suum mittat, admonitus ipse tamen redeat in parochiam suam.

CLIX. *Quandiu episcopus in alia civitate debeat remorari.*

Concil. Sardic., tit. 14. Osius episcopus dixit: Et hoc quoque statuere debetis, ut ex alia civitate cum venerit ad aliam civitatem, vel ex alia provincia sua ad aliam provinciam, et ambitioni magis quam devotioni serviens voluerit in aliena civitate multo tempore resedere. Forte enim evenit episcopum loci non esse tam instructum, neque tam doctum. Is vero qui advenit incipiat contemnere eum, et frequenter **B** facere sermonem, ut dehonestet et infirmet ejus personam, ita ut ex hac occasione non dubitet relinquere assignatam sibi ecclesiam, et transeat ad alienam. Definite ergo tempus, quia et non recipi episcopum inhumanum est, et si diutius resedeat perniciosum. Hoc ergo ne fiat providendum est. Memini autem superiori concilio fratres nostros constituisse, ut si quis laicus in ea in qua commoratur civitate tres Dominicos dies, id est, per tres septimanas, non celebrasset conventum, communionem privaretur. Si haec circa laicos constituta sunt, multo magis episcopo nec licet, nec decet, si nulla sit tam gravis necessitas quae detineat, ut amplius a suprascripto tempore absens sit ab ecclesia sua. Universi dixerunt placere sibi.

C *Qui vero persecutionis tempore in aliena civitate remorari voluerint, non prohibeantur.*

Concil. Sardic., tit. 21. Osius episcopus dixit: Suggestente fratre et coepiscopo nostro Olympio, etiam hoc placuit, ut si aliquis vim perpassus est, et inique expulsus pro disciplina et catholica confessione, vel pro defensione veritatis, effugiens pericula, innocens et devotus ad aliam venerit civitatem, non prohibeatur immorari, quandiu aut redire possit, aut injuria ejus remedium acceperit, quia durum est, cum qui persecutionem patitur non recipi, etiam et larga benevolentia, et humanitas ei exhibenda est.

D **CLX.** *Quod non liceat episcopo a sua ecclesia plus tribus hebdomadibus abesse.*

Concil. Sardic., tit. 15. Osius episcopus dixit: Quia nihil praetermitti oportet, sunt quidam fratres, et coepiscopi nostri, qui non in ea civitate in qua videntur episcopi esse constituti, vel certe parvam rem illie habeant; alibi autem idonea praedia haberi cognoscuntur, vel affectionem proximorum quibus indulgeant, hac terris permitti eis oportet et accedant ad possessiones suas, et disponant vel ordinent fructum laboris sui, ut post tres Dominicos, id est, post tres hebdomadas, si morari necesse est, in suis potius fundis morentur. Aut si est proxima civitas

^a Beatus Dionys. Exig.

^b Non adest in Dionys. Exig.

^c Haec desunt in Ms. Codice.

in qua est presbyter, ne sine ecclesia videatur facere **A** diem Dominicum, illuc accedat, ut neque res domesticæ * absentia ejus detrimentum sustineant, et non frequenter veniendo ad civitatem, in qua episcopus moratur, suspicionem jactantiæ, et ambitionis evadat. Universi dixerunt placere sibi.

CLXI. *De his qui pro diversis erratis pœnitundinem ferventius gerunt.*

Concil. Laodic., tit. 2. De his qui diversis facinoribus peccaverunt, et perseverantes in oratione confessionis, et pœnitentiæ conversionem a malis habuere perfectam, pro qualitate delicti, talibus pœnitentiæ tempus impenisum, propter clementiam et bonitatem Dei communio concedatur.

CLXII. *De tempore ordinationis.*

Concil. Laodic., tit. 4. Quod non oporteat ordinationes sub conspectu audientium celebrari.

CLXIII. *Non congruere presbyteras in mulieribus o dinari.*

Concil. Laodic., tit. 11. Quod non oporteat eas quæ dicuntur presbyteræ, vel præsidentes, in ecclesia ordinari.

CLXIV. *Judicio multitudinis ordinationem fieri non debere.*

Concil. Laod., tit. 13. Quod non sit permittendum turbis electiones eorum facere, qui sunt ad sacerdotium promovendi.

Quod docendus sit populus, non sequendus.

Ex decretis papæ Cælestini, tit. 22. Docendus est populus, non sequendus; nosque, si nesciunt, eos quid liceat quidve non liceat commonere, non his consensum præbere, debemus. Quisquis vero conatus fuerit tentare prohibita, sentiet censuram sedis apostolicæ minime defuturam. Quæ enim sola admonitionis auctoritate non corrigimus, necesse est per severitatem congruentem regulis ^b vindicetur.

Et quod non conveniat, contemptis clericis ecclesiarum, de laicis episcopum ordinari.

Ex decretis papæ Cælestini, tit. 21. Andivimus quasdam propriis destitutas rectoribus civitates episcopos sibi petere velle de laicis, tantumque fastigium tam vile credere, ut hoc iis qui non Deo sed sæculo militaverint, æstiment nos posse conferre, non solum male de suis clericis, in quorum contemptum hoc faciunt, judicantes, sed de nobis pessime, quos credunt hoc posse facere, sentientes: quod nunquam auderent, si non quorundam illicitis consensuens sententia conniveret. Ita nihil quæ frequentius sunt decreta proficiunt ut hoc quasi nunquam de hac parte scriptum fuerit, ignoretur. Quid proderit per singula clericos stipendia militasse, et omnem egisse in dominicis castris ætatem, si qui his præfutura sunt ex laicis requiruntur, qui vacantes sæculo, et omnem ecclesiasticum ordinem nescientes, saltu præproprio in alienum honorem ambiunt im-

moderata cupiditate transcendere, et in aliud vitæ genus calcata reverentia ecclesiasticæ disciplinæ transire? Talibus itaque, fratres charissimi, qui juris nostri, id est canonum gubernacula custodimus, necesse est obviamus, hisque fraternitatem vestram epistolis commonemus, ne quis laicum ad ordinem clericatus admittat, et sinat fieri, unde et illum decipiat, et sibi causas generet, quibus reus constitutis decretalibus fiat.

CLXV. *Ad alias parochias eulogias quæ oblatae sunt minime destinandas.*

Concil. Laod., tit. 14. Quod sancta nullo modo causa enlogiarum tempore Paschalis festi ad alias parochias debeant destinare.

B CLXVI. *De his qui debeant in ambone, id est, in pulpito psallere.*

Concil. Laod., tit. 15. Quod non oporteat amplius præter eos qui regulariter cantores existunt, qui et de codice canunt, alios in pulpitu conscendere, et in ecclesia psallere.

CLXVII. *De lectionibus quæ debeant Sabbato recenseri.*

Concil. Laod. tit. 16. Quod in Sabbato Evangelia cum aliis Scripturis legi conveniat.

CLXVIII. *Quod interstitium psalmorum debeat in congregationibus fieri*

Concil. Laodic., tit. 17. Quod in conventu fidelium nequaquam psalmos continuare conveniat, sed per intervallum, id est, per psalmos singulos recenseri debeant lectiones.

C CLXIX. *De precibus nona et vespera celebrandis.*

Concil. Laodic., tit. 18. Quod id ipsum semper officium precum nona et vespera semper debeat exhiberi.

CLXX. *De precibus post sermones habitos ad plebem faciendis.*

Concil. Laodic., tit. 19. Quod oporteat seorsum primum post allocutiones episcoporum orationem super catechumenos celebrari, et postquam catechumeni egressi fuerint, super eos qui sunt in pœnitentia precem fieri. Illis etiam accedentibus ad manum sacerdotis et discedentibus, tres orationes consummari fidelium, ita ut prima quidem sub silentio, secunda vero et tertia per exclamationes solitas expleantur, et ita demum pacem sibi invicem dabunt. Et posteaquam dederit episcopus presbyteris osculum pacis, tunc ^c laici pacem sibi tribuant, et ita sancta celebrabitur oblatio: solis enim ministerio sacro deditis ad altare ingredi et communicare ibidem liceat.

D CLXXI. *Quod subdiaconi a diacono sint remoti.*

Concil. Laodic., tit. 21. Quod non oporteat subdiaconos habere locum ^d in diacono, et Dominica vasa contingere.

* Per absentiam, Dion. Exig.

^b Vindicemus, Dion. Exig.

^c Dionys. Exig., laici sibi tribuant.

^d Dionys. Exig., diaconico.

CLXXII. *Subdiaconis cum orariis assistere non licere.* A ctus officium, aut certe de eo aliquid ^a decreverit ejusdem provincie synodus sacerdotum.

Concil. Laod., tit. 22. Quod non oporteat subdiaconum uti orario, nec ostia derelinquere.

CLXXIII. *Lectores et cantores cum orariis agere suum officium non licere.*

Concil. Laod., tit. 25. Quod non oporteat lectores aut cantores orariis uti, et ita legere vel psallere.

CLXXIV. *Quod subdiaconi non debent benedicere, nec benedictionem tribuere.*

Concil. Laod., tit. 25. Quod non oporteat subdiaconos panem dare, vel calicem benedicere.

CLXXV. *De exorcistis, qui non sunt ab episcopo ordinati.*

Concil. Laod., tit. 26. Quod hi qui non sunt ab episcopis ordinati, tam in ecclesiis quam in domibus exorcizare non possunt.

CLXXVI. *Quod de convitiis quæ ex agape fiunt partes accipi non debeant.*

Concil. Laod., tit. 27. Quod non oporteat sacro ministerio deditos clericos; aut laicos, ad agapem vocatos ciborum partes accipere, propterea quod et ecclesiastico ordini fiat hinc injuria.

CLXXVII. *In ecclesiis prandia fieri non debere, præter necessitatem itineris.*

Concil. Laod., tit. 28. Quod non oporteat in domesticis divinis, id est, in Dominicis et ecclesiis convivia quæ vocantur agapæ fieri, nec intra domum Dei comedere, vel accubitus sternere.

Concil. Carthagin., tit. 9. Ut nulli episcopi vel clerici in ecclesia conviventur, nisi forte transeuntes hospitiorum necessitate illic reluciant; populi etiam ab hujusmodi conviviis, quantum fieri potest, prohibeantur.

CLXXVIII. *De viris cum mulieribus lavacra celebrantibus.*

Concil. Laodicensi, tit. 30. Quod non oporteat sacerdotibus deditos, aut clericos, aut continentes, vel omnem laicum Christianum, lavacra cum mulieribus celebrare, quia hæc apud gentes reprehensio prima est.

CLXXIX. *Ut episcopi ad synodum imprætermisæ occurrant.*

Concil. Laod., tit. 40. Quod non oporteat episcopos ad synodum vocatos omnino continere, sed protinus ire, et docere, vel discere ea quæ ad correctionem Ecclesiæ vel reliquarum pertinent rerum: se ipsum vero qui contempserit accusabit, nisi forte per ægritudinem ire non possit.

Concil. Antioch., tit. 17. Si quis episcopus manus impositionem episcopatus acceperit, et præesse populo constitutus, ministerium subire neglexerit, nec acquieverit ire ad ecclesiam sibi commissam, hunc oportet communione privari donec susceperit coa-

CLXXX. *Quod præter jussionem episcopi clericus non debeat proficisci.*

Concil. Laod., tit. 41. Quod non oporteat sacerdotem, vel clericum, sine litteris proficisci canonicis.

Item 42. Quod non oporteat sacerdotem, vel clericum, præter jussionem sui proficisci pontificis.

Et ut subdiaconi ad ostia perseverent.

Item 43. Quod non oporteat subdiaconos saltem paululum januas deserere, et orationi vacare.

CLXXXI. *Ut sacrarium mulieres non intrent.*

Concil. Laod., tit. 44. Quod non oporteat mulieres ingredi ad altare.

Ex decret. Gelasii papæ, tit. 26. Nihilominus impatienter audivimus, tantum divinarum rerum subisse despectum, ut feminæ sacris altaribus ministrare firmentur, cunctaque nonnisi virorum famulatu deputata sexum cui non competit exhibere. Nisi quod omnium delictorum quæ singillatim perstrinximus, noxiorum reatus omnis et crimen eos respicit sacerdotes, qui vel ista committunt, vel committentes minime publicando, pravis excessibus se favere significant, si tamen sacerdotum jam sint vocabulo nuncupandi, qui delegatum sibi religionis officium sic prosternere moliantur, ut in

perversa quæque profanaque declives, sine ullo respectu regulæ Christianæ, præcipitia funesta sectentur. Cumque scriptum sit: Minima qui spernit paulatim decedit, quid est de talibus æstimandum, qui immensis ac multiplicibus pravitarum molibus occupati, ingentem ruinam multimodis impulsio-nibus ediderunt, quæ non solum ipsos videatur obruere, sed ecclesiis universis mortiferam, si non sanentur, inferre perniciem. Nec ambigant qui hæc exercere sunt ausi, sed etiam qui hactenus cognita siluerunt, sub honoris proprii se jacere dispendio, si non tanta qua possunt celeritate festinent ut lethalia vulnera competenti ^b medicamine salventur. Quo enim more teatenus jura pontificum, qui pontificalibus excubiis eatenus injuncta dissimulant, ut

contraria domui Dei cui præsidet potius operentur? Quantumque apud Deum possent, si nonnisi convenientia procurarent, tantum quid mereantur aspiciant, cum execrabili studio ^c sectantur adversa; et quasi magis hæc regula sit, qua ^d Ecclesiæ debeant gubernari, sic quidquid est ecclesiasticis inimicum regulis, perpetratur: cum et si cognitos ^e habet canones unusquisque pontificum, intemerata debuerit tenere custodia; et si forsitan nesciebat, consulere fidenter oportuerit ignorantem. Quo magis excusatio nulla succurrit errantibus, quia nec sciens

^a Dionys. Exig. addit *integra*.

^b Dionys. Exig., *medicatione* curentur.

^c Dionys. Exig., *sectentur*.

^d Dionys. Exig., *Ecclesia delect*.

^e Dionys. Exig., *habuit*.

proposuit servare quod noverat, nec ignorans curavit nosse quod gereret.

CLXXXII. *De his qui circa mediam septimanam ad baptismum veniunt.*

Concil. Laodicensi, tit. 45. Quod non oporteat ad baptismum quemquam post duas quidagesimæ hebdomadas admitti.

CLXXXIII. *De perceptione fidei, et redditione eorum qui baptizantur.*

Concil. Laodic., tit. 46. Quod oporteat eos qui ad baptismum veniunt fidem discere, et quinta feria septimanæ majoris episcopo aut presbyteris reddere.

CLXXXIV. *Ut post baptismum chrisma detur.*

Concil. Laodic., tit. 48. Quod oporteat eos qui baptizantur post lavacrum chrisma cœlestis percipere, et regni Christi participes inveniri.

CLXXXV. *Oblationes offerri in Quadragesima non oportere.*

Item tit. 49. Quod non oporteat in Quadragesima panem benedictionis offerri, nisi Sabbato, et Dominico.

CLXXXVI. *Non debere jejunium solvi in quinta feria septimanæ majoris.*

Concil. Laodic., tit. 50. Quod non oporteat in Quadragesima, in ultima septimana quintæ feriæ jejunium solvere, totamque Quadragesimam sine veneratione transire; magisque conveniat omnem Quadragesimam districto venerari jejunio.

CLXXXVII. *Non debere in diebus jejuniorum commemorationes martyrum fieri.*

Concil. suprascripto, tit. 51. Quod non oporteat in Quadragesima martyrum natalitia celebrari, sed eorum sancta commemoratio in diebus Sabbatorum et Dominicorum fieri conveniat.

CLXXXVIII. *Ut natalitia vel nuptiæ in Quadragesima non fiant.*

Concil. Laodic., tit. 52. Quod non oporteat in Quadragesima, aut nuptias, aut natalitia celebrare.

CLXXXIX. *Ut in Christianorum non saltetur nuptiis.*

Concil. Laodic., tit. 53. Quod non oporteat Christianos euntes ad nuptias plaudere, vel saltare; sed venerabiliter cœnare, vel prandere, sicut Christianos decet.

CXC. *Non licere clericis ludicris spectaculis interesse.*

Concil. Laodic., tit. 54. Quod non oportet sacerdotes, aut clericos quibuscunque spectaculis in cœnis, et in nuptiis interesse, sed antequam thymelici ingrediantur, exurgere eos convenit, atque inde discedere.

Item Concil. suprascript. tit. 55. Quod non oporteat sacerdotes, aut clericos ex collatis vel comensationibus convivia celebrare: hoc autem nec laici posse congruere.

* Ille canon non citatur a Cresconio, in suo Breviario supra pag. 465, c. 1, et videtur per hallucinationem ab amanuense quodam pro textu canonis 54

Concil. Carthag., tit. 15. Ut filii sacerdotum spectacula sæcularia non exhibeant, sed nec spectent, licet hoc semper Christianis omnibus interdictum sit, et ubi blasphemiae sunt non accedant.

CXCI. *Non licere presbyteris introire ad altare, priusquam ingreditur episcopus.*

Concil. Laodic., tit. 50. Quod non oporteat presbyteros ante processionem episcopi introire sacrarium, et sedere: sed cum episcopo debent ingredi, vel in subselliis sedere, nisi forsitan infirmitate detineatur, aut proficiscatur episcopus.

CXCH. *Qui in agris vel possessionibus debeant ordinari.*

Concil. Laodic., tit. 57. Quod non oporteat in villis aut in agris episcopos constitui, sed visitatores. Verumtamen jampridem constituti nihil faciant præter conscientiam episcopi civitatis, similiter et presbyteri præter consilium episcopi nihil agant.

CXCII. *Oblationem offerri in domibus non oportere, vel quæ pullera in ecclesia convenit.*

Concil. Laodic., tit. 58. Quod non oporteat in domibus oblationem celebrari ab episcopis vel presbyteris.

Concil. suprascripto, tit. 59. Quod non oporteat plebeios psalmos in ecclesia cantari, nec libros præter canonem Legis, sed sola sacra volumina Novi Testamenti vel Veteris.

CXCIV. *Quod non oporteat episcopos, clericos et monachos, prædia aliena conducere.*

Concil. Chalcedon., tit. 3. Pervenit ad sanctam synodum quod quidam qui in clero videntur affecti, propter lucra turpia conductores alienarum possessionum fiant, et sæcularia negotia sub cura sua suscipiant; Dei quidem ministerium parvi pendentes, sæcularium vero discurrentes domos, et propter avaritiam patrimoniorum sollicitudinem sumentes: decrevit itaque hoc sanctum magnique concilium nullum deinceps, non episcopum, non clericum, vel monachum, aut possessiones conducere, aut negotiis sæcularibus se miscere, præter pupillorum, si forte leges imponant inexcusabilem curam, aut civitatis episcopus ecclesiasticarum rerum sollicitudinem habere præcipiat, aut orphanorum, aut viduarum, earumque quæ sine ulla provisione sunt personarum, quæ maxime ecclesiastico indigent adiutorio, propter timorem Domini, causa deposcat. Si quis autem transgredi de cætero statuta tentaverit, hujusmodi ecclesiasticis inreparationibus subiacebit.

CXCV. *De honore monachis competente; et ne ullus eorum tenet ecclesiastica aut sæcularia inquietare negotia, nec alienum servum præter conscientiam domini sui suscipere.*

Concil. Chalcedon., tit. 4. Qui verè et sincere singularem sectantur vitam, competenter honorentur: quoniam vero quidam utentes habitu monachi ecclesiastica negotia civiliaque conturbant circumneun-

eiusdem concilii scriptus, qui non exstat in Ms. Charomontano, et quem reposuimus ex Codice Dionysii Exigui.

tes indifferenter urbes, necnon et monasteria sibi instituere tentantes, placuit, nullum quidem usquam ædificare, aut constituere monasterium, vel oratorii domum, præter conscientiam civitatis episcopi: monachos vero per unamquamque civitatem, aut regionem subjectos esse episcopo, et quietem diligere, et intentos esse tantummodo jejuniis et orationi, in locis quibus renuntiaverint sæculo permanentes; nec ecclesiasticis vero, nec sæcularibus negotiis communicent, vel in aliquo sint molesti propria monasteria deserentes, nisi forte his præcipiatur, propter opus necessarium, ab episcopo civitatis; nullum vero recipere in monasteriis servum obtentu monachi, præter sui domini conscientiam. Transgredientem vero hanc definitionem nostram, excommunicatum esse decrevimus, ne nomen Domini blasphemetur; verumtamen episcopum convenit civitatis competentem monasteriorum providentiam gerere.

Ex decretis papæ Leonis, tit. 4. Leo episcopus urbis Romæ universis episcopis per Campaniam, Picenum, Tusciam, et per universas a provincias constitutis in Domino, salutem. Ut nobis gratulationem facit Ecclesiarum status salubri dispositione compositus, ita non levi nos mœrore contristat, quoties et aliqua contra constituta canonum et ecclesiasticam disciplinam præsumpta vel commissa cognoscimus; quæ si non quali debemus vigilantia rescemus, illi qui nos speculatores esse voluit, excusare non possumus, permittentes sincerum corpus Ecclesiæ, quod ab omni purum macula custodire debemus, ambientium improba contagione fœdari, cum ipsa sibi membrorum per dissimulationem compago non congruat. Admittuntur passim ad ordinem sacrum, quibus nulla natalium, nulla morum dignitas suffragatur; et qui a dominis suis libertatem consequi minime poterunt, ad fastidium sacerdotii, tanquam servilis vilis hunc honorem capiat, provehuntur, et probari Domino Deo pœse creditur, qui domino suo necdum probare se potuit. Duplex itaque in hac parte reatus est, quod et sacrum ministerium talis consortii vilitate polluitur, et dominorum, quantum ad illicitæ usurpationis temeritatem pertinet, jura solvantur. Ab his itaque, fratres charissimi, omnes vestræ provincie abtineant sacerdotes, et non tantum ab his, sed ab aliis etiam qui originali aut alicui conditioni obligati sunt, volumus temperari, nisi forte eorum petitio aut voluntas accesserit, qui aliquid sibi in eos vindicant potestatis. Debet enim esso immunis ab aliis qui divinæ militiæ fuerit aggregandus, ut a castris dominicis, quibus nomen ejus ascribitur, nullis necessitatis vinculis abstrahatur.

Ex decretis papæ Gelasii, tit. 14. Generalis etiam querelæ vitanda præsumptio est, qua propemodum causantur universi passim servos et originarios dominorum jura possessionumque fugientes, sub religiosæ conversationis obtentu, vel ad monasteria sese

A conferre, vel ad ecclesiasticum fauclatum, cohibentibus quoque præsulibus indifferenter admitti. Quæ modis omnibus est amovenda perniciēs, ne per Christiani nominis institutum, aut aliena pervadi, aut publica videatur disciplina subverti: præcipue cum nec ipsam ministerii clericalis hac obligatione fuscari conveniat dignitatem, cogaturque pro statu militantium sibi conditioneque jurgari, aut videri, quod absit, obnoxia. Quibus sollicita competenter interdictione prohibitis, quisquis episcopus, presbyter, aut diaconus, vel eorum qui monasteriis præesse noscuntur, hujusmodi personas apud se tenentes non restituendas patronis, aut deinceps, vel ecclesiasticæ servituti, vel religiosis congregationibus putaverint applicandas, nisi voluntate forsitan dominorum sub scripturæ testimonio primitus absolutas, aut legitimam transactione concessas, periculum se honoris proprii non ambigant communionisque subituros, si super hac re cujusquam verax nos querelâ pulsaverit. Magnis quippe studiis secundum beatum Apostolum præcavendum est, ne fides et disciplina Domini blasphemetur.

CXCVI. *Quod non oporteat absolute quolibet ordinari.*

Concil. Chalcedon., tit. 6. Nullum absolute ordinari debere presbyterum, aut diaconum, nec quemlibet in gradu ecclesiastico, nisi specialiter ecclesiæ civitatis, aut possessionis, aut martyrii, aut monasterii qui ordinandus est pronuntietur. Qui vero absolute ordinatur, decrevit sancta synodus irritam haberi hujuscemodi manus impositionem, et nusquam posse ministrare ad ordinantis injuriam.

CXCVII. *De clericis qui sunt in ptochiis, monasteriis, atque martyriis, quæ sub potestate episcoporum unicuiqueque civitatis existant.*

Concil. Chalcedon., tit. 8. Clerici qui præficiuntur ptochiis, vel qui ordinantur in monasteriis et basilicis martyrum, sub episcoporum qui in unaquaque civitate sunt, secundum sanctorum Patrum traditiones, potestate permaneant, nec per contumaciam ab episcopo suo dissiliant. Qui vero audent evertere hujuscemodi formam quocunque modo, nec proprio subiciuntur episcopo, si quidem clerici suot, canonum correptionibus subacebunt; si vero laici vel D monachi fuerint, communionem priventur.

CXCVIII. *Quod non oporteat clericos habentes adversus invicem negotia proprium episcopum relinquere, et ad sæcularia judicia properare.*

Concil. Chalcedon., tit. 9. Si quis clericus adversus clericum habeat negotium, non deerat episcopum proprium, et ad sæcularia percurrat judicia: sed prius actio ventiletur apud episcopum proprium, vel certe consilio ejusdem episcopi apud quos utraque partes voluerint, judicium continebunt. Si quis autem præter hæc fecerit, canonicis correptionibus subacebit. Quod si clericus habeat causam adversus episcopum proprium, vel adversus alterum, apud

^a Decet in Codice Dionys. Exig.

^b Abest a Codice Dionys. Exig.

synodum provincie judicetur; quod si adversus ejus provincie metropolitanum episcopus vel clericus habet querelam, petat primatem diocesis, aut sedem regie urbis Constantinopolitane, et apud ipsum judicetur.

CXCIX. Quod non licet clerico in duarum civitatum ministrare ecclesiis.

Concil. Chalcedon., tit. 10. Non licere clericum in duarum civitatum conscribi simul ecclesiis, et in qua initio ordinatus est, et ad quam confugit quasi ad potiore, ob inanis glorie cupiditatem. Hoc autem facientes revocari debere ad suam ecclesiam, in qua primitus ordinati sunt, et ibi tantummodo ministrare. Si vero quis jam translatus est ex alia in aliam ecclesiam, prioris ecclesie, vel martyriorum, quibus ea sunt, aut ptechiorum, aut xenodochiorum rebus in nullo communicet. Eos vero qui ausi fuerint post delinquentem magnae et universalis hujus synodi quidquam ex his quae sunt prohibita perpetrare, decrevit sancta synodus a proprio hujusmodi gradu recedere.

CC. Ut nequaquam in duos metropolitanos provincia dividatur.

Concil. Chalcedon., tit. 12. Pervenit ad nos quod quidam praeter ecclesiastica statuta facientes convolarunt ad potestates, et per pragmaticam formam in duo unam provinciam dividerunt, ita ut ex hoc facto duo metropolitani esse videantur in una provincia. Statuit ergo sancta synodus de reliquo nihil ab episcopis tale tentari, alioquin qui hoc annis fuerit, amissioni gradus proprii subiacebit. Quaecunque vero civitates litteris imperialibus metropolitani nominis honore subnixae sunt, honore tantummodo perfruantur, et qui ecclesias ejus gubernat episcopus, salvis scilicet vere metropolis privilegiis suis.

Ex decretis papae Innocentii, tit. 46. Nam quod seiscitaris utrum, divisio imperiali judicio provideatur, ut duae metropoles fiant, sic duo metropolitani episcopi debeant nominari, non a vere visum est ad mobilitatem necessitatum mundanarum Dei Ecclesiam commutari, honoresque aut divisiones perpetui, quas pro suis causis faciendas duxerit imperator: ergo secundum pristinum provinciarum morem, metropolitanos episcopos convenit numerari.

CCI. Quod non oporteat peregrinos clericos, sine commendatitiis ministrare.

Concil. Chalcedon., tit. 13. Peregrinos, clericos et lectores, in alia civitate praeter commendatitias litteras sui episcopi nusquam penitus ministrare debere.

CCII. De diaconissis mulieribus.

Concil. Chalcedon., tit. 15. Diaconissam non ordinandam ante annum quadragesimum, et hanc cum summo libramine: si vero suscipiens manus impositionem, et aliquantum temporis in ministerio permanens semetipsam tradat nuptiis, gratiae Dei

A contumeliam faciens, anathematizetur hujusmodi cum eo qui eidem copulatur.

CCIII. De parochiis.

Concil. Chalcedon., tit. 17. Singularum ecclesiarum rusticas parochias vel possessiones manere inconcussas illis episcopis qui eas retinere noscuntur, et maxime si per tricennium eas absque vi obtinentes sub dispensatione rexerunt: quod si intra tricennium facta fuerit de his, vel fiat, altercatio, licere eis qui se laeos asserunt apud sanctam synodum provinciae de his movere certamen. Quod si quis a metropolitano leditur, apud primatem dioceseos, aut apud Constantinopolitanam sedem judicetur, sicut superius dictum est. Si qua vero civitas potestate imperiali novata est, aut si protinus innovetur, civiles dispositiones et publicos ecclesiarum quoque parochiarum ordines subsequantur.

CCIV. De conjunctionibus vel conspirationibus.

Concil. Chalcedon., tit. 18. Conjunctionis vel conspirationis crimen, et ab exteris legibus est omnino prohibitum: multo magis hoc in Dei Ecclesia ne fiat admonere conveniet. Si qui ergo clerici vel monachi reperti fuerint conjurantes, aut conspirantes, aut insidias ponentes episcopis, aut clericis, gradu proprio penitus abdicentur.

CCV. De episcoporum aut clericorum accusationibus quid debeat observari.

Concil. Chalcedon., tit. 21. Clericos aut laicos accusantes episcopos, aut clericos passim, et sine probatione, ad accusationem recipi non debere, nisi prius eorum discutatur existimationis opinio.

Concil. Carthag., tit. 8. Numidius episcopus Maxulitanus dixit: Praeterita sunt quamplurimi non bonae conversationis qui existimant majores natu, vel episcopos, passim vageque in accusationem pulsandos; debent tam facile admitti, neene?

Aurelius episcopus dixit: Placet igitur charitati vestrae ut is qui aliquibus sceleribus irretitus est, vocem adversus majorem natu non habeat accusandi. Ab universis episcopis dictum est: Si criminosus est, non admittatur, placet.

Item Concil. Carthag., tit. 95. Placuitque omnibus, quoniam superioribus conciliorum decretis de personis quae admittendae sunt ad accusationem clericorum jam constitutum est, et quae personae non admittantur non expressum est, idcirco definimus eum rite ad accusationem non admitti, qui postquam excommunicatus fuerit, in ipsa adhuc excommunicatione constitutus, sive sit clericus, sive laicus, accusare voluerit.

Titul. 96. Item placuit ut omnes servi, vel proprii liberti ad accusationem non admittantur, vel omnes quos ad accusanda publica crimina leges publicae non admittunt, omnes etiam infantiae maculis aspersi, id est, histrioepes, ac turpitudinibus subjectae personae, haeretici etiam, sive pagani, sive Iudei. Sed tamen omnibus quibus accusatio deene-

gatur, in causis propriis accusandi licentia non a neganda.

Et ut qui unum crimen non probaverit, ad aliud admittere non debeat.

Concil. suprascripto, tit. 97. Item placuit, quotiescunque clericis ab accusatoribus multa crimina obijciuntur, et unum ex ipsis de quo prius egerit probare non valuerit, ad cætera jam non admittatur.

Item de hoc ipso, tit. 98. Testes autem ad testimonium non admittendos, qui nec ad accusationem admitti præcepti sunt, vel etiam quos ipse accusator de sua domo produxerit. Ad testimonium autem intra annos quatuordecim ætatis suæ non admittantur.

CCVI. Quod non liceat clericis post mortem sui episcopi, res ad eum pertinentes diripere.

Concil. Chalcedon., tit. 22. Non licere clericis post obitum sui episcopi, res ad eum pertinentes dissipare, sicut antiquis quoque est canonibus constitutum; quod si hoc facere tentaverint, graduum suorum periculo subjacebunt.

CCVII. Quod non liceat clericis et monachis, absque voluntate episcopi, ad urbem regiam proficisci.

Concil. Chalcedon., tit. 23. Venit ad aures sancti concilii quod quidam clerici et monachi, quibus nihil ab episcopo suo commissum est (est autem quando et communione ab eo privantur), pervenientes ad urbem regiam Constantinopolitanam in ea diutius immorentur, excitantes turbas, et statum ecclesiasticum commoventes, subvertentes etiam quorundam domos: decrevit sancta synodus hujusmodi primo quidem per defensorem Constantinopolitanæ sanctæ Ecclesiæ commoneri, ut egrediantur ab urbe regia: quod si iidem negotiis impudenter insistant, etiam nolentes idem defensor expellat, ut ad propria loca perveniant.

CCVIII. Quod non liceat monasteria quæ consecrata sunt, diversoria sæcularia fieri.

Concil. Chalcedon., tit. 24. Quæ semel dedicata sunt monasteria consilio episcoporum maneat perpetuo monasteria, et res quæ ad ea pertinent monasteriis reservari, nec posse ea ultra fieri sæcularia habitacula: qui vero hoc fieri permiserint, canonum sententiis subjacebunt.

CCIX. Quod non oporteat ordinationes episcoporum diu differri.

Concil. Chalcedonensi, tit. 25. Quoniam quidam metropolitani, quantum comperimus, negligunt commissos sibi greges, et ordinationes episcoporum facere differunt, placuit sanctæ synodo intra tres menses ordinationes episcoporum celebrari, nisi forte necessitas inexcusabilis præparet dilationis tempus extendi; quod si hoc minime fecerit, correptioni ecclesiasticæ subjacebit: verumtamen reditus Ecclesiæ viduatæ penes æconomum ejusdem ecclesiæ integri servantur.

CCX. De dispensatoribus singularum ecclesiarum.

Concil. Chalcedon., tit. 26. Quoniam in quibusdam ecclesiis, ut rumore comperimus, præter æconomum episcopi facultates ecclesiasticas tractant: placuit omnem ecclesiam habentem episcopum habere æconomum de clero proprio, qui dispense res ecclesiasticas secundum sententiam episcopi proprii; ita ut ecclesiæ dispensatio præter testimonium non sit, ne ex hoc dispergantur ecclesiasticæ facultates, et sacerdotio maledictionis derogatio procuretur. Quod si hoc minime fecerit, divinis constitutionibus subjacebit.

CCXI. De his qui raptum faciunt.

Concil. Chalcedon., tit. 27. Eos qui rapiunt mulieres sub nomine simul habitandi, cooperantes, aut conviventes raptoribus: decrevit sancta synodus, ut si quidem clerici sunt, decidant gradu proprio; si vero laici, anathematizentur.

CCXII. Ut præter Pascha et Pentecosten baptisma non celebretur.

Ex decretis papæ Siricii, tit. 2. Sequitur de diversis baptizandorum temporibus, prout unicuique libitum fuerit probabilis, et in emendata confusio, quæ a nostris sacerdotibus (quod commoti dicimus) non ratione auctoritatis alienjus, sed sola temeritate præsumitur, ut passim ac libere natalitiis Christi, seu apparitionis, nec non et apostolorum, seu martyrum festivitatis, innumera, ut asseris, plebes baptismi mysterium consequantur, cum hoc sibi privilegium, et apud nos, et apud omnes ecclesias Dominicum specialiter cum Pentecoste sua Pascha defendat: quibus solis per annum diebus ad fidem confluentibus generalia baptismatis tradi convenit sacramenta. Iis duntaxat electis, qui ante quadraginta vel eo amplius, diei nomen dederint, et exorcismis quotidianisque orationibus, atque jejuniis fuerint expiati, quatenus apostolica illa impleatur præceptio, ut expurgato fermento veteri, nova incipiat esse conspersio. Sicut ergo paschalem reverentiam in nullo dicimus esse minuendam: ita in infantibus, qui necdum loqui potuerunt per matrem, vel his, quibus in qualibet necessitate opus fuerit sacri unda baptismatis, omni volumus celeritate succurri; ne ad nostrarum perniciem tendat animarum, si negato desiderantibus fonte salutari, exiens unusquisque de sæculo et regnum perdat et vitam. Quicunque etiam discrimen naufragii, hostilitatis incursum, obsidionis ambiguum, vel cujuslibet corporalis ægritudinis desperationem inciderint, et sibi unico credulitatis auxilio poposcerint subveniri, eodem quo poscunt momento temporis expetitæ regenerationis præmia consequantur. Nactenus in hac parte erratum sufficiat, nunc præfatam regulam omnes teneant sacerdotes, qui nolunt ab apostolicæ petræ, super quam Christus universalem œdificavit ecclesiam, soliditate divelli.

* Dionys. Exig., emendanda.

Ex decretis Leonis, tit. 7. Leo episcopus univ^{er}s^{is} A episcopis per Siciliam constitutis, in Domino salutem. Divinis praeceptis et apostolicis monitis ^a informamur ut pro omnium ecclesiarum statu impigro vigilemus affectu, ac si quis usquam reprehensionem invenitur obnoxium celeri sollicitudine, aut ab ignorantiae imperitiis, aut a praesumptionis usurpatione revocemus. Manente enim Dominicae vocis imperio, quo beatissimus apostolus Petrus trina repetitione mysticae sanctionis imbuitur, ut Christi oves qui Christum diligit pascat: ipsius sedis, cui per abundantiam divinae gratiae praesumus, reverentia coarctamur, ut periculum desidia quantum possumus declinemus, ne professio summi apostoli, qua se amatorem Domini esse testatus est, non inveniat in nobis, quia negligenter pascens toties commendatum Dominicum gregem, convincitur summum non amare pastorem. Cum ergo mihi de claritatis vestrae actibus fraterna affectione sollicito certis indiciis innotuerit, vos in eo quod inter sacramenta Ecclesiae principale est, ab apostolica institutionis consuetudine discrepare, ita ut baptismi sacramentum numerosius in die Epiphaniae quam in Paschali tempore celebretur: miror vos vel praecessores vestros tam irrationabilem novitatem usurpare potuisse, ut ^b confusis temporibus utriusque mysterii nullam esse differentiam crederetis inter diem quo adoratus est Christus a Magis, et diem quo resurrexit Christus a mortuis. Quam culpam nullo modo potuissetis incidere, si unde consecrationem honoris accipitis, inde legem talis observantiae sumeretis, et beati apostoli Petri sedes, quae vobis sacerdotalis mater est dignitatis, esset ecclesiasticae magistra rationis, a cuius vos regulis recessisse minare posset aequanimitate tolerari, si aliqua epimoniae nostrae inrepatio praecessisset: nunc autem quia non desperatur correptio, servanda est mansuetudo, ut licet vix ferenda sit in sacerdotibus excusatio quae praetendat inscientiam, ^c malipus tamen et censuram necessariam temperare, et ratione vos apertissime veritatis instruere.

Ex decr. papae Leonis, tit. 8. Semper quidem in aeterno consilio Dei mansit humani generis incommutabiliter praedeterminata reparatio, sed ordo rerum per Jesum Christum Dominum nostrum, temporaliter gerendarum, in incarnatione Verbi sumpsit exordium. Unde aliud tempus est, ^d quando nuntiante angelo beata Virgo Maria secundandam se per Spiritum sanctum credidit, et concepit: aliud, quo salva integritate virginea puer editus exultante gaudio caelestium ministrorum pastoribus indicatur: aliud, quo infans circumciditur; aliud, quo hostia pro eo legalis offertur; aliud cum tres Magi claritate novi sideris ^e in civitatem Bethleem ab Oriente perveniunt, et adoratum parvulum, ^f mystico munere

oblato venerantur. Nec iidem sunt dies quibus impio Herodi, ordinata divinitus in Aegyptum translatione, subtractus est, vel quibus ab Aegypto in Galileam, mortuo persecutore, revocatus est. Inter has autem dispensationum varietates accedunt augmenta corpora, crescit Dominus, sicut evangelista testatur, profectibus aetatis, et gratiae. Per dies Paschae in templum Jerusalem cum parentibus venit, et cum abesset a societate redemptum, sedens cum senioribus, et inter admirantes magistros disputans invenitur, rationemque mansionis suae reddens: Quid est, inquit, quod quaerebatis me? nesciebatis quod in his quae Patris mei sunt oportet me esse, significans ejus se esse filium cujus esset et templum. Jam vero cum in annis majoribus apertius declarandus baptismum praecursoris sui Joannis expetiit, quid deitatis ejus remansit ambiguum, quando baptizato Domino Jesu, Spiritus sanctus in columbae specie super eum descendit, et mansit, audita de caelis Patris voce dicentis: Tu es filius meus dilectus, in te bene complacui? Quae omnia ideo quanta potuimus brevitate perstrinximus, ut notum sit dilectioni vestrae, universos Christi dies innumeris consecratos fuisse virtutibus, et in cunctis ejus actionibus sacramentorum mysteria coruscasse; sed aliter quicquid signis denuntiarit aliter rebus impleri, nec quaecunque numerantur in operibus Salvatoris, ad tempus potest pertinere baptismatis. Nam si etiam illa quae post beati Joannis lavacrum a Domino gesta cognovimus, sub indiscreto honore colamus, omnia tempora continuatis erunt deputanda festis, quia omnia sunt plena miraculis. Verum, quia spiritus sapientiae et intellectus ita apostolos et totius Ecclesiae erudit magistros, ut in Christiana observantia nihil inordinatum, nihil pateretur esse confusum: discernendae sunt causae solemnitatum, et in omnibus institutis Patrum principumque nostrorum rationabilis servanda discretio, quia non aliter unus grex et unus pastor sumus, nisi quemadmodum Apostolus docet, id ipsum dicamus omnes: Simus autem perfecti in eodem sensu, et in eadem sapientia.

Ex decretis papae Leonis, tit. 9. Quamvis ergo ^e illa quae ad humilitatem, et illa quae ad gloriam pertinent Christi, in unum concurrant, eandemque personam, totumque quod in illo et virtutis divinae est et infirmitatis humanae, ad nostrae reparationis tendat effectum: proprie tamen in morte crucifixi, et in resurrectione mortui potentia baptismatis novam creaturam condit ex veteri, ut in renascentibus, et mors Christi operetur, et vita, dicente beato Apostolo: An ignoratis quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte illius baptizati sumus? consepulti enim sumus cum illo per baptismum in morte, ut quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitae ambulemus; si enim complautati

^a Dionys. Exig., incitatur.

^b Dionys. Exig., confuso temporis utriusque mysterio.

^c Dionys. Exig., malimus.

^d Dionys. Exig., quo annuntiante.

^e Dionys. Exig., incitati in Bethleem.

^f Dionys. Exig., mystica munera oblatumque.

facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus, et cætera quæ latius magister gentium ad commendandum sacramentum baptismatis disputavit, ut apparet ex hujus doctrinæ spiritu regenerandis filiis hominum, et in Dei filios adoptandis illam diem, et illud tempus electum, in quo per similitudinem formamque mysterii, ea quæ geruntur in membris, his quæ in ipso sunt rapite gesta congruerent: dum in baptismatis regula, et mors intervenit interfectione peccati, et sepulturam triduanam imitatur trina demersio, et ab aquis elevatio resurgentis iustar est de sepulcro. Ipsa igitur operis qualitas docet celebrandæ generaliter gratiæ diem legitimum cum esse in quo orta est, et virtus muneris, et species actionis ad cuius rei confirmationem plurimum valet quod ipse Dominus Jesus Christus, posteaquam resurrexit a mortuis, discipulis suis, in quibus omnes ecclesiarum præsules docebantur, et formam et potestatem tradidit baptizandi dicens: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; de quo utique eos etiam ante passionem potuisset instruere, nisi propriè voluisset intelligi regenerationis gratiam ex sua resurrectione cœpisse. Additur sane huic observantiæ, etiam Pentecostes ex adventu sancti Spiritus sacra solemnitas, quæ de Paschalis festi pendet articulo, et cum ad alios dies alia festa pertineant, hæc semper ad eum diem qui resurrectione Domini est insignis, occurrit, porrigens quodammodo auxiliantis gratiæ manum ad eos quos a die Paschæ, aut molestia infirmitatis, aut longinquitas itineris, aut navigationis difficultas interclusit, invitans ut quibuslibet necessitatibus impediti desiderii sui effectum dono sancti Spiritus consequantur. Ipse enim unigenitus Dei in fide credentium, et in virtute operum nullam inter se et Spiritum sanctum voluit esse distantiam; quia nulla est diversitas in natura, dicens: Rogabo ego Patrem, et alium Paraclætum dabit vobis, ut vobiscum sit in æternum, Spiritum veritatis; et iterum: Paraclætu autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater meus in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret universa quæcumque dixi vobis; et iterum: Cum venerit ille Spiritus veritatis, ille diriget vos in omnem veritatem. Cum itaque veritas Christus sit et Spiritus sanctus, Spiritus veritatis, nomenquo Paraclæti utrique sit proprium, non dissimile est festum, ubi unum est Sacramentum.

Ex decretis papæ Leonis, tit. 10. Hoc autem nos non ex nostra persuasionem defendere, sed ex apostolica auctoritate servare satis idoneo probamus exemplo, sequentes beatum apostolum Petrum, qui in ipso die quo omnem credentium numerum promissus sancti Spiritus replevit adventus, trium millium populum sua prædicatione conversum lavacro baptismatis consecravit. Quod sancta Scriptura, quæ apostolorum actus continet, fideli historia docet

A dicens: Illis auditis compuncti sunt corde, et dixerunt ad Petrum et reliquos apostolos: Quid faciemus, viri fratres? Petrus vero ad illos: Pœnitentiam, inquit, agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, et accipietis donum Spiritus sancti. Vobis enim est re promissio, et filiis vestris, et omnibus qui longe sunt quoscunque advocaverit Dominus Deus noster; aliis etiam pluribus verbis testificatus est, et exhortabatur dicens, Salvamini a generatione ista prava. Qui ergo receperunt sermonem ejus, baptizati sunt, et appositæ sunt in illa die animæ circiter tria millia.

Ex decretis papæ Leonis, tit. 11. Unde quia manifestissime patet baptizandis in Ecclesia electis hæc duo tempora, de quibus locuti sumus, esse legitima, dilectionem vestram monemus, ut nullos alios dies huic observantiæ misceatis: quia sunt alia quoque festa, quibus multa in honorem Dei reverentia debeatur, principalis tamen et maximi sacramenti custodienda nobis est mystica et rationalis exemplatio: non interdicta licentia, qua in baptismo tribuen-
C quolibet tempore periclitantibus subvenitur. Ita enim ad has duas solemnitates connexas sibiinet atque cognatas incolumium, et in pacis securitate degentium libera vota differimus: ut in mortis periculo, in obsidionis discrimine, in persecutionis angustiis, in timore naufragii nullo tempore hoc verè salutis singulare præsidium cuiquam denegemus. Si quis autem Epiphaniæ festivitatem, quæ in suo ordinis debito honore veneranda est, ob hoc existimat privilegium habere baptismatis, quia hoc quidam putant, quo l
in eadem die Dominus ad baptismum sancti Joannis accesserit: sciat illius baptismi aliam gratiam, aliam fuisse rationem, nec ad eandem pertinuisse virtutem, qua per Spiritum sanctum renascuntur, de quibus dicitur: Qui non ex sanguine, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Dominus enim nullius indigens remissione peccati, nec querens remedium renascendi sic voluit baptizari, quomodo et voluit circumcidi hostiamque pro se emundationis offerri, ut qui factus erat ex muliere, sicut Apostolus ait, fieret et sub lege, quam non venerat solvere, sed implere et implendo finire, et sicut Apostolus prædicat dicens: Finis autem legis Christus ad justitiam omni credenti. Baptismi autem sui in se condidit sacramentum, quia in omnibus primatum tenens, se docuit esse principium, et tunc regenerationis potentiam sanxit, quando de latere ipsius profluxerunt sanguis redemptionis, et aqua baptismatis. Sicut ergo Vetus Testamentum Novi testificatio fuit, et lex per Moysen data est, gratia autem et veritas per Jesum Christum facta est; sic diversa sacrificia unam hostiam reformarunt, et multorum agnorum occisio illius immolatione finita est, de quo dicitur: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Sic et Joannes non Christus,

sed Christi prævius, non sponsus, sed sponsi amicus fuit adeo fidelis, et non sua quærens, sed quæ Jesu Christi, ut se profiteretur ad solvenda calcementa pedum ejus indignum: quoniam ipse quidem baptizaret in aqua, in pœnitentiam; ille autem baptizaturus esset in Spiritu sancto, et igni, qui duplici potestate, et vitam redderet, et peccata consumeret. His itaque, fratres charissimi, tot ac tantis existentibus documentis, quibus omni ambiguitate submota evidenter agnoscitis, in baptizandis electis, qui secundum apostolicam regulam in exorcismis scrutandi, et jejuniis sanctificandi, et frequentibus sunt prædicationibus imbuendi, duo tantum tempora, id est Pascha et Pentecosten esse servanda. Hoc vestræ incensus charitati, ut ab apostolicis institutis nullo ulterius recedatis excessu, quia inultum post hæc esse non poterit, si quisquam apostolicas regulas in aliquo crediderit negligendas.

Ex decretis papæ Gelasii, tit. 10. Baptizandi sibi quispiam passim quocunque tempore nullam credat inesse fiduciam, præter Paschale festum, et Pentecosten venerabile sacramentum, excepto dumtaxat gravissimi languoris incursu, in quo verendum est, ne morbi crescente periculo sine remedio salutari fortassis ægrotans et exitio præventus abscedat.

CCXIII. De his qui pœnitentiam minime servaverunt.

Ex decretis papæ Syriaci, tit. 5. De his vero non incongrue dilectio tua apostolicam sedem creditit consulendam, qui acta pœnitentia tanquam canes, ac sœnes ad vomitus ^a et volutabra redeuntes, et militiæ cingulum, et ^b lubricas voluptates, et nova conjugia, et inibitos denuo appetivere concubitus, quorum professam incontinentiam generati post absolutionem filii prodiderunt. De quibus, quia jam suffugium non habent pœnitendi, id duximus decernendum, ut sola intra Ecclesiam fidelibus oratione jungantur, sacræ mysteriorum celebritati, quamvis non mereantur, intersint: a Dominicæ autem mensæ convivio segregentur, ut hac saltem districtione correcti et ipsi in se sua errata castigent, et aliis exemplis tribuant, quatenus ab obscœnis cupiditatibus retrahantur. Quibus tamen quoniam carnali fragilitate ceciderunt, viatico munere, cum ad Dominum cœperint proficisci, per communionem gratiam volumus subveniri. Quam formam, et circa mulieres, quæ se post pœnitentiam talibus pollutionibus devinxerunt, ^c servari decernimus.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 7. De pœnitentibus autem, qui sive ex gravioribus commissis, sive ex levioribus pœnitentiam gerunt, si nulla interveniat ægrotudo, quinta feria ante Pascha eis remittendum Romanæ Ecclesiæ consuetudo demonstrat. Cæterum de pondere æstinando delictorum sacerdotis est judicare, ut attendat ad confessionem pœnitentis, et

ad fletus atque lacrymas corrigentis, ac tunc jubere dimitti, cum viderit congruam satisfactionem. Sane si quis in ægrotudinem inciderit, atque usque ad desperationem devenerit, ei est ante tempus Paschæ relaxandum, ne de sæculo absque communionem discedat.

CCXIV. Quod clericis non liceat pœnitentiam agere, et quod post pœnitentiam nullus possit ad clerum admitti.

Ex decretis papæ Syriaci, tit. 11. Illud quoque nos par fuit providere, ut sicut pœnitentiam agere cuicumque non conceditur clericorum: ita et post pœnitentiam ac reconciliationem nulli unquam laico liceat honorem clericatus adipisci; quia quamvis sint omnium peccatorum contagione mundati, nulla tamen devent gerendorum sacramentorum instrumenta suscipere, qui dudum fuerint vasa vitiorum.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 34. Innocentius Agapito Macedonio, et ^a Martino episcopis Apulis. Multa in provincia vestra contra canones Ecclesiasticos, decretaque majorum usurpari a plurimis, et relationes diversorum et suggestiones fidissimæ retulerunt: quæ quidem possent facile resecari, si episcopi in his non invenirentur auctores. Qui dum aut amicis, aut obsequentibus gratiam præstare nituntur, religionem violant, ordinesque corrumpunt; ac sic evenit, ut indigni quique honores suscipiant ecclesiasticos, et admittantur ad clerum, qui nec inter laicos quidem dignum locum habere ^e merentur, sicuti nunc dato nobis libello monstratum est. Modestum quemdam multis criminibus involutum, propter quæ etiam pœnitentiam egisse dicitur, non solum clericum effectum, quod non licet, verum etiam ad episcopatus apicem tendere: cum canones apud Nicæam constituti, pœnitentes etiam ab infimis officiis clericorum excludant. Et ideo, fratres charissimi, perspecto tenore libelli eum jubeatis præsentari, ac si vere constiterit ^f talis, qualem libellus affirmat, non solum ab ambitione episcopatus, sed etiam a clericatus removeatur officio.

CCXV. Ut si per ignorantiam pœnitens digamus, vel viduæ maritus clericus factus fuerit, jam non promoveatur.

Ex decretis papæ Syriaci, tit. 15. Et quia his omnibus, quæ in reprehensionem veniunt, sola excusatio ignorantis obtenditur, cui nos interim solius pietatis intuitu necesse est clementer ignoscere: quicumque pœnitens, quicumque digamus, quicumque viduæ maritus ad sacram militiam indebite, et incompetenter irrepsit, hac sibi conditione a nobis veniam intelligat relaxatam, ut in magno debeat computare beneficio, si adempta sibi omni spe promotionis in hoc quo invenitur ordine perpetua stabilitate permaneat: ^g scituri post hanc definitionem, quod si ultra ad sacros ordines quemquam de tali-

^a Pristinos addit Dionys. Exig.

^b Ludicras, Dionys. Exig.

^c Servandum esse censemus, Dionys. Exig.

^d Mariano, Dionys. Exig.

^e Mereantur, Dionys. Exig.

^f Talem, Dionys. Exig.

^g Scituri posthuc omnium provinciarum antistites, Dionys. Exig.

bus crediderint assumendum, et de suo, et de eorum A statu, quos contra canones et interdicta nostra pro-
vexerint, congruam ab apostolica sede promendam
esse sententiam.

CCXVI. De energumenis baptizatis.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 6. De his vero baptizatis, qui postea a dæmonio, aut viio aliquo, aut peccato interveniente arripiuntur, quæsit dilectio tua, si a presbytero, vel diacono possint, aut debeant consignari: quod hoc, nisi episcopus præceperit, non licet: nam ei manus imponenda omnino non est, nisi episcopus auctoritatem dederit id efficiendi. Ut autem fiat, episcopi est imperare, ut manus ei vel a presbytero, vel a cæteris clericis imponatur. Nam quomodo id fieri sine magno labore poterit, ut longe B constitutus energumenus ad episcopum deducatur, cum si talis casus ei in itinere acciderit, nec ferri ad episcopum, nec referri ad sua facile possit.

CCXVII. Quod pro infirmis debeat sacerdos orare, et juxta præceptum sancti Jacobi oleo perungere.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 8. Sane quoniam de hoc, sicuti de cæteris consulere voluit dilectio tua, adjecit etiam filius meus dilectus Cælestinus diaconus in epistola sua esse a tua dilectione positum illud, quod in beati apostoli Jacobi epistola conscriptum est. Si * infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros, et orent super eum ungentes oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et suscitabit illum Dominus, et si in peccatis fuerit, remittentur ei. Quod non est dubium de fidelibus C ægrotantibus accipi vel intelligi debere, qui sancto oleo chismatis perungi possunt, quod ab episcopo confectum non solum sacerdotibus, sed omnibus uti Christianis licet, in sua, aut suorum necessitate ungendum. Cæterum illud superfluum videmus adjectum, ut de episcopo ambigatur, quod presbyteris licere non dubium est: nam idcirco presbyteris dictum est, quia episcopi occupationibus aliis impediti ad omnes languidos ire non possunt. Cæterum si episcopus aut potest, aut dignum ducit aliquem a se visitandum, et benedicere, et tangere chrisinate sine cunctatione potest, cujus est ipsum chrisma conficere. Nam pœnitentibus istud infundi non potest, quia genus est sacramenti. Nam quibus reliqua sacramenta negantur, quomodo unum genus posse putatur concelli?

CCXVIII. Ut extra conscientiam metropolitani non ordinetur episcopus.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 9. Primum ut extra conscientiam metropolitani episcopi nullus audeat ordinare; integrum enim judicium est, quod plurimorum sententiis confirmatur: nec unus episcopus ordinare præsumat, ne furtivum beneficium præstitum videatur: hoc enim a synodo Nicæna constitutum est, atque definitum.

Ex decretis papæ Cælestini, tit. 17. Primum, ut

* *Infirmus aliquis in vobis est, Dion. Exig.*

juxta decreta canonum unaquæque provincia suo metropolitano contenta sit, ut decessoris nostri data ad Narbonensem episcopum continent constituta, nec usurpationis locus alicui sacerdoti in alterius concedatur injuriam. Sit concessis sibi contentus unusquisque limitibus. Alter in alterius provincia nihil præsumat, nec emeritis in suis ecclesiis clericis peregrini et extranei, et qui ante ignorati sunt, ad exclusionem eorum, qui bene de suorum civium merentur testimonio, præponantur, ne novum quiddam, de quo episcopi liant, institutum videatur esse collegium.

Ex decretis papæ Leonis, tit. 32. Igitur secundum sanctorum Patrum canones spiritu Dei conditus, et totius mundi reverentia consecratos, metropolitanos singularum provinciarum episcopos, quibus ex delegatione nostra, fraternitatis tue cura prætenditur, jus traditæ sibi antiquitus dignitatis intemeratum habere decernimus: ita ut a regulis præstitutis nulla aut negligentia, aut præsumptione discedant.

CCXIX. Ut ex curialibus non fiat clericus.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 18. Præterea frequenter quidam ex fratribus nostris curiales, vel quibuslibet publicis functionibus occupatos clericos facere contendunt, quibus postea major tristitia cum de revocandis eis aliquid ab imperatore præcipitur, quam gratia nascitur de ascitis. Constat enim eos in ipsis muniis voluptates etiam exhibere, quas a diabolo inventas esse non dubium est, et ludorum aut munerum apparatus, aut præesse, aut forsitan interesse. Sit certe in exemplum sollicitudo, et tristitia fratrum, quam sæpe pertulimus imperatore præsentem, cum pro his sæpius rogarem, quam ipse nobiscum positus cognovisti, quibus nun solum inferiores clerici ex curialibus; verum etiam in sacerdotio jam constituti, ingens molestia ut redderentur instabat.

CCXX. De ultima pœnitentia non neganda.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 22. Et hoc questum est, quid de his observari oporteat, qui post baptismum omni tempore incontinentiæ voluptatibus dediti, in extremo vitæ suæ pœnitentiam simul, et reconciliationem communionis exposcunt. De his observatio prior, durior; posterior interveniente misericordia inclinatio est: nam consuetudo prior tenuit, ut concederetur eis pœnitentia, sed communicatio negaretur; nam cum illis temporibus crebræ persecutiones essent, ne communionis concessa facilitas homines de reconciliatione securos non revocaret a lapsu, merito negata communicatio est, concessa pœnitentia: ne totum penitus negaretur, et durior remissionem fecit temporis ratio. Sed postquam Dominus noster pacem Ecclesiis suis reddidit, jam terrore depulso communionem dari abeuntibus placuit, et propter Domini misericordiam, quasi viaticum profectoris, et ne Novatiani hæretici negantis ve-

uiam, asperitatem et duritiam subsequi videamur. A Trihuetur ergo cum pœnitentia extrema communio, ut homines huiusmodi, vel in supremis suis, permit- tente Salvatore nostro, a perpetuo exitio vindicentur.

Ex decretis papæ Cælestini, tit. 15. Agnovimus enim pœnitentiam morientibus denegari, nec illorum desiderijs annui, qui obitus sui tempore hæc animæ suæ capiunt remedia subveniri: horremus (lateor) tantæ impietatis aliquem reperiri, ut de Dei pietate desperet, quasi non possit ad se quovis tempore concurrenti succurrere, et periclitantem sub onere peccatorum hominem perdere, quo se ille expedire desiderat, et liberari. Quid hoc rogo aliud est quam morienti mortem addere, ejusque animam sua crudelitate, ne absoluta esse possit, occidere, cum Deus ad subveniendum paratissimus, invitans ad pœnitentiam, sic promittat peccatori, inquiens: Quicumque die conversus fuerit, peccata ejus non reputabuntur ei; et iterum: Nolo mortem peccatoris, sed tantum convertatur, et vivat. Salutem ergo homini adimit quisquis mortis tempore pœnitentiam denegarit; et desperat de clementia Dei, qui enim ad subveniendum morienti sufficere vel momentò posse non credit. Perdidisset latro in cruce præmium, ad Christi dexteram pendens, si illum unius horæ pœnitentia non juvisset; cum esset in poena pœnituit, et per unius sermonis promissionem habitaculum paradisi Deo promittente promeruit. Vera ergo ad Deum conversio in ultimis positorum mente potius est æstimanda quam tempore, propheta hoc taliter asserente: Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris. Cum ergo Christus sit cordis inspector, quolibet tempore non est deneganda pœnitentia postulanti, cum illi se obfiget iudici, cui occulta omnia noverit revelari.

Ex decretis papæ Leonis, tit. 21. De his qui pœnitentiam agere differunt. Dissimulatio hæc potest non de contemptu esse remedi, sed de metu gravius delinquendi. Unde pœnitentia quæ dilata est, cum studiosius petita fuerit, non negetur, ut quoquomodo ad indulgentiæ medicinam anima vulnerata perveniat.

CCXXI. De administrationibus sæcularium iudicio- rum.

Ex decr. papæ Innocentii, tit. 23. Quæsitum est etiam super his qui post baptismum administraverunt, aut tormenta sola exerceverant, aut etiam capitalem protulere sententiam: de his nihil feginus a maioribus delinquit. Meminerant enim a Deo potestates hæc fuisse concessas, et propter vindictam noxiorum gladium fuisse permissam, et Dei ministrum esse datum in huiusmodi vindicem. Quomodo igitur reprehenderent factum, quod auctore Deo viderent esse concessum? De his ergo, ut hactenus servatum est, sic habeamus, ne aut disciplinam evertere, aut contra auctoritatem Domini venire videamur. Ipsi autem in ratione reddenda gesta sua omnia serva- buntur,

CCXXII. Quod pro conjugali fœdere tam viro quam femina non liceat in adulterium declinare, pro eo quod sibi in hoc ipso aque debitores existunt.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 24. Et illud desi- deratum est sciri, cur communicantes viri cum adulteris uxoribus non contineant, cum contra uxores in consortio adulterorum virorum manere videantur? Super hoc Christiana religio adu- lterium in utroque sexu pari ratione condemnat; sed viros suos mulieres non facile de adulterio accu- sant, et non habent latentia peccata vindictam: viri autem liberius uxores adulteras apud sacerdotes deferre consueverunt; et ideo mulieribus prodito earum crimine communio denegatur, virorum autem latente commisso, non facile quisquam ex suspicio- nibus abstinetur, qui utique submovetur, si ejus flagitium detegatur. Cum ergo par causa sit, inter- dum probatione cessante vindictæ ratio conquiescit.

CCXXIII. Quod hi qui preces criminalis dictant, sine crimine sint.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 25. Illud etiam sciscitari voluisti, an preces dictantibus liberum concedatur, utique post baptismi regenerationem, a principibus poscere mortem alienjus vel sanguinem de reatu? Quam rem principes nunquam sine cogni- tione concedunt, sed ad iudices commissa ipsa, vel crimina semper remittunt, ut causa cognita vindi- centur: quæ cum quæitori fuerint delegata, aut ab- solutio, aut damnatio pro negotii qualitate profertur, et dum legum in improbos exercetur auctoritas, erit dictator immunis.

CCXXIV. Quod non liceat his qui intercedente repudi- o se segregati sunt, in alium copulam pertransire.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 26. De his etiam requisivit dilectio tua, qui interveniente repudiò alii se matrimonio copularant, quos in utraque parte adulteros esse manifestum est. Qui vero vel uxore vivente, quamvis dissociatum videatur esse conju- gium, ad aliam copulam festinant, neque possunt adulteri non videri, in tantum ut etiam hæc personæ quibus tales conjuncti sunt, etiam ipsæ adulterium commisisse videantur, secundum illud quod legimus in Evangelio: Qui dimiserit uxorem suam, et duxe- rit aliam, mæchatur; similiter et qui dimissam duxerit, mæchatur. Et ideo omnes a communione fidelium abstinendos. De parentibus autem, aut propin- quis eorum nihil tale statui potest, nisi si inceptoris illiciti consortii fuisse detegantur.

CCXXV. Quod si quis partem sibi corporis volens amputaverit, clericus esse non possit.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 29. Qui igitur partem cujuslibet digiti ipse volens abscidit, hæc ad clericum canones non admittunt: cui vero casu aliquo contigit, dum aut operi rustico enavam impen- dit, aut aliquid faciens se non sponte percussit; hos canones præcipiunt et clericos fieri, et si in clero fuerint reperti, non abjici, in illo enim voluntas

est judicata quæ sibi ausa fuit ferrum injicere, quod A scilicet et alii id facere dubitare non possit; in istis vero casus veniam meruit.

CCXXXVI. Si cujus uxor abducta in captivitatem fuerit, et alteram maritus ejus acceperit, revertente prima secunda excludatur. Quam dispositionem in muliere quoque, si alium virum primo desistente acceperit, convenit observari.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 37. Innocentius Probo. Conturbatio procellæ barbaricæ facultati legum intulit casum, nam bene constituto matrimonio inter Fortunulum et Ursam captivitatis incursus fecerat nævum, nisi sancta religionis statuta providerent. Cum enim in captivitate prædicta Ursa mulier teneretur, aliud conjugium cum Restituta Fortunulus memoratus iniisse cognoscitur; sed favore Domini reversa Ursa nos adiit, et nullo dissente, uxorem se memorati esse perdocuit. Quare, domine filii, merito illustris, statuimus, fide catholica suffragante, illud esse conjugium quod erat primitus gratia divina fundatum, conventumque secundæ mulieris priore supersilite, nec divorcio cjecta, nullo pacto posse esse legitimum.

Ex decretis papæ Leonis, tit. 43. Cum ergo per bellicam cladem et per gravissimos hostilitatis incursus ita quædam dicatis divisa esse conjugia, ut abductis in captivitatem viris feminae eorum remanserint destitute, quæ viros proprios, aut interemptos putarent, aut nunquam dominum illos crederent liberandos, et in aliorum conjugium solitudine cegente transierint; cumque nunc statu rerum, auxiliante Domino, in meliora converso, nonnulli eorum qui putabantur periisse remearint, merito charitas tua videtur ambigere, quid de mulieribus quæ aliis junctæ sunt viris, a nobis debeat ordinari. Sed quia novimus scriptum, a Deo jungitur mulier viro, et iterum præceptum agnovimus, ut quod Deus junxit homo non separet, necesse est ut legitimarum foedera nuptiarum redintegranda credamus, et remotis malis quæ hostilitas intulit, unicuique id quod legitime habuit, reformetur, omnique studio procurandum est, ut recipiat unusquisque quod proprium est.

Item de hoc ipso, tit. 43. Nec tamen culpabilis dicitur et tanquam alieni juris pervasor habeatur, D qui personam ejus mariti qui jam non esse existimabatur assumpsit: sic enim multa, quæ ad eos qui in captivitatem ducti sunt pertinebant, in jus alienum transire potuerunt; et tamen plenum justitiæ est, ut iisdem reversis propria reformentur. Quod si in mancipiis, vel in agris aut etiam in domibus ac possessionibus rite servatur, quanto magis in conjugiorum redintegratione faciendum est, ut quod bellica necessitate turbatum est, pacis remedio reformetur?

Item, tit. 44. Et ideo si viri post longam captivitatem reversi, ita in dilectione suarum conjugum perseverent, ut eas cupiant in summum redire consortium, omittendum est, et inculpabile judicandum quod

necessitas intulit, et restituendum quod fides poscit.

Ex decretis papæ Leonis, tit. 45. Si autem aliquæ mulieres ita posteriorum virorum amore sunt captae, ut malint his coherere, quam ad legitimum redire consortium, merito sunt notandæ, ita ut ecclesiastica communione priventur, quæ de re excusabili contaminationem criminis elegerunt, ostendentes sibi pro sua incontinentia placuisse, quod justa remissio poterat expiare. Redeant ergo in summum statum voluntaria redintegratione conjugia, nequæ illo modo ad opprobrium malæ voluntatis trahatur, quod conditio necessitatis extorsit: quia sicut hæ mulieres quæ reverti ad viros suos noluerunt, impia sunt habendæ, ita illæ quæ in affectum ex Deo intum redeunt, merito sunt laudandæ.

B CCXXXVII. De catechumeno qui, priusquam baptizetur, uxorem amittit, et post aliam accepit, quod clericus esse non possit.

Ex decretis papæ Innocentii, tit. 52. Deinde primum, non dici oportere digamum eum qui catechumenus habuerit atque amiserit uxorem; si post baptismum fuerit aliam sortitus, eamque primam videri quæ novo homini copulata sit, quia illud conjugium per baptismi sacramentum cum cæteris criminibus sit ablatum: quod cum de una utique dicitur, certe si tres habuerit in veteri positus homine uxores, erit ei quæ post baptismum quarta est, sic interpretantibus prima, virginis æque nomen accipiet quæ quarto ducta est loco. Quis, oro, istud non videat contra Apostoli esse præceptum, qui ait unius uxoris virum oportere fieri sacerdotem? Sed objicitur quod in baptismo totum quicquid in veteri homine gestum est, sit solum. Dicite mihi (cum pace vestra loquor), crimina tantum dimittuntur in baptismo, an et illa quæ secundum Domini præcepta ac Dei instituta compleantur? Uxorem ducere crimen est, aut non est crimen? Si crimen est: ergo præfata venia dixerim, erit auctor in culpa qui ut crimina committerentur in paradiso, cum ipse eos jungeret, benedixit; si vero crimen non est, quia quod Deus junxit nefas sit crimen appellari; et Salomon addidit: Etenim a Deo præparatur viro uxor, quomodo creditur inter crimina esso dimissum, quod Deo auctore legitur consummatum? Quid de talium liliis percensetur, non quid non erunt admittendi in hæreditatis consortio, qui ex ea suscepti sunt quæ ante baptismum fuit uxor, eruntque appellandi vel naturales, vel spurii, quia non est legitimum matrimonium, nisi illud (ut vobis videtur) quod post baptismum assumitur? Ipse Dominus, cum interrogaretur a Judæis, si liceret dimittere uxorem, atque exponeret fieri non debere, addidit: Quod ergo Deus junxit, homo non separet. Ac ne de his copulis locutus esse credatur, quæ post baptismum sortiantur, meminere hoc et a Judæis interrogatum, et Judæis esse responsum. Quæro, et sollicitus quæro, si una eademque sit uxor ejus, qui ante catechumenus, postea sit fidelis, filiosque ex ea cum esset catechumenus suscepit, ac postea alios, cum fidelis?

utrum sint fratres appellandi an non? habeant postea defuncto patre heriscundæ hereditatis consortium, quibus liliorum nomen regeneratio spiritalis creditur abstulisse? quod cum ita sentire atque iudicare absurdum est, quæ (malum) ratio est hoc defendi et vacua magis opinione jactari, quam aliqua auctoritate roborari? Cum non possit inter peccata deputari, quod lex præcepit, et Deus jungit. Nunquid si quis catechumenus virtutibus studuerit, humilitatem secutus fuerit, patientiam tenuerit, eleemosynas fecerit, morti destinatos qualibet ratione eripuerit, adulteria exhorruerit, castitatem tenuerit, quæro si hæc, cum factus fuerit lidelis, amittit: quia per baptismum totum, quod vetus homo gesserat putatur auferri? Aspicimus gentilem hominem Cornelium orationibus atque eleemosynis vacantem, per revelationem angelum, Petrumque ipsum vidisse, nunquid per baptismum hæc illi ablata sunt, propter quæ ei baptismum videtur esse concessum? Si ita creditur, mihi credite, non modicum erratur, quia quidquid bene gestum fuerit, et secundum Legem præcepta custoditum non potest facientibus deperire. Nuptiarum ergo copula, quia Dei mandato perlicitur, non potest dici peccatum, et quod peccatum non est, solvi inter peccata credi omnino non debet; eritque integrum æstimare aboleri non posse prioris nomen uxoris, cum non dimissum sit pro peccato, quia ex Dei sit voluntate conijunctum.

CCXXVII¹. *Quod nolentibus clericis v. l. populus non debeat episcopus ordinari; et quod ab illi itis sit ordinationibus abstinendum.*

Ex decretis papæ Cælest., tit. 18. Nullus invitis detur episcopus; cleri, plebis et ordinis consensus, et desiderium requiratur, tunc alter de altera eligatur ecclesia, si de civitatis ipsius clericis, cui episcopus est ordinandus, nullus dignus (quod evenire non credimus) potuerit inveniri, primum enim illi reprobandi sunt, ut aliqui de alienis ecclesiis merito præferantur. Habeat unusquisque suæ fructum militiæ in ecclesia, in qua sua per omnia officia transegit ætatem. In aliena stipendia minime alter obrepit, nec alii debitum alter sibi audeat vendicare mercedem. Sit facultas clericis renitendi, si se viderint prægravari, et quos sibi ingeri ex transverso cognoverint, non timeant refutare, qui si non debitum præmium, vel liberum de eo, qui eos rectoris est, debent habere iudicium.

Ex decretis cuius supra, tit. 19. Abstineatur etiam ab illicitis ordinationibus, nullus ex laicis, nullus digamus, nullus qui sit viduæ maritus, aut fuerit, ordinetur, sed irreprehensibilis et qualem elegit Apostolus, fiat. Per Moysen Dominus præcepit: Virginem accipiat sacerdos uxorem. Subsequitur, et supplet Apostolus eodem locutus spiritu: Unius uxoris virum debere episcopum consecrari. Ad hanc ergo elegantur formulam sacerdotes, et si quæ factæ sunt ordinationes illicitæ, removeantur, quoniam stare non possunt, nec discussionem nostram subterfugere poterunt: quamvis latere se astiment, qualiter pervenerunt,

A ut nulla religionis reverentia obscuritate fuscetur. Non sit vana gloriatio palliatis, episcopalem morem, qui episcopi sunt, sequantur. Daniel, ut diximus, qui accusationem pontificali honore subterfugere se posse credidit, et ad fastigium tantum accusatores suos latendo pervenit, a sanctitatis vestræ cœtu interim se novit segregatum, qui se nostro iudicio debet abjicere, si conscientia suæ novit confidentiam se obtinere. Massiliensis vero ecclesiæ sacerdotem, qui dicitur (quod dictu nefas est) in necem fratris sui taliter gratulatus: ut huic, qui ejus sanguine cruentatus advenerat, portionem cum eodem habiturus, occurreret: ex vestro eum audieodum collegio delegamus.

Ex decret. papæ Leon., tit. 45. Nulla ratio sinit ut B inter episcopos habeantur, qui nec a clericis sunt electi, nec a plebibus expetiti, nec a comprovincialibus episcopis cum metropolitani iudicio consecrati. Unde cum sæpe quæstio de male accepto honore nascatur, quis ambigat, nequaquam istis esse tribuendum, quod non docetur fuisse collatum? Si qui autem clerici ab istis pseudoepiscopis in eis ecclesiis ordinati sunt, quæ ad proprios episcopos pertinebant, et ordinatio eorum consensu, et iudicio præsidentium facta est, potest rata haberi: ita ut in ipsis ecclesiis perseverent. Aliter autem vana habenda est consecratio, quæ nec loco fundata est, nec auctoritate munita.

Cujus supra, tit. 35. Cum ergo de summi sacerdotis electione tractabitur, ille omnibus præponitur, C quem cleri, plebisque consensus concorditer postularint: ita ut si in aliam forte personam partium se vota dividerint, metropolitani iudicio is alteri præponatur, qui majoribus et studiis juvatur, et meritis, tantum ut nullus invitis, et non petentibus ordinetur, ne civitas episcopum non optatum aut contemnat, aut oderit, et fiat minus religiosa quam convenit, cui non licuerit habere, quem voluit.

CCXXIX. *Quod nulli sacerdoti canones liceat ignorare.*

Ex decret. papæ Cælest., tit. 20. Cælestinus universis episcopis per Apuliam et Calabriam constitutis. Nulli sacerdotum suos liceat canones ignorare, nec quidquam facere, quod Patrum possit regulis obviare. Quæ enim a nobis res digna servabitur, si decretalium norma constitutorum pro aliquorum libitu, licentia populis permissa, frangatur.

CCXXX. *Quod aliud sit uxor, aliud concubina; nec erret quisquis filiam suam in matrimonio tradiderit concubinam habenti.*

Ex decret. papæ Leonis, tit. 18. Non omnis mulier viro juncta uxor est viri, quia nec omnis filius heres est patri. Nuptiarum autem lætera inter ingenuos sunt legitima, et inter æquales, et multo prius hoc ipsum Domino constituyente, quam initium Romani juris existeret. Itaque aliud est uxor, aliud concubina: sicut aliud ancilla, aliud libera. Propter quod etiam Apostolus ad manifestandum harum personarum discretionem, testimonium ponit ex Genesi, ubi dicitur Abrahæ: Ejice ancillam, et filium ejus,

non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isac. Unde cum societas nuptiarum ita ab initio constituta sit, ut prætersexuum conjunctionem, quæ haberet in Christi et Ecclesiæ sacramentum, dubium non est eam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur nuptiale non fuisse mysterium. Igitur cujuslibet loci clericus si filiam suam viro habenti concubinam in matrimonium dederit, non ita accipiendum est, quasi eam conjugato dederit, nisi forte illa mulier et ingenua facta, et dotata legitime, et publicis nuptiis honestata videatur: paterno arbitrio viris junctæ carent culpa, si mulieres quæ a viris habebantur, in matrimonio non fuerunt: aliud est nupta, aliud concubina.

CCXXXI. *Quod non sit conjugii duplicatio, cum an. illa e: pulsa uxor intronitur.*

Ex decretis papæ Leonis, tit. 19. Ancillam a matrona accepta abjicere, et uxorem certæ ingenuitatis accipere, non duplicatio conjugii, sed profectus est honestatis. Culpanda est sane talium negligentia, sed non penitus deperanda, ut crebris exhortationibus incitati, quod necessario expetiverant fideliter exsequantur. Nemo enim desperandus est, dum in hoc corpore constitutus est, quia nonnunquam quod dissidentia ætatis differtur, consilio maturiore perficitur.

CCXXXII. *De communione privatis, et ita defunctis.*

Ex decretis papæ Leonis, tit. 20. Horum causa Dei judicio reservanda est, in cujus manu fuit, ut talium obitus usque ad communionis remedium non differatur; nos autem in quibus viventibus non communicavimus, mortuis communicare non possumus.

CCXXXIII. *Quod oporteat eum qui pro illicitis v. niam postulat etiam a licitis abstinere.*

Ex decretis papæ Leonis, tit. 22. Aliud quidem est debita reposcere, aliud propria perfectionis amore contemnere; sed illicitorum veniam postulantem oportet etiam a licitis abstinere, dicente Apostolo: Omnia licent, sed non omnia expediunt. Unde si pœnitentes habent causam, quam negligere forte non debeant, melius expetit quis ecclesiasticam quam forense iudicium.

CCXXXIV. *Quod pœnitenti nulla lucra negotiationis exercere conveniat.*

Ex decretis papæ Leonis, tit. 23. Qualitas lucri negotiantem aut excusatur, aut arguit, quia est honestus quæstus, et turpis. Verumtamen pœnitenti utilis dispendia pati, quam periculis negotiationis obstringi; quia difficile est inter ementis vendentisque commercium non intervenire peccatum.

CCXXXV. *Quod ad militiam sæcularem post pœnitentiam redire non debet.*

Ex decretis papæ Leonis, tit. 24. Contrarium est omnino ecclesiasticis regulis, post pœnitentiæ actionem redire ad militiam sæcularem, cum Apostolus dicat: Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcu-

laribus. Unde non est liber a laqueis diaboli, qui se militiæ mundanæ voluerit implicare.

CCXXXVI. *Quod adolescens, si urgente quolibet mortis periculo pœnitentiam gesserit, et non se contineat, uxoris debeat remedio sustentari.*

Ex decretis papæ Leonis, tit. 25. In adolescentia constitutus si, urgente aut metu mortis, aut captivitatis periculo, pœnitentiam gesserit, et postea timens lapsus incontinentiæ veniatis copulam uxoris elegit, ne crimen fornicationis incurreret, rem videtur fecisse venialem, si præter conjugem nullam omnino cognoverit. In quo tamen non regulam constituimus, sed quid sit tolerabilius æstimamus; nam secundum veram cognitionem nihil magis ei congruit qui pœnitentiam gessit, quam castitas perseverans et mentis et corporis.

CCXXXVII. *Quod subdiaconis carnale connubium denegetur.*

Ex decretis papæ Leonis, tit. 31. Nam cum extra clericorum ordinem constitutis nuptiarum societas et procreationi filiorum studere sit liberum arbitrium, ad exhibendam tamen perfectæ continentiæ puritatem, ne subdiaconis quidem connubium carnale conceditur, et et qui habent, sint tanquam non habentes, et qui non habent permaneant singulares. Quod si in hoc ordine, qui quartus ordo est a capite, dignum est custodiri, quanto magis in primo, vel secundo tertioque servandum est, ne aut levitico, aut presbyterali honore, aut episcopali excellentia quisquam idoneus æstimetur, qui se a voluntate uxoria necdum frenasse detegitur.

CCXXXVIII. *Ut nulla pretia de baptizandis consignandisque fidelibus exigantur.*

Ex decretis papæ Gelasii, titulo 5. Baptizandis consignandisque fidelibus pretia nulla præstentur, nec illationibus quibuslibet impositis exagitare cupiant renascentes, quoniam quod gratis accipimus gratis dare mandamur; et ideo nihil a prædictis prorsus exigere moliantur, quo vel paupertate cogente terrore, vel indignatione revocati, redemptionis suæ causas adire despiciant: certum habentes quod qui prohibita deprehensi fuerint admisisse, vel commissa non potius sua sponte correxerint, periculum subituri proprii sint honoris.

CCXXXIX. *Presbyterorum et diaconorum ordinationes certis debere celebrari temporibus.*

Ex decretis papæ Gelasii, tit. 11. Ordinationes etiam presbyterorum diaconorumque, nisi certis temporibus et diebus exercere non debent, id est primi et quarti mensis jejunio, septimi et decimi: sed etiam quadragesimalis initii, ac media quadragesimæ die, sabbati jejunio circa vespeream noverit celebrandas. Nec cujuslibet utilitatis causa, seu presbyterum, seu diaconum his præferre qui ante ipsos fuerint ordinati.

* Dion. Exig., a toro abjicere.

† Dion. Exig., deserenda.

CCXL. *Ut constitutis diebus virgines sacræ valeant.* A humane fragilitati generaliter concessa licentia, alia debet esse vita divinarum rerum servitio dedicata.

Ex decretis papæ Gelasii, tit. 12. Devotis quoque virginibus, nisi aut in Epiphaniarum, aut in albis Paschalibus, aut in Apostolorum natalibus, sacrum minime velamen imponant; nisi forsitan, sicut de baptismo dictum est, gravi languore correptis, ne sine hoc munere de sæculo exeant, implorantibus non negetur.

CCXLI. *Ut viduæ non valeant.*

Ex decretis papæ Gelasii, tit. 13. Viduas autem velare pontificum nullus attentet, quod nec auctoritas divina delegat, nec canonum forma præstituit. Non est ergo penitus usurpandum, eisque sic ecclesiastica sunt inferenda præsidia, ut nihil committatur illicitum.

Cujus supra, titulo 21. Nam de viduis sub nulla benedictione velandis superius late duximus discendum. Quæ si propria voluntate professam pristini conjugii castitatem mutabili mente calcaverint, periculi earum intererit quali Deum debeant satisfactione placare. Sicut enim si se forsitan continere non poterant secundum Apostolum, nullatenus nubere vetabantur; sic habita sæcum deliberatione promissam Deo pudicitiam fidem debuerunt custodire. Nos autem nullum talibus laqueum debemus iocicere, sed so uni hortationes præmii sempiterni, pœnasque proponere divini iudicii, ut nostra sit absoluta conscientia, et illarum pro se rationem Deo reddat intentio. Cavendum est quippe, quæ de harum moribus actibusque beatus Paulus testatur apostolus, quod pluvius exponere præterimus, ne sexus instabilis non tam detereri quam admoneri videatur.

CCXLII. *Quod dæmonis aliisque passionibus irrelitis sacra mysteria tractare non liceat.*

Ex decretis cujus supra, tit. 19. Usque adeo sane comperimus, illicita quæque prorumpere, ut dæmoniis sin libuque passionibus irrelitos ministeria sacrosancta tractare tribuatur: quibus si in hoc opere positis aliquid propriæ necessitatis occurrat, quis de sua fidelium salute contidet, ubi ministros ipsos eurationis humane tanta perspexerit calamitate vexari? Atque ideo necessario removendi sunt, ne quibuslibet, pro quibus Christus est mortuus, scandalum generetur infirmis. Postremo, si corpore sauciatur fortassis, aut debilem nequaquam sancta contingere lex divina permisit; quanto magis domi cœlestis dispensatores esse non convenit, quod est deterius, mente percussus?

CCXLIII. *Quod secunda conjugia sæcularibus non denegentur, quibus tamen pro hoc ipso ad clericum minime convenit aspirare.*

Ex decret. papæ Gelas., tit. 22. Secundas nuptias sicut sæcularibus imbre conceditur, ita post eas nullus ad clericale sinatur venire collegium: alia est enim

CCXLIV. *Ut ab episcopis præceptione papæ novæ basilicæ dedicerentur.*

Ex decretis papæ Gelasii, tit. 4. Basilicas noviter institutas non petitis ex more præceptionibus dedicare non audeant; non ambiant sibi nec vindicare clericos potestatis alione.

Et nulla basilicæ sub defunctorum constructa nomine dediceretur.

Cujus supra, tit. 25. De locorum consecratione sanctorum, quamvis superius strictum fuerit comprehensum, nobis quoque patefactum est quod absque præcepto sedis apostolicæ nonnulli factas ecclesias vel oratoria sacrare præsumant. Hoc sumus tamen indicio detestabiliori permoti quod in quocunque nomine defunctorum, et quantum dicitur, nec omnino fidelium constructiones edificatas sacris professionibus auclacter instituere memorantur. Quæ quoniam tam acerba, tam dura sunt, ut eadem vix noster ferre posset auditus; si revera Christianitatis affectus in illis regionibus certus, et fixus est, et districtius ista querantur, et a quibus fuerint gesta prodantur, quoniam si ut latentibus in hac atrocitate nominibus, non exstat in quem sententia debita proferatur, ita cum manifestis fuerit documentis expositus, quam sceleris tanti poscit immanitas, non vitabit ultionem.

CCXLV. *Ut si quis episcopus in crimine absque tempore synodi detentus fuerit, a duodecim episcopis audiat, presbyter vero a sex; diaconus a tribus.*

Concil. Carthag., tit. 12. Felix episcopus dixit: Suggesto secundum statuta veterum conciliorum, ut si quis episcopus (quod non optamus) in reatum aliquem incurrerit, et fuerit ei nimia necessitas non posse plurimos congregare: ne in crimine remaneat, a duodecim episcopis, et presbyter a sex episcopis cum proprio suo episcopo audiat, et diaconus a tribus.

Concil. suprascript., tit. 20. Si autem presbyteri, vel diaconi fuerint accusati, adjuncto sibi ex vicinis locis proprius episcopus legitimo numero collegarum, quos ab eodem accusati petierint, id est una secum in presbyteri nomine sex, in diaconi tres, ipsorum causam discutiant, eadem dierum, et dilationum et a communionem remotionum, et discussione personarum, inter accusatores, et eos qui accusantur forma servata. Reliquorum autem clericorum causas etiam solus episcopus loci agnoscat et linat.

CCXLVI. *De diversis ordinibus Ecclesiæ servientibus, ut si quis in causam incurrerit, et abnuerit ecclesiasticum iudicium, debeat periclitari.*

Concil. Cart., tit. 15. Item placuit ut quisquis episcoporum, presbyterorum, diaconorum, seu clericorum, cum in ecclesia ei fuerit crimen institutum, vel civilis causa fuerit commota, si relicto ecclesiastico iudicio, publicis iudiciis purgari voluerit, etiam si prius in eo fuerit prolata sententia, locum suum

* Dion. Exig., effugiet.

amittat, et hoc in criminali; in civili vero perdat quod evicit, si locum suum obtinere maluerit. Hoc etiam placuit ut a quibuscunque iudicibus ecclesiasticis ad alios iudices ecclesiasticos, ubi est maior auctoritas, fuerit provocatum, non eis obsit quorum fuerit soluta sententia, si convinci non potuerint vel iniquo animo iudicasse, vel aliqua cupiditate vel gratia depravati. Sane si ex consensu partium electi fuerint iudices, etiam a pauciori numero quam constitutum est, non liceat provocari.

CCXLVII. *Ut clericus qui ordinatur, moneri debeat constituta paterna servare; maxime vero ut corporibus mortuorum eucharistia et baptisma non dentur.*

Concil. Carthag., tit. 18. Item placuit ut ordinatis episcopis, vel clericis prius ab ordinatoribus suis placita conciliorum auribus eorum inculcentur, ne se aliquid contra statuta concilii fecisse peniteant. Item placuit ut corporibus defunctorum Eucharistia non detur: scriptum est enim: Accipite et edite. Cadavera autem nec accipere possunt, nec edere; et ne jam mortuos homines baptizari faciat presbyterorum ignavia.

CCXLVIII. *Ut episcopi vel clerici in eos qui catholici non sunt nihil conferant.*

Concil. Carthag., tit. 22. Et ut in eos qui catholici Christiani non sunt, etiam si consanguinei fuerint, per donationes rerum suarum episcopi vel clerici nihil conferant.

Item, concil. superscripti tit. 48. Item constitutum est, si quis episcopus hæredes extraneos a consanguinitate sua, vel hæreticos, etiam consanguineos aut paganos Ecclesie præstulerit, saltem post mortem anathema ei dicatur, atque ejus nomen inter Dei sacerdotes nullo modo recitetur, nec ex-usari possit si intestatus^a defecerit, quia utique debuit factus episcopus, rei suæ ordinationem congruam suæ professioni nequaquam differre.

CCXLIX. *De accusato vel accusatore.*

Concil. Carthag., tit. 50. Item placuit ut accusatus vel accusator in eo loco unde est ille qui accusatur, si metuit aliquam vim temerarie multitudinis, locum sibi eligat proximam, quo non sit difficile testes producere, ubi causa finiatur.

CCL. *Quid clerici qui episcopis suis non obediunt ut promoveantur, nec illic manere debeant unde recedere noluerunt.*

Concil. Carthag., tit. 51. Item placuit ut quicumque clerici vel diaconi pro necessitatibus Ecclesiarum non obtemperaverint episcopis suis volentibus eos ad honorem ampliorem in sua Ecclesia promoveri, nec illi ministrent in gradu suo unde recedere noluerunt.

CCLI. *Ut si quis clericorum pauper promotus in ordine aliquid postea haberit, Ecclesie potestati subiaceat.*

Concil. Carthag., tit. 52. Item placuit ut episcopi,

presbyteri, diaconi, vel quicumque clerici, qui nihil habentes ordinantur, et tempore episcopatus vel clericatus sui agros vel quæcunque prædia suo nomine comparant: tanquam rerum Dominicarum invasionis crimine teneantur, nisi alimonti in ecclesiam eadem ipsa contulerint. Si tamen ipsis proprie aliquid liberalitate alicujus, vel successione cognitionis obvenierit, faciunt inde quod eorum proposito congruit. Quod si a suo proposito retrorsum extorbtaverint, honore ecclesiastico indigni, tanquam reprobi judicentur.

CCLII. *Ut presbyteri rem ecclesie in qua sunt constituti non vendant, et nulli episcopo liceat rem tituli matris Ecclesie usurpare.*

Concil. Carthag., tit. 53. Item placuit ut presbyteri non vendant rem ecclesie ubi sunt constituti, nescientibus episcopis, quomodo et episcopis non licet vendere prædia ecclesie ignorantem concilio, vel presbyteris suis. Non habente ergo necessitatem, nec episcopo liceat matriæ Ecclesie rem, nec presbytero tituli sui usurpare.

CCLIII. *Ut parvuli qui apud Donatistas baptizantur, si conversi fuerint, ab ordinationibus non prohibeantur.*

Concil. Carthag., tit. 14. De Donatistis placuit ut consulamus fratres et consacerdotes nostros Syricum et Simplicianum de solis infantibus qui baptizantur penes eosdem, ne quod suo non fecerunt iudicio, cum ad Ecclesiam Dei salubri proposito fuerint conversi, parentum illos error impediatur, ne promoveantur sacri altaris ministri.

Concil. superscripto, tit. 23 et 24. Aurelius episcopus dixit: Ecclesiarum Dei per Africam constitutarum necessitates mecum optime novit charitas vestra, sanctissimi fratres; et quoniam præstitit Dominus ut ex aliqua parte sancti cœtus vestri esset congregata præsentia, videtur mihi ut has easdem necessitates, quas pro sollicitudine nostra indagare potuimus, in medium proferamus, quas cum approbaverit vestra sinceritas, sit consequens eligendum esse unum a nostro numero consacerdotem, qui auxiliante Domino orationibus vestris, et has ipsas necessitates suscipere possit, et graviter peragendas implere, pertracturus ad transmarinas Italie partes; ut tam sanctis fratribus et consacerdotibus nostris, venerabili sancto fratri Anastasio sedis apostolicæ episcopo, quam etiam sancto fratri Venerio sacerdoti Mediolanensis Ecclesie necessitatem ipsam, ac dolorem, atque inopiam nostram valeat intimare; ex his enim sedibus hoc fuerat prohibitum, quod noverint communi periculo providendum maxime, quia tanta indigentia clericorum est, multæque ecclesie ita deserte sunt, ut ne unum quidem diaconum vel illitteratum habere reperiantur. Nam de ceteris superioribus gradibus et officiis tacendum arbitror, quia, ut dixi, si ministerium diaconi facile non invenitur,

Exiguum, sunt canones 56 et 57. Nihil tamen emendandum.

^a Dion. Exig., decesserit.

^b In Codice Can. Ecclesie Africane, et apud Dion.

nulto magis superiorum honorum inveniri non posse A
certissimum est : et quotidie nos planetus diversarum
pene emortuarum plebium jam non sustinemus, quibus
nisi fuerit aliquando subventum, gravis nobis
et inexcusabilis innumerabilium animarum pereuntium
causa, apud Deum mansura est. Unde quoniam
superiori concilio statutum esse necum recognoscit
unanimitas vestra, ut hi qui apud Donatistas parvuli
baptizati sunt, nondum scire valentes erroris eorum
interitum, et posteaquam ad ætatem rationis capacem
pervenerunt, agnita veritate, falsitatem eorum
abhorrentes ad Ecclesiam Dei catholicam, per univ-
ersum mundum diffusam, ordine antiquo per manus
impositionem recepti sunt, debere talibus suscipien-
dum munus clericatus non impedire nomen erroris,
cum veram Ecclesiam illorum putaverint ad fidem B
accedendo, et ibi Christo crediderint, et Trinitatis
sacramenta perceperint : quæ omnia vera et sancta,
atque divina esse certissimum est, et in his omnem
animæ spem constitutam. Quinquam et hæreticorum
presumpta audacia veritatis nomine palliata hæc
tradere audeat, quæ quoniam simplicia sunt, et ut
præmonet beatus Apostolus dicendo, unus Deus,
una fides, unum baptisma, et iterari non liceat, quod
semel dari oportet, anathematizato nomino erroris
recipiantur per manus impositionem in unam Eccle-
siam columban, ut dictum est, et unam matrem
omnium Christianorum, ubi omnia sacramenta sal-
ubriter, et æterne, et vitaliter accipiuntur, quæ per-
severantibus in hæresi magnam damnationis pœnam
conquirunt, ut quod eis in veritate ad æternam vitam C
consequendam esset luminosius, hoc in errore sit
tenebrosius, atque damnosius. Quod fugientes non-
nulli et matris Ecclesiæ catholicæ ubera cognoscentes,
illa omnia sancta mysteria amore veritatis cre-
diderunt, atque perceperunt ; quibus sacramentorum
rebus cum vitæ bonæ probitas accesserit, sine dubio
ad officium clericatus tales esse applicandos, maxime
in tanta rerum necessitate nullus est qui non concedat.
Quinquam nonnulli ejusdem sectæ clerici cum
plebibus atque honoribus suis ad nos transire desi-
derent, qui amore honoris, aut persuadent ad vitam,
aut retinent ad salutem. Sed hoc majori fratrum su-
pradictorum considerationi dimittendum censeo, ut
prudenter suo consilio nostræ suggestionis sermo-
nem cum perpenderit, quid de hac re eis placeat
nos informare dignentur. Tantum de his qui infantes
baptizati sunt satagimus, ut nostræ, si placet, in
iisdem ordinandis consentiant voluntati. Omnia ergo
quæ superius comprehendimus, apud sanctos epi-
scopus agenda esse necum honorabilis fraternitas
vestra perpandat.

*Item ut clerici Donatistarum in suis honoribus
suscipiantur.*

Concil. Carthag., tit. 35. Deinde placuit ut litteræ
mittantur ad fratres et coepiscopos nostros, et
maxime ad sedem apostolicam, in qua præsidet me-
moratus venerabilis frater et collega noster Anasta-

sus, quo noverit habere Africam magnam necessita-
tem propter Ecclesiæ pacem et utilitatem, ut et de
ipsis Donatistis, quicumque clerici correcto consilio
ad catholicam unitatem transire voluerint, secundum
uniuscujusque episcopi catholici voluntatem atque
consilium, qui in eodem loco gubernat Ecclesiam, si
hoc paci Christianæ prodesse visum fuerit, in suis
honoribus suscipiantur, sicut prioribus ejusdem di-
visionis temporibus factum esse manifestum est ;
quod multarum et pene omnium Africanarum Eccle-
siarum, in quibus talis error exortus est, exempla
testantur, non ut concilium quod in transmarinis
partibus de hac re factum est dissolvatur, sed ut
illud naveat circa eos qui sic transire ad Catholicam
volunt, ut nulla per eos unitatis compensatio procu-
retur, per quos autem vel omnimodo perli i, vel
adjuvari manifestis fraternarum animarum lucris ca-
tholica unitas in locis quibus degunt visa fuerit : non
eis obsit quod contra honores eorum, quamvis salus
nulli interclusa sit, in transmarino concilio statutum
est, id est ut ordinati in parte Donati, si ad Catho-
licam correcti transire voluerint, non suscipiantur in
honoribus suis secundum transmarinum concilium :
sed exceptis his, per quos catholicæ unitati con-
sultitur.

*CCLIV. Ut episcopi vel clerici filios suos non facile
emancipent.*

Concil. Carthag., tit. 2. Ut episcopi vel clerici
filios suos a sua potestate per emancipationem exire
non sinant, nisi de moribus eorum fuerint et de
ætate securi, ut possint ad eos jam propria pertinere
peccata.

*CCLV. Ut clerici vel continentes ad virgines et viduas
non accedant.*

Concil. Carthag., tit. 5. Clerici vel continentes ad
viduas vel virgines nisi ex jussu vel permissu epi-
scoporum vel presbyterorum non accedant, et hoc
non soli faciant, sed cum clericis, vel cum his cum
quibus episcopus aut presbyter jusserit ; nec ipsi
episcopi aut presbyteri soli habeant accessum ad
hujusmodi feminas, sed ubi aut clerici præsentem
sunt, aut graves aliqui Christiani.

*CCLVI. Ut princeps sacerdotum non appelletur
episcopus.*

Concil. Carthag., tit. 6. Ut primæ sedis episcopus
non appelletur princeps sacerdotum, aut summus
sacerdos, aut aliquid hujusmodi, sed tantum primæ
sedis episcopus.

*CCLVII. Ut a jejuniis sacerdotibus Deo sacrificia
celebrentur.*

Concil. Carthag., tit. 8. Ut sacramenta altaris
non nisi a jejuniis hominibus celebrentur, excepto
uno die anniversario, quo cœna Domini celebratur ;
nam si aliquorum pomeridiano tempore defunctorum,
sive episcoporum, sive cæterorum commendatio
facienda est, solis orationibus fiat, si illi qui fa-
ciunt jam pransi inveniuntur.

CCLVIII. *De sollicitudine pro virginibus gerenda.*

Concil. Carthag., tit. 11. Ut virginēs sacræ cum parentibus, a quibus custodiebantur, privatæ fuerint, episcopi, vel presbyteri, ubi episcopus absens est, providentia gravioribus feminis commendentur, aut simul habitantes invicem se cu totiant ne passim vagando Ecclesiæ lædant existimationem.

CCLIX. *Ut episcopus non ordinetur in diœcesi quæ episcopum nunquam habuit, nisi cum voluntate episcopi ad quem ipsa diœcesis pertinet.*

Concil. Carth., tit. 20. Epigonius episcopus dixit : Multis conciliis hoc statutum a cœlu sacerdotali est, ut plebes quæ in diœcesibus ab episcopis retinentur, quæ episcopos nunquam habuerunt, non nisi cum voluntate ejus episcopi a quo tenentur, proprios accipiant rectores, id est episcopos. At vero quia nonnulli, dominatu quodam adepto, communionem fratrum abhorrent, vel certe cum depravati fuerint, quasi in quadam arce tyrannica sibi dominatum vindicant, quod plerique tumidi, atque stolidi adversum episcopos suos cervices erigunt presbyteri, vel conviviis sibi concinnantes plebem, vel certe persuasu maligno, ut illi iusto favore eosdem vellent sibi collocare rectores. Quod quidem insigne mentis tuæ tenemus votum, frater religiose Aureli, qui hæc sæpe oppressisti non curando tales petitores, sed propter eorum malos cogitatus, et prava concinnata eorum consilia hoc dico, non debere rectorem accipere eam plebem, quæ in diœcesi semper subjacuit, nec unquam proprium episcopum habuit. Quapropter si universo sanctissimo cœtui placet, hoc quod prosecutus sum confirmetur. Aurelius episcopus dixit : Fratris et co-sacerdotis nostri prosecutioni non obisto, sed hoc me et fecisse et facturum esse profiteor episcopo eos sane qui fuerunt concordēs, non solum circa Ecclesiam Carthaginensem, sed circa omne sacerdotale consortium. Sunt enim plerique conspirantes cum plebibus propriis, quas decipiunt, ut dictum est, earum scalpentes aures, blandi ad seducendum, vitiosæ vitæ homines, vel certe inflati et ab hoc consortio separati, qui putant propriæ plebi incubandum, et nonnunquam conventi ad concilium venire detrectant; sua forte ne prodantur flagitia metuentes. Dico, si placet, circa hos non tantum diœceses non esse servandas, verum et de propria ecclesia, quæ illis male faverit, omnimodo admitendum ut etiam auctoritate publica rejiciantur, atque ab ipsis principalibus cathedris removeantur. Oportet enim ut qui universis fratribus ac toto concilio in hæserit, non solum suam a jure integro, sed et diœceses possideat. At vero qui sibi met putant plebes suas sufficere, fraterna dilectione contempta, non tantum diœceses amittant, sed, ut dixi, etiam propriis publica careant auctoritate, ut rebelles. Honoratus et Urbanus

A episcopi dixerunt : Summa provisio sanctitatis tuæ cohesit mentibus singulorum, et puto omnium responsione ea quæ prosequi dignatus es roboranda. Universi episcopi dixerunt, placet, placet.

CCLX. *Ut qui episcopi in diœcesibus fuerint ordinati, diœcesim sibi nullam usurpent.*

Concil. Carthag., tit. 25. Honoratus et Urbanus episcopi dixerunt : Audivimus constitutum ut diœceses non mereantur episcopos accipere, nisi consensu ejus sub quo fuerunt constitutæ; sed in provincia nostra cum aliqui forte in diœcesi, concedente eo episcopo, in cujus potestate fuerant constitutæ, ordinati sunt episcopi, etiam diœceses sibi vindicant, hoc et corrigi charitatis vestræ iudicio et inhiberi de cætero debet. Epigonius episcopus dixit : Singulis episcopis servatum est quod decebat : ut ex massa diœcesium nulla carperetur, ut proprium episcopum habuisset, nisi ipse consensum adhibuisset concedendi. Sufficiat enim si concesserit, ut eadem diœcesis permissa proprium tantum episcopum habeat, et cæteras sibi non vindicent diœceses : quia exempta de lasce multarum sola meruit honorem episcopatus suscipere. Aurelius episcopus dixit : Non dubito charitati vestræ omnium placere, eum qui in diœcesi, concedente episcopo, qui matricem tenuit, solam eandem retinere plebem, in qua fuerit ordinatus. Quoniam igitur universa arbitror fuisse tractata, si omnia cum animo vestro convenerunt, sermone vestro cuncta roborate. Universi episcopi dixerunt : Omnibus nobis hæc placuerunt, et hæc nostra subscriptione firmamus.

CCLXI. *De reliquiis idolorum, vel templis ab imperatoribus abolendis.*

Concil. Carthag., tit. 25. Instant etiam aliæ necessitates a religiosis imperatoribus postulandæ; ut reliquias idolorum per omnem Africam jubeant penitus amputari : nam plerisque in locis maritimis atque possessionibus diversis adhuc erroris istius iniquitas viget, ut præcipiantur, et ipsa deleantur, et templa eorum, quæ in agris vel in lucis abditis constituta nullo ornamento sunt, jubeantur omnimodo destrui.

D CCLXII. *Ut clerici de iudicii sui cognitione non cogantur in publico dicere testimonium.*

Concil. Carthag., tit. 26. Petendum etiam ut statuere dignentur : ut si forte in Ecclesia quamlibet causam jure apostolico Ecclesiis imposito, agere voluerint, et fortasse decisio clericorum uni parti displicuerit, non liceat clericum in iudicium ad testimonium devocari eum qui cognitor vel præsens fuit, ut nulla ad testimonium dicendum ecclesiastici cujuscunque persona pulsetur.

CCLXIII. *De paganorum conviviis auferendis.*

Concil. Carth., tit. 27. Illud etiam petendum ut quæ contra præcepta divina convivia multis in locis

exercentur, quæ ab errore gentili attrahita sunt, ita ut pene a paganis Christiani ad hæc celebranda cogantur, ex qua re temporibus Christianorum imperatorum persecutio altera fieri occulte videatur: vetari talia jubeant, et de civitatibus, et de possessionibus imposita pœna prohiberi: maxime cum etiam in natalibus beatissimorum martyrum per nonnullas civitates, et in ipsis locis sacris talia committere non reformident. Quibus diebus etiam, quod pudoris est dicere, saltationes sceleratissimas per vicos atque plateas exerceant, ut matronalis honor, et innumerabilem fouluarum pudor devote venientium ad saceratissimum diem injuriis lascivientibus appetatur: ut etiam ipsius sanctæ religionis pene fugiatur accessus.

CCLXIV. *De spectaculis, ut in diē Dominico vel cæteris sanctorum solemnitatibus minime celebrentur.*

Concil. Carthag., tit. 38. Næquæ et illud petendum ut spectacula theatrorum cæterorumque ludorum, die Dominica, vel cæteris religionis Christianæ diebus celeberrimis amoveantur, maximo quia sancti Paschæ octavarum diebus populi ad circum magis, quam ad ecclesiam conveniunt, debere transferri devotionis eorum dies, quando occurrerint, nec oportere etiam quemquam Christianorum cogi ad hæc spectacula: maxime quia in his exercendis, quæ contra præcepta Dei sunt, nulla persecutionis necessitas a quoquoque adhibenda est: sed uti oportet hominem libera voluntate qua subsistit, sibi divinitus concessa: corporatorum enim maxime periculum considerandum est, qui contra præcepta Dei magno terrore coguntur ad spectacula convenire.

CCLXV. *De histrionibus Christianis factis.*

Concil. Carthag., tit. 53. Et de his etiam petendum ut si quis ex qualibet ludicra arte ad Christianitatis gratiam venire voluerit, ac liber ab illa macula permanere, non eum liceat quoquam iterum ad eadem exercenda reduci.

CCLXVI. *De manumissionibus in Ecclesia celebrandis.*

Concil. Carthag., tit. 51. De manumissionibus sane in Ecclesia dicendis, si id nostri consacerdotes per Italiam facere reperiunt, nostræ etiam erit fiducia istorum ordinem sequi: data plane licentia misso legato ut quæcumque digna fide pro statu Ecclesiæ et salute animarum agere potuerit, nos laudabiliter in conspectu Domini accepturos. Quæ omnia si sanctitati vestræ placent, edicite ut et meam suggestionem ratam esse vobis advertant, et nostram omnium consensionem sinceritas eorum libenter accipiat. Ab universis episcopis dictum est: Omnibus placent hæc quæ injuncta sunt peragenda, et prudenter a tua sanctitate enarrata.

^a Dion. Exig., quoquam.

A CCLXVII. *Ne interventor episcopus cathedram ubi interventor est sedeat.*

Concil. Carthag., titul. 41. Item constitutum est ut nulli^b interventori licitum sit cathedram cui intercessor datus est, quibuslibet populorum studiis vel seditionibus retinere: sed dare operam ut intra annum eisdem episcopum provideat; quod si neglexerit anno exempto, interventor alius tribuatur.

CCLXVIII. *De episcopis qui ad concilia non occurrunt.*

Concil. supradicto, tit. 45. Item placuit ut quotiescunque concilium congregandum est, episcopi, qui neque artate, neque ægritudine, neque aliqua graviore necessitate impediuntur, compulsi occurrant, et primatibus suarum quarumque provinciarum intimetur ut de universis episcopis, vel duobus, vel tres turmæ fiant, ac de singulis turmæ vicissim, quotquot electi fuerint, ad diem concilii instantissimo occurrant. Quod si non potuerint occurrere, excusationes suas in tractoria conscribant; vel si post adventum tractoriæ aliquæ necessitates repente forsitan ortæ fuerint, nisi rationem impedimenti sui apud suum primatem reddiderint, Ecclesiæ suæ communionem debere esse contentos.

CCLXIX. *Ut de alieno monasterio susceptos, nec præpositos monasterii, nec cleri os liceat ordinari.*

Concil. Carthag., tit. 47. Item placuit ut si quis de alienius monasterio repertum, vel ad clericatum promovere voluerit, vel in suo monasterio majorem constituerit: episcopus qui hoc fecerit, a cæterorum communionem se junctus, suæ tantum plebis communionem contentus sit, et ille neque clericus, neque præpositus perseveret.

CCLXX. *Ut episcopi qui ordinantur, ab ordinatoribus suis epistolas accipiant, quæ diem et consulum præterant.*

Concil. Carthag., tit. 56. Deinde placuit ut quicumque deinceps ordinantur per provincias Africanas, litteras accipiant ab ordinatoribus suis manuum subscriptas, et continentes consulem et diem, ut nulla altercatio de posterioribus vel anterioribus oriatur.

CCLXXI. *De his qui semel in Ecclesia legerint ab aliis non posse promoveri.*

Concil. Carthag., titul. 57. Item placuit ut quicumque in ecclesia vel semel legerit, ab alia ecclesia ad clericatum non teneatur.

CCLXXII. *Concilium universale non nisi necessitate faciendum.*

Concil. Carthag., titul. 62. Placuit ut non sit ultra fatigandis fratribus anniversaria necessitas, sed quoties causa communis exegerit, id est totius Africæ, undecunque ad hanc sedem de hac re datæ litteræ fuerint, congregandam esse synodum in ea provincia ubi opportunitas persuaserit; cause autem quæ communes non sunt, in suis provinciis judicentur.

^b Dion. Exig. et Cod. Eccl. Rom., intercessori.

CCLXXIII. *Ut ab electis iudicibus provocare non liceat.* A

Concil. suprascripto, tit. 63. Si autem fuerit provocatum, eligat qui provocaverit iudices, et cum eo et ille contra quem provocaverit, ut ab ipsis deinceps nulli liceat provocare.

Item de hoc ipso, tit. 89. A iudicibus autem quos communis consensus elegerit, non liceat provocare. Et quisquis provocatus repertus fuerit per contumaciam nolle obtemperare iudicibus, cum hoc primæ sedis episcopo fuerit probatum, det litteras ut nullus ei communicet episcoporum, donec obtemperet.

CCLXXIV. *De plebibus quæ nunquam episcopos habuerunt.*

Concil. Carthag., tit. 65. Placuit et illud ut plebes quæ nunquam habuerunt proprios episcopos, nisi ex concilio plenario unuscujusque provincie, et primatis, atque consensu ejus ad cujus diocesim eadem ecclesia pertinebat, decretum fuerit, minime accipiant.

CCLXXV. *De plebibus vel diocesibus ex Donatistis conversis.*

Concil. suprascripto, tit. 66. Sane, ut ^a plebes quæ conversæ sunt a Donatistis, et habuerunt episcopos, sine dubio, inconsulto concilio habere mereantur. Quæ autem plebes habuerunt episcopum, et eo defuncto voluerint non episcopum proprium habere, sed ad alicujus episcopi diocesim pertinere, non eis esse denegandum. Necnon et illud suggestum est quod plebes ante legem imperatorum de unitate latam, quicunque converterentur episcopi ad Catholicam, ipsi eas obtinere debeant; verum a lege unitatis, et deinceps oporteat universas ecclesias vindicare sibi episcopos catholicos eorum locorum, ad quæ loca sub hæreticis pertinebant, vel conversorum ad catholicam, vel non conversarum hæreticorum, et dioceses, et si qua forte sunt instrumenta ecclesie, vel ad ejus jus pertinentia. Qui vero aliqua usurpaverint, post legem usurpata ^b conversis restituant.

CCLXXVI. *De precibus ad altare dicendis.*

Concil. Carthag., tit. 70. Placuit etiam hoc, ut preces quæ probate fuerint in concilio, sive prælationes, sive commendationes, seu manus impositiones, ab omnibus celebrentur, nec aliæ omnino contra fidem proferantur, sed quæcunque a prudentioribus fuerint collectæ, dicantur.

CCLXXVII. *De his quicum in Africa non communicant, voluerint trans mare subripere.*

Concil. Carthag., tit. 72. Quicumque autem non ^c communicat in Africa, si in transmarinis ad communicandum ^d obrepserit, jacturam clericatus ^e excipiat.

CCLXXVIII. *De plebibus conversis a Donatistis.*

Concil. Carthag., tit. 84. Item placuit quoniam

quidam ante aliquot annos in hac ecclesia plenario concilio constitutum est ut quæcunque ecclesie in diocesi constitutæ, ante leges de Donatistis datas catholicæ factæ sunt, ad eas cathedras pertineant per quarum episcopos factum est ut catholicæ unitati communicarent; post leges autem, quæcunque communicaverunt, illæ pertineant quo pertinebant cum essent in parte Donati. Sed quia multæ controversiæ postea inter episcopos de diocesibus ortæ sunt et oriuntur quibus tunc minus videtur esse prospectum, nunc isto sancto concilio placuit ut ubicunque Catholica fuit, et pars Donati, et ad diversas cathedras pertinebant, quocunque tempore illæ unitæ factæ est vel factæ fuerint, sive ante leges, sive post leges, ad eandem cathedram pertineant ad quam Catholica quæ jam ibi fuerat pertinebat.

CCLXXIX. *De diocesibus qualiter eas dividant inter se episcopi, tum catholici quam ex Donati parte conversi sunt.*

Concil. Carthag., tit. 85. Ita sane ut si episcopus ex Donatistis ad catholicam unitatem conversus est, æqualiter inter se dividant eas quæ sic fuerint inventæ ubi ambæ partes fuerunt, id est ut alia loca ad illum, alia ad illum pertineant; ita ut ille dividat, qui amplius temporis in episcopatu habet, et minor eligat. Quod si forte unus fuerit locus, ad eum pertineat cui vicinior invenitur. Quod si ambabus cathedris æqualiter vicinus est, ad eum pertineat quem plebs elegerit. Quod si forte antiqui catholici suum voluerint, et illi suum, qui ex Donati parte conversi sunt, plurimorum voluntas paucioribus præferatur: si autem partes æquales sunt, majoris temporis episcopo deputetur. Si autem ita plurima loca inveiuntur, in quibus ambæ partes fuerunt, ut non possint æqualiter dividi, velut si impari numero fuerint, distributis eis locis, qui parem habent numerum, quicumque locus remanserit, hoc in eo servetur quod superius dictum est, cum de uno tractaretur loco.

CCLXXX. *Ut si quam diocesim episcopus ab hæresi liberans, triennio possederit, nullus eam repetat.*

Concil. Carth., tit. 86. Item placet, ut etiam si quisquam post leges aliquem locum ad catholicam unitatem converterit, si eum per triennium nemine repetente continuit, ulterius ab eo non repetatur. Si tamen per ipsum triennium fuit episcopus, qui posset repetere, et tacuit, præjudicium patietur. Si autem non fuit, non præjudicetur matri, sed liceat cum locus acceperit episcopum, qui non habebat, ex ipso die intra triennium repetere. Itemque si fuerit episcopus ad Catholicam ex Donati parte conversus, non ei præjudicet præfinitum tempus: sed ex quo die conversus est, habeat per triennium potestatem repetendi loca quæ ad ipsam pertinebant cathedram,

communicant.

^a Dion. Exig. et Cod. Eccl. Rom., illæ plebes.

^b Dion. Exig. et Cod. Eccl. Rom., conventi.

^c Dion. Exig., communicans; Cod. Eccl. Rom.,

^d Cod. Eccl. Rom., abrepserint.

^e Cod. Eccl. Rom., excipiant.

CCLXXXI. *De his qui in plebes, quas ad se putant A pertinere, inconvēntis his, a quibus tenentur, irrue- runt.*

Concil. Carth., tit. 87. Item placuit, ut quicumque episcopi, plebes quas ad suam cathedram aestimant pertinere, non ita repetunt, ut causas suas episcopis judicantibus agant, sed alio retinente irruerint, sive volentibus, sive nolentibus plebibus, causæ suæ detrimentum patiantur. Et quicumque jam hoc fecerunt, si nondum est inter episcopos finita contentio, sed adhuc contendunt, ille inde discedat quem constiterit prætermisissis judiciis ecclesiasticis irruisse. Nec sibi quisque blandiatur, si a primatē ut refineat, litteras impetrarit, sed sive habeat litteras, sive non habeat, conveniat eum qui tenet, et ejus litteras accipiat, ut eum appareat pacifice tenuisse ecclesiam ad se pertinentem. Si autem aliquam questionem retulerit, per episcopos judices causa liniatur: sive quos eis primates dederint, sive quos ipsi vicinos ex consensu elegerint.

CCLXXXII. *De his qui plebes ad se pertinentes negligunt.*

Concil. Carthag., tit. 88. Item placuit, ut quicumque negligunt loca ad suam cathedram pertinentia in catholicam unitatem lucrari, conveniantur a diligentibus vicinis episcopis, ut id agere non morerentur. Quod si intra sex menses a die conventionis non effecerint, qui potuerit ea lucrari ad ipsum pertineant. Ita sane, ut si ille ad quem pertinuisse videbantur, probare potuerit magis illius electam negligentiam ab hæreticis, ut impune ibi sint, et suam diligentiam fuisse præventam, ut eo modo ejus cura sollicitior vitaretur. Cum hoc judices Episcopi cognoverint, suæ cathedræ loca restituant. Sane si episcopi, inter quos causa versatur, diversarum sunt provinciarum, ille primas dei judices, in cujus provincia est locus de quo contenditur. Si autem ex communi placito vicinos judices elegerint, aut unus eligatur, aut tres: ut si tres elegerint, aut omnium sententiam sequantur, aut duorum.

CCLXXXIII. *Ut si episcopus negligat suam diœcesin, communione privetur.*

Concil. Carthag., tit. 90. Si in matricibus cathedris episcopus negligens fuerit adversus hæreticos, conveniatur a vicinis episcopis diligentibus, et ei sua negligentia demonstretur, ut se excusare non possit. Quod si ex die quo convenitur, intra sex menses, si in ejus provincia executio fuerit, et non eos ad unitatem catholicam convertendos curarit, non ei communicetur, donec adimpleat: si autem executor ad loca non venerit, non ascribatur episcopo.

CCLXXXIV. *De episcopis qui Donatistas communicasse mentiti fuerunt.*

Concil. Carthag., tit. 91. Si autem probatum fuerit, eum de communione illorum fuisse mentitum, dicendo eos communicasse, quos eo sciente non communicasse contulerit, etiam episcopatum amittat.

CCLXXXV. *De presbyteris et clericis, ut non appellentur nisi Africana concilia.*

Concil. Carthag., tit. 92. Item placuit, ut presbyteri et diaconi, vel cæteri inferiores clerici in causis quas habuerint, si de judiciis episcoporum suorum questi fuerint, vicini episcopi eos audiant, et inter eos quidquid est liniant adhibiti ab eis ex consensu episcoporum suorum. Quod si et ab eis provocandum putaverint, non provocent, nisi ad Africana concilia, vel ad primates provinciarum suarum; ad transmarina autem qui putaverit appellandum, a nullo intra Africam in communionem suscipiatur.

CCLXXXVI. *De virginibus, etiam minoribus velandis.*

Concil. Carth., tit. 93. Item placuit, ut quicumque episcoporum necessitate periclitantis pudicitiae virginis, cum et vel petitor potens, vel raptor aliquis formidatur: vel si etiam aliquo mortis periculoso scrupulo compuncta fuerit, ne non velata moriatur, aut exigentibus parentibus, aut his ad quorum curam pertinet, velaverit virginem, seu velavit intra viginti quinque annos ætatis, non ei obsit concilium, quod de isto annorum numero constitutum est.

CCLXXXVII. *De episcopo qui excommunicat eum, quem sibi soli crimen dicit esse confessum.*

Concil. Carthag., tit. 99. Item placuit, ut si quando episcopus dicit, aliquem sibi soli proprium crimen fuisse confessum, atque ille neget, non putet ad injuriam suam episcopus pertinere, quod illi soli non creditur, etsi scrupulo propriæ conscientiae se dicit neganti nolle communicare.

Ut non temere quemquam communione privet episcopus.

Concil. Carthag., tit. 100. Quandiu excommunicato non communicaverit suus episcopus, eidem episcopo ab aliis non communicetur episcopis, ut magis caveat episcopus, ne dicat in quemquam quod aliis documentis convincere non potest.

CCLXXXVIII. *Contra impugnatores gratiæ Dei, et calumniatores sancti Augustini.*

Ex decretis papæ Cælestini, tit. 1. Dilectissimis fratribus Venerio, Marino, Leontio, Auxonio, Arcadio, Filtanio, et cæteris Galliarum episcopis, Cælestinus. Apostolici verba præcepti sunt apud Judæos, atque gentiles, sine offensione nos esse debere; hoc quisquis Christianus est, tota animi virtute custodit. Quod cum ita sit, non parum periculi illum poterit manere ante Deum, qui hoc detrectat etiam fidelibus exhibere. Nam qualiter nos qui neminem perire volumus, ista contristent, quæ auctoribus Christianis percellunt animos Christianos, Dominicus in Evangelio sermo testatur: ait enim ipse Salvator, quod expediat scandalizanti unum de pusillis in maris profunda demergi, et ideo quæ sit ejus jam pœna quaramus, cui tale supplicium legimus expedire. Filii nostri præsentēs Prosper et Hilarius, quorum circa Deum nostrum sollicitudo laudanda est, tantum nescio quibus presbyteris illic heere, qui dissensionē Ecclesiarum stuleant, sunt apud nos persecuti, ut

indisciplinatas quæstiones vocantes in medium, pertinaciter eos dicant prædicare adversantia veritati; sed vestræ dilectioni justius imputamus, quando illi supra vos habent copiam disputandi. Legimus supra magistrum non esse discipulum, id est non sibi debere quemquam ad injuriam doctorum vindicare doctrinam; nam et hos ipsos a Deo nostro positos novimus ad docendum, cum sit dicente Apostolo eis tertius locus intra Ecclesiam deputandus. Quid illie spei est, ubi magistris tacentibus, hi loquuntur, qui, si ita est, eorum discipuli non fuerunt? Timeo ne connivere sit hoc tacere, timeo ne magis ipsi loquantur, qui permittunt illis taliter loqui. In talibus causis non caret suspitione taciturnitas, quia occurreret veritas, si falsitas displiceret. Merito namque causa nos respicit, si silentio faveamus errori. Ergo corripiantur hujusmodi, non sibi sit liberum habere pro voluntate sermonem; desinat, si ita res sunt, incensere novitas vetustatem, desinat Ecclesiarum quietem inquietudo turbare. Conantur sæpe naufragio mergere, quos intra portum stantes statio faciat fida securos; fida quippe est omnium statio, quorum perfectis gressibus vestigia non moventur. Recurrerunt ad apostolicam prædicti sedem, hæc ipsa nobis quæ tentat perturbatio conquærentes. Habetote, fratres charissimi, pro catholice plebis pace tractatum, sciant se (si tamen censentur presbyteri dignitate) vobis esse subjectos, sciant quod sibi omnes qui male docent, discere magis ac magis competat quam docere; nam quid in ecclesiis vos agitis, si illi summam teneant prædicandi? nisi forte illud obsistat, quod non auctoritate, non adhuc ratione colligitur, ut aliqui e fratrum numero nuper de laicorum consortio, in collegium vestrum fortassis admissi, nesciant quid sibi debeant vindicare. Super his multa jam dicta sunt eo tempore, quo ad fratris Tuenti dedimus scripta responsum; nunc autem repetentes sæpius admonemus, ut vitentur hujusmodi qui laborant per terras aliud, quam ille noster jussit agricola, seminare. Nec tamen mirari possumus si hæc erga viuentes il nunc tentare audent, qui nituntur etiam quiescentium fratrum memoriam dissipare.

Ex decret. papæ Cælest., tit. 2. Augustinum sanctæ recordationis virum, pro vita sua, atque meritis in nostra communione semper habuimus, nec unquam hunc sinistrae suspicionis saltem rumor aspersit: quem tantæ scientiæ olim fuisse meminimus, ut inter magistros optimos, etiam a meis semper decessoribus haberetur. Bene ergo de eo omnes in commune senserunt, ut pote qui ubique cunctis et amori fuerit, et honori: unde resistatur talibus, quos male crescere videmus. Nefas est hæc pati religiosas animas, quarum afflictione, quia membra nostra sunt, nos quoque convenit macerari, quamvis maneat hos beatitudo promissa, quicumque probantur persecutionem propter justitiam sustinere. Quibus quid promittat Dominus in futurum, sequens sermo declarat.

A Non est agentium causa solorum; universalis Ecclesia quacunque novitate pulsatur. Intelligamus hæc ipsa vobis, quæ nobis non placent, displicere. Quod ita denum probare poterimus, si imposito improbis silentio de tali re imposterum querela cessaverit. Deus vos incolumes custodiat, fratres charissimi.

CCLXXXIX. *Quod Adam omnes homines læserit, nec quemquam nisi Christi gratia posse salvari.*

Ex decretis papæ Cælestini, tit. 4. In prævaricatione Adæ omnes homines naturalem possibilitatem et innocentiam perdidisse, et neminem de profundo illius ruinæ, per liberum arbitrium posse consurgere, nisi eum gratia Dei miserantis erexerit, pronuntiante beatæ memoriæ papa Innocentio, atque dicente in epistola ad Carthaginense concilium: Liberum enim arbitrium ille perpepsus, dum suis inconsultus utitur bonis cadens, in prævaricatione profunda demersus est, et nihil quemadmodum exinde surgere posset invenit, suæque in æternum libertate deceptus hujus ruinæ latuisset oppressu, nisi eum, post, Christi pro sua gratia relevasset adventus, qui per novæ regenerationis purificationem omne præteritum vitium sui baptismatis lavacro purgavit.

CCXC. *Quod nemo sit bonus suis viribus, nisi participatione ejus qui solus est bonus.*

Ex decretis papæ Cælestini, tit. 5. Neminem esse per semetipsum bonum, nisi participationem sui ille donet, qui solus est bonus; quod in eisdem scriptis ejusdem pontificis sententia protestatur, dicens: C Nunquid nos de eorum post hæc rectum mentibus æstimemus, qui sibi se putant debere, quod boni sunt, nec illum considerant, cujus quotidie gratiam consequuntur, qui sine illo tantum se assequi posse confidunt.

CCXCI. *Quod nisi gratia Dei continua juvemur, insidias diaboli superare non possumus.*

Ex decretis suprascripti, tit. 6. Neminem etiam baptismatis gratia renovatum idoneum esse ad superandas diaboli insidias, et ad vincendas carnis concupiscentias, nisi per quotidianum adjutorium Dei, perseverantiam bonæ conversationis acceperit: quod ejusdem Antistitis in iisdem paginis doctrina confirmat, dicens: Nam quamvis hominem redimeret a præteritis ille peccatis, tamen sciens iterum posse peccare, ad reparationem sibi, quemadmodum posset illum, et post ista corrigere, multa servavit. Quotidiana præstat ille remedia, quibus nisi freti confisique nitamur, nullatenus humanos vincere poterimus errores: necesse est enim, ut quo auxiliante vicimus, eo iterum non adjuvante vincamur.

CCXCII. *Quod per Christum libero bene utamur arbitrio.*

Ex decretis papæ Cælest., tit. 7. Quod nemo nisi per Christum libero bene utatur arbitrio, idem magister in epistola ad Milevitani concilium data prædicat, dicens: Adverte tandem, o pravissimarum

^a Dionys. Exig., tamen.

mentium perversa doctrina, quod primum hominem ita libertas ipsa decepit, ut dum indulgentius frenis ejus utitur, in prævaricationem presumptione concideret; nec ex hac potuit erui, nisi ei providentia regenerationis statum pristinae libertatis Christi Domini reformasset adventus.

CCXCIII. *Quod omnia sanctorum merita, dona sint Dei.*

Ex de. relis papæ Cælest., tit. 8. Quod omnia studia et omnia opera ac merita sanctorum ad Dei gloriam laudemque referenda sint, quia nemo aliunde ei placet, nisi ex eo quod ipse donaverit. In quam nos sententiam dirigit beate recordationis papæ Zosimi regularis auctoritas, cum scribens ad totius orbis episcopos ait: Nos autem instinctu Dei, omnia enim bona ad auctorem suum referenda sunt, unde nascuntur, ad fratrum et coepiscoporum nostrorum conscientiam universa retulimus. Hunc autem sermonem sincerissimæ veritatis luce radiantem, tanto Afri episcopi honore venerati sunt, ut ita ad eundem virum scriberent: Illud vero quod in litteris quas ad universas provincias curasti esse mittendas, posuisti dicens: Nos tamen instinctu Dei, et cætera, sic accipimus dictum, ut illos qui contra Dei adjutorium extollunt humani arbitrii libertatem districto gladio veritatis, velut cursim transiens amputares; quid enim tam libero fecistis arbitrio, quam quod universa in nostræ humilitatis conscientiam retulistis? et tamen instinctu Dei factum esse, fideliter sapienterque vidistis, veraciter fidenterque dixistis. Ideo utique, quia præparatur voluntas a Domino, et ut boni aliquid agant, paternis inspirationibus suorum, ipse tangit corda filiorum; quotquot enim spiritu Dei aguntur, ii filii Dei sunt, ut nec nostrum deesse sentiamus arbitrium, et in bonis quibusque voluntatis humanæ singulis motibus magis illius valere non dubitemus auxilium.

CCXCIV. *Quod omnis sancta cogitatio et motus viæ voluntatis ex Deo sit.*

Ex decretis papæ Cælest., tit. 9. Quod ita Deus in cordibus hominum, atque in ipso libero operetur arbitrio, ut sancta cogitatio, pia consilium, omnisque motus bonæ voluntatis ex Deo sit, quia per illum aliquid boni possumus, sine quo nihil possumus. Ad hanc enim nos professionem idem doctor instituit, qui cum ad totius orbis episcopos de divinæ gratiæ opitulatione loqueretur; quod ergo, ait, tempus intervenit, quo ejus non egeamus auxilio? In omnibus igitur actibus, causisque, cogitationibus, motibus, adjutor et protector orandus est. Superbum est enim ut quidquam sibi humana natura presumat clamante Apostolo: Non est vobis collectatio adversus carnem et sanguinem, sed contra principes et potestates aeris hujus, contra spiritalia nequitiae in coelestibus, et sicut ipse iterum dicit: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum; et iterum: Gratia Dei sum id quod sum,

et gratia ejus in me vacua non fuit, sed plus omnibus illis laboravi; non ego autem, sed gratia Dei mecum.

CCXCV. *Quod gratia Dei non solum peccata dimittat, sed etiam adjuvet, ut nec committantur, et lex impleatur, non sicut ait Pelagius, facile, quasi sine gratia Dei difficilius possit impleri.*

Ex decretis papæ Cælest., tit. 10. Illud etiam, quod inter Carthaginiensis synodi decreta constitutum est, quasi proprium apostolicæ sedis amplectimur, quod scilicet tertio capitulo definitum est: Ut quicumque dixerit gratiam Dei, qua iustillamur per Jesum Christum Dominum nostrum, ad solam remissionem in peccatorum valere, quæ jam commissa sunt, non etiam ad adjutorium, ut non committantur, anathema sit: et iterum quarto capitulo, Ut quisque dixerit, gratiam Dei per Jesum Christum, propter hoc tantum nos adjuvare ad non peccandum, quia per ipsam nobis revelatur, et aperitur intelligentia mandatorum, ut sciamus quid appetere et quid vitare debeamus; non autem per illam nobis præstari, ut quod faciendum cognovimus etiam facere diligamus, atque valeamus, anathema sit. Cum enim dicat Apostolus scientia inflat, charitas vero ædificat, valde impium est, ut credamus ad eam quæ inflat, nos habere gratiam Christi, et ad eam quæ ædificat non habere, cum sit utrumque donum Dei, et scire quid facere debeamus, et diligere ut faciamus, ut ædificante charitate, scientia non possit inflare. Sicut autem de Deo scriptum est: Qui docet hominem scientiam; ita etiam scriptum est: Charitas ex Deo est. Item quinto capitulo: Ut quisque dixerit, Ideo nobis gratiam justificationis dari, ut quod facere jubemur per liberum arbitrium, facilius possimus implere per gratiam, tanquam etsi gratia non daretur, non quidem facile, sed tamen possimus etiam sine illa implere divina mandata, anathema sit. De fructibus enim mandatorum Dominus loquebatur, ubi non ait: Sine me difficilius potestis facere; sed ait: Sine me nihil potestis facere.

CCXCVI. *Quod sedis apostolicæ omnes orationes Christi gratia resonent, quæ genus humanum ab æterna damnatione reparatur.*

Ex decretis papæ Cælest., tit. 11. Præterea beatissimæ et apostolicæ sedis inviolabiles sanctiones, quibus nos piissimi patres, pestiferæ novitatis elatione dejecta, et bonæ voluntatis exordia, et incrementa probabilium studiorum, et in eis usque in finem perseverantiam, ad Christi gratiam referre docuerunt. Obsecrationum quoque sacerdotalium sacramenta respiciamus, quæ ab apostolis tradita, in toto mundo, atque in omni Catholica Ecclesia uniformiter celebrantur, ut legem credendi lex statuat supplicandi. Cum enim sanctorum plebium præstoles mandata sibi met legatione fungantur, apud divinam clementiam humani generis agunt causam et tota secum Ecclesia congemiscente postulanti, et precantur ut infidelibus donetur fides, ut idololatras ab impietatis suæ liberentur erroribus, ut Judeis ablato

cordis velamine lux veritatis appareat, ut hæretici catholicae fidei perceptione respiciant, ut schismatici spiritum reditivæ charitatis accipiant, ut lapsis pœnitentiæ remedia conferantur, ut denique catechumenis ad regenerationis sacramenta perductis cœlestis misericordiæ aula reseretur. Hæc autem non perfunctorie, neque inaniter a Domino peti rerum ipsarum monstrat effectus; quandoquidem ex omni errorum genere plurimos Deus dignatur attrahere, quos erutos de potestate tenebrarum transferat in regnum filii charitatis suæ, et ex vasis iræ faciat vasa misericordiæ. Quod ad totum divini operis esse sentitur, ut hæc efficienti Deo gratiarum semper actio laudisque confessio pro illuminatione talium vel correctione referatur.

CCXCVII. *Quod gratiam Dei, etiam baptizandorum testetur instituta purgatio, cum exorcismis et supplicationibus spiritus ab eis obligantur immundi.*

Ex decret. papæ Cælest., tit. 12. Illud etiam quod circa baptizandos in universo mundo sancta Ecclesia uniformiter agit, non otioso contemplamur intuitu. Cum sive parvuli sive juvenes ad regenerationis veniunt sacramentum, non prius fontem vitæ adeunt, quam exorcismis, et exussulationibus clericorum spiritus ab eis immundus abigatur, ut tunc vere appareat quomodo princeps mundi hujus mittatur foras, et quomodo prius alligetur fortis, et deinceps vasa ejus diripiantur, in possessionem translata victoris, qui captivam ducit captivitatem, et dat dona hominibus. His ergo ecclesiasticis regulis, et ex divina sumptis auctoritate documentis, ita adjuvante Domino conformati sumus, ut omnium bonorum affectuum atque operum, et omnium studiorum, omniumque virtutum, quibus ab initio fidel ad Deum tenditur, Deum profiteamur auctorem, et non dubitemus ab ipsius gratia omnia hominis merita præveniri, per quem lit, ut aliquid boni et velle incipiamus, et facere. Quo utique auxilio et munere Dei non aufertur liberum arbitrium; sed liberatur, ut de tenebroso lucidum, de pravo rectum, de languido sanum, de ^a improvidente sit provi lum. Tanta enim est erga omnes homines bonitas Dei, ut nostra velit esse merita quæ sunt ipsius dona, et pro his quæ largitus est, æterna præmia sit donaturus. Agit

A quippe in nobis, ut quod vult et velimus et agamus, nec otiosa esse in nobis patitur, quæ exercenda non negligenda donavit, ut et nos cooperatores simus gratiæ Dei, ac si quid in nobis ex nostra viderimus remissione languescere, ad illum sollicite recurramus, qui sanat omnes languores nostros, et redimit de interitu vitam nostram, et cui quotidie dicimus : Ne inducas nos in tentationem, sed libera nos a malo.

CCXCVIII. *Quod profundiores quæstiones nec contemnendæ sint, nec penitus astruendæ.*

Ex decret. papæ Cælest., tit. 15. Profundiores vero, difficilioresque partes incurrentium quæstionum, quas latius pertractantur, qui hæreticis restiterunt, sicut non audemus contemnere, ita non necesse habemus astruere. Quia ad contendendam gratiam Dei, cujus operi ac dignationi nihil penitus subtrahendum est, satis sufficere credimus quidquid secundum prædictas regulas Apostolicæ Sedis, nos scripta docuerunt; ut prorsus non ^b æstinemus catholicum, quod apparuerit præfixis sententiis esse contrarium.

CCXCIX. *Ut præter Scripturas canonicas, nihil in Ecclesia legatur.*

Concil. Carthag., tit. 24. Item placuit, ut præter Scripturas canonicas, nihil in Ecclesia legatur, sub nomine Scripturarum divinarum; sunt enim Canonice Scripturæ, id est Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Jesu Nave, Judicum, Ruth, Regum libri quatuor, Paralipomenon libri duo, Job, Psalterium, Salomonis libri quinque, liber duodecim Prophetarum, Esaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel, Tobias, Judith, Ester, Esdræ libri duo; Novi Testamenti Evangeliorum libri quatuor, Actuum Apostolorum liber unus, Epistolæ Pauli quatuordecim, Petri apostoli duæ, Joannis apostoli tres, Jacobi apostoli una, Judæ apostoli una, Apocalypsis Joannis liber unus.

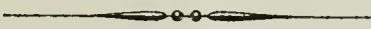
CCC. *Ut episcopi et clerici non ordinentur, nisi omnes suos fecerint christianos.*

Concil. Carthag., tit. 3. Ut episcopi et presbyteri, et diaconi non ordinentur, priusquam omnes qui sunt in domo eorum, christianos catholicos fecerint.

^a Dion. Exig., imprudente.

^b Dion. Exig., opinemur.

Vide ad calcem tomi Indices duos in Ferrandi Breviationem Canonum et in Crisconii Breviarium Canonicum.

AUCTOR INCERTUS

COGNOMINE

MAGISTER.

DE REGULA MAGISTRI VETERUM TESTIMONIA.

Sanctus BENEDICTUS Anianæ abbas maximam partem REGULÆ MAGISTRI in concordiam regularum transcripsit, et passim integra ejus capita profert, citat autem plusquam sexagies. A SMARAGDO etiam monacho in Commentariis ad regulam sancti Benedicti sæpenumero laudatur quidam MONACHORUM MAGISTER hujus regulæ auctor.

OBSERVATIO CRITICA IN REGULAM SEQUEMTEM.

Inter alias regulas monasticas hæc præsens fusissima est, continens XCV capita, præter Prologum et spiritualem Orationis Dominicæ explicationem monachis adaptatam. Auctor tamen incertus est, nec aliunde titulum MAGISTRI obtinuit, nisi quod ab initio cujuslibet capitis *Discipulus* quæstionem proponat, ad quam solvendam immediate *Magister* respondet, doctrinamque quæstioni congruam reponit. Inter recentiores Trithemius existimavit hujus regulæ auctorem exstitisse diaconum Vigilantium : sed hanc sententiam nulla auctoritate suffultam negat sæpe laudatus Calmetus. Quicumque autem auctor fuerit, illum in Gallia scripsisse, haud inanis conjectura est, cum sæpius vocibus nationi illi propriis utatur : prout est *Major Domus*, etc. Deinde loquens de Gyrovagis, eos ex vicina Italia deducit, quæ quidem natione Gallum quodammodo probare possunt, et forsitan vixit sæculo septimo, quando officium *Majoris Domus* apud Gallos maxime floruit. De cætero hujus regulæ auctor multa hausit ex sancti Benedicti regula, unde sæpius ab illis citatur, qui in hanc regulam scripserunt commentaria ; etsi ille stilo rudi et barbaro usus sit. Nec desunt, qui huic auctori puerilem animum impingunt ; dum cap. 23 et 25 mandat, ut post mensam micæ singulis diebus diligenter colligantur, et exeunte hebdomada coquantur, et ex iisdem omnes monachi præsentés comedere possint ; sicut etiam præcipit, quatenus panis per trochleam desursum cadat in cophinum, quasi de cælo demissus esset.

AD MONACHOS MAGISTRI REGULA.

INCIPIT PROLOGUS REGULÆ.

O homo, primo tibi qui legis, deinde et tibi qui me auscultas dicentem, dimitte alia modo quæ cogitas ; et me tibi loquentem, et per os meum Deum te convenientem cognosce. Ad quem Dominum ex voluntate nostra per bona acta vel beneplacita justitiæ ire debemus : ne per negligentiam peccatorum inviti rapiamur accessiti per mortem. Ergo, auditor, qui me audis dicentem, percipe quæ tibi, non os meum, sed per hanc scripturam loquitur Deus : qui te, dum adhuc vivis, convenit de hoc quod ei post mortem redditurus es rationem. Quia quod adhuc vivimus, ad inducias vivimus : cum nos pictas Dei expectat quotidie, emendari, et meliores vult esse nos hodie quam fuimus heri. Ergo tu, qui me auscultas, ita attende, ut dicta mea et auditus tuus per considerationem mentis ambulando in trivium cordis tui perveniant. In quo trivio unam ignorantiam peccatorum, post dicta mea veniens ; post te relinque : et duas observantiæ præceptorum ante jam ingrediere vias. Et dum quærimus ad Deum ire, stamus in Christo, trivio cordis nostri, et consideremus istas duas, quas ante nos scientiæ conspiciamus vias. In quibus duabus viis, per quam ad Deum possumus pervenire, consideremus. Si sinistram tenemus, timemus, quia lata est, ne ipsa sit, quæ ducit magis ad interitum. Si dextram corripimus, bene imus, quia angusta est :

et ipsa est, quæ diligentes servos ad proprium ducit Dominum. Ergo vacivus vester auditus sequatur meum eloquium. Et intellige, tu homo, ejus admonemus intuitum, quia te per hanc scripturam admonet Deus; ut modo dum adhuc vivis, et tibi emendare vacat, curras quantum potes! ne jam cum accersitus per mortem fueris, nullam Deo in die judicii, vel in pœna æterna excusationem asseras, quod nullus te de emendatione quoad vixisti convenerit: et cum ulterius tibi jam succurrere non poteris, in æternum te incipiat sine remedio pœnitere. Ergo amodo quæ audis observa, antequam de hac exeat sæculi luce, quia si hinc exieris, non huc reverteris, nisi in resurrectione: de resurrectione, si hic modo bene egeris ad æternam cum sanctis gloriam deputaberis. Si autem hanc scripturam, quam tibi lecturus sum, non adimpleveris, in æternum ignem ge-

hennæ cum diabolo, ejus voluntatem magis secutus es, deputaberis. Audi ergo et age quod est bonum et justum, per quod Deus invenitur propitius. Hæc regula quæ tibi ostendit, factis adimple. Quæ regula ad perficiendum rectum regule nomen accepit, sicut dicit Apostolus in Epistola sua: *Secundum mensuram Regulæ, quam mensus est nobis Dominus mensuram pertingendi usque vos* (II Cor. x). Nam regula veritatis habet initium et justitiæ finem. Sicut dicit Propheta: *Reges eos in virga* (Psalm. ii); hoc est, in timoris vigore. Sicut item dicit Apostolus: *Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate?* (I Cor. iv.) Item dicit Propheta: *Virga recta est virga regni tui, in qua dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem* (Psalm. xlv). Et iterum dicit Dominus: *Visitabo in virga iniquitates eorum* (Psalm. lxxxviii).

INCIPIT THEMA.

Propheta dicit: *Aperiam in parabolis os meum* (Psal. lxxvii). Et dicit iterum: *Factus sum illis in parabolam* (Ibid lxxviii). De utero matris Evæ terræ nati, et de patre Adam in excessibus concupiscentiæ generati, in sæculi hujus descendimus viam; et peregrinæ vitæ temporale jugum suscipientes, perambulamus iter viæ hujus, per ignorantiam bonorum actuum, et incertum mortis experimentum. Multum enim nobis negligentiae viaticum peccatorum sæculi peregrinatio caricaverat: et humeris nostris lassatis de ponderosis sarcinis, vicinam sibi mortem jam lapsus laboris sudor invenerat; et æstuosa sitis in interitum anhelabat. Subito a dextra orientis conspicimus non speratum fontem aquæ vivæ: et festinantibus nobis ad eam divina exinde vox magis nobis in obviam venit, clamans ad nos et dicens: *Qui sititis, venite ad aquam* (Isai. lv). Et cum vidisset nos venientes oneratos sarcinis gravibus, repetivit dicens: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam* (Matth. xi). Nos vero audientes hanc piam vocem, projectis in terra sarcinis nostris, arguenti nos siti avidi ad fontem prosterorimus; bibentesque diu surgimus renovati. Et post resurrectionem stetimus stupidi nimio gaudio, disputatione intuentes jugum viæ tam sancti laboris, vel sarcinas nostras, quæ nos suo pondere usque ad mortem per ignorantiam fatigaverant. Dum hæc intuentes in consideramus, iterum audimus vocem de fonte, qui nos recreaverat, dicentem: *Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum, et humilis corde: et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve* (Matth. xi). Nos audientes hæc, dicamus jam invicem nobis: non revertamur post recreationem tanti fontis, et Domini invitantis nos voce, ad sarcinas peccatorum, quas projecimus; hoc est, quæ abrenuntiamus euntes ad fontem baptismi: quæ sarcinæ peccatorum nos ante per ignorantiam

sacræ legis, vel cognitione ignorati baptismi: desperatos nos suo pondere in mortem fatigaverant. Nunc vero sapientiam Dei accipientes, et qui fuæramus peccatorum sarcinis aggravati, Domini suavis voce ad requiem invitati. Renuntiemus ergo peccatorum pristinis sarcinis: habeat vias sæculi in negligentibus suorum pondere delictorum. Nos matrem nobis jam non de limo terræ Evæ, sed divinam nos vocantem ad requiem Christianam legem sentimus. Similiter et patrem jam non in arbitrio peccatorum Adam quærimus, sed in voce Domini invitantis nos: et desideriis nostris meritis non audemus, tamen in renavitate nostra sacri fontis tui, ubi sis jam te invenimus.

Pater noster qui es in cælis. Videte ergo, fratres, si invenimus jam matrem Ecclesiam, et Patrem ausi sumus Dominum vocare de cælis. Ergo jam juste a nobis relinquendus est pater terrenus, et mater carnalis: ne binis obtemperantes parentibus, non solum vicibus offendatur; sed velut adulteri de duobus parentibus nasci, si carnales non dimittimus, judicemur. Per lignum enim offensionis natio nostra de paradiso in uterum; de utero in mundum; de mundo usque in infernum descenderat: nisi denuo renati per baptismum, et per crucis lignum iterum reparati, Domini passio ageret ut resurgat, et illa redeat in paradysum generatio per gratiam, unde cum libero arbitrio ceciderit per offensam. Contrivit enim in nobis Dominus mortis, quæ regnabat, aculeum; quando refugium crucis suæ nobis contulit Christus. Et postquam nos gratiæ suæ restituit adoptionis, ad regnæ cælorum insuper nos non desinit invitare. Unde vox Dominica dicit: *Si observaveritis mandatu meum, ego ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios.* Unde et nos, quamvis indigni, tamen propter agnitionem ejus baptismi, in oratione audemus eum patrem vocare; ideoque oportere nos passionis ejus esse participes, ut mereamur effici

ejus gloriæ coheredes. Dicentes ergo, *Pater noster* qui es in cælo, jam tales nos exhibeamus fratres, quales nos cupit filius Deus habere; et digne in nobis divinitas illorum inseret nomen, cum voluntate dissimile. Nam ipse est verus illius, qui non solum vult, sed et moribus similari patri. Cum ergo meruissimus jam dixisse: *Pater noster qui es in cælis*, sequimur deinde in oratione dicentes:

Sanctificetur nomen tuum. Non quod noviter optemus sanctificari nomen ejus quod est ab æterno et usque in æternum sanctissimum; sed in bonis actibus illorum magis ipse sanctiflet: ut et pater et Dominus in mentibus nostris tabernaculum suum, et inhabitatorem faciat Spiritum sanctum: ut adjuvet corda ipsa Deus, ut vos custodiat ea semper per gratiam suam. Deinde dicitur:

Adveniat regnum tuum. Videte, fratres, ecce optamus advenire regnum Domini, et iudicium ejus accelerari ultro rogamus; et rationes nostras adhuc paratas non habemus. Sic ergo a nobis omni hora agendum est, ut Dominus et pater postea nos ita suscipiat, et bonis coram eo actibus quotidie complacentes sequestrans nos ab hædis, a dextris suis in æternis introducens nos regnis. Agnoscamus nobis in futuro iudicio propitium iudicem, quem in præsentis sæculo ausi vocaverimus patrem. Deinde dicimus:

Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra. In hoc ergo verbo, fratres, pertinet in nobis liberi status arbitrii; et quidquid suasio antiqui serpentis nocive nobis ingerit, si volumus, amputatur, cum Domini voluntas in nobis reparando perficitur: sicut dixit Apostolus: *ut non quæcunque vultis illa faciatis* (Gal. v). Exigit enim Spiritus ut voluntas in nobis Domini fiat: ut jam non perficiat anima, quidquid cum prava carne concupiscens sibi suaserat. Oramus ergo, ut voluntas in nobis Domini fiat. Si ergo a nobis sua voluntas semper perficiatur, non ergo erit propria; quæ discussa de suis malis in die iudicii condemnatur. Voluntas enim Domini sancta est, novit dare, non timere iudicium: quæ voluntas sua quibus impleta fuerit, promittitur etiam iis angelos iudicare. Hanc sanctam voluntatem et Salvator noster per formam facienti in se liberam, ut amputet in nobis carnis arbitrium, demonstrat nobis dicens: *Non veni facere voluntatem meam, sed ejus qui me misit* (Joan. vi). Et iterum in sancta sua passione dicit: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste* (Matth. xxvi). Hæc vero in Domino vox timoris erat carnis indutæ, ostendens nobis actus vitæ semper debere bene tractari, si mors adveniens debet timeri. Et iterum erat interrogatio Domini apud Patrem, si quod a nobis in nobis volumus, potest impleri, aut quod nolumus potest nobis contra desiderium nostrum juste imponi. Unde subsequitur fidei forma, qua Dominus Patris committitur voluntati, dicens: *Sed tamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis* (Ibid.). Et iterum subsequitur: *Si non potest auferri a me calix iste, nisi ut bibam illum, fiat voluntas tua* (Ibid.). Videte

A ergo quia quidquid a voluntate nostra colligimus, injuste agnoscitur: et quidquid volentibus nobis a juventute imponitur, juste proficit rationi. Nam quomodo versis in se oculis suis vultum suum respicere homo non potest; sic iudex sui tibi ipsi esse non potest; nisi iuste quod videtur ab alio iudicetur. Si ergo vultum suum videre potest nemo, voluntatem suam justam probare quomodo potest, nisi in omnibus quod videtur ab alio iudicetur? Et ecce fratres, quantam reparationi nostræ Dominus contulit pietatem, et qualem errori nostro salutis viam ostendit: ut in unigenito Filio suo demonstraret, quod in servis suis querebat perficere. *Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra.* In cælo, quod dixit, possumus bene agnoscere fratres; quæ sicut ab angelis in cælis sancte

B perficitur, ita et in terra ipsa per prophetas et apostolos præce; torum Dei, et in carnalibus hominibus expotatur ut fiat; ut secundum sanctam Scripturam dicentem in utrisque elementis, hoc est, in cælo et in terra, in beneplacitis suis regnet, et in nobis Dominus: et sit unus Pastor, et unus grex. Similiter et illud spiritualiter intelligere possumus, quod dixit: *Fiat voluntas tua sicut in cælo*: hoc est, in Domino, sicut in filio ejus. Quia cælestis dum descendit voluntas Patris perficitur, dicente ipso Domino: *Non veni facere voluntatem meam, sed ejus qui me misit* (Joan. vi). Vides ergo si ipse Dominus Salvator intendit, se ideo venisse, ut voluntatem suam non faceret, sed jussa Patris impleret; quomodo malus servus jussa mea neglexit, et meam facere voluntatem? de quo dicit et Apostolus: *Quis est qui ascendit, nisi qui et descendit in inferiora terræ?* (Ephes. iv.) Ita ergo et in terra dixit, hoc est, corporis nostri machina de terræ limo formata; cui sententia Dei dictum est: *Terra es, et in terram ibis* (Gen. iii). Similiter effici justitiam nobis Domini voluntas exposcitur, ut dum quotidie in nobis voluntas Domini fuerit operata, non inveniat propriam, quæ in futuro iudicio condemnatur ad poenam: sed sit in nobis voluntas Domini, quæ coronetur ad gloriam. Deinde sequimur in oratione dicentes:

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Ergo, fratres, cum supradicta Domini voluntas inculpabiliter a nobis quotidie fuerit adimpleta, et in timore D Domini omnia fuerint mandata explicita; digne operariis suis rogatur annonam ut tribuat, qui digno mercenario mercedem non negat. Deinde dicimus:

Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Fratres, hoc orantes amplius timeamus, ne ad hæc verba precumstrarum respondet nobis Dominus dicens: *Judicio quo judicatis, iudicabitur de vobis; et mensura qua mensi estis, remetietur vobis* (Matth. vii). Et vide qui hoc petis, si quod tibi noluisti fieri alio non fecisti. Ergo antequam has voces Domini audiamus fratres, prius scrutemur corda nostra: si iuste et nos petimus a Domino, quod et a nobis est petentibus non negatum. Nos petimus, *Dimitte nobis debita nostra*: audit

Deus, et cupit diuinitate, sed si ante nos potentibus A
relaxemus. An dubito miser ego homo, ne benefa-
ctis meis divina non retribuatur vices? Respice, agnosce,
et considera, o miser homo, nunquid magis tu plus
quam Deus? qui ut tibi aliqua iustitiæ, aut agenda
ingerat pietatis, post mercedem vel dona ipsius, tibi
proficit ipsi et quod agit. Nihil enim Dominus minus
habet in sua potentia, nec aliquid tuum indiget in
virtute, aut deest et in gloria: solummodo nostra
illi opus est salus, quam pro nobis providet gratia
ejus; quamque per nostram negligentiam illi de nobis
possidet minus. Deinde dicimus:

Et ne nos inducas in tentationem. Satis nos admo-
nent, fratres, verba ista esse sollicitos: ideoque ro-
gandus est Dominus, et crebris gemitibus tundenda
sunt nobis corda atque pectora, ne patiat Dominus
servos suos sine suo adiutorio aliqua nos hora con-
sistere; ut non habeat potestatem neque aditum,
per quod adversarius noster diabolus, qui circum
nos ut leo quotidie, querens aliquem nostrum devo-
rare; et pravis suasionibus suis querit corda nostra
inficere (1 Petr. v). Ergo incessabiliter est precan-
dum a Dominum; ut digretur adiutorii sui custodia
muro nos suæ gratiæ circumdare, et tentationum in
nobis aditus sua munitione obstruere; ut non patia-
tur plasma facturæ suæ captivum fieri, et servituti-
bus cedere inimici. Si tamen supradicti hostis tenta-
tionibus non ultro nostrum tradamus assensum, et
velut nosmetipsos ipsi nos captivantes, hostem in-
strum incipiamus magis desiderare, quam fugere.
S. quimur deinde complentes orationem, dicentes:

Sed libera nos a malo. Amen. Fratres sanctissimi,
ante hoc Deus in nobis capit perficere, quam roge-
tur: quia potens est, et nihil est ei difficile, sed si
nos hinc mereamur: nec enim vult machinam ca-
dere nostram, quam manibus suis ipse construxit.
Festinat enim erueri nos de laqueo, si sensum no-
strum non ultro tradamus suasionibus inimici: sed
rogantes incessabiliter Dominum, ut attributo nobis
suæ gratiæ adiutorio, digne dicamus: Quoniam a
deris est nobis Dominus ne commoveamur (Psal. xv);
et securi de Domino iterum repetamus: Non timebo
mala quoniam tu mecum es (Psal. xxii). Ut qui in
principio hujus orationis ostendit nobis per gratiam,
Dominum Patrem audere dicere, iterum ipse in fine
orationis a malo dignetur nos liberare. Amen.

Ergo, fratres, finita ad Dominum oratione, ipso ju-
vante egamus nunc de cætero de nostri servitii ope-
re: ut qui nos jam in filiorum dignatus est numero
computare, non debeat aliquando de malis nostris
actibus contristari. Ita enim ei omni hora de bonis
suis in nobis parendum est, ut non solum iratus
Pater suos nos aliquando filios exheredet; sed in-
venendus Dominus irritatus a malis nostris, ut nequis-
simos servos perpetuo tradat in poenam, qui eum
sequi noluerunt ad gloriam. Exurgamus tandem
aliquando ut pigri, excitante nos Scriptura ac di-
cente: Jam enim hora est nos de somno surgere (Rom.
xiii); et apertis oculis nostris ad lumen deificum,

attonitis auribus audiamus quæ divina quotidie cla-
mans nos admonet vox, dicens: Qui habet aures an-
diendi audiat, quid Spiritus dicat Ecclesiis (Apoc. ii).
Qui dicit: Venite, filii, audite me, timorem Domini
docebo vos (Psal. xxxiii). Currite dum lumen vitæ
habetis, ne tenebræ mortis vos comprehendant, et
querens Dominus in multitudine populi cui hæc cla-
mat operarium suum auditorem, iterum reclamationem
dicens: Quis est homo qui vult vitam, et cupit videre
dies longos? (Ibid.) tu qui audis responde: Ego. Et
Dominus tibi dicit: Si vis habere veram et perpetuam
vitam, prohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne
loquantur dolum; diverte a malo, et fac bonum; in-
quire pacem, et sequere eam (Ibid.). Et cum hæc fece-
ritis oculi mei super vos justos, et aures meæ in
preces vestras. Et antequam me invocetis, dicam
vobis: Ecce adsum. Quid dulcius nobis ab hac voce
Domini invitantis nos, fratres? Ecce pietate sua de-
monstrat nobis Dominus vitæ viam. Succinctis ergo
per fidem vel observantiam bonorum actuum lumbis
nostris, per ducatum Evangelii pergamus itinera ejus;
ut mereamur eum, qui nos in regnum suum vocavit,
videre: in cuius regni tabernaculo si volumus habi-
tare, nisi illic bonis actibus curratur, minime perve-
nitur. Sed interrogemus cum Propheta Dominum,
dicentes ei: Domine, quis habitabit in tabernaculo
tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? (Psal.
cxiv.) Post hanc interrogationem, fratres, audiamus
contra nos Dominum iterum respondentem et osten-
dentem nobis viam ipsius tabernaculi, dicendo: Qui
ingreditur sine macula, qui loquitur veritatem in corde
suo; qui non egit dolum in lingua sua; qui non fecit
proximo suo malum; qui obprobrium non accepit ad-
versus proximum suum (Ibid.): qui malignum diabo-
lum aliqua suadentem sibi cum ipsa suasionem a con-
spectibus cordis sui respuens, deduxit ad nihilum,
et parvulos cogitatus ejus tenuit, et allisit ad Chri-
stum petram. Qui timentes Dominum, de bona ob-
servantia sua non se reddunt elatos; sed ipsa in se
bona non a se posse, sed a Domino fieri æstimantes,
operante in se Dominum magnificant, illud cum
Propheta dicentes: Non nobis, Domine, non nobis;
sed nomini tuo da gloriam (Psal. cxiii). Nec Paulus
apostolus de prædicatione sibi aliqua imputavit,
dicens: Gratia Dei sum id quod sum (1 Cor. xv). Et
iterum dicit ipse: Si gloriarī oportet, non expedit
mihi (II Cor. xii). Ergo subsequitur Dominus viam
vitæ beate per monita sua dicens: Qui jurat proxi-
mo suo, et non decipit eum; qui pecuniam suam non
dedit ad usuram, qui munera super innocentes non
accepit (Psal. xiv). Et subsequitur nobis Dominus in
Evangelio dicens: Qui audit hæc verba mea, et facit
ea, non movebitur in æternum (Math. vii). Et nos in-
terrogemus eum, dicentes: Quomodo, Domine, non
movebitur in æternum? Respondit nobis iterum Do-
minus: Quomodo? quia similabo eum viro sapienti,
quæ ædificavit domum suam supra petram. Venerunt
flumina, flaverunt venti et impegnerunt in domum illam,
et non cecidit; fundata enim erat super petram (Ibid.).

hæc complens Dominus tacet, spectans nos quotidianis sanctis suis monitis factis nos respondere debere, ideo quotidie nobis propter emendationem malorum hujus vite dies ad inducias relaxantur, dicente Apostolo. *An nescitis quia patientia Dei ad penitentiam nos adducit? (Rom. ii.)* Nam pius Dominus dicit: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (Ezech. xxxiii.)*. Cum ergo interrogassemus Dominum, fratres, de habitatore tabernaculi ejus, audivimus habitandi præceptum; sed si compleamus habitatoris officium. Ergo præparanda sunt corda nostra et corpora sancte præceptorum obediendi militanda: et quod minus habet in nos natura pos-

sibile, rogemus Dominum, ut gratiæ suæ jubeat nobis adjutorium ministrare. Et si fugientes gehennæ pœnam ad vitam volumus perpetuam pervenire, dum adhuc vacat, et in corpore sumus, et hæc omnia per hanc lucis vitam vacat implere, currendum et agendum est modo, quod in perpetuo nobis expediat. Constituenda est ergo a nobis Dominici schola servitii, ut ab ipsius nunquam magisterio discedentes, et in hujus doctrina usque ad mortem in monasterio perseverantes, passionibus Christi per patientiam mereamur esse participes, ut et regni ejus Dominus nos faciat coheredes.

INCIPIT DE GENERIBUS, VEL POTIUS DE ACTU ET VITA MONACHORUM IN COENOBIIIS.

CAPUT PRIMUM.

De quatuor generibus monachorum.

Monachorum quatuor esse genera manifestum est: Primum cœnubitarum, hoc est, monasteriale, militans sub regula vel abbate. Deinde secundum genus est anachoretarum, id est, eremitarum; horum qui non conversionis fervore novitio, sed monasterii probatione diuturna, didicerunt contra diabolum multorum solatio jam docti pugnare, et bene instructi fraterna ex acie ad singularem pugnam eremi, secuti jam sine consolatione alterius, sola manu, vel brachio contra vitia carnis vel cogitationum cum Deo et spiritu repugnare sufficiunt. Tertium vero monachorum deterrimum genus est sarabaitarum, quod melius adhuc laicum dixissem; si me propositi sancti non impediret tonsura: qui nulla regula approbati, et experientia magistra, sicut aurum fornacis; sed in plumbi natura molli, adhuc factis servantes sæculo fidem, mentiri Deo per tonsuram noscuntur. Qui bini aut terni, aut certe singuli, sine pastore non Dominicis, sed suis inclusi ovilibus, pro lege eis est desideriorum voluptas: cum quidquid putaverint, vel elegerint, hoc dicunt sanctum; et quod noluerint, hoc putant non licere: et dum in proprio arbitrio quærunt habere cellas, arcellas et recellas, ignorant quia perdunt suas animellas. Simul et ii, qui nuper conversi immoderato fervore eremum putant esse quietem, et non putantes insidiari et nocere diabolum, singularem cum eo pugnam indocti et securi invadunt, sine dubio inducti lupi faucibus occursuri. Quartum vero genus est monachorum nec nominandum; quod melius tacere, quam de talibus aliquid dicere, quod genus nominatur gyrovagum: qui totam vitam suam per diversas provincias ternis aut quaternis diebus per diversorum cellas et monasteria hospitantes; cum pro hospitem adventu a diversis volunt quotidie noviter suscipi; et pro gaudio supervenientium exquisita sibi pulmentaria apparari, et animantia pulorum sibi curant quotidie a diversis hospitibus pro adventu cuttello occidi, gravare se ita diversos non

credunt, commutando quotidie hospites, pro adventu novitatis sub importuna charitate diversos cogant sibi præparare diversa, et velut ab invito a diversis hospitibus exigentes præceptum Apostoli, in quo dicit: *Hospitalitatem sectantes (Rom. xii.)*: per occasionem præcepti cum inquietos sibi pedes post viam fomentari exposculant, per occasionem itineris intestinas suas latiori cœna vel prandio inquinatas, infinitis poculis magis quam pedes desiderant. Et post exinanitam a famelico hospite mensam, et miculas ipsas panis post viam deteras, sitim suam sine verecundia hospiti ingerentes, si calix hoc casu defuerit, rogatur hospes in ipsa patella ut misceat. Et postquam ex utraque parte nimietate cibi et potus percalcatis usque ad vomitum fuerint, totum laboriosæ vitæ imputant, quod gula lucravit: et antequam novus lectus lassatum magis a potionibus, vel ab escis quam a via, hospitem suscipiat, laborem suæ vitæ pro magno hospites enarrantes, dum mercedem repausationis largioribus pulmentariis, et infinitis poculis hospitem sibi cogunt largire, rationem erroris sui per peregrinationem, et captivitatem celando excusant, et mox de vicinis monachis aut monasterii positione interrogant; ubi cum inde levaverint, ponant vel applicent velut lassi. Et quasi quibusdam universus clausus sit mundus, et ex toto eos nec loca, nec silvæ, nec latus ipso Ægypti eremus capiat, nec universa monasteria ad servitium Dei eos suscipiant; et eos, ut diximus, totus mundus non capiat: inde se dicunt juste errare, et ex toto locum repausationis, et refrigerium animæ, et integram se observationem disciplinæ nusquam posse invenire. Quasi dicant se ita multum sapientes, ut totum ipsi solis displiceat, quidquid Deo et hominibus placet. Ideoque magis eligunt ambulare, et noviter per diversos quotidie hospites mutatas et varias refectioes, et per occasionem sitientes viæ repropinata pocula sumunt. Hoc ergo agunt, ut gulæ suæ magis quotidie peregrinari videantur quam animæ. Et cum eis post biduum ad unum hospitem apparatus

ipse in pulmentariis jam minuendo subducitur; et mane alia die facto, cum non ad refectionem coquendam, sed ad laborem cellulae suae viderint hospitem occupari; mox quæri sibi alium hospitem placet. Et adhuc non venit, et jam vadit. Tunc vale festinant avaro jam hospiti dicere: et cum migrare de tali hospitali satageat, orare post egressum suum hospitem postulant. Sic festinant, quasi ab aliquo impellantur; quasi eos jam expectent aliorum hospitum prandia præparata. Et non longe ab ipso monasterio, si invenerint cellulam monachi, repautes dicunt se porro a finibus advenire Italix: et noviter aliquid de peregrinatione, aut de captivitate, et ipsi hospiti quasi humili et inclinato capite mentientes, cum pro pietate longi itineris cogunt pii hospitii totam paupertatem in cacabis et in mensa exinaniri: sine dubio et ipse hospes nudus et a gluttonibus exinanitus post biduum relinquendus. Et cum post triduum et ipse, et cella ejus, et mores, et ejus displicuerit disciplina: et cum subducta eis post biduum ab eo minus exhibuerit mensa, mox et ipse reconsignare bisaccias cogitur, quas diversorum hospitum jam panes tosti impleverant: cum in diversorum hospitalis, in mensis recentes sumunt, illos servatos cogunt per avaritiam mucidare. Ergo postquam eis bisaccie consignantur, mox et de pastura miser asinus revocatur, cui post recentes vie labores misero pastura placuerat, si domino ejus hospitale non displicuisset in biduo: et noviter restratus, et diversis tunicis et cuculis resarcinatus, quas aut importunitas a diversis exegerat, aut inventa occasio fraudis diversos hospites nudaverat, et ut alios petant, fingunt se pannos advestiri: et vale et ipsi hospiti dicentes, adhuc non venerunt, et jam vadunt, cum ad alia jam hospitalia in animo invitantur. Carditur, pungitur, ustulatur, lordicat miser asellus; et non vadit: vapulant aures ejus, postquam clunes defecerint. Ideo miser peroceditur, et manibus lassus impingitur; quia festinatur et satagitur, ut ad alterius monasterii prandium occurratur. Et cum pervenerint ad alterius monasterii aut monachi regias, ita hilari et clamosa voce de foris, Benedicite, clamant; et quasi jam illum calicem in manum acceperint, quem innox ingressi monasterium pro siti sunt petituri: et intrantes regias, adhuc non remanentiati et suscepti, excarriant; et quasi pro aliquo debito, aut ex alicujus delegatione ibi adveniant, ante intus bisaccie porrignantur, quam ipse hospes suscipitur. Et non prius ad oratorium festinatur, nisi pro labore desiderandi vini per occasione viaticæ sitis: ut tu pro charitate hospiti vinum porrigas, ab illo sic mane aqua exposcitur. Hi enim tales cum ipsi jejunia ambulando ignorant, et ad quoscunque supervenerint jejunantes, aut pro superventu hospitali cogunt eos jejunia frangere; aut non erubescunt sua voce eis huc dicere, magis eos propter avaritiam jejunare, ut non hospitem velint recreare post viam; et per vagam suæ consuetudinis gulam cogunt perseverantium jejunia violari: cum illi la-

A horioso itineri imputant quodquid præsumunt, et nesciunt, quia ut eis non liceat jejunare, aut abstinere, aut aliquo nesciant aliquando loco stare, non eos aliqua ambulare compellit necessitas, sed gula cogit voluntas: cum securi et supervenientes alieni laboris quærant panes comedere, et diversorum lectis peregrinis straminibus sudores suos amant abstergere. In quibus straminibus cum indigesti præcrapula cibi et potus cupiunt satisfacere fomno; vel cum quidam occupatione gulosæ ambulationis, Psalmos aliquando neglexerint meditari, ipsorum ore respondent, se lassos post viam ossibus non posse de lectulo surgere, cum visi fuerint sani in mensa serotina manducare. Mox matutinorum expleto opere Dei surgunt velut gementes et lassos. Sic primo mane calefacti mero, petito panis fragmento ficti ægroti suceos desiderantes; monasteria ipsa aut cellulas false exeunt, lordicando de ficta infirmitate, absconse securi, quod sanitatis gressus sint ab ipso lumine reformantes. Nam sibi nolunt sub imperio monasterii abbat in de omnibus necessariis cogitare, vel ipsi a icubi suo viventes arbitrio facta cellula persistendo, vel ipsi sibi necessaria vitæ debuerant cogitare. Et si nostra illis displicet vita, vel suam nobis ostenderent formam. Unde nunquam persistentes acti sunt quotidie ambulando mendicare, sudare et gemere; quam uno loco stando laborare, et vivere: et quotidie noviter diversorum cellas ut humiles intrent hospites; solo capite inclinati: deinde superbi et velut ingrati post biduum migraturi, et veluti quibus diversorum vita et actus, et omnium monasteriorum disciplina non placeat, eligunt magis ambulare, quam sistere. Qui per diversa semper vagando ignorant apud quem tædia sua suscipiant: et quod est ultimum, nesciunt ubi suam constituent sepulturam. Unde ergo magnum existimantes primum genus cœnobarum, cujus militia vel probatio voluntas est Dei, ad ipsorum regulam revertamur.

Fratres, clamat nobis quotidie Dominus dicens: *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos* (Zach. i). Conversio ergo nostra ad Deum, fratres, non aliud est nisi a malis reversio, dicente Scriptura: *Diver e a malo, et fac bonum* (Psal. xxx). A quibus autem malis cum avertimur, Dominum intuemur; et ille nos statim suo illuminans vultu, donans nobis adjutorium suum, mox gratiam suam petentibus tribuit, quærentibus ostendit, pulsantibus patefacit. Hæc tria Domini dona concessa ipsis conveniunt, qui Dei voluerint, non suam facere voluntatem. Quia aliud nobis Dominus in spiritu imperat, aliud caro cogit in anima: et quis a quo victus fuerit, ipsius et servus est. Ecclesie suæ namque Dominus secundum Trinitatis nomen tres gradus doctrinæ constituit; primum prophetarum, apostolorum secundum, doctorum tertium: sub quorum imperio vel doctrina Christi regerentur Ecclesie et scholæ; ut pastorum vice sanctis ovilibus divinas oves et claudant et doceant, dicente Domino per

Isaïam prophetam: *Dabo vobis pastorem secundum A* *cor meum, et pascent vos pascentes cum disciplina* (Joan. xv), et ipso Domino dicente: *Sinon Joannis, pasce oves meas: docentes eas servare ea quæ mandavi vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (Matth. xxviii). Ideoque omnes, quibus adhuc insipientia mater est, expedit sub unius esse potestate majoris: ut doctoris arbitrio ambulantes, iter voluntatis propriæ discant nescire. Per doctorem enim nobis imperat Dominus: quia, sicut dixit superius, cum ipsis doctoribus est semper omnibus usque ad consummationem sæculi: sine dubio non aliud, nisi nos ædificaturus per eos, dicente ipso Domino discipulis suis, doctoribus nostris: *Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit me spernit* (Matth. x). Ergo si quæ a doctoribus audivimus, et facimus, non jam quæ volumus exercemus: ut in die iudicii nihil habeat in nobis quod secum diabolus vindicet in gehennam, quia in nobis hoc semper egit Dominus, quod iudicaret ad gloriam.

CAPUT II.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Quolis debeat esse abbas?

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTREM.

Abbas, qui præesse dignus est monasterio, semper meminere debet quod dicitur, et nomen majoris factis implere. Christi enim agere creditur vices in monasterio, quando ipsius vocatur pronomine, dicente Apostolo: *Sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Domino, Abba pater* (Rom. viii). Ideoque hic abbas nihil extra præceptum Domini, quod absit, debet aut docere, aut constituere, aut jubere: ut jussio ejus, vel monitio, sive doctrina fermentum divinæ justitiæ in discipulorum mentibus conspergatur. Memor semper abbas, quia doctrinæ suæ, vel discipulorum obedientiæ, amborum rerum in tremendo iudicio Domini facienda erit discussio. Et sciat abbas culpæ pastoris incumbere, quidquid in ovibus paterfamilias utilitatis minus potuerit invenire. Tandem iterum erit liber, ut si iniqui vel inobedienti gregi pastoris fuerit omnis diligentia attributa, et morbidis earum actibus universa fuerit cura exhibita, pastor eorum in iudicio Domini absolutos dicat cum Propheta Domino: *Non abscondi in corde meo veritatem tuam; et salutare tuum dixi: Ipsi autem contemnentes spreverunt me* (Psal. xxxix; Isaï. i). Et tunc demum inobedientibus curæ suæ ovibus poena sit eis prævalens ipsa mors. Ergo cum aliquis suscipit nomen abbatis, duplici debet doctrina suis præesse discipulis: id est, omnia bona et sancta factis amplius quam verbis ostendere; quomodo intelligentibus discipulis mandata Domini proponat; duris corde vero et simplicibus factis suis divina præcepta monstret. Omnia vero quæ discipulis docuerit esse contraria, in se factis indicet non agenda: *Ne aliis predicans ipse reprobus inveniat* (I Cor. ix); ne quando illi dicat Deus peccanti: *Quare vero tu enarras justitias meas, et sumpsi testamentum meum per os*

tuum? Tu vero odisti disciplinam (Psal. cxlix, Matth. vii). Et qui in fratris tui oculo festucam videbas, in tuo trabem non vidisti? Non ab eo persona in monasterio discernatur; non unus plus ametur quam alius; nisi quem in bonis actibus invenerit meliorem. Non convertenti servo pro merito nationis præponatur ingenuus. Quare? quia servus sive liber omnes in Christo unum sumus; et sub uno Domino æqualem servitii militiam bajulamur. Quia non est apud Deum personarum acceptio (I Cor. xvi; Rom. ii). Solummodo in hac parte apud Deum discernimur, si ab aliis meliores factis inveniamur. Et tamen ut ostendat Deus circa omnes pietatis suæ clementiam, pariter jubet elementa, vel terram justis vel peccatoribus famulari æqualiter. Ergo æqualis sit ab eo omnibus claritas; una præbeatur in omnibus disciplina. In doctrina sua namque abbas apostolicam debet illam semper formam servare, in qua dicit: *Argue, obsecra, increpa* (I Tim. iv): id est, miscens temporibus tempora, terroribus blandimenta, dirum magistri, pium patris ostendat affectum; id est, indiscipulatos et inquietos debet arguere: obediētes et mites, et patientissimos, ut in melius proficiant, obsecrare: negligentes et contemnentes ut increpet admonemus. Humilitatis vero talem in se eis formam debet ostendere, qualem Dominus contententibus de gradu fortiori apostolis demonstravit; id est, cum apprehensa manu infantem in medio eorum deduxisset, dixit: *Qui vult esse inter vos fortior, sit talis* (Matth. xviii). Ideoque quidquid abbas discipulis pro Deo agendum injunxerit, impleat factis, et tradens omnia ordinationis suæ protelo sequantur membra, qua duxerit caput. Charitatem vero vel gratiam talem debet circa omnes fratres habere, ut nullum alii præferens, omnibus discipulis vel filiis suis amborum parentum in se nomen exhibeat: matrem, eis suam præbens æqualiter charitatem: patrem, se eis mensurata pietate ostendat. Meminisse debet abbas semper quod dicitur. Quia cui plus creditur, plus ab eo exigitur: et sciat, quia qui suscepit animas regendas, parat se ad rationes reddendas. Et quantum sub cura sua fratrum habere sciverit numerum, agnoscat pro certo, quia in die iudicii ipsarum omnium animarum tantas est redditurus Domino rationes; sine dubio addita et sua: quia ut fratres in monasterio propriam non agerent voluntatem, hujus semper jussionibus omni obedientia militarent. Quia cum discussi fuerint de omnibus actibus suis, dicturi sunt in iudicio Domino, omnia facta sua per obedientiam a jussione impleta esse magistri. Ideoque debet semper cautus esse magister, ut omnia quæ imperat, omnia quam docet, omnia quæ emendat, de præceptis Dei, justitia dicante, monstrantur, quæ futuro iudicio non condemnentur, vitens semper futuram discussionem pastor de creditis ovibus. Quia et cum de alienis rationibus caret, redditur de suis sollicitus; et cum de monitionibus suis emendationes aliis subministrat, ipso efficitur a vitis emendatus.

Quidquid vero abbas pro utilitate monasterii agere aut facere voluerit, cum consilio fratrum agat: et convocatis omnibus fratribus de utilitate monasterii tractetur communiter: ita tamen non libero aut a fratribus aut invito suæ pietatis arbitrio, sed iussione et imperio abbatis eligendis forte consiliis applicentur. Nam ideo omnium queratur consilium, quia quot homines, tot sunt pro diversitate interdum sententiæ: ne forte, a quo non speratur, melius subito detur consilium, et communi utilitati hoc magis proficiat: et de multis consiliis quod eligatur facile invenitur. Quod si de omnibus nullus aptum potuerit dare consilium, tunc abbas, reddita ratione consilii sui, constituat quod vult. Et iustum est ut membra caput sequantur. Ideo omnes fratres diximus ad consilium debere vocari: sed in sententiam monasterii: quia res monasterii omnium est, et nullius est. Ideo omnium, quia proficiendo successionem quandoque in monasterio vicibus de se fratres expectant: ideo nullius, quia nihil in monasterio aliquid sibi a fratribus peculiariter vindicatur. Et nullus suo aliquid constituit ut faciat arbitrio, sed omnes sub imperio degunt abbatis. Qui ergo abbas sanctæ hujus artis sit artifex, non sibi ipse artis, sed Domino assignans ministerium, cujus in nobis gratia fabricatum, quidquid a nobis sancte perficitur: quæ ars doceri et disci debet in monasterii officina et exerceri, prout cum spiritualibus ferramentis.

CAPUT III.

INTERROGATIO DISCIPULI SEQUENTIS.

Quæ est ars sancta, quam docere debet abbas discipulos in monasterio?

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Quæ hæc est ars sancta? primo credere, confiteri et timere Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unum Deum in Trinitate, et trinum in unitate; trinum in una deitate, solum et unum in trina maiestatis potentia. Ergo hunc ex toto corde et ex tota anima diligere, et proximum tanquam seipsum. Deinde non occidere, non adulterare, non facere furtum, non concupiscere, non falsum testimonium dicere; honorare patrem et matrem: et quod sibi quis non vult fieri, alii ne faciat. Abnegare semetipsum, ut sequatur Christum; corpus pro anima castigare, delicias fugere, jejunium amare, pauperes recreare, nudum vestire, infirmum visitare, mortuum sepelire, in tribulatione subvenire, dolentem consolare, mutuum dare indigenti: a sæculi actibus se facere alienum: nihil amoris Christi præponere, iam non perficere; iracundiæ tempus non reservare; dolum in corde non tenere; de conscientia pacem falsam non dare, fratri fidem servare; non amare detrahere; promissum complere, et non decipere, charitatem non derelinquere; non amare jurare, ne forte perjuret; veritatem ex corde et ore proferre; malum pro malo non reddere; iniurias non facere, sed et factas patienter sufferre; inimicos plusquam amicos diligere; maledicentes se non remaledicere,

A sed magis beneficere; persecutionem pro iustitia sustinere, non esse superbum, non violentum, non multum edacem, non somnolentum, non pigrum, non inurmuriosum, spem suam Deo committere: bonum aliquid in se cum viderit, a Deo factum magis quam a se existimet; malum a se factum iudicet, et sibi et diabolo imputet: desideria sua a Deo perfici optare: substantiam suam non in solo labore manuum suarum, sed plus a Deo sperare: diem iudicii timere, gehennam expavescere: vitam æternam et Jerusalem sanctam desiderare: mortem quotidie ante oculos suspectam habere: actus vitæ suæ omni hora custodire: in quovis loco a Deo se respici pro certo scire; cogitationes malas cordi suo advenientes ad Christum mox allidere debere: os suum a malo vel pravo eloquio custodire; multum loqui non amare; verba vana aut risui apta non ex toto loqui; risum multum aut excussum non amare; lectiones sanctas libenter audire; orationi frequenter incumbere; mala sua præterita cum lacrymis vel gemitu Deo confiteri in oratione quotidie. de ipsis malis de cætero emendare: desideria carnis non pericere: voluntatem propriam non audire: obsequentiam admonitione abbatis parere: non cupere dici se sanctum antequam sit, sed prius esse quod verius dicatur, et sic dici debere. Præcepta Dei factis quotidie adimplere; castitatem amare; nullum odire; zelum non habere; invidiam non exercere; contentionem non amare: ante solis occasum cum inimico redire in gratiam; omnibus bonis ex toto corde obedire; et de Deo nunquam desperare.

Ecce hæc ars est sancta, quam ferramentis debemus spiritualibus operari: quæ ars sancta cum fuerit a vobis die nocteque incessabiliter adimpleta, et cum unusquisque in diem iudicii Domino Deo futurorum et factorum suorum opera signaverit, tunc hæc ars, quæ ex Dei voluntate descendit, cum a nobis perfecta et inculpabiliter Domino fuerit in die iudicii reassignata, illa merces nobis a Domino repensetur, quam nobis fidelis Dominus promittit, quæ præparatur sanctis, et Deum timentibus, et hæc præcepta factis implentibus; habitandi in perpetuo terram, septies argento lucidiorem: de cujus camera cœli non istius solis vel lune, omnium stellarum candor, sed ipsius Dei perpetua maiestas lucebit. In cuius terræ fulgore mellis et lactis, vini et olei flumina in æternum currentia præparantur. In quorum ripis diversarum fructus arborum varios et diversos duodecies in annum nascentes, non cultura hominis, sed abundantia Deitatis, qui non fame delectant ad vescendum, vel esurie appetuntur ad manducandum, sed postquam oculi nostri ipso visu fuerint saginati, insuper unicuique hoc sapit in os quo fuerit delectatus. Sonant ibidem iugiter super ripas illorum fluminum posita organa hymnorum: quæ ad laudem regis ab angelis psallentibus simul sanctis archangelis decantantur: quarum dulcedine vocum ita sanctorum delectantur auditus, ut ipsa modulatione canoris nimia delectatione garrula mens plus

libeat exultare : cum in duplici fulgore cœli terræ-
que divinitus radiantis, in ipso candore terreni limi-
nis ornata auro vel gemmis Jerusalem civitas diver-
sarum margaritarum rutilatione coruscat. Cujus
muri vel portæ, plateæ, vel vici canoræ vocis suavi
modulamine personant Alleluia. In qua exultatione
sancti in imagine cœlesti fulgentes, gaudebunt se
de perditione sæculi liberatos, has divitias cœlestes a
Deo in perpetuum meruisse. Unde quo tramite ad
taliam perveniendum sit, ad textum superioris pagi-
næ recitamus.

CAPUT IV.

INTERROGATIO DISCIPULI CONSEQUENTER.

*Quæ sunt ferraamenta spiritalia, cum quibus operari
possumus artem divinam?*

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Quæ? fides, spes, charitas, pax, gaudium, man-
suetudo, humilitas, obedientia, taciturnitas; præ
omnibus castitas corporum, conscientia simplex,
abstinentia, puritas, simplicitas, benignitas, boni-
tas, misericordia; præ omnibus pietas, temperantia,
vigilantia, sobrietas, justitia, aequitas, veritas, dilec-
tio, mensura, modus, et perseverantia usque in
finem.

CAPUT V.

INTERROGATIO DISCIPULI.

*Quæ est materies vel causa malorum, quæ in fornace
timoris Dei excoqui debet? Vel quæ est ærugo, vel
sordiditia vitiorum, quam de nobis decet lima ju-
stitiæ mundare?*

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Cavenda nobis vitia hæc sunt: Primo superbia,
deinde inobedientia, multiloquium, falsitas, avaritia,
cupiditas, zelus, invidia, iniquitas, odium, inimicitia,
ira, rixa, contentio, fornicatio, ebrietas, voracitas,
murmuratio, impietas, injustitia, pigritia, furtum,
detractio, scurrilitas, levitas, immunditia, vanilo-
quium, risus multus, vel excessus; subsannatio,
concupiscentia, dolus, ambitio, vacatio. Hæc omnia
non sunt a Deo, sed opera sunt diaboli: quæ in die
judicii a Deo meritum suum, perpetui ignis gehem-
nam, merentur.

CAPUT VI.

INTERROGATIO DISCIPULI.

*Quæ est officina divinæ artis, vel operatio spiritalium
ferramentorum?*

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Officina vero monasterium est; in qua ferraamenta
cordis in corporis clausura reposita opus divinæ
artis diligenti custodia perseverando operari potest.

CAPUT VII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De obedientia discipuli, qualis debeat esse.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Primus humilitatis gradus est obedientia sine
mora. Sed hæc forma paucis convenit, et perfectis;
his, qui nihil sibi a Christo charius aliquid æsti-
mantur propter servitium sanctum quod professi
sunt, vel propter metum gehemæ, vel divitias vitæ

æternæ, mox ut aliquid imperatum a majore audie-
riat, moram pati nesciunt in sequendo. De quibus
Dominus dicit: *Oboedivi auris obedivi mihi (Psalm.
xvii).* Et item dicit doctoribus: *Qui vos audit, me
audit (Matth. x).* Ergo hi tales relinquentes statim
quæ sua sunt, et voluntatem propriam deserentes,
mox ex occupatis manibus, et quod agebant imper-
fectum relinquentes, vicino obedientiæ pede ju-
bentis vocem factis sequuntur: et veluti uno mo-
mento predicta magistri jussio, et perfecta discipuli
opera in velocitate timoris Dei ambæ res commu-
niter citius explicantur. Sed hæc paucorum perfe-
ctorumque forma, infirmorum, et pigrorum animos
in desperatione sua satis non reddat attonitos, sed
moneat imitandos non considerantes in nobis di-
versa esse vasa stibilia, cum multum in diversis

B pigritiæ contulit tarda natura. Nam quorundam au-
ditus noscuntur surdo stupore hebescere, quorundam
etiam animos fusione subita in silvosis cogitationibus
cernimus aberrare. Ideoque remissius distractionem
obedientiæ in doctoribus relaxamus, ut combinata
præceptione discipulis et jussionem suam magistrum
non pigeat repetere, secundum testimonium Domini,
qui vocavit, *Abraham, Abraham (Gen. xxi).* Quæ
ergo repetitio manifestat nobis Dominum ostendisse,
non posse sufficere unam vocem auditui. Nam in
ipsis interrogationibus repetita magistri vox repræ-
batur discipulis. Secunda ideo interrogatio non res-
pondentibus juste indulgetur, ut prima adhuc discipuli
taciturnitas non reatui, sed reservatæ magistro re-
verentiæ custodia deputetur. In qua reverentia utilis

C discipulus tarde creditur frangere taciturnitatem,
quam continet; ut non ad interrogationem tuam
mox præceptum in lingua suis te responsis occupet
prius. In præceptionibus vero ideo magistri jussio
repetitur, ut quamvis tardi aut negligentes sint au-
ditores, cum secundo eis dicta primitus repetuntur,
usque adeo dignum est, ut secunda jam obedientibus
factis mora rumpatur. Si vero tertia, quæ absit ut
contingat, in discipulis obedientiæ mora fuerit, culpa
contumaciæ reatui deputetur. Nam et illud de dua-
bus vitiis congrue hic et convenienter taxandum
est (*Matth. xvii*): id est, latam, quæ ducit ad mor-
tem; et aretam, quæ ducit ad vitam. In quibus

D duabus vitiis diversorum hominum obedientiæ gra-
diuntur: id est, per latam viam sæcularium, et sara-
baitarum, et gyrovagorum monachorum: qui aut
singuli, bini et terni sine majore ipsi sibi æqua-
liter viventes, et voluntarie ambulantes, et pro
alterno imperio quicquid placuerit sibi, vicibus in-
vicem imperantes, et quæ voluerint peculiariter in
se defendentes: cum in proprio unusquisque consilio
non vult se vinci, scandalum sibi tales nunquam la-
ciant esse absentem. Mox post studiosam litem male
congregati, a se invicem separantes, et sicut grex
sine pastore oberrans, per diversa dispersus, sine
dubio lupi faucibus occisurus; providentes sibi,
non Deo, sed proprio arbitrio novas iterato cellas,
et de se solo sibi soli abbatis nomina imponentes,

monasteria videas plura esse quam monachos. In hoc enim via lata a talibus creditur ambulari, cum in nomine monachi communi more viventes, cum laicis solo tonsuræ habitu separati, obedientias suas magis desideriis subministrant, quam Deo; et suo iudicio putant sibi licere, quæ mala sunt: et quidquid voluerint, hoc dicunt sanctum, et quod noluerint, hoc putant non licere. Et acceptum ducentes, ut cogitationibus suis corpori eorum magis provideatur, quam animæ; id est, victum, vestitum, et calcearium magis sibi melius ipsi posse cogitare, quam alium: nam de futuris ratiociniis animæ negligendo ita se reddunt securos, ut sine majorum probationibus sub proprio arbitrio militantes, credant se omnem legem et justitiam Dei perfecte in cellula operari. Nam si forte supervenientium quorundam majorum cum emendationum quædam eis monita ministrantur, et inutilis eis docetur talis solitaria dispositio habitandi, mox eis displicet cum ipsa doctoris persona consilium; et statim non in consentiendo ei, vel in sequendo eum emendationem promittunt; sed respondent, se vivere debere simpliciter: nescientes illud quod dixit Propheta: *Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in voluntatibus suis* (Psal. xiii). Et illud testimonium Salomonis, quod dicit: *Sunt viæ quæ videntur hominibus rectæ, quarum finis usque ad profundum inferni demergit* (Prov. iv). Ideo enim via lata a talibus ambulatur, quia quocunque eos desideriorum duxerit pes, mox assensu sequuntur: et quidquid concupierint, concupiscentiæ eorum illico paratisimus servit effectus; et novos sibi licentiæ calles, vel ut liberi sine magistro arbitrii facientes, viam vitæ suæ illicitis voluptatum diversi atibus delectant; et quocunque etiam delectationes voluerint progredi, licentes et patulos sibi præbeant gressus: illud semper scire nolentes, quia homini creato mors juxta introitum delectationis posita sit (Eccli. xviii). Et quod eis dictum sit *Postconcupiscentias tuas non eas, et a voluntatibus tuis uerte* (Ibid.); surdo auditu pertranseunt. E contrario, quibus vero ad viam æternam ambulandi amor incumbit, ideo angustam viam arripiunt, ut non suo arbitrio viventes, vel desideriis suis, et voluntatibus obedientes, sed ambulantes alieno iudicio, et imperio, non solum in supradictis desideriis suis et voluntatibus coarctantur, et facere scire nolunt, cum possunt, arbitrium; sed etiam alieno se imperio subdunt, et in cœnobiis degentes abbatem sibi præesse desiderant. Et sine dubio hi tales illam Domini imitantur sententiam, quæ dicit: *Non veni facere voluntatem meam, sed ejus qui me misit* (Joan. vi). Et proprium non facientes arbitrium, abnegantes propter Christum semetipsos, sequuntur Deum, quocunque abbas præceptio duxerit. Et non solum de temporalibus necessariis, id est, victum, vestitum, et calcearium non coguntur sibi sub abbatis sollicitudine cogitare; sed et de futuris suæ ratiociniis animæ solum in omnibus præceptorum obedientiam ministrando, de cæteris utilitatibus suis, tam corporis

quam animæ, redduntur securi. Quia sive bene, sive male, pastori incumbit quod in ovibus exercetur; et illum tanget in discussionis iudicio rationem reddere, qui imperat, non qui imperata perficit, sive bona sive mala. Ideo enim via arguta a talibus creditur ambulari, quia propria in eis desideria minime adimplentur: et non quod volunt perficiunt, sed alieni iudicii jugum trahentes, quod ire delectationibus suis voluerint, repelluntur; et a magistro eis quod agere aut facere denegatur. Amaricatur voluntati eorum quotidie in monasterio pro Domino, et ad probationem quæque injuncta fuerint, sustinent velut in martyrio patienter; sine dubio illud Domino cum propheta dicturi in monasterio: *Propter te morte afficimur tota die; æstimati sumus ut oves occisionis* (Psal. xliiii). Et item dicturi postea in iudicio Domino: *Probasti nos, Deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum, induxisti nos in laqueum. posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra* (Ibid. lxxvi). Cum ergo dicunt: *Imposuisti homines super capita nostra*, noscuntur habere super se debere majorem constitutum vice Dei, quem in monasterio timeant. Et subsequentes testimonium convenienter item Domino dicent in illo jam sæculo: *Transivimus per ignem et aquam, et induxisti nos in refrigerium* (Ibid.); hoc est, transivimus per amaricationes voluptatum nostrarum, et servitio obedientiæ pervenimus ad tuæ refrigerium pietatis. Sed hæc ipsa obedientia tunc acceptabilis erit Deo, et dulcis hominibus, si quod jubetur non tepide, non tarde, vel cum murmuratione, vel cum responso nolentis efficiatur. Quia obedientia, quæ majoribus præbetur, Deo datur. Sicut dicit Dominus doctoribus nostris: *Qui vos audit, me audit* (Matth. x). Et alibi dicit: *Obediuit auris obedivit mihi* (Psal. xvii). Ergo ipsa obedientia, cum bono animo a discipulis præbeatur; quia hilarem datorem diligit Deus (II Cor. ix). Nam si cum malo animo discipulus obedit, non solum nobis ore, sed et Deo de corde improperat, quod ma o animo facit. Et quanvis impleat, quod eis fuerit imperatum; tamen acceptum jam non erit Deo, qui cor ejus respicit murmurantis: et quanvis faciat quod jubetur, tamen cum malo illud faciat animo, nullam de ipso facto mercedem Dominus imputabit: cum scrutans mox Deus corda ejus, triste facientis votum in eo invenit.

CAPUT VIII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De taciturnitate discipulorum, et qualis et quanta debeat esse.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Humani generis machina nostrum est corpusculum: et cum sit mensura parvum, et in aliquantis prolixis hominibus vix quinque a terra pedibus erigatur, o jactantiæ vanitas! omnis homo vivens in ipsa parvitate sua altitudinem cœli et latitudinem terre putat se sua sapientia mensurare. Unde scientes

nos ex limbo terre esse vasa nobilia, et quasi quasdam A
 terræ glebas, ad parvum tempus erectas de terra,
 in suo sulco denno recessuras; humiliati ergo tanquam
 de terra pulvis dicamus quod sumus: Ergo hæc
 caro corpusculi nostri quasi quedam domus est ani-
 morum; sic vitæ ministerio attributa, sicut servit
 gladio theræ. Sedem vero ipsius animæ in coram
 credimus radice fundatam: quæ radix duos in cor-
 pore supremos possidet ramos, et plus fragiles in
 peccato. Unum, in quo corporali ramo quasi per
 quasdam fenestras oculorum foraminibus de intus
 animam credimus respicere, et de intrinsecus con-
 cupiscentiassuas ipsam semper intelligimus incitare.
 Alium ramum, in quo conceptos fetus cordis ipsa
 in nobis sonat parturiens per linguæ eloquium: ut
 per portam exiens oris occupet alienum auditum, B
 et quidquid in nobis a itatur et movetur, animæ
 est actus in corpore. Unde e contrario fit, ut mi-
 grante de ipso domicilio anima, totum in mortuo
 lumine desit quod agebatur in vivo ab anima, quæ
 et mox sua terræ mortua reddita gleba, revertens
 in naturam terræ hominis terra, absconsoque homine
 in sepulcro, recuperata fossa in figura sua terra re-
 deat pavimenti; ut similis tuoc fuisse terra vivente
 agnosceatur in homine, quæ animæ fuerat vigore
 erecta, et peregrina vitæ mutata ad tempus. Ideo
 anima a nobis migrante rigore stare non potest
 nostri corporis terra; sed cadens in naturam suam
 abscondit in sinu suo terra facturam, quam genuit.
 Ergo si hæc anima in nobis oculorum visum, oris
 eloquium, aurium agit auditum; et cupit propter fu- C
 turam discussionem factoris sui, voluntati Dei ob-
 temperare, et ejus dum vivit militare præceptis,
 claudat concupiscentiis suis oculorum fenestras, et
 humiliatos declinet in terram aspectus; ut mala non
 videat; et cum curvatus fuerit noster obtutus, ne
 quæcunque viderit anima concupiscat. Habet deinde
 anima nostra constitutam portam oris, et seram den-
 tium, quam pravo claudat eloquio: ut non accuset
 anima factorem suum munificum sibi minime custo-
 diam fabricasse; id est, cum promoverit a cordis
 radice aliquid in fratrem, et senserit se exterioris
 muri clausura; id est, oris et dentium sibi exitum
 denegari, revertens denuo ad radicem cordis, ibi
 pereat in abhorricatione sua, et ut parvulus allidatur
 ad petram, quam nascendo per linguam crescat ad
 pœnam. Alii vero rami corporis nostri, qui imperio
 cordis deserviunt, a peccato facile refrenantur; id
 est, tactus manuum, et gressus pedum: quia furem
 clausura catenæ, et homicidam timenda refrenant
 judicia, et fugacem retinet pedica. Ergo illa, quæ
 superius diximus, tria suprema cautius debent a fra-
 tribus custodiri: id est, cogitatio, eloquium, et
 aspectus. Cogitatio, ut mox captivaverit mentem
 mala cogitatio, signata statim a fratribus sua fronte,
 vel ipsum pectus, mox ac præcepta Christi suam
 convertat memoriam, et dicat sibi frater cum Pro-
 pheta: *Memor fui Dei, et consolatus sum* (Psalm. cxvii).
 Et idem dicat: *A te tripiur a tentatione, et in Deo meo*

transgrediar murum (Psalm. xvi). Si vero eloquio ira-
 cundo, aut pravo, aut vano, negligentia os arma-
 verit, mox clauso ore et signato crucis sigillo in
 corde sibi loquatur, dicens cum Propheta: *Dixi*
custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.
Posui ori mea custodiam: obmutui, et humiliatus sum
minis, et silui a laudis. His ostendit Propheta, si a
 bonis eloquiis propter taciturnitatem debet inter-
 dum taceri, quanto magis a malis verbis propter
 peccati pœnam debet cessari? Ergo quamvis de
 bonis et sanctis, et ædificationum eloquiis perfectis
 discipulis propter taciturnitatis gravitatem rara lo-
 quendi concedatur licentia, tamen ab aliis verbis
 non interrogati fratres tandem in taciturnitate sile-
 scant, quandiu taciti frena oris eorum abbatis
 interrogatione laxentur. Ideoque taciturnitas de-
 bet magnopere a fratribus custodiri: Quia in mul-
 tiloquio non effugitur peccatum (Prov. x). Et ideo,
mors et vita in manus linguæ (Ibid. x). Nam loqui
 et docere magistrum condecet, t. cere et audire di-
 scipulo convenit.

CAPUT IX.

INTERROGATIO DISCIPULI.

*Quo ordine tuentes fratres aliquas interrogationes
 faciant abbati.*

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Cum de malis tanquam de bonis eloquiis freno
 taciturnitatis constringuntur discipuli, et licentiæ
 eorum aditus præsentis magistri custodia obser-
 vantur; cum necessariæ utilitati eorum aliquæ in-
 terrogationes advenerint adhuc clauso ore et signato
 tacite gravitatis sigillo, stantes ante majorem incli-
 nato humilitatis capite, clausum in silentio os clava
 benedictionis aperiant. Quod si semel dictæ bene-
 dictioni ad postulandum eloquium adhuc non res-
 pondet magistri permissio, iterato humilitatis
 capite, et benedictione sola iterum repetita, denuo
 ab abbate postuletur licentia. Quod si nec sic ab eo
 responsum fuerit, curvato item in humilitate disci-
 pulo, jam ipse frater se tunc demum removeat; ne
 aut nimis ei appareat, aut improbus, et suo operi
 redlitus adhuc gerat personam tacentis; ut in ipsa
 humilitate taciturnitatis existimet semetipsum ideo
 indignum judicatum ad loquendum abbatis judicio;
 aut forte ad probationem inveniendæ humilitatis,
 putet sibi discipulus taciturnitatis ideo fuisse non
 apertam clausuram. Ideo enim ipsam solam bene-
 dictionem denuo diximus repetere; ut cum sola est,
 et sine alio eloquio, tamen reservata diu taciturnitas
 conservetur: cum denuo repetitur, et post ipsam
 mox a nolente disceditur, adhuc conservari probata
 humilitas sentiatur. Non ideo repetitio discipuli reof-
 fertur magistro, ut non solum propter spiritalem
 probationem ad inveniendam humilitatem discipuli,
 dici possit tacere magister; sed ne et corporaliter
 per cogitatum animo occupatus, vultus ejus aliis co-
 gitationibus obstupescens, vocem precantis discipuli
 surdis auribus præternittat; et ne ipsam magistrum

per nimiam et importunam humilitatem in irā cogat A vitium declinare; et importunā humilitas in impedimento scandali deputetur. Ideo enim diximus post secundam suggestam benedictionem nolenti majori tertiam jam non repetere debere, sed mox discipulum exinde debere discedere, et cum ipsa taciturnitate opus laboris, quod faciebat, debere perficere. Hæc interrogatio benedictionis, quæ vix sola taciturnitate laxatur, cum inclinatione humiliati capitis a discipulis præbeatur; id est, in omni loco, per omnem horam; hoc est, in monasterio, in agro, in via, in horto, vel in quovis loco: ut nunquam desit menti nostræ memoria Dei, propter quem aguntur hæc omnia; ut cum forte aliquis ignarus, talem fratrem interrogaverit, diceas: quare tacitus et tristis es, et inclinato ambulas vultu? respondeat ei: quia fugio peccatum, et timeo Deum: et ut custodiam me ab omni quod odit Deus, ideo sum mihi sollicitus semper. Ad mensam, vero sedentes, si interrogationes suas abbati voluerint intimare, ante benedictionem dictam cultelli aut cochlearii, aut panis percussura indicium sit magistro discipuli postulantis eloquium. Hæc omnia animæ pro Deo necessaria: ideo substantiam taciturnitatis constituimus clausura servari; ut ab oblivione quis non decipatur tam facile, et præceptum sit semper in lingua. Nam cum per clausuram oris taciturnitas continetur, diu tractetur, vel purgetur in corde, quod possit mundum et sine peccato de ore proferri, dicente Apostolo: *Omne verbum vanum, de ore vestro non procedat, sed si quid est ad ædificationem* (Ephes. iv). Et item dicit Scriptura: *Sapiens paucis innotescit verbis*: Et maxime timere ideo, et omni hora nos a multiloquio custodire debemus: quia non potest fieri, ut inter multa verba aliquanta non exeant cum peccato, secundum Scripturam dicentem: *In multiloquio non effugitur peccatum* (Prov. x). Unde et Propheta tradens nobis formam ostendit se de his esse sollicitum, et tam a malis quam a bonis eloquiis debere tacere, dicens: *Dixit, custodiam vias meas, ut non peccem in lingua mea. Posui ori meo custodiam; obmutui et tacui etiam a bonis* (Psal. xxxviii). Hoc est, ostenditur perfectio discipulo; tam de malis quam de bonis eloquiis debere tacere. Quia etsi loquenda sunt bona eloquia non discipulis, sed magistro debetur doctrina. Nam et sicut dicit Scriptura: *Vita et mors in manibus linguæ* (Prov. xiv). Diligenter ergo et juste debet ipsa amplius refrenari. Hæc enim tanta taciturnitatis districtæ custodia perfectis et puris corde, et mundis a peccato, timentibus perpetua gehennæ incendia, et quærentibus vitæ æternæ divitias immortales, merito præcipitur observanda. Ideoque præsentem abbatem non loquantur, nisi interrogati discipuli: absente vero abbate, si de verbo Dei, sibi tamen lente et humiliter, non clamosa voce loquuntur: Quia omnis leuta locutio ab humilitate descendit. Si vero de inanibus aut de sæcularibus, vel quibusvis verbis quæ ad Deum non pertinent, inchoaverint discipuli loqui, mox a præpositis suis

eis imperetur silentium. Psalmos vero vel scrip-
pturas, extra illas horas tres, in quibus quotidie sine labore tangit legi; et sic laborantes fratres recensere sibi ex animo permittantur. Hanc vero tantam taciturnitatis clausuram superius præsentem abbate de perfectis apud Deum taxavimus; his quibus nunquam de Deo oblivio subripit, et vitia oris quærent diligenter cavere, et ex toto mundi, veluti angeli, et a bonis et a malis eloquiis quærent tacere pro Domino. Sed quia diversitas concessæ gratiæ secundum mensuram fidei, maxime in negligentibus poterit minorari, tepidis et imperfectis, et minus in sollicitis hoc relaxamus, ut de sæcularibus inquirendis, duntaxat sine peccato aliquid quæ ad ædificationem spiritalem non pertinent, nisi petita benedictione fuerit magis concessa permissio, loquendi licentia non sumatur. De aliquo vero spiritali interrogando sermone, post benedictionem petitam, mox loqui debere discipulum. Scurrilitates vero, vel verba otiosa, et risum moventia æterna clausura damnamus; et ad talia eloquia discipulum non aperire os permittimus.

CAPUT X.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De humilitate fratrum qualis debeat esse, vel quibus modis acquiratur, vel quomodo acquisita servatur.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Clamat nobis Scriptura divina, fratres, dicens: *Omnis qui se exaltat, humiliabitur, et omnis qui se humiliat exaltabitur* (Luc. xiv). Cum hæc ergo dicit, ostendit nobis omnem exaltationem genus esse superbiæ. Quod se cavere Propheta indicat, dicens: *Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei* (Psal. cxxx). Et item repetit: *Nequa ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me*. Sed quid? Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam, sicut ablactatus est super matre sua, ita retributio in animam meam. Unde, fratres, si summe humilitatis volumus culmen attingere, et ad exaltationem illam coelestem, ad quam per præsentis vitæ humilitatem ascenditur, volumus velociter pervenire; actibus nostris ascendentibus scala illa erigenda est, quæ erecta in cælum in somnio Jacob apparuit, per quam ei descendentes et ascendeantes angeli monstrabantur. Non aliud sine dubio descensus ille et ascensus a nobis intelligitur, nisi exaltationem descendere et ascendere humilitatem ostendit. Scala vero ipsa erecta, nostra est vita in sæculo; quæ humiliato corde et capite suo in præsentem hoc tempore exaltatum a Domino mortis exitum erigat ad cælum: latera enim ejus scalæ certissime credimus nostrum esse corpus. In qua latera diversos gradus humilitatis vel disciplinæ evocatio divina ascendendos inseruit.

Primum itaque humilitatis gradum in scala cœli ascendit discipulus, si timorem Dei sibi ante oculos semper ponens oblivionem omni hora fugiat, semper sit memor omnium quæ præcepit Deus: ut quomodo et gehenna continententes Deum de pecca-

tis incendat; et vitam æternam, quæ timentibus Deum præparata est, animo suo semper revocet: et custodiens se omni hora a peccatis et vitiis, id est, cogitationum linguæ, manuum, pedum vel voluntatis propriæ, sed et desideria carnis. Æstimet se discipulus a Deo semper de cælis respici omni hora, et facta sua omni loco ab aspectu divinitatis videri, et ab angelis omnia renuntiari quotidie. Demonstrat nobis hoc Propheta, cum in cogitationibus nostris ita Deum semper esse præsentem ostendit, dicens: *Scrutans corda et renes Deus (Psal. vii)*. Et item dicit: *Dominus novit cogitationes hominum quia vanæ sunt (Ibid)*. Et item dicit: *Intellexisti cogitationes meas a longe (Psal. xciii)*. Et item dicit: *Quia cogitatio hominis confitebitur tibi (Psal. cxxxviii)*. Et, *cor regis in manu Dei (Psal. lxxv)*. Nam ut sollicitus sit adversus cogitationes cordis sui perversas, dicat sibi semper vilis frater in corde hæc: *Tunc era immaculatus coram eo, si observavero me ab iniquitate mea (Prov. xxi)*. Ad linguæ vero eloquia ita nobis agnoscimus Deum semper præsentem, cum dicit per Prophetam vox Domini: *Qui loquitur iniqua non dixerit in conspectu oculorum meorum (Psal. xvii)*. Et item dicit Apostolus: *De verbo vano reddetis rationem. Quia mors et vita in manibus linguæ posita est (Psal. c; Prov. xiv)*. In opere vero manuum nostrarum ita agnoscimus Deum nobis esse præsentem, cum dicit Propheta: *Imperfectum meum viderunt oculi tui (Psal. cxxxviii)*. In gressu vero pedum nostrorum ita agnoscimus Deum nobis esse præsentem, cum dicit Propheta: *Sine iniquitate ecurri, et dirigebam, exsurge in occursum mihi (Psal. lvm)*. Et item dicit: *Quo ibo a spiri tuo? et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es, si descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas ante lucem, et habitavero in postremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua (Psal. cxxxviii)*. Voluntatem vero propriam ita præsentem Domino facere prohibemur, cum dicit Scriptura nobis: *Et a voluntatibus tuis avertere (Eccli. xviii; Matth. iv)*. Et item rogamus Dominum in oratione Dominica, ut fiat illius voluntas in nobis. Ducemur ergo merito nostram non facere voluntatem; cum cavemus illud quod dicit sancta Scriptura: *Sunt viæ quæ ab hominibus putantur rectæ, quarum finis usque ad profundum inferni demergit (Prov. xviii)*. Et cum iterum cavemus illud quod de negligentibus dictum est: *Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in voluntatibus suis (Psal. xiii)*. In desideriis vero carnis ita nobis credamus Deum semper esse præsentem, cum dicit Propheta: *Domine, ante te omne desiderium meum (Psal. xxxvii)*. Cavendum vero ideo malum desiderium, quia mors secus introitum delectationis posita est: unde Scriptura præcipit dicens: *Post concupiscentias tuas non eas (Eccli. xviii)*. Ergo si oculi Domini speculantur honos et malos, et Dominus de cælo semper respicit super filios hominum, ut videat, si est intelligens, aut requirens Deum (Psal. xxxiii): et si a deputatis angelis nostris

A quotidie die noctuque Domino factorum nostrorum opera nuntiantur; cavendum ergo est omni hora, fratres, sicut dicit in psalmo tertio decimo Propheta (Psal. xiii); ne nos declinantes in malum, et inutiles factos aliqua hora aspiciat Dominus; et parcendo nobis in hoc tempore, quia pius est, expectat nos converti in melius, dicat nobis in futuro iudicio: *Hæc fecisti, et tacui (Psal. xliii)*.

Deinde secundum humilitatis gradum in scala cæli ascendit discipulus, si propriam non amans voluntatem, desideria sua non delectetur implere: sed vocem illam Domini factis imitetur dicentis: *Non veni facere voluntatem meam, sed ejus qui me misit (Joan. vi)*. Et iterum dicit Scriptura: *Voluntas habet pœnam, et necessitas parit coronam*.

B Deinde tertium humilitatis gradum in scala cæli ascendit discipulus, si postquam nihil suo iudicio præsumens eligat quæ non expediant, dicente Scriptura: *Sunt viæ quæ videntur hominibus rectæ; quarum finis usque ad profundum inferni demergit (Prov. xiv)*. Et item dicit David: *Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in voluntatibus suis (Psal. xiii)*. Item dicit Apostolus: *Omnia licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate (I Cor. vi)*. Ergo non solum cavens hæc discipulus, sed et omni obedientia se subdat majori; imitans Dominum, de quo dicit Apostolus: *Factus obediens usque ad mortem (Phil. ii)*. Et item vox Domini laudat de hac obedientia populum gentilium, dicens: *Obediit auris obediit mihi (Psal. vii)*. Et sub abbate sibi nos Dominus obaudire demonstrat, cum dicit doctoribus nostris: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit (Luc. x)*.

Deinde quartum humilitatis gradum in scala cæli ascendit discipulus, si in ipsa obedientia duris et contrariis rebus, vel etiam quibuslibet irrogatis injuriis tacite patientiæ constantiam amplectatur, et sustinens non lassescat, vel discedat, dicente Scriptura: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x)*. Et item de tali re hortatur nos Propheta, dicens: *Confortetur cor tuum, et sustine Dominum (Psal. xxvi)*. Et ostendens fidelem pro Domino universa etiam contraria sustinere debere per sufferentium dicit Propheta personas: *Propter te morte afficimur tota die: æstimati sumus ut oves occisionis (Psal. xliii)*. Et securi de spe retributionis divine subsequuntur gaudentes ac dicentes: *Sed in omnibus his superamus, propter eum qui dilexit nos (Rom. viii)*. Et item in alio loco Scriptura ex ipsorum persona dicit: *Probasti nos, Deus, igne nos examinasti, sicut igne examinatur argentum. Induxisti nos in laqueum; imposuisti tribulationes in dorso nostro (Psal. lxxv)*. Et ut ostendat nos sub majore esse debere, subsequitur dicens: *Imposuisti homines super capita nostra (Matth. v)*: sed et præceptum Domini in adverso, et in injuriis per patientiam adimplentes, qui percussi in maxillam præbent aliam; sublata tunica dimittunt et pallium: auguriati milliaro vadunt et

duo : cum Paulo apostolo falsos fratres sustinent, A ipso corpore humilitatem videntibus se semper indicet : quod est, in opere Dei, in oratorio, in monasterio, in horto, in via, in agro, vel ubicunque sedens, ambulans, vel stans, inclinato semper capite, defixis in terra aspectibus, reum se omni hora de peccatis suis existimans, jam se tremendo iudicio representari existimet : dicens sibi in corde semper illud, quod publicanus ante templum stans fixis in terra oculis dixit : *Domine, non sum dignus, ego peccator, levare oculos meos ad cælum* (Luc. xviii). Et item cum Propheta dicat sibi talis discipulus : *Incurtatus sum, et humiliatus sum usquequaque* (Psalm. cxviii). Ergo his omnibus humilitatis gradibus a discipulo perascensis, vitæ hujus in timore Dei bene persubitur scala ; et mox ad charitatem illam perveniet, quæ perfecta foris mittit timorem. Per quam

Deinde quintum humilitatis gradum in scala cæli ascendit discipulus, si omnes cogitationes malas cordi suo advenientes, vel mala a se absconse commissa, per humilem linguæ confessionem abbati non celaverit suo. Hortans nos de hac re Scriptura dicit : *Revera Domino viam tuam, et spera in eum* (Psalm. xxxvi). Et item dicit : *Confitebimini Domino, quoniam bonus est, quoniam in sæculum misericordia ejus* (Psalm. cv). Et Propheta Domino dicit : *Delictum meum cognitum tibi se. i, et injustitias meas non operui. Dixi pronuntiabo adversum me injustitias meas Domino : et mox : Tu remisisti impietatem cordis mei* (Psalm. lxxxi).

Deinde sextum humilitatis gradum in scala cæli ascendit discipulus, si omni vilitate vel extremitate contentus sit ; et ad omnia quæ sibi præbentur velut operarium malum se judicet, et indignum ; dicens sibi cum Propheta : *Ad nihilum sum redactus, et nasci ; ut jumentum factus sum apud te, et ego semper tecum* (Psalm. xcii).

Deinde septimum humilitatis gradum in scala cæli ascendit discipulus, si omnibus se inferiorem et vilio-rem, non solum sua lingua pronuntiet, sed etiam intimo cordis credat affectu : humilians se et dicens : *Ego autem sum vermis, et non homo : opprobrium hominum, et obiectio plebis* (Psalm. xxi). *Exaltatus sum, et humiliatus sum, et confusus* (Psalm. lxxxvii). Et item semper dicat talis frater Domino : *Donum mihi est, Domine, quia humiliasti me, ut discam mandata tua* (Psalm. cxviii).

Deinde octavum humilitatis gradum in scala cæli ascendit discipulus, si nihil agat, nisi quod communis monasterii regula vel majorum cohortantur exempla ; dicens cum Scriptura : *Quia lex tua meditatio mea est* (Psalm. cxviii). Et cum interrogat patrem suum, annuntiabit ei ; seniores suos, et dicent ei : id est per suam doctrinam abbas.

Deinde nonum humilitatis gradum in scala cæli ascendit discipulus, si linguam ad loquendum prohibeat, et taciturnitatem habens usque ad interrogationem non loquatur, monstrante Scriptura, quia in multiloquio non effugies peccatum (Prov. x). Et quia : *Vir linguosus non dirigetur super terram* (Psalm. cxxxix).

Deinde decimum humilitatis gradum in scala cæli ascendit discipulus, si non sit facilis ac promptus in risu, quia scriptum est : *Stultus in risu exaltat vocem suam* (Eccles. xxi). Et, *sicut spinarum crepitationum sub olla vox, ita et risus hominis* (Eccl. vii).

Deinde undecimum humilitatis gradum in scala cæli ascendit discipulus, si cum loquitur, leniter et sine risu, humiliter cum gravitate, vel pauca verba et sancta loquitur : et non sit clamorosus in voce, scriptum est : *Sapiens verbis innotescit paucis*.

Deinde duodecimum humilitatis gradum in scala cæli ascendit discipulus, si non solo corde, sed etiam

quæ perfecta foris mittit timorem. Per quam universa, quæ prius non sine formidine observabat, absque ullo labore, velut naturaliter, ex consuetudine incipiat custodire ; non jam timore gehennæ, sed amore ipsius consuetudinis bonæ, et delectatione virtutum : quæ Dominus jam per operarium suum inundum a vitiis et peccatis a Spiritu sancto dignabitur demonstrare.

Quibus ergo perascensis gradibus, post exitum vitæ sine dubio talis anima ad illam retributionem animi introitura est, quam demonstrat Apostolus dicens : *Non sunt condignæ passionibus hujus sæculi ad superiorem gloriam quæ revelabitur in nobis* (Rom. viii). Illam vitam æternam tales animæ recepturæ sunt, quæ in sempiterna lætitia et exultatione permanet, et ulterius finire non novit. In qua est flos purpureus rosarum nunquam marcescens : in qua nemora florida perpetua viriditate vernant : ubi prata recentia semper melleis affluunt rivis ; ubi croceis gramina floribus redolent, et halantes campi jucundis admodum odoribus pollent auræ. Ibi vitam æternam habentes nares aspirant : lumen ibi sine umbra, serenitas absque nubilo, et absque tenebris nocturnis perpetuam diem oculi perfruuntur. Nulla ibi impediuntur occupatione deliciæ ; nulla penitus sollicitudine ibi securitas conturbatur. Mugitum, ululatum, lamentum et luctum nunquam illic auditum vel nominatum est : fœdum, deformis, tetrum, nigrum, horrendum aliquid, aut sordidum, nunquam ibi penitus visum. Pulchritudo in amœnitate nemorum ; splendor in aere jucundo ; et formositatem atque omnem elegantiam sine intermissione patentes oculi perfruuntur ; et nihil omnino quod conturbet mentem, auribus datur. Sonant enim ibidem jugiter organa hymnorum ; quæ ad laudem Regis ab angelis et archangelis decantantur. Amaritudo et fellis asperitas ibi locum non habet. Tonitrua ibi nunquam audita sunt ; fulgura et coruscationes nunquam apparuerunt. Cinnamomum illa virgulta gignunt, et balsamum arbusta prorumpunt. Odor aeris delectationes per omnia membra diffundit. Esca ibi nulla stercorea conficit : sicut enim bono nuntio aures et bono odore nares, et bono aspectu oculi saginantur ; et ipsa refectio non potest in digestionem pro-

rumperet : quia non in esca et potu, sed in aspectu, odoratu, et auditu constat delectationis saginatio ; ita illic refectio, quam os susceperit, melliflua in gustu hoc unicuique sapit in os, quod fuerit delectatus : statim denique quod concupierit anima, concupiscentiæ ejus paratissimus servit effectus. In qua delectatione vero vel letitia, nec aetas senectutem, nec vita terminum, nec suspectam ulterius mortem tales deliciae reformidant. Nec in his perennium divitiarum usibus possessor desinit, et hæres succedit : cum nesciant ulterius mortem, qui benefacti pretio vitam æternam semel moriendo emerunt. Hæc est sanctorum cœlestis patria. Beati qui in hac regione pereñni, et per scalam præsentis temporis observantiæ gradibus humilitatis ascensis, potuerint elevari ; ut in perpetua cum Deo exultatione lætentur : quam præparavit Deus his qui diligunt eum, et custodiunt mandata ejus, et mundo sunt corde.

[Explicit actus militiæ cordis pro timore Dei, quomodo effugiantur peccata. Incipit ordinatio monasterii, modus, observatio, gradus, continentia, custodia, et mensura : in quibus diversis hæc monasterii regula dictante nobis, et dictata dis utiente Domino, nuncupatur.]

CAPUT XI.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De præpositis monasterii.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Superioribus hujus regulæ paginis, fratres, actus justitiæ nobis Dominus ordinavit ; in quibus perfectis et vita acquiratur æterna, et gehennæ æstus et incendia fugiantur. Sed ille hostis honorum actuum diabolus, ideo est humano generi inimicus, cum non patitur ibi ascendere hominem bene agendo, unde ipse per superbiam suam projectus est : ne venenosis actibus suis bene viventium mores inficiat, et diversis occasionibus suis per oblivionem nostros forte occupet sensus, ut a Deo faciat alienos ; ideoque adjutorio Domini procuratur, et constituitur, ut duo electi fratres, quorum gravitas, sapientia, moderatio, vigilantia, seu humilitas, vel actuum perfectorum fuerit exercitatio approbata, decem fratrum curæ præpositi ordinentur. Nam, sicut scriptum est, doceant vos terrena, et quæ sunt cœlestia. Quia sicut in hominis domo, ut securus sit de omnibus præparandis, dominus rei ordinat majores familie, quos vice domini minores timeant ; id est, vice dominum, villicum, saluarium et majorem domus, sic et in domibus divinis, id est, in ecclesiis et monasteriis, Deus minoribus majores præponit, ignavis peritos, astutos simplicibus, et divinæ artis discipulis ordinavit magistros : id est, in ecclesiis episcopos, presbyteros, diaconos, vel clerum : quorum vice Dei imperia audiat et timeat plebs, et notitiam salutiferæ legis ab eis audiat. In monasteriis vero abbates et præpositos, quos pro salute anime suæ audiant majores, et vice Dei præpositi militiam timeant. Quia sive sacerdotibus in ecclesia, sive ab-

batibus, vel præpositis in monasterio hoc dixit Deus : *Qui vos audit, me audit : et qui vos spernit, me spernit* (Luc. x). Et iterum dicit nobis per Jeremiam prophetam Dominus : *Dabo vobis pastores et doctores secundum cor meum, et pascent vos pascentes cum disciplina* (Jer. xiii). Ergo secundum illam figuram humanæ domus, quanto magis in divina domo pro causa Dei gradus doctrinæ vel timoris debent servari ? ut ad purganda vitia vel peccata fratrum, cum præpositi fuerint ordinati, aliquantulum abbas de animarum in se fratrum susceptarum custodiendis rationibus reddatur securus. Cujus ergo honoris ordinatio hæc sit. Convocatis eisdem decem fratribus ab abbate, præsentem omni congregatione, in oratorio, susceptione virgæ decem illis præponantur vocæ abbatibus, testimonio Scripturæ dicentis : *Reges eos in virga* (Psal. ii) : id est, in timoris vigore. Item dicente Apostolo : *Quid vultis ? in virga venimus ad vos, an in charitate ?* (I Cor. iv.) Nam et Moyses divinæ virgæ virtutis commisso sibi populo per profundum maris salutis viam ostendit (Exod. xiv) : quo judicio virgæ causam Dei ante Pharaonem egisse monstratur ; ut projecta de manibus in terra, et mutata in bestiam ; item de bestia ut assumpta sacris virgæ manibus redderetur. Ergo secundum hanc constitutionem, si grandis fuerit congregatio, denis fratribus binus debere præponi, hujus scilicet meriti ordinarii, cujus supra taxavimus : et ideo decem non amplius ordinavimus duorum curam præpositorum debere suscipere : ut sequestrati per laboris loca fratres singulos præpositos ad custodienda vitia præsentis habeant secum ; et in paucis creditis idoneos sit diligentia custodientis. Nam in multis quod non occurritur, prætermittitur negligenter : quia in paucis fratribus commissis alterna duorum præpositorum exstat diligentior cura, et apud abbatem facilis sit ratio de paucis exacta. Cujus paucitatis idoneum designat Dominus servatorem, et ejus diligentie curem ampliat creditum, dicens : *Euge, serve bone et fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, super multa te constituam* (Matth. xxv). Ergo hi præpositi, cum decem numero fratres sub sua cura suscipiunt, hanc in eis debent sollicitudinem exercere, sive in die, sive in nocte, sive in quovis opere cum eis, ut sint primo præsentem, et cum eis operantes in quovis opere : ut cum sedent, ambulant, vel stant, diligenti sua observantia, vel curioso intuitu diaboli ab eis debent actus compescere : sive vitia, vel peccata oris cum voluerint exercere, mox in eis monitionibus evadere : et omne in eis, quod contra præceptum divinum est, remove : agentes illud, quod sancta Eugenia, quæ ita suis minoribus præfuit, dicente Scriptura ipsius, ita circa os omnium auribus erat sollicita, ut nullum pateretur in juramenti verba prorumpere, vel de sermone aliquo otioso garrire ; sed monebat sancta Eugenia susceptos suos, et dicebat : *Quanta reverentia debeamus Domino servire ex præceptis ejus ostenditur ; si talem nobis ante oculos personam constituamus, quæ non debeat in*

nullo præcepto contineri. Ideo enim duos diximus uni decadæ præpositos ordinari. ut si forte aliqui fratres ex eadem decada ab abbate in alio sequestrato laboris opere deputentur, uni committantur præposito, sequestratis a se suis fratribus alium relinquentes. Si vero in via unus mittendus sit frater, cum præceptione diversæ vitiorum custodiæ a præposito suo monitus itinere dirigatur. Sed talis mittatur de eadem decada, de quo certus sit præpositus suus sua vitia posse diligenter cavere; et in absentia præpositi sui Dei magis præsentiam deputare, et amplius debere teneri a fratre pro anima sua sollicito præsentiam Dei, qui discussor noster erit et iudex, quam hominis. Qui ergo præpositi, propter quod omni hora fratribus præsentes sunt, os eorum vel gestum a peccato custodiant, et diversa in eis vitia vel prava compescant: id est, si audierit præpositus fratrem non interrogatum loqui, moneat eum dicens: Qui agis, frater, quod regula prohibet? habeto taciturnitatem usque ad interrogationem. Dic cum Propheta Domino: *Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis. Esto promptus ad audiendum, tardus vero ad loquendum* (Psal. cxl; Jac. i). Quod si datus fuerit locus loquendi, custodiat eum præpositus, ne satis clamosa voce loquatur, quod sapientes non decet: et mox moneat eum præpositus, dicens: Cessa, frater, nescit sic humilitas loqui: quia scriptum est: *Vir linguosus non dirigetur super terram* (Psal. cxxxix). Quod etiam si lente fuerit alio forte locutus, custodiat eum præpositus, ne verbum aliquod vanum aut risui aptum, vel quod ad ædificationem et sanctitatem non pertinet, de ore suo emittat: quod cum audierit, moneat eum præpositus dicens: Quid loqueris, frater, quid regula vetat? Quia scriptum est: *De verbo vano reddetis rationem* (Math. xii). Et item dicit Apostolus: *Omnis sermo malus de ore vestro non procedat, sed si quis est ad ædificationem, ut det gratiam audientibus* (Ephes. iv). Nam ipsa ædificatio ab abbate præbenda est: ut magistri ministratæ doctrinæ tacitus auditus discipuli factis respondeat. Ergo moneat prava loquentem discipulum præpositus, dicens: Claude os tuum, frater, a malo eloquio: bonum aliquid inde debet exire, unde profers malum, ut bonum oris tui eloquium audientes admiremur, quam malum tecum pariter potius rideamus. Non enim utilis est de quo ridetur. Sedeat enim super os tuum sapientia cum clavi iustitiæ ac timoris Dei, et ipsa bonis eloquiis claudat labia tua. Nam cum verbum vanum, frater, de ore tuo exierit, quamvis per risum, tamen nostro perit auditui; quia exiens per os redire non potest: sed ratio ejus servatur usque ad præsentiam discussoris, et cum non ædificet actum, aggravat causam, et vulnerat animam; et ne de eloquiis nostris in die iudicii dicatur: *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum* (Psal. xi). Nam et Origenes sapiens dicit: *Melus est lapidem in vanum jactare, quam verbum*. Si vero fratrem audierit mentientem, moneat ad veritatem, dicens: Quid

A mentiris, frater, cum scias scriptum: *Perdes eos qui loquuntur mendacium?* (Psal. v.) Et item cum scias, quia *universæ sunt viæ Domini misericordia et veritas* (Psal. xxiv). Si vero audierit multum fratrem jurantem, moneat eum præsens præpositus, dicens: Retine, frater, linguam tuam: quid tantum iuras? cum præcipiat Scriptura *non jurare omnino* (Math. v); ne perjurare nascatur causa perjurii, is sit sermo tuus: est, est, non, non; crede, crede: et mox credimus tibi quod dixeris. Si vero viderit fratrem irascentem fratri, moneat eum præsens præpositus dicens: Quid agis, frater? in mansuetudine et taciturnitate, et charitate, opera tua perface; quia scriptum est: *Desine ab ira, et derelinque irorē* (Psal. xxxvi). Et item: *Qui fratrem suum odit, homicida est* (I Joan. iii). Et item: *Qui dixerit fratri suo racha, reus erit iudicio* (Math. v). Et, *quia homo iracundus, iustitiam Dei non operatur* (Jac. i). Et non licet unicuique nisi ante solis occasum cum inimico redire in gratiam; dicente Domino per Apostolum: *Sol non occidat super iracundiam vestram* (Ephes. iv). Si autem viderit fratrem satis promptum in risum, moneat eum præsens præpositus, dicens: quid agis, frater? cum gravitate fac quidd facis: quia conversionis tempus non est lætitiæ ad ridendum; sed penitentis tempus est ad lugenda peccata, sicut scriptum est: *Procidamus ante Dominum, ploremus ante Deum qui fecit nos* (Psal. xc v). Et item: *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent* (Psal. cxxv). Et item Scriptura dicit: *Beati qui temporaliter letis, quia ipsi ridebitis in æternum, nam stultus in risu exalatur vocem suam* (Eccl. xxii). Si viderit fratrem alium maledicentem, moneat eum præsens præpositus dicens: Compesce os tuum, frater, a maledictione; memorare Deum qui dixit nobis per Apostolum: *Benedicite, et nolite maledicere* (Rom. xii). Et sicut non potest fons ex uno foramine aquam proferre simul amaram et dulcem; sic nunc nos cum de lingua nostra benedicimus Deum, quomodo possumus per eandem linguam maledicere homines, qui ad imaginem et similitudinem Dei plasmati sunt? Item si viderit fratres fluxus corporibus, vel resolutio sensu aliqua levitate se exollere, moneat eos præsens præpositus, dicens: cum gravitate sedete, ambulate, et state, fratres: quia oculi Domini respiciunt nos de cælo omni hora, in quovis loco, bonos et malos, sicut dicit David: *Dominus de cælo respicit super filios hominum; ut videat, si sunt intelligentes et requirentes Deum* (Psal. xiii). Timeamus ergo, fratres, ne qua nos hora declinantes in malum, et inutiles factos aspiciat, et non sit qui faciat bonum, non sit usque ad unum. Et quia dicit Prophereta: *Odisti observantes vanitatem supervacue* (Psal. xxx). Nam quidquid non est ex Deo, ex peccato est, et quod non ædificat, destruit. Qui præpositi dum hæc quotidie die noctuque omni hora sollicite in commissis sibi fratribus scrutantur, et ipsi proficiant, cum alios custodiunt: et alios custodiendo cum a malis evacuant, se omni hora occupant de bonis;

quia beatum os reddunt bona per eum dicta in alienum auditum intransita. Ergo dum in fratribus diligenter custodit præpositus, in assignato sibi aliquo laboris opere ab abbate, remissius exigatur. Quia quod minus corporaliter in manibus, plus sollicito sensu spiritualiter ad correptionem pro causa Dei laborat; et quod minus laborat manibus, plus mentibus operatur. Ideo etenim opus ejuslibet laboris remissius exigi præpositos diximus, ne urgens eos consiguanda carnalis opera in spiritalibus custodiis occupati præpositi negligentiam operetur, et causa Dei prævalescentibus vitiis aboletur; quando plus carnissumptui curritur, quam causæ ipsius laboratur. Sed idem spe sumentes, Dominum Deum credamus usibus nostris omnia necessaria ministrare, quod minus nobis potuerint manus nostræ perficere: confortante nos de his omnibus scriptura sancti Evangelii dicentis: *Nolite cogitare quid manducetis, aut quid bibatis, aut quid induamini, quia hæc omnia gentes cogitant, quæ Deum non cognoverunt. Sed quærite regnum Dei, et justitiam ejus, et hæc omnia apponentur vobis. Scit enim Pater vester qui in cælis est, quia hæc omnia indigetis. Considerate volatilia cæli, quæ neque arant, neque seminant: et Pater vester cælestis pascit ea: quanto magis vos?* (Matth. vi.) Vestimenta fratrum sub sua cura præpositi contineant: lectis eorum lectos præpositi habeant prope, propter aliquam in eis vitiorum culpam in nocte emendam. Singulos præcipimus non binos per lectum dormire. Et levans se frater si lectum suum bene non recooperuerit, pœnæ nomine in sequenti refectioe merum non accipiat. Cum dormiunt, vestiti dormiant et cincti; id est, aut cingulis, aut testibus, aut corrigia. Bracile fratrem in nocte uti ideo prohibemus, ne dum se regirat per somnum oppressus, exiens per thecam mucro cullælli carni ejus figatur. In die vero cingantur bracilibus, docente de sancto Joanne Scriptura: *Et circa lumbos erat cinctus zona pellicea* (Luc. v). Et ideo vestitos et cinctos dormire diximus fratres; ut cum hora operis Dei advenerit, et oratorii index sonaverit noctu, mox parati consurgant: dicente de hoc Scriptura: *Et index meus in matutinis, si dicebam narrabo sic* (Psal. lxxi). Nam ideo index nomen accepit ab eo, quod sono suo psallendi horam indicet advenisse. Ideo de eo Propheta dicit: *Si dicebam narrabo sic*: hoc est cum indicat advenisse horam psallendi, sic narrabo laudes Domini. Inde ergo vestiti et cincti debent fratres dormire: quia non licet fratri nuda membra sua contingere: nam exinde immunditiæ libidinum in animam ingeruntur. Cum membrorum nuditas tactu contingitur, seminarum illico cordi desideria titillantur: unde per somnum coinquinantur membra sorditate. Et maxime ideo vestiti et cincti debent fratres dormire, ne quærentes in obscuro res suas vel cingula, ab ingredientibus oratorium sollicitis vel paratis fratribus, cum adhuc illi lectos suos per negligentiam in obscuro subvertendo, et dissipando revolvunt, aliquot orationes perdant, aut psalmos. Lectis eorum lectos ha-

beant præpositi prope, propter aliquam, ut diximus, vitiorum culpam in eis emendam, et ut reverentius præsentem majorem dormiant. Mensæ eorum præsentem sint, ut tacite cum eis et moderate manducent. Hoc de numero in quovis loco si sine præcepto tam abbatibus quam præpositis, frater foras exierit, ab eis sollicitè requiratur.

CAPUT XII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De excommunicatione culpæ

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

In his omnibus supradictis si quis frater contumax, aut superbus, aut murmurans, aut inobediens præpositis suis frequenter extiterit; et secundum divinam præceptionem semel, et secundo vel tertio, vel quovis vitio monitus et correptus non emendaverit, referatur hoc a præpositis abbati: et qui præest secundum qualitatem vel meritum culpæ perpenderit, et tali eum excommunicatione condemnet, ut sciat, qui Deum contemnit, quomodo dignus est judicari per contemptum majori exhibitum; dicente ipso Domino doctoribus nostris: *Qui vos audit me audit; et qui vos spernit, me spernit* (Luc. x). Quæ excommunicatio tale habeat meritum.

CAPUT XIII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Quomodo debeat frater excommunicatus tractari.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Cum suggestum fuerit a præpositis abbati meritum inobedientis, jam non dicendus frater, sed hæreticus legis; jam non dicendus filius Dei, sed operarius dæmonis, qui dissipando sanctorum facta, velut quædam scabies est procreata in grege. Convocet eum abbas præsentibus suis præpositis, vel cætera congregatione circumstante; et interrogati ab abbate præpositi ejus, quid peccaverit, vel quoties monitus de ipso vitio non emendaverit; respondeant quid eum accusant. Quo audito vitio talem abbatis contra se audiat vocem: O misera anima, quod es responsum datura Deo, quem per inobedientiam quotidie irritas, cum accesseris adorare eum? quare sub dominio Dei servis potius mammone? quid mentiris Christo alter Judas? Ille Judas iniquitatis pretio justitiam vendidit, tu Christianum nomen laceras malefactis. Ille Judas per pacem falsam Domino scandalum generavit, tu sub nomine sancti servitii Deo magis rebellis existis. Ille Judas falsus tradidit magistrum discipulus, tu sub nomine sancto magis diabolum factis sequeris Christianus. Adstare enim te habet in judicio nostra monitio, vel tuus spiritus, cui cum carne per propriam voluntatem repugnans, Deo ante tribunal tremendi judicii dicens: *Domine, noli intelligere, ut bene ageret: iniquitatem meditatus est, adstitit omni viæ non bonæ* (Psal. xxxvi). Malitiam autem non odit, sed magis gloratus est in ea: potens fuit in iniquitate. Cum hæc accusatus fueris in judicio, post nostram

simul et ipsius tremendi iudicis audias vocem, dicentis tibi : *Tu es qui odisti disciplinam, et projecisti sermones meos post te. Si videbas furem, simul curabas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas. Os tuum abundavit malitia, et lingua tua concinnavit dolum. Sedens adversus fratrem tuum detrahebas, et ponebas scandalum. Tota die in iustitiam cogitavi lingua tua; sicut novacula acuta fecisti dolum, dilexisti malitiam super benignitatem: iniquitatem magis quam loqui aequitatem. Dilexisti omnia verba precipitationis in lingua dolosa. Hæc fecisti, et tacui: existimasti iniquitatem quia eram tibi similis: arguam te, et statuiam illam contra faciem tuam, ut destruat te Deus in finem: et vellet te, ei emigrabit te de tabernaculo tuo, et radicem tuam de terra viventium* (Psal. xix, li). Tunc etiam et omnes iusti de sua gloria in iudicio videbunt te, cum ab eis fueris sequestratus ad sinistram inter hælos, et super te ridebunt ipsi, dicentes : *Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem sibi, sed prævaluit in vanitate sua, et non fuit timor Dei ante oculos ejus* (Psal. li) : quoniam dolose egit in conspectu ejus, et dixit ut insipiens in corde suo : *Non requirit Deus; avertit faciem suam ne videat usque in finem* (Psal. ix). Et ignoravit, quia inimici qui mentiuntur Domino, erit tempus eorum in poenam æternam. Quid ad hæc dicturus es, Deo? quas afferre ei habes, miser, excusationes in peccatis? cum tua te primo impugnaverint mala, et gehenna exspectaverit ut incendat. Post hanc increpantis vocem ante congregationem abbatis statim exigi jubeatur ab oratorio et communi mensa, et extraneus depletur : et cum inimicus Dei designatur, non debet ex illa hora jam fratribus esse amicus. Ideoque ab hac excommunicationis hora, soli posito et sequestrato ei aliqua laboris opera propter otiositatem a præposito suo consignetur ; in quo labore nullo fratrum jungatur solatio, nullius eloquio consoletur, tacito omnium pertranseat aspectu ; petenti benedictionem nullus respondeat, Deus : quidquid ei porrigitur a nullo signetur ; quidquid vero extra opus assignatum peculiariter vel ultro effecerit, dispergatur, vel dissipetur : sit ubique solus, et ei sola culpa solatium. Quod si forte propter levitatem culpæ non ei voluerit abbas duplicare jejunia, si fratres sexta reficiunt, ille ad nonam horam de uno pulmento ; et panis cibarii sibi fragmentum, et aqua a præposito suo pro misericordia porrigatur. Si inculpabiles fratres hora nona reficiunt, illius supradicta refectio protrahatur in vespertinum ; ut sentiat, quid ei malorum culpa contulit, quid per negligentiam honorum amisit. Si quis vero frater aut palam, aut absconse, cum eo fuerit collocutus aut junctus, communem statim cum eo excommunicationis protrahat poenam, et ab omnibus ipse reus sit ; atque in alio laboris ipse opere sequestretur a præposito suo : et sit ipse tam ab illo reo, quam ab omnibus separatus et solus, et nox ab omnium et ipse alienus alloquio. Nam non ad veniam majoris et ipse pertingat, nisi poenitentia si-

A nulis satisfactio ab eis æqualiter fuerit operata : illius propter quod exstitit inobediens in vitio vel peccato istius, qui mercedem consolationis tribuit malorum artificum. Frater qui levem culpam habuerit, et post primam, et secundam, et tertiam monitionem de unoquoque vitio non emendaverit, a mensa excommunicetur, non ab oratorio. Quæ excommunicatio tandiu inoffensa permaneat, quandiu a reo majori humilitatis satisfactio, humiliato ad genua capite, se de cætero promiserit emendare. Qui vero frater gravem culpam admisit, ipse ab utroque excommunicetur : id est, ab oratorio, et a mensa : et non ipse ad indulgentiam majoris perveniat, nisi ante limen oratorii prostratus lacrymabilis voce intervallo cessantium a psalmis horarum Deo et omnibus emendatione satisfecerit repromissa. Si tamen propter inanitatem ponderis culpæ citius voluerit abbas veniam consentire quod dictante Domino, sequens pagina demonstrabit. Ille vero frater qui excommunicatus a mensa, non ab oratorio fuerit, tandiu antiphonam aut lectionem non imponat, quandiu de culpa illa emendatione promissa satisfecerit, aut abbatis præsentis, aut præpositi sui ad genua incurvatus. Excommunicati vero fratres si ita superbi exstiterint, ut in superbia cordis perseverantes, in tertia die hora nona satisfacere abbati noluerint, custoditi usque ad necem cedantur virgis : et si placuerit abbati, de monasterio expellantur, quia talis vita necessarios non habet corporales vel societas fratrum, quos in anima superba possidet mors. Nam merito ergo tales debent plagis mactati expelli, qui esse cum Christo humilitatis Domino non merentur : sed sint a perpetuis promissis Dei cum auctore suo diabolo separati ; qui de cælorum regnis propter superbiam suam projectus est. Ergo ad superiorem excommunicationem vel satisfactionis sensum, ut cepimus, persequamur. Ergo hujus poenitentia modum ac satisfactionem Deum et abbatem credimus acceptare.

CAPUT XIV.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Quomodo excommunicatus debet panitere.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

D Cum hora officii in oratorio exercetur ; id est, cum expleto psalmo ab omnibus orationi incumbitur, sic tunc excommunicationis reus prostratus ante limen oratorii hæc cum lacrymis clamat : *Peccavi, et peccatum meum ego agnosco : erravi, emendare polliceor : jam non peccabo de cætero. Rogate pro me, sacræ congregationes, a quibus quondam per meam negligentiam et diaboli suasionem separari merui. Rogate pro me, mei quondam præpositi. Ignosce tu, pastor bone, et pie pastor abbas. Relinque non agnita novem propter unam. Veni, recollige, et porta humeris tuis me perditam ovem ; sicut Dominus noster indicio passionis suæ tibi monstravit : quia non pro iustis, sed peccatoribus venit, et mortuus est* (Matth. xxiii). Et cum ipso per iustitiam

ejus resurgemus, qui fueramus per nostra peccata A
 alibi, dicente ipso Domino : *Non veni nisi propter
 oves perditas Israel (Matth. xv).* Et, *non est opus
 sanis medicus, sed his qui male habent (Matth. ix).*
 Imitare pium magistrum apostolorum, cujus vices
 per doctrinam agis in monasterio : quia ipse post
 prophetas et apostolos posuit vos pastores, et disci-
 plinæ doctores. Quia et per beatum Petrum aposto-
 lum demonstravit vobis, dicens : non septies, sed
 septuagies septies peccatum fratri dimitti (*Matth.*
xviii). Subleva ergo alitum salutari tuo consilio :
 solve intercessionem tua apud Dominum, quod in
 me negligentia obligavit. Quia peccavi agnosco; quod
 emendem, credo quia per tuam monitionem in-
 venio. Post hanc vocem cessantibus a psalmis per
 omnes orationes a reo jacente effusam, cum com-
 pletum fuerit sanctum oratorii opus, et illo reo ad-
 huc jacente ante limen exeunti abbati omnium fra-
 trum congregatio humilietur ei pro eo ad genua,
 simul et præpositi ejus. Quod cum fuerit adimple-
 tum, si tamen propter levitatem culpæ eadem hora
 voluerit abbas veniæ consentire, statim erigi eum a
 præpositis suis præcipiat, et reproperata ei culpa
 sua, cum ille responderit se de cætero emendare,
 statim abbas dicat omni congregationi : Venite fra-
 tres unanimiter cum lacrymis pro hac ove gregis
 vestri, quæ, peccatum suum agnoscens, promittit se
 de cætero emendare; orantes in oratorio reconcilie-
 mus cum ante Deum, quem per inobedientiam irri-
 tavit. Et mox ingressus abbas cum fratribus in ora-
 torio, antequam orant tenentes ei manus dextra
 lævaque foris, præpositi ejus introducant eum in
 oratorium; dicentes ambo hunc versum : *Confitemini
 Domino quoniam bonum est (Psal. cxvii).* Et sub-
 sequatur cetera congregatio, respondens : *quoniam
 in sæculum misericordia ejus.* Ut cum præpositi foris
 poenitenti per hunc versum confessionem ingerunt,
 intus de oratorio per os respondentium fratrum mox
 pius Deus misericordiam repromittat. Ergo cum eum
 oratorio introduxerint præpositi ejus, prosternant
 eum pedibus altaris; statim omnes una cum abbate
 se oratione pro eo prosternant. Tunc ille, pro culpa
 prostratus, cum lacrymis, his vocibus precetur ad
 Dominum, dicens : Peccavi, Domine, peccavi, et
 iniquitatem meam ego cognosco; rogo, peto a te,
 dimitte mihi, Domine, dimitte mihi : ne simul trahas
 me cum peccatis meis, neque condemnes me in in-
 ferioribus terræ; neque in æternum imputes mihi
 mala : quoniam tu es Deus poenitentiae, et in nu-
 ostende bonitatem tuam, secundum magnam miseri-
 cordiam tuam, quia tu dixisti, Domine : *Nolo
 mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (Ezech.*
xxxiii). Quia malis nostris ad emendationem, vitam
 magis largiris quotidie; monstrante nobis Scriptura,
 quæ de pietate tua ita dicit : *Nunquid irascetur per
 singulos dies, nisi convertamini? (Psal. vii.)* Et apo-
 stolus tuus Paulus dicit : *An necis quia patientia Dei
 ad poenitentiam te adducit? Gladium ergo suum Do-
 minus vibravit, arcum suum tendendi, et paravit illum :*

et in ipso paravit vasa mortis (Rom. i; Psalm. vii).
 Quæ vasa, Domine, timeamus; ideo festinanter
 emendare promittimus. Et quia dicturus es in judi-
 cio peccatori : *Hæc fecisti, et tacui. Nunquid semper
 tacebo? (Psal. xlii.)* Quia statues iniquitatem nos-
 tram contra faciem nostram, ut recognoscentes eam
 in reatibus nostri, juste nos ipsi condemne-
 mus. Tu enim, Domine, *mortificas et vivificas, tu
 deducis ad inferos, et reducis (I Reg. ii).* Tu elevas
 alios; tu in cælo solvis compeditos in terra; tu ad
 emendandum oculos cordis nostri illuminas tua gra-
 tia, vel adjutorio tuo justorum dirigis gressus, di-
 cente Scriptura : *A Domino gressus hominis dirigetur
 (Prov. xx).* Et nisi custodieris, et ædificaveris do-
 mum, in vanum laborant qui ædificant, vel custodiunt
 eam (*Psal. cxxvi*). Quia velle adjacet nobis, persi-
 cere autem tui m est. *Et non volentis, neque curren-
 tis sed miserentis est Dei (Rom. ix).* Sed tamen das
 fiduciam sperandi de te, dicens : *Petite, et accipietis;
 quaerite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis :*
*quia qui petit, accipit; qui quaerit, invenit, et pulsanti
 operietur (Luc. xi).* Et quia dixisti : *Convertimini ad
 me et ego convertar ad vos (Zach. i).* Et, cum clama-
 veritis di am : *Ecce adsum (Isai. lviii).* Et item quasi
 pius et misericors in factura tua, vocas nos ad gra-
 tiam tuam, licet indignos servos tuos, dicens : *Veni
 e ad me, qui laboratis et onerati estis, et ego vos
 reficiam (Matth. xi).* Unde non despicias, Domine,
 servum tuum, suum agnoscentem peccatum : sicut
 de pietate tua promittit reatui nostro Propheta di-
 cens : *Cor contritum et humiliatum Deus non spernit
 (Psal. l).* Quia potens es de lapidibus suscitare filios
 Abraham : quia quod in nobis desperatione impossi-
 bile putat, tua gratia possibile indicat. Post hanc
 vocem cum lacrymis adimpletam statim eum manu
 sua abbas erigat, dicens ei : vide frater jam de cæ-
 tero, vide ne pecces, et secundum agas de hoc ultio
 poenitentiam exercere : quæ cum secundo fuerit
 acta, in hæreticorum incidet sectam. Statim hunc
 versum quondam reus imponat : *Erravi sicut ovis
 quæ perierat, recolle servum tuum Domine (Psal.*
cxviii). respondentibus secum cunctis. Post hunc
 versum vocatis ejus præpositis reconsignetur ab
 abbate eis in manu, dicente : Recipite ovem vestram,
 reintegrate numerum, restituite mensæ : *Mortuus
 enim fuerat, et revixit; perierat, et inventus est (Luc.*
xv). Eadem namque die, pro humilitatis reparatæ
 indicio, aquam manibus fratrum intrantibus ad com-
 munionem ipse ministret. Et cum dat, osculetur
 primo abbati, deinde singulorum fratrum manus :
 et petat singulos, cum ministrat, ipsos pro se debere
 orare. Qui et ipse, mox ut ingressus oratorium fue-
 rit, omnes clara voce readmoneat pro se debere
 orare : et sic exiens cum fratribus consuetam ac-
 cedat ad mensam. Infantulos vero, usque quindecim
 annorum, non excommunicari, sed præcipimus va-
 pulare pro culpis. Post quindecim vero annos, jam
 non vapulare, sed excommunicari candeet : qui
 jam intelligunt quomodo poenitere et emendare de-

beant de natura ætate, quod male committunt. Quia merito corde debet pœnitere, qui peccat; et non pro eo corpus vapulare, quia *animi imperio, corporis servitio magis utimur*. Ergo cum anima imperat, et corpus servit, agnoscitur amplior esse culpa imperantis, quam servientis. Ideo propter intellectum emendationis, radix cordis de spiuis peccatorum excommunicatione debet purgari; quia rami corporis, quibus ab invito a jussione cordis peccatum impositum est injuste pro aliena culpa alter non debet pœnam sentire. Illi vero fratres post quindecim annos ætatis vapulent, qui satis gravem aut furti fugacis aut criminalem aliquam culpam commiserint.

CAPUT XV.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De prodendo cogitato malo præpositis vel abbati a minoribus fratribus.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Fratres tunc rami arboris mundi sunt, si lignum ejus a radice purgetur. Nec enim dignum est mundatis foris regiis, cubiculum intus inquinari de sordibus: sed decenter efficitur, si de intrinsecus foras ejecta sorditie, jam tum demum et foras juste munda-
detur. Non enim secuta possunt esse fossata, ubi intus est hostis. Simul et porta clausura sua captiva est, ubi muri non repellunt, sed inclusum continent inimicum. Nam et vulnus ebullire novit repletum putredine; et nisi exprimatur, et de eo fuerit sanies ejecta extrinsecus, et de ipsa suppuratione expressa purgetur, altius potest suam cavare malitiam. Hoc ergo et nos de anima nostra sentiamus: hoc est, prius debemus de corde projicere quod in corpore nolumus bajulare, dicentes nobismetipsis: Quid taces, anima, et non erumpis in voce, et mentis tuæ exponis ardorem, et ejecto de intus ipso fervore malitiæ præstes fatigatæ refrigerium passioni? Ergo cum alicui fratri cogitatum malum in corde advenit, et senserit se exinde fluctuari, statim suis hoc præpositis fateatur, et mox, oratione facta, nuntiet hoc ipsum abbati. Nam ipsi præpositi hoc ipsum ultro semper debent a susceptis suis exquirere: ne forte aut simplicitate quorundam, aut certe ipsa verecundia malorum faciente, res pravæ aut turpes fratrem pudeat confiteri. Sed cum ultro ausus magis a majore acceperint, jam fiducialiter sine verecundia indident cogitata peccata: quod et ipsi præpositi, si et ipsi quod senserint, referant et de se abbati. Nam et ipse major cum in se hoc senserit, petat in oratorio a congregatione universa pro se debere orari. Ergo cum de aliquo fratre nuntiatum fuerit a præpositis abbati, convocet mox universam congregationem, et dicat omnibus abbas: Venite, fratres, subveniamus per dilectionem invicem nobis apud Dominum, dicente Apostolo: *Fra res, etsi præoccupatus fuerit quis in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, corripite ejusmodi in spiritu mansuetudinis; consolamini pusillanimes (Galat. vi): considerans teipsum,*

ne et tu tenteris; et, Tu qui stas, vide ne cadas. (1 Cor. x). Ergo unanimes pro hoc fratre nostro oramus ad Dominum, ut dignetur in eo signaculo crucis suæ, vel jussione potentie suæ, diaboli tentationes compescere. Cum ergo oratum pro eo ab omnibus divitissime fuerit, surgens abbas cum omnibus, et complens, mox exeuntes singuli opus quod faciebant reprehendant; et retento apud se illo solo fratre qui malo cogitationis laborat, proferat codices, et adversus necessitatem vulneris ejus similis divina medicina legatur. Nam et per dies, quibus ipse frater interrogatus ab abbate, forte responderit, non transiisse illis horis, quibus contingit legi, sive per hiemem, sive per æstatem, pertinentia codicum ad ipsam cogitationis necessitatem, legatur ipsa decada, de qua est ipse frater. Verbi gratia, si suaserit fornicationem, legatur illi ex diversis codicibus ubi castitatem diligit Deus: si mentionem suadet frequenter, legatur illi in diversis, ubi præcipit veritatem: si desiderium aliquod sæculi, legatur ipsi, ubi hoc temporale præcipit Dominus contemni, et æterna quæri regna cælorum. Unde oportet abbatem multum esse de lege instructum; ut aut testimoniis omnia doceat, aut pertinentia ad locum legenda consignet. Nonne ergo cum tali ægrotus fuerit refectus succo discipulus, non solum pristinas recipit vires, sed et novas adversus inimicum acquirit; et adversarius perdit, quæ se putaverat possidere. Unde alia die mane interrogetur ab abbate ipse discipulus, si cogitatio inimica cessavit, aut non. Quod si responderit non cessasse, supponatur jejunium ab omnibus. Quod item si alia die reinterrogatus responderit, non transiisse, relucientibus omnibus mensis subtrahatur vinum. Nam si tertia, quod absit, jam dictione judicemur modicæ fidei, ne videamur tarde credere, Dei posse nobis auxilium subvenire. Præterea cum sciamus eum nimis esse misericordem, vel piū, et ad præstandum pactum, quia non obliviscitur misereri Deus, nec continet in ira misericordias suas (Psal. lxxvi). Ergo quod supradiximus, si tertio die reinterrogatus responderit, non transiisse, item oleum mensis subtrahatur cum vino, ut multorum labore, vel abstinentiæ cruciatione, nullus pereat, sed omnes evadant: ut in afflictionibus omnium divinæ misericordiæ remedium speretur, ut apostolicum compleatur præceptum dicens: *Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi (Gal. vi).* Nam et frater mittendus in via hoc a præpositis suis debet moneri, ut omni hora in quovis loco sit sollicitus adversus diabolū, qui in via ducit de nobis, et solatio secum nos vult trahere in gehennam: cum non patitur bene agendo in cælis ascendere hominem, unde ipse per superbiæ causam jactatus est. Ideoque debet servus Christi in quovis loco, etiam sine præsentia majoris, cautus consistere; et diligenter se tam a malis factis, quam a pravis cogitationibus observare. Et hoc debet frater moneri, ut cum cogitatio aliqua ei advenerit, mox fixis in terra eumervice genibus, vel signo crucis in fronte depicto, pre-

cibus debet ad Dominum convolare; ut dignetur A suos milites a diabolo defendere. Quia vitia, nisi reprimantur cum parva sunt, cum magna fiunt, non constringuntur: et cum cogitata mala factis implentur, de perfecto peccato, perfecta mors acquiritur.

CAPUT XVI.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De cellario monasterii, qualis debeat esse.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Fratres, omnis opera pretium habet: quia digno mercenario mercedis debentur; et *bori trituranti non alligabitur os* (*Deut. xxv*). Nam et labores fructuum suorum beatum faciunt manducantem (*Psal. cxviii*): quia Dominus homini creato omnia subiecit sub pedibus ejus, propter quem creavit cuncta. Ergo si injustis et inimicis Dei, id est, non credentibus paganis, et hæreticis, vel diversis peccatoribus diversa victualis creatura famulatur subjecta, ut universus mundus diversis deservit; quanto magis credentibus in Deo, et bene servantibus ei, juste et digne Dominus ad vitam diversam creaturam tradidit, quam creavit; et quasi pignus future re promissionis in præsentia hoc tempore omnia vite necessaria ministrando, non derelinquet Dominus quærentes se? Quia *divites egerunt, et esurierunt: inquirentes vero Dominum non deficient omni bono* (*Psal. xxxiii*). Et esurientes implet bonis Dominus, et divites dimittit inanes: et tanquam nihil habentes, et omnia possidentes. Ergo cellarius monasterii non aliunde quam dispensator divinarum rerum; in tantum divinarum, ut Dominus in Evangelio promittat fidelibus servis suis, dicens: *Nolite cogitare quid manducetis, aut quid bibatis, aut quid induamini* (*Matth. vi*). Simul et de crastino monet non debere quemquam esse sollicitum; sed hoc admonet dicens: *Quærite regnum et justitiam Dei, et hæc omnia apponentur vobis. Scit enim Pater vester qui in cælis est, quia hæc omnia indigetis* (*Ibid.*). Ergo si Deo servantibus vite necessaria a Domino apponuntur, et scit Dominus noster Pater cælestis, quæ indigemus, et præparat; vides ergo, quia victualia nostra, cum ab ipso nobis præparantur, dominica dona sunt. Nam sicut carnalis domini servus, alter tamen homo, de præbendo servitio suo solummodo est sollicitus, qui de præparandis a domino suo annonæ, vestiarii, calecrarii usibus est securus, quanto magis Dominus noster cælestis necessaria vite nostræ juste nos non præcipit cogitare? Quia si homo homini serviens ad præparandum sibi creditur idoneus; quanto magis credentibus vel servantibus Deo, qui creavit ipsa omnia, et cuncta potens est adimplere, omnia poterunt famulari? Quia *junior fui, et senui, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus egens pane* (*Psal. xxxvi*): sed magis tota die miseretur et commodat. Ergo cum de solo servitio nostro in inquirendo regnum et justitiam ejus fuerimus solliciti, Dominum credamus nobis omnia ministrare; qui ultro se nobis necessaria omnia promittit apponere. Ergo omnia

victualia monasterii, quæ in præbenda operariis suis Dominus annona distribuit, si male et fraudulentè a cellario distribuuntur et pereant, sicut se supradictus cellarius in die judicii divini ante tribunal rationis discuti; cum annonam servorum suorum Dominus per negligentiam viderit stricari: quia quod justo Dominus dignis tradit, indigno ab everisoribus non patitur stricari. Qui cellarius sine præcepto abbatis nihil tribuat, aut erogat, vel expendat, nec infirmo in præsentia ejus extra jussum aliquid porrigat. Cellarius eleemosynam faciat cum jussu abbatis in præsentia ejus; in absentia vero ejus liceat ei petenti pauperi eleemosynam exhibere, propter præceptum Domini, quod dicit: *Omni petenti te tribue* (*Luc. vi*). Et item: *Da, ne cui non dederis ipse sit* **B** *Christus*. Quotidie cellarius cum septimanariis coram abbate in oratorio cum congregatione communicet. Intranctibus in hebdomada septimanariis vasa coquinæ ipse consignet: completa hebdomada ab exeuntibus munda ipsa recipiat, aliis intranctibus consignanda. Quæ vasa monasterii si sub aliquo per negligentiam fracta fuerint, non prius qui fregit accedat ad mensam, nisi penitens abbati satisfecerit, per humilitatem ad genua incurvatus. Ejectis vero de cellario omnibus necessariis, cum congregatione ad mensam cellarius sedeat tacitus, et manducet. Qui cellarius si se levaverit aliquid apportare, usque dum redeat, omnes de mensa in qua sedebat ad manducandum expectent eum. Opus aliquod laboris faciendum his horis cellarius suscipiat, quando aliqua cura et diligentia vel dispensatio cellarii minime exerceatur: ut otiosus in illis horis non sit. In oratorio absens per occupationem, dicente abbate pro eo fratribus, ut habeatur in mente, simul et ipse cellarius, si prope oratorium cellarium fuerit, sua voce petat se debere in orationibus memorari: et tamen lente sic occupatus in facto opus Dei sibi dicat, et ipse sequendo vocem vel versum oratorii. Et merito intus in oratorio debet ab omnibus memorari, qui pro omnium sollicitudine occupatur: et quomodo ab uno communis pro omnibus utilitas procuratur, sic omnium cum uno partiatur oratio. Vicia vero oris et corporis ejus custodienda ab ipso abbate custodientur: quia cellarius sub nullius decedat numero sub præposito continetur: ne forte, quomodo caro amat quæ sua sunt, propter aliquem appetitum, vel subministrationem gulæ, causa Dei prætermittatur, et pro cibo vel potu non exacta excoctatio carnaliter provendatur. Utensilia omnia monasterii ipso recipiat ad numerum, et diversis consignet. De omnibus vero quæ sunt in monasterio extra abbatem, nullus sibi aliquid velut suum, sive quod attulit, sive quod invenit, sive quod laboravit, vel acquisivit, nullus aliquid peculiarare vin licet, aut defecdat: quia regule sententia hæc est: *Res monasterii et omnium est, et nullus est*. Cellarius vero ipso frater ordinetur, qui probatus fuerit ab abbate fidelis et abstinens esse: quem nunquam vincit aliquando aliqua desideriorum gula, vel qui non multum amat manducare, aut bibere: ne

magis detur locus diabolo, sicut dicit Scriptura : *A* *Nolite dare occasionem querentibus eam, et videatur gastrimargie gula voracibus vel gluttonibus fratribus provideri magis, quam refrænari.*

CAPUT XVII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De ferramentis vel rebus monasterii.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Ferramenta monasterii in uno contineantur cubiculo, et uni fratri, cujus diligentiam abbas agnoverit, eorum conservandum curam committat : qui quotidie fratribus ad faciendam opera consignet ad numerum, et a disjungentibus similiter munda ipse recipiat, et reponat, breve de omnibus tenente abbate. Qui vero frater non mundum ferramentum a terra de agro revocaverit, accusatus ad mensam a custode ferramentorum pœnæ nomine in refectio-
nem panis sui unam quadram minus accipiat, usque ad satisfactionem, vel emendationem promissam. Quia exinde æruginat ferramentum, cum mundum non fuerit positum. Simul etiam et ipse frater consignatas habeat cotes, et spongas calceorum, facit-
tergia, mappas, vel sabana; simul etiam et arcam cum rebus abbatis, vel areas diversarum decadam, cum rebus fratrum, cum clausuris præpositorum simul etiam et arcam cum cortinis et velis, vel ornatu monasterii; simul etiam arcam cum diversis colicibus, membranis, et cartis monasterii: simul namque et arcam cum his rebus fratrum, quibus noviter ingressi monasterium; que propter, quod absit, re-
peditationem sæculi jubentur servari: simul et universa expensæ artificum, quæ ad diem de diversis artibus laborantes consignaverint facta. Ipse frater perfecta recipiat, et reponat imperfecta, alia die ipse laborantibus singula reconsignet. Simul et universarum artium ferramenta ipse a diversis artibus scro recipiat, et mane consignet. Nam et arcam enim rebus fratrum noviter in monasterio per donationem collatis, simul vel clausura abbatis in cubiculo con-
servet: rationes omnes in nummo monasterii expensarum ipse abbatis suggestu erogationis exsolvat; unde ipsum fratrem fide oportet divina construngi; ut timore vel testimonio Dei fideliter possit com-
missa implere.

CAPUT XVIII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De septimanariis coquinæ.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Superius diximus de decadam fratrum sub sua cura domus præpositos continere: qui decem fratres in coquinæ servitio vicibus combinati septenos expleant dies. Et cum vicibus istis unius decadæ fuerit adimpletum servitium, consignatis omnibus a cellario mensilibus, sibi alia in exercitatione decada succedat: qua expleta, succedant singillatim per singulas septimanas. Singuli tamen ambo præpositi coquant cum solatio fratris, cujus voluerint, sui. Et ideo, quamvis cum solatio cujuslibet fratris, singulas septi-

manas singulos diximus præpositos coquinare; ut cum non ambo in coquinæ simul servitio occupantur, unus foris cum decada suæ remaneat fratribus, qui in eis culpas, vel vitia diversa custodiat: et si alii fratres sequestrantur in alio laboris opere, tales sequestrentur, qui Dei plus possint præsentiam timere, præoccupato in coquina præposito, cum negligentiore remanente vacivo præposito: ut et vicibus honorem impleant emendandi, et vicibus humilitatem exerceant serviendi. Ergo sic omnes explicando decada recapitent: nam unaquæque decada tali ordinatione septenos expleat dies. Bini fratres a præpositis suis in coquinæ servitio per hebdomadam deputentur; quibus a cellario omnia coquinæ vasa intrantibus consignentur. Et ideo bini fratres, ut in icem se suis solatiis juvent. Cujus ordinationis in hebdomada talis debet esse introitus.

CAPUT XIX.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Quomodo debeant introire fratres in hebdomadam coquinæ?

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Introituri fratres in hebdomadam, post primam in oratorio dictam adducantur a præpositis suis ante abbatem, et fiat de eis majoris suggestio, dicens: Jube, domine abba, vocari universam congregationem, et orari pro his fratribus, qui ingrediuntur in hebdomadam coquinæ; ut mereantur commendati orationibus vestris diaboli impedimenta non timere, et congregationi Dei omnia sine culpa perficere. Post hæc verba prosternant se illi duo fratres orationi ante abbatem; quod et retro omnis congregatio una cum abbate facere debet: et postquam levaverint se omnes, illi duo dicant hunc versum: *Custodi nos, Domine, ut pupillam oculi; sub umbra alarum tuarum protege nos (Psal. xvi).* Postquam vero oratum pro eis ab omnibus fuerit, surgentes supradicti duo fratres osculentur genua abbatis, et pacem suis tradant præpositis, vel omni congregationi. Quibus post datam pacem præpositi sui dicant: Ita fratres in nomine Domini Jesu Christi; intrate in hebdomadam, et petita benedictione omnia facite, dicentes per exercenda omnia: *Benedicite*: ut cum benedictum fuerit, quandocunque feceritis, maledictus diabolus impediendi ibi non habeat potestatem. Mox ab eadem die quotidie, si ad sextam habeant fratres relicere, dicta tertia exeuntes cum congregatione de oratorio hebdomadarii cum cellario, oculos habeant ad abbatem, inquirentes eum quid jubeat congregationi ad refactionem parari: ut mox inchoantibus coquinam a tertia paratis omnibus, dicta sexta, eant ad mensas. Si vero nona hora erit relecti missæ præparatio, dicta sexta exiens abbas interrogetur ab hebdomadariis et cellario, et statim post sextam inchoent coquinare; ut, dicta nona, omnes eant ad mensam. Quod si forte non occurrerint hebdomadarii, excommunicationis pœnam suscipiunt; quia lassatam congregationem utriusque operibus, id est, jejunii et laboris,

sua pigritia cruciatur. Excommunicationis vero hæc sit sententia : si sexta, septimana ; si nona, decima ; hoc est, si ad sextam horam refectionem tricatam hebdomadarii offenderint, et non occurrerint, singulas quadras panis per sequentes septem refectiones perdant. Si nonam tricaverint, item singulas quadras per sequentes decem refectiones eis subtrahantur. Quæ sententia excommunicationis tandiu in damno annonæ excommunicatis permaneat, quandiu satisfactio in sequenti die promissa visa fuerit emenda se. Nam si grandis fuerit congregatio, vel aliqui extranei multi supervenerint, adiunctis in solatio fratribus, a prima dicta interrogando de refectione abbatem, incipiant coquinare ; ut hora constituta refectioni occurrant. In eadem namque hebdomada servitium ad mensas omnes ipsi adimpleant ; omnem diligentiam monasterii ipsi exerceant. Ipsi omnes fratres in hebdomada ipsa discalceent, adiunctis in solatio de decada sua fratribus ; cum quibus et discalceent, et ipsa calcearia faciant ; et facto mane sedentibus ad ordinem fratribus ipsi consignent : simul et in eadem hebdomada munditias monasterii exerceant, refrigeria lavent, ligna consciendant ; aquam faciei tradant, ad communionem intrantibus fratribus aquam manibus ipsi ministrent : mappas et sabana, et facitergia, vel res sordidas fratrum ipsi lavent illis horis, in quibus non coquent. Candelas monasterii a cellario factas quotidie ipsi incendunt et tutentur. Mox enim cum in hebdomadam, ut diximus, prima die post rimam dictam intraverint, primum opus servitii sui munditias oratorii exhibeant, et mattas oratorii pavimento retendant : quo in totis septem diebus hebdomadæ suæ post matutinos dominicos hoc opus primum servitii sui oratorio exhibeant. Cum astant vero in septimana sua, coquinam intrantes ad se fratres mox petant eos pro se secunda ora e.

CAPUT XX.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Quomodo debent haberi in oratorio absentes in mente.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Cum foris pro omni congregatione solliciti hebdomadarii in coquinæ servitio occupantur, vel cellarius in cellario, vel custos ferramentorum, vel rerum monasterii in suo credito occupatus est, intus in oratorio præpositi eorum dicant omni congregationi : In mente habete Dominum, et orate pro illis qui foris sunt. Sed et si quidam defuerint oratorio, et pro causa monasterii fuerint occupati, sive ambulaverint via, ab abbate dicatur omni congregationi, ut in mente absentes in orationibus memorentur ; sicut in Actibus apostolorum legitur : Pro absente orate (Act. xii) : id est, cum esset Petrus in carcere, oratio pro eo fiebat in omnibus Ecclesiis. Ergo si in mente non habiti fuerint in oratorio occupati, mercedem magis a Deo totam illi foris suscipiunt ; et illi deintus vacui egrediuntur. Quia ut illis intus vacaret orare, ab istis foris de apparandis necessariis vitæ reddebantur se-

curi. Et merito absens intus in orationibus memorari, quia pro omnium sollicitudine occupatur : ut quomodo ab uno communis pro omnibus utilitas occupatur, sic omnium cum uno participetur oratio. Nam et hoc debet qui foris pro utilitate monasterii occupatur, custodire ; ut quando intus illi in oratorio expletis psalmis orationi incumbunt, ut clara voce sua petat oratorium, se debere in mente habere dicto tamen a se opere Dei in eodem loco in quo occupatur. Infirmi vero ut per omnem orationem in mente habeantur, abbas omnes admoveat. Nam et si frater extraneus de monasterio ambulaverit, in sequenti opere Dei dicatur ab abbate congregationi ut habeatur in mente. Quia quando ambulavit, rogavit omnes ipse frater dicens : habetis Dominum, orate pro me, et in mente me habete per argelum vestrum.

CAPUT XXI.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Quomodo debent communicare hebdomadarii coquinæ vel cellarius.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Nam cum ad communionem in oratorio ante abbatem statur, omnibus in pace acceptis, cum communicaverit abbas, post ipsum adhuc nullus communicet, sed statim præpositi fratrum illorum septimanariorum petant se debere ire foris, ut hebdomadarios ad communionem oratorio repræsentent, complentes eorum vice foris. Qui præpositi exeuntes unus coquinæ præsit, alius ministeria ponat. Quibus exeuntibus foris, mox hebdomadarii locis manibus ingressi orent modicum, et post orationem soli abbati pacem dent. Ideo soli, ne dum omnibus dant, tardasse horam ad refectionem congregationi faciant ; et tarde egressi, cum necessaria non præparant, exeunte congregatione abbatem in irâ cogant vitium declinare, cum adhuc non fuerint ab eis præparata, quæ opus sunt. Ergo post modicum orationem erecti communicent et confluent, et item orantes modicum lente eis versu dicto abbas compleat ; ut exeuntes præpositos suos oratorio reintromittant. Quibus exeuntibus dicat abbas : Videte, fratres, ne ante orationem communem mensæ præbendam aliquid de cibo aut de potu suasionem diaboli præsumatis. Et si nos hic positi intus foris vos videmus, Deus tamen, qui omni loco præsens est, et omnia videt, et nihil est ei occultum, ipse vos conspicit : ne cum viderit præsumptionem vestram, sensum vestrum tradat in reprobum, et ad pernam vobis furta vestra in iudicio consignentur. Qui ergo post hanc monitionem exeuntes una cum cellario, unus redeat coquinæ, alius ministeria, quæ minus suos præpositus adiunxit, perficiat : id est, præparent mensas, ordinent sancta, ministeria ponant, calices defricent ; ut exiens cum congregatione abbas omnia inveniat præparata, simul et annonas panis omnium positas in canistro pendente supra mensam abbatis : ut cum omnia exiens abbas invenerit præparata, non sit locus ira,

vel occasia caloris, vel clamoris; sed sit monasterium A taciturnitatis et pacis.

CAPUT XXII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Omnibus hebdomadariis egressis, quo ordine remanentes in oratorio per abbatem debent ceteri communicare.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Post abbatis communionem communicet et præpositus, quem vice sua fecerit secus abbatem stare, quem subsequatur singillatim decada sua. Quibus exple is, communicet alius præpositus, quem item singillatim subsequatur et decada sua. Jam si, Domino juvante, major fuerit congregatio, similiter faciant subsequentes: sic enim stare debent in oratorio, quomodo jubentur et communicare. Frater qui se inflaverit ad communionem, et noluerit communicare, dimittatur, et abstineat: postquam vero voluerit, non permittatur communicare tandiu, quando ille fuit inflatus sine causa, tandiu sit abbas aut præpositus ei iratus in causa. Item qui se inflaverit, et ad mensam venire noluerit, dimittatur, et sequenti refectione non permittatur manducare; sed levetur a mensa cum sederit: quia quando abbas voluit, ipse noluit; et item cum ille voluerit, abbas merito noluit. Secus abbatem vero vicibus ad diem in oratorio stent præpositi, vel alii fratres; ut confusus secundarii semper habeatur gradus, ut non aliquis securus vel elatus de ordine ceteros in desperationem constituat, sed omnes per bona factorum opera placentes ad honorem sperandum certatim contendant meritis pervenire, non nomine: cuius rei qualitatem, dictante Domino, sumus retrahendi. Simul vero post abbatem cum jussu ipsius de altero choro a præpositis imponantur semper antiphonæ; quibus expletis item jussione abbatis de alienis choris fratres minores, qui jussi per nomen fuerint, singillatim imponant item modo de isto choro, post ipsam de alio.

CAPUT XXIII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Post egressionem abbatis de oratorio quomodo debeant hebdomadarii servire mensis, et ad manducandum esse communes?

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Egressa omni congregatione cum suo pastore de oratorio, post versus et orationem abbas in suæ mensæ cathedra sedeat; mox omnis congregatio respondeat: Deo gratias; et omnibus adhuc ad suas mensas stantibus canister supra mensam abbatis pendens trochleæ fune descendat, ut a cælo videatur operariis Dei annona descendere. Statim ubi canister descenderit, signans universum paucim abbas, frangens et tollens sibi prius annonam suam a Domino benedicendam, elevet manum, et poneus ante se, stantibus ad mensam suam his qui cum eo manducaturi sunt, eroget eis. Statim ut acceperint, osculentur abbatis manu, et sedeant tacentes. Deinde

vocatis unius mensæ præpositis, det eis totius mensæ suæ annonas: quibus dimissis, vocatis ab eis tradat et ipsis. Jam si, Domino juvante, multa fuerit congregatio, sic faciat omnibus mensis. Qui præpositi cum annonas tam suas quam suorum fratrium accipiunt, pro honore majoris, manus osculentur abbatis: item cum ipsi in suis mensis fratribus osculentur: et postquam quis acceperit, sedeat tacitus. Post omnium vero sessionem levat se hebdomadarius lectionis mensalis, et ipse accipiens annonam suam osculetur manum dantis, et commendat eam cellario, et residet in sella cum codice; donec ingrediantur hebdomadarii coquinæ cum cellario, et ipsi accipientes annonas suas a præpositis suis osculentur manus eorum: simul et cellarius, quia sub nullius decada numero continetur, de manu abbatis accipiat annonam suam: qui cum acceperit, osculetur et ipse manum dantis, et ponet mensæ suæ. Mox primo abbati, deinde omnibus, simul sibi et ultimis singulos meros porrigant. Statim euntes hebdomadarii ministrent in primo mensæ abbatis. Deinde allata diversarum mensarum ab inferioribus fercula offerantur abbati signanda. Sic etiam signetur cuncta quod apponitur, tam coctum quam crudum in mensis. Qui signat cruce, sic dicat ore: Benedic, Domine, quicquid ex hinc accepturi sumus. Ut forte quod non est opus, aut purgatur, aut cadet, aut illud quod victui non prolicit, sine benedictione jactetur in terra, et pedibus conculetur: ne res benedicta vileatur pati injuriam. Quæ ergo fercula signata singulas ponantur per mensas: et cum ministraverint, sedeant una cum cellario ad mensam præpositi sui, et manducent cum congregatione communiter. Quibus expletis surgant hebdomadarii; unus levat fercula, alius concham cum aqua prius abbatis ponat in mensam, ad lavandâs sibi ab ipsis fratribus manus; unde levata diversas singillatim ponatur per mensas: at cum ibi ab omnibus lotæ fuerint manus, reponatur in parte. Statim secundum numerum mensæ prioris in uno galletæ vase mensurate portiones ab eis calida misceatur, et ventigiata a calice portione petita benedictione adsaporet qui miscuit, si æquali est temperie mistum; et sic in prima mensa omnibus eroget. Quibus prærogatis accedentes ad secundam, et ipsius numerus remisceatur, et petita item benedictione saporatum propter æqualitatem et ipsis erogetur. Et cum ventum fuerit ad mensam ubi sedent ipsi hebdomadarii et cellarius, addant et suas portiones in numerum, et post omnes petita benedictione bibant et ipsi. Quod vas semper cum miscetur, antequam adsaporetur aut erogetur, offeratur abbati signandum. Quod si abbas absens fuerit, per singulas mensas illata sibi fercula, et mista cum portionibus vasa vicibus in suis mensis signent præpositi. Nam si cuicumque temperatum fuerit in calice, aut certe adjuncta fuerit calida, cum bibere voluerit, iterato dicat, Benedicite: ut et illud quod adjungitur a Domino petatur benedici. Expleto ministerio potionum, excant foris hebdomadarii,

pulmentum aliud allaturi; et cum detulerint, sedeant A suis locis taciti, et manducent; et post, expleto pulmento, surgant hebdomadarii, et levant. Et item secundum suum numerum unicuique mense signato item ab abbate vase, et cum benedictione adsaporato, mistum ministrent, et ipsi in ultimo similiter bibant; et postquam hoc fuerit adimpletum, mox cocta ab eis fercula surgens cellarius accipiat, et erudum cellarii quodcumque fuerit, inferat missum; et prolatis, et signatis, vel in mensis positis suis locis resideant taciti, et manducent: quibus levatis mox hebdomadarii micas panis prius de mensa abbatis, deinde diversarum mensarum, cum reverentia munda- B rent. Quæ micas cum per singulas mensas munda- do levantur, una voce hebdomadarii dicant: Deo gratias. Quas quotidie in unum, ut diximus, vas cel- lectas hebdomadarii cellario consignent reverenter servandas. De quibus in exitum hebdomadæ suæ patel- læ coquantur, quomodo sequens titulus demonst- rat. Quibus ergo mundatis micis mox consueta potiorum mensura ab hebdomadariis, ut constitutum est, erogetur: similiter petita benedictione ultimi bibant et ipsi. Ideo enim diximus, hebdomadarios et cellarium interesse mensis communiter, ut nullus penitus semote aut infronite absconse foris mandu- cet: sed sit omnibus temperantiæ et sobrietatis men- sura communis. Quia quicquid absconse manduca- tur, fraudulenter agitur; et ut gulæ satisfaciatur, sine mensura peccat. Quibus ergo mensæ expletis actibus, cum levante se abbate omnes surrexerint, statim omnis congregatio una cum hebdomadariis vel cel- lario dicat: Deo gratias. Mox vero dicte omnes ad- sint ad agendas Deo gratias per orationem: et ne quis desit, requirant in numero præpositi decadas suas; ut quomodo mensæ omnes fuerunt commu- nes, sic et orationi videantur præsentis. Omnem enim cibum et potum cum versibus aperiat et claudat oratio. Qui vero frater ad versum primum mensæ dicendum non adfuerit, non sedeat ad mensam cum fratribus, sed semote in sentella sine data benedic- tione manducet non signatum, et potio ei non signata tradatur semote mista; et usque dum se levet, nul- lus cum eo loquatur. Jam si spiritalis est, doleat ei sine Deo reficere. Qui vero ad versum posteriorem mensæ finitæ non adfuit, in sequenti refectio- ne et ipse a mensa sequestratus non signata manducet et bibit. Quæ excommunicationes tandiu in eis perma- neant, quandiu in satisfactione humiliati ad genoa capitis, emendatio majori fuerit repromissa. Ergo hebdomadarii cum servitium mensarum exercent, si forte ad ministrandum omnibus non occurrerint, in- sinuent hoc ipsum suis præpositis; a quibus mox ordinatus de eadem decada unus frater in eorum so- latio adjungatur: quotiesque hebdomadarii in ser- vitio mensarum negligenter mensis deservierint, alia die hora refectio- nis levet se abbas, et cum uno de præpositis, aut duobus, si grandis fuerit congrega- tio, ipsi faciant servitium ad omnes mensas: ut et doceat eos quomodo faciant, quod non possunt im-

plere; et agnoscentes omnes fratres erubescant, in communi natura hominum, vel pari servitio Dei, æqualem non mereri divinæ sapientiæ gratiam cum utilibus fratribus invenire

CAPUT XXIV.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De hebdomadario lectore ad mensas.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

In ætatis vel hyemis utroque tempore, cum ad sextam vel nonam horam reficitur, singuli præpositi de singulis decadis vicibus hebdomadas singulas legendo ad mensas exerceant. Sed tunc de illa decada præpositus non legat, de qua alter præpositus in co- quinae servitio occupatur: ne dum unus legit, et al- ter coquit, vitia suorum fratrum ad mensas non sit qui præsens emendet. Qui præpositi singulis vicibus in legendo ad mensas cum singulas expleverint hebdomadas, singulos fratres litteratos per singulas vi- cibus septimanas ad legendum constituent; ut omnes possint vicibus de singulis decadis legere litem- rati. Et postquam omnes fratres in legendo suas expleverint septimanas, singuli recapitent ad invicem præpositi, ut nunquam desit carnali refectio- ni esca divina: sicut dicit Scriptura: *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei (Matth. iv)*; ut dupliciter fratres reliciant, cum ore manducant, et auribus saginantur. Cujus ergo in hebdomada talis debet esse introitus. Dominico die, quo hebdomadarii coquinae ingrediuntur in septimanam, tunc et iste frater ad sextæ horæ refectio- nem post versum et orationem mensæ, cum abbas in sua cathedra sederit, antequam canister cum consuetis panibus trochleæ fone descendat, tunc insinuet se voce sua in qui lecturus est, dicens: *Jubete, domini mei, orate pro me, qui ingredior in hebdomadam lectionis mensalis.* Mox surgens abbas cum omni congregatione, fixis in terra genibus, eret cum eo; et cum surrexerint, dicat novus hebdomadarius hunc versum: *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam (Psal. l)*; respondentibus secum cunctis. Post versum vero dictum complente abbate, mox primo abbati, deinde omnibus pacem tradat; deinde in medio omnium mensarum sibi ordinet sellam, et post omnium sessionem ad mensas, petita benedictione, sedeat et ipse in sella cum codice. Et cum primum mensæ abbas cum omnibus acceperit merum, et ipse similiter suum merum propter sputum sacramenti accipiat, et sic incipiat legere. Legat namque quotidie regulam hanc, posito a die signo huc usque legerit, ut sequenter quotidie tamen omnia perlegantur, ut per vices hebdomadam finire possit, et recapitari legendo. Qui hebdomadarius cum septimanam suam in legendo expleverit, signum sequenti successori ostendat, unde prosequatur qui cepit septima- nam; qui et ipse fini-endo et recapitando, finita hebdomada sua signum successoris demonstret. Legat namque disposite non urgendo, ut apertius occupati ea auditores agnoscant, quæ eos factis oportet adim-

plere. et ut si qua sunt ambigua aut obscura, et A
apertius ea non intelligant fratres, aut interrogatus
a fratribus, aut ultro aliqua abbas exponat. Nam si
supervenerint forte mensæ monasterii laici, propter
detractionem futuram in sæculo, cum secreta Dei
sæcularis agnoverit, si placuerit abbati, aliam lectio-
nem cujuscunque codicis legat; ut secretum monas-
terii, vel mensuras vitæ sanctæ constitutas in disci-
plinam ab irrisoribus non sciatur. Legat namque
aliam lectionem, posito tamen in regula signo. N- in
si talis laicus ad mensam monasterii det neatur, de
quo certus sit abbas, quod non solum admirari pos-
sit constituta divina, sed etiam hujus religiositatis
scit abbas, quod in conversione possit esse pedise-
quus, et ad mores possit trahi divinos, in hujus lec-
ture adventum ad mensam regula subsequatur. Nam
illi debent monasterii regulam audire, qui illam pos-
sunt merito observare. Ideo ad mensas hora resec-
tionis debet regula legi, quia tunc omni congrega-
tione ad manducandum in unum redacta, sine excu-
satione tunc lectio observantiæ vel emendationis ab
omnibus audientibus rite poterit observari, ut om-
nia regulæ omnes audiant, et nullum prætereat ali-
quid: ut quod omnes audierint, eos factis oporteat
adimplere. Ipsi vero fratri septimana sua cum in hoc
opere occupatur, septimanarii de omnibus mensis,
mensæ suæ illatis, scutellas levant, servante cella-
rio panis ejus mensuram, vel consuetum nu- erum
portionum: et, post omnium levationem, petita bene-
dictione, et ipse reficiat. Ideo enim diximus regulam
monasterii quotidie legi ad mensas, ut nullus frater
excuset se ignorantia faciente non emendare. Non
cum quotidie in usu ipsa regula mittitur, et notitia
melius observatur, ne forte dicat se frater nescire,
quod possit per obedientiam adimplere. Nam tem-
pore ipso refectionis, cum legitur regula, ut solliciti
universorum fratrum excitentur auditus, de singulis
mensis quos voluerit fratres, quid lectum est abbas
interroget: ut cum unusquisque frater recitaverit
quod audivit, agnoscatur plus lectioni illa hora in-
tendisse, quam ventri. Ut cum surdus negligens non
narraverit quod audivit, plus carnem judicetur
amasse, quam animam. Qui mox de negligentia ab
abbate juste corripi debet; ut dum unusquisque fra-
ter interrogatus timet erubescere, mentem suam D
alibi non faciat aberrare; sed in hoc intendat, quid
legitur. Qui hebdomadarius tandiu ad mensam cum
fratribus, quibus se levantibus, posito in regula signo,
levans se et ipse cum codice, versu et oratione ab
omnibus adimpleta, respondeat cum omnibus: Deo
gratias; et statim residens ipse ad mensam suam ab
hebdomadariis servatam refectionem vel portionum
mensuras, signatas aut ab abbate, aut a præpositis;
omnia et ipse percipiat.

CAPUT XXV.

INTERROGATIO DE C PDLI

*De patella micurum ab hebdomadariis septimo die
coquenda.*

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Micæ panis, quæ quotidie de mensis mundando
levate in uno vase servantur, ab hebdomadariis
exantibus septimanam septimo die hebdomadæ suæ
sabbato die mudentur ad seram, et patella exinde
cocta, aut cum farre, aut cum ovis astricta, ante-
quam ultimum seræ caldum bibant, in mensa ponat-
ur abbatis. Deinde sedenti abbati, vel un versæ con-
gregationi simul, dicant hebdomadarii: Jubete, do-
mini, et orate pro nobis, qui in ministerio humilita-
tis explevimus septimanam. Statim omnes surgentes,
cum abbate, fixis in terra genibus, orent pro ipsis cum
ipsis communiter. Et cum surrexerint, dicant hebdo-
madarii hunc versum: *Videant qui nos oderunt, et
confundantur, quoniam tu, Domine, adjuristi nos, et
consolatus es nos (Psal. lxxxv).* Deinde complenti ab-
bati pacem tradant simul et præpositis suis, vel omni
congregationi; et cum resederit abbas et fratres ad
mensas, signans patellam ipsam abbas, sumens de
benedictione prius cum cochleario ipse, deinde his
fratribus, qui cum eo ad mensam ipsius sedent, sin-
gulos cochleares in ore ministret; et cum suos con-
vivis exp'everit, vocatis ipsis hebdomadariis, et ip-
sis in ore porrigat. Deinde quot mensæ fuerint, tot
scutellas abbati hebdomadarius porrigat: ubi singu-
los cochleares per numeros fratrum de singulis men-
sis levant, quos singulis fratribus in ore sui præpo-
siti porrigant; ut omnes de ipsa benedictione perci-
piant. Quod cum adimpletum fuerit, sic ultimum
caldum accipientes surgant, dicentes: Deo gratias.
Qui vero hebdomadarii patellam istam per negligenti-
am septimo die non exhibuerint, et in sequenti
aliena hebdomada per singulos dies singulas quadras
panis subductas ab abbate amittant, usque ad emen-
dationem satisfactionis promissam.

CAPUT XXVI.

INTERROGATIO DISCEPULI

De mensura ciborum.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Sufficere namque credimus ad refectionem quoti-
dianam tam sextæ, quam nonæ omnibus mensibus
cocta duo pulmentaria, et tertium quodcunque fuerit
crudum cum pomis. Medius panis pensans libram
singulis fratribus in die sufficiat, secundum formam
divinæ dispensationis, cum medium panis cœlestis
corvus Paulo servo Dei quotidie vescendum parave-
rit. Quando ergo ad sextam horam tempore æstivo
vel aliis temporibus reficiunt, tertia quadra ipsius
Dominici panis a cellario per omnium annonas in
cellario subtracto sera ante illud crudum pulmenta-
rium inferendum mensis ponatur. Et ideo in cellario
diximus eas quadras de omnium annonis antecessus
subtrahi; ne forte cum integre annonæ in mensis

fuerint positæ, et ne forte adveniens frater novitius, A nesciens adhuc mensuram regulæ, putet sibi iterato ad cenam reponi, ad prandium explicet totum, et sera cum pomis habeat nihil; aut frater multum edere amans, quamvis mensuram noverit regulæ, cum petenti gulæ vult satisfacere, ad horam totum eligat manducare, et ad seram putet se esse contentum. Quæ omnes quadræ cum fuerint in cellario reservatæ, sera ejectæ et in mensa abbatibus positæ et ab eo signatæ, sicut consuetudo ostendit, prius sibi vel mensæ suæ tollat, et residuæ in canistro a cellario levatæ per singulas mensas ponantur tollentibus, ut ipsæ solæ partes cum cruda quocunque pulmentario misto cum pomis, vel si quid de pulmentariis prandii remanserit, fratrum cœnæ sufficiat. Nam Dominico die, vel alijs festis diebus, sed et propter extraneas advenientes personas, quovis die quicquid addere abbas in cibo voluerit, utpote majori conceditur, vel dulciorum aliqua; secundum testimonium quod legitur in Vitis Patrum: ubi pro diebus festis delicatam petierunt a Domino cibum, et apparuit eis cum favo angelus. Tantum est, ut consideret aequalitatem, et fugiat corruptibilem nimietatem. Minoribus vero duodecim annis minus a libra panis in die sufficiat

CAPUT XXVII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De mensura potus.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Mox cum sederint ad mensas fratres, antequam comedant, singulos meros accipiant. Quos meros accipientes, singuli porriganť abbati sibi signandos; et per alias mensas suis fratribus, suis signent præpositi vicibus. In quibus omnibus mensis in suos meros quisquis frater de suo pane ternas sibi, non amplius, buccellas intingant: ideo non amplius, ne frater multum ibi panem expendens, cum in pulmentariis non habuerit, voracitatis suæ causa, in panis sui mensura aliorum fratrum aspectum in se provocet detrahentem. Post ergo primos meros æstivo tempore ad refectionem tam sextæ quam nonæ, caldi omnibus quaterni sufficiant, extra illum merum. In eodem vero tempore, cum ad sextam refectur, ternæ sera omnibus sufficiant potiones. Quibus completis tam in refectione sextæ, quam nonæ, vel cœnæ, stans in medio mensarum clara voce cellarius dicat: Qui sinit fiducialiter indicet. Post hanc vocem qui fuerit sitiens mox de mensa sua respondeat: Benedic; statim temperata in uno vase posca calida, aut, si voluerint fratres, cum jutta: quæ semper amplius propter sitientes fieri debet in pulmentariis fortioribus, aut galleta, aut calices sitientibus porriganťur. Nam et his æstatis diebus, cum ad nonam horam refectur, sera antequam compleant, binæ omnibus sufficiant potiones: ita tamen ut antequam bibant, orent; et postquam biberint, reorent. Item in his æstatis diebus, cum ad sextam refectur, post dictam

nonam quotidie exiens abbas de oratorio, in sua sedeat cathedra, et circumstantibus ante eum in ordine omnibus, ejecto a cellario vino, misceantur ab hebdomadariis in consueto vase per singulas mensarum decadas omnium singulæ potiones, secundum numerum congregationis et suum. Statim surgens abbas oret cum omnibus; et post orationem antequam sedeat, oblatum sibi vas cum misto signet enim. Mox secum omnes ad mensas suas jubeat, sicut consueverunt, sedere; et bibens prius ipse, deinde singillatim mistum per mensas singulas omnibus faciat propinari. Quibus expletis surgant iterato, et orent; et post orationem redeant universi ad opera quæ dimiserant facientes. Ergo quivis sitiens post nonam mox bibat: jam si introierit de decima, nemo bibat usque post vesperam. Si vero frater amplius sitierit in ipsa nona, antequam veniat, ut diximus, decima, et bibere si voluerit, aquam non ab urceo uno haustu, sed ad calicis, aut galletæ, aut cancelli bibat mensuram, quia quod extra mensuram est, hoc est nimium et injustum, et desiderii satisfactionem ad corruptelam videbitur adimplere. Nam secundum sententiam illam quæ dicit, *Ne quid nimia*, potest et nimia aqua deebriare sensum in phantasiis somniorum, et corpus necessitatibus occupare: id est, in venis flatus, in medullis frigus, in superciliis gravitas, in capite gyros, in oculis somnus, in naribus sternutus assiduus. In hiemis vero tempore in sextæ et nonæ horæ refectione omnibus caldos ternos sufficiant; quia æstus non est qui provocet sitim. Illis C vero diebus in hieme in quibus sexta refectur, sera penitus nihil cœnetur, nisi singulos caldos omnibus sufficiant: ita tamen ut antequam bibant, orent; et postquam biberint, reorent. Post nonam vero illa potio quæ quotidie de cellario in æstate proferebatur sitientibus, in hieme non detur: quia nec sitis suppeditatur, nec longe restat in refectione in vesperam. Illis vero diebus, in quibus in hieme ad nonam refectur, post dictam vesperam non amplius quam singulos caldos accipiant: ita tamen ut antequam bibant, orent; et postquam biberint, reorent. In illis vero diebus a Pascha usque ad Pentecosten, in quibus ad sextam refectur, absque quinta feria et Dominica, alijs diebus nisi aliud ad seram nisi binos caldos propter dies accipiant: absque Paschæ octavarum octavas, in quibus jugiter cœnent. Nam ideo D supradictis diebus, absque quinta feria et Dominica, usque in Pentecosten cœnas subduximus, ut una refectione in his diebus custodiatur; et quamvis non sua hora, consueti tamen jejunii videatur causa servari; et, quamvis non sua hora, cum cœnæ eorum mutantur in prandia. Quinta vero feria et Dominica hoc cœnent ad seram, quod supra de cibis taxavimus: addito tamen uno pulmento quotidie in prandio; vel si Paschæ restiterit merces, potio cujuslibet. Calix vero, aut galletæ, per quem erit in diversis vicibus ministrandum, talis sit, qui tertius impleat mistam heminam. Sed ejus æqualitatem in mensuræ aut duo aut tres oportet calices aut galletas mensarum mini-

sterio deservire; ut per multa pocula universis citius erogetur. Infantuli vero intra duodecim annos agentes in hieme binos caldos accipiant, a sera singulos: ætatis vero tempore ternos ad refectionem, et sero binos accipiant potiones, propter ætatis qualitatem. Nam sicut superius de cibis constituimus, ita et de potionibus permittimus. Dominica, vel diebus festis, vel propter extraneas advenientes personas, quidquid aptum duxerit addere abbas, utpote majori conceditur: scilicet propter charitatem et lætitiā sanctorum dierum vel amicorum addat meris cuius voluerit potionem: tantum est ut memor sit sobrietatis et fugiat vinolentiæ ebrietatem. Quia nisi sobriū fuerit corpus, ad opus Dei vigilare non potest, et animæ cogitationes libidinis non crescit. Jam si aliquis discipulorum de constituta mensura potus aut panis sui, remanente fragmento recusare aliquantulum ad mensam voluerit, spiritum plus agnoscat amare, quam carnem, et frenum castitatis imponet luxuriæ. Nam cum hoc ipsum recusat abstinere frater, levanti cellario dicat lente: Suscipe, et hoc quod negatum est carni, proficiat Deo. Mox semote in uno vase a cellario hoc ipsum mittatur Deo feliciter profuturum et pro aliquo munere adjunctum elemosynæ monasterii mendicanti pauperi a cellario porrigatur in manum. Hæc omnis mensura de interioribus monasterii, nam si quid transmissum de foris congregationi suæ apparuerit Dominus, grater suscipiatur transmissum Domini donum; et si placet abbati mensis addatur, quippe quod nisi apparitione Domini non venisse intelligatur.

CAPUT XXVIII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De diebus jejuniorum, vel hora refectionum.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Omni tempore in septimanæ duobus diebus ad sextam reficere debent, hoc est, quinta feria, et Dominica: cæteris aliis in septimana diebus ad nonam horam reficere oportet. Nam erubescamus nos, qui sumus spirituales, sugere hora nona jejunium: cum vetusta consuetudo antiquitus cognoscitur prandia ignorasse; sed semper vespere, hoc est, cœnam suis refectionibus ordinavit: in tantum et annonam, quæ erogabatur aut laborantibus aut militibus, ideo annonam usque hodie dicitur, quia ad horam nonam diei erogabatur, quando et sumebatur; et ideo usque hodie annonam nomen remansit. Nam ipsius Domini sanctius testimonium proferam, quem cœnasse cognovimus, non legimus prandisse, cum dicit sancti Evangelii Scriptura: *Vespere autem facto recubuit Jesus cum duodecim apostolis, et cœnantibus illis dixit (Matth. xxvi).* Nam ideo ad nonam horam universis diebus constituta sunt solvi jejunia, ut sit aliquid prolixius, quod Quadragesimæ diebus addatur; id est, usque ad vespere; hoc est post lucernariam. A sexagesima vero quarta, sexta, et sabbato post lucernariam semper reficiant: aliis vero diebus usque ad Quadragesimam ad nonam reficiant:

A ut quod Dominicæ Quadragesimæ de quadraginta jejniis subtrahunt, quarta, sexta et sabbato a Sexagesima in jejniis usque ad vespere continuatis restituant; ut quadragesima in numero jejunia compleantur. Infirmis vero certa jejunia resolvantur; et quando fratres ad sextam reficiunt, infirmi tertia recreentur, absque illis qui graviter defessi sunt: quia illis nulla hora decernitur, in quibus timeatur mortis eventus. Ideoque quomodo necessitas visa, et pro certo probata quosdam permiserit, recreentur. Si vero sani fratres nona, infirmi sexta reficiant. Sed hoc debet diligenti curiositate probare quibusdam signis vel agnoscere abbas; ne quis se fingat propter refectionis edacitatem infirmum. Nam ideo infirmis resolvi jejunia diximus propter fragilitatem corporis, per quam non possint adimplere quod cupiunt, dicente Scriptura: *Spiritus promptus, caro infirma (Matth. xxvi).* Infantuli vero quarta, sexta, et sabbato, in diebus tamen minoribus, hoc est, in hiemis tempore, jejunent: aliis vero diebus ad sextam reficiant horam. In ætatis vero diebus quarta, sexta, et sabbato infantuli sexta hora reficiant: aliis vero diebus tertia recreentur. Quia in majoribus diebus minor est ætas in viribus, sicut est sustinendi sensu discreta. Sed infantes ad hanc relaxationem tales permittimus, qui intra duodecim annos degunt ætate: ampliori vero qui fuerint, ad formam teneantur majorum. Nam justo judicio infantuli, et senio proveci, et infirmi æquali debent refectionum judicio relaxari. Nam et fratres in via dirigendi huc præceptum abbatis vel præpositorum suorum accipiant quarta, sexta, et sabbato in diebus majoribus; id est, a Pascha usque viii Kalendas Octobris, quod est æquinoctium hiemale, ut non in via jejunent, propter æstum et sitim; deinde ab æquinoctio hiemali usque ad Pascha, quia breviores sunt dies ambulantiū fratrum, in quarta, sexta, et sabbato, jejunia protrahantur in vespere: ne occupati fratres nona hora per refectionem in via accelerata brevis diei fratribus mansionem protendat; aut, ut est lucrum sæculi totum venale, cum jam ad seram finiti cum jejunio diei inclinata jam secunda refectio, cum nihil sibi emendum mansionem prouiserit, propter nullum distractionis ad quæstum, de jejunatum jam fratrem non vellet taberna suscipere, et propter susceptionem a nullis lucris fratribus denegatam, cogatur fratres propter hospitalitatem iterato de sumptibus suis expendere, et per secundam refectionem, quæ non licet, jejunium violare. Aliis vero diebus extra quarta, sexta et sabbato in diebus minoribus, sexta hora a refectionem in via repaudent, et sera cœnent, propter viæ labore. A Pascha vero usque ad Pentecosten, exceptis missis in longinqua via, in monasterio vel ubi vis xta semper hora reficiant, et cœnas suas murent in prandiis, dicente sancta Scriptura: *Non licet vobis jejunare cum sponsus vobiscum est (Morc. ii);* et non cœnent nisi quinta feria et Dominica. Nam ideo omni tempore quinta feria non licet jejunare, quia Ascensio

Domini ipso die omni anno occurrit. Domnica vero die ideo non licet jejunare, quia resurrectio Domini imputatur; quod in libris suis fieri prohibet sanctus Silvester. Nam ideo a Pascha usque ad Pentecosten non licet jejunare, quia sabbatum Paschæ claudit tristitiæ jejunia, et aperit lætitiæ alleluia, et sabbatum Pentecostes claudit alleluia; et aperit jejunia. Sed ecclesiis clauditur alleluia: nam monasterio quasi in peculiari servitio Dei alleluia usque ad Epiphaniam per modos psalmorum constitutum aperta a servis Dei psallitur Domino.

CAPUT XXIX.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De tempore dormitionis eorum, vel qualiter debent esse locus, vel quo ordini dormiant.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Æstivo tempore dicta sexta, aut in jejuniis, aut post refectionem, omnes repaudent; ut noctibus ipsis brevibus sobrii a somno fratres divino operi et orationi leves consurgant. Nam in uno atrio, vel in triclinio lecta in ordine circuitu ordinantur: in quo circuitu lectum abbas in medio habeat, ut omnem taciturnitatem vel reverentiam in circuitu considerans, omnium ovium suarum gregem intra unum ovile collectum, quasi diligens vel sollicitus pastor attendat. In quo atrio pendeat cicendelus, qui quotidie a cellario factus, ab hebdomadariis ad seram ante completorios incendatur, ut videant diversi quomodo se collocent; et postquam se omnes percollocaverint, a supradictis tutetur, si forte indigentia olei in monasterio sentiat.

CAPUT XXX.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Post completorium neminem debere loqui.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Postquam sera omni perbiberint caldos, cum universi fuerint ab hebdomadariis discalceati, dicat abbas fratribus universis: Eia, fratres, recedantur universa locis suis, cuncta reponantur in parte; lavate fratribus, hebdomadarii, pedes. Qui hebdomadarii cum omnibus perlaverint pedes, aut cum extraneis supervenientibus lavant, uno ore dicant ambu hanc versum, secum orationibus respondentibus: *Tu mandasti, Domine, mandata tua custodiri nimis; utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas (Psal. cxviii).* Ergo omnibus abbas dicat: Eia, fratres, movete vos, ut expletis omnibus non sit occasio, unde loqui cogamur; jam enim hora est ut nos Domino commendemus, et finitis omnibus diei officiis intrantes noctem pariter os nostrum loquendi claudatur ad requiem, et oculi ad soporem. Ergo ubi hæc omnia, cum adhuc loquendi et aliquid imperandi licentia tribuitur, omnia fuerint adimpleta, factis completoriis in ultimo dicant hanc versum: *Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis (Psal. cxl.);* mox ingrediantur silentium, et suis

se collocent lectis; et tanto silentio redigantur, ut usque ad nocturnos putetur nullus ibi esse de fratribus. Ideo enim post completorios tacere debemus, ut merito in nocturnis primo dicamus Domino: *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam (Psal. l.).* Hoc est, petamus Dominum debere aperire in nocturnis labia nostra, quæ sua custodia in completoriis clauserat. Vides ergo, quia quicquid aperitur, agnoscitur prius fuisse clausum. Sed ne forte cum silentium custoditur, aliqua necessitas utilitatis ad loquendum fratrem perurgeat, et frater fratri vult loqui, si lumen cicendeli aut lucernæ fuerit, de manu, vel nutu capitis, vel nutu oculorum; aut certe si deest lumen, frater cum fratre ad necessarium vadat, et quod opus fuerit, tamen ad aurem lente loquatur; ut alter tertius eum non audiat. Simul et si frater aliqua necessitate post somnum ante nocturnos compellatur loqui aliquid, prius versum consuetum nocturni dicat sibi lente, id est, *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam;* et loquatur quod opus est. Nam manducandi aliquid, aut bibendi, vel aliquam rem operandi nullam fratri post completorios permissionem concedimus. Si qui vero de extraneis post completorios perfectos monasterium advenerint, a domesticis fratribus tacito ministerio recreentur, et lente eis responsum reddatur, propter regulæ constitutum: et lotis eorum pedibus complentes postmodum sibi lente, et ipsi peregrinorum lectis delegentur dormire. Mox clausis ab ostiariis regibus in suis et ipsi jacentes stratis per horarum silentium et noctis appetant somnum. Si quis vero frater post completorios aut manducare, aut aliquid bibere deprehensus fuerit hanc excommunicationis poenam suscipiat: alia die accusatus, in jejuniis continuato tertia die reficiat, qui præsumpsit illicita. Quæ excommunicationis poena tandiu in continuatione permaneat, quandiu per humilitatis satisfactionem de emendatione promissa ab eo ab abbate præsentem, aut a præposito veniam fuerit postulata.

CAPUT XXXI.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De hebdomadarii's divini officii in noctibus.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Ad excitandum divinum officium in noctibus, ipsius decade præpositi, quorum fratres septimanas in coquendo exercent, tandiu sollicitudinem excitandi exerceant, quandiu decem fratres eorum combinati aut propter multitudinem congregationis contemnati, in coquina servitio, suas vicibus explicent septimanas. Nam ipsorum præpositorum vices cum venerint coquere, quia ipsi de coquina ministerio lassos defessos et ambrosia poterunt somno gravari, sollicitiores duo electi de decada sua ab eis fratres in septimanam ipsorum sollicitudinem excitandi suscipiant. Similiter, et cum incipiant alterius decada fratres coquinae servitium, simul et præpositi eorum sub sua sollicitudine universum gregem suscipiant sua vigilantia

excitandum: similiter et ipsi in hebdomada sua, A cum adstant in hebdomada sua coquinae, a sollicitioribus suis fratribus adjuvantur. Nam si qui septimanam excitationis exercent, in nocte et in die ipsi solliciti, horologium conspiciere, et horam psallendi abbati et fratribus, ne forte per occupationem laboris obliviscantur, et eos constituta jam hora prætereat, ipsi universos rememorent, et psallendi horam iam nuntient advenisse. Ideo enim excitatio duobus modis committitur: ut et vicibus vigilent, et si unus secundum carnis fragilitatem fuerit somno oppressus, alius forte vigilans constituta hora excitet negligentis collegæ officium. Magna enim merces apud Dominum est excitantium ad divinum opus, quos pro fama regula vigilallos nominavit.

CAPUT XXXII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Quomodo ab eis fieri debeat excitatio.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Cum hora constituta psallendi jam nocti occurrerit, surgat in his duobus qui inventus fuerit vigilantior, excitet lente negligentiorum collegam hebdomadarum suarum. Et merito lente; quia adhuc non est pettum a Domino ab omnibus in oratorio, ut clausa in completoriis labia ab eo aperiantur nocte. Hos ergo ideo duos constituimus, ut invicem se suis vigiliis præveniant. Ergo surgentes ambo vadant cum reverentia ad lectum abbatis, et ibi oratione facta dicant sibi lente hunc versum: *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam*; et complentes sibi lente, mox pulsantes pedes abbatis susciteant eum. Quo expergefatto, dicant simul: Deus: quo audito, abbas surgat; intrans in oratorio, et percusso indice oret tandiu, quandiu universi fratres ingrediantur, qui forte necessaria causa corporis occupantur. Quod si quis fecerit satis diu abbatem protrahere orationem, quod non licet, cum tarde fuerit oratorio presentatus, præpositos eorum culpa respiciat. Ideo enim diximus in prima oratione abbatis universos expectari, et mox debere occurrere, ut omnes post inchoationem abbatis una voce scilicet petant a Domino aperiri labia sua debere in nocturnis, sicut omnibus communiter petentibus a Domino fuerant clausa in completoriis. Nam ingredientes oratorium tertio dicant: *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam*. Ideo enim diximus tertio dici ab omnibus, ut ne quis frater modice tardius ingressus ab hac postulatione versus fraudetur. Post quem versum, postquam ab omnibus dictum, invitet et susciteat pastor oves suas per responsorium ad laudes Domini, dicens: *Veni e, exsulamus Domino, jubilemus Deo salutare nostro*; ad cujus vocis dulcedinem vel divinum favum omnis quæ non accurrerit apes, sciat se, evacuatam fructu mellis in spiritu, solam ceram corporis somno conficere, futuro gebennæ incendio concremandam.

PATROL. LXXXVIII.

CAPUT XXXIII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De officiis divinis in noctibus.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

In officio nocturno uno tempore psallitur ante pullorum cantum in hyeme nocturni, dicente Propheta: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi (Isal. cxviii)*. Et de æstate item dicit: *De nocte vigilat spiritus meus ad te, Deus (Psal. xxvi)*, hoc est, de parte aliqua noctis, post pullorum jam cantus, signum fiat surgendi. Sed hoc a vigilantibus in hyeme cavendum est, ne nocturnos pullos aut antecedit, aut deprehendat; quia largent noctes in tempore hyemis. Nam pullorum cantus declinantis est terminus noctis, qui mox diem parit: sicut in circulo solis declinare jam diem a sexta hora ostenditur, et per noctem tantum festinare descendere solem, quantum cucurrit, ut medium in circulo ascenderet diem. Sed hoc in hyeme agendum est, ut nocturnus jam expletos pullorum cantus sequatur; quia noctes sunt grandes: ut digesti a somno fratres vigilantia et digesto sensu opus Dei, quod dicunt, agnoscant. Et ideo intervallum ponitur, ut proluxa nocte somni gravitas finiatur. Nam in verni vel æstatis tempore, hoc est, a Pascha usque octavo Kalendas Octobris, quod est æquinoctium hyemale, propter rationem brevium noctium, a pullorum cantu nocturni a fratribus inchoentur; et expleto psalmorum numero mox eis matutinos subjungant, et secundum suorum psalmorum numerum finiant. Et ideo in brevibus ipsis noctibus post pullorum cantum nocturnos constituimus inchoari, et cum matutinis conjungi; ut non se recollocantes post nocturnos ingravescant fratres, et suavi matutino somno oppressi non solum perdant matutinos, sed etiam primam tarde jam dicere confundantur. Nam et ideo post pullos nocturnos cum matutinis diximus jungi, ut digesti jam a prolixo somno fratres utrumque opus sobrie expleant, et jam reddito matutinum divino debito, securi fratres usque primam jam qui volunt repaudent: ut in his horis somni omnem gravedinem deponentes, bene digesti post primam jam leves laborare incipiant; monstrante nobis de sancto Heleno scriptura, cum dicit: *Consuevit enim factis matutinis repauserare*. D Ergo ne ante pullorum cantum cum in brevibus noctibus coacti fuerint fratres surgere, adhuc crudi ab inchoato somno, cum in ipso impetu venarum sanguis et humor per venas bullescit, et in harmonia gravedinis succussati somni discoquant membra escam quam sumpserant, in ipso adhuc incocti cibi incendio, non suscitati, sed potius occisi, cum coacti fuerint fratres surgere, gravi adhuc capite et indigesto ructu, effugent Spiritus sancti charismata. Et cum amaricatur carni eorum, quæ quamvis militet Deo, tamen in hac vita interim quærit quæ sua sunt; et si non omnibus, aliquantis tamen amarum videbitur esse pro Deo, quod dulce est: ut non ex integro animo amet Deum frater in præmis, quando per som-

num cupit satisfacere carni. Nam sicut luna in circulo minorata deputati nocti minus luminis complet officium, cum tandem surgit orientis exortu, tarde cursu suo in diem ingreditur occasura; sic et brevitatem noctium temperata cum die, propter fragilitatem carnis humanæ, cogit divina in psalmis abbreviari, et jungi cum nocte diei officia. Ergo psalmi nocturni tempore hyemis, hoc est, ab æquinoctio hyemali usque ad æquinoctium vernale: id est, ab viii Kalendas Octobris usque ad viii Kalendas Aprilis, sed melius usque ubi fuerit Pascha; quia noctes majores sunt, dici debent antiphonæ xiii, currente semper psalterio, et responsoria tria: ut fiant xvi impositiones, secundum numerum prophetarum, extra lectiones, versum, et rogus Dei; ut tam istæ sexdecim impositiones in nocturnis quam octo matutinorum impositiones similiter xxiv vicibus, secundum xxiv seniorum imitationem genua nostra in nocte Deo flectantur cum laudibus. Nam in noctibus majoribus ideo plus psalli debet, ut sicut nobis Deus ad repansionem prolixum spatium junxit in nocte, et nos ei peragendas gratias jungamus in laudem. Tempore vero æstatis, hoc est, a Pascha usque viii Kalendas Octobris octo dicantur antiphonæ, currente, ut supra diximus, semper psalterio, et tria responsoria, extra lectiones et versum, et rogus Dei: ut tam istæ duodecim impositiones nocturnæ, quam simul conjunctæ octo matutinorum impositiones viginti vices cogat parvæ noctis ratio Deo genua incurvare; qui somnus cum brevis est, dulcis videtur esse carni cum corpus hominîs prolixo fatigatum labore diei, minori requie brevi quiescit in nocte. Ergo æstatis tempore, sicut supra designavimus, quia minores sunt noctes, novem dicantur antiphonæ, et tria responsoria; ut fiant duodecim impositiones secundum nomina xii apostolorum. Cui nocturni, ut supra diximus, in ipso æstatis tempore a pullorum cantu inchoati et finiti, mox eis matutini subjungantur, propter brevitatem noctium. Sed hoc semper tam in hyeme quam in æstate, tam in die quam nocte, seu in vigiliis cum psallitur caveatur, ne psalmi aliquando combinentur, quod non licet; sed singulos debere definiri cum gloria; ut nec orationes inter ipsos agendæ perdantur, ne glorias eorum laudi Dei videamur subducere, cum compendiosa negligentia cogimur in psalmos inserere; quia omni psalmo cui initium Prophetæ imposuit, constituit et finem. Quod si aliqua necessitas omnes psallentes perurgeat, non combinent, sed contendant; tamen cum gloriis suis subsequantur: et ut citius compleant, et psalmorum numerus non minoretur. Ergo ideo aut singulos, aut ternos diximus debere dici, quia sicut unitas in Trinitate, et Trinitas in unitate agnoscitur, ita aut singulos, aut pro necessitate ternos credamus, tamen cum gloriis suis, dici debere. Nam combinari ex toto non licet; quia non plus neque minus ab unitate et Trinitate quod fuerit, Christianum decet: et tunc perfectam fidem habemus, si Trinitatem perfectam æqualiter in unitate et unitatem in Trinitate sentimus. Nam si aliqua

A gravior necessitas quavis hora psallentes perurgeat, dicendorum omnium psalmorum singula capita, cum una gloria compleant; et sic exeant oratorio, ut quavis necessitate tamen opus Dei non videatur prætermitti.

CAPUT XXXIV.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De officiis divinis in die.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

In exercendo maxime divino officio præ omnibus sanctæ debet militiæ ordo constitui; vel quibus vicibus trames rectæ observationis occurrat, ut vetustatis mos est, et patrum instituta sanxerunt; id est, matutinus, prima, tertia, sexta, nona, vespera, et completorium; ut compleatur prophetica ordinatio dicens Domino: *Septies in die laudem dixi tibi* (Psal. cxviii). Sed prima sic debet dici, quomodo duodecima, quæ dicitur vespera. Nam prima sic dici debet pungentibus jam radiis solis, et vespera adhuc radiis declinantibus ejus. Quia quomodo inchoatur dies in initio in opere Dei, in tali debet expleri et fine, ut compleatur Scriptura dicens: *A solis ortu usque ad occasum* (Psal. cxiii); non enim dixit, post occasum, *Laudate nomen Domini*. Quia exitu matutini et vespere delectabitur Dominus (Psal. cxiv). In quibus temporibus ab angelis nostris durnis in renuntiatis justorum benefactis delectabitur Dominus, sicut sanctus Paulus in revelatione sua dicit: *Filii hominum, benedicite Dominum incessabiliter, magis autem cum occiderit sol*: nam initium et finem diei sol nobis juste ostendit; qui abscessu suo noctis tenebras introducit. In æstivo vero tempore adhuc altius stante sole lucernaria inchoantur propter breves noctes: ut prolixo æstus labore lassissimis fratribus et jejuniis membris, in augmento brevium noctium de lucentis adhuc diei spatio fesse repausationis somnus addatur.

CAPUT XXXV.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De modo psalmorum vel numero in die.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Psalmi namque matutini dici debent omni tempore sex, responsum unum, versum, lectionem Apostoli et Evangelii, quæ semper abbas dicit, et rogus Dei. Psalmi namque per horas superscriptas dici, id est, primam, tertiam, sextam, nonam, terni dici debent, currente semper psalterio, singula responsoria, lectionem Apostoli, lectionem Evangelii, quam semper abbas dicat, aut si absens fuerit, præpositi vicibus dicent; post ipsam rogus Dei.

CAPUT XXXVI.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De psalmis lucernariæ.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Psalmi lucernariæ in hyeme dici debent sex, cur

rente semper psalterio, responsorium unum, versum, A lectionem apostoli et Evangelii; quæ semper abbas dicat, post hoc et rogus Dei; ut tam istæ cum responsorio et Evangelio novem impositiones psallentium, sine versu et lectione, quam illæ quaternæ horarum ipsius diei impositiones, id est, per ipsas horas; hoc est, primam, tertiam, sextam, nonam, ternarum antiphonarum, et responsoriis singulis, quæ omnes veniunt sedecim, absque versus et lectiones explendo, toties psallere viginti quatuor vicibus genua nostra secundum viginti quatuor seniorum imitationem, qui incessabiliter adorantes Deum in cœlis, mittunt coronas suas, proni jacentes, die noctuque laudantes Dominum dant gloriam Deo. Similiter et tempore æstatis quoque debent fieri in lucernaria, cum responsorio et Evangelio, impositiones, extra versum et lectiones: ut istæ quinque et sedecim impositiones diei, similiter ut supra diximus: viginti quatuor impositiones debere quotidie fieri, secundum viginti quatuor seniorum in cœlo numerum, vices quater et nos in terra a die omni tempore genua nostra cum laudibus Deo flectamus. In quo tempore æstatis temperius est lucernaria inchoanda propter breves ipsius temporis noctes.

CAPUT XXXVII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De psalmis completorii.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Psalmi completorii tres dici debent: responsorium, lectionem Apostoli, lectionem Evangeliorum, postquam semper presens abbas dicat rogus Dei et versum cluorem.

CAPUT XXXVIII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De psalmo refectionum.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Psalmus refectionis unus dici debet, et versus; similiter levata mensa alius versus cum gloria. Sed hoc opus refectionum peculiariter gratiarum actio est in numero septem laudum canonicorum diei.

CAPUT XXXIX.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Qualiter psalli debet in matutinis.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Matutini psalmi cum antiphonis semper psallantur: id est, quatuor dici debent sine alleluia; post hos quatuor duo cum alleluia, responsorium, versum, lectiones et Evangelia, quæ abbas dicat sine alleluia; in Dominica vero cum alleluia, usque in Epiphaniam: ut fiant extra versum et lectiones octo impositiones cum Evangelio. Sed matutini, extra quinquagesimo psalmo, et laudes de canticis fiant. Dominica vero, vel aliis festis diebus, vel si aliquis fuerit natalis sanctorum, benedictiones dici oportet: a quibus dictis per dominicas genua non flectantur usque ad nocturnos, et omnes antiphonæ vel responsoria in

A ipso die a benedictionibus dictis cum alleluia dicantur, usque ad secundæ ferie futuros nocturnos.

CAPUT XL.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Qualiter psalli debet per horas diei.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Prima, tertia, sexta, nona, cum psallitur, sed tertius semper psalmus absque ab Epiphania, cum alleluia semper imponatur currente semper psalterio, cum responsoria, lectionem Apostoli, lectionem Evangeliorum, quam semper abbas dicat: si absens fuerit abbas, præpositi vicibus; et versum, et rogus Dei.

CAPUT XLI.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Qualiter debet in lucernariis.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Psalmi lucernariæ cum antiphonis psalli debent; in quibus duo ultimi cum alleluia; currente semper psalterio; singula responsoria, versus, lectio Apostoli et Evangelii, quod semper abbas dicat sine alleluia: in Dominica vero cum alleluia. Nam omnes antiphonæ ipso die benedictionibus dictis, cum alleluia psallantur, et genua non flectantur, usque ad secundæ ferie futuros nocturnos.

CAPUT XLII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Qualiter psalli debet in completoriis.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Psalmi completorii omni tempore cum antiphonis psallantur: quia totæ septem vices in die, in quibus laudes Deo dicit nos debere cum Propheta dicere, æquali modulatione canuntur, propter septiformem Spiritum, qui non est in aliqua parte discretus.

CAPUT XLIII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Qualiter psalli debet in refectione.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Psalmi refectionum tam posita quam levata mensa non sunt de septem canonicarum vice horarum, sed peculiariter Deo de benedicenda aut commendanda esca per gratiarum actionem præbentur: sine antiphona directanei dicantur; sed in Dominica vel in diebus festis cum antiphona vel alleluia.

CAPUT XLIV.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Qualiter psalli debet in nocte.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Oportet in nocturnis ab abbate dici versum aperitionis, deinde responsorium orationis: deinde in hyeme duodecim antiphonas, sine alleluia; deinde responsorium sine alleluia, currente duntaxat semper psalterio; deinde aliud responsorium jam cum alleluia, ut fiant sedecim impositiones; lectionem

Apostoli, lectionem Evangelii quam semper abbas A dicat. Si abbas absens fuerit, præpositi vicibus versum, et rogus Dei. In æstate vero a Pasce' a usque æquinoctium hyemale, quod est viii Kalendas Octobris, post versum apertionis, et responsorium abbatibus, dici debent antiphonæ sex, sine alleluia; deinde responsorium item sine alleluia: deinde tres antiphonæ cum alleluia, currente semper psalterio, ut superius diximus: deinde aliud responsorium jam cum alleluia, ut fiant duo-decim impositiones; lectionem Apostoli, lectionem Evangeliorum, quam semper abbas dicat: quod si absens fuerit, præpositi vicibus; deinde versum et rogus Dei. Lectionem vero, cui jussum fuerit, ut ex animo recitet, non ex codice legat, nisi in vigiliis solummodo. Hoc est quod constituimus, ut frequentius aliqua meditentur, et memoria teneant scripturas fratres; ut quando in quovis loco, quid ex deesse textum lectionis, vel paginae, si opus fuerit, memoria recitetur. In noctibus vero majoribus accenso cicendelo, vel lucernaria in atrio lectorum, si voluerit abbas legat; aut qui sua sponte delectatus fuerit frater, habeat permissionis licentiam aut legendi, aut aliquid meditandi, aut aliquam monasterii utilitatem operandi. Nam et qui voluerint sibi repausare, habeant et ipsi licentiam dormire: quia completo et reddito oratorio debito suo, residuæ huius nocte respansationi debentur. Nam et si aliquis quasi spiritualis vult de suo somno surgere, ut audiat legentem, aut ipse legat, aut aliquid operetur, peculiariter cognoscitur per bonum liberum arbitrium spiritum potius amare quam carnem, ideoque debent fratres in uno atrio lecta ante abbatem habere, ut quis quod elegit agnoscatur, vel qualis militiæ suæ futurus sit frater.

CAPUT XLV.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Quomodo debeat psalmi in diebus festis.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

A Pascha usque ad Pentecosten omnes antiphonæ et responsoria die noctuque cum alleluia psallantur, et genua non flectantur. In natale vero Domini usque Epiphaniæ, omnes antiphonæ vel responsoria die noctuque cum alleluia psallantur, et genua ipsis diebus non flectantur, neque jejunetur, nec abstinenceatur, sed octo illos dies, qui præcedunt natalem Domini, in jejuniis quadragesimæ vel abstinence; vel illas orationes, quæ pure solent in quadragesima fieri similiter a fratribus celebrentur: ut ad instar quadragesimæ tristitiæ, ut placabiles servi supra quotidianum debitum amplius exerceant servitium, natalem Domini nostri in stipendiis vel donis lætitiæ mox advenisse letemur. Epiphaniæ vero nocte ipsius vigiliæ, et ipso die solo omnes antiphonæ et responsoria cum alleluia psallantur: et ab ipso die alleluia claudatur, et mox oratorio dierum festorum subtrahatur, et genua ipso die Epiphaniarum orantis non flectantur. Nam ideo ipso die solo cum vigiliis snis diximus, et non usque octavas alleluia psalli, quia centesima

Pasche ab eo die jejnantibus inchoatur, et abstinentibus imputatur. In omnibus vero diebus Dominicis, benedictionibus dictis, omnes antiphonæ vel responsoria cum alleluia dicantur, usque ad secundæ feriæ futuros nocturnos: et genua non flectantur; quia Dominica Paschalis resurrectio imitatur. Nam in omni Dominico benedictionibus dictis, usque ad missas Ecclesiæ adimpletas, semper in opus Dei dicant hunc versum: *Exsultabunt sancti in gloria: lætobuntur in cubilibus suis* (Psal. cxlix); hoc est, quid per omnium sanctorum cubilia, id est, Ecclesias missarum exultatio celebratur. Si vero quovis die natalis sanctorum fuerit, benedictionibus dictis genua non flectantur usque ad primam dicendam. Si vero huius sancti natalis fuerit, in cuius oratorio psallitur, benedictionibus dictis usque ad processionem missæ ibi agendæ, ipso die a sacerdote, et genua non flectantur, et pro lætitiâ natalis proprii oratorii integer ipse dies usque ad futuros nocturnos, sicut in Dominica, cum alleluia totum psallatur.

CAPUT XLVI.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De imponendis psalmis in oratorio quovis tempore.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Post abbatem præpositi vicibus cum jussu ipsius imponant antiphonas, currente, ut diximus, semper psalterio. Postquam explicaverint præpositi singuli fratres de singulis decadis, quibus jusserint præpositi, vicibus imponant. Lectiones Apostoli præpositi semper vicibus deunt. Evangelii lectiones, si præsens fuerit, abbas semper dicat: si absens, præpositi vicibus. Nam et in matutinis et lucernariis, postquam lectio Apostoli fuerit recitata, Evangelia semper abbas præsens sequatur; si absens fuerit, præpositi vicibus: ut eo ordine quo missæ a clericis celebrantur; id est, quo minor clericus Apostolum perlegerit, sequitur major diaconus Evangelia sancta lecturus. Sic ergo et in monasteriis ratio Domini per ordinem meriti subsequenter servatur: in nocturnis, et matutinis, et lucernariis, in responsoriis psalmi perexplicentur; in prima vero, tertia, sexta, vel nona, in responsoriis bina capita dicantur: et dicant jam Gloria, ut citius exemptis fratres de oratorio faciendi laboris repræsententur operibus.

CAPUT XLVII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De disciplina psallendi.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Tanta debet esse reverentiæ gravitas, vel disciplina psallendi, ut amabilis a Domino, quam a nobis dicitur, audiat, sicut ait Scriptura: *Exitus martini et vesperæ delectaberis* (Psal. lxxiv). Et item: *Bene psallite ei in jubilatione: quia rectus est sermo Domini* (Psal. xxxii). Et item: *Exsultate ei cum tremore* (Psal. ii). Et item: *Psallite Domino sapienter* (Psal. xlvii). Ergo si sapienter et cum timore jubet psalli, oportet psallentem immobili

corpore, inclinato capite stare, et laudes Domino A moderate canere : quippe ministerium suum ante Divinitatem implet, docente hoc Propheta cum dicit : *In conspectu angelorum psallam tibi* (Psal. cxxxvii). Nam considerare debet qui psallit semper, ne alibi sensus ejus demigret, ne cum aliam cogitationem sensus noster migraverit, de nobis dicat Deus : *Populus iste labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* (Matth. xv). Et item de nobis dicit : *Ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant* (Psal. lxi). Et ne, cum in sola lingua Deum laudamus, in sola regia oris nostri Deum admittamus; et intus in domum cordis introductum diabolus collocemus; fortior enim ab intus ducente judicatur, qui intus ingreditur, quam qui foris exspectat. Ergo ad cantum et tale officium corporaliter cor cum lingua conveniat, B cum timore Domino quotidianum debitum redhibere, et notet sibi in corde qui psallit, ad singula omnia testimonia quæ dicit : quia singuli versus si notentur, proficiunt animæ ad salutem, et in eis totum invenitur quod quæritur; quia omnia ad ædificationem loquitur psalmus, dicente Propheta : *Psallam et intelligam in via immaculata, quando venies ad me* (Psal. cix). Quod sonat in voce, ipsum sit et in mente psallentis. Psallamus ergo voce et mente communiter, dicente Apostolo : *Psallam spiritu, psallam et mente* (I Cor. xiv); non solum vocibus, sed et corde decet ad Deum clamare. Cavendum namque est cum psallitur, ne frequens tussis, aut anhelitus prolixius abundet, aut salivarum execratus assiduus, aut narium spurcitia detractæ a psallente inante jactentur; sed debere fratrem post se projicere, quia angeli ante psallentes docentur stare, cum dicit Propheta : *In conspectu angelorum psallam tibi* (Psal. cxxxvii). Ergo cum hæc omnia impedimenta psallentibus a diabolo fuerint ministrata, mox sibi qui psallit signet os crucis sigillo.

CAPUT XLVIII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De reverentia orationis.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Si hominibus carnalibus nisi cum humilitate non fit precatio, cum beneficia eos aliqua temporalia postulamus; quanto magis convenit, ut pro peccatis nostris vel facinoribus omni qua possumus Christum prece rogemus! Nulla ergo debet esse in oratione duplicitas : non unus in ore, alter in corde inveniat : non multiloquio protrahi orationem debere, sicut ait sanctum Evangelium hypocritas eos fieri tales. Non frequens tussis, non execratus assiduus, non anhelitus abundet; quia hæc omnia orationibus et psalmis ad impedimentum a diabolo ministrantur. Nam illud, quod diximus superius, et in orationibus caveatur; ut qui orat, si voluerit exspuere, aut narium spurcitias jactare, non inante, sed post se retro projiciat, propter angelos inante stantes, demonstrante Propheta ac dicente : *In conspectu angelorum psallam tibi, et adorabo ad templum sanctum tuum*

(Psal. cxxxvii). Ergo vides, quod ante angelos ostendimus et orare et psallere. Nam ideo diximus brevem fieri orationem, ne quis per occasionem prolixæ orationis obdormiat; aut forte diu jacentes diabolus eis ante oculos diverse ingerat, vel in corde aliud subministrat. Ergo oportet orare cum timore simpliciter; ut qui orat, præsentis Christi videatur pedes tenere. Et cum tanto debemus orare timore, ut cognoscamus quia cum Deo loquimur. Orare ergo debemus cum omni mente, sicut Apostolus ait : *Orabo simul et mente et spiritu* (II Cor. xiv).

CAPUT XLIX.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De vigiliis monasterii.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Omni sabbato debent in monasterio exerceri vigiliae, a sera usque dum secundo fuerit gallus auditus, et jam fiant matutini. Sed propter quod vigiliæ dicuntur, a somno se fratres abstineant; et psallant, et legentes audiant lectiones. Jam post matutinos lectis suis repaudent.

CAPUT L.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De actu operum quotidianorum, per diversas horas, diverso tempore.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Dum cessant in die divina officia, intervalla ipsa cessantium a psalmis horarum non otiosa volumus pertransiri; æstimantes ne otium modici minus lucrum securis generaret. Quia homo otiosus mortem operatur, et in desiderii est semper. Nam cum frater aliquid operatur, dum oculum in laboris opere figit, inde sensum occupat de quo facit, et cogitare illi aliqua non vacat; et desideriorum non mergitur fluctibus : quia stupore cogitationis ejus tunc oculus non arescit, quando manus cum sensu occupata aliquid perficit, propterea dicente Apostolo : *Et cum essemus apud vos, hoc præcipiebamus vobis, ut si quis non vult operari, nec manducet* (II Thess. iii). Ergo debent esse et post officia Dei et opera corporalia, hoc est, manuum : et dum fuerit unde indigenti datur, super bona acta caricentur, et bene facta : ideoque oportet inter horarum alterna spatia diversa actuum exercitii convenire. Id est, tempore hyemis ab æquinoctio hyemali, quod est vii Kalendas Octobris, usque in Pascha, quia frigus est, et mane fratres non possunt aliquid operari, a prima usque in tertiam sequestratæ a se per loca diversa decedæ, ne in uno redacta omnis congregatio suis sibi invicem vocibus obstrepent, id est, lectionibus vacet unus de decem per loca, et residui de suo numero audiant. In his tribus horis infantuli in decada sua in tabulis suis ab uno litterato litteras medituntur. Nam in alphabeto majores usque vel ad quinquagenariam ætatem litteras meditari hortamur. Simul ergo in his horis, et psalmos meditari a nescientibus, ordinatione præpositorum suorum, admonemus. In unaqua-

que decada ergo in his tribus horis invicem et legant, A et audiant vicibus litteras, et psalmos ignorantibus ostendant. Cum ergo in spiritali opere has tres horas peregerint, repositis tabulis et codicibus divinis ad tertiam laudibus surgant; agentes in oratorio Domino gratias, quod meruerunt tres horas diei spiritalibus operibus occupati sine peccato transiisse. Mox ut exierint a tertia, universi præpositi oculos habeant ad abbatem, inquirentes eum quid jubeat suas operari decadas: et cum unicuique decadae diversum laboris assignaverit opus, mox obedientes, vel a suis præpositis ordinati, assignatum laboris opus cum taciturnitate semper exerceant; ita ergo ut antequam inchoent laborare, orent, et postquam explicaverint, reorent: laborent semper præsentibus suis præpositis, et cum impleverint cum gravitate et has tres horas in tanto laboris opere, divinis ad sextam laudibus currant, agentes in oratorio Domino gratias, qui item meruerint et alias tres horas diei occupati tanto laboris opere sine peccato transiisse. Ideo enim fratres dicimus taciturnitatem semper debere servare, ut cum omni ab eloquio eo custoditur, peccata lingue non admittantur. Taciturnitas autem hæc a fratribus laborantibus custodiatur a fabulis sine lege, vel sæcularibus rebus, vel verbis otiosis, quæ ad rem non pertinent. Nam psalmos meditari, vel Scripturas recensere, vel de Deo aliquid loqui, duntaxat in absentia abbatis, humiliter tamen et lente, quamvis in illa hora fratres licentiam habeant. Mox ergo ut a sexta exierint, revertentes ad loca sua suum perficiant opus; et in quo opere semper majore fratrum laborantium exhibente cujusvis codicis lectio quotidie ab uno litterato legatur. Ideo enim ordinavimus quotidie laborantibus legi, ut cum a malis tacemus, de bonis audimus, et loquimur, nunquam peccemus. Ipse namque frater legat, quem abbas per aliquam impossibilitatem necessitatis non posse laborare agnovit. Quod si ipse major numerus fratrum, cui legitur, prope sit monasterio, operantes intus monasterium aliquid tale de artibus fratres, cum quo opere possint ad legentes migrare, mox se jungant, et audiant auribus, tamen manibus operantes. Quod si fixa sit operis officina, aut tale sit opus, cum quo non possint fratres ad legentes migrare, alia die et ipsis legatur. Ergo cum et has tres horas in laboris opere transferint, divinis ad nonam laudibus currant, agentes in oratorio Domino gratias, qui item meruerint et alias tres horas diei sine peccato transiisse. Post nonam vero quantum spatium in lucernariam restiterit, quisque quod occurrerit operetur, ordinante abbate, vel insistentibus præpositis suis. Qui præpositi ideo fratribus omni hora immineant, ut frater ex toto otiosus non sit. Nam cum in aliquid faciendo fuerit occupatus, non vacat ei alia cogitare, nisi hoc in quod intentis manibus operatur. In æstatis vero tempore, id est, a Pascha usque æquinoctium hyemale, quod est vii Kalendas Octobris, quia magis mane refrigerat, a prima usque in tertiam magis querentur; ut recenti et suavi, vel gravi brevium

noctium summo careant. Item post dictam tertiam usque in sextam laborent; semper autem cum taciturnitate sæcularium vel otiosarum rerum, vel scurrilitatis, quæ ad ædificationem non pertinet: psalmorum vero recensionem, vel meditationem et interrogationem præceptorum divinarum, vel pro ædificatione aliquid de Deo loqui, quamvis in illa hora discipulis licentiam relaxamus, in absentia duntaxat abbatis: in præsentia vero ejus labor, humilitas, taciturnitas et reverentia præbeatur. In absentia vero abbatis ideo de bonis et sanctis rebus eos loqui permittimus, ut nunquam desit memoriæ eorum servanda pro servitio Dei oris eorum custodia, et expeditius de bono quam de malo eorum eloquia occupentur. Nam ipsum laboris opus terrenum, aut cujusvis artis cum inchoant, oratione præcedente incipiant; eadem semper oratione et finiant. Ideo enim præcedente oratione incipiant, ut petant Deum, ut pio ejus auxilio adjuvati, et ejus defensione omni hora muniti in his horis, quibus laborant, ne aliquid in eis peccatum subripiat, de quo possint Domino displicere. Et ideo postquam a labore disjuxerint, orent; agentes gratias Deo, quod fuerint Dei auxilio adjuvati. Ergo postquam has tres horas laboraverint, divinis ad tertiam laudibus currant, agentes in oratorio Domino gratias, qui meruerint in labore manuum occupati sine peccatorum offensa transiisse. Mox ergo ut a tertia exierint, unusquisque revertatur ad suum laboris opus: et cum per sequentes horas laboraverint divinis ad sextam laudibus currant, agentes in oratorio Domino gratias, qui alias tres horas diei occupati item in laboris opere sine peccato meruerunt transiisse. Statim post dictam sextam, aut post prandium, quam in jejuniis, omnes modice in suis lectis meridientur: ut iheridianas horas, vel ferventem æstum in sopore pertranseant; et in fatigatis fratrum corporibus, id est, jejuniis et labore, ipsius temporis brevis noctium auxilio meridiani somni compensentur; et sobrius jam surgat frater in nocte, cum coeperit æstate dormire in die. Ergo post sextam cum suis se collocaverint lectis, post modicam requiem universi fratres a præpositis suis, vel ipsi simul præpositi ab ipsius septimanæ vigili gallo excitati, quanto spatio diei nona restiterit, item cum taciturnitate vaniloquiis artibus suis revertantur et labori; et in toto ipso æstatis tempore, tam etiam cum sexta hora, vel nona reficiat. Tamen post nonam quantum spatium diei restiterit usque temperius inchoatam lucernariam, tunc ordinatione præpositorum suorum sequestrate a se per loca diversa decadae, alii legant, alii audiant, alii litteras discant et doceant, alii psalmos quos habent superpositos meditentur. Nam cum eos maturaverint, et memoria perfecte tenuerint, adducti a præpositis eis ipsum psalmum aut canticum, seu quamvis lectionem memoriter abbati restituant: et cum perrediderit, mox petet pro se debere orari. Et cum pro eo a circumstantibus oratum fuerit, complenti abbati genua osculetur, qui reddidit. Cul mox aut ab ipso

abbate, aut prapropis jubeatur superponi; et postquam superpositum fuerit quodvis, antequam secum meditetur, item a circumstantibus petat pro se orari, et sic inchoet meditari. Lucernaria vero omni tempore, maxime vero in aestate, temperius inchoetur, pendente adhuc sole, sicut dicit Propheta, *usque ad occasum* (*Psal. cxvii*) : non tamen dixit, post occasum. Ergo inde maxime in aestate temperius lucernariam diximus inchoari, propter breves ipsius temporis noctes. Ad laborem vero operis terreni, vel missiones viarum, hi fratres deputentur, qui artes nesciunt, aut discere nolunt, aut non possunt. Artifices vero deputato die, et experimentato artis suae

A penso, artibus quotidie sedeant; qui tamen cum aliqua necessitas laboris terreni aut viarum pro monasterii utilitate perurserit, tunc relictis artibus, aut fratrum adiutoriis, aut viarum necessitatibus occurrant. Fratribus delicatis et infirmis talis labor iungatur, ut nutrantur ad servitium Dei, non occidantur: duricordes vero et simplices fratres, vel qui litteras dicere nolunt, et non possunt, ipsi gaudiis operibus intricentur; tamen cum temperamento iustitiae: ne soli jugiter diversis opprimantur laboribus. Infantuli, et jam senio decrepiti, et infirmi aequali debent cogi iudicio.

INCIPIT REGULA QUADRAGESIMALIS.

CAPUT LI.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De orationibus Quadragesimae in die.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Inter matutinos et primam pura fieri debet oratio ab omnibus; item inter primam et tertiam: similiter fieri inter tertiam et sextam: similiter inter sextam et nonam: similiter inter nonam et vesperam; similiter inter vesperam et completorios: similiter fieri in totis Quadragesimae diebus oportet.

CAPUT LII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De orationibus Quadragesimae in nocte, sive Psalmis.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Oportet post primum decubitum omnes surgere, et ante lectos suos orare, complere abbatem, et repausare omnes, item post nocturnos repausare. Item cum cantaverit gallus, omnes surgere, et orare ante lectos suos, complere abbatem, et repausare omnes. Unde oportet vigilallos, in noctibus vel diebus Quadragesimae multum vigilantes in nocte et in die esse sollicitos, ut horas advenisse orationum fratres admoneant. Ideo debent in uno atrio omnes dormire, ut ab omnibus orationes istae ante lectos communiter impleantur, ut omnes audiant abbatem complentem. Item debent surgere, et facere matutinos: quia adhuc matutini separati a nocturnis ante Pascha dicuntur. Item inter matutinos et primam similiter pura fiat oratio.

CAPUT LIII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De continentia ciborum et potus in Quadragesima.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Unum coctum omnibus pulmentum sufficiat; et in secundis quodcumque fuerit crudum cum pomis: panis hordeacei quadrae duae. Ab ipso die Quadragesimae usque in tricesimum propter laborem binas ad diem fratres, non amplius, accipiant potiones; id est, unum merum et unum caldum. A tricesima

B vero usque in vicesimam singulos meros accipiant: a vicesima vero usque ad Pascha vinum omnibus subtrahatur: absque infirmis, et infantibus infra duodecim annos, et senio jam defessis. Sed hoc de infirmis consideret abbas, ne aliquis mentiatur et fingat infirmitatem. Firmis vero, vel suo voto abstinentibus, mixta salibus cum cymino, vel apii semine valida aqua misceatur. Oleum non in cacabis, sed in fereulis propter abstinentes mittatur. Qui abstinentes in ipsis tamen mensis decadem suarum, quot in mensa quae in suo numero fuerint, ordinatione maioris iuxta jubantur sedere: ut absinentes de una mensa in una comedant scutella. Ideo enim diximus inter alios fratres communiter abstinentes sedere, ut erubescant voraces in communi uatura non posse pariter gulae desideria refrænare, et in eligendis bonis divinam cum abstinentibus non posse gratiam promereri. Nam ipso die Quadragesimae cum communicant, primo jejunió, antequam communicent, detur licentia ab abbate in oratorio talis. Dicit abbas omnibus fratribus: Fratres, qui vult pro anima sua spiritaliter laborare, et aliquid abstinere, ad bonum hoc opus liberam ei voluntatem concedimus: qui vero noluerit, regulae de hoc titulo constituta accipiet, et quadragesimae contentus erit in mensura. Jam qui de fratribus voluerint aliquid abstinere, ibi in oratorio vadant, et humilient se ad genua abbatis, agentes gratias de boni actus voluntate concessa: et post impensam humilitatem, simul et ore suo abbati indicent, quis quid voluerit abstinere. D Nam ideo in oratorio abstinentes diximus designari, ut ad mensas cum hoc ipsum continent, ad eam in quadragesima corpori perdendam a tepidis vel gulosis fratribus non jam hoc ipsum repraesumere vel secum comedere suadeantur: cum non vult quis videre a se alium meliorem. Sed sint ergo isti tales testimonio oratorii de omnibus apud Deum electi, etiam absinentes designati. Merito enim de resurrectione Domini tales debent in Pascha laetari cum Christo, qui corpus suum per abstinentiam cum eo crucifixerunt in quadragesima, dicente de tristitia Scriptura: *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent* (*Psal.*

CXXXV. Et, in paucis vexati, in multis bene disponuntur (*Sap. iii*). Nam quadragesima presentis hujus parvi sæculi obtinet typum, Pascha vera future vite æternam lætitiā bonis indicat : in tantum, ut quod in quadraginta diebus abstinetur, manducari liceat toto anno. Sic qui in præsentī vita sæculi hujus aliquid desiderii suis vel carni subduxerit, in illo sæculo abundanter licet animæ de melioribus divinis deliciis in perpetuo saginari. Quia in hoc parvo tempore pro Domino voluit contristari, cum eo merebitur in futuro letari. Jejunia vero Quadragesimæ protrahantur in vespertinum; id est, post lucernaria reficiatur omnibus ipsis quadraginta diebus: quia quinta feria jejunatur, absque dominica: in quas dominicas sera penitus nihil cœnent, ut una sit in ipsis diebus a die refectio. Jejunium vero in Quadragesima propter supervenientes non frangatur a domesticis fratribus. Qui vero voluerint fratres jejunium superponere, in ipso superposito die in labore cum fratribus non spectentur, solummodo laborantibus fratribus legant, ut otiosi non sint, et pro pane de verbo Dei reficiantur. Ideo enim in spiritu legendo laborent, ut sicut scriptum est, *Qui non laborat, non manducet* (*II Thes. iii*), ita et dignum est, ut qui non manducat non laboret, nisi in illa refectioe, in qua sine pane reficitur; hoc est, in eloquio Dei, dicente Scriptura: *Non in pane solo vivit homo, sed in omni verbo Dei* (*Luc. iv*). In ipsis vero quadraginta diebus in monasterio fratribus ab hebdomadariis pedes non laventur, solummodo discalceentur; supervenientibus quibusvis extraneis laventur, propter illius mulieris testimonium, quæ lavit, et de alabastro unxit pedes Salvatori cœnanti. In cœna vero Domini mittant manus pro benedictione ad lavandos pedes abbati, et postea omnibus præpositis cum solatio fratrum. Luchando tamen abbas lavet simul: et ostiariis ipse major lavet pedes; ut cum et ipsis humilem se in hoc obsequio præbet, et digne omnibus in honorem exaltatur judicetur. Deinde præpositi omnibus fratribus in decada sua lavent pedes, et tergant. Sexta vero feria lucescente, quæ est ante sabbatum sanctum, nocturnos solummodo faciant: quia adhuc nocturni ante pullorum cantum dicti de quinta adhuc feria sunt: etiam in matutinis, vel cæteras horas, vel constituta officia Dei, usque ad missas sabbati; ubi tam prolixum psalmorum silentium in ore psallentium nova resurrectionis alleluia aperiat. Ergo cum ad nocturnos quintæ feriæ dictos ulterius usque ad missas sabbati non psallent; orationes tamen illas quadragesimæ puras compleant, et ipso sextæ feriæ die lente sibi loquantur de tristitia Dominicæ Passionis; nec se supervenientes saluent. Nam extra infirmos et infantes, et senio pervinctos, quicumque de sanis reficere voluerit, sine accepta benedictione, et non signata refectioe reficiat; ut a gula sua vel a semetipsis communicati erubescant, cum aliis superponentibus pro Dei speranda mercede, nunti diem uen posse jejunium voluntario pertransire; cum

aliis ab invito interdum per triduanā transire jejuniā indigentia imponat necessitas. Et cum qua fronte futura octava Paschæ in Dominicæ Resurrectionis victoria desideret epulari, qui in tristitiæ causam ipsius passionis una die noluerit suam cum Christo crucifigere carnem? Sacramenta vero altaris in patena majore vitrea finiantur: ut cum sexta feria Julæi ad passionem Christum quassierint, sit ipso die mentibus nostris reclusus, ut sabbato nobis per resurrectionem in novo sacramento appareat. Jani qui sexta feria refecturi sunt, sine communione reficiant; ut agnoscat jam quis sexta feria injuste refici sine Christo. Lotio vero rerum, vel apparatus Paschalis ipso die procuretur: in qua sexta feria altaris velamen, vel universus oratorii subtrahatur ornatus; simul et lucernæ et candelæ totum intra monasterium negetur aspectus: ut in nobis tristitia habeatur ipso die, cum mundo verum Domini lumen per passionem abscedit: et in sequenti lumen lucescente sabbato per totum mundum pro lætitiā reponatur, quando per resurrectionem Christi lætitiæ ad nos lumen revertitur. Nam omni tempore sic ornatum et mundum esse debet monasterium, ut per omnia introitorum loca munda ornata velis videatur ubique quasi una Ecclesia; ut ubique ad se invicem occurrentes deceat, libeat, et delectentur orare.

[Explicit regula quadragesimalis.]

CAPUT LIV.

INTERROGATIO DISCIPULI.

C Cum hora divini officii advenit, mox debere fratres ad oratorium festinare.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Cum advenisse divini horam percussus in oratorio index monstraverit, mox laborantes opus projiciant; artifices ferramenta dimittant; scriptores litteram non integrent, omnis fratrum manus deserat quod agebat; festinet statim innox cum gravitate pes ad oratorium, sensus ad Deum: ut mox ad primam orationem occurrant, et tanquam apes ad mel, intransiunt in oratorium fratrum examen ebulliat: ut qui tacitus erat sancti oratorii locus, statim psalmorum clamoribus impleatur, et silentium loci sancti ad relictas migret officinas et opera. Cum vero index in oratorio semper percussus fuerit, mox omnes audientes, antequam currant, faciant sibi crucem in fronte, respondentes: Deo gratias.

CAPUT LV.

INTERROGATIO DISCIPULI.

D De quot passibus frater, relicto labore, ad oratorium debet occurrere.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Cum sonuerit index ab abbate percussus, laborans frater, aut solus, aut multi mox relicto ferramento æstinatione neuralum suorum citius perpendat, si debeat ad oratorium festinare, an non; et hoc ellgat, ut de quinquaginta passibus longo a monasterii limine, cum gravitate debeat ad oratorium festinare. Quod si supra hunc numerum fuerit loci longinquitas, jam non vadant, sed ibi relicto de manibus

fermento, suas flectentes cervices, quæ aguntur in oratorio genua, opus Dei sibi lente dicant et ipsi: aut si urgent fratrum quævis opera facienda, psalmos sibi tamen eam gloriis suis contendant; quia gloriæ illæ quæ inter eos dicuntur pro orationibus constat. Nam ipsæ gloriæ flexo semper capite a psallente dicantur; psalmi vero directanei dicantur, propter, ut supra diximus, urgentia laboris opera, quibus expletis versum et orationem complens sibi ipse mox quod faciebat reprehendat. Ideo enim si plus a quinquaginta passibus longitudo fuerint loci a laborante fratre, jam non diximus ad oratorium ambulare, ne currentes de longe fratres, festinatione nimia concita certatim inter se cursio, non cum gravitate, sed cum lascivia currant; et lassati longo itinere cum tardi ingressi oratorium fuerit, palpitante post viam stomacho, vocem psalmi non valeant adimplere: et cum de longe quamvis lassus advenit, opus Dei a præsentibus fratribus jam inveniat explicatum, et tunc in desperatione vel damno suo spiritualis frater versetur, et graviter contristatus, qui non meruerit opus Dei, nec in oratorio: et damnum constitutæ horæ ei longinquitas faciat. Intra monasterium vero qui urgentibus communis utilitatis necessitatibus occupantur, clara voce cum a psalmo cessatur, et orationi incumbitur, petant ad oratorium: se debere habere in mente, et tam in eodem loco in quo occupantur lente sibi opus Dei, sequendo oratorii vocem, adimpleant simul, et explicatis per vices psalmis in eodem loco, in quo stant aut sedent, in orationibus genua flectant.

CAPUT LVI.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Quomodo debeant fratres in itinere opus Dei complere.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Cum fratres spirituales sine laico ambulant junci ad se et cantantes, modice de via flectant genua, et post orationem redeant in viam: mox ab omni verbo alieno a Deo tacentes, propter reverentiam operis Dei, et sic ambulando petita prius benedictione impositum prorumpant in psalmum, quem cum expleverint, stent modicum; et inclinato capite modice orent: qua oratione expleta, mox inchoent viam ambulare cum psalmo; quo expleto, iterato stantes orent: qua item expleta oratione, psalmum similiter ambulando inchoent: quo expleto, iterato curvati in humilitate orent. Erant cum omnem ipsius horæ consuetudinem expleverint, modicum sedentes in partem flexis genibus orent: et complentes vicibus sibi, tunc demum revertantur ad viam, et sic se communibus fabulis, si voluerint, misceant. Tamen illis horis, quibus opus Dei ambulando perficiunt, caveant ne divino occupati in opere aliud inter se verbum immisceant. Si vero mixti cum laicis ambulant, sequestrantes se ab eis in parte stirpium, aut si mundus fuerit locus, et latebram non præbuerit eis, retro se aliquantulum faciant, et flexis genibus trium psalmorum capita dicentes, mox una

gloria explicent; deinde dicentes versum, et post versum mox eam orationem facientes, complentes exungant, et sequantur viæ collegas. Ideo enim plus ad singula capita trium psalmorum cum una gloria a fratribus non diximus dici, ne perambulante solatio laico, cui de causa Dei cura non fuit, derelicto forte fratribus spiritualibus trivio, nescientes forte fratres viam, in multifariam separentur semitam per errorem, et postea amara tristitia occupentur; et poeniteat forte eos in lucris animæ remorasse. Sed hoc, ut sic compleant, excentes de monasterio fratres ab abbate aut a præpositis suis debent moneri. In nihilo vero de, cum radios suos sol mundo absconderit, sive in monasterio, sive in via, sive in agro perpensatione horarum transacta fratres astiment, et quævis hora sit, consuetum tamen compleatur officium: et sive ante, sive retro a certa hora dictum sit, consuetum horæ opus tamen non prætereant, sed agatur: quia obscuritas nubium cito absente sole, hoc religio excusat, quod culpa agentes non invenit.

CAPUT LVII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Quo ordine in via fratres aliquid regulæ constitutæ servabunt.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Frater qui pro actibus monasterii mane missus fuerit, et qui propter occupationem viæ a prima usque in tertiam in hyeme, sive a nona usque in vespem in æstate, legerit; si sub eodem die monasterium reversurus fuerit, quavis hora redierit, prandeat; aliquantulum tamen legat aut meditetur, ut regulam ipso die videatur implere. Si vero in viam longiorem dirigatur, codiculum modicum cum aliquibus lectionibus de monasterio secum portet; ut quavis hora in via repausaverit, aliquantulum tamen legat: ita tamen si fuerit psalteratus. Si vero non fuerit, tabulas a majore superpositas psalmis secum portet; ut ad refectionem prandii aut ad mansionem cum applicaverit, aliquantulum, quantum occurrerit, tamen meditetur; ut quotidie regule reddat quod suum est. Ita et frater qui adhuc litteras discit, tabulas superpositas a majore de monasterio secum portet; ut si cum litterato vadit, ipse cum se ad refectionem, vel mansionem applicuerit, cum eo tamen, aut solus aliquantulum, quantum occurrerit, meditetur, ut supra diximus; aut ad prandium, aut ad mansionem aliquantulum tamen meditetur: ut videatur quotidie consuetam regulam adimplere. Item frater, qui pro actibus monasterii aut noluerit ire, aut certe ambulans murmuraverit, vel cum aliqua tarditate exire voluerit, si placuerit abbati, jam non mittatur: et statim excommunicationis poenam suscipiat, et sciat se adeptum superbiam præceptioni repugnare divinæ; ideo divinæ, quia dicit Dominus doctoribus nostris: *Qui vos spernit, me spernit (Luc. x).* Applicantes vero in viam ad mansionem fratres, tali loco lectum sibi eligant facere, qui sit semo us et

mundus; ubi digne supra stratum leniter in nocte A
 Deum memorentur. Nam et hoc præceptum abbatis
 vel præpositorum exeuntes in viam fratres accipiant,
 ut quoscunque fratres spiritales positos visitent; et
 cum eorum introierint cellas aut oratoria, orantes
 dicant hunc versum: *Introivimus in tabernaculum*
ejus, adoravimus in loco ubi steterunt pedes ejus
(Psal. cxxxi). Exeuntes exinde orantes similiter
 dicant hunc versum semper: *Vias tuas, Domine,*
notas fac mihi, et semitas tuas edoce me. Dirige me in
veritate tua (Psal. xxiv). Aut forte alium versum pro
 isto, si voluerint dicere: *Perfice gressus meos in semitis*
tuis, ut non moveantur vestigia mea (Psal. cxviii).
 Ergo cum cœperint a monasteriis et cellulis spirita-
 lium nostri fratres exire, prius oratorio valefaciant,
 et item peculiariter pro egressu, quos in monasteriis B
 suis vel cellulis derelinquant, se debere in sequenti
 Dei opere memorari, et sic ambulent. Cum vero
 ecclesias nostri fratres introierint, post orationem
 humilitatis Deo incurvatæ erecti dicant hunc ver-
 sum: *Exsultabunt sancti in gloria, la tabantur in cubi-*
libus suis (Psal. cxliix); lente dicentes et modice
 incurvat in orationem complentes sibi, sic exeant
 foras.

CAPUT LVIII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Quos palmos debent fratres dicere diverso tempore in
via tua te?

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Cum surrexit nocte super stratum suum frater, C
 aut solus, aut cum alio aimplere nocturnos, post
 versum taciturnitate, a capite, vel responsorium,
 primum tres psalmos dicant, alium responsorium,
 lectiones, versum, non amplius, propter laborem viæ
 præteritum et futurum. Matutinos vero omni tem-
 pore in via post nocturnos explicitos, mox subse-
 quentes conjungant: ne cum lux eos occupaverit,
 matutina in squalidis, in importunis vel spurcatis
 casæ vel tabernæ locis, antecedentes, aut post deri-
 dentes nostrum propositum laicos, sine reverentia
 videatur compleri. Ergo cum jam secuti fratres de
 factis matutinis mane fuerint, de sola viæ profectio-
 ne incipiant cogitare, vel de componendis sarcinis ani-
 malium, vel de constrictione operis bisacciarum sua-
 rum reddantur solliciti.

CAPUT LIX.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Qua hora debeant fratres in via reficere.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Ambulantes longo itinere fratres quarta, sexta,
 sabbato in hyeme; hoc est, ab æquinoctio autumnali,
 quod est vii Kalendas Octobris usque in Pascha, in
 via ambulantes fratres ad vesperam reficiant. Nulla
 ratione hæc frangant jejunia. Ideo enim ad vespere-
 ram diximus, quia si nona volunt in via reficere,
 occupati in refectione brevibus horis prolongata,
 mansio eis parvo clauso die subducitur. Sed qui

tamen hæc in hyeme non frangant jejunia, si ear-
 ricati in dorsis suis gravibus oneribus non vadunt,
 nam tunc abbas in via ambulantes fratres faciat re-
 ficere; considerata perpensatione aut temporis, aut
 necessitatis, sive in hyeme, sive in æstate, si gravia
 gelicidia camporum, aut ferventes æstus viarum, aut
 montes excelsos subire, aut grave sarcinarum pondus
 æstimaverit, vel imbecillitates quorundam impossi-
 bilitatis fratrum consideraverit: tunc refectos aliquod
 faciat de monasterio properare. In hyemis gravi al-
 gore calefactos, in ferventi æstate temperatos in
 viam debet fratres dirigere. Infantuli vero infra duo-
 decim annos, non solum nullo tempore in via jeju-
 nent, sed etiam nullo die jejunii de monasterio egre-
 dientur; duntaxat si in proximo non mittuntur, unde
 ante tertiam in æstate, aut ante sextam in hyemo
 expectentur, in quibus horis constitutum est eis de-
 bere reficere.

CAPUT LX.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De qualitate sumptuum fratrum in viam accipiendorum.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Considerans abbas fratrum debitum quotidianæ
 mensuræ, nec non et longinquitatem itineris, vel
 moras agendi actus, simul et perpensas substantiæ
 monasterii quantitatem in nummis, aut in his quæ
 cruda possunt portari, sufficientibus consuetæ men-
 suræ sumptibus aliquantulum pro labore itineris ma-
 gis, propter adjuncti forte in via college vel socii
 charitatem, quantum abbas voluerit, panis aut vini,
 seu et aliarum rerum vel nummorum jungat men-
 suræ.

CAPUT LXI.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Missus frater de monasterio, et in eodem die ex-
spectandus, si suadente aliquo foras communicare
debet; an ad oratorium revertens servare jejunium
coram abbate consignandum communioni?

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Exiens frater de monasterio interrogat abbatem,
 dicens: Quid jubeas, domine pater, si pro charitate
 ad eo ad quem mittor, aut ab alio aliquo retentus
 fuero ad mensam et cum juramento suasum mihi
 fuerit ad manducandum, quid? frangendum erit, aut
 non, jejunium? Respondeat abbas, dicens: Si spiri-
 talis frater pro adventu tui letitia secum tamen ad
 comedendum et per charitatem petat, prima quidem
 ejus petitione, si quarta, aut sexta feria, aut sab-
 batum fuerit, nega: secundæ vero iteratæ ejus peti-
 tioni pro charitate jam consenti. Aliis vero diebus,
 extra istas tres ferias, primæ petitioni spirituali ad
 manducandum effectum concede. Si vero sæcularis
 erit apud te reficiendi petitiō, quarta, sexta, feria,
 et sabbato non permittimus te jejunium frangere:
 quantivis petitionibus nega, usque tamen ad jura-
 mentum. Nam forte cum per aliqua divina aut sancta
 fueris adjuratus, jam consenti in his tribus feriis: ut
 et agnoscaris Dominum amare, cum per eum con-
 jurgatus consentias. Et quod secundæ petitioni spiri-

tali fratri pro charitate volendo concedis, juste laico A
divino te nomine conjuncti, licet nolendo, con-
sentis. Si vero in his tribus feriis sine adjuramento
divini nominis apud te erit persuasio frangendi jejunii,
communicare apud laicos non permittimus fratres,
sed ad suam communicationem expectet oratorium
revertentes. Si vero prolixitate itineris sero erit
frater reversurus, si tamen ab aliquo, ut diximus,
laico in his tribus feriis sine juramento suadeatur
jejunium frangere, non tamen ei se promittat refi-
cere. Si vero ad hunc sæcularem frater mittatur, in
omnibus jam conversum similitem religionis acti-
bus, qui sola adhuc videatur tonsura dissimilis, hujus
suasione tribus feriis pro jam conversi forma vel
charitate post primam, ut diximus, petitionem re-
fectionis concedatur effectus. Aliis vero feriis, si B
apud suadentem de refectione a transmisso fratre
adhuc tarda fuerit agenda mora, aut nona, aut ve-
spere, fratri manducare permittitur; ne extra horas
refectionum constitutas consuetus modus sancti pro-
positi excedatur. Jam si nulla est mora, et via a fra-
tre repedari sub die necesse est, quacumque hora festi-
nantibus fratribus fuerit persuasum, nox consentiat;
ne non sumptus monasterii habeat frater, et consue-
tam refectionis horam longinquæ occurrere viæ, et
tarde fratri per lassitudinem revertenti in præparata
diversorum refectione mensa monasterii jam expli-
cita levetur, et utrinque decipiatur adveniens. Et
item ideo a festinante fratre extra horam consuetam
refectioni consensus conceditur, ut non petentis pro
charitate hospitis animus contristetur.

CAPUT LXII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

*Si debet extra horam constitutam in via frater aut
manducare aut libere.*

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

De sumptibus suis extra horam constitutam non
presumat, qui sumptus ipsi a privilegio vel mensura
regulæ exierunt; ideo constitutis horis per normæ
mensuram debentur. Si vero de alienis sumptibus ab
alio extraneo socio dantur pro labore itineris, in
charitate fratres consentiant: ita tamen, ut ante
consensum hoc tradenti respondeant se habere
præceptum regulæ vel abbatis, de sacris monasterii
sumptibus extra horam eis debitam non posse con-
tingere; hoc ideo a sanctis vel spiritualibus fratribus,
ignorantibus aliis hanc disciplinæ mensuram, illis
vicecollegis diximus innotescere, ne cum de suis
sportis in congruæ refectionis hora nihil communiter
ponant, æstimentur cupiditate magis hoc; non disci-
plina observare. Quod si item his fratribus dictis ta-
liter suadentes responderint, ad solam gratiam
illorum, vel communionem eorum in reficiendo per
charitatem appetere, quam viæ societas injunxit, et
intactis eos sumptibus de suo velle pro charitate ex-
pendere; tunc de num eis assentiant, perseverante
tamen servandorum suæ horæ suorumque sumptuum
disciplina. Jam enim cum constituta viæ advenerit

hora, prius nostri fratres iuste cum bura justitie
magis suas horas efficiantur, et tunc de suis sumpti-
bus jam ponentes, quod illi pro sola charitate in-
juste præsumpserant, isti nunc et pro vicaria chari-
tate, et pro justitiæ modo dupliciter administrent.
ut quos in illos ignorantes modum justitiæ istis
tamen charitas persuaserat, per istos illis notitiam
suam ingerat disciplina. Quod si ante horam re-
fectionis adveniat, quam fratres ad casam perveniant
destinatam, mox in quo loco in via constituta occu-
paverit hora, reficiant fratres: ne forte cum ad lu-
cum pervenerint destinatum, non cogantur a colono
reficere, et missus frater horam refectionis videatur
perdidisse, cum ad refectionem a domino rei coactus
non fuerit, et postea extra horam coatur lame-
compellente reficere, et sumptus constitutæ horæ
extra tempus violare. Ante nonam in via fratribus
quodvis bibere liceat propter sitim.

CAPUT LXIII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Quales sunt fratres qui insalutatis abscedunt fratribus.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Fratres spirituales in via quando a se abscedunt,
si vale sibi non faciant, vel orationem communem
offerant Domino, vel pacem sibi tradant, sciant se
excommunicatos a charitate discedere, usque dum
se revideant, et charitatis inter se vinculum nectant,
sicut in V. tis legitur Patrum; abscedens unus frater
de partibus Orientis, veniens in partes Occidentis,
rememoratus quod uni fratri vale non fecerat, præ-
missæ charitatis repedavit itinera, ut quod minus
complevit, in fratre perficeret. Unde debent ad hanc
charitatem fratrum fratres esse solliciti.

CAPUT LXIV.

INTERROGATIO DISCIPULI.

*Quoties debet frater re-inquens monasterium et iterum
ab errore revertens recipi.*

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Frater si exierit frequenter de monasterio, usque
in tertium reversus rescripiatur, amplius non jam:
quia talis apud Dominum ejus agnoscitur divini ser-
vitiū fides, qualis apud homines pedum instabilitas
constitit. Et ut quid in monasterio jam opus sit,
quem Dens non possidet? Ideoque post tertiam cor-
reptionem juste monasterio sit ut ethnicus et publi-
canus.

CAPUT LXV.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Quomodo debent fratres externi a domesticis salutari?

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Fratres cum monasterio extranei supervenerint,
et ejusdem fratres monasterii in communem locum
advenerint, ubi illi extranei aut sedent, aut stant,
aut jacent, aut deambulant; primo ad ingressum
suum mox voce sua, Benedicite, saludent; deinde
petant pro se orari, postquam orationem compleve-

rit extraneus, mox vadat frater domesticus incurvato per humilitatem capite salutationis ejus ad genua, et prius hoc erigatur ei ad pacem; ut apostolica compleatur sententia dicens : *Honare invicem prave-nientes* (Rom. xii). Ad ingressum vero fratrum extraneorum post orationem, antequam compleat, hunc versum dicat abbas cum domesticis fratribus : *Suscepimus, Deus, misericordias tuas in medio templi tui* (Psal. xlvj).

CAPUT LXVI.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De egressu fratrum de monasterio in viam.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Exeuntes in viam fratres petant pro se orari, dicentes versum : *Vias tuas, Domine, notas fac mihi, et semitas tuas edoce me* (Psal. xxiv); aut voluerint alium : *Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non moveantur vestigia mea* (Psal. xvi). Semper enim versum quando exeunt, sive quando ingrediuntur, cum gloria explicant. Similiter et revertentes petant pro se orari, dicentes hunc versum : *Introivimus in tabernaculum ejus, adoravimus in loco ubi steterunt pedes ejus* (Psal. cxxxi); cum gloria : vel quotiescunque limen forum ultimarum monasterii egressus ingressusque fuerit frater, sine versu tamen, petat pro se orari semper.

CAPUT XLVII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De regressu fratrum de via revertentium in oratorium.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM

Fratres quovis horæ tempore de via reversi ad monasterium fuerint, et fratres psallentes in oratorio invenerint, orantes mox psallant cum ipsis; et post psalmum expletum a psallentibus pariter voce sua universos petant pro se orare debere : ut videantur de ingresso limine forensi exterioris regie monasterii in petenda oratione regulam adimplere. Et post missas operis sancti in oratorio primo abbatem, deinde præpositos suos, vel omnes post regressum viae ad pacem accipiant.

CAPUT LXVIII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Exeuntes de oratorio mox debere de omnibus tacere.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Exeuntes de oratorio fratres mox taceant, nec etiam psalmos meditando exeant; ne quod in tempore suo cum reverentia dictum est, extra tempus foris per extollentiam decantetur. Ergo exeuntes de oratorio taceant statim : quia psalmorum explicatum est tempus, et taciturnitatis incæptum est, sicut dicit Scriptura : *Omni rei tempus* (Eccl. iii).

CAPUT LXIX.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De fratribus ægrotis.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Fratres ægrotos qui se dixerint esse, et ad opus

Dei se non levaverint, et continuo jacuerint, ad culpam non vocentur : sed in refectionem solummodo succum, vel ova, aut calidam aquam accipiant; quod vix possint veri tædiosi accipere : ut, si se fingunt, vel fame compellantur levare. Si vero post diei dictum surrexerint, excommunicentur; et ad mensam carnalem non accedant, quia ad spiritalem oratorii non assuerunt, quia laborem fugerunt, et opus Dei contempserunt. Nam in his talibus agnoscitur diabolus per excusationem tædii somnique pigritiam ministrare; ideoque talem mercedem recipiant. Qui vero frater sine febris membrorumque dolore lassatur, si poenam supradictæ lassitudinis excommunicationis sustinere non vult, intret tamen in oratorium consueta cum fratribus hora, et si stare non potest, jacens in matra vel in oratione psallat : cui a vicino fratre stante insidietur tamen, ne dormiat. Si vero postea ex toto nihil laboraverit, unam quadram panis minus in annona accipiat sua, et potiones duas subductas; et hoc tantum, quia vel ad opus Dei surrexit, quia nec justum est ut otiosus frater contra laborantem fratrem, cui digni laboris merces debeatur, æqualiter judicetur : et quia bovi trituranti non alligabitur os (I Cor. ix). Sic et qui non laborat, si propter justitiam, jam si ex toto non manducat, vel pro tædii qualitate tantum manducet, quantum laborans aut sanus : quia impotens, qui ad laborem proclamat se non posse, item ad manducandum judicetur non posse : quia utrumque non posse justitiæ convenit, et veram necessitatem ostendit. Si vero ad laborandum non possumus; et ad manducandum juste debere non posse. Per pigritiam enim otiosi glotonis talis agnoscitur ægrotudo, ut cum ad laborandum suo ore proclamat, se non posse; et ad manducandum tacet ipsum non posse; si sua vult non dicere, aliena mox incipiat lingua audire, se ad manducandum non velle nolle non posse : quæ justitia hoc ostendit, ut sicut in uno homine anima, venter, membra æqualiter conveniunt; sic et una necessitas in his tribus communiter debet sentiri, ut quod in sanitate tres iste res supradictæ communiter possunt, in necessitate vero agnoscat simul non posse. Nam quare uni rei non posse permittat necessitas, et alia posse permittat; cum in uno hominis corpore anima, venter, et membra separatim ipsam necessitatem sentire et sufferre non possunt : quia adhuc anima in nobis omnes sentit dolores; quæ abscedente, quod passum fuerit mortuum corpus nescit sentire. O injustitæ nefas! caput torquetur doloribus propter laborem, et venter non torquetur propter dilectionem cibi; quasi in alieno corpore ipse venter sit positus.

CAPUT LXX.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De charitate fratrum circa ægrotos.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Fratres qui se voluerint ostendere, quam pleni sint charitate, cum certamine ægrotos fratres visitent.

consolentur et serviant; ut charitate fraterna in A necessitate probetur, et Domini jam vocem factis adimpleant, dicentis : *Infirmus fui, et visitastis me (Matth. xxv).*

CAPUT LXXI.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Si debeant fratres spirituales ad se invicem occurrentes prius orare, aut sibi pacem dare, aut salutar.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Cum vero introierint fratres monasterium, aut in via fratribus spiritualibus occurrerint, postquam se per benedictionem salutaverint, prius orent et sic sibi pacem dent; sicuti Pauli et Antonii eremitarum occursum legimus: qui cum se mox vidissent, et sibi invicem occurrissent, postquam se propriis salutavere nominibus, mox oratione facta complentes, postmodum se mutuis misceverunt amplexibus charitatis, sibi pacem reddentes. Inde ergo prius orare, quam pacem sibi debent tradere occurrentes: quia si non prius oratum fuerit, unde scit frater, ne in figura humana tentationis diabolicæ occursum adveniat, pro manifesto corporis visu diabolica subito phantasia evanescat, et nostro nos decipiamus aspectu, si humanis oculis credimus, quod divinis orationibus non probamus? et ideo prius orare, quam pacem sibi debent tradere occurrentes; et quia dignum est, ut pro communi præsentationis adventu primo per orationem gratiæ Domino referantur; qui dignatus est alternis desideratis aspectibus utrosque innotescere sibi aut representari: deinde post Domini completam orationem merito jam homini pacis gratiam reddi debere.

CAPUT LXXII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De refectione propter charitatem fratrum supervenientium.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Cum fratres monasterio extranei supervenerint, si quarta, sexta feria, et sabbatum fuerit, voce præsentis abbatis, aut cellarii, si absens fuerit abbas, rogentur ad refectionem remorari ad nonam. Si autem usque ad tertiam admonitionem, non usque ad nonam consenserint remorari, sed pro certa ambulare se urserint, propter charitatem adventus eorum, fracto jejuniis, omnes fratres monasterii cum eis ad sextam communicent. Si autem ante sextam se miserint ambulare, quævis hora fuerit festinationis inventa, jam sine domesticis fratribus ipsi soli reficiant, et jejuni de monasterio non permittantur abscedere propter viam, quia in panis fractione cognita est charitas Christi, sicut et in Actibus apostolorum legitur, fracta Eucharistia et sumpta a se, apostolos discessisse Andream et Joannem.

CAPUT LXXIII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De fratribus qui ad opus Dei tarde occurrunt.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Frater qui nocturnis, matutinis et lucernariis pri-

mam orationem aut psalmum perdidit, ejectum cum ab oratorio cum terrore in capite foris eum apud senetipsum de emendatione abbas moneat. Si secundam orationem vel psalmum perdidit, ibi in oratorio, præsentis cogregatione, post psalmum expletum corripiatur acerbè. Si vero post tertiam orationem vel psalmum intraverit, mox una cum præpositis suis foris de oratorio excommunicatus jactetur: et non prius ad veniam revertatur, nisi humilitatis satisfactio ab eo æqualiter ante limen oratori fuerit operata: sed hoc, ut superiori titulo diximus, de intra quinquaginta passus longitudinem. In prima vero, tertia, sexta et nona, qui per signum inditis percussi ad primam orationem, et primum psalmum non recurrit, in oratorio præsentibus omnibus acerbè corripiatur: post secundam vero orationem, vel secundum psalmum qui occurrerit, jam sic excommunicatus cum suis exeat præpositis foras. Ad mensæ vero Antiphonam, vel versum priorem qui non adfuerint, semote, et non signatum, et sine dactylis et accepta benedictione manducant et bibant, sine alienius hominis eloquio, usque dum se levant. Et merito sine alienius eloquio hominis debet relicere, qui ante refectionem cum Deo non est locutus. Qui posteriori vero mensæ non adfuerit Deo post refectionem gratias redhibere, in sequenti refectione talem poenam in sequestrato suscipiat, qualem ille qui ante refectionem non est locutus cum Deo. Ille vero correptiones vel excommunicationes duntaxat his constitutæ sunt, qui sunt voluntatis negligentia tardis, et multis necessitatibus occupantur: qui etiamsi propria voce ad oratorium debere se ut absentes proclamant in orationibus memorari, prætermittantur a fratribus, et sciant se excommunicatos; quos non utilitas monasterii, sed negligentia occupavit. Nam pro utilitate monasterii occupati digne absentes a præsentibus in oratorio memorantur: sic tamen occupati in eodem loco dicentes sibi opus Dei et ipsi. Nam frater qui correptus in oratorio fuerit, etsi non oratorio jubeatur exire, tamen psalmum et responsorium, aut lectionem, aut versum tandiu non imponat, usque dum in ipso oratorio pro culpa satisfecerit, ad genua incurvatus, et in voce humili petierit pro se orare. Frater qui pro utilitate monasterii occupatur, absens in oratorio habeatur in mente: qui per negligentiam aut tarditatem occupantur, tacite prætermittantur: quia potius peccatum acquirunt nolentes Deum in orationibus memorare.

CAPUT LXXIV.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Refruari acere liberum fratris arbitrium.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Frater qui votum fecerit supra modum constitutum aut jejunare, aut superponere, aut abstinere, et si ejus jussu abbatis voluerit aliqua agere, sæcundum voluntatis arbitrio magis non permittatur: quia etiam per bonum ei subipit diabolus, ut propriam cogat fra-

iremo facere voluntatem : cum in monasterio non A
licet fratri suam facere voluntatem, quod vult.

CAPUT LXXV.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De cessatorio Dominicæ.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

A nona hora sabbati post refectionem in æstate jam legant; in hyeme a nona in sabbato, sicut constitutum est superius, non operentur : sed etiam et sequenti die Dominica ab omni opere laboris cessant : et etiam a meditatione quotidianæ consuetudinis per tres horas in die in utrisque temporibus hyemis vel æstatis. Sed post missas ecclesiæ pro voluntate sua quis quid v. luerit, aut delectatus fuerit, ex suo arbitrio legat : vel omnem licentiam repausationis habeant; ut teneantur sibi ad requiem diem Dominicum constitutum.

CAPUT LXXVI.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Quomodo debent transmissæ eulogiæ a sacerdote monasterii suscipi?

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Cum eulogiæ a Pontifice sumunt, vel a sacerdotibus sequentibus monasterio adveniunt, mox abbas osculans transmissum eulogiæ munus, et levans se cum omnibus qui ipsi adstant orent, dicentes hunc versum : *Suscipimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui (Psal. XLVII) : cum gloria : et complens sedeat.*

CAPUT LXXVII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De benedictione vel signo sacerdotum.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Sacerdotes vero cum monasterio ad refectionem venti fuerint, ipsi omnem cibum et pocula mista signant; vel primo sibi in mensa sua meros et benedictionem petentibus ipsi suo responso tradant. Ipsi vero sacerdotes cum benedictionem in manducando aut bibendo aliis petunt, non licet eis a maioribus responderi : quia ipsi, qui sacrali sunt, quod dant a non sanctis accipere possunt. Clerici vero, si servorum Dei interfuerint mensis, et ipsis locus tradatur signandi; sed et post orationem ipsis locus datur complendi.

CAPUT LXXVIII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Non debere aliquem advenientem, aut fratrem aut laicum, plus biduo otiosum in monasterio pasci.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Cum aliquis frater in monasterium vel hospes advenit, in hospitii honore vel via lassitudinis si voluerit otiosus esse, biduo mense fratrum hora sua communi ad edendum; tertio vero die post primam dictam, exente abbate de oratorio, teneant hospitem intus in oratorio hebdomadarii

et cellarii, dicentes ei : *Juva fratribus operari, quidquid abbas præceperit, aut in agro, aut in arte : si non juvat, abscede ; quia regula hospitalitatem vestram complevit in biduo. Et si laborare assenserit, mox ei delegetur opus cum fratribus : quod si noluerit adimplere, abscedat, et lectus ejus desternatur continuo, usque dum alter peregrinus adveniat : cui noviter resternatur, cum aliquis forte spiritalis advenierit. Ergo si noluerit laborare, dicatur ei ab hebdomadariis et cellario, ut abscedat; ne laborantes in monasterio fratres cogantur juste et istius pigri hospitalitatem odire ; et conversi in murmurationem, vel detractionem, tales odire incipiant peregrinos, qui per inertiam miserie nusquam lixi stando laborantium debitos panes, sub pretextu religionis visitando monasteria, devorant otiosi ; qui nec manifestos se eives monasteriis ingerunt persistendo, nec aperte se debiles indicant mendicando. Nam, ut supra diximus, talibus enim plus biluana elemosina damnum est dantis ; quod in manifesta debilitate mendicanti pauperi ad mercedem lucrum est mendicantis. Ergo hi tales post biduum cum laborare noluerint, juste agnoscant, quia ut susciperentur, et pro labore longi itineris biduo otiosi pascerentur, Apostoli præceptum fuit, dicentis : *Hospitalitatem sectantes (Rom. XI).* Et item ut ad opus laboris cum fratribus impellantur ; ipsius item est præceptum, dicens : *Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos : quoniam non quieti fuimus inter vos, nec gratis panem vestrum manducavimus inter vos sub aliquo : sed in labore et fatigatione, nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus. Non quasi non habuerimus potestatem, sed ut nosmetipsos formam vobis daremus ad imitandum nos. Nam cum essemus apud vos, hæc præcepebamus vobis, quia si quis non vult operari, nec manducet. Audivimus enim quosdam in vobis ambulare inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes : his autem qui hujusmodi sunt interdiximus, et rogamus in Domino Jesu Christo, ut cum silentio operantes suum panem manducet (Thess. III).* Nam qui spiritales hospites sunt, si forte ipso die quo advenierint pro lasso labore itineris non possunt laborare, tamen alio die quod viderint fratres facere, ipsi sibi ultro injungunt : ne non solum otiosi, sed et miseri a laborantibus judicentur.*

CAPUT LXXIX.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De cella peregrinorum.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Cella peregrinorum seniore monasterio constituitur cum lectis stratis, ubi supervenientes fratres, maxime ignoti, dormiant, et bisacias suas ponant. In qua res monasterii, aut ferramenta, aut utensilia non sint posita ; ne forte cum putantur hospites spiritales, subito in damno fures inveniantur. Nam et propter cautelam custodiendi duo fratres, de quorum decada alii equinam exercent, tandiu ex ipsa decada deputati vicibus a suis prepositis fratres pero-

gruos ex improvisa custodiant : quandiu omnes de A
eadem decada suis vicibus explicent septimanas : et
cum de alia decada inchoaveriat coquere et in die-
bus septimanarum suarum, si supervenerint pere-
grini ; tandiu et de eadem decada deputati a suis
præpositis fratres supervenientes ex improvise cus-
todiant, quandiu et ipsi alia decada succedat. Ergo
sic omnes decada explicando et recapitulando omnes
peregrinos advenientes semper custodiant. Ergo ipsi
duo fratres, quorum ad custodiam fuerint vices, cum
peregrini advenerint, in eadem cella simul sibi fa-
ciant lectos : ut, si forte unus de hospitibus ad ora-
torium nocte voluerit ire, et alius forte noluerit pro-
pter lassitudinem se levare, aut forte voluerint vici-
bus foras exire, utrique habeant singulos ex impro-
viso custodes : ut et ille, qui aut ad oratorium aut
egreditur foras, per incertos monasterii exitus nocte,
et ingressus per occasionem custoditus a domestico
fratre ducatur, et cum manente alter remaneat cus-
tos : ut et charitatem solatii videantur hospitibus
adimplere, et res monasterii ab incertis ex impro-
viso custodiant. Nam et in die ipsi sibi sollicitudi-
nem faciant, eos intra monasterium de nihil facto
oculo custodire. Nam ideo duobus hæc cura commit-
titur, ut et in nocte vicibus sint circa peregrinos sol-
liciti, et in die, si forte ex eis unus fuerit occupatus,
alter peregrinum a longe custodiens respiciat. Cella
ipsa habeat clausuram talem ab intus, qualem a for-
is : ut nocte tam ab eis, inclusis secum hospitibus,
ab intus missis claustris clavis tollatur ; quam, ubi
norunt, abscondant ; ut cum foras forte voluerit hos-
pes exire, ipse sibi custodes excitet, cum clavem re-
quirat : quo præsentem incipiat ad ignotum refrigerium
foras exire. Ipsi enim fratres bisacias eorum et vir-
gas suscipiant in ea la eadem servaturi, clave forensi
fideliter conservandas. Jam si forte tales inventi
fuerint hospites, qui diu persistendo fideliter et
animo laborando judicaverint se monasterio perlin-
mare, suggerant eorum custodes abbati, et lecta eis
regula, videant quot dies jam habent in monasterio,
et residui dies de induciis eis ad tractandum secu-
cedantur. Et cum expleti fuerint constitutarum indi-
ciarum dies, et tunc demum si placeant eis probate
vitæ vel regule disciplinæ, sicut de firmandis monas-
terio fratribus posteriori titulo constitutum est, se
monasterio usque ad mortem perseverando contra-
dant. Quod si non se voluerint firmare, sed sic labo-
rando quotidie cum fratribus monasterio voluerint
remorari, si contenti sunt pannos suos vel indu-
menta in alieno opere stricare, sola tamen commu-
nis mensa vel vitæ mensura eis de monasterio præ-
beatur, de cæteris necessariis præparatio denegetur.
Quia firmis debent omnia præparari ; talibus vero
de firmitate dubiis sola monasterii mensa sufficiat :
et hoc tantum, quia vel laborare cum fratribus vo-
lunt remorando, a fratribus illis custoditi duntaxat
die noctuque.

CAPUT LXXX.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Politi per somnum fratres si debeant communicare, aut non.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Fratres qui se immundos per somnum agnoverint,
secrete ante fores oratorii, antequam ad illam psal-
lendi horam intrent, qua solent communicare, ab-
bati ad genua incurvati confiteantur hoc ipsum : et
tunc abbas interrogans eos, quid potuerint turpiter
cogitare hesternæ in die, ut eis consensus libidinis
venisset in nocte. Et si frater magis spiritualis est,
non erubescat confiteri malum illud, sicut superiori
titulo diximus, si copit animam suam salvare de
morte, quod abbas possit monitionibus emendare.
Tamen biduo se a communionis acceptione suspen-
dant, ut jam tertia die mundi communcent. Tales
enim fratres qui frequenter exstiterint, sciant se non
occasione, sed voluntate sua sibi excommunicatio-
nem accersire ; et a corpore Domini ipsi se faciunt
alienos, qui cogitationibus suis ipsi sibi adescant li-
bidinem, cum carnem suam faciunt per turpia desi-
deria sordilare. Quia sicut tinea vestimentum, et
vermes lignum corrumpunt et devorant, sic et cogi-
tatio turpis maculat, et animam sinceram non facit.
Ergo hi tales in spiritu esse creduntur apud Deum,
quales per reatum inventi sunt apud hominem. Nam
dicit sacra Scriptura : *Perversæ enim cogitationes
separant a Deo (Sap. 1).*

CAPUT LXXXI.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De vestimentis et calceamentis fratrum.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Habere debent fratres in hyeme paraturam gros-
sam quotidianam stamineam, et tunicam aliam no-
cturnam, quam post nocturnos pudent, quia in die
diversis occupantur laboribus. Habeant enim in
hyeme et pallium stamineum, braccas laneas, et fas-
ciolas, aut pelules. In æstate vero habeant paratu-
ram linostimam, non satis grossam propter laborem
et sudorem : et habeant pallios linostimos, subtiles
non satis propter æstos sudoris, et braccas lineas :
D fasciolas lineas vero uti Dei homines prohibemus ;
ut aliquid distet a clerico monachus. Et habeant sin-
gulas paraturas linostimas subtiliores, quas in diebus
festis solum in processione huius utantur : et in æstate
habeant singula mannaria linea propter sudores,
et singula facitergia per decadam. Quas omnes res
per singulas decadas singule arcæ contineant ; te-
nentibus ex eis clavem præpositis suis : quæ arcæ
vestiario ponantur ; ubi et ferraamenta monasterii, et
omnes res positæ sunt ; de cujus cellæ custode jam
supra taxavimus. Ideo enim diximus in una arca
unius decadæ sub clave præpositorum omnes mutan-
das consistere, ut cum unusquisque frater in pote-
state arcam non habuerit, non habeat ubi perculia
aliquid abscondat ; quem ordinem omnes decadae

observent. Si quis vero frater in specie sua sibi visus fuerit scemari, vel satis gaviscei, mox a praepositis suis et tollatur, et alio detur, et alterius illi. Hoc ideo, ut non extollatur propria in fratre voluntas : quia quilibet ejus anima petit, ei magis dari non debet ; quia contra desideria carnis spiritus sentit ; ideo spiritualis homo Dei est, non carnalis. Hebdomadariis coquinam intransitibus sacci sint tunicae, et cuculle segesteae ; quae tales res maxime intra monasterium sine verecundia omnem sorditiam injuriamque vel simul inquinamenta caceaborum, eucumae, vel hyemarum, nec non et faci calorem, vel coquime sordes diversas sustineant. Quae ergo res expleta hebdomada ultimo die sero lotae hebdomadariis aliis intransitibus consignentur. De calecamentis vero oportet fratres caligas habere ferratas, triclinae ; non ad lusu, sed ad usum ; quas debent tempore hyemis uti : aestatis vero tempore uncias reponi. Et caligas omnes oportet habere clavatas, tam in monasterio quam in via : ut et diu repositae caligae conserventur, et pes fratris in caliga refrigeretur. Ad nocturnos vero in aestate ligneos cuspis utantur pelliceos ; ne inquinatis pedibus ad summum revertentes stratum, lectorum sagos coinquinant. In hyeme vero ad nocturnos pedibus utantur pelliceis, propter frigus pedum. In lectis habeant in hyeme singulas mattas, et sagos tomentatios singulos, et lanas : in aestate vero pro lanis rachinis propter aestus utantur, et ante ipsos lectos singulas pelles, ubi tergant a sordibus pedes, et sic in suos lectos ascendant.

CAPUT LXXXII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Si d. bet in monasterio frater aliquid peculiare habere.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Omnis homo in vita saeculi hujus tribus rebus excitatur, laborat et studet ; peregrinus in via, miles in pugna, ioperator in palatio, agricola in agro, mercenarius in negotio, omnes excitantur et laborant, ut habeant, dum vivunt, unde vestiantur, calcientur, et vivant. Sed quibus Dominus servitii sui contulit domum, et ostendit eis non satis de praesenti saeculo cogitare, quia haec omnia pertranscunt, et omnia ista quae videmus et utimur, paucorum in nobis dierum sunt usus, et momentanea cum vite nostrae tempore transcunt ; et per corporis mortem caecata in nobis saeculi luce, clausis vite oculis, omnia quae habemus saeculo relinquuntur. Sed illa semper aeterna ; quae cum veneriat, ulterius transire non norunt : sed in bonis vite aeternae justis, aut in poenis gehennae peccatoribus perseverant. De quibus ergo desideriis honorum, vel timore malorum, quasi jam ibi videamur accersiti ; mentem nostram in hac vita de supernis semper cogitationibus occupamus. Unde praecipit Dominus servis, de necessariis vite hujus non debere a quemquam esse sollicitum ; etiam fideles in se admonet de crastino non cogitare, sed regnum et justitiam ejus solummodo desiderare, dicens in sancto Evangelio : *Nolite cogitare quid manducetis, aut quid*

bibatis, aut quid induamini : Sed quaerite regnum et justitiam Dei, et haec omnia apponentur vobis (Luc. xii). Ergo cum haec omnia necessaria nobis a Domino preparantur, et de omnibus administrandis cum Deo solus est abbas sollicitus, quare discipulus sibi peculiariter aliquid audeat facere, aut habere, aut vindicare ? Nam ideo peculiare aliquid habere denegatur, quia *nemo serviens Deo implicat se negotiis saecularibus, ut ei placeat cui se probavit (II Tim. ii)* : ut cum omnibus rebus suis alieno cum se imperio subdiderit, ut non sit res ubi propria ejus voluntas extollatur, quae voluntati Dei est inimica. Nam de peculiari Ananias et Saphira silem ab apostolis non vernerunt percipere, quia omnia sua cum ante pedes apostolorum assignarent, de peculiaribus fraudulenter subtractis, judicio subitae mortis damnati sunt : quia fraus Deo fieri non potest ; cum nihil est occultum quod ab eo non revelabitur. Ergo cum vicium et vestitum corpori, calecamenta pedibus unicuique fratri abbas praecogitaverit, ut quid alicui sit aliquod peculiare opus habere, aut rem aliquam, aut aurum : aut nummos, vel quodvis necessarium ; cum omnia emenda vel habenda Deus ei per abbatem monasterii appareat ? Si quod ergo peculiare inventum in aliquo fuerit, gratia cum abbas et diuturna excommunicatione condemnet, ut exemplo illius vindictae nullus hoc audeat imitari. Hoc enim ne sit in aliquo frequenter, omnes scrutentur a praepositis suis ; et si in aliqua re fuerit visus sibi frater multum gaviscei, aut plaudere, tollatur ei, et alio detur, et alterius illi, quodvis fuerit ; ut propria in eo non extollatur voluntas.

CAPUT LXXIII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Quomodo debent haberi in monasterio sacerdotes.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Peregrino um loco habeantur in monasterio sacerdotes, maxime quorum prius natus et honor in Ecclesia continetur et militat. Qui si hoc elegerint, ut pro amore Dei, vel propter disciplinam, vel mensuram sanctae vite monasteriis habitent, in solo enim nomine patres monasterii nuncupentur ; et nihil aliud eis in monasteriis liceat, nisi orationes colligere, complere et signare. Aliud vero nihil aut presumant, aut eis liceat ; vel aliquid ordinationis, aut dominationis, aut dispensationis vindicent ; sed omnem formam licentiae, vel ordinandae dominationis monasterii abbas, qui super gregem universum est ordinatus, cum regula vin licet vel defendat. Nam solo honoris nomine ideo statuimus eos patres monasterii appellare, propter sacrationem sacerdotii, aut ordinationem ; et ne ipsi obtentu honoris de ratiociniis, vel dominatione monasterii, ut pote laicos, abbates excludant. Nam ipsi sacerdotes, si victum, aut vestimentum, aut ceterarum monasterii uti magis quotidie elgant, et operari communiter secundum praecceptum Apostoli cum fratribus debeant, non imperatively satis coacti ab abbate, sed cum reverentia ad-

moniti. Nam si spiritales sunt, ipsi sibi imperent. Nam et propter cautelam, quod poterant ab aliis cogi, memores semper sancti apostoli Pauli, formam ostendentis de se, et dicentis : *Non gratis panem vestrum manducavimus (II Thess. iii)*. Et item ipse dicit : *Laboravimus manibus nostris, ne quem vestrum gravaremus*. Et item ipse dicit : *Qui non laborat, nec manducet (Ibid.)*. Ergo quod si diutissime otiosi labore manuum suarum quærere victum noluerint, cum reverentia per multorum religiosorum testimonia conventi ab abbate Ecclesiis revertantur. Si vero, quod absit, non pacifice, sed magis per scandalum exire voluerint, tenti et exuti rebus monasterii duntaxat, sine gravi injuria clausa regia excludantur. Quia magis ipsi amplius agere debent, quod aliis prædicant generaliter a Deo esse præceptum, otiosis debere laborantium panes negari.

CAPUT LXXXIV.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Qui debeant manducare cum abbate.

RES ONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Ad mensam abbatis sedeant seniores, extranei supervenientes, vel vicibus fratres psalterati, quos voluerit abbas, præter præpositos; qui in decadis suis ideo ad suas mensas jubentur esse præsentis, ut causam Dei, id est, taciturnitatis et gravitatis in susceptis suis custodiant. Ideo enim ambos diximus in mensa decade suæ præsesse, ut decem fratres sibi commissos vicaria sollicitudine ab universis vitiis custodiant.

CAPUT LXXXV.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Perfectæ aliquæ intra monasterium artes qualiter et quanti debeant venundari.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Cum unaquæque ars aliquid perfectum super vacuum usibus monasterii, vel mittendarum eulogiarum abundaverit, interrogata qualitate pretii quantum a sæcularibus distrahi potest, tantum infra numerorum minori semper distrahatur pretio, ut agnoscantur in hac parte spirituales a sæcularibus actibus distantiaque separari: cum non negotii causa, quæ inimica est animæ, lucrum supra justitiam quærant; sed etiam ab ipsa justitia minus accipiendi pretii humanitate consentiant: ut non propter cupiditatem et avaritiam artes operari credantur, sed ne otio possit pascenda dignis sumptibus manus vacare, et horas operosi dici gratis transire. Pretium vero acceptum abbati debet ab ipsis artificibus fideliter consignari. Quæ diminutio pretii æstimatione abbatis artificibus debet constitui; ut sciant item quanta eumentibus summa respondeant, et accepti pretii fraudem non possint facere de ipsa quantitate jam scienti abbati.

CAPUT LXXXVI.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De casis monasterii.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Casas monasterii oportet esse locatas, ut omnem

PATROL. LXXXVIII.

A agrorum laborem, casæ sollicitudinem, inquilinorum clamores, vicinorum lites conductor sæcularis sustineat; qui nescit de sola anima cogitare, sed præsentis vitæ omnem sollicitudinem in hujus sæculi amore expeedit. Et de hac vita solummodo cogitantes, ita præsentia diligunt, ut putent se in hac luce per tempora proluxa durare. Ita fit, ut præsentia diligunt, nunquam futura desiderant, vel cognoscunt, ut dum in momentaneis usibus delectantur, nec perennem vitam cupiunt; cum amanda impedimenta sæculi ficant eos quotidie miseros de hac vita sine rebus suis invitos exire, nihil secum nisi peccata portantes. At vero spirituales conversi ideo non implicant se negotiis sæcularibus, ut ei placent cui se probaverunt: ut non de rebus, quæ in morte sæculo remanent, sed de anima cogitantes, quæ sola cum actuum rationibus post mortem pertransit, magis hoc eligunt cogitare quod expedit; ut hæredes, qui migrantibus nobis de hac vita sæculo remanent, et animam nostram post mortem sequi non possunt, digne non debemus de eis nostros cogitatus occupare, dum vivimus: se I semper superna desiderantes, et omnem spem in futuro ponentes, delectabilem vitam adhuc sperare, qui jam frui videamur. Ergo monasterii casas ideo oportet esse locatas, ut in rebus sæcularibus sæculi operarius occupetur: nobis vero, quibus a sacerdote clamar: *Sursum corda*, et nos ei responsione promittimus, *Habemus ad Dominum*: internis ergo cogitationibus non migremur, et sicut item clamat nobis Dominus in Evangelio diceas: *Nisi quis reliquerit omnia quæ possidet, non potest meus esse discipulus (Luc. xiv)*. Sed quia sine substantiæ alimento vita corporis nostri servari non potest, et maxime propter congregationem forse multa, et advenientium peregrinorum usibus necessaria præparanda, et petenti eleemosynam non esse stricti volumus, possessiones sæculi ideo non videmur relinquere, sed substantiam monasterii operariis Dei proficientem iute reservare videmur. Quapropter si nostra sollicitudine vel cura colantur, dum proficiunt corpori, animæ impedimento constabunt: melius est ergo eas sub alieno impedimento possidere, et annuas pensiones securos suscipere, nihil nos nisi de sola anima cogitantes. Nam si volumus curam earum per spirituales fratres excolere, cum gravem eis laborem injungimus, consuetudinem jejunandi amittunt. Nec ita jejunis viribus tractandum est, si plus debeat homo ventri laborare quam animæ vel Deo. Unde ad laborem in monasterio ars sola cum horto sufficiat.

CAPUT LXXXVII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Quomodo debeat frater, sive jam conversus, sive adhuc laicus, introire vel tradere se, vel suscipi in monasterium?

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Ingrediendi in monasterium novo fratri, sive jam converso, sive adhuc laico, et hoc petenti, debere se in monasterium suscipi, respondeat ei hoc primo abbas, non forte eum posse constituta regulæ con-

servare. Cum vero ille dixerit, posse ad omnia se obedire, tunc hæc monasterii regula ei legatur. Quia regula in lectione expleta, et omnia abbatibus verbis prædicta, cum responderit novus frater ad omnia facto se esse paratum, tunc abbas subsequatur, et dicat: Quid de rebus tuis, quas proprio arbitrio uteris? Non enim tibi expedit, te hic pro causa Dei posito res tuas alibi remanere; sed sicut dicit Scriptura: *Ubi est thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum* (Matth. xvi). Nam ideo non expedit, ne forte titillatione diaboli a rebus tuis foris positis per desiderium earum de monasterio provoceris, et, relicto servitio sanctæ scholæ, proprio redeas militaturus arbitrio; et sicut canis delectatur, redeas ad vomitum tuum, et salivas a te projectas in terram denuo cum sordibus resorbeas. Sed qui perseverantiam diligit, et occasionem migrandi cupit nescire: ideoque constitutum salubre consilium, ut audias vocem Domini tibi dicentis: *Vade, vende omnia, et da pauperibus, et veni, sequere me* (Matth. xix). Quam ergo si sequi vis vocem, vade, vende quæ habes, et omne pretium huc ante me defer; ut te præsentem a me pauperibus erogetur: ut nullum sæculo pignus tuum remaneat, ad illud iterum revertendi. Ideo enim cum nondum adhuc firmatam ingressiorem tuam in monasterio habes, tibi de rebus tuis libera adhuc voluntas conceditur: quia post firmatam ingressiorem discipulo sive in monasterio, sive foris peculiare aliquid habere a regula denegatur: ut non sit ubi propria ejus voluntas extollatur. Quod enim si totum distrahere tibi grave videtur, et sunt tales res, quæ una tecum possint monasterio descrivere, ne tamen pro pignore revertendi sæculo dimittantur, omnia fideliter tecum in monasterium defer, nihil subcelando Deo, ejus te cum omnibus rebus tuis subdis servitio: qui ubique omnia respicit et nihil est ei occultum, qui revelat absconsa. Memor esto fraudis Ananiz et Saphiræ, qui de rebus suis Deo oblatis exinde subelare volentes, mortem perpetuam irruerunt pro fide. Mox ut hæc audierit novus frater, qui priori divinæ sententia omnibus distractis, et per manus abbatis erogatis, si hoc pro certo habuerit votum omnia distrahere, et monasterio non aliquid reservare, non cogatur, nisi ex sua voluntate voluerit. Ergo cum omnibus per manus abbatis erogatis sic se firmare monasterio voluerit, charta ab eo perseverantem non petatur, quia pignus fidei apud Deum omnium rerum suarum per erogatam eleemosynam fuit. Nam per omnem rerum suarum erogationem expensam cognoscitur apud Deum, posse fideliter permanere, qui rebus suis pro eo cupit non parcere. Solummodo hanc det fidei, sibi penitus foris nihil remansisse celatum. Hanc ideo voluntatem abbas ingredientibus tribuit, ut non ab introeuntibus judicetur potius res hominum desiderare, quam animas. Qui vero frater hoc elegerit cum rebus suis se monasterio tradere, et distrahendi voluntatem non habuerit; ne aliquando mutatus a diabolo vel armatus, propter res suas exigendas aliquas molestias monasterio generans exire cogeret,

A cavens manu sua prius de stabilitate, simul remanens suarum breve adjuncto, una cum anima sua Deo et oratorio monasterii per donationem offerat; totum subscribentibus religiosus testibus, episcopo, presbytero et diacone, vel ipsius territorii clero; et in ipsa cautione, taxans hoc, quod si aliquando monasterio discedere voluerit, sine rebus suis de monasterio, vel sine indulgentia peccatorum a Deo discedat. Jam de ipsis rebus abbas in potestate sua motatis quidquid necessarie utilitati monasterii supervacuum abundare viderit, pro anima fratris ipsius, propter præceptum supradictum sequendi Dominum; per eleemosynam distracta illa re supervacua, pretium ejus pauperibus tribuat: ut quod ille imperitus frater non meruit facere, pro illo iste quasi doctus magister valeat adimplere. Qui vero frater ex toto indicaverit se nihil habere, prius exquiratur a vicinis illius regionis, ubi mansit: et si inventum fuerit, quod certe sit ex toto ejus paupertas, tunc dato perseverantiæ fidejussore sub cautione pecunie interposita, si tamen jam notus fuerit, sic debet in monasterio suscipi, ne forte aliquibus rebus suis ad tempus foris commendatis, mentita in monasterio paupertate, non solum nihil Deo per eleemosynam, vel monasterio per donationem conferat; sed etiam a spectantibus suis provocatus, et cum quid invenerit causæ, exeat. Nam cum dederit cautos fidejussores cum poena, jam tunc demum ei pro actibus monasterii sine suspitione secure res monasterii aut pretia emendorum, vel vecturarum alimonia contrahantur. Si vero talis monasterio advenerit frater, quem ipsa patria ignoraverit, vel omnibus habuerit vultum ignotum, et se ad monasterii societatem firmare voluerit, sola sacramenti fides ab eo exposcatur; ut si aliquando de monasterio exire voluerit, cum notitia abbatis vel omnium exeat. Et cum jam exire voluerit, prius juret se de rebus monasterii nulla furti commissione, aut foris antecessus commendasse, aut absconse secum portasse, nisi forte ei pro misericordia voluerit aliquid donare abbas: ut si perjurerit, ferat in anima quod in corpore non potuit adimplere. Res tamen quibus indutus fuerat monasterii vel calceamenta reconsignet abbati; ut remanenti in perseverantia fratri proficiant, quæ migrantibus auferuntur; et res monasterii juste ille habeat, qui in monasterio habitat; et juste illi retollatur, qui injuste animos suos a perseverantia monasterii separat: nec enim illi dare placeant, cui ipsarum rerum displicuit discedere. Si vero ita juraverit, et non se firmet, sed ad tempus remoretur, hoc solum testetur; ut sine notitia vel vale abbatis, vel cum furtum non exeat. Etiam ex improvviso custodiatur, et in potestate nihil habeat, et ad laborem cum fratribus communiter impellatur; ut laborando vivat. Si tamen nudus fuerit, et induere eum abbas voluerit, ad tempus utatur; et sciat, se quod habet omne reconsignatum, cum exire voluerit. Nam si forte cum ingressus nullum monasterio juramentum tradiderit, et velut ignotus nullam catenam fidei abbati

de securitate intulerit; sive quod contulit Deo per eteemosynam, sive quod nihil monasterio de rebus suis obsidis pignore per donationem legaverit, sive quod nullum fidejussorem ignotus invenerit; sive si nulla sacramenti fide teneatur: cum forte incertus de firmitate frater missus fuerit cum vehiculis animalium, et emendarum pretio rerum, mox ducatu diaboli inventis per occasionem sumptibus vel vehiculis, in alienas terras monasterii incipiat magis ordinatus migrare, securus de se perceptionem quotidie expectandus, et prolongando aut tarde, aut nunquam sequendus.

CAPUT LXXXVIII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De induciis fratrum suscipiendorum, in quibus de stabilitate firmanda secum tractare debeant.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Cum de omnibus supradictis conventus novus frater regule per abbatem de stabilitate firmanda, aut per rerum suarum eteemosynam, aut per donationem monasterio, aut per chartam fidejussoris pœnalem; aut si ignotus, per juramenti fidem caverit: duorum tunc mensium spatium in judiciis ad tractandum secum accipiat. Laborando tamen cum fratribus contentus annonæ communi mensura, vel regule disciplina et excommunicationum; ut et mores monasterii probet, et a monasterio ipse probetur; et secum tractet, si debeat se ad Deum firmare, aut ad diabolum expeditum remeare. In quibus duobus mensibus sub cura illorum fratrum, qui peregrinos custodiunt, et ipsi similiter ex improviso custodiantur, et in cella peregrinorum dormiant; et ingressus illorum, vel exitus in monasterio custodum præsentia videatur; et omni hora, si alicubi a conventu fratrum secesserint, sollicitè a custodibus requirantur, ne forte anticipent ambulare sine vale cum furto. Quod si explicitis duobus mensibus, non placibili disciplina et iisdem monasterio placuerit ambulare, cum notitia abbatis vel omnium post datam fidem nullius furti commissi, vel reassignatis rebus monasterii quæ ad tempus forte acceperat, mox post datam universis pacem; et acceptam virgam in manu, et annonam viaticam post factam orationem, vel dictum versum, vel redditam eis pacem, si tamen vult, ut hospes abscedat; et resuscipiat vicem suam diabolus, quem nolens hospitem susceperat Christus.

CAPUT LXXXIX.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Quomodo debeat frater novus in monasterio suum firmare introitum.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Cum expletæ duorum mensium ad tractandum induciæ fuerint, et placibili disciplina ab eo magis stabilitas eligatur, et perseverantiam, repromissa lectæ regule firmitate, ei placeat adimplere, reinterrogatus ab abbate novus frater, quid secum in concessio induciarum spatio delinisset, cum responso

A ejus implendam in omnibus promittit obedientiam; respondeat abbas: Deo gratias. Aliâ die post primam dictam missas explicitas exeuat limen oratorii cum congregatione abbati flectat ad genua ejus novus frater suam cervicem, rogans eum vel omnem congregationem ejus, debere modicum in oratorio remorari, et orare pro se. A quibus mox diutissime pro eo oratur; et completis omnibus abbas volens egredi, humiliter apprehenso ejus vestimento, novi retineatur manu discipuli, qui hoc rogando insinuat: Est quod suggeram primo Deo, et oratorio isti sancto, vel tibi et congregationi. Cum responderit abbas; quid illud est, intimato. Subsequatur petitor dicens: Volo Deo servire per disciplinam regulæ mihi lectæ in monasterio tuo. Cum responderit abbas, dicens: B Et hoc placet tibi? subsequatur futurus discipulus: Hoc primo Deo, sic et mihi. Tunc dicat, abbas: Vide, frater, mihi nihil promittis, sed Deo, et huic oratorio vel altari sancto. Si ad omnia obaudieris divinis præceptis vel meis monitis, in die judicii tu coronam accipies bonorum actuum, et ego de peccatis meis indulgentiæ aliquid promerebor; qui ut diabolus cum sæculo vinceret, incitavi. Si autem nolueris mihi in aliquo obedire, ecce ego Dominum contestor, quin et hæc congregatio testimonium mihi est in die judicii præbitura; quia, ut supra dixi, cum non mihi, vel congregationi in aliquo obaudieris, in judicio Dei ego absolutus, tu pro tua anima, vel contemptione rationem restitues. Post hæc verba, si cum rebus suis introierit, tunc ille C brevis, vel donatio rerum suarum Deo vel monasterio facta, ipsius donatoris manus super altare ponatur, dicente ipso fratre: Ecce, Domine, cum anima mea, et paupertate mea, quicquid mihi donasti, tibi reconsigno et offero: et ibi volo ut sint res meæ, ubi fuerit cor meum, et anima, sub potestate tamen monasterii et abbatis, quem mihi, Domine, in vice tua tinendum præponis; cum eis dicis: Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit (Luc. x). Unde quia per eum nobis sunt omnia necessaria cogitas, ideo nihil nos oportet peculiare habere: quia tu nobis de omnibus es idoneus, et in omnibus sufficis solus: ut jam nobis vivere et spes Christus sit, et mori lucrum. Post hæc dicat ipse novus frater responsorium hoc: D *Suscipe me, Domine, secundum verbum tuum, et vitam: et ne confundas me ab expectatione mea* (Psal. cxviii). Post hoc responsorium dicat abbas hunc versum: *Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis* (Psal. lxxvii). Post quem versum dictum, mox data ei ab omnibus pace, compleat abbas, et tollens brevem desuper altare, mox ab eo novus discipulus sub præposito ordinetur, et in manu eorum consignatus cum aliis fratribus exeat discipline. Eadem namque die, pro humilitatis indicio, aquam manibus fratrum ad communionem intrantibus ipse ministret, et cum dat, osculetur omnium manus, et petat singulos pro se debere orare. Breves vero donationum factos a fratribus tempore mortis suæ abbas in quod usibus monasterii expen-

sis restituerit, testamento suo inserat, etiam nomina eorum quorum noseuntur collata : ut nullus post mortem ejus forte de monasterio exiens, repetendi rerum suarum fiduciam habeat, et stabilitatem monasterii, et fidem frangat defuncti, vel dicat sine donatione aliquid suum in monasterio contineri.

CAPUT XC.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Ingresso in monasteriumcuidam laico non debere intra annum mutari res, nec caput ejus secundum propositum tonderi.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Cum aliquis novellus de sæculo ad servitium Dei in monasterium confugerit, et indicaverit se velle converti, non ei credatur tam facile. Nam sicut ab abbate solo verbo, non facto, habitatio ei monasterii denegetur : ad probationem gravia proponantur, ad obedientiam ejus inveniendam prædicentur contraria, et voluntati ejus amara; quotidiana ei jejunia promittantur. Nam et hoc ex lectione regulæ, et dicto abbatis agnoscat, quia in monasterio nulli licet dicere : Hoc volo, et hoc nolo : hoc amo, et hoc odio ; ut non propria eligatur voluntas : et sciat quia qui in monasterio conversus fuerit, quidquid ex voluntate sua voluerit, hoc magis non permittitur. Quare? *Quia sunt viæ, quæ videntur homini rectæ, quarum finis usque ad profundum inferni demerget (Prov. xiv).* Et quod noluerit, hoc cogitur; ut voluntas in eo propria amputetur, quæ inimica est Deo. Qui ergo cupit perfecte converti, quidquid amaverit et desiderio habuerit, ei denegetur; et quidquid oderit, ei apponatur, dicente Domino : *Qui vult meus esse discipulus, abneget semetipsum sibi, et sequatur me (Mat. h. xvi),* hoc est, non suam, sed Dei faciat voluntatem. Omnia enim debet pro Domino sustinere, qui in ejus cupit militare schola. Ant quid enim digne possumus pro Domino sustinere? dicente Apostolo : *Non sunt condignæ passionibus hujus sæculi ad superventuram gloriam (Rom. viii).* Ut si ignem persecutor servo Christi inferat, ut temporalis eator finito non sentiat dolor; non tamen talis est, qualis ille ignis inextinguibilis : aut sic incendit, quomodo æterna pœna gehennæ peccatrici anime immortaliter reservatur. Si ungulæ, vel equulei, vel verborum pœnas ingerat, in ipsa parvi doloris tolerantia æternæ lætitiæ coronatus succedit. Si carcer nos pro Deo tenebrosus recludat, ædificata ex margaritis, et auro vel gemmis ornata æterna nos Jerusalem expectat. Si obscuritas clausuræ nos pro Deo obcæcet, in momento nos poterit obscurare; sed posthac illa nos lux in æterna vita suscipiet, quæ non solis candore vel luce, non stellarum cæli, sed ipsius Dei perpetua majestate lucebit. Si terra ista, quam in hac vita calcamus, moriendo pro Deo meruerimus abscedere; mox super illam terram ambulare perpetuo deputam, quæ septies argento lucidior. Si vero quæ putantur hujus sæculi esse delicia, quæ inqui-

nant potius interanea nostra quam reficiunt, pro Deo ea contempserimus; ad illa statim flumina in æternum currentia perpetuo deputamur, quæ sunt mellis, et lactis, vini et olei abundantia plena; simul et illarum fructus arborum varios et diversos, duodecies in annum nascentes, non cultura hominis, sed abundantia Deitatis, qui non fame delectant ad vescendum, vel esurie appetunt ad manducandum; sed postquam oculi sanctorum ipso visu fuerint saginati, insuper hoc unicuique sapit in ore, quod fuerit delectatus. Ergo digne ad parvum tempus jejuniis et abstinentia pro Domino cruciamur, ut eis quæ præparavit bonis in perpetuum satiemur : obscuramur pro Deo a persecutore in carcere, ut in illa perpetua luce fulgeamus, tanquam scintillæ in arundinetis discurrentes : mortem momentaneam pro Deo ideo libenter appetimus, ut in æternum a gehennæ morte perpetua liberemur. Postremo, et sine persecutione in ipsa christianitatis pæce in schola monasterii ideo probationibus, vel amaricationibus voluntatum sub abbatis imperio militamus; ut post peregrinationem vitæ sæculi hujus, cum Dominus noster judicio nos accersierit suo, digna ei nostra opera consignemus, offerentes ei patientiam nostram, per quam dura omnia et diversa nobis ab abbate imperata, quæ pro nomine ejus gratanter portavimus, vel amaricationes voluntatum nostrarum diversas, quas pro nomine Dei, vel salute animæ libenter magis sustinimus, dicentes Domino : *Propter te morte afficimur tota die; æstimati sumus, ut occisionis (Psal. xliii).* Et cum hæc omnia venerint super nos oblit non sumus te; et per observationem obedientiæ inique non egimus in testamento tuo : et a perseverantia bonorum actuum vel desiderio spei futuræ non recessit retro cor nostrum. Quia non declinaverunt semitæ nostræ a viis tuis, in quibus viis Probasti nos, Deus : igne nos examinasti, sicut igne examinatur argentum (Psal. lxxv). Induxisti nos probationis in laqueum; posuisti amaricationum tribulationes in dorso humilitatis nostræ : ut nostram non permetteremur, sed tamen cogereimur facere voluntatem. Unde imposuisti homines super capita nostra (Ibid.) : quia ostendisti nos sub abbate doctore, vel præposito disciplinæ debere esse probandos. Ergo hi tales subequentes Domino dicant in illo jam sæculo : *Transivimus per ignem et aquam; et induxisti nos in refrigerium (Ibid.),* hoc est, transivimus per amaricationes voluntatum nostrarum, et servitium sanctæ obedientiæ; ecce pervenimus ad tuæ refrigerii pietatis. Et item dicimus ei : *Delectati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti, annis in quibus vidimus mala (Ipsal. lxxxix)* : ut nihil habeat in nobis gehennæ ignis sibi quod vindicet; quando nihil suum in nobis incendendum ibi, diabolus egit. Ergo omnia debet pro Domino sustinere, qui ejus cupit militare schola : tanquam aurum lima, et malleis, et igne fornacis probetur ad diademata Dei, et coronam Dominicam profuturus. Quia cum propriam non fecerit voluntatem aliquis, cogitur facere, cui quotidie in oratione dicimus : *Fiat voluntas tua, sicut in*

cælo et in terra. Terra enim est corpus nostrum, A cui dixit Dominus : *Terra es, et in terram ibis* (Gen. iii). Quia omnis propria voluntas carnalis est, et a corpore descendit ; ideo nos cogit illecebra, et injusta committere, quæ ad tempus parvum vite hujus carni per desideria est dulcis, amariore felle futura in posterum, et in æternum. Ideoque enim cogitur lingua nostra juste quotidie clamare ad Dominum : *Fiat voluntas tua in terra corporis nostri.* Quæ voluntas cum fuerit nobis in schola monasterii a maioribus tradita, et per obedientiam a nobis fuerit adimpleta quotidie, juste nobis credamus in futuro Dominum parcere : et confidamus insuper gratia ejus posse nos coronari ; quia semper ejus fecimus voluntatem, non nostram : et nunquam nos, vel desideria carnis prætulimus amoris ejus ; et propter eum etiam B parati sumus perdere animas in præsentem hoc tempore, ut mereamur eas in futuro invenire cum ipso. Ergo accedens ad timorem Dei aliquis in monasterio cupiens converti, et volens esse discipulus, hoc ei pro domino futurus magister proponat, ut supra diximus : quia quidquid aliquando desiderio voluntatis suæ appetierat, sciat sibi posse negari ; et quidquid noluerit, audiat sibi posse imponi. Antecessus ei peculiaris denegentur : regula ei tota legatur, et actis implenda promittatur. Domum parentum de cætero sciat sibi esse extraneam, inaccessible limen ejus ulterius habere jam credat : *Quia nisi qui reliquerit patrem, aut matrem, aut fratres, aut domum, non potest esse Christi discipulus.* Citra jussionem majoris a monasterio foras se non exire sciat. Cum post hæc omnia ab abbate prædicta promiserit se ad omnia obaudire et ejus, vel regulæ monitionibus ad omnia factis paratum, tunc suscipiatur in monasterium. Nec tamen ei tam facile sancti propositi habitus imponatur : ne forte ad horam promittens, fallat imposterum, et sub nomine ovis lupo ingreditur. Quia cum sæcularis erat, diabolus eum non tentabat, ejus aperte semper voluntatem perfecit, cum ejus operarius fuit : sed ex quo se a diaboli suasionibus vel malitia sæculari ad timorem Dei in servitium Christi tradiderit, certissime ab ea die diabolus sibi inimicum sciat affectum, quem cum sæculo suo propter timorem Domini dereliquit. Ergo tam facile ingredienti non debet credi, nisi ut videatur, si quod promittit verbis, factis adimplet, dicente Scriptura : *Notite omni spiritui credere, sed prius probate* (Joan. iv). Et iterum : *Quia multi ad vos veniunt in vestitu ovium, intus autem lupi rapaces* (Matth. vii). Vide ergo quia causam Dei caute nos jubet agere Scriptura, ut non militatur sanctum canibus, nec margaritæ pretiosæ ante porcos : sed monens eum quotidie abbas dicit : *Fili, interim istæ res, quibus uteris in monasterio, nihil tibi præjudicant apud nos : sed prius in divinis interanea cordis tui de sæcularibus factis cum mundaveris, jam tunc demum mutabis et vestes : ut merito jam ab omnibus hoc videaris in corpore, quod a Deo possederis in mente : et justo post pectoris cæsam militiam tondabis et caput : et cum hæc omnia quæ in regula mo-*

nasterii continentur, in tuis adhuc vestibus perfecte impleveris, et nostrum cum susceperis habitum, sanctior permanebis. Cum ergo ex illa die omnia cum cæteris fratribus inculpabiliter in monasterio per integrum annum impleverit, tunc demum sine aliqua dubitatione tondeatur, vel ei sancti propositi vestes mutentur. Tondeatur enim sic ; stet ipse frater medio oratorio curvatis genibus, tondente eum abbate, psallentibus in circuitu cunctis. In quo probationis anno psalmum, antiphonam, aut responsorium, vel versum non imponat, quandiu sancti propositi habitum accipere mereatur : nec cum abbate ausus sit manucare. Vestes vero sæculares, quas duntaxat exutus fuerit, cum diligentia repositæ conserventur, tam de laicis quam de firmato converso ; ne forte, quod non in conversis contingat cum ad suos demum vomitus redire voluerit, et sæculi elegerit iterato repedare itinera, et nullis scripturarum vel monitionum poterit vinculis retineri, reddat Christo quod suum est ; id est, exutus sanctis vestibus, vel habitu sacro, suis quibus venerat vestitus vestibus resimilans sacro, ad suasorem diabolus revertatur, et non Christi prædatus habitus polluator in sæculo a fugaci. Recipiat talem, qualem miserat sæculum : quia retulit quod suum est, indigno quod dederat Christus ; cum invenire in eo Dominus non potuit, quod quærebat. Quidquid enim in monasterio aliquando acquisivit, vel laboravit, aut contulit, abscedenti ei penitus non reddatur : quia omni rei ingressæ ad Deum in monasterio perseverantia opus est : ideo exitus licentia denegatur : solum ab invito ea res, quæ liberum habet arbitrium, non detinetur : id est, anima et corpus quæ in voluntatibus et desideriis suis, ut a diabolo captivetur, libero se dicit esse constitutam arbitrio, et putat sibi licere quod malum est ; res apostatarum vel collata ideo a patribus non jubentur de monasterio reddi, quia licet erogatæ vel consumptæ in usus sanctorum removeri et restitui non possunt ; tamen plurima ideo certissime denegantur, ut vel occasione rerum suarum ad Dei disciplinam in monasterio permanentes retineantur discipuli : ideo res Deo oblata revocari sæculo ab homine non debet. Nam et ista bujus regulæ tripartita hæc est : Labor in monasterio fratres pascit, perseverantia C calceat et vestit ; discessus restituit debitas monasterio res, et si cupit, abscedat.

CAPUT XCI.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Quomodo suscipi debeat nobilis filius in monasterio.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Cum alicujus nobilis filius propter Dei servitium in monasterium voluerit convolare, non prius suscipiatur, nisi, ut superius diximus, omnem a se obedientiam promiserit adimplendam. Deinde conveniant ejus parentes, ut et eorum quale sit votum agnoscat de eo. Quod si contrarii exstiterint, inte-

rim usque ad vitam pro eo Domino inferendam ad claustra monasterii vindicetur: quem potens est Dominus defendere propter se; quia fortior est dextera ejus ad protegendum, quam diaboli iniquitas ad laedendum. Quid si magis fuerint consentientes ejus voto parentes, collocatis eis ab abbate in monasterium, votum filii convertentis exquiratur ab eis; ut ab ipsis potius videatur devoveri, vel offerri, qui eum genuerunt. Cum ergo magis responderint parentes, gratanter se velle adimplere quae cupit, tunc dicat eis abbas: Equidem omnibus nobis unus ad omnia sufficit Deus; sed quia incredulis ad divitum servitium, vel infantibus in monasterium sacelli prius amputetur spes, et excarricato de sonarum onere facultatum nullis ulterius saeculi laqueis irretitis, securus pergat et solus ad Dominum: *Quia nemo serviens Deo implicat se negotiis saecularibus, ut ei placeat cui se probavit (II Tim. II).* Quia homo onustus auro sequi Christum non potest; dum non potest dubios domi se servire. Ipse vero bene servit Deo, qui voluerit eum in coelis cum thesaurum possidere, quem hoi tinea comedit, nec lures effodiunt et furantur, dicente Domino in Evangelio: *Nisi qui renuntiaverit omnibus quae possidet, non potest sequi me, et meus esse discipulus (Luc. XIV).* Quia, ut diximus, homo onustus auro sequi Christum non potest: in tantum ut admoveat Dominus in Evangelio quemdam sua sequentem vestigia, dicens ei: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quae habes, et veni, sequere me (Matth. XIX).* Unde contristatus ille propter multas divitias metuit hanc Dominice vocis audire sententiam: *Facilius potest camelus per foramen acus transire, quam introire posse divitem in regnum caelorum (Matth. X).* Quos et sua sententia damnat Apostolus dicens: *Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueos, et desideria multa, quae mergunt homines in interitum et perditionem. Radix omnium malorum est avaritia, quam quidam appetentes a fide exciderunt, et inseruerunt se doloribus multis (II Tim. VI).* Videtis ergo, quia nec Deum sequi potest, qui in saeculo quae possidet bona sua, non vult relinquere; nec amare poterit Deum, qui divitias voluerit non odire. Quia non tantum tanta vel tanta, qualia pro Deo contemnuntur, novit Dominus retribuere his, qui pauperes se faciunt propter eum; insuper ad fruendum in aeternum ipsam vitam, eis tribuit sempiternam. Non ideo Deus quaerit rebus vestris vos exui, ut aliquid exinde ipse juretur, aut vestra paupertate gaudet, vestraque indigentia gratulatur; sed ut euntibus vobis ad eum, vel ejus divitias sempiternas desiderantes, momentanea saeculi impedimenta, eum sibi vestros occupant cogitatus, de anima vestra nunquam vos faciant cogitare, vel de morte possitis esse solliciti; et dies vestros in extremos vitae terminos per negligentiam definitos, relictis omnibus saeculo, de quibus cogitabatis, ultima mortis ratio in iudicio vobis cum solis peccatis occurrat, nihil aliud nisi poenas perpetuas habituri: et tunc vos in aeternum incipiat

A poenitere, cum ipsius poenitentiae non poteritis merito invenire remedium. Unde nobis merito clama Scriptura: *Currite, dum licentiae ad providendum vobis lumen habetis, ne ad discutiendam negligentiam tenebrae vobis mortis occurrant (Joan. XII).* Quid ergo, si aliquis ita accedat ad Dominum, ut a divitarum suarum avaritia non recedat? Illos tales superius dixit Apostolus, non posse in hoc quod Deo cupiebant permanere; et tota facilitate eos a fide posse discedere, quibus de saeculo remanet quod ametur. Ita enim nos considerantes, o parentes, justa vobis secundum Deum pro vestro filio suademus: ut si filium vestrum digne Deo cupitis offerre, a saeculo eum prius exuite. Quod si aliquid apud vos eis saeculo remanserit conservandum, habebit aliquando B titillationem diabolici desiderii; sicut canis delectatur ad suum redire vomitum: et posita manu super aratrum respiciens retro, cum non sit aptus regno caelorum, relicto quandoque monasterio secutus de portione sua ei servata, a vobis cupiens in saecularem domum vestram reverti, fratribus suis volens esse cohaeres, in suam redire incipiat sponsus et dominus facultatum, et pristinis restitutus deliciis et pompis, non aliud desideraturus quam nuptias. Ergo, sicut superius diximus, si digne eum vultis Deo offerre, de auferendo prius impedimento ejus, quam de anima cogitate. Itaque audite vocem illius Domini, quam filius vester dicit se sequi, ipsi dicentem: *Vende omnia quae habes, et da pauperibus, et veni, sequere me; et habebis thesaurum in caelo (Matth. XIX).* Sed quia portio ejus adhuc in vestra est potestate, et consensu vestro vel permissione magis videtur Deo offerre, quam nobis; vos tangit de ea secundum Dominicam vocem, quam si vultis audire, pro filio vestro apud vos nihil remaneat in saeculo, nisi Deus. Quod si forte propter immanitatem divitarum, vel amorem nutritae domi familiae gravis vobis, et minus dulcis haec divina praecipio convenit, audite regulae nostrae a patribus salubre statutum consilium. De portione ejus tres fiant partes aequaliter, una distributa abbatibus manibus pauperibus vel indigentibus erogetur: aliam vobis, vel fratribus suis pergens ille ad comitatum sanctorum exagilario munus titulo derelinquat: tertiam vero partem C viatici sui utilitate deferat secum monasterii sanctorum usibus profuturam. Quia quomodo filius vester omnibus in monasterio fratribus ad solatium vitae portionem suam conferat, dicente Apostolo de erogatione maxime ad domesticos fidei (Gal. VII); ita et universi monasterii fratres suis singuli vicibus, prout quis habet, ad hanc ingredienti monasterium deferunt formam filio vestro communiter cum omnibus profuturam. Quod si utraque vobis graves sint voces, ut nec Deum audiat pauperibus erogando, et filii animam redimendo; nec nostrum consilium partibus dividendo, et auferendo ab eo saecularem substantiam, vel nudum et solum filium Deo largite; ita ut iurando per sacrosancta Evangelia promittatis ei, ulterius eum de vestra patrimonio

nii substantia nihil habere: ut firmiter jam perseverans in Domino, sciat se de sæculo nihil sperare, cum se a vobis, et ab eo viderit alienum, solummodo superna desideret. Quia hoc expedit anime illius, ut aut ordinatus a vobis vadat ad Dominum, aut pro eo exha-redatus a vobis felicius magis pergat ad Deum; clamans Deo, quem sequitur nudus: *Tu, Domine, restitues mihi hæreditatem meam* (Psal. xv). Tantum est ut nihil habeat de sæculo, quod vivis vobis aut mortuis de vestris facultatibus jam speret. Quia cui semel crucifixus est mundus, denum ab eo redelectari non debet. Nam si ex toto nihil de eo ordinate vulneritis, causam ejus puto vobis divino reservari iudicio. Eum vero certissime sciatis, plura a Domino recipere, quam contempsit; cum Dominum sibi fecit, quem nudus secutus est, debitorem. Recipiet enim in cælis filius vester sine dubio multa, promittente ei Dominus in Evangelio, dicens: *Qui reliquerit aurum, aut argentum, aut possessiones, aut domos propter me, centuplum accipiet in regno Dei, insuper et vitam æternam* (Matth. xix). Hæc audiens filius vester paratus est, si vultis relinquere vobis totum, ut apud Dominum centuplum valeat invenire; quia de omnibus Dominus noster est nobis idoneus. Nam quid illi sufficit, cui Ipse Dominus non sufficit?

CAPUT XCI.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De honore vel gradu post abbatem cæteris denegando.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Cavere debet abbas, ne quem sibi aliquando secundarium adjudicet, vel in tertium aliquem constituat locum. Quare? ut cum nullum elatum de honore reddiderit, et sancte agenti successionis suæ honorem promiserit, certatim omnes in bonis actibus, vel in humilitate faciat propensare; sicut de potiore gradu contententibus apostolis Dominus indicavit, cum in medio eorum infantem deduxisset, et dixit: *Qui vult esse inter vos fortior, sit talis: et qui vult esse inter vos major, sit vester minister* (Matth. x); et iterum dixit Dominus discipulis suis: *Quicumque prius fecerit præcepta mea, et sic docuerit, hic maximus vocabitur in regno cælorum* (Matth. v). Unde ergo sequens hanc humiliando formam, hoc semper omnibus fratribus dicere debet abbas: Fratres et filii mei, quicumque de vobis hoc elaboraverit, ut divinis præceptis in omnibus obediens, vel per omnia regulæ obtemperans, vel meis actibus similis inveniat; quicumque ad hoc conscenderit, ut doctrinam meam compleat factis; quicumque mores suos, non in sua propria voluntate et arbitrio, sed Dei obedientia per me tradiderit corrigendos; id est, non in superbia, sed in humilitate; non in multiloquio, sed in taciturnitate; non in odio, sed in gratia; non in dolo, sed in charitate; non in ira, sed in pace; non in ebrietate, sed in sobrietate; non in satietate, sed in parcitate; non in scandalo, sed in continentia; non in murmuratione, sed in

obedientia; non in tarditate, sed in agilitate; non in contentione, sed in assensione; non in levitate, sed in gravitate; non in vaniloquio, sed in paucis sapientiæ verbis; non in risu multo aut excusso, sed in patientiæ lacrymis; non in luxuria, sed in castitate. Hæc ergo omnia quicumque de vobis perfecte impleverit, non solum meo, sed Dei iudicio, tempore mortis meæ scholæ Dei ordinabitur magister, artem Dominicam, quam ipse jam perfecte adimplet, Christi discipulis monstratorus. Nam quomodo ad honorem majorem quis poterit juste conscendere, si honoris ipsius merita in divinis præceptis non valuerit adimplere? Vel quomodo monitiones majores didicerit, qui non factis effecerit divinis, quomodo præerit scholæ? Quomodo aliena poterit vitia emendare, qui sua nescit acta corrigere? Vel quomodo sub disciplina poterit alios regere, qui culpas discipline in se non potuerit emendare? Ideoque nisi qui prius fuerit in omnibus perfectus discipulus, dignus non poterit esse magister. Cum hoc ergo abbas sæpe congregationi prædixerit, et nullum certum reddiderit de honore, semper eorum confundat gradus, vicibusque ad mensam secus se sedere faciat, vicibusque in oratorio jubeat secus se universos stare, universos vicibus post se Psalmos imponere; ut nullus de secundo honore jam reddatur elatus, sive de ultimo gradu aliquis se faciat desperatum. Ergo cum nullus de multis secundo in gradu erigitur; et per incertum spei unusquisque ad percipiendum honorem, si se sanete tractaverit, de se hoc suspicet judicare, et per bona acta sua eligi se posse quandoque in abbatis honorem confidat; ut dum pro incerto nullus designatur, sed bene et sancte agentibus honor promittitur, ita sit, ut dum omnes cupiunt gradum obtinere honoris, supradicta Dei præcepta in se festinent implere; et si non propter timorem futuri iudicii, tamen vel propter præsentis vitæ honorem contendendo certatim possint omnes perficere, ut cum in grandis fuerit congregatio, et per nullos gradus honoris diversi descenderint, nullis sibi antecedentibus non possit de se ultimus desperare; nec item secundus, omnibus post se positus possit elatus gaudere, et jam securus de solo honore causam Dei in se negligat adimplere; jamque magis sperare præsentia quam futura: quia generaliter tale est genus humanum, ut plus amet quæ videt, quam quæ non videndo sperat. Ergo, sicut supra diximus, cum incertos posuerit diversorum gradus, et omnes satagentes viderit in hunc aliquando velle se pervenire honorem, certatim festinent adimplere, ut per bona acta placeant ordinari; ut unusquisque ostendens opera sua sancta abbati et Deo, in hoc honore de se posse consentire Deum et abbatem digne de se suspicent judicare: cum invicem sibi et zelo boni honoris et desiderio propensiores extiterint, tunc coguntur in se Deo et abbati omnia sancta et bona ostendere, cum perfectorum merita cœperint sperare; et modo jam in se factis ostendere, quod

ceteros postea verbis cupiunt edocere. Nam et ideo aequales omnes habere constituimus gradus, et nullum in secundo honore constituendum, ne forte, sicut dicit Scriptura, *erunt novissimi primi, et primi novissimi* (*Matth. xix*); hujus forte fratris in monasterio ante obitum abbatis debeatur ingressus, quia jam aut aliqua regula approbatus, aut certe, ut de multis in Vitis legitur Patrum, propter humilitatis desiderium monasteria vel congregationes suas absconse deserentes, subjugare se alieno malunt imperio. Et quia non privat bonis Deus ambulantes in innocentia vel humilitate; et non potest abscondi civitas super montem posita, nec lucerna accensa, non sub modio, sed super candelabrum posita illucescit, quid si forte de negligentioribus suis fratribus aliquem se vivo abbas in secundum gradum jam designet, et cum hujus supradicti tanti viri scholam novi monasterii per humilitatem celatam magnus vir intraverit, et ejus quotidie ultro perfecta claruerint opera, et cum despectione agitur monasterii novellus discipulus, agnoscatur factis Christi miles antiquus. Nonne cum hunc talem subito abbas agnoverit, negligenter jam ordinatum secundarium, proprio sæpe pœniteat facto, et suo judicio efficiatur reprobis, cogitat dissipare quod fecerat: cum non est dignum ut melior sub deteriore consistat; et hic verbis imperet, qui imperata factis non possit adimplere. Ergo suspensus honoris gradus habeatur in omnibus, et ostensis beneplacitis quandoque promissis hoc abbas fratribus suis sæpe verbis spondeat, dicens: Dabit Dominus honorem huic qui sanctis eum provocaverit factis, nec fraudabit eum desiderio suo, a quo nec Deus ipse fraudatus est a lucro suo: et providet Deus discipulis per ipsum aliis quod opus est, cum prius de ipso magistro ipse nihil cœperit indigere. Ergo dum in hanc sitim honoris omnes fratres abbas viderit anhélare, et certatim opera sancta in bonis præceptorum Dei desideriiis diversos se ostendere, consideret semper animo, et oculo scrutetur, qui diversis in agone observantiæ superior vel perfectus exstiterit; et jam tempore mortis suæ vocatis omnibus ante se fratribus, dicat eis: Bene vos quidem omnes in observatione sancta egistis; bene acta vestra Dei semper præbuitis aspectibus: et vocato subito nomine illius, vel apprehensa manu ejus, quem meliorem in omni perfectione semper absconse cæteris judicavit, dicat omni congregationi: Audite me, filii, Trinitas sancta novit, ejus judicio hic eligitur, quia vobis omnibus in omni observatione mandatorum Dei, id est, in taciturnitate, in obedientia, in fide, in pace, in gratia, in patientia, in bonitate, in simplicitate, in vigilantia, in sobrietate, in continentia, in castitate semper melior exstiterit iste.

CAPUT XXIII.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De ordinatione novi abbatis electi de omnibus a priore.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Ideoque judicio Dei et testimonio meo vobis

A pastor eligitur, et vobis abbas a Domino, cui semper de bonis actibus placeat, ordinatur, gregem Domini futuro judicio reassignaturus suscipiat. Videte, fratres, ne quis hanc ordinationem animo malo suscipiat, et Christum contemnat, cujus vicem in monasterio vobis iste acturus est. Post hæc acta statim oratione ab omnibus facta, accersitur statim præsul Ecclesiæ ipsius territorii, ut testimonio ejus clericatus officii, mutato episcopi manu nomine ejus in abbatis honorem, in diptico post nomen prioris ejus jam missa altaris in oratorio a clerico recitetur, ipso oblationem fratrum offerente. Si tamen abbas adhuc defunctus non fuerit, et adhuc deletus a vivis non fuerit, tunc post nomen majoris. Nam postquam defuncti nomen inter quiescentes migraverit, novi nomen in capite scribatur. Mox ergo celebrantes in oratorio missas, cum explicaverint præsentem, ut diximus, pontifice, vel cuncto ordine clericatus officii, data ei a priore pace, vel subsequente congregatione, tradat ei in manum regulam hanc, simul et petitas claves a cellario de enticis monasterii, et brevem rerum universarum, ferramentorumque, et codicum vel universorum mobilium; et collata singulorum testamento omnia ante pontificem assignentur. Nam dicat, cui dat regulam hanc præsentem pontifice, vel universo officio ejus, vel sua congregatione: Accipe, frater, legem Dei, hanc regulam, in qua observantibus æternam provideas vitam; negligentibus sempiternum proponas judicium. Hic anima vincit, aut perit; hic vita aut amittitur aut tenetur; hic pendet istarum quas conspicias animarum a te Dei exactio. De hoc breve gregis istius in judicio Domini post me tu facturus es rationem. Memento, frater, memento quia plus cui creditur, plus ab eo exigitur: et esto jam sollicitus, et noli esse securus de lupi voracibus faucibus diabolicas insidias gregi tuo futuras; sed et vulneribus animarum, vel ruinis culparum, quibus artibus vel monitionibus ad salutem animas valeas restaurare. Esto jam quantum potes vigilans et sollicitus; quia usque hodie fuisti securus. Ilæc cum compleverit, regulam istam tenenti in manu iterato dicat: Abbas, ingredi oratorium Domini; et sta in loco meo cum congregatione jam tua. Alliget summus sacerdos orationibus suis in gestis cœlorum, quod suscepisti in terris, et post hæc dicta tradat ei pallium suum: quo accepto osculetur qui acceperit manum dantis; et cum acceperit mox ingressus cum sacerdote novus abbas cum congregatione jam sua in oratorium, et stans in loco prioris, postquam sacerdos pro eo orationem effuderit, statim vadat novus abbas ad altare, et ponat super illud regulam: et dum eam ponit, quam accepit, dicat retro omnis congregatio una cum ipso hunc versum: *Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis* (*Psal. lxxvii*); cum gloria, et cantilena. Quæ cum perdixerit, mox clara voce prosternens se in orationem pavimento, expetat pro se orari iterum sacerdotem; quod et retro congregatio similiter pavimento adhaereat. Et surgentes post

completam orationem, osculetur genua sacerdotis, et erigatur ei ad pacem. Deinde omni officio ejus pacem contradat, deinde præpositis, vel omni congregationi: et sic exeat disciplinæ, tradens claves manu sua cellario. Mox vadens et orationem cum omnibus complens sine sacerdote, jam ipse petita benedictione, in cathedra sedeat prædecessoris: et venientes primo præpositi, deinde omnes ejus genua osculentur. Mox surgens vadat ad jacentem priorem, et osculetur genua ejus; et porrigatur ad pacem ei. Post acceptam pacem quondam prior dicat omnibus: Fratres, et pro me orate, ut rationes animarum vestrarum transactas una cum mea possim in die judicii ante Dominum discussorem integras exponere, et fideliter consignare: et quomodo vos constabiliavit Dominus in terris, et meos bene exitus suscipere dignetur in cælis. Unde sit post hoc forte melioratus ipse abbas, defunctus non fuerit, omnem licentiam, vel potestatem, ordinationemque, vel honorem pristinum disciplinæ ipse recipiat. Et merito; cui Deus ad hoc ipsum reddidit vitam: nihilumque sibi noviter ordinatus ex illa hora usque ad diem veræ mortis ejus de honore constituto vindicet. Et cum ei certus advenerit dies mortis, qui jam sub præsentia sacerdotis pridem exstitit ordinatus, sine dubio ipse succedat: ita tamen, si casus superbiæ vel elationis ejus non deposuerit merita. Ergo cum nihil illo vivo sibi usurpaverit de honore, sed hoc tota mentis intentione assumat, et diligenti observatione custodiat, ut non jam de honore designato reddatur elatus, sed in melius magis acta sua de præceptis Dei in regula constitutis quotidie de se, coram Deo et fratribus, vel omnibus hominibus, præbeat: et plus se ex tunc in verbis et factis in ipso habitu humiliet, quam antea pro ipsius humilitatis gratia fuerat incurvatus; ut eum omnes æstiment humiliorem et viliorem omnibus magis post designationem honoris effectum, quam ante, ut quasi profectus merito in se Domini impleat sententiam dicentis: *Qui vult vos esse fortiores, sit vester ultimus (Matth. xx)*, et qui se humiliaverit, merito exaltetur: tamen propter honorem, quem sacerdos orationibus constituerat, et manu sua post abbatis prioris, cum infirmaretur, in diptico monasterii nomen scripserat, et suo honorabilis eum prior et verus abbas iudicio elegerat; et quod ante non licebat per regulam, pro oratione sacerdotali, et ipsius abbatis electione, et magis propter additam et augmentatam in eo humilitatem, secundarius jam iudicetur. Quod nomen non suo iudicio præsumpsit, sed perfectæ observantiæ in eo merita elegerunt: nam regula ideo vetat constitui secundarios propter elationem et superbiam. Nam istum per actum bonæ observantiæ, vel nimiam humilitatem et Deus elegit, et abbas concessit, et sacerdos ordinavit; sed constitui adhuc vita prioris reddita non permisit. Unde ex illa die quasi jam spiritualis Cæsar designatus secus abbatem sedeat; alium eorum psallentium contra abbatem teneat in oratorio, post ipsum calicem ad mensam accipiet, et

A post ipsum in orationibus habeatur; et ubicunque abbas ambulaverit, ipse locum pro se suscipiendi, vel vitia fratrum emendandi, vel excommunicandi licentiam habeat attributam. Quod si excommunicatus frater satisfacere ei consuevit noluerit, reservata culpa ejus abbati, ipse vero usque ad adventum in reatu excommunicationis permaneat. Omnia ista ex delegatione ambulan'is exerceat, et in omnibus absentis agat vices abbatis. Sed hoc ipsum non suo iudicio sibi deferens, sed jussu prioris et veri abbatis: cum ei per præceptum permittitur, tunc licentiam habeat aliquid ordinare, aut in hoc honore credat se posse consistere. Nam omni hora omnibus iudicans se esse æqualem, et magis, si vult esse perfectus, et digne vult ad quod deputatus est pervenire, humiliando se universis fratribus suis, magis se omnibus inferiorem adjudicet, et viliorem, se universis ultimo cordis credat affectu. Quia tales novit Dominus exaltare, dicente Scriptura: *Qui se humiliat, exaltabitur (Matth. xxiii)*. Nam hoc cavere semper ipse frater debet, ne aliquando de proviso honore cordis elationem assumat, et in aliquam prorumpens superbiam, in aliqua parte aut humilitatis aut præcepti divini corruens, regulam sicut prius observabat, minus aliquid modo adimpleat, jam designato honore securus. Et mox sciat pro certo, quia cum abbas frequenter in aliquas culpas, quem elegerat, non in majus proficientem, sed per negligentiam magis deterioratum eum aspexerit, et monitus ab abbate non emendaverit se; et nomen ejus deleat, quamvis sacerdos rogatus ab abbate, de diptico; et ipse in suum rediens numerum iudicetur negligentibus cœqualis; et excommunicationi consuetæ subiaceat, qui culpas non vitat: quia per negligentiam perdidit, quod intervenerat; et recipiat quod admisserat. Et postquam fuerit inferiori redditus merito, a latere jam dejungatur abbatis: et ex illa jam die ab abbate alius frater de omnibus jam oculo et animo quærat, superior negligenti, qui et ipse electus absconse quotidie tempore mortis suæ, manu sua abbas eum apertius indicet, iuste et merito omnibus prænudum ordinatione primatus. Et reprobi isti, qui per negligentiam de summo honoris culmine cadunt, audiant Apostolum sibi dicentem: *Bene currebuis; quis vos impedit (Gal. iv)*? Satanæ, qui elatos deponit. Et antequam dilectus reprobus fiat, et in negligentiam convertatur, audiat quid eum quotidie conveniat Scriptura, dicens: *Tene quod habes, ne alter accipiat coronam tuam (Apoc. iii)*. Et qui audierit, et non observaverit, sibi imputet cum ceciderit: quia a Domino superbi ac negligentes et indigni ideo deponuntur, ut digne observantes præceptum Dei, aut humiles exaltentur. Quid apud justum iudicem Dominum non est personarum acceptio: nec vult aliquid præstare indignis; cum solos justos, bonos, et sanctos novit diligere, et ipsis solis de præsentis vitæ honore, et de perpetuæ coronæ retributione sit debitor.

CAPUT XCIV.

INTERROGATIO DISCIPULI.

Si subito abbas moriatur, quo ordine de incertis fratribus abbas alius constituitur, cum se viro nullum designaverit meliorem, et dum subita eum mors percurserit.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Repentinum humanitatis casum considerantes, et adventum, ut assolet, subitæ mortis, hoc de incertis inveniendum ad ordinationem convenienter taxavimus, ut de incertis certa possit ratio inveniri. Cum ergo superius diximus, diversorum monasteriorum confusos debere esse gradus, et nullum certum redhibere de honore secundorum; cum ergo non judicaverit abbas vivens post se ordinandum, quem cæteris probaverit meliorem, qui si subito migret ad Dominum, respondemus quid, ne cum unusquisque de suo iudicio successionem præsumens, universos in seditionem exagitet, et studiosam partibus pugnam scandali domum pacis faciat in contentionem converti, ideo hoc decernimus, ut iudicio pontificis ipsius territorii et cleri queratur abbas sanctissimus, qui acceptam hanc regulam supra hanc congregationem ad vicem prioris defuncti, supra omnes fratres triginta habitet diebus et ipse consideret secundum hujus regulæ constituta, quis superior de omnibus observantia poterit inveniri. Qui ergo abbas tricesimo die coram illo sacerdote vel clero, per sacrosancta jurans Evangelia, dicat se a nullo promissionibus vel adulationibus esse redemptum, sed in causam Dei quam invenerit integre pandere. Mox vero stante ante eum omni congregatione subito apprehendat ejus manum, quem invenit in omnibus meliorem, in omni observantia mandatorum Dei, vel regulæ constitutæ; et tunc demum in eo, ab illo pontifice vel clero ipsius territorii secundum hujus regulæ constituta, ut superius diximus, primatus ordinatio celebretur.

CAPUT XCV.

INTERROGATIO DISCIPULI.

De ostiariis monasterii.

RESPONDET DOMINUS PER MAGISTRUM.

Duobus fratribus ætate decrepitis cella intra re-

gias monasterium prope constituatur; qui deputati ibi et claudant monasterium omni hora post exuentes, et aperiant ingredientibus, et advenientes nuntient abbati. Nam et hoc observare debent ipsi duo senes quotidie, ut horis quibus oportet in monasterio legi, seratis regis congregationi se jungant, ut legentes audiant; et cum ad opus divinum oratorii index sonaverit, seratis item regis ad opus Dei oratorio presententur. Ad opus laboris hoc querantur quod possunt pro ætatis possibilitate implere, id est, aut si artes sciunt; aut certe si nesciunt, in quo possunt quotidie septimanarios adjuvent: tamen labori alio non querantur, si propter opus aperiendi et claudendi omni hora occupantur. Annonam eorum a cellario ipsi accipiant, et eis cum aqua, vel coquinæ remanente juscello ministrent. Animalium intra monasterium curas, adjuncto in septimana illorum hebdomadarii solatio, ipsi adimpleant, et regis mundicias ipsi exerceant: vel intra eam cicendelum suspensum et factum incendant quotidie, ut noctu foris cujusvis, advenientis cognoscatur ingressus. Qui senes, ut superius diximus, pro honore ætatis cum abbate manducent, secundum formam perfectæ humilitatis, ut sancta Eugenia demonstrat, quæ dixit, nec ipsis se superiorem velle ostendere. Nam talibus dicit Scriptura perfectis: *Quanto magnus es, tanto humilia te: et apud Deum et homines invenies gratiam* (Eccl. iii). Omnia vero necessaria iotus intra regias esse oportet; id est, furnum, macinam, refrigerium, hortos, vel omnia necessaria; ut non sit frequens occasio, propter quam frater multos foras egressi, sæcularibus misti forte a religiosorum oculis visi, ad damnationem potius nostram ab eis pro angelis adoremur; et *Benedicite nobis* non meritis indigne dicatur, cum forte sancti putemur esse, quod non sumus: aut magis per irrisionem quorundam infidelium vilescat in publico vel plateis sanctus habitus ambulando. Cum ergo hæc omnia intus fuerint constituta, clausa sit semper monasterii regia: ut iotus clausi cum Domino fratres veluti a sæculo sint jam causa Dei in cœlestibus separati. Quæ regia monasterii a foris circumclum habeat ferreum in limella, quo ab adveniente concusso, cuiuslibet supervenientis intus indicetur adventus.

ANNO SÆCULI VII INCERTO.

AUCTOR QUIDAM INCERTUS

DE CUJUSDAM PATRIS REGULA VETERUM TESTIMONIA.

S. Benedictus Anianæ abbas in concordia regularum singulis ferme capitibus Regulam ejusdam, velut cap. 85, § 26, Regulam ejusdam Patris laudat.

Smaragdus abbas in expositione Regule sancti Benedicti cap. 23, 28 et 29, ex eadem Regula cu-

jusdam Patris testimonia affert.

Joannes Trithemius lib. de propr. Mon., cap. 5, hanc Regulam ita citat.

Item in Regula Servi Dei ad sorores capitulo 17, scribitur: Proprii aliquid in monasterio, etc.

OBSERVATIO CRITICA IN REGULAM SEQUEMTEM.

Ad hujus incerti auctoris Regulam pro monachis exaratam observavimus, illam pro monachis Scotis scriptam fuisse, ob rigidam ibidem præscriptam monasticam disciplinam; atque ob eandem rationem existimamus, et hanc præsentem Regulam pro ejusdem nationis sanctimonialibus feminis compositam: ita ut utraque Regula unum eundemque auctorem habuerit, nimirum sanctum Columbanum abbatem Hyensem, et monachorum Scotorum patriarcham. Neque in hoc multum ab opinione reverendissimi Calmeti discedimus, qui augurat, sanctum Congellum abbatem olim sancti Columbani existisse prioris Regulæ auctorem, ob similitudinem disciplinæ apud Luxovienses monachos introductæ; nam in omnibus utriusque sexus monasteriis apud Scotos eadem rigida disciplina observabatur. Nec quidem sanctum Congellum scripsisse Regulam monasticam legimus; sed sanctum Columbanum tot monasteriorum patrem ac legislatorem agnoscunt omnes historici, præsertim venerabilis Beda in sua Historia Ecclesiastica. Et quidem in monastico Scotico plurima reperiuntur sacramenta virginum cœnobîa antiqua, ubi hæc arcta et rigida disciplina olim observabatur, præsertim in Abernethensi parthenone atque apud Thininghamiam et Coldinghamiam, sicuti et apud Hebrides sive Occidentales insulas, ubi sanctus Columba pro sanctimonialibus feminis cœnobîa condidit; adeoque quemadmodum monachis, sic et illis normam vitæ præscripsit. Ut ut sit, hoc unum fatendum est, exoticam disciplinam in hac Regula contentam satis manifestare obsoletos Scotorum ritus et cæremonias quales sunt imprimis: præceptum virginibus datum ad confitenda peccata sua abbatisse vel præpositæ, aut senioribus ad id deputatis: deinde si consideremus tot visitationes cubiculorum et lectorum, severas pœnas inubedientibus et murmurantibus inflictas, et alia rigida monita, agnoscere debemus, hanc Regulam 24 capita continentem omnino sapere severam Scotorum monasticam disciplinam; quamvis auctor aliqua cum Regulis sancti Benedicti et sancti Columbani communia præscribere videatur. Insuper notare velim, auctorem revera intellexisse, confessionem abbatisse factam fuisse sacramentalem; ibidem enim prohibetur, ne crimina minora vel maxima in confessione revelata manifestarentur: *Crimina minora vel maxima nullatenus manifestent, nisi solo justo iudici, qui omnium confitentium crimina lavat.* (Brookie, Cod. Regul., t. II.)

INCIPIIT REGULA CUJUSDAM PATRIS AD VIRGINES.

CAPUT PRIMUM.

Abbatissa monasterii qualis esse debeat?

Abbatissa monasterii non tam genere quam sapientia et sanctitate nobilis esse debet: ut quæ sermonem ad erudiendas animas justa eruditione lucubrat, propriis actibus non contradicat: plus etenim subjugatæ prælatorum actuum formam imitantur, quam doctrinæ illatæ aurem accommodant. Debet enim sacris eloquiis opera nectere sacra: ut quæ ejus imitatur doctrinam ex voce, imitetur cultum ex opere: ne si in aliquo voci opus contradixerit, fructus vocis non obtinere valeat effectum. Sic ergo sit et voce ornata et opere, ut et opus vocis, et vox consentiat operi; sit continentia et castitatis flore compta, et omnium ore laudabilis, omnium desideriis imitabilis exemplo. Sit charitatis benevolentia ornata, ut omnium fidelium lætificet corda. Erga peregrinorum et hospitum sollicitudinem præsto: erga infirmantium curam sollicita: erga inopum et egenorum iuvenum opulenta. Sic delinquentium ignaviam corrigat, ut ad cultum religionis lascivas et fessas mentes reducat. Sic misericorditer bonitatis dona distribuat; quatenus ex nimia bonitate facinorum fomenta non nutriet. Sit ergo bonis bona per meritum, sit malis mala per flagellum, quod mediante scientia agendum est, juxta Psalmistæ orationem dicentis: *Bonitatem*

A et disciplinam et scientiam doce me, Domine (Psal. cxviii). In utroque etenim abbatisse cavendum est, ne aut nimia bonitate in subjectarum cordibus vitia nutriat, aut nimia disciplinæ austeritate ea quæ leni increpatione sananda fuerant, rigida correptione diripiantur. Incautis etenim sic blanda persuasionem subveniat, ut eorum sanie antidoti quodammodo medendo curam infundat: sanis vero moribus ea hortando præbeat, ut quæ agere cœperunt, meliorando usque ad finem perducant. Nihil etenim prodest cœpisse, si in opere bono quod cœperant non studeant perseverare. Habeat ergo tot animos mater, quot habet in suo regimine filias; ut juxta omnium mores omnium noverit vitia coercere. Tanta sit in omnes providentia, ut nec pietas disciplinæ, neque disciplina pietati locum tollat. Agat omnium curam, ut de omnium profectu mercedis recipiat lucra; ut ex corruptione præsentis vitæ quodocumque erepta tantum laboris recipiat præmium, quantis ad vincendum inimicum præsidii præbuit supplementum.

CAPUT II.

Qualis debeat esse præposita monasterii.

Præposita monasterii non ætate senili, sed moribus constituenda est. Multas etenim prolixitas annorum attollit, sed dedecus torpentis vitæ ad infantiam

immaturitatem tepescendo reducit. Constituenda ergo est præposita moribus gravis, sermone solers, ingenio fortis, consideratione vigil, cursu impigra, correptione pia, disciplina moderata, actu casta : moribus sobria, dispensatione æqua, humilitate ornata, patiens, mitis, non turbulenta, non iracunda, non superbiæ vel arrogantie vitio maculata, non prodiga, non garrula, sed omni actu religionis ornata, quæ sciat languentium moribus subvenire, et tepescentium ignaviam excitare : super quam abbatisa requiescat, ut in nullo ab ejus præceptis deviet ; sed in omnibus subdita, et in jussis senioribus delecta, nihil quod abbatisæ voluntati sit contrarium aut faciat, aut ordinet faciendum, sed omnia per ejus interrogationem ; juxta illud quod scriptum est : *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi ; majores tuos et dicent* (Deut. xxxii). Interrogandum semper est, ut in nullo a seniorum consilio animæ subtiliter discrepent ; in nullo oves a pastoris voluntate declinent. Sprevit namque seniorum consilia Roboam, Juvenum usus consilio. Quæ res qualis dispendii fuerit occasio Scripturæ veritas attestatur, qui, omnia dominatione undecim tribuum, vix cum una tribu inter tot pressurarum dispendia absque mortis crudelitate reliquum vitæ peregit. Debet namque esse omnium necessitatem tam corporis quam animæ provida : ut et subsidia præsentis necessitatis porrigat, et corda subditarum ad laudem Creatoris intonandam ex sedula admonitione excitando erigat ; humiles et propter Christum subjectas honorando in sublime provehat : sese vero attolentes castigationis flagello ad gradus humilitatis retrahat. Curam in rebus monasterii, seu vasis, seu suppellectilibus ita habeat intentam, ut in nullo negligentiae tenebris reperiatur fuscata : ut dum sacri laboris omnem curam adhibet, ab omnipotente fructum laboris recipiat. Omnibus Sabbatis post horam orationis nonam tam seniores quam juniores præpositæ lectos omnium sororum visitent, et faciant propter earum negligentias inquirendas, aut si aliquid inveniatur illicite et sine comineatu retentum. Itemque post completam lectos omnium cum luminaribus visitent, ut omnium expergiscentem sensum vel tepescentem ex oratione agnoscant. Similiter ad omnes cursus nocturnos hoc est faciendum, ut sciant quæ cum fervore, vel quæ cum tepiditate ad cursum assurgunt : et eas quas tarditate vel segnitie culpabiles repperint, prout culpa vel ætas fuerit, aut increpatione aut flagello corripiant.

CAPUT III.

De monasterii portaria.

Portaria seu ostiaria monasterii tales esse debent, quæ omnium simul mercedem ædificant, ætate senili, quibus mundus silet ; quæ jam ex presentibus pompis nihil desiderant : sed in toto cordis affectu Creatori inhærentes singule dicant : *Mihi autem adharere Deo bonum est, ponere in Deo spem meam* (Psalm. lxxii). Quid enim ex præsentibus phaleramentis de-

Asiderent, quæ perfunctoriis contemptis Christum amare cœperunt ; in quem summum bonum contemplatione mentis manere conspexerunt ? Sint ergo mentis suæ statu firmissimæ, ut Domino cum Propheta orando dicant : *Averte oculos nostros, ne videant vanitatem, in via tua vivifica nos* (Psalm. cx). Tale semper supervenientibus ostendant exemplum, ut et foris ab extraneis nomen Domini glorificetur ; juxta quod Dominus ait : *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in celis est* (Matth. v) ; et intus a consodalibus suis mercedis præparent lucra, dum omnium vice foris gerunt curam. Sic cautæ moribus cum virtutum magistra humilitate existant, ut omnis patientiæ blandimenta ex colloquio affabili ostendant. Nunquam singulæ vel binæ sine tertia te-te loquantur. Nunquam oculos in subline attolentes laicos vel clericos intente aspiciant : sed remisso cum humilitate vultu inclinati oculis necessaria colloquantur. Pauperum, peregrinorum, et hospitum curam inter omnia habentes : quia in his Christus recipitur, sicut ipse ait : *Quæcumque his minimis fecistis, mihi fecistis* (Matth. xxv). Foras aliquid dare, vel cuilibet ministrare, vel a foris aliquid accipere, nullatenus sine comineatu abbatisæ facere presumant. Et quodeunque a foris accipiunt ex donis vel elemosynis aliorum, nullatenus antea ad cellarium portent, quam ante oratorium deferentes omnis simul congregatio pro eo orent, qui hoc exhibuit. Fabulis, quas ad portam vel a secularibus, vel a quibuslibet audierint, nullatenus autem accommodent : et si nolentes audierint vel intellexerint, nullatenus consodalibus suis referant. Si horum aliquid, quæ diximus, transgressæ fuerint, regulari poenitentia castigentur. Si humili satisfactione patefaciant, prout humilitas confitentis cernitur, ita delinquentis culpa judicetur. Si vero contumaciæ crimen occurrit, et modum poenientiæ augebit. Claves ostiorum vel portæ nullatenus penes se nocte retineant, sed ad abbatisam nocte deferentes præsentent, et mane post secundam recipiant. Idipsum et cellariæ, et pistrices, et coacæ implere studeant ; ut ab occasu solis, vel cum fuerit opus necessitatis perfectum, usque ad secundam abbatisa claves retineat ; nisi necessitas evenerit, ut per comineatum abbatisæ nocte retineantur, et post secundam denno tribuantur. A signo vespertino usque ad secundam impletam, nullatenus portarum fores aperiantur : neque ullus a foris introitus patiat : sed si necessitas talis advenit, ut post vesperam sit deliberandum, per fornecram quæ in eadem porta fuerit totum deliberetur. Si talis necessitas hospitum vel peregrinorum advenerit, ut hora refectionis cum sororibus esse non possint, post cum cocis vel ministris, vel cum reficiendi spatium habuerint, reficiant. Vasa vel reliqua utensilia, quæ ad opus hospitum bajulant, ac si sacrata Deo gubernent atque custodiant : ne per ipsarum neglectum ab ipso mercedem non recipiant, ejus res diripiendi non reservant. Intra septa mo-

nas' erii vel ostia, nullum virorum omnino vel feminarum edere vel bibere permittant : sed omnibus advenientibus foris in hospitali, prout honor exigit, per abbatissæ ordinationem ministrent. Intus vero tantummodo quæ sacram Deo voverunt religionem, et in unitate obedientiæ sub una regula sunt ligatæ, edere vel bibere censemur. Sic semper ostiarix agant, ut in omnibus zelum Dei habentes regule tenorem conservent; ut pro studii sui vel curæ labore incorruptam recipiant mercedem.

CAPUT IV.

Qualis debet esse cellaria monasterii.

Monasterii cellaria sapiens et religiosa ex omni congregatione eligenda est : quæ nec sibi, nec suis voluntatibus, sed toti congregationi æquanimiter et pie placeat dispensando. Nec inde placere studeat, unde et se in ruinam peccati, et alias transgressionis noxam consentiendo introducat : id est, nihil extra debitam mensuram pro qualibet familiaritate, pro gratia meriti dispensando distribuat : sciens, quia *justus Dominus justitiam a sæculo dilexit, æquitatem vidit vultus ejus (Psalm. xl)*. Sit ergo omnibus justa dispensatione grata : sit moribus matura, sit sobria, non edax, non elata, non turbulenta, non injuriosa, non tarda vel pigra, sed in omnibus actibus bene composita : quæ congregationi omni, id est, tam senioribus quam etiam junioribus pro affectu et materno ordine debeat ministrare. Curam de omnibus sibi commissis rebus habeat : nihil tamen sine comæatu abbatissæ facere præsumat. Sorores tam seniores ætate quam juniores nullatenus conturbet; et si aliqua sororum ab ea irrationabiliter aliquid poscerit, leni responsione cum voce humilitatis contra rationem petenti denegat. In infirmitate positæ sororibus diligenti cura et promptissimo affectu ministret. Similiter pauperum curam gerat : in omnibus timorem Domini proponens, et sciens se illi exinde rationem reddituram, si non pro ejus præceptis implendis hæc omnia faciat, memor semper illius qui dixit : *Qui mihi ministrat, me sequatur (Joan. xii)*. Omni ergo operi bono quod facimus, Domini timorem jungamus. Sic in omnibus curam agat, ut in nullo negligentix damna incurrat. Avaritiæ et cupiditatis pestem omnino fugiat. Similiter sicut non avara, sic non sit prodiga, id est, sicut dono omnipotentis Dei sub avaritiæ vitio occultando subtrahere non debet, sic sine justa dispensatione nimis fenerando communem substantiam non debet diripere; sed omnia per discretionem temperando pensare. Et si non habeat quod ab ea quaeritur, quod tribuat, sermone leni sine ulla asperitate in responsione procedat; ut dulcedo cordis et vocis responsione patefiat : juxta illud quod scriptum est : *Favus mellis sermones boni (Prov. xvi)*. Et illud : *Sermo bonus super datum bonum (Eccli. xviii)*. Ita sibi commissum opus ad mercedem noverit pertinere, si omnia cum humilitate et pietate studuerit facere. Et quamvis quod petitur non sit unde tribuatur, nulla-

tenus respondeat se non habere; sed dicat fideli voce, *Dominus dabit (Matth. xii)*. Ea vero quæ dauda sunt, sine mora tribuantur; ne scandali occasio, aut offensionis casus ex ipsa tarditate generetur; memor semper præceptorum Domini, qui neminem suorum patitur scandalizari.

CAPUT V.

De se invicem diligendo, vel sibi invicem obediendo.

Diligere se ad invicem in Christo monachæ in monasterio quanta cura debeant, per Evangelium Joannis Dominus demonstrat, cum dicit : *Hæc est præceptum meum, ut diligatis invicem. Majorem dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis (Joan. xv)*. Et illud : *In hac cognoscent omnes, quia mei discipuli estis, si invicem diligatis (Ibid. xiii)*. Diligere ergo præcipimur ad invicem, ut invicem salvemur : ut per mutuam dilectionem eum imitemur, qui nos dilexit, juxta Apocalypsin, et *lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo (Apoc. i)*. Si ergo soror sororem propter Christum diligat, ut Christum a se per temporalem dilectionem non repellat. Quia vera et secundum Christum dilectio est proxime malum non operari. Diligatur ergo proxima non carnis affectu, sed pietatis ministerio : diligatur puritate, diligatur religione, diligatur mansuetudine, diligatur charitate : ut in omni semper amore Christus inveniat; et non secundum sæculum, sed secundum Deum maneat amor. Sic enim a Domino præcipitur : *Diliges proximum tuum sicut teipsum (Matth. xxi)*. Si soror sororem diligat sicut semetipsam; nunquam peccati maculam incurret, sed cultu pietatis ac dilectionis ornata æterna præmia accipiet. Maneat ergo semper in corde dilectio, ut antiqui hostis livoris virus exstinguat; per quem in primordio protoplasto decepto mortis patefecit introitum, sicut scriptum est : *Invidia autem diaboli mors introiit in orbem terrarum (Sap. ii)*. Diligatur proxima, ne odii macula cruenta homicidii crimen incurrat, sicut Joannes apostolus testatus est dicens : *Qui odit fratrem suum homicida est (I Joan. iii)*. Diligatur proxima, ne per aliqua discordiæ fomenta retenta proprii facinoris vinculo non solvatur : sicut Dominus in Evangelio testatus est, dicens : *Si non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester celestis dimittet vobis peccata vestra (Matth. vi)*. Remittamus proximis, ut ab Omnipotente remittatur nobis. *Date, inquit, et dabitur vobis (Luc. iii)*. O quam justa commutatio ! o quam pia miseratio, dando accepisse, accipiendo donasse ! Nulla jurgiorum incrementa, nullave nutrimenta retineantur. Sic et Apostolus hortatur dicens : *Estate invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit vobis (Col. iii)*. Nihil aliud dare præcipimur, nisi quod nobis dari petimus. Sic et orando dicimus : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (Matth. vi)*. Debitoribus demittendo nos relaxamur a debito. Solvamus ergo per dilectionem et amorem proximos, ut nos a nostris

criminibus pietate et misericordia solvat Deus. Amen.

CAPUT VI.

De assidue danda confessione.

Confessio quam crebra et sagaci cura danda sit, multorum Patrum juxta Scripturarum seriem traditio demonstravit. Danda ergo confessio semper est, ut veterescentem mentis statum, et peccatorum tenebris quotidianis illecebris fuscatur, rudem semper custodiat, sicut Scriptura docuit dicens : *Omni custodia serva cor tuum : quia ex ipso vita procedit (Prov. iv)*. Sic quippe beatus David orando Domino dicebat. *Delictum et cognitum tibi feci, et injustitias meas non operui; dixi : Confitebor adversum me injustitiam meam, et tu remisisti impietatem peccati mei (Psal. xxxi)*. Quantum valet pura et non tarda confessio, ut sic secura eam subsequatur impetratio! Confessus se adversum, ut facinorum molem pelleret; de se ingemuit confitendo, glorificavit remissionem recipiendo : dolendo patefecit crimen, dando redintegravit spem. Non enim præcessit spei fiduciam, quia meminerat se olim per Spiritum sanctum a Domino illuminatum dixisse : *Quia opud te est propitiatio, et propter legem tuam sustinui te, Domine (Psal. cxxix)*. Et iterum : *Quia apud Dominum misericordia est, et copiosa apud eum redemptio*. Apud quem misericordiam perennem agnoscit, apud eum copiosam et redemptionem. Queramus ergo ibi misericordiam, ubi redemptionem manere jam novimus copiosam. Crescat dolor post ruinam, ut culpæ inveniatur medicina. Confitemini invicem delicta, ut nostra nobis Omnipotens dimittat peccata. Sic nos Scriptura dicendo hortatur : *Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem (Jac. v)*. Quanta elementis judicis pietas erga nos diffusa dignoscitur, ut quod actibus ærumnosis facinus contractum fuit, mutua prece solvatur! Detur ergo mutue orationis solatium; ut invicem orando cupiatur præsidium. Magis etenim copia fructuum habetur, quando ex revelatione delictorum salus acquiritur. *Revela, inquit Psalmista, Domino viam tuam, et ipse te emuliet. (Psal. xxxvi)*. Si revelando peccata nutritur anima, quotidiano ergo studio per confessionem revelentur, ut quotidiana medicina vulnera sanentur. Sed quibus horis congruentibus quotidianam delicta sunt abluerenda, a nobis inserendum est. Quidquid post completorium per opacæ noctis spatia mens vel caro per facilitatem deliquerit, post secundam per confessionem curandum est expiari. Quidquid vero diurno actu, vel visu, auditu, cogitatu, tepescendo deliquit, nonne hinc expleto cursu ut purgetur censendum est. Post vero quidquid ab hora bona mens macula attraxerit, ante completam confitendum est. Illud tamen abbatissa studere debet, ut post secundam scholam ingrediens peracta oratione nullam foras e.reli permittat, nisi prius detur confessio. Similiter et post nonam, vel ante completorium faciendum est. Ille vero sorores, quæ pro gravibus culpis in

pœnitentia detinentur, in Ecclesia cum cæteris quæ communicant non stent; sed in alia Ecclesia secrete cursum carent : et expleto cursu egredientes ante fores Ecclesie, in qua communicantes cursum expleant, stare præcipiantur : et egrediente congregatione supra humum prostrate rogent pro se Dominum exorari, ut gravia commissa contritione deleantur cordis; memnentes illud : *Cor contritum et humiliatum Deus non spernit (Psal. l)*. Et, in humilitate nostra memor fuit nostri Dominus (Psal. cxxxvi). In oratione posita semper pœnitens dicat. *Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele (Psal. l)* : et ira arguentis judicis, et in proximo vindictam reddentis, per piæ mentis affectum hanc humili oratione sedetur.

CAPUT VII.

De non manifestandis sororum confessionibus.

Abbatissa vel præposita, vel quælibet seniorum sororum cui ab abbatissa fuerit commissum ut confessiones recipiat, crimina minora vel maxima nullatenus manifestent, nisi solo justo judici, qui omnium confitentium crimina lavat. Illa enim quæ confessæ est sua vulnera verecunde, non ad opprobrium recipiendum, sed ad salutem redintegrandam confessæ est, iustum habens testem Deum, a quo et mederi expectat. Ea vero senior quæ recipit, cum gravitate et moderatione penes se occultando honestissime teneat, ne dum alterius vulnere medicinam infundit, suæ mentis corrumpat nitorem. Nulla tamen monacharum vel confessionem recere, vel pœnitentiam dare sine ordinatione abbatissæ præsumat; ne vitium commissum abbatissæ celetur, sed omnia per ejus notitiam agantur. Si vero inventa fuerit, quæ hoc propositum regule violare conetur, gravi pœnitentiæ scientia corripiatur; quia delicti fomitem abbatissæ voluit occultare.

CAPUT VIII.

Qualiter ad signum Dominicum surgendum est.

Quandocunque vel diurnis vel nocturnis horis ad opus divinum signum insonuerit, mox cum summa festinatione surgendum est, ac si præco regis insonot, omni opere quod in manibus habebatur postposito; ut nihil operi Dei præponatur : sed mens ad sonitum præconis intenta, et operi Dei innixa, cum omni gravitate et mansuetudine ad intonandam gloriam majestatis ejus, et pietati ejus gratias referendas festina currat. Et si morose et segniter veniat post primi psalmi qui in cursu canitur, lineam, noverit se a suo ordine dum cursus expletur revocari, et in loco ultimo positam, id est, in eo loco qui talibus negligentibus fuerit deputatus, astare, et ibi cum verecundia metu expectare, et post expletum cursum proluxa via ante cætum sororum egredientium satisfacere. Nam foris omnino non segregentur, ne a somno detentæ dormiant, aut in aliquo maligno hosti adeundi detur occasio. Intus etenim posita nec totum perdit quod cœperat, et verecundia ac metu

frangitur, dum ab omnibus videtur. Et quando ceteræ expleto officio foras egrediuntur, illa in ecclesia pro ipsa tarditate posita duodecim psalmos super cursus seriem cantet. Si vero ex toto cursum suum perdidit, præcipue nocturnis horis, in quibus nullum aliud opus impendit, suppositione damnetur. Horas vero ad cursum procurare juxta dispensationem abbatisse debet, cuicumque ordinatum fuerit; id est, quæ mente sollicita et impigra fuerit ad hoc opus idonea inventa, ut opus Dei non tardetur. Si vero qualibet occasione a justo ordine deviatum fuerit, ut non secundum suum ordinem horæ custodiantur, suppositione damnetur.

CAPUT IX.

Qualiter in monasterio silentii regulam vel diurno opere, vel ad mensam debeant custodire: vel ad mensam quomodo sit legendum.

Regulam silentii omni tempore servandam sanctarum Scripturarum series declaravit, dum per Prophetam dicitur: *Cultus justitiæ silentium et pax.* Tacendum namque est ab otiosis et frivolis, et scurrilibus, et pravis et malitiosis fabulis; de quibus Propheta orabat dicens: *Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis. Non declines cor meum in verba mala (Isa. xxxii; Psal. cxi).* Cessandum quippe est a fabulis superfluis, ne damnationis per inefrenatæ mentis ignaviam anima fructum capiat: quia non solum de scurrili et injurioso sermone, sed etiam de otioso, juxta Domini præceptum, rationem sumus reddituri. Quid aliud debeat monachia studere, quam soli Deo, in quo semel desiderium fixit, et oris sermone et animæ desiderio vacare? Omnibus ergo horis diurnis, præterquam ad mensam, ab hora secunda usque ad completam quidquid utilitas sacræ regulæ poposcerit, per abbatisse comiteum loquendum est. Ab hora vero completionis, cum oratio ad somnum capiendum datur, nulla omnino loqui præsumat, nisi grandis necessitas monasterii poposcerit. Cui ab abbatisa fuerit ordinatum, loqui studeat, vel etiam a præposita, quæ curam aliarum portat. Ad mensam vero nulla penitus præter abbatisam, vel cui abbatisa præceperit, pro communi necessitate sororum loqui præsumat: sed omnes intento animo gratias reddentes creatori in cordibus suis cibi ac potus solidæ mensuræ largitione fruantur. Portaria vero quæ pro necessariis causis alloquium expetierit abbatisse, loqui permittatur: quia forsitan talis supervenerit necessitas, quæ moram habere non debeat. Ante mensam vero semper capitulum regulæ unum aut amplius, si abbatisse placuerit, legatur: ut cum cibum carnem relinquit, lectio animam satiet. Hæc omnia cum gravitate animi et moderatione leni fiant, quatenus in his omnibus Dominus delectetur. Festis vero Domini diebus, id est, Nativitate Domini, vel Paschæ solemnitate, ac Theophania, vel Pentecostes, vel si qua sunt alia Domini vel sanctorum martyrum præcipua sacra celebranda, si ex permissu abbatisse fuerit, ad

A mensam loqui non negamus: sic tamen, ut pressa non dissoluta voce loquantur; ne garrula voce in somnum prorumpentes, magis desidia quam lætitia judicetur. Et ipsa confabulatio talis sit ex colloquio Scripturarum, quæ animæ lucrum faciat, non damnum. Silentium vero in poenitentia accipientes omnimodis studeant custodire, ut de vera mortificatione mereantur fructum recipere. Duæ vero, in quocunque loco fuerint positæ, nullatenus sine tertia teste loqui præsumant: sed tres semper positæ necessaria colloquantur.

CAPUT X.

De ratione mensæ qualiter administrandum vel observandum sit.

B Mensæ administratio vel observatio quanta æqualitate vel sobrietate percurrere debeat, abbatisse scientia est trutinandum: ut in omnibus, sicut decet Dei ministras, religionis vigeat fomes. Ministrandum namque est omnibus æquali libratione tam potus quam cibi, prout tempus, sive solemnitates, sive abstinentiæ, sive quotidiani usus poposcerint. Quotidianis etenim diebus sufficere decernimus duo fercula, exceptis pomorum donis: de leguminibus vel de oleribus conferta, seu farinæ qualibet conspersione. Omnibus etenim æqua mensura ministrandum; præter si ætas infirmior, quæ sustinere non valeat, aut ægritudo corporis, aut novellæ conversationis novitas improbata sufferre non queat, quod abbatisse judicio pensandum est. Potus vero sinceræ liquoris, id est, cervisiæ mensura solita tribuatur: si voluntas abbatisse fuerit, si labor, vel festus dies, vel hospitibus adventus pia precatio exagitaverit, vini potio augenda est. Et si duabus vicibus reficiendum sit, præter vini potionem similis regula servetur. Festis vero diebus, pro reverentia sacræ solennitatis, pluribus cibis, id est, ternis vel quaternis ferculis sunt corpora reficienda: sic tamen, ut si plura sunt cibaria numero, sint minora; ut corpora necessario cibo reficiantur, non nimia saturitate damnentur. Sedentes vero ad mensam sorores nulla alteram comedenti sublimatione oculorum respiciat, nec alterius mensuram cibi vel potus iniqua consideratione intueatur. Quando in mensam cibus administratur, nulla prius cibum comedat, quam signum ad benedicendum insonet. Abbatisa vero vigilet, ut confestim cum cibus ministratus fuerit, signum tangere præcuret; et omnes cum signum audierint, una voce benedictionem rogent, quarum vocem abbatisa subsequatur dicens: *Dominus dignetur benedicere.* Hoc ad omnia fercula, vel pomorum ac potus administrationem observandum est. Illud præcipue decernimus, ut nulla alteri dare ex mensura sua, vel accipere ab altera præsumat, præter abbatisam, vel præpositam cui ab abbatisa commissum est. Si vero aut novitate, aut temeritate aliqua hæc, quæ supra diximus, fuerit transgressa, disciplina regulæ corrigatur pro præsumptæ temeritatis audacia

CAPUT XI.

Quibus congruentibus horis hyeme, vel æstatis tempore, sit reficiendum.

Ab adventu sacratissimæ solemnitatæ, id est, ab introitu sancti Paschæ, quo immaculati Agni resurrectionis celebratur, usque ad sacratam solemnitatem Pentecostes, qua apostolis Spiritus sanctus fuit diffusus, id est, quinquaginta dierum spatio, ad sextam horam est reficiendum: similiter et vesperi erit cœnandum, quia sacri temporis ratio exigit, ut nullus nec in Ecclesia positus tristitiam demonstret. A Pentecoste vero, si gravis labor non exigit, aut hospitum non cogat adventus, usque ad Quadragesimæ inchoationem, ad nonam, id est, semel reficiant; exceptis magnarum solemnitatum eventibus, aut si labor grandis exegerit, ut duabus reficiant vicibus. Ab inchoatione Quadragesimæ usque ad sacratissimam solemnitatem Paschæ, exceptis Dominicis diebus, ad vespertinum reficiendum est; ut ante noctis inchoationem cum statione lucis refectionis impleatur hora. Quando vero administrandum est, singulæ ex singulis mensis assurgant, et sic ad coquinæ fenestram cum sobrietate veniant, ut nullum strepitum pedum, vel vasorum, vel cujuslibet soni excitent, et primum ad seniorum mensam simul omnes ministrent, sic denum ad suam mensam qua sederint deferant fercula. Præposita mensæ gubernet, quomodo ex ipsa mensa mutuatum vicibus, vel ætate juniores si fuerint, debeant ministrare.

CAPUT XII.

Quomodo quotidianis diebus manibus sit operandum?

Operandum namque est omni tempore, præter dies festos; ut habeatur vel propriæ necessitatis usus, vel egenis unde detur suffragium. Sic tamen operi manuum in-istendum est, ut lectionis fructus non omitatur, sed statuto tempore operi detur intentio, ac deinceps lectioni divinæ vacetur. Operatio manuum ab hora secunda sumat exordium, et in horam nonam finem accipiat: ab hora vero nona lectio usitetur, si aliquando proprium aliquod opus faciendum aut vestimenti consuendi vel lavandi, aut quodlibet aliud opus, per abbatissæ vel præpositæ commeatum faciet. Et si forte opus fortius supervenerit, ut maturius arripiant operari, vel propter ferventem æstum, hinc abbatissæ arbitrio considerandum est, ut secundum quod tempus exigit, aut fortioris laboris pondus, vel ad sextam, ut juste judicaverit, ab opere sit quiescendum, et post quietem vel refectionem usque ad vespertinum sit operandum. Illud inter omnia vel abbatissa si præsens fuerit coerceat, aut præposita quæ ejus vice relinquitur, ut nullam penitus monachiam fabulis otiosis præter necessariam interrogationem vacare permittat; sed in ipso opere manuum operis Dei recordatio teneatur: id est, ut dum exterius per temporalem opportunitatem manibus operibus occupantur, interius mens cum linguæ meditatione psalmorum ac scripturarum recordatione dulcescat.

A Ac si violatrix hujus regule tabulatione delectetur, silentii pœna castigetur. Focos vero in schola penitentes, si fuerint, binæ et binæ per hebdomadas facient. Similiter ad caput sororum lavandum per singula sabbata, vel balnearum usus per festas solemnitates præparent, aut si sunt alia extrema facienda, penitentes facient: ut dum mente humili et contritu corde hæc propter timorem Domini faciant, ab omnipotentis Dei misericordia celerius a suis delictis laventur. Quando ad opera eundum est, istud capitulum psallatur: *Sit splendor Domini Dei nostri super nos; et opera manuum nostrarum dirige super nos; et opus manuum nostrarum dirige* (Psalm. lxxxix). Quando vero finitur opus, istud dicatur capitulum: *Benedicat nos Deus, Deus noster, et benedicat nos*

B *Deus, et metuant eum omnes fines terræ* (Psalm. lxxvi). Pistrices vero alternatim per vices opus commune faciant: sic tamen, ut minus tribus non sint propter loquendi necessitatem. Et si necesse fuerit ut ibidem maneant, minus quatuor non sint, et una ex eis senior sit præposita, cujus religioni credatur, quæ et loquendi licentiam habeat. Et panem quem faciunt per vices senior quæ ex eis est, cellariæ representet; ut omni custodia tutæ in nullo reprehensibilis reperiantur. Similiter et quæ in braxatorium ad cervisiæ faciendam inhabitaverint, una ex eis senior sit præposita, quæ secundum regulam pistricis omnia custodiat. Cocæ vero per hebdomadas coquinent, ut in unaquaque hebdomada tres vel amplius, si necesse fuerit, ad coquinandum deputentur; ne C impositus sine discretionem labor, unde mercedem mercari debuit, inde murmurationis fructum reportet. Ingredientes autem pro se orari rogent omnem cœtum sororum, orantes in oratione dicant: *Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum et terram* (Psalm. cxxiii), et: *Adjuva nos, Deus salutaris noster* (Psalm. lxxviii). Exeuntes vero lavent omnium sororum pedes; et omnia vasa quæ ad necessarium usum habuerunt, lavata præpositæ representent. Similiter pro se orari rogent, et hunc versum in oratione dicant: *Quoniam tu, Domine, adjuvisti me, et consolatus es me* (Psalm. lxxxiii). Propter singulas negligentias tam cocæ quam cellariæ viginti quinque palmarum percussionebus quotidianis diebus emendentur, ne minimas parvi pendentes culpas in D majoribus procliviores reperiantur.

CAPUT XIII.

De utensilibus vel suppellectilibus.

Utensilia monasterii, et quæcunque sunt ad commune opus necessaria, abbatissæ cura disponantur. Et tales in congregatione quærantur, quarum et sollicitudo animi viget, et conscientie firmitas sit probata; et ipsis cura committatur, ut quæ cuique necessaria fuerint opportunitate exigente tribuantur. Et sic ipsa utensilia, seu quæcunque eis ab abbatissa commissa fuerint, cum sollicito timoristudio gubernentur, ut mercedem commissæ curæ recipiant, et non iudicium damnationis incurrant,

anteponentes illud mentis oculis : *Maledictus qui A* vero ætate fessis talis sit cura, quatenus nulla in eis negligencia, sed juxta arbitrium abbatissæ, prout cuicumque necessarium esse viderit, consideratione pia earum imbecillitati concedatur. Non enim hæc possunt regulæ tenori subjacere, sed potius pietatis in eas impendendus est affectus.

CAPUT XIV.

Qualiter in schola debeant dormire.

Cum semper religiosæ et Deo dicatæ animæ, tam diurnis quam nocturnis horis paratam Deo mentem præparant, ut quamvis sopore membra torpescant, anima vigore Creatoris intenta præconiis pervigil maneat, juxta illud : *Ego enim dormio, et cor meum vigilat (Cant. v)* : tamen solerti custodia specialiter inveniendum, ne per negligentiam maternæ sollicitudinis subjecta membra damna capiant imbecillitatis. Proinde ergo decernimus, ut binæ et binæ, præter infirmas et seniores, in lectulis dormiant, sic tamen, ut ad invicem non loquantur, neque se ad invicem, id est, facie ad faciem respiciant; sed una post aliam quiescens dormiat; ne antiquus hostis, qui ore libenti animas vulnerare cupit, aliquid fraudis jaculando immittat; ut colloquendo mortalia excitet desideria. Sic tamen fiat, ut una ex illis semper senior sit : de cujus religione non dubitetur. Juven- culas vero nullatenus simul quiescere censemus, ne in aliquo carnis adversitate æstu delicta rapiantur. Omnes enim, si fieri potest, una domus ad dormiendum capiat, præter si infirmitas aut senilis ætas poposcerit, aut culpa damnaverit, aut novitas probata non fuerit, ut in cella separentur. Omnes vestitæ et cinctæ dormiant. In schola qua dormitur per totam noctem lucerna ardeat. Ad cursum vero cum festinatione surgentes, signum crucis fronti inferatur : simulque sub silentio dicatur : *Deus, in adjuto- rium meum intende; Domine, ad adjuvandum me festina.*

CAPUT XV.

De cura infirmantium qualis esse debeat?

Harum cura quæ infirmitatibus detinentur qualis esse debet, proprietatis auctoris declarat, cum dicit : *Quæcunque vultis ut vobis faciant homines, et vos facite eis similiter (Matth. vii)*. Licet hoc in omnibus sit agendum, præcipue tamen in infirmantium cura hæc præceptio est exhibenda; quia Dominus dixit : *Infirmus fui, et venistis ad me (Matth. xxv)*. Ita ergo cura infirmis querenda est, ac si præsentī Christo ministrare putetur. Revera etenim quæcunque pro Christo infirmis curam impendit, Christo in infirmis ministrat. Sit tamen abbatissæ cura ut separatim cellam habeant cum omnibus opportunitatibus; ut nullum exteriorem laborem sentiant, quæ in infirma carne pœnam portat. Et si tempus poposcerit, sicut tempus Quadragesimæ, ut cæteræ vitam inmutent, infirmis semper cedendum est; ut tam potius quam cibaria uberius ministrentur. Balnearum usus, vel cura medendi summo adhibeatur studio. Sanis vero, præcipue vero juvenculis, tardius concedatur. Abbatisa talem curam de infirmis habeat, qualem se recipere a Domino sperat; ut nec a cellaria, nec a ministra aliquam negligentiam infirmæ sentiant. Decrepita

CAPUT XVI.

De casibus qui per negligentiam aut eventum superveniunt.

Negligentiæ culpa, qua per multos casus in multis delinquitur, abbatissæ judicio pensanda est, id est, in refectorio, in coquina, in dormitorio, vel in qualibet utilitate aut frerit, aut perdidit, aut negligenter dimiserit, omnia secundum suum modulum sunt pensanda, et juxta ætatem vel teneram, vel senilem, vel viridem, sunt corrigenda. Quia si in minimis negligentiae vitium non corrigitur, mens vitiata in minoribus culpis, in majora dilabitur delicta. Si soror, quæ in his casibus dilapsa, statim abbatissæ vel præpositæ puram dederit confessionem; et compertum fuerit non suæ voluntatis fuisse, quod casu accidit; hoc tantummodo sufficiat, ut hoc quod deliquit et perpetravit, si possibile fuerit, non deneget, et emendet cum veniæ satisfactione. Si vero non sua confessione, sed alterius proditorie cognitum fuerit, prout culpæ magnitudo poposcerit, poenitentia subja- cebit; quia culpam per puram confessionem non manifestavit. Si vero ex majoribus culpis, quod ad animæ majorem pertinet damnationem, aliquam commiserit, hoc secretius per puram confessionem volens suæ manifestet abbatissæ : ne dum tempore animi culpam detegere vercundat, cum reatu culpæ faciem diaboli interius recondat.

CAPUT XVII.

De eo quod nulla monacha monasterio debeat proprium aliquid vindicare.

Proprii aliquid in monasterio nihil habendum; sed potius propter nomen Domini omnia contemnenda. Quid enim proprium aliquid suum illdelis anima de rebus mundi vindicet, cui mundus crucifixus est, et ipsa mundo? Quæ semel mundo mortua, cur per aliquam temporalium rerum cupiditatem, vel desiderium ærummosum, denuo incipiet vivere mundo, quæ, contempto mundo, cœperat jam vivere Deo? Amputandum ergo est hoc vitium radicitus ab omni monacha, ut nullam rem vel in vestimentis, seu in calceamentis, vel in quibuslibet rebus sibi vindicet, vel suum esse dicat, nisi quantum ex abbatissæ jussione penes se præcipitur retinere, ac si custos alterius, non propriæ rei domina. Et ea quæ sibi ab abbatisa fuerint commendata, id est, ad necessitatem præsentem, aut in vestimento, aut in qualibet re, nihil exinde aut dare aut commodare cuiquam præsumat; nisi tantum ab abbatisa illi fuerit ordinatum. Quid enim de rebus mundi alteri sorori conferat, quæ suas in omnibus voluntates propter Christum in abbatissæ tradidit potestatem?

Omnia ergo quæ in monasterio habentur sint communia; juxta quod in Actibus apostolorum legimus: *Et erant, inquit, eis omnia communia* (Act. iv). Sic tamen communia sunt habenda, ut nulla aut dare aut accipere, nisi abbatisa ordinante, præsumat: ne cupiditatis aut temeritatis malum incurrens in laqueum, Judæ proditoris consortio numeretur, qui solus in numero apostolorum loculos habuisse refertur, ubi commutantium ac vendentium commercia ponebantur. Quod si huic vitio aliqua sororum delectari fuerit deprehensa, et post primam, secundam vel tertiam correctionem emendare noluerit, disciplinæ regulari subiacebit.

CAPUT XV. II.

De culparum excommunicatione.

Si qua vero soror instigante diabolo contumax, vel superba, seu inobediens, vel murmurans apparuerit; vel etiam in quocunque casu lapsa, seniorum præcepta vel sanctæ regulæ normam violare tentaverit; hæc, secundum præceptum Domini, secreto a senioribus semel vel bis corripiatur (*Matth. xviii*). Si emendare noluerit, tunc simul ab omni congregatione objurgetur. Et si sic emendare noluerit, tunc prout culpæ magnitudo poposcerit, secundum regulam judicetur: id est, aut excommunicationi subiaceat, si ejus antea intellectus viguit: aut si obstinata et duræ mentis tenacitas culpæ et improbitatis perseveret, tunc corporali disciplinæ subiacebit.

CAPUT XIX.

Qualis debeat esse excommunicatio.

Excommunicationis mensura qualis esse debeat, justum scientibus librare judicium culpæ modus ostendit. Levioribus enim culpis levior est adhibenda correctio; gravioribus vero ferventior est adhibenda damnatio. Proinde abbatisæ studio est pensandum, ut si aliqua soror in levioribus inveniatur obnoxia culpis, usque ad indictam sibi horam mensa privetur. De gravioribus vero seu dierum vel hebdomadarum vel mensium definitio in longius protracta correctione finiatur: ea tamen regula, ut si amplius quam septem dierum spatium excommunicationis percurrerit, quandiu pœnitentiæ sub statuto tempore ordo retentus fuerit, sicut a mensa loco suo privetur, ita et in ecclesia sequeatur; ut in loco in quo ante fuit, nec psalmum cantet, nec ullum ordinem teneat, usque dum satisfactione humilium cordis contritione ab abbatisa vel a senioribus veniam mereatur. Excommunicata vero soror, quæ culpis gravioribus existentibus aut cellula recluditur, aut a consortio congregationis separatur, a nullo penitus colloquio aut visitationis munus fruatur, nisi tantummodo cui præceptum ab abbatisa fuerit. Si qua transgressa hanc regulam fuerit, regulari pœnitentiæ subiacebit.

CAPUT XX.

De his quæ per sedulam correctionis curam sæpius correctæ emendare noluerunt.

Soror si sæpius correpta emendare noluerit, ex-

A communicatione pro modo culpæ corrigatur. Si nec sic aliquid proficiat increpantis correctio, tunc verberum vindictæ subiacebit. Quod si sic emendare noluerit, sed magis in tumorem superbiæ elata, opera vel actus, de quibus corrigitur, defenderit, tunc abbatisæ scientiæ regimine corrigatur: quia scriptum est: *Qui abjicit disciplinam, infelix est* (*Sap. iii*). Moderante ergo scientia sanæ medendi cura adhibeatur. Si lethale vulnus per fomenta castigationum, et pietatis ac lenitatis unguenta sospitati non redditur, saltem incisionibus amputetur. Et si sic sanies desecta tumorem non amiserit, tum excommunicationis sententiam, vel disciplinæ corporalis pœnam incurrat. Et si nec excommunicationis metu, nec flagelli pœna frangitur, augeatur adhuc

B pietatis fomes; ita ut ab omni congregatione pro ea communis Dominus orationum officio deprecetur: ut quæ laqueo diaboli irretita tenetur, Domini misericordia ac pietate curetur. Quod si nec sic corrigi voluerit, intra septa monasterii sub pœnitentiæ tenore ab omnibus, præter custodibus, segregata, tandiu castigetur diversis correctionibus, usque dum ejus humilitas omnibus vera credulitate patefiat: quoniam et invitis sæpe salus præstatur. Nam ideo separanda est a congregatione, ut suo vitio non maculet innocentes. Tenera vero ætas, quæ excommunicata vim nescit, non excommunicatione, sed flagello corrigenda est.

CAPUT XXI.

De receptione sororis.

C Sin ullo tempore, quod absit a Christiana religione, soror a septis monasterii discesserit, et foras fugiens postea recordata pristinæ religionis, et æterni judicii percussa timore reversa fuerit; prius omnem monasterio emendationem polliceatur: postea si probabilis ejus pœnitentia agnosceatur, tunc demum intra septa monasterii recipiatur. Et si bis aut tertio hoc fecerit, simili pietate foveatur; sic tamen ut in extremo loco inter pœnitentes recepta tandiu examinetur, usque dum probabilis ejus vita inveniatur. Si vero post tertiam receptionem fugæ culpa maculata fuerit, sciât omnium reversionis aditum esse in postmodum denegandum.

CAPUT XXII.

D *Qualiter invicem se humilient, vel ordinis servent: vel in minutis actibus qualiter sibi servanda præcepta.*

Quanto se affectu, vel charitatis ministerio in monasterio animæ positæ debeant diligere, sanctorum Patrum instituta sanxerunt: sed in quibus sit actibus vel officiis demonstrandum, a nobis pro parte indicandum est. Habet denique latissimum virtutum copia ambitum, quo circumsepta facile hostem sibi superet adversantem. Sunt etenim nonnulla, quæ in actu videntur exigua, et tamen vel custodita vel neglecta, aut tepescente, aut fervente animi motu demonstrantur: ut est humiliatio capitis, vel sermum affabilis salutatio; quæ aut rigide mentis vel

concordiæ, aut si certe piæ purissimum patefacient affectum. Servandum ergo est lamulis vel famulabus Christi, ut semper intra mentis statum ea nutrant quæ a vera humilitate et charitate non discedant : in quibus summa constat virtutum. Nam sicut nunquam sine vera humilitate vera manet charitas, ita nunquam absque vera charitate vera manet humilitas. Arripiamus ergo instruere fundamentum, ut ad culmen perveniamus virtutum. Sic prius humilitas monstranda tam actu quam affectu, ut post charitatis copia aedificetur. Et quando sibi mutuatim in via vel in quocunque loco occurrerint, cum omni humilitate ab invicem flectentes benedictionem rogent. Et si ex eis una senior fuerit, prius junior benedictionem postulet ; tunc demum senior prosequatur. In cursu vero positæ, prout ab abbatisa fuerint ordinatæ, vel ad psalmum canendum, vel lectiones recitandas, vel etiam ad communicandum euntes, suum ordinem custodiant : ne constitutum sibi locum transilientes in ambitionis vel arrogantiae vitio demergantur. Abbatisæ vero studeudum est, ut per ordinem sicut conversæ in monasterio fuerint, ita in suo ordine constituentur : præter si uberius conversatio religionis meruerit, ut inantea promoveatur ; vel si gravis culpa exegerit, ut retro regradetur. Si vero aliqua ex sororibus cognoscatur seniore affectare locum, cum verecunda castigatione repellatur : quia non debiti honoris locum præsumpsit, nec religionis commercio, sed ambitionis honorem indebitum conuata est arripere. In consensu sororum, si alia supervenerit, quæ juniores sunt ordine, assurgant, et seniori locum præbeant. Juniores vero seniori nullatenus superbiendo contradicant ; sed cum omni humilitate vel interrogatæ, vel correptæ respondeant. Si labentem in quodlibet delictum junior seniore aspexerit, non exprobrando, sed magis dolendo ad confitendum abbatisæ vel præpositæ dirigat : similiter senior juniore faciat. Ad confessionem veniens, prius prostrata supra humum, suam culpam esse dicat : sic postquam surgere jubetur, suam confessionem manifestet. Quando ad aliquod opus fieri commeatu rogatur, venia prius petatur, et sic de opere quod faciendum est commeatu rogetur. Quando ad abbatisam venit, cum omni humilitate veniam petendo accedatur ; similiter quando egreditur, cum veniæ petitione benedictio quæretur. Nulla monacharum per semetipsam de propria necessitate abbatisæ suggerat, sed omnes per præpositam quidquid necessitatum fuerit abbatisæ studeant intinere. Si sacerdos vel quilibet religiosus venerit, ut ei per abbatisæ commeatum sit occurrendum, a longe as-

antes, cum humilitate flectentes genu sub silenti voce benedictionem rogent. Et si ordinatum fuerit ab abbatisa, ut cum his aliqua sororum loquatur, cum omni humilitate et modestia ac sobrietate loquendum, est : ut in omnibus his virtus humilitatis ac sobrietatis inveniantur.

CAPUT XXIII.

De non defendenda proxima vel consanguinea in monasterio.

Defendere proximum vel consanguineam in monasterio nullo modo permitti censemus. Quid enim aliam defendat, quæ jam sibi non vivit, sed Christo quem imitata manet crucifixæ ? quæ propriam animam, ut uberius saluti jungeret, prius perdidit ? Quæ ergo proprias perdidit voluntates, ut Christi in se voluntatem impleret, cur aliarum delicta defendet, quæ propria crucifixæ ? Et si in veritate crucifixæ, et non mundo jam, sed Christo vivit, cur in mundo facinoribus labentes pro qualibet familiaritate defendat ? Sit ergo ei æquus amor tam in consanguinea, quam in cætera sorore, quæ ei sanguinis affinitate non jungitur. Maneat ergo in omnibus amor corde clausus, nec quanquam sub disciplinæ moderamino positam tueri studeat : ne vitium defendendi in alias dimittat. Sit ergo in arbitrio corrigentis, ut quas corrigit sub amoris studio, non propriam implendo voluntatem, sed vitia corrigendo, inferat disciplinam.

CAPUT XXIV.

De nutriendis infantibus.

Infantes in monasterio quanta cura et disciplina sint enutriendæ, multis didicimus documentis. Debent enim nutrirî cum omni pietatis affectu, et disciplinæ ministerio : ne de idæ vel lasciviæ vitio sub tenera ætate maculatæ, aut vix, aut nullatenus possint postea corrigi. Sit ergo in eis tanta cura, ut nunquam sine seniore huc atque illuc liceat deviare : sed semper ab ejus disciplina retentæ, et timoris Dei ac amoris doctrina imbutæ, ad cultum instruantur religionis. Habeant lectionis usum ; ut sub puerili ætate discant, quod ad perfectam deductis proficiat. In refectorio per se mensam habeant juxta seniorum mensam positam. Seniores tamen vel duæ, vel amplius, de quarum religione non dubitatur, cum eis sedeant, ut semper timore anteposito ; sub metu seniorum nutrantur. Quibus vero horis reficiant, vel somnum capiant, abbatisæ arbitrio pensandum est : ut in omnibus virtutum custodia discretio reperiantur.

LECTORI.

In veteri Codice, qui sanctorum Patrum monasticas sanctiones continet, etiam sequentes duæ Constitutiones, altera nescio cujus regni devotarum, altera concilii Hispalensis secundi, post Regulam sancti Isidori legebantur. Eas quoque, quia ad virginum sanctimonialium curam ac disciplinam veterem pertinent, hoc loco placuit exhibere ; ut omnes sacræ antiquitatis reliquias quam fieri potest religiosissime, etiam cum ramenta et pulvisculo, representarem.

^a SENTENTIA DE REGULIS DEVOTARUM.

Nemo ad eas vadat visitandas nisi qui habebit ibi matrem, vel sororem, aut filiam, et propinquas, et consobrinas, sive matrem filiorum suorum. Si autem necessitas fuerit ut videant eas, ut antequam renuntiarent sæculo, intrarent in monasterium, paterna debetur eis hæreditas; aut aliqua causa manifesta est, mittent cum eis probatæ virum ætatis ac vitæ: videbunt eas, ut pariter revertentur. Nemo vadat ad illas, nisi quos supra diximus. Si eas videre voluerint, primum facient rennuntiare patri monasterii, et ille mittet ad seniores, qui in ministerium virginum delegati sunt: qui occurrentes eis, et cum ipsis videbunt quas necesse habuerint, cum omni disciplina et timore Dei. Cumque eas viderint, non eis loquentur de rebus sæcularibus. Quicumque de his mandatis præterierit, atque ulla recreatione negligentie atque contemptus, aget publice penitentiam, ut possidere valeamus regna cælorum.

CONCILIIUM HISPALENSE. CAP. XI.

Undecima actione cum consensu communi decrevimus, ut monasteria virginum in provincia Bætica condita monachorum administratione ac præsidio gubernentur. Tunc enim salubria Christo dicatis virginibus providemus, quando eis patres spirituales eligimus, quorum non solum gubernaculis tueri, sed etiam doctrinis ædificari possint. Hac tamen circa monachos cautela servata, ut remoti ab earum peculiaritate nec usque ad vestibulum habeant accedendi familiarit te permissum, sed neque abbati, vel ei qui præfigitur extra eam quæ præest, loqui virginibus Christi aliquid, quod ad institutionem morum pertinet, licebit. Nec cum sola quæ præest frequenter eos colloqui oportet; sed cum testimonio dñarum aut trium sororum: ita ut rara sit accessio, brevis locutio. Absit enim ut monachos, quod etiam dictu nefas est, Christi virginibus familiares esse velimus: sed juxta ut jussa regularum vel canonum admonent, longe segregatos atque sejunctos, eorum tantum eadem gubernaculis deputamus: constituentes, ut unus monachorum probatissimus eligatur, cujus cure sit prædia earum rustica vel urbana intendere, fabricas instruere, vel si quid aliud ad necessitatem monasterii providere: ut Christi famulæ pro animæ suæ tantum utilitate sollicitæ, solis divinis cultibus vivant, operibusque suis inserviant. Sane is qui ab abbate præponitur, iudicio sui episcopi comprobetur. Vestis autem illæ iisdem cœnobiis faciant, quibus tuitionem expectant, ab iisdem denno, ut prædictum est, laborum fructus et procurationis suffragium recepturæ.

ANNO SÆCULI VII INCERTO.

AUCTOR INCERTUS.

INCERTI AUCTORIS SERMO DE DECEM VIRGINIBUS.

In lectione, quæ nobis recitata est, fratres dilectissimi, audivimus Dominum dixisse: *Simile est regnum cælorum decem virginibus, quæ, acceptis lampadibus, e ierunt obviam sponso et sponsæ (Matth. xxv).* Hoc si secundu litteram tantum intelligimus, nimium durum videtur et asperum. Absit hoc a sensibus nostris, ut vel de domo cujuscunque etiam pauperis Christiani tam parvus numerus veniat ad vitam æternam. Et ideo quia nulla ratione secundu litteram intelligi debet, quia revera ipse Dominus similitudinem esse dixit, requiramus quare quinque diætæ sunt fatuæ et quinque prudentes. Illæ enim quinque prudentes significant omnes sanctos, qui cum Christo sunt regnaturi: et e contrario illæ quinque fatuæ figuram videntur habere Christianorum, qui sine operibus bonis de solo tantum Christiano nomine gloriantur. Ideo autem fatuæ quinque, et illæ prudentes quinque dicuntur: quia quinque sensus in-

^a Fragmentum hoc, quamvis id *Observationi criticæ* in Regulam sancti Isidori Hispalensis jam subjun-

ximus, ad mentem tamen Cl. Holstenii ob variantes lectiones hic recudere placuit.

omnibus hominibus esse probantur, visus, auditus, A gustus, odoratus, et tactus : quia per istos sensus velut per quasdam januas vel fenestras aut vita aut mors ingreditur ad animam nostram. De quibus et propheta dixit : *Intravit mors per fenestras vestras (Jer. ix, 21)*. Ideo et ibi quinque virgines dicuntur prudentes, quæ istis sensibus bene utuntur; et ibi quinque fatuæ, quæ per istos quinque sensus magis mortem quam vitam excipiunt. Quo modo autem isti quinque sensus, velut quinque virgines, aut virginitatem custodiant, aut corruptioni subiaceant, diligentius requiramus. Si aliquis vir, aut aliqua mulier viderit, aut filium, aut filiam, aut alienum servum, aut ancillam, et ad concupiscentiam diligenter aspexerit; corrupta est una virgo : quia per oculos, id est per fenestras corporis in secretum cordis venenum mortis intravit. Si vero aliquis sive religiosus, sive laicus, homines detrahentes, sermones etiam otiosos, et cantica luxuriosa vel turpia proferentes libenter audierit, et cum delectatione placido auditu suscepit, corrupta est alia virgo. Si autem non sit contentus medioeribus cibis, sed sumptuosas delicias acquirat; si semper male loqui studeat, per iniquum gustum corrupta est alia virgo. Quod si etiam odores peregrinos, ut hominibus ad luxuriam placere possit, diligenter inquirat, quarta virgo est violata. Si vero manibus suis aut filios aut filias alienas cum delectatione propter libidinem tangere voluerit, et vestimenta nimis mollia animo voluptuoso quæsierit, jam etiam quinta virgo corrupta est. Hoc enim ordine isti quinque sensus velut quinque virgines in hominibus corrumpuntur. Et e contra, dum animæ sanæ istos quinque sensus, id est, visum, auditum, gustum, odoratum et tactum, ab omnibus illicitis rebus refrenant, linguam suam ad ea quæ sunt licita vel legitima sobrie et caste relaxant, quinque sensuum virginitatem custodiunt. Ideo quinque virgines homines bonos significant; et aliæ quinque eos qui mali sunt præfigurant. Et revera, fratres charissimi, quid prodest viro vel feminæ, clerico vel monacho, vel sanctimoniali, si in corpore virginitas custoditur, quando per malas concupiscentias cordis integritas violatur? Quid prodest in uno membro præferre castitatem, et in omnibus habere corruptionem? Nam et illi virgines qui agnum sequuntur, si diligenter attenditis, non propter hoc sequuntur agnum, quia solam virginitatem corporis servaverunt: denique cum dixisset : *Illi sunt qui se cum mulieribus non inquinaverunt (Apoc. xiv)*, se-

cutus adjunxit : *Et non est inventum in ore eorum mendacium, sine macula sunt*. Qui ergo de sola corporis virginitate gloriantur, diligenter attendant, quia si mendacium diligunt, cum illis sanctis virginibus Christum sequi non poterunt. Nulla ergo virgo de sola corporis virginitate præsumat; quia si inobediens fuerit aut linguosa, ab illo thalamo sponsi cœlestis se noverit excludendam. Cum ergo virgo centesimum gradum teneat, et mulier conjugata tricesimum, melior tamen est casta et humilis conjugata, quam virgo superba. Illa enim caste et humiliter marito serviens tricesimum gradum possidet; virgini superbæ nec unus remanebit : et utrisque impletur quod ait Psalmista : *Tu populum humilem salvum facies, et oculos superborum humiliabis (Psal. xvii, 28)*. Et quia totam Ecclesiam Catholicam beatus Apostolus virginem vocavit, non solas in ea considerans corpore virgines, sed incorruptas omnium desiderans mentes, ita dicit : *Aptari vos uni viro, virginem castam exhibere Christo (II Cor. xi, 2)*. Non solum sanctimonialium, sed etiam omnium virorum vel mulierum animæ, si et castitatem in corpore, et in illis supradictis quinque sensibus virginitatem concordie servare voluerunt, sponsas se Christi esse non dubitent. Non enim corporum, sed animarum sponsus intelligendus est Christus. Et ideo, fratres charissimi, tam viri quam feminæ, tam pueri quam puellæ : si virginitatem usque ad nuptias servant, et per istos quinque sensus, id est visum, auditum, gustum, odoratum, vel tactum, dum eis bene utuntur, suas animas non corrumpunt, in die iudicii apertis januis ad æternum sponsi thalamum feliciter merebuntur intrare. Illi vero, qui et corpora sua ante nuptias adulterina conjunctione corrumpunt, et postea per totam vitam suam male vivendo, male audiendo, male loquendo, animas suas violare non desinunt; si eis dignæ fructus pœnitentiæ non subvenerit, clausis januis, sine causa clamabunt : *Domine, Domine, aperi nobis (Matth. xxv, 11)*, et audire merebuntur : *Amen dico vobis, nescio vos unde sitis (Ibid.)*. Hæc ergo, fratres, si et clerici, et laici, et monachi, et sanctimoniales, et in conjugis positi fideliter et diligenter attendimus, et cum castitate corporis etiam integritatem cordis auxiliante Domino custodimus, non cum fatuis proiciemur in tenebras exteriores, sed cum sapientibus ad spiritales nuptias introibimus, et audire merebimur : *Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui (Matth. xxv, 21)*. Quod ipse præstare dignetur.

ITEM SEQUITUR EJUSDEM.

In lectione evangelica, quæ nobis de decem virginibus recitata est, fratres dilectissimi, dictum est quod omnes virgines ornaverunt lampades suas, sed fatuæ non habuerunt oleum lampadibus necessarium. Prudentes vero sumpserunt oleum in vasis suis. Moram autem faciente sponso, dormitaverunt et dormierunt

omnes. Media autem nocte clamor factus est : *Ecce sponsus venit, exite obviam ei*. Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, et ornaverunt lampades suas (Matth. xxv). Et cum fatuarum virginum lampades exstingerentur, rogaverunt reliquas virgines, ut darent de oleo suo : et illæ responderunt : *Ne forte non sufficiat nobis et*

vobis: sed ite potius ad vendentes et emite vobis. Dum autem irent emere, venit sponsus, et quæ paratæ erant introierunt cum illo ad nuptias, et clausa est janua. Venerunt postea reliquæ virgines et dixerunt: Domine, aperi nobis. Quibus responsum est: Nescio vos unde sitis. Quid autem ista significent, fratres charissimi, secundum quod in antiquorum Patrum expositione legimus breviter charitati vestræ suggerimus. Non ideo dictæ sunt quinque virgines, quia tam parvus numerus futurus sit in vita æterna; sed propter quinque sensus, per quos aut mors aut vita ingreditur ad animam nostram: quibus aut male utimur et corrumpimur; aut certe bene utentes virginitatem animæ custodimus. Illud quod ait: Sponso moram faciente dormitaverunt et dormierunt omnes (Ibid.); somnus ille mortem significavit. Denique sic ait Apostolus: De dormientibus autem nolo vos ignorare, fratres (II Thes. iv, 13). Media nox quando clamor magnus factus est, significat diem iudicii. Propter ignorantiam dictum est media nox, quia nemo scit quando aut qua hora dies iudicii veniat. Quod autem omnes virgines ornaverunt lampades suas, et illæ fatuæ habuerunt oleum, sed tam parum fuit, ut eis sufficere non potuisset: denique statim extinguï cœperunt. Unde quantum possumus cum Dei adiutorio laborare debemus, fratres dilectissimi, ut quoniam in oleo misericordia vel charitas intelligitur, tantum reponamus in vasis animarum nostrarum, quantum vobis sufficiat in æternum. Nemo sinit parum, fratres charissimi; nisi forte pro paupertate plus dare non prævalet. Plena animæ lucerna opus est, ut per charitatis oleum lumen nostrum luceat in æternum. Cui Deus dedit largiorem substantiam, quantum potest laxet manum ad eleemosynam, nec credat quod ei possit sufficere parum; sed consideret unusquisque ex eo tempore quo sapere cepit, quantum debeat pro his quæ male cogitavit, quæ male locutus vel male operatus est: attendat multitudinem peccatorum, et singulorum pretia diligenter appendat: videat quantum pro mendaciis, pro juramentis, pro perjuriis, pro maledictis, pro detractionibus, pro ebrietate, pro gula atque luxuria, pro cupiditate, pro invidia, pro superbia, pro cogitationibus sordidis, pro sermonibus otiosis. Consideret ergo unusquisque ista omnia et his similia, quæ nec numerari possunt; et tunc agnoscet quantas eum eleemosynas oporteat exercere. Cum enim etiam si totum demus, nisi præponderavit Deus misericordiam, redimere cuncta peccata non valeamus, vel humiliter contrito et compuncto corde quantum possumus cum Dei adiutorio laboremus: et non pro laude humana, sed pro Dei amore et vitæ æternæ contemplatione faciamus. Quod autem dixerunt virgines fatuæ sapientibus: Date nobis de oleo vestro (Matth. xxv), et illæ responderunt: Ne forte non sufficiat nobis (Ibid.); hoc pro timore humiliter dictum est: quia terror et tanta examinatio erit in die iudicii, ut etiam illi qui oleum misericordiæ se intelligunt abundantius præparasse, me-

tuant ne eis non possit ad omnia peccata redimenda sufficere. Illud vero quod dictum est: Ite potius ad vendentes, et emite vobis (Ibid.), potest hoc de pauperibus intelligi: ipsi enim sunt negotiatores, qui oleum animarum lampadibus necessarium vendunt. Per ipsos enim hoc negotium Christus exercere consuevit: in ipsis enim accipit terrena, ut reddat cælestia; accipit caduca, repensaturus æterna. Denique sic ipse dixit: Quandiu fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis (Matth. xxv, 40). Lampades autem animæ intelliguntur. Vasa vero illa, ubi oleum jubemur habere, quid aliud significat, nisi intus in conscientia bona opera recondere? Et quia bona opera alii faciant pro Dei amore, alii vero pro cupiditate laudis humanæ, virgines illæ fatuæ et quod in corpore virgines erant, et quod vigiliis, psalmis, lectionibus vel orationibus se exercebant, totum hoc pro laude humana, non pro Deo, vel pro æterna beatitudine faciebant: ideo morte interveniente, ubi eis cessavit laus hominum, simul illis defecit oleum. Nam illud quod eis dictum est: Ite potius ad vendentes et emite vobis (Matth. xxv), potest et sic accipi, ut vendentes intelligantur adulescentes, qui fictis laudibus eos qui opera bona pro humana gloria facere videntur, extollunt. Denique qui pro vana laude boni aliquid facit, si eum nemo laudaverit, omnino non facit. Unde intelligitur quod omnes qui laudes humanas accipere cupiunt, quod in opera Dei exercere videntur, humanis assentationibus vendunt, accipientes vanam laudem, et præmia æterna perdentes. Illæ autem virgines, quæ oleum habuerunt in vasis suis, omne opus bonum intus in conscientia posuerunt: quia hoc non pro laude humana, sed pro misericordia divina fecerunt. Hæc ergo fideliter cogitantes, fratres charissimi, quia parabola ista ad universam Ecclesiam pertinet; qui non possunt servare virginitatem carnis, custodiant cordis: ut si ad coronam martyrum sive virginum non potuerint pervenire, vel omnium peccatorum indulgentiam mereantur accipere. Virgines vero, qui integritatem corporis Deo auxiliante custodiunt, totis viribus cum Dei adiutorio laborare contendunt verborum fugere, detractionem velut diaboli venena respuere, indivie vel superbiæ morbum quasi antiqui hostis gladium pertimescere, obedientiam humiliter retinere, nunquam senioris præcepta contemnere, lectioni et orationi insistere, si infirmitas non prohibet, ad vigilias cum omni alacritate consurgere: sive in Ecclesia, sive in convivio, sive in aliquolibet loco semper quod ad obedientiam vel ad humilitatem pertinet studeant ex ore proferre: si tristem viderint, consolentur; si inobedientem agnoverint, castigare non cessant. Et quia in omni professione et boni inveniuntur et mali; et in Ecclesia Christi, quæ nunc aræ similis est, non solum triticum, sed etiam palea reperitur; et ibi inveniuntur, quod pejus est, non solum laici, sed etiam clerici, et monachi, vel sanctimoniales, ita negligentes et tepidi, ut non velut spirituales apes dulcia animarum mella conficiant, sed

velut crudelissimæ vespæ, venenatis linguæ aculeis A
fratrum vel sororum corda percutiant; isti tales non
adjutores Christi, sed defensores diaboli esse pro-
bantur. Qui si forte viderint fratrem vel sororem
contra seniore[m] superbum existere, non solum stu-
dent mitigare, sed malignis sermonibus ad majorem
eum furorem conantur accendere; dicentes quod
hæc non possit nec debeat diutius sustinere. Hor-
tatur etiam ut ita senioribus suis cum grandi amari-
tudine aut furore respondeant, ut ipsos seniores
pœniteat, quod eos paterna pietate admonere vel
castigare voluerint. Sed quia in omni proposito, sic-
ut jam diximus, non solum sunt adjutores seu mi-
nistri diaboli, sed Dei, et vasa Christi, et justitiæ
defensores; quoscunque adjutores diaboli ad inobe-
dientiam vel superbiam callida susurrat[i]one succen-
dunt, adjutores Christi blanda adhortatione et
sancto ac salubri consilio revocare contendunt. Illi
venena, isti antidotum; illi faciunt vulnera, isti
procurant medicamenta; illi perditionem, isti sa-
lutem; illi furorem, isti mansuetudinem; illi su-
perbiam, isti humilitatem docent; illi injuriam, isti
patientiam; illi odium, isti charitatem. Si quan-
tumlibet faciant mali, plus tamen prævalent Chri-
sti medicamenta, quam diaboli vulnera. Illi enim
qui in clero, vel in monasterio positi, et se et alios
ad superbiam erigunt, velut pharetræ sagittis diaboli
plenæ simplicium corda percutere, et omnem in eis hu-
militatem vel mansuetudinem conantur extinguere.
Sed quia Deo propitio in medio palearum invenitur
et triticum, et animæ sanctæ, quæ velut..... [F. C
armaria] Christi spiritalibus antidotis plenæ esse pro-
bantur; quidquid illi vulneraverint cœlestibus medi-
camentis curare non desinunt, dicentes cuicumque
superbo: Noli superbiere, frater, quia scriptum est:
Deus superbis resistit (Jacob. iv, 6). Noli irasci, quia
scriptum est: *Ira in sinu insipientis requiescit* (Eccl.
vii, 10). Et iterum: *Ira viri justitiam Dei non opera-
tur* (Jac. ii, 20). Si forte inobedientem viderint,
blande et humiliter dicunt: Noli esse inobediens,
frater, quia scriptum est: *Obedientia super sacrifici-
um* (I Reg. xi). Et Paulus clamat: *Obedite præ-
positis vestris, et subja-cete eis; quia ipsi pervigilant
tanquam rationem pro animabus vestris reddituri*
(Gal. v, 17). Istæ animæ Deo plenæ si tepidam aut
negligentem viderint, velut de spiritali armario, id D

est, de corde bono prolatis medicamentis ad com-
punctionem conantur accendere. Si detrahentem vel
murmurantem viderint, dicunt ei illud beati Apo-
stoli: *Neque murmuraveritis, sicut quidam ex ipsis
murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore* (I Cor.
x, 10). Neque detrahatis, quia scriptum est: *Qui de-
trahit fratri suo, eradicabitur*. Et per hanc sanctam ad-
monitionem a maliloquio deterrentes, ad laudandum
eos incipiunt provocare. Si verbosum vel contentio-
sum agnoverint, medicamentum taciturnitatis ap-
ponunt, dicentes illi quod scriptum est: *Audi, Israel,
et tace* (Isa. xxxv, 7). Et illud quod de Domino Sal-
vatore prophetatum est: *Sicut agnus coram tondente
se non aperuit os suum* (Matth. xii, 36). Et illud:
*Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines,
reddent de eo rationem in die judicii*. Talibus ergo et
his similibus medicamentis quidquid vasa diaboli
studuerint vulnerare, vasa Christi conantur ad sani-
tatem reducere. Sive ergo clericus, sive monachus,
sive sanctimonialis, consideret conscientiam suam;
et si bene loquendo adjutorem Christi et defensorem
justitiæ se esse cognoscit; gaudeat et Deo gratias
agat, et ipso auxiliante perseveret usque in finem:
quia non qui cœperit, sed qui perseveraverit salvus
erit (Matth. x, 22). Qui vero per superbiam, per
inobedientiam vel invidiam adjutorem vel vicarium
diaboli esse se sentit, doleat de præterito, caveat de
futuro, et per humilitatem construat quod superbiæ
tyrannide destruxerat; quod iracundia succenderat,
mitiget mansuetudo; quod malitia vel inobedientia
exasperaverat, charitatis dulcedo componat: et dum
adhuc anima illa tenebrosa, quæ diabolo servire con-
sueverat, in isto mortali corpore retinetur, reme-
dium sibi in diem necessitatis acquirat: ut de sini-
stra translatus ad dexteram cum ovibus Christi
mereatur audire: *Venite, benedicti, percipite regnum,
quod vobis paratum est ab origine mundi* (Matth. xxv,
34.) Et licet hæc ita sint, fratres, hoc tamen oportet,
ut nec boni de sanctis meritis extollantur; nec
illi qui mali fuerint, nimia desperatione frangantur:
sed et illi humiliter perseverent in bonis, et isti cito
corrigantur a malis; ut cum dies judicii venerit, et
bonos coronare possit vita integra, et malos valeat
excusare correcta: præstante Domino nostro Jesu
Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et re-
gnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

MONUMENTA

QUÆDAM ECCLESIASTICA
SÆCULORUM VII ET VIII QUASI INTERMEDIÆ.

POSTREMORUM REGUM PRIMÆ STIRPIS FRANCORUM

ECCLESIASTICÆ ET PIÆ DONATIONES ULTIMÆ.

(Ex. Breq. Diplomata, Chartæ, Leges, etc., t. II.)

ANN. 691—748.

Diploma Chlodovei III, quo concessam Sithiensi monasterio immunitatem confirmat * (ann. 691).

Chlodoveus, rex Francorum. Si illa beneficia, que parentes nostri ad loca sanctorum prestiterunt vel concesserunt, pro nostris oraculis confirmamus, et regiam consuetudinem exercemus, et nobis ad laudem vel stabilitatem regni nostri in Dei nomine pertinere confidimus. Igitur venerabilis vir Bertinus, abba de monasterio Sithiu quod est in pago Târwaninse, in honore sancte Marie genitricis Domini nostri Jêsus Christi nec non et sancti Petri et Pauli apostolorum, vel ceterorum domnorum sanctorum constructum, ad nostram accessit presentiam; clementie regni nostri suggestit, eo quod avus noster Chlotarius ^b [Mab., Chlodovius] quondam rex, de omnes curticellas vel villas ipsius monasterii, quicquid presenti tempore possidebant, aut adhuc in antea ex munere regum, vel collato [Mab., collata] populi, seu de comparato aut de quolibet recto [Mab., qualibet] adtracto, in quibuslibet pagis atque territoriis inibi erat additum vel collatum, integra emunitate antecessore suo Mummolino, quando vel ad predicto monasterio concessis, ut nullus iudex publicus ibidem ad audiendas causas, freta exigenda, fideijussores tollendos, nec mansiones aut paratas faciendo, nec homines ipsius monasterii, tam ingenuos quam

et servientes, super terras suas commanentes, distringendos, nec nullas redibitiones requirendas nec exactandas, nec judiciaria potestas ibidem ingrediende quoquo tempore non deberet, nisi sub emunitatis nomen omni tempore cum omnis fretis concessis pars ipsius monasterii debeat possidere. Unde et præceptionem principum, seu confirmationem avunculi nostri [Mab., avunculorum nostrorum] Chlothacharii et Childerici, seu et genitoris nostri Theoderici quondam regis; qualiter hec vel illa locella, que postea ipse Bertinus abba ad parte ipsius monasterii pro commutationis titulo vel strumenta accipere confirmaverunt, nobis in presente ostendit relegendas, et ipsis beneficiis concessis de tempore usque nunc asserit conservatas; sed pro firmitatis studium petit memoratus abba celsitudini nostre, ut hoc circo [Mab. circa] ipsam locum pro nostra auctoritate plenius confirmare deberemus. Cujus petitioni pro mercedis nostre munere, vel reverentia ipsius sancti loci, ita prestitisse, et in omnibus confirmasse cognoscite. Precipientes enim ut, quicquid constat superscriptos avos nostros Chlodovius quondam rex ^a, de ipsa emunitate, sicut superius est comprehensum, prefato Mummolino, vel postea ipsi [Mab., ipse] avunculi nostri Chlothacharius seu Childericus, seu et genitoris nostri Theoderici, quondam regis [Mab., genitor noster Theodericus, quondam reges], juste et rationabiliter consenserunt vel confirmave-

* Vulgatum a Mabillonio. De re dipl. pag. 607, ex chartulario Folquinii; recusum in Supplemento operum diplomat. Miræi, t. II, pag. 928; in Collectione scriptorum rerum Francic. t. IV, pag. 637 [et in Chartulario Folquinii, a claro viro Guérard anno 1841 edito, pag. 51]. Iterum edimus, ex transumpto ex eodem chartulario, propria manu domini de Wite archivis S. Bertini prefecti exarato, et in chartophylacium nostrum invento. Ab hoc transumpto interdu differt Mabillonii editio; varias lectiones inter uncinos adscripsimus. Discrepantiæ ortæ videntur ex emendationibus quas Mabillonius adhibuit

feliciter quidem, sed lectore non monito: quod nefas ducimus. Vide notam quæ proxime sequitur.

^b Hoc loco Chlodovium leg. t. Mabillonius, pro Chlotario: recte; Chlodoveus enim II Chlodovei III avus fuit, non Chlotarius. Emendatio emergit ex ipso diplomate, ubi infra dicitur Chlodoveus (nomine scilicet secundus) Chlodovei III avus, avunculi vero Chlotarius et Childericus. Genuinam autem, etsi corruptam, chartularii lectionem exhibere debuimus [quæ eadem est in editione clari viri Guérard].

^a Hic enumerantur quatuor diplomata de Sithiensi monasterii immunitate: ab avo Chlodoveo unum,

runt, et de eo tempore usque nunc recto tramite fuit conservatum, ita et inante pro nostro precepto plenius in Dei nomine confirmato, inspectas ipsas preceptiones suprascriptorum principum, sicut per easdem declaratur, circa ipso abbati Bertino, vel successoribus suis, aut ipso monasterio Sithiu omni tempore ipsis beneficiis concessis, in omnibus valeat esse conservatum, et nulla refragatione vel nullo impedimento a iudicibus publicis exinde quoquo tempore habere non pertimescant: unde et ipsa confirmatio [*Mab.*, congregatio] pro stabilitate regni nostri vel salute patrie Domini misericordiam jugiter debeant exorare. Et, ut hec auctoritas firmitior habeatur, et in omnibus conservetur, nos et preclsa genitrix nostra Chrothechildis regina manus nostre signaculis subter eam decrevimus confirmare.

Signum gloriosi Chlodovei regis.

Signum preclse genitricis nostre Chrothechildis regine ^a.

Actum sub die 1 Kal. Junias, anno 1 regni nostri ^b.

II.

Placitum Chlodovei III, regis Francorum, ac lite inter Chainonem, abbatem sancti Dionysii, et Ermenoaldum abbatem; qui vadimonium deseruerat ^c (ann. 692).

Chlodovius, rex Francorum, vir iuluster. Venientis agentis basilice domni Dionysii, ubi ipsi precinsus domnus in corpore requiescit, et venerabilis vir Chaino abba presse viditur, Noviento, in palacio nostro, nobis suggererunt eo quod itemque venerabili viro Ermenoaldo abbati ante hus annus vuaddio pro olio milli quingentas (sic) libera, et vino bono modios cento, pro Ansebertho episcopo ipsi Chaino abba ei commendassit: et taliter ipsi Ermenoaldus spondedisset ut hoc ei dare et adimplire debirit, et hoc menime ficiisset. Unde et ante dies per eorum noticias [*Felib.*, noctitias] paricolas ante domno Sy-

ab avunculis Chlotario et Childerico duo, quartum a patre Theodorico. Quartum hoc supra edidimus, sub anno 682, Octob. 25; tria alia non vidimus [neque in nova Chartularii Sithiensis editione a clero viro Guérard in lucem prolata reperiuntur]; Chlotarii enim diploma quod de Sithiensi monasterio typis mandavimus, sub anno 662 nihil habet de immunitatibus huius monasterii.

^a In Folquinii chartulario [quo usus fuerat D. De Witte] expressa exhibentur Chlodovei III et Chrothechildis monogrammata, que inaccurate videntur a chartularii scriptore efficta. Frustra enim oculus in his deprehendere conatur utriusque nominis compendia. Horum mentio fit apud Mabillonium, De re dipl. pag. 378, qui ea in autographo existisse non dubitat, etsi rara fateatur monogrammata in diplomatis Merovingicis. [Hæc monogrammata, que lectori occurrunt in nova Chartularii Sithiensis editione, pag. 36, veri incidenda non cuxi.]

^b Iperius Chron. ap. Marten. Thes. anecd. t. III, pag. 372, hoc diploma emissum ait sub die 1 Kal. Maii. Regnum orsus est Chlodoveus III, sive anno 690, elapso mense Septembri, sive circa initia veri, anno 691 juxta Longueræum, Annal. Franc. in Collect. script. rer. Franc. t. III, pag. 696.

^c Vulgavit Mabillonius in Actis SS. ordinis sancti Benedicti, sect. III, part. II, pag. 559, et accuratius libro VI, de Re diplomatica, pag. 473; iterum edidit

A gofrido pontefeci placita inter se habuerunt, ut medio minse Aprile jam preterito, ipsi Ermenoaldus abba apud tris homenis sua mano quarta ante ipso pontefeci, aut hoc conjurare debirit, quod ipso vuaddio de mano memorato Chainone abbati nunquam adchramissit ^d, nec hoc ei dare et adimplire spondedis-et, quod se menime faciebat, argento liberas decc ad ipso diae ei dare debirit. Quod se hoc non faciebat, postia istas Kal. madias jam preteritas ante nus debirint conjungere, et inspectas eorum [*Mab. et Felib.*, coram] noticias eorum inter se de ac causa debirint deducere rationis. Unde et per ipsas enrum noticias paricolas, taliter inter se placitum habuerunt initum. Sed venientes ad eo placitum ipsi agentis jam dicto abbati, Noviento, in ipso palacio nostro, per triduo seu per pluris dies, ut lex habuit, placitum eorum vise sunt custudissent, et ipso Ermenoaldo abbati abjectissent vel solradissent, ipsi nec vinissit ad placitum, nec misso in vice sua dirixissit, nec nulla sonia nunciassit adfirmat. Proinde nus taliter una cum nostris procerebus constetit decrivisse, ut se evidenter per enrum noticias paricolas taliter inter se pro ac causa placitum habuerunt initum; et iuluster vir Vuaruo, comis palatii nostri, testinuniavit quod memorati agentis jam dicto Chainone abbati placitum eorum ligebus custudierunt, et superscriptus Ermenoaldus abba placitum suum custudire neclixsit, jobemmus ut quicquid lex loci vestri de tale causa edocit, memoratus Ermenoaldus abba, partibus ipsius agentibus ad parti superscripti Chainone abbati, vel basilice sui domni Dionysii omnemodis vobis distringentibus componere et satisfacire non recusat. Aghilus [*Felib.*, Agnilus] recogn.

Datum quod ficit mensis Madius dies quinque, anno secundo rigni nostri, Noviento, in Dei nomine feliciter ^e.

Felibianus, in Hist. abb. S. Dion. probat. pag. 12; uterque ex autographo [nunc in Archivo regni. x, serin. 3, asservato, ad cuius fidem novam recensionem instituit A. Teulet J. Felibianus tamen aliquas exhibet discrepantias, quas inter uncas notavimus. Instrumentum hoc recuderunt Cointius, Ann. t. V, p. 275, et Coll. script. rer. Franc. t. IV, pag. 668; Cointius plurimas adhibuit emendationes et restitutiones, quas apud ipsum videsis. Posterioris Mabillonii editionis lectiones sequimur. Lis de qua hic agitur vertebatur in eo quod, cum cuidam Ermenoaldo abbati dedisset vadimonium Chaino, abbas S. Dionysii, sponsori pro mille et quingentis libris olei et centum molliis vini a Chainone Ansebertho traditis, inde provocatus in iudicio coram Sygofrido episcopo (Parisensi), promisit se infra certum tempus rem executurum; sin minus, ad placitum regis pertraheretur: quod factum fuit; et placito habito, cum ad vadimonium Ermenoaldus non venisset, iudicio damnatus est.

^d Hic legimus *adchramire*, quod in placito anni 694, *achramire*: in aliis documentis *adhramire*, *adramire*, *agramire*; nam, ut dixi, qui se aliquid facturum aut prestiturum promittebat, festucam aut aliud signum adversario tradebat. Videsis Caugium præsertimque novam editionem a docto viro Henschel susceptam, voc. *Adramire*.

^e Notaverat in priore editione Mabillonius cercum sigillum huic chartæ affixum fuisse. Cujus fragmen-

III.

Diploma Chlodovei III, regis Francorum, quo immunitatem a teloneis monasterio sancti Dionysii concedit et confirmat (ann. 692).

Chlodoveus, rex Francorum, vir iuluster. Dum antehus annis proavus noster Dagobertus, condam rex, solidus cento eximtis de Massilia civitate, sicut ad cellario fisci potuerant esse exactati ad basilica^b peculiaris patroni nostri domni Dionysii, ubi ipsi preciosus in corpore requiescit, et venerabilis vir Chaino abba preesse viditur, per sua precepcione concessissit, et parens noster Sygebertus, seo et habuncoli nostri Chlotharius et Chyldericus, eciam et genetur noster Theudericus condam regis, per eorum percepcionis hoc ibidem diuino concesserunt vel confirmaverunt; et taliter in ipsas precepcionis videtur habire insertum, ut tam in ipsa Massilia, quam et per reliqua loca in signa nostra ubicumque telleneus, pontateus, rotateus, vel reliquis red'ebucionis a iudicebus publicis exigebatur, de carradeci qui hoc inferire vidintur, ad missus ipsius basilici nullatus requereritur nec exegiritur, nisi hoc in omnibus annis syngolis haberent concessum; ideo per presenti urdenacione vobis omnino jobemmus adque super omnia demandamus, ut quomodo missi ipsius basilici domni Dionysii vel memorato Chaenone abbati ad vos vinerint, ipsus soledus cento exemtis secundum consuetudinem in cellario absque ulla muora vel delacione; juxta quod urdo cadaboli fuerit, eis omnemodis dare et adimplire faciatis: et de ipsa carradeci qui hoc inferre vedintur, nec in ipsa Massilia, nec per reliqua loca in signa, Deo propicio, nostra, nullo telleneo, nec pontatico, nec pontatico, nec rotatico, nec nullas reddebucionis, nec vos, junioris vestri, nec quislibet de

tum, erinita facie impressum, adhuc exstat. [Vide N. de Wailly, *Elementa palæographiæ*, t. II, pag. 377, et sigillorum tab. A, n. 3.]

^a Bis hoc diploma editit Mabillonius ex autographo [nunc in Archivo regni, n. scrip. 3 asservato]: prima vice, inter instrumenta ad Acta SS. ord. S. Bened. illustranda, t. IV, pag. 560; iterum libro vi De re dipl. pag. 474. Ex eodem autographo illud exscripsit Felibianus, Hist. abb. S. Dion. prob. pag. 12. Recuderunt Cointius, Ann. t. V, pag. 276, ex prior editione Mabillonii; Colle. t. script. rer. Franc. t. IV, pag. 669, ex posteriori; nos ex ipso autographo diligenti collato edimus [ad cuius fidem novam instituit recensione A. Teulet]. Solécis vocibus et mendis omnis generis referta est charta, quæ Cointius emendare conatus est.

^b Pro vocibus ad basilica, legerat primum Mabillonius *abbas Ilca*, Acta SS. ubi supra, quod Cointius fefellit. Ille enim arbitratus est admittendum esse abbatem S. Dionysii nomine Ilcam, qui in omnibus hujus monasterii abbatum catalogis desideratur. Sed veram lectionem curis posterioribus feliciter assecutus est Mabillonius, de Re dipl. ubi supra, scilicet *ad basilica*; unde Ilca abbas inter personas fictitias omnino amandandus. Posterio rem Mabillonii lectionem confirmat Felibiani editio ad fidem autographi.

^c Notat Mabillonius, Acta SS. ubi supra, hoc loco existisse subscriptionem cancellarii, sed quam fateatur, et merito, se legere non potuisse.

A parte fisce nostri, requerire nec exactare penitus non presumatis. Vidite ut aliud ob hoc non faciatis, se gracia nostra optatis habiri propicia.

Aghilus jussus recog^c. (*Locus sigilli*.)

Datum quod ficit minus Junius dies quinque, anno secundo signi nostri, Noviento feliciter.

IV.

Diploma Chlodovei III, regis Francorum, quo commutationem approbat quondam stat tam inter Childericum regem et abbatem monasteriorum Stabulensis et Malmundariensis (ann. 692)

Chlodoveus, rex Francorum, iuluster Herico [Charavio] duce et Chareicivo [Ærico] comiti. Quotiens inter anteriorum regum celsitudinem et congregatione sancta monachorum pro instrumenta cartarum de qualibet re facta fuerit commutatio, oportet scripturarum seriem inter partes per nostram præceptionem confirmare. Ideo vir apostolicus et pater noster Papolinus [Papolenus], episcopus, elementiam regni nostri suggestit eo quod dominus noster et avunculus Childericus, quondam rex, una cum antecessore suo domino Remacho, episcopo quondam, suis monachis, ubi ipse ad monasteria Stabulacho et Malmundario et [Stabulaus] custos esse videtur, locella aliqua commutassent. Unde et accepit pars domni et avunculi nostri Childerici, quondam regis, locellum cui nomen Athetasis, cum hominibus ibidem commanentibus, et omne peculiare eorum vel terras eorum, quas excolere videntur, his nominibus: Radefrido cum nepotibus suis; Bertranno [Bertramno, Adelino], Gisloberto, Aganulfo, item Radefrido, Sigofrilo, Rigoberto: pro ipsa re in commutatione ipse pontifex accepit de fisco nostro locellum qui dicitur Maipa, cum hominibus ibidem commanentibus, his nominibus: Athelino, Albode et Vinegario,

^d Ediderunt Henschenius in tribus Dagobertis, pag. 148, Martenius in Amplissima collectione, t. II, col. 14, uterque ex archivis Stabulensibus; Cointius, Annal. t. IV, pag. 286, ex Henschenio; Bertholetus, Hist. Luxemb. prob. pag. 22, et Collectores scriptorum rerum Francicarum. t. IV, pag. 669, ex Martenio. Nos ad fidem Martenii recudimus. [Nonnullas varietates lectionis, quas mecum humanissime communicavit vir doctus de Reiffenberg, ex codice regie bibliothecæ Bruxellensis, etsi non magni momenti, inter uncas exscribendas curavi.] Instrumentum commutationis inter Childericum II et Remachum, hoc diplomate confirmatum, hodie non exstat, quod sciamus. Papolinus seu Pabolenus [aut, ut in codice Bruxellensi, *Papolenus*] qui confirmationem a Chlodoveo III impetrat, episcopus simul dicitur et cu totos monasteriorum Stabulensis et Malmundariensis. Sic et Remachus, unus ex ejus antecessoribus, isdem abbatibus et episcopis nominibus simul appellabatur; imo, si Martenio credimus, id veteris moris fuit, ut abates quorundam monasteriorum episcopi ordinarentur, absque ulla certa et determinata diocesi; quem nunc ad nonum usque seculum in monasteriis Stabulensi et Malmundariensi vuisse probat, Ampliss. col. lect. t. II, præfat. pag. 3. Hanc autem causam aperit, scilicet, ut juniores monachi a suis abbatibus sacros ordines susceperent, nec ordinationum occasione extra monasterium discurrerent.

cum terris quas excolere videntur, et omne peculiare eorum, ut hæc pars ipsi pontifici et suis monachis in perpetuum tempore debeant permanere. Inde et commutationem ipsius principis tum a suis manibus roboratam, nobis in præsentem ostendit relegenda; quod pro firmitate studuimus petitiones eorum plenius circa ipsa monasteria vel congregationem sanctam confirmari præceptum. Cui nos hoc beneficium præstitisse vel confirmasse, ac in omnibus concessisse cognoscite. Præcipientes enim ut, quicquid constat per inspectam ipsam commutationem ipsius principis juste et rationabiliter inter ipsum et gloriosum dominum Remalgum, jam dictum pontificem, fuit commutatum aut concambiatum, tam terris, curtilibus, casis, campis, pratis, silvis, aquis, aquarumve decursibus, mancipiis, ædificiis, et reliquis rebus atque corporibus, dominus et pater noster Pabolenus ad partem jam dictam Stabelascho [Stabelaco] et Malmundari per nostrum præceptum plenius confirmato, perennis temporibus habeat confirmatum atque stabilitum [atque indultum]. Et, ut hæc præceptio nostris et futuris temporibus firmiorem obtineat vigorem, manus nostræ signacula subter eam decrevimus adfirmare.

Signum Chlodovei, gloriosissimi [gloriosi] regis. Rex Francorum

Data quod fecit mense Junio xxv, anno secundo regni nostri, Namuc: o ^a recognovi.

V.

Diploma Chlodovei III, regis Francorum, quo immunitates et privilegia monasterii Anisolensis confirmat, a prædecessoribus suis concessa ^b (ann. 692).

Chlodoveus, rex Francorum, vir iuluster, omnibus agentibus præsentibus et futuris. Si petitionibus sacerdotum, in quo, pro opportunitatibus ecclesiarum vel monasteriis nostris, patefecerint auribus, libenter audimus, regiam consuetudinem exercentis, et nobis ad mercedem vel stabilitatem regni nostri pertinere confidimus. Ideoque venerabilis Ibbolenus, abba de monasterio Anisola, quæ est in pago Cenomannico, in honore peculiaris nostri patronisque pii Carilephi confessoris constructus, per missos clementiæ regni nostri detulit in notitiam, eo quod consobrinus noster Guntramnus, quondam rex, ad

^a Collectores scriptorum rerum Francicarum vocem *recognovi* expunxerunt, et vocem *Namuc* acciperunt pro loci nomine ubi diploma datum fuit, quod alias *Namuchum* et *Namurcum* essetur, vide Vales, not. Gall. verbo *Namucum*. Quo autem sponsore lectionem receptam emendaverint non docent. Vox *Namuc* nomen hic videtur referendarii seu notarii, ad maiorem instrumenti fidem subscribentis, quod evincit vox *recognovi*, quam ex conjectura amandare non licuit.

^b Vulgavit Martenius, Ampliss. collect. t. I. col. 8, ex chartulario Anisolensi; recuderunt Collectores scriptorum rerum Francicarum, ex Martenio, t. IV, pag. 670. Theodorici III diploma hic laudatum edidimus alibi, sub anno 674; alia vero quæ ibi memorantur hodie latent. Mabillonius, Annal. t. I, pag. 544, ait se legisse, in parvo chartulario Anisolensi, præceptum Dagoberti a Chlodoveo III

A ipsum monasterium sub omni immunitate per suam auctoritatem concessisset, et hoc postea avi nostri Chlotarius et Dagobertus, seu et Chlodoveus, nec non item Chlotarius, quondam reges, vel dominus et genitor noster Theodericus, quondam rex, per eorum auctoritates ipsorum manus roboratas ipsi monasterio hoc confirmassent: unde et ipsas præceptiones se ex hoc præ manibus habere affirmant. Et hoc circa ipsum monasterium nullo inquietante adserunt conservari; sed pro totius rei munimine postulat ut hoc nostra auctoritas in ipso monasterio plenius debeat observari: quod nos præstitisse et generaliter confirmasse vestra non dubitet magnitudo. Quapropter per præsentem præceptum iubemus ut, sicut per auctoritates suprascriptorum principum

B leguntur, et usque nunc fuit observatum, neque vos, neque juniores vestri, neque successores vestri, in curtes ipsius monasterii, neque ad causas audiendum, neque ad freda exigenda, nec mansiones requiring, penitus ingredi non præsumatis, nisi per hanc auctoritatem firmatam ipse abba successoresque ejus in causis ipsius monasterii ibi Deo famulantes, quod ad præsens rationabiliter habere videntur, aut a Deo timentibus hominibus ibi fuerit additum vel augmentatum, sub omni immunitate, inspectas ipsas præceptiones supra memoratorum principum, quas se præ manibus habere affirmant, valeant habere, tenere, possidere, et ibidem ad ipsum locum sanctum per hanc auctoritatem nostram hoc quod est firmatum perenniter proliciat ad augmentum, ut C potius delectet eis melius pro stabilitate regni nostri Domini misericordiam exorare. Et, ut hæc petitio nostra firmiorem obtineat vigorem, manus nostræ signaculis subter decrevimus adfirmare. Chlodoveus rex. † Data Kal. Septemb. anno II regni nostri, Compendio.

VI.

Diploma Chlodovei III, regis Francorum, quo villam Nocitum, monasterio Sancti Dionysii ab Angantrude concessam, in placito asserit ^c (ann. 692).

Chlodovius, rex Francorum, vir iuluster. Cum nus in Dei nomine Lusarca, in palacio nostro, una cum apostoleis viris in Xpo patribus nostris, Sygfrido, Constantino, Gribone et Ursiniano, episcopis ^d; necnon et iulustribus viris, Ragnoaldo, Norde-

D confirmatum; sed id nondum publici juris factum fuit. [Hoc parvum chartularium in Cenomanensi archivo frustra quæsitum est.]

^c Typis mandavit Mabillonius inter Acta SS. ordinis S. Benedicti, sæculo III, part. II, t. IV, pag. 558, ex autographo, et iterum libro VI De re diplomatica, pag. 474, ex eodem autographo [nunc in Archivo regni, v. scrip. 3], accuratius, ut ipse docet. Ex hoc ipso autographo, Felibianus, Hist. Abb. S. Dion. prob. p. 13, edidit. Recuderunt ex Mabillonio, Comitiis, Annal. t. V, pag. 274, et Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 671. [Vir clarus de Brequigny monitum voluit lectorem se in hoc placito recedendo autographi lectiones secutum esse. Nonnulla tamen ex nova recensione restituenda A. Teulet restituit.]

^d Notanda nomina episcoporum nominibus præcorum præposita. Ex episcopis autem hic enumeratis,

beretho, Ermenfrido optimatis; Madelulfo, Erconaldo, gravionebus; necnon et Benedicto et Chardoïno, seniscaleis; seu et Marsone, comite palati nostro, ad universorum causas audiendum, vel ricto iudicio termenandum resederimus; ibique veniens venerabilis vir Chaino, abba de basilica peculiari patroni nostri domni Dionisii, ubi ipse preciosus in corpore requiescit, adversus illustis Deo sacrata Angantrude, filia Ehrulfo, relicta Ingoberetho quondam, suggeribat, dum dicitur eo quod villa nuncupanti Nocito, sita in pago Camiliacense, cum omni merito vel adjecencias suas ad se pertinentis vel aspicientis, quicquid ipse Ingoberethus vel memorata Angantrudis tam de alote parentum quam de comparato vel de qualibet adtractum ibidem tenuerunt vel possiderunt, per suum strumentum ipsius abbatis in integritatem firmasset; unde et ipso strumentum seu et precarium, per quod ipsa Angantrudis pertinentium ipsius abbatis hoc possedebat, in presentem ostendedit religendas eas relictas; sed, dum memorata Angantrudis ad presens aderat, interrogatum ei fuit, se ipsa villa Nocito memorato Chainone abbati vel ad partes basilice sui Sancti Dionisii firmasset, aut se autur exinde adesse volibat; sed ipsa Angantrudis in presenti taliter fuit professa, quod memorata villa Nocito, una cum omne merito vel adjecencias suas ad se aspicientis vel pertinentis, quantumcumque ipsa vel jogalis suos Ingoberethus de qualibet adtractum ibidem tenuerunt vel possiderunt, memorato Chainoni abbati vel basilice sui sancti Dionisii per ipso strumentum firmasset, et ipso strumentum vel precarium ob hoc fieri rogasset; et autur contra quemlibet exinde aderat, et inantia adesse disponebat; proinde nus taliter una cum nostris procerebus constitit a decessisse ut, dum illustis vir Marso, comis palati nostri, testimoniatum quod haec causa taliter acta fuisset denunciat, jubenimus ut memoratus Chaino abba, vel pars basilice sui sancti Dionisii, ipsa villa Nocito una cum omni merito vel integritate sua, inspecta ipsa strumenta, sicut per ipsas declaratur, absque repetitione, memorata Angantrude vel suis heridebus, omne tempore habiant evindegas: et se ipsius Chainone abbati vel successoribus suis seu agentis basilice inantia fuerit necessitas, memorata Angantrudis vel heridis sui in auturicio cum exinde contra quemlibet studiant defensare. Chlodoinus ^b recognovit. (*Locus sigilli.*)

Sigofritus Parisiensi Ecclesie præerat, Constantinus Bellovacensi, juxta Mabillonium, ubi supra, et Cointium. Ursinianum conjicit Mabillonius Ambianensem sedem tunc occupasse, cui adstipulatur Nova Gallia christiana, t. X, col. 1156. Hujus vero, sicut et Grillonis, quæ fuerint sedes ignorat Cointius.

^a [Hanc vocem ex autographo addidi.]

^b Sic posterioribus curis Mabillonius, qui primum, pro nomine referendarii Chlodoini, nomen *Chlodovei* legerat, mendose, ut fatetur, de Re dipl. ubi supra.

Datum sub die Kal. Novembris, anno secundo regni nostri, Lusarca, in Dei nomine feliciter.

VII.

Fragmentum diplomatæ Chlodovei III, regis Francorum, quo privilegia concessa monasterio Graselensi Ab Aredio, Vasonensi episcopo, confirmat^a (ann. 692).

Chlodoveus, rex Francorum, si facta sacerdotum, quæ pro quiete servorum Dei ad loca sanctorum præstiterunt, per nostris oraculis confirmamus, nostra perenni stabilitate esse confidimus; ideoque apostolicus vir dominus Aredius, Vasensis urbis episcopus, missa petitione, clementie regie nostre innotuit, eo quod monasterium in loco nuncupato Grasselto, in honore sancti Victoris martyris et sancti Petri, in sua proprietate pro amore Christi ædificasset, et partem maximam de facultatibus suis ipsi loco per sua instrumenta delegasset; etiam et privilegium, cum pluribus Pontificum, inibi firmasset vel concessisset, ut quidquid ibi ab ipso domno Aredio, vel pro Deo a quocunque homine, seu de collecta populi, vel de quolibet recto attractu erit collectum, absque ullo impedimento pontificum, vel archidiaconorum aut clericorum Vasensis, vel cujuslibet alius ecclesie, perenniter congregatio ibi consistentium quiete deberet possidere, et sub regula sancta, per instituta Patrum ibidem deberet regi vel conservari; et, si abbas de ipso sancto loco migraverit ab hoc seculo, non aliunde, sed, sicut decet et dignitas et ordo poscit, de ipsa congregatione quæ in eo habetur monasterio, eligeretur alius abbas, absque ullo præmio, absque rixa, a tota eadem congregatione, vel a meliori et sanctorum parte ejus; et cum consilio Vasensis urbis episcopi, et voluntate, et benedictione, suscipere deberet dignitatem; et quod ejusdem civitatis episcopus, si aliquando opus esset, propter desidiam negligentiamque ab eadem congregatione propellendam, adjunctis sibi sacerdotibus abbatibusque spiritualibus, ipsum monasterium deberet adire, et paterno affectu fratres qui ibi essent ad consuetum regule tramitem admonendo revocare, et quod idem episcopus sine præmio..... nihilque ipse pontifex neque majoris potestatis aliquis, ipsius civitatis vel alius loci, cujuscumque ordinis persona, contra tenorem decreti ipsius deberet venire, aut quicquam attemptare vel contingere. Audita itaque ejus petitione preceque suscepta.....

Felicianus vero, pro vocibus *Chlodoinus recognovit*, legebat *Chlodovius rex subscripsi*.

^a Fragmentum hoc subiecit Mabillonius, Annal. t. I, pag. 700, chartæ Aredii pro monasterio Graselensi, quam Chlodoveus III confirmavit diplomate, cujus partem quæ superest hic exhibemus. Recederunt Rayerus, Hist. Vasion. prob. pag. 3, et Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 675. Chlodo eius III regnum incepit anno Ch. 690 aut 691; unde hoc diplom. notis chronologicis destitutum, circa annum 692 collocare fas fuit.

VIII.

Diploma Childeberti III. regis Francorum, quo Villam Napsiniacum sancti Dionysii monasterio concedit * (ann. 695.)

Childeberthus, rex Francorum, vir iuluster. Creatur omnium Deus delectatur oblatione sedulium, licet ipsi cunctis domentur: sed vult ut quod dedit in omnem potestatem ejus clemencia debeatur..... dire precipui sacculi divetis, ut quantum amplius videntur possidere, tantum magis oportet impendere. Idioque cognoscat magnitudo seu humilitas vestra, quod nos villa noncopanti Napsiniaco in pago Biturico, cum omni merito vel adiecencias suas, quem apostolicus vir domnus Godinus, Lugdunensis urbis episcopus, de parti aeclesiae sue, pro alia villa noncopanti villa Orbana, tempore bone memoriae germano nostro Chlodovio, condam rige, ad parti fisci commutationis titulum visus fuit dedisse, et postea de fisco iulustri viro Pannichio fuit concessum, et post discessum predicto Pannichio ad parti fisci nostri fuit revocatum: hoc ad basilica pecoliaris patroni nostri domni Dionisii; ubi ipsi praeciosus domnus in corpore requiescit, vel ubi venerabilis vir Chaino abba pcesse videtur, plena et integra gracia pro mercedis nostre augmentum visi fuisse concessisse: et congregacio ibidem consistencium solidus docentur, quod de sacello publico annis singulis ibidem fuit consuetudo in alimonia vel in lumenarebus ipsius sancti loci de palacio dandi; seu et solidus cento eximtis, quod de Massilia civetati iudexis publici ad missus ipsius basilice consuetudinem habuerunt dandi, pro eo quod ipsa villa firmissimo jure pars ipsius domni Dionisii perenniter debent possidere, ad parti fisci nostri relaxassint. Idio per presentem precepconem decernimus urdendum quod in perpetuo volumus esse mansurum, ut neque vos, neque junioris, seu successoris vestri, nec quislibet, ipsa villa Napsiniaco, cum adiecencias suas, vel quod ibidem aspicire vedintur, de quicquid pars eclesiae Lugdunensis civetatis ibidem possidet, vel in commutationis titulum pro ipsa villa Orbana fuit ad partem fisci conlatum, et ipsius

A Pannichio fuit concessum, vel hoc moriens dereliquit, et ad fisco nostro fuit revocatum; nihil exinde contradicere, nec de parti ipsius domni Dionisii minuire, nec abstrahire, nec nulla calomnia ob hoc generare penitus non praesumatis, nisi predicta villa Napsiniaco, cum omni merito vel integritate sua, hoc est terris, domibus, edificiis, acenabaz, mancipiis, viniis, silvis, campis, pratis, pœneis, paecoliis, praesidiis, aquis aquarumve decursibus, farinariis, vel reliquis quibuslibet beneficiis utriusque genere sexsus, rem exquisita, quicquid dici aut nominari potest, memoratus Chaino abba aut successoris sui, vel pars predicti basilici domni Dionisii, aut congregacio ibidem consistencium, ex nostro munere largetatis omni tempore sub enunetatis nomine valjal esse concessum adque indulgum: ita ut, dum ipsa congregacio voluntario urdie ipsus solidus docentur, quod de sacello publico, seu et ipsus solidus cento eximtis, quod de ipsa Massilia annis singulis in lumenarebus vel in alimonia consuetudinem, juxta quod anterioris regis hoc ibidem ciusiverunt, habuerunt recipendi; pars fisci nostri ipsus solidus trecentus in sacello nostro perennis temporebus debiant recipere, et ubi fuerit jussum debiant dispendere. et nulla reclamacio nullo unquam tempore de parti ipsius basilici domni Dionisii, ad fisco nostro nec ad successoris nostris non perveniat, et predicta villa Napsiniacus ad ipso sancto loco perenniter proficiat in augmentis, inde ipsa congregacio probabilitate regni vel salute patriae, Domini misericordiae jugiter debiant exorare. Et taliter praecipemus ut pro mercedis nostre augmentum vel stabilitate circa ipsa basilica domni Dionisii vel nostro palacio pertententi, duas praepconis uno tenore conscriptas exinde fieri iussimus, una in arce basilice Sancti Dionisii rescedat, et alia in tessauro nostra. Et, ut hec preepcio firmior habiatur vel per tempora conserviatur, manus nostre subscripcionelms subter eam decrivemus roborare.

Childeberthus rex subs. Vulfolaeus jussus opol. (Locus sigilli.)

Dat. quod sic. mins. Decembris dies xii, anno

* Specimen hujus diplomatis aeri incidendum curavit Mabillonius, De re diplom. pag. 582, et totum diploma ex autographo (nunc in Archivo regni K. serin. 5) vulgavit libro vi De re diplom. pag. 476. Felibianus iterum, Hist. abb. S. Dion. prob. pag. 44. diploma integrum ex autographo edidit. Reculerunt Germonius, De vet. reg. Fr. diplom. t. I, pag. 519, et Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 673, ex Mabill.; nos autem ad fidem autographi [nova recensione ab A. Teulet instituta]. Germonius diplomatis sinceritatem elevare conatur; non quod in ipso diplomatis contextu aliquid deprehendat unde falsum arguat, sed quia collata Vulfolaei referendarii subscriptione, huic diplomati subjecta, cum alia ejusdem quae apposta est ad calcem diplomatis Theodorici III., quod collocavimus sub anno 688, tam diversa ipsi visae sunt chirographiarum tesserarum forma, ut eadem manu nequaquam exaratas fuisse judicaverit, suffragantibus magistris exercitatissimis in discernendis scripturis. Nos quidem, diligenter inspectis utriusque diploma-

tis specimenibus, curante Mabillonio aeri incisis, haec discrepantias agnovimus. Mabillonius vero, de Re diplom. suppl. pag. 25, contendit, nedum haec disparitas officiat auctoritati diplomatis, omnem potius falsi suspicionem amovere. Si enim, ait, a falsario effectum fuisset alterutrum chirographum, studuisset ut utrobique eadem appareretur forma. Addimus, quod duo chirographa intricatissimis linearum ductibus eadem manu exarata, cum inter utrumque septem anni effluerint, aliquam inter se diversitatem possunt exhibere, absque suspitione falsi. Unde diploma de quo agimus, nullo alio argumento impetum [et specie evidenter germanum], minime supposititium annumerandum censuimus. Ipsum tunc synchronum. Anno enim primo regi Childeberti III., Godinus Lugdunensis Ecclesiae, Chaino S. Dionysii monasterio praerant, quod diplomati consonat. Childebertus III regnum auspicatus est circa mensem Martium anni Christi 695. Cum hoc igitur eodem anno concordat mensis Decembris anni i regni hujus

primo signi nostri, Compendio villa nostra, in Dei A
nomine feliciter.

IX.

*Placitum Childeberti III, regis Francorum, quo
locum Hordinium cum ecclesiis ibi constructis in
pago Bellovacensi, Hainoni, abbati sancti Dionysii,
asserit* * (ann. 695.)

Childeberthus, rex Francorum, vir iuluster. Cum
nos, in Dei nomine, Compendium in palacio nostro
una cum nostris fedelebus resederemus, ibique
veniens iuluster vir Aigobertus, menesterialis noster,
in causa venerabile viro Hainone, abbate de basilica
domni Diuinse, ubi ipsi ipse b precinus in corpore
requiescit, suggerebat eo quod ante os annus, quando
genetur noster Theudericus quondam rex, partibus
Auster hostiliter visus fuit ambolasse; homo no-
mene Ibbō quondam, nullatenus ibidem ambolasset,
et ob hoc solidos sexcentos fidem scissit, et pro
ipso Ibbone ipsi Haino abba ipse solidos sexcentos,
eum roganti, pro ipso composuisset, et pro ipse
solidos sexcentos porcione sua in loco noncopante
Hordinie in pago Bellovacense, ad integrum una cum
illas ecclesias ibidem constructas, quicquid ibidem
sua fuit possessio, ei pro suo estrumentum delegas-
set vel firmasset. Sed dum filius suos Bottharius
clirecus ibidem ad presens aderat, interrogatum fuit
ei, se ipsi genetur suos Ibbō quondam ipsa porcione
sua in suprascripto loco Hordinio ipsius Hainoni
abbati per suo estrumentum delegasset vel firmasset,
sed ipsi Bottharius clirecus in presenti taliter fu t pro-
fessus, quod ipsi genetur suos Ibbō ipsa porcione in
suprascripto loco Hordinio sepedicto abbati Hainone
per suo estrumentum delegasset vel firmasset, et au-
ctor ei exinde aderat : et ipsa estrumenta in presenti
ostendedit relegenda, et visa eis ipsas esse cognovit.
Proinde nos taliter una cum nostris proceribus con-
stetit decessisse, ut dum iuluster vir Ermenricus,
optimatis noster, testimoniavit, quod ac causa taliter
acta fuisset denoscitur, jobimus ut memoratus Hai-
no abba, ipsa porcione in supra-scripto loco Hordinio
cum illas ecclesias, contra ipso Botthario cli-

rico, quicquid antedictus genetur suos Ibbō in iam-
dicto loco tenuit vel moriens dereliquit, omne tem-
pore habiat evindicatum : et se necessetas ipsius
Hainonis abbatis aut heredis suos fuerit, ipsi Bottha-
rius clirecus aut heredis sue in autoricio eis esto-
diant defensare. — Svrhinius recognovit.

(Locus sigilli.)

Datum sub die x Kalend. Januar, anno primo
signi nostri, Compendium, in Dei nomine feliciter.

X.

*Diploma Childeberti III, regis Francorum, quo im-
munitates concedit monasterio Tusonis - Vallis*
c (ann. 646)

Childeberthus, rex Francorum, vir iuluster. Ri-
ctum esse censimus, se petitionibus sacerdotum, qui
pro affectum ecclesiarum pertinet, effectuae mancipa-
mus, vel qui ab ipsis ibidem de qualibet adtractum,
fuit additum vel conlatum, per nostris oraculis robo-
ramus, qualiter postmodo et datoris mercis perman-
nat, et nus pro pristinum beneficium opinio bonis
et premium sempeternum aderiscat. Idcirco
venerabilis vir Magnoaldus, abba de monasterio Tu-
sone-Valle, que est in pago Camliaciacense, quem in
honore sancti Diuinisac et sancti Marcelli, quem
avunculus suus Chardericus, quondam abba, super
rem sua propria edelicavit, et monasterio sub sancta
rigola ibidem constituisset, et ibidem ipso venerabili
viro Magnoaldo abbati constituit esse rictorem : sed
ipsi vir Magnoaldus abba petiit celsitudinem nostri,
C ut quicquid ab ipso monasterio tam ab ipso abbate,
quam et ad Deo timentis hominibus, in quibuslibet
ribus adque corporibus ibidem fuit aut fuerit addi-
tum vel prolatum, unde et precepcione domno et
genctore nostro Theuderico, quondam rege, se ex
hoc pre manibus habire adfirmat, ut nullus iudex
poplicus ad causas audiendum vel fridda exigendum,
ibidem introitum nec ingressum habire non deberit.
Quod nus pro mercedis nostri augmentum conces-
sisse vel pristetisse seo confirmasse cognoscite. Adio
per presente preceptum ex hoc decernimus ordenan-

pho [ad eius fidem novam A. Teulet recensione
instituit].

b [Sic in autographo ; hanc vocum repetitionem
emendaverunt pristini editores.]

D c Vulgaverunt Mabillonius, de Re dipl. pag. 477,
et Felibianus, Hist. abb. S. Dionys. prob. p. 15,
uterque ex autographo [nunc in Archivo regni, x,
serin. 31. Recensum est in Collectione scriptorum
rerum Francicarum, t. IV, pag. 675. Jam me-
moratum vidimus monasterium Tusonis-Vallis in
instrumento commutationis ejusdem, ubi no-
mine Tusonis-Vallis appellatur ; ibi etiam memo-
ria est Magnoaldi, abbatis ejus. Hic vero condi-
tum dicitur monasterium prelatum a Charderico
abbate S. Dionysii, et ab ipso commissum abbati
Magnoaldo regendum ; unde conjicit Mabillonius,
Annal. t. I, pag. 613 et 512, illud fuisse abbacie S.
Dionysii subje-ctum, sed fatetur ita evanuisse, ut quo
loco positum fuerit modo sit incompositum, nisi ita
existerit ubi modo Cisterciensis abbatia Vallis S.
Marie. Edimus ad fidem autographi cereo sigillo
muniti (quocum textum denuo contulit A. Teulet).

* Ediderunt Mabillonius, de Re diplom. pag. 477,
et Felibianus, Hist. abb. S. Dionys. prob. p. 15,
uterque ex autographo Sancti-Dionysiano [nunc in Ar-
chivo regni, x, serin. 31 asservato] ; recensum exstat
ex Mabillonio, in Collectione scriptorum rerum
Francicarum, tom. IV, pag. 674. Haino, abbas S.
Dionysii, idem est qui frequentius dicitur Chaino,
vid. Nov. Gall. chr. t. VII, col. 311, cum scilicet
nomen ejus asperius sono esset. Childebertus,
filius Theodorici, ejus nomen preter placitum, rex
est qui hujus nominis tertius fuit. Bellum autem
memo-atum, in Austrasie partibus gestum a Theo-
dorico, in elligendum est de bello Theodorici III con-
tra Dagobertum II, ejus mentio fit, ut recte no-
nuit Pagius, in Baronium, t. III, pag. 77, n° 7, in
Vita S. Salabergæ inter acta SS. ord. S. Bened.
t. II, pag. 408, n. 15, non vero de bello inter eni-
dem Theodoricum et Pipinum, neque enim proceres
Childeberti qui placito adfuerunt, Pipini clientes,
ratam habuissent multam de qua in hoc instrumento
agitur, Ibboni irrogatam eo quod Ibbō contra Pipi-
num hostiliter non ambulasset. Hæc charta sigillo
cerei adhuc vallata est : quam edimus ex autogra-

dum, quod in perpetuo volumus esse mansurum, ut neque vos, neque junioris, seu successorisque vestri, nec nullus quislibet ex judiciaria potestate quoque tempore accinctus, in curtis vel villas ipsius monasteriæ, tam de quod ibidem presenti tempore est firmatum, quam quod inantea tam de ipso vir Magnoaldo abbate, quam et de reliquis Deo tenentis hominibus, in quibuslibet rebus adque corporibus, ad causas audiendum, vel fridra exigendum, seu mansionis aut paratas vel qualiscumque retributionis quod fiscus noster exinde accidere aut sperare potuerat, judiciaria potestas nec nostro tempore, nec successoribus rigibus, ingressum nec introitum penitus habere presumat, nisi quicquid fiscus noster exinde sperare potuerat in luminaribus ad ipso monasteriolo vel ad ipsis monachis qui ibidem frequenter veduntur officium fungere, inspecta ipsa receptione domino et genitore nostro Theudericum quondam rege, seu et nostro preceptum plinius in Dei nomine confirmatum debeat in augmentis proficiscere, unde mercis nostra apud Domino retribuire perennis temporibus debeat convalere, et ad ipsa congregatione delictis pro stabilitate regni nostri jugiter deprecare. Et, ut hæc preceptio firmior sit, manus nostri subscriptionibus sub eam decrevimus roborare. (*Locus sigilli.*)

Childebertus rex subsc. Nordeberthus opt. Datum quod fuit mensis Aprilis dies octo, annum secundum regni nostri, in Dei nomine, Noviginto feliciter.

XL.

Placitum Childeberti III, regis Francorum, quo villa Nocitum adjudicatur Thunsonis-Valis monasterio
a (ann. 697).

Childebertus, rex Francorum, vir inluster. Cum aus in Dei nomine, Conpendio in palacio nostro, una cum apostholicis viris in Xpo patribus nostris Ansoaldo, Savarico, Turnochaldo, Ebarcio, Grinnane, Constantino, Ursiniano, episcopis; nec non et inlusteri viro Pippino, majore-domus nostro, Aguerico, Antenero, Magnechario, Grimoaldo, optima is; Ermentheo, Adalrico, Jonathan, comitebus; Vulfolaeo, Argילו, Madulfo, domestecis; Benedicto, Ermedramno, seniscalcis; seu et Hociobertho comite palatii nostro, vel cunctis fidelibus nostris, ad universorum causas audiendum vel recto iudicio terminandum resederimus; ibique veniens venerabilis vir Magnoaldus abba de monasterio Thunsonevalle, quem habunculus suos dominus Chardericus, condani episcopus, suo opere edificavit, clemencie regni

A nostri suggestit eo quod agentis inlusteri viro Drogone filio, itemque inlusteri viro Pippino, majore-domus nostro, curte basileci sui nuncupanti Nocito, que ponetur in pago Camiliacense, qui fuerat Gaerino condam, et de fisco per preceptione domino et geniture nostro Theudericum, condam rige, ad ipso monasterio fuerat concessa; ipsi agentis memorato Drogone malo urdene de potestate ipsius Magnoaldo vel monasterio sui tollissent vel abstraxissent, seu et mancipia, pecunia, vel reliquas res quamplurim exinde naufragiassent vel devastassent. Intendebat ae contra ipsi Drogus, eo quod socer suos inluster vir Bercharius condam, ipsa villa de ipso Magnoaldo concamiassit, et eidem justissime ad partem conjuge sui Adaltrute libris reddeberetur. Intendebat ae B contra ipsi Magnoaldus, quasi conlocucione et convenencia exinde apud ipso Berchario habuissit, ut ipsa inter se commutassent: sed hoc nunquam fecissent, nec de ipsa curte ipsi Bercharius mano vestita nunquam habuissit, nisi malo urdene, per forcia et inico ingenium ipsi agentis predicto Drogone de potestate sua abstraxissent. Interrogatum est ipsius viro Drogone, quatenus intendebat quod exinde socer suos concamio apud ipso Magnoaldo fecissit, se talis epistulas commutationis exinde inter se fecissent, aut se ipsas in nostri presencia presentare potibat. Sed ipsi sirumentum exinde nullatenus presentavit, nec nulla evidenti potuit tradere ratione, per quod ipsi Bercharius ipsa habere debuissit, nec per quo urdene ipsa ipsi Drogone ad parte conjuge C sui nec ad sua habere debuit. Sic ei a suprascriptis viris dominis episcopis vel optumatis nostris, in quantum ipsi inluster vir Hocioberthus, comis palatii noster, testimoniavit, nuncitur judecasse vel definisse, ut ipsi vir Magnoaldus ipso loco Nocito, quantumcumque exinde per preceptione ipsius domino et geniture nostro ad ipso monasterio suo Thunsonevalle fuerat concessum, hoc ipsi Drogus ad sana mano eum exinde revestire debuit, et ipsi Magnoaldus illa fructa, hoc est vinus vel annonas aut fenus quod exinde missi sui devastaverunt, et indulgere debuit: quod ita et fuit. Proinde jobimus ut ipsa rem Nocito, quantumcumque ibidem Gaerinus possidit, aut undeque ad ipso pervini, et ad ipso geniture nostro ab ipso monasterio per D suum preceptum fuit concessum omne tempore; contra ipso Drogone et conjuge sua Adaltrute, aut heredes eorum, vel cuiuscumque libet de parti eorum, omne tempore habiat evindicatum adque hereditatum, et sit inter ipsis in postmodum ex ac re subita

* Exstat, ad fidem autographi (nunc in Archivo regni, k, scrip. 5, asservati, quorum textum deum contulit A. Teulet), apud Mabill. de Re dipl. p. 479, et Felibianum, Histor. abb. S. Dion. prob. pag. 17; recusum in Collectione scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 674, ex Mabillonio. Hec præcipue notanda monet Mabillonius in hoc placito: 1º Bercharius Adaltrute vir dicitur, et socer Drogonis, quo l pugnatur chronico Fontanellensi, c. 7, et Anualibus Metensibus, ad ann. 695, ubi Adaltrudis, uxor Drogonis dicitur filia Warathenis et Austledis;

2º Chardericus, qui alias, vide præceptum Childerici de Tusonis-Valle (col. 1092, supra) solo abbatis titulo insignitur, hic appellatur episcopus; cuius autem sedis, id sibi incomptum ait Mabillonius; alii conjiciunt Bellovacensem sedem occupasse. Sed supra diximus, pag. 225, majorum monasteriorum abbates aliquando ad episcopatum dignitatem erectos fuisse, nulli sedi addictos; 3º Formulam ad vicem... jussus recognovit, in Merovingicorum diplomatum recognitionibus rarissime legi docent Mabillonius et Collectores scriptorum rerum Francicarum, ubi supra.

causacio. Aigoberthus ad vicem Chaldeheretho A
jussus recognovit. (*Locus sigilli.*)

Datum quod fuit mensis Marcii dies xiv^a, anno
tercio regni nostri, Compendio, in Dei nomine,
felicitet.

XII

*Diploma Childeberti III, regis Francorum, quo Par-
thenoni S. Mariæ Argentolii concedit silvam Cornio-
letum^b (ann. 697).*

Childebertus, rex Francorum, vir illustre. Se
oportuna beneficia ad loca sanctorum, quod pro
juvamen servorum vel ancillarum Dei pertinet,
libenti animo prestamus, et hoc nobis ad æterna
retributione pertinere confidemus. Ideoque cognu-
seat magnetudo sen hutilitas vestra, quod nus silva
nostra, qui vogatur Cornioletus, super fluvium Se-
quena, in pago Parisiaco, quicquid ibidem a longo
tempore fiscus fuit, aut in giro tenuit, vel forestarie
nostri usque nunc defensarunt, ad monastirio
Sancti Mariæ, Sancti Petri et Pauli, vel ceterorum
sanctorum, que est constructus in villa Argento-
li, ubi preest illustre Deo sacrata Leudesinda abbatissa
pro mercedem nostri augmentum, vel pro consolati-
one ancillarum Dei inibi referenti, plena et integra
gracia visi fuamus concessi-se. Adeo per presentem
precepcone decernemus ordenandum, quod in per-
petuum volumus esse mansurum, ut neque vos,
neque juniores seu soccessores vestri, nec quislibet
de ipsa silva nostra Cornioletum memorati Leude-
sindæ, aut soccessoris suas, vel ipsius monastiriae
suae Argentoiali contradicere, nec nichil exinde
minuare, nec nulla calomnia generare non presu-
mat, nisi quicquid superius continetur. Ipsa silva
ad integrum, sicut fiscus noster fuit, aut forestarie
nostri defensarunt, jam dicta Leudesinda, vel pars
ipsius monastiriae suae Argentoiali, aut congregacio
ibidem consistencium, omne tempore et nostra in-
dulgencia sub æmunitatis nomine vidiat habere
concessum adque indultum ita ut ad ipso sancto loco
perenniter proficiat in augmentum. Et, ut hec pre-
cepcone firmior habiatur et per tempora conservitur,

^a An quarta decima dies Martii mensis anno tertio
regni Childeberti III, aut anno 697, tribuenda sit,
definire haud facile est, cum hoc mense regnum in-
choasse Childebertus videatur, qua autem die in-
certum sit.

^b Hoc diploma, teste Mabill. *Annal. ord. S. Ben-*
tom. VI, pag. 174, *ibid.* *append.* pag. 656, a viro
clarissimo et doctissimo Claudio Fleury, monasterii
Argentoliensis priore commendatario, inventum fuit
in turre domus suæ prioralis, ubi temere inter char-
tas rejectaneas conjectum fuerat, litteris Merovin-
gicis exaratum, et sigillo cereo vallatum. Illud pri-
mus vulgavit Felibianus anno 1725, ex autographo,
inter instrumenta ad historiam Parisiensem spectan-
tia, t. III, pag. 25. Recensum in appendice t. VI *An-*
nalium ordinis S. Benedicti, pag. 656, et in *Colle-*
ctione scriptorum rerum Francicarum, t. IV, p. 677.
(Ad eundem autographi, in Bibliotheca regia Parisius
nunc asservati, nova recensione accuratissime facta,
quasdam Felibiani lectionis mendas correxit A. Ten-
let.) Nec tamen omnino delituerat instrumentum
hoc usque ad Felibiani tempora; siquidem (Breulio,

manus nostris subscriptionibus subter eam deprime-
mus roborare.

Childebertus rex, subscripsit. — Vulfolæcus^c
jussus optolit.

Datum quod fuit mensis Aprilis dies tres, anno
tercio regni nostri, Compendio, in Dei nomine, feli-
citer.

XIII.

*Diploma Childeberti III, regis Francorum, quo donum
ab Ephibio collatum Ecclesiæ Viennensi confirmat^d
(ann. 697).*

Childebertus rex, Cæoldo patri et Euphibio ab-
bati. Quod poposcistis quia digna est petitio et po-
stulatio vestra, edictum nostrum de villis de Gene-
cio, et si qua alia ibi pertinent, superscripsimus, ut
quia Viennensi Ecclesiæ integre cum omnibus suis
tradita sunt, et per votum tuum tibi, Ephibi, condo-
nata, nostra auctoritate semper ibi permaneant, et
quidquid fisco nostro exire inde poterat, totum Deo
nostro et sanctis Dei apostolis ac ministris eorum
permittimus, ut sub immutatione Viennensi Ecclesiæ
quod iudices requirere poterant, omnes fines et di-
strictus, sive de servis, sive de liberis, in villis vel
terris vel silvis vel redhibitionibus, sine ullo umquam
tempore maneat, neque ullus iudex publicus, neque
officialis ejus, ad iudicandum vel distringendum lo-
cum ibi habere audeat, sed proficiat omni tempore
ad victus et alimoniam servorum Dei, quidquid ad
nostram gloriam vel ad iudices et officiales nostros
pervenire poterat, et utatur jure et potestate sua ex
hoc Ecclesia Viennensis a nobis sibi concessio. Edi-
ctum hoc ego Childebertus regno meo, in anno tertio
constitutum roboravi.

XIV.

*Diploma Childeberti III, regis Francorum, quo villam
Ardunum cum omni immunitate Ecclesiæ Cenoma-
nicæ concessam asserit^e (ann. 698).*

Childebertus, rex Francorum, vir illustre. Si facta
parentum nostrorum conservamus, nostra perenni-
ter stabilia esse confidimus. Ideoque apostolicus vir,
pater noster in Christo Herlemundus, Cenomannicæ

scriptori Antiquitatum Parisiensium, ostensum fue-
rat, ut ferunt *Annal. ord. S. Ben.*, t. VI, pag. 174, a
Jacobio Fouin, priore commendatario hujus monaste-
rii, labente adhuc sæculo xvi. Monasterium de quo
agitur, a sætimonialibus primo habitatum, ut le-
gere est in *Nov. Gall. chr.* t. VII, col. 507 et seq.,
deinde redactum in priorem abbatie S. Dionysii,
ac circa xvi sæculi initia commendatariis prioribus
subjectum fuit.

^c Nomen referendarii, a Felibiano prætermis-
sum, ex autographo resitutum.

^d Vulgaverunt Dacherius, *Spicil.* t. XII, pag. 103,
ex apographo Louveti, et Collectores scriptorum re-
rum Francicarum, t. IV, pag. 678, ex Dacherio. Hoc
sane est diploma quod Ephibius ait in testamento
suo supra edito, pag. 240, se expetisse, ut legata
quæ Viennensi Ecclesiæ scripserat regia auctoritate
limarentur. Eodem laborat vitio diploma hoc quo
testamentum ipsum: falsi indicia videsis in notis
testamento subjectis.

^e Editum in *Actis episcoporum Cenomanensium*,
Mabil. *Analect.* pag. 284, recensum in *Collectione*

urbis episcopus, nobis suggestit, eo quod avunculus A noster Childericus quondam rex, per suam præceptionem taliter antecessori suo domino Berario quondam episcopo vel domno Aigliberto concessit, ut quicquid de villa ipsius Ecclesiæ Cenomannicæ nuncupante Erduno, in pago Pictavo, ad fiscum sperabatur, hoc nullus iudex, nec quislibet exactare deberet; et in ipsa villa neque mansiones facere, nec freda exactare, nec causas audire, nec ulla parata, nec ullum lucrum terrenum requirere nec exactare præsumperit, nisi hoc in luminaribus ipsius ecclesiæ Cenomannicæ, quæ est in honore sanctæ Mariæ et sancti Gervasii et Protasii martyris patronis nostri constructa, deberet esse concessum; et postea denuo Aigliberto episcopo post Berarium quondam ibidem fuit similiter concessum. Unde et ipsas præceptiones ipse pontifex se præ manibus habere affirmat, et de eodem tempore usque nunc, ipsum beneficium assertit esse conservatum: sed pro integra firmitate petit celsitudinem nostram, ut hoc denuo per nostram auctoritatem ipsi viro domno Herlemundo episcopo, vel ad ipsam basilicam sancti Gervasii et Protasii martyrum confirmare deberemus: cuius petitionem nos non denegasse, sed in omnibus præstitisse et confirmasse cognoscite. Præcipientes enim ut, sicut constituit avunculus noster Childericus, quondam rex, integras emunitates de ipsa villa Arduno ad ipsam ecclesiam fecit, ita et inantea nos per nostram auctoritatem concedimus et confirmamus, ut nullo unquam tempore nullus iudex in ipsa villa præsumat causas audire, nec ulla parata, nec freda, nec quaecumque censum aut lucrum terrenum, quod ad fiscum nostrum potuerit sperare, ullo unquam tempore præsumat requirere nec exactare, nisi inspecta ipsa præceptione, ab avunculo nostro Childerico, quondam rege, in luminaribus superscriptæ basilicæ sancti Gervasii et Protasii perpetuallyter debeat esse concessum atque indultum. Et, ut hæc auctoritas firmitior habeatur, vel per tempora conservetur, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare. Childbertus rex subscripsi.

scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 679. Hoc diplomate Childbertus confirmat immunitates pro villa Arduno concessas Ecclesiæ Cenomannicæ duplici Childerici II diplomate. Utrumque alibi exhibuimus ex iisdem actis de promptum, et spuris annumeravimus. Nec melioris notæ censens tertium instrumentum, ex eodem hactenus fonte quem sæpius impurum expositum sumus. Falsi indicium est imprimis quod Childbertus diploma de quo agitur fingatur emisisse in gratiam Herlemundi, Cenomannensis episcopi, qui non nisi diu post mortem Childberti, ad regimen Cenomannicæ Ecclesiæ vocatus fuit, ut dicemus in notis nostris ad aliud ejusdem Childberti diploma, tamen spurium, quod proxime sequitur. Has videsis.

* Vulgatum a Corvaiserio, in Hist. episc. Cenom. pag. 255, ex pontificali Cenomannensis Ecclesiæ; insertum inter Acta episcoporum Cenomannensium, Mabill. Anal. pag. 285, cum discrepantiis; recusum a Gointio, Annal. t. IV, pag. 615, ex Corvaiserio, et a Collectoribus scriptorum rerum Francicarum, t. IV,

Data quod fecit mensis Martius dies iij, anno iij regni nostri, Valencianas, feliciter.

XV.

Diploma Childberti III, regis Francorum, quo concedit Herlemundo, Cenomannensi episcopo, ut dein eps rex ducem seu comitem Cenomaniæ non præficiat, nisi quem episcopus et gens Cenomanica prius elegerint (ann. 698).

Childbertus, rex Francorum [add. vir inlucens], cum deceat clementiam principi, is justas sacerdotum petitiones exaudire et ad effectum perducere, ideo [debet clementiæ principali justis petitionibus sacerdotum libenter obaudire, vel effectum in Dei nomen nancipare, ideoque] apostolicus vir in Christo pater noster Herlemundus, Cenomannicæ urbis episcopus, clementiæ regni nostri fecit innascere, quod ante multos annos antecessor suus dominus Berarius, quondam episcopus, præcelso avunculo nostro Clotario, quondam regi, vel aviæ nostræ Bachildæ reginæ [add. quondam], talem petitionem fecisset, et ab eis tale præceptum præcepit. et ut in pago Cenomannico nullus quislibet ullo quoque tempore in actione ducatus vel comitatus ingredi deberet, nisi tantum per electionem memorati pontificis aut successorum suorum seu abbatum ac sacerdotum atque pagensium Cenomannensium ibidem per voluntatem Dei consensuum, ibidem per jussionem ipsorum principum ac succedentium regum et ad agendum introire deberet; et ipse hoc taliter per suam præceptionem, manu sua vel autedictæ aviæ nostræ firmatam, una cum consensu procerum suorum, eidem præstitisse, et ipsam præceptionem se præ manibus habere affirmat. Sed pro integra firmitate petit celsitudinem nostram, ut hoc denuo nostra plenius auctoritas prædicto pontifici ejusque per tempora successoribus et ipsis pagensibus confirmaret [confirmare deberemus]. Quod nos ita præstitisse et in omnibus confirmasse volumus omnes cognoscere [confirmasse cognoscite]: præcipientes enim jubemus et jubentes præcipimus (hæc tres voces desunt) ut sicut constat memoratum a vunculum nostrum Clotarium, vel aviam nostram Bachildam per eorum præ-

pag. 678, ex Actis episcoporum Cenomannensium. Ad fidem Corvaiserii edimus præcipuis discrepantiis inter parentheses positis. Falsi indicium est Herlemundi nomen, qui infulus Cenomannenses non obtinuit, nisi cum jampridem fato functus esset Childbertus III: anno enim 716, juxta Gointium, ubi supra, pag. 586, obiit Aiglibertus Herlemundi decessor. Ut autem diplomatis sinceritatem tueatur idem Gointius, pag. 615, conjicit pro Childberti nomine, Childerici nomen reponendum, et diploma referendum ad annum 719. Verum tum in pontificali quod exserpsit Corvaiserius, tum in exemplo in plurimis discrepante, quod secutus est Actorum episcoporum Cenomannensium consarcinator, legitur nomen Childberti. Ergo hoc instrumentum spuris annumerabimus, donec aliquod mergat authenticum quod conjeturæ Gointii faveat. Diploma Clotarii ad petitionem Berarii concessum, quod laulat Childbertum, a spiam ne memoratum quidem vidimus. Miramur Mabillonium, Annal. t. I, pag. 616, et erileos plures, hoc instrumentum pro legitimo habuisse.

reptionem Berario, quondam episcopo, antecessori
hoc concessisse, ita nos hoc privilegium Herlemundo
episcopo concedere [antecessori memorato Herle-
mundo episcopo concessisse] ut in ipso pago Cœno-
manico accipere non debeant ducem aut comitem
nisi per electionem ipsius pagi, pontificis, et pagen-
tium; et ita hoc sicut antea [ita et in antea] hanc
auctoritatem concedimus et confirmamus ut nullo
umquam tempore ullus actionem ducat [ducatus] ali-
ter nisi, ut dictum est, nec in ipso pago Cœnomanico
habere debeat, nec quisquam cuilibet comiti ipsum
pagum, sine electione ipsius pontificis civitatis Cœ-
nomanicæ aut pagensium illorum [add. vel abbatum]
ingredi, aut agere debeat, nisi quem episcopus ele-
gerit, ut ille ipsum pagum ad agendum per no-
tam jussionem debeat habere. Quæ vero auctoritas ut
limitur [firmior] habeatur, manus nostræ subscrip-
tionibus hanc præceptionem decrevimus roborare.
Childebertus rex, inspectis anterioribus præcep-
tionibus. Datum mense Martio, d e iij, anno xl regni
nostri, Valentianæ. Vulfoletus scripsit et subscrip-
sit [inspectas anteriores præceptiones, subs. Data quod
fecit mensis Martio dies iij, anno iv regni nostri. Va-
lentianæ. Vulfoletus].

XVI.

Placitum in quo Childebertus III monasterium
Lemausum asserit monasterio S. Vincentii seu
S. Germani ^b (ann. 705).

Childebertus, rex Francorum, vir iuluster. Cum
nos in Dei nomine Carraciaco villa Grimoaldo majorem-
domus nostri una cum nostris fedilibus resederimus,
ibique veniens venerabilis vir Chedelmarus
abbas adversus misso Adalgude Deo sacrata, nomine
Aigatheo, suggerebat dum dicerit eo quod monasthe-
riolo in pago Stampinse, nuncubante Lemauso, una
cum adjecencias suas, in quibuscumque pagis
adquæ terreturiis, villabus, domebus, ædificiis, ac-

labus, mancipiis, libertis, campis, vineis, silvis, pra-
tis, pascuis, aquis aquarumve decursebus, farinariis,
gregis cum pastorebus, presidiis, mobilebus et im-
mobilebus rem inexasita, ad integrum, quicquid
pro sessio Gammonis eundem et conjugis sue memo-
rata Adalgude fuerunt, per eorum strumenta [ad
monasthyrio sancti Vincenti vel domni Germani,
ubi ipsi preciosus dominus in corpore requiescit,
quæ est sub opidum Parisiæ civitatis constructus,
ubi Chedelmarus abbas preesse videtur, condonave-
rant et ipsa] strumenta ^c in presenti ostendit ad
relegenda, relecta ipsa strumenta, sollicitum fuit
ipsi Aigatheo a nobis vel a proceribus nostris inter-
rogasse, se aliquid contra [ipsa] strumenta dicere
aut obponere volebat, in presenti dicere debuit:
sed ipsi taliter adseruit quod ipsas donacionis,
quem venerabilis vir Chedelmarus abbas proferebat,
veracis aderant, et eas recognovit, et nihil contra
hoc dicere nec obviare [pristini edit., proponere]
volebat. Qui et ipsi Aigatheus in presenti per sua
strumenta, tam pro se quam et pro ipsa Adalgude,
se in omnibus de ipso monasthyriolo Lemauso una
cum adjecencias vel appendiciis suis superius inte-
matum dixit esse exitum. Proinde nos taliter una
cum nostris proceribus constetit decessisse, ut dum
iuluster vir Ghslenarius, comes palatii nostri, tes-
timoniavit, et inter ipsis fuit judicatum; ut, dum
contra ipsa strumenta nihil habebat quod diceret
nec quod obponeret, per sua festuca se exinde in
presenti dixit esse exitum ^d, johemus ut ipso mo-
nasthyriolo superius nomenato Lemauso cum omni
integritate sua ad se perteenente vel aspiciente,
quem jamdictus Gammo condam vel conjux sua
Adalgudis, per eorum strumenta ad ipso monasthy-
rio sancti Vincenti vel domni Germani condonavit,
vel quicquid ipsi Gammo moriens dereliquit abis-
que repedice jamdicta Adalgude aut heridebus

^a Cointius, ut chartæ fides adhibeatur, notas chro-
nologicas emendat ex Actis episcoporum Cenomanen-
sium, scilicet, legit anno 4, pro anno 40; sed Chil-
dericum tunc apud Valentianæ diploma emisisse quis
crediderit, qui hujus regis gesta et fortunas expenderit?

^b Ter edidi Mabillonius: 1º inter Acta SS. ordi-
nis S. Benedicti, t. IV, pag. 561, ex autographo
Sangermanensi (nunc in Archivo regni, n. serin. 5);
2º libro vi de Re diplomatica, pag. 480, ex eodem
autographo accuratius exscriptum; 3º demum poste-
rioribus curis in Supplemento ad rem diplomaticam,
pag. 95. Recensent Cointius, Annal. t. V, pag.
279, ex prima editione Mabillonii, Boliardus ex
originali, Hist. S. Germ. a Prat. prob. pag. 8; au-
tores Novæ Gallæ christ. t. VII, instr. col. 42, et
Collect. script. rer. Franc. ex Mabillonii postremis
editionibus, t. IV, pag. 680. Nos propriis oculis cum
ipso autographo diligenter collatum exhibemus, ad
id humanissime juvante domino Poirier, in Merovin-
gis litteris exercitissimo. (Nova tamen recensione
instituta, omnia, quæ unciis inclusi, restituit A.
Teulet.) Specimen æri incidi fecit Mabillonius, De
re diplom. suppl. pag. 69 Juxta Germonium, De vet.
reg. Fr. dipl. t. II, pag. 212 et passim, charta hæc
supposititia foret annumeranda, quod ibi monaste-
rium S. Vincentii nomine S. Germani appelletur.
Sed hoc argumentum evertit Mabillonius, de Re dipl.
suppl. pag. 25.

^c Quæ hic laudantur instrumenta, hæc sane cen-
sendi sunt: 1º Charta Gammonis, quam supra edi-
dimus, pag. 243, de Jonis Lemauso monasthyriolo
collatis; 2º Charta alia, quæ nunc aut perit aut latet,
qua ipsum monasthyriolum S. Vincentii seu S. Ger-
mani monasterio concessum fuit. Monet Mabillonius,
Annal. t. II, pag. 5, nihil ad S. Germanum hodie
pertinere in pago Stampensi. Locum Carraciacum,
ubi charta data dicitur, interpretatur Carisiacum ad
Iseram. Dies 25 Februarii anni 8 regni Childeberti III
incidit in annum Christi 703.

^d Dixi in alia annotatione, sponsiones, idque ge-
nus promissiones, factas fuisse apud Francos adhi-
bit festuca; quod nuncupabatur *adhramire*, *ad-
hramitio*. Festuca quoque intercedebat quando quis,
erga alium, sese re quapiam eximebat. Vide le-
gem Salicam, Ecard. xlii; Feuerh. xlii; Schil-
ter. lxxx; Herold. xlix; in superque Lindendrogla-
nas formulas lxxix, cliii, clii, clvi, et Cangium voc
Exitus, 2. Ex rubrica tit. xlviii legis Salicæ emen-
date, nec non ex capitulo anni decem, cap. x
apparet hanc solennitate *affutomia* nuncupatam
fuisse. Vid. de hac voce, novam Glossarii Cangiani
editionem ab Henschenio institutam, vulgatamque
in typographico fratrum Didot, qui jamdiu tot tam-
que accuratis editionibus omnes interitum littera-
rum amatores tantopere sibi dixerant.

suis omni tempore ad partem ipsius monasthrie A
sancti Vincentii vel domini Germani aut rectoris
quos habiant ævindecatum adque ædificatum: et sit
inter ipsis ex hac re in postmodo subita causacio.
Bessa [pristini edit., Bessa] reeog. ac subs.

Datum quod sicut mensis Februariois dies xxv anno
viii regni nostri, Carracciao feliciter.

XVII.

*Dipoma Childeberti III, regis Francorum, quo
plurima dona confert monasterio Fontanellensi
* (ann. 704).*

In nomine sancte et individue Trinitatis, amen.
Ego Hildebertus, Dei gratia Francorum rex, dono
Deo ejusque sanctis apostolis Petro et Paulo, necnon
piissimis confessoribus Vaniregisilo, Ansberto, B
Wifranco et Heremberto, ob honorem et reveren-
tiam translationis prædictorum sanctorum a domino
et venerabili episcopo Bano, abbate illius cœnolij
Fontanellensis, nuper eidem cœnobio facta, et fra-
tribus qui die noctueque eidem cœnobio Fontanellæ
Deo famulantur, in param et perpetuam elemosinam:
videelicet, in episcopatu Belvacensi, Revecuriam et
ecclesiam cum decima et appendiciis suis; capel-
lam de Faïel, in Chivericeis sex hospites et partem
decimarum; Rouvillare et prata ac silvas. In episco-
pato Ambianensi, medietatem de Buxeio, et terram
unius carrucæ, et medietatem decimæ, et tertiam
partem decimæ de Dors; apud Valacum, quamdam
particulam terræ: item, in eadem diocesi, in pago
Vimacensi, Dareneyum et ecclesiam cum tota deci-
ma, Waucort et ecclesiam cum decima et hospitibus.
In episcopatu Parisiensi, Alpicum et eccle-
iam cum tota decima, et Ursinolum ad De.... vallem et dimi-
dium, Viciniacas ac decimam Villioliscortis; et in
Marolio census et decimam vinearum; Marcouchies

* Edimus ex scheda Mabillonii, cujus copiam no-
bis fecerunt auctores Collectionis scriptorum rerum
Francicarum. Hoc tamen instrumentum inter Chil-
deberti III diplomata non admiserunt, nec ulla hujus
memoria est in Annalibus ordinis S. Benedicti;
unde nobis valde suspecta est hujus diplomatis
sinceritas. Imo, omnem illi fidem adimit collatio
ejusdem cum notitia diplomatis inserta in chronico
Fontanellensi, ap. Dacher. Spicil. t. III, pag. 197.
Ad istius notitiæ exemplum fabricatum fuisse videtur
instrumentum de quo agimus, et amplissimis addi-
tionibus auctum. Legitimum diploma hæc sola do-
na memorat: Adpicium, Novitiacum, Curbaniam,
Albacohan, Nidum, Terrellidum cum præstariis quin-
que; his autem plurima alia subiunxit diploma
quod edimus. De cætero, falsarius notas chronologi-
cas ex Fontanellensi chronico exscripsit ita oscitan-
ter, ut etiam annos indictionis et Dominicæ Incar-
nationis quasi ipsi diplomati subjectas addiderit,
quas tamen auctor chronici per modum interpreta-
tionis adhibere se ait, ut decimum annum regni
Childeberti III anno ab Incarnatione Domini alligat.
Recte quidem annus hic convenit cum anno Christi
704, sed tunc currebat indictio viij aut ix, non secun-
da; nec hoc anno dies xij kal. Novemb. in feriam
secundam, sed in quintam incidit. Mabillonius me-
morat donationis villæ Adpicii Fontanellensi mona-
sterio concessæ; verum ex chronico Fontanellensi,
non ex diplomate, quod noverat certe, sed sæpe
respuerat. Falsi aliud indicium est in hoc instru-

et ecclesiam cum decima et hospitibus: liberum
insuper transitum haccorum dicti cœnobii, seu na-
vium vina aut alia aliqua deferentium ad usum
monachorum per Vecanam, ab omni consuetudine
et exactione. In eundo et redeundo, quantum se
extendit justicia nostra. In episcopatu Carnotensi
Rædonium et ecclesiam cum tota decima, et census,
et compacionem vinearum de monte Nivelonis, et
tres gordes ibidem, cum duabus sedibus molendino-
rum, ac mansum S. Martini cum aliqua parte deci-
marum: ecclesiam de Rolleboise cum decimis; Cal-
lifurnum et ecclesiam cum decimis, et duodecim
mansos et dimidium; Francavillam et eccle-
iam de Viletta cum tota decima, tam in molendinis quam
in agris; et totum feodum Hulonis, et terram duo-
rum hominum, terram de Orthuari villa, capellam juxta
stolium, quod dicitur Fontana Bertholdi, cum terra
et hospitibus, et terram de Duo campo, et dimidium
terram de Boscocorti, et totam decimam ipsius
villæ. Et, ut hoc donum nostrum seu largicio nostra
futuris temporibus, Domino protegente, valeat incon-
vulsa permanere, manu propria subterfirmavimus,
et anuli nostri impressione roborari fecimus.

Data cl. xij Novembris, anno regni nostri x, in-
dictione ij, feria secunda, anno dominicæ incarna-
tionis decim.

XVIII.

*Diploma Childeberti III, regis Francorum, quo pri-
vilegia confirmat a prædecessoribus suis monasterio
S. Sergii Andegavensis concessa * (ann. 705).*

Childebertus, rex Francorum, vir illustris, omni-
bus agentibus tam præsentibus quam et futuris.
Quicquid pro cœlesti amore, vel pro æterna retri-
butione ad loca sanctorum a prædecessoribus princi-
pibus parentibusque nostris fuit indultum, si hoc

mento, quod ibi S. Wifranco corpus dicatur in ec-
clesiam S. Petri translatum, cum adhuc in vivis esset
Wifranus anno x regni Childeberti III, ut fatetur
Mabillonius, et evincunt auctores Novæ Galliæ Chri-
stianæ. Ergo, cum tot menda falsam chartam prob-
ant, hanc supposititiam annuere non dubitamus.

Hujus diplomatis meminit Sirmondus ad Godefri-
dum Vindocinensem, Opera, t. III, col. 792, not. b.
Illius fragmentum edidit Hirtius in Antiquitatibus
Andegavensibus, pag. 191, et Moricius inter proba-
tiones historiæ Britannicæ, ex chartulario Sancti
Sergii, t. I prob. col. 225. Hinc depromptum integ-
rum vulgaverunt Sammarthani, Nov. Gall. Christ.
t. IV, pag. 220, et Collectores rerum Francicarum,
t. IV, pag. 681; ex Sammarthani Colutius, Annal.
t. IV, pag. 441. Recidimus ex apographo quod ex
eodem chartulario accurate exscripserat, et nobiscum
olim humanissime communicaverat D. Housseau
congregationis S. Mauri, cui scribendæ historiæ
Biturcensis et Andegavensis mandata provincia
fuerat, et qui, in juventutis flore, magno rei littera-
ri et damno jamdiu obiit. Desunt in instrumento notæ
chronologicæ. Certe a Childeberto III emissum est,
siquidem pater ejus in diplomate ipso Theodoricus
dicitur, avus Chlodoveus: quo autem anno, non li-
quet; neque id argui potest ex temporibus abbatis
Theodeberti, de quo aliunde nihil scimus. Diplo-
ma hoc recensent Goultius et Mabillonius, Annal.
t. II, pag. 16, sub anno 705 et 706. Variæ lectiones
ex editis insertæ sunt inter unc. s.

nostris oraculis affirmamus, retributorem Dominum exinde habere confidimus. Igitur cognoscat magnitudo seu utilitas vestra, quod venerabilis vir Theodebertus, abbas de nostro asterio quod est in honore peculiaris patroni nostri S. Sergii et domni Medardi episcopi, in suburbio Andegavis urbis constructum, ad nostram accessit presentiam, et clementiæ regni nostri suggestit quod de curtibus prædictæ sanctæ basilicæ, quæ nominantur Marentius, Silviliacus, Tammicus, Noviliacus, Senona, et Genehominus [Editi, Genehominus], annis singulis inferendam, solidos seu [Ed., sex] inferendales, et alios seu [Ed., sex], de remissaria auri pugensis [ed., pagensis], inferendo in hæc ditiones reddebant. Et tale beneficium bonæ memoriæ avus noster Chlodoveus et genitor noster Theodericus, quondam reges, per eorum auctoritatem, ad ipsum monasterium, suæ manus subscriptionibus, pro mercedis eorum augmento concesserunt, ut nullus iudex publicus in ipsas curtes, ad agendum, nec ad fructa exigendum, nec ad mansiones faciendum, nec ad causas audiendum, nec ad fidejussores tollendum, nec ad pastos nec ad paratas intraret, nec judiciaria potestate ullam redhibitionem penitus exinde requireret, nisi quod ipsam inferendam idem abbas per se ipsum aut per missos suos annis singulis in sacellum publicum reddere deberet. Unde et alias præceptiones seu et confirmationes a gloriosis parentibus nostris anterioribus, manibus eorum roboratas, se præ manibus habere affirmat, per quas ipsum beneficium ab ipsis principibus fuit indultum, vel usque nunc conservatum. Ideoque pro firmitatis studio petiit nostram celsitudinem, ut nostra auctoritas circa ipsum monasterium vel ejus congregationem hoc denuo generaliter confirmare deberet. Cui nos hanc petitionem, pro reverentia sancti ipsius loci, sicut unicuique petenti nequivimus denegare; sed gratanti animo præstitisse et in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipi-

mus enim ut, sicut constat in respectu ipsius anterioris præceptionis vel confirmationis, quod ipsum beneficium usque nunc, de tam longo tempore, absque ullo contradicente, ab ipsis principibus inibi legaliter fuit conservatum, ita deinceps teneatur, ut neque vos, neque juniores seu successores vestri, nec ullus quilibet de judiciaria potestate, ad agendum, nec ad fructa exigendum, nec ad mansiones faciendum, nec ad causas audiendum, nec ad fidejussores tollendum, nec ad ullas qualibet redhibitiones ibidem penitus exactandum ingredi audeat; sed quodcumque pars tæci nostri exinde percipere aut exactare potuerat, nullus vestrum hoc penitus requirere præsumat, nisi tantum annis singulis ipsi solidi duodecim per ipsum abbatem, aut per missum suum, nostris aerariis inferri debeant, ut dictum est, nostris et futuris, Domino auxiliante, temporibus. Igitur cum Dei et nostra gratia, per inspectas antedictas præceptiones, sicut usque nunc ipsum beneficium semper fuerat conservatum, jubemus ut inantea pro mercedis nostræ intuitu in omnibus conservetur. Et, ut hæc auctoritas plenius obtineat vigorem, Domini misericordiam frequentius deprecari, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare.

Childebertus rex.

XIX.

*Diploma Dagberti III, regis Francorum, quo dona plurima conferuntur monasterio Petrimontis [scu S. Petri in Erefordia] * (ann. 706).*

C. gratia [in nomine] sanctæ et individuae Trinitatis. Ego Tagebertus [Dagobertus], Francorum rex, notam facio tam clero quam populo, tam christianis quam paganis, quod urbem nostram nomine Merwigesburc [Merouegesburg], quæ nobis hæreditatis [hæreditario] jure ab ipso avo nostro Merwigo [Meroveo], fundatore videlicet ejusdem urbis in Thuringia, obvenerat, Sancto Petro et suis monachis Daeco

* Trithemius hanc chartam viderat in monasterio S. Petri Erefordiensis. Ideo autem hoc instrumentum exscripsit et vulgavit, Opp. historie. pag. 59, ut hujus falsitatem retigeret, cum monachi Erefordiani illud pro legitimo autographo vindicarent. Nullo quidem sigillo munitum erat, sed ostentabatur foramen quasi testimonium delictæ sigilli quod injuria temporum periisse conjiciebatur. Trithemius, et post ipsum Cointius, *Annal.* t. IV, pag. 446, falsi indicia monstrant, quæ strictim hic attingere sufficiat. Datum dicitur diploma anno incarnationis 706, indictione ix, quæ notæ chronologicæ inter se non concordant. Un post annum 705 conditum fuit monasterium de quo agitur, ut ostendunt Trith. et Coint. ubi supra, et auctores *Nov. Gall. Chr.* t. V, col. 627. Diploma hoc Dagoberto tribui nequit, cum nullus hujus nominis anno prænotato in Francia regnaverit. Dagobertum III videtur in mente habuisse falsarius, cum ejus avum appellet Chlodoveum, sane quia Childebertus III, pater Dagoberti III, Chlodoveo III successerat; sed Chlodoveus III frater fuit Childeberti, non pater: digna inepto falsario hallucinatio. De formulis insolitis silemus; nec de Dagoberto episcopo Moguntini questionem movebimus, ex instrumento cui nulla fides debetur. — Sic clarus vir de Brequigny; at nonnulla addere juvat. Hunc chartam vulgavit Falkeinstein in *Chronico*

Thuringiæ, lib. II, part. II, p. 4101, eam ineditam, ino genuinam reputant. Ex archivo Erefordiano typis quoque mandavit Erhardus, in *Commentariis diplomaticis*, germanica lingua conscriptis, Hamburg. 1834, t. I, p. 53, fuseque falsitatis argumenta exponit, silentio præteriens quæ Trithemius, Cointius, et de Brequigny scripserant. Partem hujus diplomatis vulgavit quoque Placidius Mattheus in *Actis Academiæ Erfurthensis*, anno 1799, t. I, pag. 198. Erhardus testatur chartam exaratam esse litteris quæ proxime accedunt ad eas quibus in diplomatis imperatorum sæculi ultissimi et duodecimi utebantur. Constat insuper ex epistolis S. Bonifacii, quas videsis infra, sub anno 720 tantum evangelium paganis Thuringensibus prædicatum fuisse. Assertit Erhardus monasterium S. Petri anno 1060 conditum, nullamque diplomatis Dagoberti mentionem quopiam reperiri ante annum 1290. Conficit, monasteris complurimis interregni tempore asserentibus se immediate ad imperium pertinere, in eundem linem monachos S. Petri contendisse ab antiquo rege se regalibus prædiis donat fuisse. In Brequigniana editione charta ex Trithemio mutuata fuerat; rectius duxi eam vulgare ex Erhardo, qui autographo Erefordiano, aut exemplari quod habetur autographum, usus est. Adhibui tamen inter utrens lectionis varietates.

[Deo] iñibi servientibus, a quo et ipse mons post foundationem monasterii quod in honorem præfati apostoli construxi, vocabulum sumpsit, deleto pagánico prius nomine avi nostro [mei], Pætri [Petri] mons vocitatus, cum omnibus serviitiis suis post finem vitæ meæ [finem meum] possidenda [possidendam] regali potentia dedi us. Quali autem id Dei ordinatione factum sit indicabimus. Fuit in præfata urbe juxta ecclesiam Sancti Blasii martyris, homo thei, nomine Adeodatus, rogatu meo a Moguntino archiepiscopo Rigiberto inclusus; qui inclusus, ob periculum anime suæ [Deest sue], nolens uti communione clericorum uxoris et armis utentibus [utentium], sepe me rogavit ut de aliquo monacho clauastro [ut de aliquo clauastro meo monacho] a quo divinum officium et verbum veræ fidei auferret et communionem sacri misterii perciperet [perciperet], sibi evocarem. Hujus ego ob intimam [mutuam] familiaritatem petitioni [petitioni] annuens, misi a monasterium monachorum quod simili modo construxi in Wizenbure [Selsenburg], venerabilem [et venerabilem] seniorein monachum nomine Truchintum [Truchintum] inde evocans, præfato Adeodato incluso doctorem et rectorem direxi. Qui eo perveniens cœpit paulatim, ex ejus doctrina et suasionem inclusi, numerus credentium multiplicari, tum conversione paganorum ad baptismum, tum clericorum et laycorum ad monachicum habitum. Hoc ego cernens, et divinum in hoc favorem intelligens, tradidi sepe dictam urbem meam cum omnibus sibi pertinentibus Sancto Petro et suis monachis ibidem monachicam religionem statuendam, et abbatiam meo auxilio faciendam. Dedi præterea sancto Petro et suis monachis ad usus diversos, silvam quæ ob numerositatem cervorum Hirsbruil [Hirsbrulis] vocatur, a meridiana plaga urbis versus orientem, usque ad terminos regionis Orlaa [Orlavu], quam regionem Pippino palatino comite [comiti] in beneficium tradidi. Dedi nihilominus ad supradictum cœnobium villas a Slavibus in eadem silva factas, scilicet Tuneckdorf [Tuneckdorf], Tagebrechestete [Tugebrachtest], Tutelstete [Tuttelstet], Neuchenrod [Neukenrod], Hochdorf [Hochdorf], et alias plures, et aquam Geram ad capturam [captum] piscium monachis, a meridiana parte urbis usque ad terminum curiæ ministerialis mei Gisbodi [Gisbodi]. Dedi etiam de curia mea, ad usus fratrum, c [quingagiuta] modios tri-

A tici, cordei, et totidem avenæ, et cætera omnia mea in Thuringia. Ad hunc mihi dilectum locum contuendum [continendum] dedi ministeriales meos, cum omnium eorum subole [sobole] et possessione, quorum hæc sunt nomina: Gisbodus [Gisbotus], Elbertum [Gilbertus], Ekkehardum [Eckardus], Volfholdum [Vuolfoldus], Gisen [Hysen], Egenen [Egenhen], Wolgisum [Vuolfsgirus], Omarum [Omarus], Sigebertum [Sigebertus], Theodbertum [Theodobertus], Theodoricum [Theodoricus], Adelbotum [Adelbotus], Adelgozum [Adelgerus], Gelfratum [Gelferatus], Hysfridum [Hingfridus], Gunzelinum [Huntzelinu-], Guntramnum [Guntherinus], et cæteros omnes famulos meos [neos famulos], et famulas in Thuringia. Ut hæc traditio domino meo Jhesu [Jesu Christo] firma eternaliter maneat, B literis nostris stabiliri fecimus, et banno Rigiberti [Rigiberti], Mogontini episcopi [episcopi Moguntini], confirmari rogavimus et auctore nostro colligavimus et sigillo nostro adhibito complevimus.

Data [Karta] Magontie, K. Martii, in presentia Rigiberti [Rigiberti] episcopi.

Signum invictissimi regis Tageberti Francorum [Francorum Tageberti]. Testes omnium harum causarum sunt hii [hi]: Pippinus major-domus et filius ejus Carolus. Maruntinus [Moguntinus] episcopus Rigibertus. Guntamnus [Gunthernus] paganus comes. Ecchabertus [Eckebi] comes, et omnis ecclesia in Thuringia et circa Rhenum in Maguntia [Moguntia] Acta sunt hæc anno dominicæ incarnationis septingentesimo sexto, indictione ix.

C

XX.

Diploma Childeberti III, regis Francorum, quo vilitam Solum donat basilicæ S. Dionysii (an. 706).

Childebertus [Childebertus], rex Francorum, vir iuluster. Se aliquid [aliquis] ad loca sanctorum vel monastirie, quod [monasteriorum, que] pro opportunitate locis sanctorum pertinet, pristinus vel concidemus: hoc nobis ad laudem vel ad æternam retributionem in Dei nomine proficere [pervenire] confidemus. Igitur cognoscat magnetulo seu utilitat vestra, quod nus villa nostra nocopante Solumio, quæ ponitur in pago Fanmartinse [Falmartinse], super fluvio Scalt [Sale], una cum omne mereto vel D adjacentias suas, et quicquid fiscus noster tam de garant. . . . quam et de . . . cia [Grarauga quam de Remerteria] ibidem tenuit, vel de qualibet attractum

^a Primum vulgavit Dubletus, Hist. abb. S. Dion. pag. 688, ex archivo Dionysiano de promptu; deinde Mabillonius, De re diplom. pag. 481, ex accuratiori exemplo in eodem archivo existente [quod quidem non fuit cum cæteris Sandionysianis chartis in Archivum regni translatum, et probabiliter perit]. Recuderunt ex Dubleto Cointius, Ann. t. IV, pag. 447, et Miræus, Opera dipl. t. I, pag. 244, ex Mabillonio Collect. scriptor. rerum Francic. t. IV, pag. 682. Hujus diplomatis apographum, ex membranaceo rotulo sæculi xiii in archivo cameræ rationum Insulensis servato, nobiscum benigne communicavit vir veterum instrumentorum indagator diligens et perspicax, D. Godefroy, hujus cameræ chartophylax. Lectionem Mabillonii sequimur: is non autographum quidem,

sed vetustissimum exemplum vidit, francogallicis, ut ait, de Re dipl. pag. 627 et 278, litteris exaratum, iisque implexis, et lecto dillicillimis, ita ut Dubletus, in his scripturis legendis minime peritus, ut ipse Mabillonius docet, ad aliud exemplum ab imperita manu sæculo xiii descriptum confugerit, mendis fardatum turpissimis. Non multum ab hoc exemplo recedit apographum Insulense, cujus lectiones varias præcipuas inter parentheses apponimus, Dubleti discrepantias exscribere operæ prelium non duximus. — Ejusdem diplomatis transcriptum, xiii sæculo, cum versione Gallica, exaratum, exstat in Archivo regni, in regist. xxii Thesauri chartarum, de quo disseruit Bonamy, in Commentariis Acad. inscript. ac human. lit., t. XXXVII, pag. 414.

ibidem possiduit, etiam et oratorio illo ad cruce, A qui conjungitur ad ipso termino de ipsa villa Solemio, qui est constructus in honore sancti Martini, cum omnis res quæ ibidem aspiciunt, ubi Madalgise-lus, servus noster, custos præesse videtur, id est in terris, domibus, ædificiis, æcolabus, mancipiis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursebus, pecolis, præsidii, gregis cum pastore-bus, farinariis, movilibus et immovilibus, totum et ad integrum [re exquisita ad integrum] ut diximus quidquid ad ipsa villa aspicere videtur, et usque nunc ibidem fiscus noster tenuit, ad basilica domni Dionysii marteris, ubi ipse pretiosus dominus in corpore requiescit, et venerabilis vir Chillardus * [Tayledus] abba præesse videtur, cum omni integritate ad ipsa villa pertenente vel aspiciente, plena et integra gratia, jure proprietario, sub emunitatis nomine, cum omnes redebiciones sibi concessas, ad opus ipsius domni Dionysii, vel congregatione sua ibidem consistente, vise luimus concessisse. Ideo per præeptionem decessimus urdanandu, quod in perpetuum volumus esse mansurum, ut neque vos, neque juniores, seu successores vestri [nostri], nec quislibet de judiciaria potestate, de prædicta villa Solemio, sicut usque nunc fiscus noster tenuit, ad parte prædictæ basilicæ domni Dionysii, vel ad agentes suos, nulla re fragatione [requisitione] nec nullo impedimentum facere non presumatis: nisi, ut diximus, ex nostræ munere largetatis ipsa Solemius cum omni integritate vel soliditate [omnibus integretur vel solidetur] una cum adiacencias ad se pertinentes vel aspicientes, im-

moque et suprascripto oratorio Sancti Martini ad cruce, seu quod ibidem aspexit, pars ipsius basilicæ domni Dionysii, vel omnis congregacio sua, omne tempore, sub emunitatis nomine, absque [jure proprietario, absque] cujuslibet re fragatione aut impedimentum, habeat concessum atque indultum; ac ipsa basilica domni Dionysii marteris [nostris] præsentibus et futuris Deo auxiliante temporebus proficiat in augmentis. Et, ut hæc præceptio liminar sit, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrivemus roborare.

Childeberthus rex subscripsi

Blatharius jussus subs.

Datum quod ficit mensis Marcii dies xii [Corsartine Martii die duodecimo], annum xii regni nostri b, Mamaccas, in Dei nomine feliciter [cetera desunt, a voce Mamaccas].

XXI.

Placitum Childeberti III. regis Francorum, quo adjudicat S. Dionysio Teloneum integrum mundinarum quæ de vico S. Dionysii translate fuerant Parisios, inter S. Laurentii et S. Martini basilicas * (ann. 710).

Childeberthus, rex Francorum, vir iuluster. Cum in nostra vel procerum nostrorum presencia, Mamaccas in palacio nostro, venientes agentes venerabili viro Dallino, abbate de basilica peculiaris patronis nostri sancti Dionysii, ubi preciosus dominus in corpore requiescit, adserebant adversus agentes iulustri viro Grimoaldo, majorem-domus nostri, eu d quod a longo tempore Chlodovius quondam, avus noster, seu et posibia avunculus noster Childericus, vel dominus

* Pro Chillardii nomine, Mabillonius, de Re dipl. pag. 627 et 481 not. reponere jubet nomen Chainonis, seu Delphini: Chillardus enim post Delphinum, Delphinus post Chainonem, S. Dionysii monasterio præfuit. Delphinus vero adhuc huic monasterio præerat anno 16 regni Childeberti III, id est anno quarto post emissum diploma de quo agimus, ut liquet ex instrumentis quæ intra exhibebimus. Mabillonius in vetustissimo transumpto ejusmodi erratum facile irreperere potuisse arbitrat, ubi supra, p. g. 627, cum aliunde placitum Pipini in lite de Solemio et præceptum Caroli Magni confirmaverint Childeberti diploma quod expendimus. Hæc instrumenta suo ordine infra videsis. Non ita indulgent se habet Germonius, De vet. reg. Franc. dipl. t. II, pag. 427, cui nomen Chillardii in hoc diplomate insigne vitium videtur.

b. Hæc temporum notæ barbare corruptæ sunt in exemplo Dubletiano, et in Insulensi apographo: scilicet in priori datum Corfin isre; in Insulensi, datum Corsartine, Martii die xij [in regist. xxv Thes. Chart. Latine datum Corsartine; Gallice données à Cor-artinche]. Sic tritissima formula hujus ætatis, quod ficit mensis, ab imperito exscriptore ignorata, evasit in palatii nomen inaulitum Corsartine, seu Corsartine, quod Mabillonius merito exsibilat, ubi supra pag. 628; vide quoque Dipl. lib. IV, pag. 277; Mamaccas vero inter villas regias habemus in libro de villis regis, Diplomaticæ Mabillonii inserto, pag. 295. Non liquet qua die mensis Martii regnum Childeberti III initium sumpserit, ac proinde incertum est an dies 12 hujus mensis anno regni 12, Christi 705 aut 706 adjudicandos sit.

c. Ediderunt ex autographo (nunc in Archivo regni,

x, scrip. 3. asservato) Mabillonius, De re dipl. p. 482, et Felibianus, Histor. abb. S. Dion. prob. pag. 48; ex Mabillonio Coll. script. rer. Franc. t. IV, pag. 684; nos ad fidem autographi accuratius recedimus. (Attamen, cujusque verbi aut potius singularium litterarum nova ab A. Teulet recensione facta, plura emendavit novissimus editor.) Ex hoc instrumento patet nundinas in festivitate S. Dionysii celebratas in ipso S. Dionysii vico, ob cladem intercedentem, Parisios translatas fuisse, juxta sancti Laurentii basilicam; quæ occasio postea fuit, juxta Mabillonium, Annal. t. II, p. 30, Laurentianas nundinas retinendi, tametsi Dionysianas ad pristinum locum restituitis. Germonius, Vet. reg. Franc. dipl. t. I, pag. 339 et seq., hoc placitum de falso crimiuatus est, eo quod ibi Childebertus fratrem suum, cui successerat, Chlodoveum scilicet III, nomine Chlodocharii appellet. Mabillonius vel id tribuendum censet oscitantæ ananensis, qui Chlodocharium scripsit pro Chlodoveo; vel conjicit binominem fuisse Chlodoveum III, ad exemplum avi sui Chlodovei II, qui alio nomine Chlotarius dicebatur, ut legitur in chronico Divionense, apud Spicil. Dacher. t. I, pag. 390, ad ann. 660; imo et ipsius Childeberti III filium, Dagoberti nomine simul et Chlodovei appellatum fuisse alio loco notavimus Repouit Germonius nullum instrumentum ex historie fide falsi convinci posse, si liceat plura eidem regi asingere nomina, quoties opportunum videbitur. Id sane aliquam contra sinceritatem hujus placiti suspensionem movet. Autographum vero, quod propriis oculis inspicimus, omnem legitimi instrumenti speciem exhibere testatur.

d. Eu pro eo, vox a pristinis editoribus omissa.

et genetur noster Theudericus, eciam et germanus noster Chlodocharius, per eorum precepconis, illo teleneu, quicquid de omnes negociantes aut Saxonis, vel quascumquelibit nationis, ad ipsa sancta fistivitate domni Dionisii ad illo marcado advenientes, ad ipsa basilica Sancti Dionisii in integritate concessissent, sic quoque ut nec posthita, nec tunc, pars fisce neve ibidem ad ipso marcado, neve infra pago Parisiaco, aut in ipsa civetate Parisius, postia nullus teleneus ad ipsus homenis negociantes de ipsa vice non exiguntur nec tolluntur, sed hoc pars predictæ basilicæ domni Dionisii in integritate omne tempore habirint concessum adque indultum. Unde et talis precepconis predictorum principum in presente ostendiderunt relegendas. Relictas et percuras ipsas precepconis, inventum est quod taliter ab ipsis principibus ad ipsa casa Dei in integritate fuit concessum. Postia dicebant quasi agentes ipsius viro Grimoaldo, majorem-domus nostri, eciam et comis de ipso pago Parisiaco, medietate de ipso teleneu ejusdem tollerent, vel de parte ipsius basilicæ abstraherent. Aserebant e contra agentes ipsius viro Grimoaldo, majorem-domus nostri, quare de longo tempore talis consuetudo fuisset, ut medietate exinde casa Sancti Dionisii receperit, illa alia medietate illi comis ad partem fisci nostri. Intendebant econtra agentes Sancti Dionisii, quasi hoc Gairinus, quondam, loco ipsius Parisiæ comis, per forcia hunc consuetudinem ibidem misisset, et aliquando ipsa medietate de ipso teleneu ejusdem exinde tullisset : sed ipsi agentes hoc ad palacium sogessissent, et eorum precepconis in integritate semper renovassent. — Iterum inquisitum est per plures personas, eciam et per ipsas precepcones, quod antdictæ principis ibidem in primordio ^a et in posterum in integritate concesserunt vel adfirmaverunt. — Syc asenciente ipso viro Grimoaldo, majorem-domus nostri, eciam et alii pluris nostri fidelis visi fuerunt decrevisi vel judicasse, ut agentes ipsius viro Grimoaldo pro partem fisce nostri eisdem exinde per vuadio de ipso teleneu in integritate revestire debirent ; quod ita et fecerunt. Sed, dum ac causa taliter acta vel definita fuerat inquisita vel judecata, in quantum inluster vir Sigofredus, comis palatie nostre, testimoniavit, fuisset denusceter, jobimmus ut omne tempore pars predicti monastiricæ sancti Dionisii, ubi ipse preciosus domnus in corpore requiescit, et Dalfinus, abba, vel successoris sui, ipso teleneu in integritate de ipsa fistivitate sancti Dionisii, tam quod ibidem super terras ipsius basilicæ resedire vedintur, quam et postia ipsa vice ad Parisius omne tempore, inspecta eorum

^a Illic priores edd. : quod antehuc princeps in primordio. Perperam tamen, teste autographo.

^b Illic priores edd. legerunt *debecione*, quæ vox non exstat in autographo, nullumque sensum præbet.

^c Exstat apud Mabillonium, de Re dipl. pa. 483, et Felibianum, Hist. abb. S. Dion. pag. 19, exscriptum ex autographo (nunc in Archivio regni, a, serin. 3, asservato), et in Coll. script. rer. Franc. t. IV, pag. 685, ex Mabillonio. Ad fidem autographi diligenter

antiores precepconis, habiant evindicatum aliquo elidicatum. Et quatenus, antehactis temporebus, clade intercedente, de ipso vigo sancti Dionisii ipse marcatus fuit emutatus, et ad Parisius civetate inter sancti Martini et sancti Laurente basilicis ipse marcatus fuit factus, et inde precepconis predictorum principum acceperunt, ut in ipso loco aut ubique ad ipsa fistivitate resedebant ad eorum neguria vel commercia exercienda, ipso teleneu pars predictæ basilicæ domni Dionisii in integritate rece, erit ; et se evenit aut pro clade aut per quacumquelibit delacione ^b interveniente, exinde alibi fuerit ipsi marcatus emutatus, predictus teleneus in integritate ad ipsa casa Dei præsentis temporebus et futuris, in lumenarebus ipsius Sancti Dionisii pro reverencia ipsius sancti loci permaniat concessus adque indultus : et sit tam inter parte fisci nostri, quam et inter agentes Sancti Dionisii, omnis lis et altergatio subita. — Actalius jussus recognovit (*Locus sigilli.*)

Datum quod ficit mnsis December, dies xij, anno xvj rigni nostri, Mamaccas feliciter.

XXII.

Placitum Childeberti III, regis Francorum, quo Cadolaici farinarius S. Dionysii monasterio asseritur
(ann. 710).

Childebertus, rex Francorum, vir inluster. Venientis agentes basilicæ peculiaris patronis nostri domni Dionisii, ubi ipse preciosus in corpore requiescit, et venerabilis vir Dalfinus, abba, custos præesse veditur, Mamaccas in palacio nostro, nobis sogesserunt, eu quod farinario illo in loco noncopante Cadolaico, infra termemeno Verninse, quem a longo tempore antecessoris sui ad villa ipsius basilicæ Latiniaco semper posiderunt ; agentes inluster viro Grimoaldo, majorem-domus nostri, cum contradicerent, et dicebant, quod a villa sua Verno fuisset aspectus. Dicebant posthita ipse agentes sancti Dionisii, eu quod de plurennum annorum spacia ipse farinarius ad ipso Verno nonquam aspexisset, nisi ad villa ipsius basilicæ Ladiniaco ; Elbroinus, majorem-domus suo tempore, quando ipsa villa posedibat, ibidem eum fecisset aspectum, et justissime eis vel ad casa Sancti Dionisii redebitur : sed postia ipse viro Grimoaldus, majorem-domus noster, una cum nostris fedilebus, ac cusa ante se jussit advenire, ut eam diligencius inquirerit ; quod ita et ficit. Sic ad ipso viro Grimoaldo fuit judecatum, ut sex homenis de Verno, et sex de Latiniaco, bone fideus in oratorio suo, seu cappella sancti Marcthyini, memorate homenis hoc debirent conjurare, quod a longo tempore

collati recudimus (quocum novam, nec frustra, recensionem instituit A. Teulet). Multa habet hoc placitum notatu digna, de quibus in prolegomenis nostris commodius rgimus. Fœdissime sermonis vitiis deturpatum instrumentum, a nemine tamen, quod sciamus, de falso criminatum fuit. Quis autem fuerit locus nomine Cadolaici appellatus videsis in opusculo domini Germani de villis regis, inserto in opere Mabillonii, de Re diplomatica, pag. 296 et 336.

semper ipse farinarius ad ipso Latiniaco, corte ipsius A monastirie sancti Dionisii, asperixsit, et ibidem iustissimè redebatur. Set ipso sacramentum, sicut eis fuit iudecatum, in quantum inluster vir Sigofrido auditur ipsius viro Grimoaldo testimoniat, quod ipse homenis ipso sacramentum sicut ab ipso viro Grimoaldo fuit iudecatum in omnibus vise fuerunt adimplisse : et tale iudicio ipsius viro Sigofrido mano firmante, vel de anulo a ipsius Grimoaldo, majorem-domus nostri, sigellatum, ipse agentes accepissent, ut ipso farinario ad parte ipsius Dallino abbati, vel monastirie sui Sancti Dionisii elidiatò urdene debiant posedire vel dominare. Proinde nos taliter, una cum nostris procerebus, constetit decrevisse, in quantum inluster vir Bero, comis palatè nostre, qui ad vice itemque inluster viro Grimberetho comite palatì nostro adestare videbatur, testimoniat, quod memoratus Sigofridus suum prebuit tes emonium, quod ac causa ante ipso viro Grimoaldo, majorem-domus nostri, sit acta vel iudecata fuissit, demumsecut; jubemus ut memorate agentes ipso farinario, ad parte ipsius Dallino abbati vel monastirii sancti Dionisii, absque repeticione, superscripto Grimoaldo, aut agentes vel heridis aut successoris suos, vel contra quemlibet, inspecto illo iudicio ipsius viro Grimoaldo, majorem-domus nostri, sicut per eodem declaratur, omne tempore habiant evindecatum adque elidiatum; et sit inter ipsis ex ac re in postmodum subita causacio. — Dagobertus, ad vice Angilbaldo, recognovit. (*Locus sigilli.*)

Datum quod li it mnis December dies xiiij. ann. xvj regni nostri, Mamaccus leliciter.

XXIII.

Diploma Dagoberti III, regis Francorum, quo Anisolen. is monas erit immunitates confirmat^b (ann. 712).

Dagobertus, rex Francorum, vir inluster, omnibus agentibus presentibus atque futuris. Si petitionibus servorum Dei, in quo pro opportunitatibus ecclesiarum vel monasteriis nostris patefecerint auribus, libenter audimus, regiam consuetudinem exercemus, et nobis ad mercedem vel stabilitatem regni nostri stabilire condidimus. Ideoque venerabilis Ibbolenns abba de monasterio Anisola, qui est in pago Cynomannico, in honore peculiaris nostri patroni pii, beati videlicet Carilei confessoris, constructus, per missos suos clementie regni nostri detoluit in notitiam, eo quod consobrinus noster Guntramnus rex,

^a Hæc duæ voces a superioribus editoribus omisæ sunt, quippe oculorum acie fugientes.

^b Erit Martenius, Thesaur. anecd. t. I, pag. 6, ex cod. ms. Anisolensi; recuderunt Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 686, ex Martenio. Non exstat inter Acta episcoporum Cenomanensium, ubi tot supposita pro legitimis instrumentis obtrusa vidimus. Deest anni nota. Hoc autem diploma Dagoberto III tribuendum patet ex eo quod hujus auctor patrem suum appellat Childebertum, avum Theodoricum, avunculum Chlodoveum, etc. Et vero ad initia regni Dagoberti III diploma hoc referamus, quod Martenio placuit, anno 712 adjudica-

ad ipsum monasterium sub omni immunitate per suam auctoritatem concessisset, et hoc postea av nostri Chlotarius, et item Dagobertus, seu etiam Chlodoveus, nec non et Chlotarius, etiam dominus et avus noster Theodericus, nec non et avunculus noster item Chlodoveus, et præcelsus dominus et genitor noster Childebertus quondam reges, qui per eorum auctoritates ipsorum manu roboratas, ipsi monasterio hoc confirmassent, unde et ipsas præceptiones se ex hoc præ manibus habere adfirmant, et hoc circa ipsum monasterium, nullo inquietante, asserunt conservatum. Sed pro totius rei munimine postulavi in hoc nostra auctoritas ut in ipso monasterio plenius debeat confirmare; quod nos præstitis vestra non dubitet magnitudo. Quapropter præcepto jubemus ut, sicut per auctoritates seu per scripturarum principum leguntur, et usque nunc fuit conservatum, neque vos, neque priores, neque successores vestri in causis ipsius monasterii, neque ad causas audiendas, neque ad freda exigenda, nec mansiones requirendo, penitus ingredi non presumatis, nisi per auctoritatem firmatam ipse abba sique successores atque congregatio eorum in ipso monasterio, Deo auxiliante, consistentes, quod ad præsens rationabiliter habere videntur, aut adhuc a Deo timentibus hominibus ibi fuerit additum vel augmentatum, sub omni immunitate, inspectas ipsas præceptiones supra memoratorum principum, quem se præ manibus ex hoc habere affirment, valeant tenere, possidere, et ibidem ad ipsum locum sanctum per hanc auctoritatem nostram, ut hoc quod est firmatum perenniter proficiat ad augmentum, quod potius eis melius delectet pro stabilitate regni nostri Domini misericordiam deprecare. Et, ut hæc præceptum nostra firmum obtineat vigorem, manus nostræ subscriptionibus roborare, sigilloque nostro hoc decrevimus affirmare.

In Christi nomine Dagobertus rex. Data sub die xvj cal. Februar.

XXIV.

Diploma Dagoberti III, regis Francorum, quo, ad petitionem Herlemundi, Cenomanensis episcopi, immunitates confirmat a regibus Francorum concessas Cenomanensi Ecclesiæ, pro villis et monasteriis huic Ecclesiæ subjectis, præsertim pro monasterio Anisolensi^c (ann. 713).

Dagobertus, rex Francorum, vir illuster. Tunc regalis celsitudo fundamenta sui culminis corroborat,

binus : nam Dagobertus III regnum aspiciatus est mense Aprili ann. 711, ac proinde dies 18 Januarii, anno primo regni ejus, pertinet ad annum Christi 712.

^c Hujus fragmentum informè admodum deprehensit Labbeus, Miscell. t. II, pag. 412, ex chartulario Anisolensi. Integrum diploma insertum est inter Acta episcoporum Cenomanensium, apud Mabill. Analect. pag. 282, et recusum in Collect. script. rer. Franc. t. IV, pag. 688. Ad id præcipue videtur conditum, ut jura Ecclesiæ Cenomanensis in Anisolense monasterium assererentur, et ideo exhibitum est in lite de qua sæpius diximus, super his juribus mota, ut liquet ex catalogo instrumentorum tunc prolatorum,

quando petitionibus sacerdotum aut pontificum, quod pro opportunitate pertineat, obauditur, et ad effectum in Dei nomine mancipatur. Ideoque apostolicus vir dominus Herlemundus, in Christo pater noster, Cenomannicæ urbis episcopus, nobis suggessit eo quod antecessores sui ab anteriore rege parente nostro emunitates a malis hominibus fuissent furatæ, et denuo dominus et præcellens genitor noster Hildebertus, quondam rex, integras emunitates de omnibus villis et curtis ecclesiæ suæ, et monasterium Anisola, in quo D. Karileffus, Christi confessor, corpore requiescit, quod est suæ juris ecclesiæ sanctæ Mariæ, et sancti Gervasii et Protasii martyrum, in quibuslibet pagis, vel territoriis habere videntur, etiam et monasteria sua quæ ipse in regimine habet, quæ infra urbem Cenomannicam sunt constructa, vel villas ac culta eorum in quibuslibet pagis ac territoriis, concessisset ut nullus iudex publicus nec ad causas audiendas, nec ad freda exigenda, nec mansiones aut paratas faciendas, nec pastus, nec ullas redditiones requirendas, nec exactandas quoque tempore ingredi deberet, nisi cum omnis fretus concessus quietum deberent possidere. Unde et ipsa sibi præcepta per manus habere affirmat, et ipse beneficium de eo tempore fuisset conservatus, petit celatitudini nostræ ut hoc circa eidem in idipsum confirmare deberemus. Cujus petitionem non denegasse, sed in omnibus ita præstitisse cognoscite. Ideo per præsentem præceptionem decernimus, quod in perpetuum volumus esse mansurum, ut inspecta ipsa anteriorem præceptionem, nullus iudex publicus, neque vos, neque juniores seu successores vestri, neque quislibet ex judiciaria potestate, in villis vel curtis ipsius pontificis vel ecclesiæ suæ Sancti Gervasii et Protasii martyris, vel monasteria sua, aut curtis vel villis ipsorum, nec ad causas audieudas, nec ad freda exigenda, nec fidejussores tollendos, nec mansiones aut paratas, nec pastus faciendo, nec ullas redditiones quod ad fiscum nostrum sperare videtur requirendis nec exactandis, judiciaria potestas inibi quoque tempore ingredi non præsumatur. Sed ipse pontifex aut agentis sui ill. ec. inferendalis, et ill. sol. alios ducentos auro pagins. quod ad fiscum nostrum de ipsa villa vel de ipsis curtis suis, vel ecclesiis suis et monasteriis suis reddebantur, et in sacello publico fuit consuetudo reddendi, ipse pontifex aut successores sui, per missos suos hoc de-

vid. Baluz. Miscell. t. III. pag. 128. Hæc autem instrumenta, ut alias sæpe innotuimus, regia et apostolica auctoritate falsi damnata sunt, nec deinceps quisquam instrumenti de quo agimus defensionem ausus est suscipere. Illud ergo, quasi re iudicata, suppositiis est annumerandum. Nusquam apparent Childerici III litteræ in hoc diplomate laudatæ, nec melioris notæ eas fuisse credibile est, si unquam exstiterunt. [Hoc tamen diploma, etsi valde suspectum, confirmatum fuit præcepto Caroli magni, ann. 796, quod videre est apud Mabill. Analecta, t. III, pag. 258, alteroque Ludovici Pii, anni 840, apud Baluz. Miscell. t. III, pag. 58. Insuper hoc ipsum diploma, cum præceptis Caroli Magni Ludovicique Pii, denuo confirmatum fuit a Ludovico XI, anno 1482, ut testatur

A beant reddere atque transsolvere, ut diximus, ex nostra indulgentia sæpeditus Herlemundus episcopus aut pars ecclesiæ suæ vel monasteria sua, de omnes villas vel curtis suis, cum omnes fratres concessus sub emunitatis nomine omni tempore hoc debeat possidere et dominare, et nullas requisitiones neque impedimentum a iudicibus publicis, quoque tempore, tam ipse pontifex, quam et successores sui habere non pertimescant, nisi nostris et futuris, Deo auxiliante, temporibus valeat esse conservatum, et ad ipsa sancta loca perenniter proluciat in augmentis. Et, ut hæc præceptio firmior habeatur, vel per tempora melius conservetur, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare.

B In Christi nomine, Dagobertus rex subscripsi. — Ingobaldus optolit et subs. — Datum quod fecit mensis Martius dies ij, anno ij regni nostri, Maniacas feliciter.

XXV.

*Diploma Dago'erti III, regis Francorum, quo confirmat, ad petitionem Herlemundi, episcopi Cenomannensis, immunitates cenomanensi Ecclesiæ concessas pro villa Arduno * (ann. 715).*

Dagobertus, rex Francorum, vir illuster. Si facta parentum nostrorum conservamus, nostra perenniter stabilia esse confidimus. Ideoque apostolicus vir pater noster in Christo Herlemundus, Cenomannicæ urbis episcopus, nobis suggessit eo quod avunculus genitoris nostri Hildeberti quondam regis, Hildericus quondam itemque rex, per suam præceptionem taliter antecessore suo quondam episcopo domno Berario et Aichilberto episcopo successoribus concessisset, ut quidquid de villa ipsius ecclesiæ Cenomannicæ, nuncupante Arduno, in pago Pictavio, ad fiscum sperabatur, hoc nullus iudex neque quislibet exactare deberet, et in ipsa villa nec mansiones facere, nec freda exactare, nec ullas paratas, nec ullum lucrum terrenum requirere, nec exactare præsumeret, nisi hoc in luminaribus ipsius ecclesiæ Cenomannicæ, quæ est in honore sancti Gervasii et Protasii patronis nostri constructa, deberet esse concessum; et postea denuo Aiberto episcopo, qui Berario post quondam ibidem fuit, similiter concessisset. Unde et ipsas præceptiones ipse pontifex se præ manibus habere affirmat, et de eodem tempore usque nunc ipsum beneficium asserit esse conservatum: sed pro integra

privilegium in tomo XIX Ordinationum tertiæ stirpis, pag. 53 insertum.] De temporibus Herlemundi, quæ, juxta Coittium, cum notis chronologicis huic diplomati subjectis non concordant, videsis notas nostras ad Herlemundi chartam.

* Insertum in Actis episcoporum Cenomanensium, apud Mabill. Analecta, pag. 284; recusum in Collect. script. rer. Franc. t. IV, pag. 688, fabricatum ad confirmandum instrumentum quod supra (Col. 1112), edidimus et commentitium iudicavimus; nec meliori videtur nota dignum. Herlemundus, episcopus Cenomanensis, in cuius gratiam fingitur emissum diploma hoc, nondum regnante Dagoberto III regimen Anisolanis monasterii, juxta Coittium, Ann. t. IV, p. 598, assecutus fuerat.

firmitate petiit celsitudinem nostram ut hoc denuo per nostram auctoritatem ipsi viro domno Herle-mundo episcopo, vel ad ipsam sanctam basilicam sancti Gervasii et Protasii martyrum confirmare deberemus : cui nos non denegasse, sed in omnibus prestitisse et confirmasse cognoscite. Præcipientes enim ut, sicut constat ibi avunculus noster Childericus quondam rex integra immunitate de ipsa villa Arduno ad ipsam ecclesiam fecit, ita et inantea nos per nostram auctoritatem concedimus et confirmamus, ut nullo unquam tempore nullus iudex in ipsa villa non præsumat, nec causas audire, nec ulla parata, nec freda, nec qualemcunque censum aut lucrum terrenum, quod ad lisco potuerit sperare, nullo unquam tempore non præsumat requirere, nec exactare, nisi inspecta ipsa præceptione ab avunculo genitore nostro Childeberto quondam rege, nomine Childerico quondam rege, in luminaribus supradictæ basilicæ sancti Gervasii et Protasii martyrum perpetualiter debeat esse concessum atque indultum. Et, ut hæc auctoritas firmitior habeatur, vel per tempora conservetur, manu nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare.

In Christi nomine, Dagobertus rex subscripsi. — Ingobaldus scripsi et subscripsi. — Data quod fecit mensis Martius dies x, anno ij regni nostri, Mamacas feliciter.

XXVI.

Diploma Dagoberti III, regis Francorum, quo jus Ecclesiæ Cenomaneusis in Aisalense monasterio reservatur, juxta chartam Ibboleni abbatis * (Ann. 715).

Dagobertus, rex Francorum, vir iuluster. Si petitionibus servorum Dei assensum præbemus, non solum regiam consuetudinem exercemus, sed ad æternæ felicitatis percipiendum præmium profuturum nobis esse confidimus. Igitur omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ et no tris, præsentibus et futuris, notum esse volumus, quia vir venerabilis Cenomannis civitatis, Berarius episcopus, nostram adiit presentiam, afferens strumenta nobis cartarum, qualiter dominus Karileffus, sacerdos atque monachus, in sua parochia construxit quoddam monasteriolum, et suo antecessore domno Innocente per consensum Childeberti regis tradidit : et postea ab eo per censum in preca-

riam accepit, suum præceptum prædictus Childebertus rex fecit, et postea antecessor suus Domnolus similiter Gallo monacho et discipulo domno Carileffo, et ab ipso Domnolo abbate facto et ordinato, precariam fecit, et super ipsam precariam Chilpericus rex suum præceptum fieri jussit. Hæc omnia memoratus episcopus Berarius nobis ostendit, deprecans ut abbati suo, nomine Gundoleno^b, similiter, sicut antecessores nostri suis antecessoribus præcepta fecerunt, ita et nos fecissemus. Cujus petitionem libenter in animo suscepimus, et sicut deprecatus est fieri jussimus. Proinde hoc auctoritatis nostræ præceptum fieri jussimus, per quod firmiter mandamus ut, sicut prædicto abbati a memorato Berario episcopo prædictum monasteriolum jure beneficiatio datum est, ita deinceps in ejus beneficio et dominatione seu precaria diebus vitæ suæ absque ulla minoratione maneat; et censum, sicut in precariis eorum continetur, per singulos annos Ibbolenus abbas memorato episcopo Berario suisque successoribus solvat, id est, ad lumen matris et civitatis ecclesiæ, de cera lib. iij, et fratribus canonicis in civitate consistentibus ac prædictæ ecclesiæ servientibus, in cœna Domini plenum modium de ovis, et buticulas plenas paratas de optimo vino solvat, et episcopo ejusdem civitatis noam cambuttam bene paratam, et duos subtalares ad officium suum peragendum tribuat : et, post ejus discessum, prædictum monasteriolum ad potestatem vel dominationem memoratæ matris ecclesiæ, absque ullius detentione aut consignatione, cum omni integritate vel cum toto superposito immoliorum revertatur; et episcopi sive rectores matris ecclesiæ, quidquid exinde juste et canonice facere disposuerint, liberam habeant potestatem faciendi. Et, ut hæc auctoritas firmitior habeatur, manu nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare.

XXVII.

Diploma Chilperici II, regis Francorum, quo sancti Dionysii monasterio concessas immunitates confirmat * (ann. 716).

Chilperichus, rex Francorum, viris iulustribus. Oportet clemenciæ princepsale inter ceteras petitionis illius que pro salute adscribetur, et pro divine no-

* Hanc confirmationem commentitiæ chartæ commentitiæ abbatis Ibboleni exhibent Acta episcoporum Cenomanensium, in Analect. Mabillon. pag. 275, et apud D. Bouquet, Rerum Gall. et Franc. script., t. IV, pag. 687, in annot. lisdem referunt falsis indiciiis diploma, quibus charta quam confirmat. Videsis notas nostras ad chartam ipsam. Recensetur autem diploma hæc, sicuti et charta, inter instrumenta in conventu Vermeriensis damnata, et aboleri jussa, ut dictum est.

^b Gundoleni nomen per amanuensis oscitantiam scriptum pro nomine Ibboleni, ut ex ipsius diplomatis textu liquet, in ejus serie nomen Ibboleni rectius ascribitur Anisoleni abbati.

^c Notæ chronologicae desunt; fictum diploma collocamus paulo post chartam Ibboleni, quam sub anno 715, Aprilis die 28, collocandam censuimus.

^d Sæpius typis mandatum, a Mabillonio, Acta SS. Bened. t. IV, pag. 562, et de Re dipl. pag. 484, et a Felibiano, Hist. abb. S. Dion. prob. pag. 19, ex autographo (nunc in archivo regni, n. 3 asservato); a Cointio, Annal. t. V, pag. 280, ab auctoribus Novæ Galliæ christianæ, t. VII, instr. col. 5, et a Collectoribus scriptorum rerum Francicarum, t. IV, p. 690, ex Mabillonio. Fragmentum ejusdem vulgaverat Dubletus, Antiq. eccl. S. Dion. pag. 684, et Childeberto II tribuerat. Cointius, Annal. t. III, pag. 83, illud sub eodem Childerici nomine annalibus suis inseruit, ad annum 679, a Dubleto in errorem ductus, quem sane retegere debuerat vir bene oculatus, cum totum diploma ex Mabillonio recudit sub vero nomine Chilperici, ibid. t. V, pag. 280; rex enim qui hoc diploma emisit avunculum appellat Theodericum, consobrinos Chlodoveum, Childebertum et ba-

minis postolatur, plagarile auditum suscipere, et a procul dubium ad æsectum perducere : quatenus de caduces rebus presentes seculi æterna conquirentur, juxta preceptum Domini dicentis : Facetis vobis amicis de mamona inquietatis. Ergo de mamona iniquaetatis juxta ipsius dictum nus oportet mercare eterna celestia : et, dum sacerdotum congrua inperemus beneficia, retrebutorem Domino ex hoc habere meriamur, in eterna tabernacula. Igetur venerabilis vir Chillardus, abba de basilica peculiaris patronis nostri domini Dionisii martyris, ubi ipse preciosus dominus in corpore requiescit, clemencie rigni nostri supplicavit, ut juxta quod ab antecessoribus regibus parentibus nostris a longo tempore omnino emanaetas de villa prefate sancti basilice fuit concessa, undae et ipsas precepconis sae per manebus habire adfirmat, et hoc usque nunc inviolabiliter adserit esse conservatum. Unde petit ut hoc per nostra auctoretatem dinuo pro rei firmitatis circa ipso sancto loco, vel hominis qui se cum substancia eorum ad ipsa baseleca tradunt vel condonant, juxta quod anteriores parentis nostri vel precelsus avunculus noster Theodericus, seo et consobrini nostri Chlodovius, Childeberthus et Dagobertus^a quondam regis, per eorum auctoretatis ad ipsa baseleca hoc pristititum vel confirmaverunt : hoc iteratis circa ipso abbati concidere et confirmare debemus. Idio cognuscat magnetudo seu utilitas vestra, quod nos pro reverencia ipsius sancte loce, vel pro quietem ibidem Deo famolaocium, prumtissima voluntati dinuo concessissae et in omnebus confirmassae vestra cognuscat solercia. Quapropter per hunc preceptum, quod specealius decernemus et in perpetuo volumus esse mansurum, jobymus ut neque vos, neque junioris seu successores vestri, nec quislibet de judiciaria potestate accintus, in curtis prefate sancte baselece domni Dionisii, ubi et ubi, in quascumque pagus in rigna Deo propicio nostra, quod ad die presente pars ipsius monastiriae possidere vel dominare veditur, vel quod ad Deo timentibus hominebus per ligedema instrumenta ibidem fuit concessum, aut inantia fuerit adetum adque delegatum,

gobertum ; et hæc satis Chilpericum indignant, Chilperici II filium, ut ipse monuit Cointius, ibid. Hic autem Chilpericus vulgo dictus hujus nominis secundus, a quibusdam tertius vocatur, eo quod Chilperici II nomine appellent, ut videre est in Annal. t. II, pag. 817. Chilpericum puerum, Cariberti regis filium, qui, statim post patris mortem anno 650 extinctus, in regni Francorum catalogo a plerisque non scribitur. Diploma edimus ad fidem autographi, accuratori lectione, a sæpe laudato domno Poirier recogniti et nova ejusdem ab A. Teulet recensione facta. De hujus sinceritate nullus suspicionem aliquam movit, nisi Germonius, sed levem, et cui non immoratur ; unde licet conjicere virum exercendæ censuræ avidum, paucis in hoc instrumento maculis offensum fuisse. Huic diplomati affixum fuit cereum sigillum, quod pene deletum testabatur Mabillonius, in Acta SS. Bened. ubi supra et cujus nullum, præterquam in membrana foramen, vestigium jam non existat.

^a TheoJerici, Chlodovei et Childeberti diplomata

nec ad causas audiendum, nec ad fidejussores tollendum, nec ad freda exygendum, nec ad mansionis faciendum, nec paratas, nec nullas redeluciones requerendum, ingredi, nec exygre quoque tempus penetus non presumatur, nysi quicquid fiscus noster exinde potuerat esperare, omnia et ex omnebus pro mercedis nostri compendium, cum omnis fridus ad integrum sybmed concessus, ut dictum est, inspectas ipsas precepconis anteriorum regum, parentum quondam nostrorum, vel juxta quod presens no tra continere videtur auctoretas, quicquid ipse sanctus locus a diae presente, ut diximus, habere videtur, quam quod inpostmodum a Deo timentibus hominebus vel a nobis ibidem fuerit adetum vel conlatum, seu quicumque justis et rationabiliter cum omne substancia sua ad ipso monastirio se tradidit, et res suas per ligedema instrumenta ibidem delegaverit vel firmaverit, sub integra emunitati, ad diae presente valiat resedire quietus adque securus : et, ut dictum est, quicquid exinde forsetam fiscus noster sperare potuerat, in lumenarebus vel estipendiis seu et in elimoniis pauperum ipsius monastiriae perenniter pro nostris oracolis ad integrum in omnia et ex omnebus sit concessum adque indultum, ut eis melius dilectis pro stabilitate rigni nostri, vel pro quietem quibuslibet chunctis leodis nostris Domini meserecordia adtencius deprecare. Et, ut hec auctoretas nostris et futuris temporebus circa ipso sancto loco perenniter firma et inviolata permianat, vel per tempora inlesa custodiatur adque conservitur, et ab omnibus iudices melius credatur, manus nostri subscriptionibus subter eam d'ecrivemus roboraræ. — Chilpericus rex subscripsi. — Actulius jussus optolit.

Datum sub diae pridie Kalendas Marcias, anno primo^b rigny nostri, in Dei nomine, Compendio feliciter.

XXVIII.

Diploma Chilperici II, regis Francorum, quo immunitatem a teloneis, monasterio sancti Dionysii concessam confirmat^c (ann. 716).

Chilperichus, rex Francorum, viris illustribus omnis clivariis Masiliensis. Dum et ante hos annis

in gratiam monastirii Sandionysiani emissa plura suo ordine edidimus ; Dagoberti III nullum habemus.

^b Mortuo Chloderico II, anno 745, mense Junio, successerunt Franci orientales clericum nomine Danieli, cui Chilperici II nomen imposuerunt. Itinc patet mensem Februarium, anno regni ejus primo, in annum Christi 716 incidisse.

^c Exstat ex autographo (nunc in archivo regni, n. 3) apud Mabillonium, Acta SS. ordin. S. Bened. t. IV, pag. 563, et de Re dipl. pag. 485, et apud Felibianum, Hist. eccl. S. Dion., pag. 21, ex Mabillonio in Coll. script. rer. Franc. t. IV, pag. 691. Iisdem concipitur verbis quibus diploma de ejusdem immunitatis concessione a Chlodoveo III emissum, quod alibi exhibuimus. Latet hucusque Dagoberti concessio. Diploma Chilperici edimus ad fidem autographi diligenter n domno Poirier cum editis collati novaque ab A. Teulet recensione instituta. Id præcipue in hoc instrumento notandum est, quod ibi Chilpericus Chlodericum genitorem suum appellet. illustre monumentum, ait Cointius, Annal. tom. V,

proavus noster Dagobertus, quondam rex, solidus cento eximtis de Massilia civitate, sicut ad cellario fisce potuerant esse exactati, ad basilicam peculiaris patroni nostri domini Dionisii, ubi ipse preciosus in corpore requiescit, et venerabilis vir Chillardus abbas pressae veditur, per sa (sic) precepcone, sua mano roborata, concessissit, seu et dominus vel genetur noster Childaericus, eorum et abuncoli nostri Chlodocharius et Theodericus, quondam regis, aciam et nos postea per nostra precepcone hoc eundem dinno vise fuimus concessissae vel confirmasse; et taliter in ipsas precepconis veditur habere insertum, ut tam in ipsa Massilia, quam et per reliqua loca in rigua Deo propicio nostra, ubique telleneus, portatiens, pontateus, rotaticus, vel reliquas redbuconis, quod a iudicibus publicis exigitur, de earra eorum qui hoc inferre videntur, ad missus ipsius basilice nullatenus requeratur nec exigiatur, nisi hoc in omnibus annis singulis habiant concessum. Idio per presente urdenacione vobis decernemus et omino jobimur ut, quomodo misse ipsius basilice domini Dionisii vel memorato abbati, hoc est cum paris suos ad vos vinerint, ipse solidus cento eximtis, sicut ex cellario nostro secundum consuetudinem, absque ulla mora vel delacione, juxta quod ordo cataboli fuerit, omnimodis eis dare et adimplire faciatis: et de ipsa earra qui hoc inferre videntur, nec in ipsa Massilia, nec per reliqua loca in rigua Deo propicio nostra, nullo telleneu, nec portatico, nec pontateo, nec rodatico, nec reliquas redbuconis, nec vos, neque junioris vestri, nec quislibet de parte fisce nostri requireri nec exagtare penitus non presumatis. Videtis ut aliud ob hoc non faciatis, se gracia nostra obtatis habere propicia. — ^b Chrodebertus recognovit.

Datum quod sicut missis Marcius dies ^c, anno primo regni nostri, Compendio, in Dei nomine feliciter.

XXIX.

Placitum Chilperici II, regis Francorum, quo terra sita in Superiore Bacio praeposito monasterii sancti Dionysii asseritur ^d (ann. 716).

Chilpericus, rex Francorum, vir iuluster. Cum in nostra vel procerum nostrorum presenciae Compendio in palacio nostro, homo alicus, nomine Friulfo, D

A venerabili viro Martino preposito de basilica peculiaris patroni nostri sancte Dionisii interpellavit, dum dicerit ei quod porcione sua de parte socero suo Edrone quondam, in loco noncopante Superiore Bacio, ad eo ligebus pervenire deberat, ei malo ordine contraherit. vel p st se retenerit; qui ipsae Martinus dedit in responsis, quod extromentum habibat, quem filius superscripto Edrone quondam, nomine Eodo, venerabili viro Chrodechario monacho sancti Dionisii vindedissit, et ipsa vindicione in presente ostendit relegenda, relicta ipsa vindicione, sed, dum inter se intenderint, sic a proceribus nostris fuit inventum, ut illa medietate de ipsa porcione in iamdicto loco Superiore Bacio iamdictus Martinus ad parte ipsius Sancti Dionisii habere dihiad. Proinde nos taliter una cum nostris proceribus constitit decessissae ut, dum iuluster vir Vuarno, comis palati nostri, testimoniat, fuit judecatum; quod ac causa sic acta vel inquesita fuisset dennsecetur, jobimur ut memoratus Martinus ipsa medietate de iamdicta porcione in ipso Superiore Bacio, quicquid ad ipsa medietate aspicere veditur, una cum terris, domebus, edficiis, acolabus, mancipiis, campis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursebus, adiacenciis, apendiciis ad se pertinentis, pecuniis, presidiis, fariariis, gregis cum pasthorebus, omnia et ex omnibus, rem exquesita, illa medietate ad integrum, inspecta vel estante eorum estromenta, absque repeticione superscripto Friulfo vel heridis suos, ad partes sancti Dionisii omino tempore habiant evindecata adque elidiata, et sit inter ipso Friulfo suisque heridebus vel agentis domini Dionisii, omino tempore subita causacio. Et, dum ipse Martinus in causa ipsius basilice domini Dionisii contra ipso Friulfo, tam illa fructa de illa alia medietate, quam et illa lide facta per vuadio suo in presente visus fuit transsolsissae, jobimur ut omne tempore tam ipse Martinus vel pars domini Dionisii, absque repeticione ipsius Friulfo vel heridis suos de ipsa lide facta vel ipsa fructa ducti et secure valiant resedire. — Ermedramnus r. cognovit et subse.

Datum quod sicut missis Marcius dies vii, anno i regni nostri, Compendio, in Dei nomine feliciter.

pag. 281, quo Chilpericus Childerici filius probatur. Id quidem diu ignoratum fuerat: sed et ab aliis confirmatur Chilperici diplomatibus, que mox referemus. Cereu sigillo vallatum fuisse instrumentum Mabillonius testatur, Acta SS. ord. S. Bened. ubi supra. Cujus sigilli fragmentum, crinita effigie et Chilperici nomine insignitum, membrance adhuc adheret.

^a Hoc spatium unius vocis vacat in autographo.

^b Hic in autographo quidam apparent characteres, sub forma monogrammati, quos legendos putamus: In Xpi nomine.

^c Pristini editores scripserunt *dies quinque*; que temporis nota nullo modo exst t in autographo, seu ab oscitanti scriptore omissa, seu forsitan quia per hanc verba Marcius dies primus dies Martii intelligendus sit.

^d Bis editum a Mabillonio, in Act. SS. Bened.

t. IV, pag. 563, et in opere de Re dipl. pag. 425, ex autographo (nunc in archivo regii, k. scrip. 3 asservato); iterum ex autographo a Felibiano, Hist. abb. S. Dion. prob. pag. 21; ad fidem Mabillonii recensum in Collect. script. rer. Franc. t. IV, p. 691. Huic instrumento sigillum cereum affixum fuit, ut testatur Mabillonius in Act. SS. Bened. t. IV, prefat. pag. iv, quod jam media sui parte detritum erat cum illud inspexit, anni sunt plus centum viginti. Quod quidem fragmentum, crinita regis effigie insignitum, adhuc exstat. Autographum ob styli et apicem salebras, latente ipso Mabillonio, lectu difficile limum, a domno Poirier recognitum exhibemus, nova ejusdem ab A. Teulet recensione facta hujus placiti formule conveniunt cum formulis aliorum hujus ætatis placitorum.

XXX.

Diploma Chilperici II, regis Francorum, quo centum vaccas annuatim monasterio S. Dionysii concedit, sicut olim a Dagoberto rege concessa fuerant (ann. 716).

Chilperichus, rex Francorum, vir iuluster. Se facta parentum nostrorum conservamus, regia consuetudine exerceamus, et nostra in postmodum establitis esse confidemus; precipue petitionibus sacerdotum, quod pro eorum confirmanda beneficia pertinet, libenter obaudimus, vel effectum in Dei nomine mancipamus, hoc nobis a mercedis nostri augmentum pertinere confidemus. Idcirco venerabilis vir Chillardus, abbas basilicæ peculiaris patronis nostri domini Dionysii martiris, ubi ipse preciosus dominus in corpore requiescit, clementiæ regni nostri concessit eo quod bone memorius proavus noster Dagobertus, quondam rex, per sua auctoritate manu sua roborata, vaccas cento soldaris quod in inferenda de pago Cinomaneco in fisco ditionibus sperabatur, ad ipsa sancta basilica annis singulis concessissit. Unde et cessionem ipsius princeps, seu et confirmationis avo nostro Chlodovio et bone memorie genitore nostro Childerico vel avunculo nostro Theoderico, seu et consobrino nostrum Chlodovio, Childebertho et Dagobertus quondam regebis, eorum manebis roboratas, se ex hoc per manebis habere affirmat; et sicut ipse beneficium ad ipsa basilica ab ipsis principibus fuit concessus vel indultus, annis singulis a iudiciaria potestate loco illius reddere vel adimplere commemorat. Sed pro firmitatis estodium, petit celsitudinem nostri ut hoc circa ipso abbati vel memorata sancta basilica nostra hoc plinius diceret auctoritas perpetualiter confirmare. Cuius petitioni, pro reverentia ipsius sancte loci, gradante animo pristinitate, vel in omnibus confirmasse vestra conperiat magnitudo. Precipientis enim iohannem ut, sicut constat antedictus princeps Dagobertus, quondam rex, ipsas vaccas cento inferendalis de superscripto pago Cinomaneco, quod annis singulis in fisco ditionibus sperabatur, per sua auctoritate ad ipsa basilica concessit,

A et hoc a iudiciari potestate annis singulis conservare vel adimplere vedintur: ita et deinceps inspectas ipsas auctoritatis vel confirmationis predictis principibus per nostrum preceptum plinius in Dei nomine confirmatum circa ipso sancto loco perenniter in omnibus valiat esse conservatum adque indultum, et ibidem nostris et futuris, Deo auxiliante, temporibus proleat in augmentis: ita ut eis melius delectit pro establiti regni nostri ad ipso sancto loco Domini misericordia adtencius deprecare. Et, ut hec auctoritas firmiter habiatur et per tempora conservetur, manus nostri subscriptionibus subter eam decivimus roborare.

Chilpericus rex subscripsi. — Actus iussus optulit.

B Datum quod fuit mensis Martius dies xvi, anno primo regni nostri, Compendio, in Dei nomine feliciter.

XXXI.

Diploma Chilperici II, regis Francorum, quo forestam de Gemetico et alia dona a predecessoribus suis Fontanellensi monasterio collata confirmat (ann. 716.)

Chilpericus, rex Francorum, vir illustris. Deest clementia principum petitionibus sacerdotum quod pro opportunitatis locis sanctorum pertinet obaudire vel effectum in Dei nomine mancipare. Ideoque venerabilis vir Benignus, abbas de monasterio Fontanella, quod est in honore sancti Petri et Pauli apostolorum vel sancti Laurencii in raris, infra diocesis Rothomagensis super fluvium Serana constructum, ubi ipse abbas cum turba plurima monachorum sub sancta regula conversare videntur, nobis suggessit eo quod, cum pro preceptionibus avi nostri Clodovei regis, seu et avunculi nostri Clotarii et Theoderici vel genitoris Childerici et parentum nostrorum Childeberti et Dagoberti, etiam pro quolibet strumento cartarum ad ipsum monasterium a quibuslibet rebus atque corporibus, seu etiam forestam de Gemetico, vel quod a Deo timentibus hominibus ibi tem fuerit adductum vel collatum, et adhuc inante est melioratum vel donatum, per eorum au-

* Edidit Mabillonius ex autographo (nunc in archivo regni, k, scrip. 3 asservato) in Actis SS. ordin. Ben., t. IV, pag. 564, et iterum in opere De re diplomatica, pag. 486; ex eodem autographo F. Libanius, Hist. abb. S. Dion. prob., pag. 21. Recederunt ex Mabillonius Continus, Annal. t. V, pag. 282, et Coll. script. rer. Franc. t. IV, pag. 692. Huius diplomatis fragmentum prius ediderat Henschenius in exegesi de genealogia regum Dagobertinarum, sed inaccuratum et valde mutilum. Fragmentum idem Continus exhibuit t. IV Annalium, pag. 528, et denuo t. V, pag. 282, ad latus integri diplomatis. Huc instrumentum totam genealogiam suam seriem pandit Chilpericus II, Dagobertum enim proavum suum appellat, Childericum genitorem, Theodericum avunculum; Chlodoveum vero, Childebertum, et Dagobertum (scilicet huius nominis tertium) consobrinos vocat. Ex accurata domini Poirier recognitione, n. v. que ab A. Teulet ad fidelem archetypi recensione facta, diploma hoc edimus, si et et alia ejusdem regis et predecessorum.

D b Exhibemus quale insertum est et confirmatum in litteris autographis Philippi V, regis Francorum, anno 1319 emisiss, quarum apographum exstat in chartophylacio nostro, ex archivo Fontanellensi descriptum. Ediderunt Chilperici diploma Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 693, ex schedis bibliothecæ S. Germani a Pratis. Illud Mabillonius, Annal. t. II, pag. 48, a se retulisse in appendice huius tomi; sed quod ibi frustra quæsieris. In edito plura desunt, quæ italicis, ut vocant, characteribus exprimenda curavimus. In apographo nostro tota Gemeticensis silva Fontanellensi monasterio conceditur, quæ quidem in contextu vulgato, solo forestæ de Gemetico nomine concessa dicitur, non totius forestæ: quod non inter,olationi in exemplo diplomatis a Philippo V confirmati, sed omissioni in edito potius tribuendum censemus. Ad calcem apographi in chartophylacio nostro exstans legitur, plura apographa litterarum Philippi in archivis Fontanellensibus asservari, quas etiam reperire est in Fontanellensi chartulario, quod seculo xv videtur exaratum.

cloritat s concessi sent vel confirmassent; unde et ipsas preceptiones suprascriptorum principum, seu et alias preceptiones avunculi nostri Theoderici et parentum nostrorum Clodovei et Childeberti quondam regum, qualiter hoc ibidem demum concessissent vel confirmassent, vel totam ipsam forestam Gemmeticam ad ipsum sanctum locum concessissent, nobis in presenti ostendit relegendas, et ipse hoc presenti tempore quieto ordine posidere vel dominare probatur, sed pro integra firmitate petit memoratus abba celsitudinem nostram, ut hoc circa ipsum locum sanctum per nostram plenius auctoritatem confirmaremus, cujus petitionem ita prestiti se vel confirmasse cognoscimus. Precipimus ergo ut quicquid per preceptiones suprascriptorum principum, seu confirmationes vel vendiciones, donationes, cessiones, commutationes, pactiones, vel pro quolibet strumento cartarum de lisco nostro, seu etiam forestam Gemmeticam, vel a Deo timentibus hominibus, in quibuslibet pagis, locis atque territoriis, ad ipsum monasterium Fontanellam fuit additum vel conlatum, aut delegatum vel concessum, et hoc presenti tempore ibidem justum aut legale videtur esse possessum, ita et inantea sit per nostrum preceptum plenius in Dei nomine confirmatum. † Inspectas ipsas preceptiones seu instrumenta quæ exinde habent confirmamus, et sicut per ipsas declaratur, memoratus Benignus abba seu successores sui aut ipsa congregatio qui in ipso monasterio Fontanella per tempora conversaverint, hoc habeant, teneant atque possideant, et ad ipsum sanctum locum nostris et futuris temporibus, Deo auxiliante, jure proprietario proficiat in augmentum. Et, ut hec auctoritas firmitior habeatur et in omnibus conservetur, manu nostra subter eam decrevimus affirmare. Chilpericus rex subscripsit. Datum quod fecit mensis Martius dies xxv, anno primo regni nostri, Compendio, in Dei nomine. Fredebertus scripsit.

XXXII.

Diploma Chilperici II, regis Francorum, quo plurima dona confert monasterio Corbeiensis * (ann. 716).

Chilpericus, rex Francorum, vir inl. ter. Omnibus agentibus tam presentibus quam et futuris. Quidquid in luminaribus locis sanctorum, vel pro oportunitate servorum Christi concedimus, et quæ parentes nostri pro eorum mercede concesserunt, pro nostris oraculis confirmamus, ad mercedem nobis vel pro stabilitate regni pertinere confidimus. Igitur religiosus et venerabilis abbas de monasterio cognominante Corbeia, qui ponitur in pago Ambianense,

* Vulgavit Lahbeus, Miscell. t. II, pag. 436, sibi traditum a Sirmundo, qui illud ex Vindocinensi codice manuscripto eruerat. Recudit Lalande in supplemento ad Concilia Galliæ, pag. 72, et anno Christi 715 tribuendum judicavit: perperam, cum Chilpericus II hoc ipso anno regnum auspicatus fuerit mense Junio, ac proinde mensis Aprilis anni primi regni ejus anno Christi 716 adjudicandus sit. Iterum ediderunt ex Lahbeo Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 663. Id habet præcipue no-

A quem præcelsus avunculus noster Chlodobarius quondam rex, vel domna et ava nostra Baldechildis, quondam regina, ob amorem Christi, in honorem SS. Petri et Pauli principum apostolorum, et sancti Stephani martyris visæ fuerunt construxisse, ad nostram accessit præsentiam, clementiæ reguli nostri suggessit eo quod præfatus avunculus noster Chlotarius quondam rex, seu etiam dicta ava nostra domna Baldechildis regina, unde luminaria monachi ibidem consistentes habere deberent, de teloneo de fossas annis singulis ad ipso monasterio concesserunt: hoc est, oleo lib. x millia, garo modios xxx, pipere ^b lib. xxx, cumino lib. cx, cariofilo lib. ii, cinamomo lib. v, spico lib. ii, corto lib. xxx, dactilibus lib. l, carigas lib. c, amandulus lib. c, pasticias lib. xxx, olivas lib. c, hidrio lib. l, cicer lib. cx, oridia lib. xx, auro pigmento lib. x, seoda pellea x, cordellisse pelles x, carta tomi l: ita ut telonaria, qui post teloneo fusensse agere videbatur anno illatione hæc omnia ad missos ipsius monasterii, qui inde directi fuerint, dare et adimplere, imoque, et evectioe ad ipsius missos, qui hoc exigere ambularent, perpetualliter, absque renovatu tractoria, annis singulis dare præcipimus: hoc est veredos sive paraveredos decem, panisinit. decem, sequentes vegente, vino mod. i, cervisa mod. i, lardo lib. x, carne ponda vegente, cassio lib. xii, pisus lib. xx, capro i, pullos xi, ova x, oleo lib. ii, garo lib. i, piper uncia i, cinimo uncias ii, sal, acetum, olera, lignum sufficienter. Hæc omnia superius commemorata locis convenientibus, annis singulis, eidem tam cunctibus quam redeuntibus absque mora dare et adimplere deberetis; etiam ad revertendum carra xii, de loco in loco, per loca consuetudinaria, usque quod ipse cellarius ad ipso monasterio perveniebat, eis dare deberetis, qualiter pro eorum mercede, absque dispendio ipsius monasterii, deberet provenire. Unde et ipsa præscriptione subscripto avunculo nostro Clodocario, nec non et ava nostra Baldechilde regina, sed et confirmatione domne et genitore nostro Childerico quondam rege, ipse venerabilis Sebastianus abba, nobis in presente de hoc protulit relegenda, vel se ex hoc præ manibus habere affirmat; sed pro firmitate studium petit ipse dominus Sebastianus celsitudine nostra, ut hoc circa ipso, vel ipso monasterio Corbeia aut successores suos, vel ipsa congregatione quæ in ipso monasterio consistere videtur, pro nostra auctoritate plenius in Dei nomine confirmare et concedere deberemus. Cuius petitionem gratante animo per mercedis nostre compendium, vel pro reverentia ipso sancto loco, ita prestitisse et confirmasse, seu et ad

tatu dignum diploma hoc, quod præter ea quæ præcedentia hujus regis diplomata docent de ipsius genealogia, ibi Baldechilden reginam aviam suam appellet. Illustratur hoc eodem instrumento series abbatum Corbeiensium, et Sebastiani abbatis ætas aseritur; de quo viresis Cointium, Annal. t. IV, pag. 58, et Mabillonum, Ann. SS. ord. S. Bened. t. II, pag. 48.

^b Ex hoc uno diplomate comperimus nonnullas res, species vulgo nuncupatas, in commercio fuisse.

nostro præcepto concessisse et confirmasse cognoscite, præcipientes ut ipso cellario de jam dicto teloneo fossense, sed et ipsas tractorias vel inspectas ipsas præceptiones memoriais principibus, sicut per easdem declaratur, pro hac nostra auctoritate plenius in Christi nomine confirmatum, telonario quam et reliqui iudices subscripto cellario ad missos ipsius monasterii dare et adimplere procuretis, etiam dum in loco fuerint demorati, suprascripta præbenda eis dare studeatis; immoque et reliqui iudices pro locis convenientibus de constituta evectioe tam carrale quam navale, seu et suprascripta præbenda eisdem omnimodis nostris et futuris temporibus absque mora vel dilatioe dare et adimplere annis singulis faciat, quatenus pro nobis per beneficium integrum et perpetualem debeat pervenire mercedem. Et, ut hæc præceptio firmitior habeatur, vel per tempora conservetur, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare.

Data sunt sub die tertio kal. Maii, anno primo regni nostri, Compendio, in Dei nomine feliciter.

XXXIII.

Diploma Chilperici II, regis Francorum, quo silvam Roveritum donat monasterio S. Dionysii ^a (ann. 717).

Chilperichus, rex Francorum, vir iuluster. Se aliquid ad loca sanctorum de nostris munerebus pristamus vel concedimus, hoc nobis ad mercedem vel stabilitate regni nostri in Dei nomine pertinere confidemus. Idco cognoscat utilitas seu magnitudo vestra, quod nos foreste nostra Roverito, cum omnem iure vel termine suo ad integrum, que est in pago Parisiaco, super fluvium Sigona, una cum illo forestario nomine Lohicino qui commanuit in fisco nostro vetus Clippiaco, una cum mansus quod in ipso Clippiaco tenere viditur, vel terras ad ipsius mansus aspicientes ad integrum, ad basilica peculiare pa-

^a Editum a Duhleto, *Antiq. S. Dion.* pag. 689, et Felibiano, *Hist. abb. S. Dion. prob.*, pag. 22, ex originali; a Cointio, *Annal.* t. IV, pag. 589, et Collectoribus scriptorum rerum Francicarum, t. IV, p. 691, ex Duhleto. Specimen hujus instrumenti aeri incidi fecit Mabillonius, de *Re dipl.* pag. 585. Edimus collatum cum autographo a D. Poirier, qui in his sæpe nobis et humanissime adfuit [novaque ad fidem ejusdem autographi, in archivo regni, k. scrip. 4 nunc asservat, ab A. Teulet recensione instituta]. Sigillum exhibet Mabillonius, et monet vocem *bene valeat*, post subscriptionem legi compendiosis litteris. In hoc diplomate nihil videtur Cointio, *ibid.* pag. 590, quod historice chronologicæque refragetur; sed ipsum valde movet frequens et barbara vocalium permutatio, quam ait in hujus ætatis publicis instrumentis non occurrere. Verum, tanti viri pace dixerimus, his scatent vitiiis autographa Merovingica, quæ videtur pleræque non nisi ex emendatis apographis novisse. Ex aliis indiciis falsum suspicatus est Germonius, de *vet. reg. Franc. diplom.* t. II, pag. 129 et seq., tum quia referendarii vel notarii vices in hoc diplomate expere videtur Raganfridus major-domus, quod insolitum arbitrat, et dignitati parum conveniens, tum quia Turnoaldus episcopus, scilicet Parisiensis, Sandionysianus abbas anno secundo regni Chilperici dicitur, quod fieri non potuit, nisi

A tronis nostri sancti Dionysii, ubi ipse preciosus dominus in corpore requiescit, vel ubi dominus Turnoaldus episcopus custus preesse viditur, ad petitionem iulustri viro Raganfredo majorum-domus nostro, plena et integra gracia ad diæ presente vise fuemus concessisse. Quapropter per presente preceptione specialius decernimus videndum, quod in perpetuum circa ipso sancto loco mansurum esse volumus, ut ipsa foreste nostra Roverito, cum omnem iure vel termine suo ad integrum, una cum superscripto forestario vel mansus suos, cum terras vel prata in ipso Clippiaco ad integrum, ipse dominus Turnoaldus episcopus ad ipsa sancta basilica domni Dionysii martheris plena et integra gracia ex nostro munere largitates hoc habiat concessum adque indultum, ut eis inantia semper melius delectit pro stabilitate regni nostri, vel pro salute patriæ, domini meserecordiæ adtencius exorare, et nulla requecione, nec nullo impedimento ad iudicibus publicis, tam in nostro tempore quam et ad succedentium regnum, ob hoc habire non pertemiscant, nise ad supercripta sancta basilica domni Dionysii, nostris et futuris temporibus, proficiat in augmentis. Et, ut hæc preceptio firmitior habiatur, vel per tempora conservitur, manus nostri subscriptionibus subter eam decrevimus roborare.

Chilpericus rex subs. — Raganfridus optolit. (*Locus sigilli.*)

Datum pridie kalendas Marcias, annum secundum regni nostri, Compendio, in Dei nomine feliciter.

XXXIV.

Diploma Chilperici II, regis Francorum, quo Fossatensi monasterio concessa privilegia confirmat ^b (ann. 717)

Chilpericus, rex Francorum, V. I. Si iustis petitionibus servorum Dei aures nostras accommodamus, consuetudinem regiam exercemus, et hoc nobis pro-

quatuor fuerint sancti Dionysii abbates, intra octo vel novem annorum spatium. Ad id reponimus, ideo forte Raganfridum diploma hoc vice referendarii obtulisse, quod fuerit ad suam petitionem emissum, ut docet i. se diplomatis contextus. De chronologia albatum monasterii S. Dionysii, et de Turnoaldo episcopo simul et abbate seu custode hujus monasterii, videsis Mabill. *Annal.* t. II, pag. 49; Dubois, *Histor. eccl. Paris.* t. I pag. 213; Felibian. *Hist. abb. S. Dion.* pag. 36; Nov. Gall. *ch. ist.* t. VI, col. 32, hinc patet nihil esse quod repugnet in his quæ habet hoc instrum. tum de Turnoaldo.

^b Vulgavit Mabillonius, de *Re diplom.* pag. 486; e schedis suis; recuderunt Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 695, et Novæ Galliæ christianæ auctores, t. VII, instrum. col. 6, ex Mabillonio. Fragmentum ediderat Labbeus, *Miscell.* t. II, pag. 438; sed, quod perperam pro Glinafoliensi monasterio emissum arbitratus est, ut Mabillonius monuit, *Annal.* t. II, pag. 49, Cointius, a Labbeo in errorem inductus, idem fragmentum in *Annalibus* suis inseruit, t. IV, pag. 593, quasi monachis Glinafoliensibus concessum. Abbas Fossateosis, qui in hoc diplomate Waldemarum appellatur, ab aliis vocatur Walloannus, teste Nov. Gall. *Christ.* t. VII, col. 234.

cul dubio ad statum animarum nostrarum et ad pro- A
fectum regni nostri prodesse credimus. Ideo vene-
abilis vir Wadomarus abbas, considerans infirmitatem
et imbecillitatem corporis sui, et frequentes infirmi-
tates quibus illum Dominus castigare dignatus est,
pertractans cum omnibus fratribus qui monasterio
Fossat., in pago Parisiaco, omnipotenti Deo deservire videntur, elementis regni nostri suggestit ut, se-
cundum eorum privilegium quod ab antecessoribus
nostris et pontificibus conservatum fuit, a nobis
etiam pro reverentia sanctæ Dei genitricis et Virginis
Mariæ et SS. apostolorum Petri et Pauli, et pro in-
stituto animæ nostræ et æterna retributione per cuncta
tempora maneat confirmatum atque conservatum.
Proinde ipsi abbati vel suis monachis tale præceptum
et confirmationem fieri rogamus, una cum consensu B
majoris-domus nostræ Raganfredi, ut quicquid in
ipso eorum privilegio loquitur, hoc nos pro nostra
auctoritate et successorum nostrorum per tempora
conservatum et inviolatum esse volumus atque decre-
vimus: et omnino hoc jubemus ut in ipso monaste-
rio nulla extranea vel opposita persona sine vo-
luntate abbatis vel fratrum suorum ad dominandum
vel competendum ingredi præsumat; sed juxta
privilegium quod nostræ præsentis præsentaverant,
quem abbas elegerit, et illa pars monachorum
melior, de ipsa congregatione, vel si necessitas fue-
rit, de quolibet monasterio, post decessum abbatis,
vel quandocumque ipse abbas voluerit, omnia cum
ipsius consensu et voluntate subjectorum suorum,
licentiam habeant constituere abbatem, sicut in C
eorum privilegio manifestissime designatur. Ita ta-
men ut talis eligatur, qui corpore sit castus, mente
devotus, sacris scripturis conditus, et conversatione
regum ari instructus; ut ipsi monachi sub quieto ordine
vivescentes, nihil patientes inquietudinis, pro statu re-
gni nostri vel pro salute totius populi melius et me-
lius exorare delectet. Unde et confirmationem prin-
cipis, consobrini nostri, Dagoberti quondam regis se
ex hoc præ manibus habere affirmat; et ipsum bene-
ficiū concessum de eo tempore usque nunc videtur
esse conservatum, ita et inantea inspectas ipsas præ-
ceptiones superscriptas principum, sicut per easdem
declaratur, omni tempore ipsum beneficium conces-
sum valeat et conservatum. Et, ut hæc præceptio D
firmior sit, manus nostræ subscriptionibus subter ea
decrevimus confirmare.

Chilpericus rex subsc. Ado jussus obtulit.

Datum sub die viij kal. Maias, anno ij regni nostri,
Parisius civitate, feliciter.

XXXV.

Diploma Chilperici II, regis Francorum, quo villam Martem donat Metensi basilicæ sancti Arnulphi
a (ann. 717).

Chilpericus [Meuriss., Chilpericus], rex Franco-
rum, vir iustus. Si aliquid ad loca sanctorum præ-
stamus vel concedimus, hoc nobis ad laudem vel
stabilitatem regni nostri in Dei nomine pertinere
confidimus, ut eis [M., eos] melius delectet pro nos
vel [M., nobis vel pro] stabilitate regni nostri, Do-
mini misericordiam jugiter deprecare. Ideo cognoscat
utilitas et magnitudo vestra, quod nos villam nos-
tram nuncupante Marte, sitam in pago Moslinse
[M., Mollinse], una cum omni integritate sua, quan-
tuncumque fiscus noster ibidem esse videtur, ad ba-
silicam sancti domini Arnulphi vel sanctorum aposto-
lorum, ubi ipse pretiosus corpore requiescet [M., in
corpore requiescit], hoc est, sub oppidum Metensium
civitatis, ubi venerabilis vir Lumbertus abbas una
cum norma plurima clericorum deservire videntur;
pro mercedis nostræ augmentum [M., augmento],
vel pro reverentia ipsius sancti loci, a de presente,
jure proprietario [M., proprietario], sub comunis
nomine, plena et integra grata [M., gratia], visi fu-
imus concessisse. Quapropter per hunc [M., hoc]
præceptum specialiter decernimus [M., decernimus]
ordinandum, quod perpetuo erga ipsorum loco
[M., locum] mansurum esse volumus, ut ipsa villa
superius nominata, hoc est, una cum terris, domibus,
ædificiis, mancipiis, aëlis [M., aëlis], vineis, campis,
pratis, silvis, aquis aquarumve decursibus, adjunctis,
adjacentiis, appendiciis, gregis [M., gregibus] cum
pastoribus utriusque generis sexus, omnia et ex omni-
bus, re exquisita, ad integrum, quicquid de rebus
noster [M., nostris] ibidem tenetur ipsa [M., in ipsa]
villa Marte, una cum omni merito vel soliditate ad
se pertinente ipsius [M., ipse] Lumbertus abbas ad
partem ipsius sancti domini Arnulphi [M., Arnulphi]
vel sancti apostolis [M., sanctorum apostolorum],
ex nostrorum largitis jure proprietario, sub emu-
natis nomine, cum omnis fiscus concessus hoc ha-
beat concessum atque indultum: et quicquid ipsa
vel successores sui, pro opportunitate ipsius sancti
loci exinde facere decreverint, liberam in omnibus D
habeant potestatem, ex nulla requisitione, et ex
nullo impedimento a judiciis publicis, cum nostro
tempore, quam et succedentium regum exinde ha-
bere non pertimeseat. Et [M., et ut] hæc præceptum
firmior sit, manus nostræ subscriptionibus subter eam
decrevimus roborare.

Chilpericus rex subscripsit

Dies [M., datum] quod fecit mens. [M., mensi]
Jun. vii, anno secundo regni nostri, Compendio
placatio b nostro.

* Exstat apud Meurissium, Hist. episcop. Metens.,
pag. 144, ex archivo S. Arnulphi depr. imptum. Re-
cuderunt Coinius, Annal. t. IV, pag. 593, et Calme-
tus, Hist. Lothar. t. II, pag. 410, ex Meurissio. G. I-
lice versum edidit Vallartius, Basil. S. Arnulphi,
pag. 177. Nos exhibemus ad fidem apographi domini

Tahouillot, congregationis sancti Vitoni, qui illud
expressit ex archivo sancti Arnulphi, et in nostrum
charactophylacium iniecit. Lectiones varias ex Meurissio
exemptas inter nuncios apponimus.

b Corrupta vox placatio, pro palatio; frequenter
e Compendio palatio Merovingia diplomata emissa

XXXVI.

Diploma Chilperici II, regis Francorum, quo Sithiensi monasterio col a a dona et concessas immunitates confirmat ^a (ann. 718).

Chilpericus, rex Francorum [vir inluster]. Si facta parentum nostrorum, quod ad loca sanctorum præstiterunt vel concesserunt, per nostris oraculis confirmamus, regla consuetudine hoc exerceamus, et nobis ad laudem vel stabilitatem regni nostri in Dei nomine pertinere confidimus. Igitur venerabilis vir Erchembodus abba de monasterio Sithiu, qui est in pago Tervannense in honore sanctæ Mariæ genitricis Domini nostri Jesu Christi, nec non et sancti Petri et Pauli apostolorum, vel ceterorum domnorum sanctorum constructus, ad nostram accedens præsentatio, clementiæ regni nostri suggessit quod avus noster Chlodoveus, quondam rex, de omnibus curtis vel villis ipsius monasterii, quicquid eodem tempore possidebant, aut adhuc inantea ex munere regum, vel collata populi, seu de comparato, aut de qualibet adtracto in quibuslibet pagis atque territoris inibi est additum vel collatum, integra emunitate antecessori suo domno Bertino, quondam ipsius monasterii abbate, vel ad prædictum monasterium concessisset, ut nullus iudex publicus ibidem ad causas audiendas, aut freta exactanda, vel fideiussores tollendos, nec mansiones aut paratas faciendas, nec homines ipsius monasterii, tam ingenuos quam et servientes, qui super terras suas commanent, distringendos, nec ulla redibitiones requirendas, nec exactandas, iudiciaria potestas ibidem, ingredi quocumque tempore non deberet, nisi sub emunitatis nomine omni tempore, cum omnes freta concessas pars ipsius monasterii perenniter deberet possidere. Unde et præceptiones ipsius videlicet principis avi nostri Chlodovei, et confirmationes præcessorum avunculorum nostrorum Chlodocharii et Theoderici, seu et genitoris nostri Childerici, etiam et consobrinorum nostrorum Chlodovei et Childeberti, quondam regum, se ex hoc præmanibus habere affirmat, et quod ipsa beneficia concessa ab eo tempore usque nunc videant esse conservata: sed pro integra firmitate petiti celsitudinem nostram memoratus abbas, ut hoc circa ipsum locum pro nostra auctoritate plenius confirmare deberemus. Cu-

sunt. Veram lectionem non agnovit Valladierus, qui ridicule vertit vernaculo idiomate, *au lieu de notre placard*. Idem annus regni Dagoberti secundum perperam alligat cum anno Christi 724. Totum autem instrumentum propria Chilperici manu exaratum asserit; res inaudita, et quam nemo crediderit qui ejusmodi instrumenta a limine salutaverit.

^a Vntgavit Mabillonius, de Re diplom. pag. 608, depromptum ex chartulario Folquin. Recensum exstat in supplemento ad Opera diplomatice Miræi, t. II, pag. 929, et in Collectione scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 636, ex Mabillonio. Childerico regi, errore typographico, tribuitur in supplemento supra laudato; ex ipsius enim diplomatis contextu liquet illud emissum fuisse a Chilperico II, cujus pater Childericus fuit, avus Chlodoveus. Notat ad hoc in trumentum Mabillonius, ubi supra, Folquinum prætermisisse subscriptiones et nomen loci ubi diploma datum fuit, sigillum vero appositum linxisse

A jus petitioni pro mercedis nostræ augmentum, vel reverentia ipsius loci ita præstitisse, et in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes enim præcipimus ut, quicquid constat superscriptum avum nostrum Chlodoveum, quondam regem, de ipsa emunitate, sicut superius est comprehensum, præfato Bertino, vel postea ipsi avunculi nostri Chlodocharius et Theodoricus, seu et genitor noster Childericus, etiam et consobrini nostri Chlodoveus et Childebertus, quondam reges, iusto et rationabiliter quondam concesserunt et confirmaverunt, et de eo tempore usque nunc recto tramite fuit conservatum, ita et inantea per nostro præcepto plenius in Dei nomine confirmare deberemus, inspectas ipsas præceptiones superscriptorum principum, sicut per easdem declaratur, circa ipsum abbatem Erkembodum vel successores suos, et ad ipsum monasterium Sithiu omni tempore ipsa beneficia concessa in omnibus valeant esse conservata, et nulla refragatione, nec nullum impedimentum a iudiciis publicis exinde quocumque tempore habere non debeant, unde ipsa congregatio, pro stabilitate regni nostri vel salute patriæ, Domini misericordiam jugiter debeant exorare. Et, ut hæc auctoritas firmiter habeatur, et in omnibus conservetur, manus nostræ subscriptionibus eam subter delevimus roborare.

Datum anno regni nostri iij b.

XXXVII.

Diploma Theoderici IV, Francorum regis, quo dona Sithiensi monasterio a majoribus suis collata et concessas immunitates confirmat ^c (ann. 721).

Theodericus, rex Francorum, viris industribus, gravionibus, seu et omnibus agentibus, vel junioribus eorum, tam presentibus quam futuris, in quibuscumque libet actionibus monasterii Sithiu tenere vel habere videtur. Si facta parentum nostrorum, quæ ad loca sanctorum præstiterunt vel concesserunt, per nostra oracula confirmamus, regia consuetudine exerceamus, hoc ideo ut nobis ad laudem vel stabilitatem regni nostri in Dei nomine pertinere confidamus. Igitur venerabilis vir Erkembodus, abbas de monasterio Sithiu, qui est in pago Tervannensi, in honore sanctæ Mariæ genitricis Domini nostri Jesu

D diversissimum ab authenticis regum Meroveadum sigillis, et quod sæculi x ætate n et génium sapit. Sed ad sinceritatem diplomatæ facit quod ejus mentio sit in chronico Sithiensi, scripto ab Iperio Sithiensi abbate, apud Marten. Thes. anecd. t. III, col. 482. Ad fidem Mabillonii edimus. Cf. Chartularium Sithiense a docto viro Guérard ann. 1841 editum, pag. 42.

^b Annus 3 regni Chilperici II, anno Christi 717 ineptus, anno 718 expletus est.

^c Deponisit Mabillonius, de Re dipl. pag. 609, ex chartario autographo Folquin; recuderunt Miræus, Opera dipl. t. I, pag. 128; Gointius. Annal. t. IV, pag. 649, ex Miræo, et Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 657, ex Mabillonio, quem sequimur. Iperius, in chronico Bertiniano, apud Marten. Thes. anecd. t. III, pag. 482, memorat hoc privilegium libertatis et confirmationis abbati Sithiensi concessum. Cf. Chartularium Sithiense, pag. 44, ann. 1841 editum a sæpe laudato Guérard.

Christi, nec non et sancti Petri et Pauli apostolorum vel ceterorum domorum sanctorum constructus, ad nostram accedens presentiam, clementie nostri regni suggestit eo quod proavus noster Chlodovius, quondam rex, de omnibus curtis vel villis ipsius monasterii, quicquid eodem tempore possidebant, vel adhuc inantea ex munere regum, vel de collatis populi, seu de comparato aut de comparando, aut de quolibet attracto in quibuslibet pagis atque territoriis inibi est additum vel collatum, integra emunitate antecessori suo Bertino quondam, vel ad predictum monasterium Sidiu, concessisset, ut nullus iudex publicus ibidem ad causas audiendas, aut fieda exactanda, vel fidejussores tollendos, nec mansiones aut paratas faciendas, nec homines ipsius monasterii tam ingenuos quam servientes, qui super terras suas commanent, distringendos, nec nullas redibitiones requirendas nec exactandas judiciaria potestas ibidem ingredi non presumat, nisi sub emunitatis nomine omni tempore cum omnibus fredis concessis pars ipsius monasterii perenniter debeat possidere. Unde et præceptione ipsius principis proavi nostri Chlodovci, et confirmationibus præcelsorum avunculorum nostrorum Chlotacharii et Childerici, seu et avorum nostrorum Theoderici et Childerberti, atque consobrini nostri Chilperici, quondam regis, ex hoc prænanibus se habere affirmat, et quod ipsa beneficia concessa ab eo tempore usque nunc videantur esse conservata: sed pro integritatis firmitate petiit celsitudini nostræ memoratus Erkembodus abbas, ut hoc circa ipsum locum per nostram auctoritatem plenius in Dei nomine confirmare deberemus. Cujus petitioni pro mercedis nostræ augmentum vel reverentia ipsius loci ita præstitisse, et in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes enim præcipimus ut quicquid constat suprascriptum proavum Chlodoveum, quondam regem, de ipsa emunitate, sicut superius est comprehensum, concessisse prefato Bertino antecessori suo, vel postea ipsi avunculi, vel avus noster Chlotarius et Theodericus, Childerbertus et Childericus^a, etiam et confirmationes consobrini nostri Chilperici quondam regis, juste et rationabiliter concesserunt vel confirmaverunt, et de eo tempore usque nunc recto tramite sunt conservatæ; ita et in post-

A modum per nostrum præceptum plenius in Dei nomine confirmamus, inspectas ipsas præceptiones suprascriptorum principum, sicut per easdem declaratur, circa ipsum Erkembodum abbatem vel successores suos, aut circa ipsum locum Sidiu, omni tempore ipsa beneficia concessa in omnibus valeant esse conservata, et nullam refagationem nec nullum impedimentum a iudicibus publicis exinde quovam tempore habere non pertimescant: unde et ipsa congregatio pro stabilitate regni nostri vel salute patriæ, Domini misericordiam jugiter debeat exorare. Et, ut hæc auctoritas firmior habeatur, et in omnibus conervetur, manus nostre subscriptionibus eam subter decrevimus adfirmare.

Signum gloriosi regis Theoderici.

B Data quando facit Martius dies iij, anno primo regni nostri, Successionis civitate, in Dei nomine, feliciter.

XXXVIII.

Diploma Theoderici IV, regis Francorum, quo immunitates confirmat monasterio Sithiciensi concessas
^b (ann. 721).

Theodericus, rex Francorum, vir induster. Quem divina pietas sublimat ad regnum, condecet facta servare parentum; præcipue quæ compendii ecclesiarum aut locis sanctorum a regali clementia pro æterna retributione probatur esse indultum, oportet conservare in ævum. Igitur cognoscat magnitudo ac utilitas vestra, venerabilem virum Erkembodum, abbatem de monasterio Sidiu, per missos suos clementiæ regni nostri talem intulit notitiam, quod triavus noster Theodericus, quondam rex, per præceptionem suam sua manu subscribitam, antecessori suo Bertino quondam abbati, vel predicto monasterio Sidiu, tale beneficium concessisset, ut quod infra fisco nostro, ubi et ubi, in quascunque libet pagis vel territoriis comparatum habebat, aut inantea ad comparandum invenire poterit, vel quod boni homines Deum timentes pro animabus eorum ad suprascriptum monasterium dederunt, aut inantea dederint, hoc habuisset concessum, et quod de fisco nostro comparatum habebat, aut inantea comparasset, præter illam terram unde opera carpentaria exeunt, hoc habuisset indultum, ut nulla judiciaria potestas nullos redditus

D branq, De Morinis, lib. iv, cap. 58, fragmentum ejusdem edidit. (Cf. supra laudatum chartularium Sithiense, pag. 47.) Illius diplomatis meminit Iperius in chronico S. Bertini, apud Marten. Thesaur. anecdot. t. III, pag. 482, ubi inter notas chronologicas diem undecimam Novembris scribit pro die decima. In hoc instrumento Theodericus IV appellat triavum suum, quem proavum appellare debuit. Theodericum hujus nominis tertium, cujus privilegium confirmat Sithiensibus concessum. Eo sane sensu triavus dicitur, ut tres gradus inter utrumque Theodericum intercessisse designetur. Id autem præcipue notandum occurrit, quod confirmatio latius pateat quam concessio. Hanc enim concessionem alibi edidimus, quæ certos privilegio limites constituit infra Attinum fiscum: confirmatio nullos. De Erkembodo, vide Joan. Iperii chronicon in Martenovo Thesaurio; Novamque Gall. Christ., t. II, col. 487.

^a Menda nonnulla deprehenduntur in stemmate genealogico, quod exhibet diploma quale exstat apud Mabillonium. Ex his præcipuum est in vocibus ipsi avunculi, vel avus noster Chlotarius et Theodericus, Childerbertus et Childericus, quarum turbato ordine, oseitantia amanuensis, omnia susdeque niscuntur. Propior vere lectioni Mirai lectio hæc: Ipsi avunculi vel avi nostri Chlotarius et Theodericus, Childerbertus et Childericus. Sed, ut lucidius emergat sententia et inter se præcedentia cum sequentibus concordent, sic ordo verborum, cum Gointio, omnino est restitutus: Ipsi avunculi Chlotarius et Childericus, vel avi nostri Theodericus et Childerbertus. Nihil sane mirum quod voces avunculorum pro patris avorum pro abavo et proavo hic usurpentur; quod alias in instrumentis hujus ætatis observari potuit.

^b Vulgavit, Mabillonius de Re diplom. pag. 659, ex chartario Folquini, Recenderunt Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 993. Mal-

terre nec ullas functiones publicas eidem ob hoc exigere aut exactare vel requirere non deberet. Unde et ipsam præceptionem jamdicti tritavi nostri se præmanibus habere ex hoc affirmavit, et nobis in præsentia ostendit ad legendum, et ipsa beneficia concessa de eo tempore usque nunc asservit esse conservata : sed pro firmitatis studium petiit celsitudinem nostram, ut hoc circa ipsum locum sanctum pro nobis deberemus confirmare oraculis : quod nos, propter nomen Domini, et reverentia ipsius sancti loci, gratanti animo ita præstitisse et in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes enim ut, quicquid constat superscriptum tritavum nostrum Theodericum, quondam regem, de ipso beneficio, sicut superius est comprehensum, præfato Bertino vel ad superscriptum locum sanctum, pro aumento mercedis suæ concessisse, et de eo tempore usque nunc recto tramite fuit conservatum, ita et inantea inspecta ipsa præceptione prædicti principis, sicut per eandem declaratur, ita et inantea per nostrum præceptum, plenius in Dei nomine sit confirmatum, sub eo ordine circa ipsum Erkembodum abbatem vel ad ipsum monasterium suum Sitdii, omni tempore ipsa beneficia sint concessa, et in omnibus valeant esse conservata, et nullam refragationem, nec nullum impedimentum a iudicibus publicis exinde ququam tempore habere non pertimescant; unde et ipsa congregatio pro stabilitate regni nostri, vel pro salute patriæ, Domini misericordiam jugiter exorare delectet. Et, ut hæc auctoritas firmitior habeatur, vel perenniter in omnibus conservetur, manus nostræ subscriptionibus eant subter decrevimus alligare.

Signum gloriosi domni Theoderici. Datum quod facit Novemb. dies decem, anno primo regni nostri, Conscelentis castro. Ego Conradus jussus recognovi et subscripsi.

CAPUT XXXIX.

Diploma Theoderici IV, regis Francorum, quo immunitates confirmat concessas Anisolensi monasterio Cenomanensi Ecclesiæ subjecto * (ann. 722).

Theodericus, rex Francorum, vir iuster. Tunc regalis celsitudo fundamenta sui culminis corroborat, quando petitionibus sacerdotum aut pontificum, quod pro opportunitate ecclesiarum pertinet, obauditur et ad effectum in Dei nomine mancipatur. Ideoque apostolicus vir dominus Berarius, Cenomannicæ urbis episcopus, qui matrem ecclesiam Cenomannicam, et monasterium Anisolæ, in quo dominus Cari-

A lellus requiescit in corpore, quod est suæ sedis et matris ecclesiæ, jure sanctæ Mariæ et sancti Petri et sancti Gervasii et Protasii martyrum, in regimine habere videtur, nobis subgessit eo quod antecessores sui, ab anteriore rege parente nostro, civitates de omnibus rebus eorum vel ecclesiæ sancti Gervasii et Protasii martyrum promeruisse, et postea ipsæ civitates a malis hominibus fuissent furatæ. Ideo dominus et præcelsus antecessor noster Childebertus, quondam rex, necnon et genitor noster Dagobertus, quondam rex, et in posterum parens noster Chilpericus, quondam rex, integras civitates de omnibus villis vel cartis ecclesiæ suæ Sancti Gervasii et Protasii martyrum, in quibuslibet pagis atque territoriis habere videntur, etiam et monasteria sua, quæ ipse in regimine habet, quæ infra ipsam urbem Cenomanicam sunt constructa, aut curtis eorum, vel villas in quibuslibet pagis vel territoriis, vel quæ per ipsam Ecclesiam sperare videntur, concessissent ut nullus iudex publicus, nec ad causas audiendas, nec ad freda exigenda, nec mansiones aut paratas faciendas, nec pastus nec ullas redditiones requirendas, nec exactandas, quoque tempore ingredi deberet, nisi cum omnis fretus concessus atque indultus deberet possidere; unde et ipsam præceptionem sibi per manus habere affirmat, et ipse beneficius de eo tempore fuisset conservatus; petiit celsitudini nostræ ut hinc circa eodem in id ipso confirmare deberemus. Cujus petitionem non denegasse, sed in omnibus ita præstitisse vel confirmasse cognoscite. Ideo præsentem præceptionem decernimus atque jobemus, sive in perpetuum volumus esse mansurum, ut inspecta ipsa anteriorem præceptionem, nullus iudex publicus, neque vos, neque juniores aut successores vestri, neque quislibet ex judiciaria potestate, in villis aut curtis ipsius ecclesiæ suæ sancti Gervasii et Protasii martyrum, vel monasteria sua aut curtis vel villas ipsorum, aut quæ per ipsam ecclesiam sperare videntur, nec ad causas audiendas, nec ad freda exigenda, nec ad fidejussores tollendos, nec ad ullas inquietudines faciendas, nec mansiones aut pastus, nec paratas faciendas, nec ullas redditiones faciendas, quod a fisco nostro speratur requirendum, nec exactandas, judiciaria potestas inibi quoque tempore ingredi non præsumatur, nisi ipsi Berarius aut agentes sui illi sol. cc inferendalis, et illos alios cc auro pagens., quod a fisco nostro de ipsis villulis, vel de ipsis curtis suis, vel ecclesiæ suæ aut monasteria sua, vel qui ipsam ecclesiam sperare videntur, reddebatur, et in sacello

* Editum inter Acta episcoporum Cenomanensium, a Mabillonio vulgata, Analect. pag. 274; recusum in Collectione scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 700. Unum est ex instrumentis ab ecclesia Cenomanensi in iudicio prolatis, damnatis et aboleri jussis, de quibus non semel diximus. Hinc illud, sicut alia ejusdem fabricæ, confictum arbitramur, ut jura in Anisolense monasterium assererentur Cenomanensi ecclesiæ. Plura in eo falsum produnt. Ibi enim dicitur tunc Berarium præesse ecclesiæ Cenomannicæ, quod tempora Theoderici III indigitat, cujus annus secundus concordat cum anno Christi 674; rex vero qui

diploma hoc emisit, genitorem suum appellat Dagobertum, quod Theodorico IV convenit, minime autem Theodorico III. Annus secundus Theoderici IV incidit in annum Christi 722, cui anno collectores scriptorum rerum Francicarum hoc instrumentum tribuerunt; sed id concordare nequit cum temporibus Berarii abbatis, cui Agilbertus successit. Ergo, cum hæc omnia inter se pugnent, diploma hoc suppositiis annumerare non ambigimus, sicut et alia plura quæ in iisdem Cenomanensium episcoporum actis intrusa fuerunt.

publico fuit consuetudo reddendi, ipsi aut successores sui promissa sub hoc debuerant reddere atque transsolvere; et, ut diximus, ex nostra indulgentia sæpeditus Berarius aut pares ecclesiæ suæ Cenomannicæ, vel monasteria sua, de omnibus villis vel curtis suis, vel qui per ipsam ecclesiam sperare videntur, cum omnes fructus concessos, sub emunitatis nomine, omni tempore hoc debeant possidere et dominare; et nullas requisitiones neque impedimentum a iudicibus publicis quoque tempore hoc debeant possidere, tam ipse Berarius, quam et successores sui habere non pertimescant, nisi nostris et futuris Deo auxiliante temporibus valeat esse conservatum, et ad ipsa sancta loca perenniter proficiant in augmentis. Et, ut hæc præceptio firmitior habeatur, et per tempora melius conservetur, manus nostras subter eam decrevimus roborare.

Signum glorioso domino Theodorico rege. Ginnatins jussus obtulit et subscripsit.

Datum quod fecit Martius dies ij, anno ij regni nostro, Carisiaco feliciter.

XL.

Diploma Theodorici IV, regis Francorum, quo concessus cenomanensi Ecclesiæ pro villa Arduno immunitates confirmat ^a (ann. 722).

Theodoricus, rex Francorum, vir illuster. Si facta parentum nostrorum conservamus, nostra perenniter stabilia esse confidimus. Ideo fidelis, Deo propitio, noster vir apostolicus et in Christo pater noster Herlemundus episcopus, illuster vir Charivius, qui matrem ecclesiæ Cenomannicæ sancti Gervasii et Protasii martyris in regimine habere videtur, nobis suggestit, eo quod antecessores sui ab anteriores reges parentibus nostris, hoc est avo nostro Childeberto et genitore nostro Dagoberto seu et parente nostro Chilperico ^b, quondam rege, taliter per eorum præceptionem concessissent ut quicquid de villa ipsius ecclesiæ Cenomannicæ nuncupante Arduno, in pago Pictavo, ad fiscum sperabatur, ut nullus iudex, neque quislibet exactare deberet, nec in ipsa villa mansiones facere, nec freda exactare, nec causas audire, nec fidejussores tollere, nec ullas inquietudines faciendo, nec ullas paratas, nec ullum lucrum terrenum requirere nec exactare præsumperit, nisi

^a Insertum in Actis episcoporum Cenomanensium; apud Mabill. Analecta, pag. 283; recusum in Collectione scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 701. Iisdem verbis conceptum alibi edidimus Dagoberti tertii diploma, quod suo diplomate confirmat Theodoricus IV. Instrumentum vero sub Dagoberti III nomine editum, commentitium producit note chronologicæ, ut suo loco manuimus. Hinc videtur diploma Theodorici IV quod hic exhibemus conditum fuisse post supposititium Dagoberti diploma, cujus verba ipsa fideliter exscribit; ac proinde ipsum supposititium quoque annumerandum esse. Charivius autem, ad quem sicut et ad Herlemundum Theodoricus videtur litteras suas dirigere, Rotharii comitis filius fuit, qui cum patre suo res episcopatus Cenomanensis tyrannica potestate occupaverat, si actis episcoporum Cenomanensium cro-

A hoc ad luminaria ipsius ecclesiæ Cenomannicæ, quæ est in honore sancti Gervasii et Protasii martyris patronis nostri constructa, deberet esse concessum atque indultum. Unde et ipsas præceptiones ipse Carivius se præ manibus habere affirmat, et de eodem tempore usque nunc ipsum beneficium asserit esse conservatum, sed pro integra firmitate petiit celsitudinem nostram ut hoc denuo, per auctoritatem nostram, ipsi Carivio atque ipsi ecclesiæ sancti Gervasii et Protasii martyrum confirmare deberemus, cujus petitionem non denegasse; sed in omnibus ita præstitisse et confirmasse cognoscite. Præcipientes enim ut, sicut constat ipse avus noster Childebertus vel genitor noster Dagobertus, seu et inpostea parens noster Chilpericus, antecessores

B reges, integras emunitates de ipsa villa Arduno et ipsam ecclesiam fecerunt, ita et inantea nos per nostram auctoritatem concedimus et confirmamus, ut nullo umquam tempore ullus iudex in ipsa villa præsumat nec causas audire, nec fidejussores, nec ullas paratas, nec freda, nec qualecunque censum aut lucrum terrenum, quod ad fiscum nostrum potuerit sperare, nullo umquam tempore præsumat requirere nec exactare, nisi inspectis ipsis anterioribus præceptionibus antiquorum principum parentum nostrorum in luminaribus suprascriptæ basilicæ sancti Gervasii et Protasii martyrum perpetuahter debeat esse concessum atque indultum. Et, ut hæc auctoritas firmitior habeatur et per tempora conservetur, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare. Signum glorioso domino Theodorico rege. Confisius jussus obtulit, scripsit et subscripsit.

Datum quod fecit mensis Martius dies v, anno ij regni nostri, Carisiaco feliciter

XLI.

Diploma Theodorici IV, regis Francorum, quo concessa monasterio S. Dionysii privilegia confirmat ^c (ann. 723).

Theodoricus, rex Francorum, vir illuster. Oportet clemencia principali inter ceteras petitiones, illud quod pro salute adscribitur, vel pro divinis nominis postulatur, plagabili auditu percipere, ad affectum perducere, ut fiat in mercedem, dum pro quietem

dimus, quæ videsis apud Mabilonium, ubi supra.

^b De Childeberti diplomate vide supra, nullum exstat Chilperici.

^c Eruit Mabillonius, de Re diplom. pag. 488, ex archivo Sandionysiano. Recuderunt ad fidem Mabillonii Ruinartius, Append. ad Greg. Tur. col. 1183, et Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 702. [Hujus diplomatis autographum in archivo regni, inter cetera Sandionysiani monasterii instrumenta non exstat; sed duo exemplaria tantum, quorum alterum admodum recens, alterum bombycina charta quarto decimo, ut videtur, sæculo exaratum; hujusce lectionem, collationem ab A. Toulet facta, secutus sum et eam ipse secutus fuisse mihi videtur Mabillonius, quum eam referat ipsissimam, nullamque autographi faciat mentionem, quod quidem longinquis abhinc annis jam tum probabiliter perierat.]

servorum Dei vel congruentia locis venerabilibus impertitur petitio. Aergo dum et omnipotens Pater qui dixit de tenebris lumen expendiscire, per incarnationis mystherie unigeniti filii sui Domini nostri Jesu-Christi, vel illustratione Spiritus-Sancti inluxit in corda sanctorum Christianorum, pro ejus amore et desiderium inter ceteros gloriosus triumphus martyrum beatus Dionysius cum sociis suis Rustico et Eleutherio, qui primi post apostolos sub ordinatione beati Clementi, Petri apostoli successoris, in hanc Galliarum provinciam advenerunt, ibique prædicantes baptismum penitentiae et remissionem peccatorum, dum in hunc modo concertabant, ibique meruerunt palmam martyriæ et coronas percipere gloriosas, ubi per multa tempora et usque nunc in eorum basilicam, in qua pretiosa eorum corpora requiescere videntur, non minima miracola virtute Christi per ipsos dignabatur operari, in quo etiam loco gloriosi parentis nostri, vel bonæ memoriæ proavus noster Dagobertus, quondam rex, videntur requiescere: utinam ut et nunc per intercessionem sanctorum ipsorum, in cælestia rigna cum omnibus sanctis miriamur participare, et vitam æternam percipere. Igitur venerabilis vir fidelis noster, Deo propitio, Bertholdus ^a abba, de ipsa basilica peculiaris patronis nostri domni Dionisii, missa petitione per illustri viro Carlo majorem-domus nostro, clementiæ regni nostri reddiderunt, suggerentes eo quod a longo tempore a pontificibus Parisiorum urbis integris privilegiis ad ipsa basilica domni Dionisii fuissent concessus, et ad anterioris regis parentis nostrus de eo tempore usque nunc confirmatus, qui et ipso privilegio seu et ipsas præceptiones vel confirmationes se præ manibus abire adfirmant: sed pro integra firmitate ipsi petit vir Carolus vel ipsi abba celsitudine nostra, ut et nunc iteratis per nostra præceptione hoc deberimus adfirmare; quorum tam religiosa petitione libentissimi suscepisse, et in omnibus confirmasse vestra comperiat magnitudo. Sed quia a suprascriptis principibus, vel a ceteris priscis regibus, etiam et ad Deo timentibus christianis omnibus, ipsi templus vel ipsi sanctus locus propter amorem Dei et vitam æternam in rebus videtur esse dithatus, nostra integra devotio est, ut privilegio ad ipsum sanctum locum abbati vel fratribus ibidem consistentibus facere vel confirmare pro quiete future dibitionis, ut facilius a congregatione ipsius liceat pro stabilitate regni nostri, ad licentia vel ad sepulcra ipsorum martyrum, jugiter exorare. Nus ergo per hanc seriem auctoritatis nostri, juxta quod per supradictum est privilegium a pontificibus factum, vel ab antecessoribus regibus parentibus nostris cen-

A firmatum, pro reverentia ipsorum martyrum, vel nostra confirmanda mercede concedemus, ipi sancto locus et a novo confirmamus: ut si qua ad ipsum sanctum locum tam in villabus, mancipiis, vel in quibusque rebus adque corporibus, a priscis principibus seu a genitoribus nostris, vel ad Deo timentibus hominibus, propter amorem Dei ibidem fuit deligatum aut deinceps fuerit addetum, dum et ex munificentia parentum nostrorum, ut diximus, ipsi sanctus locus veditur esse datus vel conditus: nullus episcoporum, nec præsentis neque futuri fuerint successoris, aut eorum ordinatoris, vel quislibet persona, non possit quoque ordine de ipso loco aliquid auferre, aut per aliquam potestatem sibi in ipso monasterio usurpare, vel aliquid quasi per commutationis titulum, absque voluntati ipsius abbati vel ipsius congregationis aut nostrum permissum, neque calices, neque croceas, seu indumenta altarium, vel sacras codices, aut aurum aut argentum, vel quatuorquique especiem de quo ibidem conlatum fuerit aut inania dedicatum, auferri aut minuire, nec ad civitatem deferri penitus eis non liciat, nec facere præsumant; sed liceat ipsi sancti loci vel ipsius congregationi, quod eis per rectam delegationem conlatum est, perpetim possidere. Et illud viro in hunc privilegio nostræ serenitatis placuit inserendi, ut cum abbas de ipsa casa Dei de hunc sæculo auto divino fuerit evogatus, liceat ipsius sancti congregationi de ipso monasterio ex semetipsis eligere, et quem bonum et condignum invenirent, qui honus abbatis secundum ordine sancto possit regere vel governare, et unanimiter consenserint, data auctoritate a nobis vel a successoribus nostris, ibidem in ipsa casa Dei instituat abbas, et pro stabilitate regni nostri, vel pro cunctis leodis nostris seu saluti patriæ, Domini misericordiam valeant exorare. Quam optematam illustrium vicorum nostrorum procerum gratissimo animo et integra devotione visi fuimus prestitisse vel concessisse ^b, eo ex scilicet urdne, ut sicut temporebus anteriorum regum parentum nostrorum, ibidem in ipsa sancta basilica psallentis per lurnas fuit institutus, sicut ordo sanctus edocet, die noctuque perenniter in ipso loco sancto celebretur. Quam urdeationis auctoritatem decrivimus, Christum in omnibus nobis sofragantem confidemus, qui adjuvet illis conservantem, et dissipet illis distroire copientis ^c. Et, ut firmiorem obtineat vigorem, et nostris et futuris, Deo auxiliante, temporebus in læsa custodiatur et per tempora conservitur, manus nostræ [subscriptionibus] subter eam decrevimus roborare.

Data ipsa die kal. Martias, anno iij regni nostri, Valencianis, in Dei nomine feliciter. Amen.... ^d

^a Bertholdus, ad cujus petitionem hoc instrumentum emissum fuit, non aliunde notus est.

^b In aliis Theodorici IV, neque quod sciam, in cæterorum regum diplomatibus, nulla sit *optimum* et *procerum devotionis* mentio.

^c Ille habemus exemplum imprecationum, in diplomate regio, contra diplomatibus violatores, quod sub Merovingiis regibus rarissime usurpatum fuisse

Mabiltonius docet, de Re dipl. pag. 102. [Jam fere similem imprecationem exhibent diplomata Chilperici, Guntramni, Childerici: adest alia, exquisitori apparatu concepta, in diplomate ejusdem Theodorici IV, infra (Col. 1146).]

^d Ad calcem instrumenti puncta addita deficientes subscriptiones indicant.

XLII.

Diploma Theodori i IV, regis Francorum, quo Mauri monasterium sub sua defensione suscipit, et confirmat quicquid eidem concessum fuerat * (ann. 724).

In nomine sancte et invidiue Trinitatis. Theodoricus, divina favente clemencia rex Francorum, viro illustri Luthfrido. Si petitionibus Deo servientium, quæ ad eorum quietem vel tranquillitatem pertinent, libenter prestamus atque ad effectum perducimus, regiam consuetudinem exercemus, et ad mercedem vel stabilitatem regni nostri pertinere confilimus. Ideo notum esse volumus tam futuris quam presentibus, qualiter venerabilis ^b Maurus, abbas de monasterio domini Leobardi, quondam abbatis, in honorem sanctorum apostolorum Petri et Pauli et sancti Martini peculiaris patroni nostri constructo, clemencie regni nostri suggestit quod antecessori suo domino Leobardo, quondam abbati, qui ipsum monasterium suo opere a novo fundamento edificasse noscitur, inclitæ memoriæ parens noster Childebertus, quondam rex, ad opportunitatem ipsius monasterii, terram illam quam de deserto ipse ad excolendum vel commanendum preoccupaverat, per loca denominata, de ponticulo ad Euenheim usque ad publicam stratum Tabernensem, ac deinde ad stratum Marleensem, hinc terminum de fonte Cisternata, cum adjacentibus suis, usque ad Gunsinum rivum, indeque ad montem Cumbergum, per fraxinetum, ad locum qui vocatur Oshowa, et sic per fluvium Sornam usque ad crucem petrinam, tunc demum ad Mauri rivum, pro futura mercede eidem concessisset, ut nullus ibidem campos facere, nec porcos saginare, nec ma-

A teriam succidere, nec ipsius fines penitus irrumpere presumeret, sed hoc ipsi monasterio omni tempore concessum esse deberet, et quicquid intra vel extra prescriptos terminos, in quacunque provincia vel pago, ipse vel aliquis regum predecessorum ejus tradidisset, seu successorum, qualibet potens vel vilis persona, memorato loco abbati, ejusque successoribus pro animæ suæ salute traditura esset, nullo contradicente aut resistente, libere atque licenter possidere liceret. Unde ipsam preceptionem memorati principis, seu dive recordationis Theodeberti, Clotharii, Dagoberti, Sigeberti, itemque Dagoberti, quondam regum, nobis confirmationem ostendit in presenti relegendam; sed pro firmitatis studio nostrum sibi expetiit ex hoc ipso in eodem monasterio vel circa ejus terminos, omniaque ad id pertinentia, confirmare preceptum. Cujus petitionem pro Dei intuitu vel mercedis nostræ augmento benigne suscipientes, ita et confirmasse et in omnibus prestitisse regia consuetudine cognoscite. Precipimus enim, ut quicquid per inspectas supradictorum regum preceptiones ad ipsum monasterium longe vel prope noscitur concessum fuisse, per hanc auctoritatem nostram ipsi monasterio vel memorato Mauro abbati suisque successoribus omni tempore in Dei nomine, ipsum privilegium nostris et futuris temporibus stabile Deo auxiliante omnimodis conservetur. Similiter petiit ut eum cum omni familia rebusque monasterii sui longe vel prope constitutis, sub nostro mundiburdio et defensione recipere; quod nos pro mercedis nostræ augmentis ita et prestitisse cognoscite et confirmasse. Quapropter per presens decernimus ac jubemus preceptum, ut neque vos, neque juniores vestri, seu

* Edidere Bruschi, Chron. monaster. German. fol. 84, et Coccius, in Dagobert. pag. 56; ex Coccio Cointius, Annal. t. IV, pag. 735; ex Bruschio Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 703. Schœpflin, Alsac. dipl. t. I, pag. 29, et D. Grandidier, Hist. Eccl. A gent. t. I, prob. pag. 56, accuratius ex veteri membrana recuderunt, quale revera extat, non quidem genuinum, ut Eccardo, Origin. Habsburg. pag. 414, visum est, sed commentitium, ut fatentur omnes qui rem attente perpenderunt. Certe constat omnia instrumenta in hujus monasterii archivo reposita igne absumpta fuisse cum ipso monasterio, anno 828, et postmodum a Celso abbate instaurata, quantum sane ex memoria et traditionibus fieri potuit. Hoc testatur inscriptio vetus lapidi inculpta, quam integram in altero hujus nostræ collectionis volumine proferemus, et quæ pro notis chronologicis adhibet annum expletum 828 ab Incarnatione Domini. Verba sunt, ut testatur Hist. Eccl. Argent. t. II, prob. pag. 190: « Celsus, Mauri abbas monasterii, post ejus unctionem et chartarum terminum scribere voluit qualiter illustrer vir Childebertus, quondam rex, eidem loco concessit terram Zabernensem, de fonte Cisternata usque ad Gunsinum rivum, idem ad montem Cumbergum per fraxinetum quæ vocatur Asowa, et sic per fluvium Sorne. » Hæc eadem ipsissimis vocibus leguntur in diplomate quod expendimus. Hinc licet conjicere hoc instrumentum ad deperditum veri diplomatis supplementum fabricatum, sed infeliciissime instauratum, cum plurimis scateat falsi indicii. Præcipua hic indicia satis sit. 1° Formula initialis in Merovingicis diplomatibus non apparet; 2° Parentem suum appel-

lat Childebertum Theodoricus, quem Dagobertum vocare debuit, si hac voce patrem suum indigitare voluit; 3° Annus Incarnationis et indictio pro notis chronologicis hac ætate in usu non fuerunt; 4° Pugnant inter se notæ chronologicæ quotquot sunt; annus enim Christi 724 non concordat cum anno quinto regni Theodorici IV, et indictio III minime concordat cum anno Christi aut cum anno regni; 5° Insidiosam curam sapit, quod ad chartæ authenticæ exemplum informatum sit diploma, addito sigillo; sed et id falsum prodit: sigillum enim multo majus est sigillis, seu potius annulis, quibus utebantur reges Merovingici, et in hoc sigillo, regis coronati protome exhibetur, sceptrum liligerum manu dextra, sinistra globum cum cruce superposita gestans, addita perigraphæ Theodoricus Dei gracia rex Franc., quod temporibus Carolo Calvo anterioribus non convenit. De reliquis silemus; videsis D. Grandidier, in dissertatione sua de hoc diplomate, Hist. Eccl. Argent. t. I, page 94 et seq. Non negamus plura in hoc instrumento agnoscere veritati consona, ut scribit Mabill. Ann. t. II, pag. 74, sed quæ nullam ab ipso auctoritatem obtinere queant. Lectionem D. Grandidier sententiæ suæ; varias spurii diplomatis lectiones exscribere operæ pretium non erat. [Quo modo uterentur ad monumentorum deperditorum instaurations, vide quæ disserni in Bibliotheca scholæ diplomatæ, t. I, pag. 217.]

^b Hic incipit documentum apud Coccium.

^c Hic est finis in Coccio, unde evadit, virum doctum in animo habuisse tantummodo exscribendumque sibi videbantur Childeberto pertinere. Ita Cointius, Annal. t. II, pag. 316.

successores, nullaque omnino cujuscunque sit potentie persona, ipsam abbatem neque monachum, vel certe homines suos, injuriari neque condemnare, nec ei infra vel extra monasterium rem irrationabilem facere penitus, neque de rebus ad se pertinentibus quippiam auferre presumat; sed licet ei suisque, sub emunitatis titulo et nostro mundiburdio vel defensione, cum omnibus rebus suis et monasterii sui, secundum normam patrum domni Benedicti et domni Columbani, quietos residere atque securos, quo potius ipsam congregationem sanctam melius delectet pro stabilitate regni nostri misericordiam Domini die noctuque crebrius exorare.

Data Metis, in cenobio sancti Arnulphi, ejusdem loci episcopi, quod est constitutum in suburbio, sub die kalendarum Maii, anno Dominicae Incarnationis CCCXXIII, indictione tertia, anno vero regni Theodorici quinto. — Ego Grimwaldus cancellarius recognovi.

XLIII.

Diploma Theodorici IV, regis Francorum, quo monasterium Honaugiense Tubano committitur ^a (ann. 725.)

Theodericus, rex Francorum, vir illuster, Luitfrido duci, Eberhardo domestico, domino patri patrum (desunt hæc duo verba ap. Gr.), ac venerabili in Christo domino Benedicto abbati. Quia convenit nobis pro voluntate nostra, vel antistitis nostri, seu ducum, comitum, domesticorum, vel pagisorum, vel mei ipsius, ut in locum nostrum aliquem eligere debeamus ad onus abbatis; ideo, venerabilis frater Tu-

^a Nulla in hoc diplomate fit mentio monasterii Honaugiensis: sed ex pluribus aliis instrumentis ad Honaugiense monasterium spectantibus, supra editis vel infra edendis, patet Benedictum et Tubanum, de quibus hic agitur, huic monasterio preuisse; Tubanum scilicet, cum Benedictus gravis annis vel alia de causa hunc sibi in socium adjungi petiisset. Diploma hoc non satis inspexerant qui arbitrati sunt ibi abbatem Honaugensem duplici nomine Benedicti et Tubani appellari. Inno uterque manifeste distinguitur, cum Benedictus dicitur *pater patrum et abbas*, Tubanus vero *frater*, cui hæc charta monasterium committitur, loco Benedicti. Editi hoc instrumentum Coccus, in Dagob. pag. 132: ex quo fonte haustum non docet; neque enim, ut quibusdam, videlicet Mabillonio in Annal. t. II, pag. 59, et auctoribus Nov. Gall. christ. t. V, col. 853, visum est, ait se ex veteri ms. depræmississe, unde plura alia exscripserat. Mabillonius, ubi supra, etsi formulas insolitas in hoc instrumento se deprehendisse fateatur, illud tamen pro suspecto non omnino habuit; et ipsi suffragatur D. Grandidier, Hist. Eccl. Argent. t. I, pag. 400, et prob. pag. 59, qui hoc instrumentum recudit ex ms. sæculi XI. Omnia autem ibi conflictata, et falsum videntur prodere: 1° Male præfigitur nomen Theodorici regis quasi in diplomate regio, quod tamen Luitfrido, Eberhardo et Benedicto directum foret. Neque rex dixisset se *ad onus abbatis* sufficere Tubanum *in locum suum*; 2° Mirum sane quod charta concepta sub forma epistolæ ad Benedictum directæ, ab ipso Benedicto subscripta lingatur; 3° Auctor chartæ ait se onus abbatis Tubano committere *in locum suum*; unde arguitur ipsum Benedictum abbatem chartæ auctorem esse; id autem cum toto instrumenti contextu pugnat. Cum ergo tot vitis laboret

A bane, commendamus sanctitati tuæ hanc venerabilem regulam, quia sicut sol ab incubatione diei totus flagrat et migrat, ita egregiæ benevolentia tuæ in toto mundo longe lateque præclare diffusa fulget opinio. Ideoque, sicut supra diximus, hunc porro locum et ipsam congregationem, ac sanctam regulam et stabilitatem monachorum, ad sanctitatem tuam trademus, a die præsentis, et exinde: qualiter evangelium Matthæos tibi testatur ^b: Quia, qui ministraverit sibi bonum opus accipiet; et qualiter perpensare debes, quod pro unoquoque in die iudicii rationem redditurus assistes, bone Pater, et qualiter congregatione hac conservata centuplam mercedem in die iudicii tibi acquires. Christo igitur propitio, tibi hanc regulam fideliter [Gr., firmiter] commendamus. Signum Luitfridi ducis. Signum Eberhardi domestici. Signum domini Benedicti, abbatis, qui hanc chartam fieri rogavit. (Hic Gr. habet multorum nominum intervalla.) Ego Haimo indignus peccator presbyter hanc chartulam, rogante domino Benedicto, scripsi et subscripsi ^c.

XLIV.

Diploma Theodorici IV, regis Francorum, quo villam Baudrinum vendit in monasterio sancti Dionysii, placito habito, asserit ^d (ann. 726).

Theodericus, rex Francorum, vir illuster. Cum nos in Dei nomine Pontegurre in palatio nostro, cum nostris fidelibus, ad universorum causas audiendas vel recta iudicia terminanda resederemus, ibique venientis agentis basilici peculiaris patroni nostri, domni Dionysii martyris, ubi ipse preciosus

instrumentum hoc, sinceris instrumentis illud annumerare fas esse non credimus. Lectionem Coccii sequimur, discrepantias quas exhibet editio domini Grandidier inter uncas adscribimus.

^b An ex ignorantia, an ex oscitantia, verba hæc quasi ex Evangelio Matthæi desumpta proferuntur, quæ ex epistola prima Pauli ad Timotheum, cap. III, v. 13?

^c Desunt notæ chronologicae, verum sub anno 725 comode collocari potest hoc instrumentum: Benedictus enim adhuc solus regebat monasterium Honaugiense anno 723, ut diximus (*in nota præced.*); anno autem 726 jam huic monasterio Tubanum constat præfectum fuisse in locum Benedicti, qui tamen abbatis titulum et dignitatem retinuit; unde, cum de abbate hujus monasterii mentio sit in quibusdam chartis, adicitur abbas utriusque nomen, *Benedictus sive Tubanus*.

^d Vulgaverat Dubletus, Antiquit. eccles. S. Dion., pag. 686; recoderunt Cointius, Ann. t. III, pag. 802, et Coll. script. rer. Franc. t. IV, pag. 704. Dubletus, Cointius, loc. cit., et Labbens, in suis Miscell. t. II, pag. 432, instrumentum hoc Theodorico III tribuunt: perperam; id enim Theodorico IV tribuendum evincit Mabillonius, de Re dipl. p. 628, et Annal. t. II, p. 75, cum entissimum fuerit sub Godobaldo abbate, qui a anno 723 ad annum 748 monasterio S. Dionysii præfuit, ut testatur Codex membranaceus ab annis pluribus quam octingentis exaratus [cod. Rhemens. Eccles. de miraculis S. Dionysii inscriptus]. Mabillonio suffragatur Felibianus, Hist. abb. S. Dion. pag. 58, ita et Germonius, acer Mabillonii impugnator, de vet. reg. Franc. dipl. t. I, pag. 426. Mabillonius quidem, ubi supra, pag. 246, hoc diploma Theodorico III primum assignaverat, sed errorem fassus est et emendavit, de Re diplom. pag. 628. Ad fidem Dubleti edimus.

domnus in corpore requiescit, et venerabilis vir Godobaldus abba præesse videtur, adversus illustri viro Ermenteo suggererant, dum dicerint eo quod villa sua nuncopante Baudrino, super fluvium Hyssera sitam in pago Cameliacinsæ, quam de parte genitore suo Nurdeberto, et germano suo Cuntlechario, ambobus quondam ad ipso legitimi obvinuit, venerabili viro Godobaldo abbati ad parte basileici domni Dionysii pro vindicationis titulum delegavit vel firmavit, qui et ipsa vindicatione in præsentem ad relegenda relecta, ipsasque dum ipsi Ermenteus in præsentem adierat; interrogatum ei fuit a procerebus nostris se ipsa villa Baudrinus ipsius Godobaldi abbati ad parte domni Dionysii vindicasset, aut se pretium exinde accepisset, aut se auctor ei exinde adierat; sed ipsi Ermenteus in præsentem taliter fuit professus, quod ipsa villa in superscripto loco Baudrino in jamdicto pago Cameliacinsæ, ipsius Godobaldi abbati ad parte basileici sui domni Dionysii vindicasset, et juxta sui aprieficatione precio exinde recepisset, et ipsa vindicatione fieri et firmare rogasset, et auctor exinde adierat, et inantea adesse volebat. Proinde nos taliter una cum nostris procerebus constetit decrevisse, ut dum illustris vir Cumrodobaldus, comes palatii nostri, testimentum quod taliter ac causa acta vel inquisita fuisse denoscitur, jobimus ut memorati agentis ad parte ipsius venerabili viro Godobaldo abbati vel basileici sui domni Dionysii jamdicta villa Baudrinus in superscripto pago Cameliacinsæ, una cum terris, domibus, superpositis ædificiis, acolabus, mancepiis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursebus, mobilibus et immobilibus, pecuniis, præsideis, farinariis, gregibus cum pactoribus utriusque generis sexus, una cum omni adiacentibus vel appendiciis ad se pertinentis vel aspicientis, ad integrum omnia et ex omnibus, suspecta eorum strumenta, omne tempore habeant evindicata adque elediata. Et, se necessitas ipsius Godobaldi abbati vel basileici sui domni Dionysii aut successoribus suis inantea fuerit, memoratus Ermenteus vel heredis sui eos in auctoricio contra quemlibet student defiosare. Gairebaldus ad vice Eonardo recognovit.

Judicatum quod fuit missus Marcius dies iij, annum vj regni nostri, Ponsigne in palatio nostro.

XLV.

Diploma Theoderici IV, regis Francorum, quo dona monasterio Morbacensi collata aut conferenda, et concessa privilegia confirmat (ann. 727).

Theodericus, rex Francorum, viris apostolicis Patribus episcopis, necnon illustribus viris, patricis,

A comitibus, vel omnibus agentibus, tam presentibus quam futuris. Si petitionibus sacerdotum quod ad proprietatem ecclesiarum pertinet, devota mente prestamus, retributorem omnium bonorum Dominum Ihesum Christum ex hoc nos habere confidimus. Igitur dom et venerabilis vir Perminus, gratia Dei episcopus^b, nostris temporibus cum monachis suis, Deo inspirante, pro Evangelio Christi peregrinatione suscepta, monasterio virorum in heremi vasta, quæ Vosagus appellatur, in pago Alsacinsæ, in loco qui vocatur Vivarius-peregrinorum, qui antea appellatus est Muorbaech, in alodo fidele nostro Eborhardo comite, cum ipsius adjutorio, Deo donante, conatus est constituere, vel cœnubio sancto ibidem instituere in honore Dei et genetricis Domini nostri Jesu Christi, semper Virginis Mariæ, seu sancti Michaelis archangeli, vel sancti Petri et Pauli beatorum apostolorum, et sancti Leudegaris martiris cum sociis eorum, ubi ipsi famuli Dei sub sancta regula solitariam vitam fruantur: petiit ipse vir Dei Perminus episcopus serenitati nostre, eum ipso jam nominato fidele nostro Ebrohardo comite, talem ob hoc nostrum emanare preceptum de omni corpore possessionis ipsius monasterii, quicquid at præsens tenere vel donare videtur, aut quod inantea a quocumque, Deo inspirante, ibidem recte fuerit conlatum vel delegatum, per nostrum preceptum deberemus in Dei nomen plenius confirmare. Quod nos pro mercede nostra in omnibus fecisse cognoscimus: et ad prædictis famulis Dei talem enisimus decretum, ut nullus episcoporum, nec presentis, nec futuri, nec quilibet successor, nec eorum ordinatores, aut quibuscumque judiciaria potestas pro quacumque ingenio possint quocumque ordine de loco ipso aliquid auferre aut abstrahere; ut facilius liceat ipsa familia Christi, que ibidem in Dei nomine adunare desiderant, eorum rectam delegationem quiete per tempora possidere, et sancta regula conservantes proprio privilegio, que nobis pre manibus ostenderunt, Deo jubente, sub tranquillitate possint permanere: quia nihil de canonica auctoritate convellitur, quicquid at talem familiam Christi ad laudem Dei die nocturne canendam conceditur. Ideo pro cœlesti intuitu talem nobis beneficium prestatisse cognoscite, ut maneat quicquid antefati viri Dei ad ipso monasterio conquestiverint vel laboraverint, et quod jam dictus fidelis noster Ebrehardus per sua strumenta ibidem adfirmavit, vel a cæteris conlata fuit aut fuerit, sub nostra emunitate ejus temporibus absque ullius inquietudine, Deo auxiliante, cuncta eis proficiant in au-

^a Exstat nœvis plennis, apud Mabillonium, Ann. t. II, append. pag. 700; Lünig, Spicil. eccles. t. IV, pag. 173, et t. V, pag. 951, et in Actis SS. Bollandianis, t. I Octob., pag. 454; minus inaccurate apud La Guille, Hist. Alsac. prob. pag. 13, et in Collectione scriptorum rerum Francicarum, tom. IV, pag. 706. Schœpplius, Hist. Alsac. diplom. t. I, pag. 7, edidit ad fidem autographi et autographum ipsum æri incisum publici juris fecit. Juxta lectionem Schœpplini recedimus. Perminus, alias Pirminius, a monasterio suo in Augia pulsus, in Alsatiam

venit, teste Hermannii Contracti Chron. ad annum 727 [apud D. Bouquet, t. III, pag. 350], ubi monasterium Morbacense condidit, impensas suppeditante Ebrohardo comite, circa annum 727, quo ipso anno in novi monasterii gratiam Theodericus emisit diploma quod exhibemus.

^b Chorepiscopus Perminus vocat Hermannus Contractus, in Chronico; hic vero episcopus absolutus dicitur. An episcopus regionalis? Divinare Mabillonius non audeat, Annal. t. II, pag. 73. [Chorepiscopi nomen non legitur in Hermannio, ubi supra.]

gmentis. Additur tamen, etsi abbas congregationis ipsius episcopis fuerit postulatus, ut ei presbiteros vel diaconos pro missas celebrandum debeat ordinare, absque commodi acceptione instituat; et si rogatus conditam ecclesiam, crisma, tabulas, gradus ecclesie, absque commodi acceptione faciat: quod si ipse renuerit, altero quemlibet pontificem, qui gratis hæc tribuat, licentia habeat supplicare, et ille hoc facere; et nullo unquam tempore parrochie ipsius pontilleis, in cujus diocese situm est hoc monasterium, potestatem nullam habeat inquirendi, non ipse, non archidiaconus, non Ecclesie iudices, nec censuram mittere, neque pastum, neque honorem in rebus monasterii requirere non audeant. Et si abbas ipsius congregationis de hac luce vocatus fuerit, nullus ibidem de alio monasterio, nec de civitate, nec pro parentela, nec ab episcopo ordinatus, neque per potestatem, neque per præmium, aut quolibet ingenio, cuiusque iudici nullus præsumat in ibidem abbatem ordinare; nec quandocumque necessitas evenerit, abbatem instituere, nisi quem ipsa congregatio et melior pars elegerit, secundum quod regula et privilegium ipsorum continet, ipsi sibi dignum constituent pastorem. Et illud nobis placuit pro integritate vel stabilitate regni nostri innectere, ut ipse monasterius sub defensione et tuitione Dei et nostra stirpe regia per succedentia tempora valeat consistere inconvulsum, et nulla publica iudiciaria potestas, nec præsentem, nec futuro tempore, in causis vel territoriis ubicumque ipsius monasterii, ad causas audiendum, vel freda undique exigendum, non præsumat ingredi, nec fidei iussos tollere, et quicquid tam de ingenuis quam de servientibus super territoriis ipsius monasterii omni commanentibus, fisco de freda aut harebannus, unde poterat sperare ad luminaribus vel stipendiis superscriptis famulis Dei et nostra indulgentia ad integrum mancipentur effectui, et nobis regnantibus, aut postmodum tempora succedentium regum, quod nos pro Dei amore et timore indulsimus, quemquam hoc non præsumat convellere; set omne quiete et integra emunitate hoc quod decrevimus inviolabilis auxiliante Deo per-

A severet. Et, ut hæc præceptio erga ipso monasterio firmitus habeatur, manus nostræ subscriptionibus subter decrevimus roborari.

Theodericus, rex Francorum. Data quod fecit mense Julio die xij, anno vij regni nostri; Gundulfi-villa^a, in Dei nomine, feliciter. Amen. Gerbaldus obtulit.

XLVI.

Diploma Theodorici IV, regis Francorum, quo dona ecclesie sancti Vincentii Parisiensis a Galterio et Goda conjuge ejus collata confirmat^b (ann. 750).

Theodericus, Dei gratia, rex Francorum. Si petitionibus servorum vel ancillarum Dei, in hoc quod ad loca sanctorum ac Deum tinentium hominum attinet assensum præbuerimus, hoc ad mercedem futuram, et stabilitatem et tuitionem regni nostri, in Dei nomine prodesse confidimus, ut propter hoc inantea semper in melius delectentur erga culmen regale fidem servare, et pro stabilitate regni nostri Dominum cotidie deprecare. Ideoque notificamus cunctis nostris fidelibus quod quidam nostrorum procerum, nomine Galterius, ejusque conjux nomine Goda, adierunt nostram clementiam, suggerentes quatinus donum quod ex suis rebus in pago Bituricensi positum faciebant ad ecclesiam Sancte Crucis Sanctique Vincentii in suburbio Parisiaco sitam, ubi preciosus confessor dominus Germanus in corpore requiescit, nostra auctoritate firmaremus. Sunt autem hæc loca denominata, Fraxinum cum ecclesiis, Caldunum cum ecclesia domini monialis confessoris super Chrosam fluvium, Graegilldum cum ecclesia domini Germani, Argentonem cum ecclesia, vel quicquid ultra Ligerim possidere videbantur, una cum domibus, ædificiis, accolis, mancipiis, vineis, silvis, campis, pratis, decimis, greges cum pastore, servis et ancillis, aquis aquarumque decursibus, et insuper omnia ad integrum quicquid ad supradictas pertinent possessiones. Ita videlicet ut post obitum Galterii, si Goda ejus conjux superstes esset in corpore, Deo sacrata foret, et in ecclesia domini monialis, cum puellis Deo sacratis quampluribus sibi associatis, Deo serviret; ipsunque locum una cum

^a Gundulfi villam regis villis annumerat Schæpfinus, ubi supra in not., recte quidem; sed ipsam quissam queritur a D. Germain in opusculo de villis regis, in quo miramur Schæpfinianum excutiisse; de hac enim fuisse disserit dominus Germain in hoc ipso opusculo, apud Mabill., de Re dipl. pag. 285 et seq., ubi ait nullam hujus regie villæ mentionem haberi antiquiorem quam in diplomate de quo agimus.

^b Exstat apud Bulliardum, Hist. abb. S. Germani a Pratis, prob. pag. 8, qui illud deprompsit ex chartulario ejusdem monasterii. Mabillonius, Annal. t. I, pag. 542, hoc diploma tribuit Theodorico III, et circa annum 678 datum censet, quia tunc S. Vincentii Parisiensis [sanctæque Crucis, posterioribus temporibus et usque ad nostra, Sancti Germani a Pratis] monasterio præerat Autharius, qui, ut assertit pag. 614, non ultra annum 697 vitam produxit. Sed recte notat Bulliardus, ubi supra, pag. 17, de altero Authario agi in diplomate quod expendimus, quem sub Theodorico IV, eidem monasterio præfuisse credendum est. Aquiharum huic alterum Sigefrido Sancti Ger-

mani abbati suffactum esse arbitrantur auctores Novæ Gallie christianæ, t. VII, col. 422, et ab anno 750, ad annum 755 hanc abbatiam rexisse. Certe diploma quod exhibemus emissum est a rege cujus pater dicitur Dagobertus, avatus Childebertus; quod Theodorico III non convenit, qui patrem Chlodoveum habuit, nec ullum inter majores nomine Childebertum. Theodorici vero IV genitor fuit Dagobertus, et avus Childebertus, qui avatus pro avo, lapsu facili ananuenis, vocari potuit; imo nec quemquam movebit quod vox avatus, his temporibus, pro quolibet e majoribus usurpata fuerit. [Dubitandi ansam præripuissent notæ chronologicæ diplomatibus, si quædam, existissent in chartulario unde illud Bulliardus expressit.] Deficientibus notis chronologicis, hoc instrumentum sub anno 750 cum Bulliardus collocamus. [Hoc diplomate rex ecclesie S. Vincentii et S. Crucis confirmat plurima loca eidem a Galterio, nunc e proceribus, et uxore ejus Goda, sub quibusdam conditionibus impertita: quod circa has conditiones evenerit, memoria nulla est.]

upradietis possessionibus, ad ecclesiam sanctæ Crucis sanctique Vincentii levitæ et martyris, ubi preciosus confessor Germanus in corpore requiescit, in suburbio Parisiæ urbis, sicuti vir suus Galterius et ipsa Goda, pari et communi assensu, nostra firmante auctoritate, decreverant, sub dominatione et providentia Antharii ecclesiæ sanctæ Crucis prædictorumque sanctorum abbate, legaverunt; ea scilicet ratione, ut prædictus abbas, post depositionem prædictæ Godæ, abbatissam ibidem debeat, aut post obitum ejus abbas qui sibi successerit, vel rectores qui sibi per futura secula successerint, in sæpe dicta sanctæ Crucis sanctorumque dictorum ecclesia eligere et constituere provideant. Quam testamenti paginam, Dei ac prædictorum sanctorum amore, seu remedio nostri ac conjugis seu filiorum nostrorum vel genitoris Dagoberti secum li vel avi nostri Childoberti, Francorum regum, salute ac requie, manu et auctoritate signaculi nostri firmavimus. Quin etiam, juxta preceam fidelis nostri Galterii ac uxoris ejus Godæ hoc etiam addidimus, quod si, quod absit vel quod minime credidimus fieri, hæc testamenti paginam reclamare vel violare conatus fuerit, vel a dominatione ecclesiæ Sanctæ Crucis Sanctique Vincentii levitæ et martyris nec non domni beatissimi Germani vel rectorum, sive monachorum ejusdem ecclesiæ, utrahendo auferre conatus fuerit, in primis iram Dei incurrat, et cum Juda traditore, simulque Dathan et Abiron, sine fine penas infernales subeat, immo etiam trecentas auri libras lisco nostro persolvere cogatur et quod repetit minime assequatur.

XLVII.

Diploma Chilperici (Childerici III), quo, ad petitionem Gauzioleni, Cenomaniensis episcopi, confirmat immunitatem villæ Arduno concessas ^a (ann. 745).

Chilpericus, rex Francorum, vir illustris. Si facta parentum nostrorum conservamus, nostra perenniter stabilia esse confidimus. Ideoque apostolicus vir pater noster in Christo Gauziolenus, Cenomaniæ urbis episcopus, nobis suggestit eo quod sobrinus noster Dagobertus, quondam rex, per suam præceptionem taliter domino Berario quondam episcopo et Achilberto episcopo nec non et domno Herlemundo episcopo concessisset, ut quicquid de villa ipsius ecclesiæ, nuncupante Arduno, in pago Pietvo, ad

A fiscum eperabatur, hoc nullus iudex neque quislibet exactare deberet, nec in ipsa villa mansiones facere, nec freda exactare, nec causas audire, nec ulas paratas, nec ullum lucrum terrenum requireret, nec exactare præsumperit, nisi hoc in luminaribus ipsius ecclesiæ Cenomaniæ, quæ est in honore sancti Gervasii et Protasii martyris patronis nostri constructa, deberet esse concessum; et postea Herlemundo episcopo, qui post Achilbertum episcopum ibidem fuit, similiter concessisset, unde et ipsas præceptiones ipse pontifex se præ manibus habere affirmat, et de eodem tempore usque nunc ipsum beneficium asserit esse conservatum, sed pro integra firmitate petiit celsitudini nostræ ut hoc denuo per nostram auctoritatem ipsi Gauzioleni episcopo, vel ad ipsam ecclesiam sancti Gervasii et Protasii martyris confirmare deberemus: cui nos non denegasse, sed in omnibus ita præstitisse et confirmasse cognoscite. Præcipientes enim ut, sicut constat ipse sobrinus noster Dagobertus, quondam rex, vel alii parentes nostri antecessores reges, integras emunitates de ipsa villa Arduno ad ipsam ecclesiam fecerunt, ita, et inantea nos per nostram auctoritatem concedimus, et confirmamus, ut nullo unquam tempore ullus iudex in ipsa villa præsumat aut causas audire, aut ulla parata, aut freda, aut qualemcumque censum, aut lucrum terrenum quod ad fiscum nostrum potuerit sperare, ullo unquam tempore præsumat requirere nec exactare, nisi, inspectis ipsis præceptionibus antiquorum parentum nostrorum vel sobrini nostri Dagoberti regis, in luminaribus superscriptæ basilicæ Sancti Gervasii et Protasii martyris perpetualiter debeat esse concessus atque indultus. Et, ut hæc auctoritas firmitior habeatur vel per tempora conservetur, manus nostræ subscriptionibus subter eam decrevimus roborare. Chilpericus rex subsc. Data quod fecit mensis Martius dies ij, anno primo regni nostri, Compendio feliciter.

XLVIII.

Diploma Childerici III, regis Francorum, quo immunitates confirmat a Theodorico rege concessas monasterio Sithiensi ^b (ann. 745).

Hildericus, rex Francorum, viris illustribus Graivionibus, atque omnibus agentibus, vel junioribus eorum tam presentibus quam futuris, in quiscumque

^a Non aliunde hoc instrumentum novimus, nisi ex Actis Cenomaniensium episcoporum, in Mabillon. Analect. pag. 287. Huic perperam præfixum est nomen Chilperici pro Childerici nomine, ut recte monet Mabillonius, Annal. t. II, pag. 182, neque enim, temporibus Chilperici regis, Cenomaniensis ecclesiæ profuit Gauziolenus, qui successit Herlemundo, cuius chartam edidimus, pag. 550, datum anno 721. Errorem censeremus amanuensis oscitante tribuendum, si pro legitima haberi posset charta hæc; sed alia indicia supposititum fetum produnt, unde congere licet falsarium ex inscitia errasse, dum spuriam chartam fabricaret, ad fidem conciliandam chartæ alteri quam alio loco exhibuimus et spuriam monstravimus. Hæc autem chartæ inter se minime concordant: charta enim de qua nunc agi-

mus immunitates confirmat quas ait concessas fuisse Berario, Achilberto et Herlemundo, Cenomaniensibus episcopis, a Dagoberto rege; charta vero altera immunitates easdem, jam pridem Berario et Achilberto indultas a Childerico, asserit. Chronologicam notam sic interpretamur. Concilium Suesionense coactum fuisse constat v. nonas Martias, anno 744, id est Martii die tertia, jam corrente anno secundo regni Childerici. Ergo anno primo regni Childerici dies 2 mensis Martii videtur adscribenda anno Christi 745. Vide Longuer. Annal. in t. III Collect. script. rer. Franc., pag. 704.

^b Ex chartulario Folquinii eruit Mabillonius, De re dipl. pag. 610; recedit ex Mabillonio Miræus, Opera diplom. t. II, pag. 929. Duo præcipue in hoc diplomate notata digna: 1 Childericus Theodoricum

actionibus monasterium Sithiu habere videtur. Quem divina pietas sublimat ad regnum, concedet facta conservare parentum, præcipue quæ comitiis ecclesiarum aut locis sanctorum regali clementia pro æterna retributione probatur esse indultum, oportet conservare in ævum. Igitur cognoscat magnitudo seu et utilitas vestra, quod venerabilis vir Waimarus, abbas de monasterio Sithiu, clementiæ regni nostri detulit in notitiam quod parens noster Theodericus, quondam rex, per suam præceptionem sua manu firmatam, antecessori suo Erkembodo abbati, vel ad prædictum monasterium suum Sithiu, tale beneficium concessisset, ut quod infra liscum nostrum, ubi et ubi, in quibuscumque pagis aut territoriis comparatum habebat, aut inantea ad comparandum invenire poterat, vel quod boni homines Deum timentes, pro animabus eorum ad suprascriptum monasterium dederunt aut inantea dederint, hoc habuisset concessum; et quod de lisco nostro comparatum habebat aut inantea comparasset præter illam terram unde opera carraria exeunt, hoc habuisset concessum, et nulla judiciaria potestas nullos redditus terræ nec nullas functiones publicas eidem ob hoc exigere aut exactare nec requirere non deberet: unde et ipsam præceptionem ipsius jamdicti parentis nostri Theoderici quondam regis se præ manibus ex hoc habere affirmat, et nobis in præsentem eam ostendit ad relegendum, et ipsa beneficia concessa de eo tempore usque nunc asserit esse conservata; sed pro firmitatis studium petiit celsitudinem nostram ut hoc circa ipsum locum sanctum per nostris deberemus confirmare oraculis, quod nos propter nomen Domini et reverentia ipsius sancti loci ita præstitisse et in omnibus confirmasse cognoscite.

A Præcipientes enim præcipimus ut, quicquid constat suprascriptum parentem nostrum Theodericum, quondam regem, de ipso beneficio, sicut superius est comprehensum, præfato Erkembodo abbati vel suprascripto loco sancto, pro augmento mercedis suæ concessit, et de eo tempore usque nunc recto tramite fuit conservatum: ita et inantea inspectis ipsis præceptionibus prædicti principis, sicut per easdem declaratur, ita et inantea per nostrum præceptum plenius in Dei nomine sit confirmatum, sub eo ordine circa ipsum Waimarum abbatem, vel ad ipsum monasterium suum Sithiu, omni tempore ipsa beneficia concessa, in omnibus valeant esse confirmata, et nullam refragationem nec ullam impedimentum a iudiciis publicis exinde quoquam tempore habere non pertimescant, unde et ipsa congregatio pro stabilitate regni nostri vel salute patriæ, Domini misericordiam jugiter debeant exorari. Et, ut hæc auctoritas firmitior habeatur, vel per tempora in omnibus conservetur, manus nostræ subscriptionis eam subter decrevimus adfirmare.

Signum gloriosi regis Hilderici.

Datum quando fecit Aprilis dies xxiij, anno primo regni nostri, Crisciaco palatio, in Dei nomine, feliciter. Amen.

XLIX.

Diploma Childerici III, regis Francorum, quo immunitates Anisolensi monasterio a prædecessoribus suis concessas, ad preces Gauzioleni, episcopi Cenomanensis, confirmat, simul et e usum annuum, quem abbas dicti monasterii solvebat episcopis Cenomanensibus (ann. 745.)

Childericus, rex Francorum, vir illuster. Si facta parentum nostrorum conservamus, nostra perenniter stabilia esse confidimus. Ideoque apostolicus vir,

vocat parentem suum; quo vocabulo alii *patrem*, alii *cognatum* intelligunt. Hanc postremam interpretationem tuetur Mabillonius, de Re dipl. ubi supra, et Annal. t. II, pag. 121. sed infirmioribus argumentis: scilicet, auctoritate trium chartarum in gratiam episcoporum Cenomanensium emissarum, in quibus Childericus Dagobertum sobrinum suum vocat, quem potius avum appellasset, si patrem agnovisset Theodericum qui Dagoberti filius fuit. Verum nullius huius chartæ quibus Mabillonius nititur, quarum unam spuriam alibi monstravimus, et alias suis locis exhibebimus, non melioris notæ. Ergo harum testimonio minime evertitur sententia Mabillonii, De Morinis, lib. IV, cap. LXIII; Cointii, Annal. t. V, pag. 108, et aliorum plurium, qui, ex diplomate de quo agimus, colligunt Theoderici IV filium fuisse Childericum III. Id vero majorem dubitationem parit, quod notat Mabillonius, de Re diplom. pag. 610, not., Childerici ætate, patrem *genitoris* vocabulo, consanguineos *parentum* nomine designatos fuisse. Quin et in hoc ipso Childerici diplomate, vox *parentum* lato sensu sumpta legitur, pro antecessoribus quibuscumque; 2º Diploma Childerici datum dicitur in *Crisciaco palatio*. Hinc acute arguit Cointius, Ann. t. V, p. 108, Childericum in regniis adibus degisse, nec apud Mamaccas villam delituisse, ut posterius linxerunt. Nulla hujus diplomatis mentio est apud Iperium in Chronico sancti Bertini, ut videre est in Thesaur. anec. Marten. t. III, pag. 482. Diploma Theoderici IV a Childerico confirmatum loco suo edidimus, pag. 330. Restat ut notas chro-

nologicas diplomatis Childerici expendamus parvis. Constat concilium Suessionense coactum fuisse anno regni ejus secundo, die v nonas Martias anni Chr. 744. Ergo mensis Aprilis, anno primo regni ejusdem, videtur incidisse in annum Christi 745; unde hoc diploma sub anno 745 recte collocant chronographi; vide Longuer. Annal. in Collect. script. rer. Franc. t. III, pag. 704. Cf. chartularium Sithiense, pag. 51, a claro viro Guérard editum ann. 1841.

Spuriorum instrumentorum spuria hæc confirmatio exstat inter Acta episcoporum Cenomanensium, apud Mabill. Annal. pag. 386, quam recedunt Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 709. Diploma itidem spurium suo loco edidimus, quod a Dagoberto emissum fingitur, et aliud quo census ab abbate Anisolensi Cenomanensi episcopo solvendus asseritur. [Diploma Childerici III, de quo nunc agitur, has fictitias concessionem confirmat, mentione imprimis facta census annui, Ecclesie Cenomanensi, in signum subjectionis, solvendi.] Omnia hæc instrumenta supposititiis annumeranda docet solenne iudicium quo hæc, in lite prolata, de falso damnata sunt et aboleri jussa, nono seculo, ut videre est in Baluzii Miscell. t. III, p. 128, art. 18, et apud Collect. script. rer. Franc. t. VII, pag. 297. De his non semel diximus. Chronologicæ notæ deficiunt in instrumento quod hic exhibemus. Eo ordine illud collocandum studimus qui cum regno Childerici III et cum Gauzioleni Cenomanensis episcopi præsulatu convenire posset.

pater in Christo noster Gauziolenus, Cenomannicæ urbis episcopus, nobis suggessit eo quod de monasterioli suæ sedis ecclesiæ, quod vocatur Anisole, in quo dominus Karilefus corporaliter jacet, sobrini no ter Dagobertus, quondam rex, et antecessores sui, reges scilicet Francorum, ejus prædecessoribus damno Damuolo episcopo, et Hadoino episcopo, et damno Berchario quondam episcopo, et Agliberto episcopo n e non et domno Herlemundo episcopo præcepta fecissent, et emunitates sedis ecclesiæ suæ propriis manibus Deo confirmassent, qualiter a suo titulo et a sua ecclesia et civitate nunquam alienatum aut subtractum etiam vel in futuro fieret, unde et ipsas præceptiones ipsa pontifex se præ manibus habere affirmat, et de eodem tempore usque nunc, ipsum monasteriolum suæ cathedræ ecclesiæ asserit esse conservatum; sed pro integra firmitate petiit celsitudinem nostram, ut hoc deinceps per nostram auctoritatem ipsi viro domno Gauzioleni episcopo vel suæ civitatis ecclesiæ confirmare deberemus: cujus nos non denegasse, sed in omnibus præstitisse et confirmasse cognoscite. Præcipientes enim ut, sicut constat ipse sobrini noster Dagobertus, quondam rex, vel alii parentes nostri antecessores reges, integra emunitate de ipso monasteriolo ad ecclesiam fecerunt, ita et inantea nos per nostram auctoritatem concedimus, et confirmamus, ut nullo umquam tempore nullus iudex in ipso monasteriolo et suis appendiciis non præsumat causas audire nec ulla parata, nec freda, nec qualemcumque censum, aut lucrum terrenum quod ad fiscum nostrum potuerit sperare, nullo umquam tempore non præsumat requirere nec exactare, nisi inspectas ipsas præceptiones antiquorum principum parentum nostrarum, vel consobrini nostri Dagoberti, quondam rege, in luminibus suprascripta matre et civitate basilicæ perpetuallyter debeat esse concessum atque indultum. Insuper postulavit memoratus Gauziolinus episcopus ut super precariam, quam fecit de monasteriolo Anisole cuidam abbati, nomine Didono *, nostrum fecissemus præceptum, sicut antecessores et parentes nostri memorati reges, euls antecessoribus et abbatibus prædicti monasterioli fecerunt; unde et

prædictorum regum præceptiones, et sanctorum suæ civitatis epi coporum precarias nobis ad relegendum ostendit, quæ omnia ante nos recitari fecimus: in quibus insertum invenimus, qualiter censum abbatibus prædicti monasterioli Anisole, pontificibus ejusdem civitatis persolverent et seniori ecclesiæ, decera lib, vi, et ad opus fratrum canonicorum in prædicta ecclesia Deo militantibus in Cœna Domini plenum modium de ovis, et duas buticulas paratas, de optimo vino plenas; et ad opus episcoporum ejusdem civitatis, cambuttam unam optimam, et duos subtales obtine paratos, et alia dona et opera multa: quæ omnia ad liquidum cognoscentes, hanc auctoritatis nostræ præceptionem, sicut deprecatus est, fieri jussimus, per quam præcipientes jubemus ut, dum advixerit prædictus pontifex, abbas per precariam et beneficium jamdicti Gauzioleni synonumque successorum, prædictum teneat monasteriolum; et memoratum censum, sicut in eorum precarias continetur, absque ulla dilatione per singulos annos persolvat, et ei obediens in omnibus semper existat; post ejus vero excessum, ipsum monasteriolum ad memoratam matrem ecclesiam et in jus et potestatem ejus et episcoporum sive rectorum, cum omni integritate et cum omni superposito immolioratum, absque ullius consignatione aut prohibitione revertatur, ut quicquid deinceps episcopi et rectores ejusdem sanctæ ecclesiæ canonice et rationabiliter facere disposuerint, liberam in omnibus perficiantur arbitrium. Et, ut hæc auctoritas, tam præsentibus quam et futuris temporibus, Dei adjutorio, firma stabilitate debeat perdurare, subter eam signaculis propria manu decimus roborare.

L.

Diploma Childerici III, regis Francorum, quo immunitates confirmat monasteriis Stabulensi et Malmundariensi concessas ^b (ann 744).

Hildricus, rex Francorum, viro inello Karlomanno majore-domos, rectori palatio nostro, qui nobis in solium regni instituit, viris apostolicis patribus nostris, nec non et imperatoribus et viris, omnibus comitibus vel omnibus agentibus, tam presentibus quam futuris. Oportet enim clementia principale

est, ut instrumenta cum mendis suis fideliter exscribamur. Deficit anni nota; annum autem 744 cum Bertholeto præsumimus, etsi fateamur nihil obstat quominus sub initio regni Childerici emissum dicatur hoc diploma. Id certe cum Cointii, *Annal.* t. IV, pag. 109 et 166, opinio concordat, qui agere concedit Angilinum monasteriis Stabulensi et Malmundariensi adhuc præfuisse cum Childerico ad regnum vocatus fuit; Anglino autem successerat Agilolphus, qui Colonienses infolus jam anno 746 adeptos fuerat. Num vero Anglinus idem censendus qui alias Agilolphus? Cum in depravatissimis instrumentis legatur nomen Anglini, nec aliunde Anglinus natus sit, id forte fas est conjicere. [Quævis hæc sit Cointii conjectura, auctores Novæ Gall. christ. t. III, col. 944, Cointium a sententia sua dississe asserunt.] Sed de his iterum ubi in chartis aliis duabus de eodem Anglino agitur.

^c Beclius, ut in form. Marculi, in *ustibus*.

* Forte legendum *Ibholen* pro *Didono*. Habemus enim, et alibi recedimus chartam precariam Ibholeni, abbatis Anisolensis, spuriam quidem, sed quæ simul cum diplomate Childerici inter Acta Cenomanensium episcoporum inserta est, qua Ibholenus abbas declaratur se ab ecclesia Cenomannica sub censu annuo tenere Anisolensi monasterium.

^b Vulgavit Martenius, *Ampliss. coll.* t. II, col. 17, ex archivo Stabulensi depromptum; recedit ad fidem Martonii Bertholeti, *Histor. Luxemb.* t. II, probat, pag. 36, Fæde depravatam emendare conati sunt Colloptores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 711, opem unius a formulis Marculi lib. I, form. 2, quæ satis cum lectionibus Martenii convenit. Formula tamen addidit quædam quæ in instrumentum editum a Martonio intrusorunt, quædam non exhibet quæ expunxerunt, ita ut formulam potius quam ipsum Childerici diplomam edidisse videantur. Nos ipsissimas Martenii lectiones secuti sumus, etsi corruptas agnovimus; id cuius ex instituto nostro

inter ceterum petitiones sacerdotibus quibuscumque benignum accommodare auditum, et quæ pro timore Dei et pro timore nominis Christi postulatur, ponatur procul dubio ad effectum, ut fiat in mercedem conjunctio, dum pro quiete servorum Dei congrua impertitur petitio, qua fides propheta non dubitat ad Altissimi gratiam pervenire, quod secundum sacro eloquio præcipue a domesticis fidei devota mente impenditur, quia scriptum est: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum.* Ergo dum et Anglinus abba, qui etiam monasteria Stabulaus et Malmundario, quæ ponuntur in foresta nostro Arduenna, vel super fisco nos ro videntur esse constructa, et nostro promisso jussus est regere, vel ipsorum monachorum, ubi basilicas in honore dominorum sanctorum Petri et Pauli et sancti Martini videntur esse constructas, vel turba plurima monachorum ad unitatem noscuntur, clementiæ nostræ pro quiete ipsorum servorum Dei perceptionem vigoris nostri placuit propalare, sub quo tranquillitatis ordine, Domino protegente, ipsi monachi juxta religionis normam perpetim valeant residere, ut huic series planius declaratur, quia nihil de canonica institutione convelli; et quicquid a domesticis pro tranquillitate pacis conceditur: nec nobis aliquis detrahendum æstimet atque innova decernitur merito, dum ab antiquis, juxta pontificum institutionem, pro regale correctione monasteria sanctorum et Stabulaus et Malmundarium libertatis privilegio videntur consistere. Ergo si qua inibi illius abbati est delegatum, aut deinceps fuerit additum, juxta quod ab Anglino abbate vel ceteris domnis abbatibus ad præfata monasteria vel monachorum ibidem deservientes, juxta quod eorum continent privilegia, quæ nobis præfatus Anglinus abba protulit recensendum, sancitum esse cognovimus et scimus, nullus episcoporum, ut diximus, nec præsens, neque qui fuerit successoris ejus, seu archidiaconus, seu eorum ordinatores, vel quælibet persona, post quoque ordine afferre de loco ipso, aut aliqua potestate sibi ipsa monasteria petere quod scriptum est adaptare, vel aliquid quasi pro commutationis titulo minorari, aut de monasteria illata abstollere, nec ad ipsa monasteria vel cellulis ejus, quod facilius est secun-

A dum delegationibus vitatum, vel hujus serie auctoritati ad ipsa monasteria absque illius inquietudine ibidem cuncta proficiant in augmentis. Adicientes ergo ut etiam in ipso privilegio de abbate ingressus ipsa loca congregatio post alius migravit, e semetipsis regulariter eligerint instituendo abbati potestatem habeant committendo, et licentiam habeant terris fiscalis comparandi vel commutandi; adicientes ut nulli penitus judicium vel cujuslibet hominum licentia sit de rebus præfatis monasteria, absque voluntate ipsorum servorum Dei, iniquiter in aliquo defraudare, aut de monasterio pro suis usibus usurpare; nec, quod primitus est, et Dei iram incurrat et nostram offensam, vel fisco gravi damno sustineat. Illud nobis præcipue integram memoriam nostram placuit addendo, ut tam quod ex nostra largitate, quam deliberatione ipsius vel ceterorum aut cujuslibet, aut fuerit devoluta possessio, quoquo tempore nulla judiciaria potestas, aut succedente, ad causas audiendas, aut aliquid exactando ibidem non præsumat ingredi, sed omne immunitate hic ipsum monasteria qui in Dionante castro et in Hlogio commorari videntur, nullo theloneo ad usus exactare penitus non præsumatis; et quidquid exinde fisco nostro forsitan de eorum hominibus, aut de ingenuos, aut de servientibus, quæ ad ipsos casus legitimo redibunt initio, ^a et earum agros commanire videntur, vel unde quid poterit sperare ex indulgentiam nostram in luminaribus ipsius sancti loci vel stipendia sanctorum Dei, tamen nobis in Dei nomine viventibus, tam pro tempore succedentibus, pro mercedis compendium debeant cuncta proficere, ut pro æterna salute vel felicitati patrie seu regni constantiam, delectet ipsius monachis immensam Domini pietatem implorare. Quem præceptum decretus noster in omnibus suffraganti, et, ut firmior habeatur et perhenniter conservetur, subscriptione manus nostræ studuimus peragere. Cadecissamanus recognovit. Signum Childerico domno glorioso rege.

Emunata de monasterio Estabula seu Malmundario, ut non debeat alter abbas esse, nisi quos ipsi monachi voluerint eligere, ut Dei voluntas fuerit.

D Data quod fecit mensis Julius.

^a Pro *initio*, quod Martenium et Bertholetum secuti, scripserunt pristini editores, excepto D. Bouquet, qui habet *mitio*. Hanc ipsam vocem præferendam opinor; quippe legitur in chartis ann. 752 et 760 à Martenio editis, Ampliss. coll. t. 1, col. 26 et 27, formulisque xiii et xiv, lib. I Marculfi. Quid vero sit *mitium* non omnino constat, cum hac voce Bignonius censuerit significari *missus*, egoque ipse primum in hanc iterum sententiam. Re tamen atten-

tius perpensa, suspicor, in chartis certe et in formulis laudatis, *mitium* intelligendum esse de placito immunitatis quo convenire debebant homines infra territorium immunitatis commanentes. Neque inepte fortasse originem vocis *mitium* duceret aliquis a verbo Saxonico *metan* (occurrere), unde *mot* et *gemot* (concilium), et, quod adhuc, apud Anglos, dicitur *meeting*.

APPENDIX AD DIPLOMATA REGIA.

DONATIONES AC TESTAMENTA PIA, FUNDATIONESQUE EPISCOPORUM, ABBATUM, MAJORUM DOMUS, DUCUM, FRANCIE FRANCORUMQUE ILLUSTRIORUM USQUE AD FINEM STIRPIS SECUNDÆ.

(ANNIS 659 - 748.)

(Ex Breg. Diplom. chart. leg. t. II.)

I.

Charta qua Adroaldus donat Bertino, Mommolino et Ebertramno portionem hereditatis suæ, ad monasterium construendum ^a (ann. 648).

Dominis sanctis patribus, Bertino, Mommolino, Ebertramno, ego in Dei nomine Adroaldus, sana mente, sanoque consilio integre deliberationis, prout mundana peccata mea illecebris abstergere Dominus dignetur, dono vobis omnem rem portionis hereditatis meæ, in pago Taroanense, quod domino patri Audomaro, apostolico viro, ad senodocium suum edificandum dare volumus : sed ipse salubre ac melius consilium nobis donavit, ut ipsam rem vobis delegarem, ut ibi monasterium in honorem S. Petri, principis apostolorum, construere debeatis, ad conversandum monachis, ubi beati pauperes spiritu et domesticis fidei adunari debeant, quorum voces cotidie ad aures Domini personare noceantur, quorum petitiones Dominus audit et implet. Propterea vobis in Christo patribus, dono per hanc epistolam donationis, in pago Taroanense villam proprietatis nostræ nuncupante Sidiu, supra fluxum Agniona, cum omni merito suo, vel adjacentiis seu aspicientiis ipsius villæ. Hæc sunt villa Magnigeleca, Voiciaeo, Tatinga villa, Annicio, Masto, Fabricinio, Losantanas et Adfundenis seu Malros, Alciaco, Launardiaca villa, Franciliaco, cum omni merito eorum, cum domibus, aedificiis, terris cultis et incultis, mansiones cum silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, seu farinariis, mancipiis, aculabus, greges cum pastoribus, mobilibus, immobilibus, vel quibuslibet beneficiis. Hæc omnia vobis ad integrum trado atque transfirmit, ut habeatis, teneatis atque possideatis, et quibus volueritis ad possidendum relinquatis. Si quis vero, quod futurum esse non credo, si ego, aut ullus de heredibus meis, vel quislibet opposita persona contra hæc donationem venire cona-

A verit ullo unquam tempore, in primitus iram Dei incurrat, et S. Petri offensam, et insuper, fisco cogente, auri libras xv argenti pondo xxv coactus exsolvat, et quod repetit non valeat evendicare. Et ut hæc donatio omnibus temporibus firmissima sit, manu nostra roboravimus, et qui signarent aut subscriberent, ad presens rogavimus. Facta donatio viij idus Septembris, anno xj regni domini nostri Chlodovii regis. Actum Astio ^b, villa dominica, publice, coram strenuis personis quorum nomina cum subscriptionibus vel signaculis subter tenentur inserta. Ego Adroaldus hæc donationem a me factam, in Christi nomine. Peccator Audomaro, nomine absque opere episcopus, pro testimonio. Ego Agolfus, ac si indignus, presbiter. Ingobertus, ac si indignus, presbiter. Signum Chuncherti graphionis. S. Landeberti. Baboni. Maurilionis sacebaronis. Ada baldi. Chuncherici. Babbini. Signum Bertolandi. Signum Seoquini. Signum Tiodobaldi Casservi.... Signum Chrodinari sac. Signum Manassis. Signum Osoronaldi. Leudolenus abbas. Signum Ermenberti. Guoberti. Signum.... Signum Maurini. Signum Bainus. Signum Adaleharii. Signum Madalgisili. Signum Rigoberti. Signum Furgasti. Signum Chrodoboldi. Signum Valdegisili. Signum Madalaulfi. Signum Unnegeri. Signum Aldeberti. Danoaldus presbiter. Signum Trasualdi.... Signum Ermari. Signum Marini. Signum Breulli. Signum Gislebertus. Signum Baddoni. Signum Aldeb.... Cebereti. Signum Charici. Signum Radbaldi sacebaronis. Asilendi sac. C Signum Isberti sac. Signum Vualdemari. Signum Basini. Signum Amalgarii. Signum Anschiddi sacebaronis.

In XPI nomine Ragnulfus, jubente domno Audomaro episcopo, et rogante Adroaldo illustri viro, hæc donationem scripsi.

^a Chartam hæc ediderunt Miræus, Opera dipl. t. I, pag. 7; Coitinus, Annal. t. II, pag. 229; Mahillonius, Ann. bened. t. I, pag. 401; Malbraunq. De Morinis, lib. I. l. cap. xxvii; Auctores Novæ Gallie christianæ, t. III, instr. pag. 109; ex autographo nullus. Nus ediculus ex authenticis in chartophylacio nostro asservato, exscripto partim ex autographo mutilo, partim ex chartario Folquini, de quibus fusc in præfatione nostra. [cf. Chartularium S. Bertini, a claro viro Guérard editum ann. 1841, p. 18] In hæc inter Audomarensium ecclesiam et S. Bertini monasterium, de injus chartæ sinceritate certamen fuit. Argumenta in utramque partem allata hic expendere nec

instituti nostri est, nec sinunt notis nostris assignati limites. Dixisse satis sit chartæ calumniatores nullum in ipsa diplomateum vitium arguisse, nec aliunde objecta petiisse nisi ex conjecturis, aut ex testimoniis quorum auctoritas idem chartæ non elevat, quomque alia non levis ponderis testimonia tumentur. De his videbis Dissert. de origine monast. S. Bertini, Parisiis, 1774, et Disquisit. de veritate hist. eccl. S. Audomari, ibid. 1754.

^b Iperii Chronicon habet: Actum Sithiu. Ibi sole loci et anni notæ hujus instrumenti exstant, teste Marten. Thesaur. anec. t. III, col. 463.

^c Corruptæ quædam, omisæ plurimæ in editis

II.

Charta qua Blidegisillus omni'n quæ a Ch'odoveo rege acceperat, ad construendum monasterium Fossatense, donat huic monasterio a se constructo ^a (ann. 649).

In nomine sanctæ Trinitatis, Blidegisillus diaconus, servus servorum Dei. Qui æternæ vitæ hereditatem cum sanctis in futuro seculo desiderat possidere, oportet illum in præsentī seculo compensare, unde illam apud piissimum Dominum valeat impetrare. Omnis igitur ordinibus, clericis quoque necnon et laicis, cunctisque sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus, tam præsentibus quam futuris, cogitum fieri voluimus, qui quandam terram in pago Parisiaco sitam, quam dominus rex Chlodoveus gloriosissimus, ac præcelsa genitrix ejus Nandechildis regina, per præceptum illarum, pro mercede sua, ad ecclesiam Dei inibi ædificandam, quoniam tam nobis concesserunt: illum videlicet castellionem qui Fossatus dicitur, et quem vulgaris lingua Castrum vocat Baguardum, super fluvium Maternæ situm, habentem ab introitu suo usque in alveum ipsius Maternæ buinaria ^b duodecim, cum tota terra vocabulo Varena, quæ est in circuitu ipsius castellionis, et quam Maternæ fluvius gyrat, ac fossatus aquæ concludit, ipsi sancto loco in honore Domini ac sacræ genitricis ejus Mariæ, necnon et principum apostolorum Petri et Pauli, a nobis constructo, in quo egregium virum, nomine Babolenum, sub S. patris Benedicti exemplo, nuper constituimus abbatem, propter abluenda delictorum meorum facinora, vel Christi gratiamquirendam, complacuit, dedisse volumus. Præterea ut prædictus vir sanctissimus Babolenus, quem pro amore Dei in eodem, sicut diximus, loco abbatem constituimus, suiique monachi seu successores eorum, sæpe fatam castellionem cum jam dicta Varena quam fluvius Maternæ circumdat, et fossatus castellionis, ut dictum est, in introitu suo ab aqua in aquam totam terram concludit, una cum manentibus illis qui ibi appendunt, cum pratis ac pascuis, garricis et ulmis, cum aqua vero, seu omni piscatione, insulis quoque ac molendinis, necnon et piscatoriis, cum portis etiam cunctisque ipsius aquæ transitoriis, vel cum omnibus adjacentiis cultis et incultis, ab hodierna

subscriptiones; in apographo nostro, unicuique præfixæ cruce; nonnullis additæ notæ chirographicæ. Vox *sacebaronis* ad editoribus sumpta pro unius testis nomine. De *sacebaronibus* agimus in præfatione.

^a Vulgata primùm a Breulio, in Supplemento ad Antiquitates Parisienses, pag. 142, ex Vita S. Baboleni, et ex eo relata apud Cointium, Ann. t. III, p. 117; recusa postea in Historia Ecclesiæ Parisiensis, t. I, pag. 175; in Historia civitatis Parisiensis, Felib. t. II, pag. 21; denique in Nova Gallia christiana, t. VII, inter instrum. col. 3. Lectionem Breuliani supplementi secuti sumus. Cum pro suppositio habuerimus Chlodovei diploma exhibitum, hinc sequitur chartam Blidegisilli, quæ Chlodovei instrumento nititur, legitimis annumerari a nobis non posse. Illam a Mabillonio non omnino sinceram judicatum fuisse jam diximus, ubi supra. Spuri in monstrant quæ in ea leguntur: monasterium scilicet Fossatense conditum fuisse ad modum et similitudinem

A die usque ad ultimam hujus seculi horam teneant ac perpetuiter possideant. Et sicut de regali munere hoc promeruimus, ita de jure nostræ proprietatis, cum præcepto et omni ius rumenta, sive omni donatione quam supramemoratus rex dominus Chlodoveus, ac inelyti ejus genitrix Nandechildis, fecerunt, et nobis, Deo inspirante, placabiliter dederunt, in eorum ejus potestatem, ad ipsum locum sustinendum, atque ad eorum corpora in Dei servitio ibi sustinenda, Deo auxiliante, transponimus ac firmiter transfundimus: quatinus ipsi servi Dei, omne quo successores eorum, ut prædiximus, ibidem sub regula S. Benedicti ad modum et similitudinem Luxoviensis monasterii, Domino Christo valeant devotissime famulari, et in omnibus eam sectentur normam, ut omnibus postpositis peculiaribus, juxta apostolicam traditionem, cuicunque possint possidere communia; ut et sibi salutem acquirant, ac pro anima præscripti regis domini Clodovei, ac matris ejus Nandechildis, qui mihi hoc, ut præfatum est, contulerunt, necnon et pro me, indigno ac miserrimo Blidegisilii peccatore, Dominum toto corde fidelius exorare delectet. Si quis vero (quod nunquam credimus) contra hanc traditionem et nostræ delegationis decretum insurrexerit, aut eam infringere præsumpserit, vel abstrahere ab ipso sancto loco, seu de potestate eorum inibi Deo servientium, iram Dei omnipotentis se incurere pertimecat, et in cœlis sanctorum societatem perdere per omnia formidet. Et insuper, juxta seculi pœnam, auri libras quinque, argenti pondera, partibus ipsius loci vel jam dictis servis Dei, cogente fisco exsolvat, et nullo modo nulloque ingenio, quod adversatur evindicare valeat. Ut autem hæc epistola nostræ donationis per cuncta secula teneat vigorem et stabilitatem, manu propria subscripsimus, stipulatione subnixâ, et tam pontifices quam abbates, ceterosque magnificos viros præsentēs in præsentī rogavimus ut eam suis roborationibus adfirmarent: quod et multi, opitulante Deo, libenter fecerunt. Actum Parisius, sub die nonarum Maiarum, ann. m regnante Clodoveo, gloriosissimo rege. Signum Blidegisilli diaconi, qui hanc epistolam donationis fieri rogavit et subscripsit. Signum Audoberti, Parisiæ urbis episcopi, qui huic

D nem Luxoviensis monasterii, sub regula S. Benedicti: hæc enim male concordant. Nam, ut ex Cointio, ad diploma Chlodovei, notivimus, monasterium Luxoviense non sub S. Benedicti, sed sub S. Columbani regula conditum fuit. Erroris falsarii causam conjicimus, ex eo quod cum aliquandiu sub S. Columbani regula exstitisset monasterium Fossatense, reformatum fuit, et regulæ S. Benedicti submissum; unde chartæ fabricator, hæc omnia miscens, sub S. Benedicti regulâ conditum fuisse existinavit; atque hinc satis videtur verisimile chartam seculo decimo fuisse confictam, ab ipso forte scriptore Vitæ S. Baboleni, erroribus et fabulis repletæ, aut certe ex ipsa vita depromptam.

^b Cointius, loco citato, legi jubet *buinaria*, quod interpretatur quandam terræ mensuram. [Conf. Cangium voc. *Buinarium*.]

^c De subscriptionibus hæc notabimus: Parisiensis episcopus, unus ex subscribentibus, non Audobertus

epistolæ, rogante Bidegisillo, subscripsit. S. Anno-
berti, Senonicæ ecclesiæ episcopi, qui hanc corro-
boravit, etc. (sic). Signum Marini, Helvacensis Ec-
clesiæ episcopi, qui et hanc conscriptionem confir-
mavit. Signum Agomari episcopi, qui similiter eam
signavit. S. Argundi episcopi, qui hoc similiter signa-
vit. S. Audonis, qui adfirmavit. Signum Waudeberti
adsignantis. Signum Bandedramni conscribentis.
Signum Theodeberti. Signum Charoaudi abbatis.
Signum Hildoardi abbatis. Signum Catherini abbatis.
Signum illustris viri Waldeberti comitis.

III.

*Charta qua Widericus comes declarat se congregasse
moniales in Hasteriensi ecclesia, eje tñ clericis, et
illam Metensi episcopo su' jerisse* (ann. 626).

In nomine Trinitatis sanctæ et individue, etc.
Ego comes Widericus [Wasseb., Wilderitus], nobili
prosapia exortus, quomodo in vi a mea egi omni
ventura generationis relinquendum curavi: defuncto
namque patre meo, scilicet Oharico, Lothariensi
[Wasseb., Oacrio Lothariensi] duce nobilissimo, qui
a stirpe processerat Ilperlei, Francorum regis,
uxorem magnæ nobilitatis duxi, nomine Bertam, sci-
licet Metensis regis Sigiherti amitam, et illi dotis no-
mine dedi allodium Hasteriensis villæ, super Mosam
positæ, cum omnibus appendiciis suis (videlicet cum
Jetieres, Serevilla, Mareyna, Gedomo, Porvina, et
hoc quod continetur in Monante, videlicet, ecclesia,
Camba, et terra Hermeatones, Goessence, cum manso
in villa Vireux, Foscia, Samiraco in Famenma,
Riennes in Arduenna, cum silvis, terris cultis et in-
cultis, campis et molendinis, et cum multa familia
quæ infra bannum istorum allodiorum continetur^b),
non paucis autem tempore, cum magna lætitia mor-
talem vitam duximus; sed quando Dei iudicio here-
dibus carnis privati sumus, quapropter, divino con-

dici debuit, sed Angilbertus, ut legere est apud Be-
dam, Hist. eccles. lib. iii, cap. vii, in exemplari quo
utimur, cum novem manuscriptis optimæ notæ dili-
genter olim collato. Annoberius, Senonensis episco-
pus, non aliunde notus, nisi ex Vita S. Baboleni et
charta de qua agimus. Felicius hunc adducunt Ma-
rinus, Belvacensis episcopus, qui subscripsit di-
plomat Dagoberti, anno 631, et Agomarus, episco-
pus Sylvanectensis, qui concilio Remensi interfuerat
anno 625, ac obiit, juxta Cointium, Ann. t. III,
pag. 183, anno 639; sed Argundi episcopi nomen
videtur mere suppositum. Hanc quidem Aurelianen-
sem episcopum fuisse conjicit Cointius, ibid.
pag. 118, at nullo fultus argumento: neque cum
agnoscit catalogus episcoporum Aurelianensium,
Nov. Gall. christ. t. VIII, col. 1416, nec ulli, quid
sciamus, concilio, hujus nominis Aurelianensem epi-
scopum interfuisse traditum est.

^a Edita in antiquitatibus Irbanticiis Grammail,
t. II, p. 67; hunc in supplemento operum diplomati-
corum Miræi, t. III, pag. 2; exstat quoque, sed non
integra, in antiquitatibus Gallie belgicæ Wasse-
burgi, t. I, folio clvi, v^o. Ex supplemento ad Miræum
depromptum recedimus, variis lectionibus inter
uncos adscriptis ex Wasseburgo, qui hoc instru-
mentum se ex authentico ex-crispisse monet. Aucto-
res Novæ Gallie christiana, t. III, col. 575, not. a,
illud fictionem sapere indicaverunt, nec eo minus

silio tacti, allodia nostra statuimus servire justiciæ
et veritati, ita ut hereditatem fruamur perpetuam.
Erat autem Hasteriensis ecclesia a priscis tempori-
bus a sancto Materno, Petri apostoli discipulo, con-
secrata. In qua multorum sanctorum reliquie sunt
positæ, de Christi sanguine, de matris ejus lacte (de
spina coronæ, de ejus vestimento, de præsepis ejus
stramine). Illas S. Sirenus, episcopus, qui in Hasto-
riensi ecclesia requiescit, detulit a Hierosolyma,
eodem tempore quo S. Joannes, episcopus, reliquias
protomartyris Stephani invenit revelatione divina.
Quia ergo in Hasteria maximè continebatur reli-
quie, et quia uxor mea erat neptis S. Arnulphi,
Metensis episcopi, communi consilio decrevimus al-
lodia nostra tradere Metensi Ecclesiæ, quæ præ om-
nibus ecclesiis habebatur insignis in toto regno terræ
nostræ confracta [Wasseb., confinio]. Siquidem Haste-
riensi castello villam dictam Stephano sancto tradidi
[Wasseb., legaliter tradidi], ibi locum sepulture meæ
et uxoris in monasterio Hasteriensi paravi. Ille quo
ejectis clericis qui vice capellanorum Deo et mihi
famulabantur, ibi in ipso loco monialium congre-
gationem statui, iisque abbatissam nomine Hame-
trudem præfeci, cum quibus uxor mea jurabat se
famulaturam Deo post obitum mortis meæ, si vita
comes esset illi. Actum est hoc publice Metis, anno
dominicæ Incarnationis dclvi, indictione xrv [Wasseb.,
indictione duodecima], regnante Sigiherto, filio Da-
goberti regis, in ipso anno quo obiit S. Gertrudis.

IV.

*Charta qua Aldegund's ecclesiæ sanctæ Mariæ Mal-
bodi et sororibus ibi constitutis, die consecrationis
episdem, plurima dona in dotem assignat* (ann.
661).

In nomine sanctæ et individue Trinitatis. Amen.
Quod prudentius consilium quam ut homo terrenus
de terrenis rebus aut de caduca substantia debeat

alias ejus testimonio usi sunt, t. XIII, fol. 720. Cal-
metus chartam quasi legitimum laudat in Historia
Lotharingica, prob. pag. 227, not. Nos autem pro
supposititia habendum censuimus cum vi sæculo non
exstitisse videantur Lotharingæ duces, quo titulo
insignitur Oharicus. Viderici pater. Adde notam
chronologicam ab Incarnatione sumptam, hac etate
nondum adhibitam in regum Francorum diplomati-
bus. Nec annus ab hac epocha 656 concordat cum
anno quo obiit S. Gertrudis, quem pro synchronismo
adducit charta hæc. Obiit enim Gertrudis die 18
mensis Martii, anno Christi 658, ut docet Mabillonius,
Annal. t. I, pag. 466. Qua autem occasione
spuria charta confecta fuerit, si conjectura licet
investigare, satis apposte fabricata videbitur, cum,
ex eundem sæculo vi, ecclesia Hasteriensis jugum ec-
clesiæ Valciodorensis declinare conata est, et litteras
protulit quæ falsi damnatæ sunt, ut narrat Fop-
penus, Opera dipl. Miræi, t. III, pag. 367 et seq. in
notis ad hanc chartam.

^b Uncis inclusa desunt apud Wasseb. hic et infra.

^c Edita anno 1734, in Supplemento ad opera di-
plomatica Miræi, t. III, pag. 357; eruta ex archivo
capituli Malbodiensis, nec alias recusa, quod sciamus.
Auctores Novæ Gallie christiana, cum tertium vo-
lumen vulgarent anno 1725, et de Malbodiensi mo-
nasterio verba facerent, conquesti sunt, col. 446,
canonicas Malbodienses chartarum suarum inspicien-

sibi præparare præmia sempiterna? Igitur ego Aldegundis, admonita divina vocatione, et corroborata evangelica voce ad præmia æterna nos sic invitante: Quicumque reliquerit patrem aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit; hanc promissionem desiderans adipisci, despecto penitus conjugio maritali, possessiones meas, quas ex parte patris aut matris hæreditario jure obtinebam, tradidi assensu domini Hildrici, incliti imperatoris, quin et Dagoberti et principum ejus, sub testificatione et confirmatione subscriptorum venerabilium episcoporum et abbatum, religiosorum et nobilium virorum, et sanctarum mulierum, in ministerium ancillarum Dei ad illud sacrum monasterium quod vocatur Malbodium^b, ubi venerabiles episcopi Autbertus, Amandus, Audoinus, Ursmarus, altare Domini in honore sanctæ Dei genetricis semperque virginis Mariæ et sanctorum apostolorum dedicaverunt, quarto idus Junii, ad opus sororum ibidem Deo nocte et die militantium. Prædia vero mea et possessiones non modicas, ad opus inibi Christo famulantium, donatione publica ad supradictum altare tribui. Hoc est, in primis villam ipsam in qua monasterium situm est, cum omnibus ad se pertinentibus, quæ nuncupatur Malbodium, sitaque est in pago Hainoensi. Quasdam etiam villas quarum subjecta sunt nomina, ad usus et stipendia ancillarum Dei delegatas, habere institui; ut absque indigentia et penuria aliqua Christo famulari, et ordinis sanctionalis vitæ competenter deservirent^c. Dono igitur ego Aldegundis, et specialiter ad usus ancillarum et famulorum in prædicto monasterio degentium, et donatum in perpetuum esse volo; in ea vero ratione, ut sorores et fratres in prædicto monasterio degentes jam dictas villas cum omnibus ad illas pertinentibus ad suos speciales usus habere debeant,

darum copiam recusasse. [Hæc sunt verba doctorum virorum: « A multis annis de abbatissarum quæ Malbodiensi præfuerant cœnobio texenda historia solliciti fuimus; eaque de causa sæpissime dominas canonicas rogavimus ut chartarum inspiciendarum copia nobis daretur. Sed repulsam passi sumus, hac responsione addita: se minime curam habere ut res ad suum pertinentes collegium scriptis mandentur; et, si secus fieret, id ægre se laturas. »] Prudenter, si quasdam ex his de falsitate suspectas haberent; modeste, si de nobilissimi sui cœnobii fama spargenda curam posthabendam ducerent. Quocunque sit, charta quam exhibemus plurimis falsi iudicii scætere videtur, et conflata ex Vita Aldegundis, non quidem veteri quam Mabillonius, Acta SS. ord. S. Bened. sæc. II, t. II, pag. 773, edidit, sed recentiori quam vulgavit Bollandus (ad diem xxv Januarii), nono sæculo scripta, cujus verba ipsissima exhibet charta de qua agimus. Falsum prodit uota chronologica ab anno vigesimo Dagoberti petita, cujus regnum ad annum vigesimum non protenditur. Adde constitutum fuisse Malbodiense monasterium, juxta Cointium, Annal. t. III, pag. 515, anno 661, qui concordat cum anno sexto regni Chlotarii III. Illic sequitur dici non debuisse, quod legitur in charta, eam fuisse factam assensu Chilperici, incliti imperatoris, et Dagoberti. Præterea titulus imperatoris,

vel quicquid exinde facere voluerint, liberam in omnibus habeant potestatem faciendi, ut neque aliquis, neque ex abbatissis, neque ex rectoribus ejusdem monasterii, nullo aliquo tempore quippiam immutare et convellere, atque a præsentis ordinatione quam pro amore Christi feci, alienare præsumat, sed ita omni tempore firmum inviolatumque permaneat. Et, si fuerit aliquis qui contra hanc traditionem venire, aut eam ausu temerario violare tentaverit, si se exinde non correxerit, in primis iram Dei incuriat offensi, et ante tribunal Christi excommunicatus appareat, et sic marcescat in flore ut nunquam germinet fructum, et insuper inultum per districtum iudicium componat: hoc est, auri libras centum, argenti pendera L. C. C.^d coactus exsolvat, et quod repetit evendicare non valeat; sed præsens donatio omni tempore firma et stabilis permaneat. Actum Malbodio monasterio, ante altare sanctæ Mariæ et sanctorum duodecim apostolorum. Datum anno vigesimo regni Dagoberti, incliti regis, sub præsentia virorum et ancillarum Dei, quorum nomina et signacula subtus tenentur inserta. Sign. Autbertus episcopus. Sign. Amandus episcopus. Sign. Audoinus episcopus. Sign. Ursmarus episcopus. Sign. Vincencius abbas. Sign. Humbertus abbas. Sign. Eloquius abbas. Sign. Ermenius vir sanctus et abbas. Sign. Etto abbas. Sign. Gualdetrudis abbatissa. Sign. Gertrudis abbatissa. Sign. Aldetrudis abbatissa. Sign. Maldeberta abbatissa. Sign. Gervida, amita beata Aldegundis, quæ eam de sacro fonte suscepit. Sign. Gunilandus. Sign. Landricus. Sign. Charibertus, comes, etc. (sic)^e.

V.

Charta Aldegundis, qua instituit duodecim canonicos in ecclesia sancti Quintini, Malbodii, quibus pœnima in dotem assignat, ut ecclesiæ sanctæ Mariæ Malbodiensi et sororibus ibi constitutis deserviant (ann. 661).

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, amen.

regi Francorum tributus, sæculum nonum sapit. Si vero de chartæ testibus inquiremus, Ursimarum abbatem inveniemus, qui non nisi anno 689 abbas appellandus fuit, teste Nov. Gal. christ., t. III, col. 80, Silemus de concursu parum probabili quatuor abbatissarum, quæ conficiendo Malbodiensi instrumento adfuisse dicuntur. Silemus de stylo insolito; nec juvat ex conjecturis quærere crimen falsi, quod a gumentis certioribus evincitur.

^a [Chilpericus II, sed vide annotationem præcedentem.]

^b [Conditum fuerat hoc monasterium a B. Aldegunda pro sacris virginibus Benedictinis: anno 965, per Brunonem archiepiscopum Coloniensem legatum apostolicum, ad statum sæcularem redactum fuit.]

^c In exemplo a Foppeno edito quod exscribimus hæc notantur: *Multa hic desunt in copia, per quæ designabantur villæ cæteraque bona huic Ecclesiæ donata.*

^d Id est, libras ducentas; sic ope chartæ sequentis huiusmodi locum emendamus.

^e [Vide, de his testibus, annotationes Foppeni in Supplemento ad opera diplomatica Miræi, tom. III, pag. 558.]

^f Exstat in Supplemento ad Opera Miræi, t. III, pag. 558, iisdem verbis concepta quam quæ proxime

Quod prudentius consilium quam ut homo terrenus de terrenis rebus aut de caduca substantia debeat sibi preparare præmia sempiterna? Igitur ego Aliegundis, admonita divina vocatione, etc. (*reliqua ut in superiori charta, usque ad hæc verba*: nocte et die militantium ^a). Quia vero femineus sexus non poterat per se explere divina sacramenta, prædicto imperatore confirmante, et consilio prædictorum episcoporum et aliarum religiosarum personarum, institui duodecim fratres in ecclesia Sancti Quintini martyris a supradictis episcopis consecrata, quæ in villa Melbodensi erat sita, tali conditione: ut illi jam dicti fratres, supra nominatæ ecclesiæ sanctissimæ Dei genitricis Mariæ, cum reverentia et honore deservirent, sicut ipsi omnes pariter in sollemnibus diebus Nativitatis, Epiphaniæ, Resurrectionis, Ascensionis, Pentecostes, dedicationis ipsius ecclesiæ, omniumque sollemnitatum sanctæ Dei genitricis Mariæ, intersint, in celebrationibus missarum et vesperarum, etc. Ut autem illi jam dicti fratres absque indigentia et penuria aliqua Christo famulari et ordinis sanctorum canonicorum vitæ competenter deservirent, ad stipendia et usus eorum donatione propria tribui, eodem die quo prædicti venerabiles episcopi Antbertus, Amanus, Audoenus, Ursmarus dedicaverunt ecclesiam in honore beati Quintini martyris, decimam partem quæ exit de potestate Melbodii, excepta indominicata curti quam in usus hospitum et pauperum Christi statui, de laborato, de pratis, de silvis, de montibus, de ponte; et mansos servorum quinque, et fidelia triginta, pratos duos, et silvam unam quæ dicitur Faresbus, molinos duos supra flumen Melbodii, cambas tres, unam supra ripam Zambre, duas supra flumen Melbodii, et quasdam vias Itoiaen et Hanaen, cum ecclesia et appenditiis et mancipiis, et aliam villam in villa Ruvo, quæ dicitur Lamereias, et aliam villam quæ dicitur Vileras, et aliam villam Waldrecias, cum ecclesia et appenditiis et mancipiis. Et si fuerit aliquis qui, etc. (*ut in charta præcedenti, usque ad hæc verba*: argenti pondera) L. C. C. coactus exsolvat, etc. (*iterum ut in*

A præcedenti, ubi legitur, pro nota chronologica, anno xx regni Dagoberti.)

VI.

Charta qua Annemundus, Lugdunensis præsul, Lugdunensi sancti Petri Parthenoni dona collata memorat et confirmat, ac ipse nova dona confert ^b (ann. 653).

Ego Annemundus, sancti Stephani protomartyris Lugdunensis Ecclesiæ, primæ sedis Galliarum archiepiscopus, omnibus fidelibus, tam presentibus quam futuris, notum facio quod, rogatu mei prædecessoris beatæ memoriæ Viventii, ejusque Ecclesiæ archiepiscopi, qui me præfate Ecclesiæ, se vivente, archiepiscopum ordinavit, et in monasterio sancti Petri puellis monialibus permanentibus pluribus beneficiis ministravit, super hæc omnia consideravi optimum fore eidem monasterio operam meam dare, propter meas duas sorores, quæ illic assiduis precibus parentum meorum, videlicet Sigoni et Petroniæ, sacrum velamen consecutæ sunt; una quarum Petronilla, et alia Lucia vocabatur. Parentes vero mei, cum ad finem sui examinis pervenire se cernerent, tam me quam fratrem meum, nomine Daltonum, oculos nostros ipsi monasterio apertos tenere monuerunt, ut Deus, tam sibi quam suis parentibus, videlicet vivis et defunctis, misereri dignaretur, rogare. Hujus rei non immemor, dum incolumis permaneo, petitionem patris ac matris implere desiderans, eidem monasterio de meis facultatibus quæ ad me pertinent, in perpetuum dono. Do autem in episcopatu Genevensis Ecclesiæ, ecclesiam mei juris, in honore sancti Petri dedicatam, cum omni ejusdem honore, ad me in eadem regione pertinente, cum beneficiis et decimis et sepulturis, quæ omnia ad ipsam ecclesiam pertinent. In pago vero Viennensi, in loco qui vocatur Turris-de-Pino, circumquaque, do omnes honores meos illac ad me pertinentes. In omnibus supradictis honoribus, villicis, rogatu abbatissæ ejusdem monasterii, nomine Radagundis, atque congregationis ejusdem loci, disposuimus, qui fideliter census et tributa quærent, ac fideliter præ-

præcedit de eodem monasterio, eadem die data, lisdem utraque laborat vitiiis quæ falsum arguunt. Exscripta fuit ex apographo quod dicitur fuisse legaliter collatum anno 169, cum transumptio formis authenticis vallato, anno 1518; nec eo minus, ut ipse monet editor, hæc charta apud eruditos de falsitate valde suspecta est. Vide notas nostras (*Col. 1161*), et chartam alteram de hoc monasterio, in quibus abunde falsi indicia monstravimus, utrique chartæ communia.

^a Sic in exemplo edito. In prætermisssis notæ habentur chronologicæ, scilicet, *dies iv idus Junii*.

^b Edidit Mabillonius, *Annal. t. I, pag. 690*, ex archivo Parthenonis S. Petri, et in aliqua sui parte interpolatum fatetur, in aliis vero nequaquam suspectum judicat, *ibid. pag. 423*. Huic instrumento minimam fidem adhibent auctores Novæ Galliæ christianæ, t. IV, col. 285. Cum vero non pateat quæ interpolata sint et pluribus scateat charta falsi indicia, hæc legitimis annumerare non licet. Indicia autem falsi sunt: 1° Titulus archiepiscopi, hæc ætate insolitus, quem assumit Annemundus et prædecessori suo tribuit (videlicet tamen quæ scripta sunt supra t. I,

pag. 147); 2° cum charta tota, ad recensenda et confirmanda dona collata monasterio S. Petri potissimum conflata videatur, ibi mentio fieri debuisset donorum collatorum anno 587 a Girarto et uxore ejus, de quibus instrumentum optimæ notæ supra edidimus, supra, t. I, pag. 156; 3° pugnat cum hoc ipso Girarti instrumento charta Annemundi: Girartus enim constituit S. Petri monasterium docet a rege Gaudisello et Thiedelinda sponsa, in fine sæculo vi; vide supra, t. I, pag. 157. Charta vero Annemundi inquit Albertum, nobilissimum virum, unum ex primis conversis, non multo post passionem S. Irenæi, id est, tribus ante sæculis, huic monasterio jam condito, ecclesiæ, vicis et villas concessisse. Quidquid rei sit, is esse videtur Parthenon Lugdunensis, ex quo quidam Eulalius puellam rapuerat, ut tradit Gregorius Turonensis, *Hist. lib. 1, cap. 8*. Idem porro S. Petri monasterium, instauravit Annemundus, Lugdunensis antistes, et post eum Leydradus, labente sæculo vii, ubi nunc, inquit epistola ad Carolum Magnum, sanctimonialis triginta duæ secundum institut onem regularem habitant; videsis Novam Galliam christ., t. IV, col. 284.

dictæ abbatissæ, tam sibi quam subsequentibus redderent. Simili modo Animonix, abbatissæ supradictæ nominatæ congregationis ejusdem loci, constituimus villicos in parochia quæ dicitur Marines, nec non in viro qui vocatur de Loimipagus, atque in villa de Bregovillicum, ut qui introductus fuerit centum solidos abbatissæ daret, subvillicus sexaginta; similiter et in mutatione abbatissæ. In perceptione autem bonorum, ut abbatissæ atque congregationi monasterii super altaria juramenta fidelitatis facerent fideliterque tenerent. Institutio autem hæc facta est ut villicus, quocumque loco abbatissa juberet, pergeret; subvillicus, ipso absente, præcepto abbatissæ atque villici, utilitates terrarum fideliter procuraret ac dispensaret. De terris quoque arandis, quas ad arandum utiliores cernerent, exceptis his quæ abbatissa ad utilitatem monasterii procurare fecerit, tali pacto ad villico et ad subvillico tali modo pertineant quod, si illi qui acceperint, ædificationem aliquam fecerint, ædificatio ipsi monasterio revertatur; si vero vendere voluerint, prius abbatissam quam alium submoneant, easque (*Mab.*, eique) levius vendant. Villiens autem aut subvillicus super extollentiam oculorum contra abbatissam si subire coeperint, aut aliquid indecens violenter egerint, prius trina peracta invocatione capituli ipsius monasterii, abbatissæ rectum facere si recusaverint, ab omni munere amicis [*Mab.*, administramus] tradito expellantur, abbatissa autem utiliores sibi perquirat. Parochiam de Marines cum ecclesia beati Johannis evangelistæ, et Dolomienaticum vicum, cum ecclesia beati Petri et terris et mansis et nemoribus, atque silva Bregonensi, cum concursibus aquarum, terrasque Trequenses atque terras Bregonenses, dedit Albertus, nobilissimus vir, monasterio beati Petri puellarum, qui unus ex primis conversus exstitit non post multum tempus passionis sancti Irenæi sociorumque ejus, propter duas filias quas ibi sacrare fecit: una vocabatur Radagundis atque altera Aldagondis; atque Perneiam filiam fratris sui, nomine Silvini, quam pater moriens in tutelam ejus dereliquit, et aliam nomine Sibyllam similiter consecrare fecit. Villam de Carpezato dedit beato Petro apostolo similiter Stephanus, vir iustissimus, propter filiam suam nomine Armingardis, quam consecrare fecit. Villam autem Iacreratam cum ecclesia duo nobiles beato Petro dederunt, quorum unus vocabatur Radulfus et alter Constantinus. Hoc donum factum est propter duas suas filias, quarum una vocabatur Raimundia, et altera Vandamodia. Hæ, Deo disponente, ejusdem monasterii, una post aliam, abbatissæ factæ sunt. Illi supradicti dona dederunt prefata, quod nos confirmamus. Insuper et de bonis nostris augmenta-

A mus, scilicet, paratas supradictarum ecclesiarum, et decimationes omnium vinearum illarum, et oblationes vivorum, et tumulationes defunctorum ad illas pertinentium eis donamus. Hæc autem, Deo annuente et disponente, a me ordinata sunt in presentia capituli ejusdem monasterii. Si quis autem hæc decreta a me constituta aliqua præsumptione violaverit, ex parte Dei omnipotentis, Patris et Filii et Spiritus Sancti, et Beate Mariæ, matris Domini nostri Jesu Christi, et sancti Petri, apostolorum principis, et omnium sanctorum Dei, excommunicamus illum, atque anathematizamus illum, donec ad emendationem tam abbatissæ quam congregationis in capitulo ejusdem monasterii venerint ^a.

VII.

Charta qua Adalsinda, abbatissa sancti Martini Dornatici, monasterium suum donat monasterio Besuensi ^b (ann. 677).

Domino sancto et in Christo amabili fratri Walдалeno, Adalsinda abbatissa. Dum malorum hominum vexata injuriis et variis adversitatibus, ibidem stare non possem, inde ego et germanus meus Adalricus vobis et fratribus vestris petivimus ut ad monasterium Sancti Petri habitare sub regula vel ordine in Dei nomine deberem: quod et vos pro caritatis studio concessistis. Ideo monasterium Dornaticum in honore S. Martini situm, quod genitor meus Amalgarius et Aquilina mater mea construxerunt, et ei maximam partem de suis facultatibus delegaverunt, hoc recipere in Dei nomine debetis, cum villis ad eundem locum pertinentibus, et omnibus ubi versaliter appenditiis suis: villam scilicet Assonam, villam Parniacum, Potentiacum, et medieta-tem quam in Balatonna genitores nostri tenuerunt. Reliqua vero quæ ad ipsum monasterium Dornaticum genitores nostri delegaverunt, a die præsentis in Dei nomine recipite; et de villa Montaniaco, quod genitor noster Amalgarius et Amoloaldus de fisco pariter promeruerunt, portum nem nostram a die præsentis in vestra dominatione revocate, ut nec ego, nec quilibet de parte nostra, vel ulla apposita persona, adversum vos de supradictis rebus calunniam ac laborem generare præsumat. Si quis vero fecerit, conferat una cum sacratissimo auri libras viginti, argenti pondo quinquaginta. Actum publice, Fonte-Besua monasterio. In Dei nomine, ego Adalsinda hanc traditionem nostram subscripsi. Hermena monacha, jussu domnæ meæ Adalsindæ, subscr. Aga monacha, jussu domnæ meæ Adalsindæ, subscripsi. Subsignavit Daginus hanc donationem. S. Manullus presbyter. S. Victor. S. Proculus. S. Vualbertus, S. Landebertus. S. Trasgarius. S. Rogitus. Ego Allo

^a Deficientibus notis chronologicis, saltem locum huic chartæ ultra Annemundi episcopatum assignare non licet. Martyrium (jussu Bruue hildis, ut fama est) tulit, juxta Mabillonium ubi supra, anno 657; juxta Novam Galliam christi. ubi supra, anno 655; juxta Comtium, anno 654.

^b Inserta in chronico Besuensi, Acher. Spicil. t. I,

pag. 495; hinc deprompta, recusa est ad calcem operum abbatis Guiberti, pag. 612; in Comitii Annal. eccl. t. III, pag. 442 et Mabillonii, Annal. Bea. t. I, pag. 442, et inter Miscellanea curiosa Labbei, t. II, pag. 428; pro legitima ab omnibus habita, si quædam ab auctore Chronici interpolata expungantur.

hanc traditionem scripsi et dictavi, anno ab Incarnatione Domini octavi, indiet. x, epacta vi^a, Clotario rege regnante in Francia^b, primo anno^c regni ejus, venerabili viro Donato^d Besonticam sedem tenente, die Mercurii proximo ante medium mensis Februarii.

VIII.

Charta qua Sichelmus et alii fideles, majoribus-domus certam faciunt monasterii Besuensis direptionem, et rogant ut per regis auctoritatem dona quorum tabulae suitate fuerant, quiete tenere possint * (ann. 635).

Dominis nostris propriis Reideberto, Chrodeberto, Emerulfo, majoribus-domus sacri palatii. Sichelmus cum reliquis fidelibus et servientibus vestris quorum subscriptiones vel signacula in hanc subgestionem subter tenentur inserta. Credimus quod gloriosissimo dominus noster auditum habeat, qualiter illis vjr Amalgarius, tempore ducatus sui, in loco Fonte-Besua nuncupato, in pago Attoariense, in honore sanctorum apostolorum Petri et Pauli monasterium construxit, ubi etiam monachorum congregationem ad habitandum conjunxit, et de facultate sua maximam partem supradicto monasterio delegavit. Credimus etiam ad vestram pervenisse notitiam, qualiter ipsum monasterium ante hos dies a malis hominibus irruptum fuerit atque vastatum, et omnes res quas ipsi monachi habebant cum ipsis chartis deportata, et omnis habitatio eorum in direptionem et devastationem missa : unde humiliter pietati vestre suggerere praesumimus, ut hoc gloriosissimo domino nostro innotescere faciatis, ut per suam clementiam talem auctoritatem ipsi loco conscribi jubeat, ut supradictas res, quas boni homines ibidem delegaverunt, n. illis invadere aut violare vel inquietare praesumat; sed quæ in presenti habere vel possidere videntur, ipsi monachi vestris et futuris temporibus, sine inquietudine, per vestrum praeceptum habere et tenere possint; ut et eos pro vita vestra et stabilitate celsitudinis vestre et regni vestri, Dei misericordiam attentius delectet exorare. Dominicus audivit suggestionem. Farulfus subsignavit. Abbo subg. Ermerbertus subg. Frodoaldus subg. Vuarato

^a Male convenient notæ ab Incarnatione, indicatione et epactis petita, quas expurgere jubet Cointius.

^b Franciæ nomine hic intelligitur Neustria, cui subjuncta erat Burgundia. Utraque patri Chlotarii, Chlodoveo II, parnerat. Austrasia, quæ ditio fuerat Sigiberti, ad filium ejus devenire debuerat; sed is in Hlilerni in exulare coactus fuerat a Grimoaldo, majore palatii, qui filium suum in regnum Austrasiæ constituere conabatur, dum primum regni sui annum agebat Chlotarius III.

^c Regnum orsus est Chlotarius mense Septembri, anno 636. Ergo mensis Februarius anni primi regni ejus erat annus Chr. 637.

^d Hunc synchronismum Cointius, Ann. tom. III, pag. 356, expungendum censet, cum mortem Donati collocaet sub anno 632; sed Chiffletius, Vesontio, part. II, pag. 461, Donati vitæ spatium protendit ultra annum 660.

* Exstat in Chronico Besuensi, Dacherii Spicil. I, I, pag. 497; rocosa est in Collectione script. rer. Franc. I, IV, pag. 617. Ejusmodi chartarum formula

A subg. Fulgoardus subg. Eurcharius subg. Data sub die Kalendas Octobris, regnante domino nostro Clotario rege.

IX.

Præceptum Emmonis, Senonensis episcopi, de subjectione monachorum sanctæ Columbae abbati suo, de abbatibus electione, et de ejus potestate in monachos et bona monasterii * (ann. 659).

Dilectissimo in Christi amore, et honorabili fratri Agoni abbati, et omnium fratrum congregationi consistentium in basilica ubi sancta Columba et beatus Lupus pontifex sub opidum Senonis civitate requiescunt in corpore, cui superna dispensatione præes, Emmo, divino munere ac si indignus sanctæ Senonice Ecclesiæ episcopus. Dum te, diligende in Christo frater, tuosque fratres tantus ardor cælestis suerensos habere videtur, ut secundum patrum regulam et evangelicam auctoritatem atque apostolicam traditionem vivere disponatis, ita ut juxta normam apostolicorum actuum, nullus sibi monachus ullo unquam tempore peculiare in rebus maximis vel minimis appetat aut vindicet, nec suum proprium dicere praesumat, sed sint illis in cunctis omnia communia; pro qua re petis ab extremitate nostra ut tibi privilegium in jam dicto monasterio, manus nostræ subscriptione et fratrum consacerdotumque nostrorum roboratum donemus. Quam petitionem sanctitas tua, venerabilis frater, noverit libentissime velle me tibi præstare, dum constet nihil ecclesiasticæ præjudicare regulæ, quidquid domesticis pro amore divino impenditur fidei: quia monachi sub abbatis regimine regulariter viventes semper fuerunt a conditionibus clericorum segregati ac liberi; et si quis hoc manifestius cognoscere appetit, legat concilium Carthaginense sub sanctæ recordationis Bonifacio, ejusdem civitatis Ecclesiæ pontifice, vel ejus consacerdotibus celebratum, nec non et jam dicti pontificis ad senem liberatum epistolas: et in brevi animadvertet, omnia semper monasteria in quibus regulariter vivitur, libera fuisse a conditionibus clericorum. Nam et praeclarus doctor ecclesiæ Augustinus in libro de moribus clericorum probat

legitur apud Marculfum, lib. I, form. xxxiv (compluribusque ejusdem Marculfi, et aliorum formulis, de quo consulenda est dissertatio Bibliothecæ chartarum inserta t. I, pag. 217). Mabillonius, Annal. t. I, pag. 470, majores-domus sacri palatii interpretatur antæ regie proceres. Sichelmus ducatum in Burgundia agebat, teste Besuensi chronico, ubi supra. Hac autem subscriptione (sic enim appellatur hæc charta) ad regem Chlotarium delata, regium praeceptum emissum est. Datum est mense Augusto, anno VII regni Chlotarii, id est, anno 661, unde chartam Sichelmi mense Octobri datam, anno 663 adjudicandam censemus.

^f Mabillonius hoc instrumentum nondum typis vulgatum publici juris fecit in Annalibus, tom. I, pag. 448. Ex viginti sex episcoporum subscriptionibus quasdam emendat, quasdam illustrat, assignatis nominibus episcopatum: quæ uncis inclusisse sufficiat. Unicuique subscriptioni crucis signum præfixum est. [Recurrit Mansi, Collectio conciliorum maxima, t. XI, coll. 119 et seqq.]

sui juris monasteria esse debere. Sed et in his provinciis plura alia regalia monasteria, tam antiquiore tempore quam nuper constructa, a pontificibus in quorundam territorii condita sunt, gratia religionis et caritatis, privilegia acceperunt. In fine, ne cuncta numerando in longum protraham sermonem, pauca et præcipua vel vicina, sufficiet memorare antiqua Lirinensium et Luxoviensium, vel ad basilicam beati Marcelli Cavilloni constructa, seu et monasterium Resbacensium, de quo nos nonnulla proximior tempore a pontificibus confirmata legimus. Maneat ergo et hoc vobis vestrisque posteris privilegium, ob institutionem monasticam, sive ob quædam impedimenta reseranda, omni stabilitate firmissimum, ita ut tam monachi quam omnia quæ præfati monasterii sunt, vel quæ altario offeruntur, in abbatis ejusdem monasterii potestate consistent. Abba Deo et regulæ plena sit devotione subjectus; monachi vero, post Deum, abbati suo, propter Deum, vera humilitate subiaceant. Ille cogitet pro se illisque, Deo se rationem redditurum; isti credant de subjectione sua a Christo recepturos mercedem. Abbas nunquam nisi de eadem congregatione vel regula, cum alius præsentem vitam finierit, instituatur. Ille sane instituatur quem omnis ejusdem monasterii congregatio bene regulam scientem uno animo elegerit. Quod si de eadem congregatione talis non fuerit inventus qui fratrum curam suscipiat, de alio monasterio eandem quam illi tenent regulam tenente, licentiam habeant expetendi abbatem ipsi monachi. Quamvis enim in jure possessionis nostræ non sit idem monasterium, nostræ tamen auctoritatis est et canonicæ dispensationis, una cum regali consensu, id ordinandi et hujusmodi privilegia monasteriis constituendi, quamvis monachi privilegiis episcoporum undique muniti, soli Deo famulari, et sub quiete ac tranquillitate in suo cœnobio valeant conversari. Et illud huic privilegio placuit adnecti ut, si quis quod nec futurum esse credo, si ullus pontificum superstitumque nostrorum ea quæ superius sunt decreta vel comprehensa non valere aut quantulumcumque violare voluerit, severissimum omnipotentis Dei judicium incurrat, et lepra Naaman, quæ in Giezi causa cupiditatis premeruit, super ipsum descendat, ac cum Juda vindictæ obnoxietur perpetuæ, et insuper tam præsentis quam futuræ Ecclesiæ communionem privetur, et sub anathemate in æternum maneat condemnatus: ut privilegium pro pace vel tranquillitate, vel defensione servorum Dei, tam præsentem quam pro futuro tempore plenissima devotione lactum, quod circa monasterium a religioso

A fratre nostro antefato Agone abbate instructum, volo manere firmissimum, et manus meæ subscriptione roboratum, ac fratribus et consacerdotibus meis, id est, dominis episcopis subscriptionibus trado roborandum. Enimo (Senonensis) episcopus subscripsi. Johannes (Arelatensis) episcopus, peccator, hoc privilegium consentiens subs. Aunemundus (Lugdunensis) peccator consentiens subs. ^a. In Christi nomine Chaondius (*lego* Eoladius), episcopus, Viennensis Ecclesiæ servulus, consentiens subs. Vulfoleudus (Bituricensis) peccator subs. Audoenus peccator hoc privilegium consentiens subs. Chrodovertus (Parisiensis) peccator hoc privilegium consentiens subs. In Christi nomine Gauciobertus peccator, Carnotinæ urbis episcopus, hoc privilegium consentiens subs. B. Carlesfredus peccator hoc privilegium consentiens subs. Canderis, Lugdunensis Ecclesiæ episcopus, consentiens subs. Bertoldus, ac si peccator, Tricasinensis episcopus, hoc privilegium consentiens subs. Bertarius, ac si peccator, episcopus Ecclesiæ Santonice, hoc privilegium consentiens subs. In Christi nomine Berecharius, ac si peccator, (Genomanensis) episcopus, hoc privilegium consentiens subs. Burgundofarus (Meldensis), in Christi nomine, ac si peccator, episcopus, hoc privilegium subs. In Christi nomine Eligius (Noviomagensis) episcopus, subs. In Christi nomine ego Adeburtus (Cameracensis, idem ac Autbertus), ac si peccator, episcopus, hoc privilegium subs. ^b. Leodebaudus peccator, Nebarnensium (id est, Nivernensium) episcopus, hoc privilegium subs. Amlecharius, in Christi nomine, ac si peccator, (Sagiensis) episcopus, hoc privilegium consentiens subs. Bertefredus, Ambianis urbis episcopus, consentiens subs. Drucfredus, in Christi nomine, hoc privilegium consentiens subs. Hincio, Lexogium (id est Lexoviensis) urbis episcopus, subs. In Christi nomine.... ac si peccator episcopus, hoc privilegium subs. In Christi nomine, Concessus, episcopus Dorreti (Ebroicensis), consentiens subs. Deocarus, Antipolitanæ Ecclesiæ episcopus, consentiens subs. In Christi nomine, Chariochaudus, ac si peccator, episcopus, hoc privilegium consentiens subs. In Christi nomine, Ragnobertus, ac si indignus, Augustudunensis Ecclesiæ episcopus, consentiens subs. Boso in Dei nomine obtulit et subscripsit. Datum sub die septimo kalendas Septembres ^c, anno tertio regnante domino Chlotario glorioso rege.

^a Quædam subscriptiones scrupulum injiciunt, præcipue subscriptio Aunemundi, si is creditur Lugdunensis episcopus qui neci traditus fuit sub Chlodoveo II, juxta Coitium, *Annal. t. III, pag. 593* et seqq.; auctores Novæ Galliæ christianæ, t. IV, col. 46, et alios plures. Acute quidem Canderim non Lugdunensem episcopum fuisse, sed Laudunensem intelligit Mabillonius; tunc enim Laudunum dicebatur Lugdunum Clavatum. Nullus vero inter epi-

scopos Laudunenses recensetur nomine Canderis.

^b Non alio nisi hujus chartæ testimonio noscitur Nivernensium episcopus nomine Leodebaudus; nec Bertarius, Xantonensis episcopus.

^c Si Chlodoveus II obierit circa initium mensis Septembris anni 656, ut innuit dominus Clement in Arte dijudicandi singulas temporum notas, dies 26 mensis Augusti, tertio anno regni Chlotarii III concordat cum anno Chr. 659.

X.

Charta Emmonis, Senonensis episcopi, qua monasterio sancti Petri Senonensis privilegia concedit
 (ann. 659).

Dominis sanetis, et summi culminis apicem pontificatus cathedre specula præsidentibus, in Christo fratribus. Senonicæ civitatis compvincialibus b, Chrodoberto, Farone, Bertoaldo, Audeno, Gauzberto, Eligio: Enmo peccator supplex vester in Domino præsumit mittere salutem. Livet nos antiquæ regulæ constituta salubre observatione custodire conveniat, tamen utile provisione tractantes id constituamus, ut quod sacris deliberationibus non de oga! intrepida observatione servetur. Et quia vir venerabilis Aghilenus abba, una cum fratribus eorum consistentibus, de monasterio Sancti Petri et Pauli, quem domina Theodechildis regina quoniam suo opere construxit, vel ipsa ibidem suum videtur habere sepulchrum, sub opidum Senonis civitate, religionis suggestionis postulatio nostrarum quippe aurium intima penetravit, quæ in viscere pietatis affectu ita cor intrinsecus suæ petitionem molivit, ut petita non concedere, aut certe libentissimè non implere, nostræ duntaxat animæ inreligioso fore putarent. Sancto igitur desiderio succensis, sub regula beati Benedicti c, et modo Lusovientis monasterii, devota mente et integra devotione deliberant consistere, nostræ velocitatis extremitate supplicæ deprecationis petitionem poposcerent, ubi hos fratribusque nostris Senonicæ Ecclesiæ nobis sub die congregatio libentissimè impertiret. Licet sancta Carthaginensis synodalis domni Augustini epistola jubeat abbates monachosque eorum libertatis privilegium, ut nec ullo potestatis vinculo ab episcopis

* Memorat hæc chartam chronicon sancti Petri vivi scriptum sæculo xii, a Clario, ejusdem monast. vii monacho; vid. Acher. Spicil. t. II, pag. 706. In archivis istius loci delituit, donec ex illis erumant vulgavit Mabillonius inter Acta SS. ordinis S. Benedicti, sæcul. iii, t. II, pag. 613. Inde Cointius, Annal. eccl. t. V, pag. 235, revidi curavit. [Edidit quoque post præceptum de monasterio S. Columbe, Mansi Conciliorum collect. maxima, t. XI, col. 121 et seqq.] Sic de ipsa Clarius: « Enmo privilegium libertatis, una cum compvincialibus episcopis, monachis, S. Petri synodali. ter fecit, temporibus Chlotarii regis et Baltechildis matris ejus; in quo conventu fuerunt antistites s. gloriosi S. Audoenus, Rothomagensis episcopus S. Faro, Meldensis episcopus, sanctus Eligius, Noviomensis episcopus, et sanctus Amandus, Tregetensium episcopus, cum aliis triginta episcopis. El rebat tempore illo in eodem canobio Agilenus abbas, etc. » Hæc omnia conveniunt cum charta quam exhibemus; neque enim cum Cointio movemur eo quod subscriptionum numerus minor sit numero episcoporum quos synodo interfuisse Clarius refert; forte omnes non subscripserunt, vel ab amanuensis quædam subscriptiones omisæ. Graves certe injurias ab amanuensis passa est charta hæc, ut ex barbare corruptis vocibus plurimis liquet. Has autem si quis facile emendare voluerit, Emmonis chartam conferat cum Bertefridi charta hujus simillima, pro monasterio Corbelesi, quæ infra sequitur. Chartam Emmonis Marc. III. formulis consentaneam tenent Cointius, et pro legitima habet, paucis demptis interpolationibus et supplementis imputationibus; Mabil-

A detinere, sed locis quibus se propriæ monachi liberationis institutionis, cum etiam sub hujus regulæ disciplina, sanctorum Agannensium locum, immoque monasteria Lirinensis, Luxoviensis, vel basilica domni Marcelli, de inhabitatoribus libertatem, quam a quibusque ibidem derelictum eatenus fuisse sanctum; et nunc a succedentibus custoditur, conspiratione consensu antedicti viri postulationem sanctæ religionis subluventissime annuentis ita ab omnibus, ut quæ prædicta basilica vel monachos in ipso monasterio sub evangelica libertate religionem viventibus, ab ipso viro, vel regio munere, seu a quiblibet christianis, in agris, mancipiis, ministerio, sacris voluminibus, vel quibuscumque speciebus qui ad ornatum divine cultum pertinere noscuntur, aut cæteris rebus conlata vel deinceps conlatura sunt, præsentis vitæ nostræ temporis seu successorum nostrorum nullus sibi exinde aliquid clericorum aut pontificum, vel regalis sublimitas, suis usibus usurpare aut minorare præsumat. Altare vero tantum in ipso monasterio et tabula benedicetur, si defuerit episcopus Senonicæ, in Dei nomine benedicat cum sancta chrisma annis singulis, pro reverentia sanctorum sine præmulum muneris causa concedat. Et quod in altario fuerit in Dei nomine oblatum, vel ad ipsum monasterium ad quemcumque, Deo inspirante, transmissum, nihil sibi exinde pontifex audeat vindicare. Et cum abba ille fuerit de hoc sæculo evocatus, quem unanimiter omnis congregatio illa moha-chorum ex semetipsis optime regula compertum eligerent, a nobis vel successoribus nostris, absque ullo commodo, secundum sanctos canones ordinetur, et reliquis gradus clericorum sine aliqua exceptione, juxta quod electio docet, constituemus consecrare.

lonius libit contra hujus instrumenti fidem profert.

b Chrodobertus, Parisiensis episcopus, Faro Meldensis, Bertoaldus Treceusis, tunc temporis erant provincie Senonicæ episcopi, recte comprovinciales ab Emmonè appellati; sic et Gauzbertus, Carnotensis episcopus, cujus sedem Cointius non agnovit. Sed quid dicendum de Audeno ac Eligio, quorum si prior Rothomagensis, alter Noviomensis episcopus fuerit, comprovincialium nomine ab Emmonè minime appellari poterunt? Pro voce Audeno legendum suspicatur Mabillonius, t. I Annal. pag. 450, Audoni, qui hoc tempore Aurelianensi ecclesiæ præsidebat. Magis torquet Eligius, si hoc nomine intelligatur Noviomensis episcopus. Nos vero Vigilium reponendum conjicimus, tunc Antissiodorensem episcopum, Senonensis præsulis comprovincialem: nec videtur hic agi de Eligio, Noviomensi episcopo, cum nomen Mummoleni, qui ei in Noviomensi sede successit, inter subscriptentium nomina appareat. Clarius vero, falsa sectione deceptus, Rothomagensi episcopo et Noviomensi tribuit quæ Aurelia ensi et Antissiodorensi tribuenda erant. Errori labeat, quod notiora forent Eligii et Audeni nomina quam Audonis et Vigili.

* An hæc verba, sub regula S. Benedicti, temere interpolata, expungenda sunt? An regula S. Columbanii, quæ Luxovien-lum monachorum regula fuit, tunc cum S. Benedicti regula jam conluerat? De his fuse disputat Cointius, Annal. eccl. Franc. t. V, pag. 296 et seqq. Mabilloniusque Annal. t. I, pag. 214 et 328.]

Nullam aliam in monasterio potestatem, neque in A rebus, neque, ut diximus, in personis, quamdiu sub sancta regula ipse abba vel ipsi monachi seu successores eorum vixerint, supradictus episcopus, archidiaconus, aut qualibet persona alia, habere praesumat. At quodcumque de eodem monasterio, sicut de parrochiis aut ceteris, muneris causa, audeat donare vel auferre. Et nisi rogatus a congregatione ipsa vel abbate nulli nostrorum audeat adire secreta aut feminium septa; ut quatenus monachi solitarii nuncupantur, de perfecta quiete valeant, duce Domino, per tempora, et sub antedicta regula viventes, et sanctorum patrum vitam sectantes, pro statu Ecclesiae et salute regis vel patriae valeant exorare. Et si aliter ipsi monachi de eorum religione tepide egerint, secundum regulam ipsius domni Benedicti et sancti Columbani ab eorum abbate, aut si ipse neglexerit, ab ipsis abbatibus qui regulariter vivunt, corrigantur; et ipsa integritate, Deo adjuvante, servetur; et sub eo, ut diximus, privilegium, eaque libertate qua antedicta monasteria monachis nostris, ut dictum est, futurisque temporibus subsistant. Et quia nihil de canonica auctoritate convellatur, quiddam a domesticis fidei tranquillitatem pacis tribuetur. Quod si quis, calliditate aut cupiditate praeventus, visus fuerit ea quae sunt superius comprehensa, temerario spiritu violare, annum a communione omnium fratrum se noverit alienum, et nihilominus hoc privilegium, Christo protegente, perpetue maneat incorruptum. Quam etiam constitutionis nostrae definitionem manus nostrae subscriptionibus roboratam, per fratres et conservos nostros abbates, perpetuis temporibus valituram, ut robustior maneat vobis vel ceteris destinavimus insuper confirmandam, stipulatione subnexa. Actum Mansolaco, curie dominica, anno tertio regni domini nostri Clotharii regis. Emmo episcopus. Jo. unnes peccatur hoc privilegium consensit. Unemundus hoc privilegium consensit. Eodaldus episcopus hunc privilegium consentiens. Bertaldus peccator hunc privilegium consentiens. Leoboldus episcopus. Amicharius, in Christi nomine, ac si peccator, episcopus, hunc privilegium consensit. In Christi nomine, Guntobertus episcopus hunc privilegium consentiens. Hnghierius peccator hunc privilegium consentiens. Chrodobertus peccator hunc privilegium cons.

gundofarus, in Christi nomine, ac si indignus, episcopus, hunc privilegium cons. Maurinus peccator hunc privilegium cons. Bertholdus episcopus, peccator, Ambianis urbis, cons. Birgo peccator, Luxogius urbis episcopus. In Christi nomine, Bercarius, etsi peccator, episcopus. In Christi nomine, Concersus peccator, episcopus Ebrocini, cons. Hecherius peccator hunc privilegium cons. In Christi nomine, Momolenus, ac si peccator, episcopus, hunc privilegium cons. Rigwaldus peccator hunc privilegium cons. In Christi nomine, Lupus episcopus consentiens, hunc privilegium cons. Gaudemundus peccator hunc privilegium consentiens. Docharius peccator servicus, consentiens. In Christi nomine, Gyroindus, ac si peccator, consentiens. In Christi nomine, Drusio, ac si peccator, hunc privilegium cons. In Christi nomine, ego Audebertus, ac si indignus, episcopus, hunc privilegium consentiens. In Christi nomine, Ragnobertus, ac si indignus, episcopus, cons.

XI.

Charta qua Audomarus, Tarwannensis episcopus, basilicam sanctae Mariae, a se constitutam, et sub patrocinio sancti Bertini regendam, ab omni episcopali subjectione eximit ^a (ann. 662).

Dominiis sanctis ac venerabilibus in Christo mihi adhaerentibus fratribus, tam abbatibus quam et presbiteris vel diaconibus, vel omni clero Tarwanninsae Ecclesiae, seu viris illustribus, optimatis, sublimis personis, vel reliquis quampluribus: Audomarus, Christi gratia Tarwanninsae Ecclesiae episcopus, licet nos antiquae regulae constituta salubri observatione cust. dire conveniat, tamen divina largitate inspirante, utili provisione pertractante constituimus ut quod sacris deliberationibus non derogat intrepida observatione conservetur. Quia placuit nobis juxta fraternalem consensum et viscerale pietatis affectu, ita cor nostrum intrinsecas molliuit, ut basilica in insula Sitdiu, ubi inantea monasterium in Dei nomine edificatus esse videtur, et regulariter viventes aherant monachi sub libertate constituti, ibidem pariter cum ipsis monachis, pro eorum consolatione vel adjutorio, basilicam communi opere, ad corpora eorum vel nostrum quiescenda edificavimus, in honorem sanctae Mariae, genetricis Domini nostri Jesu Christi, ut in suprascripta basilica, juxta ipsorum fratrum plenissimam caritatem, in ejus locello corpusculum meum ^b post obitum meum

Edimus juxta apographum quod D. Wite, S. Bertini archiepiscopus praefectus, ex originali exscripsit, et cum chartulario Folquinii collatum anno 1782, in chartophylacio nostro deposuit. Chartam hanc jam vulgaverat Malbranque, De Morinis, t. I, pag. 669. Hujus fragmentum Mabillonius, in Annalibus Bened. inseruit, t. I, pag. 435. Cointius vero, Annal. t. III, pag. 516, hoc instrumentum amandavit, quasi dubiae fidei, non quod aliquid historiae contrarium amplecteretur, sed propter quasdam episcoporum subscriptiones, de quibus infra dicemus. Fortiter impugnata charta, fortius defensa fuit, praesertim in scriptis quae de origine et juribus ecclesiarum S. Audomari et S. Bertini seu Sithiensis monasterii prodierunt, annis 1757 et 1754. Videsis De orig. S. Bertini, pag. 71 et seqq. De verit. hist. eccl. S. Audomari,

pag. 100 et seqq., nec non D. pl. nov. t. V, pag. 5, not. Privilegium absolute libertatis hac charta concessum Sithiensibus solenni judicio Parisiensis curiae confirmatum est die 5 Februarii, anno 1778. Hujusmodi libertates saeculo vii non insolitae fuerant, ut patet ex formulis Marculfi qui floruit aetate ipsius Audomari.

^b Obijciunt chartae hujus impugnatores, vetitum fuisse a concilio Bracarensi, anno 563, ne cadavera in basilicis sanctorum sepelirentur; sed basilicae nomine hoc loco intelligenda sunt, praeter ecclesiam, ecclesiae adjacentia claustra. Certe temporibus Audomari mos erat defunctorum corpora sepeliendi in basilicis. Eligius enim circa annum 651 basilicam S. Pauli condidit ad ancillarum Dei corpora sepelienda, ut videre est in Vita S. Eligii, Spicil. Dacher.

ibidem depositus vel conditus esse deberet, inter A
 ipsorum corpuscula monachorum, qui religioso ha-
 bitu, ad omnipotentis Dei verbum convenerunt, de
 dissimilibus gentibus, de esqualitate mundi in unius
 gremii sanctae Ecclesiae, pro amore Christi consoli-
 dati sunt, ut ad jugum mundi colla mentis excu-
 ciant, omnia deserere, terrene cure pondera depo-
 nere, atque ad celeste desiderium latius animi sinum
 laxent, vitam remotam pro superna retributione
 petierunt, ut in ea sanctis precibus dediti, et vetu-
 stati cordis a societate secularium strepitus disjun-
 gere, et in igne amoris Domini collant, ut ad caele-
 stis gaudium contemplantum se innovent. Proinde
 ego, qua fiducia provocatus, intercessores meos
 apud clementissimum et omnipotentem Dominum
 suis precibus prebere mihi dignentur amminiculum
 humiliter depono, et taliter ad ipsa congregatione
 supplico, ubi et ubi locus venerit in quo Dominus
 de hac luce mihi migrare jusserit, cum socia caritate,
 juxta quod in auribus vestris patefecimus, quod vo-
 luntas nostra taliter decrevit, ut cum ipsis peregrinis,
 in ipsa basilica quam pro eorum adjumento constru-
 ximus, ibidem me requiescere, secundum ipsorum
 monachorum voluntatem et Dei adjutorio, licentiam
 habere debeam et ipsi fra- res de quibuscumque locis
 in praefata insula corpus meum adducere et ibidem
 recondere debeant. Per quod decerno, et juxta consen-
 senum fratrum cleri Taruannensis, vel illustribus
 viris, personas interdico, ut ipsa basilica sub umbra-
 culo patricinii abbatis Bertini, qui nunc temporis in
 antedicto monasterio preesse videtur, seu a succe-
 soribus suis ipsa basilica sub eorum gubernatione
 regenda cum divino cultu, affectu piissimo et dile-
 ctione qua decet, cum omni integra soliditate insule
 Sittlii monasterio in sui juris obtineant vigore ar-
 bitrio vel rebus in ibidem aspicientibus, ut neque
 ego, neque ullus episcoporum successorum meorum,
 neque privilegio aut muneris causa, pro ejus adju-
 torio servorum Dei vel ipsorum libertate integra
 reservanda requirere non praesumat, et sicut anti-
 quorum vel in novo tempore monasteria propria
 privilegia sint consecuta, et a successoribus custo-
 diatur, ut quicquid in ipsa basilica vel ejus mona-
 sterio ibidem offertur, ipse abba vel monachi ibidem
 servientes, absque ullius contrarietate vel repeti-
 tione episcoporum, liberi cum Dei adjutorio hoc
 possideant, et juxta quod decretum est, quicquid
 predicti basilici vel monachi sub libertate evangelica
 regulariter viventes, regio munere, seu a quibuscum-
 que christianis, in agris, mancipiis, aurum, argen-
 tumve, sacris voluminibus, vel a quibuscumque spe-
 ciebus quae ad ornamentum divini cultus, vel ad
 opus eorum monachorum pertinere noscuntur, vel

ceteris rebus collatis, aut deinceps collaturi sunt
 presenti vita, nostris temporibus, seu successorum
 meorum, neque ego, nullusque sibi pontifex aut
 aliquis ex ordine clericorum ordinator Taruannensis
 Ecclesie, suis usibus usurpare, aut minuire, aut ad
 civitatem aliqua specie deferre non praesumat. Et
 quod ad ipso altario in Dei nomine fuerit oblatum a
 quibuscumque Deo inspirante transmissum, nihil sibi
 exinde, pro reverentia sancte Marie, in cujus honore
 ipsa basilica vel reliquorum sanctorum constructa
 esse videtur, pontifex aut ejus archidiaconus, vel
 quilibet ordinator Ecclesiae Taruannensis, audeat
 vindicare, vel a praefato monasterio, neque in agris
 ipsius convivium, ego vel pontifices successores nostri,
 vel archidiaconus preparare non presumat, nisi ab
 abbate sepedicto monasterii Sittlii, spontanea volun-
 tate fuerit rogatus; et peracto divino misterio, abs-
 que ullo commodo in sua studeat habere regressum,
 neque ulla alia potestate in ipso monasterio, ut dixi-
 mus, neque in rebus seu ministerium aut orna-
 mentum ipsius, neque in personis donandi aut com-
 mutandi, pro reverentia sancte Marie, vel Petri et
 Pauli apostolorum, vel pro eo, ut quieti sub regula
 sancta ipsi monachi vivere debeant, ad ipsud mo-
 nasterium deservientes, ut de perfecta quiete ipsa
 congregatio valeat, duce Domino, inleso tramite
 per tempora exultare, et ad portum quietis eternum
 feliciter pervenire. Et sicut plura monasteria sub
 libertate viventes, ut pro statu Ecclesie et salute
 regis, vel stabilitate regni et tranquillitate patrie,
 valeant in ipso loco, vel ad ejus reliquias sancto-
 rum, plenius exorare, et juxta decreta antiquorum
 patrum, Domino adjuvante, valeant perseverare,
 quatenus hanc epistolam cum privilegio concessa
 atque indulto, sub ea, ut diximus, libertate sicut
 plurima monasteria et monachi ibidem consistentes
 debeant in perpetuum permanere firmissimum, ut
 jam dicti monachi a sepedicto monasterio ejusque cel-
 lulas, quia nihil de canonica auctoritate convellitur,
 quicquid domesticis fidei pro tranquillitate pacis vel
 reverentia sanctorum tribuitur, illud etiam addi pla-
 cuit, ut absque introitu pontificis, ipsi monachi sub
 religione vel regula, sicut superius diximus, vivere
 debeant, Christo protegente, qui adjuvet hanc epi-
 stolam conservantibus. Quam definitionem constitu-
 tionis nostrae nostris et futuris temporibus valitura
 sit, manus nostrae subscriptione roboravimus, et
 fratribus nostris et illustribus viris, ut ipsi perfirmare
 debeant rogavi. Actum ad ipsa basilica, sub die xvi
 kalendas Maii, anno vi regni domini nostri Clothar-
 carii regis ^a. In Christi nomine, quamvis peccator,
 Audamarus nomine, absque merito episcopus, hanc
 epistolam voluntarius dictavi et recensere audivi,

i. V, pag. 173. Alla exempla promere in promptu
 esset, de quibus fuse in dissertatione de origine
 monasterii S. Bertini anno 1757 edita, pag. 82 et
 seq.

^a Id est anno Chr. 662, cum Chlodoveus II. Chlo-

tarii III pater, decesserit habente anno 656, ut ipse
 docet Mabillonius, de anno mortis Chlodovei in Ana-
 lect. pag. 517; unde mirum est eundem Mabillonium
 hoc instrumentum eo locavisse sub anno 660,
 in Annalibus, l. I, pag. 455.

et qui subterius scriberent rogavi. Hec ab oculis A feci, et alius manum meam tenens scripsit et subscripsit *.

In Christi nomine Mummolinus ^b, ac si peccator episcopus, rogatus pro indiculo domni Audomari, subscripsi. In Christi nomine Audebertus, indignus episcopus, subscripsi. In Christi nomine Drausio, indignus episcopus, subscripsi. In Christi nomine Cravangerus, indignus episcopus, subscripsi. Bertefridus peccator hanc e,istolam subscripsi. In Christi nomine Audebertus, peccator episcopus, subscripsi. Amalacharius, in Christi nomine, etsi peccator episcopus, subscripsi. Baginus, ac si peccator episcopus, subscripsi. In Christi nomine ego Abel, ac si indignus abbas, privilegium huc subscripsi. Ego Ramnebertus, peccator, rogatus hanc epistolam relegi ac subscripsi. B Ego Landobertus, ac si indignus monachus, hoc privilegium rogatus scripsi et subscripsi.

* Hæ voces scripsi et subscripsi, nihil aliud hic innuunt quam *subscriptionem scripsit*, manu scilicet aliena manum ejus dirigente; ipse enim testatur totum chartæ contextum *dictasse et recitatum audiri*. Hinc igitur nulla falsi suspicio emergit, ut ipse fassus est unus e Bollani sociis, Stilling, Act. SS. Septemb. t. II, pag. 566, qui alia falsi indicia arguit ex testium subscriptionibus, sed frustra, ut videre est in nota sequente.

^b Bene concordant cum notis chronologicis huic chartæ subjectæ subscriptiones episcoporum Mummolini, episcopi Noviomensis, Audeberti Cameraacensis, Draucionis Suessionensis, Bertefridi Ambianensis, Audeberti Silvanectensis et Amalarii Sagienensis, de quibus vide Nov. Gall. christ. t. III, IX et X. Cravangerius vero et Bainus episcopi subseribunt, qui ambo Audomaro successerunt in episcopatu, et proinde ipsi chartæ conficiendæ interesse non poterunt. Hinc Stilling, ubi supra, auctor Dissert. de verit. histor. eccl. Audom. pag. 123, et alii plures eam habuerunt pro supposititiâ; sed jamdiu confictæ chartæ nomen suum apposuisse utrumque Audomari successorem, vice confirmationis, eo videtur probabilius, quod id præcis temporibus sæpius in usum fuit, ut docet Mabillonius, et exemplis allatis assertit, de *Re dipl.*, pag. 151. Vide quoque *Dissert. de origin. S. Bert.*, pag. 134 et seqq. Nec ollicit quod utriusque subscriptiones appositæ sint inter nomina aliorum episcoporum qui in trumento conficiendo adfuerunt. Spatiis enim quæ vacua suppetebant, inserta fuisse posterioribus temporibus amborum Audomari successorum nomina credibile est. Hic autem operæ pretium lucinus exscribere quæ de veritate hujus chartæ, et plurimum aliarum monasterii S. Bertini, die 3 Septembris 1772 testatus est dominus Butler, collegii regii Anglorum Audomarpoli tunc præses, vir in re diplomatica versatissimus. Infra scriptus fidem facio me in archivo abbatæ S. Bini, per tres dies, coram viris venerabilibus, exemplaria archetypa tractasse et inspexisse chartæ Adroaldi, chartæ S. Audomari, decreti sancti Folquini, et bullæ Victoris II papæ, in gratiam Bononis abbatis et monasterii Sithiensis; et cum iisdem summa diligentia et fide transcripta contulisse; ac in omnibus et singulis partibus cum prædictis archetypis, citra levissimam minimi puncti discrepantiam quam indicare fas erat, ita admissim convenire, ut exemplaria hæc transcripta de veruo ad verbum authentica declarari et haberi possint ac debeant. Idem testor me prædicta archetypa diligentissime examinasse, et collatione facta cum scripturis diplomaticis

XII.

Charta qua Berthefredus, Ambianensis episcopus, Corbeïensi monasterio privilegia concedit * (ann. 662).

Dominis sancti et summi culminis apice pontificalis cathedræ specula præsidentibus in Christo fratribus, Nivoni Ginesio, Ethoaldo, Emmoni, Audoni, Audomaro, Audoino, Audeberto, Burgondofaroni, item Audeberto, Drausciani, Berthefridus, numere superni largitoris Ambianensis Ecclesiæ episcopus. Licet nos antiquæ reglæ constituta salubri observatione custodire conveniat, tamen utili provisione tractantes constituimus ut quod sacris deliberationibus non derogat, intrepida observatione conservetur. Et quia gloriosissimus dominus Chlotarius rex, nec non et præcelsa domina Balthildis regina, divino illuminati auxilio, monasterium suo opere, Christo præsule, in loco nuncupante Corbeia construxerunt, religiosam petitionem nostris auribus patefecerunt,

et aliis eorundem et proximorum sæculorum, ac aliis adjunctis æqua lance perpensis, mihi certum exploratumque videri quod singula ex his quatuor exemplaribus, quæ in prædicto archivo asservantur, vera, genuina et autographa comprobantur. Sequuntur nomina septem testium, quæ præcipuis abbatæ S. Bertini officiis tunc fungebantur. [Libenter textum conferet lector cum chartulario S. Bertini edito ann. 1841, pag. 23.]

^c Editæ in Collectione conciliorum Sirmondii, t. I, pag. 502; Labbei, t. VI, col. 527; Harduini, t. III, col. 1010; et in Annalibus Cointii, t. III, pag. 537, iterumque t. V, pag. 285. Hanc impugnavit Launoïus, inquisit. in chartam S. Germ. Paris., part. 4, cap. x, sect. 1, 4, et post ipsum Cointius, Ann. t. V, pag. 28 et seqq. Eadem omnino sunt argumenta quæ afferuntur contra chartam Emmonis pro monasterio S. Petri, adeo ut altera ad alterius exemplar conscripta videatur. Cointius censet chartam utramque emendationibus indigere in inscriptione et subscriptione, ac expungenda esse quæ ibi dicuntur de regula S. Benedicti. Hæc autem parum nos movent. Vide notas nostras Emmonis chartæ subjectas. Cæterum nihil in charta utraque deprehendit Cointius, quod sit præter jus commune; imo omnia fatetur Marculli formulis consentanea. Id abunde prosequitur, t. V, pag. 291 et seq. collatis singulis chartæ capitulis cum formulis Marculli. Miræus, Oper. dipl. t. I, pag. 659, et Mabillonius, Annal. t. I, pag. 470, fragmentum chartæ Berthefredi exscripserunt, nec in ea aliquid redarguendum notaverunt. Mabillonius monet hujus chartæ mentionem fieri in simili privilegio, Ecclesiæ Messinensi sæculo XI ab episcopo Terwaniensi concesso, quod habetur inter ejusdem Miræi Opera diplomatica, t. I, pag. 64, et quod suo ordine recedendum curabimus. Chartam Berthefredi juxta lectionem Cointii edimus. Licet Berthefredi et Emmonis chartas dixerimus simillimas, mutatis scilicet mutandis, Berthefredi tamen charta interdum prolixiore. Id primo aspectu oculi assequuntur apud Cointium, qui chartam alteram alteri affixam exhibuit. Nos præcipua ex his quæ in charta Berthefredi abundant parenthesibus inclusimus. Varias lectiones inter uncos adscripsimus, quas ex ms. depromptas D. Labbat, congregationis S. Mauri, nobiscum humanissime communicavit, paratas ad editionem Conciliorum Gallicæ, cui mox vulgandæ sedulo incumbit. [De hac editione non absoluta, cujus volumen primum prodit anno 1790, videsis quæ scripta sunt t. I, ad calcem, pag. 67.]

que viscerali pietatis affectu ita cor intrinsecus mol-
 lit, ut petita non concedere, aut certe libentissime
 non implere, noster animus inreligiosum fore pu-
 taret. Sancto igitur amore succensi, nostræ vilitatis
 extremitatem petierunt ut et nos et vestra fraterni-
 tas consentientes, pro reverentia sanctorum Petri et
 Pauli apostolorum, et sancti Stephani protomarty-
 ris, qui ob gloriosum ac triumphale votum pro amore
 Christi coronam martyrii consequuti sunt, ad prædi-
 ctum monasterium in eorum honore constructum,
 privilegium concedere deberemus. Licet sancta Car-
 thaginensis synodus a bonæ memoriæ Bonifacio
 ejusque coepi-copis facta, vel ipsius sacerdotis epi-
 stolæ ad Liberium porrectæ, non prohibeant mona-
 chos sub privilegio proprio [*Hoc verbum deest in*
ms.] residere, vel sancti Augustini præclari doctoris
 libri de gradibus ecclesiasticis doceant monachos sub
 quiete regulariter viventes, absque inquietudine cle-
 ricorum vel episcoporum residere (quod nos consi-
 derantes, dum et canonica institutio de hac re nos
 non præjudicat, vel supradictus dominus et prædicta
 domna, dum se patrocinio, tam et in præsentī vita
 quam et in futurum, prælatorum sanctorum plenissi-
 mā devotione tradiderunt, ut eis ubique apud ele-
 mentissimum et omnipotentem Dominum eorum in-
 tercessio præbere dignetur adminiculum, vel pro re-
 verentia tantorum martyrum, seu prout monachi ibi-
 dem degentes sub regula sanctorum Patrum quieti
 conversari possint : hoc privilegium plena voluntate,
 una cum consensu fratrum meorum, concessisse vel
 indulxisse visus sum, per quod decerno, atque ob
 testificationem divini nominis interdicto, ut nec ego,
 nec ullus episcoporum successorum meorum hoc in-
 rumperē præsumat. Nec nos hoc propriæ delibera-
 tionis instituto posteritas æstimet decrevisse), cum
 etiam antiquiora, vel in novo tempore monasteria,
 propria privilegia sint consecuta. [*Addit codex ms.,*
ex quibus vel pauca, dum longum est omnia exsol-
vere, nominemus.] Nam et Agaunensium quod, velut
 istud, regio est munere ditatum, et Lirinensium, vel
 basilica domni Marcelli immoque et monasterium
 Luxoviense, hoc videntur habere concessum [*addit*
ms. et omnem libertatem sunt consecuti], et ita a
 succedentibus custoditur, ut quicquid ibidem offer-
 tur, ipsi abbates vel monachi ibidem deservientes
 absque contrarietate vel repetitione episcoporum, li-
 bere, cum Dei adjutorio, hoc possideant. Ergo om-
 nios unius conspiratione consensus, antedictis princi-
 pibus postulatione socia libentissime annuentes, sic
 decrevimus ut quæcumque prædicto monasterio vel
 monachis regio munere seu a quibuslibet christianis,
 in agris, mancipiis, vineis, silvis, auro, argento,
 vel vestibus, vel quibuslibet speciebus collata,
 aut deinceps conferenda sunt vitæ nostræ temporib-
 us, seu successorum nostrorum, nec ego, nec ullus
 sibi pontifex, aut aliquis ex ordine clericorum Am-
 bianensis Ecclesiæ, suis usibus usurpare, aut mino-
 rare (aut ad civitatem aliquas species deferre præ-
 sumat, sed sub omni libertate vel eamitate sæpedi-

ctum monasterium, vel monachi ibidem consistentes
 possideant). Altaria ad sæpedictum monasterium,
 vel tabule, si defuerint, episcopus Ambianensis Ec-
 clesiæ in Dei nomine benedicat, et chrisma sanctum
 conficiat sine pretio [*hæ duæ voces desunt in ms.*],
 et annis singulis pro reverentia sanctorum, sine ullo
 præmio, muneris causa, concedat. Et quod ad ipsum
 monasterium in Dei nomine fuerit oblatum, vel a
 quocunque, Deo inspirante, transmissum, nihil sibi
 exinde pontifex aut ejus archidiaconus, aut quislibet
 ordinator Ecclesiæ, audeat vindicare (nec ad præfa-
 tum monasterium accedere, nec in agris ipsius con-
 vivia ego, vel pontificis successores nostri, vel ar-
 chidiaconus aut quislibet ordinator Ecclesiæ Am-
 bianensis, præparare præsumat, nisi ab abbate
 sæpedicti monasterii spontanea voluntate fuerit
 rogatus). Et cum abbas fuerit de sæculo isto
 evocatus, quem unanimiter congregatio ipsius
 monasterii ex semetipsis bonum et dignum ele-
 gerint, data auctoritate a præfato principe vel
 ejus successoribus, a nobis vel successoribus nos-
 tris, absque ullo commodo secundum sanctos
 canones ordinetur. Similiter et reliquos gradus cler-
 icorum minores ac majores, quos abbas jam dicti
 monasterii elegerit, sive intra aut extra monaste-
 rium [*hæ quinque voces desunt in ms.*], sine aliqua
 præmii acceptione, juxta quod lectio docet, consti-
 tuimus consecrare. (Neque ulla alia potestate in ipso
 monasterio utatur, ut diximus, neque in monasterio
 [*hæ tres voces desunt in ms.*], seu in rebus aut orna-
 mentis ipsius, neque in personis, dum tanti glorio-
 sissimi principis petitio intercessit, vel quia ip-
 si monasterium ipsum construxerunt et dilaverunt, vel
 pro reverentia sanctorum apostolorum et martyrum,
 seu pro eo ut quieti sub regula sancta ipsi monachi
 vivere debeant ad ipsum monasterium deservientes,
 nec episcopus, nec archidiaconus aut quolibet alia
 persona ordinator Ecclesiæ Ambianensis, quodcum-
 que de eodem monasterio, sicut de reliquis parochiis,
 usurpare aut commutare, aut aliquas res auferre,
 vel species quæ ad ipsum monasterium sunt collatæ,
 deferre ad civitatem audeat, ut de perfecta quiete
 valeant ipsi monachi, qui ad præfatum monasterium
 deserviunt, ducē Domino, per tempora exultare, et
 sicut antedicta monasteria sub libertate vivant, ut
 pro statu Ecclesiæ, et salute regum vel stabilitate
 regni et tranquillitate patriæ valeant plenius pium
 Dominum exorare. Et si aliquis de ipsis monachis
 contumax fuerit, ab abbate prædicti monasterii se-
 cundum canonicam institutionem emendetur, ut hoc
 privilegium sub ea, ut diximus, libertate qua ante-
 dicta monasteria et monachi vivunt, debeat in per-
 pētuum permanere firmissimum, ut jam dicti mona-
 chi sæpedicto monasterio deservientes, nostris et
 futuris temporibus sub libertate consistent, quia
 nihil de canonica auctoritate convellitur quicquid
 domesticis fidelibus pro tranquillitate pacis, vel pro re-
 verentia sanctorum tribuitur. (Illud etiam addi pla-
 cuit, ut ipsi monachi sub regula sancti Benedicti vel

sancti Columbani conversari et vivere debeant.) **A** Quod si aliquis calliditate aut cupiditate præventus episcopus, ea quæ sunt superius comprehensa temerario spiritu violare præsumpserit, tribus annis pœnitentiam districtissime agat a communione fratrum sequestratus; et nihilominus hoc privilegium, Christo protegente, qui et adjuvet illud conservantes, et dissipet illud destruere cupientes, perpetim maneat incorruptum. Quam definitionem constitutionis nostræ, ut nostris et futuris temporibus valitura sit, manus nostræ subscriptionibus roboravimus, et coepiscopos domnos, et fratres nostros rogamus ut ipsum in omnibus confirmare debeant. Berthefridus peccator, Ambianensium urbis episcopus, hoc privilegium a me factum relegi, consensi et subscripsi. Genesius, ac si peccator episcopus, hoc privilegium consensi. Chaaaldus, episcopus, hoc privilegium consensi et subscripsi. Gautiobertus, ac si peccator episcopus, hoc privilegium subscripsi. Boso, in Dei nomine episcopus, hoc privilegium consensi et subscripsi. Ragnobertus, ac si indignus episcopus, hoc privilegium contentiens subscripsi. Mummolenus, ac si peccator episcopus, hoc privilegium consensi et subscripsi. Audobertus, ac si peccator episcopus, hoc privilegium consensi et subscripsi. Audoenus [in ms. nomen Audoenus *dec. 1. Cæteris fere omnibus præfigitur formula*; In Christi nomine], episcopus hoc privilegium consensi et subscripsi. Dado peccator hoc privilegium consensi ac subscripsi. Emmo episcopus subscripsi. Leodeboldus peccator episcopus hoc privilegium subscripsi. Chrodobertus peccator hoc privilegium subscripsi. Paternus peccator, Egloensis Ecclesiæ ac si indignus episcopus, hoc privilegium consensi et subscripsi. Drauscio, ac si peccator, hoc privilegium consensi et subscripsi. Ego Audebertus, ac si peccator episcopus, hoc privilegium consensi et subscripsi. Factum hoc privilegium sub die octavo idus Septembris, anno vii regnante Clotario rege ^a, Captonnaco in palatio publico. Sigo, in Dei nomine dia onus, hoc privilegium scripsi et subscripsi.

XIII.

Fragmentum chartæ qua Nivardus, Remensis episcopus, Altivillarensi monasterio privilegium confert ^b (ann. 652).

^a Regni Clotarii III annos computamus a mense Septembri anni Christi 656 elapsi aut labente; sic Mabillonius, qui chartam de qua agimus collocat sub anno 662 Ars dijudicandi singulas temporum notas regnum Clotarii initium sumpsisse docet post diem quintam Septembris.

^b Hoc fragmentum exstat in annalibus Cointii, t. III, pag. 527, et Mabillonii, t. I, pag. 467, apud Sammarthianos, Gall. c. f. edit. prima, t. IV, pag. 32, et in Nova Gallia christ. demum cum discrepantiis, t. X, inst. col. 1; in Historia Ecclesiæ Rhemensis a Marlot, t. I, pag. 277. Illud primi eruerant Sammarthiani ex chartophylacio Altivillarensi. Docent auctores Novæ Galliæ christianæ, t. IX, col. 251, quorum lectionem sequimur, ibi super se scriptum in ultimo folio codicis membranacei Evangeliorum, ac pluries interpolatum diversimode. Aliunde petitum edidit Marlotus, cujus varias lectiones inter uncas apponimus; sed nullibi chartam integram habemus

In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, amen. Ego Nivo sive Nivardus, etiamsi peccator episcopus, dum omnes episcopi fratres mei etiam et de viris christianis et de bonis hominibus monasteria secundum regulam sanctorum Patrum edificare non cessarent [Marlotus, et de viris Christianis... præcipui in unum convenissemus], petiit nos Bercharius abbas cum [M., una cum] fratribus suis, ut ubi [ubi *deest* apud M.] talem locellum eis perquirere deberemus in nostra proprietate, ubi ipsi secundum regulam Patrum sancti Benedicti et sancti Columbani vivere deberent, et pro nobis die noctuque misericordiam Domini debeant deprecari, ut in futurum veniam de peccatis merear [M., mereamur] obtinere; sed cum minime hic talem locellum [M., sic talem **B** locellum compendiosum] in nostra proprietate inveniremus qui ipsis monachis ad monasterium faciendum placuisset, repertus est nobis una cum ipsis, locellus qui dicitur Altivillaris, in fine Remensi, super fluvium Maternæ, prope villam Disiacum, quem a Bayone et Theoderano [M., Theoderanno] de villis ecclesiæ nostræ concambivimus, unde et ipsa instrumenta ex hoc in archivis ecclesiæ retinentur [M., retinemus], villam quoque Disiacum, cum ecclesiâ et altari beati Timothei martyris, in cujus parochia situs est Altivillaris locus, eidem monasterio legaliter confirmavimus [M., confirmamus]. Sed sic pensavit ipse Bercharius, una cum fratribus suis [rot suis *deest* apud Marlotus], pro novissimis temporibus, ut dum advivimus [M., adjuvimus], ipsum monasterium quod dicitur Altivillare, quod ego pro æterna beatitudine vel pro remedio animæ nostræ ad sanctam regulam conservandam ædificavi in honore sanctorum Petri et Pauli, seu etiam sancti Johannis et ceterorum martyrum et confessorum quorum pignora ibidem venerari noscuntur, in nostra potestate debeat esse, ut ipsos monachos melius delectet secundum disciplinæ ordinem et regulæ vivere, vel quieto [M., quietos] residere; et taliter nobis consenserunt de fratribus meis coepiscopis etiam [voces coepiscopis etiam *desunt* apud M.] et de comitibus nostris archidiaconis seu et abbates, vel etiam clerus noster Remensis, etiam [M., et abbatibus vel ex clero Remensi] et de viris illustribus quorum manibus sub-

quam viderat Frodoardus. Hujus summam refert, unde liquet in fragmento quod exhibemus, e tribus partibus primam duntaxat salvam superesse. Deficientia autem a Frodoardi narratione repeti possunt quæ sic habet, Hist. Eccl. Rhem. lib. II, cap. 7, pag. 202; « Beatus Nivardus, constituto monasterio, quicquid possessionum ante episcopatum fuerat visus habere, ad ipsum locum tradidit... Privilegium quoque, poscente præfato abbate Berchario, eidem contulit monasterio, ut scilicet, præsul idem monasterium in sui juris dominatione, dum ad viveret, conservaret; et ut, post suum decessum, Rhemensis episcopus ipsum cœnobium gubernet, et eosdem monachos contra omnes adversantes defendat; ipsi vero monachi potestatem habeant prælatum sibi regulariter eligendi, prout in descriptione ipsius privilegii continentur. » Porro critici omnes Nivardi chartam referunt circa annum christ. 652. Variæ lectiones ex Marlot de sumptæ littera M signantur.

scriptiones vel signacula subter tenentur [M., teneus] inserta *.

XIV.

Charta qua Drauscius, Suessionensis episcopus, Suessionensi sanctæ Mariæ Parthenoni privilegia concedit ¹ [ann. 666].

Dominis sanctis et apostolicis fratribus Suessionum civitatis * comprovincialibus Nivoni episcopi, et Landeberto, Mummoleno, Audeberto, item Audeberto, Clemente, Berthefredo, Audomaro, Drauscius, acsi indignus episcopus, supplex in Domino mittit salutem. Licet antiquæ regule constituta nos convenit et oportet custodire per omnia, tamen illud adnectitur conservandum, ut quod orthodoxam definitionem non maculat, et ad religionis quietem tempore servetur etiam multa et perhenne custodia. Et quia bonæ vitæ iustus vir Ebroinus major-domus, ejusque illustris matrona Leutrudis, et eorum unicus dilectissimus filius Bovo, religiosa postulatio eorum aurium nostrarum forensis pulsantes auditus, intima etiam cordis penetrarunt archata, quatinus et viscerale pietatis affectum, ita eor intrinsicus caritatis eorum petitio molliret, ut petita non concedere aut certe libentissime quæ petuntur non implere, nostræ animæ inreligiosum fore putarent. Sancti igitur desiderii ardore succensi, intra cœnobii septa basilicas in honore sanctæ Mariæ, genitricis Domini nostri Jesu Christi, et sancti Petri et sanctæ Genuève vel ceterorum sanctorum, in loco nuncupato intra murus urbis Suessionis civitatis construxerunt, ubi puellæ virgines ac Deo sacratæ Ethericæ abbatissæ, relicta pompa seculi, sub regula beatissimorum patrum, ad laudes Christi die noctuque canendas vel pro æterna retributione sunt conlocatæ, nostræ vilitatis extremitate supplice deprecationis petitione deposcerunt et et nos fratresque nostri, abbatibus, presbyteribus innoque et diaconibus vel omni clero Snessionum Ecclesiæ, quorum subscriptionibus infra teneatur. Quod nos tractantes caritatem de domesticis fidei benevola deliberatione, hoc privilegium in Dei nomine, ad monasterium prædictum infra urbis Suessionis civitatis constructum,tribuendum indulsimus. Quo potius dum juxta sexum predictarum Deo sacratarum virginum munitas sancta institutio

A habet, ut infra septa monasterii virgines et caste reclusæ debeant Domino militare, secundum votum sæpe dictorum Deo timentium qui construxerunt regulam et cursum sancti Benedicti, eatenus ut postquam in ipso monasterio introierint Domino militare, foras de ipso monasterio exire licentiam non habeant, et ad modum Luxoviensis monasterii, quem beatus Columbanus tenuit, regulam ad profectum animarum earum studeant in omnibus custodire. Et nec nos subsidua fraternitas sacerdotum præens privilegium propria deliberatione aut nova adinventione æstimet decrevisse aut indulsisse, cum ad hujus constitutionis normam sanctorum Agaunensium locum, immoque et monasterii Liriniensis et Luxoviensis vel basilica sancti Marcelli, tam de inhabitatoribus libertatem, quam a quibuscumque ibidem aliquid deligatum eatenus fuit sancitum. Ergo unicis conspirationibus consensum ita decretum est, ut quidquid predicto monasterio, vel sacratis Deo virginibus ibidem sub evangelica religione viventibus, ab ipsis prædictis illustri viro Ebroino majorum-domus, ejusque illustri matrona, eorumque filio Bovo, vel a regio munere, seu ab eorum parentibus, vel quibuslibet Christianis, in agris, mancipiis, ministerium, sacris voluminibus, vel quibuslibet speciebus quæ ad ornatum divini cultus pertinere noscuntur, aut cæteris rebus conlata vel deinceps conlatura sunt, seu quod in altario fuerit oblatum, aut a quocumque, Deo inspirante, in eo miserint, præsentis vitæ nostræ temporibus, successorumque nostrorum, nullus ibi aliquid clericorum vel pontificum aut regalis sublimitatis, suis usibus usurpare aut minuere præsumat. Et cum abbatissa ejusdem monasterii de sæculo fuerit revocata, quas unanimiter omnis congregatio illa ancillarum Dei, ex semetipsis, optime regulam compertam eligerent, pro se, Christo præsule, sibi seniores instituant; et etiam si opportunum fuerit, tabulas ad altaria benedicendum, aut chrisimal, aut vestes in Dei nomine consecrandum a quocumque speciali pontifice decreverint, hoc discurrerentes geruli licentiam habeant expetendi vel explicandi, et, ut superius continetur, nullam exinde potestatem neque in rebus, neque in ordinandis aut velandis personis, excepto si ipse

D

* Ad Marlotum addita sunt quæ sequuntur : *Ut, sicut jam supra dictum est, monasterium ipsum Altivilla....* Cætera desunt; unde sequitur hanc chartam, quoniam tempore scripta fuerit, integram ad nos non pervenisse.

¹ Hujus chartæ qua Drauscius, Suessionensis episcopus, privilegium concedit puellæ Sanctæ Mariæ monasterio, rogantibus Ebroino majore domus, et ejus conjuge Leutrude, a quibus constructum fuerat, fragmenta pluries edita sunt, a Reginaldo, *Compend. Hist. Suess.*, prob. pag. 2; Dorncio, *Hist. Suess.*, t. I, pag. 271; Gointio, *Annal. t. III*, pag. 606; Mabillonio, *Ann. t. I*, pag. 482. Illud integrum Michel Germain, ex archivo Parthenonis depreptum, ne mutata quidem una syllaba, eudi typis curavit ad calceam Historiæ ejusdem monasterii, pag. 421, et notis illustravit, ad cujus fidem recedimus; quin et Gallice vertit, *ibid.* pag. 14 et seq., adis subjunctis

annotationibus. Lecto vero difficile scripturam docet Dorncio, qui lectionem ejus satis assequi se non potuisse fassus est.

² Hi fuere comprovinciales Rhemensis metropolis antistites, ad quos chartam sub epistole forma conceptam dirigit Drauscius scilicet, Nivo ipsius Rhemensis Ecclesiæ presul, Landebertus Catalaniensis episcopus, Mummolenus Noviomensis, Audebertus Cameracensis, Audebertus alter Silvanctensis, Clemens Bellovacensis, Berthefredus Ambianensis, Audomarus Morinensis. Nemo nescit, Ecclesiam Cameracensem Rhemensi metropoli subjectam fuisse usque ad tempora Pauli pape IV, qui episcopatum Cameracensem in metropolim erexit. Priores hujus annotationis lineas amandavi, cum in eis editor exponeret tantummodo qua de causa hoc diploma inseruerit Supplemento. Nunc suo ordine vulgatur.

ancillæ Dei unanimiter propria voluntate poposce-
rint, nos vel archidiaconus, successoresque nostri,
vel quælibet personam habere non debeat, aut quod-
cumque de eodem monasterio sicut de parochiis aut
ceteris monasteriis, muneris causa, audeat superare
vel auferre, et nisi congregatione ipsius vel abbatis-
sæ votus et petitio intercesserit, et pro animæ salute
fuerit; nam aliter nulli nostrorum liceat monasterii
ipsius adire secreta aut ingredi septa. Nec nullus de
virorum sexu infra portas ipsius monasterii fuerit,
præsumat cibum vel potum manducare vel bibere
nisi tantum communionem sanctam. Et sic ab eis
pontifex postulatus pro danda tantum vel lueranda
oratione accesserit, ubi juxta regula locus permittit,
ibi eum singulum cum religiosis sacerdotibus ingre-
diatur, et celebrato ac peracto divino mysterio, con-
tinuo absque ullo requisito dono studeat habere re-
gressum; nec aliis clericis aut quibuslibet sæculari-
bus personis ibidem ingressione, excepto, si pro
bona necessitate aut utilitate ipsius monasterii fue-
rit, aut mens Deo devota petierit, regula tamen do-
cente, atque religionem in omnibus servante, in reli-
quo nullatenus habitare permittimus, sed coram
Domino prohibemus, quia cunctis patet manifesta
conditio, quod puellarum monasterium absque fre-
quentia virorum deest et oportet esse reclusum, ut,
solitaria vita fruente, de perfecta quiete ac de con-
servata castitate valeant, duce Domino, per tempora
exultare, et supra dicta regula viventes, et sancta-
rum virginum vitam sectantes, pro statu Ecclesiæ
et salute regis vel patriæ valeant plenius Dominum
deprecari. Et si aliqui forsitan, quod non credimus,
excedendum ipsæ sanctæ moniales de earum reli-
gione tepide secum duxerint supra scriptam sanctam
regulam, ab earum abbatisa debeant corrigere,
qualiter in omnibus debeant sanctæ vivere, quia ni-
hil de canonica auctoritate convellitur, quidquid de
domesticis fidei pro quiete tranquillitate tribuetur.
Quod si quis calliditate aut cupiditate preventus,
visus fuerit ea quæ sunt superius comprehensa
temerario spiritu violare, divina ultione prostratus
reatus anathemati subiacet, et insuper tribus annis a
communione episcoporum se noverit esse alienum,
vel iram cœlestis incurrat, et cum Judæ, traditoris
Domini nostri Jesu Christi, se participem esse co-
gnoscat et tanquam negator pauperum in futurum

A teneatur obnoxius; et nihilonominus hoc privilegium
in nullum possit convellere, sed præsentis et futuro
tempore, Christo Domino nostro protegente, incor-
ruptius valeat perdurare. Quam constitutionem no-
stram ut firmis subsistat vigoribus, manus nostræ
subscriptionibus roboratam, perpetuis temporibus
valituram, vobis vel ceteris episcopis destinavimus et
rogavimus insuper confirmandam, stipulatione sub-
nexa. Actum Augusta Suevion. Sub die vi kal. Jul.
An. x^a domini nostri Chlotarii gloriosi simi regis.

Drauscio, acsi peccator, hoc privilegio subscripsi.
Nivo, acsi peccator episcopus, hunc privilegio sub-
scripsi. In Christi nomine, Genesius, acsi peccator,
hoc privilegio subscripsi. Audoenus, Christo mise-
rante episcopus, hunc privilegium juxta institutione
B canonica cum pietate subscripsi. In Christi nomine,
Leudtgarus, acsi peccator episcopus, hunc privile-
gium consensit et subscripsi. Boso in Dei nomine
subscripsi. In Christi nomine, Cauciobertus, acsi
peccator episcopus, hoc privilegium consentiens
subscripsi. Desideratus peccator hunc privilegium
consentiens subscripsi. Virgilius peccator hunc pri-
vilegium consentiens subscripsi. In Christi nomine,
Importunus, acsi peccator episcopus subscripsi.
Ennadius episcopus subscripsi. In Christi nomine,
Burgunlo, acsi indignus episcopus, consentiens
subscripsi. In Christi nomine, Abbo, acsi indignus
episcopus, hoc privilegium consentiens subscripsi.
Clemens, ac si peccator episcopus, hoc privilegium
consentiens subscripsi. In Christi nomine, Ragno-
bertus, acsi indignus episcopus, hoc privilegium
consentiens subscripsi. In Christi nomine, Audo,
acsi indignus episcopus, hoc privilegium consen-
tens subscripsi. In Christi nomine, Ragnomarus,
acsi indignus episcopus, hoc privilegium consentiens
subscripsi. In Christi nomine, Concessus, acsi i di-
gnus episcopus, hoc privilegium consentiens sub-
scripsi. Leudeboldus peccator, acsi indignus episco-
pus, hoc privilegium consentiens subscripsi. Sigobol-
dus peccator hunc privilegium scripsi et subscripsi.

XV.

*Charta qua Leodebodus, abbas sancti Aniani, plurima
dona confert monasteriis sancti Aniani et sancti
Petri Floriacensis* ^b (ann. 667).

D In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Anno
secundo regnante domino nostro Calodoveo glorio-

^a Annum Clotarii 10 non solum in archetypo in-
strumento, sed in chartulariis quatuor, se legisse
monet dominus Germain; adeoque hanc chartam ad
annum Christi 666 referendam censemus, quam edi-
tores alii anno Clotarii tertio, quarto, undecimo,
quartodecimo (Hist. monast. B. M. Suev. pag. 425)
tribuerunt. Obiit Drauscius circa annum 674, Nova
Gall. Christ. t. IX, coll. 358.

^b Primus hanc chartam ex archivo Floriacensi de-
scripsit Helgaudus, monachus Floriacensis, ap.
Chesn. Hist. Franc. t. IV, pag. 59. Recusa legitur
apud Sausseyum, Annal. eccl. Aurel. pag. 154, et
Cointium, Ann. t. III, pag. 389. Hujus fragmentum
et subscriptiones inseruit Hubertus in Antiquitatibus
ecclesiæ sancti Aniani Aurelianensis, prob. p. 72 :
characteres chronologici adulterati Cointio viden-

tur, et hinc hoc instrumentum de falso criminat
est Longueval, Hist. eccl. Gall. t. III, pag. 565. Sed
ab omni criticorum familia absolutum judicant,
Cointius ubi supra; Mabill. Ann. t. I, pag. 380;
Nova Gall. Christ. t. VIII, pag. 1518 et 1538; Dipl.
nova, t. V, pag. 421, not., etc. : Cointius ipse,
emendatis notis chronologicis ab imperita manu
corruptis, illud habet pro legitimo. Jam exstabat in
archivo Floriacensi sæculi nono, teste Adrevaldo,
Floriacensi monacho, qui hac ætate scripsit, Biblioth.
Floriac. pag. 2, etc. Pugnant quidem inter se chro-
nologicæ notæ, ita ut conciliari non possint, et in-
solita est invocatio. Sed inde falsum arguere, cum
alimunde nihil falsum sapiat, severius sane et acertius;
plura enim alia instrumenta pro sincere recepta his
vitiis laborant, quæ escitantur amantissimum tribui

missimo rege, sub die v Kal. Julii *. Virtute et firmissimo robore acquiritur ut agrestæ et doctæ menti testificatio suffragetur. Et quoniam ita est, Dei protegente dextera, ego Leodebodus ista conscribo, acsi indignus et peccator abba. Dum me divina pietas basilicæ domni Aniani ubi ipse dominus in corpore requiescit, abbatiae sublimatum honore, ejusdem loci custodem esse in tituit, congruum duxi, et devotione plenissima mihi consensit voluntas, ut de re proprietatis meæ, tam in ipsa basilica quam et basilicæ domnæ Mariæ, quam Johannes Floriacus a novo quondam construxit, ubi venerabilis vir Fulcaldus abba custos præesse dignoscitur, sen et in agro Floriaco quem, cum glorioso atque præcelso domino Chlodoveo rege et gloriosa domna uxore ejus Bathilde regina, visus sum de rebus meis propriis commutasse, ubi pro salute regia vel cuncto populo exorandum, monasterium in honore sancti Petri ædificare delibero ^b, ubi jam dictus vir Dei sanctus, videlicet præsul Anianus, condigne jacet tumulatus, in quo monachi juxta regulam sanctissimi Benedicti et domini Columbani consistere debeant, singulariter de facultate proprietatis meæ, Christo præsule, conferre delibero. Dono igitur antedictæ basilicæ domini Aniani, vel monachis ibidem deservientibus, ubi ad præsens, divinitate propitia, funguntur officio, et de jure meo in jus antedictæ basilicæ a die præsentis transfundo, portiones terrulæ infra agrum Nogrometensem sitas in territorio Biturico, nuncupatas Litmaro et Marinia-co, quas de Aviana et Prosperiana feminis per instrumenta chartarum visus sum recepisse; cum domibus, ædificiis, mancipiis qui a me liberati non fuerunt, vineis, sylvis, campis, pratis, pascuis, cum omni jure et beneficio suo, vel omnigeno pœnde ibidem residente, sicut a me possessum est. Similiter portionem meam, quæ est infra agrum Littidum in Secalonia, quam de Agana femina dato pretio per venditionis titulum visus sum comparasse, cum domibus, ædificiis, mancipiis, præter quos ingenuos relaxavero, vineis, sylvis, campis, pratis, pascuis, omnique beneficio suo, sicut a me possessum est. Itemque et portionem meam quæ est ad Vetulani casam quam de Abbone et filio suo traterno, dato pretio, per venditionis titulum comparavi, et quæ per epistolas donationis ad me pervenit, cum mansis, vineis, campis, pratis, sylvis, pascuis, omni-

quo genere pœndum, et beneficio suo, sicut a me possessum est. Simili modo et portionem meam quæ est in villa Frietoni in Secalonia, sicut a me possessa est, cum mansis, accolabus, sylvis, pratis, campis, pascuis in integrum, cum termino, vel omnigeno pœnde ibidem residente, simulque terras vel prata quæ ab Albuna in pago Stampensi visus sum comparasse, sicut a me possessum est in integrum. Pari modo vasa dono argentea, anacleta, pensantia libris viii et uncias duas, sandalia ii ad missas, et oralia ad mensam, una cum cappis et omni apparatu, et vela et acu picta. Ista omnia, ut in potestate et dominatione ipsius monasterii et monachorum ibidem Deo serventium perenniter maneant, integra devotione instituo. Simulque et quod in pago Biturico cognominante Monte, qui est juxta Cabrias vi o, portionem terrulæ quam de Domolo et uxore sua Ingara, vel de pluribus hominibus visus sum comparasse, dono; vel quodcumque ibidem, per donationis epistolam aut quolibet contractu, ad me pervenit, seu et quod in Bria, quæ est super fluvium Flironte, habeo, quæ de pluribus hominibus visus sum comparasse, et ad ipsum Montem subjungitur, cum domibus, ædificiis, mancipiis qui a me liberati non fuerint, vineis, sylvis, campis, pratis, cum omni jure et termino earum, omnique genere pœndum, sicut a me possessum est, dono. Idemque et villam Camberon, quæ est juxta terminum Clariacense vel Ucello vico, quam de hæredibus Nummoli, dato pretio, per venditionis titulum visus sum comparasse, cum domibus, ædificiis, mancipiis qui a me liberati non fuerint, vineis, sylvis, campis, pratis, pascuis, omnique genere pœndum, cum omni jure et beneficio vel termino ad se pertinente, sicut a me possessum est, dono sancto Petro Floriacensi. Idemque et in Rausedone villa, quæ est in pago Magdunense, quam de hæredibus Magni, dato pretio Suprascripta pars antedictæ basilicæ domni Petri Floriacensis perpetuo jure atque proprietario ut possideat, integra voluntate decerno. Idemque antedictæ basilicæ domnæ Mariæ portionem meam quæ est juxta Colominæ vicum, quartam partem ex ipso agro Colominensi, cum mansis, accolabus, campis cultis et incultis, cum omni genere pœndum, in integrum, sicut a me possessum est, delego perpetualiter possidendum. Idemque in Simpliciacense, quod est in Secalonia, quod de homine quodam, Aregisilo no-

solent. Adde commodam emendandi rationem a Cointio adhibitam, scilicet pro nomine Clodovei, Clotarii nomen reponit Cointius; pro anno regni ii, annum regni xii. Facilis uterque scribentis lapsus. Expungit annos ab incarnatione repetitos, contra morem hujus ætatis, qui frequentius optime notæ instrumentis temere a neutericis inserti reperiuntur. His autem admissis emendationibus, patet chartam Leodebodi conditam fuisse anno regni Clotarii III duodecimo, Christi 667. Certe ibi non agitur de Clodovei II anno regni secundo; nam tunc vix septennis Clodoveus uxorem non poterat habuisse Bathildem, quam non ante decimum regni annum in matrimonium duxit, et de qua tamen mentio fit in testamento Leodebodi.

^a Has notas emendandas censens cum Cointio.

^b Cointius legendum censet *ædificavi*, pro *ædificare delibero*. Recte notat ex serie instrumenti pluries mentionem fieri de monasterio sancti Petri jam condito. Sed nihil obstat quin hæc verba, *ædificare delibero*, propositum innuant de nova constructione instauranda. Quod autem hic dicitur jam tumulatum in sancti Petri monasterio jacere sanctum Anianum, id ipsum asserit Cointius, ubi supra, pag. 396, qui sancti Aniani corpus in hoc monasterium anno 634 fuisse translatum expresse testatur. Ergo nihil hoc loco restat emendandum.

^c Sic apud Sausseyum; hic desideratur aliquid v. g., visus sum comparasse.

nunc, vel de alijs, dato pretio, per venditionis titulum visus sum comparasse, portionem ipsam cum mans, sylvis, pratis, campis, pascuis, vel omni genere pecudum et beneficio suo, sicut a me possessum est, basilicæ dominæ Mariæ tribuo, et ut in perpetuum possideat plenissima voluntate exopto. Pari modo et ad memoratum monasterium, quod in honorem domini Petri, sicut predictum est, in agro Floriaco ædificare delibero, ubi monachi regulariter consistere debeant, dono a presenti fiscum Floriacum, cum domibus, ædificiis, mancipiis quos iugo servitutis non relaxavero, sylvis, campis, pratis, pascuis, vineis, aquis aquarumve decursibus, cum adjunctis et adjacentibus suis, omniq[ue] genere pecudum, cum omni jure et termino suo, sicut acto tempore ad fiscum fuit possessum, vel ad nos pervenit. Idemque in potestate Meliaco, quod per venditionis titulum visus sum comparasse, cum domibus, ædificiis, mancipiis qui a me liberati non fuerint, cum campis cultis et incultis, seu officina molendini quod in Malua in ipso territorio esse videtur, in incertum cum termino suo et omni genere pecudum, sicut a me possessum est, concedo, seu et quod de hæredibus Pauloni, negociatoris quondam, visus sum comparasse, areas, scilicet, in oppido civitatis Aurelianensium, cum domibus de super positis, accolabus ibidem residentibus, vel vineas ad oppidum ipsius civitatis pertinentes; seu et locella villarum cognominata Curum, Canavarias, Simpliciæ, et Calliæ, ultra fluvium Ligeris, quod, dato pretio antea acto tempore, visus sum comparasse. Unde et in iudicio ante virum apostolicum dominum Audoenum episcopum, et illustrem virum Chranulfum optimate vel reliquos abbates convenit, ut ex omnibus, tam in terris quam in mancipiis, seu et vineis, medietatem exinde pars basilicæ dominæ Mariæ retineret, et aliam medietatem in meo jure in integro deberem recipere; quam medietatem eorum iudicio visus sum recepisse: ipsam enim in integrum ad memoratum monasterium sancti Petri Floriaco constructum de lego perpetua-liter possidendam; simulque et Asinarias villam, quæ est in valle, quam de ratione illustris viri Trodonei, per commutationis epistolas, quantum textus earum declarat, ad me pervenit; dum ego e contra portionem illam quæ est in Suncanto vel Warentias, quod de Maohilde fœmina quondam, dato pretio, per venditionis titulum comparavi, et hoc ad vicem memorati Trodonei dedisse visus fui in ipsa villa Asinarias, pars memorati monasterii domini Petri quod est Floriaco constructum, in integrum, absque cujlibet impedimento, cum omni jure et termino, sicut a me possessum est, omneque genus pecudum ibidem residents, Aureliani possidendum. Areas vero infra muros Aureliani, quas de Chonulfo clerico,

A dato pretio, per venditionis titulum visus sum comparasse, ubi Leobastus accola commanere videtur, ad predictum monasterium domini Petri vel monachis ibidem degentibus, integra voluntate dare decerno. Similiter et caballos xxx bonos, greges equinos v cum emissariis eorum, boum greges xx, vaccarum v, armentorum x. Argentum quod ad ipsum monasterium domini Petri vel monachis ibidem deservientibus dono, per hujus texti vigorem inserendum putavi; hoc est, bacchraicha pura sigillata transmarina, pensantia pondo libras x, quorum unus habet in medio cruce[m] auream. Dono et scutellam quæ habet in medio effigiem capitis hominis, simili modo auream. Idemque et scutellas duas minores Massilienses deauratas, quæ habent in medio cruces niellatas, quæ species argenti, in jure et dominatione memorati monasterii domini Petri perenniter permaneant volu. De vestimentis vero quæ in paupertate mea habere videtur, præter id quod superius basilicæ domini Aniani delegavi, reliquum quod superfuerit, pars domini Petri Floriacensis recipiat ad possidendum. Spero autem non futurum, nec quolibet modo fieri posse credo, ut aliquis de hæredibus meis, aut quolibet persona, contra præsentem venire tentet epistolam. Quod si fecerit, et factum meum corrumpere conatus fuerit, in primis iram cœlestis incurrat Trinitatis, et insuper partibus basilicæ domini Aniani et basilicæ dominæ Mariæ vel monasterio sancti Petri quod est constructum Floriaco, duplum quod ad ipsas basilicas dedi, juxta quod res ipsæ melioratæ fuerint, ipsis abbatibus vel monachis ibidem deservientibus reformet, et fisci juribus auri libras iii, argenti pondo xx, teneatur obnoxius. Quam donationem, ut firmiter habeatur, gestis municipalibus alligare decrevi, et duas epistolas uno tenore conscriptas feci de re superius nominata: una quæ in archivo domini resideat Aniani, aliam vero partem monasterii domini Petri per futura tempora reservandam recipiat, qualiter monachi ibidem Deo servientes, id quod eis per ipsam dedi, defensare valeant, et præsens nihilominus a me facta donatio, firma omni tempore et inviolata permaneat, stipulatione in omnibus comprehensa. Actum Aureliani, publice. Addi v ro convenit quod superius intinere debueramus, ut quicquid præfato monasterio domini Petri Floriacensis, quod nos a novo construximus, delegavimus, et a timoratis viris delegatum fuerit in posterum, quicquid abbas qui ibidem præfuit exinde voluerit facere pro usu aut utilitate monasterii ipsius, vel lucro animæ aut fratrum necessitate, liberam habet potestatem, absque detrimento et impedimento sæpe dicti monasterii. Leodebodus, peccator abbas, epistola a me facta. Audoenus^a, peccator episcopus,

^a Inter episcopos subscribentes Gointius, ubi supra, pag. 592, probat Audoenum et Leodegarium, Ecclesiis Rothomagensi et Aurelianensi præfuisse anno Christi 667, quo Leodebodus chartam condidit. Nulla de Audoeni controversia; de Leodegario, a

Gointio dissentiunt Mabillonius et auctores Novæ Galliæ Christianæ; sed fatetur Mabillonius, Annal. t. I, p. 380, in tanta rerum obscuritate difficile esse rem accurate delinire; et, in re dubia, chartæ Leodebodi auctoritatem prevalere arbitratur.

rogante venerabili viro Leodebodo abbate, hanc epistolam relegi et subscripsi. Leodegarius, ac si indignus episcopus, rogante Leodebodo abbate, hanc devotionis ejus epistolam firmavi in Christi nomine. Beccelenus abbas. Ado abbas. Salomon abbas. Leotsnidus abbas. Bulgulfus presbyter. Illegicus diaconus et vicediaconus. Martinus diaconus. Boso diaconus. Agneramus. Dagobertus. Numinolenus. Vapingus. Sigirius. Francisindus. Anthertus. Salomen sive Boso. Pappolus. Sirobaldus sive Saxo. Annegisillus testis. Manasses. Authacarius. Nouno. Hildulfus. Grumoldus. Segonius.

XVI.

Charta a qua Numerianus archiepiscopus privilegia concedit monasterio intra locum qui vocatur Galilæa, ad preces Deodati episcopi (ann. 667).

Domini sanctis et summi culminis apici, pontificalisque cathedræ speculae præsentibus in Christo fratribus, Childulfo, Gisloaldo, Ebroino [Clodoaldo, Eborio], episcopis comprovincialibus, Numerianus archiepiscopus supplex et fidelis vester præsumit mittere salutem. Licet et nos antiquitus regulam constitutam salubri observatione custodire conveniat, tamen ut vestra provisione [provisione tractante] fiat, constituimus ut quod sacris deliberationibus non derogat [derogat] intrepida observatione observetur. Et quia venerabilis vir Deodatus episcopus religiosa postulatione aurium nostrarum intima penetravit viscera pietatis affectu, ita cor nostrum intrinsecus molliuit [innoluit], ut petita duntaxat non cadere, sed libentissime non imple se nostris animis irreligiosum fore putare [putaretur]. Sancti igitur desiderii ardore succensus, supradictus Deodatus episcopus cœnobii septa in honore sanctæ Dei genetricis Mariæ, vel sanctorum apostolorum Petri et Pauli et sociorum eorum [add. et sancti Eucharii, Materni, et Maximini, et omnium], et sancti Maurici, Exsuperii et Candidi, vel sociorum eorum, basilicas intra eremi secretum locum nuncupante Galilæa, quod prius Junctionuras vocabatur, supra fluvius Murthæ et Raurobaccio [fluvios Murthæ Raurobacio], in proprietate autem sua quam ex fisci largitate promeruit, monasterium construxit ubi monachos et peregrinos sub regula beati Benedicti et sancti Columbani abbatis collocavit, et nostræ vilitatis extremitatem supplici deprecatione poposcit ut nos fratresque nostri illi [illius] ecclesiæ ibidem deheremus privilegium impertire. Et ne hoc nos improbæ deliberationis insulnetu, sacerdotalis posteritas æstimet decrevisse, cum etiam sub hujusmodi

A norma tam de inhabitationibus quam a quibuscumque ibidem aliquid delegatum est, eatenus fuerit factum. Inde ergo nos et fratres nostri, abbates et presbyteri et clerici, conspiratione una et consensu, jam dicti viri postulationi annuentes, hoc ab omnibus nobis decretum est, ut quidquid prædictis monasteriis [monasterio] et monachis sub evangelica religionne viventibus, ab ipso venerabili patre Deodato episcopo, et a reliquis Christianis viris et feminis, aut regio munere, seu a quibuslibet hominibus ibidem collatum fuerit ministerii, et de sacris voluminibus, et quod propriis laboribus poterint addere et multiplicare, aut quæcunque ad ornatum noscuntur ibidem pertinere, præsentibus vitæ nostræ temporibus, successorumque nostrorum nullus exinde aliquid pontificum, abbatum, presbyterorum et clericorum sen et archidiaconorum, aut regalis sublimitas, suis usibus audeat usurpare aut minuire. Et cum sæpeditus Deodatus episcopus, qui est pater ipsius monasterii, de hoc seculo evocatus [vocatus], illum quem unanimiter omnis congregatio illa ex semetipsis optime regula compertum elegerit, seniore et abbatem sibi instituat; et si eis [etiamsi] opportunum fuerit ecclesiam [ad ecclesiam] benedicendam et sacros ordines pericipiendos, a quocumque pontifice decreverint, licentiam habeat expetendi: nullusque de eodem monasterio, seu de parochiis aut ceteris monasteriis, absque ulla regula et privilegiis viventibus, muneris causa audeat sperare et auferre; et nisi invitatus ab abbate et totius unanimis congregatione, liceat ei monasterii ipsius atterere septa. Si ergo ab eis pontifex communiter postulatus pro ipsorum utilitate accesserit, quod ipse abbas aut congregatio sua sancta elegerit, ita fiat; et celebratis ac peractis divinis mysteriis, mox absque ullo requisito dono studeat abire, quatenus monachi, qui solitarii nuncupantur, de percepta quiete valeant, juvante Domino, per tempora exultare; et sub ipsa sancta regula viventes, beatorumque vitam patrum sectantes, pro statu Ecclesiæ catholice, et pro desiderabili salute Childerici, gloriosi principis, plenius Dominum valeant exorare. Et si aliquid i, si monachi quantulumcumque de religione indebite egerint [exegerint], secundum supradictam regulam domini Benedicti et sancti Columbani abbatis a proprio objurgantur abbate. Et si, quod absit, talis inter abbatem et monachos dissensio aliqua et murmur consurgere videatur, qualis minime ab eodem abbate ibidem sedari possit; tunc missus episcopus eorum ad alios abbates qui hujusmodi re-

* Vulgavit Mabillonius, Annal. t. I, pag. 696, ex veteri Exemplari, quod penes se habere ait, ibid. pag. 508. Recenderunt Monteimius, Hist. Trevir. dipl. t. I, pag. 82; Calmetus, Hist. Lotar. t. II, prob. pag. 79; editores Novæ Galliæ Christianæ, t. XIII, instr. col. 291, omnes ex Mabillonio. Exstat ad calcem Historiæ ecclesiæ sancti Adeodati a Sommiero, pag. 237, ex veteri apographo in archivis hujus ecclesiæ reposito; et inter probationes subjectas defensionis Ecclesiæ Tullensis, pag. I, quæ prodit Tulli

anno 1727, juxta apographum quod dicitur cum originali collatum. Mabillonii Editionem sequimur, adscriptis inter incisos variis lectionibus ex defensione Tullensis Ecclesiæ desumptis. Cum desint notæ chronologicae, has ex synchronismis eruere licuit; verum de his in ultima prolegomenorum parte disserimus. Chartam autem hanc quam, teste Calmeto, ubi supra, eruditi plures dubie fidei prædicaverant, omnino supposititii instrumentis annuemandam monstrabimus.

gulam teneant, convenient in ipso monasterio, scandalumque depriment sententia regulari : quia nihil de canonica auctoritate convellitur, quidquid domesticis fidei pro quietate tranquillitatis tribuitur. Quod si quis inveniatur ausus quæ superius sunt comprehensa temerario spiritu violare, a divina ultione [estimatione] prostratus, reatui anathematis subijciatur, et insuper iram omnipotentis Dei incurrat omniumque sanctorum. Ut ergo privilegium hoc in nullo possit convelli, sed præsentī tempore futuroque, Christo Domino protegente, incorruptum valeat perdurare, ac firmissimis subsistat vigoribus, manu nostra et fratrum nostrorum episcoporum et abbatum, vel presbyterorum aut archidiaconorum subscriptionibus roboratur, et insuper fratribus nostris venerabilibus viris Blidoaldo [Blisaldo] presbytero, Archivo [Ahino] diacono, quo perpetuo maneat inviolatum, destinavimus ad confirmandum.

Signum Numeriani archiepiscopi, qui hoc fieri præcepit: S. Dragobodi [Dragobondi] episcopi. S. Grotcharii. S. Baldoni episcopi. S. Dodoni episcopi. S. Chroabaldi episcopi. S. Gariberti archidiaconi. S. Prodagii episcopi. Ego Filbertus [Filibertus] rogatus scripsi.

XVI.

Charta qua Vigilus, episcopus Autissiodorensis, plurima concedit monasterio beate Mariæ extra muros Autissiodori condito ^a (ann. 670).

Sancta ac venerabilis basilica domine Mariæ, genitricis Domini..... quam opere meo in suburbio murus civitatis de Althysiodero visi fuimus construxisse..... vel monachis ibidem deservientibus, ego Vigilus peccator, inspiratione divina..... hoc oportuit et congruit pontificale ordine prævidere ad sensum, unde religionis nomen aderescat in melius, et sanctorum loca venerationem cōdigna, Christo Domino inspirante. Ideoque dono ipsius basilicæ Sanctæ Mariæ, in alimonia pauperum ibidem residentium, donativum post diem obitus mei in perpetuum esse volo, hoc est, vineas illas ubi ipsa basilica est constructa, cui subjungunt ab uno latus strada publica, qui de ipsa porta Parisiaca ad Senones pergit, et ab alio latus strada publica, qui de ipsa porta Parisiaca ad Broile vadit, et de superiori fonte subjungunt vineas Midranicas. Inde juxta vineas ad heredes Attone quondam, usque ad vineas domni Germani; et inde ad strata superius nominata, qui ad sanctum Sineonem vadit, quicquid ibidem unquam ad me pervenit, vel præsentialiter teneri videtur, cum man-

cipiis quos ibidem stabilivi, omnia ex omnibus ad integrum. Ideoque dono ipsius basilicæ areas infra murus ipsius civitatis, quas cum illustri viro Helchileno commutavi ideoque et alias areas foras murus civitatis ipsius, juxta portam superius dictam, ipso muro adherente, quas de Lupo abbate, dato precio, comparavi. Simile modo portionem meam..... Bereniaco, que de alode vel undecumque ibidem ad me noscitur pervenisse, aut præsentialiter tenere videor, una cum prata super fluvio Belchæ, ex ipso agro Bereniacense, quem genitores mei tenuerunt, qui adheret de uno latus et ambos frontes ad fines Patriniacense, per fontanam quæ vocatur Dianna, qualiter ab ipsa basilica præsentialiter tenere videor, una cum colonica quam Quantilla condam super fluvio Belchæ tenuit; omnia et ex omnibus ad integrum. Idemque dono ipsius basilicæ terram portionem meam in villa Cauliaca, super fluvio Igauia, quantumcumque genitores mei ibi tenuerunt, vel insuper ad me noscitur pervenisse, cum mansis, edificiis, acolabus, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, cultis et incultis, aquis aquarumve discursibus, peculium vero utriusque sexus. Pari modo Pauliaco villa, sita in pago Autissioderino, proprietatis meæ, super fluvio Ligeris, cum edificiis, vineis, silvis, pratis, campis, cultis et incultis, aquis aquarumve discursibus, peculium utriusque sexus. Simili modo ipsius basilicæ terram quæ conjacet in villa quæ vocatur Flivenasam, cingas IIII. Pari modo relinquo ipsius basilicæ terrorem in portionem meam quæ conjacet ad Jarricas, super fluvio Belchæ, mansum unum. Et rursum do ipsius basilicæ villam proprietatis meæ, quæ nuncupatur Busciaco super fluvio Belchæ, mansis, silvis, pratis, acolabus, cultis et incultis, peculium utriusque sexus. Itemque in pago Senonico, in villa Bonorto, quæ est sita super fluvio Igauia, quam per multam pecuniam dando in proprietate recepi, mansos vij, cum adjunctis, appendiciis, beneficiis, vineis, pascuis, silvis, pratis, cultis et incultis, servos et ancillas, omnia et ex omnibus ad integrum dono in elemosyna pauperum ibidem deservientium. Simili modo in pago Tornotrinese, portiones meas in villa Flauniaco, quam de iustro viro Helchileno et germanum meam Frautiide visum sum recepisse, cum servos et ancillas et edificiis, acolabus, vineis, mancipiis, silvis, pratis, campis, pascuis, cultis et incultis, aquis aquarumve discursibus, peculium utriusque sexus, cum adjunctis, appendiciis, beneficiis, vel opportunitatibus earum, omnia et ex om-

nibus ad integrum. Idemque dono ipsius basilicæ terram portionem meam in villa Cauliaca, super fluvio Igauia, quantumcumque genitores mei ibi tenuerunt, vel insuper ad me noscitur pervenisse, cum mansis, edificiis, acolabus, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, cultis et incultis, aquis aquarumve discursibus, peculium vero utriusque sexus. Pari modo Pauliaco villa, sita in pago Autissioderino, proprietatis meæ, super fluvio Ligeris, cum edificiis, vineis, silvis, pratis, campis, cultis et incultis, aquis aquarumve discursibus, peculium utriusque sexus. Simili modo ipsius basilicæ terram quæ conjacet in villa quæ vocatur Flivenasam, cingas IIII. Pari modo relinquo ipsius basilicæ terrorem in portionem meam quæ conjacet ad Jarricas, super fluvio Belchæ, mansum unum. Et rursum do ipsius basilicæ villam proprietatis meæ, quæ nuncupatur Busciaco super fluvio Belchæ, mansis, silvis, pratis, acolabus, cultis et incultis, peculium utriusque sexus. Itemque in pago Senonico, in villa Bonorto, quæ est sita super fluvio Igauia, quam per multam pecuniam dando in proprietate recepi, mansos vij, cum adjunctis, appendiciis, beneficiis, vineis, pascuis, silvis, pratis, cultis et incultis, servos et ancillas, omnia et ex omnibus ad integrum dono in elemosyna pauperum ibidem deservientium. Simili modo in pago Tornotrinese, portiones meas in villa Flauniaco, quam de iustro viro Helchileno et germanum meam Frautiide visum sum recepisse, cum servos et ancillas et edificiis, acolabus, vineis, mancipiis, silvis, pratis, campis, pascuis, cultis et incultis, aquis aquarumve discursibus, peculium utriusque sexus, cum adjunctis, appendiciis, beneficiis, vel opportunitatibus earum, omnia et ex om-

^a Hanc solus vulgavit Mabillonius, Annal. t. I, pag. 694, aliqua parte mutilam; nec docet unde ipsam deprompserit. Hujus fidem tuentur Gestia episcoporum Autissiodorensium a Labbeo edita, Biblioth. mss. t. I, pag. 427, et Chronicon Autissiodorensis, fol. 67vo, quod Camusatius juris publici fecit. In Gestis dicitur monasterium in suburbio civitatis Autissiodorensis a Vigilis constructum, et pluribus ditatum muneribus, ut testamenti ipsius series demonstrat; quæ verba satis indicant chartam de qua agimus. Cum ex exemplo quod in fine truncatum est

hanc exscripserit Mabillonius, desunt notæ chronologicæ, nec liquido videntur elici posse. Vigilus sedem Autissiodorensensem occupavit ab anno 660 ad annum 685. Nobis Vigilii chartam circa annum 670 collocare fas sit, auspice Mabillonio, qui ipsam sub hoc anno in Annalium contextu memorat. De hoc instrumento multa commentatus est abbas Lebœuf in Historia Autissiodorensi, t. I, pag. 144, circa locorum antiqua nomina, in quibus interpretandis plurimum a Mabillonio differt.

nibus ad integrum. Similiter portionem meam in ipso pago, in villa Cassiaco, quam Dolena femina et filius suus Ado mihi vendiderunt, cum mansis, servos et ancillas, mancipiis, silvis, campis, pratis, pascuis, cultis et incultis, aquis aquarumve discursibus, omnia et ex omnibus ad integrum..... Item de ipsius basilicæ domnæ Mariæ, in pago Senonico et Tornotrinese, in villas cognominatis Treviciaco, Melarione, Cadugio, Infantia, integra medietate, de quibus Asper quondam ibidem tenuit, quod germano suo condam abbate Gregorio pacto ixi, quantum de ipso pacto de ipsa facultate in quibuscumque rebus atque corporibus superscripta loca ad me pervenit, servos quoque et ancillas, cum mansis, hediiciis, acolabus, vineis, mancipiis qui a me libertinitatis non promeruerunt, silvis, campis, pratis, pascuis, cultis et incultis, aquis aquarumve discursibus, peculium utriusque sexus, cum adjunctis, appendiciis, beneficiis, vel opportunitatibus earum, omnia et ex omnibus ad integrum. Pari modo libenter præfatæ basilicæ sanctæ Mariæ, terrelam portionis meæ in agro Tresovinse et ante Maiacense sitos in pago Autissiodorinse, simulque portiones meas in agros Matiriacense et Solemniacense, sitos in pago Tornotrinese, quod infra loca Diddo quondam episcopus, vel filii sui Claudius et germanus suus Warnferius visi fuerunt tenuisse, cum servis manentibus et ancillas, mancipiis, hediiciis, acolabus, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, cultis et incultis, aquis aquarumve discursibus, peculium utriusque sexus, cum adjunctis, appendiciis, beneficiis, vel opportunitatibus munere donorum fuit concessa, quantumcumque mihi superscripta loca tenere videor, omnia et ex omnibus in quibuscumque rebus ad integrum. Idemque colonia Potiolus, quem de heredibus Helegio quondam visus sum recepisse, una cum colonia Ferrarias, cum mansis, hediiciis, acolabus, servis et ancillas, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, cultis et incultis, aquis aquarumve discursibus, quantumque præsentis tempore possidetur, omnia et ex omnibus ad integrum. Similiter agello proprietatis meæ, villa Donato, una cum portionis in villa Tresovio quod ibidem habere videor. Pari modo villa Dulcio, quæ conjacet iuxta fines Intraninse, et permanet inter has præfatas villas, hoc est, inter Intraninse et villa Dulcia et villa Donata, et Tresovio viij et dimidius, quos amita mea Flotillis mihi post suo discessu visa est dedisse, cum servis et ancillis, acolabus, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, cultis et incultis, aquis aquarumve discursibus, accessisque omnibus, cum pecudibus utriusque sexus, qualiter amita mea hoc usuario ordine possidere videtur, vel dies transitus sui dereliquerit, post discessum ipsius, ad ipsam basilicam in integritate debeat pervenire. Idemque portiones meas in villa Patriciniaco..... Hispatio, Britaniola, una

A cum portionis in agro Domitiacensi, in villa Mirisela, et mansionis Arigisillo, quantumcumque mihi ibidem iustissime vel presentaliter teneri videor, mea voluntate prædictæ basilicæ relinquo omnia et ex omnibus ad integrum. Similiter portionem meam in villa Scubiliaco, quam Ranesindus et uxor sua Arthemina possidere videntur, et mihi dederunt, et hoc usuri ordine possidere videntur, omnia et ex omnibus, qualiter transitus eorum in quibuscumque rebus atque corporibus dereliquerunt ad integrum. Simulque portiones meas in villas Saciago et Casido, quantumcumque genitores mihi visi fuerunt tenuisse, una cum portione in colonica Quaciaria, quem cum germana mea Avolana commutavi, quod per testamentum genitricis meæ ad ipsam pervenit, cum mansis, hediiciis, servos et ancillas, acolabus, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, cultis et incultis, aquis aquarumve discursibus, pecora utriusque sexus, omnia et ex omnibus in quibuscumque rebus atque corporibus, consentiente ipsa, hoc ipsa basilica ad integrum recipere debeat. Et insuper de quendam rusticum Wulbertanum nomine, et infantes suos Wascono et Magnetude, cum ingenti multitudine parentum. Pari modo portione mea in villa Compesciaco, quem de Hebercapto ibidem habere videor, cum omnibus appendiciis, cum pecudibus utriusque sexus, omnia et ex omnibus, in quibuscumque rebus atque corporibus ad integrum. Præterea meum agellum qui vocatur Lanovilla, quem de Ebroaldo abbate vel heredibus suis, et Longo-Campo quem de Leotherto vel heredibus suis quondam recepi; itemque in Lanosico meam portionem, quam de Nestorio vel heredibus suis quondam recepi; et illam portionem in quendam montem Compesciaco, quem de Odgisilo commutavi, cum mansis, ædificiis, habitatoribus, servos et ancillas, campis, pratis, pascuis, cultis et incultis, aquis aquarumve discursibus, cum pecudibus utriusque sexus, omnia et ex omnibus ad integrum. Similiter de ad unam cappam villam Leodebaro meas portiones quas de Sperio et Domnoleno presbytero habere videor, et illam terram quam de Ebolena ibidem comparavi, et Escallitas villa quam genitores mei tenuerunt, et Cardonaretas quæ conjacent antea sanctum Ferreolum, cum mansis, hediiciis, acolabus, servis et ancillas, campis, pratis, silvis, pascuis, cultis et incultis, aquis aquarumve discursibus, peculium utriusque sexus, omnia et ex omnibus ad integrum. Deinde relinquo Longam villam, quæ est super fluvium Lupam, cum habitatoribus, mansis, hediiciis, et omnia convenientia, nisi vineas, ad integrum. Pari modo in Odonom villam, mansos quos presentaliter habere videor, et in catellis unum mansum, et Osello villam totam, cum mansis, hediiciis, servos et ancillas, vineis, campis, pratis, pascuis, cultis et incultis, silvis, aquis, omnia et ex omnibus ad integrum.

XVIII.

Charta qua Hunibertus abbas Maricalensi monasterio dona confert ^a (ann. 671).

Anno duodecimo regni domni nostri Childerici gloriosi regis ^b, decimo quinto Kalendas Aprilis. Egn in Dei nomine Hunibertus, etsi indignus peccator, cogitans de Dei timore, vel æterni boni retributione, seu abluendis meis peccatis, quia dicit Scriptura: *Facite vobis amicos de munimona iniquitatis, qui vos perducant in æternas mansiones sanctorum*; rursumque dicit: *Facite vobis saccos elemosynæ qui non veterascunt*. Idcirco dono quod in perpetuum donatum esse volo ad sacrosanctum monasterium quod vocatur Maricolas, quod vir illustris Chronebertus ^c quondam suo opere construxit, ubi ego ipse indignus peccator abbas præesse videor, consecratum in honore sanctæ Mariæ, matris Domini nostri Jesu Christi, et sancti Petri et Pauli apostolorum, vel reliquorum dominorum qui in ipsa basilica venerantur, situm in pago Fanomarcensi, super fluviolum qui vocatur Helpre: hoc est, partem maximam de possessione nostra in villa nuncupata Macerias, sita in pago Laudunensi, super fluviolum Iseram, quam de avia mea Deo sacrata Audeliana quondam, dato precio, per venditionis titulum comparavi, hoc est, mansos dominicos, ubi ipsa Audeliana mansit, vel postea nos ædificavimus, et terrationes, et servos et ancillas, illos et illas. Hos igitur mansos cum terris concidis et pascuis, in integrum, per hanc seriem epistolæ nostræ donationis, quam Ulsinum notarium scribere rogavimus, ad ipsam basilicam sanctæ Mariæ Maricolis constructam, a præsentis die tradimus ad possidendum. Hæc omnia supra nominata ad ipsum monasterium delegavimus, ut ipsi monachi vel successores nostri in suo jure vel dominatione a præsentis die recipiant ad possidendum tam in terris quam domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, absque ullius judicis interpellatione, habeantque in sua potestate tenendi, dandi, vendendi,

^a Pluries edita charta: 1° in Chronico Camera-censi Balderici, pag. 52, a Colomerio, ubi dicitur deprompta ex archivo ecclesiæ sancti Humberti; 2° a Miræo, Oper. dipl. t. I, pag. 9, qui videtur eam emendavisse ex autographo quod Maricolenses asservant; 3° recusa a Cointio, Ann. t. III, pag. 629, ex Balderico et Miræo; 4^a a Bollandistarum continuatoribus, mense Mart. t. III, ex ipso, ut putant, autographo. Editiones Miræi sequimur et Colomerii, quæ non differunt nisi quod in Colomeriana nomen Humberti legitur pro nomine Chroneberti, et vice versa. Restitutionem tuerentur Exemplaria quæ videntur Miræus et Bollandistæ, et ipse contextus sic emendandum monet. Proclivis autem error in scribendis nominibus *Hunibertus*, seu *Hunbertus*, seu *Chronebertus*, cum sæpius apud veteres vocali aspiratæ præmittatur littera c, ut notat Mabillonius; Annal. t. I, pag. 421, dum hanc ipsam emendationem asserit.

^b Regni Childerici II annus XII concordat cum anno Christi 671. Bullandus, ad diem 1 Februar., in commentario prævio Vitæ sancti Sigiberti, et Henschlinus, De tribus Dagobertis, lib. II, cap. 4, in autographo inuito ipsius Humberti sigillo, negant

A commutandi, vel quod exinde voluerint faciendi. Propterea in ista epistola definimus, ut nulla altera ratione calumnia inpostmodum inter ipsos servos Dei vel hæredes nostros non adcreseat. Si quis vero post nos, quod futurum esse non credimus, si aliquis de hæredibus nostris, aut quælibet opposita persona, contra hanc donationem nostram, quam fieri rogavimus, venire aut infringere voluerit, primitus iram triuæ Majestatis incurrat et sit anathema, et deleatur nomen ejus de libro viventium celesti, et cum justis non scribantur, sed sint consortes Judæ Iscariotis qui Dominum tradidit; et si emendare noluerit, mutet Deus sensum ejus, et in illo judicio recipiat quod Ananias et Saphira receperunt in præsentis, et insuper inferat cogenti fisco auri libras decem, et decem argenti pondo coactus exsolvat; nec si quid repetit, nihil valeat vindicare, et merces nostra inantea proficiat ad salutem. Et si aliqua instrumenta, aut anterioris aut posterioris, quolibet ingenio vel argumento, de nomine nostro, in propinquis meis vel extraneis personis fuerint ostensa, aut ullo unquam tempore apparuerint, falsarius esse cognoscatur, et inanis permaneat. Sed præsens donatio a me facta omni tempore firma et inviolata permaneat, stipulatione subnixa idoneorum testium, domini videlicet Vindiciani episcopi, et Fulberti mei fratris, sed ill. et ill. ^d Actum Maricolis. Ipse tamen Hunibertus (*Chr. Cam. Chronebertus*), etsi peccator abbas, propria manu confirmo.

C

XIX.

Charta qua Hunaldus et uxor ejus Deodata Berario, Cenomanensi episcopo, donant, retento usufructu, quicquid habent in villa Gaviriaco, quæ ipsis ad usum fructum a Berario concessa fuerat ^e (ann. 677).

Domino sancto et apostolica sede dignissimo domino et Patri Berario episcopo, nec non et omni congregationi sanctæ Ecclesiæ Cenomannicæ, Hunaldus et ejus conjux Deodata. Dum de villa præfatæ Ecclesiæ vestræ, nuncupata Gaviriaco, sita in territorio

exstare notam diei apud Baldericum et Miræum interpolatam.

^c Chr. Camer. *Hunibertus*. In uno ex tribus mss. Codicibus quos vidit Colomerius legebatur, ut asserit, pag. 417, *Rudobertus*; sed secundis curis, post lituram restitutus.

D

^d Abbreviatæ voces *illius* et *illius* lectionem autographam sapere minime videntur, sed negligentiam exscriptoris, qui alias subscriptiones addendas non curavit.

^e Chartam hic edimus, de qua mentionem movimus in notis nostris, pag. 169, ad diploma Theodorici III, anno tertio regni ejus emissum. Inserta est in Actis episcoporum Cenomanensium, Mabill. Analoc. pag. 271, nec uspiam alias apparet, unde aliqua subit contra ejus sinceritatem suspicio. Cum tamen manifesta falsi indicia non exhibeat, ipsam supposititiis chartis annumerare fas non est. Certe pugnat cum pluribus instrumentis quæ inter eadem acta reperiuntur, sed ea plane commentitia monstravimus, ac proinde nihil faciunt ad fidem chartæ hujus elevandam. Annus quartus regni Theodorici III, mense Julio, concordat cum anno Christi 677, juxta nostram hujus regni annos computandi rationem.

Burdegalense, nobis temporibus vitæ nostræ benefici-
cium ad usufructuarium fecistis, ideo pro divino in-
iunctu complacuit ut vobis et Ecclesiæ vestræ petiti-
onem nostram, quod in ipsa villa e proprietate habere
vel possidere noscitur, pro remedio animæ nostræ,
et pro ipso usufructu concedere deberemus; quod
ita et per hanc epistolam nos fecisse constat, ea sci-
licet ratione ut, dum advixerimus, et suprascripta
portione Ecclesiæ vestræ et nostra, vel adjacentiis,
earum, ad integrum possidere debeamus, ut neque a
vobis, neque a successoribus vestris, quicumque de
parte memoratæ Ecclesiæ vestræ, diebus vitæ nostræ
nullam repetitionem aut inquisitionem exinde habere
non debeamus; forsitan, sicut supra scriptum est,
hoc ad integrum ego vel conjux mea Deodata hoc
possidere debeamus, similiter et vos, vel pars Eccle-
siæ vestræ, post discessum utique nostrum, ipsam
portionem nostram propriam in vestra revocetis do-
minatione; neque a nobis, neque ab heredibus seu
proheredum nostrorum, nulloque tempore, alia con-
trarietate aut repetitione habere non pertemescatis,
forsitan perpetualiter, in Dei nomine, pro remedio
animæ nostræ, post nostrum discessum, partibus Ec-
clesiæ vestræ proficiat in augmentum. Et [quod fieri
non credimus] si quis, vos et successores vestri, aut
nos vel heredes nostri, contra hanc epistolam ali-
quid resultare aut refragare seu repetere conaverit,
quicumque hoc facere præsumperit, inferat pars
pare, una cum sacratissimo fisco, auro lib. v, ar-
gento pondera x; et præsens epistola firma stabili-
tate perpetualiter in Dei nomine valeat perdurare,
cum stipulatione firma et subnexa. Facta epistola
mensis Julii die ii, anno iii regni domini nostri Theo-
dorici regis. Hunualdus subscripsi. Deodata subscri-
psi. In Christi nomine Leodebertus subscripsi. In
Christi nomine Bosolenus, acsi peccator episcopus,
subscripsi. Jesus Christi humilis subscripsi. Neonius
Christi humilis subscripsi. Probatus Christi humilis
subscripsi. In Christi nomine Bertranus abbas sub-
scripsi. In Christi nomine Iggonardus subs. Eodinus
subs. Audobertus, jussus a domino meo Hunualdo,
hanc epistolam scripsi et subscripsi.

* Inserta in Balderici Chronico Cameracensi, pag. 46; recusa in supplemento operum diplomaticorum Miræ, t. IV, p. 10. Falsum produnt notæ chronolo-
gicæ, quæ pontificatum Joannis papæ illigant cum
anno 7 regni Theodorici III, et cum tempore exau-
torationis Loodegarii, Augustodunensis episcopi, ab
Ebroino. Loodegarius fuit ab episcopatu dejectus
anno 674; annus autem 7 regni Theodorici III erat
annus Christi 680. Chantereau Lefebvre, in manuscri-
pto De lege salica, quod exstat inter Codd. Bibl. reg-
iæ, de hac Vindiciani epistola, asserit, sed perpe-
ram meo judicio, Childebertum necatum fuisse anno
667, indictione 10, unde septimus Theodorici annus
concordaret cum anno 674; quod, etsi verum, nihil
immutandum foret opinioni Brequignani. Pontifi-
catus Joannis papæ V initium sumpsit circa annum
Christi 685 aut 686, et Joannes IV anno 642 obierat;

XX.

*Epistola Vindiciani episcopi ad Joannem papam, in
qua ejus rescriptum inseritur, quo confirmantur pri-
vilegia ecclesiæ sanctæ Mariæ Atrebatensis a Vin-
diciano concessa* * (ann. 680).

Sancto et universalis Ecclesiæ provisorio, beatis-
simo Johanni, papæ Romano, episcoporum episcopo,
Vindicianus servus servorum Dei minimus, in Christo
Domino quicquid felicius. Notum sit paternitati ve-
stræ, seu omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ prolibus, si
aliquid de rebus nostris, locis sanctorum vel in sub-
stantia pauperum conferimus, hoc nobis procul du-
bio in æternam beatitudinem retribui confidimus.
Nos quidem de tanta misericordia et pietate Domini
confidentes, in conventu venerabilium episcoporum
nostrorum, coram rege piissimo Theoderico, in gene-
rali placito, hanc epistolam roboravimus, rubora-
tamque in perpetuum fore optamus. Lex priscorum
quoque exposcit auctoritatem, ut quicumque volue-
rit de rebus suis propriis vendere, cedere, condo-
nare, suum instrumentum, secundum legem salicam,
licentiam habeat illigare ^b. Quapropter noverint om-
nes fideles præsentis ac futuri, pontificali auctoritate
hoc episcopale privilegium constructum a memorato
rege Theoderico, ut inviolabiliter conservetur, ab
hodierno die et deinceps, per pontificalem auctori-
tatem omnes sæculares et judicarias potestates ex-
cludimus, omnemque clamorem et omnem invasio-
nem ab ecclesia sanctæ Mariæ Atrebatensis civitatis.
Sed ut liceat canonicis Deo inibi famulantibus ex hoc
et in reliquum tempus quiete vivere, ab omni mun-
dano strepitu sequestramus. Si autem talis extiterit
causa, ut successores nostri precaria vel beneficia
de rebus ad clericorum usum pertinentibus patrare
maluerint, hoc interdiciamus interdictum etiam anathe-
matis, et pontificali auctoritate stabilimus, ut ipsum
monasterium cum his villis Belrenio, Medonivilla,
inter has duas villas mansos ix, culturas xi, eccle-
sias ii, cum omni dote et omnibus appendiciis, Aquis
in pago Atrebatense, cum ecclesia et dote, seu om-
nibus appendiciis, Friscini curte cum omnibus appen-
diciis, Batsala cum ecclesia et omnibus ejus appen-
diciis, Berleta cum omnibus appendiciis, Squavia
cum ecclesia et dote et omnibus ejus appendiciis,

D

quæ omnia sic pugnant ut nullo pacto possint conciliari; verum eninvero neque anno 674, qui ex
sententia Chantereau Lefebvre septimus esset Theo-
dorici, neque anno 680, quem admittit clarus vir de
Brequigny, nullus exstabat papa Joannis nomine.
Præmittimus quæ ex formulis et subscriptionibus
arguit Cointius, Annal. t. III, pag. 820, putidæ fal-
satis certa indicia.

^b Lege salica, Eccard. XLII; Feuerbach. XLVI;
Schilt. LXXX; Herold. XL X; Emend. XLVII, solem-
nitates in mallo publico comitis, aut ante regem re-
quirebantur cum quibus de rebus suis alicui donatio-
nem facere in animo haberet. De quo tamen reces-
sum erat in usu, nam exstant nonnullæ donationes
per simplices litteras factæ, ut probant formæ
Marculli et aliorum quas singulatim indicare super-
vacaneum foret.

Ors cum omnibus appendiciis, Sautscido cum suis appendiciis, Radonivilla cum molendino uno super Crientonis fluviolum, aliud molendinum in dominica curte, Maraculo cum integritate, ecclesia cum dote, decimacula in Rodulli curte, similiter in Unziaco, ex hodierno die et in reliquum tempus sit in potestate canonicorum in ipso monasterio Deo servientium. Nec aliquis præsumat ex his quæ diximus, quæ memoratus inclitus rex de rebus propriis et de aliis per regale præceptum eidem loco delegavit ad opus clericorum, inferre aliquam molestiam, sed liceat eis quiete omnia possidere, quo valeant liberius pro pace sanctæ Dei Ecclesiæ, et vita regis et conjugis ac filiorum, ac statu regni, Domini clementiam exorare. Si quis vero observator hujus privilegii a nobis editi extiterit, accipiat mercedem a Domino, et benedictionem a vobis et ab omnibus nobis in præsentia vita, et in futura vitam æternam, amen. Qui vero nostræ auctoritatis parvipenderint, et hanc pontificalem auctoritatem manu nostra roboratam infringere voluerint, inde dirigimus ad vestram clementiam, ut quod a nobis roboratum est stabile permittatis non solum a vobis, sed ab omnibus nostris episcopis qui sunt erga vos. Deus omnipotens, qui cathedra unitatis doctrinam posuit veritatis, faciat vos memorem intellectoremque sui, placeatque vobis propter eum, in orationibus vestris meminisse etiam mei^a. Vindiciano cum coepiscopis degentibus Galliarum finibus fraternam visitationem et paternam benedictionem. Audite sententiam quam dico. Si quis de successoribus vestris, vel comes, seu cupiditas iudicum aut ulla opposita persona, hanc donationem vel confirmationem quam pro Dei intuitu et amore divino fieri vel firmare decrevistis, minuire aut a loco distrahere maluerit, apostolica sententia damnamus, et per pontificalem auctoritatem a liminibus sanctæ Dei Ecclesiæ sequestramus, et a cœtu supernorum segregamus, et a regnò Dei excludimus; sancti Petri Christi janitoris atque clavigeri cælestis regni interdictum interdicimus; et cum Juda traditore Domini nostri Jesu Christi sorte permittimus ut in die iudicii cum diabolo et ministris ejus luctu quatiante infèrno perfruantur sine gaudio. Amen.

Ego Johannes papa hoc privilegium a mea parvitate editum firmavi ac roboravi. Ego Marinus, vicarius sedis apostolicæ, firmavi ac roboravi. Ego Andreas episcopus subscripsi. Ego Bonibertus episcopus subscripsi. Ego Laurentius episcopus subscripsi. Ego Pedelbrandus episcopus subscripsi. Ego Nautor episcopus subscripsi. Ego Hilarius episcopus subscripsi. Ego Constantius episcopus subscripsi. Ego Martinus episcopus subscripsi. Ego Christophorus episcopus

subscripsi. Ego Thomas episcopus subscripsi. Ego Felix episcopus subscripsi. Ego Audoinus archiepiscopus subscripsi. Ego Austregisilus episcopus subscripsi. Ego Ravengarius episcopus subscripsi. Ego Silvius episcopus subscripsi. Ego Leodegarius, ab impio iudice Ebroino cathedra Augustidunense depositus, scripsi et subscripsi. Data octavo Idus Maii, anno septimo regni domini nostri Theoderici regis, indictione ij. Ego Vindicianus episcopus, jussu domini Theoderici regis, et rogatu Johannis summi pontificis, scripsi et subscripsi.

XXI.

Charta qua Nizezius et Ermintrudis, conjux ejus, monasterio Moisiacensi plurima jure venditionis tradidit
^b (ann. 680).

Venerabili in Christo Patri et domino apostolico Leotadio abbati, vel omni congregationi monasterii Moisiacensis quod infra pago Caturcino in honore sancti Petri constructum esse videtur. Ego enim Nizezius et uxor mea Ermintrudis, dum reatum conscientie nostræ agnovimus, oportet nobis ut dum Dens in nostra voluntate posuit, secundum evangelicam lectionem, rerum dispensationem, exinde per Dei introitum faceremus, et ut ad nos fiat Dominus sicut in suo dignatus est Evangelio dicere : *Vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo; et veni, et sequere me.* Et ideo nos hanc ad veram vocem vobis supradictis servis Dei, vel ad omnem congregationem quæ in ipso monasterio superius nominato constructum esse videtur, dono ego in pago Tolosano villas nuncupatas Calmeabilidem, Barolinguus, Vivaderemus, Sambiliano, cum omni integritate, per terminos ac loca a nobis designata; et in alio loco, infra ipso pago, alias villas nostras Auliniano, curtes nostras induminicatas, cum ecclesiis aut solariis, et viveriis, et fructuario, piscatoriis, molendinis simul cum appendiciis suis, Besingus, Scoternam villam et Orfolingus, villa seu Gannicolas villare, cum ecclesia sancti Medardi, quæ est infra ipso termino, cum omni integritate et soliditate, cum servis et colonis et mente libertorum, una per terminos et loca a nobis designata: id est, de fluvio Garumnæ per Mamare gurgite; inde per modia villa Salis, cum ecclesia sancti Saturnini, quam, dato pretio nostro, de Guirardo quondam visi sumus comparasse; inde per favum quondam Perucia per fontem in conasticis, quæ est in media agra; atque inde pervenit usque Nava-liense, seu in montem Beretonii quendam usque in Stürpiniago, et vallum Envaldi usque in media Saldinua; inde per Livigone usque in supradicto fluvio

^a Illic Chronicon habet *ut ille*, quæ voces nullum sensum præbent.

^b Chartam hanc vulgavit Mabillonius, Ann. t. I, pag. 686, erutam ex archivo Moisiacensis monasterii. De illius sinceritate nulla videtur dubitandi ratio. Leotadius, qui dicitur abbas Moisiacensis, mense Maio, anno 7 regni Theoderici III, id est, anno Christi 680, his temporibus vixit, juxta catalogum abba-

tum Moisiacensem, Nov. Gall. Christ. t. I, col. 159: diversus sane a Leotadio qui Ausciensis episcopus exstitit sub initio sæculi viii. De his videsis Mabillonius, Ann. t. I, pag. 358, et Cointium, Ann. t. IV, pag. 252. Exstat charta eadem in Ms. regio, signato 4491, sæc. xv exarato, sed ita inaccurata, ut inde varias lectiones excerptæ operæ pretium non sit. De quo ipse, inspecto Codice, certior factus sum.

Garunnæ; et in alio loco, infra ipso pago Tolosano, A
alias villas nostras his nominibus nuncupatas, Lampidiago cum ecclesia sancti Martini, Vulpiliaco, Speutingus, Prareti, mutationes ecclesiæ cum villare sancta Gemma, villa Sarpanas cum ecclesia sancti Germani, villa Gainago, villa Novolio cum ecclesia sancti Medardi; has villas superius nominatas cum ecclesiis et omnibus villaribus et adjacentiis earum, per terminos a nobis designatos, qui sunt, per medium Garona, deinde in media agra, deinde usque in Laroua, inde per paludem Nuvoliensem usque in suprascripta Garona. Et in alio loco, in pago Aginensi, villa nostra Viriacarias, cum omni integritate, una per terminos subter per illo porto et termino Vasalonis; de alio vero latere termino Bordouse villa; deinde per rivum Oppinione usque in media Garona; et in pago Elisano, alias villas nostras, Giuvigus, Sauviago, cum omni integritate, sicut a nobis per terminos antiquos possidere videtur. Relinquimus quoque propriis heredibus nostris, in Faldidio villas nostras; in pago Tolosano, Modorciago, Altomonte, Basille; et in pago Aginensi Pompeiagio; et in pago Elisano Malarouta; has quoque villas superius nominatas, excepto illas quas in Faldidio dimittimus. Alias vero omnes quas hic inseruimus, cum omni integritate et soliditate, curtis, ecclesiis, ædificiis, domibus, mancipiis, colonis ibidem commorantibus, et merita libertorum et colonorum utriusque sexus, cum terris cultis et incultis, vineis, pratis, silvis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, cum omni jure et adjacentiis earum, quæsitum et inquirendum, per hanc epistolam venditionis hæc vobis trado, transfero atque transfundo ad possidendum. Et accepimus a vobis pretium, et nobis bene complacuit, hoc est, solidos auri purissimi septingentos, et pallios iv, valentes solidos ducentos. Hæc vero pretia a nobis suscepta animæ nostræ remedio in alimonia pauperum ibidem Deo serviendum expensamus. Omnia vero hæc superius nominata in manus vestras tradimus et successorum vestrorum, ut possideatis, et quidquid exinde facere volueritis, libero omnibus perfructis arbitrio, stipulatione subnixæ. Facta carta venditionis ista mense Maio, anno vij regni domini nostri Theodorici regis. Nizeius peccator et Ermintrudis hanc epistolam venditionis recognovimus et subsignavimus. Signum

Gundoberto, S. Sleando, S. Ahnare, S. Sicarubia, S. Autrico, S. Dacolenno, S. Bertinaro, S. Frolico, S. Guntario, S. Bertallo, S. Belboni. Actum Moysiaco monasterio publice.

XXII.

Donatio ab Aloino facta monasterio Sangallensi
a (ann. 680).

In Dei nomine bonæ pacis. Placuit, atque convenit, atque adcrevit mihi voluntas, ut terram juris mei facerem donationem ad honorem sancti Gallonis et sancti Desiterii, in loco nuncupato, qui dicitur nomine villa Athorinswanic hobas tres, et in Gundlibespuria hobas iii. Quod et feci, quod ita et feci terram donationis ego Aloinus, et per hanc chartulam donationis, quæ ad diem præsentem firma permaneat. Si quis vero, quod fieri non credo, si ego ipse, aut ullus de heredibus meis contra hanc donationem venire aut agere conaverit, in primis Dei iram incurrat, et communi corpore vel sacerdotio extraneus sit, et cum fisco auri libras ii, argenti in componat, et quod petit vindicare non valeat, sed præsens hæc donatio omni tempore firma permaneat cum stipulatione subnexa. Actum in monasterio sancti Gallonis. Signum Aloini, qui hanc donationem fieri rogavit. Sig. Stephani. Sig. Jactati. Sig. Petri. Sig. Wnalaonis. Sig. Landelbelmi. Sig. Valoti. Notavi quod feci in mense Julio, xiii calend. Augustas. Ego Petrus scripsi et subscripsi suo Theodorico rege b.

XXIII.

Charta qua Aredius seu Petruinus, Vasionensis episcopus, Grassei monasterio dona a se vel ab aliis collata confirmat, et privilegia concedit c (ann. 685).

In nomine Domini Jesu Christi, domnis venerabilibus atque dilectissimis, et sanctis fratribus nostris comprovincialibus, sanctarum ecclesiarum Domino dispensante rectoribus, Aredius sive Petruinus, sedis ecclesiæ Vasensis civitatis, ac si indignus, Domino dispensante, pontifex. Tunc nos boni aliquid spiritualis fabricæ inclioari confidimus, cum pro servorum Dei necessitatibus una cum nostrorum consilio spiritualia adhibemus, pertractantes quorum opportunitatibus qualiter communi voluntate utrorumque merces accrescat, ut et illis a nobis auxilium, et nos per eorum interventum, Domini mereamur suffragium,

a Hoc instrumentum, quod ex Traditionibus monasterii sancti Galli, pag. 2, recudo, jam ediderant Vadianus, ap. Goldast., Script. rer. Alam. t. III, pag. 37; Lunig, Spicil. eccl. part. III, pag. 190; Neugart. quoque, Cod. Alem. dipl. t. I, pag. 6, sed non integrum.

b Annum 680 ex conjectura scripsi; cod. sancti Galli indicat in margine 69, circiter.

c Hanc vulgavit Mabillonius, Annal. t. I, pag. 698, ad fidem exempli quod a Lud. Ant. Ruffi acceperat. Iterum edidit Boyerus, in Historia ecclesiæ Vasionensis, probat. pag. 7, collata cum originali a priore sancti Andree. Mabillonii lectionem sequimur, inter uncos ascriptis discrepantiis ex Boyeri Editione depromptis. Aredius seu Petruinus idem videtur qui,

sub Clodoveo II, Cabilonensi concilio subscripsit nomine Petronii, circa annum 650, teste Nova Gall. Christi, t. I, col. 925, et Hist. eccl. Vasion. pag. 67. Auctores Novæ Gall. Christ., t. I, pag. 920, asserunt nulla hujus monasterii superesse vestigia. Boyerus vero, pag. 66, docet stare adhuc saltem suo tempore, anno 1751, veteris ecclesiæ partem, in qua venuste ornata, diebus Dominicis, juvenum congregatio piis exercitiis vacabat; cetera ædificia, a barbaris aut hæreticis eversa, nihil præter rudera exhibere. Mabillonius, Annal. t. I, pag. 572, notat hoc monasterium a Petro, Massiliensi antistite, anno 1039, subiectum fuisse Massiliensi sancti Victoris abbatiæ, cujus cella fuit, et adhuc remanet sub titulo sancti Petri ac sancti Victoris de Grasse.

quia eo modo servorum Dei monachorum culminis fastigia alta proceritate attolluntur, cum supra solidam petram fundamenta a fidelibus jaciuntur. Ideoque monasterium aliquod in suburbano civitatis, in loco cujus vocabulum Grasello [Boyer., Grassello], quod nos in honore sancti Victoris et sancti Petri vel reliquorum domnorum sanctorum ecclesiarum visi sumus construxisse, placuit nobis ut sub instituta sanctorum Patrum ipsum monasterium firmatum esse deberetur, ubi venerabilis vir Fredeghisus abbas et congregatio monachorum, auspice Domino, in suprascripto monasterio debeant deservire, ut secundum normam venerabilis viri sancti Patris Benedicti abbatis, vel sancti Macarii, seu sancti Columbani, degere vel habitare deberent, quatenus et ipsi tramitem sanctorum Patrum tenentes, vel instituta primitivæ Ecclesiæ, sicut tamen apostolorum Acta testantur, quorum erat cor et anima una in Domino, nec aliquid se proprium habere dicebant, sed erant illis omnia communio, et quidquid habere poterant, venditis omnibus et distractis, ponentes precia eorum ante pedes apostolorum: erantque eis, sicut jam diximus, omnia communia. Et alibi Dominus regnum cælorum vitamque promisit æternam, quos in Evangelio beatos pauperes appellat, quibus et convenienter cantetur: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis*. Et quia parva, ut diximus, in suburbano civitatis, monasterii domni Victoris et domni Petri, quæ sub ipsa urbe esse dignoscitur; ideoque ad ipsius adiutorium annecti nobis placuit ut quidquid per epistolas, tam per cessiones quam per qualiacunque instrumenta cartarum, dominus Aredius sive Petruinus pontifex urbis Vasensium [Boyer., Vasiensium], vel avia sua domna Gregoria episcopia^a, ad ipsum locum vel suprascriptos monachos quos ibidem Deus evocari jusserit, secundum ejus voluntatem proficiat in augmentum, ut et ipsi de conservatione regule seu traditione orthodoxorum Patrum, plenius apud Deum valeant veniam adipisci; et nos, ut diximus, per eorum intercessionem mereamur absolvi a nostrorum vinculis peccatorum; nec tali illis beneficio a nobis præstito credimus quorundam fratrum Galliarum coepiscoporum in hac parte voluntatibus contraire [Boyer., esse contrarios], quorum jam maxima ex parte auctoritate fulcimur, dum similia sunt monasteriorum plurimorum præstita beneficia, et innumerabilia privilegiorum, quod longum est recensere per ordinem. Tamen olim anteriores nostri a Lerinensi monasterio [Boyer., Lirinensi monasterio], vel Agaunensium, et sancti Marcelli martyris ecclesiæ Cabilonensium, nec non et Lugdunensium et Viennensium, seu et omnium Galliarum, quæ monasterio privilegiorum constructi

A sumpserunt principium, et plurimi ab ipsa sede apostolorum quod devotionis obtentum [Boyer., obtentu] adepti noscuntur. Ideoque nec nos contraria duximus, ut in urbe nostra, concedimus Domino gubernante omnium similia aptasse, quatenus juxta apostoli vocem, Dei simus [Boyer., sumus] adjutores, probabiliter agricultores, vel adjutores efficiamur, si cum Petro apostolo sanctis ovibus pascua præparamus, unde ipsi servi Dei delectentur, tam pro nostris facinoribus, quam pro totius urbis bujus, vel pro regni Francorum stabilitatem [Boyer., stabilitate], attentius Domini misericordiam deprecari. Igitur ego Aredius seu Petruinus, Vasensis urbis ecclesiæ cathedræ pontifex prorogatus, cum vestra, ut, decet, conniventia [Boyer., conniventia] vel sancta fraternitate B devotus, ex nostra indulgentia tale eis ad præsens credimus libertatis privilegium, ut, Domino adjuvante, ipsa congregatio, vel eorum posteritas in hac sancta congregatione perdurantes, vel ad cælestem patriam contemplandum festinantes, quod a nobis præsentis tempore cum vestra consentiente fraternitate conceditur, vel vestris sanctis manibus roboratur, successoribus nostris inviolabiliter quod sanximus perpetuis temporibus debeat observari, ut cetera monasteria, ut superius præfati sumus, hoc beneficium privilegii accipientia, possint sub omni quiete absque perturbatione, vel infestatione pontificum vel ecclesiæ actorum, seu ab impetu [Boyer., impetu] secularium, remota sancta congregatione, perfrui sub C quiete; sic tamen et præsens, nam indulgentia nos et ipsos noscitur inchoatur, ita devotione, vel congregatione causa humiliter nostra posteritate mandamus, ut si episcopus cujus curam pastoralem competit ovium habendarum suscipere, ad ipsum monasterium, ut pastorem decet, visitandi vel consolandi gratia, advenerit, ita ut inspecto ovium pio congregationis affectu vel ædificationis studio, ut decet, recta monasteria adeat, et, cum sancta mysteria celebraverit, benedictione tradita cum auctoritate recedat; nullam ex debito munere quæsitam ibi faciat, neque aliquas retributiones pristinas, quas consuetudo vetusta offerendo injunxerat; nisi quod voluntarie pro Dei timore offerre decreverint; non ex debito pastos, neque ab episcopis, neque ab archidiaconis, neque a quibuslibet exactoribus hujus ecclesiæ ab ipsis requiratur, D nullave reductio quæquæ antiqua consuetudinis causa fuisset judicata. Et pro mercede augmentove in totum devenire expecto, sicut a nobis cum omni pietate relaxari dinoscitur, ita et successores nostri pro eorum [Boyer., procerum] mercedis augmento gratuito animo pro æterna retributione concedatur. Et cum necessitas poposcerit, si abbas de hoc sæculo commigraverit, non aliunde, sed, sicut decet et

^a Episcopix, seu episcopæ aut episcopissæ, dicebantur feminæ quæ, cum uxores episcoporum fuissent antequam episcopales infulas essent assecuti, viris ipsarum ad episcopatum evectis, in monasteriis vitam agebant. Non item erat ex concilio Turonensi anni 167, cujus canon xii jusserat tantum, episcopo qui conjugem sibi sociaverat ante suum ad sacerdotium

accessum, conjugem tanquam sororem habere. De secessu episcopix in monasterium, nisi voluntario, nulla est mentio in conciliis. Id tantummodo requirebatur ut conjugatus ad ordines sacros non promoveretur nisi consentiente uxore, quod probat concilium Agathense anni 506.

dignitas vel ordo eis poposcerit, ut ibidem in ipso consortio intra monasterium habuerint, de ipsa congregatione, ut optime ac perfecte regula instructa et Dei timore fundata teneatur. Absque ullo præmio abbas in ipso monasterio eligatur; ita tamen electio ab omni congregatione agatur, ut ne quæcumque pars inferior, sed quem ordo perfectorum elegerint, ille, Domino dispensante, sine rixa, a pontifice civitatis hujus instituitur. Nam absit ut percurrente præmio, aut congregatione insidiante, vel aliorum qualibet contrarietate oppugnante, alius desuper veniens inordinate instituitur, nisi, sicut diximus, per electionem de ipsa congregatione, quem perfecta in studio divini tota congregatio sibi providerit seniores. Sic tamen cum consilio et voluntate ipsius urbis pontificis, non per timorem, sed cum omni humilitate petita, et cum ipsius benedictione quemcumque elegerint arripiant [*Boyer.*, arripiat] dignitatem. Itemque, sic enim assolet per tempora succedentia si monachi qui subesse debent, habendæ sacro congregationis ordine negligentes steterint, in sua gloriantes libertate, tunc pontifex istius civitatis, conjungens sibi sacerdotes vel abbates qui ejusdem regule tramitem tenere videntur, eos paterno affectu, cum spiritualibus sibi adhibitis, juxta Evangelium, duobus aut tribus, aut, si necesse est, amplius, in ipso monasterio ad conciliabulum debeat advocare, et juxta eorum regulam vel consuetudinem, ad eorum ordinem corrigere vel reducere dignetur, ut non liceat, quod absit, per timorem vel desidiam, quod sancti patres instituerunt per longitudinem temporum immutare. Cum ecclesiarum tabulas necessarium fuerit benedicere, aut fortasse chrisma aut sacro baptismate expetere, sine præmio a pontifice hujus ecclesiæ sibi debeant accipere; nihilque ipse pontifex, neque ullius prærogativæ [*Boyer.*, prærogativa] potestatis usurpans, de rebus monasterii, nec de sanctis altaribus, nec de ornamentis ecclesiæ, neque de vasis, nec de sacris voluminibus, nec quidquam majus vel exiguum temerarius præfato monasterio audeat auferre. Et cum aliquem ad gradum ecclesiasticum ipse abbas voluerit permittere, cum omni humilitate pontifici hujus urbis suggerat; et ipse, sicut decet pastorem, gratis et absque munere tribuat; et ante tribunal Christi ipsum pontificem juramus atque precamur, coram Deo et angelis ejus, ubi dignitatis ordo præstat, et eorum petitio juxta vitæ meritum esse videtur, contrarius ipsis esse non dignetur. Unde quæsumus et contestamur, atque per caritatis indulgentiam interdiciamus omnino episcopis, tam successoribus nostris quam et vicinis vel procul prædicto monasterio constitutis, nihil contra tenorem præsentis decreti cujusque congregationis aliqua postulatione inducti, quicquam attemptare, vel prohibita contingere; non in his rebus, quas superius nominavimus, vel in ordinandis personis vel posses-

sionibus ipsius monasterii, vel quæque sub ejus jure esse noscuntur, vel quidquid per epistolas nostras, sicut superius diximus, ei monasterio concessimus, non episcopus, non archidiaconus, non vicedominus, non quicumque de actoribus hujus ecclesiæ nullas paratas, neque mansiones, neque alias redibitiones, neque possessiones quæ, sicut jam diximus, huic monasterio fuerint tam a nobis hujus ecclesiæ rebus indultæ, quam quæ a bonis religiosis hominibus fuerint inantea, Deo adjuvante, collatæ, nullus requirere aut exigere vel aliquid, instigante episcopo maligno, per fortiam ac præsumptionem auferre, vel audeat abstrahere, sed sub omni quiete ipsis servis Dei liceat sub eorum regulæ auctoritate [*Boyer.*, austeritate] degere et habitare. Hoc igitur eis indultum privilegium quod jam a multorum monasterio Galliarum diximus exemplum, mandamus, atque hinc testamentum posteritati nostræ per omnipotentem Deum conjurare præsumimus, per omnia manere inconvulsa, cum omni conniventia [*Boyer.*, conniventia] fratrum nostrorum indultum esse prospexerint, quorum conniventi [*Boyer.*, conniventi] consilio, ad præsens cernitur institutum roboratum manibus et consensionibus, quod nos plenissima voluntate edidimus et conscripsimus, subtus per ordinem valeat esse confirmatum. Et tamen neminem vestrum credimus adesse per tempora successorem, qui hanc præsentem institutionem debeat convellere. Quod si quis, calliditate aliqua vel cupiditate injuncta, quidquam de prohibitis præsumpserit attemptare, vel contra superiora decreta per tempora succedentia quoquo modo venire, primo quidem a communione sanctæ Ecclesiæ in hac parte et portione omnium Christianorum divisus, ultione Dei omnipotentis feriatur, et hic et in futuro excommunicatus appareat, et illius adjutorio qui ligandi solvendique potestatem in cælo et in terra accepit a Domino, dejectus sit et alienatus; portio etiam illi proditoris Judæ Scariothis [*Boyer.*, Iscariotis] qui Dominum tradidit, ultionis vindicta adhibeatur, et cum Dathan et Abiron vivus in infernum descendat, atque omnium sanctorum consortio separatus, numquam de suis facultatibus sive proprietatibus pro animæ suæ remedio intelligat aliquid facere, qui a nobis indultum beneficium servis Dei voluit convellere vel irrumpere; sed in omnibus, Deo auxiliante, quæque a nobis pro ipsorum servorum Dei compendio digesta vel collata sunt, per præsentem [*Boyer.*, præsentem], deterritis adversariis, paginula [*Boyer.*, paginulam] firma et in omnibus connexa atque inviolata in perpetuo, Deo auxiliante, permaneant, quo potius huc privilegium possit convalere, nec instigante malorum hominum facto, in aliud [*Boyer.*, aliud] posse irrumpere, manus nostræ subscriptionibus decrevimus affirmare, et omnium fratrum * provincialiumque nostrorum, quod plenissima voluntate valeat obtinere, eorum manibus

* Provincialium nomine hic videntur intelligendi Arelatensis provincie antistes; ecclesia enim Vasionensis, quæ modo Avenionensi Ecclesiæ subest,

sæculo vii suberat Arelatensi metropoli. Wolbertus, qui primus subscribit chartæ quam expendimus, ipse est Arelatensis præsul. Cui sedi unusquisque ex aliis

petimus roborandum, stipulatione pro omni firmitate subnixæ. Factum privilegium Kal. Febroarias, anno decimo regni domini nostri Theoderici [Boyer., Theoderici] regis.

In Christi nomine Petruinus sive Aredius, ac si peccator, episcopus, hoc privilegium a me factum et refirmatum relegi, et promptissima voluntate subscripsi. In Christi nomine Wolbertus, ac si peccator, qui rogatus a domino Aredio episcopo hoc privilegium, salva canonica institutione, subscripsi. In Christi nomine Aghiacus episcopus, rogatus a domino Aredio episcopo, hoc privilegium institutionis subscripsi. In Dei nomine Ambrosius episcopus, rogatus a domino Aredio episcopo, hoc privilegium, salva canonica institutione, subsc. Gratia Dei Fredicus, ac si peccator, episcopus, hoc privilegium institutionis subsc. In Christi nomine Godebertus [Boyer., Godelbertus], ac si peccator, episcopus, rogatus a domino Aredio episcopo, juxta quod dominis episcopis placuit rectius, subsc. In Christi nomine Leodegarius, ac si peccator, episcopus, rogatus a domino Aredio episcopo, hoc privilegium institutionum subsc. In Dei nomine Pascasius [Boyer., Paschasius] episcopus, rogatus a domino Aredio episcopo, hoc privilegium, salva canonica institutione subsc. Rusticus, gratia Dei, ac si indignus peccator, episcopus, rogatus a domino Aredio episcopo, hoc privilegium, salva canonica institutione, subsc. In Christi nomine Ago abbas, rogatus a domino meo Aredio episcopo, hoc privilegium subsc. In Dei nomine Pascasius [Boyer., Paschasius] presbyter, rogatus a domino meo Aredio episcopo, hoc privilegium subsc. In Christi nomine De'plinus abbas, jubente domino Aredio episcopo, hoc privilegium subsc. In Dei nomine Maurontus archidiaconus, jubente domino Aredio episcopo, hoc privilegium subsc. In Dei nomine Genno diaconus, rogatus a domino Aredio episcopo, hoc privilegium subsc.

XXIV.

Charta quo Amalfridus Sithiensis monasterio concedit manasterium Hunulfocurtis * (ann. 685).

Quantum intellectus sensus humani potest mentis sagacitate pensare, atque sedula indagatione perpendere, nihil amplius valet in hujus seculi luce de gaudio fugitivo lucrare, quam quod de rebus

subscriptis præfuerit conjicere arduum foret, ut saltem auctores Novæ Galliæ Christianæ, t. I, col. 543, quia mutili sunt indices episcoporum provincie Arelatensis septimo sæculo. Suas vero singulis sedes sic assignat Boyerus, ubi supra, ex conjecturis. Ecclesie Avenionensi præerat Aghiacus, Carpentoractensi Ambrosius, Arausiensi Fredicus, Tricastinensi Godebertus, Vendascensi Leodegarius, Caballicensi Pascasius, Rusticus denique Vivariensi.

* Hujus chartæ fragmenta vulgaverat Mabillonius, De re diplom. pag. 607, ex Folquini chartulario; ad fidem Mabillonii recusa sunt in Suppl. ad opera dipl. Miræei, t. II, pag. 927, et in Coll. script. rer. Franc. t. IV, pag. 665, in notis; auctores Novæ Gall. Christ., t. III, instr. col. 26, chartam integram ediderunt ex schedis Hunulfocurtis. Nos eandem exhibemus, quam ex Folquini chartulario deprompsit dominus

A suis locis venerabilibus in alimoniis pauperum cuxetur [Gall. Chr., curet] impendere, quatinus fragilitatem nature omnes generaliter patiantur [Gall. Chr., patiamur], priusquam subitanea [Gall. Chr., subitam et] transpositio eveniat. Oportet pro salute anime vigilare, ut non inveniat quemquam imparatum, sicut Dominus in Evangelio ait: Qui dat parum, comparat sibi regnum, et sine fine mansuram gloriam. Igitur ego, in Dei nomine, Amalfridus, illuster vir, inspirante divina potentia, atque pro remedio anime mee deputavi et concessi atque delegavi per hanc paginam donationis, ad monasterium Sithiu [Gall. Chr., Sithiu], quod est in honore sancti Petri et sancti Pauli vel sancti Martini seu et ceterorum sanctorum constructus [Gall. Chr., constructum], vel ubi venerabilis vir Bertinus abba preesse videtur, una cum voluntate vel convenientia [Gall. Chr., convenientis] filie mee Auriane^b que ibidem rectrix esse videtur: hoc est monasterium nostrum cujus vocabulum est Hunulfocurtis, in pago Kambricenses, super fluvio Scald [Gall. Chr., Scal], quem ego in proprietate nostra, in honore sancte Marie, vel sancti Petri seu Martini seu sancte Polline [Gall. Chr., Polænx] ubi ipsa preciosa gemma requiescit in corpore, ita ut mihi complacuit, in tali ratione, ut ad ipsum monasterium Sithiu [Gall. Chr., Sithiu], ad opus sancti Petri, jam dictum monasterium cum omni integritate vel soliditate sua in se aspicientem vel pertinentem, ibidem delegare deberemus [Gall. Chr., debemus], quod ita et fecimus, tam de alode parentum ineorum, quam et de comparato, seu et de quolibet adtracto undecumque ipsum monasterium dotatum esse videtur, tam de parte nostra quam [Gall. Chr., opium] et de aliorum collata bonorum hominum, vel undecumque manu vestita babuimus, et [Gall. Chr., ut] nostre fuit possessionis, justitia, una cum terris, mansis, casticiis ibidem aspicientibus, vel superpositis domibus, edificiis, accolabus, mancipiis, campis, silvis, pratis, pascuis, farinariis, aquis aquarumve decursibus, peculiis, presidiis, mobilibus et immobilibus, adjacentiis, appenditiis, omnia et ex [Gall. Chr., in] omnibus rem inexquisitam [Gall. Chr., in exquisitam] ad integrum, et sicut nobis convenit, quamdiu in hoc seculo advixero, ipsum monasterium

de Witte, archivo sancti Bertini præfectus, et in chartophylacio nostro deposuit. Varias lectiones addimus inter uncas ex Gallia Christ. exscriptas. Hanc chartam confirmavit Theodericus III diplomate quod infra proferemus, pag. 202; chartæ vero et diplomatis meminit J. Iperius in Chronico, apud Marten. Thes. anecd. t. III, pag. 471. Cf. chartularii Editionem a clero viro Guerard vulgatam anno 1841, pag. 29.

^b Aurianam fuisse Hunulfocurtensis monasterii primam abbatissam ex hac charta liquet; et idem testatur Baldricus, in Chronico Cameracensi, lib. II, cap. 10. Malbranq. De Morinis, lib. III, cap. 44, et Carpentarius, Histor. Camerac. t. I, pag. 506, præmittunt Austrebertam; sed id refellit Mabillonius, Acta SS. Ord. S. Bened. sec. III, pag. 22, in observationibus ad Vitam sanctæ Austrebertæ.

pro precaria sancti Petri vel vestra, usitare vel dominare seu emeliorare debeamus, et post meum obitum atque de hac luce discessum, memorata filia mea Auriana in ipso monasterio [Gall. Chr., ipsum monasterium] degere vel regere debeat, et post suum obitum, ipsum monasterium superius nominatum Hunulfocurtis, ad integrum aspectus vel subiectus omni tempore ad Sidiu [Gall. Chr., Sithiu] monasterio debeat esse, et quem ipse abbas qui tunc temporis adest, vel fratres de ipso monasterio Sidiu [Gall. Chr., Sithiu] ibidem consistentes, complacet, qualem prepositum ad ipsum monasterium nostrum constituere voluerint, potestatem in omnibus habere mereantur, et supplicamus ipsos fratres et rectores ipsius monasterii, propter Deum [Gall. Chr., Dominum et mercedem] nostram lucranda, et ipsum monasterium quod ibidem transfiravimus [Gall. Chr., transfiravimus], de missas, de curso ^a, de luminaria curam habere studeant, et de hospitibus et peregrinis caritatem, ut mercedem exinde habere debeant, et nomen nostrum in libro vite recenseant [Gall. Chr., revivis aut], et ipsum monasterium in eorum iure, perpetua dominatione, hoc est ipsius monasterii Sidiu [Gall. Chr., Sithiu], habeant, teneant atque possidant, vel quicquid exinde facere voluerint, aut eum [Gall. Chr., eum] liberum in omnibus potiantur arbitrium. Et si quis vero, quod fieri minime credimus, quod absit, si egomet ipse aut ullus de hereticis aut prohereticis meis, seu quilibet [Gall. Chr., quælibet] ulla emissa aut extranea persona fuerit, qui contra hoc testamentum venire voluerit, aut infringere illud presumpserit, imprimitus [Gall. Chr., imprimis] iram Dei omnipotentis incurrat, et ante tribunal Christi cum ipso sancto Petro in die iudicii deducat rationes, et, insuper una cum socio fisco distringente, auri libras x, argenti pondera xx

^a Gallia Christ. habet *cursum*. Cursum vocabant officium ecclesiasticum, seu seriem ecclesiasticarum precationum. Vid. Caugiun, voc. *Cursum*, 2, auctorisque ibi laud.

^b Monet Mabillonius, Anna. l. 1, pag. 572, hunc locum disti guendum esse ab Augusta-Vironandoum, seu Quintinopoli.

^c Annus xii regni Theodorici III, mense Februarii, erat annus Christi 685, initio regni sumpto ab ineunte Septembri anni 675.

^d Hic, et infra, post vocem *consentiens*, exstat signum quod et alia huiusmodi, quibusdam subscriptionibus prælixa, vice vocis subscripti adhibita sunt.

^e Gall. Christ. *Umfussiale, Nivalio diaconis, Blitmarus, Crasmarus, Dudan, Bruno, Ermenfridus, Constantinus, Gislefridus, Centenarius, Gerfridus, Baldechrannus, Bladardus*.

^f Post hanc vocem exstant signa quæ ære inendi non visum est magni momenti. Ad calcem apographi cujus lectionem sequimur, hæc ad maiorem fidem ab exscriptore subijuncta sunt: *Collatum cum chartulario Folquinii, pag. 28, anno 1782. Signatum D. Ch. de Witte, sancti Berthi chartophylax*.

^g Si huc usque hanc chartam vulgavit Mabillonius, Anna. l. 1, append., pag. 701, ex chartulario Dervensis monasterii. Nos ipsam exseripsimus ex eodem chartulario, fol. 128, quod humanissime notarium communicavit P. Laurentius Dumay, hujus

coactus exsolvat; et insuper, quantum ipse monasterius [Gall., Chr., monasterium] tunc temporis emelioratus valuerit, vel duplam pecuniam coactus [Gall. Chr., conventui] exsolvat, et quod repetit non evindicat. Sed hoc testamentum isto omnique tempore firmum permaneat, cum stipulatione subnixæ. Actum in Vermandis ^b, quod fecit mensis Februarii dies viij; in anno ^c xij^o regni domni nostri Theuderici [Gall. Chr., Frederici] gloriosissimi regis. Amalfridus hoc testamentum a me factum relegi et ^d. Ego Auriana abbatissa consentiens.

† Signum Adalfridi. Wulfahaldus. Niuacio. Anganbertus. Hildramnus. Erchanfridus. Signus. Waraulfus diaconus. Blitmarus. Crasmarus. Dudan. Bruno. Ermenfridus. Constantinus. Gislefridus centenarius. Gerfridus. Baldethramnus. Bladardus ^e. rogatus hoc testamentum scripsi et ^f.

XXV.

Charta qua Reolus, Remensis episcopus, Berachario abbati concedit villam Gaugiacum, ad construendum monasterium puellarum ^g (ann. 686.)

In Christi nomine Reolus, ac si indignus et peccator, episcopus. Dum omnes oportet pro salute anime cogitare, vel parva pro magnis, caduca pro celestibus in ara offerre summi Dei omnipotentis, ut ab ipsis sublevari merear, sicut veritas dixit: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, qui vos recipiant in æterna habitacula*: juxta quod ordo edocet pastoralem culmen, ut ubi poterunt, caularum ovilia juxta cenobitarum ordinem edificare debeant, sive vicorum, sive puellarum. Ideoque petiti nobis Beracharius ^b abbas ut ei locum compendiosum donare deberemus, ad monasterium puellarum construendum, ex nostra proprietate, sive de alodo parentorum, vel de aliquo adtracto. Sed ejus petitionem, pro anime nostre remedio, opportunitatem minime

monasterii chartophylax. Ibi nonnulla alia re, erimus instrumenta quæ supra edidimus, cum nondum ad manus nostras chartularium illud devenisset, ineunte xiii sæculo extratum. Hæc cum veteri Codice contulimus, et posterioribus curis inde varias lectiones excerptimus, quas ad calcem hujusce voluminis, inter addenda exhibebimus. In suo loco nunc insertæ sunt; sed chartularium quod clarus vir se vidisse in Bibl. regia testatur, ibi nunc non exstat.

^b Si Beracharius, seu Bercharius, necatus fuisset paulo post emisam chartam quam expendimus, ut fert opinio vulgo recepta, ad construendum Parthenonem in loco concessio tempus ipsi non suppetiisset; nec mirum esset hujus monasterii nulla fieri memoriam in Vita Bercharii quam habemus ab Adsone scriptam, Acta SS. Ord. Bened., t. II, pag. 341. Aiunt quidem plerique, Mabill. ubi supra et Coingt. Anna. l. IV, pag. 150, obisse Bercharium anno 685, die xv Septembris. Sed, ut fatetur Coingtius, annus quo Bercharius vita cessit in controversiam vocari potest, et id ex hujus chartæ nota chronologica liquet; imo multo ulterius vitam Bercharium protraxisse dicendum est, juxta Coingtium, ibid., ex catalogo veteri Dervensium abbatum, vulgato a Chesnio, in notis ad Epis. Petri vene. ad calcem biblioth. Cluniac. pag. 114, et id evincit charta Bertuendi episcopi, anno 2 Clodovei III data.

denegavimus faciendi; una pariter cum ipso pensantes, minime invenimus in nostra potestate locum in propinquo, quod omnem opportunitatem ad monasterium construendum habere deberet. Sed dum talis erat nobis voluntas, invenimus locum de rebus Ecclesie nostre Remensis, infra urbem Kathalaunensium, in pago Pertensi, supra fluvium Matrona, villam que dicitur Gaugiacus, sive et alio vocabulo que dicitur Episcopi-Villa, quam sanctimonialis femina, nomine Ama, que sub titulo religionis vitam linivit, per suas cartas ad Ecclesiam Remensem condonavit. Sed dum ipse locus ipsi abbati complacuit ad monasterium construendum; nos vero, una cum consensu fratrum meorum vel concivium Remensium, hoc est, tam archidiaconibus, abbatibus, presbyteris quoque et diaconibus, vel omnem clerum ecclesiarum, seu et inlustribus viris, qui infra urbem commanere videntur, quorum nomina vel signa subter tenentur inserta, ut per nostram epistolam, a die presenti, absque ullius contrarietate, pro anime nostre salute, vel pro eterna retributione, ipsam villam Gaugiacum, seu et quæ dicitur Episcopa-Villa, ad monasterium puellarum construendum, ipsi suprascripto abbati Berachario tradere deberemus: in ea tamen ratione, cum consilio vel consensu, seu et convenientia fratrum Remensium, ut villa nostra Tinno-vero, quam de Vetracione diacono dato pretio comparavimus in pago Lemovicino, et casa in Novo-Castro constructa, pro ipsa villa Gaugiaci in commutationem ad partem Ecclesie nostre Remense tradidimus; ad possidendum, tam terris, domibus, edificiis, mancipiis ibidem, commanentibus, colonibus, ibidem aspicientibus, campis, pratis, silvis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, totum et ad integrum, quantumcumque ad ipsam villam Tinno-vero aspicere videntur, eum omni integritate ad se pertinente, una cum ipsa casa in Novo-Castro constructa, in ipsa urbe Lemovicino, pro ipsa villa Gaugiaci, ad Ecclesiam nostram Remensem in vicem recompensationis tradidimus ad possidendum, ut et nostre vite tempore, et post de hac luce discessum, firmiorem stabilitatem ipsum monasterium puellarum habere debeat, et nulla infestatione de successoribus nostris episcopis habeat, vel de qualibet opposita persona, nisi semper perpetualiter ipse abbas vel ipse ancille Dei quæ in ipso nuncupato loco habitare noscuntur, vel posteris ipsarum, per presentem epistolam nostram omni tempore valeant possidere vel dominari, ut melius eas delectet pro nobis Domini misericordiam deprecari, ut ab infernorum nexibus liberi esse mereamur, et post nostrum quoque de hac luce discessum, ibidem nomen nostrum in libro vite ponatur vel recenseatur, et eorum sacerdotes hostias pro nobis omni tempore valeant offerre. Et si forsitan, quod adsolet, de ipso loco in alio loco ipsas famulas Dei migrare voluerint

* Juxta legem hic præscriptam, Gaugiacus, seu Episcopi-Villa, ad Altivillarensē monasterium hodie (ante ann. 1789) pertinet, cum sanctimoniales defe-

A ad monasterium edificandum, aut pro compendio aut pro meliorando pro causa stabilitatis, teneant ipsam villam Gaugiacum^a, quæ dicitur Episcopi-Villa, ad monasterium Altovillare, quod antecessor noster dominus et pater noster Nivardus, quondam episcopus, suo opere construxit, debeat revertere, cum ipsa epistola quam spontanea voluntate fieri rogavimus, ut per ipsa strumenta ipsi monachi qui ibidem sub sancto ordine vivere noscuntur, absque repetitione ipsas monachas, vel eorum abbate, omni tempore vite ipsorum debeant possidere vel dominari, et pro anime nostre salute Domini misericordiam deprecari, ut melius eos delectet, vel eorum sacerdotes, post nostrum de hac luce discessum, hostias offerre: in ea tamen ratione, si ipsas monachas de ipso loco promovere voluerint. Nam dum illas ibidem sub sancto ordine regulariter vivere vel habitare videntur, et nos a die presenti per hanc epistolam nostram testamenti, integro quoque et deliberato consilio ac prompta voluntate ipsum locum eis tradidimus ad possidendum, ita ut illi hoc habeant, teneant atque possideant. Et si quis, quod absit, vel post nos, successores episcopi vel qualibet opposita persona vel de heredum meorum, ipsas de ipso loco aut promovere aut inquietare voluerit, aut ipsam epistolam nostram infringere conaverit, in primis propria vita careat, atque cum stirpe sua captivus deserviat, et divinitatis furorem incurrat, vel dominatio ejus dispergatur, sicut dispersa est Holoferni potestas; et sicut divisa est magni Alexandri formidabilis dominatio, ita et amodo dispergatur potestas; et sicut Sodoma et Gomorra in presenti seculo percussa est, similiter percutiatur potestas vel habitatio ipsius, et in anathema maranatha, quod est perditio, usque in adventum Domini nostri Jesu Christi seriat; et a liminibus Ecclesiæ, vel a communione participationis corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi excommunicatus appareat; et cum Juda traditore, qui per falsum osculum tradidit Dominum, particeps efficiatur; et veniat super eum lepra Naaman, quam puer Elizei Giezi per cupiditatem adeptus fuit; et omne genus et germen eorum sic marcescat in flore, ut nunquam fructificet, nec perficiat in grano: et veniam apud Dominum non mereatur. Et, ut presens epistola nostra omni tempore firma permaneat, et pro rei totius firmitate, hanc epistolam manu propria subter eam subscripsimus, et qui inferius subscripserit vel signaverit nos in presenti eos proprio ore rogavimus, et insuper una cum socio fisco addat ad partem ipsius monasterii, hoc est, auri libras xx, argenti libras lx coactus exsolvat, et hoc quod repetit evindicare non valeat, et nichilominus presens epistola omni tempore firma et inviolata permaneat. Actum in villa Compendio, sub die Kal. Maii, anno xii regni domini nostri Teoderici regis. In Christi no-

cerint in monasterio quod ex concessione Reuli cenditum fuit.

mine Reolus, ac si peccator episcopus, hanc epistolam a me factam relegi et subscripsi. Ego Ansooldus episcopus, jubente domno Reolo episcopo, hanc deliberationem subscripsi. Ego Petrus abba subscripsi. Ego Harnarus abba subscripsi. Ego Hilduinus abba subscripsi. Ego Leocadius abba, jubente domno Reolo episcopo, hanc epistolam relegi et subscripsi. Ego Amalgisilus subscripsi. Ego Bertohindus subscripsi. Ego Gandu presbyter subscripsi. Ego Caklemarus notarius scripsi et subscripsi hanc epistolam donationis, ex jussu domni Reoli episcopi.

XXVI.

Charta qua Pipinus et Plectrudis, uxor ejus, castrum Ambra, in Arduenna, Beregisio donant, ut ibi condantur cella et ecclesia * (ann. 687.)

In nomine Sanctæ Trinitatis. Omnis sublimitas terrena divinæ ordinationi omnimodis debet esse subjecta. Eapropter, cum supremus cœli terræque Dominus, qui bonorum nostrorum non eget, mirabili tamen in me bonitate castrum Ambra, Amberlacenſis fisci caput, schedula e cœlo prodigiose delapsa, in servorum suorum patrimonium dignatus sit eligere: ego Pipinus, illustri Auchiſi filius, cum illustri matrona mea Plectrude, notum facio omnibus præsentibus et futuris, quod prædictum ditionis meæ castrum, ab Ardenne principatu avulsum, cum limitibus et confiniis infra designatis, ita omnipotenti Deo contradidi, sicut etiamnum in persona venerabilis Beregisii et successorum ejus trado, ut nihil juris domini aut cujuslibet autoritatis, mihi aut successoribus meis inibi reservem; quatinus sit solius Dei et ipsius vera possessio, ei soli subjecta, eo sane fine, ut ecclesia et cella ibidem incunctanter construantur, ad laudes Altissimi a servis suis die noctuque decantandas. Ut autem hæc mea donatio nulla valeat cavillatione violari, nullo avaritiæ studio resecari, nulla vi aut ipalitia perturbari, noverint universi, hac donationis karta contineri totum terræ tractum constrictum inter lapides, metas et fossas in præsentia

A filiorum et procerum meorum designatas, inter divisiones ad meridiem, ad orientem, inter Mollem Campellum, Campilonem et Halletum, Ferrenum montem; ad aquilonem inter Nasaniam et Awanam, Tabule Fontanam; ad occidentem, fluvium Lunnam et rupem Sulmoniensem, scilicet cum banno, omni justitia, prætoris, et eorum appendiciis; cum omni jure et censu, tam in denariis quam in avenis; cum teloneo, mercato, et suis appendiciis; cum jure mortimentis, et omnium aecolarum advocacionis ad fisci dominici opera, in acceptæ libertatis signum, cum decimis ad me spectantibus, et omnibus possessionibus, terris, pratis, pascuis, aquis; cum farinariis, cum sylvis, villis et villulis; cum mansis, mansionibus, familiis, libertis et mancipiis; cum gregibus et armentis. Quam donationem sic Deo factam, ac etiam in præsentia illustris Plectrudis, filiorum curialiumque meorum, ratam ac firmatam, etiam in mandiburnum meum suscepi, posterisque meis commendo, ut stabilis sit. Ille est vero schedulæ cœli tenor: « Ille locus a Deo electus ad salutem animarum multarum; terra sancta est valde magnificanda, servorumque Dei patrimonium, quod augebitur, et a potestatibus protegetur, varie tamen tribulabitur. Qui vero hunc locum vexaverit, sic in radice mareseat, ut in ramis non florescat, aut ultrices ultionis æternæ penas sustineat. » Actum publice in palatio Joppiliensi, idibus Novembris, anno Incarnationis Domini dclxxxvii. Illis interfuerunt quorum nomina subscripta sunt. Illustris Pipinus; Illustris Plectrudis; Drogo filius; Grimoaldus filius; Hubertus comes; Sisibertus comes; Godofridus comes; Chudbertus; Caribaldus; Cosmarus; Winetharius, qui subscripserunt

XXVII

Charta qua Vandemiris et Ercamberta, uxor ejus, plurima ecclesiis dona conferunt * (ann. 690).

.....
..... conferre debemus, unde in futurum veniam misericordiæ animis nostris

* Non alibi exstat charta hæc nisi in supplemento ad Opera diplomatica Miræi, t. II, pag. 1123. Deprompta est ex archivo abbatiæ S. Huberti in Arduenna; habetur vero pro instrumento foundationis Andaginensis monasterii, cui postea S. Huberti nomen inditum est. Supposititia charta, siquidem Andaginensis monasterii initia ad annum Christi 702 cum Contio, Annal. t. IV, pag. 436, imo ad ann. 706 cum Mabillonio, Annal. Bened. t. II, pag. 16, videntur revocanda; nec Pipino et Plectrudi notus fuit Beregisus ante annum 696, ut liquet ex eodem Contio. Notatur in Nova Gallia christiana, Codicem ms. abbatiæ S. Huberti, qui inscribitur *Cantatorium*, hujus monasterii originem referre ad annum 687, ex hac forte charta, quam falsi arguimus, huic ms. inserta; et ipsi Novæ Galliæ christiænæ auctores fatentur Andaginense monasterium non nisi octavo sæculo conditum fuisse.

^b Typis mandavit Mabillonius, de Re Dipl. p. 472, chartam hanc ex autographo (in Archivo regni nunc asservato, K n° xi), et ejus specimen veri incidentum curavit, *ibid.* pag. 581, tab. 20, characteribus Merovingicis. Egregium, ut ait, antiquitatis monumentum. Dolendum quod aliqua sit parte lacerum.

Quæ desunt punctis indicavimus (recensionemque instituit A. Teulet). Recenderunt Germonius, De vet. reg. Francie. diplom. t. I, pag. 310, et Bulliardus, Histor. abb. S. Germ. a pratis, pro. pag. 5 (Marini quoque, Papiri diplomatici n° xcvi). De hujus sinceritate, his magna exorta est. Chartam tuebatur Mabillonius, qui ipsam vulgaverat. Oppugnavit tergemino conatu Germonius. Mabillonio auxiliores adfuerunt Fontanius, Vindie. Dipl. p. 193, et Ruinartius, Eccl. Paris. vindic. adv. Germ. Germonius, unus contra omnes, præcipue his argumentis instrumentum de falso criminabatur. 1° Contendebat ex ecclesiis duabus, quæ in charta vocantur S. Germani basilicæ; priorem, cui Vandemiris villam Fraxinetum donat, S. Germano Autissiodorensi juxta Mabillonium dicatam, temporibus Theodorici III nondum fuisse conditam; alteram, cui Amalcharius abbas juxta eundem Mabillonium præerat, et quæ hodie vocabulo S. Germani a Pratis appellatur, hoc nomine iisdem temporibus appellatam non fuisse. Infinitus essem si quidquid in hac controversia dictum fuit ex utraque parte hic congererem; pauca ex multis delibabo. 1° Monasterium S. Germani Autissiodorensis apud Parisios aut Germonius

donamus, donatumque in perpetuo esse volumus ad basilicam domnæ Stefane in Parisius, ubi dominus Sigofridus pontefex præesse videtur, villa cognomenante mliacensi cum omne merito vel ageciencias et soledetates suas, sicut a nobis præsentē tempore est possessum. Simile modo donamus ad monasterio domnæ . . . pred . . . ata abbatissa præesse videtur, villa cognomenante Ingolnortcurti, in pago Camiliacensi, cum omne integritate vel merito suo, sicut et nos . . . vedimus. Pare modo donamus ad basilicam domnæ Germanæ, ubi vir venerabilis Landebertus abba præesse videtur, villam cognomenante Fraxineto, in pago . . . , vel quidquid præsentē tempore quieto ordine a nobis ibidem est possessum. Simile modo donamus ad basilicam domnæ Vincente, vel domni Germani, ubi vir venerabilis Audeharius abba præesse videtur, villas cognomenantis Oxina in pago Dorecassino, Novolio in pago Andegavino, cum omne integritate, et tutum et ad integrum, sicut a nobis præsentē tempore est possessum. Pare modo donamus Vuabunias in pago Beloaciensi, ad basilicam domnæ . . . Noaldus abba præesse videtur, tutum et ad integrum, cum ageciencias vel adpendiciis suis, sicut a nobis præsentē tempore est possessum. Donamus venerabilis Vandreinarus abba præesse videtur, villa cognomenante Comario-villa in pago Stampinsi, cum omne integritate vel merito suo, ageciencias vel adp. . . . , sicut a nobis præsentē tempore est possessum. Simile modo donamus ad domno Christivilo, monistrio puellarum in Parisius, ubi Landetrudis abbatissa præesse videtur. Noviliaco in pago Camiliacensi. In Dei nomine donamus Gundulfocurti in pago Camiliacensi, Premiaco in pago Aurelianensi, ad basilicam pretiosi domnæ (Dionisii martyris ubi) ipsi in corpore requiescit, et venerabilis Chaeno abba præesse videtur, cum omne integritate vel soleditates eorum, sicut a nobis præsentē tempore. . . ad monisterio Aolino-villa, ubi vir venerabilis Vigur abba præesse videtur, villa cognominante Villare, in pago Oxuinsi, cum omne merito et integritate donamus in Dei. . . ad monasterio Portmauro, ubi vir venerabilis Amalcarius abba præesse videtur, locello cognomenante Alticiaco, in pago Maceracius cum omne integritate. . . . quicquid a nobis præsentē tempore ibidem est possessum. Simile modo donamus Badenaco

conditum fuis e a Roberto rege, ut testatur Helgaldus. Sed (reponunt chartæ defensores) ecclesia hæc jam Abbonis tempore videtur exstitisse, ipso Abbone teste, ac proinde ante Roberti regis tempora; et Helgaldi verba, de ipsius instauratione intelligenda sunt. Fatendum tamen est hoc loco Helgaldum agere de conditis, non de instaurationis pluribus ecclesiis, inter quas S. Germani basilicam memorat. 2° basilicam quæ hodie nomen præfert S. Germani a Pratis, jam hoc nomine sub Theodorico III appellatam fuisse asserunt Mabillonius et ejus assecutæ, ex vitis S. Bathildis et S. Eligii. Respondent chartæ calumniatores non satis constare an in his scriptis de ecclesia S. Germani Pratensis aut de alia aliqua S. Ger-

A ad Fontanellæ ad domno Petro, ubi dominus Vande^a in corpore requies. . . . ageciencias vel adpendiciis, tutum et ad integrum, sicut a nobis est possessum. Donamus ad basilicam domnæ Petri. . . . ubi vir venerabilis. . . cognominantis Ispaldis in pago Villacassino, Brinnac in pago Ebriecin, Arnario in pago Oxminsi, Ociciaco in pago Oxmensi, Corniliaciuse quicquid ibidem nns præsentē tempore possidere vedimur. Donamus in Dei nomine ad domno Desiderio, ubi vir venerabilis Adroaldus abba præesse videtur, . . . ubi venerabilis vir Carone abba præesse videtur in pago Ebriecino, cum omne merito suo, sicut a nobis præsentē tempore est possessum. Donamus ad . . . villa cognominante . . . in pago Lexuino, cum omne integritate vel merito suo, sicut a nobis præsentē tempore est possessum. B Donamus in Dei nomine. . . Prisciaco in pago Camiliacensi, ad domno Martino in ipso Prisciaco, ubi venerabilis vir Farulfus abba præesse videtur, ubi sepulturas nostras ibidem habemus recondeatas. . . . dederō, et. . . habit, humana fragilitas in ista lic. . . quod Deus advertat, de nobis non contingat. . . dulcissima conjux mea Ercamberta stante ista omnia quod superius diximus, se nos superstites aderat, et Deo si vovirit, villas cognomenantes Lubariaci in pago Oxminsi. . . . sino villare super mare in pago Lexuino, Colzo in pago Lexuino, Cambrimaro in pago Lexuino, Cædraco in pago Cilimanico, Abaciaco in pago Cilimanico, ut jam dixi, dulcissima conjux mea Ercamberta se mihi superstites fuerit, suprascriptas villas, tam de parte sua quam et de parte nostra, in sua faciat revocare domencione, et monisterio ubi se eligerit d (egere) C re. . . futuris temporebus ad ipso monasterio prædictas villas debiant proficere in augmento. Et, ut hæc deliberatio nostra, quem pro animis nostris dare decrevimus. . . . , per tempora conservitur, sicut. . . . it reservata ad heredis nostros villas cognominantis Edoniaco et Miscello in pago Cadrocino, Ocello et Buciaco. . . stante ista omnia quod superius communi convenientia ficimus, convinit ut qui pare suo superstites aderat, res pare suo possidere debiret, ut ne. . . mercedem amborum ad loca sanctorum delegare debiret. Unde duas epistolae uno tenore conscriptas, inter nos fieri et firmare convinit. . . Parisiaci, ubi apostolicus dominos et pater noster Sigofridus præesse videtur, re-

mano dicata ecclesia agatur, cum plures Parisiis ecclesiæ sub hac appellatione exstarent. De cæteris silemus, et ad Mabillonium, De re dipl., et Suppl. pag. 24, Annalibusque, t. I, pag. 594, Germonium, Ruinartium et Fontaninum remittimus. Instrumenti sinceritatem potissimum tuetur ejusdem instrumenti vetustas veneranda, quæ tempora Merovingica prorsus sapit. Illud pro legitimum habuere, præter supra laudatos auctores Novæ Gall. christianæ, t. VII, col. 419; Duhois in Hist. Eccl. Parisiensis, t. I, pag. 212 et 215; Felibianus in Hist. abb. S. Dionysii, prob. pag. 30, et alii bene multi.

^a Marini, pag. 430, scribit *Landoinus*, quam lectionem jam Mabillonius l. c. erroris arguerat.

condatur; et alia eo modo conscripta, qui de nos
pare suo superstetis aderat habi. . . . dio vixerit,
quarta parte reservavimus. Si quis viro, quod futu-
rum esse non credo, seo nosmetipsi aut aliquis de
heredibus nostris. . . . contra presentem deli-
berationem nostram, Deus ibi contrario quo. . .
tempore venire aut infringere voluerit, in prinitus
iram trini majestatis incurrat, ubi. . . . domus
sanctis quorum reliquæ in saepelatas basilicas in-
sertæ esse nuscantur, et ab omnibus ecclesiis excom-
munis apariat, nec hic, nec in futuro veniam
p. . . . rere non possit; una cum socio Ilseo auri
libras cento et argenti pondo ducenta quoactus
exsolvat, et qui repetit nullatenus valiat evindicare.
Et hæc deliberatio. . . nostra, duce Deo, omni
quoque tempore firma et inviolata permaneat, stipu-
latione pro omne firmitate subnexa. Actum Cami-
liaco, vico publico, quod licet mincis. . . anno
xvii regni domni nostri Theuderici gloriosissimi
rigis. Ego in Dei nomine Vandemiris hanc epistola
a me facta religi et a subscripsi. Ercamserta subs.
Ghranno subse. Signum † viri iust. Acerelio b. Si-
gnum † Bosone. Auronius rogetus a supra scriptis
hanc epistolam subscripsi. Signum † Bosltone. Si-
gnum † Chlodoaldo. Signum † Ingobert. Signum †
Gamardo. Signum † Gardulfo . . . subse. Ch . . .
subse a

XXVII.

*Charta qua Pipinus et uxor ejus Plectrudis villam
Nugaretum tradunt basilicæ apostolorum sanctorum
juxta metas d (ann. 691).*

Pippinus [M. Pipinus, hic et infra] dux, Anchisi
regis filius, sancti Clodulphi fratris inclita proles,
sub majoris-domus nomine Francorum administra-
bat principatum regalem. Scientia quippe atque for-
titudine regum degenerante, dispositio fuit altissimi

Vice vocis subscripsi, hoc loco, species quædam
monogrammaticis, linearum ductibus plurimis, lisque
intricatis, efficta est in specimine æri inciso.
Alia hujusmodi monogrammata affixa sunt nominibus
Ghranni et Aurelii seu Acerelii, quæ quidem nomina
manu propria subscribentium videntur exarata; no-
tarii manu alia, quibus cruce præfixæ sunt, quas
expressimus.

b In hac subscriptione Mabillonius legere jubet
Aurelio, etsi nomen videatur scriptum Acerelio.

c Aliam chartam, quæ eadem nomina Vandemiris
et Ercamberte, ejus conjugis, præfert, referam in-
fra, ad ann. 729, quæ claro viro de Brequigny inco-
gnita fuerat.

d Hanc edidit ferunt Meurissius, Hist. episc. Metens.,
pag. 109, ex archivo monasterii S. Arnulphi Meten-
sis; ex Meurissio Cointius, Annal. t. IV, pag. 262,
omissa præloquio, quod ipsi insertum tenere ab ex-
scriptoribus videri potuit; integram, ex eodem, Col-
lectores script. rerum Francicarum, t. IV, pag. 646;
Vallatierus gallice versam, Hist. basilicæ S. Arnul-
phi, par. 184. Nos recudimus ex apographo quod
D. Taboni lot e congregatione sancti Vitoni, in char-
tophyllacio nostro deposuit, exscriptam ex veteri
chartulario monasterii sancti Arnulphi. Varias le-
ctiones ex Meurissio inter uncas exhibemus. Basilica
quæ hic SS. Apostolorum nomine designatur, S. Ar-
nulphi nomen deinde obtinuit, quod retinet, Nov.

A præclaræ huic progeniei, quæ ex eadem radice pro-
cesserat, dare insignia Francorum regni. Nec imme-
rito: eorum si quidem libertate [M. liberalitate],
Dei gratia præveniente ac subsequente, ecclesiæ in-
signiores totius Gallicæ adhuc constant hodie fun-
datæ. Etenim, si requirantur nobilium fundatores
cænobiorum, ab hoc insigni stemmate inveniuntur
processisse. Hinc est quod ego Pippinus dux et uxor
mea dedimus ad omnipotentem Dominum quandam
villam nostram, nomine Nugaretum. Proinde ego
iterum Pippinus et uxor mea, nomine Plectrudis,
cogitantes de salute nostra, ut a Domino pro parvis
magna, et cælestia pro terrenis recipere possemus,
donavimus, pro remedio animæ nostræ, seu pro
æterna requie acquirenda, ac solide tradidimus ad
B basilicam Sanctorum Apostolorum, juxta urbem Met-
tis constructam, ubi dominus et avus noster Arnul-
phus in corpore requiescit, villam, proprietatis no-
mine, vocabulo, ut supra dictum est, Nugaretum,
sitam in pago Wabrinse, mansum videlicet indomi-
nicatum, cum omnibus adjacentiis ad se pertinenti-
bus, tam in ædificiis quam in campis, pratis, silvis,
cultis et incultis, mancipiis utriusque sexus ibi com-
morantibus, vel quicquid in memorata villa hactenus
visus sum possedis-
se, totum et ad integrum: ut a
die præsentis et deinceps, universa ad locum san-
ctum supranominatum, sub potestate servorum Dei
qui ibidem vel sunt, vel futuri sunt, ubi ad præsens
videtur præesse venerabilis vir Romulus abbas, de-
veniant, et de nostro jure in eorum perpetualiter
transeant hæreditatem; quo videlicet eisdem servis
Dei, pro nobis seu progenie nostra propensius in-
tercedentibus, ad præsentis vitæ tramitem foelicius,
dirigente Domino, percurrere, et æternæ gloriæ
postmodum participes valeamus existere. Quod si
quidpiam [M. quispiam] de hæredibus nostris, seu
quælibet alia persona vel potestas, contra hanc do-

Gall. christian. t. XIII, col. 893, etc. De anno quo
emissa est charta non omnes concordant: annum
enim duodecimum regni Theoderici III alii ab adepto
Neustrianorum, alii ab adepto Austrasianorum re-
gno repetendum arbitrantur. Si, cum Meurissio, anni
computentur ab adepto Neustrie regno, annus regni
Theoderici duodecimus mense Februario ad annum
Christi 685 referri debet. Si ab adepto regno Austras-
iæ, ut Cointio placet, ad annum Christi 691 refe-
renda est charta quam expendimus. Nam Theodori-
cus III apud Austrasianos regnare incepit post mor-
tem Digoberii II, qui, juxta melioris notæ chrono-
graphos, obiit anno Christi. 679, mense Decembri
fere clapo. Huic sententiæ ad stipulatur Mabillonius,
Ann. t. I, pag. 597; et sic illam teneunt. Pipinus, in
charta de qua agitur, titulum assumit majoris-do-
mus. Porro Pipinus majordomus non fuit constitutus
nisi anno 687, Cointius, Annal. t. IV, pag. 188;
Longuer. Annal. franc. t. III, Coll. script. rer.
Franc., pag. 693; ergo sub hoc titulo chartam hanc
non dum emisisset anno 685. Obijciat aliquis Pipini
uxorem Plectrudem chartæ conficiendæ adfuisse;
quod fieri non potuit anno 691, cum, jam dm, repu-
diata Plectrude, Pipinus Alpaïdem superinduxisset.
Sed jam hoc anno Plectrudi fuerat reconciliatus Pi-
pinus, dimissa Alpaïde, ut adstruit Cointius, ubi
supra, cui Mabillonius suffragatur. His rationibus
adducti, annum 691 huic chartæ præfiximus.

minationem a nostram venire, aut aliquatenus infringere temptaverit, imprimis iram [iram deest ap. Meur.] et ultionem Dei et sanctorum ejus incurrat, et quod repetit non valeat evindicare. Actum in villa Nielsio [M. Hielsio], publice, sub die x Kal. Martii, anno duodecimo regni domini nostri [hoc verbum deest ap. Meur.] Theodorici regis.

XXIX.

Charta qua Drogo, dux Burgundiæ et Aquitanicæ, donat ecclesie sancti Arnulphi quidquid habet in villa de Mariolis^b (ann. 691).

Ego Drogo, dux Burgundiorum, filius Pipini ducis, dux [hæc vox deest ap. Meur.] Aquitanicæ. Notum facio quod, amore beati Arnulphi Metensis, quidquid habui in villa de Mariolis totum dedi ecclesie S. Arnulphi, in pascuis, silvis, arvis, mansis, et cum ædificiis, cum vineis et terris et cultibus, et cum mancipiis omnibus utriusque sexus, cum agris, campis cultis vel incultis, pratis, pascuis, silvis, aquis, aquarum decursibus, molendinis, et quidquid [M. quidquid ibi] nominari potest; et in iis omnibus quidquid mihi in ipsa villa legibus obvenit, tam de paterno quam de materno, seu de comparato, vel de qualicumque adtractu noscitur ad me pervenisse, et ego visus sum habere vel donare, totum ad integrum, ad ipsam jam sacrosanctam ecclesiam sancti Arnulphi vel sanctorum apostolorum Johannis et Jacobi, seu ad partes illorum fratrum qui ibidem deserviunt, dono, trado atque transfundo in Dei nomine perpetually ad possidendum, vel quidquid exinde pars ipsius ecclesie elegerit facienda [M. faciendum], libero in omnibus perfruatur arbitrio Si quis vero, quod fieri non credo, si ego ipse aut [M. aut ullus] de heredibus meis, seu quolibet extranea persona qui contra hanc donationem a me factam venire conaverit, aut irrumperere voluerit, imprimis iram Dei et sanctorum apostolorum vel sancti Arnulphi incurrat, et insuper inferat contra ipsam ecclesiam, una cum socio fisci, sustinere auri libram

currat, et insuper inferat contra ipsam ecclesiam, una cum socio fisci, sustinere, auri libram unam; argenti duarum multa [M. pondus duo] sustineat, et quod repetit non valeat evindicare; sed præsens donatio ista omni tempore firma et stabilis permaneat stipulatione subnixæ. Actum Metis, in publico, sub die et tempore quo supra.

XXX.

Charta quæ Godefridus dux, ecclesie beati Arnulphi donat quidquid habet in villa Flavigneiaco^d (ann. 691).

Ego Godefridus, dux, filius Drogonis, notum facio quod, amore beati Arnulphi Metensis, quicquid habui in villa de Flavigneiaco totum dedi ecclesie S. Arnulphi, in pascuis, silvis, arvis, mansis, et cum ædificiis, cum vineis et terris et cultibus, et cum mancipiis omnibus utriusque sexus, cum agris, campis cultis et incultis, pratis, pascuis, silvis, aquis, aquarum decursibus, molendinis, et quicquid ibi nominari potest. Et in hiis omnibus quicquid mihi in ipsa villa legibus obvenit, tam de paterno quam de materno, seu de comparato, vel de qualicumque adtractu noscitur ad me pervenisse, et ego visus sum habere vel donare, totum ad integrum ad ipsam jam sacrosanctam ecclesiam sancti Arnulphi, vel sanctorum apostolorum Johannis et Jacobi, seu ad partes illorum fratrum qui ibidem deserviunt, dono, trado atque transfundo, in Dei nomine, ad perpetually possidendum; vel quicquid exinde pars ipsius ecclesie elegerit facienda, libero arbitrio in omnibus perfruatur. Si quis vero, quod fieri non credo, si ego ipse aut ullus de heredibus meis, seu quolibet extranea persona qui contra hanc donationem a me factam venire conaverit, aut irrumperere voluerit, imprimis iram Dei et sanctorum apostolorum vel sancti Arnulphi incurrat, et insuper inferat contra ipsam ecclesiam, una cum socio fisci, sustinere auri libram

^a Legendum, opinor, *donationem*; siquidem de mera liberalitate agitur. Fateor vocem *dominatio* in quibusdam instrumentis idem sonare ac *proprietas*; vid. Cangium, h. v. Attamen, si eo sensu hic usurpamus vocem *dominationem*, charta, ni fallor, sit intellectus difficilis. Pipinus enim et Plectrudis clausulam poenalem addunt ipsorum donationi, quæ poena ad roborandam *donationem* constituitur.

^b Hanc vulgavit Meurissius, pag. 110, in Vitis episcoporum Metensium; gallice versam edidit Valladierus, in Historia basilicæ S. Arnulphi, pag. 186. Recudimus ex chartulario veteri hujus ecclesiæ ad fidem transumpti quod in chartophylacio nostro reposuit domnus Tabouillot, e congregatione S. Vitoni. Lectiones varias Meurissii inter uucos adscripsimus. Spuria charta: neque enim Drogo filius Pipini, dux Aquitanicæ dici debuit, sed potius filius Pipini Aquitanicæ ducis, juxta Meurissii lectionem. Hac quidem emendatione chartæ sinceritas defendi potest. Verum Drogo Burgundiæ dux ibi dicitur, quod nullam excusationem admittit; Burgundiæ neutiquam, sed Campanie Drogo dux fuit. Alia falsi indicia adducit Cointius, Annal. t. IV, pag. 298, 454, 459 et seq. et ibi aut. cit. dum huic simillimam Godefredi chartam exprimit.

^c Desunt dies et annus in exemplo quod sequimur.

Hos suppledit Meurissius; scilicet x Kal. Martii, anno 12 regni Theodorici regis; sic enim habet: *sub die decima Kal. Martii, anno 12 regni domini nostri Theodorici regis*: quem si cum Cointio repetamus ab incepto regno apud Australianos, annum Christi habebimus 691.

^d Edita a Meurissio, Vitæ episc. Metens., pag. 110, et Cointio, Annal. t. IV, pag. 459; gallice versa a Valladiero. Hist. basilicæ S. Arnulphi, pag. 197. Recudimus juxta transumptum ex chartulario ecclesiæ S. Arnulphi, invecum in chartophylacium nostrum a D. Tabouillot a nobis non senel laudato. Iisdem omnino verbis concipitur charta hæc, quibus charta Drogonis quæ proxime præcedit, nec melioris notæ censenda est. Huic enim fidem detrahunt, ut recte monet Cointius, plures loquendi formulæ; præsertim cum ecclesia S. Arnulphi ibi vocatur: quæ nondum hoc nomen obtinuerat; imo nomine basilicæ SS. Apostolorum appellatur in charta Pipini data iisdem anno et die. Suspicio gravis ex hoc solo movetur, quod tres chartæ eadem die ab avo, patre, et filio, scilicet Pipino, Drogo et Godefrido, emissæ lingantur, quibus eadem S. Arnulphi ecclesia datur; ac dux ex ipsis ab eodem exemplari videatur expressæ, ita ut ovum ovo non sit similis.

manu, argenti pondus u multa sustineat, et quod A repetit non valeat evindicare, sed presens donatio ista omni tempore firma et stabilis permaneat, stipulatione subnixâ. Actum Mettis, in publico, sub die et tempore quo supra ^a.

XXXI.

Charta qua Pipinus senior dona confert Laubiensi monasterio ^b (ann. 691).

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, amen. Universalis mater et virgo singularis, Christique sponsa Ecclesia catholica, sæcunda castitatis prærogativa promeruit, quod devotum suis utilitatibus inclinemus assensum, præsertim sacrosanctæ religionis tranquillitatem et quietem cura vigili providentes : quo liberius divinæ contemplationi et orationi B pro nostra salute et regni stabilitate vacando possit ad Deum interesse : quatenus inimicis christianæ fidei eliminatis, tota sui corporis incolunitate, sub nostro sudore, regnum vigeat et crescat, et hostilis ubique cervicositas se sentiat subjugatam. Ego quidem Pipinus Senior, ea favore et desiderio ductus, maxime quia de rege superbo Theodorico, per gratiam Dei, cum victoria sum liberatus, monasterio religiosissimi viri et eximii prædicatoris Ursuari pontificis, quod est in Laubias super Sambrum fluvium, concedo et dono in dotem ipsius ecclesiæ perpetuo possidendam terram et silvam quæ est inter rivum de Grunghart et rivum de Hergnant qui defluunt in Sambrum, quæ sylva dicta est Forestella C ab antiquo. Situm ipsius monasterii Laubacensis, villas, terras, sylvas, prata, aquas aquarumque decursus, et possessiones omnimodas quas fidelis meus Hydulphus dux cooperatur in eodem monasterio prædicti pontificis, eidem loco donavit, in mea tuitione et defensione suscipio et perpetuæ libertati et quieti reddo, nihil in eisdem locis juris, aut potestatis mihi sive posteris meis reservans. Quod quidem etiam homo Dei Landelinus, qui prius in eodem loco laboravit, ipsi loco acquisivit et subiecit, eidem monasterio

totum attribuo videlicet ecclesiam de Alna cum omnibus appendiciis et possessionibus suis. Similiter monasterium Wallaro, cum universis appendiciis et possessionibus suis, sicut eas piissimus rex Dagobertus, ad preces bonæ memoriæ Auberti, Cameracensis episcopi, supradicto Landelino sub certis terminis expressas et monasterio Wallari, pro sua fundatione deputatas donavit, ut sint ipsius ecclesiæ Laubacensis vera et firma possessio, sine advocatia vel oppressione alicujus comitis vel centenarii aut vice-domini ; nec aliquis supra territorium ecclesiarum prædictarum, domum erigere et fabricare præter voluntatem aut lieentiam earundem præsumat, aut violentiam aliquam inferre. Universa loca prædicta, tam in nostro, quam in supradicti regis Dagoberti volumine fideliter expressa et conclusa, sub mea protectione suscipio, et ab omni principatus angaria et potestate penitus absolvo ; nulliusque infractionis aut invasiois molestiam, sive præjudicium occupationis sustinere decerne. Si quis autem contra hoc venire et nostrum edictum violare præsumperit, omni libertate et honore nudatus, capitali pœna puniatur. Ut autem hæc mea donatio per succedentia tempora maneat intemerata, eam manu mea confirmavi, et sigilli mei appositione insigniri jussi. Signum domini Pipini Senioris. S. Hydulphi, ducis Lotharingiæ. S. Philippi, ducis Metensis. Ego Asdolgus cancellarius, ad vicein Ruothperti archicapellani, recognovi et subscripsi. Data Lephstins, decimo septimo Kalendas Decembris, anno Domini cæ Incarnationis sexcentesimo nonagesimo primo, indictione quarta, principatus nostri anno quinto, contrito Theoderico rege superbo, feliciter, concessionis hujus eodem anno.

XXXII.

Charta qua Pipinus senior dona confert ecclesiæ sancti Petri Cameracensis ^a (ann. 691).

In nomine S. et Ind. Trin. Amen. Universalis mater et virgo singularis Christique sponsa Ecclesia

id aliquam movet suspicionem de sinceritate confirmationis ; 2° Instrumentum hoc nuspiam laudatum reperimus, nisi in supplemento ad Opera Miræi ; 3° Asdolgus cancellarius et Ruothpertus archicapellanus prorsus incogniti. Præterea initialis formula Merovingicis temporibus insolita ; annus ab Incarnatione Domini repetitus ; stylus alienus a stylo aliorum chartarum Pipini Heristallii, qui nec titulum principis assumpsit, nec senioris, quem ei neoterici indiderunt : hæc omnia falsum produnt. Hydulphum quidem inter proceres habemus in Vita Ursuari, sed nunquam sub ducis appellatione. Quod denique nullam excusationem suscipit, hic ipse Hydulphus subscripsit titulo ducis Lotharingiæ, cum ipsum Lotharingiæ nomen a Lothario, nepote Lutavici Pir, sub Carlovingica stirpe, originem duxerit. Hæc sanatis superque sunt.

^a Recensimus qualem edidit Carpentierus, Hist. Camerac. t. II, prob. pag. 4, ex archivis ecclesiæ Cameracensis : mutilam quidem, sed quam ex archivis ipsis integram deprimere opere pretium non duximus, cum in fragmento quod exhibemus falsi indicia undequaque perbuant. Eadem omnino sunt quæ in charta alia sub nomine ejusdem Pipini fabricata deprehendimus, et supra exhibuimus. Ultraque charta

^a In chartulario notæ chronologicæ notæ. Exstat apud Meurissium, imo et apud Bouchetum, De vera origine domus Franciæ, pag. 69 : anno scilicet xii regni Theodorici, sub die decima Kal. Martii. Sed id de Theodorico IV, seu Calensi, interpretatur Bouchetus, unde sequeretur chartam referendam esse annum Christi 752, quod stare nequit ; Godefridus enim tunc lato jam functus erat. Valladierus notas chronologicas exhibit prorsus diversas, videlicet vii Kal. Julii, Dagoberti regis anno 5 (Christ. 715) ; qua fretus auctoritate non liquet.

^b Vulgata in supplemento ad Opera diplomatica Miræi, t. II, pag. 4426, Pipinus, cujus nomen hæc charta præfert, ipse est quem Heristallium vocant. Is medio mense Junio ann. 687 in supremum principem et ducem ab Austrasiis electus fuit, juxta Longuevaux, Annal. Franc. in Coll. script. rer. Franc. t. III, pag. 693. Ergo quintum agebat regni sui annum, mense Novembri ann. 691, quo Theodoricum III Textriensi prælio vicit ; et tunc currebat indictio iv. Hæc omnia apprime conveniunt cum notis chronologicis chartæ subjectis : sed aliunde manifesta sunt falsi indicia. 1° Ibi construitur diploma Dagoberti regis quod spuris chartis annumeravimus, et

cathol. etc. Ego quidem Pipinus Senior, in favore et a presentis tempore, et se cum eis multimode aggregationis agminibus, pie devotionis paribus studiis sociaverunt in Dei laudibus, uno regule spiritu superna inspiratione commota, ad laudes omnipotentis Deo concinnandas [*Dach.*, concinendas], piæ exhibet famulatum, conferre ille beremus. Quod salubriter annuentes, hoc privilegium quod plena devotione petierunt, perbeani auctoritate servandum libenti animo prestitisse comperite. Nec enim nova postulantium vel indulgentium est auctoritas privilegium largiendi, dum profecto cuncti [*Dach.*, cunctis] retro apostolice sellis presules, unde sacra propagatur auctoritas, non solum in vicinis provinciis constitutis, sed etiam in ceteris longe regionibus procul sitis, postulata semper indulgenda sanxerunt. Unde obsecro domnos successores ecclesie prenotate pontifices, satis superque per omnipotentiam Trinitatis immense Patris et Filii et Spiritus Sancti obtestare, immo conjectare presumo. Ut commendem [*Dach.*, commendatum] prenominationum monasterium piis mentibus jubeant diligere, jubeant fovere, jubeant continere, jubeant conservare, et ne succidua fraternitas sacerdotum hoc nos in his regionibus proprie deliberationis instinctu, aut nova inventione, estimet decreta fuisse, cum sub hujus constitutionis norma, sanctorum Agaunensium locus, immoque et monasterium Lirinense, seu et monasterium Luxoviense, multaque alia monasteria, nec non et basilica domni Marcelli, et innumera in Orientis partibus monasteria, propriis ex decreto pontificum servantur privilegiis. Ergo uno conspirationis consensu, Dei nutu, antedictorum patrum religionem penantes, ita ab omnibus decretum est, ut nullam dominationem nos successoresque nostri in suprascripta monasteria virorum seu puellarum virginum, ubi sunt congregati, quod pro salute animarum suarum predictus vir Bercharius et Vuainerus, seu et conjux sua Vualtildis, una pariter construxisse noscuntur, habeamus, quatinus eis libere ins liceat, Deo juvante, sine impedimento rei alienius, contemplativam vivere vitam; et cum pater monasterii fuerit de seculo evocatus, quem unanimiter omnis congregatio ipsorum servorum Dei undecumque sibi optime regulam competentem elegerint, seniore sibi abbatemque constituent; seu et cum mater virginum de seculo fuerit evocata, quam unanimiter omnis congregatio ipsarum ancillarum Christi undecumque sibi optime regulam

presenti tempore, et se cum eis multimode aggregationis agminibus, pie devotionis paribus studiis sociaverunt in Dei laudibus, uno regule spiritu superna inspiratione commota, ad laudes omnipotentis Deo concinnandas [*Dach.*, concinendas], piæ exhibet famulatum, conferre ille beremus. Quod salubriter annuentes, hoc privilegium quod plena devotione petierunt, perbeani auctoritate servandum libenti animo prestitisse comperite. Nec enim nova postulantium vel indulgentium est auctoritas privilegium largiendi, dum profecto cuncti [*Dach.*, cunctis] retro apostolice sellis presules, unde sacra propagatur auctoritas, non solum in vicinis provinciis constitutis, sed etiam in ceteris longe regionibus procul sitis, postulata semper indulgenda sanxerunt. Unde obsecro domnos successores ecclesie prenotate pontifices, satis superque per omnipotentiam Trinitatis immense Patris et Filii et Spiritus Sancti obtestare, immo conjectare presumo. Ut commendem [*Dach.*, commendatum] prenominationum monasterium piis mentibus jubeant diligere, jubeant fovere, jubeant continere, jubeant conservare, et ne succidua fraternitas sacerdotum hoc nos in his regionibus proprie deliberationis instinctu, aut nova inventione, estimet decreta fuisse, cum sub hujus constitutionis norma, sanctorum Agaunensium locus, immoque et monasterium Lirinense, seu et monasterium Luxoviense, multaque alia monasteria, nec non et basilica domni Marcelli, et innumera in Orientis partibus monasteria, propriis ex decreto pontificum servantur privilegiis. Ergo uno conspirationis consensu, Dei nutu, antedictorum patrum religionem penantes, ita ab omnibus decretum est, ut nullam dominationem nos successoresque nostri in suprascripta monasteria virorum seu puellarum virginum, ubi sunt congregati, quod pro salute animarum suarum predictus vir Bercharius et Vuainerus, seu et conjux sua Vualtildis, una pariter construxisse noscuntur, habeamus, quatinus eis libere ins liceat, Deo juvante, sine impedimento rei alienius, contemplativam vivere vitam; et cum pater monasterii fuerit de seculo evocatus, quem unanimiter omnis congregatio ipsorum servorum Dei undecumque sibi optime regulam competentem elegerint, seniore sibi abbatemque constituent; seu et cum mater virginum de seculo fuerit evocata, quam unanimiter omnis congregatio ipsarum ancillarum Christi undecumque sibi optime regulam

XXXIII.

Charta qua Bertoendus, Catalaunensis episcopus, privilegia la-gitur monasterio Dervensi et vicino puellarum monasterio ^a (ann. 652).

Dominis sanctis et summi culminis apice [*Dach.*, apostolicæ] pontificalis cathedre specula presidentibus in Christo fratribus seu coepiscopis Ingherto [*Dach.*, Rigoberto] metropolitano, Basino, Stephano, Adalberto, Aloni, Madalgario, episcopali cathedra presidentibus, Bertoendus ^b, licet indignus, in ordine tamen Cathalaunensium episcopus, supplex in Domino mitto salutem. Quamquam prisce regule ecclesiæ nos doceant, et que oportet perbenigne custodire, et patrum consuetudine indigne servare, attamen et nos super hec regulariter decernentes, vota supplicum, et maxime orthodoxa fide fulgentium, ut illi provisione tractantes eorum petitionibus, libentissimo animo volumus affectum mancipare. Quoniam igitur gloriosus dominus Clodoveus rex, et vir illustis Pipinus, major-domus, pie [*Dach.*, pro] religiosa sollicitudine perspicue nobis postulasse noscuntur ut privilegium monasterio Putiolos, in vasta Dervensi, in honore beatorum apostolorum Petri et Pauli et sancti Johannis Baptiste et sancti Johannis evangeliste, seu et omnium sanctorum, a viro religiosissimo sancto Berchario ^c ubi et ipse abbas preesse videtur, ex munificentia quondam Childerici regis constructum, seu et alio monasterio puellarum ^d, super fluvium Vigore etiam et Drea [*Dach.*, Dria], in Dervo, in finem [*Dach.*, finem] Flaciniaciense, quod Vuatnerus [*Dach.*, Waimerus] et conjux sua Vualtildis [*Dach.*, Waltidis] hic et infra et domnus Bercharius abbas pariter construxerunt, in quo loco Deo [*h.* v. deest. ap. *Dach.*] sacra Vualtildis mater esse videtur multarum virginum

adeo similis est ut nemo non ex eadem officina prodisse judicaverit. Utrique affixa est nota anni 691, cum hac sola discrepantia, quod prior indictione iv, posterior indictione ii minus feliciter, data dicatur. Falsum produnt formulæ, stylus, notæ chronologicæ subscribentium nomina, et præsertim Hadulphi davis Lotharingie. De his omnibus fuse diximus in notis ad chartam alteram supra memoratam.

^a Editum a Dacherio, Spicil. t. X, pag. 627, juxta apographum ex chartulario Dervensi depromptum; nos ex ipso chartulario descripsimus, et recedimus discrepantias lectionis Dacherianæ inter unius.

^b A voce *episcopali* ad Bertoendus desunt apud Dacherium.

^c Videsis quæ de Berchario diximus in notis ad chartam Reoli. Diploma Childerici II, pro monasterio Dervensi exhibuimus.

^d De hoc puellarum monasterio sic commentantur auctore. Nova Gallia Christianæ, tom. IX, col. 907: «Præter virorum monasterium, aliud etiam puellare, haud procul a Dervo, itidem ad Vigeram erexit Bercharius, sub patrocinio B. Mariæ, fundum suppeditante nobis ac locuplete matrona Waltildis nomine... Exei-um est a . . . annis circiter septingentis, sed locus ubi exstitit hodie puellaris monasterii nomen retinet, una tantum leuca distans a cœnobio Dervensi.

compartatū elegerint sibi seniore[m] matrem, una cum consilio monachorum Dervensium fratrum, abbatis[m] instituant; et, si eis opportunum fuerit, abbatem benedicens, aut erima consecrant, vel sacros ordines percipiendi, hoc tantummodo nobis propter canonicam institutionem et prejudiciū ecclesie nostre, absque ullo motu, reservamus. Ceterum vero, ut superius continetur, nullam potestatem aut dominationem neque nos vel archidiaconus successor[um] nostri, vel quolibet persona habere non debeat, aut quamcumque de eodem monasterio vel cellulis ejus, sed [h. v. deest ap. Dach.] et parochiis aut ceteris monasteriis, causam audeat presumere vel auferre; et, si aliquid ipsa congregatio de earum religione tepide egerint, secundum regulam sancti Benedicti vel domni Columbani, ab earum abbate vel abbatissa qui pro tempore spiritalis pater vel mater extiterint, corrigantur. Nam nullum potestatem neque a nobis neque a successoribus nostris, in eodem monasterio, pro causa cupiditatis, aut, quod absit, avaritiæ, habeatur; sed proprio in Dei nomine fruantur privilegio. De rebus namque prefatis constructoribus ejusdem sancti monasterii, pro sustentatione predicatorum sanctorum monachorum seu [h. v. deest ap. Dach.] puellarum virginum, victum quoque ac vestitum conlatum, seu a ceteris Deum timentibus personis in antea conlaturis, vel a regia potestate fuit concessum, nichil ex hoc, neque pontificum nec quorumlibet personarum, distrahendi minuendique causa, potestas omnimodo non habeatur, nisi in matribus vel patribus ejusdem monasterii, suisque propositis [Dach., prepositis] gubernandi, regendi dispensandique, arbitrio seu dispensatione consistat. Deo [Dach. Ideo] quoque prestitum privilegium, quia nichil de canonica auctoritate convellitur, quidquid domesticis fidei, et maxime contemplativam vitam ducentibus, pro quiete tranquillitatis tribuitur. Quod si quis calliditate aut cupiditate preventus, ausus fuerit ea que sunt superius comprehensa temerario spiritu violare, a divina ultione

A prostratus reatum anathematis subiacet, veniatque super eum lepra Naaman Siri, excommunicatusque a sancta efficiatur Ecclesia catholica, et nichilominus hoc privilegium perpetuis temporibus maneat incorruptum. Que constitutio nostra, ut firmis subsistat vigoribus, inquit nostra subscriptionibus est roborata; et, ut plenius confirmetur, ceteris fratribus et coepiscopi qui ad preces non sporiunt destinavimus insuper roborandam. Actum Remis, publice. Data quem fecit mense [Dach., mensis] Febr. die xv, anno secundo gloriosi domini nostri Clodovei regis.

XXXIV.

Charta qua Aiglibertus, Cenomanensis episcopus, decimas quarundam villarum concedit monasterio sanctæ Mariæ ^b (ann. 692).

In Dei nomine Aiglibertus, episcopus in Christo sanctæ Ecclesiæ filius omnibus agentibus vel missis discurrentibus de villis sanctæ Ecclesiæ de Mediaquinta, Tritium, Alnetum, Betas, Longa Aqua, Lucduno, Geneda, medietate de Tredente, et Vitklena, et Tauriniaco. Cognoscatis quod nos concessimus monasterio Sanctæ Mariæ, ubi Deo sacrata A^b abbatissa præesse videtur, omnes decimas de superscriptis villulis, tam de annona, quam agrario, vinum, fenum, omnium pecudum, seu formatico, vel undecumque decimas redebatur, totum et ad integrum, ad ipso monasterio censemur et jubemus, ut absque ulla dilatione ad missos ipsius dare faciatis, et, ut diximus, ipsam decimam omni tempore ipsi monasterio habeat concessum. Et, ut certius credatis, manu nostra subfirmavimus. Datum dies novem quod fecit mensis Julius, in anno ii regni domini Clodovei regis. In Christi nomine Aiglibertus, ac si perceptor episcopus, subscripsi.

XXXV.

Privilegium ab Agerado, Carnotensi epis opo, concessum quidam monasterio sanctæ Mariæ dicato, super fluvium Ligerim ^c (an. 696).

..... cum consensu filio suo domno Deodato, quondam antecessori nostro, ipsius urbis episcopo, et pluri-

^a Si Theodorici III ante elapsum annum 690 obiit, mensis Februarius anni 2 regni Clodovei III, anno Christi 692 (tribuendus est; si vero ad verum anni 691 vita Theodorici protendatur, mensis Februarius anni 2 regni Clodovei III concordat cum anno Christi 695).

^b Non aubi obvia est nisi in Actis episcoporum Cenomanensium a Mabillonio vulgatis, Analect. pag. 278. Ada, quæ parthenoni S. Mariæ præesse dicitur, eadem videtur Mabillonio, Annal. t. I, pag. 560, quæ alias Alrechildis, et quæ fuit educta e Suessionensi S. Mariæ monasterio, ut Cenomanense S. Mariæ monasterium regeret. Chartæ hujus sinceritas solo fulta est testimonio actorum quibus ideo inserta fuit ut inde cognosceretur monasterium hoc fuisse in jure matris ecclesiæ Cenomanensis, sicut ipsa acta docent. Plura autem alia iis inserta exstant ad hunc eundem finem instrumenta, quæ falsi damnata sunt; et nos de hoc ipso S. Mariæ monasterio diploma edidimus, quod scriptis eorum unius annumerandum. Verum, in charta quam nunc exhibemus, fatemur nulla nobis deprehensa fuisse vitia unde hanc supposititiam pronuntiare liceat: etsi forte all-

quam suspicionem injiciant decimæ hac ætate monasteriis concessæ.

^c Mutilum valde instrumentum d-promiserunt ex autographo Sandionysiano (nunc in Archivo regni, x, scrip. 3) Mabillonius, de Re dipl. pag. 478, et Felibianus, Hist. abb. S. Dion. prob. pag. 16. Ad exemplum Mabillonii illud reduimus (nova recognitione ab A. Teulet instituta). Quæ unicus in textu inclusa sunt videntur a Mabillonio addita, ad lacunas aliquas explendas. Ageradus se auctorem privilegii in subscribendo profitetur, et successorem Deodati, qui fuit Carnotensis episcopus. Quondam autem fuerit monasterium cui privilegium concessum est, Mabillonius, Annal. t. I, pag. 605 et 606, frustra inquirat. Saltem conjici potest illud fuisse S. Dionysii monasterio subjectum; cum enim hujus privilegii subscripti episcopi plurimi, abbas unicus subscribit Chano, qui S. Dionysii monasterio tunc præerat. Chrotharius autem diaconus inde videtur coloniam monachorum deduxisse in monasterium quod privilegium ab Agerado ornatur, ut conjicit Mabill. de Re diplom. pag. 479. Specimen chartæ æri incidendum curavit M. b. ibid. pag. 382.

moniorum pontificum vel sacerdotum, afflante Sancto Spiritu, sacro monasterio in rem proprietatis suae in loco nuncupante..... infra ipso muro super fluvium Legieris, in honore sanctae Mariae semper virginis vel ceterorum sanctorum suo opere aedificavit, et de rebus suis ditavit, et ipsum venerabili viro Chrotchario diacono per suam [epistolam]..... firmavit, ut ibidem monachus qui sub sacro ordine vita theoria sub ordine caenobitale degentis conversare deberent, ibidem intronitare deberit, et ipsi ipso monasterio in onus abb. . . . vit cui ipsum se vivent in sub se aut post suum discessum instituerit. Et, dum nos ipsum devotissimum in hoc opus Domino famulare perspeximus, ideo voluntate plenissima hoc sacrosanctum privilegium, una cum consensum fratrum nostrorum et consilium seniorum, indulsivus taliter ut liceat sanctae congregationi servo una Dei in ipso monasterio constitutum, quieto ordine, sine oppressione cuiuslibet pontificum, vel Carnoteno urbis episcopo, seu et clericorum, sine insolencia juvenum saecularium, quieti vivere; ut nullus convivium, nec mansionis, nec paratas, nec munera expedenda non pertinentiant. [Et si] ab ipso abbate pontifex Carnotensis pro eorum utilitate invitatus fuerit, sine ulla ambitionis causa vel fraude accedat ad ecclesias consecrandas, et abbas benedicendus, vel altaria seu presbiteros [aut] diaconus vel reliquos gradus ordenandus, sine obtento pravae cupiditatis tradat benedictionis. Et sicut habet humana fragilitas, se ipsi abba Chrotcharius, aut cui ipsi ibidem intronissum t. . . . abbatem instituerit, ab ac lucem migraverit, ipsa sancta congregatio servorum Dei in superscripto cenobio instituta, de semetipso ad gubernacionem monasterii, et animas regendas, liceat eis [talem] gubernatorem elegire, qui honestis moribus sit, non generositatis nobilium, sed in Dei amore experientius atque sagacius intuitum, et sub sanctam regulam oboedienciae patrem instituere [concedentes] decrivimus, eisque concessimus ut nullo modo hoc sacrum privilegium a successoribus nostris sit inruptum, sed per omnia et in omnibus conservetur. Et, si scandalum, quod [absit et minime] credimus Deo adjuvante quod fiat, in supradicto monasterio surrexerit, et ipsi abbas cum sua congregatione hoc emendare non potuerit, patris spiritualis, qui sub sancto ordine vivere [videtur] in Carnotena parochia, aut unumque elegerint, ad hoc scandalum mitigandum invitent. Quod si nec ipsi (quod minime credimus) hoc emendare potuerint, tunc ad acis concordiae sine ullo cupiditatis crimine pontifex Carnotensis ad ipso abbate vel sua congregatione invitandus sit, ut paterno more discordantis,

salvo eorum privilegio, ad pacem revocet. Illud eis pre. . . . auctoritas nostra pontificalis concessit, ut nullus de successoribus nostris, nec archidiaconus, nec vicem-dominum, nec missi clerici vel laici discurrentis in ipsius monasterii. . . . erens, ex conlacione praedictae Adrebertane, tenere vel dominare videantur, aut se adhuc inantea ad Deo timentibus conlatum fuerit, nec ad causas audiendum, nec exigendum, nec mansionis, aut pastus aut paratas, vel quolibet reddebucionem requerendum, nec hominis ipsius distringendum, nec de rebus eorum quicquam minuendum, [penitus] non praesumat habere ingressum, sed sub regimen ipsius abbati aut successoribus ejus, omnia in Dei nomine consistent. Et taliter per hoc privilegium sanximus, ut perhenniter temporibus praesentibus ac futuris in Dei nomine conservetur. Et, sicut taliter solet, stimulante a lversario per aliqua temeriditate aut e lilitate de successoribus nostris, [sicut] nimpe solet malicia praepedire bonis, hoc privilegio, quae nos pro divino respectu ut pro participanda communi successorum fratrum mercedem absorde per prava consilia inllexerit, et ad molem impietatis indulgentia nostra omissa religione violari aut depravari vel corrumpere adausus fuerit, non solum hic in conhibenda [secundum] statuta canonum sententia, de objecto emmanitatis criminis feriat, sed etiam in futurum ante tribunal aeternae iudicis seu angelorum vel sanctorum [omnium], ultione divinae in praecipitum condemnatur acculei. Et, dum extremas nostra saepe nomenato monasterio sub Xpo cultui admodum in sancta vita conversare, [con]gnitione veritatis regulariter in Dei laudis meditantes, summo desiderio desiderare inspeximus, ita deinceps sollicitas atque curiosas dum a nobis omnia [subsidia] feruntur, Xpi clemencia inploramus ut semper magis ac magis in Dei amore proficientis, accensis lampatibus aeternae vita persruantur, qualiter pro labore quae in certaminis contemplacione desudant, apud omnipotentem Dominum mere discommodum ferant; et nos de multiplicata segite praemia sempiterna populorum coagaries fructificata gremiis, abruptis palliarum sordebus, triticum horrea reconditis metere atque adipisci, mancipari valeamus. Unde donnis metropolitans arcium sedes divinitatis suffragia poscimus, ut adhibenda mercedem hoc sanctum privilegium societate beatitudinis vestre adsentire atque [confirmare] re una nobiscum almetas vestra dignetur. Annum secundo regnum domini nostri Childeberti gloriosissimi regis. Captenaco, publicae. [Datum quod] fecit minus Marcus dies sex.

In Dei nomine Ageradus, ac si peccator episcopus, hoc privilegium a me factum religi et subscripsi. . .

^a Priores editores, *conservitus consistat*. Sed male oculati, nam prima *ma* u vox *conservitus*, relecta extrema littera, in *oem* *conservitur* mutata est, et vox sequens *consistat*, subjectis punctis, irrita facta.

^b Sic in autographo; non autem *consolacione*, quod in edit. Brequigniana et aliis reperias.

^c Adrebertana videtur mater Beodati episcopi,

quae, assentiente filio suo, monasterium condidit de quo agitur.

^d Regnum auspiciatus est Childebertus III circa mensem Martium 695; qua die hujus mensis non liquet. Ergo incertum est utrum hoc privilegium anno 696 an 697 tribuendum sit. Quae fuerint plerumque episcoporum subscribentium sede, declarant Mabillonius et Felbrianus, quos videsis.

ericus episcopus hoc privilegium consensi et subscripsi. [In Xpi] nomine G. ipho, et si peccator e-
 iscopus, hunc privilegium consensi et subscripsi.
 Ansebertus, servus Jesu-Xpi, hoc privilegium
 rogatus subscripsi. In Dei nomine Ebareis, et si pec-
 cat r episcopus, hoc privilegium. . . In Xpi no-
 mine Aygliberet us, ac si peccator episcopus, hoc
 privilegium consensciens subscripsi. In Xpi nomine
 Beracharius episcopus hoc privilegium consensciens
 subscripsi. Tretecor, per misericordia Dei episco-
 us, hoc privilegium subscripsi. In Dei nomine Ausoaldus,
 et si peccator, hoc privilegium subscripsi. In Dei
 nomine Attur, gracia Dei episcopus, hoc privilegium
 rogatus subscripsi. In Xpi nomine Ermeno, peccator
 episcopus, subscripsi. Soabericus, peccator episco-
 pus, hoc privilegia consensciens subscripsi. Turno-
 chaldus, ac si peccator episcopus, hoc privilegio sub-
 scripsi. Constantinus, peccator episcopus, hoc privi-
 legio subscripsi.

Chaino gracia Dei abba, hoc privilegium rogatus
 subscripsi.

XXXVI.

*Charta qua Ansebertus dona confert ecclesie Augustodunensi sancti Nazarii, basilicæ sancti Symphoriani, orato-
 ri, orato in sancti Leodegarii, sorori suæ Segolinæ,
 et germano * (ann. 696).*

Actoribus ecclesiæ sancti Nazarii martyris Augu-
 stidunensis et sancti Symphoriani martyris, ubi ipse
 pretiosus in corpore requiescit, Ansebertus pecca-
 t r, e, iscopus. Divina nos ammonet lectio, in quod
 Christi misericordia in rebus terrenis confert; abun-
 dantia de sua largitate, unde in hoc sæculo utimur
 de ejus pietate in suis pauperibus pro ablunda mole
 peccaminum offeramus. Ergo dono ad suprascriptam
 ecclesiam sancti Nazarii martyris, ubi ego, ac si
 indignus, cura pastoralis deservio, de alodo paren-
 tum meorum villam cui vocabulum est Hauxiaco, in
 pago Beluense, cum soliditate et appenditiis, domi-
 bus, villarebus, campis, pratis, silvis, vineis, pas-
 cis, aquis, servis, libertis ac censibus accensisque
 omnibus, et quidquid in ipso pago presenti tempore
 possidere valimus, aut quod in ante ibidem in Dei
 nomine aquirere, vel quidquid dici aut nominari
 potest, cum integra soliditate suprascripta ecclesia
 sancti Nazarii ut habeat volo. Et pro portione illa
 quam germanus meus Autarius apud nos ibidem
 habet, portionem nostram in villa Binago ut habeat
 volo. Et fortasse (quod non credimus) si ei fuerit
 contrarietas, in suprascripta villa in Hauxiaco et
 Binago, quicquid pro portione mea nobis de alodo

* Ediderunt Mabillonius, *Annal.* t. I, append. pag.
 702, ex chartario communicato a Bouthiero, Bur-
 gundie senatus præside; et auctores Novæ Galliæ
 Christianæ, t. IV, *Inst.* col. 43, qui non monuerunt
 unde chartam eruerint, ac proinde paucas et leves
 quas exhibent discrepantias adducere negleximus.
 Mabillonii lectionem sequimur. Hoc instrumentum,
 etsi sub testamentorum formulis non sit conceptum,
 testamenti tamen vice habendum videtur, et hunc ei
 titulum editores præfixerunt. Pluries memoratur in
 chartis supra citatis Ansebertus, Augustodunensis epi-
 scopus, qui alias Ansebertus, imo et Authbertus

A parentum meorum in, tam de paterno quam de mater-
 no quod debitum est, ecclesia sancti Nazarii ut habet
 volo atque decerno. Villa vero Pagetis, quam ex
 parte acquisivimus, ecclesia sancti Nazarii ut ha-
 beat volo. Villa vero Solempriaco, quam Wilbertus
 per suum instrumentum nobis dedit, et Leodebertus
 in usuario tenet, ecclesia sancti Nazarii ut habeat
 volo atque decerno. Basilica sancti Symphoriani
 martyris, quæ mihi ab adolescentia mea in omnibus
 unde substantia mea protexit, unde credimus ut et
 futura ejus intercessio apud æternam pietatem pro
 remissione peccatorum meorum intercessor assistat,
 villa vero Tres-valles in pago Maginontense una cum
 appenditiis suis, domibus, villaribus, campis, pratis,
 vineis, silvis, accensisque omnibus quod Wilbertus
 B per sua instrumenta in nostro nomine delegavit, ec-
 clesia sancti Symphoriani ad suos clericos pascendos
 in elemosina nostra ut habeat volo. Similiter ad
 oratorium sancti Leodegarii, qui subtus Sanctum
 Symphorianum constructus esse videtur, ubi (si Deo
 placuerit) corpusculum insuper requiesciturus erit,
 colonicas in pago Maginontense, in Taviniaco, quas
 Wilbertus per suum instrumentum nobis dedit, et co-
 lonias illas quas Bertaldus in Eulnicio per suum
 instrumentum dedit, ad oratorium sancti Leodegarii
 ut habeat volo. Villa vero Corvillo in pago Autisio-
 dorensis, quam nos cumque suis acquiivimus, in sum
 oratorium domni Leodegarii ut habeat volo atque
 decerno. Similiter in pago Augustidunense colonicas
 C quas Beroaldus per venditionem nobis dedit, ipsum
 oratorium domni Leodegarii ut habeat volo. Villa
 vero Buxido, quidquid ibidem germanus meus in
 usuario tenet, ipsum oratorium domni Leodegarii ut
 habeat volo. Villa vero Muido, quæ est prope mon-
 tem Wavinarum, in pago Vertudensi, cum omnibus
 quidquid ibi adspiciunt oratorium domni Leodegarii
 ut habeat volo; sic tamen ut in le lumen et sacrifici-
 um ipso oratorio stabiliat, et omnia sub potestate
 fratrum ipsius ecclesiæ sancti Symphoriani in omni-
 bus esse debeant. Et quatuor matricularios qui ad
 ipsum oratorium domni Leodegarii deservunt ibidem
 in-stituimus ut totum victum atque vestitum de su-
 prascriptis rebus habeant habere, qualiter et illi alii
 matricularii, qui ad basilicam sancti Symphoriani
 D de-servire videntur, portionem victus et vestitum
 accipiant. Et pro eo quidquid in ista epistola delega-
 vimus, in usuario germanæ nostræ Sicolinæ conces-
 simus, illos matricularios, et illud lumen ad orato-
 rium domni Leodegarii, et in hoc usu teneat, et

dicatur, et Amalbertus, juxta Novam Galliam Chri-
 stianam, t. IV, col. 356. Segolena, Anseberti soror,
 sanctimonialis erat in monasterio Augustodunensi
 S. Mariæ, hodie S. Joannis. Monet Mabillonius,
Annal. t. I, pag. 636, constare ex hoc instrumento
 sanctimonialis hinc tempore parentum suorum adisse
 hereditates, et ipsas in pios usus impendisse, quod
 ex e. llectio nostra plurimis exemplis constat. Na-
 vit idem clericos S. Symphoriani, etsi tunc fuerint
 instituti monastici, non quam tamen in hac charta
 monachos appellari.

debeat procurare : et post ejus discessum, tam pontifex supradictus et ecclesia sancti Nazarii, quam clerici dictæ ecclesiæ sancti Symphoriani, quantum in ipso strumento instituimus, in Dei nomine debeant procurare. Reliqua vero facultate, quicquid nos tempore nostro acquisivimus, quod in ista epistola incommemoratum nobis remansit in quibuscumque locis adlescere cupimus, ecclesia sancti Symphoriani ut habeat volo. De alodo parentum meorum, quicquid portio nostra in quibuscumque locis vel territoriis, quod portio nostra tam de paterno quam de materno nobis debitum est sub omni supellectile quicquid dici aut nominari potest, dulcissima germana mea Sigolina, si nobis superstes fuerit, in omnibus recipiat, et ubicumque pro fidelibus Christi atque ad Ecclesiam Dei delegare voluerit, in omnibus habeat potestatem. De mancipiis vero, que dato pretio comparavimus aut acquisivimus, in omnibus volo ut ingenui esse debeant et ut pro ingenuis suprascripta germana mea, dum modo a vivit, in suum debeant adesse obsequium. Post ejus discessum, Christianorum defensorem seu regem, si eligere voluerint, ut habeant in eorum sit potestate. De suprascripta facultate quam ad supradictas ecclesias sancti Nazarii vel sancti Symphoriani delegavimus, dum ipsa germana mea Sigolina sæculum contempsit, et dum cognovimus jugiter se Christo obtulit et sanctæ Mariæ in ancillam se tradidit, sub usu et beneficio hoc debeat tenere, et, post ejus discessum, ad suprascriptas ecclesias per istam epistolam integra soliditate delegavimus, cum remeigrata ad ipsas ecclesias debeat pervenire. Si quis, quod non futurum esse credimus, si ea quæ superius sunt conscripta, quod nos plenissima voluntate decrivimus de heredibus nostris aut quislibet opposita persona refragare voluerit, non hoc valeat vindicare quod repetit, et Judæ traditoris similis efficiatur, et insuper inferat actoribus ecclesiæ, aut cui hoc per istam epistolam delegavimus, una cum fisco, auri lib. vi, et in argento pondus lx, et hæc epistola quam nostra simplicitas plenissima voluntate decrevit, perpetuam obtineat firmitatem.

In Christi nomine Ansebertus, peccator episcopus, hanc epistolam a me factam relegi et subsc. — Adoneus episcopus rogatus subsc. — Agnericus episcopus rogatus subsc. — Aglius episcopus rogatus subsc. — Winebertus, jubente domino Anseberto episcopo, hanc epistolam scripsi et subscripsi.

Notavi quod fecit mensis Augusti die v, anno secundo regnante domino Childeberto rege.

* Editum a Dacherio, Spicil. t. XII, pag. 104, ex agographo quod Louvetus exscripserat, nec docet unde notum fuerit. Recenseri Collecto es scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 678, omisso testamento Rufinæ, quod Ephibius frater ejus suo testamento inseruit. Hujus instrumenti meminit Mabillonius, Annal. t. I, pag. 386. Cujus monasterii abbas fuerit Ephibius suspicari difficile foret. Testamenti autem sinceritas hoc potissimum argumento videtur evinci posse. Caoldus ibi dicitur Viennensis

XXXVII.

*Testamentum Ephibii abbatis, de donis collatis ecclesiæ Viennensi (insertum est testamentum Rufinæ, sororis ejus) ** (ann. 696).

In Christi nomine, ego Ephibius, pro amore Dei ac beatorum apostolorum ac martyris domini Desiderii episcopi, facio testamentum de rebus meis et hereditate mea, quæ ex parentibus meis Leobio et Teodigna legitima auctoritate ad me pervenit, et ex sorore mea Rufina, quæ sine liberis defuncta, hereditatem suam mihi vivô ordine dereliquit. Hæc sunt autem quæ per hoc testamentum Deo et sanctis ejus in ecclesia Viennensi servitura per dominum nostrum Caoldum episcopum trado : villam integram Geneciacum, cum omnibus ad eam pertinentibus, absque ullius propinquorum meorum parte, cum utrinque sexus servis, terris, silvis, aquis, portus et districtus, et quidquid ad prædictam villam pertinet, absque ullius alienijus propinquorum meorum consorcio. Similiter et partem tertiam, quæ ex sorore mea supradicta jure ordinis mihi obvenit, de Partlenis villa, cum servis utriusque sexus, terris, silvis, aquis et ceteris quæ ad censum vel servitium tertiæ ipsius partis pertinent, ut nullo umquam tempore a potestate Ecclesiæ alienetur. Tradimus etiam alia in circuitum quæ a domino nostro glorioso Childeberto pro servitio nostro acquisivimus, in Engolsimo villas tres, de quibus jam testamentum confecimus. Testamentum sororis nostræ, judicante senatu in Vienna civitate residente, huic testamento nostro inseruimus.

Domno meo et delicioso fratri Euphibio abbati, Rufina soror quæ sine filiis orbata resideo, et tu res tuas Deo et sanctis ejus apud Viennam tradis, nihil aliud mihi melius visum est de dono patris et matris nostræ, tertia scilicet parte Parthenis, quæ adjacet Geneciaci villæ, ut sicut alia et ista tua potestate redacta, adjuncta hereditati tuæ, sancto loco consociares, ut habeam partem in voto et dono tuo, cum sanctis Dei quorum amore hæc facis. Ego soror tua Rufina testamentum hoc meum subscribo, quæ sine alia sorore mea et aliis propinquis, usque nunc legaliter in integrum possedi, et sacro senatui ut firmum maneat roborare manibus rogavi cuncta hæc, quæ superius comprehensa sunt. Super quibus etiam edictum regium fieri petivi, omnia sub integre præsidente reverendo patre meo Caoldo sancto Dei et Viennensi Ecclesiæ, ut deinceps illi maneat ab hac die, trado et habendum transfundo servos utriusque sexus mille cccc, sed et liberos qui obsequium illi faciunt D. Quicumque contra hoc testamentum ve-

episcopus, quo nomine critici, imminis Mabill. ubi supra, volunt vel Caoldum, vel Edaldum intelligi uterque fuit quidem Viennensis episcopus, sed Caoldus extremis Dagoberti I temporibus, circa ann. 687; Edaldus vero regnante Theodorico III obiit: neuter igitur vixit sub Childeberto III. Ergo testamentum Ephibii exhibet manifestum falsi indicium, cum anno 2 regni Childeberti III datum dicitur temporibus Caoldi, Viennensis episcopi, sive hoc nomine Caoldus, sive Edaldus intelligatur.

nerit ut votum meum disturbetur, ne servis Dei alimenta, servit'a et necessaria non præsintur, s notorio iudicio ^a ad libras cccc auri in publico reddere compellatur, præter multa villæ quæ compensata Ecclesie Viennensi et servis Dei reddatur. ☩

Hoc testamentum ex Genecciao villa, et de tertia portione alia sororis meæ, ego Ephibius abba manu propria roboravi, et senatoribus universis, ut hoc ipsum roborarent, jure petivi et rogavi. — Senator Eulogius parens. — Rufina soror. — Deuphibus senator. — Contumachus senator. — Pelagius senator. — Leubinus senator. — Caracteus senator. — Arginius senator — Silvanus senator. — Gregorius senator. — Artemius senator. — Eulogius senator. — Deophilus senator. — Siagrins senator. — Rufus senator. — Ergerius senator. — Spectabilis senator. Macrinus senator. Sic et ceteri. — Simplicius quæstor, senator. — Notarius libellarius publicus ^b dictavi, subscripsi, anno n gloriosi Childeberti regis.

XXXVIII.

Charta qua Gammo, et uxor ejus Ad Igudis, monasterio Lemausi a se confectio, collata dona declarant, et in conventu nobilium confirmanda curant ^c (ann. 697).

In nomine sanctæ Trinitatis. Prosperum quidem et salubre consilium, immoque satis jocundum esse dinoscitur, ut de caduca quispiam sæculi facultate Deo conferat, quæ peccato redimere sua valeat et abluere. Et quod prudentius consilium, quam ut homo de mundanis rebus comparet paradysum, et de terrena substantia transferat aliquid in cælestia? Igitur ego Gammo et conjux mea Adalgudis, cogitantes qualiter sa cinulam peccatorum nostrorum possimus abstergere, et ad æterna gaudia pervenire, monasteriolum in loco proprietatis nostræ, nuncupante Lemauso ^d, in honore sancti Johannis et sanctæ Crucis vel ceterorum sanctorum ædificavimus construere, ut ibidem puellas in honore sanctæ Mariæ institueremus, ut sub sancta norma regu'æ ibidem conversare deberent. Quod ita et facimus, et filiam nostram Bertam in ipso loco instituimus, ut diebus vitæ suæ, tam ipsa quam et quæ cum ipsa in ipso monasterio conversare videntur, sub ordine monasico vel regula sancti Benedicti vivere et con-

A versari debeant, et ipsam filiam nostram Bertam ibidem instituimus esse abbatissam, et ipsum locum Lemausum sibi delegavimus. una enim omnibus quæ ibidem aspicere videntur, cum omni integritate vel adjacentiis suis, in quibuscumque pagis vel territoriis, tam ultra Ligerim sitis vel citra Ligerim. Loca vero nuncupantur ita: id est, Nova-Villa, Vintoris, Britinniacus, Quintiacus, Bragogilo, Grimoaldo-Villare, Prulliacus, Rovere, Mauro-Villa, Barbarione-Villa, villa Milies, Galdono-Maso, Ferrarias, item alias Ferrarias, Culmellas-Montis, Alhao, Tricafinis, Felcarolas, Noiolio, Mundone-Villa, Childeno Villa, Potiosos, Iladone-Villa, Flaviago, Alvernus, Posthimiago, Caerrias, Busxerias. Similiter ultra Ligerim Balbiago, Cervatiaco et Valle, ut diximus, tam ultra Ligerim, quam et citra, quicquid nostra possessio præsentis tempora esse videtur, vel inantea Deo auxiliante fuerit. Hæc loca superius comprehensa ad ipsum monasteriolum nuncupatum Lemausum, ibidem delegavimus atque firmavimus: ea vero ratione, ut, dum nos pariter afixerimus, tam ego Gammo, quam et conjux mea Adalgudis, sed et filia nostræ, Berta et Maria, hoc possidere vel dominare faciamus tam ipsum monasteriolum Lemausum, quam etiam dietas villas, una cum terris, domibus, ædificiis, accolis, mancipiis, libertis, campis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, farinariis, pecuniis, prædiis, mobilibus et immobilibus, cultis et incultis, omnia et ex omnibus, ad omnia stipendia sanctimonialium, vel ad ipsum monasteriolum quod nos pro amore Domini nostri Jesu-Christi in honore sancti Johannis et sanctæ Crucis et ceterorum sanctorum construximus, proficiat in augmentum. Sed et omnia quæ de presidio meo in die depositionis meæ inventum penes me aut repertum fuerit, hoc est, aurum, argentum, vestimenta, vel prædia, illa abbati-sa quæ tunc temporis in ipso monasteriolo Lemauso præesse videbitur, contra heredes meos ex omnibus tertiam partem recipere debeat: ea tamen ratione, ut perpetualiter in pauperibus et peregrinis et Deum timentibus in elemosyna pro animæ nostræ remedio dare debeant. Et dum ipse sexus femineus per se minime aliquid valeat exercere, vel pro mercede nostra au-

^a Hæc verba maximi momenti essent ad probandum civitatum senatibus judiciariam potestatem servatam fuisse sub regibus barbaris; post eversum Romanorum imperium. Sed quod induci potest ex documento evidentissime falso?

^b Notarii libellarii nomen nusquam occurrit in hujus ætatis instrumentis, nec alias hanc vocem deprehendimus, quam nun aliunde deprompserunt Mabillonius, Caignus, et cæteri scriptores de rebus diplomaticis.

^c Ediderunt Mabillonius, *Annal.* t. I, pag. 704, ex chartario S. Germani a Pratis; Bulliardus ex Mabillonio, *Hist. S. Germ.* a Pratis, probat. pag. 4. Ibi dicitur Antharium præesse monasterio S. Germani, quod aliquam suspicionem iniecit de hujus chartæ falsitate. Anthario enim jam successerat Waldomerus anno tertio regni Childeberti III, ut, ubi supra, testatur Mabillonius ipse, ex instrumento quo l penes se habere docet. Charta autem Gammonis notum chronologicam petit ab hoc ipso anno 3. Illi qui-

D dem aperte non pugnat; nam hoc eodem anno charta Gammonis fieri, et vita cedere Anthario potuit. Sed et alio modo nodum solvimus. Ante mortem Antharii conditum et dotatum fuisse arbitramur monasterium de quo agitur; Anthario deinde fatis functo, Gammoni et uxori ejus animum fuisse ut dona sua huic monasterio collata, in conventu nobilium habito apud Bituricas (ante regem, more Francorum), confirmari curarent anno 3 Childeberti: et sic charta a suspitione liberatur.

^d Quis sit locus iste dictus Lemausus, non conveniunt eruditi. Mabillonius censet eundem esse qui nunc Gallie Limours, in pago Stampensi; Bulliardus Limoux, in diocesi Bituricensi, cujus hodie parochia est ad præsentationem abbatis S. Germani Prætons, juxta auctores Novæ Gallie Christianæ, t. VII, col. 421. Fallitur Bulliardus: canonium enim Lemausum a Gamnone conditum fuisse patet in pago Stampense, ex diplomate Childeberti.

gentia vel pro earum necessitatibus gubernandis, eis nullatenus est licitum foris egredi: propterea omnia jam dicta, ipsumque monasterium jam dictum Lemansum, una cum villis vel omnibus adjacentis suis, ut diximus, in quibuslibet pagis vel territoriis, tam ultra Liguriam quam citra, ad monasterium sancti Vincentii et sanctæ Crucis, Parisius civitate, ubi sanctus Germanus in corpore quiescit, ubi Autharius abbas in Dei nomine, una cum norma plurima monachorum præesse videtur, donatum in perpetuum esse volumus, ut ibidem, sicut diximus, deinceps omni tempore permaneant, et per hanc epistolam contradimus; et, ut nullus contradicere audeat, nec temerè ipsas res quæ hic sunt insertæ, aut nos, vel heredes nostri, nec ullus quislibet alicui nec vendere vel donare neque alienare nec per ullum instrumentum cartarum minuere licentiam non habeat faciendi. Et, si contigerit, juxta divinam dispensationem, ut ipsa Berta de hac luce discesserit, cui ipsas monachas vel ipsum monasterium Lemansum delegavimus, vel ipsius rectores sancti Vincentii vel sancti Germani decreverint, in ipso loco abbatissam debeat instituire, et ipsa abbatissa alias monachas in jam dicto loco non audeant mittere, vel intus alium pastorem admittere non audeant, nisi ex monasterio sancti Vincentii sanctique Germani, aut ipsos qui ibidem rectores esse videntur, quod nos in hac donationis epistola præscribere rogavimus, ego Gammo et conjunx mea Adalguis, vel jam dictæ filie meæ Berta et Maria quamdiu vixerint, ipsum monasterium Lemansum vel memoratas res tenere vel dominare debeamus, et post nostrum quoque discessum, juxta quod superius diximus, tam ipsum monasterium et jam dictas villas cum adjacentiis, ipse Autharius abbas aut successores sui, qui eo tempore in ipso monasterio sancti Vincentii et sanctæ Crucis sanctique Germani fuerint, possideant perpetuo, ut habeant in dominationem. Si quis vero, ut assolet et ut habet humana fragilitas, si nosmet ipsi aut aliquis de heredibus vel proheredibus nostris, vel quilibet opposita persona, contra præsentem epistolam donationis istius quam nos pro animæ nostræ salutis fieri jussimus, venire aut aliqua calumpnia per quæcumque personas infringere præsumpserit, in iudicium Dei incurrat, et cum Juda traditore igni perpetuo dampnetur, et ab omnibus ec-

clesiis et ab omnibus pontificibus vel sacerdotibus excommunicetur, et ante conspectum sancti Vincentii et sancti Germani, quibus res istas delegavimus, in parte reproborum esse valeat, qui de rebus ad ecclesias vel pauperibus delegatas proferre voluerit, et nullatenus merces sua convaleat, nec vitam mereatur habere æternam qui nostram voluerit convellere elemosinam. Insuper cogatur solvere fisco regis auri libras xxx, argenti pondus lx, et nec sic quod repetit valeat assequi. Et, ut epistola hujus donationis firma permaneat, Bituricas in conventu nobilium, in præsentia regis domini nostri Childeberti recepta, et Parisius civitate in monasterio sancti Vincentii, die sexto mensis Aprilis super altare sanctæ Crucis posita, anno tertio ejusdem domini nostri Childeberti regis. — Turnoaldus, ac si peccator episcopus, subscripsi. — Guntharius, et ipse indigenus diaconus, subscripsi. — Madolandus, indigenus abbas, subscripsi. In Christi nomine, Andeboldus abbas, subscripsi. — Durandomarus, gratia Dei abbas, subscripsi. — Desiderandus, in Christi nomine abbas, subscripsi. — Ego Gammo hanc donationis meæ cartam relegendam subscripsi. — Adalgnus subscripsi. — Berticus miles subscripsi. — Berdandus miles subscripsi.

XXXIX bis (1). — XL.

Charta qua Pipinus Senior monasterio Laubiensi novam donat confert ^b (ann. 697).

In nomine sanctæ individuae Trinitatis. Amen. C Universalis Mater et Virgo singularis Christianæ sponsa. Ecclesia catholica, fecunda castitatis prærogativa promeruit, quod devotum suis utilitatibus inclinemus assensum; præsertim sacrosanctæ religionis tranquillitatem et quietem contra vigili providentes, quo liberius divinæ contemplationi et orationi pro nostra nos rique regni stabilitate vacare possit ad Deum interesse, quatenus inimicis christianæ fidei eliminatis, tota sui corporis incolumitate, sub nostro sudore regnum viget et crescat, et hostilis ubique cervicitas se soneat subjugatam. Ego siquidem Pipinus Senior, ex favore et desiderio ductus, et uxor mea Brunihilda, monasterio religiosissimi viri et eximii prædicatoris pontificis Ursuari, quod est in Laubis super Sambrum fluvium, donamus in dotem ipsius ecclesie perpetuo possidendam terram et sylvam quæ est inter rivum de Grunghart et rivum

^a An titulus ille noster jam tunc in usu, an potius vox illa male in veteri codice a chartularii scriptore lecta fuerit dubitat Mabillonius.

^b Edi a in supplemento ad opera Miræ, tom. III, pag. 283, ad exemplum chartæ spæcie sub ejusdem Pipini nomine, quam supra exhibuimus. Præter indicia fidei in hac prior charta nobis notata, alia in hac posteriori deprehendimus. Primo enim hæc uxorem Pipini Bruniheldam vocat, quam Plectrudem appellare debuit; 2º iterum adducitur Hydolphus, et loco ducis Lotaringie insignitus; 3º Silva Foresta quæ in hac posteriori charta donatur monasterio Laubiensi, jam ante sex annos prioris instrumenti concessa fuit at; 4º Fabricator posterioris chartæ ita ad verbum chartam priorem expressit, ut ipsas notas chronologicas, scilicet xv Kal. Decembris, adhi-

berit ad fidem exemplaris quod sibi pro archetypo proposuerat. Puderet nos expendendo hujusmodi instrumentum dilutus immorari.

^c Repudiata Plectrudæ, uxore sua, Pipinus Alpaidem duxit, at, anno vix elapso, Alpaidem dimisit, septem Plectrudæ reconciliavit. Nulla conjux ei fuit Bruniheldæ nomine.

(1) CHARTA COMMUTATIONIS PACIS INTER ADALICUM ET VALERONIAM SANGERMANENSIS ABBATEM (697). — Hujus chartæ, die vigesimo quinto Aprilis, anno tertio regni Childeberti III regis date, et adhuc ineditæ, autographum in Archivo regni, r. scrip. 3, nunc asservatur. Multis abhinc annis videris ejusdem regis Sangermanensis tegmini agglutinatum fuisse, ubi nuper ab A. Teulet compunctum est, serius autem quam ut integrum hic, suo ordine, inseri posset.

de Hergnaut, qui defluunt in Sambrum, quæ sylva Forestella dicta est ab antiquo. Verum quia præveniente gratia, clarissimus vir Dodo memorati viri prædicatione tractus ad orthodoxam fidem, et baptisatus est, et monasterialibus disciplinis et conversationi mancipatus, consilio fidelis nostræ Hyldulphi, ducis Lotharingæ, provocatus, monasterio Laubiensi, quod est in honorem sancti Petri, principis apostolorum, donavit in elemosynam perpetuam universum fundum et patrimonium suum monachus effectus; videlicet villas de Moustiers et de Bavis, cum omni integritate domini, et universis terris, villis, pratis, aquis aquarumque decursibus, banno et justitia, servis et ancillis, sicut juste possedit, possidenda, in manu nostra resignando et dictæ ecclesiæ subsignando, certis terminis concludens, autoritate nostra communita. Hæc autem sunt loca de præinctura illius prædii. Te minus aquæ incipiens in loco qui dicitur Ralhiers, usque de sub Moustiers, ad nemus sancti Monegundis diffiniens. Terminis sylvarum, nemus totum quod dicitur Eumont, usque ad aquam venientem de Walhiers, cum omni territorio et pagnagio, et justitia in omnibus, et ab aqua de Walliers, totum nemus quod dicitur Bruell, et Fangias, usque ad Levoion, usque ad Willemier, et alia sylva juxta Wilbies, a monte qui dicitur G. mont, et Merdosum vadum; usque ad villam de Wilbies, et nemus situm in finio de Duchon. Infra quæ loca nostræ immunitatis initium ponimus, et in usus fratrum ibidem Deo deservientium prædicto monasterio concedimus, ut ipsa libere et quiete possideant, sine advocatia vel oppressione alicujus comitis vel centenarii aut vice-domini. Nec aliquis supra territorium ecclesiæ domum erigere præter voluntatem et licentiam præsumat. Universa loca supradicta et quanta possideant, vel postmodum juste et rationabiliter possessuri sunt, sub regia tuitione suscipimus, et decernimus alicujus attentationis molestiam non sustinere. Si quis hujus immunitatis et privilegii nostri

* Num Pipini Senior regis titulum sibi arrogabat? Sed hæc chartam sæculo viii confictam sapiunt.

^b Duplicem habemus ejusdem tenoris chartam, utramque in Actis episcoporum Cenomanensium insertam, pag. 276 et 278, quam unam eandemque censemus, ipsissimis verbis conceptam, exceptis subscriptionibus et notis chronologicis, que omnino diversæ sunt. Hanc autem discrepantiam inde manasse conjicimus, quod cum in aliquo exemplari veteri deficerent subscriptiones et notæ chronologicæ, eas suo Marte exscriptor supplevit, quod sæpius accidisse norunt qui vetera evolverunt instrumenta. Prior charta dicitur emissa anno 11 Theodorici regis III (neque enim sub Theodorico IV vixit Aiglibertus); posterior, anno 6 Childerti III. Mabillonius, qui neutram ignoravit, siquidem utramque edidit in Actis Cenomanensium episcoporum, unam tamen in Annalibus memoravit, t. I, pag. 560, priorem scilicet; de posteriori vero siluit, sane quod eandem esse utramque arbitrabatur, mutatis tantum subscriptionibus et chronologicis notis, quas sinceriores in priori judicavit. Nus contra, quod pace tanti viri dixerimus, prius temere has fuisse additas conjicimus, et genuinas esse quæ posteriori subjectæ sunt. Quorsum enim hæc repetita conces-

sio perversor extiterit, omni libertate et honore nudatus, capitali pœna feriatur. Ut autem hæc nostra concessio per succedentia tempora Inconvulsa permaneat, manu nostra eam confirmamus, atque sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

Signum Pipini regis " invictissimi. — Ego Adegus cancellarius, ad vicem Ruothperti archicapellani, recognovi et subscripsi.

Data decimo septimo calendis Decembris, Iestinis, anno Dominicæ Incarnationis sexcentesimo nonagesimo septimo.

XLI.

Charta qua Aiglibertus, Cenomanensis episcopus, monasterio S. Mariæ juxta Sartum immunitates concedit ^b (ann. 700).

B In nomine Domini nostri Jesu Christi. Dilectissimæ propinquæ nostræ Adreldæ abbatisæ, Aiglibertus Cenomannicæ urbis ac si indignus episcopus. Quia pro timore atque divino amore et reverentia sanctæ Dei genitricis Mariæ, una cum clericis fratribus et consacerdotibus, ac sororibus et sanctimonialibus nostris consensum præbentibus, convenit nobis ut in basilica sanctæ Dei genitricis Mariæ, ubi prædictam propinquam nostram Adreldam abbatisam, nostra benevolentia, et largitione divina, et virginali sive abbatissali benedictione construimus, et cum consensu, ut diximus, ecclesiæ nostræ consacerdotum canonicorum sanctæ Dei genitricis Mariæ et sanctorum martyrum Gervasii et Protasii, ad quorum ecclesiam ipsa cella Sanctæ Mariæ, quæ est constructa intra fluvium Sartæ et murum civitatis reddit, debeant instituta servare; ut dum illius sanctæ Dei genitricis Mariæ sit voluntas, si humiles ac devote ibi consistent sanctimonialles sub regula degentes, quæ et suam prius dirigant conscientiam, et loci illius delectabilem faciant habitationem, in quo et nostra merces communis ad crescat, et laus Domini devote percurrat. Concedimus ergo hoc in præsentem inscriptionem, ad sancti-

sio jam ante annos quindecim concessæ immunitatis? An ut confirmaretur? Sed tunc prioris chartæ aliqua in posteriori fuisset injecta mentio. Et quam confirmationem charta posterior, parvis tantummodo abbatum subscriptionibus munita, importasset priori privilegio plusquam triginta episcoporum subscriptionibus vallato? Quin et tot episcoporum conservata nomina interpolationis suspicionem non levem afferunt. Adde hos plerosque episcopos, fidente Mabillonio, esse ignotos; adde quosdam cognitos quidem, sed tunc temporis non exstitisse: sic Berarius ipsius Aigliberti decessor, Vinnicius Cameracensis episcopus, Adalbertus Suevionensis, Bliedramus Viennensis, Protasius Aquensis, Clemens Bellovacensis, Abbo seu Metensem volueris, sen Virdunensem episcopum. Denique subscriptio ipsius Aigliberti, qui chartam confudit, promiscuo intruditur inter testes. Hanc ergo priorem chartam huic nostræ collectioni integre inserendam non duximus; subscriptiones tamen et chronologicas notas, quibus unice a posteriori discrepat, in notis subjiciemus, et inter uncos apponemus lectiones variaz paucissimas, etiamsi non magni momenti videantur.

moniales spiritales, ad peregrinas seu peregrinorum ac pauperum usum, qui propter locum sua dereliquerunt loca vel substantiam, ut in prædicto monasterio Sanctæ Dei genitricis Mariæ, quod ad matrem ecclesiæ Cenomanniæ urbis cui præesse ac prodesse debeo, juste et legaliter pertinet, et sub dominatione pontificum ac ministrorum suorum, retributiones et censa onerosa ex ipso monasterio ad prædictam matrem ecclesiam persolvuntur, sicut ab institutoribus et datoribus ac fundatoribus ipsius monasterii et a prædecessoribus pontificibus hujus urbis dudum constitutum est, hactenus persolvuntur, leviora et faciliora esse volumus. In qua etiam cella prædictam consanguineam nostram Adrehildem venerabilem abbatissam constituimus, cum consensu sacerdotum nostrorum, ut et ibi in Christi nomine prædicta abbatissa consanguinea nostra, atque ceteræ sanctimoniales, tam infra urbem, quam et secus, juxta ecclesiam prædictam Sanctæ Dei genitricis Mariæ, secundum regulam, et nunc quandoquidem (*et quando quidem*) vivere debeant. Et quandoque eis abbatissa prædicta sive alia deluncta fuerit, cum consensu et institutione jam dictæ urbis episcopi eligant aliam, quam utilem ex semet ipsis ad suas animas conservandas et regendas ac Deo opitulante salvandas invenerint. Et ita nunc, tam eam quam et alias quæ præesse visæ fuerint, seu ipsas sanctimoniales ibi sub regula degentes commonemus, ut sicut cetera monasteria regularia quæ sub ordine regulæ rectius degunt, similiter et prædictum cœnobium sanctimonialium sub potestate et regimine præfatæ urbis episcopi degant, et regulam in eo omni tempore conservent. Et nos taliter vos, vel vestros quicumque illius ecclesiæ sint exa-

ctores, omnino commonemus, ut non a vobis onerosa aut aliqua gravia injuncta a præfixo locello requirantur. Sed opera vestimentorum atque quæ ad sanctimoniales pertinet faciendum, vel vestimenta ecclesiastica aut pontificalia lavanda, vel re tauranda debent, facere studeant, ut regula sanctimonialium, propter censa vel exacta gravia pontificum vel ministrorum suorum inibi non negligetur sicut [sed ut] a nobis constitutum est, ita omni tempore conservetur. Et posteros nostros qui in ordine pontificum in hac sede futuri sunt, humiliter postulamus, ut quod a nobis statutum est, ab illis non violetur, et sicut institutiones eorum conservatas esse voluerint, ita et nostra conservent, ut liceat ibidem constitutis sanctimonialibus sub sancto ordine et sub regula conservare, et pro nobis vel omni populo Domini misericordiam exorare. Et, ut hic scriptus ad invicem [ad vicem] privilegii futuris temporibus habeatur, monemus ut sanctum ordinem custodiant, et omni tempore sancte et regulariter in Dei nomine inibi resideant, et assidue lectionibus vel sanctis meditationibus et orationibus vacent. Rogamus ergo ac contestamur coram Deo et angelis ejus, omnes reges, principes, potestates, dominationes, consules, procures, sive comites, atque cunctos potentes et nobiles seu procuratores, ut hoc privilegium a nobis per consensum episcoporum ac sacerdotum nostrorum factum non frangant neque corrumpant, aut quo modo violent seu delacerent, aut in aliquo modo corrumpant, sicut [sed ut] sanctimoniales in prædicto loco seu cœnobio in amore Domini nostri Jesu Christi et sanctæ Dei genitricis Mariæ quiete et regulariter absque ulla vexatione aut maritione securiter sancte vivere permittant.

* Sequentia desunt, et horum loco in charta quam interpolatam censemus, inserta sunt quæ sequuntur, ut videre est in Annal. Mabill. p. 279. * Unde domnorum episcoporum et metropolitanorum artium sedes tenentium suffragia poscimus, ut adhibeant mercedem ut hoc sanctum privilegium cum societate beatitudinis et consentire atque adfirmare una nobiscum non dedignentur. Iterum vos domnos pontifices humiliter deprecor ut hoc privilegium a me factum, vestris manibus roborare et subscribere, charitatis causa atque benevolentia, dignemini. In Christi nomine Aiglibertus, ac si peccator episcopus, hoc privilegium devotissime a me factum libenter subscripsi. — Hildebertus, et si peccator episcopus, hoc privilegium subs. — Laudebertus, gratia Dei episcopus, hoc privilegium subs. — In Christi nomine Landobertus, ac si peccator episcopus, hoc privilegium subs. — In Christi nomine Bldrammus, ac si peccator episcopus hoc privilegium subs. — Gozenus, peccator episcopus, hoc privilegium subs. — In Dei nomine Protasius, ac si peccator episcopus, hoc privilegium subs. — Datophilus, ac si peccator episcopus, hoc privilegium subs. — Dabertus, ac si peccator episcopus, hoc privilegium subs. — In Christi nomine Herlingus, ac si peccator episcopus, hoc privilegium subs. — In Christi nomine Berarius, ac si peccator episcopus, subscripsi. — In Christi nomine Aiglibertus, ac si peccator episcopus, hoc privilegium subs. — In Christi nomine Adalidus, ac si peccator episcopus, hoc privilegium subs. — Rigobertus, peccator episcopus, hoc privilegium

subscripsi. — In Christi nomine Adalbertus, peccator episcopus, hoc privilegium subs. — Abbo misericordia Dei episcopus subs. — In Christi nomine Hermerarius, peccator episcopus subs. — In Christi nomine Vindicianus, ac si peccator episcopus, hoc privilegium subs. — In Christi nomine Burgoardus, ac si peccator episcopus, hoc privilegium subs. — In Christi nomine Aquilinus, ac si peccator episcopus, hoc privilegium subs. — Theodfredus, ac si peccator episcopus, hoc privilegium subs. — In Christi nomine Frambertus episcopus hoc privilegium subs. — Oudinus episcopus subs. — Berulfus episcopus hoc privilegium subs. — Hadergarus, ac si peccator episcopus, hoc privilegium subs. — Theogegarius, ac si peccator episcopus, hoc privilegium subs. — In Christi nomine Autsinus, ac si peccator episcopus, subs. — In Christi nomine Erleharus, ac si peccator episcopus, subs. — In Dei nomine Havigis, ac si peccator episcopus, hoc privilegium subs. — In Christi nomine Clemens episcopus hoc privilegium subscripsi. — In Christi nomine Raganus, ac si peccator episcopus, hoc privilegium subscripsi. — Hadualdus, peccator episcopus, hoc privilegium subs. — In Dei nomine Winicharius abbas subs. — In Dei nomine Hadoinus archidiaconus subscripsi. — In Dei nomine Sado Christi humilis subs. — Actum Cenomannis civitate, in mense Junio, anno xj, regnante domino Theodorico gloriosissimo rege. — Ego Bodolenus emmanuensis subscripsi.

Actum Cenomannis civitate, in mense Junio, anno 6 A
regni domini nostri Hildeberti gloriosissimi regis.

In Christi nomine Aglibertus, ac si peccator episcopus, subscripsi. — Thalysius abbas subs. — Sarminatus subscripsi. — Ursus, nomine non opere presbyter, subs. — In Christi nomine Bertaoldus abbas subscripsi. — In Christi nomine Lundulfus archidiaconus subscripsi. — Demicione diaconus subscripsi. — Maurentinus, iubente domino meo, subs. — Ego Bertigiselus peccator, iubente domino meo, scripsi et subscripsi.

XLII.

Fragmentum testamenti Erminethrudis, quo legata plurima ecclesiis et personis scribitur (ann. 700).

..... sacratissimus fiscus percipiat. Si vero omnia quod in hunc testamentum inserui in [tactum] custodieris, quidquid tibi superius deligavi in tuo jure perenni tempore permancant. [Si quid] in hunc testamentum, cuicumque non deputavi tibi, dulcissime fili, habere cupio. Similiter, demandatione bonae memoriae Deorovaldi dono tibi canna argentea, valente plus minus sol. xxv, et a parte mea dono tibi cau o argenteo, valente sol. xxx; et medietatem ovium, quas Vigilius adtendit, cum pastore, nomine Gaugulfo. Simili modo de Latiniaco et Balbiniaco, tam vestis quam acramen vel utinsilla, et de bovehus ex omnia medietatem, tibi dulcissime fili, habere praecipio. Pari conditione ex demandatione bonae memoriae Deorovaldi, dono tibi, dulcissime fili, de portione ejus et de proprietate mea, mancipia his nominibus: Unnegiselo, Aunemundo, C et filias Patricio, id est Fedane et Ausegunde et Agnechilde et Baccione, cum gregem porcorum; vineae pedaturas duas, sitas in monte Maurilioni, quas Theodabarius et Grimundus colent. Vineae pedatura tertia, sita in monte Metobaure, cum vinatore Guntrachario. Vineae pedatura quarta, sita Turiniaco, quem Imneredus colit, cum vinatore Munegisilo. Vineae pedatura quinta, sita in monte Vultoricino, quem Sevilla colit, cum ipso vinatore.

* Vulgavit Mabillonius, ad calcem Liturgiae Gallicanae, pag. 463, et iterum in appendice ad supplementum De re diplomatica, pag. 92 et seq., ex authentico Sandionysiano (nunc in Archivis regni, x tab. xv, asservato; edidit quoque Marini, Papiri dipl. n. lxxvi). Testamentum conditum est ab Erminethrude, matrona illustri, ut arguitur licet ex dignitate Mummoli comitis et quorundam aliorum qui instrumentum suis subscriptionibus vallaverunt. Illud sub initia octavi saeculi collocandum censet Mabillonius, *Annal.* t. I, pag. 625. Note chronologicae in capite praefatae fuerant, ut patet ex ipsius testamenti extrema clausula; sed injuria temporis perierunt, et materiae fragilitate, quae fuit papyrus Aegyptiaca, ut idem Mabillonius docet. Legata scribit Erminethrude basilicis plurimis, inter quas memorat basilicam *Sanctae Crucis vel domni Vincentii* Parisiensis, quod confirmat hanc ipsam basilicam duplici nomine jam tum appellatam fuisse. Memorat et basilicam S. Sessoriani, quam quidam arbitrati sunt esse aediculum S. Symphoriani a B. Germano, episcopo Parisiensi, adjunctam S. Vincentii basilicae, vid. Mab. ubi sup. pag. 624: sed hujusmodi aedulis nomen basilicae neutiquam tribueba-

Illic omnia suprascripta, tibi, dulcissime fili, ex mea voluntate vel ex demandatione dive memoriae Deorovaldi habere constitui. Vineam sita in monte Me. . . . quem Habundancus colit, medietatem sancte ecclesiae. . . . cliense dare praecipio; aliam medietatem de ipsa vinea dulcissimo nepoti meo Bertigisilo habere jubeo. Vineam quem Agila femina tenuit, et vineam quem Innacharius colit, dulcissimae nepti meae Deorovarae, cum ipso Innachario, habere praecipio. Vineae plantas qui sunt secus vineam Sevila, dulcissimo nepoti meo Berterico habere praecipio. Vineam quem Vincinatus, in monte Vultoricino colit, et puella nomine Sunnechilde, et ancilla n mine Iveriae cum filio Leudino, dulcissimae norae meae Bertovarae habere jubeo. Item dulcissimo nepoti meo Bertigisilo, ichiario argenteo, et mancipia his nominibus: Sunnullo, et sorore ejus Gibethrude, et filias Anthimio, et filio The. . . . nae juniore habere constituo. Nepti meae Deorovarae, scutella argentea cruciata b, et mancipia his nominibus: Tanchildem, Imnegunthem, Imnegisilum; et lectaria a lecto uno, qui melior fuerit, et puero nomine Gundofredo, et ancilla nomine Thaigundem, nec non et puella nomine Audechildem, dari constituo. Dulcissimo nepoti meo Berterico, puero nomine Medigisilo habere jubeo. Basilicis constitutis Parisius, id est baseli ae Sancti Petri, urcio argenteo, valente solidus duodece, et fibula aurea gemmata. . . . mantu dari constituo. Basilicae domnae Mariae gavata argentea valente sol. duodece, et cruce aurea valente sol. septe, dari jubeo. Basilicae domni Stefani anolo aureo nigellato, valente sol. quatuor, dari volo. Basilicae domni Gervasi anolo aureo, nomen meum in se habentem scriptum, dari praecipio. Basilicae Sancti Sinfuriani, in qua bonae recordacionis filius meus Deorovalds requiescit, freno valente sol. duodece, et caballo strato, et carnea in qua sedere consuevi, cum boves: et lectaria cum omnis tratura sua c, pro devotione mea et requiem

tur. [Hae tamen, pace cl. Viri, debiam haberi non potest, cum nomen S. Sinfuriani, non autem Sinfuriani, ubique clarissime legatur in autographo.] Inter alia legat Erminethrude currum in quo vehabatur, et boves, juxta morem matronarum sub regibus Merovingicis, vide Greg. Turon. Hist. lib. iii, cap. 26. Legat et Latiniacum villam in pago Meldensi, quod primo aspectu videtur pugnare cum diplomate Theodoricus (I) (Vide supra), quo villa eadem, anno 688, S. Dionysio concessa fuerat. Sed de aliqua villa; arte, non de toto Latiniaco utraque concessio intelligenda est; quae conjectura cum venisset in mentem Mabillonii, id iam sibi huius deinde rescivit a Dionysiano, Suppl. de Re diplom. pag. 22, qui monasterii sui res apprime noverant. Hi enim testati sunt S. Dionysium in villa Latiniaco nihil unquam possedisse praeter rusticum pradium cum parte iustitiae.

b [Voces ichiarius, cruciatus, parietas, viniaio reperias in Gloss. Gangiano.]

c [Hae voces consonant capiti G additi legi Salice, ubi nuncupatur lectum stratum; conf. Marul. annot. 5, pag. 261.]

Deorovaldi, dari praecipio. Alia carruca cum boves vel omni stratura sua ecclesiae vici Bonisiacensis dari jubeo. Similiter villarem, cui vocabulum est Volonno, cum adjacentia sua, suprascriptae ecclesiae Bonisiacense, pro remedium animae meae habere praecipio. Sacrosanctae Ecclesiae civitatis Parisiensem, missurio argenteo, valente sol. quinquaginta, dari praecipio. Basilicae Sancte-Cruces vel domni Vincenti, coeliaria argentea dece dari jubeo. Lectaria par uno, et vestimenti mei pareclo uno, fratribus ad minsa basilicae Sancti-Dionisi dari praecipio. Alio pareclo vestimenti ad vico Bonisiaca fratribus dari constituo. Tertio pareclo vestimenti Emilia ad vien dari jubeo. Item, pro remedium anemae meae, vel ex demandacione bonae recordationis filii mei Deorovaldi, villam cui vocabulum est Latiniaco, sita in territorio Meldinse, cum campis, colonecis ad eadem pertinentes, cum pratis, pascuis, silvis, vel in omni jure et termino suo, quia in portione supramemorati filii mei Deorovaldi obvenit, cum omni integritate basilicae Sancti-Sinfuriani, ubi saepultura habere dinoscitur, pro requiem ejus dari praecipio. Similiter porcario, nomine Gundilane, cum gregem porcorum, et Baudomere cum gregem ovium et troppo jumentorum, qui sunt ad suprascripta villa Latiniaco, supradictae basilicae Sancti-Sinfuriani habere jubeo. Goderico et Gunderico in suprascriptam villam, quem b selicae domni Sinfuriani deligavi, ita jubeo ut laborent, unde ad ipsa basilica oblata cotidie ministraretur. Leudulfo cum vinea quem Sabucito colit, ad oratorio qui est in villa Latiniaco, unde ibidem oblata occurrat, dari volo. Baudulfus, Sumthabarius, similiter cum boves ut laborent jubeo, unde oblata ad basilica S. Sinfuriani, pro requiem Deorovaldi offerretur. Simili modo vineae pedatura una, sita Tauriniaco, et quem Pinpo colit, basilicae domni Georgi Cab. . . . dari praecipio. Vineae pedatura una, sita in monte Buxata, quem Juvius colit, ecclesiae Bonisiacense dari constituo. Vineae, quem Uvassio colit, cum ipso Uvassione. nomine Theuderico quem. colere debeat, basilicae domni Sinfuriani. oblata. . . . dari constituo. Vineae pedatura una, sita in monte Blixata, quem Leudefredo colit, basilicae Sancti Martini ciperente dari jubeo.

Libertorum meorum nomena in his testamento abnecti constituo Medibergane, Honorio, Gundileubane, Plane, Sumthulfo, Giuccirane, Hiechicione, Maxa uxore, Chioberga, Sinderedo, Angilone, Leudefredo, cum uxore Vuandilone, Chaiderna, Chitderuna, Thrasteberga, Theodachario, Vigilio cum uxore Sunnine, Agione cum filio suo Garilulfo, Vincimalo cum uxore Maurella, Mellita cum filio suo juriore, Coccione cum filio suo Daigisilo, Mudilane cum filiis suis Munegisilo et Monethrude, Acchione, Bonane, Leubasuintho, Gibulfo filio Vigilio, Dommo-runa, Childerimane, Basone, Childegiselo, Childe-

A gunthe, Chrodulfo, Asindebergane, Monethilde, Aeterno, Bauderna. Hos omnes cum omni peculiare eorum, tam areolas, hospitola, hortellos, vel vineolas, et cum id quod in quibuslibet rebus habere videntur liberos liberaeque esse praecipio; et quidquid exinde facere voluerint, habeant liberam potestatem. Similiter Munolane cum omni peculiare suo ingenam esse praecipio: luminaria tantum in ecclesia Bonisiaca ministrare stodeat. Vualacharium cura omni peculiare suo, et cum boves quos bajolat, ingenuum ea condicione esse debeo [sic], ut ligna tantum ad oblata faciendum ministrare procuret. Gundefredo cum boves duos laborare praecipio indecra ad basilica domni Sinfuriani comparetur. Martiniano Theoderuna, cum filio suo seniore, cum peculiare eorum, sicut suprascripti benemereti, ingenuos esse jubeo. Simili modo pro remedium animae meae et ex demandacione filii mei Deorovaldi, Gygone, Septereto cum uxore Goderuna, Theodonivia, Bandonivia, Carane, Patricio cum uxore Eusebia, Dagario cum uxore Aurovefa, Ciuncioleno, Blidemundo cum filia Blidchilde, Manilenbo, Trasilane, Emmuado, Inneredo cum uxore Torigia, Chadulfo, Aridia, Ro culane, Babiccone, Gunthivera: hos omnes cum omni peculiare, tam areolas, quam hospiciola, vineolas, vel hortellos, cum id quod praesenti tempore habere videntur, ingenuus esse constituo. Baudulfo et Sumthabario cum boves quos bajolant, laborare praecipio, unde oblata ab basilica domni Sinfuriani jugiter ministraretur. Ita do, ita ligo, ita testor, ita vos mihi, Quiritis, testimonium exhibetote testanti; ceteri ceteraque proximi proximeque, exheredis mihi estote; proculque habetote. Si quae liturae vel caraturae in hoc testamento meo sunt, ego feci fierique praecipio, dum mihi saepis volui recenser. Adde etiam constitui, si quis contra hanc testamentum venire voluerit, aut voluntatem meam in aliquo corrumpere temptaverit, a communione omnium sanctorum et a limenibus ecclesiarum efficeatur extraneus, et insuper ante tribunal Xpi anathimatus permaneat. Actum Parisius sub die et tempore supra scripto.

Signum † Erminethrudiae testatrix. — † Munmolus com. rogante et praesente Erminethrude hunc testamentum subs. — Scupilio spatarius, rogante Erminethrudiae hunc testamentum subternot. diae et anno quibus supra. Munegiselus, rogante et praesente Erminethrude, hunc testamentum test. subternot. die et anno quibus supra. — Baudacharius defensor subs. — Eusebius, rogatus ab Erminethrude, hunc testamentum scripsi, relegi et subs.

XLIII.

*Chorta qua Pipinus et Plectrudis, uxor ejus, quaedam commutant cum Armonio, episcopo Viridunensi, et Angleberto archidiacono, qui ecclesiae S. Vident (S. Vitoni) praerat; ad hanc ecclesiam dona conferunt Pipinus, Armonius et Anglebertus ** (ann. 702).

In nomine Domini nostri Jesu Christi, amen.

* Pluries edita fuit. Hanc Wasseburgus vulgavit primus, Antiq. Belg. pag. 110, recto, erutam ex

Cum inter illuster viro Pipino ejusque illustra ma- A
trona Plectrude, apud apostolico viro Armonio, epi-
scopo Virdunensis urbis, seu venerabili viro Angle-
berto, archidiacono, qui in ecclesia Sancto Videni,
ubi pretiosus suus corpus requiescit, præest, esset
c. llatio de locella per commutationum causa sibi
invicem et congrua vel opportuna facere deberent,
quod et fecerunt; ideo per presentem commutationem
donat illuster vir Pipinus, ejusque illustra matrona
Plectrudis, loco nuncupante Pararito, quicquid ibi-
dem ad diem presentem possidere vel dominare vi-
dentur, cum edificiis, pratis, silvis: quæ sunt termi-
nationes silve a Lagonis fontana usque Domus fon-
tana; altera terminatio per Perfruct vivo usque
Biunna; tertia et quarta communis terminatio, Fi-
tealina de Herberica villa, et Sancti Mauricii; et do-
no in ipsis finibus, pascuis, aquis aquarumque de-
cursibus, cum omni jure vel integre terminum, seu
statu suo quod predicto loco in Dei nomine pertinet,
cum mancipiis tam rusticis quam urbanis, quicquid
ibidem a die presente dominare videntur ad partem
ecclesie domno Videni, vel qui ibidem præfuerint,
aut clericis ibidem deservientibus, in omnem solidi-
tatem donant et affirmant, ut quicquid de his predice
ecclesie decreverit voluntas, faciendi liberam ha-
beant potestatem. Similiter donat ipse apostolicus
vir Armonius episcopus, et venerabilis vir Anglebertus
archidiaconus, loco nuncupante Commenarias,
quem ipse Pipinus ejusque illustra matrona Plec-
trudis ad ipsam ecclesiam domno Videni per cartu-
lam concessionis eorum tradiderunt, cum edificiis,
pratis, pascuis, silvis, aquis aquarumque decursibus,
cum omni termino vel statu suo, sicut ab ipsa eccle-
sia presenti tempore possidetur, ad ipsam ecclesiam
confirmamus, absque cujuscunque repetitione vel
requisitione; et, si aliqua pars fuerit, aut aliqua in-
quietudo aut fatigatio, nos ipsi aut heredes nostri,
vel successorum nostrorum qui contra hoc facere
presumpserint, inferant, parte custodiente, auri
libras tres, argenti pondera quinquaginta. Factam
commutationem sub die xii Kalendas Februarium
anno 7 regni domno nostro Childeberto regis. Ego
Hardricus, jubente domno Pipino ejusque illustra
matrona Plectrude, hanc cartam se ipsi et subseripsi.
— S. Ansisisubo comite. — S. Ansherto com. —
S. Hardrico com. — S. Boyone com. — S. Erimardo
com. — S. Ratliso com. — S. Conduino com. —
S. Ransfrido com.

archivo S. Vitoni, sed hiuleam, cum in vetusto
instrumento vocum quarundam lectionem assequi
non potuisset. Ex eodem archivo depromptam longo
post tempore typis mandavit Labbeus, Miscell. t. II,
pag. 434, plurimis prætermisiss. Recuderunt Coin-
tus, Ann. t. IV, pag. 384, ex Wasseburgo, Coll.
script. r. r. Franc. ex Labbeo, t. IV, pag. 680.
Accuratius edidit Cahnetus, Hist. Luthar. t. II, p. b.
pag. 85, ex veteri chartulario S. Vitoni. Nos edi-
mus ad eadem apographi in chartophylacio nostro
servati, diligentissima cura ex eodem chartulario
descripti. Mabillonius, qui hoc instrumentum apud
Labbeum viderat, hallucinatus est in notis chrono-
logicis referendis, Annal. t. II, pag. 464; scilicet,

XLIV.

*Charta qua Eodebertus omnem rem suam in Rumeliaco
vendit Rigoberto Sithiensi abbati* (ann. 704).

Domino sancto et in Christo venerabili viro Rigo-
berto, abbati de monasterio Sithu, Eodebertus ven-
ditor. Constat me non imaginario jure, sed plenissi-
ma voluntate, vobis vendidisse, et ita venditi, tra-
didisse, et ita tradidisse de presente, hoc est omnem
rem portoris mee, in loco nuncupante Rumliaco, in
pago Taruaminse, quam de parte filii mei Charde-
berti quondam, ex luctuosa hereditate mihi obvenit,
id est, cum terris, domibus, edificiis, mancipiis, silvis,
campis, pratis, pascuis, aquis aquarumque decursibus,
mobilibus et immobilibus, farinariis, greges cum
pastoribus, rem inexquisitam, ad integrum, quan-
tumcumque conjux mea ibidem tenuit moriensque
dereliquit, vel ad filium nostrum superius nomina-
tum de parte sua ad ipsum pervenit, hoc et inte-
grato ordine ipse abbas vel pars monasterii sui, in-
jure et dominatione eorum, a die presenti faciant
recipere vel dominare; unde accepimus a vobis in
precio taxato, juxta quod nobis bene complacuit at-
que convenit, inter aurum et argentum, solidos mille
quingentos tantum, ita ut ab hodierna die ipse abbas,
vel pars monasterii sui, habendi, tenendi, dandi,
vendendi, commutandi, vel quicquid exinde facere
voluerit liberam et firmissimam in omnibus habeant
potestatem. Si quis vero, quod futurum esse non cre-
dimus, si nos ipsi, aut ullus de heredibus aut prole-
redibus nostris, vel quislibet opposita persona, qui
contra hanc vendicionem quam ego plenissima vo-
luntate fieri vel conscribi rogavi, venire aut attinge-
re presumpserit, et a me vel a meis heredibus de-
fensatum non fuerit, tunc inferamus nos vel heredes
nostri tantum et alia tantum, quantum a vobis acce-
pimus, vel quantum ipsa res eo tempore meliorata va-
luerit, duplam peruniam statuta servante componat,
et quod repetit evindicare non valeat, sed preces
vendicio hec omni tempore firma et inviolata perma-
neat, cum stipulatione subnixæ.

Actum Sithu monasterio, quod fecit mensis Maius
dies xvj, anno x regni domni nostri Childeberti glo-
riosis regis. — Signum Eodeberti, qui hanc vendicio-
nem fieri rogavit. — Signum Eodeberti. — Signum
Madalehari. — Signum Erleberti. — Signum Childe-
dolfi. — Signum Mauriane. — Signum Sigeberti.

Erethemodus lector hanc vendicionem scripsit et
subscripsit.

decimo septimo scripsit pro decimo tertio kal. Feb.
lese, cum Coin in, Ahneto et aliis ubi supra, Nov.
Gall. Christ. t. XIII, col. 417, etc., chartam hanc
adjudicat anno christi 70.; sed cum regni Childe-
berti initium repetendum sit a mense Martio anal.
19, annus septimus regni ejus, xii kal. Feb., id
est vigesima die mensis Januarii, incidit in annum
Christi 702.

Hucusque ineditam chartam vulgamus ex apo-
grapho domni de Wette, Sithiensibus archiepis præpo-
siti, qui ipsam ex chartulario Folquin deprompsit,
et in chartophylacio nostro deposuit. [Cf. Chartu-
larium Sithiense a doctissimo Guérard vulgatum,
pag. 38.]

XLV.

Charta qua Arnulphus, Burgundionum dux, monasterio SS. Apostolorum juxta Metas donat Floriacum prædium et r. s. alias plurimas ^a (ann. 700).

Sagaci antiquorum solertia utiliter sat olim provisum est, posterorum memorie litteris mandare, si quis, sibi et anime sue consulens, aliquid Ecclesie Dei de rebus propriis, vel ante mortem vel in ipsa morte contulerit. Quapropter noverit futura ætas quia ego Arnulphus, gratia Dei, post genitorem meum Drogonem, dono avi mei gloriosi principis Pipini, Burgundionum dux, hujus vite instabili tatem perpendens, et quia gloria mundi velut fœnum arefcit, et cogitans de remedio anime mee ut post mortem vitam inveniam, petii a venerabili vir Luitberto, abbate monasterii juxta civitatem Mettensem siti, quod dicitur ad Sanctos Apostolos, ubi avus meus, gloriosus Christi confessor, sanctus Arnulphus, a quo et nomen et originem duco, in corpore requiescit, ut mihi quoque in eodem cœnobio locus sepulture donaretur, juxta genitorem meum prædictum Drogonem et germanum meum Hugonem sacerdotem, quoniam illi omnis pœne parentela mea, amore pii prædecessoris nostri et parentis sancti Arnulphi ducta, sepulturam delegit; quod mihi idem venerabilis abbas Luitbertus benigne concessit. Ideoque et ego, pro hujusmodi benevolentia, et ut anima mea hereditatem in cœlis cum pio patre nostro sæpe nominando sancto Arnulpho habere mereatur, dono donatumque in perpetuum volo ad ipsum locum prædium meum Floriacum dictum, situm in pago Warbrinse et in comitatu Scarponensi, mansum videlicet indominicatum, cum ædificiis superpositis, et principis utriusque sexus ad ipsum prædium pertinentibus, et quicquid in ipso alodo vel ipse vel antecessores mei visi sumus habuisse, tam in campis culis

A et incultis, quam in silvis, pratis, vineis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, viis et invicis, exitibus et redditibus, farinariis, quadrupelibus, mobilibus et immobilibus, vel quicquid modo ullo dici aut nominari potest. Dono etiam in Lledes villa mansum indominicatum, cum ædificio desuper sito, juxtaque hunc mansum, alium mansionarium cum terris aratoris ad dies plus minus xxiij, et quartariis ij, pratque ad falces ij; item in Beruldi villa cumina indominicata ij, quæ ita jacent, una in ipsa Beruldi villa, alia in loco qui dicitur Marconis pratium, tertia in loco dicto Anolerti campus, cum quartariis septem, et silva minuta ad dies xx, in loco qui dicitur Bouerex silva; pratium quoque in ipsa villa ad falces ij; et alio loco dicto Intriberis, et Marchei pratium ad falces lx. Dono insuper in villa Mariolas quicquid post fratrem meum bonæ memorie Godefridum hereditate mihi obvenit: id est, terram aratoriam indominicatum, plusquam jugera ccc; pratium etiam ad falces xxx, et silvam minutam ad dies xc. Hæc, et omnia ad hæc pertinentia, ad ipsum locum dono, trado, et de meo jure in potestatem servorum Dei inibi commanentium totum ad integrum, ea lege qua ego hæc hactenus possedi, id est cum omni integritate, et absque illius alterius dominii participatione transfundo, ut ipsi servi Dei ea sumiter a die presenti et deinceps teneant, possideant et liberam facultatem habeant faciendi de eis quicquid ad utilitatem sui et ipsius basilicæ proficere viderint. Quod si quis, quod absit et quod futurum non credo, de posteris nostris, aut quæcumque alia persona vel potestas, contra hanc donationem nostram aliquid violentie facere voluerit, et prædium ipsum, vel ad ipsum aliquid pertinens auferre ab eodem sancto loco temptaverit, vel aliquid injuste dominationis sibi in his quæ solide damus, usurpare conatus fuerit, noverit se in die ju-

^a Ex archivo monasterii SS. Apostolorum, hodie S. Arnulphi, deprompta exstat apud Meurissium in Vitis e. iscoporum Metensium, pag. 111; Boucheum De origine regie domus Francie, prob. pag. 69; Continuum in Ann. et ex chart. S. Arnulphi, t. IV, pag. 456; Nov. Gall. Christ. t. XIII, instr. col. 569. Eandem chartam, Gallice versam, Walladierus, Basilica S. Arnulphi, pag. 188, vulgavit ex autographo, quod se propriis oculis vidisse testatur, antiquissimo caractere in cortice exaratum. Nos edimus ex apographo quod in chartophylacio nostro deposuit D. Tabouillot, e congregatione S. Vitoni, cum autographo a se diligenter collatum. In editis hinc instrumentis hæc præmittuntur: «Ego Arnulphus, dux post patrem meum Drogonem, villam meam Creanto concedo post mortem patris mei Drogonis, et sciat secundum istam litteram quæ describitur.» Tum sequitur charta qualem exhibemus, cum pauca et levioris momenti discrepantiis, quas notare opere pretium non duximus. Qui chartam hanc ediderunt, ipsam habuerunt pro legitima, excepto Colatio, qui eam validis argumentis suppositiciam monstrat: 1° Drogo, cui, juxta hanc chartam, in ducatu Burgundie successit Arnulphus, nequitiam Burgundie, sed Campanie dux fuit; 2° Idem Drogo, ex unanimi veterum annalistarum consensu, non nisi anno 708 vixit; ergo commentitia est charta quæ post mortem Drogonis data dicitur, anno x regni Childeberti III, mense Junio, id est anno Chr. 704. Mitti-

mus notam chronologicam ab Incarnatione petitam, contra morem hujus ætatis. Mittimus discordantiam inter annum regni x et annum Incarnationis 706. Hæc forte interpolata videri possent; sed a iis quæ notavimus satis superque salum producit. Ad fidem hujus instrumenti, Drogoni tres filii assignati sunt, Arnulphus, Hugo sacerdos et Godefridus; quibus quartus additur, Pipinus, in charta non melioris notæ, Hugonis sacerdotis, quam alibi exhibebimus et excolemus. [Attamen charta defendi posset: 1° Nihil obstat quin Drogo Burgundie simul et Campanie dux fuerit. Fac tamen enim Campanie ducatum tantummodo habuisse, nihil obstat quominus, Drogonem mortuo, Pipinus filium ejus Burgundie præposuerit, ne Campanie ducatum hereditario jure advenisse videretur; 2° Contra contrarium annus 10 Childeberti III male indicatur; oportebat, annus 14 vel 15; sed hoc amissionis vel notarii oscitantie tribui facile potest; complurimasque hujusmodi excusationes adhibuit clarus vir de Brequigny. Sane iniqua lex critices foret si, propter errata, vel apud accuratiores typographas nostros non raro accidentia (1), veteribus instrumentis, quæ in se nihil incredibile habent, fides esset deneganda.]

(1) Hujusmodi oscitantie exemplum ipse præbet de Brequigny qui ter, semel in annotatione et bis in protogonensis, mortem Drogonis assignat anno 698, quem errorem emendandum curavi.

dicti de his coram justo iudice rationem redditurum, et partem malolitionis aeternae cum Dathw et Abiron et Jula proditorum habiturum. Nos tamen, ut hac nostra donatio firma in perpetuum maneat, testamentum hoc litteris firmatum manu propria roboramus.

Actum publice in villa Oppilla, sub die quinta kalendas Julii, anno ab incarnatione Domini octavi, indictione iv, regnante Childeberto rege, anno regni ipsius x. — Ego Arnulphus hanc donationem litteris tradi am, manu propria signavi et firmavi. — Signum Adilanis comitis. — Signum Widonis comitis. — Signum Tremberti comitis. — Signum Lamberti comitis. — Signum Warnarii comitis. — Signum Timusonis scabini. — Signum Rozelonis. — Signum Tietuini. — Signum Tuleradi. — Signum Amelii. — Signum Ursonis. — Signum Hemigii. — Ego Adeldardus, ad vicem Bernardi primi scrinii, rogatus scripsi.

XLVI.

Charta qua Darmundus vendit Erlefribo, abbati Sithiensi, prædia in pagis Vermandense et Noviomense (ann. 708).

Domino et venerabili viro Erlefrido ^e, abbati de monasterio Sidiu, Darmundus venditor. Constat me non imaginario jure, sed plenissima voluntate tibi vendidisse, et ita vendidi: hoc est, duas partes de re portionis mee, in loco nuncupante Sarsahlschusa, super fluvio Samua, in pago Vermandinse; similiter et in Appiliaco super fluvio Isara duas partes sitas in pago Noviomensi, seu in Diva et Corbanaco duas partes ad integron, hoc est, tam in terris, domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, campis, silvis, pratis,

^a [Hæc vox, quæ nullibi, ut notat summus vir de Savigny, Hist. juris Romani medio ævo, cap. 4, § 69, ante secundam stirpem regum Francorum reperitur, multum contra instrumenti auctoritatem facere videretur. Attamen nihil tam certi cognitum est de institutionibus Austracie, ut asseri possit, quibusdam hominibus in ditione principum vel optimatum degentibus scabini nomen nunquam fuisse tributum.]

^b Iisdem verbis concepta est charta hæc, quibus charta Edeberti, quam supra vulgavimus. Ex eodem foliolum chartulario deponita est, ac in chartaphylacio nostro reposita, a jam sæpe laudato D. de Witte. Hujus chartæ fragmentum in lucem miserat Malbrancus, De Morinis, lib. iv, cap. 48; ex ipso recudit Cointius, Annal. t. IV, pag. 492. [Cl. chartularii Sithiensis editionem, a claro viro Guérard publici juris factam, pag. 49.] Neutri autem de chartæ sinceritate suspicionem iniecit, quod in notis chronologicis memorentur anni imperii Childeberti. Certe nupiam an si regnorum Merovingicorum anni imperii dicti sunt, vide Mabill. Dipl. pag. 193, et Dipl. novam, t. IV, pag. 539; nec id in instrumentis hunc notæ usurpatum est ante regna Carolingica. Hoc quidem haberemus pro falsi indicio, si ita scriptum fuisse in autographo constaret. Sed quoniam instrumentum ex chartulario erutum est, mendum oscitantæ scriptoris imputandum ducimus, cum de cætero in tota charta nihil sit quod falsum sapiat. Videlicet in chronico Sithiensi, apud Marten. Thes. aneccl. t. III, col. 476, chartam ipsam memorasse et notas ejus chronologicas sic exhibuisse, *vj nonas Maii, anno decimo tertio domini Hildeberti gloriosi regis*, nulla nec regni nec imperii mentione habita. Alia ibi discrepantia notanda est, scilicet annus xij pro x. Infinitè essentis si discrepantiis ejusmo-

A pascuis, aquis aquarumve decursibus, farinariis, peculis, cultis et incultis, superscriptas porciones a die presenti tibi irado atque transcribere rogo perpetualiter ad possidem tui; unde accepi in precio quod inter nos bene complacuit, hæc est, inter aurum et argentum ^d, solidos mille quingentos tantum, ita ut a die presenti, ipsas portiones habendi, tenendi, dandi, vendendi, commutandi, vel quicquid exinde volueris facere liberam et firmissimam, Christo propicio, in omnibus habeas potestatem. Si quis vero, quod futurum esse non credo, si ego ipse aut ullus de heredibus meis, vel quilibet opposita aut extranea persona, contra hanc vendicionem venerit, inferamus vobis tantum, et alia tantum, quantum a vobis accepimus, duplicique pecuniam, consocio disirigente, coactus exsolvat, et quod repetit evindicare non valeat; sed hæc vendicio omni tempore firma permaneat, cum stipulatione subnixâ.

Actum Sidiu monasterio, vj nonas Maii, anno xiv imperii domini nostri Hildeberti gloriosi regis. — Ego Darmundus venditor, qui hanc vendicionem fieri rogavi. — Ravangerus, ac si indignus episcopus, subscripsit. — † Fulberti. — † Madalharii. — † Humberti vicarins. — Chrodbertus hanc vendicionem scripsit et subscripsit.

XLVII.

Charta qua Sigibaudus, Metensis episcopus, et Wolfandus comes, prædia inter se committant (an. 708).

C In Dei nomine. Bonum pacis placuit qualiter convenit inter apostolicum virum Sigibaudum, episco-

di, quibus scatent libri veteres, exscribendis studeremus. Sic de ipso Erlefridi nomine non concordant scriptores: ipsum eum Erlebertum appellat Mabillonius, Annal. t. I, pag. 620, et utrumque nomen agnoscunt auctores Novæ Galliæ Christianæ, ubi supra; verum his expendendis non licet nobis diutius immorari.

^a [Erlefredus, qui in recenti editione chartularii eruditi Guérard, Erlefredus vocatur, a sancto Bertino monasterio Sithiensi præpositus fuerat post Rigobertum, de quo dictum est pag. 264, annot. 3. Erlefridi tempore fato functus est Bertinus, non anno 698, ut legimus in chartulario, pag. 41, sed, ut recte notat doctus editor, anno 709, qui erat xv regni Childeberti.]

^d [Illic, ut in charta anni 704 supra, pag. 265, notandæ sunt voces *inter aurum et argentum*. Quo pacto intelligente sint, dehiere non ita facile visum est eruditissimis viris qui prolegomena hujusce collectionis concinnaverunt, part. II, sect. x, cap. 3, § 4, n. 18. Si rem quam in incerto reliquerunt attingere licet, conficerem verbum *inter* idem valere ac *tum* quam, ut videtur tenuisse Cangias, voc. *Inta*, clausulamque significare, solutionem præstantiam esse *tam in auro quam in argento*. Videant eruditi.]

^e Vulgavit Baluzius, Miscell. t. IV, pag. 409, ex chartulario S. Michaelis ad Mosam; recudit Cadmeus, Hist. Lothar. t. I, prob. pag. 267. Memoravit Wasselburgus, Antiq. Gall. Belg. fol. 115, v. chartam hanc, quam tribuit anno xiv regni Childeberti III. Cointius pro Childeberto Theodoricum reponendum arbitratur, Annal. t. IV, pag. 829; sed Wasselburgum tnetur chartularii lectio quam Baluzius exhibet, et confirmatur Mabillonius, Annal. Bened. t. I, pag. 21. Frustra Cointius objicit Sigibaudum, Metensem episcopum

pum Metensis Ecclesiae, et inter Wolfaldum comitem, ut locella eorum inter se commutare deberent, quod ita et fecerunt. Dedit Sigibaudus episcopus Wolfaldo comiti locellum Marsupia nuncupatum, in pago Viridunensi, quem Godo et Hacerius, pro animarum suarum salute, ad ecclesiam Sancti Stephani delegaverunt, hoc est, tam in terris, domibus, edificiis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, et mancipia, his nominibus: Leubigisus, Feroinus, Adoinus, Fante, Garelinde, totum et ad integrum quantumcumque Godo et Hacerius ibidem possederant, vel Sanctus Stephanus ibidem habere videbatur, ipsi Wolfaldo donavit ad possidendum. Contra simili modo dedit Wolfaldus Sigibaudus episcopo, ad partem Sancti Stephani, locellum nuncupatum Vineiaco, in fine Ausiniaca villa, in pago Fugentense, super fluvium Moselle: hoc est, tam in terris, domibus, edificiis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, et mancipia his nominibus: Antaldus, Balsimius, Macionus, Eusebius, Haervinus, Bertridus, Madalhundus, et quantumcumque ibidem de homine nomine Aegino dato pretio comparavit, vel quicquid ad praesens possidere videtur, totum et ad integrum ad partem Sancti Stephani condonavit; et quicquid inde de utraque parte facere voluerint, liberam et firmisimam in omnibus habuerunt potestatem facienti. Si quis vero, quod fieri non credimus, quod aut nosmetipsi aut heredes Wolfaldi aut Adalsindae aut domni Sigibaudi contra has commutationes agere quicquam voluerit, partem quam acceperit amittat, et insuper auri libras duas, argenti pondera quinque, coactus exsolvat, et quod repetit nihil valeat evellere, sed praesens haec commutatio firma et stabilis permaneat, cum stipulatione nixa.

Actum Novo-essarto, villa Sancti Stephani. Datum mensis Decembris die vicesimo, anno quarto decimo regni domini nostri Childeberti regis.

XLVI.

Fragmentum traditionis a Godefrido, Alemannie duce, factae monasterio Sangallensi (circa 708).

Godefridus dux, vir illuster. Magulfus presbyter et pastor Sancti Galluni, ad potentiam nostram veniens,

qui cum Wolfaldo comite praelia commutat, non ante annum 716 Metenses insulas obtinuisse; id enim non evincit, imo Cointius in hac errasse monent auctores Novae Galliae Christi. t. XIII, col. 703, et haec ipsa charta quam expendimus ejus conjecturam everti docent. Ejusdem Wolfaldi chartam infra, pag. 280, proferemus, quam vides, et notas huic subjectas.

* Hoc fragmentum, clavo viro de Brequigny incognitum, exstat in codice traditionum monasterii Sangallensis, pag. 2, sub titulo: *Godefridus, Alemannie dux, tradit Aiberburgum vicum ad Neccaram*. Inde edidit Neugart. cod. Aleman. dipl. t. I, pag. 9. Nihil amplius superest, ex compluribus chartis ejusdem Godefridi, quarum viginti inspexerat Goldastus, ut ipse testatur, Rerum Aleman. Script. t. I, pag. 176.

† Non supersunt notae chronologicae: at eum Godefridus fato functus sit anno 709, ut asserit Baluzius, Miscell. t. I, pag. 493, Chartam anno 708 ascripsi.

‡ Fragmentum hujus chartae vulgavit Wasseburgus, Antiq. Gall. Belg. fol. 114, v°, et ad ipsius fi-

A suggestit atque petivit consolationem nostram, ut aliquid ad luminaria Sancti Galluni ecclesiae concedere debuerimus, etc. Actum Canstat ad Neccaram.

XLIX.

Charta qua Wolfaldus et Adalsinda, uxor ejus, plurima dona conferunt monasterio S. Michaelis in pago Viridunensi (ann. 709).

Cum oportet christianis viam veritatis elligere, pro qua conditori suo possint digne miserationis munus offerre, ut oblatio proficiat ad salutem, et devotio pertineat ad mercedem. Ego itaque Wolfaldus, filius Gistaramno quondam, nec non et conjux nostra Adalsinda, filia Adalberti quondam, donatores: licet multarum rerum, cum sit scripturarum serie modis quilibet pro suis amissis lacinoribus, vel redimenda ultione peccaminum, de rebus suis propriis loca sanctorum Dei aut ipsius servis suisque benemeritis vellet transferre persona; unde et tam bene antiquitus divitum principum decreta et legitima xauixerunt, ut tantummodo loca manus donatoris solacento in subscriptione certa monstraretur, nec sine gestarum allegatione, plenissima voluerunt limitate mancipare, ut hoc quod unusquisque pro arbitrio suo car. . . mentis suae condonare, quod praeceperit, sollemnis scriptura confirmaret. Sed, dum et nos Dominum inspirantem, ut credimus, sicut omnium fidelium catholicae Ecclesiae Christi mos est, quorum deposcit benignitas, ut pro animarum salute

vel Dei intuitu, Domino adjuvante, monasterium congregationemque servorum Dei animo devotisimo a novo fundamento in jure proprietatis nostrae, in pago Viridunensi, in loco qui dicitur Castillonis, in Ausiniaca, ubi ad ipsa radice montis consurgit fluvius, qui dicitur Masupia, in honore nomini sancto Michael archangelo et sanctae Mariae, matris Domini nostri Jesu Christi, sancti Martini et sancti Petri et Pauli apostoli, nec non et sanctorum martyrum et confessorum vel ceterorum, ad exemplum beatissimorum etiam visi fuimus edificasse. Et addidit nobis concillius, quatenus de communi substantia nostra ad ipso monasterio, vel ipsis servis Dei Deum vacantes con-

dem Cointius recudit, Annal. t. IV, pag. 495. Integrum ediderunt Baluzius ex chartulario S. Michaelis, Miscell. t. IV, pag. 403; Mabillonius ex authentico accuratius, Annal. t. II, pag. 641; Calmetus, Hist. Lothar. prob. col. 85, ex Mabillonio. Lectionem Mabillonii sequimur. In chronico monasterii S. Michaelis, circa saeculum XI exarato, charta haec tribuitur temporibus Childeberti, Brunchildis et Sigiberti, perperam, ut evincit Mabillonius, Analect. p. 351 et 356. Alii Wolfaldum, hujus chartae auctorem, confuderunt cum Wolfado, majore domus regiae sub Childerico II, ut videre est apud Mabillonium Annal. t. II, pag. 21; neque id adstrui potest, cum Wolfaldus, de quo hic agitur, Pipini regis tempora attigerit, ut notat Mabillonius. De hoc errore jam memineral Cointius, ubi supra, pag. 496. Chartam aliam ejusdem Wolfaldi seu Wolfaldi supra (Col. 1252), exhibuimus, quam vides, et annotationem quam ei subjecimus. Deliciente mensis nota, an hoc instrumentum anno 709, an sequenti adscribendum sit, definire non possumus.

asteutim juxta Dei arbitrium conscribere debemus, quod ita et fecimus. In primis itaque donamus portionem nostram cognominante Widinovilla, sitam in pago Virdonense, cum casis, domibus, ædificiis, mancipiis, mansis, campis, pratis, vineis, silvis, cultis et incultis, aquis aquarumve decursibus, cum omne adjecentia vel appendiciis ad se pertinentibus. Similiter donamus villam nostram super fluvio Masupia, in ipso pago Virdonense, quæ in populo vocatur Godonecurte, cum casis, domibus, ædificiis, mancipiis, aecolabus, mansis, campis, pratis, silvis, cultis et incultis, tam de proprio quam de comparato, vel de qualibet adtracto quod ad nos pervenit, cum omni adjecentia ad se pertinente. Similiter donamus, super ipso fluvio Masupia, portionem quam de Crudelberto pretio comparavimus, cum mansis, pratis, campis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cultis et incultis, cum omni adjecentia ad se pertinente. Similiter donamus, super ipso fluvio Masupia, portionem illam quæ dicitur Tavancum-Vallis, quam de Gennulfo dato pretio comparavimus, cum mansis, campis, pratis, silvis, cultis et incultis, aquis aquarumve decursibus, cum omni adjecentia ad se pertinente. Similiter donamus portionem illam in loco qui dicitur Monnone-Villa, super fluvio Mosa, in pago Virdonense, quem Adalbertus quidam, de Gandoino dato pretio comparavimus, cum mancipiis, casis, mansis, campis, pratis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cultis et incultis, cum omni adjecentia ad se pertinente. Similiter donamus portionem illam in loco qui dicitur Calvonecurte, in ipso pago Virdonense, super fluvio Mosa, quam de Adalfo vel heredibus suis, sive quam de Erlino vel Fulgoino dato pretio comparavimus, cum terris, mancipiis, mansis, campis, pratis, silvis, cultis et incultis, aquis aquarumve decursibus, cum omni adjecentia ad se pertinente. Similiter donamus in ipso pago Virdonense, super fluvio qui vocatur Cruia, portionem unam ad Castellionem, quam de Felicius vel herede suo dato pretio comparavimus, cum mancipiis, casis, mansis, campis, pratis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cum omne adjecentia ad se pertinente. Similiter condonamus, super ipso fluvio Quala, portionem illam quam de Brantrude femina dato pretio comparavimus, cum mancipiis, casis, mansis, campis, pratis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cultis et incultis, cum omne adjecentia ad se pertinente. Similiter donamus, super ipso fluvio Cruia, portionem illam quam de Chalderberto, filio Champerti, quondam dato pretio comparavimus, cum

A mancipiis, casis, mansis, campis, pratis, pascuis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cultis et incultis, cum omne adjecentia ad se pertinente. Similiter donamus ad Baudemetrovilla portionem illam quam de Chaicone, vel de conjuge sua Gannane, dato pretio comparavimus, cum mansis, casis, mancipiis, campis, pratis, vineis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cultis et incultis, cum omne adjecentia ad se pertinente. Simili modo donamus villam nostram, sitam in pago Virdonense, quæ vocatur Buxarios, quam nos de Austrude abbati sa quoniam dato i retio comparavimus, cum casis, mansis, mancipiis, vineis, campis, pratis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cultis et incultis, cum omni adjecentia ad se pertinente. Similiter donamus in ipso pago Virdonense, in Teudegisilo Villa, portionem illam, quam de Rodeberto et Rulfredo dato pretio comparavimus cum mansis, campis, pratis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cultis et incultis, cum omne adjecentia ad se pertinente. Similiter donamus in Vigo-Marsalio juno * ad sal faciendum cum mansis, casa, sero, cum omne adjecentia ad se pertinente. Similiter donamus curtem unam, Tronione nuncupatam, sitam in pago Virdonense, cum casis, domibus, ædificiis, mancipiis, campis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cultis et incultis, tam propriis quam de comparato vel de qualibet adtracto ad nos pertinente, cum appendiciis vel omni adjecentia ad se pertinente. Similiter donamus portionem unam in villa quæ vocatur Bedernaca, sitam in pago Virdonense, quam de Alsinda femina dato pretio comparavimus, cum domibus, ædificiis, mancipiis, mansis, campis, silvis, pratis, aquis aquarumve decursibus, cultis et incultis, cum omni adjecentia ad se pertinente. Similiter donamus, in Epponecurte, portionem unam quam de ipsa femina Adalsinda dato pretio comparavimus, cum mancipiis, mansis, campis, pratis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cultis et incultis, cum omne adjecentia ad se pertinente. Similiter donamus portionem nostram in villa quæ dicitur Ulmò, quæ in populo vocatur Coria, sita in pago Virdonense, super fluvio Mosa, tam de proprio, quam de comparato, quam de Gailano et Gennulfo et Godelinde et Felice heredibus nostris dato pretio comparavimus, cum D casis, mansis, domibus, ædificiis, mancipiis, aecolabus, pratis, campis, vineis, silvis, aquis aquarumve decursibus, cultis et incultis, cum omnibus appendiciis vel adjecentiis ad se pertinente. Similiter donamus curtem unam Cussiliaco, sitam in pago Barrense cum casis, mancipiis, mansis, campis, pratis, silvis, cultis et incultis, aquis aquarumve decursibus, cum omni adjecentia ad se pertinente. Ista omnia supra nominata vel conscripta, junctis mobilibus et immobilibus utriusque sexus, peculium nationum, vel omne subellectile, quicquid dici aut nominari potest in superscriptis locis, ad se perti-

* Calmetus, ubi supra, col. 87, not. 2, legere jubet immo, quod alias immo dicitur; id est, *anem*, patella

scilicet *anea*, in conficiendo sale adhibita. Cf. Carpentarii novum Glossarium voc. *Anno*]

nentia, cum rem inexquisitam et exquisitam, ad integrum, a die presente, plenissima voluntate, ævis temporibus tradimus atque transcribimus, ad possedendum ab hodierno die jure firmissimo, absque consortio coheredum nostrorum, habendi, tenendi, possidendi habeant ipsi potestatem, ut in Dei nomine inde potiantur in æternum. Et, ut hæc voluntas nostra plenior obtineat vigorem et per tempora conservetur, ipsas prædictas res nominatas ex proprio sigillo affirmavimus, ut omnia quæ superius sunt inscripta perpetua felicitate maneant. Illud nobis in hac voluntate scriptum esse complacuit, ut nullus iudex vel pontifex de civitate, vel ex ipsa parrochia Virdonense, in ipso monasterio nullam potestatem ad quaslibet redhibitiones aut requisitiones exigendi. . . . habeat potestatem ingrediendi^a: quia in ipso prædio, nostro proprio sumptu labore ædificavimus. Illud nobis addere convenit, quod aliquando esse non credimus, si aliqua se carta, se anteriores vel posteriores ad hanc voluntatem nostram inculcandam vel minuendam, nomenque nostrum fuerint ostensæ, vacuæ et inanes appareant, et nullum inantea sortiantur effectum. Si quis vero, ut adsolet, de hereditibus vel prohereditibus nostris, quod fieri non credimus, aut quælibet opposita persona, vel judiciaria potestas, contra hanc donationem deliberationemque nostram, quam ex spontanea voluntate plenissima devotione fieri rogavimus, ullo unquam tempore infringere voluerit, vel pro quolibet ingenio irruinere vel refragare voluerit, primitus Dei incurrat offensionem, et ab omni loco sanctorum cœnobarum, vel consortio christianorum, excommunicatus appareat, et insuper velut Judas traditor nostri Domini, et sicut Giezi puer Elizei, qui munera fraudulenter acceperunt, simili sententia judicetur, et sit anathema-maranatha, quod est perditio in adventu Domini, et nec sic voluntas mea a nullo possit convelli; et insuper, una cum socio fisco, auri libras quingentas, argenti pondera octoginta, partibus nostris cogatur resolvere, et quod repetit in nullo valeat capere, sed hæc cartula donationis nostræ inviolabilis omni tempore maneat roboratione subnixâ. Facta est hæc donatio in ipso monasterio, multorum conventu bonorum hominum, anno xv

regni domini nostri Childeberti regis. . . . Sig. † v. inl. Wlfualdo, qui istud testamentum donationis fieri rogavit. — Sign. † Adalsindæ, conjugis suæ, consentiente testamento donationis fieri rogavit. — Ego Wlfuidis abba subs. — Gairebaldus episcopus subs. — Pepp [ino] abba rogetus a supra [dicto Wfoaldo subs.]. — Sign. † Dodino. — Sign. † Sequeno test. — Sign. † Chrodolberto test. — Sign. † Wlfredo test. — Sign. † Disoeno test. — Sign. † Er-camberto. — Sign. † Desasto test. — Sign. † Angliberto test. — Sign. Chugone test. — Sign. † Flo-doen test. — Sign. Attolane test. — Ego Robertus presbyter subs. — Ermoaldus rog. — Sig. † Gislara-nus subs. — Heteraenus subs. — S. † Gundoen. — Ego Richramnus rogatus suprascripsi hoc testamen-tum donationis.

L.

Charta qua Ingoara, Deo sacrata, monasterio Seno-nensi S. Petri dona confert^b (ann. 711).

In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Dum omne donum desursum descendens lumen a Patre esse potest, quia oportet unicuique pro æternam salutem tractare, et de caduca hujus sæculi facultate æternam sibi præparare, ut cum dies extrema adve-nerit, non inveniat unumquemque imparatum, sed diligenter de bonis operibus præinctum; quia Do-minus Jesus Christus ac Redemptor omnium, per sanctum Evangelium clara voce intonat dicens: The-saurizate vobis thesaurum in cœlis, ubi nec fures veniunt, nec furantur; facite vobis sacculum de mam-mona iniquitatis, quod non veterascit: et alio loco, quo das parum, et comparas regnum; tribus parvam pecuniam, et accipis sine fine mansura. Idcirco quia omnis homo Dei consilio ducitur, rectum videretur ut ipsis in omnibus et per omnia suum adim-pleatur præceptum. Sic ego inlustris Deo sacrata Ingoara, sana mente salubre consilium cogitans æter-nam retributionem, vel pro peccaminibus meis mi-nuendis seu et pro animæ meæ remedio, adtraxit mihi apostolica vel evangelica depotatio, ut aliqui de rebus propriis meis monasterio Sancto Petro, qui est constructus sub opidum civitate Senonum, ubi venerabilis Chrodolinus abba vel monachi ibi con-sistentes præesse videntur, ut ibidem illis deservien-

D

^a {Complura hujusce collectionis documenta tes-tantur reges episcopis, abbatibus ecclesiisque, con-cersisse jus immunitatis ab omni judiciaria pote-state, quod fiebat, ut Bignonii verbis utar, annot. 4 ad form. iii, lib. i Marculli, ut eo nomine in subditos juridictio eis concessa videretur, quam illi per advoca-tos et vice-dominos exercebant. Fidelibus suis eadem jura concesserunt quoque reges, diplomatis quæ temporum injuria perierunt, quod non modo constat ex formulis Marcullianis xiv et xvii, lib. i, sed etiam ex cap. 12 Edicti Childeberti anni 595, supra t. I, pag. 173, nec minus ex cap. 19 Edicti Chlotarii anni 615, tom. I, pag. 196. Concessio hujus-modi verosimiliter donati fuerant Wolfoadus, ejus-que uxor Adalsinda, jusque quod eis competebat trans-ferunt in monasterium S. Michaelis. Sic mihi inter-pretanda videtur clausula qua statuitur ut nullus iudex... in ipsa monasterio... habeat potestatem in-

grediendi; privatis namque non erat jus talem im-munitatem instituendi auctoritate propria. Verba huic diplomati fere similia exhibet formula Marcul-liana, i, lib. ii.

^b Vulgavit Mabillonius, Acta SS. ord. S. Bened. t. IV, pag. 557, ex chartarum S. Petri Senonensis; recudit Cointius, Annal. t. IV, pag. 254, ex Mabil-lonio. Ingoara soror fuit Leotheriæ, cujus chartam de donis eidem S. Petri monasterio collatis alibi edidimus. Leotheriæ charta multa habet quæ suspic-ionem falsi ingerunt; charta vero Ingoaræ non eisdem videtur calumniis obnoxia. Ipsius sincerita-tem tuetur chronicum Clarii, in Spicil. Dachet. t. II, pag. 708, cujus verba sunt: « Domina Ingoara, Deo sacrata, soror Ebbonis, fecit testamentum de hæreditate sua B. Petro, quæ cumjacet in pago Tor-nodrensi, Chrodolino tunc abbate. »

tibus loco condonare deberem. Quod et ita per hanc cartulam donationis a die præsentis dono donatumque in perpetuum esse decerno, hoc est portionem meam in villa quæ dicitur Fontanas, sitam in pago Tornodrinse, quicquid mihi tam de paterno quam et de materno prodiit, una cum adjacentias et appendicias ad ipsas Fontanas pertinentes; seu et in pago Ladseense, Pauliaen, et Bagnolo, et reliqua locella quæ ad ipsam villam Fontanas aspicere videntur, tam terris, domibus, ædificiis, libertates, opera acolanorum, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, cultis et incultis, aquis aquarumve decursibus omnium præsidium et omne genus peculium utriusque generis sexus quod dici aut nominari potest, seu et inantea augere vel meliorare potuero, ipso monasterio perennis temporibus ibidem proficiat in augmentis. Si quis vero, aut ego ipsa, aut aliqui ex heredibus meis, aut qualiter ulla opposita persona, adversus præsentem donationem, quam ego plenissima voluntate mea fieri et firmare rogavi, quolibet ingenio venire aut infringere conatus fuerit, inprimis in iram æternæ Trinitatis incurrat, et a liminibus sanctorum vel bonorum hominum Christianorum vel ipsius sancti loci extraneus excommunicatus permaneat; et insuper inferat partibus ipsius monasterii, una cum fisco, auri libras duas, argenti pondo quinque esse multandum. Præsens quippe donatio omni tempore firma stabilisque maneat persistendo stipulatione subnexa.

Actum Senones. Ingoara donationem hanc a me factam sciatis. — In Dei nomine Ebbo, peccator episcopus, subscripsi. — Gaudegens archidiaconus sub. — Filix lector. — Leodechinus. — Boso, indignus peccator abba. — Austrapius lector. — Leotarius peccator abba. — Agobaldus. — Ermenaldus. — Ego Ermbubertus, rogante Deo sacratæ Ingoaræ, hanc donationem scripsi et pernotavi. Sub die xii Kal. Novemb. anno primo regni domini nostri Dagoberti regis.

LI.

Charta qua Ermenoara, Deo sacrata, donat monasterio S. Benigni Divionensis quicquid habet in villa Ruffiaco^a (ann. 715).

Domino sacrosanctæ basilicæ Sancti Benigni mar-

* Edidit Perardus, Instrum. ad hist. Burgundiæ, pag. 9; Cointius, Annal. t. IV, pag. 561, recudit ex Perardo. Chronicon S. Benigni, in Spicil. Dacher. t. I, pag. 393, donum hac charta collatum his verbis memorat: « Anno 714 Pipinus mortuus est in mense Decembri, et Grimoaldus filius ejus similiter mortuus, et Carolus successit in locum patris. Eo tempore Astoricus episcopus erat Lingonum, et Bobolennus regebat hoc monasterium (S. Benigni). Tunc dedit Ermenoara, Domino sacrata, S. Benigno quicquid habebat in villa Ruffiaco. » Charta autem quam exhibemus data dicitur defuncto domino Theoderico, et electo Karolo majore-domus, unde Perardus, ubi supra, chartam refert ad annum 735; Mabillonius, in Annal. t. II, pag. 104, melius ad annum 737, quo decessit Theodericus IV, et Carolus major-domus ei successit, etsi titulum regis non usurpaverit. Cointius ad lidem chronici Sanbenigniani chartam

A tyris sub oppido Divione constructa, quo apostolicus vir Assoricus tenet regimen: ego Ermenoara, Deo sacrata, pro animæ meæ remedio, trado jam dictæ basilicæ, vel monachis et matriculariis qui ibidem conversari noscuntur, vel quoquo tempore fuerint, quicquid in villa Ruffiaco, quæ in pago Atoariorum est, vel in ipsa line, visa sum habere, tam de alodo quam de comparato vel adquisito: id est, casales, cum ædificiis desuper positis, vineis, campis, pratis, silvis, aquis aquarumque decursibus, vel quicquid dici aut nominari potest, omnia et ex omnibus, ad suprascriptam basilicam domni Benigni, vel ipsius monachis et matriculariis, unde in jam dicta penes^b mea epistola plenissimi voluntario voto delegavi, a die presenti in eorum revocandas meriti. B Si quis autem de ipsa basilica domni Benigni, vel de ipsis monachis et matriculariis, hæc a me collata in propriis usus retorquere gestiens, super hac re Lingonensem observare noluerit pontificem, conatus ejus effectum non habeat. Quod si fecerint hoc, quod absit, ipsæ res ad meos licenter per omnia revertantur hæredes, et ad alteros homines his nominibus, Ermonario et Ermenrico et infantes eorum; etiam his nominibus, Blideranno et Ermenbaldo qui per epistolam germano meo Boboleno quondam fuerunt dimissi: sin alias, volo, sicut rectum est, et de omnibus quæ sponte loco Divionensi dedi in Ruffiaco jam dicta villa, vel occasione vel tuitionis patrocinio vel obsequio, juxta quod eorum epistola loquitur, a die presenti de ipsis rebus jam dicti ministri Sancti Benigni, liberam habeant potestatem quicquid facere voluerint. Si vero, quod futurum esse non credo, si ego etiam aliquid voluero domere, vel quælibet opposita persona, qui contra hanc epistolam donationis venire voluerit, vel quicquam agere temptaverit, inferat ad ipsam basilicam domni Benigni atque suis actoribus, duplo tantum, quantum ipsæ res melioratæ valuerint, fisco autem publicæ rei, auri libram unam; et nichilominus presens hæc epistola donationis omni tempore firma et inviolata permaneat, stipulatione subnixa.

Actum Ruffiaco, publice. Signum Ermenoaræ, Deo dicatæ, quæ hanc epistolam donationis fieri rogavit. — Signum Farlagonis nepotis ipsius, qui consentit.

D assignat anno 715, et pro Theoderico Theobaldum in charta jubet reponere, ut chartam cum chronico conciliet. Verum aliud superest in charta quod aliquid negotii facessit. Ibi enim Assoricus dici videtur S. Benigni abbas; tunc autem hoc monasterium regebat Bobolennus, Astoricus vero, seu Assoricus, Lingonensi Ecclesiæ præerat, ut testatur Sancti Benigni chronicon. Reponi potest Assoricum, qui hic appellatur vir apostolicus, manifeste episcopum fuisse; et cum idem dicitur in oppido Divione regimen tenuisse, id non intelligendum de regimine ecclesiæ Sancti Benigni, sed de regimine ipsius oppidi Divionis: castri enim Divionensis dominium olim habuit Lingonensis episcopus, ut testantur auctores Novæ Galliæ Christianæ, t. IV, pag. 508: quod optime cum chartæ ipsius verbis convenit.

^b Hoc loco vocem penes expungit Cointius, quasi corruptam, et ejus defectum spatio vacuo indicat.

— Signum Aremberti, Trasacoliæ, Cassini, Landradi, Godulli. — Ego Artaldus, ad vicem cancellarii scripsi et dotavi, rogatus ab Ermennara, Deo sacra, ante Kalendas Mad'as^a, defuncto domino Theoderico, et electo Karolo majore-domus.

II.

Charta qua Ado, abbas, dona confert basilicæ Sancti Remigii^b (ann. 715).

. trado adque transcribo ad Bas. . . . Remigio. hoc est, porcionem meam ad Altro, super ipso fluviolo Altro, cido in pago Vonginsi cum apindice. . . . Bairo, et alia apendice Crisciaco, super fluviolo Bebroprico, quod illa alia medietati in Mauriliane, et ipsi postea ipsam rem per suo estamento ad ipsa basilica Sancto Remigio enegio ad usufructu vise summus tenere, pro ipso uso jam dicta porcione nostra, cum mansis, casis, terris, . . . is, vinies, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, cultis et incultis, tam ipsa porcione qui fuit et ipsa porcione nostra cum omne integritate vel apendices suas, post obitum nostrum pars [con] tradicentis in eorum potestate, ad die præsentis recipiant habendi, tenendi, commudandi, ven. cius basilici Sancto Remigio, sique agentis aeligirint, faciendi liberam et lrmissemam in omnebus hab. et ill. fratris vel clirici in ipsa sancta basilica consista. Dominum misericordiam deprecate et ta. . . . post nostro discesso nominis nostri in i. . .

^a Id de die proxima ante Kalendas interpretatur. ^b Eruit Mabillonius, in Ann. t. II, append. p. 694, ex authentico valde mutilo, litteris Franco-Gallicis exarato. Adonem, hujus chartæ auctorem, conjicit, ibid. pag. 43 et 52, abbatem fuisse S. Remigii Rhemensis; et suffragatur Nova Gallia Christiana, t. IX, col. 225. Sed huic conjecturæ minime favet Frodoardus, Hist. Eccles. Rhem., pag. 219, qui scripsit decimo sæculo. Is enim, dum Adonis in Rhemensium Sanctæ Mariæ basilicam beneficia recenset, hunc appellat *abbatem quemdam*, quod de abbate celeberrimi monasterii urbis Rhemensis dixisse minime probabile est. Præerea dona quorum apud Frodoardum memoria est, prorsus diversa sunt ab iis quæ complectitur charta quam recudimus: unde licet conjicere Adonem de quo loquitur Frodoardus diversum esse ab auctore hujus chartæ. Data est anno quarto regni Dagoberti III; anno autem Christi 715, annus regni quartus expletus est, qui anno 714 initium sumpserat. Utri vero tribuendum sit hoc instrumentum non liquet.

^c Mabillonius notat plerisque subscribentium nominibus adscripta esse in authentico signa idio-grapha, quorum defectu signa cru is hic interponuntur.

^d Hanc vulgavit Mabillonius, Annal. t. II, append. pag. 695, ex veterrimo exemplo: exstat et apud Meurissium, Vitæ episc. Metens. pag. 112; Bonchetum, De orig. domus Franc. prob. pag. 71; Cointium, Ann. t. IV, pag. 457 et seq., ac auctores Novæ Galliæ Christianæ, t. XIII. instr. col. 470. Valladierus, Basilica S. Arnulfi, pag. 494, eandem vernaculæ linguae typis mandavit; alii ex chartulario, ut vocant, alii ex chartulario S. Arnulfi ipsam exscripserunt. Nos roquidimus ex duplici exemplo, altero cum archetypo, altero cum chartulario diligenter collato, et in chartophylacium nostrum invec-

otinas decantantur. Si quis vero, quod nobis optabile esse viditur, ut seu quolibet persona contra banc facta a me inrumpere voluerit, imprimitus iram. sa et de omni a limena sanctorum excommunis apariat, et veniam apud Domino nonquam meriatur babire, ces. re noluerit et insuper inferat ad ipsa basilica, una cum socio lisci, auro libras quinque, argenti ponda vig. ævindegare non valiat, et præsens donacio isti omne tempore firma et inviolabilis valiat permanere. — Acto Rimis, in minse Aprili, anno quarto rigni domni nostri Dagoberto rege. Ado abba hanc donacionem — Rodfridus ter. . . . — Allinus abba subs. — Ego Abblico subs. — Chaireber. Adulfus prot. subsc. — Sign. † Gundoino. — Sign. † Vandreberto. — Sign. † Winone. — Sign. † Silvestro graf. — Sign. † Berthelno. — Sign. † Marcio^c.

LIII.

Charta qua Hugo sacerdos, Drogonis filius, dona confert Metensi SS. Apostolorum basilicæ^d (ann. 715).

In Christi nomine, sub die septimo [chartul., octava] kal. Julii, anno v regni domni nostri Dagoberti regis. Quotiens, ut solet humana fragilitas, aliquæ personæ de hoc sæculo migraverint, oportet ad suos heredes de ipsius facultate pro animæ suæ remedio ad loca sanctorum debeant delegare, ut eis i æterna beatitudine pro hac re merces adrescat. Ideo nos, in Dei nomine, Hugo sacerdos [Ch., sacerdos

a sepe laudato domno Tabouillot. Lectiones archetypi exhibet textus noster; chartularii discrepantias inter uncus ascripsimus. Huic chartæ in chartulario præfixa sunt quæ sequuntur: Ego Hugo, Metensis primicerius, sacerdos humilis, et germanus meus vir illuster Arnulfus dux, necnon Pipinus et Godefridus, istud ostentaverunt in hunc modum, et secundum tenorem istius litteræ. » Hoc instrumentum viris eruditissimis non nihil negotii fecerit, ut monet Mabillonius, Annal. t. II, pag. 43 et seq. cui tamen genuinum visum est, præcipue ob membranæ antiquitatem. Coint us vero, ubi supra, pag. 458, illud non majoris auctoritatis censet quam chartæ aliæ patris et fratrum Hugonis, quas de falso postulat. Vide quæ notavimus (Col. 1221 et 1249) ad has ipsas chartas, quas suis locis exhibuimus. » Cave (ait Cointius) ne, illarum lectione permotus, eas in neotericorum sententiam, qui Drogoni quatuor filios tribuunt. » [Fateor ex hac charta non constare numerum filiorum Drogonis, sed probat Drogonem plures habuisse filios.] Inter alia falsi indicia illud adduci potest, ex Fontanellensi chronico, in Spicil. Dac' er. t. III, pag. 507, nono sæculo scripto a monacho Fontanellensis monasterii, cui Hugo præfuerat: scilicet, Hugonem adhuc *laicum* fuisse anno 1 Chlotarii regis quarti, id est anno Christi 718 (*), qui tamen sacerdos dicitur in charta quam expendimus, data anno 5 Dagoberti III, id est anno Christi 715. Adde doctissimos recentioris Historiæ Metensis auctores negare Hugonem unquam fuisse Ecclesiæ Metensis primicerium, quem tamen titulum præfert initio hujus chartæ in chartulario S. Arnulfi. Hæc omnem fidem huic instrumento adimere arbitramur.

(*) Hæc verba in Prolegomenis priorum editorum, sect. xi, cap. 2, § 2, n. 5, emendantur. Locus chronici in quo Hugo dicitur sacerdos pertinet ad annum 715, non 718.

humilis] et germanus meus illuster vir Arnulfus dux, A nec non Pippinus et Gotsfridus, dum contigit ut genitor noster illuster vir Drogo quoniam de hac luce migraret, nostra fuit petitio ad venerabilem virum Leuthertum abbatem de basilica Sanctorum Apostolorum, quæ est foris murum Mettis civitate constructa, ubi avus noster domnus Arnulfus in corpore requiescit, ut ibidem jandictum genitorem nostrum Drogonem sepelire deberemus; et ipse Leuthertus benigno animo visus [Ch., visus fuit] præstitisse. Ideo nos, tam pro ipso loco sepulturæ, quam et pro remedio animæ prædicti genitoris nostri, villam nuncupatam Vidiacum [Ch., Judiacum], sitam in pago Mettense, quam ipse genitor suus, avus noster Pippinus, suo munere concessit, ipsam villam ad basilicam Sanctorum Apostolorum clericis vel pauperibus, alimoniam ibidem accipientibus, aut lectoribus iuvi deservingentibus, a die præsentis per hanc cartulam donationis visi fuimus concessisse, hoc est tam infra murum, domum nostram in loco qui Romana Sala dicitur [Desunt in chartulario, a voce domum ad dicitur], quam et foris murum Mettis civitate, tam terris, domibus, basilicis, ædificiis, acolis, mancipiis, libertis, vineis, tredecim in vico casellis cum decimis suis et septem masellis [Desunt in chartulario, a voce tredecim ad masellis], silvis, pratis [Ch., campis, pratis], pascuis, farinariis, appendiciis, cultis et incultis, aquis aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, cum omni integritate seu adjacentiis ad se aspicientes vel pertinentes, vel omni genere quadrupe- C dum, quicquid in ipsa villa Pippinus et prædictus genitor noster visi fuerunt tenuisse vel possedisse infra urbem et extra [Desunt in chartulario, infra urbem et extra], ipse abba vel successores sui ad partem suprascriptæ basilicæ hoc habeant, teneant atque possideant; et quicquid in opportunitatem ipsius basilicæ exinde facere decreverint, libero in omnibus patiantur arbitrio. Et si (quod non credimus esse venturum), si nos ipsi, aut ulli de hereditibus, aut prohereditibus nostris, vel quæcumque opposita persona, contra hanc paginam delegationis sive testamenti ambulare præsumperit, aut aliquam causam exinde removere temptaverit, in primis iram Dei omnipotentis incurrat, et a liminibus sanctorum

efficiatur extraneus; et sic marcescat in radice, ut nunquam florescat in ramis; et insuper componat intra ipsam basilicam, et sacratissimo fisco auri libras v, argenti pondera x; et quod repetit evindicare non possit, sed præsens delegatio sive testamentum omni tempore plenissimam obtineat firmitatem stipulatione subnixâ. Actum Mettis publice, sub die et tempore ut supra. S. Hugo, ac si peccator sacerdos, hanc delegationem sive testamentum a me factum firmavi. S. Arnulfus dux hunc testamentum consentiens. † S. Milonis. — † S. Widonis comitis. — † S. Remberti comitis. — † S. Signi Lamberti comitis. — † Signum Warnarii comitis. (Subscriptiones desunt in chartulario.)

LIV.

Charta qua Ibbu, Turonensis episcopus, Turonensi Sancti Martini monasterio ampla privilegia concedit (circa. 720).

Conditor rerum omnium Deus invisibilis per prophetarum linguas genus erudit humanum, qui egregium erga prophetam præcipit nobis Isaiam, si Deum quærebamus, et scire illius volebamus vias, debitores nostros repetere non deberemus, omnes etiam solveremus fasciculos deprimentes, et omne onus quod aggravabat disrumperemus, et reliqua quæ sequuntur si custodiebamus; tunc repromisit omnibus nostrorum criminum ponderibus dejectis, atque delictorum nexibus resolutis, expulsisque peccatorum tenebris, erumpere quasi mane lumen nostrum, ad contuendum scilicet oculis spiritualibus sicuti est Creatorem, quod et sanitas nostra citius oriatur, et antest faciem nostram justitia, et gloria Domini inmarcescibilis colligat nos. Tunc invocemus, et Dominus exaudiat; clamemus et dicat voce cœlitus: Ecce adsum. Cui abyssus Veteris Testamenti consonat vel invocatur atque confirmatur in voce cataractarum nostrarum ipsius Redemptoris voce: Dimittite et dimittetur vobis; et iterum: Quæcumque vultis et vobis faciant homines, et vos eadem facite illis; et: Diligis proximum tuum sicut te ipsum. Hoc ergo mandatum sufficit nobis in tutum, in quo legem integram veterem et novam et universos pro-

D

* Ter hanc chartam edidit Mabillonius: 1° inter Acta SS. ord. sancti Benedicti, t. V, pag. 745, ex veteri codice ms.; 2° in libro vi de Re diplom., pag. 487, ex pancharta quam nigram vocant, in archivo Sancti Martini Turonensis servata; 3° in Annalibus, t. II, append. 693, ad fidem authentici Franco-Gallicis litteris exarati, quod Martenius, ut asserit ibid., pag. 30, propriis oculis inspexerat, et cuius accuratum exemplum Mabillonio submisserat. Illud ipsum authenticum protulatum fuit in lite inter Turonensem archiepiscopum et ecclesiam S. Martini Turonensis initio hujus sæculi exorta, et in forensibus capitulis memoris editum anno 1708; vide Dagens. privil. eccl. S. Mart. Tur. prob., pag. 2. Juxta hanc postremam editionem chartam recudimus. Impugnata fuit præsertim a Launoio, qui in hac causa pro archiepiscopo militaverat. Calumniam diluerunt ecclesie S. Martini defensores, ibid. add. 2, pag. 69

et seqq. Hæc sigillatim expendere non vacat. Chronologicas notas nullas habet charta hæc. In iis assignandis respeximus ad tempora Ibbonis, Turonensis episcopi, et Guntramni, abbatis S. Martini Turonensis. Scilicet et defensor jurium ecclesie S. Martini, Compendium defens. pag. 2, qui chartam de qua agimus tribuit anno 720, et Ibbonem ait infulus Turonenses suscepisse anno 719. Sinceritatem chartæ id potissimum tuetur quod in privilegii formulam ab annis plusquam nongentis redacta sit, ut acute notat Mabillonius, Annal. t. II, pag. 30, nec ex formula privilegii fictum fuisse, sed ex privilegio formulam redactam, ex ipsius formulæ verbis monstrat, 2 addit. pag. 69, contra Launoium, ecclesie Sancti martini defensor. [Ex judicio diei 13 Aprilis, anni 1709, conficiendum est chartam pro sincera habitam fuisse, cum confirmata fuerint privilegia quæ expresse concesserat.]

phetas pendere et implere Scriptura firmavit. Et de contemplativa vita partem optimam quam Dominus Mariam elegisse laudavit, sufficere credimus testimonio ipsius. Quamvis et actualis vita habeat cum retributore honorum operum mercedem suam, tamen præposuit satagenti Marthæ circa plurima se contemplantem Mariam. Illis ergo tantis ac talibus testimoniis exercitatus animo, decrevi ego in Dei nomine Ibbō, etsi quamlibet peccator, Turonensis urbis gratia Dei vocor episcopus, privilegium concedere, atque libertatem congregationi monasterii basilicæ beatissimi post apostolos Galliarum clarissimi confessoris Martini, ubi ipse in corpore requiescit, condonare, in quo venerabilis vir Guntramnus abba præesse videtur, quod jam dudum a præcessore nostro Chrotpertho, Thuronicæ urbis quondam episcopo, Christianissima devotione ad ipsam sanctam basilicam vel congregationem ibidem consistentem fuit concessum, vel etiam per auctoritatem sedis apostolicæ papæ urbis Romæ, ex consensu ipsius Chrotperthi hoc privilegium ad instar ex ipsa dictione apostolica fuit confirmatum. Nec immerito reor, eisdem ita viventibus pie atque catholice, hoc supervenire privilegium poterit, qui indesinenter die noctuque patrono nostro famulantes, placere piissimo Christo contendunt, omni honestate ac moderatione morum corpora coercentes redigunt servituti; atque suis libertatem monachis dare, cujus honorem fiscus totum dedit urbi et census, libereque vivere nomenque instituit heredis. Cujus præfulgentem a miracolis coruscantem a regibus singulariter emunitatem urbs nostra tota promeruit, præstante piissimo Dagoberto quondam rege, integram emunitatem suscipit, dignum arbitror munus ab eodem impetratum eidem vel in suo viventibus patrocinio trementibus ulnis proferre. Præfatis ergo fratribus et abbati jura servantibus patrum cedimus, cessosque volumus ecclesiæ census, servitutes, opera, mansiones, pastus, munera, freda, fisco, episcopo, iudicibus, missis et archidiacono, et omnes consuetudines sæculares amputamus seu resecamus, et quicquid nobis vel eisdem servire dareve solebant, et quidem possident vel adhuc largiente Domino a christianis hominibus conlatum fuerit, sibi semper vindicent, habeant atque perpetuo jure tempore nostro vel successorum nostrorum defendant, eisque proficiat perenni firmitate; nec nobis, nec nostro cuicumque successori quicquam aliud dent, nisi juxta postulationem fratrum vel statuta sanctorum patrum, quam honores impositæ manus, gradum benedictiones subsequentium, altaris, chrismatis et olei sancti; et hoc ipsum absque nullo præmio secundum sanctas Scripturas accipiant. Et si abbas ab hac luce dicesserit, per electionem memoratæ congregationis monasterii, quorum vita perfecta credi-

tur, sicut regula sancti Benedicti edocet, in eorum consensu solidetur: sicut et auctoritas papæ urbis Romæ Adeodati continet per privilegii seriem nullas gravedines a quolibet episcoporum, sub prætextu discussionis, religiosus abbas vel monachi ibidem degentes sustineant; neque rursus hospitandi sibi apud eos licentiam vindicantes dispendia his atque insolentias angariarum imponant; nec per occasionem regularis disciplinæ rimandæ atque servandæ, quaslibet importent injurias: sed liberam licentiam semiliter habere statuemus, salva profecta monachicarum regularum custodia, religiosum abbatem quicumque pro tempore præerit, præfato venerabili monasterio id procurante. Ut ergo quod prisce traditionis ejus articulus continet conservetur, et quique sub ejus reguntur dispensatione solerter custodire commoneat districteque compellat, reverentissimus vero episcopus, in cujus parochia memoratum venerabile monasterium, vel res ejus ac possessiones constiterint, faciendæ tantum ordinationis ac promotionis sacerdotum atque levitarum, vel conficiendi chrismatis, si tantum concessa licentia: dispositionem autem venerabilis loci gerere ac conversationem monachicam exquirere, religioso abbati ejusque præposito, vel quique probatissimi fuerint in eodem monasterio, quod etiam præfati præsoles consona sententia delinierunt, decernimus. Quisquis igitur quolibet tempore, quod nullatenus credimus, hujus decretum privilegii quod auctoritate apostolica subnixi consentiendo firmavimus, in totum vel in partem temerare temptaverit, suæque præsumptionis audaciam digna emendatione minus correxerit in perpetuum percellendum se noverit, non solum tantorum sententia sacerdotum, sed etiam æquissimo apostolicæ condemnationis aculeo: quoniam violare pertinaciter ausus est, quod salubriter conservare debuerat. Et ita quonque hujus privilegii sanctio firma ac rata indimittitur persistat atque permaneat, erga quod et præcellentissimi totius Gallie reges, ut scripta comperimus, ad reprimendas laicorum infestationes, edicto præmunire idem venerabile monasterium regali pietate dignati sunt, ita et nos, inspirante Domino, plena devotione deinceps in id ipsum venerabilem Gunthramnum abbatem, suamque congregationem, vel præfati monasthrii Sancti Martini antestetis volumus confirmare: ut inspecta ipsa privilegia tam decessores nostri Chrotperthi, Berthoni, quam et Adeodathi, papæ urbis Romæ seu confirmationes gloriosorum regum, ut nostro tempore vel successorum nostrorum omnimodis inviolabiliter conservitur, et in nulla qualibet parte, sicut a nobis decretum est, corrumpatur. Rogamus et conjuramus successores nostros, secundum sancti Pauli exemplum, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut ipsum sentiat

* Chrotperthum a Berthone distinguendum contendit Cointius, Annal. t. IV, pag. 596, et perperam intrusum Berthoni nomen in charta Ibbonis conjicit, eum inter pontifices Turonenses nullus alias nomine

Berthoni notus sit. Sed utrumque nomen distincte exhibet charta authentica a Mabillonio diligenter inspecta, quod conjecturam Cointii evertit.

cunctis nobiscum conservantes Domini mandatum, A
quomodo dicitur: Gratis enim accepistis, et gratis
date; et illud propheticum testimonium: Beatus qui
excutit manus suas ab omni munere, id est, ut nec
per obsequium indebitum serviendo, nec per lin-
guam laudando, nec per manum plena munusculis
donum Spiritu Sancto corrumpantur; sed illa potius
intueantur munera immortalia, quæ sunt cælis con-
dita, de quibus dicitur quod oculus non videt, nec
auris audit, nec in cor hominis ascendit quæ pre-
paravit delectantibus se et custodientibus legem
suam. Abbas vero qui elegendus est, non eum nati-
vetas, aut divitiæ, aut ingenuosetas præferat; sed
quem sanctitas, mores, et gravetas vel pietas ador-
naverint, anteponant. In nullis quoque modis quos
prædicemus, juxta conjurationem desentiat nobis
prædicti successoris, si non Martinus consortio, si
non Christus suo vos excludat regno. Vos quoque
venerandos mihi Galliarum præsoles, et Belgicæ,
Aquitaniæ metropolitanos et omnes confratres et
coepiscopos supplex exoro, ut huic pagiulæ pro
sotio vestro patrono nostro sancto Martino assen-
sum tribuatis, animo ex pleno manibus vestris infra
subscriptentes, roborem detis perpetuum, ut ad
æterna vobis præmia hoc privilegium, per orationem
quibus datur, perveniat et nobis.

In Christi nomen, Ibbu, etsi peccator episcopus,
hoc privilegium integra voluntate et devotione ad
monasterio S. Martini, ubi monachi secundum regula
sancti Benedicti conservare veduntur, subscripsi.
Dido a peccator consentiens subscripsi; Bertacharus
abbas consentiens subscripsi. Dodo, ac si indignus
diaconus, consentiens subscripsi. Munniolenus abbas
consentiens subscripsi. Bertherannus consentiens
subscripsi.

a Nomine Didonis intelligit Mabillonius, Annal.
tom. II, pag. 30, Turonensem episcopum, qui Gun-
tramno successit. Neque mirere, ait, duos eidem
instrumento subscripsisse Turonenses episcopos; is
enim tum mos erat ut superiorum pontificum privi-
legiis successores subscriberent in spatio vacuo quod
ideo in authentico relinquebatur: nos quoque id alias
observavimus.

b Exstat in Traditionibus monasterii S. Galli, pag. 2.
Vulgavit Goldastus, Script. rer. Aleman. t. III,
part. II, n. 41. Neugartus, in Cod. Alem. dipl. t. I,
pag. 9, fragmenta tantum expressit.

c Conjecit Neugartus primam litteram omissem
fuisse, legendumque Popenwillare, hodie Pfaffen-
weiler, vicum in Brisgovia super Friburgum.

d Notat Neugartus primam hic fieri mentionem
vinearum in chartis Sangallensibus. Constat enim
hoc tempore vicinam Rhingoviam, adjacentemque
S. Gallo. Turgoviam, vinearum expertem fuisse.

e Neugartus Gangium reprehendit quod hac voce
intellegerit quoddam vehiculi genus. Verum; sed in
speciali casu capitularis Ludovici Pii anni 821, Gangius
expresse scribit *friskingam* significare *scrofam* aut
aliud porcorum genus; quod asserit quoque Neu-
gartus. Vid. Scherzli Gloss. germ. ab Oberlino edi-
tum, voc. *Frischling*.

f Certe Chilpericus II, Daniel dictus antequam

I.V.

*Traditio bonorum in Oppenwiller et Eleringen a b
Erfoino in gratiam ecclesiæ S. Galli b (ann. 720).*

In Christi nomine. Ego Erfoinus et filii mei Teo-
tarius atque Rotarius, cogi avimus Dei intuitum, vel
divinam retributionem, vel peccatis nostris veniam
promereri: propterea vernacula terra juris mei in
loco qui dicitur Oppenwilare c tradimus S. Galloni
viginti iuchos, et in Eberingen unum iuchum de
vineæ d, et de colonis meis Erfoinum cum uxore sua,
et cum omni appertinentia sua, cum casa et cum
terra, et cum omnibus suis: et alium servum nomine
Waldolfum cum casa, cum terra, et cum omnibus ad
eum pertinentibus, ut dum adhuc vivimus ego et filii
mei, in nostra permaneant potestate, et in anno red-
damus carram de vino, et carram de siligine, et car-
ram de feno, et friskingam e. Et si filiis meis infan-
tes nati fuerint, sicut superius dixi, ita solvant cen-
sum, et habeant potestatem. Si noluerint censum
inde reddere, omnia, sicut superius diximus, sunt
concessa ad ecclesiam S. Gallonis. Et si quis, quod
non credimus, aliquis de heredibus nostris contra
hunc factum nostrum ire vel inrumperet voluerit, in
primis incurrat iudicium Dei, et solvat auri libras II.
Et hunc factum nostrum in læsum permaneat stipula-
tione subnixus. — Facta hæc carta est in loco qui di-
citur Anninchova, xvii kalend. Febr. sub regno do-
mini nostri Elperici f regis. Sign. Teotarii et Ro-
tarii, qui hanc cartam fieri rogaverunt. † Signini
testis sign. Regandozi testis sig. Vulperti testis sig.

LVI.

*Testamentum Wideradi abbatis, quo multa legat ba-
silicis S. Andochii, S. Regine, et S. Ferreoli; reli-
quarum vero possessionum suarum heredem consti-
tuit ecclesiam sancti Præjecti Flaviniacensis b
(ann. 721).*

Anno primo regnante Thioderico rege, sub die xv
kalend. Februariarum, ego Wideradus abba, illius

solum conscenderit. Charta non indicat annum
regni, unde collocanda est inter 715 et 720; Chilpe-
ricus II enim a Francis ad regnum, posthabito Theo-
dorico IV, Dagoberti III filio, vocatus est anno 715,
obiitque anno 720.

g Duplex habemus testamentum Wideradi: hoc
prius edidit Mabillonius, inter Acta SS. ord. S. Ben.
t. III, pag. 652, exactum ad duos codices mss. quo-
rum unus ab annis 800 exaratus fuit. Recuderunt
Cointius, Annal. t. IV, pag. 680, et ex chartulario
D. Plancher, Burgundiæ historiographus, t. I, prob.
pag. 1. Conditum dicitur anno Theodorici regis primo,
quo J de Theodorico II, Sigeberti et Brunichilli ne-
pote, interpretatus est Hugo in chronico Virdunensi,
scripto sæculo XI, apud Labb. Biblioth. mss. tom. I,
pag. 115. Sane miramur hunc ibi exstitisse, cum
ipse præfuerit Flaviniacensi monasterio in cuius
gratiam testamentum suum condidit Wideradus. Sed
cum Wideradus adhuc anno Christi 744 superstes
fuerit, ut liquet ex ejus altero testamento quod e-
dine suo referemus, prioris testamenti notæ chrono-
logiæ de Theodorico IV intelligendæ sunt. Id autem
fusus monstravit Mabillonius, ubi supra; et Annal.
t. II, pag. 64, cui Cointius, Annal. t. IV, pag. 680,
suffragatur. Sic etiam censet historiographus Bur-
gundiæ, t. I, pag. 107, in historiæ suæ contextu;
eidem tamen instrumento, inter historiæ suæ proba-

virii illustri Corbonis quondam, sana mente integro-
que consilio, metuens humanæ fragilitatis casus, te-
stamentum meum condidi, quem Aldofredo notario
scribendo commisi; ut quando dies legitimus post
transitum meum advenerit, recognitis sigillis, inciso
ligno ^a, ut legis decrevit auctoritas, per illustrem vir
Amalsindo, quem in hac pagina testamenti nostri
legatarium institui, gestis reipublicæ municipalibus
utilis, ut ab ipsis ejus prosecutione muniatur, et in
charta ^b basilicæ S. Præjecti, quem ego ædificavi,
conservandum decrevi. In reliquo vero qualescun-
que a quocumque ^c epistolæ aut testamenta vel con-
scriptione ^d de nomine meo vel manu mea firmatæ
ostensæ fuerint, ante hoc testamentum prænotatæ,
quas hic non commemoravero, exceptis ingenuitati-
bus quas pro animæ nostræ remedio fecimus, aut
adhuc facere volumus, vacuæ permaneant. Et quod
univulque per hoc testamentum dederò dareque jus-
sero, id ut fiat, detur, præstetur, impleatur, te, Om-
nipotens, testem committo. Quapropter dum non ha-
betur incognitum qualiter, dispensante Deo, ad ha-
bendum loca sanctorum, S. Andochii Sedelucense,
et S. Reginæ Alsinse, et S. Ferreoli, ubi ipsi præ-
tiosi requiescunt in corpore, in mea cura suscepti,
insuper etiam et in loco nuncupante Flaviniaco, in
agro Burnacinsæ, in pago Alsinse, in re mea propria
meo opere construxi, atque Magoaldo abbati cum
monachis suis delegavi regulariter in perpetuo ad
possidendum. Dono igitur ad basilicam supra memo-
ratam S. Andochii martyris, portiones meas atque
loca denominata; hæc sunt: in pago Alsinse et in
Pauliacense, Meseriacum, Cecesiæ, Vallinsæ; in
pago Avallinsæ, Passariniacum; in pago Commavonum,
Stoliagus et Macereas; in pago Portinsæ, Cris-
f-villa et Vagomundi-curtem; in pago Neverninsæ,
Senseriacum et Ariacum, præter illas vineas, quo-
modo ille rivulus currit qui vineis Aldeberti ad præ-
tium vadit, totum illum clausum quem nos jussimus
plantare, ad integrum cum exso ^e et regresso, una
cum manso et colonica illa quæ fuit Anseberto, et
modo tenet illam Siebertus, et ipsum Siebertum,
cum uxore sua vel infantes eorum, qui ipsam vineam
debeant procurare quam S. Præjecto dedimus. In

A reliquo vero, sicut a me tam alodo parentum, quam
per quemlibet adtractum tentum, dominatum atque
possessum est, omnia ex omnibus, cum domibus,
ædificiis, terris, campis, cultis et incultis, mancipiis,
accolabus, libertis, vineis, silvis, pratis, pascuis,
aquis aquarumque decursibus, omne genus pecudum
majore atque minore, mobilibus et immobilibus,
omnem rem inexactitatem, quidquid in ipsa loca
superius nominata habere videor, totum et ad inte-
grum ad S. Andochii basilicam proficiat in augmen-
tum. Similiter donamus ad basilicam S. Reginæ, ubi
ipsa pretiosa requiescit in corpore, in pago Terno-
drinsæ, Vibelum, Cicunias, Anciacum, Rabarias; in
pago Leotincinsæ, villam Maurianæ, Altam-ripam,
Baniolum; in pago Duismensæ, Stafiacum, Coluba-
rium, Vilnovetum; in pago Ammavivorum, Carinia-
cum et Casellas; in pago Portinsæ, Aviciacum et
Puscionem; in pago Alboariorum, Possessionem.
Hæc omnia superius comprehensa, sicut et alia loca
ad S. Andochium dedimus, ita et ista ad S. Reginæ
potestatem cum omnibus integritatibus earum dele-
gavimus. Similiter donamus et ad basilicam S. Fer-
reoli, ubi ipse dominus requiescit in corpore, et nos
in regimine habemus: in pago Pauliacinsæ, Aciacum
cum omnibus appendiciis suis ad integrum, sicut et
illa alia loca ad S. Andochium et ad S. Reginam, ita
et ad basilicam S. Ferreoli dedimus; in ea vero ra-
tione, ut, dum nos advivimus, supra memoratas ab-
badias S. Andochii et S. Ferreoli vel S. Reginæ, et
omnes res sibi debitas vel ad se pertinetes, in inte-
gritate, seu et jam dicta loca nostra quæ nos ad ipsas
delegavimus, tenere et possidere quieto ordine fa-
ciamus; post nostrum quoque discessum supra me-
moratas ecclesias et supradictas res unaquaque casa
per rectores suos absque ullius contradictione in
suam faciant revocare dominationem, in ea ratione
ut monasterium nostrum Flaviniacum vel strumenta
quod ad ipsum locum in honore S. Præjecti fecimus,
in omnibus studeant conservare. Et, si ipsa instru-
menta infringere, aut ipsum cœnobium inquietare
presumpserint, aut res ejus minuere voluerint, nec
hoc valeant vindicare; sed res nostras, quas ad supra
memoratas basilicas S. Andochii et S. Ferreoli vel

tiones relato, pag. 4, annus ascribitur 606, quod
certè amanuensis oscitantia tribuendum. Inquit
Mabillonius, Annal. t. II, pag. 65, an Wideradus
fuerit abbas Flaviniensis; et probat id dici non posse
nisi simul cum ipso huic monasterio præfuisse dicatur
Magoaldus: verisimillimum autem arbitraturumque
revera fuisse abbatem Flaviniacensem; Wideradum
vero, quem abbatem fuisse ordinatum testatur auctor
Virdunensis chronici, ubi supra, non nisi honorarium
abbatem fuisse, qui plura monasteria condiderat et
in sua cura susceperat; atque in hanc sententiam de-
scendunt Cointius, ubi supra, et auctores Novæ
Galliæ Christianæ, t. IV, col. 55. Regni Theodorici
IV initio repetito a mense Decembri anni Christi 720,
mensis Februarii anni primi concordat cum anno
Christi 621. Alii aliam adhibent annos regni Theo-
doricæ computandi rationem. Sequimur auctorem
extimii operis De veritatis notarum chronologicarum
in veteribus instrumentis investigatione, t. I, pag.

D 549. [Ad hujus testamenti interpretationem, quas-
damque textus voces emendandas, multum facit for-
mula Lindenbrogiana LXXII, seu Baluziana XXVIII,
qua ex eo deprompta videtur fere de verbo ad ver-
bum.]

^a [Illic legendum mallem, ut in formula supradicta,
inciso lino. Post mortem enim testatoris testamentum
aperiebatur, recognitis sigillis, incisoque lino quo
testamentum irretitum claudebatur; nullumque sen-
sum præbent voces inciso ligno.]

^b [Legendum sane in chartario, aut, ut docet for-
mula, in archia vel archiis.]

^c [Error irrepsisse videtur; legendum foret, ut in
formula, aut quocumque.]

^d [Melius inscriptiones, ut in formula.]

^e Cangius voc. *exsus*, legendum conjicit *exio*. In
Lindenbrogiana formula, cum *exitu et regressu*; in
Baluziana vero, cum *exio et regresso*. Charta Eligii
anni 631, cum *itibus et redditibus*.]

S. Reginæ delegavimus, amittant; et per protectionem regiam, casa S. Præjecti Flaviniacensis cum omni integritate ipsas recipiat perpetualiter ad possidendum. Quod si pontifex vel aliquis quislibet, dum advivimus, de ipsis abbatibus vel de rebus earum nos exspoliare voluerit, aut aliquid minuire præsumperit, aut ego ipsas abbatias vivens dimisero, nos res nostras quas ibi delegavimus licentiam habeamus ad nostrum dominium revocare, et quidquid exinde facere voluerimus, liberam in omnibus habeamus potestatem. Præterea donamus donatumque in perpetuo esse volumus ad jam dictum monasterium S. Præjecti Flaviniacensis, quod in agro Burnacinsæ opere nostro ædificavimus, in pago Alsinse ipsum Bornadam cum ipso castro Flaviniaco cum omnibus adjacentiis vel appendiciis suis ad integrum; et locella seu colonie in Cadonato, Darciaco, Ceresio, Aguniaco, Gessiaco, Luveriacio, Luviniaco, Pruviniaco, Aoderato, Montecellis, et in pago Ternodrinse, Blavaco, et Marcomania; in pago Avalinse, et Neverninsæ, sive Ammonias curtem qui vocatur Corbinianus, et Antonum cum omnibus adjacentiis vel appendiciis earum in integrum; et colonieas in Lisconio, Dumsario, Viriaco, Valentingos, Vallecrovaria, Juliacio, Pagatiaco, Cassaniola, Wldonaco, Careaco, Cappas, Degantiaco, Casseaco, Rioscella, Palatiola, Govilicis, Sipiciaco et Sapiliaco, seu et illa colonica in Ariaco, quæ fuit Anseberto, cum ipso homine qui supra commanet, nomine Sigberto, et uxore sua leda nostra vel infantes eorum, in integritate quidquid ad ipsam colonicam aspicere videtur, cum omne superposito; et illum clausum in ipso Ariaco, quomodo ille rivus, de vinea Aldoberti descendit ad pratum, totum illum clausum quem nos plantare jussimus cum exso et regresso in integrum; et in pago Barrinse, Falciole et Ulmodo; et in pago Pauliacinse, Balma et Corniciaco; et in pago Athoariorum, Ilcio et Blandoniaco et colonica; in pago Amavorum, Fraxino, et areas in salinis Crosone et Vigris. Similiter et areas in Augustodunum civitate: ista omnia quæ superius nominavimus, cum omnibus appendiciis vel adjacentiis earum, quantumcumque ibidem tenere et possidere videmur, per quemlibet adtractum ad nos pervenit aut legibus pervenire debet, totum et ad integrum, cum omne superposito, a die præsentis, in honore Jesu Christi Domini nostri et sancti Præjecti martyris, Magoaldo abbati monachisque suis tradidimus ad possidendum, cum domibus, ædificiis, mancipiis, accolabus, libertis tam ibidem oriundis, quam aliunde translatis vel ibidem commanentibus, vineis, silvis, campis, terris cultis et incultis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, omne genus pecudum, tam majore quam minore, mobilibus et immobilibus, omnem rem inexactam, et quidquid dici aut nominari potest, totum et ad

integrum ad jam dictum monasterium Sancti Præjecti Flaviniacum vel rectores ejus proficiat in augmentum. Similiter et illas cessiones quas ad libertos nostros Ghisberto et Gimberto clericos, ad eorum ingenuitates confirmandas, Daolonecas in Bornato et in Ceresio fecimus, quando eos pro animæ nostræ remedio ingenuos dimissimus, ut dum advivunt hoc teneant, et post ipsorum discessum cum omne superposito ad jam dictam casam Sancti Præjecti, ubi eorum patrocina et defensionem constituimus, revertere faciant. Volumus etiam ut ingenuos eos ^a fecimus aut inantea fecerimus, quantumcumque in ipsa loca manent, quæ ad Sanctum Andochium et ad Sanctam Reginam et Sanctum Ferreolum vel ad Sanctum Præjectum delegavimus, inspectas eorum libertates super ipsas terras pro ingenuis commaneant, et aliubi commanendi nullam habeant potestatem, sed ad ipsa loca sancta debeant sperare ^b, et nullus de ipsis lidemonium nostris heredibus reddant; et de hoc quod eis per cartas dedimus ad aliquos aliubi vendere, nec alienare habeant licentiam. Præter ista omnia, reservavimus infaudivia ^c heredibus nostris Pagaciaco; in pago Neverninsæ curtem quam dicunt Montem-Porcionis. Similiter et in pago Athoarlurum, Vedis-vineas, Voguntias, Luen, Sagoneco; in pago Portinse, Solvillare, Monricovilla, Ebrouvillare, Saegularias, in ea ratione, ut facta mea in omnibus studeant conservare atque defendere. Quod si hoc facere neglexerint, quidquid eis deputavimus perdant, et de omni corpore facultatis meæ reddantur extranei. Et, si aliquid comparavero vel adtraxero, vel pro quolibet ingenuo ad nos pervenit aut inantea pervenerit, quod in isto testamento supra non commemoravimus, post nostrum discessum casa Sancti Præjecti per rectores suos recipiat perpetualiter ad possidendum. Per præsens itaque testamentum basilicam Sancti Præjecti, quam opere meo Flaviniaco construxi, heredem meam instituo, eique præsentem codicillum commendo, per quem ita constituo, ut nullus episcopus ullius civitatis, aut archidiaconus, vel quilibet ex clero, aut actores Ecclesiæ, ullo modo de prædicto monasterio Sancti Præjecti nullum præsumant exercere dominatum, non ad mansionaticos aut repastus exigendo, non ad ministeria describendo, non ad abbatem mittendo, nisi cum necesse fuerit chrisma petere, tabulas aut altaria consecrare, sacros ordines benedicere, sicut Losodienses vel Lerinenses vel Agaunenses monachi, a quemcumque de sanctis episcopis sibi elegerint qui hoc agere debeat licentia sit eis expetere, et illi hoc benedicere. Si autem, karitate exigente, pontifex quilibet ab abbate vel monachis ibi fuerit invitatus, simpliciter quæ ei a fratribus offeruntur accipiat, nulla exenia vel munuscula amplius quærat. Quod si fecerit, a glorioso domino quem tunc Deus regnum

^a [Legendum videtur quos, ut in formula.]

^b [In formula, *sperare*; sed aliquando, ut testatur Canguis, *sperare* idem valet ac *pertinere*.]

^c [Sic in Mabillonio; imo D. Planchey, *infaudivia*;

sed legendum in *faudivia*, ut in formula, aut in *faudivia*, qua voce, sermone corrupto, designabatur pars heredibus servata. Charta anni 680 habet in *faudivio*.]

Burgundie gubernare periniserit, hoc protinus emendetur. Cum vero abbas illius loci acceperit transitum, quemcumque de semetipsis monachi ibidem habitantes elegerint, secundum Deum, aut si communi consilio aliunde eligere vulerint, hoc in eorum maneat potestate. Quod vero Deus avertat, ne ibidem sanctus ordo tepescat, potestas maneat monachis ibidem habitantibus ad unum de sanctis monasteriis expedire, et per eorum salubre consilium eorum regulam emendare. Te igitur, domna et sancta mater mea ecclesia Sancti Præjecti, heredem instituo, quidquid unicuique deputavi tibi tue committo. Te quoque heredem meam in Deum et regis potestatem commendo, ut contra omnes inquietudines tua te post Deum fortitudo defendat: quia hoc quod tibi deputavi, malo te habere quam me, te magis quam ceteros heredes ac proheredes meos. Precor igitur dominum gloriosum regem, iam tempore moderno regnantem, quam futuro succedentem, et per Dei tremendum iudicium adjurare præsumo, ut præsentem codicillum, vel jam dictum cœnobium meum sua fortitudine jubeat defensare atque solidum in omnibus custodire, ut nullatenus ab infestatione malorum hominum possit inrumpi; sed delectet monachis ibidem conversantibus, vel sacerdotibus per loca sancta quæ præsens noster codicillus commemorat habitantibus, pro me et vita regis et filiorum ejus Dominum supplicare. Si quis vero, quod futurum esse non credo, si aliquis heredum ac proheredum meorum, vel quælibet opposita persona præsens hoc testamentum meum infringere conaverit, vel tentare præsumpserit, inprimis usque dum ad veram emendationem proinde corrigatur. Deum et sanctos suos habeat contrarios et a liminibus ecclesiarum efficiatur, extraneus, et insuper inferat cui quem pulsaverit, una cum socio fisco, auri libras triginta, argenti pondera quingenta coactus exsolvat; nihilominus præsens pagina firma permaneat stipulatione subnixâ. Quam manu mea propria subter firmavi, et bonorum hominum signis vel alligationibus roborandam decrevi. Et quod superius memorari debueramus, tam aurum quam argentum vel reliquas fabricaturas seu ministeria ecclesiæ, vel strumenta cartarum, libros vel vestimenta ecclesiæ, vel omne præsidium quod mihi legibus vivens possidere vi-

^a Eruit Martenius, Ampliss. coll. t. I, col. 25, ex chartario Prumiensi; recuderunt Calmetus, Histor. Lothar. t. II, probat. col. 91; Bertholetus, Histor. Luxem. probat. t. II, pag. 29; Nontheimius, Histor. Trevir. dipl. t. I, pag. 112, et auctores Novæ Galliæ Christianæ, t. XIII, instr. col. 295. Prima hæc est Prumiensis monasterii fundatio, in prato ubi exstat adhuc, ait Martenius, ecclesia quæ S. Benedicti capella dicitur, moientium monachorum conditorium; aliam autem postea splendidiorem basilicam exstruxit Pipinus rex, proximo in loco, horiante conjuge sua Bertha. Hanc cave ne confundas cum priore Berta, quæ ebariam emisit quam exhibemus, et quæ hic triplici vocatur nomine, Berta, Bertrada, Bertrada. Hæc habebat filium Charibertum, uxor vero Pipini genitorem habuit Heribertum, quem eundem cum Chariberto censet Nontheimius, in notis ad char-

deor, et mihi redebatur, inspecto illo strumento quod antea ad Sanctum Præjectum vel ad abbatem Magoaldum et monachos ejus fecimus, post nostrum discessum ad ipsum monasterium Sancti Præjecti Flaviniacum revertantur; et ipse abbas Magoaldus, cum monachis suis, pro animæ nostræ salute ea recipiat et perpetuo eis proficiat in augmentum, vel quidquid exinde facere voluerint, liberam in omnibus habeant potestatem faciendi.—Widratus abbas. Gerefredus defensor. Amalsindus. Haldofredus.—Actum Sinemuro castro, die kal. Febr. xv, et scriptum per manum Haldofredi notarii, suadente et deprecante eodem venerabili abbate Widrado, immo sigillante, per illustri viro Amalsindone sigillo regio. Anno domni Theodorici regis primo, astante nobili et firmante vulgari populo, una cum defensore Gerefredo, clarissimo viro.

LVII.

Charta qua Bertrada Prumiensi monasterio a se condita plurima dona confert^a (ann. 721).

In nomine Deitatis Sanctæ Trinitatis. Ego Bertrada seu Berta, seu et filius meus Charibertus, recogitans molimina peccaminum nostrorum, ut parva pro magnis, terreua pro cœlestibus, caduca pro futuris, in ara summi Dei omnipotentis offerre mereamur, ut ab ipsis sublevare adipiscamur jugi miserationum domicilii Dei. Idcirco desiderio desideramus circa fluvio Prumia monasterio adificare; quod ita et fecimus in honore S. Mariæ, et S. Petri, et S. Pauli, S. Johannis et S. Martini, et sub cœnobio vel regulari ordine ibidem debeant monachi conversare, et pro peccatis nostris die noctuque Domini misericordia adtentius exorare, ut a noxiis sceleribus nostris et filiis meis defunctis mereamur emundare. Propterea donamus ad monasterio qui vocatur Prumia, de foreste nostra de ipso monasterio juxta aqua desuetus illo exarte usque in ipso vado in Prumia, et de ipso vado indricto usque in Melina flumen, deinde per Melina fuso aqua usque ubi nobis obtingit legitimo, usque ad Winardo curte, usque ad illa marca qui nobis obtingit; et ad stipendia ipsorum servorum Dei donamus de villas nostras, id sunt, de Romairo villa, de nostra portione medietate, et de Prumia medietate similiter; ad Saaingas in Moslisi, super

tam Bertradæ, ubi supra, unde priorem Bertam posterioris æviam fuisse arbitrat. Aliquam de hujus chartæ sinceritate suspicionem moverat invocationis formula prorsus insolita. Ex plurimis enim instrumentis quæ huc usque recensuimus, cum invocatione S. Trinitatis, nullum est quod non spuris annueravimus, si summorum pontificum bullam unam aut alteram excipias, et unicam Gammonis chartam datam anno Christi 697 (Col. 1255) supra: huic autem, cum aliis falsi iudicii absolvi possit et ex chartulario sit deprompta, formulam insolitam a chartulari scriptore temere præfixam fuisse licet conjicere. Sic etiam censemus de charta Bertradæ, pariter e chartulario eruta, et quæ nulli quem sciamus suspecta visa est. De nostra annos regni Theodorici IV computandi ratione supra diximus (Col. 1268, not. 6).

fluvio Musella, totum de Bursis quicquid est de nostra parte totum, et de Blancio quicquid nobis obtingit totum. Bertelingas nostra parte tota donamus donatunne in perpetuum esse volumus. Villas superius nominatas ad monasterio Prumia, in honore pecuniaris patronis nostris S. Mariæ, Petri et Pauli, et S. Martini seu ceterorum sanctorum quorum pignora ibidem in ipso loco venerare noscuntur, ubi Alnoaldus Christo auspice præesse dinoscitur: hoc sunt, villas nostras superius nominatas, cum omni integritate eorum: hoc sunt, Sessi cum widriscapis, easis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, silvis, mancipiis, acolabus, vestibus, utensilibus, vineis, cultis et incultis, mansionibus, mobilibus et immobilibus, vel quicquid in ipsis villis antecessores nostri ibidem tenuerunt, et nos a die præsentis tenere visi sumus, totum et ad integrum, sicut superius dixi, ad jam dicto monasterio, pro animæ nostræ vel filiiis meis defunctis remedium vel æterna retributione, donamus atque transfundimus de jure nostro in jure et dominatione ipsorum servorum Dei, ut ibidem perpetualiter proficiat eis in augmentis, et a die præsentis ipsi servi Dei qui in ipsa loca ordine sancta contemplare videntur, jam dictas villas habeant, teneant atque possideant, et eorum posteris spiritalibus derelinquant ad possidendum, vel quicquid de ipsa facere voluerit liberam et firmissimam in omnibus habeant potestatem faciendi. Si quis vero, nos, aut ullus de heredibus nostris, aut proheredes, vel quislibet opposita persona, contra hunc testamentum a nos factum venire tentaverit aut hoc immutare voluerit, quod futurum esse non credimus, inprimitus iram Dei omnipotentis incurrat, et S. Petro qui tenet claves regni cælorum, et S. Paulo cum quo apostolis Domini seu et ceterorum sanctorum, sic marcescat in radice ut non florescat in ramis, et, si ei rami evenerint, ad nihilum deveniant, tamquam anathematis in radium solis, et quod repetit nullam umquam tempore evindicare non valeat, sed inanis et vacuus cum ipsis maledictionibus perseveret; et adhuc pro totius firmitatem, ac si parva munuscula nostra quæ Deum obtulimus, infæsa perseveret; et insuper, juxta legem conditoris, quod principes sanxerunt, inferat nobis auri libras x, argenti pondera xx, et si nec quoque factum nostrum ullum tempore irrumpere valeat, sed præsens testamentum a nos factum omni

A tempore firmiter permaneat. Unde et nos ipsam cartulam donationis a die præsentis fieri rogavimus, et manus nostras subter decrevimus asfirmare, et viris magnificis asfirmare rogavimus.

Facta cartula donationis publice, in villa Prumia, sub die quod fecit mensis Junius dies viginti tres, anno primo regni domini nostri Theoderici Regis.

Signum † Bertradanæ, quæ hanc cartulam fieri rogavit, manu sua facto. Ego Charibertus subscripsi. Ego Bernarius subscripsi. — Signum † Cbrodolandæ, Ego Theodericus subscripsi.

LVIII.

Charta recognitionis censuum de pago Arduno, Herlemundo Cenomanensi episcopo solvendorum * (ann. 721).

B Domino et seniore nostro viro apostolico Herlemundo, qui easam Sancti Gervasii in regimen habere videtur; nos enim in Dei nomine Domnolenus, Rodoardus, Rogobertus, Bosolenus, Gembertus, Audobertus, Gundaldus seu et Adobertus, junioris Audranno agente de villa vestra Sancti Gervasii nuncupante Arduno. Dum cognitum est qualiter et permissio ipsius Audranno illas inferendas vel omnia exactum quod ex ipsa villa ad partem sancti Gervasii reddere debetur, de pagensis nostris unusquisque per manus nostras recipimus vel ad recipere habemus, unde apud Halingan vice-domino partes exinde fecimus, et nobis de annuata carta, quod fuit regnante Chilperico rege, de ipsa ferenda, in integrum nobis injunxit, quod ipsi pagenses nostri hoc reddebant, vel nos cum ipsis, vel ipsos pagenses exinde convictos esse faciat. Propterea hanc epistolam cautionum nobis emittemus, vel manu nostra asfirmavimus ego Domolenus, quod de ipsa annona redebeo sol. septuaginta et duo: et ego Bodobarius solidos septuaginta tres; et ego Rigobertus sol. xxxiiij; et ego Bosolenus sol. xl et tres; et ego Audobertus sol. xxxviij. Similiter ego Gembertus sol. lxxxij et dr. ij; et ego Gundaldus sol. xxxvj et dimidio; et ego Adobertus sol. xxj et tremisso, sicut diximus. Nos enim juniores Aidoranno hoc vobis per hanc epistolam cautionis spondemus, ut medio Julio ipsa inferenda, quod superius est intimatum, quod unusquisque de sua parte reddere debet, sicut superius est insertum et apud nos cognitum est, quod exigere petimus, sicut diximus, medio mense Julii ipsa vobis in integrum transsolvere spondemus, ut gratiam vestram exinde adimplere debemus. Simili-

* [Vox *testamentum* vulgari sensu non est intelligenda; Bertrada enim bona tradit *a die præsentis*, et infra scribit *chartulam donationis*. Nonnulla exstant id genus instrumenta in hac collectione quibus donationes inter vivos nuncupantur *testamenta*, id est *testatio*, *declaratio voluntatis*: sic in lege Ripuariorum, tit. lxx et lxxv, inscribitur *testamentum venditionis*, *traditionis*. Vide Cangium voc. *Testamentum*.]

† [Hæc charta obiter innuit const. 8, tit. ix, lib. ii, codicis Theodosiani qua sanciantur pœne in eos qui parva conventa implere recusant. Cf. Gothofredum ad hanc constitutionem.]

* Nihil est in hoc instrumento quod falsum sapiat.

Non aliunde tamen cognitum est quam ex Actis episcoporum Cenomanensium, inter Mabillonii Analecta, pag. 284, quæ plurima dubiæ fidei complectuntur instrumenta. Ex his unum supra, pag. 456, edidimus quibus fiscales redditus in villa de Arduno Cenomanensi Ecclesiæ concessi sunt, et illud spuris annumeravimus. An ad hujus confirmationem illud quod exhibemus fictum fuerit? De hoc suspicionem movere religio nobis foret, cum nulla suppetant supposititii factus indicia. Herlemundus jam a pluribus annis Cenomanensem regebat Ecclesiam cum regnum auspiciatus est Theodericus IV.

ter et de illis fidefactis quod nostri pagenses qui hoc A
contemserunt, et vobis de ipsis vicis hoc vobis spon-
dimus, ut per unumquisque hominem de suo ser-
vitio, juxta quod vobis quidem fecerunt et vester
brevis loquitur, ipso die in integrum exinde apud
nos satisfacere debeamus *. Quod si hoc non fecerim-
us et voluntatem vestram exinde non adimpleve-
rimus, per hanc epistolam cautione vobis spondi-
mus ut inpostea, post ipso placito, tetum in duplum
vobis transsolvere spondimus, quam postea epi-
stolam cautione cum adstipulatione subnixam, ma-
nus nostras subter firmavimus et adfirmare rogavi-
mus.

Actum Cenomannis civitatis, in mense Junio, in
anno i regnum domini nostri Theoderici regis. Si-
gnum Domnoleno. Signum Riguberto. Signum Hla-
dehario. Signum Bausleno. Signum Audoberto. Si-
gnum Gemberto. Signum Gundualdo, qui hanc
epistolam cautionis alfirmaverunt conscientes. Ber-
trannus rogatus subscripsi. Teobaldus subscripsi.
Adebertus subscripsi. Odilus scripsi et subscripsi.

LIX.

*Charta qua Ebroinus comes plurima dona confert
basilicæ S. Petri in loco Rinharim^b (ann. 721).*

In Dei nomine. Ego Ebroinus comes, filius Oda
[M., Odo] quondam, donator; aliquid de rebus meis
ad loca sanctorum, pro remedio animæ meæ, seu
dilectissimæ conjugis meæ Theodelindæ, dare dispo-
sui: hoc est, ad basilicam Beati Petri apocolorum
principis, seu Johannis Baptistæ vel ceterorum san-
ctorum, quæ constructa est in loco Rinharim [M.,
Reynaren] in pago Dublinsi, super fluvio Rheno, ubi
nunc dominus pater et pontifex Willibrordus [M.,
Willebortius] episcopus custos esse videtur; dono in
loco Nitro, villa nostra, casatos tres cum uxoribus
et infantibus, terras cum sala et curticle [M., curtile]
meo, vel adjacentia et ad eundem locum pertinen-
tia; et portionem meam in loco Haemmi, silvam

* [Eo attentius perpendenda est hæc charta, quod
nulla similis argumenti reperitur, qua debitores
reditum recognoscunt quid unusquisque pro sua
parte debeat, seque reos promittendi constituentes,
singuli pro omnibus integrum redditum se persolutu-
ros spondent: hic deprehendimus prima vestigia
usum sequioris ætatis de solvendo censu feudali.]

^b Hanc edidit Miræus, Opera dipl. t. III, pag. 530,
ex charta vetustissima [notatque eam inter cætera
comitum Hollandiæ diplomata vetustissimam exi-
stere]. Eamdem cum plurimis discrepantiis nobiscum
communicavit domnus Turpin, congregacionis Sancti
Mauri, depromptam a D. Mich. Colloz, subpriore
S. AgERICI Virdunensis, ex chartulario Epternacensi
quod aureum librum vocant, sub finem xii sæculi
exarato. Cave ne Ebroinum comitem cum Ebroino
majore-domus, et Theodorico suo cujus regno data
est charta hæc cum Theodorico III perperam con-
fundas. Ebroinus major-domus anno Christi 682 vitæ
cesserat, ut videre est apud Gesta Fr. cap. 47, et
Fredeg. Cont. cap. 98; Theodoricus III circa annum
691, ut testatur Longuer. Annal. Franc. ad annum
690, in Coll. script. rer. Fr. t. III, pag. 691; Willib-
rordus vero, qui hic episcopus dicitur, non nisi
anno 695 episcopatus infulus adeptus est, teste Ma-

juris mei, totum et ad integrum dono. Sed et hoc
quod mihi legibus provenit in Dangaesbroch [M.,
Doensbrug], medietatem silvæ ad eundem locum
pertinentem jure meo, et in villa nostra Meri casa-
tum, cum uxore et infantibus et portione [M., cum
terris et peculiari eorum, et portione] silvæ, et in
villa nostra Rinhari, casatos quatuor, cum uxore et
infantibus, cum terris et peculiari eorum et portio-
nes de silva; et in villa nostra Millingi, basilicam
domnæ nostræ Mariæ cum omni integritate, quam
ibidem ordinavimus, ad eundem Sanctum Petrum
subrogari volumus et decrevimus, et servum nostrum
Folcharium ibidem servantem cum uxore et infan-
tibus, Eodfrid [M., Godefridum] cum uxore et infan-
tibus et terris [et terris deest ap. M.]; et in loco
B Meginum, Walamum [M., Megrim, Walaranum] cum
uxore et infantibus, cum terris duabus hobinnas
[M., duas soborinas], et in villa Dagaerburge, Oda
cum uxore et infantibus et peculiari suo. Hæc om-
nia, cum integritate, id est, tam casis quam curti-
clis, campis, pratis, pascuis, silvis, aquis aquarum-
que decursibus, re mobili et immobili, re exquisita
et inexquisita, vel reliqua oportunitate ibidem aspi-
ciente, ad supradictum locum sanctum dono dona-
tunque esse [esse deest ap. M.] perhennis temporibus
volo, pro orationum lucro, vel missarum solem-
pniis celebrandis perpetualiter pro me et pro meis, et
ipse locus sanctus et custodes ejus hoc habeant, te-
neant et possideant ac descendant [ac descendant
C deest ap. M.], et quicquid exinde facere voluerint
liberam ac li missimam in omnibus potestatem ha-
beant. Si quis vero, quod futurum esse non credo,
nos, aut aliquis de heredibus [M., heredibus aut
proheredibus] nostris, vel ulla opposita persona [hæc
quat. voces desunt ap. M.], contra hoc testamentum
[M., hanc donationis cartulam] venire temptaverit
aut emulare voluerit, inprimis a sancto Petro et
sancto Paulo excommunis fiat, et insuper inferat
fisco ^c auri libras decem, argenti pondo viginti, una

bill. Annal. t. I, pag. 610. Ergo Ebroinus comes, de
quo agit, alius est ab Ebroino majore-domus [ut
recte probat Miræus, ubi supra; de Ebroino nostro
verba fecit Heda in Historia Trajectensi, pag. 28].
Theodoricus vero intelligendus est rex lupus nomi-
nis quartus, qui post mortem Chilperici II, mense
Decembri, anno 720, regnum videtur auspicatus;
Willibrordus autem ad annum 758, imo forte ad an-
num 740 vitam produxit, ut testatur Hist. litt. Franc.
t. IV, pag. 65. Quis autem fuerit Ebroinus ille comes
non liquido constat. Ebroinum comitem novimus
qui primariis conditi Caroffensis monasterii tabulis
subscripsit anno Christi 685, Mabill. Annal. t. II,
pag. 271. An idem est qui auctor fuit chartæ quam
expendimus? Id definire arduum foret. Chartam edi-
mus ad lidem exempli a domino Turpin communi-
cati; lectiones Miræi inter uncas ascribimus.

^c Sic apud Miræum: ^c Et eam infringere voluerit,
et dictis rebus aliquid quasi hereditario jure auferre
conaverit, penitus iram omnipotentis Dei incurrat
et SS. angelorum, et a luminibus Ecclesiæ Dei vel
corona SS. extraneus efficiatur, et lepram Giezi, vel
percussione Ananias et Saphiræ consequatur, par-
temque habeat cum Juda Iscariote, qui Dominum
tradidit, postmaledictum omem et excommunicationem.

cum sacratis-ima fisco exsolvat. — Actum publice A
Rinharos, anno primo regni domni nostri Theoderici gloriosissimi regis [*Miræus add. indict. vij.*] Ego Ebroinus hoc testamentum a [*M. add. coram*] me factum relegi [*M., reliqui*] et propria manu firmavi. Ego Ugilus, indignus presbyter, rogante Ebroino comite, in Dei nomine scripsi et subscripsi. Cuntbrechtus. Folchbrechtus. Godobrectus. Raedbrechtus. Redualdo. Herifaso *.

LX.

Charta qua Rigobertus vendit Erkenbodo. [Taruanensi] episcopo, villas in pagis Taruanensi et Pontivo (ann. 723).

Domino atque apostolico patri Erkenbodo episcopo atque emptori et ejus congregationi ibidem consistenti, ego Rigobertus vendidi et in presenti B tradidi, hoc est, omnes villas meas nuncupantes Sethiaco, super fluvium Agniona, cum adjacentiis suis Kelnias et Strato, et infra Mempisco Leodedriogas mansiones, seu Bebrinio, super fluvio Quantia sitas, in pago Taruanense, cum adjacentiis suis quæ sunt in pago Pontivo in loco nuncupante Mentek, super fluvio Ateya. Actum Sithu monasterio, publice, iv cal. Sept. anno iij regni domini nostri Theodorici gloriosi regis. Ego Rigobertus hanc venditionem a me factam relegi et subscripsi. S. Dodoni. S. Leudegesili. S. Chimbaldi centenarii. S. Cherbalði. S. Ellemberthi. S. Ingomari. Winidmarus diaconus hanc venditionem scripsi et subscripsi.

LXI.

*Charta qua Haicho Donat monasterio Honangiensi partem suam in insula Honaugia * (ann. 723).*

Sacrosancto monasterio quod dicitur Honaugia, in honore sancti Michaelis super Renum fluvium constructo, ubi presenti tempore Benedictus esse videtur abbas, Haicho 4, cogitans ad Deum, pro

* Sic subscriptiones leguntur apud Miræum : « Ego Vigilius, indignus presbyter, rogante Ebroino comite, in Dei nomine scripsi et subscripsi. Cuntbrechtus. Polikbertus. Go'ebrectus. Raedbeisus. Redualdoheri filio. »

^b Edidit Malbranq. de Morinis, t. I, pag. 570, et ad ipsius fidem recedit Coitinus, Ann. t. IV, p. 639. Eodem anno quo charta hæc data est, ad Taruanensem episcopatum promotus fuerat Erkenbodus (en Erkenbodus (utroque enim modo ejus nomen effertur). Si hiensis abbas, de quo videsis Joannem Iperium, in Sithiensi chronico, apud Marten. Thesaur. anecd. t. III, col. 482. Pii memoratur venditio cujus chartam hic exhibemus, ac hujus instrumenti initium et notæ chronologicæ ipsissimis verbis exscribuntur; sed annum tertium regni Theodorici IV perperam alligat Iperius cum anno Christi 716.

^c Vulgavit ex veteri exemplo Mabillonius, Annal. t. II, append. pag. 696; recuderunt Eccardus, Orig. Habsburg. pag. 99, Schæpflianus, Alsat. diplom. t. I, pag. 6, ex ms. sæculi xv collegi S. Petri senioris Argenteratensis; emendationem D. Grandidier, Hist. Eccl. Argent. t. I, prob. pag. 53, ex eodem ms. et ex chartulario in archivis Tabernensibus servato. Postremam hanc editionem sequimur.

^d Haicho frater fuit Boroni, cujus chartam infra edemus, pag. 316. [Adalricus genuerat Adalbertum ducem, Hetichonem et Batichonem. Adalbertus pater

effectu anime mee vel eterna retributione, complacuit mihi, ut de ipsa insula, que dicitur Honaugia et Renum circuit, de parte mea ad ipsum monasterium condonare deberem; quod et ita feci. Ideoque hæc omnia supradicta ad jam dictum monasterium, vel ad agentes suos, a die presenti, in vestram tradidit dominacionem possidendum, ut quicquid exinde facere volueritis, liberam ac firmissimam habeatis in omnibus, Christo propicio, potestatem. Si quis vero, quod si ego aut aliquis de heredibus meis, vel ulla opposita persona contra presentem epistolam venire et agere, aut aliquam calumniam generare voluerit, inferat ad agentes supradicti monasterii auri libram unam, et nihilominus presens epistola ista firma et stabilis permaneat, stipulacione subnixâ.

Actum in villa Sunthusis ^c, publice. Datum sub die decimo quinto kalendarum Octobris, anno tercio regni domini nostri Theodorici regis. Signum Haichonis, qui hanc donacionem fieri rogavit. Signum Hugonis filii sui, qui consensit. Signum Albrici filii sui testis. Ego Guntramms, ac si indignus presbyter, rogatus scripsi et subscripsi.

LXII.

Charta qua Boronus Honangiensi monasterio donat partem suam in insula Honaugia, et mansum in loco Gwillesteti ¹ (ann. 726).

Sacrosancto monasterio quod dicitur Honaugia, in honore S. Michaelis archangeli super Renum fluvium constructo, ubi presenti tempore Benedictus sive Tubanus esse videtur abbas, Boronus cogitans ad Deum, pro affectu anime mee, vel pro eterna retributione, complacuit mihi, ut de ipsa insula, que dicitur Honaugia, et quam genitor meus mihi dereliquit et ad me pervenit; de parte mea ad integrum ad ipsum monasterium dono atque transfundo; et in alio loco qui dicitur Gwillesteti, mansum unum legitimum, quem Bobo tenuit. Hec

fuit Luitfridi et Ebrohardi, quorum chartam videre est supra, pag. 338. Heticho avus fuit Haiconis, de ejus charta nunc agitur; Baticho, tertius Adalrici filius, genuit Boronem, cujus donatio pag. 348 referenda est : vide Grandidier, t. I, prob. 78.]

^c Mabillonius legit *Sunthuris*. Schæpflianus, Alsat. illustr. t. I, pag. 785, et Alsat. dipl. t. I, pag. 6, not. intelligit vicum Sunthausen prope Selesstadium.

¹ A Mabillonio, Annal. t. II, append. pag. 695, ex veteri manuscripto edita, recens ab Eccardo, Orig. Habsburg. prob. pag. 90; Lagnille, Hist. Alsat. t. I, prob. pag. 5; Schæpflianus, Alsat. diplom. t. I, pag. 6. Emendatio prodiit ope chartularii archivi Tabernensis, curis D. Grandidier, in Hist. Eccl. Argent. t. I, prob. pag. 60, quem sequimur. De Benedicto et Tubano, Honangiensi monasterii abbatibus, alibi diximus, inter notas diplomatæ Theodorici IV, sub anno 725. Omnes editores in notis chronologicis legunt annum tertium regni Theodorici, excepto solo D. Grandidier, qui sextum annum legit, ad fidem Tabernensis chartularii, quam lectionem tenetur diploma quo monasterium Honangiense Tubano commissum dicitur anno hujus regni quarto; unde liquet diploma quod expendimus, datum tempore Tubani abbatis, nonnisi post tertium annum regni hujus emissum fuisse. Sed instrumentum quo committitur Tubano hoc monasterium subleatæ fidei est.

omnia supradicta ad jamdictum monasterium vel ad agentes suos, a die presenti, in vestram trado dominationem possidendum, ut quidquid exinde facere volueritis, liberam ac firmissimam habeatis in omnibus Christo propitio potestatem. Si quis vero, quod si ego aut aliquis de heredibus meis vel quelibet opposita persona contra presentem epistolam venire aut agere aut aliquam columniam generare voluerit, inferat ad agentes supradicti monasterii auri uncias sex, et nichilominus presens epistola ista firma et stabilis permaneat, stipulatione subnixâ.

Actum in villa Ebrotheim, publice. Datum sub die xj kal. Julii, anno vj regni domini nostri Theodorici regis. Signum Boroni, qui hanc donationem fieri rogavit. S. Ratberthi testis. S. Alberici. S. Hainubaldi. S. Guzberti. S. Balluni testis. Ego Guntramnus, ac si indignus presbyter, rogatus hanc epistolam donacionis scripsi et subscripsi.

LXIII.

Charta qua Widegernus, episcopus Stradburgensis, fundationem monasterii Morbacensis, conditi ab Eberhardo comite, confirmat, et illud privilegiis ornât (ann. 728).

Dominis sanctis adque honore dignissima apostolicis meisque in Christo patribus, Widegernus, gratia Dei ecclesieque sancte Marie in Stradburgo civitate vocatus episcopus. Noverit sancta industria vestra, qualiter pastores Ecclesie solertissimæ cura, summoque studio debent procurare, ut Ecclesia Dei lucris animarum proficeret, et per nos monitis salutaribus, in quantum valemus, vicorem obtineat, ut his qui eterno pastoris spontaniæ relictis omnibus sequi cupiunt, atque sic abnegantes semetipsos, per angusto calle artaque via gradientes, vocem æternæ regis hac Redemptoris nostri audientes: Exe de terra tua et de cognatione tua, et vade in terra quem munstravero tibi; vel illud: Qui reliquerit patrem, aut matrem, aut lius, aut agros et cetera propter nomen meum, centuplum recipiet et vitam æternam possedebit; et: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, tollat crucem suam et sequatur me. Oportet ut nos audiamus, qui dixit: Hospes sum et suscepistis me; et: Qui vos recepit, me recepit; et: Quamdiu fecistis uni ex minimis meis, mihi fecistis; ut quod a principe apostolorum in initio Ecclesie institutum est, quia omnis multitudo credentium erat in unum, et nullus suum proprium dicebat aliquid esse, sed erat illis omnia communia

A et cor unum et anima una: unde institutio sancta ex hoc a sanctis patribus inpostmodum ab oriente in occidentem et in partibus Galliarum, monasteria multa sub regula sancta horum exemplo relegio clara promulgavit, precipue monasteria Lirinensis, Agaunensis, Luxoviensis, et in universo mundo, sub regulas SS. Patrum, maxime beati Benedicti et sancti Columbani abbatibus, vita commune optime dispositæ, et per auctoritate clementia regum, et per privilegia sanctis atque catholicis pontificibus firmiter roborata; et sanctæ canones hoc non derogant, sed potius luculenter exobstant. Unde nos comperti quod vir iuluster Eborhardus, quomis, in heremo qui vocatur Vosagus, in pago Alsacinsæ, infra nostra parrochia, in loco qui antea vocabatur Muorbac-
B cus, nunc Vivarius-peregrinorum, et in honore sanctorum apostolorum et sanctæ Mariæ Dei genitricis, ceterorumque sanctorum, cum Dei adjutorio et nostro consilio, monasterio in suo proprio a novo ædificare conatus est. At quod evocantes Perminis episcopo, cum suis peregrinis monachis ibidem cynobio, vel sancto ordine sub regula beati Benedicti, Dei gratia et nostro adjutorio, perficere deberent. Unde nos congratulantes hujus viri sancte devotione et glorioso proposito, v'scrale caritate pietateque commoti, devotione promptissima, una cum consensu fratrum nostrorum abbatum, presbiterorum, archidiaconi, omnique clero ecclesiæ ubi ego deservo, s-d et ducis ac judicium timentiumque
C Deum populo hujus provincie catholico, ut ab ipso monasterio seu cynobio congregationeque peregrinorum monachorum, per nostra et per vestra auctoritate privilegio conscriberem, vel confirmare debemus, quod ita et fecimus, ut ipso monasterio omnia, quidquid ad ejus pertinet ditione ædificiis, basilicis, cum ministeria vel ornamenta de quarum omnium rerum, sacrisque codicibus strumenta cartarum, aurum, argentum, ceramentum, vel quibuslibet rebus ipius monasterii, seu cellolas, vel ejus appendiciis, etiam villas cum agris, domibus, mancipiis utriusque sexu, acolabus, et quod jam dictus iuluster Eborhardus, vel alii pro salute animæ per qualibet modo donaverunt vel delegaverunt, seu et inantea tam ipse quam et munificentia regum, principum, pontificum, clericorum, vel a quocumque hominum, Christo inspirante, largitum fuerit, cum omnia et ex omnibus, per hanc privilegium confirmamus, ut ad die presente ipsi monasterii prefati-

* Edimus ad lidem D. Grandier, Histor. Eccles. Argent. t. I, prob. pag. 63, qui hoc instrumentum ex Morbacensi chartulario deprompsit, et contulit cum alia charta authentica Heddonis, Argentinensis episcopi, data anno 748, quam conjicit descriptam fuisse ex charta Widegerni. De Heddonis charta loco suo dicemus. Chartam Widegerni prius vulgaverant Eccardus, Orig. Habsburg. pag. 116; Laguille, Histor. Alsat. probat. pag. 9; Lunig, Specil. eccles. tom. IV, pag. 174, et t. V, pag. 555; Mabillonius, Annal. t. II, pag. 702; ac demum Schœpflinus, Alsatia dipl. t. I, pag. 9: sed corrupte omnes. Notas chronologicas vitiosas censuit Mabillonius, qui negat

toto principatu Theodorici IV Ascensionem Domini unquam incidisse in diem Maii decimam tertiam: sed in eo fallitur; anno enim octavo regni ejus, quo data dicitur charta de qua agimus, et qui concurrit cum anno Christi 728, dies Paschæ fuit dies quarta Aprilis, ac proinde diem Ascensionis in diem 13 Maii incidisse necesse est; ergo in notis chronologicis hujus chartæ bene concordant omnia. Legitur in chartulario, ut testatur Histor. Eccles. Argent. prob. pag. 67 not., sigillum huic instrumento affixum fuisse, cum effigie episcopi stantis, dextra pedum, sinistra librum gestantis, hac circumscripta perigraphia: *Widegernus Dei gratia Argentinensis episcopus.*

que peregrini monachi eorumque successores, sub A
regula sancti Benedicti cynubialiter congregati, se-
cundum sanctum propositum, eorum jure, absque
ullius repetitione trademus adque trebuimus pote-
state. Neque nos ipsi, neque successores hujus civi-
tatis pontifices, neque archidiaconi, neque exacto-
res, neque aliquis de parte Ecclesiae, vel quis-
libet nullus, aliquid dominare, vel jubere, aut
requerere censum, vel dona, aut qualibet mu-
nera nullumquam tempore expetire non presumant.
Cum vero necesse fuerit chrisma petire, altaria
consecrare, sacros ordines benedici, aut aliquos
benedictiones expetire, aut oratoria in eorum
loca ædificare, rector ipsius monasterii vel peregrini
monasterii ibidem consistentes, aut si de se episco-
pum habent, aut a quacumque de sanctis episcopis
sibi elegerint, qui hoc facere debeat, licentia sit eis
expetire et illo hoc tradere, benedicere, vel conse-
crare. Et nullus in ipso monasterio illicito ordine
contra voluntate aut votum ipsorum monasterio
eorum adire non presumant, nec secretius ingredi-
re septa. Et si aliquando pro qualicumque causa expe-
tit, ut ipsius rector, vel ipsis peregrinis monachis
congrua fuerit voluntas, et episcopus invitatus ad
ipso monasterio venerit, coelebrato officio, absque
ullo munere requisito, mox ad propria revertatur.
Cum vero abba loci ipsius acciperit transitum, quem-
cumque peregrini monachi ibidem habitantes de
semetipsis secundum Deum et regula meliorem in-
venerit, ipsum sibi constituent abbatem. Quod si ibi
de se ipsis talem non invenerint, de alia monasteria
jam dicti Perminii episcopi de illas congregationes
peregrinorum, quem sub uno modo petitiones vel
una sancta institutione beati Benedicti quoadunavit
ipse sibi consentientes abbatem regularem expediant
et constituent. Et, si ibi sanctus ordo tepuerit, quod
absit, vel aliqua discordia inter ipsis monachis sur-
rexerit, et ipsi hoc non prevalent aut non voluerint
emendare, tunc qui ex ipsis rector ordine secundum
regula voluerit vivere, ubicumque in alia monasty-
ria, ubi peregrini monachi supradicti episcopi con-
sistere videntur, et rectius regulariter invenerint,
potestatem habeant expetire; et illi per eorum salu-
bri consilio, Deo largiente, ipso sancto ordine vel
ipsis monachis per regula restringere, emendare,
corregere atque pacificare faciant; et nulla occasio
sit, ut alius abba per qualicumque ingenio contra
eorum sancto ordine ibidem ponatur, aut de rebus
suprascripto monasterio aliquid menuitur. Quapropter
sancto et apostolico compadres et confratres
mei, ideo vestra catholico auctoritate, nostraque
gemina sociamus, ut hic privilegium omni tempore
firmissima habeat firmitatem, ut nullus nullumquam
tempore contra agere non presumat; sed presens
futuris temporibus inviolatus permaneat; et nunc
omnibus episcopis et Deum timentibus hominibus
preco, subpleco et per caritate conjurare presumo, ut
quibus hic privilegium ostenditur, manus vestras sub-
scribere et confirmare dignetis, ut vestra auctoritate

fulsus, inconvulsus permaneat, qualiter eisdem pere-
grinis monachis in ipso monasterio consistentes
clarius dilectet pro statum Ecclesiae et integritate
sacerdotum, pro incolometate regum et pace chri-
stianorum, pro pœnitentium remissione peccatorum
vel requiem fidelium defunctorum divinae misericor-
diae tranquillius exorare. Preco igitur et contestor
quorum Deo et beatis angelis ejus cunctisque san-
ctis, omnibus successorebus vel omnes christianis,
ut hunc privilegium, quem consensu clericorum,
laicorum timentium Deum, plebs et ecclesiae no-
strae deerevimus vel condedimus, in nullo erumpere
presumant, sed per ineffabilem Trinitatem cunctis
conjuramus, ut in quo prevaluerint, in omnibus
conservare et studeant; et si aliter obstinato animo,
B vel diabulo instigante, invidia vel cupiditate deceptus,
vel qualibet modo, quod Deus avertat, si nos ipsi
aut successores nostri, vel quislibet de quacumque
parte, contra hunc privilegium temptare conaverit,
vel jam dictis peregrinis monachis vel successores
eorum inquietare, vel eis aliquit minuare presumpse-
rit, si se emendare noluerit, et a mala voluntate
celerius noluerit corregere, cum Dei genetricis
semper Virginis Marie vel beatorum apostolorum
cunctorumque sanctorum ante conspectum regis
oeterni Christum Domini nostri, in cujus amore
hunc privilegium ad jam dictis peregrinis vel et cy-
nubis condedimus, se confidant pro nequissimis
peccatis eorum vel iniquissima malicia oeternis in-
cendiis concrematurus, hac illa sententia se expe-
C riendos, qui falsis sacerdotebus Dominus minatur:
Væ vobis hypocritae, qui claudetis regnum Dei, quia
nec vos introitis, nec alius introire permittites; et:
Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, melius
erat illi ut alegaretur mola asenaria ad collam ipsius,
et projiceretur in profundum maris; et: Qui Deum
timore neclexit judicantis hominibus, inferat partes
bus ipsis monasterii vel peregrinis monachis ibidem
habitantes, cum sociante illeco, auri liberas trigenta,
argento ponda quinquaginta multa susteneat atque
dissolvat; et hoc quod repetit non vindecet, et nibi-
lominus presens privilegium omni tempore firmas per-
maeat. Et, ut firmiorem obteneat vicorem, manus
nostras subterscripsimus, et qui subscripserent vel
D signeverent rogavimus, stibulacione subnexa.

Actum Strathburgo civitate, publice, die tercio de-
cimo, mense Madio, in Ascensione Domini, anno
octavo regnum domini nostri Theoderico rege. Ego
Wilegernus, hac si indignus episcopus, subscripsi.
Ego Wuolfradus archidiaconus consensi et subscripsi.
Ego Liulfus presbyter subscripsi. Ego Haimulfus
diaconus subscripsi. Ego Altmannus diaconus sub-
scripsi. Signum † Fulcherio tribuno, in Dei nomen.
Ego Hariboldus abba consensi et subscripsi. Ego Ha-
calricus consensi et subscripsi. Ego in Dei nomine
Ardolinus vocatus episcopus consensi et subscripsi.
Signum † Wuolfoaldo comite. Magobardus archidia-
conus subscripsi. Ego Chruinus episcopus consensi
et subscripsi. Ego Willibertus episcopus subscripsi.

Ego Hagoaldus abbas subscripsi. Signum † Leod- A
fredo duce. Ego Ebrobardus comis subscripsi. Si-
gnum † Audachro. Signum † Nordoldo. Signum †
Gundoberto. Signum † Withario. Signum † Wi-
grao. Ego Hagino abbas subscripsi. Signum † Leo-
doberto. Ego in Dei nomine Wilibrordus subscripsi.
Romanus clericos hunc privilegium jussu a supra-
scripto scripsi.

LXIV.

*Charta qua Theodo vendit monasterio Morbachensi por-
tionem suam in marca Hamaristad* ^a (ann. 750).

Domino venerabili et in Christo patri Romano ab-
bati, una cum sancta congregacione vestra de mo-
nasterio quod vocatur Maurobaccus; ego in Dei no-
mine Theodo, venditu constat me vobis vendidisse,
et ita vendidi, omnem porcionem meam in marca B
Hamaristad, hoc est, quinum, cumque ibidem mea
videtur esse possessio in terris, silvis, sicut superius
diximus, quantum in ipso sine est, unde accepi a
vobis sicut inter nos placuit atque convenit, in an-
nona vel alio precio, valente solidos triginta, in ea
ratione ut ab hac die habeatis ipsas terras, et silvas
possideatis, vel quicquid exinde facere volueritis,
liberam ac firmissimam in omnibus habeatis potesta-
tem. Si quis vero, quod futurum esse non credo, si
ego ipse, aut heredes mei seu quælibet persona quæ
contra hanc vendicionem quam ego spontanea volun-
tate fieri rogari, venire temptaverit aut infringere
voluerit, et a meis heredibus defensatum non fuerit,
inprimis omnipotentis Dei vel angelorum ejus offen-
sam se perincursurum contremiscat. Et insuper dup-
lum tantum quantum a vobis accepi coactus ex-
solvat, et partibus auri libra una argento..... quin-
que se damnabilem sciat, et quod petit evendicare
nequeat, sed hec vindicio omni tempore firma per-
maneant stipulacione subnixæ.

Actum Marbach monasterio publice, anno decimo
regnante Theoderico rege, sub die xj kal. Madias.
† Signum Theodonis, qui hanc vendicionem fieri ro-

^a Solus hucusque hanc chartam vulgavit Schrep-
linus, Alsat. diplom. t. I, pag. 43, ad cujus fidem
recudimus. Is chartam hanc ex Morbachensi chartu-
lario se deprompsisse docet. Monet autem, ubi supra,
pag. 723, locum in hoc instrumento vocatum Hamar-
istad, nomine paululum mutato, appellari hodie
Hammerstater-huf, vicum quarto lapide situm super
Novum-Brisacum.

^b Browerus, Annal. Trevir. t. I, pag. 357, hoc de-
prompsit ex vetustis Trevirensis Ecclesie monumen-
tis. Recuderunt Henschenius, De trib. Dagob. lib. II,
pag. 127; Coitinius, Annal. t. IV, pag. 790; Mabillonius,
Acta SS. ord. Bened. t. IV, pag. 499; Calmetus,
Hist. Lothar. t. II, prob. col. 94; Honthelmus,
Hist. Trevir. diplom. t. I, pag. 88; Bertholetus,
Hist. Luxemb. t. II, prob., pag. 55; ad fidem Broweri
omnes, expunctis ab hoc instrumento mendis omnis
generis quæ in hujus ætatis instrumentis scatent,
id enim Browero consuetum fuit ut ab ejusmodi vi-
tiis purgaret quotquot ex autographis instrumenta
eruebat. Scriptores Novæ Gallie Christianæ, t. XIII,
instr. col. 294, hoc idem testamentum ediderunt, ut
videtur, ex Browero desumptum. Ibi Adela se Da-
goberti regis filiam proficitur, quem Browerus, ubi
supra, regem hujus nominis primum censet, et id

Agavit. † Signum Sigranni. † Signum Odilhardi.
† Signum Wigulfo. † Signum Adalindi. † Signum
Feumilli. † Signum Luntberti, † Signum Trodolaigi.
Ego in Dei nomine Johannes lector hanc vendicio-
nem dictante domino Romano abbate.

LXV.

*Testamentum Adela, abbatisse Palatioli juxta Tre-
viros* ^b (ann. 752).

Adela, in Christo Domino sacrata abbatissa, Dago-
berti regis quondam filia. Cum pervulgatum notum-
que bonis omnibus sit quemadmodum nos monaste-
rium in villa que dicitur Palatiolum ^c, in ripa po-
situm fluminis Mosellæ, quod ipsum a Pippino majore-
domus, Treviris permutatione quæxivimus, honori-
que S. Mariæ Virginis genitricis Domini nostri Jesu
Christi et beatorum Petri et Pauli, cæterorumque
sanctorum jamdudum ad proprii monasterii usum ex-
truximus, in eoque monacharum cætum, disciplina
et regula S. Benedicti viventium, aggregavimus; fa-
ciendum denique nobis visum est, ut has vitæ de-
gendæ necessarias opes, quas de propriis hactenus
largite sumus, testamenti etiam præsentis pagina
confirmaremus. Legamus itaque et donamus huic
quod diximus monasterio, villam no tram que dicitur
Palatiolum, in qua cænobium esse constructum vi-
detur, idque cum omni integritate, tam domibus,
ædificiis, additamentis, casis, curtibus, mansis, man-
cipiis, quam vineis, campis, pratis, silvis, adjacenti-
bus, farinariis, aquis aquarumque decursibus, et om-
nibus iis quæ ad ipsam pertinere villam constat.
Addi volumus his prædium Scripnasium, in pago Mos-
sao situm, ad ipsius Mosæ fluminis ripam, omnesque
possessiones ejus villæ, uno dumtaxat quadraginta
jugerum agro excepto, quem Insulæ nomine appel-
latum, jam ante dulcissimo filio Aiberico donavimus.
Similiter a Deiparæ matris hoc monasterio possideri
prædia ea omnia volo, que in Bielbergis, Beslancio-
que sita, quæque a dulcissima germana mea Regen-

tuetur magno conamine Masenius ad Brow. Ann.
t. I, pag. 610. Fortioribus argumentis hoc everit
Coitinius, Annal. t. IV, pag. 380 et seq. et Dagobertum
II, Sigeberti filium Adele patrem asserit. Hinc
sequitur annum regni Theodorici duodecimum,
quo Adela testamentum condidit, de regno Theo-
dorici IV intelligendum esse, ut probat Coitinius ar-
gumentis pluribus quæ hic attexo e non sinunt no-
tis nostris præcepti limites. Dixisse satis sit Ade-
lam, juxta Coitium et Mabillonium, Acta SS. ord.
S. Bened. t. IV, pag. 698, lucis usuram accepisse
circa annum 668; Palatioli monasterium constru-
xisse circa annum 700, cum jam mater esset et vi-
dua; testamentum condidisse anno Christi 752,
ætatis suæ anno 64; ac demum, juxta auctores Novæ
Gallicæ Christianæ, ubi supra, obisse anno Christi
755. Miramur autem eosdem, imo et Honthelmium,
ubi supra, Adele testamentum sub Theodorico III
confectum censuisse, anno Christi 690, cum Adela
viv annu vigesimum secundum ageret, necdum Pala-
tioli parthenonem erexisset.

^c Palatiolum locus erat a veteri palatio si dictus,
ut, dicit Mabill. Annal. t. II, pag. 5 et 96; virginibus
vero ibi substituti sunt canonici circa medium
XI sæculum.

trude dato pretio comparavi. Rursus portiones meas A villarum Enchiarici, Ursiaci, Caimetarum his adjicij, quæ ad Mosellam omnes sitæ sunt. Quibus adjungi res etiam eas facultatesque placeat, quæ in prædio Regimoseti, a Feronio filio Tullonis justæ mihi venditionis titulo quondam obtigere. Accedunt etiam his, possessiones Baldelingis, quæ in pago sitæ Bentensi, et a Ganciofrido et Wigerico emptæ, in jus peculiumque meum redactæ sunt. Item quæ in prædio Machariaco a Bertonio mihi donata, hæc omnia tribuo donoque. Ad extremum id quoque de sententia congregationis memorate statuimus, ut quidquid opum possessionumque in monasterium hoc ipsum contulimus, id in archiepiscoporum Ecclesiæ Trevericæ semper sit arbitrio atque tutela. Datum kalendis Aprilis, anno xij Theoderici regis.

LXVI.

*Charta qua Goyla basilicæ S. Benigni dona confert, post suum et viri sui obitum possidenda * (ann. 734).*

Sacrosanctæ basilicæ domni Benigni martyris, quæ est sub oppido Divione constructa, ubi ipse pretiosus sanctus magno honore in corpore resquiescit. Ego, igitur in Dei nomine Goyla, peccatrix femina, propensavi de humana fragilitate, ut dum est anima, in corpore in omni potestate sua, ita debet cogitare ut de rebus sibi juste debitis inde sibi comparet paradisum. Igitur ego ad ipsam basilicam, vel suorum auctoribus, post diem obitus mei vel duleissimo jugale meo, Bonuaso nomine, cedo cessumque in perpetuum, ut permaneat, esse vo'o, hoc est, in pago Atoariorum, in villa vel fine Longouiana, quicquid ibidem visa sum habere vel possidere aut dominare: hoc est, tam territoriis, domibus indominicatis, vel omnibus accidentiis, seu etiam omnem rem suprapositam, curtiferis, villaribus, campis, pratis, silvis, vineis, pomiferis, pascuis, accessisque omnibus, aquis aquarumque decursibus, cum omni jure, cum omnibus adjacentiis vel appenditiis suis: hoc est, Fedenniaco, Postenniaco, Monasteriolo, Atænis medietate, Glonneco, curte Bunciana, Fisciaco, Chenenas, Marcenniaco, quicquid ibi visa sum ha-

here vel possidere, totum, ad integrum et in omnibus, una cum mancipiis, libertis, cum peculio vel omni peculiare ipsorum, una cum acolabis vel omnem rem inexactam, totum eum quem, ut dixi, in ipsas supradictas fines, vel in ipsas villas, seu etiam in ipsos agros, tam de alodo quam de parentum meorum, per instrumenta cartarum, aut de quolibet ingenio aut adtracto, id de quacumque parte ad me ibidem advenit, aut inantea, Christo præsule, pervenire potest, quod a me ibidem nunciisque, justo et rationabiliter, de quacumque re ibidem possessum fuit, aut quod inantea ibidem obvenire aut adtrahere vel meliorare poterit, hoc totum eo ad integrum, cum omni integritate vel soliditate, actores vel rectores ipsius Basilicæ superius jam dicte domni Benigni, post diem obitus mei, aut jam dicto jugale meo, nomine Bonuaso, a die præsentis, ipsas vel superius nominatas, absque ulla contrarietate vel cujuscumque expectata traditione ad possidendum, in Dei nomine, meorum revocent dominatione: ut quicquid exinde ad opportunitatem ipsius loci facere voluerint, libere ad suum, in Dei nomine, absque ullius contradictione perfruatur, arbitrium; et, quod nec fieri credo, si ego ipsa aut ullus de hæredibus meis vel qualibet alia opposita convenia vel persona, ullo tempore, contra præsentis epistolæ cessionis, quam ego plenissima voluntate mea pro redemptione animæ meæ conscribere vel adfirmare rogavi, venire temptaverit vel repetere aut calumniari, inferat C partibus sæpeditæ basilicæ Sancti Benigni suisque auctoribus, una cum socio fisco, auri libras tres, argentum pondus iii, et nichilominus præsens cessio, et voluntas mea omni tempore firma et inviolata permanere stipulationi subnixæ. Actum Bagnavilla, publicæ. Signum Goylæ, quæ hanc cessionem fieri et firmare rogavit. Signum Boneuaffo jugale suo, qui consensit. In Dei nomine Coinus abbas signavi. Signum Gotofredo. Signum Landono. Signum Teuderanno. Signum Elmoaldo. Signum Graffiono. Richselinus sig. Ego in Dei nomine Brandalenus presbyter, rogatus, apta firma cessione scripsi et notavi, die sabbato, proximo ante media mense Aprili, in anno xiv regnante domino nostro Theoderico rege.

* Vulgavit Perardus, inter instrumenta ad historiam Burgundie spectantia, pag. 8; recedit Cointius, Annal. t. IV, pag. 826, ex Perardo. Donatrix, quæ in contextu Goyla dicitur, subscribit nomine Goylæ. Perardus datam chartam conjicit regnante Theoderico III; sed potius sub Theoderico IV videtur emissæ Cointio et Mabillonio, Annal. t. II, pag. 95. Annus autem 14 Theoderici IV incidit in annum Christi 734; dies vero Sabbati ante medium mensem Aprilem diem decimam hujus mensis designat, juxta tabulas chronographicas insertas in Arte judicandi singulas temporum in veteribus instrumentis notas. Cointius, ubi supra, pag. 827, diem duodecimam intelligit. Erroris causa est, quod Cointius annum Chr. 734 littera dominicali E signatum credidit, cum, juxta easdem tabulas, annus hic signatus fuerit littera C. Memoratur hæc charta in chronico S. Benigni, apud Spicil. Dacher. t. I, pag. 576, et data dicitur

D sub anno xiv regni Theoderici I, nepotis Brunechildis; unde hoc instrumentum anno 607 seu 613 adjudicandum videretur. Verum Mabillonio placet magis Cointii sententia, quæ regno Theoderici IV chartam hanc assignat, et id adstruit hoc potissimum argumento, quod illo tempore in usu fuerunt apud Benignianos notæ chronologicæ sub istis tem formulis conceptæ quæ usurpantur in charta de qua agimus. Sic in chartis a Perardo prolati sub Pipino et Carolo regibus, leguntur hæ notæ chronologicæ: *Die Sabbati proximo post medio mense Julio. . . et, die Dominico proximo post Kal. Martias. . . et, die Sabbato ante Kal. Februarii.* Cointio et Mabillonio suffragantur auctores Novæ Galliæ Christianæ, t. IV, col. 670. Abbas Sancti Benigni qui charta Goylæ subscribit nomine Coinus, in chronico Sancti Benigni Gudinus appellatur.

LXVII.

Charta qua Bilehilt cenobium puellare ad Moguntiam muros condidit et dotat ^a (ann. 734).

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Ego Bilehilt notum esse cupio tam presentibus quam et futuris, qualiter ego propter Dei amorem propterque spem retributionis futuræ, quasdam res proprietatis : hoc est, aream unam, prope murum Moguntiae civitatis, in australi parte, a Sigeberto archiepiscopo avunculo meo acquisivi, cum rubeis scutis duodecim, auro paratis, et totidem equis nigris, et construxi in ea domum Domini et Sanctæ Mariæ Virginis. Ibi que congregavi sanctam congregationem mulierum, ac tradidi eis in eleemosynam meam et parentum meorum quicquid proprietatis habere visa fui vel hereditatis, tam in areis et ædificiis, pratis, pascuis, sylvis, terris, aquis aquarumque decursibus, mobilibus et immobilibus, cultis et incultis, et mancipiis, ita ut habeant atque possideant usque ad consummationem huius seculi. Possessores vero ejusdem areolæ urbis præfatæ vigilias non curent, nummorum collectionibus, modo episcopo, modo in reparandos muros dandis, nihil addant, aliasque urbanas consuetudines non observent; tantum ablatissæ et congregationis uui, obsequio, imperio, se parere cognoscant. Si quis illorum homicidium, furtum, rapinam aut aliquam aliam culpam commiserit, vel aliquis de extraneis malefactor, qui talia fecerit, aream in illam fugiens se receperit, non iudicum aut principum urbanorum, verum ejusdem loci rectorum iudicio censendus assistat. Mundiburdiam et defensionem ab archiepiscopo Moguntinensis Ecclesiæ habeant in perpetuum; electionem

A vero abbatissæ inter se habeant. Nullam viduam, aut aliam quamlibet extraneam, nisi inter se nutritam accipiant. Et, si ullus episcopus propter suam temeritatem huius conditionis chartulam infringere voluerit, iram Dei omnipotentis et sanctorum omnium sentiat, et tamen quod vult nequaquam perficiat, sed præsens chartula huius traditionis omni tempore firma et stabilis permaneat stipulatione subnixæ. Insuper etiam, si ulla vidua vel extranea his sanctimonialibus feminis extra consensum suum præponatur, in pessimum genus lepræ incidat, et postea turpissima morte damnata pereat, et hic non habeat locum putrescere. Actum in prædicta urbe, regnante Cleodoveo rege serenissimo, anno xiv, anno Dominicæ Incarnationis sexingentesimo tricesimo quinto, indictione x, Kalend. Maii [Eckardus, x kal. Maii], feria v, coram testibus subnotatis. Signum Bilehildæ quæ hanc traditionem perfecit. Signum Geroldi episcopi. Signum Ruodberti diaconi. Signum Recholfi. Signum Adelbelmi comitis. Signum Grimołfi. Signum Haganonis. Signum Hildimini. Signum Mimihilt. Signum Reginhilt. Signum Hobolfi. Signum Gumolfi. Ego itaque Amundus, jussu domini mei Sigiberti archiepiscopi, scripsi, notavi diem tempusque ut supra.

LXVIII - LXIX.

Testamentum Abbonis, quo Novaliciensi Sancti Petri monasterio amplissima dona confert ^b (ann. 739).

C In nomine Patris, et Filii, et Spiritus-Sancti. Suo die tertio nonas Maias, anno vigesimo primo gubernante illustrissimo nostro Karolo regna Francorum,

pante, qui Sigiberto successerat, et chartæ subscribit : unde sequitur Asmundum, ad calcem instrumenti, debuisse testari se, non Sigiberti jussu, ut ait, sed *ju su Geroldi*, chartam Bilehildis scripsisse. Ergo undique scitent in hoc instrumento vitia, propter quæ ipsum spuriis adjudicandum censemus. Cum autem ei locus sit assignandus, illud sub anno 734, cum Cointio, collocare fas sit.

^b Diu ineditum primus vulgavit Cointius, Annal. t. VI, pag. 422, ex codice ante annos circiter sexcentos, ut ait, exarato, sed veteris scripturæ mendis sublati. Iterum edidit, servata styli barbarie, Mabillonius, de Re diplom. pag. 597, insertum in diplomate Caroli Magni, quo testamentum Abbonis confirmatum fuit circ. annum 805. Mabillonio traditum fuerat huius instrumenti exemplum ab Heruvallo, qui illud propria manu descripserat ex chartario Gratianopolitano [nunc in Bibl. regia, F. Sang. Harl. 487] ante annos circiter quingentos scripto. Hujusce testamenti mentio sit in chronico Novaliciensi, cujus fragmentum videsis apud Chesnium, Rerum Franc. script. t. II; sed fallitur Novaliciensis chronographus, cum Abbonem, quem Patricium appellat, testamentum condidisse arbitratur tempore Theodorici, Gothorum regis, qui sexto sæculo regnavit. Testamentum condidit Abbo anno xxi gubernante illustrissimo Karolo regna Francorum, indictione vij, ut in ipso instrumento legitur. [Chartularii textum admissi, collatum curis egregii viri Claudii; quasdam tamen Mabillonii lectiones indicabo inter uncas.]

^c Illec manifeste intelligenda sunt, non de Karolo rege aut imperatore, sed de Karolo quem Martellum vocant, qui, extincto Theodorico rege IV, imo et

^a Edidit Serrarius, Rerum Moguntinarum lib. II, pag. 284, ex tabula quæ pendet ad aram S. Bilehildis. Recuderunt Eckardus, Franc. orient. t. I, pag. 221, et Cointius, Annal. t. IV, pag. 827. Ilas litteras mendosissimas ac fidei expertes pronuntiat Mabillonius, Annal. t. II, pag. 97. De Bilehilde vidua et abbatissa plura recitantur in breviario Moguntino, et inserta sunt in ejus Vita a Serrario et Surio edita, Acta SS. ad diem 27 Novemb., sed quæ Mabillonio videntur non majori fide digna quam litteræ ipsæ quas expendimus. Sanctæ Bilehildis commemoratio fit in pervetusto libro sacramentali, sub die quinta kal. Decembris, ut videre est in Nov. Gall. Christ. t. V, pag. 589; cenobium quod condidisse dicitur, ipsum videtur Altn-monasterium, seu vetus S. Mariæ monasterium, in Moguntia. Spurium instrumentum prodeunt notæ chronologicæ hac ætate insolitæ. Adde anno Christi 635 necdum natam fuisse Bilehildem, quæ circa annum 712 Moguntiam se recepit orbata viro et gravida. Moguntiae præsulatum tunc obtinebat Sigibertus, avunculus ejus, qui hic perperam archiepiscopus dicitur; nondum enim hoc titulo gaudebant præsules Moguntiacenses : et hoc novum est falsitatis indicium. Præterea anno 635 nec regnabat Chlodoveus, nec indictio currebat decima, nec calendæ Maiæ in feriam quintam incidebant. Bilehildis nata fuit regnante Chlodoveo III, si antiquis ejus Vitæ scriptoribus credimus; nec ullus ex huius Chlodovei successoribus annum regni xiv attingit, si Theodoricum IV excipias; huius autem Theodorici annus regni iv concordat cum anno Christi 734. Ilinc Cointius chartam de qua agimus ad hunc annum refert, Geroldo Moguntiae sedem episcopalem occu-

indictione vij, feliciter *. Ego in Dei nomine Abbo, A filius Felici et Rusticæ nomine quondam, sana mente atque consilio cogitans casus humani fragilitatis, testamentum condidi, quo venerabili Hytherto clerico scribendo rogavi, quod testamentum meum si quo casum, et jure prætorio, vel quale cujus lege adinventionis quæ quomodo valere nequiverit, ac si ab intestato, ad vicem codicellorum eum valere volo ac jubeo; quos, quas liberosve [M., liberos liberasse] esse decrevero, liberi liberæve sint omnis; et quæque per hoc testamentum meum dederò, legavero, dare jussero, id ut fiat, detur, præstetur, fidei heredis mei committo. Ego in Dei nomine Abbo, cum me dispensatio divina de hac luce migrare preceperit, debitore nature complevero, tunc tu, sacrosancta ecclesia in honore beati Petri apostoli, seu et ceterorum sanctorum Novaliciis monasterii in valle Sigusina, quem ex opere nostro in rem proprietatis nostræ construximus, ubi norma monachorum sub religionis ordine spiritali et regula sancti Benedicti custodiendis Domino adjuvante, collocavimus, ubi aprensens vir Abbo præesse videtur, heres mihi es tu [M., esto], heredem meam te esse volo, ac jubeo, cæteri, cæteræ exheredis sint tole. Te vero, sancta ecclesia beati Petri apostoli suprascripti monasterii in valle Sigusina, tam infra muros ipsius civitatis quam et in ipso pago, ex alode parentum meorum vel undecumque michi justissime ibidem ex legibus obvenit, hoc est, quicquid in ipsa valle Novaliciis, etiam et in Barro, seu et in Albanato, et ultra Cinisca subtus Cravasca, et in Faido, vel cetera loca, quod præsentē tempore ad ipsum monasterium adjacet vel aspicere videtur, cum silvis, pratis, alpibus, aquis aquarumve decursibus, quicquid præsentē tempore ad ipsum sanctum locum aspicere videtur, tam de proprio quam de conquisto, seu et de commutationis causa, Promaciano in valle Maurigenica recepinus, una cum mancipiis, terris, vineis, silvis, cum omni integritate ut habeas volo ac jubeo. Similiter quicquid in Balmas, ubi oratorius in honore sancti Verani est constructus, visi sumus habere, et in Lastadio, Gallionis, Grummo, Camundis, Luxomone, Corvallico, Petracava, Trebois, vel circa civitate quantumcumque ex proprietate parentum nostrorum

ipso adhuc regnante, *regna Francorum gubernabat*, et ab annis xxi summa auctoritate potiebatur anno Chr. 739. Is autem annus concurrit cum indictione vij, quæ hic addihetur pro synchronismo. [Conspertum est, mortuo Theodorico IV, anno 637, interregnum existisse in Franco-Gallia annorum vij, si lides adhibeatur chronicis quibusdam, quorum nonnulla vulgavit D. Bouquet, Rer. Gall. et Franc. Script. t. III, pag. 691; annorum tantum v, ut conjiciunt meliores critici, et ut apparet ex documento anni 741 infra (Col. 1302). Non silentio prætermittendum est Eccardum, qui chronicon hujus generis edidit ad linem textus legis salicæ ex codice Guelferbytano, scripsisse *regnare pro non regnavit*; quod cæteris documentis foret contrarium. At, inspecto codice, mecum humaniter communicato a doctissimo bibliothecæ Guelferbytane custode, certior factus sum vocem *non* ibi inscriptam esse, Eccardumque in errorem incidisse.]

vel conquestum in ipsa loca habere videmur, te heredem meam habere volo ac jubeo: et quicquid circa civitate Segusia, vel in ipsa valle habere videmur, hoc est, in Orbano, Cicimiano, Voroxio, Raudenoviliano tu, heres mea, habere volo ac jubeo.

Et in Valaucis portione quem a liberto nostro Theudaldo dedimus, volo ut habeat, et ipse et infantes sui ad heredem meam aspicere debeant volo ac jubeo. Similiter Camnite superiore et Camnite subteriore, Brosiolis, una cum ingenuis Rogationis Tannohorgonis, una cum ministræ nostro Johanne et infantes suos, Libertato cum infantes suos, Crivotis, Orbana, Biorasco, cum nepotes Yualanc, hoc est, Harioldo et germana sua quem Dunimius habet, Galisica, et alpes in Cinisio, quem de ecclesia Sancto Petro de ipsa constructa Lugdunense commutavimus: ista omnia superius comprehensa, una cum mancipiis, libertis, terris, domibus, ædificiis, vineis, campis, pratis, pascuis, silvis, alpibus, vel omnis adjacentias ad se pertinentes, te, herede mea, habere volo ac jubeo. Et cella infra regnum Langobardorum, qui vocatur Tollatecus quicquid ex alode parentum nostrorum michi ibidem obvenit, una cum mancipiis ibi consistentibus, vel omne jure suo, ut habeas volo ac jubeo. Etiam et colonica in valle Diubiasca, infra fines Langobardorum ubi dicitur Biccatis, quem parentes nostri, et nos ibidem habuimus, ut habeas volo atque præcipio. Simile namque modo et quicquid in valle Maurigenica ex alode parentum nostrorum, vel per quodlibet titulo juste et rationabiliter nobis ibidem obvenit, et legitima subpetit redere, hoc est, in ipsa Maurogenna domus quem apud ecclesiæ Maurigenica commutavimus, cum ediciis, cortiferis, exavis, ortis, vineis, campis, seu inglis, una cum ecclesia Sancto Petro, quem parentes nostri ibidem construxerunt, cum omni integritate vel adjacentias ad se pertinentes, innoque ecclesia Sancto Pancrasio proprietatis nostræ, una cum colonica in Birisco, cum omnis adjacentias ad se pertinentes, te, herede mea, habere volo. Et in ipsa valle Maurigenica, loco nuncupante Fontana, quicquid ibidem presente tempore de parentes nostris visi sumus habere, seu et in Nanosces, una cum illos ingenuos de Amberto, et liberto nostro de Alsede nomine Orbano,

* Neque indictionis notam quasi hoc ætate insolitam, cum Gointio, *Annal. t. IV, pag. 422, not. ad marg.*, expungendam censeas; monet enim Mabillonius, *Annal. t. II, pag. 109*, insolitam quidem tunc fuisse hanc notam chronologicam in diplomatibus regiis, in privatis vero instrumentis nequaquam. Quin et optime concordat quod dicitur in eodem testamento de invasione Saracenorum qui loca Novaliciensibus ab Abbone donata paulo ante vastaverant, scilicet circa annum 737, vid. *Annal. Nazar. Tillam, Petav, etc. et Longuer. in t. III Collect. script. rerum Francic., pag. 702*. Ergo Abbonis testamentum sub anno 739 collocari posse judicamus cum Mabillonio, cui astipulantur auctores Novæ Galliæ Christianæ, t. I, col. 457. Omnibus autem hoc instrumentum videtur optime notæ. Pleraque nomina locorum ibi memoratorum interpretatus est Lancelotus, cujus explanationes editæ sunt ad calcem operis Mabillonii de Re diplomatica, pag. 647.

et ingenua nostra ^a nomen Rigovera de Bonnosco, A vel quicquid in Eregis de alode parentum nostrorum quem Austrualdus in beneficio habet, te, suprascripta ecclesia Sancto Petro, heres mea, habere volo ac jubeo. Pro modo simile, quicquid de domna Siagria in ipsa valle Maurigennica conquesivimus, Misiottano, Obliciatis, Mago, colonica in Albiadis, in Bausetis, et colonica super Bricoscis, et Amalicione ubi Blancollus Verbicarius manet, et Gratavinna, etiam et cætera vocabula cum adjacentiis earum, te, sacrosancta ecclesia, habere volo ac jubeo. Immoque, quicquid in valle Darentasiense, ex alode parentum nostrorum, vel quod de Syagria ibidem ad nos pervenit, una cum mancipiis, libertis, colonis, inquilinis et servis, te heredem habere volo atque præcipio.

De Gratianopolitano pago [omissa in M.]. Similiter in pago Gratianopolitano, Olonna, quem ad liberta mea nomen Sendeberti dedi, volo ut habeat. Misso- riano quem de Siagria conquesivi, Piniaco et Core- num, quem a liberta mea nomen Auriliana dedi, ipsas libertas meas, cum ipsas res, volo ut habeas ac jubeo; seu in Aravardo, una cum libertos nostros, Magnebertum, una cum germano suo Columbo, Mis- casiana, Mesatico, Cambe, Quintiaco, Viennatico : ista omnia suprascripta, una cum libertis ac colo- nis et servis, vel omnes adjacentias suas ad ipsa loca pertinentes, in suprascripto pago Gratianopolitano, tu, heres mea, ut habeas volo atque discerno. Item quam in pago Viennense Maconiano, quem de alode parentum meorum nobis obvenit et quod de Siagria conquisivimus, et colonica in ipso pago Viennense, Baccoriaco super fluvium Carusium, ubi faber noster Majorianus mansit, et filius ejus Ramnulfus de Bla- ciaco, quem incontra Ardufo per judicio Agnarico Patricio evindicavimus.

Similiter et in pago Vianense et Lendunense, Bor- naco, Basciasco, Amblariaco, Blaciaco, colonica Sc- vorio : ista omnia suprascripta, una cum terris, do- nibus, vineis, campis, pratis, vel cum omne jure earum, ac colonis, servis et libertis ad ipsa loca aspicientes, tu, heres mea, ut habeas [volo] atque præcipio.

Item in pago Matascense, Carnaco Aebasciaco, quem de Siagria conquesivimus, una cum ingenuis, libertis ac colonis et servis, vel omnes adjacentiis ad ipsa loca aspicientes, ut habeas volo ac jubeo.

Similiter et in pago Briantino, et Aquisiana, et Annevasca, in loca nuncupantes Briancione valle, una cum libertis ac colonis et servis; Annede una cum ingenuis, libertis et servis; Agracianis, Exora- tiana, Aquislevas cum libertis et servis vel omnes adjacentias ad se pertinentes, te, sacrosancta eccle- sia, ut habeas volo atque præcipio; et colonicas infra ipsa valle Briantina et Aquisiana, quem de Viude- gunde conquesivimus, unde Bardinus capito'arius est.

Similiter et in Gerentonnis, colonicas de ipsa

ratione Viundegundi, quod ad nos pervenerunt, quem Sigualdus libertus noster in beneficio habet. Colonica quem de muliere Gismundo, nomine Pannutia, in ipsa valle, in tertia recepimus, ubi Marius noster Verbecarius in ipsa colonica manet.

Similiter curte mea Salliaris, alpes, prata, ingenua, Vendanum, Mullinaricus, Vuilla, Jutole : ista omnia suprascripta, una cum libertis ac colonis, servis vel omnes adjacentias earum ad ipsa loca aspicientes, tu, heres mea, ut habeas volo ac jubeo. Et colonicas in valle Gerentonica et in Ralis, quem ad libertos meos, quem Theudoaldo et Honario dedi, ut ipsi et infantes ipsorum habeant, et ad heredem meam sa- crosancta ecclesia aspiciant : ista omnia superius comprehensa, una cum adjunctis adjacentisque suis, campis, pratis, pascuis, silvis, albis, montibus, rivis aquarumve decursibus, accisque omnibus, cum omnem jure vel terminum earum, tu, sacrosancta ecclesia, heres mea, ut habeas volo ac jubeo.

Similiter libertus nostros in valle Aquisiana, qui ad parentes nostros aspexerunt, seu et ipso pago Brigantino commanere videntur, unde Vitalis capi- tularius est, ad memorata ecclesia heredem meam ut aspiciant et impensionem faciant volo ac jubeo. Emmo quem in pago Ebredunense et valle Occense Bruitico portiones nostras quem Vualdelberto presby- tero et de Rigaberga conquisivimus, et de proprio alode meo, et quod de parente mea Godane ad me pervenit, et in ipsa valle Moccense, quem de Siagria conquisivimus, una cum alpes, et quem de Dodone et Godane ad nos pervenit, seu et quod domno Waldeberto episcopo et de Riguberga ibidem conqui- sivimus; et colonica ubi dicitur Albariosco, quem Marcianus servos noster habet, quem de Dodone parente meo in ipso pago Ebredunense ad me per- venit; nec non et colonicas nostras in pago Rigoma- gense, quem Baronta libertus noster in beneficium habet; et liberto meo ipsum Barontane una apud Solia quem ei dedimus, ut ad te, heres meam, ipse Baronta aspicere debeat volo ac jubeo. Item in ipsum pago Ebredunense, colonicas in Boresio, quem Sau- ma in beneficio habet, Rodis, ubi verbicarius noster nomine Laurentius manet; colonicas in Valentio, quem per præceptionem dominica de ratione Riculfu et germano suo Rudbaldo ad nos pervenit : omnia et ex omnibus quicquid in ipsum pago Ebredunense, seu et in valle Moccense et Rigomagense, tam de conquesto, quam de alode parentum nostrorum, nobis in ipsos pagos obvenit, ad integrum, una cum alpes, tibi, suprascripta beres meam, sacrosancta ecclesia, habere volo ac jubeo.

Simile namque modo in pago Vuapencense, corte mea Talaro, una cum libertus nostros Sigualdo, cum sorores suas et infantes earum; Maximo cum sua et infantes eorum; Calaico, una cum libertus nostros, et Allionicos quem de Viudegunde conqui- sivimus, et liberti nostri in ipsum Allionicos comma-

inter servos, *ingenuitate*, servosque *simplici libertate* donatos : hi *liberti*, illi *ingenui* nuncupabantur.

^a Ex his et similibus verbis testamenti Widerardi, supra (Col. 1268), evadit differentiam quamdam fuisse

nere videntur; Marius cum germanos suos, et libertus nostros in Venavella, Hildebertum cum uxore sua et infantes eorum, quem de Vuidegunde ad nos pervenerunt; Kalares quem de ipsa Vuidegunde conquisivimus [ubi] Matarellos libertus noster manet; in colonica dominicale et extra sunt terras et vineas dominicales: ista omnia suprascripta, una cum libertis ac colonis et servis, una cum adjunctis adjacentisque suis ad ipsa loca pertinentes, tu, sacrosancta ecclesia, ut habeas volo ac jubeo. Et dono liberto meo ad ipsa ecclesia, nomine Amalberto, qui habet uxore filia ipsius Mattarello quem ego manumisi, et ipsum duā mancipia dedi ad casa Vuapenicense, his nominibus, Rusticiu et Lupolina; itemque et in ipsum pago Vuapenicense Altana, quem de alode parentum meorum habeo, Curenno, Galisco ancilla, quem genitor meus de Persa conquisivit; et illas terras ibidem in Campania, cum illa alpe Cassauda, quem de Lavarnosco ibidem habemus; ipsas terras usque ad summa mancipia, quem Siagria conquisivimus: ista omnia suprascripta, una cum campis, pratis, silvis, pascuis, alpibus, adjacentibusque suis ad ipsa loca pertinentis, tu, sacrosancta ecclesia, habeas volo ac jubeo.

Simile namque modo in ipso pago Vuapenicense, corte mea Opaga cum omnis appenditiis suas ad se pertinentes, quem alode parentum meorum habeo apud colonica, quem de Venatore avunculus meus domus Semforianus^a episcopus conquisivi, tu, heres mea, ut habeas volo ac jubeo; colonica subter ripas, quem ad libertum meum nomine Bertarii dedimus, infantes sui habeant volo ac jubeo, et ipsi ad herede mea aspicere debeant Bonis, Graviosco, tu, heres mea sacrosancta ecclesia Sancti Petri monasterii Novalicius, ut habeas volo ac jubeo. Similiter corte mea Valerignaca, una cum libertum meum Savino, cum filius suos et filiis liberti mei Siseberga, Maguibertum cum germanos suos et filius suos vel alius libertus nostros qui ad ipsa corte aspiant, habere volo ac jubeo: Roma una cum appenditiis earum et alpes, præter quem ad libertus meos infantes Aldefredo et Godoberti in ipsa Roma dedimus, volo ut habeant et ipsi ad heredem meam aspiant. Laquatico una cum appenditiis suas, ad ipsa loca pertinentes, et quod a liberta mea Dumnulina, quem commutavi, dedi in ipsum Laquatico, volo ut habeat, et ad heredem meam sacrosancta ecclesia aspiant. Et terras in Esturbatina, quem de Bonevalo conquisivi et ad suprascripta liberta mea nomine Sendeberti dedi, volo ut habeat, et ad heredem meam aspiant. Colonias in Taraone, quem de Ricuberga conquisivimus, et terras in Crariis et libertus nostros Moroaldo et uxore sua vel filiis eorum quem genitrix mea Rustica de pago Genevense fecit venire et super ipsa terra ipse mansurus fecit.

A Terra et mancipia in Sevelis quem de Avolo presbytero et de Freberga femina avunculus noster dominus Senforianus conquisivit, et libertos nostros in Artonosco filius Victore et Vere Johannis, Justebertus, Paulos, et Verissimus, Justina, et Bertildes, ipsa terra et mancipia in Sevelis in beneficio habent, tu, heres mea sacrosancta ecclesia Sancti Petri Novalitius monasterii, ut habeas volo ac jubeo. Capannas, quem ad liberta mea, nomine suprascripte Berteldi dedi, volo ut habeat et ad heredem meam aspiant; Vobridio quem de Mauro conquisivi et ad liberta mea suprascripte nomen Justini dedi, quem Dadinus habet, volo ut habeat, et ad heredem meam aspiant. Colonica Utronno ex alode parentum meorum, Glasia, Pentus, Bullonne, Muccunava, Bladonis, tu, heres mea, ut habeas volo ac jubeo. Similiter et res illas Maurovila, Rodanone, una cum adjacentias earum, vel quicquid de parentes nostros Dodone et Godane nobis ibidem obvenit; et res illas quem de Gondoberto conquisivimus, quem Marabertus in beneficio habet; et illas res quem de Escussario conquisivimus, una cum mancipiis, terris, vel omnes adjacentias ad ipsa loca aspiantes, ista omnia suprascripta, te, sacrosancta ecclesia domini Petri, heredem meam, habere volo atque precipio.

In Cronno Luciano, ex alode parentum meorum, et in Latiomaus, ibi Mora ancilla nostra manet, quod de genitrice nostra Rustica michi obvenit; colonicas in Gradosa quem ministerialis noster Baio in beneficio habuit, tu, heres meam, ut habeas volo ac jubeo. C Quonaone in pago Vasense, una cum ingenuis quem de Vuidegunde conquisivimus; Doliana in pago Vendascino quem de ipsa Vuidegunde ad nos pervenit, et suprascripti liberti mei Justini et Dadino dedimus, volo ut habeant et ad heredem meam sacrosanctam ecclesiam aspiant. In pago Sigesterico vineas et terras in Planciano, quem de parente nostro Wandalberto abbate conquisivimus. et in Massilia res nostras proprias, casas et ortiles, quem de avunculo meo Dodone michi obvenit, et de avia nostra Dodina. Similiter ad Pero, casas et ortiles qui michi de parente mea Godane obvenit, et campos et vineas infra civitate et portione nostra in Centronis et ad fontem Lisola, terras et pascuis; in pago Arlatino Anglarias et Vivario portione nostra, et illa alia quem avunculo meo Dodone michi obvenit, tu, heres mea, habeas volo ac jubeo. Cronia in pago Tolonense, una cum libertis ac colonis et servis, terris, vineis, oliveis, seu et adjacentias ad se aspiantis, te, herede mea sacrosancta ecclesia Sancti Petri monasterio Novalicis, habere volo atque discerno.

In pago Regense Vuardacelis, illo proprio nostro et illa portione quem de Godane conquisivimus; una cum colonica in Cumbolis et Pratalioni qui ad Vuardacelis aspiant, ubi Siricarius noster Peter mansit,

^a Semforianum, non aliunde notum, hic avunculum suum, infra autem patrum suum Abbo appellat, unde liquet utramque vocem hac ætate habitam fuisse pro synonyma. Eundem vocat episcopum Va-

pincensem; nec alia auctoritate fulti auctores Novæ Gallie Christianæ, t. II, col. 457, hunc inter Vapincenses episcopos sub nomine Symphoriani recensuerunt circa annum 730.

tu, heres mea, ut habeas volo ac jubeo. Salines in A Viu, in pago Arelatense quem de Godane parente nostra ad nos pervenerunt, et illa portione Siagriæ quem de ipsa conquisivimus, una cum ariis et campos, vineis et olivetis, mancipiis, pascuis, ibidem et in campo, et illas Salines in Alterneto, Catoroseo et in Leonio, tam nostra portione quam et quod de avunculo nostro Dodone ibidem conquisivimus. In pago Diense Cassies sibi repts, et portione nostra in Bosedone, quem de Siagria conquisivimus, una cum libertis et servis vel adpendices suas, et libertum nostro Unebertum, et filius suos, quem ex alode de genitore meo habeo, ut habeas, volo ac jubeo.

In Ambillis ubi Gavioaldus servos noster manet, una cum cultura quem de domna Siagria ad nos pervenit, quem ipse Unebertus in beneficio habet, et illa colonica de ratione parenti mei Godane super de Derauso, in pago Diense, ubi Orbicianus servos manet, ubi dicitur Riaciosco, te, heredem meam sacrosancta ecclesia, habere volo ac jubeo. Colonicas in pago Attense in Variates, et colonicas in pago Cavellico, Attanisco, Quossis, Pecciano, Torrido, qui michi ex alode genitrici mei Rusticæ et avunculo meo Dodone obvenit: ista omnia suprascripta, una cum adjunctis, adjacentibus suis ad ipsa loca aspicientis, te, sacrosancta ecclesia Beati Petri apostoli Novalicis monasterii, te heredem meam habere volo atque præcipio.

Colonicas in pago Diense, ubi dicitur Macitha, una cum salines ad Verdone, qui ad Lavariosco corte nostra aspexerunt, quam de domna Siagria conquisivimus, te heredem meam habere volo ac jubeo. Casalis in Tenegaudia, una cum terris et pascuis in ipso monte, quem de Valeriano genitor meus conquisivit, te heredem meam, sacrosancta ecclesia domni Petri monasterii, habere volo ac jubeo.

Et placuit michi in hanc pagina testamentis mei adnecti de alode parentum meorum, avilis meis Maurino et Dodinæ, quem apud consubrina mea Honorata, filia Eptolene amicæ mei, pro pactionis titulum inter nos divisimus, noscitur convenisset, ut ipsa omnem portionem suam de ipsa facultate præsentialiter recipit; et de proprietate nostre quod pro falcidia se nos ipsa vel heredis sui superstites fuerint, estare aut per lege recipere potuissent, eis præsentialiter, de proprietatis portione nostræ loca dominata, quem in pactionis nostræ continetur et scripte in falcidia reputata dimisimus, ut nullum quam [M., nullo unquam] tempore in postmodo ipsa nec heredes sui contra hanc testamento meo nec projecta nostra ambulare nec refragare debeant; quod si fecerint, poena quod in pactionis nostræ per commune consensum continet, incurrant, et quod repitent evindicare non valeant. Et volo ut omnis liberti nostri, quos [et] quas parentes nostri fecerunt liberos, et nos postea fecimus, ut ad ipsam heredem meam ecclesiam Sancto Petro aspiant, et obsequium et impensionem, sicut ad parentes no-

stros et nobis juxta legis ordine debetur impendere, ita et inantia, ad ipsa herede meam Sancto Petro Novalicis monasterii constructa facere debeant. Quod si contumacis aut ingrati ad heredem meam suprascripta æcclesia steterint et revellare voluerint; tunc liceat agentes herede meam eos cum pietatis ordine cohercere, ut ipsi impensionem faciant, sicut ad parentes nostros et nos fecerunt. Quod si ingrati et rebeli perstiterint, tunc quod lex de ingratibus et contumacis libertis continet, cum judice interpellatione et distractione ad heredem meam exsolvant, et ad ipsa revertant volo ac jubeo.

Et dono suprascripto pago Gratianopolitano, liberta mea Sanctitilde qui manet in Pino, cum filius suos Sicufredo et Sigirico, Sicumare et germanos eorum Helene et Sigilix; et in ipsum pago Gratianopolitano donamus liberto nostro nomen Gondoberto eunucho, et germanas suas cum omni rem quem Vuidegundas ad parentes suos in pagnanum per cessione dedit, volo ut habeant et ad heredem meam aspiciant. Donamus liberta nostra Droctesenda cum filius suos, et habet ipsa liberta nostra homo ingenuus nomine Radbertus; dedimus Celseberto colonica in Glisione, prope de Arcia, volo ut habeat, et ad heredem meam aspiciat. Colonicas terras et vineas dominicales, quem Jocos lerator noster in cessione, et Opilonicus usque nunc in beneficium habuit, quem de Siguberga conquisivimus, volo ut ipse per testamento nostrum libertus fiat, et ipsas colonicas sub nomine libertinitatis habeat, et ad heredem meam sicut liberti nostri aspiciunt, ita et ipse sic facere debeat; et, si ipse de ipso monasterio sicut libertus se abstrahere voluerit, in pristinu servitio revertatur; et ipsas colonicas et ipsi monachi ad partem herede meam Sancti Petri monasterii recipiant.

Et illud michi in hunc testamento meum addere placuit, ut dum et domnos patronus meus Semforianus condam episcopatum Vuapencense in suam habuit gubernatione et devotione suæ, ut medietate derogationes portionis ipsius in valle Segucia ad ipsa ecclesia per sua esturmenta delegare voluit, et diebus vitæ suæ tutillam meam in suam habuit recepta potestate, et apud nos nullam deduxit ratione: et dum per lege nulla exinde potuit, delegare, et facultates nostras indivisas remanserunt, ipse carta donationis de medietate locello nostro commune derogationes in valle Segusina ad jam dicta ecclesia Sanctæ Mariæ Vuapencense quod scripserat, dum et lex hoc prohibet, et postea ipse de ipso onos episcopato a malis hominibus ejectus fuit, et ipsa portio derogationis ad ipsa ecclesia Vuapencense nunquam fuit tradita nec recepta, ideoque nos tam pro animæ nostræ remedio, quam et pro ipsius suprascriptus patronum nostrum communi ratione domno Senforiano donamus ad ipsa ecclesia Sanctæ Mariæ Vuapencense lucella nostra in pago Regense, nuncupantes Braccio, una cum Voconcio, quem de parente nostra Godane ad nos pervenit, una cum libertis ac colonis et servis, domibus, edificiis, terris, vineis, campis,

pratis, pascuis, silvis, omnia et ex omnibus, quicquid infra ipsum pago Regense ad ipsum Bractio et Vocontio aspicere videtur, preter quod superius scriptum est, quod dum heredem meam ecclesia Sancti Petri dedi, ut tam pro animæ nostræ [M., meæ] remedio, ut diximus, quam et pro devotione patrum nostrorum domno Senforiano in luminaribus ipsius ecclesie, et pro substantia pauperum, perhennis temporibus proficiat in augmentis, volo ac jubeo. Immo quæ donavimus ad ipsa ecclesia Sancte Mariæ Vuapencense locella nostra in ipso pago Vuapencense nuncupante Ruarmo, Ambillis in Taraone, una cum libertis ad ipsa loca aspicientes; in pago Cavillico, Memiana, quem domnos et avos noster Marro condam, de domno Crammelino episcopo conquisivit: de ista omnia suprascripta dum adhuc vixero usum et fructum michi reservo; post obitum quidem meum, quandoquidem Deus voluerit, agentes ecclesie Sancte Mariæ Vuapencense ipsa loca recipiant et habeant, volo ac jubeo.

Simile modo donavimus ad ecclesia Sancti Johannis Baptistæ Maurogenna, in luminaribus ipsius sancti loca, et pro animæ nostræ remedio, loca nuncupantis in pago Gratianopolitano, Crispiano quem de Siagria conquisivimus; Abrici colonica in pago Vienne, quem de ipsa Siagria ad nos pervenit, Macciano quem de alode parentum habeo, et in commutationis causæ ad ipsa casa Maurogennica pro colonicas in Venavis, in valle Segusima dedimus; Vircarias in Malenciano quem ad filio Bertelino, servo sancto Johanni, pro ingenuitatis dedimus. Ipsa vero loca, una cum colonis, accolanis, servis, libertis in ipsa loca commanentes, cum omnes adjacentias ad se pertinentes, in luminaribus ipsius ecclesie Sancto Johanne Maurogennica, et pro substantia pauperum, volo ut habeat et proficiat in augmentis.

Donavimus dulcissimæ nostræ Virgilie ^a loca nuncupantis in ipso pago Vuapencense, Laciomaus et Licentiano, Cassaniola, Ciconiola quem de domno Waldeberto episcopo et de domna Siagria et Vuidegundæ, et Deo sacrata Ricuberta femina in ipsa loca conquisivimus. Similiter et in pago Segisterico, Lavariosco, una cum omnis adjacentias suas, quanto infra ipso pago Sigisterico ad ipsa corte aspicere videntur, quem de domna Siagria ad nos pervenit, etiam et in pago Regense Cinicino quem de domno Vualdeberto ad nos pervenit: in ipsa vero loca, una cum ingenuis, libertis, accolanis et servis, terris, domibus, edificiis, mancipiis, campis, pratis, pascuis, silvis, vineis, cum omnis adjacentias earum ad se pertinentes, ut habeas volo; propter quod in ipsos

A pagos Sigisterico, Regense et Vuapencense ad heredem meam ecclesia Sancto Petro monasterii Novalicis dedimus, ut habeat volo ac jubeo. Et placuit michi in hunc testamentum meum plenissima voluntatem scribere, dum et domnos et in Christo pater noster Vualchuni episcopus, ab initio invocationis opere fundamentum ecclesie Sancto Petro monasterie Novalicis heredem meam posuit, et usque ad culminis consumationis fabrica perduxit, et in omne opere ædificiorum adjutor et gubernator stetit, ut dum ipse advixerit, sub suo nomine et gubernatione et nostra commune, ipse monasterius Sancto Petro heredem meam cum omnibus rebus ad ipsum delegandis consistere valeat; et quod humanum est, quando abbas de ipso monasterio de hac lucem mi-

B graverit, tunc abbate quem ipse domnos Vualchuni episcopus in ipso monasterio elegere voluerit, ibidem mittat et ipse abba vel sui monachi taliter agant, dum et ipse domnos Vualchuni advixerit, qualiter ipse eos spiritaliter monere voluerit; et licentia non habeat de ipsis rebus aliud faciendi, nisi quod ipse suprascriptos domnos Vualchuni episcopus, pro commune utilitatem ipsius monasterii eis jusserit. Et ita michi placuit, addendo ut omnis facultas mea quem per hunc testamentum meum vel epistolas ad ipso monasterio delegavi, dum et ego et ipse domnos Vualchuni advixerimus, sicut jam dictum est, sub suo nomine et nostrum diebus vitæ suæ ad profectum jam dicti monasterii consistere valeat: et si michi superestis fuerit diebus vitæ suæ, ad profectum jam dicti monasterii consistere valeat: et, si michi superestis fuerit diebus vitæ suæ, in sua permaneat potestate. Et, si quislibet, quod esse non debet, de monachis ipsius monasterii contumax aut corruptor fabulis insidiarum contra jam dictum domno Vualchuni episcopo estiterit aut rebellare voluerit, licentia habeat eos juxta qualitatis opere suæ cohercere, et sententia juxta canonica regula sancti Benedicti institutionis judicare: et, si noluerit se in sua castigatione corrigere et rebellis extiterit, licentia habeat eum de ipsum monasterio in sua contumacia eicere.

Dono ad suprascripta heredem meam sacrosanctam ecclesie Sancti Petri monasterii Novalicis, terras et vineas, una cum mancipiis in Matanatis, quem de alode parentum meorum habeo, quem Beroleos in beneficio habuit, volo ut habeas ac jubeo. Dono fidele meo Protadio res illas in pago Vuapencense, ubi dicitur Semprugnanum, cum appendices suas, quem de Agloaldo conquesivimus; et illa portione quem de Maurengo clerico, pro sua infidelitate quod nobis mentivit, et per verbo dominico conquisivi-

^a Mirum in modum exentiit Pingonius, Chron. Auguste-Taurinorum, in Collect. hist. Franc. Chesni, t. II, cum Abbonis testamentum in epitomen redegit. Abboni assignat, ad fidem, ut ait, hujus instrumenti, filias tres, scilicet priorem nomine Virgiliam, alteram anonymam, tertiam Honoriam; addit filium unum, Riculfum: quæ omnia testamenti textus everit. Ibi enim Abbo Riculfum, non suum, sed

Rodulli filium vocat; Virgiliam dulcissimam appellat, filiam nequaquam; Honoriam denique libertam suam dicit, et Tersiæ filiam. Hanc autem Tersiæ vocem accepit Pingonius pro voce numerica *tertia*, et hanc tertiam filiam Honoriam appellatam oscitanter scripsit, dum Honoriam Abbo expresse vocat libertam suam. Hæc recte redarguit Gointius, ut et alios ejusdem Pingonii errores, de quibus silebimus.

mus, dum et ipse nobis mentitus fuit, ipsas res Pa- A
latius nobis cessit, volo ut habeat.

Donamus Tersia, filia Honorie liberti nostrae, quem Teudaldos de Seguciu uxorem habuit, res illas quæ fuerunt Riculfum filium Rodulfum cuondam, quem pro [M., per] præceptione domno Theoderico rege ^a et illustre vero domno Karolo, in pago Diense, Vuapacense et Gratianopolitano conquestivimus, preter colonicas in pago Ebredunense, in Velencio, quem ad monasterio Sancto Petro herede meam delegavimus, dum et ipse Riculfus apud gente Sarracenorum, ad infidelitatem regni Francorum sibi sociavit, et multa mala cum ipsa gentem pagana fecit, volo ut ipsa Tersia ipsas suprascriptas facultatis habere debeat; et volo ut liberti nostri, filii Vualane, cum illas res quem ipsius Vualane dedimus B ad herede meam ecclesiam Sancto Petro aspiciant. Dono liberta mea ad herede meam ecclesia Sancto Petro, nomine Fredberga, uxore Tascullum, cum nepotes ipsius Fredbergæ, in Etone, aut in Parelano manere videntur, ut liberticam eorum res ad ipsa ecclesia aspiciant volo ac jubeo.

Et notamini in hanc pagina testamentis mei addendum placuit, dum et provintias justas ad agentes Serracenorum dissolatas et distructas sunt, et tam liberti nostri, quam et servi et ancillas utriusque generis, per plura loca vicinorum per necessitate dispersas fuerunt, volo ut ubicunque adgentes heredem meam monasterii Sancto Petro Novalicis constructum eos invenire potuerint, ut licentia habeant in C eorum absque cujuslibet contradictione revocare dominatione; et, sicut ad parentes nostros et ad nos aspexerunt, ita et ad heredem meam ecclesia Sancto Petro monasterie Novalicis, aspicere debeant volo ac jubeo. Et volo ut Gislarrannus libertus noster et uxor sua, quem de domna Siagria ad nos pervenerunt, una cum colonicas illas quem eis in Comario in pago Gratianopolitano dedimus, ut ipsas habeant, et ad herede meam monasterio Sancto Petro Novalicis aspicere debeant; et illa quæ non sunt nominata, et ad nostro jure pertinet, et alicubi non delegavimus, volo ut ad herede meam perveniant; et, si qua karaxatura aut litteratura in hanc paginam testamentis mei reperteque fuerint, nos ea fieri roga-

vimus, dum et non semel, sed sepius, eum requisivimus. Et humiliter preco dominis principibus, vel omnium potestatibus et episcopis, per Patre et Filio et Spiritu-Sancto, qui potestatem dominandi, regendi habeatis, ut hunc voluntatis nostræ, quem per hunc testamentum meum ad heredem meam ecclesia Sancto Petro monasterio, pro substantia monachorum et pauperum delegavi, ut in nullo permittatis convelli re nec irrunipere, ut ad augmentis mercedis vestræ commune pertineat. Et, si quis sperat hoc temerario contra hanc voluntatem meam, quem promptissimam devotionem conscribere rogavi, insidiator exstiterit et sese . . . noluerit, iram cælestem incurrat, et ad communionem omnium ecclesiarum excommunicatus appareat, et insuper inferat ad ipsum sanctum locum heredem meam, sociantem fisco, auri libras quinquaginta; et quod repetit et vindicare non valeat, stipulatione pro omni firmitate subnixâ.

Ego Abbo hunc testamentum a me factum subsc. Rusticius vel clarissimus subscripsi ^b. Magnabertus vir clarissimus subscripsi. Widbertus vir clarissimus subscripsi. Semphorianus vir clarissimus subscripsi. Vitalis vir clarissimus subscripsi.

LXX.

Charta qua Carolus major domus villam Clippiocum donat basilicæ Sancti Dionysii ^c (ann. 741).

Se alequid de rebus nostris ad loca sanctorum condonamus, hoc nobis procul dubio apud æternum D Domenum in æterna beatitudine retribuendum confidemus. Igiturego in Dei nomine illustre vir Karolus, majorim-domus, filius Pippini quondam, ob amorem Domini nostri Jesu-Christi, vel remissionem peccatorum meorum, ut veniam de delectis meis consequi merear in futurum, dono donatumque in perpetuum esse volo ad basilica Sancti Dionysii, ubi ipse preciosus dominus in corpore requiescit, villa nuncupata Clippiacum ^d, in pago Parisiaco constitutam; cum terris, domebus, ædificiis, accolabus, mancepiis, vineis, sylvis, campis, pratis, pascuis, aquis ^e aquarumve decursebus, cum peculio utriusque sexus, omnia et ex omnibus, quecquid ad ipsa villa Clipiacus aspecire vel pertentire videtur,

D

^a Hinc manifeste patet Abbonem sub Theodorico rege IV et Carolo Martello vixisse; Carolus enim *illuster* vir ipse est Carolus quem Martellum vocavere, et qui, regnante adhuc Theodorico, res totius Franciæ administrabat. Vide supra (Col. 1290, not. b).

^b Loco vocis *subscripsi*, hic et infra exstant in chartulario lineæ in modum monogrammatum.

^c Exstat apud Dubletum, Histor. abb. S. Dionys., pag. 690, et Felibianum, Hist. abb. S. Dion. probat. pag. 32, ex originali; apud Cointium, Annal. t. V, pag. 46, et in Collectione scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 707, ex Dubleto. Præter hos, instrumentum hoc pro legitimo habuerunt Labbeus, Miscell. t. II, pag. 73; Michael Germain, in libello De villis regii, inserto in opere de Re dipl. Mabill., pag. 275; auctores Diplomaticæ novæ, t. V, pag. 679, et Mabillonius, qui se autographum inspexisse testatur, de Re dipl. pag. 127, nec eo minus suspectum

fuit Germonio, de vet. reg. Fr. Dipl. t. II, pag. 132, chartis Sandionysianis sæpius ultra modum infenso. Levioris ponderis argumenta expendere longum esset: dixisse satis sit nemini falsi indicium fore quod, in charta Caroli majoris domus, formulæ discrepent a formulis quæ in regum Meroveadum diplomatibus usurpari solebant. Cæterum ipse Germonius fatetur videri sibi ex aliquo genuino instrumento desumptam fuisse notam chronologicam singularem quam exhibet charta Caroli, repetitam scilicet ab obitu Theodorici regis. [Autographum quod Mabillonius viderat non adest in archivo regni.]

^d De Clippiaco villa, hoc instrumento basilicæ Sancti Dionysii concessa, fuisse disserit Michael Germain, in opusculo sup. laud.

^e Vox *aquis* exstat apud Dubletum, omissa apud Felibianum.

hoc totum ad ipsa basilica S. Dionysii cum omne A
integritate donamus vel concedimus, ita ut ab hoc
die, villa superius nominata Clippiacum habendi,
tenendi, vel quicquid præfatum monasterium S.
Dionysii aut agentis sui pro oportunitate ipsius mo-
nasterii facere voluerint, liberam ac fermissimam in
omnibus habiant potestatem. Se quis vero, quod
futurum esse non credemus, se nos ipsi, aut ullus
de heredibus nostris, seu quælibet opposita vel
extranea persona, contra hanc epistolam donationis
nostræ, quam nos propter nomen Domini fieri et
confirmari decrevimus, venire aut agere, aut ale-
quam calumniam partibus S. Dionysii exinde gene-
rare voluerit, inprimis iram Dei celestis incurrit, et
insuper inferit partibus ipsius monasterii, cogente
fisco, auri libras decem, argenti pondo viginti coac-
tus, et quod repetit evindicare non valeat; sed præ-
sens epistola donationis nostræ omne tempore ferma
et stabelis debeat permanere, stipulatione subnixâ.
Actum Careciaco villa, in palatio, quod fuit mensis
September die xvij, annum quintum post defunctum
Theodoricum regem *. Signum illustro viro Karlo
majorim-domus, qui hanc epistolam donationis fieri
donavit. † S. Radberti comitis. S. Rayganbaldi
comitis. S. Salaconis comitis. S. illustris matrone
Sonechildi consent. S. Grifonis filii sui consent.
S. Ilroderici. S. Adabaldi. S. Deodati. S. Helme-
berti. Audoenus cappellanus subscripsit. Ego Theu-
dericus subscripsi. Crothgangus jussus hanc episto-
lam donationis recognovi.

LXXI.

*Charta qua Pipinus major domus concrematam immu-
nitatis chartam ecclesiæ Sancti Vincentii Matisco-
nensis concessam renovat* ^b (ann. 743).

In Dei nomine, Pipinus major-domus. Regni no-
stri augere credimus monumentum, si beneficia op-
portuna locis ecclesiarum benevola deliberatione
concedimus, ac Domino protegente stabiliter pro-
ducere conldimus. Igitur noverit solertiâ vestra,
quod ad petitionem cleri, fidelis noster Domnolus,
sanctæ sedis episcopatum teneas in civitate Matis-
censi, in honorem S. Vincentii, nobis suggessit eo
quod illa immunitas quæ antea ad ipsam casam Dei

facta fuit, anno superiori sit igne concremata ob
negligentiam custodientis. Nobis hoc petiit ut ipsam
immunitatem ex nostro nomine ad ipsam casam Dei
renovare vel adfirmare deberemus; quod nos gra-
tanti animo pro reverentia ipsius sancti loci fecimus;
et tale insuper pro æterna retributione beneficium
visi fuimus indulsisse, ut in villas ecclesiæ illius,
quas moderno tempore aut nostro aut cujuslibet
munere habere videtur, vel quas deinceps in jure
ipsius loci valuerit divina pietas ampliare, nullus
judex publicus ad causas audiendas, aut freda undi-
que exigenda, nullo omnino tempore præsumat ac-
cedere, et loco illi Domnolus, vel successores ejus,
propter nomen Dei sub integro immunitatis nomine
valeant dominari. Statuimus ergo ut neque vos, ne-
que juniores, neque successores vestri, nec ulla pu-
blica judiciaria potestas, quocumque tempore, in
villas ipsius ecclesiæ, aut ubicumque aut regis aut
privatorum largitate conlatas, aut quæ antea fuerint,
ad audiendas altercationes, casas indominicatas in-
gredi, nec mansiones aut paratas aut fidejussores
tollere non præsumatis. Sed quicquid exinde in
agros vel fines seu super terras prædictæ ecclesiæ
commanentes fiscus undequaque potuerit sperare, ex
nostra indulgentiâ, pro futura salute, in luminaribus
ipsius ecclesiæ per manus agentium eorum proficiat
in perpetuum; et quod nos propter nomen Domini
et animæ nostræ remedium, simulque pro nostra
subsequente progenie plena devotione indulsimus,
nec regalis sublimitas, nec cujuslibet judiciaria po-
testas refragare tentetis. Sed, ut præsens autoritas
tam præsentibus quam futuris temporibus inviolata,
Domino adjutore, permaneat, manus nostræ sub-
scriptione infra roborare decrevimus. Sig. Pipinus
major-domus. Ego Rodolpus jussus scripsi. Actum
kalendis Januarii, in anno secundo principatus Pi-
pini ejusdem, in civitate Metis, in palatio regio.

LXXII.

*Charta qua Felix presbyter concedit Sithiensi mona-
sterio cellam Sancti Michaelis, in pago Flandrense*
^c (ann. 745).

Ego in Dei nomine Felix, presbyter, inspirante di-
vina clementia atque pro animæ meæ remedio, de-

* Hæc charta non parvi momenti est; docet enim
interregnum quinque annorum exstitisse post mor-
tem Theodorici IV, quibus solus imperavit Carolus
major domus; unde in instrumentis publicis necesse
fuit annos computare ab excessu ultimi regis, cui
nullus successerat. Obierat autem Theodoricus IV
anno 737, circa mensem Aprilem; ergo annus quin-
tus ab hujus morte, mense Septembri, concurrebat
cum anno Christi 741.

^b Ediderunt auctores Novæ Galliæ Christianæ,
t. IV, instrum. col. 263, ex chartario Matisconensi
Illoheriano. Fragmentum vulgaverat Labbeus, Mis-
cell. t. II, pag. 413, et chartam integram publici
juris fecerat Severtus, in episcopis Matiscon. sub
episcopatu Domnoli, depravatam in pluribus locis
quos restituit Cointius, qui ipsam recudit, Annal.
t. V, pag. 77: hujus lectionem sequimur. Exstat
etiam charta hæc in Collectione scriptorum Rerum
Francicarum, t. IV, p. 703, ex Cointio deprompta:

D inter parentheses recte affixus fuit annus Christ. cir-
citer 743; cum enim Pipinus, patre suo Carolo ma-
jore domus defuncto, administrationem regni Fran-
corum suscepit anno 741, annus secundus admi-
nistrationis seu principatus ejus, mense Januario
ineunte, concurret cum anno Christi. 743. Annus au-
tem in hac charta signatus, de Pipino adhuc majore
domus intelligendus est, ut ex Pipini subscriptione
patet; Severtus vero de Pipino regnum jam asse-
cuto interpretatur, et ideo chartam referendum cen-
set ad annum 752; sed in hoc fallitur, ut merito
arguit Cointius, cui omnino suffragamur.

^c Ex chartulario Folquini deprompsit Malbrancq,
De Morinis, t. I, pag. 580; recudit Cointius, An-
nal. t. V, pag. 168. Hujus chartæ mentio fit in
Iperil Sancti Bertini chronico, apud Marten. Thesaur.
anecd. t. III, col. 484; et hinc patet omnissum easse
procœmium in exemplo ad cuius fidem chartam edi-
dimus; juxta Iperium enim, sic incipiebat hoc instru-

putavi et concessi atque delegavi per hanc paginam donationis, ad monasterium Sithiu cellam meam in loco nuncupante Rochasbem sive Thereald'o loco in pago Flandrinse, quam ego in honore S. Michaelis archangeli, vel S. Joannis Baptistæ, vel S. Mariæ genitricis Domini nostri Jesu Christi, vel cæterorum sanctorum, opere construxi, quam ab extraneis personis dato pretio comparavi; et supplicamus ipsos fratres et rectores ipsius monasterii Sithiu ut, propter Dominum et mercedem nostram lucrandam, ut ipsa cella quam ibidem transfiravimus, de missis, de cursu, de luminariis, curam habere studeant; et de hospitibus et peregrinis charitatem et mercedem exinde habere debeant: tamen in ea ratione, quamdiu ego in hoc seculo, Christo propitio, advivero, ipsam cellam usualiter pro beneficio ipsius monasterii mihi liceat possidere. Actum Sithiu monasterio, publice, xviii cal. Augusti, anno iij regni domini nostri Hilderici gloriosi regis. Ego Felix hoc testamentum a me factum relegi et subscripsi. S. Chrodegarii illustris. S. Rimberti. S. Odberti. S. Godoberti Guntivini. S. Waningi. S. Gontberti. S. Chirami. S. Erilarii. S. Clodbaldi. S. Clithaldi. S. Guntharii sacerdotis. S. Chereuvini. S. Austroaldi centenarii. S. Theodberti. Ego Vioradus diaconus rogatus scripsi et subscripsi.

LXXIII.

*Charta qua Felix presbyter concedit Sithiensi monasterio cellam S. Michaelis in pago Flandrense (textus integer) * (ann. 745).*

Sicut Dominus in Evangelio ait: Qui dat parum, comparat [sibi] regnum, et qui tribuit parum pecuniam, mercedem accipiet sine fine manentis gloriæ [parum pecuniæ, accipit sine fine mensuram].

Ego [igitur ego] in Dei nomine Felix presbiter, inspirante divina clementia, atque pro anime meae remedio, devote concessi [deputavi et concessi] atque delegavi per hanc paginam donationis ad monasterium Sithiu, quod est in honore sancti Petri et sancti Pauli apostolorum, et sancti Martini, sanctique [vel sancti] Bertini confessoris, ubi ipse dominus in corpore requiescit, vel ubi venerabilis vir Nantharius abbas pracesse videtur, cellam meam in loco nuncupante Hrochasbem sive Herualdo loco in pago Flandrinse, quam ego in honore sancti Michaelis

A [Michaelis] archangeli, vel sancti Johannis Baptistæ, vel sanctæ Mariæ genitricis domini nostri Ihu Xpi vel ceterorum sanctorum vili opere construxi, quam ab extraneis personis dato precio comparavi, ita ut mihi [michi] complacuit, in tale ratione [tali ratione], ut ad ipsum monasterium Sithiu ad opus sancti Petri jam dicta cella cum omni integritate vel soliditate in se aspicientia vel pertinentia ibidem delegare deberemus, quod ita et fecimus, ad integrum perpetuoaliter ad possidendum, ut ibidem aspiat et subjecta sit omni tempore, una cum terris, mansis, casis, aedificiis, mancipiis tam ingenuis quam et servis, cum reliqua plenitudine, videlicet, campis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, fariuariis, pecuniis, praesidiis, mobilibus et immobilibus; omnia et ex omnibus rem inexactam, quicquid dici vel nominare potest; hoc fratribus, vel ad opus monasterii Sithiu a die praesenti, dono, trado atque transfundo perpetualiter ad possidendum; et post meum obitum ipse qui tunc abbatis fungitur moderamen, vel fratres de jam taxato Sithiu monasterio agant exinde quicquid libitum placitumque fuerit, et qualemcumque praepositum superponi voluerint, potestatem in omnibus habeant secure. Et, ut merces nostra in futuro saeculo apud Dominum [Deum] gloriosior fiat, humillima petitione efflagito, rectorum fratrumque pietatem, ut ipsam cellam quam nostro [vestro] jure subdidi conexione perpetuae [perpetuae] firmitatis, de missa, de cursu, de luminaria, honorabilem omni conatu exhibere studeat, nec non hospitibus peregrinisque ante omnia providendis, ut mercedem exinde a [e] ternae beatitudinis mereantur consequi. Me autem, quandiu in hoc saeculo Xpo propitio advivero, ipsa cella usualiter pro ipsius monasterii beneficio possidere concedatur: in eo tenore, ut aliubi nec ipsam [ipsa] cellam [cella] quam ad ipsum monasterium delegavi, nec ipsas res quae ad ipsum locum pertinent, aliubi nec dare nec vendere, nec commutare, nec alienare, nec naufragare, potentiam habeam. Supplico igitur, ut nomen meum in libro vitae ^b ipsi sacerdotes qui in ipso monasterio degunt habere dignentur. Et post meum obitum atque de hac luce discessum, suprascripta [suprascripta] cella cum omnibus rebus emelioratis atque superpositis, fratres praedicti monasterii Sithiu cuncta

mentum: Sicut Dominus in Evangelio ait, etc. Nemo nescit ejusmodi praemia prælighendi hac ætate morem fuisse. Adde Mabillonium, *Annal.* t. II, p. 121, testari donum hac charta collatum fuisse ea conditione ut donatoris nomen libro vite inscriberetur, quod etiam hic prætermisum fuit. Ipsissimas lperius exscripsit notas chronologicas, quas exhibet exemplum quod sequimur. Hæc vero annum Christi 746 indigitant; siquidem annus regni Childerici III secundus, mense Martio ineunte, colligatur cum anno Christi 744, quo concilium Suesionense coactum est, ut supra monuimus (*Col.* 1148). [Vide integrum textum subsequenter.]

^a Hujus integræ chartæ apographum exstat in Bibliotheca regia, a D. de Witte S. Bertini chartophylace missum, anno 1782 et manu clari viri de Brequigny annotatum ut in additamentis insereretur.

Hodie servatur Gandavi in archivo Flandriæ orientalis exemplar membranaceum quod ad D. de Witte pertinuisse fama est, et cujus specimen, modo quod *lithographiam* vocamus, adiecit doctus professor Warnkonig, tomo I Historiæ Flandrensis, editionis Gallicæ. Pro certo habendum credo, ex membrana Gandavensi quæ anno 1782 exstabat in Sanbertiniano chartario exscriptum fuisse bibl. reg. apographum. Quasdam tamen lectionis varietates, quæ scribæ oscitantia facile tribui possunt, inter uncis inserendas curavi. Non ita de textu quem reperies, pag. 53 chartularii sancti Bertini a claro viro Guérard publici juris facto, anno 1841, et quem in additamentis recudendum curabo.

^b Consulendum est Cangii Glossarium vocibus *Diplycha vicorum et Liber vite*.

quae restant a die presente, abque ullius terroris contradictione, hoc in eorum jure et dominatione ad integrum recipiant ad possidendum, et faciant exinde quidquid utile est quod eligerint. Si quis vero, quod futurum esse non credo, si ego ipse aut ullus de heredibus vel [seu] successoribus meis, seu quislibet extraneus nobilis persona fuerit quae contra hoc donationis testamentum venire aut eam infringere conaverit, iram Dei omnipotentis incurrat, judicium et offensam, et cum ipsis sanctis apostolis Petro et Paulo et sancto Martino sanctoque Bertino, quibus ipsam cellam delegavimus, ante tribunal Xpi deducat rationem et de eorum aeclesiis excommunicatus et extraneus efficiatur, si se exinde per poenitentiae asperitatem non comparat; et insuper inferat, cogente fisco, duplam substantiam, quantum tunc temporis ipsa cella emeliorata va'uerit, vel quantum ego moriens relinquero, duplicare cogatur, nec quod repperit evindicare valeat, sed haec donatio meae mercedis omni tempore firma permaneat cum stipulatione subnixta. Actum Sidiu monasterio publice viii kalendas Augusti, anno in regnante domino nostro Childerico gloriosissimo rege.

Ego Felix hoc testamentum a me factum relegi. † Sig. illustri viri Chrodgarii. † Sig. Rimberti. Sig. † Odberti. † Sig. Godoberti. Sig. † Gumberti. † Drammii. † Erlulfi. † Glodbalidi. † Childebalidi. † Gumbarii seaunini. † Cheriunni. † Austrohaldo centenarii. † Gumarddi. † Berdberti. † Nordberti. † Sig. Uuaningi. † Sig. Gummuini. † Sig. Uuidgrimo. (*In apographo Bibl. reg. mutatus est ordo nominum, nulla tamen desunt.*)

Ego Uioradus hoc testamentum, rogatus a Felice presbitero, scripsi et subscripsi.

LXXIV.

Charta qua Carlomannus, major domus, dona confert monasteriis Stabulensi et Malmundariensi^a (ann. 746).

Iccirco ego Karlemannus, major-domus, filius quondam Karoli, donamus donatumque in perpetuum esse volumus in elemosyna nostra, vel Anglino abbati nostro, ad monasterio Stabulaus seu Malmundario, constructo in honore patroni nostri sancti Petri et sancti Paul, seu et sancti Martini vel ceterorum martyrum quorum pignora ibidem venerari noscuntur, ubi Anglinus abba, Christo propitio, praeesse dinoscitur: hoc sunt, villas ejus vocabula sunt, Lenione cum omnibus appendiciis suis, in pago

^a Edimus ad fidem Martenii, Ampliss. coll. t. II, col. 21, qui hanc chartam ex archivo Stabulensi deprompsit. Recuderunt auctores Novae Galliae Christianae, t. IV, pag. 743, ex Martenio, sicut et Bertholetus, Histor. Luxemb. t. II, probat. pag. 36, qui, desiciente anni nota, annum Christi 746 praefigendum censuit. Male tamen convenit cum hoc anno nomen Anglini abbatis; anno enim 746, non Anglinus, sed Agilulphus praerat monasteriis Stabulensi et Malmundariensi, ut monstravit Gointius, Annal. t. V, pag. 109 et 167. Sed forte Agilulphi nomen pro Anglini nomine legendum est, ut alias monuimus. Vide quae de his fusiis dicemus, infra, ad chartam ejusdem Karlemanni sub anno 747 referendam. In-

A Condustrinse, Calkina, Mosania, Warsipio et Barsina, necnon et Rudis, Pronote, Malma, et Haist in Guoldo manso, Solania. Similiter et villam quae vocatur Wadalino cum omnibus appenditiis suis, Rudis, Olisna, Serario, Palatiolo et Brabante, ad ipsas casas Dei tradidimus atque transcribimus a die presente ego Karlemannus, pro animae nostrae, vel Anglino, ut melius eis delectet, pro nos vel stabilitate regni nostri^b, Domini misericordiam attentius deprecari, in ea scilicet ratione, ut quamdiu ipse Anglinus advixerit, ipsas res usualiter excolere debeat; et, si nepos suus nomine Gotbaldus illum superstes fuerit, ipsius Unadelino, absque pra'judicio et per precaria vel consensum ipsius, monachis praedicto Unadelino tenere vel excolere debeat, sine ulla demeritione tantum ista superius denominata totum et

B ad integrum trado et dono ad ipsius monasteria, pro animae nostrae, vel Anglino abbati nostro, hoc sunt, terris, aedificiis, accolabus, mancipiis, pratis, campis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, adjacentiis, appenditiis, peculium utriusque sexus, mobilibus et immobilibus, necnon et in praedictis locellis, mansellis, in locis Mosali et Barsena, quod homines nostri ex genere Condustrensi his nominibus, Adalinus, et Agibertus, Bertegis et Astremundus tenebunt, cum ipsis jamdictis hominibus superius nominatis, quidquid moderno tempore ipse Anglinus visus fuit tenere, et inantea quidquid ibidem laborare aut augmentare vel attrahere potuerit, ad praefata

C monasteria in elemosyna nostra vel sua, post suum quoque discessum ibidem revertatur absque ulla contradictione. Si quis vero, quod futurum esse non credo, contra hanc traditionis nostrae constitutionem facere praesumpserit, judicio successorum nostrorum regum eum reliquimus. Factum est astipulatione subnixta, in villa Wasidio, publice, sub die quod fecit mensis Junius dies vj, regnante Hildrico rege. Signum illustris viri Karlemanni, majoris-domus. Signum illuster vir Drogone filio ejus consentiente. Ego Hildradus cancellarius rogatus hoc testamentum scripsi et subscripsi.

LXXV.

Placitum quo Pipinus, major domus, mansum apud Marolium asserit monasterio sancti Dionysii^c (ann. 747).

D Cum resedisset inluster vir Pippinus, major-domus, Verno, in palatio publico, ad universorum cau-

strumentum vero quod nunc exhibemus procenio carere videtur, et initiali formula, quam, juxta hujus aetatis morem, praefert alia ejusdem Karlemanni charta infra edenda (*Col. 1310*).

^b Ilac voce non intelligendum est Karlemannum se regem praedicare: significat tantummodo administrationem regni.

^c Ex archivo Dionysiano deprompsit Mabillonius, De re diplom. pag. 389; recuderunt ad idem Mabillonii Collectores scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 713. [Hujus pleriti autographum in archivo regio inter alia Sandionysiana instrumenta non extat; et in instrumentorum ad hanc abbatiam spectantium indicibus, ex Mabillonio tantummodo

sas audiendas et justo iudicio terminandas, ibi veniens A
femina aliqua, nomine Christiana, hominem aliquem,
nomine Hrodgarius, advocatum Sancti Dionisii, vel
Amalbertum abbatem interpellabat, repetens ab eo
quod casa Sancti Dionisii vel Amalbertus abba habe-
ret res suas malo ordine, in loco qui dicitur Marolio,
casam et mansum et vineas et mancipia. Sed ipse
Hrodgarius in præsenti adstabat, et taliter dedit re-
sponsum, quod instrumenta haberet, qualiter ipsas
res Witgaudius manu potestativa ad ipsam casam
Sancti Dionisii condonasset. Unde et de præsenti ip-
sum instrumentum ante nos ostendit relegendum, et
nos ipsa instrumenta invenimus veracia. Et postea
ipsa Christiana instrumentum ipsum visa fuit re-
credidisse, et postea de ipsis rebus se dixit exitam,
ut nullam recausationem contra casam Sancti Dioni-
sii exinde facere deberet. Proinde nos taliter, una
cum fidelibus nostris, id est, Haginone, Theudeberto,
Remedio, Garehardo, Fulgario, Bovilone, Walche-
rio, Rauchingo et Ermenaldo, comite palatii nostro,
vel reliquis quampluribus visi fuimus iudicasse, ut,
quia ipsa præfata Christiana ipsum instrumentum
visa fuerat recredidisse, et nos ipsa invenimus vera-
cia, et ipsa Christiana se exinde dixit exitam; pro-
pterea jubemus, ut quia hæc causa ita acta vel per-
petrata fuerat, ut ipse Hrodgarius, mansum superius
nominatum in Marolio, mansum et casam, et vineas,
et terras, et mancipia, contra Christianam in causa
Sancti Dionisii omni tempore habeat evindicatum at-
que elidigatum, inspecto suo testamento; et sit in-
postmodum inter eos et hæc re sopita causatio. Da-
tum mense Februarii, die xj anno v Childerici regis.
Wilecharius jussus recognovit.

notatur.] Hoc solo testimonio notus est Amalbertus
Sancti Dionysii abbas, fatentibus Nove Gallie Chris-
tianæ auctoribus, t. VII, col. 345. Hi autem, cum
Mabillonio, hoc placitum anno Christi 748 habitum
pronuntiant, et sic Cointius, *Annal.* t. V, pag. 205, ac
Felibianus, *Hist. abb. S. Dion.* pag. 41; sed dies
undecima Februarii, anno quinto regni Childerici
II, ut legitur in notis chronologicis, anno Christi
747 videtur potius tribuenda, cum alibi notaverimus
annum secundum huius regni concurrisset, die ter-
tia mensis Martii, cum anno Christi 744. De
Verno palatio seu Vernolio veteri, fuse agitur in
opusculo D. Germain de villis regiis. De Re dipl. lib.
IV, pag. 555 et seq. Hoc placitum memorat Dubletus,
Antiq. abb. S. Dion., pag. 691; sed errat in ex-
scribendis notis chronologicis et in nomine palatii,
quod Vernonem interpretatur. [Vir clarus Lebeuf,
in dissertatione vulgata inter *Opusc. varia*, ann. 1768
edita, t. I, pag. 88 seqq., demonstrat, firmis ad pro-
bandum argumentis, villam regiam que in hoc pla-
cito Vernum nuncupatur, non fuisse Vernolium ad Isar-
ram, ut existimaverat domnus Germain, sed e contra
Ver seu *Vern*, Parisios inter et Compendium. Ope
eiusdem dissertationis emendanda videtur annotatio
quædam qua clarus vir de Brequigny assentit domno
Germain, qui Cadolacum et Latinacum, loca in
alio placito nominata, prope Vernolium ad Isaram
sita fuisse contendit. Hæc loca eadem esse quæ nunc
dicuntur *Chailly* et *Lagny-le-Sec*, probat abbas Le-
beuf, cui assentit D. Bouquet, in annot. pag. 655 et

LXXVI.

*Placitum in quo Carlomannus, major domus, villam
Lethernau, cum appenditiis, monasteriis Stabulensi
et Malmundariensi ab avo suo donatam et deinde
injuste ablata restituit* (ann. 747).

Inluster Karlemaonus major-domus, filius Caroli
quondam, cui Dominus regendi curæ committit.
Cunctorum jurgia examinatione diligenti rimare
oportet, ut non alterutrum salubris donetur senten-
tia, nisi quem iustitia consenserit. Igitur cum nos in
Dei nomine, una cum optimatibus et pontificibus seu
et klustribus viris, Dunavilla ad universas causas
audiendas, vel justa iudicia rimanda resideremus,
ibique veniens Anglinus abba rector monasteriorum
Stabulaus et Malmundarias, asserebat nobis dicens
B quod domus et avus noster Pipinus quondam, per
suum testamentum villam aliquam, quæ vocatur Le-
thernau, una cum appenditiis et adjacentiis suis,
quorum vocabula sunt Brastis, Feronio, Unalia et
Aldanias, ad casam S. Petri et S. Pauli, Stabulaus
et Malmundarias, condonasset vel delegasset, et nos
ipsam villam post nos malo ordine retineamus et
injuste, unde et ipsum testamentum se præ manibus
habere affirmat; cumque ad relegendum nobis tra-
didisset, invenimus eum veracem. Nos autem cum
iustitia considerantes casum humanæ fragilitatis,
pro salute animæ nostræ, vel stabilitate regni nos-
tri, ipsam villam Lethernau, una cum appendici-
bus vel adjacentiis suis, per nostrum wadium ipsum
C Anglino ablatis visi fuimus reddidisse, et per nostram
festucam nos in omnibus exhibuisse. Proinde nos
taliter una cum fidelibus nostris, id est, Fenaldo,
Hildebaldo, Hrodgerico, Christiano episcopis, et ab-
bate Ermenero et Hugberto comite palatii nostro,
vel reliquis quamplurimis, visi fuimus iudicasse, ut

686, t. IV, *Script. rer. Gall. et Franc.*

* Vulgavit Martenius, *Ampliss. Coll.* t. II, col. 49,
ex archivo Stabulensi; ex Martenio recuderunt Ber-
tholetus, *Hist. Luxemb.* t. II, pag. 39, et Collecto-
res scriptorum rerum Francicarum, t. IV, pag. 712.
Anni nota indicat annum Christi 747, verum hinc
chartæ sinceritatem in dubium vocat Cointius, *An-
nal.* t. V, pag. 109. Ibi enim Anglinus dicitur abbas
Stabulensis et Malmundariensis; at, hoc tempore,
Agilulfus, ait Coint. *ibid.* pag. 166, utrique mona-
sterio præerat, et inde ad Coloniensem episcopatum
D hoc ipso anno vocatus fuit. Cointio videntur suffra-
gari auctores Novæ Galliæ Christianæ, t. III, col. 941.
Ex his angustis se expedire arduum est, nisi nomen
Anglini, aliunde non cognitum, corruptum fuisse,
et Agilulfi nomen in Anglinum deflexum dicatur,
ut alias, conjiciebamus. Restat ut probabile fiat,
errore perseveranter repetito, in tribus instru-
mentis hoc Anglini nomen Agilulphi nomini subro-
gatum fuisse. Hæc autem tria instrumenta desumpta
censeri possunt ex aliquo chartulario, et in auto-
graphis nomen Agilulphi ita scriptum fuisse ut spe-
ciem nominis Anglini præferre videretur scriptori
chartularii, cui, cum semel in lectione dubia erra-
visset, sæpius in eadem errasse pronum fuit. Certe
vel autographa lectu difficillima, vel eum qui hæc
tria instrumenta descripsit in legendis veteribus char-
tis minime versatum fuisse patet, cum innumeris
scripturæ mendis sæde scatcant apographa de quibus
agimus.

dum hanc causam sic actam vel perpetratam cognovimus, et ipsum testamentum sic veracem invenimus, ideo jubemus ut ipse domnus Anglinus abba vel ejus successores vel rectores monasteriorum illorum ipsam villam Lethernau, una cum appenditiis suis, cum omni integritate, jure perpetuo, ad ipsa monasteria habeant. Si vero aliquis de hæredibus vel pro-hæredibus nostris exstiterit, qui contra hanc donationem nostram facere voluerit, successorum nostrorum regibus eum judicandum relinquimus.

Datum quod fecit mensis Augustus dies xv, in anno quinto regnante Hilderico rege.

Signum Karlomanni major-domus.

Ego Childradus subscripsi.

LXXVII.

Charta qua Bodalus monasterio Sancti Gregorii donat quicquid habet in villa Hodulsheshaim ^a (ann. 747).

Oportunitus unicuique, dum in hac vita in hoc corpore [mortale vivit, de futura vita, ubi immortaliter perpetueque] vivere sperat, dum licet, cogitare studeat. Ideoque ego itaque Bodalus, filius Hugono quondam, pro eterna beatitudine vel indulgentia peccatorum meorum, dono pro anime mei remedium, et pro anima filio meo Gherbano [al., Egerbando], ad monasterio Sancti Gregorii et ceterorumque sanctorum, qui est constructus in Vageso inter duas Pachinas fluvium, ubi in Dei nomen Agoaldus abbas cum monachis ibidem consistentibus regulariter decere videntur, donatumque in perpetuum ut permaneat esse volo : hoc est, in villa vel in fine Hodulsheshaim, quicquid ibidem visus sum habere, hoc est : casis, casalis, granicis, domibus, edificiis, vineis, mancipiis, terris, campis, pratis, silvis, aquis aquarumque decursibus, et quod Balduinus et conjux sua nobis proservit, totum et ad integrum, a die presente, ad ipso loco sancto trado atque transfundo, ut ab hac die ipsam rem superius denominatam ipsi casa Dei vel congregatio ejus habeant, teneant atque possideant, et eorum successoribus Christo propitio

^a Exstat apud Lunig, Spicil. eccl. contin. t. I, pag. 1096, et Martenium, Thes. anecd. t. I, col. 8, deprompta ex chartario monasterii S. Gregorii in Alsatia, sed mutila phrasi initiali, ubi deficiunt verba quæ inter meos inclusimus. Ea restituit Schœpflinus, Alsat. diplom. t. I, pag. 16, qui chartam hanc recudit ex eodem chartario accuratius descriptam. Hujus lectionem sequimur, inter meos adhibitis lectionibus aliis quas ipse exscripsit. Bodah chartam collocat Martenius sub anno Christi 746, infelicitè : cum enim, anno secundo regni Childerici III, mense Martio, curreret annus Christi 744, ut diximus (Col. 1148), jam expletus erat annus Chr. 746, anno vj ejusdem regni, mense Decembris. Rectius ergo Schœpflinus hoc instrumentum tribuit anno Christi 747. Bodalus hic idem videtur qui vocatur Bodulus in charta alia infra edenda (Col. 118).

^b Vulgavit Mabillonius, Ann. t. II, append. p. 696, ex codice sæculi xi. Recuderunt Eccardus, Origin. Habsburg. prob. pag. 101, et Schœpflinus, Alsat. dipl. t. I, pag. 20, ex ms. sæculi xv, ecclesiæ collegiæ S. Petri senioris, et demum abbas Grandidier, Hist. eccl. Argent. t. I, prob. pag. 70, accuratius ex eodem ms. et ex chartulario sæculi xvi, reconditum in archivo Tabernaensi. Hujus diligentissimi ex-

A derelinquant, faciendi quod voluerint libero [al., liberam] habeant in omnibus potestatem. Si quis ego [al., ergo], aut heredes mei vel quislibet aposita persona, que contra hanc donationem a me facta [al., factam] venire temptaverit aut infringere voluerit, tunc inferam [al., inferam] vobis vestriste successoribus, duplo repetitionem, faciam [al., sociante] lisco, auri uncias ij, et nichilominus presens donatio omni tempore firma permaneat stibulatione subnixâ.

Actum in ipso monasterio Confluentis, publici datum xv kal. Januarias, anno vj regni domini nostri Childerici regis (deest in altero exemplari nota numerica).

Signum † Bodalo, qui hanc donationem fieri rogavit. Signum † Hueberto [al., Excamberto]. Signum † Excamberto. Signum † Stareullo [al., Stracullo]. Sign. † Ghisalmondo. Sign. † Libulfo. Sign. Haimberto. Sign. Warinulfo. Sign. † Herchamberto. Sign. † Sighertamno [al., Sigertmanno]. Sign. † Bebo [al., Belo]. Ego Rodaccius rogatus scripsi et subscripsi.

LXXVIII.

Charta qua Boronus Honaugiensi monasterio dona confert ^b (ann. 748).

Sacrosancto monasterio Sancti Michaelis archangeli, vel ceterorum SS. Petri et Pauli, quod est constructum infra insulam Honaugiensem, ubi in Dei nomine Dubanus episcopus præesse videtur. Boronus illuster vir, cogitans casum fragilitatis mee, ac pro eterna retributione, dono ad suprascriptum monasterium, donatumque in perpetuum ut maneat volo, hoc est infra marchiam que dicitur Gamibapine, hobam unam quam Wolvinus tenuit, cum casalibus, campis, pratis, silvis accessisque omnibus, cum edificiis, pascuis. Idem dono ad ipsum locum sanctum superius nominatum, portionem meam, quod est Niuzwern, id est, tam terris, silvis, pratis, pascuis. Idem dono porcionem meam ex ipsa insula memorata Honaugiensi ^c, ad ipsam locum sanctum; quod totum

scriptoris lectiones sequimur. Eiusdem Boroni chartam aliam supra edidimus (Col. 1280), in gratiam ejusdem monasterii emissam. Dubanus, qui hic dicitur Honaugiensi monasterio præesse, quibusdam, scilicet antoribus Nov. Gall. Christ. tom. V, col. 835, Mabill. Annal. tom. II, pag. 59, etc., videtur alius a Tubano, ejusdem monasterii abbate, de quo supra diximus. Unum vero eundemque et Tubanum et Dubanum arbitratr Historiæ Alsatiæ scriptor, ubi supra, cui libenter suffragamur. Ad id nos movet nominis similitudo; nec obstant temporum intervalla. Dubanus quidem vocatur episcopus, Tub num vero aint hoc titulo caruisse; verum aliquando abbates episcopi dicebantur, non quod aliquam sedem episcopalem occuparent, sed quia in monasterio suoungebantur episcopali officio: et id hac arate non erat insolitum. Annus Christi 748 currebat mense Aprili anno 6 regni Childerici III, juxta nostram hujus regni annos computandi rationem, de qua pluries.

^c Dicitur est supra quo titulo Baronus portionem haberet in insula Honaugiensi. Jam, charta anni 726, supra (Col. 1280) partes quasdam hujus portionis, nec tamen integram, donaverat monasterio S. Michaelis. Nunc donat reliqua, charta de qua hic agitur.

et integrum a die presenti ad ipsum sacrosanctum A et hec donacio omni tempore stabilita et firma permaneat, stipulatione subnixa.

monasterium trado atque transfundo, ut ab hac die, de ipsa re, et agentes supra scripti monasterii et posterii eorum, faciendi quid exinde voluerint liberam ac firmissimam in Dei nomine habeant potestatem. Si quis ego aut heredes mei, vel quis calumniator exstiterit, inferat ad partes suprascripti monasterii suisque custodibus, una cum socio fisco, auri uncias tres, et nichilominus presens donacio hec firma permaneat, stipulatione subnixa.

Actum Mandouro castro, publicæ. Signum Beroni, qui hanc donacionem fieri et firmari rogavit. Signum Cantsoaldi. Signum Milonis testis. Signum Wolferahi. Signum Audeberti testis. Ego in Dei nomine Wachyndus diaconus, rogatus scripsi et subscripsi. Data donacio hec, die Martis proximo post medium mensem Aprilis, anno sexto regni domini nostri Hilderici regis.

LXXIX.

Charta qua Hugo monasterio Honaugiensi dona confert ^a (ann. 748).

Sacrosancte ecclesiæ Sancti Michabelis, quæ est constructa in insula que dicitur Hohenaugia, ubi Dubanus episcopus nunc temporis preesse videtur. Ego in Dei nomine Hugo, cogitans ad ipsum locum sanctum de rebus meis aliquid dare debere propitio Deo, quod et ita feci, hoc est, infra ipsam insulam que dicitur Hohenaugia, quantumcumque genitor meus Bleonus ibidem, id est infra ipsam insulam, michi moriens dereliquit, id est, tam terris, pratis, pascuis, silvis, aquis aquarumve decursibus, arealibus, arboribus; in eam vero condicionem, ut a die presenti, ipsas res ad ipsum locum sanctum omni tempore stabilita et firma permaneat. Idem dono ad ipsum locum sanctum, portionem meam totam que est in marca Odradesheim, cum terris, pratis, pascuis. Si quis, ego aut heredes mei aut ulla opposita persona, contra hujus donacionis testamentum venire aut agere temptaverit, aut aliquam calumniam generare presumpserit, quod nec fieri credo, tunc spondeo, aut heredes mei, ut vobis aut successoribus vestris sinus reddituri duplum tantum, quantum in hac cartula scriptum est, infra ipsam insulam, et sacratissimo fisco auri solidi quinque; D

et hec donacio omni tempore stabilita et firma permaneat, stipulatione subnixa.

Actum publicæ, in insula Hohenaugia. Datum sub die quarto kalendas Junias, anno sexto domini nostri Hilderici regis. Signum Hugonis, qui hujus donacionis testamentum fieri rogavit. Signum Gaozberti. Signum Agynonis. Signum Theodoaldi. Signum Theothelmi. Signum Amaloini. Signum Othly. Ego Amalgerus hujus donacionis testamentum scripsi.

LXXX.

Charta qua Heddo, episcopus Stradburgensis, monasterio Arnulfi-Augæ a Rothardo et aliis collata dona confirmat, ac privilegia concedit ^b (ann. 748).

Dominis sanctis adque honore dignissim (sic in B tabula æri incisa. Legit Schœpplin. *dignissima*; melius *dignissimis*), apostolicis meisque in Christo patribus Heddo, gratia Dei, ecclesiæque matris in Stradburgo civitate vocatus episcopus. Noverit sancta industria vestra qualiter pastores Ecclesiæ solertissime cura summoque studio debent procurare, ut Ecclesia Dei lucris animarum proficeret, et per nos monitis salutaribus in quantum valeamus, vigorem obtineat, ut bis qui æterno pastoris spontaniæ relictis omnibus, sequi cupiunt, atque sic abnegantes semetipsos, per angusto calle artaque via gradientes, vocem æternæ Regis ac Redemptoris nostri audientes: Exi de terra tua de cognatione tua, et vade in terra quam monstravero tibi, vel illud: Qui reliquerit patrem aut matrem aut filios aut agros et cætera, propter nomen meum, centuplum recipiet, et vitam eternam possedebit; et: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, tollat crucem suam et sequatur me. Oportet ut nos audiamus, qui dixit: Hospes fui et suscepistis me; et: Qui vos recepit, me recepit; et: Quamdiu fecistis uni ex minimis meis, mihi fecistis; ut quod a principe apostolorum in initio Ecclesiæ institutum est, quia omnis multitudo credentium erat in unum, et nullus suum proprium dicebat aliquid esse, sed erat illis omnia communia, et cor unum et anima una. Unde institutio sancta ex hoc a sanctis Patribus inpostmodum ab Oriente usque in Occidente et in partibus Galliarum, monasteria multa sub regula sancta horum exemplo religio clara promulgavit, precipue monasteria Liri-

^a Mabillonius, Annal. t. II, append. pag. 696, hanc deprompsit ex ms. sæculi XI; ex Mabillonio recedit Eccardus, Origin. Habsburg. pag. 101; Schœpplinus, Alsatia dipl. t. I, pag. 21, ex manuscripto sæculi XV; accuratius vero abbas Grandidier, Hist. eccl. Ar. ent. t. I, prob. pag. 71, ex eodem ms. et ex chartulario sæculi XVI, quod in archivo Tabernensi asservatur. Omissa est apud Mabillonium, Eccardum et Schœpplinum clausula qua portionem suam in marca Odradesheim Hugo donat Honaugiensi monasterio: an neotericorum curis temere intrusa? De Dubano episcopo diximus in notis nostris ad chartam quæ proxima præcedit.

^b Valde hiulecam vulgaverant auctores Novæ Galliæ Christianæ, t. V, instr. col. 458. Hanc absque lacunis edidit Schœpplinus, Alsat. diplom. t. I, pag. 47, ex autographo quod scriptura cursiva merovingica

exaratum asservatur in episcopi Argentoratensis tabulario, et autographi specimen æri incidi curavit. Ex autographo quoque descripta exstat ab abbte Grandidier, Hist. eccl. Argent. t. I, prob. pag. 72. Uerque instrumentum hoc integrum exhibet, ex membrana lacera, sed feliciter restitutum ope chartæ Widegerni, quam edidimus supra (Col. 1281), et quæ iisdem formulis concepta est. Nomen Heddonis multifarie corruptum fuit, ut docuit Schœpplinus, ubi supra, qui hunc arbitratur fratrem fuisse Odilæ, cujus testamentum supra videsis; Rothardum vero comitem credit inferioris Asiaticæ comitatum obtinuisse. Arnulfi-Augæ monasterium in Alsatia inferiore primitus conditum, ut ex Heddonis charta constat, a Ludovico Pio, anno 826, in Ortenaviam translatum est, ad flumen Schwarzach, unde novum nomen sumpsit.

nensis, Agannensis, Luxoviensis, et in universo mundo sub regula sanctorum Patrum, maximo beati Benedicti et sancti Columbani abbatibus vita commune optime disposita et per auctoritate clementia regum, et per privilegia sanctis atque catholicis pontificibus firmiter roborata, et sanctæ canonēs hoc non derogant, sed potius læuenter exobstant. Unde nos cū-
 perti quod vir inluster Rothardus, quomis, in insula qui vocatur Arnulfo-Auga, juxta fluvium Reni, infra nostra parrochia, in honore sanctorum apostolorum et Sanctæ Mariæ Dei genitricis ceterorumque sanctorum, cū Dei adjutorio et nostro consilio, monasterio in suo proprio a novo ædificare conatus est; at quod evocantes Sardoardo abbate cū suis peregrinis monachis, ibidem cynobio vel sancto ordine sub regula beati Benedicti, Dei gratia et nostro adjutorio perficere deberent. Unde nos congratulantes hujus viri sancte devotione et glorioso proposito, viscere caritate pietateque commoti, devotione promptissima, una cū consensu fratrum nostrorum abbatum, presbyterorum, archidiaconi, omnique clero ecclesiæ ubi ego deservo, sed et duces ac judicium timentiumque Deum populo hujus provincie catholico, ut ad ipso monasterio seu cynubio congregationeque peregrinorum monachorum, per nostra et per vestra auctoritate privilegio conscriberem vel confirmare debemus, quod ita et fecimus, ut ipso monasterio omnia quicquid ad ejus pertinet ditio, ædificiis, basilicis, cū ministeria vel ornamenta de quarum omnium rerum sacrisque codicibus, strumenta cartarum, aurum, argentum, ærumentum, vel quibuscumque rebus ipsius monasterii seu cellolas vel ejus appendiciis, etiam villas cū agris, domibus, mancipiis utriusque sexu, acolabus, et quod jam dictus inluster Rothardus vel alii, pro salute animæ per qualibet modo donaverunt vel delegaverunt, seu et inantea tam ipse quam et munificentia regum, principum, pontefecum, clericorum, vel a quocumque hominum Christo inspirante largitum fuerit, cū omnia et ex omnibus per hunc privilegium confirmamus; ut a die presente, ipse monasterios prefatique peregrini monachi eorumque successores, sub regula sancti Benedicti cynubialiter congregati, secundum sanctum propositum, eorum jure, absque ullius repetitione, tradimus adque trehuimus potestate; neque nos ipsi, neque successores hujus civitatis pontefices, neque archidiaconi, neque exactores, neque aliquis de parte ecclesiæ vel quislibet nullus aliquid dominare vel jubere aut requerere censum vel dona, aut qualibet munera nullunquam tempore expetire non præsumant. Cū vero necesse fuerit crisma petire, altaria confirmare, sacros ordines benedici, aut aliquas benedictiones expetire, aut oratoria in eorum loca ædificare, rector ipsius monasterii vel peregrini monachi ibidem consistentes, aut si de se episcopum

A habent aut a quacumque de sanctis episcopis sibi elegerint, qui hoc facere debeat, licentia sit eis expetire. Et ille hoc tradere, benedicere vel consecrare, et nullus in ipso monasterio, illicito ordine contra voluntate aut votum ipsorum, monasterio eorum adire non presumant, nec secretius ingredire septa. Et si aliquando pro quacumque causa expetit ut ipsius rector vel ipsis peregrinis monachis congrua fuerit voluntas, et episcopus invitatus ad ipso monasterio venerit, celebrato officio, in honorem ejus episcopi donat ei abbas camputtam et subtelaria^a. Cū vero abba loci ipsius acceperit transitum, quemcumque peregrini monachi ibidem habitantes de semetipsis secundum Deum et regulam eorum invenerint, ipsum sibi constituent abbatem; quod si ibi de se ipsis talem non invenerint, de alio monasterio de illas congregatione peregrinorum quem sub uno modo petitiones vel una sancta institutione beati Benedicti quoadunavit, ipse sibi consentientes abbatem regularem expediant et constituent; et si ibi sanctus ordo tepuerit, quod absit, vel aliqua discordia inter ipsis monachis surrexerit, et ipsi hoc non prævalent aut non voluerint emendare, tunc qui ex ipsis rector ordine secundum regulam voluerit vivere, ubicumque in alia monasteria ubi peregrini monachi supradicti consistere videntur, et rectius regulariter invenerint, potestatem habeant expetire, et illi per eorum salubri consilio, Deo largiente, ipso sancto ordine vel ipsis monachis per regula restringere, emendare, corrigere atque pacificare faciant; et nulla occasio sit ut alius abba per quacumque ingenio contra eorum sancto ordine ibidem ponatur, aut de rebus suprascripto monasterio aliquid minuat. Quapropter sancto et apostolico compadres et confratres mei, ideo vestra catholica auctoritate nostraque gemina sociamus, ut hic privilegium omni tempore firmissima habeat firmitatem, ut nullus nullumque tempore contra agere non presumat, sed presens futuris temporibus inviolatus permaneat; et nunc omnibus episcopis et Deum timentibus hominibus prece, supplico, et per caritate conjurare presumo, ut quibus hic privilegium ostenditur, manus vestras subscribere et confirmare dignentur, ut vestra auctoritate fultus, inconvulsus permaneat, qualiter D eisdem peregrinis monachis in ipso monasterio consistentes clarius dilectet pro statum Ecclesiæ et integritate sacerdotum, pro incolunitate regum et pace christianorum, pro penitentium remissione peccatorum vel requiem fidelium defunctorum, divinæ misericordiæ tranquillius exorare. Prece igitur et contestor coram Deo et beatis angelis ejus, cunctisque sanctis omnibus, successoribus vel omnes christianis, ut hunc privilegium quem consensu clericorum laicorum timentium Deum plebs et ecclesiæ nostræ decrevimus vel concedemus, in nullo erum-

^a Legebat Schæpflious, Alsat. diplom. ubi supra, seu telariis. Recte emendat abbas Grandidier *subtelaria*, Hist. Eccles. Argent. t. I, prob. pag. 74, not., scilicet, calcamentum episcoporum sacra peragen-

tium: hanc lectionem sequimur ex conjectura; neque enim ad hanc tuendam aliquid opis fert charta Widgegni, in cæteris quidem similis, sed quæ caret hac clausula.

pere presumant, sed per ineffabilem Trinitatem cunctis conjuramus ut in quo prevaluerint, in omnibus conservare istudeant; et si aliter obstinato animo, vel diabulo instigante, invidia vel cupiditate deceptus, vel qualibet modo, quod Deus avertat, si nos ipsi aut successores nostri, vel quislibet de qualicumque parte contra hunc privilegium temptare conaverit, vel jam dictis peregrinis monachis, vel successores eorum inquietare, vel eis aliquid minuire presumserit, si se emendare noluerit, et a mala voluntate celerius noluerit corrigere, cum Dei genetricis semper virginis Mariæ vel beatorum apostolorum cunctorumque sanctorum vel contemptum regis æterni Christum Domini nostri, in cujus amore hunc privilegium ad jam dictis peregrinis vel et cynubis concedimus, se contendant pro nequissimis peccatis eorum vel iniquissima malicia, æternis incendiis concrematurus, hac illa sententia se experiendos, qua falsis sacerdotibus Dominus minatur: Vae vobis, hypocritæ, qui clauditis regnum Dei, quia nec vos introitis, nec alios introire permittitis; et: Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, melius erat illi ut alligatur mola asenaria ad collum illius et projiceretur in profundum maris; et qui Deum timore neclexit, judicantes hominibus inferat partibus ipsis monasterii vel peregrinis monachis ibidem habitantes, cum sociante fisco, auri libras trigenta, argento pondus quinquaginta multa susteneat atque dissolvat, et hoc quod repetit non vindecet, et nihilominus presens privilegium omni tempore firmus permaneat. Et, ut firmiorem obtineat vigorem, manus nostras subscripsimus, et qui subscriberent vel signaverint rogavimus, stibulatione subnexa.

Actum Strathburgo civitate publicæ, sub die quinto ante kalend. Octubris, anno septimo regni domini nostri Helderici regis.

^a Ego in Dei nomen Heddo peccator, per misericordiam Dei vocatus episcopus, hunc privilegium a me factum religi et subscripsi. † In Dei nomen Baldobertus episcopus subscripsi. Ego in Dei nomine Dubanus episcopus rogatus subscripsi. Chrodegangus peccator episcopus subscripsi. In Dei nomen Hlido

^a Subscriptiones æri incisas ex autographo habemus apud Schœpflinum, tabula ad pag. 17; ipsas exscripsit alio ordine abbas Grandidier: nec id mirum est, cum in autographo exstent promiscuæ, ita ut in ipsis exscribendis ordo aliquis certa lege statui non possit. Omnes videntur propriis subscribentium manibus exaratæ, ut ex diverso uniuscujusque characteris fas est conjicere: aliæ autem scriptura minuscula, aliæ capitali, pleræque cursiva. Abbatum et episcoporum nomina miscentur, nec ullus ecclesiæ suæ nomen apponit; sed ecclesiarum nomina fere omnia ex aliis monumentis eruit Schœpflinus, Alsat. dipl. t. I, pag. 19, not., quem vide. Monet Lullonem episcopi nomine subscripsisse, qui Moguntinus quidem fuit episcopus, sed nondum episcopatus infulus adeptus fuerat cum fuit confecta charta quam ex-

peccatur, vocatus episcopus, subcripsi. In Dei nomine Lullo peccator episcopus subscripsi. In Dei nomine Magi gaoz indignus episcopus subscribens firmavi. In Dei nomine Gutfridus peccator episcopus subscripsi. In Dei nomine ego Remedius peccator, donum Dei episcopus, subscripsi. In Dei nomen Gayroinus abba subscripsi. In Dei nomen Yppolitus peccator abba subscripsi. In Dei nomen ego Nitho rogatus a suprascripto pontefice scripsi et subscripsi. Ego Hysannus peccator episcopus subscripsi. In Dei nomen Jacob vocatus abba subscripsi.

LXXXI.

Charta qua Bodolus Hohenauigiensi monasterio dona confert in insula Hohenauigia^b (ann. 748).

Sacrosancte ecclesie S. Michaelis, que est constructa in insula que vocatur Hohenauigia, ubi, in Dei nomine, Dubanus abbas preesse videtur. Ego itaque Bodolus dono, pro anime mee remedio, ad ipsum locum sanctum donatumque in perpetuum ut permaneat volo: hoc est, super fluvium Renum in insula supradicta Hohenauigia, quantumcunque genitor meus, nomine Ilugo quondam, mihi ibidem moriens dereliquit, cum terra et silva et maristo, ad integram meam partem, a die presenti, ad ipsum locum sanctum trado atque transfundo, ut ab hoc die ipsam rem ipsa ecclesia vel agentes ejus habeant, teneant atque possideant, et eorum successoribus, Christo propitiante, derelinquant. Si quis, ego, aut heredes mei, vel quilibet opposita persona contra hanc donationem a me factam venire temptaverit, aut irrumpere voluerit, tunc inferamus vobis vestrisque successoribus, duplum tantum quantum hec donacio in se continet insertum, sociante fisco, auri uncias tres, et nihilominus presens donacio omni tempore firma permaneat, stipulatione subnexa. Actum Suraburgo monasterio, publice.

Datum mense Octobris, die xij, anno vij regni domini nostri Hilderici regis. Signum Bodoli, qui hanc donationem fieri rogavit. S. Hugonis. S. Gauzberti. S. Theodoradi. S. Grandobardi. S. Theodichonis. S. Wolfceberti. S. Burgoaldi. Wanulfus rogatus scripsi.

pendimus. Id autem hac ætate in usu fuisse alias notavimus, ut episcopi instrumentis jampridem confectis nomen suum, seu honoris seu confirmationis causa, apponerent.

^b Ediderunt, ex veteri codice Mabillonius. Annal. tom. II, append. pag. 697; ex Mabillonio Eccardus, Orig. Habsburg. pag. 102, Schœpflinus, Alsat. dipl. t. I, pag. 21; ex codice xiv sæculi in ecclesia collegiata S. Petri senioris asservato; ac demum abbas Grandidier, Histor. eccl. Argent. t. I, prob. pag. 77, ex eodem codice et ex chartulario sæculi xvi in archivo Tabernensi reposito: ad hujus fidem recudimus. Bodolus, filius Hugonis, de quo hic agitur, Mabillonio, Annal. t. II, pag. 146, idem videtur qui Bodatus appellatur in charta quam supra exhibuimus (Col. 1511).

INDEX RERUM

QUÆ CONTINENTUR

IN FERRANDI BREVIATIONE CANONUM, ET CRISCONII BREVIARIO CANONICO.

A		FERR. CRISC.		F.	C.
Abiectum clericum alia non admittat Ecclesia	138	—	Altare qui domi suæ consecrat deponitur.	101	—
Aborsum quæ necant mulieres, vel abortum.	132	103	Ad altare diaconi.	120	—
Abrenuntiantes qui ad sæculum revertuntur.	—	78	Ad altare ne introeat presbyter priusquam	—	101
Absit ab Ecclesia episcopus non plus tribus hebdomadibus.	—	160	episcopus egrediatur.	—	—
Accubitus in Ecclesia prohibiti.	216	—	Ad altare mulieres ne ingrediantur.	222	—
Accusare non potest calumniator.	—	205	Ad altare preces.	—	276
Arcusatio episcopi.	—	113	Ad altareque species offeruntur.	—	6
Arcusatio episcopi, presbyteri et diaconi.	—	244	Ambitione qui sedem mutant episcopi.	—	148
Accusa io quid observandum requirit in episcopo.	58	—	Ambo. Qui debeant in ambone psallere.	—	166
Accusator episcopi aut clerici.	—	205	Ancilla expulsa uxor si admittitur, conjugium non duplicatur.	—	231
Accusator esto sine crimine.	—	223	Angelus. Ad angelos nemo congregationem habeat.	184	—
Accusator excommunicatus ne esto	195	—	Angelos qui colunt.	—	90
Accusator ne sit qui est inter reos.	191	—	Appellare licet ad sedem apostolicam.	60	—
Accusator ne sit servus, libertus, histrio, hæreticus, paganus, Iudeus.	196	—	Appellantur Africana concilia.	—	283
Accusator ut tuto loco perstat.	198	—	Appellatio ad Romanum pontificem.	59	149
Accusatus accusare non potest.	194	—	Appellatio a primatè differtur ad concilium.	61	—
Accusatus clericus intra annum causam dicat.	136	—	Apostolica sedes de appellationibus iudicat.	59	149
Accusatus episcopus ab episcopis quinque discutitur.	51	—	Apostolicæ sedis orationes Dei gratis resonant.	—	293
Accusatus episcopus in Ecclesia ad iudicia publica ne transfertur.	67	—	Apothecarii ne ordinentur.	133	—
Accusatus et accusator.	—	219	Arbitrium liberum cum Dei gratia.	—	290
Accusatus presbyter a sex vel septem episcopis auditur.	96	—	Archiepiscopus episcopo donata ne usurpator.	38	—
Accusati episcopi sedem nemo usurpet.	—	130	Ariani non rebaptizandi.	—	55
Acolythos non faciant presbyteri.	—	93	Ariolos qui domi suæ admittit, aut ipse ariolatur, agat penitentiam. Vide Magi.	154	—
Acquisita episcopus Ecclesiæ reddito.	—	53	Auctoritas. Episcopus qui secunda vel tertia auctoritate vocatus iudicio non sistit, suspensitor.	68	—
Actores ne ordinentur.	113-125	—	Augustini calumniatores.	—	288
Adam omnes læsit.	—	289	Azyna a Iudeis nullus accipiat.	186	—
Adjudicatus episcopus.	59	—	Azyna Iudeorum si christiani comedunt.	—	71
Administratio iudiciorum sæcularium.	—	221	B		
Adulter.	—	102	Ballare et cantare in nuptiis non decet christianos.	188	—
Adultera uxor bigamum maritum facit.	137	—	Balnea christiani cum mulieribus ne habeant.	205	—
Adulteram uxorem clericus deserat.	137	—	Balnea viri cum mulieribus ne habeant.	—	178
Adulteris mulieribus qui junguntur.	—	118	Baptizare. Baptizentur Pauliniani.	173	—
Adulteras uxores qui habent.	—	102	Baptizatus Ecclesiæ baptismo ne denuo baptizator.	—	50
Adulterium non minus viro quam feminae interdictum.	—	222	Baptizatus in ægritudine ne fiat presbyter.	86	—
Adulterium qui commisit agat penitentiam.	151	—	Baptizati enim dubitatur in qua fide suscipiendi per manus impositionem.	—	63
Ægritudo. In ægritudine baptizatus ne fiat presbyter.	86	—	Baptizati, et eorum redditio.	—	183
Ægrus si baptizatur.	—	66	Baptizati parvuli a Duatistis ordinatione non arceantur.	193	253
Ægroti si baptizantur, recuperata valetudine symbolum discant.	200	—	Baptizati quando sunt enervementi.	—	316
Ægroti baptizentur si pro eis testimonium quis dicat.	202	—	Baptizati nungantur chrismate.	201	—
Ætas ordinandorum.	121	—	Baptizandi symbolum fidei discant.	199	—
Ætas presbyterorum.	85	—	Baptizandorum purgatio.	—	297
Africana concilia.	—	285	Baptisma cum chrismate.	177	—
Agape nulla die Dominica.	216	—	Baptisma gratum est.	—	238
Ad agapem vocatus clericus vel diaconus, partem ne tollit.	109	—	Baptisma hæreticorum ne approbatur.	—	49
Ex agape partes ne accipiunt.	—	176	Baptisma in nomine Trinitatis.	—	51
Agapas qui rursus ducunt.	—	150	Baptisma in Pascha et Pentecoste.	—	212
Agenda ne presbyter sine vœlis episcopi celebrato ubique.	90	—	Baptisma media septimana.	—	182
In alea qui permanent communione privantur.	—	43	Baptisma ne datur mortuis.	—	247
Aleator ne sit episcopus.	—	43	Baptisma tria fit mentione.	—	52
Alienatio rerum ecclesiasticarum prohibita.	95	—	Baptismate testimonium necessarium.	202	—
Alienus. Alienum clericum episcopo Carthaginiensi licet ordinare.	230	—	Baptismate ut mos est chrism datur.	—	184
Alienos ordinare non licet.	—	239	Baptismus datur mulieribus prægnantibus.	201	—
Aliena parochia ne pervadatur ab episcopis.	—	16	Baptismus in Quadragesima post hebdomadas duas ne datur.	206	—
Alienam Ecclesiam ne pervadant episcopi.	—	118	Baptismus iteratur in hæreticis.	173	—
Aliena in civitate clerici ne morantur.	123	—	Baptismus iteratur in hæreticis Cataphrygis.	178	—
Aliena in diocesi episcopus ne ordinator sine vœlia episcopi diocesanos.	—	239	Baptismus si dubitatur an datus sit, confertur.	203	63
Aliena in parochia qui immolant.	—	141	Baptismus si non sponte iteratus est.	—	64
Aliena in provincia episcopus ne ordinator.	—	57	Post baptismum militis nomen ne datur.	5	—
Altare. Altaris ministri ut sæcularia sequuntur.	—	9	Basilica sub defuncti nomine constructa ne dedicatur.	—	213

Benedictiones episcoporum.
 Bigamos. Bigami ne admittantur in clero.
 Biganorum in nuptiis orare non debet presbyter. *Vide* Digamus.
 Bzadium.
 Bouisiaei hæretici.
 Bonum. Bona Ecclesiæ episcopus dispensato.
 Bona. *Vide* Res.
 Bonus nemo uisi Deus solus.

C

Calicem subdiaconus ne benedicto.
 Calumniator non potest accusare.
 Canalis. Si in canali sunt episcopi euntes ad comitatum sollicite discutiant.
 Canones de sacerdos ignorato.
 Canonici psalterii soli psallunt.
 Cantare in nuptiis non decet christianos.
 Cantorum forma.
 Cantores cum orariorum officium ne agant.
 Captivi cibos immolatiis si comedant.
 Carnes. Carnium esum qui lugiant clerici.
 Carnes qui manducant.
 Presbyteri a carnibus abstinentes tangant eas et olera cum carnibus comeduto.
 Carnibus qui vescuntur non abominandi.
 Carthaginiensis episcopi privilegium.
 Carthaginiensis mittant episcoporum nomina primates.
 Castrare. Qui se castrarunt eximantur de clero.
 Cataphrygæ hæretici.
 Catharæi admitti debent.
 Catechumenus, si post baptismum uxorem amittit et iterum aliam ducit, clericus ne esto.
 Catechumeni.
 Catechumeni lapsi.
 Catechumeni peccatores.
 Catechumeni qui idolis immolauerunt.
 Catechumenis ne sacramentum daretur.
 Catechumenis præsentibus episcopus ne ordinato.
 Catechumena prægnans.
 Cathedra ne sedeat episcopus. Interventor ejus qui jam intervenit.
 Cathedralis ecclesia ejus episcopi est.
 Cathedralis Ecclesiæ sunt episcopi tantum.
 Catholici ad hæreticorum spelucae ne accedunto.
 Catholicis conferant episcopi et clerici.
 Causa episcopi a duodecim episcopis auditor.
 Causam amittat episcopus, qui plebem alterius episcopi eo nesciente tenuerit.
 Causam peragunto clerici iote annum.
 Causas presbyterorum episcopus discutit.
 In quibus causis comitatum adire debeat episcopus.

Centones in canticis nulli.
 Chores ne fiant nuptiis. *Vide* Ballare.
 Chorepiscopus quis, et ejus officium.
 Chrisma datur post baptismum.
 Chrisma ne presbyteri conficiunto.
 Chrismate unguuntur baptizati.
 Christianitatis obtentu qui jugum servitutis abjiciunt.
 Christianus. Christiani cum mulieribus balnea non ingrediuntur.
 Christiani esse debent qui episcopum, presbyteros et diaconos optant.
 Christiani in nuptiis ne saltent.
 Christiani ne judaizant.
 Christiani qui azyma Judæorum comedunt.
 Cibos immolatiis si captivi comedunt.
 Civitatibus modicus non ordinandi episcopi.
 Clericus ab hæresi rediens mandato sine promotione.
 Clericus ad agapen vocatus partem ne tollito.
 Clericus ad peregrina in jussu episcopi ne proficiscatur.
 Clericus conductor ne sit, ne procurator.
 Clericus esse non potest qui uxorem duxerat priusquam esset catechumenus, deinde illa mortua alteram duxit.
 Clericus esto cui corpus non sponte mutilatum.
 Clericus in duabus civitatibus ne ministret.
 Clericus inobediens ne promoveatur.
 Clericus magus ne esto, ne iucantatur.
 Clericus moveatur servare paterna instituta.

F. C.

192 —

— 19

— 117

220 —

59 —

56 —

— 290

108 —

197 205

— 157

— 229

151 —

188 —

225 —

— 173

— 74

— 93

159 —

93 —

— 122

270, 251 —

84 —

115 —

— 57

172 —

— 227

158 —

— 80

— 115

— 89

226 —

23 —

— 116

— 267

190 —

— 119

— 46

— 248

53 —

25 —

— 30

51 —

— 154

225 —

188 189

79 96

177 184

91 95

211 —

— 123

205 —

15 —

188 —

181 67

— 71

— 74

— 152

— 61

109 —

112 —

70 194

— 227

— 225

— 199

— 250

110 90

— 217

Clericus ne esto cujus fuit uxor adultera.

Clericus ne esto qui duas sorores habuit.

Clericus ne esto qui sibi corpus mutilavit.

Clericus ne esto qui se sponte eunuchizavit.

Clericus ne esto qui vi suam duxit.

Clericus ne facito phylacteria.

Clericus ne fiat ex curialibus.

Clericus ne fiat qui bigamus est.

Clericus ne fiat qui penitentiam egit, nec penitentiam agat.

Clericus ne usuras exerceto.

Clericus pauper, si quid acquirat, Ecclesiæ sit.

Clericus qui se eunuchizavit, abiciatur.

Clericus sine jussu episcopi non debet proficisci.

Clerici accusator.

Clericum alienum episcopus ne suscipito.

Clericum abjectum alia non admittito Ecclesia.

Clericum ordinare alienum Carthaginiensi licet episcopo.

Clerici ad viduas, vel virgines ne accedunto, si ne jussu episcopi vel presbyteri.

Clerici apothecarii ne ordiantur.

Clerici cum mulieribus.

Clerici damnati ab aliis ne recipiuntur.

Clerici damuati si adeunt imperatorem.

Clerici donatistarum conversi in suis honoribus suscipiuntur.

Clerici esum carnium diffugientes.

Clerici fiant qui non sponte se eunuchizant.

Clerici in monasterio.

Clerici in ptochiis.

Clerici ne cogantur dicere testimonium.

Clerici ne conferant in eos qui catholici non sunt.

Clerici ne filios suos facite emancipent.

Clerici ne morantur in aliena civitate.

Clerici ne ordinator ante annum xlv.

Clerici ne ordinator qui suos omnes non fecerint christianos.

Clerici ne spectaculis intersint.

Clerici ne relinquunt ecclesias proprias.

Clerici qui negaverunt.

Clerici qui se castrant de clero eximuntur.

Clerici qui uxores debeant habere.

Clerici si appellant.

Clerici superbi coercentur.

Clerici tabernas ne ingrediuntur.

Clerici uxores ne ducunt.

Clericis damnatis communicare non licet.

Clericis et monachis proficisci non licet episcopo inscio.

Clericos alterius qui suscipit episcopus communione privator.

Clericos invicem litigare de sece.

Clericos peregrinos sine commendatiis ministrare non decet.

Cum damnatis clericis non orandum.

Clerus. Clero nolente ne quis fiat episcopus.

Cœmeteria ad orationem.

Cogitatio sancta a Deo est.

Cognitionem accusati episcopi sibi vendicat episcopus.

Collecte in martyrum commemorationibus.

Comitatus. Ad comitatum ire debet episcopus pupillorum et viduarum causa.

Ad comitatum ire quibus in causis debeat episcopus.

De diaconis ad comitatum dirigend.s.

Sollicite discutiant episcopi euntes ad comitatum si in canali sunt.

Commemorationes martyrum.

Commemorationes martyrum ne fiant diebus jejuniorum.

Commendatiæ epistolæ ut fideles admittantur.

Communicare. Si communicat episcopus cum donatistis.

In Africa quidam non communicant.

Communicant diaconi ad altare.

Communicare debent liberi.

Communicare debeat post oblationem altaris ministri.

Communicare oportet in Ecclesia.

Communicare presbyteris damuatis non licet.

Diaconi ante presbyteros ne communicent.

Ne communicent in alia plebe clericus vel laicus.

136 —

— 21

— 25

— 21-25

— 20

— 10

— 210

— 19

— 214

115-125 —

— 251

— 24

— 180

— 203

27 —

158 —

250 —

152 253

155 —

122 —

— 54

— 142

180 253

— 98

— 25

— 279

— 197

— 232

— 218

— 254

135 —

121 —

— 300

— 190

— 17

— 77

143 —

— 23

— 285

123 —

134 —

150 —

— 30

— 207

— 14

— 198

— 201

— 14

— 223

179 —

— 204

52 —

— 140

— 156

— 154

— 155

— 157

— 110

— 187

— 15-35

— 284

— 277

120 —

— 12

— 11

168 —

— 50

106 —

126 —

Ne communicent episcopi eum excommunicatus.
 Communio laica.
 Communio privatis.
 Communionem qui tempore mortis petunt.
 Communionem non privatur damnatus episcopus, presbyter, nec diaconus.
 Communionem non privetur qui poenitentiam egit.
 Communionem privetur episcopus qui civitatem mutat.
 Communionem privetur qui uxorem pellet.
 Communionem privetur episcopus qui clericos alterius suscipit.
 Communionem privetur laicus qui se eunuchizavit.
 Communionem privetur qui negligit suam diocesim episcopus.
 Communionem privetur qui permanent in alea.
 Concilium Nicaenum.
 Concilium plenarium.
 Concilium potest dioceses dividere.
 Concilium provinciale bis in anno.
 Concilium universale in causa communi.
 Concilio occurrant episcopi, aut excusent se in tractoria.
 Concilio qui non occurrerit communionem privetur.
 Si ad concilium non occurrat episcopus.
 Ad concilium ne admittatur episcopus qui legationem suscepit universalem.
 Africana concilia.
 Concilia bis in anno celebrentur.
 Concilia prisca ut servantur.
 Concilia scito episcopus.
 Concubina aliud, aliud uxor.
 Concubinam habenti licet uxorem ducere.
 Concupiscentiam qui non adimplevit.
 Conductor ne sit episcopus monachus aut clericus.
 Conductores aut procuratores clerici ne sint.
 Conductores ne sint ex officio ecclesiastico ulli.
 Conferre. Conferant nihil episcopi, nec clerici eis qui catholici non sunt.
 Confessio si reveletur.
 Confirmationis sacramentum.
 Confiteri. Episcopus ne illum suspendito, qui de peccato aliquo fuerit confessus.
 Congregationes ad angelos prohibita.
 Conjugium. Conjugii duplicatio.
 Conjugia qui presbyteri habeant.
 Coniux. Coniuges ob repudium ad alias nuptias convolare non possunt.
 Coniurationes.
 Conscius. Conscii corruptionis virginis.
 Conspirationes.
 Contemptus Ecclesiae.
 Contemptus episcopi.
 Contententes episcopi comprovinciales audiant.
 Contentio cum fuerit oborta, episcopos constituat primae sedis episcopus.
 Contentio si accidit in episcopi iudicatione.
 Contentio si surgat in episcopi ordinatione.
 Continentes ad viduas vel virgines sine jussu episcopi ne accedunt.
 Continentiam profiteantur lectores, aut uxores ducant.
 Contradicente uno ex tribus in ordinatione, alii addantur.
 Contumacia episcopus ab episcoporum consortio suspenditur.
 Convectus ecclesiae qui spernunt.
 Convectus qui seorsum congregant.
 Conversatio infantum.
 Conversi ex damnatis.
 Convivari. No convivantur in ecclesia clerici nisi transeuntes.
 Convivium ex symbolis diacon vel laici ne celebrant.
 Convivia nemo habeat cum haereticis.
 Convivia paganorum auferenda.
 Conviviorum partes eorum quae sunt ex agape, accipi non debent. *Vide Prandia.*
 Corporale peccatum.
 Corpus qui sibi mutilat "clericus ne esto."
 Corruptere. Corrupta puella si desponsata.
 Corruptores virginum.

F. C.

53 —
 117-118 —
 — 252 —
 — 73 —
 — 27 —
 169 —
 — 117 —
 — 107 —
 — 18 —
 — 26 —
 — 283 —
 — 43 —
 217 —
 21 —
 13 —
 115 —
 144 272 —
 75 —
 76 —
 — 268 —
 77 —
 — 285 —
 — 39 —
 218 —
 9 —
 — 230 —
 — 230 —
 157 111 —
 70 194 —
 70 —
 — 28 —
 — 218 —
 87 287 —
 — 63 —
 73 —
 184 —
 — 231 —
 — 111 —
 — 224 —
 — 204 —
 — 106 —
 — 204 —
 — 124 —
 — 33 —
 — 149 —
 83 —
 — 143 —
 — 1 —
 132 253 —
 129 —
 5 —
 68 —
 — 124 —
 — 53 —
 — 2 —
 — 279 —
 71 —
 114 —
 182 —
 263 —
 — 176 —
 117 —
 — 223 —
 — 103 —
 — 106 —

Criminales preces qui dicat esto sine crimine.
 Crimen qui non probat est infamia.
 Crisma. *Vide Crisma.*
 Curam ecclesiarum rerum episcopus habet.
 Curialis ne fiat clericus.

D

Damones angeli.
 Damoniis irretiti sacra mysteria ne tractent.
 Damonia sufflationes abigunt.
 Damnatio. Ab aeterna damnatione Christi gratia reparatur genus humanum.
 Damnatus episcopus ab omnibus episcopis provinciae ne alio appellet.
 Damnatus episcopus pontificem romanum appellet.
 Damnati clerici ab aliis ne recipiuntur.
 Damnati episcopi aut clerici qui adeunt imperatorem.
 Damnati pro crimine pristinum officium ne usurpant.
 Damnati pro criminibus communionem non privantur episcopi.
 Damnatis clericis communicare non licet.
 Cum damnatis clericis non est orandum.
 Decimae.
 Dedicatio basilicae ne fiat a defuncto exstructae.
 Defunctus. Defuncti nomine structa basilica ne dedicatur.
 Defunctis eucharistia ne datur.
 Depositus episcopus ad imperatorem ne confugito.
 Deserit ecclesiam presbyter, si monitus non redeat, deponitur.
 Diaconissae mulieres.
 Diaconium. A diaconio sunt remoti subdiaconi.
 Diaconus abstineto ab uxore.
 Diaconus ex symbolis convivium ne celebrato.
 Diaconus in peccatum corporale si incidit abstineto a ministerio.
 Diaconus ne orato cum haereticis.
 Diaconus ne sedeto praesente presbytero nisi jussu.
 Diaconus ne sit aleator.
 Diaconus peccantes ne verberato.
 Diaconus usuras ne capio, vel exerceo.
 Diaconi accusatio.
 Diaconi ordinatio.
 Diaconi ad altare communicando.
 Diaconi a ministerio remoti.
 Diaconi ante presbyteros ne communicando.
 Diaconi a populo non eliguntur.
 Diaconi apostatae ab altaris repelluntur.
 Diaconi mensuram custodiendo.
 Diaconi ordinator certo tempore.
 Diaconi procuratores actores tutores ne ordinator.
 Diaconi qui ad comitatum dirigendi.
 Diaconi qui de nuptiis attestati sunt ordinationis tempore.
 Diaconi septem sunt in quaque magna civitate.
 Diaconis quae mulieres debent commutari.
 Diaconos presbyteri ne faciunt.
 Dies et consul la litteris.
 Digamia saecularibus ne denegatur.
 Digamus ne promoveatur.
 Digamorum gradus. *Vide Bigamus.*
 Dignitas pontificis.
 Diocesis non dividitur nisi episcopi venia.
 Diocesis quae nunquam habuit episcopum.
 Diocesis unius episcopus.
 Diocesim alienam episcopus usurpare ne auserit.
 Dioceses conversae a donatistis.
 Dioceses ne usurpent episcopi.
 Diocesium divisiones inter episcopos catholicos et conversos.
 Discordia. *Vide Contentio.*
 Discors. *Vide Contentens.*
 Dispensatores ecclesiarum.
 Disputationes profundae de religione.
 Diversoria ex monasteriis ne flant.

F. C.

— 223 —
 197 —
 — —
 — 46 —
 — 219 —
 — —
 — 241 —
 — 297 —
 — 296 —
 63 —
 59 149 —
 — 31 —
 — 141 —
 — 30 —
 — 27 —
 — 30 —
 — 18 —
 37 —
 — 243 —
 227 252 —
 68 —
 99 —
 — 232 —
 — 171 —
 10 —
 114 —
 117 —
 — 43 —
 107 —
 — 43 —
 — 29 —
 115 41 —
 — 243 —
 — 2 —
 120 —
 118 —
 106 —
 103 —
 116 —
 — 93 —
 259 —
 119 125 —
 — 133 —
 — 93 —
 104 120 —
 — 140 —
 — 93 —
 10 270 —
 — 213 —
 — 213 —
 150 —
 — 41 —
 13 —
 — 232 —
 14 —
 26 —
 — 273 —
 — 200 —
 — 279 —
 — —
 — —
 — 233 —
 — 238 —
 — 208 —

	F.	C.		F.	C.
Dirinationes qui expetunt.	—	90	Episcopus plebem alienam ne usurpato.	24	—
Divortium nullum in christianis.	165	—	Episcopus populi voto ne fiat.	—	228
Dominica die oula lit agape.	216	—	Episcopus priusquam egrediatur ne presbyter	—	191
Dominica die ne genua flectit.	—	158	ad altare introeat.	—	27
Dominica die ne jejuno.	165	137	Episcopus pro crimine damnatus ne privator	—	159
Dominica die spectacula ne eduntur.	—	264	communione.	—	161
Domus Dei non contemnenda.	160	—	Episcopus quæ acquirit ut episcopus Ecclesiæ	35	—
Domus oblationes episcopi ne faciunt.	72	193	reddito.	—	42
Domum Dei ne ingrediuntur hæretici.	176	—	Episcopus quandiu morari debeat in alia civi-	—	287
Donationes episcopi vel clerici ne conferuntur	53	—	tate.	—	283
his qui non sunt catholici.	—	—	Episcopus quando a vicinis ordinatur.	—	145
Donatistarum clerici in suis honoribus susci-	—	—	Episcopus quantum habet in rebus et obla-	—	—
piuntur.	189	235	tionibus Ecclesiæ.	—	40
Donatistarum Ecclesiæ.	190	—	Episcopus qui excommunicat eum qui sibi con-	73	—
Donatistarum episcopi.	191	—	fessus est.	—	146
Donatistam parvuli baptizati promoveantur.	195	—	Episcopus qui negligit diocesium.	—	29
Donatistis respicientibus penitentiam tempus	—	—	Episcopus quomodo iudicatur aut excluditur.	—	14
decernitur.	40-50	—	Episcopus si ad concilium non occurrat.	—	44
Donatistis si episcopus communicat.	—	284	Episcopus solus habet curam rerum ecclesiasti-	—	4
A Donatistis plebes conversæ.	—	273-278	carum.	—	8
Donatum. Donata episcopus qui vult confecto.	53	—	Episcopus successorem sibi non eligat.	—	214
Donum. Dona festivitatis quæ ab hæreticis et	—	—	Episcopus verberare non debet peccantes.	—	205
Judeis veniunt.	—	70	Episcopus unam solum diocesim tenere.	—	141
Duplicatio conjugii.	—	231	Episcopus usuras ne capito.	—	207
E					
Ebriosos ne sit episcopus.	—	43	Episcopus uti ordinetur.	—	1
Ecclesia mater.	—	252	Episcopus uxorem ne desento.	—	214
Ecclesiam qui spernunt.	—	124	Episcopi accusatio coram duodecim episcopis.	—	205
In ecclesia clerici ne convivant hisi trans-	—	—	Episcopi accusator.	—	141
euntes.	71	—	Episcopi conscientia necessaria in his qui va-	—	207
Ecclesiæ hæreticorum si conversi sunt, ad cat-	—	—	gantur.	—	189
hedram spectant ad quam pertinebat Eccle-	—	—	Episcopi in iussu monachi ne proficiscuntur.	—	1
sia.	190	—	Episcopi iussio.	—	209
Ecclesiarum dispensatores.	—	210	Episcopi ordinatio.	—	—
In ecclesiis prandia ne fiant.	—	177	Episcopi ordinatio ne differtor.	—	36
Ejectam qui ducit ne clericus esto.	—	20	Episcopi potestas in rebus ecclesiasticis di-	—	—
Electio episcopi sit matricis arbitrio.	11	—	spensandis.	—	250
Electio plebis episcopum non facit.	21	—	Episcopo qui non obedit clericus ne promove-	—	110
Eligere. Successorem sibi non eligat episco-	—	—	tor.	—	7
pus.	74	—	Episcopo quæ mulieres possunt commorari.	—	236
Electus ad episcopatum laicus.	2	—	Episcopum plebs admittit, sed synodo auctrice.	—	—
Emancipare. Filii episcoporum ne emancipant-	—	—	Episcopo mortuus res ejus ne diripiuntur.	—	93
ur nisi provocati.	41	—	Episcopo præseente presbyter nec orat nec se-	—	154
Energumeni in exigua conditione constituti.	149	—	det.	—	112
Energumeni baptizati.	—	316	Episcopi ad comitatum ire quibus in causis de-	—	245
Episcopus ab uxore abstineto.	16	—	beant.	—	33
Episcopus ad apostolicam sedem qui appellave-	—	—	Episcopi damnati si adeunt imperatorem.	—	41
rit in cathedra ipsius ne ordinatur.	60	—	Episcopi dicent ecclesiis præceptione papæ.	—	65
Episcopus ad comitatum ne pergit.	42	—	Episcopi donationes ne conferunt hæreticis.	—	254
Episcopus ad synodum.	—	179	Episcopi filios suos ne facile emancipato.	—	—
Episcopus communionem privator si clericos alte-	—	—	Episcopi iudices dati locum audientie delin-	—	—
rius suscipit.	—	18	guento.	—	16
Episcopus concilia scito.	0	—	Episcopi ne alienam pertradant parochiam.	—	200
Episcopus consecratus si recusat, excommuni-	7	—	Episcopi ne usurpent dioceses.	—	248
cator.	—	—	Episcopi nihil conferunt in eos qui non sunt	—	152
Episcopus de re sua testari potest et dispo-	—	—	catholici.	—	38
ne.	51	—	Episcopi non ordinandi per vicos et modicas	—	145
Episcopus ex clericis non ex laicis sumitur.	—	164	civitates.	—	—
Episcopus litteras ordinationis habetor.	10	—	Episcopi ordinati nec recepti.	—	279
Episcopus ne admittitur sine commendatitiis.	—	35	Episcopi vagantes.	—	—
Episcopus ne aleator esto.	—	45	Episcoporum duorum in plebe, si unus con-	—	252
Episcopus ne appellatur princeps sacerdotum.	—	256	versus sit.	—	56
Episcopus ne constituto in diocesi dimissa	—	—	Episcoporum examen ad ordinationem.	—	15
matrice.	17	—	Episcoporum primatus.	—	270
Episcopus ne esto conductor.	—	194	Epistolæ commendatitiæ episcopo dantur.	—	103
Episcopus ne orato cum hæreticis.	—	45	Erogare. Ne subdiaconus pacem erogato.	—	224
Episcopus ne ordinatur ab episcopo uno exce-	—	—	Evangelia Sabbatis leguntur.	—	237
pta Ecclesia Romana.	6	—	Eucharistia defunctis ne datur.	—	48
Episcopus ne ordinatur in diocesi, quæ nun-	—	—	Eulogiæ ab hæreticis ne accipiuntur.	—	—
quam habuit episcopum.	—	289	Eulogiæ ablatae ad alias parochias non desti-	—	165
Episcopus ne ordinatur iussu metropolitano.	—	218	mandæ.	—	223
Episcopus ne ordinatur qui suos omnes non fe-	—	—	Eulogiarum vices.	—	25
cit christianos.	15	300	Eunuchi non sponte facti.	—	76
Episcopus ne sedeto in cathedra episcopi inter-	—	—	Examen presbyterorum.	—	—
ventoris.	—	267	Exautoratus presbyter qui ministerium sum-	100	—
Episcopus ne temere excommunicato.	—	287	pserit ne restitutor.	—	247
Episcopus ne usurpato rem Ecclesiæ.	—	252	Excommunicare. Excommunicari nemo debet	—	—
Episcopus nihil agito sine metropolitani consi-	—	—	temere.	—	139
lio.	43	—	Excommunicari non debet a populo clericus.	—	195
Episcopus non admissus maneto inter presby-	—	—	Excommunicatus ne accusato.	—	—
teros.	8	—	Excommunicatus presbyter injuste episcopos	102	—
Episcopus omnes suos christianos facito si caput	—	—	ne interpellato.	—	—
ordinari.	15	300	Excommunicatus si fuerit a synodo episcopus	51	—
Episcopus ordinatur in urbe, non in villa aut	—	—	ne communicato.	—	—
vico.	12	—	Excommunicatis episcopus, presbyter, vel dia-	—	35
			conus ne communicato.	—	—
			Cum excommunicatis non est orandum.	—	13

Escommunicatio temeraria.
 Exaltationes episcoporum in tractoria fiunt vel
 apud primalem.
 Exorcizare quoniam possunt.
 Exorcismis abiguntur spiritus immundi.
 Exorcistæ qui ab episcopis non sunt ordinandi.

F

Fabricarum ecclesiasticarum portio in redditibus et oblationibus.
 Feriaticæ nullas a Judæis vel hæreticis accipiat.
 Festivitates Judæorum et hæreticorum.
 Festum. Festa cum paganis nemo celebrato.
 Festa gentilium Christiani celebrantes.
 Fideiutor non fiat qui est clericus.
 Fides concilii Nicæni.
 Fidei perceptio.
 Filius. Filii episcoporum aut clericorum spectacula ne exhibent, nec spectant.
 Filii episcoporum ne emancipantur nisi provocati.
 Filii episcoporum ne filias gentilium in uxores ducunt.
 Filii si parentes suos spernuunt Christianitatis obtentu.
 Filios qui spernuunt Christianitatis obtentu.
 Formata peregrino necessaria.
 Formata primatis datur episcopo ad navigandum.
 Formata episcopi nuntiuntur qui vagari voluerint.
 Ne sine formata proficiscitur clericus.
 Formatas facere possunt vicarii episcoporum.
 Formatas presbyteri ne dant.
 Fornicari. Si presbyter fornicatus fuerit, et deponitur et penitentiam agito.
 Fornicantes cum pecudibus aut masculis.
 Fratribus duobus si qua nupsit mulier.
 Fructuum oblationes delictæ incusulto episcopo ne dantur aut accipiuntur.
 Fructuum oblationes ministris Ecclesiæ conferuntur.
 Fuga comprehensi si per vim immolantur.

G

Gentiles. Cum Gentilibus matrimonia ne in-
 ent.
 Gentilium festa si Christiani celebrant.
 Gentilitatis ritu qui aliquando peragunt.
 Geni ne flecte die Dominica et Pentecostes.
 Geni ne flecte per dies Quinquagesimæ.
 Grandævi, et de eorum conversatione.
 Gratia Dei in baptismo.
 Gratia Dei peccata dimittit.
 Gratia Dei impugatores.
 Gratia Dei genus humanum reparatur.
 Nemo sine gratia Dei salvus.

H

Hæresis. Ab hæresi qui diocesan liberat ejici
 non potest post triennium.
 Hæreticus hæres episcopi ne esto extraneus
 aut consanguineus.
 Hæreticus ne sit accusator.
 Hæretici ad Ecclesias redeunt.
 Hæretici antiqui, Ariani.
 Bonosiaci.
 Cataphrygæ.
 Catharæ.
 Montenses.
 Novatiani.
 Paulus Samosatensis.
 Pelagius.
 Hæretici in domum Dei non ingrediuntur.
 Hæretici non ordinandi.
 Hæretici non rebaptizantur.
 Hæretici secundum Phrygæ.
 Hæretici si baptizent, quid?
 Hæretici si intrant in basilicas.
 Hæreticorum baptismum approbatur.

Hæreticorum benedictiones.
 Hæreticorum cœmeteria catholici ne ingre-
 diuntur.
 Hæreticorum festivitates.
 Hæreticorum martyres.
 Hæreticorum speluncæ.
 Hæreticis convivium nemo misceto.
 Hæreticis nuptias nemo communicato.
 Cum hæreticis nemo agat.
 Ab hæreticis eulogie ne accipiuntur.
 Ab hæreticis feriaticæ nullas accipio.
 Cum hæreticis non orandum.
 Ne matrimonia cum hæreticis ineunto.
 Hebdomada. Vide Septimana.
 Histrio ne sit accusator.
 Histrones qui sunt Christiani.
 Histronibus communio ne denegatur.
 Homicida voluntarius.
 Homicida casu.
 Homicida reconcilietur.
 Homicidæ spontanei, vel non.
 Honores clericis Donatistarum sui servatores.

I

Idola. Idolorum locis qui manducant.
 Idolorum reliquie et templa abolenda.
 Idolis qui cum essent catechumeni immolantur.
 Idolis qui immolavit presbyter indignus sacer-
 dotio.
 Idolis qui immolantur frequenter.
 Ignorantia non excusat usurpatorem.
 Immolare. Presbyter qui immolavit indignus
 est sacerdotio.
 Immolantes idolis frequenter.
 Immolantes in aliena parœcia.
 Immolantes presbyteri tempore persecutionis.
 Immolantes diaconi.
 Immolantes per vinum.
 Immolantes repelluntur ab altari.
 Immolatis cibis si captivi comedunt.
 Imperator. Depositis episcopus ad imperato-
 rem ne conligito.
 Imperatorem si adeunt episcopi.
 Imperatorem si adeunt episcopi damnati.
 Imperatores idolorum templa abolendo.
 Incantator clericus.
 Incantator ne esto diaconus.
 Incestus.
 Infantes baptizantur si ignoratur an baptizati
 sint.
 Infantes qui se Deo rovent.
 Infirmi episcopi excusantur.
 Pro infirmis orare debet sacerdos.
 Interstitium psalmorum.
 Interventor episcopus annuus tantum cathedram
 tenet.
 Interventor episcopus ne cathedram interven-
 toris occupet.
 Interventor episcopus plebi episcopum petito.
 Intrusi.
 Iter, itineris causa et necessitatis prandia in
 ecclesiis.

J

Jejunare non licet die dominica.
 Jejunium a Pascha ad Pentecostem nullum.
 Jejunium non solvitur quoniam feria septimæ
 majoris.
 Jejunium non dissolvendum.
 Jejunium non dissolvendum in Quadragesima.
 Jejunium qui solvit, anathema, si san-
 ctus cur-
 pore.
 Juniorum diebus martyrum commemoratio-
 nes ne fiant.
 Jejunus sacerdos sacrificia celebret.
 Judæus ne sit accusator.
 Judæorum dona a festis rejiciuntur.
 A Judæis nullas accipiat azyma.
 A Judæis nullas accipiat feriaticæ.
 Cum Judæis Pascha ne celebrator.
 Judæis comparandi Bonosiaci.
 Judicare. Judicantes Christiani.
 Judex. Judicem quem quis elegit, ab eodem
 potest provocare.
 Judices episcopi dati die defuncto cognoscant.

	F.	C.		F.	C.
Judices male iudicati poenam ne luunto.	61	—	lium, hæreticorum, aut schismaticorum filii	39	—
Si a iudicibus quos dedit Primas appellatum sit, alii numeri amplioris dantor.	61	—	episcoporum ne ineunto.	41	—
Judicium ecclesiasticum qui refugit.	—	246	Matrix. Matricis arbitrio fiat electio episcopi.	—	—
Judicium publicum si postulet episcopus, ab imperatore honore privator.	47	—	Matricis episcopus de usurpato quæ donata sunt in alia diocesi.	38	—
Judicia ne iterantur.	63	—	Matrice dimissa episcopus in diocesi ne constituitur.	17	—
Judiciorum sæcularium administratio.	—	221	Maoritaniæ Sittensis Primas.	82	—
Judiciis publicis cum aliquid petitur contra hæreticos preces Episcopus constituit.	44	—	Media septimana ad baptismum.	—	182
Judiciis sæcularibus clericos attendere dedecet.	—	198	Mensura diaconorum.	—	93
			Meretrix. Meretricem qui ducit ne clericus esto.	—	20
L			Meritum. Merita sanctorum dona sunt Dei.	—	235
Labi. Lapsi catechomeni.	—	80	Mersio tria in baptismo.	—	52
Laica communio.	—	147	Metropolitani episcopus juvat consilio.	45	—
Laicus ad episcopatum electus transit per omnes gradus.	—	148	Metropolitano inscio non ordinator episcopus.	—	218
Laicus qui se eunuchizavit communione privator.	2	—	Metropolitani duo in provincia ne sunt.	—	200
Laicus sine formata ne peregre proficiscitor.	—	26	Militia. Militiam sæcularem post poenitentiam ne sequitor.	—	235
Laicus uxorem si pellit.	111	—	A militia seculari post baptismum abstineto.	7	—
Laicum ordinari episcopum non convenit.	—	107	Minister. Ministri altaris sæcularia ne tractant.	—	9
Laici ex symbolis convivium ne celebrato.	—	164	Ministri ostia ne relinquunt.	141	—
Laici qui negantur.	114	—	Ministri secretarium ne ingrediuntur.	140	—
Laici teneantur communicare.	—	78	Ministri uti orario cavento.	111	—
Laica communio. Vide Laica.	—	12	Ministrorum altaris communicatio.	—	11
Lavacra Christiani cum mulieribus ne habento.	203	178	Ministria Ecclesiæ oblationes fructuum datæ.	—	126
Lectio Sabbatho recensetor.	—	167	Ministeria ecclesiastica qui faciunt præter Ecclesiam.	—	123
Lectioes in ecclesia ex Scripturis.	228	—	Ministrare clericum duabus in civitatibus non decet.	—	197
Lectisternia in ecclesiis.	216	—	Minor. Minores virgines velande.	—	286
Lector in Ecclesia ab aliis non potest promoveri.	—	271	Missam ubique ne celebrato presbyter sine venia episcopi.	90	—
Lectores cum orariis non agunt officium.	—	173	Monachus ne conductor esto.	—	194
Lectores orarii ne utuntur.	124	—	Monachum alienum ne ordinato episcopus.	28	—
Lectores puberes facti uxores ducunt, aut continentiam profitentur.	129	—	Monachi professionem si non custodiunt.	—	190
Legationem universalem episcopus qui suscipit, ad concilium ne admittitur.	77	—	Monachi ne proficiantur sine venia episcopi.	—	207
Legere. Legi in ecclesiis solæ debent Scripturæ canonicæ.	—	290	Monachorum promotio.	—	5
Levitæ coire cum mulieribus non debent.	—	109	Monachis honor debitus.	—	195
Lex impletur cum adiumento gratiæ Dei.	196	—	Monasterium. Monasterii præpositus.	28	—
Libertus ne sit arcusator.	—	216	Monasterii præpositi et clerici.	—	269
Litem qui habet in foro ecclesiastico.	57	—	Monasteria ne fiant diversoria.	—	208
Litem si habeant episcopi duo, ex alia provincia episcopos ad iudicium ne vocanto.	43	—	Monasteria sub episcopis.	58	—
Litem si in foro sæculari suscipit episcopus, privator honore.	—	198	Montenses hæretici.	174	—
Litigare invicem clericos dedecet.	10	—	Mora episcopi in aliena civitate trium septimanarum.	19	39
Litteræ. Vide Epistolæ.	12	—	Morari dies quindecim tantum possunt episcopi post concilium.	—	59
Litteras ordinationis episcopus habeto.	202	—	Morari in alia civitate quandiu debet episcopus.	—	159
Locus ordinationis episcopi.	113	—	Morbus si urgeat, uxor ducenda.	—	256
Loqui si non possunt agroti, baptizentur tamē.	—	254	Mors Mortis in articulo non denegator poenitentia.	—	221
Lucrum. Lucra clerici ne exigit.	110	—	Mortis tempore qui communionem petunt.	—	79
Lucra nulla negotiationis poenitenti.	—	90	Mortuus. Mortuo episcopo res ejus ne diripiuntur.	—	206
			Mortuis Eucharistia ne datur nec baptismum.	217	—
M			Motus piæ voluntatis a Deo est.	—	294
Magus diaconus ne esto.	153	—	Mulier quæ duobus nobis fratribus.	153	—
Magi ne sunt.	—	86	Mulier virili habitu induta.	162	152
Magi poenitentiam agunt.	—	295	Mulieres ad altare ne ingrediantur.	222	—
Manducare. Manducantes idolorum locis.	174	—	Mulieres diaconissæ.	—	202
Manumissio in Ecclesiis.	118	—	Mulieres fornicantes quæ parvulos necant annos decem poenitent.	152	—
Manus. Manus impositio Novatianis.	—	226	Mulieres habito virili utentes.	162	152
Manus ne imponuntur diacono remoto a ministerio.	—	69	Mulieres ne Christiani conveniunt ad balnea.	205	—
Maritus captivus si redierit, et maritum alium repererit cum uxore, eam recuperat.	—	75	Mulieres ne cum clericis versantur extraneæ.	122	—
Martyr. Martyres hæreticorum.	—	110	Mulieres ne ordinantur presbyterissæ.	221	163
Martyrum basilicas hæretici si intrant.	—	187	Mulieres prægnantes baptizantur.	204	—
Martyrum commemorationes.	171	—	Mulieres quæ cum episcopo.	—	110
Martyrum commemorationes ne fiant jejuniorum diebus.	167	—	Mulieres quæ se attendunt Christianitatis obtentu.	—	156
Martyrum falsas memorias ne quis celebret.	209	—	Mulieres sacrarium ne introeunto	—	181
Martyrum memoriæ non contemnendæ.	229	—	Multitudo.	—	113
Martyrum natalitia ne celebrantur in Quadragesima.	185	—	Mysteria sacra ne tractantur daemoniis irretiti.	—	241
Martyrum passionem eorum natalibus lectæ.	—	197			
Martyres falsos nemo celebrato.	—	252	N		
Martyria sub episcopis.	221	—	Natales martyrum.	220	—
Mater Ecclesia.	—	—	Natalitia in Quadragesima ne pro martyribus.	209	188
Matriculæ mulieres.	—	—	Navigare. Episcopus ne sine primatus formata navigato.	46	—
Matrimonium. Matrimonia cum filiabus genti-	—	—	Necessitas excusata.	—	74
			Necessitate compellente constitutio ne obesto.	50	—
			Negare. Negantes in persecutione.	—	77
			Negligentia episcopi.	—	282
			Negotialio. Negotiationis lucra nulla poenitenti.	—	285

Neophyti ne ordinantur.
 Nicænum concilium.
 Nona et vespera preces in ecclesia.
 Novatiani hæretici.
 Novatianis chrisma datur.
 Nuptiæ cum hæreticis prohibentur.
 Nuptiæ in Quadragesima ne celebrantur.
 Nuptiæ non sunt damnandæ.
 Nuptiarum secundarum convivio ne presbyter interesse.
 Nuptiarum spectaculis clerici ne intersunt.
 Nuptias catholici cum hæreticis ne copulant.
 Nuptias qui exsecrantur.
 Nuptias qui oderunt et copulam deserunt.
 Nuptiis bigami non orat presbyter.
 Nuptiis clereæ ne fiant.
 In nuptiis neque ballent neque cantent Christiani.
 Qui de nuptiis attestati ordinationis tempore.

O

Obedire. Qui non obedit episcopo clericus ne promovetur.
 Oblatio. Oblationi presbyteri conjugati nullus communicato.
 Oblatione celebrata communicatio esto ministrorum altaris.
 Oblationes domi ne fiant.
 Oblationes Ecclesiæ ministris conferuntur.
 Oblationes et redditus quomodo dividuntur.
 Oblationes fructuum episcopo inconsulto ne dantur neque accipiuntur.
 Oblationes in Quadragesima ne offeruntur.
 Oblationes ne ad vices eulogiarum dirigantur.
 Obtineri Ecclesia non potest ab episcopo nisi concilii auctoritate.
 Occurrere ad concilium.
 Offerre sine pane et vino non licet.
 Offerri in sacrificio nihil debet nisi quod Dominus statuit.
 Offerri quæ non possunt in ecclesia, ea ad domos sacerdotum deferuntur.
 Offeruntur non semper in Quadragesima.
 Offeruntur die secunda quintæ feriæ in sancta septimana Paschæ.
 Officium ecclesiasticum. Vide Conductor.
 Officium ecclesiasticum pecuniis ne obtineatur.
 Officium non agunt lectores, non cantores cum orariis.
 Oleum. Oleo infirmi unguuntur.
 Orare vetatur presbyter præsentem episcopo.
 Orandum non est cum damnatis clericis.
 Orandum non est cum excommunicatis.
 Orandum non est cum hæreticis.
 Orandum non est presbytero in nuptiis bigami.
 Orarii. Lectores ne utantur orariis, nec cantores.
 Cum Orariis ne subsistant subdiaconi. Vide Ministri.
 Oratio ad Patrem dirigenda in ecclesiis.
 Ordinari nemo episcopus in aliena provincia.
 Ne episcopus ordinato alium clericum.
 Ne ullus episcopus ordinato alienum episcopum.
 Præsentibus catechumenis episcopus ne ordinato.
 Ordinatur nemo nisi probatus.
 Ordinari non debet episcopus ioseph metropolitano.
 Ordinari non debent episcopi nec clerici nisi suos omnes fecerint Christianos.
 Ordinari non debent monasterii suscepti præpositi et clerici ab episcopo.
 Ordinari non possunt mulieres.
 Ordinari qui debeant in agris.
 Ordinari quilibet non debet.
 Ordinatur episcopus in urbe non rure.
 Clerici apothecarii vel rationibus obnoxii ne ordinantur.
 Ordinati ab hæreticis ne admittuntur.
 Ordinati episcopi nec recepti.
 Ordinati litteras ordinis habent.

F.

C.

1

4

217

—

—

169

58

—

174

—

177

—

180

—

184

210

161

—

83

—

113

—

—

47

—

121

—

155

—

117

—

189

188

—

—

92

Ordinandus episcopus quando a vicinis.
 Ordinandi qui peccatorum sibi sunt consili.
 Vide Promovere.
 Ordinatio episcopi.
 Ordinatio diaconi.
 Ordinatio episcopi ab uno episcopo nulla.
 Ordinatio episcopi ne fiat voto populi.
 Ordinatio neophytorum prohibita.
 Ordinatio presbyteri.
 Ordinatio quando fiat.
 Ordinationis tempus.
 Ordinationis tempore qui de nuptiis attestati sunt.
 Ordinationi episcopi si contradicatur.
 Ordinationem episcopi differri non deest.
 Ordinationem quomodo fieri convenit.
 Ordo. Ordines diversi Ecclesiæ servantur.
 Ostium. Ad ostium diaconi.
 Ostia ne relinquunt ministri.

F.

C.

—

151

—

91

4

1

—

2

6

—

—

161

—

223

—

4

—

2

—

76

—

28

—

162

—

92

5

—

232

209

—

246

—

180

141

—

P

Paganus ne sit accusator.
 Paganorum convivio auferenda.
 Cum paganis festa nemo celebrato.
 Palliis qui utuntur eoque superbiunt.
 Panis et vinum ut offeratur.
 Pauem ne subdiaconus erogato.
 Papa ne vocator princeps episcoporum.
 Papa ne vocator summus sacerdos.
 Papa primæ sedis episcopus.
 Papa præceptisque dedicantur Ecclesiæ.
 Parentes qui Christianitatis obtentu spernunt filios.
 Parochiam alienam ne pervadant episcopi.
 Parochia aliena qui immigrantur.
 Parochiæ.
 Parochiæ suis debent esse contenti eulogiis.
 Parochus. Parochi nihil agant in sua parochia sine jussu episcopi.
 Partum quæ mulieres interimunt. Vide Abortus.
 Parvuli baptizati a Donatistis possunt ordinari.
 Pascha et Pentecoste baptisma.
 Pascha ne cum Judæis celebratur.
 Pascha quando celebrandum.
 Paschæ dies ab Ecclesia Carthaginiensi augeri.
 Passio. Passionibus irretiti sacra mysteria ne tractant.
 Pastiones pauperum qui risu ducunt.
 Pater. Patrum cccxviii fides servatur.
 Pauliniani.
 Paulus Samosatensis.
 Pauper clericus si quid habeat postea subiaceat Ecclesiæ.
 Pauperes portionem habent in redditibus et oblationibus Ecclesiæ.
 Pauperum causa episcopus rerum ecclesiasticarum habet dispensationem.
 Pauperum in usus quæ conferuntur.
 Pauperum pastiones qui risu ducunt.
 Peccare. Peccantes verberare non debet episcopus, presbyter aut diaconus.
 Peccatum corporale diaconi.
 Peccatorum qui sibi consilii sunt ante ordinationem.
 Peccata dimittit gratia Dei.
 Pecuniis officium ecclesiasticum ne obtineatur.
 Pelagius hæreticus.
 Pentecostes die ne genua flectantur.
 Pentecosten jejunium ne præcedat.
 Pentecostis et Pascha baptisma.
 Peregrinus sine formata ne admittitur.
 Peregrini clerici sine commendatitiis ne ministrant.
 Peregrini presbyteri ne sacrificant præsentibus presbyteris.
 Ad peregrina clerici sine jussu episcopi ne proficiscuntur.
 Pernoctare plus tribus hebdomadibus non licet episcopo ab Ecclesia sua.

196

—

—

263

—

187

—

—

131

215

—

108

—

81

—

81

—

81-83

—

—

215

—

154

—

16

—

141

—

203

—

—

165

—

92

—

—

103

—

195

253

—

212

—

69

—

—

10

—

251

—

—

241

—

130

—

217

—

173

—

—

51,55

—

251

—

42

—

43

—

127

—

130

—

29

—

117

—

91

—

293

—

51

—

293

—

134

—

215

—

212

—

211

—

201

—

103

—

112

—

160

—

R

Rap. re. Rapta puella si sponsa est, priori red- ditor.	147	—
Raptus. Raptum qui facit.	—	211
Rapinantes ne ordinantur.	153	—
Ratiocinium. Ratiocinia nisi reddant tutores, ne ordinantur.	119	—
Rebaptizari non debent Armani.	175	53
Rebaptizentur hæretici secundum Phrygas.	178	—
Recipi non debent clerici damnati.	—	34
Recipi non debent episcopi sine commendati- tione.	—	35
Reconciliare. Reconcilietur homicida.	153	—
Reconciliationis tempus datur penitentibus.	49-50	—
Rector episcopi vires, non exsequitur.	—	119
Reditus et oblationes quomodo dividuntur.	—	43
Refugii locus datur accusatori.	198	—
Religionis causa vir non dimittendus ab uxore.	161	—
Religionis pretextus illusis.	—	156
Reliquiæ idolorum abolendæ.	—	261
Reluctari. Reluctantur apostatæ qui redeunt ad Ecclesiam.	116	—
Repudium nullum in Christianis.	165	—
Repudio dato nuptias inire non licet.	—	221
Res. Item Ecclesiæ ne vendant presbyteri.	—	252
Rem Ecclesiæ ne vendat episcopus sine con- silio primatis.	47	—
Rem Ecclesiæ ne usurpet episcopus.	—	252
Res Ecclesiæ distractæ sede vacante.	—	97
Res episcopi meriti ne diripiuntur.	—	206
Item ecclesiasticarum pro dispensatione pau- perum episcopus habet potestatem.	—	42
Rerum ecclesiasticarum solus episcopus habet curam.	—	40
Rerum suarum potestatem habet episcopus.	—	41
Restitutio denegatur episcopo qui communicat excommunicato.	51	—
Retractatur synodus provincialis a vicariis epi- scopi Romani.	—	153
Ritu gentilitatis qui aliquid peragunt.	—	84
Romani episcopus episcopum solos ordinat.	6	—
Romani episcopi auctoritas, et ejus vicariorum.	—	153
Romanum pontificem appellant dammati.	—	149
Romanum pontificem primæ sedis episcopum esse.	81	—

S

Sabbatizantes Christiani.	—	67
Sabbatum. Sabbato lectiones debent recenseri.	—	167
Sabbato ne vacent Christiani.	181	—
Sabbatis Evangelia leguntur.	224	—
Sacerdos canones ne ignoret.	—	229
Sacerdos jejunus sacrificia celebrato.	—	257
Sacerdotes accipiunt doni quod in ecclesia non potest offerri.	—	7
Sacerdotes a curis secularibus abstinere.	—	9
Sacerdotes coire non debent cum mulieribus.	—	109
Sacerdotum principes episcopus ne appellatur.	—	256
Sacramentum salis.	226	—
Sacramentum unctionis.	—	217
Sacramentorum una disciplina.	220	—
Sacrarum mulieres ne introeunt.	—	181
Sacrificare ne audeto episcopus qui idolis im- molavit.	97	—
Sacrificandi causam qui attulerunt.	—	88
Sacrificium offertur in pane et vino.	215	—
Sacrificii et benedictionis differentia.	—	6
Sacrificio nihil offeratur nisi quod Dominus sta- uit.	—	5
Sacrificia qui celebrat sacerdos jejunus esto.	—	257
Sal. Salis sacramentum.	226	—
Sæculum. Quæ ad sæculum revertuntur abren- untiant.	—	78
Secularia. Sæcularem ad militiam redire non oportet post penitentiam.	—	253
Seculari potentia ne pervadit Ecclesia.	—	52
Secularibus digamia ne denegatur.	—	212
Secularium judiciorum administratio.	—	221
Secularibus judiciis clericis animum advertere non decet.	—	198
Secularia negotia ne tractato monachus	—	195
Secularia sacerdotes ne sequuntur.	—	9
Saltare. Vide Ballare.	—	—
Saltationes ne fiant in nuptiis.	—	189
Sanctus. Sanctorum merita dona sunt Dei.	295	—

F. C.

Sanctorum solemnitatibus spectacula ne edun- tor. Vide Martyres.	264	—
Sanctus Spiritus. Sancti Spiritus invocatione firmari.	—	65
Scenicis nec histrionibus communicatio denegatur.	170	—
Schismaticus.	—	68
Ne cum schismaticis matrimonia ineunto.	39	—
Cum schismaticis nemo agat.	183	—
Scripturæ canonicæ solæ in ecclesiis leguntur.	228	—
Scripturas tantum qui audiunt.	168	—
Secretarium non ingrediuntur ministri.	110	—
Sedere ne presumat presbyter episcopo præ- sente.	—	93
Ne sedeto diaconus præsente presbytero.	107	—
Sedes apostolica de appellationibus judicial.	59	—
Sedis apostolicæ orationes resonant.	—	296
Sedis primæ episcopus. Papa Romanus.	81-83	—
Sedem qui mutat episcopus per ambitionem.	—	148
Sede vacante si quid distractum.	—	97
Senex. Senes episcopi excusantur.	76	—
Seniores mulieres.	221	—
Sententie ubi multæ episcoporum, metropoli- tanas alterius provinciæ vocatur.	58	—
Septimanæ majoris feriæ quinta jejunium.	—	136
Septimanæ sanctæ feriæ quinta offertur.	212	—
Sepulcrum. Cœmeteria.	—	—
Sermo. Post sermone habito ad plebem præ- ces facienda.	—	170
Servus ne sit accusator.	196	—
Servum ne suscipiat monachus Insuper domino.	—	195
Servi qui jugum abiciunt pro Christo.	—	123
Serupula ne clericis exigito.	115	—
Sitifensis Mauritaniæ Primas.	82	—
Sodomitæ.	—	99
Solitum salis sacramentum.	226	—
Sollicitudo pro virginibus.	—	258
Sorores duas qui habuerit ne fiat clericus.	—	21
Sorores duas si quis ducit.	—	112
Species ad altare quæ offeruntur.	—	6
Spectacula ne eduntur diebus Dominicis.	—	264
Spectacula ne exhibeant filii episcoporum, ne- ve spectant.	40	—
Spectaculis ne intersuato clerici.	—	190
Spectaculis nuptiarum clerici ne intersuato.	113	—
Speluncæ hæreticorum.	—	46
Sponsa puella si rapta sit.	147	—
Subdiaconus ne panem erogato.	108	—
Subdiaconus uxorem ne ducito.	—	237
Subdiaconi ad ostia perseverent.	—	181
Subdiaconi cum orantibus ne subsistant.	—	172
Subdiaconi ordinati a chorepiscopis.	79	—
Subdiaconi remoti a diacono.	—	171
Subdiaconis benedicere non licet.	—	174
Subripere qui volunt.	—	277
Successorem sibi non eligat episcopus.	74	146
Sufflationibus abiguntur spiritus immundi.	—	297
Superbire. Superbientes pallio.	—	151
Superbus. Superbi clerici coerceantur.	123	—
Superbi pro virginitate.	—	123
Suscepti in monasterio.	—	269
Suspenditur ab episcoporum consortio epis- copus qui fuerit contumax.	68	—
Symbolum fidei discant baptizandi.	109	—
Symbolum fidei discant qui baptizati sunt in morbis.	200	—
Symbolum fidei discant Novatiani in Quartade- cimani.	177	—
Synodus plensia, sive universalis.	144	—
Ad synodum episcopus iniret permissio.	—	179
Synodo qui ignorant quid sit constitutum.	—	138

T

Tabernaculum ne ingrediuntur clerici.	134	—
Templum. Tempia idolorum ab Imperatoribus abdicantur.	—	261
Tempora non contemnenda. Vide Domus Dei.	160	—
Tempus ordinationis.	—	162
Tempore certo presbyteri et diaconi ordina- ntur.	—	239
Tempore definito episcopi judices dati judi- cant.	56	—
Testari potest episcopus de re sua.	51	—
Testimonium in baptismo necessarium.	203	—
Testimonium populi ad ordinationem.	252	—
Testimonium dicere non cogatur quod servat de suo iudicio clerici.	—	269

	F.	C.		F.	C.
Theatra. Theatris ne intersento clerici. <i>File</i>	—	190	Velentur virgines diebus constitutis.	—	240
Spectacula.	—	85	Velandæ etiam minores virgines.	—	286
Timor. Timore qui ritus gentilium peragunt.	—	252	Vendere rem ecclesiæ non licet in scio episcopo.	93	—
Titulus. Jus.	—	156	Episcopus ne rem Ecclesiæ vendito sine consilio primatis.	47	—
Tondere. Tondentes se mulieres Christianitatis obtinent.	—	75	Ne venduto rem Ecclesiæ presbyteri.	—	253
Tractoria. In tractoria exensanto se episcopi qui concilio non occurrerunt.	75	—	Veniam qui pro illicitis postulat a licitis abstinere.	—	235
Transferre. Ne bona unius Ecclesiæ ad aliam transferuntur.	34	—	Versus. Ex versibus diversis ne fiant comitia.	225	—
Transire. Transeuntes clerici in ecclesia possunt convivari.	71	—	Vespera prære. fiant.	—	169
Triennalis possessor.	—	230	Vicarius episcopi.	—	96
Trinitatis nomine factum baptisma valet.	—	51	Vicarius episcopi Romani.	—	155
Tutores et curatores ne ordinautor.	119-125	—	Vicarii episcoporum formatas facere possunt.	80	—
U			Vicus. Per vicos non ordiandi episcopi.	—	152
Uctionis sacramentum.	—	217	Vidua. Viduæ maritus ne promoveatur.	—	215
Univiræ mulieres.	221	—	Viduam laicus si uxorem ducit, non admittitur ad clerum.	130	—
Urbis regia.	—	207	Viduam qui ducit, ne esto clericus.	—	20
Usura. Usuras clericus ne exigit.	115-125	—	Viduæ.	221	—
Usuras ne accipiunt episcopus, presbyter nec diaconus.	—	44	Vidui ne velantur.	—	241
Usuras ne exerceo ullus ex officio ecclesiastico.	—	28	Vidoarum causa ad comitatum ire debet episcopus.	—	156-
Usurpare ne liceat episcopo rem Ecclesiæ.	—	252	Viduas et virgines non accedant clerici nec continentes.	—	235
Usurpatio plebis aliene prohibita episcopo.	24	—	Viduas vel virgines ne adeunto clerici in scio episcopo.	132	—
Usurpator diocesis causam amittat.	25	—	Vindicare sibi ne audeto episcopus in plebe aliena.	26	—
Usurpatorem non excuset ignorantia.	25	—	Virginitas. Virginitatem qui violant digamorum implento gradum.	130	—
Uxor aliud, aliud concubinæ.	—	250	De his qui in virginitate non persunt.	—	128
Uxor captiva si redeat, et alteram cum marito reperiat, a marito suscipitur.	—	236	Virginitate superbiecentes.	—	121
Uxor ducenda si urget morbus.	—	256	Virgo si professionem non custodit.	—	100
Uxor quæ virum dimittit alteri ne nubito.	164	—	Virgo velari non debuit ante annos 25.	50	—
Uxor virum si dimittit religionis causa, anathema.	164	—	Virgines etiam minores velandæ.	—	286
Uxorem clericus ne ducito.	129	—	Virgines ne consecrentur ante annum 25.	121	—
Uxorem episcopus ne deserito.	—	8	Virgines sacre velentur diebus constitutis.	—	240
Uxorem licet ducere habenti concubiniæ.	—	230	Virgines, sive velatæ, sive non velatæ si veniant.	—	101
Uxorem ne ducat subdiaconus.	—	237	Virginum corruptores.	—	106
Uxorem si ducit presbyter, deponitor.	98	—	Virgines presbyter ne consecrato inconsulto episcopo.	91	—
Uxorem pellens laicus.	—	107	Ad virgines et viduas, et continentes ne accedat clerici.	—	253
Uxores ducant lectores, aut continentiam protinentur.	129	—	Pro virginibus sollicitudo.	—	258
Uxores qui clerici debeant habere.	—	28	Pro virginibus ubi habitent eligitor.	48	—
Uxores qui presbyteri acceperunt.	—	108	Virilia. Virilibus indumentis si mulieres utuntur.	—	132
Ab uxoriibus abstinent episcopi, presbyteri, et diaconi.	10	—	Vivere. Videntes irrationabiliter quomodo suscipi debent.	148	—
V			Videntes ut animalia muta inter euerghemenos.	147	—
Vagari. Ne vagantor clerici sine formata episcopi.	127	—	Voluntas non habetur pro facto.	157	—
Vagari non debet episcopus.	18	—	Voluntas pia a Deo est.	—	294
Vagantes episcopi.	—	143	Votum infantum.	—	2
Velare. Velari non debent viduæ.	—	211			

INDEX ALTER

Quo canonum conciliorum, atque Ferrandi et Cresconii capitulorum consonantia demonstratur.

CONCILIA											
Ancyranum, sive Anquirianum.			Cap.	F.	C.	Cap.	F.	C.	Cap.	F.	C.
1	—	81	17	149	58	2	53	12	17	7	179
2	—	82	18	8	100	—	163	—	18	7	58
3	116	85	19	150	102	3	99	17	19	4	1
4	146	84	20	151	105	—	—	140	20	143	59
5	146	85	21	152	104	4	54	14	21	—	16
6	146	86	22	153	104	—	100	—	22	27	57
7	146	87	23	154	99	5	101	55	23	74	146
8	146	88	24	155	106	6	—	15	24	31	40
9	146	92	58	79	—	7	211	13	25	56	42
10	—	105	61	146	—	8	80	15			
11	147	89	Anonymon.			—	91	—	Apostolorum Canones.		
12	—	96	Cap.	F.	C.	9	45	36	Cap.	F.	C.
13	—	98	7	205	—	—	252	—	1	—	1
14	95	97	Antiochenum.			10	79	93	2	—	2
15	95	99	Cap.	F.	C.	11	42	—	—	—	5
16	148	99	1	69	10	12	66	144	3	—	5
						15	—	57	4	—	6
						14	53	115	5	—	7
						15	65	113	6	—	8
						16	144	115			

Cap.	F.	C.
7	—	9
8	—	10
9	—	11
10	—	12
11	—	13
12	—	14
13	—	15
14	—	16
15	—	17
16	—	18
17	—	19
18	—	20
19	—	21
20	—	22
21	—	23
22	—	24
23	—	25
24	—	26
25	—	27
26	—	28
27	—	29
28	—	30
29	—	31
30	—	32
31	—	33
32	—	34
33	—	35
34	—	36
35	—	37
36	—	38
37	—	39
38	—	40
39	—	41
40	—	42
41	—	43
42	—	44
43	—	45
44	—	46
45	—	47
46	—	48
47	—	49
48	—	50
49	—	51
50	—	52

Basilica.

Cap.	F.	C.
5	13	—

Cœlestini PP. decreta.

Cap.	F.	C.
1	—	248
2	—	288
4	—	289
5	—	290
7	—	292
8	—	293
9	—	294
10	—	295
11	—	296
12	—	297
13	—	298
14	—	151
15	—	220
16	—	2
17	—	218
18	—	228
19	—	228
20	—	229
21	—	164
22	—	164

Chalcedonense Concilium
anno 453.

Cap.	F.	C.
2	—	51
3	—	194
4	—	195
5	—	10
6	—	106
7	—	100
8	—	197
9	—	198
10	—	199
11	—	38

Cap.	F.	C.
12	—	200
13	—	201
14	—	47
15	—	202
16	—	100
17	—	203
18	—	204
19	—	59
20	—	17
21	—	205
22	—	206
23	—	207
24	—	208
25	—	209
26	—	210
27	—	211

Carthaginense Concilium.

Cap.	F.	C.
1	16	—
2	50	254
—	73	—
—	185	—
—	189	—
—	193	—
3	15	500
—	81	—
—	113	—
—	196	—
4	197	5
5	24	233
—	47	—
—	251	—
6	17	93
—	82	—
—	194	—
—	—	256
—	—	291
7	83	93
—	90	—
—	101	—
—	165	—
—	219	—
8	83	205
—	119	257
9	22	14
—	45	—
—	121	—
10	1	33
—	4	—
—	9	—
—	—	73
11	75	268
—	191	—
—	226	—
12	23	66
—	118	—
—	227	—
—	—	244
13	156	1
14	28	383
—	—	299
15	52	—
—	58	190
—	61	—
—	—	216
16	—	1
—	—	28
17	51	1
—	171	—
18	67	217
19	62	113
20	—	143
—	—	244
—	—	259
21	39	17
—	—	47
22	41	17
—	—	218
23	33	154
—	—	253
—	—	260
24	70	283
—	—	299
25	—	109
—	—	264

Cap.	F.	C.
26	—	97
—	—	262
27	129	27
—	—	263
28	72	264
—	55	—
29	232	50
—	—	154
—	—	177
30	40	—
—	—	249
—	—	265
31	219	250
—	—	266
32	213	251
33	132	252
34	81	—
35	134	253
36	46	—
38	71	—
39	49	62
40	48	—
41	203	267
42	170	272
43	91	268
44	153	—
45	228	—
46	229	270
—	—	50
47	—	269
48	173	218
49	4	—
50	1	69
—	5	—
52	13	—
54	13	—
—	14	—
—	250	—
57	—	271
63	—	273
63	—	274
66	—	275
70	—	276
71	—	113
72	—	277
73	—	134
78	37	—
81	—	278
85	—	279
86	—	280
87	—	281
88	—	282
89	—	273
90	—	283
91	—	284
92	—	285
95	50	286
95	—	205
96	—	205
97	—	205
98	—	205
99	—	287
100	—	287

Carthaginense aliud Concil.

Cap.	F.	C.
—	52	—

Carthaginense sub sancto
Geneſio.

Cap.	F.	C.
6	194	—
8	85	—
—	96	—
9	24	—

Carthaginense sub sancto
Grato.

Cap.	F.	C.
1	175	—
3	123	—
4	27	—
8	125	—
6	126	—

Cap.	F.	C.
8	133	—
9	21	—
10	128	—
12	123	—
42	175	—

Carthaginense universale.

Cap.	F.	C.
—	122	—
44	1.4	—

Cellense V. Zeffense.

Cap.	F.	C.
1	3	—

Constantinopolitanum.

Cap.	F.	C.
2	18	—
2	217	—
5	18	—

Decreta Cœlestini PP. V.
Cœlestinus.Decreta Gelasii PP. V. Ge-
lasius.Decreta Innocentii PP. V.
Innocentius.

Decreta Leonis PP. V. Leo.

Decreta Siricii PP. V. Sir-
icilius.

Gangrense Concilium.

Cap.	F.	C.
1	—	121
2	159	122
—	168	—
3	89	123
4	—	111
5	160	124
6	—	123
7	37	126
8	37	127
9	161	128
10	—	129
11	—	130
12	—	131
13	162	132
14	164	133
15	—	134
16	—	135
17	—	136
18	163	137
19	—	139
20	—	140
21	167	—

Gelasii Papæ Decreta.

Cap.	F.	C.
2	—	3
3	—	3
4	—	213
5	—	238
6	—	93
7	—	93
8	—	94
10	—	212
11	—	239
12	—	210
13	—	211
14	—	193
15	—	44
16	—	3
17	—	25
18	—	27
19	—	214
20	—	101
21	—	211
22	—	212
25	—	17
24	—	31
25	—	213
26	—	181
27	—	43

Hipponegrellense Concilium.

Cap.	F.	C.
1	54	—
5	54	—
5	54	—
—	198	—
8	55	—
9	58	—
—	47	—
—	95	—

Incertum.

Cap.	F.	C.
7	205	—

Innocentii PP. Decreta.

Cap.	F.	C.
6	—	216
7	—	215
8	—	217
9	—	56
—	—	218
11	—	19
12	—	19
13	—	19
14	—	18
15	—	53
16	—	109
17	—	5
—	—	219
19	—	101
20	—	101
21	—	27
22	—	220
23	—	221
24	—	222
25	—	223
26	—	224
28	—	225
29	—	19
30	—	20
32	—	2
33	—	27
34	—	214
37	—	226
47	—	55
49	—	59
50	—	59
52	—	227
53	—	60
54	—	60
55	—	60
56	—	60
57	—	60

Lucense Concilium.

Cap.	F.	C.
—	26	—

Laodiceense Concilium.

Cap.	F.	C.
1	210	19
2	169	161
3	1	4
4	29	162
5	115	44
6	176	75
7	134	57
—	177	—
8	178	56
9	179	46
10	—	47
11	112	165
—	221	—
12	1	1
—	4	—
13	103	164
14	225	165
—	—	180
15	—	166
16	224	167
17	225	168

Cap.	F.	C.
18	120	169
19	107	170
20	—	94
21	140	171
—	141	—
22	124	172
25	—	175
24	108	—
—	134	—
28	151	174
—	112	—
26	109	175
27	210	176
28	181	177
29	205	67
30	180	178
—	182	—
31	192	47
32	185	48
33	184	68
34	110	69
35	185	90
36	186	90
37	187	70
39	73	71
39	111	72
40	—	179
41	141	55
—	188	180
42	206	180
43	222	—
44	199	181
45	200	182
46	201	185
47	207	66
48	208	184
49	209	185
50	210	186
51	—	187
52	115	188
53	114	189
54	—	190
55	12	—
56	72	191
57	228	192
58	—	195
59	—	195

Leo Papæ.

Cap.	F.	C.
1	—	20
2	—	19
5	—	44
4	—	44
53	—	4
57	—	17
—	—	39
59	—	18
41	—	59
51	—	20

Leonis Papæ Decreta.

Cap.	F.	C.
1	—	195
7	—	212
8	—	212
9	—	212
10	—	212
11	—	212
14	—	61
16	—	27
17	—	109
18	—	250
19	—	251
20	—	252
21	—	220
22	—	255
25	—	254
24	—	255
25	—	256
26	—	101
27	—	101
28	—	62
29	—	63
30	—	87

Cap.	F.	C.
32	—	218
34	—	257
35	—	228
42	—	226
45	—	226
44	—	226
45	—	226
46	—	71
47	—	64

Macrianense Concilium.

Cap.	F.	C.
—	11	—
—	25	—

Maradianense.

Cap.	F.	C.
—	220	—

Marazanense.

Cap.	F.	C.
—	44	—
—	76	—
—	127	—

Milevitanum.

Cap.	F.	C.
2	78	—
4	10	—

Nicaenum Concilium an. 323.

Cap.	F.	C.
1	145	25
2	4	4
5	122	110
4	4	1
—	6	—
5	145	15
—	55	59
6	4	36
7	172	—
8	87	54
9	146	76
10	—	77
11	18	78
12	27	78
13	—	79
14	106	80
—	125	—
15	175	—
16	—	17
17	—	44
18	—	94
19	—	55
20	—	158
21	18	—

Novacæsariense.

Cap.	F.	C.
1	98	108
2	156	112
5	—	113
4	157	114
5	158	115
6	204	116
7	88	117
8	117	118
8	157	—
9	87	91
—	147	—
10	85	91
11	86	76
12	105	66
15	104	119
14	—	120

Sardicense.

Cap.	F.	C.
1	214	147
2	—	148

Cap.	F.	C.
5	—	119
4	57	150
5	59	151
6	60	152
7	—	153
8	—	154
9	42	155
10	—	156
11	42	157
—	—	160
12	—	158
13	93	4
14	1	159
15	19	—
16	—	18
17	55	38
18	103	54
19	27	54
20	27	—
21	—	159

Septimunicense.

Cap.	F.	C.
—	11	—
—	56	—
—	76	—
—	159	—
—	212	—
—	215	—

Suffetulense.

Cap.	F.	C.
—	2	—

Syrictus Papæ.

Cap.	F.	C.
1	—	55
7	—	27
8	—	2
9	—	2
10	—	2
11	—	19
13	—	2

Syricti papæ Decreta.

Cap.	F.	C.
3	—	212
5	—	84
4	—	108
5	—	215
6	—	100
12	—	119
14	—	214
15	—	215
16	—	4

Thenitanum Concilium.

Cap.	F.	C.
—	61	—
—	76	—
—	194	—

Tusduritanum.

Cap.	F.	C.
—	57	—
—	76	—

Zellense Concilium. F. Cellense.

Cap.	F.	C.
1	4	—
—	6	—
—	16	—
—	65	—
—	68	—
—	130	—
—	158	—
—	174	—
—	218	—

Zozimus Papæ.

Cap.	F.	C.
1	—	5
3	—	2

ORDO RERUM QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

<i>Epistola dedicatoria.</i>	9
<i>Prefatio.</i>	<i>Ibid.</i>
<i>Vita Venantii Fortunati.</i>	19

VENANTII FORTUNATI OPERUM PARS PRIMA.

PROLOGUS (ad S. Gregorium Turonensem).—Fortunatus Gregorio, qui magnopere a se contenderat et adjuverat ut carmina sua in unum collecta volumen ederet, hac se epistola excusat, et imperitiam suam ac negotioprædedit, quibus distentis eadem minus perpolire potuerat. Ad extremum credit poscenti, et ejus in se benevolentiam ac voluntatem graviolem declarat fuisse, quam timorem suum et verecundiam. Data occasione, iter quod ex Italia in Galliam contenderat, describit.

MISCELLANEOBUM LIBER PRIMUS. *Ibid.*

CAPUT PRIMUM (ad Vitalem episc. Ravennatensem).—Hasilicam sancti Andreae, a Vitali ædificatam ac dedicatam, refert hinc carmine. Dedicationis ipsius celebritatem, ac singularem populi in Vitalem studium et benevolentiam commemorat.

CAP. II.—Eandem sancti Andreae basilicam ædificatam et brevi tempore absolutam fuisse narrat summo Vitalis studio ac liberalitate. Sacras reliquias quibus insignis erat, recenset.

CAP. III.—Sancti Stephani, protomartyris, in morte subeunda pro Christo triumphum et gloriam describit: cujus in memoriam Palladius basilicam dedicaverat.

CAP. IV.—Hasilicam in honorem sancti Martini a Fausto episcopo erectam, et celebrem religione, hoc carmine illustrat.

CAP. V.—S. Martini Turonensis liberalitatem in detrachenda sibi tunica, atque inde vestiendò egeno, celebrat hoc carmine, unaque loci in quo id actum est religionem commendat.

CAP. VI.—Leontii, Burdegalensis episcopi, in basilica S. Martini extruenda, et Placidine, olim ejus uxoris, in eadem ornanda liberalitatem ac religionem commendat; tum loci in quo fuerat illa inædificata amonitatem describit.

CAP. VII.—Templum in honorem S. Martini, a Basilio ejusque conjuge restauratum commemorat; aquis quæ ædificii locum obrotum tenebant alin deductis.

CAP. VIII.—S. Vincentii Aginensis martyrium et gloria. Leontii in ejus basilicam liberalitas.

CAP. IX.—Supradicta basilica celebratur. Ennergomeni salus ad ejusdem basilicæ dedicationem refertur.

CAP. X.—Basilicam in memoriam S. Nazarii martyris a Leontio erectam, martyrisque ipsius triumphum celebrat.

CAP. XI.—Laudes S. Dionysii Parisiensis, et de basilica ejus a Leontio amplificata.

CAP. XII.—Basilicam S. Bibiani, Santonensis episcopi, ab Eusebio cooptam edificari, Leontius perfecerat, non minimum ad eam rem Placidina, Leontii olim uxore, conferente. Horum pietas ac munificentia commendantur.

CAP. XIII.—Basilicam S. Eutropii a Leontio instauratam et exornatam refert, non sine divino admonitu et consilio.

CAP. XIV.—Calicem a Leontio et Placidina ædi sacræ oblatum commemorat.

CAP. XV.—Leontii nobilitatem, episcopalem gradum, pianque munificentiam celebrat, adjunctis Placidine laudibus.

CAP. XVI.—Cum quidam, Leontii sedem ambiens, ij sum absentem, falso mortuum fuisse divulgasset, Leontiusque ex insperato esset reversus, ejus reditum Fortunatus hoc carmine celebrat.

CAP. XVII.—Ex insula quam incolebat, multum munuscula ad Placidinam Fortunatus, narrans se, cum navigaret adverso Borea, ad Placidinam ipsam appulisse.

CAP. XVIII.—Bissoni, villa in agro Burdegalensi sita, amicitiam describit, memoratque ædificia a Leontio relecta et exornata.

CAP. XIX.—Vereginis villæ situm, descriptionem, necnon ædificia quæ instauravit Leontius, celebrat.

CAP. XX.—Fortunatus Præmianum, Leontii villam, pertransiens, eandem celebrat, a Leontio ædificiis auctam.

CAP. XXI.—Egredi huminis indolem et varietates describit.

MISCELLANEOBUM LIBER II. 87

CAPUT PRIMUM.—De crucis Domini virtute et dignitate.

CAP. II.—Hymnus in honorem sanctæ crucis.

CAP. III.—Crucis virtutem et pretium, necnon in eadem Gregorii Turonensis religionem celebrat, ipsius in ornando apud Turones oratorio liberalitatem commendans.

CAP. IV.—De signaculo sanctæ crucis.

CAP. V.—De sancta cruce.

CAP. VI.—Item de sancta cruce.

CAP. VII.—Hymnus in honorem sanctæ crucis.

CAP. VIII.—In sacrum baptismum.

CAP. IX.—In laudem chrismatis.

CAP. X.—Hymnus in S. Dionysium.

CAP. XI.—De domno Saturnino.

CAP. XII.—Studium suum in celebrandis martyrum gestis declarat. S. Saturnini martyrium describit. Launeboldem ducem, uxoremque ejus laudat propter basilicam in memoriam illius sancti illorum liberalitate exstructam.

CAP. XIII.—Se jam pridem desuasse a scribendis carminibus declarat. Provoceat tamen varias cleri Parisiaci, inprimis vero S. Germani episcopi, dotes celebrat.

CAP. XIV.—Basilicæ Parisiensis in honorem sanctæ crucis dedicate laudes supra templum Salomonicum extollit. Childebitum de sua in eam liberalitate commendat.

CAP. XV.—De baptisterio Moguntia.

CAP. XVI.—Sancti Georgii basilicam a Sidonio episcopo ædificatam commemorat, ejusque martyris gloriam in Occidente celebrem commendat.

CAP. XVII.—Oratorium a Trasarico in honorem SS. Petri et Pauli, S. Martini Turonensis et S. Remedii exstructum carmine prosequitur.

CAP. XVIII.—S. Mauricii et sociorum ejus triumphum canit.

CAP. XIX.—S. Hilarii Pictaviensis episcopi contra Arianos constantia celebratur.

CAP. XX.—De S. Medardi episc. Noviomensis sanctitate et miraculis, item de basilica in ejus honorem a Clotario eupta, a Sigeberto completa.

CAP. XXI.—S. Martialis, primi Lemovicini episcopi, laudes.

MISCELLANEOBUM LIBER III. *Ibid.*

CAPUT PRIMUM.—Acceptis ab Euphronio litteris, quantum inde lætitiæ persenserit illi significat; miram illius humilitatem extollit, seque ejusdem precibus commendat.

CAP. II.—Iterum Euphronio suam gratitudinem significat, illius in se beneficiis prædicatis. Varias ejusdem virtutes prosequitur, oratque ut pro suis peccatis apud Deum intercedat.

CAP. III.—Euphronio gratulatur de illius virtutibus, præsertim vero de pastoralis sollicitudine ac diligentia.

CAP. IV.—Felici, episcopo Namnetico significat, se illius litterarum lætundia et grandiloquio fuisse percussum. Eundem extollit, ad illum referre conatus quas ab ipso laudes acceperat, suumque ferventissimum illius presentie desiderium exprimit.

CAP. V.—Ad eundem scribit, narratque ejus opera ac fide arma Britannica fugata fuisse.

CAP. VI.—Ad eundem scribit, ipsius laudans studium in extruenda et consecranda basilica in honorem SS. Petri et Pauli. Dedicationem ipsam describit.

CAP. VII.—Laudes sanctorum quorum reliquiae in Namnetensi basilica repositæ fuerunt. Ejusdem basilicæ descriptionem.

CAP. VIII.—Scribens ad Felicem, laudat eum ob vestitatem ac nobilitatem generis nec non ob virtutem et pastorem sollicitudinem.

CAP. IX.—Scribens ad eundem, paschalia festa celebrat illiusque in lucranda gente Saxonum diligentiam carmine consecrat.

CAP. X.—Sumptuosissimum Felicis opus in detorquendo fluminis cursu celebrat, ac quæ inde copiam vicinis populis erant perventura, describit.

CAP. XI.—Laudat Nicetium, episc. Trevirensis, ob ejus innocentiam, miseri ordian, liberalitatem, et pastorem sollicitudinem.

CAP. XII.—Niceti castellum, supra Mosellam positum,

necnon Nicetii in eodem ornando ac muniendo studium et elegantiam celebrat. 155

CAP. XIII.—Maguericum, Trevirensem episcopum, laudat ob virtutem, ac diligentiam in ecclesia sua regenda, ob cunitatem in omnes, ob liberalitatem in egenos et hospites. 157

CAP. XIV.—Metlensis urbis descriptio. Villici ejusdem urbis episcopi, ad quem scribit, omnimodæ virtutes celebrantur. 158

CAP. XV.—Tetrastichon ad eundem. 159

CAP. XVI.—Distichon ad eundem. *Ibid.*

CAP. XVII.—Occasione rufusdam picturæ, in qua ales rostro carpebat uvas, Villici liberalitatem in convivæ extollit. *Ibid.*

CAP. XVIII.—Occasione piscium qui in mensa Villici rosiose appositi fuerant, superum ejusdem vocationem commendat. 160

CAP. XIX.—Charentinum, Colonie Agrippinæ episcopum, laudat ob charitatem placidosque mores, nec non in templi liberalitatem. *Ibid.*

CAP. XX.—Ægidii, Rhemensis episcopi, diligentia pastoralis, eloquentia, beneficentia. 161

CAP. XXI.—Salutatorias ad Hilarium episcopum litteras mittit, suamque in absentem memoriam et benevolentiam declarat. 162

CAP. XXII.—Ad Bertichramnum episcopum scribens, ejus benevolentiam in omnes laudat, præsertim vero in se, quod in rheadan ab ipso fuerit excepius. *Ibid.*

CAP. XXIII.—Elucubrata a Bertichramno poemata, se excepiisse ipsi significat, opusque partim laudat, partim reprehendit. 163

CAP. XXIV.—Scribens ad Agricolam episcopum, parentis illius in se beneficia commemorat, rogaus ut quæ patris diligentia sata fuerant in sese, hæc filius alat et perficiat. 164

CAP. XXV.—Scribens ad Felicem, episcopum Biturigensem, turrim, quam ille construendam curaverat ad continentum Christi corpus, carmine celebrat. *Ibid.*

CAP. XXVI.—Aviti episcopi, ad quem scribit, hospitalitatem diligentiamque pastorem celebrat, missa tum ad se tum ad Agnetem et Radegundem munera commemorans. 165

CAP. XXVII.—Avito, qui a se contenderat ut versiculos scriberet, narrat eidem se satis fecisse, propriam linguæ inopiam votis dicens compensari. *Ibid.*

CAP. XXVIII.—Eidem scribens, illius miram indolem in conciliandis charitate animis, præcipue vero in omnes munificentiam, in se vero benevolentiam celebrat. 166

CAP. XXIX.—Agerici, episcopi Veroduni, beneficentiam, virtutes pastores, atque in templi munificentiam laudat. 167

CAP. XXX.—Ejusdem Agerici doctrina mirabilis, mundi contemptus, innocentia, liberalitas. *Ibid.*

CAP. XXXI.—Ad Amphionem presbyterum scribit, ejus laudat mores pios ac suaves, prudeniam, firmitatem animi, hospitalitatem. 168

CAP. XXXII.—Pater in abbatis, ad quem scribit, sanctioniam laudat, tum veniam rogat, si quid sibi erroris in codicem irrepserit, quem ejusdem jussu emendandum suscepit. 169

CAP. XXXIII.—Fortunatus, e maritima in qua degebat nra, salutem scribit Draconi diacono, suamque in illum benevolentiam declarat. *Ibid.*

CAP. XXXIV.—Archidiacono Meldensi, qui ad se, nondum de facie notum, mistum miserat, gratias agit. 170

CAP. XXXV.—Iter facturus, hoc poema mittit Joanni diacono, per eum communibus amicis salutem scribens. *Ibid.*

CAP. XXXVI.—Se Anthemio excusat, quod, ne somnum ejus violaret, ipso insultato excesserit. *Ibid.*

CAP. XXXVII.—Sindulphum diaconum ad patientiam hortatur, affirmans nihil grave esse amanti. 171

MISCELLANEOBUM LIBER IV. *Ibid.*

CAPIT. PRIMUM.—Evmeri, Namnetensis episcopi, jam mortui laudat nobilitatem, mansuetudinem, charitatem omnimodam. *Ibid.*

CAP. II.—Gregorii, Lingonensis episcopi, etiam mortui, laudat genus, virtutes pastorales, miracula. 173

CAP. III.—Item epitaphium Tetrici, Lingonensis episcopi, cujus virtutibus pastoralibus laudatis, regum et populi in ipsum benevolentia commemoratur. 174

CAP. IV.—Item epitaphium Galli, Arvernorum episcopi; ejus a pueritia mundi contemptus, Theodorici in eum benevolentia, ipsius virtutes pastorales. *Ibid.*

CAP. V.—Huricios, avum et nepotem, ambos episcopus Lemovicinus, vita functos, impense laudat, ipsorum sanctitatem affirmans. 176

CAP. VI.—Item epitaphium Exotii, episcopi Lemovicini:

ejus pudicitia, patientia, charitas; plebis in illum pius affectus. 177

CAP. VII.—Calacterici, episc. Carnotensis, amici sui, immaturam mortem deflet, virtutesque celebrat. 179

CAP. VIII.—Chronopii, in sede Petrocoricensi mortui laudat genus, mores, eloquentiam, charitatem, curamque pastorem. 180

CAP. IX.—Leontium, in Burdigalensi sede mortuum, laudat, plebis erga eum amorem desideriumque celebrans. 181

CAP. X.—Item epitaphium Leontii junioris, Burdigalensis episcopi. 182

CAP. XI.—Victoriani abbatis, jam mortui, in multiplicandis monachis sedulitas, assiduitas in precibus, miraculaque laudantur. 183

CAP. XII.—Hilarii presbyteri, vita functi, laudat genus, virtutesque sacerdotales describit; socrus Evantiae officia in memoriam mortui commemorat. 184

CAP. XIII.—Epitaphium Servilioni, qui, quondam aulicus, regias opes rite administraverat; deinde presbyter factus, in viduas et pupillos munificus exstiterat. *Ibid.*

CAP. XIV.—Præsidium albatem, ob doctrinæ sanctitatem diligentiamque pastorem, jam mortuum commemorat. 185

CAP. XV.—Boholenum diaconum, dum somno indulget, a sicario icu securis occisum, deflet. *Ibid.*

CAP. XVI.—Atti i, qui jam senio confectus obierat, funus prosequitur hoc carmine, ejusque dotes, tota Gallia celebres, extollit. 186

CAP. XVII.—Arcadium adhuc juvenem, immatura morte occupatum, funebri carmine cononestat. *Ibid.*

CAP. XVIII.—Basilii demortui laudat eloquentiam, doctrinam, liberalitatem, susceptas ab eodem in Hispaniam legationes, et innocentiam in publicis gerendis numeribus commemorat, quaque regibus et populis charus esset ostendit. 187

CAP. XIX.—Aracharium, qui regia in aula clarus fuerat, regique charus et jucundus, adhuc florente ætate hinc morte ereptum, deflet. *Ibid.*

CAP. XX.—Brunacium, potentem virum, dum a legatione qua perfunctus fuerat, revertitur in Gallias, morte in itinere oppressum, prosequitur lugubri carmine, illum laudans ob eloquentiam ac prudentiam, unaque Frigie uxoris in curando funere conjugis diligentiam commendat. 188

CAP. XXI.—Laudat Avolum ob pietatem ac religionem in sacras vias, ob liberalitatem in pauperes, munificentiam in cives. *Ibid.*

CAP. XXII.—Infantium tumulum, qui, ut videtur, uno partu editi, alter maturius, quinquevis alter decesserat, et in idem sepulchrum, in quod et mater eorum, fuerant illati, funebri carmine cononestat. 189

CAP. XXIII.—Julianum, qui mercaturam quondam exercuerat, deinde partes opes effuderat in hospites et egenos, jam mortuum, laudat hoc carmine. Joannis filii in patrem demortuum charitatem et diligentiam commendat. *Ibid.*

CAP. XXIV.—Orientium, qui in regis aula principem locum obtinuerat dignitatis et gratiæ, vita functum laudat ob prudentiam, justitiam ac moderationem. Tum Nicetiae uxoris in curando mariti funere, et in ejus memoria colenda, sollicitudinem ostendit. 190

CAP. XXV.—Theodechildem reginam, vita functam, egregie laudat ob regiam stirpem et affinitatem, ob liberalitatem in pauperes et in templi munificentiam. *Ibid.*

CAP. XXVI.—Vilithutam, nobilem mulierem, e gente tamen ac stirpe barbarorum, in pariendo una cum prole extinctam, lamentatur. De supremo judicio obiter disserit; tum, ex præsentente Vilithutæ felicitate superstitum conjugem consulari conatur. 192

CAP. XXVII.—Euphasiam, nobilissimam feminam, hominis actibus cumulata, mortalem hanc vitam cum immortalitate commutasse gratulatur. Ejusdem charitatem et nobilitatem celebrans. 193

CAP. XXVIII.—Eusebiam, quæ decennis, jam viro desponsa, immature obierat, lugubri hoc carmine mortuum lamentatur. 197

MISCELLANEOBUM LIBER QUINTUS. *Ibid.*

CAPIT. PRIMUM.—Martini, episcopi Gallicæ, ad quem scribit, virtutes cum deliciis paradisi comparat; cujus acceptis litteris, qua se lætitia perhuc senserit declarat, ac obiter eloquentiam ejus et doctrinam laudat, sequæ necnon Agnetem et Radegundem ipsius precibus commendat. *Ibid.*

CAP. II.—Eidem scribens, dicit, quemadmodum apostolis variæ orbis terrarum partes distribute fuerint, ita Martino Gallicæ divinitus datam fuisse, in qua catholici

dogmatis veritatem sereret. Se necnon Agnetem et Rade-
gundem ejus precibus commendat. 181

Cap. III. — Ad Turonicos scribens, Gregorii, Turonensis
episcopi, in Ecclesiam suam adventum prosequitur hoc
carmine, illiusque ex presentia, doctrina, vigilantia, bona
omnia Turonensi populo augurat. 184

Cap. IV. — In natalitio Gregorii episcopi. 185

Cap. V. — Respondet Gregorio Turonensi, qui a se ma-
gnopere contenderat ut egregrum Aviti, Arvenensis epi-
scopi, factum in convertendis ad Christum Jesum plusquam
quingentis Judeis, carmine celebraret; atque eidem se
satisfecisse scribit, misso, quod huic epistolæ subnexum
est, poemate. 186

Cap. VI. — Scribens ad Syagrium, episcopum Aogusto-
dunensem, narrat Fortunatus, cum ipse, longo jam spatio,
desuevisset ab elucubrandis carminibus, sibi repente pa-
trem astitisse, graviter laborantem pro captivo filio, ab
eoque inertiam suam ac desidiam fuisse excessam: hujus
itaque patris et miserabilis filii causam Syagrii com-
mendat. Acrostichum carmen de Redemptore mittit. 191

Cap. VII. — Carmen de quo in præcedenti epistola. 193

Cap. VIII. — Respondet Felici, episcopo Nannetico,
qui se eius invitaverat. Describit villæ illius situm et am-
anitatem; ei tamen Felicis ipsius præsentiam et aspectum
anteponit. 197

Cap. IX. — Gregorium, ab itinere Turones reversum
gratulator: eidem se et epistolæ portitorem commenda-
dat. 198

Cap. X. — Gregorium salutis misso carmine, et ejusdem
laudat virtutem ac doctrinam; epistolæ brevitate excu-
sat, ac eandem amoris magnitudinis compensari affirmat.
Ibid.

Cap. XI. — Eidem gratias agit pro carminibus quibus-
dam, scriptis, ut videtur, a Gregorio, ac sibi commodatis;
portitorem epistolæ commendat. Ibid.

Cap. XII. — Gregorio, qui se Turones invitaverat, ex-
cusationem præterit, quod ab alio, item episcopo, quo-
nimus iret celeraretur; tum rogat ut, ob pacis studium,
veniam non eunt indulgeat. 199

Cap. XIII. — Gregorio scribit, virtutem ejus laudans,
mulieremque, quam a Gregorio commendatam acceperat,
ad illum reverentem paciter commendat. Ibid.

Cap. XIV. — Suam in Gregorium claritatem ipsi decla-
rat, atque eidem Pietavum incolum se pervenisse nuntiat,
cum quidem, a Turonensi urbe digressus, per vias
glacie coustratas difficili ac periculoso itinere usus fuis-
set. Ibid.

Cap. XV. — Scribens ad eundem, ejus virtutem et do-
ctrinam laudat, nec non suam in ipsum benevolentiam
constat. 200

Cap. XVI. — Gratias agit Gregorio quod ponia suis cum
sæculis sibi dono misisset. Ibid.

Cap. XVII. — Fortunatus cum venisset ad eum locum
in quo arbor illa stabat qua radicibus quondam avulsa, ex
S. Martini precibus ac virtute refluoruerat, et a qua medela
ægris peiebatur, constitit, parentum quorundam lacrymis
percolus, qui puellam filiam sibi raptam miserabiliter
lamentabatur. Rem itaque nerrat Gregorio, ac, ut ab-
ducta filia parentibus suis restitatur, ejusdem operam et
auctoritatem implorat. Ibid.

Cap. XVIII. — Laudat pietatem Gregorii atque illi se et
peregrinum hominem commendat. 201

Cap. XIX. — Gregorii dotes celebrat, sequæ iterum illi
commendat. Ibid.

Cap. XX. — Acceptis Gregorii literis, que bona eun-
dem valetudine frui nuntiabant, quanta inde lætitia alle-
ctus fuerit ostendit, atque orat ut sit in scribendo pro-
lixior. 202

Cap. XXI. — Peregrinum hominem, natione Italum, in
Italiam revertentem, episcopis commendat, quo necessa-
rium eidem viaticum, aliaque ad iter conficiendum ad-
menta suppedit. Ibid.

Cap. XXII. — Arcadium abbatem, quem presentia non
poterat, literis se dicit convenire, ejusque se precibus
studiose commendat. Ibid.

MISCELLANEOUM LIBER SEXTUS.

Caput primum. — Sigiberti regis cum Brunichilde, Atha-
nagilde filia, nuptias celebrat. Totius regni ortum ex hisce
nuptiis bellum, regiamque in his celebrandis munificentiam
declarat. 203

Cap. II. — Epithalamium canit in Sigiberti et Brunichildis
nuptias; laudatque primum Sigiberti continentiam,
dein inducit Euphrodisi et Venerem, illum Sigiberti, hanc
Brunichildis, in laudibus prædicandis inter se certantes.
Fausta tandem utrisque omniatur. 204

Cap. III. — Sigiberti virtutes ac laudes bellicas effert
pluribus, ac Brunichildem conjugem ab Ariam errore ad
catholici dogmatis veritatem conversam gratulator. 205

Cap. IV. — Chariberti dotes omnimodas recenset atque
extollit. 210

Cap. V. — Theodechildem reginam egregie laudat ob
regis generis nobilitatem, ob comitatem ac liberalitatem
in egenos, et in sacras aedes munificentiam. 213

Cap. VI. — Berthechildem, sive Berthildem, sanctimo-
niam femineam, ob pudicitiam commendat, ob liberalita-
tem in egenos et captivos, ob despicientiam cerum cad-
carum. 214

Cap. VII. — Celesuinthæ, Athanagildi filia, quæ Chil-
perico nupsit, necem acerbam prosequitur hoc carmine,
in quo et Golsuinthæ, matris ejus, lacrymas, et aliorum in
Celesuinthæ, funere dolorem ac questus acerbissimos de-
scribit. 215

Cap. VIII. — Horti a Childeberto rego olim consili, quique
tum ab Ulrogotha, ejus conjuge, tenebatur, amicitiam
describit; inde occasionem sumit ad Childeberti ipsius lau-
des celebrandas. 226

Cap. IX. — Cum Fortunatus ad villam Cantum venisset,
suam in comedendis pomis voracitatem lepide describit.
Ibid.

Cap. X. — Fortunatus, cum Mettium venisset, illic tim-
orem, quo vehebatur, per injuriam sibi ablatam a regio
coquo narrat fuisse, cujus formam et munus lepide descri-
bit. Tum Sigiberti et ministrorum ejus, Gogonis et Pa-
puli, humanitatem et munificentiam erga se commemo-
rat. 227

Cap. XI. — Suam in Dyanium absentem benevolen-
tiam ac desiderium declarat, atque pargem de se memoriam,
amicitiæ nomine ac jure, ab eodem efflagitat; postremo ut
ad se redeat hortatur. 229

Cap. XII. — Media ætate Fortunatus venam sibi incl-
dendam curaverat. Manu itaque impediri quominus poe-
mata conscribat, ad Dyanium concurrit. Suam in eum-
dem benevolentiam testatur pluribus. Ibid.

MISCELLANEOUM LIBER SEPTIMUS.

Caput primum. — Gogonem laudat, ob ejus eloquentiam,
munificentiam, prudentiam, æquabilitatem animi, pietatem
ac formæ venustatem. Sigiberti regis in eodem sibi
ministro seligendo judicium commendat. Ibid.

Cap. II. — Gogonis in se beneficia commemorat; eidem
excusat quod ad eam invitatus non veniret. 234

Cap. III. — Gogoni se purgat Fortunatus, ad culpam
quam sibi is ascribebat in eundem rejicit, nihil tamen
minus incolum et integram amicitie gratiam mane o-
steodens. Ibid.

Cap. IV. — Nubes ac ventos rogat poeta quid agat Gogo,
et ubinam locorum commoretur. Tum ipsi per eosdem
mittit salutem. 235

Cap. V. — Bodegisilum ducem laudat ob eloqui suavi-
tatem et gratiam, ob aiorum et indolis comitatem, ob ad-
ministratas fide, justitia, innocentia provincias; tum alias
ejusdem virtutes commendat. 237

Cap. VI. — Pallatinum, filiam Gallomagni, uxorem Go-
degisili, laudat Fortunatus hoc poemate, et ejus egregiam
formam, pari cum ingenio et eloqui suavitatem conjunctam,
commendat. 239

Cap. VII. — Laudat Lupum ducem; omnimodas virtutes
ac dotes ejus recenset; ipsius in Sigiberti merita, Sigiberti
in eum benevolentiam declarat. 240

Cap. VIII. — Lætiam quam ex alio sibi portio de in-
tegra Lupi salute perceperat, hoc carmine Fortunatus de-
clarat; tum ejusdem Lupi virtutes et egregias laudes
complectitur. 243

Cap. IX. — Lupo gratias agit pro missis ad se litteris ac
muneribus. Suum ab Italia discessum commemorat, ac
conqueritur nullas interea a propinquis missas litteras
ad se pervenisse, quorum in charitatem Lupum sibi succes-
sisse dicit. 245

Cap. X. — Magnificum, Lupi fratrem, laudat ob juris
prudentiam et in populo regendis æquitatem. Litterarum
deinde brevitate excusat. 246

Cap. XI. — Jovinum, provincie rectorem, arguit di-
turni silentii ac in rescribendo tarditatis. Rogat ut, cum
minus sibi liceat ejus frui presentia et aspectu, hoc sui
desiderium, missis saltem litteris, leve ac soletur. 247

Cap. XII. — Vitæ humane brevitatem et inanitatem de-
scribit; unam pietatem omnibus mortalibus rebus super-
stitem esse, ac multo præstare altissimam. Inde Jovinum
incusat, ac leniter perstringit, quod tam brevi vita, nihil
ad se litterarum mitteret, quas ab eo avidissime expectare
significat. Ibid.

Cap. XIII. — Timide ac repuganter se ad Felicem pos-
seos laude præstantem, ait accedere. Solidarum tamen,
que interfecit, conjunctione, ac communis patris ne-
cessitudine fretus, eundem sequenti poemate luterpellat. 250

Cap. XIV. — Se a Mummuleo in itinere hospitio ex-

ceptum fuisse narrat: Stomachi crudelitatem, quam ex ciborum copia, et præcipue persicorum pomorum esu contraxerat, lepidè describit. Mummulentum ipsum egregie commendat. 251

CAP. XV. — Cum expectaret Fortunatus ut a Berulfo ad prandium invitaretur, duplici interea se fame narrat laborasse. Ad extremum fausta pro ipso ac læta omnia facit. 252

CAP. XVI. — Condenem domesticum laudat ob honores quos virtute promeruerat, quosque gradatim sub diversis Austrasie regibus fuerat consecutus. 253

CAP. XVII. — Excusat litterarum brevitatem Fortunatus, ac suæ in Gundobario benevolentie vix ullam paginam esse parem affirmat. Laudat deinde Gundobarium. 254

CAP. XVIII. — Suam in Flavio sedulitatem ac in militandis ad ipsum litteris diligentiam commemorat; tum eum amice incusat quod nihil ad sese litterarum remittat, rogatque ut ad se rescribat. 255

CAP. XIX. — Flavi et Evodii fratrum germaniam in eadem corporum similitudine charitatem et concordiam commendat, quibus se tertium additum esse affirmat, ac posuit ut ad hunc amorem artius vivendum vel litterarum colloquia accedant. 256

CAP. XX. — Suam in Sigismundo sollicitudinem declarat, petitque ut se de Italia ac Germaniæ rebus, ejusmodi erant tunc faciat certiores. 257

CAP. XXI. — Acceptis Sigismundi et Aregisili fratrum litteris, quæ fuerit lætitia affectus declarat, atque ex eorum in Gallias adventu fausta sibi omnia ominatur. *Ibid.*

CAP. XXII. — Regi et ejus ministris (inter quos erat Bosco) incoluntitatem ac lausitatem a Numine precatur, e borentis regni regisque fortuna augurans, Bosconem quoque ipsum diu felicem et inolumem futurum. 258

CAP. XXIII. — Paternum laudat ex nominis etymologia, et ejus in se liberalitatem commemorat. *Ibid.*

CAP. XXIV. — Occasione quarundam paropsidarum argenteorum, ac verborum iisdem inscriptorum, Fortunatus integritatem ac puritatem animi ex illo opere ac materia legenti commendat. *Ibid.*

CAP. XXV. — Convivam ad domesticas ac vulgares epulas invitatum, laute exceperit fuisse ostendit. 259

CAP. XXVI. — Poetam quemdam a seriis curis ad convivii festivitatem invitat. *Ibid.*

CAP. XXVII. — Ex vitæ brevitate et infirmitate virtutes animi ac celestes delicias commendat. *Ibid.*

CAP. XXVIII. — A strepitu ac negotiis forensibus quemdam ad convivii jucunditatem ac securitatem invitat. *Ibid.*

CAP. XXIX. — Rogat convivam ut, litium ac jurgiorum depositis studiis, liberum ac tranquillum animum ad convivium afferat. *Ibid.*

CAP. XXX. — Invitat quemdam, ac flagitat ut quam magnanimitatem habet in rebus bellicis, eandem ad calices afferat. Convivum suum non tam ex cibis quam ex benevolentia commendat. 260

CAP. XXXI. — Galactorio comiti, se sæpius optasse narrat ut navita fieret, quo Burdegalam ocios perveniret, illumque inviseret. Tum toti Galactorii domini fausta precatus, ipsum rogat ut se Burdegalensi pontifici commendet. *Ibid.*

MISCELLANEORUM LIBER OCTAVUS.

CAPUT PRIMUM. — Scribit Fortunatus ad poetas et oratores universim, et nominatim ad Christianos, de fortuna sua et conditione; tum, occasione data, Radegundem egregie laudat, cujus votis ac precibus in Gallia se narrat remansisse; singulos invitat ad extremum quo pia carmina ac litteras mittant ad eandem Radegundem. *Ibid.*

CAP. II. — Instante die quo ad Germanum, Parisiensem antistitem, sibi erat proficiscendum, Radegundis amore refert se quodammodo hesitare. Quamvis itaque a Radegunda corporaliter erat absortus, animo semper tamen se præsentem futurum affirmat. 263

CAP. III. — Hymnus de nativitate Domini. 264

CAP. IV. — De sancta Maria. 265

CAP. V. — Iterum de S. Maria. 266

CAP. VI. — In hoc poemate ad Agnetem abbatissam directo, coelestium spirituum chori, aliorumque sanctorum cœtus et festa describuntur. Laudatur Radegundis. Christus inter sanctos virginitatem prædicans inducitur, ac quanto illa conjugia præferat declarat. 266

CAP. VII. — Vaticinia de Virgine parto edita percerens; atque alia item refert oracula ad Christum, tractum ventris ejus, spectantia; fusius deinde persequitur ejusdem virginis Deiparæ laudes, ac coelestis in illam militiæ, ac totius naturæ obsequium describit. 276

CAP. VIII. — Virginitatem laudat, ac virginum in cœlo felicitatem et gloriam describit. Hinc virginæ hortatur ad tuendam castimoniam sive animi sive corporis. 284

CAP. IX. — Sanctorum in cœlo gloriam commemorat, ac

eorum, et in primis sanctissimæ Deiparæ suffragia adversus communis hostis insidias sibi precatur. Postremo Numinis inagnificentiâ commendat. 285

CAP. X. — Radegundem laudat ob despectum mundum ac regnum, atque ejus pietati et laboribus parem in cœlo mercedem futuram augurat. 286

CAP. XI. — Excusat se Radegundi, quod violas potius quam lilia ac rosas ad eandem muneri mittat. Ipsas vidas commendat ex coloris odorisque præstantia, atque inde eandem, necnon Agnetem, ad virtutem excolendam hortatur. *Ibid.*

CAP. XII. — Post hiemem florigerum ver ait adventasse, et inde Radegundis et Agnetis in altaribus exornandis studium commendat, quorum speciem ac multiplicem varietatem festive et eleganter describit. 287

CAP. XIII. — Flores mittit ad Radegundem, muneris parvitatē excusans; quorum occasione ad coelestium rerum spem ac cogitationem eandem erigit. *Ibid.*

CAP. XIV. — Radegundem, cum in eo esset ut sese concluderet, summi in illam desiderium declarat. 288

CAP. XV. — Radegundem a suo recessu jam reversam, hoc carmine gratulat. Eadem reduce, sibi omnia relloruisse proficitur, totiusque anni ubertatem in ejusdem reducti sibi representatam fuisse. *Ibid.*

CAP. XVI. — Cum Fortunatus rure fabri laboraret, Leonem presbyterum a Gregorio Turonensi ad se narrat missum fuisse, a quo ad sacra Martini festa celebranda invitaretur. Ægritudinem suam describit, eamque refert, sudore oborto cessasse. *Ibid.*

CAP. XVII. — Fortunatus hoc in carmine Gregorii opem adversus grave incommodum, quod in monasterium, ut videtur, Pietatiense irroperat, implorat. 289

CAP. XVIII. — Fortunatus eandem rem quam superiori carmine Gregorio commendat, misso ad runcem presbytero suo, ac rogat per beatæ Radegundis vota ac memoriam, ut monasterii ejus afflictis rebus succurrat. *Ibid.*

CAP. XIX. — Scribit hoc poema Fortunatus sub Justinæ persona ac nomine, ea que rogat Gregorium ut per ipsum patri commendetur, et avix gratias referat, quod ea ad se advenisset. 290

CAP. XX. — Acceptis litteris a Gregorio, deque bona ejusdem valetudine certior factus, se inprimis lætulum declarat Fortunatus, sequè eidem commendat. *Ibid.*

CAP. XXI. — Gregorii virtutem, celebritatem et pastoralis sollicitudinem laudat. 291

CAP. XXII. — Suam in Gregorium sedulitatem ac studium declarat, ejusque se precibus commendat. *Ibid.*

CAP. XXIII. — Ad eundem. *Ibid.*

CAP. XXIV. — Nullam facundiam tantam esse dicit, quæ pares Gregorio pro ejus in se munificentia gratias agere possit. *Ibid.*

CAP. XXV. — Gratias agit Gregorio pro agro ad privatas sibi impensas collato. Agnum deinde ipsum describit. 292

CAP. XXVI. — Gratias item agit pro impensis sibi agelli parte; Gregorii munificentiam extollit. *Ibid.*

CAP. XXVII. — Suam in accipiendis Gregorii litteris lætitiâ declarat. Missas ad se niveas pelles, quibus pro caligis uteretur gratulante memorat. *Ibid.*

MISCELLANEORUM LIBER NONUS.

CAPUT PRIMUM. — Brinnacensis synodi patres alloquitur poscitque ab eis veniam ut sibi liceat de Chilperici laudibus dicere, quem omnimodis impense prosequitur elogiis. *Ibid.*

CAP. II. — Ad Chilpericum et Fredegundem de morte puerorum carmen consolatorium. 298

CAP. III. — A specie veris ineuntis ac festorum paschaliū gaudiis Chilpericum et Fredegundem hortatur ut, omni mœre deposito, ad alacritatem revertantur. 305

CAP. IV. — De morte Clodoberi, quem laudat, mortem ejus defendendam esse negans, ut qui parvus et innocens decesserit. *Ibid.*

CAP. V. — Epitaphium Dagoberti, aînis Chilperici et Fredegundis filii, quem felicem prædicat quod vix baptizatus obierit. 304

CAP. VI. — Gregorio carmina mittit, spatium requirens adversus Sapphicos, quos posebatur, pangendos. 305

CAP. VII. — Gregorio mittit versus Sapphicos. Missum ab eodem ad se libellum commemorat, quem se vix intellexisse proficitur. Postremo ipse suum libellum alloquitur, eique mandat ut ad Gregorium pergat. *Ibid.*

CAP. VIII. — Baudoualdum episcopum, clarum dignitatis gradu et studiorum cultura ac scientia, necnon pietate florentem, salutat, sequè ejus precibus commendat. 307

CAP. IX. — Sidonium episcopum, Muguntinæ Ecclesiæ, suo jam pastore orbatæ, præfectum, gratulatur, ejus dotes commemorans. 308

CAP. X. — Radegundo gratias agit, Radegundis et

Aguetis nomine pro missa parapsile de Pario marmore, priusque gemmis quas ad ornandam sanctam crucem monasterii Pictaviensis munere miserat.	509
CAP. XI. — Droctovenn abbaten, discipulum et imitatorum S. Germani Parisiensis, laudat.	310
CAP. XII. — Ad Paramundum scribens, litteris se illum convenire dixit, quem presentia non poterat; rogat ut se regibus commendat, atque litteris rescribat.	Ibid.
CAP. XIII. — Lupum et Waldonem diaconos amicissime salutari, oras ut se regibus alisque commendent.	Ibid.
CAP. XIV. — Martyrem Laurentium, qui vivus prodigiis et virtutibus inclamaverat, vel mortuum populis opitulari narrat; cuius in basilica extruenda excisam jam trabem ait excrevisse, indeque decepta frustra cæcorum oculis lumen reddidisse.	311
CAP. XV. — Ligneum quoddam ædificium, ob artificum præstantiam, multo se narrat ævis ac lapideis ædibus anteferre. Sequitur ædificii descriptio.	312
CAP. XVI. — Chrodini ducis laudes.	Ibid.
MISCELLANEORUM LIBER DECIMUS.	313
CAPUT PRIMUM. — Expositio Orationis Domini.	Ibid.
CAP. II. — Ad Mummuleum epistola, vel ad salutarem virum.	322
CAP. III. — Alia.	323
CAP. IV. — Alia.	326
CAP. V. — De oratorio Artanensi.	328
CAP. VI. — De ecclesia Turonica.	Ibid.
CAP. VII. — Ad Childebertum regem et Brunichildem, de Natali sancti Martini pontificis Turonici.	331
CAP. VIII. — Ad eosdem.	333
CAP. IX. — Item ad Childebertum.	334
CAP. X. — De Navigio suo.	335
CAP. XI. — De oratorio Artanensi.	338
CAP. XII. — Versus super mensa in villa sancti Martini ante descriptores facti.	Ibid.
CAP. XIII. — Pro puella a iudicibus capta ad Gregorium episcopum.	340
CAP. XIV. — Pro eadem re ad Romulphum.	Ibid.
CAP. XV. — Pro eadem re ad Gallianum.	Ibid.
CAP. XVI. — Pro eadem re ad Florentium.	341
CAP. XVII. — Ad episcopos in commendatione peregrini.	Ibid.
CAP. XVIII. — De Platone episcopo.	342
CAP. XIX. — Ad Armentarium matrem Gregorii Thuroneus.	Ibid.
CAP. XX. — Sigoldo pro comitatu ejus.	343
CAP. XXI. — Ad Sigoldum comitem, quod pauperes pro rege paverit.	Ibid.
CAP. XXII. — De prandio defensoris.	344
CAP. XXIII. — Ad Galactorium comitem.	345
MISCELLANEORUM LIBER UNDECIMUS.	Ibid.
CAPUT PRIMUM. — Expositio symboli.	Ibid.
CAP. II. — Ad Dominum Radegundem.	351
CAP. III. — Ad eandem de natalitio abbatissæ.	352
CAP. IV. — Ad eandem, ut vinum bibat.	Ibid.
CAP. V. — Ad abbatissam, de natali suo.	Ibid.
CAP. VI. — Ad eandem.	355
CAP. VII. — Ad eandem.	Ibid.
CAP. VIII. — Ad eandem.	354
CAP. IX. — Pro eulogiis transmissis.	Ibid.
CAP. X. — Pro eadem re.	355
CAP. XI. — De floribus.	Ibid.
CAP. XII. — Pro eulogiis.	Ibid.
CAP. XIII. — Pro castaneis.	356
CAP. XIV. — Pro lacte.	Ibid.
CAP. XV. — Aliud pro lacte.	Ibid.
CAP. XVI. — Pro prandio.	Ibid.
CAP. XVII. — De munere suo.	357
CAP. XVIII. — Pro prunis.	Ibid.
CAP. XIX. — Pro aliis de lacte et lacte.	Ibid.
CAP. XX. — Pro ovis et prunis.	358
CAP. XXI. — De absentia sua.	Ibid.
CAP. XXII. — De convivio.	Ibid.
CAP. XXIII. — De eadem re.	Ibid.
CAP. XXIV. — De versibus.	Ibid.
CAP. XXV. — De eadem re.	359
CAP. XXVI. — De munere suo.	Ibid.
CAP. XXVII. — De itinere suo.	360
CAP. XXVIII. — Aliud de itinere suo.	361
CAP. XXIX. — Vota pro rege tempore consecrationis	362

DE VITA S. MARTINI LIBRI QUATUOR. 565

DE EXCIDIO THURINGIÆ. 427

LIBER PRIMUS. — Fortunatus excidium Thuringiæ describit sub personâ ac nomine Radegundis, fratrem injuste occisum lugens Radegundes inducit. Postremo hæc alloquitur librum, ac orat ut exsulibus propinquis salutem dicat.

LIBER SECUNDUS. — Hoc poema suum Fortunatus a gloria sanctæ Trinitatis aspicitur; tum Justinus imp. laudes prosequitur. Deinde Sophian Augustam laudat, a qua partem dominicæ crucis dono missam Radegundi fuisse commemorat.

LIBER TERTIUS. — Radegundes dolorem suum exprimit pro Thuringiæ excidio ac gentis suæ clade; tum spem suam, quam in germano fratre et Hamelfredo patre suo positam habebat, una cum illis extinctam fuisse dicit, et eorum casum dedit acerbissime.

VENANTII FORTUNATI OPERUM PARS SECUNDA.

In vitam S. Hilarii Pictaviensis præmonitio.	437
VITA S. HILARII.	439
VITA S. GERMANI PARIENSIS.	453
VITA S. ALBINI, ANDEGAVENSIS EPISCOPI.	479
VITA S. PATERNI, ADRINCENSIS EPISCOPI.	487
VITA S. RADEGUNDIS VIRGINIS.	497
VITA S. AMANTII, RUTHENENSIS EPISCOPI.	513
VITA S. REMIGII, RHEMENSIS EPISCOPI.	527
VITA S. MEDARDI, NOVIOMENENSIS EPISCOPI.	533
VITA S. MARCELLI, PARIENSIS EPISCOPI.	541
VITA S. LEOBINI, CARNOTENSIS EPISCOPI.	549
VITA S. MAURILII, ANDEGAVENSIS EPISCOPI.	563
PASSIO SS. MM. DIONYSII, RUSTICI ET ELEUTHERI, QUI PASSI SUNT PARISIIS VII IDUS OCTOBRI.	577
In expositionem symboli Fortunati.	585
EXPOSITIO FIDEI CATHOLICÆ.	585
VERSUS INEDITI.	591

DEFENSOR.

Notitia historica.	593
SCINTILLARUM LIBER.	597

EVANTIUS ABBAS.

EPISTOLA UNICA, contra eos qui sanguinem animalium immundum esse iudicant, et carnem mundam esse dicunt.

SS. ARCULFUS ET ADAMANUS.

Notitia in S. Arculfum.	721
Notitia in S. Adamanum.	725
VITA S. COLUMBÆ, AUCTORIS S. ADAMANO.	725
LIBER PRIMUS. — De prophetis revelationibus.	727
LIBER SECUNDUS. — De virtutum miraculis.	743
LIBER TERTIUS. — De angelicis apparitionibus, et de transitu S. Columbæ.	749
Millenii observationes in librum sequentem.	755
DE LOCIS SANCTIS, AUCTORE S. ADAMANO.	779
LIBER PRIMUS.	Ibid.
LIBER SECUNDUS.	795
LIBER TERTIUS.	807
CANONES ADAMANI.	815

CRISCONIUS.

Notitia historica.	815
BREVIATIO CANONUM FULGENTII FERRANDI.	817
BREVIARIUM CANONICUM.	829
AUCTOR INCERTUS cognomine MAGISTER.	
REGULA AD MONACHOS.	945
Prologus Regule.	Ibid.
INCIPIT THEMA.	945
INCIPIT de Generibus, vel potius, de Actu et Vita monachorum in cenobiis.	951
INCIPIT Regula quadragesimalis.	1013

ANONYMUS.

Observatio critica in Regulam sequentem.	1053
REGULA AD VIRGINE.	Ibid.

ALIUS ANONYMUS.

SERMO DE DECEM VIRGINIBUS.	1071
----------------------------	------

VARIIS AUCTORES.

MONUMENTA ECCLESIASTICA SECVLOSVM VII ET VIII QUASI INTERMEDIA.	1077
---	------

BQ
310
.M35

2-23-41

211A
MAR

DEC 11

Spec 9/6/41
" 6/13 FEB 11

3/16/23 D
15.1-73 JUL 5

